

UAN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA Y ARCHIVO

D. THOMAE
AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI

U A N L

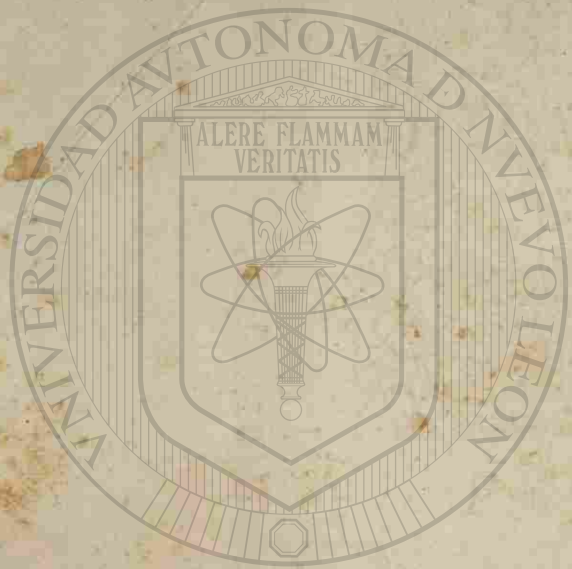
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
CAPILLA ALFONSENA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA
75/183 MICROFILMADO R-79

D. THOM
OPERA
Cathena?
. 9 .

BX1749
F6
1765-66
V. 9
c. 1

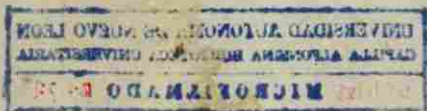

D. THOMÆ
AQUINATIS,
DOCTORIS ANGELICI,
OPERA.

TOMUS NONUS.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

BX1749
+6
1765-66
v. 9

D. THOMÆ
AQUINATIS,
DOCTORIS ANGELICI,
ORDINIS PRÆDICATORUM,
OPERA,

JUXTA EDITIONEM VENETAM MDCCLV.
AD PLURIMA EXEMPLA COMPARATAM.

Editio prima Matritensis à quam pluribus mendis repurgata.

ACCEDUNT

F. JOANN. FRANC. BERNARD. MARIE DE RUBEIS
IN SINGULA OPERA ADMONITIONES PRÆVIÆ.

TOMUS NONUS

complectens AUREAM CATENAM IN LUCÆ, ET JOANNIS EVANGELIA.

SUPERIORUM PERMISSU.
MATRITI: MDCCLXVI.

Ex Typographia Viduæ ELISÆI SANCHEZ.

46208

BX1749
+6
1765-66
v. 9

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVA LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

D. THOMÆ
AQUINATIS,
DOCTORIS ANGELICI,
ORDINIS PRÆDICATORUM,
OPERA,

JUXTA EDITIONEM VENETAM MDCCLV.
AD PLURIMA EXEMPLA COMPARATAM.

Editio prima Matritensis à quam pluribus mendis repurgata.

ACCEDUNT

F. JOANN. FRANC. BERNARD. MARIE DE RUBEIS
IN SINGULA OPERA ADMONITIONES PRÆVIÆ.

TOMUS NONUS

complectens AUREAM CATENAM IN LUCÆ, ET JOANNIS EVANGELIA.

SUPERIORUM PERMISSU.
MATRITI: MDCCLXVI.

Ex Typographia Viduæ ELISÆI SANCHEZ.

46208

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE MÉXICO
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS Y SERVICIOS DE INFORMACIÓN

Ex Typographia Vitoris Illisai Sánchez

DIVI
THOMÆ
AQUINATIS,
DOCTORIS ANGELICI
SUPER LUCÆ EVANGELIUM CATENA.

PRÆFATIO.

Induam celos tenebris, & sacco ponam operimentum eorum. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est, verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.
Esa. 50. 3.

Glossa. (1) Inter cetera incarnationis Christi mysteria, quæ Esaias Propheta diligenter, & aperte prænuntiat, dicit: *Induam celos tenebris, &c.* ex quibus verbis accipere possumus Evangelii secundum Lucam materiam, modum scribendi, finem, & conditionem scriptoris. *Augustinus* de Con. Evan. (Lib. 1. cap. 2.) Lucas enim circa sacerdotalem Domini stirpem, atque personam magis occupatus videtur: unde per vitulum significatus est, propter maximam victimam sacerdotis. *Ambrosius* (præfatione in Lucam.) Vitulus enim sacerdotalis est victima: unde bene congruit vitulo hic Evangelii liber, qui à sacerdotibus inchoavit, & consummavit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus; & ipsam vituli immolationem Lucas stylo quodam pleniore diffudit. *Glossa.* (a) Quia igitur passionem Christi principaliter exponere Lucas intendit, hujus Evangelii materia significari potest in eo quod dicitur: *Induam celos tenebris, & sacco ponam operimentum eorum*: nam ad litteram in passione Christi tenebræ factæ sunt, & in discipulis fides obscurata est. *Hieronymus* super Esaiam (cap. 53.) Et Christus despectus erat, & ignobilis quando pendeat in cruce, & absconditus est vultus ejus, atque despectus, ut humano corpore divina potentia cetera. *Th. Oper. Tom. IX.*

(1) In quatuor editionibus omittitur index Glossæ.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod ex Glossa subjungitur non occurrit in illa quæ nunc extat, & quod ex Hieronymo sine indice loci, partim sumptum est ex Tract. de Viris illust. vel Scripturis Eccles. in Lucam, partim ex ejus Comment. in Esa. 62. super illud: *Vade, & dices populo huic.*

laretur. Hieronymus (de Viris illustribus.) Sermo autem Lucæ tam in Evangelio quam in Actibus Apostolorum comptior est, & sæculari redolet eloquentia: unde subditur: *Domini dedit mihi linguam exaudiam.* Ambrosius (præfatione in Lucam.) Nam licet Scriptura divina mundana evacuet sapientiæ disciplinam, quod majore fucata verborum ambitu, quam rerum ratione subnixæ sit; tamen si quis in Scripturis divinis etiam illa quæ imitanda illi putant, quærat, inveniet: sanctus enim Lucas velut quemdam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum Domini miracula revelavit; ita tamen ut omnes sapientiæ virtutes Evangelii ipsius complecteretur historia. Quid enim præcellentius ad sapientiam naturalem, quam quod Spiritum Sanctum creatorem etiam dominicæ incarnationis extitisse referavit? Docet moralia in eodem Libro, quemadmodum scilicet amant inimicum debeant; docet etiam rationalia, cum lego quoniam qui fidelis est in minimo, & in magno fidelis est. *Eusebius* in ecclesiastica Historia (Lib. 3. cap. 4.) Is ergo genere quidem Antiochenus, arte medicus, secundum hanc medicinam quam ex Apostolorum vel societate, vel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus non corpora, sed animæ curantur explicuit: unde sequitur: *Ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo.* Hieronymus super Esaiam (cap. 50.) Dicit enim se à Domino accepisse sermonem, (1) quomodo lapsum, errantemque populum suscipiet, & revocet ad salutem. *Græcus* (2) Expositor. Cum autem Lucas bonæ indolis esset, & capacitatis strenuæ, (3) Græcorum scientiam consecutus est: Grammaticam siquidem atque Poësim adeptus perfecte, Rethoricam autem, & persuadendi leporem affectus ad plenum, neque Philosophiæ muneribus caruit; (4) denique & medicinam acquirit: & quoniam naturæ velocitate latius de humana gustaverat sapientiæ, ad altiorum convolat. Accelerat igitur ad Judæam, & visibiliter, & verbo tenus Christum adit. Cumque veritatem cognosceret, verus efficitur Christi discipulus, plurimum magistro commotatus. *Glossa.* Unde subditur, *Ergit mane*, quasi à juventute ad sæcularem sapientiam; *mane erigit mihi aurem ad divinam, ut audiam quasi magistrum*, scilicet ipsum Christum. *Eusebius* in eccles. Histor. (Lib. 3. cap. 4.) Tradunt autem, quod Evangelium suum ex Pauli ore conscripserit, sicut & Marcus quæ ex Petri ore fuerant prædicata conscripsit. *Chrysostomus* super Matthæum (hom. 4.) Uterque autem eorum magistrum imitatus est; hic quidem Paulum super summa fluentem, ille autem Petrum breviloquio studentem. *Augustinus* de Confen. Evang. (Lib. 4. cap. 8.) Eo autem tempore scripserunt quo non solum ab Ecclesiæ Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt. Et hæc præcelsè dicta sufficiant.

(1) *Al.* quoniam. (2) *Nicolai* legit exposuit. (3) *Al.* & Græcorum. (4) *Al.* deinde.

JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

CAPUT I.

Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completa sunt, rerum, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi, accessit à principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

(a) Fuit in diebus Herodis Regis Judææ sacerdos quidam, nomine Zacharias de vice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini sine quærela. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

(b) Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.

(c) Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi: & Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua; & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Joannem; & erit gaudium tibi, & exultatio; & multi in ejus natiuitate gaudebunt.

(d) Erit enim magnus coram Domino, & vinum, & ficeram non bibet. Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ, & multos filiorum Israel converteret ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ: ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

(e) Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui adito ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant; pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur, quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt, quod visionem vidisset in templo: & ipse erat inuens illis, & permansit mutus.

(f) Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

(g) In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galiliæ cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph de domo David, & nomen virginis Maria.

(h) Et ingressus Angelus ad eam, dixit: Ave gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.

(i) Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria: invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur. Er dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.

(k) Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

(l) Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

(m) Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda, & intravit in domum Zachariae, & salutavit Elisabeth. Er factum est ut audivit salutationem Mariae Elisabeth, exultavit infans in utero ejus; & repleta est Spiritu Sancto Elisabeth, & exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo. Et beata quae credidisti: quoniam perficerentur ea quae dicta sunt tibi à Domino.

(n) Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum,

(o) Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

(p) Quia respexit humilitatem ancillae suae: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

(q) Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen ejus.

(r) Et misericordia ejus à progenie in progenies, timentibus eum.

(s) Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui.

(t) Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.

(u) Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.

(x) Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae: sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & seminii ejus in saecula.

(y) Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reversa est in domum suam.

(z) Elisabeth autem impletum est tempus parienti, & peperit filium. Et audierunt vicini, & cognati ejus quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.

(aa) Et factum est, in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondens mater ejus dixit: Nequaquam: sed vocabitur Joannes. Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomen. Innebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Joannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. Apertum est autem illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.

(bb) Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Judaeae divulgabantur omnia verba haec: & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo.

(cc) Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto, & prophetavit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, & fecit redemptionem plebis suae.

(dd) Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.

(ee) Sicut locutus est per os sanctorum, qui à saeculo sunt, Prophetarum ejus.

(ff) Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.

(gg) Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti: iururandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.

(hh) Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.

(ii) In sanctitate, & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.

(kk) Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: praerabis enim ante faciem Domini parare vias ejus.

(ll) Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum.

(mm) Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.

(nn) Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

(oo) Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israel.

Eusebius in ecclesiastica Historia (a) (Lib. 3. cap. 4.) Lucas in initio Evangelii sui, causam cur scripserit indicavit, videlicet quoniam multi alii temere praesumpserant enarrare quae sibi magis erant ad liquidum computata: & hoc est quod dicit: Quoniam quidem multi canati sunt ordinare narrationem rerum. Am-

brofius (cir. pri. exp. proe. in Lucam.) Nam sicut multi in Judaeorum populo divino infusi Spiritu prophetaverunt, alii autem pseudo-prophetae erant potius quam Prophetae: sic & nunc in novo testamento multi Evangelia scribere conati sunt, quae boni nummularii non probarunt: & aliud quidam fertur Evan-

Ex edit. P. Nicolai. (e) Non sic expresse Eusebius, aut his expresse verbis, etsi aequivalenti sensu.

gelium quod duodecim scripsisse dicuntur: auctas est etiam Basilides Evangelium scribere: fertur aliud secundum Thomam, & aliud secundum Matthiam. Beda (ibid.) Multos ergo eos non tam numerositate quam haereseos multifariae diversitate (1) commendat, qui non Spiritus Sancti munere (2) donati, sed vacuolabore conati, magis ordinaverunt narrationem, quam historiae texerunt veritatem. Ambrosius (ubi sup. paulo à princ.) Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec implevit suo conatu: (3) sine conatu sunt enim donationes, & gratia Dei, quae ubi se infuderit, rigare consuevit, ut non egeat, sed redundet scriptoris ingenium: & ideo bene dicit: Rerum quae in nobis completa sunt, vel quae in nobis redundant: quod enim redundat, nulli deficit, & de completo nemo dubitat, cum fidem effectus astruat, exitus prodet. (a) Origenes (hom. 1. in Lucam.) Dicit autem, Rerum, quia non secundum phantasiam, juxta haereticos, exercuit Jesus carnalem ipsius adventum: sed cum veritas esset, revera negotium profectus est. (b) Affectum autem suum indicat ex hoc quod ait: Quae in nobis completa sunt: id est, quae in nobis manifestissime sunt ostense: (4) id enim quod Graece legitur *peplirophorimenon*, uno verbo Latine sermo non explicat: certa enim fide, & ratione cognoverat, neque in aliquo fluctuabat. Chrysostomus. (c) Evangelista autem non solum testimonio contentus est proprio, sed ad Apostolos totum refert, inde robur venatur sermoni: & ideo subdit: Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt. Eusebius in eccle. Histor. (Lib. 3. cap. 4.) Certus est quod veritatem, vel Paulo exponente, vel aliis Apostolis qui ab initio ipsi viderant, vel sibi tradiderant, consecutus sit. Chrysostomus. (d) Dicit autem, Viderunt, quia hoc maxime robur nanciscitur credulitatis, quod addiscitur ab his qui praesentialiter viderunt. Origenes (hom. 1. in Lucam.) Palam est autem quod cuiusdam S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) P. Nicolai forte melius, ponit connumerat. (2) Al. donantur. (3) Al. omittitur sine conatu. (4) In duobus Venetis exemplis, altero an. 1521. altero vero an. 1584. Et in Antverpiensi an. 1569. desunt sequentia usque ad certa enim fide: P. Nicolai autem sic legit intra parenthesis (prou fert Graecum *peplirophorimenon*, quod uno verbo Latine sermo non explicat) (5) Al. est esse.

(6) P. Nicolai legit: Non congruit ista locutio, ut magis ministerium verbi visum quam auditum esse credamus: sed quia, &c.

Ex edit. P. Nicolai. (a) Titus Bostrensis in proem. Lucae. (b) Origenes hom. 1. in Lucam. Haec simul cum praedictis quae sunt in Tito (ut habentur. Tom. 2. Bibliothecae PP. Graecorum) editiones aliae sub unius Origenis nomine confundebant, omitebantque appendicem de Graeca voce *peplirophorimenon*, quam reponimus, quia editio Antverpiensis eam habet: & Romana insuper, an. 1570. & Veneta Nicolini, paulo alii tamen verbis, ut in textu videre est: sed has editiones, ut alias notavimus, non consuluit P. Nicolai. (c) In Catena Graecorum PP. (d) Ubi supra. (e) Non occurrit nisi citatus in Catena Graecorum PP. sed aliquid simile Lib. 10. in Julianum; ut nec ejus Commentarius in Lucam extat, quem tamen citat S. Thomas in 2. 2. q. 101. art. 4. (f) Praefat. in Lucam.

doctrinae (5) finis est in ipsa doctrina, sicut Geometriae; alterius vero doctrinae finis in opere computatur, sicut Medicinae: & ita est in sermone Dei. Et ideo postquam significaverat scientiam ex hoc quod dixerat, *Ipsi viderunt*, demonstrat opera ex hoc quod sequitur, *Et ministri fuerunt sermonis*, vel *verbi*. Ambrosius (in expl. proem. in Lucam.) Nam (6) congruit ista locutio, ut majus mysterium Verbi, quam auditum esse credamus; sed quia non prolativum verbum, sed substantiale significatur, non vulgare verbum, sed caeleste intelligamus, cui Apostoli ministrant. Cyrillus. (e) Quod autem dicit, huius Verbi virosos fuisse Apostolos, concordat cum Joanne, qui dicit cap. 1. Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus. Verbum namque mediante carne visibile factum est: Ambrosius (ubi supra.) Non solum autem secundum corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum Verbum. Viderunt enim Verbum, qui cum Moysè, & Elià viderunt gloriam Verbi; alii non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt. Origenes (ut supra.) Et in Exodo quidem scriptum est cap. 20. Populus, visus viderit vocem Domini: vox autem auditur potius quam videtur. Sed propterea ita scriptum est, ut ostenderetur nobis aliis videri oculis vocem Domini, quibus illi aspiciunt qui merentur. Porro in Evangelio non vox cernitur, sed sermo, qui voce praestantior est. Theophylactus. (f) Ex hoc enim manifeste innuitur quod Lucas non fuit discipulus ab initio, sed processu temporis; alii autem fuerunt discipuli ab initio, ut Petrus, & filii Zebedaei. Beda (in prolog. Evangelii Lucae.) Et tamen Matthaeus quoque, & Joannes in multis quae scriberent, ab his qui infantiam, pueritiam, genealogiamque ejus scire, & gestis interesse poterant, audire opus habebant. Origenes (ubi supra.) Deinde facultatem scribendi replicat: quoniam ea quae scripsit, non

rumore cognoverit, sed ab initio fuerit ipse (1) consecutus: unde sequitur: *Visum est & mihi, effecto à principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile. Ambrosius* (in expl. procem. in Lucam.) Cum dicit, *Visum est & mihi*, non negat Deo visum: à Deo enim præparatur voluntas hominum. Prolixiorum autem hunc Evangelii librum quam ceteros esse nemo dubitaverit; & ideo non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vendicat: & ideo dicit: *Asseruita quidem omnia visum est scribere*: non omnia, sed ex omnibus: quia quæ scilicet Iesus sibi scribantur omnia, nec ipsum mundum capere arbitror. Consulto autem quæ ab aliis sunt scripta præterit, ut propriis quibusdam singuli Evangeliorum libri mysteriorum, gestorumque miraculis eminent. *Theophylactus* (ubi supra.) Scribit autem ad Theophilum virum inclitum, *Scribitur & principem*, quia quod dicit *Craisse*, id est optime, sive strenue, non dicebatur nisi principibus, & præsidibus: sicut & Paulus Festo prælati dixit Act. 26., *Craisse* (hoc est optime, vel strenue) Feste. *Beda* (ibidem paulo ante fin.) Theophilus autem interpretatur amans Deum, vel amatus à Deo. Quisquis ergo amat Deum, sive à Deo se desiderat amari, ad se scriptum patet Evangelium, & ut sibi datum munus, sibi que commendatum pignus conservet. Non autem novorum quorumlibet eidem Theophilo, & velut ignorantium ratio pendenda; sed eorum de quibus eruditus est, verborum promittitur veritas exprimeoda, cum subditur: *Ut cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem*; scilicet, ut quo quid ordine à Domino gestum, dictumve sit, agnoscere queas. *Chrysostr. (a)* Vel aliter. Ut certitudinem habeas, & securus existas, quæ auditu perceperas, prospiciens in scriptura. *Theophylactus* (in prolog. Evangel. Lucæ.) Plerumque enim cum sine scripto aliquid dicitur, calumiantur illud quasi falsum: cum vero quis quæ dicit scripserit, tunc magis credimus: (2) quia nisi putaret vera, non

(1) *Al.* subsecutus. (2) *Al.* quasi. (3) *Al.* deest eum. (4) *Al.* omittitur proclit. (5) *Al.* desideratur enim. (6) *Al.* unde merito utique de primis visceribus verbi, & ministris ubi acceperant, &c. (7) *Al.* deest hic mirum. (8) *In duabus Venetis editionibus supra citatis, in eadem Amsterpensi, & in ea quam adornavit P. Nicolai, Heriopolitana, deest hoc Euthymii sententia.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra: minus expresse quam hic, sed expresse fere tunc ex Tito Boistrensi, tum ex Theophylacto colligitur; quin & ista fortasse in hunc eundem Lucæ locum, sicut & sequentia, & Chrysostr. ipsemet scripsit, sed explorare neutra licet: nam quod in Lucam quidem celebres quosdam Commentarios ediderit, ex Euthymio & Suida testatur Possesivus in Apparatu; qui tamen jam non extant, sed eos extitisse tunc oportuit cum hæc scriberet S. Thomas: quod prænotandum fuit, ut & deinceps attendatur cum in reliqua huius Operis parte notabuntur aliqua quæ apud illum non occurrunt. (b) In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Joannem. Colligitur ex hom. 25, vel in cod. Græco 26. æquivalenter quoad priorem partem, sed expressius quoad posteriorem.

scriberet. *Chrysostr. (a)*. Vel aliter. Totum Evangelium procerum duo continet: conditionem eorum qui ante (3) eum Evangelium scriperant, puta Matthæi, & Marci; & rursum cur & ipse scribere proposuit. Cum vero dixisset, *Conati sunt*, vocabulum (4) protulit ponens applicari & ad præsumptos aggredientes materiam, & ad honeste pertractantes illam: duabus (5) enim additionibus dubiam sententiam certificat: primo quidem quia dixit: *Quæ in nobis completa sunt rerum*: secundo quia dixit: *Sicut tradiderant nobis qui ab initio ipsi viderunt*. Simul autem hoc quod dicit, *Tradiderant*, indicare mihi videtur quod & ipsi moneantur propagare: velut enim illi tradiderant, ipsos quoque oportebit accipientes feriat ad invicem promulgare. Nondum autem commendantibus scripturæ quæ tradita fuerint, contingebat inconvenientia plurima provenire diuturnitate temporis: (6) unde merito quæ de primis visoribus verbi, & ministris verbi acceperant, in scriptis universo mundo traditionem præstiterunt, & calumnias propellentes, & oblivionem destruentes, & ex ipsa traditione integritatem accomodantes.

(a) *Chrysostr. (b)* Evangelicæ narrationis exordium à Zacharia sumit, & nativitate Joannis, mirum ante (7) mirum edideris, minus ante majus: nam quoniam vig partura erat, præparavit gratia ut vetus p. ius conciperet. Declarat autem tempus, cum dicit, *Fuit in diebus Herodis*; & adicit dignitatem, cum subdit, *Regis Judææ*. Alius autem Herodes fuit qui Joannem occidit; sed ille tetrarcha fuit, hic autem Rex. (8) *Euthymius*. Rex, inquam, ille qui infantes occidit, pater illius Herodis, qui præcuriorem interemit. *Beda* (cap. 2. in Lucam al. à princ.) Tempus autem Herodis alienigenæ Regis dominico attestatur adventui: prædictum namque fuerat Gen. 49. quia, non deficiet princeps de Juda, neque dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est. Ex quo enim patres

(1) *Al.* per pontifices rerum summa gerebatur. (2) *P. Nicolai* corrigi immutationem. (3) *In prædictis quatuor exemplis deest ab utroque parente.* (4) *Al.* omittitur Dei. EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Genesim. Colligitur ex hom. 49. plenius quam hic, ut & plenius in Catena Græcorum.

tes ex Ægypto exierunt, suæ gentis iudicibus usque ad Samuelem Prophetam, ac deinde Regibus usque ad transmigrationem Babylonie regentibus; post eandem vero Babylonie (1) Pontifices rerum summam gerebant, usque ad Hircanum Regem simul & Pontificem, quo ab Herode interempto, Judææ Regnum ipsi Herodi alienigenæ iussu Angusti Caesaris traditur gubernandum; cuius trigesimo primo anno, juxta prophetiam supradictam, qui mittendus erat adventit. *Ambrosius* (super *Fuit in diebus Herodis*.) Docet autem nos divina Scriptura non solum mores in his qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, ut veluti transmissa immaculatæ puritatis hereditas, in his quos volumus laudare, præcellat. Non solum igitur à parentibus, sed etiam à majoribus sancti Joannis nobilitas propagatur, non sæculari potestate sublimis, sed religionis luce cessione venerabilis. Plena est igitur laudatio, quæ genus, mores, officium, factum, iudicium comprehendit. Officium in sacerdotio: unde dicit: *Sacerdos quidam nomine Zacharias. Beda* in hom. (in vig. S. Joan. Baptistæ.) De sacerdotali enim prosapia Joannes ortus est, ut eo potentius (2) imitationem sacerdotii præconizaret, quo ipsum ad sacerdotale genus pertinere claresceret. *Ambrosius* (Lucæ 1. par. à princ.) Genus autem comprehendit in majoribus: unde sequitur. *De vice Abia*, id est nobilis inter familias. *Beda* (cap. 2. in Lucam ubi sup.) Erant enim principes sanctuariorum, id est summi sacerdotes, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar, quorum vires secundum ministeria sua, ut ingredierentur domum Dei, viginti quatuor sortibus David distinxit; in quibus familie Abia, de qua Zacharias ortus est, fors contigit octava. Non autem frustra primus novi testamenti præco in octava sortis iure nascitur: quia sicut septenario sæpe humero propter sabbatum vetust testamentum, sic novum aliquotiens per octonarium propter sacramentum dominicæ, vel nostræ resurrectionis exprimitur. *Theophylactus* (Luc. 1. aliq. à princ.) Volens etiam ostendere, quod (3) ab utroque parente legaliter ex sacerdotali genere erat, subdit: *Et vocor illius de stirpe Aaron, & nomen ipsius Elisabeth*. Non enim permittebatur de alia tribu uxorem accipere, sed de sua. Elisabeth interpretatur (4) Dei requies. Zacharias vero memoria Domini. *Beda* in homil. (in vig. S. Joan. Baptistæ.) Justus enim parentibus Joannes est

genitus, ut eo confidentius iusticie præcepta populis daret, quo hæc ipsa non quasi novicia didicisset, sed velut hæreditario jure à progenitoribus accepta servaret: unde sequitur *Erant autem ambo iusti ante Deum. Ambrosius* (Luc. 1. in titulo de laude par.) Et sic mores in equitate comprehendit. Bene autem dicit, *Ante Deum*: fieri enim potest ut aliquis affectata bonitate populari iustus videatur mihi, iustus autem ante Deum non sit, si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur. Perfecta igitur laus est ante Deum iustum effectus: solus enim perfectior est qui ab eo probatur qui non potest falli. Factum autem comprehendit in mandato, in justificatione iudicium: unde sequitur: *Incedentes in omnibus mandatis, & justificationibus Domini*, cum enim mandatis cælestibus obedimus, in mandatis Domini incedimus; cum congrue iudicamus, tenere Domini justificationes videmus. Providere autem oportet bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus: unde sequitur, *Sine querela*: nulla enim querela est ubi & mentis bonitas concordat, & facti, & plerumque iustitia durior hominum querelam excitat. *Origenes* (homil. 2. in Lucam.) Potest etiam aliquid iustum iniuste fieri, ut si iactantia causa quis pauperi elargiatur: quod non est sine querela.

Sequitur: *Et non erat illis filius, eo quod esset sterilis Elisabeth, & ambo processissent in diebus suis. Chrysostr. (a)* Non solum autem Elisabeth erat sterilis, sed & Patriarcharum conjuges, Sara, Rebecca, Rachel; quod dedecus erat antiquis: non enim possumus dicere quod peccati effectus esset sterilitas, quia cuncti iusti, cuncti virtuosus. Hæc autem fuit sterilitatis causa, ut cum videris virginem parientem Dominum, non sis incredulus, excites mentem tuam in alvo sterili. *Theophylactus* (Luc. super id quod *Elisabeth sterilis*.) Et ut etiam tu addisceres quod lex Dei multiplicationem filiorum non appetit corporalem, sed magis spirituales. Processerat autem ambo, non secundum corpus, sed secundum spiritum, ascensionem in corde ponentes, & vitam suam ut diem, & non ut noctem habentes, quali in die honeste ambulantes.

(b) *Beda* (super *Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur*.) Per Moysen Dominus unum constituit summum Sacerdotem, cui mortuo unum succedere iussit; & hoc usque ad David tempora servatum est, à quo plures fieri Do-

(1) *Al.* per pontifices rerum summa gerebatur. (2) *P. Nicolai* corrigi immutationem. (3) *In prædictis quatuor exemplis deest ab utroque parente.* (4) *Al.* omittitur Dei.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ex homiliis in Genesim. Colligitur ex hom. 49. plenius quam hic, ut & plenius in Catena Græcorum.

mino agente decretum est: unde nunc Zacharias in ordine vicis suæ sacerdotio sanctus esse asseritur cum dicitur: *Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum. Secundum consuetudinem sacerdotalem, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum Domini.* Ambrosius (Lucæ. 1. in tit. de ingressu Zach. in temp.) Videtur autem hic Zacharias summus designari Sacerdos: quia semel in anno solus summus Sacerdos in secundo sanctuario intrabat, non sine sanguine, quem offerret pro se, & pro populi delictis. *Beda* (Lucæ. 1. super illud, *Sorte exiit ut incensum poneret*) Non autem nunc nova sorte electus est, cum incensum esset adolendum, sed prisca sorte, cum ex ordine sui pontificatus in vicem Abia succederet. Sequitur: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Incensum in sancta sanctorum à pontifice deferri, expectante foris templum omni populo, decimo die septimi mensis est iustum, & hanc diem expiationis, sive propitiationis vocari; cuius diei mysterium Apostolus ad Hebræos pandens, Jesum ostendit pontificem esse verum, qui in sanguine proprio calli secreta subiit, ut propitium nobis faceret Patrem, & interpellaret pro peccatis eorum qui adhuc præ foribus orantes expectant. *Ambrosius* (titulo de ingressu Zach. in templ.) Hic est autem ille summus Sacerdos qui adhuc sorte quaeritur, quia verus adhuc ignoratur: qui enim sorte eligitur, humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quaerebatur, & alius figurabatur, verus in æternum Sacerdos, qui non hostiarum cruore, sed proprio Patrem Deum generi reconciliaret humano: & tunc quidem vices erant; nunc autem est perpetuitas.

(c) *Chrysostronus*. (a) Ingressu Zacharias in templum ut preces ferret pro cunctis ad Deum, & quasi Dei & hominum mediator, (b) vidit Angelum intus stantem: unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi.* Ambrosius (Lucæ. 1. in titulo de apparit. Angeli, in prin.) Bene apparuisse dicitur ei qui cum repente conspexit; & hoc specialiter aut de Angelis, aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit, ut quod non potest prevederi, apparere dicatur. Non enim similiter sensibilia videntur, & is cuius in voluntate firmum est videri, & cuius nature

(1) *Al. conservat.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 2. de incomprehensibili Dei natura. (b) Refertur in Catena Græcorum PP. sine indice hom. plenius quam hic. (c) In Catena Græcorum ubi supra, hom. 4. in Matth. (d) In Catena Græcorum ubi supra. Quod hic notatur ex Basilio, Theophylactus habet.

(e) Hom. 2. de incomprehensibili Dei natura ubi supra. Refertur in Catena Græcorum PP. plenius quam hic, & pluribus aliis interjectis. (f) *Origenes* ubi supra.

est non videri. *Origenes* (hom. 3.) Et hoc tantum in presenti sæculo dicimus, sed & in futuro cum migraverimus à mundo, non omnibus vel Deus, vel Angeli apparebunt; sed ille tantum videbit qui mundum habuit cor. Locus autem nec nocere poterit quemquam, nec juvare. *Chrysostronus*. (c) Manifeste autem apparuit, non in somnis: eo quod nimis arduum annuntiabatur, unde manifestiori, & mirabiliore visione egebat. *Damasceus* (Lib. 2. de Fide orth. cap. 3.) Tamen Angeli non ut sunt, hominibus patefunt, sed transfigurati, prout possunt visores aspiciere in quocumque iusserit Dominus. *Basilus*. (d) Dicit autem. *Altaris incensum*, eo quod alterum erat altare deputatum ad holocausta. *Ambrosius* (in titulo de appar. Angeli, in Lucam.) Non immerito autem Angelus videtur in templo, quia veri Sacerdotis annuntiabatur jam adventus, & celeste sacrificium parabatur, in quo Angeli ministrarent: non enim dubites assistere Angelum quando Christus immolatur. Apparuit autem à dextris altaris incensi, quia divine insignie misericordie deferbat. „ Dominus enim à dextris est mihi, ne commovear: „ Psal. 15. *Chrysostronus* (e) Non potest autem homo, quantumcumque sit iustus, absque timore cernere Angelum: unde & nunc Zacharias aspectum non tolerans presentie Angeli, nec fulgorem illum valens sustinere, turbatur: & hoc est quod subditur: *Et Zacharias turbatus est videns.* Sicut autem auriga perterritus, lorique dimittente, corruunt equi precipites, totaque quadriga pervertitur; sic accidere consuevit anime quoties ab aliquo stupore, vel sollicitudine deprimatur: unde & hic subditur: *Et timor irritus super eum.* *Origenes* (hom. 4.) Nova quippe facies humanis se obtutibus præbens turbat mentem, animamque (1) confirmat: unde Angelus sciens hanc humanam esse naturam, primum perturbationi medetur: nam sequitur: *At autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia. Athanasius* in Vita Antonii. Unde non difficile est bonorum spirituum, malorumque discretio si enim post timorem successerit gaudium, à Domino venisse sciamus auxilium, quia securitas anime presentis maiestatis indicium est; si autem incussa formido permanferit, hostis est qui videtur. (f) Non solum autem trepidantem refocillat, sed etiam novo lætificat nuntio, subdens:

dens: *Quoniam exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium.* *Augustinus* de Quæst. Evan. (Lib. 2. in prin.) Ubi primo hoc attendendum est, quia non est verisimile ut cum pro peccatis populi, vel salute, vel redemptione sacrificium ille offerret, potuerit publicis votis relicti (1) homo senex, uxorem habens, pro accipiendis filiis orare præsertim: nam nemo orat accipere quod accepturum esse desperat. Usque adeo autem ille jam se habiturum filios desperabat, ut hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur, *Exaudita est deprecatio tua*, pro populo intelligendum est; cuius populi quoniam salus, & redemptio, & peccatorum abolitio per Christum futura erat, adhuc nuntiatur Zacharie nasciturus filius, quia præcursor Christi destinabatur. *Chrysostronus*. (a) Vel quod exaudita sit ejus deprecatio, probat per hoc quod gignendus erat ei filius, clamans: „ Ecce Agnus „ Dei, qui tollis peccata mundi: „ Joan. 1. *Theophylactus* (super *Quoniam exaudita est oratio tua*) Quasi ipso dicente, Unde erit mihi hoc manietum? ait Angelus: Ex hoc quod Elisabeth pariet (2) tibi filium, credes quod peccata populo sunt remissa. *Ambrosius* (in titulo de turbatione Zacharie.) Vel aliter. Plena semper, & redundantia sunt divina beneficia, non exiguo contracta munere, sed (3) uberi honorum coarctata congestu, ut hic, (4) ubi primum precatio fructus promittitur, deinde sterilius partus uxoris: cuius nomen prænuntiat subdens: *Et vocabis nomen ejus Joannem.* *Beda* (super *Et vocabis*) Singularis meriti indicium datur, quoties hominibus à Deo vel imponitur nomen, vel nuntiatur. *Chrysostronus* super Joannem (b) Illud quoque oportet exprime, quoniam in quibus ab ipsa tenerrate infantie virtus resurgere debebat, à principio divinitus sumebant nomina; his vero qui postea debebant excrescere, nomen postea imponebatur. *Beda* (ubi supra.) Joannes ergo interpretatur In quo est gratia, vel Domini gratia: quo nomine declarat primo parentibus ejus gratiam, quibus decrepitis nasceretur filius, esse donatum; deinde ipsi Joanni, qui magnus coram Domino erat futurus: postremo etiam filiis Israël, quos ad Dominum erat conversurus: unde sequitur: *Et erit gaudium tibi, & exultatio.* (5) *Origenes* (ubi supra.) Quando enim iustus oritur in mundo, ministri nativi-

ejus lætantur: quando vero ille nascitur qui quasi ad penas, & ergastulum relegatur, minister consternatur, & concidit. *Ambrosius* (ubi supra.) Sanctus autem non solum parentum gratia, sed etiam (6) salus est plurimorum: unde sequitur: *Et multi in natiuitate ejus gaudebunt.* Admonemur hoc loco, sanctiorum generatione lætari; admonentur parentes gratias agere: none nim mediocre munus est Dei, dare liberos, propagatores generis, successione heredes.

(d) *Ambrosius* (ubi supra.) Post latitiam plurimorum, magnitudo virtutis promittitur cum dicitur: *Erit enim magnus coram Domino.* Non corporis, sed anime magnitudinem declaravit: est coram Domino magnitudo anime, magnitudo virtutis. *Theophylactus* (super *Erit magnus*) Multi namque magni dicuntur, sed coram hominibus, non coram Deo, sicut hypocrite: ita etiam & parentes Joannis iusti coram Domino dicti sunt. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Deinde non fines alicujus propagavit imperii, non triumphos bellici certaminis (7) reportavit; sed, quod est amplius, prædicans in deserto, delicias hominum, corporisque lasciviam magna animi virtute depressit unde sequitur: *Et vinum, & sicaram non bibet.* *Beda* (super *Vinum, & sicaram non bibet*) Sicera interpretatur ebrietas; quo vocabulo Hebræi omne quod inebriare potest populum, sive de frugibus, seu de qualibet alia materia confectum, significant. Proprium vero in lege Nazæorum erat, vino, & sicera tempore obsecrationis abstinere: unde Joannes, ceterique tales, ut semper Nazaræi, idest sancti, manere possint, semper his abstinere satagunt: non enim decet vino, in quo est luxuria, inebriari eum qui iusto Spiritus Sancti desiderat imperio: unde recte cui vini ebrietas tollitur, Spiritus gratia cumulat.

Sequitur autem: *Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* *Ambrosius* (eodem titulo in med.) Cui Spiritus Sanctus infunditur, magnum est plenitudo virtutum. Siquidem sanctus Joannes antequam nasceretur, matris adhuc in utero positus, Spiritus accepti gratiam designavit, cum in utero parentis exiliens Domini evangelizavit adventum. Alius est spiritus vitæ hujus, alius gratie: ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum; iste non ætatibus coercetur, non obitu extinguatur, non alvo matris excluditur. *Græcus*. (c)

Quod

(1) *P. Nicolai* habet homo senex uxorem habens annum, pro accipiendis filiis orare; præsertim vero quia nemo orat accipere, &c. (2) *Al. desst* tibi filium. (3) *Al. verbi*. (4) *Al. omittitur* ubi. (5) *Al. Chrysostronus*. (6) *Al. solus*. (7) *Al. reportavit*.

Ex edit. P. Nicol. (a) De incomprehensibili Dei natura, ut supra. (b) Hom. 18. (c) *Simon* in Catena Græcorum PP. prænotatur: an non ille Simeon Theologus qui præter quædam alia scripta Commentationes dididit dicitur, ut apud Possesinum in Apparatu videre est?

Quod autem trit opus Joannis, quidve per Spiritum Sanctum peraget, ostendit subdens: *Et multos filiorum Israel convertit ad Dominum Deum ipsorum.* Origenes (hom. 4. in Luc.) Joannes quidem plurimos convertit; Domini autem opus est ut omnes ad Deum Patrem converterent. *Beda* (super *Et multos filiorum convertit.*) Cum autem Joannes, qui Christo testimonium perhibens, in ejus fide populos baptizabat, dicitur filios Israel ad Dominum Deum ipsorum convertisse, patet Christum Dominum Deum esse Israel: unde desinant Ariani Christum Dominum Deum esse negare: erubescant Photiniani Christo ex Virgine principium dare: cessent Manichæi alium populi Israel, atque alium Christianorum Deum credere. *Ambrosius* (eodem titulo à med.) Non autem egimus testimonio, quod plurimorum sanctus Joannes corda convertit, in quo nobis prophetice Scripturæ, & evangelicæ suffragantur: „Vox enim clamantis in deserto, Parate viam Domino:“ *Est. 40.* non enim de se, sed de Domino prædicabat prænuntius Christi; & ideo sequitur: *Et ipse præcedet ante illum in spiritu, & virtute Eliæ.* Bene præcedet ante illum, qui prænuntius natus, prænuntius mortuus est. Bene etiam jungitur: *In spiritu, & virtute Eliæ.* Origenes (hom. 4. in Lucam.) Non dicit in anima Eliæ, sed *in spiritu, & in virtute*: spiritus enim qui fuerat in Eliâ, venit in Joannem, & similiter virtus ejus. *Ambrosius* (eod. titulo à med.) Numquam enim sine virtute spiritus, vel sine spiritu virtus; & ideo in spiritu, & virtute, quia sanctus Eliâ & virtutem habuit magnam, & gratiam: virtutem ut ad fidem animos populorum à perfidia retorqueret, virtutem abinentiæ, atque patientiæ, & spiritum prophetandi. In deserto Eliâ, in deserto Joannes; ille Achab Regis gratiam non quaesivit, hic sprevit Herodis; ille Jordanem divisit, hic ad lavacrum salutæ convertit; (1) hic prior, ille sequens Domini præcursor adventus. *Beda* (ubi supra.) Quod autem de Eliâ per Machiam prædictum est, hoc per Angelum de Joanne dicitur, cum subditur: *Ut convertat corda patrum in filios; spirituales antiquorum sanctorum scientiam populis prædicando infundens; & incredulos ad prudentiam iustorum; quæ est non de legis operibus iustitiam præsumere, sed ex fide salutem quaerere.* *Græcus.* (2) Vel aliter. Parentes Joannis, & Apostolorum Judei fuerunt; sed tamen contra Evan-

gelium ex superbia, & infidelitate saviebant. Itaque tamquam benigni filii Joannes prius, & Apostoli consequenter eis veritatem monstrabant, in propriam iustitiam, & prudentiam eos attrahentes: sic etiam Eliâ reliquias Hebræorum (2) convertet ad Apostolorum veritatem. *Beda* (ibidem.) Quia vero Zachariam pro plebe supplicantiem dixerat exauditum, subjungit: *Parate Domino plebem perfectam*: in quo docet quo ordine plebs eadem salvari, & perfici debeat ad prædicationem scilicet Joannis penitendo, & credendo in Christum. *Theophylactus* (super *Ut parate Domino.*) Vel aliter. Joannes plebem paravit, non incredulam, sed perfectam, id est præparatam ad suscipiendum Christum. Origenes (hom. 4.) Sacramentum autem Joannis utique nunc expletur in mundo: quicquam enim credideris est in Jesum Christum; antea spiritus, & virtus Joannis ad animam illius venit, (3) & præparat Domino populum perfectum.

(c) *Chrysostr. (b)* Habito respectu Zacharias ad propriam ætatem, quin etiam conjugis sterilitate concepta, diffusus est unde dicitur: *Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? quasi dicat: Quomodo hoc fiet? Et causam dubitationis subdit: Ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis; quasi dicat: Ætas intempesta, natura inepta, ego generans debilis, terra sterilis. Non autem censetur propter hoc dignus esse venia sacerdos, dum seriem rerum expoliat: quandocumque enim Deus aliquid indicat, oportet in fide suscipere: nam super hujusmodi disceptate contumacis est anime: unde sequitur: *Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui esto ante Deum.* *Beda* (super *Respondens Angelus.*) Quasi dicat: Si homo talia signa promitteret, impune signum flagitare liceret; at eum Angelus promittit, jam dubitare non de-
bet.*

Sequitur: *Et missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare.* *Chrysostr. (c)* Ut eum adias me à Deo missum fore, nihil humanum æstimis ex his quæ tibi dicuntur: neque enim ex me loquor, sed mittentis relata denuntio: hæc est enim nuntii bonitas, ut nihil ex se referat. *Beda* (super *Ego sum Gabriel.*) Ubi notandum est, quod Angelus se & ante Deum stare, & ad evangelizandam Zachariæ missum esse testatur. *Grægorius* in (hom. 34. in Evang. à med.) Quia & cum ad nos veniunt Angeli,

se exterius implent ministerium, ut tamen nunquam interius desint per contemplationem: quia etsi circumscriptus est angelicus spiritus, summus tamen spiritus, qui Deus est, circumscriptus non est: Angeli itaque etiam missi ante ipsum sunt: quia quomodolibet missi veniant, intra ipsum currunt. *Beda* (super *Et ecce eris tacens.*) Dar autem ei signum quod rogatur, ut (1) qui discredendo locutus est, jam tacendo credere discat: unde sequitur: *Et ecce eris tacens, & non poteris loqui.* *Chrysostr. (a)* Ut à vi generativa ad organa vocalia vincula transferantur. Nec intuitu sacerdotii ei parcitur; sed ob hoc prætebatur amplius: quia circa fidem ceteris præferebat. *Theophylactus* (ibidem.) Sed quia verbum (2) *Kophos*, quod etiam infra subjungitur, potest tam furdum quam mutum significare, bene dicit: *Eris surdus, & non poteris loqui.* Convenienter enim hæc duo passus est: tamquam enim inobediens surditatem incurrit, & tamquam contradictor taciturnitatem. *Chrysostr. (b)* Dicit autem, *Et ecce*; quasi dicat, in hoc instanti. Sed considera miserationem Domini in hoc quod sequitur: *Usque in diem quo hæc fuerit*; quasi dicat: Cum per eventus rerum quod dico (3) ostendero, & noveris te jure panitum; tunc te de poena eripiam. Et causam poenæ ostendit cum subditur: *Pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implentur in tempore suo*; non attendens virtutem ejus qui misit me, cui ego assulto. Si autem is qui erga nativitatem mortalem incredulus erat punitur; qualiter qui caelestem, & ineffabilem calumniatur, vitabit ultionem? *Grægorius (b)* Dum autem hæc intrinsecus agerentur, dilatio temporis admirari cogebat expectantem fornicos multitudinem: unde sequitur: *Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabatur quod tardaret ipse in templo.* Cumque per diversa vagaretur suspicio, quilibet dicebat ad libitum, donec Zacharias egrediens docuit silendo quod latendo perpessus est: unde sequitur: *Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognoverunt quod visionem vidisset in templo.* *Theophylactus* (super *Et innuebat illis.*) Innuebat autem populo Zacharias forte causam taciturnitatis interroganti, quam loqui non valens, per nutum declarabat: unde sequitur: *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.* *Ambrosius* (titulo de incredulitate Zach. & panitione ejus.) Est autem (4) nutus quidam sine

verbo corporalis actus, indicare moliens, nec exprimens voluntatem. (1) *Beda* (super *Ut impleri sunt dies officii ejus.*) Vicis suæ tempore pontifices templi tantum officis mancipati, non solum à complexa uxorum, sed ab ipso quocumque domorum suarum abstinebant ingressu: unde dicitur: *Et factum est ut impleri sunt dies officii ejus, abiit in domum suam.* Quia enim tunc sacerdotalis, ex stirpe Aaron successio quaerebatur, necessario tempus substituende ipsi procurabatur. At quia nunc non carnalis successio, sed profectio spiritualis inquiritur, sacerdotibus, ut semper altari queant assidere, semper castitas observanda præcipitur. Sequitur: *Post hos autem dies concepta Elisabeth uxor ejus*; post dies scilicet officii Zachariæ completos. Geis sunt autem hæc mensis septembris, octavo calendis octobris quando oportebat Judæos jejuniū scenopeje celebrare, imminente æquinoctio, in quo incipit nox esse major quam dies: quia Christum oportet crescere, Joannem autem minui. Nec frustra tunc dies jejuniorum erant: quia per Joannem erat hominibus assiduo penitentia prædicanda.

Sequitur: *Et occultabat se mensibus quinque.* *Ambrosius* (Luc. 1. titulo de conceptione Joannis, à princ.) Quæ causa occultationis nisi pudor? Sunt enim quædam tempora præscripta conjugio, quando dare operam procreandis liberis sit decorum, dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est. At ubi & matura sibi senectus successerit, & ætas est regendis liberis habilior quam creandis, pudor est legitimi licet (5) coitus gestare iudicia, & gratiam alienæ ætatis onere, & tumescere alvum non sui temporis fructu. Pudebat ergo eam propter ætatem, unde intelligi potest causa, quia jam non conveniebant inter se, concubita conjugali: neque enim ea quæ sensim non erubesceret coitum, erubesceret partum; hæc tamen erubescit, quæ patris quamdiu nescit mysterium religionis. Sed quæ occultabat se, quia concepit filium, jacere se cepit, quia generabat. Prophetam Origenes (1) (hom. 6. in Lucam, par. à princ.) Et ideo dicit, *Mensibus quinque*; id est, donec Maria conceperet, & factus ejus exultans cum gaudio prophetaret. *Ambrosius* (eodem titulo à med.) Et quævis partus sui erubesceret ætatem, rursus carnis se gaudebat opprobrio, dicens: *Quia sic fecit mihi Dominus.* *Chrysostr. (d)* Scilicet solvit steri-

(1) *Al.* ille prior, hic sequentis. (2) *Al.* convertit. (3) *Al.* & præparavit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hæc etiam, ut supra, Simonis nomine in Catena Græcorum PP. paulo aliis verbis indicantur; sed nomine Severi Antiocheni expressius. (b) De incomprehensibili Dei natura, ut supra. (c) Ut supra.

(1) *Al.* quod. (2) *Al.* quod jugi animo habetur, potest etiam furdum significare. *P. Nicolai* legit quod in Græco habetur (*Kophos*) potest etiam furdum, &c. (3) *Al.* ostendo. (4) *Al.* mutus quidem sine verbo corporales actus indicare moliens, nec exprimens ejus voluntatem. (5) *Al.* factus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem, & sic infra. (b) Vel Antipater Bostrensis in Catena Græcorum PP. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Origenes, ut supra.

leatam, domum supra naturam concessit, & petra infructuosa spicas viuentes produxit: abs- tultit dedecus dum genitricem fecit: unde se- quitur: *In diebus quibus respexit anserre opprobri- um: meum inter homines. Ambrosius* (ubi sup. in- ter med. & finem) Pudor enim est feminis nup- tiarum premia non habere, quibus haec sola est causa nubendi. *Chrysothomus* (a) Dupliciter igitur gaudet, dum & a nota sterilitatis ipsam eri- pit Dominus, & quoniam illustrem partum enixa est. Non enim ut in caeteris gignentium so- lus concubitus intervenit, sed gratia caelestis huius ortus fuit exordium. *Beda* (non remote a fine cap. 2. in Lucam.) Mystice autem per Za- chariam sacerdotium Iudaeorum, per Elisa- beth potest lex ipsa designari; quae sacerdotum doctrina exercitata spiritualibus Deo filios gigne- re debebat, sed non valebat; quia neminem ad perfectionem adduxit lex. Erant ambo iusti, quia bona est lex, & sacerdotum pro illo tem- pore sanctum: ambo processerant in diebus suis, quia adveniente Christo iam incurbantur ad se- minum. Ingressus Zacharias templum, quia sacer- dotum est intrare in sanctuamum mysteriorum caelestium; fors erat multitudo, quia mystica penetrare nequit. Dum altari thymiamia im- ponit, nasciturum Joannem agnoscit: quia dum doctores flamma divina lectionis ardent, gra- tiam Dei per Jesum prodituram reperiunt; & hoc per Angelum, quia lex per Angelos ordi- nata est. *Ambrosius* (titulo de incred. & punitione Zachariae.) In uno autem vox totius plebis obmutuit, quia in uno totus ad Deum loque- batur populus: transivit enim ad hos Dei ver- bum, & in nobis non tacet. Mutus est qui non intelligit legem. Cur enim tibi magis videatur mutus esse qui (1) sermonem quam qui mysterium nescit? Inveniunt similibus est populus Ju- daeorum, qui actuum suorum praestare non po- test rationem. *Beda* (ubi sup. citi. finem.) Et tamen Elisabeth concepit Joannem, quia inter- iora legis sacramentis Christi abundant: concep- tum quinq; mensibus occultat, quia Moy- ses quinque libris myste-ia Christi designat; seu quia Christi dispensatio in quinque mundi aeta- tibus per sanctorum dicta, vel facta figura- tur.

(g) *Beda* (in fine.) Quia Christi incarnatio vel sexta aetate saeculi futura, vel ad imple- tionem legis erat profutura, recte sexto mense con-

(1) Al. somnium. P. Nicolai ponit senum. (2) Al. quando. (3) Al. etiam.

Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. de Anna, vel in Annam, ex Catena Graecorum PP. (b) In Esai. cap. 6. seu vis. 6. (c) Habetur quidem inter Opera Hieronymi Tom. ult. quasi scriptus ad Paulum, & Eusebium, a verbis illis incipiens, *Cogitis me*; sed in ipsa inscriptione notatur So- phronii potius esse, ut etiam agnoscit Possivinus in Apparatu Tom. 1. ubi de Hieronymi scriptis. Quod hic tamen citatur, habet expresse Chrysothomus serm. 143, qui est 4. de Annuntiatione.

mittitur, quia semper est Angelis cognata vir- ginitas. Profecto in carne praeter carnem vivere, non terrena vita est, sed caelestis. *Chrysothomus* super Matth. (hom. 4.) Non autem Angelus post partum annuntiat Virgini, ne nimium exin- de turbaretur; & ideo ante conceptionem illam alloquitur, non in somnis, immo visibiliter as- sistit: nam quasi magnam valde relationem acci- piens agebat ante rei eventum visione solemn- i. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam par. a princ.) Bene autem utrumque posuit Scriptura, ut & des- ponata esset, & virgo: (1) virgo, ut expe- r- virilis confortii videretur; desponsata, ne te- meritate virginitalis adiret infamia, cui gra- vis alvus corruptellae videretur insigne praefere- re. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quam de matris pudore dubitare: sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris; nec putavit ortus sui fidem matris injuriis astruendam. (2) Servatur itaque sanctae Mariae sicut pudore integra, ita & invio- labilis opinione virginitalis; nec decuit sancta virginibus opinione viventibus velamen excusa- tionis relinqui, quod infamata mater quoque Domini videretur. Quid autem Judaeis, quid Herodi posset adscribi, si natum viderentur: ex adulterio perfecti? Quemadmodum autem ip- se diceret Matth. 5. Non veni legem solvere, sed adimplere: si videretur crepisse a legis injuria, quam partus inrupta lege damnetur? Quid quod etiam fides Mariae verbis major ad- dicitur, & mendacii causa removeretur? Vide- retur enim culpam obumbrare voluisse menda- cio inrupta praegnans. Causam autem mentien- di desponsata non habuit, cum conjugii praem- ium, & gratia nuptiarum partus sit foemina- rum. Non medioeris quoque causa est ut virgini- tas Mariae falleret principem mundi, qui cum desponsata viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. *Origenes* (hom. 6. in Lu- cam.) Si enim non habuisset sponsum, statim cogitatio tacita diabolum surrepsisset, quomodo quia non accubuit cum viro, praegnans esset. Debet iste conceptus esse divinus, debet aliquid humana natura esse sublimius. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam cap. 1. circ. med.) Sed tamen ma- gis (3) refellit principes saeculi: daemonum enim malitia facile etiam oculis deprehendit; at vero qui saecularibus vanitatibus occupantur, scire

S. Thom. Oper. Tom. IX.

D

(1) In quatuor jam citatis exemplis hic interponitur sequitur enim, *Desponsata viro*. (2) Al. se- quitur. (3) Al. resellet. (4) Al. Et bene gratia caeteris per partes praefatur, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Idem Gregorius Nissenus orat. in Christi Nativitatem. (b) Jam nota- tum est Hieronymi non esse; rursus autem habetur haec appendix in eodem sermone Chrysothomi, ubi alia notavimus haberi, nempe 143, non ea tamen serie qua hic, sed aliis etiam interjectis.

(c) Serm. 14. Quod subjungitur ex Augustino, est de Tempore serm. 18, vel 25, in appendice de diversis, ubi notatur quoque non esse Augustini. (d) Vel Geometer in Catena Graecorum.

Augustinus in Hieronymi Tom. ult.

divina non possunt. Quin etiam locupletior tes- tis pudoris maritus adhibetur, qui posset & de- lere injuriam, & vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum de quo subditur: *Cui no- men erat Joseph de domo David. Beda* in hom. (Annat. sup. *Ad Virginitatem desponsatam*.) Quod non tantum ad Joseph, sed etiam pertinet ad Mariam: Legis namque erat praecceptum ut de sua quisque tribu, aut familia acciperet uxorem.

Sequitur: *Et nomen Virginis Mariae. Beda* super Lucam (super *Et nomen Virginis*) Mariae Hebraice stella maris, Siriace vero domina vocatur; & merito: quia & totius mundi Domi- nam, & lucem saeculis meruit generare peren- nem.

(h) *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam in cap. de salutatione.) Dicit virginem motibus sola in pe- netralibus, quam nemo virorum videret, so- lus Angelus reperiret: unde dicitur: *Et ingres- sus Angelus ad eam*. Et ne quo degeneri deprava- retur affectu, ab Angelo salutatur. *Gracius* (2) Contra vocem prius editam mulieri dirigitur nunc sermo ad Virginem. In illa doloribus par- tus est causa peccati puniata; in hac per gaudium maternitatis pellitur: unde jucunditatem non ab- surde praenuntiat Angelus Virgini, dicens, *Ave*. Quod autem digna cognosceretur sponsitiam, attestatur cum dicit, *Gratia plena*: quasi enim quadam artha, aut dos sponsi ostenditur, quod secunda fit gratis. Horum enim quae di- cit, haec sunt sponsae, alia sponsi. *Hieronymus* (b) sermone de Assum. (inter princ. & med.) Et (4) bene *gratia plena*: quia caeteris per partes praefatur, Mariae vero simul se totam infudit gratia plenitudo. Vere *gratia plena*; per quam largo Spiritus Sancti imbore superfusa est omnis creatura. Jam autem erat cum Virgine qui ad Virginem mittebat Angelum, & praecessit nun- tium suum Dominus; nec teneri potuit locus qui omnibus habetur in locis: unde sequitur, *Dominus tecum. Augustinus* in Serm. de Nativ. (c) Magis quam necum: ipse enim in tuo est corde, in tuo fit utero, adimplet mentem, adimplet ventrem. *Gracius* (d) Hoc autem est totum legationis complementum. Dei enim Ver- bum ut sponsus supra rationem unionem effi- ciens, tamquam ipse germinans, idemque ger- minatus, totam naturam humanam sibi ipsi

conformavit. Ultimam vero ponitur tamquam perfectissimum, & compendiosum: *Benedicta tu in mulieribus*: una scilicet præcunctis mulieribus: (1) ut etiam benedicantur in te mulieres, sicut mares in Filios; sed magis uterque in utriusque. Velus enim (2) per unam feminam, & unum marem peccatum simul, ac tristitia intravit; sic & nunc per unam, & unum benedictio revocata est, & lætitia, & ad singulos est profusa. *Ambrosius* (de sal. Ange.) Dilece autem virginem à verecundia, quia pavebat inquit sequitur: *Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius*. Trepidare virginum est, & ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri allatus vereri. Dilece, virgo, verborum vitare lasciviam: *Maria etiam salutationem Angeli verebatur*. *Græcus* (2) Cum afflicta foret his visionibus, Evangelista non visio, sed relatus turbationem attribuit dicens: *Turbata est in sermone eius*. Attende autem virginis (3) & pudicam, & prudentem & animam simul, & vocem. Audita læticia dictum examinavit, & æque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim pater, ex levitate; Eva levitatem evitans simul, & duritiam Zacharia: unde sequitur: *Et cogitabat qualis esset ista saluatio*: non conceptio, nam adhuc ignorabat immensitatem mysterii, sed salutatio: numquid libidinosa, ut à viro ad virginem; an divina, dum Dei faceret mentionem dicens, *Dominus tecum*: *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam de sal. Mariæ.) Benedictionis, etiam novam formulam mirabatur, quæ nusquam est ante compta: soli Mariæ hoc servabatur. *Origenes* (hom. 6.) Si enim seivisset Mariæ ad alium quempiam similem factum esse sermonem, ut pote quæ habebat legis scientiam, numquam eam, (4) quasi peregrina, talis saluatio exterruisset.

(1) *Beda* (cap. 3. super Lucam.) Quia salutatione insolita virginem turbatam viderat, quasi familiaris notam vocans ex nomine, ne timere debeat jubet: unde dicitur: *Et ait ei Angelus: Ne times Maria*. *Græcus* (b) Quasi dicat: Non accessi deceptoris, immo deceptionis abolitionem depromere; non veni prædatorum inviolabilem tuam virginitatem, sed conditori puritatis, & custodi contubernia referare; non sum serpentis minister, sed perimentis serpentem legatus; sponsum tractator, non in-

(1) *Al.* Vel etiam. (2) *Al.* per unam, & unum, feminam, & marem peccatum, &c. (3) *Apud P. Nicolai* & pudicitiam, & prudentiam. (4) *Al.* quasi peregrina saluatio &c. (5) *Al.* conceleritatem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel iterum Geometer ibid. (b) Nempe Photius in Catena Græcorum PP. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Photius; ut supra. (e) Eius nomine in Catena Græcorum PP. sine indice notatur; sed in Theophylacto tantum occurrit, & in Tito Boetio, ex quo & Glossa notat. (f) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. (g) Vel iterum Geometer ibid. (h) In oct. in diem natalem Christi. (i) Vel Geometer, ut supra. (k) Lib. de Fide in Jesum Christum ad Theodosium post medium.

nominauit: *Esai 62. Græcus* (a) Verum quia hoc nomen commune est sibi cum successore Moysi, idcirco immens Angelus quod non erit secundum illius similitudinem, subiungit: *Hic erit magnus*. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam tit. de Mar. turb. consol.) Dicitur est quidem etiam de Joanne quia erit magnus; sed ille quasi homo magnus; hic quasi Deus magnus. Late enim suoditur Dei virtus, late celestis substantiæ magnitudo porrigitur: non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non estimatione concluditur, non ætate variatur. *Origenes* (hom. 6. in Lucam.) Vide ergo magnitudinem Salvatoris quomodo in toto orbe diffusa sit: ascende in cælos, quomodo cælestia repleverit; descende cogitatione ad abyssos, & vide eum illic descendisse: si hoc videris, pariter intueberis opere complerum *Hic erit magnus*. *Græcus* (b) Neque carnis assumptio deitatis derogat celsitudini; immo potius humanitatis humilitas sublimatur: unde sequitur: *Et Filius Altissimi vocabitur*. Non utique tu impones vocabulum, sed ipse vocabitur: à quo nisi à consubstantiali genitore? Nullus enim Filium novit nisi Pater: *Matth. 11. Pateris quem vero inallibilibis estis notitia geniti*. (1) is verus interpres est erga impositionem congruam nominis: propter quod dicit: *Hic est Filius meus dilectus*. *ibid. 17.* ab æterno siquidem est, quamvis nunc ad nostram doctrinam nomen ejus patuerit. Et ideo ait, *Vocabitur*, non *Fiet*, vel *Generabitur*: nam & ante sæcula fuerat consubstantialis Patri. Hujus ergo concipies, hujus mater efficiens, hunc vaginalis cella concludit, cujus celestis spaciium capax non extitit. *Chrysolomus* (c) Ceterum si quidem enorme quibusdam videtur, Deum habitare corpus; nonne sol, cujus est corpus sensibile, quocumque radios mittit, non læditur in propria puritate? Multo ergo magis justitiae sol ex utero virginali mundissimum corpus assumens, non tantum contaminatas non est, immo etiam ipsam matrem sanctiorem ostendit. *Græcus* (d) Et ut Virginem redderet memorem Prophetarum, subdit: *Et dabit illi Dominus sedem David patris ejus*: ut poscat liquido quoniam qui nasciturus est ab ea, ipse est Christus, quem illi promiserunt ex David femine nasciturum. *Cyrillus* (e) Non tamen ex Joseph est editum corpus Christi mundissimum, secundum enim unam lineam cognationis proflu-

erant Joseph, & Virgo, ex qua formam humanitatis Unigenitus sumpsit. *Basilus* (f) Non autem in materiali regno ad Herodem; sed sedem appellat David, in qua resedit Dominus, indissolubile regnum: unde sequitur. *Et regnabit in domo Jacob in æternum*. *Chrysolomus* (g) Dicit autem ac præfens domum Jacob eos qui de numero Judæorum crediderunt in illum: ut enim Paulus dicit Rom. 9., non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ; sed qui sunt filii promissionis, & computantur in femine. *Beda* (cap. 3. in Lucam super illud, *Regnabit*) Vel domum Jacob totam Ecclesiam dicit, quæ vel de bona radice nata, vel cum oleaster esset, merito tamen dicit in bonam est inserta olivam. *Græcus* (h) Nullus autem est in æternum regnare, nisi Dei solius: quo fit ut etiam propter incarnationem dicatur David sedem accipere, tamen idem ipse in quantum Deus Rex æternus agnoscitur. Sequitur: *Et regni ejus non erit finis*: non solum in quantum Deus est, sed etiam in eo quod homo: & in presenti quidem habet regnum multorum, finaliter vero universorum, cum ei omnia subiciantur. *Beda* (ubi supra super *Dabit illi Dominus Deus sedem*) Omitat ergo Nestorius dicere hominem tantum ex Virgine natum, & hunc à Verbo Dei non in unitatem personæ esse receptum: Angelus enim qui ait eundem ipsum Patrem habere David, quem Filium Altissimi vocati prænantat, in duabus naturis unam Christi personam demonstrat. Non autem ideo futuri temporis verbis Angelus utitur, quia secundum hæreticos Christus ante Mariam non fuerit, sed quia secundum eandem personam homo cum Deo idem Filii nomen sortitur.

(k) *Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de Mariæ interrog.) Neque non credere Angelo Mariæ debuit, neque tam temere usurpare divina: unde dicitur: *Dei autem Mariæ ad Angelum, Quomodo fiet istud?* Temperator est ista responsio quam verba sacerdotis. Hæc ait, *Quomodo fiet istud?* ille respondit, *Unde hoc sciam?* Negat ille se credere, & quasi fidei adhuc alium querit auctorem; ista se facere profiteretur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fiat inquirat. Legerat Maria *Esai. 7.* *Eccce concipiet in utero, & pariet filium*: ideo credidit futurum; sed quomodo fieret ante non legerat: non enim

(1) *Al.* nec verus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel rursus Geometer, ut supra. (b) Vel Photius, ut supra. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum. (e) In Catena Græcorum PP. ex ejus Libris contra Julianum, nempe Lib. 8. (f) Ad Amphilochem: est epistola 591. in edit. Græco-latina; sed in edit. Latina tantum ponitur. Inter hæc ex variis. (g) Hom. 7. in Matth. (h) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. ubi supra.

conformavit. Ultimum vero ponitur tamquam perfectissimum, & compendiosum: *Benedicta tu in mulieribus*: una scilicet præcunctis mulieribus: (1) ut etiam benedicantur in te mulieres, sicut mares in Filios; sed magis uterque in utriusque. Velus enim (2) per unam feminam, & unum marem peccatum simul, ac tristitia intravit; sic & nunc per unam, & unum benedictio revocata est, & lætitia, & ad singulos est profusa. *Ambrosius* (de sal. Ange.) Dilece autem virginem à verecundia, quia pavebat inquit sequitur: *Quæ cum audisset, turbata est in sermone eius*. Trepidare virginum est, & ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri allatus vereri. Dilece, virgo, verborum vitare lasciviam: *Maria etiam salutationem Angeli verebatur*. *Græcus* (2) Cum afflicta foret his visionibus, Evangelista non visio, sed relatus turbationem attribuit dicens: *Turbata est in sermone eius*. Attende autem virginis (3) & pudicam, & prudentem & animam simul, & vocem. Audita læticia dictum examinavit, & æque manifeste oblitit per incredulitatem, nec statim pater, ex levitate; Eva levitatem evitans simul, & duritiam Zacharia: unde sequitur: *Et cogitabat qualis esset ista saluatio*: non conceptio, nam adhuc ignorabat immensitatem mysterii, sed salutatio: numquid libidinosa, ut à viro ad virginem; an divina, dum Dei faceret mentionem dicens, *Dominus tecum*: *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam de sal. Mariæ.) Benedictionis, etiam novam formulam mirabatur, quæ nusquam est ante compta: soli Mariæ hoc servabatur. *Origenes* (hom. 6.) Si enim scivisset Mariæ ad alium quempiam similem factum esse sermonem, ut pote quæ habebat legis scientiam, numquam eam, (4) quasi peregrina, talis saluatio exterruisset.

(1) *Beda* (cap. 3. super Lucam.) Quia salutatione insolita virginem turbatam viderat, quasi familiaris notam vocans ex nomine, ne timere debeat jubet: unde dicitur: *Et ait ei Angelus: Ne times Maria*. *Græcus* (b) Quasi dicat: Non accessi deceptoris, immo deceptionis abolitionem depromere; non veni prædatorum inviolabilem tuam virginitatem, sed conditoris puritatis, & custodi contubernia referare; non sum serpentis minister, sed perimentis serpentem legatus; sponsum tractator, non in-

(1) *Al.* Vel etiam. (2) *Al.* per unam, & unum, feminam, & marem peccatum, &c. (3) *Apud P. Nicolai* & pudicitiam, & prudentiam. (4) *Al.* quasi peregrina saluatio &c. (5) *Al.* conceleritatem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel iterum Geometer ibid. (b) Nempe Photius in Catena Græcorum PP. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Photius; ut supra. (e) Eius nomine in Catena Græcorum PP. sine indice notatur; sed in Theophylacto tantum occurrit, & in Tito Boetio, ex quo & Glossa notat. (f) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. (g) Vel iterum Geometer ibid. (h) In oct. in diem natalem Christi. (i) Vel Geometer, ut supra. (k) Lib. de Fide in Jesum Christum ad Theodosium post medium.

nominauit: *Esai 62. Græcus* (a) Verum quia hoc nomen commune est sibi cum successore Moysi, idcirco immens Angelus quod non erit secundum illius similitudinem, subiungit: *Hic erit magnus*. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam tit. de Mar. turb. consol.) Dicitur est quidem etiam de Joanne quia erit magnus; sed ille quasi homo magnus; hic quasi Deus magnus. Late enim suoditur Dei virtus, late celestis substantiæ magnitudo porrigitur: non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non estimatione concluditur, non ætate variatur. *Origenes* (hom. 6. in Lucam.) Vide ergo magnitudinem Salvatoris quomodo in toto orbe diffusa sit: ascende in cælos, quomodo cælestis repleverit; descende cogitatione ad abyssos, & vide eum illic descendisse: si hoc videris, pariter intueberis opere complerum *Hic erit magnus*. *Græcus* (b) Neque carnis assumptio deitatis derogat celsitudini; immo potius humanitatis humilitas sublimatur: unde sequitur: *Et Filius Altissimi vocabitur*. Non utique tu impones vocabulum, sed ipse vocabitur: à quo nisi à consubstantiali genitore? Nullus enim Filium novit nisi Pater: *Matth. 11. Pateris quem vero inallibilibis estis notitia geniti*. (1) is verus interpres est erga impositionem congruam nominis: propter quod dicit: *Hic est Filius meus dilectus*. *ibid. 17.* ab æterno siquidem est, quamvis nunc ad nostram doctrinam nomen ejus patuerit. Et ideo ait, *Vocabitur*, non *Fiet*, vel *Generabitur*: nam & ante sæcula fuerat consubstantialis Patri. Hujus ergo concipies, hujus mater efficiens, hunc vaginalis cella concludit, cujus celestis spaciium capax non extitit. *Chrysolomus* (c) Ceterum si quidem enorme quibusdam videtur, Deum habitare corpus; nonne sol, cujus est corpus sensibile, quocumque radios mittit, non læditur in propria puritate? Multo ergo magis justitiae sol ex utero virginali mundissimum corpus assumens, non tantum contaminatas non est, immo etiam ipsam matrem sanctiorem ostendit. *Græcus* (d) Et ut Virginem redderet memorem Prophetarum, subdit: *Et dabit illi Dominus sedem David patris ejus*: ut poscat liquido quoniam qui nasciturus est ab ea, ipse est Christus, quem illi promiserunt ex David femine nasciturum. *Cyrillus* (e) Non tamen ex Joseph est editum corpus Christi mundissimum, secundum enim unam lineam cognationis proflu-

erant Joseph, & Virgo, ex qua formam humanitatis Unigenitus sumpsit. *Basilus* (f) Non autem in materiali regno ad Herodem; sed sedem appellat David, in qua resedit Dominus, indissolubile regnum: unde sequitur. *Et regnabit in domo Jacob in æternum*. *Chrysolomus* (g) Dicit autem ac præfens domum Jacob eos qui de numero Judæorum crediderunt in illum: ut enim Paulus dicit Rom. 9., non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ; sed qui sunt filii promissionis, & computantur in femine. *Beda* (cap. 3. in Lucam super illud, *Regnabit*) Vel domum Jacob totam Ecclesiam dicit, quæ vel de bona radice nata, vel cum oleaster esset, merito tamen dicit in bonam est inserta olivam. *Græcus* (h) Nullus autem est in æternum regnare, nisi Dei solus: quo fit ut et si propter incarnationem dicitur David sedem accipere, tamen idem ipse in quantum Deus Rex æternus agnoscitur. Sequitur: *Et regni ejus non erit finis*: non solum in quantum Deus est, sed etiam in eo quod homo: & in presenti quidem habet regnum multorum, finaliter vero universorum, cum ei omnia subiciantur. *Beda* (ubi supra super *Dabit illi Dominus Deus sedem*) Omitat ergo Nestorius dicere hominem tantum ex Virgine natum, & hunc à Verbo Dei non in unitatem personæ esse receptum: Angelus enim qui ait eundem ipsam Patrem habere David, quem Filium Altissimi vocati prænantat, in duabus naturis unam Christi personam demonstrat. Non autem ideo futuri temporis verbis Angelus utitur, quia secundum hæreticos Christus ante Mariam non fuerit, sed quia secundum eandem personam homo cum Deo idem Filii nomen sortitur.

(k) *Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de Mariæ interrog.) Neque non credere Angelo Mariæ debuit, neque tam temere usurpare divina: unde dicitur: *Dei autem Mariæ ad Angelum, Quomodo fiet istud?* Temperator est ista responsio quam verba sacerdotis. Hæc ait, *Quomodo fiet istud?* ille respondit, *Unde hoc sciam?* Negat ille se credere, & quasi fidei adhuc alium querit auctorem; ista se facere profiteretur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fiat inquirat. Legerat Maria Esai. 7., *Eccce concipiet in utero, & pariet filium*: ideo credidit futurum; sed quomodo fieret ante non legerat: non enim

(1) *Al.* nec verus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel rursus Geometer, ut supra. (b) Vel Photius, ut supra. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum. (e) In Catena Græcorum PP. ex ejus Libris contra Julianum, nempe Lib. 8. (f) Ad Amphilochem: est epistola 591. in edit. Græco-latina; sed in edit. Latina tantum ponitur. Inter hæc ex variis. (g) Hom. 7. in Matth. (h) Vel Geometer in Catena Græcorum PP. ubi supra.

fidem facit sermo Elisabeth dicentis: *Et beata quæ credidisti, quoniam persequitur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. Ambrosius* (ubi sup. eod. titulo). Vides minime dubitasse Mariam: sed credidisse; & ideo fructum fidei consecutam. *Beda* (super *Beata quæ credidisti*). Nec mirum, si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit à matre, ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. *Ambrosius* (eod. titulo). Sed & vos beati qui audivistis, & credidistis: quæcumque enim crediderit anima, & concipit, & generat Dei verbum, & opera ejus agnoscit. *Beda* (super *Exurgens Maria abiit*). Omnis autem anima quæ verbum Dei mente concepit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscendit amoris, quatenus civitatem Juda, idest confessionis, & laudis arcem, penetrare, & usque ad perfectionem fidei, spei, & caritatis, quasi tribus in ea mensibus valeat commorari. *Gregorius* super *Ezech.* (hom. 1. parum ante med.) Simul & de præterito, & de præsentis, & de futuro per prophetiæ spiritum tacta est, quæ & eam promissionibus Angelii credidisse cognovit, & matrem nominans, quia Redemptorem humani generis in utero portaret, intellexit; (1) & cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro sequeretur aspexit.

(n) *Ambrosius* (in titulo de bened. Mar. ab Elis.) Sicut peccatum à mulieribus cepit, ita & bona à mulieribus inchoantur: unde non otiosum videtur quod & ante Joannem Elisabeth prophetizat, & Maria ante Domini generationem. Sequitur autem ut Mariæ quo persona melior, eo propheta sit plenior. *Basilus*. (a) Virgo enim intentione sublimi, ac speculatione profunda immensitatem contemplans mysterii, quasi profundius gradiens, magnificat Deum: unde dicitur: *Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum. Græcus*. (b) Quasi diceret: Mirabilia quæ Deus prænuñtiavit, in meo corpore exercebit; sed anima mea infructuosa apud Deum non erit. Convenit autem mihi & voluntatis fructum asserre: nam quantum amplo docteor miraculo, tantum teneor glorificare in me mirabilia operantem. *Origenes* (homil. 8. in Luc.) Si autem Dominus nec augmentum, nec detrimentum recipere potest; quid est quod Maria loquitur: *Magnificat anima mea Dominum?* sed si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse invisibilis Dei, & animam factam ad ejus

imaginem, ut imago sit imaginis; tunc videbo quoniam, in exemplo eorum qui solent imagines pingere, quando magnificavero animam meam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, & ipse Dominus, cujus imago est in anima mea, magnificatur.

(o) *Basilus*. (c) Primus Spiritus fructus est pax, & gaudium. Quia ergo Virgo sanctatam sibi hauserat Spiritus gratiam, merito subiungit: *Et exultavit Spiritus meus in Deo salutari meo*. Idem animam dicit & Spiritum. Confecta autem in Scripturis exultationis prolatio insinuat alacrem quemdam, & jocosum habitum animæ in his qui digni sunt. Proinde Virgo exultat in Domino ineffabili cordis tripudio, & resultatione in strepitu honesti affectus.

Sequitur: *In Deo salutari meo. Beda* (super *Exultavit Spiritus meus in Deo*). Quia ejusdem Jesu, idest Salvatoris, spiritus Virginis æterna divinitate lætatur, cujus caro temporali conceptione foetatur. *Ambrosius* (super *Magnificat anima mea Dominum*). Magnificat ergo anima Mariæ Dominum, & exultat spiritus ejus in Deo eo quod anima & spiritu Patri, Filioque devota, unum Deum, per quem omnia pio veneratur affectu. Sit autem in singulari Mariæ anima, ut magnificet Dominum; sit in singulari Spiritus Mariæ, ut exulet in Domino. Si secundum carnem una mater est Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Christus: omnis enim anima accipit Dei verbum; si tamen immaculata, (2) & immunis à vitiiis sit, & intemerato castimoniam pudore custodiat. *Theophylactus*. Ille autem Deum magnificat qui digne sequitur Christum, & dum Christianus vocatur, Christi non minuit dignitatem, magna, & celestia operando; & tunc spiritus ejus, idest spirituale christina, exultabit, idest proficiet, & non mortificabitur. *Basilus*. (d) Si quando vero lux in cor suum irruerit, & ad Deum diligendum, & continentia corporea per illam oblectam, & brevem imaginem perfectam perceperit iustorum conscientiam, absque ulla difficultate consequetur in Domino gaudium. *Origenes* (hom. 8. in Luc. cir. med.) Prius autem anima magnificat Dominum, ut postea exulet in Deo: nisi enim antea crediderimus, exultare non possumus.

(p) *Græcus* Expositor. (e) Causam manifestat cur se magnificare Deum debeat, ac exul-

tare in illo, dicens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*; quasi diceret: Ipse providit, non ego expectavi: humilibus eram contenta. Nunc autem ad ineffabile consilium eligor, & exaltor de terra ad sidera. *Augustinus* in ser. 2. de Assumpt. (a) O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, caelos innovavit, mundum purificavit, paradysum aperuit, & hominum animas liberavit. Facta est Mariæ humilitas scala caelestis, per quam Deus descendit ad terras. Quid enim est dicere, *Respexit*, nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas à Domino non respicitur. Si enim veraciter humiles essent, (1) Deumque ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exultaret. *Origenes* (hom. 8.) Sed quid humile, atque dejectum (2) habebat quæ Dei Filium gestabat in utero? Sed considera quoniam humilitas in Scripturis una de virtutibus prædicatur, quæ (3) à Philosophis *atypia*, sine *metriosis* dicitur. Sed & nos eam possumus appellare quodam circuitu, cum aliqui non est infatus, sed ipse se deiecit. *Beda* (super *Quia respexit humilitatem*). Cujus autem humilitas respicitur, recte beata ab omnibus cognominatur: unde sequitur: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Athanasius*. (b) Si enim, secundum Prophetam, beati sunt qui habent semen in Sion, & proximos in Hierusalem; quantum debet esse præconium divinæ ac sacrosanctæ Virginis Mariæ, quæ secundum carnem Verbi genitrix est effecta? *Græcus* (c) Non autem se beatam appellat inani vexata gloria: unde enim (4) focus in ipsa superbia, quæ se ancillam Domini nuncupavit? Sed facta tacta Spiritu quæ futura sunt præscivit. *Beda* (ubi supra.) Decebat enim ut sicut per superbiam primi parentis mors in mundum intravit, ita per humilitatem Mariæ vitæ introitus videretur. *Theophylactus* (super *Beata me dicent omnes*). Et ideo dicit, *Omnes generationes*. Non solum Elisabeth, sed etiam omnes credentium nationes.

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) *Al.* deinde (2) *Al.* deest habebat. (3) *Al.* à Philothophis modestia dicitur. (4) *Al.* forus. *Apud P. Nicolai locus.* (5) *Al.* omittitur sine.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Scilicet ab iis verbis incipiente, *Adest nobis*, prout editio Basilensis habet; sed quam ab Augustino longe abest, cum præter ipsam stili diversitatem, non Ambrosium solum, sed Isidorum citet. Fulberti esse censura insinuat ibidem, sed nec inter Sermones ex Fulberto relatos Tom. 9. Bibliotheca Patrum refertur, ut nec inter sermones Idephonii, qui de Assumptione novem scripti sunt, & quorum unus, nempe tertius, à similibus verbis incipit. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Vel Metaphrales in Catena Græcorum PP. (d) *Augustinus* serm. de Assumpt. illo nimirum de quo supra; sed ejus prætermisso indice prius ista constabatur cum appendice præcedenti quasi Theophylacti etiam essent. (e) Bostrensis, ut jam supra. (f) Ut supra. (g) In Psalm. 33. versus finem. (h) Nempe Victor Presbyter in Catena Græcorum PP. ut supra.

(1) *Al.* etiam. (2) *Al.* & immunis à vitiiis intemerata castimoniam pudoris custodiat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum, ex illius expositor, in Psalm. 33. (b) Nempe Athanasius in Catena Græcorum PP. (c) In Psalm. 33. (d) Ut supra. (e) Vel Isidorus in Catena Græcorum PP.

mihi secundum verbum tuum, conceptus est voti. *Eusebius* (a) Alius aliud quiddam in presenti sermone Virginis extollet apicibus; hic quidem constantiam, hic obedientiae promptitudinem; alius quod non allecta est tam splendidis, & arduis per magnum Archangelum promissis pollicitis; alius quod non excessit modum in dando infantiam, sed aequaliter cavit & Eva levitarem, & Zachariae inobedientiam: mihi autem humilitatis profunditas non minus conspicitur admiranda. *Gregorius* 13. Moral. (super illud Job „ Non adaequabitur ei topazion: “ cap. 27. in nov. exempt.) Per ineffabilem namque sacramentum (1) concepto sancto partu inviolabili secundum veritatem utriusque naturae, eadem Virgo ancilla Domini fuit, & mater. *Beda*. Accepto autem Virginis consensu, mox Angelus caelestis repetit: unde sequitur: *Et descendit ab illa Angelus. Eusebius*. (b) Non solum impetrans quod optabat, sed stupens in virginea forma, & virtutis plenitudine.

(m) *Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de abitu Mariae in montana). Angelus cum abscondita nuntiaret, ut fides adrueretur exemplo, seminae sterilis conceptum Virgini nuntiavit. Ubi hoc audivit Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo; sed quasi laeta pro voto, religiosa pro officio, festiva pra gaudio in montana perrexit: unde dicitur: *Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana*. Quo enim iam Deo plena nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? *Origenes* (hom. 7. in Luc.) Jesus enim, qui in utero illius erat, festinabat adhuc in ventre matris Joannem postum sanctificare: unde sequitur, *Cum festinatione. Ambrosius* (ubi supra). Nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia. Discite virgines (2) non circumcurfare per alienas aedes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. *Theophylactus* (super illud, *Abiit in montana*). Propter hoc abiit in montana, quia Zacharias in montanis habitabat: unde sequitur: *In civitatem Suda, & intravit in domum Zachariae. Ambrosius* (eodem tit.) Discite vos sanctae mulieres sedulitatem quam praegnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam autem, quae sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non a studio asperitas montium, non ab officio pro-

(1) *P. Nicolai* legit conceptu sancto, & partu inviolabili (2) In quatuor exemplis citatis doct. non circumcurfare per alienas aedes. (3) *Al.* eventus.

EX EDIT. *P. NICOL.* (a) Vel Geometer in Catena Graecorum PP. ubi scilicet Eusebio immediate subiungitur; indeque factum ut pro altero notetur alter. (b) Vel Geometer ubi supra. (c) Nimirum Geometer, ut supra. (d) Vel Geometer ubi supra. (e) In Catena Graecorum PP. Colligitur ex hom. 7. aequivalenter; non expresse, sed expressius Titus Bostranis.

lixitas itineris retardavit. Discite etiam virgines humilitatem Mariae: venit propinqua ad proximam; junior ad seniore; nec solum venit, sed & prior salutavit: unde sequitur: *Et salutavit Elisabeth*. Decet enim ut quanto castior virgo, tanto humilior sit, noveritque deferre senioribus. Sit magistra humilitatis in qua est professio castitatis. Est etiam causa pietatis: quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur, Maria ad Elisabeth, Christus ad Joannem. *Chrysostomus* super Matth. (hom. 4.) Vel aliter celabat quae supra dicta sunt in se Virgo, nec cuiquam hominem parit: non enim credebatur ab aliis posse fidem adhiberi mirandis rebus; immo magis putabat se pati convicia, si diceret, quasi volens scelus proprium palliare. *Græcus*. (c) Ad solam autem refugit Elisabeth: sic enim confueverat propter cognitionem, & propter ceteram huiusmodi conjunctionem. *Ambrosius* (ubi supra). Cito autem (3) adventus Mariae, & praesentiae dominicae beneficia declarantur; nam sequitur: *Et factum est, ut audivit salutationem Mariae Elisabeth, exultavit infans in utero ejus*. Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit; illa naturae ordine audivit, iste exultavit ratione mysterii; illa Mariae, iste Domini sensit adventum. *Græcus*. (d) Propheta enim parente acutius videt, & audit, salutataeque prophetatum; sed quoniam verbis non poterat, saltat in utero; quod maximum existit in gaudio. Quis unquam novit tripudium nativitate antiquius? Insinuavit gratia quae naturae ignota extiterat; reclusus ventre miles agnovit Dominum, ac Regem oriturum, ventris tegmine non obstante mysticae visioni: inspexit enim non palpebris, sed Spiritu. *Origenes* (e) (homil. 7. in Lucam ante med.) Non autem antea repletus fuerat Spiritu donec assisteret quae Christum gerebat in utero; tunc autem & Spiritu erat plenus, & resubstabat in parente: unde sequitur: *Et repleta est Spiritu Sancto Elisabeth*. Non autem dubium est quin quae tunc repleta est Spiritu Sancto, propter filium sit repleta. *Ambrosius*. Illa autem quae se occultaverat, & conceperat filium, jactare se cepit, quia gerebat Prophetam, & quae erubescerat ante, benedicit: unde sequitur: *Et exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres*. Magna voce cla-

clamavit, ubi Domini sensit adventum, quia religiosum credidit partum. *Origenes*. (a) Dicit autem, *Benedicta tu inter mulieres*: nulla enim unquam tanta fuit gratiae particeps, aut esse poterit: unius enim divini germinis parens est unica. *Beda* (cap. 3. in Lucam super *Benedicta tu*). Eadem autem voce ab Elisabeth qua a Gabriele benedicitur, quatenus & Angelis, & hominibus veneranda miteretur. *Theophylactus* (super *Et benedictus*). Quia vero aliae sanctae mulieres fuerunt, quae tamen genuerunt filios peccato inquinatos, subiungit: *Et benedictus fructus ventris tui*. Vel aliter intelligitur. Dixit: *Benedicta tu inter mulieres*: deinde, quasi interrogante aliquo, quare, (1) subiungit: *Et benedictus fructus ventris tui*; sicut dicitur in Psalmo. 117. „ Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, & illuxit nobis. “ Constat enim sacra Scriptura & pro qua recipere. *Origenes* (ubi supra). Fructum autem ventris Dei genitricis Dominum dixit: quia nequaquam ex viro, sed ex sola Maria processit: nam qui semen sumserunt a patribus, fructus eorum existunt. *Græcus*. (b) Solus ergo hic fructus benedictus: quia abique viro, & abique peccato producit. *Beda* (super *Benedicta tu in mulieribus*). Iste est fructus, qui David promittitur Psal. 131. „ De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. “ (2) (c) *Severus*. In qua parte emergit Eutychie redargutio, dum fructus ventris Christus asseritur. Omnis enim fructus est ejusdem naturae quam planta: unde & Virginem relinquunt ejusdem fuisse naturam cum secundo Adam, qui tollit peccata mundi. Sed & qui phantasticam opinionem de carne Christi confingunt, in vero Dei genitricis partu erubescant: nam ipse fructus ex ipsa substantia procedit arboris. Ubi sunt etiam dicentes, quasi per aqueductum Christum transisse per Virginem? Adventant ex dictis Elisabeth, quam replevit Spiritu, Christum fructum fuisse ventris.

Sequitur: *Unae hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam de benedictione Mariae ab Elisabeth). Non quasi ignorans dicit: scit enim esse Sancti Spiritus

(1) *P. Nicolai* habet subiungit causam. (2) *Al. Eusebius*. (3) *Al.* significasset, infans enim illius &c.

EX EDIT. *P. NICOL.* (a) Ut supra, in Catena Graecorum PP. Quod etiam ex Origene subiungitur, est ex eodem Tito, nec iterum ex Origene inter Opera quae nunc extant colligi potest, ut nec alia quae sequitur appendix, ubi de fructu ventris. (b) Vel Geometer ubi supra. (c) *Eusebius*, Pro Busebio, quem Glossa quoque citat, Severum notat editio Antverpiensis, & sic etiam in Catena Graecorum PP. indicatur, non Severus Alexandrinus, qui potius Eutychanus fuit, ut apud Possesinum in Apparatu videre est, sed ut ab initio Catena illa vocat, Antiochenus, cuius tamen alibi non invenio mentionem. (d) In Catena Graecorum PP. ubi supra. (e) Ut supra. (f) Intet Origenis Opera quae nunc extant publice, non occurrat hic locus, cui aliquid simile Theophylactus habet, aliis tamen verbis.

gratiam, & operationem, ut mater Domini matrem Prophetam ad protectum sui pignoris saluaret; sed quasi non humani hoc meriti, sed divinae gratiae munus esse cognoscatur, ita dicit, *Unde hoc mihi*; hoc est; quia iustitia, quibus factis, pro quibus meritis? *Origenes*. (f) Convenit autem hoc dicens cum filio: nam & Joannes indignum se sentiebat adventu Christi ad ipsum. Matrem autem Domini nuncupat adhuc virginem existentem, praecipue eventum ex dicto prophetico. Divina autem promissio duxerat Mariam ad Elisabeth, ut Joannis testimonium ab utero perveniret ad Dominum: ex tunc enim Joannem Dominus in Prophetam constituit: unde sequitur: *Ecce enim, tu facta es rex salutationis meae in auribus meis, exultavit infans in utero meo. Augustinus* ad Dardanum (epi. 57. paul. a med.) Hoc autem ut diceret, sicut Evangelista praecursor est, repleta est Spiritu Sancto, quo proculdubio revelante cognovit quid illa exultatio (3) significasset; id est, infantis illius venisse matrem, cuius ipse praecursor, & demonstrator esset futurus. Porrit ergo esse ista significatio rei tantae a majoribus cognoscenda, non a parvulo cognita: non enim dixit: *Exultavit in fide infans in utero meo*, sed *Exultavit in gaudio*. Videmus autem exultationem non solum parvulorum, sed etiam pecorum: non utique de aliqua fide, vel religione, vel quacumque rationabili cognitione venientem. Sed haec inusitata, & nova extitit, quia in utero, & ejus adventu quae omnium Salvatorem fuerat paritura. Ideo haec exultatio, & tamquam matri Domini reddita refectatio, sicut solent miracula fieri, facta est divinitus in infante, non humanitus ab infante, & consentiente, etiam hoc in miraculis habendam divinae potentiae, non ad humanae trahendum exemplar naturae. *Origenes*. (g) Venerat autem mater Domini virgine Elisabeth miraculose conceptum (4) quem retulerat Angelus, ut per hoc sequatur creditas potioris ad Virginem manarum: & ad hanc fi-

quemadmodum steret vel Propheta tanto fuerat revelatum: tantum enim mysterium non hominis fuit, sed Angeli eorum promendum. *Gregorius Nilfenus* (a) Attende etiam mundæ Virginis vocem: partum annuntiat Angelus; ipsa vero virginitati innititur, præstantiorem incorruptibilitatem angelicæ visionis iudicandæ: unde dicit: *Quoniam virum non cognosco. Basilus* (b) Cognitio multifarie dicitur: dicitur enim cognitio nostri conditoris sapientia, ac magnalium futurum noticia, nec non mandatorum custodia, & quæ sit apud eum appropinquatio, & copula nuptialis, ut hic accipitur. *Gregorius Nilfenus* (c) Hæc igitur Mariæ verba indicium sunt eorum quæ tractabat in mentis arcano: nam si causa copulæ conjugalis Joseph desponsari voluisset, cur admiratione ducta est dum sibi narratur conceptio? cum nimirum ipsa præsolaretur ad tempus quia oblatum corpus Deo quasi quodam ex factis inviolabile refervari decebat, ideo dicit: *Quoniam virum non cognosco*; quasi dicat: Et si is Angelus, tamen quod virum cognoscam ex impossibilibus cernitur: qualiter igitur mater ero carens conjuge? Joseph (1) siquidem in sponsum agnovi. *Græcus* (d) Sed considera qualiter Virgini solvit dubium Angelus, ac explanat inintermatum connubium, & ineffabilem partum: sequitur enim: *Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet in te. Chrysostomus* (e) Quasi dicat: Non quaeras ordinem naturalem ubi naturam transcendunt, & superant quæ tractantur. (2) Dicis: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quinimo eo ipso contingit quod est conjugis inexperta: nam si virum experta fuisses, non digna cenfereris hoc mysterio, non quia profanum sit conjugium, sed quia virginitas potior. Decebat enim communem omnium Dominum, & in nativitate nobilicem participare, & ab ea diserepare: quod enim ex utero nasceretur, habuit commune nobilicem; quod autem absque concubitu nasceretur, plus à nobis obtinuit. (f) Quam beatum corpus illud quod exuberant munditiam Virginis Mariæ, ut videretur, donum animæ ad seipsum allexit! In singulis enim cæteris vix utique anima sacra Sancti Spiritus impetrabit præsentiam; sed nunc caro receptaculum effici-

tur Spiritus. *Gregorius Nilfenus*. Tabulas enim nostræ naturæ quas culpa confregerat, denuo verus legislator de terra nostra sibi dolavit, absque concubitu divinitatis suæ corpus susceptibile creans, quod divinus digitus sculpsit, scilicet Spiritus superveniens Virgini. *Chrysostomus*. Insuper & virtus *Altissimi obumbrabit tibi*. *Altissimi Regis* virtus Christi est, qui per adventum Spiritus Sancti formatur in Virgine. *Gregorius* 18. Moral. (super illud Job 17. „Tollet eam ventus urens:“ cap. 12. in nov. exemp.) Per obumbrationis enim vocabulum, incarnandi Dei utraque natura significatur: umbra enim à lumine formatur, & corpore; Dominus autem per divinitatem lumen est: quia ergo lumen incorporatum in ejus erat utero corporandum, recte ei dicitur: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*; id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporatum lumen divinitatis: hoc enim Maria dicitur propter mentis refrigerium cælitus datum. *Beda* (cap. 3. in Lucam, super illud, *Et virtus Altissimi*) Non ergo virili, quod non cognoscis, semine, sed Spiritus Sancti, quo impleris, opere concipies: concupiscentia in te non erit ætus, ubi umbram faciet Spiritus Sanctus. *Gregorius Nilfenus* (g) Vel dicit, *Obumbrabit tibi*: quia sicut corporis umbra præcedentium characterum conformatur, ita indicia deitatis Filii ex virtute generandi patebunt. Sicut enim in nobis quædam vivifica virtus in materia corporali conspiciatur qua homo formatur, sic in Virgine Altissimi virtus per vivificantem Spiritum pariter corpori insitam materiam carnis ex virgineo corpore ad formandum novum hominem assumpsit: unde sequitur: *Idcirco & quod nascetur ex te sanctum. Athanasius* (in epist. ad Epictetum.) Proferitur enim quoniam naturæ humanæ assumptum (3) ex maria corpus verissimum extitit, & idem secundum naturam corpori nostro; soror namque nostra Maria est, cum omnes ab Adam descenderimus. *Basilus* (Lib. de Spir. Sanct. cap. 5.) Unde & Paulus dicit Galat. 4. quoniam misit Deus Filium suum natum non per mulierem, sed ex muliere. Nam hoc quod dico, Per mulierem, (4) transitoriam poterat indicare nativitatis sententiam: quod autem dicitur, Ex muliere, manifestat communionem naturæ geniti respectu parentis. *Gre-*

(1) *Al.* quidem (2) *Al.* dicit (3) *Al.* ex materia. (4) *P. Nicolai* habet transitoriam.

Ex edit. P. Nicol. (a) Oratione in diem natalem Christi, ut jam supra. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra epist. 401. quæ inscribitur Amphylochio. (c) Ut supra. (d) Idem Geometer in Catena Græcorum PP. ubi supra. (e) Hom. 19. in Gen. (f) *Gregorius Nilfenus* orat. in diem natalem Christi, ubi supra. Eius nomine prætermissio, prius ista confundebantur ac si uniformiter ex Chrysostomo essent, & pro ultima tantum appendice *Gregorius Nilfenus* notabatur. (g) In diem natalem Christi, ut supra, quoad priorem tantum appendicem; sed alia posterior appendix non occurrit.

gorius 18. Moral. cap. 34. (super illud Job 28. „Non adæquabitur ei topazion:“ cap. 27. in nov. exem.) Ad distinctionem autem nostræ sanctitatis, Jesus singulariter sanctus natus asseritur: nos quippe estis sancti effecimus, non tamen nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis cognitione consistimur; ille autem solus veraciter sanctus (1) natus est qui ex conjunctione carnalis copulæ conceptus non est; qui non, sicut hæreticus desipit, alter in humanitate, alter in deitate est; (2) ut purus homo conceptus, atque editus, & post per meritum ut Deus esset accept: sed nuntiante Angelo, & adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum (3) Verbum caro: unde sequitur: *Vocabitur Filius Dei.* (4) (a) *Theophylactus*. Vide quomodo Sanctam Trinitatem declaravit, non solum Spiritum Sanctum commemorans, sed & virtutem, id est Filium, & Altissimum, scilicet Patrem.

(1) *Chrysostomus* (b) Quoniam præcedens dictum superabat Virginis mentem, ad humilia declinabit sermonem, per sensibilia ipsi suadens: unde dicit: *Et ecce Elisabeth cognata tua*. Animadvertit Gabrielis industriam; non memoravit eam Saræ, vel Rebecca, vel Rachelis, quia antiquiora erant exempla; sed imminens factum inducit, ut ejus mentem corroboraret, & ob hoc & ætatem commemoravit, cum dicit: *Et ipsa concepti filium in senectute sua*; & defectum naturæ, sequitur enim: *Et hic mensis est sextus illi quæ vocatur sterilis*. Non enim à principio conceptus Elisabeth statim annuntiavit, sed octo sex mensium spatio, ut tumor ventris perhibeat argumentum. *Gregorius Nazianzenus* (c) Sed (5) quaeret aliquis: Qualiter ad David Christus refertur? Si quidem Maria de sanguine manavit Aaron, cujus cognatam Angelus Elisabeth asseruit. Sed hoc nutu superno contigit ut regium genus sacerdotali stirpi jungeretur, ut Christus qui Rex esset, & Sacerdos, ab utriusque secundum carnem nasceretur. Legitur etiam in Exodo, quoniam Aaron primus secundum legem sacerdos duxit ex tribu Juda conjugem Elisabeth filiam Aminadab, & attendit. *S. Thom. Opr. Tom. IX.*

(1) *Al.* omittitur natus. (2) *P. Nicolai* legit non purus. (3) *Al.* deest Verbum. (4) In quatuor citatis exemplis sic legitur. *Græcus*. Tu autem attende qualiter Virgini Angelus totam Trinitatem edidit, dum Spiritum Sanctum commemorat, virtutem, & Altissimum: Trinitas enim indivisibilis est. (5) *Al.* quaerit. (6) *Al.* desideratur esse. (7) *Al.* ordine. (8) *Al.* etiam à quo. (9) *Al.* nec repentina exaltata promissione est.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Græcus* cum iis quæ sequuntur in superioribus notis. Sive Victor Antiochenus, præter quem tale aliquid habet Titus Bostrensis ubi supra Tom. 2. Biblioth. Græcorum PP. quæ & Theophylactus, quem editio Antverpiensis notat. (b) Hom. 49. in Genesim. (c) In Catena Græcorum PP. ex carminibus ejus. Colligitur ex 38. quod inscribitur de *Genealogia Christi* sed ex Tito Bostrensi præterea, & ex Theophylacto idem colligi potest. (d) In Catena Græcorum PP. ut supra.

nos tram tranſcians ſalutem ſolius intuitu pietatis. Miſeretur autem non qualitercumque, ſed his quos timor eius compeſcivit in qualibet natione: unde dicitur, *Timentibus eum*, qui ſcilicet poenitentia ducti, ad fidem, & poenitentiam convertuntur: nam qui obſtinati ſunt, incredulitatis vitio clauſerunt ſibi januam pietatis. *Theophylaſtus* (ſuper *Timentibus eum*.) Vel per hoc innuit, quod timentes miſericordiam conſequentur in generatione iſta, id eſt in præſenti ſæculo, & futura, id eſt in ſæculo futuro; in hoc ſæculo centuplum accipientes, in illo vero multo majora.

(l) *Beda* (ſuper *Diſperſi ſuperbos*.) Humani generis ſtatum deſcribens, quid ſuperbi, & quid humiles mereantur, offendit dicens: *Fecit potentiam in brachio ſuo*, id eſt in ipſo Dei Filio: ſicut enim tuum brachium eſt quo operaris, ſic brachium Dei dictum eſt ejus Verbum, per quod operatus eſt mundum. *Origenes* (hom. 8. in *Lucam* circ. fin.) *Timentibus* autem ſe fecit potentiam in brachio ſuo: quia licet infirmus ad Deum acceſſerit, ſi timueris eum, promiſſam virtutem conſequeris. *Theophylaſtus*. In brachio ſuo, ſcilicet ejus Filio incarnato, potentiam fecit: quia natura deviſta eſt virgine patiente, & Deo humanato. *Græcus* (a) Vel dicit, *Fecit* pro faciet potentiam, non ut dudum per Moſen contra *Ægyptios*, nec per Angelum, pura quando multa millia rebellium proſtravit *Aſſyriorum*, nec quoquam alio mediante, niſi in proprio brachio triumphum docuit, intelligibiles hoſtes ſuperando; unde ſequitur: *Diſperſi ſuperbos mente cordis ſui*, ſcilicet quamlibet mentem elatam, non parentem ejus advenit; quin etiam aperuit, & vicioſas offendit ſuperbas cogitationes eorum. *Cyriillus*. (b) Magis autem proprie de dæmonum hoſtili caterva intelligenda ſunt hæc: hos enim ſævientes in terra diſſipavit adveniens Dominus, & compeditos ab eis obedientiæ ſuæ reſtituit. *Theophylaſtus* (ſuper *Diſperſi ſuperbos*.) Poſſe hoc etiam & de Judæis intelligi, quos in omnem diſperſit regionem, ſicut nunc diſperſi ſunt.

(t) *Beda* (hoc loco.) Quod dixit, *Fecit potentiam in brachio ſuo*, & quod præmiſerat, *Et miſericordia ejus à progenie in progenies*, his verſiculis per ſingula (1) continuata eſt annexendum: quia ſcilicet per omnes ſæculi generatio-

(1) *P. Nicolai* corrigiſſe committit. (2) *Al* examinatione.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Photius. (b) Tale aliquid in Catena Græcorum PP. ſub nomine *Cyriilli Hieroſolymitani*, aliis tamen verbis. (c) Nempte *Alexandrinus* in Catena Græcorum PP. ubi ſupra.

(d) Vel *Macharius* in Catena Græcorum PP. Sic ibi tantum ſint adjuncto indicatur; ſed *Macharius Ægyptius* eſt, ex cujus hom. 1. id colligitur poſt Opera *Gregorii Neocæſarienſis*, ſed *Thaumaturgi*. (e) Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. (f) Equivalenter, ſed non iſdem verbis ſuper illud *Pſalmi*. 33. *Divites egarunt, & eſurierunt*, (g) Collateralis nempte, quæ *Beda* nomen præfert, quamvis ex *Beda* ſumpta non ſit, nec alibi occurrat.

nes & perire ſuperbi, & humiles exaltari, pia, juſtaque divinæ potentie diſpenſatione non ceſſant; unde dicitur: *Depoſuit potentia de ſede, & exaltavit humiles*. *Cyriillus* (c) Magna ſapiebant dæmones, & diaboli, Gentilium ſapientes, phariſæi, & ſcribæ; hos tamen depoſuit, crexitque humiliantes ſe ſub potenti manu Dei, dans illis virtutem calcandi ſerpentes, & ſcorpiones, omnemque poteſtatem inimici. Erant & quandoque Judæi poteſtate ſuperbi; ſed proſtravit hos incredulitas; ex Gentibus autem ignobiles, & humiles per fidem ad apicem conſcenderunt. *Græcus*. (d) Deitaris enim tribunal noſter intellectus eſſe cognoviſſe; ſed iniquæ virtutes poſt tranſgreſſionem incubuerunt præcordiis protoplasti, tamquam in proprio folio. Ob hoc ergo venit Dominus, & ſpiritus iniquos ejecit à ſedibus voluntatum, & proſtratos à dæmonis exaltavit, eorum conſcientias purgans; & eorum mentem ſtatuens propriam ſedem.

(u) *Gloſſa*. (e) Quia humana proſperitas præcipue in honoribus potentatum, & in abundantia divitiarum conſiſtere videtur, poſt dejectionem potentium, & exaltationem humilium, de divitiarum (2) exinanitione, & pauperum repletionem mentionem facit dicens: *Eſurierunt implevit bonis, & divites dimiſit inanes*. *Baſilius* ſuper *Pſalmi*. (f) Diſponit quidem nos præſens verbum etiam quo ad ſenſibilia, edocens rerum mundanarum incertitudinem. Caduca ſiquidem ſunt hæc, ſicut unda quæ ab imperu venorum hinc inde diſſunditur. Intellectualiter autem ſumendo eſurierat genus humanum, exceptis Judæis: hos namque ditaverat legis traditio, & ſanctorum dogmata Prophetaſum. Quia vero non humiliter hæſerunt Verbo humanato, diſtinti ſunt inanes, nihil deferentes, non fidem, non ſcientiam; & ſpe bonorum privati ſunt, & à terrena Hieruſalem, & à vita futura excluſi. Quos vero de Gentibus famas, & ſicis contriverat, cum hæſerint Domino, repleti ſunt ſpirituſibus bonis. *Gloſſa* (g) (ordinaria ex *Beda*.) Qui etiam æterna toto ſtudio quaſi eſurientes deſiderant, ſaturabuntur, cum Chriſtus apparuerit in gloria; ſed qui terrenis gaudent, in fine totius beatitudinis inanes dimittentur.

(x) *Gloſſa* (ordinaria.) Poſt generalem divi-

vinæ pietatis, & juſtitie commemorationem, ad ſingularem novæ incarnationis diſpenſationem convertit verba, dicens: *Suſcepit Iſrael puerum ſuum*: quaſi medicus ægrum, viſibilis inter homines factus, ut faceret Iſrael, id eſt videntem Deum, puerum ſuum. *Beda* (ſuper *Suſcepit Iſrael*. Obedientem ſcilicet, & humilem: nam qui contemptum humiliari, non poteſt ſalvati. *Baſilius*. (a) Iſrael enim dicit non materialem, quem ſola nobilitabat appellatio, ſed ſpiritualem, qui nomen fidei retinebat, habens oculos tendentes ad Deum videndum per fidem. Poſſe etiam ad Iſrael carnalem hoc adaptari, cum ex eo infiniti crediderunt. Hoc autem fecit recordatus miſericordia ſua: hoc enim implevit quod *Abraha* promiſit dicens *Gen. 22.*, quoniam benedicentur in ſemine tuo omnes cognationes terræ. Hujus ergo promiſſionis, Dei genitrix recordata dicebat: *Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham, & ſemini ejus in ſæcula*. Nam & *Abraha* dictum eſt *Gen. 17.*, Statuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis ſcedere ſempiterno, ut ſim Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. *Beda* (cap. 3. par. a. fin.) Semen autem dicit non tam carne progenitos, quam fidei ejus veſtigia ſecutos quibus adventus *Salvatoris* in ſæcula promiſſus eſt. *Gloſſa* (ordinaria.) Quia ipſa promiſſio hereditatis nullo fine claudetur, & uſque in finem ſæculi credentes non deerunt, & beatitudinis gloria erit perennis.

(y) *Ambroſius* (tit. de mora *Mariæ* cum *Elisabeth*.) Tandiu manſit *Maria*, quamdiu *Elisabeth* pariendi tempus impleret; unde dicitur: *Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus*. *Theophylaſtus* (ſuper *Manſit autem Maria cum illa*.) In ſexto enim menſe conceptionis *Præcurſoris* venit Angelus ad *Mariam*; quæ manſit cum *Elisabeth* menſibus tribus; & ſic novem menſes implevit. *Ambroſius* (ubi ſupra.) Non autem ſola familiaritas eſt cauſa quod diu manſit, ſed etiam tanti (1) vatis profeſtus: nam ſi primo ingreſſu tantus (2) profeſtus exitit ut ad ſalutationem *Mariæ* exultaret infans in utero, repleteret *Spiritu* *Sancto* mater infans; quantum putamus uſu tanti temporis ſanctæ *Mariæ* addidiſſe præſentiam? Bene ergo inducitur exhibuiſſe officium, & myſticum numerum cuſtodiffe. *Beda* (cap. 3. circ. fin.) Anima enim caſta, quæ ſpirituſis verbi deſiderium concipit, necesse eſt ut alta caeleſtis (3) exercitus ju-

ga ſubeat, & quaſi trium menſium dies ibidem demorata, (4) quouſque fidei, & ſpei, & caritatis luce radietur, perſeverare non deſiſtat. *Theophylaſtus* (ſuper *Impletum eſt tempus*.) Quando vero *Elisabeth* paritura erat, *Virgo* recelſit: unde ſequitur: *Et reſceſa eſt in domum ſuam*: ſcilicet propter multitudinem quæ ad partum congregari debebat: inconveniens autem erat in talibus virginem eſſe præſentem. *Græcus* (b) *Mos* enim eſt virginibus cedere quotiens prægnans parit. Ut autem propriam applicuit domum, alio quidem nullatenus abiit; ibi vero manebat ulterius, donec ad eſſe partus horam cognovit, ibique *Joſeph* dubitans ab Angelo edocetur.

(2) *Ambroſius* (ubi ſupra.) Si diligenter advertas pleitudinis verbum, nuſquam invenies poſitum niſi in generatione juſtorum: unde & nunc dicitur: *Elisabeth* autem implevit eſt tempus pariendi: plenitudinem enim habet juſti vita, inanes autem ſunt dies impiorum. *Chryſoſtomus*. (c) *Idcirco* autem *Deus Elisabeth* partum retardavit, ut gaudium augetur, & famoſiorem faceret mulierem: unde ſequitur: *Et audiverunt vicini, & cognati ejus quia magnificavit Dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei*. Nam qui ſterilitatem ejus cognoverant, teſtes divinæ gratiæ ſunt effecti. Nemo autem viſo infante cum ſilentio diſcedebat; ſed Deum, qui illum ex imperato conceſſerat, collaudabat. *Ambroſius* (tit. de ortu præcurſoris *Domini*.) Habet enim ſanctorum editio lætitiâ plurimorum, quoniam commune eſt bonum: juſtitia enim communis eſt virtus; & ideo in ortu juſti futuræ vitæ inſigne præmittitur, & gratia ſecuræ virtutis, exultatione vicinorum præfigurante, ſignatur.

(aa) *Chryſoſtomus*. Circumciſionis norma primo præſentata eſt *Abraha* in ſignum diſtinctionis, ut genus *Patriarchæ* impermixtum conſerveretur, & ſic promiſſa bona conſequi valeant; ubi autem pacti conſummatur negotium, appoſitum ſignum de medio tollitur: ſic igitur & per Chriſtum circumciſione ceſſante baptiſmus ſuccedit; ſed antea *Joannem* circumcidi decebat: unde dicitur: *Et factum eſt, in die octavo venerunt circumcidere puerum*. Dixerat enim *Dominus Gen. 17.*, *Infans octo dierum circumcidatur in voce bis*. Hanc autem temporis meſuram à divina clementia conſtitutam autummo duplici de cauſa: primo quidem ut in tenerima ætate levius patiatur dolorem ſectionis carnis; ſecundo

(1) *Al*. nati perfectio. (2) *Al*. progreſſus. (3) *Nicolai* corrigiſſe exercitii. (4) *Al*. omittitur quouſque.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel *Cyriillus* in Catena. (b) Vel *Metaphraſtes* in Catena Græcorum. (c) In Catena Græcorum PP. ubi ſupra: quod etiam ſequenti *Chryſoſtomi* indici eſt applicandum.

tit ex ipsis operibus moncamur quoniam hoc agebatur in signum; tenet enim puer minime discernit quæ circa ipsum sunt. Post circumcissionem autem nomen imponebatur: unde sequitur: *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Hoc autem ideo fiebat, quia prius oportet sumere signaculum Domini, & postea nomen humanum; vel quia nullus, nisi prius abiciat carnalia, quod significat circumcisio, dignus est quod in libro vite nomen ejus scribatur. *Ambrosius* (tit. de nomine Præcurf.) Mire autem sanctus Evangelista præmittendum putavit quod plurimum infantem patris nomine Zachariam appellandum putarunt: ut advertas, matris non nomen alicujus displicuisse de genere, sed id sancto infusum Spiritu, quod ab Angelo ante Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus intinmare vocabulum filii (1) nequivit uxori, sed per prophetiam Elisabeth didicit quod non didicerat à marito: unde sequitur: *Et respondens mater ejus dixit: Nequaquam, sed vocabitur Joannes.* Nec mireris, si nomen mulier quod non audivit asseruit, quando Spiritus est sanctus, qui Angelo mandaverat, revelavit: neque poterat Domini ignorare prænuntium, qui prophetaverat Christum. Ecce bene sequitur: *Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine:* ut intelligas nomen non generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur: unde sequitur: *Innuebant autem patri ejus quem vellet vocari eum.* Sed quia incredulitas ei assatum eripuerat, & auditum, quod voce non poterat, manu, & literis est locutus: unde sequitur: *Et postquam pugillarem scripsit dicens: Joannes est nomen ejus,* hoc est, non ei nos nomen imponimus qui jam à Deo nomen accepit. *Origenes* (a) (hom. 9. in Luc.) Zacharias quidem interpretatur memor Dei; Joannes autem significat demonstrantem: ceterum & absentis memoria, & presentis demonstratio est. Debebat autem Joannes non memoriam Dei ut absentis exprimere, immo digito demonstrare presentem, dicens: „Ecce „Agnus Dei;“ Joan. 1. *Chrysoström* (b) Quin etiam hoc nomen Joannes gratia Dei interpretatur. Quod ergo, gratia divina favente, non natura, Elisabeth hunc filium cepit, beneficii memoriam in nomine pueri conscripserunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Quia vero cum muliere circa hoc nomen pueri pater mutus con-

(1) *Al.* nequit. (2) *Al.* prophetiæ. (3) *Al.* figurans.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. ubi supra. Nihil tale in Origene, qui potius in illa verba Joan. 1. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Joannes,* notat quidem quod Zacharias idem sit ac memoria, sed quod Joannes gratia sit à Deo; nec ullibi occurrit hæc interpretatio, qua dicitur significare demonstrantem. (b) Ut supra. (c) Orat. 12.

davit, sequitur: *Et mirati sunt universi: nemo enim hujus nominis erat in cognatione eorum, ut aliquis diceret, quod antea hoc ambo cogitassent.* *Gregorius Nazianzenus* (c) Editus ergo Joannes Zachariæ solvit silentium: unde sequitur: *Aperum est autem illico os ejus, & lingua ejus.* Absurdum enim erat ut cum vox Verbi progressa fuisset, pater maneret elinguis. *Ambrosius* (tit. ut sup.) Merito etiam continuo resoluta est lingua ejus: quia quam vinxerat incredulitas, solvit fides. Credamus igitur & nos, ut lingua nostra, quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce solvatur: scribamus spiritum mysteria, si volumus loqui: scribamus prænuntium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus: etenim qui Joannem loquitur, Christum prophetizat: sequitur enim: *Et loquebatur benedicens Deum.* *Beda* (cap. 4. in Lucam inter princ. & medium.) Allegorie autem Joannis celebrata natiuitas, gratia novi testamenti est inchoata: cui vicini, & cognati nomen patris quam Joannis imponere mallebant: quia Judæi, qui ei legis observatione quasi affinitate juncti erant, magis justitiam quæ ex lege est sectari, quam fidei gratiam suscipere cupiebant. Sed Joannis hoc est gratiæ Dei, vocabulum, mater verbis, pater literis nuntiare satagunt: quia & lex ipsa, Psalmique (2) & Prophetæ apertis sententiarum vocibus gratiam Christi prædicant, & sacerdotium illud verus (3) figuratis ceremoniarum, ac sacrificiorum umbris eidem testimonium perhibent. Pulchreque Zacharias octavo die prolis editæ loquitur: quia per Domini resurrectionem, quæ octava die, hoc est post septimum sabbati, facta est, occulta legalis sacerdotii arcana paruerunt.

(bb) *Theophylactus* (hoc loco.) Sicut in taciturnitate Zachariæ miratus est populus, ita & cum locutus est: unde dicitur: *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc: ut propter hæc duo, magnum aliquid circumnatum puerum universi existiment.* Hæc autem omnia dispensative fiebant, ut qui testis esse Christi debebat, existeret fide dignus: unde sequitur: *Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo dicens: Quis putas puer isto erit?* *Beda* (cap. 4. post med.) Præcurrentia enim signa præbent iter præcurfari veritatis, & futurus Propheta præmissis commendatur auspiciis: unde sequitur:

tur: *Etenim manus Domini erat cum illo.* (a) *Glossa.* Prodigia enim Deus in illo peragebat, quæ non faciebat Joannes; sed dextera divina. (b) *Græcus.* Mystice autem tempore divinæ resurrectionis, prædicata gratia Christi, salubris timor non solum Judæorum, qui erant vicini vel situ loci, vel scientia legis, sed etiam exterarum gentium corda concussit; nec tantum montana Judææ, sed omnia mundani regni, mundanæque sapientiæ culmina Christi fama transcendit.

(cc) *Ambrosius*, titulo de prophetatione Zachariæ, in princip. Bonus Deus, & facilis indulgere peccatis, non solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit. Nemo ergo diffidat, nemo veterum consiliis delictorum præmia divina desperet. Novit Deus mutare sententiam, si tu noveris emendare delictum: ille siquidem dudum mutus prophetizat, unde dicitur: *Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto.* *Chrysoström* (c) Scilicet operatione Sancti Spiritus; nec quocumque modo gratiam Spiritus Sancti nactus, sed ad plenum, & fulgebatur in eo Prophetiæ domum, unde sequitur, *Et prophetauit.* *Origenes*, hom. 10. Plenus autem Spiritu Sancto Zacharias duas prophetias generaliter nuntiat; primam de Christo, alteram de Joanne: quod manifesto de verbis illius probatur, in quibus quasi de presenti, & quasi jam versatur in mundo, loquitur de Joanne; & primo de Salvatore, dicens: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, & fecit redemptionem plebis suæ.* *Chrysoström* (d) Dum Deum benediceret Zacharias, visitationem dicit esse factam ab eo erga populum suum; sive materiales Israelitas quis velit accipere, venit enim ad oves quæ perierant domus Israel; sive spirituales, idest fideles qui digni fuerunt hac visitatione, efficacem erga se divinam provisionem facientes. *Beda* (super *Visitavit, & fecit redemptionem*) Visitavit autem Dominus plebem (1) suam quasi longa infirmitate tabescentem, & quasi venditam sub peccato, unici Filii sui sanguine redemit: quod quia Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat. Dicit autem plebem suam, non quia veniens suam invenit, sed quia visitando suam fecit.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* deest suam.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Græcus*, sive Metaphrastes in Catena Græcorum PP. Perperam autem prius hæc velut *Glossæ* dabantur, quæ in ea non extant, & sequentia ut ex innotato Græco, quæ sunt ipsius *Glossæ*, ac ex *Beda* potius colliguntur; paulo tamen aliter quam hic.

(b) *Glossa.* (c) In Catena Græcorum PP. (d) Sine ullo nomine in Catena Græcorum PP. indicatur post quædam quæ nomine Cyrilli Hierosolymitani prænotantur, & ante quædam quæ sub nomine Chrysoström orat. de Anna subjunguntur; sed nihil tale utrobique occurrit. (e) Orat. de Anna, vel in Annam ex Catena Græcorum PP. (f) Idem Victor Presbyter in Catena Græcorum PP. ubi supra.

(dd) *Theophylactus* hoc loco. Videbatur Deus dormire, peccata multa respiciens; sed in novissimis incarnatus temporibus excitatus est, & contrivit demones, qui nos oderant: unde dicitur: *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.* *Origenes* (hom. 10. par. à prin.) Quia de femine David secundum carnem natus est Christus: unde dicitur: *Cornu salutis nobis in domo David: sicut & alibi dictum est „(Esaï. 5.) Vinea facta est in cornu, idest in Jesu Christo.* *Chrysoström* (e) Cornu autem nominat potestatem, gloriam, & famam, metaphorice à brutis animalibus illud accipiens, quibus loco manuum, & gloriæ cornua Deus dedit. *Beda* (cap. 4. super *Erexit cornu*) Cornu etiam salutis regnum Salvatoris Christi vocatur. Ossa siquidem omnia carne involuta sunt; cornu excedit carnem: & ideo cornu salutis regnum Christi vocatur, quo mundus, & carnis gaudia superantur; in cunctis figuram David, & Salomon cornu olei sunt in regni gloriæ consecrati.

(ee) *Theophylactus* (hoc loco.) Quod de domo David Christus nasceretur, Michæas mentionem facit dicens cap. 5. „Et tu Bethleem „terra Juda, nequaquam minima es: ex te „enim exiet Dux, qui regat populum meum „Israel.“ Sed & omnes Prophetæ de incarnatione dixerunt: & ideo dicitur: *Sicut locutus est per eos sanctorum Prophetarum.* *Græcus.* (f) Per quod innuit, Deum per illos esse locutum, & non esse humanum quod dixerunt. *Beda* (super *Sicut locutus est*) Dicit autem, *Qui à seculo sunt:* quia tota veteris testamenti Scriptura prophetiæ de Christo processit: nam & ipse pater Adam, & ceteri patrum, factis suis ejus dispensationi testimonium reddunt.

(ff) *Beda* (ubi supra.) Cum primo breviter præmississet, *Erexit cornu salutis nobis*, continuo explanans quid dixerit, subdit: *Salutem ex inimicis nostris;* quasi dicat: *Erexit nobis cornu, idest erexit nobis salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderant nos.* *Origenes*, hom. 10. Non autem putemus munus de corporalibus inimicis dici, sed de spiritualibus. Venit enim Dominus Jesus fortis in prælio destruere omnes inimicos nostros, ut nos de eorum insidiis, & tentationibus liberos faceret.

G

Be-

(gg) *Beda* (super salutem ex inimicis nostris.) Dixerat, Dominum, iuxta eloquiū Prophetarum, in domo David nasciturum: dicit, eundem: (1) ad explendum testamentum quod Abraham disposuit, nos esse liberaturum: quia his præcipue Patriarchis de suo semine, vel congregatio Gentium, vel Christi est incarnatio promissa. Præmittit autem David: quia Abraham sanctus Ecclesie cætus est promissus; David autem, quod ex eo Christus nasciturus esset, audivit. Et ideo post id quod dictum est de David, subdit de Abraham, dicens: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris.* *Origenes* (hom. 10. in Lucam.) Ego puto quod in adventu Domini Salvatoris, & Abraham, & Isaac, & Jacob (2) fructi sint misericordiam Dei. Non est enim credibile ut qui prius viderent diem illius, & lætati sunt, postea in adventu ipsius nihil utilitatis acciperent, cum scriptum sit, Coloss. 1. „ Pacem faciens per sanguinem crucis suæ sive super terram, sive in caelis. “ *Theophylactus*, hoc loco, Christi etiam gratia se usque ad illos extendit qui mortui existerunt: quia per eam refergens non solum nos, sed & qui fuerunt ante mortui. Fecit & misericordiam cum patribus nostris, secundam quod eorum spem, & desiderium implevit: unde sequitur: *Et memorari testamenti sui sancti*, illius scilicet de quo dicitur Gen. 22. „ Benedicens „ benedicam tibi, & multiplicabo te. “ Multiplicatus est enim Abraham in omnibus gentibus per imitationem fidei ejus adoptantis in filios: sed etiam patres videntes suos filios talia beneficia recepisse, congaudent, & recipiunt misericordiam in seipsum: unde sequitur: *Injurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis.* *Basilius* (2) Nemo autem audiens quod jurasset Dominus Abraham, ad jurandum sit promptus: sicut enim furor de Deo dictus non significat passionem, sed punitionem: sic neque Deus jurat ut homo, sed verbum ejus loco juramenti nobis ad veritatem exprimitur, immutabili sententia quod promissum est approbans.

(hh) *Chrysostronus*. (b) Quia exortum nobis cornu salutis ex Domo David dixerat, ostendit quod per ipsum & gloriam participamus, & dispensia inimici vivamus: unde dicit: *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi.* Duo prædicta non facile reperiet

(1) *Al.* ad exemplum testamenti. (2) *Al.* sancti sint. (3) *Al.* Angeli. (4) *Al.* per dante tendit. (5) *Al.* & daemone.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ubi supra. Nihil tale in Basilio nunc occurrit: sed quiddam solum ad jurandi prohibitionem pertinens in Psalm. 14. super illud, *Qui jurat*, & ut & ad iræ significationem in Deo partim in Psalm. 29. partim in Psalm. 37. partim in Esai. 5. seu vers. 5. (b) In Catena Græcorum PP. ubi supra. (c) Ut supra.

aliquis sese comitantia: plures enim evitant pericula, sed vita gloriosa privantur: sicut sceleris patratores, qui de carcere ex indulgentia regia absolvuntur: & contra gaudent (3) alii gloria, sed ob hæc periclitari coguntur: sicut milites bellicosæ vitam inclutam amplectentes, securitate multoties caruerunt. Sed hoc cornu & salvat, & glorificat: salvat quidem eripiens à manibus hostium, non leviter, sed mirifice, ut non sit ultra timendum: & hoc est quod dicit, *Ut sine timore.* *Origenes* (hom. 10. in Lucam.) Vel aliter. Crebro de hostium manu aliqui liberantur, sed non absque timore: cum enim metus, & discrimen ante præcesserint, & sic de inimicorum manu qui eruat, liberatus est quidem, sed non sine timore: ideo dicit, quod Christi adventus sine timore nos à manibus hostium eripi fecit. Non enim eorum insidias sentimus, sed repente ab eis nos segregans eduxit ad fortis proxime mansionem.

(ii) *Chrysostronus* (c) Glorificat Zacharias Dominum, quia fecit nos sibi servire cum plena fiducia, non carnaliter, ut Judæi in sanguine victimarum, sed spiritualiter in bonis operibus: & hoc est quod dicit, *In sanctitate, & iustitia*: est enim sanctitas apta circa Deum æquitas; iustitia vero quæ est circa homines: puta quod aliquis reverenter exequatur divina, & quoad homines laudabiliter conversetur. Dicit autem non eorum hominibus, ut hypocritæ volentes hominibus placere, sed coram Deo, sicut hi quorum commendatio non est ab hominibus, sed à Deo: & hoc non semel, aut ad tempus, sed singulis diebus, & quandiu vixerint: unde dicit: *omnibus diebus nostris.* *Beda* (cap. 4. super in sanctitate, & iustitia.) Nam qui vel ante mortem ab ejus servitio discedit, vel immunditia qualibet, sive injustitia fidei suæ sinceritatem commaculat, vel coram hominibus tantum, & non coram Deo, sanctus, & iustus (4) esse contendit, nondum perfecte de manu spiritualium inimicorum liberatus Domino servit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis Gentium pariter, (5) & Domino servire conatur.

(kk) *Ambrosius* (tit. de Prophetatione Zacharie.) Pulchre cum de Domino prophetaret, ad Prophetam sua verba convertit, ut hoc quoque beneficium esse Domini designaret, ne cum publica numeraret, sua quasi ingratus tacuisset.

te videretur: unde dicitur: *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis.* *Origenes* (hom. 10. in Lucam.) Ideo reor Zachariam festinasse ut loqueretur ad puerum, quia sciebat eum post paululum in eremo moraturum, nec se ejus posse habere præsentiam. *Ambrosius*, ubi supra. Sed (3) fortasse aliqui quasi irrationabilem mentis excessum putent quod octo dierum infantem alloquitur: verum si tenemus superiora, intelligimus profecto quod (2) potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur audivit. Sciebat Propheeta alias esse aures Propheetæ, quæ spiritu Dei, non corporis ætate referantur. Habebat intelligendi sensum qui exultandi habebat affectum. *Beda* (cap. 4. super in puer Propheta.) Nisi forte putandus est Zacharias propter eos qui adeant postius instruendos futura fili munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox ut loqui potuit, prædicare voluisse. Audiant Arriani, quod Christum quem Joannes prophetando præbatur, Altissimum vocat, sicut in Psalm. 87. dicitur: „ Homo natus est in ea, & „ ipse fundavit eam Altissimus. “ *Chrysostronus* (a) Sicut autem Regibus commilitones sunt, qui eis viciniore existunt, sic Joannes cum esset amicus sponsi, de prope ejus adventum præcessit: & hoc est quod subditur: *Præbuit enim ante faciem Domini parare vias ejus.* Alii enim Propheeta minus Christi mysterium prædicaverant, hic vero propius prædicavit, ut & Christum videret, & eum ceteris indicaret. *Gregorius* 19. Moral. (super illud Job 28. „ Quis „ intelligit viam ejus? “ cap. 2. in nov. exemplar.) Quisquis autem prædicando à sordibus viciorum corda audientium mandat, venienti sapientiæ ad eor viam præparat.

(ll) *Theophylactus*. Qualiter præcurfor viam Domini præparavit, exponit subdens: *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus.* Salus Dominus Jesus est: data est autem plebi scientia salutis, id est Christi, à Joanne, qui testimonium perhibebat de Christo. *Beda*. (3) Quasi Jesu, id est Salvatoris, nomen exponere, & diligentius commendate desiderans: salutis mentionem frequenter. Sed ne temporalem salutem promitti (4) putarent, subdit: *In remissionem peccatorum eorum.* *Theophylactus*. Non enim aliter cognitus esset Deus, nisi plebi peccata dimisset: Dei enim est peccata dimittere. *Beda*. Verum Judæi non Christum suscipere, sed Antichristum ma-

lunt expectare: quia non intrus à peccati dominio, sed foris ab humane servituti jugo capiunt liberari.

(mm) *Theophylactus*, hoc loco. Quia Deus peccata nobis dimisit, non propter opera nostra, sed propter misericordiam suam: ideo convenienter addidit: *Per visceram misericordie Dei nostri.* *Chrysostronus*. (b) Quam quidem misericordiam non ipsimet inquirentes invenimus: sed desuper nobis Deus aperuit: unde sequitur: *In quibus*, scilicet misericordie operibus, *visitavit nos*, assumpta carne, *oriens ex alto.* *Græcus*. (c) In altis permanens, tamen in terrenis præsens, non divisionem patiens, neque circumscriptionem: quod intellectus noscir comprehendere non potest, nec ulla serie verborum exprimitur.

(nn) *Beda* (super oriens ex alto.) Recte Christus oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperuit: unde sequitur: *Illuminare his qui in tenebris*, & in umbra mortis sedent. *Chrysostronus*. (d) Tenebras hic appellat non materiales, sed errorem, & à fide distantiam. *Basilius*. (e) Tenebrosa enim erat plebs gentilis, quæ idololorum cultu gravabatur, donec lux orta dispersit caliginem, & splendorem veritatis expandit. *Gregorius* 4. Moral. (cap. 20. super illud Job 3. „ obsecret eum umbra mortis: “ cap. 17. in nov. exemplar.) Umbra vero mortis oblivio mentis accipitur: sicut enim mors hoc quod interficit, agit, ut non sit in vita: ita oblivio hoc quod intercipit agit ut non sit in memoria: unde de Judæorum populus, qui Dei oblitus fuerat, dicitur in umbra mortis sedere. Umbra etiam mortis mors carnis accipitur: quia sicut vera mors est quæ animam separatur à Deo, ita umbra mortis est quæ caro separatur ab animæ: unde voce martyrum dicitur: „ Operuit nos „ umbra mortis: “ Psalm. 53. Per umbram etiam mortis imitatio diaboli, qui mors in Apocalypsi dicitur, designatur: quæ sicut umbra juxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum de specie imitationis ejus exprimitur. *Chrysostronus*. (f) Recte autem dicit, *Sedent*: non enim ambulabamus in tenebris, sed sedebamus. *Theophylactus* (non remota fin. Com.) Non solum autem oriens Dominus his qui in tenebris sedent illuminat, sed aliquid amplius facit: unde sequitur: *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Via pacis est via iustitiæ, ad quam direxit pedes, id est affectus animarum nos-

(1) *Al.* Sed mirans fortasse quod octo dierum infantem alloquitur, &c. (2) *Al.* ponit. (3) *Al.* Qui enim Jesu, Nicolai Quasi enim. (4) *Al.* putares.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. ut supra. (b) Hom. 14. in Matth. (c) Id est Severus in Catena Græcorum PP. (d) Hom. 14. in Matth. ut supra. (e) In Esaiam cap. 2. (f) Ut supra.

nostrarum. *Gregorius* in hom. (33. in Evang.) Tunc enim gressus nostros in viam pacis dirigimus quando per illud actionum iter pergitur in quo ab auctoris nostri gratia non discordemus. *Ambrosius* (tit. de proph. Zach. in med.) Simul (1) & illud adverte, quam paucis Elisabeth, quam multis Zacharias prophetizet; & uterque sancto impletus Spiritu loquebatur; sed disciplina servatur, ut nuller discere magis quæ divina sunt studeat quam docere.

(oo) *Beda* (cap. 4. in fin.) Prædicator patientiæ futurus, ut liberius auditores suos à mundi illecebris erudiendo sustollat, primævam in desertis transigit vitam: unde dicitur: *Puer autem crescebat: Theophylactus* (parum à fine Com. in 1. cap. Lucæ.) Secundum corporalem ætatem: & confortabatur spiritu: simul enim cum corpore spirituale donum crescebat, & spiritus operationes in eo magis ac magis ostendebantur. *Origenes* (hom. 11. in Lucam.) Vel crescebat spiritu, nec in eadem permanebat mensura qua cæperat; sed semper crescebat spiritus in eo, semper voluntas eius ad meliora (2) tendens habebat profectus, & mens divinius aliquid contemplantur. Exercebat se memoria, ut plura in thesauro suo recondere. Adit autem, *Et confortabatur*: infirma enim est

(1) *Al.* Similiter & illud. (2) *Al.* se tendens.

CAPUT II.

(a) **F**ACTUM est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Joseph à Galilæa de civitate Nazareth in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo, & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.

(b) Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diverforio.

(c) Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos; & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.

(d) Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis:

(e) Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Joseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverant de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos, Maria autem conservabat omnia verba hæc, & conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant; sicut dictum est ad illos.

Et

humana natura: legimus enim *Matth. 26.*, Ca. 10. autem infirma. Confortanda est itaque spiritu: spiritus enim promptus est. Multi confortantur carne; athleta autem Dei spiritu roborandus est, ut sapientia carnis elidat: unde recessit, fugiens tumultum urbium propter frequentiam: sequitur enim: *Et erat in desertis*: ubi purior aer est, cælum apertius, & familiarior Deus: ut quia nondum baptismi, & prædicationis tempus advenerat, vacaret orationibus, & cum Angelis conversaretur, appellaret Dominum, & illum audiret dicentem, Ecce adsum. *Theophylactus* (cir. fin. Comm. in 1. cap. Lucæ.) Vel erat in desertis ut extra multorum malitiam nutritur, & ut neminem vereretur arguere: si enim fuisset in mundo, forte fuisset amicitia, & conversatione hominum depravatus: simul etiam ut esset fide dignus qui prædicaturus erat Christum. Occultabatur autem in desertis, donec placuit Deo ipsam Israelitico populo demonstrare: unde sequitur: *Uscue ad diem ostensionis suæ ad Israel.* *Ambrosius* (tit. de ortu. Domini, à medio illius.) Pulchre autem tempus quo fuit in utero Propheta describitur, ne Mariæ presentia taceatur; sed tempus siletur infantie, eo quod presentia matris Domini in utero roboratur qui infantie impedimenta nescivit.

CAPUT II.

(f) Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus: quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.

(g) Et postquam impleti sunt dies purificationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, ut silerent cum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur: & ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

(h) Et ecce homo erat in Hierusalem cui nomen Simeon: & homo iste justus, & timoratus expectans consolationem Israel, & Spiritus Sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in ulnas suas.

(i) Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutarem tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum: lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

(k) Et erant pater ejus, & mater ejus mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur: & tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

(l) Et erat Anna prophetissa filia Phannel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua; & hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis, & obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.

(m) Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem in die solemnâ paschæ.

(n) Et cum factus esset annorum duodecim: ascendit illis in Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem, & non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos. Et non inveniunt eum regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est post triduum, invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentiam, & responsis ejus. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum: Fili: quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

(o) Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.

(a) **B**eda (Lucæ 2. in prin. illius.) Nasciturus in carne Dei Filius, sicut de virgine natus virginitatis sibi decus ostendit esse gratissimum: ita pacatissimo tempore sæculi procreatur, quia pacem quærere docuit, & pacis sectatores invitere dignatur. Nullum autem potuit magis esse pacis indicium quam una totum orbem descriptione concludi; cujus moderator Augustus, tanta duodecim annis circa tempus dominicæ nativitatæ pace regnavit ut bellis toto orbe sopitis, Prophetæ præfagium ad litteram videatur implevisse: unde dicitur: *Factum est autem in diebus illis, exiit S. Th. Oper. Tom. IX.*

edictum à Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis. *Græcus.* (a) Tunc etiam nascitur Christus cum Principes Judæorum descenderant, & ad Romanos Principes translatum erat imperium, quibus, Judæi tributa solvebant; & sic impletur prophetia prædicans, non desicere Ducem de Juda, nec Principem de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est: Gen. 49. Jam vero Cæsare Augusto quadragesimum secundum annum imperii peragente, exiit ab eo edictum totum orbem conscribi ad tributa solvenda; quod cuidam Syriæ Cæsar commiserat, quem Judææ, & Syriæ præsidem statuit;

H

un-

Ex Edit. P. Nicol. (a) Vel Metaphrastes, & Alexander Monachus in Catena Græcorum PP.

nostrarum. *Gregorius* in hom. (33. in Evang.) Tunc enim gressus nostros in viam pacis dirigimus quando per illud actionum iter pergitur in quo ab auctoris nostri gratia non discordemus. *Ambrosius* (tit. de proph. Zach. in med.) Simul (1) & illud adverte, quam paucis Elisabeth, quam multis Zacharias prophetizet; & uterque sancto impletus Spiritu loquebatur; sed disciplina servatur, ut nuller discere magis quæ divina sunt studeat quam docere.

(oo) *Beda* (cap. 4. in fin.) Prædicator patientiæ futurus, ut liberius auditores suos à mundi illecebris erudiendo sustollat, primævam in desertis transigit vitam: unde dicitur: *Puer autem crescebat: Theophylactus* (parum à fine Com. in 1. cap. Lucæ.) Secundum corporalem ætatem: & confortabatur spiritu: simul enim cum corpore spirituale donum crescebat, & spiritus operationes in eo magis ac magis ostendebantur. *Origenes* (hom. 11. in Lucam.) Vel crescebat spiritu, nec in eadem permanebat mensura qua cæperat; sed semper crescebat spiritus in eo, semper voluntas eius ad meliora (2) tendens habebat profectus, & mens divinius aliquid contemplantur. Exercebat se memoria, ut plura in thesauro suo recondere. Adit autem, *Et confortabatur*: infirma enim est

(1) *Al.* Similiter & illud. (2) *Al.* se tendens.

CAPUT II.

(a) **F**ACTUM est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est à præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Joseph à Galilæa de civitate Nazareth in Judæam civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo, & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.

(b) Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret: & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diverforio.

(c) Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos; & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.

(d) Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis:

(e) Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in cælum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & invenerunt Mariam, & Joseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognoverant de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos, Maria autem conservabat omnia verba hæc, & conferens in corde suo. Et reversi sunt pastores, glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant; sicut dictum est ad illos.

Et

humana natura: legimus enim *Matth. 26.*, Ca. 10. autem infirma. Confortanda est itaque spiritu: spiritus enim promptus est. Multi confortantur carne; athleta autem Dei spiritu roborandus est, ut sapientia carnis elidat: unde recessit, fugiens tumultum urbium propter frequentiam: sequitur enim: *Et erat in desertis*: ubi purior aer est, cælum apertius, & familiarior Deus: ut quia nondum baptismi, & prædicationis tempus advenerat, vacaret orationibus, & cum Angelis conversaretur, appellaret Dominum, & illum audiret dicentem, Ecce adsum. *Theophylactus* (cir. fin. Comm. in 1. cap. Lucæ.) Vel erat in desertis ut extra multorum malitiam nutritur, & ut neminem vereretur arguere: si enim fuisset in mundo, forte fuisset amicitia, & conversatione hominum depravatus: simul etiam ut esset fide dignus qui prædicaturus erat Christum. Occultabatur autem in desertis, donec placuit Deo ipsam Israelitico populo demonstrare: unde sequitur: *Uscue ad diem ostensionis suæ ad Israel.* *Ambrosius* (tit. de ortu. Domini, à medio illius.) Pulchre autem tempus quo fuit in utero Propheta describitur, ne Mariæ presentia taceatur; sed tempus siletur infantie, eo quod presentia matris Domini in utero roboratur qui infantie impedimenta nescivit.

CAPUT II.

(f) Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus: quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.

(g) Et postquam impleti sunt dies purificationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, ut silerent cum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur: & ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

(h) Et ecce homo erat in Hierusalem cui nomen Simeon: & homo iste justus, & timoratus expectans consolationem Israel, & Spiritus Sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in ulnas suas.

(i) Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutarem tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum: lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.

(k) Et erant pater ejus, & mater ejus mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur: & tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.

(l) Et erat Anna prophetissa filia Phannel de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua; & hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis, & obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.

(m) Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem in die solemnæ paschæ.

(n) Et cum factus esset annorum duodecim: ascendentibus illis in Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatique diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem, & non cognoverunt parentes ejus. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos. Et non inveniunt eum regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est post triduum, invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentiam, & responsis ejus. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum: Fili: quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.

(o) Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines.

(a) **B**eda (Lucæ 2. in prin. illius.) Nasciturus in carne Dei Filius, sicut de virgine natus virginitatis sibi decus ostendit esse gratissimum: ita pacatissimo tempore sæculi procreatur, quia pacem quærere docuit, & pacis sectatores invitere dignatur. Nullum autem potuit magis esse pacis indicium quam una totum orbem descriptione concludi; cujus moderator Augustus, tanta duodecim annis circa tempus dominicæ nativitatæ pace regnavit ut bellis toto orbe sopitis, Prophetæ præfagium ad litteram videatur implevisse: unde dicitur: *Factum est autem in diebus illis, exiit S. Th. Oper. Tom. IX.*

edictum à Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis. *Græcus.* (a) Tunc etiam nascitur Christus cum Principes Judæorum descenderant, & ad Romanos Principes translatum erat imperium, quibus, Judæi tributa solvebant; & sic impletur prophetia prædicans, non desicere Ducem de Juda, nec Principem de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est: Gen. 49. Jam vero Cæsare Augusto quadragesimum secundum annum imperii peragente, exiit ab eo edictum totum orbem conscribi ad tributa solvenda; quod cuidam Syriæ Cæsare commiserat, quem Judææ, & Syriæ præsidem statuit;

H

un-

Ex Edit. P. Nicol. (a) Vel Metaphrastes, & Alexander Monachus in Catena Græcorum PP.

momenta verborum: etenim cum caro Domini videretur, videtur Verbum quod est Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, non vilis persona pastorum: simplicitas enim queritur, non ambitio desideratur. Sequitur: *Et venerunt festinantes*: nemo enim cum desideria Christum requirit. *Origenes*, hom. 13. in Lucam par. à fin. Quia vero festinantes venerunt, & non pedetentim, ideo sequitur: *Et invenerunt Mariam*, quæ scilicet fudit Jesum in partu, & *Jeseph*, scilicet dispensatorem ortus dominici, & infantem positum in præsepio: scilicet ipsum Salvatorem. *Beda* (super *Et cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Græcus*, (a) Occulta scilicet fide felicia relata conuenientes; nec contenti de veritate stupere, quæ primitus viderant, & perceperant Angelo nuntiante, non solum Mariæ, & Joseph promebant, sed etiam cæteris; & quod est amplius, eorum mentibus insigebant: unde sequitur: *Et omnes qui audierunt, mirati sunt*, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Quomodo enim non erat mirandum videre calicolum in terrenis, & terram pacis conciliari cælestibus, & ineffabilem illum infantulum numine quidem cælestia, humanitate vero terrestria conuenientem ad invicem, & sui compagine stædus mirandum præstantem? *Glossa* (ordinaria hoc loco.) Nec solum mirantur de incarnationis mysterio, sed etiam de tanta pastorum attestatione, qui fingere inaudita nescirent, sed simplici faciundia vera prædicarent. *Ambrosius* Lib. 2. in Lucam tit. de collo. past. Nec contemnenda putes quasi vilia verba (1) pastorum: à pastoribus enim Maria colligit fidem: unde sequitur: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. Discamus sanctæ Virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica quam corpore, argumenta fidei conferebat in corde. *Beda* in hom. Evang. quod emittit in aurora nativitatis Domini. Virginalis enim pudicitia jura custodiens, secreta Christi quæ noverat, nemini divulgare volebat; sed conferebat ea quæ faciunda legerat cum his quæ jam facta cognovit, non ore promens, sed clausa in corde custodiens. *Græcus*, (b) Quicquid etiam ei retulerat Angelus, quicquid à

(1) *Al.* Prophetarum, à pastoribus, & Maria colligit fidem. Forte etiam Ne contemnenda putes quasi vilia verba pastorum, à pastoribus & Maria colligit fidem. (2) *Al.* verbum.
Ex *EDIT. P. NICOL.* (a) Idem Photius in Cat. Græcorum PP. ut supra. (b) Vel *Metaphrastes* in Cat. Græcorum PP. ut supra. (c) In Cat. Græcorum ut supra.

pastoribus audierat, cuncta congerere in mente, & ad invicem comparans, unam in omnibus mater sapientiæ cernebat concordiam. Vere Deus erat qui natus erat ex ea. *Athanasius*, (c) Singuli autem in Christi nativitate exultabant, non humanitas, sicut in puero nato soliti sunt homines congaudere: sed in Christi præsentia, & lucis divine fulgore: unde sequitur: *Et reversi sunt pastores glorificantes, & laudantes Deum in omnibus quæ audierant*. *Beda*, cap. 1. in Lucam paul. à fine, scilicet ab Angelis; & viderant, scilicet in Bethlehem, sicut dictum est ad illos; idest, in hoc glorificant quod non aliud venientes invenerant quam dictum est ad illos; sive sicut dictum est ad illos, gloriam Deo, laudesque referunt: etenim hoc illis facere dictum est ab Angelis, non quidem (a) verbo imperantibus, sed formam suæ devotionis offerentibus, cum Deo in excelsis gloriam resonarent. *Beda* in hom. ubi supra. Mystice autem intellectualium pastores gregum, immo cuncti fideles, exemplo horum pastorum transeant cogitatione usque in Bethlehem, & incarnationem Christi dignis celebrent honoribus. Transeamus autem abjectis concupiscentiis carnalibus toto mentis desiderio usque in Bethlehem supernam, idest domum panis vivi, ut quem illi in præsepio videre vagientem, nos in Patris solo mereamur videre regnantem. Non est autem tanta beatitudo cum desideria, ac tempore querenda: sed alacriter sum Christi sequenda vestigia. *Videntes autem cognoverunt*. Id nos quæ dicta sunt de Salvatore nostro, plena dilectione festinamus amplecti, ut hoc in futuro perfecte cognitionis visu comprehendere valeamus. *Beda* super Lucam (super illud, *Et venerunt festinantes*.) Dominici etiam gregis pastores præcedentium patrum vitam, in qua panis vitæ servatur, quasi Bethlehem portas contemplando subeunt, nihilque in hac aliud reperiunt quam virginalem Ecclesiæ pulchritudinem, quasi Mariam, virilem spiritualium doctorum cæterum, quasi Joseph, & humilem Christi adventum Scripturæ paginis sacræ insertum, quasi in præsepio positum Christum infantem. *Origenes*, hom. 13. Vel præsepe illud Israel erat, secundum illud *Esaiæ* 1. „Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui.“ *Beda* in hom. ut supra. Non clavere autem silentio pastores quæ agnoverant: quia Ecclesiæ pastores in hoc ordinati sunt, ut quæ in scripturis dicerentur, au-

auditoribus ostendant. *Beda* super Lucam, cap. 6. Magistri etiam spiritualium gregum modo cæteris dormientibus contemplando cælestia subeunt, modo fidelium exempla querendo circumeunt, modo ad publicum pastoralis officii docendo revertuntur. *Beda*, in hom. ut supra. Unusquisque etiam qui privatus vivere creditur, pastoris officium tenet, si bonorum unum actuum, cogitationumque mundarum aggregans multitudinem, hanc iusto moderamine gubernare, Scripturarum pastu nutrire, & contra dæmonum insidias fervare contendit.

(f) *Beda* in hom. Circumcisionis Domini circ. princ. Exposita nativitate dominica, subiungit Evangelistam, atque ait: *Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer. Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de circumcissione Salvatoris.) Quis puer nisi ille, de quo dictum est *Esai.* 9. „Puer natus est nobis, & filius datus est nobis“ *Gal.* 4. „factus est enim sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifaceret.“ *Epiphanius* adversus hæres. 30. (a) Dicunt autem Ebionis, & Cerinthi sequaces: Sufficit discipulo, si sit sicut magister ejus: circumcidit autem se Christus: tu ergo circumcidaris. Falluntur autem destruentes sua principia. Si enim fateretur Ebion Christum Deum cælestis descendentem octavo die fuisse circumcisum, tunc præberet circumcissioni materiam argumenti; sed cum nudum tunc asserit hominem, non puer est causa ut circumcidatur, sicut nec infantes sunt suæ circumcissionis auctores. Nos enim Deum ipsum fatemur cælestis descendentem, & in claustrum virginæ moram debitam fœtibus protraxisse, quoadulque sibi ex utero virginæ humanitatis carnem perfecte componeret; (1) in qua circumcisus est veraciter, non apparenter octavo die, quatenus cum ad spirituales effectum figuræ pervenerint, tam ab ipso, quam à suis discipulis divulgentur non ultra figuræ, sed veritas. *Origenes*, hom. 14. in Lucam circ. princ. Sicut enim mortui sumus cum illo moriente, & confurreximus resurgenti; sic cum eo circumcisus sumus: unde nequaquam nunc indigemus circumcissione carnali. *Epiphanius* ubi supra. Pluribus autem ex causis circumcisus est Christus. Et primo quidem ut ostendat carnis veritatem contra Manichæum, & illos qui apparenter eum dicunt prodixisse: deinde ut pateat quod nequaquam deitatis consubstantiale corpus extiterit, ut fatetur Apollinaris; neque cælestis detulit illud, ut asserit Valentinus: & ut confirmet circumci-

sionem, quam olim insituerat ejus adventui servientem: quin etiam si nulla sit Judæis excusatio: nam nisi circumcisus fuisset, objicere poterant quod non possent incircumcisum Christum recipere. *Beda* in hom. de Circumcis. Domini. Ut etiam nobis obediendi virtutem commendaret exemplo, & ut eos qui sub lege positi legis onera portare nequiverant, sua compassionem (2) juvaret, ut qui in similitudine carnis peccati advenit, remedium quo caro peccati consueverat mundari, non respuat. Idem enim salutiferæ curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat quod nunc baptismus revelatæ gratiæ tempore consuevit; excepto quod regni cælestis januam nondum intrare poterant, (3) sed in sinu Abrahæ post mortem beata requie consolati superne pacis ingressum spe felici expectabant. *Athanasius*, (b) (in serm. super *Omnia mihi tradita sunt*.) Nihil enim aliud exprimebat circumcisio, nisi generationis vetustæ spoliationem per hoc quod circumcidebatur pars corporis, quæ corporalis nativitatis causa exiit. Hoc autem tunc temporis agebatur in signum futuri per Christum baptismatis. Idcirco postquam venit signatum, cessavit figura: ubi namque tota vetustas tollitur per baptismum, superfluum est quod partis sectio præfiguratur. *Cyrillus*, (c) Octavo autem die consuetum erat carnalem celebrari circumcissionem: octavo enim die Christus à mortuis resurrexit, & insinuavit nobis spirituales circumcissionem, dicens *Matt.* ult. „Buntes: docete omnes gentes, baptizant, tes eos.“ *Beda*, cap. 7. in Lucam. In ejus autem resurrectione præfigurata est utraque nostra resurrectio, & carnis, & spiritus: Christus enim circumcisus nostram naturam docuit, & nunc per ipsum à vitiorum labe purgandam, & in novissimo die à mortis peste restaurandam; & sicut Dominus octava die, hoc est post septimam sabbati, resurrexit; ita & ipsi post sex hujus sæculi ætates, & septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia vita geritur, quasi octavo tempore surgemus. *Cyrillus*, (d) Secundum legis præceptum eodem die impositionem nominis recipit: unde sequitur: *Vocatum est nomen ejus Jesus*, quod interpretatur Salvator: editus enim fuit ad totius orbis salutem, quam sua circumcissione præfiguravit: secundum quod Apostolus dicit *Coloss.* 3. „Circumcisi estis circumcissione, non manufacta in expoliatione corporis carnis,“ scilicet in circumcissione Christi. *Beda* in

(1) *Al.* quia. (2) *Al.* juvarentur. (3) *Al.* tamen, item tantum.

Ex *EDIT. P. NICOL.* (a) §. 16. aut 27. non eadem serie quæ hic; sed quibusdam aliis interjectis. (b) Lib. qui de *Sabbato & Circumcissione* inscribitur circa med. vel paulo post. (c) In *Catena* Græcorum PP. ut supra. Colligitur ex hom. 6. de paschalis festis, non eadem serie quæ hic, & ex Lib. 3. *Glaphyrorum* super Gen. (d) Ubi supra.

(8. in Evang.) Et ut ostenderet quia per humanitatem quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur, non secundum potestatem, sed secundum naturam. *Ambrosius* (Lib. 2. in Luc. tit. de nativitate Christi.) Propter te ergo infirmitas, in se potentia; propter te inopia, in se opulentia; noli hoc estimare quod cernis: sed quod redimeris agnosce. Plus, Domine Jesu, injuriis tuis debeo quod redemptus sum, quam (1) opibus quod creatus (2) sum. Non prodesse nasci, nisi etiam redimi profuisset.

(c) *Ambrosius* (ibidem.) Videre quoniam modum divina (3) curia fidem astruat. Angelos Mariam, Angelus Joseph, Angelus Pastores edocet, de quibus dicitur: *Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Chrysostomus.* (a) Joseph quidem in somnis apparuit Angelus, pastoribus autem visibiliter quasi rudioribus: non autem Angelus iivit Hierosolymam, non requisivit scribas, & phariseos: erant enim corrupti, & praevidia cruciabantur; sed hi erant sinceri, antiquam conversationem Patriarcharum, & Moysi colentes. Est autem semita quaedam ad Philosophiam perducens innocenter. *Beda* in hom. (Evang. in aurora nativ. Domini.) (b) Nusquam autem in tota veteris testamenti serie reperimus Angelos, qui tam sedulo apparere patribus, cum luce apparuisse. Sed hoc privilegium recte huic tempore est servatum quando exortum est in tenebris lumen rectis corde: unde sequitur: *Et charitas Dei circumfulsit illos. Ambrosius* (tit. de nativitate Salvatoris.) Ex utero funditur, sed cornuicat a caelo; terreno in diversorio praet, sed caelesti lumine viget. *Græcus.* (c) Verum pavidi facti sunt in miraculo: unde sequitur: *Et timuerunt timore magno.* Sed Angelus, cum pavor ingruerit, fugat ipsum: unde loquitur: *Et dicit illis Angelus, Nolite timere.* Non solum sedat terrorem, sed etiam alacritatem infundit: sequitur enim: *Eccc enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: non solum populo Judaeorum, sed etiam omnibus.* Causa autem gaudii ostenditur, novus, & admirabilis partus manifestatur ex ipsis nominibus: nam sequitur: *Quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus: quorum primum, idest Salvator est actionis; tertium autem, scilicet Dominus, majestatis. Cyrillus* (d) (de incarn. Unig. cap. 1.) Sed id quod in medio ponitur, scilicet *Christus*, non naturam significat, sed hypostasim compositam. In Chris-

to enim Salvatore unktionem fore celebratam fatentur; non tamen figuralem, sicut olim in Regibus ex oleo, quasi ex prophetica gratia, neque ad perfectionem alicujus negotii, juxta illud *Esaiæ* 45. „ Hæc dicit Dominus Christo meo „ Cyro. „ qui quamquam esset idolatra, dictus est Christus, ut caelesti censura totam occuparet Babyloniensium provinciam. Fuit autem unctus Salvator Spiritu Sancto humanitus in forma servi: ungens autem ut Deus Spiritu Sancto credentes in eum. *Græcus.* (e) Hujus autem nativitas & tempus ostendit cum dicit, *Hodie*, & locum cum subdit, *In civitate David*, & signa cum subjungit: *Et hoc vobis signum, invenietis involutum pannis involutum, & postquam in praesepio.* Ecce pastoribus Angeli pastorem praecipuum praedicant, tanquam agnum in antro manifestatum, & editum. *Beda* (super *Et hoc vobis signum.*) Crebris autem infantia Salvatoris & Angelorum praemoniis, & Evangelistarum nobis est conculcata testimonio, ut nostris altius cordibus qui pro nobis factum sit insigatur. Et notandum, quod signum nati Salvatoris datur, non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squalentibus involutum; non in ornatis auro stratoris, sed in praesepibus invenendum. *Maximus* in ferm. Nativ. (f) Sed si tibi panni fortassis vilescunt, Angelos collaudantes admirare; si praesepia despicias, erige parumper oculos, & novam in caelo stellam protestantem mundo nativitate dominicam contemere; si credis vilia, crede mirifica: si de his quae humilitatis sunt disputas, quae alta sunt, & caelestia venerare. *Gregorius* in hom. (8. in Evang. ante med.) Mystice autem quod vigilantibus pastoribus Angelus apparet, eisdem claritas Dei circumfulsit, hoc est quod illi praeter ceteris videre sublimia merentur qui fidelibus gregibus praesse solliciti sciunt: dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos latius gratia cornuicat. *Beda* in hom. (Evang. quod canitur in aurora natalis Domini.) Significant enim mystice pastores isti gregum, doctores quoque, ac rectores fidelium animarum. Nox, cuius vigilias custodiebant super gregem suum, pericula tentationum indicat, a quibus se, suosque subiectos custodire non desistunt. Et bene nato Domino pastores super gregem vigilant: quia natus est qui dicit, *Joan. 10.* „ Ego sum pastor bonus; „ sed & tempus imminet quo idem pastor oves suas, quae dispersae erant, ad vitam pascuam revocaret. *Origenes* (hom. 12.) Ceterum, si ad secretiorem oportet

(1) Nicolai ponit operibus. (2) Al. omittitur sum. (3) P. Nicolai corrigit cura.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Graecorum PP. (b) Inter homillas hiemales habetur. (c) Vel Geometer in Catena Graecorum PP. (d) In Catena Graecorum ubi supra. (e) Vel Geometer ubi supra. (f) Serm. 4.

ascendere intellectum, dicam quosdam fuisse pastores Angelos qui res humanas regerent; & cum horum uniuscuique suam custodiam conservaret, venisse Angelum nato Domino, & annuntiasse pastoribus quia verus esset pastor exortus. Angeli enim ante adventum Salvatoris, parum poterant commisisse sibi utilitatis afferre: vix enim aliquis unus ex singulis gentibus credebatur in Deum; nunc autem populi accedunt ad fidem Jesu.

(d) *Beda* cap. 3. in Lucam. Ne parva unius Angeli videretur auctoritas, postquam unus sacramentum novae nativitatis edocuit, statim multitudo caelestium agminum affuit, unde dicitur: *Et subito facta est cum Angelo multitudo militie caelestis.* Bene chorus adveniens Angelorum, militie caelestis vocabulum accipit, qui & duci illi in praesepio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat, & ipse potestates easdem contrarias, ne mortales tantum tentare valeant quantum volunt, fortiter armis caelestibus perturbat. Quia vero Deus, & homo nascitur, hominibus pax, & Deo gloria canitur; unde sequitur: *Laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo.* Uno Angelo, uno evangelizante nuntio natum in carne Deum, mox multitudo militie caelestis in laudem Creatoris prorumpit, ut & Christo devotionem impendat, & nos suo instruat exemplo, quoties aliquis fratrum suae eruditionis verbum insonuerit, vel ipsi quae pietatis sunt ad mentem reduxerimus, Deo statim laudes corde, ore, & opere (1) reddendas. *Chrysostomus.* (a) Et olim quidem Angeli ad puniendum mundi mitebantur, puta ad Israelitas, ad David, & ad Sodomitas, ad gemitus convalescentem; nunc e contra canunt in terra gratias agentes Deo, eo quod suum descensum ad homines eis referaverit. *Gregorius* 28. Mor. cap. 4. in novis exempl. cap. 7. (b) Simul etiam laudant, quia redemptioni nostrae voces suae exultationis accomodant; simul etiam quia dum nos conspiciunt recipi, suum gaudent numerum impleri. *Beda*, cap. 5. in Lucam parum a fin. Optant pacem hominibus cum subdant: *Et in terra pax hominibus:* quia quos infirmos prius abjectoque despexerant, nascente in carne Domino, iam socios venerantur. *Cyrillus* (c) Hæc autem pax per Christum facta est: reconciliavit enim nos per se Deo, & Patri, culpam hostilem de medio auferens; duos populos in

unum hominem pacificavit, ac caelicolas, & terrenos in unum gregem composuit. *Beda*, ubi supra. Quibus autem hominibus pacem poscant, exponunt dicentes, *Bona voluntatis*, eis scilicet qui suscipiunt natum Christum: non enim est pax impiis, sed pax multa diligentibus nomen Dei. *Origenes*, hom. 13. Sed diligens lector inquirat quomodo Salvator dicit infra 12. *Non veni pacem mittere super terram; & nunc Angeli de ejus nativitate cantant, In terra pax hominibus.* Sed hoc quod pax esse dicitur in hominibus bonae voluntatis solvit questionem: pax enim quam non dat Dominus super terram, non est pax bonae voluntatis. *Augustinus* 13. de Trinit. cap. 13. Pertinet enim iustitia ad bonam voluntatem. *Chrysostomus.* (d) Aspicere autem mirandum processum. Angelos ad nos deduxit prius, ac deinde duxit hominem ad superna: factum est caelum terra, cum terrena deberet recipere. *Origenes*, hom. 13. Mystice autem videbant Angeli, se opus quod eis creditum fuerat, implere non posse absque eo qui vere salvare poterat, & medicinam suam inferiorem esse quam hominum cura posebat: unde sicut si veniat aliquis (2) archiater qui habeat summam in medicina notitiam; & illi qui prius sanari nequiverant, cementes (3) magistri manu putredines cessare vulnerum, non invident, sed in laudes (4) archiatri erumpant, & Dei, qui sibi, agrorantibusque tantae scientiae hominem miserit; (5) sic multitudo Angelorum pro Christi adventu Deum laudat.

(e) *Græcus.* (e) Quae visa sunt, & relata stuporem ingesserunt pastoribus, & sic ovilia sua omiserunt, & protecti sunt nocte Bethlehem, lucem indagantes Salvatoris, unde dicitur: *Et factum est ut discesserint ab eis Angeli in caelum, pastores loquebantur ad invicem: Transivimus usque Bethlehem, & videamus hoc verbum quod factum est. Beda*, cap. 6. in Lucam in princ. Vere quasi vigilantes, non dixerunt, Videamus puerum, sed verbum quod factum est; idest, Verbum quod semper erat videamus quomodo pro nobis caro factum est: si quidem hoc ipsum Verbum Dominus est: sequitur (6) enim; *Quod fecit Dominus, & ostendit nobis;* idest, videamus quomodo Verbum ipsum se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam, tit. de pastor. colloquutionibus.) Vide quam singulariter Scriptura singularum libret

I mo-

(1) Al. reddamus. (2) Al. omittitur archiater. (3) Al. ad magistri manus. (4) Al. medici. (5) Al. desit sic. (6) Al. desideratur enim.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Graecorum ubi supra. (b) Super illud Job 38. *Ubi eras cum me laudarent astra matutina?* (c) In Cat. Graecorum PP. ubi supra. (d) In Cat. Graecorum ubi supra. (e) Geometer.

unde sequitur: *Hæc descriptio prima facta est à præfido Syriæ Cyrino. Beda (super Hæc descriptio primo facta est.)* Signat hæc descriptionem vel primam esse earum quæ totum orbem conclaferunt, quia pleræque jam partes terrarum sæpe leguntur fuisse descriptæ: vel primo tunc cœpisse quando Cyrinus in Syriam missus est. *Ambrosius (Lib. 2. in tit. de ortu Salvatoris circ. An.)* Palchre autem præfidi nomen addidit, ut seriem temporis designaret: nam si consules adscribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tempus adscribi? *Beda (Lucæ 2. super illud, Ascendit Joseph.)* Superna autem dispensatione professio census ita descripta est ut in suam quique patriam ire juberetur: secundum quod sequitur: *Et ibant omnes ut profiterentur singuli in civitatem suam: quod ideo factum est, ut Dominus alibi conceptus, alibi natus, insidiantis Herodis furorem facilius evaderet: unde sequitur: Ascendit autem & Joseph à Galilæa de civitate Nazareth in Judæam. Chrysostomus. (a) Domino autem dirigente Augustus hoc edictum censuit, ut Unigeniti præsentia famuletur: nam hoc edictum matrem attrahebat in patriam quam Prophetæ prædixerant, scilicet in Bethlehem Judæ: unde dicit: Civitatem David quæ vocatur Bethlehem. Græcus. (b) Ideo autem addidit, Civitatem David, ut promissionem factam David à Deo, (1) quod ex fructu ventris ejus Rex perpetuus adveniret, esse completam annuntiet: unde sequitur: *Et quod esset de domo & familia David.* Per hoc autem quod Joseph erat de cognatione David, contentus fuit Evangelista ipsam quoque Virginem de cognatione David promulgare, cum lex divina præciperet conjugales copulas ex eadem progenie contrahi: unde sequitur: *Cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Cyrillus (c) Dicit autem eam fuisse præconstatam, insinuens quod solis sponfalibus præcedentibus est conceptio subsecuta: neque enim ex virili semine sancta Virgo concepit. Gregorius in hom. (8. in Evang.)* Myslice autem nascituro Domino mundus describitur: quia ille apparebat in carne qui electos suos adscriberet in æternitate. *Ambrosius (Lib. 2. in Luc. tit. de tempore ortus Salvatoris.)* Et dum professio sæcularis ostenditur, spiritualis implicatur, non terrarum Regi dicenda, sed cæli. Professio ista fidei, census animorum est: abolito enim synagogæ censu verufo, novus census Ecclesie parabatur. Denique ut scias censum non Augusti esse, sed Chris-*

(1) *Al. omittitur quod. (2) Al. incensum. (3) In quatuor citatis exemplis omittitur Unde & bene Joseph auctus interpretatur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In diem natalem Christi. (b) Vel Ireneus cœntra hæc. Lib. 3. cap. 11. (c) In Catena Græcorum PP. ut supra.

ti, totus orbis profiteri jubetur. Quis autem poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius orbis hæc haberet imperium? Non enim Augusti, sed, Domini est terra, & plenitudo ejus; Psalm. 23. *Beda (super Hæc descriptio facta est.)* Qui etiam vocabulum Augusti perfectissime complevit, ut puta suos & augere desiderans, & augere sufficiens. *Theophylactus (in princ. Comm. in cap. 2. Lucæ)* Conveniens etiam erat ut per Christum cultus multorum deorum desiceret, & unus Deus coleretur: unde unus Rex orbi imperasse describitur. *Origenes (homil. 11. in Luc. circ. fin.)* Diligentius autem intuitu faciamentum quoddam videtur figurari, quod in totius orbis professione describi oportuerit, & Christum, ut cum omnibus scriptis sanctificaret omnes, & cum orbe relatus in censum communionem sui præberet orbi. *Beda (ubi supra.)* Sicut autem tunc imperante Augusto, & præsidente Cyrino, ibant singuli in suam civitatem, ut profiterentur censum; sic modo imperante Christo per doctores Ecclesie præfides, profiteri debemus censum justitiæ. *Ambrosius (in tit. de ortu Salvatoris.)* Hæc est ergo prima professio mentium Domino, cui omnes profiterentur, non præconis evocatione, sed vatis dicentis Psalm. 46. „Omnes gentes plaudite manibus.“ Denique ut sciant censum esse justitiæ, veniunt ad eum Joseph, & Maria, hoc est justus, & virgo: ille qui verbum servaret, ista quæ pareret. *Beda (cap. 5. in Luc.)* Civitas nostra & patria est patria beata, ad quam crescentibus quotidie virtutibus ire debemus. Quotidie autem sancta Ecclesia suum comitata doctorem de rota mundanæ conversationis, quod Galilæa sonat, in civitatem Juda, scilicet confessionis, & laudis ascendens, (2) censum suæ devotionis Regi æterno persolvit; quæ in exemplo beate Virginis Mariæ, concipit nos virgo de spiritu; quæ alii quidem desponsata ab alio secundatur, dum præpositio sibi Pontifici visibiliter jungitur, sed invisibilis Spiritus virtute cumulat. (3) Unde & bene Joseph auctus interpretatur, indicans ipso nomine, quod infantia loquentis magistri nil valet, nisi augmentum superni juvenis, ut audiat, acceperit.

(b) *Ambrosius (ubi supra.)* Breviter sanctus Lucas & quo modo, & quo tempore, & quo loco secundum carnem Christus natus sit, explicavit dicens: *Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.* Quo modo quidem, quia nupta concepit, sed virgo generavit.

Gre-

Gregorius Nisenus (a) Apparens enim ut homo non per omnia legibus humanæ naturæ subijcitur: nam quod ex muliere nascitur, humilitatem redolet; virginitas vero, quæ ortui defervit, offendit quam transcenderet hominem. Hujus ergo jucunda portatio, ortus immaculatus, partus facilis, absque corruptela natiuitas, nec ex luxu incipiens, nec doloribus edita: quia namque ea quæ naturæ nostræ mortem per culpam inseruit, damnata est ut cum doloribus pareret, oportebat parentem vitæ cum gaudio partum perficere. Eo autem tempore per incorruptionem virginæam ad vitam transmigrat mortalium in quo dimini incipiunt tenebræ, & nocturna immensitas exuberantia radii desicere cogitur. Mors enim peccati finem pravitatis attingit; sed de cætero tendit ad nihilum propter veræ lucis præsentiam, quæ radii evangelicis totum orbem lustravit: Beda (cap. 5. in Lucam super Ascendit & Joseph.) Eo etiam tempore dignatus est incarnari quo mox natus censu Cæsaris adscriberetur, atque ob nostri liberationem ipse servitio subderetur: unde etiam non solum propter iudicium regii (1) summatis, sed etiam propter nominis sacramentum Dominus in Bethlehem nascitur. *Gregorius (hom. 8. in Evang.)* Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipse namque est qui ait Joan. 6. „Ego sum panis vivus, qui de cælo descendo, di.“ Locus ergo in quo Dominus nascitur, domus panis antea vocabatur, quia futurum erat ut ibi ille per (2) naturam carnis appareret qui electorum mentes interna facietate reficeret. *Beda (cap. 5. in Evang. Lucæ super Impleti sunt dies.)* Sed & usque ad consummationem sæculi Dominus in Nazareth concipi, in Bethlehem nasci non desinit, cum quilibet audientium, verbi flore suscepto, (3) domum in se æterni panis efficit; quotidie in utero virginali, hoc est in animo credentium, per fidem concipitur, per baptismum gignitur.

Sequitur: *Et peperit filium suum primogenitum. Hieronymus contra Helvidium (aliq. ante med.)* Ex hoc Helvidius nititur approbare, primogenitum dici non posse nisi eum qui habeat & fratres, sicut unigenitus ille vocatur qui parentibus sit solus filius. Nos autem ita diffinimus. Unigenitus est primogenitus, non omnium primogenitus est unigenitus. Primogenitum non esse dicimus eum quem alii subsequuntur, sed

antea quem nullus: alioquin si non est primogenitus nisi is quem sequantur & fratres, tandem sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu, & alii fuerint procreati, ne forte partu postea non sequente, unigenitus sit, & non primogenitus. *Beda (cap. 5. in Luc. super Et pannis cum involvit.)* Est etiam unigenitus in substantia divinitatis, primogenitus susceptione humanitatis; primogenitus in gratia, unigenitus in natura. *Hieronymus contra Helvidium (ante med.)* Nulla autem ibi obfretrix, nulla muliercularum sollicitudo intercessit. Ipsa pannis involvit infantem; ipsa mater, & obfretrix fuit: unde sequitur: *Et pannis cum involvit. Beda (ubi supra.)* Qui totum mundum vario vestitu ornatu, pannis vilius involvitur, ut nos solum primam recipere valeamus. Per quem omnia facta sunt, (4) manus, pedesque alstringitur, ut nostræ manus ad opus bonum (5) exerceat, nostri sint pedes in viam pacis directi. *Græcus. (b) O Admirabilem coarctationem, & peregrinationem quam subit qui continet orbem! Ab initio capiat penuriam, & eam in seipso decorat. (c) Nimirum si voluisset venire, poterat movendo cælum, concutiendo terram, emittens fulmina; non autem sic processit: non enim perdere, sed salvare volebat, & ab ipsis primordii humanam conculare superbiam; atque ideo non tantum homo fit, sed etiam homo pauper, & pauperem matrem elegit, quæ caret his quibus natum infantem reclinet: sequitur enim: *Et reclinabit eum in præsepio. Beda (ubi supra.)* Duri præsepis angustia continetur cui cælum sedes est, ut nos per cælestis regni gaudia dilaret. Qui panis est Angelorum, in præsepio reclinator, ut nos quasi sancta animalia carnis suæ frumento reficiat. *Cyrillus. (d) Reperit etiam hominem factum bestialem in anima: & ideo in præsepio loco pabuli ponitur, ut vitam bestialem mutantem, ad consonam homini perducamur scientiam; pertingentes non fenum, sed panem cælestem, vitæ corpus. Beda (super Reclinavit.)* Qui autem ad dexteram Patris sedet, in diversorio loco est, ut nobis in domo Patris sui multas mansiones præparet: unde sequitur: *Quia non erat ei locus in diversorio.* Nascitur non in parentum domo, sed in diversorio, & in via: quia per incarnationis mysterium via factus est, qua nos ad patriam, ubi veritate, & vita fruamur, adduceret. *Gregorius in hom. (8.)**

(1) *Al. schematis. (2) Al. materiam. (3) Al. domum verbi. (4) Al. manus, pedesque cuius alstringuntur. (5) Al. exercitæ: pedesque sint, &c.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum: non eodem tenore, vel eadem serie, sed sparsim & per partes, nec ex eodem loco, sed in diem natalem Christi partim, & partim in Cant. orat. vel hom. 3. (b) Vel Metaphrasen in Catena Græcorum PP. (c) *Chrysostomus* hom. in diem Christi natalem. (d) In Catena Græcorum PP.

in hom. ubi supra. Sed & hoc quod eodem die suæ circumcissionis nomen accepit, ad imitationem præcæ observationis fecit: Abraham enim, qui primum circumcissionis sacramentum accepit, in die suæ circumcissionis (1) amplificatione nominis benedicti promeruit. *Origenes*, hom. 14. Nomen autem Jesu gloriosum, omnique cultu dignissimum, nomen quod est super omne nomen, non decuit primum ab hominibus appellari, neque ab eis afferri in mundum: unde signanter Evangelista subdit: *Quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur. Beda* (super *Et vocatum est nomen eius*.) Hujus autem nominis etiam electi in sua spiritali circumcissione participes existere gaudent, ut sicut à Christo Christiani, ita etiam à Salvatore Salvati vocentur: quod illis à Deo vocabulum non solum priusquam in utero Ecclesie per fidem conciperentur, sed etiam ante tempora secularia vocabatur est.

(g) *Cyrillus*. (a) Post circumcissionem rursus expectatur purgationis tempus: unde dicitur: *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi. Beda*. Si legis ipsius verba diligentius inspexeris, profecto reperies quod ipsa Dei genitrix, & à commixtione virili, sic & à legali fit jure immunis. Non enim (2) omnis mulier pariens, sed ea quæ suscepto femine peperit, designatur immunda, ritumque legis docetur esse mundanda, ad distinctionem scilicet illius quæ virgo concepit, & peperit. Sed ut nos à legis vinculo solveremur, sicut Christus, ita & beata Maria legi est sponte subiecta. *Titus*. (b) Unde eleganter Evangelista protulit, quod completi sunt dies purgationis eius secundum legem: nam revera non incumbat necessitas Virgini sacræ ut dies purgationis eius expectaretur, quæ cum ex Spiritu Sancto concepisset, caruit conjugio.

Sequitur: *Tulerunt illum in Hierusalem, ut sifterent eum Domino. Athanasius*. (c) Sed quando paternis aspectibus latuit Dominus; aut quis locus excipitur ab ejus imperio, ut ibi existendo semotus à Patre sit, nisi afferatur Hierosolymam, & introducatur in templum? Sed forte causa nostri hujusmodi scripta sunt. Sicut enim non gratia sui homo factus est, & circumcisus in carne, sed ut nos per gratiam faceret deos, & ut spiritaliter circumcidamur; sic propter nos sinitur Domino, ut dicamus Deo præsentare nos ipsos. *Beda*. Post tricesimum autem & tertium circumcissionis diem Domino sinitur, (3)

(1) *Al.* in amplificatione. (2) *Al.* deest omnis. (3) *Al.* mystice autem insinuans. (4) *Al.* mittitur sanctum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Bostrensis. (c) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (d) In hom. de occurru Domini. (e) Ubi supra.

mystice insinuans neminem nisi circumcisum vitis, dominicis dignum esse conspectibus, neminem nisi mortalitatis nexibus absolutum superne civitatis gaudia posse perfecte subire.

Sequitur: *Sicut scriptum est in lege Domini. Origenes*, hom. 14. Ubi sunt qui Deum legis negant à Christo fuisse in Evangelio prædicatum? An putandum est quod Filium suum bonus Deus sub lege inimici fecit, quam ipse non dederat? In lege enim Moysei scriptum est quod sequitur: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur. Beda*, super *Omne masculinum adaperiens*. Quod dicit, *Adaperiens vulvam*, & hominis, & pecoris primogenitum significat; quod utrumque (4) sanctum Domino vocari, atque ideo sacerdotis esse, præceptum est; ita dumtaxat ut pro hominis primogenito pretium acciperet, & omne animal immundum redimi faceret. *Gregorius Nissenus*. (d) Hoc autem legis decretum in solo incarnato Deo singulariter, & ab aliis differenter impleri videtur: ipse namque solus ineffabiliter conceptus, ac incomprehensibiliter editus, virginealem uterum aperuit, non ante à connubio referatum, fervans & post partum mirabile inviolabiliter signaculum castitatis. *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucam tit. de Circumcissione. Non enim virilis coitus vulvæ virginalis secreta referavit; sed ingressus sanctificavit, egressus devirginasse credendus sit. *Gregorius Nissenus* (e) Solus autem hic partus masculinum spiritaliter esse conspicitur qui nil de femineitate culpæ portavit: unde revera sanctus vocatus est; unde & Gabriel quasi hoc decretum ad ipsum solum pertinere memorans dicebat supra 1. *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*. Et in ceteris quidem primogenitis sanctos illos vocari evangelica solertia statuit, tanquam oblatione divina sortitos hujusmodi nomen; at in totius primogenito creaturæ, quod nascitur sanctum pronuntiat Angelus, quasi proprie sanctum existens. *Ambrosius*, (ubi supra) Solus enim per omnia in natis de femina sanctus Dominus Iesus, qui terrene contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, & cælesti majestate depulerit: nam

si litteram sequimur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Sed ille sanctus (1) quem in figura futuri mysterii legis divine præscripta signabant; eo quod solus sanctæ Ecclesie virginis ad generandos populos aperiret genitale secretum. *Cyrillus*. (a) O profunditas divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei! Offert hostias qui per singulas hostias honoratur cum Patre; figuras legis custodit veritas; qui legis est conditor sicut Deus, legem custodivit ut homo: unde sequitur: *Et ut darent hostiam, secundum quod dictum erat in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Beda* in homil. de Purificatione Beate Mariæ. Hostia autem hæc pauperum erat: præcepit quippe Dominus in lege ut qui possent agnum pro filio, aut filia, simul & turturum, sive columbam offerrent; qui vero non sufficiebant ad offerendum agnum duos jam turtures, vel duos columbæ pullos offerrent. Ergo Dominus cum dives esset, pauper fieri dignatus est: ut nos sua paupertate divitiarum suarum donaret esse participes. *Cyrillus*. (b) Videndum autem quid hæc oblata insinuant. Nimirum loquacissima est turtur in avibus; at columba est animal mansuetum. Talis autem factus est erga nos Salvator, mansuetudinem perfecte colens, & ut turtur orbem allexit, replens ortum suum propriis melodiosis. Occidebatur ergo turtur, aut columba, ut ipse per figuras nobis pandatur passurus in carne pro vita mundi. *Beda* in hom. ubi supra. Vel columba simplicitatem, turtur indicat castitatem: quia & columba simplicitatis, & castitatis amator est turtur, ita ut si conjugem casu perdidit, non ultra aliam querere curet. Merito ergo turtur, & columba Domino offeruntur in hostiam: quia simplex, & pudica fidelium conversatio est illi justitiæ sacrificium gratum. *Athanasius*. (c) Ideo vero bina jussit offerri, quia homine consistente ex anima, & corpore; duplum à nobis poscit Deus, castitatem, & mansuetudinem, non solum corporis, sed etiam animæ: alioquin erit homo fictor, & hypocrita, gens in tegumentum occultæ malitiæ innocentiam apparentem. *Beda* in hom. ubi supra. Cum vero utraque avis propter consuetudinem genendi præsentis sanctorum luctus designet, in hoc tamen differunt quod turtur solivagus, columba autem gregatim volare consuevit; & ob id iste secretas orationum lacrymas, illa publicos Ecclesie conventus insinuat. *Beda* super Lucam, cap. 7. Vel columba, quæ gregatim volat, activæ vitæ frequentiam demonstrat; tur-

tur qui singularitate gaudet, & speculative vitæ (2) culmina demuntiat. Et quia æque utraque conditori accepta est hostia, consulte Lucas utrum turtures, an pulli columbarum pro Domino sint oblati non dixit, ne unum alteri vendendi ordinem præferret, sed utrumque sequendum doceret.

(h) *Ambrosius*, Lib. 2. in Luc. titulo de Simone, & Anna, à medio. Non solum ab Angelis, & Prophetis, à pastoribus, & à parentibus, sed etiam à senioribus, & justis generatio Domini accepit testimonium: unde dicitur: *Et ecce homo erat in Hierusalem cui nomen Simeon, & homo iste justus, & timoratus. Beda* (super *Ecce homo justus, & timoratus*). Quia difficulte justitia sine timore custoditur; non illum dico timorem qui temporalia sibi bona subtrahi perhorrescit, quem perfecta dilectio foras mittit; sed timorem Domini sanctum qui manet in sæcula, quo justus Deum quanto avidentius diligit, tanto solertius offendere cavet. *Ambrosius* ubi supra. Et bene justus, qui non suam, sed populi gratiam requirebat: unde sequitur: *Et expectans consolationem Israel. Gregorius Nissenus* (d). Non utique mundanam felicitatem in consolationem Israel prudens Simeon expectabat, sed veram translationem ad veritatis decorem per preparationem à legis umbra; habuerat namque per oracula quod visurus esset Christum Domini priusquam de sæculo præsentis transmigraret unde sequitur: *Et Spiritus Sanctus erat in eo, à quo scilicet justificabatur.*

Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem nisi prius videret Christum Domini. *Ambrosius*, eodem titulo ante mod. Cupiebat ipse quidem corporeæ vinculis fragilitatis absolvi; sed expectabat videre promissum sciebat enim quia beati oculi qui (3) eum viderent. *Gregorius* 23. Mor. (cap. 3. super Num., quid rugiet onager? 4. in nov. exem.) In quo etiam discimus quanto desiderio ex plebe Israelitica sancti viri incarnationis ejus mysterium videre cupierunt. *Beda* (super *Responsum accepit*). Videre autem mortem experti eam significat; multumque felix mortem videbit carnis, quicumque Christum Domini prius oculis carnis videre sategerit, conversationem habendo in cælesti Hierusalem, templi Dei limina frequentando, hoc est sanctorum, in quibus Deus habitat, exempla sectando. Eadem autem Spiritus gratia, qua olim venturum præcognoverat, & nunc venientem cognovit: unde sequitur: *Et venit in spiritu in templum. Ori-*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* per quem figuram. (2) *Al.* calumnias. (3) *Al.* omittitur eum.
EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex hom. 17. (b) Ubi supra. (c) In Cat. Græc. ubi supra. (d) Orat. de occurru Domini.

genes (hom. 15. in Luc. circ. med.) Et tu si vis tenere Jesum, & amplexari manibus, omni labore nitere ut ducem habeas spiritum, veniaque ad templum Dei: sequitur enim: *Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, scilicet Maria mater, & Joseph, qui putabatur pater, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo; & ipse accepit eum in ulnas suas.* Gregorius Nissenus. (a) Quam beatus ille facer ad sacra introitus; per quem ad vitæ terminum maturavit! Beatæ manus quæ Verbum vitæ palpaverunt, & ulnæ quoque quas ad susceptionem paravit. *Beda* (super *Et accepit eum in ulnas.*) Accepit autem justus secundum legem puerum (1) Jesum in ulnas suas, ut significet justitiam operum, quæ ex lege erat, per manus, & brachia figuratorum, humilis quidem, sed salutari fidei evangelicæ (2) gratia mutandum. Accepit senior infantem Christum, ut insinuet hoc seculum quasi senio jam defessum, ad infantiam, & innocentiam christianæ conversationis rediturum.

(1) *Origenes* (hom. 15. in Luc. par. ante med.) Si ad tactum simbriæ vestimenti mulier sanata est, quid putandum est de Simeone, qui in suas ulnas accepit infantem, & gaudebat videns parvulum à se gestari, qui venerat ad vincitos resolvendos, sciens neminem eum posse de claustris corporis emittere cum spe futuræ vitæ, nisi in quem in brachiis continebat: unde dicitur: *Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis servum tuum Domine.* *Theophylactus* (in hoc loco.) Quod dicit, *Domine*, contentus est quod ipse mortis est, & vitæ dominus & sic puerum quem suscepit, Deum confitetur. *Origenes* (hom. 15.) Quasi dicat: Quamvis Christum non tenebam, clausus eram, & de vinculis exire non poteram. *Basilis* (hom. de grat. actione.) Si autem voces justorum inquiras, omnes super hoc mundo, & ejus flebili mora ingemiscunt. *Heu mihi* (dicit David Psalm. 19.) quia incolatus meus prolongatus est. *Ambrosius* (titulo de Simeone, & Anna.) Vide ergo justum velut corporeæ carcere molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, expectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, & complectatur velut quibusdam fidei fuzæ brachiis: tunc dimittetur ut non videat mortem, qui viderit vitam. *Græcus*. (b) Simeon autem benedicebat Deum inter cætera, quod promissa sibi facta

(1) *Al.* suum. (2) *Al.* gratiæ imitandum. (3) *Al.* & in omnibus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Idest Photius in Cat. Græc. PP. ut supra. (c) Ubi supra. (d) Vel Photius ut supra. (e) Ut supra. (f) Ibidem. (g) Ubi supra. (h) Vel Photius ut supra. (i) Ubi supra. (k) Ibidem.

sortita erant efficaciaz veritatem: nam consolationem Israel oculis prospicere meruit, & manibus portare, & ideo dicit, *Secundum verbum tuum*; idest, cum finem obtinuerim promissorum. At ubi visibiliter sensi quod desiderabam, nunc solvis tuum servum, nec gustu mortis attonitum, nec hesitationis cogitationibus conturbatum, & ideo subditur: *In pace.* *Gregorius Nissenus*. (c) Quia postquam Christus culpam hostilem destruxit, nos quoque Patri reconciliavit, facta est translatio sanctorum in pace. *Origenes* (hom. 15. in Luc.) Quis est autem qui de sæculo isto recedit in pace, nisi is qui intelligit quod Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: nihilque habet inimicum Deo, sed omnem pacem bonis in se operibus assumptis. *Græcus*. (d) Fuerat autem sibi promissum non *visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini*, & ideo hoc impletum ostendens subdit: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* *Gregorius Nissenus*. (e) Beati oculi tui tam animæ, quam corporis; hi quidem visibiliter Deum suspicientes, illi vero non solum quæ visa sunt attendentes, immo illuminati fulgore Spiritus Domini. Verbum in carne cognoscentes: salutare namque quod tuis oculis percepti, ipse Jesus est, quo nomine salus declaratur. *Cyrillus*. (f) Fuerat autem Christi mysterium quod paruit in ultimis temporibus sæculi præparatum ante mundi originem: unde sequitur: *Quod parasti ante faciem omnium populorum.* *Athanasius* (g) Scilicet confectam toti mundo per Christum salutem. Qualiter ergo supra dictum est, quod expectabat Israel consolationem? Eo quod scilicet tunc futuram esse consolationem Israel agnovit in spiritu cum (3) & omnibus populis paratum est salutare. *Græcus*. (h) Attende etiam sagacitatem digni, & venerandi senis; antequam dignus videretur beatæ visionis, præfolabatur solamen Israel; ut autem quod sperabat obtinuit, exclamât se vidisse salutem omnium populorum: adeo enim infans ineffabile jubar illustravit eum ut processu temporis secutura mox sibi fierent nota. *Theophylactus* (super illud, *Ante faciem omnium populorum.*) Signanter autem dicit, *Ante faciem*, ut scilicet omnibus ejus incarnatione appareret. Hoc autem salutare dicit esse Gentium lumen, & gloriam Israel: unde sequitur: *Lumen ad revelationem Gentium.* *Athanasius*. (i) Gentes enim ante Christi adventum in ultimis tenebris erant constitutæ, cognitione divina privata. *Cyrillus*. (k) Sed Christus adveniens

fac-

factus est lux tenebris, & erraticis, quos diabolica manus prescit. Vocati sunt autem à Deo Patre ad noticiam Filii, qui est lux vera. *Athanasius*. (a) Israel autem, licet tenuiter: lege illuminabatur; & ideo non dicit, quod lumen illis protulerit; sed subdit: *Et gloriam plebis tuæ Israel*: memorans antiquam historiam, quod sicut olim Moyses Dominum alloquendo gloriosam retulit faciem, sic & ipsi divinam humanitatis lucem pertingentes, vetus abjicientes velamen, in eandem imaginem transformarentur de gloria in gloriam. *Cyrillus*. Nam etsi quidam eorum inobedientes fuerint, tamen reliquæ salvæ factæ sunt, & per Christum pervenerunt ad gloriam. Harum primitiæ fuere divini Apostoli, quorum fulgore universum orbem illuminant. Fuit etiam Christus singulariter Israel gloria, quia secundum carnem ex eis processit: quavis cunctis ut Deus præfret ut sæcula benedictus. *Gregorius Nissenus*. (b) Et ideo signanter dixit, *Plebis tuæ*, quia non ab eis tantum est adoratus, sed insuper ex eis est secundum carnem natus. *Beda* (super *Lumen ad revelationem Gentium*.) Et bene revelatio Gentium, Israelis gloria præfertur: quia, cum plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit: *Rom. 10.*

(k) *Græcus*. (c) Transcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum: unde dicitur: *Et erant pater eius, & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.* *Origenes*, hom. 17. Tam ab Angelis, quam à multitudine caelestis exercitus, nec non & à pastoribus, & ipso Simeone. *Beda*. Patrem Salvatoris appellat, non quod vere pater fuerit ei, sed quod ad famam Mariæ conservandam pater sit ab omnibus æstimatus. *Augustinus* (de Consen. Evang. Lib. 2. cap. 1.) (d) Quamvis & eo modo pater illius valeat dici quo & vitæ Mariæ recte intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii; multo videlicet conjunctius quam si esset aliunde adoptatus. Neque enim propterea non (1) erat appellandus Joseph Pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat, quandoquidem pater esset & ei quem non ex sua conjugio procreatum aliunde adoptasset. *Origenes*, hom. 17. Qui autem altius aliqui inquirunt, potest dicere quoniam generationis ordo à David usque ad Joseph deducitur; (2) & ne videretur frustra Joseph nomi-

nari, quia pater non fuerat Salvatoris, ut generationis ordo haberet locum, pater Domini appellatus est. *Græcus*. (e) Laudibus autem divinis exhibitis, veritas se Simeon ad benedictionem adducendum puerum: unde sequitur: *Et benedixit illis Simeon.* Benedictionem igitur utrumque donat, occulorum vero præstigia dirigit tantum ad matrem; quatenus per communem benedictionem non priverit Joseph similitudine patris, per ea vero quæ dicit matri seorsum à Joseph, veram eam prædicet genitricem: unde sequitur: *Et dixit ad matrem ejus: Ecce postus est hic in ruinam; & in resurrectionem multorum in Israel.* *Ambrosius*, ubi supra. Vide uberem in omnes gratiam Domini in generatione diffusam, & prophetiam incredulis negatam esse, non (3) justis. Ecce & Simeon prophetizat, in ruinam, & resurrectionem multorum venisse Christum Jesum. *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) Qui simpliciter exponit, potest dicere, in ruinam eum venisse infidelium, & in resurrectionem credentium. *Chrysostomus*. (f) Sicut enim lux, etsi oculos debiles turbet, lux est; hoc modo Salvator perseverat, etsi corrumpat plurimi: neque enim est ejus officium destructio, sed eorum vesanæ. Quamobrem non solum ex salute bonorum, sed etiam ex malorum dissipatione virtus ejus ostenditur: nam sol quoniam multum radiat, propterea visus debiles præcipue perturbat. *Gregorius Nissenus* (g) (hom. in Psalm. 10.) Attende autem distinctionis exquisitam prolationem: præparatio quippe salutis dicitur coram omni populo, sed casus, & sublevatio plurium. Divinum enim propositum est salus, & desicatio singulorum; casus autem, & sublevatio consistit in plurium intentione, credentium, & non credentium. Quod autem facientes, & increduli subleventur, non est absurdum. *Origenes*, hom. 17. Qui autem curiosus interpres est, dicit nequaquam eum cadere qui ante non steterit. Da mihi igitur qui fuerit ille qui fecit, & in cuius ruinam Salvator advenit? *Gregorius Nissenus*, ibidem. Sed per hoc designat ruinam ad infima, quasi non puniendos æqualiter ante incarnationis mysterium, & post datam dispensationem, & prædicationem. Et maxime hi sunt ex Israel, quos necesse erat & pristinis bonis carere, & pœnas luere graviore quam omnes aliæ gentes: eo quod dudum prophetatum in eis, & adoratum, & ex eis productum minime sus-

ce-

(1) *Al.* omittitur erat. (2) *Al.* desideratur & P. Nicolai legit quod quoniam considerationis ordo à David usque ad Joseph deducitur, ne videretur. (3) *Al.* injustus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Vel Photius ut supra. (d) Non eadem serie qua hic, sed prioribus posteriora præmittendo. (e) Vel Photius ut supra. (f) In Catena Græcorum ut supra. (g) In Catena Græcorum PP. ubi supra.

genes (hom. 15. in Luc. circ. med.) Et tu si vis tenere Jesum, & amplexari manibus, omni labore nitere ut ducem habeas spiritum, veniaque ad templum Dei: sequitur enim: *Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, scilicet Maria mater, & Joseph, qui putabatur pater, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo; & ipse accepit eum in ulnas suas.* Gregorius Nissenus. (a) Quam beatus ille facer ad sacra introitus; per quem ad vitæ terminum maturavit! Beatæ manus quæ Verbum vitæ palpaverunt, & ulnæ quoque quas ad susceptionem paravit. *Beda* (super *Et accepit eum in ulnas.*) Accepit autem justus secundum legem puerum (1) Jesum in ulnas suas, ut significet justitiam operum, quæ ex lege erat, per manus, & brachia figuratorum, humilis quidem, sed salutari fidei evangelicæ (2) gratia mutandum. Accepit senior infantem Christum, ut insinuet hoc seculum quasi senio jam defessum, ad infantiam, & innocentiam christianæ conversationis rediturum.

(1) *Origenes* (hom. 15. in Luc. par. ante med.) Si ad tactum simbriæ vestimenti mulier sanata est, quid putandum est de Simeone, qui in suas ulnas accepit infantem, & gaudebat videns parvulum à se gestari, qui venerat ad vincitos resolvendos, sciens neminem eum posse de claustris corporis emittere cum spe futuræ vitæ, nisi in quem in brachiis continebat: unde dicitur: *Et benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis servum tuum Domine.* *Theophylactus* (in hoc loco.) Quod dicit, *Domine*, contentus est quod ipse mortis est, & vitæ dominus & sic puerum quem suscepit, Deum confitetur. *Origenes* (hom. 15.) Quasi dicat: Quamvis Christum non tenebam, clausus eram, & de vinculis exire non poteram. *Basilis* (hom. de grat. actione.) Si autem voces justorum inquiras, omnes super hoc mundo, & ejus flebili mora ingemiscunt. Heu mihi (dicit David Psalm. 19.) quia incolatus meus prolongatus est. *Ambrosius* (titulo de Simeone, & Anna.) Vide ergo justum velut corporeæ carcere molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, expectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, & complectatur velut quibusdam fidei fuzæ brachiis: tunc dimittetur ut non videat mortem, qui viderit vitam. *Græcus*. (b) Simeon autem benedicebat Deum inter cætera, quod promissa sibi facta

(1) *Al.* suum. (2) *Al.* gratiæ imitandum. (3) *Al.* & in omnibus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Idest Photius in Cat. Græc. PP. ut supra. (c) Ubi supra. (d) Vel Photius ut supra. (e) Ut supra. (f) Ibidem. (g) Ubi supra. (h) Vel Photius ut supra. (i) Ubi supra. (k) Ibidem.

sortita erant efficaciaz veritatem: nam consolationem Israel oculis prospicere meruit, & manibus portare, & ideo dicit, *Secundum verbum tuum*; idest, cum finem obtinuerim promissorum. At ubi visibiliter sensi quod desiderabam, nunc solvis tuum servum, nec gustu mortis attonitum, nec hesitationis cogitationibus conturbatum, & ideo subditur: *In pace.* *Gregorius Nissenus*. (c) Quia postquam Christus culpam hostilem destruxit, nos quoque Patri reconciliavit, facta est translatio sanctorum in pace. *Origenes* (hom. 15. in Luc.) Quis est autem qui de sæculo isto recedit in pace, nisi is qui intelligit quod Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: nihilque habet inimicum Deo, sed omnem pacem bonis in se operibus assumptis. *Græcus*. (d) Fuerat autem sibi promissum non *visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini*, & ideo hoc impletum ostendens subdit: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* *Gregorius Nissenus*. (e) Beati oculi tui tam animæ, quam corporis; hi quidem visibiliter Deum suspicientes, illi vero non solum quæ visa sunt attendentes, immo illuminati fulgore Spiritus Domini. Verbum in carne cognoscentes: salutare namque quod tuis oculis percepti, ipse Jesus est, quo nomine salus declaratur. *Cyrillus*. (f) Fuerat autem Christi mysterium quod paruit in ultimis temporibus sæculi præparatum ante mundi originem: unde sequitur: *Quod parasti ante faciem omnium populorum.* *Athanasius* (g) Scilicet confectam toti mundo per Christum salutem. Qualiter ergo supra dictum est, quod expectabat Israel consolationem? Eo quod scilicet tunc futuram esse consolationem Israel agnovit in spiritu cum (3) & omnibus populis paratum est salutare. *Græcus*. (h) Attende etiam sagacitatem digni, & venerandi senis; antequam dignus videretur beatæ visionis, præfolabatur solamen Israel; ut autem quod sperabat obtinuit, exclamât se vidisse salutem omnium populorum: adeo enim infans ineffabile jubar illustravit eum ut processu temporis secutura mox sibi fierent nota. *Theophylactus* (super illud, *Ante faciem omnium populorum.*) Signanter autem dicit, *Ante faciem*, ut scilicet omnibus ejus incarnatione appareret. Hoc autem salutare dicit esse Gentium lumen, & gloriam Israel: unde sequitur: *Lumen ad revelationem Gentium.* *Athanasius*. (i) Gentes enim ante Christi adventum in ultimis tenebris erant constitutæ, cognitione divina privata. *Cyrillus*. (k) Sed Christus adveniens

fac-

factus est lux tenebris, & erraticis, quos diabolica manus prescit. Vocati sunt autem à Deo Patre ad noticiam Filii, qui est lux vera. *Athanasius*. (a) Israel autem, licet tenuiter: lege illuminabatur; & ideo non dicit, quod lumen illis protulerit; sed subdit: *Et gloriam plebis tuæ Israel*: memorans antiquam historiam, quod sicut olim Moyses Dominum alloquendo gloriosam retulit faciem, sic & ipsi divinam humanitatis lucem pertingentes, vetus abjicientes velamen, in eandem imaginem transformarentur de gloria in gloriam. *Cyrillus*. Nam etsi quidam eorum inobedientes fuerint, tamen reliquæ salvæ factæ sunt, & per Christum pervenerunt ad gloriam. Harum primitiæ fuere divini Apostoli, quorum fulgore universum orbem illuminant. Fuit etiam Christus singulariter Israel gloria, quia secundum carnem ex eis processit: quavis cunctis ut Deus præfret ut sæcula benedictus. *Gregorius Nissenus*. (b) Et ideo signanter dixit, *Plebis tuæ*, quia non ab eis tantum est adoratus, sed insuper ex eis est secundum carnem natus. *Beda* (super *Lumen ad revelationem Gentium*.) Et bene revelatio Gentium, Israelis gloria præfertur: quia, cum plenitudo Gentium introierit, tunc omnis Israel salvus erit: *Rom. 10.*

(k) *Græcus*. (c) Transcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum: unde dicitur: *Et erant pater eius, & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.* *Origenes*, hom. 17. Tam ab Angelis, quam à multitudine caelestis exercitus, nec non & à pastoribus, & ipso Simeone. *Beda*. Patrem Salvatoris appellat, non quod vere pater fuerit ei, sed quod ad famam Mariæ conservandam pater sit ab omnibus æstimatus. *Augustinus* (de Consen. Evang. Lib. 2. cap. 1.) (d) Quamvis & eo modo pater illius valeat dici quo & vitæ Mariæ recte intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione conjugii; multo videlicet conjunctius quam si esset aliunde adoptatus. Neque enim propterea non (1) erat appellandus Joseph Pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat, quandoquidem pater esset & ei quem non ex sua conjugio procreatum aliunde adoptasset. *Origenes*, hom. 17. Qui autem altius aliquid inquirat, potest dicere quoniam generationis ordo à David usque ad Joseph deducitur; (2) & ne videretur frustra Joseph nomi-

nari, quia pater non fuerat Salvatoris, ut generationis ordo haberet locum, pater Domini appellatus est. *Græcus*. (e) Laudibus autem divinis exhibitis, veris se Simeon ad benedictionem adducendum puerum: unde sequitur: *Et benedixit illis Simeon.* Benedictionem igitur utrumque donat, occulorum vero præstigia dirigit tantum ad matrem; quatenus per communem benedictionem non priverit Joseph similitudine patris, per ea vero quæ dicit matri seorsum à Joseph, veram eam prædicet genitricem: unde sequitur: *Et dixit ad matrem ejus: Ecce postus est hic in ruinam; & in resurrectionem multorum in Israel.* *Ambrosius*, ubi supra. Vide uberem in omnes gratiam Domini in generatione diffusam, & prophetiam incredulis negatam esse, non (3) justis. Ecce & Simeon prophetizat, in ruinam, & resurrectionem multorum venisse Christum Jesum. *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) Qui simpliciter exponit, potest dicere, in ruinam eum venisse infidelium, & in resurrectionem credentium. *Chr. Salmus*. (f) Sicut enim lux, etsi oculos debiles turbet, lux est; hoc modo Salvator perseverat, etsi corrumpat plurimi: neque enim est ejus officium destructio, sed eorum vesanæ. Quamobrem non solum ex salute bonorum, sed etiam ex malorum dissipatione virtus ejus ostenditur: nam sol quoniam multum radiat, propterea visus debiles præcipue perturbat. *Gregorius Nissenus* (g) (hom. in Psalm. 10.) Attende autem distinctionis exquisitam prolationem: præparatio quippe salutis dicitur coram omni populo, sed casus, & sublevatio plurium. Divinum enim propositum est salus, & desicatio singulorum; casus autem, & sublevatio consistit in plurium intentione, credentium, & non credentium. Quod autem facientes, & increduli sublevantur, non est absurdum. *Origenes*, hom. 17. Qui autem curiosus interpres est, dicit nequaquam eum cadere qui ante non steterit. Da mihi igitur qui fuerit ille qui fecit, & in cuius ruinam Salvator advenit? *Gregorius Nissenus*, ibidem. Sed per hoc designat ruinam ad infima, quasi non puniendos æqualiter ante incarnationis mysterium, & post datam dispensationem, & prædicationem. Et maxime hi sunt ex Israel, quos necesse erat & pristinis bonis carere, & pœnas luere graviore quam omnes aliæ gentes: eo quod dudum prophetatum in eis, & adoratum, & ex eis productum minime sus-

(1) *Al.* omittitur erat. (2) *Al.* desideratur & P. Nicolai legit quod quoniam considerationis ordo à David usque ad Joseph deducitur, ne videretur. (3) *Al.* injustus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Vel Photius ut supra. (d) Non eadem serie qua hic, sed prioribus posteriora præmittendo. (e) Vel Photius ut supra. (f) In Catena Græcorum ut supra. (g) In Catena Græcorum PP. ubi supra.

ceperunt. Idcirco specialiter eis minatur ruinam, non solum à spirituali salute, sed etiam propter destructionem urbis, & habitantium civitatem. Resurrectio vero promittitur credentibus, partim quidem velut sub lege jacentibus, & ab ejus servitute sublevandis, partim vero velut consecutis cum Christo, & ei confurgentibus. (2) His autem verbis intellige per concordiam intellectum ad dicta prophetica, unum & eundem Deum, & legislatorem, & in Prophetis; (1) & in novo testamento locutum esse lapidem namque ruinæ, & petram scandali futurum, ne confundantur credentes in eum, sermo propheticus declaravit. *Origenes*, hom. 17. Est autem & alius quid intelligendum adversus eos qui contra conditorem latrant dicentes: Ecce Deus legis, & Prophetarum, videte qualis sit. Ego, (inquit Deut. 32.) occidam, & ego vivificabo. Sed si propterea cruentus est iudex, & crudelis conditor, (2) quia hæc dicit, manifestissimum est & Jesum esse illius filium: eadem siquidem de eo hic scripta sunt, quod veniat in ruinam, & resurrectionem multorum. *Ambrosius* (Lib. & titulo ubi supra.) Ut scilicet iustorum, iniquorumque merita discernat, & pro nostrorum qualitate factorum iudex venis, & iustus aut supplicia decernat, aut præmia. *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) Videndum est autem ne forte Salvator non (3) æque aliis in ruinam venerit, & in resurrectionem: quia enim peccato stabam, primo mihi utilitas fuit ut caderem, & peccato moterer. Denique & sancti Prophetæ cum Augustinus aliquid contemplabantur, cadebant in faciem suam, ut peccata per ruinam plenius purgarentur: hoc ipsum & Salvator tibi primum concedit. Peccator eras; cadat in te peccator, ut possis dehinc resurgere, & dicere: Si mortui sumus, & convivimus: 2. Tim. 2. *Chrysostomus*. Resurrectio quidem est conversatio nova: cum enim lascivus castus efficitur, avarus misericors, atrox mansuescit, resurrectio celebratur, mortuo quidem peccato; resurgente vero iustitia.

Sequitur: *Et in signum, cui contradicetur. Bassilius*. Signum contradictionem accipiens proprie crux dicitur à Scriptura. Fecit enim in-

(1) *Al. omittitur conjunctio &c.* (2) *In quatuor supra citatis exemplis desit quia hæc dicit.* (3) *Al. omittitur æque.* (4) *Al. ad venerandum.* (5) *In dictis quatuor exemplis legitur: Omnibus autem quæ de Christo narrat historia, contradicetur.* (6) *Al. credebant.* (7) *Al. illa.* (8) *In editione Nicolai notatur ad marginem: Priora verba habentur ab Ambrosio ubi supra.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et in orat. de Occursu Domini. Prius confundebatur cum prædictis, est seorsum in Catena Græcorum indicatur, ad illud, *Erit in ruinam.* (b) Ubi supra. (c) *Beda.* Quod ex Beda reponimus, perperam prius ex Origene notabatur, qui potius gladium infidelitatis intelligi vult, sed pravo sensu, quem etiam indicant sequentia velut ex Augustino sumpta, sed quæ illius non sunt, immo indigna plane quæ ipsi tribuantur.

non percussit; ita & dubitatio mæsticiam fecit non tamen occidit: quia non sedit in animo, sed pertransit quasi per umbram. *Gregorius Nissenus*, ut supra. Sed nec ipsam solum in ea passione occupari significat, cum subditur: *Et reventur ex multis cordibus cogitationum.* Quod dicit ut eventum designat; non autem (1) casualiter ponitur. His enim omnibus evenientibus, secuta est erga multos intentionibus detectio: quidam enim Deum fatebantur in cruce; alii nec sic ab infamiis, & criminacionibus desistebant. Vel hoc dictum est, quatenus tempore passionis pateant ex plurium cordibus meditationes, & emendentur pro resurrectionem: velox enim illis post ambiguitatem certitudo supervenit: nisi forte revelationem illuminationem quæ æstimer, ut solum est scripturæ. *Beda* (super *U. reventur ex multis cordibus cogitationum.*) Sed & usque ad consummationem sæculi præsentis Ecclesiæ animam gladius durissimæ tribulationis pertransire non cessat, cum signo fidei ab improbis contradici, cum auditu Dei verbo multos cum Christo resurgere: sed plures à credulitate rueret, gembunda pertractat; cum revelatis multorum cordium cogitationibus; (2) *Origenes* Evangelii sevit semen, ibi zizania vitiorum vel plus iusto prævalere; vel sola germinare conspicit. *Origenes*, hom. 17. Cogitationes etiam male in hominibus erant; quæ propterea revelatæ sunt, ut occideret eas ille qui pro nobis mortuus est. Quandoque enim absconditæ erant, impossibile erat eas penitus interficere: unde & nos si peccaverimus, debemus dicere: Iniquitatem meam non abscondi: Psalm. 39. Si enim revelaverimus peccata nostra non solum Deo, sed his qui possunt mederi vulneribus nostris, delebuntur peccata nostra.

(1) *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam tit. de Simeone.) Prophetaverat Simeon, prophetaverat copulata conjugio, prophetaverat virgo, debuit & vidua prophetare; ne qua profectio desisset, aut fetus; & ideo dicitur: *Et erat Anna Prophetissa filia Phannul de Tribu Aser. Theophylactus* (in Comm. 2. cap. Evang. Lucæ.) Immo etiam Evangelista circa Annæ descriptionem, & patrem, & tribum enarrans; testes quasi multos adducens qui patrem, & tribum viderunt. *Gregorius Nissenus*, ibidem. Vel quia tunc temporis cum hac aliæ quedam eodem nomine nunti-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. casualiter.* (2) *Al. directio.* (3) *Al. Antea vero.* (4) *Al. desit etiam.* (5) *Al. Græcus.* (6) *Al. omittitur eam.* (7) *Al. Gregorius Nissenus.* (8) *Al. & confortabatur.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Non eadem serie qua hic, sed prioribus posteriora præmittendo, quibusdam quoque interjectis, quin & adiciendo appendicem, qua conjugia plura damnat. (b) In Catena Græcorum PP. ut supra. Nihil horum occurrit apud illum, est orat. de occursu Domini Annam hanc laudet; sed appendicem intermediam, in qua inepte prius positum erat confortabatur, Theophylactus habet, ut & Titus Boitrensis ubi supra.

cupabantur. Ut igitur ad eam manifesta discretio fieret, patrem ejus commemorat, & generis qualitatem describit. *Ambrosius* (tit. ut supra circ. finem.) Anna (3) vero & stipendiis viduitatis, & moribus talis inducitur ut digna fuisse credatur quæ Redemptorem omnium nuntiaret: unde sequitur: *Hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua, & hæc vidua usque ad annos octuaginta quatuor.* *Origenes* (hom. 17. in Lucam.) (4) Neque enim Spiritus Sanctus fortuito habitavit in ea: bonum enim est primum si qua potest virginitatis gratiam possidere; si autem hoc non poterit, sed evenierit ei ut perdat virum, vidua perseveret, quod quidem non solum post mortem viri, sed (4) etiam cum ille vivit, debet habere in animo, ut etiam si non evenierit, voluntas ipsius, & propositum à Domino coronetur; & dicat: Hoc voveo, hoc promitto: si mihi humanum aliquid, quod non opto, contigerit, nihil aliud faciam quam incontaminata, & vidua perseverem. Iuste ergo sancta mulier Spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longis etiam jejuniis ad hoc culmen ascendat: unde sequitur: *Quæ non discedebat de templo, jejuniis, & obsecrationibus serviens die, ac nocte.* (5) *Gregorius Nissenus* (b) ibidem. In quo liquet quod cæterarum virtutum inerat ei congeries. Et aspicere (6) eam conformem Simeoni virtutibus: simul enim erant in templo, simul etiam digni reputati sunt prophetica gratia: unde sequitur: *Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino;* (7) hoc est, regratiabatur, videndo mundi salutem in Israel, (8) & confitebatur de Jesu, quoniam ipse esset Redemptor, idemque Salvator: unde sequitur: *Et loquebatur de illo omnibus quæ expectabant redemptionem Israel.* Verum quia Anna Prophetissa modicum aliquid, & non nimis clarum de Christo disseruit Evangelium, non seriatim induxit quæ ab ea sunt dicta. Forsan autem ob hoc aliquis Simeonem prævenisse fatebitur, eo quod is quidem formam legis gerebat: nam & ipsum nomen notat obedientiam, illa vero gratiæ, quod interpretatio nominis manifestat, inter quos Christus medius erat: idcirco illum quidem dimisit cum lege morientem, hanc vero fovet ultra viventem per gratiam. *Beda* (super *Et erat Anna Prophetissa.*) Juxta intellectum etiam mysticum Anna Ecclesiam signi-

L

fi-

ficat, quæ in præfenti spōti sui est morte quasi viduata. Numerus etiam annorum viduitatis ejus tempus Ecclesiæ designat, quo in corpore constituta peregrinatur à Domino. Septies quippe duodeni octuaginta quatuor faciunt: & septem quidem ad hujus sæculi cursum, qui diebus septem volvitur, duodecim vero ad perfectionem doctrinæ apostolicæ pertinent. Ideoque si ve universalis Ecclesiæ, seu quælibet anima fidelis, quæ totum vitæ suæ tempus apostolicis curat mancipare institutis, octoginta quatuor annis Domino servire laudatur. Tempus etiam septem annorum, quo cum viro suo manserat, congruit: nam propter dominicæ privilegium majestatis, quo in carne versatus docuit, in signum perfectionis simplex septem annorum est numerus expressus. Arripit etiam Ecclesiæ mysteriis & Anna, quæ gratia ejus interpretatur, & filia est Phanuelis, qui facies Dei dicitur, & de tribu Aser, id est vitæ, descendit.

(m) *Beda* (in Com. Lucæ super *Ut peccaverunt omnia*.) Prætermittit hoc loco Lucas quæ à Matthæo satis expressa novat, Dominum videlicet post hoc, ne ab Herode necandis inveniretur, in Ægyptum à parentibus esse delatum, defunctoque Herodæ: sic demum in Galilæam reversum, Nazareth civitatem suam inhabitare coepisse. Solent enim Evangelistæ singuli sic omittere quædam quæ vel ab aliis commemorata viderunt, vel ab aliis commemoranda in spiritu præviderunt, ut continuata suæ narrationis serie, quasi nulla prætermisisset viderentur, quæ tamen, alterius Evangelistæ considerata scriptura, quo loco transita fuerint, diligens lector inveniat. Unde multis prætermisisset, Lucas dicit: *Et ut peccaverunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth.* Theophylactus, hoc loco. Erat quidem eorum civitas Bethlehem sicut patria, Nazareth vero tanquam habitaculum. Augustinus de Con. Evang. Lib. 2. cap. 9. Fortè autem hoc movet quomodo dicat Matthæus propterea cum puero parentes ejus iisse in Galilæam, quia metu Archelai in Judæam ire noluerunt; cum propterea magis iisse in Galilæam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilææ, sicut Lucas hic non tacet. (1) Sed intelligendum est, ubi Angelus in somnis in Ægypto dixit ad Joseph, Matth. 2. „ Surge, & accipe puerum, & matrem ejus, & vade in terram Israel:“ sic intellectum primo esse à Joseph ut putaret justum se esse per-

(1) *Al. Sic.* (2) *Al. omittitur caro.*

Ex edit. P. NICOL. (a) Vel Metaphrastes in Cat. Græc. PP. ubi supra. (b) Lib. de Incarnat. Christi contra Apollinarium. (c) Vel potius Theodoretus in Cat. Græc. PP. sic enim ad marginem notatur post alia quæ velut ex Cyrillo immediate præmittuntur, non dissimili sensu.

gere in Judæam: ipsa enim intelligi primitus potuit terra Israel. Porro autem postea, quoniam comperit illuc regnare filium Herodis Archelæum, noluit obicere se illi periculo, cum posset terra Israel etiam sic intelligi, ut etiam Galilæa illi deputaretur, quia & ipsam populus Israel incolebat. Græcus. (a) Vel aliter. Enumerat hic Lucas tempus ante descensum in Ægyptum: neque enim ante purgationem eam Joseph deduxisset. Ante vero quam in Ægyptum descenderent, non receperant per oracula ut Nazareth pergerant; immo quasi libentius in patria conversantes, illuc iusto pergebant. Cum enim ad nihil aliud ascensus in Bethlehem evenisset, nisi causa descriptionis, expedito eo cujus causa ascenderant, descendunt in Nazareth. Theophylactus (super *Puer autem crescebat*.) Poterat autem secundum corpus ex ipso utero in mensura maturæ ætatis prodire; sed videtur hoc secundum phantasiam: propterea paulatim crescit: unde sequitur: *Puer autem crescebat, & confortabatur.* *Beda* super iisdem verbis. Notanda est distinctio verborum: quia Dominus Jesus Christus in eo quod puer erat, id est habitum humane fragilitatis induerat, crescere, & confortari habebat, Athanasius (b) contra Arrianos Lib. 4. Cæterum si, secundum quosdam, caro (2) in divinam naturam mutata est, quomodo capiebat augmentum? Increato enim augmentum tribuere nefarium est. Cyrillus (c) Decenter vero ætatis incremento sapientiæ conjunxit augmentum, cum dicit, *Et confortabatur*, scilicet spiritu: nam juxta mensuram ætatis corporæ, natura divina sapientiam propriam revelabat. Theophylactus ubi supra. Si enim dum parvus ætate erat, omnem sapientiam demonstrasset, videretur prodigium; sed per profectum ætatis seipsum ostendebat, ut totum impleret orbem. Non autem quasi suscipiens sapientiam, spiritu confortari dicitur: quod enim ab initio perfectissimum est, quomodo potest deinde perfectius fieri? Unde sequitur: *Plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* *Beda* (super *Puer crescebat ætate*.) Sapientia quidem, quia „ in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter:“ Coloss. 2. gratia autem, quia homini Jesu Christo magna gratia donatum est ut ex quo homo fieri coepisset, perfectus esset & Deus; multo autem magis in eo quod Verbum Dei, & Deus erat; nec confortari indigebat, nec habebat augeri. Adhuc autem cum parvulus esset, habebat gratiam

tiam Dei, ut quomodo in illo omnia mirabilia fuerant, ita & (1) pueritia mirabilis esset, ut Dei sapientia completeretur.

Sequitur: *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Hierusalem, in die solemnium pasche.* Chrysostomus. (a) In Hebræorum solemnitatibus non solum tempus, sed etiam locum observare lex jussit; & ideo nec Domini parentes extra Hierosolymam celebrare pascha volebant. Augustinus de Con. Evang. Lib. 2. cap. 10. Quomodo autem ibant parentes ejus per omnes annos pueritiæ Christi in Hierusalem, si Archelai timore illuc prohibebantur accedere? Hoc mihi dissolvere non esset difficile, nec si aliquis Evangelistarum expressisset quamdiu regnaret Archelæus: fieri enim poterat ut per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent, mox reversi: ubi tamen aliis diebus habitare metuerunt, ut nec solemnitate prætermisisset irreligiosi, nec continua mansione conspicui. Cum vero etiam de regno Archelai omnes quam fuerit diuturnum tacerint, iste quoque intellectus patet: quod Lucas dicit, per omnes annos eos ascendere solitos in Hierusalem, tunc accipimus factum, cum jam non timeretur Archelæus.

(n) Cyrillus (b) Quia dixerat Evangelista, quod puer crescebat, & confortabatur, proprium sermonem verificat, inducens Jesum una cum sacra Virgine in Hierusalem ascendentem; unde dicitur: *Et cum factus esset Jesus annorum duodecim, ascendit illis in Hierosolymam, &c.* Græcus. Non enim (2) iudicium sapientiæ transcendit ætatis mensuram; sed quo tempore penes nos discretionis ratio perfici consuevit, duodecimo scilicet anno, Christi sapientia demonstratur. Ambrosius, Lib. 2. in Luc. titulo de exord. disputationis Jesu. Vel à duodecimo anno dominicæ sumitur disputationis exordium: hic enim prædicandæ fidei evangelizantium numerus debebatur. (c) Basilus. Possumus & hoc dicere: quia sicut septenario numero, sic & duodenario, qui multiplicatis inter se invicem septenarii partibus constat, vel rerum, vel temporum universitas, ac perfectio designetur: atque ideo quo omnia loca, vel tempora doceat occupari, recte à duodecimo numero jubat Christi sumit exordium. *Beda* in homil. Evang. infr. oct. Epiphania. Quod autem Dominus per omnes annos cum parentibus in Pascha Hierosolymam venit, humilitatis est humanæ iudicium: hominis namque est ad offerenda Deo sacrificia concurrere, & eum orationibus con-

ciliare. Fecit ergo Dominus, inter homines homo natus, quod faciendum hominibus per Angelos imperavit Deus: unde dicitur: *Secundum consuetudinem dicitur Jesu.* Sequamur igitur iter humanæ conversationis ejus, si deitatis gloriam delectamur intueri. Græcus. (d) Celebrato autem festo, aliis remaneantibus, Jesus latenter remansit: unde sequitur: *Consummatique diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem; & non cognoverunt parentes ejus.* Dicit autem, *Consummatique diebus*, quia septem diebus durabat solemnitas. Ideo autem latenter remanet, ne parentes impedimento essent disputationis peragenda cum legisperitis: vel forsitan hoc evitans, ne videatur parentes contemnere, si mandantibus non pareret. Latenter ergo remanet, ne aut retrahatur, aut sit inobediens. Origenes, hom. 19. Non autem mihi parentes vocatos, quorum alter ob partum, alter ob obsequium, patris & matris memnerunt vocabula. *Beda* in Lucam, cap. 8. Sed quaerit aliquis quomodo Dei Filius tanta parentum cura nutritus potuerit obliviscendo relinqui. Cui respondendum: Quia filius Israel moris fuit ut temporibus festis vel Hierosolymam confluentes, vel ad propria redeuntes, seorsum viri, seorsum feminae incederent, infantisque, vel pueri cum quolibet parente indifferenter ire potuerunt; ideoque Mariam, vel Joseph vicissim putasse puerum Jesum, quem secum non cernebant, cum altero parente reversum: unde sequitur: *Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter dicit.* & requirunt eum inter cognatos; & notos. Origenes, hom. 19. sicut autem quando insidiabantur ei Judæi, elapsus est de medio eorum, & non apparuit; sic & nunc puto remansisse puerum Jesum, & parentes ejus ubi remanserit ignorasse, sequitur enim: *Et non invenientes reversi sunt in Hierusalem, requirentes eum.* *Glossa*, ordinaria in hoc loco. Una quidem die reversi sunt à Hierusalem; secunda quaerunt inter cognatos, & notos; & non invenientes, tertia die regressi sunt in Hierusalem, & ibi invenerunt: unde sequitur: *Et factum est post triduum, invenerunt eum in templo.* Origenes, hom. 19. Non statim ut quaerit invenitur: non enim inter cognatos, & carnis propinquos invenitur Jesus: neque enim poterat humana cognatio Dei Filium continere. Non invenitur inter notos, quia major est mortali notitia. In multorum comitatu non potest inventi; nec ubique invenitur, sed in templo. Et tu ergo quaere Jesum in templo Dei, quare in Ecclesia,

(1) *Al. peritiâ.* (2) *Al. iudicium sapientiæ transcendit ætatis mensura.*

Ex edit. P. NICOL. (a) Orat. i. cont. Judæos. (b) In Cat. Græc. ubi supra. (c) *Beda* in Lucam. (d) Vel Metaphrastes, & Geometer ubi supra.

fia, ubi Christi sermonem, atque sapientiam, idest Filium Dei, reperies. *Ambrosius*, tit. de exordio prædicat. Jesu. Post triduum reperitur in templo, ut esset indicio, quia post triduum triumphalis passionis, in sede cælesti, & honore divino fidei nostræ se ostenderet, resurgens qui mortuus credebatur. *Glossa*, ordinaria. Vel quia quæsitus adventus Christi à Patriarchis ante legem non est inventus, quæsitus à Prophetis, & iustis sub lege non est inventus; quæsitus à Gentilibus sub gratia invenitur. *Origenes*, hom. 19. in Lucam. Quia vero parvulus erat invenitur in medio præceptorum, (1) sanctificans, & erudiens eos: unde dicitur: *Sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem*: & hoc, pietatis officio, ut nos doceret quid pueris, quamvis sapientes, & eruditi sint, conveniret, ut audiant potius magistros, quam docere desiderent, & se vana ostentatione non jactent. Interrogabat autem non ut addiceret, sed ut (2) interrogans erudiret: ex uno quippe doctrinæ fonte manat, & interrogare, & respondere sapienter: unde sequitur: *Stupébant autem omnes qui eum audiebant super prudentia, & responsis suis*. *Beda*, in hom. Evan. dom. infr. ocl. Epiph. Ad ostendendum enim quia homo erat, homines magistros humiliter audiebat; ad probandum vero quia Deus erat, eisdem loquentibus sublimiter respondebat. *Græcus* (a) Quærit enim rationabiliter, audit prudenter, respondetque prudentius: quod stuporem faciebat: unde sequitur: *Et videntes admirati sunt. Christos super Joannem* (b) Nul- lum quippe miraculum egit Dominus in pueritia; hoc tamen unum prodit Lucas, per quod mirabilis videbatur. *Beda*, cap. 8. in Lucam. Divina siquidem lingua sapientiam prodebat, sed infirmitatem ætas prætegebatur humanam: unde Judæi inter (3) alia quæ audiunt, & infirma quæ vident, dubiæ admiratione turbantur. Nos autem hequaquam miremur, (4) scientes secundum Esai. 9. (5) prophetiam quod sic parvulus natus est nobis quod permanet Deus fortis. *Græcus* (c) Miranda vero Dei (6) genitrix maternis affecta visceribus, quasi cum lamentis inquisitionem dolorosam ostendit, & omnia sicut mater & fiducialiter, & humiliter & affectuose exprimit: unde sequitur: *Et dixit mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic*

(1) *P. Nicolai* legit sapientificans. (2) *Al.* interrogatus. (3) *Al.* alia, & infirma. (4) *Al.* si scientes. (5) *Al.* Prophetam. (6) *Al.* est genitrix. (7) *Al.* periret. (8) *Al.* divinum. (9) *In duobus Venetis exemplis, & in Antuerpiensi jam citatis sic habetur.* Et quod potius debebat ei cui est æternus Filius, mentis oculos attollere cogit: unde sequitur, & c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Metaphrasæ, & Geometæ ubi supra. (b) homil. 20. (c) Vel Metaphrasæ, & Geometæ ubi supra. (d) In Cat. Græc. PP. (e) Vel Metaphrasæ, & Geometæ ubi supra. (f) In Cat. Græc. PP. ubi supra.

Eccæ pater tuus, & ego dolentes querebamus te. *Origenes* (d), hom. 19. Noverat Virgo sacrata hunc non esse filium Joseph; & tamen patrem vocat illius sponsum suum, propter Judæorum suspitionem, æstimantium ipsum vulgo fore conceptum. Dicitur autem forte simpliciter, quod eum honoravit Spiritus Sanctus patris nomine, eo quod puerum Jesum educavit; artificiosus vero, eo quod Genealogiam Joseph ex David produxit, ne superflua censeretur. Cur autem dolentes eum querebant, an ex eo quod (7) perierit puer, an erraverit? Absit. Numquid etiam fieri poterat, ut perditum formidarent infantem, quem (8) Dominum esse cognoverant? Sed quomodo tu, si quando Scripturas legis, queris in eis sensum cum dolore, non quod Scripturas errasse arbitraris; sed veritatem quam intrinsecus habent, queris invenire; ita illi querebant Jesum, ne forte relinquens eos reversus esset ad cælos, cum illi placuisset iterum descensurus. Oportet ergo eum qui quærit Jesum, non negligenter, & dissolute transire, sicut multi quærant, & non inveniunt: sed cum labore, & dolore. *Glossa*, ordinaria. Vel meretur ne, quod Herodes in infantia ejus patrasse quæsierat, tunc jam in pueritia positum, inventa opportunitate, alii interficerent. *Græcus* (e) Sed ipse Dominus respondet ad omnia, & corrigens quodammodo dictum ejus de eo qui putabatur pater, verum Patrem manifestat, docens non per infima gradi, sed in altam extolli: unde sequitur: *Et ait ad illos: Quid est quod me querebatis?* *Beda* (super Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt.) Non (9) eos quod filium quærant vituperat; sed quid ei potius cui ipse æternus est Filius, debeat, eos cogit oculos mentis tollere: unde sequitur: *Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse?* *Ambrosius*, tit. de resp. Jesu ad matrem.) Dux sunt in Christo generationes: una est paterna, altera materna: paterna diviniore, materna vero quæ in nostrum laborem usumque descendit. *Cyrillus*. (f) Hoc igitur dicit, ostendens se mensuram humanam transcendere, & innuens quod facta Virgo effecta sit ministra negotii cum peperit carnem. Ipse vero naturaliter, & vere Deus erat, & Filius Patris excelsi. Hinc autem Valentini sequaces audientes, quod templum erat Dei, pudeant dicere, quod creator, & legis Deus, & templi,

non

non ipse Pater est Christi. *Epiphanius*, adversus her. her. 30. Attendat & Ebiion, quod post annos duodecim, & non post tricesimum annum Christus reperiretur stupendus in sermonibus gratia. Quamobrem non est dicere, quod postquam venit ad eum Spiritus in baptismo, factus fuit Christus; sed ab ipsa pueritia, & templum agnovit, & Patrem. *Græcus* (a) Hæc est demonstratio prima sapientiæ, & virtutis pueri Jesu: (1) quæ namque puerilla ejus vocant, diabolicæ putamus esse considerationis; nisi quis ea sola velit acceptare nequaquam his quæ tenemus oppugnantia; sed magis consona prophetis dictis: quia speciosus præ filiis hominum, & matri obediens, & moribus facetus, & visu non modicum venerandus, & placidus, ad loquendum facundus, dulcis, & providus, & multum sirenitate cognitus, tanquam qui repletus sapientia fuerat; & sicut in aliis, sic conversationis humanæ, atque locutionis, quamvis supra hominem, terminus, & ratio: mansuetudo enim sibi præcipuum (2) elegit locum, Super hæc autem omnia (3) nihil ascendit super verticem ejus, nec humana manus, excepta materna. Hinc autem postsumus utilitatem consequi: dum enim Mariam increpat Dominus quærentem ipsum inter propinquos, omissionem vinculorum sanguinis aperitissime suggerit; ostendens quod non contingit metam perfectionis attingere eum qui adhuc vagatur in his quæ corpori conferunt, & quod homo deficit à perfectione per affectum cognatorum.

Sequitur: *Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad illos.* *Beda*. Quia scilicet de sua divinitate ad eos loquebatur. *Origenes*, hom. 20. Vel nesciebant utrum dicens, *In his quæ Patris mei sunt*, significaret in templo, an aliquid altius, & quod magis ædificat: unusquisque enim nostrum, (4) si bonus fuerit, aque perfectus, possessio Dei Patris est, & habet in medio sui Jesum.

(b) *Græcus*. (b) Totam intermediam Christi vitam, quæ est inter offensionem ætatis, & tempus baptismatis, velut immunitatem alicujus famosi, & publici miraculi, & doctrinæ, Evan-
S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Legit P. Nicolai* nam quæ puerilia ejus vocantur, non puerilis tantum, sed etiam diabolicæ putamus esse mentis, ac perverse intentionis, aggressientis ea calumniari quæ in Evangelio, & in sacris habentur elogii; nisi quis ea sola suscipere velit quæ à multis creduntur, nec aliis professionibus nostris contraria sunt, sed magis consona &c. (2) *Al.* deest elegit locum. (3) *Al.* ubi ascendit. (4) *In quatuor prædictis exemplis sic legitur.* Si bonus fuerit, potius sessio Dei Patris est; si quis autem nostrum sessio Dei Patris est, habet in medio sui Jesum.

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Geometæ ubi supra. (b) Vel Geometæ in Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) Vel iterum Geometæ ubi supra. (d) In Cat. Græc. ubi supra. (e) Vel in Constitutionibus monasticis cap. 4. in edit. Græco-latina, sive cap. 5. juxta Latinam tantum. Nec aliter aut Græce, aut Latine hoc Opus inscribitur; non autem ut hic *Lib. Relig.* vel in edit. Antuerpiensi *Liber Religionum*, nisi quod illius constitutiones tum ad solitarios, tum ad cœnobitas dirigere proficeretur, ut inscriptio ipsa præterit.

gelista sub uno verbo colligit, dicens: *Et descendit cum eis, & venit Nazareth.* *Origenes*, hom. 20. Crebro Jesus descendit cum discipulis suis, nec semper versatur in monte: quia non valentibus qui variis moribus laborabant, ascendere in montem; idcirco & nunc descendit ad illos qui deorsum erant.

Sequitur: *Et erat subditus illis, Græcus*. (c) Quandoque enim verbo prius leges instituens, ipse secundario opere comprobatur; sicut illud Joan. 10. „ Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis: “ ipse namque paulo post, nostram salutem exquirens, animam exposuit propriam: aliquando vero prius vivendi proponit exemplar, & postea promebat verbo tenus sanctionem, sicut hic, hæc tria præ cæteris opere monstrans, diligere Deum, honorare parentes, Deum vero & ipsis præferre parentibus. Cum enim reprehenderetur à parentibus, minoris curæ cætera reputat quam quæ sunt Dei. Denique ipsis quoque parentibus obedientiam præstat. *Beda*. Quid enim magister virtutis nisi officium pietatis impleat? Quid inter nos aliquid quod agi à nobis vellet, ageret? *Origenes*, hom. 20. Discamus ergo & nos filii parentibus nostris esse subiecti. Quod si patres non fuerint, subijciamur his qui patrum habent ætatem. Jesus Filius Dei subijcitur Joseph, & Mariz: ego vero subijcitur Episcopo, qui mihi constitutus est pater. Puto quod intelligebat Joseph quia major se erat Jesus, & trepidus moderabatur imperium. Videat ergo unusquisque quod sepe qui subiectus est, major sit: quod si intellexerit, non elevabitur superbia qui est sublimior dignitate, sciens sibi meliorem esse subiectum. *Gregorius* Nisænsis, (d) Amplius: quoniam impuberibus adhuc est imperfecta discretio, egerque per proventus ad statum provehi perfectiorem; ideo cum pertigisset duodecimum annum, patet parentibus, ut ostendat quod quicquid per promotionem perficitur, antequam ad finem perveniat, obedientiam tanquam perducantem ad bonum utiliter amplexatur. *Basilium* in Lib. Religionum. (e) Ab ipsa autem primæva ætate parentibus obediens

M quem-

quemlibet labore corporeo humiliter, & reverenter sustinuit. Cum enim homines essent honesti, & iusti, egeni tamen, & necessariorum penuriam patientes, teste præsepi partus venerandi ministro, manifestum est quod sudores corporeos continuo frequentabant, necessaria vitæ sibi querentes. Jesus autem obediens illis, ut Scriptura testatur, etiam in sustinendo labores subiectionem plenariam sustinebat. *Ambrusius*, tit. de subiectione Jesu. Et miraris si patri desert qui subditur matri? Non utique infirmitatis, sed pietatis est ista subiectio. Attollat licet caput hæreticus, ut alienis auxiliis asserat eum qui mittitur indigere; numquid & humatio egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deserebat ancillæ, deserebat simulato patri; & miraris si Deo derelict? An homini dæserre pietatis est; deserre Deo infirmitatis? *Beza*, cap. 8. in Luc. Virgo autem sive quæ intellexit, sive quæ nondum intelligere potuit, omnia suo pariter in corde quasi ruminanda, & diligentius scrutanda recondebat: unde sequitur: *Et mater ejus conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Græcus.* (a) Considera prudentissimam mulierem Mariam, vere sapientiæ matrem, qualiter scholaris filii pueri: non enim ut puero, neque ut viro, sed ut Deo vacabat; ulterius & illius voces divinas, & opera reputabat: idcirco nil ex dictis, aut actis ab eo incausum illi (1) cadebat; sed sicut ipsum Verbum prius in visceribus, ita nunc ejusdem modis, & dicta concipiebat, & in corde suo quodammodo fovebat; & hoc quidem jam secum in præsentem contemplabatur; hoc autem expectabat in futurum claris revelandum: & hac quidem tanquam regula, & lege per totam vitam utebatur: unde sequitur: *Et Jesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia apud Deum, & homines.* (2) *Theophylactus.* Sed inquirunt: Quomodo potest æqualis Patri (3) esse in substantia qui quasi imperfectus crescere dicitur? Non autem in eo quod est Verbum, dicitur incrementum suscipere, sed in eo quod

(1) *Al.* in editis patebat. (2) *Longe aliter P. Nicolai.* Nomine namque *Theophylacti* dat aliam omnino appendicem in hunc modum. *Theophylactus.* Non quo sapiens proficiendo factus fuerit, sed quod paulatim sapientiam suam detexerit. Sic autem fecit quando cum scribis disseruit, eos interrogans de lege cum stupore omnium qui audiebant. Vides quomodo profecerit sapientia, eo quod nosceretur à multis, & in admiratione illis esset: emicatio enim sapientiæ ejus profectus ipsius est. Vide autem quomodo Evangelista interpretatus quid sit proficere sapientia, subdit mox, *Et ætate*: profectum enim, vel augmentum ætatis profectum ipsum sapientiæ dicit esse. *Tum loco Theophylacti, quem habent editiones alie, subdit:* *Cyrillus* (in Thesaur. Lib. 10. cap. 7.) Sed, inquirunt (Eunomiani hæretici.) Quomodo potest, &c. & sub eodem *Cyrilli indice* sequitur usque ad indicem *Græci, reliqua conformiter uti que in textu reliquarum editionum habentur subiungens.* (3) *Al.* omittitur esse.

(4) *P. Nicolai* habet de Deo vero. (5) *Al.* proficere Verbum intelligas intermediis omisiss. (6) *Al.* ut hoc.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel *Metaphrastes*, & *Geometer* ubi supra. (b) *Nempe Amphylochi* in *Catena Græc.* ubi supra.

paternum opus peregit; apud homines vero per (1) conversionem eorum à cultu idolorum ad summæ Trinitatis noticiam. *Theophylactus.* Dicit enim: *Apud Deum, & homines*; quia prius decet placere Deo, & postea hominibus.

(1) *Al.* conversationem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Hom.* 3. in *Cant.*

CAPUT III.

(a) ANNO autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Gallæ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræ, & Traconitidis regionis, & Lyfania Abilina tetrarcha, sub principibus Sacerdotum Anna, & Caïpha, factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto.

(b) Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum poenitentia in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Esaie Prophete: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & videbit omnis caro salutare Dei.

(c) Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentia; & ne caperitis dicere, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

(d) Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem, & publicani, ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.

(e) Exultante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne ne forte ipse esset Christus, respondit Joannes: dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos; venit autem fortior me post me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni: cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

(f) Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha, cum corripere ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adjecit & hoc super omnia, & inclusit Joannem in carcere.

(g) Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum, & descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsam; & vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.

(h) Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph: qui fuit Mathathia, qui fuit Amos, qui fuit Natum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Mathathæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, qui fuit Joanna, qui fuit Refa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helmedan, qui fuit Her, qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathartha, qui fuit Narhan, qui fuit David, qui fuit Jesse, qui fuit Obech, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Efron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chainan, qui fuit Arphaxath, qui fuit

quemlibet labore corporeo humiliter, & reverenter sustinuit. Cum enim homines essent honesti, & iusti, egeni tamen, & necessariorum penuriam patientes, teste præsepi partus venerandi ministro, manifestum est quod sudores corporeos continuo frequentabant, necessaria vitæ sibi querentes. Jesus autem obediens illis, ut Scriptura testatur, etiam in sustinendo labores subiectionem plenariam sustinebat. *Ambrusius*, tit. de subiectione Jesu. Et miraris si patri desert qui subditur matri? Non utique infirmitatis, sed pietatis est ista subiectio. Attollat licet caput hæreticus, ut alienis auxiliis asserat eum qui mittitur indigere; numquid & humatio egebat auxilio, ut materno serviret imperio? Deserebat ancillæ, deserebat simulato patri; & miraris si Deo derelict? An homini dæserre pietatis est; deserre Deo infirmitatis? *Beza*, cap. 8. in Luc. Virgo autem sive quæ intellexit, sive quæ nondum intelligere potuit, omnia suo pariter in corde quasi ruminanda, & diligentius scrutanda recondebat: unde sequitur: *Et mater ejus conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Græcus.* (a) Considera prudentissimam mulierem Mariam, vere sapientiæ matrem, qualiter scholasticæ pueri: non enim ut puero, neque ut viro, sed ut Deo vacabat; ulterius & illius voces divinas, & opera reputabat: idcirco nil ex dictis, aut actis ab eo incausum illi (1) cadebat; sed sicut ipsum Verbum prius in visceribus, ita nunc ejusdem modis, & dicta concipiebat, & in corde suo quodammodo fovebat; & hoc quidem jam secum in præsentem contemplabatur; hoc autem expectabat in futurum claris revelandum: & hac quidem tanquam regula, & lege per totam vitam utebatur: unde sequitur: *Et Jesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia apud Deum, & homines.* (2) *Theophylactus.* Sed inquirunt: Quomodo potest æqualis Patri (3) esse in substantia qui quasi imperfectus crescere dicitur? Non autem in eo quod est Verbum, dicitur incrementum suscipere, sed in eo quod

(1) *Al.* in editis patebat. (2) *Longe aliter P. Nicolai.* Nomine namque *Theophylacti* dat aliam omnino appendicem in hunc modum. *Theophylactus.* Non quo sapiens proficiendo factus fuerit, sed quod paulatim sapientiam suam detexerit. Sic autem fecit quando cum scribis disseruit, eos interrogans de lege cum stupore omnium qui audiebant. Vides quomodo profecerit sapientia, eo quod nosceretur à multis, & in admiratione illis esset: emicatio enim sapientiæ ejus profectus ipsius est. Vide autem quomodo Evangelista interpretatus quid sit proficere sapientia, subdit mox, *Et ætate*: profectum enim, vel augmentum ætatis profectum ipsum sapientiæ dicit esse. *Tum loco Theophylacti, quem habent editiones alie, subdit:* *Cyrillus* (in Thesaur. Lib. 10. cap. 7.) Sed, inquirunt (Eunomiani hæretici.) Quomodo potest, &c. & sub eodem *Cyrilli indice* sequitur usque ad indicem *Græci, reliqua conformiter uti que in textu reliquarum editionum habentur subiungens.* (3) *Al.* omittitur esse.

(4) *P. Nicolai* habet de Deo vero. (5) *Al.* proficere Verbum intelligas intermediis omisiss. (6) *Al.* ut hoc.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel *Metaphrastes*, & *Geometer* ubi supra. (b) *Nempe Amphylochi* in *Catena Græc.* ubi supra.

paternum opus peregit; apud homines vero per (1) conversionem eorum à cultu idolorum ad summæ Trinitatis noticiam. *Theophylactus.* Dicit enim: *Apud Deum, & homines*; quia prius decet placere Deo, & postea hominibus.

(1) *Al.* conversationem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Hom.* 3. in *Cant.*

CAPUT III.

(a) ANNO autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Gallæ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræ, & Traconitidis regionis, & Lyfania Abilina tetrarcha, sub principibus Sacerdotum Anna, & Caïpha, factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto.

(b) Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum poenitentia in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Esaie Prophete: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & videbit omnis caro salutare Dei.

(c) Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos poenitentia; & ne caperitis dicere, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

(d) Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem, & publicani, ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.

(e) Exultante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne ne forte ipse esset Christus, respondit Joannes: dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos; venit autem fortior me post me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calcameentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni: cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

(f) Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo. Herodes autem tetrarcha, cum corripere ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adjecit & hoc super omnia, & inclusit Joannem in carcere.

(g) Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum, & descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsam; & vox de cælo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi.

(h) Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph: qui fuit Mathathia, qui fuit Amos, qui fuit Natum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Mathathæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, qui fuit Joanna, qui fuit Refa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Helmedan, qui fuit Her, qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathartha, qui fuit Narhan, qui fuit David, qui fuit Jesse, qui fuit Obech, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Efron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phalech, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Chainan, qui fuit Arphaxath, qui fuit

fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Marthufalem, qui fuit Enoch, qui fuit Jareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Chainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

(a) **G**regorius in hom. 20. in Evang. Redemptoris præcursor quo tempore verbum prædicationis accepit, memorato Romanæ Republicæ Principe, & Judææ Regibus designatur, cum dicitur *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris*. Quia enim illum prædicare veniebat qui ex Judæa, quosdam, & multos ex Gentibus redempturus erat; per Regem Gentium, & Principes Judæorum prædicationis ejus tempora designantur. Quia autem gentilitas colligenda erat in Romana Republica, unus præfuisse describitur, cum dicitur: *Imperii Tiberii Cæsaris*. *Græcus*. (a) Mortuo enim Augusto Monarcha, à quo Romani Principes nomen Augusti adepti sunt, Tiberius post illum ad iura monarchiæ succedens, decimumquintum annum suscepti principatus agebat. *Origenes* (hom. 21. in Lucam.) Et in prophetico quidem sermone solis Judæis prædicato, solum Judæorum regnum describitur: „Vilio, inquit, (Esaï 1.) Esaïe in diebus Ozæ, Joathan, & Achaz Regum Juda:“ at in Evangelio, quod erat prædicandum universo mundo, dominium describitur Tiberii Cæsaris, qui totius orbis dominus videbatur. Verum si solum hi qui sunt de Gentibus essent salvandi, satis erat solus Tiberii facere mentionem; sed quia oportebat & Judæos credere, ob hoc etiam Judæorum regna describantur, seu tetrarchiæ, cum subditur: *Procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herodes; Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræ, & Traconitidis regionis, & Lyfania Abilina tetrarcha*. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Quia enim Judæa erat pro culpa perfidia dispergenda, in Judææ regno per partem & partem plurimi principabantur, secundum illud infra 11. *Omnia regnum in supsum divisum, desolabitur*. *Beda* (cap. 9. in Lucam in princ.) Pilatus quidem duodecimo anno Tiberii Cæsaris in Judæam missus, procuratoriam gentis suscepit, atque ibi per decem continuos annos usque ad ipsum pene finem Tiberii perduravit. Herodes autem, & Philippus, & Lyfania filii sunt Herodis illius sub quo Dominus natus est, inter quos & ipse Herodes Archelaus frater eorum decem annis regnavit, qui à Judæis apud Augustum criminatus, apud Viennam exilio periiit. Regnum autem Judææ

(1) *Edi. Romana 1570. & Veneta Nicolai 1593. legunt ita accepit successorem; ac per hoc, quo Dominus, &c.* (1) *Al. alias non adderet.* (3) *Al. at verbo.*

Ex *edit. P. Nicol.* (a) Vel *Metaphrastes* in *Cat. Græc. PP.* (b) *Hom. 10. in Math.*

quo minus validum fieret, idem Augustus per tetrarchias dividere curavit. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Et quia Joannes illum prædicavit qui simul Rex, & sacerdos existeret; Lucas Evangelista prædicationis ejus tempora non solum per regnum, sed etiam per sacerdotium designavit: unde subditur: *Sub principibus sacerdotum Anna, & Caipha*. *Beda*, cap. 9. in Lucam. Ambo quidem incipienti prædicatione Joannis, idest Annas, & Caiphas, principes fuere sacerdotum; sed Annas illum annum, Caiphas vero eum quo crucem Dominus ascendit, administrabat, tribus aliis in medio pontificatus perfunctis: verum hi maxime qui ad Domini passionem pertinent, ab Evangelista commemorantur, Legalibus namque tunc præceptis vi, & ambitione cessantibus, nunc pontificatus honor vitæ, vel generis merito reddebatur; sed Romana potestate summa sacerdotii præstatur. Josephus enim refert, quod Valerius Græcus Anna à sacerdotio deturbato, Ismaelem pontificem designavit filium Baphi; sed etiam hunc non multo post abiciens, Eleazarum Ananiam pontificis filium surrogavit; post annum vero & hunc arcebat officio, & Simoni cuidam Caipha filio pontificatus tradidit ministerium; quo non amplius ipse quam unius anni spatio perfunctus, Josephum, cui & Caiphas nomen fuit, (1) accepit successorem: itaque omne hoc tempus quo Dominus noster docuisse describitur, intra quadrienii spatia coartatur. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam tit. de exort. præd. Joannis.) Congregaturus autem Ecclesiam Dei Filius, ante operatur in servulo: & ideo bene dicitur: *Factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium*; ut Ecclesia non ab homine coeperit, sed à Verbo. Bene autem Lucas compendio usus est, ut Joannem declararet Prophetam, dicens: *Factum est super eum verbum Dei*, (2) alia non addens: nullus enim eget iudicio sui qui verbo Dei abundat. Unum itaque dicens, omnia declaravit; (3) at vero Matthæus, & Marcus & vestitu, & cinctu, & cibo Prophetam declarare voluerunt. *Chrysofomus* (b) Verbum autem Dei hic mandatum esse dicitur: quia non à se venit Zachariæ filius, sed Deo ipsum movente. *Theophylactus*, in *Com.* hujus loci. Per totum autem tempus præteritum

ul-

usque ad sui ostensionem occultus fuit in deserto; & hoc est quod subditur, *In deserto*; ut nulla suspicio infusatur hominibus, ut gratia affinitatis ad Christum, vel conversationis à teneris annis, talia de ipso testaretur; unde ipse testificans dicebat, *Joan. 1.* „Ego nesciebam illum.“ *Gregorius Nissenus*. (a) Simul etiam qui in spiritu, & virtute Eliæ hanc vitam ingressus est, amotus à conversatione humana, invisibilem speculationi vacans, ne hujusmodi fallacis quæ per sensus ingeruntur assuetus, quamdã confussionem, ac errorem incurretet erga viri boni discretionem. Et ideo ad tantum divinarum gratiarum elevatus est apicem ut plusquam Prophetis sibi gratia infunderetur: quia mundum & experts cuiuslibet naturalis passionis desiderium suum à principio usque ad finem divinis aspectibus obtulit. *Ambrosius*, ubi supra. Desertum etiam est ipsa Ecclesia: quia „plures filii desertæ magis quam ejus quæ habet, virum:“ *Esaï. 54.* Factum est ergo verbum Domini, ut quæ erat ante deserta, fructum nobis terra generaret.

(b) *Ambrosius*, ubi supra. Factum verbum vox secuta est: verbum enim prius intus operatur, sequitur (1) vocis officium: unde dicitur: *Et venit in omnem regionem Jordanis*. *Origenes*, hom. 21. Jordanis idem est quod descendens: descendit enim Dei (2) fluvius aquæ salubris. Quæ autem loca decebat perambulare Baptistam, nisi Jordani circumadjacentia? ut si quem penitere contingeret, protinus occurreret fluentis humiditas ad recipiendum penitentia baptismum: subditur enim: *Prædicans baptismum penitentia in remissionem peccatorum*. *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Cunctis legentibus liquet quia Joannes baptismum penitentia non solum (3) prædicavit, verum etiam quibusdam dedit; tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. *Chrysofomus* (b) super Joannem. Cum enim nondum oblata esset hostia, nec descendisset Spiritus, qualiter erat fieri remissio? Quid est ergo quod Lucas dicit: *In remissionem peccatorum*? Erant siquidem Judæi ignari, nec culpas proprias perpendebant. Quoniam igitur hæc erat causa malorum; ut peccata agnoscerent ad Redemptorem quaerendum, venit Joannes hortans illos penitentiam agere, ut per penitentiam effecti meliores, at-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. nobis.* (2) *Al. filius.* (3) *Al. prædicat.* (4) *Al. cum dixit.* (5) *In omnibus à nobis citatis exemplis, præter unum Nicolai, deest addidit.* (6) *Al. quidem singulis noctibus suum rigant cubile.* *P. Nicolai* habet David singulis noctibus suum rigant cubile. (7) *Al. præcedit.*
Ex *edit. P. Nicol.* (a) Lib. de Virginitate. Sic indicatur in *Cat. Græc. PP.* sine capitis nota; sed habetur cap. 6. (b) Super *Matth. hom. 10.* (c) *Orat. 39. quæ in sancta lumina inscribitur.*

(d) Quantum quidem ad primam appendicem hom. 7. quoad secundam autem hom. 20. ut supra; et si alia quedam non dissimili sensu, sed omnino diversis verbis hom. 7. subjunguntur.

que contriti ad recipiendam veniam satagant. Apte ergo (4) cum dixisset quod venit prædicans baptismum penitentia (5) addidit: *In remissionem peccatorum*; quasi dicat, idcirco suadebat illis penitere, ut subsequenter veniam facilius impetrarent, credentes in Christum: nam nisi penitentia ducerentur, nequaquam exposcerent gratiam; unde baptismum illud nullam aliam habet causam, nisi quod præparatorium erat ad fidem Christi. *Gregorius*, in hom. 20. in Evang. Vel Joannes dicitur prædicans baptismum penitentia in remissionem peccatorum: quoniam baptismum quod peccata solveret quia dare non poterat, prædicabat, ut sicut Incarnatum Verbum Patris præcurretur verbo prædicationis, ita baptismum penitentia, quo peccata solvantur, præcurretur suo baptismo, quo peccata solvi non possunt. *Ambrosius*, ubi supra. Et ideo plerique Sancto Joanni typpum legis imponunt, eo quod lex peccatum denuntiari potuit, donec re non potuit. *Gregorius Nazianzenus*. (c) Et ut aliquatenus de baptismatum differentia differamus, baptizavit Moyses, sed in aqua, nubes, & mari; hoc autem figuratiter agebatur. Baptizavit quoque Joannes non utique ritu Judæorum; non enim solum in aqua, sed etiam in remissionem peccatorum: non tamen omnino spiritualiter; neque enim addidit, in spiritu. Baptizavit Jesus, sed in spiritu, & hic est perfectio. Est quoque quantum baptismum, quod sit per martyrium, & sanguinem, quo etiam ipse Christus est baptizatus, quod ceteris est venerabilis nimis, eatenus, quatenus iteratis contagiis non soedatur. Est etiam quantum ex lacrymis, laboriosius tamen; juxta quod (6) quidam singulis noctibus suum rigant cubile, & stratum in lacrymis.

Sequitur: *Sicut scriptum est in libro Esaiæ Propheta: Vox clamantis in deserto*. *Ambrosius* (tit. de Confirmatione per testimonium.) Bene vox dicitur Joannes Verbi prænantius; quia vox præcedit inferior, verbum sequitur quod (7) præcellit. *Gregorius* (d) (hom. 20. in Evang.) Qui etiam in deserto clamat, quia derelicta, ac destituta Judæa solatium redemptionis annuntiat. Quid autem clamaret aperitur, cum dicitur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Omnis enim qui fidem rectam, & bona opera prædicat, quid aliud quam venienti Domino

ad

naturali origine non descenderent; sed quia nihil profert ab Abraham descendisse, nisi fecundum virtutem cognationem observent. Cognationis namque leges confuevit Scriptura vocare non eas que secundum naturam consistunt, sed que derivantur a virtute, vel vitio: quibus namque se quisque conformem statuit, hominum filius, vel frater vocatur. *Cyrillus* (2) Quid tenim confert carnalis generositas, nisi consimilibus studiis fulciatur? Vanum est igitur extolli de bonis predecessorum, & deficere ab eorum virtutibus. *Basilus* (3) Neque enim equum velocem esse facit patris erga cursum strenuitas, sed veluti ceterorum animalium prohibitas consideratur in singulari, sic quoque laus propria viri discernitur quam presentium bonorum in se comprobatur argumentum. Turpe namque est alienis ornari decoribus quem virtus propria non venustat. *Gregorius* Nissenus. Sic igitur Judæorum promulgato exilio, consequenter ingreditur convocacionem Gentilium, quos lapides appellat; unde sequitur: *Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.* *Chrysostomus* hom. 11. in Matt. al. á princ. Quasi dicat: Ne putetis, quod si vos perieritis: filiis privetur Patriarcha: potest enim Deus etiam ex lapidibus homines illi præbere, & ad illum perducere sanguinem: nam & ab ipso principio sic evenit: ei namque quod est ex lapidibus homines fieri, æquipollens exitus filii ab illo emortuo utero Saræ. *Ambrosius*, tit. & Lib. ubi sup. Sed licet Deus possit diversas convertere, & mutare naturas; tamen mihi plus mysterium, quam miraculum prodest. Quid enim aliud quam lapides habeantur qui lapidibus serviebant, similes utique his qui fecerant eos? Prophetatur igitur saxosis Gentilium fides infundenda pectoribus, & futuros per fidem Abraham filios oraculo pollicetur. Ut autem scias quia lapidibus comparati sunt homines, arboribus quoque homines comparavit cum subdit: *Jam enim securus posita est ad radicem arboris.* Exempli autem ideo facta est mutatio ut illo comparationis processu quidam intelligatur homini clementer jam profectus. *Origenes*, hom. 23. in Lucam. Et quidem si jam (1) ingrueret consummatio, & temporum finis infaret, nulla mihi questio nasceretur: dice-rem enim propterea hoc prophetatum esse, quia illo tempore complebitur. Cum autem tanta

post sæcula fluxerint ex quo Spiritus Sanctus hoc dixit; ego puto Israelitico populo prophetari, quod præcisio ejus vicina sit. His enim qui egrediebantur ad eum, ut baptizarentur, hæc inter cætera loquebatur. *Cyrillus*. (2) Securus ergo in presenti nominat mortiferam iram, quæ divinitus iterum in Judæos propter exercitam impietatem in Christum. Non tamen hæsisse radici securim prænuntiat, sed ad radicem: id est juxta radicem positam; decili namque fuerunt rami, nec radicitus extirpata est planta; reliquit enim Israel salvæ fient. *Gregorius* in hom. 20. in Evangel. Vel aliter. Arbor hujus mundi est universum genus humanum; securus vero est Redemptor noster, qui velat ex manubrio, & ferro, tenetur ex humanitate, sed incidit ex divinitate: quæ videlicet securis jam ad radicem arboris posita est, quia etsi per (2) patientiam expectat, videtur tamen quid factura (3) est. Et notandum, quod non juxta ramos secutum positam, sed ad radicem dicit: cum enim malorum filii tolluntur, quid aliud quam rami instructuæ arboris absconduntur? Cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, instructuosa arbor a radice abscissa est. Unusquisque autem perversus paratam citius gehennæ concremationem invenit, qui fructum boni operis contemnit: unde sequitur: *Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* *Chrysostomus* (4) Eleganter dictum est, *Non facies fructum*, & adjicitur *bonum*: officiosum enim hoc animal Deus creavit, & naturalis est sibi exercitiorum instantia, ortum vero innaturale. Obest enim inertia etiam cunctis corporis membris, nulli autem ut animæ: ea namque cum continuo sit naturaliter mobilis, otiosi non patitur. Sicut autem otium malum, ita & indecens exercitium. Ex eo autem quod præmisit penitentiam, prædicat quod securis adjacet, non quidam incidens, sed certorem incutiens. *Ambrosius*, ubi supra. Faciat ergo fructum qui potest gratiæ, qui debet penitentia. Adest Dominus qui fructum requirat, secundos vivificet, (4) steriles reprehendat.

(4) *Gregorius* in hom. 20. in Evang. In præmissis verbis Baptizæ Joannis constat, quod audientium corda turbata sunt, quæ consilium quærebant, cum subinfertur: *Et interrogabant eum turbæ dicentes: Quid ergo faciemus?* *Origenes*, hom.

(1) *Al.* vigeret. (2) *Al.* penitentiam. (3) *Al.* omittitur est. (4) *Al.* viriles.
Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. ubi supra. Haberi potest ex *Cyrillo* in cap. 9. *Amos* vers. 7. (b) In Cat. Græc. Sequentia ex *Basilio*, & *Gregorio* Niseno non occurrunt nisi citata in Cat. Græcorum. (c) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (d) In Cat. Græc. PP. ubi supra. Quod subjungitur ex *Chrysostomo*, colligi potest partim ex hom. 11. in *Math.* partim ex hom. 35. in *Acta*; sed non tam plene ut hic.

hom. 23. Tres ordines inducuntur seiscitantium Joannem super salute sua: unus quem Scriptura appellat turbas; alius quem publicanos nominat; tertius qui militum appellatione censebatur. *Theophylactus*, hoc loco. Et quidem publicanis, & militibus a malo abstinere præcepit; turbis autem quasi non malitiosis existentibus bonum aliquid præcepit observari: unde sequitur: *Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti.* *Gregorius* in hom. 20. in Evang. Propter hoc quod tunica plus est necessaria usui nostro quam pallium, ad fructum dignum penitentia pertinet ut non solum exteriora quæcumque, sed ipsa nobis valde necessaria dividere cum proximis debeamus, scilicet vel tunicam, qua vestimur, vel escam, qua carnaliter vivimus, unde sequitur: *Et qui habet escas, similiter faciat.* *Basilus* (a) in serm. ad divites. Hic autem docemur quod ex omni eo quod affluit supra proprii victus necessitatem, tenemur erogare illi qui non habet, propter Deum, qui quæcumque possidemus largitus est. *Gregorius* in homil. 20. in Evang. Quia enim in leg. scriptum est *Levit. 19. Diliges proximum tuum sicut teipsum;* minus proximum amare convincitur qui non cum eo in necessitate illius etiam ea quæ sunt sibi necessaria partitur: idcirco de dividendis cum proximo duabus tunicis datur præceptum: quoniam si una dividitur, nemo vestitur. Inter hæc autem sciendum est quantum misericordiae opera valeant, cum ad fructus dignos penitentia ipsa præ cæteris præcipiuntur. *Ambrosius*, ubi supra. Alia enim officiorum præcepta propria sunt singulorum: misericordia communis est usus: ideo commune præceptum est omnibus ut conferat non habenti. Misericordia est plenitudo virtutum. Misericordiae tamen ipsius propossibilitate conditionis humane mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiarum. *Origenes*, hom. 23. Profundorem autem locus iste recepit intellectum. Quomodo enim non debemus duobus servire dominis, sic nec duas habere tunicas, ne sit unum indumentum veteris hominis, & alterum novi; sed debemus nos exuere veterem hominem, & ei dare qui nudus est: alius enim habet unum, alius vero omnino non habet, contraria scilicet fortitudo; & quomodo scriptum est ut in profundum maris præcipitemus *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* desideratur est. (2) *Al.* ab indigno. (3) *Al.* tentarent. (4) *Al.* deest ad. (5) *Al.* do-

mentur.
Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. ubi supra. Colligitur ex hom. de avaritia, & hom. in discedentes, & hom. tempore famis a seiscitatis; non his tamen præcisè verbis, aut eodem tenore; nec certus locus unde sumptum sit in Cat. Græc. designatur. (b) Hom. 24. vel 25. (c) Orat. 9. in Julianum.

nostra delicta, sic projici à nobis oportet virtutem, & jacere super eum qui eorum nobis causa exitit. *Theophylactus*, hoc loco. Quidam autem tunicas duas esse dixit spiritum Scripturae, & litteram. Habentem vero duo hæc monet Joannes ut instruat ignorantem, & det ei ad minus litteram. *Beda* (cap. 9. in Lucam par. à med.) Quam autem Baptizæ sermo virtutem habuerit, hinc probatur, cum & publicanos, & milites ad consilium salutis suæ coegerit inquirendum: unde sequitur: *Venerunt autem publicani, ut baptizarentur, & dixerunt: Magister, quid faciemus?* *Chrysostomus*. (b) *Magna* (1) est virtutis fortitudo, dum felicitatis viam requirunt (2) ab indigo locupletes. *Beda*, ibidem. Præcepit ergo eis ne ultra præscriptum exigant: unde sequitur: *Et ille dixit ad eos: Nihil amplius quam quod vobis constitutum est faciatis.* Publicani vero appellatur hi qui vici-galia publica exigunt, sive qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarum; nec boni & hi qui sæculi hujus lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur; quos omnes pariter in suo quemque gradu ab agenda fraude coercent, ut dum primo se ab alienorum (3) necessitate appetitu, tandem (4) ad propria cum proximis communicanda pertingerent. Sequitur *Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos?* Justissimo autem moderamine præmonet, ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militando prodesse debuerant: unde sequitur *Et ait illis, Neminem concitatis, scilicet per violentiam, neque calumniam faciatis, scilicet per fraudulentam malitiam; & contenti estote stipendiis vestris.* *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucam tit. ubi supra. Docens idcirco stipendia militum constituta, ne dum sumptus quærunt, præda grastratur. *Gregorius* Nazianzenus (c) Stipendium enim appellat imperialem provisionem, & deputata per legem dignitatibus munera. *Augustinus* contra Faustum, Lib. 22. cap. 74. Sciebat enim eos cum militarent non esse homicidas, sed ministros legis; & non ultiores injuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores: alioquin responderet eis: *Arma abjicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, proferente. Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, ut (5) dominentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidum est, non reli-*

gionem.

gloriorum. Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur; quæ plerumque ut etiam inde puniantur, adversus violentiam resistunt, sive Deo, sive aliquo legitimo imperio jubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur ubi eos vel jubere tale aliquid, vel in talibus obedite iuste ipse ordo constringit. *Chrysothomus* super Matth. hom. 25. Volebat autem Joannes quando publicanis, & militibus loquebatur, ad aliam majorem philosophiam ipsos traducere: sed quoniam nondum erant ad illam idonei, minorâ tulerat, ne si potentiora proferret, nequam illis intenderent, & hæc etiam privarentur.

(e) *Origenes*, hom. 25. Dignum erat ut plus Joanni quam cæteris hominibus deferretur, qui aliter quam cuncti mortales vixerat: quam ob causam diligebant quidem eum iustissime, sed non servabant in caritate modum: unde dicitur: *Exultantem autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne ne forte ipse esset Christus, &c.* *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam de respons. Joann. ad populum.) Quid autem ineptius quam quod is qui in alio æstimatur, in seipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt: & utique divini adventus signum in virginis partu, non in mulieris constitutum est. *Origenes*, hom. 25. Habet autem periculum dilectio, si modum transeat: debet enim qui aliquem diligit, naturam, & causas considerare diligendi, & non plus diligere quam meretur; nam mensuram caritatis, modumque si transierit, & qui diligit, & qui diligitur in peccato erit. (1) *Græcus*. (a) Unde Joannes non fuit gloriosus in habita opinione de ipso ab hominibus, nec aliquatenus vilis est primatum appetere; sed infirmam humilitatem amplexus est: unde sequitur: *Respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem baptizavi vos in aqua. Beda*, cap. 9. in Lucam. Quomodo autem respondit eis, qui in seculo cordis, quia Christus esset, cogitabant, nisi quia non solum cogitabant, sed etiam, sicut alius Evangelista declarat, misis ad eum sacerdotibus, ac levitis; an esset Christus inquirebant; *Ambrosius*, tit. ubi supra. Vel videbat Joannes cordis occultata. Sed consideremus cujus gratia: Dei enim munus est, qui

(1) *In edit. Veneta Nicolini, Gregorius, & ad marginem, Colligitur ex hom. 7. (2) Al. ostendit Apostolis.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Sive Metaphrastes in Cat. Græ. PP. non, ut prius, Gregorius, qui hom. 7. in Evang. sic tantum habet: Cum tanta virtutis esset ut Christus credi posuisset, maluit solida subsistere in se, ne humana opinione rapereur inaniter super se.

revelat, non virtus hominis, qui divino magis adjuvatur beneficio, quam naturali cernit officio. Cito autem respondens probavit non esse se Christum, qui visibili operatur officio: nam cum ex duobus naturis, idest ex anima homo subsistat, & corpore, visibile per visibilia, invisibile per invisibile mysterium confecturatur: aqua enim corpus abluatur, spiritu animæ desicta mundantur; licet etiam in ipso fonte sanctificatio divinitatis aspiret: & ideo aliud fuit baptismum penitentiarum; aliud est gratiæ: istud baptismum ex utroque, illud ex uno: opus hominis est gerere penitentiam delictorum, Dei munus est gratiam implere mysterii. Declinans ergo majestatis invidiam, non verbo, sed opere declaravit non esse se Christum: unde sequitur: *Venit enim fortior me post me.* In hoc quod dicit, *Fortior me*, comparationem non fecit: neque enim inter Dei filium, & hominem ulla poterat esse comparatio; sed quia multi fortes, fortior nemo nisi Christus. Denique non fecit comparationem, eo quod addiderit: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus.* *Augustinus* de Consen. Evang. Lib. 2. cap. 12. *Matthæus* quidem dicit cap. 3. „Cujus non sum dignus, calceamenta portare.“ Itaque si ad rem pertinet aliud intelligere in eo quod dictum est, „Calceamenta portare.“ & corrigiam calceamentorum solvere, ut unus Evangelistarum hoc, alii aliud dicerent; omnes verum naraverunt: si autem nihil intendit Joannes, cum de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam ejus, & humilitatem suam; quodlibet horum dixerit, sive de solvenda calceamentorum corrigia, sive de portandis calceamentis, eandem tamen sententiam tenuit quisquis etiam verbis suis per calceamentorum memoriam, eandem significationem humilitatis expressit. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam cap. de Testimonio Joannis de Christi adventu.) Per hoc etiam quod dicit, „Cujus non sum dignus calceamenta portare,“ evangelicæ prædicationis (2) ostendit in Apostolos gratiam esse collatam; qui sunt calceati in Evangelium. Videtur tamen ideo hoc dicere quod plerumque Joannes personam accipit populi Judæorum. *Gregorius*, hom. 7. in Evang. Sed & Joannes se indignum esse ad solvendum corrigiam calceamenti ejus denuntiat; ac si aperte dicat: Ego Redemptoris vestigia denudare non valeo, qui sponsi nomen mihi immeritus non usurpo. Mos enim apud veteres fuit ut si quis

quis eam quæ sibi competeret, accipere nolleret, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsum fore propinquitatis veniret. Vel quia calceamenta ex mortuis animalibus fiunt, incarnatus Dominus quasi calceatus apparuit, qui morticina nostræ corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit qui hanc per prophetiæ spiritum agnovit. *Chrysothomus*, hom. 21. in Matth. Et quia dixerat, quod suum baptismum nil prius haberet quam aquam, consequenter ostendit excellentiam exhibitam per Christum baptismatis, cum subdit: *Ipse vos baptizavit in Spiritu Sancto, & igni:* per ipsam dicti metaphoram ostendens abundantiam gratiæ: non enim ait, Dabit vobis Spiritum Sanctum, sed baptizabit: ac rursus per id quod de igne subicit, ostendit virtutem gratiæ: & sicut Christus aquam vocat Spiritus gratiam, ostendens per vocabulum aquæ, nitorem qui contingit ex ea, & consolationem immentam quæ mentibus capacibus illius ingeritur; sic & Joannes per ignis vocabulum exprimit fervorem, & rectitudinem gratiæ, neque & peccatorum confumptionem. *Beda*, super *Ipse baptizavit vos in spiritu.* Potest (1) & Spiritus Sanctus nomine ignis significatus intelligi: quia incendit per amorem, & per sapientiam corda quæ replet, illuminat: unde & Apostoli baptismum Spiritus in ignis visione percipiunt. Sunt qui ita exponunt, quod in presenti in Spiritu, & in futuro baptizarentur in igne; ut videlicet sicut in remissionem omnium peccatorum ex aqua, & Spiritu renascimur; ita & tunc de levibus quibusdam peccatis (2) purgatorii ignis ante ultimum judicium baptismate permundemur. *Origenes*, hom. 25. Et quomodo Joannes juxta Jordanem fluvium venientes ad baptismum percolabatur; & alios abigebat, dicens, *Generatio insipiarum*, eos vero qui confitebantur peccata, suscipiebat: sic stabit in igneo flamine Dominus Jesus juxta flammæam rhomphæam, ut quicumque post exitum vitæ hujus ad paradysum transire desiderat, & purgatione indiget, hoc eum (3) amne baptizet, & ad paradysum transmittat; eum vero qui non habet signum priorum baptismatum, lavacro igneo non baptizet. *Basilius* (a) Non autem prop-

ter hoc quod dicit, *Baptizabit vos in Spiritu Sancto*, integrum quis esse baptismum fatebitur in quo nomen solius Spiritus invocatum est: oportet enim semper illibitatem manere assignatam traditionem in vivificante gratia: nam addere, vel minuere quicquam excludit à vita perpetua: sicut enim credimus, sic & baptismum suscipimus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, *Græcus*. Per hoc ergo quod dicit: *Baptizabit in Spiritu Sancto*, ostendit abundantiam gratiæ, & beneficii copiam. Ne autem aliqui putent quod dona largiri, & potestas, & voluntas est creatoris punire vero inobedientes nullam sibi fore causam; ob hoc subdit: *Cujus ventilabrum in manu ejus:* ostendens quod non solum munificus est dignis, sed etiam prævaricationum altor. Ventilabrum autem promptitudinem judicii exprimit: non enim cum (4) inducis, sed in instanti, & absque quolibet intervallo separat damnandos à collegio salvandorum. *Cyillus*, (b) Per hoc autem quod subdit, *Et permundavit aream suam*, (5) designat Baptista, Ecclesiam pertinere ad Christum, quasi ad domum. *Beda* (super *Cujus ventilabrum*). Per aream enim præfens Ecclesia figuratur, in qua „multi sunt vocati, pauci vero electi.“ *Matth. 20.* (6) Cujus area purgatio & nunc virum geritur cum quibusque perverfus, vel ob manifesta peccata de Ecclesia sacerdotali castigatione ejectione, vel ob occulta, post mortem divina districtione damnatur. Et universaliter in fine perficietur, quando mittet Filius hominis Angelos suos, & colliget de regno ejus omnia scandala: „ibid. 13. *Ambrosius* (Lib. 2. in Lucam, de judicaria Christi potestate.) Ventilabri ergo indicio, delictorum Dominus declaratur jus habere meritorum, eo quod dum frumenta ventilantur in area, plena à vacuis velut quodam aura spirantis exantile separantur; unde sequitur: *Et congregabit triticum in horreum suum; paleas autem comburet igne inextinguibili.* Per hanc comparationem Dominus ostendit quod judicii die solida merita, fructusque virtutis ab inanis facturarum, (7) exituumque factorum in fructuosa levitate discernat, perfectioris meriti viros locaturus in mansione celesti. Ipse enim perfectior fructus est qui meruit ejus esse conformis qui sicut granum tritici (8) excidit, ut plurimum fructus afferat. *Cyillus* (c) At paleæ lentis, &

(1) *Al. Potest & Spiritus Sancti nomine, &c. item Potest & Spiritus Sanctus nomine igni sanctificatus intelligi. (2) Quatuor exemplo sapienter citata legunt purgatorii, item purgatorum, igni baptismate mandarentur. (3) Al. levamini. (4) Al. iudicis. (5) Al. designabat. (6) Al. ejus. (7) Al. callique. (8) P. Nicolai legi cecidit.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Lib. de Spiritu Sancto cap. 12. (b) In Thef. Lib. 2. cap. 4. (c) Nichil tale in Cyillo occurrit, sed in Thefauro ubi supra sic tantum quod inustus quasi paleam, tradet igni, justos quasi triticum in horreum recedet. Sed nec occurrit quod mox ex Basilio subjungitur, vel etiam paulo post ex Gregorio Nisieno.

inanes signant, & quolibet vento peccati ventilatos, & volubiles. *Bassilius*. Conferunt autem his qui digni sunt regno caelorum vel palae tritico; non tamen intuitu divinae caritatis, & proximorum hoc faciunt, sive spiritualibus donis, sive corporalibus beneficiis. *Origenes*, hom. 26. Vel quia absque vento non possunt triticum, & palae separari; ideo habet ventilabrum in manu sua, quod alios palcas, alios triticum esse demonstrat. Cum enim esses palca levis, id est incredulus, ostendit te esse tentatio quod (1) latebas. Cum autem fortiter tentamenta toleraveris, non te faciet fidelem tentatio, atque patientiam, sed virtutem, quae in te latebat, profert in medium. *Gregorius* Nissenus, Expediit autem scire, quod nec bona quae per reprobationes reposita sunt honeste viventibus, talia sunt ut verbo valeant explicari: quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit: nec peccatorum poena ad aliquid eorum quae in praesenti sensum afficiunt, proportionem habent: & quamvis aliqua illarum poenarum per nostra nominentur vocabula, differunt tamen non modicum: cum enim audis ignem, aliud quiddam conicere doceris ex eo quod addit, *Inextinguibilis*, quod in istum ignem non cadit. *Gregorius* 15. Moral. cap. 14. & 17. in nov. exemp. & est super illud Job. 20. Devorabit eum ignis. Miro modo expressus est ignis gehennae: ignis namque noster corporeus per congeita ligna nutritur, nec valet nisi fons subsistere; at contra gehennae ignis, cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurit, lignis non nutritur, sed creatus semel inextinguibilis durat.

(f) *Origenes*, hom. 27. in Lucam. Annuntiaverat Joannes Christum, baptismum Spiritus Sancti praedicabat, & caetera quae Evangelii tradit historia: exceptis ergo his alia annuntiavit monstravit in eo quod dicitur: *Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo. Theophylactus*, hoc loco. Exhortatio enim ejus erat bona doctrina; & ideo convenienter Evangelium dicitur. *Origenes* (hom. 27. in Lucam.) Et quomodo in Evangelio secundum Joannem de Christo refertur, quia multa, & alia locutus est; sic & in praesenti loco intellige quod Lucas hic dixit, quoniam majora quaedam a Joanne annuntiabantur quam ut deberent litteris credi. Miramur autem Joannem, quo inter natos mulierum major nemo fuerit, quod in tantam opinionem meritis virtutis ascendit ut a plerisque Christus putaretur; sed illud multo mirabilius, quod non timuit Herodem, non formidavit in-

(1) *Al.* latebat. (2) *Al.* eadem facta.

teritum: unde sequitur: *Herodes autem tetrarcha cum corripitur ab illo, &c. Rufinus* (Lib. 1. cap. 13. de Eccl. Hist.) Dicitur autem tetrarcha ad differentiam alterius Herodis, quo regnante natus est Christus: erat enim ille Rex, hic autem tetrarcha. Erat autem illi conjux Arcae Regis Arabum filia, quam, cum conjux esset fratris sui Philippi, more sacilegum duxit, quamvis prolem haberet a fratre: his enim solum licebat hoc agere quorum fratres sine prole vitam compleverant. Super hoc Herodem reprehenderat Baptistam. Primo quidem diligenter ejus audiebat sermones, cum sciret eos ponderosos, & consolatione plenos; sed Herodias concupiscentia coegit eum aspernari verba Joannis: unde & eum detruit in carcerem; & hoc est quod dicitur: *Adjecit & hoc super omnia, & includit Joannem in carcere. Beda*, cap. 10. in Lucam. Non autem his diebus captus est Joannes, sed, juxta Evangelium Joannis, post aliqua gesta signa a Domino, & post ejus baptismum dissimulatum. Sed a Luca propter exaggerandam malitiam Herodis praecipuum est; qui cum videret ad praedicationem Joannis multos confluere, milites credere, publicanos poenitere, totum vulgus baptismum suscipere, ipse se convertit non solum Joannem continentem, sed vincular, & occidit. *Glossa* (ordin. super illud, *Herodes tetrarcha*.) Ante etiam quam Lucas aliquid narret de actibus Jesu, dicit Joannem ab Herode captum, ut ostendat se solummodo (2) ea Domini facta praecipue descripturum quae eo anno gesta sunt quo Joannes captus est, vel punitus.

(g) *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucam cap. de Jesu baptif. Pulchre in his quae a ceteris dicta sunt, Lucas compendium sumpsit. Et intelligendum magis quod a Joanne Dominus baptizatus est, quam expressum reliquit: unde dicitur: *Factum est autem, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante, apertum est caelum. Baptizatus est autem Dominus, non mundari volens, sed mundare aquas, ut abluta per carnem Christi, qui peccatum non cognovit, baptismatis jus haberent. Gregorius Nazianzenus*. Accedit etiam Christus ad baptismum, forsitan sanctificaturus Baptistam; quod autem nulli dubium est, ut totum veteranum Adam immergat aquae. *Ambrosius* ubi supra. Quae etiam sit dominici causa baptismatis, Dominus ipse declarat, dicens, Matth. 3., Sic decet, implere omnem justitiam. Quae est ergo justitia, nisi quia quod alterum tibi facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios horretis exemplo? Nemo igitur respiciat lavacrum gratiae,

tiae, quando (1) Christus lavacrum poenitentiae non fugit. *Chrysostramus*. (a) Fuerat autem baptismum Judaicum quod sordes carnis amovebat, non conscientiae crimina; nostrum autem baptismum separat a peccatis, lavat animam, & Spiritus copiam clarigitur. Baptisma vero Joannis Judaico praestantius fuit: neque enim ad observantiam corporaliu mandificationum inducebat, sed movebat a vitio in virtutem converti; nostrum vero baptismum minus, eo quod nec Spiritum Sanctum admittit, nec remissionem quae per gratiam fit exhibebat; cum quasi finis quidam esset utrorumque baptismatum. Sed neque Judaico baptismum, nec nostro baptizatus est Christus: quia nec indulgentia peccatorum egebat, nec illa caro experta erat Spiritus Sancti, quae per Spiritum Sanctum ab ipso principio concepta est. Sed baptizatus est Joannis baptismum, ut ex ipsa natura baptismatis scias quia neque causa peccatis, neque propter indigentiam doni baptizatus est. Dicit autem, *Baptizato, & orante*, ut perpendas quod suscepto baptismate, oportuna sit jugis oratio. *Beda*, super *Et Jesu baptizato*. Quia etiam peccata sunt omnia in baptismum laxata, non adhuc terrenae carnis est fragilitas solidata; nam quali transito mari rubro gratulamur submersos Aegyptios; sed in deserto mundanae conversationis hostes concurrunt alii, qui duce Christi gratia nostro sudore vincantur, donec perveniamus ad patriam. *Chrysostramus*. (b) Dicit autem, *Apertum est caelum*, tanquam haec non reclusum fuisset, Jam autem ovis superbo, & infimo in unum redacto, & nullo existente ovium pastore, caelum patuit, & hinc terricola aggregatus est Angelis. *Beda*, ibidem. Non enim ei caelum tunc apertum est: cuius oculi caelorum interiora cernebant; sed virtus ibi baptismatis ostenditur, de quo quisque cum egreditur, regni caelestis ei janua aperitur; dumque caro innoxia trigentibus tangitur aquis, opposita quondam noxiis Thompata extinguitur ignea. *Chrysostramus*. Descendit etiam Spiritus Sanctus ad Christum tanquam ad generis nostri principium, ut in Christo sit primo, qui non sibi, sed nobis potius illum suscepit: unde sequitur: *Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum*. Non existimet aliquis quod cum non habuit eum, suscepit ipsum: ipse namque illum descendit tanquam Deus mittebat; at idem ut homo recipiebat, inferius. Igitur ex eo devolvit in eum, ex ipsius deitate ad ejus humanitatem. *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* tempus. (2) *Al.* de Unitate Ecclesiae. (3) *Addit P. Nicolai* affectum. *EX EDIT. P. NICOLAI.* (a) Nullibi sub his verbis occurrit; sed aliquid simile hom. 12. in Matth. & in illius Catechesi ad illuminandos, vel baptizandos. (b) Rursus hoc apud illum nunc non occurrit, ut nec sequentes ex eodem notaciones.

tatem. *Augustinus* 15. de Trinitate, cap. 16. *Ab* suadissimum autem est, cum jam triginta annorum esset, accepisset Spiritum Sanctum; sed venit ad baptismum sicut sine peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim de Joanne scriptum est supra 1. Spiritu Sancto replebitur ab matre, quid de homine Christo credendum est: cuius carnis ipse conceptio non carnalis, sed spiritualis fuit? Nunc ergo corpus suum, id est Ecclesiam, praefigurare dignatus est, in qua baptizati praecipue accipiunt Spiritum Sanctum. *Chrysostramus*. Reddebat illud baptismum aliquid vetustatis, & partim sapientiae novitatem: quod enim baptismum suscipere a Propheta, ostendebat aliquid vetustatis, quod autem Spiritus descenderit, novum aliquid designabat. *Ambrosius*, Lib. 2. in Lucam cap. ult. Merito autem Spiritus se in corpore demonstravit, quoniam divinitatis substantia non videtur; Advertimus mysterium quare sicut columba simplicitatem enim lavacri requirit gratia; quoniam in typo veteri columba quondam, ad illam arcam quae sola fuit diluvii immunitis, reversa est. *Chrysostramus*. Vel nunc ut mansuetudinem magistri declaret, in specie columbina apparuit, in pentecoste autem quemadmodum ignis, ut ostendat poenam. Cum enim oportebat delictis ignoscere, mansuetudo necessaria erat; sed ut ad epti sumus gratiam reserret examinis, & iudicii tempus. *Cyprianus* (2) de simplicitate Praedicatorum, tract. 3. Est autem columba simplex, & latum animal, non selem amarum, non morsibus saevum, non ungula laceratione violentum; hospitia humana deligere, unus domus nosse consortium, cum generat filios simul sedere, eum committat, volatu invicem cohaerere, conversatione communi vitam suam degerere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia unanimiter implere. (3) *Chrysostramus*. Et quidem Christus in ortu suo per phytisma se manifestaverat oracula; verum quia voluerunt advertere, cum melio latuerit tempore, rursum se ab alio clariore patetis principio. Non stella, sed desuper indicabat Pater in undis Jordanis, & Spiritus devolvebat, protrahens illam vocem super verticem ejus qui baptizabatur: unde sequitur: *Et vox de caelo facta est Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. Ambrosius*, ibid. circ. fin. Vidimus Spiritum, sed in specie corporali; & Patrem quem videre non possumus, audiamus: invisibilis enim est Pater, sed & Filius invisibilis secundum divinitatem.

tem; sed demonstrare se voluit in corpore, & quia Pater corpus non gerebat, ideo probare voluit nobis in Filio sese præsentem, dicens: *Tu es Filius meus. Athanasius*, in Lib. de Synodo Nizæna, cont. Euseb. Sacra quidem Scriptura ex nomine Filii duplicem intellectum ostendit: unum quidem, ut in Evangelio Joan. 1. dicitur: „Dedit eis potestatem ut fiant filii Dei:“ alterum autem intellectum, juxta quem Isaac est filius Abrahamæ. Christus ergo non simpliciter dicitur Dei Filius, sed cum articuli additione, ut comprehenderetur quoniam ipse solus est qui revera, & secundum naturam est Filius: quamobrem, & unigenitus dicitur: nam si secundum infantiam Artii dicitur filius, sicut qui hoc nomen per gratiam assurguntur; in nullo a nobis differre videbitur. Resat ergo, secundum alium intellectum, fatendum esse Christum Filium Dei, secundum quem Isaac filius Abrahamæ esse cognoscitur: quod enim ab alio naturaliter gignitur, non autem ab extrinseco sumit exordium, filium naturæ referent. Sed dicitur: Numquid ut hominis est possibilis natus Filius Minime; sed Deus cum sit indivisibilis, impassibiliter Pater est Filii: unde Verbum Patris dicitur: quia nec ipsam verbum humanum passibiliter producit; & cum simplex sit natura divina, unus solus Filius Patris est; & propter hoc additur, *Dicitur. Chrysostomus*. (a) Cum enim quis unum solum possidet filium, maxime diligit: si vero pater factus sit plurium, dispariter affectus remittitur. *Athanasius*. Cum autem antea Propheta protulerit Dei promissa dicentis, Mittam Christum filium meum; nunc apud Jordanem, quasi consummato promisso, decenter subjungit: *In te complacui mihi. Beda*. Ac si dicat: In te (1) placitum meum constitui, id est hoc per te gerere quod mihi placet. *Gregorius* super Ezech. homil. 8. Vel aliter. Omnis qui penitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipso quod penitet, se sibi displicuisse indicat, quis emendat quod fecit. Et quis omnipotens Pater humano modo de peccatoribus locutus est dicens Gen. 6. „Penitet me fecisse hominem;“ quasi sibi displicuit in peccatoribus quos creavit; in solo autem Christo sibi complacuit, quia in solo eo non invenit culpam, in qua se reprehendat quasi per penitentiam. *Augustinus* de

(1) *Al.* placitum mihi constitutum. (2) *Al.* lit.

Ex edit. P. Nicol. (a) Quod subjungitur ex Chrysostomo, & ex Athanasio, non occurrit; sed aliquid analogie huic pertinens apud Athanasium ipsum orat. 2. contra Arianos. (b) In sancta lumina Epiph. non in sacrum lavacrum, ut in editione Antverpiensi hujus Oper. prius perpenorabatur; cum oratio quæ in sacrum lavacrum, sive baptismum, inscribitur, sit orat. 40. Neutron tamen illarum, nec locum ullum edit. Paris. indicabat. (c) In Cat. Græc. PP. ubi notatur ex hom. in Marth. sed non occurrit ibi, nec tale quiddam ex hom. 12. colligi potest; ubi ejus baptismum ex professo describit.

Consen. Evang. (Lib. 2. cap. 14.) Quod autem Mattheus dicit, „Hic est Filius meus;“ Lucas autem, *Tu est Filius meus dilectus*, ad eandem sententiam explicandam valet: vox enim celestis unum horum dixit; sed Mattheus ostendere voluit ad id valere quod dictum est, „Hic est Filius meus;“ ut illis qui potius audiebant, indicaretur quod ipse esset Filius Dei: non enim Christo indicabatur, qui sciebat, sed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipsa vox facta est.

(h) *Origenes*, hom. 28. Cum autem baptismum Dominum dixisset, generationem Domini exponit, non à superioribus ad inferiora deducens, sed à Christo usque ad ipsum pervenit Deum: unde dicit: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta*. Quando enim baptizatus est, & mysterium secundæ generationis assumpsit, tunc dicitur incepisse, ut tu quoque priorem nativitatem destruas, & in secunda regeneratione nascaris. *Gregorius Nazianzenus*, oratione (b) in sanctum lavacrum. Est ergo considerandum quis esset qui baptizatus est, & à quo, & quando. Mandus siquidem, & à Joanne, & jam inceptis miraculis: ut ex hinc suscipiamus doctrinam nos præmandandi, & humilitatem amplectendi, quæ in perfectione & spirituali, & carnalis ætatis prædicandi; quorum primum dictum (2) est baptismum suscipientibus, & non præmanentibus se per habitum bonum; nam est relaxationem peccatorum faciat donum baptismi, verendum tamen est ne ad eundem vomitum revertamur. Secundum dictum est adversus insurgentes contra dispensatores mysterii: si quidem ipsi dignitate præcellunt, Tertium editum est illis qui de juvenia considunt, & quodlibet tempus arbitrantur ad prælationem, vel doctrinam spectare. Purgatur Jesus, & tu purgationem contemnis à Joanne; ac tu in tuam monitorem insurgis tricenarius; tu autem docendo seniores, lanuginem prævenis. Sed adfunt Danielis, & similia exempla in ore: nam quilibet noxius ad respondendum paratus est. Non est autem lex Ecclesiæ quod raro contingit, eo quod nec unica hirundo ver. statuit. *Chrysostomus*. (c) Vel idcirco usque ad illam ætatem quæ cuncta peccata recipit, expectat, totam legem perficiens, ne quis dicat, quod ideo legem solvit; quod eam non poterat consummare.

re. *Græcus* (a) Ob hoc etiam tricenarius accedit ad baptismum, ut ostendat quod spiritualis regeneratio viros parit perfectos secundum spiritum ætatem. *Beda*. Potest etiam tricenalis baptizati Salvatoris ætas, nostri etiam baptismatis intimare mysterium, propter fidem scilicet Trinitatis, & operationem decalogi. *Gregorius Nazianzenus*, oratione in sanctum lavacrum. Baptizandus est tamen infantulus, si necessitas urgeat: nam utilis est (1) indubitabiliter sanctificari, quam non signatos transfigurare. Sed dices: Christus tricenarius baptizatur, cum Deus esset; tu vero jubes accelerare baptismum, (2) Sed cum dixisti, Deus, id obiectum solvisti. Ipse non indigebat purgamine, nec aliquid imminabat ei periculum dum differret baptismum; at tibi in parvum non redundat piculum, si transiiges in corruptione natus, non autem incorruptionis veste indutus. (3) At forsitan times ne baptismus baptismatis munditiam custodias, & propterea differs baptismum. Sed melius est nonnumquam parumper inquinari, quam omnino gratia carere. *Cyriacus*. (b) Licet tamen Christus secundum carnem careret patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere: unde sequitur: *Ut putabatur filius Joseph. Ambrosius*, Lib. 3. in Lucam in princ. Bene et putabatur, qui vere non erat; sed ideo putabatur, quia cum Maria, quæ Joseph viro suo erat desponsata, generat. Cur autem Joseph magis quam Mariæ generatio describitur, cum Maria de Spiritu Sancto genuerit Christum, & Joseph à generatione Domini videatur alienus; dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret Scripturarum, quæ semper viri originem quaerit, maxime cum in Joseph (4) origine etiam origo sit Mariæ: nam cum vir justus fuerit Joseph, utique ex tribu sua, & ex patria sua accepit uxorem: itaque & census tempore ascendit Joseph de domo, & de patria David, ut proficeretur cum Maria uxore sua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria professionem deserit, utique ejusdem tribus, & ejusdem patriæ se esse designat: unde generationem Joseph explicans subdit: *Qui fuit Heli*. Illud autem advertamus, quod sanctus Mattheus Jacob, qui fuit pater Joseph, filium Nathan esse commemorat, Lucas vero Joseph, cui desponsata fuit Maria, filium Heli esse descripsit. Quomodo unius duo patres, scilicet Heli, & Jacob, esse potuerunt? *Gregorius Nazian-*

zenus. (c) Dicunt autem quidam quod unica est successio à David usque ad Joseph; (5) licet diversis nominibus ab utroque Evangelista narratur. Sed hoc absurde fatentur: quoniam initium hujus generationis duos fratres obtinuit, Natham scilicet, & Salomonem; unde generationes diversimode proflexerunt. *Eusebius Emisenus* (Lib. 1. Eccl. Hist. cap. 6.) Ipsorum ergo verborum sententiæ intellectum attentius explicemus: si enim approbante Mattheo Joseph esse filium Jacob, Lucas similiter approbasset Joseph (6) esse filium Heli, esset aliqua controversia, Cæterum cum approbante Mattheo, Lucas plurimum opinionem declararet, non propriam, dicens, *Ut putabatur*; non arbitror aliquid selli qui dubium. Cum enim esset inter Judæos diversæ opiniones de Christo, & omnes reducerent ipsum ad David propter promissiones ei factas; plurimi autem assererent Christum à David esse futurum per Salomonem, & alios Reges; quidam hanc opinionem vitabant, eo quod plurima de Regibus dicerent enormia, & quia de Jezechonia Hueremias dixit, quod non oriretur semen ex eo collocandum in sede David: quorum opinionem commemorat Lucas, sentiens enarrare Mattheum qualis esset veritas generationis; & hæc est prima ratio. Est & alia profundior, Mattheus enim cum inciperet scribere ante Conceptionem Mariæ, & carnalem nativitatem Jesu, opportune velut in historia præmittit carnalem progeniem: unde & generationem à superioribus derivat descendens; cum enim Verbum Dei carnem acciperet, descendebat. Sed Lucas ad factam per lavacrum regenerationem proficit, & ibi aliam generum successiōnem exponit, & ab imis ad prima sublevans, pariter & peccatorum; quos narravit Mattheus, memoriam abdicat (eo quod quicumque in Deo nascitur, sit alienus à criminosis parentibus, Dei filius factus) & eorum qui secundum Deum vitam duxerunt honestam, (7) meminit. Sic enim Abraham dictum est Gen. 13. „Tu proficisceris ad patres tuos,“ non quidem carnales, sed in Deo patres, propter similitudinem honestatis. Igitur ei qui in Deo nascitur adscribit parentes qui sunt secundum Deum per æquiparantiam mortum. *Augustinus* de Quest. nov. & vet. testamenti, quest. 56. Vel aliter. Mattheus à David per Salomonem descendit ad Joseph; Lucas vero ab Heli: qui tempore fuit Salvatoris, ascendit.

(1) *Al.* inevitabiliter. (2) *Al.* desit. Sed. (3) In quatuor jam citatis exemplis legitur. Et quidem bonum est baptismi munditiam custodire; sed potius est interdum paulisper maculati quam gratia carere. (4) *Al.* desit. origine. (5) *Al.* Sed. (6) *Al.* omittitur esse. (7) *Al.* non est meminit.

Ex edit. P. Nicol. (a) Idem Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc. PP. ex Glaphyris, nempe Lib. 2. ubi nativitatem Christi cum ipsa Moysis nativitate confert. (c) In Carmine quod inscribitur de genealogia Christi.

dit per tradicem Nathan filii David, & Heli & Josephi iunxit tribum, ostendens anius generis esse utramque, ac per hoc non solum Josephi filium esse Salvatorem, sed & Heli. Ipsa enim ratione qua Joseph filius dicitur esse Salvator, ipsa etiam est Heli filius, & ceterorum omnium qui de eadem tribu sunt. Hinc est quod dicit Apostolus Rom. 9. 1. Quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem. *Augustinus* de Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 5. Vel tres cause concurrunt, quarum aliquam Evangelista secutus sit, aut enim unus Evangelista patrem esus, à quo genitus est, nominavit, alter vero vel aviam matrem, vel aliquem de cognatis majoribus posuit: aut unus erat Joseph naturalis pater, & alter eum adoptavit: aut more Judæorum, cum sine filiis unus decedisset, ejus uxorem propinquus recipiens, filium quem genuit propinquo mortuo deputavit. *Ambrosius*, Lib. 3. in Lucam. Traditur enim, Nathan, qui à Salomone genitus duxit. Jacob generasse filium, & uxore superstiti decedisse, quam postea Melehi accepit uxorem, ex qua generatus est Heli. Rursus Heli, fratre Jacob sine liberis decedente, copulatus est fratris uxori, & generavit alium Joseph, qui iuxta legem Jacob filius dicitur: quoniam semen fratris defuncti iuxta legis veteris seriem suscipit. *Beda*, super *Quæst. Heli*. Vel aliter. Jacob fratris Heli sine liberis defuncti uxorem de mandato legis accipiens genuit Joseph, natura quidem geminis filium suum, secundum vero legis præceptum efficitur filius Heli. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testamenti. (a) Lib. 2. cap. 3. Probabilius enim intelligimus Lucam adoptantis originem tenuisse, qui noluit Joseph genitum dicere ab illo cujus filium esse narravit. Commodius enim filius dicitur est (1) ejus à quo fuerat adoptatus, quam diceretur ab illo genitus cujus carne non erat natus. *Matthæus* autem dicens: „Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Jacob;“ atque in hoc verbo, quod est genuit perseverans donec in ultimo diceret: „Jacob autem genuit Joseph;“ satis expressit ad eum se patrem perduxisse originem generantium à quo Joseph non adoptatus, sed genitus erat. Quamquam fratrum genitum Lucam diceret Joseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet: neque enim absurde quilibet dicitur non carne, sed caritate gentilem quem sibi filium adoptavit. Merito autem Lucam adoptionis originem suscepit: quia per adoptionem efficitur filius Dei, per carnalem vero generationem Filius Dei potius

(1) *Al. emittitur* ejus. (a) *Nicolaus legit* Dominus exaltans, vel est exaltans.

Ex edit. P. Nicol. (a) De Conf. Evang. (b) Hom. 31. in Epist. ad Rom. (c) Quæ ex Ambrosio continuatim notantur, sunt in Glossis tantum.

propter nos Filius hominis factus est. *Chrysostomus*. (b) Quia vero hæc pars Evangelii consilium in serie nominum, nihil pretiosum exinde acquirit existimant. Ne igitur hoc patiamur, exprimatur etiam habere passum scrutari. Est enim ex nudis nominibus copiosum haurire thesaurum, quia plurimum rerum indicativa sunt nomina: nam & divinam clementiam, & oblatas à mulieribus gratiarum actiones sapiunt: cum enim filios impetrabant, nomen imponebant à dono. *Glossa*, interlinearis. Interpretatur igitur Heli, Deus meus, vel scandens; qui fuit *Matthæus*, idest dopans peccata; qui fuit *Levi*, idest additus. *Ambrosius*, Lib. 3. in Lucam. Pulchre Lucas, quoniam filios Jacob non poterat plures comprehendere, ne extra generationes evagari superflua serie videretur, licet in aliis longe posterioribus, Patriarcharum tamen antiqua nomina non prætermittenda arbitratur est: Joseph, Jude, Simeonis, & Levi. Quatuor enim genera in his cognoscimus fuisse virtutum: in Juda pñsionis dominicæ per figuram mysterium propheratur; in Joseph præcessisse castitatis exemplum, in Simeone vindictam pudoris; in Levi officium sacerdotis; unde sequitur: qui fuit *Matthæus*, idest Rex meus; qui fuit *Sanna*, idest dextera, qui fuit *Joseph*, idest accretens, fuit autem alius iste Joseph, qui fuit *Matthæus*, idest donum Dei, vel aliquando; qui fuit *Amos*, idest onerans vel oneravit; qui fuit *Naam*, idest consolatio, vel consolans; qui fuit *Hosh*, idest adjuva me; qui fuit *Nagge*, idest meridies, vel meridianum; qui fuit *Naai*, idest desiderium; qui fuit *Matthæus*, ut supra; qui fuit *Semei*, idest obediens; qui fuit *Joseph*, idest augmentum; qui fuit *Juda*, idest confitens, qui fuit *Joanna*, idest Dominus, vel gratia ejus, vel Dominus misericors; qui fuit *Refa*, idest misericors; qui fuit *Zorababel*, idest princeps, vel magister Babylonis; qui fuit *Salathiel*, idest petitio mea Deus; qui fuit *Neri*, idest lucerna mea; qui fuit *Melchi*, idest regnum meum; qui fuit *Abdi*, idest robustus, vel violentus; qui fuit *Cosam*, idest dominans; qui fuit *Helmadam*, quod est Dei mensura; qui fuit *Her*, quod est vigilans, vel vigilia, vel pellicanus; qui fuit *Isu*, quod est salvator; qui fuit *Ellezer*, idest Deus meus adiutor; (c) qui fuit *Sorim*, idest (2) Dominus exultans, vel exaltans; qui fuit *Matthæus*, ut supra; qui fuit *Sona*, idest columba, vel dolens; qui fuit *Ellakim*, quod est Dei resurrectio; qui fuit

Abel.

Melcha, idest Rex ejus; qui fuit *Menna*, quod est viscera mea; qui fuit *Matthæus*, idest donum; qui fuit *Nathan*, idest dedit, vel dantis. *Ambrosius*. Per Nathan autem expressam advertimus prophetie dignitatem, ut quia unus omnia Christus Jesus, in singulis quoque majoribus genera virtutum diversa præcederet.

Sequitur: Qui fuit *David*; *Origenes*, homil. 28. Dominus descendens in mundum assumpsit peccatorum hominum personam, & nasci voluit de stirpe Salomonis, ut refert *Matthæus*, cujus peccata scripta sunt, & ceterorum, ex quibus multi fecerunt malum in conspectu Dei. Quando vero ascendit, & secundo per baptismum ortus esse describitur, ut refert *Lucas*, non per Salomonem, sed per Nathan nascitur, qui arguit patrem super Uriæ morte, oruque Salomonis. *Augustinus* in Lib. *Retract.* Lib. 1. cap. 28. Dicendum autem, quod hujusmodi nominis Propheta arguit *David*, ne putetur idem fuisse homo, cum alper fuerit. *Gregorius* Nazianzenus. (a) Sed à *David* ultra, secundum arumque Evangelistam, est generis processus indivisibilis: unde sequitur, Qui fuit *Jesse*. *Glossa*, (b) ordinaria. Interpretatur *David* manu fortis, Jesse incensum. Sequitur: Qui fuit *Obeth*, quod est servitus; unde sequitur, Qui fuit *Booz*, quod est fortis; qui fuit *Salmon*, quod est fenestris, vel pascificus; qui fuit *Nasson*, quod est augurium, vel serpentinus; qui fuit *Aminadab*, idest populus voluntarius; qui fuit *Aram*, quod est erectus, vel ex-celsus; qui fuit *Efron*, idest sagitta; qui fuit *Phares*, quod est divisio; qui fuit *Juda*, idest confitens; qui fuit *Jacob*, quod est supplantator; qui fuit *Isaac*, quod est ritus, vel gaudium; qui fuit *Abraham*, quod est pater multarum gentium, vel videns populum. *Chrysostomus*. *Matthæus* quidem tamquam qui Judæis scriberet, nihil statuit ulterius scribere, nisi quod ab Abraham, & *David* Christus processerat: hoc enim maxime placuit Judæos. Lucas vero sicut qui omnibus communiter loquebatur, ulterius protendit sermonem, attingens usque ad Adam: unde sequitur, Qui fuit *Thare*. *Glossa* (interlinearis). Quod interpretatur exploratio, sive nequitia; qui fuit *Nachor*, quod est requievit lux; qui fuit *Sarug*, quod est corrigia, vel comprehendens lorum, vel perfectio; qui fuit *Rogan*, quod est agrotus, vel pascens; qui fuit *Phalech*, quod est dividens, vel divium; qui fuit *Heber*, quod est transitus; qui fuit *Sale*, quod est tollens; qui fuit *Chainan*, quod est lamentatio, vel possessio eorum. *Beda*, cap. 10. in Lucam. Nomen, & generatio *Chainan* juxta Hebræicam veritatem neque in *Genesi*,

neque in verbis dierum invenitur, sed *Arphaxath Selaa*, vel *Sale* filium illum interposito genuisse perhibetur. Sciro ergo *Lucam* hanc generationem de septuaginta Interpretum editione sumpsisse, ubi scriptum est quod *Arphaxath* centum triginta, quinque annorum genuerit *Chainan*, & ipse *Chainan*, cum triginta quinque fuerit annorum, genuerit *Sale*.

Sequitur: Qui fuit *Arphaxath*. *Glossa*, interlinearis. Quod est sanans depopulationem; qui fuit *Sem*, quod est nomen, vel nominatus; qui fuit *Noe*, quod est requies. *Ambrosius*, (ubi supra non procul à fin.) *Noe* quidem iusti inter dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti, ut quia edificator Ecclesie nascebatur, eum sui generis auctorem præmissis videatur qui eam in typo ante fundaverat.

Qui fuit *Lamech*. *Glossa*, interlinearis. Quod est humilium, vel percutientem, percussum, vel humilem; qui fuit *Mathusalem*, quod est mortis (1) emissio, vel mortuus est, & interrogavit. *Ambrosius*, ubi supra. Hujus ultra divitium numerantur anni, ut quoniam solus est Christus unus, cujus vita nulla sentit aetatem, in majoribus quoque suis non sensisse diluvium videretur. Qui fuit *Enoch*: & hic pietatis dominicæ, & divinitatis manifestum indicium est, eo quod nec mortem sentierit Dominus, & ad caelum remeavit, cujus generis auctor raptus ad caelum est. Unde manifestum est Christum potuisse non mori, sed voluisse, ut nobis mors illa prodesset: & ille quidem raptus ne malitia mutaret eorum; Dominus autem, quem malitia facili mutare non poterat, eo ande venerat, naturæ suæ majestate remeavit. *Beda*, super *Quæst. Mathusalem*. Pulchre autem à baptizato *Dei* Filio usque ad Deum Patrem ascendens, septuagesimo gradu *Enoch* ponit qui dilata morte transiit usque in paradysum, ut significet eos qui in gratiam adoptionis filiorum ex aqua & Spiritu Sancto regenerantur, interim post corporis abolitionem eternam suscipiendos in requiem: septuagenarios enim, propter septimam sabbati, illorum requiem significat qui juvante *Dei* gratia, decalogum legis impleverunt. *Glossa*, interlinearis. Interpretatur autem *Enoch* dedicatio; qui fuit *Sareth*, quod est descendens, sive continens; qui fuit *Malaleel*, quod est laudans Dei, vel laudans Deum; qui fuit *Chainan*, ut supra; qui fuit *Enos*, idest homo desperans, vel violentus; qui fuit *Seih*, quod est postero, sive postuit. *Ambrosius*, ibidem. *Seth* posterior filius *Adæ* non siletur, ut cum dicit finit populii generationes, significaretur in typo, in posteriori po-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. desolatio*. *Ex edit. P. Nicol.* (a) Ubi supra. (b) Interlinearis.

flus quam in priore generatione Christum numerandum.

Sequitur: *Qui fuit Adam. Glossa*, interl. Quod (1) est homo, vel terrenus, vel indigens.

Qui fuit Deus. Ambrosius (ibidem). Quid pulchritudinis potuit convenire quam ut sancta generatio à Dei Filio inciperet, & usque ad Dei filium duceretur; creaturæque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem factus præiret, propter quem Dei imago descenderet? (2) Puravit etiam Lucas ad Deum Christum si originem referendam, quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum generationem veram pater, vel secundum lavacrum, & regenerationem mystici auctoris minister. Et ideo non à principio generationem ejus cepit describere, sed postea quam baptismus ejus explicuit, ut secundum naturam, & secundum gratiam Dei Filium demonstraret. Quod autem evidenter divine generationis indicium, quam quod de generationis dicturus. Patrem præmissit loquentem: *Tu es Filius meus dilectus? Augustinus* de Conten. Evang. (Lib. 2. cap. 4.) Satis etiam per hoc demonstravit, non seideo dixisse Joseph filium Heli, quod de illo genitus, sed quod ab illo potius (2) fuerit adoptatus; cum etiam ipsam Adam filium dixit, cum sit factus à Deo, sed per gratiam, quam postea peccando amisit, tanquam filius in paradiso constitutus sit. *Theophylactus* (circa finem Com. in 3. cap. Lucae.) Ideo etiam generationem finit in Deum, ut ad dicamus quod qui in medio sunt patres, Christus ad Deum erigit, & filios Dei faciet; & ut etiam crederetur Christi generatio sine semine fuisse; quasi dicat: Si non credis, quod secundus Adam factus sit sine semine, devenias ad primum Adam: (3) invenies enim absque semine factum à Deo. *Augustinus* de Conten. Evang. Lib. 2. cap. 4. Et Matthæus quidem significare voluit Dominum descendente ad nostram mortalitatem; ideo generationes ab Abraham usque

(1) *Al. omittitur* est. (2) *Al. illi fuerit*. (3) *Al. & invenies eum absque semine, &c.* (4) *Al. ubi testimonium perhibuit*. (5) *Al. hic*. (6) *Al. in natura*. (7) *Al. ascendens*. (8) *Al. haberi*.

Ex edit. P. Nicol. (a) Non eadem serie qua hic ista in Ambrosii textu connectuntur; sed prope finem Lib. 3. super Lucam habentur quæ præmissa sunt; sequentia autem hæc habentur multo ante sub finem §. ab illis verbis incipientis, *Qui fuit Adæ, qui fuit Dei*. (b) De Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 6.

CAPUT IV.

(a) **J**esus autem plenus Spiritu Sancto regressus est à Jordane, & agebatur Spiritu in desertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & consummatis illis, esurivit. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est, quia non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei.

(b) Et duxit illum diabolus in montem excelsum: & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. Tu ergo prociens si adoraveris coram me, erunt tua omnia. Et respondens Jesus dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.

(c) Et duxit illum in Hierusalem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim, quod Angelis suis mandavit de te, ut conserent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Jesus ait illi: Dicitum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

(d) Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilaam, & fama exiit per universam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus: & venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Esaiæ Prophete, & ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere contractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Caput autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

(e) Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant: Nonne hic est filius Joseph? Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura te ipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra; & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidoniae ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo Propheta; & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.

(f) Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes: & surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem, & duxerunt illum usque ad supercillium montis, super quem civitas illorum erat ærificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens, per medium illorum ibat.

(g) Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ: ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens demonium immundum, & exclamavit voce magna dicens: Sine: quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio enim te, quia sis Sanctus Dei. Et increpavit illum Jesus dicens: Obmutescere, & exi ab eo. Et cum projecisset illum demonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus: & excent? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

(h) Surgens autem Jesus de synagoga introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febris, & rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febrim, & dimisit illam: & continuo surgens ministrabat illis.

(i) Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum; at ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant autem daemonia à multis clamantia, & dicentia, quia tu es Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebat ipsum esse Christum.

(k) Facta autem die, egressus ibat in desertum locum: & turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum, & detinebant illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait: Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

(a) **T**heophylactus in Comm. super 4. cap. Lucae. Post baptismum Christus Gen. 6. Non permanebit spiritus meus in hominibus, immens nobis quod postquam erimus, immens istis, eo quod sunt caro: ubi rebaptizati, tentationes imminet nobis: unde pro regeneratione per aquam, & spiritum dicitur: *Jesus autem plenus Spiritu Sancto regressus sumus, facti sumus divinæ naturæ participes*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP.

flus quam in priore generatione Christum numerandum.

Sequitur: *Qui fuit Adam. Glossa*, interl. Quod (1) est homo, vel terrenus, vel indigens.

Qui fuit Deus. Ambrosius (ibidem). Quid pulchritudinis potuit convenire quam ut sancta generatio à Dei Filio inciperet, & usque ad Dei filium duceretur; creaturæque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem factus præiret, propter quem Dei imago descenderet? (2) Puravit etiam Lucas ad Deum Christum originem referendam, quod verus Christi generator Deus sit, vel secundum generationem veram pater, vel secundum lavacrum, & regenerationem mystici auctoris minister. Et ideo non à principio generationem ejus cepit describere, sed postea quam baptismus ejus explicuit, ut secundum naturam, & secundum gratiam Dei Filium demonstraret. Quod autem evidenter divine generationis indicium, quam quod de generationis dicturus. Patrem præmissit loquentem: *Tu es Filius meus dilectus? Augustinus* de Conten. Evang. (Lib. 2. cap. 4.) Satis etiam per hoc demonstravit, non seideo dixisse Joseph filium Heli, quod de illo genitus, sed quod ab illo potius (2) fuerit adoptatus; cum etiam ipsam Adam filium dixit, cum sit factus à Deo, sed per gratiam, quam postea peccando amisit, tanquam filius in paradiso constitutus sit. *Theophylactus* (circa finem Com. in 3. cap. Lucae.) Ideo etiam generationem finit in Deum, ut ad dicamus quod qui in medio sunt patres, Christus ad Deum eriget, & filios Dei faciet; & ut etiam crederetur Christi generatio sine semine fuisse; quasi dicat: Si non credis, quod secundus Adam factus sit sine semine, devenias ad primum Adam: (3) invenies enim absque semine factum à Deo. *Augustinus* de Conten. Evang. Lib. 2. cap. 4. Et Matthæus quidem significare voluit Dominum descendente ad nostram mortalitatem; ideo generationes ab Abraham usque

ad Christi nativitatem descendendo commemoravit ab initio Evangelii sui. Lucas autem non ab initio, sed à baptismo Christi generationes narrat, nec descendendo, sed ascendendo; tanquam sacerdotem in expandis peccatis magis a signans; (4) cui Joanes testimonium perhibuit dicens Joan. 1., Ecce qui tollit peccata mundi. Ascendendo autem pervenit ad Deum, cui mandati, & expiati reconciliamur. *Ambrosius* (ubi sup.) Nec (5) sic Evangelistæ discrepare videantur, qui veterem ordinem sunt secuti. Nec mireris, si ab Abraham plures secundum Lucam successiones usque ad Christum sunt, pauciores secundum Matthæum, cum per alias personas generationem fatearis esse decursam. Potest enim fieri ut alii longævam transegerint vitam; alterius vero generationis viri (6) immatura ætate decesserint, cum videamus quam plures senes cum suis nepotibus vivere, alios vero viros itam filios obire susceptis. *Augustinus* (5) de Cont. Evang. (Lib. 2. cap. 6.) Convenientissime autem Lucas baptizato Dominum generationes per septuaginta septem personas sursum versus numerat: nam (7) & ascensus ad Deum, cui per peccatorum abolitionem reconciliamur; expressus est, & per baptismum fit homini omnium remissio peccatorum, quæ illo numero significantur: nam undecies septem, septuaginta & septem sunt: in denario autem perfectio beatitudinis est: unde manifestum est quod transgressio denarii designat peccatum per superbiam plus aliquid (8) habere cupiens. Hoc autem septies propterea ducitur, ut motu hominis facta significetur illa transgressio: ternario enim numero incorporata pars hominis significatur: quaternario vero corpus; motus autem in numeris non exprimitur, cum dicitur, Unum, duobus, tria; sed cum dicimus, Senes, bis, ter: unde per septies undecim significatur motu hominis facta transgressio.

(1) *Al. omittitur* est. (2) *Al. illi fuerit*. (3) *Al. & invenies eum absque semine, &c.* (4) *Al. ubi testimonium perhibuit*. (5) *Al. hic*. (6) *Al. in maturo*. (7) *Al. ascendens*. (8) *Al. haberi*.

Ex edit. P. Nicol. (a) Non eadem serie qua hic ista in Ambrosii textu connectuntur; sed prope finem Lib. 3. super Lucam habentur quæ præmissa sunt; sequentia autem hæc habentur multo ante sub finem 5. ab illis verbis incipientis, *Qui fuit Adæ, qui fuit Dei*. (b) De Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 6.

CAPUT IV.

(a) **J**esus autem plenus Spiritu Sancto regressus est à Jordane, & agebatur Spiritu in desertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & consummatis illis, esurivit. Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est, quia non in pane solo vivit homo, sed in omni verbo Dei.

(b) Et duxit illum diabolus in montem excelsum: & ostendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. Tu ergo prociens si adoraveris coram me, erunt tua omnia. Et respondens Jesus dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.

(c) Et duxit illum in Hierusalem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim, quod Angelis suis mandavit de te, ut conserent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Jesus ait illi: Dicitum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.

(d) Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilaam, & fama exiit per universam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus: & venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Esaiæ Propheta, & ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere contractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Caput autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.

(e) Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant: Nonne hic est filius Joseph? Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura te ipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, hæc & hic in patria tua. Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel quando clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra; & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidoniae ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo Propheta; & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.

(f) Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes: & surrexerunt, & ejecerunt illum extra civitatem, & duxerunt illum usque ad supercillium montis, super quem civitas illorum erat ærificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens, per medium illorum ibat.

(g) Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ: ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens demonium immundum, & exclamavit voce magna dicens: Sine: quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio enim te, quia sis Sanctus Dei. Et increpavit illum Jesus dicens: Obmutescere, & exi ab eo. Et cum projecisset illum demonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus: & excent? Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

(h) Surgens autem Jesus de synagoga introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febris, & rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febrim, & dimisit illam: & continuo surgens ministrabat illis.

(i) Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum; at ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant autem daemonia à multis clamantia, & dicentia, quia tu es Filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebat ipsum esse Christum.

(k) Facta autem die, egressus ibat in desertum locum: & turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum, & detinebant illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait: Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

(a) **T**heophylactus in Comm. super 4. cap. Lucae. Post baptismum Christus Gen. 6., Non permanebit spiritus meus in hominibus, immens nobis quod postquam erimus, immens istis, eo quod sunt caro: ubi rebaptizati, tentationes imminent nobis: unde pro regeneratione per aquam, & spiritum dicitur: *Jesus autem plenus Spiritu Sancto regressus sumus, facti sumus divinæ naturæ participes*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP.

per Spiritu Sancti participationem. (1) Primogenitus autem in multis fratribus, primus recepit Spiritum; qui & Spiritus dator est, ut etiam ad nos per ipsam perveniat gratia Spiritu Sancti. *Origenes*, hom. 29. Quando igitur legis Jesum plenum Spiritu Sancto, & in Actibus scribitur de Apostolis, quod repleti fuerint Spiritu Sancto; vide ne aequales putes esse Apostolos Salvatori: quomodo enim si volueris dicere, Hac vasa plena sunt vino, vel oleo, non statim dices, quod aequali mensura sunt plena; sic & Jesus, & Paulus pleni erant Spiritu Sancto; sed vas Pauli multo minus erat quam Jesu; & tamen erat secundum mensuram suam utrumque repletum. Accepto itaque (2) baptismo, Salvator plenus Spiritu Sancto, qui super eum in specie columbae de caelis venerat, ducebatur a Spiritu: quia, quotquot (3) spiritu Dei ducuntur, hi filii Dei sunt: Rom. 8. ille autem supra omnes proprie Filius Dei erat. *Beda*, cap. 11. in Lucam. Ne cui autem veniret in dubium a quo spiritu ductum, sive expulsam, alii Evangelistae dicerent in deserto, consulte Lucas demum inchoat. *Et agebatur in deserto a Spiritu quadraginta diebus*: ne quid contra eum valuisse spiritus putaretur immundus, qui plenus Spiritu Sancto quaecumque volebat agebat. *Græcus*. (a) Si vero nos arbitrio proprio nostram vitam disponimus, quomodo ipse traheretur invitus? Quod ergo dicitur, *Agebatur Spiritu*, huiusmodi habet intellectum: Sponte spiritualem duxit conversationem, ut locum exhiberet tentanti. *Basiliius* (b) in sermone præf. loci. Non enim verbo provocans inimicum; sed opere (4) incitans querit desertum: delectatur enim diabolus in deserto, non patitur esse in urbis, contristat ipsum concordia civium. *Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam, cap. de deduct. Jesu in desert. Agebatur igitur consilio in deserto, ut diabolum provocaret: nam nisi ille certasset, non nihil illis vicisset: mysterio, ut illum Adam de exilio liberaret qui de paradiso in desertum ejectus est; exemplo, ut ostenderet nobis diabolum ad meliora tendentibus invidere, & tunc magis esse cavendum ne mysterii gratiam delectat mentis infirmitas: unde sequitur: *Et tentabatur a diabolo*. *Cyriillus*. (c) Ecce factus est in athletis (5) jubens

(1) *Al.* Primogenitus, aut in multis fratribus primus, &c. (2) *Al.* a Salvatore plenus Spiritu Sancto baptismo, qui, &c. (3) *Al.* spiritu deducuntur. (4) *Al.* vilians. (5) *Legit P. Nicolai* jubens agones ut Deus in his, qui coronantur is qui coronat, &c. (6) *Al.* dicit tempus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Id est Severus Anthiochenus in Car. Græc. PP. (b) In Car. Græc. ubi etiam Tiro, & Gregorio Niseno conjungitur quoad hanc appendicem, quasi ex illis tribus desumatur; sed occurrit inter Opera quæ nunc extant. (c) In Car. Græc. PP. (d) Cap. 11. vel in antiquis codd. cap. 13. super illud Job 2. *Ferunt tamen animam ejus forea*. (e) Ut supra. (f) Ut supra, in Car. Græc. PP. Colligitur ex ejus enarratione sive Commentario in Esaiam cap. 1. & ex Constitutionibus monasticis cap. 5. non eadem ferie tamen, aut eodem tenore. (g) Hom. 12. in Matth.

agones Deus in his, qui coronat sanctorum vertices. *Gregorius*, 3. Moral. (d) Hostis tamen nocter mentem mediatoris Dei, & hominum tentatione quassare non valuit: sic enim dignatus est tentationes exterius suscipere ut tamen ejus mens interius divinitati inherens inconcussa permaneret. *Origenes*, hom. 29. Tentatur autem Jesus a diabolo quadraginta diebus, & quæ fuerint tentamenta nescimus; quæ ideo forsitan prætermissa sunt, quia majora erant quam ut litteram traderentur. *Basiliius*. (e) Vel Dominus per quadragenam intentatus mansit: noverat enim diabolus quod jejunabat, & non famecebat: & ideo non audebat accedere: unde sequitur: *Et nihil manducavit in diebus illis*, jejunavit siquidem, ostendens quod illi qui se vult ad pugnas tentationum accingere, sobrietas est necessaria. *Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam in præfatione. Tria igitur sunt quæ ad usum proficiunt salutis humanae: sacramentum, desertum, & jejunium. Nemo nisi qui legitime certaverit, coronatur; nemo autem ad certamen virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratiæ celestis munere consecratur. *Gregorius Nazianzenus*, orat. in sancti lavacrum. Quadraginta siquidem diebus jejunavit nihil manducans: erat enim Deus; nos autem jejunium possibilitati proportionamus; licet zelus aliquibus progredi suadeat alicui posse. *Basiliius*. (f) Sed tamen non sic utendum est carne, ut per egestatem alimentis naturalis vigor ejus solvatur, neque ut ad ultimum temporem intellectus urgeatur per dissolutionis excessum. Unde Dominus nossemel hoc pergit, sed per totum coniequens. (6) tempus ordine debito gubernavit corpus; & similiter Moyses, & Elias. *Chrysostramus* (g) Valde autem prudenter factum est, quod in jejunando eorum non excelsit numerum, ne scilicet putaretur apparenter venisse, non autem recepisse veram carnem; aut præter humanam essenturam. *Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam de deduct. Jesu in desertum. Quadraginta autem dierum mysticum numerum recognoscis: tot enim diebus aquas abyssi effusas esse meministi, & tot jejunio dierum sanctificato restitum exilii ferentioris ostendit clementiam, tot jejunio dierum Moyses perceptionem legis emeruit, tot annos

in

in eremo constituti patres panem Angelorum consecrati sunt. *Augustinus* de Conf. Evang. Lib. 2. cap. 4. Numerus autem iste laboriosi hujus temporis sacramentum est quo sub disciplina Regis Christi adversus diabolum dimicamus. Hic enim numerus temporalem vitam significat; tempora enim annorum quadragintis vicibus currunt: quadraginta autem quater habent decem: porro ipsa decem ab uno usque ad quatuor progrediente numero consummantur: quod declarat quod quadraginta dierum jejunium, hoc est, humilitationem animæ, consecravit & lex, & Propheta per Moysen, & Eliam, & Evangelium per ipsius Domini jejunium. *Basiliius*. (a) Verum quia non esurire supra hominem est, assumpsit Dominus passionem famis, indicans eam non esse peccatum, & concessit eum voluit naturæ humanæ quæ sua sunt pari, & agere: unde sequitur: *Et consummatis illis esurit*; non coactus ad necessitatem quæ præest naturæ, sed quasi provocans diabolum ad duelum, sentiens enim diabolus, quia ubi famis, ibi imbecillitas, aggreditur ad tentandum, & quasi tentationum excoigitor, famem Christo patienti suadebat lapidibus appetitum sedare: unde sequitur: *Dixit autem illi diabolus: Si Filius Dei es, dic lapidi: hinc ut panis fiat*. *Ambrosius*, tit. de præter. Christi. Tria præcipue docemur tela esse diaboli, quibus (1) ad convulnendam mentem hominis consuevit armari: gula tunc, aliud jactantia; tertium ambitionis. Inde ergo cepit unde jam vicit, scilicet Adam. Dicitur igitur cavere gulam, cavere luxuriam, quia telum est diaboli. Sed quid sibi vult talis sermo, *Si Filius Dei es*, nisi quia cognoverat Dei Filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud est explorantis, aliud tentantis: ideo profiteretur se credere, & homini conatur illudere. *Origenes*, hom. 29. Rogato autem patre a filio panem, nec dante lapidem pro pane, ille quasi adversarius, & fallax, pro pane (2) dabat lapidem. *Basiliius*. (b) Suadebat quidem lapidibus appetitum sedare; hoc est, permutare desiderium ab alimento naturali (3) ad existentia præter naturam. *Origenes*, ut supra. Puto etiam quod usque hodie lapidem diabolus ostendit, ut horretur singulos ad loquendum: *Dixit ut lapis iste panis fiat*. Si videris hæreticos dogmatum suorum mendaciam pro pane comedere, scito lapidem eorum esse sermonem. *S. Th. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* ad convertendam. (2) *Al.* dat. (3) *Al.* ad existentiam. (4) *Al.* Talia. (5) *Al.* corpoream.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) Ut supra; & sic infra. (c) Ubi supra. (d) Ubi supra, ex Jamblicis 4. Jamb. 18. de virtute circ. med. quod prius cum Cyriilo confundebatur. (e) Bostrensis in Car. Græc. PP.

quem monstrat eis diabolus. *Basiliius*. Dissipator autem tentationum Christus non repellit a natura famem: unde sequitur: *Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est, quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Domini Theophylactus*. Quasi dicat: Non solis panibus humana natura sustentatur; immo sufficit verbum Dei ad nutriendum universam naturam humanam. (4) Taliter passus est Israeliticus populus, colligens annis quadraginta manna, & gaudens volatilium præda. Divino consilio Elias convivas habuit corvos; Eliseus herbis aggressibus focios nutritiv. *Cyriillus*. (c) Vel aliter. Terrenis cibis terrenum nostrum alitur corpus; anima vero rationalis divino verbo vigoratur ad bonam habitudinem spiritus; non enim naturam (5) incorpoream corpus alit. *Gregorius Nisenus*. (d) Unde non alitur virtus pane, nec per carnes bene se habet anima, & pinguefcit: alius epulis vita sublimis educatur, & crescit: nutrimentum boni castitas, panis sapientia, pulmentum justitia, potus impassibilitas, status delectatio bene sapere. *Ambrosius*, tit. & Lib. ut supra. Vides igitur quo genere utatur armorum, quo hominem a spirituali nequitia incursione defendat adversum incitamenta gulae non enim quasi Deus utitur possefate: quid enim mihi proderit? Sed quasi homo communitate sibi accepit auxilium, ut divino pabulo lectionis intentus famem corporis negligat, alimentum verbi acquirat; non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenorum: humanis enim divina præstare non dubium est. Simul cum dicit, *Non in solo pane vivit homo*, ostendit hominem esse tentatum, hoc est susceptorem nostram, non suam divinitatem.

(b) *Theophylactus* (supet *Et consummata omni tentatione*). Primo inimicus Christum de gula tentaverat, sicut & Adam; deinde de cupiditate, sive avaritia, in hoc quod ostendit ei omnia regna mundi; unde sequitur: *Et dicit illi diabolus in montem excelsum, & ostendit ei omnia regna orbis terræ in momento temporis*. *Gregorius*, in hom. 6. in Evang. Quid mirum si se permisit ab illo in montem duci, qui se pertulit etiam a membris ipsius crucifigi? *Theophylactus*, ubi supra. Sed qualiter ostendit ei omnia regna orbis terræ? Quidam dicunt, quod mente hæc ei ostendit; ego autem dico, quod sensibilibus, & in phantasia apparere fecit. *Titus*. (c) Vel descripsit orbem verbo, & velat quantumdam

(4) *Al.* Talia. (5) *Al.* corpoream.

dam domum intentioni ejus manifestavit, ut exultabat, *Ambrosius*, tit. de tert. tent. Christi. Bene autem in momento temporis secularia, & terrena monstrantur: non enim tam conspectus celeritas indicatur, quam caduce fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & sæpe honor sæculi abiit antequam venerit.

Sequitur: *Et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui vobis do illa. Titus.* In utroque mentiebatur; neque enim habebat, nec conferre poterat quod carebat: nullus enim obtinet potestatem, sed ad pugnam est adversarius derelictus, *Ambrosius*, ubi supra. Alibi enim legitur, Rom. 13. quia „ omnis potestas à Deo est: itaque à Deo est potestatum ordinatio, à malo ambitio potestatis; nec est potestas mala, sed is qui male utitur potestate. Quid ergo? Bonum est uti potestate, studere honori? Bonum, si deseratur, non eripiat. Distingue tamen hoc ipsum bonum: alius enim bonus in sæculo; alius perfectæ virtutis usus. Bonum est enim Deum quærere, & cognoscendæ divinitatis studium nullis occupationibus impediri. Quod si is qui Deum quærit propter fragilitatem carnis, & mentis angustias sæpe tentatur; quanto magis qui sæculum quærit, obnoxius est. Docemur ergo ambitionem despiciere, eo quod diabolicæ (1) subicit potestati. *Titus*, (a) Habet autem forensis gratia domesticum periculum, & ut dominetur aliis prius servit; curvatur ad obsequium, ut honore doneat; & dum vult esse sublimior, simulata humilitate fit vilior: unde subdit: *Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tibi omnia subdita. Cyrillus*, (b) Quomodo tu, cujus fors est inextinguibilis flamma, qualiter omnium Domino que sua sunt spondes? Putasti autorem habere, cujus metu tremunt universa? *Origenes*, hom. 30. Vel aliter totum. Duo reges certatim regnare festinant: peccati rex peccatoribus diabolus, & justitiæ Rex justis Christus; sciensque diabolus ad hoc venisse Christum ut regnum ejus tollerent, ostendit ei omnia regna mundi: non quidem regnum Perfarum, (2) & Indorum, sed regnum suum, quomodo regnaret in mundo, quomodo scilicet alii regnentur à fornicatione, alii ab avaritia: & ostendit ei

(1) Al. subjecit. P. Nicolai habet subiacet. (2) Al. & Medorum. (3) Al. & quasi justitia, item emittitur. P. Nicolai sed quasi justitia. (4) Al. ab alio. (5) In quatuor sæpe commemoratis editionibus sic habetur. Sed in Græco dulia intelligitur servitus communis (hoc est sive Deo, sive homini exhibitum) secundum quam jubemur servire invicem; latia autem vocatur servitus divinitatis cultui debita, qua jubemur soli Deo servire.

Ex edit. P. Nicol. (a) Hanc appendicem nomine Titi notant editiones parisiensis, & Antverpiensis; est Ambrosii tamen; ut & alia quæ præcedunt, est verbis paululum immutatis, & alia serie. (b) In Catena Græc. (c) In Lhefauro. (d) In Cat. Græc.

in puncto temporis, hoc est in præsentis temporum cursu, qui ad comparationem æternitatis puncti obtinet instar: neque enim necessarium habebat Salvator, ut ei diutius hujus sæculi negotia monstrarentur; sed statim ut aciem luminum suorum ad contemplandum veritatis, & peccata regnantia, & eos qui regnarentur à vitis conspexit. Dicit ergo ad eum: Venisti ut adversus me de imperio dimices. Adora me, & accipe regnum quod teneo. Verum Dominus vult quidem regnare, (3) sed j. iustitia, ut abique peccato regnet; & vult gentes sibi esse subiectas, ut serviant veritati; nec sic vult regnare ceteris ut ipse regnetur (4) à diabolo: unde sequitur: *Et respondens Jesus dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Beda* (super Dominum Deum tuum adorabis.) Dicens diabolus Salvatori, *Si præcedens adoraveris me*, è contrario audit, quod ipse magis adorare eum debeat quasi Dominum; & Deum suum. *Cyrillus*, (c) Qualiter autem, si, secundum hæreticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen inferretur adversus eos qui servierunt creaturæ, & non creatori, si Filium secundum eos creaturam existentem colimus tamquam Deum? *Origenes*, hom. 30. Vel aliter: Hos, inquit, omnes propterea mihi volo esse subiectos, ut Dominum Deum adorent, & ipsi soli serviant; tu autem à me vis incipere peccatum, quod ego dissoluturus huc veni. *Cyrillus*, (d) Hoc autem mandatum ejus tetigit intima: ante adventum enim ejus ipse ubique colebatur; lex autem divina ejiciens ipsam à Dominio usurpato, adorare statuit solum eam, qui naturaliter Deus est. *Beda*, ubi supra. Quæret autem aliquis quomodo conveniat quod hic præcipitur, soli Domino servendam, Apostoli verbo, qui dicit Galat. 5. „ Per caritatem servite, te invicem. „ (5) Sed in Græco dulia intelligitur servitus communis, hoc est sive Deo, sive homini exhibitum; latia autem vocatur servitus divinitatis cultui debita. Jubemur ergo per caritatem servire invicem, quod est Græce *dulciter*, jubemur uni Deo servire, quod est Græce *latere*; unde hic dicitur, *Et illi soli servies*; quod est Græce *latere*.

(c) *Ambrosius*, ubi supra in fine. Sequitur jactantia telum, quo in proclive delinquitur quia.

quia dum homines gloriam virtutis suæ jactare desiderant, de loco meritorum, & statione deducunt: unde dicitur: *Et duxit illum in Hierosalem, & statuit eum supra pinnaculum templi. Origenes*, hom. 31. Sequebatur plane, quasi athleta ad tentationem sponte proficiscens, & quodammodo loquebatur: Duc quo vis, & invenies me in omnibus fortiorem. *Ambrosius*, ibid. Ita est autem jactantia ut dum se putat uniusquisque ad altiora confendere, sublimium usurpatione factorum ad inferiora trahatur: unde sequitur: *Et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Athanasius*, (a) Non autem contra divinitatem certamen diabolus inicit, neque enim audeat; & ideo dicebat: *Si Filius Dei es*; sed cum homine certamen inicit, quem quondam seducere potuit. *Ambrosius*, Lib. 4. in Luc. de secunda tent. Christi. Vere autem diabolica vox est quæ mentem hominis de gradu altiori meritorum præcipitare contendit. Simul infirmitatem suam diabolus, malitiamque designat: quia nemini potest nocere nisi ipse deorsum se miserit: nam qui relictis caelestibus terrena eligit, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum, qui omnes propriæ subjecerat potestati, plus cepit (1) quam hominem iudicare, Transiit autem se latans velut Angelum lucis, & de Scripturis sæpe divinis laqueum fidelibus parat: unde sequitur: *Scriptum est enim: Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut conservent te, & quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Origenes*, hom. 31. Unde tibi diabolus, hoc scire, quod ista scripta sunt? Numquid legitis Prophetas, vel divina eloquia? Legisti quidem, non ut ipse electione eorum melior fieres, sed ut de simplici littera eos qui amici sunt litteræ interficias. Scis quia si de aliis (2) ejus voluminibus loqui volueris, non decipies. *Ambrosius*, ubi supra. Ergo non te capiat hæreticus, quia potest de Scripturis aliqua exempla proferre: utitur & diabolus testimoniis Scripturarum, non ut doceat, sed ut fallat. *Origenes*, hom. 31. Vide autem quomodo & in ipsis testimoniis versipellis est; vult enim minuire gloriam Salvatoris, quasi Angelorum indigeat auxilio, offensurus pedem, nisi eorum manibus sublevetur. Hoc enim testimonium non de Christo, sed de sanctis generaliter scriptum est; neque enim indiget Angelorum auxilio qui major est Angelis; quin potius discat, diabolus, quod nisi Deus adjuvaret Angelos, offenderent pedem suum; & tu (3)

propterea offendiisti, quia credere in Jesum Christum Dei Filium noluisti. Quare autem tales quod sequitur, ibid. Psalm. 90. „ Super aspidem, & basiliscum ambulabis: „ nisi quia tu es basiliscus, tu draco, tu leo? *Ambrosius*, ut supra. Sed Dominus virtus ne ea quæ de se fuerant prophetata, ad arbutum diaboli putaret esse facienda, sed divinitatis propriæ auctoritate servata, versutia ejus occurrit, ut quia Scripturarum exemplum prætenderat, Scripturarum vinceretur exemplis: unde sequitur: *Et respondens Jesus ait illi: Dicitur est quia non tentabis Dominum Deum tuum. Chrysostomus*, (b) Diabolicum enim est seipsum injicere ad pericula, & tentare si eripiat Deus. *Cyrillus*, (c) Non enim tentantibus largitur Deus auxilia, sed credentibus in eum: unde Christus tentantibus eum non ostendebat miracula, quibus dicebat, *Matth. 12.* „ Generatio prava signum quærat, & non dabitur ei. „ *Chrysostomus*, (d) Aspice autem quomodo non turbatus est Dominus: immo de Scripturis humiliter cum iniquo disceptat, ut conformeris Christo pro posse. Novit diabolus arma Christi, quibus succubuit: ex mansuetudine eum cepit, ex humilitate devicit. Tu quoque cum videris hominem effectum diabolus, & tibi obviantem, eo modo devincas, doceas animam tuam formare os concedens ori Christi: sicut enim cum Romanus forsitan resistit iudex, non exaudiet responsum ignorantis eo modo loqui quo ipse; sic & Christus nisi suo modo loquaris, non exaudiet te, nec vacabit tibi. *Gregorius Nisemensis*, (e) Legitime autem pugnant agonem reperitur terminus, vel quod adversarius sua potestate cedat vincenti, vel trino casu deponitur secundum pugnatioris artis decretum: unde sequitur: *Et consummata omni tentatione diabolus recessit usque ad tempus ab illo. Ambrosius*, Lib. 4. in Lucam tit. de recessu diaboli. Non dixisset Scriptura omnem tentationem consummatam, nisi in tribus præmissis esset omnium materia delictorum: quia causæ tentationum, causæ cupiditatum sunt, scilicet carnis oblectatio, spes gloriæ, aviditas potentie. *Athanasius*, (f) Accesserat quidem ad eum hostis ut ad hominem: non inveniens autem in ipso antiqui sui seminis signa, discessit. *Ambrosius*, ut supra. Vides ergo ipsum diabolus in stadio non esse pertinacem, cedere veræ solere virtuti; & si invidere non desinat, tamen insare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaque Dei nomine, recessit, inquit, usque ad tempus: postea enim (4) non tentaturus, sed

(1) Al. deest quam. (2) Al. ei. (3) Al. propterea cum fulgure cecidisti. (4) Al. & tentaturus. Ex edit. P. Nicol. (a) Ibid. (b) Ibid. (c) In Cat. Græc. PP. ex homiliis ad Hebræos. (d) In Cat. Græc. ubi supra. (e) Ibid. ex homiliis in Marth. (f) Ubi supra in Cat. Græc. (f) Ibid.

inerte pugnaturus venit. *Theophylactus* (super *Et recessit*.) Vel quia de voluptate tentaverat in deserto, recessit ab eo usque ad tempus crucis, in quo eum erat de trifficia tentaturus. *Maximus*. (a) Vel diabolus in deserto Christo suggererat praefere mundi materiam divino amoris; quem Dominus retrocedere jussit, quod erat iudicium divini amoris: unde postea satagebat praevicatore eum facere dilectionis ad proximos; & ideo docente eo semitas vitae, provocabat ad illius insidias phariseos & scribas, ut ad eorum odium (1) perverteretur. Sed Dominus dilectionis intuitu, quem habebat in eos, monebat, arguebat, beneficia conferre non cessabat. *Augustinus*, de Conf. Evang. Lib. 2. cap. 16. Totum autem hoc similiter *Matthaeus* narrat, sed non eodem ordine: unde incertum est quid prius factum sit, utrum regna terrae prius demonstrata sint ei, & postea (2) in pinnam templi levatus sit; an hoc prius, & illud postea: nihil tamen ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. *Maximus*. (b) Ob hoc autem Evangelistarum hanc esse, illam vero ille praemittit, quia inanis gloria, & avaritia ad invicem sese gignunt. *Origenes*, hom. 29. in Lucam. *Joannes* autem, quia a Deo exordium fecerat, dicens, „In principio erat Verbum,“ tentationem Domini non deseripit, quia Deus tentari non potest, de quo (3) ei erat sermo: quia vero in *Matthaei* Evangelio, & in *Luca* generatio hominis scribitur, & in *Marco*; homo autem est qui tentatur; ideo *Matthaeus*, *Lucas*, & *Marcus* tentationem Domini deseripserunt.

(d) *Origenes*, hom. 32. in *Lucam*. Quia Dominus tentatore vicerat, virtus ei addita est, quantum scilicet ad manifestationem: unde dicitur: *Et egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilaeam*. *Beda*, cap. 12. in *Lucam*. Virtutem Spiritus signa miraculorum dicit. *Cyrillus*. (c) Agebat autem miracula, non ab extrinseco, & quasi acquisitam habens Spiritus Sancti gratiam, sicut alij sancti; sed potius cum esset naturaliter Dei Filius, & confors omnium quae sunt Patris, tanquam propria virtute, & operatione utitur ea quae est Spiritus Sancti. Decebat autem ex tunc eum notum fieri, & humanationis fulgere mysterium apud eos qui erant de sanguine Israel: unde sequitur: *Et fama exiit per universam regionem de illo*. *Beda*, cap. 12. in *Lucam*. Et quia sapientia pertinet ad doctrinam, virtus vero refertur ad opera, utraque hic conjunguntur: unde sequitur: *Et ipse docebat in*

(1) *Al.* pervertantur. (2) *Al.* in primam. (3) *Al.* omittitur ei. (4) *Al.* doctrinis. (5) *Apud P. Nicolaum* est praesentibus.
— *EX EDIT. P. NICOL.* (a) In *Cat. Graec.* (b) *Ibid.* (c) In *Cat. Graec. PP.* (d) *Ubi supra.*
(e) *Orat.* 2. contra *Arrianos*.

Synagogis eorum. *Synagoga* Graeco, Latine dicitur congregatio: quo nomine, non solum turbarum conventum, sed & domum in qua ad audiendum verbum Dei conveniebant, *Judaei* appellare solebant; sicut nos *Ecclesias*, & loca, & choros fidelium vocamus. Verum differunt inter *synagogam* quae vocationi, & *Ecclesiam* quae convocationi interpretatur, quia scilicet, & pecora, & quaeque res congregari in unum possunt; convocari non possunt nisi ratione utentia: ideo novae gratiae populum quasi majore dignitate praeditum, rectius *Ecclesiam* quam *synagogam* nominare apostolicis (4) doctoribus visum est. Merito autem & magnificatus a praesentibus asseveratur (5) praecedentibus factorum, doctorumve indicis, cum sequitur, *Et magnificabatur ab omnibus*. *Origenes*, hom. 32. in *Lucam*. Cave autem ne beatos tantum illos iudices, & te arbitris privatum esse Christi doctrina; quia nunc etiam in toto orbe docet per organa sua, & nunc magis glorificatur ab omnibus quam illo tempore quo tantum in una provincia cognoscebatur. *Cyrillus*. (d) Largitur autem sui notitiam illis inter quos educatus est secundum carnem: unde sequitur: *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus*. *Theophylactus* (super *Et venit Nazareth*.) Ut & nos doceat prius proprios beneficiare, & docere, deinde & ad reliquos amicitiam spargere. *Beda*. Confluebat autem die sabbati in *synagogis*, ut feriatis mundi negotiis ad meditanda legis monita quieto corde residerent: unde sequitur: *Et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam*. *Ambrosius*, tit. de regressu Jesu in *Galilaeam*. Ita autem Dominus ad omnia se curvavit obsequia, ut ne lectoris quidem asperneretur officium: unde sequitur: *Et surrexit legere, & traditus est illi liber Isaiae*. Accepit quidem librum, ut ostenderet seipsum esse qui locutus est in Prophetis, & removeret sacrilegia perfidorum, qui alium Deum dicunt veteris testamenti, alium novi; vel qui initium Christi dicunt esse de Virgine: quomodo enim cepit ex Virgine qui ante Virginem loquebatur? *Origenes*, hom. 32. Non autem fortuito revolvit *Librum*, & caput de se vaticinans reperit *Isaiah*; sed hoc providentiae Dei fuit: unde sequitur: *Et revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me: Christus enim est qui ita commemoratur*. *Athanasius*. (e) Explicans enim nobis causam factae in mundo revelationis, & suae humanationis, hoc dicit:

sicut enim Filius, cum sit Spiritus dator, non recusat fieri tanquam homo, quod in Spiritu Dei eicit dampnia; ita non recusat dicere, *Spiritus Domini super me*, pro eo quod factus est homo. *Cyrillus* (a) Similiter autem fatemur eum unctum fuisse in quantum carnem suscepit: unde sequitur: *Propter quod unxit me*: non enim ungitur divina natura, sed quod nobis cognatum existit; sic etiam & quod dicit se missum, imputandum est humanitati: nam sequitur: *Evangelizare pauperibus misit me*. *Ambrosius*, ubi supra. Vides *Trinitatem* coeternam, atque perfectam: ipsum loquitur *Scriptura* *Jesum Deum* hominemque in utero perfectum; loquitur & *Pater*, & *Spiritus Sanctum*, qui cooperatur ostenditur, quando corporali specie sicut columba descendit in *Christum*. *Origenes*, hom. 32. in *Lucam*. *Pauperes* autem nationes dicit: isti (1) enim erant pauperes nihil omnino possidentes, non Deum, non legem, non Prophetas, non iustitiam, (2) non reliquas virtutes. *Ambrosius*, Lib. & tit. eod. Vel universaliter ungitur oleo spirituali, & virtute caelesti, ut paupertatem conditionis humanae, thesauro resurrectionis rigaret aeterno. *Beda*, cap. 12. in *Lucam*. Mittitur etiam evangelizare pauperibus dicens *Matth. 5.* „Beati pauperes, quia vestrum est regnum caelorum.“ *Cyrillus*. (b) Foris enim pauperibus spiritu in his ostendit exhibitum liberale donum inter omnia dona, quae per *Christum* obtinentur. Sequitur: *Sanare contritos corde*. Vocat contritos corde debiles, fragilem mentem habentes, & resisteri nequeuntis insultibus passionum; quibus remedium sanitatis promittit. *Bassilius*. (c) Vel contritos corde venit sanare, idest remedium dare habentibus cor contritum a satana per peccatum: eo quod praeter ceteris peccatum cor humanum profernit. *Beda* (super *Dimittes contritos*.) Vel quia scriptum est *Psal. 50.* „Cor contritum, & humiliatum, Deus non spernit;“ ideo missum se dicit ad sanandum contritos corde, secundum illud *Psal. 140.* „Qui sanat contritos corde.“

Sequitur: *Et predicare captivis remissionem*. *Chrysostomus*. (d) Captivitationis vocabulum multiplex est. Est enim captivatio bona, sicut *Paulus* dicit, 2. *Corinth. 10.* „Captivantes omnem intellectum ad obedientiam Christi.“ Est & prava, & sensibilis, quae est a corporalibus hostibus. Sed deterior est intelligibilis, de qua hic dicit: fungitur enim peccatum pessima tyrannide, praecipiens mala, & obediens confundens. Ab hoc intelligibili carcere nos *Christus* S. *Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* autem. (2) *Al.* reliquasque. (3) *Al.* praedicabat. (4) *Al.* quia. *Legit autem P. Nicolaus* quia dum nobis *Scripturas* quae de ipso erant aperuit, in carne dignatus est operari.
EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ubi supra.* (b) *Ibid.* (c) In *Cat. Graec. PP.* (d) In *Psal. 125.*

eripuit. *Theophylactus* (super *Ut sanem contritos*.) Possunt autem & haec de mortuis intelligi, qui captivi existentes soluti sunt ab inferni dominio per *Christi* resurrectionem.

Sequitur: *Et visum cecis*. *Cyrillus*. Profluentes enim a diabolo tenebras in corda humana, *Christus* quasi Sol iustitiae removet, faciens homines filios non noctis, & tenebrarum, sed lucis, & diei: qui enim aliquando errabant, perceperunt iustorum semitas.

Sequitur: *Dimittere contractos in remissionem*. *Origenes*, hom. 32. in *Lucam*. Quid enim ita fractum, atque collatum fuerat ut homo, qui a *Jesu* dimissus est, & sanatus? *Beda*. Vel dimittere contractos in remissionem; idest, eos qui legis pondere importabili fuerant depressi revelare. *Origenes*, hom. 32. Ista autem omnia praedicta sunt, ut post visionem ex cecitate, post libertatem ex vinculis, post sanitatem a diversis vulneribus veniamus ad annum Domini acceptum: unde sequitur: *Pradicate annum Domini acceptum*. Ajunt autem quidam juxta simplicem intelligentiam, anno uno *Evangelium* *Salvatorum* in *Judaea* praedicasse; & hoc est quod dicitur: *Pradicate annum Domini acceptum*. Vel annus Domini acceptus est totum tempus *Ecclesiae*, quo dum versatur in corpore, peregrinatur a Domino. *Beda* (super *Pradicate annum acceptum*.) Neque enim solus ille annus quo Dominus praedicabat fuit acceptabilis, sed etiam iste quo (3) praedicat *Apostolus* dicens, 2. *Cor. 6.* „Ecce nunc tempus acceptabile.“ Post annum sane Domini acceptabilem subdit, *Et diem terribitionis*, scilicet extremum, quando reddet unicuique secundum opus suum. *Ambrosius*, Lib. & tit. ut sup. Vel diem hunc annum Domini acceptum dicit perpetuis diffusum temporibus, qui tedire in orbem laboris nesciat, continuationem fructus hominibus, & quietis indulget.

Sequitur: *Et cum plicisset librum, reddidit ministro, & sedit*. *Beda* (super *Et cum plicisset librum*.) Librum audientibus illis qui aderant legit, sed lectum ministro reddidit; quia dum esset in mundo, palam locutus est, docens in *synagogis*, & templo; sed ad caelestia reverturus his qui ab initio viderant, & ministri sermonis fuerant, evangelizandi officium tradidit. *Sians* legit, quia nobis *Scripturas* quae de ipso erant aperuit, (4) quando in carne dignatus est operari; sed reddito libro residet, quia se supernae quietis solio restituit: stare enim operantis est, sedere autem quietis, vel iudicantis. Sic & praedicator verbi fergat, & legat, idest

aperetur, & prædicet; & resideat, id est præmia quietis expectet. Revolutum autem librum legit, quia Ecclesiam missio Spiritu omnem veritatem docuit; plicatum ministro reddidit, quia non omnia omnibus dicenda, sed pro capite audientium committit doctori dispensandum verbum.

Sequitur: *Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.* Origenes, hom. 32. in Lucam. Et nunc etiam si volumus, oculi nostri possunt intendere (1) in Salvatore: cum enim principalem cordis tui direxeris aciem ad sapientiam, & veritatem; Deique Unigenitum contemplan- dam, oculi tui intuentur Jesum. Cyrillus. (a) Tunc autem omnium oculos convolvebat ad se, quodammodo stupentium qualiter litteras novit, quas non didicit. Sed quoniam mos erat Judæis, promulgatas de Christo Prophetias dicere consummari vel in quibusdam eorum præpositis, vel in aliquibus sanctis prophetis, Dominus hoc prædicavit: unde sequitur: *Capit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* Beda (super *Et erant oculi omnium.*) Quia scilicet, sicut illa Scriptura prædixerat, & magna faciebat, & majora Dominus evangelizabat.

(c) Chrysostomus, hom. 49. in Matth. circa princ. Cum venisset in Nazareth Dominus, à miraculis abstinere, ne provocaret eos ad majorem livorem. Præterit autem eis doctrinam non minus admirandam miraculis: erat enim quaedam divina gratia ineffabilis in dictis salvatoris concurrens, animas permulcens auditorum: unde dicitur: *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratia qua procedebat de ore ipsius.* Beda (super *Omnes testimonium illi dabant.*) Testimonium illi dabant attestando illum vere esse ut dixerat, de quo Prophetia cecinerat. Chrysostomus, homil. 49. in Matth. Sed multi admirantes sermonis virtutem, parvipendunt ipsum ab eo qui putabatur (2) pater: unde sequitur: *Et dicebant: Nonne hic est filius Joseph?* Cyrillus (b) Sed quid impedit ut venerabilis, & admirabilis sit, si filius esset, ut putabatur, Joseph? Nonne videtis divina (3) miracula? Satanam jam prostratum, nonnullos ab his ægritudinibus liberatos? Chrysostomus (ubi supra) Post multum enim tempus, & signorum ostensionem profectus est ad eos; nec eum sustinuerunt, sed iterum se succendebant invidia: unde sequitur: *Et ait illis: Utique diceatis mihi hanc similitudinem: Medice cura te ipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac*

Et hic in patria tua. Cyrillus (c) Commune quidem proverbium erat apud Hebræos ad improperium excogitatum: clamabant enim aliqui contra medicos infirmos; *Medice sana te ipsum.* G. G. (ordinaria.) Quasi dicerent: Quia in Capharnaum plures te curasse audivimus, cura etiam te ipsum; id est, fac similiter in tua civitate, ubi conceptus es, & nutritus. Augustinus de Confessione. Evang. (Lib. 2. cap. 42.) Cum autem jam magna ab illo facta fuisset commemorat, quæ se nondum narraffe scit; quid evidentius quam hoc eum scienter præoccupasse narrandum? Neque enim tantum ab ejus baptismo progressus est ut oblitus putetur, nondum se aliquod commemorasse de his quæ in Capharnaum gesta fuerant. Ambrosius (Lib. 4. in Lucam tit. de responsione Jesu.) Non otiose autem Saluator se excusat, quod nulla in patria sua miracula virtutis operatus sit, ne fortassis aliquis viliozem patriæ nobis esse debere putaret affectum: nam sequitur: *Ait autem: Amen dico vobis quia nemo propheta acceptus est in patria sua.* Cyrillus. (d) Quasi dicat: Vultis multa prodigia inter vos à me fieri, penes quos sum nutritus; sed non latet me quædam communis, quæ multis accidit, passio: contemnantur enim quodammodo semper etiam optima quæque quando non raro contingunt alicui, sed suppetunt ad velle; & sic etiam contingit in hominibus: familiaris enim, quia semper præsto est, debita reverentia privatur à notis ejus. Beda (cap. 12. in Lucam.) Prophetam autem dici in Scripturis Christum, & Moyses testis est, qui dicit Deuter. 18. „ Prophetam „ vobis suscitabit Deus de fratribus vestris. „ Ambrosius (ubi supra.) Hoc autem exemplo declaratur quod frustra opem misericordiæ cælestis expectes, si alienæ fractibus virtutis invidias: asperrator enim Deus invidiorum est, & ab his qui divina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ pietatis avertit. Dominica quippe carnis actus, divinitatis exemplum est, & invisibilia ejus nobis per ea quæ sunt visibilia demonstrantur. Videte igitur quid mali invidia asserat indigna propter invidiam patria judicatur, in qua civis operetur, quæ digna fuit in qua Dei Filius (4) nasceretur. Origenes (hom. 33.) Quantum ad Lucæ historiam pertinet, nondum in Capharnaum fecisse aliquod signum describitur: nam antequam veniret in Capharnaum, in Nazareth dixisse legitur: *Quæcumque audivimus facta in Capharnaum.* Unde puto in præsentis sermonis aliquid latitare mysterii, (5) & Nazareth in typo Judæorum, Capharnaum in typo præcessisse Gen-

(1) *Al. deest in.* (2) *Al. omittitur pater.* (3) *Al. mira.* (4) *Al. nascitur.* Nicolai conciperetur. (5) *Al. & Nazareth esset typum Judæorum, Capharnaum typum Gentium.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibidem. (d) Ubi supra.

Gentium. Erit enim tempus quando dicitur est populus Israel: Quæ ostendisti universo orbi, ostende & nobis, prædica sermonem tuum populo tuo Israel, ut saltem cum subintraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel salvus fiat. Quamobrem videtur mihi convenienter respondisse Saluator, *Nemo propheta acceptus est in patria sua,* plus juxta sacramentum quam juxta litteram; licet & Hieremias in Anathoth patria sua non fuerit acceptus, & reliqui Prophetæ: sed magis videtur mihi intelligi ut dicamus patriam omnium Prophetarum fuisse populum circumcissionis. Et nationis quidem susceperunt vaticinium Jesu Christi, magis habentes Moysen, & Prophetas de Christo prædicantes, quam illi qui ex his non susceperunt Jesum. Ambrosius (ubi supra) Bene autem apto comparationis exemplo arrogantia civium retunditur invidorum, dominicumque factum Scripturis docetur veteribus convenire: nam sequitur: *Et in veritate dico vobis: multa vidua erant in diebus Eliæ: non quia Eliæ dies fuerant; sed in quibus Eliæ operatus est.* Chrysostomus (a) Ipse quidem terrestris Angelus, cælestis homo, qui nec tectum, nec mensam, nec amicum habebat, ut multi, clavem calorum gerit in lingua: & hoc est quod sequitur: *Quando clausum est cælum annis tribus, & mensibus sex.* Postquam autem cælum servavit, tetramque reddidit sterilem, regnabat fames, & consumpta sunt corpora: unde sequitur: *Cum facta esset fames in terra.* Bassilius (b) Ut enim aspexit ex saturitate non modicum generari opprobrium, per famem illis jejunium attulit, quo culpam eorum, quæ in immensum vestrebat, cohibuit. Corvi autem facti sunt iusto cibi ministri, qui consueverant aliorum pabula usurpare. Chrysostomus (c) Sed quoniam exsiccatas est fluvius, ex quo pocula iusto dabantur; „ Vade (inquit Deus 3. Reg. 17.) in Sareptam Sidonia; „ illic mandabo mulieri viduæ ut pascat te: „ unde & hic sequitur: *Et ad nullam earum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidonia ad mulierem viduam:* quod ex quadam Dei dispensatione factum est: fecit enim Deus eam per longum iter pergere usque in Sidonem, ut vifa mundi peste poscat à Domino pluvias. Multi autem tunc temporis opulenti erant; sed nullus tale aliquid fecit ut vidua: reverentia enim mulieris ad Prophetam, non prædiorum, sed voluntatis stebant divitiæ. Ambrosius (Lib. & tit. eod. ubi supra.) Mystice autem dicit, *In die-*

bus Eliæ, quia dies faciebat illis qui in ejus operibus lucem videbant gratiæ spiritualis; & ideo aperiebatur cælum videntibus divina mysteria: claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoscenda divinitatis ubertas. In vidua autem illa ad quam Elias directus est, typus Ecclesiæ præmissus est. Origenes (hom. 32. in Luc.) Occupante enim fame populum Israel, scilicet audiendi sermonem Dei, venit Propheta ad viduam, de qua dicitur Esai 54. „ Multi filii desertæ „ magis quam ejus quæ habet virum: „ & cum venisset, panem illius, & alimenta multiplicat. Beda (cap. 12. in Lucam.) Sidonia autem venatio inutilis, Sarepta incendium, vel angustia panis interpretatur: quibus omnibus gentilitas exprimitur, quæ inivili venationi dedita, id est lucris, & negotiis sæculi fervens, incendium carnalium cupiditatum, panisque spiritualis angustias patiebatur; donec Elias, id est propheticus sermo, cessante Scripturarum intelligentia, pro perfidia Judæorum venit ad Ecclesiam, ut receptus pasceret, & reficeret corda credentium. Bassilius. Quælibet etiam anima viduata, & privata virtute, & divina notitia, postquam divinum verbum recipit, propria delicta cognoscens, docetur nutrire verbum virtutum panibus, & irrigare fonte vitæ doctrinam veritatis. Origenes (hom. 33. in Lucam.) Sed & aliud ad eundem sensum pertinens loquitur, cum subdit: *Et multi leprosi erant in Israel sub Eliæ Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus;* qui utique non erat ex Israel. Ambrosius (ubi supra.) Mystice autem populus Ecclesiam contingit, ut sequatur populus ille ex alienigenis congregatus, ante leprosus, prius quam mystice baptizaretur in flumine; (1) id est, post sacramenta baptismatis, maculis corporis, & mentis ablutis, immaculata virgo cepit esse sine ruga. Beda (super illud, *Multa vidua erant*) Naaman enim, qui decorus interpretatur, populum significat nationum, qui septies lavari jubetur: quia illud baptisma salvat quod septiformis Spiritus regenerat. Caro ejus post lavacrum sicut pueri apparet: quia mater gratia omnes in unam parit infantiam; vel quia (2) Christo conformatur, de quo dicitur Esai 9. „ Puer natus est nobis. „

(f) Græcus (d) Quia pravam eorum intentionem redarguerat, ideo indignantur; & hoc est quod dicitur: *Et repleti sunt omnes in synagoga, ira:* pro eo etiam quod dixerat, *Hodie compl-*

(1) P. Nicolai, forte melius, legit Sed post, &c. (2) Al. Christi.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex homiliis in Epist. Pauli. (b) In Cat. Græc. PP. notatur sine ullo indice loci; sed habetur partim orat. 1. & 2. de jejuniis, quoad priorem appendicem, partim orat. in famem, & siccitatem, quoad posteriorem. (c) Ut supra. (d) Id est Cyrillus in Cat. Græc. PP.

pleta est hac prophetia, arbitrati sunt quod seipsum compararet Prophetis, & ideo indignantur, & fugant eum extra civitatem: unde sequitur: *Et surrexerunt, & egerunt illum extra civitatem. Ambrosius* (Lib. 4. in Luc. tit. de indignatione Judæorum.) Nec mirum, si perdidissent salutem qui egerunt de suis finibus Salvatore. Dominus autem, qui docerat Apostolos exemplo sui omnibus fieri, nec volentes repudiat, nec invitos alligat, nec ejicientibus reluctatur, nec rogantibus desit. Non mediocriter autem invidia proditur, quæ caritatis obliata in acerba odia causas amoris inflectit. Cum enim ipse Dominus per populos beneficia diffunderet, illi injurias irrogabant: unde sequitur: *Et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat edificata, ut precipitarent eum. Beda* (ubi supra.) Pejores sunt Judæi discipuli (1) diaboli diabolo magistro: ille (2) enim ait, *Mitte te deorsum*; isti facto mittere conantur: sed illum mente mutata subiro, vel obstupescit, descendit, (a) quia adhuc illis penitentiam locum reseruat: unde sequitur: *Ipsæ autem transiens per medium illorum ibat.* (3) *Chrysostomus*. (b) In quo & quæ sunt humanitatis, & quæ sunt divinitatis offendit: stare enim in medio insidiantium, & non apprehendi, divinitatis eminentiam ostendebat; discedere vero, dispensationis approbat mysterium. *Ambrosius* (ubi supra.) Simul intellige non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem: etenim quando vult capitur, quando vult (4) elabitur. Nam quemadmodum à paucis teneri potuit, qui à populo non tenetur? Sed voluit sacrilegium esse multorum, ut à paucis quidem affligeretur; sed pro toto orbe moreretur. Quin etiam malebat Judæos (5) adhuc sanare quam perdere, (6) ut inefficaci furoris exitu (7) desinerent velle quod implere non possent. *Beda* (super *Duxerunt illum*.) Non dum etiam venerat hora passionis, quæ in pasche futura existerat; nec dum locum passionis adierat, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur; nec hoc genus mortis elegerat, qui crucifigendum se à saculo præconabatur.

(g) *Ambrosius* (Lib. 4. in Luc. tit. de conform. ejusdem Christi per miracula.) Non indignatione commotus Dominus, nec scelere offensus Judæam deseruit; quin etiam immemor injuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc sanando (8) infidæ plebis corda demulcet:

(1) *Al. omittitur diaboli.* (2) *Al. vero.* (3) *Gregorius.* (4) *Al. elevabitur.* (5) *Al. desit ad huc.* (6) *Al. ut efficaci.* (7) *Al. deberent.* (8) *Al. in fide plebis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hanc appendicem Beda non habet, sed Glossa tantum. (b) *Himil.* 47. in Joan. (c) In Cat. Græc. ubi supra, (d) Ubi supra. (e) *Ibid.*

unde dicitur *Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbatis. Cyrillus*. (c) Quamvis enim sciret quod inobedientes essent, & duri cordis, tamen visitat illos, sicut bonus medicus illos qui ultima laborant ægritudine tentat sanare. Docebat autem in synagogis confidenter secundum illud *Blais* 45. „ Nequaquam occulte locutus sum, nec in obscuro loco terræ. “ In sabbato quoque disputabat cum eis, quia vacabant. Mirati sunt ergo de doctrinæ virtute, & potestatis magnitudine: unde sequitur: *Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius*, id est non blandus, sed imperiosus ad salutem. Judæi autem putabant esse Christum sicut aliquem sanctorum, aut Prophetarum. Ut autem majorem de eo opinionem accipiant, transcendit mensuram propheticam non enim dicebat, „ Hæc dicit Dominus, “ ut Prophetæ consueverant dicere; sed sicut Dominus legis, quæ sunt supra legem proferebat, transferens litteram ad veritatem, & figuras ad spirituales intelligentiam. *Beda* (cap. 12. in Lucam parum à fine.) Sermo etiam doctoris in potestate fit, cum ea quæ docet operatur: qui enim facto destruit quod prædicat, contemnitur. *Cyrillus*. (d) Opportune autem dogmatibus plerumque ardua miscet opera: quos enim non disponit ratio ad cognoscendum, hos insigat signorum offensio: unde sequitur: *Et in synagoga erat homo habens demonium immundum, Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Sabbato medicinæ divinæ opera cepta significat, ut inde nova creatura creperit unde vetus creatura ante deservit; ne sub lege esse Dei Filium, sed supra legem in ipso principio designaret. Bene etiam sabbato cepit, ut ipsum se ostenderet creatorem, quia opera operibus intererit, & prosequitur opus quod ipse ante jam ceperat; ut si domum faber renovare disponat, non à fundamentis, sed à culminibus incipit solvere vetustatem, ita ut ipse prius manum admoveat ubi ante desierat. Dei inde à minoribus incipit, ut ad majora perveniat. Liberare à dæmone etiam homines, sed in verbo Dei possunt; resurrectionem mortuis impetrare divine solius est potestatis. *Cyrillus* (c) Calumniabantur autem Judæi gloriam Christi, dicentes *Math. 12.* „ Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: “ ad quod removendum cum representarentur dæmones invictæ potestati ejus, nec tollerent congressum deitatis, sevam vocem emittebant: unde & hic sequitur: *Exclamavit voce magna dicens:*

Quis sine: quid nobis, & tibi Jesu Nazarenus? Venisse perdere nos? Beda (cap. 13. in Lucam.) Quasi dicat: Paululum à me vexando quiesce, cui nulla est societas cum nostra fraude. *Ambrosius* (ubi supra.) Nec quemquam movere debet quod Jesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducit: nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de celo Angelus ad Virginem detulit. Est hujus imprudentiæ diabolus, ut inter homines aliqui primus usurperet, & ad homines quasi novum deferat, quo terrorem suæ potestatis incutiat: unde sequitur: *Scio enim te, quia sis Sanctus Dei. Athanasius*. (a) Non dicebat eum Sanctum Dei, quasi aliis sanctis similis, sed quasi eo singulariter Sancto existente cum articuli adjectione: ipse est enim naturaliter Sanctus, cujus participatione omnes alii sancti vocantur: neque tamen hoc dicebat, quasi eum veraciter nosset, sed se cognoscere fingebat. *Cyrillus*. (b) Pataverunt enim dæmones quod per hujusmodi laudem facerent ipsium inanis gloriæ amatorem, ut abstineret ab eorum contrarietate, ut pro gratia gratiam recompensans. *Chrysostomus*. (c) Voluit etiam dæmon perturbare ordinem rerum, & Apostolorum rapere dignitatem, & suggerere multis ut ei obdiant. *Athanasius*. (d) Quamvis igitur vera fateretur, compescebat tamen ejus sermonem, ne simul cum veritate etiam suam iniquitatem promulget: ut nos etiam assuefaciat ne curemus de talibus, etsi verba loqui videantur. Neas est enim ut cum adit nobis Scriptura divina, instuamur à diabolo: unde sequitur: *Et increpavit illum, dicens: Obmutasce, & exi ab illis. Beda* (cap. 13. in Lucam.) Divina autem permissione, liberandus à dæmone homo projicitur in medium, ut virtus patefacta Salvatoris, plures ad (1) viam salutis invitet: unde sequitur: *Et cum projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Videtur autem repugnare quod hic dicitur, Marco qui ait cap. 4. „ Et discerpens eum, spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo: “ nisi intelligamus hoc dixisse Marcum, „ Discerpens eum, “ quod Lucas dicit, *Et cum projecisset illum in medium*: ut quod securus ait, „ Nihilque illi nocuit, “ intelligatur quia jactatio illa membrorum, arque vexatio non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia etiam quibusdam membris amputatis, aut evulsis. Unde merito pro tam integra restitutione sanitatis mirantur: nam sequitur: *Et factus est pavor in omnibus, & colloquebantur ad invicem.**

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. vitam.* (2) *Al. Aspiciet.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ubi supra. (c) *Hom. 9. in 1. ad Corinth.*

(d) Ubi supra: (e) In Cat. Græc. PP. (f) Nihil tale ad illud ro. *Math. 8. vers. 14. Cum venisset Jesus in domum Petri, &c.* sed *Beda* hic.

dicentes: *Quod est hoc verbum quod in potestate, & virtute imperat immundi spiritibus, & exiit? Theophylactus* (circ. finem *Commen. in 4. cap. Lucæ*.) Quasi dicat: quale est præceptum hoc quod præcepit, *Exi ab eo, & exi? Beda* (cap. 13. in Lucam circ. fin.) Expellere quidem dæmonia & homines sancti, sed in verbo Dei, possunt; ipsum autem Dei Verbum propria potestatis virtutes operatur. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Mystice autem qui in synagoga spiritum habebat immundum, populus est Judæorum; qui innodatus diaboli laqueis, simulatam corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat: & bene spiritum immundum habebat, quia Spiritum Sanctum amiserat: introierat enim diabolus, unde Christus exierat. *Theophylactus* (non procul à fine *Commen. in 4. cap. Lucam*.) Sciendum est etiam, quod multi nunc dæmonia habent, scilicet qui dæmoniorum desideria implent, ut furiosi habent dæmonium iræ; & sic de cæteris. Sed Dominus in synagoga venit, cum mens hominis fuerit congregata, & tunc dicit dæmoni inhabitanti, *Obmutasce*; & statim ejiciens eum in medium, egreditur ab eo: non enim decet hominem semper iracundum esse, bestiale namque hoc est; nec semper absque ira, insensibile namque hoc est: sed medium iter ambulare oportet, & ita contra mala habere; & sic projicitur homo cum immundus spiritus ab eo egreditur.

(h) *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Postquam Lucas virum à spiritu nequitie liberatum ante præmisit, submittit sceminæ sanitatem. Utramque enim sexum Dominus curaturus advenerat; & prior sanari debuit qui prior creatus est: unde dicitur: *Surgens autem de synagoga introivit in domum Simonis. Chrysostomus* (*hom. 28. in Matth. circ. princ.*) Manebat enim apud discipulos honorans ipsos, & ob hoc animosiores reddens. *Cyrillus*. (e) (2) Aspicere autem quomodo manet penes virum inopem Christus, qui spontanea voluntate pauperatatem pro nobis passus est, ut discamus cum pauperibus conversari, nec spernere depressos, & pauperes.

Sequitur: *Socrus autem Simonis venebatur magnis febribus; & rogaverunt illum pro ea. Hieronymus* super *Math. (f)* Modo Salvator rogatus, modo ultro curat ægros, ostendens se contra peccatorum quoque passiones & precibus semper annuere fidelium, & ea quæ ipsi minime in se intelligunt, vel intelligenda dare, vel non intellecta dimittere, secundum illud *Psal. 118.*

T

„ De-

„Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine.“ *Chrysoſtomus* (hom. 28. in Matth.) Quod autem Matthæus hic reticuit, non differt: illud enim est brevitatis, hoc autem exquiritæ interpretationis.

Sequitur: *Et stans super illam, imperavit febricæ & dimisit illam. Bassilius.* (a) In quo Lucas figuravit sermonem tanquam de præcepto animali sensibili factio, sic dicens febricæ imperatum, & quod febris non omisit imperantis operationem: unde sequitur: *Et continuo surgens ministrabat illis. Chrysoſtomus* (ut supra.) Quia (1) enim morbus curabilis erat, per modum medendi potestatem suam declaravit, faciens quod minime ars medicinæ facere potuisset: post febris enim sedationem; multo tempore patientes egent ut prætinuè resiliantur sanitati; tunc autem simul omnia facta sunt. *Ambrosius* (tit. de confir. doct. Christi per miracula.) Si autem altiori consilio ista perpendamus, animi debemus intelligere, & corporis sanitatem, ut prius animus, qui serpentis laborabat insidiis, absolutus sit. Denique non prius Eva eluruit, quam serpentis eam veritatis tentavit; & ideo adversus ipsam auctorem peccati prius debuit medicina salutis operari. Forsatis etiam in typo mulieris illius, variis criminum febris caro nostra languescit; nec minorem febrem amoris esse dixerim quam caloris. *Beda* (cap. 14. in Lucam.) Si enim virum à dæmonio liberatum moraliter abstinuit ab immunda cogitatione purgatum, significare dixerimus; consequenter femina febris tentata, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiam præcepta frenatam. *Cyriillus.* (b) Et nos ergo suscipiamus Jesum: cum enim viderit nos, & portamus eum in mente, & corde, tunc enormium voluptatum æstum extinguet, & incolumes faciet, ut ministrum ei; hoc est, ei beneplacita peragamus.

(1) *Theophylactus* (circ. fin. Com. in 4. cap. Luc.) Considerandum est turbæ desiderium: nam cum sol occidisset, adducunt ad eum infirmos, non à tempore impediti: unde dicitur: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. Origenes.* (c) Ideo quidem circa solis occasum, id est elapsa die, illos educabant, quia vererundabamur, vel timebant pharisæos; vel quia de die intenti erant circa alia: vel quia putabant non licere sanare in sabbato. Ipse autem sanabat eos: unde sequitur: *At ille singulis manus imponens curabat.*

(1) *Al.* Quod enim. (2) *Al.* & intellectum. *P. Nicolai legit,* & intellectivum, particeps suæ potestatis effectum ei inseruit. (3) *Al.* Tangit. (4) *Al.* vidit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et Origenes in Cat. Græc. PP. (b) Ubi supra. (c) Ut supra. (d) Ibid. (e) Ut supra. (f) Id est Victor Antiochenus in Cat. Græc. PP.

omnes. *Cyriillus* (d) Quamvis autem ut Deus potuisset omnes verbo pellere morbos, tamen tangit eos, ostendens propriam carnem efficacem ad præstanda remedia, nam caro Dei erat. Sicut enim ignis appositus vasi æneo imprimit ei propriæ calliditatis effectum; sic omnipotens Dei Verbum, cum univit sibi veraciter assumptum templum ex Virgine animatum, (2) & intellectivum, particeps suæ potestatis, ejus effectum inseruit. (3) Tangit & nos, immo potius nos istum tangamus, quatenus & nos ab animarum infirmitatibus liberet, nec non à dæmonium impugnatione, & superbia: sequitur enim: *Exiebant autem dæmonia à multis clamantia, & dicebant: Quia tu es Filius Dei. Beda* (cap. 14. in Luc.) Dæmonia Filium Dei consentunt, & sicut postea dicitur, *siebant ipsum esse Christum:* quia cum jejuniu fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; sed quia temando non prævaluit, utrum Filius Dei esset dubitabat: nunc autem per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia Christum, sive Dei Filium non esse putavit; sed quia se morte illius non (4) prævidit esse damnandum. De hoc enim misterio à sæculis abscondito dicit Apostolus 1. Corinth. 2. quod „nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent numquam Dominum gloriæ crucifixissent.“ *Chrysoſtomus* (hom. 5. in Marcum à med.) In hoc autem quod sequitur, *Et increpans non sinebat ea loqui,* percipi Christi humilitatem: non sinebat ut dæmones immundi eum manifestarent: non enim oportebat eos subripere officii apostolici gloriam, nec decebat Christi mysterium lingua sæda publicari. *Theophylactus* (in fin. Comm. cap. 4.) Quia, non est speciosa laus „in ore peccatoris:“ *Eccl. 15.* vel quia volebat invidiam accendere Judæorum ex hoc quod ab omnibus laudaretur. *Beda* (cap. 14. in Lucam in fine.) Ipsi autem Apostoli præcipiuntur reticere de illo, ne divina majestate predicata, passionis dispensatio differretur.

(k) *Chrysoſtomus* (e) Postquam satis utilitatis populis per miracula est collatum, oportebat eum abesse: majora namque putantur miracula post absentiam operantis; dum ipsa magis exclamant, & vice vocis fruuntur: unde dicitur: *Facta autem die egressus ibat in desertum locum. Græcus.* (f) Abiit etiam in desertum, ut Marcus dixit, & orabat, non quod ipse oratione indigeret, sed ut nobis bonæ operationis fieret for-

forma. *Chrysoſtomus.* (a) Pharisæi quidem, ipsis prodigiis prædicantibus, potentia Christi scandalizabantur; populi vero eloquia audientes acquiescebant, & sequebantur: unde sequitur: *Et turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum; & dicebant illum, ne descenderet ab eis: non quidem aliqui primarum, aut scribarum, sed quoscumque malitiæ fucus non denigraverat, & illasiam habebant conscientiam. Græcus.* (b) Quod autem Marcus dicit, Apostolos pervenisse ad eum dicentes, quod omnes quaerunt te; Lucas vero dicit populus pervenisse: non discrepant ab invicem. Applicuerant enim ad ipsum populi, Apostolorum sequentes vestigia; Dominus autem gaudebat detentus, sed mandabat ut eum dimitterent, ut etiam alii particeps forent ejus doctrina, quasi tempore suæ præsentia non multum duraturo: unde sequitur: *Quibus ait, Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. Marcus dicit, „Ad hoc veni,“ ostendens divinitatis ejus celsitudinem; & voluntariam exinanitionem; Lucas vero dicit, Ad hoc missus sum, id est incarnati-*

tionem ostendens, nec non beneplacitum Patris missionem appellans: & ille quidem simpliciter dicit, „Ut prædicent;“ iste vero regnum Dei adjungit, quod est ipse Christus. *Chrysoſtomus.* (c) Simul etiam considera, quod poterat in eodem loco manendo omnes attrahere ad se; non tamen hoc fecit, præbens nobis exemplum, ut perambulemus; & requiramus pereuntes; sicut pastor ovem perditam, & medicus accedit ad infirmum: una enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere: unde & hic sequitur: *Et erat prædicans in synagogis Galilææ.* Frequentabat quidem synagogas, docens illos, quod non esset seductor: nam si jugiter inhabitata coleret, diffamarent eum velut latitantem. *Beda* (cap. 14. in fin.) Si autem occasu solis mystice mors Domini exprimitur, die redeunte resurrectio illius indicatur; cuius manifestata luce, à credentium turbis requiritur, & in Gentium deserto inventus, ne abeat detinetur; maxime cum hoc contigerit prima sabbati, quo resurrectio celebrata est.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex homillis in Matt. (b) Scilicet Victor, ut supra Notatur in Cat. Græc. PP. sine indice loci; sed colligitur ex illius Comment. in 1. cap. Marci Tom. 1. Biblioth. (c) Ut supra in Catena Græc. PP.

CAPUT V.

(a) **F**actum est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth. Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, & lavabant retia. Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum à terra reducere passillum. Et sedens docebat de navicula turbas.

(b) Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, & adjuvarent eos. Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut poene mergerentur.

(c) Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu: dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illis erant in captura piscium quam ceperant: similiter autem Jacobum, & Joannem filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens. Et subductis ad terram navibus, relicis omnibus, secuti sunt eum.

(d) Et factum est cum esset in una civitatum, & ecce vir plenus lepra videns Jesum, & prociens in faciem suam rogavit eum, dicens: Domine, si vis, pones me mundare. Et extendens Jesus manum tetigit eum dicens: Volo: mundare. Et confessus lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret; sed Vade: ostende te Sacerdoti, & offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo de illo, & conveniebant turbæ multæ, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem sedebat in deserto, & orabat.

(e) Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens; & erant pharisæi sedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Judææ, & Hierusalem; & virus Domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paraly-

„Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine.“ *Chrysoſtomus* (hom. 28. in Matth.) Quod autem Matthæus hic reticuit, non differt: illud enim est brevitatis, hoc autem exquiritæ interpretationis.

Sequitur: *Et stans super illam, imperavit febricæ & dimisit illam. Bassilius.* (a) In quo Lucas figuravit sermonem tanquam de præcepto animali sensibili factio, sic dicens febricæ imperatum, & quod febris non omisit imperantis operationem: unde sequitur: *Et continuo surgens ministrabat illis. Chrysoſtomus* (ut supra.) Quia (1) enim morbus curabilis erat, per modum medendi potestatem suam declaravit, faciens quod minime ars medicinæ facere potuisset: post febris enim sedationem; multo tempore patientes egent ut prætinæ resiliantur sanitati; tunc autem simul omnia facta sunt. *Ambrosius* (tit. de confir. doct. Christi per miracula.) Si autem altiori consilio ista perpendamus, animi debemus intelligere, & corporis sanitatem, ut prius animus, qui serpentis laborabat insidiis, absolutus sit. Denique non prius Eva eluruit, quam serpentis eam veritatis tentavit; & ideo adversus ipsam auctorem peccati prius debuit medicina salutis operari. Forsatis etiam in typo mulieris illius, variis criminum febribus caro nostra languescibat; nec minorem febrem amoris esse dixerim quam caloris. *Beda* (cap. 14. in Lucam.) Si enim virum à dæmonio liberatum moraliter abstinuit ab immunda cogitatione purgatum, significare dixerimus; consequenter femina febribus tenta, sed ad imperium Domini curata, carnem ostendit à concupiscentiæ suæ fervore per continentiam præcepta frenatam. *Cyriillus.* (b) Et nos ergo suscipiamus Jesum: cum enim viderit nos, & portamus eum in mente, & corde, tunc enormium voluptatum æstum extinguet, & incolumes faciet, ut ministrum ei; hoc est, ei beneplacita peragamus.

(1) *Theophylactus* (circ. fin. Com. in 4. cap. Luc.) Considerandum est turbæ desiderium: nam cum sol occidisset, adducunt ad eum infirmos, non à tempore impediti: unde dicitur: *Cum autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. Origenes.* (c) Ideo quidem circa solis occasum, idest elapsa die, illos educabant, quia vererundabamur, vel timebant pharisæos; vel quia de die intenti erant circa alia: vel quia putabant non licere sanare in sabbato. Ipse autem sanabat eos: unde sequitur: *At ille singulis manus imponens curabat.*

(1) *Al.* Quod enim. (2) *Al.* & intellectum. *P. Nicolai legit,* & intellectivum, particeps suæ potestatis effectum ei inseruit. (3) *Al.* Tangit. (4) *Al.* vidit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et Origenes in Cat. Græc. PP. (b) Ubisupra. (c) Ut supra. (d) Ibid. (e) Ut supra. (f) Idest Victor Antiochenus in Cat. Græc. PP.

omnes. *Cyriillus* (d) Quamvis autem ut Deus potuisset omnes verbo pellere morbos, tamen tangit eos, ostendens propriam carnem efficacem ad præstantia remedia, nam caro Dei erat. Sicut enim ignis appositus vasi æneo imprimit ei propriæ calliditatis effectum; sic omnipotens Dei Verbum, cum univit sibi veraciter assumptum templum ex Virgine animatum, (2) & intellectivum, particeps suæ potestatis, ejus effectum inseruit. (3) Tangit & nos, immo potius nos istum tangamus, quatenus & nos ab animarum infirmitatibus liberet, nec non à dæmonium impugnatione, & superbia: sequitur enim: *Exiebant autem dæmonia à multis clamantia, & dicebant: Quia tu es Filius Dei. Beda* (cap. 14. in Luc.) Dæmonia Filium Dei consentiunt, & sicut postea dicitur, *siebant ipsum esse Christum:* quia cum jejuniu fatigatum eum diabolus videret, verum hominem intellexit; sed quia temando non prævaluit, utrum Filius Dei esset dubitabat: nunc autem per signorum potentiam vel intellexit, vel potius suspicatus est esse Filium Dei. Non igitur ideo Judæis eum crucifigere persuasit, quia Christum, sive Dei Filium non esse putavit; sed quia se morte illius non (4) prævidit esse damnandum. De hoc enim misterio à sæculis abscondito dicit Apostolus 1. Corinth. 2. quod „nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent numquam Dominum gloriæ crucifixissent.“ *Chrysoſtomus* (hom. 5. in Marcum à med.) In hoc autem quod sequitur, *Et increpans non sinebat ea loqui,* percipi Christi humilitatem: non sinebat ut dæmones immundi eum manifestarent: non enim oportebat eos subripere officii apostolici gloriam, nec decebat Christi mysterium lingua sæda publicari. *Theophylactus* (in fin. Comm. cap. 4.) Quia, non est speciosa laus „in ore peccatoris:“ *Eccl. 15.* vel quia volebat invidiam accendere Judæorum ex hoc quod ab omnibus laudaretur. *Beda* (cap. 14. in Lucam in fine.) Ipsi autem Apostoli præcipiuntur reticere de illo, ne divina majestate predicata, passionis dispensatio differretur.

(k) *Chrysoſtomus* (e) Postquam satis utilitatis populis per miracula est collatum, oportebat eum abesse: majora namque putantur miracula post absentiam operantis; dum ipsa magis exclamant, & vice vocis fruuntur: unde dicitur: *Facta autem die egressus ibat in desertum locum. Græcus.* (f) Abiit etiam in desertum, ut Marcus dixit, & orabat, non quod ipse oratione indigeret, sed ut nobis bonæ operationis fieret for-

forma. *Chrysoſtomus.* (a) Pharisæi quidem, ipsis prodigiis prædicantibus, potentia Christi scandalizabantur; populi vero eloquia audientes acquiescebant, & sequebantur: unde sequitur: *Et turbæ requirebant eum, & venerunt usque ad ipsum; & dicebant illum, ne descenderet ab eis: non quidem aliqui primarum, aut scribarum, sed quoscumque malitiæ fucus non denigraverat, & illasiam habebant conscientiam. Græcus.* (b) Quod autem Marcus dicit, Apostolos pervenisse ad eum dicentes, quod omnes quærunt te; Lucas vero dicit populus pervenisse: non discrepant ab invicem. Applicuerant enim ad ipsum populi, Apostolorum sequentes vestigia; Dominus autem gaudebat detentus, sed mandabat ut eum dimitterent, ut etiam alii particeps forent ejus doctrina, quasi tempore suæ præsentia non multum duraturo: unde sequitur: *Quibus ait, Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum. Marcus dicit, „Ad hoc veni,“ ostendens divinitatis ejus celsitudinem; & voluntariam exinanitionem; Lucas vero dicit, Ad hoc missus sum, idest incarnati-*

tionem ostendens, nec non beneplacitum Patris missionem appellans: & ille quidem simpliciter dicit, „Ut prædicent;“ iste vero regnum Dei adjungit, quod est ipse Christus. *Chrysoſtomus.* (c) Simul etiam considera, quod poterat in eodem loco manendo omnes attrahere ad se; non tamen hoc fecit, præbens nobis exemplum, ut perambulemus; & requiramus pereuntes; sicut pastor ovem perditam, & medicus accedit ad infirmum: una enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere: unde & hic sequitur: *Et erat prædicans in synagogis Galilææ. Frequentabat quidem synagogas, docens illos, quod non esset seductor: nam si jugiter inhabitata coleret, diffamarent eum velut latitantem. Beda* (cap. 14. in fin.) Si autem occasu solis mystice mors Domini exprimitur, die redeunte resurrectio illius indicatur; cuius manifestata luce, à credentium turbis requiritur, & in Gentium deserto inventus, ne abeat detinetur; maxime cum hoc contigerit prima sabbati, quo resurrectio celebrata est.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. ex homillis in Matt. (b) Scilicet Victor, ut supra Notatur in Cat. Græc. PP. sine indice loci; sed colligitur ex illius Comment. in 1. cap. Marci Tom. 1. Biblioth. (c) Ut supra in Catena Græc. PP.

CAPUT V.

(a) **F**ACTUM est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth. Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, & lavabant retia. Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simon, rogavit eum à terra reducere passillum. Et sedens docebat de navicula turbas.

(b) Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venissent, & adjuvarent eos. Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut poene mergerentur.

(c) Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu: dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illis erant in captura piscium quam ceperant: similiter autem Jacobum, & Joannem filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum.

(d) Et factum est cum esset in una civitatum, & ecce vir plenus lepra videns Jesum, & prociens in faciem suam rogavit eum, dicens: Domine, si vis, pones me mundare. Et extendens Jesus manum tetigit eum dicens: Volo: mundare. Et confessum lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret; sed Vade: ostende te Sacerdoti, & offeret pro emundatione tua sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo de illo, & conveniebant turbæ multæ, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipse autem sedebat in deserto, & orabat.

(e) Et factum est in una dierum, & ipse sedebat docens; & erant pharisæi sedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Judææ, & Hierusalem; & virus Domini erat ad sanandum eos. Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paraly-

deus: & querebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non invenientes qua parte illum inferrent praeter turba, ascenderunt supra tectum, & per regulas submitterunt eum lecto in medium aule Jesum. Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et coeperunt cogitare scribae, & pharisaei, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata; an dicere, Surge, & ambula? Ut autem sciat, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et confestim confurgens coram illis, tulit lectum in quo jacebat, & abiit in domum suam magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie.

(f) Et post haec exiit, & vidit publicanum nomine Levi sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. Et fecit ei convivium magnam Levi in domo sua, & erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant pharisaei, & scribae eorum dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis? Et respondens Jesus dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent: non enim veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.

(g) At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & pharisaeorum: tui autem edunt, & bibunt? Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? Venient autem dies cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus. Dicebat autem & similitudinem ad illos: Quia nemo committitur a novo vestimento mittit in vestimentum vetus; alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit commixtura a novo. Et nemo mittit vinum novum in utres vetes; alioquin rumpet vinum novum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mittendum est; & utraque conservantur: & nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim: Vetus melior est.

(a) **A**mbrosius Lib. 4. in Luc. de ascensu Jesu in navim. Ubi Dominus impertivit multis varia genera sanitatum, nec tempore, nec loco cecepit a studio sanandi turba cohiberi: vespera incubuit, sequebantur: flagnum occurrit, & turba urgebant: unde dicitur: *Factum est autem cum turba irruerent in eum, Chrysostr. (a)* Erant enim ei comesti, diligentes eum, & mirantes, & tenere cupientes. Quis enim discerneret, dum hujusmodi miracula faciebat? (1) Quis noluisse solem prospicere faciem, & os talia loquens? Neque enim in agendo miracula solum admirabilis erat: sed visus ejus abundabat plurima gratia: unde & loquentem eum audiunt in silentio, seriem locutionis non irruptentes; dicitur enim: *Ut audirent verbum Dei, & ipse stabat super stagnum Genezaeth.* *Beda* (cap. 15. in Luc.) Stagnum Genezaeth idem dicitur esse quod mare Galilee, vel mare Tyberiadis; sed mare Galilee ab adjacente provincia dicitur; mare autem Tyberiadis a proxima civitate. Porro Genezaeth a lacu ipsius nativa, quae crispantibus aquis de seipso sibi excitare auram perhibetur, Graeco vocabulo quasi generans sibi auram dicitur: neque enim in stagni morem sternerit aqua, sed frequentibus auris

spirantibus agitatur, haustu dulcis, & ad potandum habilis. Sed Hebraeae linguae consuetudine omnis aquarum congregatio, five dulcis, five salia, mare nuncupatur. *Theophylactus* (in prin. Comment. in cap. 5. Luc.) Fugit autem Dominus gloriam turbas, quia eum sequebatur; & ideo a turbis se separans ascendit in Navim.

Et vidit duas naves stantes jocus stagnum: piscatores autem descenderant, & lavabant retia. *Chrysostr. (b)* Quod signum erat vocationis. Secundum vero Matthaeum invenit eos resicientes retia: tantus enim erat paupertatis excessus ut lanata repararent, nova nequeunt habere. Volens autem diligenter congregare spectaculum, ut nemo remaneret post tergum, sed omnes facie ad faciem cernerent, ascendit in navim: unde dicitur: *Ascendens autem in unam navim qua erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pussillum.* *Theophylactus* (ubi supra.) Vide autem Christi mansuetudinem, quomodo rogat Petrum; & Petri obedientiam, quomodo in omnibus fuit obediens. *Chrysostr. (c)* Postquam vero multa peregerat miracula, iterum doctrinam proponit, & existens in mari piscatur existens in terra: unde sequitur: *Et sedens docebat*

turbas de navicula. *Grigori. Nazianzenus* (a) (hom. de repudio.) Cunctis condescendens, ut a profundis eximat piscem, hominem scilicet natantem in mobilibus rebus, & amaris hujus vitae procellis. *Beda* (cap. 15. in Luc.) Mystice autem duae naves circumfessionem, & praeparium figurant: quas videt Dominus, quia in uroque populo novit qui sunt ejus; & ad furram vitae tranquillitatem quasi ad litus (1) videndo, hoc est misericorditer visitando, provehit. Piscatores sunt Ecclesiae doctores, qui nos per rete fidei comprehendunt, & quasi littori sic retiae vivendum advehunt. Sed haec reia modo laxantur in captivum, modo lota plicantur: quia non omne tempus est habile doctrinae; sed nunc exercenda est lingua Doctoris, & nunc suimet cura gerenda. Navis Simonis est Ecclesia primitiva, de qua Paulus dicit ad Gal. 2., Qui operatus est Petro in apostolatum circumcissionis: bene una dicta, quia „ multitudinis creditum erat cor unum, & anima una: „ Act. 4. *Augustinus* (2) de Quaes. Evang. (Lib. 2. cap. 2.) De qua docebat turbas, quia de auctoritate Ecclesiae docet Genes. Quod autem Dominus ascendens in navim rogat eum a terra reducere pussillum, significat temperate utendum verbo ad turbas, ut nec terrena eis praecipiantur, nec a terrenis in profunda sacramentorum recedatur. Vel prius in proximis regionibus gentibus praedicandum, ut quod postea dicit, *Duc in altum*, ad remotiores gentes postea praedicandum praecipiat.

(b) *Cyrrillus*. (b) Postquam sufficienter populum docuerat, regressus iterum ad magnificentiam discipulos, & per piscatorum ministeria piscatur docuit. unde sequitur: *Ut autem cessavit loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in captivum.* *Chrysostr. (c)* Condescendens enim hominibus, sicut Magos per sidus vocavit, sic & piscatores per piscatoriam artem. *Theophylactus* (hoc loco) Petrus autem non distulit: unde sequitur: *Et respondens Simon dixit illi: Praecipior, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Non autem addidit: Non te audiam, nec secundis laboribus me exponam; sed magis subdidit: *In verbo autem tuo laxabo rete.* Quia vero turbam de navicula Dominus inflixerat, non sine mercede naviculae dominum dereliquit, duplitem beneficiis ipsum: quia primo dedit ei multitudinem piscium, & deinde discipulum ipsum fecit. *Et cum hoc fecisset, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* Tot autem pisces cepit ut non possent computari. *S. Thom. C. par. Tom. LX.*

(1) *Al.* vivendo. (2) *Al.* de Conf. Evang. (3) *Al.* de Confens. Evang. *Ex edit. P. Nicol.* (a) *Orat. 31.* (b) *In Cat. Graec. PP.* ut supra. (c) *Ubi supra ex hom. 6. in Matth. (d) In Cat. Graec. PP.*

set eos foras educere, sed a focis auxilium peteret: unde sequitur: *Rumpebatur autem rete eorum: & annuerunt focus qui erant in alia navis, ut venirent, & adjuvarent eos.* Per totum ipsos vocant: quia ex stupore propter captivum piscium loqui non poterant. Et sequitur de eorum auxilio cum dicitur: *Et venerunt, & impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur.* *Augustinus*, de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 9.) Joannes quidem videtur simile miraculum dicere; sed illud longe aliud est, quod factum est post resurrectionem Domini ad mare Tyberiadis: ibi enim non solum ipsum tempus valde diversum est, sed etiam res ipsa plurimum distat; nam retia illic in dexteram partem missa, centum quinquaginta tres pisces ceperunt, magnos quidem; sed pertinuit ad Evangelistam dicere, quod cum tam magni essent, retia non sunt disrupta; respiciemur scilicet ad hoc factum quod Lucas commemorat, ubi praemultitudine piscium retia rumpebantur. *Ambrosius* (ut de ascensu Jesu in Navim.) Mystice autem navis Petri, secundum Matthaeum fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus, ut & principia Ecclesiae fluctuant, & posteriora exuberant agnosces. Non turbatur ista quae Petrum habet, turbatur illa quae Judam habet: in utraque Petrus; sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caveamus igitur prodiorem, ne per unum plurimi fluctuemus. Illic turbatio ubi modica fides; hic securitas ubi perfecta dilectio. Denique est aliis imperatur, ut laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, *Duc in altum*, hoc est in profundum disputationum. Quid est tam altum quam scire Dei Filium? Quae sunt autem Apostolorum quae laxari jubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidam orationis sinus, & disputationum recessus, qui eos quos ceperunt non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quae non captos perimunt, sed reservant, & fluctuantes de infimis ad superna transeunt. Dicit autem: *Praecipior, per totam noctem laborantes nihil cepimus:* quia non hoc humanae facultatis opus, sed supernae vocationis est munus. Qui autem nihil ante ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. *Cyrrillus*. (d) Hoc autem retia figura futuri: non enim incassum laborant evangelicae doctrinae rete tendentes, sed greges Gentium aggregabant. *Augustinus* (3) de Quaes. Evang. (Lib. 2. quae. 2.) Quod autem retia rumpebantur piscium copia, & naviculae impletae sunt, ita ut pene mergerentur.

(1) *Al.* qui voluisset.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Ursupra.* (b) *Ut supra, in Cat. Graec. PP.* (c) *Ibid.*

mini fugeretur, quæ solebat contaminare tangentem. *Theophylactus* (hoc loco.) Ipsi enim sacra caro est purgativa, & vitam tribuens, sicut existens Verbi Dei caro. *Ambrosius* (ubi supra à med.) In hoc autem quod subdit, *Volo: mandare*, habes voluntatem, habes & pietatis effectum. *Cyrillus*. (a) A maiestate autem processit imperiosum mandatum. Qualiter igitur in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod „omnia quaecumque voluit fecit.“ *Psal.* 113. Qui vero sui Patris potestate fungitur, quomodo diversificabitur in natura ab eo? Solent etiam quaecumque sunt ejusdem virtutis, ejusdem esse substantiae. Mirare tamen in his Christum divine, & corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut praesto fiant omnia, humanum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utriusque perficitur, eo quod „Verbum caro factum est.“ *Joan.* 1. *Gregorius Nissenus*. (b) Et quia cum utraque hominis particula, anima scilicet, & corpore, unita est deitas, per utraque precebat naturæ naturæ indicia. Corpus enim reconditum in se lumen declarabat, cum palpando praestabat remedia; sed anima præpotenti voluntate divinam ostendebat virtutem: velut enim sensus tactus proprius corporis est, sic & animæ voluntarius motus: vult animæ, tangit corpus. *Ambrosius* (ibi dem circ. med.) Dicit ergo, *Volo*, propter Pharisæum; imperat propter Arrium; tangit propter Manichæum. Nihil autem medium est inter opus Dei atque præceptum, ut intelligas medentis affectum, virtutem operis: unde sequitur: *Et confestim lepra discessit ab illo*. Sed ne lepra transire possit in medicum, unusquisque dominicæ humilitatis exemplo jactantiam vitet: nam sequitur: *Et præcepit illi ut nemini diceret*: ut scilicet doceret non vulganda nostra beneficia, sed præmenda, ut non solum à mercede ablineamulæ pecunie, sed etiam gratiæ. Aut fortasse illa silentii causa est imperati, quod meliores putabat qui fide magis spontanea quam speratis beneficiis credidissent. *Cyrillus* (c) Leproso etiam filente sufficiebat ipsa negotii vox ad narrandum omnibus agnoscendis per eum potestatem curantis. *Chrysostramus* (h) in *Matth.* paulo ante med.) Et quia ut plurimum homines, dum agrotant, Dei sunt memores, ut autem convalescunt hebetantur; mandat ut Deum præ oculis habeat, dans gloriam Deo: unde sequitur: *Sed vade, ostende te sacerdoti*: ut scilicet munda-

tus leprosus committeret se sacerdotis aspectui; ac sic per illius censuram numeraretur inter suos. *Ambrosius* (ibi dem non procul à fin.) Et etiam intelligeret sacerdos non legis ordine, sed gratia Dei supra legem esse curatum; (i) & dum mandatur sacrificium secundum præceptum Moysi, ostendit Dominus quia legem non solveret, sed impleret: unde sequitur *Et offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses*. *Augustinus* de *Quest.* *Evang.* (Lib. 2. quasi. 3.) Videtur hic approbare sacrificium quod per Moysen præceptum est, cum id non recipiat Ecclesia: quod ideo jussisse intelligi potest, quia nondum cæperat esse sacrificium sanctorum sanctorum, quod corpus ejus est: non enim oportebat auferri significativa sacrificia priusquam illud quod significabatur consummatum esset concitatione Apostolorum prædicantium, & fide credentium populorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel quia lex spiritalis est, videtur sacrificium mandasse spirituale: unde dixit: *Sicut præcepit Moyses*: denique addidit, *In testimonium illis*. *Titus*. (d) Hæretici perperam hoc accipiunt, dicentes in opprobrium legis esse dictum. Qualiter autem juberet offerre pro emundatione secundum præceptum Moysi? (2) *Chrysostramus* (hemil. 26. in *Matth.*) Dicit ergo, *In testimonium illis*, quia ex hoc facto ostenditur Christum incomparabili excellentia Moysi præferri: quia enim Moyses insufficientis erat à forore lepræ pellere morbum, orabat Dominum ut eam liberaret; sed Salvator in potestate divina protulit, *Volo: mundare*. *Cyrillus*. (e) Vel in testimonium illis, hoc est ad reprehensionem eorum, & ad probationem quod legem reverent. Cum enim te curaverim, mitote ad sacerdotum experientiam, ut attestetis mihi quod non sum prævaricatus in legem. Et quamvis Dominus impendens remedia, monet nemini dicere, instruens nos evitare superbiæ, fama tamen ejus volabat, undique insillans auditui cunctorum miraculum: unde sequitur: *Perambulabat autem magis sermo de illo*. *Beda* (cap. 16. in *Luc.*) Unius autem perfecta salvatio multas ad Dominum cogit turbas; unde sequitur: *Et conveniebant turbae multæ, ut audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis*. Ut enim leprosus exterius se sanatum doceret, preceptum beneficium, ut Marcus ait, etiam jussus non tacet. *Gregorius VI.* *Moral.* (super illud *Job* 6. „Sicut infertur aceruus tritici.“ cap. 17.) Redemptor autem noster per diem miracula in urbibus exhibet, & ad orationis studium in nocte

per

(1) *Al.* ut dum. (2) *Al.* *Cyrillus*.

Ex *edit.* P. Nicol. (a) In *Catena* Græcorum PP. ex *Theofauti* Lib. 12. cap. 14. (b) *Orat.* 1. in *Resurrectionem* Christi. (c) In *Cat.* Græc. PP. (d) *Bostrensis* in *Cat.* Græc. PP. (e) In *Catena* Græc. PP. *Sed indices commutantur, pro Cyrillo posito Chrysostramo, & pro Chrysostramo Cyrillo.*

pernoctat: unde sequitur: *Ipsa autem secedebat in desertum*, & orabat: ut perfectis videlicet prædicatoribus innuat quatenus nec activam amore speculationis funditus dederant, nec contemplationis gaudia operationis nimietate contemnunt; sed quieti contemplantes forbeant quod occupati erga proximos loquentes profundant. *Beda* (cap. 4. in *Luc.* à med. illius.) Quod autem secedit orare, non ei naturæ tribuas quæ dicit, *Volo: mundare*, sed ei quæ extendens manum tetigit leprosum: non quod juxta Nestorium gemina sit Filii persona; sed ejusdem personæ sicut naturæ, sic & operationes sunt duæ. *Gregorius Nazianzenus*. (a) Et opera quidem in populo, orationes autem in deserto peragebat ut plurimum, (1) faniens, quod liceat parumper quiescere, ut mente sincera cum Deo colloquamur. Neque enim ipse indigebat remotione, quia non erat in eo quod remitteretur, cum Deus esset; sed ut pateat nobis & operationis hora, & altioris solentia. *Beda* (cap. 16. in *Luc.*) Typicæ autem leprosum humanam genus languidum peccatis designat, plenum lepra: quia „omnes peccaverunt, & egent gratia Dei.“ Rom. 3. ut scilicet ex terna manu, idest Verbo Dei humanam contingente naturam, à prisci erroris varietate mundenur, & offerant (2) Deo pro emundatione corpora sua hostiam vivam. *Ambrosius*. Si autem lepræ medicina verbum est; contemptus verbi lepra mentis est. *Theophylactus*. Vide autem, quod postquam mundatus est aliquis, tunc dignus est offerre hoc munus, scilicet corpus & sanguinem Domini, quod est divinæ unitum naturæ.

(e) *Cyrillus*. (b) Scribæ, & Pharisæi, qui facti fuerant prodigiorum Christi visores, audiebant ipsum quoque docentem: unde dicitur: *Et factum est in una die, & Jesus sedebat docens; & erant pharisæi sedentes, & legis doctores, qui venerant ex omni castro Galilææ, & Judææ, & Hierusalem, & circus Domini erat ad sanandum eos*. Non quasi mutuo acciperet potestatem alterius, sed quasi Deus, & Dominus propria operabatur virtute. Fiunt autem homines sæpe dondrum spiritualium digni: sed plerumque deficiunt ea ratione quam novit donorum largitor: quod in Christo non accidit: aestuebat enim in præstandis remediis virtus divina. Quia vero necessarium erat, ubi tanta scribarum, & pharisæorum turba convenerat, aliquid fieri, ex his quæ virtuti attestarentur ipsius coram eis qui eum parvipendebant, factum est

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* sentiens. (2) *Al.* omittitur Deo.

Ex *edit.* P. Nicol. (a) *Orat.* 28. (b) In *Cat.* Græc. PP. (c) *Ibidem*. (d) In *Cat.* Græc. PP. ex homiliis in *Matth.* Similia sunt quoad præfrem appendicem quæ habet hom. 14. in *Matth.* sub fine; quoad posteriorem autem hom. 30. (e) In *Cat.* Græc. PP. ubi supra.

quoddam miraculum in paralytico, in quo quia defecisse videbatur medicinalis ars, portabatur à proximis ad supernum, & celestem medicum: unde sequitur: *Et ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus; & quærebant eum inferre, & ponere ante eum*. *Chrysostramus*. (b) Mirandi vero sunt qui paralyticum adduxerunt, qualiter cum nequissent intrare per officium, novum aliquid & alienum attentaverunt; unde sequitur: *Et non invenientes quæ parte eum inferrent præturba; ascenderunt supra tectum*. Detegentes autem tectum deponunt grabatum, & ponunt in medio paralyticum: unde sequitur: *Et per tegulas submisserunt illum cum lecto in medium ante Jesum*. Dicit aliquis demissum fuisse locum à quo per tegulas desposuerant paralytici lectum. *Beda* (cap. 17. in *Luc.*) Hominem autem Dominus à paralyti curaturus primo peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet eum ob nexum culparum artium dissolutione damari; nec nisi his relaxatis membrorum posse recuperatione sanari: unde sequitur: *Quorum fidem ut vidi, dixit Homo, remittuntur tibi peccata tua*. *Ambrosius* (Lib. 5. in *Luc.* de submittentium fide.) Magnus Dominus, qui aliorum merito ignoscit culis, & dum alios probat, aliis relaxat errata. Curæ apud te, homo, collega non valeat, cum apud Deum servus & interveniendi merium, & jus habeat impetrandi? Si gravium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Ecclesiam quæ pro te precetur, cujus contemplatione, quod tibi Dominus negare possit, ignoscatur. *Chrysostramus* (hom. 30. in *Matth.*) Occurrebat autem & in hoc ipso patientis fides: non enim sustinisset se inferius submitti, nisi credidisset. *Augustinus* de *Conf.* *Evang.* (Lib. 2. cap. 45.) Quod autem dicit, *Homo, dimittuntur tibi peccata*, ad hoc infinuandum valet quia homini dimittebantur peccata, qui hoc ipso quod homo erat, non posset dicere, Non peccavi: simuletiam ut ille qui homini dimittebat, intelligeretur Deus. *Chrysostramus*. (d) Nos autem si corporaliter patimur, fatigamus nocivum abjicere: cum vero male sit animæ, differimus; atque ideo nec à corporis nocivis curamur. Abstendamus igitur fontem malorum, & cessabunt ægritudinum fluxus. Metu autem multitudine suam intentionem aperire pharisæi non audebant, sed solum in cordibus suis meditantur: unde sequitur: *Et cœperunt cogitare scribæ, & pharisæi, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Chrysostramus*. (e) In quo mortis præci-

X

pi-

pitant sententiam. Erat enim mandatum in lege, quod quicumque blasphemaret in Deum, morte puniretur. *Ambrosius* (tit. ut supra.) Itaque ab ipsis ex operibus suis Dei Filius accipit testimonium: nam & validius est ad fidem quod confitentur inviti, & perniciosius ad culpam quod agant qui suis assertionibus relinquuntur: unde sequitur: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Magna (1) infidæ plebis amentia, ut cum confessa fuerit solius Dei esse donare peccata, non credat Deo peccata donanti. *Beda* (cap. 17. in Luc.) Verum enim dicunt: quia nemo peccata dimittere, nisi Deus, potest, qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit potestatem. Et ideo Christus vere Deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi Deus potest. *Ambrosius* (tit. eodem.) Dominus autem salvos volens facere peccatores, ex occultorum cognitione Deum se esse demonstrat: unde sequitur: *Ut autem cognovisti Jesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quis cogitatis in cordibus vestris? Cyrillus.* (2) Quasi dicat: O pharisei, quia dicitis, *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* respondeo vobis: Quis potest secreta cordis scrutari, nisi solus Deus? qui per Prophetas dicit (Hier. 17.) „Ego Dominus scrutans corda, & probans renes.“ *Chrysostomus* (hom. 30. in Matth.) Si ergo increduli estis erga primum, scilicet remissionem peccati, ecce aliud adjicio, dum intima vestra patefacio: quin etiam aliud dum paralytici corpus consolido: unde subdit: *Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata; an dicere, Surge, & ambula?* Palam quidem est, quia consolidare corpus facilius est: quanto namque nobilior est anima corpore, tanto est excellentior absolutio criminum: verum, quia illud non creditis, eo quod lateat, adjiciam quod minus est, apertius tamen, quatenus quod est magis occultum per hoc demonstratur. Et quidem cum allocutus est infirmantem, non dixit, Dimittit tibi peccata, & propriam exprimens potestatem; sed *Remittuntur tibi peccata.* Cogentibus autem illis, evidentius propriam declarat potestatem, dicens: *Ut autem sciatis quia Filius hominis potestatem habet in terris dimittendi peccata.* *Theophylactus.* Vide quod in terra dimittit peccata: dum enim sumus in terra, peccata nostra delere possumus; postquam vero à terra tollimur, non valebimus confiteri: clauditur enim janua. *Chrysostomus.* (b) Demonstrat autem peccatorum veniam per corporis sanationem, unde sequitur: *Aut paralytico: Tibi dico, surge.* Ipsam vero corporis sanationem descriptam

(1) *Al.* in fide. (2) *In* editione *Herbipolensi* P. Nicolai index hic *Chrysostomi* omittitur.
 EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ibidem.* (b) *Hom.* 30. in *Matth.* (c) *In* Catena *Græcorum.*

brofius (Lib. & tit. eod.) Unusquisque autem (1) æger petentæ prædicatore salutis debet adhibere, per quos nostræ vitæ compago resoluta, actuumque nostrorum clauda vestigia, verbi cælestis remedio reformatur. Sicut igitur aliqui monitores mentis, qui animum hominis, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem ad superiora erigant, quorum rursus adminiculis & attollere, & humiliare se facili autem Jesum locetur, dominico videri dignus aspectu: humilitatem enim respicit Dominus. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. quæst. 4.) Hi ergo à quibus deponitur, bonos doctores Ecclesiæ possunt significare; quod autem cum lecto deponitur, significat ab homine in ipsa carne adhuc constituto Christum debere cognosci. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem plenam spem resurrectionis ostendens, peccata donat animum, & debilitatem carnis excludit: hoc est enim totum hominem esse curatum. Quamvis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere, tamen multo divinius est resurrectionem donare corporibus, quandoquidem Deus resurrectio est. Lectus autem, qui tolli jubetur, nihil est aliud quam corpus humanum. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. quæst. 4.) Ut non jam in carnalibus gaudiis tamquam in lecto requiescat infirmas anima, sed magis ipsa contineat affectiones carnales; & tendat ad domum suam, id est requiem secretorum cordis sui. *Ambrosius* (ut supra.) Vel domum repetere suam, hoc est ad paradysum redire: ea enim est vera domus qua hominem prima suscepit non jure amissa, sed fraude. Merito ergo resituitur, quoniam venerat qui nexum fraudis aboleret, jusque reformat.

(1) *Augustinus* de *Conf. Evang.* (Lib. 2. cap. 26.) Post paralyticum sanatum, de conversione publicani subjungit, dicens: *Et post hæc exiit; & vidit publicanum hominem Levi, sedentem ad telonium.* Ipse est *Matthæus*, qui & *Levi.* *Beda* (cap. 18. in Luc. in princ.) Sed *Lucas*, & *Marcus* propter honorem Evangelistæ, nomen tacent vulgatum; *Matthæus* autem in sermonis principio acculator sui factus, *Matthæum* se, & publicanum nominat; ne quis à salute desperet pro immanitate peccatorum, cum ipse de publicano in Apostolum sit mutatus. *Cyrillus.* (a) Publicanus enim fuerat *Levi*, vit avarus, effrenis erga superbia, alieni amator (hoc enim est publicanorum officium) sed ab ipsis officinis malitiæ detrahitur, Christo eum vocante: unde sequitur: *Et ait illi, Sequere me.*

Ambrosius (tit. de mystica vocat. publicæ.) Sequi jubet non corporis gressu, sed mentis affectu. Itaque ille verbo vocatus, propria detinuit qui rapiebat aliena: unde sequitur: *Et relictis omnibus surgens secutus est eum.* *Chrysostomus* (hom. 31. in Matth.) Ubi & vocantis virtutem, & vocati obedientiam considera. Neque enim obstite, neque vacillavit; sed protinus paruit, nec in propriam domum ire voluit, ut suis hoc intumaret, sicut nec piscatores, *Basilius.* (b) Nec solum tenora telonii postposuit, sed etiam contemptis pericula que sibi ac suis accidere poterant, dum calculos telonii dimittere imperfectos. *Theophylactus.* Et sic ab accipiente censum à transeuntibus, Christus censum accepit, non quidem ejus accipiens pecuniam, sed totaliter eum transferens ad suum consortium. *Chrysostomus* (hom. 31. in Matth.) Vocatum autem *Levi* Dominus honoravit, dum cum eo concessit epulatus est: hoc enim majorem præbuit fiduciam: unde sequitur: *Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua.* Nec solum cum eo discumbit, immo cum pluribus: unde sequitur: *Et erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes.* Conveniant enim publicani ad eum sicut ad collegam, & hominem ejusdem officii; sed & ipse glorians de præsentia Christi, convocavit omnes. Christus etiam quodlibet genus remedii exhibebat, & non solum disputando, & præstando sanitatis remedia, vel etiam redarguendo æmulos, sed etiam comedendo nonnullos errantium corrigebat; inde nos instruens quod quodlibet opus, & tempus potest nobis utilitatem afferre. Sed nec publicanorum participationem vitare propter utilitatem sequentem, more medici, qui nisi tangeret sanienem, non liberaret à morbo. *Ambrosius* (ubi supra.) Cum peccatoribus enim manducanda, etiam cum Gentibus non prohibet nos inire convivium. *Chrysostomus.* (c) Sed tamen Dominus inculpatus est (2) inde à pharisæis invidentibus, & volentibus à Christo discipulos separare: unde sequitur: *Et murmurabant pharisæi, & scribæ dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis?* *Ambrosius* (ubi supra.) Serpentina vox est: hanc primam vocem serpens emisit dicens *Eva* Gen. 3. „Quid dixit Deus: Nolite manducare, &c.?” Ergo patris sui venena diffundens, *Augustinus* de *Conf. Evang.* (Lib. 2. cap. 27.) Videtur autem *Lucas* hoc aliquano differentius ab alijs Evangelistis commemorasse: non enim dicit tan-

(1) *Al.* ægre petendo prædicatores. *Nicolai* habet præcatores. (2) *Al.* idem, *quod* *Matthæus* dicit. *EX EDIT. P. NICOL.* (a) *In* Cat. *Græc. PP.* (b) *In* Cat. *Græc. PP.* ex *Afericis.* *In* *Afericis* non occurrit, sed in *Regulis* *sufus* disputatis, ad interrogationem 3. verbi *pauculum* immutatis. (c) *In* Cat. *Græc. PP.*

tum Domino objectum esse, quod cum publicanis, & phariseis manducaret, & biberet, sed discipulis, quod de ipso, ac de ipsis acciperetur. Propterea enim Matthæus, & Marcus de Christo discipulis objectum narrant: quia quod discipuli cum publicanis, & peccatoribus manducabant, magistro magis obiciebatur, quem sectando imitabantur. Una ergo sententia est, tanto melius insinuata quanto quibusdam verbis, manente veritate, (1) variata. *Chrysostomus* (hom. 31. in Matth.) Ipse autem Dominus in contrarium eorum sermonem convertit, ostendens non esse culpam cum peccatoribus conversari, sed etiam consortium misericordie proprie: unde sequitur: *Et respondens Jesus dixit ad illos: Non egredietur medicus qui sani sunt, sed qui male habent: in quo* (2) commemorat eos communis infirmitatis, & de numero languentium esse ostendit; se vero medicum esse latenter subiungit: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores.* *Gregorius Nissenus* (a) Quasi dicat: Ad peccatores non abominer, quod eorum tantum gratia veni, non ut maneat peccatores, sed ut convertantur, & boni fiant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Unde addit, *In penitentiam*, quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores (3) ob hoc ipsum quod peccatores sunt, diligere arbitretur a Christo; (4) cum & illa similitudo de ægrotis bene intimet quid veli Deus vocando peccatores, tamquam medicus ægros, ut ab iniquitate tamquam ab ægitudine salvi fiant. *Ambrosius* (tit. de excusatione discipulorum.) Sed quomodo dum iustitias dilexit, neque vidit David iustum derelictum, si iustus derelinquitur, peccator asciscitur? Nisi intelligas quod eos justos dicit qui ex lege presumant, & Evangelii gratiam non requirunt. Nemo autem iustificatur ex lege, sed redimitur ex gratia. Non vocat ergo eos qui se justos dicunt: usurpatores enim iustitiae non vocantur ad gratiam: nam si gratia est ex penitentia, utique qui fastidit penitentiam, abdicat gratiam. *Beda* (cap. 18. in Luc.) Peccatores autem vocat eos qui sua mala attendentes, nec per legem iustitiam se posse putantes, Christi gratiam se penitendo (5) subiungunt. *Chrysostomus* (hom. 31. in Matth.) Ironice autem dicit illos justos, sicut quando dicitur Gen. 3. „Ecce Adam factus est quasi unus nostrum.“ Quod autem nullus erat iustus super terram, ostendit Paulus dicens Rom. 3. „omnes peccaverunt, & egent

(1) *Al. varia.* (2) commemorat. (3) *Al.* in ipso. (4) *Al.* cum illa similitudine de ægrotis: unde bene intimet, &c. (5) *Al.* despiciunt.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut ex Gregorio Nisseno prius appendix ista notabatur, quia scilicet in Cat. Græc. PP. subnectitur alteri ex eodem Gregorio petita; sed Chrysostomi solus est, cuius & ibi nomen intercipitur. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibidem.

gratia Dei.“ *Gregorius Nissenus* (b) Vel dicit non egere sanos, & justos medicos, scilicet Angelos; sed male habentes, & peccatores, id est nos: quia morbum peccati incurrimus, qui in cælis non est. *Beda* (cap. 18. in Luc.) Per Matthæi autem electionem fides Gentium exprimitur: qui prius mundanis inhæbant, sed nunc Christi corpus sedula devotione conficiunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel publicanus est qui principi mundi servit, & debitum carni reddit; cui gulosus reddit eicæ, ad ulter voluptatem; & alius aliud. Cum autem viderit eum Dominus sedentem in telonio, id est non movemem se ad majorem negotiam; tunc à malo erigetur, & sequetur Jesum, & suscipiet in domo animæ Dominum. *Ambrosius* (tit. de mystic. vocatione publ.) Qui autem domicilio Christum recipit interno, maxime delectationibus exuberantium pacitur voluptatum. Itaque libenter Dominus ingreditur, & in ejus recumbit affectu; sed rursus accenditur invidia perdidit, & futuræ pœnæ species præfiguratur: epulantibus enim fidelibus in Regno Cælorum, perfidia jejuna torquetur. *Beda* (cap. 18. in Luc.) Vel per hoc designatur Judæorum invidia, quæ de Gentium salute torquetur. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Similiter etiam ostenditur quantum sit inter amulos legis & gratiæ: quod illi qui legem sequuntur, neentis famem patientur æternam; qui vero verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cælestis, & fontis ubertate recteque esurire, & sitire non possunt. Et ideo qui animo jejunabant, murmurabant.

(g) *Cyrillus* (c) Postquam primum verbum acceperunt a Christo, ab aliis ad alia se transferunt, volentes ostendere sacros discipulos, & ipsum cum eis Jesum minime curasse de lege unde dicitur: *At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, & observationes faciunt, similiter & pharisei; tui autem edunt, & bibunt?* Quasi dicant: Comeditis cum publicanis, & peccatoribus, cum jubeat lex immundo non communicare, sed in excusationem prævaricationis vobis accedit misericordia. Cur ergo non jejunatis, ut mos est secundum legem volentibus vivere? Sed sancti quidem idcirco jejunant, ut corpus indiligentes, quietent passiones ipsius; sed Christus non egebat jejunio ad perfectionem virtutis, cum tamquam Deus absolutus esset à quolibet vinculo passionis; sed nec ejus comitiva jejunio egebat, sed particeps

gratiæ ejus sine jejunio (1) decorata virtute conversabatur. Quod si Christus quadraginta diebus jejunaverat, non hoc fuit ut in se passionem mortificaret, sed ut normam abstinentiæ ostendat carnalibus. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Evidenter autem Lucas alios de aliis hoc dixisse narravit: unde ergo Matthæus dicit cap. 9. „Tunc accesserunt ad eum, discipuli Joannis dicentes: Quare nos, & pharisei jejunamus? nisi quia & ipsi aderant, & omnes certatim ut quisque poterat, hoc objecerunt. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 18.) Est autem duplex jejunium: unum in tribulatione ad propitiandum Deum in peccatis; aliud in gaudio, cum tanto minus delectant carnalia, quanto spiritualium major sarcina est. Interrogatus ergo Dominus cur discipuli ejus non jejunarent; de utroque jejunio respondit; & primo de jejunio tribulationis; sequitur enim: *Quibus ipse ait: Numquid potestis filii sponsi, cum cum illis est sponsus, facere jejunare? Christus solus* (hom. 31. in Matth.) Quasi dicat: Præ ens tempus lætitiæ est, & alacritatis: non igitur immiscenda sunt tristitia. *Cyrillus* (a) Salvatoris enim nostri in hoc sæculo demotiano nihil aliud fuit quam quædam festivitas, intelligibiliter quasi quamdam sponfam copulans illi nostram naturam, ut quondam sterilis secundum fieret. Igitur filii sponsi esse nesciunt quicumque vocati sunt ab eo per novam & evangelicam disciplinam; non autem scribe cum phariseis, qui solam legis umbram considerant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 27.) Per hoc autem quod solus Lucas dicit, *Non potestis filios sponsi facere jejunare*, intelligitur eos ipsos qui loquebantur, fuisse facturos ut lugentes jejunarent filii sponsi, (2) quando ipsi essent sponsum occisuri. *Cyrillus* (b) Ubi vero concesserat filiis sponsi quod non decebat eos laborare, tamquam qui spirituales splendorem habebant, ne inter nos annullaretur jejunium, dispensative subiungit dicens: *Veniens autem dies cum ablati fuerit ab eis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 3. quæst. 18.) Quasi dicat: Tunc desolabuntur, & in mærore, & luctu erunt, donec eis per Spiritum Sanctum gaudia consolatoria (3) tribuantur. *Ambrosius*. Vel aliter. Non hoc jejunium relegatur quo conficitur caro, & corporis luxuria castigatur: (4) hoc jejunium nos commendat Deo. Sed non postsumus jejunare qui Christum habemus, & Christi carnem epulamur, & sanguinem. *Bassilius* (c) Filii etiam

sponsi jejunare nequeunt, hoc est animæ nutrimentum non sumere, (5) sed vivere in omni verbo quod de ore Dei procedit. *Ambrosius* (tit. de excus. disc.) Sed qui sunt illi dies quibus nobis Christus auferetur, cum ipse dixerit Matth. ult. „Vobiscum ero usque ad consummationem mundi?“ Sed nemo tibi Christum post est auferre, nisi te illi ipse auferas. *Beda* (cap. 19. in Lucam.) Quamdiu enim sponsus nobiscum est, in lætitia sumus, nec jejunare possumus, nec lugere; cum autem per peccata ille recedit, tunc indicandum est jejunium, & requirendus luctus. *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Venique de animi dictum est jejunio, ut sequentia declarant: sequitur enim: *Dicebat autem similitudinem ad illos, quod nemo commisitum, id est particulam ablatis, à vestimento novo immittit in vestimentum veteris.* Appellavit jejunium vestimentum veteris, quod ex eundem Apostolus æstimavit dicens *Ephes. 4.* „Spoliare vos veterem hominem cum actibus suis.“ In eadem igitur forma series convenit præceptorum, ne actus veteris & novi hominis miscamus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 18.) Vel aliter. Dono Spiritus Sancti percepto, genus (6) etiam jejunii quod fit per lætitiæ jam renovati in vitam spirituales convenientissime celebrant; quod antequam accipiant, dicit esse tamquam vetera vestimenta, quibus inconvenienter pannus novus affuitur, id est aliqua particula doctrine quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet: quia si hoc fiat, & ipsa doctrina quodammodo scinditur, quæ docet generale jejunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitiæ temporalium delectationum; cuius particulam quæ ad cibos pertinet, dicit non oportere hominibus adhuc veteri consuetudini deditis impartiri: quia & illic quasi concitio videtur fieri, & ipsi vestituri non conveniunt. Dicit etiam esse similes veteribus utribus: unde sequitur: *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres.* *Ambrosius* (Lib. 5. de secunda similitudine data.) Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cum corpora nostra exuviis defunctorum animalium comparantur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 18.) Veteribus autem utribus comparantur Apostoli, qui vino novo quasi spiritualibus præceptis facilius distrumpuntur quam contingant: unde sequitur: *Alioquin rumpit vinum novum utres & ipsum effundunt, & utres pereunt.* Erunt autem novi utres, cum post ascensionem accepto desiderio consolationis ejus, orando, &

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *P. Nicolai* legit roborata. (2) *Al.* quoniam. (3) *Al.* retribuuntur. (4) *Al.* omittitur hoc. (5) *Al.* nec vivere. (6) *Al.* autem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibidem.

sperando innovabuntur: unde sequitur: *Sed novum vinum in utres novos mittendum est, & utraque conservantur. Beda (cap. 18. in Luc.)* Vino siquidem intus reficimur, veste autem foris regimur. Vestis ergo sunt bona opera quæ foris agimus, quibus coram hominibus lucemus; vinum fervor fidei, spei, & caritatis. Aliter. Veteres utres sunt scribæ, & pharisæi; novus pannus, & novum vinum præcepta Evangelii. *Gregorius Nissenus.* (a) Vinum enim de novo elictum, propter fervorem naturalis humiditatis, fumosum est, & spumans naturali agitatione se materialem (1) immunditiam. Tale vinum, novum testamentum est, quod antiqui utres, qui propter incredulitatem inveterati sunt, non capiunt;

(1) *Al. forditiem.* (2) *Al. in novitate.* (3) *Al. immitti.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) *Orat. de Abraham, vel in Abraham.*

CAPUT VI.

(a) **F**actum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes eas manibus suis. Quidam autem pharisæorum dicebat illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse & qui cum illo erant: quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati.

(b) Factum est autem & in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida. Observabant autem scribæ, & pharisæi, si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos: si licet sabbato bene facere, an male: animam salvam facere, an perdere. Et circumspexit omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus ejus. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem quidnam facerent de Jesu.

(c) Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit. Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum, & Joannem, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Jacobum Alphaï, & Simonem qui vocatur Zelotes, & Judam Jacobi, & Judam Scarioth, qui fuit proditor.

(d) Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebatur eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.

(e) Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei: beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: beati qui nunc stetitis, quia ridebitis: beati estis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos, & reprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in celo. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

(f) Verumtamen vobis dicitur, qui habetis consolationem vestram: vobis qui saturati estis, quia esurietis: vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis: vobis qui

immo sciuntur excellentia doctrinæ, necnon & gratiam Spiritus incaustum fluere faciunt: quia in malevolam animam non introibit sapientia: Sap. 1. *Beda (cap. 18. in Lucam.)* Sed cuiusque animæ nondum (2) innovatæ, sed in vestustate malitiæ perseveranti, novorum mysteriorum sacramenta non debent (3) committi. Qui etiam præceptis evangelicis præcepta legis miscere volunt, ut Galatæ, vinum novum in utres veteres mittant. Sequitur: *Et nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim, Vetus melius est: quia Judæis vitæ veteris salvia imbutis, novæ gratiæ præcepta fordebant: quia majorum traditionibus commaculati dulcedinem spirituum verborum percipere non valebant.*

cum benedixerint vobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum.

(g) Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt; benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram; & ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue: & qui auferit quæ tua sunt, ne repetas: & prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

(h) Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi: quia ipse benignus est super ingratos, & malos. Estote ergo misericordes sicut & Pater vester misericors est.

(i) Nolite iudicare, & non judicamini: nolite condemnare, & non condemnabimini: dimitte, & dimittemini: date, & dabitur vobis. Mensuram bonam, & confertam, & coagitantem, & superfluentem dabit in sinum vestrum: eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.

(k) Dicebat autem illis & similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Non est discipulus supra magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejectione festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hipocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc percipies ut educas festucam de oculo fratris tui.

(l) Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum: unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui proferit bonum, & malus homo de malo thesauro proferit malum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

(m) Quid autem vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illius est flumen domus illi, & non potuit eam movere. Fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento: in quam illius est fluvius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

(a) **A**mbrosius (Lib. 5. in Luc. cap. quod discipuli vellebant spicas.)

Non solum comprehensione verborum, sed etiam ipso usu, specique gestorum incipit hominem Dominus veteris observatione legis exuere: unde dicitur: *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes eas manibus suis. Beda (cap. 19. in Lucam in princ.)* Non habentes enim discipuli spatium manducandi propter importunitatem turbarum, esuriabant ut homines; sed vellentes spicas inediam consolabantur: quod est indicium austerioris vitæ, non præparatas eicas, sed simplices quaerere cibos. *Theophylactus (in pric. Comment. in cap. 6.)* Dicit autem: *In sabbato secundo primo: quia Judæi omnem festivitatem sab-*

barum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum: multoties ergo contingebat in parateve festivitas, & vocabant paratevem sabbatum propter festum; deinde principale sabbatum secundum primum dicebant, quasi secundum existens à præcedente diei festivitate. (1) *Cyrius.* Duplex enim erat festum; & principalis festi, & alterius solemnitatis sabbati. *Isidorus.* (a) Vel dicit, *Secundo primo*, quia secundum erat pascha, primum autem azymorum: cum immolarent enim pascha in sero, sequenti die festum azymorum celebrabant. Quod autem ita sit, patet ex hoc quod Apostoli vellebant spicas, & manducabant: in illo namque tempore spicæ flectantur à fructu. *Epiphanius (Lib. 1. contra hæreses cap. 30.)* Die igitur sabbati visi sunt transeuntes per fegetes, & spicas edebant.

(1) *Al. Chrysostomus quam habet etiam Nicolai, hom. 40. in Matth.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Sicil. Isidorus Pelusiota Lib. 3. Epist. 110. quam inscribit ad Isidorum Diaconum, qui petierat ab illo tale sibi sabbatum explicari.*

sperando innovabuntur: unde sequitur: *Sed novum vinum in utres novos mittendum est, & utraque conservantur.* Beda (cap. 18. in Luc.) Vino siquidem intus reficitur, veste autem foris tegitur. Vestis ergo sunt bona opera quæ foris aguntur, quibus coram hominibus lucemus; vinum fervor fidei, spei, & caritatis. Aliter. Veteres utres sunt scribæ, & pharisæi; novus pannus, & novum vinum præcepta Evangelii. *Gregorius Nissenus.* (a) Vinum enim de novo elictum, propter fervorem naturalis humiditatis, fumosum est, & spumans naturali agitatione se materiam (1) immunditiam. Tale vinum, novum testamentum est, quod antiqui utres, qui propter incredulitatem inveterati sunt, non capiunt;

(1) *Al. forditiem.* (2) *Al. in novitate.* (3) *Al. immitti.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. de Abraham, vel in Abraham.

CAPUT VI.

(a) **F**actum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes eas manibus suis. Quidam autem pharisæorum dicebat illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse & qui cum illo erant: quomodo intravit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati.

(b) Factum est autem & in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida. Observabant autem scribæ, & pharisæi, si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos: si licet sabbato bene facere, an male: animam salvam facere, an perdere. Et circumspexit omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus ejus. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem quidnam facerent de Jesu.

(c) Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit. Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum, & Joannem, & Bartholomæum, Matthæum, & Thomam, Jacobum Alphaï, & Simonem qui vocatur Zelotes, & Judam Jacobi, & Judam Scarioth, qui fuit proditor.

(d) Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis, qui venerant ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebatur eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.

(e) Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnum Dei: beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: beati qui nunc stetitis, quia ridebitis: beati estis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos, & reprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tanquam malum propter Filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in celo. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

(f) Verumtamen vobis dicitur, qui habetis consolationem vestram: vobis qui saturati estis, quia esurietis: vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis: vobis qui

immo sciuntur excellentia doctrinæ, necnon & gratiam Spiritus incaustum fluere faciunt: quia in malevolam animam non introibit sapientia: Sap. 1. Beda (cap. 18. in Lucam.) Sed cuiusque animæ nondum (2) innovatæ, sed in vestustate malitiæ perseveranti, novorum mysteriorum sacramenta non debent (3) committi. Qui etiam præceptis evangelicis præcepta legis miscere volunt, ut Galatæ, vinum novum in utres veteres mittant. Sequitur: *Et nemo bibens vetus, statim vult novum: dicit enim, Vetus melius est: quia Judæis vitæ veteris salvia imbutis, novæ gratiæ præcepta fordebant: quia majorum traditionibus commaculati dulcedinem spirituum verborum percipere non valebant.*

cum benedixerint vobis omnes homines. Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum.

(g) Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt; benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram; & ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue: & qui auferit quæ tua sunt, ne repetas: & prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

(h) Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, ut recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi: quia ipse benignus est super ingratos, & malos. Estote ergo misericordes sicut & Pater vester misericors est.

(i) Nolite iudicare, & non judicamini: nolite condemnare, & non condemnabimini: dimitte, & dimittemini: date, & dabitur vobis. Mensuram bonam, & confertam, & coagitantem, & superfluentem dabit in sinum vestrum: eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.

(k) Dicebat autem illis & similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Non est discipulus supra magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejectione festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hipocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc percipies ut educas festucam de oculo fratris tui.

(l) Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum: unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui proferit bonum, & malus homo de malo thesauro proferit malum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

(m) Quid autem vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatione autem facta, illius est fumen domus illi, & non potuit eam movere. Fundata enim erat supra petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam supra terram sine fundamento: in quam illius est fluvius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

(a) **A**mbrosius (Lib. 5. in Luc. cap. quod discipuli vellebant spicas.)

Non solum comprehensione verborum, sed etiam ipso usu, specique gestorum incipit hominem Dominus veteris observatione legis exuere: unde dicitur: *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant, confricantes eas manibus suis.* Beda (cap. 19. in Lucam in princ.) Non habentes enim discipuli spatium manducandi propter importunitatem turbarum, esuriabant ut homines; sed vellentes spicas inediam consolabantur: quod est indicium austerioris vitæ, non præparatas eicas, sed simplices quaerere cibos. *Theophylactus* (in pric. Comment. in cap. 6.) Dicit autem: *In sabbato secundo primo: quia Judæi omnem festivitatem sab-*

barum nuncupabant, requies enim dicitur sabbatum: multoties ergo contingebat in parateve festivitas, & vocabant paratevem sabbatum propter festum; deinde principale sabbatum secundum primum dicebant, quasi secundum existens à præcedente diei festivitate. (1) *Cyrius.* Duplex enim erat festum; & principalis festi, & alterius solemnitatis sabbati. *Isidorus.* (a) Vel dicit, *Secundo primo*, quia secundum erat pascha, primum autem azymorum: cum immolarent enim pascha in sero, sequenti die festum azymorum celebrabant. Quod autem ita sit, patet ex hoc quod Apostoli vellebant spicas, & manducabant: in illo namque tempore spicæ flectantur à fructu. *Epiphanius* (Lib. 1. contra hæreses cap. 30.) Die igitur sabbati visi sunt transeuntes per fegetes, & spicæ edebant, of-

(1) *Al. Chrysostomus quam habet etiam Nicolai, hom. 40. in Matth.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sicil. Isidorus Pelusiota Lib. 3. Epist. 110. quam inscribit ad Isidorum Diaconum, qui petierat ab illo tale sibi sabbatum explicari.

mur igitur in his quæ Christus egit, qualiter nos doceat orationibus divinis insilire, semotim scilicet, & secreto, nemine vidente, amota quoque mundana sollicitudine, ut sursum ad divinæ speculationis inuicem erigatur intentio: quod designatur in hoc quod semotim orabat Jesus exiens in montem. *Ambrosius* (ubi supra.) Ubique etiam solus obsecrat: Dei enim consilium humana vota non capiunt; (1) nec quisquam interiorum potest esse particeps Christi. Non autem omnis qui orat, ascendit in montem; sed qui orat à terrenis ad superiora progrediens; sed non ille qui de sæculi divitiis, aut de honore sollicitus est. Omnes sublimes in montem ascendunt: quare in Evangelio invenies solos in montem cum Domino ascendisse discipulos. Species autem tibi, Christiane, datur, forma præscribitur quam debes emulati, cum sequitur: *Et erat pernoctans in oratione Dei.* Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? *Chrysostomus* (horn. 42. ad pop. Antiochen. ante med.) (a) Exurge igitur & tu tempore noctis. Parius est enim tunc temporis anima; ipsa tenebra, silemum inimum possunt sufficienter ad compunctionem perducere. Ceterum si ipsum quoque cælum insipientias puncturatum stellis, quasi infinitis luminibus; si consideres quod qui per diem saltant, injuriaturque, si nihil à mortuis differant, desistat quælibet ausum humanum. Hæc omnia sufficienter ad animam erigendam: tunc non vexat inanis gloria, non aecidia, non concitatio occupat: non sic ignis ferri sequestrat rubiginem, velut nocturna oratio æruginem peccatorum. Quem de die solis æstus (2) percussit, nocte refrigerat. Quælibet forem superant nocturnæ lacrymæ, & contra concupiscentiam valent, & quælibet timorem. Si vero prædicto rote non foveatur, homo arefcit sub die. Quæ propter licet non multum oras noctu, semel ora vigilando, & sufficit: ostende quod non solum ad corpus nox pertinet, sed etiam ad animam. *Ambrosius* (cap. de oratione Jesu, Lib. 5. in Lucam.) Quid autem te facere convenit cum vis aliquod officium pietatis adorari, quando Christus missurus Apostolos prius oravit? sequitur enim: *Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit:* quos scilicet ad propagandum auxilium salutis humanæ per terrarum orbem factores fidei destinavit. Simul advertente caeleste

(1) Al. nec quisque inferiorum potest esse particeps Christo. (2) Al. percussit. (3) In editione Nicolini notatur ad marginem: Glossa ordinaria hæc habet.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sumpta est hæc pars ex hom. 26. in Acta, ut nec fere aliud homilicæ illæ (ad populum Antiochenum) sunt nisi collectiones aliarum quarundam hinc, & inde. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) Super sequentem textum, non super præcedentem.

consilium: non sapientes aliquos, non divites, non nobiles, sed piscatores, & publicanos quos dirigeret elegit; ne divitiis, aut potentia, nobilitateque auctoritate transisse aliquos ad suam gratiam videretur; ut veritatis ratio, non dispensationis gratia pervaleret. *Cyrillus*. (b) Attende autem maximam Evangelistæ sedulitatem: non solum dicit electos fuisse sacros Apostolos; immo nominatim eos enumerat, ne quisquam audeat alios inscribere Apostolorum catalogo.

Simonem quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus. Beda (cap. 21. in Lucam.) Non modo primum eum cognominavit, sed longe prius cum ab Andrea adducto dicitur Joan. 1. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Sed volens Lucas nomina Apostolorum enumerare, cum necesse haberet Petrum dicere, breviter voluit innuere quod non hoc antea cognominaretur, sed ita Dominus cognominaverit. *Ensebius*. (c) Secunda autem combinatio est Jacobi, & Joannis: unde sequitur: *Jacobum, & Joannem;* ambos scilicet filios Zebedæi, qui etiam piscatores fuerunt. Post hos autem dicit: *Philippum, & Bartholomæum.* Philippum dicit Joannes fuisse de Bethsaida, concivem Andreae, & Petri: ipse quoque Bartholomæus vir simplex, & expertus scientie mundanæ, & amaritudinis. Matthæus vero ex his qui prius census exibat vocatus est, de quo subdit: *Matthæum, & Thomam. Beda* (ubi supra ante medium.) Matthæus compari suo Thomæ in ordine, humilitatis causa se supponit, cum à cæteris Evangelistis prelatum sit.

Sequitur: *Jacobum Alphaï, & Simonem, qui vocatur Zelotes. Glossa.* Quia scilicet fuit de Chana Galilææ; qui interpretatur zelus, quod additur ad differentiam Simonis Petri.

Sequitur: *Judam Jacobi, & Judam Scariot, qui fuit proditor. Augustinus* de Conf. Evan. (Lib. 2. cap. 30.) In nomine Judæ Jacobi Lucas videtur discrepare à Matthæo, qui eum Thadæum appellat. Sed quis umquam prohibuit duobus vel tribus nominibus unum hominem vocari? Eligitur autem Judas proditor non per imprudentiam, sed per providentiam: susceptus quidem hominis fragilitatem; & ideo nec has partes recitavit infirmitatis humanæ: voluit ab Apostolo suo tradi, ut tuo socio proditoris moderate feras, tuum errasse iudicium, permissis beneficium. *Beda*. (3) (d) Myſticæ autem mons in quo Apostolos elegit, altitudinem de-

signat justitiæ, qua insititendi erant, & eam prædicaturi: sic & lex in monte data fuit. *Cyrillus*. (a) Quod si libet interpretationem apostolorum nominum scire, scito quia Petrus dicitur dissolvens, vel agnoscens; Andreas decora potentia, vel respondens; Jacobus autem supplantator doloris; Joannes Domini gratia; Matthæus donatus; Philippus eo magnum, vel orificium lampadis; Bartholomæus filius aquas suspendentis; Thomas abyſsus, vel geminus; Jacobus Alphaï supplantator gressus vitæ; Judas confessio; & Simon obedientia.

(d) *Cyrillus*. (b) Celebrata ordinatione Apostolorum, pluribus congregatis & de regione Judæorum, necnon à maritima Tyri, & Sidonis, qui erant idolatræ, constituit eos totius orbis doctores, utpote qui evocarent Judæos à legis servitute, cultores autem dæmonum ab errore gentili ad veritatis cognitionem: unde dicitur: *Et descendens de monte cum illis, sicut in loco campeſtri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, & Hierusalem, & maritima. Beda* (cap. 21. in Lucam) ante finem.) Non à proximo mari Galilææ maritima dicit, quia hoc non miraculi loco poneretur; sed à mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus, & Sidon comprehendi poterant: de quibus sequitur: *Et Tyri, & Sidonis, quæ quia civitates Gentium sunt, consulte nominantur ponuntur; ut quanta sit fama virtutis Salvatoris intimeatur, quæ (1) exteras etiam ad sanitatem, doctrinamque capessendam civitates accerierat: unde sequitur: Qui venerant ut audirent eum. Theophylactus* (super Qui venerant ut audirent.) Hoc est ad animam medelam; & sanarentur à languoribus suis, hoc est ad medelam eorum corporum. *Cyrillus*. (c) Postquam autem (2) factos publicavit Apostolos, plurima, & ardua fecit miracula; ut qui convenerant Judæi, & Gentiles, scirent eos decoratos esse à Christo dignitate Apostolorum; & quod ipse non erat sicut unus aliorum hominum, magis autem Deus, ut Verbum Incarnatum: unde sequitur: *Et omnis turba quæ erant cum tangeret, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Neque enim alienam virtutem accipiebat Christus; sed cum naturaliter esset Deus, propriam virtutem super infirmos emittens sanabat omnes. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam de descensu Jesu ad iudicium.) Adverte autem omnia diligenter, quomodo & cum Apostolis ascendit, ac descendit ad turbas, quomodo eum turbas non sequitur ad excelsa; denique ubi descendit invenit infirmos: in excelsis enim

infirmi esse non possunt. *Beda* (cap. 21. in Lucam.) Raro hoc quoque usquam vel turbas Dominum ad altiora sequi, vel quempiam debilem invenies in monte curari; sed extincta febre libidinum, acceptisque scientie luce, pedetentim quemquam ad culmen subire virtutum. Turba autem quæ Dominum tangere potuit, spiritus illius virtute sanatur, ut supra leprosus Domino tangente mandatur. Tactus ergo Salvatoris, opus est salutis; quem tangere est fideliter in eum credere: à quo tangi est ejus munere sanari.

(c) *Cyrillus*. (d) Post Apostolorum ordinationem ad evangelicam vitam novitatem Salvatoris suos discipulos rectificavit. *Ambrosius* (Lib. 5. ut supra.) Divinitus autem prompturus oracula incipit esse sublimior; est in humilis stabat, tamen oculos elevavit: unde dicitur: *Et ipse elevatis oculis.* Quid est levare oculos nisi interioris lumen aperire? *Beda* (cap. 22. in Lucam.) Et quamvis generaliter omnibus loquatur, specialius tamen oculos in discipulos levat: sequitur enim, *In discipulos suos,* ut his qui verbum intentæ cordis aure percipiunt, latius saporis intimi lumen aperiat. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. de ferm. Domini in monte.) Quatuor autem tantum beatitudines Lucas posuit, octo vero Matthæus; sed in illis octo illæ sunt quatuor, & in istis quatuor illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardinales, illæ in illis octo mysticum ordinem referavit: sicut enim spei nostræ octava perfectio est, ita octava summa virtutum est. Primam autem beatitudinem paupertatis utriusque Evangelistæ posuit: ordine enim prima est, & parens quædam virtutum: quia qui contemplerit secularia, ipse merebitur sempiterna, nec potest quisquam meritum regni cælestis adipisci qui à mundi (3) cupiditate pressus emergendi non habet facultatem: unde sequitur: *Dicite beati pauperes.* (e) *Chrysostomus.* In Evangelio quidem quod est secundum Matthæum beatos fieri dixit pauperes spiritu, ut intelligamus esse pauperem spiritu, habentem intellectum modestum, & quodammodo remissum: unde dicit Salvator: *Matth. 11. Discite a me quia mitis sum, & humilis corde.* Hic autem beatos asserit pauperes, non addito spiritu; pauperes appellans divitiis contentos: deosbat enim ut cum prænuntiatur essent salutariter Evangelii dogma, mentem non generet cupidam, sed promptum affectum haberent erga majora. (4) *Basilius* (f) Non autem omnis quem paupertas premit, beatus est, sed

(1) Al. exteras quoque. (2) Al. Sacerdos. (3) Al. cupiditatem post se emergendi, forte emergendi. (4) Al. *Cyrillus*. (5) *Basilius*. (6) *Basilius*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) Ibidem. (d) In Cat. (e) *Cyrillus* ut supra. (f) In Psalm. 33.

olentes quoniam dissolutum est vinculum sabbati, ubi magnum advenit sabbatum, hoc est Christus, qui fecit nos quiescere ab opere delictorum nostrorum. *Cyrillus*. Pharisaei autem, & scribae ignari sacrarum Scripturarum, in unum conspiraverunt ad reprehendum Christi discipulos; unde sequitur: *Quidam autem pharisaeorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? Dic mihi tu: Cum in sabbato tibi mensa proponitur, nonne frangis panem? Quid igitur alios reprehendis? Beda* (cap. 19. in Luc. a med.) Alii vero dicunt, ipsi Domino haec fuisse objecta, sed à diversis & ipsi Domino, & discipulis potuerunt obijci; & cuicumque (1) objectum, ad ipsum maxime respicit. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem defensores legis arguit nescire quae legis sunt, exemplum inducens David: unde sequitur: *Et respondens Iesus ad eos, dixit: Nec hoc legis quod fecit David, cum esurisset ipse, & qui cum eo erant? Cyrillus*. Quasi dicat: Cum expresse dicat lex Moysi Deuter. 1., Judicare iustum iudicium, nec considerabitis personam in iudicio: quater increpatis discipulos, qui usque in hodiernum diem extollitis David ut sanctum, & Prophetam, cum Moysi praeceptum non servaverit? *Chrysostomus* (hom. 40. in Matth.) Et attende, quod quodcumque Domino sit sermo pro servis, idest discipulis, servos ducit in medium, scilicet David, & sacerdotes; quando vero pro se, introducit Patrem, sicut ibi (Joan. 5.) „Pater meus usque modo operatur, & ego operor.“ *Theophylactus* (par. à princ. Comm. in 6. cap.) Alii autem eos reprimit cum subdit: *Et dicebat illis, quia dominus est Filius hominis etiam sabbati*; quasi dicat: Ego sum dominus sabbati tamquam dispositor, & sicut legislator potestatem habeo solvere sabbatum: Filius enim hominis vocatus est Christus, qui Dei existens Filius, miraculose dignatus est Filius hominis propter homines fieri, & vocari. *Chrysostomus* (a) (hom. 40. in Matth.) Marcus autem de communi natura hoc ipsum protulisse fatetur: dicebat enim Marc. 2., propter homines, nesabbatum factum est, non homo propter sabbatum. Expedit igitur potius sabbatum homini subijci, quam (2) hunc colla subijcere sabbato. *Ambrosius* (ubi supra.) Non mediocre autem mysterium hoc est. Ager enim est hic mundus; agri seges in satione humani generis fecunditas numerosa factorum; spicae agri fructus Ecclesiae, quos operibus discutientes suis, Apostoli palcebantur nostro se alentes profectu,

(1) P. Nicolai legit sit objectum. (2) Al. huic. (3) Al. Hoc forte primum est, in hoc in praedestinatione. (4) Al. abdicatis. (5) Al. panis. (6) Al. cutrebat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Graec. PP. (b) In Cat. Graec.

& tamquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem praeclearis operum suorum miraculis eruebant. *Beda* (cap. 29. in Lucam circ. med.) Spicas enim conficit: quia in illis quos in corpus Christi volunt trajicere, mortificant veterem hominem cum actibus suis, à tertena inventione extrahendo. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap., Primo sabbato.) Sed hoc putabant Judaei sabbato non licere; Christus autem novae gratiae munere designabat otium legis opus gratiae: mire tamen secundo primum, non primo secundo sabbatum dixit: quia sabbatum illud ex lege solum est quod erat primum; & hoc primum factum est quod secundo constitutum est. Sabbatum igitur dicitur secundum juxta numerum, primum juxta operationis gratiam: melius est enim sabbatum quo impunitas datur, quam quo poena praescribitur. (3) Aut hoc forte primum est in praedestinatione consilii; & secundum in sanctione decreti. Deinde quod David cum locis fugit, hic praefiguratus in lege Christus est, qui cum Apostolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille observator legis, atque defensor panes & ipse manducavit, & dedit his qui secum erant, quos non licebat manducare nisi sacerdotibus, nisi ut per illum demonstraret figuram, sacerdotalem cibum ad usum transire populorum; sive quod omnes vitam sacerdotalem debemus imitari; sive quod omnes filii Ecclesiae sacerdotes sunt? unquam enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spirituales. Si autem sabbatum propter homines factum est; utilitas autem hominum postulabat esurientem hominem, qui diu fuerit terrae fructibus (4) abdicatus, veteris (5) famis vitare jejunia, non utriusque lex solvitur, sed impletur.

(b) *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. ut sup.) Hic ad alia progreditur Dominus: nam qui totum hominem salvum facere disposuerat, per singula membra (6) curabat: unde dicitur: *Factum est autem in alio sabbato ut intraret in synagogam, & doceret. Beda* (cap. 20. in Luc. in princ.) Sabbatis maxime curat, & docet, non solum propter insinuandam spirituale sabbatum, sed etiam propter celeberrimum populi conventum. *Cyrillus* (b) Dicebat autem revera transcendendia intellectum, & quae salutis futurae per eum referabant audientibus semitam; deinde, praecedente doctrina, subito divinam ostendebat virtutem: unde sequitur: *Et erat ibi homo, & manus ejus dextera arida. Beda* (super *Observabant eum.*) Quia vero destructionem sab-

bati quam in discipulis arguebant, probabili magister excusaverat exemplo, nunc ipsum observando magistrum calumniare voluit: unde sequitur: *Observabant autem scribae, & pharisaei si in sabbato curaret, ut scilicet si non curet, crudelitatis, vel imbecillitatis; si curet, transgressionis vitio arguat: unde sequitur: Ut invenirent unde accusarent eum. Cyrillus* (a) Hic enim est mos adversarii: pascit in se doloris mortuum aliorum praeconiis. Sed Dominus novit omnia, & corda rimatur: unde sequitur: *Ipsi autem sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medio: & surgens stetit: ut forsitan incitaret ad pietatem crudelem pharisaeum, & ipsa passio flammam militaret livoris. Beda* (cap. 20. in Lucam super *Si licet sabbato curare.*) Praeveniens autem Dominus calumniam quam sibi praeparabat, arguit eos qui praeccepta legis male interpretando etiam à bonis operibus sabbato aestimabant ferendum, cum lex à servili opere, idest à malis, abstinere praecipiat in sabbato: unde sequitur: *Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos si licet sabbato bene facere, an male? Cyrillus*. Nimis est idonea quaestio: nam si licet in sabbato benefacere, nec aliquid obstat ut laborantes à Deo misericordiam consequantur, desinas colligere adversus Christum calumniam; si autem non licet in sabbato benefacere, & lex prohibet animatum salutem, factus es legis accusator. Ipsam quoque sabbati sanctionem si velimus discutere, ad opus pietatis introducum fuisse reperimus. Jussit enim in sabbato ferriari: „ut quiescat (inquit Deut. 5.) puer tuus, & ancilla tua, bos tuus, & quodlibet pecus tuum.“ Qui vero bovis miseretur, & caeterorum pecorum, quomodo non miseretur hominis gravi morbo perplexi? *Ambrosius* (tit. de curatione hominis.) Lex autem in praesentibus formam praefiguravit futurorum, in quibus utique malorum feriae sunt, non bonorum: nam licet secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est, in Dei laudes requiescere. *Augustinus* de Quaes. Evang. (Lib. 2. quaes. 9.) Cum autem Dominus corpus curaverit, sic interrogavit: *Animam salvam facere, an perdere? Vel quia illa miracula propter fidem faciebat, ubi salus est anima; vel quia ipsa sanatio manus dexterae salutem animae significabat, quae à bonis operibus cessans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur; vel animam pro homine posuit, sicut dici solet. Tot animae ibi fuerunt. Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 35.) Sed pos-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. Chrysostomus ut habet etiam Nicolai, hom. 41. (2) Al. omittitur. manus. (3) Al. deus auctor.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Nihil tale in Glossa quae nunc extrahitur.

testi movere quomodo Matthaeus dixerit, quod ipsi interrogaverunt Dominum, si licet curare sabbato, cum Lucas hic illos potius à Domino interrogatos esse perhibeat. Itaque intelligendum est, quod illi prius interrogaverunt Dominum, si licet sabbato curare. Deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accusandi quaerentium, constituit in medio eum quem fuerat sanaturus, & interrogavit quae Marcus, & Lucas eum interrogasse commemorant.

Sequitur, *Et circumspexit omnibus. Titus*. Quasi collectis omnium oculis, quin etiam incitata mente eorum ad considerationem negotii, dicit homini? *Extende manum tuam*: ego tibi mando qui creavi hominem. Audit autem qui laesam habebat manum, & sanus fit: unde sequitur: *Et extendit, & restituta est sanitas manus ejus*. Quos autem oportebat in miraculo stupere, augent malitiam, unde sequitur: *Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent de Iesu.* (1) *Origenes*. Et, ut narrat Matthaeus, exeunt, & consiliantur, ut occidant eum. *Cyrillus*. Cernis, ó pharisae operantem divina, ac superna majestate liberantem languentes, & mortem portas ex livore. *Beda* (cap. 20.) Homo autem iste humanum genus significat in fecunditate boni operis arefactum pro manu in primo patente ad pomum extensa, quam sanavit innocens manus in cruce extensa. Et bene manus in synagoga erat arida, quia ubi majus domum scientiae, ibi transgressor majori subjacet culpa. *Ambrosius* (ubi supra.) Audisti igitur verba diceptis, *Extende manum tuam*. Cur munis ista generalitatis medicina est: & tu qui putas manum habere te sanam, cave ne avaritia, vel sacrilegio contrahatur. *Extende* saepius ea, ut proximum juves, ut viduae praesidium feras, eripias injuriam quem vides injuste contumeliae subjacere; extende ad pauperem, qui te obsecrat; extende ad Dominum pro peccatis tuis: sic manus extenditur, sic (2) manus sanatur.

Glossa. (b) Insurgitibus adversariis contra Christi miracula, & doctrinam, Apostolos elegit quasi defensores veritatis, & testes; quorum electioni orationem premitit: unde dicitur: *Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare. Ambrosius*. (Lib. 5. in Luc. de oratione Jesu.) Noli insidiatrices aperire aures, ut putes Filium Dei quasi iustum rogare, ut impetret quod implere non possit; potestatis enim (3) auctor, obedientiae magister ad praeccepta virtutis suo nos informat exemplo. *Cyrillus*. Scrute-

qui Christi præceptum mundanis præterierit opibus. Plures enim pauperes sunt in substantia, avarissimi tamen secundum affectum; quos non salvat paupertas, sed affectus damnat. Nihil enim involuntarium beatificabile est, eo quod omnis virtus libero designatur arbitrio. Beatus ergo pauper, quasi Christi discipulus, qui pro nobis paupertatem sustinuit: nam ipse Dominus quodlibet opus implevit quod ad beatitudinem ducit, se præbens exemplar discipulis. *Eusebius.* (a) Sed cum caeleste regnum in multis gradibus honorum consideretur, primus gradus candidentium est eorum qui divino intuitu colunt paupertatem; tales autem fecit eos qui primo facti sunt ejus discipuli: ob hoc in eorum persona dicit: *Quia vestrum est regnum Dei*; quasi demonstrative hoc professens ad præsentem, ad quos etiam oculos elevavit. (b) *Chrysostr. Postquam* igitur mandavit paupertatem colere, ea quæ consequuntur inopiam coronat honoribus. Contingit autem paupertatem colentes, necessarium incurere defectum, & vix acquirere victum; ideo non sunt discipulos pusillanimes super hoc fieri dicens: *Beati qui nunc esuritis.* (1) *Beda* (super his verbis.) Id est, beati qui castigatis corpus vestrum, & servituti subiecit, qui in fame, & siti verbo operam datis: quia caelestium tunc gaudiorum habebitis ubertate perfrui. *Gregorius Nisenus.* (c) Altius autem, sicut secundum sensibilem etiam diversificatur participantium appetitus ad comestibilem speciem, sic & in cibo animæ ab his, quidem opinabile, ab his autem appetitur quod naturaliter est bonum: unde hic secundum Matthæum beatificantur qui iustitiam loco cibi, & potus reputant; non, inquam, particularem, sed universalem virtutem, quam qui esurit beatificandam dicit. *Beda* (cap. 22. in Lucam.) Aperitissime nos instruens nunquam nos satis iustos æstimare debere; sed quotidianam iustitiam semper amare profectum; ad cuius perfectam saturitatem non in hoc sæculo, sed in futuro possumus pervenire, ut (2) Psalmista ostendit dicens Psalm. 16., Satiabor cum manifestabitur gloria tua: unde sequitur, *Quia saturabimini.* *Gregorius Nisenus.* (3) Avidis enim iustitiæ, desideratorum copiam spondet. Nihil enim eorum quæ secundum voluptatem in vita quaeruntur satiat inquirentes; solum autem virtutis studium subsequitur premium quod indeficiens gaudium inserit animæ. *Cyryllus.* (e) Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad de-

(1) *Al. Cyryllus.* (2) *Al. omittitur ut P. Nicolai legit sed in futuro nos posse pervenire, Psalmista ostendit, &c.* (3) *Al. hereditarias.*

Ex edit. P. Nicol. (a) in Cat. Græc. PP. (b) *Cyryllus* ubi supra (c) *De Beatitudinibus* orat. 4. (d) *Ibidem.* (e) *Ubi supra.* (f) *In hom. de gratiarum actione.*

lectiones facientium, sed etiam depressus vultus propter mentium: unde sequitur: *Beati qui nunc stetit.* Beatificati stantes, non eos qui simpliciter ab oculis lacrymas emittunt: commune enim est hoc tam fidelibus quam infidelibus, si quid tristitiam accidat. Magis autem illos beatos asserit qui levem vitam, & implicitam carnalibus voluptatibus deditam vitant, resistentes delicias, & pene lacrymantes propter odium mundanorum. *Chrysostr. (hom. 18. ad pop. Antioch.)* Magnum quid vero secundum Deum tristitia est, & impetrat poenitentiam in salutem: unde Paulus, cum non haberet suos defectus flere, pro alienis lugebat. Talis luctus est alacritatis materia: unde sequitur, *Quia ridebitis.* Etenim si nihil profusum his pro quibus stemus, tamen proficimus nobismetipsis: nam qui sic aliena desit, multo magis non præteribit inflexibiter sua delicta; magis autem nec facile labetur in scelus. Non dissolvamur in hac brevi vita, ne suspitemus in infinita: non queramus delicias, à quibus manat luctus, & dolor nimius; sed tristetur tristitia, quæ germinat veniam. Est etiam Dominum sepius reperire lugentem, ridentem nequaquam. *Basilii.* (f) Promittit autem stentibus risum, non quidem emissum per mandibula sonum, sed mentem, & impermixtam cuilibet tristitiæ alacritatem. *Beda* (cap. 22. in Lucam super *Beati eritis*) Qui ergo propter divitiis (3) hereditatis Christi, propter panem vitæ æternæ, propter spem caelestium gaudiorum, stetit, esuriens, paupertatemque patri desiderat, beatus est, multo autem beatorum qui has virtutes inter adversa servare non trepidat: unde sequitur: *Beati eritis cum vos oderint homines:* licet enim homines odiant corde nefando, dilectum cor Christi ledere nequeunt. Sequitur, *Et cum separaverint vos.* Separant, & à synagoga expellant: Christus invenit, & confirmat, sequitur, *Et exprobraverint.* Exprobrant nomen Crucifixi; ipse commortuos sibi correuscat, & concedere facit in caelestibus. Sequitur, *Et ejecerint nomen vestrum tamquam malum:* ubi nomen Christianorum significat, quod à Gentilibus, Judæisque sapissime quantum ad ipsos memorie abstratum, & ab hominibus est abjectum, nulla existente causa odii, nisi propter Filium hominis, qui scilicet credentes nomen Christi, suum cognomen facere voluerunt. Docet ergo eos ab hominibus insectandos, sed ultra homines esse beandos: unde sequitur: *Gaudete in illa die, & exultate:*

(1) *Al. ut Judæi.* (2) *In editis hic repetitur superior Eusebii sententia, ejus quoque indice appositio, in hunc modum. Eusebius. Hoc autem dicebat muliens discipulos ad pugnam adversariorum, prædicantes per totum orbem. Omittit tamen Nicolai.*

(3) *Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) In Lib. de Logica cap. 49. (d) In Catena Græcorum PP. (e) Ibidem. (f) Chrysostr. in hom. 17. in Genesim. (g) Ut supra, in Catena.*

ecce enim merces vestra multa est in caelo. *Chrysostr. (a)* Multum, & paucum mensuratur dignitate profertentis. Queramus igitur: Quis multum promissit mercedem? Si quidem Propheta, vel Apostolus, velat homo paucum esse multum existimavit; nunc autem Dominus, qui possidet perennes thesauros, & opes quæ quemlibet intellectum transcendunt, multum pollicetur esse mercedem. *Basilii.* (b) Rursus, magnum aliquando absolutam habet intentionem; sicut magnum est caelum, & magna est terra: aliquando vero ad aliquid habet relationem; ut magnus equus, & bos in comparatione similibus. Sic arbitror multam fore mercedem repositam patientibus opprobria propter Christum, non tamquam comparatam ad ea quæ penes nos sunt, sed in se multam existentem, & tamquam à Deo donatam. *Damascenus.* (c) Illa etiam quæ mensurari, vel numerari possunt, determinate ingeruntur; quod autem ex quadam excellentia omnem transcendit mensuram, & numerum, indeterminate dicitur magnum, & multum: puta quando dicimus multam esse Dei misericordiam. *Eusebius.* (d) Deinde munies discipulos ad pugnam adversariorum, quam passuri erant per totum orbem prædicantes, subdit: *Secundum hæc enim faciebant Prophetæ patres eorum.* *Ambrosii* (cap. de beatitud.) Quia Prophetæ (1) Judæi usque ad mortem corporis persecuti sunt. *Beda* (cap. 22. in Lucam.) Quia vera dicentes solent persecutionem pati; nec tamen ideo Prophetæ antiqui timore persecutionis à veritatis prædicatione desecerunt. (2) *Ambrosii* (cap. de serm. Domini in monte.) In hoc ergo quod dicit, *Beati pauperes,* habes temperantiam, quæ à peccato abstinet, sæculum calcat, illecebrosam non quarit. *Beati qui esuritis:* habes iustitiam: qui enim esurienti compatitur, compatendo largitur, largiendo fit iustus; quia iustitia ejus manet in æternam. *Beati qui nunc stetit:* habes prudentiam, cuius est flere quotidianam, & ea quæ æterna sunt querere. *Beati eritis cum vos oderint homines:* habes fortitudinem, sed eam quæ non odium meretur ex crimine, sed perfectionem patitur ex fide. Sic enim ad passionem pervenitur coronam, si gratiam hominum negligas, divinam sequaris. Ergo temperantia, cordis habet munditiam, iustitia misericordiam, pacem prudentia, mansuetudinem fortitudinem. Connexæ sibi sunt, & concatenatæ virtutes, ut *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al. ut Judæi.* (2) *In editis hic repetitur superior Eusebii sententia, ejus quoque indice appositio, in hunc modum. Eusebius. Hoc autem dicebat muliens discipulos ad pugnam adversariorum, prædicantes per totum orbem. Omittit tamen Nicolai.*

(3) *Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) In Lib. de Logica cap. 49. (d) In Catena Græcorum PP. (e) Ibidem. (f) Chrysostr. in hom. 17. in Genesim. (g) Ut supra, in Catena.*

qui unam habet, plures habere videatur: & sanctis una competit virtus; sed ejus quæ fuerit uberior, ubertus est premium. Quanta hospitalitas in Abraham, quanta humilitas? Sed quia fide præstitit, fidei præ ceteris meruit principatum. Ergo unicuique plura præmia, quia plurima incentiva virtutum; sed quod in aliquo merito copiosius, hoc etiam in premio redundans.

(f) *Cyryllus* (e) Prædicto, quod pauperas propter Deum causa sit cojuslibet boni, & quod esurire, & flere non vacabit mercede sanctorum, transferri sermonem ad opposita, & innuit ipsa damnationis & supplicii fore materiam: unde dicitur: *Verumtamen via vobis divitiis, qui habetis consolationem vestram.* (f) *Cyryllus* Hæc enim dictio sic semper in Scripturis dicitur his qui non possunt evadere à futuro supplicio. *Ambrosii* (Lib. 5. in Lucam cap. de v. improborum.) Licet autem in pecuniariis copiis multa sint leonocinia delictorum, pleræque tamen sunt incentiva virtutum; quamquam virtus subsidia non requirat, & commendatior sit collatio pauperis, quam divitis liberalitas; tamen non eos qui habent divitias, sed eos qui uti his neficiant, sententia caelestis auctoritate condemnat. Nam ut ille pauper laudabilior est qui prompto largitur affectu, ita criminiosior dives es qui de eo referre gratiam Deo debuit quod accepit, nec censum ad communem usum datum sine usu abscondere. Non census igitur, sed affectus in crimine est. Et quamquam nulla poena gravior sit quam successorum profutura compendii anxio timore servare, tamen quoniam avaritiæ desideris congesti quadam voluptate paucuntur, qui consolationem vitæ præsentis habuerunt; remunerationem perpetuam perdidit. Postsumus tamen hic divitem intelligere populum Judæorum, vel hereticos, vel certe pharisæos, qui ubertate verborum, & quodam ambitiosa sacundie patrimonio delectati, simplicitatem veræ fidei supergressi, thesauros inutiles condiderunt.

Sequitur: *Vae vobis qui saturati estis, quia esuritis.* *Beda* (cap. 22. super illud, *Vae vobis.*) Dives ille purpuratus saturabatur, epulans quotidie splendide; sed dirum sic sustinebat esuriens, quando de Lazari, quem despexerat, digito guttam aquæ quærebat. *Basilii.* (g) Quod autem necessaria sit abstinentiæ ratio, palam est ex eo quod Apostolus eam inter fructus Spiritus

(1) *Al. ut Judæi.* (2) *In editis hic repetitur superior Eusebii sententia, ejus quoque indice appositio, in hunc modum. Eusebius. Hoc autem dicebat muliens discipulos ad pugnam adversariorum, prædicantes per totum orbem. Omittit tamen Nicolai.*

(3) *Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) In Lib. de Logica cap. 49. (d) In Catena Græcorum PP. (e) Ibidem. (f) Chrysostr. in hom. 17. in Genesim. (g) Ut supra, in Catena.*

rus enumeravit. Subjectio enim corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinenciam, qua sicut quodam freno decet compescere juventutis fervorem. Est igitur abstinencia intentio criminis, amotio passionum, vitæ spiritualis initium, obundans in se illecebrarum aculeum. Ne autem coincidentia fiat cum inimicis Dei, decet accipi quodlibet cum exigit tempus, ad ostendendum quod mundis omnia munda; procedendo quidem ad necessaria vitæ, abstinendo autem omnino ab his quæ faciunt ad voluptatem. Attamen nec eandem horam sibi cunctus sancire possibile, nec modum, nec mensuram. Sit autem communis intentio non expectare repletionem: replere namque ventrem, ipsum quoque corpus inutile facit erga proprias operationes somnolentum, & ad documenta dispositum. *Beda* (cap. 22. super illud, *Va qui saturati*.) Aliter. Si beati sunt illi qui iustitiam semper etiam opera, infelices est contra æstimandi (1) sunt qui sibi in desideris placentes, nullam veri boni famem patiuntur.

Sequitur: *Va vobis qui reditis nunc, quia iugebitis, et stebitis.* *Bassilius* (a) Cum Dominus ridens nunc arguat, palam est quod nunquam erit fidelis tempus risus, & præcipue in tanta multitudine eorum qui in peccato moriuntur, pro quibus oportet lugere. Superfluous autem risus est immoderantiae signum, & effrenis animæ motus; sed usque ad vultus iucunditatem exprimere passionem animæ non (2) dedecet. *Chrysostomus* (b) Die autem mihi cur concuteris, & desillus qui debet assidue terribili iudicio, & ponere rationem de omnibus (3) hic operatis? *Beda* (cap. 22. super *Va cum benedixerint*.) Quia vero ipsa peccati nutritrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita est ministrare sumentum, subdit: *Va cum benedixerint vobis omnes homines.* *Chrysostomus* (c) Non autem contrarium est quod hic dicitur ei quod alibi Dominus dicit, *Matth. 5. „Luceat lux vestra coram hominibus:“* ut scilicet manifestem bene agere ad gloriam Dei, non ad propriam. Perniciosum enim quid est inanis gloria, & inde furnit ortum iniquitatis, atque desperatio, & mater malorum avaritia. Quod si viam queris divertendi ab hoc, dirigas aspectum semper ad Deum, & esto contentus ea quæ apud eum est gloria: nam si in qualibet facultate doctiores eligere oportet in arbitros, quomodo virtutis experimentum pluribus credis; non autem illi

qui præ omnibus eam novit, & dare, & corrumpere potest? A quo si gloriam cupis, vita laudem humanam; de nullo enim, alio magis corruimus admirari quam de respuente gloriam. Quod si nos, multo magis Dominus omnium. Deinde illud (4) consideres, quod hominum gloria celeriter deficit, quia per cursum temporis oblivioni traditur.

Sequitur: *Secundum hæc enim faciebant pseudoprophetae patres eorum. Beda* (cap. 22. in Lucam.) Pseudoprophetae significantur, eo quod ad captandam vulgi favorem futura præloqui conentur. Itaque Dominus in monte beatitudines solummodo proborum, in campo vero etiam vae describit reproborum; quia rudes adhuc audientes necesse est terroribus ad bona compelli, perfectos autem satis est præmiis invitari. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam cap. de vae improborum.) Et attende quod Matthæus præmiis ad virtutem, & fidem populum provocavit; hic autem etiam à criminibus, atque peccatis futurorum suppliciorum denuntiatione deterruit.

(g) *Beda* (super *Sed vobis dico*.) Quia dixerat supra quid ab inimicis pati possent, nunc qualiter cum eisdem inimicis agere debeant ostendit, dicens: *Sed vobis dico qui auditis.* *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam ubi supra.) Non otiose plurimorum factorum caelestium enumeratio, ne progressus ad hunc locum scitus venit; ut populus divinis miraculis roboratus ultra legis tramitem virtutum vestigis progredi edoceret. Denique inter tria maxima, spem, fidem, & caritatem; major est caritas, quæ ordinatur cum dicitur: *Diligite inimicos vestros.* *Bassilius* (d) Inimici quidem proprium est obesse, & iniuriari. Omnis igitur qui qualitercumque nocet alicui, dicitur inimicus. *Cyriillus* (e) Conveniens autem erat huiusmodi conversatio Doctoribus sanctis, qui prædicaturi erant ubique terrarum salutarem sermonem; quos si contingeret velle recipere de persequentibus vindictam, omisitissent eos ad cognitionem veritatis vocare. *Chrysostomus* (hom. 18. in *Matth.*) Non autem dicit, Ne odio habeas, sed diligas; neque simpliciter mandavit diligere, sed etiam beneficiere: unde sequitur: *Benefacite his qui oderunt vos.* *Bassilius* (f) Verum quia homo ex corpore consistit, & anima, secundum animam quidem beneficiamus, huiusmodi arguentes, & commonestes eos, & omnino ad conversionem manducantes; secundum corpus autem beneficiamus eis

in necessariis victui. Sequitur: *Benedicite maledicentibus vobis.* (a) Qui enim percutiunt proprias animas, digni sunt lacrymis, & sletibus, non maledictionibus. Nihil enim detestabilius est anima (1) maledica, nec immundius lingua quæ maledictiones effert. Homo es; aspidum venena non evomas, nec veraris in bellum. Est tibi datum os, non ut mordes, sed ut alio- rum vulnera sanes. Inimicos autem mandavit nobis annumerare gradui amicorum, non quorumcumque, sed præcipuorum, pro quibus orare solemus: unde sequitur: *Orate pro persequentibus vos.* Perique autem est contra procumbentes, & fronte super terram percutientes, & manus expandentes, non pro suis criminibus orant Deum, sed adversus inimicos; quod nihil aliud est quam seipsum transfodere. Cum eum qui prohibuit contra inimicos orare, precaris ut te maledicentem inimici exaudiat, quomodo possibile est audiri, quando provocas exaudiri- rum, verberando inimicum coram Rege, & si non manibus, verbis tamen? Quid facis homo? Stas ut veniam impetres peccatorum, & impleas amaritudine. Mitigationum est tempus, orationis, & gemitus, non furoris. *Beda* (super *Benedicite maledicentibus*.) Sed merito movetur quæstio, quomodo in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adversus inimicos. Ubi videndam est, quia Prophetæ per imprecationem quid esset futurum cecinerunt, non optantem voto, sed spiritu prævidentis. *Cyriillus* (b) *Vetus autem lex mandabat non offendere alios, vel si prius fuerimus læsi, non ultra proportio- nes lædentium iras protendere: sed perfectio legis in Christo est, & in suis mandatis: unde sequitur: Et qui te percussit in maxillam, præbe ei et alteram.* (2) *Chrysostomus* (hom. 18. in *Matth.*) Nam & medici cum calce feriantur ab infans, tunc maxime misereantur eis, & accingunt se ad eorum remedia. Tu quoque similem habeas conjecturam erga persequentes: ipsi namque sunt qui præcipue infirmantur: nec prius desistamus quam totam amaritudinem evomerint: tunc uberes gratias agent tibi, & ipse Deus te coronabit, eo quod fratrem tuum in pessima ægitudine liberasti. (3) *Bassilius* (c) *Fere autem cuncti contra hoc mandatum procedimus; & præsertim potentes, vel principes, non so-*

lum si passifuerint contumelias; sed & si præ- tura eis non sit reverentia, adversarios reputan- tes quicumque eos minus reveriti sunt quam se reputaverunt dignos. Est autem magna infamia principis esse promptum ad vindictam: nam & qualiter alium docebit nil mali pro malo repen- dere qui nocenti retribuere fatigat? *Cyriillus* (d) *Vult autem Dominus insuper esse contemptum rerum: unde sequitur: Et ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere;* hæc est enim virtus animæ quæ omnino averia est à passione cupiditatis divitiarum. Decet enim eum qui pius est & oblivisci malorum, ut & ea quibus caros amicos iuvamus, persequenti- bus conferamus. *Chrysostomus* (hom. 18. in *Matth.* ante med.) Non autem dicit, Fer humiliter injuriantis impetum; sed procedas per sapi- entiam, & ulterius te disponas ad patendum quæ ille cupiat facere, superans insolentiam ejus ubertate prudentiæ, ut habito pudore in ex- cellenti patientia tua discedat. Sed dicit aliquis: Quomodo potest hoc fieri? Cum videris Deum factum hominem tot passum pro se, adhuc queris & dubitas quomodo possibile sit nequitiis ignoscere conservorum? Quis tale passus est quæ- le Dominus tuus dum ligaretur, flagellaretur, spua perferens, mortem patiens? unde sequitur: *Omni autem patienti te tribus.* *Augustinus* de *Serm. Dom.* (Lib. 1. cap. 40. par. 4. princ.) Non dicit, Omnia patienti; sed ut id des quod iuste, & honeste potes, id est quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum sciri, aut credi ab ho- mine potest; & cui iuste negaveris quod petis, indicanda est iustitia; & aliquando melius aliquid tribues, eum petentem injuria correxeris. *Chrysostomus* (hom. 3. de *Lazar.* ad fin. hom. 21. in *Epist. ad Romanos*.) In hoc tamen peccamus non modicum, non solum non dando petenti- bus, sed & eos incerpando. Cur, inquis, non laborat? Cur otiosus alitur? Dic mihi: & tu laborando possides? Sed et si laboras, ad hoc la- boras ut vitaperes alium? Propter unicum panem, & tunicam appellas cupidum. Nihil tri- bus? nec concideris. Cur nec tu miseris, & volentibus distindes? Si cuncti indifferenter ergo- gaverimus, semper miserebitur. Quia enim Abraham cunctos recipiebat, recipit & Ang- los. Nam etiam homicida sit, & predo, nonne ti-

(1) *Al. maledicta* (2) *Hic index Chrysostomi omittitur ad P. Nicolai.* (3) *Al. Beda.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Hom. 6. in *Matth.* (c) In *Cat. Græc. PP.* vel quoad verba, vel quoad sensum hom. 15. 19. & 71. in *Epist. ad Rom.* & hom. 30. in 2. ad *Corinth.* & in *Epist. ad Titum* hom. 2. (d) In *Regulis brevioribus ad interrog. 176.* (e) In *Cat. Græc. PP.* (f) Ut supra.

(1) *Al. omittitur sunt.* (2) *Al. decet.* (3) *Al. sic.* (4) *Al. confidas.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Hom. 6. in *Matth.* (c) In *Cat. Græc. PP.* vel quoad verba, vel quoad sensum hom. 15. 19. & 71. in *Epist. ad Rom.* & hom. 30. in 2. ad *Corinth.* & in *Epist. ad Titum* hom. 2. (d) In *Regulis brevioribus ad interrog. 176.* (e) In *Cat. Græc. PP.* (f) Ut supra.

bi dignus videtur panis habendi? Non igitur simus severi aliorum censores, ne nos quoque exquisitè judicemur.

Sequitur: *Et qui auferit que tua sunt, ne repetas.* Chrysolomus (hom. 10. in 1. Epist. ad Corinth.) A Deo percipimus omnia; quod autem dicimus meum & tuum, nuda tantum sunt verba: si namque domum tuam asseris, emisisti verbum carens substantia rei; nam & aer, & solum, & cæmentum creatoris sunt, tu etiam ipse qui domum construxisti: sed est tuus usus dubiatur, non solum propter mortem, sed etiam propter rerum eventus. Anima tua non possidet à te, & quo pacto tuæ reputabuntur opes? Vult autem Deus tua fore quæ tibi pro fratribus credita sunt; sicut autem tua, si pro aliis dispenfaveris; si vero tibi affluenter expenderit, quæ sunt tua jam facta sunt aliena. Sed propter nefandam opum cupidinem homines in curis confixantur; contra quod Christus ait: *Et qui auferit que tua sunt, ne repetas.* Augustinus de Sermon. Domini (Lib. 2. cap. 36.) Quod de veste, domo, fundo, jumento, & generaliter omni pecunia dicit. Non autem Christianum oportet sic possidere servum quomodo equum, aut argentum. Servus si honestius à te regetur, quam ab illo qui cum tibi cupit auferre; nescio utrum quicumque dicere audeat eum debere contentari. Chrysolomus (a) Est autem nobis insita lex naturalis per quam dignoscimus quid sit virtus, & vitium: unde sequitur: *Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Non ait: Quæcumque non vultis ut faciant, nec vos faciatis: cum enim duæ sint viæ quæ ducunt ad virtutem, scilicet abstinentia mali, & operatio boni, hanc ponit, per istam (1) & illam significans. Et si quidem dixisset: Ut sitis homines, diligite bestias, esset mandatum difficile; si vero homines diligere iussit, ad quod naturalis monitio est, quam discunt res continere, quam leones & lupi servant, in quibus naturalis cognitio (2) amicitiam cogit? Ostenditur igitur quod Christus nihil statuit nostram transcendens naturam, sed quod quidam inseruit conscientie nostræ, docet, ut propria voluntas pro lege sit tibi, ut si vis bene tibi, bene facias alii; si vis ut alius tui misereatur, proximi (3) miserearis.

(1) Al. & per istam. (2) Al. ad amicitiam. (3) Al. miserere.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ibid. Ad marginem autem Veneta Nicolini editionis an. 1595, hæc notantur: Hom. 13. ad pop. Antioch. à med. & hom. 12. in Genesim aliquid tale habet. (b) Quoad aliqua quidem ex his, homil. in epist. ad Coloss. non tamen simul quoad omnia, nec eodem tenore, quoad prima præsertim, & ultima, quæ non occurrunt. (c) In Cat. Græc. non semel de caritate omnia diligente, sive perscicente, versus finem quoad priorem appendicem, tum hom. 58. in Genesim, quoad posteriorem, verbi paululum immutatis,

(b) Chrysolomus (b) (hom. 1. in Epist. ad Colossenses.) Dixerat Dominus diligendos esse inimicos. Ne autem putares hyperbolice esse dictum, æstimans solum ad terrorem eis dici, adjicit rationem, dicens: *Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia?* Plures quidem causæ sunt, quæ dilectiones constituunt; dilectio vero spiritualis universas præcellit: nihil enim terrenum eam parit, non utilitas, non beneficium, non natura, non tempus, sed de celo descendit. Quid autem miraris si non indiget beneficio ut consistat, quando nec ex casu malorum pervertitur? Pater quidem passus injurias, rumpit fœdus amoris; conjux post jurgia virum relinquit; filius si longævum videat patrem gravatur: at Paulus ibat ad lapidantes, benefacit eis; Moyses lapidatur à Judæis, & orat pro eis. Veneremur itaque spirituales amicitias, quia sunt insolubiles. Unde arguens volentes pigrescere, subdit: *Nam & peccatores diligentes se diligunt;* quasi dicat: Quia volo vos his amplius aliquid possidere, non moneo solum amicos diligere, sed etiam inimicos. Benefacientibus etiam benefacere commune est omnibus. Ostendit autem se parum plus petere quam sit moris peccatorum, qui benefaciunt amicis: unde sequitur: *Et si benefacitis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatoris hoc faciunt.* Beda (cap. 23. circa med.) Non solum autem dilectionem, vel beneficium peccatorum, quasi infructuosa redarguit, sed etiam mutuum: unde sequitur: *Et si mutuum dederitis his à quibus speratit recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fenerantur, id est mutantur, ut recipiant aequalia.* Ambrosius (Lib. V. in Lucam ubi supra.) In tres autem partes Philosophia sibi videtur divisisse iustitiam: unam in Deum, quæ pietas vocatur; alteram in parentes, vel reliquum genus humanum; tertiam in mortuos, ut his exequiarum jura solvantur. At Dominus legis oraculum, ac prophætie fastidium supergressus, in eos quoque qui læserunt, pietatis correxit officium, cum subdit: *Veruntamen diligite inimicos vestros.* Chrysolomus (c) (hom. 58. in Genesim.) In quo plus tibi quam illi conferes: ille enim diligenter à confervo, tu vero efficeris similis Deo. Est autem maxime virtutis quando nocere volentes bene

beneficiis complectitur: unde subditur, *Et benefacite.* Sicut enim fornacem facientiam aqua projecta extinguit, sic iram ratio cum lenitate: quod enim est aqua igni, hoc est ira humilitati, & mansuetudo. Et sicut non extinguitur ignis per ignem, sic nec ira per iram mitigatur. Gregorius Nissemus (a) Debet autem homo vitare damnosam solitudinem, ne quærat ab inope divitiarum augmenta, aris, & auri metallorum sterilius exigens fructum: unde subdit: *Et mutuum date, nihil inde sperantes.* Malignam tenorem excogitationem si quis appellet fartum, & homicidium, non peccabit: nam quid refert suffocato pariete quemquam crepta possidere, ac tenorem necessitate possidere illicita? Basilius (b) Talis (1) autem avaritiæ species, Græcæ *tykos*, id est partus, Latine fenus, quasi fetus propter mali fecunditatem, aut arbitror, appellatur. Aut fortasse partus dicitur propter partus dolores, quos amnis eorum qui mutuo ad usuram acceperunt, indicare solet. Animalia temporis progressu nascuntur, adolefcunt, & pariunt; at fenus statim cum oritur parere incipit. Animalia quæ citius pariunt, citius parere cessant; sed avarorum pecunia, simul cum omni tempore adaugetur. Animalia ubi pariendi vim ad solem suam transfulerant, ipsa parere cessant; at feneratorum pecuniæ & novæ pariunt, & veteres renovant. Nullus itaque mortiferam hanc bestiam atteret. Sed magna, inquis o pauper, necessitas, & utilitas est ut murum sumam. Et quænam hæc est utilitas? Rursum veniet tibi paupertas, & eadem cum accessione necessitas. Meditare jam unde restituas. Unde tibi pecuniæ intantum multiplicabuntur ut

& sufficiant ad usus necessitatem, & ad restitutionem? Verum ais: Quomodo igitur me nutriam nisi fenus accipiam? Mille sunt virtus parandi solertiæ: manus habes, labora, servi, tandem mendicæ omnia tibi tollerabiliora sunt quam pecuniæ ad usuram sumere. Ceterum dives ait: Quale illud est mutuum cui nulla retributionis spes adjuncta est? Considera vim dicti, & legislatoris admiraberis humanitatem. Cum pauperi dare voles propter Dominum, idem & donum est, & mutuam donum quidem, quia non speras receptionem; mutuum vero propter Domini magnificentiam, qui paucis per pauperem acceptis, magna pro ipsis reddet: unde sequitur: *Et erit mercis vestra multa.* Non vis universorum Dominum obnoxium tibi ipsi habere ad persolvendum? Aut si quis in urbe dives promittit se tibi pro alio extoliturum, fideiusionem ipsius accipies; Deum autem pro pauperibus persolutorum non admittes? Chrysolomus (c) Attende mutui naturam mirabilem: alius recipit, & alius obligat se pro debitis, centuplum in presenti reddens, in futuro vero vitam æternam. Ambrosius (Lib. V. in Lucam ubi supra.) Quanta misericordie merces qui filius divine misericordie ascendit? Sequitur enim: *Et eritis sicut Athesi.* Sequere igitur misericordiam, ut merearis gratiam. Late patet benignitas Dei, super ingratos pluit, malis fecunda non negat terra proventus.

Sequitur: *Quia ipse benignus est super ingratos, & malos.* Beda (cap. 23. in Lucam) Vel temporalia bona largiendo, vel cælestia donis singulari gratia inspirando. Cyrillus (d) Magnum est ergo præconium pietatis: reddit enim

(1) Quatuor sæpe citata exempla sic habent. Talis autem avaritiæ modus tykos merito nuncupatur in Græco, à pariendo propter mali fecunditatem. Animalia siquidem tractu temporis adolefcunt, & pariunt; sed fenus statim cum oritur incipit procreare. Animalia quæ citius pariunt, citius à generatione desistunt; sed nummus avarorum cum tempore propagatur: animalia transferentia partus ad proprios alumnos, ipsa parere cessant; as autem avarorum & supervenientia procreat, & præcedentia renovat. Non attententes igitur mortiferam belluam. Quæ namque utilitas, si cavetur hodierna paupertas, quæ iterato irruet augmenta? Jam meditare unde restituas. Unde intantum multiplicabitur tibi census ut tuam partem revelet egestatem, partem in regret capitale, & insuper pariat fenus? Sed ais: Qualiter ego victum acquiram? Labora, servi, tandem mendicæ; unumquodque tolerabilis est fenus mutuo. Dicis autem: Quodnam est illud mutuum cui spes retributionis non hæret? Considera virtutem sermonis, & miraberis pietatem auctoris. Cum daturus es pauperi divine caritatis intuitu, id ipsum & mutuum est, & donum: donum quidem ob insperatam retributionem; mutuum ob beneficentiam Domini, qui vice illius restituit: unde sequitur: *Et erit mercis vestra multa.* Non vis omnipotentem tibi obligari ad restitutionem? An quemquam opulentorum civium, si fideiubeat, acceptas; Deum autem pro pauperibus fideiubentem repudias? Chrysolomus, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Orat. 1. contra usurarios. (b) In Cat. Græc. in appendice Psalm. 14. super illud, *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* (c) Hom. 7. in Genesim sub fine. (d) In Cat. Græc. PP. Colligitur ex hom. 11. & 19. inter illas quæ incipiuntur de festis paschalis, & ex tract. de adoratione in spiritu Lib. 8. &c.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

hæc virtus nos Deo conformes, & quali quodam signa sublimis naturæ nostris imprimi animabus: unde sequitur: *Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est. Athanasius.* (a) Ut scilicet aspicentes beneficia eius, bona que facimus, non hominum, sed eius intuitu faciamus, quatenus à Deo, non ab hominibus præmia consequamur.

(i) *Ambrosius* (ubi supra.) Addidit Dominus non temere iudicandum, (1) ne tui conscientiam ipse delicti in alterum cogatis ferre sententiam: unde dicit, *Nolite iudicare.* (b) *Chrysostomus* (hom. 24. in Matth.) Non iudices præcedentes te, id est qui discipulus es magistrum, peccator innocentem; quos non oportet increpare, sed monere, & caritative corrigere, nec etiam iudicandum est in incertis, & qualibuscumque, quæ nec similitudinem habent peccati, aut quæ non sunt gravia, sive prohibita. *Cyrillus.* (c) Sedat (2) ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, contemptus principium: quamvis enim decet aliquos se circumspicere, & secundum Deum converteri; hoc non faciunt, sed examinant aliena. Et si videant aliquos infirmari, tanquam propriarum passionum oblii, faciunt hoc detractionis materiam. *Chrysostomus.* (d) Nec facile reperies quemquam neque patremfamilias, neque claustralem expertem huius erroris. Sunt autem & hæc diaboliæ tentationis insidiæ: nam qui se vere discit aliena, numquam propriarum reatum merebitur veniam: unde sequitur, *Ita non iudicabimini:* sicut enim pius, & mitis reprimat peccatorum timorem; sic severus, & durus adjicit criminibus propriis. *Gregorius Nilivensis.* (e) Non igitur cum acrimonia præcipietis in servos sententiam, ne similia patiamini: vocat enim iudicium asperiores damnationem: unde sequitur: *Nolite condemnare, & non condemnabimini:* non enim iudicium cum venia prohibet. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Brevis autem sententia cuncta quæ de convertendo cum inimicis mandaverat, comprehendendo concludit, dicens: *Dimittite, & dimittatur vobis, date, & dabitur vobis:* ubi dimittere nos injurias, & dare beneficia jubet, ut & nobis peccata dimittantur, & vita detur æterna. *Cyrillus.* (f) Quod autem ampliori manu recompensationem accipientes à Deo, qui largitus donat diligentibus

(1) *Al.* ne cui. *Apud P. Nicolai* ne tui cum sis conscientus. (2) *Al.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostram conscientiarum contemptus principium, item principium. *Sic autem esset P. Nicolai.* Sedat ergo hic pessimam passionem nostrarum conscientiarum, vel mentium, quæ superbi contemptus principium est & origo. (3) *Al.* de Consensu Evang.

Ex edit. P. Nicol. (a) Orat. 4. contra Arrianos. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) Ubi supra, ex epist. ejus ad demetrium. (e) In Cat. Græc. (f) Ibid. (g) In Cat. Græc. (h) Ibidem. (i) Iterum ibidem.

eum, ostendit subdens: *Mensuram bonam, & confertam, & cogitatum, & super effluentem dabunt in sinum vestrum.* *Theophylactus.* Quasi dicat: Sicut si farinam sine præcitate mensurare velles, conferres eam, cogitares, & superefflueres abunde; sic Dominus mensuram magnam, & supereffluentem dabit in sinum vestrum. *Augustinus* (3) de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 8.) Dicit autem, *Dabunt*, quia per illorum merita quibus vel calicem aquæ frigide in nomine discipuli dederunt, mercedem cælestem recipere merebantur.

Sequitur: *Eadem quippe mensura qua mens fueritis, remetietur vobis.* *Basilus.* (g) Quæ enim mensura uniusquisque vestrum mensurat in bene operando, aut peccando, eadem vel præmia, vel penas feret. *Theophylactus.* Interrogavit autem fortassis aliquis subtilius: Si enim supereffluenter redditur, quo modo eadem est mensura? Ad quod dicitur, quod non dixit, *In tanta mensura remetietur vobis*, sed in eadem. Qui enim benefecit, bene fiet ei, quod est remetiri eadem mensura. Sed supereffluentem mensuram dicit, quia multies beneficet ei: sic & in iudicando: qui enim iudicat, & deinde iudicatur, accipit eandem mensuram; secundum vero quod ad plus dijudicabitur, quia sibi similem iudicavit, secundum hoc supereffluens est mensura. *Cyrillus.* (h) Hoc autem solvit apostolus dicens, 2. Corinth. 9., *Qui parce seminavit, (hoc est modice, & manu renaci) parce & metet* (hoc est non copiose) & qui seminavit in benedictionibus, in benedictionibus & metet, hoc est copiose. Si quis autem non habet, si non faciat, non delinquit: in eo enim quod habet acceptatur, non in eo quo caret.

(k) *Cyrillus* (i) Addidit Dominus prædictis parabolam valde necessariam; unde dicitur: *Dicebat autem illis & similitudinem.* Erant enim ejus discipuli futuri mundi doctores; unde dicebat eos scire viam conversationis honestæ, quasi illustratam mentem habentes divino fulgore, ne cæci cæcos ducerent; & ideo subdit: *Numquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambulo in foveam castrum?* Et si contingat aliquos hoc attingere ut æqualem virtutem docentium virtuti possideant, sistant in mensura docentium, & illorum sequantur vestigia: unde sequitur: *Non est discipulus supra magistrum: perfectus autem*

autem omnis erit, scilicet discipulus, si sic sit autem magister eius: unde & Paulus dicit 1. Corinth. 4., *Imitatores mei estote, sicut & ego, Christus.* Christo ergo non iudicante, cur tu iudicas? Neque enim venit iudicare mundum, sed misereri. *Theophylactus.* Vel aliter. Si tu alium iudicas, & ipse in eisdem peccas, nonne alsimilari cæco cæcum ducenti: quomodo enim ille à te docetur ad bonum, cum & tu peccas? *Non est enim discipulus supra magistrum.* Si igitur tu peccas, qui te magistrum, & ductorem putas, ubi erit qui à te disciplinatur, & ducitur? Perfectus enim erit discipulus, si sit sicut Magister ejus. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel sensus hujus sententiæ pendet ex superioribus, ubi danda elemosyna, & injuria dimitenda præcipitur. Si te, inquit, in contra violentum, & contra petentem avaritiæ cæcaverit; numquid tu mente vitata vitium ejus curare poteris? Si etiam magister Christus, qui quasi Deus potuit suas vitales injurias, maluit persecutores patiendo reddere mitiores, eandem necesse est quod discipuli, qui puri homines sunt, regulam perfectionis sequantur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 9.) Vel quod dicit, *Numquid potest cæcus cæcum ducere?* Ideo subjungit, ut non sperarent à levitis se accepturos mensuram illam de qua dixit, *Dabunt in sinum vestrum*, quoniam decimas dabant eis quos cæcos dixit, quia Evangelium non tenerent; ut illam remunerationem per discipulos Domini potius plebs inciperet jam sperare; quos imitatores suos volens ostendere, addidit: *Non est discipulus supra magistrum.* *Theophylactus.* Inducit autem Dominus & aliam parabolam de eodem; subdens: *Quid autem vides festucam?* id est modicum crinim, in oculo fratris tui; *trabem autem quæ in oculo tuo est, id est peccatum tuum maximum, non consideras?* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Hoc autem ad superiorem sensum recipit, ubi cæcum à cæco duci, id est peccantem à peccatore castigari, non posse præmonuit: unde dicitur: *Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine effluam festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns?* *Cyrillus.* (a) Quasi dicat gravibus oboxius est peccatis, quæ trabem vocat, qualiter damnat eum qui pauca, vel quandoque nil mali commisit? hoc enim festuca significat. *Theophylactus.* Convenit autem hoc omnibus, & maxime doctoribus, qui subditorum

cum maxima peccata puniant, propria impunita relinquant. Propter hoc eos Dominus hypocritas vocat qui ex hoc aliorum peccata judicant ut justii videantur: unde sequitur: *Hypocrita, elice primum trabem de oculo tuo, & tunc prospicies ut educas festucam de oculo fratris tui.* *Cyrillus.* (b) Videlicet teipsum primum mundum ostendas à magnis peccatis; consequenter consules proximo modica committenti. *Basilus.* (c) Videtur enim revera cognitio sui ipsius gravissimum omnium: neque enim solus oculus exteriora videns super se visu non utitur, sed & ipse nositer intellectus, cum alienum velociter conjetat peccatum, lentus est erga propriorum perceptionem defectum.

(1) *Beda* (cap. 24. in Lucam super *Quid vides festucam?*) Contra hypocritam quæ ceperat Dominus exequitur dicens: *Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum;* quasi dicat: Si veram, & non fictam vis habere justitiam, quæ verbis ostentat, etiam facto compensa: quia est se bonum fingat hypocrita, non est bonus qui facit opera mala; & si reprehendat infontem, non ideo malus est qui facit opera bona. *Titus.* Hoc autem audiens, non sumas inde tibi favorem inertie: naturaliter enim arbor moritur, tu vero libero arbitrio fungeris; & omnis arbor sterilis ad aliquid ordinata est; tu vero factus es ad opera virtutum. *Isidorus Abbas.* (d) Non ergo poenitentiam, sed poenitentiam mali excludit: cum enim mala sit, non potest fructus bonos producere, in virtutem vero converti (1) fructificari. Quod autem est arboribus natura, hoc est nobis affectio. Est ergo arbor mala non potest fructum bonum producere; poterit tamen. *Chrysostomus* (hom. 43. in Matth.) Quamvis autem fructus causetur ex arbore, facit tamen notitiam arboris, eo quod arboris distinctio per fructum apparet: unde sequitur: *Utique enim arbor de fructu suo cognoscitur.* *Cyrillus.* (e) Sed & via morum uniuscujusque erit significativa: neque enim extrinsecis ornamentis, & fictis humilitatibus, veræ felicitatis apprehenditur decor, sed & ex his quæ aliquis operatur: ejus rei exemplum ponens subdit: *Nique enim de spinis colliguntur ficus.* *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucam de arb. mala.) In spinis istius mundi ficus illa reperiri non potest (2) quæ quia secundis fructibus melior est, bene species ei reversionis aptatur: vel quia, ut le-

(1) *Al.* fructificabit. (2) *Al.* quæ secundis fructibus melior est, bene spes ei, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) Hom. 9. in Hexameron. (d) In Cat. Græc. Sive Pelusota Lib. 4. epist. 81. quam Nemesio Mafriano inscribit, præter illud quod ipse rursus Lib. 2. epist. 72. Stratæio monacho scripta non dissimili sensu insinuat. (e) In Cat. Græc. PP.

gisti Cant. 2., Ficus dederunt grossos suos: quod immaturus, & caducus, & inutilis in synagoga fructus ante præcessit: vel quia immatura nostra vita est in corpore, matura in resurrectione: & ideo proci ad nobis debemus faciliore sollicitudines abdicare, quæ mordent animum, mentemque adurant, ut maturos fructus culture diligenti possimus adipisci. Hoc ergo ad mundum, & resurrectionem; alterum ad animam, & corpus refertur; cum subditur: *Neque de rubo ostendemus uivam*: vel quia nemo peccatis fructum acquirat animæ suæ, quæ sicut uva, proxima terris, corrumpitur, in superioribus maturatur; vel quia nemo potest damnationem carnis evadere, nisi quem Christus sedemerit, qui sicut uva pendit in ligno. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel spinas, & rubum, sæculi caritas, & punitiones puto esse vitiorum; ficus vero, & uivam dulcedinem novæ conversationis, & fervorem dilectionis. Non autem de spinis ficus, neque uva de rubo colligitur: quia mens adhuc veteris hominis consuetudine depressa (1) simile potest, sed fructus novi hominis ferre non potest. Sed sciendum, quod sicut terax palmes sepi involutus recurbit, portansque fructum spina non suum usus servat humanis; sic dicta, vel acta malorum, si quando profunt bonis, non hoc ipsi faciunt mali, sed fit de illis Dei consilio. *Cyriillus* (2) Postquam autem ostendit quod operibus potest discerni homo bonus, & malus, sicut ex fructibus arbor, nunc idem ostendit per aliud signum, dicens: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui præfert bonum, & malus homo de malo thesauro præfert malum.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Idem est thesaurus cordis, quod radix est arboris. Qui ergo in corde thesaurum patientiæ, perfectique habet amoris, optimos fructus effundens diligit inimicum, & cetera facit quæ supra edocuit; at qui thesaurum nequam corde servat, contraria facit. *Basiliscus* (3) Verbi etiam conditio cor à quo processit manifestat, evidenter ostendens dispositionem præcordiorum nostrorum: unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur.* *Chrysostomus* (hom. 43. in Matth.) Naturalis enim consequentia est ut cum intus abundet nequitia, effluant oretenus verba nequam; unde cum audiveris hominem inhonestam proferentem, non tantam in eo putes latere malitiam quanta verbis exprimitur; sed conjecta fontem rivo effe-

(1) P. Nicolai legit simulare. (2) Al. Petra autem Christus, item Petra Christus. (3) Al. in profluvio.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) In eadem Cat. & in orat. contra Sabelli gregales. (e) Ubi supra. (f) In principio Proverbior. Tale aliquid etiam habet in Esaiæ 15, cap. vis. 4. sed minus plane.

ubiorem. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Peroris etiam locutionem Dominus universa quæ dicto, vel facta, vel cogitata de corde profertur, insinuat: moris enim est Scripturarum, verba probe ponere.

(m) *Beda* (cap. 24.) Ne aliquis sibi frustra blandiretur ex eo quod dictum est: *Ex abundantia cordis os loquitur*; quasi verba solum, & non magis opera veri Christiani querantur: consequenter Dominus adjungit: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* quasi dicat: Quid solis rectæ confessionis vos germinare factatis, qui nullos operibus boni fructus ostenditis? *Cyriillus* (c) Convenit autem soli sapientia omnium naturæ dominationis, & nomen, & res. *Athanasius*. (d) Non est ergo hoc verbum hominis, sed Dei ostendens proprium ortum à Patre: Dominus enim est qui natus est à solo Domino. Non timeas autem dualitatem, non enim secundum naturam separantur. *Cyriillus*. (e) Quæ autem sit utilitas in mandatorum observatione, quodve damnum accideret possit ex inobedientia, ostendit subdens: *Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis quia similis sit. Similis est homini edificanti domum, qui sedit in altum, & posuit fundamentum supra petram.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Petra (2) erat Christus, qui sedit in altum, qui præceptis humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium eruit, ne propter commodum temporale serviant Deo. *Basiliscus*. (f) Ponere autem fundamentum supra petram, hoc est invariabilem Christi, ut immobilis perseveret in adversis, sive humanitus, sive divinitus accidant. *Beda* (ubi supra.) Vel fundamentum domus, ipsa est intentio bonæ conversationis, quod perfectus verbi auditor in adimplendis Christi sumit mandatis inserit. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. tit. de arb. mala.) Vel omnium fundamentum docet esse virtutum, obedientiam celestium præceptorum; per quam domus hæc nostra, non (3) profluvio voluptatum, non nequitia spiritualis incensu, non imbre mundano, non hereticorum possit nebulosis disputationibus commoveri: unde sequitur: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domus illi, & non potuit eam movere.* *Beda* (cap. 29. in Lucam.) Inundatio tribus modis fit: vel immundorum spirituum, vel improborum hominum, vel ipsa mentis, aut carnis inquietudine; & quantum propriis viribus homines susti-

dunt, inclinantur; quantum vero invictissimæ illi petre adherent, etiam laborant nequeunt. *Chrysostomus* (hom. 25. in Matth.) Ostendit enim nobis Dominus quod nullam parit fides utilitatem, si cæca sit conversatio: unde sequitur: *Qui autem audit, & non facit, similis est homini edificanti domum suam supra terram sine fundamento.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Domus diaboli mundus, qui in maligno positus est: quam super terram edificat, quia obsequentes sibi de cælis ad terram detrahit, sine fundamento edificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit: malum quippe sine substantia est, quod tamen, quodcumque sit, in boni natura (1) convalescit. Quia vero à fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum profundo positum non inconveniente accipere: sicut qui in puteo margitur, putei fundo retinetur; sic anima corruens, quasi in quodam fundi loco consistit, si se in aliqua peccati mensura continet. Sed cum peccato in quod habitat non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora dejectur, quasi in puteo in quem cecidit, fundum non invenit quo figatur. Ingreunte autem qualibet tentatione, & vere mali, & sicte boni peiores sunt, donec ad extremum perpetuum labantur in penam: unde sequitur: *In quam illis est fluxus, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.* Potest etiam per impetum fluminis, extremi iudicii discrimen intelligi, quando utraque domo consummata, ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. *Cyriillus*. (a) Vel super terram sine fun-

damento edificat qui super arenam dubicat, quæ secundum opinionem est; ponit fundamentum spiritualis fabricæ, quod pauce stillicitationum dispirant. *Augustinus* de Const. Evang. (Lib. 2. cap. 14.) Hanc autem sermonem Domini prolixum sic exortus est Lucas, sicut & Matthæus: uterque enim dicit: *Beati pauperi*; deinde multa quæ sequuntur in utriusque narratione similia sunt; & ad extremum sermonis ipsa conclusio profus eadem reperitur, scilicet de homine qui edificat supra petram, & super arenam. Posset ergo facillime credi eandem Lucas Domini interposuisse sermonem, aliquas tamen prætermisisset sententias, quas Matthæus posuit, item alias posuisse, quas Matthæus non dixit; nisi moveret quod Matthæus in monte dicit habitum sermonem à Domino sedente, Lucas autem in loco campelli à Domino stante. Non tamen ipsi quos sermones longa temporis distantia separari hinc probabiliter creditur, quod & ante, & postea quedam similia, vel eadem ambo narravit. Quamquam illud possit occurrere in aliqua (2) exceliori parte montis primo cum solis dispulsus fuisse Dominum, quando ex eis illos duodecim elegit, deinde cum eis descendisse de monte, scilicet de ipsa montis celsitudine, in campistem locum, id est in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat, atque ibi stesisse, donec ad eum turba congregarentur; ac postea cum sedisset, accessisse propinquos discipulos suos, atque illis, ceterisque turbis præteritibus unum habuisse sermonem.

(1) P. Nicolai legit coalescit. (2) Al. excellentiori.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc.

(a) CUM autem impleveret omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum; rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes; diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse edificavit nobis. Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli vexari: non enim sum dignus ut sub tectum meum intres; propter quod & me ipsum non sum dignum arbitrari ut venirem ad te: sed dic puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc; & facit. Quo audito, Jesus miratus est; & conversus sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israël tantam fidem inveni. Et reversi qui missi fuerant, domum, invenerunt servum qui languerat sanum.

gisti Cant. 2. „Ficus dederunt grossos suos:“ quod immaturus, & caducus, & inutilis in synagoga fructus ante processit: vel quia immatura nostra vita est in corpore, matura in resurrectione: & ideo proci ad nobis debemus facularum sollicitudines abdicare, quae mordent animum, mentemque adurant, ut maturos fructus culturae diligentis possimus adipisci. Hoc ergo ad mundum, & resurrectionem; alterum ad animam, & corpus refertur; cum subditur: *Neque de rubo ostendemus uivam*: vel quia nemo peccatis fructum acquirat animae suae, quae sicut uva, proxima terris, corrumpitur, in superioribus maturatur; vel quia nemo potest damnationem carnis evadere, nisi quem Christus sedemerit, qui sicut uva pendit in ligno. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Vel spinas, & rubum, saeculi caritas, & punitiones puto esse vitiorum; ficus vero, & uivam dulcedinem novae conversationis, & fervorem dilectionis. Non autem de spinis ficus, neque uva de rubo colligitur: quia mens adhuc veteris hominis consuetudine depressa (1) simile potest, sed fructus novi hominis ferre non potest. Sed sciendum, quod sicut terax palmas sepi involutus recurbit, portansque fructum spina non suum usus servat humanis; sic dicta, vel acta malorum, si quando profunt bonis, non hoc ipsi faciunt mali, sed fit de illis Dei consilio. *Cyriillus* (2) Postquam autem ostendit quod ex operibus potest discerni homo bonus, & malus, sicut ex fructibus arbor, nunc idem ostendit per aliud signum, dicens: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Idem est thesaurus cordis, quod radix est arboris. Qui ergo in corde thesaurum patientiae, perfectique habet amoris, optimos fructus effundens diligit inimicum, & cetera facit quae supra edocuit; at qui thesaurum nequam corde servat, contraria facit. *Basiliscus* (3) Verbi etiam conditio cor à quo processit manifestat, evidenter ostendens dispositionem praecordiorum nostrorum: unde sequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur.* *Chrysostomus* (hom. 43. in Matth.) Naturalis enim consequentia est ut cum intus abundet nequitia, effluant oretenus verba nequam; unde cum audiveris hominem inhonestam proferentem, non tantam in eo putes latere malitiam quanta verbis exprimitur; sed conjecta fontem rivo effe-

(1) P. Nicolai legit simulare. (2) Al. Petra autem Christus, item Petra Christus. (3) Al. in profluvio.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ibid. (d) In eadem Cat. & in orat. contra Sabelli gregales. (e) Ubi supra. (f) In principio Proverbior. Tale aliquid etiam habet in Esaiæ 15, cap. vif. 4. sed minus plane.

ubiorem. *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Per oris etiam locutionem Dominus universa quæ dicto, vel facta, vel cogitata de corde profertur, insinuat: moris enim est Scripturarum, verba probe ponere.

(m) *Beda* (cap. 24.) Ne aliquis sibi frustra blandiretur ex eo quod dictum est: *Ex abundantia cordis os loquitur*; quasi verba solum, & non magis opera veri Christiani quaerantur: consequenter Dominus adiungit: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quae dico?* quasi dicat: Quid solis rectae confessionis vos germinare factatis, qui nullos operibus boni fructus ostenditis? *Cyriillus* (c) Convenit autem soli sapientia omnium naturae dominationis, & nomen, & res. *Athanasius*. (d) Non est ergo hoc verbum hominis, sed Dei ostendentis proprium ortum à Patre: Dominus enim est qui natus est à solo Domino. Non timeas autem dualitatem, non enim secundum naturam separantur. *Cyriillus*. (e) Quae autem sit utilitas in mandatorum observatione, quodve damnum accideret possit ex inobedientia, ostendit subdens: *Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini aedificanti domum, qui aedificat in altum, & posuit fundamentum supra petram.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Petra (2) erat Christus, qui iocidit in altum, qui praecipit humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium erui, ne propter commodum temporale serviant Deo. *Basiliscus*. (f) Ponere autem fundamentum supra petram, hoc est inicit fidei Christi, ut immobilis perseveret in adversis, sive humanitus, sive divinitus accidant. *Beda* (ubi supra.) Vel fundamentum domus, ipsa est intentio bonae conversationis, quod perfectus verbi auditor in adimplendis Christi sumit mandatis inserit. *Ambrosius* (Lib. 5. in Lucat. de arb. mala.) Vel omnium fundamentum docet esse virtutum, obedientiam caelestium praecceptorum; per quam domus hanc nostra, non (3) profluvio voluptatum, non nequitiae spiritualis incensu, non imbre mundano, non hereticorum possit nebulosis disputationibus commoveri: unde sequitur: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domus illi, & non potuit eam movere.* *Beda* (cap. 29. in Lucam.) Inundatio tribus modis fit: vel immundorum spirituum, vel improborum hominum, vel ipsa mentis, aut carnis inquietudine; & quantum propriis viribus homines susti-

dunt, inclinantur; quantum vero invictissimae illi petrae adherent, etiam laborant nequeunt. *Chrysostomus* (hom. 25. in Matth.) Ostendit enim nobis Dominus quod nullam parit fides utilitatem, si caeca sit conversatio: unde sequitur: *Qui autem audit, & non facit, similis est homini aedificanti domum suam supra terram sine fundamento.* *Beda* (cap. 24. in Lucam.) Domus diaboli mundus, qui in maligno positus est: quam super terram aedificat, quia obsequentes sibi de caelis ad terram detrahit, sine fundamento aedificat, quia omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit: malum quippe sine substantia est, quod tamen, quodcumque sit, in boni naturae (1) convalescit. Quia vero à fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum profundo positum non inconveniente accipere: sicut qui in puteo margitur, putei fundo retinetur; sic anima corruens, quasi in quodam fundi loco consistit, si se in aliqua peccati mensura continet. Sed cum peccato in quod habitat non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora deiecit, quasi in puteo in quem cecidit, fundum non invenit quo figatur. Ingreunte autem qualibet tentatione, & vere mali, & sicte boni peiores sunt, donec ad extremum perpetuum labantur in penam: unde sequitur: *In quam illis est fluxus, & continuo occidit, & facta est ruina domus illius magna.* Potest etiam per impetum fluminis, extremi iudicii discrimen intelligi, quando utraque domo consummata, ibunt impij in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam. *Cyriillus*. (a) Vel super terram sine fun-

damento aedificat qui super arenam dubicat, quae secundum opinionem est; ponit fundamentum spiritualis fabricae, quod pauce sillas tentationum dissipant. *Augustinus* de Const. Evang. (Lib. 2. cap. 14.) Hanc autem sermonem Domini prolixum sic exortus est Lucas, sicut & Matthaeus: uterque enim dicit: *Beati pauperi*; deinde multa quae sequuntur in utriusque narratione similia sunt; & ad extremum sermonis ipsa conclusio profus eadem reperitur, scilicet de homine qui aedificat supra petram, & super arenam. Posset ergo facillime credi eandem Lucas Domini interposuisse sermonem, aliquas tamen praetermississe sententias, quas Matthaeus posuit, item alias posuisse, quas Matthaeus non dixit; nisi moveret quod Matthaeus in monte dicit habitum sermonem à Domino sedente, Lucas autem in loco campelli à Domino stante. Non tamen ipsi quos sermones longa temporis distantia separari hinc probabiliter creditur, quod & ante, & postea quaedam similia, vel eadem ambo narravit, Quamquam illud possit occurrere in aliqua (2) exceliori parte montis primo cum solis dispulsus fuisse Dominum, quando ex eis illos duodecim elegit, deinde cum eis descendisse de monte, scilicet de ipsa montis celsitudine, in campistem locum, id est in aliquam aequalitatem, quae in latere montis erat, & multas turbas capere poterat, atque ibi stesisse, donec ad eum turbae congregarentur; ac postea cum sedisset, accessisse propinquum discipulos suos, atque illis, ceterisque turbis praetentibus unum habuisse sermonem.

(1) P. Nicolai legit coalescit. (2) Al. excellentiori.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc.

CAPUT VII.

(a) **C**UM autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam servus male habens, erat moriturus, qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judaeorum; rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei: *Quia dignus est ut hoc illi praestes; diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse aedificavit nobis.* Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: *Domine noli vexari: non enim sum dignus ut sub lectum meum intres; propter quod & me ipsum non sum dignum arbitrari ut venirem ad te: sed dic puer meus.* Nam & ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc; & facit. Quo audito, Jesus miratus est; & conversus sequentibus se turbis dixit: *Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni.* Et reversi qui missi fuerant, domum, invenerunt servum qui languerat sanum.

neri debiram opinionem habentem de Domino non enim dixit, Ora, sed tantummodo, Jube, dubitans ne se humiliando teneret.

Subdit: Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & seruo meo, Fac hoc, & facit. *Beda* (cap. 26. à med.) Hominem se (1) potestati vel tribuni, vel præditi subditum dicit: imperare tamen minoribus: ut subauditur, cum multo magis qui Deus sit, non per aduicium tantum corporis, sed per Angelorum ministeria posse implere quod vellet: repellendæ enim erant, vel infirmitates corporum, vel fortitudines contrariæ, & verbo Domini, & ministeris Angelorum. *Chr. Sostomus* (a) (ubi supra.) Est autem hic notandum, quod hoc verbum fac imperium designat dictum seruo. Ob hoc Deus cum hominem vellet creare, non ait Unigenito, Fac hominem, sed, Faciamus hominem, ut per formam consensu verborum declaret (2) æquiparantiam. Quia ergo in Christo consideratur excellentiam (3) domini, ob hoc ait, Dic, verbo: nam & ego dico seruo meo. &c. Christus autem non eam reprehendit, sed ejus intentionem roboravit: unde sequitur: Quo audito Iesus miratus est. *Beda* (super Quo audito miratus est.) Sed quis in illo fecerat ipsam (4) fidem nisi ille qui admirabatur? Sed, & si alius eam fecisset, quid miraretur qui præcisus erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum esse significat: omnes enim tales motus cum de Deo dicuntur, non perturbati animi signa sunt, sed docentis magistri. *Chrysostomus* (hom. 27. in Matth.) Ut autem liquet tibi quod Dominus hoc ideo dixit ut alios instruat: prudenter (5) Evangelista hoc aperiens subdit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. *Ambrosius* (cap. de ser. Centur.) Et quidem, si sic legas: In nullo tantam fidem inveni in Israel, simplex intellectus, & facilis est: si vero iuxta Græcos: Nec in Israel tantam fidem inveni, fides hujusmodi etiam (6) electionibus, & Deum videntibus antefertur. *Beda* (cap. 25. in Lucam.) Non autem de omnibus retro Patriarchis, & Prophetis, sed de præsentis ævi loquitur hominibus; quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illi legis, Prophetarumque monitis edocti, hic autem nemine docente sponte credidit. *Ambrosius* (Lib. & titulo eod.) Probatur autem fides domini, & serui sanitas roboratur: unde sequitur: Et reversi qui misit

(1) Al. ut potestati. (2) Apud P. Nicolajum est honoris æquiparantiam. (3) Al. Domini. (4) Al. deest fidem. (5) Al. prudenter enim Evangelista. (6) Al. electoribus, & Deum videntibus antefertur. (7) P. Nicolai addit in timore. (8) Al. appropriat, item aperiat. (9) P. Nicolai omittit infirmum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) De incomprehensibili Dei natura orat. 6.

tionabilem animæ partem, irascibilem, & concupiscibilem dico. Et mittit ad Jesum mediatores Judæos, idest confessionis cogitationes, & verba: & confititur suscipit seruum sanum. (b) *Cyrillus* (a). Mira Dominus miris annexi: & supra quidem accessus occurrit, hic vero non vocatus accedit: unde dicitur: Et factam est: deinceps ibat in civitatem quæ vocatur Naim. *Beda* (super Dominus misericordia motus dicit.) Naim est civitas Galilee in secundo miliario montis Thabor. Divino autem non multa turba Dominum comitatur: ut multi essent tanti miraculi testes: unde sequitur: Et ibant cum illo discipuli eius, & turba copiosa. *Gregorius Nissenus* (b) (de creatione hominis, cap. 29.) Resurrectionis autem experimentum non ita verbis, sicut operibus à Salvatore didicimus, qui ab inferioribus inchoans opus miraculi, fidem nostram assuefacit ad majora. Primo quidem in ægritudine deservata servi Centurionis, resurrectionis inceptu potestatem; post hæc altiori potestate ducit homines ad fidem resurrectionis, dum suscitavit filium viduæ, qui ferebatur ad monumentum: unde sequitur: Cum autem appropinquaret parva civitati, ecce defunctus offerrebat filium unicum matri suæ. (c) (d) Diceret enim aliquis de puero Centurionis, quod mortuus non erat: ut igitur remerciam linguam coramperceret, jam defuncto juveni Christum obviare faceret unico filio viduæ: nam sequitur: Et hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa. (d) *Beata* molem brevibus verbis explicuit. Mater vidua erat, & non sperabat ulterius filios procreare: non habebat in quem aspectum dirigeret vice defuncti: hunc solum lactaverat, solum aderat alacritatis causa in domo; quicquid matri dulce, ac pretiosum, hic solum extiterat. *Cyrillus* (e) Misericordia passio, & ad fletum, & lacrymas potens provocare! Unde sequitur: Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere. *Beda*. Quasi dicat: Desiste quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis. *Chrysostomus* (f) (super Noli flere.) Jubeus autem cessare à lacrymis qui consolatur mæstos, monet nos presentibus defunctis consolationem recipere, resurrectionem sperantes. Teneat autem fœterum vita obvias morti: unde sequitur: Et accessit, &

tergit loculum; hi autem qui portabant fleturum. *Cyrillus* (Lib. 4. in Joannem cap. 14.) Ideo autem non solo verbo, peragis miraculum, sed & fœterum tangit, ut cognoscas efficax esse factum Christi corpus ad humanam salutem: est enim corpus vitæ, & caro Verbi omnipotentis, cujus habet virtutem: sicut enim fœterum ad junctum igni perficit opus ignis, sic postquam caro unia est Verbo, quod vivificat omnia, ipsa quoque facta est vivificativa, & mortis expulsiua. *Titus*. Non autem Salvator similis est Elic deflenti, filium Sareptanæ, nec qualis Elicseus, qui proprium corpus applicuit corpori defuncti, nec qualis est Petrus, qui pro Thabita oravit: sed ipse est qui non entia velut entia vivificat, qui mortuos ut vivos alloqui potest: unde sequitur: Et ait: Adulescens, tibi dico, surge. *Gregorius Nissenus* (ubi supra.) Qui dixit elevatum, (2) florentis significavit, tamquam horum, primam productionem languentium: qui paulo ante (3) muliebri erat materonura oculorum aspectui, jam aspirans ad tempus sponsalium, iuga generis, successione tantum, hactenus senectutis. *Titus* (g) Incubitor autem erectus est, cui sunt mandata, directio: divine enim potestas, est irresistibilis: nulla, motu, nulla orationum instantia: unde sequitur: Beatus qui erat mortuus, & cepit loqui, & cetera: de die illum matri suæ. Indicia sunt hæc veritatis resurrectionis: corpus enim exanime loqui non potest: nec reportatæ matris ad domum defunctum filium inanimatum. *Beda* (cap. 26. in Luc. super Dominus misericordia motus.) Pulchre autem Evangelista Dominum prius misericordia motum esse super matrem, & sic filium resuscitare testatur, ut in uno nobis exemplum imitandæ pietatis ostenderet, in altero fidem mirandæ potestatis astrueret: unde sequitur: Accipit autem omnes simos, & magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitavit plebem suam. *Cyrillus* (h) Hoc magnum suum in populo insensibili, & ingrato: post modicum enim nec Prophetam, nec ad utilitatem populi procedere ipsum existimavit. Neminem autem habitantium Judæam hoc miraculum latuit: unde sequitur: Et exiit hæc sermo in universam Judæam, & in omnem circum.

(1) Idem legit Dicit autem aliquis. (2) Sive florem ætatis, ut Græce verbi posse notat Nicolai. (3) Al. mulcebris. P. Nicolai legit qui paulo ante inanis, & pretiosus erat. (4) Ex edit. P. Nicol. (e) In Cæna Græcorum PP. (f) Tract. de anima, & resurrectione post med. (g) Titus Bostrensis. Ejus nomine prætermisso appendix ista prius cum præcedenti, velut ex Gregorio Nissenso, necessebatur. (d) Gregorius Nissenus de hominis officio, vel de creatione cap. 25. non eodem tenore cum prædictis, tametsi prius indistinctim darentur ac si ex uno loco essent. (e) Ubi supra. (f) Vel Titus in Cæna Græcorum PP. (g) Quod subjungitur ex Tito, quoad posteriorem tantum appendixem habet, ut & Theophylactus. (h) Ubi supra.

(b) Et factum est, deinceps ibat Jesus in civitatem quæ vocatur Naim, & ibat cum eo discipuli ejus, & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ: & hæc vidua erat, & turba civitatis multa cum illa. Quam cum vidisset Dominus misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere, Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, & cepit loqui: & dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes: Quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitavit plebem suam. Et exiit hic sermo in universam Judæam de illo, & in omnem circa regionem.

(c) Et conveniunt Joanni discipuli ejus de omnibus his. Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, & misit ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum autem venissent ad eum viri, dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curavit a languoribus, & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum. Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, & vidistis: quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mandantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: & beatus est quicumque non fuerit scandalizans in me.

(d) Et cum diceissent nuntii Joannis, cepit de Joanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollioris vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt, & delicis, in domibus Regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Utique dico vobis, & plusquam Prophetam. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te. Dico enim vobis: major inter natos mulierum Propheta Joanne Baptista nemo est: qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

(e) Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. Pharisei autem, & legisperiti consilium Dei spreverunt infameque, non baptizati ab eo. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis sibiis, & non saltatis; lamentavimus, & non plorastis. Venit enim Joannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, & bibens: & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum, amicus publicanorum, & peccatorum. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

(f) Rogabat autem illum quidam de pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum pharisæi discubuit. Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Jesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrum unguenti, & stans retro secus pedes ejus, lacrymis cepit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. Videns autem pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens: Hic si esset Propheta, sciret utique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Jesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister dic. Duo debitores erant cuidam feneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrique. Quis ergo cum plus diligit? Respondens Simon dixit: Estimo, quia is cui plus donavit: At ille dixit ei, Recte judicasti. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravit in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis suis terxit: osculum mihi non dedisti; hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos: Oleo caput meum non unxisti; hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. Et ceperunt qui simul accubebant dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace.

(a) **T**unc, Cum perfectioribus documentis suos resedisset discipulos, vadit Capharnaum, ibi prodigiola operaturus: Hic intelligendum est quia non antequam hæc unde dicitur: Cum autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intravit in Capharnaum. *Augustinus de Consens. Evangel. (Lib. 2. cap. 20.)* Hic intelligendum est quia non antequam hæc verba terminasset intravit, sed non esse expressum

sum post quantum temporis intervallum, cum illos sermones terminasset, intravit Capharnaum: ipso quippe intervallo leprosus ille mundatus est quem suo loco Mattheus interponit. *Ambrosius (Lib. 5. in Luc. cap. de fer. Centurionis.)* Pulchre autem ubi præcepta complevit, formam docet suorum præceptorum exequi: nam statim gentilis Centurionis servus Domino curandus offertur: unde sequitur: Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat micturus, qui ille erat pretiosus. Quod morituum dixerit Evangelista non sefellit, moriturus enim erat, nisi fuisset sanatus à Christo. *Eusebius. (2)* Strenuus siquidem in bellis erat iste Centurio, & militibus Romanis præfectus. Quia vero specialis serviens ejus domi languens jacebat, considerans quales Salvator erga ceteros virtutes agebat, in tanto languens, & judicans quod non secundum vires humanas hæc agebantur miracula, mirat ad eum ut ad Deum, non habito respectu ad apparens organum: quo cum hominibus conversabatur: unde sequitur: Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum suum. *Augustinus de Consens. Evangel. (Lib. 2. cap. 20.)* Quomodo ergo verum erit quod Mattheus narrat cap. 8. Accessit ad eum quidam Centurio, cum ipse non accesserit? (1) Ubi diligenter advertentes intelligamus, Mattheum non deseruisse usitatum modum loquendi: si enim ipsa perventio usitate dicitur per alios fieri, quanto magis accessus per alios fieri potest? Non ergo absurde Mattheus per alios factis accessu Centurionis ad Dominum, compendio dicere voluit, ipsum potius accessisse ad Christum, quam illos per quos verba sua misit: quia quo magis credidit, eo magis accessit. *Chrysostomus (hom. 27. in Matth.)* Quod etiam Mattheus dicit ibid. quod ipse dicit: Non sum dignus ut intres sub tectum domum meam; Lucas autem hic dicit, quoniam rogat ut veniat? Sed mihi videtur quod Lucas significat nobis Judæicas blandicias: Credibile enim est ut cum vellet abire Centurio, retraheretur à Judæis blandientibus, & dicentibus, quia nos cunctes duccemus eum: unde & eorum preces adulationibus plenas sunt, sequitur enim: At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes: Quia dignus est ut hæc illi præstet: diligigit enim gentem nostram, & synagogam ipse edificavit nobis. Decebat quidem ipsos dicere, quoniam ipse volebat venire, & supplicare, nos autem detenuimus, calamitatem videntes, & cadaver quod in domo jacebat: aut promere fidei ejus immensitatem; sed nolebant propter invidiam fidem viri detegere, ne magnus aliquis esse videretur cui preces porriguntur. Quod autem Mattheus significat ipsum Israelitam non esse, Lucas vero dicit, quoniam edificavit synagogam, non est contrarium: portus enim & Judæus non esse, & synagogam construxisse. *Beda (cap. 25. in Lucam.)* In hoc autem ostendunt, quia sicut nos Ecclesiam, sic etiam illi synagogam non conventum solummodo fidelium, sed etiam locum quo conveniebant sint (2) soliti appellare. *Eusebius.* Et seniores quidem Judæorum pro modicis sumptibus ad opus synagoga datis gratiam poseunt; sed Dominus non propter hoc, sed pro majori causa, volens scilicet generare creditulitatem in cunctis mortalibus per suam virtutem, se ipsum exhibuit: unde sequitur: *Jesus autem ibat cum illis. Ambrosius (Lib. 5. in Lucam de servo Centur.)* Quod utique non ideo faciebat, quia absens curare non poterat: sed ut formam tibi daret humilitatis imitandæ, ad Regulæ filium noluit pergere, ne videretur magis divitiis detulisse: hic ipse preterit, ne videretur in Centurionis famulo conditionem despexisse servilem. Centurio (3) vero militari tumore deposito, reverentiam sumit, & ad fidem faciliis, & ad honorificentiam promptus: unde sequitur: *Et cum non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine noli curari. Non enim hominis, sed Dei potestate conjecit dari à Christo hominibus sanitatem. Judæi quidem dignitatem ejus prætenderant, iste vero indignum se asserit, non solum beneficii, sed etiam interceptionis Domini: Non enim dignus sum ut sub tectum meum intres. Chrysostomus (hom. 27. in Matth.)* Postquam enim liberatus est à Judæorum tectis, tunc mitte dicens: Ne putes pro tectis me non venisse; sed indignum reputavi te domi recipere. *Ambrosius (ubi supra.)* Bene autem Lucas in occursum amicos dicit, esse à Centurione transmissos, ne presentia sua, & (4) generare Domini reverentiam videretur, & officio provocasse: unde sequitur: Propter quod, & meipsum non sum dignus arbitratus ut venirem ad te; sed dic tantum verbo, & sanabitur puer meus. *Chrysostomus (hom. 27. in Matth.)* Ubi attende Centurionem

(1) Nicolai habet Nisi. (2) Al. solliciti. (3) Al. enim. (4) P. Nicolai habet, & gravare Domini reverentiam videretur, & officio officio provocasse. **EX EDIT. P. NICOLAI.** (a) In Cat. Græc. PP. ...

regiam. (2) *Ambrosius*. Idoneum autem est dicere, quod septem resurrectiones ante dominicam narratur; quarum prima est filii Sareptanæ; secunda filii Suamitis; tertia quæ facta est in reliquis Elisei; quarta quæ facta est in Naim; quinta filia Archisynagogi; sexta Lazari; septima in Christi passione; tertia namque corpori sanctoam surrexerunt, octava est Christi, qui ex ipso morte remansit; uterius; in signum quod communis resurrectionis; quæ futura est in octava ætate, non tollitur morte, sed indissolubile permansit. *Beda* (cap. 26. in Lucam.) Defunctus autem qui extra portam civitatis multis est inuentibus; clarus; significat hominem in se habere eremum; septuaginta; & annorum mortem non cordis adhuc cubum tegentem. Sed ad multorum notitiam per locutionem; operis; & hinc; quæ per civitatis; & propinquitas. Portam enim civitatis; puto aliquem deservit esse corporibus; qui bene filius nucleus matris sepe fuisse perhibetur; quia una est ex multis; peritiam collecta mater Ecclesia; viduam tantem esse Ecclesiam; omnis anima qua se Domini morte redemptam monuit; (1) agnoscat. *Ambrosius* (Lib. V in Luc. cap. de filio viduæ fuit.) Hanc enim viduam populum turba circumseptam plus video esse quam feminam; (2) quæ resurrectionem uni-
 (c) *Cyrillus* (b) Miraculum quod omnes inhabitantes Judæam, & Galilæam severant; referunt sancto Baptiste quidam ex ejus discipulis; unde sequitur: *Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his.* *Beda* (cap. 26. in Luc.) Non simpliciter corde, ut opinor, sed invita diâ stimulante; nam & alibi (Joann. 3.) conqueruntur dicentes: „ Rabbi, qui eras testis, cum trans Jordanem, ecce hic baptizatus; & omnes veniunt ad eum. „ *Chrysostomus*, (c) Tunc autem magis ad eum erigimur cum incumbit necessitas; & ideo Joannes detrusus in carcerem; quando magis discipuli ejus indigebant Jesu; tunc mittit eos ad Christum; sequitur enim: *Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, & misit eos ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* *Beda* (ubi sup. par. 2. fin.) Non ait, Tu es qui venisti; sed Tu es qui venturus es? Et est sensus: Manda mihi, quia interficiendus ab Herode, & ad inferna

(1) *Al.* agnoscat. (2) *Sic omnia quæ consulerè potuimus exempla; implet autem sensum hoc modo P. Nicolai:* quæ resurrectionem unice adolescentis filii suis lacrimis meruerit impetrare; eo quod Ecclesia populum juniorem à pompa funeris revocat ad vitam, &c. (3) *Al.* corporis. (4) *Al.* jam resurgens à funere, & incipiens alia vita loqui.

Ex not. P. Nicolai. (5) *Maximus* in Car. Græc. PP. Perperam autem prius *Ambrosius* in textu notatur, & ad marginem ponebatur. *Maximus* abique ullo indice speciali; sed *Maximus* est Episcopus Græcus; & martyr; non *Maximus* Latinus, & Episcopus Taurinensis. (6) In Car. Græc. PP. (7) *Idem.*

descensus sum, utrum te & inferis debeam nuntiare, qui superis nuntiavi: an hoc non conveniat Filio Dei; & alium ad hæc sacramenta mittar: os? *Cyrillus*. (a) Sed omnino reprobanda est talis opinio: numquam enim reperimus sacram Scripturam disserere, quod infernalibus prænuntiaverit Baptista Joannes Salvatoris adventum. Illud etiam verum est dicere, quod non ignoravit Baptista virtutem mysterii incarnationis. Unigeniti: unde & hoc cum aliis noverat quod illuminaturus erat in inferno manentes; cum pro omnibus gustasset mortem tam vivis, quam mortuis. Sed quoniam sermo sacre Scripturæ hunc quidem prædixit venturum tanquam Deum; & Dominum; alii vero misit fuit sicut famulus ante Christum; ideo omnium Salvator. (1) & Dominus à Prophetis nominabatur. Qui venit, vel qui venturus est; secundum illud Psalmi 117. „ Benedictus qui venit in nomine Domini. „ & in Habacuc cap. 3. „ Post modicum qui venturus est, veniet, & non tardabit. „ Igitur divinus Baptista quasi nomen accipiens à sacra Scriptura; misit quosdam discipulorum suorum quaesituros an ipse sit qui venit, vel qui venturus est. *Ambrosius* (Lib. 5. in Luc. cap. de missione discip. Joann.) Sed quomodo fieri posset ut de quo dixerat (Joan. 1.) „ Ecce qui tollit peccatum mundi, „ adhuc eum Dei Filium esse non crederet? Aut enim insolentia est ei tribuere divina quæ nescit, aut de Dei Filio dubitate perdidit est. Nonnulli autem de ipso Joanne intelligunt magnum quidem ita Prophetam ut (2) Christum agnosceret; sed tamen non tanquam dubium, sed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitavit, sicut & Petrus dicens Matth. 16. „ Propterea tibi esto Domine, non fiet hoc. „ *Cyrillus*. (b) Vel ex dispensatione interrogat; (3) noverat enim ut præcursor passionis Christi mysterium; sed ut discipulis suis confisset quanta sit excellentia Salvatoris, ex propriis discipulis prædiores misit, quos præcepit sciscitari, & viva Salvatoris voce conicere, si ipse est qui expectabatur: unde subditur: *Cum autem ad eum venissent viri, dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Sciens autem ut Deus quo animo misisset eos Joannes, & causam adventus eorum, tunc temporis egit uberiora miracula:

(1) *Al.* omittitur, &. (2) *Al.* deest Christum. (3) *Al.* non erat. (4) *Al.* omittitur quod. (5) *P. Nicolai* habet Hæc ante Evangelium vel rara, vel nulla inveniuntur. (6) *Al.* operibus. (7) *Al.* totum se unum obtulisse. *Legit P. Nicolai* toto se unum, &c. Ex not. P. Nicolai. (a) Ubi supra. (b) In Thesuro Lib. 2. cap. 4. (c) In Car. Græc. ubi supra.

unde sequitur: *In ipsa autem hora curavit multos à languoribus; & plagis, & spiritibus malis, & cæcis multis donavit visum.* Non dicit eis expresse, Ego sum; sed dicit eos magis ad rei certitudinem, ut congrua ratione fidentes fidem ipsius revertantur ad eum qui misit eos: unde non ad verba, sed ad propolium mittentes responsum exhibuit: nam quaesitur: *Et respondens dicit illis: Euntes nuntiate Joanni quæ vidistis, & audistis;* quæ dicit: *Narrate Joanni quæ quidem audistis per Prophetas, consummari vero vidistis à me; ea enim tunc agebat quæ prædixerant Prophetae eum facturum; de quibus subditur: Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.* *Ambrosius* (ubi supra.) Plenum sane testimonium, quo Dominum Prophetæ cognosceret: de ipso enim fuerat prophetatum Psalm. 145. quia „ Dominus dat escam esurientibus, erigit cæcos, solvit compeditos, illuminat cæcos; „ & (4) quod qui ista facit, regnavit in æternum. Ergo non humanae iustæ, sed divinæ virtutis insignia sunt. (5) Hujus autem Evangelii exempla vel rara, vel nulla inveniuntur: unus Tobias oculos recepit; & hæc fuit Angeli non hominis medicina: Elias mortuam suscitavit; ipse tamen rogavit, & flevit: hic iussit: *Eliæ leprosum mundari fecit; non tamen ibi valet præcepti auctoritas, sed mysterii figura.* *Theophylactus* (hoc loco.) Sunt etiam hæc verba Esaiæ dicentis cap. 35. „ Deus ipse veniet, & salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt; tunc factus sicut cervus, claudus. „ *Beda* (cap. 27. in Luc.) Et, quod his non minus est, subditur: *Pauperes evangelizantur, pauperes scilicet spiritu, vel (6) opibus, intus illuminantur, ut inter divites, & egenos in prædicatione nulla distantia sit. Hoc magistri comprobavit veritatem, quando omnis qui apud eam salvati potest, equalis est.* *Ambrosius* (cap. de missione discipul. Joannis.) Sed tamen parva adhuc ista dominicæ resurrectionis exempla: plenitudo fidei crux Domini, obitus, sepultura est: unde addidit: *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Crux enim etiam electis scandalum posset asserre; sed nullum hoc majus divinæ personæ est testimonium: nihil enim est quod magis esse ultra humana videatur, quam (7) torum se obtulisse pro mundo. *Cyrillus* (c) Vel per hoc volebat ostendere quod quæcumque versabantur in

cordibus eorum; ab oculis ipsius effugere non
 quiverunt: ipsi enim erant qui scandalizaban-
 tur de ipso. *Ambrosius* (Lib. 6. tit. ut supra.)
 Myrtice autem in Joanne supra diximus typum
 esse legis, quæ prænantia fuit Christi. Mitte
 ergo Joannes discipulos suos ad Christum, ut
 supplementum scientiæ contempnantur, quia
 plenitudo legis est Christus. Et fortasse istud
 cipuli sunt duo populi, quorum unus ex Ju-
 daeis credidit, alter ex Gentibus; qui ideo
 credidit, quia vidit. Voluerunt ergo & isti
 videri: quia beati oculi qui vident. Cum au-
 tem venerint ad Evangelium, & cognoverint
 illuminari caecos, ambulare claudos, tunc de-
 ceant: Oculis nostris perspeximus: videmus
 enim nobis visibile quæ legimus; aut fortasse in
 epate quadam corporis nostri passionis: fides
 investigasse dominicæ sermone passionis: fides
 enim per paucos ad plures pervenit. Lex ergo
 Christi venturam annuntiat, Evangelii scrip-
 tura venisse confirmat.

(d) *Cyriacus* (e) Consecit Dominus, tam-
 quam hominum secreta cognoscens, aliquos die-
 turos: Si quis hæc ignorat Joannes Iesum,
 qualiter enim ostendebat nobis, dicens: Joan. 1.
 Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun-
 di? Ut igitur sanaret hanc passionem quæ
 eis acciderat, damnatum quod ex scandalo pro-
 cedebat, exclusit: unde dicitur: *Et cum disces-
 sisset nuntii Joannis, cepit dicere de Joanne ad
 turbas: Quid existis in deserto videre? Arundi-
 nem vento agitari? Quasi dicat: Mirati estis
 de Joanne Baptista, & plures petrexitis ad
 eum, percutientes tam longa deserti iunera:
 frustra siquidem si se levem ipsum exultatis,
 ut similis sit arundini declinanti quocumque agi-
 tar ventus. Talis enim esse videtur, si quæ cog-
 novit, ex levitate se ignorare faceret. *Titus*. (b)
 Non autem existis in desertum, ubi nulla iucun-
 ditas, civitatibus omisis, nisi de hoc vno cu-
 ram gerentes. *Græcus*. (c) Hoc autem post recep-
 tum discipulorum Joannis Dominus dixit: non
 enim presentibus eis proferte volebat Baptiste
 præconia, ne blandientes verba esse putarentur.
Ambrosius (Lib. 5. in Luc. cap. de laud. Joan.)
 Non otiose autem Joannis hic persona laudatur,
 qui vite amore posthabito, iustitiæ formam nec
 mortis terrore metavit. Deserto enim mundus
 hic comparari videtur, adhuc sterilis, adhuc
 incultus; in quem negat nobis Dominus: ita*

(1) *Al.* fragilis gloriæ secularis &c. (2) *Al.* subjecerit. (3) *Apud P. Nicolajum* est qui domi-
 nantur, & suorum operum æmulos receperunt.
 Ex edit. P. Nicol. (a) In Thesauris, ut supra. (b) Quod subjungitur ex Thro, non in Lucam.
 sed in Matth. forte habet, quo seipsum remittit; est Commentarius ille nunc non extet. (c) Nempe
 Simeon in Car. Græc. (d) Vel Simeon, ut supra. (e) In Thesauris, ut supra. (f) In The-
 sauro, ut supra.

vit, sed & presentem indicavit, dicens (Joan.
 1.) „Ecce agnus Dei.“ *Ambrosius*. (de lauda-
 tione Joannis ab excellentia cognitionis.) Ma-
 jor sane Propheta, in quo finis est Prophe-
 tarum: quia multi cupierunt videre quem iste
 conspexit, quem iste baptizavit. *Cyriacus*. (a)
 Cum igitur & à loco, & à vestibus, & ex con-
 cursu hominum morem ejus describeret: intro-
 ducit Propheta testimonium, dicens: *Hic est,
 de quo scriptum est*, scilicet in Malachia: *Ecco
 mitto Angelum meum. Titus*. Angelum appellat
 hominem, non quia natura esset Angelus, ho-
 mo enim naturaliter erat: sed quia opus Angeli
 exercebat, nuntiando Christi adventum. *Græ-
 cus*. (b) Quod autem subdit, *Ante faciem tuam*,
 propinquitatem designat, apparuit enim homi-
 nibus prope Christi adventum: quapropter &
 plusquam Propheta ipsum esse existimandum
 est: nam & hi qui in militibus collaterales sunt
 Regibus, digniores, & familiariores sunt. *Ambrosius*
 (ubi supra.) Viam autem Domino non
 solum nascendi secundum carnem ordine, fidei-
 que nuntio, sed etiam præcursum quodam para-
 vit passionis: unde sequitur: *Qui præparabit
 viam tuam ante te*. Si autem & Christus Pro-
 pheta, quomodo major hic omnibus? Sed inter
 mulieris, non virginis natos: major enim is fuit
 quibus equalis poterat esse forte nascendi: un-
 de sequitur: *Dico enim vobis: Major inter natos
 mulierum Propheta Joanne Baptista non est. Chry-
 sostomus* (hom. 38. in Matth.) Sufficit quidem
 Domini vox præbens testimonium præminen-
 tiæ Joannis inter homines; reperiet autem qui
 vult & rei veritatem consonam, si mensam ejus
 consideraverit, si vitam, si mentis excellentiam:
 velut enim qui cælitus descendisset, debebat
 in terra, fere nullam gerens curam de corpore,
 intellectualiter erectus in cælum, & soli Deo
 conjunctus, de nullo mundanorum sollicitus;
 sermo severus & lenis: nam cum populo Ju-
 daeorum viriliter, & ferventer, cum Rege au-
 dacter, cum propriis discipulis leniter confere-
 bat: nil frustra, vel leviter, omnia convenienter
 agebat. *Isidorus Abbas*. (c) Major etiam inter
 natos mulierum (1) Joannes, eo quod ab ipso
 matris viro prophetavit, & postus in tenebris
 lumen quod jam venerat non ignotavit. *Ambrosius*
 (ubi supra in fin.) Denique eo usque cum
 Dei Filio non (2) poterit Joannis esse ulla col-
 latio ut & infra Angelos æstimetur: unde se-
 quitur: *Qui autem minor est in regno Dei, major
 est illo. Bida* (cap. 27. in Luc.) Hæc senten-
 tia duobus modis potest intelligi: aut enim reg-
 num Dei appellavit quod nondum accepimus,
 in quo sunt Angeli; & quilibet in eis minor,
 major est quolibet iusto portante corpus, quod
 aggravat animam: aut si regnum Dei intelligi
 voluit hujus temporis Ecclesiam, seipsum Do-
 minus significavit, qui nascendi tempore minor
 erat Joanne, major autem divinitatis auctorita-
 re, & potestate dominica: proinde secundum
 primam expositionem, ita distinguitur: *Qui au-
 tem minor est in regno Dei*, ac deinde subinfertur,
major est illo; secundum posteriorem vero ita:
Qui autem minor est, ac deinde subinfertur, *in
 regno Dei major est illo. Chrysostramus* (hom. 38.
 in Matth.) Ut enim copia laudum Joannis oc-
 casionem Judæis non daret præferendi Joannem
 Christo, hoc subdidit. Ne autem putes quod
 comparative se dixerit majorem Joanne. *Ambrosius*.
 Alia enim est ista natura, nec humanis ge-
 nationibus comparanda: non potest enim homi-
 ni cum Deo ulla esse collatio. *Cyriacus*. (d)
 Myrtice autem cum Joannis prærogativam os-
 tendit inter natos mulierum, ponit ex opposito
 aliquid majus eo, scilicet qui per Spiritum
 Sanctum natus est Filius Dei: (3) regnum enim
 donum Dei Spiritus est. Quamvis ergo secun-
 dum operationem, & sanctitatem, minores su-
 mus his qui legis mysterium sunt assecuti, quos
 Joannes significat; tamen majora per Christum
 attingimus participes facti divinæ nature.

(e) *Chrysostramus* (hom. 38. in Matth.) Præ-
 missa commendatione Joannis, magnum phari-
 saeorum, & legisperitorum prodidit crimen, si
 nec post publicanos baptisma Joannis accepe-
 runt: unde dicitur: *Et omnis populus audiens,
 & publicani justificaverunt Deum, baptizati bap-
 tismo Joannis. Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap.
 1.) Justificatur Deus per baptismum, dum se
 homines peccata propria confitendo justificanti
 qui enim peccat, & confitetur Deo peccatum,
 justificat Deum, (4) cedens ei vincenni, ab eo-
 que gratiam sperans. In baptismo igitur justi-
 ficatur Deus, in quo est & confessio, & venia
 peccatorum. *Eusebius* (e) (Lib. 5. in Luc. in
 præfatione.) Quia etiam crediderunt, justifica-
 verunt Deum: apparuit enim eis justus in om-
 nibus quæ fecit. Pharisei autem repellendo
 Joannem, tamquam inobedientes, non conso-
 nabant Propheta dicenti Psalm. 50. „Ut justi-
 ficetis in sermonibus tuis:“ unde sequitur:
 E 2
 Ph-
 (1) *Al.* omittitur Joannes. (2) *Al.* poterat. (3) *Al.* regium enim &c. *Legit P. Nicolai* Reg-
 num enim Domini Dei Spiritus est. (4) *Al.* credens.
 Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) Vel Simeon, ut supra. (c) Scilicet Isidorus Pelusiora
 Lib. 1. epist. 33. quæ Prunichio inscribitur. (d) In Cat. Græc. PP. ut supra. (e) In Cat. Græc.
 ut supra.

Pharisæi autem, & legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Beda (cap. 27. in Luc.) Hæc verba sive ex persona Evangelizæ, sive ex persona Salvatoris, ut quibuidam placet, dicta sunt. Quod autem dicit, *In semetipsis*, vel contra semetipsos, significat quia qui gratiam Dei respuit, contra semetipsum facit. Vel ad semetipsos missum Dei consilium sulti, & ingrati vituperantur noluisse recipere. Consilium ergo est Dei, quod per passionem, & mortem Christi salvare decrevit; quod pharisæi, & legisperiti spreverunt. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. 1. circ. fin.) Non condemnamus ergo, sicut pharisæi, consilium Dei quod est in Joannis baptizate: hoc est consilium quod magni consilii Angelus reperit, Joannis consilium nemo contemnit, Dei consilium quis refuset? *Cyrillus*. (a) Erat autem quidam modus ludendi talis consuetus apud filios Judæorum: bipartebatur puerorum cætera, qui verum presentis vite desiderantes repentinam transmutationem, hi quidem canebant, hi vero mæcebant; sed nec gaudentibus congaudebant marcentes, nec qui gaudebant conformabant se stentibus; deinde arguebant se invicem improperantes incompassionis malitiam. Tale quid passim fuisse Judæorum plebem una cum principibus Christus innuebat: unde ex persona Christi subditur: *Cui ergo similes dicam homines generationis hujus, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus tibi, & non saltastis, lamentavimus, & non plorastis.* Beda (cap. 27. in Luc. à med.) Generatio Judæorum comparatur pueris, quia doctores olim Prophetas habebant, de quibus dicitur Psalm. 8. „ Ex ore „ infaniam, & lactentium perfecisti laudem. „ *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. 2.) Cantaverunt autem Prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resurgentes, sive ut threnis flebilibus Judæorum dura corda mulcentes. Hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur, sed in Hierusalem: ipsa est enim dominicum forum, in quo præceptorum celestium jura conduntur. *Gregorius Nisenus*. (b) Canticum autem, & lamentatio nil aliud est quam excessus, hoc quidem gaudii, illud vero ætatis. Resonat autem quædam consona melodia ex organo musico, secundum quam dum homo pede, & motu consono corporis commoveatur, intrinsecam dispositionem manifestat; & ideo dicit: *Lamen-*

(1) *Al.* non perfectum. (2) *Al.* et si non.

Ex edit. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Cat. Græc. ubi supra. Quod subjungitur ex Gregorio Niseno colligitur hom. 6. in Ecclesiastem super illud ex cap. 3. *Tempus plangendi, & tempus saltandi* versus finem. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) In Cat. Græc. PP. ex illius homiliis in Palmis.

tavimus, & non plorastis. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 11.) Hæc autem pertinent ad Joannem, & Christum. Quod enim dicit, *Lamentavimus: & non plorastis*, ad Joannem pertinet, cujus abstinentia à cibis, & portu luctum poenitentiae significabat: unde exponendo subdit: *Venit enim Joannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum; & dicitis, Daemonium habet.* *Cyrillus*. (c) Præsumunt criminari virum qualibet admiratione dignum: demonium habere dicunt mortificantiem legem peccati, quæ latet in membris. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 11.) Quod autem dixerat: *Cantavimus tibi, & non saltastis*, ad ipsum Dominum pertinet, qui utendo cum ceteris cibo, & potu, lætitiæ regni significabat: unde sequitur: *Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum.* Titus. Noluit enim Christus abstinere ab hujusmodi cibis, ne occasione daret hæreticis, qui dicunt creaturas esse malas, & vituperant carnes, & vinum. *Cyrillus*. (d) Ubi autem ponitur ostendere Dominum voratorem? Invenitur enim Christus ubique repitrem immoderantiam, & ad modicam ducere. Conversabatur autem cum publicanis, & peccatoribus: unde contra eum dicebant: *Amicus publicanorum, & peccatorum*: cum tamen nullatenus ipse posset in peccatum incidere, sed e contra fiebat eis causa salutis: non enim coinciditur sol radians super totam terram, & frequenter superveniens immundis corporibus; nec sol justitiae læderet conversando cum pravis. Nemo autem conetur comparare propriam mensuram dignitatis Christi; sed quilibet propriam fragilitatem considerans viret consortia talium prava namque colloquia mores corrumpunt bonos.

Sequitur: *Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.* *Ambrosius* (ubi supra non procul à princ.) Sapientia Dei Filius est per naturam, (1) non per profectum; quæ justificatur per baptismum, in eo quod non per contumaciam refutatur, sed per justitiam Dei munus agnoscitur. In eo ergo justificatio Dei est, (2) si non ad indignos, & obnoxios, sed ad innocentes, per ablutionem sanctos, & justos, videatur sua mœnera transulisse. *Chrysostomus*. (e) Filios autem sapientie dicit sapientes: consuevit enim Scriptura malos magis ex peccato, quam ex nomine iudicare, bonos autem filios appellare informatis

ris eos virtutis. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Bene autem dicit, *Ab omnibus*: quia circa omnes justitia reservatur, ut susceptio fiat fidelium, & ejectio perfidorum. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. cap. 11.) Vel quod dicit, *Justificata est sapientia ab omnibus filiis suis*, ostendit filios sapientie intelligere, nec in abstinentia, nec in manducando esse justitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam: non enim usus, sed concupiscentia reprehendenda est, dummodo congruus in generibus alimentorum his cum quibus ubi vivendum est.

(f) *Beda*. Quia superius dictum fuerat: *Et omnis populus audiens, & publicani justificaverunt Deum baptizati baptizati Joannis*, idem Evangelista, quæ verbis proposuerat, etiam factis astruit, justificatam scilicet sapientiam à justis, & poenitentibus, dicens: *Rogabat autem illum quidam pharisæus ut manducaret cum illo.* *Gregorius Nisenus* (homil. de muliere peccatrice.) Hæc conscriptio quemdam utilem intellectum sapit. Sunt enim plerique eorum qui se justificanti inflati suspicione vani sensus, priusquam veniat verum iudicium, separantes seipos velut agnos ab hædis, nec seeto, nec ecis cum plerisque communicare volentes, abominantes omnes quicumque non extremum, sed medium tenent callem in vita. Lucas ergo plus medicus animarum, quam corporum, ostendit ipsum Deum, & Salvatorem nostrum piissime alios visitantem: unde sequitur: *Et ingressus domum pharisæi discubuit*: non ut aliquid de vitis ejus fortior, sed ut impartiarum de justitia propria. *Cyrillus*. (a) Mulier autem inhoneste vite, promens autem fidelem affectum, venit ad Christum, quasi potentem veniam commissorum largiri: sequitur enim: *Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Jesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrum unguenti.* *Beda* (cap. 28. in Luc.) Alabastrum est genus marmoris candidi variis coloribus interincti, quod ad vasa unguentaria cavari solet, eo quod optime servare ea incorrupta dicatur. *Gregorius* in hom. (33. in Evang.) Quia enim hæc mulier turpitudinis suæ maculas alpevit, lavanda ad fontem misericordie cucurrit; convivantes non erubuit: nam quia semetipsam graviter erubescerat intus, nihil esse credidit quod verecundaretur foris. Discite quo dolore ardet quæ flere & inter epulas non erubescit. *Gregorius Nisenus*. (b) Indignitatem autem suam ostendens stabat post tergum dejectis lumbinis, & effusa coma, pedes amplectens, lacrymæque eos perfundens,

rebus tristem animum ostendebat, veniam implorans: sequitur enim: *Et stans retro secus pedes ejus lacrymis capit rigare pedes ejus.* *Gregorius* in hom. (33. in Ev.) Oculis enim tertena cupierat; sed hos jam per poenitentiam contereus flebat: capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed jam capillis lacrymas tergebat: unde sequitur: *Et capillis capitis sui tergebat*: ore superba dixerat; sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat: unde sequitur: *Et osculabatur pedes ejus*: unguentum sibi pro odore suæ carnis exhibuit: quod ergo sibi turpius exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat: unde sequitur: *Et unguento ungebat.* Quor ergo in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Converterit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum Deo serviret in poenitentia quicquid ex se Deum contempserat in culpa. (c) Sic igitur meretrix effecta est honestior virginibus: postquam enim accepta est poenitentia, exarsit in Christi amorem. Et hæc quidem quæ dicta sunt agebantur exterius; quæ vero revolvebat ejus intentio, multo ferventiora his erant, quæ solus Deus inspiciebat. *Gregorius* (in hom. 33. in Evang.) Hæc autem pharisæus intuens despicit, & non solum venientem peccatricem mulierem, sed etiam suscipientem Dominum reprehendit: *Videns autem pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Si hic esset Propheta, sciret utique quæ & qualis mulier est quæ tangit eum.* Ecce pharisæus veraciter apud se superbus, & fallaciter justus, ægrum reprehendit de ægritudine, & medicum de subventione: quæ profecto mulier, si ad pharisæi pedes venisset, calcibus repulsa discederet. Inquinari enim se alieno peccato crederet, quia hunc veta sua justitia non replebat. Sic & quidam sacerdotali officio præditi, si quid forsasse juste exterius vel tenuiter egerint, protinus subjectos despiciunt: & peccatores quousque in plebe positos dedignant. Necessè est autem ut cum peccatores quousque conspiciamus, nosmetipsos prius in eorum calumnie desicemus, quia forsasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus. Oportet autem ut sollicite discernamus quis distractionem deprimus vitis, compassionem naturæ. Si enim sciendus est peccator, nutriendus est proximus; cum vero jam per poenitentiam petierit ipse quod fecit; jam nolere proximus peccator non est, quia hic in se punit quod justitia divina reprehendit. Inter duos ergo ægros medicus adest; sed unus in febre sensum tenebat, alter sensum perdidit: mentis: illa quippe flebat quod fe-

Ex edit. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) Ibidem. (c) *Chrysostomus* hom. 6. in Marth. Ejus nomine prætermisso, prius confundebantur ista cum prædictis, quasi etiam ex Gregorio essent.

fecerat; phariseus autem de falsa iustitia elatus, vim suæ valetudinis exaggerabat. *Titus*. Dominus autem non verba ejus audiens, sed cognationes insipientis; Dominum se Prophetarum ostendit: unde sequitur: *Et respondens Jesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. Glossa.* (a) Quod quidem dixit ejus cogitationi respondens. Phariseus autem ex verbis Domini attentior est factus: unde dicitur: *At ille dicit Magister dic. Gregorius* (hom. 33. ut supra.) De duobus autem ei debitoribus paradigma opponitur, quorum unus minus, alius amplius debet: unde sequitur: *Duo debitoribus erant eandem feneratori: unus debebat denarios quingentos. & alius quinquaginta. Titus*. Quasi dicat: Neque tu abique debito es; quid igitur si in paucioribus tenens? Non superbis, quia tu quoque venia egres: unde de venia subdit, dicens: *Non habentibus autem illis unde reddere, donavit utrisque. Glossa.* Nullus enim potest per seipsum à debito peccati liberari, nisi divina gratia veniam consequatur. *Gregorius* in hom. (33. ut supra.) Utrorumque autem debito dimisso, quis amplius largiorem debuit diligit, phariseus interrogatur: sequitur enim: *Quis ergo pius eum diligit? Quibus verbis protinus ille respondit: Alimo quia ei cui pius donavit. Qua in re notandum est, quod dum sua sententia phariseus convincitur, quasi phreneticus funem porat ex quo ligitur: unde sequitur: *At ille dixit ei, Recte iudicasti. Enumerantur autem ei bona peccatricis, enumerantur & mala falsi iusti: unde sequitur: Et conversus ad mulierem, dixit Simon: Vides hanc mulierem? Intra vi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, hæc autem lacrymis rigavit pedes meos. (b) Ambrosius* (ubi sup.) Quasi dicat: Facilis est usus aquarum, non est facilis lacrymarum effusio: tu promptis non est usus, hæc effudit non prompta: lavans lacrymis pedes meos, lavit maculas proprias; terxit comis, ut per caras sibi assumat sacros sudores; & quibus venata est ad peccatum juventutem, venata est sanctitatem. *Chrysostomus* (hom. 6. in Math.) Sicut autem tibi vehementer imber prorumpit, sic ferentia, sic facily effusis apparet tranquillitas, & perit cilio reatum, & siq; per aquam, & spiritum; sic per lacrymas, & confessionem denovo mandamur: unde sequitur: *Propter quod dico tibi: remittuntur tibi peccata multa: quoniam dilexisti multum. Nam qui vehementer se ingesserunt malis, rursus & bonis vehementer insistent, consili ad quod debita se obligaverint. Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Tanto ergo amplius peccati rubigo*

consumitur; quanto peccatoris cor magno caritatis igne concrematur. *Titus*. Contingit autem sæpius eum qui multum peccavit, per confessionem purgari; pauca vero peccantem, ex arrogantia non venire ad confessionis remedium: unde sequitur: *Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Chrysostomus* (hom. 38. in Math.) Opus est ergo nobis ferventi anima, quia nihil impedit hominem fieri magnum. Nullus ergo constitutorum in peccatis desperet, nemo virtuosus dormitet: nec hic confidat, sæpe enim meretrix præcedet eum; nec ille diffidat, possibile namque est eum etiam primos superare: unde & hic subditur: *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata tua. Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Ecce quæ ad medicum venerat ægra sanata est, sed de salute ejus adhuc alii agrotant; sequitur enim: *Et ceperunt qui simul accumbebant dicere intra se: Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Sed celestis medicus ægros non respicit, quos etiam de medicamento fieri deteriores vidit; eam autem quam sanaverat, per pietatis suæ sententiam confirmat: unde sequitur: *Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: quia scilicet hoc quod petiit, posse (1) se accipere non dubitavit. Theophylactus* (circ. fin. Comm. in 7. cap.) Postquam autem ei peccata dimisit, non sistit in remissione peccati, sed adjicit operationem boni: unde subditur, *Vade in pace, id est in iustitia, quia iustitia est pax hominis ad Deum, sicut peccatum est inimicitia inter Deum & hominem; quasi dicat: Operare omnia quæ ad pacem Dei te ducunt: Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de muliere peccatrice.) Hoc autem loco plerique pati videntur scrupulum questionem: utrum videantur Evangelistæ discordare de fide. *Græcus*. (c) Quia enim quatuor Evangelistæ dicunt Christum unctum fuisse unguento à muliere: tres putio fuisse mulieres ex personarum qualitate, ex modo agendi, ex differentia temporum. Joannes quidem narrat idē Mariæ sorore Lazari, quoniam sex diebus ante pascha unxit pedes Jesu in propria domo. At Matthæus cap. 26. postquam Dominus dixerat, Sciis, quia post biduum fiet pascha, subdit, quod in Bethania in domo Simonis leprosi mulier fudit unguentum super Domini caput; non autem unxit pedes, ut Mariæ Marcus etiam (a) Matthæo similiter. Lucas autem non circa tempus paschæ, sed in medio Evangelii hoc refert. Chrysostomus autem binas asserit has mulieres fuisse; unam quidem quæ convenerit in Jopanne, alteram vero cujus mentio fit*

à tribus. *Ambrosius* (in de muliere peccatrice.) Hanc ergo mulierem inducit Matthæus supra caput Christi effundentem unguentum; & ideo noluit dicere peccatricem: nam peccatrix, secundum Lucam, supra Christi pedes effudit unguentum. Potest ergo non eadem esse, ne sibi contrarium Evangelistæ dixisse videantur. Potest etiam quæstio meriti, & temporis diversitate dissolvi, ut adhuc illa peccatrix sit, jam ista perfectior. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 39.) Eandem enim Mariam bis hoc fecisse, arbitror intelligendum, semel scilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum humilitate, & lacrymis meruit remissionem peccatorum. Unde Joannes, cum de Lazaro resuscitando cepisset loqui, antequam veniret in Bethaniam dicit cap. 11. Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, & terxit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur. Jam itaque hoc Mariæ fecerat. Quod autem in Bethania rursum fecit, aliud est, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur ab aliis tribus. *Gregorius* in hom. 133. in Evang.) Mystico autem intellectu phariseus de falsa iustitia præsumens Judæum populum, peccatrix mulier, sed ad vestigia Domini veniens, & plotans conversam gentilitatem designat. *Ambrosius* (ubi sup. Lib. 6. in Luc. cap. 3.) Vel princeps hujus sæculi quidam leprosus est, domus autem Simonis leprosi terra est: ergo Dominus ex illis superioribus locis descendit in terram: neque enim sanari potuisset hæc mulier, quæ speciem habet animæ, vel Ecclesie, nisi Christus venisset in terram. Merito autem speciem accipit peccatricis, quia Christus quoque formam peccatoris accepit. Itaque si constitutus animam fideliter appropinquante Deo, non peccatis turpibus, & obsecris, sed ple (1) fervientem Dei Verbo, habentem immaculatam fiduciam castitatis, ad ipsam Christi caput ascendit: caput autem Christi Deus est. Sed qui caput non tenet Christi, ille pedes tenet. Peccator ad pedes, justus ad caput. Habet tamen etiam ea quæ peccavit unguentum. *Gregorius* (homil. 33. in Evang.) Quid aliud unguento nisi bonus odor opinionis exprimitur? Si igitur recta opera agimus, quibus opinione boni odoris Ecclesiam respergamus, quid in corpore Domini nisi unguentum fundimus? Sed secus pedes mulier stetit: contra pedes enim Domini steterimus, cum in peccatis positi, ejus itineribus remitebamur; sed si ad veram penitentiam post peccata convertimur, jam retro secus pedes stamus, quia

ejus vestigia sequimur quem impugnavimus. *Ambrosius* (Lib. ut sup. de muliere peccatrice.) Deser & tu post peccata penitentiam; ubi cumque audieris Christi nomen, occurre; in cuius cumque interiori domum Jesum intrasse cognoveris, & ipse festina; cum repereris sapientiam, cum repereris iustitiam in aliquibus peccatoribus recumbentem, accurre ad pedes hoc est, vel extremam partem quere sapientie lacrymis confidere peccata. Et fortasse ideo non lavit pedes suos Christus, ut eos lacrymis nos lavemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lavare delictum, sed etiam Verbi celestis rigore vestigium; ut gressus ejus nobis exuberent. Bonæ lacrymæ, in quibus non solum redemptio peccatorum, sed etiam iustitiam relictio est. *Gregorius* (hom. 33. ut sup.) Lacrymis enim Domini pedes rigamus, si quibuslibet ultimis membris Domini compassionis affectu inclinemur. Capillis pedes Domini terimus, quando sanctis ejus, quibus ex caritate compatiuntur, ex his quæ nobis superfluitant, miseremur. *Ambrosius* (ubi supra.) Expande etiam capillos, sterna anie eum omnes corporis tui dignitates; non mediocres capilli sunt qui possunt pedes tergere Christi. *Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Osculari mulier pedes, quos terxit: quod nos quoque (2) plane agimus, si studiosè diligimus quos ex largitate continemus. Potest quoque per pedes ipsam mysterium incarnationis ejus intelligi. Osculamur igitur Redemptoris pedes, cum mysterium incarnationis ejus ex toto corde diligimus. Unguento pedes unguimus, cum ipsam humilitatis ejus potentiam sacri eloquii bona opinione prædicamus. Sed hoc etiam phariseus vidit, & invidit: quia cum Judæicus populus gentilitatem Deum prædicare conspiceret, sua apud se malicia tabescebat. Sic autem phariseus retanditur ut per eum perfidus ille populus ostendatur: quia videlicet infidelis ille populus nec ea quæ extra se erant, unquam pro Domino tribuit; conversa autem gentilitas pro eo non solum reum substantiam, sed etiam sanguinem fudit: unde phariseo dicit: *Aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos.* Aqua quippe extra nos est, lacrymarum humor intra nos est. Infidelis etiam ille populus Deo osculum non dedit, quia ex caritate eum amare noluit cui ex timore servivit, osculum quippe dilectionis est signum; vocata autem gentilitas Redemptoris sui vestigia osculari non cessat, quia in ejus continuo amore suspirat. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de muliere

(1) Al. omittitur se. (2) Al. Matthæus. (3) Non est in Glossa quæ nunc extat. (b) Titus Bostrensis. (c) Nempe Severus Antiochenus in Car. Græc. PP.

(1) Al. servitorem. (2) Al. plene.

pec.) Non mediocrius autem hæc meriti est, de qua dicitur: *Ex quo intravi, non cessavi osculari pedes meos*: (1) ut aliud nisi sapientiam loqui nesciat, nisi iustitiam diligere, nisi castitatem habere, nisi pudicitiam osculari. *Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Phariseo autem dicitur: *Oleo caput meum non unxisti*: quia ipsam quoque divinitatis potentiam, in qua se Judaicus populus credere spondit, digna laude predicare neglexi: *hæc autem unguento unxit pedes meos*: quia dum incarnationis ejus mysterium gentilitas credidit, summam laudem ejus etiam (2) ima prædicavit. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. de mulie. in grad. paulo ante fin.) Beatus qui potest & oleo ungere pedes Christi; sed beatorum qui ungit unguento: multorum enim florum in unum collecta (3) spargit: & fortasse istud unguentum non potest alius nisi Ecclesia sola de terra, quæ diversi spiraminis innumerabiles habet flores: & ideo nemo potest tantum diligere quantum illa quæ in pluribus diligit. In domo autem pharisæi, idest in domo legis, & prophetæ, non pharisæus, sed Ecclesia iustificatur: pharisæus enim non credit, ista credebatur: lex mysterium non habet, quo occultata mandantur; & ideo quod in lege minus est,

consummatur in Evangelio. Duo autem debitores, duo populi sunt feneratori illi thesauri caelestis obnoxii. Non materiale autem feneratori huic debemus pecuniam, sed meritoriam (4) examina, æra virtutum; quarum merita gravitatis pondere, iustitiæ specie, sono confessionis expendantur. Non mediocrius autem est iste denarius, in quo Regis imago formatur. Væ mihi si non habuero quod accipi; aut quia difficile quisquam est qui feneratori huic debitum integrum possit exolvere, væ mihi si non periero concedi mihi debitum. Sed quis est populus iste qui amplius debet, nisi nos, quibus amplius creditum est? Illis credita sunt eloquia Dei: nobis creditur virginis partus Emmanuel, idest Nobiscum Deus, Domini crux, mors, resurrectio. Itaque non est dubium quod plus debet qui plus accipit. Secundum homines plus fortasse offendit qui plus debuit; sed per misericordiam Domini causa mutatur, ut amplius diligit qui amplius debuit, si tamen gratiam consequatur. Et ideo, quoniam nihil est quod digne Deo referre possimus, væ mihi & si non dilexero. Reddamus ergo amorem pro debito: vestrum enim diligit cui donatur amplius.

- (1) Al. ut aliquis. (2) Al. omittitur ima. (3) Al. sparsit. Supplet autem sic P. Nicolai: multorum enim florum in unum collecta gratia spargit varias odororum suavitates: & fortasse, &c.
(4) Al. examinata æra.

CAPUT VIII.

(a) **ET** factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates, & castella prædicans, & evangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curate à spiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

(b) Cum autem turba plurima conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exiit qui seminat, seminare semen suum; & cum seminat, aliud cecidit secus viam; & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud: & aliud cecidit supra petram; & natum aruit, quia non habebat humorem; & aliud cecidit inter spinas & simul exorta spinæ suffocaverunt illud: & aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Nam quod supra petram, hi sunt qui cum audiverint, cum gaudio suscipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono, & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.

(c) Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed

supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non est enim occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam veniat. Videte ergo quid audiat. Qui enim habet, dabitur illi; & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

(d) Venerunt autem ad illum mater, & fratres ejus, & non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatur est illi: Mater tua, & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.

(e) Factum est autem in una dierum, & ipse ascendit in naviculam, & discipuli ejus, & ait ad illos: Transitemus trans stagnum. Et ascenderunt. Et navigantibus illis, obdormivir; & descendit procella venti in stagnum, & compellebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor; perimus. At ille surgens increpavit ventum, & tempestatem aquæ; & cessavit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei?

(f) Et navigaverunt ad regionem Gerazænorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de navi egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium jam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Isne vidit Jesum, procedit ante illum, & exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, & tibi est Jese Fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me torques. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine: multis enim temporibus arripiebat illum, & viaciebatur catenis, & compedibus custoditus; & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogavit autem illum Jesus dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum. Et rogaverunt illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos; & impetu abijt grex præceps in stagnum, & suffocatus est. Quod ut viderunt factum qui pascebant fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas. Exierunt autem videre quod factum est; & venerunt ad Jesum, & invenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes ejus, & timebant. Nuntiaverunt autem illis & qui viderant, quomodo sanctus factus esset a legionibus. Et rogaverunt illum omnis multitudo Gerazænorum ut disceret ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. Et rogavit illum vir, à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus dicens: Rede in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abijt per universam civitatem, prædicans quanta fecisset illi Jesus.

(g) Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir cui nomen Jairus, & ipse princeps synagogæ erat, & cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus: quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, à turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti ejus; & confestim stetit fluxus sanguinis ejus. Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & quis cum illo erant: Præceptor, turba te comprimunt, & affligunt; & dicis: Quis me tetigit? Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem de me exisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procedit ante pedes ejus, & ob quam causam tetigit eum, indicavit coram omni populo, & quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pacem.

(h) Adhuc illo loquente venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Jesus autem audito hoc verbo, respondit patris puellæ: Noli timere: crede tantum, & salva erit. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem, & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum scientes quia mortua esset. Ipse autem tenens manum ejus, clamavit dicens: Puella, surge, & reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare. Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

pec.) Non mediocrius autem hæc meriti est, de qua dicitur: *Ex quo intravi, non cessavi osculari pedes meos*: (1) ut aliud nisi sapientiam loqui nesciat, nisi iustitiam diligere, nisi castitatem habere, nisi pudicitiam osculari. *Gregorius* (hom. 33. in Evang.) Phariseo autem dicitur: *Oleo caput meum non unxisti*: quia ipsam quoque divinitatis potentiam, in qua se Judaicus populus credere spondit, digna laude predicare neglexi: *hæc autem unguento unxit pedes meos*: quia dum incarnationis ejus mysterium gentilitas credidit, summam laudem ejus etiam (2) ima prædicavit. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. de mulie. in grad. paulo ante fin.) Beatus qui potest & oleo ungere pedes Christi; sed beatorum qui ungit unguento: multorum enim florum in unum collecta (3) spargit: & fortasse istud unguentum non potest alius nisi Ecclesia sola de terra, quæ diversi spiraminis innumerabiles habet flores: & ideo nemo potest tantum diligere quantum illa quæ in pluribus diligit. In domo autem pharisæi, idest in domo legis, & prophetæ, non pharisæus, sed Ecclesia iustificatur: pharisæus enim non credit, ista credebatur: lex mysterium non habet, quo occultat mandantur; & ideo quod in lege minus est,

consummatur in Evangelio. Duo autem debitores, duo populi sunt feneratori illi thesauri caelestis obnoxii. Non materiale autem feneratori huic debemus pecuniam, sed meritoriam (4) examina, æra virtutum; quarum merita gravitatis pondere, iustitiæ specie, sono confessionis expendantur. Non mediocrius autem est iste denarius, in quo Regis imago formatur. Væ mihi si non habuero quod accipi; aut quia difficile quisquam est qui feneratori huic debitum integrum possit exolvere, væ mihi si non periero concedi mihi debitum. Sed quis est populus iste qui amplius debet, nisi nos, quibus amplius creditum est? Illis credita sunt eloquia Dei: nobis creditur virginis partus Emmanuel, idest Nobiscum Deus, Domini crux, mors, resurrectio. Itaque non est dubium quod plus debet qui plus accipit. Secundum homines plus fortasse offendit qui plus debuit; sed per misericordiam Domini causa mutatur, ut amplius diligit qui amplius debuit, si tamen gratiam consequatur. Et ideo, quoniam nihil est quod digne Deo referre possimus, væ mihi & si non dilexero. Reddamus ergo amorem pro debito: vestrum enim diligit cui donatur amplius.

- (1) *Al.* ut aliquis. (2) *Al.* omittitur ima. (3) *Al.* sparsit. *Supplet autem sic P. Nicolai*: multorum enim florum in unum collecta gratia spargit varias odororum suavitates: & fortasse, &c.
(4) *Al.* examinata æra.

CAPUT VIII.

(a) **E**T factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates, & castella prædicans, & evangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

(b) Cum autem turba plurima conveniret, & de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exiit qui seminat, seminare semen suum; & dum seminat, aliud cecidit secus viam; & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud: & aliud cecidit supra petram; & natum aruit, quia non habebat humorem; & aliud cecidit inter spinas & simul exortæ spinæ suffocaverunt illud: & aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant. Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Nam quod supra petram, hi sunt qui cum audiverint, cum gaudio suscipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi sunt qui in corde bono, & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.

(c) Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed

supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. Non est enim occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam veniat. Videte ergo quid audiat. Qui enim habet, dabitur illi; & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

(d) Venerunt autem ad illum mater, & fratres ejus, & non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatur est illi: Mater tua, & fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei, hi sunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.

(e) Factum est autem in una dierum, & ipse ascendit in naviculam, & discipuli ejus, & ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. Et navigantibus illis, obdormivir; & descendit procella venti in stagnum, & compellebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor; perimus. At ille surgens increpavit ventum, & tempestatem aquæ; & cessavit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediant ei?

(f) Et navigaverunt ad regionem Gerazænorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de navî egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium jam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Isne vidit Jesum, procedit ante illum, & exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, & tibi est Jeshu Fili Dei altissimi? Obsecro te, ne me torques. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine: multis enim temporibus arripiebat illum, & viaciebatur catenis, & compedibus custoditus; & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogavit autem illum Jesus dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio: quia intraverant dæmonia multa in eum. Et rogaverunt illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos; & impetu abijt grex præceps in stagnum, & suffocatus est. Quod ut viderunt factum qui pascebant fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas. Exierunt autem videre quod factum est; & venerunt ad Jesum, & invenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes ejus, & timebant. Nuntiaverunt autem illis & qui viderant, quomodo sanctus factus esset a legionibus. Et rogaverunt illum omnis multitudo Gerazænorum ut disceret ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. Et rogavit illum vir, à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus dicens: Rede in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abijt per universam civitatem, prædicans quanta fecisset illi Jesus.

(g) Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir cui nomen Jairus, & ipse princeps synagogæ erat, & cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus: quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, à turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti ejus; & confestim stetit fluxus sanguinis ejus. Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & quis cum illo erant: Præceptor, turba te comprimunt, & affligunt; & dicis: Quis me tetigit? Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis: nam ego novi virtutem de me exiisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procedit ante pedes ejus, & ob quam causam tetigit eum, indicavit coram omni populo, & quemadmodum confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pacem.

(h) Adhuc illo loquente venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Jesus autem audito hoc verbo, respondit patris puellæ: Noli timere: crede tantum, & salva erit. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem, & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum scientes quia mortua esset. Ipse autem tenens manum ejus, clamavit dicens: Puella, surge. Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare. Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

In theatro; quasi dicat: Ne consideretis quod manemus in modica parte mundi, eritis enim omnibus noti: quia tantam virtutem impossibile est latere. *Maximus.* (a) Vel forsan seipsum appellat Dominus lucernam radiantem cunctis habentibus domum, id est mandam, cum sic naturaliter Deus, & factus dispensatione caro; & sic quasi lux retinetur in testa carnis per mediam animam, sicut per lychnum ignis in testa lucernæ. Vocat autem candelabrum Ecclesiam, supra quam Verbum divinum effulgens, quasi quendam domum illuminat radiis veritatis. Dixit autem similitudinarius vas, aut lectum, corporalem cultum legis, sub quo contineri non vult. *Beda.* (cap. 30. in Luc.) Instanter autem nos Dominus docet verbo auscultare, ut & notio illud pectore continue ruminare, & alieno tractare sufficimus audiri: unde sequitur: *Videte ergo quid auditis. Qui enim habet, dabitur illi; & qui nunc non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.* Quasi dicat: Totâ intentione verbo quod auditis operam date: quia qui amorem habet verbi, dabitur illi & sensus intelligendi quod amat; at qui verbi audiendi amorem non habet, etiam vel naturali ingenio, vel literario cillere se putaverit exercitio, nulla sapientie dulcedine gaudebit. Sæpe enim desidiosus ingenium accipit, ut de negligentia justus puniatur: quia quod sine labore assequi (1) potuit, scire contemnit; & nonnumquam studiose tarditer intelligentie premittit, ut eo majora præmia retributionis inveniat, quo magis studio inventionis alaborat.

(a) *Titus.* (b) Dericidius cognatis carnalibus, Dominus insistebat doctrinæ paternæ. Quia vero desiderabat propter absentiam, accedunt ad eum: unde dicitur: *Venerunt autem ad illum mater, & fratres ejus, & non poterant adire cum præ turba.* Si audieris de fratribus Domini, (2) addice pietatem, & intellige gratiam: nullus enim secundum divinitatem Salvatoris frater est, unigenitus enim est; sed pietatis gratia communicavit nobis in carne, & sanguine, & factus est frater noster, cum esset naturaliter Deus. *Beda.* (cap. 30. in Lucam.) Fratres tamen Domini secundum carnem dicuntur non filii B. Mariæ genericis Dei secundum Elydidum, nec filii Joseph de alia uxore secundum quoddam putandi sunt; sed eorum potius intelligendi sunt esse cognati. *Titus.* (c) Putabant autem fratres ejus quod cum eorum audiret præsentiam, dimitteret populum, reveritus maternum nomen, & flexus amore materno: unde sequitur: *Et*

numlatum est illi: Mater tua, & fratres tui foris stant, volentes te videre. *Chrysostronus* (hom. 45. in Matth.) Considera quale erat, affante ei toto populo; & ab ore ejus pendente, jam inchoata doctrina, eum foras extrahere. Ob hoc Dominus quasi increpando respondit: sequitur (3) enim: *Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, & fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt, & faciunt.* *Ambrosius* (Lib. VI. in Luc. cap. de respon. Jesu.) Moraliter rugiter, qui de se ceteris præbet exemplum, præscriptis ceteris quoniam qui non reliquerit patrem, aut matrem suam, non est Filio Dei dignus, sententia huic ipse primus se subiecit, non quod maternæ reseruat pietatis obsequio: ipsius enim præceptum est Exod. 21. „ Qui non honorificaverit patrem & matrem, morte moriatur, sed quia paternis se mysteris amplius quam maternis affectibus debere cognoscit. Neque tamen injuriose reseruat parentes, sed religiosius copulæ mentium docentur esse quam corporum. Ergo hic non, ut quidam heretici tendiculis accipias, a Christo videbantur, decebat etiam ipsos sensum in beneficiis Christi delectari: non enim similiter quis considerat quæ sunt in alienis corporibus ut in suo: & ideo Dominus discipulos & mari, & venit exposuit: unde dicitur: *Factum est autem in una diebus, & ipse ascendit in unam naviculam, & discipuli ejus; & ait ad illos: Transitemus trans stagnum: & ascendunt.* *Chrysostronus* (hom. 29. in Matth.) Vitan quidem Lucas questionem quæ sibi fieri posset de temporum ordine, dicit eum in una dierum intrasse naviculam. *Cyrillus.* (b) Si autem vigilante Domino accidisset tempestas, vel non timuissent discipuli, vel non exhorruissent, vel non credidissent eum posse tale aliquid facere. Quia propter dormit, præstans tempus timori: Sequitur enim: *Navigantibus autem illis, obdormivit, & descendit procella venti in stagnum.* *Ambrosius* (Lib. VI. in Luc. cap. de ascensu Jesu in navim.) Supra habes, quia periclitabatur in oratione; quomodo hic in tempestate dormit? Sed exprimitur securitas (2) portatus, quomodo omnibus solus intrepidus quiescebat; sed quiescebat corporis somno, cum intenderet divinitatis mysterio: nihil enim sine Verbo fit. *Cyrillus.* (c) Cum magna autem dispensatione videtur esse periclitum ne mox postquam tempestas invadere cepit naviculam, quærent ab eo suffragium, sed postquam malum invaluit, ut manifestior fiat divina majestatis potestas: unde dicitur: *Et compellebantur,*

Je-

(1) *Al.* poterit. (2) *Al.* adice. (3) *Al.* deest enim.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. non ex Commentario in hunc locum, sed in Matth. de quo non pro hujus loci explanatione remittit; sed non extat. (c) Ibidem.

Jesu.) Mystice autem non debuit foris stare qui Christum quærebat: unde & ille ait Psal. 33. „ Accedite ad eum & illuminamini. Si enim foris staret, nec ipse agnosceretur parentis: & propter nostrum fortale non agnosceretur exemplum, quemadmodum nos non agnosceretur, si foris staret. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonstrat Judæos, ex quibus est Christus secundum carnem, Ecclesiamque synagogæ reddidit præferendam. *Beda.* (cap. 31. in Luc.) Iritis enim eo docentes venientes intrare nequeunt, cuius spiritaliter intelligere dicitur negligunt. *Præoccupans* autem turba intravit in domum quia differente Judæa, Gentilitas confluxit ad Christum. Foris autem stantes volans Christum videre, qui spiritaliter in lege sensum (1) non quærentes, scilicet ad custodiam literæ foris fixerant, & quasi Christum potius ad docenda carnalia cogunt exire quam se ad discenda spiritalia consentiant intrare.

(e) *Cyrillus.* (a) Quia discipuli omnes benedictos a Christo videbant, decebat etiam ipsos sensum in beneficiis Christi delectari: non enim similiter quis considerat quæ sunt in alienis corporibus ut in suo: & ideo Dominus discipulos & mari, & venit exposuit: unde dicitur: *Factum est autem in una diebus, & ipse ascendit in unam naviculam, & discipuli ejus; & ait ad illos: Transitemus trans stagnum: & ascendunt.* *Chrysostronus* (hom. 29. in Matth.) Vitan quidem Lucas questionem quæ sibi fieri posset de temporum ordine, dicit eum in una dierum intrasse naviculam. *Cyrillus.* (b) Si autem vigilante Domino accidisset tempestas, vel non timuissent discipuli, vel non exhorruissent, vel non credidissent eum posse tale aliquid facere. Quia propter dormit, præstans tempus timori: Sequitur enim: *Navigantibus autem illis, obdormivit, & descendit procella venti in stagnum.* *Ambrosius* (Lib. VI. in Luc. cap. de ascensu Jesu in navim.) Supra habes, quia periclitabatur in oratione; quomodo hic in tempestate dormit? Sed exprimitur securitas (2) portatus, quomodo omnibus solus intrepidus quiescebat; sed quiescebat corporis somno, cum intenderet divinitatis mysterio: nihil enim sine Verbo fit. *Cyrillus.* (c) Cum magna autem dispensatione videtur esse periclitum ne mox postquam tempestas invadere cepit naviculam, quærent ab eo suffragium, sed postquam malum invaluit, ut manifestior fiat divina majestatis potestas: unde dicitur: *Et compellebantur,*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* omittitur non. (2) *Al.* tempestatis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ut ex Cyrillo prius norabatur, sed est in Chrysostrono post prædicta. (c) Ut supra. (d) Ibidem. (e) Ubi supra. (f) *Cyrillus*, non *Ambrosius*, ut perperam antea norabatur. Tale aliquid quoque Theophilactus in hunc locum, & Chrysostronus hom. 29. in Matth. innuunt.

& periclitabantur: quod quidem Dominus permisit exercitationis gratia, ut eum confecti fuerint periculum, cognoscant miraculi magnitudinem. Unde postquam magnitudo periculi in intolerabilem metum eos urgebat, tanquam aliam spem non habentes salutis, nisi solum ipsum Dominum virtutum, eum excitaverunt. *Sequitur.* *Accedentes autem suscitavit eum, desentes: Præcepit per unum, Augustinus* de Concl. Evang. (Lib. II. cap. 24.) *Marcus* quidem dicit cap. 4. „ Domine salva nos, perimus; *Marcus* autem cap. 4. „ Magister, non ad te: at tunc quæ perimus? *Beda* eadem autem est sententia: *Excitantibus* Dominum, volentibusque salvari. Non optus est quætere quid horum potius Christo dictum sit: sive enim aliquid horum trium dixerint, sive alia verba, quæ in Evangelistarum commemoravit, tantumdem autem valentia, quid ad rem intret? *Quamquam* etiam hoc fieri potest ut, pluribus eum excitantibus, omnia hæc, aliud unum ab alio diceretur. *Cyrillus.* (e) Non autem erat possibile eos perire existente eum vis Omnipotentis: unde illico surgit Christus, qui habet omnium potestatem, & sedat confectam procellam, & ventorum imperum. *Et cessavit tempestas, & facta est tranquillitas:* in quo ostendit se Deum esse, cui in Psalmo 88. dicitur: „ Tu dominaris, potestati maris, motum autem fluctuum ejus, tu mitigas. *Beda.* (cap. 31. in Luc.) Sic igitur in hac navigatione Dominus utramque unius ejusdemque persone naturam ostendit, dum is qui ut homo dormit in navi, Eurorent matris ut Deus verbo coercet. *Cyrillus.* (e) Simul autem cum tempestate aquarum solvit tempestatem animarum: unde sequitur: *Dixit autem illi: Ubi est fides vestra?* In quo verbo ostendit quod timorem non facit tentationibus inducitur, sed imbecillitas mentis. Sicut enim indurum probatur in igne, sic in tentationibus fides. *Augustinus* de Concl. Evang. (Lib. 2. cap. 24.) *Marcus* autem ab aliis Evangelistis aliis verbis dictum est. *Matthæus* enim dicit eum dixisse: „ Quid timidi estis modice fidei? *Marcus* autem dicit: „ Quid timidi estis? Necdum habetis fidem? id est illam perfectam velut gratiam synapsis. Hoc ergo & ille ait, „ Modice fidei, fidei, Lucas autem, *Ubi est fides vestra?* Et totum quidem dicit potuit. „ Quid timidi estis? „ *Ubi est fides vestra?* „ Modice fidei? „ unde aliud hic, aliud ille commemorat. (f) *Ambrosius* (ubi supra.) Pacata igitur tempe-

H 2

pinguis, & ferax, animæ honestæ, & bonæ, quæ in profundo suscipiunt verbi semina, & retinent, & fovent; & quantum ad hoc subditur: *Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum.* Cum enim in mentem mundam ab omnibus (1) perturbacionibus verbum divinum infunditur, tunc immittit radices in profundum, & germinat tanquam spica, & convenienter perficitur. *Beda.* Fructum enim centuplum, fructum perfectum dicitur nam denarius numerus pro perfectione semper accipitur, quia in decem præceptis legis custodia continetur; denarius autem numerus per semetipsum multiplicatus, in centenario surgit unde per centenarium magna perfectio significatur. *Cyrillus.* (a) Quæ autem sit sententia parabola, accipimus per eam qui eam composuit; unde sequitur: *Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiat, & audiat.* *Essebius.* (b) Audire pertinet ad intellectum & inde per hoc Dominus excitat (2) ad expandendum aures mentionem eorum quæ dicuntur. *Beda* (super *Qui habet aures audiat*) Quoties enim hæc admonitio vel in Evangelio, vel in Apocalypsi Joannis interponitur, mysticum esse quod dicitur, querendumque à nobis inventum ostenditur; unde discipulis ignorantibus, Salvatorem interrogant: sequitur enim: *Interrogabant autem eum discipuli quis quæ esset hæc parabola.* Nemo tamen poterit finitæ mox parabola discipulis hoc interrogasset, sed ut Marcus ait cap. 4. cum esset singularis interrogaverunt eum. *Origenes* (c) (super *Interrogabant autem eum quis quæ esset hæc parabola*) Est autem parabola sermo quasi facti, non autem facti juxta quod dicitur, possibilis autem fieri, rerum significativos per transumptionem eorum quæ in parabola traduntur. Enigma vero est processus sermonis in his quæ (3) traduntur quasi facta; quæ tamen non sunt facta, nec possibilia fieri, significant vero aliquid in occulto; sicut quod dicitur in Libro Judicium cap. 9. quod ligna iverant ut intrerent sibi Regem. Non est autem ad litteram factum quod dicitur, *Exit qui seminat*, sicut ea quæ narrat historia, possibile tamen facti fieri. *Essebius.* (d) Dominus vero docuit eos causam quare turbis per parabolas loqueretur; unde subditur: *Quibus ipse dixit: Vobis datum est nescire mysterium regni Dei.* *Gregorius Nazianzenus.* (e) Cum hoc

audis, non introducas diversas naturas locundum quosdam hæreticos, qui putant hos quidem esse perennis naturæ, hos vero salubris; quosdam vero sic se habere, ut eorum voluntas eos ducat ad pejus, vel melius: sed addas ei quod dicitur, *Vobis datum est*, idest volentibus, & simpliciter dignis. *Theophylactus* (super *Vobis datum est nescire mysteria*) His autem qui sunt indigni tantis mysteriis obfiscere dicuntur: unde (4) subditur: *Ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.* Videre enim se putant, non vident autem; & audiri quidem, sed non intelligunt. Hujus ergo gratia hoc eis Christus abscondit, ne majus eis præjudicium generetur, si postquam noverint Christi mysteria, contempserint. Qui enim intelligit, & postea spernit, gravius punietur. *Beda* (super *Ceteris in parabolis*) Recte igitur in parabolis audiunt, quando clavis sensibus cordis, non curant cognoscere veritatem, oblii eius quod Dominus dixerat, *Qui habet aures audiat, & audiat.* *Gregorius* in hom. (15. in Evang.) Dominus autem dignatus est exponere quod dicebat, ut sciamus rerum significaciones quare etiam in his quæ per semetipsum (5) noluit explanare; sequitur enim: *Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei.* *Essebius.* (f) Destitutum autem immixta semina suis animalibus ita dicit esse causis. Quidam enim destruant in se semen recedunt, dantes leviter audiam volentibus fallere, de quibus subdit: *Quod autem semis diaboli, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.* *Beda* (super *Deinde venit diabolus*) Qui scilicet verbum quod audiunt, nulla fide, nullo intellectu, factem tante utilitatis actione percipere dignatur. *Essebius.* (g) Quidam vero cum in mentis profundo non susceperint verbum Dei, facile exinungunt adveniencie adversitatis; de quibus subdit: *Nam qui supra perant, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum; & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.* *Cyrillus.* (h) Cum enim intrant Ecclesiam, letanter (6) attentant divina mysteria, & ex levi voluntate; ut autem egressi sunt Ecclesiam, obliviscuntur sacramentum disciplinarum; & si fides christiana non fluctuat, permanent; turbante vero persecutione,

(1) Al. perturbantibus. (2) Al. ad exaudiendum, attende, &c. item ad audiendum attende. P. Nicolai ad exaudiendum attende intentionem eorum quæ dicuntur. (3) Al. dicuntur. (4) Al. sequitur. (5) Al. voluit. (6) P. Nicolai legit attendunt.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. ubi supra. (c) In eadem Catena; notatur autem ex illius Com. in Proverbia, quod nunc non extat. (d) Iterum in Cat. Græc. PP. (e) Ibidem. Habetur apud illum orat. 31. quam inscribit in dictum illud Evangelii: Cum consummasset Jesus hos sermones. (f) Ut supra. (g) In Cat. Græc. (h) Ubi supra.

ne, profugam habent mentem, (1) quia fides eorum caret radice. *Gregorius* in homil. (15. in Evang.) Multi boni operis initia proponunt, sed mox ut fatigati adversitatibus, vel tentacionibus ceperint, inchoata derelinquunt. Petrofa ergo terra humorem non habuit, quæ hoc quod germinaverat, ad fructus perseverantiam non perduxit. *Essebius.* (2) Quidam vero suffocant reconditum in eis semen divitiis, & illecebris, quasi quibusdam suffocantibus spinis; de quibus subditur: *Quod autem in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus, & divitiis, & voluptatibus vitæ, curis, suffocantur, & non referunt fructum.* *Gregorius* in homil. (15. in Evang.) Mirum quomodo Dominus divitiis spinas interpretatus sit, cum illa delecent; & tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctacionibus mentem lacerant, & cum usque ad peccatum petrahunt, quasi inflicto vulnere eruantur. Duo autem sunt quæ divitiis jungit, sollicitudines, & voluptates: quia per curam mentem opriment, & per affluentiam resolvunt. Suffocant autem semen, quia importanis cogitationibus guttur mentis strangulant, & dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum vitalis flatus verant. *Essebius.* (b) Hæc autem ex provisione à Salvatore prædicta sunt. Sic autem se habere potest effectus: non enim aliter aliqui à verbo divini cultus deficiunt nisi secundum aliquem modum prædicatorum ab eo. *Chrysostomus* (hom. 45. in Matth.) Et ut plura brevibus comprehendam, hi quidem tanquam negligentes audire, hi tanquam delicati, & debiles, hi vero tanquam servi facti voluptatis, & rerum mundi, à bono desunt. Bonus etiam ordo vitæ, petra, & spinarum: opus enim est primo memorie, & cautela, deinde fortitudinis, consequenter contemptus presentium. Consequenter ponit bonam terram contrario modo se habentem ad viam, & petram, & spinas, cum subdit: *Quod autem in terram bonam, hi sunt qui in corde bono & optimo verbum retinent, & fructum afferunt in patientia.* Nam qui secus viam possit sunt, non retinent verbum, sed rapit eis semen diabolus; qui vero sunt in petra non solum in patientia tentacionis insultum propter imbecillitatem: qui vero sunt in spinis non fructificant, sed suffocantur. *Gregorius* in hom. (15. in Evang.) Terra ergo bona fructum per patientiam reddit: quia nulla sunt

bona quæ agimus, si non equanimiter etiam proximorum mala toleramus. Fructum ergo per patientiam reddunt: quia cum humiliter (2) flagella suscipiunt, post flagella ad requiem sublimiter cum gaudio suscipiuntur.

(c) *Beda* (cap. 30. in Luc.) Quia supra dixerat Apostolus: *Vobis datum est nescire mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis; nunc ostendit per eos aliquando etiam ceteris idem mysterium esse revelandum dicens: Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subius lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, ne intrantes videant lumen.* *Essebius.* (c) Quasi dicit: Sicut lucerna accenditur ut luceat, non ut operiatur sub modio, vel lecto; sic etiam secreta regni celorum in parabolis edita, quamvis lateant alienis à fide, (3) tamen penes omnes manifestam habebunt sensum: unde subdit: *Non enim est occultum quod non manifestetur, nec absconditum quod non agnoscatur, & in palam veniat; quasi dicit: Quamvis plurima in parabolis dicta sicut, ut videntes non videant, & audientes non intelligant propter sui incredulitatem, totus tamen sermo patebit.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (d) (Lib. 2. quæst. 12.) Vel aliter totum. His verbis typice docet fiduciam prædicandi, ne quis timore carnalium incommodorum lucem scientiæ abscondat: vasis enim, & lecti nomine carnem, lucerna autem vocabulo verbum designat; quod ob metum carnalium incommodorum occultat qui ipsam carnem præponit manifestationi veritatis, & ea quasi operit verbum quod prædicare trepidat. Supra candelabrum autem ponit lucernam qui corpus suum ministerio Dei subijcit, ut superior sit practicatio veritatis, & inferior servitus corporis. *Origenes.* (e) (de ferm. Domini Lib. I. cap. 12.) Sed & qui vult adaptare lucernam perfectioribus Christi discipulis, perfundebit nobis per ea quæ dicta sunt de Joanne, quoniam ipse erat lucerna ardens, & lucens. Non deceat ergo eam qui lucernam rationalem accendit in anima, abscondere eam sub lecto, ubi quis requiescit, nec sub aliquo alio vase: quia qui facit hoc, non providet intrantibus domum, quibus lucerna paratur; sed oportet superponere candelabro, idest omni Beclæ. *Chrysostomus* (hom. 15. in Matth.) Hoc autem dicens, inducit eos ad vitæ diligentiam, docens eos strenuos esse, quasi expostos aspectibus omnium, ac pugnantibus in mundo quasi

(1) Al. desit quia. (2) Al. verba. (3) Al. non tamen Corrigit P. Nicolai non tamen penes omnes immanifestum habebunt sensum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ibidem. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Quod subjungitur ex Augustino, habet potius Beda; etiam utcumque Augustinus tale aliquid insinuat in Q. Evang. loc. cit. (e) In Catena Græc. PP.

(a) **Theophylactus** (1) (hoc loco.) Qui ca-
litus descendit, ut exemplum fieret
nobis, & forma, instruit nos non pigritate in
docendo: unde dicitur: *Et factum est conceptus,*
& ipse iter faciebat per civitates, & castella
predicans, & evangelizans regnum Dei. **Grego-**
rius Nazianzenus. (2) Vult quippe de loco in
locum, non solum ut plures lucraret, sed etiam
ut multa dederet loca. Dormit, liberat, ut som-
num, & laborem sanctificet; placat ut det pre-
mium lacrymis; predicat caelestia, ut audientes
exaltet. **Titus.** Qui enim de caelo ad terram des-
cendit, annuntiat habitantibus terram regnum
caelestis, ut terram in caelum convertat. Quis
autem predicare debet regnum Dei, nisi Fi-
lius Dei, cuius est regnum? Venerunt plu-
res Prophetae, non tamen predicaverunt reg-
num caelorum: nam qualiter eorum quae non
viderunt sermonem praetenderem? **Istidorus Ab-**
bis. (3) Hoc autem regnum Dei aliquibus vi-
detur aliis, & melius regno caelesti; quibus-
dam vero unum & idem secundum essentiam,
sed diversimode nominari; aliquando quidem
regnum Dei à regnante, aliquando autem reg-
num caelorum à subditis Angelis, & sanctis,
qui caeli dicuntur. **Beda** (cap. 29. in Luc.) **Mo-**
re autem aquilae provocans ad volandum pul-
los suos, Dominus pederem discipulos suos
ad sublimitatem erigit. Siquidem primo docet in sy-
nagogis, & miracula facit; ex hinc duodecim,
quos Apostolos nominat, elegit; postmodum
omnes predicans secum ducit: unde sequitur:
Et duodecim sum illo. (2) **Theophylactus.** Non
docentes, aut predicantes, sed instruendi ab
eo. Ne autem feminineus sexus prohiberi videretur
sequi Christum, subditur: *Et multas ali-*
que, quae erant curata à spiritibus malis, & in-
firmis; Maria, quae vocatur Magdalena,
de qua septem demonia exierant. **Beda** (cap. 29.
in Luc.) **Maria Magdalena** ipsa est, cujus va-
cilio nomine proxima lectio poenitentiam (3) nar-
rat. Nam pulchre Evangelista ubi eam cum Do-
mino iter facere commemorat, noto hanc vo-
cabulo manifestat; ubi vero peccatricem, sed
poenitentem describit, mulierem generaliter di-
cit, ne nomen tantae famae, praei erroris no-
ta susceperet, de qua daemonia septem exiisse re-
feruntur. **Gregorius** in hom. (33. in Evang.)
Quid enim per septem demonia nisi universa
vicia intelliguntur? Quia enim septem diebus
omne tempus comprehenditur, recte septena-

(1) *Al. Hieronymus.* (2) *Al. omittitur Theophylactus.* (3) *Al. nominat.* (4) *Al. domus gratia eius, vel domus misericors.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Catena Graec. PP. orat. 31. super illud Math. 26. *Cum consummasse hos sermones.* (b) In eadem Catena; vel **Istidorus Pelusiotus** Lib. 3. epist. 106. quae Arabia-
no inscribitur, quibusdam tamen verbis paululum immutatis. (c) In Cat. Graec. PP.

rio numero universitas figuratur. Septem ergo
demonia Maria habuit, quae universis vitiis pla-
na sunt.

Sequitur: *Et Joana uxor Chryse procuratoris*
Herodis, & Susanna, & aliae multae quae minist-
rabant ei de facultatibus suis. **Hieronymus.** con-
tra Vigilantium (in com. super Math. cap. 27.
super „ Erant mulieres ibi multae, „) Consta-
tudinis Judaicae fuit, nec ducebatur in culpam
more gentis antiquae, ut mulieres de substantia
sua victum aique vestium praeceptoribus darent.
Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus,
Paulus se abesse commemorat, Ministrabant autem Domino de substantia
sua, ut mereret earum curam, cujus ipsae
merebant spiritualia: non quod indigeret eis
Dominus, creaturarum, sed ut tyrum ostenderet
magistrorum, quod victu, aique vestitu de discipulis
deberent esse contenti. **Beda** (cap. 29. in Luc.)
Interpretatur autem **Maria** amarum mare propter poenitentiam magnum,
Magdalenam turris, vel melius terrenis, à tur-
re, de qua dicitur Psalm. 66. „ Factus est specus
„ mea turris fortitudinis à facie inimici. „ **Joan-**
na (4) Dominus gratia eius, vel Dominus mis-
ericors interpretatur, videlicet quia eius est
omne quod vivimus. Si autem **Maria** munda-
ta à sordibus vitiorum Ecclesiam de Genibus in-
sinuat, cur non **Joanna** eandem designat Eccle-
siam, quondam idolorum cultui subdita? Nam
quilibet malignus spiritus dum pro regno dia-
boli facit, quasi Herodis procurator existit. In-
terpretatur **Susanna** lilium, aut gratia eius,
propter odorem caelestis vitae candorem, aut
etiamque interae dilectionis ardorem.

(b) **Theophylactus** (hoc loco.) Quod **Da-**
vid in persona Christi praedixerat Psalm. 77.
„ Aperiam in parabolis os meum, „ hic **Do-**
minus implet: unde dicitur: *Cum autem turba*
plurima concerneret, & de civitatibus properaret
ad eum, dixit per similitudinem. Loquitur au-
tem Dominus per similitudinem primo quidem
ut attentiores faceret auditores: consueverunt
enim homines in obscuro se exiari, & sper-
nere manifesta: deinde ut non caperent indig-
ni quae mystice dicebantur. **Origenes** (5) (super
his verbis.) Et ideo signanter dicitur: *Cum tur-*
ba plurima concerneret: non enim sunt multi,
sed pauci qui per arctam viam incedunt, &
qui inventum viam quae ducit ad vitam: un-
de **Mattheus** dicit, quod extra domum dece-

bat per parabolas, sed intra domum parabolam
discipulis exposuit. **Iulianus** (a) **Satis** autem con-
grue Christus primam proponit parabolam mul-
titudinis, non solum tunc instantum, sed etiam
futurorum post-illos; (1) inducens ad audien-
tiam verborum suorum, cum dicit: *Exiit qui*
seminat, seminavit semen suum. **Beda** (cap. 29.
in Luc.) **Satorem** illum nullum melius quam
Filium Dei intelligere possumus, qui de sinu
Patris, quo creatur non erat accessus, egre-
diens, ad hoc venit in mundum ut testimonium
perhiberet veritati. **Chrysostomus** (hom. 45. in
Math.) **Exiit** autem qui ubique est, non lo-
caliter, sed per anticum carnis nobis appropin-
quavit. Decenter autem adventum proprium
Christi exitum nominat: erant enim exclusi à
Deo: & sicuti condemnati, & rebelles Regi
ejecti sunt: qui vero reconciliare vult eos, ex-
eundo ad ipsos, extra cum eis loquitur, donec
dignos jam factos aspectu regio eos introducat;
sic etiam Christus fecit. **Theophylactus** (hoc loco.)
Exiit autem nunc, non ut agricolas perderet,
aut combureret terram; sed exiit seminare: sic-
pe enim agricola qui seminat, ob aliam causam
exiit, non solum ut seminet. **Iulianus** (b) **Exi-**
runt autem nonnulli à patria caelesti, & ad ho-
mines descenderunt, non tamen ut sererent:
neque enim fautores erant, sed administratorii
spiritus in ministerium missi. **Moyse** etiam, &
Prophetae post eum non inservierunt hominibus
mysteria regni caelorum; sed retrahendo insi-
pientes ab errore nequiae, & idolorum cultu,
quasi cohibent animas hominum, & in nova-
lia redigebant. Solutus autem omnium factor
Verbum Dei exiit, evangelizaturus nova semina,
scilicet mysteria regni caelorum. **Theophylactus**
(ubi supra.) Non cessat autem Dei Filius sem-
per in nostris animabus seminare: nam non so-
lum docet, sed etiam cum creat, in nos-
tris animabus seminat semina bona. **Titus.** **Exiit**
autem, ut seminaret semen suum; non autem
accepit verbum quasi (2) mutuum, eam ipse
naturaliter sit verbum Dei vivi. Non est igitur
suum proprium semen Pauli, vel Joannis;
sed habent cum acceperint: Christus autem ha-
bet proprium semen, proferens doctrinam ex
sua natura: unde & **Judaei** dicebant **Joan. 7.**
„ Qualiter hic haereticus novit, quas non didicit? „
Iulianus (c) **Docet** igitur duos esse gradus eor-
um qui recipiunt semina: primum quidem eor-
um qui digni facti sunt vocatione caelesti, sed
labuntur à gratia propter negligentiam, & tor-

rent; secundum vero multiplicantium semen
in bonis fructibus. Ponit autem secundum **Mat-**
thaeum tres differentias in quolibet gradu. Nam
qui corrumpunt semen, non similem habent
perditionis modum, & qui ab eo fructificant, non
aquam recipiunt copiam: (3) **Sane** actiones per-
dentium ostendit semen. Quidam enim cum non
peccaverint, suis animabus infra sibi semina sa-
lubria perdidit, subtrahit (4) ab intentione,
& memoria eorum per spiritus malignos, & dæ-
mones, qui volat per aerem, vel viros fallaces,
& callidos, quae volatilia nuncupavit: un-
de subdit: *Et dum seminat, aliud cecidit fœcus*
viam. **Theophylactus.** Non dixit, quod seminans
proiecit aliud fœcus viam, sed quod semen ce-
cidit. Qui enim seminat docet rectum sermonem;
sed sermo diversimode cadit in audientes, ut
quidam eorum via dicantur.

Et concucatum est, & volucres cali comed-
erunt illud. **Cyrillus.** (d) **Arida** enim est, & incultu-
ta quodammodo omnis via, eo quod à cunctis
concucatur, ac nihil ex seminibus humarum
in ea. Sic igitur habentes cor indocile non pe-
netrat divina monitio, ut possit laudem germinare
victurum; sed tales sunt via frequenter
immanis spiritibus. Sunt iterum aliqui leviter
gerentes fidem in se quasi in verborum simplici-
tate; horum fides caret radice, de quibus sub-
ditur: *Et aliud cecidit supra petram, & natum*
aruit, quia non habebat humorem. **Beda** (super
Aliud cecidit.) **Petram** dicit durum, & indomi-
tum cor. Hoc est autem humor ad radicem semi-
nis, quod juxta aliam parabolam oleum ad
lampades virginum nutriendas, id est amor, &
perseverantia virtutis. **Iulianus.** (e) **Sunt** etiam
aliqui, qui per avaritiam, & appetitum volupta-
tium, & mundanas sollicitudines, (5) quas quidam
spinas nuncupat, immisum sibi semen
suffocari fecerunt, de quibus subditur: *Et*
aliud cecidit inter spinas, & similis exorta spi-
nas suffocaverunt illud. **Chrysostomus** (hom. 4. in
Math.) **Sicut** enim spinæ non permittunt oriri
semen, sed ex condensatione suffocant simplici-
sum; sic sollicitudines vitae praeteritis semen spi-
rituale fructificare non sinunt. Increpandus au-
tem esset agricola qui super sensibiles spinas, &
petram, & viam seminaret. Non enim possibile
est petram terram fieri, nec viam non esse viam,
nec spinas non esse spinas; in rationalibus autem
secus est: possibile est enim petram converti
in terram pinguem, & (f) non conculari,
& spinas dissepari. **Cyrillus.** (f) **Sunt** autem terra

S. Thom. Oper. Tom. IX.
(1) *Al. inducentem.* (2) *Al. mutuum.* (3) *P. Nicolai habet melius.* **Sane** occasiones perditionis
semen ostendit. (4) *Al. omittitur ab.* (5) *Al. quas quidam spinas nuncupant.*
Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Catena Graec. (b) Ut supra. (c) **Ibidem.** (d) In Cat.
Graec. PP. (e) **Ibidem.** (f) Ubi supra.

Et permittit illos. Considerare ergo oportet, quod demones pravi sunt, & hostiles his qui eis sunt subditi, ut possit patere ex eo quod precipitauerunt, & suffocauerunt porcos in aquis: unde sequitur: *Exierunt ergo demonia ab homine, et intraverunt in porcos. Et impetu ab eis grex porcorum in stagnum est suffocatus est.* Et idem concessit eis Christus petentibus, ut ex eventu appareat quam sint crudelis. Erat etiam necessarium ostendere Filium Dei providentiam rerum habere non minus quam Pater, ut aequalis decor in utroque appareret. *Titus. (a)* Fugam autem pastores arripuerunt, ne cum porcis perirent: unde sequitur: *Quod ut viderunt factum, qui passabant, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in villam.* & huiusmodi terrorem civibus intulerunt. Duxit autem eos ad Salvatorem damni necessitatis. Sequitur: *Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Jesum.* Ubi confidens, quod dum Deus homines punit in rebus, conferre beneficium animabus. Cum autem profecti essent, viderunt sanum eum qui iugiter vexabatur. Sequitur: *Et invenierunt hominem sanum, a quo demonia exierant, vestitum, qui antea convulsus nudus erat, ac sana mente ad pedes eius non enim discedit a pedibus, a quibus est nactus salutem: & sic agnoscentes signum, mirati sunt passionis remedium, & obstupuerunt in facto.* Sequitur, *Et timerunt.* Hoc autem factum partim visum comperit, partim verbis audiverunt. Sequitur: *Nuntiaverunt autem illis qui viderant quomodo sanus factus esset a legione.* Oportebat autem eos supplicare Domino ne inde recederet, sed cuius esset regionis, ne demones haberent accessum ad eos; sed prae timore propriam salutem amiserunt, rogantes Salvatorem recedere.

Sequitur: *Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerazæ magno, ut discederet ab ipsis, quia timore magno timebantur.* Theophylactus (hoc loco.) Timebant enim ne iterum damnum aliquod paterentur, sicut passi fuerant in submersione porcorum. *Chrysostomus* (hom. 29. in Matth.) Attendas autem Christi humilitatem: postquam enim collatis a se talibus beneficiis emitebant eum, non obstat, sed discedit, eos qui se ipsos indignos sua doctrina promulgaverant, relinquens.

Sequitur: *Ipse autem ascendens navim reversus est Titus. (b)* Sed eo descendente, ille qui passus erat, a Salvatore non discedit.

Sequitur: *Et rogabat illum vir a quo demonia exierant, ut cum eo esset.* Theophylactus

(1) *Al. desit. ut.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Matth. (b) Ubi supra. (c) Ibidem.

Nam sicut expertus timebat ne forte elongaretur a Jesu, rursus demonibus esset paratus. Dominus autem ostendit ei quod quavis non sit cum eo presentialiter, tamen potest cum gratia sua protegere: sequitur enim: *Dimisit autem eum Jesus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus.* Non autem dixit, Quanta tibi feci ego, formam præbens humilitatis, ut rectitudines nostras referamus in Deum: *Titus. (c)* Nec tamen prævaricatur in lege veritatis: quicquid enim Filius operatur, Pater operatur. Car autem qui ubique omnes liberatos monebat nulli dicere, huc liberato a legione dicit, *Narra quanta tibi fecit Deus?* Quia scilicet tota regio illa Deum ignorabat interita cultibus demonum. Vel verius, quandoquidem ad Patrem retorquet miraculum, dicit, *Narra?* cum vel toto loquitur de seipso, monet nulli dicere. Ille autem qui liberatus est a demonibus, noverat Deum esse Jesum, & ideo prædicavit quanta fecit illi Jesus: sequitur enim: *Et abiit per universam civitatem prædicans, quanta illi fecit Jesus.* *Chrysostomus* (ubi supra.) Et sic illos qui se indignos sua doctrina promulgaverant derelinquens stetit eis cum in magistrum qui fuerat a demonibus liberatus. *Beda* (cap. 32. in Luc.) Mystice autem Geraza significat nationem Gentium, quas post passionem, & resurrectionem (tam Dominus per prædicatores visitavit: unde Geraza, vel Gergesi, (1) ut quidam legunt, interpretatur colomum ejiciens, id est diabolum; a quo prius incebat; vel adventu propinquans, qui prius longe erat. *Ambrosius* (Lib. 8. cap. ubi supra.) Licet autem discordet numerus curatorum a Christo secundum Lucam, & Mattheum, tamen concordat mysterium: ut enim iste qui habebat demonium, populi gentilis est figura, duo quoque illi similiter figuram populi gentilis accipiunt: quoniam cum tres filios Noe generavit, Sem, Cham, & Japhet, Sem tantummodo familia in possessionem ascita est Deus; ex duobus illis diversarum nationum populi pullularunt. *Qui multis, inquit, temporibus habebat demonium,* utpote qui a diluvio usque ad adventum Domini vexabatur. Nudus autem erat, quia tegumentum naturæ suæ, & virtutis amisit. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 13.) In domo non habitabat: hoc est, in conscientia sua non quiescebat: in monumentis manebat; id est, in mortuis operibus, hoc est peccatis, delectabatur. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel quid sunt corpora peridorum nisi quedam sepulera in quibus Dei verba non habitant? *Augustinus* de

Quæst.

(1) *Al. desit. ut.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Matth. (b) Ubi supra. (c) Ibidem.

Quæst. Ev. (Lib. 2. quæst. 13.) Quod autem compedibus terreis, & catenis ligabatur, significat graves, & duras leges Gentium, quibus etiam in eorum Republica peccata cohibentur: quod autem vinculis talibus diruptis agebatur a demonio in desertum, significat quod etiam ipsis transgressis legibus ad (1) ea scelera cupiditate ducebatur quæ jam vulgarem consuetudinem excederent; quod vero in eo legio demonum erat, significata sunt Gentes, quæ multis demonibus serviebant; quod in porcos passantes in montibus demonia ire concessa sunt, significat etiam immundos, & superbos homines, quibus demonia dominantur propter idolorum cultus. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de demoniaco.) Porci enim hi sunt qui immundum usum animalium, vocis, & rationis expertes, lutulentis vitæ suæ actibus naturalium coinquinaverunt ornamenta virtutum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 13.) Quod autem in stagnum precipitati sunt, significat quod jam clarificatur Ecclesia, & liberato populo Gentium a dominatione (2) demoniorum, in abditis agunt sacrilegiorum ritus suos qui Christo credere noluerunt, cæca, & profunda curiositate submeriti. *Ambrosius* (ubi supra.) Impetu autem feruntur in præceps, quoniam nullius meriti contemplatione revocantur, sed tamquam de superioribus ad inferiora per improbitatis proclive detruiti, inter fluentia mundi hujus interclusio percutit spiritus commotus. Neque enim in his qui fluido æstu voluptatis huc atque illuc feruntur, illius spiritus potest esse vitale commercium. Videmus igitur quia homo ipse suæ est actor ærumne: nam nisi quis porci more vixisset, numquam accepisset in eum diabolus potestatem; aut si accepisset, non ut perderet, sed ut probaret: & fortasse diabolus, quia post Domini adventum bonos jam deprædare non poterat, non omnium hominum, sed lævium quærit interitum; ut satro non armatis, sed insidiatur inermibus. Viderunt hoc magistri gregem, & fugerunt: neque enim vel philosophiæ professores, vel princeps synagoga percutibus populis possunt ferre medicinam: solus est Christus qui aufert peccata populorum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 13.) Vel quod porcorum pastores fugientes ista nuntiaverunt, significat quosdam primates impiorum, quamquam christianam legem fugientes, potentiam tamen ejus pergentem suspensio, & mirando predicare. Quod autem Gerazeni cognoscentes quod

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur ea.* (2) *Al. dominorum.* (3) *Al. perpulsi.* (4) *Al. de Conf.* (5) *Al. mysterium.* (6) *Al. ante.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Mattheum.

factum est, rogant Jesum, ut ab eis discederet, magno timore (3) percussi, significat magnitudinem veritatis suavitatis delectatam, honorare quidem; sed nolle pati christianam legem, dum dicunt, quod eam implere non possunt, admirantes tamen fidelium populum a pristina perditâ conversatione sanatum. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel in Gerazenorum civitate species synagogæ videntur existere; qui rogabant ut discederet, quia timore magno tenebantur: infirma enim mens non capit Dei verbum, nisi potest pondus sustinere sapientiæ. Et ideo dicitur molitans non fuit, sed ascendit: ab inferioribus ad superiora; a synagoga scilicet ad Ecclesiam: & regressus est per stagnum: nemo enim de Ecclesia ad synagogam sine periculo transit salatus; sed ille qui de synagoga ad Ecclesiam transire desiderat, crucem suam tollat, ut discrimen evadat. *Augustinus* (4) (de Quæst. Ev.) Quod autem ille sanatus cepit jam esse cum Christo, & dicitur ei: *Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus:* sic intelligitur, ut sic quisquis intelligat post remissionem peccatorum redendum sibi in conscientiam bonam, sicut in domum, & seryiendum Evangelio propter aliorum salutem, ut deinde cum Christo quiescat, ne cum præpropere vult esse cum Christo, negligat (5) ministerium prædicationis fraternæ redemptionis accommodatum.

(e) *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 2. cap. 28.) Post narratum (6) apud Gerazenos miraculum, transit ad narrandum de Archisynagogi filia, dicens: *Factum est autem cum redisset Jesus, excepit illum turba: & vult omnes expectantes eum.* Theophylactus Simul quidem propter doctrinam, & propter miracula. *Augustinus* de Consen. Evang. (Lib. 2. cap. 28.) Quod vero adjungit, *Et ecce venit vir cui nomen Jairus, non continue factum accipienda est, sed prius illud de convivio publicanorum, sicut narrat Mattheus, cui rei sic conjungit, hoc ut non possit aliud factum consequenter intelligi. *Titus. (a)* Est autem positum nomen Judæorum causa, qui tunc noverant quod accidit, ut nomen demonstratio miraculi fiat. Accessit autem non aliquis infirmorum, sed princeps synagoga, ut magis obtinerentur Judæorum ora: unde sequitur: *Et ipse princeps synagoga erat.* Accessit autem ad Christum causa necessitatis: urget enim aliquando dolor ad agendum ea quæ decent, secundum illud Psalmi 31., In chamo & freno, maxillas eorum constringe qui non approxi-*

12

12

12

125

manant ad te. Theophylactus. Unde necessitate instante cecidit ad pedes ejus: sequitur (1.) enim: *Et cecidit ad pedes Jesu.* Decebat autem ut absque necessitate cogente caderet ad pedes ejus, & cognosceret ipsam Deum esse. Chrysostronus. (2.) Sed considera ejus inertiā: querit enim à Christo ut in domum veniat: sequitur (2.) enim: *Rogans eum ut intraret in domum ejus;* ignorans scilicet quod abiens poterat liberare: nam si scivisset, dixisset sicut Centurio. Matth. 8. Die verbo, & curabitur filia mea. Græcus. (3.) Causa autem adventus eis ponitur, cum subditur: *Quia unica filia erat illi, domus fundamentum, successio generis, fere annorum duodecim,* in ipso scilicet flore ætatis, & hæc moriebatur, pro thalans efferebatur ad tumulum. Chrysostronus. (4.) Advenerat autem Dominus non ut judicaret mundum, sed ut salvaret; quapropter non examinat dignitatem petentis, sed æquanimiter arripit opus, sciens quod majus erat futurum. (5.) eo quod quærebatur: vocabatur autem ad remedium ægotantis, novit autem se suscitaturum jam mortuam, & inserturum tæntis firmam spem resurrectionis. Ambrosius (Lib. 6. in Lucam cap. de filia prin.) Suscitaturus autem mortuam, ad faciendam fidem, hæmorrhoidis ante curavit; sicut & resurrectio temporalis in passione Domini (4.) celebratur, ut perpetua illa credatur.

Et contingit dum iret à turba comprimebatur. Cyrillus. (5.) Quod maximum erat indicium quod veram carnem induerat, & omnem concubaret superbiā: neque enim à longe sequebantur, sed eum circumdabant. Græcus. (6.) Quædam autem mulier gravi morbo detenta, ob cujus infirmitatis curam medici omnes divitiās consumperant, solam spem in tanta diffidentia repetit, ut proccideret Domino; de qua sequitur: *Et mulier que erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, que in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari, accessit retro.* Titus. (7.) Qualiter autem non est digna præsonio hæc mulier, que viribus extinctis corporeis ob continuam sanguinis fluxum, & tanto populo concurrente circa illum, & affectu roborata, & fide perierat populum, & retro latens tetigerat fimbriam vestimenti?

(1.) *Al. omittitur enim.* (2.) *Al. hic quoque desideratur enim.* (3.) *Al. desit eo.* (4.) *Al. celebrabatur.* (5.) *Al. statim operantur.* (6.) *Al. factum etiam ex sermonibus.*

EX EPIST. P. NICOLAI. (a) Hom. 32. in Matth. & Titus in Cat. Græc. (b) Vel Asterius in Catena Græc. (c) Cum Tito ubi supra. (d) In Cat. Græc. PP. (e) Vel Asterius, ut jam supra. (f) In Matthæum. (g) Ubi supra. (h) In Catena Græc. PP. (i) Vel Asterius ubi supra. (k) Ubi supra. (l) Idem Victor Antiochenus in Catena Græcorum PP. (m) In Catena Græc.

Sequitur: *Tetigit fimbriam vestimenti ejus.* Cyrillus. (g) Neque enim licebat immundis vel tangere quemquam sanctorum, vel appropinquare viro sancto. Chrysostronus (hom. 32. in Matth.) Ritu autem legis hujusmodi passio reputabatur immunditia magna. Aliter etiam: nondum enim nec ipsa habebat dignam opinionem de eo, non enim putavisset latere; sed tamen confida de sanitate accedit. Theophylactus (hoc loco.) Sicut autem cum aliquis oculum lucemæ lucenti adhibet, aut igni spinas, (5) statim operationem illorum experitur; sic quidem qui fidem asserti potenti curare, statim curationem consequitur: *Et confestim tetigit fluxus sanguinis ejus.* (h) Non autem sola vestimenta ipsius mulierem salvarunt; nam & milites sortiti sunt ea inter se, sed fidei ejus intentio. Theophylactus. Credidit enim, & salvata est; & ut congruum fuit, primo tetigit Christum intellectualiter, deinde corporaliter. Græcus. (i) Audivit autem Dominus tacitas mulieris considerationes, & tacens liberavit tacentem, passus sua sponte sanitatis rapinam; sed postea miraculum publicat: unde sequitur: *Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit?* Cyrillus. (k) Non enim latuit Dominum perpetratum miraculum; sed qui cuncta cognoscit, quasi necesse est interrogat. Græcus. (l) Nescientibus autem discipulis quod quærebatur, sed putantibus de simplici quodam tactu dicere, Domini questionem respondit: sequitur enim: *Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant: Proceptor, turba te comprimant, & affigunt; & dicis, Quis me tetigit?* Et ideo Dominus tactum sua responsione distinguit: sequitur enim: *Et dixit illis Jesus, Tetigit me aliquis; sicut etiam dicebat: Qui habet aures audiendi audiat;* quamvis omnes habeant hujusmodi corporalem auditum, sed non est vere audire, si auditur incature, nec vere tangere, si indeliberat tangatur. Cyrillus. (m) Propalat autem consequenter quod factum est cum subditur: *Nam & ego novi viritatem de me esse.* Materialius respondet secundum opinionem audientium; hic tamen nobis manifestatur quod ipse verus est Deus, & ex eo quod prodigialiter (6) factum est, & etiam ex sermonibus transcendit enim naturam nostram, & forsitan angelicam, posse quemquam virtutem emittere quæ-

quasi à propria natura; convenit autem hoc soli supremæ nature; nulla namque creaturarum aliquam gerit salvandi potestatem, vel etiam aliqua alia, scilicet miracula facienda, sed divinitus præstitam, (1.) Non autem ambitio gloriæ non dimisit latere divinæ virtutis ostensionem qui multoties præceperat taceri sua miracula; sed quia spectabat ad utilitatem eorum qui vocantur per fidem ad gratiam. Chrysostronus (homil. 32. in Matth. à prin.) Primo enim solvit scemineam motum, ne remorsum conscientie pateretur quasi surripiens gratiam; secundo corrigi eam, quia latere putaverat; tertio fidem ejus imprimi cunctis, ut & alii imitentur: prodigium non minus miraculum retentione sanguinis; dum ostendit sibi cuncta patere. Cyrillus. (a) Insuper principem synagogæ persuadebat indubitabiliter credere quod à laqueis mortis eripiet filiam ejus. Chrysostronus (ubi supra ante medium.) Ob hoc autem Dominus non statim eam manifestaverat, ut ostenso quod omnia sibi liquerent, faciat mulierem prædicare: quod factum est, ut suspitione miraculum careat: unde sequitur: *Visidens autem mulier quia non latuit eam, tremens venit, & proccidit ante pedes ejus, & ob quam causam tetigit eum indicavit coram omni populo, & quemadmodum confestim sanata sit.* Origenes. (b) Eandem autem sanitatem quam nacta est mulier ex contactu, verbis confirmavit Salvator: unde sequitur: *At ipsa dixit illi: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace; idem, esto sana (2) à tuo flagello: & sanat quidem primo (3) per fidem animam, deinde vero corpus.* Titus. (c) Vocat autem filiam jam fidei causa sanata: fides enim gratiam adoptionis impendit. Eusebius in eccle. Hist. (d) (Lib. 7. cap. 14.) Dicunt autem hæc mulierem in Paneade, quæ est Cæsarea Philippi, unde fuit oriunda, statuisse triumphos insignes collati sibi beneficii à Salvatore; stabat namque super altam basim ad limina domus ejus æneam simulacrum mulieris flexis genibus, manibusque junctis, quasi præcatur, ex cujus opposito aliud erectum simulacrum ad instar viri, ejusdemque materie, amictum diploide, & manum versus mulierem extendens; ante cujus pedes super ipsam basim aliena species plantæ orta, quæ usque ad æneæ diploidis oras pertingens, medicum omnium passionum esse ferebatur. Hanc autem (4) sta-

tuam dicebant representare Christum; quam (5) Maximus destruxit. Ambrosius (Lib. 6. in Lucam cap. de filia prin. synagoga.) Mystice autem reliquerat in Gerazenis synagoga Christum, & quem sui non receperat, (6) recipiunt alieni. Beda (cap. 33. in Luc. ubi supra.) Vel in fine sæculi Dominus est ad Judæos rediturus, atque ab eis per fidei confessionem libenter excipiendus. Ambrosius. Quem autem putamus synagogæ principem esse nisi legem, cujus contemplatione Dominus synagoga non penitus dereliquerit? Beda (cap. 33. in Luc.) Vel princeps synagogæ Moyse intelligitur: unde bene Jaius, idem illumines, vel illuminatus, vocatur: quia qui accipit verba vite date nobis, & per hoc ceteros illuminat, ipse à Spiritu Sancto illuminatur. Cecidit autem Archisynagogus ad pedes Jesu, quia legislator cum tota patrum progenie Christum in carne apparentem longe sibi præferendum esse cognovit. Si enim caput Christi Deus, convenienter pedes accipiendi sunt incarnatio, quam terram nostræ mortalitatis (7) tetigit. Rogavit autem intrare in domum ejus, quia ejus videre desiderabat adventum. Filia autem unica ejus est synagoga, quæ sola legali est institutione composita; quæ duodecimo ætatis anno, hoc est tempore pubertatis appropinquante, moriebatur: quia nobilitas à Prophetis educata, postquam ad intelligibiles annos pervenerat, in quibus spirituales Deo fructus gignere debebat, subio errorum languore conserata, spiritualis vite viam amisit; & si Christus non succurreret, corruisset in mortem. Ad puellam autem sanandam pergens Dominus à turba comprimitur, quia gentio Judææ salutaria monita præbens, carnalium populorum est consuetudine gravatus. Ambrosius (ubi supra.) Ad hanc autem principis filiam dum prosperat Dei Verbum, ut salvos faceret filios Israel, sancta Ecclesia ex Gentibus congregata, quæ inferiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis fide præripuit sanitatem. Beda (cap. 33. in Luc. super *erat in fluxu sanguinis.*) Dupliciter autem sanguis fluxus potest intelligi; hoc est, & super idolatriæ prostitutione, & super his quæ carnis, & sanguinis oblatione parantur. Ambrosius (ubi supra.) Quid autem sibi vult quod hæc principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier ista fluxu sanguinis ab annis duo-

(1.) *Al. Non enim ambitio gloriæ.* (2.) *Al. omittitur præpositio a.* (3.) *Al. per animam.* (4.) *Al. desit statuum.* (5.) *P. Nicolai corrigi ponendo Maximus.* (6.) *Al. recepimus aliena, item recipimus alieni; Nicolai autem nos recipimus alieni.* (7.) *Al. tetigit.*

EX EPIST. P. NICOLAI. (a) Ibidem. (b) In eadem Catena. (c) In Matthæum. (d) In Catena Græc. PP. ubique hoc indice notatur, nec utique in Historia Eusebii habetur idem suis.

duodecim laboravit, nisi ut intelligatur quia quoadmodum synagoga vixit, laboravit Ecclesia? *Beda* (ubi supra). Una enim pene seculi aetate synagoga in Patriarchis nasci cepit, & Gentilium nationem idolatria fecerat. *Ambrosius* (ubi supra). Sicut autem illa in medicos erogaverat omnem substantiam suam, ita congregatio Gentium amiserat omnia dona naturæ. *Beda* (super *In medicos erogaverat*). Medicos autem intellige sive falsos Theologos, sive Philosophos, legumque doctores secularium, qui multa de virtutibus, vitisque differentes, utilia se vivendi instituta mortalibus dare promittebant; seu ipsos immundos spiritus, qui velut hominibus consulendo, se pro Deo colendos ingerebant; quibus audiendis Gentilitas quanto magis naturalis indidit vires expendat, tanto minus potuit ab iniquitatis suæ sorde curari. *Ambrosius* (Lib. 6. in Lucam tit. de filia princ. synag.) Audiens autem egrotare populum Judæorum, sperare cepit salutis suæ remedium; tempus venisse cognovit quo medicus adesset de celo; surrexit ut occurreret fidei promptior, pudore contractior: hoc enim est pudoris, & fidei, agnoscere infirmitatem, non desperare veniam. Verenda ergo similitudinem tetigit, fidelis accessit, religiosa creditit, sapiens sanatae se esse cognovit; sic sancta plebs Gentium, quæ Deo creditit, peccatum emittit ut desereret, fidem detulit ut crederet, devotionem exhibuit ut rogaret, sapientiam induit ut salutaris suam ipsa sentiret, fiduciam sumpsit ut fateretur quod præcipuisset alienum. Retro autem tangitur Christus, quia scriptum est Deut. 13. Post Dominum Deum tuum ambulabis. *Beda* (super *Accosistis retro*). Et ipse ait Joan. 12. Si quis mihi ministrat, me sequatur: sive quia presentem in carne Dominum non videns, vel quia peractis dispensationis sacramentis, per fidem cepit vestigia ejus subsequi. *Gregorius 3. Moral.* (cap. 14. & 15. super illud Job. 2. Benedic Deo, & morere: in nov. exém. cap. 11.) Tremente autem turba, una Redemptorem nostrum mulier tetigit: quia carnales quique in Ecclesia eam comprimunt à quo longe sunt, & soli tangunt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur premit, & non tangit: quia & importuna est per presentiam, & abiens per vitam. *Beda* (super *Præcepit, turba comprimunt te*.) Vel una credula mulier Dominum tangit: quia diversis heresibus inordinate affligitur, solo catholice Ecclesie corde fideliter queritur. *Ambrosius* (ubi supra int. medium.)

(1) *Al.* adventus: item & hujus nuntii adventus. (2) *Al.* omittitur unde. (3) *Al.* desit. ut. Ex edit. P. Nicol. (4) In Catena Græc. PP.

Non enim credunt qui comprimunt; credunt qui tangunt: fide tangitur Christus, fide videtur. Denique ut fidem credentis exprimeret, dicit: *Ego cognovi virtutem de me esse*: quod est evidentiis indicium quia non intra possibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis claustrum divinitus coarctata est, sed ultra fines nostræ mediocritatis virtus exundat æternam: non enim humana ope plebs Gentium liberatur; sed Dei munus est congregatio nationum, quæ etiam brevi fide misericordiam inclinat æternam. Nam si consideremus quantum sit fides nostra, & intelligamus quantum sit Dei Filius, videmus quia comparatione ejus similitudinem tantummodo tangimus; superiora vero vestimenti ejus nequimus attingere. Si igitur & nos curati volumus, fide tangamus similitudinem Christi. Non autem lateat eum quicumque tetigerit. Beatas qui extremam partem Verbi tetigerit: nam totum quis potest comprehendere?

(h) *Chrysostomus* (hom. 32. in Matth.) Opportune Deus expectabat puellæ mortem, ut propalaretur resurrectionis miraculum: propter quod & tardius incedit, & loquitur cum muliere diutius, ut Archisynagogi filia expiraret, & hujus (1) eventus nuntii advenirent: (2) unde dicitur: *Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagoga dicens ei: quia mortua est filia tua, noli vexare illum.* *Augustinus* de Consensu Evang. (Lib. 2. cap. 28.) Sed etiam Mattheus Archisynagogum non mortuam filiam suam naret Domino nuntiasse, sed omnino defunctam; Lucas autem, & Marcus nondum mortuam, usque adeo ut dicant venisse postea qui mortuam nuntiarent: considerandum est ne repugnare videatur. Et intelligendum est, breviter hoc causa Mattheum potius dicere voluisse, rogatum esse Dominum ut faceret, quod eum facile manifestum est, (3) ut scilicet mortuam suscitaret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed, quod est potissimum, voluntatem. Sane si alii duo, vel quicumque eorum patrem commemorasset dixisse quod venientes de domo dixerunt, ut jam non vexaretur Jesus, quia puella mortua fuisset; repugnarent ejus cogitationi verba quæ posuit Mattheus: nunc vero illud nuntiantibus, & prohibentibus ne magister veniret, non legitur quod ipse consentiret: unde Dominus non diffidentem reprehendit, sed credentem robustius confirmavit: unde sequitur: *Jesus autem audito hoc verbo respondit patri puellæ: Noli timere, sed crede tantum; & salva erit.* *Athanasius.* (4) Fidem Dominus exigit ab invocantibus eum,

eum, non quia indiget admittulo aliorum: ipse namque & Dominus, & largitor est fidei: sed ne videretur ex acceptione personarum suam dona conferre, ostendit quod credentibus lavet, (1) ne sine fide accipiant beneficia, & ea per infidelitatem aboleant: vult enim beneficiens durare gratiam, & sanans inconcussam permanere remedium. *Theophylactus* (par. ante fin. Comment. in cap. 8. Lucæ.) Mortuam autem suscitaturus ejecit omnes, quasi nes docens absque inani gloria esse, & nihil ad demonstrationem facere, & quod cum quis debet miracula perpetrare, non debet ipsum esse in medio plurimorum, sed solitarium, & ab aliis separatam: unde sequitur: *Et cum pervenisset ad domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Joannem, & Jacobum, & patrem, & matrem puellæ.* Solos autem hos intromisit tanquam discipulorum vertices, & potentes miraculum occultare: non enim volebat ipsum ante tempus pluribus revelari, forte propter invidiam Judæorum. Sic & cum quis nobis invidet, non debemus iustitias nostras ei revelare, ne ei majoris invidiæ occasio tribuatur. *Chrysostomus* (hom. 32. in Matth.) Ceteros autem discipulos non assumpsit, provocans eos ad appetitum majorem, ob id quoque quod nondum erant plene dispositi, ut & alii istos intendant. Assumpsit etiam parentes in testes, ne quis dicere posset fallax esse resurrectionis indicium. Ad hoc etiam illud nota, quod descentes excludit à domo, & indignos ostendit hujus visionis: sequitur enim: *Flebant enim omnes, & plangebant illum.* Quod si tunc excludit, multo magis nunc: tunc enim nondum patuerat in somnum mortem fuisse convertitam. Nullus ergo de cetero se (2) contemnat, injuriam inferens Christi victoriæ, qui superavit mortem, & eam in somnum convertit: ad cuius ostensionem subditur: *At ille dixit: Noli flere: non est enim mortua puella, sed dormit: ostendens singulari sibi fore in promptu, & quod eam vivificaret, quasi suscitaret à somno.* Nihilominus tamen deridebant eum: sequitur enim: *Et deridebant eum scientes quia mortua esset.* Quos non objurgavit, nec derisionem represit, ut etiam derisio fiat mortis indicium: nam, quia ut plurimum post acta miracula homines perseverant increduli, verbis propriis eos pravevit. Ut autem quasi per vitium disponeret ad resurrectionis fidem, tenet manum puellæ: unde *Thom. Oper. Tom. LX.*

(1) *Al.* & ne. (2) *Al.* contemdat. (3) *Editiones Romana 1570. & Veneta 1593. habent qui à Deo destitutum synagoga statim vident, restaurari posse non credant; ideoque pro suscitatione illius supplicandum esse nullum, sed quia impossibilia sunt apud homines: unde Dominus, &c.* (4) *Al.* est enim.

Ex edit. P. Nicol. (5) Vel Severus Antiochenus in Catena Græc. PP.

de sequitur: *Ipse autem tenens manum ejus, clausit dicens: Puella surge.* Cumque tenuisset, suscitavit eam: unde sequitur: *Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo; non enim infudit aliam animam, sed illam eandem quæ expiraverat restituit; nec solummodo suscitatur immo jubet etiam illam cibari: sequitur enim: *Et jussit illi dare manducate: ne scilicet phantasticum esse videatur quod factum est: nec ipse propinat, sed aliis mandat: sicut & in Lazaro dixit: „Solvite eum,“ ac deinde participem mensæ fecit.* *Gregorius.* (2) Deinde suscepto miraculo, & pene clamantes parentes cohibet ne factum prædicent: sequitur enim: *Et stupuerunt parentes ejus; quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat: ostendens quod largitor bonorum est, non autem cupidus gloriæ, datque totum, nihil recipiens.* Qui vero venatur operum gloriam, aliquid quidem exhibuit, aliquid vero recepit. *Beda* (cap. 33. in Luc.) Mystice autem salvata à fluxu sanguinis muliere, mox filia principis mortua nuntiatur: quia dum Ecclesia à vitiorum labe mundata est, continuo synagoga perfidia, atque invidia soluta est: perfidia quidem, quia in Christum credere noluit, invidia vero, quia Ecclesiam credidisse doluit. *Ambrosius.* (Lib. 6. in Lucam cap. de filia princ. synag.) Adhuc autem & servuli principis increduli erant ad resurrectionem, quam Jesus in lege prædixit, in Evangelio complevit: unde dicunt: *Noli vexare illum; quam sit sibi impossibile suscitare mortuam.* *Beda* (cap. 33. in Luc.) Vel per eos significatur (3) qui adeo destitutum synagoga statim vident, ut restaurari posse non credant; ideoque pro suscitatione illius supplicandum esse non ximent. Sed que impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum: unde Dominus ei dixit: *Noli timere: crede tantum, & salva erit.* Pater puellæ ceteris doctorum legis accipitur, qui si credere voluerit, etiam subiecta ei synagoga salva erit. *Ambrosius* (ubi supra) Itaque cum venisset in domum paucos future resurrectionis arbitros accevit: non enim à multis continuus est credita resurrectio. Que tamen tante diversitatis est causa? Supra publice filius vidue suscitatur, hic renoventur plures arbitri. Sed puto quod pietas ibi Domini declaratur, quia vidua mater unici filii non patiebatur moras. (4) Est etiam forma sapientiæ, in filio viduæ cito Ecclesiam credituram; in Ar-*

K 2

chi-

chalyznagoga filia credidit quidem Judaeos, sed ex pluribus pauciores. Denique dicitur: Dominus. *Non est mortua puella, sed dormit.* dederunt eum: quicumque enim non credit, iridet. Plangent igitur mortuos suos qui putant mortuos: ubi resurrectionis fides est, non mortis species, sed quietis est. *Beda* (cap. 33. in Luc.) Synagoga etiam, quia sponsi laetitiam, qua vivere possit, amisit, quasi inter plangentem mortuam jacens, nec hoc ipsum quare plangatur intelligat. *Ambrosius* (ubi supra parum a fine.) Tenens autem Dominus manum puellae sanavit eam: beatus enim si cuius manus sapientia tenet, indicat in penetralia sua, jubet manducare: panis enim caelestis est Dei verbum: inde & illa sapientia, quae Dei corporis & sanguinis altaria replevit alimentis. Venite (inquit Prov. 19.) edite panes meos, & bibite vinum quod misit vobis. *Beda* (cap. 33. in Luc.) Surrexit autem puella continuo, quia Christo manum confortante, homo a morte animae respicit. Sicut enim nonnulli qui latente tantum cogitatione peccati sibi mortem consciscunt; sed tales se vivifica-

re significans Dominus, suscitavit filiam Archyznagoga. Alii vero ipsum malum quo delectantur agendo, mortuum suum quasi extra portas efferunt; & hoc se suscitare demonstrans, suscitavit filium viduae extra portas civitatis. Quidam vero etiam peccati consuetudine se quasi sepeliendo contumpunt; & ad hos etiam erigendos adest gratia Salvatoris, ad quod intimandum resuscitavit Lazarum quatuor dies in monumento habentem. Quanto autem gravior est mors animae; tanto acrior poenitentis fervor insilat. Unde jacentem in conclavi mortuam levi voce resuscitavit; delatum foras juvenem pluribus diebus corrobora; ad quatuordecimum vero suscitandum fremuit spiritu, lacrymas fudit, & voce magna clamavit. Sed & hic notandum, quod publica noxia publico egent remedio, levia peccata, secreta quaerunt poenitentia deleri. Puella in domo jacens patris arbitris relurgit; juvenis extra domum turba multa comitante suscitatur; Lazarus de monumento vocatus multis populis innotuit.

CAPUT IX.

(a) Convocatis autem Jesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia daemona, & ut languores curarent; & misit illos praedicare regnum Dei, & sanare infirmos: & ait ad illos: Nihil toleretis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas micas habeatis: & in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperit vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem, circuibant per castra, evangelizantes, & curantes ubique.

(b) Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quae fiebant ab eo, & haesitabat: eo quod diceretur a quibusdam, quia Joannes surrexit a mortuis; a quibusdam vero, quia Elias apparuit; ab aliis autem, quia Propheta unus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quaerebat videre eum.

(c) Et reversi Apostoli narraverunt illi quaecumque fecerunt: & assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Betsaida. Quod cum cognovissent turbae, secutae sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem coeperat declinare: & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castra, villasque quae circa sunt, divertant, & inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces; nisi forte nos eamus, & emanis in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia: Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos: & ita fecerunt; & discumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in caelum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et sublatus est quod superfluum illis fragmentorum cophinam duodecim.

(d) Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo, & discipuli: & interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbas? At illi responderunt, & dixerunt: Joannem

nem Baptistam, alii autem Eliam; alii vero quia unus Prophetarum de prioribus surrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei. At ille increpans illos, praecipit ne cui dicerent haec, dicens: quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.

(e) Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdidit animam suam propter me, salvam faciet illam. Quid enim proficit homo, si li cretur universum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. Dico autem vobis vere; si aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

(f) Factum est autem post haec verba fere dies octo: & assumpsit Petrus, & Jacobum, & Joannem, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, facies vultus ejus altera, & vestitus ejus albus, & resurgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo: erant autem Moyses, & Elias visi in majestate, & dicebant excessum ejus quem completurus erat in Hierusalem.

(g) Petrus vero, & qui cum illo erant: gravati erant somno; & vigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Praceptor, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Eliae: nesciens quid diceret. Haec autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos, & timerunt intrantibus illis in nubem. Et vox facta est de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quae viderant.

(h) Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum. Et rogavi discipulos tuos ut eicerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis, & perverba, ulquequo ero apud vos, & patiar vos? Adde huc filium tuum. Et cum accederet, elidit illum daemonium, & dissipavit. Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei.

(i) Omnibusque mirantibus in omnibus quae faciebat, dixit ad discipulos suos: Poenite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.

(k) Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, & ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit, & quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic major est. Respondens autem Joannes dixit: Praceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem daemona, & prohibuimus eum, quia non sequitur te nobiscum. Et ait ad illos Jesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

(l) Factum est autem, dum complerentur dies assumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Hierusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum, & euntes intraverunt in civitatem Samitanorum ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntes Hierusalem. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus, & Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de caelo, & consumat illos? Et conversos increpavit illos, dicens: Nescitis, cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

(m) Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres caeli nidus: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permittite mihi primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Jesus: Sine ut mortui sepellant mortuos suos; tu autem vade, &

chalyznagoga filia credidit quidem Judaeos, sed ex pluribus pauciores. Denique dicitur: Dominus. *Non est mortua puella, sed dormit.* dederunt eum: quicumque enim non credit, iridet. Plangent igitur mortuos suos qui putant mortuos: ubi resurrectionis fides est, non mortis species, sed quietis est. *Beda* (cap. 33. in Luc.) Synagoga etiam, quia sponsi laetitiam, qua vivere possit, amisit, quasi inter plangentem mortuam jacens, nec hoc ipsum quare plangatur intelligat. *Ambrosius* (ubi supra parum a fine.) Tenens autem Dominus manum puellae sanavit eam: beatus enim si cuius manus sapientia tenet, indicat in penetralia sua, jubet manducare: panis enim caelestis est Dei verbum: inde & illa sapientia, quae Dei corporis & sanguinis altaria replevit alimentis. Venite (inquit Prov. 19.) edite panes meos, & bibite vinum quod misit vobis. *Beda* (cap. 33. in Luc.) Surrexit autem puella continuo, quia Christo manum confortante, homo a morte animae respicit. Sicut enim nonnulli qui latente tantum cogitatione peccati sibi mortem consciscunt; sed tales se vivifica-

re significans Dominus, suscitavit filiam Archyznagoga. Alii vero ipsum malum quo delectantur agendo, mortuum suum quasi extra portas efferunt; & hoc se suscitare demonstrans, suscitavit filium viduae extra portas civitatis. Quidam vero etiam peccati consuetudine se quasi sepeliendo contumunt; & ad hos etiam erigendos adest gratia Salvatoris, ad quod intinandum resuscitavit Lazarum quatuor dies in monumento habentem. Quanto autem gravior est mors animae; tanto acrior poenitentis fervor insulat. Unde jacentem in conclavi mortuam levi voce resuscitavit; delatum foras juvenem pluribus diebus corrobora; ad quatuordecimum vero suscitandum fremuit spiritu, lacrymas fudit, & voce magna clamavit. Sed & hic notandum, quod publica noxia publico egent remedio, levia peccata, secreta quaerunt poenitentia deleri. Puella in domo jacens patris arbitris relurgit; juvenis extra domum turba multa comitante suscitatur; Lazarus de monumento vocatus multis populis innotuit.

CAPUT IX.

(a) Convocatis autem Jesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia daemones, & ut languores curarent; & misit illos praedicare regnum Dei, & sanare infirmos: & ait ad illos: Nihil toleretis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas micas habeatis: & in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperit vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem, circuibant per castra, evangelizantes, & curantes ubique.

(b) Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quae fiebant ab eo, & haesitabat: eo quod diceretur a quibusdam, quia Joannes surrexit a mortuis; a quibusdam vero, quia Elias apparuit; ab aliis autem, quia Propheta unus de antiquis surrexit. Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et quaerebat videre eum.

(c) Et reversi Apostoli narraverunt illi quaecumque fecerunt: & assumptis illis, secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaida. Quod cum cognovissent turbae, secutae sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autem coeperat declinare: & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castra, villasque quae circa sunt, divertant, & inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces; nisi forte nos eamus, & emanis in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia: Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos: & ita fecerunt; & discumbere fecerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in caelum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et sublatus est quod superfluum illis fragmentorum cophinam duodecim.

(d) Et factum est cum solus esset orans, erant cum illo, & discipuli: & interrogavit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbas? At illi responderunt, & dixerunt: Joannem

nem Baptistam, alii autem Eliam; alii vero quia unus Prophetarum de prioribus surrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei. At ille increpans illos, praecipit ne cui dicerent haec, dicens: quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.

(e) Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdidit animam suam propter me, salvam faciet illam. Quid enim proficit homo, si li. cretur universum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. Dico autem vobis vere; si aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

(f) Factum est autem post haec verba fere dies octo: & assumpsit Petrus, & Jacobum, & Joannem, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, facies vultus ejus altera, & vestitus ejus albus, & resurgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo: erant autem Moyses, & Elias visi in majestate, & dicebant excessum ejus quem completurus erat in Hierusalem.

(g) Petrus vero, & qui cum illo erant: gravati erant somno; & vigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Praceptor, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Eliae: nesciens quid diceret. Haec autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos, & timerunt intrantibus illis in nubem. Et vox facta est de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quae viderant.

(h) Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. Et ecce vir de turba exclamavit dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: & ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum. Et rogavi discipulos tuos ut eicerent illum, & non potuerunt. Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis, & perverba, ulquequo ero apud vos, & patiar vos? Adde huc filium tuum. Et cum accederet, elidit illum daemonium, & dissipavit. Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei.

(i) Omnibusque mirantibus in omnibus quae faciebat, dixit ad discipulos suos: Poenite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos, ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.

(k) Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, & ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit, & quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic major est. Respondens autem Joannes dixit: Praceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem daemones, & prohibuimus eum, quia non sequitur te nobiscum. Et ait ad illos Jesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

(l) Factum est autem, dum completerentur dies assumptionis ejus, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Hierusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum, & euntes intraverunt in civitatem Samitanorum ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntes Hierusalem. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus, & Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de caelo, & consumat illos? Et conversos increpavit illos, dicens: Nescitis, cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.

(m) Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres caeli nidus: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Jesus: Sine ut mortui sepellant mortuos suos; tu autem vade, &

per intellectus ascensum ad Deum; sed facer intellectus Christi, qui secundum hypostasim Deo unitus erat, manducens nos ad ascensum, quo per orationem ad Deum ascenditur, & docens quod adversarius Dei non est, sed tamquam principium venerat genitorem, quin etiam alliciens tyrannum explorantem si Deus esset, quod miraculorum virtus predicabat, quasi sub quadam esca hamam congereret, ut qui spe deificationis hamaverat hominem,

(1) corporis amictu decenter hamaretur: unde sequitur: *Et facta est, dum oraret, species vultus eius altera.* Cyrillus. (a) Non tamquam corpore humanam formam mutante, sed quadam splendida gloria superveniente. Damascenus.

(b) Videns autem diabolus orationibus refrigerem, recordatus est Moysi, cujus glorificata est facies. Sed Moyses quidem glorificatur extrinsecus adveniente gloria, Dominus autem ex innato glorie divine fulgore: eum enim secundum hypostasis unionem, una & eadem sit gloria Verbi, & carnis, transfiguratur: non quasi accipiens quod non erat, sed quod erat manifestans discipulis: unde secundum Mattheum dicitur, quod transfiguratus est coram eis, & quod facies eius resplendit ut sol: quod (2) enim est in sensibilibus sol, hoc in intelligibilibus Deus: & sicut sol, qui est lucis fons, de facili videri non potest, lux autem eius ex eo quod ad terram pervenit aspicitur; sic facies Christi intensius resplendit ut sol, vestimenta autem eius dealbantur ut nix: unde sequitur: *Et vestitus eius albus resplendens*, illustratus scilicet per divine lucis participationem. His autem ita se habentibus, ut unus ostenderetur Dominus novi & veteris testamenti, & hereticorum ora obtenerent, & fides fiat resurrectionis, nec non qui transfigurabatur, vivorum, & mortuorum Dominus crederetur; Moyses, & Elias tamquam famuli assunt Domino in gloria: unde sequitur: *Eccē duo viri loquebantur cum illo, erant autem Moyses, & Elias visi in maiestate.* Oportebat enim ut videntes conservorum gloriam, & fiduciam, mirarentur quidem pium dominicum descensum, & zelarent vero eos qui prius laboraverant, visuri amenitatem futurorum bonorum, & magis fortificarentur in laboribus: nam qui laborum novem emolumenta, labores facilius tolerabit. Chrysostomus (hom. 57. in Matth.) Aliter quoque, quoniam vulgus asserbat eum esse Eliam, vel Hieremiam, ut discerneretur inter Dominum & famulos, & ut pateat eum non esse adver-

(1) Al. corpus. (2) Al. deest enim. (3) Al. seculi eius. (4) Al. & huius post seculi. (5) Al. & transfiguraturus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) Ut supra. (c) Ubi supra.

rium Dei; & legis transgressorem, eos sibi assidentes monstravit: non enim legislator Moyses, & qui pro gloria divina zelatus est Elias assident ei: sed & propter virtutes virorum demonstrandas: nam uterque pro mandatis divinis quampluribus se morti exposuerat. Volebat etiam discipulos eos imitari in regimine populi, ut fierent miles sicut Moyses, & zelantes sicut Elias. Inducit etiam eos, ut ostendat crucis gloriam, ad consolandum Petrum, & alios passionem timentes: unde sequitur: *Et dicebant excessum eius quem completurus erat in Hierusalem.* Cyrillus. (c) Videlicet mysterium dispensationis in carne, nec non salutiferam passionem completam in venerabili cruce. Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. 1.) Myrice autem post verba predicta, transfiguratio Christi ostenditur: quoniam is qui verba Christi audit, & credit, resurrectionis gloriam videbit: octava enim die facta est resurrectio: unde & plerique Psalmi pro octava scribuntur: aut forte ut ostenderet nobis quod dixerat, quod is qui propter Dei verbum perdidit animam suam, salvam faciet eam, quoniam promissa sua in resurrectione restituet. Beda (cap. 38. super illud. *Et post dies octavo*) Nam sicut ipse post septimum sabbati, qua in sepulcro quieverat, a mortuis resurrectit, & nos post sex (3) seculi aetates, & septimam quietis animarum, quae interim in alia vita geritur, quasi octava aetate resurgemus. Ambrosius (ubi supra.) Sed Mattheus, & Marcus post dies sex assumptos hos esse commemorarunt: de quo postea dicere, quod post sex millia annorum, mille enim anni in conspectu Dei tamquam dies una. Sed plures quam sex millia computantur anni: & malimus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, ut per tempus opera, & per opera mundum intelligamus. Et ideo mundi temporibus impletis resurrectio futura monstratur: aut quia is qui supra mundum accenderit, & huius (4) seculi momenta transcendit, velut in sublimi locatus, futurae resurrectionis fructus expectabit in aeternum. Beda (super *Et ascendit in montem*) Unde in montem oraturus, (5) & transfigurandus ascendit, ut ostendat eos qui fructum resurrectionis expectant, & Regem in decore suo videre desiderant, mente in excelsis habitare, & continuis precibus debere incumbere. Ambrosius (ut supra.) Putare in tribus qui ducuntur ad montem, mystice genus humanum comprehensum, quia ex tribus stirpibus Noe genus

omne defluxit humanum, nisi electos cernere. Tres igitur eliguntur qui ascendunt in montem, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui mysterium Trinitatis incorrupta fidei sinceritate servaverit. Beda (cap. 38. super *Transfiguratus est*) Transfiguratus (1) autem Salvator gloriam futuræ vel factæ, vel nostræ resurrectionis ostendit: qui qualis tunc Apollolis apparuit, post iudicium cunctis apparebit electis. Vestitus autem (2) talis Domini sanctorum illius chorus accipitur, qui videlicet Domino in terris consistente despectus videbatur, sed illo montem pervenite, novo candore resplendit quia, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus; scimus autem quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus: i. Joan. 3. Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. 1. ad med.) Vel aliter. Pro tua possibilitate tibi verbum aut minuitur, aut crescit; ac nisi altioris prudentiae cacumen ascendas, non tibi apparet quanta sit gloria in Dei Verbo. Vestimenta autem Verbi sunt sermones Scripturarum, & quedam intellectus indumenta divini. Et sicut vestitus albus resplendit, ita in oculis tuæ mentis divinarum lectionum sensus abscedit. Inde apparet Moyses, & Elias, hoc est lex, & Propheta in Verbo: neque enim lex potest esse sine Verbo, nec Propheta nisi qui de Dei Filio prophetavit.

(g) Theophylactus (hoc loco.) Christo vacante orationi, Petrus somno deprimitur: infirmus enim erat, & quod humanum erat implevit: unde dicitur: *Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant somno.* Excitati autem gloria eius cernunt & duos viros cum eo: unde sequitur: *Et vigilantes viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo.* Chrysostomus (hom. 57. in Matth.) Vel somnum vocat ingestum eis nimium stuporem ex illa visione: neque enim nocturnum tempus erat, sed locus excellentia gravabat oculorum debilitatem. Ambrosius (ubi supra inter med. & fin.) Premit enim incomprehensibilis splendor divinitatis, nostri corporis sensus: nam si solis radium è regione oculorum contuentium (3) corporea nequit acies continere; quomodo Dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Et fortasse ideo gravati somno erant, ut resurrectionis viderent speciem post quietem. Itaque vigilantes viderunt maiestatem eius: nemo enim nisi vigilans gloriam videt Christi. Delectus. Thom. Oper. Tom. IX.

tatus est Petrus, & quem seculi huius illecebrosa non caperent, gloria resurrectionis illuxit: unde sequitur: *Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Precaptor, bonum est nos hic esse.* Cyrillus. (e) Eliminabat forsitan divus Petrus imminere tempus regni Dei; & ideo approbat montis incolatum. Damascenus. (b) Non est autem bonum, Petre, tibi quod Christus tibi moretur: quoniam si mansisset, nequaquam tibi facta promissio conquireretur effectum: neque enim claves obtinisses regni, nec mors tyranni abolita esset. Non quæras ante tempus felicia, ut Adam deificationem. Erit quando hunc aspectum desideraverit percipias, & cohabitabis illi qui lux est, & vita. Ambrosius (ubi sup. alig. ante fin.) Petrus autem non solum affectu, sed etiam (4) factorum devotioe præstantior, ad ædificanda tabernacula tria impiger operarius, communis obsequii ministerium pollicetur, sequitur enim: *Et faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Elie.* Damascenus. (c) Non autem te Dominus tabernaculorum, sed universalis Ecclesie constructorem constituit: verba tua tu discipuli, oves tuæ mandaverunt effectum, Christo tabernaculorum constructores, nec non & servus ejus. Hoc autem non ex intentione Petrus proferebat, sed inspiratione Spiritus revelantis futura, unde sequitur: *Nesciens quid diceret.* Cyrillus. (d) Nesciebat etiam quid diceret: neque enim aderat tempus finis seculi, nec participande à sanctis promissive spei: & cum jam sumeret exordium dispensatio, quo pacto Christum oportebat desistere à mundi dilectione, volentem pati pro eo? Damascenus. (e) Decebat etiam non solum perfringere fructum incarnationis ad opus existentium in monte, sed distandi ad omnes credentes quod per crucem, & passionem erat consummandum. Titus. Ignorabat etiam Petrus quod dixerat, quia non oportebat tribus tria tabernacula facere: non enim commemorantur Domino famuli, nec companantur creature Creatori. Ambrosius (ubi sup.) Neque caput humana conditio in hoc corruptibili corpore facere tabernaculum Deo, sive in animo, sive in corpore, sive in quolibet alio loco. Et quamvis nesciret, quid diceret tamen pollicebatur officium: cui non inconsulta perulantia, sed (5) præmatura devotio fructus pietatis accumulata: nam quod ignorabat, conditionis fuit; quod promittebat, devotiois. Chry-

N 2

sof.

(1) Al. ibidem transfiguraturus. (2) Al. deest talis. (3) Al. corpora. (4) Al. sanctorum. (5) Al. primatum.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) Orat. de Transfiguratione ut supra. (c) Ibid. (d) Ubi supra. (e) Ut supra.

134 tuis: aut ita pronuntianda sunt haec verba Matthaei ut haerentem adhuc indicent.

(c) Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 45.) Matthaeus & Marcus ex praecedentium occasione narant quomadmmodum sit Joannes ab Herode occisus; Lucas autem qui jam longe supra de passione Joannis narraverat, postquam commemoravit illum Herodis haeritationem de Domino quismam esset, continuo subiungit: Et reversi Apostoli narraverunt illi quae fecerunt. Beda (cap. 35. in Luc.) Non solum autem narant quae ipsi fecerunt, & docuerunt, sed etiam quae Joannes eis in docendo occupatis sic passus, (1) vel sui, vel ejusdem Joannis ei discipuli renunciant, sicut Matthaeus insinuat. Iphorus. (2) Quia vero Dominus viros sanguinum abominatur, & commemorans cum eis, si a propriis criminibus non discedant; post occisionem Baptistae, deserens occitios, dilectis: unde sequitur: Et assumptis illis, fecisset seorsum in locum desertum quoniam est Bethsaida. Beda (cap. 35. in Luc.) Est autem Bethsaida in Galilee civitas Andree & Petri, & Philippi Apostolorum, prope stagnum Genesareth. Non autem timore mortis hoc egit, ut quidam arbitrantur, sed parcens inimicis suis, ne homicidium (2) jungerent; simul & opportunum suae passionis tempus expectans. Chrysostomus (hom. 50. in Matth.) Non autem prius, sed relato sibi quod acciderat, dilectis, manifestans per singula carnis veritatem. Theophylactus (hoc loco.) In desertum autem locum abiit Dominus, quia operatus erat miraculum panum: ne quis diceret: De civitate prope existente oblari sunt panes. Chrysostomus (hom. 50. ut supra.) Vel vadit in desertum locum, ut nemo sequeretur. Sed nec sic plebs dilectis, sed committatur ipsum: unde sequitur: Quia cum cognovissent turbas, secuta sunt illum. Cyrillus. (b) Hi quidem postulantes a demonibus liberari, hi vero languorem remotionem; nec non quos ejus oblectabat doctrina, illum attentissime visitabant. Beda (cap. 35. in Luc.) Ipse autem ut posens, piusque Salvator excipiendo fatigatos, docendo incisos, sanando aegros, reficiendo jejunos, quantum devotione credentium delectetur; insinuat: unde sequitur: Et excepti illos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Theophylactus (super Loquebatur eis de regno Dei.) Ut addicas, quod quae secundum nos est sapientia, dividitur verbo, & opere; & quod deceat dicere operata, & operari dicta. Reclinante autem die, discipuli jam incipientes alio-tum curam habere, turbae miserentur: unde

(1) Al. omittitur vel sui. (2) Al. jungeretur. Ex edit. P. Nicol. (c) Pelusota Lib. 1. epist. 233. quae de arrogantia inscribitur Anastasio. (b) In Catena Graecorum PP. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) Ubi supra.

sequitur: Dies autem cetera declinare, & accedentes duodecim dixerunt illi: Dimittite turbas, ut autem in castella, villasque quae vicina sunt, disvertant, & inveniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Cyrillus. (c) Sicut enim dictum est, diversarum passionum postulabant remedia; & quia videbant discipuli solo nutu posse perfici, quod infirmi pecebant, dicunt: Dimitte eos, ne amplius auferantur. Aspice autem exuberantem mansuetudinem ejus qui rogatur: non enim illa tantum largitur quae postulavit discipuli, sed sequentibus ipsum adjicit bona munificae dextera, mandans eis escas exhiberi: unde sequitur: At autem ad illos: Vos date illis manducare. Theophylactus (super Date illis manducare.) Non autem hoc dicit eorum responsum ignotans, sed volens ipsos inducere ut dicerent quot panes haberent; & sic magnum ostendatur ex eorum confessione miraculum, panum quantitate audita. Cyrillus. (d) Sed quod mandabatur, intolerabile discipulis erat, quod non habebant penes se nisi quinque panes, & duos pisces: unde sequitur: At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces; nisi forte nos amamus in omnem hanc turbam escas. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 44.) In quibus quidem verbis Lucas in manum sententiam contrinxit responsum Philippi dicentis: Daemorum denariorum panes non fuerunt, sicutur eis, ut uniusquique modicum quid accipiat: & responsum Andree dicentis: Est puer unus hic, qui habet quinque panes, & hordaeceos, & duo pisces: ut narrat Joannes cap. 6. Quod enim ait: Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces, ad Andream retulit responsum; quod vero adjunxit, Nisi forte nos amamus, & amamus in omnem hanc turbam escas, videtur ad responsum Philippi pertinere; nisi quod de decem denariis tacuit quamquam & in ipsius Andree sententia hoc posset intelligi: cum enim dixisset: Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordaeceos, & duo pisces: adjunxit: Sed haec quid sunt inter tantos? hoc est dicere: Nisi forte nos amamus, & amamus in omnem hanc turbam escas. Ex qua veritate verborum, verum autem, sententiarumque concordia satis apparet salubriter nos doceri, nihil querendum in verbis nisi loquentium voluntatem; cui demonstrande invigilare debent omnes veridici narratores: cum de homine, vel de Angelo, vel de Deo aliquid narant. Cyrillus. (e) Ut autem adhuc ad magis ardua feratur miraculum, ostenditur non parva

(1) P. Nicolai habet fructificare, ut supra Videres pro Vides. (2) Al. surripere. (3) Al. adhuc. (4) Al. omittitur est. (5) Al. desideratur non. Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) Orat. catechetica magna cap. 23. (c) Ubi supra. (d) In Catena Graecorum PP. ut & habetur apud illum partim praedicta hom. 50. in Matth. & partim in Joann. hom. 45.

fuisse multitudo virorum, cum sequitur: Erant autem viri fere quinque millia, exceptis filiis mulieribus, atque pueris, ut alius Evangelista refert. Theophylactus (super Fecit illos discumbere.) Docet autem Dominus quod deceat cum hospitatur aliquem, reclinare ipsum; & omnis consolationis participem facere: unde sequitur: At autem ad discipulos suos: Fecit illos discumbere per convivia quinquagenos: & ita fecerunt; & discumbere fecerunt omnes. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 46.) Quod Lucas hic dicit, quinquagenos justos esse discumbere, Marcus vero quinquagenos, & centenos, ideo non movet, quia unus partem dixit, alter totum. Verum si alius de quinquagenis tantum commemoraret, alius de centenis tantum, valde videretur esse contrarium, nec satis dignoscere utrumque dictum esse. Unum autem ab altero, alterum ab altero esse commemoratum; & tamen attentius consideratum inventi debuisset, quis non fateatur? Hoc ideo dixi, quia existunt saepe aliqua ejusmodi quae parum intenditibus temere judicantibus contraria videntur, & non sint. Chrysostomus (hom. 1. in Matth.) Et quia credendum erat Christum venisse a Parte facturus miraculum, aspexit in caelum: unde sequitur: Accipitis autem quinque panibus, & duobus piscibus respexit in caelum. Cyrillus. (a) Hoc etiam dispensative pro nobis fecit, ut discamus quod in principio mensae, cum frangere debemus panem, debemus Deo offerre, & elicere super ipsum benedictionem superam: unde sequitur: Et benedixit, & fragit, & discipulis suis distribuit, ut poneret ante turbas. Chrysostomus (homil. 50. in Matth.) Da quidem eis per manus discipulorum, honorando eos, & ne dent oblivioni jam peracto miraculo. Non autem ex non entibus facit: etas ad pascendum turbas, ut obtuler os Manichaei afferentis alienum esse ab eo creaturam, ostendens se esse vic-tualium largiorem, & eum qui dixit Gen. 1. Germinet terra. Multiplicat quoque pisces, ad significandum quod tam mari, quam atridae dominabatur. Bene autem in languentibus speciale peregit miraculum; agit, & beneficium generale alens omnes etiam non languentes: unde sequitur: Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Gregorius Nilensis. (b) Quibus nec casum fluebat mamma, nec illud juxta sui naturam produceret frumentum, eorum satisfaciebat egeitati; sed ex ineffabilibus horreis divinae po-

tentiae beneficium affluebat. Panis paratur tactus in manibus quimittantur, nec non per saturationem edentium augmentatur. Eum etiam piscium eorum necessitati non administrabat mare, sed ille qui in mari piscium genus isperat. Ambrosius (Lib. 6. in Luc. cap. de refectione turbarum.) Non exiguo, sed multiplicato cibo populum liquet esse saturatum. Vides incomprehensibili quodam ritu inter dividendum manus, quas non frangerant (1) multiplicare particulas, & intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta (2) subripere. Cyrillus. (c) Nec usque (3) ad hoc tantum pervenit miraculum; sed sequitur, Et sublata est quod superstit eis fragmentorum copiam duodecim: ut hinc esset manifesta certificatio quod opus caritatis in proximis uberem vendicat retributionem a Deo. Theophylactus. Et ut addideremus quantum hospitalitas potest, & quantum augurat nostra, cum indigentibus subvenimus. Chrysostomus (d) (hom. 50. in Matth. ante med.) Fecit autem superabundare non panes, sed fragmenta; ut ostendat illorum panum esse reliquias, quae tot factae sunt, ut totidem essent copiam quot, & discipuli. Ambrosius (ubi supra.) Myrtice autem postquam illa quae Ecclesiae typum accepit, a situ curata (4) est sanguinis, postquam Apostoli ad evangelizandum sunt destinati, gratiae caelestis impartitur alimentum. Sed quibus impartatur adverte: non otiosis, non in civitate, quasi in synagoga, vel seculari dignitate residentibus; sed inter deserta quaerentibus Christum. Beda (cap. 35. a med.) Qui derelicta Judaea, quae prophetae non credendo, sibi caput abtulerat, in deserto Ecclesiae, quae virum non habebat, verbi pabula largitur. Penitentem vero deserta Gentium Christum, multae fidellum caeterae relictae mœnibus praesca conversationis, & variorum dogmatum, sequuntur. Ambrosius (ubi supra.) Qui autem (5) non fallidum, ipsi excipiuntur a Christo; & cum ipsis loquitur Dei Verbum, non de saecularibus; sed de regno: & qui corporalis gerunt ultra passionis, his medicinam suam libenter indulget. Ubique autem mysterii ordo servatur, ut prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, postea vero alimonia mensae caelestis exuberet. Beda (cap. 36.) Die autem declinante turbam recessit, id est sine saeculorum appropinquante, vel cum Sol justitiae pro nobis occubuit. Ambrosius (ubi supra.) Quamquam nondum validioribus

(1) P. Nicolai habet fructificare, ut supra Videres pro Vides. (2) Al. surripere. (3) Al. adhuc. (4) Al. omittitur est. (5) Al. desideratur non. Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) Orat. catechetica magna cap. 23. (c) Ubi supra. (d) In Catena Graecorum PP. ut & habetur apud illum partim praedicta hom. 50. in Matth. & partim in Joann. hom. 45.

haec turba reficiatur alimentis: primum enim in modum lactis: quinque sunt panes; secundum septem: tertium ipsum corpus Christi est eica solidior. Si quis autem perire cibum veretur, ipse relicti suis omnibus, festinet ad Dei Verbum. Dum autem aliquis audire incipit Dei verbum, incipit esurire: Incipiunt Apostoli esurientem videre, & si illi adhuc non intelligunt quid esuriant, intellexit Christus: scit quod non faculam cibum esuriant, sed cibum Christi: non dum enim intellexerat Apostoli cibum (1) credentis non esse venalem. Noverat Cornelius nos potius esse redimendos, suas vero epulas esse gratuitas. *Beda* (cap. 36. in Luc.) Nondum autem erant Apostoli nisi quinque panes Moysaice legis, & duo pisces utriusque testamenti; quae in aditu mysteriorum latentium, quasi aquis abyssi rogebantur. Quia vero quatuor sunt (2) exteriores hominis sensus, quinque millia viri Domini secuti, designant eos qui in facultate sensus habitus possunt, & exterioribus, quae possident, bene uti noverant: qui quinque panibus aluntur, quia tales, necesse est legalibus adhuc praecipis intrinse: nam qui mandato adhaerent percontant, evangelicae selectione sublimis sunt: Diversi autem convivantium discubitis designant diversos per orbem terrarum Ecclesiarum consuetos, qui unam catholicam faciunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Hic vero panis, quem frangit Jesus, mystice quidem Dei verbum est, & sermo de Christo, qui cum dividitur, augetur: de panis enim sermonibus, populis redondantem alimonia ministravit. Dedit sermones nobis velut panes, qui nostro dum libantur ore, geminantur. *Beda* (cap. 36. inter med. & finem.) Turbis autem esurientibus Salvator non nova cieat cibaria, sed acceptis his quae haberent discipuli, benedixit: quia veniens in carne, non alia praedica sunt quam praedicat; sed prophetae dicta mysteris gratiae gravis demonstrat. Respicit in caelum, ut illud dirigendam mentis aciem, libi haec scientiae doceat esse quaedam. Frangit, & ante turbas ponenda distribuit discipulis: quia legis, & prophetiae sacramenta eis, ut per mundum praedicent, patefecit. *Ambrosius*. Non otiose autem quae turbas superant, a discipulis colliguntur: quia ea quae divina sunt, apud electos facilius possis, quam apud populos reperire. Beatus ille qui potest colligere quae etiam doctis superant. Quia ratione

(1) Al. credentes. P. Nicolai habet cibum populi credentis. (2) Al. exterioribus. (3) Al. cum malabit. (4) In *Act. P. Nicolai ita invenimus: Suppletur*: quia possunt sancti. Dominio, fidei amorique societate conjungi; sed incomprehensibilia paternae dispositionis. arcana, solus novit. Filius penetrare. Ubique ergo solus orat, &c. (5) Al. inferlorum. (6) Al. thujus. (7) Al. firmam.

antem copiosius Christus duodecim implevit, nisi ut illud populi Judaici solveret, quia manus ejus in copioso fervierunt? *Psal.* 80. Haec est populus, qui ante Iurum in copiosius colligebat, sed jam per eumdem Christi vitam caelestis operatur alimonia. Nec parvolum hoc munus, sed omnium est: nam per duodecim copiosius, tanquam tributum singularium: fidei firmamentum redundat. *Beda* (cap. 36. in Luc.) Vel per copiosius duodecim: Apostoli figurantur, & omnes sequentes doctores, foris quidem hominibus deservit, sed intus salutaris cibi reliquis (3) cum malabit. *Cyrillus*. (a) Sequens turba a populo Dominus, & seorsum positus vocabatur orationibus: unde dicitur: *Ex factum est cum solus esset orans, etiam cum illis, & discipulis.* Formam enim in hoc seorsum constituebat, docens discipulos artem facilem doctrinarum dogmatum: reor enim oportere populorum amicitias etiam meritis praesente subditis suis, in rebus necessariis jugiter conversantes. & illa tractantibus quibus Denis praecatur. *Beda* (cap. 37. in Luc.) Aderat autem discipuli Domino; sed ipse Patrem solus oravit: (4) quia possunt sancti Domino fidei amorique societate conjungi. Ubique solus obsecrat, quia Dei consilium humana voca non capiunt, nec quinquam potest (5) interiorum participes esse cum Christo. *Cyrillus*. (b) Poterat autem orationis negotium turbare discipulos: videbant enim humanitas intrare quem eum viderant auctoritate divina peragente miracula. Ut igitur (6) hujusmodi propelleret turbationem, eos interrogat; non quia nosceret exterioribus sibi collata praerogativa, sed ut eos a plurium opinione auferret, & rectam fidem eis insereret: unde sequitur: *Et interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbas? Beda* (ubi supra.) Patet Dominus fidem discipulorum exploraturus, prius turbarum sententiam interrogat, ne illorum confectio, non veritatis agnitione probata, sed vulgi videtur opinione (7) formata; nec compta credere, sed insitit Herodis de auditis haesitare putentur. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 80.) Potest autem illud movere quod Lucas Dominum interrogasse discipulos suos, quem illum dicerant homines, tunc dixit, cum esset solus orans, & adessent etiam ipsi: porro autem Marcus in via dicit illos hoc

(1) Al. credentes. P. Nicolai habet cibum populi credentis. (2) Al. exterioribus. (3) Al. cum malabit. (4) In *Act. P. Nicolai ita invenimus: Suppletur*: quia possunt sancti. Dominio, fidei amorique societate conjungi; sed incomprehensibilia paternae dispositionis. arcana, solus novit. Filius penetrare. Ubique ergo solus orat, &c. (5) Al. inferlorum. (6) Al. thujus. (7) Al. firmam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Graec. PP. (b) Ibidem.

ab eodem interrogatus. (1) Sed hoc cum moveret, quia nunquam oravit in via. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de interrog. Jesu quem se esse dicitur.) Non est autem otiosa turbas opinio quam discipuli respondent, cum subditur: *At illi respondunt, & dixerunt: Alii Joannem Baptistam, quem decollatum sciebant; alii autem Eliam, quem venturum putabant; alii autem, quia Prophecia unius de prioribus fuerit.* Sed hoc querere alterius prudentia est: nam si Paulo Apostolo satis est nihil scire, nisi Christum Jesum, & hunc crucifixum; quid amplius mihi desiderandum est scire quam Christum? *Cyrillus*. (a) Vide autem in interrogationibus elegantiam: Dignitatem enim prius (2) eos extrinsecas laudes, ut eis evulsis veram opinionem generet. Unde cum dixissent discipuli plebis opinionem; eorum sententiam interrogat, cum subditur: *Dicit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? O quam precipium illud vos!* Excipit eos ab aliis, ut eorum videntur opinionibus; quasi dicat: Vos, qui censura mea vocati estis ad Apostolatam, testes miraculorum meorum, quem me esse dicitis? Praevertit autem Petrus ceteros, fitque os totius collegii, eructatque divini amoris eloquia, profertque fidei confessionem, cum dicitur: *Respondens autem Petrus dixit, Christum Dei.* Non ait simpliciter eum esse Christum Dei; sed magis cum articulo (3) *Christum illum Dei*: unde in Graeco habetur *ton Christon*. Nam plures divinitus uncti, diversimode vocati sunt Christi. Quidam enim uncti fuerunt in Reges, quidam in Prophetas; nos autem per Christum sancto peruncti Spiritu nomen obtinimus Christi; sed unus solus est qui est Christus Dei, & Patris, quasi ipso solo proprium habente Patrem, qui in caelis est: & sic Lucas concordat quidem in sententiis cum Martho, qui narravit cap. 16. Petrum dixisse: *Tu es Christus Filius Dei vivi*: sed utens breviloquio, ait cum dixisse, *Christum Dei.* *Ambrosius* (ubi supra.) In uno enim hoc nomine, & divinitatis, & incarnationis expressio, & fides est passionis, & resurrectionis assertio. (c) *Cyrillus*. (d) Ducum magnanimi strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victoriae, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Jesum - Christum: praedixerat enim Apostolis, quod, oporteret eum perpetui Judaeorum calumnias, occidi: & tertia die resurgere. Ne igitur putarent Christum quidem passurum persecutiones pro vita mundi, eis vero licere septam vitam ducere; ostendit quod necessario per aqua certaminis, gradi decet, cupientes ejus gloriam obtinere: un-

(1) Supplet P. Nicolai, sed hoc eum movere qui putat quia nunquam oravit in via. (2) Al. omnes eos. (3) Al. omittitur *Christum illum Dei*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Ibidem. (d) Ubi supra.

tus est in forma nostra, hunc credidit esse Christum Patris, scilicet hominem factum Verbum, quod processit de Patris substantia. *Ambrosius* (Lib. 6. in Luc. cap. de eo quod praecipit discipulis ne cui dicerent.) Dominus autem Jesus Christus praedicari se primo noluit, ne ullus strepitus nasceretur: unde sequitur: *At ille increpans eos, praecipit, ne cui dicerent.* Multis ex causis jubet tacere discipulos: ut fallat principem mundi, ut declinet jaclantiam, doceat humilitatem. Ergo Christus noluit gloriari; & tu, qui ignobilis natus es, gloriaris? Simul ne rudes, & imperfecti adhuc discipuli maxime praedicationis motibus opprimantur. Prohibentur ergo evangelizare eum Dei Filium, ut evangelizarent postea crucifixum. *Chrysostomus* (hom. 55. in Matth.) Opportune etiam Dominus tunc vetuit nulli dicere, quod ipse esset Christus, quatenus sublati de medio scandalis, & crucis consummato patibulo, habitualiter imprimeretur audientium menti conveniens de ea opinio: nam radicatum semel, & postmodum evulsam, vix unquam denovo instum retinebitur: quod autem semel instum perseverat immobile, de facili concrevit. Nam si Petrus ex solo audita scandalizatus est, quid quamplures patenterur cum audissent Filium Dei esse, viderent autem crucifixum, & consummatum? *Cyrillus*. (e) Oportebat ergo discipulos eum ubique terrarum praedicare (hoc enim erat opus electorum) ab eo ad Apostolatus officium) sed, ut sacra Scriptura testatur, tempus est unicuique rei. Docebat enim ut crux, & resurrectio impleverit, & sic sequeretur Apostolorum praedicationem, unde sequitur: *Dicens, quia oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus, & principibus sacerdotum, & scribis, & occidi, & tertia die resurgere.* *Ambrosius* (ubi supra.) Fortasse, quia sciebat Dominus difficile passionis, & resurrectionis mysterium etiam discipulos credituros, ipse voluit esse suae passionis, & resurrectionis assertor. (c) *Cyrillus*. (d) Ducum magnanimi strenuos in armis ad audaciam provocant, non solum eis honores pollicendo victoriae, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Jesum - Christum: praedixerat enim Apostolis, quod, oporteret eum perpetui Judaeorum calumnias, occidi: & tertia die resurgere. Ne igitur putarent Christum quidem passurum persecutiones pro vita mundi, eis vero licere septam vitam ducere; ostendit quod necessario per aqua certaminis, gradi decet, cupientes ejus gloriam obtinere: un-

(1) Supplet P. Nicolai, sed hoc eum movere qui putat quia nunquam oravit in via. (2) Al. omnes eos. (3) Al. omittitur *Christum illum Dei*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) Ibidem. (d) Ubi supra.

de dicitur: *Dicitur autem ad omnes. Beda* (cap. 58. in Luc.) Poltre potuit ad omnes quia superiora, que ad fidem dominicam navitatis, vel passionis, pertinent, cum solis discipulis factum egit. *Chrysolomus* (hom. 56. in Matth.) Cum autem Salvator sit pius, & benignus, nullum invitam, aut coactum habere vult famulum, sed spontaneos, & gratias agentes ei pro famulatu; & ideo neminem cogendo, aut necessitatem imponendo, sed persuadendo, & benediciendo universos volentes attrahit, dicens, *Si quis vult. Basilus* (2) Vitam autem propriam in formam optime conversationis tradidit volentibus ei obedite, cum dicitur: *Post me venire, non obsecrationem corporalem insinuans: esset enim in omnibus impossibilis. Dominio jam in celis existentem: sed debitam conversationis pro posse imitationem. Beda* (cap. 37.) Nisi autem quis a semetipso desierit ad eum qui supra ipsum est, non appropinquat: unde dicitur: *Abneget semetipsum. Basilus* (b) (in Quæst. explicans quæst. 6. abnegatio sui qualis sit.) Abnegatio quidem sui ipsius est totalis prætorum oblitio, & recessus a propriis voluntatibus, *Origenes* (c) Abnegat etiam aliquis seipsum, dum vitam prius in malicia consuetam, alteratione debita commutat: puta qui dudum in lascivia vixerat, abnegat semetipsum lascivum, cum sit castus; & similiter abstinentia cujuslibet criminis, & superfluitas abnegatio est. *Basilus* (d) Appetitus (1) autem mortis tolerandæ pro Christo, & mortificatio membrorum, que sunt super terram, & viriliter disponit ad omne periculum sustinendum pro Christo, & non affici quemquam ad vitam presentem, hoc est tollere crucem suam: unde subditur: *Et tollat crucem suam quotidie. Theophylactus* (super *Tollat crucem*) Crucem hic dicit mortem exprobrabilem, inmens quod si quis vult Christum sequi non debet effugere propter ipsum etiam exprobrabilem mortem. (*Gregorius* in hom. 32. in Evang.) Duobus etiam modis crux tollitur, dum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem afficitur animus. *Græcus* (e) Recte autem conjungit hæc duo, *abneget semetipsum, & tollat crucem suam*: Sicut enim qui paratus est ascendere crucem, sumit in mente sua mortis intentionem, sicque vadit ut non æstimans amplius hanc vitam participare; ita qui sequi vult Dominum, primo debet abnegare seipsum, & sic tollere crucem, ut ejus voluntas sit prompta ad omnem miseriam sustinendam. *Basilus* (f)

(1) *Al. omittitur autem.* (2) *Al. puta possessionem vel inanis gloriæ, &c.*
Ex. aut. P. Nicol. (a) In Constit. monast. cap. 4. (b) In Regulis fustus disputatis ad interrogat. 6. (c) Tract. 2. in Matth. (d) In Regulis, ut supra. (e) Vel Isaac Monachus in Cat. Græc. PP. (f) In Regulis fustus disputatis ad interrogat. 8. (g) Ut supra. (h) Ut supra.

In hoc igitur consistit perfectio, ut impassibiliter se habeat secundum affectum etiam ad ipsum vivere, & habeat in promptu mortis responsum, ut nequaquam in seipso confidat. Sumit autem exosidiam perfectio ab exteriorum alienatione, (2) puta possessionum, vel inanis gloriæ, vel præcise affectionis inutilium rerum. *Beda* (super *Tollat crucem*) Prædicatam igitur crucem, & quotidie tollere, & ea sumpta Dominum sequi jubemur, qui crucem propriam bajulavit unde sequitur: *Et sequatur me. Origenes* (g) Hujus autem causam assignat subdens: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam; id est, qui vult secundum vitam presentem vivere, & propriam animam in sensibilibus conservare, hic eam perdet, non ducens eam ad terminos beatitudinis. E contrario autem subdit: Nam qui perdidit animam suam propter me, salvam faciem illam; id est, qui negligit sensibilia intuitu veritatis, exponens se morti, hic tantquam animam perdens pro Christo, eam potius salvabit. Inque si animam salvam beatum est, relatum ad eam que est in Deo salutem, debet esse & quedam bona perditio animæ que fit intuitu Christi. Videtur etiam mihi per simile, ei quod est abnegare seipsum, secundum prædicta, docere perdere quemlibet propriam animam peccatricem, ut sumat eam que per virtutem salvatur. *Cyrillus* (h) Quod autem incomparabiliter exercitium pacis Christi superet delicias, & pretiosa mundi, insinuat subdens: *Quid proficiat homini si lucratur universum mundum, seipsum autem perdat, & destrimentum sui faciat*; quæ dicat: Cum aliquis aspiciens presentem dulcedinem, aut utilitatem, tenit quidem pati, elligit autem splendide vivere, si sit opulentus; quod inde sibi commodum erit cum perdidit animam? Transit enim hujus mundi figura, & amœna velut umbra discedunt: non enim præderunt thesauri impietatis; eripit autem à morte justitia. *Gregorius* in hom. (32. in Evang.) Quia ergo sancta Ecclesia habet aliud tempus persecutionis, atque aliud pacis, Dominus utraque tempora designavit in præceptis: nam persecutionis tempore ponenda est anima; quod significavit dicens: *Qui perdidit animam: pacis autem tempore ea que amplius dominari possunt, frangenda sunt desideria terrena; quod significavit dicens: Quid proficiat homini? Perumque autem labentia cuncta despiciamus; sed tamen adhuc humanæ verecundie usum præpedimur, ut recitandam quem servamus in mem-**

te, nondum exprimere valeamus in voce. Sed huic quidem vulnere congruunt Dominus subiungit medicamentum, dicens: *Nam qui me cruciavit, & meos sermones, hanc Filius hominis cruciavit. Theophylactus* (hoc loco.) Erubescit Christum qui dicit: Numquid credam crucifixum? Sed & sermones ejus erubescit qui Evangelii ruditeram continent. Quod autem hinc Dominus erubescit in regno suo tale est sicut si aliquis paternitatis habens servum pravum, erubescat eum nominare. *Cyrillus* (a) Incurrit autem eis timorem, dicens se cælitus descensurum, non in pristina humilitate, & mensura proportionabili nobis, sed in gloria Patris ministrantibus Angelis; sequitur enim: *Cum venerit in maiestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. Pelagius* igitur, & dæmonio notari iniquitatis, & operis inertia, quando iam judex descenderit, agminibus circumstantibus Angelorum. Hinc autem percipias quod carne sumpta, & sanguine, Filiius, non minus est Deus, quod se pollicetur in maiestate Dei Patris venturum, & quod ei tanquam iudici omnium ministrabunt Angeli qui factus est homo similis nobis. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam) Semper autem Dominus sicut erigit ad præmia futura virtutum, atque utilem sæcularium rerum docet esse contemptum, ita etiam (1) infirmitatem mentis humanæ presentium remuneratione sustentat. Ardium quippe est crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre, negare quod sis, cum velis esse quod non sis; varoque quamvis excelsa virtus futuris commutata presentia. Ergo bonus magister, ne quis desperatione frangatur, aut tedio, continuo se videndum fidelibus pollicetur, dicens: *Dico autem vobis: vere sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei. Theophylactus* (super illud, *Donec videant regnum Dei*) Id est gloriam in qua iusti erunt. Hoc autem dixit de transfiguratione quæ forma erat future gloriæ; ac si diceret: Sunt aliqui hic stantes, scilicet Petrus, Jacobus, & Joannes, qui non attingent mortem, donec in tempore transfigurationis vident in qua gloria erunt qui me constituent. *Gregorius* in (homil. 39. in Evang.) Vel regnum Dei hoc loco prærens Ecclesia vocatur; & quidam ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant ut Ecclesiam Dei constructam conficerent, & contra mundi hujus gloriam erectam. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc.) Itaque si nos volumus mortem non timere, stemus ubi Christus est: soli enim non querunt gustare mortem qui sta-

te possunt cum Christo; in quo licet ex verbis ipsius qualitate pendere, nec remem quidem sentium mortis habituros qui Christi videntur meruisse consortia: Certe motus corporis libando gustetur, vita animæ possidendo teneatur: non enim hic motus corporis, sed animæ denegatur.

(1) *Eusebius* (h) Cum Dominus discipulis suis (2) secundæ apparitionis suæ promulgaverit ingens mysterium, ne solis verbis credere viderentur, procedit ad opera, ostendens eis oculata fide imaginem regni sui: unde dicitur: *Factum est autem post hæc verba, jere diei octo, & assumptus Petrus, & Jacobum, & Joannem, & ascendit in montem ut oraret. Damascenus* (c) Matthæus quidem, & Marcus sexto die post factam promissionem discipulis, Lucas autem post octavum dicit celebratam fuisse transfigurationem: nec est dissonantia in dictis, sed qui sex numeraverunt, demptis extremis, primo dico, & ultimo, quo pollicetur est; & quo fecit, medios computaverunt; at qui octo connumeravit, utrumque prædictorum computavit. Sed cur non omnes, sed aliqui vocati sunt ad hanc visionem? Unus quidem erat qui solus indignus erat divinitatis visione, scilicet Judas, secundum illud Esai. 26. *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* Si solus ergo esset (3) onus, tanquam invidus ad majorem esset malitiam provocatus. Proinde proditori tollit prodicionis occasionem, cum dimisit inferius reliquam Apostolorum congeriem. Assumptus autem tres, ut in duobus, vel tribus fiet omne verbum. Petrus quidem assumptus, volens testimonium quod testatus fuerat, ei ostendere per Patris testimonium confirmari, & quasi præsidem futurum totius Ecclesiæ. Sed Jacobum assumptus tanquam mortuum pro Christo ante omnes discipulos; Joannem vero tanquam Theologie purissimum organum, ut visâ gloria Filii, quæ non subiacet temporis, resonet illud. *In principio erat Verbum.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. 1. par. ante med.) Vel Petrus ascendit, qui claves regni calorum accepit; Joannes, cui committitur mater; (4) Jacobus, qui primum solium sacerdotale concendit. *Theophylactus* (super *Sunt quidam de hic stantibus*) Vel assumptus hos tanquam hanc rem celate potentes, & nulli alii revelare. Ascendit autem in montem ut oraret, docens nos solitarios, & ascendentes orare ad nihil terrenorum declinantes. *Damascenus* (d) Alii tamen orant servi, aliter orabat Dominus: nam servi orantis oratio est

(1) *Al. infirmitatis.* (2) *Al. secum apparitionis.* (3) *Al. dimissus.* (4) *Legit ex Ambrosio Nicolajus Jacobus qui primus martyrium sustinuit.*
 Ex. edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Orat. de Transfiguratione. (d) ibid.

annuntiare regnum Dei. Et ait alter: Sequar te Domine, sed permittit mihi primum reverti ad aram, & aspiciens retro, aptus est regno Dei.

(a) **Cyillus.** (a) Decebat institutos ministros sacrarum doctrinarum posse mira peragere, & per ipsos effectus credi quod essent Dei ministri: unde dicitur: *Convocatis autem Jesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem, & potestatem super omnia demonia:* in quo elevatum supercilium diaboli flectit, qui dicebat aliquando (Esaï. 9.) „ Non est qui con- tradicere valeat. „ *Eusebius.* (b) Et ut per eos venetur genus humanum, non solum dat eis ut pravos spiritus pellant, sed etiam quamlibet infirmitatem sanent ex eius imperio: unde sequitur: *Et ut languentes curarent.* **Cyillus.** (c) Attendas hic divinam Filii potestatem naturæ corporali non convenientem: agere namque miracula aderat sanctis, non natura, sed participatione Spiritus Sancti. Super hoc autem aliis concedere potestatem profus alienum erat ab eorum virtute: qualiter enim potest natura creata super spiritus dona possidere dominum? At Dominus noster Jesus Christus tanquam naturaliter Deus existens imperitur (1) huiusmodi gratiam quibus vult, non invocans in eos alienam virtutem, sed infundens ex promptuariis propriis. **Chrysolomus** (hom. 23. in Matth.) Postquam autem satis confortati fuerant ex eius comitiva, & competens nati sunt argumentum virtutis eius: mittit eos, unde sequitur: *Et misit illos prædicare regnum Dei, & sanare infirmos.* Ubi considera, quod non committitur eis aliquid sensibile dicere, sicut Moyses, & Propheta, qui terram, & bona terrena promittebant; hi vero regnum celorum, & quæcumque continentur in eo. **Gregorius Nazianzenus.** (d) Mittens autem discipulos ad prædicandum, Dominus multa eis innoxii, quorum summa est, sic eos virtuosos esse, sic constantes, atque modestos, & ut breviter loquar, celestes, ut non minus propter eorum modum vivendi, quam propter verbum evangelicæ doctrinæ propagaretur. Et ideo cum æris, & baculi carentia, & amictus singularitate mittebantur: & ideo subdit: *Et ait ad illos: Nihil tulistis in via, neque virgam, neque peram, neque planam, neque pecuniam; neque duas tunicas habeatis.* **Chrysolomus** (homil. 33. in Matth.) Plurima quidem per hoc constituat: primo quidem insuspectos reddens discipulos, secundo sequestratis eos

à qualibet cura, ut totum studium adhiberent verbo; tertio docens eos propriam virtutem. Sed forsitan dicit aliquis cetera quidem habere rationem; sed non habere peram in via nec duas tunicas, nec baculum, cuius rei causa præcipit? Volens scilicet excitare eos in qualibet diligentia: & ut ita loquar, ex hominibus Angelos faciebat eos, dirimens à qualibet cura vitæ, ut una sola cura detineantur doctrinæ. **Eusebius.** (e) Volens igitur eos carere cupidine rerum in solitudinibus vitæ, protestatus est hæc: sumebat enim experimentum fidei, & animositatis eorum, qui habito in mandatis extreme vitam ducere paupertatis non effugiunt quam jubentur debebat enim eos quiddam commercium facere, & recipientes salubres virtutes recompensare obedientia mandatorum: & cum milites eos faceret regni Dei, accingit eos ad pugnam in hostes, monens colere pauperitatem: „ nullus enim militans Deo implicat se vitæ secularis negotiis: „ 2. Tim. 4. **Ambrosius** (Lib. 6. in Luc. cap. qual. discipuli Christi misit se habere debeant.) Qualis ergo esse debebat qui evangelizat regnum Dei, præceptis evangelicis designatur; hoc est, ut subditi secularis adminicula non requirit, fideique totus inhærens, puter, quo minus ista requirit, magis posse suppetere. **Theophylactus** (in princ. Commen. in cap. 9.) Sic enim ipsos mendicos mittit, quod neque papes ipsos portare vult, nec aliquid aliud, quibus indigent multi. **Augustinus de Conf. Evang.** (Lib. 2. cap. 30.) Vel Dominus hæc possidere discipulos, ac ferre noluit, non quod necessaria non sint sustentationi huius vitæ, sed quia sic eos mittebat ut eis hæc deberi monstraret ab illis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, ut sic securi non possiderent, neque portarent huius vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Ideo posuit secundam Marcum cap. 6. (2) „ Nisi virgam, „ ostendens à fidelibus suis omnia deberi ministris suis, nulla superflua requiritibus. Hanc autem potestatem virgæ nomine significavit, cum diceret, nec quid tollerent in via, nisi virgam tantum. **Ambrosius** (ubi supra.) Possunt etiam qui volunt hoc ad eum deducere tractatum, ut spirituale tantummodo locus iste formare videatur affectum, qui velut indumentum quoddam

(1) *Al. huius.* (2) *Al. Nec virgam.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In eadem Catena Græcæ. (c) Ibidem. & in Theodoro. Lib. 14. cap. 14. (d) In Cat. Græc. PP. Habetur apud illum orat. 1. quæ de recessu eius ac reditu, & de professione Sacerdotis ac officio inscribitur. paulo aliis verbis post medium, quoad priorem appendicem, sed non quoad posteriorem. (e) Ubi supra.

videatur corporis exuisse, non solum potestate rejecta, contempnisque divitiis, sed etiam carnis ipsius illecebris abdicatis. **Theophylactus** (non temo, à princ. Commen.) Quidam etiam Apostolos non portare peram, neque baculum, aut duas tunicas sic intelligunt, quod non thesaurizent: hoc enim peram inuit congregans multa: neque sint iracundi, & tribulati spiritus, quod significat baculus; neque sint facti, & duplice corde, quod significat tunica duplex. **Cyillus.** (a) Sed diceret aliquis: Unde eis necessaria erunt? Et ideo subdit: *Et in quacumque domo introveritis, ibi manete, & inde ne exeatis;* quasi dicit: Sufficiat vobis discipulorum fructus, qui recipientes à vobis spiritalia, vos procurabunt, Iussit autem eos in una domo manere, ut nec hospitem gravent, cum scilicet dimittendo, nec ipsi guloniatis, & levitatis suspitionem incurrant. **Ambrosius** (ubi supra.) Alienum namque à prædicatore regni cælestis asserit cursum per domos, & involubilibus hospitii iura mutare. Sed ut hospitii gratia deferenda censeatur, ita etiam si non recipiantur, excusandum pulverem, egrediendumque de civitate mandatur, cum sequitur: *Et quicumque non receperit vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium super illos.* **Beata** (cap. 34. in Luc. super illud: *Excute pulverem pedum vestrorum.*) Pulvis excutitur de pedibus Apostolorum in testimonium laboris sui, qui ingressi (1) sint in civitatem, & prædicatio apostolica ad illos usque perveniret: sive excutitur pulvis cum nihil ab eis accipiant, nec ad victum quidem necessarium. Qui Evangelium spreverunt. **Cyillus.** (b) Non improbabile valde est contentiones sermone, & parentum familias, scilicet famulis benignos ostendere, vel benedictiones eorum exigere. **Ambrosius** (ubi supra.) Vel (2) non medicis etiam boni remuneratio docetur hospiti, ut non solum pacem tribuamus hospitibus, verumetiam si qua eos terrena obumbret delicta levitatis, receptis apostolicæ prædicationis vestigiis auferantur. **Beata** (ubi supra.) Qui vero per se negligentia, vel etiam studio verbum Dei contemnant, horum vitanda communio est, excutiendus pulvis pedum, ne gelis inanius pulveri comparandis mentis casæ vestigiis polluantur. **Eusebius.** (c) Cum autem præcinxisset Dominus discipulos suos tanquam milites Dei divinis virtutibus. **S. Thom. Op. Tom. IX.**

(1) *Al. amittitur.* (2) *Al. desit non.* (3) *Al. præcedebant.* (4) *Al. quandoque.* Sic autem restituit P. Nicolai in Catena Græcorum. Peccatores enim metuent, scientes, & nescientes, ambros parent, omnia suspicantur, & quælibet strepitum pertimescunt. Tale siquidem peccatum est: nemine reprehendente, vel argente, hominem prodit, &c. (5) *Al. autem.* & dicitur in Theodoro. Lib. 14. cap. 14. Hic est Joannes Baptistæ, ipse surrexit à mortuis. **L. Augustinus de Con. Evang.** (Lib. 2. cap. 45.) Lucas autem hunc eundem narrant ordinem quem Marcus tenens non cogit credi rerum gestarum eundem ordinem fuisse. In his etiam verbis Marco attestatur, ad hoc dumtaxat quod alii dixerunt, non Herodes, Joannem à mortuis revivisse. Sed quia hæsitantem commemoravit Herodem, intelligendum est, aut post istam hæsitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Mattheus narrat cap. 14. „ Hic est Joannes Baptistæ, ipse surrexit à mortuis. „

Ex edit. P. Nicol. (a) Ibidem. (b) Ibidem. (c) Ubi supra. (d) In Cat. Græc.

tibus, & sapientiæ monitis, mittens eos Judæis ut doctores, & medicos, ipsi secundum hoc (3) procedebant: unde sequitur: *Egressi autem circumdabant per castella, evangelizantes, & curantes ubique:* quasi doctores quidem evangelizantes; sed quasi medici præstantes remedia. Et verba miraculis comprobantes. **Chrysolomus** (homil. 46. in Matth.) Multa transacto tempore, non à principio, præcepit Herodes facta Jesu, ut pateat sibi tyrannum superbia, unde dicitur: *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo.* **Theophylactus** (ubi supra loco.) Ille Herodes erat filius magni Herodis, qui pueros interemit; sed ille quidem Rex erat, iste autem tetrarcha. Inquirebat autem de Christo quis esset: unde sequitur, *Et hæsitabat.* **Chrysolomus** (d) Peccatores enim scientes, & nescientes, (4) quemque strepitum pertimescunt; peccatum (5) enim nomine argente hominem prodit, nemine accusante condemnat, & timidum, & pigrum reddit delinquentem. Causa autem timoris ponitur consequenter eam dicit: *Et quod doceretur à quibusdam quia Joannes surrexit à mortuis, à quibusdam vero quia Elias apparuit, ab aliis autem quia Propheta unus de antiquis surrexit.* **Theophylactus.** Judæi enim resurrectionem mortuorum expectabant in vita carnali, & in comestationibus, & potionibus. Sed reingentes non erant in carnalibus actibus. **Chrysolomus.** Cum ergo audisset Herodes, quibus Jesus utebatur miraculis ait: *Joannem ego decollavi:* quod non erat ostentationis verbum, sed consolatus sum timorem, & perfructibus anime perturbatæ colere quod ipse eum occidit. Et quia Joannem decollaverat, subdit: *Quis autem est iste: de quo audio talia?* **Theophylactus.** Quasi dicat: Si Joannes est, & à mortuis surrexit, videns eum cognoscit: unde sequitur: *Et quærebatur videre eum.* **Augustinus de Con. Evang.** (Lib. 2. cap. 45.) Lucas autem hunc eundem narrant ordinem quem Marcus tenens non cogit credi rerum gestarum eundem ordinem fuisse. In his etiam verbis Marco attestatur, ad hoc dumtaxat quod alii dixerunt, non Herodes, Joannem à mortuis revivisse. Sed quia hæsitantem commemoravit Herodem, intelligendum est, aut post istam hæsitationem confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris suis, sicut Mattheus narrat cap. 14. „ Hic est Joannes Baptistæ, ipse surrexit à mortuis. „

Sofotus (hom. 57. in Matth.) Vel aliter. Audiebat quod oportebat ipsum mori, & certia die resurgere; videbat autem multam distantiam, & solitudinem: unde consideravit quod plurimam haberet locum tetelam: ob hoc dixit: *Bonum est nos hic esse.* Aderat quoque Moyses, qui nubem intavit, & Elias, qui (1) in monte ignem deduxit. Igitur Evangelista confusio- nem mentis ejus, ex qua hoc proferebat, ostendens dixit: *Nesciens quid diceret.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 56.) Quod autem hic Lucas dicit de Moysē, & Eliā: *Et factum est dum descenderent ab illis, ait Petrus ad Jesum: Præceptor bonum est nos hic esse: non debet putari contrarium ei quod Matthæus, & Marcus in conjunxerunt, Petrum hæc suggestisse, quasi adhuc Moyses, & Elias cum Domino loquerentur: non enim expresserant tunc, sed tacerent potius quod iste addidit, illis descendentibus, hoc Petrum Domino suggestisse. Theophylactus* (hoc loco.) Petro autem dicente, *Paterius tria tabernacula* fabricat, & in eum ingreditur cum Propheta: unde subditur: *Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos: ut ostenderet quod non minor est Pater: sicut enim in veteri testamento in nube habitare Dominus dicebatur, sic & nunc nubes suscepit Dominum, non caliginosa, sed lucida. Basilus* (a) Nam obscuritas legis transferat: sicut enim fumus ab igne, sic nubes à luce causata est. Verum, quia nebula signum tranquillitatis est, quies futuræ mansuetudinis ostenditur per nubes operimentum. *Ambrosius* (ubi supra.) Divini enim Spiritus est obumbratio ista, quæ non caligat affectibus hominum, sed revelat occulta. *Origenes* (tract. 3. in Matth.) Hanc autem gloriam discipuli sustinere nequeunt, procubuerunt humilitati sub potenti dextera Dei, nimium timentes, cum scirent quod dictum fuit Moysi Exod. 23. „Non videbit homo faciem meam, & vivet:“ unde sequitur: *Et timerunt intrantibus illis in nubem.* *Ambrosius.* Cognosce autem nubem istam non coacti aeris caligine piceam, & quæ cælum tenebrarum horrore (2) subtextat, sed lucidam nubem, quæ nos non phyalibus aquis immadidet, sed qua mentes (3) hominum in voce Dei omnipotentis emissa fidei ros riga-

(1) *Al.* in montem. *P. Nicolai* legit in monte ignem è cælo deduxit. (2) *Al.* surrexerat. (3) *Al.* hominū. (4) *Al.* ad Moysen. (5) *Al.* unus in fide: perfectæ enim fidei unum sunt: *P. Nicolai* perfecta enim fide unum sunt.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. Habetur apud illud in Esaiæ 4. sub finem super illud ex vers. 5. *Creabit Dominus super omnem locum montis Sion: & ubi invocaverit est, nubem per dicitur* &c. (b) Ubi supra, & in Theatro Lib. 2. cap. 14. (c) In Cat. Græc. PP. & tract. 3. ut jam supra. (d) Prædica orat. de Transfiguratione.

vit: sequitur enim: *Et vox facta est de nubem, dicens: Hic est Filius meus dilectus.* Non Elias filius, non Moyses filius: sed *Hic est Filius,* quem solum videtis. *Cyrillus* (b) Qualiter ergo oportebat eam qui revera Filius est, factam, vel creatam existimare, Deo Patre desuper intonante, *Hic est Filius meus?* Quasi dicat: Non unus ex filiis, sed qui vere, & naturaliter est Filius: ad ejus exemplar illi sunt adoptivi. Illi ergo jussit obedire, cum subdit, *Ipsam audite:* & magis quam (4) Moysen, & Eliam, quia Christus est finis legis, & Prophetarum: unde signanter Evangelista subdit: *Et dum facta vox, inventus est Jesus solus.* *Theophylactus* (Imper hic est Filius.) Ne scilicet putaret aliquis hoc dictum, *Hic est Filius meus dilectus,* de Moysē, vel Eliā fuisse prolatum. *Ambrosius* (ubi supra.) Reverserunt ergo illi ubi cœperat Dominus designari. Tres etiam in principio videntur, (5) unus in fine: perfecta enim finem unum sunt. Ergo & illi quasi recipiantur in Christi corpus, quia & nos unum erimus in Christo Jesu: aut fortasse quia lex, & Prophetæ ex Verbo *Theophylactus* (super *Inventus est Jesus solus.*) Quæ autem ex Verbo cœperunt, in Verbo desinant: per hoc enim innuit quod usque ad tempus aliquod lex, & Prophetæ apparerent, sicut hic Moyses, & Elias, postmodum autem solus Jesus, illis recedentibus: nam nunc Evangelium manet transcriptis legalibus. *Beda* (cap. 38.) Et nota, sicut Domino in Jordane baptizato, sic etiam in monte clarificato totius Trinitatis mysterium declarari: qui gloriam illius, quam in baptizate contemur, in resurrectione videbimus. Nec frustra Spiritus Sanctus hic in lucida nube, illic apparuit in columna: quia qui nunc simplici corde fidem quam percipit servat, tunc lucē apertæ visionis quæ crediderit contemplantur. *Origenes* (c) Non vult autem Jesus dici quæ ipsius spectant ad gloriam ante suam passionem: unde sequitur: *Et ipsi tacerunt, & nunti dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ viderant: offensus enim fuissent, & præcipue vulgus, si vidisset crucifigi eum qui sic fuerat glorificatus.* *Damasenus* (d) Hoc etiam præcepit Dominus, sciens discipulos imperfectos, qui nondum sortiti erant plenam Spiritus participationem, ne corda aliorum qui non viderant, subverterentur

tristitia; & ne proditor incitaretur ad invidiæ rabiem.

(h) *Beda* (cap. 39. in Luc.) Loca rebus congruunt. In monte Dominus orat, transformatur, discipulis arcana suæ majestatis aperuit, in inferiora descendens, turba occusu excipitur: unde dicitur: *Factum est autem in sequenti die, descenditibus illis de monte, occurrit illis turba multa.* *Sarsum* Patris vocem pandit, deorsum spiritus malos expellit: unde sequitur: *Et ecce vox de turba exclamavit dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum. Titus.* Videtur mihi sapiens quidem hic esse: non enim dixit Salvatori. Fac hoc: vel istud: sed respice. Hoc enim sufficit ad salutem, sicut Propheta dicebat Psalm. 85. „Respice in me, & miserere mei.“ Et dicit, *In filium meum,* ut rationabilem demonstrat inverecundiam, quod solus in multitudinem clamaret. Addit, *Quia unicus est mihi:* quasi dicat: Nullus alius expectatur futurus remedium senectutis. Consequenter explicat passionem, ut audientem moveat ad pietatem, dicens: *Et ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & cæcū, & dicitur eum cum spiritu, & vox descendit dilanians eum.* Deinde videtur criminari discipulos: sed magis respondit, quod iuste verecundiam deposuerit, dicens: *Et rogavi discipulos tuos ut eicerent illum, & non potuerunt:* quasi dicat: Non potes quod leviter ad te pervenerim: stupenda est dignitas tua, nec statim te molestavi: ad discipulos tuos accessi primo: nunc quia non curaverunt, cogor proficisci ad te: unde & Dominus non ipsum, sed genus incredulum increpat: sequitur (1) enim: *Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis, & perversa, usquequo ero apud vos, & patiar vos?* *Chrysostramus* (hom. 58. in Matth.) Sed hunc hominem multum infirmari in fide, Evangeliorum Scriptura ostendit ex pluribus, ex eo scilicet quod dixit Marc. 9. „Adjura incredulitatem meam,“ & „si potest,“ & ex eo quod Christus dixit, „Credenti omnia possibilia sunt.“ *Cyrillus* (a) Unde melius puto incredulum reparatum demoniaci patrem, quod & factos Apostolos objugavit, dicens eos non posse imperare demonibus: potius autem erat honorando Deum ab eo petere gratiam: annui enim veneratus. Qui autem dicit debilitati erga virtutem quæ est in Spiritu malignos, eos (2) qui à Christo adepti sunt potestatem eiciendi eos, gratiam magis calumniatur quam surgentes ea, in quibus Christus operatur. Unde ostenditur Chris-

tus accusatis sanctis, quibus est commisitum verbum prædicationum sacrarum: propter quod Dominus increpat eum, & concordet ei, dicens: *O generatio infidelis, & perversa:* quasi dicat: Causa tuæ infidelitatis gratia effectum fortia non est. *Chrysostramus* (hom. 58. in Matth. par. ante med.) Non autem dirigit sermonem ad eum tantum, sed ad omnes Judæos, ne faciat eum hæsiare: oportebat enim scandalizari quamplures, *Theophylactus* (hoc loco.) Quod autem dicit, *Per-versa,* demonstrat quod non à principio, neque naturaliter inerat eis malitia: sed natura quidem erant recti semen Abraham existentes, sed per multam erant perverti. *Cyrillus* (b) Quasi nescientes procedere rectis incelsibus. Cum eis autem qui sic sunt dispositi, Christus commorari dedignatur: unde dicitur: *Usquequo ero apud vos, & patiar vos?* ferens quasi moleste eorum conversationem propter pravitatem ipsorum. *Chrysostramus* (hom. 58. in Matth.) Per hoc etiam ostendit desiderium sibi esse suum: recessum, & quod non erat grave crucis patibulum, sed magis ipsorum conversatio. *Beda* (cap. 39. in Lucam in med.) Non quod tactio superatus sit factus, & misis: sed in similitudinem medici si ægrotum videat contra sua præcepta se gerere, dicat: Usquequo accedam ad domum tuam, me aliud jubente, te aliud faciente? Inanquam autem non est inatus homini, sed visio, ut statim inulerit: *Ad-dic hoc filium tuum, Titus.* Poterat quidem solo jussu eum liberare: sed pro palat (3) suam passionem, subiciens infirmum præsentium vilionis. Deinde demonium, postquam Dominum sensit, concutit puerum: unde sequitur: *Et cum accedisset, eiecit illum demonium, & dicitur: ut se prius exprimat passio: deinde adhibeat remedium.* *Chrysostramus* (hom. 58. in Matth. prope medium.) Non tamen hoc Dominus ad ostensionem facit, sed causa patris, ut cum viderit demonium conturbari propter solam vocatorem, sic saltem inducatur ad fidem futuri miraculi, de quo sequitur: *Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum patri ejus.* *Cyrillus* (c) Antea autem non erat patris, sed demonis occupantis. Subdit autem Evangelista stupere plebeni in magnalibus Dei, dicens: *Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: quod dicit propter donum Christi, qui sacris quoque Apostolis contulit potestatem agendi divina miracula, & imperandi demonibus.* *Beda* (cap. 39. in Luc.) Mystice autem pro qualitate meritorum quo-

(1) *Al.* deest enim. (2) *Al.* quia Christi. (3) *P. Nicolai* habet ipsius passionem. EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) *Ibid.* (c) *Ubi supra.*

fidei aliis (1) ascendit Dominus, dum perfectos, quorum conversatio in cælis est, sublimis extollendo glorificat, & de æternis instruit, & docet quæ à turbis audiri non valent; aliis autem descendit, dum terrenos, & insipientes confortat, docet, & castigat. Hunc autem dæmoniacum Matthæus lunaticum, Marcus surdum & mutum describit: significat enim illos qui ut luna mutantur, per diversâ vitia crescentes, & decrecentes, qui muti sunt, non confitendo fidem, (2) & surdi, nec ipsam fidem audiendo sermone. Dum puer autem ad Dominum accedit, eliditur: quia conversi ad Dominum peritumque à dæmonio gravius pulsantur, ut vel eorum virtutis incertitudo, vel expulsiōnis suæ vindictæ injuriâ: sicut Ecclesiæ primordiis tor gravissima invulsi certamina, quorū suo regno doluit subito illam dispendia. Non puerum autem qui vim patiebatur, sed dæmonem qui interebat increpat: quia (3) qui peccantem emundare desiderat, vitium arguendo, & odiendo depellere, sed hominem debet amando reformare, donec sonatur spiritualibus Ecclesiæ possit reddere partibus.

(i) *Cyrillus.* (a) Omnia quæcumque operabatur Jesus, admiratione digna penes omnes erant: irradiabat enim quidam præcipuum, & divinum in quælibet operatione ipsius, secundum illud Psalm. 20., „Gloriam, & decorem superpanes ei.“ Et si omnes quidem mirarentur in his quæ faciebat, ipse tamen hæc quæ sequuntur, non omnibus, sed discipulis retulit: unde dicitur: *Omnibusque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.* Ostendit in monte discipulis gloriam suam, & post hoc liberaverat quemdam à spiritu nequam; sed oportebat eum sustinere passionem pro nobis. Poterant autem discipuli conturbati dicentes: Numquid decepti sumus dum Deum esse eum arbitramur? Ut ergo scirent quid circa ipsum futurum erat, velut quoddam depositum jubet eos in mente habere passionis mysterium, dicens: *Ponite vos in cordibus vestris.* Quod dicit *Vos*, distinguit eos ab aliis: neque enim oportebat vulgares scire quoniam passurus esset; sed erant potius certificandi quoniam mortuus resurgeret, destruens mortem, ne scandalizarentur. *Titus.* Sanctus igitur admirantibus signa, ipse prænuntiat passionem: non enim signa salvant, sed crux beneficia præstat: unde subditur: *Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum.* *Origenes* (Matth. 17. tract.

(1) *Al.* descendit. (2) *Al.* sic surdi. (3) *Al.* omittitur qui. (4) *Al.* traditurum. (5) *Al.* quo: forte aliquo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ubi supra. (c) *Ibid.*

4. circ. mod.) Non autem exprimit manifeste à quo tradendus sit: aliquis enim dicit eum (4) tradendum à Juda, aliquis à populo. Paulus autem dicit Rom. 8. quod Deus Pater „pro nobis omnibus tradidit eum:“ sed Judas tanquam pro pecunia tradens eum hostiliter prodidit; sed Pater beneficii causa. *Theophylactus* (super *Et verbum erat absconditum.*) Eorum autem infirmitati Dominus descendens, & eos disciplina quadam gubernans, quod de cruce dictum est, intelligere non permisit: unde sequitur: *At illi ignorabant verbum istud. Et erat velatum ante eos, ut non sentirent illud.* *Beda* (cap. 40. in Luc.) Hæc ignorantia discipulorum non tam de radiante quam de amore nascitur; qui carnales adhuc, & mysterii crucis igitur, quem Deum verum crederent, morturum credere nequeverunt; & quia per figuras eum sæpe loquentem audire solebant, etiam quæ de sua traditione loquebantur, figurative eum illud significare putabant. *Cyrillus.* (b) Dicit autem aliquis forsitan: Qualiter ignoraverunt discipuli crucis Christi mysterium, cum per umbram legis in pluribus locis tangeretur? Sed, ut Paulus commemorat, „usque ad hodiernum diem, quando legitur Moyses, velamen „adjacet cordi eorum:“ 2. Corinth. 3. Expediit ergo accedentes ad Christum dicere Psalm. 108. „Decege oculos meos, & conspiciamur „mirabilia de lege tua.“ *Theophylactus* (super *Timebant eum interrogare.*) Vide etiam discipulorum reverentiam in hoc quod sequitur: *Et timebant interrogare eum de hoc verbo:* nam timor gradus est reverentiæ.

(k) *Cyrillus.* (c) Insidiatur diabolus multitudine diligentibus optimam vitam; & si quidem per carnales illecebras obfidere valet aliquid mentem, affectus voluptatam exacuunt; si quis hos effugerit laqueos cupidinis, gloriæ suscipiat passionem, quæ quidem passio vanæ gloriæ invadit quemdam Apollolium suorum: unde dicitur: *Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum esset major:* hoc enim cogitare est cupientis ceteris superesse. Improbabile autem puro omnes discipulos hanc agridinem incurrisse; & ideo ne crimen aliquid contra aliquem discipulorum Evangelista machinari videretur, exprimit indeterminate dicens, quod intravit in eos cogitatio. *Theophylactus* (hoc loco.) Videtur autem hanc passionem ex hoc ortam fuisse quod dæmoniacum curare non valuerunt, eis de hoc altercatis, (5) uno dicente, quod non propter meam impotentiam, sed alterius

curati non valuit, ut ex hoc accessit contentio fuerit, quis eorum major esset. *Beda* (cap. 40.) Vel quia viderant Petrum, Jacobum, & Joannem seorsum ductos in montem, & Petro claves regni cælorum promissas fuisse, irati sunt, vel ipsos tres ceteris, vel Petrum omnibus esse prælatum: vel quia tributi solutione Petrum ipsi Domino purificatum viderant, ipsum præ ceteris arbitrabantur præferendum. Sed diligens lector hanc intra eos quætionem (1) etiam ante didrachma redditum invenient fuisse vetitam. Denique Matthæus cap. 23. hoc in Capharnaum memorat esse gesum. Dicit autem Marcus cap. 9. „Et venerunt Capharnaum: qui „cum in domo essent, interrogabat eos, Quid „in via tractabatis? At illi tacebant: siquidem „intra se in via disputaverant quis illorum esset „major.“ *Cyrillus.* (d) Dominus autem, qui novit salvos facere, videns in mente discipulorum super hoc cogitationem exortam, velut quandam amaritudinis radicem, prius quam augmentum susciperet, radicem eam evellit: cum enim inchoant passionem in nobis, facile deveniuntur, sed aucta difficile sunt mobiles: unde sequitur: *At Jesus videns cogitationes cordis eorum, apprehendit puerum, & statuit illum puerum se.* Dicitur qui mudum hominem putare esse Jesum, se errasse: quanvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus: nam solius Dei est posse rimari corda, & renes. Quod autem puerum assumpsit, & ponebat penes se, agebatur causa Apollolium utilitatis, & nostræ. Depascitur enim inanis gloria morbus ut plurimum (2) eos qui præminent in hominibus aliis. Puer autem sinceram gerit mentem, immaculatum cor, & manet in simplicitate cogitationum: non ambit honores, nec novit cuiusvis prærogativæ modum, nec refugit videri (3) minus se habere, non multam gerit severitatem in mente, & corde. Tales autem Dominus amplexatur, & diligit, & prope se dignari habere, quasi qui elegerunt quæ sua sunt sapere. Ait enim Matth. 11. „Dicitis à me, „quia mitis sum, & humilis corde:“ unde sequitur: *Et ait: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit, quasi dicat: Quando una & eadem est merces honorantibus sanctos, sive forsitan minimus sit, sive præclarus honore, & gloria, quia in eo Christus suscipitur; quomodo non vanum est petere invicem fungi prærogativa? *Beda* (cap. 40. super illud, *Qui apprehendens.*) In hoc autem (4) vel sum-*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Sic quatuor à nobis alias citata editiones, sicut Romana, & Veneta Nicolini habeant propter didrachma. (2) *Al.* desideratur eos. (3) *Al.* non minus. P. Nicolai in minus. (4) *Al.* non. (5) *Al.* deest plurimum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) Ubi supra. (c) *Ibidem.*

placiter pauperes Christi ab his qui velint esse majores, pro eius docet honore suscipiendos; vel malitia parvulos istos esse suadet: unde cum diceret, *Quicumque susceperit puerum istum, addidit, in nomine meo,* ut scilicet formam virtutis, quam natura doce puer observat, ipsi pro nomine Christi rationis industria sequantur. Sed quia & se in patio suscipi docet, & ipse puer natus est nobis; ne putaretur hoc esse solum, quod videbatur, subiunxit: *Et quicumque me recipit, recipit illum qui misit me:* talem te utique ac tantum credi volens, qualis & quantus est Pater. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de resp. Jesu respuentis.) Qui enim imitatorum Christi recipit, Christum recipit; & qui imaginem Dei recipit, Deum recipit. Sed quia imaginem Dei non poteramus videre, facta est nobis per incarnationem Verbi præsens, ut reconciliaretur nobis quæ supra nos est, divinitas. *Cyrillus.* (b) Adhuc autem magis insinuat præmissi verbi intentionem, dicens: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est:* quod de modesto dicit, qui nihil de se sublimè putat propter honestatem. *Theophylactus* (super *Vidimus quemdam.*) Quia Dominus dixerat, *Qui minor est inter vos omnes, hic major est,* timuit Joannes ne forte malum aliquid fecerit, propria potestate quemdam hominem prohibentes: nam prohibitio non minore prohibentem offendit, sed majus aliquid sapientem: unde subditur: *Respondens autem Joannes dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum:* non quidem invidentes, sed operationem miraculorum diducantes: non enim cum eis miraculorum potestatem accepterat, neque eum Dominus miserat sicut illos, neque Jesum in omnibus sequebatur: unde subdit: *Qui non sequitur me, non videt me.* *Ambrosius* (Lib. 7. tit. ubi supra.) Joannes enim plurimum diligens, & ideo redamatus (5) plurimum, excludendum putat beneficio eum qui non utatur obsequio. *Cyrillus.* (c) Sed oportebat magis pensare non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quæ est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur Apollolis qui Christi gratia coronantur? Multæ sunt differentie Christi donorum: sed quia tradidit Salvator potestatem Apollolis ut spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem: & ideo accedunt scilicet gerere & aliis: hoc agere.

Ambrosius (ut supra.) Non reprehenditur autem *Joannes*, quia amore faciebat, sed docetur, ut noverit infirmorum esse firmorumque distantiam. Et ideo Dominus etiam fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos: unde sequitur: *Et ait ad illos Iesus: Nolite prohibere: quia enim non est adversum vos, pro vobis est. Bene Domine: nam & Ioseph, & Nicodemus oculi discipuli propter metum, in tempore tamen suum tibi officium non negaverunt. Sed tamen quia alibi dixisti infra 11. Qui non est mecum, adversum me est, & qui non colligit, dispergit; aperi nobis, ne videatur (1) esse contrarium. Et puto quia si quis mentium consideret scrutatorem, non debeat dubitare uniusculque factum mente discerni. *Chrysostomus.* (a) Illic enim cum dixit, *Qui non est mecum, adversum me est*, ostendit Diabolum & Judæos sibi esse contrarios; hic autem ostendit eum qui in nomine Christi denotiones ejiciebat, in parte cum eis existeret. *Cyillus.* (b) Quasi dicat: Pro vobis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt quæ ad ipsius gloriam spectant, ejusdem gratia coronari. *Theophylactus* (hoc loco.) Mirato autem Christi virtutem, qualiter per indignos, & non discipulos ejus gratia operatur; sicut & per sacerdotes sanctificantur homines, quamvis facientes sancti non fuerint. *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra paulo ante medium.) Cur autem hic eos qui possunt per manus impositionem immundis imperare spiritibus in nomine Jesu, negat esse prohibendos? (2) Secundum *Matthæum* cap. 7. dicit his, „Non novi vos.“ Sed advertere debemus, non esse sententiarum discordiam, sed illud censeri, quod non solum officii in clericis; sed etiam virtutis opera requirantur; tantumque esse Christi nomen, (3) ut etiam parum sanctis opituletur ad prædium, etiam non opituletur ad gratiam: unde nemo purgati hominis sibi gratiam vendicat, in quo æterni nominis virtus operata sit: non enim merito suo diabolus, sed odio sui vincitur. *Beda*. Itaque in hæreticis, & malis catholicis non sacramenta communia in quibus nobiscum sunt, & adversum nos non sunt, sed divisionem paci veritatisque contrariam, quæ adversum nos non sunt, & Dominum non sequuntur nobiscum, detestari, & prohibere (4) debemus.*

(1) *Al.* omittitur esse (2) *Hiantem sensum requirit Nicolai, & legit, nesciendo præmissis*, cum secundum *Matthæum* dicat his &c. (3) *Exempla Romana an. 1570. & Veneta an. 1593. sic tantum habent*: ut etiam parum sanctis opituletur ad gratiam. (4) *Al.* omittitur debemus: unde *P. Nicolai legit & Dominum non sequuntur*, nobis convenit detestari, & prohibere. (5) *Al.* videre. (6) *Al.* qui ante omnia noverat. *P. Nicolai* qui antequam fierent, omnia noverat. *Ex edit. P. Nicol.* (a) *Hom. 42. in Matth.* (b) *Ut supra.* (c) *In Cat. Græc. PP.* (d) *Ibidem.* (e) *Ubi supra.*

cupulorum. Ascendebat quidem Hierosolimam propinquantem tempore passionis. Ut igitur quando pari cum viderent, non scandalizarentur, considerantes quod oportet patientes esse cum contumelias inferant aliqui, præmissi quasi quoddam præliudium Samaritanorum repulsi. Profuit autem eis & aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates, & villas percurrentes ad prædicandum evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurrerent aliqui minime recipientes (1) sacram prædicationem, quasi non concedentes secum commemorari Jesum. Docuit igitur eos quod divinam annuntiantes doctrinam pleni esse debeant patientia, & mansuetudine; non autem hostiles, & iracundi, & in peccantes in eos atrociter insurgentes: sed adhuc non (2) erant tales; immo zelo fervido concitati, volebant ignem de celo super eos deducere.

Sequitur: *Cum vidisset autem discipuli ejus Jacobus, & Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de celo, & consumat illos? Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Sciebant enim, & Phinees reputatum ad justitiam, quia sacrilegos interemerat, & ad preces *Elie* ignem descendisse de celo, ut *Propheta* vindicaretur injuria. *Beda*. (cap. 41. in Luc.) Sancti enim viri quod optime scirent mortem istam, quæ animam dissolvit à corpore, non esse formidandam, (3) secundum eorum tamen animam qui illam timerent, nonnulla peccata morte punirentur, quo & viventibus utilis metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur, non ipsa mors noceret, sed peccatum, quod augeri possit si viverent. *Ambrosius* (ubi supra.) Sed vindicetur qui timet: vindictam non quaerit qui non timet. Similiter ostenditur nobis in *Apostolis* fuisse merita *Prophetarum*, quando eandem sibi potestatem quam *Propheta* noverat impetrandi jure præsumunt, (4) & bene præsumunt quod ad sermonem solum ignis de celo descenderet, quoniam filii sunt tonitruum. *Titus*. Censetur autem ab eis multo justius esse Samaritanos perire, Dominum non admittentes, quam quinquaginta servum excludere tentantes. (5) Dominus autem in eos non commovetur, ut ostenderet quia non habet ultionis studium perfecta virtus, nec ulla sit iracundia ubi plenitudo est caritatis: nam nec excludenda est infirmitas, sed juvanda. Procul à religiosis indignatio, procul à magnanimis cupiditas ultionis: unde sequitur: *Et conversus increpavit illos, & dixit: Nescitis cujus spiritus estis. Beda* (super *Increpavit eos, & dixit*) Reprehendit in eis Dominus non exemplum *Prophetae* sancti, sed ignorantiam vindicandi, quæ adhuc erat in rudibus; animadvertens eos (5) non amore correptionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque postquam eos docuit quid esset diingere proximum tantquam seipsum, infuso etiam Spiritu Sancto non desuerunt tales vindictæ; quamvis multo rarius quam in veteri testamento: quia, sicut sequitur: *Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*, quasi dicat: Et vos ergo, qui ejus spiritu signati estis, etiam acta ejus imitami, nunc pie consulentes, sed in futuro jusse indicantes. *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim semper in eos qui peccaverunt est vindicandum: quia nonnumquam amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapsio ad correptionem. Denique Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis ardeat.

(m) *Cyillus.* (b) Et si munificus sit omnium Dominus, non simpliciter, & improvide singulis dat superna & divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet animam suam alienam à maculis pravitatum; & hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: *Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.* Primo quidem plurima continentur in accessu inertia; consequenter ostenditur quod plenus impudentia nimia: neque enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut alii plures de populo; sed magis insistebat ad apostolicas dignitates, cum *Paulus* dicat *Hebr. 5.* „Non assumam quisquam sibi honorem, sed à Deo vocatus.“ *Athanasius.* (c) Ausus etiam fuit (6) comparare se incomprehensibili Salvatoris potestati, dicens: *Sequar te quocumque ieris*: eo quod sequi Salvatorem simpliciter ad ejus audiendum doctrinam possibile est humanæ naturæ proprietate, qua fungitur erga homines; non est autem possibile secum concurrere a libet existenti: ipse namque incomprehensibilis est, & non circumscri-

(1) *Al.* lacratam. (2) *Al.* sunt. (3) *Al.* Sed eorum tamen animam qui illam timerent nonnulla peccata morte punirent. (4) *Al.* quod & bene præsumunt ad sermonem, &c. (5) *Al.* non amare. (6) *Al.* æquiparare. *Ex edit. P. Nicol.* (a) *Ambrosius.* (b) *In Catena Græcorum PP.* (c) *In eadem Catena. In Operibus Athanasii non occurrit integra hæc appendix; est aliquam tantum partem de circumscripta humanitate, divinitate autem incircumscripta; & ubique præfente Athanasius habet in disputatione contra *Arianos* *Loadicæ* habita.*

bitur loco. *Cyrillus.* (a) Alio quoque modo non immerito refulabilem facit cum: decebat enim ipsum crucem suam accipere ad sequendum Dominum, & abrenunciare presentis vite affectibus: & hoc Dominus in eo reprehendit, non vituperans, sed corrigens.

Sequitur: *Et ait Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cali nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Theophylactus.* Quia enim, viderat Dominum multum populam adductem, putavit quod ab eis haberet pretium, & quod si ipse Dominum sequeretur, posset pecuniam congregare. *Beda* (cap. 41.) Unde dicitur ei: Quid me propter divitias, & lucra hujus sæculi cupis sequi, cum tanta sis paupertatis, ut nec hospitium quidem habeam, & non meo utar lecto? *Chrysostomus.* (b) Aspice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonstrat. Non erat ei mensa, non candellabrum, non domus, nec quicquam aliud talium. *Cyrillus.* (c) (1) Mystica autem significatio vulpes, & volatilia caeli, malignas, & aditus potestates demonum vocat; quasi dicat: Quisdo vulpes, & volatilia in te mansionem habent, qualiter Christus in te requiescet? Quid commune est luci, & tenebris? *Athanagius.* Vel in hoc Dominus magnitudinem sui muneris docet; quasi dicat: Omnia generabilia circumferibi possunt; Verbum vero Dei incomprehensibilis potestatis est; & ideo ne dicas: *Sequitur te quocumque ieris.* Ceterum si velis discipulus fieri, abdicis irrationabilia: eo quod impossibile est eum qui moratur in irrationabilitate, Verbi discipulum fieri. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel vulpes hereticis comparat: fallax quippe animal, & insidiis semper intentum, rapinam fraudis exerceat: nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, eo quod intra (2) ipsa hospitia hominum prædam requirit. Ita sunt heretici, qui domum sibi parare non norunt, sed circumscriptionibus suis (3) alios decipere conantur. Hoc animal neque mansuecit unquam; unde Apostolus ait ad Tit. 3. Hæreticum hominem (4) post unam correptionem devota. Volucres vero caeli frequentes ad nequitie spiritualis similitudinem deriuntur, & veluti nidos quosdam struant in pectoribus improborum: & ideo dominante veritate in affectibus singulorum, nulla potest divinitatis esse possessio; ubi autem men-

(1) *Al.* Mystice (item Mystica) autem significatio. (2) *Al.* omittitur ipsa. (3) *Al.* deest alios. (4) *Ibi* post unam & secundam. (5) *Al.* omittitur enim. (6) *Al.* minimum tempus ducere decet: item minimum tempus educere decet. *Nicolasus* habet. minimum temporis frustra ducere non decet.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) Ut supra.

tem probaverit innoxiam, supra ipsum quodammodo vim suæ majestatis reclinat: quia profusiore quadam gratia bonorum pectoribus inseritur. Sic igitur non videtur convenire rationi ut simplicem, scelerumque ipsum arbitremur qui Domini dignatione respicitur, cum indefessi famulatus obsequium spondidisset. Sed Dominus non obsequiorum speciem, sed puritatem querit affectus; nec obsequium ejus admittitur ejus non probatur officium: circumspicimus etenim fidei debet esse hospitium, ne dum infidelibus nostræ domus interna reseramus, in alienam perfidiam improvida credulitate laboramus. Itaque ut ad veritas Deum non cultus aspernantem esse, sed fraudis; qui repudiavit standulentum, elegit innocentem: sequitur (5) enim. *Ait autem ad alterum: Sequere me.* Sed hoc dicit ei cujus patrem jam sciebat mortuum: unde sequitur: *Ille autem dixit Domine permittite mihi primum ire, & sepellire patrem meum.* *Beda* (super Domine permittite me prius ire.) Non discipulatum respuit; sed expleta primum paterni funeris pietate, liberius assequi desiderat. *Ambrosius* (ubi supra à med.) Sed Dominus quos miseretur advocat: unde sequitur: *Dixitque Jesus: Sine ut mortui sepeliantur mortui suos; tu autem vade, & annuntia nigrum Dei.* Cum religio humani corporis sepeliendi accepimus officium, quomodo paterni quoque funeris sepultura prohibetur, nisi ut intelligas humana posthabenda divinis? Bonum studium, sed majus impedimentum: nam qui pariter studium, derivat affectum; qui dividit curam, differt profectum: ergo prius sunt obeunda quæ maxima; nam & Apostoli ne occuparentur studio dispensandi, ministris pauperibus ordinaverunt. *Chrysostomus* (hom. 34. in Matth. à med.) Quid autem magis necessarium paternis exequiis; quid facilius, cum non esset multum temporis dandum? Per hoc docemur quod (6) minime tempus frustra ducere decet, et si mille cogentia sint; immo præferre spiritualia cunctis admodum necessariis. Diabolus enim insidit attentius; volens aliquem additum invenire; & si modicam summat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. *Ambrosius* (ubi supra prope finem.) Non ergo paterni funeris sepultura prohibetur; sed necessitudinis generis divine religionis pietas antefertur. Illud confortibus relinquatur, hoc mandat relinquitur. Quomodo autem

tem mortui sepellere mortuos possunt, nisi geminam hic intelligas mortem, unam naturæ, alteram culpæ? Est etiam mors tertia, in qua peccato moritur, Deo vivimus. *Chrysostomus* (hom. 28. in Matth. à med.) Cum ergo dixisset mortuos suos, ostendit hunc non esse mortuum ejus: puro enim de numero infidelium fuisse defunctum. *Ambrosius* (ubi sup. circa finem) Aut quia sepulcrum patens est guttur impiorum; memoria eorum abolenda prescribitur quorum simul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, sed fidelis à perfido communionis seceditur; non interdictum est muneris, sed religionis mysterium, (1) communionem nobis cum genibus mortuis non futuram. *Cyrillus.* (a) Vel aliter. Erit enim pater senectute gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debitam pietatem, secundum illud Exod. 20. Honoram patrem tuam, & matrem tuam. Unde ubi vocatus est ad evangelicum (2) ministerium, dicente Domino, *Sequere me*, querebat inducias quæ sufficere possent ad decrepiti patris sustentationem, dicens: *Permittite mihi primum ire, & sepellere patrem meum:* non quod defunctum patrem sepellere rogaret; neque enim Christus hoc agere volentem impedivisset; sed dixit sepellere, id est sustentare in senectute usque ad mortem. Sed Dominus ad eum dixit: *Sine mortuos sepellere mortuos suos:* erant enim & alii curatores linea parentela affecti, sed ut primo, mortui, eo quod nondum Christo crederant. Hinc percipere quod preferenda sit pietas qua Deo tenemur, amori parentum; quibus reverentiam exhibemus, quia per eos genii sumus; sed omnium Deus, cum non essemus, ad esse nos condidit; parentes autem facti sumus ministrum introitus ad esse. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 23.) Hoc ergo dicebat Dominus illi cui dixerat: *Sequere me.* Alius vero discipulus

misit se in medio, cui nemo aliquid dixerat: unde sequitur: *Et alter ait: Sequar te Domine, sed primum permittite mihi ire, & renuntiare his qui domi sunt, non forte, quomodo fieri solet, querant me.* *Cyrillus.* (b) Imitanda autem hujusmodi promissio, & omni laude plena; sed querere renuntiare his qui domi sunt, licentiando se ab eis, ostendit quod utrumque divisus sit à Domino, (3) dum hoc non perfecte adire proposuerit mente: nam velle consulere proximos non consenturos huic proposito, indicat se utrumque, lavantem: propter quod Dominus hoc improbat. Sequitur: *Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Apposuit manum aratro qui affectuosus est ad sequendam; tamen respicit retro qui dilationem petit, occasione redendandi ad dominum, & cum propinquis conferendi. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 75.) Quasi dicat ei: Vocat te orlem, & tu attendis occidentem. *Beda* (cap. 41. in Luc.) Manum etiam quilibet in aratrum mittere, est quasi quodam compunctionis instrumentum, ligno, & ferro dominicæ passionis duritiam sui cordis atterere, atque ad serendos bonorum operum fructus sperire; quam si quis excolere incipiens cum uxore Læ ad ea quæ relinquerat, respicere delectatur, futuri jam regni munere privatur. *Grægorius.* (c) Crebri namque intuitus eorum quæ deserimus, propter consuetudinem trahunt ad retroacta: violentum enim quid usus est ad retinendum illud. Nonne habitus ex usu, ex habitu vero natura innascitur? Naturam vero amovere, vel alterare difficile: nam & si paulisper declinet coacta, redit ad scriptam velociter. *Beda* (cap. 41. par. à fine.) Si autem secutus Dominum discipulus, quia vel domi renuntiare velit arguitur, quid fiet illis qui nulla utilitatis gratia sepe visitant domos illorum quos in mundo reliquerunt?

(1) *Nicolaus* addit hoc est. (2) *Al.* mysterium. (3) *Al.* dum hoc perfecte adire, &c. *P. Nicolai* legit qui nondum hoc, &c.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibidem. (c) Id est Nihil Monachus in Catena Græc. PP.

(a) Post hæc autem designavit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem; & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem dominum messis ut mittat operarios in messem suam.

(b) He, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calcemata, & neminem per viam salutaveritis.

(c) In quacumque domum intraveritis, primum dicite: Pax hodie domui: & si ibi

bitur loco. *Cyrillus.* (a) Alio quoque modo non immerito refulabilem facit cum: decebat enim ipsum crucem suam accipere ad sequendum Dominum, & abrenunciare presentis vite affectibus: & hoc Dominus in eo reprehendit, non vituperans, sed corrigens.

Sequitur: *Et ait Jesus: Vulpes foveas habent, & volucres cali nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Theophylactus.* Quia enim, viderat Dominum multum populam adductem, putavit quod ab eis haberet pretium, & quod si ipse Dominum sequeretur, posset pecuniam congregare. *Beda* (cap. 41.) Unde dicitur ei: Quid me propter divitias, & lucra hujus sæculi cupis sequi, cum tanta sis paupertatis, ut nec hospitium quidem habeam, & non meo utar lecto? *Chrysostomus.* (b) Aspice qualiter paupertatem quam Dominus docuerat, per opera demonstrat. Non erat ei mensa, non candellabrum, non domus, nec quicquam aliud talium. *Cyrillus.* (c) (1) Mystica autem significatio vulpes, & volatilia caeli, malignas, & aditus potestates demonum vocat; quasi dicat: Quisdo vulpes, & volatilia in te mansionem habent, qualiter Christus in te requiescet? Quid commune est luci, & tenebris? *Athanagius.* Vel in hoc Dominus magnitudinem sui muneris docet; quasi dicat: Omnia generabilia circumferibi possunt; Verbum vero Dei incomprehensibilis potestatis est; & ideo ne dicas: *Sequitur te quocumque ieris.* Ceterum si velis discipulus fieri, abdicas irrationabilia: eo quod impossibile est eum qui moratur in irrationabilitate, Verbi discipulum fieri. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel vulpes hereticis comparat: fallax quippe animal, & insidiis semper intentum, rapinam fraudis exerceat: nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, eo quod intra (2) ipsa hospitia hominum prædam requirit. Ita sunt heretici, qui domum sibi parare non norunt, sed circumscriptionibus suis (3) alios decipere conantur. Hoc animal neque mansuecit unquam; unde Apostolus ait ad Tit. 3. Hæreticum hominem (4) post unam correptionem devita. Volucres vero caeli frequentes ad nequitie spiritualis similitudinem deriuntur, & veluti nidos quosdam struant in pectoribus improborum: & ideo dominante veritatis in affectibus singulorum, nulla potest divinitatis esse possessio; ubi autem men-

(1) *Al.* Mystice (item Mystica) autem significatio. (2) *Al.* omittitur ipsa. (3) *Al.* deest alios. (4) *Ibi* post unam & secundam. (5) *Al.* omittitur enim. (6) *Al.* minimum tempus ducere decet: item minimum tempus educere decet. *Nicolasus* habet. minimum temporis frustra ducere non decet.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) Ut supra.

tem probaverit innoxiam; supra ipsum quodammodo vim suæ majestatis reclinat; quia profusiore quadam gratia bonorum pectoribus inseritur. Sic igitur non videtur convenire rationi ut simplicem, scelerumque ipsum arbitremur qui Domini dignatione respicitur, cum indefessi famulatus obsequium spondidisset. Sed Dominus non obsequiorum speciem, sed puritatem querit affectus; nec obsequium ejus admittitur ejus non probatur officium: circumspicimus etenim fidei debet esse hospitium, ne dum infidelibus nostræ domus interna reseramus, in alienam perfidiam improvida credulitate laboramus. Itaque ut ad veritas Deum non cultus aspernantem esse, sed fraudis; qui repudiavit standulentum, elegit innocentem: sequitur (5) enim. *Ait autem ad altarium: Sequere me.* Sed hoc dicit ei cujus patrem jam sciebat mortuum: unde sequitur: *Ille autem dixit Domine permittite mihi primum ire, & sepellire patrem meum.* *Beda* (super Domine permittite me prius ire.) Non discipulatum respuit; sed expleta primum paterni funeris pietate, liberius assequi desiderat. *Ambrosius* (ubi supra à med.) Sed Dominus quos miseretur advocat; unde sequitur: *Dixitque Jesus: Sine ut mortui sepeliantur mortui suos; tu autem vade, & annuntia nigrum Dei.* Cum religio humani corporis sepeliendi accepimus officium, quomodo paterni quoque funeris sepultura prohibetur, nisi ut intelligas humana posthabenda divinis? Bonum studium, sed majus impedimentum; nam qui pariter studium, derivat affectum; qui dividit curam, differt profectum: ergo prius sunt obeunda quæ maxima; nam & Apostoli ne occuparentur studio dispensandi, ministris pauperibus ordinaverunt. *Chrysostomus* (hom. 34. in Matth. à med.) Quid autem magis necessarium paternis exequiis; quid facilius, cum non esset multum temporis dandum? Per hoc docemur quod (6) minime tempus frustra ducere decet, et si mille cogentia sint; immo præferre spiritualia cunctis admodum necessariis. Diabolus enim insidit attentius; volens aliquem additum invenire; & si modicam sumat negligentiam, magnam operatur pusillanimitatem. *Ambrosius* (ubi supra prope finem.) Non ergo paterni funeris sepultura prohibetur; sed necessitudinis generis divine religionis pietas antefertur. Illud confortibus relinquatur, hoc mandat relinquitur. Quomodo autem

tem mortui sepellere mortuos possunt, nisi geminam hic intelligas mortem, unam naturæ, alteram culpæ? Est etiam mors tertia, in qua peccato moritur, Deo vivimus. *Chrysostomus* (hom. 28. in Matth. à med.) Cum ergo dixisset mortuos suos, ostendit hunc non esse mortuum ejus: puro enim de numero infidelium fuisse defunctum. *Ambrosius* (ubi sup. circa finem) Aut quia sepulcrum patens est guttur impiorum; memoria eorum abolenda prescribitur quorum simul cum corpore meritum occidit: nec revocatur ab officio patris filius, sed fidelis à perfido communionis seceditur; non interdictum est muneris, sed religionis mysterium, (1) communionem nobis cum genibus mortuis non futuram. *Cyrillus.* (a) Vel aliter. Erit enim pater senectute gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debitam pietatem, secundum illud Exod. 20. Honoram patrem tuum, & matrem tuam. Unde ubi vocatus est ad evangelicum (2) ministerium, dicente Domino, *Sequere me*, quærebatur inducias quæ sufficere possent ad decrepiti patris sustentationem, dicens: *Permittite mihi primum ire, & sepellere patrem meum:* non quod defunctum patrem sepellere rogaret; neque enim Christus hoc agere volentem impedivisset; sed dixit sepellere, id est sustentare in senectute usque ad mortem. Sed Dominus ad eum dixit: *Sine mortuos sepellere mortuos suos:* erant enim & alii curatores linea parentela affecti, sed ut primo, mortui, eo quod nondum Christo crederant. Hinc percipere quod preferenda sit pietas qua Deo tenemur, amoris parentum; quibus reverentiam exhibemus, quia per eos genii sumus; sed omnium Deus, cum non essemus, ad esse nos condidit; parentes autem facti sumus ministris introitus ad esse. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 23.) Hoc ergo dicebat Dominus illi cui dixerat: *Sequere me.* Alius vero discipulus

misit se in medio, cui nemo aliquid dixerat; unde sequitur: *Et alter ait: Sequar te Domine, sed primum permittite mihi ire, & renuntiare his qui domi sunt, ne forte, quomodo fieri solet, querant me.* *Cyrillus.* (b) Imitanda autem hujusmodi promissio, & omni laude plena; sed querere renuntiare his qui domi sunt, licentiando se ab eis, ostendit quod utrumque divisus sit à Domino, (3) dum hoc non perfecte adire proposuerit mente: nam velle consulere proximos non consenturos huic proposito, indicat se utrumque, lavantem; propter quod Dominus hoc improbat. Sequitur: *Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Apposuit manum aratro qui affectuosus est ad sequendam; tamen respicit retro qui dilationem petit, occasione redendæ ad dominum, & cum propinquis conferendi. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 75.) Quasi dicat ei: Vocat te orlem, & tu attendis occidentem. *Beda* (cap. 41. in Luc.) Manum etiam quilibet in aratrum mittere, est quasi quodam compunctionis instrumento, ligno, & ferro dominicæ passionis duritiam sui cordis atterere, atque ad serendos bonorum operum fructus sperire; quam si quis excolere incipiens cum uxore Læ ad ea quæ relinquerat, respicere deleatur, futuri jam regni munere privatur. *Græci.* (c) Crebri namque intuitus eorum quæ deserimus, propter consuetudinem trahunt ad retroacta: violentum enim quid usus est ad retinendum illud. Nonne habitus ex usu, ex habitu vero natura innascitur? Naturam vero amovere, vel alterare difficile: nam & si paulisper declinet coacta, redit ad scriptam velociter. *Beda* (cap. 41. par. à fine.) Si autem secutus Dominum discipulus, quia vel domi renuntiare velit arguitur, quid fiet illis qui nulla utilitatis gratia sepe visitant domos illorum quos in mundo reliquerunt?

(1) *Nicolaus* addit hoc est. (2) *Al.* mysterium. (3) *Al.* dum hoc perfecte adire, &c. *P. Nicolai* legit qui nondum hoc, &c.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibidem. (c) Id est Nihil Monachus in Catena Græc. PP.

(a) Post hæc autem designavit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem; & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem dominum messis ut mittat operarios in messem suam.

(b) He, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calcemata, & neminem per viam salutaveritis.

(c) In quacumque domum intraveritis, primum dicite: Pax hodie domui; & si ibi

& in Filio Pater honoratur. *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 24.) Si autem sermo Dei ad vos quoque pervenit, & in eo loco vos conturbat, videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat quod nobis feceritis. *Beda* (ubi supra.) Potest & ita intelligi. *Qui vos spernit, me spernit*; id est, qui non facit misericordiam uni de fratribus meis minimis, nec mihi facit. *Qui autem me spernit*, nolens credere Filium Dei, *spernit eum qui me misit*; quia ego & Pater unum sumus; *Joan. 10. Titus*. Simul autem in hoc discipulos consolatur; quasi dicat: Non dicaris, Cur inuis passuri contumelias? Accomodate linguam; ego praebeo gratiam, in me vestra redundat contumelia.

(e) *Cyrillus*. (a) Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus Sancti insignitos, & facti praedicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperant; nunc autem reveriti consuetur honorantis eos potentiam: unde dicitur: *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam demonia subiciuntur nobis in nomine tuo*. Videbantur quidem gaudere magis quod facti sunt miraculorum auctores, quam quod facti erant praedicationis ministri. Erat autem melius eos gaudere in illis quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus Philip. 4. Gaudium meum, & coronae meae. *Gregorius* 24. Moralium (super illud Job. 32. Inspiratio; Omnipotentis dat intelligentiam, cap. 7.) Mirum autem Dominus ut in discipulorum cordibus elationem premeret, iudicium ruinae restitit, quod ipse magister elationis accepit, ut in auctore superbia discerent quid de elationis viro formidarent; unde sequitur: *Videbam fatanam sicut fulgur de caelo cadentem*. (1) *Basilius*. (b) Dicitur fatanas, eo quod adversatur bono, hoc enim significat nomen Hebraicum; sed diabolus dicitur, eo quod cooperatur nobis in malo, & accusator sit. Natura ejus est incorporea, locus aereus. *Beda* (super illud, *Videbam fatanam sicut fulgur*.) Non autem dicit, *Modo video*, sed *Prius videbam*, quando corrumpit. Quod autem ait, *Sicut fulgur*, vel praecipitem de caelis ad ima lapsam significat; vel quia dejectus adhuc transfiguratur se in Angelum lucis. *Titus*. Se autem dicit vidisse tamquam iudicem, qui novit incorporeorum passiones. Vel dicit, *Sicut fulgur*, quia natura fulgidus erat ut fulgur; sed factus est tenebrosus propter affectum, quia quod Deus fecit

(1) *Al. Beda*. (2) *Al.* ab ultima virtute in extremam, &c. (3) *Al.* omittit voluptas.
EX EDIT. P. NICOL. (2) In Catena Graecorum PP. (b) In hom. quod Deus non fit auctor mali. (c) Adversus Eunomium Lib. 3. (d) In Catena Graec. PP. (e) In eadem Catena. (f) In Catena Graecorum PP. ex homiliis in Cant.

bonum, hoc ipse in se alteravit in malum. *Basilius*. (c) Superbia enim virtutes non sunt naturaliter sanctae, sed secundum analogiam divini amoris mensuram sanctificationis fortuantur. Et sicut ferrum positum in igne non desinit esse ferrum, vehementer tamen flammam unionem tam effectu, quam aspectu in ignem pertransit; sic & almae virtutes ex participatione ejus quod est naturaliter sanctum, insitam habent sanctificationem: neque enim cecidisset satanas, si natura fuisset insusceptibilis mali. *Cyrillus*. (d) Vel aliter. *Videbam fatanam sicut fulgur de caelo cadentem*, id est (2) a suprema potentia in extremam fragilitatem. Nam ante Salvatoris adventum subegerat sibi orbem, & ab omnibus colebatur; sed cum unigenitum Verbum Dei de caelo descendit, corruit tamquam fulgur, quia conculcatur ab adorantibus Christum; unde sequitur: *Et ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones*. *Titus*. Serpentes quidem aliquando figurative in deserto mordebant Judaeos, & necabant eos, eo quod infideles erant; venit autem qui serpentes illos perimeret aeneus serpens crucifixus, ut si quis credens in eum propeverit, liberetur a moribus, & salvetur. *Chrysostomus*. (e) Deinde ne putaremus hoc dici de bestis, subiunxit: *Et supra omnem virtutem inimicem*.

Beda (super *Dedi vobis potestatem*.) Hoc est omne genus immundorum spirituum de obfistis corporibus ejiendum; & quantum ad ipsos subdit: *Et nihil vobis nocbit*; quamvis & ad litteram possit accipi: Paulus enim a viperam vasculum nihil mali parit, & Joannes hausto veneno non laeditur. Hoc autem inter serpentes qui dente, & scorpiones qui cauda nocent, distat arbitror, quod serpentes aperte savientes, scorpiones clanculo insidiantes, vel homines, vel daemones significant. Vel serpentes qui inchoandis virtutibus venena prava persuasionis obijciunt; scorpiones qui consummatas virtutes ad finem vitare intendunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel serpentes sunt qui visibilibus nocent: veluti fornicationis, & homicidii daemon, qui vero invisibilibus nocent, scorpiones vocantur, sicut in vitis spiritualibus. *Gregorius* Nisenus. (f) Voluptas etiam serpens dicitur in Scriptura, cujus natura est quod si caput ejus muri stricturnam attigerit, totum sequens corpus ad se trahit: sic natura necessarium concessit homini domicilium; sed per hanc necessitatem aggrediens (3) voluptas animam.

mum ad immoderatum quemdam ornatum pervenit; ad hoc subsequentem avaritiam trahit, quam impudicitia sequitur, id est ultimum membrum, & cauda bestialitatis. Sed quemadmodum non est per caudam serpentem retrahit, sic non est incipiendum ab ultimis ad evellendum voluptates, nisi quis priorem aditum (1) obtulerit malitiam. *Athanasius* (in serm. de Passione, & Cruce.) Deludunt autem nunc per Christi virtutem pueri voluptatem, quae quondam seducebat grandaevo; & virgines perseverant conculcantes serpentem voluptatis fallacias. Sed & quidam ipsum aculeum scorpionis, id est diaboli, conculcantes, scilicet mortem, non timentur interitum; verbi gratia, martyres facti; plerique vero postpositis terrenis libero gressu conversantur in caelis, principem aeris non timentes. *Titus*. Sed quia laetitia quae eos laetos videbat, inanem gloriam sapiebat: gaudebant enim quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus, & demonibus erant; ideo Dominus subiungit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus subiciuntur vobis*. *Beda* (cap. 42. in Luc.) De subjectione spirituum, cum caro sint, gaudere prohibentur, quia spiritus ejicere, sicut & virtutes alias facere, interdum non est ejus meriti qui operatur; sed invocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ad utilitatem eorum qui vident, & audiunt. *Cyrillus*. (a) Sed cur, Domine, non finis laetari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit Psalm. 88. In nomine tuo exultabunt tota die? Sed Dominus eos ad majus gaudium erigit: unde subdit: *Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in caelis*. *Beda* (ubi supra in fin.) Quasi dicat: Non oportet vos de demonum humilitatione, sed de vestra sublimatione gaudere. Salubriter autem intelligendum est, quod siue caelestia, siue terrestria quis opera gesserit, per hoc quasi litteris annotatus apud Dei memoriam sit aeternaliter affixus. *Theophylactus* (super *Quia nomina vestra scripta sunt*.) Scripta sunt enim nomina sanctorum in libro vitae, non (2) in caelo, sed memoria Dei, & gratia. Et diabolus quidem desuper cadit; homines vero inferius existentes superius ascribuntur in caelis. *Basilius*. (b) Quidam autem sunt qui scribuntur quidem non in vita, sed

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) *Al.* obulerit. (2) *Al.* in caelo. (3) *Al.* propter plurimum. (4) *Al.* filii patris gater est.

EX EDIT. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Esai. 4. super illud vers. 3. *Sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem*. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) In Marth. (f) In Catena Graecorum PP. Habetur apud illum partim oratione contra Sabelli gregales, quo ad priorem appendicem, partim orat. contra gentes, & secundum aliam inscriptionem contra idola, quo ad posteriorem.

secundum Hieremiam in terra, ut secundum hoc intelligatur duplex quaedam desertio, horum quidem ad vitam, illorum ad perditionem. Quod autem dicitur Psalm. 68. *Delectantur de libro viventium*, intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conscribi; & secundum hoc fieri dicitur scripturae mutatio, quando a virtute delabitur peccatum, vel e contra.

(f) *Theophylactus* (hoc loco.) Sicut benignus pater videns filios suos dirigi, gaudet; sic & Christus exultat, quod Apostoli tantis bonis facti sunt digni; unde dicitur: *In ipsa autem hora exultavit in Spiritu Sancto. Cyrillus*. (c) Inspexit quidem per spiritus operationem quam Apostolis tradidit, (3) plurimum acquisitionem: unde in Spiritu Sancto letatus dicitur, id est in effectibus, qui per Spiritum Sanctum proveniunt: quasi enim amator hominum, gaudii reputabat materiam conversionem errantium; de quo gratias agit: unde sequitur: *Confiteor tibi Pater Domine caeli & terrae*. *Beda* (cap. 43. in Luc. in initio.) Confessio non semper penitentiam, sed & gratiarum actionem significat, ut in Psalmis sepius legitur. *Cyrillus*. (d) Ecce autem, inquit illi quorum corda perversa sunt, gratias refert Filius Patri tamquam agnor. Sed quid impedit substantialem Filium laudare proprium Genitorem, mundum salvantem per eum? Quod si centes confessionis causa hunc esse minorem, aspice quod vocat eum Patrem suum; & Dominum caeli & terrae. *Titus*. (a) Alia enim per Christum ex non entibus producta sunt; sed solus ipse incomprehensibiliter a Patre est genitus: solus enim Unigeniti tamquam veri (4) filii naturaliter Pater est: unde solus Patri dicit, *Confiteor tibi Pater*; hoc est, glorifico te. Nec mireris si Patrem Filium glorificat: tota enim hypostasis Unigeniti, Genitoris est gloria: nam quae facta sunt, & caelum, & Angeli, gloria sunt creatoris; verum, quia haec nimis infime sita sunt respectu dignitatis ipsius, solus Filius, cum Deus perfecte sit similis genitrici, perfecte glorificat Patrem. *Athanasius*. (f) Novimus etiam sapius Salvatorem humana proferre, habet enim adjunctam humanitatem divinitas; nec tamen propter corporis regimen Deum ignores. Sed quid respondent

R 2

in

cum eo Deus Pater omnibus dominatur. *Chryso-
sytus* (hom. 33. in Matth.) Multiplicavit
autem postmodum eos; non addens ad nume-
rum, sed concedens virtutem. Innuat autem
quam magnam donum est operarios mitti in
messum divinam per hoc quod dicit, domi-
num mensis super hoc esse rogandum. *Grego-
rius* (hom. 17. in Evang.) Per hoc etiam in-
ducendi sunt subditi, ut pro suis pastoribus
rogent, ut digna eis operari valeant, nec ab
exhortatione torpeat lingua: sepe enim pro sua
nequitia predicantium restringitur lingua; se-
pe vero ex subditorum culpa agitur ut eis qui
prestant, predicationis sermo subtrahatur.

(b) *Cyrillus*. (2) Narrat Lucas consequen-
ter, septuaginta discipulos vendicatis sibi à
Christo apostolicam eruditionem; modestiam,
innocentiam, equitatem, nihilque mundano-
rum sacris predicationibus præferre, aspirare
autem adeo ad fortitudinem mentis ut nullum
reversibilem formident, neque ipsam mortem: un-
de dicit: *Itē Chrysostylus* (homil. 34. in Mat-
th.) Erat virtus inter omnia pericula eorum so-
latium virtus mittemis eos; & ideo dicit: *E-
go ego mitto vos*; quasi dicat: hoc sufficit ad
consolationem vestram; hoc sufficit ad speran-
dum, & non timendum supervenientia mala,
quæ significat subdens: *Sicut agnos inter lupos.*
Isidorus Abbas. (b) Denotans simplicitatem, &
innocentiam; nam debecantes, & sua enor-
mitate injuriantes nature, non agnos appellat,
sed hædos. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de missione
discipulorum.) Contraria autem sunt sibi ista
animalia, ut alia ab aliis devorentur, scilicet
agni à lupis; sed bonus pastor lupos gregi suo
timere non novit: ideoque isti discipuli non
in prædam, sed ad gratiam diriguntur: solici-
tudo enim pastoris boni efficit ut lupo in agnos
audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter
lupos, ut completeretur illud: *Esti 65. v.* Tunc
lupi, & agni simul pascuntur. *Chrysostylus*.

(c) Hoc enim fuit manifestum indicium præ-
clari triumphus, ut circumdati essent discipuli
Christi ab hostibus, quasi agni inter lupos; eos
tamen converterent. *Beda*. Vel specialiter lu-
pos vocat senbas, & phariseos, qui sunt cle-
rici Judæorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel lu-
pis sunt hæretici comparandi: lupi enim bel-
tie sunt quæ insidiantur ovilibus, & circa pas-
torales versantur eas. Habacula domorum
intrare non audent; somnum canunt, absten-
tiam, aut desidiam pastorum explorant; ovium

(1) *Al.* inculcare. (2) *Al.* in Pastor. (3) *Al.* dum videri. (4) *Al.* honoribus.
Ex edit. P. Nicol. (a) *Ibid.* (b) In Cat. Græc. PP. Hoc quod subditur desumptum est
ex *Isidoro Pellicia* Lib. 1. epist. 438. quæ Timotheo inscribitur; est alia occasione qualis.
(c) Hom. 34. in Matth. (d) Orat. 1.

existant quod non minus propter vitæ medium
quam propter eorum verbum Evangelium pro-
ficiat. *Gregorius* (hom. 17. (1) in Evang.) Tanta
enim predicatorum debet esse in Deo fidu-
cia ut presentis vitæ stimpibus quamvis non
provideant, tamen sibi hos non desisse certissi-
me sciant: ne dum mens ejus occupatur ad
temporalia, minus illis provideat æterna. *Cy-
rillus*. (a) Sic igitur præceperat nec de iplo sub-
jecto curam habere, cum dixerat: *Mit-
te vos sicut agnos inter lupos*. Nec etiam concessit
sollicitos esse erga extrinseca corpori; cum dixit:
Nolite portare sacculum, neque peram. Nec etiam
concessit portare aliquid eorum quæ nondum
unita sunt corpori: unde subdit, *Neque cal-
ceamenta*. Non solum autem sacculum, & pe-
ram portare prohibuit, sed nec aliquam studii
distractionem permittit assumere quos nec ab
obstantium salutatione distrali voluit: unde
subdit: *Et neminem per viam salutaveritis*: quod
& dudum ab Eliseo dictum fuit; quasi dicat:
Recto tramite ad opus procedite; non alter-
nantes benedictionibus benedictiones: damnium
enim est expendere tempus predicationibus
competens. *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de prohibi-
tione saluandi in foro.) Non ergo hæc Dominus
prohibuit, quod benevolentia displiceret offi-
cium, sed quod persequeunda devotionis inten-
tio plus placeret. *Gregorius Nazianzenus* (2) Man-
davit etiam hoc eis: Dominus ad verbi gloriam,
ne videretur in eis magis vigere blanditias; vo-
luit etiam eos non esse sollicitos in verbis alle-
natis in hom. (17. in Evang.) Hæc au-
tem verba si quis etiam per allegoriam velit in-
telligi, pecunia clausa in sacculo est sapientia
occulta. Qui igitur sapientie verbum habet,
& hoc erogare proximo negligit, quasi pecu-
niam in sacculo ligatam tenet. Per peram vero,
onera sæculi, per calceamenta mortuorum
operum exempla significatur. Qui ergo offi-
cium predicationis suscipit, dignum non est
ut onus secularium negotiorum portet, ne dum
hoc ejus colla deprimit, ad prædicanda cæ-
lestia non assurgat: nec debet stultorum ope-
rum exempla conspiciere, ne sua opera quasi
ex mortuis pellibus credat munire, ne scilicet
quia alios talia fecisse considerat, se etiam fac-
cere licenter putet. *Ambrosius*. (de missione dis-
cipul. ad prædicandum.) Nihil etiam Domi-
nus in nobis mortale vult esse. Mortale enim,
atque terrenum calceamentum Moyses jubetur
solvere, cum mitteretur ad populum liberan-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* in Ezech. (2) *Al.* corrigit P. Nicolai quasi dicat: Omnes alloquimini; majores &c.
(3) *Al.* vestra.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Uti supra.* (b) In Catena Græc. PP. (c) In epist. ad Coloss. 3. & in
Catena Græc. (d) *Uti supra* in Cat. Græc. & in Psalm. 124.

dum. Quod si quem moveret qua ratione in Ægyp-
to calcati juberent edere agnum, Apotto-
li autem sine calcamento ad prædicandum
Evangelium diriguntur; is considerare debet,
quia in Ægypto positus debet adhuc mortuus
cavere serpentis, multa enim venena in Ægypto
& qui typo paschæ celebrat, patere potest vul-
neri; qui autem minister est veritatis, venena
non trepidat. *Gregorius* in hom. (17. in Evang.)
Omnis autem qui saluat in via, ex occasione
saluat itineris, non ex studio optandæ salutis.
Qui igitur non amore æternæ Patriæ, sed præ-
miorum ambitu salutem audientibus prædicat,
quasi in itinere saluat: quia ex occasione, &
non ex intentione salutem audientibus exoptat.

(c) *Chrysostylus*. (c) Bonorum omnium ma-
ter pax est, sine qua cetera inania sunt: pro-
pter quod Dominus discipulis intrantibus domos,
illico pacem jussit præferre tanquam bonorum
indicium, dicens: *In quacumque domum in-
traveritis, primum dicite, Pax huic domui.* *A-
mbrosius* (ubi supra.) Ut scilicet pacis perferamus
nuntium, ipse primus ingressus pacis benedic-
tione celebratur. *Chrysostylus*. (d) Unde Pon-
tifex Ecclesiæ tradit eam, dicens: Pax vobis.
Implorant autem pacem sancti, non solum
eam quæ versatur inter homines ad invicem,
sed & eam quæ pertinet ad nos ipsos: nam
sæpius in pectore bellum gerimus, & nullo
molestante turbamur, nec non prava desideria
contra nos crebro insurgunt. *Tinus*. Dicitur au-
tem, *Pax huic domui*, scilicet habitantibus do-
mum: (2) omnes alloquantur, majores pariter,
& minores; neque cum indignis vestra
salutatio dirigetur: unde subditur: *Et si ibi fue-
rit filius pacis, requiescat super illum pax vestra*;
quasi dicat: Vos quidem præferetis ver-
bum, res autem pacis applicabitur meo judi-
cio, ubicumque dignum esse videbitur. Si quis
autem non sit dignus, non estis delusum. Nec ver-
borum veterorum gratia perit; immo recipi-
atur ad vos; & hoc est quod subditur: *Sicut
tem, ad vos revertetur.* *Gregorius*. Pax enim quæ
ab ore predicatoris offertur, aut requiescat in
domo, si in ea fuerit quicumque prædelinatus
ad vitam, & cælestis verbum sequitur, quod
audit; aut si nullus audire voluerit, ipse præ-
dicato sine fructu non erit, quia ad eum pax
revertitur, dum ei à Domino pro labore sui
operis merces recompenatur. Si autem pax (3)
nostra recipitur, dignum est ut ab eis terrena
stipendia consequamur, quibus patriæ cælestis

Q 2

tis

tis præmia offerimus: unde sequitur: *In eadem autem domo manete cœdentes, & bibentes quæ apud illos sunt.* Ecce qui peram, & sacculum portati prohibuit, sumptus, & alimenta ex eadem prædicatione concedit. *Chr. Ios. (a)* Sed ne aliquis diceret, Consumo res proprias parando advenis mensam, illum primo intrantem facit tibi pacis donum offerre, cui nihil est æquale, ut scias te majora quam des, suscipere. *Titus.* Vel aliter continua. Quia non estis constituti iudices eorum qui sunt digni, vel indigni, edatis, & bibatis quæ vobis offeruntur ab eis. Dimitte autem mihi eorum qui vos recipiunt examen: nisi vobis quoque sit notum non esse ibi fillum pacis: tunc enim fortassis retrocedere debetis. *Theophylactus.* Vide igitur qualiter discipulos manducate instituit, & pro pretio eos nutrimentum habere voluit: nam subditur: *Dignus est enim operarius mercede sua.* *Gregorius* (hom. 17. in Evang.) Sunt enim jam de mercede operarii, ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Quia in te considerandum est, quod uni nostro operi duæ mercedes debentur: una in via, quæ nos in labore sustentat; alia in patria, quæ nos in resurrectione remunerat. Merces inque quæ in præsentia recipitur, hoc in nobis debet agere ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque prædicator non ideo prædicare debet ut in hoc tempore mercedem accipiat; sed ideo mercedem recipere ut prædicare valeat. Quisque namque ideo prædicat ut hic laudis, vel muneris mercedem recipiat, æterna mercede se privat. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut sup. cit. fin.) Subditur virtus alia, ne de domo in domum: quis vaga facilitate demigret: sequitur enim: *Nolite transire de domo in domum: ut scilicet amore hospitali servemus constantiam, neque aliquam amicitiam necessitudinem facile resolvamus.* *Beda* (super in quamcumque domum intraveritis.) Descripto autem diversæ domus hospitio, quid jam in civitatibus agere debeant docet, piis scilicet in omnibus communicare, ab impiorum vero per omnia societate secerari: unde sequitur: *Et in quamcumque civitatem intraveritis, & si sepe-rint vos manducate quæ opponuntur vobis.* *Theophylactus* (hoc loco.) Quamvis modica existant, & vilia, nihil amplius inquirentes. Denuntiat etiam eis ut operantes miracula homines ad (1) suas prædicationes attirarent: un-

de subdit: *Et curati infirmos qui in illa sunt, & dicit illis: Appropinquate in vos regnum Dei.* Si enim prius curaveritis, deinde docueritis, prosperabitur sermo, & homines credent regnum Dei appropinquare: non enim curarent, nisi hoc aliqua virtus divina perficeret. Sed etiam cum secundum animam curantur, appropinquat in eos regnum Dei, quod longe est ab eo cui dominatur peccatum. *Chr. Ios. (b)* (hom. 33. in Matth.) Vide autem dignitatem Apostolorum: nihil sensibile momentur proferre, qualia (2) qui circa Moysen, & Prophetas, scilicet bona terrena, sed quadam nova, & mirabilia, scilicet regnum Dei. *Maximus.* (b) Dicitur autem, *Appropinquate*, non ut ostendat temporis brevitate, neque enim regnum Dei venit cum observatione; sed ostendit dispositionem hominum ad regnum Dei; quod quidem potentia est in omnibus credentibus; acru vero in his qui respuunt corporalem vitam, & solam eligunt spirituales, qui dicere possunt: Vivo autem non ego, sed vivit in me Christus: *Galat. 1.* *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Deinde docet excutiendum de pedibus pulverem, si quis recipiendos civitatis hospitio non putaverit, dicens: *In quamcumque civitatem intraveritis, & non receperit vos, exentes in plateas ejus, dicit: Etiam pulverem pedum, qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos.* *Beda* (cap. 46. in Luc.) Vel ad contestationem terreni laboris, quem pro illis inaniter susceperunt, vel ut ostendatur quæ ad se ab ipsis nihil terrenum querere ut etiam pulverem de terra eorum non sibi pariantur adherere. Vel per pedes ipsum opus, & incessus prædicationis significatur; pulvis vero quo asperguntur, terrena levitas est cogitationis à qua & summi doctores immunes esse nequeunt. Qui ergo spreverint doctrinam, labores, & pericula docentium, ad testimonium suæ damnationis inflectunt. *Origenes.* (c) Extergendo ergo pulverem pedum in eos, quodammodo dicitur: Pulvis peccatorum vestrorum merito veniet super vos. Et attende, quod quæcumque civitates non suscipiunt Apostolos, sanamque doctrinam, habent plateas, juxta illud *Matth. 7.* Lata est via quæ ducit ad perditionem. *Theophylactus* (hoc loco.) Et sicut recipientibus Apostolos appropinquare regnum Dei dicitur in beneficium, sic non recipientibus in præjudicium: unde subdit: *Tamen hoc scitote, quia appropinquate regnum Dei:*

(1) Al. emittitur suas. (2) Al. desit qui.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In Catena Græc. PP. In Origene non occurrit, sed ejus parum habet Theophylactus.

Dei: sicut adventus Regis est quibusdam ad penam, quibusdam vero ad honorem: unde de eorum pena subditur: *Dico autem vobis, quia Sodomus in illa die remissus erit, quam illi civitati? Eusebius.* (a) Nam in civitate Sodomitarum non carerunt Angeli hospitio; sed Lot inventus est dignus eos hospitari. Si ergo ad accessum discipulorum, nec unus invenitur in civitate qui eos recipiat, quomodo non pejor erit civitate Sodomorum? Hic sermo docebat eos audacter aggredi regulam pauperum: non enim posset consistere civitas, & villa, nec vicus, sine aliquo incolâ noto Deo: nam nec Sodoma subsisteret non reperto Lot, quo recedente tota repente periit. *Beda* (cap. 42. in Luc.) Sodomiam quoque ipsi, etsi (1) inhospitales fuerint inter cetera carnis, animæque flagitia, nulli tamen apud eos tales hospites, quales Apostoli reperi sunt; & Lot quidem aspectu, & auditu justus erat, non tamen ibi aliquid docuisse, aut signa fecisse perhibetur.

(d) *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de condemnatione contem. Evan.) Docet Dominus graviori pœnæ obnoxios fore qui Evangelium non sequendum quam qui legem judicaverunt esse loquendam, dicens: *Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida, & Capharnaum, Tiberias quoque, quam Joannes nominat, majores sunt Galilææ, sitæ in litore lacu Geneareth, qui ab Evangelistis mare Galilææ, vel Tiberiadis appellatur. Plangit ergo Dominus has civitates, quæ post tanta miracula, acque virtutes non penituerunt, peioresque sunt Genilibus naturale tantum jus dissipantibus: quia post descripta legis contemptum, Filium quoque Dei, & gloriam ejus spernere non timuerunt: unde sequitur: *Quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes quæ in vobis factæ sunt, olim in cilicio, & cinere sedentes paeniterent.* In cilicio; quod de piis captivum contextitur, asperam peccati pungentis memoriam significat; in cinere autem mortis considerationem, per quam in pulverem redigimur, demonstrat. Porro in seisione humilitatem propriæ conscientie significat. Impletum autem videmus hodie (2) dictum Salvatoris: quia Corozaim, & Bethsaida præsentem Domino credere noluerunt; Ty-*

rus autem, & Sidon & quondam David, ag Salomoni amici fuere, & post evangelizantibus Christi credere discipulis. *Chr. Ios. (b)* (hom. 38. in Matth.) Deplorat autem Dominus has civitates ad nostrum exemplum, eo quod effusio lacrymarum, & gemitus amarus super patientes insensibilitatem doloris, non modicum antidotum est & ad correctionem patientium, & ad remedium ingemiscantium super eos. Non solum autem per deplorationem inducit eos ad bonum, sed etiam per terrorem: unde sequitur: *Verumtamen Tyro, & Sidoni remissus erit quam vobis in judicio.* Hoc & nos audire debemus: non enim solum illis, sed etiam nobis pejus judicium statuit, nisi reciperimus intrantes ad nos hospites: quorum pulverem præcepit exuere. Cum autem plurima signa fecisset Dominus in Capharnaum, (3) & eum ipsa incolam habuisset, videbatur super alias civitates exaltata: sed propter incredulitatem cecidit in ruinam: unde sequitur: *Et tu Capharnaum usque in caelum exaltata: usque ad infernum demergis:* ut scilicet judicium sit proportionabile honori. *Beda* (cap. 42.) Duplex autem in hac sententia sensus est. Vel ideo ad infernum demergis, quia contra prædicationem meam superbisime resististi, ut scilicet intelligatur in caelum exaltata per superbiam: vel ideo quia es exaltata usque ad caelum meo hospitio, & meis signis, majoribus plecteris supplicis, quia his quoque credere noluit. Et ne quis putaret hanc inceptationem vel tantummodo civitatis, vel personis convenire quæ Dominum in carne videntes spernabant, & non omnibus qui hodie quoque Evangelii verba despiciunt; consequenter adjungit, dicens: *Qui vos audit, me audit.* *Cyillus.* (c) Per quod docet, quicquid per sanctos Apostolos dicit, acceptandum esse: quia qui illos audit, Christum audit. Inevitabilis ergo pœna hæreticis imminet, qui Apostolorum negligunt verba: sequitur enim: *Et qui vos spernit, me spernit.* *Beda* (super Qui vos spernit.) Ut scilicet in audiendo quique, vel spernendo Evangelii prædicationem, non viles quaque personas, sed Dominum Salvatorem, immo ipsum Patrem spernere se, vel audire disceret: nam sequitur: *Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me:* quia in discipulo magister auditur, &

(1) P. Nicolai habet contrario sensu hospitalis. (2) Al. dictum scilicet. (3) Al. & tam incolam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Catena Græc. PP. ex homilia quod regulares femina viris cohabitare non debeant. Ut ex eodem loco cum sequentibus appendicibus prius confute notabatur, scilicet hom. 38. in Matth. ut vides; quod appendendum est vocibus. Non solum autem, &c. quammodum habet Nicolai. (c) In Catena Græcorum Patrum.

in hoc qui volunt subsistentiam esse mali, formant vero sibi Deum alium à vero Patre Christi, & hunc dicunt esse unigenitum mali creatorem, & nequitia principem, nec non mundialis machinæ conditorem. At autem Dominus approbans verba Moyſi: *Confiteor tibi Pater Domine cali, & terræ.* Epiphanius (a) Editum veto à Marcione Evangelium habet, eucharisto, id est gratias ago tibi Domine cali; tacens quod dicitur *Pater, & quod dicitur & terra*, ne videtur Christus opificem cali & terræ (1) habere patrem suum. Redarguitur autem, quia idem paulo infra habet, *Ita Pater.* Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de condemnatione contemptorum Evang.) Postremo aperit caeleste mysterium, quo placuit Deo ut parvulis, magis quam prudentibus mundi, suam gratiam revelaret: unde sequitur: *Quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Theophylactus. Potest sic distingui ut dicatur, *A sapientibus*, id est à pharisæis, & scribis legem interpretantibus, & prudentibus, id est ab his qui à scribis fuerant docti: sapientem enim est qui docet, prudens vero qui docetur. Parvulos vero vocat Dominus suos discipulos, quos non legis doctores, sed de turba, & plicatores elegit, qui sunt vocati parvuli, quasi non malevoli. Ambrosius (ubi supra ante medium.) Vel parvulum hic accipiamus qui se exaltare non noverit, & phariseis sermonibus artem suæ jactare prudentiæ; quod pharisei plerique faciunt. Beda (cap. 43. in Luc.) Gratias igitur agit, quod Apostolis quasi parvulis advenus sui aperuit sacramenta, quæ ignoraverunt scribæ, & pharisei, qui sibi sapientes videntur, & in conspectu suo prudentes. Theophylactus. Abscondita igitur sunt mysteria ab his qui putant se esse sapientes, & non sunt: nam si essent, eis revelata fuissent. Beda (cap. 43. parum à principio.) Unde sapientibus, & prudentibus, non insipientes, & hebetes, sed parvulos, id est humiles apposuit, ut probaret se tumorem damnassee, non acumen. Origenes (b) Sensus enim defectus præparatio fit supervenientis perfectionis; qui enim non sentit quod careat vero bono, propter bonum præsens quod sibi inesse videtur, vero bono privatur. Chrysostomus (hom. 39. in Matth.) Non autem letatur, & gratias agit, quod Dei mys-

teria latebant scribas, & pharisæos: hæc enim non erat materia alacritatis, sed gemitus; sed de hoc gratias agit, quia quod sapientes non noverant, hi noverunt. Gratias autem super hoc agit Patri, cum quo ipse simul hoc facit, ostendens nimiam dilectionem qua diligit nos. Offendit autem consequenter, quod hujus rei causa prima, voluntas sua sit, & Patris, qui propria voluntate hoc agebat: unde sequitur: *Etiam Pater, quia sic placitum fuit ante te.* Gregorius. (c) His verbis exempli humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorumve repulsionem præsumamus: injustum enim esse non potest quod placuit iusto. In cunctis ergo quæ exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultæ justitiæ voluntatis. Chrysostomus (hom. 39. in Matth. ante med.) Cum vero dixisset, *Confiteor tibi, quia revelasti ea parvulis*, ne putares quod ipse Christus hæc virtute privatus non posset hoc facere, subjungit: *Omnia tradita sunt mihi à Patre meo.* Athanasius. Hoc non recte intelligentes Artii sequaces delirant in Dominum dicentes: Si data sunt ei omnia, id est dominium creaturæ, fuit tempus quo ea non habuit, & sic non est de substantia Patris: nam si esset, non esset ei opus recipere. Sed ex hoc magis dementia eorum (2) carpitur. Si enim priusquam recepisset vacabat creaturæ à Verbo, qualiter salvabitur illud ad Coloss. 1. 4. Omnia in eo consistunt? Ceterum si simul postquam facta est creatura, tota fuit tradita ei, non erat opus tradere, per ipsum namque facta sunt omnia. Non ergo, ut ipsi putant, significatur hic creaturæ dominium; immo significativum est hoc verbum factæ dispensationis in carne: postquam enim homo peccavit, perturbata sunt omnia: unde Verbum caro factum est, ut omnia restauraret. Data sunt ergo ei omnia, non quia potestate careret, sed ut Salvator emendet universa; ut sicut per Verbum omnia in principio introducta sunt in esse, ita cum Verbum caro factum est, in ipso omnia restaurantur. Beda (cap. 43. in Luc.) Vel dicit, omnia sibi tradita, non mundi elementa, sed hi quibus parvulis spirituum sacramenta filii Pater revelavit, & de quorum salute, cum hæc loqueretur, exultavit. (3) Ambrosius (ubi supra.) Vel cum omnia Je-

(1) *Al.* esse. Sed aliter effortum totam hanc Epiphaniæ appendicem quatuor toties citata editione: sic enim legunt. Editum autem à Marcione Evangelium habet: *Regratio tibi Domine cali; tacens quod dicitur & terra*, & quod dicitur *Pater*, ne intelligatur quod vocat Christus Patrem creatorem cali & terræ. (2) *Al.* carpitur. (3) *Al.* Augustinus.

Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Catena Græc. Notatur sine ullo indice, sed colligitur ex lib. 1. adversus hæreses. (b) In Catena Græc. PP. (c) 25. Mor. cap. 13. vel in antiq. codd. cap. 13. super illud Job 4. *Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?*

gis, omnipotentem agnosceis, non degenerem Patris; cum tradita legis, Filium confiteris; cui per naturam omnia unius substantiæ jura sunt propria, non dono collata per gratiam. (a) Cum autem dixisset omnia sibi fore à Patre tradita, ascendit ad propriam gloriam, & excellentiam, ostendens in nullo se superari à Patre: (1) unde subdit: *Et nemo novit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater nisi Filius.* Non valet enim creaturæ intentio comprehendere modum divini substantiæ, quæ omnem superat intellectum, & decor ejus quamlibet considerationem transcendit; sed à seipſa quid sit natura divina cognoscitur. Itaque Pater per id quod est, novit Filium; & Filius per id quod est, novit Patrem, non interveniente aliqua differentia quantum ad divinitatis naturam: quod enim sit Deus, credimus; quod autem naturaliter sit, incomprehensibile est. Si vero creatus est Filius, quomodo solus sciret Patrem, aut quomodo à solo Patre sciretur? Scire namque naturam divinam impossibile est cuilibet creaturæ; scire autem quodcumque eorum quæ creata sunt quid sit, non transcendit quemlibet intellectum, quamvis superet nostrum sensum. Athanasius. (b) Hoc autem Domino dicente, conſtat Artianos ei obſistere, dum dicunt non videri Patrem à Filio. Sed eorum offenditur (2) infamia, si seipſum non novit Verbum, quod emittit Patris, & sui præstat notitiam: sequitur enim: *Et qui voluerit Filium revelare, Titus.* Est autem revelatio traditio notionis juxta proportionem nature, & virtutum uniuscujusque: & ubi quidem est natura consimilis, ita est cognitio sine doctrina; (3) hic autem est per revelationem disciplina. Origenes. (c) Vult autem revelare ut Verbum, non irrationabiliter, & tamquam justitia, qui novit digne & tempora revelandi, & mensuras revelationis. Revelat autem removens oppellum cordi velamen, nec non tenebras quas posuit in sui latibulum. Sed quoniam ex hoc putant qui alterius sunt opinionis, construere nefarium suum dogma, quod scilicet ignotus erat Pater Jesu sanctis antiquis; dicendum est eis, quoniam quod dicitur, *Cuiusque vult Filium revelare*, non solum retorquetur adempus futurum, ex quo Salvator hoc protulit, sed etiam ad tempus præteritum. Quo si velint hoc verbum revelare pro præterito sume-

re, dicendum est eis, quod non est idem agnoscere, & credere. Alii datur per spiritum „ sermo scientiæ, alii ides in eodem spiritu.“ I. Corinth. 12. Erant ergo primo quidem credentes, non autem cognoscentes. Ambrosius ubi supra à medio.) Ut scias autem quia sicut Filius Patrem quibus vult revelat, etiam Pater revelat quibus vult Filium; audi Dominum dicentem, Matth. 16. „ Beatus es Simon Barjona, quia caro, & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est.“

(g) Theophylactus (hoc loco.) Quia superius dixerat, *Nemo novit quis sit Pater, nisi Filius, & qui voluerit Filium revelare.* (4) beatificat discipulos quibus Pater per eum revelatur: unde dicitur: *Et convocatis ad discipulos suis dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis.* Cyrillus. (2) Convertitur quidem ad eos, quia repellens Judæos sordos, & eandem mentem gerentes, nec videre volentes, totum se præbebat diligentibus eum; & beatos asserit oculis videntes quæ prius aliis ipsi videbant. Illud tantum scite conveni, quia videre non significat actum oculorum, sed mentis recreationem in præliis beneficiis; pura si quis dicat, *Iste vidit bona tempora*, id est gavius est in bonis temporibus, secundum illud Psalm. 125. „ Videas bona Hierusalem.“ Multi enim Judæorum viderunt Christum divina operantem, corporali scilicet intuitu; nec tamen omnibus beatificatio convenit: non enim crediderunt, sed necque viderunt gloriam Dei oculis mentis. Beatificati sunt ergo oculi nostri in hoc quod fide vidimus Verbum pro nobis hominum factum, imprimens nobis decorem sui numinis, ut nos sibi conformes faciat per sanctificationem, atque justitiam. Theophylactus (hoc loco.) Beatificat autem eos, & omnes simpliciter qui eum fide respiciunt, ex hoc quod antiqui Prophetæ, & Reges Decem in carne videre, & audire optaverunt: unde sequitur: *Dico enim vobis, quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.* Beda (cap. 43. in fine.) Mathæus aperit Prophetas, & justos appellat: ipsi enim fuit Reges magoi, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse (5) noverunt. Chrysostomus. (c) Ex hoc autem dicto plures exi-

(1) *Al.* emittitur unde. (2) *Al.* infamia. (3) *Al.* hæc. (4) *Al.* verificat. (5) *Al.* noverunt. Ex edit. P. Nicol. (a) Cyrillus in Catena Græc. PP. ex Theodoro. Sic ibi tantum indefinite indicatur, sed colligitur ex Lib. 4. Prius autem inepte cum ambrosii verbis confundebatur, quasi ex illo sumptum esset. (b) In eadem Catena. Habetur apud illum partim oratione sive disput. 1. contra Artianos; partim orat. brevi contra eisdem. (c) Iterum in Catena Græcor. PP. (d) Ibidem. (e) In Catena Græcor. PP. ex homilias in Joan.

existant Prophetas caruisse Christi notitia. Sed si optaverant videre quæ viderunt Apostoli, noverunt illum venturum ad homines, & dispensaturum quæ dispensavit: nullus enim habet horum appetitum quæ mente non concepit: noverant ergo Filium Dei: unde non simpliciter dicit, *Voluerunt videre me, sed quæ vos videtis, nec audire me, sed quæ vos audistis.* Viderant enim ipsum, non tamen jam incarnatum, nec sic cum hominibus conversantem; nec tanta majestate eis loquentem. *Beda* (ubi supra.) Illi enim à longe inspicientes per speculum, & in ængmate viderunt; Apostoli autem in præsentiarum habentes Dominum, quæcumque voluissent interrogando discerere, nequaquam per Angelos, aut alias visionum species opus habebant doceri. *Origenes.* (a) Sed quare dicit peroseque Prophetas optasse, non autem omnes? Quia de Abraham dicitur, quod vidit diem Christi, & lætatus est; quam visionem non plures, immo pauci contigerunt. Fuerunt autem alii Prophetæ, & iusti non (x) tanti ut viderent Abraham, & peritiam Apostolorum artingerent; & hos dicit non vidisse, sed optasse.

(h) *Beda* (cap. 44.) Dixerat supra Dominus, quod nomina eorum scripta sunt in cælis: unde, ut puto, occasione tentandi Dominum legisperitus assumpsit: unde dicitur: *Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum.* *Cyillus* (b) Erant enim quidam verbosi circumcunctes totam regionem Judæorum, incafantes Christum, & dicentes, quod præceptum Moysi inutile diceret, ipse autem quoddam novas doctrinas promeret. Volens ergo legisperitus seducere Christum, ut aliquod contra Moysen loqueretur, adest tentans ipsum, Magistrum vocans, doceri non patiens. Et quis Dominus solitus erat his qui veniebant ad eum, loqui de vita æterna, utitur legisperitus ejus eloquiis. Et quia tentabat astute, nihil aliud audit, nisi quæ per Moysen edita sunt: sequitur enim: *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ambrosius* (de cond. contemp. Evang.) Erat enim ex his qui sibi legisperiti videntur, qui verba legis tenent, vim legis ignorant: & ex ipso legis capitulo docet esse legis ignaros, probans quod in principio statim lex Patrem, & Filium prædicaverit, & incarnationis dominicæ annuntiaverit sacramentum: sequitur enim: *Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex*

tota mente tua. *Bassius.* (c) Quod dicitur, *Tota mente tua*, in cetera non recipit sectionem: nam quantumcumque dilectionem in infinis expendis, hoc tibi necessario à toto deficit. Sicut enim in vase aliquo pleno liquore, (2) quantum emanat foras, tantum necesse est plenitudinis derogari; sic & in anima, in quantum emanaverit ab ipsius dilectione ad illicita, in tantum minui necessarium est amorem ad Deum. *Gregorius Nissenus.* (d) In tria autem quædam animæ vis discernitur. Hæc enim est augmentativa solum, & nutritiva, quæ etiam in plantis reperitur; alia est quæ sensuiter disponitur, quæ (3) salvatur in natura irrationalium animalium: perfecta autem vis animæ est rationalis, quæ in natura humana conspicitur. Dicendo ergo cor, substantiam corporalem significavit scilicet nutritivam; dicendo vero animam, mediocrem, idest sensuivam; dicendo vero mentem, altiorum naturam, idest intellectivam, & considerativam potentiam. *Theophylactus* (hoc loco.) Hic igitur intelligendum est, quod oportet nos omnem virtutem animæ amori divino subicere, & hoc viriliter, & non remisse; unde additur: *Et ex omnibus viribus tuis.* *Maximus.* (e) Cum hac igitur intentione trinam ad Deum dilectionem lex pertrahat, ut avellat nos à trina mundi habitudine, qua recipitur ad possessiones, ad gloriam, & ad voluptates; in quibus etiam tentatus est Christus: *Bassius.* (f) Si quis autem querit quo pacto divina dilectio poterit obtineri, dicemus, quoniam indocibilis est divina dilectio: nam nec (4) lucis gaudere præsentia, nec viam amplecti ab alio didicimus, vel amare parentes, aut alumnos; & multo magis divinæ dilectionis doctrinam. Sed seminalis quædam ratio nobis insita est intrinsecus, habens causas ut homo Deo adhzreat; quam rationem accipiens doctrina divinorum præceptorum colere diligenter, cauteque fovere, & ad perfectionem divinæ gratiæ perducere consuevit: naturaliter enim bonum amamus, amamus etiam proprium, & cognatum, nec non & benefactoribus sponte affectionem totam profundimus. Si igitur bonus est Deus, omnia vero bonum desiderant, quod voluntarie perficitur, naturaliter (5) nobis inest; quem est per bonitatem minime novissimus, ex hoc tamen quod ab ipso processimus, tenemur ipsum ultra modum amare, tamquam scilicet nobis cognatum. Major etiam est, & benefactor omnibus qui naturaliter diliguntur. Est igitur primum & præcipuum mandatum divi-

(1) *Al.* casti. (2) *Al.* in quantum. (3) *Al.* salvatur. (4) *Al.* legis. (5) *Al.* bonis.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In eadem Catena ex Asceticis. (d) Lib. de hominis creatione cap. 8. (e) In Catena Græc. PP. (f) In eadem Catena. Habetur apud illum in Regulis suis disputatis resp. ad interrog. 11.

nae dilectionis: secundum autem primum completivum, & ab eo completum, quo monemur diligere proximum: unde sequitur: *Et proximum tuum sicut teipsum.* Soritur autem à Deo potentiam ad hujus executionem mandati. Quis autem non novit quantum manifestum, & communicativum animal, et homo, non autem solitariū, & silvæne? Nihil enim tam proprium est nostre nature, sicut adinvicem communicare, & mutuo indigere, & cognatum diligere. Quorum ergo (1) præventens Dominus nobis tradidit semina, horum consequenter fructus requirit. *Chrysostomus.* (a) Tu autem attende qualiter fere cum eodem excessu positus utrumque præceptum: de Deo enim ait: *Toto corde tuo*; de proximo, *Sicut teipsum*: quod si diligenter (2) observaretur, nec servus esset, nec liber, nec victor, nec victus, nec dives, nec pauper, nec notus nunquam esset diabolus: potius enim palea ignis sustineret immisionem, quam fervorem caritatis diabolus; adeo cuncta superat dilectionis constantia. *Gregorius 19. Moral.* (cap. 20. in antiquis; in nov. exem. est 14.) Cum autem dicatur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, quomodo alteri miserando pius est qui adhuc iniuste vivendo sit impius sibi metipso? (b) *Chrysostomus.* Cum autem legisperitus respondisset quæ continebantur in lege, Christus, cui nota sunt omnia, cecidit fallacia ejus retia; sequitur enim: *Diris qui illi: Recte respondisti hoc fac, & vive.* *Origenes.* (c) Ex his indubitante colligitur, quod vita quæ predicatur secundum mundi creatorem Deum, & antiquas Scripturas ab eo tradita, vita perpetua est: attestatur enim Dominus tumens ex Deuteronomio cap. 6. quidem illud: *Diliges Dominum Deum tuum*; ex Levitico vero cap. 19. illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Hæc autem dicta sunt contra sequaces Valentini, Basilidis, & Marcionis. Quid enim aliud voluit nos facere ad querendum vitam æternam, nisi quæ continentur lex, & Prophetæ?

(1) *Cyillus.* (d) Laudatus legisperitus à Salvatore, quod recte respondit, in superbiam prorumpit, nullam sibi proximum putans esse, quasi nullus esset ei in justitia comparandus: unde dicitur: *Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus?* Circumvenit enim (3) eum quodammodo al-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

ternam vitam, à fallacia qua tentando quaesiverat, ad arrogantiam lapsus. In hoc autem quod querit: *Quis est meus proximus?* vacuus à dilectione proximi ostenditur; cum non estimet aliquem sibi proximum esse; & per consequens à dilectione divina, quoniam cum fratre non diligit, quem videt, non potest Deum diligere, quem non videt? *Ambrosius* (ubi sup. in fin.) Respondit etiam quod nescire proximum suum, quia non crederet in Christum; & qui Christum nescit, nescit legem. Cum enim veritatem ignoret, quomodo poterit scire legem, quæ annuntiat veritatem? *Theophylactus* (super *suspiciens autem Jesus*) Salvatore autem non adhibens, aut dignitatis, sed natura determinat proximum, quasi dicat: Non putes quod quamvis iustus sis, nullus tibi sit proximus: omnes namque qui eandem naturam communicant, proximi tui sunt. Fias igitur, & tu eorum proximus, non loco, sed affectu, & circa eos tuta. Et ad hoc Samaritanum in exemplum ducit: unde sequitur: *Suspiciens autem Jesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico.* *Gregorius.* (e) Hæc est generis appellatio: non enim ait: *Descendit quidam*, sed *homo quidam*: nam sermo sit de tota humanitate. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) *Homo enim iste ipse Adam intelligitur in genere humano: Hierusalem civitas pacis, illa cælestis, à cuius beatitudine lapsus est: Hierico interpretatur luna, & significat mortalitatem nostram, propter hoc quod nascitur, crescit, senescit, & occidit.* *Augustinus.* (f) (Lib. 3. Hypognosticon par. ante med.) Vel Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, paradysum dicitur. Ante enim quam peccaret homo, in vitæ pacis erat, hoc est in paradiso, (4) ubi quicquid videbatur, pax erat, & hereditas. Inde descendit quasi humiliatus, & miser factus per peccatum; (5) in Hierico, idest in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna. *Theophylactus* (super *Homo quidam descendebat*) semper enim humana natura ad inferiora tendebat: & non in partem, sed in toto vitæ attendebat passibili. *Bassius.* (g) Convenit etiam hoc, si quis loca petiverit: Hierico enim tenet loca convallia Palestine; Hierusalem vero in caucumine sita est, occupans apicem montis. Venit igitur homo ab altis ad infima, ut à lauronibus

S 2

ca

(1) *Al.* convenienter. (2) *Al.* conservaretur. (3) *Al.* Circumvenit enim quodammodo alteram vitam, & fallacia qua tentando quaesiverat, ad arrogantiam lapsus. (4) *Al.* omittitur ubi. (5) *Al.* deest in.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Rom. 32. in 1. ad Corinth. (b) *Cyillus* in Cat. Græc. PP. (c) In Catena Græc. PP. (d) In eadem Catena. (e) Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum PP. (f) Sive Auctor Hypognosticon, &c. (g) In eadem Catena ex illius Ethicis.

caperetur, qui incolebant desertum: unde sequitur: *Et incidit in latrones.* *Chrysostr.* (a) Primum istius hominis miserandus est casus, qui inermis ac desitutus in latrones incidit: qui quod improvidus incautusque eam viam elegerit qua evadere prædonum manus nequiverit: non enim potest inermis armatus, improvidus pessimus, incautus nocivus esugere: quippe cum militia semper armata sit dolis, crudelitate septa, munita fallacia, & ad nocendi levitiam præparata. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de homine descendente à Hierusalem in Hierico.) Qui sunt autem isti latrones, nisi angeli noctis aque temperatum, in quos non incidisset, nisi eis mandari caelestis deus se fecisset onnxium? *Chrysostr.* (ubi supra.) In exordio igitur mundi nocendi fallaciam diabolus est operatus in hominem, in quem salendi (1) virus excrevit, & malum nocentiam dedicavit. *Augustinus* contra Pelagium (Lib. 3. Hypognosticon.) Incidit ergo in latrones, id est in diabolum, & angelos eius: qui per inobedientiam primi hominis humanum genus despoliaverunt, morum scilicet ornatum, & vulneraverunt, (2) doctorem scilicet possibilitatis liberi arbitrii perdidit: unde sequitur: *Qui etiam despoliaverunt eum, & plagis impostis abierunt.* In illo enim peccante plagam fecit, in nobis vero plagas, cum per unum peccatum quod contrahimus, superaddimus multa peccata. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Vel spoliaverunt hominem iniquitate, & plagis impostis, peccata suadendo, reliquerunt semivivum: quia ex parte qua potest intelligere, & cognoscere Deum, vivus est homo: ex parte autem qua peccatis contabescit, & premitur, mortuus est: & hoc est quod subditur: *Semivivo relicto.* *Augustinus* (Lib. 3. Hypognosticon.) Semivivus enim habet vitalem motum, id est liberum arbitrium, vulneratum: (3) quod ad æternam vitam, quam perdidit, redire non sufficiebat: & ideo jacebat, quia vires ei proprie ad surgendum non sufficiebant, ut ad se sanandum medicum, id est Deum, requireret. *Theophylactus* (super *Semivivo relicto.*) Aut semivivus dicitur homo post peccatum: quia anima immortalis est, corpus vero mortale, ita ut mediæ hominis morti succumbat: aut quia humana natura in Christo sperabat consequi salutem, ita ut non omnino mori succumberet, sed inquam

num Adam peccaverat, mors in mundum intravit: in Christi vero justificatione mors erat destruenda. (*Ambrosius* de hom. descendente in Hierico.) Vel spoliati que accepimus indumenta gratiæ spiritualis, & sic vulnera inerte conlueverunt: nam si inermes que sumptuosius indumenta servemus, plagas latronum sentire non possumus. *Basilus* (b) Vel potest intelligi quod expoliaverunt eum, plagis prius impostis: præcedunt enim vulnera nuditate, ut intelligas, quod peccatum gratiæ præcedat carentiam. *Beda* (cap. 44. super *Et plagis impostis.*) Dicitur autem plagæ peccata, quia his naturæ humanæ integritas violatur. Abierunt autem non ad insidias cessando, sed insidiarum fraudes occultando. (*Chrysostr.* ubi supra.) Hic itaque homo, id est Adam, jacebat desitutus salutis auxilio, confosus vulneribus delictorum: cui nec sacerdos Aarôn transiens sacrificio potuit profuisse: sequitur enim: *Accidit quidem in sacerdos quidam descendens eadem via, & viso eo præterivit:* nec etiam eius frater Moyses levita, per legem potuit subvenire: unde sequitur: *Similiter, & levita, cum esset secus locum, & videret eum, præterivit.* (*Augustinus* Lib. 3. Hypog.) Vel in sacerdote, & levita duo tempora intelligantur, legis scilicet, & Prophetarum: in sacerdote lex, per quam facerdotium, & sacrificia instituta sunt: in levita viciniam Prophetarum: quorum temporibus humanum genus sanari non potuit, quia per legem (4) cognitio peccati, non abolitio. *Theophylactus* (super *Viso illo præterivit.*) Dicit autem, *Præterivit*, quia lex venit, & stetit usque ad tempus præfixum, deinde non valens curare, abiit. Vide etiam quod lex non ad hoc data est (5) præcogitative ut hominem curaret non enim poterat homo à principio suscipere Christi mysterium, & ideo dicit: *Accidit ut sacerdos quidam descendere:* quod consuevimus dicere in his que non præmeditative sunt. *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37. inter princ. & med.) Vel quia homo descendens à Hierusalem in Hierico Israëlitæ fuisse intelligitur: quod intelligi potest, quia transiens sacerdos utique genere proximus præterit jacentem: transit levita, & hic genere proximus jacentem, & ipse contempit. *Theophylactus* (hoc loco.) Miliari, inquam, illius fuere cum cogitaverunt, postmodum vero tenacitate devicti abierunt retrorsum:

(1) *Al.* virtus. (2) *Al.* bono. (3) *Al.* & ad æternam. (4) *Al.* conditio (item contradictio) peccati non abolitio. (5) *Al.* præcogitative.

EX EBIT. P. NICOL. (a) In Car. Græc. Apud illum habetur in hom. quæ inscribitur de eo qui incidit in latrones, inter illas quæ notantur in Lucam. *Hec prædica notatum fuerat ad marginem editionis Venetæ Nicolini.* (b) Ut supra.

sum hoc enim dignat quod dicit: *Propriet.* *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37.) Transiit Samaritanus genere longinquus, misericordiam proximus: fecit nos sequitur: *Samaritanus autem quidam iter fecit, venit secus eum:* in quo hæc innotuit se vult intelligi. Dominus noster Jesus Christus: Samaritanus enim custos interpretatur, & de iplo dicitur Psal. 120. Non dormitabit, neque timent qui custodit Israël: quia & resurgens à mortuis, jam non moritur. Rom. Denique cum dicitur esset illi Joann. 8. Quia Samaritanus es, & demonium habes: negavis se habere demonium, quia & dicitur demonum expulsores, non se negavit insidiarum custodem. *Græc.* (a) Vocatur autem hic Christus se Samaritanum oportere: cum enim loqueretur legem superbialem, in legem voluit exprime quoniam nec sacerdos, nec levita, & qui conlueverunt in legem, legis profusum implent: sed ipse venit consummatus legis profusum. *Ambrosius* ubi supra parva ant. med.) Sic autem Samaritanus etiam erat descendens: Quis enim est qui descendit de caelo nisi qui ascendit in caelo. Filius hominis qui sit in caelo. *Joan. 2. Theophylactus* (super *Iter fecit visum secus eum.*) Dicit autem, *Iter fecit*, quasi ex proposito hoc faciens, ut nos curaret. *Augustinus* (Lib. 3. Hypog.) Venit autem in similitudine carnis secus, ideo secus eum, quasi in similitudine Græcorum: (b) Vel secus viam venit: sicut enim vero viator, non deviator, gratia nostre descendens ad terram. *Ambrosius* (ubi supra ad med.) Veniens autem factus est compansio nostre susceptione finitimus, & misericordia: collatione vicinus: unde sequitur: *Et videret eum, misericordia motus est.* *Augustinus* (Lib. 3. Hypog.) Videns quidem eum jacentem, in silentem, non currentem: & ideo misericordis motus est, quia in eo nullum meritum invenit, quo curari dignus esset: sed ipse de se deo damnavit peccatum in carne: unde dicitur: *Et approprians alligavit vulnera eius, infuens oleum, & vinum.* *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37.) Quid enim tam longinquum quidam remotum quam Deos ab hominibus, immortales à mortalibus, iustus à peccatoribus, non ita longe, sed dissimilitudine? Cum ergo habet in se duo bona, scilicet iustitiam, & immortalitatem, & nos duo mala, scilicet iniquitatem, & mortalitatem: si utrumque malum nostrum fuisse, par nositer fuisset, &

liberatore nobiscum opus haberet. Ut ergo viscer non hoc quod nos, sed prope nos, non est ille peccator ut tu, sed factus est mortalis quod tu, suscipiendo penam, & non suscipiendo culpam, & culpam delevit, & penam. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Alligavit vulnerum est conluevit peccatorum: oleum consolatio spei bonæ (1) per indulgentiam datam ad reconciliationem pacis: vinum exhortatio ad operandum serventissime in Spiritu. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel confringit vulnera nostra posteriore præcepto, (2) & sicut oleo fovet remissione peccati, sic vino compungit denuntiatione iudicii. *Gregorius* 20. Mor. (super illud Job 39. Eram meretricium consolator: cap. 8. in antiq. eod. cap. 6.) Vel in vino mortuum distractionis adhibet, in oleo molliem pietatis: per vinum unguntur puriora, per oleum sananda foventur. Mittere autem ergo leum cum se veritate, & faciendum est, quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. *Theophylactus* (super *Infundens vinum, & oleum.*) Vel aliter. Quæ secundum hominem est conversio, oleum est: quæ vero secundum Deum, vinum est, quod divinitatem significat, quam nemo potuisset sustinere, nisi oleum haberet: id est, conversio à humanis, unde quidam dicitur à humane, quidam divinitus. Infudit ergo oleum, quia nos humanitate, & divinitate salvavit. *Augustinus* (c) Vel vinum infundit, id est sanguinem passionis, & oleum christiatis, ut indulgentia daretur pro sanguinem, sanctificatio confessorum, per christiatis inclinationem. A caelesti medico conluevit, & intra semetipsa retinentia medicam operante medicaminis, prælixa sanctorum redduntur. Infuso ergo vino, & oleo, impositum super jumentum: unde sequitur: *Et imponens illum in jumentum suum, dixit in stabulum, & curam ejus egit.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Jumentum (3) ejus est caro, quæ ad nos venire dignatus est: imponi jumento est in ipsam incarnationem Christi credere. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de hom. descendente 19.) Vel jumentum imponit dum peccata nostra portat, & pro nobis dolet: homo enim jumentum simis factus est: & ideo supra jumentum ipsum nos impositum, ne nos essentem sicut equus, & malus, ut per nostri corporis assumptionem infirmitatem nostre carnis aboleret. *Theophylactus* (super *Imponens illum in jumentum suum.*) *Augustinus* (ubi supra.) Vel

(1) *Al.* apud indulgentiam. (2) *Al.* omittit & P. Nicolai utroque loco habet sicut. (3) *Al.* bis ponitur ejus.

EX EBIT. P. NICOL. (a) Vel Severus Abriochenus in Carena Græcorum PP. (b) Sive idem Severus ibid. (c) Ex hom. superius indicata de eo qui incidit in latrones.

Vel imposuit in suum iumentum, id est in corpus suum: membra namque sua nos fecit, & participes corporis eius. Et lex quidem non omnes suscipiunt: & Moabitæ (inquit Deut. 23.) & Ammonitæ non intrabunt in Ecclesiam Dei: nunc vero in omni gente qui timet Dominum, ab eo suscipitur volens credere, & pars Ecclesiæ fieri: propter hoc dicit, quod dicitur in *habundantia*. *Chrysostr. (ubi supra.)* Est enim stabulum Ecclesiæ, quæ in itinere mundi lassatos, & fœcis delictorum detestatos suscipit venientes; ubi deposito onere peccatorum viator lassus reficitur, & relictos salubris pasto reparatur: & hoc est quod dicitur: *Et cum nullus egerit.* Totum enim quicquid contrarium, nocens, & malum est, foris est, quia intra stabulum requies omnis, saluberrimæ inclusit est. *Beda (cap. 42. in Luc.)* Et bene iumento impositum dicit in stabulum, quia nemo nisi per baptismum corpori Christi adunatus, Ecclesiam intravit. *Ambrosius (in de homine descendente à Hierusalem.)* Sed quia non vacabat Samaritano huic diu in terris degere, rediendum erat unde descendit: unde sequitur: *Et altera die profectus est de denariis, & dicit: Habundantia & ait: Curam illius habet. Quis est iste alter dies, nisi forte ille dominicæ resurrectionis, de quo dictum est Psal. 117. Hæc enim quæ quæ fecit Dominus: & dicitur: denarii fuerunt duo testimonii, quæ imaginem in se habent. Regis expressam: quorum pretio universa nostra curantur. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. q. 19.)* Vel duo denarii sunt duo præcepta continentia, quæ per Spiritum Sanctum accipiunt Apostoli ad evangelizandum ceteris; vel promissio viæ presentis, & futuræ. *Origenes (c.)* Vel duo denarii videntur mihi esse scientia sacramenti, quomodo Pater in Filio, & Filius in Patre sit: quæ velut antecede donatur Ecclesiæ Angelus, ut diligentius curer heremum sibi commendatum, quem pro angusta temporis etiam ipse curaverit. En promittitur ei quicquid de suo in medietatem semivivens expendet, illico esse reddendum: unde sequitur: *Et quodcumque superogaveris, ergo, cum redieris, reddam tibi.* *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. q. 19.)* Stabularius fuit Apostolus, qui superogavit illud consilium quod ait, 1. Corinth. 7. De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do: aut quod etiam manibus aliis operatus est, ne infirmum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret ex Evangelio*

(1) Al. omittitur ergo. (2) Al. cogitatio. (3) Al. desideratur est. *Beda (cap. 45. in Lucam.)* In Catena Græcorum PP. (c) In eadem Catena Græc. ex hominibus ad Hebr. hom. 10.

lio pacis. Multum etiam superogavit Apostoli: sed & pro tempore doctores qui vetus, & novam testamentum exposuere su perogaverunt, pro quibus retributiones accipient. *Ambrosius (de hinc descend. Hierusalem.)* Beatus ergo & stabularius qui alterius vulnera curare potest: beatus ille cui dicitur: *Quodcumque superogaveris, revertens reddam tibi.* Sed quando veneris, Domine, iudicii die? Nam hic ubique sis semper, stans in medio nostræ, non cerneris à nobis: erit tamen tempus quod universa caro te respiciet reverentem. Rides ergo quod dices beatus, quibus es debitor. Utinam non simus illi debitorum, ut ad accipimus possimus resolvere. *Cyillus (d)* His (l) ergo præmissis, opportune jam Dominus legitimum interrogat, subdicens: *Quæ horam iram tibi videtur præmissis fuisse illi quæritur in lacrimis, At illi dicit: (a) facis mihi gratiam in illum. Dique enim faceres neque levita dicitur fuit proximus patientis, sed ille qui est: ius miserum: iustus est enim: & ceteri dignitas, & legis sententia, nisi per bona opera onstretur: unde sequitur: Et à illi dicit: Vade, & tu fac similis. *Chrysostr. (c)* Quasi dicit: Si quem vis optinere in dicitur. Utrique nequam est: sed sive Gentis sit, sive Iudeus, & ope indiget, non cavillat auxiliari, quæcumque via fuerit patris. *Augustinus de Doctrina Christiana (Lib. 1. cap. 30.)* Ex hoc intelligimus eunselte proximum cui vel exhibendum est officium misericordie, si indiget, vel exhibendum esset, indigere. Ex quo, am consequens est ut etiam ille à quo nobis iustissimè exhibendum est, proximus nostris sit: proximi enim nomen ad illud dicitur, nec quisquam esse proximus nisi proximi potest. Nullum autem exceptam esse, cuius iustitiam denegaret officium, quis non videt adigente Domino Matth. 6. Benefacite: ut ut vos oderunt. Unde manifestum est, hæc præcepto quo iubemur diligere proximum etiam sanctos Angelos contineri, à quibus tamen nobis misericordie impenduntur officia: quo & ipse Dominus proximum nostrum se ait voluit, significans se opitalatum esse semivo ja centem via. *Ambrosius (ubi supra.)* Not enim (2) cognatio facit proximum, sed misericordia, quæ misericordia (3) est secundum naturam: nihil enim tam secundum naturam, quam iurare confortem naturæ: (4) *Beda (cap. 45. in Lucam.)* In*

(1) Al. omittitur ergo. (2) Al. cogitatio. (3) Al. desideratur est. *Beda (cap. 45. in Lucam.)* In Catena Græcorum PP. (c) In eadem Catena Græc. ex hominibus ad Hebr. hom. 10.

& parabolis continebatur, hic ipsis rebus, (1) & veritate designatur: dicitur enim: *Fatum est autem dum iret, & ipse intravit in quoddam castellum. Origenes. (c)* Cuius quidem nomen Lucas hic tacet, sed Joannes exprimit vocans ipsum Bethaniam. *Augustinus de Ver. Dom. (Term. 26. par. à princ.)* Sed Dominus qui in sua propria venit, & sui eam non receperunt, susceptus est tanquam hospes: sequitur enim: *Et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam; sicut solent suscipi peregrini; sed tamen suscepit famula Dominum, (2) ægra Salvatorem, creatura Creatorem. Ne quis autem dicat: O beati qui Christum suscipere in domum propriam meruerunt; non dolere, cum inquit Matth. 25. Quod enim uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Accepta autem forma servi, in illa pacis à servis voluit dignatione, non conditione. Habebat carnem, in qua quidem esuriret, & sitiret: sed in eremo esurienti Angeli ministrabant: ergo quod pacis voluit, pacem præstitit. Martha igitur Dominum pascere disponens, & preparans, circa ministerium occupabatur; Maria vero soror ejus pacis magis elegit à Domino: sequitur enim: *Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens Jesus pedes Domini, audiebat verbum illius. Chrysostr. (c)* Non simpliciter dicitur de Maria, quod sederet prope Jesum; sed secus pedes illius, ut ostendat diligentiam, assiduitatem, & solertiam erga auditionem; & multam reverentiam quam habebat ad Dominum. *Augustinus de Verb. Dom. (Term. 27. à med.)* Quanto autem humiliter ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat: consulit enim aqua ad humilitatem convallis, denotat de tumoribus collis. *Bassilius. (c)* Omnis autem operatio, & verbum Salvatoris regula est pietatis, & virtutis: ob hoc enim induit corpus nostrum, ut nos conversationem illius imitemur pro posse. *Cyillus. (d)* Exemplo igitur suo docet discipulos qualiter se gerere debeant in domibus eorum qui eos suscipiunt, ut scilicet applicantes ad domum, non resupini quiescant, sed potius replent suscipiens facris, & divinis doctrinis: hi vero qui domum parant, exeant obviam hilariter; & ferventer duabus de causis. Primo quidem edificabuntur in doctrinis eorum quos suscipiunt: deinde, & recipient caritatis mercedem: unde & hic sequitur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Augustinus de Ver. Dom. (ser. 27. circ. med.)* Bene Martha circa corporalem Domini necessitatem, vel voluntatem ministrabat, quasi*

S. Thom. Oper. Tom. IX. (1) Al. & varietate. (2) Al. erga Salvatorem. (3) Al. omittitur Maria. Ex edit. P. NICOL. (a) In prædicta Catena. (b) Ibidem. (c) Consil. monast. cap. 1. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) In Regulis fuffius disputatis ad interrog. 19.

mortali; sed qui erat in carne mortali, in principio erat Verbum, ecce quod Maria audiebat: Verbum caro factum est, vocæ cui Martha ministrabat: laborabat ita, vacabat illa; verumtamen Martha laborans multum in illa occupatione, & negotio ministrandi interpellavit Dominum, & de sorore conquesta est: sequitur enim: *Et ait, Domine, non est tibi cura quod soror mea reliquit me solam ministrare? Erat enim Maria intenta dulcedini verbi Domini; à Martha convivium Dominum parabat, in cuius convivio (3) Maria jam jucundabatur. Cum ergo suaviter audiret verbum dulcissimum, & corde intensissimo pascere, interpellavit Dominum à sorore sua, quomodo putamus eam timuisse ne diceret ei Dominus: Surge, & adjuva sortorem tuam? Mira enim suavitate tenebatur; quæ profecto major est mentis quam ventris. Sed causam suam tanquam otiosa iudici maluit committere, nec in respondendo voluit laborare: si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. Respondit ergo Dominus, qui in verbo non laborat, quia Verbum erat: sequitur enim: *Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, & turbata erga plurima. Repetitio nominis indicium est dilectionis, aut forte moveri intensionis, ut audiat attentius. Bis vocata audit: Turbaris erga plurima; id est, circa multa es occupata: vult enim homo occurrere quando ministrat, & aliquando non potest: quæritur quod deest, paratur quod adest; distenditur animus: nam si Martha sufficeret, adiutorium sororis non posceret: multa sunt, diversa sunt, quia carnalia sunt, temporalia sunt. Præponitur autem unum multis: non enim à multis unum, sed multa ab uno: unde sequitur: *Porro unum est necessarium.* Circa unum se voluit occupari, secundum illud Psal. 72. Mihi adhaerere Deo bonum est. Unum sunt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: ad hoc unum non nos perducit, nisi multi habeamus cor unum. *Cyillus. (c)* Vel aliter. Cum suscepit aliqui fratres Deum, non sollicitentur erga multum officium, nec poscant quæ præ manibus non sunt, & opus exsuperant: gravat enim passim in qualibet re quod superfluit: generat enim volentibus conferre iudicium, convivis autem videtur quod sunt alii causa laboris. *Bassilius. (f)* Absurdum etiam est cibos ad sustentationem corporis sumere, ac per eos iterum officere corpori, & impedire ipsum erga mandatorum divinum officium. Si ergo adveniat aliquis pauperum, sumat formam, & exten-**

T 2 plar

pliar modestie ciborum; nec causa vivere volentium in deliciis mensam propriam præparemus: uniformis enim est Christiani vita, ad unam intendens intentionem, scilicet ad gloriam Dei; multiformis vero, & varia vita eorum qui de foris sunt, pro libito variata. Tu vero cur dum copia ciborum, & causa delectationis fratri præparas mensam, criminariis cum voluptatis, & diffusis in eos gulositatis opprobria, arguens delicias ejus in eo quod præparas? Non commendavit Dominus Martham occupatam circa frequens ministerium. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 27. inter princ. & med.)* Quid ergo? Paratam reprehensam esse ministerium Marthæ, quam hospitalitatis occupaverat, quæ tanto hospitio liberatur? Hoc si verum est, dimittant homines quod ministrant egentibus: vacent verbo, occupentur circa scientiam salutarem; nihil sit cura eis quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane; vacent opera misericordiae, uni insequer scientia. *Theophylactus (super Martha, Martha sollicita est.)* Non ergo Dominus hospitalitatem prohibet, sed plurimorum turbationem, scilicet abstractionem, & tumultum. Et vide consilium Domini, quod prius Dominus nihil dixerat Marthæ; sed postquam illam sororem ab auditu studebat avellere, tunc Dominus occasione habita inerepavit eam: usque enim adeo honoratur hospitalitas, donec (1) ad necessaria nos attrahat; cum vero incipit ab utilioribus impedire, manifestum est quod honorabilior est divinarum auditus. *Augustinus de Verb. Dom. (2) (serm. 27. à med.)* Non ergo Dominus opus reprehendit, sed munus distinguit: sequitur enim: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferretur ab ea.* Non tu malam, sed illa meliorem. Unde meliorem? Quia ab ea non auferretur, à te auferretur aliquando onus neces-

(1) *Al. ad necessaria.*

Ex *EDIT. P. NICOL.* (a) *Serm. 26. & 27. non uno eodemque tenore, sed permixtè interserendo quædamque serm. 26. habentur cum aliis ex 27. sumptis, & prioribus posteriora præmittendo.*

(b) *Vel in antiquis codd. cap. 25. super illud Job 5. Ingressus in abundantiam sepulchrum.*

CAPUT XI.

(a) **E**T factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Joannes discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum; panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis peccata nostra, sicut et nos dimittimus debentibus nobis; & ne nos inducas in tentationem.

(b) Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: & ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus

Jesus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei tecum sunt in cubili: non possum surgere, & dare tibi. Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

(c) Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis; querite, & invenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui querit invenit, & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Aur piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? Aur si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum siris mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se?

(d) Et erat Jesus ejiciens demonium, & illud erat mutum: & cum eiecisset demonium, locutus est mutus, & admirata sunt turba. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe demoniorum ejicit demonia: & alii tentantes, signum de celo quaerebant ab eo.

(e) Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Si autem, & sathanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere demonia. Si autem ego in Beelzebub ejicio demonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in digito Dei ejicio demonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.

(f) Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet. Qui non est tecum, contra me est; & qui non colligit tecum, dispergit.

(g) Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca iniqua, querens requiem; & non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam: & tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi; & sunt novissima hominis illius pejora prioribus.

(h) Factum est autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

(i) Turbæ autem concurrentibus, cepit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est. Signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ: nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis, ita erit, & Filius hominis generationi illi. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia venit à finibus terre audire sapientiam Salomonis; & ecce plusquam Salomon hic. Viri Ninivæ surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia penitentiam egerunt in predicatione Jonæ; & ecce plusquam Jonas hic.

(k) Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingreditur, lumen videant. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

(l) Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisæus autem cepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisæi quod de foris est calceis, & catini mundatis; quod autem intrinsecus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate. Stulti. nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est fecit? Verumtamen quod superest date elemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis. Sed vae vobis pharisæis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne oïus; & præteritis judicium, & caritatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Vae vobis pharisæis, qui diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Vae vobis, qui estis ut monumenta, quæ non apparent, & homines ambulantes supra nesciunt.

(m) Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legisperitis vae, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt; & ipsi uno digito vestro non tangitis farcinas. Vae vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum; patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum; quoniam quidem ipsi eos occiderunt; vos autem ædificatis eorum sepulcra. Propterea, & sapientia Dei dixit: Mittam

cum eo Deus Pater omnibus dominatur. *Chryso-
sytus* (hom. 33. in Matth.) Multiplicavit
autem postmodum eos; non addens ad nume-
rum, sed concedens virtutem. Innuat autem
quam magnam donum est operarios mitti in
messam divinam per hoc quod dicit, domi-
num mensis super hoc esse rogandum. *Grego-
rius* (hom. 17. in Evang.) Per hoc etiam in-
ducendi sunt subditi, ut pro suis pastoribus
rogent, ut digna eis operari valeant, nec ab
exhortatione torpeat lingua: sepe enim pro sua
nequitia predicantium restringitur lingua; se-
pe vero ex subditorum culpa agitur ut eis qui
prestant, predicationis sermo subtrahatur.

(b) *Cyrillus*. (2) Narrat Lucas consequen-
ter, septuaginta discipulos vendicatis sibi à
Christo apostolicam eruditionem; modestiam,
innocentiam, equitatem, nihilque mundano-
rum sacris predicationibus præferre, aspirare
autem adeo ad fortitudinem mentis ut nullum
reversibilem formident, neque ipsam mortem: un-
de dicit: *Itē Chrysostylus* (homil. 34. in Mat-
th.) Erat virtus inter omnia pericula eorum so-
latium virtus mittemis eos; & ideo dicit: *E-
go ego mitto vos*; quasi dicat: hoc sufficit ad
consolationem vestram; hoc sufficit ad speran-
dum, & non timendum supervenientia mala,
quæ significat subdens: *Sicut agnos inter lupos.*
Isidorus Abbas. (b) Denotans simplicitatem, &
innocentiam; nam debecantes, & sua enor-
mitate injuriantes nature, non agnos appellat,
sed hædos. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de missione
discipulorum.) Contraria autem sunt sibi ista
animalia, ut alia ab aliis devorentur, scilicet
agni à lupis; sed bonus pastor lupos gregi suo
timere non novit: ideoque isti discipuli non
in prædam, sed ad gratiam diriguntur: solici-
tudo enim pastoris boni efficit ut lupo in agnos
audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter
lupos, ut completeretur illud *Isai 65. v.* Tunc
lupi, & agni simul pascuntur. *Chrysostylus*.

(c) Hoc enim fuit manifestum indicium præ-
clari triumphus, ut circumdati essent discipuli
Christi ab hostibus, quasi agni inter lupos; eos
tamen converterent. *Beda*. Vel specialiter lu-
pos vocat senbas, & phariseos, qui sunt cle-
rici Judæorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel lu-
pis sunt hæretici comparandi: lupi enim bel-
tie sunt quæ insidiantur ovilibus, & circa pas-
torales versantur eas. Habacula domorum
intrare non audent; somnum canunt, absten-
tiam, aut desidiam pastorum explorant; ovium

(1) *Al.* inculcare. (2) *Al.* in Pastor. (3) *Al.* dum videri. (4) *Al.* honoribus.
Ex edit. P. Nicol. (a) *Ibid.* (b) In Cat. Græc. PP. Hoc quod subditur desumptum est
ex *Isidoro Pellicia* Lib. 1. epist. 438. quæ Timotheo inscribitur; est alia occasione qualis.
(c) Hom. 34. in Matth. (d) Orat. 1.

existant quod non minus propter vitæ medium
quam propter eorum verbum Evangelium pro-
ficiat. *Gregorius* (hom. 17. (1) in Evang.) Tanta
enim predicatorum debet esse in Deo fidu-
cia ut presentis vitæ stimpibus quamvis non
provideant, tamen sibi hos non desisse certissi-
me sciant: ne dum mens ejus occupatur ad
temporalia, minus illis provideat æterna. *Cy-
rillus*. (a) Sic igitur præceperat nec de iplo sub-
jecto curam habere, cum dixerat: *Mitto vos
sicut agnos inter lupos*. Nec etiam concessit
sollicitos esse erga extrinseca corpori; cum dixit:
Nolite portare sacculum, neque peram. Nec etiam
concessit portare aliquid eorum quæ nondum
unita sunt corpori: unde subdit, *Neque cal-
ceamenta*. Non solum autem sacculum, & pe-
ram portare prohibuit, sed nec aliquam studii
distractionem permittit assumere quos nec ab
obstantium salutatione distrali voluit: unde
subdit: *Et neminem per viam salutareritis*: quod
& dudum ab *Eliseo* dictum fuit; quasi dicat:
Recto tramite ad opus procedite; non alter-
nantes benedictionibus benedictiones: damnium
enim est expendere tempus predicationibus
competens. *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de prohibi-
tione saluandi in foro.) Non ergo hæc Dominus
prohibuit, quod benevolentia displiceret offi-
cium, sed quod persequeunda devotionis inten-
tio plus placeret. *Gregorius Nazianzenus* (2) Man-
davit etiam hoc eis: Dominus ad verbi gloriam,
ne videretur in eis magis vigere blanditias; vo-
luit etiam eos non esse sollicitos in verbis alle-
natis in hom. (17. in Evang.) Hæc au-
tem verba si quis etiam per allegoriam velit in-
telligi, pecunia clausa in sacculo est sapientia
occulta. Qui igitur sapientie verbum habet,
& hoc erogare proximo negligit, quasi pecu-
niam in sacculo ligatam tenet. Per peram vero,
onera sæculi, per calceamenta mortuorum
operum exempla significatur. Qui ergo offi-
cium predicationis suscipit, dignum non est
ut onus secularium negotiorum portet, ne dum
hoc ejus colla deprimit, ad prædicanda cæ-
lestia non assurgat: nec debet stultorum ope-
rum exempla conspiciere, ne sua opera quasi
ex mortuis pellibus credat munire, ne scilicet
quia alios talia fecisse considerat, se etiam fa-
cere licenter putet. *Ambrosius*. (de missione dis-
cipul. ad prædicandum.) Nihil etiam Domi-
nus in nobis mortale vult esse. Mortale enim,
atque terrenum calceamentum Moyses jubetur
solvere, cum mitteretur ad populum liberan-

S. Th. Op. Tom. IX.
(1) *Al.* in Ezech. (2) *Al.* corrigit P. Nicolai quasi dicat: Omnes alloquimini; majores &c.
(3) *Al.* vestra.
Ex edit. P. Nicol. (a) *Uti supra.* (b) In Catena Græc. PP. (c) In epist. ad Coloss. 3. & in
Catena Græc. (d) *Uti supra* in Cat. Græc. & in Psalm. 124.

dum. Quod si quem moveret qua ratione in Ægypto
calceati juberent edere agnum, Apolto-
li autem sine calceamento ad prædicandum
Evangelium diriguntur; is considerare debet,
quia in Ægypto positus debet adhuc mortuus
cavere serpentis, multa enim venena in Ægypto
& qui typo paschæ celebrat, patere potest vul-
neri; qui autem minister est veritatis, venena
non trepidat. *Gregorius* in hom. (17. in Evang.)
Omnis autem qui saluat in via, ex occasione
saluat itineris, non ex studio optandæ salutis.
Qui igitur non amore æternæ Patriæ, sed præ-
miorum ambitu salutem audientibus prædicat,
quasi in itinere saluat: quia ex occasione, &
non ex intentione salutem audientibus exoptat.

(c) *Chrysostylus*. (c) Bonorum omnium ma-
ter pax est, sine qua cetera inania sunt: pro-
pter quod Dominus discipulis intrantibus domos,
illico pacem jussit præferre tanquam bonorum
indicium, dicens: *In quacumque domum in-
traveritis, primum dicite, Pax huic domui.* *Ambro-
sius* (ubi supra.) Ut scilicet pacis perferamus
nuntium, ipse primus ingressus pacis benedic-
tione celebratur. *Chrysostylus*. (d) Unde Pon-
tifex Ecclesiæ tradit eam, dicens: Pax vobis.
Implorant autem pacem sancti, non solum
eam quæ versatur inter homines ad invicem,
sed & eam quæ pertinet ad nos ipsos: nam
sæpius in pectore bellum gerimus, & nullo
molestante turbamur, nec non prava desideria
contra nos crebro insurgunt. *Tinus*. Dicitur au-
tem, *Pax huic domui*, scilicet habitantibus do-
mum: (2) omnes alloquantur, majores pariter,
& minores; neque cum indignis vestra
salutatio dirigetur: unde subditur: *Et si tibi fuerit
filius pacis, requiescat super illum pax vestra*;
quasi dicat: Vos quidem præferetis verbum,
res autem pacis applicabitur meo judicio,
ubicumque dignum esse videbitur. Si quis
autem non sit dignus, non estis delusit. Nec ver-
borum veterorum gratia perit; immo recipitur
ad vos; & hoc est quod subditur: *Sicut
tem, ad vos revertetur.* *Gregorius*. Pax enim quæ
ab ore predicatorum offertur, aut requiescat in
domo, si in ea fuerit quicquam prædelinatum
ad vitam, & cælestis verbum sequitur, quod
audit; aut si nullus audire voluerit, ipse præ-
dicato sine fructu non erit, quia ad eum pax
revertitur, dum ei à Domino pro labore sui
operis merces recompenatur. Si autem pax (3)
nostra recipitur, dignum est ut ab eis terrena
stipendia consequamur, quibus patriæ cælestis

Q 2

tis

tis præmia offerimus: unde sequitur: *In eadem autem domo manete cœdentes, & bibentes quæ apud illos sunt.* Ecce qui peram, & sacculum portati prohibuit, sumptus, & alimenta ex eadem prædicatione concedit. *Chr. Ios. (a)* Sed ne aliquis diceret, Consumo res proprias parando advenis mensam, illum primo intrantem facit tibi pacis donum offerre, cui nihil est æquale, ut scias te majora quam des, suscipere. *Titus.* Vel aliter continua. Quia non estis constituti iudices eorum qui sunt digni, vel indigni, edatis, & bibatis quæ vobis offeruntur ab eis. Dimitte autem mihi eorum qui vos recipiunt examen: nisi vobis quoque sit notum non esse ibi fillum pacis: tunc enim fortassis retrocedere debetis. *Theophylactus.* Vide igitur qualiter discipulos manducate instituit, & pro pretio eos nutrimentum habere voluit: nam subditur: *Dignus est enim operarius mercede sua.* *Gregorius* (hom. 17. in Evang.) Sunt enim jam de mercede operarii, ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Quia in te considerandum est, quod uni nostro operi duæ mercedes debentur: una in via, quæ nos in labore sustentat; alia in patria, quæ nos in resurrectione remunerat. Merces inque quæ in præsentia recipitur, hoc in nobis debet agere ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque prædicator non ideo prædicare debet ut in hoc tempore mercedem accipiat; sed ideo mercedem recipere ut prædicare valeat. Quisque namque ideo prædicat ut hic laudis, vel muneris mercedem recipiat, æterna mercede se privat. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut sup. cit. fin.) Subditur virtus alia, ne de domo in domum: quis vaga facilitate demigret: sequitur enim: *Nolite transire de domo in domum: ut scilicet amore hospitali servemus constantiam, neque aliquam amicitiam necessitudinem facile resolvamus.* *Beda* (super in quamcumque domum intraveritis.) Descripto autem diversæ domus hospitio, quid jam in civitatibus agere debeant docet, piis scilicet in omnibus communicare, ab impiorum vero per omnia societate secerari: unde sequitur: *Et in quamcumque civitatem intraveritis, & si sepeverint vos manducate quæ opponuntur vobis.* *Theophylactus* (hoc loco.) Quamvis modica existant, & vilia, nihil amplius inquirentes. Denuntiat etiam eis ut operantes miracula homines ad (1) suas prædicationes attirarent: un-

de subdit: *Et curate infirmos qui in illa sunt, & dicit illis: Appropinquate in vos regnum Dei.* Si enim prius curaveritis, deinde docueritis, prosperabitur sermo, & homines credent regnum Dei appropinquare: non enim curarent, nisi hoc aliqua virtus divina perficeret. Sed etiam cum secundum animam curantur, appropinquat in eos regnum Dei, quod longe est ab eo cui dominatur peccatum. *Chr. Ios. (b)* (hom. 33. in Matth.) Vide autem dignitatem Apostolorum: nihil sensibile momentur proferre, qualia (2) qui circa Moysen, & Prophetas, scilicet bona terrena, sed quadam nova, & mirabilia, scilicet regnum Dei. *Maximus.* (b) Dicitur autem, *Appropinquate*, non ut ostendat temporis brevitate, neque enim regnum Dei venit cum observatione; sed ostendit dispositionem hominum ad regnum Dei; quod quidem potentia est in omnibus credentibus; acru vero in his qui respuunt corporalem vitam, & solam eligunt spirituales, qui dicere possunt: Vivo autem non ego, sed vivit in me Christus: *Galat. 1.* *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Deinde docet excutiendum de pedibus pulverem, si quis recipiendos civitatis hospitio non putaverit, dicens: *In quamcumque civitatem intraveritis, & non receperint vos, exentes in plateas ejus, dicit: Etiam pulverem pedum, qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos.* *Beda* (cap. 46. in Luc.) Vel ad contestationem terreni laboris, quem pro illis inaniter susceperunt, vel ut ostendatur quæ ad se ab ipsis nihil terrenum querere ut etiam pulverem de terra eorum non sibi pariantur adherere. Vel per pedes ipsum opus, & incessus prædicationis significatur; pulvis vero quo asperguntur, terrena levitas est cogitationis à qua & summi doctores immunes esse nequeunt. Qui ergo spreverint doctrinam, labores, & pericula docentium, ad testimonium suæ damnationis inflectunt. *Origenes.* (c) Extergendo ergo pulverem pedum in eos, quodammodo dicitur: Pulvis peccatorum vestrorum merito veniet super vos. Et attende, quod quamcumque civitates non suscipiunt Apostolos, sanamque doctrinam, habent plateas, iuxta illud *Matth. 7.* Lata est via quæ ducit ad perditionem. *Theophylactus* (hoc loco.) Et sicut recipientibus Apostolos appropinquare regnum Dei dicitur in beneficium, sic non recipientibus in præjudicium: unde subdit: *Tamen hoc scitote, quia appropinquate regnum Dei:*

(1) Al. emittitur suas. (2) Al. desit qui.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In Catena Græc. PP. In Origene non occurrit, sed ejus parum habet Theophylactus.

Dei: sicut adventus Regis est quibusdam ad penam, quibusdam vero ad honorem: unde de eorum pena subditur: *Dico autem vobis, quia Sodomus in illa die remissus erit, quam illi civitati? Eusebius.* (a) Nam in civitate Sodomitarum non caruerunt Angeli hospitio; sed Lot inventus est dignus eos hospitari. Si ergo ad accessum discipulorum, nec unus invenitur in civitate qui eos recipiat, quomodo non pejor erit civitate Sodomorum? Hic sermo docebat eos audacter aggredi regulam pauperum: non enim posset consistere civitas, & villa, nec vicus, sine aliquo incolâ noto Deo: nam nec Sodoma subsisteret non reperto Lot, quo recedente tota repente periit. *Beda* (cap. 42. in Luc.) Sodomina quoque ipsi, etiam (1) inhospitales fuerint inter cetera carnis, animæque flagitia, nulli tamen apud eos tales hospites, quales Apostoli reperi sunt; & Lot quidem aspectu, & auditu justus erat, non tamen ibi aliquid docuisse, aut signa fecisse perhibetur.

(d) *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de condemnatione contem. Evan.) Docet Dominus graviori pœnæ obnoxios fore qui Evangelium non sequendum quam qui legem judicaverunt esse loquendam, dicens: *Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida, & Capharnaum, Tiberias quoque, quam Joannes nominat, majores sunt Galilææ, sitæ in litore lacus Genesareth, qui ab Evangelistis mare Galilææ, vel Tiberiadis appellatur. Plangit ergo Dominus has civitates, quæ post tanta miracula, atque virtutes non pœnituerunt, peioresque sunt Genilibus naturale tantum jus dissipantibus: quia post descripta legis contemptum, Filium quoque Dei, & gloriam ejus spernere non timuerunt: unde sequitur: *Quia si in Tyro, & Sidone factæ fuissent virtutes quæ in vobis factæ sunt, olim in cilicio, & cinere sedentes pœniterent.* In cilicio; quod de piis captivum contextitur, asperam peccati pungentis memoriam significat; in cinere autem mortis considerationem, per quam in pulverem redigimur, demonstrat. Porro in seisione humilitatem propriæ conscientie significat. Impletum autem videmus hodie (2) dictum Salvatoris: quia Corozaim, & Bethsaida præsentem Domino credere noluerunt; Ty-*

rus autem, & Sidon & quondam David, ag Salomoni amici fuere, & post evangelizantibus Christi credere discipulis. *Chr. Ios. (b)* (hom. 38. in Matth.) Deplorat autem Dominus has civitates ad nostrum exemplum, eo quod effusio lacrymarum, & gemitus amarus super patientes insensibilitatem doloris, non modicum antidotum est & ad correctionem patientium, & ad remedium ingemiscantium super eos. Non solum autem per deplorationem inducit eos ad bonum, sed etiam per terrorem: unde sequitur: *Verumtamen Tyro, & Sidoni remissus erit quam vobis in judicio.* Hoc & nos audire debemus: non enim solum illis, sed etiam nobis pejus judicium statuit, nisi reperimus intrantes ad nos hospites; quorum pulverem præcepit exuere. Cum autem plurima signa fecisset Dominus in Capharnaum, (3) & eum ipsa incolam habuisset, videbatur super alias civitates exaltata; sed propter incredulitatem cecidit in ruinam: unde sequitur: *Et tu Capharnaum usque in caelum exaltata: usque ad infernum demergis:* ut scilicet judicium sit proportionabile honori. *Beda* (cap. 42.) Duplex autem in hac sententia sensus est. Vel ideo ad infernum demergis, quia contra prædicationem meam superbisime resististi, ut scilicet intelligatur in caelum exaltata per superbiam; vel ideo quia es exaltata usque ad caelum meo hospitio, & meis signis, majoribus plecteris supplicis, quia his quoque credere noluit. Et ne quis putaret hanc inepertionem vel tantummodo civitatis, vel personis convenire quæ Dominum in carne videntes spernabant, & non omnibus qui hodie quoque Evangelii verba despiciunt; consequenter adjungit, dicens: *Qui vos audit, me audit.* *Cyillus.* (c) Per quod docet, quicquid per sanctos Apostolos dicit, acceptandum esse: quia qui illos audit, Christum audit. Inevitabilis ergo pœna hæreticis imminet, qui Apostolorum negligunt verba: sequitur enim: *Et qui vos spernit, me spernit.* *Beda* (super Qui vos spernit.) Ut scilicet in audiendo quique, vel spernendo Evangelii prædicationem, non viles qualque personas, sed Dominum Salvatorem, immo ipsum Patrem spernere se, vel audire disceret: nam sequitur: *Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me:* quia in discipulo magister auditur, &

(1) P. Nicolai habet contrario sensu hospitalis. (2) Al. dictum scilicet. (3) Al. & tam incolam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Catena Græc. PP. ex homilia quod regulares femina viris cohabitare non debeant. Ut ex eodem loco cum sequentibus appendicibus prius confute notabatur, scilicet hom. 38. in Matth. ut vides; quod appendendum est vocibus. Non solum autem, &c. quammodum habet Nicolai. (c) In Catena Græcorum Patrum.

& in Filio Pater honoratur. *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 24.) Si autem sermo Dei ad vos quoque pervenit, & in eo loco vos conturbat, videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat quod nobis feceritis. *Beda* (ubi supra.) Potest & ita intelligi. *Qui vos spernit, me spernit*; id est, qui non facit misericordiam uni de fratribus meis minimis, nec mihi facit. *Qui autem me spernit*, nolens credere Filium Dei, *spernit eum qui me misit*; quia ego & Pater unum sumus; *Joan. 10. Titus*. Simul autem in hoc discipulos consolatur; quasi dicat: Non dicaris, Cur inuis passuri contumelias? Accomodate linguam; ego praebeo gratiam, in me vestra redundat contumelia.

(e) *Cyrillus*. (a) Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus Sancti insignitos, & facti praedicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperant; nunc autem reveriti consuetur honorantis eos potentiam: unde dicitur: *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam demonia subiciuntur nobis in nomine tuo*. Videbantur quidem gaudere magis quod facti sunt miraculorum auctores, quam quod facti erant praedicationis ministri. Erat autem melius eos gaudere in illis quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus Philip. 4. Gaudium meum, & coronae meae. *Gregorius* 24. Moralium (super illud Job. 32. Inspiratio; Omnipotentis dat intelligentiam, cap. 7.) Mirum autem Dominus ut in discipulorum cordibus elationem premeret, iudicium ruinae restitit, quod ipse magister elationis accepit, ut in auctore superbia discerent quid de elationis viro formidarent; unde sequitur: *Videbam fatanam sicut fulgur de caelo cadentem*. (1) *Basilius*. (b) Dicitur fatanas, eo quod adversatur bono, hoc enim significat nomen Hebraicum; sed diabolus dicitur, eo quod cooperatur nobis in malo, & accusator sit. Natura ejus est incorporea, locus aereus. *Beda* (super illud, *Videbam fatanam sicut fulgur*.) Non autem dicit, *Modo video*, sed *Prius videbam*, quando corrumpit. Quod autem ait, *Sicut fulgur*, vel praecipitem de caelis ad ima lapsam significat; vel quia dejectus adhuc transfiguratur se in Angelum lucis. *Titus*. Se autem dicit vidisse tamquam iudicem, qui novit incorporeorum passiones. Vel dicit, *Sicut fulgur*, quia natura fulgidus erat ut fulgur; sed factus est tenebrosus propter affectum, quia quod Deus fecit

(1) *Al. Beda*. (2) *Al.* ab ultima virtute in extremam, &c. (3) *Al.* omittit voluptas.
EX EDIT. P. NICOL. (2) In Catena Graecorum PP. (b) In hom. quod Deus non fit auctor mali. (c) Adversus Eunomium Lib. 3. (d) In Catena Graec. PP. (e) In eadem Catena. (f) In Catena Graecorum PP. ex homiliis in Cant.

bonam, hoc ipse in se alteravit in malum. *Basilius*. (c) Superbia enim virtutes non sunt naturaliter sanctae, sed secundum analogiam divini amoris mensuram sanctificationis fortuantur. Et sicut ferrum positum in igne non desinit esse ferrum, vehementer tamen flammam unionem tam effectu, quam aspectu in ignem pertransit; sic & almae virtutes ex participatione ejus quod est naturaliter sanctum, insitam habent sanctificationem: neque enim cecidisset satanas, si natura fuisset insusceptibilis mali. *Cyrillus*. (d) Vel aliter. *Videbam fatanam sicut fulgur de caelo cadentem*, id est (2) a suprema potentia in extremam fragilitatem. Nam ante Salvatoris adventum subegerat sibi orbem, & ab omnibus colebatur; sed cum unigenitum Verbum Dei de caelo descendit, corruit tamquam fulgur, quia conculcatur ab adorantibus Christum: unde sequitur: *Et ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones*. *Titus*. Serpentes quidem aliquando figurative in deserto mordebant Judaeos, & necabant eos, eo quod infideles erant; venit autem qui serpentes illos perimeret aeneus serpens crucifixus, ut si quis credens in eum prospexerit, liberetur a moribus, & salvetur. *Chrysostomus*. (e) Deinde ne putaremus hoc dici de bestis, subiunxit: *Et supra omnem virtutem inimicem*.

Beda (super *Dedi vobis potestatem*.) Hoc est omne genus immundorum spirituum de obfistis corporibus ejiendum; & quantum ad ipsos subdit: *Et nihil vobis nocbit*; quamvis & ad litteram possit accipi: Paulus enim a viperam vasculum nihil mali parit, & Joannes hausto veneno non laeditur. Hoc autem inter serpentes qui dente, & scorpiones qui cauda nocent, distat arbitror, quod serpentes aperte savientes, scorpiones clanculo insidiantes, vel homines, vel demones significant. Vel serpentes qui inchoandis virtutibus venena prava persuasionis obijciunt; scorpiones qui consummatas virtutes ad finem vitare intendunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel serpentes sunt qui visibilibus nocent: veluti fornicationis, & homicidii demon, qui vero invisibilibus nocent, scorpiones vocantur, sicut in vitis spiritualibus. *Gregorius* Nisenus. (f) Voluptas etiam serpens dicitur in Scriptura, cujus natura est quod si caput ejus muri strictionem attigerit, totum sequens corpus ad se trahit: sic natura necessarium concessit homini domicilium; sed per hanc necessitatem aggrediens (3) voluptas animam

mum ad immoderatum quemdam ornatum pervertit; ad hoc subsequentem avaritiam trahit, quam impudicitia sequitur, id est ultimum membrum, & cauda bestialitatis. Sed quemadmodum non est per caudam serpentem retrahit, sic non est incipiendum ab ultimis ad evellendum voluptates, nisi quis priorem aditum (1) obtulerit malitiam. *Athanasius* (in serm. de Passione, & Cruce.) Deludunt autem nunc per Christi virtutem pueri voluptatem, quae quondam seducebat grandaevo; & virgines perseverant conculcantes serpentem voluptatis fallacias. Sed & quidam ipsum aculeum scorpionis, id est diaboli, conculcantes, scilicet mortem, non timentur interitum; verbi gratia, martyres facti; plerique vero postpositis terrenis libero gressu conversantur in caelis, principem aeris non timentes. *Titus*. Sed quia laetitia quae eos laetos videbat, inanem gloriam sapiebat: gaudebant enim quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus, & demonibus erant: ideo Dominus subiungit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus subiciuntur vobis*. *Beda* (cap. 42. in Luc.) De subjectione spirituum, cum caro sint, gaudere prohibentur, quia spiritus ejicere, sicut & virtutes alias facere, interdum non est ejus meriti qui operatur; sed invocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ad utilitatem eorum qui vident, & audiunt. *Cyrillus*. (a) Sed cur, Domine, non finis laetari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit Psalm. 88. In nomine tuo exultabunt tota die? Sed Dominus eos ad majus gaudium erigit: unde subdit: *Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in caelis*. *Beda* (ubi supra in fin.) Quasi dicat: Non oportet vos de demonum humilitatione, sed de vestra sublimatione gaudere. Salubriter autem intelligendum est, quod siue caelestia, siue terrestria quis opera gesserit, per hoc quasi litteris annotatus apud Dei memoriam sit aeternaliter affixus. *Theophylactus* (super *Quia nomina vestra scripta sunt*.) Scripta sunt enim nomina sanctorum in libro vitae, non (2) in caelo, sed memoria Dei, & gratia. Et diabolus quidem desuper cadit; homines vero inferius existentes superius ascribuntur in caelis. *Basilius*. (b) Quidam autem sunt qui scribuntur quidem non in vita, sed

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) *Al.* obulerit. (2) *Al.* in caelo. (3) *Al.* propter plurimum. (4) *Al.* filii patris gater est.

EX EDIT. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Esai. 4. super illud vers. 3. *Sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem*. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) In Marth. (f) In Catena Graecorum PP. Habetur apud illum partim oratione contra Sabelli gregales, quo ad priorem appendicem, partim orat. contra gentes, & secundum aliam inscriptionem contra idola, quo ad posteriorem.

secundum Hieremiam in terra, ut secundum hoc intelligatur duplex quaedam desertio, horum quidem ad vitam, illorum ad perditionem. Quod autem dicitur Psalm. 68. *Delectantur de libro viventium*, intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conscribi: & secundum hoc fieri dicitur scripturae mutatio, quando a virtute delabitur peccatum, vel e contra.

(f) *Theophylactus* (hoc loco.) Sicut benignus pater videns filios suos dirigi, gaudet; sic & Christus exultat, quod Apostoli tantis bonis facti sunt digni: unde dicitur: *In ipsa autem hora exultavit in Spiritu Sancto. Cyrillus*. (c) Inspexit quidem per spiritus operationem quam Apostolis tradidit, (3) plurimum acquisitionem: unde in Spiritu Sancto letatus dicitur, id est in effectibus, qui per Spiritum Sanctum proveniunt: quasi enim amator hominum, gaudii reputabat materiam conversionem errantium; de quo gratias agit: unde sequitur: *Confiteor tibi Pater Domine caeli & terrae*. *Beda* (cap. 43. in Luc. in initio.) Confessio non semper penitentiam, sed & gratiarum actionem significat, ut in Psalmis sepius legitur. *Cyrillus*. (d) Ecce autem, inquit illi quorum corda perversa sunt, gratias refert Filius Patri tamquam agnor. Sed quid impedit substantialem Filium laudare proprium Genitorem, mundum salvantem per eum? Quod si centes confessionis causa hunc esse minorem, aspice quod vocat eum Patrem suum, & Dominum caeli & terrae. *Titus*. (a) Alia enim per Christum ex non entibus producta sunt; sed solus ipse incomprehensibiliter a Patre est genitus: solus enim Unigeniti tamquam veri (4) filii naturaliter Pater est: unde solus Patri dicit, *Confiteor tibi Pater*; hoc est, glorifico te. Nec mireris si Patrem Filium glorificat: tota enim hypostasis Unigeniti, Genitoris est gloria: nam quae facta sunt, & caelum, & Angeli, gloria sunt creatoris; verum, quia haec nimis infime sita sunt respectu dignitatis ipsius, solus Filius, cum Deus perfecte sit similis genitrici, perfecte glorificat Patrem. *Athanasius*. (f) Novimus etiam sapius Salvatorem humana proferre, habet enim adjunctam humanitatem divinitas; nec tamen propter corporis regimen Deum ignores. Sed quid respondent

R 2

in

& in Filio Pater honoratur. *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 24.) Si autem sermo Dei ad vos quoque pervenit, & in eo loco vos conturbat, videte ne spernatis nos, ne ad illum perveniat quod nobis feceritis. *Beda* (ubi supra.) Potest & ita intelligi. *Qui vos spernit, me spernit*; id est, qui non facit misericordiam uni de fratribus meis minimis, nec mihi facit. *Qui autem me spernit*, nolens credere Filium Dei, *spernit eum qui me misit*; quia ego & Pater unum sumus; *Joan. 10. Titus*. Simul autem in hoc discipulos consolatur; quasi dicat: Non dicaris, Cur inuis passuri contumelias? Accomodate linguam; ego praebeo gratiam, in me vestra redundat contumelia.

(e) *Cyrillus*. (a) Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus Sancti insignitos, & facti praedicationis ministri potestatem super immundos spiritus acceperant; nunc autem reversi consueverunt honorantis eos potentiam: unde dicitur: *Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, etiam demonia subiciuntur nobis in nomine tuo*. Videbantur quidem gaudere magis quod facti sunt miraculorum auctores, quam quod facti erant praedicationis ministri. Erat autem melius eos gaudere in illis quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus Philip. 4. Gaudium meum, & coronae meae. *Gregorius* 24. Moralium (super illud Job. 32. Inspiratio; Omnipotentis dat intelligentiam, cap. 7.) Mirum autem Dominus ut in discipulorum cordibus elationem premeret, iudicium ruinae restitit, quod ipse magister elationis accepit, ut in auctore superbia discerent quid de elationis viro formidarent; unde sequitur: *Videbam satanam sicut fulgur de caelo cadentem*. (1) *Basilius*. (b) Dicitur satanas, eo quod adversatur bono, hoc enim significat nomen Hebraicum; sed diabolus dicitur, eo quod cooperatur nobis in malo, & accusator sit. Natura ejus est incorporea, locus aereus. *Beda* (super illud, *Videbam satanam sicut fulgur*.) Non autem dicit, *Modo video*, sed *Prius videbam*, quando corrumpit. Quod autem ait, *Sicut fulgur*, vel praecipitem de caelo ad ima lapsum significat; vel quia dejectus adhuc transfiguratur se in Angelum lucis. *Titus*. Se autem dicit vidisse tamquam iudicem, qui novit incorporeorum passionum. Vel dicit, *Sicut fulgur*, quia natura fulgidus erat ut fulgur; sed factus est tenebrosus propter affectum, quia quod Deus fecit

(1) *Al. Beda*. (2) *Al.* ab ultima virtute in extremam, &c. (3) *Al.* omittit voluptas. *EX EDIT. P. NICOL.* (a) In Catena Graecorum PP. (b) In hom. quod Deus non fit auctor mali. (c) Adversus Eunomium Lib. 3. (d) In Catena Graec. PP. (e) In eadem Catena. (f) In Catena Graecorum PP. ex homiliis in Cant.

bonum, hoc ipse in se alteravit in malum. *Basilius*. (c) Superbia enim virtutes non sunt naturaliter sanctae, sed secundum analogiam divini amoris mensuram sanctificationis fortuantur. Et sicut ferrum positum in igne non desinit esse ferrum, vehementer tamen flammam unionem tam effectu, quam aspectu in ignem pertransit; sic & almae virtutes ex participatione ejus quod est naturaliter sanctum, insitam habent sanctificationem: neque enim cecidisset satanas, si natura fuisset insusceptibilis mali. *Cyrillus*. (d) Vel aliter. *Videbam satanam sicut fulgur de caelo cadentem*, id est (2) a suprema potentia in extremam fragilitatem. Nam ante Salvatoris adventum subegerat sibi orbem, & ab omnibus colebatur; sed cum unigenitum Verbum Dei de caelo descendit, corruit tamquam fulgur, quia conculcatur ab adorantibus Christum: unde sequitur: *Et ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones*. *Titus*. Serpentes quidem aliquando figurative in deserto mordebant Judaeos, & necabant eos, eo quod infideles erant; venit autem qui serpentes illos peremerit aeneus serpens crucifixus, ut si quis credens in eum prospexerit, liberetur a moribus, & salvetur. *Chrysostomus*. (e) Deinde ne putaremus hoc dici de bestis, subiunxit: *Et supra omnem virtutem inimicem*.

Beda (super *Dedi vobis potestatem*.) Hoc est omne genus immundorum spirituum de obfistis corporibus ejiendum; & quantum ad ipsos subdit: *Et nihil vobis nocbit*; quamvis & ad litteram possit accipi: Paulus enim a viperam valvas nihil mali parit, & Joannes hausto veneno non laeditur. Hoc autem inter serpentes qui dente, & scorpiones qui cauda nocent, distat arbitror, quod serpentes aperte savientes, scorpiones clanculo insidiantes, vel homines, vel daemones significant. Vel serpentes qui inchoandis virtutibus venena prava persuasionis obijciunt; scorpiones qui consummatas virtutes ad finem vitare intendunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel serpentes sunt qui visibilibus nocent: veluti fornicationis, & homicidii daemon, qui vero invisibilibus nocent, scorpiones vocantur, sicut in vitis spiritualibus. *Gregorius* Nisenus. (f) Voluptas etiam serpens dicitur in Scriptura, cujus natura est quod si caput ejus muri strictionem attigerit, totum sequens corpus ad se trahit: sic natura necessarium concessit homini domicilium; sed per hanc necessitatem aggrediens (3) voluptas animam

mum ad immoderatum quemdam ornatum pervertit; ad hoc subsequentem avaritiam trahit, quam impudicitia sequitur, id est ultimum membrum, & cauda bestialitatis. Sed quemadmodum non est per caudam serpentem retrahit, sic non est incipiendum ab ultimis ad evellendum voluptates, nisi quis priorem aditum (1) obtulerit malitiam. *Athanasius* (in serm. de Passione, & Cruce.) Deludunt autem nunc per Christi virtutem pueri voluptatem, quae quondam seducebat grandavos; & virgines perseverant conculcantes serpentem voluptatis fallacias. Sed & quidam ipsum aculeum scorpionis, id est diaboli, conculcantes, scilicet mortem, non timentur interitum; verbi gratia, martyres facti; plerique vero postpositis terrenis libero gressu conversantur in caelis, principem aeris non timentes. *Titus*. Sed quia laetitia quae eos laetos videbat, inanem gloriam sapiebat: gaudebant enim quod quasi sublimes effecti, terribiles hominibus, & demonibus erant: ideo Dominus subiungit: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus subiciuntur vobis*. *Beda* (cap. 42. in Luc.) De subjectione spirituum, cum caro sint, gaudere prohibentur, quia spiritus ejicere, sicut & virtutes alias facere, interdum non est ejus meriti qui operatur; sed invocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ad utilitatem eorum qui vident, & audiunt. *Cyrillus*. (a) Sed cur, Domine, non finis laetari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit Psalm. 88. In nomine tuo exultabunt tota die? Sed Dominus eos ad majus gaudium erigit: unde subdit: *Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in caelis*. *Beda* (ubi supra in fin.) Quasi dicat: Non oportet vos de daemonum humilitatione, sed de vestra sublimatione gaudere. Salubriter autem intelligendum est, quod siue caelestia, siue terrestria quis opera gesserit, per hoc quasi litteris annotatus apud Dei memoriam sit aeternaliter affixus. *Theophylactus* (super *Quia nomina vestra scripta sunt*.) Scripta sunt enim nomina sanctorum in libro vitae, non (2) in caelo, sed memoria Dei, & gratia. Et diabolus quidem desuper cadit; homines vero inferius existentes superius ascribuntur in caelis. *Basilius*. (b) Quidam autem sunt qui scribuntur quidem non in vita, sed

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) *Al.* obulerit. (2) *Al.* in caelo. (3) *Al.* propter plurimum. (4) *Al.* filii patris gater est.

EX EDIT. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Esai. 4. super illud vers. 3. *Sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem*. (c) Ubi supra. (d) Ibidem. (e) In Marth. (f) In Catena Graecorum PP. Habetur apud illum partim oratione contra Sabelli gregales, quo ad priorem appendicem, partim orat. contra gentes, & secundum aliam inscriptionem contra idola, quo ad posteriorem.

secundum Hieremiam in terra, ut secundum hoc intelligatur duplex quaedam desertio, horum quidem ad vitam, illorum ad perditionem. Quod autem dicitur Psalm. 68. *Delectantur de libro viventium*, intelligitur de his qui digni putabantur in libro Dei conscribi: & secundum hoc fieri dicitur scripturae mutatio, quando a virtute delabitur peccatum, vel e contra.

(f) *Theophylactus* (hoc loco.) Sicut benignus pater videns filios suos dirigi, gaudet; sic & Christus exultat, quod Apostoli tantis bonis facti sunt digni; unde dicitur: *In ipsa autem hora exultavit in Spiritu Sancto. Cyrillus*. (c) Inspexit quidem per spiritus operationem quam Apostolis tradidit, (3) plurimum acquisitionem: unde in Spiritu Sancto letatus dicitur, id est in effectibus, qui per Spiritum Sanctum proveniunt: quasi enim amator hominum, gaudii reputabat materiam conversionem errantium; de quo gratias agit: unde sequitur: *Confiteor tibi Pater Domine caeli & terrae*. *Beda* (cap. 43. in Luc. in initio.) Confessio non semper penitentiam, sed & gratiarum actionem significat, ut in Psalmis saepissime legimus. *Cyrillus*. (d) Ecce autem, inquit illi quorum corda perversa sunt, gratias refert Filius Patri tamquam pater. Sed quid impedit consubstantiali Filium laudare proprium Genitorem, mundum salvantem per eum? Quod si centes confessionis causa hunc esse minorem, aspice quod vocat eum Patrem suum; & Dominum caeli & terrae. *Titus*. (a) Alia enim per Christum ex non entibus producta sunt; sed solus ipse incomprehensibiliter a Patre est genitus: solus enim Unigeniti tamquam veri (4) filii naturaliter Pater est: unde solus Patri dicit, *Confiteor tibi Pater*; hoc est, glorifico te. Nec mireris si Patrem Filium glorificat: tota enim hypostasis Unigeniti, Genitoris est gloria: nam quae facta sunt, & caelum, & Angeli, gloria sunt creatoris; verum, quia haec nimis infime sita sunt respectu dignitatis ipsius, solus Filius, cum Deus perfecte sit similis genitrici, perfecte glorificat Patrem. *Athanasius*. (f) Novimus etiam sapientem Salvatorem humana proferre, habet enim adjunctam humanitatem divinitas; nec tamen propter corporis regimen Deum ignores. Sed quid respondent

R 2

in

caperetur, qui incolebant desertum: unde sequitur: *Et incidit in latrones.* *Chrysostr.* (a) Primum istius hominis miserandus est casus, qui inermis ac desitutus in latrones incidit: qui quod improvidus incautusque eam viam elegerit qua evadere prædonum manus nequiverit: non enim potest inermis armatus, improvidus pessimus, incautus nocivos esugere: quippe cum militia semper armata sit dolis, crudelitate septa, munita fallacia, & ad nocendi levitiam præparata. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de homine descendente à Hierusalem in Hierico.) Qui sunt autem isti latrones, nisi angeli noctis aque temperatum, in quos non incidisset, nisi eis mandari caelestis deus se fecisset onoxium? *Chrysostr.* (ubi supra.) In exordio igitur mundi nocendi fallaciam diabolus est operatus in hominem, in quem salendi (1) virus excrevit, & malum nocentiam dedicavit. *Augustinus* contra Pelagium (Lib. 3. Hypognosticon.) Incidit ergo in latrones, id est in diabolum, & angelos eius: qui per inobedientiam primi hominis humanum genus despoliaverunt, morum scilicet ornatum, & vulneraverunt, (2) doctorem scilicet possessivum liberi arbitrii perdidit: unde sequitur: *Qui etiam despoliaverunt eum, & plagis impostis abierunt.* In illo enim peccante plagam fecit, in nobis vero plagas, cum per unum peccatum quod contrahimus, superaddimus multa peccata. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Vel spoliaverunt hominem immortalitatem, & plagis impostis, peccata suadendo, reliquerunt semivivum: quia ex parte qua potest intelligere, & cognoscere Deum, vivus est homo: ex parte autem qua peccatis contabescit, & premitur, mortuus est: & hoc est quod subditur: *Semivivo relicto.* *Augustinus* (Lib. 3. Hypognosticon.) Semivivus enim habet vitalem motum, id est liberum arbitrium, vulneratum: (3) quod ad æternam vitam, quam perdidit, redire non sufficiebat: & ideo jacebat, quia vires ei proprie ad surgendum non sufficiebant, ut ad se sanandum medicum, id est Deum, requireret. *Theophylactus* (super *Semivivo relicto.*) Aut semivivus dicitur homo post peccatum: quia anima immortalis est, corpus vero mortale, ita ut mediæ hominis morti succumbat: aut quia humana natura in Christo sperabat consequi salutem, ita ut non omnino mori succumberet, sed inquam

num Adam peccaverat, mors in mundum intravit: in Christi vero justificatione mors erat destruenda. (*Ambrosius* de hom. descendente in Hierico.) Vel spoliati que accepimus indumenta gratiæ spiritualis, & sic vulnera inerte conlueverunt: nam si inermesque que sumptuosius indumenta servemus, plagas latronum sentire non possumus. *Basilus* (b) Vel potest intelligi quod expoliaverunt eum, plagis prius impostis: præcedunt enim vulnera nuditatem, ut intelligas, quod peccatum gratiæ præcedat carentiam. *Beda* (cap. 44. super *Et plagis impostis.*) Dicitur autem plagæ peccata, quia his naturæ humanæ integritas violatur. Abierunt autem non ad insidias cessando, sed insidiarum fraudes occultando. (*Chrysostr.* ubi supra.) Hic itaque homo, id est Adam, jacebat desitutus salutis auxilio, confosus vulneribus delictorum: cui nec sacerdos Aarôn transiens sacrificio potuit profuisse: sequitur enim: *Accidit quidem in sacerdos quidam descendens eadem via, & viso eo præterivit:* nec etiam eius frater Moyses levitæ, per legem potuit subvenire: unde sequitur: *Similiter, & levitæ, cum esset secus locum, & videret eum, præterivit.* (*Augustinus* Lib. 3. Hypog.) Vel in sacerdote, & levitæ duo tempora intelligantur, legis scilicet, & Prophetarum: in sacerdotibus, per quam facerdotium, & sacrificia iniqua sunt: in levitæ viciniam Prophetarum: quorum temporibus humanum genus sanari non potuit, quia per legem (4) cognitio peccati, non abolitio. *Theophylactus* (super *Viso illo præterivit.*) Dicit autem, *Præterivit*, quia lex venit, & stetit usque ad tempus præfixum, deinde non valens curare, abiit. Vide etiam quod lex non ad hoc data est (5) præcogitative ut hominem curaret non enim poterat homo à principio suscipere Christi mysterium, & ideo dicit: *Accidit ut sacerdos quidam descendere:* quod consuevimus dicere in his que non præmeditative sunt. *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37. inter princ. & med.) Vel quia homo descendens à Hierusalem in Hierico Israelita fuisse intelligitur: quod intelligi potest, quia transiens sacerdos utique genere proximus præterit jacentem: transit levitæ, & hic genere proximus jacentem, & ipse contempit. *Theophylactus* (hoc loco.) Miliari, inquam, illius fuere cum cogitaverunt, postmodum vero tenacitate devicti abierunt retrorsum:

(1) *Al.* virtus. (2) *Al.* bono. (3) *Al.* & ad æternam. (4) *Al.* conditio (item contradictio) peccati non abolitio. (5) *Al.* præcogitative.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Car. Græc. Apud illum habetur in hom. quæ inscribitur de eo qui incidit in latrones, inter illas quæ notantur in Lucam. *Hec prædica notatum fuerat ad marginem editionis Venetæ Nicolini.* (b) Ut supra.

sum hoc enim dignat quod dicit: *Propriet.* *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37.) Transiit Samaritanus genere longinquus, misericordiam proximo: fecit nos sequitur: *Samaritanus autem quidam iter fecit, venit secus eum:* in quo hæc innotuit se vult intelligi. Dominus noster Jesus Christus: Samaritanus enim custos interpretatur, & de ipso dicitur Psal. 120. Non dormitabit, neque timent qui custodit Israel: quia & resurgens à mortuis, jam non moritur. Rom. Denique cum dicitur esset illi Joann. 8. Quia Samaritanus es, & demonium habes: negavis se habere demonium, quia & dicitur demonum expulsores, non se negavit insidiarum custodem. *Græc.* (a) Vocatur autem hic Christus se Samaritanum oportet: cum enim loqueretur legem superbia, in legem, voluit exprime quoniam nec sacerdos, nec levitæ, & qui conlueverunt in legem, legis profuturum implent: sed ipse venit consummatus legis profuturum. *Ambrosius* ubi supra parva ant. med.) Sic autem Samaritanus etiam erat descendens: Quis enim est qui descendit de caelo nisi qui ascendit in caelo. Filius hominis qui sit in caelo. *Joan. 2. Theophylactus* (super *Iter fecit visum secus eum.*) Dicit autem, *Iter fecit*, quasi ex proposito hoc faciens, ut nos curaret. *Augustinus* (Lib. 3. Hypog.) Venit autem in similitudine carnis secus, ideo secus eum, quasi in similitudine Græcorum: (b) Vel secus viam venit: sicut enim vero viator, non deviator, gratia nostre descendens ad terram. *Ambrosius* (ubi supra ad med.) Veniens autem factus est compansio nostre susceptione finitimus, & misericordia: collatione vicinus: unde sequitur: *Et viderit eum, misericordia motus est.* *Augustinus* (Lib. 3. Hypog.) Videns quidem eum jacentem, in silentem, non currentem: & ideo misericordiam motus est, quia in eo nullum meritum invenit, quo curari dignus esset: sed ipse de se deo damnavit peccatum in carne: unde dicitur: *Et approprians alligavit vulnera eius, infusus oleum, & vinum.* *Augustinus* de Verbis Domini (ser. 37.) Quid enim tam longinquum quidam remotum quam Deos ab hominibus, immortales à mortalibus, iustus à peccatoribus, non ita longe, sed dissimilitudine? Cum ergo habet in se duo bona, scilicet iustitiam, & immortalitatem, & nos duo mala, scilicet iniquitatem, & mortalitatem: si utrumque malum nostrum fuisse, pariter nos fuisse, &

liberatore nobiscum opus haberet. Ut ergo viscer non hoc quod nos, sed prope nos, non est ille peccator ut tu, sed factus est mortalis quod tu, suscipiendo penam, & non suscipiendo culpam, & culpam delevit, & penam. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Alligavit vulnerum est conluevit peccatorum: oleum consolatio spei bonæ (1) per indulgentiam datam ad reconciliationem pacis: vinum exhortatio ad operandum serventissime in Spiritu. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel confringit vulnera nostra posteriore præcepto, (2) & sicut oleo fovet remissione peccati, sic vino compungit denuntiatione iudicii. *Gregorius* 20. Mor. (super illud Job 39. Eram meretricium consolator: cap. 8. in antiq. eod. cap. 6.) Vel in vino mortuum distractionis adhibet, in oleo molliem pietatis: per vinum unguntur puriora, per oleum sananda foventur. Mittere autem ergo leum cum se veritate, & faciendum est, quoddam ex utroque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. *Theophylactus* (super *Infusus vinum, & oleum.*) Vel aliter. Quæ secundum hominem est conversio, oleum est: quæ vero secundum Deum, vinum est, quod divinitatem significat, quam nemo potuisset sustinere, nisi oleum haberet: id est, conversio à humanis, unde quidam dicitur à humane, quidam à divinitate. Infusus ergo oleum, vinum, quia nos humanitate, & divinitate salvavit. *Augustinus* (c) Vel vinum infundit, id est sanguinem passionis, & oleum christiatis: ut indulgentia daretur pro sanguinem, sanctificatio confessorum, per christiatis inclinationem. A caelesti medico conluevit, & intra semetipsa retinentia medicam, operante medicam, prælixa sanctorum redduntur. Infusus ergo vinum, & oleum, impostum eum super jumentum: unde sequitur: *Et imponens illum in jumentum suum, dixit in stabulum, & curam ejus egit.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Jumentum (3) ejus est caro, quæ ad nos venire dignatus est: imponi jumento est in ipsam incarnationem Christi credere. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de hom. descendente 19.) Vel jumentum imponit dum peccata nostra portat, & pro nobis dolet: homo enim jumentum simis factus est: & ideo supra jumentum ipsum nos imposuit, ne nos essentem sicut equus, & malus, ut per nostri corporis assumptionem infirmitatem nostre carnis aboleret. *Theophylactus* (super *Imponens illum in jumentum suum.*) *Augustinus* (ubi supra.) Vel

(1) *Al.* apud indulgentiam. (2) *Al.* omittit & P. Nicolai utroque loco habet sicut. (3) *Al.* bis ponitur ejus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Severus Abriochenus in Catena Græcorum PP. (b) Sive idem Severus ibid. (c) Ex hom. superius indicata de eo qui incidit in latrones: beatus Augustinus de Quæst. Evang. lib. 2. q. 19.

existant Prophetas caruisse Christi notitia. Sed si optaverant videre quæ viderunt Apostoli, noverunt illum venturum ad homines, & dispensaturum quæ dispensavit: nullus enim habet horum appetitum quæ mente non concepit: noverant ergo Filium Dei: unde non simpliciter dicit, *Voluerunt videre me, sed quæ vos videtis, nec audire me, sed quæ vos audistis.* Viderant enim ipsum, non tamen jam incarnatum, nec sic cum hominibus conversantem; nec tanta majestate eis loquentem. *Beda* (ubi supra.) Illi enim à longe inspicientes per speculatum, & in ængmate viderunt; Apostoli autem in præsentiarum habentes Dominum, quæcumque voluissent interrogando discerere, nequaquam per Angelos, aut alias visionum species opus habebant doceri. *Origenes.* (a) Sed quare dicit peroseque Prophetas optasse, non autem omnes? Quia de Abraham dicitur, quod vidit diem Christi, & lætatus est; quam visionem non plures, immo pauci contigerunt. Fuerunt autem alii Prophetæ, & iusti non (x) tanti ut viderent Abraham, & peritiam Apostolorum artingerent; & hos dicit non vidisse, sed optasse.

(h) *Beda* (cap. 44.) Dixerat supra Dominus, quod nomina eorum scripta sunt in cælis: unde, ut puto, occasione tentandi Dominum legisperitus assumpsit: unde dicitur: *Et ecce quidam legisperitus surrexit tentans illum.* *Cyillus* (b) Brant enim quidam verbosi circumcunctes totam regionem Judæorum, incafantes Christum, & dicentes, quod præceptum Moysi inutile diceret, ipse autem quidam novas doctrinas promeret. Volens ergo legisperitus seducere Christum, ut aliquod contra Moysen loqueretur, adest tentans ipsum, Magistrum vocans, doceri non patiens. Et quis Dominus solitus erat his qui veniebant ad eum, loqui de vita æterna, utitur legisperitus ejus eloquiis. Et quia tentabat astute, nihil aliud audit, nisi quæ per Moysen edita sunt: sequitur enim: *At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ambrosius* (de cond. contemp. Evang.) Erat enim ex his qui sibi legisperiti videntur, qui verba legis tenent, vim legis ignorant: & ex ipso legis capitulo docet esse legis ignaros, probans quod in principio statim lex Patrem, & Filium prædicaverit, & incarnationis dominicæ annuntiaverit sacramentum: sequitur enim: *Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex*

tota mente tua. *Bassius.* (c) Quod dicitur, *Tota mente tua*, in cetera non recipit sectionem: nam quantumcumque dilectionem in infinis expendis, hoc tibi necessario à toto deficit. Sicut enim in vase aliquo pleno liquore, (2) quantum emanat foras, tantum necesse est plenitudinis derogari; sic & in anima, in quantum emanaverit ab ipsius dilectione ad illicita, in tantum minui necessarium est amorem ad Deum. *Gregorius Nissenus.* (d) In tria autem quædam animæ vis discernitur. Hæc enim est augmentativa solum, & nutritiva, quæ etiam in plantis reperitur; alia est quæ sensuiter disponitur, quæ (3) salvatur in natura irrationalium animalium: perfecta autem vis animæ est rationalis, quæ in natura humana conspicitur. Dicendo ergo cor, substantiam corporalem significavit scilicet nutritivam; dicendo vero animam, mediocrem, idest sensuivam; dicendo vero mentem, altiorum naturam, idest intellectivam, & considerativam potentiam. *Theophylactus* (hoc loco.) Hic igitur intelligendum est, quod oportet nos omnem virtutem animæ amori divino subicere, & hoc viriliter, & non remisse; unde additur: *Et ex omnibus viribus tuis.* *Maximus.* (e) Cum hac igitur intentione trinam ad Deum dilectionem lex pertrahat, ut avellat nos à trina mundi habitudine, qua recipitur ad possessiones, ad gloriam, & ad voluptates; in quibus etiam tentatus est Christus: *Bassius.* (f) Si quis autem querit quo pacto divina dilectio poterit obtineri, dicemus, quoniam indocibilis est divina dilectio: nam nec (4) lucis gaudere præsentia, nec viam amplecti ab alio didicimus, vel amare parentes, aut alumnos; & multo magis divinæ dilectionis doctrinam. Sed seminalis quædam ratio nobis insita est intrinsecus, habens causas ut homo Deo adhzreat; quam rationem accipiens doctrina divinorum præceptorum colere diligenter, cauteque fovere, & ad perfectionem divinæ gratiæ perducere consuevit: naturaliter enim bonum amamus, amamus etiam proprium, & cognatum, nec non & benefactoribus sponte affectionem totam profundimus. Si igitur bonus est Deus, omnia vero bonum desiderant, quod voluntarie perficitur, naturaliter (5) nobis inest; quem est per bonitatem minime novissimus, ex hoc tamen quod ab ipso processimus, tenemur ipsum ultra modum amare, tamquam scilicet nobis cognatum. Major etiam est, & benefactor omnibus qui naturaliter diliguntur. Est igitur primum & præcipuum mandatum divi-

(1) *Al.* casti. (2) *Al.* in quantum. (3) *Al.* salvatur. (4) *Al.* legis. (5) *Al.* bonis.
 Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) In Catena Græc. PP. (c) In eadem Catena ex Asceticis. (d) Lib. de hominis creatione cap. 8. (e) In Catena Græc. PP. (f) In eadem Catena. Habetur apud illum in Regulis suis disputatis resp. ad interrog. 11.

nae dilectionis: secundum autem primum completivum, & ab eo completum, quo monemur diligere proximum: unde sequitur: *Et proximum tuum sicut teipsum.* Soritur autem à Deo potentiam ad hujus executionem mandati. Quis autem non novit quoniam manifestum, & communicativum animal, est homo, non autem solitariū, & silvæ? Nihil enim tam proprium est nostre nature, sicut adinvicem communicare, & mutuo indigere, & cognatum diligere. Quorum ergo (1) præventens Dominus nobis tradidit semina, horum consequenter fructus requirit. *Chrysostomus.* (a) Tu autem attende qualiter fere cum eodem excessu positus utrumque præceptum: de Deo enim ait: *Toto corde tuo; de proximo, sicut teipsum:* quod si diligenter (2) observaretur, nec servus esset, nec liber, nec victor, nec victus, nec dives, nec pauper, nec notus nunquam esset diabolus: potius enim palea ignis sustineret immisionem, quam fervorem caritatis diabolus; adeo cuncta superat dilectionis constantia. *Gregorius 19. Moral.* (cap. 20. in antiquis; in nov. exem. est 14.) Cum autem dicatur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum;* quomodo alteri miserando pius est qui adhuc iniuste vivendo sit impius sibi metipso? (b) *Chrysostomus.* Cum autem legisperitus respondisset quæ continebantur in lege, Christus, cui nota sunt omnia, & cecidit fallacia ejus retia; sequitur enim: *Diris qui illi: Recte respondisti hoc fac; & vive.* *Origenes.* (c) Ex his indubitante colligitur, quod vita quæ predicatur secundum mundi creatorem Deum, & antiquas Scripturas ab eo traditas, vita perpetua est: attestatur enim Dominus tumens ex Deuteronomio cap. 6. quidem illud: *Diliges Dominum Deum tuum:* ex Levitico vero cap. 19. illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Hæc autem dicta sunt contra sequaces Valentini, Basilidis, & Marcionis. Quid enim aliud voluit nos facere ad querendum vitam æternam, nisi quæ continentur lex, & Prophetæ?

(1) *Cyillus.* (d) Laudatus legisperitus à Salvatore, quod recte respondit, in superbiam prorumpit, nullam sibi proximum putans esse, quasi nullus esset ei in justitia comparandus: unde dicitur: *Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus?* Circumvenit enim (3) eum quodammodo al-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

ternam vitam, à fallacia qua tentando quæsierat, ad arrogantiam lapsus. In hoc autem quod querit: *Quis est meus proximus?* vacuus à dilectione proximi ostenditur; cum non estimet aliquem sibi proximum esse; & per consequens à dilectione divina, quoniam cum fratre non diligit, quem videt, non potest Deum diligere, quem non videt? *Ambrosius* (ubi sup. in fin.) Respondit etiam quod nescire proximum suum, quia non crederet in Christum; & qui Christum nescit, nescit legem. Cum enim veritatem ignoret, quomodo poterit scire legem, quæ annuntiat veritatem? *Theophylactus* (super *suspiciens autem Jesus*) Salvatore autem non adhibens, aut dignitatis, sed natura determinat proximum, quasi dicit: Non putes quod quamvis iustus sis, nullus tibi sit proximus: omnes namque qui eandem naturam communicant, proximi tui sunt. Fias igitur, & tu eorum proximus, non loco, sed affectu, & circa eos tuta. Et ad hoc Samaritanum in exemplum ducit: unde sequitur: *Suspiciens autem Jesus dixit: Homo quidam descendebat ab Hierosolymis in Hierico.* *Gregorius.* (e) Hæc est generis appellatio: non enim ait: *Descendit quidam, sed homo quidam:* nam sermo sit de tota humanitate. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Homo enim ille ipse Adam intelligitur in genere humano: Hierosolym civitas pacis, illa cælestis, à cuius beatitudine lapsus est: Hierico interpretatur luna, & significat mortalitatem nostram, propter hoc quod nascitur, crescit, senescit, & occidit. *Augustinus.* (f) (Lib. 3. Hypognosticon par. ante med.) Vel Hierosalem, quæ interpretatur visio pacis, paradysum dicitur. Ante enim quam peccaret homo, in vitæ pacis erat, hoc est in paradiso, (4) ubi quicquid videbatur, pax erat, & hereditas. Inde descendit quasi humiliatus, & miser factus per peccatum; (5) in Hierico, idest in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna. *Theophylactus* (super *Homo quidam descendebat*) semper enim humana natura ad inferiora tendebat: & non in partem, sed in toto vitæ attendebat passibili. *Bassius.* (g) Convenit etiam hoc, si quis loca petiverit: Hierico enim tenet loca convallia Palestine; Hierosalem vero in caecumine sita est, occupans apicem montis. Venit igitur homo ab altis ad infima, ut à lauronibus

S 2

ca

(1) *Al.* convenienter. (2) *Al.* conservaretur. (3) *Al.* Circumvenit enim quodammodo alteram vitam, & fallacia qua tentando quæsierat, ad arrogantiam lapsus. (4) *Al.* omittitur ubi. (5) *Al.* deest in.

Ex edit. P. Nicol. (a) Rom. 32. in 1. ad Corinth. (b) *Cyillus* in Cat. Græc. PP. (c) In Catena Græc. PP. (d) In eadem Catena. (e) Vel Severus Antiochenus in Catena Græcorum PP. (f) Sive Auctor Hypognosticon, &c. (g) In eadem Catena ex illius Ethicis.

in hoc qui volunt subsistentiam esse mali, formant vero sibi Deum alium à vero Patre Christi, & hunc dicunt esse unigenitum mali creatorem, & nequitia principem, nec non mundialis machinæ conditorem. At autem Dominus approbans verba Moyſi: *Confiteor tibi Pater Domine cali, & terræ.* Epiphanius (a) Editum veto à Marcione Evangelium habet, eucharisto, id est gratias ago tibi Domine cali; tacens quod dicitur *Pater, & quod dicitur & terra*, ne videtur Christus opificem cali & terræ (1) habere patrem suum. Redarguitur autem, quia idem paulo infra habet, *Ita Pater.* Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de condemnatione contemptorum Evang.) Postremo aperit caeleste mysterium, quo placuit Deo ut parvulis, magis quam prudentibus mundi, suam gratiam revelaret: unde sequitur: *Quod abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis.* Theophylactus. Potest sic distingui ut dicatur, *A sapientibus*, id est à pharisæis, & scribis legem interpretantibus, & prudentibus, id est ab his qui à scribis fuerant docti: sapientes enim est qui docet, prudens vero qui docetur. Parvulos vero vocat Dominus suos discipulos, quos non legis doctores, sed de turba, & plicatores elegit, qui sunt vocati parvuli, quasi non malevoli. Ambrosius (ubi supra ante medium.) Vel parvulum hic accipiamus qui se exaltare non noverit, & phariseis sermonibus artem suæ jactare prudentiæ; quod pharisei plerique faciunt. Beda (cap. 43. in Luc.) Gratias igitur agit, quod Apostolis quasi parvulis advenus sui aperuit sacramenta, quæ ignoraverunt scribæ, & pharisei, qui sibi sapientes videntur, & in conspectu suo prudentes. Theophylactus. Abscondita igitur sunt mysteria ab his qui putant se esse sapientes, & non sunt: nam si essent, eis revelata fuissent. Beda (cap. 43. parum à principio.) Unde sapientibus, & prudentibus, non insipientes, & hebetes, sed parvulos, id est humiles apposuit, ut probaret se tumorem damnasæ, non acumen. Origenes (b) Sensus enim defectus præparatio fit supervenientis perfectionis; qui enim non sentit quod careat vero bono, propter bonum præsens quod sibi inesse videtur, vero bono privatur. Chrysostomus (hom. 39. in Matth.) Non autem letatur, & gratias agit, quod Dei my-

teria latebant scribas, & pharisæos: hæc enim non erat materia alacritatis, sed gemitus; sed de hoc gratias agit, quia quod sapientes non noverant, hi noverunt. Gratias autem super hoc agit Patri, cum quo ipse simul hoc facit, ostendens nimiam dilectionem qua diligit nos. Offendit autem consequenter, quod hujus rei causa prima, voluntas sua sit, & Patris, qui propria voluntate hoc agebat: unde sequitur: *Etiamsi Pater, quia sic placitum fuit ante te.* Gregorius. (c) His verbis exempli humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorumve repulsionem præsumamus: injustum enim esse non potest quod placuit iusto. In cunctis ergo quæ exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultæ justitiæ voluntatis. Chrysostomus (hom. 39. in Matth. ante med.) Cum vero dixisset, *Confiteor tibi, quia revelasti ea parvulis*, ne putares quod ipse Christus hæc virtute privatus non posset hoc facere, subjungit: *Omnia tradita sunt mihi à Patre meo.* Athanasius. Hoc non recte intelligentes Artii sequaces delirant in Dominum dicentes: Si data sunt ei omnia, id est dominium creaturæ, fuit tempus quo ea non habuit, & sic non est de substantia Patris: nam si esset, non esset ei opus recipere. Sed ex hoc magis dementia eorum (2) carpitur. Si enim priusquam recepisset vacabat creaturæ à Verbo, qualiter salvabitur illud ad Coloss. 1. 4. Omnia in eo consistunt? Ceterum si simul postquam facta est creatura, tota fuit tradita ei, non erat opus tradere, per ipsum namque facta sunt omnia. Non ergo, ut ipsi putant, significatur hic creaturæ dominium; immo significativum est hoc verbum factæ dispensationis in carne: postquam enim homo peccavit, perturbata sunt omnia: unde Verbum caro factum est, ut omnia restauraret. Data sunt ergo ei omnia, non quia potestate careret, sed ut Salvator emendet universa; ut sicut per Verbum omnia in principio introducta sunt in esse, ita cum Verbum caro factum est, in ipso omnia restaurantur. Beda (cap. 43. in Luc.) Vel dicit, omnia sibi tradita, non mundi elementa, sed hi quibus parvulis spirituum sacramenta filii Pater revelavit, & de quorum salute, cum hæc loqueretur, exultavit. (3) Ambrosius (ubi supra.) Vel cum omnia Je-

(1) *Al.* esse. Sed aliter effortum totam hanc Epiphaniæ appendicem quatuor toties citata editione: sic enim legunt. Editum autem à Marcione Evangelium habet: *Regratio tibi Domine cali; tacens quod dicitur & terra*, & quod dicitur *Pater*, ne intelligatur quod vocat Christus Patrem creatorem cali & terræ. (2) *Al.* carpitur. (3) *Al.* Augustinus.

Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Catena Græc. Notatur sine ullo indice, sed colligitur ex lib. 1. adversus hæreses. (b) In Catena Græc. PP. (c) 25. Mor. cap. 13. vel in antiq. codd. cap. 13. super illud Job 4. *Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?*

gis, omnipotentem agnosceis, non degenerem Patris; cum tradita legis, Filium confiteris; cui per naturam omnia unius substantiæ jura sunt propria, non dono collata per gratiam. (a) Cum autem dixisset omnia sibi fore à Patre tradita, ascendit ad propriam gloriam, & excellentiam, ostendens in nullo se superari à Patre: (1) unde subdit: *Et nemo novit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater nisi Filius.* Non valet enim creaturæ intentio comprehendere modum divinæ substantiæ, quæ omnem superat intellectum, & decor ejus quamlibet considerationem transcendit; sed à seipſa quid sit natura divina cognoscitur. Itaque Pater per id quod est, novit Filium; & Filius per id quod est, novit Patrem, non interveniente aliqua differentia quantum ad divinitatis naturam: quod enim sit Deus, credimus; quid autem naturaliter sit, incomprehensibile est. Si vero creatus est Filius, quomodo solus sciret Patrem, aut quomodo à solo Patre sciret? Scire namque naturam divinam impossibile est cuilibet creaturæ; scire autem quodcumque eorum quæ creata sunt quid sit, non transcendit quemlibet intellectum, quamvis superet nostrum sensum. Athanasius. (b) Hoc autem Domino dicente, conſtat Artianos ei obſistere, dum dicunt non videri Patrem à Filio. Sed eorum offenditur (2) infamia, si seipſum non novit Verbum, quod emittit Patris, & sui præstat notitiam: sequitur enim: *Et qui voluerit Filium revelare, Titus.* Est autem revelatio traditio notionis juxta proportionem nature, & virtutum uniuscujusque: & ubi quidem est natura consimilis, ita est cognitio sine doctrina; (3) hic autem est per revelationem disciplina. Origenes. (c) Vult autem revelare ut Verbum, non irrationabiliter, & tamquam justitia, qui novit digne & tempora revelandi, & mensuras revelationis. Revelat autem removens oppellum cordi velamen, nec non tenebras quas posuit in sui latibulum. Sed quoniam ex hoc putant qui alterius sunt opinionis, construere nefarium suum dogma, quod scilicet ignotus erat Pater Jesu sanctis antiquis; dicendum est eis, quoniam quod dicitur, *Cuiusque vult Filium revelare*, non solum retorquetur adempus futurum, ex quo Salvator hoc protulit, sed etiam ad tempus præteritum. Quo si velint hoc verbum revelare pro præterito sume-

re, dicendum est eis, quod non est idem agnoscere, & credere. Alii datur per spiritum „ sermo scientiæ, alii des in eodem spiritu.“ I. Corinth. 12. Erant ergo primo quidem credentes, non autem cognoscentes. Ambrosius ubi supra à medio.) Ut scias autem quia sicut Filius Patrem quibus vult revelat, etiam Pater revelat quibus vult Filium; audi Dominum dicentem, Matth. 16. „ Beatus es Simon Barjona, quia caro, & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est.“

(g) Theophylactus (hoc loco.) Quia superius dixerat, *Nemo novit quis sit Pater, nisi Filius, & qui voluerit Filium revelare*, (4) beatificat discipulos quibus Pater per eum revelatur: unde dicitur: *Et convocatus ad discipulos suos dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis.* Cyrillus. (2) Convertitur quidem ad eos, quia repellens Judæos sordos, & cæcā mentem gerentes, nec videre volentes, totum se præbebat diligentibus eum; & beatos asserit oculis videntes quæ prius aliis ipsi videbant. Illud tantum scite conveni, quia videre non significat actum oculorum, sed mentis recreationem in præliis beneficiis; pura si quis dicat, *Iste vidit bona tempora*, id est gavius est in bonis temporibus, secundum illud Psalm. 125. „ Videas bona Hierusalem.“ Multi enim Judæorum viderant Christum divina operantem, corporali scilicet intuitu; nec tamen omnibus beatificatio convenit: non enim crediderunt, sed necque viderunt gloriam Dei oculis mentis. Beatificati sunt ergo oculi nostri in hoc quod fide vidimus Verbum pro nobis hominum factum, imprimens nobis decorem sui numinis, ut nos sibi conformes faciat per sanctificationem, atque justitiam, Theophylactus (hoc loco.) Beatificat autem eos, & omnes simpliciter qui eum fide respiciunt, ex hoc quod antiqui Prophetæ, & Reges Decem in carne videre, & audire optaverunt: unde sequitur: *Dico enim vobis, quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.* Beda (cap. 43. in fine.) Mathæus apertius Prophetas, & justos appellat: ipsi enim fuit Reges magoi, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse (5) noverunt. Chrysostomus. (c) Ex hoc autem dicto plures exi-

(1) *Al.* emittitur unde. (2) *Al.* infamia. (3) *Al.* hæc. (4) *Al.* verificat. (5) *Al.* noverunt. Ex edit. P. Nicol. (a) Cyrillus in Catena Græc. PP. ex Theodoro. Sic ibi tantum indefinite indicatur, sed colligitur ex Lib. 4. Prius autem inepte cum ambrosio verbis confundebatur, quasi ex illo sumptum esset. (b) In eadem Catena. Habetur apud illum partim oratione sive disput. 1. contra Artianos, partim orat. brevi contra eisdem. (c) Iterum in Catena Græcor. PP. (d) Ibidem. (e) In Catena Græcor. PP. ex homilibus in Joan.

Vel imposuit in suum iumentum, id est in corpus suum: membra namque sua nos fecit, & participes corporis eius. Et lex quidem non omnes suscipiunt: & Moabitæ (inquit Deut. 23.) & Ammonitæ non intrabunt in Ecclesiam Dei: nunc vero in omni gente qui timet Dominum, ab eo suscipitur volens credere, & pars Ecclesiæ fieri: propter hoc dicit, quod dicitur in *habundantia*. *Chrysostomus* (ubi supra.) Est enim stabulum Ecclesiæ, quæ in itinere mundi lassatos, & fœcibus delictorum detestatos suscipit venientes; ubi deposito onere peccatorum viator lassus reficitur, & relictos salubris passio reparatur: & hoc est quod dicitur: *Et cum nullus egerit.* Totum enim quicquid contrarium, nocens, & malum est, foris est, quia intra stabulum requies omnis, salubritaque inclusit est. *Beda* (cap. 42. in Luc.) Et bene iumento impositum dicit in stabulum, quia nemo nisi per baptismum corpori Christi adunatus, Ecclesiam intravit. *Ambrosius* (in de homine descendente à Hierusalem.) Sed quia non vacabat Samaritano huic diu in terris degere, rediendum erat unde descenderat: unde sequitur: *Et altera die profectus est de denariis, & dicit: Habundantia & ait: Curam illius habet. Quis est iste alter dies, nisi forte ille dominicæ resurrectionis, de quo dictum est Psal. 117. Hæc & dicitur: quia fecit Dominus & dicitur: denarii fuerunt duo testimonii, quæ imaginem in se habent. Regis expressam: quorum pretio universa nostra curantur. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Vel duo denarii sunt duo præcepta continentia, quam per Spiritum Sanctum accipiunt Apostoli ad evangelizandum ceteris; vel promissio viæ presentis, & futuræ. *Origenes* (c) Vel duo denarii videntur mihi esse scientia sacramenti, quomodo Pater in Filio, & Filius in Patre sit: quæ velut antecede donatur Ecclesiæ Angelus, ut diligentius curer heremum sibi commendatum, quem pro angusta temporis etiam ipse curaverat. En promittitur ei quicquid de suo in medellam firmivivens expendere, illico esse reddendum: unde sequitur: *Et quodcumque superrogaveris, ergo, cum redieris, reddam tibi.* *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. q. 19.) Stabularius fuit Apostolus, qui superrogavit illud consilium quod ait, 1. Corinth. 7. De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do: aut quod etiam manibus istis operatus est, ne infirmum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret ex Evangelio*

(1) Al. omittitur ergo. (2) Al. cogitatio. (3) Al. desideratur est. *Beda* (cap. 45. in Lucam.) In Catena Græcorum PP. (c) In eadem Catena Græc. ex homiliis ad Hebr. hom. 10.

lio pacis. Multum etiam superrogavit Apostoli: sed & pro tempore doctores qui vetus, & novam testamentum exposuere su pererogaverunt, pro quibus retributiones accipient. *Ambrosius* (de hinc descend. Hierusalem.) Beatus ergo & stabularius qui alterius vulnera curare potest: beatus ille cui dicitur Iesus: *Quodcumque superrogaveris, revertens reddam tibi.* Sed quando veneris, Domine, iudicii die? Nam hic ubique sis semper, stans in medio nostrâ, non cerneris à nobis: erit tamen tempus quod universa caro te respiciet reverentem. Rides ergo quod dices beatus, quibus es debitor. Utinam non simus illi debitor, ut ad accipimus possimus resolvere. *Cyillus* (d) His (l) ergo præmissis, opportune jam Dominum legitime interrogat, subdicens: *Quæ horam iram tibi videtur præmissis fuisse illi quæritur in latras, At ille dicit: (a) facis in horam iram in illum. Dique enim faceris neque levita dicitur fuit pronus patientis, sed ille qui est Iesus miseris: iustus est enim: & ceteris dignus, & legis sentia, nisi per bona opera onstretur: unde sequitur: Et à illi Iesu: Vade, & tu fac similis. *Chrysostomus* (b) Quasi dicit: Si quem vis optinere in dicitur. Utrique nequam est: sed sive Gentis sit, sive Iudeus, & ope indiget, non cavillat auxiliari, quæcumque via fuerit patris. *Augustinus* de Doctrina Christiana (Lib. 1. cap. 30.) Ex hoc intelligimus eunselte proximam cui vel exhibendum est officium misericordie, si indiget, vel exhibendum esset, indigere. Ex quo, am consequens est ut etiam ille à quo nobis iustissim exhibendum est, proximo nostro sit: proximi enim nomen ad illud dicitur, nec quisquam esse proximus nisi proximi potest. Nullum autem exceptam esse, cuius iustitiam denegaret officium, quis non videt adigente Domino Matth. 6. Benefacite: ut ut vos oderunt. Unde manifestum est, hæc præcepto quo iubemur diligere proximum etiam sanctos Angelos contineri, à quibus tamen nobis misericordie impenduntur officia: quo & ipse Dominus proximum nostrum se ait voluit, significans se opitalatum esse semivo ja centiam via. *Ambrosius* (ubi supra.) Not enim (2) cognatio facit proximum, sed misericordia, quia misericordia (3) est secundum naturam: nihil enim tam secundum naturam, quam parere confortem naturæ: & dicitur: *Et cum nullus egerit.* (k) *Beda* (cap. 45. in Lucam.) In*

(1) Al. omittitur ergo. (2) Al. cogitatio. (3) Al. desideratur est. *Beda* (cap. 45. in Lucam.) In Catena Græcorum PP. (c) In eadem Catena Græc. ex homiliis ad Hebr. hom. 10.

& parabolis continebatur, hic ipsis rebus, (1) & veritate designatur: dicitur enim: *Factum est autem dum iret, & ipse intravit in quoddam castellum. Origenes.* (a) Cuius quidem nomen Lucas hic tacet, sed Joannes exprimit vocans ipsum Bethaniam. *Augustinus* de Ver. Dom. (Term. 26. par. à princ.) Sed Dominus qui in sua propria venit, & sui eam non receperunt, susceptus est tanquam hospes: sequitur enim: *Et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam; sicut solent suscipi peregrini; sed tamen suscepit famula Dominum, (2) ægra Salvatorem, creatura Creatorem. Ne quis autem dicat: O beati qui Christum suscipere in domum propriam meruerunt; non dolere, cum inquit Matth. 25. Quod enim uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Accepta autem forma servi, in illa pacis à servis voluit dignatione, non conditione. Habebat carnem, in qua quidem esuriret, & sitiret: sed in eremo esurienti Angeli ministrabant: ergo quod pacis voluit, pacem præstitit. Martha igitur Dominum pascere disponens, & preparans, circa ministerium occupabatur; Maria vero soror ejus pacis magis elegit à Domino: sequitur enim: *Et hæc erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens Jesus pedes Domini, audiebat verbum illius. Chrysostomus.* (b) Non simpliciter dicitur de Maria, quod sederet prope Jesum; sed secus pedes illius, ut ostendat diligentiam, assiduitatem, & solertiam erga auditionem; & multam reverentiam quam habebat ad Dominum. *Augustinus* de Verb. Dom. (Term. 27. à med.) Quanto autem humiliter ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat: consulit enim aqua ad humilitatem convallis, denotat de tumoribus collis. *Bassilius.* (c) Omnis autem operatio, & verbum Salvatoris regula est pietatis, & virtutis: ob hoc enim induit corpus nostrum, ut nos conversationem illius imitemur pro posse. *Cyillus.* (d) Exemplo igitur suo docet discipulos qualiter se gerere debeant in domibus eorum qui eos suscipiunt, ut scilicet applicantes ad domum, non resupini quiescant, sed potius replent suscipiens facris, & divinis doctrinis: hi vero qui domum parant, exeant obviam hilariter; & ferventer duabus de causis. Primo quidem edificabuntur in doctrinis eorum quos suscipiunt: deinde, & recipient caritatis mercedem: unde & hic sequitur: *Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Augustinus* de Ver. Dom. (ser. 27. circ. med.) Bene Martha circa corporalem Domini necessitatem, vel voluntatem ministrabat, quasi*

S. Thom. Oper. Tom. IX. (1) Al. & varietate. (2) Al. erga Salvatorem. (3) Al. omittitur Maria. Ex edit. P. NICOL. (a) In prædicta Catena. (b) Ibidem. (c) Consil. monast. cap. 1. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) In Regulis fuffius disputatis ad interrog. 19.

mortali; sed qui erat in carne mortali, in principio erat Verbum, ecce quod Maria audiebat: Verbum caro factum est, vocæ cui Martha ministrabat: laborabat ista, vacabat illa; verumtamen Martha laborans, multum in illa occupatione, & negotio ministrandi interpellavit Dominum, & de sorore conquesta est: sequitur enim: *Et ait, Domine, non est tibi cura quod soror mea reliquit me solam ministrare? Erat enim Maria intenta dulcedini verbi Domini; à Martha convivium Dominum parabat, in cuius convivio (3) Maria jam jucundabatur. Cum ergo suaviter audiret verbum dulcissimum, & corde intensissimo pascere, interpellavit Dominum à sorore sua, quomodo putamus eam timuisse ne diceret ei Dominus: Surge, & adjuva sortorem tuam? Mira enim suavitate tenebatur; quæ profecto major est mentis quam ventris. Sed causam suam tanquam otiosa iudici maluit committere, nec in respondendo voluit laborare: si enim pararet respondendi sermonem, remitteret audiendi intentionem. Respondit ergo Dominus, qui in verbo non laborat, quia Verbum erat: sequitur enim: *Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, & turbata erga plurima. Repetitio nominis indicium est dilectionis, aut forte moveri intensionis, ut audiat attentius. Bis vocata audit: Turbaris erga plurima; id est, circa multa es occupata: vult enim homo occurrere quando ministrat, & aliquando non potest: quæritur quod deest, paratur quod adest; distenditur animus: nam si Martha sufficeret, adiutorium sororis non posceret: multa sunt, diversa sunt, quia carnalia sunt, temporalia sunt. Præponitur autem unum multis: non enim à multis unum, sed multa ab uno: unde sequitur: *Porro unum est necessarium.* Circa unum se voluit occupari, secundum illud Psal. 72. Mihi adhaerere Deo bonum est. Unum sunt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: ad hoc unum non nos perducit, nisi multi habeamus cor unum. *Cyillus.* (e) Vel aliter. Cum suscepit aliqui fratres Deum, non sollicitentur erga multum officium, nec poscant quæ præ manibus non sunt, & opus exsuperant: gravat enim passim in qualibet re quod superfluit: generat enim volentibus conferre iudicium, convivis autem videtur quod sunt alii causa laboris. *Bassilius.* (f) Absurdum etiam est cibos ad sustentationem corporis sumere, ac per eos iterum officere corpori, & impedire ipsum erga mandatorum divinatorum officium. Si ergo adveniat aliquis pauperum, sumat formam, & exten-**

T 2 plar

pliar modestie ciborum; nec causa vivere volentium in deliciis mensam propriam preparamus: uniformis enim est Christiani vita, ad unam intendens intentionem, scilicet ad gloriam Dei; multiformis vero, & varia vita eorum qui de foris sunt, pro libito variata. Tu vero cur dum copia ciborum, & causa delectationis fratri praeparas mensam, criminariis cum voluptatis, & diffundis in eos gulositatis opprobria, arguens delicias ejus in eo quod praeparas? Non commendavit Dominus Martham occupatam circa frequens ministerium. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 27. inter princ. & med.)* Quid ergo? Paratam reprehensam esse ministerium Marthae, quam hospitalitatis occupaverat, quae tanto hospitio liberatur? Hoc si verum est, dimittant homines quod ministrant egentibus: vacent verbo, occupentur circa scientiam salutarem; nihil sit cura eis quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane; vacent opera misericordiae, uni insistent scientiae. *Theophylactus (super Martha, Martha sollicita est.)* Non ergo Dominus hospitalitatem prohibet, sed plurimorum turbationem, scilicet abstractionem, & tumultum. Et vide consilium Domini, quod prius Dominus nihil dixerat Marthae; sed postquam illam sororem ab auditu studebat avellere, tunc Dominus occasione habita inerepavit eam: usque enim adeo honoratur hospitalitas, donec (1) ad necessaria nos attrahat; cum vero incipit ab utilioribus impedire, manifestum est quod honorabilior est divinum auditus. *Augustinus de Verb. Dom. (2) (serm. 27. a med.)* Non ergo Dominus opus reprehendit, sed munus distinguit: sequitur enim: *Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea.* Non tu malam, sed illa meliorem. Unde meliorem? Quia ab ea non auferetur, à te auferetur aliquando onus necess-

(1) *Al. ad necessaria.*

Ex *EDIT. P. NICOL.* (a) Serm. 26. & 27. non uno eodemque tenore, sed permixtım interserendo quaedamque serm. 26. habentur cum aliis ex 27. sumptis, & prioribus posteriora praemittendo.

(b) Vel in antiquis codd. cap. 25. super illud Job 5. *Ingruentis in abundantia sepulchrum.*

CAPUT XI.

(a) **E**T factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Joannes discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum; panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis peccata nostra, sicut dimittis, & nos dimittimus debentibus nobis; & ne nos inducas in tentationem.

(b) Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: & ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus

Jesus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili: non possum surgere, & dare tibi. Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

(c) Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis; quaerite, & invenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quaerit invenit, & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Aur piscem: numquid pro pitce serpentem dabit illi? Aur si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum siris mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester de caelo dabit spiritum bonum petentibus se?

(d) Et erat Jesus ejiciens daemonium, & illud erat mutum: & cum eiecisset daemonium, locutus est mutus, & admiratae sunt turbae. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe daemoniorum ejicit daemonia: & alii tentantes, signum de caelo quaerebant ab eo.

(e) Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Si autem, & sathanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere daemonia. Si autem ego in Beelzebub ejicio daemonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in digito Dei ejicio daemonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.

(f) Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet. Qui non est mecum, contra me est; & qui non colligit mecum, dispergit.

(g) Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaequosa, quaerens requiem; & non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam: & tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi; & sunt novissima hominis illius pejora prioribus.

(h) Factum est autem, cum haec diceret, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quae suxisti. At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

(i) Turbis autem concurrentibus, coepit dicere: Generatio haec, generatio nequam est. Signum quaerit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonae Prophetae: nam sicut fuit Jonas signum Niniivitis, ita erit, & Filius hominis generationi illi. Regina Austru surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia venit à finibus terrae audire sapientiam Salomonis; & ecce plusquam Salomon hic. Viri Ninivitarum surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia poenitentiam egerunt in predicatione Jonae; & ecce plusquam Jonas hic.

(k) Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebrae sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

(l) Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisaeus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisaeus autem coepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisaei quod de foris est calceis, & catini mundatis; quod autem intrus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate. Stulti. nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est fecit? Verumtamen quod superest date eleemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis. Sed vae vobis pharisaeis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olys; & praeteritis iudicium, & caritatem Dei. Haec autem oportuit facere, & illa non omittere. Vae vobis pharisaeis, qui diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Vae vobis, qui estis ut monumenta, quae non apparent, & homines ambulantes supra nesciunt.

(m) Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, haec dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legisperitis vae, quia oneratis homines oneribus quae portare non possunt; & ipsi uno digito vestro non tangitis farcinas. Vae vobis, qui aedificatis monumenta prophetarum; patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum; quoniam quidem ipsi eos occiderunt; vos autem aedificatis eorum sepulcra. Propterea, & sapientia Dei dixit: Mit-

pliar modestie ciborum; nec causa vivere volentium in deliciis mensam propriam præparemus: uniformis enim est Christiani vita, ad unam intendens intentionem, scilicet ad gloriam Dei; multiformis vero, & varia vita eorum qui de foris sunt, pro libito variata. Tu vero cur dum copia ciborum, & causa delectationis fratri præparas mensam, criminariis cum voluptatis, & diffusis in eos gustatatis opprobria, arguens delicias ejus in eo quod præparas? Non commendavit Dominus Martham occupatam circa frequens ministerium. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 27. inter princ. & med.)* Quid ergo? Paratam reprehensam esse ministerium Marthæ, quam hospitalitatis occupaverat, quæ tanto hospitiæ liberatur? Hoc si verum est, dimittant homines quod ministrant egentibus: vacent verbo, occupentur circa scientiam salutarem; nihil sit cura eis quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane; vacent opera misericordiae, uni insequer scientiæ. *Theophylactus (super Martha, Martha sollicita est.)* Non ergo Dominus hospitalitatem prohibet, sed plurimorum turbationem, scilicet abstractionem, & tumultum. Et vide consilium Domini, quod prius Dominus nihil dixerat Marthæ; sed postquam illam sororem ab auditu studebat avellere, tunc Dominus occasione habita inerepavit eam: usque enim adeo honoratur hospitalitas, donec (1) ad necessaria nos attrahat; cum vero incipit ab utilioribus impedire, manifestum est quod honorabilior est divitiarum auditus. *Augustinus de Verb. Dom. (a) (serm. 27. à med.)* Non ergo Dominus opus reprehendit, sed munus distinguit: sequitur enim: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferretur ab ea.* Non tu malam, sed illa meliorem. Unde meliorem? Quia ab ea non auferretur, à te auferretur aliquando onus necess-

(1) *Al. ad necessaria.*

Ex *EDIT. P. NICOL.* (a) Serm. 26. & 27. non uno eodemque tenore, sed permixtè interserendo quædamque serm. 26. habentur cum aliis ex 27. sumptis, & prioribus posteriora præmittendo.

(b) Vel in antiquis codd. cap. 25. super illud Job 5. *Ingrédieris in abundantia sepulcrum.*

CAPUT XI.

(a) **E**T factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Joannes discipulos suos. Et ait illis: Cum oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum; panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & dimitte nobis peccata nostra, sicut enim, & nos dimittimus debentibus nobis; & ne nos inducas in tentationem.

(b) Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: & ille de intus respondens dicat: Noli mihi molestus

Jesus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei tecum sunt in cubili: non possum surgere, & dare tibi. Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

(c) Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Aur piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? Aur si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum siris mali, nostis bona data dare filiis vestris; quanto magis Pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se?

(d) Et erat Jesus ejiciens dæmonium, & illud erat mutum: & cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admirata sunt turba. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia: & illi tentantes, signum de celo quærebant ab eo.

(e) Ipse autem, ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, & domus supra domum caderet. Si autem, & sathanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia. Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.

(f) Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet. Qui non est tecum, contra me est; & qui non colligit tecum, dispergit.

(g) Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca iniqua, quærens requiem; & non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam: & tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi; & sunt novissima hominis illius pejora prioribus.

(h) Factum est autem, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimmo beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

(i) Turbis autem concurrentibus, cepit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est. Signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ: nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis, ita erit, & Filius hominis generationi illi. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia venit à finibus terre audire sapientiam Salomonis; & ecce plusquam Salomon hic. Viri Ninivæ surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia penitentiam egerunt in predicatione Jonæ; & ecce plusquam Jonas hic.

(k) Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

(l) Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Pharisæus autem cepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisæi quod de foris est calceis, & catini mundatis; quod autem intrinsecus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate. Stulti. nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est fecit? Verumtamen quod superest date elemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis. Sed vae vobis pharisæis, quia decimatis mentham, & rutam, & omne oïus; & præteritis iudicium, & caritatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Vae vobis pharisæis, qui diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Vae vobis, qui estis ut monumenta, quæ non apparent, & homines ambulantes supra nesciunt.

(m) Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legisperitis vae, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt; & ipsi uno digito vestro non tangitis farcinas. Vae vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum; patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum; quoniam quidem ipsi eos occiderunt; vos autem ædificatis eorum sepulcra. Propterea, & sapientia Dei dixit: Mit-

tam ad illos Prophetas, & Apostolos; & ex illis occident, & persequuntur: ut iniquatur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, à sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariae, qui petiit inter alare & adem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Vae vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiae: ipsi non introiistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt pharisæi, & legisperiti graviter insisterre, & os ejus opprimere de multis, insidiantes ei, & querentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

(a) **B**eda (cap. 46. in Luc.) Post (1) historiam istorum, quæ duas Ecclesie vitas significaverunt, non frustra Dominus, & ipse orasse, & discipulos orate docuisse scribitur: quia & oratio quam docuit, utriusque in se vitæ continet mysterium, & ipsarum perfectionum vitam, nostris non viribus est obtinenda, sed precibus; unde dicitur; *Et factum est cum esset in quodam loco orans. Cyrillus. (a)* Cum autem habeat omnis boni plenitudinem, cum orat, si plenus est, & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus, quod competit ei ex modo dispensationis in carne, cum voluerit, humana profectui tempore ad hoc conveniente. Si enim comedit, & bibit, non incongrue utebatur oratione: ut doceat nos non esse erga hoc tepidos, sed attentius insisterre orationibus. *Titus. (b)* Cum autem novam conversationem didissent discipuli, novam formam orationis postulerunt, cum plures orationes continerentur in veteri testamento: unde sequitur: *Ue cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum: Domine, doce nos orare: ne scilicet contra Deum peccemus, alia querentes pro aliis, vel Deo assistentes in oratione non eo modo quo expedit. Origenes. (c)* Et ut orationis doctrinam proferat, inquit: *Sicut Joannes docuit discipulos suos: de quo scilicet nos docuisti, quod inter natos mulierum nullus eo major surrexit: & quia præcepisti nobis petere æterna, & grandia: unde erit nos ad horum pervenire notitiam, nisi à te Deo, Salvatore nostro. Gregorius Nissenus. (d)* Orationis ergo doctrinam explicat discipulis, qui solerter notitiam orationis exposcunt, ostendens qualiter implorari oporteat divinum auxilium. *Bassilius. (e)* Duo autem sunt modi orationis. Unus quidem laudis cum humilitate; secundus vero petitionis, remissior. Quoties ergo oras, non prius ad petendum prorumpas. Sin autem tuum criminis affectum, quasi necessitate coactus supplices Deo. Sed cum incipis orare, quamlibet desere creaturam visibilem, & invisibilem; (2) sumas autem exordium à laude illius qui cuncta creavit; unde subditur: *Et ait illis: Cum oraveritis, dicite, Pater, Augus-*

tinus de Ver. Domini (serm. 28.) Primus sermo quantæ gratiæ? Faciem tuam non audebas ad celum levare, & subito accepisti gratiam Christi. Ex malo servo factus es bonus filius; ideo præsume non de tua operatione, sed de Christi gratia. Non ergo hic arrogancia est; sed fides: prædicare quod accepisti, non est superbia, sed devotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lavacrum genuit, qui per Filium te redemit: patrem dicas quasi filius; sed noli tibi aliquid specialiter vendicare: solius Christi specialis est Pater, nobis est Pater omnibus in communi: quia illum solum genuit, nos autem creavit. Et ideo secundum Matth. 6. dicitur: „ Pater noster; “ & additur: „ Qui es in caelis; “ in illis scilicet caelis de quibus dictum est Psal. 118. „ Cæli enarrant gloriam Dei. “ Cælum est ubi culpa cessavit, ubi nullum mortis est vulnus. *Theophylactus (super „ Qui es in caelis. “)* Non autem dicit. „ Qui es in caelis, “ tanquam ibi circumscriptur; sed ut ad caelos erigat auditorem, & abstrahat à terrenis. *Gregorius Nissenus. (f)* Vide autem quantæ preparationis (3) opus est ut audacter possis Deo dicere, *Pater*: quia si ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut sordes passibilis appetitus, & hanc orationem enunties; audire mihi videor Deum dicentem: Cum corrupte fueris vitæ, si patrem vocas incorruptibilitatis genitorem, scæda voce inquinans incorruptibile nomen: nam qui patrem mandavit vocare, proferre mendaciam non concessit. Omnium vero bonorum exordium est glorificare nomen Dei in vita nostra: unde subdit: *Sanctificetur nomen tuum.* Quis enim est adeo bestialis qui videns in credentibus vitam puram, non glorificet nomen invocatum in tali vita? Igitur qui dicit in oratione, *Sanctificetur in me invocatum nomen tuum,* (4) hoc orat: *Fiam, tuo concurrente subsidio justus, & abstinens à quolibet malo. Chrysostomus (hom. 18. in Ep. 1. ad Corinth. à medio.)* Sicut enim cum quis cæli pulchritudinem aspexit, dicit, *Gloria tibi Deus; sic etiam cum*

(1) *Al.* per historiam. (2) *Al.* Sumimus. (3) *Al.* omittitur opus. (4) *Al.* hoc orat, nominis concurrente subsidio, justus abstinens est à quolibet malo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Matthæum. (c) In Cat. Græc. PP. (d) In orat. dominicam serm. 1. (e) In Const. monast. cap. 1. (f) In orat. domin. serm. 2.

cum aspexit alicujus virtutem: quia hominis virtus multo magis quam cælum glorificat Deum. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 27.)* Vel dicitur: *Sanctificetur nomen tuum,* in nobis, ut ad nos possit ejus sanctificatio pervenire. *Titus. (a)* Vel dicit: *Sanctificetur nomen tuum:* id est, nota sit tua sanctitas toti mundo, & laudet te decenter. „ Rectos autem decet coalludatio. “ *Psal. 32.* Jussit igitur orare pro emendatione mundi totius. *Cyrillus. (b)* Quoniam penes eos ad quos nondum pervenit fides, contemnitur adhuc nomen Dei; sed ubi jubar veritatis super eos (1) illuxerit, eum favebuntur sanctum sanctorum. *Titus. (c)* Et quia in nomine Jesu est gloria Dei Patris: tunc nomen Patris sanctificabitur, quando Christus erit notus. *Origenes. (d)* Vel quia nomen Dei ab errantibus attribuitur culturis, & creaturis: nondum est sanctificatum, ut sit separatum à quibus debuit separari. Decet ergo nos orare ut nomen Dei adaptetur soli vero Deo, cui adaptatur quod subditur: *Adveniat regnum tuum:* ut felicit evacuetur principatus, & potestas, & virtus, & regnum mundi, quin etiam peccatum, quod regnat in mortalibus nostris corporibus. *Gregorius Nissenus. (e)* Imploramus etiam à Domino liberari à corruptione, eximi à morte. Vel secundum quosdam, *adveniat regnum tuum;* id est, veniat super nos Spiritus Sanctus tuus, ut purificet nos. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 28.)* Tunc enim venit regnum Dei quando ejus sumus gratiam consecuti: ipse enim ait infra 17. *Regnum Dei intra vos est. Cyrillus. (f)* Vel qui hoc dicunt, videntur optare rursus resurgentem in mundo omnium Salvatoretem. Mandavit autem in oratione petere illud tempus revera terribile, ut sciant quod vivere decet eos non lente, vel remisse, ut illud tempus non pareat eis flammam, & vindictam; sed magis honeste secundum voluntatem ipsius, ut eis tempus illud nectat coronas: unde secundum Matth. 6. sequitur: „ *Fine voluntas tua, sicut in caelo, & in terra.* “ *Chrysostomus. (g)* Quasi dicat: *Præsta nobis Domine conversationem imitari cælestem,* quatenus quæcumque tu vis, nos etiam velimus. *Gregorius Nissenus. (h)* Quoniam enim vitam humanam post resurrectionem similem dicit esse venturam vite angelicæ, consequens est vitam mundanam ad vitam quæ postmodum speratur, disponi, ut in carne viventes, carnaliter non vivamus. Per hoc autem verus medicus anime solvit morbi naturam, ut quos occu-

pavit infirmitas per hoc quod à voluntate divina recesserant, à morbo denuo liberet copulatio ad voluntatem divinam. Est enim sanitas animæ executio debita voluntatis divinæ. *Augustinus in Ench. (cap. 25. & 115.)* Apud Evangelistam igitur Matthæum septem petitiones continere videtur dominica oratio; Evangelista vero Lucas in oratione Dominica petitiones non septem, sed quinque complexus est, nec ab illo utique discrepavit. Sed quomodo illa septem sint intelligenda, ipse sub brevitate commouit. Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu; Dei autem regnum in resurrectione futurum est. Ostendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum superiorum esse quodammodo repetitionem, magis eam prætermittendo voluit intelligi. Deinde tres alias adjunxit; & primo de pane quotidiano, dicens: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Augustinus de Ver. Dom. (serm. 28. circ. med.)* In Græco dicitur *epiphon,* hoc est supersubstantialem. Non ille est panis qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Latinus autem hunc quotidianum panem dicit, quem Græci dicunt advenientem. Si quotidianus ille est panis, cur post annum illum sumas, quemadmodum Græci in oriente facere consueverunt? Accipe quotidie quod quotidie tibi prosit: sic vive quod quotidie merearis accipere. Mors Domini significatur, & remissio peccatorum. Qui vulnus habet, medicinam querit: vulnus est, quia sub peccato sumus; medicina est cælestis, & venerabile sacramentum. Si quotidie accipis, quotidie tibi est hodie; Christus tibi quotidie resurgit: hodie est enim quando Christus resurgit. *Titus. (i)* Vel panis animarum divina est virtus afferens futuram vitam perennem, sicut panis ex terra prodians vitam temporalem conservat. Cum autem quotidianum dixerit, divinum qui venit, & futurus est, significat; quem nobis hodie præstari requirimus, potentes quosdam ejus principium, atque gustum, quando spiritus in nobis inhabitans virtutem operatur, quæ superat omnem virtutem humanam; puta castitatem, humilitatem, &c. *Cyrillus. (k)* Putant autem forsitan (2) aliqui indecens esse, sanctos à Deo querere corporalia, & ob hanc causam applicant quod dicitur, ad spirituales (3) considerationem. Ego autem concedam quod oportet sanctos præcipue satagere ad obtinenda spiritualia dona; illud tamen decet inspicere quod irrepre-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* illuxit. (2) *Al.* aliquid indecens. (3) *Al.* professionem. EX EDIT. P. NICOL. (a) In Matthæum. (b) In Catena Græc. PP. (c) Ubi supra. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) Ubi supra. (g) In Catena Græc. PP. ex hom. 20. in Matthæum. (h) In orat. domin. serm. 4. (i) In Matthæum. (k) Ubi supra.

hensibiliter penur, Domino precipiente, panem communcem: ex eo (1) enim quod panem jussit querere, idest quotidianum alimentum, videtur quod nihil concedat eos habere; sed magis honestam colere paupertatem: non enim est habentium panem petere, sed oppressorum penuria. *Bassius*. (2) Quasi dicas: Panem quotidianum, qui nostræ substantiæ competit ad vitam diuinam, non tibi ipsi commendes; sed ad Deum causa ejus relinquant, exponens ei necessitatem naturæ. *Chrysostomus* (hom. 23. in *Matth.*) Postulanda ergo sunt diuinitus necessaria vita, non ciborum diuersitates, & vina odorifera, & cetera que delectant gustum, onerant autem ventrem, & mentem perturbant: sed panis, qui potest substantiam corporis sustentare; & illum qui nobis hodie sanctorum modo sufficit, ut de crastino non cogitemus. Unam (3) autem solum petitionem sensibilem querimus, ut presentibus non (3) affligamur. *Gregorius Nisenus*. (4) Postquam autem per bona opera fiduciam sumere docuit, consequenter remissionem reatum docet implorare: sequitur enim: *Et dimitte nobis peccata nostra*. Titus. (5) Hoc (4) autem additum est necessario, pro eo quod nullus sine peccato reperitur, ne impediamus facta participatione propter humana peccata. Cum enim teneamur exhibere Christo omnimodam sanctitatem, qui Spiritum Sanctum habitare facit in nobis, redarguendi sumus, si non obseruemus ei templum mundum. Huic autem defectui subuenitur per Dei bonitatem indulgentem humane fragilitati peccatorum punitionem. Hoc autem iuste fit à ipso Deo, quando nos quasi debitoribus relaxamus, his scilicet qui nobis nocuerunt, & debita non exhibuerunt: unde subditur: *Siquidem & ipsi dimittimus omni debent nobis*. *Cyrillus*. (6) Vult enim, ut ita loquat, patientiæ quam homines colunt, imitatore fieri Deum, ut qualem ipsi exhibuerunt consensu bonitatem, talem pati lance recipere petant à Deo, qui (5) iuste recompensat, & novit omnium misereri. (6) *Chrysostomus*. (7) Hæc igitur (7) animadvertendo gratias agende sunt debitoribus nostris: sunt enim nobis, si sapimus, causa indulgentiæ maximæ; & pauca exhibentes, plurima reper-

(1) *Al. deest enim.* (2) *Al. omittitur autem.* (3) *Al. affligamur.* (4) *Al. etiam.* (5) *Al. iusta repeniat.* (6) *Al. omittitur index Chrysostomi.* (7) *Al. aduerentes: item animadvertentes. Corrigit autem Nicolai sic.* Hæc igitur animadvertentes, gratias agere debemus debitoribus nostris. (8) *Al. nasceris.* (9) *Al. in tentationibus.* (10) *Al. expetit.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Regulis brevioribus ad interrogat. 242. (b) In orat. domin. serm. 5. (c) In *Matth.* (d) Ubi supra. (e) In Catena Græc. PP. & insinuat ab illo passim hom. 19. & 62. in *Matth.* hom. 31. Oper. imperf. hom. 27. in *Genesim*, hom. 1. in *Epist. ad Philemonem*, sed idem præcisè verbis non occurrit. (f) In *Matthæum*. (g) In Catena Græc. PP. (h) In Regulis brevioribus ad interrogat. 221.

petinere: ideo quippe ait, Sed libera, non ait, Et libera; tanquam unam petitionem demonstrans: non hoc sed hoc. Sed sciat amicus quicquid in eo se liberat à malo quod non intertut in tentationem. *Augustinus* de Verb. Dom. (cap. 28.) Unusquisque enim petit ut à malo, hoc est ab inimico, & peccato, liberetur; sed qui Deo se committit, diabolum non timet. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. 8.

(b) *Cyrillus*. (1) (a) Docuerat supra Saluator ad petitionem Apostolorum, qualiter opererentur; poterat autem coningere eos qui hoc salutare documentum receperant, effundere quidem preces iuxta traditam formam, sed negligenter, & remisse hoc facere; & deinde cum non exaudirentur per primam, vel secundam orationem, desistere ab orationibus. Itaque ne hoc patereur, per modum parabole manifestat, quod pusillanimitas in orationibus damnosa est. Utilissimum vero est in eis patientiam habere: unde dicitur: *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum?* *Theophylactus*. Amicus iste Deus est, qui omnes amat, & omnes salvos vult fieri. *Ambrosius* (de exemplo Domini ind. discip. ad orat.) Quis enim est nobis amicus quam qui pro nobis corpus suum tradidit? Datur autem nobis hic alius præcepti modus, ut omnibus momentis, non solum diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur: sequitur enim: *Et ibi ad illam noctem sic ut passus David quando (2) dixit. Psalm. 118. Media nocte surgens, bam ad confitendum tibi: neque enim tui mihi excitare dormitum, quem fecit semper esse vigilantem. Nam si ille tam sanctus, & qui regni eras necessitatibus occupatus, sepies in die laudem Domino dicebat; quid nos scete debemus, qui eo amplius rogare debemus quo frequentius carnis, ac membris fragilitate (3) delinquimus? (4) Quid quod diligendo Dominum Deum tuum, non solum tibi, sed etiam aliis poteris emeri? Sequitur etiam: *Et dicit illi: Amice, commoda mihi tres panes: quoniam amicus meus venit ad me de via, & non habeo quod ponam ante illum.* *Augustinus* de Verb. Domini. (serm. 29. aliq. à princ.) Quid autem sunt isti tres panes nisi mysterii celestis alimentum? Fieri enim potest ut aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem quod respondere non possit; & tunc se invenit non habere quando coactus est dare. Venit ergo tibi amicus de via hujus sæculi, in qua omnes velut peregrini tran-*

seunt; nec ullus quasi possessor manet; sed omni-hominum dicitur. Transi, da venuro locum: *Eccl. 1. 29.* aut forte de via mala, hoc est de via mala, sanguis nescio quis amicus tuus non inveniens venientem, qua audias, & percepta beatus fiat. Veni ad te tanquam ad Christum, & dicit: Redde mihi rationem; & interrogat quod forte tu per simplicitatem fidei nesciebas; & non est unde reficias eturientem, & compelleris quætere in dominicis libris: fortassis enim quod illi interrogavit, in libro positum est; sed obcurum est; ipsum Paulum, aut Petrum, aut aliquem Prophetam interrogare non fineris; jam enim requisivit familia ista cum Domino isto suo: & sæculi hujus ignorantia valida est, hoc est nos modica, & urget amicos eturientis; cui simplex fides non sufficit. Numquid deserendus est? Ergo ad ipsum Dominum, cum quo familia requisivit, pulsa orando; de quo subditur: *Et illa de intus respondens dicit: Noli mihi molestus esse.* Qui dicitur dare, vult ut amplius desideres dilatum, ne vilescat cito datum. *Bassius*. (b) Foris autem ob hoc dicitur quasi ingenitum tui assiduitatem, & frequentiam erga se, & ut agnoscas quid donum Dei sit, & in timore donata custodias. Quicquid enim aliquis multo labore acquirit, nihil custodire, ne cum illud perdidit, suum laborem amittat. *Gliffa* (ordinaria super illud, *Noli mihi molestus esse*). Non ergo auster impetrandi licentiam; sed vehementius accendit desiderium orandi, ostensa difficultate consequendi: sequitur enim: *Jam ostium, clausum est.* *Ambrosius* (tibi supra.) Hoc est ostium quod aperit sibi etiam Paulus exposcit, non solum suis, sed etiam populi orationibus obsecrans se jvari, ut aperiret sibi ostium ad loquendum mysterium Christi. Et forsate illud est ostium quod apertum vidit Joannes: est dictum est, *Apocal. 6.* Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 21.) Significatur ergo tempus somis verbi, cum intelligenti eludiat, & illi qui apostolicam sapientiam tanquam panem erojanies per orbem terræ predicaverunt, jam sunt in secreta quiete cum Domino: & hoc est quod subditur: *Et quæri meæ mecum sunt in cubili.* *Gregorius Nisenus*. Opportune eos qui per arma justitiæ impassibilitatem vendiderunt sibi, pueros appellat, docens quod bonum, quod per studia in nobis (5) acquiritur, ab initio fuerat in natura repositum: nam quando aliquis ab-

(1) *Al. Chrysostomus.* (2) *Al. dicebat.* (3) *Al. delinquimus.* (4) *Al. omittitur* Quid. *Nicolai autem legi: Quod si diligas Dominum Deum tuum &c. punctum apponendo affirmationis, non interrogationis.* (5) *Al. deest acquiritur.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In *Constit. monast.* cap. 1. versus finem.

renuntians carni per rationem, exercitio vite virtuosae passionem confutavit, tunc quasi puer insensibiliter se habet erga passiones. Cubile autem requiem intelligimus salvatorum. *Glissa*. Et propter premiam subdit: *Non possum surgere, & dare tibi: quod est ad difficultatem imperandi referendum. Augustinus de Quæst. Ev. (Lib. 2. cap. 21.)* Vel aliter. Amicus ad quem venit media nocte, ut accomodet tres panes, utique ad similitudinem ponitur secundum quam quis rogit Deum in media tribulatione constitutus, ut ei tribuat intelligentiam Trinitatis, qua presentis vite consoletur labores. Ipsa enim angustia media nox est, qua cogit vehementer inire. In tribus autem panibus etiam illud significatur, unius substantia esse Trinitatem. Amicus autem veniens de via intelligitur hominis appetitus, qui debet rationi servire: serviet autem consuetudini temporali; quam viam vocat propter omnia transiuntia. Conversio autem homine ad Deum, etiam ille appetitus à consuetudine revocatur. Sed si non consoletur interiori gaudium de doctrina spirituali, qua Creatoris Trinitas predicatur, magna angustia sunt in homine: quem premit ærumna moralis, cum ab his quæ foris delectantur precipitur abstinentia, & inrus non est refectio de letitia doctrinae spiritualis: (1) & tamen orando efficitur ut accipiat desiderans intellectum à Domino, etiam homo desit per quem sapientia predicatur: sequitur enim: *Et ille si perseveraverit pulsans, dico vobis, & si non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Comparatio est à minori: si enim amicus homo surgit de lecto, & dat, non amicitia, sed tactio compulsus; quanto magis Deus dat, qui sine tactio largissime donat quod petitur? *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 29. inter princ. & med.)* Cum autem perveneris ad tres panes, hoc est ad cibum, & intelligentiam Trinitatis, habes & unde vivas, & unde pascas. Ne times, ne finias: non enim panis ille finitur, sed indigentiam tuam finiet: discite, & doce, vive, & pasce. *Theophylactus*. Vel aliter. Media nox finis est vite, in quo multi ad Deum adveniunt. Amicus autem est Angelus, qui accipit animam. Vel media nox est profundum tentationum; in quo constitutus petit à Deo tres panes, necessitatem scilicet corporis, animæ, & spiritus, (2) per quæ in tentationibus non periclitamur. Amicus autem qui de via venit, ipse Deus est, qui in tentationibus nos probat;

(1) *Al. omittitur conjunctio &.* (2) *Al. per quem.* (3) *Nicolai legit in eas incidimus.* (4) *Al. ut momentis.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Idem Severus Antiochenus in Cat. Græc. PP. (c) In eadem Cathena.

cui non habet quod apponat qui in tentatione infirmatur. Quod autem dicit, *Et clausa est janua*, intelligendum est, quod docet nos ante tentationes preparados esse, postquam vero (3) tentationi incidimus, preparationis janua clauditur, & imparati invenit, nisi Deus adjuvet, periclitamur.

(c) *Augustinus de Verb. Dom. serm. 29. parum à princ.* Posita similitudine, adjunxit exhortationem Dominus, & omnino stimulavit nos querere, petere, pulsare, donec accipiamus quod petimus: unde dicit: *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis.* *Cyrillus.* (a) Quod dicit, *Dico vobis*, vim habet juramenti: Deus enim non mendat. Quodcumque autem inquit audientibus aliquid cum juramento, ostendit inexcusabilem nostre fidei parvitatem. *Chrysostomus* (hom. 34. in Matth. à med.) Per petitionem autem orationem ostendit, inquisitionem vero studium, & sollicitudinem, cum subdit: *Quærite, & invenietis*: quæ enim queruntur, plurima cura indigent; quod maxime est in Deo. Plura namque sunt quæ sensum nostrum impediunt. Sicut ergo aurum perditum querimus, sic Deum sollicitè perquiramus. Ostendit etiam quod quamvis non aperiat illico januam, tamen immorandum est: unde subdit: *Pulsate, & aperietur vobis*: quia si querens immoraberis, tunc recipies; ob hoc reclusum est ostium ut faciat te pulsare; ideo non mox annuitat expositas. *Grægorius* (b) Vel per hoc quod dicit, *Pulsate*, forsitan insinuat petere cum effectum: pulsat enim aliquis manu; boni autem operis signum est manus. Vel hæc tria possunt aliter distingui: virtutis enim initium est petere notam fieri viam veritatis; secundus vero gradus est querere qualiter oporteat transire per viam; tertius gradus est ut cum virtutes attigerit, pulsat ad ostium, ut iniret spatiosam cognitionem: quæ omnia orando aliquis acquirit. Vel potere quidem est orare; querere vero, per bona opera agere orationi condigna; pulsare autem est orationi immorari, nec desistere. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 29. non procul à princ.)* Non autem nos tantum horaretur ut peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia; plus vult ille dare quam nos accipere. *Ambrosius* (Lib. 6. titulo ubi supra.) Qui autem promittit aliquid, spem debet afferre promissi, (4) ut mandatis obedientia deferatur, promissi fides; & ideo subdit: *Omnis enim qui petit accipit, & qui querit invenit, & pulsanti aperietur.* *Origenes.* (c) Queret autem aliquis qua-

qualiter quidam orantes non exaudiantur. Ad quod dicendum, quod quicumque recto tramite ad querendum accedit, nil omittens ex his quæ conferunt ad petitorum obtinendum, accipiet revera quod precatus est dari sibi; si quis autem (1) diverteret à proposito debite petitionis, cum non petat ut decet, non petit: quo si ut cum non recipiat, quod hic dicitur, non falsificetur; nam & magistro dicente: Quicumque venit ad me, assuetur disciplinarum peritiam, adire magistro realiter accipimus, hoc est ut ferventer, & diligenter vacet documentis ipsius: unde & Jacobus dicit cap. 4. *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis, scilicet causa voluptuatum vanarum.* Sed dicit aliquis: Immo cum aliqui rogant pro divina notitia obtinenda, & recuperatione virtutum, non obtinent. Cui dicendum, quod non propter se bona petiverunt accipere, sed ut commendentur per ea. *Basilii.* (a) Si quis etiam ob torporem exhibeat se desiderijs, & traditor sui fiat in manus hostium; hunc Deus nec adjuvat: nec exaudit, eo quod per peccatum alienum se fecit à Deo. Decet ergo offerre quidem quicquid interest sui, clamare autem ad Deum, ut adjuvet eum. Est autem divinum subsidium implorandum non remisse, nec mente huc illucque vagante: eo quod talis non solum non impetrabit quod petit, sed magis Dominum iritabit: nam si aliquis coram Principe stans, fixum habet & intrinsecum, & extrinsecum oculum, ne forsitan puniatur; quanto magis coram Deo attentum, ac tremebundum oportet assidere? Si vero debilitatus à peccato fixe nequis orare, quantumcumque potes te ipsum cohibeas, quanto coram Deo ad eum dirigis intellectum; & Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, ut oportet, assidere coram Deo. Si sic ergo te ipsum compellis, ne discedas donec accipias. Ideo ergo quandoque petis, & non accipis, quia perperam postulasti, vel infideliter, vel leviter, vel non conferentia tibi, vel desististi. Sæpius autem quidam obviant dicentes: Quare oramus? An ignorat Deus quibus opus est nobis? Novit quippe, & omnia spiritualia uberius dat nobis, & antequam postulamus; sed opera virtutis, & regnum celorum oportet prius optare, optantem vero querere, ingenterem per fidem, & patientiam quicquid interest sui, in nullo delicto redargutum à propria conscientia. *Ambrosius* (ubi supra à med.) Ergo præceptivus locus frequen-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

ter orandi spes est impetrandi. Ratio autem persuadendi prius fuit in præcepto, postea fit in exemplo, quod ostendit subdens: *Quis autem ex vobis patrem petit panem: numquid lapidem dabit illi? Cyrillus.* (b) In quo instruit nos Salvator quiddam necessarium: frequenter enim inconsulto voluptatum impetu, irruimus ad perniciose desideria. Cum igitur aliquid talium à Deo petimus, nequaquam impetrabimus: ad quod ostendendum utitur patenti exemplo ex his quæ penes nos sunt: cum enim filius tuus petit panem, grater propinas, quia cibum petit opportunum; quando vero sensus penuria lapidem poscit ut comedat, non affert ei, sed potius prohibes eum à nocivo desiderio, ut sit sensus: *Quis autem ex vobis patrem petit panem, quem scilicet pater dat: numquid lapidem dabit illi? scilicet si petierit.* Eadem quoque ratio est in serpente, & pisce, de quo scripta: *Aut piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi? Et similiter in ovo, & scorpione, de quo subdit: Aut si petierit ovum, numquid porrigat illi scorpionem? Origenes.* (c) Tu tamen attende, si panis quidem est animæ cibus (2) in cognitione, sine quo non contingit salvari; puta perspicax ratio vite debita: piscis autem est amor disciplinae; puta mundi constitutionem agnoscere, elementorum effectum, & quantumque consequenter differit sapientia. Itaque nec vice panis Deus propinat (3) lapidem, quem volebat diabolus à Christo manducari, nec vice piscis serpentem, quem comedunt Æthiopes, indigni pisces comedere; (4) nec similiter dat vice nutritivi, & utilis, non comestibilia, & nociva; quod refertur ad scorpionem, & ovum. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 22.)* Vel potius intelligitur caritas propter majorem appetitum, (5) & tam necessarium ut sine illa cetera nihil sint, sicut sine pane mensa est inops; cui contraria est cordis duritia, quam lapidi comparavit. Piscis autem intelligitur fides invisibilium vel propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur. Quod etiam fides hujus mundi fluctibus circumjecta non frangitur, recte pisci comparatur: cui contrarium posuit serpentem propter venena fallacie, (6) quæ etiam primo homini male suadendo præfeminavit. In ovo intelligitur spes: ovum enim nondum est ferus perfectus, sed (7) fovendo speratur: cui contrarium posuit scorpionem, cujus aculeus venenatus retro timendus est, sicut contrarium spei est

(1) *Al. divertens.* (2) *Al. in cogitatione.* (3) *Al. laudem.* (4) *Al. nec simpliciter dat vitam nutritivam, & utilis &c.* (5) *Al. omittitur &c.* (6) *Al. quam.* (7) *Al. ovendo.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Constit. cap. 1. (b) In Cat. Græc. PP. (c) *Ibid.*

retrospicere, (1) cum spes futurorum in illa quae ante sunt se extendat. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 29.) Quanta tibi loquitur mundus, quanta post dorsum strepit, ut retro respicias? O munde immunde, quid strepis, quid avertere conaris? Tenere vis periens; quid faceres si maneres? Quem non deciperes dulcis, si amarus alimenta mentiris? *Cyrillus*. (a) Ex praemisso autem exemplo concludit: Si ergo vos, cum filii mali, id est cum mentem susceptivam pravitate geratis, non autem uniformem, & fixam in bono, sicut Deus, *Beda*. (Lib. 3. in Luc. par. ante fin.) Vel malos vocat saeculi amatores, qui dant illa quae secundum sensum suum iudicant bona, quae etiam in sua natura sunt bona, & ad usum iustitiae vitae pertinent: unde subdit: *Nostis bona data dare filiis vestris*, Apolloli etiam, qui merito electionis bonitatem humani generis exceleserant, & supernae bonitatis respectu, mali esse dicuntur: quia nihil per semetipsum bonum, nisi deitas sola. Quod vero subditur, *Quanto magis Pater vester de caelo dabit spiritum bonum petentibus se?* Pro quo *Matthaeus* posuit cap. 7. „Dabit bona petentibus se:“ ostendit Spiritum Sanctum plenitudinem (2) donorum Dei: quia omnes utilitates quae ex donorum Dei gratia suscipiuntur, ex isto fonte emanant. *Athanasius*. (b) Nisi autem Spiritus Sanctus esset de substantia Dei, qui solus est bonus, nequaquam hic appellaretur bonus, quando Dominus renuit dici bonus in eo quod homo factus est. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 29.) Ergo avare quid quaeris? Aut si aliud petas, quid tibi sufficiat, cui (3) Deus non sufficit?

(d) *Glossa*. (c) Promiserat Dominus, quod spiritus bonus daretur orantibus; cuius quidem beneficium subsequenti miraculo demonstrat; unde dicitur: *Et erat Jesus ejiciens daemonium, & illud erat mutum*. *Theophylactus* (super *Et illud erat mutum*) *Cophos* (4) quem Latini interpretantur mutum; apud Graecos frequenter dicitur, qui non loquitur; dicitur etiam & qui non audit; sed magis proprie qui nec audit, nec loquitur. Qui autem a nativitate non audivit, ex necessitate non loquitur: ea enim loquimur quae per auditum loqui docemur. Si quis tamen ex aliqua passione superveniente auditum amiserit, hunc nihil prohibet loqui. Qui autem Domino oblatas fuit, & mutus erat

(1) *Al.* retro respicere. (2) *Al.* bonorum. *Pater Nicolai legit* plenitudinem esse donorum Dei. (3) *Al.* Dominus. (4) *Duo Veneta exempla supra citata, & Antwerpense habent*: Dicitur autem mutus at in pluribus qui non loquitur. *P.* autem Nicolai legit Dicitur autem Cophos ut in pluribus &c. (5) *Al. Beda, quem habet etiam P. Nicolai*. (6) *Al.* in confessione.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Dialogo 1. de Trinitate. (c) Non est in Glossa quae nunc extat. (d) In Matth. (e) In Cat. Graec. PP. (f) Ibid.

autem ut videri cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se divisum desolabitur, & domus supra domum cadet. *Beda* (cap. 48. in Lucam.) Non ad dicta, sed ad cogitata respondit, ut vel sic compellerentur credere potentiae ejus; quae cordis videbat occulta. (1) *Christostomus* (hom. 42. in Matth.) Non autem respondebat ex Scripturis, quia non (2) attendebant, falso eas exponentes; sed ex his responderet quae commutere accidunt. Domus enim, & civitas si fuerit divisa, velocius dissipatur, & etiam regnum, quod nihil est validius: firmat enim regna, & domos subditorum concordia. Si ergo, inquit, ego per daemone daemone ejicio, dissentio inter eos est, & perit virtus eorum: unde subdit: *Si autem & satanas in seipsum Jesus est, quomodo habet regnum ejus: quia dicitis me in Beelzebub ejicere daemone?* Non enim satanas si hiis repugnat, nec suis satellitibus nocet, sed potius sicut regnum suum. Restat ergo quod divina virtute conterat satanam. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de arg. pharis.) In hoc etiam ostendit regnum suum individuum esse, atque perpetuum; & ideo qui non in Christo spem gerunt, sed in principe daemoniorum ejicere daemones opinantur, eos regni negat esse perpetui; quod spectat etiam ad populum Judaeorum. Quomodo enim potest regnum Judaeorum esse perpetuum, quando à legis populo Jesus negatur, qui ex lege deberet? Ita ex parte se fides Judaica plebis impugnat, (3) impugnando dividitur, dividendo dissolvitur; & ideo regnum Ecclesiae manebit aeternum, quia individua fides corpus est unum. *Beda* (cap. 48. in Lucam.) Regnum etiam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti non est divitum, quod est aeterna stabilitate mansurum. Desiliant igitur Aetiani juniores Patre Filium, Filio vero Spiritum Sanctum dicere: quia quorum unum est regnum, horum est & una majestas. *Christostomus* (hom. 42. in Matth.) Haec est prima solutio; secunda vero, quae est de discipulis, quam ponit subdens: *Si autem ego in Beelzebub ejicio daemone, filii vestri in quo ejicent?* Non dicit, Discipuli mei, sed filii vestri, volens eorum permulcere furorem. *Cyrillus*. (a) Judaei namque, & à Judaeis, secundum carnem, exorti sunt Christi discipuli; qui potestatem in Spiritu immundos adepti erant à Christo, oppressos ab eis in nomine Christi liberabant. Cum ergo filii vestri satanam in nomine meo conerunt, quomodo non habet multam amentiam, dicere me à Beel-

zebub virtutem habere? *Dannabimini* igitur, ex fide natiorum vestrorum; unde subditur: *Ideo igitur iudices vestri erant*. *Christostomus* (hom. 42. in Matth.) Quoniam enim ex vobis emanantes mihi obediunt, liquet quod condemnabunt operantes contraria. *Beda*. Vel aliter, Filios Judaeorum exorcistas gentis illius significat, qui ad invocationem Dei ejiciebant daemones; quasi dicat: Si expulsio daemone in filiis vestris Deo, non daemonebus deputatur; quare in me idem opus non eandem habeat causam? Ergo igitur vestri iudices erant, non potestate, sed operatione, dum illi expulsionem daemone Deo assignant, vos Beelzebub principi daemoniorum. *Cyrillus*. (b) Postquam ergo quod dicitis, calumniam notam habet, manifestum est quod in spiritu Dei ejicio daemone: unde subdit: *Porro si in digito Dei ejicio daemone, profecto pervenit in vos regnum Dei*. *Augustinus* de Conf. Ev. (Lib. 2. cap. 38.) Quod Lucas digitum Dei dicit, ubi *Matthaeus* dixit spiritum, eadem sententia non recedit; quin potius & aliquid docet, ut novimus quemadmodum intelligamus ubicumque Scripturarum legerimus digitum Dei. *Augustinus* de Quasi. Ev. (Lib. 2. q. 17.) Dicitur autem Spiritus Sanctus digitus Dei, propter (4) partitionem donorum, quae in eo dantur unicuique propria, sive hominum, sive Angelorum: in nullis enim membris nostris magis apparet partitio quam in digitis. *Cyrillus*. (c) Vel Spiritus Sanctus dicitur digitus Dei: Filius enim manus, & brachium Patris dicitur est: operatur enim Patet cuncta per eum. Sicut igitur digitus non est alienus à manu, sed ei naturaliter in situs: sic Spiritus Sanctus consubstantialiter connexus est Filio, & per eum omnia Filius operatur. *Ambrosius* (Lib. 8. cap. ubi supra.) Nec tamen tibi membrorum compactione nostrorum portio quaedam videatur facienda virtutis: individuae enim rei non potest esse divisio; & ideo ad formam unitatis, non ad distinctionem potestatis referenda digiti nuncupatio est. *Athanasius* (contra Arianos orat. 2.) Ad praesens autem non venit Dominus gratia suae humanitatis dicere se minorem Spiritu Sancto, dicens se in eo daemones ejicere, quasi non sufficiente humana natura ad daemoneum expulsionem, nisi virtute Spiritus Sancti. *Cyrillus*. (d) Et ideo convenienter dicitur: *Pervenit in vos regnum Dei*; id est, si homo existens in Spiritu divino ejicio daemones, ditata est humana natura in me, & advent regnum Dei. *Christostomus* (hom. 42. in Matth.)

(1) *Al.* *Cyrillus*. (2) *P. Nicolai legit* non attendebat illis, falso &c. (3) *Al.* impii gloria dividitur. (4) *Al.* participationem.
EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibidem. (c) In Thesuro Lib. 13. cap. 2. (d) In Catena Graecorum PP.

Dicit autem, *Super vos*, ut eos attraheret; quasi dicat: Si vobis adveniant prospera, cur vestra bona fastiditis? *Ambrosius* (Lib. & cap. ut sup. circa med.) Simul ostendit etiam imperialem quamdam esse Spiritus Sancti potestatem, in quo regnum est Dei; nos quoque, in quibus habitat Spiritus, esse regalem domum. *Titus*. (a) Vel dicit, *Pervenit in vos regnum Dei*, ut intelligatur, pervenit contra vos, non pro vobis: horrendus enim est perfidus (1) Christi secundus adventus.

(f) *Cyrillus*. (b) Quia necessarium erat per multas considerationes detrahentium retrahere sermonem, utitur nunc exemplo manifestissimo, quod demonstrat volentibus intueri, quod principem hujus sæculi virtute sibi insita vicit, dicens: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea que possidet*. *Chrysostomus* (hom. 42. in Matth. circa med.) Fortem vocat diabolum, non quia naturaliter hujusmodi sit, sed innuens antiquam ejus tyrannidem, quam pusillanimitas nostra causavit. *Cyrillus* (c) Erat enim ante Salvatoris adventum violentia multa, rapiens alienos greges, scilicet Dei, & quasi ad proprium ducens ovile. *Theophylactus*. Arma autem ejus sunt omnes species peccatorum, in quibus confidens invaluit contra homines. *Beda* (cap. 68. in Lucam.) Atrium vero illius mundum vocat, qui in maligno positus est, in quo usque ad Salvatoris adventum potiebatur imperio: quia in cordibus infidelium, sine ulla contradictione quiescebat; sed fortiori potentia Christus victor omnes homines liberando ipsum ejecit: unde subditur: *Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet*. *Cyrillus*. (d) Postquam enim Dei summi Verbum, totius fortitudinis dator, & Dominus virtutum, factum est homo, invasit illum, & arma ejus abstulit. *Beda* (super arma ejus auferet.) Sunt ergo arma ejus astutia, dolique nequitia spiritualis: spolia vero ejus ipsi homines sunt ab eo decepti. *Cyrillus*. (e) Nam qui dudum irretiti fuerant ab eo Judæi in divinam ignorantiam, & errorem, evocati sunt per sanctos Apostolos ad notitiam veritatis, & oblati sunt Deo Patri per fidem adhibitam Filio. *Basilii* (f) Distribuit etiam spolia, exhibens fideles (2) custodias Angelorum ad hominum salutem. *Beda* (ubi supra.) Victor etiam Christus spolia distribuit, quod est insigne triumphantis: quia

captivam ducens captivitatem, dedit dona hominibus; quosdam quidem Apostolos, alios Evangelistas, hos prophetas, illos pastores ordinans, & doctores. *Chrysostomus* (hom. 42. in Matth. circa med.) Deinde ponitur quarta solutio, cum subditur: *Qui non est mecum, adversum me est*; quasi dicat: Ego volo homines offerre Deo, satanas autem contrarium. Qualiter ergo qui mihi non cooperatur, sed dissipat que mea sunt, tam mihi consentaneus fieret ut una mecum eiecisset demones?

Sequitur: *Et qui non colligit mecum, dispergit*. *Cyrillus*. (g) Quasi dicat: Ego veni, ut filios Dei ab eo dispersos congregem; at ipse satanas, cum mecum non sit, que collegi, & salvavi, tentat dispergere. Qualiter ergo qui meis dispensationibus refragat, virtutem mihi ministrat? *Chrysostomus* (Hom. 42. in Matth. à med.) At si qui non cooperatur, adversarius est; multo magis qui obstat. Videtur tamen mihi & Judæos ad presens sub enigmate tangere, ordinans eos cum diabolo: nam & ipsi agebant contra eum, & dispergebant quos congregabant.

(g) *Cyrillus* (h) Post præmissa ostendit Dominus unde contigit populo Judæorum ut ad (3) hujusmodi opiniones laberentur de Christo, dicens: *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quatenus requiem*. Quod enim hoc exemplum ad Judæos spectat, Matthæus cap. 12. expressit, dicens: „ Sic erit & generationi huic pessimæ. “ Quando enim erant in Ægypto viventes ritu Ægyptiorum, inhabitabat in eis spiritus malignus; qui expulsus est ab eis, quando machaverunt agnum in figura Christi, & liniti sunt ejus sanguine, & sic evitarunt destructorem. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. in cap. de arg. quibus pharisæi, &c.) Itaque in uno homine totius populi Judaici comparatio est, à quo per legem spiritus immundus exierat. Sed quia in Gentibus, quorum corda prius arida erant, sed postmodum per baptismi rore spiritus humefcebant, propter fidem Christi requiem diabolus invenire non potuit (immundus enim spiritibus Christus incendium est) ideo regressus est ad plebem Judæorum: unde sequitur: *Et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi*. *Origenes*. (i) Id est ad eos qui sunt ex Israel; quos vidit nihil divinum in se continentes, sed desertos, & vacantes habitatiois ejus: unde sequitur: *Et cum venerit, invenit eam*

eam seopis, mandatam. *Ambrosius* (ubi supra.) Fortis enim, (1) & perfundioria specie computa animo manet interiore pollutior: neque enim sacri fontis irriguo aut ablucet, aut (2) restingebat ardorem: merique ad eam spiritus redibat impundus, adducens secum septem spiritus nequiores: unde sequitur: *Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi*: quoniam scilicet in hebdomada legis, & octava (3) mysterium commisit. Itaque, ut nobis multiplicata septiformis Spiritus gratia; ita illis immundorum spirituum omnis cumulatur injuria: universitas enim hoc numero aliquoties comprehenditur. *Chrysostomus* (hom. 44. in Matth. à med.) Incolunt autem animas Judæorum demones peiores prioribus; nam tunc temporis in Prophetas seviebant, nunc vero ipsi Domino Prophetarum injuriuntur; atque ideo à Vespasiano, & Tito peiora passi fuerunt quam in Ægypto, & Babylone: unde sequitur: *Et sunt novissima hominis illius peiora prioribus*. Tunc etiam aderat eis divina provisio, & gratia Spiritus Sancti; nunc vero etiam hac cura privantur: propter quod virtutis major penuria nunc, & ætyma intensior, & demonum exactio severior. *Cyrillus*. (a) Sunt etiam novissima peiora prioribus, secundum illud apostolicum 2. Pet. 2. „ Melius erat eis veritatis viam non cognoscere, quam post agnitam retroire. “ *Beda* (cap. 48. super Cum spiritus immundus.) Potest etiam hoc accipi de heretico quolibet, vel schismatico, vel etiam malo catholico, de quo tempore baptismi, spiritus exierat immundus, locaque in aquosa peragravit; id est, corda fidelium, que à mollitia fluxæ cogitationis expurgata sunt, (4) calidus insidiator explorat, si quos ibi nequitie suæ gressus figere possit. Dicit autem: *Revertar in domum meam unde exivi*: in quo timentum est ne culpa, quam in nobis extinctam credebamus, per incusiam nos vocantes opprimat. Invenit autem eam seopis mundatam, hoc est gratia baptismi à peccatorum labe castigata, sed nulla boni operis industria cumulata. Per septem autem malos spiritus, quos assumit, universa vitia designat. Nequiores autem dicuntur, quia non solum habebit illa septem vitia que septem spiritualibus sunt contraria virtutibus, sed etiam per hypocrisis ipsas se virtutes habere simulabit. *Chrysostomus* (hom. 45. in Matth.) Non solum autem illis, *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) Al. & perfundioria (item perfundioris) specie computa, ab immo manet, &c. (2) Al. restingebat. (3) Legit Nicolai mysterium sacrilega mente commisit. (4) Al. callidius. (5) Nicolai ex Beda addit proceram. (6) Al. bestificatus. (7) Al. vigor. (8) Al. sine filium, virtuosumque habeamus, nos autem oblitimus ab illius virtute, &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI. (a) Ubi supra.

sed & nobis fore dicta accipiamus que sequuntur: *Et erunt necessaria homini illius peiora prioribus*: quia si illustrati, & à primis malis remoti, denuo redimus ad eandem nequitiam, gravior deinceps erit pœna sequentium peccatorum. *Beda* (cap. 12. in Luc.) Possit etiam simpliciter intelligi, Dominum hac ad distinctionem suorum, & satanæ operum adjunctisse, quod, scilicet ipse semper polluta mundare, satanas vero mundata gravioribus sordibus contaminare festinet.

(h) *Beda* (cap. 48. in Lucam.) Scribis, & Phariseis Dominum tentantibus, simul & blasphemantibus, incarnationem ejus magna fiducia quamdam mulier consuetur: unde sequitur: *Factum est autem cum hæc diceret, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera que suxisti*: ubi & presertim (5) calumniam, & fururorum confudit hereticorum perfidiam: nam sicut tunc Judæi, Sancti Spiritus opera blasphemando veram Dei Filium negabant; sic heretici postea negando Mariam semper virginem, Spiritus Sancti cooperante virtute, nascituro unigenito Deo carnis suæ materiam ministrasse, verum consubstantialemque Patri Filium hominis fateri non debere dixerunt. Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, & carne Virginis matris proauitatur extranea, sine causa venter qui eum portasset, & ubera que lactassent (6) bestificatur. Quæ vero consequentia ejus lacte edetatur nutritus ex cuius semine negatur conceptus; cum ex unius & ejusdem fontis origine, secundum physicos, uterque (7) liquor manare perhibetur? Non autem tantummodo eam que Verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed & omnes qui idem Verbum spiritualiter audita fidei concipere, & boni operis custodia vel in suo, vel in proximorum corde parere, & quasi alere studuerint, asserit esse beatos: sequitur enim: *At illæ dixit: Quinimo beati qui audierunt verbum Dei, & custodiunt illud*. *Chrysostomus* (Hom. 45. in Matth.) Non fuit hoc responsum repudiandis matrem, sed ostendentis quod nihil ei partus profuisset, nisi valde bona, & fidelis fuisset. Ceterum si Mariæ non proderat sine virtutibus anima Christum ab ea ortum traxisse; multo magis nobis sine patrem, sine fratrem, (8) sine filium virtuosum habeamus, nos autem ablitimus ab illius virtute, nequaquam hoc pro-

Y 2

des-

(1) Nicolai addit Christiani. (2) Al. custodiæ. (3) Al. hujus.

EX EDITIONE P. NICOLAI. (a) In Mathæum. (b) In Catena Græc. PP. (c) In Joan. Lib. 10. cap. 11.

(d) Ubi supra. (e) Ibidem. (f) Eia 18. (g) Ubi supra. (h) In Catena Græc. PP. (i) In Catena Græc. PP.

Dicit autem, *Super vos*, ut eos attraheret; quasi dicat: Si vobis adveniunt prospera, cur vestra bona fastiditis? *Ambrosius* (Lib. & cap. ut sup. circa med.) Simul ostendit etiam imperialem quamdam esse Spiritus Sancti potestatem, in quo regnum est Dei; nos quoque, in quibus habitat Spiritus, esse regalem domum. *Titus*. (a) Vel dicit, *Portentis in vos regnum Dei*, ut intelligatur, pervenit contra vos, non pro vobis: horrendus enim est perfidus (1) Christi secundus adventus.

(f) *Cyrillus*. (b) Quia necessarium erat per multas considerationes detrahentium retrahere sermonem, utitur nunc exemplo manifestissimo, quod demonstrat volentibus intueri, quod principem hujus sæculi virtute sibi insita vicit, dicens: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea que possidet*. *Chrysostomus* (hom. 42. in Matth. circa med.) Fortem vocat diabolum, non quia naturaliter hujusmodi sit, sed innuens antiquam ejus tyrannidem, quam pusillanimitas nostra causavit. *Cyrillus* (c) Erat enim ante Salvatoris adventum violentia multa, rapiens alienos greges, scilicet Dei, & quasi ad proprium ducens ovile. *Theophylactus*. Arma autem ejus sunt omnes species peccatorum, in quibus confidens invaluit contra homines. *Beda* (cap. 68. in Lucam.) Atrium vero illius mundum vocat, qui in maligno positus est, in quo usque ad Salvatoris adventum potiebatur imperio: quia in cordibus infidelium, sine ulla contradictione quiescebat; sed fortiori potentia Christus victor omnes homines liberando ipsum ejecit: unde subditur: *Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet*. *Cyrillus*. (d) Postquam enim Dei summi Verbum, totius fortitudinis dator, & Dominus virtutum, factum est homo, invasit illum, & arma ejus abstulit. *Beda* (super arma ejus auferet.) Sunt ergo arma ejus astutia, dolique nequitia spiritualis: spolia vero ejus ipsi homines sunt ab eo decepti. *Cyrillus*. (e) Nam qui dudum irretiti fuerant ab eo Judæi in divinam ignorantiam, & errorem, evocati sunt per sanctos Apostolos ad notitiam veritatis, & oblati sunt Deo Patri per fidem adhibitam Filio. *Basilii* (f) Distribuit etiam spolia, exhibens fideles (2) custodias Angelorum ad hominum salutem. *Beda* (ubi supra.) Victor etiam Christus spolia distribuit, quod est insigne triumphantis: quia

captivam ducens captivitatem, dedit dona hominibus; quosdam quidem Apostolos, alios Evangelistas, hos prophetas, illos pastores ordinans, & doctores. *Chrysostomus* (hom. 42. in Matth. circa med.) Deinde ponitur quarta solutio, cum subditur: *Qui non est mecum, adversum me est*; quasi dicat: Ego volo homines offerre Deo, satanas autem contrarium. Qualiter ergo qui mihi non cooperatur, sed dissipat que mea sunt, tam mihi consentaneus fieret ut una mecum eiecisset demones?

Sequitur: *Et qui non colligit mecum, dispergit*. *Cyrillus*. (g) Quasi dicat: Ego veni, ut filios Dei ab eo dispersos congregem; at ipse satanas, cum mecum non sit, que collegi, & salvavi, tentat dispergere. Qualiter ergo qui meis dispensationibus refragat, virtutem mihi ministrat? *Chrysostomus* (Hom. 42. in Matth. à med.) At si qui non cooperatur, adversarius est; multo magis qui obstat. Videtur tamen mihi & Judæos ad presens sub ænigmatè tangere, ordinans eos cum diabolo: nam & ipsi agebant contra eum, & dispergebant quos congregabant.

(g) *Cyrillus* (h) Post præmissa ostendit Dominus unde contigit populo Judæorum ut ad (3) hujusmodi opiniones laberentur de Christo, dicens: *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quatenus requiem*. Quod enim hoc exemplum ad Judæos spectat, Matthæus cap. 12. expressit, dicens: „ Sic erit & generationi huic pessimæ. “ Quando enim erant in Ægypto viventes ritu Ægyptiorum, inhabitabat in eis spiritus malignus; qui expulsus est ab eis, quando machaverunt agnum in figura Christi, & liniti sunt ejus sanguine, & sic evitarunt destructorem. *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. in cap. de arg. quibus pharisæi, &c.) Itaque in uno homine totius populi Judaici comparatio est, à quo per legem spiritus immundus exierat. Sed quia in Gentibus, quorum corda prius arida erant, sed postmodum per baptismi rore spiritus humefcebant, propter fidem Christi requiem diabolus invenire non potuit (immundus enim spiritibus Christus incendium est) ideo regressus est ad plebem Judæorum: unde sequitur: *Et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi*. *Origenes*. (i) Idem ad eos qui sunt ex Israel; quos vidit nihil divinum in se continentes, sed desertos, & vacantes habitarios ejus: unde sequitur: *Et cum venerit, invenit eam*

eam seopis, mandatam. *Ambrosius* (ubi supra.) Fortem enim, (1) & perfundioria specie computa animo manet interiore pollutior: neque enim sacri fontis striguo aut ablucet, aut (2) restinguebat ardorem: meritoque ad eam spiritus redibat impundus, adducens secum septem spiritus nequiores: unde sequitur: *Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se; & ingressi habitant ibi*: quoniam scilicet in hebdomada legis, & octava (3) mysterium commisit. Itaque, ut nobis multiplicata septiformis Spiritus gratia; ita illis immundorum spirituum omnis cumulatur injuria: universitas enim hoc numero aliquoties comprehenditur. *Chrysostomus* (hom. 44. in Matth. à med.) Incolunt autem animas Judæorum demones peiores prioribus; nam tunc temporis in Prophetas seviebant, nunc vero ipsi Domino Prophetarum injuriuntur; atque ideo à Vespasiano, & Tito peiora passi fuerunt quam in Ægypto, & Babylone: unde sequitur: *Et sunt novissima hominis illius peiora prioribus*. Tunc etiam aderat eis divina provisio, & gratia Spiritus Sancti; nunc vero etiam hac cura privantur: propter quod virtutis major penuria nunc, & ætyma intensior, & demonum exactio severior. *Cyrillus*. (a) Sunt etiam novissima peiora prioribus, secundum illud apostolicum 2. Pet. 2. „ Melius erat eis veritatis viam non cognoscere, quam post agnitam retroire. “ *Beda* (cap. 48. super Cum spiritus immundus.) Potest etiam hoc accipi de heretico quolibet, vel schismatico, vel etiam malo catholico, de quo tempore baptismi, spiritus exierat immundus, locaque in aquosa peragravit; id est, corda fidelium, que à mollitia fluxæ cogitationis expurgata sunt, (4) calidus insidiator explorat, si quos ibi nequitie suæ gressus figere possit. Dicit autem: *Revertar in domum meam unde exivi*: in quo timentum est ne culpa, quam in nobis extinctam credebamus, per incusiam nos vocantes opprimat. Invenit autem eam seopis mundatam, hoc est gratia baptismi à peccatorum labe castigata, sed nulla boni operis industria cumulata. Per septem autem malos spiritus, quos assumit, universa vitia designat. Nequiores autem dicuntur, quia non solum habebit illa septem vitia que septem spiritualibus sunt contraria virtutibus, sed etiam per hypocritam ipsas se virtutes habere simulabit. *Chrysostomus* (hom. 45. in Matth.) Non solum autem illis, S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. & perfundioria (item perfundioris) specie computata, ab immo manet, &c. (2) Al. restinguebat. (3) Legit Nicolai mysterium sacrilega mente commisit. (4) Al. callidius. (5) Nicolai ex Beda addit proceram. (6) Al. beatificatus. (7) Al. vigor. (8) Al. sive filium, virtuosumque habeamus, nos autem oblitimus ab illius virtute, &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI. (a) Ubi supra.

sed & nobis fore dicta accipiamus que sequuntur: *Et erunt necessaria homini illius peiora prioribus*: quia si illustrati, & à primis malis remoti, denuo redimus ad eandem nequitiam, gravior deinceps erit pœna sequentium peccatorum. *Beda* (cap. 12. in Luc.) Postet etiam simpliciter intelligi, Dominum hac ad distinctionem suorum, & satanæ operum adjunctis, quod, scilicet ipse semper polluta mundare, satanas vero mundata gravioribus sordibus contaminare festinet.

(h) *Beda* (cap. 48. in Lucam.) Scribis, & Phariseis Dominum tentantibus, simul & blasphemantibus, incarnationem ejus magna fiducia quamdam mulier consuetur: unde sequitur: *Factum est autem cum hæc diceret, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, & ubera que suxisti*: ubi & presertim (5) calumniam, & fururorum confudit hereticorum perfidiam: nam sicut tunc Judæi, Sancti Spiritus opera blasphemando veram Dei Filium negabant; sic heretici postea negando Mariam semper virginem, Spiritus Sancti cooperante virtute, nascituro unigenito Deo carnis suæ materiam ministrasse, verum consubstantialemque Patri Filium hominis fateri non debere dixerunt. Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, & carne Virginis matris proauitatur extranea, sine causa venter qui eum portasset, & ubera que lactassent (6) beatificatur. Quæ vero consequentia ejus lacte edetatur nutritus ex cuius semine negatur conceptus; cum ex unius & ejusdem fontis origine, secundum physicos, uterque (7) liquor manare perhibetur? Non autem tantummodo eam que Verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed & omnes qui idem Verbum spiritualiter audita fidei concipere, & boni operis custodia vel in suo, vel in proximorum corde parere, & quasi alere studuerint, asserit esse beatos: sequitur enim: *At illæ dixit: Quinimo beati qui audierunt verbum Dei, & custodiunt illud*. *Chrysostomus* (Hom. 45. in Matth.) Non fuit hoc responsum repudiandis matrem, sed ostendentis quod nihil ei partus profuisset, nisi valde bona, & fidelis fuisset. Ceterum si Mariæ non proderat sine virtutibus anima Christum ab ea ortum traxisse; multo magis nobis sive patrem, sive fratrem, (8) sive filium virtuosum habeamus, nos autem ablitimus ab illius virtute, nequaquam hoc pro-

Y 2

des-

(1) Nicolai addit Christiani. (2) Al. custodiæ. (3) Al. hujus.

EX EDITIONE P. NICOLAI. (a) In Mathæum. (b) In Catena Græc. PP. (c) In Joan. Lib. 10. cap. 11.

(d) Ubi supra. (e) Ibidem. (f) Eia 18. (g) Ubi supra. (h) In Catena Græc. PP. (i) In Catena Græc. PP.

synam: facere enim elemosynam, est facere misericordiam. Si intelligis, à te incipe: quomodo enim es misericors alteri, si crudelis es tibi? Audi Scripturam dicentem Eccli. 30. Misereere animam tuam, placens Deo. Redi ad conscientiam tuam quicumque male, aut infideliter vivis; & ibi invenis mendicantem animam tuam, vel forte egestate obmutescentem. In iudicio, & caritate fac elemosynam cum anima tua. Quid est iudicium? Displice tibi. Quid est caritas? Dilige Deum, dilige proximum. Hanc elemosynam si prætermittis, quamvis ames, nihil facis quando tecum non facis. *Cyillus. (a)* Vel hoc dicit in pharisæorum reprehensionem: quia illa sola præcepta attentius observari jubebant à populis subjectis quæ causa erant illis reddituum fecundorum: unde nec minima oleorum postponebant; & opus autem ingerenda dilectionis ad Deum, & iudicii justam censuram negligebant. *Theophylactus. (super Præteritis iudicium, & caritatem Dei.)* Quia enim Deum contempnebant, indifferenter sacra tractantes, præcipit eis dilectionem Dei habere. Per iudicium vero dilectionem innuit proximi: nam quod aliquis iuste iudicat proximo, ex eius dilectione provenit. *Ambrosius (Lib. & ut. ut supra.)* Vel iudicium, ideo quia non omnia quæ agunt in iudicium referunt: caritatem, (1) ideo quia non ex affectu diligunt Deum. Sed ne rursus fidei studiosos non faciat operum negligentes, perfectionem fidei viri brevi sermone concludit, ut & fidei, & operibus approbetur, dicens: *Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. Chrysostomus (hom. 74. in Matth.)* Ubi quidem sermo Judææ mundationis agebatur, totaliter præterivit; sed quia decima elemosyna quædam est, & nondum erat tempus expressæ interimendi legalia, propter hoc dicit: *Hæc oportuit facere. Ambrosius (ubi supra à med.)* Arrogantiam quoque sanctissimi Judæorum redarguit, dum primatus appetunt: sequitur enim: *Va vobis pharisæis, qui diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Cyillus. (b)* Per ea quibus illos reprehendit, nos facit meliores: vult etenim nos ambitione carere, & non plus venari apparentiam quam veri existentiam; quod tunc pharisæi agebant. Salutari enim ab aliquibus, & præsidere eis, non veteris nos idoneos esse ostendit, pluribus enim hæc contingunt, cum boni non sint: unde subdit: *Va vobis qui estis ut monumenta, quæ non apparent. Volentes enim ab hominibus saluari,*

& eis præsidere, ut magni æstimetur, ab oculis sepulchris non differunt, quæ nitent quidem extrinsecus ornamentis, sunt autem plena omni spurcicia. *Ambrosius (ubi supra à med.)* Et quasi sepulchra, quæ non apparent, specie fallunt, visuque decipiunt transeuntes: unde sequitur: *Et homines ambulantes supra nesciunt, ita scilicet ut cum foris speciosa promittant, plena (2) intus fetoris includant. Chrysostomus (hom. 74. in Matth.)* Sed quod tales extiterint pharisæi, non est mirabile; si autem nos digni reputari fieri templa Dei, fiamus repente sepulchra solum fetorem continentia, hoc est extreme miseria. *Cyillus. (c)* Ait autem hic Apostolus Iohannis, vitanda esse sepulchra, quæ Christus ipse ait esse immunda; sed ignoravit vim verborum Salvatoris: non enim iussit à monumentis discedere, sed eis comparavit pharisæorum (3) fictitium populum.

(m) *Cyillus. (d)* Redargutio quæ manifestos transfert in melius, superbis hominibus communiter intolerabilis esse solet: unde cum Saluator reprehenderet pharisæos inquam deviantes à recto calle, percellitur ex hæc legisperitorum caterva: unde dicitur: *Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis. Bæda (cap. 51. à med.)* Quam misera conscientia quæ auditio Dei verbo, sibi contumeliam fieri putat, & commemorata poena præsidiorum, se semper intelligit esse damnandam. *Theophylactus (hoc loco)* erant autem alii legisperiti à pharisæis: nam pharisæi diviti ab aliis, quasi religiosi videbantur; legis autem periti scribæ erant doctoresque quæstiones legis solventes. *Cyillus. (e)* Christus autem legisperitis invecivam ingerit, & deprimit vanum eorum supercilium: unde sequitur: *At ille ait: Et vobis legisperitis va: quia homines oneratis oneribus quæ portare non possunt, & ipsi uno digito non tangitis sarcinas. Exemplo patenti usitur ad eos dirigendum. Erat lex onerosa Judæis, ut fatentur Christi discipuli; ipsi vero sacces importabiles legis colligantes, & subditis superponentes, ipsi nullatenus operari curabant. Theophylactus (super Oneratis homines.)* Quoties etiam doctor facit quæ docet, alleviat falcem, tradens ad exemplum seipsum; quando vero nihil agit eorum quæ decet, tunc graves sacces videntur eis qui doctrinam suscipiunt, ut pote qui nec à doctore possunt portari. *Bæda (cap. 51. ubi supra.)* Recte autem audiunt quod facinas legis uno digito non tangerent; hoc est, nec in mi-

nimis quidem eam perficere, quam se contra morem patrum sine fide, & gratia Christi servare, & servanda tradere præsumebant. *Gregorius. (a)* Tales quoque modo plures sunt iudices severi peccantium, & debiles agonizantes; intolerabiles legislatores, & debiles portitores; nec appropinquare volentes, nec palpare vitæ honestatem, quam irremediabiliter exigunt à subjectis. *Cyillus. (b)* Postquam igitur reprobativè onerosam legisperitorum officinam, inducit communem invecivam in cunctos principes Judæorum, dicens: *Va vobis qui adificatis monumenta. Prophetarum, & patres vestri occiderunt illos. Ambrosius (ubi supra à med.)* Bonus est hic locus adverteat superstitionem vanissimam Judæorum: quia adificando sepulchra Prophetarum, patrum suorum facta damnabant; æmulando autem patrum scelera, inscipios sententiam retorquebant: non enim ædificatio, sed æmulatio loco criminis æstinatur: unde subdit: *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam quidem ipsi eos occiderunt, vos autem adificatis eorum sepulchra. Bæda (cap. 51. in Lucam.)* Simulabant quidem se, ob favorem vulgi captandum, patrum suorum horrere perfidiam, memoris Prophetarum qui ab eis occisi sunt, magnifice orando: sed ipso ore testificantur quantum patrum nequitiam consentiant, injuriis agendo Dominum à Prophetis prænantiatum: unde subditur: *Propheta & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, & Apostolos; & ex illis occident, & persequentur. Ambrosius (ubi supra.)* Dei sapientia Christus est. Denique in Matthæo cap. 23. habes: „ Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes. „ *Bæda (cap. 31.)* Si autem eadem sapientia Dei prophetas, Apostolosque misit, essent hæretici Christo ex Virgine principium dare; omittant alium legis, & Prophetarum, alium novi testamenti Deum prædicare, quamvis sæpe etiam apostolica Scriptura Prophetas non eos solum qui futuram Christi incarnationem, sed eos qui futura cælestis regni gaudia prædicant appellet. Sed nequaquam hos crediderim Apostolis in catalogi ordine præferendos. *Athenasius (in Apolog. 1. de fuga sua.)* Sive autem occidant, mors occisorum altius contra eos clamabit; sive persequantur, memorialia læe iniquitatis emittunt. Fuga enim persecutionem passorum in magnum redundat perfectum crimen: nemo enim pius & mansuetum fugit, sed potius austerum, & moribus imbutum iniquis: & ideo sequitur: *Ut inqui-*

natur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista. Bæda (super illud, Ut inquitur sanguis.) Queritur quomodo sanguis omnium Prophetarum, atque iustorum ab una Judæorum generatione requiratur, eum multi sanctorum, sive ante incarnationem, sive post, ab aliis nationibus sint interempti. Sed moris est Scripturarum duas sæpe generationes hominum, bonorum, malorumque, computare. *Cyillus. (c)* Est ergo dicit demonstrative, *A generatione ista*, non exprimit solum tunc astantes, & audientes, sed quemlibet homicidam: astituit enim simili simile. *Chrysostomus (hom. 75. in Matth. ante med.)* Ceterum si dicat, Judæos graviosa passuros; hoc non immerito fit, eo quod & peiora omnibus ausi sunt, & nullo præteritorum castigati fuerunt: sed cum vidissent alios peccasse, & penitus fuisse, non fuerunt meliores effecti, sed similia commiserunt: non autem ita quod pro commissis aliorum alti luant poenam. *Theophylactus.* Offendit autem Dominus Judæos esse heredes malitiæ Cain, ex eo quod subdit: *A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, qui perit inter altare & ædem.* Abel siquidem à Cain occisus est; Zachariam autem, quem occiderunt inter altare & ædem, quidam dicunt esse antiquum Zachariam filium Jojada Sacerdotis. *Bæda (cap. 51. non proci à fin.)* Quare igitur à sanguine Abel, qui primus martyrium passus est, mirum non est; sed quare usque ad sanguinem Zachariæ, querendum est, cum & multi post eum usque ad nativitatem Christi, & ipso mox nato innocentes perempti sint; nisi forte, quia Abel pastor ovium, Zacharias Sacerdos fuit, & hic in campo, ille in atrio templi necatus est, utriusque gradus martyres, & læici scilicet, & altaris officio mancipati, sub eorum intinquantur vocabulo. *Gregorius Nissenus. (d)* Quidam autem dicunt, quod Zacharias pater Joannis spiritu prophetiæ conciensis mysterium virginis intactæ Dei genitricis, nequaquam sequestravit illam à loco templi virginibus deputato, volens ostendere quod in possessate conditoris omnium erat novum ortum ostendere, qui enixe vigorem calibaris non auferret. Erat autem hic locus medius inter altare & ædem, in qua erat altare æneum (1) situm, ubi propter hoc eum occiderunt. Ajunt etiam, quod, cum audiret Regem mundi venturum, dispensative metu subjectionis aggregatur eum qui attestabatur ortum ipsius, mactantes

(1) Al. desit ideo. (2) Al. omittitur intus. (3) Nicolai legit fictorem. Ex edit. P. Nicol. (a) Nissenus in Cat. Græc. PP. (b) Ibidem & contra Julianum, (d) In Cat. Græc. PP. (e) Ubi supra.

(1) Al. suum. Ex edit. P. Nicol. (a) Nissenus in Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Ubi supra. (d) Orat. in diem natalem Christi.

tineto nobis oculo anime; de cuius luminis virtute subdit dicens: Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te. *Origenes.* (2) Id est, si corpus tuum sensibile factum est luminosum, illustrato corpore à lucerna, adeo ut non amplius in te sit membrum tenebrarum; multo magis te non peccante, intantum fiet lucidum totum tuum corpus spirituale ut comparetur splendoris ejus illustranti lucernæ, dum lux quæ erat in corpore, quæ continebat esse caligo, dirigitur quocumque præceperit intellectus. *Gregorius Nazianzenus.* (3) Vel aliter. Ecclesiæ lucerna, & oculus est. Præclarus. Necessè est ergo ut, sicut (1) oculo puro verum habente, corpus dirigitur; impuro vero exiliore deviat, sic & in prælato, qualitercumque se habet, oportet pariter naufragium pati Ecclesiæ, vel salvari. *Gregorius 28. Mor.* (super illud Job 30.) Quis recedit super eam lineam? cap. 6. in antiq. codic. cap. 13.) Vel aliter appellatione corporis unaqueque actio intelligitur, quæ intentionem suam quasi invenitum oculum sequitur; unde dicitur: *Lucerna itaque corporis tui est oculus tuus*, quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur: & si contra tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrarum erit: quia cum perversa intentione quid (2) vel rectum agitur, & si explendere coram hominibus cernitur, tamen apud examen interni iudicis obsecratur: unde & recte subditur: *Vade ergo ne lumen quod in te est, tenebris fiat*: quia si hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intentione fulcimus; quanta ipsa mala sunt, quæ mala esse, & cum agimus, non ignoramus? *Beda* (cap. 50. in Lucam.) Cum autem subdit: *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, &c.* totum corpus nostrum omnia opera nostra dicit. Si igitur bonum bona intentione patrearis, non habens in tua conscientia aliquam partem tenebrarum cogitationis, uti conigerit aliquem proximorum tua bona actione noceri, tu tamen pro tuo simplici corde; & hic gratia, & in futuro laici gloria donaveris. Quod significat subdens: *Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hæc contra hypocritarum subdolo signa querentium, specialiter dicta sunt.

(1) *Legit Nicolai* oculo se pure habente corpus dirigitur. (2) *Al. vel recte.* (3) *Al. regnum.* *P. Nicolai.* (a) Ut supra. (b) Epist. 22. quam ad Casarienses ex nomine parentis ab ipso scriptam inscriptio ipsa præfert. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ubi supra. (e) *Ibid.*

(1) *Cyillus.* (2) Pharisæus quamvis tenax esset sui propositi, Dominum tamen in propriam domum vocat: unde dicitur: *Et cum loqueretur, rogavit illum quidam pharisæus ut pranderet apud se.* *Beda* (cap. 51. in Lucam.) Consulte Lucas non ait: *Et cum hæc loqueretur; sed Cum loqueretur*, ut ostendat eum non statim finitis quæ proposuerat verbis, sed aliquos interpositis, apud pharisæum prandere rogatum. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 26.) Ut enim hoc Lucas narraret, digressus est à Matthæo circa illum locum ubi ambo commemoraverant quod dictum est à Domino de signo Jonæ, & Regina Austri, & de Nivivitis, & de Spiritu immundo: post quem sermonem dicit Matthæus cap. 23. „ Adhuc eo loquentes ad turbas, ecce mater ejus, & fratres, tres stabant foris, querentes ei loqui. “ Lucas autem in eo sermone Domini, commemoratis etiam quibusdam quæ Matthæus dixisse Dominum prætermissit, ab ordine quem cum Matthæo tenuerat, digreditur. *Beda* (cap. 51. in Lucam.) Itaque postquam nuntiatis sibi foris matre & fratribus, ait *Matth. x11.* „ Qui enim fecerit voluntatem Domini, hic frater meus, & soror mea, & mater est: “ datur intelligi, (3) rogati pharisæi intrasse convivium. *Cyillus.* (4) Sed ipse Christus, qui eorum pharisæorum nequitiam noverat, dispensative condescendit, satagens commovere eos, ad similitudinem optimorum medicorum, qui gravius infirmantibus afferunt remedia suæ industriae: unde sequitur: *Et regressus recubuit.* Dedit autem occasionem verbis Christi indocilis pharisæus scandalizatus, quia cum opinaretur eum justum, & prophetam, non conformabatur irrationabili eorum consuetudini: unde subditur: *Pharisæus autem cepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus est ante prandium.* *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 130. Omni enim die pharisæi antequam pranderent, ablucebant se aqua; quasi quotidiana lavatio possit cordis esse mandatio. Apud seipsum autem pharisæus cogitavit, vote non tenuit; ille tamen audivit qui interiora cernebat: unde sequitur: *Et ait Dominus ad illum: Nunc vos pharisæi quod de foris est calicis, & catini mundatis; quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate.* *Cyillus.* (5) Poterat autem Dominus & aliis uti verbis, commemorans pharisæum insanum; captat tamen tempus, & ex his quæ erant præ manibus con-

text documentum. Hora namque mentis, & pabuli sumit pro exemplo calicem, & catinum; ostendens quod mundos, & lotos decet esse sincere ministrantes Deo non solum à spurcitiis corporali, immo ab ea quæ laet intrinsecus penes mentem: sicut aliquid valorum, quibus servitur in mensa, bonum est & extrinsecus, & intrinsecus carere contagio, *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de redarg. interioris immunditie.) Vide autem corpora nostra terrenorum, & fragilium expressione significari, quæ brevi lapsu præcipitata franguntur, & facile ea quæ mens voluit interne, per sensus, & gesta corporis prodit; sicut illa quæ calix interius continet, foris lucent: unde & posterioribus non dubium est vocabulo calicis passionem corporis declarari. Cernis igitur quod nos non exteriora hujus calicis, & catini, sed interiora contaminant; quia dixit: *Quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 30.) Sed quomodo non pepercit homini à quo fuerat invitatus? Magis quidem objurgando pepercit, ut correctio in iudicio parceret. Deinde ostendit nobis quia & baptismum quod semel adhibetur, per fidem mundat; fides autem intus est, non foris. Fidem autem contemnant pharisæi, & quod foris erat (1) lavabant, intus iniquitatisimè manebant; quod Dominus improbat dicens: *Stulti, nonne qui fecit quod de foris est, etiam id quod intus est fecit?* *Beda* (super illud, *Stulti nonne qui fecit, &c.*) Quasi dicat: Qui utramque hominibus naturam fecit, utramque mundari desiderat. Hoc est contra Manichæos, qui animam tantum à Deo, carnem vero putant à diabolo creatam. Hoc etiam est contra illos qui corporalia peccata, fornicationem scilicet, & furtum, & cetera talia peccata, quasi gravissima detestantur; spiritua- lia vero, quod minus damnat Apostolus, ut levia contemnant. *Ambrosius* (ubi supra.) Dominus autem quasi bonus præceptor docuit quomodo nostri corporis mundatæ contagium debeamus, dicens: *Verumtamen quod superest date elemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis.* Vides quanta remedia. Mundat nos misericordia; mundat nos Dei sermo: juxta quod scriptum est *Joan. 15.* „ Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. “ *Augustinus* de Elemosyna. (2) Misericors monet misericordiam fieri: & quia servare querit

quos magno redemit pretio, post gratiam baptismi sortitos, docet denique posse (2) purgari. *Chrysostomus.* (3) Dicit autem: *Date elemosynam*, non injustitiam: est enim elemosyna quæ caret injustitia: qualibet hæc omnia facit munda, & jejuniis est præstantior; quod quamvis sit laboriosius, illa tamen est lucrosior. Illustrat animam, impinguat, bonam efficit, & decoram. Qui cogitat miseri roganti, citius à peccatis desistit. Sicut enim medicus qui crebro vulneratis medetur, frangitur de facili in ærumnis aliorum; sic & nos si vacaverimus egenorum auxiliis, de facili contemnemus presentia, & in cælum levabimur. Non parvum est igitur elemosynæ cataplasma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. *Beda* (cap. 51. in Lucam.) Dicit autem, *Quod superest*, scilicet necessario victui, & vestimento. Neque enim ita facienda elemosyna ut teipsum consumas inopia; sed ut tui cura corporis expleta, inopem quantum vales sustentas. Vel ita intelligendum. *Quod superest*, id est quod tam multo scelere preoccupatis solum remedium restat, *date elemosynam*: qui sermo ad omnia quæ utili miseratione sunt, valet: non enim solum qui dat esurienti cibum, & cetera hujusmodi, verum etiam qui dat veniam (3) peccanti, atque orat pro eo; & qui corripit, & aliqua emendatoria pena plectit, elemosynam dat. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel dicit *Quod superest*: nam facultates præfident cupido cordi. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de redarg. int. immunditie.) Totus itaque pulcherrimus ab hac dirigitur locus, ut quoniam nos ad studium simplicitatis invitæ, superstitia Judæorum, & terrena condemnet. Et tamen ipsis peccatorum abolitio promittitur, si misericordiam consequantur. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 30. à med.) Si autem mundari non possunt nisi credentes in eum qui fide mundat cor, quid est quod dicit: *Date elemosynam, &c.* ecce omnia munda sunt vobis? Attendamus: forte & ipse expolit. Illi enim de omnibus suis fructibus decimam partem detrahebant, & elemosynam dabant, quod non facile aliquis facit Christianus. Irriserit ergo illum eis hoc dicentem, quasi hominibus qui elemosynas non facerent. Hoc Deus sciens subiungit: *Sed vos vobis pharisæis, qui decimatis mentham, & rutam, & omne huius, & præteritis iudicium, & caritatem Dei.* Non ergo est hoc facere elemo-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. laudabant.* (2) *Al. servari.* (3) *Al. precanti.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Immo potius Cyprianus in epist. de opere, & elemosynis, cuius meminit sub hæc inscriptione ipsemet Augustinus Lib. 6. ad Bonifacium cap. 8. cum de elemosyna tamen inscripserint aliqui, vel etiam de Misericordia, ut Hieronymus eam citat ad Pammach. de obitu Paulinæ. (b) In Carena Græc. PP. ex hom. in Joan.

Z 2 sy-

desse valebit. *Beda* (cap. 60. in Lucam.) Eadem autem Dei genitrix & inde quidem beata, quia verbi incarnandi ministra est facta temporalis; sed inde multo beator, quia ejusdem semper amandi custos manebat æterna. Hæc etiam sententia sapientes Judæorum percutit, qui Verbum Dei non audire, & custodire; sed negare, & blasphemare querebant.

(1) *Beda* (cap. 49. in Lucam.) Duplici Dominus fuerit questione pulsatus. Quidam enim calumniabantur eam in Beelzebub ejectione demonia, quibus hæc tenens est responsam; & alii tentantes, signum de celo querebant ab eo, quibus ab hac respondere incipit: unde sequitur: *Turbis autem concurrentibus, cepit dicere: Generatio hæc & generatio nequam est. Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Ut scias synagoga populorum deformari, ubi Ecclesia beatitudo laudatur. Sicut autem fuit Jonas signum Niniivitæ, ita erit & Filius hominis Judæis: unde subditur: *Signum quæritis; & signum non habitis, nisi signum Jonæ Prophetæ. Basilus.* (2) Signum est res in propalato posita, aliquid occulti continens in se declarationem; sicut Jonas signum de celum ad inferos, ac iterum ascensum Christi, (1) & resurrectionem a mortuis representat: unde subditur: *Nam sicut Jonas fuit signum Niniivitæ, ita & Filius hominis generationi istæ. Beda* (super signum non habetur.) Signum eis tribuit, non de celo, quia indigni erant videre; sed de profundo inferni, signum scilicet incarnationis non divinitatis, passionis, non glorificationis. *Ambrosius* (ubi supra.) Ut autem Jonas (2) typus signum dominicæ passionis est, ita etiam gratiam, quæ Judæi commiserunt, testificatio peccatorum est. Simul advertere licet, & majestatis præclarum, & pietatis judicium; namque Niniivitarem exemplo, & denuntiatum supplicium, & remedium demonstratur: unde etiam debent Judæi non desperare indulgentiam, si velint agere penitentiam. *Theophylactus* (super *Nisi Jonas Prophetæ.*) Sed Jonas post exitum suum à ventre ceti, sua prædicatione Niniivitas convertit; Christo vero resurgenti Judæorum generatio non credidit: unde præjudicium fuit eis; de quo præjudicio subdit duplex exemplum, cum dicitur: *Regina Austeri surgit in judicio cum tertia generatione hujus, & condemnabit illos. Beda* super *Regina Austeri.* Non utique potestate judicii; sed comparatione facti melio-

ris: unde sequitur: *Quia venit in stribus vestre andro sapientiam Salomonis; & ecce præquam Salomon hic. Hæc in isto loco non pronomen est, sed adverbium loci, & significat: Idem, in præsentiarum inter vos convertatur qui incomparabiliter est Salomone præstantior. (3) *Cyrillus.* Non autem dicit, Major Salomone ego sum, ut persuadeat nobis humiliari, est secundi sumus spiritualium gratiarum; quasi dicit: Festinavit ad audiendum Salomonem mulier barbarata, per tam longum iter auditura scientiam visibilibus animantium, & vires herbarum; vos autem cum assilatis, & audiat de invisibilibus, & celestibus ipsam sapientiam vos intrumentem, & verba signis, & operibus comprobantem, alienamini contra verbum, & miracula insensibiliter præteritis. *Beda* (cap. 49. in Lucam) Si autem Regina Austeri, quæ electa esse non dubitatur, surgit in judicio cum reprobis, ostenditur una duntaxat, bonorum scilicet, maiorumque, resurrectio mortalium; & hoc nisi juxta fabulas Judæorum mille annis ante judicium, sed in ipso esse fatura judicio. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) In hoc quoque Judæorum plebem damnans, Ecclesiæ mysterium vehementer exprimit, quæ in Regina Austeri per studium percipiendæ sapientiæ de totius orbis finibus congregatur, ut pacifici Salomonis verba cognoscat. Regina plane, cujus regnum est indivisum, de diversis, & distantibus populis in unam corpus assurgens. *Gregorius* Nilivensis. (4) Sicut autem illa Regina erat Æthiopiæ, & longe distans, sic in principio nigra erat Ecclesiæ Gentium, & multam distabat à veri Dei hostia; at ubi pacificus Christus emicuit, tunc, cæcipientibus Judæis, accedunt Gentiles, offeruntque Christo pietatis aromata, & gratiam divinæ notitiæ, & gemmas, obediens scilicet præceptorum. *Theophylactus* (super *Regina Austeri.*) Vel quia auster laudatur in Scriptura, sicut calidus, & vivificans. Anima igitur regnans in austro, idest in spirituali conversatione, venit audire sapientiam Salomonis Regis pacifici Domini Dei nostri; idest, in contemplationem erigitur; ad quam nullus pervenit, nisi regnet in bona vita. Põntem autem consequenter exemplum de Niniivitis, dicens: *Nisi Niniivitas surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam. Chrysostomus* (5) hom. 44. in Matth. in oper. imperfecto.) Condemnationis judicium ex similibus, vel quidem fieri*

(1) *Al.* amittitur. (2) *Ordinem mutat Nicolai in hunc modum.* Ut autem Jonas signum typus fuit, &c. (3) *Al.* Chrysostomus.

EX EDIT. P. NICOL. (4) In Cat. Græc. PP. (5) Hom. 7. in Cat. 1. (6) In Cat. Græc. Non occurrunt expresse sub his verbis, etiam tale aliquid colligi potest quoad priorem partem ex hom. 44. in Matth. & hom. 30. Operis imperf.

ut in parabola de decem virgibus; ex dissimilibus autem, sicut cum Niniivite condemnant eos qui erant tempore Christi, ut sic fiat condemnatio clarior: nam illi quidem barbari, hi vero Judæi; hi telechi prophetis documentis, illi nunquam acceperant auditum divinum; illuc ivit servus, huc dominus; ille everfionem prædicabat, iste regnum celorum annuntiat. Notum est ergo caulis: quod Judæos decebat potius credere: accidit autem contrarium: unde subdit: *Quia penitentiam egerunt in prædicatione Jonæ; & ecce præquam Jonas hic. Ambrosius* (ubi sup. circ. finem.) Secundum mysterium autem, ex duobus constat Ecclesiæ: ut aut peccare nesciat, quod scilicet pertinet ad Austeri Regiam; aut peccare desinat, quod scilicet pertinet ad Niniivitas penitentiam agentes. Penitentia enim delictum abolet, sapientia cavet. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 39.) Hæc autem Lucæ narrat eo loco quidem quo Matthæus, sed aliquando dispari ordine. Quis autem non videat superfluo quæri quo illa ordine Dominus dixerit: cum de hoc diceret (1) debeamus per Evangelistarum excellentissimam auctoritatem, (2) non esse mendacium, si quisque non hoc ordine cuiusquam sermonem digessit quo ille à quo processit, cum ipsius ordinis nihil interit ad rem, sive ita sit, sive ita?

(1) *Cyrillus.* (2) Dicebant Judæi Dominum exercere miracula, non propter fidem, sed propter applausus videntium. Reprobatur igitur præfationem calumniam, inducens exemplum lucernæ, cum dicit: *Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. Beda* (cap. 50. in Lucam.) De ipso Dominus hic loquitur, ostendens, etiam supra dixerit nullam generationi nequam, nisi signum Jonæ dandum, nequaquam tamen lucis suæ claritatem fidelibus occultandam. Ipse quidem lucernam accendit, qui testam humane nature flamma suæ divinitatis implevit: quam profecto lucernam nec credentibus abscondere, nec modio supponere, hoc est sub mensura legis includere, vel intra unius Judæi gentis terminos voluit cohibere; sed supra candelabrum posuit, idest Ecclesiam: quibus in nostris fratribus fidem suæ incarnationis affixit, ut qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palam queant intueri. Denique præcepit ne opera tantummodo, sed & cogitationes, & ipsas etiam cordis inventiones mundare, & castigare minuerint: nam sequitur: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Ambrosius* (Lib. 7. cap. de similitudine qua ad ostensionem fidei exhortatur.) Vel lucerna fides est; juxta quod scriptum est Psal. 113. Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine. Verbum enim Dei fides nostra est. Lucerna autem lucere non potest, nisi alitudo lumen accenderit: unde & virus nostræ mentis, & sensus accenditur, ut minus quæ perierat possit reperiri. Nemo ergo fides sub lege constituitur: lex enim intra mensuram est, ultra mensuram gratia; lex obumbrat, gratia clarificat. *Theophylactus.* Vel aliter. Quia Judæi videntes miracula accusabant eorum mentis malitia, propter hoc dicit Dominus, quod accipientes lucernam à Deo, intellectum scilicet, (3) æmulatione obtineant, miracula, & beneficia non cognoscebant. Sed ad hoc intellectum à Deo susceperimus, ut supra candelabrum poneremus, ut etiam alii qui ingrediuntur, lumen videant. Sapiens quidem jam ingressus est; qui vero addidit, adhuc ambulat. Quasi pharisæi dicat: Operet vos ut intellectus ad miraculorum notitiam, & alias declarare; quoniam quæ videtis sunt opera non Beelzebub, sed Filii Dei: unde secundum intellectum subdit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Origenes.* (4) Oculum quippe appellat proprie intellectum nostrum; totam autem animam, quamvis non corpoream, hic tropologice vocat corpus: illustratur enim ab intellectu anima tota. *Theophylactus.* Sicut autem corporis oculis fit lucidus fuerit, corpus lucidum erit; si vero tenebrosus, & corpus similiter tenebrosus: sic comparatur intellectus ad animam: unde subditur: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Origenes.* (5) Intellectus enim à suo principio in solo simplicitatis studio est, nullam continens idupliciter, & dolam, & divisionem in se. *Chrysostomus.* (6) (hom. 21. in oper. imperf.) Si ergo intellectum corruperimus, qui potest solvere passionibus, totam beatissimam animam, partemque dirigit colligimem, perverfione excacat intellectus: unde subdit: *Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebras fiat.* Non sensibiles dicit tenebras, sed intrinsecam habentes originem, & quas nobiscum passim deserimus, ex-

(1) *Al.* habeamus. (2) *Al.* non esse mendacium? Sed quisque, &c. (3) *Al.* ex æmulatione. (4) *Al.* Chrysostomus. (5) *Al.* Chrysostomus. (6) *Al.* Chrysostomus.

EX EDIT. P. NICOL. (1) In Cat. Græc. PP. (2) In Catena Græc. PP. In Origine non occurrit; sed aliquid simile Chrysostomi nomine hom. 21. Operis imperf. (3) Ubi supra (4) Hom. 12. in Matth. non eodem tenore quo hic, sed malis interjectis, & planiore sententia.

faciendū in templo. *Græcus.* (a) Alii autem aliam causam dicunt esse interitus Zachariæ: Cum enim occiderent infantes, magnus Joannes cum coetaneis suis occidendus erat; sed Elisabeth epiensis filium de medio cædis, petiit eremum: unde cum satellites Herodis Elisabeth, & puerum non invenirent, converterunt itam in Zachariam, occidentes ipsum ministrantem in templo.

Sequitur: (1) *Va vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ.* *Bassius.* (b) Hæc vox va, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit qui paulo post detrudendi erant in grave supplicium. *Cyrillus.* (c) Clavem autem scientiæ ipsam dicimus esse legem: erat enim (2) lex umbra, & figura justitiæ Christi. Decebat ergo legisperitos quasi indagantes legem Moysi, & dicta prophetarum, referare quodammodo populo Judæorum jamus notitiæ Christi. Hoc autem non fecerunt, sed e contra derogabant divinis miraculis, & contra ejus dogmata clamabant: Quid enim auditis? (3) Sic igitur tulerunt, id est abstulerunt, clavem scientiæ: unde sequitur: *Ipsi non introiit, & eos qui introibant prohibuistis.* Sed & fides est clavis scientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud *Esaiæ 7.* Nisi credideritis, non intelligetis. Sustulerunt igitur legisperiti clavem scientiæ, non permitentes homines credere in Christum. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 23.)* Sed & clavis scientiæ est humilitas Christi, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. *Ambrosius (Lib. & tit. ubi supra.)* Arguuntur etiam adhuc sub nomine Judæorum, & futuro supplicio statuuntur obnoxii: quia cum doctrinam

sibi divinæ cognitionis usurpent, & alios impediunt, nec ipsi quod profiterentur agnoscunt. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.)* Hæc autem omnia Mathæus narrat esse dicta postquam Dominus in Hierusalem venerat. Lucas autem hic narrat, cum adhuc Dominus iter ageret in Hierusalem: unde mihi similes videntur esse sermones, quorum ille alterum, iste alterum narravit. *Beda (cap. 51. in fin.)* Quam autem vera perfidia, simulationis, & impietatis suæ crimina audierint pharisæi, & legisperiti, ipsi testantur, qui non (4) respiciere, sed doctorem veritatis insidiis moluntur aggredi: sequitur enim: *Cum autem hoc ad illos diceret, ceperunt pharisæi, & legisperiti graviter insillere.* *Cyrillus.* (d) Sumitur autem insillere pro instare, vel invidere, vel sævire. Ceperunt autem interrumpere sermonem ejus in pluribus; unde sequitur: *Et eis ejus opprimere de multis.* *Theophylactus* (non procul a fin. Comm. in cap. 11.) Cum enim plures interrogant unum de diversis materiis, cum nequeat simul (5) omnibus respondere, videtur insipientibus quod dubitet. Hoc igitur (6) ingeniabantur & illi resarii contra ipsum; sed & aliter quærebant os ejus opprimere, scilicet ut provocarent eum ad aliquid dicendum, unde posset damnari: unde sequitur: *Insistentes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.* Quod primo dixerat, opprimere, nunc dicit, capere, vel rapere, aliquid ex ore ejus. Interrogabant enim nunc quidem de lege, ut arguant eum quasi blasphemum obloquentem de Moysæ: nunc vero de Cæsare, ut (7) acculent eum tanquam insidiosum, & hostem majestatis Cæsareæ.

(1) *Al.* Sequitur enim. (2) *Al.* ex umbra. (3) *Sic habent quatuor sæpe exempla citata; Romana autem an. 1570. & Veneta 1593. ordine præposito ita legunt.* Sic igitur tulerunt, id est abstulerunt, clavem scientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud *Esaiæ.* Nisi credideritis, non intelligetis. Sustulerunt ergo legisperiti clavem scientiæ: unde sequitur: *Ipsi non introiit, & eos qui introibant prohibuistis.* Sed & fides est clavis scientiæ, non permitten-tes homines credere in Christum. (4) *Al.* respicere. (5) *Al.* ex omnibus. (6) *P. Nicolai corrigi insidiabantur.* (7) *Al.* accusarent.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Geometer. in Cat. Græc. PP. (b) In *Esaiam* visione. 1. (c) Ubi supra. (d) Ubi supra.

CAPUT XII.

(a) **M**ULTIS autem turbis concurrentibus, ita ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos: Attendite à fermento pharisæorum, quod est hypocritis. Nihil enim opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur, & quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.

(b) Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post

post hoc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: time-te cum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc time. Nonne quinque passeris veniunt dipondio, & unus ex illis non est in oblivione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo time-re: multis passeribus plaris estis vos.

(c) Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei; qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei: & omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem, qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur. Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.

(d) Ait autem ei quidam de turba: Magister, dico fratri meo, ut dividat mecum hereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem supra vos? Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita ejus est ex his quæ possidet.

(e) Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis haberes fructus ager atrahit: & cogitabat inter se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: hoc faciam: destruam horrea mea, & majora faciam: & illic congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam anime meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Saulo, hac nocte animam tuam reparent à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic etiam qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.

(f) Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: nolite solliciti esse anime vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Anima plus est, quam esca, & corpus plusquam vestimentum.

(g) Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum; & Deus pascit illos: Quanto magis vos plaris estis illis? Quis autem vestrum cogitando potest adiciere ad statum suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis?

(h) Considerate illa agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. Si autem fenam quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus hic vestri: quanto magis vos, pusille fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus; & hæc omnia adjicientur vobis.

(i) Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date elemosynam: facite vobis sacculos, qui non veterescent, thesaurum non deficientem in cellis, quo fur non appropriat, neque tinea contumpit: ubi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.

(k) Sint lumbi vestri præcincti, & lucerne ardentes in manibus vestris; & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur à nuptiis, ut cum venerit, & pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi quot cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcingerit se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem sciote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora vir veniret, vigilaret utique, & non fineret perfodi domum suam. Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, Filius hominis, veniet.

(l) Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicitis hanc parabolam, an & ad omnes? Dixit autem Dominus: Quisquis est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quoniam super omnia quæ possidet, constituet illum. Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire; & ceperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.

(m) Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, & non se preparavit, & non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulavit multis; qui autem non cognovit, S. Thom. Op. Tom. IX.

faciendū in templo. *Græcus.* (a) Alii autem aliam causam dicunt esse interitus Zachariæ: Cum enim occiderent infantes, magnus Joannes cum coetaneis suis occidendus erat; sed Elisabeth epiensis filium de medio cædis, petiit eremum: unde cum satellites Herodis Elisabeth, & puerum non invenirent, converterunt itam in Zachariam, occidentes ipsum ministrantem in templo.

Sequitur: (1) *Va vobis legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ.* *Bassius.* (b) Hæc vox va, quæ intolerabilibus profertur doloribus, eis convenit qui paulo post detrudendi erant in grave supplicium. *Cyrillus.* (c) Clavem autem scientiæ ipsam dicimus esse legem: erat enim (2) lex umbra, & figura justitiæ Christi. Decebat ergo legisperitos quasi indagantes legem Moysi, & dicta prophetarum, referare quodammodo populo Judæorum jamus notitiæ Christi. Hoc autem non fecerunt, sed e contra derogabant divinis miraculis, & contra ejus dogmata clamabant: Quid enim auditis? (3) Sic igitur tulerunt, id est abstulerunt, clavem scientiæ: unde sequitur: *Ipsi non introiit, & eos qui introibant prohibuistis.* Sed & fides est clavis scientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud *Esaiæ 7. Nisi credideritis, non intelligetis.* Sustulerunt igitur legisperiti clavem scientiæ, non permitentes homines credere in Christum. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 23.)* Sed & clavis scientiæ est humilitas Christi, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. *Ambrosius (Lib. & tit. ubi supra.)* Arguuntur etiam adhuc sub nomine Judæorum, & futuro supplicio statuuntur obnoxii: quia cum doctrinam

sibi divinæ cognitionis usurpent, & alios impediunt, nec ipsi quod profiterentur agnoscunt. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.)* Hæc autem omnia Mathæus narrat esse dicta postquam Dominus in Hierusalem venerat. Lucas autem hic narrat, cum adhuc Dominus iter ageret in Hierusalem: unde mihi similes videntur esse sermones, quorum ille alterum, iste alterum narravit. *Beda (cap. 51. in fin.)* Quam autem vera perfidia, simulationis, & impietatis suæ crimina audierint pharisæi, & legisperiti, ipsi testantur, qui non (4) respiciere, sed doctorem veritatis insidiis moluntur aggredi: sequitur enim: *Cum autem hoc ad illos diceret, ceperunt pharisæi, & legisperiti graviter insillere.* *Cyrillus.* (d) Sumitur autem insillere pro instare, vel invidere, vel sævire. Ceperunt autem interrumpere sermonem ejus in pluribus; unde sequitur: *Et os ejus opprimere de multis.* *Theophylactus* (non procul a fin. Comm. in cap. 11.) Cum enim plures interrogant unum de diversis materiis, cum nequeat simul (5) omnibus respondere, videtur insipientibus quod dubitet. Hoc igitur (6) ingeniabantur & illi resarii contra ipsum; sed & aliter quærebant os ejus opprimere, scilicet ut provocarent eum ad aliquid dicendum, unde posset damnari: unde sequitur: *Insistentes ei, & quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.* Quod primo dixerat, *opprimere*, nunc dicit, *capere*, vel rapere, aliquid ex ore ejus. Interrogabant enim nunc quidem de lege, ut arguant eum quasi blasphemum obloquentem de Moysæ: nunc vero de Cæsare, ut (7) acculent eum tanquam insidiosum, & hostem majestatis Cæsareæ.

(1) *Al.* Sequitur enim. (2) *Al.* ex umbra. (3) *Sic habent quatuor sæpe exempla citata; Romana autem an. 1570. & Veneta 1593. ordine præposito ita legunt.* Sic igitur tulerunt, id est abstulerunt, clavem scientiæ: fit enim per fidem veritatis cognitio, secundum illud *Esaiæ 7. Nisi credideritis, non intelligetis.* Sustulerunt ergo legisperiti clavem scientiæ: unde sequitur: *Ipsi non introiit, & eos qui introibant prohibuistis.* Sed & fides est clavis scientiæ, non permitten-tes homines credere in Christum. (4) *Al.* respicere. (5) *Al.* ex omnibus. (6) *P. Nicolai corrigi insidiabantur.* (7) *Al.* accusarent.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Geometer. in Cat. Græc. PP. (b) In *Esaiam* visione. 1. (c) Ubi supra. (d) Ubi supra.

CAPUT XII.

(a) **M**ULTIS autem turbis concurrentibus, ita ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos: Attendite à fermento pharisæorum, quod est hypocritis. Nihil enim opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur, & quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.

(b) Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post

post hoc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: time-te cum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc time. Nonne quinque passeris veniunt dipondio, & unus ex illis non est in oblivione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus plures estis vos.

(c) Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei; qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei: & omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi; ei autem, qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur. Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.

(d) Ait autem ei quidam de turba: Magister, dico fratri meo, ut dividat mecum hereditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem supra vos? Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita ejus est ex his quæ possidet.

(e) Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis haberes fructus ager atrahit: & cogitabat inter se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: hoc faciam: destruam horrea mea, & majora faciam: & illic congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam anime meæ: Anima, habes multa bona posita in annis plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Sultro, hac nocte animam tuam repertent à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Sic etiam qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives.

(f) Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: nolite solliciti esse anime vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Anima plus est, quam cæca, & corpus plusquam vestimentum.

(g) Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum; & Deus pascit illos: Quanto magis vos plaris estis illis? Quis autem vestrum cogitando potest adiciere ad statum suam cubitum unum? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis?

(h) Considerate illa agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebat sicut unum ex istis. Si autem fenam quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus hic vestre: quanto magis vos, pusille fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vestre scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus; & hæc omnia adjicientur vobis.

(i) Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date elemosynam: facite vobis sacculos, qui non veterescunt, thesaurum non deficientem in cellis, quo fur non appropriat, neque tinea contumpit: ubi enim thesaurus vestre est, ibi & cor vestrum erit.

(k) Sint lumbi vestri præcincti, & lucerne ardentes in manibus vestris; & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur à nuptiis, ut cum venerit, & pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi quot cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcingerit se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem sciote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora viri veniret, vigilaret utique, & non fineret perfodi domum suam. Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, Filius hominis, veniet.

(l) Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicitis hanc parabolam, an & ad omnes? Dixit autem Dominus: Quisquis est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem. Vere dico vobis, quoniam super omnia quæ possidet, constituet illum. Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire; & ceperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.

(m) Ille autem servus qui cognovit voluntatem domini sui, & non se preparavit, & non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulavit multis; qui autem non cognovit, S. Thom. Op. Tom. IX.

quoniam qui peccat, transgreditur legem; qui vero blasphemat, in ipsam offendit deitatem. Sed aliter. Si eis qui delinquant post baptismum, non indulgetur vindicta reatum, qualiter Apostolus poenitentem in Corintho condonat; retrogressos vero Galatas parit, quosque Christus denovo formetur in eis? Cur autem & Novatum arguimus intermentem poenitentiam post baptismum? Apostolus igitur ad Hebræos non dissipat poenitentiam peccatorum. Sed ne putarent secundum ritum legis, poenitentiae causa multa fore, & quotidiana baptismata, ob hoc poenitere quidem monet; unicum autem forte insinuat per baptismum renovationem. Talia vero considerans recurro ad dispensationem quae fit in Christo, qui Deus existens, homo factus est: tanquam Deo suscitatus mortuus; sicut carne vestitus suscebat, laborabat, & patiebatur. Quando igitur aliqui spectantes humana, vident Dominum sitientem, & patientem, & obloquantur in Salvatorem, velut in hominem, peccant quidem, possunt tamen cito cum poeniterint, accipere veniam, praetendentes pro causa fragilitatem corporis; quando vero rursus aspicientes aliqui opera deiatis, dubitant de natura corporis, ipsi quoque nimium peccant; sed & his poenitentibus cito potest ignosci, eo quod & ipsi excusationem habent ab operum magnitudine. Quando vero divinitatis opera retorqueant ad diabolum, merito irrevocabilem ferunt scientiam; quoniam arbitrati sunt diabolum fore Deum, & verum Deum nihil pluraquam demones in operibus putaverunt habere. Ad hanc ergo perfidiam pharisei pervenerunt; Salvatore enim ostendente Patris opera, mortuos suscitans, caecos illuminans, & similia faciens, huiusmodi opera dicebant esse Beelzebub: aequa enim dicere poterant videntes mundi ordinem, & erga eum provisionem, quod mundus à Beelzebub est creatus. Quamdiu igitur ad humana spectantes, mente claudicabant dicentes Matth. 13. „ Nonne hic est carpentarius, filius? „ & „ Quomodo literas quas non didicit, novit? „ suscitabat eos tanquam in Filium hominis peccantes; sed (1) ubi magis insaniunt, dicentes, opera Dei esse Beelzebub, non amplius eos sustinuit. Sic enim & tandem patres eorum suscitabat quamdiu causa panis, & aquae murmurabant; sed postquam viralem constantem, in eum collata sibi divinitus beneficia referunt, puniti sunt: primo quidem non paucis eorum occisis, postmodum dixit Exod. 32. „ Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum eorum. „ Talem ergo & nunc pharisei audiunt sententiam, ut in flamma diaboli parata perpetuo corrodantur cum eo. Non igitur faciendo collationem inter blasphemiam dictam in ipsum & Spiritum sanctum, haec dixit, tanquam maior sit Spiritus sanctus, sed utraque blasphemiam in ipsum prolata, hanc minorem, illam validiorem ostendit: ipsum enim videntes hominem vituperabant, & ejus opera Beelzebub esse dicebant. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de irremissibilitate blasphemiae in med.) Sic igitur videtur quibusdam, ut eundem & Filium, & Spiritum sanctum intelligamus, salva distinctione personarum, & unitate substantiae: quia unus & Deus & homo Christus est Spiritus, sicut scriptum est Thren. 4. „ Spiritus ante faciem vestram Christus Dominus. „ Idem Spiritus sanctus, quia & Pater sanctus, & Filius sanctus, & Spiritus sanctus. Si ergo utrumque Christus est, quae est diversitas (2) nisi ut sciamus quia divinitatem Christi nobis negare non liceat? *Beda* (cap. 52. super *Omnis qui dicit*). Vel aliter qui opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub, illi non dimitteret neque in presenti saeculo, neque in futuro; non quod negamus ei, si poenitentiam agere possit, posse; (3) dimitti à Deo; sed quod credamus eum blasphemum, exigentibus meritis, sicut nunquam ad remissionem, ita nec ad ipsos dignae poenitentiae fructus esse perventurum, secundum illud Esai. 6. „ Excavate oculos eorum, ne convertantur, & sanem illos. *Cyrillus*. (a) Quod si creatura esset Spiritus sanctus, non autem de divina substantia Patris, & Filii, qualiter acta in eum contumelia tantam fert praenam, quanta promulgatur contra blasphemantem in Deum? *Beda* (cap. 52. non remote à fin.). Neque tamen quicumque Spiritum sanctum non esse, aut Deum non esse, sed Patre, Filioque minore confitentur, hoc irremissibilis blasphemiae crimine tenentur: quia humana ignorantia ducti faciunt, non invidentia diabolica, sicut principes Judaeorum. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 1.) Vel aliter. Si hic diceretur, Qui blasphemaverit quamcumque blasphemiam in Spiritum sanctum, omnem intelligere deberemus; sed quia dictum est, Qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, ille intelligatur qui non omni modo, sed eo modo blasphemaverit ut ei nunquam possit ignosci: sic enim dictum est Jacob. 1. „ Deus neminem tentat, scilicet non omni, sed quodam tentationis modo. Quis autem iste modus blasphemandi contra Spiritum sanctum, dicamus. Primum quidem credentium beneficium est in Spiritu sanc-

(1) Al. ut magis. (2) Al. nisi Christum? ut sciamus, &c. (3) Al. se dimitti Deo.

to remissio peccatorum: contra hoc donum gratuitum loquitur cor impoenitens: ipsa ergo impoenitentia est Spiritus blasphemiam; quae non remittitur neque in hoc saeculo, neque in futuro: quia poenitentia impetrat remissionem in hoc saeculo quae valeat in futuro. *Cyrillus*. (a) Cum autem tantum metum incusserit Dominus discipulis à recta confessione, praecipit de cetero non curare de responso, eo quod fideliter dispositis constituit verba congrua Spiritus tanquam doctor inhabitans: unde sequitur: *Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus, & potestates, nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis.* *Glossa* (interlinearis). Dicit autem, Qualiter, quantum ad modum proferendi; quid, quantum ad modum invenienti; respondeatis, interrogantibus; aut quid dicatis, discere volentibus. *Beda* (cap. 52. circa finem.) Cum enim propter Christum ducimur ad iudices, voluntatem tamen nostram pro Christo debemus offerre; eterum in respondendo Spiritus sancti gratia ministrabitur: unde subditur: *Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.* *Chrysostomus* (homil. 34. in Matth. à med.) Alibi vero dicitur, 1. Petri 3. „ Estote parati cunctis, ad respondendum, quicumque quaesiverint à vobis rationem spei quae sovet vos. „ Quando namque oritur inter amicos agone, praecipit nos meditari; quando vero terribile est praetorium, & pavor circumaque, dat proprium (1) monumentum, ut audiendum sit, & loquendum, non autem obstupescendum. *Theophylactus* (super *Cum adduxerint vos ad synagogas*). Quoniam igitur duplex est nostra infirmitas, & aut praenae formidine martyrium fugimus, aut quia rudes sumus, & nescimus reddere rationem fidei, utrumque exclusit: metum quidem praenarium in eo quod dixit, *Ne timeatis occiditibus corpus, & timorem vero inscientiae in hoc quod dixit, Nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis.*

(d) *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. de resp. Domini ad postulationem.) Torus superior locus ad subeundam pro confessione Domini passionem, aut contemptu mortis, aut spe praemii, (2) aut mansuri denuntiatione supplicii, cui nunquam venia laxetur, instruitur. Et quoniam avaritia plerumque solet tentare virtutem, etiam huius abolendae rei praecipuum subiicitur, & exemplum, cum dicitur: *Aut autem à quidam de turba: Magister, die fratri meo ut dividat mecum hereditatem.* *Theophylactus*

(1) Al. monumentum ut audiendum sit. (2) Al. aut majori denuntiationi. (3) *Ibi*, Domos quadro lapide aedificabitur.

(hoc loco.) Illi duo fratres, quia de hereditate paterna dividenda conveniebant, contentens erat ut alter alterum fraudare intendere. Dominus autem docens nos quod non oportet ad terrena secti, repellit vocantem eum ad hereditatis divisionem: unde sequitur: *At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem, scilicet facultatum, super vos?* *Beda* (cap. 53.) Qui magistro superne pacis gaudia commendanti, terrena divisionis vult ingerere molestiam, merito homo vocatur, secundum illud 1. Corinth. 3. „ Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne homines estis? „ *Cyrillus*. (b) Fuit autem Dei Filius, quando factus est similis nobis, constitutus à Deo Patre in Regem, & Principem super Sion montem sanctum ejus, annuntians mandatum divinum. *Ambrosius* (ubi supra.) Bene ergo terrena declinat qui propter divina descendit, nec iudex dignatur esse litium, & arbiter facultatum, vivitum habens mortuorumque iudicium, arbitrumque meritorum. Non ergo quid petas, sed à quo postules intuemum est; hoc majoribus intento animo putes minoribus obstrependum: unde non inmetito recitatur hic frater, qui dispensatorem caelestium gestiebat corruptibilibus occupare; cum inter fratres patrimonium non iudex medius, sed pietas debeat sequestra dividere; quamquam immortalitatis patrimonium, non pecunia sit hominibus expectandum. *Beda* (cap. 53. in Luc.) Occasione autem huius stulti peioris, adversus avaritiam pestem & turbas, & discipulos praecipit pariter, & exemplis munire satagit: unde sequitur: *Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia.* Dicit autem, *Ab omni*, quia nonnulla simpliciter geri videntur, sed interius arbitri qua intentione fiant dijudicant. *Cyrillus*. (c) Vel dicit, *Ab omni avaritia*, scilicet magna, & parva. Est enim inutilis avaritia, dicente Domino. *Amos* 5. „ Domos (3) zelatus aedificabitis, & non habitabitis in eis. „ & alibi (Esai. 5.) „ Decem jugera vinearum facient lagunculam unam, & triginta modii sementis facient modios tres. „ Sed & secundum alium modum est inutilis, quem ostendit subdens: *Quia non in abundantia cujusquam vita ejus est his quae possidet.* *Theophylactus* (hoc loco.) Hoc dicit Dominus resellens avarorum intentiones, qui videntur coaccervare divitias quasi diu victuri: sed numquid te opulencia longævum efficeret? Quid igitur manifeste sustinet mala, incerta causa quoribus

Nam

vat animam, atque in naturam corpoream molis inclinatur. Quinque igitur corporis sensus (1) si terrena sordium cibum querant, ad superiorem operum fructus revelare non possunt. Est ergo malus passus qui volandi usum totent vino labis abolerent, quales sunt isti passeres, qui dispendio veniunt, luxurie scilicet perierat (2) secularis; adversarius enim rapinam captiva mancipia vilioris pretio estimationis (3) addidit; at Dominum tanquam speciosa servitia, quae ad imaginem sui fecit, (4) idoneos sui operis aestimat, & magno pretio nos redimit. *Cyrillus*. (a) Est igitur sibi cura diligenter nosse sanctarum vitam: unde subditur: *Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt* per quod significat quod omnia quae ad eos spectant, diligentissime novit; diligentiam enim cura adhibere numeratio manifestat. *Ambrosius* (ubi supra) Denique numerum capillorum non in actu computationis, sed in facilitate cognitionis accipitur. Bene tantum numerati dicuntur, quia ea quae volumus servare, numeramus. *Cyrillus*. (b) Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes, quae parent Deo. *Theophylactus* (super *Capilli capitis vestri numerati sunt*.) Vel caput uniuscujusque fidelium intelliges aptam Christo conversationem; crines autem ejus, mortificativa corporis opera, quae numerantur a Deo, & digna sunt provisione divina. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Si igitur tanta Dei est majestas ut unus ex passeribus, aut nostrorum numerus capillorum praeter scientiam Dei non sit, quam indignum est aestimare quod fidelium corda Dominus aut ignoret, aut spernat, qui viliora cognoscit? Unde convenienter concludit: *Nolite ergo timere: multis passeribus plura estis vos*. *Beda* (cap. 52. in *Lucam*.) Non plura estis, legendum est, quod ad comparationem numeri pertinet; sed *plura estis*, hoc est, apud Deum majoris dignitatis. *Athanagoras*. (c) Quare autem ab Arrianis, si quasi designaretur Deus alia facere, solum Filium fecit, cetera vero Filio subrogavit; quomodo provisione utitur usque ad tam modica, capillum, & passerem? Quorum enim provisione fungitur, horum creator est suo Verbo. (c) *Beda* (cap. 52. in *Lucam*.) Supra dictum est opera qualibet, & verba abscondita esse revelanda; nunc autem concludit hanc revelationem non in vili quolibet conciliabulo,

(1) *Al. omittitur si.* (2) *Al. singularis.* (3) *Al. adject.* (4) *Legit Nicolai* idoneus sui operis aestimator magno pretio, &c. (5) *Al. intexunt.* (6) *Al. desit ut.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) Ubi supra. (c) Orat. 111. contra Arrianos. (d) In Cat. Graec. PP. (e) In eadem Catena.

sed in conspectu supernae civitatis, aeternique Regis, ac iudicis agendam, dicens: *Dico autem vobis: omnia quaecumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei.* *Ambrosius* (ubi supra in fine.) Praeclare etiam fidem auctendo: (3) Intexuit, & fidei ipsi virtutum fundamenta subiecit: nam ut fortitudinis incendium est fides, ita fidei fundamentum est fortitudo. *Chrysostr. (hom. 35. in Matth.)* Non est ergo Dominus contentus in his intrinseca fide, sed exteriorem confessionem exposulat, & urgens nos ad fiduciam, & majorem affectum. Et quia hoc omnibus aule est, communiter loquitur, & dicens: *Omnia quaecumque confessus fuerit me.* *Cyrillus*. (d) Autem Paulus *Rom. 10.* Si quis confitearis ore tuo Dominum Jesum, & credas in corde tuo quod Deus eum a mortuis suscitavit, salvus eris. Totum Christi mysterium in his interpretatur: deest enim prae ortum a Deo Patre Verbum, id est Unigenitum ex ipsius substantia, factum Dominum omnium, non tantquam ab extrinseco, & factivum sortitum dominium, sed existentem revera, & naturam Dominum, sicut & Patrem. Consequenter oportet fatei quod Deus hunc a mortuis suscitavit; ipsum scilicet factum hominem, & passum in carne pro nobis: sic enim resurrexit a mortuis. Quisquis ergo sic confitebitur Christum coram hominibus, videlicet (6) ut Deum, & Dominum, Christus eum confitebitur coram Angelis Dei, tunc temporis eum descendet cum sanctis Angelis in gloria Patris sui, in saeculi consummatione. *Bassivius*. (e) Quid autem erit gloriosus quam ipsum unigenitum Dei Verbum attestari pro nobis in divino iudicio, ac ipso effectu remunerationem testimonii promere iudicium in animam ejus cui testimonium perhibetur? non enim manens extra eum, cui testimonium reddetur, se habitans in eo, & implens eum lumine suo, testimonium dabit. Cum autem corroborasset eos spe bona per tanta promissa, iterum eos inducit terribilibus minis, dicens: *Qui autem negaverit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei.* *Chrysostr. (homil. 35. in Mat.)* Et in damnatione majus supplicium, & in bonis major recompensatio ponitur; quasi dicat: Tu hic confitoris, aut negas; ego autem illic: bonorum enim, malorumque retributio cum augmento in futuro saeculo te praesolatur.

tur. *Eusebius*. (a) Opportune autem hanc comminationem ponit, ne confessionem ipsius contemnerent propter poenam, quae est negari a Filio Dei, quod est a sapientia denegari, & a vita desicere, & lumine privari, & omnibus desituri bonis; sed & haec cuncta pari coram Patre, qui est in caelis, & Angelis Dei. *Cyrillus*. (b) Negantes autem sunt primo quidem qui imminente persecutione fidem postposuerunt; abnegant etiam haereticum doctores, & discipuli. *Chrysostr. (c)* Sunt etiam alii abnegationis modi, quos Paulus describit dicens ad Titum 1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: & iterum 1. Timoth. 5. Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & infideli est deterior: item 1. Corinth. 11. Avaritiam fugite, quae est idolatria. Postquam ergo tot sunt modi negationis, palam est quod totidem sunt confessionis; quos quicumque servaverit, audiet illam beatissimam vocem, qua Christus laudavit omnes qui confessi fuerint eum. Attende autem verborum cautelam. In Graeco enim dicit, *Quisquis confitebitur in me*, ostendens, quod non propriis viribus, sed adjutus superna gratia Christum aliquis confitebitur. De negante vero non dixit, *In me*, sed *me*: nam desiturus gratia denegat: redarguitur tamen, quia desititio propter eum qui desitit fit. *Beda* (cap. 52. a med.) Ne autem ex eo quod ait, eos qui se negaverint esse denegandos, una sanctorum, hoc est eorum qui studio, & eorum qui infirmitate, vel ignorantia negant, condicio putetur, continuo subjicit: *Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi, et autem qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur.* *Cyrillus*. (d) Sed si hoc vult innuere Salvator, quod si quod injuriosum verbum dicatur a nobis in hominem communem, obtinebimus, si poeniteamus, veniam; nulla difficultas est in sermone: quia cum naturaliter bonus sit Deus, emendat volentes poenitere. Verum si ad ipsum Christum retorquetur sermo, qualiter incondemnabilis est qui dicit verbum in eum? *Ambrosius* (Lib. 7. in *Lucam* cap. de irremissibilitate blasphemiae.) Uti que Filium hominis Christum intelligimus, qui de Spiritu Sancto generatus ex Virgine est, eo quod parens ejus in terris sola sit Virgo. Numquid ergo major Spiritus Sanctus Christo, ut in Christum peccantes veniam consequantur, in Spiritum Sanctum delinquentes remissionem non mereantur adipisci? Sed ubi unitas potestatis est, nulla comparationis est questio. *Athanasius*. *Thom. Oper. Tom. IX.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Ibid.* (b) Ubi supra. (c) *Item.* (d) Ubi supra. (e) *Tract. super illud, Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, &c.*

negus (c) (in Libro de peccato in Spiritum Sanctum.) Viti quidem antiqui, studiosus Origenes, & mirandus Theognostus, hanc confitebantur esse Spiritum Sancti blasphemiam, quando qui digni reputati sunt dono Spiritus Sancti per baptismum, regressuri ad peccandam: ob hoc enim ajunt illos nec veniam obtinere, prout Paulus dicit *Hebr. 6.* Impossibile est eos qui facti sunt participes Spiritus Sancti, & prolapsi sunt, revocari rursus ad poenitentiam. Addidit autem uterque intentionem propriam. Nam Origenes causam hujus sic explicat: Deus quidem pater omnia percurrit, & singula continet; virtus autem Filii ad sola rationalia extenditur; Spiritus vero Sanctus solus inest participantibus eum in dono baptismatis. Quando ergo Cathecumeni peccant, & Gentiles, peccant in Filium, qui in eis mater, possunt tamen veniam obtinere, cum digni sunt dono regenerationis: quando vero baptismi delinquent, dicit hoc nefas attingere Spiritum, ad quem cum pervenissent, peccaverunt; & ideo irrevocabilem fore damnationem. Theognostus vero ait, quod qui primum, & secundum excessit limen, minore poenam mereatur; sed qui tertium quoque pertransit, non amplius accipiet veniam. Primum quidem, & secundum limen vocavit doctrinam Patris, & Filii; tertium vero in participatione Spiritus Sancti, secundum illud *Joan. 16.* Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnia veritatem: non tantquam doctrina Spiritus dogma Filii superet; quia Filius descendente imperfectis, Spiritus vero signaculum est eorum qui perficuntur. Sic igitur, non quia superet Spiritus Filium, expertus est veniam blasphemiam Spiritus; sed quia imperfectorum quidem est remissio, perfectis vero nulla testat excusatio. Sed cum Filius sit in Patre, est in illis in quibus est Pater, nec abest Spiritus: indivisibilis est enim sancta Trinitas. Ad haec, si omnia per Filium facta sunt, & omnia in ipso consistunt, est ipse nimirum in omnibus, ut necessarium sit peccantem in Filium, in Patrem, & in Spiritum Sanctum peccare. Sacram autem baptismi in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti datur; sic peccantes post baptismum, in sanctam Trinitatem exercent blasphemiam. Ceterum si pharisaei baptismum non susceperant, qualiter redarguebat eos, ac si blasphemassent in Spiritum Sanctum, cujus nondum erant facti participes; praesertim cum non de peccatis simpliciter, sed de blasphemiam eos increpabat? Differunt autem:

& fecit digna plagis, & vulnibus paucis. Omnia autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo; & cui commendarunt multum, plus potent ab eo. (n) Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi ut accendantur? Baptismo autem veni mittere in terram? Non, dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi: tres in duos, & duo in tres dividuntur; pater in filium, & filius in patrem suum, & mater in filiam, & filia in matrem; locus in nurum suam, & nurus in socrum suam. (o) Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim discitis, Nimbis venit, & ita fit; & cum austrum stantem, discitis, quia aestus erit, & ita fit. Hypocrite, faciem caeli, & terræ hostis, probare; hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem & à vobis ipsis non iudicatis quod iustum est? (p) Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

(a) *Theophylactus* (in iuncto *Somnien*, in cap. 12.) Pharisæi quidem corubantur Jesum capere in sermonibus, ut populos ab eo abducerent: hoc autem in cohortatum veritatis magis enim adhibent populi per millenarius congregati. (1) adeo cupientes haurire Christo ut se invicem comprimerent: tam vadium quid est veritas, & dolus imbecillis ubique: unde dicitur: *Mullis autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculerent, cogit dicit ad discipulos suos: Attendite à sermone pharisæorum, quod est hypocritis.* *Gregorius*. (a) Quia enim cavillatores erant, ob hoc Christus ab eis sibi cavere admonerat discipulos. *Gregorius Nazianzenus*. (b) Est autem quantum fermentum laudatur, tamquam efficiens panem vitalem; est autem quando vituperatur, significans verusum, & aciam malitiam. *Theophylactus* (ubi supra.) Vocat igitur fermentum hypocritarum tanquam alterantem, & corrumpentem intentiones hominum, quibus se ingesserit: nihil enim sic alterat mores ut hypocritis. *Beda* (cap. 52. in *Lucam*.) Nam sicut modicum fermentum totam farinam massam corrumpit, sic simulatio animum totam virtutum sinceritate, & veritate fraudabit. *Ambrosius* (Lib. 7. in *Luc.* cap. de exemplo quo timor mortis excluditur.) Pulcherrimum autem locum tenende simplicitatis, & emulanda fidei Salvator intexit, ne Iudæica more perfidia, alia promamus in affectu, alia voce simulemus; cum ultimo tempore occulta cogitationum acculantium, aut etiam defendentium secretum nostræ mentis aperitura videantur: unde subditur: *Nihil autem opertum est quod non reveletur, neque absconditum quod non*

(1) *Al.* à Deo. (2) *Al.* in Ecclesia. (3) *Al.* omittitur dixistis. Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In eadem Catena notatur sine ullo indice, neque expresse occurrit; sed aliquid simile orat. 42. ubi paschalis agni cæremonia mystico sensu sigillatim explicat, & eam quidem de fermento tunc removendo interpretat not. 32. plenius Nicetas dum hanc ejus orationem commentatur. (c) In Cat. Græc. PP.

audibile ac si in tectis prædicatum fuisset. Hic etiam intelligere potes quod lux sit Evangelium, tecta vero alie Apostolorum anime. Quotquot vero consiliati sunt pharisæi, divulgata sunt postmodum, & audita (1) in Evangelii luce, stante magno præcone Spiritu Sancto super Apostolorum animas. (b) *Cyryllus*. (2) Quoniam genita est causa perfidie, quæ aut ex inolta malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: *Dico autem vobis, amici mei, ne timeamini ab his qui occidunt corpus.* *Cyryllus*. (c) Non quibuscumque enim simpliciter hic sermo convenire videtur, sed his qui Deum ex tota diligen. mente, quibus convenit dicere Rom. 8. Quis nos separabit à caritate Christi? Quia autem non tales sunt, labies sunt, & ad profellendum parati. Porro Dominus dicit Joan. 11. Major enim hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Quomodo autem non est inconvenientissimum Christo non respondere quod ab eo recepimus? *Ambrosius* (Lib. 7. in *Luc.* cap. de exemplo quo timor mortis expellitur.) Mortem enim docet non esse terribilem, quam locupletiore fenore sit immortalitas redemptura. *Cyryllus*. (c) Est ergo adveniendam, quod laboribus paratur corona, & honores, quibus mortales usque ad tempus suam iram extendunt, sique illis nostre persecutionis finis corporalis inseritur: unde subdit: *Et post hoc non habent amplius quod faciant.* *Beda* (cap. 52.) Ergo superfacta furax iniaxia qui mortua martyrum membra feris, avidique disceptanda projiciunt, cum nequaquam omnipotentia Dei, quin ea refuscitando vivificet, resistere possint. *Chrysostomus* (homil. 35. in *Matth.*) Considera qualiter Dominus discipulos omnibus superioribus constituit, ipsam mortem cunctis terribilium horantem contemneret. Simul autem & documenta immortalitatis anime ostendit eis, cum subdit: *Ostendam autem vobis quem timeatis: timeate eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* *Ambrosius* (Lib. & ut, ubi supra.) Mors enim nature finis, non poenæ est; & ideo mortem supplicii corporalis esse defectum, poenam vero anime esse perpetuam, Deumque solum esse merendum, cuius potestati non natura præscribitur, sed eadem natura (2) subjacet, concludit. *Ita dico vobis, hunc timeate.* *Theophylac-*

tus (super illud, *Ne timeamini ab his qui occidunt corpus*.) Hinc nota, quod peccatoribus quidem mors ad supplicium fertur, & hic cruciatis ipsis per infernum, & consequenter in gehennam detrahitur; sed si non eorum discusseris, quidam aliud intelliges: non enim dicit, Qui mittit in gehennam; sed *Qui potestatem habet mittere*; non enim quicumque cum peccato moriuntur, (3) semper mittuntur in gehennam. Hoc autem dico propter oblationes, & distributiones que fiunt pro defunctis, que non partim conduntur etiam his qui in gravibus peccatis mortui sunt. *Ambrosius* (Lib. 7. in *Luc.*) Insuper, verat ergo Dominus simplicitatis affectum, virtutem mentis crexerat; fides sola mirabat: hoc ne eam de rebus visibilibus robotavit, subdit: *Nonne quinque passeres veniunt disponit, & unus ex illis non est in oblivione coram Deo? quid dicit: Si Deus oblivionem passerum non habet, hominum quomodo habere poterit?* *Beda* (cap. 52.) Dipondius genus est ponderis levissimi, ex duobus assibus compositus. *Glossa* (ordinaria hoc loco.) Quod autem in numeris est unum, hoc in ponderibus assis, quod duo, hoc dipondius. *Ambrosius*. Fortasse autem dicit aliquis: Quomodo Apostolus dixit 1. Corinth. 9. Nonne de bobus cura est Deo? cum hoc passere pretiosior sit? Sed aliud est cura, aliud scientia. *Origenes*. (d) Ad litteram igitur, acumen divine provisionis, quæ procedit usque ad minima, per hoc significatur; mystice autem quinque passeres spirituales sensus iuste significant, qui excelsa, & supra homines sentiunt, Deum inmentes, vocem audientes divinant, gustantes panem vite, olfacientes odorem unguentorum Christi, palpantes vivum Verbum: qui dipondio yenciores, id est vilipens ab eis qui ea quæ sunt spiritus, stultitia iudicant, non dantur in oblivione coram Deo. Dicitur autem Deus aliorum immemor fieri propter eorum lecinora. *Theophylactus* (super *Quinque passeres veniunt disponit*.) Vel hi quinque sensus duobus assibus venduntur, novo scilicet & veteri testamento; & ideo non dantur oblivioni à Deo: quorum enim sensus traduntur verbo vite, ut sint apti ad spirituale pabulum, horum semper memor est Dominus. *Ambrosius* (Lib. & cap. ubi supra.) Vel aliter. Passer bonus est cui volandi natura suppeditat volandi enim nobis gratiam natura dedit, volupus abstulit, quæ malorum (4) eis gra-

(1) *Al.* in Evangelio Lucæ. (2) *Al.* subjacet. (3) In quatuor toties citatis editionibus legitur statim detruduntur in poenam; sed sic interdum remissio, oblationum, & orationum causa quæ pro defunctis dantur. (4) *Al.* melis. Ex edit. P. Nicol. (a) *Ambrosius*. (b) In Cat. Græc. PP. (c) Ubi supra. (d) In Cat. Græc. PP.

Nam dubium est an debeat attingere senium, cuius gratia thesaurizat.

(e) *Theophylactus*. Dicit, (1) quod ex affluentia opum non pretendatur vita humana, ad huius fidem parabolam subdit, dicens: *Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit. Basilus*. (a) (hom. de divit. agri fertilis.) Non facturi quidem ex ubertate fructuum aliquid boni, ut magis divina longanimitas pateat, quæ usque ad malos suam bonitatem extendit, pluens super justos, & injustos. Quæ vero sunt quæ hic homo benefactori recompensati. Non meminit communis naturæ, nec arbitratus est oportere quod superfluit, dispensari egentibus; & horrea quidem crepabant præ copia conditorum; avarus tamen animus nequam implebatur, nolens veteribus cedere propter avaritiam, nova non valens suscipere propter multitudinem; propter quod imperfecta (a) erant ejus consilia, & steriles curæ: unde sequitur: *Et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Conqueritur æque pauperibus. An non quem premit inopia, dicit, Quid faciam? Unde victus, unde calcemata? Talia & loquaces profert: ungent enim ipsius animam divitiæ à promptuariis emanantes, ne forte cum exiverint proficiat egentibus; à simili gulosorum, qui valent edacitate crepare quam indigentibus de reliquiis impartiri. Gregorius 15. Moral. (cap. 11. vel in nov. codd. 10.) O angustia ex fatiate nata! Dicens enim, *Quid faciam?* profecto indicat quia vororum suorum effectibus pressus, sub quodam rerum fasce laborabat. *Basilus* (hom. 6. ut supra.) Erat quidem in promptu dicere, *Aperiam horrea, convocabo egenos; sed cogitat non ut distribuat, sed ut congreget* sequitur enim: *Et dixit: Hoc faciam: destruiam horrea mea.* Bene facis: nam digna destructione nequitia proprietaria: dissolve horrea, ex quibus nullus consolationem accepit. Subdit: *Et majora faciam.* At si hoc impleveris, numquid destrues iterum? Quid stultius, quam in infinitum laborare? Horrea sunt tibi, si vis, pauperum domus. Sed dices: Cui injuriam facio, propria retinendo? Nam & sequitur: *Et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea.* Dic mihi, quæ tua? Unde ea sumens in vitam tulisti? Sicut qui præveniens spectacula prohiberet advenientes, appropriando sibi quod ad usum communem ordinatur; similes*

(1) *Al.* Dico, quod, &c. *P. Nicolai* legit: Postquam dixit, (2) *Al.* omittitur erant. (3) *Al.* vales.

EX EDIT. NICOL. (a) Hom. 6. quæ de avaritia inscribitur, vel ex Græco de abundantia inscribi potest. (b) In Catena Græcor. PP. (c) *Ibid.* (d) Contra Antigonum ex eadem Catena Græca.

sunt divites, qui communia quæ præoccupaverunt, æstimant sua esse: si enim quilibet suæ necessitatis sufficientiam recipiens, relinqueret superfluum indigenti, non esset dives, nec pauper. *Cyrillus*. (b) Attende & aliter esse frivolum ejus verbum, cum dicit: *Congregabo omnia quæ nata sunt mihi*; quasi non putaret ea divinitus obtinere, sed fructus esse laborum suorum. *Basilus* (ubi supra.) Ceterum, si fateris ea tibi divinitus provenisse, an injustus est Deus inæqualiter res nobis distribuens? Cur tu abundas, illi vero mendicat, nisi ut tu bonæ dispensationis merita consequaris, ille vero patientiæ bravii decoretur? At tu nonne spoliator es, quæ dispensanda suscepisti, propria reputando? Est panis famelici quem tu tenes, nudi tunica quam in conclavi conservas, discalceati calcus qui penes te marcescit, indigentis argentum quod possides inhumatum: quo circa tot injuriarum quod dare (3) vales. *Chrysothomus* (homil. 8. in Ep. 2. ad Timoth. à medio.) Sed & in hoc errat, quod bona putat quæ sunt indifferentia rerum enim quedam sunt bonæ, quedam malæ, quedam mediæ. Bona quidem sunt castitas, & humilitas, & hujusmodi; quæ cum homo elegit, fit bonus. His autem opposita sunt mala; quæ homo dum elegit, fit malus. Mediæ vero sunt, ut divitiæ; quæ quandoque quidem ordinantur in bonum, scilicet ad eleemosynam, quandoque ad malum, scilicet ad avaritiam; & similiter inopia quandoque ad blasphemiam, quandoque ad sapientiam, secundum affectum utentium. *Cyrillus*. (c) *Dives igitur non parat permanentia horrea, sed caduca; & quod stultius est, viæ longitudinem sibi taxat: sequitur enim: Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annis plurimos. Sed, o dives, fructus quidem habes in horreis, sed annos plurimos unde poteris obtinere? Athanasius*. (d) Si quis autem sic vivat quasi quotidie moriturus, eo quod incerta est naturaliter vita nostra, non peccabit: semper enim major timor plurimum voluptatis dissolvit. Sed è contrario dives longævitate sibi repromittens, ad voluptates aspirat: sequitur enim: *Requiesce, scilicet à labore, comedere, bibere, exulare, magno scilicet apparatu.* *Basilus* (hom. 6. supra *Destruiam horrea mea*, à med.) Tam improvidus es erga bona animæ, ut escas corporeas animæ ascribas: si quidem virtutem habet, si secunda est operationum donarum, si Deo adhaesit, bona plurima possidet.

(1) *Al.* Dico, quod, &c. *P. Nicolai* legit: Postquam dixit, (2) *Al.* omittitur erant. (3) *Al.* vales.

EX EDIT. NICOL. (a) Hom. 6. quæ de avaritia inscribitur, vel ex Græco de abundantia inscribi potest. (b) In Catena Græcor. PP. (c) *Ibid.* (d) Contra Antigonum ex eadem Catena Græca.

det, & bono gaudio gaudet. Verum quia totus carnalis es passionibus subjectus, à ventre, non ab anima clamas. *Chrysothomus*. (a) Non autem decet vacare deliciis, & impinguare corpus, & attenuare animam, faciemque ei gravare, & tenebras obducere, spiritumque velamen; eo quod in deliciis dominatum animæ servit, servile vero corporis dominatur. Alimentorum autem indiget corpus, non deliciarum; ut nutriatur, non ut scindatur, & fluat: neque enim animæ soli, sed & ipsi corpori sunt nocivæ deliciae; eo quod ex forti sit debile, ex sano egrotativum, ex agili grave, ex famulo deformis, ex juvene veterosum. *Basilus* (ubi supra.) Permissus autem est deliberare in omnibus, & manifestare propositum proprium, ut condignam meretur sui affectus sententiam. Sed dum in abilito loquitur, eloquia ejus examinantur in celo: unde sibi responsa proveniunt: sequitur enim: *Dixit autem illi Deus: Stulte, hanc nocte animam tuam repentem à te. Audi conveniens tibi stultitiæ (1) nomen, quod tibi nullus imposuit hominum, sed ipse Deus.* *Gregorius* 22. Moral. (cap. 12. super illud Job. 31. „ Si paravi aurum robur meum.“) Eadem nocte sublati est qui multa tempora fuerat præfatus, ut scilicet qui in longam sibi subsidia colligendo prospexerat, subsequenter diem (2) vel unum minime videret. *Chrysothomus* (hom. 29. in Matth. & in concione de Lazaro, quæ incipit, „ Admiratus sum, „ ante med.) Dicit autem, *Repentem à te*: exprocebant enim eam forsitan terribiles quedam virtutes ad hoc missæ: quoniam à de civitate in civitatem transeuntes egerunt dolore, multo magis anima absoluta à corpore, & ad futuram vitam transmigrans indigebit ducatu. Ob hoc multoties recusat anima, & regreditur in profundum, cum debet exire à corpore: semper enim stimulat nos conscientia peccatorum, sed præcipue cum debemus trahi ad terribile iudicium. Tunc enim tota congeries criminum innovatur, & præ oculis posita (3) mentem percellit; & sicut carcerati semper quidem dolorosi sunt, tunc autem præcipue cum debent iudici præsentari; sic & anima maxime in ipso tempore de peccato cruciatur, & dolet; multo autem magis cum fuerit evulsa. *Gregorius* 15. Moral. (cap. 1. super illud Job. 34. „ Opus manuum ejus sunt: „ vel in nov. codd. 11.) In nocte autem ablata est anima quæ in obscuritate cordis est emisit; in nocte ablata est quæ considerationis lucem habere noluit, ut quod patri poterat prævideret.

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* nomen est, quod, &c. (2) *Al.* ut unum. (3) *Al.* mente præcellit. (4) *Al.* sed sola. EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 39. in 1. ad Corinth. (b) In Catena Græcor. PP. ex hom. 23. in Genesim. (c) In eadem Catena.

Subdit autem: *Quæ autem parasti, cuius erant? Chrysothomus*. (b) Hic enim ea desereres, non solum nullum inde percipiens commodum, sed & facinram peccatorum portans super humeros proprios. Er quæ quidem à te congesta sunt, plerumque in manus inimicorum perveniunt; à te vero super his ratio requiritur.

Sequitur: *Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives. Beda* (cap. 52. in Luc.) Hic enim stultus est, & nocte rapiendus. Ergo qui vult esse in Deum dives, non sibi thesaurizat, sed pauperibus possessa distribuat. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de respons. Domini ad postulationem cir. med.) Frustra enim congregat opes qui se his nescit usurum: neque enim nostra sunt quæ non possimus auferre nobiscum: (4) sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.

(f) *Theophylactus* (super *Ideo dico vobis ne solliciti sitis*). Paulatim Dominus provehit ad perfectiorem doctrinam; docuit enim supra cavendum esse ab avaritia, subditque parabolam divitis, insinuans per eam quod stultus est qui superflua cupit; deinde procedente sermone, neque de necessariis finit nos sollicitudinem gerere, avaritiæ radicem evellens: unde dicit: *Ideo dico vobis*; quasi dicat: Postquam stultus est qui sibi majorem vitæ mensuram attribuit, & exinde magis efficitur cupidus, nolite solliciti esse anime vestræ quid manducetis: non quia intelligibilis anima comedat, sed quia non videtur aliter animam posse conjunctam manere corpori, nisi dum nutrimur. Vel quia animæ corporis est nutrimentum suscipere, congrue animæ nutrirî attribuit: nam & virtus nutritiva dicitur anima; ut sic intelligatur: *Ne solliciti sitis nutritivæ parti animæ quid edatis.* Potest autem etiam corpus mortuum vestiri; unde subdit: *Neque corpori vestro quid inducamini.* *Chrysothomus* (hom. 22. in Matth. à med. illius.) Quod autem dicitur, *Nolite solliciti esse, non idem est quod nolite operari, sed nolite rebus mandatis mente assiligi: contingit enim aliquem operantem nihil sollicitum esse.* *Cyrillus*. (c) Præmiinet autem anima cibo, & corpus vestitui: unde subdit: *Anima plus est quam esca, & corpus plusquam vestimentum*; quasi dicat: Deus, qui quod majus est exhibuit, quomodo non dabit quod minus est? Non ergo multum nostra intentio modicis insilat, nec intellectus noster serviat ad vestitum, & victum querendum;

C 3 ma-

magis autem cogitet quæcumque salvant animam, & sublevent ad regnum caelorum. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam, de prohibitione sollicitudinis.) Nihil autem moralius ad faciendam fidem omnia credentibus à Deo posse conferri, quam quod aereus ille spiritus vitale collegium, animæ corporisque contubernio foedatum non deficit, nisi cum venerit dies suprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis vestiatur, & vigore animæ corpus auimetur; absurdum est ut victus nobis copiam deserturam putemus qui vivendi jugem substantiam consequamur.

(g) *Cyrillus.* (a) Sicut supra erigendo nos ad spirituales audaciam, per aves infatigat, dicens: *Multis vestribus pius estis vos? sic & nunc ex volatilibus firmam, & indubitabilem fiduciam nobis adducit, dicens: Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, scilicet ad acquirendum cibum, quibus non est cellarium, neque horreum; scilicet ad conservandum; & Deus pascit illos; quanto magis vos pius estis? Beda* (cap. 53. in Luc.) Idem, carius vos valetis: quia rationabile animal, sicut homo, sublimis ordinem est in rerum natura, quam irrationabilia, sicque sunt aves. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de prohibe. sollicit. de victu.) Magnum autem quod fide sequamur exemplum: nam volatilibus casti quibus nullum excipitum cunctationis, nullus de mensium fecunditate proventus est, indolentem providentia divina largitur alimoniam. Verum est igitur curiam inopiae nostre avaritiam videnter tenim illis idcirco sine labore pabuli usus exuberat, quo fructus ad eam communem datos, speciales quodam nesciunt vendicare dominum. Nos communia amittimus, dum propria vendicamus: nam nec proprium quicquam ubi perpetuum nihil, nec certa copia ubi incertus eventus. *Chrysostomus* (hom. 22. in Matth.) Cum autem possit Dominus exemplum ab hominibus sumere qui minime terrentur curaverunt, Eliam dico, Moysen, & Joannam, & ceteros hujusmodi, commemoravit volatilia, sequens verus (1) testimonium, quod ad apem transmittit, & formicam, & alia hujusmodi; quibus naturales quodam more inferunt conditor, (b) *Theodoretus* (in Psalm. 146.) Ideo autem omnia mentionem alorum volatilibus, corvorum mentionem facit, quia pullos corvorum speciali providentia Deus nutrit: nam corvi partunt quidem, non autem nutriunt, sed negligunt pullos suos; quibus miro modo ab aere pabulum quadam aura delatum ad os pervenit, quod hiantes suscipiunt, & sic nutriuntur. Forsan

etiam & talia per synecdochen dicta sunt, toto significato per partem: unde in *Matthæo* Dominus remittit ad volatilia caeli, hic vero specialiter ad corvos, tanquam gulosiores, & rapaciores. *Eusebius* (c) In corvis etiam aliquid plus significat: avibus enim colligentibus legumina promptius est alimentum, vescentibus vero carnibus, sicut corvis, difficilior est ad habendum; nec tamen hujusmodi aves defectum pabuli patiuntur propter providentiam Dei diffusam ubique. Uitur autem ad idem, & tertio syllogismo, dicens: *Quis autem vestrum cogitando potest adire ad staturam suam cubitum unum? Chrysostomus* (hom. 22. in Matth.) Nota, quod animam quidem semel dedit Deus, & eadem perseverat; sed corpus quotidie sumit incrementum. Petraspens igitur animam quasi non recipientem augmentum, de solo corpore facit mentionem, dâns intelligere quod non augetur per solum alimentum, sed provisione divina, per hoc quod nullus nutrimentum accipiendi aliquid ad suam staturam adire potest: unde concluditur: *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis? Eusebius.* (d) Quasi dicat: Si (a) nullus sua cura corpoream ingenitatus est sibi staturam; sed neque termino temporis vitæ potest aliquis vel brevissimum tempus horæ excogitando adire: cur oportet superflue de necessariis vitæ cogitare? *Beda* (cap. 53. in Luc.) Illi ergo tegendi corporis curam relinquitur cuius videtur cura factum esse ut tanta statura corpus habeatis. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 28.) Cum autem de augenda corporis statura loqueretur, dicit quod minimum est hoc, scilicet Deo corpora operari.

(h) *Chrysostomus* (hom. 23. in Matth.) Sicut superius Dominus de alimentis monebat, ita, & nunc monet de vestitu, dicens: *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent, ut scilicet sibi faciant indumenta.* Sicut autem supra, cum Dominus dixit: *Non seminant volatilia, non reprobavit sementem, sed superfluum curans; sic cum dixit: Non laborant, neque nent, non opus (3) intererit, sed cogitationem.* *Eusebius.* (e) Si quis autem mortaliū vult decorari pretioso vestitu, videat oculate quod Deus etiam usque ad flores, qui ex terra oriuntur, multiplicem sui sapientiam prepagans, ornât hos diversis coloribus, tenuibus membranis florum, murice, & auro longe meliores tincturas accommodans, adeo quod nec penes aliquem Regem deliciosum, nec etiam ipsam Salomonem, qui apud antiquos tam in

di-

divitiis quam in sapientia, & in deliciis celebravit, tam pretiosum opus fuerit inventum: unde loquitur: *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.* *Chrysostomus* (hom. 23. in Matth.) Non utitur hic volatilibus exemplo, cygnum commemorans, aut pavonem, sed lilia: vult enim utrinque declarare hyperbolem, scilicet ab infirmitate rerum, quæ tantum sunt sortitæ decorem, & à pretio decoretis, qui concessus est illis: unde postmodum non vocat ea lilia, sed fenem, cum subditur: *Si autem fenem quod in agro est hodie, nec dicit, Cras, non erit; sed subdit: (1) Et cras in cibum mitteretur: neque dicit simpliciter, Deus vestit; sed dicit, Deus se vestit; quod multam habet expressionem; & subdit: Quanto magis vos? quod dicit exprimentis pretiositatem, & providentiam humani generis. Denique, cum increpare deceret, utitur, & hic moderantia, non infidelitatis, sed paucitatis fidei arguens, cum subdit, *Festus fidei, ut per hoc magis excitet nos ad dictorum persuasionem; ut non solum non cogitemus de vestibus, sed nec affectum vestimentorum decorem.* *Cyrillus.* (a) Sufficit enim prudens solius causa necessitatis aptam habere vestitur, modestam non excedentem, & ciborum quod satis est. Sufficiunt etiam sanctis quæ sunt in Christo spirituales delicie, & subsequens gloria. *Ambrosius* (Lib. 6. tit. ut supra, ante medium.) Non otiosum autem videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus penes quam hominibus in Salomone præfertur, ut præ claritate coloris Angelorum celestium gloriam putemus expressam, (2) qui vere mundi istius flores sunt, quod eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem sanctificationis aspirant, qui nulla solitudine præpediti, nullo usu laboris exerciti, divinæ in se liberalitatis gratiam, & celestis servant dona naturæ. Unde bene, & hic vestitus gloria sua Salomon, & alibi cœperunt ostenditur, quod infirmitatem corporeæ naturæ, velut virtute quædam mentis (3) adoperatam, operum gloria vestiebatur. Angeli (4) vero, quorum natura divini expertis manet injuriæ corporalis, recte licet maximo viro præferantur. Nec tamen in nobis misericordiam Dei desperare debemus, quibus per resurrectionis gratiam Dominus similem Angelorum speciem pollicetur. *Cyrillus.* (b) Abstinent autem erat discipulos debentes normam, & exemplar conversationis honestæ aliis tradere, in ea incidere*

à quibus descendendum esse oportebat eos consulere. Et ideo Dominus subdit: *Et vos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis.* In hoc etiam Dominus consulit non modicum studio sacrarum prædicationum, monens discipulos sollicitudinem humanam abjicere. *Beda* (super *Nolite querere quid manducetis*.) Notandum tamen est, quod non ait, Nolite querere, aut solliciti esse de cibo, aut potu, aut indumento; sed, *Quid manducetis, aut bibatis:* ubi mihi videntur ardui qui, spreto victu, vel vestitu communi, lautiora sibi, vel austeriora præ his cum quibus vitam ducunt, alimenta, (5) vel indumenta requirunt. *Gregorius* Nissenus. (c) Sed dicitur: Aliqui obtinuerunt dominia, honores, & divitias, cum trāsiret: qualiter ergo prohibes nos talia orando querere? Et quidem quod omnia hæc ad divinum consilium pertineant, omnibus patet: hæc tamen à Deo conferuntur perentibus, ut discerentes Deum nos excedere in minoribus petitionibus, elevemur ad altiore affectum; sicut in pueris videmus, qui mox nati maternis adherent uberibus; si vero puberit: parvulus, spernit mammas, quaerit autem monile, aut aliquid fastium, quibus oculis delectatur; postquam autem mens cum corpore creverit, cœcæ cunctis puerilibus desideriis, quaerit à parentibus quæ conveniunt vitæ perfectæ. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Prohibita autem sollicitudine de alimentis, consequenter ne extollantur admonuit, dicens: *Nolite in sublime tolli.* Primo enim hæc ad necessitatem complendam homo quaerit; cum autem his abundaverit, incipit de talibus superbit. Tale est hoc ac si se vulneratus aliquis jaceret, quia habeat multa emplastro in domo, cum hoc illi bonum esset ut vulnera non haberet, & ne uno quidem indigeret emplastro. *Theophylactus* (super *Nolite in sublime tolli*.) Vel elevationem nihil aliud vocat quam vagum mentis motum, alias aliud meditantis, & ex hoc fallentis ad aliud, & sublimia cogitantis. *Basilius.* (d) Et ut intelligas (6) hujusmodi elevationem, memento vanitatis propriæ juventutis; si quando manens solus cogitasti de vita, & promotionibus, discurrens à principatu in principatum, amplexus es divitias, edificasti palatia, amicus bene fecisti, ultus es inimicos. Est autem peccatum talis abstractio: intenta enim circa superflua delectatio à veritate seducit: unde convenienter subdit: *Hæc enim omnia gentes mundi quaerunt, scilicet voluptatem, divitias, & hujusmodi.*

(1) *Al. Sed.* (2) *Al. qui vere mundi istius flores sanctificationis aspirant.* (3) *Al. ad operam, operum.* (4) *Al. omittitur vero.* (5) *Al. de vel indumenta.* (6) *Al. hujus.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Ubi supra. (c) In Orat. domin. serm. 1. (d) In Cat. Græc. PP.

(1) Vel testamentum, ut al. legitur. (2) *Al. nulla.* (3) *Al. intererit.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) *Theophylactus.* (c) In Cat. Græc. PP. (d) *Ibidem.* (e) Ut supra.

magis autem cogitet quæcumque salvant animam, & sublevent ad regnum caelorum. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam, de prohibitione sollicitudinis.) Nihil autem moralius ad faciendam fidem omnia credentibus à Deo posse conferri, quam quod aereus ille spiritus vitale collegium, animæ corporali contubernio foedatum non deficit, nisi cum venerit dies suprema moriendi. Cum igitur anima indumento corporis vestiatur, & vigore animæ corpus auimetur; absurdum est ut victus nobis copiam deserturam putemus qui vivendi jugem substantiam consequamur.

(g) *Cyrillus.* (a) Sicut supra erigendo nos ad spirituales audaciam, per aves infudit, dicens: *Multis vestribus pius estis vos? sic & nunc ex volatilibus firmam, & indubitabilem fiduciam nobis addidit, dicens: Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, scilicet ad acquirendum cibum, quibus non est cellarium, neque horreum; scilicet ad conservandum; & Deus pascit illos; quanto magis vos pius estis? Beda* (cap. 53. in Luc.) Idem, carius vos valetis: quia rationabile animal, sicut homo, sublimis ordinem est in rerum natura, quam irrationabilia, sicque sunt aves. *Ambrosius* (Lib. 7. tit. de prohibe. sollicit. de victu.) Magnum autem quod fide sequamur exemplum: nam volatilibus casti quibus nullum excipitum cunctationis, nullus de mensium fecunditate proventus est, indolentem providentia divina largitur alimoniam. Verum est igitur curiam inopiae nostre avaritiam videntem illi idcirco sine labore pabuli usus exuberat, quo fructus ad eam communem datos, speciales quodam nesciunt vendicare dominum. Nos communia amittimus, dum propria vendicamus: nam nec proprium quicquam ubi perpetuum nihil, nec certa copia ubi incertus eventus. *Chrysostomus* (hom. 22. in Matth.) Cum autem possit Dominus exemplum ab hominibus sumere qui minime terrentur curaverunt, Eliam dico, Moysen, & Joannam, & ceteros hujusmodi, commemoravit volatilia, sequens verus (1) testimonium, quod ad apem transmittit, & formicam, & alia hujusmodi; quibus naturales quodam more inferunt conditor, (b) *Theodoretus* (in Psalm. 146.) Ideo autem omnia mentione alorum volatiliam, corvorum mentionem facit, quia pullos corvorum speciali providentia Deus nutrit: nam corvi parant quidem, non autem nutriunt, sed negligunt pullos suos; quibus miro modo ab aere pabulum quadam aura delatum ad os pervenit, quod hiantes suscipiunt, & sic nutriuntur. Forsan

etiam & talia per synecdochen dicta sunt, toto significato per partem: unde in *Matthæo* Dominus remittit ad volatilia caeli, hic vero specialiter ad corvos, tanquam gulosiores, & rapaciores. *Eusebius* (c) In corvis etiam aliquid plus significat: avibus enim colligentibus legumina promptius est alimentum, vescentibus vero carnibus, sicut corvis, difficilior est ad habendum; nec tamen hujusmodi aves defectum pabuli patiuntur propter providentiam Dei diffusam ubique. Uitur autem ad idem, & tertio syllogismo, dicens: *Quis autem vestrum cogitando potest adire ad staturam suam cubitum unum? Chrysostomus* (hom. 22. in Matth.) Nota, quod animam quidem semel dedit Deus, & eadem perseverat; sed corpus quotidie sumit incrementum. Petras igitur animam quasi non recipientem augmentum, de solo corpore facit mentionem, dâns intelligere quod non augetur per solum alimentum, sed provisione divina, per hoc quod nullus nutrimentum accipiendo aliquid ad suam staturam adire potest: unde concluditur: *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis? Eusebius.* (d) Quasi dicat: Si (a) nullus sua cura corpoream ingenitatus est sibi staturam; sed neque termino temporis vitæ potest aliquis vel brevissimum tempus horæ excogitando adire: cur oportet superflue de necessariis vitæ cogitare? *Beda* (cap. 53. in Luc.) Illi ergo tegendi corporis curam relinquitur cuius videtur cura factum esse ut tanta statura corpus habeatis. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 28.) Cum autem de augenda corporis statura loqueretur, dicit quod minimum est hoc, scilicet Deo corpora operari.

(h) *Chrysostomus* (hom. 23. in Matth.) Sicut superius Dominus de alimentis monebat, ita, & nunc monet de vestitu, dicens: *Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent, ut scilicet sibi faciant indumenta.* Sicut autem supra, cum Dominus dixit: *Non seminant volatilia, non reprobavit sementem, sed superfluum curans; sic cum dixit: Non laborant, neque nent, non opus (3) intererit, sed cogitationem.* *Eusebius.* (e) Si quis autem mortaliū vult decorari pretioso vestitu, videat oculate quod Deus etiam usque ad flores, qui ex terra oriuntur, multiplicem sui sapientiam prepagans, ornât hos diversis coloribus, tenuibus membranis florum, murice, & auro longe meliores tincturas accommodans, adeo quod nec penes aliquem Regem deliciosum, nec etiam ipsam Salomonem, qui apud antiquos tam in

di-

divitiis quam in sapientia, & in deliciis celebravit, tam pretiosum opus fuerit inventum: unde loquitur: *Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.* *Chrysostomus* (hom. 23. in Matth.) Non utitur hic volatiliam exemplo, cygnum commemorans, aut pavonem, sed lilia: vult enim utrinque declarare hyperbolem, scilicet ab infirmitate rerum, quæ tantum sunt sortitæ decorem, & à pretio decoretis, qui concessus est illis: unde postmodum non vocat ea lilia, sed fenem, cum subditur: *Si autem fenem quod in agro est hodie, nec dicit, Cras, non erit; sed subdit: (1) Et cras in cibum mitemur: neque dicit simpliciter, Deus vestit; sed dicit, Deus se vestit; quod multam habet expressionem; & subdit: Quanto magis vos? quod dicit exprimentis pretiositatem, & providentiam humani generis. Denique, cum increpare deceret, uitur, & hic moderantia, non infidelitatis, sed paucitatis fidei arguens, cum subdit, *Festus fidei, ut per hoc magis excitet nos ad dictorum persuasionem; ut non solum non cogitemus de vestibus, sed nec auctorem vestimentorum decorem.* *Cyrillus.* (a) Sufficit enim prudens solius causa necessitatis aptam habere vestitum, necessitatem non excedentem, & ciborum quod satis est. Sufficiunt etiam sanctis quæ sunt in Christo spirituales delicie, & subsequens gloria. *Ambrosius* (Lib. 6. tit. ut supra, ante medium.) Non otiosum autem videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus penes quam hominibus in Salomone præfertur, ut præ claritate coloris Angelorum celestium gloriam putemus expressam, (2) qui vere mundi istius flores sunt, quod eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem sanctificationis aspirant, qui nulla solitudine præpediti, nullo usu laboris exerciti, divinæ in se liberalitatis gratiam, & celestis servant dona natura. Unde bene, & hic vestitus gloria sua Salomon, & alibi cœperunt ostenditur, quod infirmitatem corporeæ naturæ, velut virtute quædam mentis (3) adoperatam, operum gloria vestiebat. Angeli (4) vero, quorum natura divini expertis manet injuriæ corporalis, recte licet maximo viro præferantur. Nec tamen in nobis misericordiam Dei desperare debemus, quibus per resurrectionis gratiam Dominus similem Angelorum speciem pollicetur. *Cyrillus.* (b) Abstomum autem erat discipulos debentes normam, & exemplar conversationis honestæ aliis tradere, in ea incidere*

à quibus descendendum esse oportebat eos consulere. Et ideo Dominus subdit: *Et vos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis.* In hoc etiam Dominus consulit non modicum studio sacrarum prædicationum, monens discipulos sollicitudinem humanam abjicere. *Beda* (super *Nolite querere quid manducetis.*) Notandum tamen est, quod non ait, Nolite querere, aut solliciti esse de cibo, aut potu, aut indumento; sed, *Quid manducetis, aut bibatis:* ubi mihi videntur ardui qui, spreto victu, vel vestitu communi, lautiora sibi, vel austeriora præ his cum quibus vitam ducunt, alimenta, (5) vel indumenta requirunt. *Gregorius* Nissenus. (c) Sed dicitur: *Aliqui obtinuerunt dominia, honores, & divitias, cum trāsiret: qualiter ergo prohibes nos talia orando querere? Et quidem quod omnia hæc ad divinum consilium pertineant, omnibus patet: hæc tamen à Deo conferuntur perentibus, ut discerentes Deum nos excedere in minoribus petitionibus, elevemur ad altiore affectum; sicut in pueris videmus, qui mox nati maternis adherent uberibus; si vero puberit: parvulus, spernit mammas, quærit autem monile, aut aliquid fastium, quibus oculis delectatur; postquam autem mens cum corpore creverit, cœcæ cunctis puerilibus desideriis, quærit à parentibus quæ conveniunt vitæ perfectæ. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Prohibita autem sollicitudine de alimentis, consequenter ne extollantur admonuit, dicens: *Nolite in sublime tolli.* Primo enim hæc ad necessitatem complendam homo querit; cum autem his abundaverit, incipit de talibus superbit. Tale est hoc ac si se vulneratus aliquis jactet, quia habeat multa emplastro in domo, cum hoc illi bonum esset ut vulnera non haberet, & ne uno quidem indigeret emplastro. *Theophylactus* (super *Nolite in sublime tolli.*) Vel elevationem nihil aliud vocat quam vagum mentis motum, alias aliud meditantis, & ex hoc fallentis ad aliud, & sublimia cogitantis. *Basilius.* (d) Et ut intelligas (6) hujusmodi elevationem, memento vanitatis propriæ juventutis; si quando manens solus cogitasti de vita, & promotionibus, discurrens à principatu in principatum, amplexus es divitias, edificasti palatia, amicus bene fecisti, ultus es inimicos. Est autem peccatum talis abstractio: intenta enim circa superflua delectatio à veritate seducit: unde convenienter subdit: *Hæc enim omnia gentes mundi querunt, scilicet voluptatem, divitias, & hujusmodi.**

(1) *Al. Sed.* (2) *Al. qui vere mundi istius flores sanctificationis aspirant.* (3) *Al. ad operam, operum.* (4) *Al. omittitur vero.* (5) *Al. de vel indumenta.* (6) *Al. hujus.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Ubi supra. (c) In Orat. domin. serm. 1. (d) In Cat. Græc. PP.

(1) Vel testamentum, ut al. legitur. (2) *Al. nulla.* (3) *Al. intererit.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) Ubi supra. (b) *Theophylactus.* (c) In Cat. Græc. PP. (d) *Ibidem.* (e) Ut supra.

rudinem. *Theophylactus* (hoc in loco.) Quisquis ergo fidelis fuerit inventus, & prudens, prædicat familie Domini, ut singulis temporibus det tritici mensuram, vel sermonem doctrinæ, quo pascantur animæ, vel operum exemplum, quo vita informetur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 26.) Mensuram autem dicit propter modum capacitatis quorumcumque audientium. *Ishorus*. (a) Additum est etiam *In tempore*, quod beneficium non suo tempore datum redditur casum, & nomen beneficii perdit. Idem panis esurienti quidem appetibilis est, satiato autem non multum. De huius autem ferri dispensatoris præmio subdit, dicens: *Beatus ille servus quem cum venerit dominus, invenit se facientem. Bassius*. (b) Non dicit agentem in casu, sed se facientem: non enim vincere solum conveit, sed etiam certare legitime: hoc autem est sic singula exequi sicut recipimus in mandatis. *Cyrius*. (c) Sic ergo fidelis servus, & prudens, opportuno tempore distribuens prudenter cibaria famulis, hoc est spirituales escas, beatus erit, juxta dictum Salvatoris, in hoc scilicet quod obtinebit adhuc majora, & merebitur præmia familiaribus debita: unde sequitur: *Feri dico vobis, quia supra omnia quæ possidet constituet illum. Bida*. Quanta enim inter bonos auditores, & bonos doctores est meritum distantia, tanta est etiam præmiorum: hoc enim adveniens, cum vigilantes invenerit, faciet discumbere; illos autem cum fideliter prudenterque dispensantes invenerit, super omnia quæ possidet constituet, id est super omnia celestis regni gaudia; non utique ut horum soli dominium teneant, sed ut eorum abundantius ceteris sanctis æterna possessione fruatur. *Theophylactus*. Vel super omnia bona sua constituet eum, non solum super suam familiam, sed etiam terram, quam caelestia ei obediant; quæ huius fuit Jesus Nave, & Elias; alter soli, alter nubibus mandans; & omnes sancti, quasi Dei amici, rebus Dei utuntur. Quisquisque etiam vitam virtute peragit, & servus tuus, id est iram, & concupiscentiam, recte disposuit, exhibens temporibus singulis mensuram frumenti; ita quidem, ut afficiatur in habentes odio Deum, concupiscentiam vero ut necessarii utatur carnis provisione; ordinans eam in Deum talis, inquam constituetur super omnia quæ possidet Dominus, dignus omnia per speculativum intellectum intueri. *Chrysostrichus* (homil. 78. in Matth.)

(1) *Al. divideret.* (2) *Al. amputabitur anima.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Carena notatur sine ullo indice loci, sed colligitur ex *Ishoro* Pelusio Lib. 3. epist. 170. quæ inscribitur Petro, & simile aliquid habet Lib. 4. epist. 145. quæ inscribitur Bonifacio. (b) In Caræna Græc. PP. ex Afceticis. (c) In eadem Caræna, ut supra. (d) In Lib. de Spiritu Sancto cap. 16.

Dominus autem non solum ex honore bonis reservato, sed ex nimis poenæ in malos corrigit auditorem: unde sequitur: *Quod sit dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire. Bida* (cap. 54.) Nota, inter vitia servi mali ascriptum quod tardum domini sui redditum putaverit; non autem inter boni virtutes annumeratum, quod hunc citum speraverit, sed tantum fideliter ministraverit. Nil ergo melius est quam ut patienter sustineamus ignorare quod sciri non potest: sed tantum laboremus ut idonei inveniamur. *Theophylactus* (hoc loco.) Ex eo autem quod non consideratur hora finis, multa peccata eveniunt: nam si cogitarem Dominum venire, & prælio esse terminum vitæ nostræ, minus utique peccarem: unde sequitur: *Et cepit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari. Bida* (cap. 54. super illud, *Moram facit dominus*.) In hoc sermo cunctorum præfatum malorum narratur damnatio, qui neglecto Domini timore, non modo ipsi luxuria vacant, sed etiam subditos injuriis sumulant; quamvis & typice possit intelligi pueros, & ancillas percutere, corda infirmorum pravo exemplo vitare; edere autem, bibere, & inebriari, facinoribus, & sæculi illecebris, quæ hominem dementant, occupari. De ejus autem poenâ subditur: *Veniit dominus servus illius die quæ non sperat, scilicet judicii, vel mortis, & dividet eum. Bassius*. (d) Non quidem (1) dividit corpus, ut hoc quidem exponatur tormentis, illud vero dimittatur: nam fabulosum est hoc, neque justis iudicij, cum deliquerit totum, dimidium parti poenam: nec anima secatur, tota criminosa conscientiam possidens, & cum corpore mala cooperans, sed divisio ejus est perpetua alienatio animæ à spiritu. Nunc enim est non sit gratia Spiritus indignis, videtur tamen utrumque adesse, conversionem eorum expectans ad salutem; tunc vero totaliter (2) amputabitur ab anima, Spiritus ergo sanctus, & hujus est iustus, & primo condemnationis peccatorum, quoniam eum indigne amittent. *Bida* (cap. 54. prope fin.) Vel dividet eum, à fidelium consortio segregando, & eis qui nunquam ad fidem pertinuerant sociando: unde sequitur: *Partemque ejus cum infidelibus ponet: quia quis horum, & domesticorum curam non habebit, fidem negavit, & est infideli deterior, ut ait Apostolus. 1. Timoth. 5. Theophylactus*. Recte etiam infidelis dispensator cum infidelibus

(1) *Al. divideret.* (2) *Al. amputabitur anima.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Carena notatur sine ullo indice loci, sed colligitur ex *Ishoro* Pelusio Lib. 3. epist. 170. quæ inscribitur Petro, & simile aliquid habet Lib. 4. epist. 145. quæ inscribitur Bonifacio. (b) In Caræna Græc. PP. ex Afceticis. (c) In eadem Caræna, ut supra. (d) In Lib. de Spiritu Sancto cap. 16.

bus partem accipiet, quia vera caruit fide.

(m) *Theophylactus* (super *Ille autem servus*.) Hic nobis Dominus majus aliquid, & terribilius ostendit: non enim solum dispensator infidelis accepta privabitur gratia, ut nihil eum juvet ad vitandum supplicia, sed magis fiet ei damnationis causa dignitatis immensitas, unde dicitur: *Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulabit multis. Chrysostrichus* (hom. 27. in Matth.) Non enim similiter in omnibus omnia judicantur, sed major cognitio fit majoris poenæ materia: unde sacerdos eadem peccans cum populo, multo graviora patietur. *Cyrius*. (a) Homo enim peripicax, qui turpioribus suam voluntatem (1) inclinavit, inexcusabile peccatum commisit, quasi propter malitiam recedens à Domini voluntate; sed homo rufficanus rationabilis implorabit veniam vindicantis: unde subditur: *Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Theophylactus* (super *Servus qui cognovit*.) Hic obijciunt aliqui: Merito puniatur qui sciens voluntatem Domini, non proficiat; sed cur puniatur ignorans? Quia cum ipse scire potuisset, noluit; sed pigritans ipse fuit ignorantia suæ causa. *Bassius*. (b) Sed dices: Si hic quidem multa sustinet verbera, hic autem pauca, qualiter dicunt quidam, quod non imponit finem supplicij? Sed sciendum est, quod hoc, quod hic dicitur non (2) numerum poenarum, sed differentiam indicat: potest enim aliquis esse dignus inextinguibili flamma, vel remissiori, vel intensiori, & indeficienti verme, vel mitius torquente, vel fortius. *Theophylactus* (ubi supra.) Ostenditur autem consequenter quare doctoribus, & scientibus intensior poena debeatur, cum dicitur: *Omni autem cui multum datum est, multum queretur ab eo; & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. Datur quidem doctoribus gratia faciendi miracula; sed commendatur eis sermo, & doctrina gratia. Sed in dato quidem non dicit aliquid plus petendum, sed in commendato, sive deposito: nam gratia verbi incremento eget, & à doctore requiritur amplius: non enim docet eum torpere, sed augere verbi talentum. Bida* (cap. 54. in fin.) Vel aliter. Multum sæpe datur etiam quibusdam privatis, quibus etiam cognitio dominicæ voluntatis, & exequendi quæ cognoscunt facultas impenditur; multum autem commendatur

(1) *Al. divideret.* (2) *Al. amputabitur anima.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Carena notatur sine ullo indice loci, sed colligitur ex *Ishoro* Pelusio Lib. 3. epist. 170. quæ inscribitur Petro, & simile aliquid habet Lib. 4. epist. 145. quæ inscribitur Bonifacio. (b) In Caræna Græc. PP. ex Afceticis. (c) In eadem Caræna, ut supra. (d) In Lib. de Spiritu Sancto cap. 16.

illi cui cum sua salute dominici quoque gregis pascendi cura committitur. Major ergo gratia donator, si deliquerit, major vindicta sequitur; mitissima autem omnium poena erit eorum qui præter peccatum quod originaliter traxerunt, nullum insuper addiderunt; & in ceteris qui addiderunt tanto quilibet ibi tolerabiliorum habeat damnationem, quanto hic minorem habuit iniquitatem.

(n) *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de vigilantia servorum.) Dispensatoribus, id est sacerdotibus, præmissa videntur esse proposita, quo sciant sibi gravem in futurum poenam esse subeundam, si familiam Domini gubernare neglexerint. Sed quia exiguus est profectus metu supplicij ab errore revocari, ideo Dominus (3) ad querendam cupiditatem divinitatis inflammat, dicens: *Ignem veni mittere in terram: non utique illum consumptorem bonorum, sed bonæ voluntatis auctorem, qui aurea dominicæ domus vasa meliorat, fenus vero consumit, & stipulam. Cyrius*. (c) Mos est autem sacre Scripturæ ignem quandoque dicere sacros, & divinos sermones: sicut enim qui aurum, & argentum purgare noverant, per ignem consumunt eorum forditiem; sic Salvator per evangelica documenta in virtute Spiritus abstergit intellectum eorum qui credunt in eum. Hoc est igitur ignis salubris, & utilis, quo habitatores terræ, frigidi quodammodo, & extincti propter peccatum, incallescunt ad pietatis vitam. *Chrysostrichus*. (d) Terram enim ad præfens vocat, non eam quam pedibus terimus, sed plasmam manibus ejus, scilicet hominem, cui Dominus ignem ingerit ad consumptionem peccatorum, & innovationem animarum. *Titus*. Est autem intelligendum eum de cælo venisse: non enim, si de terra venisset in terram, diceret: *Ignem veni mittere in terram. Cyrius*. (e) Hujus autem ignis Dominus accelerabat incendium: unde sequitur: *Et quid volo nisi ut accendantur? Credebant enim jam quidam ex Israel, quorum exordium fuerant quidam discipuli; sed ignis semel in Judæa accensus totum orbem occupare debebat, consummata tamen passionis ejus dispensatione: unde sequitur: *Baptismus autem habeo baptizari. Nam ante venerabilem crucem, & ejus resurrectionem à mortuis; in sola Judæa fiebat mentio prædicationis, & miraculorum ipsius; postquam autem principem vitæ insanientes occiderunt, tunc Apostolis præcepit dicens**

(1) *Al. divideret.* (2) *Al. amputabitur anima.*
 Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Carena notatur sine ullo indice loci, sed colligitur ex *Ishoro* Pelusio Lib. 3. epist. 170. quæ inscribitur Petro, & simile aliquid habet Lib. 4. epist. 145. quæ inscribitur Bonifacio. (b) In Caræna Græc. PP. ex Afceticis. (c) In eadem Caræna, ut supra. (d) In Lib. de Spiritu Sancto cap. 16.

modi. *Gregorius Nilensis.* (a) Adhibere enim sollicitudinem rebus apparentibus proprium est eorum qui nullam supponunt spem futuri seculi, neque merum iudicium. *Basilus.* (b) Sed de necessariis viæ subdit: *Pater autem vester scit quoniam his indigetis.* *Chrysostomus* (homil. 23. *Matth.*) Non dixit, Deus, sed Pater, ut ipsos ad maiorem promoveret fiduciam: quis enim est pater qui paratur necessaria filiis non ministrare? Sed & aliud adjicit. Non enim poteris dicere, quod pater quidem est, ignorat tamen his non indigere: nam qui naturam creavit, ejus indigentiam novit. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Ostendit autem consequenter hoc ad patrem, nec in reliquum fidelibus gratiam defuturam, si modo qui divina desiderant, terrena non quarant. Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militat pro regno. Novit Rex quemadmodum familia sua pascat, aliat, & vestat: unde sequitur: *Verumtamen querite primum regnum Dei; & hæc omnia adjicientur vobis.* *Chrysostomus.* (c) Non modo regnum, sed etiam opes Christus pollicetur cum eo. Si enim nos à curis eorum eripimus qui presentiterentibus suis nostrorum diligenter habent, multo magis Deus. *Beda* (cap. 53. in fin.) Indicat enim aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur: quia nobis in intentione æternitatis, in actu vero temporalis esse debet.

(1) *Glossa.* (a) Postquam Dominus temporalium curam à cordibus discipulorum removit, hic excludit ab eis timorem, ex quo superflua cura procedit, dicens: *Nolite timere pusillus grex.* *Theophylactus.* Pusillum gregem Dominus vocat volentes discipulos ejus fieri: vel quia in hoc sæculo sancti parvi videntur causa voluntarie paupertatis; vel quia superantur à multitudine Angelorum, qui incomparabiliter præcellunt quæ nostra sunt. *Beda.* Pusillum etiam Dominus gregem electorum nominat, vel ad comparationem majoris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis devotionem. *Cyrillus* (e) Quare autem timere non debent, ostendit subdens: *Quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum;* quasi dicat: Eum qui tam pretiosa largitur, qualiter pigebit erga vos clementiam exercere? Quamvis enim hic grex parvus sit & natura, & numero, & gloria: bonitas tamen Patris concessit & huic pusillo gregi cælestium spirituum sortem, scilicet regnum cælorum. Er-

(1) *Al.* sensibiles terrenas opes sursum concedere.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ut supra. (c) In Catena Græcorum PP. (d) Non est in Glossa quæ nunc extrat. (e) In Catena Græcorum PP. (f) In eadem Catena ex hom. 25. in Acta. (g) Orat. 16. de pauperum amore, versus finem. (h) In præd. Catena ex homil. in Matth. (i) Ibid. ex Aleceticis, idest regalis brevioribus ad interrog. 92. (k) Ubi sup. (l) In Catena Græcorum PP.

go ut possideatis regnum cælorum; opes terrenas contemnite: unde subditur: *Vendite quæ possidatis, & date elemosynam.* *Beda.* (cap. 58.) Quasi dicat: Nolite timere, ne propter regnum Dei militantibus hujus vitæ necessaria desint; quin etiam possessa propter elemosynam vendite: quod tunc digne fit quando quis semel pro Domino suo omnibus spretis, nihilominus post hoc labore manuum operatur, unde & victum transigere, & elemosynam dare queat.

Chrysostomus. (f) (hom. 26. in Matth.) Non est enim peccatum quod elemosyna nequeat abolere: antidotum est cuiuslibet convenientis vulneri: sed & elemosyna non solum in pecuniis fit, sed & in rebus, dum aliquis alium protegit, dum medicus medetur, dum sapiens consulit. *Gregorius Nazianz.* (g) Vereor autem ne putes pietatis tibi necessitatem non esse, sed arbitrium. Opinabar, & ipse hoc: sed qua terrent me hædi ad sinistram statui, non quia rapuerunt, sed quia Christum in egentibus non placuerunt. *Chrysostomus.* (h) Nam sine elemosyna impossibile est regnum videre. Sicut enim fons, si aquas in se continuerit, vitiat; sic & divites, cum omnia penes se teneant. *Basilus.* (i) Sed queret aliquis: Quid considerantem oportet vendere quæ possidentur? Numquid tanquam eis naturaliter noxiis, vel propter tentationem accedentem animabus ab eis? Ad hoc dicendum est, primo quidem quod singula eorum quæ sunt, si per se ipsum malum existerent, non esset creatura Dei; omnis enim creatura Dei bona; consequenter autem: quia mandatum dominicum non docuit abjicere tanquam mala quæ possidentur, sed dispentare, dicens: *Et date elemosynam.* *Cyrillus.* (k) Molestum autem forte est hoc mandatum divitibus; sanam tamen mentem habentibus non est inutile: thesaurizant enim sibi regnum cælestis: unde sequitur: *Facite vobis sacculos qui non veterascunt.* *Beda* (cap. 54. in Luc.) Elemosynas videlicet operando, quantum merces in æternum maneat: ubi non hoc præceptum esse putandum est, ut nil pecuniæ reservetur à sanctis vel suis, vel pauperum usus; cum & ipse Dominus, cui Angeli ministrabant, loculos habuisse legatur, à fidelibus oblata conservans; sed ne Deo propter ista serviat, & ob inopie timorem justitia deseratur. *Gregorius Nilensis.* (l) Præcipit autem (1) sensibiles, & terrenas opes sursum condere, quo

vit-

virtus corruptiva non attingit: unde subditur: *Thesaurum non desiccatem in caelis, quo sur non appropriat, neque tinea corrumpit.* *Theophylactus* (super Ubi tinea demolitur.) Quasi dicat: Hæc tinea demolitur, non autem in caelis. Deinde quia tinea quædam non demolitur, addidit de fure: aurum enim non demolitur tinea, sed fur tollit. *Beda* (super illud, *Thesaurum non desiccatem*.) Sive igitur hoc simpliciter accipiendum est, quod pecunia servata deficiat, data autem proximo, perennem fructum conferat in caelis; seu ita quod thesaurus boni operis si commodi terrestrius occasione condatur, facile corruptus inereat; ut si caelesti solum intentione congeratur, non exterius hominum favore, quasi à fure qui deforis rapit, non intus inani gloria, quasi à tinea que interius scindit, valeat maculari. *Glossa.* Vel fures sunt hæretici, & demones, qui ad hoc intenti sunt ut spiritualibus nos spolient. Tinea, quæ vestes latenter rodit, invidia est, quæ studium bonum lacerat, & compactionem unitatis dissipat. *Theophylactus.* Porro, quia non omnia furto tolluntur, addit potentiam rationem, & nullam prius patientem instantiam, dicens: *Ubi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit;* quasi dicat: Esto quod nec tinea demolitur, nec fur tollit; hoc ipsum quod est habere cor affixum thesauro sepulto, & divinum opus, scilicet animam, terræ immergere, (1) quanto est dignum supplicio? *Eusebius.* (a) Nam quilibet homo naturaliter dependet ab eo erga quod studet; illuc totum animum applicat ubi totum commodum possidere putavit. Unde si quis in rebus presentis vitæ habeat totam mentem, & intentionem, quam cor nominavit, in terrenis versatur; si vero mentem applicaverit ad caelestia, ibi mentem habitare videatur solo corpore cum hominibus conversari, animo vero jam sit aggressus mansiones caelestes. *Beda* (cap. 54. super Ubi est thesaurus tuus.) Hoc autem non solum de pecunia, sed de cunctis passionibus sentiendum est: luxuriosæ epulæ sunt thesauri, lascivi ludicra, amatoris libido.

(k) *Theophylactus* (super *Sint lumbi vestri præcincti*.) Postquam solum discipulum modestum statuit Dominus, spolians eum qualibet vitæ cura, & elevatione, jam nunc ad ministrandum inducit, dicens: *Sint lumbi vestri præcincti,* idest semper proclives (2) ad exequenda opera Domini vestri: & lucernæ ardentes; idest, non ducatis vitam in tenebris, sed addit vobis lux rationis, ostendens vobis agenda, & fugienda: est

S. Thom. Op. T. III. l. 1. c. 1. q. 1. d. 3.

(1) *Al.* quantum. (2) *Al.* ad exequendum quædam opera. (3) *Al.* Et lucernæ ardentes in manibus vestris: lucernas quippe ardentes in manibus tenemus, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibid. (d) Ubi sup.

eam hic mundus nox. Cincti vero lumbos sunt qui præcincti exequantur: nam talis est ministrantium habitus, quibus oportet adesse & lucernas ardentes, idest discretionis donum, ut valeat dignoscere practicum non solum quid oportet agere, sed & quomodo: alioquin in præceptum superbiae homines ruunt. Notandum autem, quod primo jubet lumbos præcingi, secundo lucernas ardere: nam primo quidem est operatio, deinde speculatio, quæ est illustratio mentis. Ideo studemus exercere virtutes, ut duas lucernas habeamus ardentes, scilicet conceptum mentis jugiter in anima emicantem, quod nos illustratur, & doctrinam, quæ ceteros illuminamus. *Maximus.* (b) Vel lucernas accensas docet habere per orationem, & contemplationem, & spirituales dilectionem. *Cyrillus.* (c) Vel subcingi significat agilitatem, & promptitudinem ad sustinenda mala intuitu divini amoris; lucernæ autem accensio significat, ut non patiamur aliquos in tenebris ignorantie vivere. *Gregorius* (in hom. 13. in Evang.) Vel aliter. Lumbos præcingimus cum carnis luxuria per continentiam coarctamus: virtus enim luxuria strumbis est, sceminis in umbilico. A principali igitur sexu lumborum nomine luxuria designatur. Sed quia minus est mala non agere, nisi etiam quilibet studet bonis operibus insudare, addit, (3) *Et lucernæ ardentes,* quas in manibus tenemus, cum per bona opera, proximis nostris lucis exempla monstramus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 25.) Vel docet & lumbos præcingere propter continentiam ab amore rerum facularium, & lucernas ardentes habere, ut hoc ipsum vero sine, & recta intentione fiat. *Gregorius* (in homil. 13. in Evang.) Sed si utrumque horum agitur, restat ut quisquis ille est totam spem suam in redemptionis sui adveniu constituat: unde subditur: *Et vos similes hominibus expectantibus dominum sunt quando revertatur à nuptiis.* Ad nuptias quippe Dominus abiit, quia ascendens in caelum, supernam sibi multitudinem Angelorum novus homo copularit. *Theophylactus* (hoc loco.) Quotidie etiam in caelis desponsat sanctorum animas, quas ei Paulus, vel alius similis offert virginem castam. Rediit autem à nuptiis celebratis in caelis, forsitan quidem universaliter in consummatione totius mundi, quando veniet de celo in gloria Patris; forsitan etiam singulari horis astans inopinante particulari uniuscujusque consummationis. *Cyrillus.* (d) Considera etiam, quod à nuptiis quasi à solemnitate venit, in qua semper existit

D 3

di-

Matth. 28. „Euntes, docete omnes gentes.“ Gregorius super Ezechielem (hom. 12.) Vel aliter. Ignis in terram mittitur cum per ardorem Sancti Spiritus afflata terrena mens à carnalibus suis desideris crematur; succensa autem spirituali amore, malum quod fecit plangit; & sic terra ardet quando accusante se conscientia, cor peccatoris in dolore penitentia crematur. *Beda* (cap. 54. in Lucam.) Addit autem, *Baptismo habeo baptizari*; id est, sanguinis proprii tinctio- ne prius habeo perfundi; & sic corda credentium (1) Spiritus igne inflammaré. *Ambrosius* (de negligentia servorum.) Tanta autem est Domini dignatio ut infundendæ nobis devotionis, & consummandæ perfectionis in nobis, & marurandæ pro nobis passionis studium sibi inesse testetur; unde sequitur: *Et quomodo coarctor dum perficiatur?* (2) Quidam codices habent, *Et coangor*, id est contoritur; cum enim in se nihil (2) habuerit quod doleat, nostris tamen angebatur ærumnis, & tempore mortis maestitiam præten- debat, quam non ex metu mortis suæ, sed ex mora nostræ redemptionis assumpserat. Qui enim usque ad perfectionem angitur, de perfectione securus est: quia eum conditio corporalis affectus, non formido mortis offendit: nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire quæ corporis sunt, ut esuriret, sitiret, angeretur, & contumesceret. Divinitas autem per hos affectus necit commutari. Simul etiam ostendit quod in certamine passionis mors corporis, absolutio anxietudinis, non (3) cocærvativa sit doloris. *Beda* (cap. 55. in Luc.) Quomodo autem post baptisimam suæ passionis, post ignis spiritualis adventum terra fit aridua, declarat subdens: *Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem.* Cyrillus. (b) Quid dicis Domine? Non venisti pacem daturus qui factus es nobis pax, pacificans per crucem celestia, & terrestria, qui dixisti Joann. 14. „Pacem meam do vobis?“ Sed manifestum est quod utilis quidem est pax, quandoque autem damnoisa, & separans ab amore divino, per quam scilicet consentiarum his qui à Deo dissident: & ob hoc fœdera terrena docuit vitare fideles; unde sequitur: *Erunt enim quinque ex hoc in domo una divisi; tres in duos: & duo in tres dividuntur, pater in filium.* *Ambrosius.* Cum sex personarum videatur facta subjectio, patris, & filii, matris, & filia, socrus, & natus, quinque tamen sunt, quia ca-

(1) *Al. omittitur Spiritus, & inflammati legitur pro inflammaré.* (2) *Al. habet.* (3) *P. Nicolai legit concertativa.* (4) *Al. converterent.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Beda.* Eius nomine prætermisso editiones aliæ Ambrosio hanc appendicem tribuebant; at potius de illo Beda intelligit quod sic habeat ejus codex: legit enim, *Quomodo angor*, & ad tristitiam Christi applicat propter dilaram ejus mortem. (b) Ubi supra. (c) In Catena Græcorum ubi supra.

bus vitii, individua consensio, nulla videbatur esse divisio; ubi vero Christus ignem, quo delicta cordis exureret; vel gladium, quo secreta penetrantur, misit in terras; tunc caro, atque anima regenerationis innovata mysteriis, copulam posteritatis eliminat, ut dividantur parentes in filios, dum intemperans motus intemperantiam abdicat, & anima declinat consortium culpæ. Filii quoque in parentes dividuntur, dum renovati homines vitia vetusta declinant, voluptasque adolescentior seriose domus refugit disciplinam. *Beda* (cap. 55. circa medium.) Vel aliter. Per tres significantur qui fidem Trinitatis habent; per duo infideles, qui à fidei unitate dissentiant. Pater autem diabolus est, cujus filii imitando erant; sed postquam venit ignis ille celestis, nos ab invicem separavit, & ostendit alterum patrem, qui est in caelis. Mater synagoga, filia est Ecclesia primitiva, quæ & eandem, de qua genus dicit, synagogam fidei perfectricem sustinuit, & ipsa eidem synagogæ fidei veritate contraxit. Socrus synagoga, natus Ecclesia de genibus: Quia sponsus Ecclesie Christus filius est synagogæ secundum carnem. Synagoga ergo in natum, & in filiam est divisa, quæ credentes de utroque populo persequitur; sed & illæ in locum, & in matrem sunt divise, quia (1) nolunt carnalem circumcissionem suscipere.

(b) *Theophylactus* (super Cum videritis nubem orientem.) Cum de prædicatione disceptasset, & eam nominasset gladium, poterant audientes turbari, nescientes quid diceret; & ideo Dominus subdit, quod sicut aereas dispositiones per quædam signa cognoscunt, sic debent ejus adventum cognoscere; & hoc est quod dicit: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbis venit, & ita fit; & cum austrum flantem, dicitis, quia auster ventus, & ita fit;* quasi dicat: Verba mea, & opera mea me indicant contrarium vobis: potestis igitur conjectare quia non veni pacem dare, sed imbrem, & turbidinem. Ego enim sum nubes, & venio ab occasu, id est ab humana natura pridem multa induta peccatorum caliginis: veni etiam ponere ignem, id est æstum incharitate: sum enim auster ventus calidus, & oppositus boreali frigiditati. *Beda* (super Hypocrite, faciem cali noctis.) Vel qui ex elementorum immutatione statim auratum, quia voluerunt, facillime prænoscere potuerunt, possent etiam si vellent tempus adventus Domini ex dictis intelligere Prophetarum. *Cyrillus*. (a) Prophetæ enim multifarie prænuñtiaverunt Christi mysterium. (2) Decebat ergo, si prudentes essent, ad

futura prospectam intendere; nec ignorare futuras tempestates post vitam præteritam valent: erit enim ventus, & pluvia, & supplicium futurum per ignem; & hoc significatur cum dicitur: *Nimbis venit.* Decebat etiam salutaris tempus non ignorare, scilicet adventum Salvatoris, per quem perfecta pietas intravit mundum; & hoc significatur, cum dicitur: *Dicitis, quia auster erit.* Unde in eorum reprehensionem subditur: *Hypocrite, faciem cali, & terra noctis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? Basilus* (hom. 6. in Hexameron.) Est autem notandum, quod necessarie sunt humanæ vitæ siderum conjecturæ, dummodo quæ ultra mensuram non perquirat eorum iudicia. Est enim nonnulla de pluvius futuris percipere: plura quoque de æstibus, & impetu ventorum, vel particularibus, vel universalibus, vel violentis, vel levibus. Quanta vero commoditas ex eorum conjectura vitæ præfetur, quis nescit? Intere est enim nature prognosticari procellarum pericula, viatorum mutationem aeris, colono fructuum copiam. *Beda* (cap. 55.) Sed ne aliqui de turba se prophetica lectionis ignaros, temporum cursus (3) probare non posse causarentur, vigilantè adjungit: *Quid autem & a vobis ipsis non iudicatis quod justum est?* ostendens eos, esse literas nesciant, naturali tamen ingenio posse discernere, eum qui opera fecit quæ nullus alius fecisset, supra hominem, & Deum esse: unde post hujus sæculi injustitias, justum Creatoris iudicium esse venturum. *Origenes* (hom. 35. in Luc.) Nisi autem esset nobis natura institutum quod justum est iudicare, numquam Salyator hoc diceret.

(p) *Theophylactus* (super Cum vadis.) Postquam ostendit Dominus laudabilem discordiam, ex hinc docet laudabilem pacem, cum dicit: *Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo;* quasi dicat: Cum trahit te adversarius ad iudicium, da operam, id est omnibus modis excogetis, ut absolvaris ab illo. Vel *da operam;* id est, etsi nihil habeas, mutuum accipe, ut absolvaris ab illo, ne te coram iudice conveniat: unde sequitur: *Ne forte trahat te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* *Cyrillus* (b) In quo angustias patieris donec etiam novissimum affem (4) exigent; & hoc est quod subdit: *Dico tibi, non exibis inde, donec etiam novissimum minutum reddas.* *Chrysostronus* (hom. 26. in Matth.) Videtur mihi de præsentibus iudicibus dicere, & de itinere ad præsens iudicium, & de carcere hujus mundi: per hæc enim quæ apparent, & in promptu sunt, irrationabiles homines se cor-

(1) *Al. volunt.* (2) *Al. Dicebat.* (3) *Al. nos probare.* (4) *Nicolai habet reddas.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Ubi supra.

rigere consueverunt: frequenter enim non solum ex futuris bonis, vel malis commonet, sed etiam ex presentibus propter grossiores auditores. *Ambrusius* (Lib. 7. cap. de liberatione ab adversario in via.) Vel adversarius noster diabolus est, qui scribit illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes quos habuit in errore confortes: adversarius etiam nobis est omnis vitiorum usus: denique adversaria est nobis mala conscientia, quae nos & hic afficit, & in futurum accusabit, & proder. Demum igitur operam ut dum in hoc sumus vitae curriculo constituti, tanquam a malo adversario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum sumus cum adversario ad magistratum, in via nostrum condemnent errorem. Quis autem est magistratus nisi penes quem omnis potestas est? Hic autem magistratus tradit reum iudici, ei scilicet cui vivorum, & mortuorum tribuit potestatem, scilicet Jesu Christo, per quem oculos redarguntur, & improbi operis poena mandatur. Ipse exactori tradit, & in carcerem mittit: dicit enim Matth. 22. „Tollite, & mitte illum in tenebras exteriores.“ Et exactores suos monstrat esse Angelos, de quibus dicit ibid. 13. „Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.“ Sed subditur: *Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.* Si enim qui pecuniam solvunt, non prius evacuant fenoris nomen quam totius sortis usque ad minimum quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione caritatis, actuque reliquorum, vel satisfactione quacumque peccati poena dissolvitur. *Origenes* (hom. 35. ut supra.) Vel aliter. Quatuor personas hic ponit, adversarii, principis, exactoris, & iudicis; apud Matthaeum vero persona praetermissa est principis, & pro exactore minister insertus. Discrepant etiam, quod ille quadrantem, iste minutum posuit; uterque autem dixit novissimum. Cunctis autem hominibus duos Angelos adesse legimus, malum qui adversa exortatur, bonum qui optima persuadet. Ille autem adversarius noster, quotiescumque peccamus, exultat, sciens quoniam habet potestatem apud principem saeculi huius, qui se miserat, exultandi, & glorianti. (1) In Graeco autem cum articulo *tu*, qui singularitatis significator est, adversarium posuit, ut ostenderet singulis hominibus

singulos adversarios esse, qui ubique eos sequantur; principem vero sine articulo posuit, ne certum videretur ostendere, sed unum de pluribus: non enim unusquisque nostrum habet propriam principem, sed suam genti communem. Da ergo operam ut libereris ab adversario tuo, sive a principe, ad quem te adversarius trahit, habendo sapientiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam. Si autem dederis operam, esto in eo qui dicit Joann. 14. „Ego sum via:“ alioquin trahet te adversarius ad iudicem. Dicit autem, *Trahit*, ut ostendat nolentes ad condemnationem compelli. Iudicem autem alium nescio nisi Dominum nostrum Jesum Christum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominantur exactores, si debuerimus aliquid; si omnibus universa reddidero, nemo exactor est, & intrepida mente respondeo: Nihil tibi debeo. Quod si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur exire, nisi debitum omne persolvero: non enim habet exactor potestatem ut mihi saltem quadrantem concedat. Qui donavit debitori quingentos denarios, & alii quinquaginta, dominus erat: iste qui exactor est, dominus non est; sed a domino ad exigenda debita praepositus. Novissimum autem minutum dicit gracile, & tenue: peccata enim nostra aut pinguis sunt, aut tenuia. Beatus igitur est qui non peccat. Secundo autem si tenue peccatum habeat, inter ipsa quoque tenuia diversitas est: alioquin non diceret: *Donec novissimum redderet minutum.* Si enim parum debet, non egredietur nisi solvat minimum quadrantem; qui autem magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum saecula numerabuntur. *Beda* (cap. 55. par. 4. fin.) Vel aliter. Adversarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris carnalibus desideriis in presenti vita, a quo liberatur qui praecipit eius subditur; alioquin tradetur iudici, quia sermone Domini contempto, peccator reus tenebitur in examine iudicis; quem iudex exactori tradet, id est maligno spiritui, ad ultionem: qui mittetur in carcerem, id est in infernum; ubi quia semper solvere poenas patiendi, sed nunquam persolvendo, veniam consequi non poterit, nunquam exinde exhibit; sed cum terribilissimo serpente diabolo perpetuas poenas luet.

CA.

(1) Quatuor quorum saepe meminimus exempla sic habent. Cum articulo autem in Graeco cum posuit, sicut pluribus unum monstraret, quia unusquisque sub suae gentis est princeps. Da ergo operam, &c.

CAPUT XIII.

(a) **A**derant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis: Patris quod hi Galilaei praeter omnes Galilaei peccatores fuerint, quia talia patris sunt? Non, dico vobis: sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decem & octo, supra quos caecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitores fuerint, praeter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis; sed si poenitentiam non egeritis; omnes similiter peribitis.

(b) Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem sci habebat plantatam in vinea sua, & venit quaerens fructum in illa, & non invenit. Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno usque dum fodiam circa illam, & mittam stercorea. Et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam.

(c) Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere: quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbatis curasset Jesus, dicebat turbam: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati. Respondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocrite, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a praesepe, & ducit ad aquam? Haec autem filiam Abrahae, quam alligavit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? Et cum haec diceret, erubescerunt omnes adversarii eius; & omnis populus gaudebat in universis quae gloriose fiebant ab eo.

(d) Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile assimilabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum; & crevit, & factum est in arborem magnam; & volucres caeli requieverunt in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile assimilabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentarentur totum.

(e) Et ibat per civitates, & castella docens, & iter faciens in Hierusalem. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerent intrare, & non poterunt. Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium; incipientis foris stare, & pulsare ad ostium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Tunc incipientis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes operarii iniquitatis. Ibi erit stritus, & stridor dentium, cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei. Et ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.

(f) In ipsa die accesserunt quidam phariseorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicit vulpi illi: Ecce eficio daemonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Veritatem oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non capit Propheta perire extra Hierusalem. Hierusalem, Hierusalem, quae occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub poenis & nolisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dixeris: Benedictus qui venit in nomine Domini.

rigere consueverunt: frequenter enim non solum ex futuris bonis, vel malis commonet, sed etiam ex presentibus propter grossiores auditores. *Ambrusius* (Lib. 7. cap. de liberatione ab adversario in via.) Vel adversarius noster diabolus est, qui scribit illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes quos habuit in errore confortes: adversarius etiam nobis est omnis vitiorum usus: denique adversaria est nobis mala conscientia, quae nos & hic afficit, & in futurum accusabit, & proder. Demum igitur operam ut dum in hoc sumus vitae curriculo constituti, tanquam a malo adversario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum sumus cum adversario ad magistratum, in via nostrum condemnent errorem. Quis autem est magistratus nisi penes quem omnis potestas est? Hic autem magistratus tradit reum iudici, ei scilicet cui vivorum, & mortuorum tribuit potestatem, scilicet Jesu Christo, per quem oculos redarguntur, & improbi operis poena mandatur. Ipse exactori tradit, & in carcerem mittit: dicit enim Matth. 22. „Tollite, & mitte illi in tenebras exteriores.“ Et exactores suos monstrat esse Angelos, de quibus dicit ibid. 13. „Exibunt Angeli, & separabunt malos, de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.“ Sed subditur: *Dico tibi, non exies inde donec etiam novissimum minutum reddas.* Si enim qui pecuniam solvunt, non prius evacuant fenoris nomen quam totius sortis usque ad minimum quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione caritatis, actuque reliquorum, vel satisfactione quacumque peccati poena dissolvitur. *Origenes* (hom. 35. ut supra.) Vel aliter. Quatuor personas hic ponit, adversarii, principis, exactoris, & iudicis; apud Matthaeum vero persona praetermissa est principis, & pro exactore minister insertus. Discrepant etiam, quod ille quadrantem, iste minutum posuit; uterque autem dixit novissimum. Cunctis autem hominibus duos Angelos adesse legimus, malum qui adversa exortatur, bonum qui optima persuadet. Ille autem adversarius noster, quotiescumque peccamus, exultat, sciens quoniam habet potestatem apud principem saeculi huius, qui se miserat, exultandi, & glorianti. (1) In Graeco autem cum articulo *tu*, qui singularitatis significator est, adversarium posuit, ut ostenderet singulis hominibus

singulos adversarios esse, qui ubique eos sequantur; principem vero sine articulo posuit, ne certum videretur ostendere, sed unum de pluribus: non enim unusquisque nostrum habet propriam principem, sed suam genti communem. Da ergo operam ut libereris ab adversario tuo, sive a principe, ad quem te adversarius trahit, habendo sapientiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam. Si autem dederis operam, esto in eo qui dicit Joann. 14. „Ego sum via:“ alioquin trahet te adversarius ad iudicem. Dicit autem, *Trahit*, ut ostendat nolentes ad condemnationem compelli. Iudicem autem alium nescio nisi Dominum nostrum Jesum Christum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominantur exactores, si debuerimus aliquid; si omnibus universa reddidero, nemo exactor est, & intrepida mente respondeo: Nihil tibi debeo. Quod si debitor fuero, mittet me exactor in carcerem, nec patietur exire, nisi debitum omne persolvero: non enim habet exactor potestatem ut mihi saltem quadrantem concedat. Qui donavit debitori quingentos denarios, & alii quinquaginta, dominus erat: iste qui exactor est, dominus non est; sed a domino ad exigenda debita praepositus. Novissimum autem minutum dicit gracile, & tenue: peccata enim nostra aut pinguis sunt, aut tenuia. Beatus igitur est qui non peccat. Secundo autem si tenue peccatum habeat, inter ipsa quoque tenuia diversitas est: alioquin non diceret: *Donec novissimum redderet minutum.* Si enim parum debet, non egredietur nisi solvat minimum quadrantem; qui autem magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum saecula numerabuntur. *Beda* (cap. 55. par. 4. fin.) Vel aliter. Adversarius noster in via est sermo Dei contrarius nostris carnalibus desideriis in presenti vita, a quo liberatur qui praecipit eius subditur; alioquin tradetur iudici, quia sermone Domini contempto, peccator reus tenebitur in examine iudicis; quem iudex exactori tradet, id est maligno spiritui, ad ultionem: qui mittetur in carcerem, id est in infernum; ubi quia semper solvere poenas patiendi, sed nunquam persolvendo, veniam consequi non poterit, nunquam exinde exhibit; sed cum terribilissimo serpente diabolo perpetuas poenas luet.

CA.

(1) Quatuor quorum saepe meminimus exempla sic habent. Cum articulo autem in Graeco cum posuit, sicut pluribus unum monstraret, quia unusquisque sub suae gentis est princeps. Da ergo operam, &c.

CAPUT XIII.

(a) **A**derant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis: Patris quod hi Galilaei praeter omnes Galilaei peccatores fuerint, quia talia patris sunt? Non, dico vobis: sed nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Sicut illi decem & octo, supra quos caecidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitores fuerint, praeter omnes homines habitantes in Hierusalem? Non, dico vobis; sed si poenitentiam non egeritis; omnes similiter peribitis.

(b) Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem sci habeat quidam plantatam in vinea sua, & venit quaerens fructum in illa, & non invenit. Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Succide ergo illam: ut quid etiam terram occupat? At ille respondens dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno usque dum fodiam circa illam, & mittam stercorea. Et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam.

(c) Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere: quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum. Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbatis curasset Jesus, dicebat turbam: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his ergo venite, & curamini, & non in die sabbati. Respondit autem ad illam Dominus, & dixit: Hypocrite, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a praesepe, & ducit ad aquam? Haec autem filiam Abrahae, quam alligavit satanas ecce decem & octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? Et cum haec diceret, erubescerunt omnes adversarii eius; & omnis populus gaudebat in universis quae gloriose fiebant ab eo.

(d) Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile assimilabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum; & crevit, & factum est in arborem magnam; & volucres caeli requieverunt in ramis eius. Et iterum dixit: Cui simile assimilabo regnum Dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentarentur totum.

(e) Et ibat per civitates, & castella docens, & iter faciens in Hierusalem. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerent intrare, & non poterunt. Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium; incipientis foris stare, & pulsare ad ostium, dicentes: Domine, aperi nobis. Et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Tunc incipientis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes operarii iniquitatis. Ibi erit stritus, & stridor dentium, cum videritis Abraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei. Et ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.

(f) In ipsa die accesserunt quidam pharisaeorum dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicit vulpi illi: Ecce eficio daemonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Veritatem oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non capit Propheta perire extra Hierusalem. Hierusalem, Hierusalem, quae occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub poenis & nolisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dixeris: Benedictus qui venit in nomine Domini.

turi est, quod unusquisque perfunctus lege, & gratia, per misericordiam Dei corporeae fragilitatis molestiis exeat. Cur autem aliud animal indicavit nisi ut ostenderet futurum ut Iudaicus, & Gentilis populus, sicut corporis, aestusque mundi huius, dominici fontis ubertate deponat; & sic per vocationem duorum populorum Ecclesiam salvam futuram? *Beda* (cap. 54. in Lucam.) Filia autem Abrahae est anima quaecumque fidelis, vel Ecclesia de utroque populo ad fidei unitatem collecta. Idem ergo mystice est bovem, vel asinum solum ad praesepio porum duci, quod est filiam Abrahae a vinculo nostrae inclinationis erigi.

(d) *Glossa.* (a) Erubescens adversariis, & populo gaudente de his quae gloriose fiebant à Christo, proctum Evangelii consequenter sub quibusdam similitudinibus manifestat: unde dicitur: *Dicitur ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile estimabo illud? Simile est grano sinapis.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de comparatione regni caelorum ad fermentum.) Alio loco granum sinapis legitur, (1) ubi confertur. Ergo si regnum caelorum sicut granum sinapis est, & fides sicut granum sinapis, fides est utique regnum caelorum, quod intra nos est. Granum quidem sinapis res est viliis, & simplex; si tibi crepescit, vim suam fundit: & fides simplex primo videtur; sed si atteratur adversis, gratiam suae virtutis effundit. Grana sinapis martyres sunt. Habebant odorem fidei, sed laterebat: venit persecutio, contriti sunt gladio, per totius mundi terminos grana sui sparsere martyrii. Ipse etiam Dominus granum est sinapis: tibi voluit, ut diceremus: „Christi bonus, odor sumus:“ 2. Corinth. 2. seminari voluit velut granum sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum: in hortu enim Christus capus, & sepultus est, ubi etiam resurrexit, & factus est arbor: unde sequitur: *Et factum est in arborem magnam.* Dominus enim noster granum est cum sepelitur in terra, arbor cum elevatur in caelum. Est etiam arbor mundum obumbrans: unde sequitur: *Et requieverunt volucres caeli in ramis eius.* (2) Idem porcellarum caelorum, & quicumque spiritualibus factis evolare meruerunt. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, in quorum sinus per quosdam dispensationum recessus, qui eramus longe, assumptis virtutum remigiis advolamus. Ergo femina in hortu tuo Christus. Hortus utique locus est plenus forum, in quo gratiam tui operis effloreat, & multiplex odor variae virtutis exhalet. Ibi ergo Christus ubi fructus est fe-

(1) *Legit Nicolaus ex Ambrosio, ubi fidei confertur.* (2) *Al. omittitur idem.* (3) *Al. ex patribus.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Aequivalenter, non expresse.

minis. *Cyillus.* Vel aliter. Regnum Dei est Evangelium, per quod acquirimus posse regnare cum Christo. Sicut igitur sinapis semen superatur quidem quantitate à feminibus oleorum, crescit autem adeo ut plurimum fiat umbraculum avium; sic & Salvatoris doctrina penes paucos erat in principio, sed postea recepit augmentum. *Beda* (cap. 56. in Luc. par. à princ.) Homo autem Christus est, hortus est Ecclesia, ejus discipulis colenda; qui bene dicitur granum accepisse, quia dona quae nobis cum Patre tribuit ex divinitate, nobiliter accipit ex humanitate. Crevit autem Evangelii praedicatione cunctum disseminata per orbem; crescit & in mente cuiusque credentis, quia nemo tepente fit perfectus. Crescendo autem non heritarum, quae velociter arescunt, sed arborum instar exurgit. Rami huius arboris dogmatum sunt diversitates, in quibus anima castae virtutum penitus ad superna tendentes nesciant, & requiescunt. *Theophylactus* (loc loco.) Vel homo quilibet granum sinapis, idest evangelicum fermentum, accipiens, & in hortu animae suae ferens, arborem magnam facit, ut & ramos producat, & caeli volatilia, idest qui terrenis supereminet, in ramis praedicationis, idest in expansis considerationibus, requiescunt. Paulus enim quasi granum modicum accepit Ananiam rudimentum, sed plantans illud in virtutibus suis, produxit multas, & bonas doctrinas, in quibus habitant qui sunt intellectu excelli; puta Dionysius, Hierotheus, & alii quam plures. Deinde simile dicit fermentum regnum Dei: sequitur enim: *Et dicit: Cui simile estimabo illud? Simile est fermentum.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. ubi supra.) Plerique fermentum Christum putant, quia fermentum ex farina virtute, non specie generi suo praestat: sic & Christus (3) patribus aequalis corpore, sed dignitate incomparabilis praeminabat. Igitur sancta Ecclesia typum mulieris figurat, de qua subditur: *Quod accepit mulier abscondit in farinae fatis trita, donec fermentaretur totum.* *Beda* (super *Abscondit in farinae fatis trita.*) Satum est genus mensurae, juxta morem provinciae Palaestinae, unum & dimidium modium capiens. *Ambrosius* (Lib. 7. ubi supra.) Farina huius mulieris nos sumus, quae Dominum Jesum in interioribus nostrae mentis abscondit; donec nostra secreta penetrantia calor sapientiae caelestis obducatur. Et quia in tribus mensuris absconditum dicit esse fermentum, congrue visum est ut Dei Filium crederemus absconditum in lege, ac operum in Prophetis, evangelicis praedicationibus ad-

impletum. Me tamen sequi juvat quod ipse Dominus docuit, fermentum esse spirituale doctrinam Ecclesiae. Ecclesia autem renatum hominem in corpore, & anima, & spiritu, fermento spirituali sanctificat, cum tria haec pari quadam cupiditatem lance consentiant, & aequalis aspirat concordia voluptatum. Itaque si in hac vita tres mensurae in eodem manserint donec fermententur, & fiant unum, erit in futurum diligentibus Christum incorrupta communia. *Theophylactus* (super *Quod accepit mulier abscondit.*) Vel pro femina intelligas animam; tria vero fata trinum partem ejus, rationabilem, irascibilem, & concupiscibilem. Si igitur aliquis in hac trina parte condiderit verbum Dei, faciet hoc totum spirituale, ut nec rationale peccet in documentis, nec ira, aut concupiscentia enormiter ferantur, sed confortentur verbo Dei. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 32. in princ.) Vel tria fata farinae, genus humanum est; quod de tribus Noe filiis est reparatum. Mulier quae abscondit fermentum, Dei sapientia est. *Eusebius* (a) Vel aliter. Fermentum Dominus nominat Spiritum Sanctum, quasi virtutem procedentem ex semine, idest Verbo Dei. Tria autem fata farinae significant notitiam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; quam mulier, idest divina sapientia, & Spiritus Sanctus largitur. *Beda* (cap. 57. paulo ante med.) Vel fermentum dilectionem dicit, quae fervere facit, & excitat membra. Abscondit ergo mulier, idest Ecclesia, fermentum dilectionis in fata tria: quia praecepit ut diligamus Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute. Et hoc donec fermentetur totum, idest donec caritas totam mentem in sui perfectionem committet; quod hic inchoatur, sed in futurum perficietur.

(e) *Glossa.* (b) Praemissis similitudinibus de multiplicatione evangelicae doctrinae, ejus diffusioni ubique praedicando intendit; unde dicitur: *Et ibat per civitates, & castralla, docens, & iter faciens in Hierosalem.* *Theophylactus* (super *Ibat per civitates, & castralla, docens.*) Non enim sola parva loca visitabat, sicut faciunt qui simplices fallere volunt, neque solas civitates, ut offensores faciant, & gloriam querentes;

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Graecorum PP. Non Eusebius, sed Geometriam Corderius pro Eusebio ponit in Catena, quam *Sexaginta quinque Graec. PP. super Lucam* inseribit; sed quia haec pars Catena Graecae nihil ad manum non est, nec invertri à me poterit, explorare non licet uter verius annotetur; cum & praedictum Geometriam in praecedenti parte annotatum saepius invenerim ubi Graecum notabat S. Thomas. (b) Nihil tale in Glossa quae nunc extat, sed solum quod ubique indifferenter praedicabat, non personas discernens, sed credentium salutem quaerens. (c) Neque hoc etiam habet Glossa quae nunc extat; sed eam solum intermedium appendicem. *Quia unus pro omnibus quaesierat.* Glossa interlinealis exprimit. (d) In Regulis brevioribus ad interrogat. 240. (e) In Catena Graec. PP. (f) Ibid.

sed sicut communis Dominus & pater omnibus providens, omnia circuebat. Non autem visitabat municipia, vitans Hierosalem, ac si timere legisperitorum reprehensiones, aut mortem, quae poterat inde contingere: unde *Abditi: Et iter faciens in Hierosalem.* Nam ubi plures erant egroti, ibi se medicus magis ingerebat.

Sequitur: *At autem quidam illi: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Glossa.* (c) Quae quidem quaestio ad hoc pertinere videtur de quo supra agebatur: nam in praemissa similitudine dixerat, quod requieverunt volucres caeli in ramis ejus; per quod intelligi potest multos esse qui salutis requiem consequentur. Et quia ille unus pro omnibus quaesierat, Dominus non singulariter ei respondet: unde sequitur: *Ipsi autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustam portam.* *Basilius.* (d) Sicut enim in via terrena exitus à rebo multam latitudinem habet; sic qui egreditur à tramite docente ad regnum caelorum, in multa latitudine erroris reperitur. Rectum autem iter est angustum, qualibet declinatione periculosa existente; sive dextrorsum, sive sinistrorsum; sicut in ponte, à quo utriusque diversus fluminis immergitur. *Cyillus.* (e) Angusta etiam porta grammae, & patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnam victoria attestatur militis strenuitati, sic praclarum efficitur valida perpessio laborum, & tentationum. *Chrysostomus* (hom. 26. in Martii.) Quid est ergo quod Dominus alibi dicit, *Matth. 11. Jugum meum suave est, & onus meum leve?* Non quidem contradicit; sed hoc dictum est propter tentationum naturam, illud vero propter affectum transeuntium. Est enim molestum aliquid naturae, facile reputari quando id affectanter amplectimur. Si etiam via salutis angusta erit in introitu; tamen post eam pervenitur ad latitudinem; & contrario modo lata deducit ad interitum. *Gregorius* 2. Moral. (super illud Job 24. Numquam in eodem statu permanet, cap. 26. in nov. exempli in veter. vero 28.) Dicitur autem angusta portae introitum, praemissit, *Contendite*, quia nisi mentis contentio servetur, & mundi non vincitur, per quam anima semper ad iam revocatur. *Cyillus.* (f) Non videtur autem Do-

tis tenet, si fructum bonae operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat: quia in eo loco. in quo ipse est, (1) aliis operandi occasionem negat. *Basilus.* (2) Proprium enim est divinae propitiationis non sileat poenas infligere, sed praenitere minas revocando ad poenitentiam; sicut Ninivitis fecit, & nunc cultori dicens, *Succide eam*: provocans quidem ipsum ad curam ejus, succidens vero sterilem animam ad producendos debitos fructus. *Gregorius Nazianz.* (3) (oratione in sanctum lavacrum.) Igitur nec nos sermamus subito, sed praevaliamus misericordia, ne fecerimus sicut poterim adhuc iracundiam facere, quam fortissimam curabit periti custodiam studium; unde & hic subditur: *At ille respondens dixit illi: Dimitte illam hoc anno, usque dum fodiam circa illam.* *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Per cultorem vineae praepositorum ordo exprimitur, qui (2) dum praesentem Ecclesiam, dominicam vineam curam gerunt. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel patet familiaris Deus Pater est, cultor vero Christus, qui sicut amputari ut sterilem non permittit; quasi ad Patrem diceret: Si per legem, & Prophetas fructum poenitentiae non dederunt, meis eos irrigabo passionibus, & doctrinis; & fortiam dabunt obedientiae fructum. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Vel colonus, qui intercedit, est omnis sanctus qui intra Ecclesiam orat pro eis qui sunt extra Ecclesiam, dicens: *Domine, dimitte illam hoc anno, id est tempore isto sub gratia, usque dum fodiam circa illam.* Circumodere est humilitatem, & patientiam docere. Fossa enim est humilis terra, stercus autem in bono intelligit; sordes sunt, sed fructum dant: sordes cultoris dolor est peccatoris. Qui autem agunt poenitentiam, in sordibus agant, & veraciter agant. *Gregorius* in hom. (31. ut supra.) Vel peccata carnis, sterora vocantur. Ex sterore igitur ad fructum reviviscit arbor, quia de consideratione peccati, ad bona se opera resuscitat animus. Sed sunt plerique qui increpationes audiunt, & tamen ad poenitentiam recte contemnant: propter quod subditur: *Et si quidem fecerit fructum.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Bene scilicet est: *in futurum succides eam*, quando scilicet in iudicio venies iudicare vivos, & mortuos. Interim modo parcutur. *Gregorius* in

(1) *Al.* & alii. (2) *Al.* omittit dum. (3) *P. Nicolajus* omittit arborem. (4) *Al.* incarnatione. (5) *Al.* desideratur ei.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Conc. 8. quae de poenitentia inscribitur. (b) Orat. 21. sub fine, ea scilicet quae de moderatione in disputationibus servanda inscribitur, non in sancta lumina orat. 39. ut edit. Antverpiensis ad hujus loci marginem notat: est aliquid ibi non dissimili sensu indicatur, vel quomodo hac petitiens. (c) In Catena Graec. PP. (d) Ibid. (e) Hom. 9. in Hexameron. (f) Ubi supra.

hom. (31. in Evang.) Qui autem nunc non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadit unde jam resurgere per poenitentiam non valet.

(c) *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de curatione mulierum.) Cui quod de synagoga dixerat indicavit: ad ipsam utique (3) arborem venisse se monstrat qui in eadem predicabit: unde dicitur: *Erat autem dormiens in synagoga eorum, sabbatis.* *Chrysostomus.* (c) Docet quidem non solum, sed in synagoga secare, in nullo dubians, nec aliquid contra legem Moysi statuens; sabbato autem, quia tunc Judaei legi vacabant. *Cyrillus.* (d) Ad expugnationem autem corruptionis, & mortis, & invidiae diaboli contra nos, prodit (4) incarnatio Verbi; & hoc apparet ex ipsis eventibus: sequitur enim: *Et ecce mulier quae habebat spiritum infirmitatis auctis decem & octo diebus.* Dicit autem spiritum infirmitatis, quia mulier haec patiebatur atrocitate diaboli, derelicta à Deo propter propria crimina, vel propter transgressionem Adae; ob quam humana corpora infirmitatem, & mortem incurserunt. Dat autem super hoc Deus diabolo poenitentiam, ut homines mole adfertis depresti; & velint ad meliora transire. Genus autem infirmitatis ostendit, dicens: *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* *Basilus.* (e) Brutorum siquidem caput humi deflexum est, terram carnit; capus hominis erectum est in caelum, oculi superna conspiciunt: convenit enim (5) ei quae superna, transcendere terrena intuitu. *Cyrillus.* (f) Ostendens autem Dominus advenum suum in hunc mundum dissolutivum esse humanarum passionum, mulierem sanavit: unde sequitur: *Quam cum vidisset Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.* Vox aptissima Deo, plena majestate superna: fugat enim morbum imperatorio motu: qui etiam manus illi imponit: sequitur enim: *Imposuit illi manus; & consilium ei dedit, & glorificabat Deum:* in quo oportet pendere sacram carnem induisse virtutem divinitatis: erat enim ipsius Dei caro, non autem alienus alterius, quasi separatim existente Filio hominis à Filio Dei, sicut falso aliquibus visum est. Sed ingratae synagoga praesill, postquam vidit feminam humi repentem solo tactu erectam, & divina referentem magnalia, ardens Domini glo-

gloria, irruent invidia, arguitque miraculum, quasi videretur solitari pro sabbato: unde sequitur: *Respondens autem archisynagogus indignans, quia sabbato curasset hominem Jesus, dicebat turba: Sex dies sunt in quibus oportet operari: in his venite, & curamini, & non in die sabbati.* Hortatur cereris diebus dispersos, & propriis vacantes operibus, non sabbato, videte, & mirari prodigia Domini, ne forte credant. Sed die, lex prohibuit ab opere manuali die sabbati abstinere, numquid ab eo quod verbo, & ore fit? Cesset ergo comedere, & potare, ac loqui, & psallere in sabbato. Et si nec legem legis, cur tibi sabbatum? Ceterum, si manuale opus lex prohibuit, quomodo manuale opus est feminam verbo erigere? *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam de curatione mulieris.) Denique & Deus ab operibus mundi quievit, (1) non operibus quibus sempiterna, & jugis operatio est, sicut Filius ait Joan. 5. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor:* ut ad similitudinem Dei secularia nostra opera, non religiosa cessarent. Unde Dominus specialiter ei respondit: *Respondit autem ad illum Dominus, & dixit: Hypocrita, unguis quoque vestram in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum à praesepio, & dicit adhaerere?* (2) *Basilus.* (a) Hypocrita est qui in theatro assumit alienam personam; sic & in vita praesenti quidam alia gerunt in corde, & alia superficialiter ostendunt hominibus. *Chrysostomus.* Bene igitur dicit hypocritam principem synagoga: quia faciem habebat legis cultoris, mens vero ejus erat versuti, & invidi: non enim turbatur propter sabbatum, quia violatur, sed propter Christum, quia glorificatur. Tu tamen attende, quod ubi quidem opus fieri jussit, sicut cum paralytico jussit grabatum tollere, transiit sermonem ad majus, convincens eos per dignitatem Patris, cum dicit Joan. 5. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor:* hic autem ubi totum faciens verbo, nihil aliud adjicit, ex his quae ipsi fiebant, calumniam solvit. *Cyrillus.* Arguitur autem archisynagogus ut hypocrita, dum bruta quidem adhaerens in sabbato, mulierem vero non magis genere, quam fidem Abraham non dignam putat solvi ab aegritudinis vinculo: unde subdit: *Hanc autem filiam Abraham, quam aligavit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati?* Malebat siquidem mulierem tamquam quadripedia tenere terram, quam hominum staturam recipere, dummodo Christus non mag-

nificaretur. Non autem erat eis quid responderent; sed ipsi sibi ipsis erant irrefragabilis reprehensio: unde sequitur: *Et cum haec diceret, erubescerant omnes adversarii ejus; sed populus, quasi commodus ex miraculis consequens, letabatur de signis: unde sequitur: Et omnis populus gaudebat in universis quae glorie fiebant in eo.* Nam claritas operum omnem quationem solvebat apud eos qui non quaerebant mentibus perverfis. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Mystrice autem hoc significat ficulnea infructuosa quod mulier inclinata: humana enim natura ad peccatum ex voluntate corruens, quia fructum obedientiae ferre noluit, statim reititudinis amissit; & hoc significat ficulnea reservata quod mulier erecta. *Ambrosius* (Lib. & siml. ut supra.) Vel ficus synagogam figurat. Denique in muliere infirma quasi Ecclesiae figura succedit; quae cum mensuram legis, & resurrectionis impleverit, in illa quiete perpetua in sublimi erecta fastigium, inclinationem nostrae infirmitatis sentire non potuit. Nec aliter curari potuisset haec mulier, nisi quia legem implevit, & gratiam: nam in decem verbis legis perfectio est, in octavo numero resurrectionis plenitudo. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Vel aliter. Sexto die homo factus est, atque eodem sexto die opera cuncta Domini perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus, decem & octo facit. Quia ergo homo, qui sexto die factus est, perfecta opera habere noluit, sed ante legem, sub lege, atque in exordio inchoantis gratiae infirmus exiit, decem & octo annis (3) mulier curva fuit. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 31.) Quod ergo significat triennium in arbore, hoc decem & octo anni in illa muliere, quia ter seni decem & octo faciunt. Curva autem erat, sursum aspiciere non poterat, quia sursum corda sine causa audiebat. *Gregorius* in hom. 31. in Evang. Omnis enim peccator terrena cogitans, caelestia non requirens sursum respicere non valet: quia dum desideria inferiora sequitur, à mentis suae reititudine curvatur; & hoc semper videt, & sine intermissione cogitat. Vocavit eam Dominus, & erexit: quia illuminavit, & audivit. Vocat enim quandoque, sed non erigit: quia plerumque videmus quae agenda sunt, sed opera non implemus: nistata enim culpa obligat mentem, ut nequaquam surgere possit ad reititudinem. Conatur, & labitur: quia ubi diu sponte persistit ibi cum non inerti cadit. *Ambrosius* (Lib. 7. in Lucam cap. de curatione.) Opus autem sabbati signum fu-

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Corrigit Nicolai* non ab operibus sanctis, cujus sempiterna &c. (2) *Al. Beda,*

(3) *Al.* omittitur mulier.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 1. de Jejunio.

(a) **G** *Lysa.* (2) Quia de penis peccantium fuerat mentionem, oportune nuntiat quorundam peccantium poena, ex cuius exemplo etiam alii peccatoribus poenam comminatur; unde dicitur: *Alerant quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilaeis, quorum sanguinem misit. Pilatus cum sacrificiis eorum.* *Cyillus.* (b) Erant enim loquaces dogmatum Judae Galilaei, cujus mentionem Lucas in Actibus Apostolorum cap. 5. fecit, qui dicebant: Non oportet quomquam vocari dominum: unde quampures eorum, qui Caesarem non favebant dominum, a Pilato puniti sunt. Dicebant etiam non oportere alias a statuis victimis in lege Moysi offerre Deo: unde prohibebant statuas a populo victimas pro salute Imperatoris, & populi Romani offerre. Pilatus ergo indignatus in Galileos, misit inter ipsas victimas, quas cum legis se offerre putabant, occidi, ita quod sanguis essentium obis victimis mitteretur. Cedente autem vulgo, iustissime predictos talia passos esse, quasi scandala feminantes in populo, incitantes principes in odium subditorum, narraverunt haec Salvatore. Non tamen percipere quid ei super hoc videretur. Ipse autem peccatores hos esse ponit, non tamen hic asserit talia passos esse, tamquam poenas non patientibus: unde sequitur: *Et respondens dicit illis: Putatis quod in Galilaei pro criminibus Galilaei peccatores fuerint, quia talia passus sunt? Non, dico vobis.* *Chrysostr.* (conec. 5. de Lazaro, inter med. & fin.) Punit enim Deus quosdam peccatorum, amputans eorum nequidiam, & poenam illis statuens lexiorum, & plene removens eos ab aliis, & viventes in mansuetudine corrigens per horum damnationem. Rursus alios hic non punit, ut si sibi caverint penitentes, presentem poenam effugiant, & futuram suspicium; si vero perseveraverint, misus patiuntur tormentum. *Titus.* Manifestat & hic, quia quaecumque ex iudicis accidunt in reorum supplicium, non solum iudicium potestatis, sed etiam iura Dei contingunt: unde sive iusta conscientia puniat iudex, sive aliud intendens condemnare, commendandum est negotium divinae censurae. *Cyillus.* (c) Removens ergo populares ab interitis infidiis occasione religionis concitatis, subiungit: *Sed nisi penitentiam habueritis, & nisi cessaveritis conspirare contra Principes, quod iura divino non agitis, omnes simul, vel similiter, peribitis, & vester sanguis vesteris victimis conijgetur.* *Chrysostr.* (ubi supra.) In hoc autem ostendit quod illos

permisit talia pati, ut viventes alienis periculis terribi fierent regni heredes. Quid igitur, dicas, ut melior ego sim, ille punitur? Non ideo, sed puniunt quidem propter propria crimina; sit vero ex hoc videntibus salus materia. *Beda* (cap. 56. in Luc.) Sed quia penitentiam non habuerunt, quadragesimo dominicae passionis anno venientes Romam, quos designabat Pilatus ad eorum gentes pertinens, & incipientes a Galilaea, unde dominicae praedicationis crepera, radicibus impiam gentem deleverunt, & non solum atria templi, quo sacrificia deterrae confueverant, sed interiora domus humano sanguine foedarunt. *Chrysostr.* (ubi supra inter med. & fin.) Iterum autem alii decem & octo oborti fuerant a quadam turri, de quibus eadem subdit, dicens: *Sicut illi decem & octo super quos occidit turris in Siloa, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitorum fuerunt, prater omnes homines habitantes in Hierosalem? Non, dico vobis.* Non enim hic omnes punit, dms illis inducias penitendi; nec tamen cunctos futurae punitioni reservat, ne plures providentiam abegissent. *Titus.* Una autem turris comparatur toti civitati, ut pars totum periret: unde subditur: *Sed si non penitentiam egeritis, omnes similiter peribitis;* quasi dicat: *Tota civitas paulo post occupabitur, si perseveraverint indigne in infidelitate.* *Ambrosius* (ut supra.) Mystice autem in illis, quorum sanguinem Pilatus misit cum sacrificiis eorum, figura quadam dicitur, eos tangens qui coactu diabolico, non pure offerunt sacrificium, quorum oratio est in peccatum sicut in Juda scriptum est, qui proditionem sanguinis (1) dominici inter sacrificia positus cogitabat. *Beda* (cap. 56. in Luc.) Pilatus enim, qui interpretatur os malleatoris, diabolulum significat, semper cadere paratum; sanguis peccatum, sacrificia bonas actiones expriment: Pilatus ergo sanguinem Galilaeorum cum sacrificiis eorum misit, quando diabolus eleemosynam, & cetera bona fidelium, vel carnis delectatione, vel humane laudis ambitione, vel qualibet alia peste commaculat. Illi etiam Hierosolymite a ruina turris oppressi significant Judaeos qui penitere noluerunt, cum mchibus suis esse porturos. Non frustra decem & octo, qui numerus apud Graecos est 7, & e, hoc est eidem literis quibus nomen Jesu incipit, exprimitur: (2) significat enim Judaeos hinc maxime perituros, quod nomen Salvatore recipere noluerunt. Illa turris significat illum qui est turris fortitudinis, quae merito est in Siloa, quae

(1) *Al.* Domini. (2) *Al.* Significare autem.

Ex edit. P. Nicol. (a) Equivalenter, non expresse. (b) In Catena Graecorum PP.

(c) Ubi supra.

quae interpretatur missus: significat enim eum qui missus a Patre, venit in mundum, qui omnes super quos cecidit conteret.

(b) *Titus.* Jactabant se Judaei ex eo quod decem & octo perierant; ipsi vero omnes remanserunt illi: unde proponit eis fici parabolam: dicit enim: *Dicebat autem hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua.* *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de parabola arboris fici.) Vineae Domini Sabbatho erat quam dedit in rapinam gentium. Apia autem synagoga arboris ficius comparatio est: quia sicut arbor (1) ista redundans follis fluenibus, spem possessoribus suis causa speratorum proveniunt expectatione delituit; ita etiam in synagoga dum doctores ejus operibus infecundi, verbis tamen velut follis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat. Haec etiam sola arbor ab initio germinat poma pro floribus, & poma decidunt, ut poma succedant; manent tamen alia priorum (2) parata, nec decidunt. Etenim primus synagogae populus velut inutilis decidit fructus, ut de pinguedine religionis antiquae novus Ecclesiae populus emergeret: primi tamen ex Israe, grossi manifestantis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuum ceteris praesiterunt, quibus dicitur *Matth. 19.* *Sedebitis super duodecim thronos.* Nonnulli tamen ficum istam non synagoga, sed malitiae, & improbitatis figuram putant; hi tamen in nullo distant, si per speciem genus eligunt. *Beda* (cap. 56. in Luc.) Ipse autem Dominus synagoga per Moysen instituit, in carne natus apparuit, & crebrius in synagoga docens fructum fidei quasivit, sed in pharisaorum mente non invenit: unde sequitur: *Et venit fructum quarens in illa, & non invenit.* *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de arbore fici.) Querere autem Dominus, non quia fructum ficulneae deesse nesciret, sed ut ostenderet in figura, quia fructum synagoga jam habere deberet. Denique ex sequentibus docet non se ante tempus venisse, qui per triennium venit: sic enim habes: *Dixit autem ad cultorem vineae: Ecce anni tres sunt ex quo venio quarens fructum in ficulnea hac, & non invenio. Venit ad Abraham, venit ad Moysen, venit ad Mariam; hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore; adventum ejus ex beneficiis recognoscimus alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi justificatio est: circumcisio purificavit, lex sanctificavit, gratia justificavit. Ergo populus Judaeorum neque purificari potuit, quia circumcisionem corporis, non animi habuit; neque sanctificari, quia virtutem*

legis ignorans, carnalia magis quam spiritalia requerebatur; neque justificari, quia delictorum futurum penitentiam non gerens, gratiam nesciebat. Merito ergo nullus fructus in synagoga inventus est; & ideo jubetur excidi: sequitur enim: *Succide ergo illam: ut quid etiam vineam occupat? Bonus autem cultor & fortassis ille in quo Ecclesiae fundamentum est, praesagians, alterum ad Gentes, et autem ad eos qui ex circumfissione sunt, esse mittendum, religiose ne excidatur intervenit, fretus vocatione sua etiam populum Judaeorum per Ecclesiam posse salvari: unde sequitur: *At ille respondens, dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno. Cito dicitur, superbiatque Judaeorum causas esse sterilitatis agnovit. Itaque venit excolere qui novit vitia reprehendere: unde subdit: *Usque dum folium circa illam. Pollicetur dura cordis eorum apostolicis lignonibus esse fodienda, ne radicem sapientiae, terrarum acervus obruat, & abscondat. Subdit autem, *Et mittam ficulneam, id est humilitatis affectum, per quem in Evangelium Christi etiam Judaeus fore existimatur fructuosus: unde subdit: *Et si quid mihi fecerit fructum, bene scilicet erit; sin autem, in futurum succides illam. Beda* (cap. 56. super Succide eam.) Quod quidem per Romanos factum est, a quibus gens Judaea succisa, & a terra promissionis expulsa est. *Augustinus* de Verbo Dom. (serm. 31.) Vel aliter totum. Arbor ficulnea genus humanum est. Primus enim homo qui peccavit, follis ficulneae pudenda velavit, hoc est membra unde nati sumus. *Theophylactus.* Sed & quique nostrum ficus est in vinea Dei, hoc est in Ecclesia, vel in hoc mundo plantata. *Gregorius* in hom. (in Evang. 31.) Tertio autem Dominus ad ficulneam venit: quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, expectando, admonendo, visitando requisivit; sed tamen tribus annis fructum se non invenisse conqueritur: quia quorundam pravorum mentes nec inspirata lex naturalis corrigit, nec praecipua erudiunt, nec incarnationis ejus miracula convertunt. *Theophylactus.* Tertio autem natura nostra fructum petita non tribuit: semel quidem cum in paradiso praevicariis sumus praecipitum, secundo cum lege vitulum consaverunt, tertio cum Salvatore renuerunt. Sed (3) id triennium intelligendum est pro tribus aetatibus, puerili, virili, & senili. *Gregorius* in hom. (31. in Evang.) Sed cum magno timore audiendum est quod dicitur: *Succide ergo illam: ut quid etiam vineam occupat? Unusquisque enim juxta modum suum, in quantum locum vite presentis*****

(1) *Al.* omittitur ista; item *al.* legitur secundum pro redundans. (2) *Al.* parata. (3) *Al.* in triennium.

minus satisfacere querenti utrum pauci sint qui salventur, dum declarat viam per quam quisque potest fieri iustus. Sed dicendum, quod mos est Saluatoris non respondere interrogantibus secundum quod eis videbatur, quos inutiles quærebant, sed respiciendo quod utile audientibus foret. Quid autem commodi proreperire audientibus scire an multi sint qui salventur, an pauci? Necessarium autem magis erat scire modum quo aliquis pervenit ad salutem. Dispensative ergo ad questionis vaniloquium nihil dicit, sed transtert suum sermonem ad rem magis necessariam. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 31.) Vel aliter. Confirmavit Dominus quod audivit, scilicet quod pauci sunt qui salvantur, quia per angustam portam pauci intrant. Alio autem loco hoc idem ipse ait *Matth. 7.* „Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ingrediuntur per illam:“ unde subditur: *Quia multi, dico vobis querant intrare. Beda* (cap. 57. parum à med.) Salutis amore provocati: & non poterunt, itineris asperitate deterriti. *Basilus* (a) Vacillat enim anima: quando quidem considerat æterna, eligendo virtutem, quando presentia respicit, præferendo illecebras: hic invehitur otia carnis, illic subiectionem ipsius; hic ebrietatem, illic sobrietatem; hic dissolutos, ritus, illic copiam lachrymarum; hic choreas, illic orationes; hic fistulas, illic stertus; hic luxuriam, illic castimoniam. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 32.) Non autem contrarius sibi est Dominus, qui dixit, quod pauci sunt qui intrant per angustam portam; & alibi dicit *Matth. 8.* „Multi ab oriente, & occidente venient.“ Pauci sunt in comparatione perditorum, multi in societate Angelorum. Vix videntur grana quando area tritatur: sed tanta massa processura est de area hac ut impleat horreum cæli. *Cyrillus* (b) Quod autem desiderabiles sint qui intrare non possunt, per eundem exemplum declaravit, subdens: *Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium, incipiat foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis.* Sicut si paterfamilias, qui multos ad convivium vocavit, ingresso cum convivis, & ostio recluso, postmodum pulsantes adveniant. *Beda* (cap. 57. à med.) Est autem paterfamilias Christus, qui cum ubique ex divinitate sit, illis jam intus esse dicitur quos in cælo præfens sua visione lætificat; sed quasi foris est his quos in hac peregrinatione certantes occultus adjuvat. Intrabit vero cum totam

(1) *Al.* concedimus.EX EDIT. P. NICOL. (a) In Psalm. 1. (b) In Cat. Græc. PP. (c) *Basilus* ubi supra. (d) In Regulis brevioribus ad inter. 282.

Ecclesiam ad sui contemplationem perducat; claudet ostium, cum reprobis locum penitentiae tollit; qui foris stantes pulsabunt, id est à iustis segregati, misericordiam quam contempserunt, frustra implorabunt: unde sequitur: *Et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Gregorius* 2. Moral. (super illud *Job* 1. „Unde venis?“ in antiq. codd. cap. 4. in nov. 8.) Nescire Dei improbare est; sicut & nescire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium dedignatur: non quod, si mentiri velit, nesciat, sed quod falsa loqui veritatis amore contemnat. Veritatis igitur lumen tenebras, quas reprobat, ignorat.

Sequitur: *Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti.* (c) *Cyrillus.* Hoc Israelitis convenit, qui secundum ritum legis offerentes Deo victimas edebant, & gaudebant. Audiebant quoque in synagogis libros Moysi, qui in suis scriptis non quæ sua sunt, sed quæ Dei tradebat. *Theophylactus* (super *In plateis nostris docuisti.*) Vel simpliciter ad Israelitas dicitur: eo quod ex eis Christus secundum carnem natus est, & cum eo comedebant, & bibebant, & eum prædicantem audiebant. Sed & Christianis hæc congruunt: nos enim (1) comedimus corpus Christi, & bibimus sanguinem eius quotidie, ad mentiam mysticam accedentes; docetque in plateis animarum nostrarum. *Beda* (cap. 57. in Luc.) Vel mystice manducatum Domino, & bibit qui verbi pabulum avide suscipit: unde quasi exponendo subditur: *In plateis nostris docuisti.* Scriptura enim in obsecratoribus cibus est, quia quasi exponendo frangitur, & manducando glutitur; potus est in apertioribus, ubi ita foetetur sicut invenitur. Non autem festivitatum epulatio jurat quem fidei pietas non commendat; non scientia Scripturarum notum Deo facit quem operum iniquitas indignum ostendit: unde subditur: *Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis. Discidite à me operarii iniquitatis.* *Basilus* (d) Illis forsitam loquitur quos describit Apostolus in propria persona dicens 1. Corinth. 13. „Si linguis hominum loquar, & Angelorum, & habeam omnem scientiam, & distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum; caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.“ Quod enim non fit divini amoris intuitu, sed ad acquirendam ab hominibus laudem, non invenit laudem apud Deum. *Theophylactus* (hoc loco.) Attende etiam quod de-

testabiles sunt illi in quorum plateis Dominus docet: unde si docentem eum audierimus, non in plateis, sed in angustiis, & humilibus cordibus, non erimus detestabiles. *Beda* (cap. 57. par. à fine.) Duplex autem ostenditur gehennæ poena, scilicet frigoris, & terrois: unde sequitur: *Ibi erit fletus, & stridor dentium:* fletus enim de ardore, stridor dentium de frigore solet excitari. Ille stridor dentium prodi indignantis affectum, quod qui fero pœniter, fero sibi irascatur. *Glossa* (a) Vel fridebunt dentes qui hic de edacitate gaudebant, flebant oculi qui hic per concupiscentias vagabantur. Per utrumque autem veram impiorum resurrectionem designat. *Theophylactus* (super *Cum videritis Avraham.*) (Perrinet etiam hoc ad Israelitas, cum quibus loquebatur, qui ex hoc maxime percelluntur quod Gentiles cum Patribus requiescant, ipsi vero excluduntur: unde addit: *Cum videritis Avraham, Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei: vos autem expelli foras. Et venient ab oriente, & occidente, & ab aquilone, & austro, & accumbent in regno Dei.* *Eusebius.* Prædicti enim patres ante tempora legis, secundum evangelicam formam, errorem multorum deorum derelinquentes, assumplerunt sublimis Dei notitiam, quibus pares facti sunt multi Gentilium ob similem vitam; filii autem eorum alienationem iunt pasci ab evangelica disciplina: unde sequitur: *Ei ecce sunt novissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant novissimi.* *Cyrillus* (b) Judæis enim qui primum locum tenebant, prælatæ sunt Gentēs. *Theophylactus* (hoc loco.) Nos autem, ut videtur, primi sumus, qui ab ipsis cunabulis rudimenta accepimus; & forsitan erimus novissimi respectu Gentilium, qui circa finem vitæ crediderunt. *Beda* (cap. 57. in fine.) Multi etiam prius ferventes, postea torpent; multi prius frigidi, subito inardescunt; multi in sæculo despecti, in futuro sunt glorificandi; alii apud homines gloriosi, in fine sunt damnandi.

(c) *Cyrillus* (c) Prædicta Domini verba phariseorum animos provocaverunt ad iram: videbant enim populos jam contritos fidem ejus arripere. Itaque quasi perdentes officium populis prædicandi, & deficientes in lucro, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: unde dicitur: *In ipsa die accessit.* *S. Th. Op. Tom. IX.*

runt quidam phariseorum dicentes illi: *Exi, & vade hinc, quia Herodes vult occidere te.* Christus autem qui renes, & corda scrutatur, eis leniter, & figuratiter respondet: unde sequitur: *Et ait illis: ite, & dicit vulpi illi. Beda* (cap. 58. in princ.) Propter dolos, & insidias Herodem vulpem appellat, quod plenum fraudis est animal, in fovea propter insidias latens, odore fetens, nunquam rectis iteribus incedens; quæ omnia hereticis conveniunt, quorum typum Herodes tener, qui Christum, id est humilitatem christianæ fidei in credentibus, conatur extinguere. *Cyrillus* (d) Vel aliter. Videtur hic sermo mutatus esse, & non spectare ad personam Herodis, ut aliqui putaverunt, sed magis ad pharisaicas fictiones: pene enim ipsum phariseum ostendit prope manentem, dum dicit: *Ite, & dicit vulpi huic, sicut in Græco habetur: unde hoc præcipit dicendum, quod poterat urgere phariseorum turbam: Hæc, inquit, ejicio damonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummar. Hoc se promittit operaturum quod Judæis displicebat, scilicet quod immundis imperaret spiritibus, & eriperet à morbis infirmantes, usque dum propria sponte subfunderet crucis patibulum. Quia vero pharisei credebant quod manum trepidaret Herodis qui Dominus erat virtutum, hoc excludit dicens: *Venitatem oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare.* Qui dicit, *Oportet, nequaquam sibi necessitatem ingruentem ostendit; sed magis arbitrio propriæ voluntatis pergeret quod volebat, quousque finem venerande crucis subiret, ejus jam Christus imminere tempus ostendit, cum dicit, *Hodie, & cras, Theophylactus* (hoc loco.) Ac si dicat: Quid de morte mea cogitatis? Ecce fiet post modicum. Quod autem dicitur, *Hodie, & cras, hoc multos dies significat; sicut & nos in communi sermone soliti sumus dicere, *Hodie, & cras fit hoc, (1) quod fiat in tanta distantia temporis. Et ut evangelicum sermonem evidentius exponamus, non intelligas quod oportet me hodie, & cras ambulare, (2) sed listas in hodie, & cras; deinde subiungas *Et sequenti die ambulare; sicut & pluries numerando consuevimus dicere: Die dominica, & secunda feria, & tertia egrediar, quasi computando duas, ut tertia denotetur; sic & Dominus quasi computando dicit: *Oportet me hodie, & cras, &******

(1) *Apud P. Nicolai* est non quod fiat. (2) *Al.* Sed si itas hodie, &c.EX EDIT. P. NICOL. (a) Usurpatur ex Gregorio quantum ad primam appendicem hom. 38. in Evan. super *Matth. 22.* de parabola nuptiarum, ubi verba eadem repetuntur de fletu, & stridore dentium, quæ *Matth. 13.* & hic, licet sine nomine citet *Glossa*, & cum prædicis *Beda*, ejus etiam nomen retinet, uno filio connectat. (b) Ubi supra. (c) *Ibid.* (d) *Ut supra.*

& postea tertio die ire Hierusalem. (a) *Augustinus* (1) de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Vel mystice ab illo hæc dicta intelligantur, ut referantur ad corpus ejus, quod est Ecclesia. Expellunt enim dæmonia, cum relictis illis superstitiosis, credunt in eum gentes; & perficiuntur sanitas, cum secundum præcepta ejus, posteaquam fuerit diabolo, & huic seculo renuntiati, usque in finem resurrectionis, qua tamquam tertia consummabitur, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. *Theophylactus* (Super Non capit Prophetam perire extra Hierusalem.) Sed (2) quia illi dicebant ei: *Ecce hinc, quia Herodes querit te occidere*: in Galilæa loquentes, ubi regnabat Herodes, ostendit quod non in Galilæa, sed in Hierusalem præordinatum fuerat ei pati: unde sequitur: *Quid non capit Prophetam perire extra Hierusalem*. Cum audis, *Non capit*, id est non docet extra Hierusalem Prophetam interim, non putes vim coactivam Judæis inductam; sed quantum ad eorum affectum sanguinis avidum convenienter hoc dicit: velut si quis prædonem atrocissimum videns dicat: Non oportet hanc viam, in qua prædo insidiatur viatoribus, immunem esse à sanguine; sic & non oportet alibi quam ubi morabantur prædones perire Dominum Prophetarum: nam assueti Prophetarum sanguinibus occidunt & Dominum: unde sequitur: *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te*. *Beda* (cap. 58. in Luc. in prin.) Hierusalem non saxa, & ædificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. *Chrysostomus*. (b) Geminitio enim verbi, miserantis est, aut nuntiium diligentis: Sicut enim apud dilectam, semper amatam, quæ amantem compenserat, ideoque supplicium plectendam; ita sese defendit deum, cum mox supplicium est illaturus. *Græcus*. (c) Sed & omnis geminatio vehementer reprehensionem ostendit: nam quæ novit Deum, quomodo Dei ministros (3) persequitur? (4) *Chrysostomus*. (d) Quod autem essent immemores divinarum bonorum, ostendit subdens: *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & noluisse? Manduxit eos per sapientissimum*

(1) *Al. de Quæst. Evang.* (2) *In editionibus Romana an. 1579. & Veneta Nicolini an. 1593. sic legitur*: Sed quia illi dicebant ei: *Ecce hinc, quia Herodes te querit occidere in Galilæa, sed in Hierusalem*, &c. (3) *Al. persequimini*. (4) *Al. Cyrillus, quem etiam hic, & paulo ante habet Nicolajus loco Chrysostomi*. (5) *Al. Illud aggregavi*. (6) *Al. de certo*.

Ex err. P. Nicos. (a) Nec in Qq. Evang. nec in specialibus qq. ex Mattheo, nec de Conf. Evang. Sed in Beda super hunc locum id occurrit; colligitur nihilominus ex Lib. 6. ejusdem S. Augustini contra Julianum cap. 19. circ. med. ac deinceps. (b) *Hos. 75. in Matth. (c) Vel Severus in Car. Græc. (d) Ubi supra. (e) Immo potius Glossa nullius nomen præferens. (f) In Est. cap. 16. (g) In Carena Græc.*

Moysem, monuit per Prophetas, voluit sub alis, id est sub tegmine suæ virtutis, illos habere; ac illi caruerunt tam desiderabilibus bonis ingrati existentes. *Augustinus* in Enchir. (b) Dicit autem: Ego volui, & tu noluisse; quasi dicat: (5) Quoties aggregavi mea voluntate semper efficaci, te nolente feci, quia ingrati semper fuisti. *Beda* (cap. 58. à med.) Palchre autem qui Herodem de sua nece tracentem vulpem vocaverat, seipsum avi comparat: quia vulpes fraudulenter semper avibus insidias intendunt. *Basilius*. (f) Filios etiam Hierusalem pullis in nido comparavit; ac si dicat: Aves quæ in altum consueverunt volare, exceptæ sunt à nocentis insidiantium; tu tamen eris ut pullus egens alieno suffragio. *Maire* igitur avolante aufereris à nido, quasi impotens ad tutelam, & debilis ad fugam: unde sequitur: *Ecce relinquetur domus vestra deserta*. *Beda* (cap. 58. à med.) Ipsam civitatem, quam nidum vocaverat, etiam nunc domum Judæorum appellat. Occiso enim Domino venerunt Romani, & quasi nidum vacuum diripientes, tulerunt eorum locum, gentem, & regnum. *Theophylactus* (super *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*.) Vel domus vestra, id est templum; ac si dicat: Quamdiu virtus erat in vobis, templum erat meum; sed postquam fecistis ipsum speluncam latronum, non est (6) de cætero domus mea, sed vestra. Vel domum dicit totam gentem Judæorum; juxta illud Psal. 134. „Domus Jacob benedicta te Domino:“ per quod ostendit quod ipse erat qui gubernabat eos, & eripiebat ab hostium manibus.

Sequitur: *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. *Augustinus* de Con. Evan. (Lib. 2. cap. 75.) Huic narrationi Lucæ non videtur adversari quod turba dixerunt, veniente Domino in Hierusalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini*: quia nondum illic venerat, & nondum dictum erat. *Cyrillus* (g) Diceret enim Dominus à Hierosolymis, tamquam indignos existentes sui præsentia delectans; deinde multis miraculis factis, rursus Hierosolymam redit, ubi ei turba occurrit dicens, *Matth. 21.* „*Hosanna filio David*“.

„*vid: benedictus qui venit in nomine Domini*“ *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Sed quia non dicit Lucæ quo inde tunc accessit Dominus, ut non veniret nisi eo tempore quo jam illud diceretur (perseverat quippe in itinere suo donec veniat Hierusalem) de illo suo adventu quo in claritate venturus est, hoc significat. *Theophylactus* (super *Non videbitis*.) Tunc enim & inviti confitebuntur eum Salvatorem, & Dominum, quando nullus erit eis inde profectus. Dicens autem, *Non videbitis me donec veniat*, &c. non significat illam horam, sed tempus crucis; quasi dicat: Postquam cru-

cifixeritis me, non amplius videbitis, donec iterum veniam. *Augustinus* de Con. Evang. (ubi supra.) Intelligendus est ergo Lucæ velle præcipuisse, antequam ejus narratio Dominum perduceret Hierusalem: aut eadem civitati jam appropinquamem talia respondisse momentibus ut caveret Herodem, quæ Mathæus dicit esse locum cum jam pervenisset Hierusalem. *Beda* (cap. 58. in Lucam in fine.) Vel dicit, *Non me videbitis*; quasi dicat: Nisi præsentiam egeritis, & confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in secundo adventu faciem meam non videbitis.

CAPUT XIV.

(a) **ET** factum est, cum introisset Jesus in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observarent eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Jesus, dixit ad legisperitos, & pharisæos, si licet sabbato curare. At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit: Cujus vestram ariam, aut bos in puteum caderet, & non continuo extraher illum die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi.

(b) Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, & veniens in discum te & illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui te humiliat, exaltabitur.

(c) Dicebat autem & ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte & ipsi te reintrent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos; & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuatur enim tibi in resurrectione justorum.

(d) Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit coenam magnam, & vocavit multos: & misit servum suum hora cœna dicere invitatis, ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et ceperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam enim, & necesse habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Juga boum enim quinque, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduce huc. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus servo: Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo vitrorum illorum qui vocati sunt, gustavit coenam meam.

(e) Ibat autem turba multa cum eo; & conversus dixit ad illos: si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.

(f) Quis enim ex vobis volens turrim edificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne posteaquam posuerit fundamentum, & non poterit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: quia hic homo cepit edificare, & non potuit consummare? Aut quis Rex datus com-

& postea tertio die ire Hierusalem. (a) *Augustinus* (1) de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Vel mystice ab illo hæc dicta intelligantur, ut referantur ad corpus ejus, quod est Ecclesia. Expelluntur enim daemones, cum relictis illis superstitiosis, credunt in eum gentes; & perficiuntur sanitates, cum secundum præcepta ejus, posteaquam fuerit diabolo, & huic seculo renuntiati, usque in finem resurrectionis, qua tamquam tertia consummabitur, ad plenitudinem angelicam per corporis etiam immortalitatem perficietur Ecclesia. *Theophylactus* (Super Non capit Prophetam perire extra Hierusalem.) Sed (2) quia illi dicebant ei: *Exeat hinc, quia Herodes querit te occidere*: in Galilea loquentes, ubi regnabat Herodes, ostendit quod non in Galilea, sed in Hierusalem prædicatorum fuerat ei pati: unde sequitur: *Quid non capit Prophetam perire extra Hierusalem*. Cum audis, *Non capit*, id est non docet extra Hierusalem Prophetam interim, non putes vim coactivam Judæis inductam; sed quantum ad eorum affectum sanguinis avidum convenienter hoc dicit: velut si quis prædonem atrocissimum videns dicat: Non oportet hanc viam, in qua prædo insidiatur viatoribus, immunem esse à sanguine; sic & non oportet alibi quam ubi morabantur prædones perire Dominum Prophetarum: nam assueti Prophetarum sanguinibus occidunt & Dominum: unde sequitur: *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te*. *Beda* (cap. 58. in Luc. in prin.) Hierusalem non saxa, & ædificia civitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. *Chrysostomus*. (b) Geminitio enim verbi, miserantis est, aut nuntiium diligentis: Sicut enim apud dilectam, semper amatam, quæ amantem compenserat, ideoque supplicium plectendam; ita sese defendit deum, cum mox supplicium est illaturus. *Græcus*. (c) Sed & omnis geminatio vehementer reprehensionem ostendit: nam quæ novit Deum, quomodo Dei ministros (3) persequitur? (4) *Chrysostomus*. (d) Quod autem essent immemores divinarum bonorum, ostendit subdens: *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, & noluisse? Manduxit eos per sapientissimum*

(1) *Al. de Quæst. Evang.* (2) *In editionibus Romana an. 1579. & Veneta Nicolini an. 1593. sic legitur*: Sed quia illi dicebant ei: *Exeat hinc, quia Herodes te querit occidere in Galilea, sed in Hierusalem*, &c. (3) *Al. persequimini*. (4) *Al. Cyrillus, quem etiam hic, & paulo ante habet Nicolajus loco Chrysostomi*. (5) *Al. Illud aggregavi*. (6) *Al. de certo*.

Ex vñr. P. Nicos. (a) Nec in Qq. Evang. nec in specialibus qq. ex Mattheo, nec de Conf. Evang. Sed in Beda super hunc locum id occurrit; colligitur nihilominus ex Lib. 6. ejusdem S. Augustini contra Julianum cap. 19. circ. med. ac deinceps. (b) *Hos. 75. in Matth. (c) Vel Severus in Car. Græc. (d) Ubi supra. (e) Immo potius Glossa nullius nomen præferens. (f) In Esai cap. 16. (g) In Carena Græc.*

Moysem, monuit per Prophetas, voluit sub alis, id est sub tegmine suæ virtutis, illos habere; ac illi caruerunt tam desiderabilibus bonis ingrati existentes. *Augustinus* in Enchiridion. Dicit autem: Ego volui, & tu noluisse; quasi dicat: (5) Quoties aggregavi mea voluntate semper efficaci, te nolente feci, quia ingrati semper fuisti. *Beda* (cap. 58. à med.) Palchre autem qui Herodem de sua nece tracentem vulpem vocaverat, seipsum avi comparat: quia vulpes fraudulenter semper avibus insidias intendunt. *Basilius*. (f) Filios etiam Hierusalem pullis in nido comparavit; ac si dicat: Aves quæ in altum consueverunt volare, exceptæ sunt à nocentis insidiantium; tu tamen eris ut pullus egens alieno suffragio. *Maire* igitur avolante aufereris à nido, quasi impotens ad tutelam, & debilis ad fugam: unde sequitur: *Ecce relinquetur domus vestra deserta*. *Beda* (cap. 58. à med.) Ipsam civitatem, quam nidum vocaverat, etiam nunc domum Judæorum appellat. Occiso enim Domino venerunt Romani, & quasi nidum vacuum diripientes, tulerunt eorum locum, gentem, & regnum. *Theophylactus* (super *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*.) Vel domus vestra, id est templum; ac si dicat: Quamdiu virtus erat in vobis, templum erat meum; sed postquam fecistis ipsum speluncam latronum, non est (6) de cætero domus mea, sed vestra. Vel domum dicit totam gentem Judæorum; iuxta illud Psalm. 134. „Domus Jacob benedicta te Domino:“ per quod ostendit quod ipse erat qui gubernabat eos, & eripiebat ab hostium manibus.

Sequitur: *Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. *Augustinus* de Con. Evan. (Lib. 2. cap. 75.) Huic narrationi Lucæ non videtur adversari quod turba dixerunt, veniente Domino in Hierusalem, *Benedictus qui venit in nomine Domini*: quia nondum illic venerat, & nondum dictum erat. *Cyrillus* (g) Diceret enim Dominus à Hierosolymis, tamquam indignos existentes sui præsentia deservens; deinde multis miraculis factis, rursus Hierosolymam redit, ubi ei turba occurrit dicens, *Matth. 21.* „*Hosanna filio David*“.

„*vid: benedictus qui venit in nomine Domini*“ *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 75.) Sed quia non dicit Lucæ quo inde tunc accessit Dominus, ut non veniret nisi eo tempore quo jam illud diceretur (perseverat quippe in itinere suo donec veniat Hierusalem) de illo suo adventu quo in claritate venturus est, hoc significat. *Theophylactus* (super *Non videbitis*.) Tunc enim & inviti confitebuntur eum Salvatorem, & Dominum, quando nullus erit eis inde profectus. Dicens autem, *Non videbitis me donec veniat*, &c. non significat illam horam, sed tempus crucis; quasi dicat: Postquam cru-

cifixeritis me, non amplius videbitis, donec iterum veniam. *Augustinus* de Con. Evang. (ubi supra.) Intelligendus est ergo Lucæ velle præoccupasse, antequam ejus narratio Dominum perduceret Hierusalem: aut eadem civitati jam appropinquamem talia respondisse momentibus ut caveret Herodem, quæ Mathæus dicit esse locum cum jam pervenisset Hierusalem. *Beda* (cap. 58. in Lucam in fine.) Vel dicit, *Non me videbitis*; quasi dicat: Nisi præsentiam egeritis, & confessi fueritis me Filium omnipotentis Patris, in secundo adventu faciem meam non videbitis.

CAPUT XIV.

(a) **ET** factum est, cum introisset Jesus in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observarent eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et respondens Jesus, dixit ad legisperitos, & pharisæos, si licet sabbato curare. At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. Et respondens ad illos dixit: Cujus vestram ariam, aut bos in puteum caderet, & non continuo extraheret illum die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi.

(b) Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, & veniens in discum te & illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco, ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui te humiliat, exaltabitur.

(c) Dicebat autem & ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut coenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque divites, ne forte & ipsi te reintrent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos; & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuere enim tibi in resurrectione iustorum.

(d) Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit coenam magnam, & vocavit multos: & misit servum suum hora cœna dicere invitatis, ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et ceperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam enim, & necesse habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Juga boum enim quinque, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduce huc. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus servo: Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo vitrorum illorum qui vocati sunt, gustavit coenam meam.

(e) Ibat autem turba multa cum eo; & conversus dixit ad illos: si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.

(f) Quis enim ex vobis volens turrim edificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum; ne posteaquam posuerit fundamentum, & non poterit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: quia hic homo cepit edificare, & non potuit consummare? Aut quis Rex armis com-

præcibit facultatum, quod neque ille, qui studiis intentus inferioribus possessiones sibi terrenas coemit, regnum cæli possit adipisci, cum Dominus dicat Math. 19. „Vende omnia tua, & sequere me.“

Sequitur: *Et alter dixit: Joga boum emi quinque, & eo probate illa. Augustinus de Verbis Domini (serm. 33.)* Quinque juga boum sensus carnis hujus quinque numerantur. In oculis visus est, in auribus auditus, in naribus odoratus, in faucibus gustus, in omnibus membris tactus. Sed quia juga sunt in tribus prioribus sensibus facilius apparet: duo sunt oculi, duæ aures, geminae nares: ecce tria juga: & (1) in faucibus, idest sensu gustandi, geminatio quedam invenitur, quia nihil gustando sapit nisi lingua, & palato tangatur: voluptas carnis, quæ ad tactum pertinet, occulte geminatur: est & forinsecus, & intrinsecus. Dicuntur autem juga boum, quia per sensus istos carnis terrena requiruntur: boves enim terram versant, homines autem remota à fide, terrenis delectantur, nolunt credere aliquid nisi ad quod sensu corporis perveniunt quinquepartito. Non, inquit, ego credo, nisi quod video. Si talia cogitarem, quinque illis jugis boum à cæna impediremur. Ut noveritis autem istorum quinque sensuum, non delectationem, quæ mulcet, & ingerit voluptatem, sed curiositatem quamdam notatam fuisse, non ait, *Quinque juga boum emi*, eo pascere illa, sed *eo probate illa. Gregorius in hom. (36. in Evang.)* Corporales etiam sensus, quia interna comprehendere nequeunt, sed sola exteriora agnoscunt, recte per eos curiositas designatur, quæ dum alienam querit vitam discutere, (2) semper sua intima nesciens studet exteriora cogitare. Sed notandum, quod is qui propter villam, & is qui propter probanda juga boum à cæna sui invitatoris se excusat, humilitatis verba permittet: dum enim dicit, *Rogo*, & venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione.

Sequitur: *Alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non possum venire. Augustinus de Verbis Domini (serm. 33.)* Illa est voluptas carnis, quæ multos impedit: utinam foris, & non intus. Qui enim dicit, *Uxorem duxi*, carnem amplectatur, carnis voluptatibus jucundatur, à cæna excusatur: observet ne fame interna moriatur. *Basilus. (a)* Dicit autem, *Non possum venire*, eo quod

(1) *Al. omittitur in. (2) Al. super sua. (3) Al. non congrue res injusta. (4) Al. mysterio. (5) Legit P. Nicolai* Quinque autem juga sunt verborum decem, de quibus Deuter. 4. 13. dicitur: „Offendit vobis Deus pactum suum quod præcepit ut faceretis, & decem verba quæ scripsit in tabulis lapideis;“ hoc est decalogi mandata, &c. Vel quinque juga sunt quinque libri veteris legis, &c. (6) *Al. Apostolis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Et Geometer in Car. Græc.

intellectus humanus vergens ad mundanas illecebras debilis est ad agendum. *Gregorius in hom. (36. in Evang.)* Quamvis autem bonum sit conjugium, æque ad propagandum sobolem divina providentia constitutum, nonnulli tamen per hoc non fecunditatem prolis, sed desideria expetunt voluptatis; & idcirco per rem justam significari potest (3) non incongrue injusta. *Ambrosius* (ubi supra, à medio.) vel conjugium non reprehenditur, sed ad majorem honorem vocatur integritas: quoniam „mulier inupta cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore, & spiritu; quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi:“ 1. Cor. 7. *Augustinus de Verbis Domini (serm. 33.)* Joannes autem dicens Epist. 1. cap. 11. „Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi:“ inde cœpit ubi Evangelium terminum posuit. *Concupiscentia carnis, uxorem duxi; concupiscentia oculorum, quinque juga boum emi; ambitio sæculi, villam emi.* A parte autem in totum commemorati sunt quinque sensus per solos oculos, quorum est in quinque sensibus principatus: propterea cum proprie ad oculos pertineat visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare. *Cyriillus. (b)* Quos autem intelligimus fuisse eos qui renuerunt prædicatorum causa venire, nisi præside Judæorum, quos per totam sacram paginam de his redargutos esse videmus? *Origenes. (c)* Vel aliter. Hi qui villam emerunt, & refutant cenam, sunt qui receperunt alia dogmata divinitatis, nec experti sunt Verbum quod possidebant. Is autem qui quinque paria boum emi, est qui naturam intellectualem contemnit, & sensibilia sequitur: unde incorpoream naturam comprehendere non potest. Qui autem uxorem duxit, est, qui conjunctus est carni, voluptatum magis amator quam Dei. *Ambrosius (Lib. & cap. ubi supra.)* Vel tria genera hominum à consorcio istius cœnæ ætatem excludi, Gentilium, Judæorum, & hæreticorum, Judæi corporali (4) ministerio juga sibi legis imponunt. Quinque (5) autem juga sunt verborum decem, vel quinque libri veteris legis. At vero hæresis velut Eva formidino rigore fidei tentat affectum. Et (6) Apostolus dicit avaritiam esse fugiendam, ne impediti more gentili ad regnum Christi pervenire

nire nequeamus. Ergo & ille qui villam emi, alienus à regno est, & ille qui jugum potius legis quam gratiam munus elegit, & ille qui se propter ducendam excusat uxorem.

Sequitur: *Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Augustinus Lib. 5. super Gen. ad litteram (cap. 19.)* Non propter inferiorum scientiam Deus nuntius indiget, quasi per eos fiat scientior; sed novit omnia stabiliter, atque incommutabiliter. Habet autem nuntios, propter nos, & propter ipsos: quia illo modo Deo (1) parere, & assistere, ut eum de inferioribus consulant, ejusque supernis jussis obtemperent, bonum est eis in ordine propriæ naturæ. *Cyriillus. (a)* Judæorum autem primitibus vocationem renucentibus, sicut ipsi dicebant Joan. 7. „Numquid aliquis principum credidit in eum?“ indignatus est paterfamilias, quasi eis dignis indignatione, & ira: unde sequitur: *Tunc iratus paterfamilias. (2) Basilus* (in Psalm. 37.) Non quod ira passio divine substantiæ accidat; sed talis operatio, quæ in nobis ab ira fit, Dei ira, & indignatio dicitur. *Cyriillus. (b)* Sic ergo indignatus dicitur paterfamilias in principes Judæorum, & vocati sunt loco eorum, qui erant de multitudine Judæorum, fragiles, & impotentem mentem habentes. Loquente enim Petro Act. 11. primo quidem tria millia, deinde quinque millia crediderunt, & postmodum plurimus populus: unde dicitur: *Dixit servo suo: Exi cito in plateas, & vicos civitatis: & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudes introduce hæc. Ambrosius.* Invitat autem pauperes, debiles, & cæcos, ut ostendatur quod nullum debilitas corporis excludit à regno, variisque delinquant cui desit illecebra peccandi; vel quod infirmitas peccatorum per misericordiam Domini remittatur: unde mittit ad plateas, ut de latioribus (3) vicis ad angustiam venirent viam. *Gregorius in hom. (36. in Evang.)* Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur: dicuntur enim (4) debiles, & pauperes qui judicio suo apud semetipsos infirmi sunt; nam pauperes, & quasi fortes sunt qui positi in paupertate superbiunt: cæci sunt qui nullius ingenti lumine habent; claudi sunt qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dum horum vita in membrorum debilitate significatur, sicut illi peccatores fuerunt qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque qui invitantur, & veniunt; sed peccatores superbi respiciuntur, humiles eliguntur. Hos itaque elegit Deus quos despicit *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Nicolaius habet pater. (2) Al. Beds. (3) Al. vitiis. (4) Al. debiles, & qui judicio suo, &c. (5) Al. præcepit. (6) Al. à Dei amore.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena prædicta. (b) Ut supra.

mundus: quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum, & tanto celerius vocem Dei aliqui audiunt, quanto in hoc mundo non habent unde descederent. Cum ergo de vicis, & plateis ad cenam quosdam Dominus vocat, illum populum designat qui tenere legis urbanam conversationem noverat. Sed multitudo quæ ex Israel populo credidit, locum superni convivii non implevit: unde sequitur: *Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est.* Intravit enim jam frequentia Judæorum; sed adhuc locus vacat in regno, ubi suscipi debeat numerofitas Gentium: unde subditur: *Et ait dominus servo: Exi in vias, & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea.* Cum convivas suos colligi ex viis, & sepibus (5) præcipit, agricolæm populum, idest Gentilem, querit. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel mittit ad vias, & circa sepes, quia hi apti sunt regno cælorum qui nullis præsentium cupiditatibus occupati ad futura festinant, in quodam bono voluntatis tramite constituti, & qui modo sepis, quæ ab incultis culta fecerunt, & incurfus arceat bestiarum, noverit bona, malaque distinguere, & adversus tentamenta nequitia spiritualis, fidei munimenta præterdere. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 33.)* Venerunt de plateis, & vicis gentes, veniunt de sepibus hæretici: nam sepes qui consistunt, divisiones querunt. Abstrahantur à sepibus, evellantur à spinis. Sed cogi nolunt: Voluntate, inquit, nostra intremus. Non hoc Dominus imperavit: *Coge*, inquit, *intrare.* Foris invenitur necessitas, nascitur inde voluntas. *Gregorius in hom. (36. in Evang.)* Qui ergo hujus mundi adversitatibus fracti (6) ad Dei amorem redeunt, compelluntur intrare. Sed valde tremenda est sententia quæ subinfertur: *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cenam meam.* Nemo, ergo contemnat, ne dum vocatus excusatur, cum voluntatem habuerit, intrare non valeat.

(e) *Gregorius in hom. (37. in Evang.)* Ad audita cælestia præmia inardescit animus, jamque illic cupit assidere ubi se sperat sine fine gaudere. Sed ad magna præmia perveniri non potest nisi per magnos labores: unde dicitur: *Ibant autem turba multe cum eo, & convulsus dixit ad illos: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem, & animam suam, non potest esse meus discipulus.*

aut qui se in conspectu hominum humiliat, exaltatur ab eis; sed qui se de meritis elevat, humiliabitur à Domino; & qui se de beneficiis humiliat, exaltabitur ab eo.

(c) *Theophylactus*. Ex duabus partibus cœna composita, scilicet ex vocantibus, & vocatis, partem vocatorum ad humilitatem jam monerat; consequenter vocantem monendo remunerat, retrahens eum ne gratia hominum convivaret: unde dicitur: *Dicebat autem ei qui se invitaverat: Cum facis prandium, aut cenam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque cognatos, neque vicinos, neque divites.* *Chrysostronus* (homil. xiv. in Ep. ad Coloss. ante med.) Mutuæ causæ sunt quibus amicitie fœdus contrahitur: & illicitas quidem prætermittimus; proponemus autem naturales, & morales: naturales quidem, puta patris ad filium, fratris ad fratrem, & aliorum hujusmodi; quod significat dicens: *Neque fratres, neque cognatos:*

(1) morales autem; puta conviva factus est, aut convivias est; & quantum ad hos dicit, *Neque vicinos.* *Beda* (super illud, *Dicebat ei qui se invitaverat.*) Fratres igitur, & amicos, & divites alterum convivia celebrare non quasi scelus interdicit; sed, sicut cetera necessitatis humanæ commercia, ad promerenda vitæ caelestis præmia, nihil valere ostendit: unde subdit: *Ne forte et ipsi invitent, et fiat tibi retributio.* Non ait: Et fiet tibi peccatum. Cui simile est id quod alibi dicit, supra 6. *Et si bene feceritis his qui vobis bene faciunt, quæ vobis est gratia?* Sunt tamen quædam mutuæ fratrum, vicinorumque convivia, quæ non solum in præsentis retributionem, sed & damnationem percipiunt in futuro; quæ aut collocatione omnium celebrantur, aut vicibus solent à contubernabilibus exhiberi; in quibus ad hoc convenitur

(2) ut fœda gerantur, & ex copia incitetur libidinis diversæ voluptas. *Chrysostronus* (hom. 1. in Epist. ad Col. ante med.) Non igitur hæc (3) spe aliis beneficium conferamus, ut nobis retribuant: hæc enim frigida est intentio: unde talis amicitia celerius evanescit. Si vero pauperem vocaberis, Deum nunquam obliviscens habebis debitorem; unde sequitur: *Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos.* Quanto enim minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit, & visitat. Nam qui magnum suscipit, sæpe propter va-

(1) *Al.* morales autem sunt, puta si conviva, &c. (2) *Al.* ut fœda gerantur copia vini, & incitetur libidinis diversæ voluntas. (3) *Al.* specie. (4) *Al.* sanctorum. *P. Nicolai sic legit.* Possent quidem plures proponere, qui ob hoc celeberrimos senatorum colant ut illis mediantibus, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Hom. 45. in Acta. (c) Vel Geometes in Catena Græc. PP. (d) In eadem Catena.

nam gloriam facit; sed & utilitas pluries quaeritur, ut promoveatur per illum. Possent quidem plures proponere ob hoc celeberrimos (4) senatorum colentes, ut illis mediantibus ampliore gratiam obtineant Principum. Non igitur illos quaeramus qui nobis retribuere possunt: sequitur enim: *Et beatus eris quia non habent retribuere tibi.* Non ergo turbemur, cum non recipimus beneficii recompensationem, sed cum receperimus: quoniam si receperimus, non amplius recipimus illic; sed si minime retribuatur homo, tunc tibi Deus retribuet: unde sequitur: *Retribuetur enim in resurrectione iustorum.* *Beda* (super *Cum facis convivium.*) Erii omnes resurgunt, iustorum tamen resurrectio dicitur, quia in hac resurrectione beatos se esse non dubitant: Ergo qui pauperes ad convivium vocant, in futuro præmia recipient: qui autem amicos, fratres, & divites vocat, recipit mercedem suam. Sed si hoc propter Deum facit in exemplum filiorum Job, sicut cetera fraternæ dilectionis officia, ipse qui iussit remunerari. *Chrysostronus* (ubi supra.) Sed dicitis: Immundus est pauper, & sordidus. Leva eam, & fac tecum in mensa sedere. Si vestes sordidas habet, mundum indumentum exhibeas. Christus accedit per eum, & tu frivola loqueris? *Gregorius Nissemus.* (a) Non ergo negligas jacentes, quasi nullo sint digni: cogita qui sint, & præstositate eorum invenies. Salvatoris induerunt imaginem, futurorum bonorum heredes, regni clavigeri, accusatores, & excusatores idonei, non loquentes, sed inspecti à iudice. *Chrysostronus.* (b) Decet ergo eos sursum in solario suscipere: si non placeat, saltem deorsum, ubi sunt subjugalia, & famuli, Christum suscipias: fiat saltem pauper aditus: ubi enim est elemosyna, non audeat intrare diabolus; & si non secum confideas, mitte saltem eis de mensa ferula. *Origenes.* (c) Mystice vero qui vanam gloriam vitæ, vocat ad spirituale convivium nobis gloriam, idest imperitos, ut dicit; debiles, hoc est læsam conscientiam habentes, ut sanet; claudos, idest declinantes à ratione, ut rectas sentias faciant; cæcos, idest qui carent contemplatione veritatis, ut veram lucem videant. Quod autem dicitur: *Non possunt retribuere tibi*, idest non noverunt responsum proferre.

(d) *Eusebius.* (d) Docuerat supra Dominus

nus preparare convivium rependere nequeuntibus, cum sit recompensandum in resurrectione iustorum; & ideo quidam intelligens unum, & idem esse resurrectionem iustorum, & regnum Dei, recompensationem prædictam commendat: sequitur enim: *Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* *Cyrrillus.* (a) Homo iste animalis erat, non diligenter percipiens ea quæ Christus protulerat: putavit enim corporeas esse remunerationes sanctorum. *Augustinus* de Ver. Domini (serm. 33.) Vel quia in longinqua iste suspirabat, & panis iste quem desiderabat, ante illum discumberebat. Quis enim est panis regni Dei nisi qui dicit Joan. 4. „ Ego sum panis vivus, qui de „ celo descendi? „ Nolite parare fauces, sed cor. *Beda* (cap. 59. in fine.) Sed quia nonnulli hunc panem fidei tenent (1) odorando percipiunt, dulcedinem vero ejus attingere veraciter gustando fastidium; subjecta parabola Dominus talium torporem caelestibus epulis dignum non esse redarguit: sequitur enim: *At ille dixit ei: Homo quidam fecit cenam magnam, et vocavit multos.* *Cyrrillus.* (b) Homo iste Deus Pater est, secundum quod imagines ad similitudinem veritatis figurantur. *Chrysostronus.* (c) Quoties enim punitivam suam virtutem indicare vult Deus, ursæ, pardus, leo, & hujusmodi nuncupatur; quando vero misericordiam exprimit vult, dicitur homo. *Cyrrillus.* (d) Hic ergo conditor omnium, & aique gloriæ pater paravit cenam magnam in Christo peractam. In novissimis enim temporibus, & quasi in occasu nostri sæculi illuxit nobis Dei Filius, & mortem pro nobis sustinens, dedit nobis proprium corpus comedere: unde & agnus in vespere immolabatur juxta legem Moysæcam. Merito igitur in cœna dictum est paratum in Christo convivium. *Gregorius* in hom. (36. in Evang.) Vel fecit cenam magnam, quia satietatem nobis dulcedinis æternæ præparavit: qui vocabit multos, sed pauci veniunt: quia nonnumquam ipsi qui ei per fidem subjecti sunt, æterno ejus convivio vivendo contradicunt. Hoc autem distare inter delicias corporis & cordis solet, quod corporales deliciae cum non habentur, grave in se desiderium accendantur, cum vero habita eduntur, comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt; at contra, spirituales deliciae cum non habentur, in fastidio sunt, cum vero habentur, in desiderio. Sed superna pietas contemptas il-

las delicias ad memoriæ nostræ oculos revocat, atque ut fastidium nostrum repellere debemus invitat: unde sequitur: *Et misit servum suum hora cœnae dicere invitatis ut venirent.* *Cyrrillus.* (e) Iste servus qui missus est, ipse Christus est, qui cum esset naturaliter Deus, & verus Dei Filius, exinanivit seipsum formam servi accipiens. Missus est autem hora cœnae: non enim à principio Verbum Patris nostram naturam suscepit, sed in novissimo tempore. Subdit autem: *Quia parata sunt omnia:* paravit enim pater in Christo bona collata mundo per ipsum, peccatorum amonitionem, Spiritus Sancti participationem, adoptionis splendorem: ad hoc vocabit Christus per evangelica documenta. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 33.) Vel aliter. Homo iste mediator est Dei & hominis Christus Jesus. Misit ut venirent invitati, idest per missos vocari Prophetas. Qui olim invitabant ad cenam Christi, sæpe missi sunt ad populum Israel, sæpe vocaverunt ut ad horam cœnae venirent: illi invitantes acceperunt, cenam repudiaverunt; Prophetas legerunt, & Christum occiderunt; & tunc nobis cenam nescientes paraverunt. Parata jam cœna, idest immolatio Christo, missi sunt Apostoli ad quos missi fuerant ante Prophetas. *Gregorius* in homil. (36. in Evang.) Per hunc ergo servum qui à patrefamilias ad invitandum mittitur, prædicatorum ordo significatur. Sæpe autem solet evenire ut persona potens famulum habeat despectum, cumque per eum dominus aliquid mandat, non despicitur persona loquentis servi, quia servatur in corde mitterentis reverentia domini. Offert ergo Deus quod rogari debuit, non rogare: dare vult quod vix sperari poterat; & tamen simul omnes excusant: sequitur enim: *Et cœperunt omnes simul excusare.* Ecce homo dives invitatur, & pauperes occurrere festinant; ad Dei invitatum convivium, & nos excusamus. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 33.) Tres autem fuerunt excusationes, de quibus subditur: *Primus dixit ei: Villam enim, & necesse habeo exire, & videre illam. Rogo te, habe me excusatum.* In villa empti dominatio notatur: ergo superbia castigatur vitium primum: primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. *Gregorius* (ut supra.) Vel per villam terrena substantia designatur. Exit ergo videre illam qui sola exteriora cogitat propter substantiam. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Sic igitur emerit militia viro contemptarum stipendium præ-

(1) *Al.* adorando. EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) In Catena prædicta. (d) Ut supra. (e) Ibidem.

mittere bellum adversus alium Regem, nonne sedens prius cogitat si possit cum deo millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin, adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

(g) Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condicetur? Neque in terram, neque in strigillum utile est; sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

(a) **Cyrius.** (a) Quamvis Dominus malitiam pharisæorum cognosceret, tamen eorum fiebat conviva, ut prodesset presentibus per verba, & miracula: unde subditur: *Et factum est cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi observabant eum, si scilicet reverentiam legis contemneret, & an quicquam prohibitorum faceret in die sabbati.* Itaque hydropticus veniente in medium, interrogatione reprehendit insolentiam pharisæorum, eum arguere volentium; unde dicitur: *Et ecce homo quidam hydropticus erat ante illum. Et respondens Iesus dixit ad legislatores, & pharisæos, si licet sabbato curari. Beda* (cap. 59. in princ.) Quod dicitur respondisse Iesus, ad hoc respicit quod præmissum est, *Et ipsi observabant eum*: Dominus enim novit cogitationes hominum. **Theophylactus** (hoc loco.) In sua autem interrogatione deridit eos, sicut amentes: Deo enim benediciente sabbatum, ipsi prohibent operari bona in eo; dies autem quæ bonorum operam non admittit, maledicta est. *Beda* (cap. 59. non procul à princ.) Sed merito interrogati tacent, quia contra se dictum, quicquid dixerit, vident. Nam si licet sabbato curare, quare Salvatorem an curare observant? Si non licet, quare ipsi sabbato pecora curant? Unde sequitur, *At illi tacerunt.* **Cyrius.** (b) Neglectis igitur Judæorum insidiis, liberat à morbo hydropticum; qui metu pharisæorum remedia non postulabat propter sabbatum, sed solum asabat, ut ex aspectu misericordie ejus salvaret eum: quod Dominus cognoscens, non postulat ab eo si vellet salvas fieri, sed protinus eum sanavit: unde sequitur: *Ipsè vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.* **Theophylactus** (hoc loco.) In quo non hoc proposit Dominus, ne scandalizaret pharisæos, sed ut beneficiæ gentium remediis: decet enim nos, cum magna refutat utilitas, non curare si stulti scandalizentur. **Cyrius.** (c) Sed quia pharisæi inepte tacerunt, solvit Christus inflexibilem eorum impudentiam, considerationibus seriis ad hoc utens: unde sequitur: *Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati? Theophylactus.* Quasi di-

cat: Si prohibuit lex misereri in sabbato, ne curam habeas filii tui periclitantis in sabbato; sed quid dico, filii, quando nec bovem præteritis, si periclitantem videris? *Beda* (supet *Cujus asinus, aut bos*). In quo sic observatores suos pharisæos convincit, ut eisdem etiam avaritiæ condemnent, qui in liberatione animalis suæ avaritiæ consulebant. Quanto ergo magis Christus hominem, qui multo melior est peccatore, debuit liberare? **Augustinus** (1) de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Congruenter autem hydropticum animali quod cecidit in puteum comparavit, humore enim laborabat; sicut illam mulierem quam alligatam dixerat, & ipse solvebat, comparavit jumento, quod solvit ut ad aquam ducatur. *Beda* (ubi supra.) Competenti ergo exemplo solvit quæstionem, ut ostendat eos violare sabbatum in opere cupiditatis qui eum violare arguerunt in opere caritatis: unde sequitur: *Et non poterant ad hæc respondere illi.* Mystice autem hydropticus comparatur ei quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: hydropticus enim morbus ab aquoso humore vocabulum trahit. **Augustinus.** de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 29.) Vel hydropticum recte comparamus diviti avaro: ficut enim ille quanto magis abundat humore inordinato, tanto amplius sinit; (2) sic & iste quanto est copiosior divitiis, quibus non bene utitur, tanto ardentius talia concupiscit. **Gregorius** 14. Moral. (super illud Job 18., *Exardescet contra eum sitis*: cap. 6. in novis exemp. in antiq. 1.) Recte ergo hydropticus ante pharisæum curatur: quia per alterius ægritudinem corporis, in altero exprimitur languor, seu ægritudo cordis, & mentis. *Beda* (cap. 59. in Luc.) Bene autem in exemplo bovem, & asinum nominat, ut vel sapientes, & hebetes, vel utrumque populum significet, scilicet Judæum jugo legis pressum, & Gentilem nulla ratione domitum: omnes enim à puteo concupiscentiæ demersos Dominus extrahit.

(b) **Ambrsius** (Lib. 7. in Lucam de comp. reg. cæl. ad fermentum, à medio.) prius curatus est hydropticus, in quo fluxus carnis exuberans, animæ gravabat officia, spiritus extia-

(1) *Al. de Conf. Evang. (2) Al. emittitur sic.*

Ex edit. P. Nicol. (c) In Catena Græc. PP. (b) *Ibid.* (c) Ubi supra.

tinguebat ardorem; deinde doceret humilitas, dum in convivio nuptiali appetentia loci superioris arceat: unde dicitur: *Dicebat autem ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco.* **Cyrius.** (a) Proflire enim prompte ad honores qui nobis non conveniunt, indicat nos temerarios esse, & nostra facta vituperio replet: unde sequitur: *Ne forte honoratio te sit invitatus ab illo, & veniens is qui te, & illum vocavit, dicat tibi, Da huic locum; & tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.* **Chrysostomus.** (b) Et sic quod concepit, nequaquam obtinuit ambitiosus honoris, sed passus est repulsam; & satagens qualiter abunde honoribus, non honoratur. Et quia nihil est æquipolens modestiæ, audientem ad oppositum ducit. Non solum prohibet ambitu primarum, (1) sed & venari jubet ultima: unde sequitur: *Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe, in novissimo loco.* (2) **Cyrius** (c) Si enim aliquis non vult aliis prælocari, nanciscitur hoc ex divina sententiæ: unde sequitur: *Ut cum venerit qui te invitavit dicat tibi: Amice, ascende superius.* Hæc dicens, non graviter objurgat, sed leniter injungit: sufficit enim monito apud discretos; & sic pro humilitate aliquis coronatur honore: unde sequitur: *Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus.* **Basilus.** (d) (in quæst. expl. quæst. 21.) Occupare igitur locum ultimum in convivio, juxta mandatum dominicum, conveniens est; sed rursus in hunc contentiose irruere reprobatum tamquam interemptorium ordinis, & causarium tumultus; & de eo mota contentio æquiparabit vos litigantibus de primatu. Quapropter, sicut hic Dominus dicit, expedit convivium facienti committere accubitus ordinem: Sic & in patientia nos mutuo sustinebimus honeste, & secundum ordinem omnia profectentes, non ad apparitionem plurium; nec videbimur humilitatem pertractare per vehementem contradictionem; magis autem humilitatem per patientiam obtineremus: majus est enim ex repugnantia superbiæ indicium quam ex primo accubitu, quando eum cum imperio obtinemus. **Theophylactus** (hoc loco.) Nemo autem putet præmissam Christi doctrinam modicam esse, & indignam culminis Dei Verbi: non enim pius dices esse medicum pollicium sanare podagram, ictum vero digiti, vel dentis dolorem nolentem.

S. Th. Op. Tom. LX.

13

tem curare. Potro quomodo (3) parva passio vana gloriæ, quæ versabat primos perquirentes accubitus? Decebat igitur humilitatis magistrum ornem ramum prave radicis amputare. Sed & illud considera, quia (4) præsto cœna, & passione primatus coram Salvatore vexante miseris, opportunitatem habebat monicio. **Cyrius.** (e) Otenso igitur tam modico exemplo ambitiosorum contemptu, & non ambitiosorum exaltatione, adjectum magnum parvo, generalem sententiam proferens, cum subditur: *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur*: quod dicitur secundum divinum iudicium, non secundum humanam consuetudinem; secundum quam plures concupiscentes honorem consequuntur, alii vero se humiliantes inglorii remanent. **Theophylactus.** Potro non finaliter, nec omnibus hominibus est reverendus qui se honoribus ingerit; sed dum à quibusdam honoratur, alii detrahunt ei, & quandoque etiam ipsi honorantes. *Beda* (cap. 59. in Luc.) Sed quoniam hanc admonitionem Evangelista parabolam vocat, breviter intuemus quid mystice significet. Quisquis nuptias Christi, & Ecclesiæ invariatus adierit, membris Ecclesiæ per fidem conjunctus, non se extollat, quasi sublimior ceteris, de meritis gloriando: dabit enim locum honoratiori post invitato, eum illorum qui se in Christo secuti sunt agilitate præterit; & cum rubore novissimum locum tenet, quando de aliis meliora cognoscens, quicquid de sua (5) operatione cessum sentiebat humiliat. Sed recumbit aliquis in novissimo loco, secundum illud Eccli. 3. „ Quanto magnus es, humilia te in omnibus. „ Veniens autem Dominus, quem humilem invenierit, amici nomine beatificans, ascendere superius præcipiet: „ quicumque enim „ humiliaverit se sicut parvulus, hic est major in regno celorum: „ Matth. 18. Pulchre autem dicitur: *Tunc erit tibi gloria*, ne nunc querere incipias quod tibi servatur in fine. Potest etiam & hoc in hac vita intelligi: quia quotidie Dominus suas nuptias intrat, superbos despiciens, & humilibus sæpe tanta sui Spiritus (6) dona præstans ut discumbentium, id est fidelium cœtus, eos admirando glorificet. Ex conclusione vero generali, quæ subditur, manifeste claret præcedentem Domini sermonem typice intelligendum. Neque enim omnis qui se coram hominibus exaltat, humiliatur;

13

aut

(1) *Al. Sed veniri ultima. (2) Al. Gregorius. (3) Al. prava Nicolai supplet videti potest. (4) Idem ponit præsto existente cœna. (5) Al. opinione. (6) Al. onera.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græc. (b) In eadem Catena (c) Ubi supra. (d) In Regulis fufius disputatis ad interrogat. 12. (e) Ubi supra.

Theophylactus (super *Si quis venit ad me.*) Quia enim multi comitantium ipsam non ex toto affectu, sed tepide sequebantur, ostendit qualem deceat esse suum discipulum. *Gregorius* in hom. (37. in Evang.) Sed perconctari libet: Quomodo parentes, & carnaliter propinquos præcipitur odisse, qui jubemur & inimicos diligere? Sed si vim præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem valemus, ut eos qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, & quos proximos novimus, diligamus, & quos adversarios in via Dei patimur, odiendo, & fugiendo nekiamus. Quasi enim per odium diligitur qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Etenim si propter te Dominus suæ renuntiat matri, dicens Matth. 12. „Quæ est mater mea & qui fratres mei?“ cur tu Dominus tuo cupias auferri? Sed neque ignorare naturam, neque scire Dominus jubet; sed ita indulgere naturæ, ut veneris auctorem, nec à Deo parentum amore desistas. *Gregorius* in hom. (37. in Evang.) Ut autem Dominus demonstraret hoc erga proximos odium non de affectione procedere, sed de caritate, addidit dicens: *Adhuc autem & animam suam.* Constat ergo quia amando debet odisse proximum qui se cum odit sicut seipsum: tunc enim bene animam nostram odimus cum ejus carnalibus desideris non acquiescimus, cum ejus appetitum frangimus, ejus voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempta ad melius dactur, quasi per odium amatur. *Cyrillus*. (a) Non est autem fugienda vita, qua in corpore vivitur, sed servanda, sicut & Paulus servavit, ut Christum adhuc vivens in corpore prædicaret; sed ubi oportebat vitam contemnere, ut cursum consummaret, nec animam pretiosam sibi esse fateretur. *Gregorius* in hom. (ubi supra.) Hoc autem animæ odium qualiter exhiberi debeat, manifestat subdens: *Qui non bajulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus.* *Chrysostomus* (b) Non autem hoc dicit ut trabem super humeros apponamus, sed ut semper mortem præ oculis nostris habeamus; sicut & Paulus moriebatur quotidie, & mortem contemnebat. *Basilus*. (c) Crucem etiam tollens, mortem Domini annupriabat dicens Galat. 6. „Mihî mundus crucifixus est, & ego „mundo:“ quod etiam nos in ipso baptismo ante anticipamus, ubi vetus homo noster crucifixus est, ut destruat corpus peccati. *Grego-*

(1) *Al. omittitur enim.* (2) *Al. Nos enim.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. & Lib. 5. in Esaiam. (b) In eadem Catena. (c) Ibid. & in Regulis brevioribus ad interrogat. 234. (d) In Esai. 11. cap. vii. 11. (e) Lib. de Virg. cap. 18.

rius in hom. (37. ut supra.) Vel quia crux à cruciatu dicitur duobus modis crucem Domini bajulam, cum aut per abstinentiam carnem attingimus, aut per compassionem proximi, necessitatem illius nostram paramus. Sed quia nonnulli carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent, & compassionem non spiritualiter, sed carnaliter impendunt; recte additur: *Et venit post me.* Bajulare (1) enim crucem, & post Dominum ire, est vel carnis abstinentiam, vel compassionem proximorum pro studio æternæ intentionis exhibere.

(f) *Gregorius* in (homil. 37. ut supra.) Quia sublimia præcepta data sunt, protinus comparatio ædificandæ sublimitatis adiungitur cum dicitur: *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum?* Omne enim quod agimus, prævenire per studium considerationis debemus. Si igitur humilitatis turrim construere cupimus, prius nos præparare ad adversa hujus sæculi debemus. *Basilus*. (d) Vel turris est alta speculatio ad custodiam civitatis, & perfectionem hostium occursum apta: ad hujus instar nobis datus est intellectus conservativus bonorum, præmeditativus contrariorum; ad hujus ædificationem præcipit Dominus sedentes ponere calculum, si suppetat facultas ad finem. *Gregorius* Nissenus. (e) Insistentem est enim ut cujuslibet ardui propositi terminus attingatur variis augmentis mandatorum Dei, consummando opus divinum: nam neque lapis unus est tota turris fabrica, neque unicum mandatum ducit ad animæ perfectionem; sed fundamentum oportet subsistere, & secundum Apostolum insuper apparatus est auri, & argenti, & pretiosorum lapidum apponendus: unde subditur: *Ne posteaquam posuerit fundamentum, & non poterit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo corpus ædificare, & non potuit consummare.* *Theophylactus* (super *Ne postquam posuerit fundamentum.*) Non (2) enim debemus ponere fundamentum, id est sequi Christi initium, & finem non imponere, sicut illi de quibus Joannes dicit cap. 6. quod „multi ex „discipulis ejus abierunt retrorsum.“ Vel fundamentum intellige doctrinalem sermonem, puta de abstinentia. Opus est igitur prædicto fundamento operationis ædificium, ut perficiatur nobis „turris fortitudinis à facie inimici.“ *Psal.* 60. Alioquin derideretur homo à videntibus

tibus eum, tam hominibus, quam daemonibus. *Gregorius* (in hom. 37. in Evang.) In bonis enim operationibus intenti nisi contra malignos spiritus sollicitè vigilemus, ipsos irrisores patimur quos ad malum persuasores habemus. Sed ex minori ad majus similitudo subditur, ut ex rebus minimis majora pensentur: nam sequitur: *Aut quis Rex iturus committere bellum adversus alium Regem, nonne prius sedens cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se?* *Cyrillus*. (a) Incumbit enim nobis prælium contra spiritualia nequitia in caelestibus; urget autem nos & aliorum hostium multitudo carnale flagitium, lex sæviens in membris nostris, & variae passionis, hoc est dira hostium multitudo. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 31.) vel decem millia præliatur cum Rege qui habet viginti millia, significat simplicitatem Christiani hominis, dimicaturi cum duplicitate diaboli. *Theophylactus*. Est autem Rex peccatum regnans in nostro mortali corpore; sed & noster intellectus creatus est Rex. Ergo si repugnare velit peccato; toto animo cogitet secum: nam daemones sunt peccati satellites, qui videntur viginti millium numero præcellere decem millia nostra: quia cum incorporei sint, nobis comparati corporeis, multo majorem fortitudinem habere censentur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (ubi supra.) Sicut autem de turri non perfecta per opprobrium deridetur dicentium: *Quia hic homo capit ædificare, & non potuit consummare;* sic in Rege cum quo dimicandum est, ipsam pacem accusavit, quo subdit: *Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt;* significans etiam minas imminentium tentationum à diabolo non sustinere eos qui non renuntiant omnibus quæ possident, & pacem cum eo facere, consentiendo illi ad committendam peccata. *Gregorius* (homil. 37. in Evang.) Vel aliter. In illo tremendo examine cum Rege nostro ex equo ad judicium non venimus: decem millia (1) quippe ad viginti millia, simplicium ad duplum sunt. Cum duplo ergo exercitu contra simplicium venit, quia nos vix in solo opere præparatos simul de opere, & cogitatione discutit. Dum ergo adhuc longe est, quia adhuc præfens per judicium non videtur, mittamus

ad eum legationem lacrymas nostras, misericordie opera, hostias placationis; hæc est nostra legatio, quæ Regem venientem placat. *Augustinus* ad Lætum (epist. 38.) Quomodo autem pertineant istæ similitudines, ipsa (2) conclusione satis aperuit dicens: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Itaque sumptus ad turrim ædificandam, & valentia decem millium adversus Regem qui viginti millia habet, nihil aliud est, quam ut renuntiet unusquisque omnibus quæ sunt ejus. Prælocutio autem superior, cum extrema locutione concordat: in eo enim quod (3) aliquis renuntiat omnibus quæ sunt ejus, etiam illud continetur ut oderit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam. Omnia enim hæc propria alicujus sunt, quæ plerumque implicent, & impediunt ab obtinenda non ista propria temporaliter transitura, sed in æternam mansura communia. *Basilus* (b) Est autem intentio Domini per exempla prædicta non utique præbere potestatem ejus discipulum fieri, vel non fieri, sicut licet vel non inchoare fundamentum, vel tractare pacem; (4) sed ostendere impossibilitatem divini beneficii observandi inter distrahentia animam, inter quæ periclitatur facta venialis ab astutis daemonibus. *Beda*. Distat autem inter renuntiare omnibus, & relinquere omnia: paucorum enim perfectiorum est relinquere omnia, hoc est curas mundi postponere; cunctiorum autem fidelium est renuntiare omnibus, hoc est sic tenere quæ mundi sunt ut tamen per ea non teneantur in mundo.

(g) *Beda* (cap. 61. in Luc.) Dixerat superius turrim virtutum (5) non solum inchoandam, sed etiam consummandam; ad quod pertinet quod dicitur, *Bonum est sal.* Bonum est sale sapientie spiritualis cordis arcana condire, immo cum Apostolis sal terræ fieri. *Basilus*. (c) Sal enim secundum substantiam quidem ex aqua constat, & spiritu, modicum quid terrestre itatis participans. Desiccatur autem fluidam naturam corruptionum corporum ut mortua corpora conservet. Merito igitur discipulos suos comparat sal, eo quod ipsi regenerati sunt per aquam, & Spiritum. Cumque toti spiritualiter viverent, & non secundum carnem, ad modum

(1) *Al. quique.* (2) *Al. occasione.* (3) *Al. Adhuc.* (4) *Ita hunc locum effert P. Nicolai.* Sed attendere impossibilitatem placendi Deo inter illa quæ distrahant animam, & in quibus periclitatur, velut capti faciliis facta insidiis, & astutis diaboli. (5) *Al. non solum consummandam, sed etiam inchoandam.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ut supra in Regulis brevioribus ad interrogat. 263. (c) In Catena Græc. PP.

dum salis corruptam vitam hominum in terra degentium convertentibus, & vitiosa vita suos sequaces oblectando condebant. *Theophylactus* (paul. à sine Comm.) Non solum autem eos qui donati sunt magistrati gratia, sed etiam idiotas exposcit ad modum salis fieri utiles proximis. Si vero qui futurus est utilis aliis, fiat reptobus, juvari non poterit: unde sequitur: *Si autem sal evanuerit, in quo conditur? Breda* (cap. 61. non remote à sine.) Quasi dicat: Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigetur? qui scilicet eam quam ipse gustavit sapientie dulcedinem, vel adversus seculi perterritus, vel illecebris illectus abiecit: unde sequitur: *Neque in terram, neque in sterquilinum utile est: sed foras mittitur.* Sal enim cum ad condiendos cibos, carneque sicandas valere de-

ficit. nulli jam usui aptum erit: neque enim in terram utile est, cuius injecto germinare prohibetur, neque in sterquilinum agriculturæ profuturum: sic qui post agnitionem veritatis retrocedit, neque ipse fructum boni operis ferre, nec alios excolere valet: sed foras mittendus est, hoc est ab Ecclesiæ unitate secernendus. *Theophylactus* (ubi supra.) Verum, quia sermo parabolicus, & obscurus erat, excitans Dominus auditores, ne qualiter umque acciperent quod dictum est de sale, subdit: *Qui habet aures audiendi, audiat:* hoc est, si cui sapientia inest, intelligat: aures enim hoc cognitivam vim animæ, & aptitudinem intelligendi accipere debemus. *Breda* (cap. 61. in sine.) Audiat etiam non contemnendo, sed obediendo, & faciendo quæ dicit.

CAPUT XV.

(a) **E**rant autem appropinquantibus ei publicani, & peccatores, ut audirent illum. Et manducant cum illis. Erat autem illis parabola ista, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oves, & si perdidit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in celo super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonaginta novem iustis, qui non indigent poenitentia.

(b) **A**ut quæ mulier habens drachmas decem, si perdidit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & evertit domum, & quærit diligenter, donec inveniat eam? Et cum invenerit, convocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, quia gaudium erit Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

(c) **A**it autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cepit egerre. Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius, & misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant, & nemo illi dabat.

(d) **I**n se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereco. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in celum, & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum. Dixitque ei Filius: Pater, peccavi in celum, & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferite stolam primam, & induite illum, & date anulum in manum ejus, & calcamenta in pedes ejus, & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Et coeperunt omnes epulari.

(e) **E**rat autem filius ejus senior in agro: & cum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam, & chorum, & vocavit unum de servis, & interrogavit

quid

quid hæc essent. Isque dixit illi: Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. Indignatus est autem, & volebat introire. Pater ergo illius egressus, cepit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi, & nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui devorabit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili: tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Epulari autem, & gaudere oportebat: quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit, perierat, & inventus est.

(a) **A**mbrosius (Lib. 7. in Lucam, de ove centesima.) Didiceras in superioribus secularibus occupationibus non teneri, caduca non prætere perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto sæculi lubrico tenere vestigium, etiam adversus errorem remedia tibi bonus medicus demonstravit, spem venia iudex misericors non negavit: unde subditur: *Erant autem appropinquantibus ei publicani, & peccatores, ut audirent eum. Glossa.* (a) Id est, qui publica exigunt vectigalia, vel conducunt, & qui lucra seculi per negotia sectantur. *Theophylactus.* Hoc enim exquebat curjus causa carnem susceperat, admittens peccatores, sicut medicus ægrotantes. Sed pharisæi vere criminosi huic pietati mutua recompenabant: unde sequitur: *Et murmurabant pharisæi, & scribæ dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Gregorius* in homil. (34. in Evang.) ex qua re colligitur quia vera iustitia compassionem habet, falsa designationem: quamvis & iusti soleant recte peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typo superbiæ, aliud quod zelo disciplinæ: quia iusti, & si fortis increpationes per disciplinam exaggerant, intus tamen dulcedinem per caritatem servant: præponunt sibi in animo ipsos plerumque quos corrigunt: quod agentes per disciplinam subditos, & per humilitatem custodiant semetipsos. At contra hi qui de falsa iustitia superbiere solent, ceteros quosque despiciunt, nulla infirmitatibus misericordia descendunt: & quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores fiunt: de quorum numero pharisæi erant, qui dijudicantes Dominum, quod peccatores susciperet, avari corde ipsum fontem misericordiae reprehendebant. Sed quia ægri erant, ita ut ægros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerant, cælestis medicus blandis eos forentis curat: sequitur enim: *Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo? Similitudinem dedit, quam in se homo recognosceret, & tamen ad auctorem hominum pertinere: quia enim centes.*

narius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit, cum sanctorum Angelorum, & hominum naturam possedit: unde subditur: *Qui habet centum oves. Cyrillus.* (b) Hinc percipere latitudinem regni Salvatoris nostri. Dicit enim oves esse centum, referens numerum subiectarum sive rationalium naturarum ad integram multitudinem: est enim centenarius numerus perfectus ex decem decadibus constitutus. Sed ex his una oberravit, scilicet genus humanum, quod terram colit. *Ambrosius* (ubi supra.) *Dives pastor*, cujus nos omnes centesima portio sumus: unde sequitur: *Et si perdidit unam ex illis. Gregorius* (hom. 34. in Evang.) Una ovis tunc perit quando peccando homo pascua vitæ reliquit. In deserto autem nonaginta novem remanserant: quia rationalis creature numerus, Angelorum videlicet, & hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, perente homine, erat imminutus: unde sequitur: *Nonne dimittit nonaginta novem in deserto? quia scilicet Angelorum choros reliquit in celo. Tunc autem homo celum deseruit, cum peccavit. Et ut perfecta summa omnium integraretur in celo, homo perditus quætebatur in terra: unde sequitur: *Et vadit ad illam quæ perierat donec inveniat illam. Cyrillus.* (c) Numquid autem sæviens in reliquis motus est pietate unius? Nequaquam: sunt enim illa in tuto, circumsepiente illas potentissima dextera: sed magis oportebat misereri perentis, ne imperfecta videretur residua multitudo: una enim reducta, sortitur centenarius propriam speciem. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 32.) Vel illas nonaginta novem dixit quas reliquit in deserto, superbos significans, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt: quibus ad perfectionem unitas deest: cum enim quilibet à vera unitate divellitur, superbe divellitur: suæ quippe potentia esse cupiens, non sequitur unum, quod est Deus. Uni autem deputat omnes per poenitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur. *Gregorius Nissenus.* (d) Cum autem pastor in-*

L3

ve-

Ex edit. P. Nicol. (a) Interlinearis. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibid. (d) In eadem Catena, ubi refertur ex tract. vel hom. de poenitentia; sed sumptum est ex hom. quæ inscribitur ad eos qui durius & acerbius alios iudicant, & condemnant, & qui conversatione, & poenitentia egent: ibidem potro de muliere peccatrice ab initio agit.

dum salis corruptam vitam hominum in terra degentium convertentibus, & vitiosa vita suos sequaces oblectando condebant. *Theophylactus* (paul. à sine Comm.) Non solum autem eos qui donati sunt magistrati gratia, sed etiam idiotas exposcit ad modum salis fieri utiles proximis. Si vero qui futurus est utilis aliis, fiat reptobus, juvari non poterit: unde sequitur: *Si autem sal evanuerit, in quo conditur? Breda* (cap. 61. non remote à sine.) Quasi dicat: Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigetur? qui scilicet eam quam ipse gustavit sapientie dulcedinem, vel adversus seculi perterritus, vel illecebris illectus abiecit: unde sequitur: *Neque in terram, neque in sterquilinum utile est: sed foras mittitur.* Sal enim cum ad condiendos cibos, carneque sicandas valere de-

ficit. nulli jam usui aptum erit: neque enim in terram utile est, cuius injecto germinare prohibetur, neque in sterquilinum agriculturæ profuturum: sic qui post agnitionem veritatis retrocedit, neque ipse fructum boni operis ferre, nec alios excolere valet: sed foras mittendus est, hoc est ab Ecclesiæ unitate secernendus. *Theophylactus* (ubi supra.) Verum, quia sermo parabolicus, & obscurus erat, excitans Dominus auditores, ne qualiter umque acciperent quod dictum est de sale, subdit: *Qui habet aures audiendi, audiat;* hoc est, si cui sapientia inest, intelligat: aures enim hoc cognitivam vim animæ, & aptitudinem intelligendi accipere debemus. *Breda* (cap. 61. in sine.) Audiat etiam non contemnendo, sed obediendo, & faciendo quæ dicit.

CAPUT XV.

(a) **E**rant autem appropinquantibus ei publicani, & peccatores, ut audirent illum. Et manducant cum illis. Erat autem illis parabola ista, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oves, & si perdidit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat donec inveniat eam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, & veniens domum convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat. Dico vobis, quod ita gaudium erit in celo super uno peccatore poenitentiam agente, quam supra nonaginta novem iustis, qui non indigent poenitentia.

(b) **A**ut quæ mulier habens drachmas decem, si perdidit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & evertit domum, & quærit diligenter, donec inveniat eam? Et cum invenerit, convocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, quia gaudium erit Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.

(c) **A**it autem: Homo quidam habuit duos filios, & dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et divisit illis substantiam. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cepit egerre. Et abiit, & adhæsit uni civium regionis illius, & misit illum in villam suam, ut pasceret porcos. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant, & nemo illi dabat.

(d) **I**n se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus? Ego autem hic fame pereco. Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccavi in celum, & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum ejus, & osculatus est eum. Dixitque ei Filius: Pater, peccavi in celum, & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferite stolam primam, & induite illum, & date anulum in manum ejus, & calcamenta in pedes ejus, & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Et coeperunt omnes epulari.

(e) **E**rat autem filius ejus senior in agro: & cum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam, & chorum, & vocavit unum de servis, & interrogavit

quid

quid hæc essent. Isque dixit illi: Frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit. Indignatus est autem, & volebat introire. Pater ergo illius egressus, cepit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi, & nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui devorabit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi: Fili: tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Epulari autem, & gaudere oportebat: quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit, perierat, & inventus est.

(a) **A**mbrosius (Lib. 7. in Lucam, de ove centesima.) Didiceras in superioribus secularibus occupationibus non teneri, caduca non prætere perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmum nequit in tanto sæculi lubrico tenere vestigium, etiam adversus errorem remedia tibi bonus medicus demonstravit, spem veniæ iudex misericors non negavit: unde subditur: *Erant autem appropinquantibus ei publicani, & peccatores, ut audirent eum.* Glossa. (a) Id est, qui publica exigunt vectigalia, vel conducunt, & qui lucra seculi per negotia sectantur. *Theophylactus.* Hoc enim exquebat curjus causa carnem susceperat, admittens peccatores, sicut medicus ægrotantes. Sed pharisæi vere criminosi huic pietati mutua recompenabant: unde sequitur: *Et murmurabant pharisæi, & scribæ dicentes, quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.* Gregorius in homil. (34. in Evang.) ex qua re colligitur quia vera iustitia compassionem habet, falsa designationem: quamvis & iusti soleant recte peccatoribus indignari. Sed aliud est quod agitur typo superbiæ, aliud quod zelo disciplinæ: quia iusti, & si fortis increpationes per disciplinam exaggerant, intus tamen dulcedinem per caritatem servant: præponunt sibi in animo ipsos plerumque quos corrigunt: quod agentes per disciplinam subditos, & per humilitatem custodiant semetipsos. At contra hi qui de falsa iustitia superbiere solent, ceteros quosque despicunt, nulla infirmitatibus misericordia descendunt: & quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores fiunt: de quorum numero pharisæi erant, qui dijudicantes Dominum, quod peccatores susciperet, areni corde ipsum fontem misericordie reprehendebant. Sed quia ægri erant, ita ut ægros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerant, cælestis medicus blandis eos forentis curat: sequitur enim: *Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo? Similitudinem dedit, quam in se homo recognosceret, & tamen ad auctorem hominum pertinere: quia enim centes.* S. Thom. Oper. Tom. LX.

Ex edit. P. Nicol. (a) Interlinearis. (b) In Catena Græcorum PP. (c) Ibid. (d) In eadem Catena, ubi refertur ex tract. vel hom. de poenitentia; sed sumptum est ex hom. quæ inscribitur ad eos qui durius & acerbius alios iudicant, & condemnant, & qui conversatione, & poenitentia agent: ibidem potro de muliere peccatrice ab initio agit.

narius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit, cum sanctorum Angelorum, & hominum naturam possedit: unde subditur: *Qui habet centum oves.* Cyrillus. (b) Hinc percipere latitudinem regni Salvatoris nostri. Dicit enim oves esse centum, referens numerum subiectarum sive rationalium naturarum ad integram multitudinem: est enim centenarius numerus perfectus ex decem decadibus constitutus. Sed ex his una oberravit, scilicet genus humanum, quod terram colit. *Ambrosius* (ubi supra.) Dives pastor, cuius nos omnes centesima portio sumus: unde sequitur: *Et si perdidit unam ex illis.* Gregorius (hom. 34. in Evang.) Una ovis tunc perit quando peccando homo pascua vitæ reliquit. In deserto autem nonaginta novem remanserant: quia rationalis creature numerus, Angelorum videlicet, & hominum, qui ad videndum Deum conditus fuerat, perente homine, erat imminutus: unde sequitur: *Nonne dimittit nonaginta novem in deserto?* quia scilicet Angelorum choros reliquit in celo. Tunc autem homo celum deseruit, cum peccavit. Et ut perfecta summa omnium integraretur in celo, homo perditus quætebatur in terra: unde sequitur: *Et vadit ad illam quæ perierat donec inveniat illam.* Cyrillus. (c) Numquid autem sæviens in reliquis motus est pietate unius? Nequaquam: sunt enim illa in tuto, circumsepiente illas potentissima dextera: sed magis oportebat misereri perentis, ne imperfecta videretur residua multitudo: una enim reducta; sortitur centenarius propriam speciem. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 32.) Vel illas nonaginta novem dixit quas reliquit in deserto, superbos significans, tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt; quibus ad perfectionem unitas deest: cum enim quilibet à vera unitate divellitur, superbe divellitur: suæ quippe potentis esse cupiens, non sequitur unum, quod est Deus. Uni autem deputat omnes per poenitentiam reconciliatos, quæ humilitate obtinetur. *Gregorius Nissenus.* (d) Cum autem pastor in-

L3

ve.

venisset ovem, non punivit: non duxit ad gregem urgendo, sed (1) superponens humero, & portans, clementer annumeravit gregi: unde sequitur: *Et cum invenisset ovem, invenit in humeros suos gaudens. Gregorius in homil. (34. ut supra.)* Ovem humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens, peccata nostra ipse portavit. Inventa autem ove ad domum redit, quia pastor nos, reparato homine, ad regnum caeleste redit: unde sequitur: *Et veniens domum, convocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perierat. Amicus, & vicinos vocat Angelorum choros, quia amici eius sunt, quia voluntatem ejus continue in sua stabilitate custodiunt, vicini quoque ejus sunt, quia claritatem villam illius sua assiduitate perfruuntur. Theophylactus. Supernae igitur virtutes oves dicuntur in eo quod omnis natura creata (2) aspectu Dei beatissimus est: in eo vero quod rationalis est, amici, & vicini dicuntur. Gregorius in homil. (34. ut supra.) Et notandum, quod non dicitur: *Congratulamini invenisse ovi, sed mihi*: quia videlicet ejus est gaudium vita nostra, & cum nos ad caelum reducimur, solemnitatem laetitiae illius implemus. Ambrosius (cap. de ove centesima Lib. 7. in Luc.) Angeli autem, quoniam sunt rationales, non immerito hominum redemptione latantur: unde sequitur: *Dico vobis, quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent poenitentia.* Hoc proficiat ad incentiva prohibitis, si unusquisque conversionem suam gratam fore credat ceteris Angelorum, (3) quorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet olioniam. Gregorius in homil. (34. ut supra.) Plus autem de conversis peccatoribus quam de sanctis justis in caelo gaudium esse foretur: quia plerumque hi qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via justitiae, sed tamen ad caelestem patriam anxie non anhelant, & plerumque pigri remanent ad exercenda bona praecipua, quia securi sibi sunt quod nulla commiserint mala graviora: at contra nonnumquam hi qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti, ad amorem Dei inardescunt: & quia errasse se a Deo considerant, damna praecedentia lucris sequentibus recompensant. Majus ergo gaudium fit in caelo, quia & dux in praesidio plus etiam militem diligit qui post fugam reversus hostem fortiter premis, quam eum qui nunquam ter-*

(1) *Al.* supponens. (2) *Nicolai* ponit respectu. (3) *Al.* ut quorum. (4) *Al.* fruges. (5) *P. Nicolai* legit nos creaturae. (6) *Al.* ordines. (7) *Al.* proponunt.
EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostomus* in Cat. Graec. PP.

mo non discrepat in eo quod in aliis codicibus legitur. *Emendat*: quia prava mens si non prius per timore exercitur, ab assuetis vitiis non mundatur. Eversa autem domo, invenitur drachma: sequitur enim: *Et quartis diligenter domo invenit*: quia scilicet cum perturbata conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. Gregorius Nazianzenus. (a) Inventa autem drachma, caelestes virtutes facit participes gaudii, quas ministras dispensationis fecit: unde sequitur: *Et cum invenit, convocat amicos, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perideram.* Gregorius in homil. (34. in Evang.) Supernae enim virtutes tanto divinae Sapientiae juxta sunt, quanto ei per gratiam continua vigiliis appropinquant. Theophylactus (hoc loco.) Vel amicae sunt, ut exequentes voluntatem ipsius: vicinae vero, ut incorporeae: vel forte amicae ipsius sunt omnes supernae virtutes, vicinae vero sunt propinquiores, scilicet Throni, Cherubim, & Seraphim. Gregorius Nillemis. (b) Vel aliter. Hoc reor Dominum nobis proponere in inquisitione perditae drachmae, quia nulla nobis a ceteris virtutibus utilis provenit, quas drachmas vocat, quantum praesidio sint omnes, (1) una sola deficiente anime viduae, qua scilicet divinae similitudinis nitorem fovitur: propter quod primo quidem jubet lucernam accendere, scilicet verbum divinum, quod abscondita patefacit. Vel forsitan poenitentiae lampadem, sed in domo propria, id est in seipso, & in sua conscientia, oportet perquirere drachmam perditam, id est Regis imaginem, quae non penitus deperit, sed est tecta sub limbo, qui significat carnis contagia, quibus studiosae absteris, id est diluit per solertiam vitae, elucet quod quaeritur: unde oportet ipsam quae (2) invenit gratulari, nec non ad participia gaudii vocare vicinas, id est continentiales virtutes, id est rationabilem, & concupiscibilem, & innatum iracundiae affectum, & si quae sint tales vires circa animam considerate, quas docet gaudere in Domino. Deinde concludens parabolam subdit: *Ita dico vobis, gaudium erit Angelis super uno peccatore poenitentiam agente.* Gregorius in homil. (34. in Evang.) Poenitentiam agere est praeterita mala plangere, & plangenda non perpetrare. Nam qui sic alia deplorat ut tamen (3) alia committat, adhuc poenitentiam agere aut ignorat, aut dissimulat. Cogitandum est etiam ut per hoc conditori suo satisfaciat, ut qui (4)

commisit prohibita, sibi abscondere debet: etiam concessa, & se reprehendat in minimis qui se meminit in maximis deliquisse.

(c) *Ambrosius* (Lib. 7. in Luc. cap. de ove centesima.) Tres ex ordine Lucas parabolas ponit: ovis quae perierat, & inventa est; drachmae quae perierat, & inventa est; filii qui erat mortuus, & revixit: ut triplici remedio provocati vulnera nostra curemus. Christus ut pastor te suo corpore vehit, quaeritur ut (5) mater Ecclesia, recipit Deus Pater: prima misericordia, secunda suffragio, tertia reconciliatio. *Chrysostomus* (hom. de patre & duobus filiis.) Est etiam inter parabolas supradictas ratio distinctionis secundum personas, vel mentes peccantium, ut pater filium recipiat poenitentem, qui arbitrii sui liberate utitur, ut cognoscat unde ceciderit: pastor vero ovem errantem, & non sapientem reverti requirit, & humeris suis refert, irrationabili animali imprudenter hominem comparans, qui (6) alieno dolo circumventus, erraverit sicut ovis. Praesens ergo parabola proponit cum dicitur: *Ita autem: Homo quidam habuit duos filios.* Sunt qui dicant de duobus filiis istis seniore Angelos esse, juniores vero hominem ponunt, qui in longinquam peregrinationem abierit, quando in terram de caelis, & paradiso cecidit: & aprant consequentia, respicientes ad causam, vel statum Adae. Sed hic sensus (7) pius quidem videtur, nescio tamen si verus sit: quia junior filius ad poenitentiam venit sua sponte, recordatus praeteritae abundantiae patris sui; Dominus autem volens ad poenitentiam vocabit humanum genus, dum sponte sua regredi, unde ceciderat, non cogitaret. Deinde senior filius in reditu, & salute fratris sui trillatur; cum Dominus dicat laetitiam esse apud Angelos super uno peccatore poenitentiam agente. *Cyillus.* (c) Quidem vero per seniores filium dicunt significari Israel secundum carnem, per alium vero qui discussit a patre, describitur multitudine Gentium. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 33.) Hic ergo homo habens duos filios, Deus habens duos populos intellegitur, tamquam duas stirpes generis humani, unam eorum qui permanent in unius Dei cultu, alteram eorum qui usque ad colendum idola deseruerunt Deum. Ab ipso ergo exordio creaturae mortalium, major filius est i cultum unius Dei perinet, minor autem petit ut sibi pars substantiae quae eum

(1) *Apud P. Nicolajum* est una illa. (2) *Al.* venit. (3) *Al.* illi committat. (4) *Al.* promittit. (5) *Al.* mulier. (6) *Al.* in alieno. (7) *Al.* pius.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Orat. 42. seu 11. de Paschate. (b) Lib. de Virginitate cap. 11. (c) In Cat. Graec. PP.

tangeret, daretur à patre: unde sequitur: *Et dixit adolescenti ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit; tamquam anima potestate sua delectata, id quod illi est vivere, intelligere, meminisse, vel ingenio atque excellere velit, quæ divina sunt munera. Hæc autem in potestate sua accepit per liberum arbitrium: unde sequitur: Et dixit illi substantiam. Theophylactus (hoc loco.) Hominis substantia rationalitas est, quam comitatur libertas arbitrii; & similiter quæcumque Dominus dedit nobis, pro substantia nostra putabitur, ut cælum, terra, & universa creatura, lex, & Prophæta. Ambrosius (Lib. 7. in Luc. cap. de duobus filiis.) Vides autem, quod divinum patrimonium perentibus datur: nec putes culpa patris, quod adolescentiori dedit: nulla Dei regio infirma ætas, nec fides gravatur annis. Ipse certe se judicavit idoneum qui poposcit; atque utinam non recessisset à patre; impedimentum necessisset ætatis; sequitur enim: *Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam. Chrysothomus (in homil. de patre & duobus filiis.) Minor filius in regionem longinquam profectus est, non localiter à Deo recedens, qui ubique est; sed affectu: fugit enim Deum peccator, ut à longinquo fieret. Augustinus de Ver. Dom. (serm. 34.) Quisquis enim vita vel esse similis Deo ut fortitudinem suam (1) ad illum custodiat, non ab illo recedat, ei coherendo, ut custodiat similitudinem, & imaginem, ad quam factus est. Porro si perverte vult imitari Deum ut quomodo Deus non habet à quo regatur, sic ipse velit sua potestate uti, ut nullo regente vivat; quid restat (2) nisi ut recedens ab ejus calore torpescat, recedens à veritate vaneſcat? Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Quod autem non post multos dies dixit factum ut congregatis omnibus peregre proficeretur in regionem longinquam, quæ est oblitio Dei, hoc est quia non multo post institutionem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum velut quandam potentiam naturæ suæ, & deserere eam à quo condita est, fidens de viribus suis; quas vires tanto consumit citius, quanto eam deseruit à quo data sunt: unde sequitur: *Et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.* Luxuriosam vero, vel prodigam vitam, vocat amantem fundere, atque spartari pompis exterioribus, intus inanem, cum ea quicquid sequitur quæ ad alia proce-**

(1) Al. ad illum. (2) In duobus Venetis exemplis an. 1521. & 1584. atque in Antuerpiensi an. 1563. hæc tantum habentur nisi ut recedens à veritate vaneſcat. (3) Al. ad malitiam.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Esai. 3. vers. 3.

dunt, & relinquit eum qui sibi est interior: unde sequitur: *Et postquam consummasset omnia, facta est fames magna in regione illa.* Fames est indigentia verbi veritatis.

Sequitur: *Et ipse cepit egere.* Ambrosius (Lib. 7. de patre & duobus filiis.) Merito egere cepit qui thesaurus sapientiæ, & scientiæ Dei, divitiarumque cælestium altitudinem dereliquit.

Sequitur: *Et abiit, & adhaesit uni civium regionis illius.* Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) unus civium regionis illius aliquis aeris princeps est (3) ad militiam diaboli pertinens, cujus villa est modus potestatis ipsius; de qua sequitur: *Et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos.* Porci sunt imundi spiritus qui sub ipso erant. Beda (cap. 62. super Misit illum in villam.) Porcos autem pascere est ea quibus imundi spiritus gaudent, operari.

Sequitur: *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant.* Ambrosius (ubi supra.) Siliqua genus leguminis est, intus inanis, foris mollis, quo corpus non reficitur, sed implatur, ut sit magis oneri, quam usui. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) Siliquæ ergo, quibus porcos pascerebat, sæculares doctrinæ sunt, steriles, vanitatem personantes, de quibus laudes idolorum, fabularumque ad deos Gentium pertinentium vario sermone atque carminibus percrepant: quibus dæmonia delectantur: unde cum iste satiari cupiebat, aliquid solidum, & rectum, quod ad beatam vitam pertinere invenire volebat in talibus, & non poterat: unde sequitur: *Et nemo illi dabit.* Cyrillus. (a) Sed cum Judæi multipliciter arguantur in sacra Scriptura de multis criminibus, quomodo populo illi convenient verba majoris filii dicentis: *Ecce tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi?* Est ergo hic sensus parabolæ, Arguentibus eam pharisæis, & scribis, quod reciperet peccatores, proponit præsentem parabolam, in qua hominem vocat Deum, qui pater est duorum fratrum, justorum scilicet, & peccatorum; quorum primus gradus est justorum ab initio justitiam sequentium, secundus gradus est hominum per penitentiam ad justitiam reductorum. Basilus. (b) Facit etiam ad antiquioris consistentiam magis animus senilis, & gravitas, quam canities capillorum; nec qui secundum ætatem est juvenis increparur, sed juvenis moribus, qui secundum passionem

vivit.)

vivit. Titus. Abiit ergo adolescentior nondum adultus mente, petique à patre id quod ei de hereditate contingit, ut scilicet non ex necessitate serviat: fumus enim animalia rationalia liberum arbitrium habentia. Chrysothomus (hom. de patre & duobus filiis inter hom. ex Luca.) Dicit autem Scriptura dividere patrem ex æquo filiis duobus substantiam suam, id est scientiam boni, & mali, quæ veræ, & perpetuæ sunt opes animæ bene utentis. Quæ enim ex Deo est in prima natiuitate hominibus substantia rationalis, æqualiter cunctis nascentibus datur. De subsequenti autem conversatione unusquisque plus, aut minus hujus substantiæ possidere invenitur, dum unus ea quæ sumpsit patris esse credens, quasi paterna custodit, alius scilicet propriæ possessionis licentia dissipandis abutitur. Ostenditur autem libertas arbitrii: quia pater neque descendere volentem retinuit, ne liberi arbitrii auferat potestatem, neque manere cupientem cogit abscedere. Abiit autem longe, non locorum translatione, sed mentis declinatione: unde sequitur: *Peregre profectus est in regionem longinquam.* Ambrosius (ubi supra.) Quid enim longinquus est quam à se recedere, nec regionibus, sed moribus separari? Etenim qui se à Christo separat, exul est patriæ, & civis mundi. Merito ergo prodigit patrimonium qui recessit ab Ecclesia, Titus. Unde & denominatus est prodigus, dissipans substantiam suam, id est intellectum rectum, castimoniam, documenta veritatis, notitiam genitoris, memoriam creationis, sensum. Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Facta est autem in regione illa fames non epularum, sed bonorum operum, atque virtutum, quæ sunt miserabiliora jejunia: etenim qui recedit à Verbo Dei, esurit: „ quia „ non in solo pane vivit homo, sed in omni „ verbo Dei: „ Matth. 4. & qui recedit à thesauro, eget. Egere ergo ideo cepit, & famem pati, quia nihil prodigæ satis est voluntati. Abiit itaque, & adhaesit uni civium: qui enim hæret, in laqueo est: & videtur civis iste princeps esse istius mundi. Denique ad villam ejus mittitur, quam emit qui se excusat à regno. Beda. (cap. 62. in Luc.) In villam enim mitti est substantiam mundialis cupiditate subjugari. Ambrosius (ubi supra.) Pascit autem porcos illos in quos petiit diabolus introire, in fordibus, ac fetore viventis: Theophylactus. Hos igitur pascit qui alios præcellit in vitio, ut sunt lenones, archiprædones, archipublicani, qui aliis sunt doctores operationis malæ. Chrysothomus (hom. ut supra.)

s. Thom. Op. Tom. IX.

(1) Al. & dedit. (2) Al. Basilus. (3) Al. ad Deum.

Ex edit. P. Nicol. (a) Orat. in mulierem peccatricem, vel in eos qui durius & acerbius alios judicant, & condemnant, &c.

Vel spiritualibus desitutis operibus, quasi prudentia, & intellectu, porcos pascere dicitur; hoc est, fordidas, & immundas in anima sua cogitationes nutrit: (1) & edit escas irrationabiles præter conversationis, dulces quidem egent bonorum: quia suave perverſi videtur omne opus carnæ voluptatis, quæ virtutes animæ penitus enervat, & perimit. Hujusmodi cibos quasi porcinos, & male dulces, id est carnalium delectationum illecebras, siliquarum nomine Scriptura designat. Ambrosius (ubi supra.) Cupiebat autem siliquis ventrem implere suum: nec enim alia est cura luxuriosis nisi ut ventrem suum implent. Theophylactus. Quibus nullus dat satietatem malorum: distat enim à Deo qui talibus vescitur. Dæmones autem ad hoc student, ne unquam saturitas malorum proveniat. Glossa. Vel nemo illi dabit, quia cum diabolus aliquem suum facit, ultra ei abundantiam non procurat, sciens enim esse mortuum.

(d) Gregorius Nissenus. (a) Contempserat patrem in primo recessu adolescentior filius, & opes paternas profuderat; at ubi lapsu temporis est attritus laboribus, dum mercenarius fieret, & eodem cum porcis pabulo pascere, rediit in domum paternam castigatus: unde dicitur: *In se autem reversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundavit panibus? Ego autem hic fame perco.* Ambrosius. Bene in se revertitur, quia à se recessit: etenim qui ad Deum regreditur, se sibi reddit, & qui recedit à Christo, se sibi abdicat. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.) in se autem reversus est cum ab eis quæ fortiter frustra illicunt, & seducunt, in conscientie suæ interiora suam intentionem reduxit; (2) Gregorius Nazianzenus (oratione in sanctum lavacrum.) Est autem secundum tres differentias obedientiæ discretio: aut enim metuentes supplicia declinamus à malo, & sumus in dispositione servili; aut mercedis lucra venantes exequimur quæ mandantur, mercenarii assimilati; aut ipsius gratia boni, & dilectionis (3) ad eum qui dedit legem, servimus; & sic dispositionem redolemus filiorum. Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Filius enim, qui habet Sancti Spiritus pignus in corde, sæcularis mercedis lucra non querit, sed jus servat heredis. Sunt etiam mercenarii boni qui coaducuntur ad vineam: isti non siliquis, sed panibus abundant. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 33.) Unde autem hoc scire poterat in quo tan-

M 3

ra

tā erat obliuio Dei, sicut in omnibus idolatris fuit, nisi quia ista recogitatio respicientis est, cum Evangelium predicaretur? Jam poterat talis (1) anima advertere, multos predicare veritatem; inter quos quidam essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate comparandorum secularium commodorum; qui tamen non aliud annuntiant, sicut heretici: unde mercenarii recte appellantur: in eadem quippe domo (2) sunt eundem panem verbi tractantes, non tamen in hereditatem æternam vocati, sed temporalis mercede conducti. *Chrysostr. (a)* Signanter autem subdit: *Ego autem hic sume peregrinus*; quasi diceret: Ego non alienus, sed filius boni patris, & frater filii obsequentis, ego liber, & generosus, factus sum miserio mercenarius, à summa celsitudine primæ nobilitatis ad infimam humilitatem delapsus. *Gregorius Nilensis. (b)* Non prius autem rediit ad pristinam felicitatem, (c) quam in se rediens sentiret opprimens ærumna presentiam, & meditarietur penitentis verba, quæ subdantur, *Surgam. Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. cap. 33.)* Quia iacebat. *Et ibi*, quia longe aberrat, ad patrem meum, quia sub principe porcorum erat. Cetera vero sunt penitentiam meditantis in confessione peccati, nondum tamen agentis: non enim jam dicit patri, se dicturum se esse promittit cum venerit. Intellegas igitur, hoc nunc accipiendum esse venire ad Patrem, in Ecclesia constituta per fidem, ubi peccatorum legitima, & fructuosa iam possit esse confessio. Dicit ergo dicturum se esse patri, *Pater. Ambrosius. (Lib. & tit. eod.)* Quam misericors qui offensus! Nec paternum nomen designatur audire. Peccavi. Hæc est prima confessio apud auctorem naturæ, præfulem misericordie, arbitrum culpæ. Sed si Deus novit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat: ore enim confessio fit ad salutem: Rom. 10. quia alleviat pondus erroris: quisquis ipse se onerat, & accusationis excludit invidiam qui accusatorem prævenit confitendo. Frustra velis occultare quem nihil fallit; & sine periculo prodas quod scias esse jam cognitum: confitere magis ut interveniat pro te Christus, roget pro te Ecclesia, illicrymet populus; nec verearis ne non impetres. Advocatus spondet veniam, patro-

(1) Al. omittitur anima. Forte animadvertere. (2) Al. desideratur font. (3) Al. desit gratiam. (4) Al. omittitur est. (5) Al. desideratur Christus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Basilii in Cat. Græc. PP. ex Asceticis juxta Corderium; sed colligitur ex proximo Regularum fufus disputatarum post medium. Oſcitantis autem velut ex Gregorio Nazianzeno editio Antverpiensis notat. (b) Sed & Romana, & Veneta, ut in textu patet. Hom. de patre ac duobus filiis. (c) Quod subditur ex Gregorio Nileno continetur æquivalenter in Hom. jam nota de muliere peccatrice. (d) Ubi supra.

nus promittit (3) gratiam, reconciliationem tibi paternæ pietatis pollicetur assertor.

Subdit autem: *In celum, & coram te. Chrysostr. (homil. ut supra.)* Dicens, *Coram te*, ostendit hunc patrem Deum debere intelligi: Deus enim solus conspiciet est omnium, à quo nec in corde meditata peccata abscondi possunt. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 33.)* Utrum autem hoc (4) est peccatum in celum quod est coram te, ut celum appellaverit ipsam summam partem; an potius peccavi in celum coram sanctis animabus, coram te autem in ipso penetrali conscientie? *Chrysostr. (hom. de patre & duobus filiis, ut supra.)* Vel celum hoc loco intelligatur (5) Christus: qui enim in celum peccat, quod est supernum, tamen visibile elementum est, ipse est qui peccat in hominem quem suscepit Filius Dei pro salute nostra. *Ambrosius. (Lib. & tit. eodem super Peccavi in celum.)* Vel peccato anima celestia significantur dona Spiritus imminuta: vel quia ab illius gremio matris Hierusalem quæ est in celo, non oportuit deviare. Dejectus autem se exaltare non debet: unde subdit: *Jam non sum dignus vocari filius tuus.* Et ut merito suæ humilitatis possit attolli, subdit: *Pec me sicut unum de mercenariis tuis.* *Beda. (cap. 63. super Non sum dignus.)* Ad filii affectum, qui omnia quæ patris sunt, sua esse non ambigit, assidue nequaquam præsumit; sed mercenarii statum jam pro mercede serviturus desiderat: verum nec hunc quidem nisi paternæ dignatione se mereri posse testatur. *Gregorius Nilensis. (d)* Hunc autem filium prodigum Spiritus Sanctus nobis descripsit, ut instruamur nos qualiter debeamus cordis deplorare peccamina. *Chrysostr. (hom. 10. in Ep. ad Roman.)* Qui postquam dixit, *Ibo ad patrem meum*, quod ei cuncta attulit bona, non mansit, sed totum iter transivit: sequitur enim: *Et surgens venit ad patrem suum.* Sic & nos faciamus, nec pigeat nos longitudinis viæ: quia si voluerimus, fiet regressus celer, & facilis, dummodo deseramus peccatum, quod nos à domo paternæ eduxit. Est autem pater redemptus clemens: nam subditur: *Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater suus. Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 33.)*

Ante

Ante enim quam intelligeret Deum longe exiens, cum tamen jam pie quereretur, vidit illum pater ipse. Impios enim, & superbos convenienter non videre dicitur, tamquam ante oculos non habens: ante oculos enim haberi non nisi qui diliguntur, dici solent. *Chrysostr. (a)* (hom. 10. in Epist. ad Romanos.) Sensit autem pater penitentiam; non expectavit recipere confessionis verba, sed prævenit petitionem, misericorditer agens: unde subditur: *Et misericordia motus est. Gregorius Nilensis. (b)* Confessionis meditatio placavit ei patrem, ut obviam iret ei, & oscula collo conferret: sequitur enim: *Et accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum.* Quod significat rationale jugum hominis oxi impositum per evangelicam traditionem, quæ abiecit observantiam legis. *Chrysostr. (hom. de patre & duobus filiis.)* Quod enim est aliud quod occurrit, nisi quia nos, peccatis impendentibus, nostra virtute ad Deum pervenire non poteramus? Ipse autem potens ad invalidos pervenire descendit, Osculatur autem os, per quod emissa de corde confessio penitentis exierat, quam pater lætus excepit. *Ambrosius. (Lib. & tit. ut supra.)* Occurrit igitur tibi, quia audit te intra mentis secreta tractantem, & cum adhuc longe sis, occurrit, ne quis impediatur, complexitur quoque: in occursum enim presentia est, in complexu clementia: & quasi quodam patrii amoris affectu supra collum cadit, ut jacentem erigat, & oneratum peccatis, atque in terrena deflexum, reflectat ad celum. Malo ergo filius esse, quam ovis: ovis enim à pastore reperitur, à patre filius honoratur. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 33.)* Vel occurrens cecidit super collum eius: non enim pater unigenitum Filium suum deseruit, in quo usque in nostram longinquam peregrinationem ecurrit: quia, Deus erat in Christo, niandum & reconcilians sibi: 2. Corinthi 5. Cadere autem super collum ejus, est humiliare in amplexum ejus brachium suum, quod est Dominus Jesus Christus. Consolari autem verbo gratiæ Dei (1) ad spem indulgentiæ peccatorum, hoc est post longa itinera remeantem mereri à patre osculum caritatis. Incipit autem jam constitutus in Ecclesia peccata confiteri, nec dicit omnia quæ diciturum se esse promiserat: sequitur enim: *Dixitque filius ei, Pater, peccavi in celum, & coram te: jam non sum dignus vocari filius tuus.* Hoc enim vult fieri per

gratiam, quo se indignum per merita dixerat. Non addit quod in illa meditatione dixerat: *Tac me sicut unum de mercenariis tuis:* cum enim panem non haberet, vel mercenarius effluere cupiebat; quod post osculum patris generosissime jam dedignabatur. *Chrysostr. (c)* Pater autem ad filium sermonem non dirigit, sed ministris loquitur: quia qui (2) penitet orat; sed responsum verbo vere non accipit, misericordiam vero efficaciter in effectu intuetur: sequitur enim: *Dixit autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, & induite illum. Theophylactus (hoc loco.)* Servos vel Angelos intelligas administratores spiritus, vel sacerdotes, qui baptisate, & verbo doctrinæ animam vestiunt in ipso Christo. Quotquot enim in Christo baptisati sumus, Christum induimus. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 33.)* Vel stola prima est dignitas quam perdidit Adam; servi qui eam proferunt, sunt reconciliationis predicatores. *Ambrosius (ubi supra.)* Vel stola est amictus sapientiæ, quo nuda corporis Apostoli tegunt. Accipit autem sapientiam primam: est enim & alia (3) quæ mysterium nescit. Annulus autem est sinceræ fidei signaculum, & expressio veritatis; de quo sequitur: *Et datus annulus in manum ejus. Beda. (cap. 63. à med.)* Id est, in operatione, ut per opera fides clarescat, & per fidem opera confirmantur. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 33.)* Vel annulus in manu pignus est Spiritus Sancti, propter gratiæ participationem, quæ digito bene significatur. *Chrysostr. (hom. de patre & duobus filiis.)* Vel jubet annulum dari, sive signaculi salutatis symbolum, seu magis dispensationis insigne; & nuptiarum pignus, quibus Christus Ecclesiam sponsat; cum anima respiciens per annulum fidei jungitur. *Augustinus de Quest. Evang. (ubi supra.)* Calcamenta autem in pedes præparatio est evangelizandi ad non tangenda: terrena: de quibus sequitur: *Et calcamenta in pedes ejus. Chrysostr. (ubi supra.)* Vel mandat calcamenta pedibus imponi, aut propter cooperienda vestigia, ut per lubricum mundi istius (4) iter fixus incedat; aut propter mortificationem membrorum: vitæ enim nostre cursus in Scipitæ pes appellatur, & mortificationis species calcamentis imponitur, quia de animalium mortuorum pellibus conjuguntur. Addit & vitulum illi ligatum, jugulandum in convivii exhibitione: sequitur enim: *Et adducite.*

(1) Al. ad speciem. (2) Al. non penitet. (3) Al. omittitur que. (4) Al. desit iter.

Ex edit. P. Nicol. (a) Sic quoque notat Corderius in Catena; sed ibi nihil tale habetur sub his verbis, est aliquid simile inde colligi potest, non satis tamen plano sensu. (b) Ut supra. (c) In Catena Græcorum PP.

ducite vitulum saginatum, idest Dominum Jesum Christum; quem vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati; saginatum autem dicitur, quia pinguis (1) & optimus intantum est ut pro totius mundi salute sufficiat. Non autem ipse pater vitulum immolavit, sed alius immolandum tradidit: permitte enim Patre consentiens Filius ab hominibus crucifixus est. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Vel vitulum saginatum est ipse Dominus, secundum carnem satiatus opprobriis. Quod autem imperat ut adducant eum, quid aliud est nisi ut prædicent eum, & annuntiando faciant venire in exhausta fame viscera filii esurientis? Nam etiam ut occidant eum jubet; hoc est, ut mortem ejus insinuent: tunc enim cuique occiditur, eum credit occisum: sequitur enim, *Et manducemus. Ambrosius (Lib. 7. de duobus filiis.)* Bene carnem vituli, quia sacerdotalis est victima, quæ pro peccatis fiebat. Epulantem autem inducit, cum dicit, *Epulemur*, ut ostenderet quoniam pater-nus est cibus, salus nostra, & patris est gaudium, nostrorum redemptio peccatorum. *Chrysostomus (hom. ut supra prope fin.)* Ipse enim pater gaudet in reditu filii, & convivatur in vitulo: quia misericordie suæ fructum in immolatione filii sui gaudens Creator, in acquisitione populi credentis epulatur: unde sequitur: *Quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est. Ambrosius (ubi supra inter med. & fin.)* Ille perit qui fuit. Itaque Gentes non sunt, Christianus est. Potest tamen & hic una species accipi generis humani. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; perit Adam, & in illo omnes perierunt. Homo igitur in illo homine qui perierat reformatur. Potest & de agente penitentiam dictum videri, quia non moritur nisi qui aliquando vixerit. Et Gentes quidem cum crediderint, per gratiam vivificantur; qui vero lapsus fuerit, per penitentiam reviviscit. *Theophylactus (super illud Mortuus erat, & revixit.)* Quantum ergo ad victorum conditionem mortuus fuerat desperatus; sed quantum ad humanam naturam, quæ mutabilis est, & potest à vitio ad virtutem converti, desperatus dicitur: nam minus est perdi quam mori. Quilibet autem revocatus, & mundatus à crimine, saginati vituli participes causa lætitiæ sit patri, & famulis ejus, idest Angelis, & sacerdotibus: unde sequitur: *Et exeperant omnes epulari. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Iste epulæ, atque festivitatis nunc celebrantur, per orbem terrarum Ecclesia dilatata, atque diffu-

sa; vitulus enim ille in corpore, & sanguine dominico & offertur Patri, & pacit totam domum.

(e) *Beda (hoc loco.)* Murruribus de peccatorum susceptione scribis, & pharisæis, tres per ordinem parabolas Salvator posuit: duabus primis quantum ipse cum Angelis de penitentium salute gaudeat, insinuat; in hac vero tertia non suum tantummodo, suorumque gaudium demonstrat, sed & invidentium murmur reprehendit: dicitur enim: *Erat autem filius ejus senior in agro. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Major filius populus Israel est, non quidem perfectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est: in agro autem est; idest, in ipsa hereditaria opulenta legis, & Prophetarum terrena potius operatur. Veniens autem de agro domum appropinquare cepit; idest, labore servilis operis improbat, ex eisdem Scripturis Ecclesiæ libertatem consideravit: unde sequitur: *Et cum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam, & chorum; idest Spiritu Sancto plenos vocibus consonis Evangelium prædicare: sequitur enim: Et vocavit unum de servis, & interrogavit quid hoc esset; idest, sumit ad legendum aliquem Prophetarum, & eo quærens quodammodo interrogat unde ista festa in Ecclesia celebrantur, in qua se esse non videt. Respondet ei servus patris Propheta; sequitur enim: *Isque dixit illi: Frater tuus venit, & occidit patrem tuum vitulum saginatum, quia Jacebum illum recepit; quasi dicat: In extremis terre fuit frater tuus; sed inde major exultatio carnisium Domino canticum novum, quia laus ejus ab extremis terræ; & propter eum qui absens erat, occisus est vir sciens ferre imbecillitatem: quia quibus non est narratum de eo viderunt. Ambrosius (Lib. 7. cap. de duobus filiis.)* Adolescentioni autem filio, (2) idest populo ex Gentibus, Israel, tamquam major frater, beneficium paternæ benedictionis invidit; quod faciebant Judæi, quia Christus cum Gentibus epularetur: unde sequitur: *Indignatus est autem, & volebat introire. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 33.)* Indignatur etiam & nunc, & adhuc non vult intrare. Cum ergo plenitudo Gentium introierit, egredietur opportunum tempore pater ejus, ut etiam omnis Israel salvus fiat: unde sequitur: *Pater ergo illius egressus cepit rogare eum. Erat enim quandoque aperta vocatio Judæorum in salutem Evangelii; quam manifestationem vocationis tamquam egressum patris appellat ad rogandum majorem filium. Deinde que respondit major filius, quæstiones duas habet: sequitur enim:**

At

*At ille respondens dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi. De mandato non prætergresso facile illud occurrit, non de omni mandato dictum, sed de uno maxime necessario, quod nullum alium Deum præter unum creatorem omnium colere vitium est. Neque iste filius in omnibus Israelitis, sed in his intelligitur personam habere qui nunquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. Quamquam enim terrena desideraret, ab uno tamen Deo iste desiderabat bona, quamvis communia (1) cum pecoribus; unde & in Psalmo 72. dicitur: „ Ut jumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. “ Sed quid est hæc quæ nunquam accepit ad epulandum? Sequitur enim: *Et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Peccator hædi nomine significari valet. Ambrosius (ubi supra.)* Judæus hædum requirit, Christianus agnum; & ideo illis Barabbas solvitur, nobis agnus immolatur. (2) Quæ res etiam in hædo videtur, quia Judæi ritum veteris sacrificii perdiderunt. Vel qui hædum querunt, expectant Antichristum. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 33.)* Sed non invenio exitum hujus sententiæ. Multum enim absurdum est eum cui post dicitur, *Tu mecum es semper*, hoc à patre optasse ut Antichristo crederet. Neque omnino aliquem Judæorum, qui Antichristo credituri sunt, istum filium fas est intelligi. Quomodo autem epularetur ex illo hædo, si ipsi est Antichristus, qui ei non crederet? At si hoc est epulari ex hædi occisione, quod est de Antichristi perditione lætari; quomodo dicit filius, quem recepit pater, hoc sibi non fuisse concessum, cum omnes filii de ejus perditione lætaturi sint? Ipsum igitur sibi Dominum negatum ad epulandum conqueritur, dum eum peccatorem putat: cum enim hædus est illi genti, idest cum eum sabbati violatorem, & prophanaorem æstimat, jucundari epulis illius non meruit. (3) *Gregorius.* Quod autem dicit, *Cum amicis meis*, aut ex persona principum cum plebe intelligatur, aut ex persona populi Hierosolymitani cum ceteris populis Juda. *Hieronymus.* (2) (in tract. de filio prodigo.) Vel dicit, *Nunquam dedisti mihi hædum*, idest, nullus sanguis Prophetæ, vel sacerdotis à Romano Imperio nos liberavit. *Ambrosius (cap. de duobus filiis.)* Impudens autem filius similis est publicano justificanti se, quia legem servabat in litera: impie accusa-*

S.

Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. cum peccatoribus, quod habet etiam *Nicolajus.* (2) Al. Quæst. etiam. (3) Omititur hic index à *Nicolajo.* (4) *Romanum exemplar an. 1570. & duo Veneta alterum an. 1721. alterum vero an. 1593. legunt non video quomodo que ipsius recte vocari possit (item ponit) diversis dumtaxat modis.*

Ex edit. P. Nicol. (2) Epist. 146. ad Damascum.

bat fratrem, quod cum meretricibus paternam substantiam prodigisset: sequitur enim: *Sed postquam filius tuus hic, qui devoratis substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum. Augustinus (Lib. 2. quæst. Evang. cap. 33.)* Meretrices autem sunt superstitiones Gentilium, cum quibus substantiam dissipat qui, relicto vero connubio veri Dei, cum dæmone fœda cupiditate fornicatur. *Hieronymus (ubi supra.)* In hoc autem quod dicit, *Occidisti illi vitulum saginatum*, confitetur venisse Christum; sed invidia non vult salvari. *Augustinus (ubi supra.)* Non autem pater eum quasi mentientem redarguit, sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfectionem potioris, atque jucundioris: exultationis invitat: unde sequitur: *At ipse dixit illi Fili, tu semper mecum es. Hieronymus (Lib. de fil. prodig. ad Damascum Pap. ut supra.)* Vel quod dixerat, facta quæ est, non veritas; cui pater non consentit, sed alia compescit ratione dicens, *Meum es lege qua stringeris: non quia non peccaverit, sed quia Deus eum semper castigando retraxit. Nec mirum si patui mentitur qui fratri invidet. Ambrosius (ubi supra.)* Sed bonus pater etiam hunc salvare cupiebat, dicens: *Tu mecum semper es;* vel quasi Judæus in lege, vel quasi iustus in communiōe. *Augustinus (ut supra.)* Quid autem sibi vult quod addidit, *Et omnia mea tua sunt, quasi non sint & fratris? Sed sic à periculis, & immortalibus filiis habentur omnia ut sint & omnium singula, & omnia singulorum: ut enim cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cum angustia caritas tenet. Sed quomodo omnia? Non ne & Angelos Deus in possessionem tui Filio subiecisse putandum est? Si possessionem sic accipias, ut ejus possessor ipse sit dominus, non utique omnia: non enim domini erimus, sed consortes potius Angelorum. Si vero possessio sic intelligitur, quomodo recte dicimus possidere animas veritatem, non invenio cur non vere, ac proprie id possimus accipere: non enim illud loquimur ut dominas veritatis dicamus animas. Aut si nomine possessionis ab hoc sensu impedimur, illud quoque auferatur: non enim ait pater, *Et omnia mea tua sunt*, nec tamen ut ipsius domini. Quod enim est in nostra pecunia, potest familiarie nostræ vel alimentum esse, vel ornamentum, vel aliud hujusmodi. Et certe cum ipsum patrem recte ille possit suum dicere, (4) non*

N 3

video

(1) Al. & optimus. (2) Al. idest populo, & Gentibus.

video quomodo que ipsius sunt, non etiam recte sua vocare possit, diversis dumtaxat modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndam superiora, ad convivendum equalia, ad dominandum inferiora. Congaudeat igitur securissimus major frater. *Ambrosius* (ubi supra in fin.) Si enim desinat invidere, omnia sua sunt, vel Judæus sacramenta veteris testamenti, vel baptizatus nova etiam possidens. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel aliter totum. Persona filii, qui videtur murmurare, sumitur pro omnibus quicumque scandalizantur (1) in subditis; sicut David introducit personam passam scandalum in peccatorum pace. *Titus*. Major igitur filius sicut agricola insistebat agricultura, non terrestrem, sed animæ agrum todens, & salutis arbores inserens, scilicet virtutes. *Theophylactus* (super *Senior filius*.) Vel erat in agro, hoc est in mundo, colens propriam carnem, ut repleatur panibus, & seminans in lacrymis, ut in gaudio metat; sed cognitis gestis volebat intrare ad commune gaudium. *Chrysostomus*. (a) Queritur autem si afficitur passione livoris dolens in prosperis aliorum. Dicendum est autem, quod nullus sanctorum dolet in talibus; immo bona aliorum sua exilimat. Non autem oportet omnia quecumque parabola continet, ad litteram pertinere; sed sensum elicientes ejus causa componitur, nihil aliud perscrutari. Hæc ergo parabola ad hoc est composita ut peccatores non dissident reverti, scientes quod magna consequentur; unde introducit alios turbatos in eorum bonis, ut indicet eos livore tabescentes, sed tanto decore honoratos redeuntes, ut etiam invidiosi possint alii fieri. *Theophylactus* (paulo à fin. Comm.) Vel pharisæorum intentionem corrigit Dominus per præsentem parabolam, quos ex (2) hypothese nominat justos; quasi dicat: Esto vos vere justos esse, nec transgressos aliquod mandatorum: numquid igitur propter hoc non oportet admittere à flagitiis redeuntes? *Hieronymus* (in Lib. de filio prodigo ad Damasum.) Vel aliter. Omnis justitia in comparatione Dei est injusti-

cia: unde Paulus Rom. 7. Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Unde Apostoli indignati sunt pro petitione matris filiorum Zebedæi. *Cyillus*. Quod & nos ipsi quandoque patimur: vivunt enim quidam præstantissimam, & optimam vitam; alius autem in ipso senio multoties ad Deum convertitur, vel forsitan extremum diem claudere (3) debens, ac diluit reatus, Domino miserante. Hoc quidem aliquando respiciunt ex importuna pusillanimitate, non attendentes mentem Salvatoris, qui de salute pereuntium gaudet. *Theophylactus* (ubi supra.) Dicit ergo filius patri: Gratis duxi in doloribus vitam, à peccatoribus molestatus; & nunquam causa mei decrevisi maculandum esse hædum, id est persequentem me peccatorem, ut paululum recrearet; qualis hædus fuit Achab Eliæ: qui dicebat 3. Reg. 19. Domine, Prophetas tuos occiderunt. *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de duobus filijs.) Vel aliter. Notatur hic frater usque adeo ut de villa venire diceatur, hoc est terrenis operibus occupatus, ignorans quæ sunt spiritus Dei, ut denique nunquam pro se vel hædum quaratur occidam: non enim pro invidia, sed pro venia mundi agnus est immolatus. Invidus hædum quarit, innocens agnum pro se desiderat immolari. Ideo & senior dicitur, eo quod cito quis per invidiam confiteatur; ideo & foris fiat, eo quod malevolentia eum excludat; ideo chorum, & symphoniam audire non potest, hoc est (4) non ulla theatralis incentiva lascivie, sed plebis concordiam (5) continentis, quæ de peccatore salvato dulcem lætitiæ suavitatem refertur: qui enim sibi iusti videntur indignantur quando alieni peccatum fatentur, venia laxatur. Quis tu es ut Domino contradicas, ne videlicet culpam relaxaret, cum tu cui volueris ignoscas? Sed remittendis post penitentiam debemus favere peccatis, ne dum venie alterius invidemus, ipsi eam non mereamur à Domino. Non invidemus de longinqua regione remeantibus; quia & nos fuimus in regione longinqua.

(a) Al. omittitur in. Sic autem legit P. Nicolai: quicumque scandalizantur in subitis profectibus & salute perfectorum; sicut David, &c. (2) Al. hypothese. (3) Nicolajus habet debens, tunc diluit. (4) Al. nonnulla. (5) Al. continentis.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. ex hom. 65, in Math.

CAPUT XVI.

(a) Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat dives qui habebat villicum; & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Er vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus auferit à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubescio. Scio quid faciam, ut cum amoris fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui: dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & sede cito, & scribe quinquaginta. Deinde alii dixerunt: Tu vero quantum debes? Qui ait, Centum coros triticum. Ait illi: Accipe litteras tuas, & scribe octoginta.

(b) Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii hujus sæculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Er ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimis, & in majori fidelis est; & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est quis crederet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut unum adhaerebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire, & mammonæ.

(c) Audiebant autem omnia hæc pharisæi; qui erant avari, & desidebant illum. Et ait illis: Vos estis, qui justificatis vos coram hominibus; Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum. Lex, & Propheta usque ad Joannem; ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit. Facilius est aurem calum, & terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, moechatur; & qui dimissam à viro ducit, moechatur.

(d) Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Erat autem mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus: ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis; & nemo illi dabat; sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus.

(e) Factum est autem n. ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abraham. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu ejus; & ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos, & vos caos magnum firmatum est; ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transire.

(f) Et ait: Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres: ut testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen, & Prophetas; audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis legit ad eos, penitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen, & Prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis surrexerit, credent.

(a) *B*Eda (cap. 65, in Luc. in proemio) subjungit: quia & ordo prædicandi aptissimus est ut post penitentiam elemosyna subiungatur: unde dicitur: Dicebat autem ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum. *Chrysostomus*. (a) Opinio quædam erronea.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. Refert ex illa Corderius, & ex ipsius hom. in parabolam hanc Tom. 7. edit. Anglicane Græcæ deservi notat; sed in Commemianiana, quæ ad manum est, non habetur.

video quomodo que ipsius sunt, non etiam recte sua vocare possit, diversis dumtaxat modis. Cum enim beatitudinem illam obtinuerimus, nostra erunt ad videndam superiora, ad convivendum equalia, ad dominandum inferiora. Congaudeat igitur securissimus major frater. *Ambrosius* (ubi supra in fin.) Si enim desinat invidere, omnia sua sunt, vel Judæus sacramenta veteris testamenti, vel baptizatus nova etiam possidens. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel aliter totum. Persona filii, qui videtur murmurare, sumitur pro omnibus quicumque scandalizantur (1) in subditis; sicut David introducit personam passam scandalum in peccatorum pace. *Titus*. Major igitur filius sicut agricola insistebat agricultura, non terrestrem, sed animæ agrum todens, & salutis arbores inserens, scilicet virtutes. *Theophylactus* (super *Senior filius*.) Vel erat in agro, hoc est in mundo, colens propriam carnem, ut repleatur panibus, & seminans in lacrymis, ut in gaudio metat; sed cognitis gestis volebat intrare ad commune gaudium. *Chrysostomus*. (a) Queritur autem si afficitur passione livoris dolens in prosperis aliorum. Dicendum est autem, quod nullus sanctorum dolet in talibus; immo bona aliorum sua exilimat. Non autem oportet omnia quecumque parabola continet, ad litteram pertinere; sed sensum elicientes ejus causa componitur, nihil aliud perscrutari. Hæc ergo parabola ad hoc est composita ut peccatores non diffident reverti, scientes quod magna consequentur; unde introducit alios turbatos in eorum bonis, ut indicet eos livore tabescentes, sed tanto decore honoratos redeuntes, ut etiam invidiosi possint alii fieri. *Theophylactus* (paulo à fin. Comm.) Vel pharisæorum intentionem corrigit Dominus per præsentem parabolam, quos ex (2) hypothese nominat justos; quasi dicat: Esto vos vere justos esse, nec transgressos aliquod mandatorum: numquid igitur propter hoc non oportet admittere à flagitiis redeuntes? *Hieronymus* (in Lib. de filio prodigo ad Damasum.) Vel aliter. Omnis justitia in comparatione Dei est injusti-

cia: unde Paulus Rom. 7. „ Quis me liberabit de corpore mortis hujus? „ Unde Apostoli indignati sunt pro petitione matris filiorum Zebedæi. *Cyillus*. Quod & nos ipsi quandoque patimur: vivunt enim quidam præstantissimam, & optimam vitam; alius autem in ipso senio multoties ad Deum convertitur, vel forsitan extremum diem claudere (3) debens, ac diluit reatus, Domino miserante. Hoc quidem aliquando respuit ex importuna pusillanimitate, non attendentes mentem Salvatoris, qui de salute pereuntium gaudet. *Theophylactus* (ubi supra.) Dicit ergo filius patri: Gratis dixi in doloribus vitam, à peccatoribus molestatus; & nunquam causa mei decrevisi maculandum esse hædum, id est persequentem me peccatorem, ut paululum recrearet; qualis hædus fuit Achab Eliæ: qui dicebat 3. Reg. 19. „ Domine, Prophetas tuos occiderunt. „ *Ambrosius* (Lib. 7. cap. de duobus viris.) Vel aliter. Notatur hic frater usque adeo ut de villa venire diceatur, hoc est terrenis operibus occupatus, ignorans quæ sunt spiritus Dei, ut denique nunquam pro se vel hædum quaratur occidam: non enim pro invidia, sed pro venia mundi agnus est immolatus. Invidus hædum quarit, innocens agnum pro se desiderat immolari. Ideo & senior dicitur, eo quod cito quis per invidiam confiteatur; ideo & foris fiat, eo quod malevolentia eum excludat; ideo chorum, & symphoniam audire non potest, hoc est (4) non ulla theatralis incentiva lascivie, sed plebis concordiam (5) continentis, quæ de peccatore salvato dulcem lætitiæ suavitatem refertur: qui enim sibi iusti videntur indignantur quando alieni peccatum fatentur, venia laxatur. Quis tu es ut Domino contradicas, ne videlicet culpam relaxaret, cum tu cui volueris ignoscas? Sed remittendis post penitentiam debemus favere peccatis, ne dum venie alterius invidemus, ipsi eam non mereamur à Domino. Non invidemus de longinqua regione remeantibus; quia & nos fuimus in regione longinqua.

(a) *Al. omittitur in. Sic autem legit P. Nicolai:* quicumque scandalizantur in subitis profectibus & salute perfectorum; sicut David, &c. (2) *Al. hypostasi.* (3) *Nicolaus habet debens,* non diluit. (4) *Al. nonnulla.* (5) *Al. continentis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. ex hom. 65, in Math.

CAPUT XVI.

(a) Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat dives qui habebat villicum; & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius. Er vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus auferit à me villicationem? Fodere non valeo, mendicare erubescio. Scio quid faciam, ut cum amoris fuero à villicatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui: dicebat primo: Quantum debes domino meo? At ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & sede cito, & scribe quinquaginta. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait, Centum coros triticæ. Ait illi: Accipe litteras tuas, & scribe octoginta.

(b) Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii hujus sæculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt. Er ego vobis dico: facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimis, & in majori fidelis est; & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est. Si ergo in iniqua mammona fideles non fuistis, quod verum est quis crederet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut unum adhaerebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire, & mammonæ.

(c) Audiebant autem omnia hæc pharisæi; qui erant avari, & desidebant illum. Et ait illis: Vos estis, qui justificatis vos coram hominibus; Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum. Lex, & Propheta usque ad Joannem; ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit. Facilius est aurem calum, & terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, moechatur; & qui dimissam à viro ducit, moechatur.

(d) Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura, & bysso, & epulabatur quotidie splendide. Erat autem mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus: ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis; & nemo illi dabat; sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus.

(e) Factum est autem n. ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abraham. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu ejus; & ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos, & vos caos magnum firmatum est; ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transire.

(f) Et ait: Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres: ut testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen, & Prophetas; audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis legit ad eos, penitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen, & Prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis surrexerit, credent.

(a) *B. Eda* (cap. 65, in Luc. in proemio) subjungit: quia & ordo prædicandi aptissimus est ut post penitentiam elemosyna subiungatur: unde dicitur: Dicebat autem ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum. *Chrysostomus*. (a) Opinio quædam erronea.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. Refert ex illa Corderius, & ex ipsius hom. in parabolam hanc Tom. 7. edit. Anglicanæ Græcæ deservi notat; sed in Commemianiana, quæ ad manum est, non habetur.

multos habuit obsequentes adulatoribus, ut peruenit ad finem, privatus est omnibus: simpliciter enim sequitur: *Et sepultus est in inferno.* Sed etiam anima eius dum viveret sepeliebatur, obruta corpore quasi sepulchro. *Augustinus* de *Questi. Evang.* (Lib. 2. quæst. 38.) Sepultura autem internæ penarum profunditas est, quæ superbos, & immisericos post hanc vitam vorat. *Basilus* (2.) Est autem infernus quidam locus communis in intimo terra, obumbratus undique, & opacus, cuius est quoddam orificium in profundum tendens, per quod patet descensus animabus ad mala damnatis. *Chrysostomus* (3.) Vel sicut Regnum carceris extra manent, sic & extra mundum totis alieni est infernus, unde & exterior tenebræ dicte sunt. *Theophylactus* (super *In inferno*) Quidam vero dicunt infernum esse transitum ab apparenti ad disparens, & deformitatem animæ: quamdiu enim anima peccatoris in corpore est, apparet per proprias operationes: ut autem evolat de corpore, sit deformis. *Chrysostomus* (conc. 2. de Lazaro.) Sicut autem pauperi dum viveret graviter penam, residebat facere ante januam divitis, & aliena bona prospicere; sic diviti mortuo angebat exitum accubitus in gehenna, & prospectus delectationis Lazari, ne solum tormentorum natura, sed & collatione honoris illius intolerabilis sentiret supplicium: unde sequitur: *Elevavit autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe.* Elevavit quidem oculos, ut inspiceret, non ut despiceret. *Lazarus enim sursum erat, ille deorsum; illum plures Angeli portabant, situm insipita tormenta possidebant: unde non dicit, Cum esset in tormento, sed in tormentis: totus enim in tormentis erat, oculos solos liberos habebat, ut alterius latitiam posset aspicere, (1) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. *Gregorius* (6.) Si autem Abraham adhuc in imis non esset, hunc dives in tormentis positus non videret. Eos enim qui caelestia patriæ vias secuti sunt, (2) post egressum carnis, inferni clausura tenuerunt, non ut penam quasi peccatores plecterent, sed ut illos in locis remotioribus requiescentes, quia necdum intercessio mediatoris advenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpæ retineret. *Chrysostomus* (hom. 4. in Epist. ad Philipenses.) Multi autem erant pauperes iusti; sed qui ja-*

luit ad limina eius, aspectui occurrit ad eius trinitatem: sequitur enim: *Et Lazarum in sinu eius.* (Con. 2. de Lazaro.) Hinc innotebit quod omnes qui à nobis ostenduntur, obijciuntur nostro conspectui. Dives autem Lazarum non penes alium iustum, sed in sinu Abraham videret: erat enim Abraham caritativus, hic autem crudelitate arguitur; ille sedens ante fores venabatur transientes, & in domum propriam ingerebat, hic vero & manentes, intus avertebat. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Qui nimium dives eum cuius in hac vita misereri non voluit, in suo iam supplicio positus patronum querit. *Theophylactus*. Non tamen dirigit sermonem ad Lazarum, sed ad Abraham: quia forsitan erubesceret, & putabat Lazarum remitti malorum, ex propriis iudicans de illo: unde sequitur: *Et ipse clamans dixit.* *Chrysostomus* (5.) Magnæ enim præter magnam vocem (3) reddebat. *Pater Abraham*, quasi dicat: Patrem te voco natura, quomodo filius qui perdidit suam substantiam, licet meo vitio te patrem perdididerim. *Miserere mei.* Frustra agis penitentiam ubi non est penitentia locus. Tormenta te cogunt, non mentis affectus. Quicumque in regno celorum esse nescio an eius qui in inferno est valeat misereri. Creator creature miseretur suæ. Unus venit medicus qui sanaret morbos; alii sanare non poterant. *Mitte Lazarum.* Eneas miser. Abraham mittere non potest, sed suscipere potest. *Ut intingat extremum digiti sui in aquam.* Lazarum videre non dignaberis, & nunc digitum eius desideras: hoc quod petis, tu ei debes facere cum adhuc viveret. Aquam desideras, qui delicatos cibos ante fastidiebas. Vide conscientiam peccatoris; non totum audeat poscere digitum. (4) Instruimur autem quam sit utile in divitiis non considerare. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuribat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper; sicut enim in theatris cum advesperasit, & astantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur ut sunt; sic & adveniente morte, & soluto spectaculo, universi, larvis egustatis, & divitiarum depositis, ex solis operibus disjudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes, qui gloriosi, quive inglorii. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Dives enim ille, qui ulcerato pauperi mensæ suæ vel minuta dara

noluit, in inferno positus usque ad minima querenda pervenit: nam guttam aquæ petivit, qui micæ panis negavit. *Basilus* (2.) Condignum autem præmium redditur diviti illi ignis, & infernalis pœna, lingua arefacta; vice litæ fontantis, gemitus; vice potus, desiderium stillæ; vice (1) speculorum enormium, caligo profunda; vice ambitus incessantis, pervigil vermis; unde sequitur: *Ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* *Chrysostomus* (serm. 2. in Epist. ad Philipenses.) Non autem quia dives fuerat, torquebatur, sed quia miserus non fuit. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Hinc colligendum est quia pœna multandus sit qui aliena diripit, si inferni damnatione percussus qui propterea non largitur. *Ambrosius* (Lib. 8. cap. de divite.) Cineatur etiam, quia luxurioso carere deliciis pœna est; aqua (2) autem est refectio animæ in doloribus constituta. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Quid autem est quod in tormentis positus linguam suam refrigerari postulat, nisi quod is qui (3) convivendo de loquacitate peccaverat, per retributionis iustitiam in lingua atrocius audebat? Abundare enim in conviviis loquacitas solet. *Chrysostomus* (b.) Multa etiam lingua eius superba locuta est: ubi peccatum, ibi & pœna; & quia plurimum lingua peccavit, amplius torqueatur. *Augustinus* de *Questi. Evang.* (Lib. 2. quæst. 38.) Vel quod linguam suam vult refrigerari cum in flamma totus arderet, significat quod scriptum est *Proverb. 17.* „Mors, & vita in manibus lingue:“ & quia, ore confessio fit ad salutem: „Rom. x. quod per superbiam ille non fecit. Extremum autem digiti vel minimam operationem significat, qua per Spiritum Sanctum subvenitur. *Augustinus* de *Origine animæ* (Lib. 4. cap. 16.) Dicit autem, (4) Membra hic animæ describuntur; & vis per oculum totum caput intelligi, quia dictus est elevare oculos suos, per linguam fauces, per digitum manum. Quid autem caute est ut nomina ista membrorum in Deo tibi corpus non faciant, in anima faciant? An vero quando de creatura dicuntur, proprie accipiendâ sunt; quando autem de creatore, tropice atque translate? Penas itaque corporeas daturus es nobis, quoniam non creator, sed creatura, id est homo, dicit *Psal. 138.* „Si assumpsero penas meas dilectio.“ Porro si propterea linguam habuit dives ille corpo-

ream, quoniam dixit, *Refrigeret linguam meam*, in nobis quoque adhuc in carne viventibus manus habet ipsa lingua corporea; quia scriptum est *Proverb. 18.* „Mors, & vita in manibus lingue.“ *Gregorius* Nissenus. (c) Sicut autem præstantissima speculorum tales representant facierum imagines quales & ipsæ objectæ facies extant, lætas quidem lætantium, tristium vero tristes; sic & iustum Dei iudicium simile fit dispositionibus nostris: unde quia dives non fuit miserus pauperis iacentis ad januam, cum misericordia egeat, non exauditur; sequitur enim: *Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia receperis bona in vita tua.* *Chrysostomus* (conc. 2. & 3. de Lazaro.) Aspice Patriarchæ bonitatem: vocat illum filium, quod manufactudinem ejus potest exprimere; nullum tamen præbet auxilium: ei qui se remedio privaverat; unde dicit: *Recordare*; id est, animalveritas peccata: ne obliviscaris quod fueris oblectatus divitiis. *Receperis bona in vita tua*, id est illa quæ vera bona esse putabas: non potes & in terra regnasse, & hic regnare: divitiarum non possunt esse veræ & in terra, & in inferis. Sequitur: *Et Lazarus similiter mala.* Non quod Lazarus ea mala putaverit; sed ex censura divitis hoc dicebat, qui inopiam, & famem, & duram egritudinem æstimabat mala. Quando igitur infirmitatis, & ægotationis (6) magnitudo nos premit, Lazarum cogitemus, & lætantes accipiamus mala in vita nostra. *Augustinus* de *Questi. Evang.* (Lib. 2. quæst. 38.) Hæc igitur ei dicuntur, quia felicitatem dilexit sæculi, nec aliam vitam præter illam in qua superbus tumebat, adamavit. Lazarum autem dicit mala recepisse: quia intellexit hujus sæculi mortalitatem, labores, & dolores, & ærumnas penam esse peccati: quia omnes in Adam mortui, (7) qui factus est transgressione mortalis. *Chrysostomus* (conc. 3. de Lazaro ante med.) Dicit etiam, *Receperis bona in vita tua*, quasi debita; quasi dicat: Si quid boni fecisti unde præmium daretur, omnia accepisti in illo mundo, epulans, ditatus, oblectatus successibus prosperis; hic autem, si quid mali commisit, universa recepit paupertate, fame, & extremis oppressus miseris; & uterque vestrum huc nudus accessit; hic quidem à peccatis, propter quod & consolationem fortitur, tu vero à iustitia; propter quod immitigabilem perfers penam: unde sequitur:

(1) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. (2) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. (3) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. (4) Instruimur autem quam sit utile in divitiis non considerare. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuribat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper; sicut enim in theatris cum advesperasit, & astantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur ut sunt; sic & adveniente morte, & soluto spectaculo, universi, larvis egustatis, & divitiarum depositis, ex solis operibus disjudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes, qui gloriosi, quive inglorii. (5) Instruimur autem quam sit utile in divitiis non considerare. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuribat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper; sicut enim in theatris cum advesperasit, & astantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur ut sunt; sic & adveniente morte, & soluto spectaculo, universi, larvis egustatis, & divitiarum depositis, ex solis operibus disjudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes, qui gloriosi, quive inglorii. (6) Magnæ enim præter magnam vocem (3) reddebat. (7) qui factus est transgressione mortalis.

(1) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. (2) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. (3) ut magis torqueatur, quia non habet quod alius habet; aliorum divitiarum, eorum qui in paupertate sunt, tormenta sunt. (4) Instruimur autem quam sit utile in divitiis non considerare. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuribat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper; sicut enim in theatris cum advesperasit, & astantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur ut sunt; sic & adveniente morte, & soluto spectaculo, universi, larvis egustatis, & divitiarum depositis, ex solis operibus disjudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes, qui gloriosi, quive inglorii. (5) Instruimur autem quam sit utile in divitiis non considerare. Ecce dives indiget paupere, qui quandoque esuribat. Mutantur res, & notificatur omnibus quis esset dives, quis esset pauper; sicut enim in theatris cum advesperasit, & astantes recedunt, exeuntes, & amictum deponentes, qui Reges, & prætores visi fuerant, omnibus ulceribus pleni videntur ut sunt; sic & adveniente morte, & soluto spectaculo, universi, larvis egustatis, & divitiarum depositis, ex solis operibus disjudicantur quinam vere sint divites, qui pauperes, qui gloriosi, quive inglorii. (6) Magnæ enim præter magnam vocem (3) reddebat. (7) qui factus est transgressione mortalis.

(1) Al. Speculorum. Nicolai legit Spectaculorum. (2) Al. omittitur autem. (3) Al. convivendo. (4) P. Nicolajus habet quod membra &c. (5) Al. desideratur ei. (6) Al. magnitudo premit Lazarum. (7) Al. quia.

Ex edit. P. Nicolai. (a) In Cat. Græc. PP. Ut ex Commentariis in Esaiam Corderius indicat; sed in illis quæ nunc suspensæ in 16. capitula non occurrunt. (b) In hom. de divite. (c) Orat. 5. de Beatitude.

retinentes quod deputatum est ad aliorum opus, non est omnino mandandum in hac credulitate, sed impartendum est pauperibus, ut recipiamur ab eis in caelestibus tabernaculis: sequitur enim: *Ut cum disceditis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Gregorius 21. Moral. (cap. 24.)* (a) Si autem eorum amicitias aeterna tabernacula acquirimus, dantes pensare debemus, quia patronis potius materia offerimus, quam egenis dona largimur. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 35.)* Qui sunt enim qui habebunt tabernacula aeterna nisi sancti Dei? Et qui sunt qui ab ipsis accipiendi sunt in tabernacula aeterna nisi qui eorum indigentia serviunt, & quod eis opus est hilariter subministrant? Hi sunt minimi Christi, qui omnia sua dimiserunt, & secuti sunt eum; & quicquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, ut Deo sine seculari compede expediti fervirent, & ab operibus mundi liberatos, velut pennatos sursum humeros tollerent. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 34.)* Non ergo eos à quibus recipi volumus in tabernacula aeterna, tanquam debitores Dei fas est intelligi; cum iusti, & sancti significentur hoc loco, qui eos inroducant qui necessitatibus suis terrena bona communicaverunt. *Ambrosius (Lib. 7. cap. 6.)* Vel aliter. *Facite vobis amicos de iniquo mammona;* ut largiendo pauperibus, Angelorum, ceterorumque sanctorum gratiam comparemus. *Chrysostomus (b) (hom. 33. ad pop. Antioch.)* Attende etiam, quod non dixit: *Ut suscipiant vos in suis mansionibus,* non enim ipsi sunt qui suscipiunt; unde cum dixisset: *Facite vobis amicos,* addidit: *De mammona iniquitatis;* ostendens quod non simpliciter eorum amicitia nobis patrocinabitur, nisi bona opera nos comitentur, nisi evacuemus iuste divitias congestas iniuste. Ars igitur artium peritissima est elemosyna: non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam perennem impendit. Singularum artium alia alterius adminiculo indiget; cum autem miseris oportet, nullius alienus, sed solius voluntatis est opus. *Cyrillus (c)* Sic igitur docebat Christus, affluentes divitiis summo opere diligere amicitiam pauperum, & thesaurizare in caelis. Noverat autem humana mentis desideria, quomodo ambientes divitias nullum caritativum opus impendunt egenibus. Quod igitur talibus nullus spiritualium donorum fructus proveniat, manifestis exemplis ostendit, sub-

(1) *Al. iniquis, item iniquus. (2) Al. omittitur ejus.*

Ex edit. P. Nicol. (a) In antiquis quidem exemp. ab init. cap. in nobis autem prope medium, super illud Job 31. *Si dispexit pecuniam.* (b) In Catena Græcorum PP. Colligitur ex hom. 53. & 78. in Matth. ut ex hom. 14. in Epist. ad Rom. adde hom. 32. in Epist. ad Hebr. itemque hom. 33. inter illas quæ ad populum inscribuntur, & hom. 2. de Lazaro, ut & 3. vers. finem. (c) In eadem Catena Græca. (d) Ubi supra.

dens: *Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est; & qui in modico iniquus est, & in majori iniquus est.* Aperit autem nobis Dominus oculum cordis, exponens quod dixerat, cum subdit: *Si ergo in iniquo mammona fidelis non fuisset, quod terrenum est quis credit vobis?* Est igitur minimum (1) iniquitatis mammona, id est terrena divitiæ, quæ superna sapientibus nihil esse videntur. Arbitretur ergo aliquem esse in modico fidelem, cum de his minimis oppressis ærumna, sui solum impertitur. Itaque si in modico fuerimus perfidi, quo pacto ab eo obtinebimus verum, id est divinorum charismatum, uber donum, animæ humanæ imprimens divinam speciem? Quod autem ad hoc tendat intentio verborum Domini, per sequentia patet: dicit enim: *Et si in alieno non fuisset fidelis, quod terrenum est quis dabit vobis?* *Ambrosius (Lib. 7. cap. ult.)* Alienæ nobis divitiæ sunt, quia præter naturam sunt, & neque nobiscum ratiocantur, neque nobiscum transeunt; Christus autem noster est, quia hominum vita est, denique in propria venit. *Theophylactus.* Sic igitur luculenter docuit nos quam fideliter deceat dispensare divitiis; sed quia optima dispensatio secundum Deum non aliter obtinetur quam per impassibilitatem animi ad divitias non affecti, subiungit: *Nemo servus potest duobus dominis servire.* *Ambrosius (ubi supra.)* Non quia duo, sed unus est Dominus: nam etsi sint qui mammona serviunt, tamen non ille novit aliqua jura dominatus, sed ipsi sibi jugum servitutis imponunt. Unus est Dominus, quia unus est Deus: unde pater Patris, & Filius unum esse dominatum; & hujus rationem assignat subdens: *Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhaerebit, & alteram contemnet.* *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 36.)* Hæc autem non paisim, aut quasi temere dicta sunt: nemo enim interrogatus utrum diligat diabolum, respondet se diligere, sed potius odisse: Deum autem se diligere omnes fere proclamant. Ergo aut unum odiet, scilicet diabolum; & alterum diliget, scilicet Deum, aut alteri adhaerebit, scilicet diabolo, cum quasi (2) ejus præmia temporalia sectatur, & alterum contemnet, scilicet Deum; sicut solent minas ejus postponere cupiditatis suis qui de bonitate ejus ad impunitatem sibi blandiuntur. *Cyrillus (d)* Conclusio autem est totius sermonis quod sequitur: *Non potestis Deo servire, & mammona,*

mona. Totam igitur studium transferamus ad alterum divitiis abrenuntiantes. *Beda (cap. 65. in Luc.)* Audiatur ergo hoc avarus, non posse simul divitiis, Christoque servire; & tamen non dixit: Qui habet divitias, sed qui servit divitiis: qui enim divitiarum servus est, divitiis custodit ut servus; qui autem servitutis excussit jugum, distribuit eas ut dominus. Sed qui servit mammonæ, illi utique servit qui rebus illis terrenis merito suæ perveritatis præpositus, & princeps hujus sæculi nominatur.

(e) *Beda (cap. 65. in Luc.)* Monuerat Christus scribas, & phariseos de sua iustitia non presumere, sed peccatores penitentes recipere, & elemosynis sua peccata redimere; sed illi præceptorem misericordiae, humilitatis, & parsimonie deridebant: unde dicit: *Audiebant autem omnia hæc pharisei, qui erant exarari, & deridebant eum:* duas ob causas: quia vel minus utilia imperaret, vel à se jam facta (1) superfluis ingereret. *Theophylactus (hoc loco.)* At Dominus detegens in eis occultam malitiam, ostendit eos simulare iustitiam: unde subditur: *Et ait illis: Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.* (a) *Justificant se coram hominibus qui peccatores tamquam infirmos, desperatoque contemnunt; se autem ipsos tamquam perfectos elemosynarum remedio opus non habere credunt; sed noxii tumor altitudo quam sit iuste damanda videt ille, qui illuminabit abscondita tenebrarum:* 1. Corinth. 4. unde sequitur: *Deus autem novit corda vestra.* *Theophylactus.* Et ideo abominabiles est illis ob arrogantiam, & ambitum humani favoris: unde subditur: *Quia quod hominibus altum est, abominatio est apud Deum.* *Beda (cap. 65.)* Disputantem autem contra avaritiam Salvatorem pharisei deridebant, quasi contraria legi, Prophetique præcipere, ubi multi ditissimi Deo placuisse leguntur; sed & ipse Moyses populum quem regebat, si legem sequeretur, omnibus terrenis bonis abundantiarum prædixit; quibus Dominus occurrens ostendit inter legem, & Evangelium; sicut promissionem, ita & præceptorem non minimam esse differentiam: unde subditur: *Lex, & Propheta usque ad Joannem.* *Ambrosius.* Non quia lex defecit, sed quia incipit Evangelii prædicatio: videntur enim minora compleri, cum potiora succedunt. *Chrysostomus (hom. 38. in Matth.)* Per hoc autem reddit eos celeres ad sui fidem: quia si usque ad tempus Joannis consummata sunt omnia, ego sum qui veni: non enim desistissent Prophete, nisi venissem ego. (b) Sed dices: Qualiter Prophete

usque ad Joannem cum multo plures Prophete in novo quam in veteri testamento fuerint? Sed de illis Prophetis dicit qui prænuñtaverunt Christi adventum. *Eusebius (c)* Noverat autem priores Prophete prædicationem regni caelorum; sed nullus eorum expresse annuntiaverat postula Judæorum: eo quod puerilem mentem Judæi habentes (2) imbecilles erant circa prædicationis immensitatem. Primus autem Joannes manifeste prædicavit appropinquasse regnum caelorum, necnon & peccatorum remissionem per lavacrum regenerationis: unde sequitur: *Et eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.* *Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. 1.)* Lex enim multa secundam naturam tradidit, ut naturalibus indulgentior desideris ad iustitiæ studium nos vocaret; Christus naturam incidit, quia naturales quoque atque voluptarias. Sed ideo vim facimus nature ut non ad terrana demergat, sed ad superna se erigat. *Basilidius (d)* Migna enim pugna incambit mortalibus in ascensu caelorum: quod enim homines carne mortali vestiti subjungunt voluptatibus, & omnem illicitum appetitum, imitari volentes vitam angelicam, quomodo non sit violenter? Quis autem videns divino insudantes cultui, & penes suam carne mortificantes, non revera fatebitur illos vim inferre regno caelorum? Sed & si quis indagaverit mirandum propositum venerandum martyrum, fatebitur eos vim inferre in regnum caelorum. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 37.)* Vim etiam faciunt in regnum caelorum, ut non solum temporalia ista contemnant, sed etiam linguas deridentium se talia contemnentis: hoc enim subiungit Evangelista, cum dixisset, derisum fuisse Jesum, cum de contemendis terrenis divitiis loqueretur. *Beda (cap. 58. in Luc.)* Ne autem putarent in eo quod dixit: *Lex, & Propheta usque ad Joannem, legis, vel Prophetarum ab eo destructionem prædicari;* hoc excludit subdens: *Facilius autem est caelum, & terram prætereire, quam de lege unum apicem cadere.* Præterit enim figura hujus mundi, 1. Corinth. 7. de lege autem nec inhius quidem litteræ summitas, id est nec minima quæque à sacramentis spiritualibus vacante: & tamen lex, & Propheta usque ad Joannem: quia non potuit ultra venturum prophetizari qui Joannis præconio jam venisse clarebat. Quod autem de lege in perpetuum non violanda prædixerat, uno exempli gratia de illi sumpto confirmat testimonio, dicens: *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, machatur, & qui dimissam à vi-*

(1) *Al. superfluis. (2) Al. dicitur imbecilles.*

Ex edit. P. Nicol. (a) *Beda. (b) Hom. 19. Oper. imperf. (c) In Cat. Græc. PP. (d) Ibid.*

ro dicit, machatur: ut ex hoc uno disceret etiam in ceteris cum non ad solvenda, sed implenda decreta (1) legis venisse. *Theophylactus* (super *Lex*, & *Propheta usque ad Joannem*.) Quod enim cum imperfectis lex imperfecte loqueretur, ex hoc patet quod duris precordiis Judæorum ait Deut. 24. „ Si vir odio habuerit conjugem, dimittit eam: quia cum homicida essent, & gauderet in sanguine, nec astrictorum sibi miserebantur; adeo ut filios, & filias mactarent demoniis. Nunc vero perfectioris doctrinæ opus est: ob hoc igitur dico, quod si quis repudiat conjugem, non incumbente causa fornicationis, machatur, & qui aliam duxerit, machatur. *Ambrosius* (Lib. 8. in *Lucam* cap. de lege conjugii.) Prius autem dicendum arbitror de lege conjugii, ut postea de prohibendo divorcio disputemus. Quidam putant omne conjugium à Deo esse, quia scriptum est Matth. 19. „ Quos Deus conjunxit, homo non sepat. Quomodo ergo Apostolus dixit 1. Cor. 7. „ Si infidelis discedit, discedat? in quo ostendit, non à Deo esse omne conjugium: neque enim Christiani Gentilibus Dei iudicio conjuguntur. Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuæ culpæ difficiaris auctorem. Etenim si alieno, multo magis uxoris debet tolerare, & emendare mores: quæ cum parvulis feta dimittitur, durum si excludas parentem, pignora teneas, ut ad contumeliam parentis addas etiam pietatis injuriam; durius si propter matrem etiam filios simul pellas. Patrisine liberos tuos vivente te esse sub vitreo; ac incolumi matre, esse sub noverca? Quam periculosum, si fragilem adolescentiæ ætatem erori offeras; quam impium, si ejus desitutas senectutem cuius desloraveris juventutem! Pone si repudiata non nubat; & hoc tibi debuit displicere, cui adultero fidem servat. Pone si nubat; necessitas illius tuum crimen est, & quod conjugium putas, adulterium est. Hoc moraliter tamen: quia supra proposuerat regnum Dei evangelizari, & cum dixisset de lege unum apicem non posse cadere, subjicit: *Omnis qui dimittit uxorem suam, & ducit alteram, machatur etc.* vir Christus est, uxor Ecclesia, caritate uxor, integritate virgo. Ergo quem Deus traxit ad Filium, non sepat persecutio, non avertat luxuria, non philosophia depradet, hæreticus non inficiat, Judæus non sepat. Adulteri sunt omnes qui adulterare cupiunt fidei, & sapientiæ veritatem.

(d) *Beda* (cap. 68. in *Luc.*) Admonuerat

(1) *Al.* lege. (2) *Al.* & nos quales epulæ &c. (3) *Al.* Potens.

Ex edit. P. Nicol. (a) Tam in antiq. codd. cap. 5. super illud Job 1. *Cumque etc.* (b) In Car. Græc. PP.

supra Dominus facere amicos de mammona iniquitatis; quod audientes pharisæi desiderabant: deinde illa quæ proposuerat, exemplis astruit, dicens: *Homo quidam erat dives. Chrysofomus* (hom. de divite circ. princ. inter hont. ex *Luca*.) *Erat*, non est, quia præterit quasi umbra fugiens. Non autem omnis sancta paupertas, aut divitiæ criminosa; sed ut luxuria infamaret divitiis; ita paupertatem commendat sanctitas: sequitur enim: *Et induebatur purpura, & bysso. Ambrosius* (Lib. 8. in *Luc.* cap. de divite induto.) *Purpura* color regii habitus est, ex conchis marinis ferro circumcisus emissis, byssus vero genus lini candidi, & mollissimi. *Gregorius* in hom. (40. in *Evang.*) Si autem subtilium pretiosarumque vestium cultus culpa non esset, nequaquam sermo Dei hoc tam vigilanter exprimeret. Nemo quippe vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam querit, ut honoratior ceteris esse videatur: nemo enim vult ubi pretiosis vestibus indui ubi ab aliis non possit videri. *Chrysofomus* (in hom. super hoc *Evang.* *Homo quidam erat dives*: inter hom. ex *Luca*.) *Cinereum, & pulverem, & terram purpura, & serico protegebat: secundum vestimenta ejus, ita & epulæ:* (2) ergo & nobis quales epulæ, ita & vestimenta: unde sequitur: *Et epulabatur quotidie splendide. Gregorius* 1. Moral. (a) (super illud, „ Cumque in orbem transissent. „) Ubi soletur intueendum est, quia celebrari sine culpa convivia vix possunt: pene semper epulæ comitatur voluptas. Nam dum corpus in refectionis delectatione resolvitur, nec ad inane gaudium relaxatur.

Sequitur: *Et erat quidam mendicus nomine Lazarus. Ambrosius* (Lib. 8. cap. de divite induto.) Narratio magis quam parabola videtur, quando etiam nomen exprimitur. *Chrysofomus* (in hom. hujus *Evang.* ut supra.) Parabola vero illa est ubi exemplum ponitur, & accentur nomina. Interpretatur autem Lazarus, qui adjunctus est: pauper enim erat, & illum Dominus adjuvabat. *Cyillus* (b) *Ves aliter.* (3) Præfens sermo de divite, & Lazaro similitudinarie scriptus est in parabola, ut innoscat quod qui terrenis affluunt opibus, nisi velint opitulari necessitatibus pauperum, gravem incurrent sententiam. Referat autem traditio Judæorum, Lazarum quemdam fuisse tunc temporis in Hierosolymis extrema pressum inopia, & infirmitate, cuius meminit Dominus, introducens eum in exemplum ad majorem sermonis manifestationem. *Gregorius* in hom. (40. in *Evang.*) Notandum

dum etiam est, quia in populo plus solent nomina divitum quam pauperum sciri. Dominus autem nomen pauperum dicit, & nomen divitis non dicit: quia Deus humiles novit, atque approbat, superbos ignorat. Ut autem amplius probaretur pauper, simul hunc & paupertas, & ægrotudo tabescit: sequitur enim: *Qui jacebat ad januam ejus ulceribus plenus. Chrysofomus* (in hom. super illud *Evang.* ut supra.) Ideo jacebat ad januam, ne dives diceret: Non vidi, nemo mihi nuntiavit. Videbat eum exiens, & revertens. Ideo ulceribus plenus, ut crudelitatem divitis suo corpore demonstraret. (1) Infelicissime hominum, mortem corporis tui vides jacere ante januam, & non miseris. Si Dei præcepta non consideras, saltem conditionis tuæ miserere, & time ne ipse talis efficiaris. Argotatio autem habet aliquod solatium, si opes habet: quanta ergo in isto pœna est in quo inter tanta vulnera non meminit dolores plagarum, sed famem? sequitur enim: *Cupiente saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis; quasi dicat: Quod projecit de mensa, hoc prabe in elemosynam; fac damna lucrum. Ambrosius* (ut supra.) Insolentia autem, & tumor divitum (2) indicis competentibus subinfertur: sequitur enim: *Et nemo illi dabat.* Ita enim sunt conditionis humanæ immemores, ut tamquam supra naturam siti de miseris pauperum incentiva suarum cupiant voluptatum, rideant inopem, insultent egenti, & quorum misereri deceat, his auferant. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 25.) Inexplebilis enim avaritia divitum nec timer Deum, nec hominem veretur: non parci patri, amico fidem non servat, viduam opprimit, rem pupilli invadit. *Gregorius* in hom. (40. in *Evang.*) Insuper pauper videbat procedentem divitem ab obsequentiis circumfusum, se in infirmitate, & inopia à nullo visitari: nam quia nemo ei ad visitandum aderat, testantur canes, qui licenter vulnera ejus lingeabant: sequitur enim: *Sed & canes veniebant, & lingeabant ulcera ejus. Chrysofomus* (ut supra.) Ulcera quæ nullus hominum lavare dignabatur, & contrectare, feræ mites lambunt. *Gregorius* in hom. (40. in *Evang.*) Ex una ergo re omnipotens Deus duo judicia exhibuit, dum Lazarum pauperem ante januam divitis jacere permisit, ut & dives impius damnationis sibi auget ultionem, & tentatus pauper cresceret ad remunerationem: quia conspiciebat ille quotidie cui miseretur, videbat iste de quo probaretur.

(c) *Chrysofomus* (in hom. hujus lectionis

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Quatuor supra jam citata exempla omittunt. Infelicissime hominum. (2) *Al.* in divitiis competentibus. (3) *Al.* delireres. (4) *Omittit* P. Nicolai defuncto.

Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 6. in 2. ad Corinth. (b) Conc. 2. de Lazaro.

ut supra.) Audivimus quid utrique in terra passus fuit; videmus quid utrique patiantur apud inferos. Quod temporale fuit, præterit, quod sequitur, æternum est. Uterque mortuus est: illum Angeli, hunc pœna susceperunt: dicitur enim: *Factum est autem ut moreretur manducans, & portaretur in sinum Abraham.* Tantæ pœnæ repente delictis commutatur. Portatur post tantos labores, quia deliquerat, ne saltem ambulans laboraret; & portabatur ab Angelis. Non suffecerat ad portandum pauperem unus Angelus; sed propterea plures veniunt, ut chorum lætitiæ faciant. Gaudet unusquisque Angelus tantum onus tangere, libenter talibus oneribus prægravatur, ut ducant homines ad regna calorum. Portatus est autem in sinum Abraham, ut illum palparet, & refocillaret. Sinus Abraham, paradusus est. Ideo autem Angeli ministrantes tulerunt pauperem, & locaverunt eum in sinu Abraham, quia licet despectus jaceret, non tamen desperavit, nec blasphemavit, dicens: Ille dives in nequitiâ vivens gaudet, & tribulationem non patitur; ego vero nec obtinere valeo necessarium escam. *Augustinus* de Origine animæ (Lib. 4. cap. 16.) Quod autem Abraham sinum existimas esse corporeum, veretur ne in te tanta oculariter, non serio agere credaris. Neque enim usque adeo (3) deciperis, ut arbitris corporeum sinum hominis unius ferre tot animas; immo, ut secundum te loquar, tot corpora quot illuc Angeli, sicut Lazarum, perferunt: nisi opineris fortasse illam terram animam solam ad eundem sinum pervenire permisit. Si errare pueriliter non vis, sinum Abraham intellige remota sedem quietis, atque secretam, ubi est Abraham; & ideo Abraham dictam, non quod ipse tantum sit, sed quod ipse multarum gentium pater sit, qui ad imitandum fidei principatum præpositus est. *Gregorius* in hom. (40. in *Evang.*) Cum autem duo essent inferus cordi, pauperis scilicet, & divitis; unus desuper erat inspector, qui & pauperem tentando exercebat ad gloriam, & divitem tolerando expectabat ad pœnam: unde sequitur: *Mortuus est autem & dives. Chrysofomus* (2) (conc. 2. de Lazaro ante med.) Mortuus quidem est tunc corpore; sed erat illi ante animam mortua: nihil enim agebat ex operibus animæ: nam totus fervor ejus qui provenit ex dilectione proximi, expiravit, & erat corpore (4) defuncto defunctior. (b) Nullus autem est qui sepeliendo diviti ministrasse dicatur ut Lazaro: eo namque quod in lato itinere delectatus

P 3

mul-

Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciari. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Quæcumque ergo in hoc saculo bene habebis, cum vos bona egisse recollitis, valde de ipsis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorundem remuneratio sit bonorum; & cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspexeritis, quia fortasse quos superfluitas tenuissima pravitatis conquinat, caminus paupertatis purgati. *Chrysostomus* (conc. 3. de Lazaro.) Sed dices: Nonne est aliquis qui & hic, & illic venia perfruat? Hoc quidem difficile est, & de numero impossibilium: nam etsi paupertas non urgeat, urget tamen ambitio; si agritudo non stimulet, ira inflammat; si tentationes non impetunt, emergunt sæpius cogitationes iniquæ. Non est autem parvus labor iracundiam retinere, compescere illicita desideria, ostentationes sedare, desperationem remittere, vitam asperam ducere. Talia veto non agentem impossibile est lavari. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Respondere etiam potest, quod mali in hac vita bona recipiunt, quia omne suum gaudium felicitatem transitoriam putant. Iusti autem habere hic quidem possunt bona, nec tamen in recompensatione recipere: quia dum meliora, idest æterna, appetunt, eorum iudicio qualibet bona asserunt, bona minime videntur. *Chrysostomus* (conc. 4. de Lazaro.) Post misericordiam autem Dei, in propriis studiis sperandam esse de salute, non numerando patres, aut proximos, vel amicos: frater enim non liberat: & ideo subditur: *Be in his omnibus magnum chaos firmatum est inter nos & vos. Theophylactus. Chosma mega* (1) hoc est hiatus ingens, significat iustorum à peccatoribus distantiam: nam sicut affectus eorum varii fuerant, sic etiam mansiones non modicum differunt. *Chrysostomus*. (2) Quod firmatum dicitur, quia non potest dissolvi, agitari, vel concuti. *Ambrosius* (ubi supra.) Inter divitem igitur & pauperem chaos magnum est, quia post mortem nequeunt merita mutari: unde sequitur: *Ut hi qui volunt hinc ad nos transire non possint, neque inde huc transire.* *Chrysostomus*. (b) Quasi dicat: Videre possumus, transire non possumus; & nos videmus quid fugerimus, & vos videtis quid perdidistis; & nostra (2) gaudia cumulant vestra tormenta, & vestra tormenta cumulant nostra gaudia. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Sicut enim transire reprobi ad electos cupiunt, idest à suppliciorum suorum afflictione migrare; ita

(1) In quatuor supra relatis editionibus sic habetur. Chaos magnum significat &c. (2) *A. omittitur gaudia.* (3) *Sic assertio legunt omnia que vidimus vestra exemplaria; Nicolai autem interrogatio legit in hunc modum.* Non est oblitus patris tui? Non est oblitus quia ille te perdidit? Ex edit. P. Nicol. (a) In hom. de divite. (b) Ibid.

ad afflictos, atque in tormentis positos transire iustorum est: mente ite per misericordiam, eoque velle laborare. Sed iustorum anime, quamvis in sua naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tamen auctoris sui iustitiæ conjunctæ, tanta rectitudine consurguntur ut nulla ad reprobos compassione moveantur. Nec iniusti ergo ad beatorum sortem transeunt, quia damnatione perpetua constringuntur; nec iusti ad reprobos transire possunt, quia erecti iam per iustitiam iudicii, eis nullo modo ex aliqua compassione miserentur. *Theophylactus* (hoc loco.) Hinc elicias argumentum contra Origenis sequaces, qui dicunt: Cum terminus sit imponendus supplicii, est tempus quo aggregantur peccatores iustis, & Deo. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 5. cap. 38.) Ostenditur enim per incommutabilitatem divinæ sententiæ nullum auxilium misericordie posse præberi peccatoribus à iustis, etiam si velint præbere: quo admonet ut in hac vita homines subveniant quibus possunt, ne si postea etiam optime recepti fuerint, eis quos diligunt optulari non valeant. Illud enim quod scriptum est hoc cap. *Ut & ipsi recipiant vos in æterna tabernacula*, non de superbis, & in misericordibus scriptum est, sed de his qui sibi eos amicos de operibus misericordie fecerunt, quos iusti non velut propria potestate, quasi gratificando recipiunt, sed permissione divina.

(f) *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Postquam ardenti diviti de se spes tollitur, ejus animus ad propinquos quos reliquerat, incurrit: unde dicitur: *Et ait: Rogo te, pater, ne mittas eum in domum patris mei.* *Augustinus* de Quest. Evang. (ut supra.) Lazarum peti mitti, quia sensit se indignum qui testimonium perhibeat veritati: & quia non impetraverat paululum refrigerari, multo minus credit se relaxari posse ab inferis ad prædicationem veritatis. *Chrysostomus* (hom. de divite.) Vide autem perventuram: nec in ipsis penis continet veritatem. Si pater est Abraham, quomodo dicit: *Mitte eum in domum patris mei?* (3) Sed non es oblitus patris tui, quia ille te perdidit. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Reprobatorum autem mentem poena sua quandoque inutiliter erudit ad caritatem, ut jam tunc etiam suos specialiter diligant qui hic dum peccata diligenter, nec se amabant: unde sequitur: *Habeo enim quinque fratres, ut festinet illi, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* *Ambrosius* (Lib. & cap. ut

supra par. à fin.) Serius autem dives iste magister esse incipit, cum jam nec discendi tempus habebatur, vel docendi. *Gregorius* in hom. (40. ut supra.) Quam rem notandum est ardenti diviti quanta supplicia cumulantur: ad poenam namque suam ei cognitio servatur (1) & memoria: cognovit enim Lazarum, quem despexit, & fratrum suorum meminuit, quos reliquit: ut enim peccatores in supplicio amplius puniantur, & eorum vident gloriam quos contempserunt, & de illorum poena torquentur quos inutiliter amaverunt. Potenti autem diviti, ut Lazarus mitteretur ab Abraham, protinus respondetur: unde sequitur: *Et ait illi Abraham: Habent Moysen, & Prophetas; audiant illos.* *Chrysostomus* (conc. 4. de Lazaro.) Quasi dicat: Non sicut tibi magis curæ fratres tui quam Deo, qui eos creavit, statuitque eis doctores, qui eos commoverent, & sollicitarent. Vocat autem hic Moysen, & Prophetas scripta Mosaica, & prophetica. *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra.) Quo loco evidentissime declaratur Dominus vetus testamentum esse fidei firmitatem, retundens perfidiam Judæorum, & excludens nequitas hæreticorum. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Sen qui Dei verba despexerat, hoc audire non posse suos sequaces æstimabat: unde sequitur: *At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis est mortuus iustus ad illos, poenitentiam agant.* *Chrysostomus* (in hom. de divite.) Quia enim audiendo Scripturas contemnebat, & fabulas esse putabat, ex his que passus fuerat, ipse quoque dijudicabat de fructibus. *Gregorius* Nissenus. (a) Sed & aliud quoddam dogma docemur, quod Lazari quidem anima non est, erga præsentia sollicita, nec retorquet se ad aliquod relictorum; at dives, quasi quodam visco, etiam post mortem à vita detinetur carnali: nam si quis omnino carnalis secundum mentem fiat, nec postquam corpus exuerit, remouetur à passionibus ejus. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Sed mox diviti veraci sententia responderetur: sequitur enim: *Ait autem illi: Si Moysen, & Prophetas non credunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credenti ei:* quia qui verba legis despiciunt, Redemptoris præcepta, qui ex mortuis resurrexerit, quanto subtiliora sunt, tanto hic difficilior implebunt. *Chrysostomus* (conc. 4. de Lazaro.) Quod autem verum sit quod qui non auscultat Scripturis, nec mortuis redivivis auscultat, ostenderunt Judæi, qui nunc quidem volebant occidere Lazarum, nunc vero invadebant Apostolos; cum tamen à mortuis nonnulli resurrexerint hora crucis. Sed & illud

(1) *A. omittitur &.* (2) *A. facere.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Lib. de anima, & resurr.

considera, quod quisque mortuus servus est. Quæcumque vero dicunt Scripturæ, dicit Dominus: unde etsi resurgat mortuus, etsi cælitus descenderit Angelus, omnibus magis sunt dignæ fide Scripturæ: nam Angelorum Dominus, vivorum, & mortuorum eas insuit. Si autem sciret hoc Deus, quod mortui resurgentes prodessem viventibus, non hoc omisisset, qui pro utilitate nostra singula quæque tractat. Sed etsi crebro resurgerent mortui, hoc iterum tempore contemneretur; sed & diabolus (2) facile introduceret perverfa dogmata, id quoque per organa sua fingens, non quidem suscitans vere defunctos, sed quibusdam fallacis spectantium frustrans intuitum, vel ingenians quoddam mortem simulare. *Augustinus* de Curis pro mortuis habendis (cap. 14. & 15.) Diceret autem aliquis: Si nulla est mortuis cura de vivis, quomodo dives rogavit Abraham ut mitteret Lazarum ad quinque fratres suos? Sed numquid, quia hoc dives ille dixit, ideo quid fratres agerent, vel quid paterentur in illo tempore scivit? Ita illi cura fuit de vivis, quamvis quid agerent omnino nesciret, sicut nobis est cura de mortuis, quamvis quid agant omnino nesciamus. Sed rursus occurrit questio: Quomodo hic Abraham esse sciebat Moysen, & Prophetas, idest libros eorum? Ubi etiam novebat divitem illum in deliciis, Lazarum vero in doloribus vixisse? Verum non cum hæc agerentur in vivis, sed eis mortuis potuit Lazaro indicante cognoscere, ne fallum sit quod ait Propheta Esa. 43. „ Abraham nescivit nos.“ Possunt & ab Angelis qui rebus quæ aguntur hic, præsto sunt, audire aliquid mortui; possunt etiam aliqua quæ necessarium est eos nosse, non solum præterita, verum etiam futura spiritu Dei revelante cognoscere. *Augustinus* de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 38.) Per allegoriam autem hæc sic accipi possunt, ut in divite intelligantur superbi Judæorum ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere. Pärpata, & byssus dignitas regni est: & „ auferetur „ (inquit Matth. 21.) à vobis regnum Dei.“ Epulatio splendida, jactantia legis est, in qua gloriabantur, plus ad pompam elationis abutentes ea, quam ad necessitatem salutis utentes, Mendiculus autem nomine Lazarus, qui interpretatur adjutus, significat indigentem, veluti Gentilem aliquem, aut Publicanum; qui tanto magis adjuvatur, quanto minus de suorum copia facultatum præsumit. *Gregorius* in hom. (40. in Evang.) Lazarus igitur ulceribus plenus Gentilem populum figuratiter exprimit,

qui dum ad Deum conversus peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit: quid enim est peccatorum confessio, nisi quaedam vulnere ruptio? Sed Lazarus vulneratus cupiebat saturari de micis quae cadebant de mensa divitis; & nemo illi dabat: quia Gentilem quemque ad cognitionem legis admittere superbus ille populus despiciebat; & quia (1) ei verba desuebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. *quest.* 38.) Canes autem, qui ulcera pauperis lingebant, nequissimi homines sunt, amantes peccata, qui lata lingua etiam laudate non cessant opera mala, quæ in se alius gemens, & confitens detestatur. *Gregorius* in *hom.* (40. ut supra.) Nonnumquam etiam solent in sacro eloquio per canes prædicatores intelligi, secundum illud *Psal.* 67. „Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.“ Canum etiam lingua vulnus dum lingit curat: quia doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt. Dives autem sepultus est in inferno, in sinum vero Abrahamæ Lazarus ab Angelis ductus est, id est in secretam requiem, de qua veritas dicit *Matth.* 8. „Multi venient ab oriente, & occidente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno caelorum; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.“ De longinquo autem ad videndum Lazarum oculos dives levat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in imo sunt, fideles quosque ante diem extremi iudicii super se in requie attendant, quorum post gaudia contemplari nullatenus possunt. Longe vero est quod conspiciunt, quia illic per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, quia infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere servare contempsit. Ibi ergo amplius ardebit ubi se amplius ostendit scire quod facere noluit. Abraham autem filium eum vocat, quem tamen à tormento non liberat; quoniam huius infidelis populi patres, quia multos à sua fide deviasse considerant, eos nulla compulsionem à tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. *quest.* 38.) Quinque autem fratres, quos habere dicit in domo patris sui, Judæos (2) significant, qui appellati sunt quinque, quia sub lege detinebantur, quæ per Moysen data est, qui quinque libros conscripsit. *Chrysostomus* (hom. de divite.) Vel habuit quinque fratres, id est quinque sensus, quibus ante servierat; & ideo Lazarus amare non poterat, quia illi fratres non amant paupertatem. Illi te fratres in

hæc tormenta miserunt: salvati non possunt nisi moriantur; alioquin necesse est ut fratres habent cum fratre suo. Sed quid queris ut mittam Lazarum? *Habui Moysen, & Prophetas.* Moyses, Lazarus pauper fuit, majores divitias esse arbitrans paupertatem Christi, quam divitias Pharaonis. Hieremias in lectum missus pane tribulationis vescitur; & omnes Prophetæ istos fratres docent; sed isti fratres salvari non possunt nisi aliquis ab inferis resurrexerit. Isti enim fratres antequam Christus resurrexerit, me ducebant in mortem: ille mortuus est, sed isti fratres resurrexerunt: nunc oculus meus Christum videt, auris eum audit, tactus amplectitur. Ex hoc autem quod diximus, locum determinamus Marcioni, & Manichæo, qui destruant veteri testamentum. Vide ergo quid dicat Abraham. *Si Moysen, & Prophetas non audiant;* quasi dicat: Bene facis cum qui resurrexerunt est expectando; sed in illis Christus loquitur: si illos audies, & illum auditurus est. *Gregorius* in *hom.* (40. in *Evang.*) Judæus autem populus, quia Moysi verba spiritualiter intelligere contempsit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat, non pervenit. *Ambrosius* (Lib. 8. in *Lucam* cap. de divite.) Vel aliter. Lazarus est pauper in seculo, sed Deo dives: neque enim omnis sancta paupertas, aut divitiarum criminosa; sed sicut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas. Sive apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide, qui veram tenet fidem, verborum insulas non requirit: cui similem illum puto qui cæsus sæpius à Judæis, ulcera sui corporis lambenda quibusdam velut canibus offerebat. Beati canes, in quos ulcerum salium distillat humor, ut impleat eor, quo custodire domum, servare gregem, cavere assuescant lupos. Et quia panis verbum est, fides autem verbi est; micæ velut quedam dogmata fidei sunt, mysteria scilicet Scripturarum. Ariani autem, qui societatem potentie regalis affectant, ut impugnent Ecclesiæ veritatem, nomine tibi videntur in quadam purpura, & bysso jacere; qui cum pro veris fucata defendant, divitibus abundant sermonibus? Dives hæresis Evangelia multa composuit; & pauper fides hoc solum Evangelium tenuit quod accepit. Dives Philosophia plures sibi deos fecit, pauper Ecclesiæ unum Deum novit: nonne illa videntur (3) egenæ divitiæ, & redundare paupertas? *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. *quest.* 38.) Aliter etiam intelligi potest illa narratio, ut Lazarus Dominum significare accipiamus jacentem ad januam illius divitis, quia

(1) Al. ea. Omititur utrumque à Nicolajo. (2) Al. significavit, item significat. (3) Forte egeret.

se ad aures superbissimas Judæorum incarnationis humilitate deiecit, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, id est querens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ lux mensæ, id est lux potestati, per superbiam non usurparet: quæ opera quamvis minima, & sine disciplina perseverantiae vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera, passiones sunt Domini; canes qui ea lingebant Gentes sunt, quos immundos Judæi dicebant; & tamen passio-

nes Domini in sacramentis corporis, & sanguinis ejus per totum jam orbem suavitæ devotissima lambunt. Sinus Abrahamæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus, quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris accessit, Angeli annuntiaverunt discipulis. Cetera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum Patris bene intelligitur ubi etiam ante resurrectionem iustorum animæ vivunt cum Deo.

CAPUT XVII.

(a) **E**T ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala. Væ autem illi per quem veniunt: utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

(b) Attendite vobis. Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si poenitentiam egerit, dimitte illi: & si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te dicens, Poenitet me; dimitte illi.

(c) Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.

(d) Quis autem vestrum habens servum arantem, aut pascentem boves, qui regressus de agro dicat illi. Statim transi, & recumbe; & non dicat: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam; & post hæc tu manducabis, & bibes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicitis: Servi inutiles fumus: quod debuimus facere, fecimus.

(e) Et factum est, dum iret Jesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galileam: & cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi: qui steterunt à longe, & levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum: & cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens; & hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui redderet, & daret gloriam Deo nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.

(f) Interrogatus autem à pharisæis, Quando venit regnum Dei? respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic: ecce enim regnum Dei intra vos est.

(g) Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis. Et dicam vobis, Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque sedemini. Nam sicut fulgur corruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt fulget: ita erit Filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hæc.

(h) Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in diebus Filii hominis. Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Lot. Edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant; qua die autem exit Lot à Sodomis, pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur.

(i) In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa; & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote uxoris Lot. Quicumque quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam; & quicumque perdidit illam, vivificabit eam.

(k) Dico autem vobis: In illa nocte erant duo in lecto uno: unus assumetur, & alter

qui dum ad Deum conversus peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit: quid enim est peccatorum confessio, nisi quaedam vulnere ruptio? Sed Lazarus vulneratus cupiebat saturari de micis quae cadebant de mensa divitis; & nemo illi dabat: quia Gentilem quemque ad cognitionem legis admittere superbus ille populus despiciebat; & quia (1) ei verba desuebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. *quest.* 38.) Canes autem, qui ulcera pauperis lingebant, nequissimi homines sunt, amantes peccata, qui lata lingua etiam laudate non cessant opera mala, quæ in se alius gemens, & confitens detestatur. *Gregorius* in *hom.* (40. ut supra.) Nonnumquam etiam solent in sacro eloquio per canes prædicatores intelligi, secundum illud *Psal.* 67. „Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.“ Canum etiam lingua vulnus dum lingit curat: quia doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt. Dives autem sepultus est in inferno, in sinum vero Abrahamæ Lazarus ab Angelis ductus est, id est in secretam requiem, de qua veritas dicit *Matth.* 8. „Multi venient ab oriente, & occidente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno caelorum; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores.“ De longinquo autem ad videndum Lazarum oculos dives levat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in imo sunt, fideles quosque ante diem extremi iudicii super se in requie attendant, quorum post gaudia contemplari nullatenus possunt. Longe vero est quod conspiciunt, quia illic per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, quia infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere servare contempsit. Ibi ergo amplius ardebit ubi se amplius ostendit scire quod facere noluit. Abraham autem filium eum vocat, quem tamen à tormento non liberat; quoniam huius infidelis populi patres, quia multos à sua fide deviasse considerant, eos nulla compulsionem à tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. *quest.* 38.) Quinque autem fratres, quos habere dicit in domo patris sui, Judæos (2) significant, qui appellati sunt quinque, quia sub lege detinebantur, quæ per Moysen data est, qui quinque libros conscripsit. *Chrysostomus* (*hom.* de *divite.*) Vel habuit quinque fratres, id est quinque sensus, quibus ante servierat; & ideo Lazarus amare non poterat, quia illi fratres non amant paupertatem. Illi te fratres in

hæc tormenta miserunt: salvati non possunt nisi moriantur; alioquin necesse est ut fratres habent cum fratre suo. Sed quid queris ut mittam Lazarum? *Habui Moysen, & Prophetas.* Moyses, Lazarus pauper fuit, majores divitias esse arbitrans paupertatem Christi, quam divitias Pharaonis. Hieremias in lectum missus pane tribulationis vescabatur; & omnes Prophetæ istos fratres docent; sed isti fratres salvari non possunt nisi aliquis ab inferis resurrexerit. Isti enim fratres antequam Christus resurrexerit, me ducebant in mortem: ille mortuus est, sed isti fratres resurrexerunt: nunc oculus meus Christum videt, auris eum audit, tactus amplectitur. Ex hoc autem quod diximus, locum determinamus Marcioni, & Manichæo, qui destruant veteri testamentum. Vide ergo quid dicat Abraham. *Si Moysen, & Prophetas non audiant;* quasi dicat: Bene facis cum qui resurrexerunt est expectando; sed in illis Christus loquitur: si illos audies, & illum auditurus est. *Gregorius* in *hom.* (40. in *Evang.*) Judæus autem populus, quia Moysi verba spiritualiter intelligere contempsit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat, non pervenit. *Ambrosius* (Lib. 8. in *Lucam* cap. de *divite.*) Vel aliter. Lazarus est pauper in seculo, sed Deo dives: neque enim omnis sancta paupertas, aut divitiarum criminosa; sed sicut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas. Sive apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide, qui veram tenet fidem, verborum insulas non requirit: cui similem illum puto qui cæsus sæpius à Judæis, ulcera sui corporis lambenda quibusdam velut canibus offerebat. Beati canes, in quos ulcerum salium distillat humor, ut impleat eor, quo custodire domum, servare gregem, cavere assuescant lupos. Et quia panis verbum est, fides autem verbi est; micæ velut quedam dogmata fidei sunt, mysteria scilicet Scripturarum. Ariani autem, qui societatem potentie regalis affectant, ut impugnent Ecclesiæ veritatem, nomine tibi videntur in quadam purpura, & bysso jacere; qui cum pro veris fucata defendant, divitiis abundant sermonibus? Dives hæresis Evangelia multa composuit; & pauper fides hoc solum Evangelium tenuit quod accepit. Dives Philosophia plures sibi deos fecit, pauper Ecclesiæ unum Deum novit: nonne illa videntur (3) egenæ divitiæ, & redundare paupertas? *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. *quest.* 38.) Aliter etiam intelligi potest illa narratio, ut Lazarus Dominum significare accipiamus jacentem ad januam illius divitis, quia

(1) Al. ea. Omititur utrumque à Nicolajo. (2) Al. significavit, item significat. (3) Forte egeret.

se ad aures superbissimas Judæorum incarnationis humilitate deiecit, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, id est querens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ lux mensæ, id est lux potestati, per superbiam non usurparet: quæ opera quamvis minima, & sine disciplina perseverantiae vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera, passiones sunt Domini; canes qui ea lingebant Gentes sunt, quos immundos Judæi dicebant; & tamen passio-

nes Domini in sacramentis corporis, & sanguinis ejus per totum jam orbem suavitæ devotissima lambunt. Sinus Abraham intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus, quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris accessit, Angeli annuntiaverunt discipulis. Cetera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum Patris bene intelligitur ubi etiam ante resurrectionem iustorum animæ vivunt cum Deo.

CAPUT XVII.

(a) **E**T ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala. Væ autem illi per quem veniunt: utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

(b) Attendite vobis. Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si poenitentiam egerit, dimitte illi: & si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te dicens, Poenitet me; dimitte illi.

(c) Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.

(d) Quis autem vestrum habens servum arantem, aut pascentem boves, qui regressus de agro dicat illi. Statim transi, & recumbe; & non dicat: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam; & post hæc tu manducabis, & bibes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicitis: Servi inutiles fumus: quod debuimus facere, fecimus.

(e) Et factum est, dum iret Jesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galileam: & cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi: qui steterunt à longe, & levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum: & cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens; & hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui redderet, & daret gloriam Deo nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.

(f) Interrogatus autem à pharisæis, Quando venit regnum Dei? respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic: ecce enim regnum Dei intra vos est.

(g) Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis. Et dicam vobis, Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque sedemini. Nam sicut fulgur corruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt fulget: ita erit Filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hæc.

(h) Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in diebus Filii hominis. Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Lot. Edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & ædificabant; qua die autem exit Lot à Sodomis, pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur.

(i) In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa; & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote uxoris Lot. Quicumque quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam; & quicumque perdidit illam, vivificabit eam.

(k) Dico autem vobis: In illa nocte erant duo in lecto uno: unus assumetur, & alter

alter relinquetur. Duæ erant molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur. Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur. Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

(a) **Theophylactus** (in prin. Comm. in cap. 17. Luc.) Quia pharisæi existentes avari convitiabantur Christo de paupertate prædicanti, induxit parabolam divitis, & Lazari. Deinde cum discipulis confert de pharisæis, indicans eos schismaticos, & divine viæ impeditores esse: unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala, id est impedimenta bonæ, & Deo placitæ conversationis.* (c) **Chrysostomus**. Sunt autem duplicia scandala, quorum hæc quidem divina gloriæ refragantur, hæc vero procedunt solum ad irrogandum fratribus impedimentum: nam excogitationes hæresum, & quicumque contra veritatem sit sermo, divine gloriæ refragantur. Non tamen ad præsens memorari videntur huiusmodi scandala, sed magis ea quæ contingunt inter amicos, & fratres; sicut iurgia, detractiones, & huiusmodi: unde postea subdit: *Si peccaverit in te frater tuus, Theophylactus* (super *Necessè est ut veniant scandala.*) Vel dicit, quod necesse est emergere multa prædicationis, & veritatis obstacula, sicut pharisæi impediebant Christi prædicationem. Querunt autem aliqui: Si necesse est ut veniant scandala, cur Dominus arguit scandalorum auctorem? sequitur enim: *Va autem illi per quem veniunt: quicquid enim parit necessitas veniale est.* Sed attende, quod necessitas ista ex libero arbitrio sortitur originem. Videns enim Dominus qualiter homines inveniuntur malo, nec proponunt aliquid boni, dixit quod quantum est ex consequentia eorum quæ videntur, necesse est contingere scandala: sicut si medicus videns quemquam mala diæta utentem, dicat, Necessè est hunc ægrotare; & ideo inducenti scandala væ dicit, & penam ei committitur, dicens: *Utilis est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istius.* *Beda* (cap. 67.) Secundum morem provincie Palestine loquitur; cum majorum criminum apud veteres Judæos fuerit pœna ut in profundum ligato faxo demergerentur. Et revera utilius est innoxium pœna, quamvis atrocissima temporalis tamen, vitam finire corpoream, quam fratri nocentem mortem anime meteri perpetuam. Rectè autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quod-

(1) *Al.* subiacet, item subiect.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Cyillus* in Catena Græc. PP. non *Chrysostomus*, ut præcedentes edit. notabant, cum nihil tale apud illum occurrat. Refert autem ut ex *Cyillo* Corderius in Catena septuaginta quinque Græc. PP.

cumque viderit, quodque passus fuerit, non declinat à fide. Inquam ergo sine peccato possumus, evitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur scandalum, quam veritas relinquatur. *Chrysostomus*. Per scandalizantis autem penam bravium salvantis addisce: nisi enim unius animæ salus esset sibi nimium curæ, non committatur scandalizantibus tantam penam.

(b) **Ambrosius** (Lib. 8. in Luc. cap. de venia larg.) Post divitem qui cruciatur in pœnis, (1) subiecit præceptum veniæ largiendæ his qui se ab errore convertunt, ne quem desperatio non revocet à culpa: unde dicitur: *Attendite vobis, Theophylactus* (ubi supra.) Quasi dicit: Necessè est scandala contingere, non tamen necessarium est vos peire, si peccaveritis; sicut non est necesse oves peire lupo veniente, si vigilet pastor. Et quoniam multæ sunt scandalizantium differentiæ: quidam enim sunt insanabiles, quidam sanabiles: ideo subiungit: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si penitentiam egerit, dimitte illi.* *Ambrosius* (ubi supra.) Ut neque difficilis veniæ, nec remissa sit indulgentia; neque austeritas percellat invectione, vel conniventia non invidet ad culpam: unde & alibi dicitur, *Math. 18.* „Corripere ipsum inter te & ipsum solum:“ plus enim proficit amica correctio quam accusatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hæc indignationem movet. Servetur potius quod prodi metuit qui monetur: bonum quippe est ut amicum magis te qui corripitur credat, quam inimicum: facilius enim consilium acquiescitur quam injuriæ succumbitur. Infirmus custos diurnitatis est timor, pudor autem bonus magister officii: qui enim metuit reprimitur, non emendatur. Pulchre autem posuit, *Si peccaverit in te*: non enim est aqua conditio in Deum hominemque peccare. *Beda* (cap. 67. in Luc.) Intuendum est autem, quia non passim peccanti dimittere jubet, sed penitentiam agenti: hoc enim ordine scandala declinare possumus, si nullum lædamus, si peccantem zelo justitiæ corripimus, si penitentem misericordiæ viscera parandimus. *Theophylactus*. Sed quereret aliquis: Si cum pluries indulsim fratri, iterum sit nocivus, quid

quid agendum est secum? Ideo quæstioni huic respondens subdit: *Et si septies in die peccaverit in te, & septies in die convorsus fuerit ad te dicens, Pœnitæ me; dimitte illi.* *Beda* (ubi supra.) Septenario numero non veniæ dandæ terminus ponitur, sed vel omnia peccata dimittenda, vel semper penitenti dimittendum præcipitur: solet enim sæpe per septem, cuiusque rei, aut temporis universitas indicari. *Ambrosius* (cap. de venia largiendæ.) Vel quia septima die requievit Deus ab operibus suis, post hebdomadam istius mundi requies nobis diuturna promittitur, ut quemadmodum mala istius mundi operæ cessabunt, ita etiam vindictæ severitas conquiescat.

(c) **Theophylactus** (super *Adauge nobis fidem.*) Audientes discipuli Dominum de quibusdam arduis differentem, puta de paupertate, & scandalis evitandis, petunt sibi fidem augeri, per quam possent paupertatem sequi: nihil enim adeo cultum sapperit paupertatis, sicut credere, & sperare in Domino: & ut per fidem scandalis valeant resistere: unde dicitur: *Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem.* *Gregorius* 22. Mor. (a) Utque jam accepta per initium fuerat, quasi per augmentum graduum ad perfectionem veniret. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 39.) Potest quidem intelligi hanc fidem sibi augeri potuisse qua creduntur ea quæ non videntur; sed tamen dicitur etiam fides rerum, quando non verbis, sed ipsis rebus præsentibus creditur quod futurum est; cum jam per speciem manifestam se contemplandum præberit sanctis ipsa Dei Sapiëntia, per quam facta sunt omnia. *Theophylactus* (super *Et habueritis tantam fidem.*) Dominus autem ostendit eis quod bene petierint, & (1) quod credere deberent constantè, ostendens eis quod fides multa potest: unde sequitur: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori mero, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.* Duo magna concurrunt in idem, transpositio indicari in terra, & plantatio in mari: quid enim in undis plantatur? per quæ duo virtutem fidei manifestat. *Chrysostomus* (homil. 58. in *Matth.* à medi.) Mentionem autem facti sinapis, quia ejus granum, etsi sit parvum quantitate, est tamen potestate virtuosius omnibus. Insuper igitur quod *mis. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) *Al.* desit quod. (2) *Al.* retro. (3) *Al.* præsentissima.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Cap. 14. vel in antiquis codd. cap. 21. super illud *Job 31. Per singulos gradus meos pronuntiabo.* (b) Nempe ad illa verba ex cap. 13. vers. 11. *Si habueris omnem fidem, &c.* (c) In Catena Græcorum PP. Notat ex illa Corderius, nec ullum certum locum indicat, qui nec ullus occurrat; adeoque putari debet sumptum ex illius Commentario in hunc locum, qui nunc non extat, ut & ibi *Theophylactus* habet.

nimum suæ fidei magna potest. Si autem morum non transposuerunt Apostoli, non calumnieris: non enim dixit, Transferetis, sed Transferte poteritis; sed noluerunt, quia opus non erat, cum majora fecerint. (Hom. 32. in Epist. 1. ad Corinth.) (b) Querere autem aliquis: Quomodo Christus dicit minimam partem esse fidei, quæ morum, vel mentem potest transponere, cum Paulus dicat, hanc esse omnem fidem quæ montes transfert? Dicendum igitur est, quod Apostolus attribuit toti fidei mentem transponere, non tamquam tota fides solum hoc possit, sed quia hoc carnalibus magnum videbatur propter eminentiam corporis. *Beda* (cap. 58. in Luc.) Vel fidem perfectam Dominus hic grano sinapis comparat, eo quod sit in facie humilis, & in pectore fervens. Mystice autem per moram, & in pectore sanguine fructus, & virgula rubent, Evangelium crucis exprimitur, quæ per fidem Apostolorum de gente Judæorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare Gentium plantata est. *Ambrosius* (Lib. 8. de virtute fidei.) Vel hoc dicitur quando fides spiritum excludit immundum: nam fructus mori primo albet in flore qui inde jam formatus erutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albeni angelicæ flore naturæ, & potestate rutilanti, prævaricatione dejectus, (2) retro inhorruit odore peccati. *Chrysostomus*. (c) Morum etiam diabolo aptabis: nam sicut mori frondibus vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes exortas ab eo, alit nobis vermen perpetuum. Sed hanc morum potest fides ab animabus nostris evaluere, & in abyssum demerere.

(d) **Theophylactus** (hoc loco.) Quia fides proprium possessorem facit divinum mandatorum observatorem, vivificis cum exortans operibus, exinde videbatur hominem incurrere posse superbie vitium: unde præmonuit Dominus Apostolos, ne superbiam in virtutibus suis, per exemplum conveniens, dicens: *Quis autem vestrum habens servum arantem, aut bobes pascentem, qui regressi de agro dicat illi: Statim transi, & recumbe?* *Augustinus* de quæst. Evang. (lib. 2. quæst. 39.) Vel aliter. Hanc ergo fidem (3) præstantissimæ veritatis plerique non intelligentibus videri potest Dominus discipulis suis non ad id quod petierant respon-

diffe. Difficile autem mihi apparet; nisi intelligamus ex fide in fidem, id est ex fide ista, qua ministratur Deo, in eam significasse transferri ubi fruuntur Deo. Angebitur enim fides cum primo verbis predicantibus. deinde rebus apparentibus creditur; sed illa contemplatio summam quietem habet, quæ in æterno Dei regno retribuitur. Summa vero quies illa præmium est iustorum laborum, qui in Ecclesiæ administratione peraguntur: & ideo quamvis in agro aret servus, aut pascat, hoc est in vita seculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tamquam pecoribus serviat, opus est ut post illos labores domum veniat; hoc est, Ecclesiæ societur. *Beda* (cap. 58. super *Qui regnabit de agro*). Vel servus de agro egreditur, cum intermisso ad tempus opere predicandi, ad conscientiam (1) doctorem recurrit, sua secum acta, vel dicta retractans: cui non statim Dominus dicit, *Transi*, de hac vita mortali, *recumbe*; id est in æterna sede beate vite refovere. *Ambrosius* (cap. de virtute fidei). Intelligitur enim quia nullus recumbit nisi ante transierit. Denique & Moyses ante transivit, ut magnum visum videret. Sicut ergo tu non solum (2) non dieis servo tuo, *Recumbe*, sed exis ab eo aliud ministerium; ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis, & laboris: quia dum vivimus debemus semper operari: unde sequitur: *Et non dicat ei: Para quod cenam, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam.* *Beda* (cap. 58. à med.) Jube parari quod cœnet, hoc est post laborem aperte locutionis humilitatem quoque considerationis propriæ exhibere: tali cœna Dominus pacis desiderat. Præcingi autem est mentem humiliatam ab omnibus fluctuantium cogitationum sinibus, quibus operum gressus impediti solet, constingere: nam qui vestimenta præcingit, hoc agi ne incedens involvatur ad lapsum. Ministrare vero Deo, est absque gratiæ ejus auxilio nihil virium (3) haberi profiteri. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. q. 39.) Ministrantibus etiam, hoc est evangelizantibus servis suis, manducat, & bibit Dominus confessionem, & fidem Gentium.

Sequitur: *Et post hoc in manducabis, & bibis.* *Beda* (cap. 58.) Quasi dicat: Postquam tuæ prædicationis opere delectatus, tuæque compunctionis epulis fueris relectus, tunc demum transiens, & æternis mœx sapientie dapibus in

(1) *Al.* doctor. (2) *Al.* omittitur non. (3) *Al.* habenti. (4) *Al.* pacificatus in utroque transit.

(5) *Mellius forte habet P. Nicolai* in unum novum hominem. Ex edit. P. Nicol. (a) Ex Chrysostomo notat Antuerpiensis editio, Parisiensis autem antea notabat ut hic; utraque veritas non occurrit, nec in Cat. Græc. PP. à Corderio indicatur. (b) In Cat. Græc. PP.

æternam reficietis. *Cyrillus*. (a) Docet autem Dominus quod jus potestatis dominice quasi debitam subjectionem requirit à famulis, cum subdit: *Nunquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ sibi imperaverat? Non puto.* Per hoc morbus superbiæ tollitur. Quid superbis? ignoras quod si non perfolvis debitum, periculum imminet; si vero perfolvas, nullam gratiam facis? secundum illud Pauli 1. Corinth. 4. Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi est: vae mihi si non evangelizavero. Considera ergo, quod qui apud nos dominantur, non referunt gratias, cum aliqui subditorum statuta sibi profecuntur obsequia; sed ex benevolentia sæpius suorum provocantes affectum, majorem eis appetitum serviendi aggenerant. Sic & Deus petit quidem à nobis famulatum jure servitii; verum, quia clemens, & bonus est, honores laborantibus pollicetur; & supereminet sudoribus subditorum benevolentia magnitudo. *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra.) Non ergo te jactes, si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, servant Angeli; & nos ergo non à nobis laudem exigamus. Unde concludens subdit: *Sic & vos, cum omnia fueritis, dicite: Quia servi inutiles sumus quod debuimus facere, fecimus.* *Beda* (cap. 78. in Luc.) Servi quidem, quia pretio empti; inutiles, quia Dominus, bonorum nostrorum, non indiget: "Psal. 135. vel, quia non sunt, condigne passionibus hujus temporis ad futuram gloriam." Rom. 8. Hæc igitur est in hominibus fidei perfectio, si omnibus quæ sunt præcepta impletis, imperfectos esse se noverint.

(c) *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. De virtute fidei, in fine illius.) Post prædictam parabolam reprehenduntur ingrati; dicitur enim: *Et factum est, dum iret Jesus in Hierosalem, transibat per mediam Samaritaniam, & Galileam.* Titus. Ut ostendat quod Samaritani quidem benevoli, Judæi vero prædictis beneficiis sunt ingrati: erat enim discordia inter Samaritanos & Judæos: quam ipse quasi (4) pacificans inter utroque transit, ut utroque compingat (5) in unum nomen hominis. *Cyrillus*. (b) Deinde suam gloriam Salvator manifestat, attrahens ad fidem Israel: unde sequitur: *Et cum ingrederetur quoddam castellum, accurrerunt ei decem viri leprosi, ab urbibus, & oppidis expulsi, & quasi immundi ritu legis Moisaicæ.* Titus. Con-

verfabatur autem ad invicem, quia fecerat eos unanimes communitas passionis, & prestabantur transitum Jesu, solliciti donec advenientem Christum viderent: unde sequitur: *Qui steterunt à longe: eo quod lex Judæorum lepram immundam judicat; lex autem evangelica non externam, sed internam asserit esse immundam.* *Theophylactus*. A longe ergo stabant quasi verecundantes de immunditia quæ eis imputabatur: putabant enim quod Christus eos fastidiret ad modum aliorum. Sic ergo (1) astiterunt loco; sed facti sunt proximi deprecando: prope enim est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate: "Psal. 145. unde sequitur: *Et levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor misere nostri, Titus.* Dicunt nomen Jesu, & iustificati rem: nam Jesus interpretatur Salvator: dicunt, *Misere nobis*, propter experientiam virtutis ejus; neque arguentur penitentes, neque aurum, sed ut aspectum corporis sanum obtineant. *Theophylactus* (super *Jesu misere nostri*). Nec simpliciter obsecrant eum, nec rogant eum ut mortalem: vocant enim eum præceptorem, id est Dominum, quo pene videntur hanc opinari Deum. At ipse jubet illis ut ostenderent se sacerdotibus: unde sequitur: *Quos ut vidit, dixit: Ire, ostendite vos sacerdotibus: Ipsi enim experiebantur si mandati forent à lepra, vel non.* *Cyrillus*. (a) Lex etiam mandatas à lepra jubebat offerte sacrificium causa purgationis. *Theophylactus*. Jube ergo eis ut irent ad sacerdotes, nihil aliud inmebat nisi quod debebant curari: unde sequitur: *Et factum est, dum irent mandati sunt.* *Cyrillus*. (b) In quo Judæorum pontifices emuli gloriæ ejus cognoscere poterant quod inopinatum, & mirifice sanati sunt, concedente Christo eis salutem. *Theophylactus* (super *Unus ex illis reversus est*). Cum autem decem essent, novem, qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt; sed alienigena Samaritanus reversus, voces emittebat benignas: unde sequitur: *Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum.* Titus. Dedit autem ei appropinquandi fiduciam suscepta purgatio: unde sequitur: *Et cecidit in faciem suam ante pedes ejus, gratias agens, ex procubitu, & supplicatione fidem suam simul cum benevolentia pandens.*

Sequitur: *Et hic erat Samaritanus.* *Theophylactus*. Hinc poterit quis conjicere quod nihil impedit quemquam placere Deo, etsi de genere prophano processerit, dummodo bonum

gerat propositum. Nullus etiam natus ex sanctis superbiat: novem enim qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt: unde sequitur: *Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* Titus. Per hoc ostenditur quod prompiones ad fidem erant alienigenæ: lenius enim erat ad fidem Israel: unde subditur: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.* *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 40.) Myrice autem leprosi intelligi possunt quia scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profertur erroris: non enim abscondunt imperitia suam, sed pro summa peritia profertur in lucem, & jactantiam sermonis ostendunt. Coloris quippe vitium lepra est: vera ergo falsis invidiam permixta in una disputatione, vel narratione hominis, tamquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tamquam veris, falsisque colorum (2) fucus humana corpora variantem, atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiæ ut, si fieri possit, longius remoti magno clamore Christum interpellent. Quod autem præceptorem eum invocaverunt, satis puto (3) significari vere lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor (4) abstergat. Nullum autem eorum quibus hæc corporalia beneficia Dominus præstitit, invenitur misisse ad sacerdotem nisi leprosus. Sacerdotium enim Judæorum figura fuit sacerdotii quod est in Ecclesiâ. Cetera autem vitia per seipsum interius in conscientia Dominus sanat, & corrigit; doctrina vero vel induendi per sacramenta, vel catechizandi (5) per sermonem potestas Ecclesiæ tributa est. Qui dum irent, mandati sunt: quia Gentiles, ad quos venerat Petrus, nondum accepto baptismatis sacramento, per quod spiritualiter ad sacerdotes pervenitur infusione Spiritus Sancti (6) mandati declarantur. Quisque ergo in Ecclesiâ societas doctrinam integram, veramque assequitur, eo quod manifestetur, varietate mendaciorum tamquam lepra caruisse, (7) & tamen ingratus Deo mandatorum suo gratiarum agenda pia humilitate non proferuntur, similis est illis de quibus dicit Apostolus Rom. 1. quod, cum Deum cognovissent, non ut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt. Ideo tales in novenario numero tamquam imperfecti remanebunt: novem enim indigent uno ut quadam unitatis forma cogulentur, ut decem sint. Ille autem qui grã-

(1) *Item corrigit procul steterunt* (2) *Al.* locis. (3) *Al.* omittitur significari. (4) *Al.* absterget. (5) *Nicolai legit per sermonem sonantem* (6) *Al.* deest mandati. (7) *Al.* hic tamen.

Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Catena (b) *Ibid.*

rias egit, unice Ecclesie significatione approbatus est. Et quia illi erant Judei, amississe per superbiam declarati sunt regnum caelorum, ubi maxime unitas custoditur. Ille vero, qui erat Samaritanus, quod interpretatur custos, illi à quo accepit tribuens quod accepit, secundum illud Psal. 58. Fortitudinem meam, ad te custodiam. Unitatem regni humiliter devotione servavit. *Beda* (cap. 69. in Loc.) Cedit autem in faciem, quia ex malis quae se perpetrasse meminit, erubescit: qui surgere, & ire praecipitur: quia qui infirmitatem suam cognoscens humiliter jacet, per divini verbi consolationem ad fortia opera proficere jubetur. Si autem fides salvum fecit eum qui se ad agendas gratias inclinavit, ergo perfidia perdidit eos qui de acceptis beneficiis Deo dare gloriam neglexerunt: quapropter fidem per humilitatem augeri debere, sicut in parabola superiorum decernitur, ita hic ipsis rebus ostenditur.

(f) *Cyillus* (a) Cum Saluator in sermonibus quos ad alios dirigebat, frequentet regnum Dei meminisset, ob hoc pharisaei eum deridebant: unde dicitur: *Interrogatus autem à pharisaeis, Quando venit regnum Dei?* quasi irrisorie dicerent: Antequam veniat de quo loqueris, mors crucis te occupabit, Dominus autem patientiam ostendens, increpatus non increpat: sed potius malos exultantes suo non dedignatur responso: sequitur enim: *Respondit eis & dixit: Non venies Regnum Dei cum observatione: quasi dicat: Non queritis de temporibus quibus iterum insinabit tempus regni caelorum.* *Beda* (cap. 70. in Luc.) Illud enim tempus neque ab hominibus, neque ab Angelis potest observari, sicut tempus incarnationis Prophetarum variciniis, & Angelorum est manifestatum praeconiis: unde subdit: *Nepae dicent, Ecce hic, aut ecce illic. Vel aliter, Interrogant de tempore regni Dei, quia, sicut infra dicitur, existebant quod veniente Hierosolymam Domino, confestim regnum Dei manifestaretur: unde Dominus: responder, quod regnum Dei non venit cum observatione.* *Cyillus* (b) Solum autem ad utilitatem consuevit hominis esse factum illud quod subditur: *Ecce enim regnum Dei intra vos est: id est, in vestris affectibus, & in potestate vestra id capere: potest enim quilibet homo iustificatus per fidem Christi, & virtutibus ornatus regnum obtinere caelorum.* *Gregorius Nazianzenus.* (c) Vel forsitan regnum nobis insitum dicit in-

(1) *Al.* regnum ejus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Graecorum PP. (b) Ubi supra. (c) Lib. de proposito secundum Deum, sive de scopo Christiani. (d) Ubi supra. (e) Cum Theophane In Cat. Graec. PP.

ditam animabus nostris letitiam per Spiritum Sanctum: ea enim est velut imago, & artha perennis letitiae, quia in futuro saeculo factorum animae gaudent. *Beda.* Vel regnum Dei seipsum dicit intra illos positum: hoc est in cordibus eorum per fidem regnantem.

(g) *Cyillus* (d) Quia Dominus dixerat: *Regnum Dei intra vos est: voluit discipulos esse paratos ad patientiam, ut effecti strenui intrare valeant regnum Dei.* Praedicit ergo eis, quod antequam de caelo veniat, in fine saeculi persecutio irruet super eos: unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Veniet dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis: significans quod tanta erit persecutio, quod unum diem ejus videre cupiant; illius scilicet temporis quo adhuc conversabantur cum Christo. Sane Judaei Christum multis angustiaverunt improperis, & injuriis; sed in comparatione malorum majorum, minor eligendi videntur.* *Theophylactus* (super *Veniet dies*). Tunc enim absque solitudine vivebant, Christo eos procurante, & protegente: sed futurum erat quando Christo absente traderentur periculis, ad Reges, & Principes ducti; & tunc tempus primum cuperent quasi tranquillum. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Vel diem Christi dicit (1) regnum Dei, quod speramus futurum; & bene dicit unum diem, quia in illa beatitudinis gloria reuerentiam interruptio nulla est. Bonum ergo est diem Christi desiderare. Nec tamen magnitudine desiderii nobis somnia fingere debemus, quasi insit dies Domini: unde sequitur: *Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic: nolite ire, neque secutemini.* *Eusebius* (e) Quasi dicat: Si adveniente Antichristo, fama de eo volet quasi apparuerit Christus, non egrediamini, neque sequamini: nam impossibile est eum qui semel in terra visus est, iterum in angulis terrae conversari. Erit igitur hic de quo dicitur, non verus Christus: manifestum enim signum secundi adventus Salvatoris nostri hoc est quod subito totum orbem claritas ejus adveniens replebit: unde sequitur: *Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo, in ea quae sub caelo sunt fulget; ita erit Filius hominis in die sua.* Non enim apparebit super terram ambulans, sicut quidam homo communis, sed universaliter irradiabit, ostendens cunctis jubar propriae deitatis. *Beda.* Et pulchre ait, *Coruscans de sub caelo:* quia iudicium sub caelo, hoc est in aëris medio, geretur, secundum illud Apostoli 1. Thess. 4. „ Simul rapiemus cum illis in nubibus ob-

„Christi-

„Christo in aëra. “ Si autem Dominus in iudicio sicut fulgur apparebit, nullus tunc in sua mente latere permittitur: quia ipso iudicio fulgore penetratur. Potest autem haec Domini responsio & de illo ejus adventu quo quosdam venit in Ecclesiam accipi. Instant enim saepe haereticis turbaverunt Ecclesiam, dicendo in suo dogmate fidem Christi manere, ut fideles illorum temporum desiderarent Dominum, vel uno die, (1) si fieri posset, redire ad terras, (2) ut per seipsum quomodo se habeat fidei veritas, intimaret. *Et non videbitis*, inquit: quia non est opus corporali visione Dominum reddere: quia semel per universum mundum Evangelii vigorem exhibuit. *Cyillus* (a) Operabantur autem discipuli quod vadens Hierosolymam statim offenderet regnum Dei. Hanc igitur opinionem resceant, notum facit eis quod primo decebat eum salubrem passionem sufferere, deinde ad Patrem ascendere, & desuper fulgere, ut orbem terrarum in iustitia iudicaret: unde subdit: *Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.* *Beda.* Generationem non tantum Judaeorum, verum, etiam omnium reproborum appellat: à quibus etiam nunc Filius hominis in corpore suo, hoc est in Ecclesia, multa patitur, & reprobat. Inscit autem de sua passione, loquens de gloria sui adventus, ut dolorem suae passionis, spe promissae clarificationis mitigarent, simulque seipsum pararent, si gloriam regni diligerent, mortis non horrete periculum.

(h) *Beda* (cap. 70. super *Sicut in diebus Noe*.) Adventum Domini quem fulguri cito transvolanti comparaverat, nunc comparat diebus Noe, & Lot, quando repentinus morallibus supervenit interitus: unde dicitur: *Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in die Filii hominis.* *Chryostomus* (b) hom. 78. in Mat.) Quia enim tunc non crediderunt comminatoris verbis, passi sunt repente reale (3) iudicium. (c) Eorum autem incredulitas ex anima lenta procedebat: nam quaecumque vult aliquis, & intendit, ea etiam expectat: unde sequitur: *Ediebant, & bibebant: uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes.* *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de eo quod in hora adventus Domini, &c.) Bene causam diluvii de nostris asserit processisse peccatis: quia Deus malum non creavit, sed nostra sibi merita reperierunt: non quia conjugia damnentur, neque enim alimenta damnantur, cum in illis

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* emittitur il. (2) *Al.* ut seipsum. (3) *P. Nicolajus* habet supplicium. (4) *Al.* edificavit. EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Graec. PP. (b) Hom. 1. in 1. ad Thess. (c) Hom. 11. in Epist. ad Coloss. non hom. 78. in Matth. ut prius notabatur, (d) In Cat. Graec. PP. (e) *Ibid.*

successionis, in illis naturae subsidia sunt: sed in omnibus modis queritur: quicquid enim abundantius est, à malo est. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Mystice autem Noe arcam aedificat, cum Dominus Ecclesiam de Christi fidelibus quasi lignis laevigatis adunando construit: quam perfecte consummatam ingreditur, cum hanc in die iudicii praesentia suae visionis aeternum habitator illustrat. Sed cum arca (4) aedificatur, iniqui luxuriantur: cum vero intratur, intereunt: quia qui sanctis hic certantibus insultant, eis illic coronatis aeterna damnatione plecentur. *Eusebius* (d) Quia vero usus est Dominus exemplo diluvii, ne putaret aliquis futurum diluvium ex aqua, utitur secundo exemplo Lot, docens modum perditionis impiorum, quod igne dimisso caelitus superveniet impiis ira Dei: unde subditur: *Similiter sicut factum est in diebus Lot: edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & edificabant.* *Beda* (super *Sicut in diebus Lot*.) Praeternitio illo infando Sodomorum scelere, sola ea quae levia, vel nulla putari poterant delicta commemorat: ut intelligas illicia quali poena feriuntur, si licita immoderatus acta igne, & sulphure puniantur: sequitur enim: *Qua die autem exiit Lot à Sodoma, pluit ignem, & sulphur de caelo, & omnes perdidit.* *Eusebius* (e) Non prius dixit ignem caelitus decurrisse super impios Sodomorum quam Lot exisset ab eis: sicut & diluvium non prius terrae incolae perdidit quam Noe arcam intrasset: quia quamdiu Noe, vel Lot conversabantur cum impiis, Deus non irrogabat iram, ne una cum peccatoribus deperirent; volens autem eos perdere, subtraxit iustum. Sic & in consumatione saeculi non prius erit finis quam omnes iusti sine femore ab impiis: unde sequitur: *Secundum hoc erit qua die Filius hominis revelabitur.* *Beda* (ubi supra.) Quia qui interim non apparet omnia videt, tunc apparet omnia iudicabit: apparebit autem iudicaturus eo maxime tempore quo cunctos iudiciorum ejus obitos, huic saeculo conspexerit esse mancipatos. *Theophylactus.* Postquam enim veniret Antichristus, homines sicut lascivi, dediti enormibus vitiis, secundum illud Apostoli 2. Tim. 3. „ Voluptatum amatorum magis quam Dei. “ Si enim Antichristus est cunjunctus peccati habitaculum, quid aliud inferret misero tunc temporis hominum generi nisi sua? Et hoc Dominus innuit per exempla diluvii, & Sodomitarum. *Beda* (cap. 70. ante medium.) Mystice autem Lot, qui interpretatur declinans,

S 3

est.

est populus electorum, qui dum in Sodomis, idest inter reprobos, ut advena moratur, quantum valet, eorum scelera declinat. Exeunte autem Lot, Sodomā perit: quia, in consummatione sæculi exhibent Angeli, & separabant malos de medio iustorum, & mittent eos in carinam ignis: Matth. 25. Ignis tamen, & sulphur, quæ de celo pluisse commemorat, non ipsam perennis supplicii flammam, sed substantiam diei illius significat adventum.

(i) *Ambrosius.* Quia propter improbos necesse est ut probi in hoc sæculo contritionem cordis, animique patientiam, quo uberiorem mercedem accipiant in futurum, quibusdam remediis instruantur cum dicitur: *In illa hora qui fuerit in lecto, & vesta eius in domo, non desinat tollere illa; hoc est, si, quis superiora huius domus suæ, eminentiamque virtutum culmen ascendit, ad terrena mundi huius opera non accedat.* *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 41. & 42.)* In lecto enim est qui excedens carnalia tamquam in aura libera spiritaliter vivit: vasa enim in domo sunt sensus carnales, quibus ad investigandam veritatem quæ intellectu capitur, multum utentes penitus erraverunt. Cavet ergo spiritalis homo ne in die tribulationis rursus vitæ carnali, quæ per sensus corporis percipitur, delectatus ad vasa huius mundi tollenda descendat. Sequitur: *Et qui in agro similiter non redat rem; idest, qui operatur in Ecclesia, sicut Paulus plantans, & sicut Appolo rigans, non respiciat spem sæcularum, cui renuntia-vit.* *Theophylactus.* Hæc autem omnia Matth. pro cautione Hierosolymorum à Domino dicta faterur, ut, supervenientibus Romanis, nec domi consistentes descendere deberent pro quocumque necessario, sed protinus arripere fugam, nec in agro manentes redire domum. Et nimirum in captione Hierosolymorum constat hæc evenisse, & iterum fore venturam in Antichristi adventu: magis autem in ipso tempore consummationis, cum & tunc intolerabilis sit futura calamitas. *Eusebius. (a)* Inuit ergo per hoc futuram esse perfectionem a filio perditionis in Christi fideles. Diem igitur illam vocat tempus præcedens finem mundi; in quo qui fugit, non revertatur, & amittens bona non curet, nec imiteur conjugem Lot, quæ post fugam in exitu de civitate Sodomorum reversa mortua est, & columna salis electa: unde sequitur: *Memento vestre uxoris Lot.* *Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. de duobus in uno lecto.)* Quæ ideo quia retrospexit, perdidit na-

ture suæ munus: retro enim satanas, retro enim Sodomā. Quia propter fugæ intemperantiam, declinato luxuriam: recordare quia ille qui se veteribus studiis non reflexit, ideo evasit quia pervenit ad montem; illa, quoniam ad posteriora respexit, nec mariti adjuva suffragio, ad montem pervenire potuit, sed remansit. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 42.)* Significat igitur uxor Lot eos qui in tribulatione retrospiciunt, & se à spe divinæ promissionis avertunt; & ideo statua salis facta est ut admonendo homines ne hoc faciant, tamquam condit cor eorum, ne sine fami. *Theophylactus.* Consequenter subiungit subsequencia præmissorum, dicens: *Quicumque quis fuerit salvare animam, perdet illam; quasi dicat Non quaerat aliquis in persecutionibus Antichristi curare propriam animam, nam perdet eam; quisquis autem cadibus, & periculis se dederit, salvus erit: unde sequitur: Et quicumque perdidit illam, revivificabit eam; nequam se tyranno subiiciens propter vitæ amorem.* *Cyrillus. (b)* Quomodo etiam vitæ perdat propriam animam, ut salvam eam faciat, manifestat Paulus dicens Galat. 5. de quibusdam: *Qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis, labore scilicet, & pietate aggredientes agnes.*

(k) *Beda.* Dixerat supra Dominus, eum qui in agro sit, retro redire non debere; quod ne de his tantum qui aperte de agro redituri, hoc est palam Dominum negaturi, dictum putares, pergit ostendere nonnullos esse qui cum faciem habere in anteriora viderantur, animo tamen retro respiciunt; unde dicitur: *Non autem vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter relinquetur.* *Ambrosius (Lib. & cap. ubi supra.)* Bene noctem dicit, quia Antichristus hora tenebrarum est, eo quod (1) spectoribus hominum tenebras Antichristus infundat, cum dicit se esse Christum; Christus autem sicut fulgur coruscans fulget, ut in illa nocte resurrectionis gloriam videre possimus. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 44.)* Vel in illa nocte dicit, hoc est in illa tribulatione. *Theophylactus.* Vel inopinatum docet esse Christi adventum, quem futurum esse nocte docemur. Cum autem dixerit, divites vitæ salvari, ostendit quod nec omnes divites percutit, nec omnes pauperes salvantur. *Cyrillus. (c)* Per duos enim existentes in uno lecto, videtur designare divites quiescentes in mundanis deliciis: lectus namque signum quietis est. Non autem quicumque divitiis affluunt sunt impii, sed aliquis

quis est probus, & in fide electus: hic igitur assumetur, alter vero, qui talis non exiit, dimittetur. Deicendens enim Dominus ad iudicium, mittet Angelos suos, qui ceteris in terra derelictis penam passuris, sanctos, & iustos ei adducere, secundum illud: *Apostoli 1. Thess. 4. Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera.* *Ambrosius (ubi supra.)* Vel ex uno strato infirmitatis humano unus relinquitur, idest improbatur, alter vero assumitur, idest rapitur obviam Christo in aera.

Sequitur: *Duas erunt molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur.* *Cyrillus. (a)* Per molentes innuere videtur pauperes, & presios laboribus; ad quod etiam pertinet quod subditur: *Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur:* in his enim non modicum differunt: hi sarcinam paupertatis viriliter subsistent, vitam agentes honestam, & humilem, qui assumuntur; hi vero sunt ad prophana promptissimi, qui relinquantur. *Ambrosius (ubi supra.)* Vel per molentes significari videntur qui ex occultis alimentis quærant, & in apertum ex inferioribus profertur. Et fortasse mundus iste piscinum est; anima autem nostra velut quoddam carere includitur corporali. In hoc ergo piscino vel synagoga, vel anima obnoxia delictis, tritum molendo madefactum, & gravi humore corruptum, non potest interiora ab exterioribus separare; & ideo relinquitur, quia ejus similitudo displicuit. At vero sancta Ecclesia, vel anima nullis maculata contagii delictorum, quæ tale triticum molit quod solis æterni calore torridum sit, bonam similitudinem de penetrabilibus hominum Deo offert. Qui sint autem agricolæ, possumus reperire, si advertamus duas mentes esse in nobis; unam exterioris hominis, quæ corrumpitur; aliam interioris, quæ per sacramentum renovatur. Hæc igitur sunt operantes in agro nostro; quarum altera bonum fructum diligentia dat, altera anitric incuria. Vel duos populos interpretentur in hoc mundo, qui agro comparatur: quorum alter, qui fidelis est, assumitur; alter, qui infidelis est, relinquitur. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quest. 44.)* Vel tria genera hominum hic videntur significari. Unum eorum qui otium & quietem eligunt, (1) neque negotiis secularibus, neque ecclesiasticis occupati: quæ illorum quies lecti nomine significata est. Alterum eorum qui in plebibus confusim reguntur à doctoresibus, agentes ea quæ sunt huius sæculi; quos & steminarum nomine signifi-

cavit, quia consillis prælatorum regni his expedit; & molentes dixit, quia temporalium orbem negotiorum, atque circuitum veritatis quasi tamen (2) in unum molentes dixit, in quantum de istis rebus & negotiis suis præbent utibus Ecclesiæ. Tertium genus est eorum qui operantur in Ecclesiæ (3) ministerio, tamquam in agro Dei. In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominum in singulis: quorum aliqui in Ecclesiâ permanent, qui assumuntur; aliqui cadunt, qui relinquantur. *Ambrosius (ubi supra.)* Non enim iniquus est Deus, ut pares studiis in societate vivendi, atque indiscreta actuum qualitate, meritum remuneratione discernat. Non autem merita hominum copule usus (4) exæquetur: quia non omnes quod adoriuntur efficiunt, sed, qui perleveraverit, usque in finem, hic salvus erit: Matth. 10. *Cyrillus. (b)* Quia ergo dixit, quod quidam assumantur, utiliter, & bene inquirunt discipuli quo assumantur: unde sequitur: *Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Beda (cap. 70. par. à fin.)* Duo autem Salvator interrogatus, ubi scilicet sint boni assumendi, & ubi mali relinquiendi: unum dixit, aliud subintelligendum reliquit: unde sequitur: *Qui dixit eis: Utrumque fuerit corpus, illuc congregabantur & aquila.* *Cyrillus.* Quasi dicat: Sicut dejecto cadavere, aves quarum pabulum sunt carnes, ad illud conveniunt; ita cum venerit Filius hominis, tunc omnes aquilæ, idest sancti, concurrent ad eum. *Ambrosius (ubi supra.)* Iustorum enim animæ aquilis comparantur, eo quod alta petant, humilia derelinquant, & longævam ducere serantur ætatem. De corpore autem dubitare non possumus, maxime si meminimus, quod à Pilato Joseph corpus accepit. Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, mulieres, Apostolorumque conventus circa Domini sepulchrum? Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus? Est (5) autem corpus, de quo dictum est Joan. 6. Caro mea vere est cibus. Circa hoc corpus aquilæ sunt, quæ circumvolant spiritalibus aliis. Sunt etiam circa corpus aquilæ, quæ credunt Jesum Christum in carne venisse. Est etiam Ecclesia, in qua per baptismi gratiam spiritu renovamur. *Eusebius. (c)* Vel per aquilas mortua animalia depascentes, principes huius sæculi denotavit, & eos qui tunc temporis sanctos Dei persequuntur, penes quos relinquantur assumptionis indigni; qui corpus, vel cadaver dicuntur: vel pu-

(1) *Al.* qui neque. (2) *Al.* in uno. (3) *Al.* mysterio. (4) *Al.* exæquetur. (5) *Al.* etiam. *Ex. edit. P. Nicol. (a)* Ibid. (b) Ubi supra. (c) In Cat. Græc. PP.

(1) *Al.* peccatoribus.

Ex. edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Ubi supra.

punitrices virtutes, (1) quæ facturæ sunt impiorum, hic per aquilas denotantur. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc autem quæ Lucas hic ponit (non in eo sermone

in quo *Matthæus*) vel recordatur præoccupatorum, ut prius commemoraret quæ post à *Domino* dicta sunt; vel bis à *domino* dicta facit intelligi.

(1) *Al.* quæ fracturæ (item futuræ) sunt. *Sic* *Iuven* legit *Nicolai*: vel punitrices virtutes, quæ volubant ad impios, hic per aquilas denotantur.

CAPUT XVIII.

(a) **D**icebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem quadam erat in civitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam ne in novissimo veniens fugillet me. Ait autem Dominus: audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?

(b) Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens: Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas deo omnium quæ possideo. Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare; sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

(c) Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret: quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem convocans illos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

(d) Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendo vitam æternam possideo? Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Mandata nosti: non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum, & matrem tuam. Qui ait: Hæc omnia custodivi à juventute meâ. Quo auditu Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest. Omnia quaecumque habes vende, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo; & veni, sequere me. His ille auditis contristatus est, quia dives erat valde.

(e) Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.

(f) Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolimam & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & postquam flagellaverint occident eum; & die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt; & erat verbum illud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

(g) Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans; & cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazareus transiret. Et clamavit dicens: Jesu fili David, miserere mei. Et qui præibant increpabant eum ut taceret: ipse vero multo magis

clamabat: Fili David, miserere mei. Stans autem Iesus, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Et ille dixit: Domine, ut videam. Et Iesus dixit ei: Respice: fides tua te salvum fecit. Et concessim videri, & sequebatur illum, magnificans Deum; & omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

(a) **T**heophylactus (in princ. Comment.)

Postquam ærumnarum, & periculorum Dominus meminit, subdit horum remedium, quod est oratio jugis, & præmeditata: unde dicit: Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere. *Chrysostomus*. Qui te redemit, quid te facere voluit demonstravit. Non vult te cessare à precibus; vult te beneficia meditari dum petis; vult te rogando accipere quod benignitas desiderat impertiri. Nec unquam oranti beneficia denegat qui ut orantes non deficiant, sua pietate instigat. Horrimenta Domini libenter admittit: quod præcepit, velle debes; nolle, si ipse Dominus prohiberet. Denique considera quanta est tibi concessa felicitas, orationibus fabulari cum Deo, quod desiderat postulare; qui & si verbis silet, tamen beneficiis responderet: non aspernatur quod petis, non tædet, nisi forte tacueris. *Beda* (cap. 71. in Luc.)

Dicendum est autem, eum semper orare, qui canonicis horis rogare non desistit; aut omnia quæ iustus secundum Deum gerit, & dicit, ad orationem sunt reputanda. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.) Parabolam autem Dominus, aut secundum similitudinem ponit, sicut de generatore, qui cum duobus debitoribus donasset quod debebat, ab eo plus dilectus est cui plus donavit; aut de ipsa similitudine aliquid probat, veluti est illud, quod, si fenum agri, quod hodie est, & cras in elibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicæ fidei? *Marth.* 6. Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, de quo subditur: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. *Theophylactus* (super Qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur.) Vide, quod impudentem erga homines esse, gravius est mali iudicium: Deum enim quam plures non timent, atque humano cohibent pudore, & idcirco minus peccant; cum vero sit aliquis impudens etiam quo ad homines, tunc exerecit cumulus vitiatorum.

Sequitur: Vidua autem quadam erat in illa civitate. *Augustinus* (de Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 45.) Ista vidua potest habere similitudinem Ecclesie, quæ desolata videtur donec veniat S. Th. Op. Tom. IX.

niat Dominus, qui nunc in secreto curam ejus gerit. Sed quia sequitur: Et veniebat ad eum dicens: vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus: hic monet (1) cur electi Dei se vindicare deprecantur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de martyribus dicitur; cum aperitissime moneamur ut pro nostris inimicis, & persecutoribus oremus. Intelligendum est autem eam vindictam esse iustorum ut omnes mali pereant. Pereant autem duobus modis, aut conversione ad iustitiam, aut amissa per supplicium potestate. Itaque si omnes homines converterentur ad Deum, diabolus tamen remaneret in seculo sine damnandus; quem fidem cum iusti videre desiderant, non absurde vindictam videtur dicuntur. *Cyrillus*. Vel aliter. Quoties nois ab aliquibus irrogantur offensæ, tunc gloriosam esse putabimus oblivionem malorum; quoties vero aliquis (2) ad ipsam Dei gloriam peccant, contra dogmatis divini ministros bellantes, tunc Deum adimus postulantes subsidium, & exclamantes contra impugnantes gloriam ejus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.) Apud iniquissimum ergo iudicem usque ad effectum implendi desiderii valuit trahere perseverantia deprecantis: unde sequitur: Post hæc autem dixit intra se: Ego Deum non timeo, neque hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens fugillet me. Multo igitur certiores esse debent qui Deum perseverantem rogant, fontem iustitiæ, atque misericordiæ: unde sequitur: Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte; & patientiam habebat in illis? *Theophylactus* (super Quia molesta est mihi hæc.) Quasi dicat: Si iudicem imbutum quolibet scelere demulsi astiditas, quanto magis patrem misericordiæ Deum flecitemus ad pietatem orando? Unde sequitur: Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Tentaverunt autem quidam subtilius hanc indagare parabolam: dicunt enim viduam esse quamlibet animam quæ pristinum virum, scilicet diabolum, excludit, ob hoc ei adversantem quod accedit ad Deum iustitiæ iudicem; qui neque Deum timet, nam ipse solus est Deus; sed nec vereor hominem, non

(1) *Al.* curam electi Dei. (2) *Nicolai* substituit contra.

punitrices virtutes, (1) quæ facturæ sunt impiorum, hic per aquilas denotantur. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc autem quæ Lucas hic ponit (non in eo sermone

in quo *Matthæus*) vel recordatur præoccupatorum, ut prius commemoraret quæ post à *Docto* dicta sunt; vel bis à domino dicta facit intelligi.

(1) *Al.* quæ fracturæ (item futuræ) sunt. *Sic* *Item* legit *Nicolai*: vel punitrices virtutes, quæ volubunt ad impios, hic per aquilas denotantur.

CAPUT XVIII.

(a) Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem quadam erat in civitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam ne in novissimo veniens fugillet me. Ait autem Dominus: audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?

(b) Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens: Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas deo omnium quæ possideo. Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare; sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

(c) Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret: quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Iesus autem convocans illos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

(d) Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendo vitam æternam possideo? Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Mandata nosti: non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum, & matrem tuam. Qui ait: Hæc omnia custodivi à juventute meâ. Quo auditu Iesus ait ei: Adhuc unum tibi deest. Omnia quaecumque habes vende, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo; & veni, sequere me. His ille auditis contristatus est, & abiit. Quia autem videns Iesus illum tristem factum, dixit: quam difficile est pecunias habere in regnum Dei intrare! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.

(e) Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: quam difficile est pecunias habere in regnum Dei intrare! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.

(f) Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolimam & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & postquam flagellaverint occident eum; & die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt; & erat verbum illud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

(g) Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans; & cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazareus transiret. Et clamavit dicens: Jesu fili David, miserere mei. Et qui præibant increpabant eum ut taceret: ipse vero multo magis

clamabat: Fili David, miserere mei. Stans autem Iesus, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Et ille dixit: Domine, ut videam. Et Iesus dixit ei: Respice: fides tua te salvum fecit. Et concessim videri, & sequebatur illum, magnificans Deum; & omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

(a) *Theophylactus* (in princ. Comment.)

Postquam ærumnarum, & periculorum Dominus meminit, subdit horum remedium, quod est oratio jugis, & præmeditata: unde dicit: Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere. *Chrysostomus*. Qui te redemit, quid te facere voluit demonstravit. Non vult te cessare à precibus; vult te beneficia meditari dum petis; vult te rogando accipere quod benignitas desiderat impertiri. Nec unquam oranti beneficia denegat qui ut orantes non deficiant, sua pietate instigat. Horrimenta Domini libenter admittit: quod præcepit, velle debes; nolle, si ipse Dominus prohiberet. Denique considera quanta est tibi concessa felicitas, orationibus fabulari cum Deo, quod desiderat postulare; qui & si verbis silet, tamen beneficiis responderet: non aspernatur quod petis, non tædet, nisi forte tacueris. *Beda* (cap. 71. in Luc.)

Dicendum est autem, eum semper orare, qui canonicis horis rogare non desistit; aut omnia quæ iustus secundum Deum gerit, & dicit, ad orationem sunt reputanda. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.) Parabolam autem Dominus, aut secundum similitudinem ponit, sicut de generatore, qui cum duobus debitoribus donasset quod debebat, ab eo plus dilectus est cui plus donavit; aut de ipsa similitudine aliquid probat, veluti est illud, quod, si fenum agri, quod hodie est, & cras in elibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicæ fidei? *Marth. 6.* Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, de quo subditur: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. *Theophylactus* (super Qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur.) Vide, quod impudentem erga homines esse, gravius est mali iudicium: Deum enim quam plures non timent, atque humano cohibent pudore, & idolo minus peccant; cum vero sit aliquis impudens etiam quo ad homines, tunc exerecit cumulus vitiatorum.

Sequitur: Vidua autem quadam erat in illa civitate. *Augustinus* (de Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 45.) Ista vidua potest habere similitudinem Ecclesie, quæ desolata videtur donec veniat. *S. Th. Op. Tom. IX.*

(1) *Al.* curam electi Dei. (2) *Nicolai* substituit contra.

niat Dominus, qui nunc in secreto curam ejus gerit. Sed quia sequitur: Et veniebat ad eum dicens: vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus: hic monet (1) cur electi Dei se vindicare deprecantur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de martyribus dicitur; cum aperitissime moneamur ut pro nostris inimicis, & persecutoribus oremus. Intelligendum est autem eam vindictam esse iustorum ut omnes mali pereant. Pereant autem duobus modis, aut conversione ad iustitiam, aut amissa per supplicium potestate. Itaque si omnes homines converterentur ad Deum, diabolus tamen remaneret in seculo sine damnandus; quem fidem cum iusti videre desiderant, non absurde vindictam videtur dicuntur. *Cyrillus*. Vel aliter. Quoties nois ab aliquibus irrogantur offensæ, tunc gloriosam esse putabimus oblivionem malorum; quoties vero aliquis (2) ad ipsam Dei gloriam peccant, contra dogmatis divini ministros bellantes, tunc Deum adimus postulantes subsidium, & exclamantes contra impugnantes gloriam ejus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.) Apud iniquissimum ergo iudicem usque ad effectum implendi desiderii valuit trahere perseverantia deprecantis: unde sequitur: Post hæc autem dixit intra se: Ego Deum non timeo, neque hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens fugillet me. Multo igitur certiores esse debent qui Deum perseverantem rogant, fontem iustitiæ, atque misericordiæ: unde sequitur: Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte; & patientiam habebat in illis? *Theophylactus* (super Quia molesta est mihi hæc.) Quasi dicat: Si iudicem imbutum quolibet scelere demulsi astiditas, quanto magis patrem misericordiæ Deum flecitemus ad pietatem orando? Unde sequitur: Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Tentaverunt autem quidam subtiliter hanc indagare parabolam: dicunt enim viduam esse quamlibet animam quæ pristinum virum, scilicet diabolum, excludit, ob hoc ei adversantem quod accedit ad Deum iustitiæ iudicem; qui neque Deum timet, nam ipse solus est Deus; sed nec vereor hominem, non

magnanimitatem in virtutem erecta. Talis autem animi celsitudo est eminentia in tristitia, terrenorum contemptus, conuersatio in caelis: & videat huiusmodi mentis sublimitas eandem habere differentiam ad elationem quam arrogantia parit, quam habet corpulentia corporis bene disposita ad inflationem carnis cum ex hydropsi tumet. *Chrysostomus*. Hæc igitur falsus inflatio ab ipsis caelis potest deprimeri non caventem; humilitas vero & ab ipsa abyssu reatum hominem subleuaret: hæc enim præ phariseo publicanum saluauit, latronem ante Apostolos in paradysum duxit; illa vero etiam incorpoream ingressa est potestatem. Ceterum si iuxta delicta humilitas tam facile currit (1) ut superbiam iustitiæ transeat; si iustitiæ conjunctionis eam, quomodo non ibit? Assistet ipsa tribunalis diuino in medio Angelorum cum fiducia multa. Rursus si falsus conjunctus iustitiæ eam deprimeret (2) potuit; si conjunctus sit peccato, in quantum gehennam detrueret? Hoc dico, non ut negligamus iustitiam, sed ut falsum vitemus. *Theophylactus* (hoc loco.) Sed forsitan mirabitur aliquis, quomodo phariseus, cum pauca verba suæ laudis protulerit, condemnatur; Job, vero, cum plurima funderet, coronatur. Hoc scilicet quod phariseus talia dicebat: eliminando alios, nulla ratione cogente; Job vero urgentibus eum amicis, & pressuris prementibus coactus est proprias virtutes referre ad (3) Dei gloriam, ne homines desisterent à profectu viuendi. *Beda* (cap. 62. in Luc.) Typice autem phariseus est populus Iudæorum, qui ex iustificationibus legis extollit merita sua; publicanus vero Gentilis est, qui longe à Deo positus, constitetur peccata sua; quorum unus superbiendo recessit humiliatus, alter lamentando appropinquare meruit exaltatus.

(e) *Theophylactus* (super *Iesus coruocans*.) Post prædicta, humilitatem Dominus docet per ea quæ fecit, non repellens, sed (4) gratanter parulos admittens: unde dicitur: *Asserebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret. Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Cui afferuntur tangendi nisi Saluatori? Sed si Saluator est, saluandi offeruntur illi qui veniunt saluum facere quod perierat. Ubi isti perierant, quantum ad ipsos pertinet innocentes? Sed secundum Apostolum Rom. 5. pet. unum hominem intravit peccatum in orbem, tetrauit. Veniant ergo parvuli, ut lan-

(1) P. Nicolajus habet superbiam iustitiæ junctam, (2) Al. potuisset & mox conuictus pro conjunctis, & quamdam pro quantam. (3) Al. omittitur Dei. (4) Al. graviter, (5) Al. virtutis. (6) Legit, forte melius, Nicolai referre non audeam, scortari ignoranti. Ex edit. P. NICOL. (a) In Regulis brevioribus ad interrogat. 277.

guidi ad medicum, perdidit ad redemptorem. *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de resp. Jesu.) Durum autem aliquibus videri potest quod discipuli Dominum infansulos adire prohibebant: sequitur enim: *Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. Ubi vel mysterium intelligas, vel affectum. Neque enim hoc invidia, aut in pueris mentis asperitate faciebant; sed sedula (5) seruitutis obsequia Domino deferebant, ne comprimeretur à turbis. Respuenda quippe est utilitas nostra ubi diuinitatis injuria est. In mysterio autem, quia prius saluari populum Iudæorum, ex quo secundum carnem nati fuerant, geiebant. Sciebant quidem mysterium, quod utrique populus vocatio deberetur: nam & pro Chanana muliere supplicauerunt; sed forsasse adhuc ordinem nesciebant: unde sequitur: *Iesus autem conuocans eos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei.* Non erat præferret atri: alioquin obesset adolecere, Cur ergo pueros dicit aptos esse regno caelorum? Fortasse quia malitiam nesciant, fraudare non noverint, (6) referre non audeant, scrutari ignorent, opes, honorem, ambitionem non appetant. Sed non ignorare ista virtus est, sed conuenire: non enim visus est non posse peccare, sed nolle. Non igitur querita, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur. *Beda* (cap. 73. in Luc.) Unde signanter dixit, *Talium non istorum, ut ostenderet non etatem regnare, sed mores; & his qui similem haberent innocentiam, & simplicitatem, præmia reponit.* *Ambrosius*. Denique hoc saluator expressit dicens: *Amen dico vobis: quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.* Quis puer imitandus est? Apostolus Christi, nisi de quo *Isaias* 9. dixit: *Puer natus est nobis; qui cum malediceretur, non maledixit; & in pueritia est quedam venerabilis morum senectus, & in senectute innocens pueritia.* *Basilius*. (a) Suscipiemus autem regnum Dei ut puer, si dispositi fuerimus erga doctrinam Domini ut puer in disciplina, nequaquam contradicentis; nec disputans eum magistris, sed credibiliter, & obedienter imbibens documenta. *Theophylactus*. Gentilium ergo sapientes querentes sapientiam in mysterio, quod est regnum Dei, nec volentes hoc absque fide sylogistica probationis admittere, merito exclusi sunt ab hoc regno.*

(d) *Beda* (cap. 74. in Lucam.) Audierat

principes quidam à Domino, tantum eos qui puerorum vellent esse similes, regnum Dei intraturos; atque ideo poscit sibi non per parabolam, sed palam, quibus opertum meritis vitam æternam consequatur, exponi: unde dicitur: *Ei interroganti eum quidam princeps dicens: Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo?* *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de resp. Jesu ad interrog.) Tentator princeps dicit magistrum: bonum dixit: qui Deum bonum dicere debuisset: nam licet in diuinitate bonitas sit, & in bonitate diuinitas, tamen adendo, *Magister bone*, in portione bonum dixit, non in uniuersitate: nam Deus in uniuersitate bonus, homo ex parte. *Cyrius*. (a) Prætarit autem se Christum capere, dum vituperaret Mosaicum præceptum, introduceret vetero sua statuta. Accedit ergo ad magistrum, & bonum eum nancupans, dicit se velle doceri. Quia (1) ergo tentante quærebatur, qui apprehendit sapientes in astutia sua, conuenienter ei responderet: nam sequitur: *Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus.* *Ambrosius* (ubi supra.) Non bonum de negat, sed Deum designat. Bonus quidem non est, nisi plenus bonitatis. Quod si quem moueat, quia nemo bonus, moueat & illud nisi Deus. Quod si à Deo Filius non excipitur, utique nec à bono Christus excipitur: nam quomodo non bonus ex bono natus? Arbor enim bona fructus bonos facit: *Matth. 7.* Quomodo non bonus, cum bonitatis suæ substantia ex Patre assumpta non degeneravit in Filio, quæ non degeneravit in Spiritu? Spiritus tuus (inquit *Psalm.* 142.) bonus deducet me in terram rectam. Quod si bonus Spiritus (2) qui acceptus à Filio, bonus utique & ille qui tradidit. Itaque quia legisperitus est iste qui tentat, sicut in libro alio demonstratur, (3) ei bene dixit: *Nemo bonus nisi unus Deus: adinoneret, quia scriptum est Deus. 61.* Non tentabis Dominum Deum tuum; sed magis confiteretur Domino, quoniam bonus. *Chrysostomus* (hom. 64. in *Matth.*) Vel alter, *Avarum quidem dicere hunc principem non verebor: nam hoc Christus ei impropert: (4) tentatorem autem mihimide. Titus.* Ergo cum dicit: *Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo?* (5) idem est ac si dicat: *Bonus es: dignare me responsum in eo quod quaeris: doctus sum vetus testamentum, te tamen*

præstantiorem & ideo non profitentem tuam, sed prædicantem regnum caelorum? De te igitur mihi, quid faciendo vitam æternam potero possidere? Intentionem igitur intendens dicitur, quia fides est via ad opera, cum dicitur ille, *Quid faciam?* hæc quaestio ostendit in hostiam fidei eum dicit: *Velut si quis interrogaret medicum, Quid comedam? & ille ostendisset quæ deberent cibum præcedere: & ideo eum ad Patrem remittens dicens: Quid me dicit bonum? non quod ipse bonus non esset: erat enim bonum ex bono Patre germanus boni filius.* *Augustinus* de *Conf. Evang.* (Lib. 2. cap. 63.) Potest autem videri distare (6) aliquid quod secundum *Matthæum* cap. 7. dicitur: *Quid me interrogas de bono?* quod ad illud magis referri potest quod ait illi quaerens: *Quid bonum faciam?* Ubi enim & bonum nominavit, & interrogatio est: *Commodissime* (7) ergo intelligitur utrinque dictum, *Quid me dicit bonum?* & *Quid me interrogas de bono?* quod ad illud magis referri potest. *Titus*. Denique postquam dicitur cognitionem fidei, subiungitur: *Mandata nescis*, quasi dicat: *Quando prius Deum noveris, tunc optime quaeres quid facias.* (8) *Chrysostomus*. Expectante autem principio audire Christum dicentem: *Recedas à mandatis Moisaicis, & meis attende, ad Moisaica eum mittit: unde sequitur: Non occides, non moechaberis.* *Theophylactus* (super *non occides, non moechaberis*.) Primum quod lex ea corrigat ad quæ facillius labimur, ut moechari, cuius incentiuum est inuincibile, & naturale: & occidere, quia immanis bellus furor; sed furum, & falsi testimonii culpam raro contingit incurtere. Sed & grauiora illa existant; & ideo secundario furtum, & falsum testimonium ponit, ut rarius (8) fallentia, & leuiora: sequitur enim: *Non furtum facies, non falsum testimonium dices.* *Basilius*. (e) Non est autem intelligendum fures esse solum burfarum incitatores, vel latrocinantem in balneis; sed & si qui duces legionum statui, vel commisso sibi regimine civitatum; aut gentium hoc quidem furtim tollunt, hoc vero vi ac publice exigunt. *Titus*. Sed videas in non agendo præcepta consistere: quoniam si mtehatius non fueris, castus est; si non fueris, benevolus; si falso non testifieris, veridicus. Attendit virtutem iam facilem per bonitatem statuentis: nam mali fugam ingerit, non boni exercitum.

(1) Al. omittitur ergo. (2) Al. qui exceptit, item excipit. (3) Al. & bene. (4) Al. tentator. (5) Al. quasi dicat. (6) Al. aliud. (7) Al. doct. ergo. (8) Nicolajus addit homines. Ex edit. P. NICOL. (a) In Ca. Græc. PP. (b) *Cyrius* æquivalenter tantum, & impliciter; sed expressius Titus paulo aliis verbis in ea parte quam Corderius apparavit; non, sicut prius, *Chrysostomus*. (c) In *Esaiæ* cap. 1. nempè in illa verba vers. 23. *Principes tui infideles.*

est enim apud Deum personarum acceptio. Hujus igitur vidua, id est animæ supplicantis, iudicet sibi contra diabolum miseretur Deus, demulcente eum instantia ejus. Postquam autem Dominus docuit quod utendum sit in tempore consumationis oratione pro tunc futuris periculis, subdit: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?* Augustinus de Ver. Dom. (serm. 36.) Dicit autem hoc Dominus de fide quæ perfecta est: ipsa enim vix invenitur in terra. Ecce plena est Ecclesia Dei: quis hinc accederet, si nulla esset fides: quis non montes transferret, si plena esset fides? *Beda* (cap. 71. in Luc.) Cum autem omnipotens conditor in forma Filii hominis apparuerit, tanta erit raritas electorum ut non tam ob clamorem fidelium, quam torporem (1) aliorum, totius mundi sit acceleranda ruina. Quod autem Dominus hic quasi dubitative dicit, non dubitat, sed arguit: nam & nos aliquando de rebus quas certas habemus, inceptive verbum dubitationis promissimus: ut si dicatur servo: Considera, forsitan dominus tuus sum. Augustinus de Verb. Dom. (serm. 36.) Hoc autem Dominus adjicit, ut ostendat quod si fides desit, oratio perit. Ergo ut oremus credamus, & ut ipsa fides non deficiat oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem.

(b) Augustinus de Verbis Dom. (serm. 36.) Quia fides non est superborum, sed humilium, præmissis subjecit parabolam de humilitate, & contra superbiam; unde dicitur: *Dixit autem Et ad quosdam qui in se confidebant tanquam iusti, & spernabantur ceteros, parabolam istam. Theophylactus* (super Et spernabantur ceteros.) Quia enim superbia plus quam aliæ passionēs vexat hominum mentes, ideo crebrius de hac monet. Est autem superbia Dei contemptus: quoties enim aliquis non Deo, sed sibi ascribit bona quæ facit, quid est aliud quam Dei negatio? Causa igitur confidentium in seipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam ceteros contemnentium, parabolam proponit, ostendens quod iustitia quamvis hominem approximet Deo, si tamen assumat superbiam, ad infimum (2) deiecit hominem: unde sequitur: *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus phariseus, & alter publicanus. Græcus*, (a) Diligentiam quidem orationis docuit nos per viduam, & iudicem; hic autem per phariseum, & publicanum docet nos quomodo sint ei dirigenda precamina, ne

(1) Al. aliorum. (2) Al. deiecit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Asterius in Catena Græc. PP. (b) In Esaiæ cap. 2. sive vis. 2. (c) In Esaiam ubi supra.

sit instructivum orationis negotium. Condemnatus est autem phariseus, cum incaute oraret: nam sequitur: *Phariseus autem stans, hæc apud se orabat. Theophylactus* (hoc loco.) Per hoc quod dicit, *Stans*, elatum ejus animum notat: ipso enim habitu superbissimus videbatur. *Basilias*, (b) Dicit autem, *Apud se orabat*, quasi non apud Deum, quia ad seipsum redibat per peccatum superbia: sequitur enim: *Deus, gratias ago tibi, Augustinus* de Verbis Domini (serm. 36.) Non reprehenditur, quia Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat.

Ergo jam plenus es, jam abundas: non est quare dicas: „Dimitte nobis debita nostra:“ Mat. 6. Quis est igitur qui impune oppugnat gratiam, si reprehenditur qui superbe agit gratias? Audiant qui dicunt: Deus me hominem fecit; ego me iustum facio. O peior, & detestabilior phariseo, qui superbe iustum se dicebat, sed tamen inde gratias Deo agebat. *Theophylactus*. Attepte autem seriem orationis pharisei. Primo namque dixit quæ ei aberant, deinde subiungit quæ habebat: sequitur enim: *Quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri. Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Diceret saltem, Sicut multi homines. Quid est ceteri homines, nisi omnes præter ipsum? Ego, inquit, iustus sum, ceteri peccatores. *Gregorius* 23. Moral. (cap. 7. in novis exemp. 4.) Quatuor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut à semetipsis habere se assimant; aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certe cum iactant se habere quod non habent; aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent: unde & phariseus hic honorum sibi operum merita singulariter tribuit. *Augustinus* de Verbis Domini (serm. 36.) Ecce autem ex vicino publicano majoris erat ei tumoris occasio: sequitur enim: *Velut etiam hic publicanus quasi dicit: Ego solus sum; iste de ceteris est. Chrysostomus* (in concione de phariseo & publ.) Non enim faciaverat contemptum ejus tota humana natura, sed & publicanum aggressus est. Moderatius autem peccasset, si publicanum exceperet: nunc autem uno verbo & absentes invadit, & vulnera præsentis læcessit. Non est autem gratiarum actio inventiva aliorum. Si re gratias Deo, ipse tibi tantum sufficit, nec te ad homines transferas, nec proximum condemnes. *Basilias*, (c) Discrepat autem elatus à convitiatore sola habitudine: is enim in alios

uti-

utitur conviciis; hic autem se mentis temeritate extollit. *Chrysostomus* (ubi supra.) Qui autem aliis convitiatur, sibi, & aliis multa mala facit. Primo enim audientem reddit pejorem: quia si sit peccator, sit lætior, criminis invento collega; si sit iustus, extollitur, per aliena crimina inductus de se magna putaret. Secundo communitatem Ecclesiæ lædit: non enim omnes audientes vituperant eum solum qui peccavit, sed ritui christiano contumelias innectunt. Tertio Dei gloriam blasphemare facit: sicut enim (1) nobis recte agentibus nomen Dei glorificatur, sic nobis peccantibus blasphematur. Quarto eum qui audit vituperat, confundit, impudentiorem eum, & adversarium faciens. Quinto statuit se pœnæ obnoxium, rebus prolatis quæ sibi non conveniunt. *Theophylactus*. Expedit autem non solum declinare à malo, sed etiam agere bonum; & ideo cum dixisset, *Non sum sicut adulteri*, subiungit per oppositum, *Jejunio bis in sabbato*. Sabbatum hi dicebant hebdomadam ab ultima die quietis. Jejuabant enim pharisei secunda, & quinta feria. Sic igitur jejunia obicit contra passionem adulterii: nam ex voluptate est lascivia. Rapacibus vero, iniustus opposuit decimarum solutionem: sequitur enim: *Decimas de omnium quæ possideo*; quasi dicit: Adeo rapinas, & nequicias refugio in etiam mea contribuam. *Gregorius* 19. Moral. (cap. 22. vel in antiq. codd. 17. super illud Job 29. „Justitia induit sum.“) Ecce civitatem cordis sui insidiantibus hostibus per electionem aperuit, quam frustra per jejuniū, & orationem clausit. Incausum munia sunt cetera, cum locus unus, de quo hosti pater aditus; munus non est. *Augustinus* de Verb. Dom. (ubi supra.) Quare autem in verbis ejus: nihil invenies quod Deum rogerit: ascendit quidem orare, noluit Deum rogare, sed se laudare, & roganti insultare. Publicanum autem cordis conscientia removebat, sed pietas applicabat: unde sequitur: *Et publicanus à longe stans notabat nec oculos ad caelum levare. Theophylactus* super *Publicanus stans à longe*. Quamvis autem publicanus stetit dicatur, distabat tamen à phariseo tam verbis quam habitu, necnon & corde contrito: nam verberat oculos levare in caelum, censens indignos visionis supernæ eos qui maluerant bona terrena spectare, & querere: necnon & pectus tundebar: unde sequitur: *Sed percutiebat pectus suam*, eor quodammodo pungens causa cogitationum pravarum,

(1) Al. omittitur nobis. (2) Al. eos. (3) Al. vult sibi diabolus observare, &c. (4) Legit Nicolai non propriis virtutibus, sed virtute humilitatis conjunctæ. EX EDIT. P. NICOL. (a) De incomprehensibili Dei natura hom. 51. (b) In Esaiæ cap. 2. seu vis. 2.

necnon & excitans ut dormitans: unde non aliud quam Deum (2) propitiorem petebat: sequitur enim: *Dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Chrysostomus* (ubi supra.) Audit quia non sunt velut hic publicanus, nec indignatus est, sed compunctus: detexit ille vulnus, quarit hic medicinam. Nemo igitur illud frigidum proferat verbum, Non audeo, pudorotus sum, non possum aperire (3) os. Talis reverentia est diabolica: (4) vult enim diabolus obserare tibi fores accessus ad Deum. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 36.) Quid igitur miraris si Deus ignoscit, quando ipse agnoscat? De longinquo stabat; Deo tamen appropinquabat, & eum Dominus de prope attendebat: „excelsus enim Dominus, & humilis,“ lia respicit: „Psal. 137. nec oculos ad caelum levabat ut respiceret: tremebat conscientia, spes sublevarat; percutiebat pectus suum, pœnās de seipso exigebat: propterea Dominus contenti parcebat. Audisti superbum accusatorem, audisti humilem reum: audi nunc iudicem dicentem: Amen dico vobis: descendit hic justificatus in domum suam ab illo. Chrysostomus (a) (hom. ut supra.) Geminis aurigas, & duas vīgas in stadio postas sermo præfens proponit: in altera peccatum, & humilitatem; & vides bigam peccati superare iustitiam, (5) non propriis virtutibus, sed humilitatis conjunctæ; illam vero devictam non fragilitate iustitiæ, sed mole & tumore superbiæ: nam sicut humilitas per sui eminentiam peccati pondus superat, & saliens attingit Deum; sic superbia ob sui molem de facili iustitiam deprimit. Si ergo plura facta strenue geras, putas autem te posse proficere, tota caruisti oratione, si vero mille feras in conscientia falcem reatum, & hoc solum de te credas quod est infimus omnium, multam obtinebis ante Deum fiduciam. Et ideo suæ sententiæ causam assignans subdit: *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur*. Humilitatis nomen multiplex est. Est enim quedam virtus humilitas, juxta illud Psal. 50. „Cor contritum, & humillatum Deus non despicies.“ Est & humilitas ab ærumnis, juxta illud Psal. 37. „Humillavit in terra vitam meam.“ Est & humilitas à peccatis, & superbia, & instantiabilitate divitiarum: quid enim humilior his qui se submittere in divitiis, & potentia; & hæc reputant magna? *Basilias*, (b) Similiter etiam & exaltari laudabiliter coningit, quando scilicet non humilia cogitas, sed mens tua est per mag-

scium: quilibet autem quies quolibet est scilicet opere. *Theophylactus* (super *Honora patrem & matrem*). Sed quia in parentes committere quamquam magnum sit crimen, raro tamen accidit, post omnia ponit: *Honora patrem tuum & matrem*. *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. tit. de honorand. parentib.) Est autem honor non solum honorificentie, sed etiam largitatis. Honor enim est deferre pro meritis. Pasce patrem tuum, pasce matrem: & si paveris, adhuc non reddidisti dolores, & cruciatus quos pro te mater passa est. Illi debes quod habes, (1) huic debes quod es. Quantum iudicium, si pascat Ecclesia quos tu pascere nolis? Sed dices: Quod etiam parentibus collaturus, Ecclesie mallem conferre. Non quasit Deus donum de fame parentum; sed ut pascebat Scriptura dicit parentes, ita propter Deum relinquendos, si impediatur devota mentis affectum.

Sequitur: *Qui ait: Hec omnia custodivi a juventute mea*. *Hieronymus* (Matth. 19. super illud). *Omnia hæc custodivi.* Mentitur adolescentem. Si enim quod positum est in mandatis, Matth. 19. Diliges proximum tuum sicut te ipsum, opere compleverit, quomodo postea audiens, ibid. Vade, & vende omnia que habes, & da pauperibus, tristis abiit? *Beda* (cap. 74. in Lucam.) Vel non est pyandus esse mentitus, sed simpliciter ut vixerit, scilicet exterius, esse confessus; alioquin nequam Marcus diceret cap. 12. quod Jesus intus eum dilexit eum. *Titus*. (2) Ostendit autem consequenter Dominus quod si aliquis vetus testamentum peregerit, perfectus non est, sed deest ei sequi Christum; unde subditur: *Quo audito Jesus ait ei: Adhuc unum tibi desit: omnia quaecumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo; quasi dicat: Quæris quomodo sit possidenda vita æterna? sparge facultates pauperibus, & obtinebis illam. Parva sunt quæ impendis, magna quæ recipis.* *Athanasius*. (b) Non enim mundum desipientes puerum grandia quidem abdicasse, quia tota terra est in comparatione cæli brevissima; quapropter si toti terræ dominaremur, ei abrenuntiantes, nihil dignum esset in comparatione regni cælorum. *Beda* (cap. 74. in Lu-

(1) *Al. cui debes.* (2) *Al. miseremur.* (3) *Al. quomodo erogare cuncta pauperibus perfectionis esse videtur: item mox ex dilectione pro absque dilectione.* (4) *Melius Nicolai partiendo quæ possidet ad acquirenda &c.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel *Cyrrillus* potius in Catena Græc. PP. ut *Corderius* notat: an & *Titus* Bostrentis in *Marthæum* tale aliquid habeat explorare non licet; sed non habet in *Lucam* Tom. 2. Biblioth. Græc. PP. ubi se ad *Marthæum* remittit. (b) In Catena Græc. PP. ut ex *Apolonia* de fuga sua. (c) In 1. ad *Corinth.* hom. 22. (d) In *Regulis* fufius disputatis ad interrogat. 9. (e) *Hom.* 32. in *Epist.* 1. ad *Corinth.* (f) In Catena Græc. PP. (g) *Hom.* de elemosyna, sive in ditescens.

cam.) Quicumque ergo perfectus esse voluerit, oportet vendere quæ habet, non ex parte sicut *Ananias* fecit, & *Saphira* sed totum. *Theophylactus* (super *Vende omnia que habes*). Unde dicens, *Omnia que habes*, summam pauperitatem suadet: si quid enim resisterit, illius servus est. *Basilus* (in quæst. in explic. quæst. 92.) Non tamen docet facultates vendere, eo quod naturaliter sint prævæ; alioquin creature Dei non essent: unde eas non tamquam malas abicere, sed dispensare monuit: & condemnatur aliquis, non quia eas possidet, sed quia eis abusus est: quo fit ut facultatum secundum mandata Dei dispensatio & crimina delatæ, & regnum conferat: unde subdit: *Et da pauperibus*. *Chrysostomus*. (c) Poterat quidem Deus alere pauperes & sine hoc quod nos (2) miseremur eorum; sed vult dantes dilectione attingi accipientibus. *Basilus*. (d) (in hom. præsent. loci.) Dicente autem Domino, *Da pauperibus*, puto non expedire cuiquam negligenter gerere, sed omnia diligenter disponere, præcipue per seipsum, si ex parte se habeat; si autem, per eos de quibus constat quod fideliter, & prudenter disponant: maledictus enim qui negligenter perficit opera Domini: *Hierem.* 48. *Chrysostomus*. (e) Sed illud quaeritur (3) quomodo Christus erogare cuncta pauperibus perfectionis esse fateatur; *Paulus* autem absque dilectione hoc asserit esse imperfectum. Sed valde consonat quod subiunxit: *Et veni, sequere me: quod ostenditur ex dilectione esse.* In hoc enim cognoscunt omnes quod mei essis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem: *Joan.* 15. *Theophylactus*. Cum pauperitate enim ceteras quoque virtutes hominem habere oportet: ob hoc ait: *Et veni, sequere me;* id est, in ceteris esto meus discipulus, iungit me sequaris. *Cyrrillus*. (f) Princeps autem ille vini recipientis capax non fuit, vetus uter existens; sed tristitia ruptus est: unde sequitur: *Hic ille auditis, contristatus est, quia dives erat valde.* *Basilus*. (g) Mercator non trahitur in mundinis (4) pacivencia quæ possidet, acquirendo sibi opportuna; tu vero tristis pulverem dans, ut acquiras vitam beatam.

(c) *Theophylactus* (super *Hic auditis contris-*

tatus est.) Quoniam dives, audita opum abiectione, tristatus fuit, Dominus admiranter locutus est; dicit enim: *Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt!* Non dicit, impossibile est eos intrare, sed difficile: possunt enim per divitias adipisci superna, sed difficile est: quia viscosiores sunt visco divitiarum, & vix evellitur animus occupatus ab eis; sed subsequenter ut impossibile hoc indicat, cum dicit: *Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.* (1) Nam sive per camelum animal intelligas, sive funem nauticum crassum; quocumque modo impossibile est quod foramen acus totum capiat camelum. Si igitur facilius est camelum per foramen acus transire, divitem salvari non posse. Neque mihi dices, quod salvatus sit dives quispian, qui sua dederit: non enim dives salvatus est, sed quia pauper factus; & qui iuste eas possident, quasi suscipientes à Deo dispensant in divinis mandatis; qui vero contra Deum acquirerunt, & in expendendo faciunt illud idem, meretricibus, & parasitis dantes, vel humi abscondentes, egenis vero nihil impendentes. (2) Non ergo prohibet ditari, sed opibus famulari: vult ut necessariis utamur eis, non ut custodiamus: nam famuli est custodire, sed domini dispensare. Si conservari eas vellet, non tradidisset eas hominibus, sed sineret in terra jacere. *Theophylactus* (super *Quam difficile qui divitias habent &c.*) Porro attendas illud quod divitem quidem impossibile dicit salvari, possidentem vero divitias difficile; quasi dicat: Dives, qui captus est à divitiis, & famulatur eis, non salvabitur; habens vero illas, scilicet qui eis dominatur, vix salvabitur causa humane fragilitatis. Conatur enim nos diabolus supplantare quoad usque pos-

sidemus divitiarum, & difficile est aufugere decipulis eius; ideoque bonum est paupertas, & quasi tentatione carens. *Chrysostomus*. (c) Nulla enim est divitiarum commoditas, anima patiente penuriam; nec lætio paupertatis, anima divitiis affluente. Si autem ditescens indiciam est nullius egeret, & pauperitatis indigere; palam est quod magis esse pauperem facit magis ditescere: facilius est enim quod quis in paupertate, quam in divitiis opes contemnat; neque enim talis est ambitus ut per magis habere sedetur; sed per hoc consuevit magis accendi, sicut ignis quando majorem suscipit eam. Quæ autem mala videntur esse inopia, communita sunt; quæ vero divitiarum, propria sunt earum. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. q. 47.) Divitem ergo hic appellat cupidum rerum temporalium, & de talibus superbientem. His divitiis contrarii sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum. Mystice autem facilius est Christum pati pro dilectoribus sæculi, quam dilectores sæculi ad Christum posse converti. Camelus enim nomine fe intelligi voluit, quia sponte humilitatis infirmitatis nostræ onera sustulit. (2) Per acum autem punctio significat, per punctioes dolores in passione susceptos; foramen autem acus dicit angustiam passionis. *Chrysostomus* (hom. 64. in *Marth.*) Hic autem sermo quasi gravis transcendebat discipulorum virtutem; unde sequitur: *Et dixerunt qui hæc audiebant: Et quis post hæc servus fieri?* Hoc dixerunt discipuli, non de se, sed de toto mundo timentes. *Augustinus* de *Quest. Evang.* (Lib. 2. quæst. 47.) Cum autem incomparabiliter major sit turba pauperum, quæ divitiis perditis, potest salvari, intellexerunt, omnes qui divitias amant, etiam si adipisci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *At illi quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum:* quod non ita intelligendum est, quasi dives cum cupiditate, & superbia in regnum Dei sit intraturus; sed possibile est Deo ut à cupiditate, & superbia ad caritatem, & humilitatem convertatur. *Theophylactus* (super *Possibilia sunt apud Deum.*) Apud homines ergo, quorum serpit intentio ad terrena, impossibile est salus, ut dictum est; apud Deum

(1) Quatuor supra recensita editiones sic habent. Nomen quod in Græco ponitur, æquivocum est ad animal quod camelus dicitur, & ad rudentem (*Nicolai* addit sive nauticum funem.) Quocumque ergo modo intelligas, impossibile est. Quid igitur dicendum est? Primo quidem, quod revera ita se habet. Aliud enim est dives, aliud œconomus: (*Nicolai* apponit vel dispensator) nam dives est qui sibi reservat divitias: (*idem* omittit divitias) œconomus vero, sive dispensator, qui ad opus aliorum has tenet: *idem* qui ad utilitatem sibi commissas tenet. (2) *Al.* Per actum autem punctiois significat.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Hom.* 24. in 1. ad *Corinth.* (b) *Hom.* 18. in *Joan.* Tota hæc appendix prius uno tenore nectebatur; ac velut ex uno loco notabatur. (c) *Hom.* 31. in *Marth.*

veso possibilis est. Cum enim homo consiliarium habet Deum, & justificationes, & doctrinas paupertatis imberit, necnon ejus auxilium invocet, hoc fiet possibile. *Cyillus*. (a) Congruè autem dives cum multa contemperit, recompensationem expectabit; qui vero parva possidens ea abdicavit, quid ei sperandum esset, querere decebat: unde sequitur: *Aut autem Petrus: Ecce dimisimus omnia.* Matthæus cap. 19. addit, „ Quid ergo erit nobis? ” *Beda*. (b) (Super *Ecce nos reliquimus omnia.*) Quasi dicat: Rescimus quod jussisti: quid igitur dabis nobis præmiū? Et quia non sufficit dimisere omnia, jungit quod perfectum est, dicens: *Et secutus sum te.* *Cyillus*. (c) Illud autem necesse est dicere, quod paucis abrenuntiantes, quantum spectat ad propositum, & obedientiam, pariter lauce cum opulentis penduntur, paribus utentes affectibus, dum rerum quas possident absquectionem ultro inferunt: unde sequitur: *Amen dico vobis: nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxores, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.* Elevat ad acceptissimam spem omnes audientes, iurejurando promittens, dum apponit sermoni *amen*. Doctrina enim divina mundum vocante ad fidem Christi, forsitan aliqui respicientes parentes infideles, noluerunt eos turbare veniendo ad fidem; & similis est ratio aliorum germanorum. Deserunt autem quidam patrem, & matrem, & totius parentelæ amorem despiciunt propter amorem Christi. *Beda* (cap. 74. in Lucam.) Senus igitur iste est. Qui propter regnum Dei inquirendum omnes affectus contemperit, omnes sæculi divitias, delicias, nisque calcaverit, multo plura in præsentia recipiet. Cujus sententiæ occasione, quidam Judaicam mille annorum fabulam post resurrectionem iustorum ædificant, quando omnia quæ propter Deum dimiserunt, multiplex nobis sint fenore reddenda, & insuper vita æterna donanda: nec videtur inexpecti quod si in ceteris digna sit repositio, in uxoris tamen, juxta alios Evangelistas centenis, appareat turpitudine; præsertim cum Dominus in resurrectione non esse nubendum testetur; & juxta Marcum, ea quæ dimissa fuerint, in hoc tempore cum persecutionibus accipienda confirmet, (1) quas in illis mille annis abesse dogmatizant. *Cyillus*. (d) Hoc ergo dicimus, quod omnis

(1) *Al.* quasi in illis. (2) *Al.* donum. (3) *Supplet optime P. Nicolai* cum dimiserit matrem, (4) *Al. Theophylactus*. (5) *Al.* Ob hoc autem prædicabat discipulis, ut excitati per operationem, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ex Hieronymo mutuatus, qui hæc eadem in Matth. 19. habet. (c) Ubi supra. (d) In Catena Græc. PP. (e) Ubi supra. (f) Pelusius Lib. 2. epist. 212.

temporalibus, & carnalibus, multo majora sibi aliquis vendicabit: quoniam & Apostoli, cum pauca dimiserint, obtinuerunt multiplicia dona charismatum, & celebres reputati sunt ibique. Erimus ergo similes illis: si (2) donum quis dimittat, recipiet mansiones, sopernas; si patrem, matrem habebit cælestem; si a germanis recesserit, in fratrem habere recipiet Christus; cum dimiserit conjugem, inveniet divinam sapientiam, a qua procreabit spirituales fructus; (3) inveniet Hierusalem cælestem, a qua est mater nostra; a fratribus etiam, & a sororibus sui propositi glutino spiritali colligatis, multo in hac vita gratiosorem recipiet caritatem. *Gregorius* (4) (hom. 20. in Evang.) Prævidens Salvator ex passione sua, discipulorum animos turbandos, eis longo ante & passionis suæ penam, & resurrectionis suæ gloriam prædicit: unde dicitur: *Assumpsit autem Jesus duedicim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabitur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.* *Beda*. (cap. 72. in Lucam.) Prævidens enim quosdam hæreticos futuros, qui Christum dicerent legi, Prophetique docuisse contraria, ostendit quod per Prophetarum præsentia suæ passionis, & posteritioris gloriæ sit celebrata perfectio. *Chrysostomus* (hom. 66. in Matth.) Scorum autem de passione cum discipulis confert, non enim oportebat hunc sermonem pluribus divulgari, ne turbarentur. (5) Hoc autem prædicabat discipulis, ut exercitati per expectationem facilius sustinerent. *Cyillus*. Et ut sciatur quoniam passionem prænovit, & spontaneus ad eam accessit; ne dicerent: Qualiter in manus hostium incidit qui nos promittebat salvare? Unde seriatim ordinem passionis enarrat subdens: *Traditur enim Gentibus, & illudatur, & flagellabitur, & conspuetur.* *Chrysostomus*. (e) Hoc Blasius prædixerat dicens cap. 50. „ Obtuli scapulas meas ad verbera, genas meas ad alapas, & faciem meam non diversi a spurcom dedecore. ” Sed & crucis patibulum prædixit Propheta cum ait cap. 55. „ Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. ” Unde & hic subditur: *Et postquam flagellatus occidit eum.* Sed & resurrectionem ejus David prædixit dicens Psalm. 15. „ Non derelinques animam meam in inferno. ” Unde hic subditur: *Tertia die resurget.* *Isidorus*. (f) Admiror autem de-

dementiam querentium cur Christus ante triduum resurrexit: si enim resurgeret tardius quam prædixerat, impotentie esset; celerius vero est summæ virtutis indicium. Si quem enim cum sponderit suo creditori post triduum perolvere debuit, eadem die satisfactentem viderimus; non fallacem, sed potius ut veridicum cum mirabimur. Dicam etiam quod non dixit se post tres dies resurrecturum, sed die tertia. Habes parasceven, habes sabbatum usque ad solis occasum; & post sabbatum resurrexit. *Cyillus*. (a) Discipuli autem nondum noverant (1) exquirite quod Propheta prædixerat; sed postquam resurrexit, aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas: unde sequitur: *Et ipsi nihil horum intellexerunt.* *Beda* (cap. 75.) Quia enim discipuli, ejus viam maxime desiderabant, ejus mortem audire non poterant: & quoniam non solum hominem innocentem, sed & Deum verum sciebant, hunc nullatenus mori posse putabant: & quia parabolas eum sæpe loquentem audire confueverant, quoties aliquid de sua passione dicebat, ad aliud allegorice referendum esse credebant: unde sequitur: *Erat autem verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.* Judæi vero, quia in ejus necem conspiraverant, quod de passione sua loqueretur dicens in Joanne cap. 3. „ Oportet exaltari Filium hominis, ” intelligebant: unde dixerunt ibid. 12. „ Nos autem, divinus ex lege, quia Christus manet in æternum; & quomodo tu dicis: Oportet exaltari Filium hominis? ”

(g) *Gregorius* in homil. (21. in Evang.) Quia carnales adhuc discipuli non valebant capere verba mysterii, venit ad miraculum: ante eorum oculos cæcus lumen recipit, ut eos ad fidem cælestia facta solidarent: unde (2) dicitur: *Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.* *Theophylactus* (hoc loco.) Et ne incessus Domini esset inutilis, in via fecit cæci miraculum, hoc documentum discipulis suis dans, ut in omnibus simus proficui, & nihil sit in nobis otiosum. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 48.) Possimus de appropinquantibus Hierico sic intelligere ut jam inde egressi, prope tamen adhuc essent ad eam civitatem: quod quidem minus usitate dicitur; sed tamen videri posset hoc dictum, quoniam Mattheus, egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatos duos cæcos, qui juxta viam sedebant. De numero quidem nulla est quæstio, si alter Evan-

gelistarum de uno factisset, unius remissionem: nam & Marcus unum commemorat, cum & egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatum; cujus & nomen dixit, & patrem, ut intelligamus eum fuisse positissimum, alterum ignotum, ut merito ille notus etiam solus decenter commemoraretur. Sed quoniam quæ sequuntur in Evangelio secundum Lucam, apertissime ostendunt illud quod ipse narrat, adhuc venientibus ipsis Hierico factum esse, nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum; semel in uno cæco, cum adhuc veniret in illam civitatem, iterum in duobus, cum inde egredieretur: ut illud unum Lucas, alterum Mattheus (3) enarrat. *Cyillus*. (b) Multus autem erat populus circa Christum, & cæcus eum quidem non noverat, sentiebat autem effectum, & rapiebat per affectum quod non haussit aspectus: unde subditur: *Et cum audiret turbam prætercurrentem, interrogabat quid hoc esset.* Et oculati quidem secundum opinionem loquebantur: sequitur (4) enim: *Dixerant autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.* Cæcus vero vera clamabat: alia doceret, & alia prædicat: nam sequitur: *Et clamavit dicens: Jesu fili David, miserere mei.* Quis te docuit hæc, o homo? Num perlegisti libros privatus luminibus? Unde igitur notis luminare mundi? Vere Dominus illuminat cæcos. *Cyillus*. In judaismo autem nutritus non ignoravit quod de progenie David Deus secundum carnem nasceretur; & ideo ei ut Deo loquitur, dicens, *Miserere mei.* Hunc imitentur qui in duo dividunt Christum: hic enim Christum tantquam Deum (5) adit, & filium David eum nominat. Mirentur autem instantiam confessionis ejus: quidam enim eum confidentem fidem compelebant. Sequitur: *Et qui præbent increpabant eum ut taceret.* Sed per inhibitiones hujusmodi non impediatur ejus audacia. Noverit enim fides omnibus repugnare, (6) & in omnia triumphare: utile enim est pro cultu divino pudorem deponere: nam si causa pecunie sunt impudentes nonnulli, pro animæ salute non deest bonam inducere impudentiam? Unde sequitur: *Ipsè vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei.* Sicut autem Christum vox invocantis in fide, & invocantes in fide respicit; & ideo merito vocat cæcum, & accedere jussit: unde sequitur: *Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se, ut scilicet qui prius fide eum teigerat, appropinquaret & corpore.* Appropinquantem cæcum Dominus interrogat: nam sequitur: *Et cum appropinquasset interro-*

(1) *Al.* acquisite. (2) *Al.* sequitur. (3) *Al.* enarrat. (4) *Al.* dicit enim. (5) *Al.* audit. *Nicolasus* habet ait. (6) *Al.* & omnia.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ut supra. (b) In Catena Græc. PP.

gavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Dispenfative interrogat, non quasi ignorans, sed ut scirent astantes quod non pererat pecuniam, sed divinam efficaciam, ut à Deo: unde sequitur: *At ille dixit: Domine, ut videam.* Chrysofomus. (2) Vel quia calumniatores veritatis Judæi possent dicere, ut in cæco nato: Non est hic, sed similis ejus; voluit ut cæcus prius ostenderet defectum naturæ, & tunc cognoscat gratiæ majestatem. At ubi petitionis modum cæcus explicuit, tunc (1) cum summa majestate præcepit ei ut videret: unde sequitur: *Et dixit illi Jesus, Respice: quod redundabat in crimen perfidiæ Judæorum: quis enim Prophetarum talia dixit? Aspice tamen quid assumat medicus ab eo cui collata est sanitas; sequitur enim: Fides tua te salvum facit. Pro fide enim venduntur beneficia; diffunditur enim gratia quam susceperit fides. Et sicut ab aliquo fonte hi quidem parvis vasis modicum aquæ hauriunt, hi vero majoribus multum, fonte non distinguente mensura; & secundum seneffras quæ aperiuntur magis, vel minus, splendor solis infunditur; ita secundum capacitatem intentionis hauritur gratia. Vertitur autem vox Christi in lucem languentis, erat enim Verbum veræ lucis; unde sequitur: *Et confestim vidit.* At cæcus & ante beneficium fidem ostendit fervidam, & post beneficium benevolentiam observavit: sequitur (2) enim: *Et sequatur illum, magnificans Deum.* Cyrillus. Ex quo patet quod à duplici cæcitate liberabatur, corporali scilicet, & intellectuali; neque enim glorificasset ut Deum nisi vere vidisset; sed & aliis factus est occasio glorificandi Deum: sequitur (3) enim: *Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.* Beda (cap. 76. in Lucam.) Non solum pro impetrato munere lucis, sed & merito fidei impetrantis. Chrysofomus. (b) Hic autem necesse est quærare cur Christus demoniacum quidem curatum sequi volentem prohibet, cæcum autem illuminatum sequentem non prohibet? Sed neutrum irrationale puto: illum enim mittit præconem, ut ex sua consistentia benefactorem prædicet: erat enim excellens miraculum, videre furiosum sanæ mentis effectum; cæcum vero permittit sequi, quando Hierosolymam ascendebat per crucem periturus: utrumque autem mysterium, ut recentem habentes miraculi mentionem, non existimarent eum infirmitate potius quam misericordia pati. Ambrosius (Lib. 8. in Lucam cap. de illuminatione cæci.) In hoc autem (4) cæco typus populi gentilis est, qui sacramento do-*

(1) Al. omittitur cum. (2) Al. desideratur enim. (3) Al. & hic omittitur enim. (4) Al. desit cæco.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibid.

minico recepit amissi luminis claritatem. Nihil autem interest utrum in uno cæco medicinam, an in duobus accipiat: quoniam ex Cham, & Japhet, Noë filius, originem ducens, in duobus cæcis, duos generis sui præcedebat auctores. Gregorius in hom. (2. in Evang.) Vel cæcum est genus humanum, quod in parente primo claritatem superne lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur. Hierico autem interpretatur luna, quæ dum mensuris momentis decrevit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur Conditor noster appropinquat Hierico, cæcus ad lumen redit: quia dum divinitus defectum nostræ carnis suscepit, humanum genus lumen quod amiserat recepit. Qui ergo æternæ lucis claritatem nescit, cæcus est. Si autem tantum Redemptorem credidit, qui dixit Joan. 14. „ Ego sum via „ juxta viam sedet; si vero credidit, & exorat ut æternum lumen recipiat, juxta viam sedet, & mendicat. Illi autem qui Jesum venientem præcedunt, designant carnalium desideriorum turbas, tumultusque vitiorum, qui priusquam Jesus ad cor nostrum perveniat, dissipant cogitationem nostram, & in ipsa nos nostra oratione conturbant. Ipse vero magis clamabat: quia quanto graviore tumultu cogitationum premimur, tanto orationi insistere ardentius debemus. Cum autem adhuc turbas phantasmatum in oratione patimur, Jesum aliquatenus transeuntem sentimus; cum vero orationi vehementer insistimus, Deus in corde figitur, & lux amissa reparatur. Vel transire humanitatis est, stare divinitatis. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audivit, stans illuminavit: quia per humanitatem suam vocibus nostræ caritatis compatiendo miseratus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit. Ad hoc autem requirit quid velit, ut cor ad orationem excitet: peti enim hoc vult, quod & nos petere, & se concedere prænoscat. Ambrosius (ubi supra.) Vel interrogavit cæcum, ut crederemus nisi consistentem non posse salvari. Gregorius in hom. (2. ut supra.) Cæcus autem à Domino non aurum, sed lucem quærit: & nos non falsas divitias, sed lucem quæramus, quam videre cum solis Angelis possumus; ad quam lucem via fides est: unde recte cæco dicitur: *Respice: fides tua te salvum facit.* Qui videt, & sequitur, quia bonum quod intelligit operatur. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 48.) Si autem Hierico lunam, & ob hoc mortalitatem interpretamur, morti propinquans Do-

minus Judæis solis lumen Evangelii jusserat surgens, atque descendens, & Judæis, & Gen-
pradicari, quos significavit ille unus cæcus tibus: quos duos populos significare videntur
quem Lucas commemorat: à morte autem re- duo cæci commemorati à Mattheo.

CAPUT XIX.

(a) ET ingressus perambulabat Hierico: & ecce vir nomine Zachæus: & hic princeps erat publicanorum, & ipse dives: & quærebat videre Jesum quis esset, & non poterat præ turba, quia statura pusillus erat: & præcurrens, ascendit in arborem Sicomorum, ut videret eum, quia inde erat transiturus: & cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset. Stans autem Zachæus, dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum. At Jesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse filius sit Abrahæ: venit enim Filius hominis quærere, & salvum facere quod perierat.

(b) Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Hierusalem, & quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio. Cives autem ejus oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. Et factum est ut rediret accepto regno: & jussit vocari servos quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivi. Et ait illi: Enge bone serve: quia in modico fuisti fidelis, cris potestatem habens supra decem civitates. Et alter venit dicens: Domine mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates. Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repositam in sudario: timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, & metis quod non seminasti. Dixit ei: De ore tuo te judico serve nequam. Sciebas enim quod ego homo austerus sum tollens quod non posui, & metens quod non seminavi; & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam. Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixerunt ei: Domine habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit; ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verumtamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.

(c) Et his dictis, præcedebat ascendens Hierosolymam. Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, dicens: Ire in castellum quod contra vos est: in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, & adducite. Et si quis vos interrogaverit, Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat. Abierunt autem qui missi erant, & invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et dixerunt illum ad Jesum. Et jacientes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum. Exeunte autem illo substernebant vestimenta sua in via.

(d) Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ descendentium discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax in celo, & gloria in excelsis. Et quidam phariseorum de turbis dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

(e) Et ut appropinquavit, videns civitatem, slevit super illam, dicens: Quia si cognovisset & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique & ad terram prosterent te, & filios

gavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Dispen-
sative interrogat, non quasi ignorans, sed
ut sciret astantes quod non pererat pecuniam,
sed divinam efficaciam, ut à Deo: unde se-
quitur: *At ille dixit: Domine, ut videam.* Chry-
sostomus. (2) Vel quia calumniatores veritatis
Judæi possent dicere, ut in cæco nato: Non est
hic, sed similis ejus; voluit ut cæcus prius of-
tenderet defectum naturæ, & tunc cognoscat
gratiam majestatem. At ubi petitionis modum cæ-
cus explicuit, tunc (1) cum summa majestate
præcepit ei ut videret: unde sequitur: *Et dixit
illi Jesus, Respice: quod redundabat in crimen
perfidie Judæorum: quis enim Prophetarum
taliam dixit? Aspice tamen quid assumat medi-
cus ab eo cui collata est sanitas; sequitur enim
Fides tua te salvum facit. Pro fide enim ven-
duntur beneficia; diffunditur enim gratia quam
suscepit fides. Et sicut ab aliquo fonte hi qui-
dem parvis vasis modicum aquæ hauriunt, hi
vero majoribus multum, fonte non distinguente
mensura; & secundum senebras quæ aperiuntur
magis, vel minus, splendor solis infunditur;
ita secundum capacitatem intentionis
hauritur gratia. Vertitur autem vox Christi in
lucem languentis, erat enim Verbum veræ lu-
cis; unde sequitur: *Et confestim vidit.* At cæ-
cus & ante beneficium fidem ostendit fervidam,
& post beneficium benevolentiam observavit:
sequitur (2) enim: *Et sequatur illum, magni-
ficans Deum.* Cyrillus. Ex quo patet quod à du-
plici cæcitate liberabatur, corporali scilicet, &
intellectuali; neque enim glorificasset ut Deum
nisi vere vidisset; sed & aliis factus est occasio
glorificandi Deum: sequitur (3) enim: *Et om-
nis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.* Beda (cap.
76. in Lucam.) Non solum pro impetrato ma-
nere lucis, sed & merito fidei impetrantis. Chry-
sostomus. (b) Hic autem necesse est quærare cur
Christus demoniacum quidem curatum sequi
volentem prohibet, cæcum autem illuminatum
sequentem non prohibet? Sed neutrum irra-
tionale puto: illum enim mittit præconem, ut
ex sua consistentia benefactorem prædicet: erat
enim excellens miraculum, videre furiosum
sanæ mentis effectum; cæcum vero permittit
sequi, quando Hierosolymam ascendebat per
crucem periturus: utrumque autem mysterium, ut re-
centem habentes miraculi mentionem, non exil-
timarent eum infirmitate potius quam miseri-
cordia pati. Ambrosius (Lib. 8. in Lucam cap.
de illuminatione cæci.) In hoc autem (4) cæco
typus populi gentilis est, qui sacramento do-*

(1) Al. omittitur cum. (2) Al. desideratur enim. (3) Al. Et hic omittitur enim. (4) Al. desit
cæco.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibid.

minus Judæis solis lumen Evangelii jusserat surgens, atque descendens, & Judæis, & Gen-
pradicari, quos significavit ille unus cæcus: quos duos populos significare videntur
quem Lucas commemorat: à morte autem re- duo cæci commemorati à Mattheo.

CAPUT XIX.

(a) ET ingressus perambulabat Hierico: & ecce vir nomine Zachæus: & hic prin-
ceps erat publicanorum, & ipse dives: & quærebat videre Jesum quis esset,
& non poterat præ turba, quia statura pusillus erat: & præcurrens, ascendit in arborem
Sicomorum, ut videret eum, quia inde erat transiturus: & cum venisset ad locum, sus-
piciens Jesus vidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, festinans descende, quia hodie in
domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cum
viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset.
Stans autem Zachæus, dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperi-
bus, & si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum. At Jesus ad eum: Quia hodie
salus domui huic facta est, eo quod & ipse filius sit Abrahæ: venit enim Filius hominis
quærare, & salvum facere quod perierat.

(b) Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Hierusalem,
& quia exultarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. Dixit ergo: Homo qui-
dam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti. Vocatis au-
tem decem servis suis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dum venio.
Cives autem ejus oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus
hunc regnare super nos. Et factum est ut rediret accepto regno: & jussit vocari servos
quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. Venit autem primus
dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivi. Et ait illi: Enge bone serve: quia in
modico fuisti fidelis, cris potestatem habens supra decem civitates. Et alter venit di-
cens: Domine mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu esto super quinque civi-
tates. Et tertius venit dicens: Domine, ecce mna tua quam habui, repositam in suda-
rio: timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, & metis quod
non seminasti. Dixit ei: De ore tuo te judico serve nequam. Sciebas enim quod ego
homo austerus sum tollens quod non posui, & metens quod non seminavi; & quare non
dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam.
Et astantibus dixit: Auferite ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. Et dixe-
runt ei: Domine habet decem mnas. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, &
abundabit; ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Verumtamen
inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite
ante me.

(c) Et his dictis, præcedebat ascendens Hierosolymam. Et factum est, cum appro-
pinquasset ad Bethphage, & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos
discipulos suos, dicens: Ire in castellum quod contra vos est: in quod introeuntes, in-
venietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: solvite illum, &
adducite. Et si quis vos interrogaverit, Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus
operam ejus desiderat. Abierunt autem qui missi erant, & invenerunt, sicut dixit illis,
stantem pullum. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid
solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. Et dixerunt
illum ad Jesum. Et jacientes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum. Exeunte
autem illo subternebant vestimenta sua in via.

(d) Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes tur-
bæ descenduntium discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus
quas viderant virtutibus, dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, pax
in celo, & gloria in excelsis. Et quidam phariseorum de turbis dixerunt ad illum: Ma-
gister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapi-
des clamabunt.

(e) Et ut appropinquavit, videns civitatem, slevit super illam, dicens: Quia si cog-
novisset & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita
sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &
circumdabunt te, & coangustabunt te undique & ad terram prosterent te, & filios
tuos

domos implebat, hodie populum nationum illuxit, eo quod & ipse populus filius sit Abraham, credendo in Deum. *Theophylactus* (super *Et non poterat eum videre*) Sed & facile est hoc ad mortalem utilitatem retrotrahere. Quisquis enim in malitia pluribus præsit, parvus est statua spiritali, & non potest videre Jesum præ turba: nam perplexus à passionibus, & sæcularibus rebus non aspicit Jesum ambulantiem, idest in nobis operantiem, nullum opus ejus cognoscens. Ascendit autem super siccomorum, idest voluptatis dulcedinem, quæ significatur per sicum, deprimens eam; & sic sublimior factus, videt, & videtur à Christo. *Gregorius 27. Moral.* (cap. 26. circa finem Lib.) Vel quia siccomorus sicus fatua dicitur, pusillus Zachæus siccomorus subit, & Dominum vidit: quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, (1) ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. Quid enim in hoc mundo stultius, quam amissa non querere, possessa sapientibus relaxare, nullam pro acceptis (2) injuriarum injuriam reddere? Per hanc autem sapientem stultitiam, & si nondum solide ut est, jam tamen per contemplationis lumen, Dei sapientia videtur. *Theophylactus* (super *festinans descendere*) Dicit autem ei Dominus, *Festinans descendere*; hoc est, ascendit per penitentiam ad altiore locum, descendit per humilitatem, ne te supplantet elatio: oportet enim me in humilis domo manere. Geminis autem bonis in nobis existentibus, corporalibus scilicet, & spiritalibus, cuncta corporalia derelinquit iustus pauperibus, sed spiritalia non deserit bona, sed si quid exigit ab aliquo, reddit (3) quadruplum: significans per hoc quod si quis per penitentiam pergit in contrario tramite præter pravitatis, per multiplices virtutes sanant omnia præstina delicta; ac sic promeretur salutem, vocaturque filius Abraham, eo quod à propria cognatione exierit, scilicet ab antiqua nequitia.

(b) *Eusebius*. (a) Estimabant quidam in primo Salvatoris adventu regnum ejus venire, & hoc putabant mox tunc fieri cum ascensus erat Hierosolymam: adeo obtulerant eos miracula divina quæ fecerat. Et ideo instruit eos non prius se recipere regnum à Patre, quam ab hominibus iret ad Patrem; & ideo dicitur: *Hæc illis audientibus, adiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Hierusalem, & quia estimarent quod confisim regnum Dei manifestaretur.* *Theophylactus* (hoc loco.) Sed Dominus osten-

(1) *Al.* ipsi de his sapientiam. (2) *Al.* omittitur injuriis. (3) *Al.* in quadruplum. (4) *Al.* Necnon. (5) *Al.* omittitur regnum.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP. (b) In Esai. cap. 13. v. 13. (c) Ut supra. (d) *Chrysostomus* in Catena Græcorum PP.

dit eis quod vana quædam estimarent: non enim est sensibile regnum Dei. Ostendit etiam quod quasi Deus novit cogitationes eorum, proponens eis subsequentem parabolam: unde sequitur: *Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti.* *Cyrillus.* Describit autem sententia hujus parabolæ mysteria Christi à primo usque ad ultimum. Homo enim factus est Deus Verbum existens; & quamvis servus factus sit, est tamen nobilis secundum ineffabilem oram à Patre. *Basiliius*. (b) (4) Non solum secundum genus humanum, ex semine David secundum carnem exortus. *Abiit autem in regionem longinquam, non tam locali distantia se paratam quam terreni conditione: ipse enim Deus prope est unicuique nostrum, cum nostra bona opera nos ei asstringunt, & distat quoties nos hærendo perditioni elongamur ab eo. Ad hanc igitur terrenam regionem accessit longinquam à Deo, ut Gentium (5) regnum acciperet, secundum illud Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi Gentem, tes hereditatem tuam.* *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. cap. 46.) Vel regio longinqua Ecclesia Gentium est, usque ad fines terre: abiit enim ut plenitudo Gentium intraret, reverteretur ut omnis Israel salvus fiat. *Eusebius*. (c) Vel per hoc quod profectus est ad regionem longinquam, ascensum proprium à terra in celos designat: cum vero subdit, *Accipere sibi regnum, & redire, secundum sui apparitionem gloriosam, & regiam ostendit. Et primo quidem hominem se vocat propter nativitatem in carne, deinde nobilem: nondum autem se Regem appellat, quia nondum in prima apparitione regia fungebatur maiestate. Sed & bene dicitur obtinere sibi regnum: nam dante sibi Patre illud obtinuit, secundum illud Danielis 7. Ecce Filius hominis veniebat in nubibus, & datum est ei regnum.* *Cyrillus.* Ascendens enim ad celos, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis; ascendens autem dispensavit credentibus in eum divinorum charitativam differentiam; sicut servis committuntur dominicæ facultates, ut aliquid lucrales, famulatus sui ferant præconia: unde sequitur: *Vocatis autem decem servis suis, dedit illis decem mnas.* (d) Constat facta Scriptura in signum perfectionis uti numero denario; quem si quis numerando excedere velit, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam & ideo in dispensatione talentorum eum qui me-

tam.

tam attingit divini officii, decem aut mnas recepit. *Augustinus de Quæst. Evang.* (ut supra.) Vel per decem mnas legem significat propter decalogum; per decem autem servos, hos quibus sub illa positus gratia prædicata est. Sic enim intelligendum est eis dari mnas ad usum, cum intellexerunt, legem remoto velamine ad Evangelium pertinere. *Beda* (cap. 78.) Mina (1) namque, quam Græci *minan* vocant, centum dracmas appenditur; & omnis Scripturæ sermo, quia vite celestis perfectionem suggerit, quasi numeri centenarii pondere fulgeat. *Eusebius*. (a) Significat ergo per eos qui mnas recipiunt, suos discipulos, quibus mnas exhibens singulis, parem cunctis dispensationem committens negotiari jussit. Sequitur: *Et ait ad illos: Negotiamini dum venio.* Nullum autem aliud negotium erat nisi dogma regni sui intentionis moralibus prædicandum per suos discipulos. Idem autem est omnium documentum, eademque fides, unum baptismus; & ob hoc mina una singulis datur. *Cyrillus.* Multa autem est horum differentia ad illos qui inficiati sunt regnum Dei; de quibus subditur: *Cives autem ejus oderant illum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.* Hoc est quod Christus improperevit Judæis dicens Joan. 15. Nunc vero viderunt, & oderunt me, & Patrem. Revertunt autem regnum ejus, dicentes *Plano ibid. 19.* Non habemus Regem nisi Cæsarem. *Eusebius*. (b) Per hoc enim quod dicit, *Cives ejus*, Judæos significat ortos ex eadem progenie secundum carnem, & quoniam ritu legis cum illis pariter utebatur. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 61.) Miserunt autem legationem post eum, quia etiam post resurrectionem ejus immerferunt perfectionem Apostolis, & prædicationem Evangelii respuerunt. *Eusebius*. (c) Postquam autem Salvator hæc docuit pertinencia ad primum ejus adventum, consequenter gloriosum, & regium ejus reditum ostendit, dicens: *Et factum est ut rediret accepto regno, & iuste vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut scirent quantum quisque negotiatus esset.* *Chrysostomus*. (d) Duo regna Dei novit facta Scriptura: alterum quidem ex creatione, secundum quod est Rex omnium creationis jure; alterum autem ex approbatione, secundum quod iustus dominatur, propria sponte ei subjectis; & hoc regnum hic dicitur accepisse. *Augustinus de Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 41.) Redit etiam accepto regno, quia in manifestissima claritate ven-

turus est qui eis humilis apparuit, cum diceret Joan. 19. Regnum meum non est de hoc mundo. *Cyrillus*. (e) Rediens autem Christo, sumpto regno, merebantur præconia, & delectabantur verbi ministri in supernis honoribus, quia multiplicaverunt talentum pluribus acquisitis: unde subditur: *Veni autem primus dicens, Domine, mina tua decem mnas acquisivi.* *Beda* (cap. 78. in Lucam.) Primus servus ordo doctorum est in circumfusione missorum; qui unam minam negotiaturus accepit, quia unam fidem prædicare jussus est; sed hæc mina decem mnas acquisivit, quia populum sub lege constitutum sibi: docendo sociavit. Sequitur: *Et ait illi: Bene serva bone: quia in modico fuisse fidelis, etis potestatem habens super decem civitates.* In modico servus est fidelis, quia non adulterat verbum Dei. Quicquid enim in præfenti percipimus donorum, in comparatione futurorum patrum est. *Græcus*. (f) Sed quia mercedem propriorum honorum accepit, decem dicitur civitatibus præfesse. De his promissis quidam infime conjectantes existimant se præfatis, & præfectoris donari in terrena Hierusalem reparata lapidibus pretiosis, si honeste in Christo fuerint conversati, ambitum potestatis, & prælationis ad animam minime deponentes. *Ambrosius* (Lib. 3. in Luc. in fin. illius.) Sed civitates decem sunt anime, quibus jure præponitur (2) qui pecuniam domini, & eloquia casta probata sicut argenti mentibus, non minus feneraverit: nam sicut Hierusalem dicitur edificata ut civitas, ita fuit anime pacificæ; & sicut Angeli præfati, ita hi qui vitam meruerunt Angelorum.

Sequitur: *Et alter venit dicens: Domine, mina tua fecit quinque mnas.* *Beda* (cap. 78. super *Mina tua fecit quinque*.) Servus ille cæcus est eorum qui præputio evangelicæ missi sunt, & tunc mina, idest evangelicæ fides, quinque mnas fecit: quia Genes corporis sensibus antea mancipatus ad fidei evangelicæ gratiam convertit. Sequitur: *Et hinc ait: Et tu esto super quinque civitates;* hoc est, ex earum, quas imbueras, animarum fide, & conversatione sublimis fulgeas. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel aliter fortasse. Iste qui quinque mnas acquisivit, moralia habet, quia quinque sunt corporis sensus; ille qui decem, duplicia, idest mystica legis, & moralia probitatis. Possumus & hic decem mnas decem verba intelligere, idest legis doctrinam, quinque mnas magisteria discipline; sed legitur peritum in omnibus volo esse perfectum. Bene

au-

(1) *Al.* Mina namque quam Græci mina vocant, &c. (2) *Al.* quia.

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) Ibidem. (c) Ut supra. (d) Hom. 39. in 1. ad Corinth. (e) In Catena Græcorum PP. (f) Vel Evagrius in Catena Græcorum PP.

tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tue.

(f) Et ingressus in templum cepit ejicere vendentes in illo, & ementes, dicens illis: Scriptum est, quia domus mea domus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo, Principes autem sacerdotum, & scribæ, & principes plebis querebant illum perdere, & non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

(a) **A**mbrosius (tit. de illuminatione cæci.) Zachæus in sicomoro, cæcus in via: quorum alterum Dominus (1) miseratus expectat, alterum suæ mansionis claritate nobilitat: de quo dicitur: *Et ingressus Jesus perambulabat Hierico; & ecce vir nomine Zachæus; & hic erat princeps publicanorum, & ipse dives.* Et bene princeps inducitur publicanorum: quis enim de se desperet, quando iste pervenit ad gratiam, cui census ex fraude? Et ipse quidem dives, ut scias omnes divites avaros. *Cyrillus.* (a) Sed Zachæus in his motam non traxit; (2) sed factus est dignus propitiatione Dei, qui cæcos illuminat, & longinquos vocat. *Titus.* Pulverat autem in eo semen salutis, quia cupiebat Jesum videre: unde sequitur: *Et querebat videre Jesum quis esset,* utpote qui nunquam eum viderat: quia si vidisset, dudum jam recessisset à nequitia publicana. Si quis enim Jesum videt, non potest nequitias immorari. Duo autem erant impedimenta huic visioni: nam retardabat eum populus, non tam virtuosum, quam peccatorum; erat autem parvus statura: unde sequitur: *Et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.* *Ambrosius* (Lib. 8. in Lucam, cap. de illuminatione cæci, à med.) Quid sibi vult quod nullius alterius staturam quam hujus expressit? Vide ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide: nondum enim pronus erat cum ascenderet, nondum viderat Christum. *Titus.* Sed ille bonum advenit ingentium: nam præcurrens in arborem sicomorum ascendit, & transcurrentem Jesum desideratum videbat: unde sequitur: *Et præcurrens ascendit in arborem sicomorum, ut videret illum, quia inde erat transiturus.* Hic ergo solam visionem desideravit; sed qui novit plus facere quam querimus, dedit ei supra id quod expectat: unde sequitur: *Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum.* *Cyrillus.* Vidit quidem hominis animam impulsivissime nitentem ad sancte videndum, & eum ad pietatem convertit *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) (3)

(1) *Al.* miseratus. *Nicolaï ex Gregorio* ponit miseraturus. (2) *Nicolaï legit* ideoque. (3) *Al.* Caput eum. (4) *Al.* hospitris. (5) *P. Nicolaï ex Ambrosio* restituit sed tamen etiam nondum vocem invitatus audierat, jam viderat affectum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex *Cyrillo*, etiam habet in hunc locum simul cum sequentibus *Titus*, paulo aliter enuntians. (b) In *Catena Græc. PP.*

Apud eum se non invitatus invitat: unde sequitur: *Et dixit ad eum: Zachæe, sistens descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* sciebat enim ubertem (4) hospitris sui esse mercedem; (5) sed tamen & si non vocem, invitantis audierat affectum. *Beda* (cap. 77. in Luc. in princ.) Ecce autem camelus, deposita ibi sarcina, per foramen acus transit; hoc est, dives, & publicanus, relicto amore divitiarum, contempto censu fraudum, benedictionem dominicæ susceptionis accipit.

Sequitur: *Et sistens descendit, & excepit illum gaudens.* *Ambrosius* (ubi supra.) Descendit divites non in facultatibus crimem haberi, sed in his qui uti nesciunt facultatibus: nam divitiæ sicut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adjumenta virtutis. *Chrysostomus.* (b) Sed considera nimiam Salvatoris bonitatem. Insons cum fontibus conversatur; fons justitiæ cum avaritia, quæ est materia pravitas; ingressus domum publicani, nullam ex avaritiæ nebula injuriam patitur; sed fulgore justitiæ avaritiam delet. Sed mordaces, & criminationis amatores invehi tentant in his quæ ab eo fiebant: sequitur enim: *Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem descenderet.* Ipse vero incusatus ut epulo, & publicanorum amicus, spernebat hæc, ut consummaret propositum: quia & medicus nisi patiatur sanie ægrotorum, non liberat à morbo: quod & tunc contigit, quoniam conversus est publicanus; & factus est melior. Sequitur: *Stans autem Zachæus dixit ad Jesum: Rece dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus; & si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum.* Audi mirabile. Nondum didicit, & obediit: & sicut sol per radios infusus in domum non illustrat verbo, sed opere; ita Salvator radiis justitiæ, nequitiam fugavit caliginem: nam lux in tenebris lucet. Quodlibet autem unitum est validum, divisum autem debile; & ideo bipartitū substantiam. Est autem diligentius attendendum, quod opes Zachæi non solum erant

erant injustæ, sed etiam ex patrimonio fuerunt congregatæ; alioquin quomodo poterat extorta inique restituere in quadruplum? Sciebat enim legem jubentem restituere in quadruplum male ablata, ut si lex non terreat, damna mitigent. Non ergo expectat Zachæus legis censuram, ipse sibi iudex effectus. *Theophylactus* (super *Ecce dimidium bonorum meorum* &c.) Sed si subtilius indagare velimus, nihil de propriis restabat facultatibus. Data enim mediæ bonorum pauperibus, ex residuo reddebat levis in quadruplo. Nec solum hoc promittebat, sed faciebat: non enim ait, Dabo mediæ, & restitutum quadruplum; sed *do, & reddo.* At Christus illi salutem annuntiat: sequitur (1) enim: *At Jesus ad eum, quia hodie salus huic domui facta est; ipsum Zachæum significans assecutum fuisse salutem, per domum habitatorum significans: sequitur enim: Et quod & ipse filius sit Abrahæ: non enim vocasset Abrahæ filium inanimatam fabricam.* *Beda* (cap. 77. in Lucam.) Filius autem Abrahæ Zachæus dicitur, non quia de ejus stirpe generis, sed quia ejus eum fidem imitatus, ut sicut ille terram domumque paternam deleverat, ita iste bona sua pariter pauperibus relinqueret. Pulchre autem dicit, *Et ipse, ut non solum eos qui iuste viveant, sed & eos qui ab injustitia respiscunt, ad filios promissionis pertinere declarat.* *Theophylactus* (super *Et quod filius Abrahæ sit.*) Non autem dixit quod filius (2) erat Abrahæ, sed quoniam nunc est: nam prius quando erat publicanorum princeps, nullam similitudinem habens ad Abraham justum, non erat Abrahæ filius. Sed quia murmurabant quidam, eo quod moraretur cum viro peccatore, ad compeccandos illos, subdit: *Venit enim Filius hominis querere, & salvum facere quod perierat.* *Chrysostomus.* Quasi dicat: Quid me criminamini, si rectifico peccatores? Tam enim procul est à me odium peccatorum quod eorum causa advenirem; nam medicus veni, non iudex; ob hoc conviva si languentium, patiorque fetorem, ut præstem remedia. Quæret autem aliquis: Quomodo Paulus jubet 1. Corinth. 5. si quis frater fuerit fornicator, aut avarus, cum hujusmodi nec cibum esse sumendum? Christus autem erat publicanorum conviva. Sed nondum provecti erant isti ut fierent fratres. Sed & tunc vitare præcepit Paulus fratres cum perstant in malo; hi vero erant mutati. *Beda* (cap. 77.) Mystice autem Zachæus, qui interpretatur justificatus, credentem ex Gentibus populum significat, qui per occupationem temporalium depressus erat, & minimus, sed à Deo sanctificatus, qui in

stantem Hierico Salvatorem videre voluit, dum fidem quam mundo atulit, participare quaesivit. *Cyrillus.* Turba autem est imperitæ consuetudo multitudinis, quæ veritatem nequirit videre sapientie. Ergo Zachæus quando in turba est, non vidit Christum; sed plebejam transgressus inscitiam, meruit quem desiderabat aspiceret. *Beda* (cap. 78. in Lucam.) Vel turba, id est vitiorum consuetudo, quæ cæcum clamantem increpabat, etiam hunc (3) suscipientem tardat; sed sicut amplius clamando cæcus turbam viciniam pusillus terrena relinquendo, & arborem crucis ascendendo, turbam obstantem transcendit. Sicomorus namque, quæ est arbor foliis moro similis, sed altitudine præstant, unde & à Latinis cella nuncupatur, sicut farina dicitur: & eadem dominica crux credentes alit ut ficus, ab incredulis irridetur ut farra. Quam arborem pusillus statura Zachæus, ut coaxalari possit ascendit, cum quilibet humilis, & proprie confusius infirmitatis clamat: „ Mihi absit gloriari „ nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: „ Galat. 7. *Ambrosius* (Lib. 8. tit. de illuminatione cæci.) Pulchre autem addidit, quia illa parte erat transiturus Dominus, vel ubi sicomorus, vel ubi credidurus; ut mysterium servaret, & gratiam seminare: sic enim venerat ut per Judæos veniret ad Gentes. Vidit itaque Zachæum turbum: jam enim sublimis fidei inter fructus bonorum operum, inter secundæ altitudinem arboris eminebat, Zachæus autem supra arborem est, quia est supra legem. *Beda* (super *Suspiciens Jesus vidit illum.*) Perambulans autem Dominus venit ad locum ubi Zachæus sicomorum ascendit: quia missis per mundum predicatoribus, in quibus ipse loquebatur, & ibat, venit ad populum nationum, qui passionis ejus fide jam sublimis erat; quem suspiciens vidit, quia per gratiam elegit. Manebat diem aliquando Dominus in domo principis pharisæorum; sed eum opera digna Deo facientem lingua venenata carpebant: unde eorum petrosus facinora discessit dicens: „ Relinque domus vestra deserta: „ Mat. 23. Hodie autem in domo pusilli Zachæi oportet illum manere, id est novæ legis gratia coruscante in humilitate nationum corde quiescente. Quod autem descendere de sicomoro, & sic mansionem in domo parare juvetur, hoc est quod ait Apostolus 2. Corinth. 5. „ Esti cognovimus secundum „ carnem Christum, sed jam nunc non novimus „ „ „ Esti enim motus est ex infirmitate, „ sed vivit ex virtute Dei: „ ibid. 13. Manifestum est autem Judæos Gentium semper odisse salutem; sed salus, quæ olim Judæorum

(1) *Al.* desit enim, & sic infra. (2) *Al.* omittitur erat. (3) *Al.* suscipientem.

autem quia de Judæis dicit, duo soli multiplicatam pecuniam deserunt, non utique aeris, sed (1) disputationis utris. *Chrysostr. (a)* Alia est enim pecunia fenoris, alia doctrinae celestis usura. In terrenis enim opibus non evenit unum fieri divitem, nisi alter depauperetur; sed in spiritualibus non evenit quemquam ditari, nisi faciat & alium locupletem: incorporeis enim participatio minuit, sed in spiritualibus auget. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.)* Vel aliter. Quod unus eorum qui bene usi sunt, decem acquisivit, & aliter quinque, significat eos esse ad quos in gregem Domini a quibus jam lex per gratiam intellecta est, sive propter decem legis præcepta, sive quia ille per quem lex lata est, quinque libros conscripsit. Ad hoc pertinent decem, & quinque civitates, quibus eos præponit: (2) multiplicatio enim intelligentie in ipsa varietate, quæ de unoquoque præcepto, vel de unoquoque libro pullulat, ad unum reducit, quasi civitatem facit viventium rationum æternarum: est enim civitas, non quorumlibet animantium, sed rationalium multitudo, legis unius focierat devincta. Quod ergo servi reddentes rationem ex eo quod acceperant, laudantur qui lucrati sunt, significat eos bonam reddere rationem qui bene usi sunt: (3) eo quod acceperunt ad augendas divitias Domini per eos qui credunt in eum. Quod qui facere nolunt, in illo signati (4) sunt qui manam suam in sudario servavit; de quo sequitur: *Et tunc venit dicens: Domine, ecce manna tua quam habui, reposui in sudario: Sunt enim homines hac sibi perversitate blandientes, ut dicant: Sufficit ut de se unusquisque rationem reddat quid opus est aliis prædicare, & ministrare ut etiam rationem de ipsis quisque reddere cogatur? Cum apud Dominum etiam illi sunt inexcusabiles quibus lex data non est, (5) neque etiam qui auditio Evangelio non obediverunt: quia per creaturam poterant cognoscere creatorem: unde sequitur: *Titui enim te, quia homo auferus es: tollis quod non possidisti, & meis quod non seminasti.* Hoc est enim quasi metere ubi non seminavit, id est eos impietatis reos tenere, quibus verbum (6) aut legis, aut Evangelii ministratum non est. Hoc autem veluti iudicii periculum devitantes pigro labore a verbi ministracione conquiscent; & hoc est quasi*

(1) *Corrigit Nicolai dispensationis.* (2) *Al. multiplicationem scilicet intelligentie in ipsa veritate.* (3) *Al. desideratur eo.* (4) *Al. omittitur sunt.* (5) *Augustinus hic legit neque auditio Evangelio dormierunt.* (6) *Al. dicitur aut.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In eadem Catena. (b) In Catena Græc. PP. (c) A Corderio in Catena Græc. PP. non refertur quod hoc: & fortasse sumptum est ex illius tractatu in hunc locum, qui nunc non extat: similia nihilominus habet Lib. 10. in Joan. ad illa verba ex cap. 15. *Si sermonem meum servaverunt, &c. item orat. 1. in Elisham super illud, Argentum tuum vesum est in scorum, cap. 1.*

in sudario ligare quod acceperunt. *Theophylactus (super Repositam in sudario.)* Sudario enim mortuorum facies velatur: merito ergo hic piger dicitur manam in sudario involvisse, quia eam mortificans, & otiosam dimittens, non tractavit, nec auxit. *Beda (cap. 78. in Lucam.)* Vel pecuniam in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti corporis abscondere. Quod autem putaverat se per excusationem dixisse, in culpam propriam vertitur: unde sequitur: *Dicit ei: De ore tuo te iudico, serve nequam. Servus nequam vocatur quasi piger ad excusandum negotium, & superbus ad accusandum domini iudicium. Sciebas quod ego auferus homo sum, tollens quod non possui, & metens quod non seminavi; & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam? quasi dicat: Si durum me esse noveras, & aliena sectari, quare non tibi hæc cogitatio inculsit timorem, ut scites mea diligentius quaesitum? Pecunia autem, vel argentum prædicatio Evangelii est, & sermo divinus: quia, eloquia Domini eloquia, casta, argentum igne examinatum: "Psal. 11. qui sermo Domini dari debuit ad mensam, hoc est promptis paratque cordibus intimari. *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.)* Vel mensa ad quam danda erat pecunia, professio ipsam religionem accipimus, quæ tamquam publice proponitur ad usum necessarium salutari. *Chrysostr. (b)* In sensibilibus autem divinis debitores solius observationis obnoxii sunt: quantum enim recipiunt tantum eos reddere necesse est, & nihil plus ab eis quaeritur: in divinis autem eloquiis non solum ad custodiam obligamur, sed etiam multiplicare monemur; unde sequitur: *Et ego veniens cum usuris utique exegissim illam. Beda (cap. 78. in Lucam.)* Qui enim verbi pecuniam a doctore percipit credendo, necesse est ut eam cum usuris solvat operando; vel ut ex eo quod audivit, etiam alia studeat intelligere, quæ necesse est prædicatoris ore dicitur. *Cyrillus. (c)* Doctorum enim est inferere auditoribus salutarem, & proficuum sermonem; opus autem divinæ virtutis est attrahere obediens ad audientiam, & ferilem eorum reddere intellectum: Non est autem hic servus laudatus, neque honorem promeruit; sed potius tanquam iners est condemnatus: unde sequitur: *Et astantibus**

bus dixit: Auferite ab eo manam, & date illi qui decem minas habet. Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.) Per quod significatur & illum posse amittere munus Dei qui habens non habet, id est eo non utitur; & eo augeri qui habens habet, id est bene utitur. *Beda (cap. 83. in Lucam.)* Mystice autem hoc, ut reor, indicat intrante plenitudine Gentium, omnem Israel salvum futurum; & tunc abundantiam gratiæ spiritualis, quam modo nos tepide exercemus, illius populi doctoribus esse conferendam. *Chrysostr. (a)* Ideo autem dicit astantibus, *Auferite ei manam:* quia non est (1) prudentis animi punire; sed alio quodam, scilicet ministro, eget ad puniendum officio iudicis: nam & Deus non ipsemet penas irrogat, sed mediantibus Angelis. (2) *Ambrosius (Lib. 8. in Luc. cap. ult.)* De aliis servis siletur, qui quasi prodigi debitores quod acceperant perdidierunt. In duobus servis illis qui lucrati sunt, pauci signati sunt qui per duas vices ad cultores vineæ sunt destinati: in reliquis omnes Judæi. Sequitur: *Et dixerunt illi: Domine, habet decem minas.* Et ne hoc iniustum videretur, subdit: *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur.* *Theophylactus. (hoc loco.)* Quia cum decem auxerit (3) decuplando, palam est quod & plura decupians plus lucri fiet occasio Domino. A deside vero, & otioso, qui non satagit augere, quod acceperat, ipsum quoque quod possidet auferetur: unde sequitur: *Ab eo autem qui non habet, & quod habet, auferetur ab eo: ne vacet (4) census dominicus; cum posset dari aliis, & multiplicari.* Hæc autem non solum ad sermonem, & doctrinam referenda sunt, sed etiam ad morales virtutes: quoniam & in his dat nobis Deus sua charismata, hunc dotans jejuniis, illum oratione, alium mansuetudine, vel humilitate: quibus si invigilaverimus, (5) multiplicabimus ea; si vero tepidaverimus, extinguemus. Deinde de adversariis subdit: *Verumtamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite, & interficite ante me.* *Augustinus de Quest. Evang. (Lib. 2. quæst. 46.)* Per quod designat impietatem Judæorum, quia ad eum noluerunt converti. *Theophylactus.* Quos tradidit morti, mittens eos in ignem exteriorum; sed & in hoc mundo mactati sunt sibi libenter ab exercitu Romanorum. *S. Th. Op. Tom. IX.*

(1) *Al. prudentie.* (2) *Al. Augustinus.* (3) *Al. decuplando, & infra decuplans.* (4) *Al. sensus.* (5) *Al. multiplicamus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 43. in Acta versus finem. Quod subditur ex Chrysostr. non eorundem verborum occasione habet; sed similem nihilominus parabolam ex Mat. 25. in exemplum adducit. (b) In Catena Græc. PP. (c) Idem hom. 79. in Math. (d) In Cat. Græc. PP. & in Math. (e) Hom. 67. in Math. (f) Ut supra in Math.

Chrysostr. (b) Hæc contra Marchionitis contumaciam: nam & Christus dicit: *Adducite hostes meos, & occidite coram me:* cum tamen illi bonum dicant Christum, Deum vero veteris testamenti malum. Patet autem quod Pater, & Filius eadem faciunt; nam Pater ad vineam designat exercitum, Filius autem hostes coram se trucidari facit. (c) Hæc autem quæ in Luca scribitur, alia est ab ea quæ in Matthæo narratur de talentis: nam hic quidem ex uno capitali accepit, varii fuere proventus: quia ex una mina accepta, hic quinque talenta, ille obtulit decem; sed apud Matthæum, contrarium: nam qui duo accepit, duo superaddidit, & qui quinque, tantundem, unde & præmiis donantur imparibus.

(c) *Titus. (d)* Quia Dominus dixerat supra 10. *Appropinquavit regnum Dei;* videntes illum in Hierusalem ascendentem, putabant ideo ascendere ut Regnum Dei inchoaret. Consummata ergo parabola, in qua errore prædictum correxit, & ostenso quod nondum insidiantem sibi mortem devicerat, procedebat ad passionem, ascendens Hierosolimam: unde dicitur: *Et his diebus præcedebat ascendens Hierusalem.* *Beda (cap. 78. in fin.)* Ostendens etiam de eisdem civitatis eventu parabolam fuisse præmissam, & ipsam erat occisura, & hostili clade peritura. Sequitur: *Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos.* Bethphage erat locus sacerdotum in monte Oliveti; Bethania quoque civitas, sive villula, ex latere montis eisdem quasi stadiis quindecim à Hierusalem. *Chrysostr. (e)* Et quidem in exordiis indifferenter se Dominus in gerebat Judæis; sed ubi sufficiens edidit suæ potestatis experimentum, auctoritate multa singula quæque pertractat. Multa igitur sunt miracula. Prædixit quoniam invenietis pullum in domitum; & hoc est quod subditur: *Dicens: Ite in castellum quod contra vos est; quod introvenietis pullum asinae alligatum, cui nemo unquam hominum sedis. Prædicat etiam quod nemo prohibebit, sed cum audierint, silebant: unde sequitur: *Solveite illum, & adducite. Si quis vos interrogaverit, quare solveitis? sic dicitis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat. Titus (f)* In hoc autem divinum fore vocationem patuit*

tuit: non enim potest aliquis resistere Deo quæ sua sunt evocanti. Discipuli autem iusti ducere pullum, non recusaverunt hoc officium ut parvum, sed abierunt ut abducerent eam: unde sequitur: *Abierunt autem qui iusti erant, & invenerunt, sicut dixit, pullum stantem. Basilina.* (a) Sic quoque docet nos & infima opera plurimo cum affectu, & studio aggredi, scientes quod quicquid intravit Dei sit, non est parvum, sed dignum in regno celorum. *Titus.* (b) Obmutescunt autem ob excellentiam fortis virtutis, nequeunt resistere Salvatoris eloquiis, qui ligaverat asinum: sequitur enim: *Solventibus autem illis, dixerunt domini eius ad illos: Quid solvitis pullum? At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet.* Majestativum enim nomen est Dominus: Rex enim erat venturus in conspectu multitudinis. *Augustinus de Conf. Evang.* (Lib. 2. cap. 66.) Nec moveat quod Mattheus asinum, & pullum dicit, ceteri autem de asina tacent: ubi enim utrumque factum potest intelligi, nulla repugnantiæ est, nec si alius alia (x) commemoraret; quanto minus ubi alius unum, & alius utrumque? *Glossa* (c) Nec solum discipuli obsecrati sunt Christo in pullo alieno, sed etiam in propriis vestimentis, quæ parim asino imposuerunt, parim seruebant in via: unde sequitur: *Et dixerunt illum ad Jesum, & sciencies vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum.* Exeunte autem illo subseruebant vestimenta sua in via. *Beda* (cap. 79. in Lucam.) Juxta alios Evangelistas, non discipuli tantum, sed etiam plurimi de turba vestimenta seruebant in via. *Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) Mystice autem Dominus venit ad montem Oliveti, ut novellas oleas in sublimi virtute plantaret: & forsasse ipse mons Christus est: quis enim alius tales fructus ferret olearum Spiritu Sancto secundarum? *Beda.* Pulchre autem civitates positæ in monte Oliveti referuntur, hoc est in ipso Domino, qui unctionem spiritualium charismatum, (2) scientiæ, pietatisque luce refovet. *Origenes.* (d) Bethaniam autem interpretatur domus obedientiæ; Bethphage vero domus maxillarum, sacerdotalis quidam locus: maxillæ enim sacerdotibus dabantur, sicut in lege præcipitur. Illuc vero (3) ubi obedientia, & ubi locus sacerdotibus mancipatur, mittit Salvator discipulos suos,

(1) *Al.* commemorat. (2) *Al.* & scientiæ. (3) *Al.* ubi obedientia, ubi locus, &c. (4) *Al.* in quo adductus domino.

EX EDIT. P. NICOL. (2) Nec notatur à Corderio in Cat. Græc. PP. nec occurrit in Operibus Basilii; est aliquid ad hunc sensum pertinens indicatur tum in Regulis Iulius disputatis ad in- terr. 5. & 34. tum de Baptismo cap. 4. 6. & 9. (b) Ut supra. (c) Non est in Glossa quæ nunc extat, ut nec habet Anselmus in Matth. est pro illa sæpe Glossam notare solum S. Thomas in hoc Opere. (d) Hom. 27. in Lucam. (e) Hom. 37. in Lucam. (f) Tomo, sive tract. 11.

ut solvant asinæ pullum. *Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) In castello enim erant, & erant ligatus pullus cum asina, nec poterat solvi nisi iussu Domini. Solvit eum manus apostolica. Talis actus, talis vita, talis gratia. Esto talis ut ligatos possis solvere. In asina quidem Mattheus Evangelista quasi matrem figuravit erroris: hic autem in pullo generalitatem populi Gentilis expressit. Et bene, *In quo nemo sedet:* quia nullus ante quam Christus nationum populos vocavit ad Ecclesiam. Alligatus autem perfidie vinculis tenebatur, (4) iniquo addictus domino erroris famulatu; sed dominatum vendicare sibi non poterat, quem dominum fecerat non natura, sed culpa: & ideo cum Dominus dicitur, unus agnoscitur. Misera servitus cui vagum jus est: plures enim habet dominos cui unum non habet. Alieni alligant, ut possideant; iste solvit, ut teneat: vehementiora enim dona novit esse quam vincula. *Origenes* (e) Multi ergo erant domini hujus pulli, antequam Salvator eum haberet necessarium; postquam vero ille cepit esse Dominus, plures esse domini cessaverunt; nemo enim potest Deo servire, & mammonæ. Quando malitia serimus, multis fumus passionibus, vitiiisque subjecti. Necessarium autem habet Dominus pullum, quia cupit nos solvi vinculis peccatorum. *Origenes* super Joannem. (f) Ego autem opinor non frustra castellum esse hunc locum, ubi stabat asina ligata, & pullus: quasi castellum enim respectu totius orbis caelestis tota terra despicitur abique adjectione alterius nominis nuncupatum. *Ambrosius* (Lib. 9. cap. 1. ante med.) Nec illud est otiosum quod duo discipuli dirigitur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos: & ideo non personas destinavit, sed numerum diffinit. Tamen si quis est qui personas exigit, potest æstimare de Philippo, quem Spiritus Sanctus misit in Gazam, quando Candacis Reginae baptizavit eunuchum. *Theophylactus* (super *Mittit duos discipulos.*) Vel duo misit hoc innunt, quod ad introductionem Gentilis populi, & subjectionem ejus ad Christum, duos faciunt gradus Prophetæ, & Apostoli: Ducunt autem eum à quodam castello, ut innoverat nobis quod hic populus rusticanus erat, & indoctus. *Ambrosius* (ubi supra ante med.) Illi ergo directi cum solverent pullum, non suis verbis sunt usi,

sed

sed dixerunt sicut dixerat illis Jesus; ut agnoscas quod non suo sermone, sed verbo Dei, nec proprio, sed Christi nomine fidem populis infundere Gentilibus; atque adventuriæ potestates, quæ sibi nationum obsequia vendicabant, mandato cessare divino. *Origenes* (Hom. 37. in Luc.) Deinde mittunt discipulis vestes suas super asinam, & sedere faciunt Salvatore, dum affluunt sermonem Dei, & imponunt eum super animas audientium. Vestibus exuuntur, & subserviunt eas in via: quia vestimenta Apostolorum opera eorum bona sunt. Et revera solutus à discipulis asinus, & portans Jesum incedit super vestimenta Apostolorum, quando doctrinam eorum inhiatur, & vitam. Quis nostrum ita beatus est ut sedeat illum Jesus? *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim mundi Dominum gestati super dorsum asinæ delectavit; sed ut latente mysterio in secretis animarum interiore (1) consensu, mystice rector insideret, regens mentis vestigia, lasciviam carnis infrenans: sermo ejus habena est, stimulus est.

(d) *Origenes* (hom. 37. ut supra.) Quando in monte fuit Dominus, cum solis Apostolis morabatur; quando autem vicinus cepit esse descensum, tunc occurrit ei turba populorum: unde dicitur: *Et cum jam appropinquarent ad descensum montis Oliveti, cæperunt omnes turba descendantium discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna.* *Theophylactus* (super his verbis.) Discipulos vocat non solum duodecim, aut septuaginta, sed omnes qui Christum sequebantur, seu causa miraculorum, seu ad aliquam delectationem doctrinæ; quibus ingeri pueri poterunt, ut narrat alii Evangelista: unde sequitur: *Super omnibus quas viderant virtutibus.* *Beda* (cap. 79. à med.) Multas quidem virtutes Domini viderant, sed maxime Lazari resurrectionem stupebant: nam, ut Joannes ait cap. 12., propterea obviam veni, ut ei turba, quia audierant eum fecisse hoc signum. Notandum enim est, non tunc primum Salvatorem Hierusalem adisse, sed multoties antea, sicut Joannes commemorat. *Ambrosius* (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) Turba igitur agnoscens Deum, Regem appellat; prophetiam repetit, expectantem quoque secundum carnem David filium venisse declarat: unde sequitur: *Dicentes: Benedictus qui venit Rex in nomine Domini.* *Beda* (cap. 79. in Lucam.) Idem in nomine Dei Patris; quamvis possit intelligi & in nomine suo, quia & ipse Dominus est. Sed melius verba ejus nostrum dirigit intellectum, quibus ait Joan. 3., Ego veni in nomine Patris

mei: "humilitatis enim magister est Christus, Non autem Rex Christus dicitur ad exigendum tributum, vel sero exercitum amandum, hostisque visibiliter debellandum; sed quod mentes regat, & in regnum celorum credentes perducatur: quod enim Rex esse voluit Israel, miserationis indicium est; non potestatis augmentum. Verum quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre sibi invicem in laude ejus caelestia simul, & terrena concinunt, eo enim nascente, caelestium agmina cantant, eodem autem caelis se reddunt, mortales vicem laudis rependunt: unde sequitur, *Pax in caelo.* *Theophylactus* (super *Quidam pharisæorum de turba dixerunt.*) Hoc est, bellum antiquum, quo Deo adversabamur, evanuit. *Et gloria in excelsis,* laudantibus scilicet Angelis Deum in tali reconciliatione: nam hoc ipsum quod Deus visibiliter ambulat in territorio inimicorum suorum, significat ipsum nobiscum habere concordiam. Sed pharisæi hoc audientes murmurabant eo quod turba eum Regem vocabat, & laudabat ut Deum; referentes nomen Regis ad seditionem, nomen vero Domini ad blasphemiam: unde sequitur: *Et quidam pharisæorum de turba dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos.* *Beda* (cap. 79. in Lucam.) (2) Mira invidorum dementia: quem magistrum appellandum non dubitant, quia vera docentem noverant, hujus discipulos, quasi melius edocti, redarguendos æstimant. *Cyrillus.* Sed Dominus non compescuit laudantes eum ut Deum, sed magis reprehendentes compescens, attestatur sibi super gloria deitatis: unde sequitur: *Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.* *Theophylactus* ("hoc loco.) Quasi dicat: Non sine causa (3) homines me taliter laudant, sed commoni virtutibus quas viderunt. *Beda* (ubi supra.) Crenifixo etiam Domino, notis ejus tacentibus præ timore, lapides, & saxa canebant, dum postquam emisit spiritum, terra moia est, & petra scissæ sunt, & monumenta aperta sunt. *Ambrosius* (Lib. 9. cap. 1. par. à fine.) Neque etiam mirum est si laudes Domini contra naturam suam fixæ respondant, quem scopulis auriores prædicant peremptores, scilicet turba post exiguum crucifixura Deum, negans affectibus quem vocibus, confiteatur: aut forsasse, quia obmutescens Judæis post Domini passionem, vivi erant secundum Petrum lapides clamaturi. *Origenes* (hom. 37. ut supra.) Quando etiam nos tacemus, idem refrigerat caritas multorum, lapides clamant: *Potest enim Deus justificare de la-*

(1) *Al.* consensu. (2) *Al.* miraculum invidorum. (3) *Al.* ut homines.

pidibus filios Abrahæ: supra 3. (a) Pulchre autem turbas laudantes Deum ad descensionem montis occurrere legimus, ut operatorem mysterii spiritualis significarent sibi venisse de celo. Beda. Descendente etiam Domino de monte olivarum, turbæ descendunt: quia humilitate misericordiae auctore, necesse est eos, qui misericordia indigent, ejus vestigia imitari.

(e) Origenes (hom. 38.) Omnes beatitudines quas locutus est Jesus in Evangelio suo, firmat exemplo; sicut quod dixerat Matth. 5. „Beati mites,“ probat dicens ibid. 11. „Dilecte à me, quia mitis sum:“ & quia dixerat, „Beati sientes,“ ipse quoque (1) flevit super civitatem: unde dicitur: *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam. Cyrillus.* Miserabatur enim eorum Christus, qui omnes homines vult salvari: quod nobis non parvisset, nisi per aliquod humanum fieret evidens: effluisse enim lacrymæ sunt signa tristitiæ. Gregorius in hom. (39. in Evang.) Flevit igitur pius Redemptor ruinam perfidæ civitatis, quam ipsa civitas sibi non cognoscebat esse venturam: unde subditur: *Dicens: Quia si cognovissetis & tunc: subaudi, fletes, quæ modo, quia nescis quod imminet, exultas: unde subditur: Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. Cum enim carnis se voluptatibus daret in die sua, quæ ad pacem ei esse poterant habebat. Cur vero bona præsentia ad pacem habuerit, manifestatur cum subditur: Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Si enim à cordis ejus oculis mala quæ imminerent, abscondita non essent, læta in præsentibus prosperis non fuisset: unde mox ejus pœna, quæ imminet, adjuncta est, cum sequitur: Quia veniet dies in te, Cyrillus. (b) (2) Vel aliter. Quia si cognovissetis & tunc: non enim erant digni percipere divinitus inspiratas Scripturas, quæ narrant Christi mysterium: quoties enim legitur Moyses, velamen obnubilat cor eorum. Et quia non sunt imitari veritatem, indignos se fecerunt salute, quæ manat à Christo, unde sequitur: *Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi. Eusebius.**

(c) Ubi notat, suam adventum ad pacem totius mundi factum fuisse: venit enim ad hoc ut pacem prædicaret propinquis, & longinquis. Sed quia annuntiatam sibi pacem recipere noluerunt, hoc eos latebat: unde subditur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Et ideo obidionem, quæ in brevi erat ei super-*

ventura, expressissimè prænuntiat subdicens: *Quia veniet dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo. Gregorius (hom. 39. in Evang.) Ubi Romani Principes denuntiantur. Illa enim Hierosolymorum subversio describitur quæ à Vespasiano, & Tito Romanis Principibus facta est: unde subditur: Et circumdabunt te, & conculcabit te undique, & ad terram profertent te & filios tuos qui in te sunt. Rufinus.* Quomodo autem hæc completa sint, ex his quæ tradita sunt à Josepho, colligere possumus, qui cum esset Judæus, singula quoque gesta narravit consona his quæ sunt à Christo prædicta. Gregorius (homil. 39. in Evang.) Hoc quoque quod additur, *Et non relinquunt in te lapidem super lapidem, & ipsa jam ejusdem civitatis transmigratione testatur: quia dum nunc in eo loco constructa est tibi extra portam Dominus fuerat crucifixus, prior illa, ut dicitur, Hierusalem funditus est everta. Cui ex qua culpa eversionis pœna fuerit illata, subiungitur: Eo quod non cognoveris tempus visitationis tue. Theophylactus.* Id est, mei adventus: veni enim visiturus, & salvaturus te. Quod si cognosceres, & in me crederes, esses pacata Romanis, & ex omnibus exempta periculis; sicut omnes qui crediderunt in Christum evaserunt. Origenes (hom. 38.) Non nego igitur & illam Hierusalem propter habitatorum scelera fuisse destructam; sed quero ne forte ad hanc Hierusalem fletus iste pertineat. Si enim post mysteria veritatis aliquis peccaverit, plangitur: nemo enim Gentilis fletur, sed ille qui fuit de Hierusalem, & esse cessavit. Gregorius (hom. 39. ut supra) Redemptor enim noster per electos suos plangere non cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos pervenisse considerat; qui si damnationem suam quæ eis imminet, agnovissent, semetipsos cum lacrymis electorum plangerent. Suam autem diem hic habet anima perversa, quæ transitorio gaudet in tempore; cui ea quæ adfunt, ad pacem sunt; dum ex rebus temporalibus lætatur. Hæc prævidere futura refugit, quæ præsentem lætiam pervertunt: unde dicitur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Origenes (hom. 38.) Fletur autem & nostra Hierusalem, quod post peccata circumdant eam inimici, id est spiritus nequam, & immittunt in circuitu ejus vallum, ut obideant eam, & lapidem super lapidem non relinquunt; maxime, si post multam continen-*

(1) Al. flevit civitatem. (2) Nicolai omittit. Vel aliter.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ambrosius. (b) In Catena Græc. PP. (c) Eusebii locus non occurrit, nec à Corderio notatur in Catena Græc. PP. Quod autem ex eodem postea subiungitur colligi potest ex Hist. Eccles. Lib. 3. cap. 6. 7. 8. & ex Josepho de Bello Judaico, Lib. 6. cap. 12. ac deinceps.

tiam, si post aliquot annos castitatis victus quis fuerit, & blandimentis carnis illectus, patientiam, pudicitiamque amiserit, si fuerit fornicatus; lapidem super lapidem non relinquunt in eo, secundum illud Ezech. 18. „Non redorbor primatum iustitiarum ejus.“ Gregorius (hom. 39. ut supra.) Vel aliter. Maligni spiritus animam à corpore exeuntem obideant, quam in carnis amore positam deceptoris delectationibus fovent; qui vallo circumdant, quia ante mentis ejus oculos reductis iniquitatibus quas perpetravit, hanc societate suæ damnationis coarctant, ut in ipsa extremitate vitæ deprehensa, à quibus hostibus circumclusa sit videat, & tamen evadendi aditum invenire non possit: quia operari jam non (1) licet bona, quæ cum lieuit agere contempsit. Undique etiam animam coangustant, quando ei non solum operis, verumetiam locutionis, atque cogitationis iniquitates replicant, ut quæ prius se per multa dilatavit in scelere, in extremum de omnibus angustetur in retributione. Tunc autem anima per conditionem reatus sui ad terram constituitur, cum caro, quam vitam suam credidit, redire ad pulverem urgetur. Tunc in morte sili illius cadunt, cum cogitationes illicitæ, quæ modo ex illa procedunt, in extrema ultione dissipantur; quæ etiam cogitationes per lapides significati valent: perverfa enim mens, cum perverfa cogitationi perverfiorum adjicit, quasi lapidem supra lapidem ponit; sed cum ad ultionem suam anima ducitur, omnis cogitationum constructio dissipatur. Pravam autem animam Deus assidue monet, aliquando flagello, aliquando autem miraculo, ut vera quæ nesciebat audiat, & ea contemnens, aut dolore compuncta redat, aut beneficiis devicta, malum quod fecit erubescat. Sed quia mōitionis suæ tempus non cognoscit, in extremo vite traditur suis inimicis.

(f) Gregorius in hom. (39. in Evang.) Qui narraverat mala veniura, proinus templum ingressus est, ut de illo vendentes, & ementes eijceret; ostendens quod ruina populi maxime ex culpa sacerdotum fuit: unde dicitur: *Et ingressus in templum, cepit eijcere vendentes in illo, & ementes. Ambrosius (Lib. 9. in Lucam cap. 1.) Deus enim templum suum non mercatoris vult esse diversorium, sed domicilium sanctitatis; nec vendibili religionis officio, sed obsequio gratuito usum ministerii sacerdotalis informat. Cyrillus. (a) Erat autem in templo multitudo mercatorum, qui vendebant animalia ritu legis macchanda in hostiis. Sed jam adebat tempus desinendi umbram, resurgendi ve-*

ro Christi veritatem: ob hoc Christus, qui cum Patre simul colebatur in templo, jussit ritus corrigi legis; fieri vero templum orationis domum: unde subditur: *Dicens illis: Scriptum est, quia domus mea domus orationis est: vos autem fecistis eam speluncam latronum. Gregorius (hom. 39. ut supra.) Qui enim ad accipienda munera in templo residebant, quia quibusdam nondantibus læsiones exquirent, dubium non erat. Theophylactus (hæc loco.) Hoc etiam Dominus fecit in principio prædicationis suæ, ut narrat Joannes, & nunc iterum illud fecit: (2) quod ad majus crimen Judæorum redundat, qui non fuerunt ex priori admonitione castigati. Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 48.) Mystice autem templum ipsum hominem Christum intelligas, vel etiam adjuncto corpore ejus, quod est Ecclesia. Secundum autem id quod est caput Ecclesiæ, dictum est Joan. 2. „Solvite templum hoc, & in triduo suscitabo illud.“ secundum id vero quod est adjuncta Ecclesia, intelligitur templum de quo videtur dixisse ibid. „Auferte ista hinc.“ Significavit enim futuros in Ecclesia qui sua negotia potius agerent, vel receptacula ibi haberent ad occultanda scelera sua, quam ut caritatem Christi sequerentur, & peccatorum confessione, accepta venia, corrigerentur. Gregorius in hom. (39. in Evang.) Redemptor vero noster prædicationis verba nec indignis, nec ingratis subtrahit: unde postquam rigorem discipline eijciendo perverfos tenuit, donum his gratiæ ostendit; nam subditur: *Et erat docens quotidie in templo. Cyrillus.* Decēbat autem ex his quæ Christus dixerat, & fecerat, eum adorare ut Deum; sed ipsi nequam hoc facientes, quærebant eum occideret sequitur enim: *Principes autem sacerdotum, & scribæ, & principes plebis quærebant illum perdere. Beda.* Vel quia quotidie docebat in templo, vel quia latrones eijcerat de templo, vel quia veniens illic quasi Rex, & Dominus à credentium turba laudem hymni cælestis accepit. Cyrillus. Sed populus graviorem æstimationem accepit de Christo quam scribæ, & pharisæi, & principes Judæorum, qui fidem Christi non acceptantes, alios increpabant: unde sequitur: *Et non inveniebant quid facerent illi: omnis enim populus suspensus erat audiens illam. Beda. (cap. 80. in Lucam.) Quod duobus modis intelligi potest: quia vel timentes populi tumultum, non inveniebant quid facerent de Jesu, quem perdere disposuerant; vel ideo Jesum perdere quærebant, quia, suo magisterio neglecto, plures ad eum audiendum confluere credebant. Gre-**

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. potest. (2) Al. quia.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP.

gorius in hom. (39. in Evang.) Mystice autem sicut templum Dei in civitate est, ita in plebe fidei vita religiosum. Et sæpe nonnulli religionis habitum sumunt, & dum factorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terræ negotiationis trahunt. Vendentes quippe in templo sunt qui hoc quod quibusdam iure competit, ad præmium largiuntur: iustitiam enim vendere est, hanc pro præmii acceptione servare. Eminentes vero in templo sunt qui dum hoc persolvete proximo quod iustum est nolunt, dumque rem iure debitam facere contemunt, dato patronis præmio emunt peccatum. *Origenes* (hom. 38. in Lucam.) Si quis ergo vendit, ejicietur, & præcipue si vendit columbas. Si enim ea quæ mihi à Spiritu Sancto sunt revelata & credita, aut in vulgus pretio vendidero, aut ab-

(1) *Al. ne bona, malaque, discernant.*

CAPUT XX.

(a) **E**T factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus, & ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hæc potestatem? Respondens autem Jesus dixit ad illos: interrogabo vos & ego unum verbum. Respondite mihi. Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De celo, dicit, Quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi enim sunt Joannem Prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

(b) **C**æpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantavit vineam, & locavit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore vindemiarum ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi; qui causam dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum servum mittere; illi autem hunc quoque cadentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere; qui & illum vulnerantes ejecerunt. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Absit. Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est? Lapidem quem reprobarunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, conquassabitur; supra quem autem ceciderit, comminetur illum.

(c) **E**t querebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus illa hora, & timerunt populum. Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati præsidis. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, & doces, & non accipis personam hominis, sed viam Dei in veritate doces. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Et quæ non pertinerunt verbum eius reprehendere coram plebe; & mirati in responso ejus, tacerunt.

(d) **A**ccesserunt autem quidam sadduceorum, qui negant esse resurrectionem, &

que mercede non docerent; quid aliud facio nisi columbam, id est Spiritum Sanctum, vendendo? *Ambrosius* (Lib. 9. in Luc. cap. 2.) Generaliter itaque Dominus docet faculares à Dei templo abesse debere contractus. Spiritualiter autem nummularios repulit, qui de pecuniâ Domini, id est Scripturâ divinâ, lucrum quarunt, (1) nec bona, malaque discernunt. *Gregorius* in hom. (39. in Evang.) Qui domum Dei speluncam latronum faciunt, quia dum perversi homines locum religionis tenent, ibi malitiæ suæ gladiis occidunt ubi vivificare proximos orationis suæ intercessione debuerunt. Templum quoque est ipsa mens fidelium; quæ si in læsione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident; cum autem mentem fidelium ad cavenda mala subtiliter erudit, quotidie veritas in templo docet.

Interrogaverunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, & suscipiat semen fratri suo. Septem ergo fratres erant; & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis; & sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio; & tertius accepit illam; similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Novissime omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cujus eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias; illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

(e) **D**ixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse David; & ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat; & quomodo filius ejus est?

(f) **A**udiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primum discubitus in conviviis; qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

(a) **A** *Ugustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 69.) Cum memorasset Lucas ejectionem de templo ementes, & vendentes, præ-

termisit quod exibat in Bethaniam, & rediebat in civitatem, & quod de siculnea factum est, & quod mirantibus discipulis de fidei virtute responsum est. Atque his prætermisiss, non quasi ex ordine dies sequens, sicut Marcus, inulit dicens: Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus. Quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur in qua id gestum Matthæus, & Marcus retulerunt. *Eusebius* (a) Cum autem principes mirari deberent docentem celestia dogmata, & cognoscere per dicta, & facta hunc esse Christum quem Propheta præcinerant, incumbentes subversioni populi, Christum prohibebant; sequitur enim: Et ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hæc potestatem? *Cyrillus*. Quasi dicat: Secundum legem Moysi cum solis exorcistis ex Levitico sanguine, data est auctoritas docendi, nec non factorum atrociorum potestas; at tu ortus ex Juda commissos nobis fauces usurpas. Sed si novisses, o pharisæe, Scripturas, reciteres, quod hic est Sacerdos, qui secundum ordinem Melchisedech offert Deo in se credentes per cultum qui legem transcendit. Quid igitur anxialis, ejectionis ab artibus factis, quo opportuna videbantur legalibus viciniis, eo vocante ad veram justificationem per

fidem? *Beda* (cap. 31. in Luc.) Vel quando dicunt, In qua potestate hæc facis? de Dei dubitant potestate, & subintelligi volunt diaboli esse quod facit. Addentes quoque. Aut quis est qui dedit tibi hæc potestatem? manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentationum calumniam confutare; sed prudenter interrogat, ut suo silentio, vel sententia condemnentur: sequitur enim: Respondens autem dixit ad illos. Interrogabo & ego vos unum verbum; respondete mihi. Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus? *Theophylactus* (circ. fin. Comment. ad cap. 19. Luc.) Ut enim ostenderet eos semper fuisse Spiritui Sancto rebelles, & nedum Eliaze, cujus non erat memoria, sed nuper viso Joanni credere noluerunt; ob hoc versa vice opponit eis hanc questionem, ostendens quod si tanto Prophetae Joanni, qui apud eos major videbatur, minime crediderunt, perhibenti testimonium ejus, qualiter ei crederent respondententi qua auctoritate hoc faceret? *Eusebius*. (b) Querit autem de Joanne Baptista, non unde erat oriundus, sed unde legem suscepisset baptismatis. *Cyrillus*. Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim misit Joannem sicut vocem clamantem, supra 3. Parate viam Domino. Timerunt autem dicere veritatem, ne diceretur (1) eis, cur non credidistis? & cavent reprehendere præcursores, non metu divino, sed populi: unde sequitur: At illi cogitabant in-

(1) *Al. omittitur eis.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ut supra.

gorius in hom. (39. in Evang.) Mystice autem sicut templum Dei in civitate est, ita in plebe fidei vita religiosum. Et sæpe nonnulli religionis habitum sumunt, & dum factorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terræ negotiationis trahunt. Vendentes quippe in templo sunt qui hoc quod quibusdam iure competit, ad præmium largiuntur: iustitiam enim vendere est, hanc pro præmii acceptione servare. Eminentes vero in templo sunt qui dum hoc persolvere proximo quod iustum est nolunt, dumque rem iure debitam facere contemunt, dato patris præmio emunt peccatum. *Origenes* (hom. 38. in Lucam.) Si quis ergo vendit, ejicietur, & præcipue si vendit columbas. Si enim ea quæ mihi à Spiritu Sancto sunt revelata & credita, aut in vulgus pretio vendidero, aut ab-

(1) *Al. ne bona, malaque, discernant.*

CAPUT XX.

(a) **E**T factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus, & ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hæc potestatem? Respondens autem Jesus dixit ad illos: interrogabo vos & ego unum verbum. Respondete mihi. Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De celo, dicit, Quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi enim sunt Joannem Prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

(b) **C**æpit autem dicere ad plebem parabolam hanc. Homo quidam plantavit vineam, & locavit eam colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus. Et in tempore vindemiæ ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi; qui causam dimiserunt eum inanem. Et addidit alterum servum mittere; illi autem hunc quoque cadentes, & afflicentes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere; qui & illum vulnerantes ejecerunt. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito dixerunt illi, Absit. Ille autem aspiciens eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est? Lapidem quem reproba-verunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, conquassabitur; supra quem autem ceciderit, comminetur illum.

(c) **E**t querebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus illa hora, & timerunt populum. Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam. Et observantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, ut caperent eum in sermone, & traderent illum principatui, & potestati præsidis. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicis, & doces, & non accipis personam hominis, sed viam Dei in veritate doces. Licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem? Respondentes dixerunt, Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Et quæ sunt Dei, verbum eius reprehendere coram plebe; & mirati in responso ejus, tacerunt.

(d) **A**ccesserunt autem quidam sadduceorum, qui negant esse resurrectionem, &

iu-

Interrogaverunt eum dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis, si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, & suscipiat semen fratri suo. Septem ergo fratres erant; & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis; & sequens accepit illam, & ipse mortuus est sine filio; & tertius accepit illam; similiter & omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Novissime omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cujus eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias; illi vero qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

(e) **D**ixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium esse David; & ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? David ergo Dominum illum vocat; & quomodo filius ejus est?

(f) **A**udiente autem omni populo, dixit discipulis suis: Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conviviis; qui devorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

(a) **A**ugustinus de Conf. Evang. (Lib. 2.

cap. 69.) Cum memorasset Lucas ejectionem de templo ementes, & vendentes, prætermisit quod exibat in Bethaniam, & rediebat in civitatem, & quod de siculnea factum est, & quod mirantibus discipulis de fidei virtute responsum est. Atque his prætermisiss, non quasi ex ordine dies sequens, sicut Marcus, inulit dicens: Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt principes sacerdotum, & scribæ cum senioribus. Quod dicit factum in una dierum, ea dies intelligitur in qua id gestum Matthæus, & Marcus retulerunt. *Essebius*. (a) Cum autem principes mirari deberent docentem celestia dogmata, & cognoscere per dicta, & facta hunc esse Christum quem Propheta præcinerant, incumbentes subversioni populi, Christum prohibebant; sequitur enim: Et ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis; aut quis est qui dedit tibi hæc potestatem? *Cyriillus*. Quasi dicat: Secundum legem Moisaicam solis exorcistis ex Levitico sanguine, data est auctoritas docendi, nec non factorum atrociorum potestas; at tu ortus ex Juda commissos nobis fauces usurpas. Sed si novisses, o pharisæe, Scripturas, reciteres, quod hic est Sacerdos, qui secundum ordinem Melchisedech offert Deo in se credentes per cultum qui legem transcendit. Quid igitur anxialis, ejectionis ab artibus factis, quo opportuna videbantur legalibus viciniis, eo vocante ad veram justificationem per

fidem? *Beda* (cap. 31. in Luc.) Vel quando dicunt, In qua potestate hæc facis? de Dei dubitant potestate, & subintelligi volunt diaboli esse quod facit. Addentes quoque. Aut quis est qui dedit tibi hæc potestatem? manifestissime Dei Filium negant, quem putant non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autem Dominus aperta responsione tentationum calumniam confutare; sed prudenter interrogat, ut suo silentio, vel sententia condemnentur: sequitur enim: Respondens autem dixit ad illos. Interrogabo & ego vos unum verbum; respondete mihi. Baptismus Joannis de celo erat, an ex hominibus? *Theophylactus*. (circ. fin. Comment. ad cap. 19. Luc.) Ut enim ostenderet eos semper fuisse Spiritui Sancto rebelles, & nedum Eliaze, cujus non erat memoria, sed nuper viso Joanne credere noluerunt; ob hoc versa vice opponit eis hanc questionem, ostendens quod si tanto Prophetae Joanni, qui apud eos major videbatur, minime crediderunt, perhibenti testimonium ejus, qualiter ei crederent respondententi qua auctoritate hoc faceret? *Essebius*. (b) Querit autem de Joanne Baptista, non unde erat oriundus, sed unde legem suscepisset baptismatis. *Cyriillus*. Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim misit Joannem sicut vocem clamantem, supra 3. Parate viam Domino. Timerunt autem dicere veritatem, ne diceretur (1) eis, cur non credidistis? & cavent reprehendere præcursores, non metu divino, sed populi: unde sequitur: At illi cogitabant in-

(1) *Al. omittitur eis.*

Ex EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græc. PP. (b) Ut supra.

Lapidem quem reprobaerunt.) Quasi dicat: Quomodo implebitur hæc propheta, nisi quia Christus à vobis reprobatus, & occisus, crediturus est Gentibus predicandus, ut quasi lapis angularis ex utroque populo unum sibi templum ædificet? *Eusebius*. Lapis autem dicitur Christus propter terrestre corpus, abscessus sine manibus, secundum visionem Danielis propter ortum ex Virgine. Lapis autem non argenteus, aut aureus, quia non Rex aliquis gloriosus, sed homo humilis, & abjectus; propter quod ædificantes eum reprobaerunt. *Theophylactus* (ubi supra.) Reprobaerunt enim eum principes populi, cum dixerunt Joan. 9. Hic à Deo non est. Ille vero tam utilis fuit, tam electus ut in capite anguli poneretur. *Cyrillus*. (a) Angulo vero comparat sacra Scriptura concursus utriusque populi, Israelitici scilicet, & Gentilis, in unam fidem: compegit enim Salvator utrumque populum in unum novum hominem, concilians eos in uno corpore Patri. Salubris ergo est lapis angulo factus ab eo; detrimentum autem infert Judæis impugnantibus hunc spirituale concursus. *Theophylactus* (super *Omnis qui ceciderit super lapidem*.) Duas autem condemnationes commemorat: unam quidem animarum suarum, quam passi sunt scandalizati in Christo; & hoc tangit cum dicit: *Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conqussabitur*: aliam vero captivitatibus, & exterminii, quam intulit eis lapis ab ipsis contemptus; & hoc tangit cum subdit: *Supra quem autem isse ceciderit, comminet illum, vel ventiletur eum*: sic enim ventiliati sunt Judæi à Judæa per universum orbem, ut ab area paleæ. Et attende ordinem: nam præambulum est scelus in eum commissum, sequitur autem iusta Dei vindicta. *Beda* (cap. 82. in Luc.) Vel aliter. Qui peccator est, & tamen illi credit, cadit quidem super lapidem, & conqussatur, reservatur enim per penitentiam ad salutem; *supra quem vero ille ceciderit*; hoc est, cui lapis ipse irruerit, quia ipsum negavit, *comminet eum*, ut nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum. Sive de his dicit, quod cadunt super eum, qui illum modo contempnunt; ideo nondum penitus intereunt, sed conqussantur, ut non recti ambulent super quos autem cadit, venit illis desuper in iudicio cum poena perditionis; ideo comminet eos, ut sint, tamquam pulvis, quem projecit ventus à facie terræ: *Psal. 1. Ambrosius* (Lib. 9. cap. de vinea plantata.) Vineam etiam typus noster est: agricola quippe omnipotens Pater, vitis Christus; ar-

(1) *Al. querentes.*
Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græc. PP.

veto nos palmites. Recte vinea Christi populus nominatur, vel quod crucis in fronte præterat indicium; vel quod fructus ex postrema anni legatur ætate; vel quod omnibus, ut ordinibus vinearum, ita pauperibus, atque divitibus, servis, & dominis in Ecclesia æqua dimensio, nulla discretio sit; & ut vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ. Hanc vineam diligens agricola fodere, & tondere consuevit, ne luxuriant umbra foliorum, verborumque instructuosa jactantia maturitatem indolis naturalis impediatur. Decet totius orbis hic esse vindemiam, ubi totius orbis est vinea. *Beda* (cap. 82. in Luc.) (b) Vel morali intellectu cuique fidelium vinea quam excolat locatur, dum mysterium baptismi quod exerceat sibi committitur. Mittitur servus unus, alter, tertius, cum lex, psalmodia, & prophetia legitur. Sed missus servus contumelias affectus, vel cæsus dicitur, cum sermo auditus contemnitur, vel blasphematur. Missum heredem quantum in se est occidit qui Filium Dei peccando conculcat. Perditio malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiæ, quod superbus sprevit, humilis ditatur.

(c) *Cyrillus*. Dicebat quidem, principes Judæorum, intelligentes quod de ipsis parabola diceretur, à malo sic discedere, quasi de futuris instructos; sed hoc non considerantes, occasionem suorum colligunt criminum: unde dicitur: *Et querebant principes sacerdotum, & scribæ mittere in illum manus in illa hora*. Nec refrenavit eos legis præceptum quod dicit Exod. 23. Innoctem & iustum non occides; sed compescuit eorum nefandum propositum plebis timor: sequitur enim: *Et timuerunt populum*. Præferunt enim divinæ reverentiæ humanum timorem. Quæ autem hujus propositi fuerit occasio, subditur: *Cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem istam*. *Beda* (cap. 82.) (c) Et ita querendo ipsum occidere, docebant vera esse quæ in parabola dixerat. Ipse enim est heres, cuius injustam necem dicebant esse vindicandam; illi nequam coloni, qui Dei Filium querebant occidere. Hoc etiam quotidie geritur in Ecclesia, cum quilibet solo nomine frater, eam quam non diligit ecclesiasticæ fidei, ac pacis unitatem, propter bonorum multitudinem, vel erubescit, vel timet impugnare. Et quia principes (1) querebant Dominum comprehendere, quod per se non poterant, prædis manibus efficere tentabant: unde sequitur: *Et obsecrantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularunt*. *Cyrillus*. Videbantur enim esse leves; erant autem graves, obliiti Dei dicentis Job 42.

(1) *Quis*
Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græc. PP. (b) Super Marcum. (c) Ibid.

„Quis hic qui mihi abscondit consilium? „
Adeunt enim Christum omnium Salvatorem quasi hominem communem: unde sequitur: *Ut caperent eum in sermone, & traherent eum principatum, & potestati prædis*. *Theophylactus* (hoc loco.) Paraverunt autem Domino laqueos; illaqueati sunt tamen in eis pedes eorum. Audi namque astutiam: *Et interrogaverunt illum dicentes: Magister, scimus quia recte dicit, & doces*. *Beda* (a) (cap. 83. in Lucam.) Blanda, & fraudulenta interrogatio illic provocat respondentem ut magis Deum quam Cæsarem timeat: sequitur enim: *Et non accipit personam hominis, sed in veritatem solum Dei docet*. Et hoc dicitur ad hoc ut dicat non debere tributum solvi, ut statim audientes ministri prædis, qui juxta alios Evangelistas, assidue leguntur, seditionis eum contra Romanos auctorem teneant: unde consequenter querunt: *Licet nobis dare tributum Cæsari, an non?* Erat enim in populo magna seditio, dicentibus aliis, (1) pro securitate, qua Romani pro omnibus militabant, debere tributa persolvi; pharisæis contra dicentibus non debere populum Dei, qui decimas, & primitias daret, humanis legibus subjacere. *Theophylactus* (super *Considerans delum eorum*.) Intendebant ergo, quod si diceret oportere dari censam Cæsari, criminaretur à populo quasi servituti subiciens gentem; si vero prohiberet censam reddere, eum representarent ut schismaticum prædis. Ipse vero laqueos eorum effugit: sequitur enim: *Considerans autem delum eorum, dixit ad eos: Quid mentalis? Ostandite mihi denarium. Cujus habet imaginem, & superscriptionem?* *Ambrosius* (Lib. 9. cap. de confutatione pharisæorum.) Decet hoc loco Dominus circumspicere nos in respondendo adversus hæreticos, vel Judæos esse debere; sicut alibi dixit, *Matth. 10. Esso, ut astuti sicut serpentes*. *Beda* (cap. 82. in Lucam.) Qui autem putant interrogationem Salvatoris ignorantiam esse, discant esse presentis loco, quod potuerit scire Jesus cuius imago esset in nummo; sed interrogat, ut ad sermonem eorum competenter respondeat: sequitur enim: *Respondentes dixerunt, Cæsaris*. Non putemus Cæsarem Augustum, sed Tiberium significari. Omnes enim Romani Reges à primo Cajo Cæsare Cæsares appellati sunt. Ex eorum autem responsione convenienter Dominus questionem solvit: sequitur enim: *Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ*

sunt Deo Deo. *Titus*. Quasi dicat: Verbis tentatis, operibus obediæ: submissis Cæsaris servitutem, susceperitis quæ ejus sunt: date ergo illi censam. Deo timorem: non enim exigit Deus denarium, sed fidem. *Beda* (cap. 83.) Reddite etiam Deo quæ Dei sunt, decimas scilicet, primitias, oblationes, & victimas. *Theophylactus* (hoc loco.) Et attende quod non dixit, *date, sed reddite*, debitum enim est: tuetur enim te princeps tuus ab hostibus, vitam tuam reddit tranquillam: pro his ergo teneris ei in censam. Sed & hoc ipsum quod offers, numisma scilicet, ab eo habes. Reddis ergo numisma regium Regi. Deus etiam tibi tradidit intellectum, & rationem: restituis hoc ei, non comparatus bestis, sed in omnibus rationabiliter procedens. *Ambrosius* (Lib. & titul. ut supra.) Tu ergo, si vis non esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. Et bene prius quæ Cæsaris sunt reddenda decernit: neque enim potest quis esse Domini, nisi prius renunverit mundo. Quam gravia vincula promittere Deo, & non solvere. Major est contractus fidei quam pecunie. *Crægenes*. (b) Habet autem locus iste aliquid mystici. Duæ enim sunt imagines in homine: una quam accepit à Deo, altera inimici. Sicut enim denarius habet imaginem Imperatorum mundi; sic qui facit opera (2) tenebrarum, portat imaginem ejus cuius habet opera. Dicit ergo: *Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari*; hoc est, abijcite terrenam imaginem, ut possitis, vobis imaginem celestem imponentes, reddere quæ Dei sunt Deo, ut scilicet Deum diligamus, &c. quæ, ut Moyses dicit, Deus requirit à nobis. Postulat autem à nobis Deus, non quia necessarium habet ut ei aliquid tribuamus, sed ut postquam ei dederimus, hoc ipsum nobis tribuat in salutem. *Beda* (cap. 83. in fin.) Qui autem credere debuerant, ad tantam sapientiam mirati sunt, quod calliditas eorum insidiandi non invenisset locum; unde sequitur: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in responso ejus tacuerunt*. *Theophylactus* (super *Et non potuerunt*.) Hoc enim erat quod præcipue intendebant, increpare eum coram populo; quod obtinere nequiverunt propter sapientissimam ejus responsionem.

(d) *Beda* (e) (cap. 84. in Lucam.) Duæ erant hæreses in Judæis: una pharisæorum, (3) qui traditionum, & observationum justitiam præferbant: unde & divisi vocabantur

(1) *Al. pro severitate, Nicolai addit & quiete, hoc modo pro securitate, & quiete.* (2) *Al. tenebrarum istarum.* (3) *Al. Qui traditionum, & observationum sibi justitiam præferbant. P. Nicolai qui traditionum sibi justitiam, &c.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Et Hieronymus in Matth. (b) Hom. in Luc. 39. (c) Ex Hieron. in Matth.

intra se dicentes: Quia si dixerimus, De celo dicit: Quare ergo ei non credidistis? Beda (super illud: Illi cogitabant dicentes.) Quasi dicit: Quem confirmari de celo habuisse prophetiam, mihi testimonium perhibuit; & ab illo audistis in qua potestate haec faciam: sequitur enim: Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos; certi sunt enim Joannem Prophetam esse. Viderunt ergo, quomodo libere respondissent, in laqueum se casuros, timentes lapidationem, sed magis veritatis confessionem: unde sequitur: Et responderunt se nescire unde esset. Quia ergo nolunt fateri hoc quod sciunt, repulsi sunt ut eis Dominus non diceret quod sciebat: unde sequitur: Et ait illis Jesus: Neque ego dico vobis in qua potestate haec facio. Ob duas enim causas maxime scientia veritatis est occultanda quærentibus; cum scilicet is qui quærit minus capax est ad intelligendum ea qua quærit, aut odio, vel contemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

(b) *Eusebius.* (a) Congregatis in unum principibus populi Judæorum in ipso templo, ea que contra ipsum facturi erant, & superventuram eis exterminium figurate (1) per parabolam protulit: dicitur enim: *Capitulum autem dicitur ad plebem parabolam hanc. Homo plantavit vineam. Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 70.) Tacuit Mattheus brevitate causa, quod Lucas non tacet, parabolam istam non ad solos principes dictam, qui de potestate interrogaverunt, sed (2) etiam ad plebem. *Ambrosius* (Lib. 9. in Luc. cap. de vinea plantata, in princ.) Plerique autem varie significationes de vineæ appellatione derivant: sed evidenter Esaias vineam Domini Sabaoth domum Israel esse memorat. Hanc vineam quis alius nisi Deus condidit? *Beda* (cap. 82. in Luc.) Homo ergo qui plantavit vineam ipse est, qui juxta aliam parabolam condidit operarios in vineam suam. *Eusebius.* (b) Sed parabola quam Blaias dicit, vineam reprehendit; Salvatoris vero parabola non est contra vineam dicta, sed de cultoribus vineæ, de quibus subditur: *Et locavit eam colonis*, id est senioribus populi, & principibus sacerdotum, & doctoribus, & optimatibus cunctis. *Theophylactus* (circ. princ. Comment. ad cap. 20. Luc.) Vel quilibet de populo est vinea, idem est etiam cultor: quilibet enim nostrum seipsum colit. Hac igitur vinea commissa cultoribus, abiit: id est, dimisit illos progressi suo arbitrio: unde sequitur: *Et ipse peregre iit multis temporibus. Ambrosius* (Lib. 9. cap.

de vinea plantata.) Non quia ex loco ad locum profectus est Dominus, qui ubique semper prærens est; sed quia præsentior est diligentibus, negligendibus absens. Multis autem temporibus abiit, ne (3) propria videretur exactio: nam quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior perveracia. *Cyillus.* (c) Vel Deus absentavit se à vinea plurimum annorum curricula: quia postquam vitus est in specie ignis descendisse in montem Sina, non amplius vifibiliter præbuit eis suam præsentiam. Nulla tamen interpolatio contigit qua non mitteret Deus Prophetas, & justos commentones: unde sequitur: *Et in tempore vindemie, ille misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Theophylactus* (par. à princ. Com. in cap. 20.) Dicit autem, *De fructu vineæ*, quia non totum fructum, sed aliquid de fructu volebat accipere. Nam quid lucratur Deus à nobis nisi suam notitiam, qua etiam est nostra utilitas? *Beda* (cap. 82. in Luc.) Bene autem fructum posuit, non proventus: nullus enim hujus vineæ proventus inventus est. Servus ergo primus missus est Moyses, qui per quadraginta annos fructum aliquem legis quam dederat, à cultoribus requirebat; sed vexatus est propter eos, quia exacerbarunt spiritum ejus: unde sequitur: *Qui casum dimiserunt eum inane. Ambrosius* (ubi supra.) Factum est autem ut plures alios destinaret, quos Judæi inhonoros, & inanes sibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiserunt: unde sequitur: *Et addidit alterum servum mittere. Beda* (cap. 82.) Servus alter David significatur, qui missus est, ut post edicta legalia cultores vineæ psalmodiæ modulamine ad exercitium boni operis excitaret; sed & contra hunc dixerunt 2. Reg. 20. „Quæ nobis pars in David, aut quæ hereditas in filiis Isai? „ Unde sequitur: *Illi autem hunc cedentes, & afflicti contumelia, dimiserunt inane.* Sed nec sic desistit: sequitur enim: *Et addidit tertium mittere:* per quem Prophetarum chorum intellige, qui continuis attestacionibus populum convenerunt. Sed quem Prophetarum non sunt persecuti? unde sequitur: *Quæ & illum vulnerantes eiecerunt.* His autem tribus servorum gradibus omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendendi, Dominus aibi manifestat, dicens infra 24. *Quoniam necesse est impleri omnia que sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Theophylactus* (ubi supra.) Prophetis igitur ita mala passis, Filius destinatur: sequitur enim: *Dixit autem dominus vi-*

(1) *Idem legit* perentato. (2) *Superaddit* Nicolajus meliores in hunc modum evaserunt meliores. *EX EDIT. P. NICOL.* (a) *Ibidem.* (b) *Nec à Corderio notatur in Catena Græc. PP. nec alibi occurrit.* (c) *In Esaiâ 5. cap. (d) In Catena Græc. PP.*

vinea, Quid faciam? *Beda* (cap. 82. in Luc.) Quod dominus vineæ dubitative loquitur, non de ignorantia venit: quid enim nesciat Deus Pater? Sed ambigere dicitur, ut libera voluntas hominis fervetur. *Cyillus.* (a) Deliberat etiam secum dominus vineæ quid agat, non quasi carens ministris, sed quia (1) pertractato quolibet ingenio salvis humanæ, populo vero nequaquam adjuto, aliud majus adjungit: unde consequenter dicit: *Mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Theophylactus* (non remote à princ. Comm. in cap. 20. Luc.) Dixit autem hoc, non tamquam ignorans, quod pejus eum essent tractaturam quam Prophetas, sed quia oportebat Filium eis fieri reverendum. Quod si contumaces fuerint occidendo, hoc cumulat eorum crimen. Ne ergo dicerent aliqui divinam præsentiam necessario fuisse inobedientia causam, ideo sic figurat sermonem. *Ambrosius* (ut supra.) Filium igitur unigenitum sibi missum perfidi Judæi, quasi heredem removere cupientes, occiderunt crucifigendo, & eiecerunt negando: unde sequitur: *Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se dicentes: Hic est heres: occidamus eum, ut nostra fiat hereditas. Heres Christus est, idemque testator: heres, quia morti propriæ supervivit, & testamentorum quæ ipse conculcit, tamquam hereditaria in nostris profectibus emolumenta consequitur. Beda* (cap. 82. super *Hic est heres*.) Manifestissime autem Dominus probat, Judæorum principes non per ignorantiam, sed per invidentiam crucifixisse Filium Dei. Intellexerunt enim hunc esse cui dictum est Psalm. 2. „Dabo tibi gentes hereditatem tuam: „ sequitur enim: *Et electum extra vineam occiderunt:* quia, Jesus, „ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est: „ *Hebr. 13. Theophylactus* (ubi supra.) Sed quia superius populum, non Hierusalem, loco vineæ sumpimus, forsitan magis proprie dici potest, quod occidit quidem eum populus extra vineam; id est, extra populi manus passus est Dominus, quia scilicet populus ei non propriis manibus necem intulit, sed tradens hunc Pilato, & Gentibus. Quidam autem per vineam Scripturam intellexerunt, cui non credentes, Dominum necaverunt: unde extra vineam, id est, extra Scripturam, dicitur Dominus passus. *Beda* (cap. 82. in Luc.) Sive eiecius extra vineam, & occisus est, quia prius est ab infidelium corde repulsus, ac deinde cruci adductus est. *Chrysostomus.* (b) Dispensationis autem, non

negligentia est post Prophas Christum venisse: non enim Deus omnia repente profectur, sed descendendo propter sui pietatem: quia si post servos venientem filium contempserunt, multo magis nec antea eum audirent: qui enim non audiebant minora præcepta, quomodo audivissent majora? *Ambrosius* (Lib. & tit. ubi supra.) Pulchre autem interrogat, ut sua se ipsi damnet sententia: sequitur enim: *Quid ergo faciet illis dominus vineæ? Bassius.* (c) Hoc autem fit, quasi his qui damnantur nihil habentibus opponere evidentia juris. Proprium autem est divinæ miserationis non insingere pœnas silentio, sed prædicare minis, revocando eos ad penitentiam: unde & hic sequitur: *Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Ambrosius* (ubi supra.) Venurum dominum dicit vineæ, quod in filio adit etiam paterna majestas; vel quod ultimis temporibus præsentior humanis aspiet affectibus. *Cyillus.* (d) Exclisi sunt igitur Judæorum primates, quasi dominicæ voluntati repugnantes, & steriles reddentes vineam sibi commissam; est autem datus cultus vineæ, sacerdotibus novi testamenti. Cum autem virtutem enigmatis senserunt, recusant illud pati: unde sequitur: *Quo audito, dixerunt illi, Absit.* Nec tamen (2) evaserunt ob sui pertinaciam, & inobedientiam erga fidem Christi. *Theophylactus* (hoc loco.) Aliter autem videtur Mattheus cap. 21. dicere, Dominum scilicet quævisse, „ Quid faciet illis cultoribus domus vineæ? „ Judæos vero respondisse, „ Malos male perdet. „ Non est autem repugnancia, nam utrumque factum est: primo enim ipsi promulgaverunt illam sententiam; postea sentientes quo tendebat parabola, dixerunt, *Absit*; ut Lucas hic narrat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 70.) Vel aliter. In ista de qua loquimur turba erant qui dolose Dominum interrogaverant, in qua potestate faceret: erant etiam qui non dolose, sed fidei acclamaverunt: „ Benedictus qui venit in nomine Domini, „ *Marc. 11.* ac per hoc erant qui dicerent: *Perdet illos, & vineam suam dabit aliis,* quæ vox recte etiam ipsius Domini fuisse intelligitur, sive propter veritatem, sive propter membrorum ejus cum suo capite unitatem: Erant etiam qui talia respondentibus dicerent. *Absit*: quia intelligebant in seipso hanc parabolam dictam: sequitur enim: *Ille autem aspicians eos ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est: Lapidem quem reprobarunt edificantes, hic factus est in caput anguli? Beda* (cap. 82. super

(1) *Idem legit* perentato. (2) *Superaddit* Nicolajus meliores in hunc modum evaserunt meliores. *EX EDIT. P. NICOL.* (a) *Ibidem.* (b) *Nec à Corderio notatur in Catena Græc. PP. nec alibi occurrit.* (c) *In Esaiâ 5. cap. (d) In Catena Græc. PP.*

à populo; altera Sadducæorum, qui interpretantur iusti, vendicantes sibi quod non erant. Illis ergo abeuntibus, hi ad tentandum accedunt: unde dicitur: *Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem. Origenes.* (a) Sadducæorum hæresis non solum resurrectionem mortuorum negat, sed etiam putat animam interire cum corpore. Hi ergo verbis Salvatoris insidiantes, eo tempore questionem proposuerunt quo eum viderunt de resurrectione docere discipulos: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, scripsit nobis Moyses, si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic sine filiis fuerit, ut accipiat eam frater ejus in uxorem, & suscipiat semen fratri suo. Ambrosius.* (Lib. 9. cap. ult.) Secundum legis litteram, nubere cogitur etiam invita, ut defuncti semen excitet frater; spiritus autem magister est castitatis. *Theophylactus* (super *Accesserunt quidam Sadducæorum*.) Sadducæi autem fragile fundamentum substituunt, non credebant resurrectionis sermonem. Opinantes enim carnalem esse futuram vitam, in resurrectione merito fallerentur; & ideo tanquam impossibile calumniantes dogma resurrectionis, fingunt hanc narrationem, dicentes: *Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est sine filiis; & sequens accepit illam, & mortuus est sine filio; & tertius accepit illam; & similiter omnes septem, & non reliquerunt semen, & mortui sunt. Novissimo autem omnium mortua est & mulier. Beda* (b) (cap. 24. à medio.) Hanc fabulam confingunt, quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionem asserunt mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem: unde subditur: *In resurrectione ergo cujus eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Ambrosius* (ubi supra.) Myrice hæc mulier synagoga est, quæ septem viros habuit, sicut dicitur Samaritanae Joann. 4. "Quinque viros habuit: " quia Samaritana tantum quinque libros Moysi, synagoga septem sequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam suam hereditaria (1) posteritas semen accipit; & ideo partem cum viis suis in resurrectione habere non potuit, quia spiritale præceptum secundum sensum carnis invertit: non enim frater carnis aliquis denuntiatus est, qui semen fratris susciperet defuncti, (2) sed ille qui de mortuo populo Judæorum, sapientiam sibi divini cultus ascisceret in uxorem, atque ex

(1) *Al.* potestatis. (2) *Al.* sed ille de mortuo, &c. *Nicolai autem* sed ille frater, &c. (3) *Al.* junctum.

Ex *edit. P. Nicol.* (a) Ut supra. (b) Ex Hieronymo, ut jam supra. (c) In *Cat. Græc. PP.*

ea semen in Apostolis suscitaret; qui quasi defunctorum reliquia Judæorum, informes adhuc in synagoga vero desolati, secundum electionem gratiæ reservari novi seminis admixtione meruerunt. *Beda* (cap. 24. inter princip. & med.) Sive septem hi fratres reprobis congruunt, qui per totam hujus sæculi vitam, quæ septem diebus Dei visio, à bonis operibus sterile existunt; quibus (3) virum morte preceptis, ad ultimum & ipsa mundana conversatio quasi uxor infecunda transibit. *Theophylactus.* Dominus autem ostendens in resurrectione non esse futuram conversationem carnalem, eorum dogma evulsit simul cum fragili fundamento: unde sequitur: *Et ait illis Iesus: Filii hujus sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias. Augustinus* de *Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 49.) Quia connubia propter filios, filii propter successiorem, successio propter mortem. Ubi ergo mors non est, neque connubia: unde sequitur: *Illi vero qui digni habentur saeculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducunt uxores: neque enim ultra mori poterunt. Beda* (cap. 24.) Quod non ita intelligendum est quasi soli digni, vel resurrecturi, vel sine nuptiis futuri sint; sed omnes etiam peccatores resurrecturi, & absque nuptiis sunt in saeculo illo mansuri. Dominus autem ut ad resurrectionis gloriam inquirendam animos incitaret, de electis tantum voluit facere sermonem. *Augustinus* de *Quæst. Evang.* (Lib. 2. quæst. 49.) Sicut autem nunc sermo noster decedentibus, & succedentibus syllabis peragitur, atque perficitur; ita & ipsi homines, quorum sermo est, decedendo, & succedendo peragunt, atque perficiunt ordinem hujus saeculi, qui temporali rerum pulchritudine contextitur. In illa autem vita, quoniam Verbum Dei, quo fruemur, nulla defensione, atque successione syllabarum compleitur, sed omnia quæ habet, semper manendo, simul habet; ita participes ejus, quibus ipsum solum erit vita, neque moriendo decedent, neque nascendo succedent; sicut nunc est in Angelis: unde sequitur: *Aequales enim Angelis sunt. Cyrillus.* (c) Sicut enim multitudo Angelorum plurima quidem est, non autem propagata per generationem, sed ex creatione consistens, ita & his qui resurgunt non est opus ulterius nuptiis: unde sequitur: *Et filii Dei sunt cum sint filii resurrectionis. Theophylactus* (super *Filii sunt Dei*.) Quasi dicit: Quia Deus est qui operatur in resurrectione, merito dicuntur Dei filii qui per resur-

rectionem regenerantur: non enim aliquid carnale in resurgentium generatione conspicitur, non coitus, non matrix, non partus. *Beda* (cap. 24. in Luc.) *Vel aequales Angelis, & filii sunt Dei:* quia gloria resurrectionis innovat, sine ullo mortis metu, sine ulla labe corruptionis, sine ullo terreni status actu, perpetua Dei visione (1) fruuntur. *Origenes* (a) Sed quia Dominus in *Matthæo* cap. 22. dicit quod hic præmittitur, "Eritis nescientes," Scripturas; (2) propono Scripturam, ubi scriptum sit: "Neque nubent, neque nubentur." Quam enim ego ælimo, neque in veteri, neque in novo testamento quicquam tale reperitur. Sed omnis eorum error de Scripturæ lectione, quam non intelligunt, subrepsit: dicitur enim in *Esaiâ* cap. 65. "Electi mei," nubent; & putant hæc, & similia futura esse in resurrectione. Paulus autem omnes has benedictiones spiritaliter interpretans, & sciens non esse carnales, ad *Ephesios* cap. 1. dicit: "Benedixit nos in omni benedictione spirituali." *Theophylactus* (super *Quia vero resurgant mortui*.) Vel Dominus rationi supraposita Scripturæ testimonium addit, subdens: *Quia vero resurgant mortui, & Moyses ostendit securum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob;* quasi dicat: (3) Si semel tederant in nihilum Patriarchæ, ne viverent apud Deum, in spe resurrectionis non dixisset: Ego sum, sed fueram: contuevius enim de rebus corruptis, & præteritis dicere: Eram dominus illius rei. Nunc vero quoniam dixit: Ego sum, ostendit quod viventium est Deus, & Dominus; & hoc est quod subditur: *Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei:* quamvis enim exanimis sunt, vivunt tamen (4) apud Deum in spe resurgendi. *Beda* (cap. 24.) Vel hoc dicit, ut cum probaverit animas permanere post mortem, quæ Sadducæi negabant, consequens introduceretur, & corporum resurrectione, quæ cum animabus bona malave gesserunt. Est autem vera vita quæ iusti Deo vivunt, etiam quando corpore moriuntur. Ad comprobendam autem resurrectionis veritatem, multo manifestioribus exemplis ex Prophetis uti valuit, sed Sadducæi quinque tantum libros Moysi recipiebant, Prophetarum vicinia respuentes. *Chrysostomus.* Sicut autem sancti communem orbis Dominum sibi appropriant, non derogant. *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* fruimur. (2) *Al.* propono. *P. Nicolai legit* propono questionem ubi, &c. (3) *Al.* amittitur. *Si.* (4) *Al.* apud eum. (5) *Legit Nicolai* sed modeste: nam interrogat illos, & in perplexitatem inducens permittit eos ratiocinari quid sit consequens: unde dicitur, &c.

Ex *edit. P. Nicol.* (a) Ubi supra, &c. (b) *Al.* (c) *Al.*

res ejus dominio, sed proprium affectum patientes, secundum morem amantium, qui non patiuntur cum multis diligere, sed volunt præcipuum, & specialem quamdam dilectionem exprimere; sic & Deus specialiter se totum Deum dicebat, non coarctando suam dominium, sed ampliando. Non enim sic multitudo subditorum, sicut virtus famulantium pandit ejus dominium: unde non sic gaudet dici Deus celi, & terræ, sicut cum dicitur: *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.* Et apud mortales quidem à dominis denominantur famuli: dicimus enim, Villicus talis Ducis; & contrario autem Deus dicitur Abraham. *Theophylactus* (super *Responderunt quidam scribarum*.) Consultatis autem Sadducæis, invenit Iesu scriba tanquam Sadducæorum oppositi: unde sequitur: *Respondentes autem quidam scribarum dixerunt: Magister, bene dixisti. Beda* (cap. 24.) Et quia in sermonibus consultati sunt, ultra non interrogant; unde sequitur: *Et amplius non audebant eum quidquam interrogare:* sed comprehensum Romanæ tradunt potestati: ex quo intelligimus venena invidia posse quidem superari, sed difficile conquiescere.

(e) *Theophylactus* (hoc loco.) Quamvis Dominus ad passionem erat iurus in brevi, prædicat propriam deitatem; nec hoc tamen incaute, aut arroganter; (5) sed modeste querit: unde dicitur: *Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum filium David esse? Ambrosius* (Lib. 10. cap. 1. in Lucam.) Non reprehenduntur hoc loco, quia David filium constitentur, quia cæcus ille, David filium constitendo meruit famitatem; & pueri dicentes, *Matth. 21.* "Hosanna filio David." præcellens prædicationis gloriam Deo deserebant; sed reprehenduntur, quia non credunt Filium Deum unde subditur: *Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo. Et Pater Dominus, & Filius Dominus; sed non duo Domini, sed unus est Dominus: quia Pater in Filio, & Filius in Patre: ipse ad dexteram sedet, quia Patri confors, nulli secundus est: sequitur enim: Sede à dextris meis. Nec præfertur qui ad dexteram sedet, nec injuriam patitur qui admittitur: gradus non queritur dignitatis ubi plenitudo est divinitatis. *Augustinus* de *Symbole* (Lib. 2. cap. 7.) Sessione autem ista non accipiamus humanis membris positum, tanquam Pater sedeat in sinistra,*

nistra, & filius sedeat ad dexteram; (1) sed ipsam dexteram intelligamus potestatem quam accepit ille homo susceptus à Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. *Cyriillus*. Vel quod sedeat ad dexteram Patris, supernam ejus gloriam probat: nam eorum est thronus aequalis, & majestas. Sessio vero in Deo significat regnum, & omnium potestatem. Sedet ergo à dextris Dei Patris, quia Verbum ex paterna substantia prodians, factam caro, divinam non exiit dignitatem. *Theophylactus* (hoc loco.) Manifestat ergo quod adversarius Patris non est, sed secum concordat: cum Pater repugnat adversarius ejus: sequitur enim: *Domine ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. 1.) Ego & Deum Christum, & hominem esse credamus; cui à Patre subjiciuntur inimici, non per infirmitatem potestatis sue, sed per unitatem nature, quia in altero alter operatur: nam & Filius subjicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. *Theophylactus* (hoc in loco.) Querit ergo ipse, & moia dubitatione finit illos colligere quid sequatur: unde subdit. *David ergo Dominum illum vocat: & quomodo filius eius est? Chrysostomus*: David quidem pater Christi, & servus; hoc quidem secundum carnem, illud secundum spiritum. *Cyriillus*. Et nos ergo novis phariseis, qui nec verum Dei filium, neque Deum esse fatentur nam ex sacra Virgine, sed dividunt unum Filium in duos, talem (2) obijciemus questionem: Quo pacto filius David dominus ejus est; & non humano dominio, sed divino?

(1) *Chrysostomus*. Nihil autem est fortius quam ex Prophetis disputare: hoc enim est & ipsis rebus validius: nam Christo faciente miracula contradicebant multoties; cum vero allegavit prophetiam, tacuerunt, quia non habebant quid dicerent. Eis autem tacentibus, contra eos invehitur: unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit discipulis suis. Theophylactus* (super *Carvete à sermone phariseorum*.) Quia enim eos orbis doctores mittebat, merito monet non esse eis imitandam phariseorum ambitionem: unde sequitur: *Attendite à scri-*

bis, qui volunt ambulare in stolis. *Beda* (cap. 85.) Id est, cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccasse describitur. *Cyriillus*. Passiones autem erant scribarum, amor glorie inanis, & lucrif. Ut igitur tam pessima crimina evitarent discipuli, commonet eos, subdens: *Et amant scabellationes in foro.* *Theophylactus* (par. à fin. Comment.) Quod est (3) blandientium, & venantium opinionem famæ: vel agunt hoc causa congregandæ pecuniæ: sequitur enim: *Et primas cathedras in synagogis, & primas discubitus in conviviis.* *Beda* (cap. 85. in Luc.) Non primos sedere, vel dicumbere vetat eos quibus hoc officii ordine competit; sed eos qui hoc indebitè autant, docet esse cavendos; animum, non gradum redarguens; quovis & hoc culpa non careat, si idem in foro litibus velit interesse qui in synagoga magistri desiderant appellari. Duplici autem ratione à vanæ glorie cupiditate jubeamur, ne vel eorum simulatione ducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant. Non solum autem laudes ab hominibus, sed & pecunias querunt: sequitur enim: *Qui devorant domos viduarum, & simulantes longam orationem. Justos enim, & magni meriti apud Deum simulantes, ab infirmis, & peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in judicio futuri, pecunias accipere non dubitant.* *Chrysostomus*. (a) Ingurgitantes etiam se viduarum bonis, pauperatatem aterunt, non qualitercumque comedentes, sed devorantes, & ad pravitatem oratione utentes; quod graviore poena facit eos obnoxios: unde sequitur: *Hi accipient majorem damnationem.* *Theophylactus* (circ. fin. Com.) Quia non solum mala faciunt, sed orationes præstant, & virtutem faciunt pravitate excusationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat misereri, dum ob sui præsentiam eas cogunt exponere. *Beda* (cap. 85.) Vel quia laudes ab hominibus, & pecunias, querunt, majori damnatione plectuntur.

(1) *Al. omittitur* sed ipsam dexteram. (2) *Al. obijciemus*. (3) *Al. à blandientibus venantium*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP.

CAPUT XXI.

(a) **R**espiciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium divites. Vidit autem & quamdam viduam pauperulam mittentem ara minuta duos; & dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem viduam suam quem habuit, misit.

(b) Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videre ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum; & tempus appropinquabit. Nolite ergo ire post illos.

(c) Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fames, terroresque de celo, & signa magna erunt.

(d) Sed ante hæc omnia, injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & præfides propter nomen meum. Continget autem vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis: ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis; & morte afficient ex vobis: & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum; & capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

(e) Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes, & qui in medio ejus sunt, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

(f) Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ consensione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes calorū movebuntur; & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna, & majestate.

(g) His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas; ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quia prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc donec omnia fiant: Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

(h) Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vite, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante Filium hominis.

(i) Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manebat ad eum in templo audire eum.

(a) **G**lossa. (a) Postquam Dominus redidit elemosynam, unde dicitur: *Respiciens darguit scribarum avartitiam, qui autem vidit eos qui mittebant munera sua in domus viduarum devorabant, commendat viduam gazophylacium divites.* *Beda* (cap. 86. in Luc.) Quia

EX EDIT. P. NICOL. (a) Pro his quæ non occurrunt, sic tantum habet Glossa. *Qui appetitores primatur, & vanæ glorie cavendos esse monerat, etiam dona ferentes in domum Domini, certo examine discernit, ut retribuatur singulis secundum intentionem cordis.*

nistra, & filius sedeat ad dexteram; (1) sed ipsam dexteram intelligamus potestatem quam accepit ille homo susceptus à Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. *Cyriillus*. Vel quod sedeat ad dexteram Patris, supernam ejus gloriam probat: nam eorum est thronus aequalis, & majestas. Sessio vero in Deo significat regnum, & omnium potestatem. Sedet ergo à dextris Dei Patris, quia Verbum ex paterna substantia prodians, factam caro, divinam non exiit dignitatem. *Theophylactus* (hoc loco.) Manifestat ergo quod adversarius Patris non est, sed secum concordat: cum Pater repugnat adversarius ejus: sequitur enim: *Domine ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. 1.) Ego & Deum Christum, & hominem esse credamus; cui à Patre subjiciuntur inimici, non per infirmitatem potestatis sue, sed per unitatem nature, quia in altero alter operatur: nam & Filius subjicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat super terram. *Theophylactus* (hoc in loco.) Querit ergo ipse, & mox dubitatione finit illos colligere quid sequatur: unde subdit: *David ergo Dominum illum vocat: & quomodo filius eius est? Chrysostomus*: David quidem pater Christi, & servus; hoc quidem secundum carnem, illud secundum spiritum. *Cyriillus*. Et nos ergo novis phariseis, qui nec verum Dei filium, neque Deum esse fatentur nam ex sacra Virgine, sed dividunt unum Filium in duos, ralem (2) obijciemus questionem: Quo pacto filius David dominus ejus est; & non humano dominio, sed divino?

(1) *Chrysostomus*. Nihil autem est fortius quam ex Prophetis disputare: hoc enim est & ipsis rebus validius: nam Christo faciente miracula contradicebant multoties; cum vero allegavit prophetiam, tacuerunt, quia non habebant quid dicerent. Eis autem tacentibus, contra eos invehitur: unde dicitur: *Audiente autem omni populo dixit discipulis suis*. *Theophylactus* (super *Carvete à sermone phariseorum*.) Quia enim eos orbis doctores mittebat, merito monet non esse eis imitandam phariseorum ambitionem: unde sequitur: *Attendite à scri-*

bis, qui volunt ambulare in stolis. *Beda* (cap. 85.) Id est, cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere; in quo inter cetera dives peccasse describitur. *Cyriillus*. Passiones autem erant scribarum, amor glorie inanis, & lucrif. Ue igitur tam pessima crimina evitarent discipuli, commonet eos, subdens: *Et amant salutationes in foro*. *Theophylactus* (par. à fin. Comment.) Quod est (3) blandientium, & venantium opinionem famæ: vel agunt hoc causa congregandæ pecunie: sequitur enim: *Et primas cathedras in synagogis, & primas discubitus in conviviis*. *Beda* (cap. 85. in Luc.) Non primos sedere, vel dicumbere vetat eos quibus hoc officii ordine competit; sed eos qui hoc indebitè autant, docet esse cavendos; animum, non gradum redarguens; quomvis & hoc culpa non careat, si idem in foro litibus velit interesse qui in synagoga magistri desiderant appellari. Duplici autem ratione à vanæ glorie cupiditate jubeamur, ne vel eorum simulatione ducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant. Non solum autem laudes ab hominibus, sed & pecunias querunt: sequitur enim: *Qui devorant domos viduarum, & simulantes longam orationem*. Justos enim, & magni meriti apud Deum se simulantes, ab infirmis, & peccatorum suorum conscientia turbatis, quasi patroni pro eis in judicio futuri, pecunias accipere non dubitant. *Chrysostomus*. (a) Ingurgitantes etiam se viduarum bonis, pauperatatem aterunt, non qualitercumque comedentes, sed devorantes, & ad pravitatem oratione utentes; quod graviore poena facit eos obnoxios: unde sequitur: *Hi accipient majorem damnationem*. *Theophylactus* (circ. fin. Com.) Quia non solum mala faciunt, sed orationes præstant, & virtutem faciunt pravitatis excusationem. Viduas etiam depauperant, quarum oportebat misereri, dum ob sui præsentiam eas cogunt exponere. *Beda* (cap. 85.) Vel quia laudes ab hominibus, & pecunias, querunt, majori damnatione plectuntur.

CA-
(1) *Al. omittitur* sed ipsam dexteram. (2) *Al. obijciemus*. (3) *Al. à blandientibus venantium*.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Græcorum PP.

CAPUT XXI.

(a) **R**espiciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium divites. Vidit autem & quamdam viduam pauperulam mittentem ara minuta duos; & dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei; hæc autem ex eo quod deest illi, omnem viduam suam quem habuit, misit.

(b) Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient? Qui dixit: Videre ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicentes: Quia ego sum; & tempus appropinquabit. Nolite ergo ire post illos.

(c) Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum, & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fames, terroresque de celo, & signa magna erunt.

(d) Sed ante hæc omnia, injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & præfides propter nomen meum. Continget autem vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis: ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis; & morte afficient ex vobis: & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum; & capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.

(e) Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes, & qui in medio ejus sunt, discedant, & qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic. Et cadent in ore gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes. Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum.

(f) Et erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium præ consulatione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes calorū movebuntur; & tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna, & majestate.

(g) His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem. Videte ficulneam, & omnes arbores: cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas; ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quia prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc donec omnia fiant: Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt.

(h) Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vite, & superveniat in vos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante Filium hominis.

(i) Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manebat ad eum in templo audire eum.

(a) **G**lossa. (a) Postquam Dominus redidit elemosynam, unde dicitur: *Respiciens darguit scribarum avartitiam, qui autem vidit eos qui mittebant munera sua in domus viduarum devorabant, commendat viduam*. *Theophylactus* (cap. 86. in Luc.) Quia

EX EDIT. P. NICOL. (a) Pro his quæ non occurrunt, sic tantum habet Glossa. *Qui appetitores primatur, & vanæ glorie cavendos esse monuerat, etiam dona ferentes in domum Domini, certo examine discernit, ut retribuatur singulis secundum intentionem cordis.*

Quia sermone Græco (1) *phylaijn* servare dicitur, & gaza lingua Persica divitiarum vocatur; gazophylacium locus appellari solet quo divitiarum servantur. Erat autem arca foramen habens desuper posita juxta altare ad dexteram ingredientibus domum Domini, in quam mittebant sacerdotes, qui custodiebant hostias, omnem pecuniam quæ deferrebat ad templum Domini. Dominus autem, sicut operantes in domo sua dicitur, ita & dona ferentes respicit; & quem dignum viderit, laudat; quem reprobum, damnat: unde sequitur: *Vidit autem & quamdam viduam pauperulam mittentem arca minuta duo.* Cyrillus. (a) Duos obolos offerrebat, quos cum sudoribus ad diurnam victum acquirerat; vel quæ quotidia per aliena posita suffragia, Deo donat, ostendens ei (2) suam pauperiam fructiferam. Vincit igitur alios, & iusta centuria coronatur a Deo: unde sequitur: *Et ait illis: Vere dico vobis; quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit.* Beda (cap. 86.) Acceptabile enim est Deo quicquid bono animo obulerimus, qui cor, & non substantiam pensat, nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur: unde sequitur: *Nam omnes hi ex abundantia sibi miserant in munera Dei; hæc autem ex eo quod illi desit, omnem victum quem habuit misit.* Chrysostomus. (b) Non enim paucitatem oblat, sed copiam affectus inuitas est Deus. (c) Non est elemosina ex pluribus paucis impendere; sed illud vidua, quæ totam sibi evacuat substantiam. Quod si nequis tantum offerre sicut & vidua, offer saltem totum superfluum. Beda (cap. 86. in Luc.) Myrice autem divites qui in gazophylacium munera mittebant, significant Judæos de justitia legis elatos; vidua pauper Ecclesiæ simplicitatem; quæ pauperula vocatur, quia vel superbiæ spiritum, vel peccata tanquam mundi divitiarum abiecit; vidua vero, quia vir ejus pro ea mortem pertulit. Hæc in gazophylacium duo era minuta mitti, quia in conspectu Dei, apud quem nostri operis oblationes conservantur; munera sua desert, sive dilectionem Dei, & proximi, sive fidei, & orationis: quæ cunctis superbiorum Judæorum operibus præstant: ex abundantia enim in munera Dei immittunt Judæi, qui de justitia sua presumunt; Ecclesiæ autem omnem victum suum mittit, quia omne quod vivit, Dei esse munus intelligit. Theophylactus (non remote à princ. Comm. in cap. 21.

(1) *Al. phylaxe.* (2) *Al. sui.* (3) *Al. omittitur & ideo.* (4) *Al. illos.* (5) *Al. nomine.* (6) *Al. arbitratum.*

— Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Hom. 1. in Epist. ad Hebr. (c) Hom. 28. (d) Vel Theophylactus in Catena Græc. PP. (e) Oratio 1. contra Arianos.

Luc.) Vel vidua potest intelligi quælibet anima, orbata, quasi primo viro, pristina lege, & non digna copula Verbi Dei; quæ loco arthæ offert Deo fidem, & conscientiam bonam; (3) & ideo plus videtur offerre divitibus in sermone, & superfluentibus moralibus gentium virtutibus.

(b) *Eusebius.* (d) Quod spectanda forent quæ pertinebant ad templi structuram, manifestant historia, & hucusque quædam conservantur reliquie; quibus percipiuntur quæ dudum erant fabricarum vestigia. Sed Dominus mirantibus templi fabricas, promulgavit quod in eo lapis super lapidem non maneret: dicitur enim: *Et quibusdam dicentibus de templo, quod lapidibus bonis, & donis exornatum esset, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruetur.* Decibat enim locum illum, propter cultorum audaciam, omnimodam desolationem pati. Beda (cap. 86. in Luc.) Divina etiam dispensatio procuravit ut civitas ipsa, & templum subverteretur, ne quis forte adhuc parvulus in fide, videns (4) illa constare, dum sacrificiorum ritum attonitus superet, reperetur intuetu. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. de futura templi destructione.) Veram igitur dictum est de templo manufacto, quod esset subvertendum: nihil enim est manufactum quod non aut vetustas conficiat, aut vis subruat, aut ignis exurat. Tamen est & aliud templum, scilicet synagoga, cujus structura vetus, Ecclesiæ surgente, dissolvitur. Est etiam templum in unoquoque, quod deficiente fide labitur, & maxime si quis falso Christi (5) nomen obtendat, quo interiori expugnet affectum. Cyrillus. Nequaquam autem discipuli adverterant vim dicatorum; sed (6) arbitrabantur de consummatione sæculi dictum esse; & ideo quærebant quo tempore deberent accidere: unde sequitur: *Interrogaverunt autem illum, dicentes: Proceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient?* Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Mathæus tertiam interrogationem addidit, ut & templi tempora destruendi, & signum adventus, & consummatio sæculi à discipulis quæreretur. Interrogatus autem Dominus quando templi futura esset destructio, & quod signum esset ejus adventus, de signis docet, de tempore non curat intimandum: sequitur enim: *Qui dixit: Videte ne seducamini.* Athanasius. (e) Cum enim sint nobis à Deo charismata, &

dogmata quæ sunt super hominem, tradita, scilicet celestis conversationis forma, virtus contra demones, & adoptio, & notitia Patris, & Verbi, & Spiritus Sancti donum; advertebat noster diabolus circuit, quærens nobis surripere insita semina verbi; Dominus autem tanquam sua pretiosa dona in nobis sua documenta concludens, monet ne seducamur. Magnum autem quoddam donum tribuit nobis Dei Verbum, ut non solum ex apparentibus non decipiamur; sed etiam si qua latentia sint, didicemus per Spiritus gratiam. Cum enim sit odiosus diabolus inventor malitiæ, hoc quod ipse est occultat, nomen vero cunctis capitum simulat callide: puta, si quis subjicere sibi volens filios alienos, parentibus absentibus (1) fingat eorum vultus, & filios desiderantes seducat. Ergo in unaquaque hæresum diabolus figuratus dicit: Ego sum Christus, & apud me veritas est; unde sequitur: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum; & tempus appropinquavit.* Cyrillus. Ante suam enim descensum de celo, provenient aliqui, quibus acquiescere non oportet: voluit enim unigenitum Verbum Dei, cum venit ut mundum salvaret, latere, ut crucem fulmineret pro nobis; sed secundus ejus adventus non erit clanculo, ut ante, sed terribilis, & manifestus: descendet enim in gloria Dei Patris, ministrantibus Angelis, ut mandatum in justitia judicet: unde concludit: *Nolite ergo ire post illos.* Titus. Vel forsitan non dicit pseudochristos ante consummationem venientes, sed eos qui fuere tempore Apostolorum. Beda (cap. 87.) Multi enim imminente Hierosolymorum excidio principibus exiitit qui se dicerent esse Christos, tempusque libertatis appropinquare. Multi etiam in Ecclesiæ hæresiarum diem Domini insite prædicaverunt; quos Apostolus ad Thessalonicenses damnavit. Multi etiam in nomine Christi venere antichristi; quorum primus est Simon Magus, (2) cui dicebant: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.

(c) *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Perituri mundi præcurrentia mala denuntiat Dominus, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint præcisa: minus enim sæcula feriant quæ prævidentur; unde dicit: *Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terri.* Bella ad hostes pertinent, seditiones ad cives. Ut ergo nos indicet exterius interitusque turbati, aliud nos fatetur ab hostibus; aliud à fratibus perire. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de futuro S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al. fugit.* (2) *Legit P. Nicolai qui dicebat.* (3) *Al. omittuntur sequentia textus evangelici verba.* (4) *Al. sequitur enim.* (5) *Al. quæ*
D 4
Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 11. in Act.

ra destructione temporali.) Verhorum autem celestium nulli magis quam nos testes sumus, quos mundi finis invenit. Quanta prælia, & quas opiniones accipiunt prælorum? *Gregorius* in hom. (35. in Evang.) Sed his malis præventibus, quia non statim finis sequatur, adiungitur: *Oportet hæc primùm fieri; (3) sed nondum statim finis.* Ultima enim tribulatio multis tribulationibus prævenitur: quia multa debent mala præcurrere, ut malum valeant sine fine nuntiare: unde sequitur: *Tunc dicebat illis: Surge gens contra gentem, & regnum adversus regnum: quia necesse est ut alia ex caelo, alia ex terra, alia ab elementis, alia ab hominibus patiatur.* Hic ergo signatur perturbatio hominum: sequitur enim: *Et terræ motus magni erunt per loca: ecce respectus iræ desuper.* Chrysostomus. (a) Terræ motus enim quandoque iræ signum est, nam & quando crucifixus est Dominus, mota est terra; quandoque vero provisionis indicium; sicut orationibus Apostolis commotus est locus in quo erant congregati.

Sequitur, (4) *Et pestilentia.* *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Ecce inæqualitas corporum; *Et fames, ecce siccitas terræ; terroresque in celo, & signa magna erunt; peccata inæqualitas aeris: quod ad eas tempestates referendum est, quæ nequaquam ordinem temporum servant: quæ enim ordinate veniunt, signum non sunt.* Omnia enim quæ ad usum vite accipiuntur, ad usum convertimus culpæ; sed cuncta quæ ad usum praværitatis infleximus, ad usum nobis vertuntur ultionis. *Ambrosius* (ut supra.) Occasum ergo sæculi præcedunt quædam agritudines mundi; scilicet fames, pestilentia, & persecutio. *Theophylactus.* Quidam autem hæc non solum in consummatione futura, sed & tempore captivitatis Hierosolymæ fuisse impleta voluerunt. Auctore namque pacis perempto, merito in eis seditiones, & bella locum habuerunt. Ex bellis autem pestis, & fames consequuntur: hæc quidem aere cadaveribus infecto, illa inculis manducibus agris; Sed & Josephus intolerabiles ærummas evenisse recitat propter famem; & tempore Claudii Cæsaris fames invaluit, ut in Actibus legitur; & plurima tribula contigerunt captivum Hierosolymam indigentia, ut Josephus narrat. *Chrysostomus.* Dicit autem, quod non statim finis civitatis eveniet, ut scilicet Hierosolyma capiatur, sed post præsentia multa. *Beda* (cap. 87. super Cum judicatis.) Admonetur etiam Apostoli, ne terreatur his præcurrentibus, ne Hierosolymam, Judæam-

que deserant. Potest autem regnum contra regnum, & pestilentia eorum quorum sermo scribit ut cancer, & fames audiendi verbi Dei, & commotio universæ terræ, & à vera fide separatio, etiam in hæreticis intelligi, qui contra se invicem dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt. *Ambrosius* (ubi supra.) Sunt autem & alia bella, quæ vir sustinet Christianus, diversarum quoque prælia cupiditatum, studiorumque conflictus. Multo etiam graviores sunt domesticæ hostes quam extranei.

(d) *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Quia cuncta quæ prædicta sunt, non iniustitia ferientis sunt, sed de merito mundi patientis; facta pravorum hominum prænantiantur cum dicitur: *Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequantur, tradentes in synagogas, & custodias, trahentes ad Reges, & prædes propter nomen meum;* ac si dicat: Prius corda hominum, post elementa turbabuntur, ut cum rerum ordo confunditur, ex qua tribulatione veniat demonstratur. Nam quamvis finis mundi ex ipso suo ordine pendat, (1) pervertores tamen quoque inveniens, quia digne ruinis (2) illius opprimantur, innoscit *Cyrillus*. (a) Vel hoc dicit, quia priusquam à Romanis Hierusalem caperetur, passi persecutiones à Judæis discipuli incarcerationi sunt, & presentari Principibus. Missus est Paulus Romanam ad Cæsarem, assistitque Festo, & Agrippæ.

Sequitur: (3) *Continet autem vobis in testimonium. Græcus* (b) (4) In martyrium, id est, in martyrii gloriam. *Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Vel in testimonium, videlicet eorum: quia vos persequendo, mortes inferunt, aut videndo non imitantur: ut inde perversi sine executione, pereant unde electi exemplum capiunt, ut vivant. Sed auditis tot terroribus, turbati poterant auditorum corda: unde ad eorum consolationem, subdit: *Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum responditis. Theophylactus*: Quia enim idiotæ erant, & imperiti, hoc eis Dominus dicit, ne contraherentur reddiuri sapientibus rationem; & causam subdit: *Ego enim dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes adversarii vestri;* quasi dicat: Statim à me sortiemini faciendam, & sapientiam, ut

(1) *Al.* pervertores. (2) *Al.* illorum. (3) *Al.* sequitur enim. (4) *Legit Nicolai*: Græce in martyrium, & cetera. (5) *Al.* id est speculationum vita: item id est vita theoretatum: *Nicolai autem tenet id est vi theoretatum.* (6) *Al.* moribus: item moribus.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Quod sub Græci nomine sequitur, est ejusdem *Cyrilli*. (c) Nec notatur à *Corderio* in Catena Græcorum PP. nec apud illum hæc appendix occurrit; est aliquid ad propinquorum persecutionem pertinens indicatur tum in Cant. hom. 2. tum in Eccl. hom. 8.

nec omnes adversarii vestri si in unum congeriant, resistere valeant vobis, nec in sapientia, (5) id est speculationum vi, nec in eloquentia, & sermonis lepore. Saepè enim multi sapientiam quidem habent in mente; sed cum sint provocabiles ad turbationem, eorum confunduntur, cum tempus fuerit proponendi. Non autem tales fuerunt Apostoli, sed utriusque gratiosi fuerunt. *Gregorius* (hom. 35. in Evang.) Ac si Dominus suis dicat: Nolite terri: vos ad certamen acceditis, ego prælor; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. *Ambrosius* (Lib. & tit. ut supra.) Alibi autem Christus in discipulis, alibi Pater, alibi Spiritus loquitur Patri. Non discordant ista, sed congruunt: quod unus loquitur, tres loquuntur, quia vox est una Trinitatis. *Theophylactus*. His autem dicitis, & propulso impetite timore, subdit: & aliud quiddam necessarium, quod eorum animos poterat commovere, ne subito irruens eis turbaret: sequitur enim: *Tradimini autem à parentibus, & fratribus, & cognatis; & morte afficiet ex vobis. Gregorius* (in hom. 35. ut supra.) Plus in nobis ea tormenta sæviunt quæ ab illis patimur de quorum (6) moribus præfumbamus: quia cum damno corporis mala nos eruciant amissa caritatis. *Gregorius* Nissenus.

(c) Consideremus autem statum qui tunc temporis erat. Omnibus suspectis, ad invicem dividebantur cognationes, invicem disgregata per cultus; & filius gentilis proditor fiebat parentum fidelium; & in filium qui crederat, pater in infidelitate obstat accusator fiebat. Omnis ætas erat exposita persequentibus fidem, nec mulieribus succurtebat naturalis sexus fragilitas. *Theophylactus* (super *Eritis odio omnibus*.) His autem dicitis, & de odio subiungit quod ab omnibus patientur: sequitur enim: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Gregorius* (in hom. 35. in Evang.) Sed quia dura sunt quæ prædicantur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: *Et capillus de capite vestro non peribit;* quasi dicat martyribus suis: Cur timeis ne pereat quod incensum dololet, quando & illud in vobis perire non potest quod incensum non dololet? *Beda* (cap. 87.) Vel aliter. Capillus de capite discipulorum Domini non peribit: quia non solum fortia facta,

vel

vel dicta sanctorum, sed & tenuissima cogitatio digna mercede donabitur. *Gregorius* 5. Moral. (cap. 14. in antiq. 13. in novis exemp.) Qui autem patientiam in adversis tenet, inde contra adversa omnia fortis efficitur: unde sibi & seipsum vincendo dominatur: unde sequitur: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Quid enim est animas possidere nisi perfecte in omnibus vivere: cunctisque mentis motibus quasi ex arce virtutis dominari? *Gregorius* in hom. (35. in Evang.) Per patientiam igitur animas nostras possidemus, quia dum nobismetipsi dominati discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. Idcirco autem possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium, custosque virtutum patientia est. Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala interrogat nullo dolore morderi.

(e) *Beda* (cap. 83. in Luc.) Hactenus ea (1) quæ per quadraginta annos, necdum sine adventu, futura erant, dicta sunt; hic ipse finis desolationis quæ à Romano exercitu facta est, Domini verbis exponitur, cum dicitur: *Cum autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Eusebius*. (a) Desolationem Hierusalem vocat non amplius eam à suis, nec secundum ritum legalem constituit, ita quod nullus expectet post futuram obsidionem aliam innovationem fieri, sicut accidit tempore Regis Persarum, & illustris Antiochii, & iterum tempore Pompei. *Augustinus* ad Helychium (b) Hæc autem Domini verba ideo Lucas hoc loco commemoravit, ut ostendat tunc factam fuisse abominationem desolationis quæ à Daniele prædicta est, de qua *Matthæus*, & *Marcus* locuti sunt, quando expugnata est Hierusalem. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de regni a propinquatione.) Judæi enim putaverunt abominationem desolationis tunc factam, eo quod caput porci in templo jecerunt illudentes Romani Judæicæ ritum observantæ. *Eusebius*. (c) Dominus autem futuram in civitate prævidens famem, moneret discipulos ne in futura obsidione in civitatem confugerent, tamquam ad locum tutum, & à Deo protectum; sed magis inde discederent, & ad montes confugerent: unde sequitur: *Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes. Beda* (cap. 88. in Luc.) Ecclesiastica narrat Historia, cunctos qui in Judæa erant Christianos, imminente Hierosolymorum excidio, communitos à Domino, loco discessisse,

(1) *Al.* omittitur quæ. (2) *Al.* dicit primo. (3) *Al.* dicit primo. (4) *Al.* dicit primo. (5) *Al.* dicit primo. (6) *Al.* dicit primo. Ex edit. P. Nicol. (a) In Catena Græcorum PP. (b) Epist. 80. (c) Ut supra. (d) Adversus vituperatores vitæ monasticæ. (e) In Catena Græcorum PP.

& trans Jordanem habitasse in civitate quadam Pella nomine, donec desolatio Judææ completetur. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80. par. à med.) Pro hoc autem *Matthæus*, & *Marcus* dixerunt (Marc. 13.) „Et qui supra tectum „est, non descendat in domum: „ addit autem: „Nec introeat ut tollat aliquid de domo: „ pro quo *Lucas* subdit: *Et qui in medio ejus sunt, discedant. Beda* (cap. 88.) Sed quando ab exercitu civitate jam circumdata, qui in medio ejus sunt discedent? Nisi forte quod promissit tunc, non ad ipsum tempus obsidionis referatur, sed ad proximum ante obsidionem tempus, cum se primum miles Romanus per Galiliæ, vel Samaritæ fines cepit diffundere. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Pro eo autem quod *Matthæus*, & *Marcus* posuerunt, „Et „qui in agro erit, non revertatur retro tollere „vestimentum suum, „ apertius iste subdit: *Et qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Beda* (cap. 88.) Dies autem ultionis hi sunt, dies videlicet dominici sanguinis ultionem petentes. *Augustinus* ad Helychium (ubi supra.) Deinde similiter *Lucas* prosequitur sicut & alibi dicit: *Va autem prægnantibus, & nutriendibus in illis diebus.* Et sic ergo *Lucas* patet quod poterat esse incertum, scilicet id quod dictum est de abominatione desolationis, non ad seculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere. *Beda* (cap. 88.) Dicit ergo: *Va prægnantibus, præsertim captivitate, & nutriendibus, sive mammantibus, ut quidam interpretantur, quarum vel uteri, vel manus filiorum sarcina prægravata, fuge necessitatem non minimum impediunt. Theophylactus* (hoc loco.) Quidam vero dicunt, Dominum per hoc significare filiorum esum, quem & *Josephus* narrat. *Chrysostomus*, (2) Deinde prædictorum assignat causam, dicens: *Erit enim præsertim magna super terram, & ira populo huic.* Talia enim mala eos occupaverunt ut nulla delinquebat ærumna possit eorum calamitatibus æquare, ut *Josephus* narravit. *Eusebius*. (c) Qualiter scilicet adventibus Romanis, & urbem capientibus, multæ caterve Judaici populi in ore gladii perire: unde sequitur: *Et cadent in ore gladii.* Sed & plures necati sunt fame. Hæc vero accidebant (2) primo quidem sub Tito, & Vespasiano, post hos autem tempore Hadriani Principis Romanorum, quando natale solum Judæis inaccessibile est factum: unde sequitur: *Et captivi ducuntur in omnes gentes.* Totum enim orbem

ben

beni Judæi repleverunt; & usque ad fines terræ pervenerunt; & cum eorum terra ab alienigenis inhabitaretur, solis ipsi est inaccessibilis facta: unde sequitur: *Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum. Beda.* (cap. 88.) Quæ scilicet Apostolus commemorat dicens Rom. 9. „Cæcias ex parte facta est in Israel. . . & sic omnis Israel salvus fiet;“ qui cum promissa salute fuerit poctus, ad patriam solum rediturus non temere speratur. *Ambrosius* (cap. de signis appro. desol.) Mystice (1) autem abominatio desolationis, adventus Antichristi est, eo quod sacrilegis infasibus mentium interiora contaminet, sedens juxta historiam in templo, ut sibi vendicat divinæ solium potestatis. Juxta interpretationem autem spirituales puiche inducitur, eo quod in affectibus singulorum vestigium perfidie suæ confirmare desideret, (2) ex Scripturis disputans se esse Christum. Tunc appropinquabit desolatio, quoniam à vera religione plerique lapsi desissent; tunc erit Domini dies, quoniam sicut primus adventus Domini fuit propter reprimenda peccata, ita & secundus erit propter reprimenda delicta, ne plures perfidie errore labantur. Bti & alius Antichristus, idest diabolus, qui Hierusalem, idest animam pacificam, obsidere nititur suæ legis exercitu. Ergo quando in medio templi est diabolus, desolatio abominatio est. Cum autem unicuique laboranti, Christi presentia spiritualis illuxerit, tollitur iniquus ex medio, & incipit regnare justitia. Bti etiam tertius Antichristus, ut *Arctius*, & *Sabellius*, & omnes qui nos prava intentione seducunt. Hæc autem sunt prægnantes quibus vix dicitur, quæ (3) arvinam suæ carnis extendant, & quibus intorum gressus pigrescat animum, & esset virtutum, feræque vitiorum. Sed (4) nec illæ prægnantes condemnationis expertes sunt, quæ in honorum æthum molimine consistunt, necdum aliquos suscepi operis dedere processus. Sunt quæ Dei amore concipiunt; sed non omnes pariunt: sunt enim quæ abortivum excludunt. Verbum antequam pariunt. Sunt etiam quæ in utero Christum habeant, sed nondum formaverunt. Ergo quæ parit justitiam, Christum parit. Nos etiam parvulos, nostros ablatære propteremus, ne nos quasi imperfectorum parentes, aut judicii dies, aut mortis inveniat. Quod ita fiet, si omnia dicta justitiam in corde custodias, nec festinatus tempus expectet; sed in prima etate sapientiam sine corruptela corporis tui cito

(1) *Al. desideratur* autem. (2) *Al. & scripturis.* (3) *Al. ad ruinam.* (4) *Al. omittitur* nec. (5) *Al. namini.* *Ex edit. P. Nicol.* (a) In Catena prædicta. (b) In eadem Catena. (c) Ut supra.

concipias, cito nutritis. In fine autem Judææ omnia à nationibus credituris subjicietur in ore gladii spiritualis, qui est sermo his tacitus.

(f) *Beda* (cap. 88. in Luc. cit. med.) Quid impletis nationum temporibus sequatur, ex ordine manifestat, dicens: *Erunt signa in sole, & luna, & stellis. Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de sig. adventus Domini.) Quæ quidem signa secundum *Matthæum* evidenter exprimentur. „Tunc (inquit cap. 24.) sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de celo.“ *Eusebius* (a) Tunc enim cum vitæ corruptibilis consummatio agetur, & secundum Apostolum species hujus mundi transibit, & novum succedet sæculum, in quo vice sensibilibus luminarium ipse Christus fulgebis, quasi jubar, & Rex novi sæculi; cuius erit tanta (5) luminis virtus, & gloria, ut sol qui nunc radiat, atque luna, & cetera sidera, adventu majoris luminis occultentur. *Chrysothomus* (b) Sicut enim in hoc sæculo luna, & sidera mox obscurantur orto sole; sic in gloria Christi apparitione sol obtenebrescet, & luna non dabit proprium jubar, & stellæ cadent de celo, priore spoliate amictu, ut posterioris lucis amictu possint. *Eusebius* (c) Quæ tunc evenient orbi post luminarium obtenebrationem, ex quibus fiet angustia gentium, consequenter exprimit, dicens: *Et in terris pressura gentium pro confusione fontis maris, & fluxum:* ubi videtur docere principium transmutationis universi futurum ex defectu substantie humidæ. Hæc enim prima devorata, vel congelata, ut non amplius audiatur sonitus maris, nec contingat ærenam fluctus ejus, causa exuberantis fecitatis, ceteræ mundi partes non amplius obtinent vaporem solitum, emissum ex substantia humida, transmutationem patientur; & sic cum apparitio Salvatoris confutata debeat repugnanti Deo prodigia, exordium fument furoris præmia ex fecitatis, ut nec tempestas, nec fremitus maris ulterius audiatur. Quo facta subsequenter angustia superstitum hominum: unde sequitur: *Arscenibus,* idest tabescentibus, hominibus pro timore, & expectatione, eorum scilicet quæ superveniunt universo orbi. Quæ autem tunc ingruant mundo, consequenter ostendit, subdens: *Nam virtutes calorum movebuntur.* *Theophylactus* (super *Erunt signa in sole, luna, & stellis.*) Vel aliter. Cum alterabitur superior orbis, & elementa inferiora merito patientur iacturam: unde sequitur: *Et in terris pressura gentium pro confusione fontis maris, & fluxum* quæ

quasi dicat: Mare terribiter fremet, & litus maris agnabitur tempestate, ira ut sit populo terræ prælitura, idest communis miseria, & tabescent timore, & expectatione malorum ingruentium mundo: unde sequitur: *Arscenibus hominibus pro timore, & expectatione, quæ superveniunt universo orbi. Augustinus* ad Helychium (ep. 80. a med.) Sed dices: Confiteri vos pena vestra compellat ad se jam finem, dum impletur quod prænantium est. Nullam enim patriam, nullum locum, nostris temporibus non affligi, aut tribulari ceterum est. Sed si ista mala quæ nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia jam Dominum esse venturum, quid est quod dicit Apostolus 1. Thesi. 5. „Cum dixerint, Pax, & securitas?“ Videamus ergo ne forte melius intelligatur non eo modo impleri quæ prædicta sunt his verbis, sed tunc potius esse ventura, quando sic erit tribulatio universo orbi ut ad Ecclesiam pertineat, quæ universo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam ipsi enim sunt dicturi, „Pax, & securitas.“ Nunc autem ista mala quæ tamquam summa externæque creduntur, utriusque regno, Christi scilicet, & diaboli, videmus esse communia: pariter quippe his boni assignantur, & mali: interque (1) tanta mala adhuc usquequaque frequentantur luxuriosa convivia, Hecine est arefere præ timore, an potius inardescere præ lividine? *Theophylactus* (super *Nam virtutes calorum movebuntur.*) Non solum autem mortales fluctuabunt cum alterabitur mundus, sed etiam Angeli superbiunt in tam terribilibus mutationibus universi: unde sequitur: *Nam virtutes calorum movebuntur.* *Gregorius* in hom. (1. in Evang. super his verbis.) Quid enim virtutes calorum, nisi Angelos, dominationes, & principatus, & potestates appellat? quæ in adventu districti iudicis, nostris tunc oculis visibilibus apparebunt, ut districte tunc à nobis exigant hoc quod nos modo invisibilis conditor æquanimiter portat. *Eusebius* (a) Cum etiam Dei Filius sit venturus in gloria, & confutatus elatum tyrannidem filii peccati, ministrantibus Angelis, cæli fores à sæculo clausæ patebunt, ut spectentur excelsa. *Chrysothomus* (b) Vel virtutes cælicæ movebuntur, quamvis sibi conficie non sint: videntes enim infinitas multitudines condemnari, non intrepide stabunt illic. *Beda* (cap. 88. in Luc.) (2) Unde & in Job dicitur cap. 26. „Columnæ cæli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus.“ Quid ergo faciant tabule, quando tremunt columnæ? Quid vir-

S. Thom. Op. TIX. om.

(1) *Al. tam mala.* (2) *Al. omittitur* Unde. (3) *Al. fide, in ea, item in fide, in ea Nicolai mea fide.* (4) *Al. opposita.* (5) *Al. mutari.* (6) *Al. concius.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Ut supra. (b) Ad Olympiam epist. 2. (c) Ut supra.

gula deserti patitur, cum cedrus paradisi concutitur? *Eusebius* (c) Vel virtutes calorum sunt quæ prælitur sensibilibus partibus universi, quæ quidem tunc movebuntur. Ut possident statum attingant. Absolventur enim in sæculo novo à ministerio quo Deo serviant circa sensibilia corpora secundum corruptionis statum. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Sed ne Domini nos, propinquante secundo adventu suo, ea pro magno prædixisse videatur quæ huic mundo etiam ante primum ejus adventum fieri consueverant, & videamur ab eis qui plura in historia gentium, & majora legentur, hæc quæ dicta sunt, melius in Ecclesia existimo intelligi. Ecclesia enim est sol, & luna, & stella, cui dictum est Cant. 6. „Pulchra ut luna, electa ut sol;“ quæ tunc non apparebit, perscorumibus ultra modum ferventibus. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de sign. adv. Domini.) Plurimis etiam à religione deficientibus, clara fides occurrabit nubes perfidie; quia sol cælestis (3) in ea fide minuitur, vel augetur: & sicut mensuris, idest mensuram, defectibus, luna, vel terræ, (4) opposita, cum fuerit ex regione solis, vanescit; sic & sancta Ecclesia, cum lumini cælesti vitia carnis obsidit, fulgorem divini luminis de Christi radiis non potest (5) mutari: nam in persecutionibus lucem divini solis plerumque amor vitæ hujus excludit. Cadunt etiam stellæ, idest gloria micantes vitii, si perfectionis acerbitas conspexerit, quæ sponte fieri donec Ecclesia multitudine cumuletur: sic enim probantur boni, sic produntur infamie. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80. inter med. & fin.) Quod autem dictum est, *Et in terris pressura gentium*, genes voluit intelligi, non quæ in semine Abraham benedicuntur, sed quæ ad sinistram stabunt. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ut sup.) Ergo varii animum ætus ita graventur ut delictorum multitudinem male (6) conciliis futuri iudicii metu, facti nobis ros fontis arefcat. Quemadmodum autem Domini expectatur adventus, ut ejus presentia in toto vel vel hominis orbe, vel mundi, quæ sit in singulis, cum omnibus affectibus recepissent Christum; sic virtutes calorum in adventu Domini augmentum gratiæ consequentur, & plenitudine divinitatis propriis se insundente movebuntur. Sunt etiam virtutes calorum, quæ enarrant gloriam Dei, quæ plenior Christi infusione movebuntur: ut videam Christum. *Augustinus* ad Helychium (epist. 80.) Vel virtutes calorum movebuntur: quia impiis perfe-

E 4

quen-

quantibus, quidam fideles fortissimi turbabuntur.

Sequitur: (1) *Et tunc videbunt Filium hominis. Theophylactus.* Tam fideles, quam infideles: radiabit enim amplius sole tam ipse quam crux eius: unde ab omnibus cognoscetur. *Augustinus* (ad Hefychium ep. 80.) Quod autem dicit, *Venientem in nube*, duobus modis accipi potest: sive in Ecclesia sua tamquam in nube venientem, sicut nunc venire non cessat; sed ideo tunc cum potestate magna, & maiestate, quia major majestas, & potestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutem dabit; ne tantam persecutionem vincantur: sive in corpore suo, in quo sedet ad dexteram Patris, merito credendus est non solum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus, quoniam sic venit sicut abijt; nubes autem suscepit eum ab oculis eorum: *Act. 1. Chrysostomus.* (a) Semper enim Deus in nube apparet, secundum illud *Psal. 117.* Nubes, & caligo in circuitu ejus: *unde & Filius hominis in nubibus veniet, ut Deus, & Dominus, non latenter, sed in gloria digna Deo: & ideo subdit: Cum potestate magna, & maiestate.* *Cyrillus.* (b) Intelligentium est similiter magna. Primum enim apparitionem profecutus est cum infirmitate, & humilitate nostra; sed secundum celebrabit cum propria potestate, & magna maiestate. *Gregorius* in homil. (1. in Evang.) In potestate enim, & maiestate visuri sum quem in humilitate postquam audire noluerunt; ut virtutem ejus tanto tunc distinctius sentiant, (2) quanto certicem cordis ad ejus patientiam non inclinant.

(g) *Gregorius* in hom. (in Evang.) Quia pramissa contra reprobos dicta sunt, mox ad electorum consolationem verba vertuntur: nam subditur: *His autem fieri incipientibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra;* ac si dicat: Cum plaga mundi crebescunt, levate capita, id est exhilarate corda: quia dum finitur mundus, cujus amici non estis, prope fit redemptio quam quaesistis. In Scriptura enim sacra saepe caput pro mente ponitur: quia sicut capite reguntur membra, ita cogitationes mente disponuntur. Capita itaque levare, est mentes nostras ad gaudia (3) patrie caelestis erigere. *Eusebius.* (c) Vel aliter. Transactis corporalibus adierunt intelligibilia & caelestia, scilicet regnum caelesti non amplius transiri; & tunc dignis salubria promissa tribuentur: unde dicitur: *His autem fieri incipien-*

(1) *Al.* sequitur enim. (2) *P. Nicolai* legit quanto nunc. (3) *Al.* patris. (4) *Al.* omittitur in.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. P. (b) In eadem Cat. Græc. (c) Ut supra. (d) Ibid.

tibus, respicite, & levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Acceptis enim Dei promissis, quae speramus, erigemur, qui ante curvi fueramus, & elevabimus capita nostra, humiliati quondam, eo quod redemptio nostra quam sperabamus, adierit, illa scilicet quam tota creatura expectat. *Theophylactus* (super *Appropinquat redemptio vestra.*) Idem, perfecta libertas corporis, & animæ. Sicut enim primus adventus Domini fuit ad reformationem animarum nostrarum, sic secundus ad reformationem corporum celebrabitur. *Eusebius.* (d) Dicit autem hæc ad discipulos suos, non tamquam ad eos qui durare deberent in vita ista usque ad terminum mundi; sed quasi uno corpore existente ipsis, & nobis, & posteris usque ad consumationem mundi credituris in Christum. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Quod autem calcari mundus, acque despicui debeat, provida comparatione manifestat cum subdit: *Videte ficulneam, & omnes arboris: cum producant ex se fructum, scitis quoniam prope est aestas: ita & vos, cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei;* quasi dicat: Sicut ex fructu arboris vicina aestas agnoscitur, ita ex fructu mundi prope agnoscitur esse regnum Dei. Et ex hoc ostenditur quia fructus mundi ruina est. Ad hoc enim germinat, ut quencumque germinæ alui, eladibus consumant. Bene autem regnum Dei aestati comparatur, quia tunc maioris nostri nebula transeat, & vitæ dies æterni solis claritate fulgeant. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. ut supra.) *Matthæus* autem de sola dixit ficulnea, hic de arboribus omnibus. Duplex enim habet figuram ficulnea, vel cum dura miscantur, vel cum peccata luxuriant. Sive ergo cum fructus (4) in omnibus virent arboribus, & ficulnea secunda jam floret; idem, cum omnis lingua confitetur Deo, confitente etiam populo Judæorum, sperare Domini debemus adventum, quo tamquam temporibus æstivis resurrectionis fructus metentur: sive cum levem, fragilemque jactantiam, tamquam folia synagoge, homo inquiratis induerit, consicere debemus appropinquare iudicium: nam remunerare fidem Dominus, & delinquendi finem afferre festinat. *Augustinus* ad Hefychium (epist. 80.) Cum autem dicit, *Cum videritis hæc fieri*, quæ intelligere poterimus nisi ea quæ supra memorata sunt? In his autem est quod ait: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem.* Proinde cum hoc visum fuerit, non jam erit regnum Dei, sed pro-

propè erit. An dicendum est, non omnia quæ supra commemorata sunt, esse intelligenda, ubi ait, *Cum videritis hæc fieri*, sed aliqua eorum, hoc scilicet excepto quod dictum est, *Et tunc videbunt Filium hominis?* Sed *Matthæus* aperuit, nullis exceptis esse accipiendum, dicens cap. 24. Ita & vos cum videritis hæc omnia: inter quæ est quod videbitur Filius hominis veniens, ut intelligatur de adventu quo nunc venit in membris suis tamquam in nubibus, vel in Ecclesia tamquam in nube magna. *Titus.* Vel aliter. Dicit, *Prope est regnum Dei:* quia dum hæc fiunt, nondum ultimus finis verum eveniet, sed jam in finem (1) tendent: nam & ipse adventus Domini eliminans omnium principatum, & potestatem præparat regno Dei. *Eusebius.* (a) Sicut enim in hac vita sol hieme recedente, ac succedente vere, radium calidum mittens fovet, ac vivificat humi condita semina. (2) exuentia præsentium figuram, pullulam autem nova varium viorem habentia; sic & gloriosus Unigeniti Dei adventus vivificativis radiis illustrans novum seculum, dudum condita per totum mundum semina, scilicet dormientes in pulvere terræ, posterioribus corporibus quam prius producit in lucem, ac consumata morte regnabit deinceps vita sæculi novi. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Omnia autem prædicta sub magna certitudine confirmantur, cum subditur: *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* *Beda.* (super illud, *Et vobis, amen quippe interpretatur verum.* Igitur veritas dicit, Verum dico vobis; quod si non diceret, mentiri omnino non posset. Generationem autem, aut omne genus humanum dicit, aut specialiter Judæorum. *Eusebius.* (b) Vel generationem dicit novam generationem Ecclesie sanctæ suæ, ostendens duraturum populum fidelium usque ad id tempus quo visurus sit omnia, & eventus verborum Salvatoris oculis apprehendet. *Theophylactus* (hoc loco.) Quia enim turbationes, & bella, & alterationes tam elementorum quam ceterarum rerum futurum esse prædixerat, ne quis suspicaretur quod & ipsa christianitas peritura foret, subiungit: *Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non transibunt;* quasi dicat: Et si cuncta commoveantur, fides tamen mea non deficiet: ex quo innuit Ecclesiam præferri toti creaturæ: (3) sed creatura patietur alterationem; fidelium vero Ecclesia, & sermones Evangelii permane-

bunt. *Gregorius* in hom. (1. in Evang.) Vel aliter: *Cælum, & terra transibunt.* &c. quasi dicat: Omne quod apud nos durabile est, sine mutatione durabile ad eternitatem non est; & omne quod apud me transire cernitur, fixum, & sine transitu tenetur: quia sine mutabilitate manentes scientias exprimit sermo meus, qui transit. *Beda.* (cap. 89. super illud, *Cælum, & terra transibunt.*) Cælum autem quod transibit, non æthereum, sive sidereum, sive æreum, à quo aves caeli nominantur, intelligere debemus. Si autem terra transibit, quomodo Ecclesiastes dicit cap. 1. Terra in æternum stat? Sed aperta ratione cælum, & terra per eam quam non habent, imaginem transeunt, attamen per essentiam sine fine subsistunt.

(h) *Theophylactus* (super *Attendite vobis, ne graventur corda.*) Posuit supra Dominus terribilia, & sensibilia malorum indicia quæ occupabunt peccatores; sed contra hæc mala remedium est cautela, & oratio: unde dicitur: *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate.* *Basilius* (in sermone super *Attendite tibi.*) Singulum animalium à conditore omnium Deo habet intrinsecus causas facientes ad tutelam consistentie propriæ: propter quod & Christus nobis dedit hanc monitionem, ut quæ illis à natura, hæc nobis auxilio rationis, & cautela contingant: fugientibus quidem peccatum, ut irrationabilia fugiant mortifera pabula, inquirentibus vero justitiam, sicut illa herbas nutritivas requirunt; & ideo dicit, *Attendite vobis*, ut scilicet discernere possitis à salubri nocivum. Sed omniam dupliciter contingit attendere, hinc quidem corporis oculis, illinc vero per intellectivam virtutem, oculus corporis virtutem non attingit: restat igitur dictum esse de opere intellectus, *Attendite;* hoc est, undique circumspicite vos, pervigil habentes ad vestram custodiam animæ lumen. Neque autem dixit: *Attendite vestris,* aut eis quæ circa vos sunt, sed *vobis:* vos enim estis intellectus, & anima; vestrum autem corpus est sensus; circa vos autem opes, artes, & reliqua vite suppellex; quibus non monet attendendum, sed anime, cuius præcipua cura habenda. Eadem vero admonitio egrotantes sanat, & sanos perficit; servatores præsentium, & provisos futurorum; non alienorum censores, sed suorum scrutatores; non dimittentem intellectum servum fieri passionum, sed irrationale anime subiectentes rationali. Cur autem sit attendendum, subiungit dicens: *Ne forte graventur corda vestra in*

(1) *Al.* tenditur. (2) *Al.* exuentia. (3) *Forte* siquidem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ubi supra. (b) Ibidem.

crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. Titus. Quasi dicat: Cavete ne lumina mentis vestræ graventur: cura namque præsentis vitæ, & crapula, & ebrietas fugant prudentiam, quassant fidem, operantur naufragia. *Basilii.* (2) Est autem ebrietas nimis usus vini, crapula vero anxietas, & nausea quæ est in ebrietate, à motione capitis Græco vocabulo dicta. Sicut igitur cibus (1) ne esuriamus, sic & potibus ne sitim patiamur, utendum est, virando diligentius lapsus. Fallax enim est vini ingestio. Anima autem vino libera prudentissima erit, & optima; sed humectata vini vaporibus quasi quadam nube velatur. (3) Caritas autem huius vitæ quamvis nihil inhibitorum continere videatur, si tamen ad cultum divinum non coadjuvet, vitanda est: & quare hoc dixerit, ostendit subdens: *Et superveniat in vos repentina dies illa.* *Theophylactus* (hoc loco.) Non enim cum deliberatione venit dies illa, sed ex improvviso, & furim capiens tamquam laqueus non caventes: unde sequitur: *Tamquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ.* Quod diligentius discuti potest. Capiet enim dies illa sedentes in superficie terræ quasi impræmeditatos, & inertes. Quotquot vero sunt solertes, & agiles ad bonum, non sedentes, & ortantes in terrenis; sed surgentes ab eis, sibi dicentes: Surge, vade, quoniam non est hic tibi requies: talibus non est illa dies ut laqueus, (2) in discrimen, sed ut dies festivus. *Eusebius.* (3) Prædicta igitur docuit esse attendenda ad cavendam gravitatem inde proventientem: unde sequitur: *Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt.* *Theophylactus.* Scilicet famem, pestem, & cetera huiusmodi, quæ temporaliter electis, & aliis imminet, & ea quæ postmodum (3) accidunt reis perenniter: illa enim aliter cavere non possumus nisi per vigilias, & orationes. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc intelligitur illa fuga quam *Matthæus* commemorat, quæ non debet fieri in hieme, vel sabbato. Ad hiemem pertinent curæ huius vitæ, quæ tristes sunt velut hiems; ad sabbatum vero crapula, & ebrietas, quæ carnali lætitia, luxuriaque cor submergit atque obruit; quod malum sabbati nomine significatur, quia illo die Judæi deliciis affluunt, dum spiritale sabbatum ignorant. *Theophylactus.* Et quia Christianum decet non solum fugere mala,

(1) *Al.* ut ne, item ut tantum. (2) *Al.* & discrimen. (3) *Al.* accidunt eis perenniter: illa enim aliter capere non possumus &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Clemens* Alexandrinus Lib. 2. *Padagogi* cap. 2. (b) *Basilii* in *Regulis brevioribus* ad interrog. 88. Hæc appendix cum præcedenti uno tenore dabatur sub nomine *Basilii.* (c) In *Catena Græcorum PP.*

sed etiam nisi ad gloriam assequendam; subdit: *Et flare ante Filium hominis:* hæc est enim angelica gloria stare ante Filium hominis Deum nostrum, & faciem ejus jugiter comerere. *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Et certe si quis sapiens medicus præciperet attendere à succo alicujus herbe, ne repentinus interitus superveniat, magno studio medici mandata servaremus; nunc autem Salvatore admonente ebrietatem, & crapulam, & curas sæculi esse cavendas, his sancti, & confusum non timent: quia fidem quam medici dictis præbent, Domini verbis præbere continent.

(1) *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Quæ verbis præceperat Dominus, suis confirmat exemplis: nam qui nos ante iudicis adventum, & incertum singulorum exitum, ad vigilandum hortatus est, & orandum, & ipse, imminente tempore passionis suæ, doctrinæ, vigiliis, & precibus insistit: unde dicitur: *Erat autem diebus docens in templo:* in quo suo exemplo insinuat hoc esse dignum Deo vigilare, vel dicto, vel facto proximis viam veritatis ostendere. *Cyriillus.* Quæ autem erant quæ docebat nisi transcendens cultum legis? Insistat enim tempus quo debebat umbra in veritatem transformari. *Theophylactus* (paulo ante fin. *Commen.* in 21. cap. *Lucæ.*) Tacuerunt autem *Evangelistæ* pleraque documentorum Christi, qui, cum per itinerium Iere prædicaverit, documenta ejus quæ conscripserunt, dicit aliquis vix ad unius diei sermonem sufficere. Ex pluribus ergo pauca describentes, dederunt nobis quemdam gustum dulcedinis doctrinæ ipsius. Ostendit autem nobis Dominus quod oporteat nocte, & quiete alloqui Deum, & in die prodesse hominibus; & colligere quidem in nocte, distribuere vero collecta in die: unde subditur, *Noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti;* non quasi opus habens oratione, sed ad exemplum dandum hoc egit. *Cyriillus.* Quia vero eloquium ejus in potestate erat, & potestative transferrebat in spiritalem cultum quæ per *Moysem*, & *Prophetas* tradita fuerant in figuris, populus eum avidius audiebat: unde sequitur: *Et omnis populus manebat,* id est mane venire accelerabat, ad eum in templo, audire eum. Populus autem ante lucanum venient ad eum, congruum erat dicere *Palm. 62.*, Deus Deus, meus, ad te de luce vigilo. *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Mystice autem & nos cum inter prof-

pera sobrie, & pie, & iuste conversamus, diebus in templo docemus, quia formam boni operis fidelibus (1) præbemus; noctibus vero in monte Oliveti moramur, quia in tenebris angustiarum spirituali consolatione respicimus: & ad nos quoque populus manebat, cum vel discussis operibus tenebramur, vel cunctis nebulis pressurarum nos imitatur.

(1) *Al.* præventos.

CAPUT XXII.

(a) **A**ppropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha; & quærebant principes sacerdotum, & scribæ quomodo Jesum interficerent; timebant vero plebem.

(b) Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Scharioth, unum de duodecim; & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.

(c) Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, & Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt, Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat; & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diverforium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt pascha.

(d) Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo; & ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos: dico enim vobis, quod non bibam de generatione vris, donec regnum Dei veniat.

(e) Et accepto panem gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

(f) Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem Filius hominis, secundum quod diffinitum est, vadit; verumtamen vix homini illi per quem tradetur. Et ipsi exeperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset.

(g) Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.

(h) Vos autem estis qui permanistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis sicut disposuit illi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedetis super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.

(i) Ait autem Dominus Simoni: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu alquando conversus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneget nosse me.

(k) Et dixit eis: Quando misit vos sine sacco, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram; & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est: etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est.

(l) Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem olivarum. Secuti sunt autem illi & discipuli. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis *S. Thom. Op. Tom. LX.*

crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. Titus. Quasi dicat: Cavete ne lumina mentis vestræ graventur: cura namque præsentis vitæ, & crapula, & ebrietas fugant prudentiam, quassant fidem, operantur naufragia. *Basilii.* (2) Est autem ebrietas nimis usus vini, crapula vero anxietas, & nausea quæ est in ebrietate, à motione capitis Græco vocabulo dicta. Sicut igitur cibus (1) ne esuriamus, sic & potibus ne sitim patiamur, utendum est, virando diligentius lapsus. Fallax enim est vini ingestio. Anima autem vino libera prudentissima erit, & optima; sed humectata vini vaporibus quasi quadam nube velatur. (3) Caritas autem huius vitæ quamvis nihil inhibitorum continere videatur, si tamen ad cultum divinum non coadjuvet, vitanda est: & quare hoc dixerit, ostendit subdens: *Et superveniat in vos repentina dies illa.* *Theophylactus* (hoc loco.) Non enim cum deliberatione venit dies illa, sed ex improvise, & furim capiens tamquam laqueus non caventes: unde sequitur: *Tamquam laqueus enim superveniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ.* Quod diligentius discuti potest. Capiet enim dies illa sedentes in superficie terræ quasi impræmeditatos, & inertes. Quotquot vero sunt solertes, & agiles ad bonum, non sedentes, & ortantes in terrenis; sed surgentes ab eis, sibi dicentes: Surge, vade, quoniam non est hic tibi requies: talibus non est illa dies ut laqueus, (2) in discrimen, sed ut dies festivus. *Eusebius.* (3) Prædicta igitur docuit esse attendenda ad cavendam gravitatem inde proveniente: unde sequitur: *Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt.* *Theophylactus.* Scilicet famem, pestem, & cetera huiusmodi, quæ temporaliter electis, & aliis imminet, & ea quæ postmodum (3) accidunt reis perenniter: illa enim aliter cavere non possumus nisi per vigilias, & orationes. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc intelligitur illa fuga quam *Matthæus* commemorat, quæ non debet fieri in hieme, vel sabbato. Ad hiemem pertinent curæ huius vitæ, quæ tristes sunt velut hiems; ad sabbatum vero crapula, & ebrietas, quæ carnali lætitia, luxuriaque cor submergit atque obruit; quod malum sabbati nomine significatur, quia illo die Judæi deliciis affluunt, dum spirituale sabbatum ignorant. *Theophylactus.* Et quia Christianum decet non solum fugere mala,

(1) *Al.* ut ne, item ut tantum. (2) *Al.* & discrimen. (3) *Al.* accidunt eis perenniter: illa enim aliter capere non possumus &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Clemens* Alexandrinus Lib. 2. *Padagogi* cap. 2. (b) *Basilii* in *Regulis brevioribus* ad interrog. 88. Hæc appendix cum præcedenti uno tenore dabatur sub nomine *Basilii*. (c) In *Catena Græcorum PP.*

sed etiam nisi ad gloriam assequendam; subdit: *Et flare ante Filium hominis:* hæc est enim angelica gloria stare ante Filium hominis Deum nostrum, & faciem ejus jugiter comerere. *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Et certe si quis sapiens medicus præciperet attendere à succo alicujus herbe, ne repentinus interitus superveniat, magno studio medici mandata servaremus; nunc autem Salvatore admonente ebrietatem, & crapulam, & curas sæculi esse cavendas, his sancti, & confumii non timent: quia fidem quam medici dictis præbent, Domini verbis præbere contemnunt.

(1) *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Quæ verbis præceperat Dominus, suis confirmat exemplis: nam qui nos ante iudicis adventum, & incertum singulorum exitum, ad vigilandum hortatus est, & orandum, & ipse, imminente tempore passionis suæ, doctrinæ, vigiliis, & precibus instat: unde dicitur: *Erat autem diebus docens in templo:* in quo suo exemplo insinuat hoc esse digno Deo vigilare, vel dico, vel factis proximis viam veritatis ostendere. *Cyriillus.* Quæ autem erant quæ docebat nisi transcendens cultum legis? Instabat enim tempus quo debebat umbra in veritatem transformari. *Theophylactus* (paulo ante fin. *Commen.* in 21. cap. *Lucæ.*) Tacuerunt autem *Evangelistæ* pleraque documentorum Christi, qui, cum per trionium Iere prædicaverit, documenta ejus quæ conscripserunt, dicit aliquis vix ad unius diei sermonem sufficere. Ex pluribus ergo pauca describentes, dederunt nobis quemdam gustum dulcedinis doctrinæ ipsius. Ostendit autem nobis Dominus quod oporteat nocte, & quiete alloqui Deum, & in die prodesse hominibus; & colligere quidem in nocte, distribuere vero collecta in die: unde subditur, *Noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti;* non quasi opus habens oratione, sed ad exemplum dandum hoc egit. *Cyriillus.* Quia vero eloquium ejus in potestate erat, & potestative transferrebat in spirituale cultum quæ per *Moysem*, & *Prophetas* tradita fuerant in figuris, populus eum avidius audiebat: unde sequitur: *Et omnis populus manebat,* id est mane venire accelerabat, ad eum in templo, audire eum. Populus autem ante lucanum venient ad eum, congruum erat dicere *Palm. 62.*, Deus Deus, meus, ad te de luce vigilo. *Beda* (cap. 89. in *Luc.*) Mystice autem & nos cum inter prof-

pera sobrie, & pie, & iuste conversamus, diebus in templo docemus, quia formam boni operis fidelibus (1) præbimus; noctibus vero in monte Oliveti moramur, quia in tenebris angustiarum spirituali consolatione respicimus: & ad nos quoque populus manebat, cum vel discussis operibus tenebrarum, vel cunctis nebulis pressurarum nos imitatur.

(1) *Al.* præventos.

CAPUT XXII.

(a) **A**ppropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha; & quærebant principes sacerdotum, & scribæ quomodo Jesum interficerent; timebant vero plebem.

(b) Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Scharioth, unum de duodecim; & abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum, & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. Et gavisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.

(c) Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrum, & Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. At illi dixerunt, Ubi vis paremus? Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat; & dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diverforium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis coenaculum magnum stratum, & ibi parate. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt pascha.

(d) Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo; & ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & dividite inter vos: dico enim vobis, quod non bibam de generatione vris, donec regnum Dei veniat.

(e) Et accepto panis gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

(f) Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Et quidem Filius hominis, secundum quod diffinitum est, vadit; verumtamen vix homini illi per quem tradetur. Et ipsi exeperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset.

(g) Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Dixit autem eis: Reges Gentium dominantur eorum; & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic; sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; & qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.

(h) Vos autem estis qui permanistis mecum in tentationibus meis: & ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedetis super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.

(i) Ait autem Dominus Simoni: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; & tu alquando conversus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire. At ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus donec ter abneget nosse me.

(k) Et dixit eis: Quando misit vos sine sacco, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram; & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est: etenim ea quæ sunt de me, finem habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est.

(l) Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem olivarum. Secuti sunt autem illi & discipuli. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis *S. Thom. Op. Tom. LX.*

nis est; sed ubi consecratur mysterio, fit, & dicitur Corpus Christi. *Cyrillus* (in oratione catechetica.) Nec dubites an hoc verum sit, eo manifeste dicente: *Hoc est corpus meum*; sed potius suscipe verba Salvatoris in fide. Cum enim sit veritas, non mentitur. (a) Insaniant igitur dicentes mysticam benedictionem (1) à sanctificatione cessare, si que reliquie remanserint ejus in diem subsequentem: non enim mutabitur sacrosanctum Corpus Christi, sed virtus benedictionis, & vivificativa gratia jugis in eo est. (b) Virtus enim vivificativa Dei Patris unigenitum Verbum est, quod caro factum est, non desinens esse Verbum, sed efficiens carnem vivificativam. (c) Si enim in aliquo liquore modicum panis immiseris, reperies hunc imbibitum qualitate illius. Igitur vivificativum Dei Verbum unigenitum seipsum proprie carni, fecit eam vivificativam. Numquid ergo & quoniam in nobis vita Dei est. Dei Verbo existente in nobis, vivificativum erit nostrum corpus? (d) Sed aliud est secundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei Filium; aliud ipsum fuisse factum carnem, id est corpus sumptum ex alma Virgine proprium corpus efficere. Decebat ergo cum nostris quodammodo unum corpus fieri per sacram ejus carnem, & pretiosum sanguinem, quae accipimus (2) in benedictionem vivificativam in pane, & vino. Ne enim (3) horreremus carnem, & sanguinem appositae factis altaribus, condescendens Deus nostris fragilitatibus, insuit oblati vim vitae, convertens ea in veritatem propriae carnis, ut corpus vitae quasi quoddam semen vivificativum inveniant in nobis: unde subditur:

*Hoc facite in meam commemorationem. Chryso-
stomus* super Joannem. (e) Hoc fecit Christus du-
cens nos ad majus amicitiae foedus, suamque
caritatem declarans erga nos, praestans se non
solum videri desiderantibus, sed & palpare, &
comedere, & amplecti, & totum affectum ex-
plere. Igitur ut leones flammam spirantes, sic
ab illa mensa discedimus terribiles (4) facti
diabolo. *Basilus.* (f) Dices autem quo pacto
debet edere Corpus Christi, in memoriam sci-
licet obedientiae Christi usque ad mortem; ut
qui vivunt, non amplius in se vivant, sed in
eo qui pro eis mortuus est, & resurrexit. *Theo-
phylactus.* Duos autem calices Lucas commemo-

rat: de altero quidem (5) supra dixit: *Ac-
cipite, & dividite inter vos*; quem dicit aliquis
esse typum veteris testamenti: alterum vero
post panis fractionem, & distributionem ipse
partitur discipulis: unde subditur: *Similiter &
calicem postquam conavit. Beda.* Subauditur de-
dit eis, ut sit plena constructio. *Augustinus* de
Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 1.) Vel quod Lu-
cas bis de calice commemoravit; prius ante-
quam panem daret, unde postquam panem
dedit; illud quod superius dixit praecipit
payit, ut solet; illud vero quod ordine suo
posuit, non commemoraverat superius. Utrum-
que autem conjunctum eandem sententiam facit,
quae illorum est, scilicet Matthaei, & Mar-
ci. *Theophylactus.* Nominat autem Dominus hunc
calicem novi testamenti: unde sequitur: *Di-
cens: Hic est calix novum testamentum in sangui-
ne meo; qui pro vobis fundetur*: significans no-
vum testamentum in suo sanguine exordium fu-
mores; nam in veteri testamento sanguis ani-
malium affuit cum data fuit lex; nunc vero
sanguis Verbi Dei significat nobis novum testa-
mentum. Cum autem dicit, *Pro vobis*, non
significat pro solis Apostolis Corpus Christi da-
tum, & sanguinem effusum fuisse; sed causa
totius humanae naturae. Et vetus quidem
pascha ad renovandam servitutem Aegypti fiebat,
sanguis autem agni ad primogenitorum
custodiam; novum vero pascha ad peccatorum
remissionem, sanguis autem Christi ad con-
servationem eorum qui dedicati sunt Deo. *Chry-
sostomus.* (g) Hic enim sanguis operatur in no-
bis imaginem regiam, nobilitatem animae non
permittit marcescere, vitium irrogans animam,
magnamque inspirans virtutem. Hic sanguis fugat
demonas, advocat Angelos, & Dominum
Angelorum. Hic sanguis effusus lavit orbem,
& adibile fecit caelum. Hujus participes san-
guinis. (6) sunt supernis virtutibus amicti, regio
pallio, magis autem ipso Rege induiti. Et
sicut si mundus accesseris, salubriter ac-
cesseris; sic si (7) imbutus conscientia prava,
damnosae accedis in penam, & supplicia. Nam
si qui imperatoriam conquinant purpuram, pa-
ri poena plectuntur. cum eis qui divellunt: ab-
surdum non est si & qui obsecra mente Cor-
pus Christi recipiunt, pari poena plectuntur
cum his qui illud elavis transederunt. *Beda*

(su-

(1) *Al. omittitur praepositio à.* (2) *Al. in benedictione vivificativa.* (3) *Al. horremus.* (4) *Al. effecti.* (5) *Al. qui supra.* (6) *P. Nicolajus habet sunt cum supernis virtutibus constructi (in notis autem constituti) & amicti regia Christi stola, seu regio pallio; magis autem, &c.* (7) *Al. impurus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ad Calosyrinum Episcopum. (b) Lib. 4 in Joann. cap. 14, ad deinceps. (c) Et cap. 23. (d) Et alibi. (e) Homil. 45. vel 46. (f) In Morali. reg. 21. cap. 3. & in Regulis brevior. ad inter. 177. (g) Ubi supra.

(super Similiter, & calicem.) Quia vero panis
coarctat, vinum vero sanguinem operatur in
carne; hoc ad Corpus Christi, illud refertur ad
sanguinem. Verum, quia & nos in Christo, &
in nobis Christum manere oportet, vinum do-
minici calicis aqua misceretur: teste enim Jo-
ann. Apocal. 17. „ aquae multae populi sunt. “
Theophylactus. Primo autem datur panis, secun-
dario calix: prior enim est in spiritualibus la-
briofus actus velut panis, non solum quia in
vultus sudore (1) laboratur, sed etiam quia
dum comeditur, non est facilis ad glutendum;
deinde post labores sequitur exultatio divinae
gratiae, quae est calix. *Beda* (ubi supra.) Ideo
autem tunc cenati communicaverunt Apostoli,
quia necesse erat pascha typicum ante consum-
mari, & sic ad vera pasche sacramenta transiri;
nunc autem in honorem tanti sacramenti pla-
cuit magistro Ecclesiae, prius nos spiritualibus
epulis refici, ac deinde terrenis. *Gregorius.* (a)
Totum autem corpus, & sanguinem Domini
suscipit communicans, etiam si mysteriorum
partem accipiat. Sicut enim unum sigillum di-
versis rotam suam figuram impartitur, & inte-
grum manet post distributionem, & sicut una
vox penetrat ad multorum aures; sic nulli
dubium sit, corpus, & sanguinem Domini to-
rum in omnibus reperiri. Fractio autem panis
venerandi passionem significat.

(1) *Augustinus* de Concord. Evang. (Lib. 3.
cap. 1.) Cum tradidisset Dominus discipulis ca-
licem; rursus de traditore suo locutus est, di-
cens: *Venerunt ecce manus tradentis me, nunc
cum est in mensa. Theophylactus* (hoc loco.) Quod
dixit, non solum ut ostendat se scire futura;
sed etiam ut ostendat nobis propriam bonitatem,
secundam quam non praetermisit quin prosequeretur
ea quae spectabant ad Deum: dat enim
nobis exemplum ut usque ad finem satagamus
lucra peccatores; & ut ostendat proditoris ne-
quitiam, qui & conviva fieri non erubuit.
Chrysostomus. (b) Et participes: exiens myste-
riorum: conversus non est: fit enim scelus
ejus utique immanius, immo quia tali propo-
sito imbutus adit mysteria, immo quia adiens
melior factus non fuit, nec metu, nec benefi-
cio, nec honore. *Beda* (cap. 91.) Et tamen
non designat specialiter, ne manifestus correptus
impudenter fieret. Mittit autem crimen in
numero, ut agat conciliis penitentiam. Prae-
dicat autem & penam, ut quem pudor non
vicerat, corrigant denuntiata supplicia: unde

(1) *Al. laboratur.* (2) *Al. desit in.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Vel Eustychius Patriarcha in Catena Graecorum PP. (b) Hom. 88. in Matth. (c) Hom. 77. in eundem. (d) In Regulis brevior. ad inter. 301. (e) Nimirum Apostolus in Catena Graec. PP. (f) Hom. 66. in Matth.

sequitur: *Et quidem Filius hominis, sicut unum
quod diffinitum est, vadit. Chrysostomus.* (c) Sed
quia Judas ea quae sunt scripta, prava inten-
tione agebat, ne quis putet eum innocuum tan-
quam dispensationis ministrum, subdit: *Venerunt
tamen vos homini illi per quem tradetur. Beda*
(cap. 91.) Sed & vos homini illi qui ad men-
sam Domini indignus accedens in exemplum
Judae Filium hominis tradit, non quidem Judaeis,
sed peccatoribus membris suis. Et quam-
vis scirent undecim Apostoli quod nihil contra
Dominum cogitarent; quia tamen plus credent
magistro quam sibi, timentes fragilitatem suam,
quaerunt de peccato, cuius conscientiam non
habebant: sequitur enim: *Et ipsi ceperunt quaerere
inter se, quis esset ex eis qui hoc scilicet: as-
set. Basilus.* (d) Sicut enim in corporalibus pas-
sionibus sunt multae: quas non sentiant patien-
tes, porro magis adhibent fidem conjecturae me-
dicorum quam propriam insensibilitatem atten-
dant; sic (2) & in animae passionibus; si quis
in se peccatum non sentiat, credere tamen de-
bet his qui plus possunt cognoscere sua pec-
cata.

(g) *Theophylactus* (super facta est contentio
inter eos.) Cum inter se quaerent quis esset Do-
minum traditurus, consequens erat ad invicem
sibi dicere, Tu proditorus es; & ex hoc con-
tenti sunt dicere: Ego prior, ego major, & si-
mila: unde dicitur: *Facta est autem, & con-
tentio inter eos, quis eorum videretur esse major.
Gregorius.* (e) Vel haec contentio videretur habuisse
motivum, quod cum Dominus ab homini-
bus transigaret, oportebat aliquem eorum
sieri aliorum principem, quasi. Dominum vicem
gerentem. *Beda.* Sicut autem homi in Scripturis
sunt exempla patrum, quibus proficiant, & ha-
milenant, requirunt; sic reprobi, si qui for-
te in ecclesiis reprehensibile reperiant, quasi
suas ex eo nequirias obsecrari, libenter solent
amplecti. Ideo multi audientes legunt quod
facta est contentio inter discipulos Christi. *Am-
brosius.* (Lib. 10. cap. de dispositione praemii.) Si
enim contendebant Apostoli, non excusationi
obediunt, sed cautioni proponitur. Caveamus
ergo ne in partitionem aliqua inter nos de
praetione possit esse contentio. *Beda* (cap. 92.)
Potius autem videamus, non quid carnales ad-
huc discipuli gesserint, sed quid jussit spiri-
talis magister; sequitur enim: *Dixit autem eis
Benedictus dominatur eorum. Chrysostomus.* (f)
Gentilium meminit, ut ex hoc sem vituperan-

dam

Et dixit ad eos: Ecce introentibus vobis in civitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de homine portante amphoram.) Primum majestatem divinitatis adverte: cum discipulis loquitur, & jam novit quid alibi sit futurum: deinde dignationem ejus intueri: quia non persona divitis, aut potentis eligitur, sed pauper ambitur, & angustum hospitium pauperis amplius nobilium aedibus antefertur. Sciebat autem Dominus nomen ejus, cujus sciebat mysterium, & occursum; sed ideo sine nomine designatur, ut ignobilis aestimetur. Theophylactus (super Occurrit vobis homo quidam.) Vel ideo mitti eos ad hominem ignotum, ut ostendat quod passionem voluntarie subit. Qui enim mentem hujus ignoti viri subegit, ut eos susciperet, poterat quocumque voluisset eum Judæis tractare. Dicunt autem quidam, quod ideo non dixit nomen hominis, ne proditor cognito nomine domum panderet phariseis, qui venientes cepissent eum priusquam cena fieret, & spiritalia mysteria discipulis traderet; sed quibusdam indicis in quamdam domum dirigit eos: unde sequitur: Et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est deversorium ubi pascha cum discipulis meis manducet? Et ipse vobis ostendit cenaculum magnum stratum: & ibi parate. Glossa. Quibus signis inventis, discipuli solliciti quæ mandata eis fuerant, impleverunt: unde sequitur: Euntes autem invenerunt sicut prædixit illis Jesus, & paraverunt pascha. Beda (cap. 9. super Venit dies azytorum.) Hoc pascha exponens. Apollolus ait. 1. Corinth. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus: quod quidem pascha tunc necesse erat occidi, quasi paterno consilio, ac diffinitione sancitum: qui licet die sequenti, hoc est decimaquinta luna sit crucifixus, hac tamen nocte, qua agnus immolabatur à Judæis, tenus, ac ligatus, immolationis, hoc est passionis suæ, sacravit exordium. Theophylactus (ubi supra.) Intellegamus autem diem quidem azytorum totam conversationem quæ est in luce spiritali, nullam resolentem vetustatem primæ prævaricationis Adæ, in qua viventes non decebat delectari in Christi mysteriis. Hæc autem mysteria Petrus, & Joannes parant, idest actio, & contemplatio, fervor (1) veli, & mansuetudo pacifica. His autem paratoribus occurrit homo: quia per prædicta reperimus statum hominis qui creatus est ad imaginem Dei:

(1) Al. cæli. (2) Ita corrigi P. Nicolai Ascendamus ergo cum ipso Domino &c. (3) Idem sic legit: qui est patrifamilias unicuique homini à discipulis Christi. (4) Al. ut capiat Jesus Verbum Dei. (5) Al. desideravit sit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 35. (b) Ubi supra.

qui portat amphoram aquæ, quæ significat gratiam Spiritus Sancti; amphora autem est humilitas cordis: humilibus enim dat gratiam, qui se cognoscunt esse terram, & pulverem. Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Vel amphora est mensura perfectior; aqua autem est quæ sacramentum Christi esse meruit: quæ lavari meruit, non lavari. Beda (cap. 91.) Parant autem pascha ubi aquæ infertur amphora: quia tempus adest quo veri paschæ cultoribus typicis de limine auferatur cruor; & ad tollenda crimina vivifici fontis baptismata consecratur. Origenes super Matth. (2) Ego autem puto quod homo qui ingredientibus discipulis in civitatem occurrit, amphoram aquæ portans, erat quidam miniter patrifamilias, portans mundatoriam, aut porabilem aquam in vase fictili; quem puto esse Moysen, spiritalem doctrinam portantem in corporalibus historis. Qui autem non condescendunt spiritaliter eum, non celebrant pascha cum Jesu. (2) Attendamus ergo, ipso Domino constituto nobiscum, ad superiores locum, in quo est deversorium, quod demonstratur ab intellectu, (3) qui est in unoquoque homine patrifamilias, discipulis Christi. Hæc autem domus superior sit nobis magna, (4) ut capiat Jesum Verbum Dei, quod non capitur, nisi à magnis sensu. Et sit domus hæc à patrifamilias, idest intellectu, præparata Filio Dei, & (5) sit mandata, nullo modo habens malitiae foveas. Sit etiam domus illius princeps non qualibet-cumque cognitum habens nomen: unde mystice dicit secundum Mattheum 26. „ Ire ad quemdam. „ Ambrosius (ut supra.) In superioribus autem magnum habet stratum, ut magnum meritum ejus adverte, in quo Dominus cum discipulis sublimium virtutum ejus delectatione requiesceret. Origenes super Matth. (b) Scire autem debemus, quoniam qui in epulationibus, & sollicitudinibus secularibus sunt, non ascendunt in domum illam superiorem, & propterea non celebrant cum Jesu pascha. Post sermones enim discipulorum quibus catechizaverunt patrifamilias, idest intellectum, venit & divinitas coepulans discipulis in domo prædicta.

(d) Cyrillus. Postquam discipuli pascha paraverant, agitur de paschæ commentione; unde dicitur: Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. Beda. Hora manducandi paschæ designat quartadecimam diem primi mensis perductam ad vespertam, quinta-

decima luna jam terris apparente. Theophylactus (super Et cum facta esset hora, discubuit.) Sed qualiter Dominus discumbere dicitur, cum Judæi stantes pascha manducarent? Dicunt ergo, quod cum manducavissent legale pascha, accubuerunt secundum communem usum, manducantes quosdam alios cibos.

Sequitur: Et ait illis: Desidero desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Cyrillus. Quod ideo dicit, quia discipulus avarus prodicionis tempus explorabat; sed ne traderet eum ante festum paschæ, non explicaverat Dominus domum, vel virum penes quem pascha perageret; cujus causam per hæc verba ostendit. Theophylactus. (hoc loco.) Vel dicit, Desidero desideravi; quasi dicat: Hæc ultima mihi cena vobiscum est, propter quod & amabilis est mihi; sicut & qui peregere profectari sunt, ultima verba suis dulcius profertur. Chrysostomus. Vel hoc dicit, quia post illud pascha crux imminerebat. Invenimus autem plures eum prædicantem suam passionem, & eam cupientem evenire. Beda (cap. 91. in Luc.) Desiderat ergo primo typicum pascha cum discipulis manducare, & sic passionis suæ mundo mysteria declarare. Eusebius. (2) Vel aliter. Cum Dominus novum pascha celebraret, opportune dixit: Desidero desideravi hoc pascha; idest, novum mysterium novi testamenti, quod tradebat discipulis, quod plures ante eum Propheta, & jussu capiverant; sed & ipse sitiens communem solum, hoc tradebat mysterium quod toti mundo competere. Pascha vero Moysi statutum erat in uno loco, scilicet in Hierusalem celebrari: unde non congruebat omnibus gentibus; & ideo non erat desideratum. (1) Epiphanius (Lib. 1. contra hæreses cap. 30.) Ex hoc Ebionitarum dementia de carnis esu redargui poterat, Domino manducante pascha Judæorum: unde signanter dixit, Hoc pascha, ne quis ad aliud (2) invertere possit. Beda (cap. 91. in Luc.) Sic ergo Dominus legalis paschæ approbator extitit, & hoc ad suæ dispensationis figuram docendo pertinuisse, vetat ultra carnaliter exhiberi; unde subdit: Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur in regno Dei; idest, nequaquam ultra Moisaicum pascha celebrabo, donec in Ecclesia spiritaliter intellectum compleatur: ipsa enim est regnum Dei, secundum illud supra 17. Regnum Dei intra vos est. Ad verum autem illud pascha, cui finem desiderabat imponere, pertinet etiam illud quod subditur: Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, & di-

vidite inter vos. Ob hoc gratias egit, quia ventura transitura, & ventura fuerant omnia nova. Chrysostomus. (b) Memento ergo cum ad mensam sederis, quod post mensam oportet te orare; atque ideo ventrem impleas sobria, ne gravatus nequeas genuflectere, ac supplicare Deo. Non igitur post escas ad lectum, sed ad orationem vertamur: evidenter enim hoc Christus significavit, quod post escas non somnus, non cubile, sed oratio, & sacramentum lectio Scripturarum succedere debeant.

Sequitur: Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Beda (cap. 91. in Luc.) Possit quidem hoc & simpliciter accipi, quod ab hac hora cenæ usque ad tempus resurrectionis, quo in regno Dei erat venturus, vinum habiturus non esset: postea namque cibum; potumque sumpsisse eum testatur Petrus Act. 10. dicens: „ Qui „ manducavimus, & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis. „ Theophylactus (super Donec regnum Dei veniat.) Dicitur autem resurrectio regnum Dei, quia mortem exterminavit: unde & David ait Psalm. 92. „ Dominus „ minus regnavit, decorem indutus est, „ feliciter formosi amictus, secundum Esaiam, exulta corporis corruptela. Resurrectione autem adventante, iterum cum discipulis bibit, ut probaret quod resurrectio non erat phantastica. Beda (cap. 91. in Luc.) Sed multo consequentius est, ut sicut supra typicum agni esum, sic & potum paschæ neger se gustaturum, donec ostensa gloria regni Dei, fides mundi advenerit, ut per duo maxima legis edicta, escam scilicet, & potum paschalem, spiritaliter immutata, differeres omnia legis sacramenta ad spiritalem observantiam fuisse transferenda.

(c) Beda (cap. 91. in Luc.) Finitis paschæ veteris solemnibus, transit ad novum, quod in suæ redemptionis memoriam Ecclesiam frequentare desiderat, pro carne agni & sanguine, suæ carnis sanguinique sacramentum in panis ac vini figura substituitens, sacerdos in æternum factus secundum ordinem Melchisedech: unde dicitur: Et accepto pane, gratias egit: sicut & de veteribus terminandis gratias egerat, nobis exemplum tribuens in omni boni operis inestimatione, & perfectione Deum esse glorificandum. Sequitur: Et fregit. Frangit ipse panem quem porrigit, ut ostendat corporis sui fractionem non sine sua sponte futuram.

Et dedit eis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Gregorius Nissemus. (c) Panis enim ante consecrationem communis panis

G 4 nis

(1) Al. EUSEBIUS. (2) Al. incurtere.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Orat. 1. de Lazaro. (c) Orat. de Baptismo, vel in Baptismo Christi.

in tentationem: & ipse avulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, & positus genibus orabat dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum a me. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.

(m) Apparuit autem illi Angelus de celo confortans eum: & factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia; & ait illis: Quid dormitis? Surgite, & orate, ne intretis in tentationem.

(n) Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebar eos, & appropinquavit Jesu, ut oscularetur eum. Jesus autem dixit illi: Juda, osculo Filium hominis tradis? Videntes autem hi qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutus in gladio? Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, & amputavit auriculam ejus dexteram. Respondens autem Jesus ait: Sinite usque huc: & cum terigisset auriculam ejus, sanavit eum. Dixit autem Jesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis, & fustibus. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me; sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum.

(o) Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum; Petrus vero sequebatur eum à longe. Accenso autem igne in medio atrii, & circumfidentibus illis, erat Petrus in medio eorum. Quem cum vidisset ancilla quadam sedentem ad lumen, & cum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum. Et post pusillum alius videns eum dixit: Et tu de illis es: Petrus vero ait: O homo, non sum. Et intervallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat: nam & Galilæus est. Et ait Petrus: O homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus: & conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat, quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus flevit amare.

(p) Et viri qui tenebant illum, illadebant ei, cedentes; & velaverunt eum, & percutiebant faciem ejus; & interrogaverunt eum, dicentes: Prophetiza: quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ; & duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: Si vobis dixerò, non creditis mihi; si autem & interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audivimus de ore ejus.

(a) *Chrysostr. Umbra nostrorum fuerunt festa Judaica; & ideo si quaesieris à Judæo de pascha, & azymis, nil magis profert, commemorans liberationem ab Ægypto. Si quis autem à me quaesierit, non audiet Ægyptum, nec Pharaonem, sed absolutionem erroris, & tenebrarum diaboli, non per Moysen, sed per Filium Dei. Glossa. (a) Ad cuius passionem enarrantam accedens Evangelista, præmittit de figura, dicens: Appropinquabat autem dies festus azymorum, qui dicitur pascha. Beda (cap. 90. in Lucam.) Pascha quidem, quod Hebraice dicitur phasce, non à passione, sed à transitu nominatur, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, nec percussit primogenita eorum. Vel ipse Dominus præbens auxilium populo suo desuper ambulavit. Hoc autem inter pascha & azyma distat, quod pascha ipse solus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad*

vesperam; hoc est decimaquarta luna primi mensis; decimaquinta autem luna, quando egressus est de Ægypto, succedebat festivitas azymorum septem diebus usque ad vigesimam primam diem ejusdem mensis: unde Evangelii Scriptura indifferenter unum pro alio ponere solet: unde hic dicitur: *Dies azymorum qui dicitur pascha.* Significatur autem per mysterium, quod Christus semel pro nobis passus, per totum tempus hujus sæculi, quod septem diebus agit, in azymis sinceritatis, & veritatis præpositi constructionem templi, vel etiam illi quos Romani populo præfecerant, ne proruerent in tumultus, erant enim seditiosi. *Chrysostr. (d) Propriè avaritiam autem Judas factus est talis: sequitur enim: Et pacti sunt pecuniam illi dare.* Tales enim avaritia generat passionem reddidit impiis, & Deum ignorare compellit; & si nullius beneficium sit eis, ad nocendum impellit: unde & hic sequitur, *Et spondidit Theophylactus (super Et pacti sunt pecuniam dare.)* Id est, pepigit, & promissit. *Et quærebatur oportunitatem ut eum traderet sine turbis;* id est, quærebatur eum tradere quando videret eum scortum existentem sine turbis. *Beda (cap. 91. in Luc.)* Multi autem Judæi scelus exhorrent, nec tamen cavent: qui enim caritatis, & veritatis iura spernit, Christum, qui est veritas, & caritas,

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat. (b) Hom. 80. in Matth.

metuent divina, ne scilicet ex tempore sacro majus incurrant peccati contagium; sed ubique timent humana: unde sequitur: *Tinebant vero plebem. Beda.* Non quidem seditionem metuentes, sed caventes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur. Hæc autem ante biduum paschæ congregatis eis in atrio Capithæ Matthæus adhaeretur.

(b) *Theophylactus.* Quia dictum est quod principes sacerdotum quærebant modum quo interficerent Jesum, nullum incurterent periculum, consequenter modus qui eis occurrit, narratur cum dicitur: *Intrauit autem satanas in Judam Titus.* In Judam satanas intravit, non impellens, sed patulum inveniens ostium: nam obliuio omnium quæ viderat, ad solam avaritiam dirigebat intuitum. *Chrysostr. (a)* Ponit autem ejus cognomen, subdens: *Qui cognominabatur Scarioth;* erat enim alius Judas, Titus. Subdit autem, *Unus de duodecim;* nam numerum adimplebat, non autem vere fungebatur apostolica dignitate. *Chrysostr. (b)* Vel hoc addit Evangelista velut absconum quidem; ac si diceret: *Brat de primo choro diligentius electorum.* *Beda (cap. 90.)* Non est autem huic contrarium quod Joannes dicit, post lucellam intrasse in eum satanem; quia nunc intravit, ut quasi alienum tenaret, tunc autem quasi proprium ad quæcumque velle agenda, attraheret. *Chrysostr. (c)* Attende autem magnam Judææ nequitiam, tam quia per se proficiscitur, tum quia pro pretio hoc facit: sequitur enim: *Et abiit, & locutus est cum principibus sacerdotum, & magistratibus quemadmodum illum traderet eis. Et gavisus sunt.* *Theophylactus (super Locutus est magistratibus.)* Magistratus hic appellantur præpositi constructionem templi, vel etiam illi quos Romani populo præfecerant, ne proruerent in tumultus, erant enim seditiosi. *Chrysostr. (d)* Propriè avaritiam autem Judas factus est talis: sequitur enim: *Et pacti sunt pecuniam illi dare.* Tales enim avaritia generat passionem reddidit impiis, & Deum ignorare compellit; & si nullius beneficium sit eis, ad nocendum impellit: unde & hic sequitur, *Et spondidit Theophylactus (super Et pacti sunt pecuniam dare.)* Id est, pepigit, & promissit. *Et quærebatur oportunitatem ut eum traderet sine turbis;* id est, quærebatur eum tradere quando videret eum scortum existentem sine turbis. *Beda (cap. 91. in Luc.)* Multi autem Judæi scelus exhorrent, nec tamen cavent: qui enim caritatis, & veritatis iura spernit, Christum, qui est veritas, & caritas,

prodit; maxime cum non infirmitate, vel ignorantia peccet, sed ad similitudinem Judæ quærat opportunitatem, ut artibus absconditis, veritatem mendacio, virtutem crimine immutet.

(c) *Titus.* Ut nobis Dominus celeste pascha dimitteret, typicum manducavit, figuram removens, ut veritas locum obtineret: unde dicitur: *Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Beda (super Venit dies azymorum.)* Dies azymorum paschæ quartamdecimam primi mensis appellat, quando, sermone abjecto, pascha, id est agnus, occidi ad vesperam consueverat. *Eusebius. (c)* Si quis autem dicat: Si prima (1) die azymorum discipuli Salvatoris parant pascha, ergo & eadem die oportet nos pascha celebrare: dicemus, hoc non fuisse monitionem, sed historiam facti quod accidit tempore salutiferæ passionis. Aliud autem est narrare gesta vetera, & aliud sancire, ac posteris statuta relinquere. Quin etiam Salvator non egit pascha cum Judæis, quando agnum immolabant: nam illi quidem hoc egerunt in pasceve, quando passus est Dominus: unde non introjerunt in atrium Pilati, ut manducarent pascha: ex quo enim veritatis insidati sunt, verbum veritatis à se expulerunt, non primo die azymorum; quo die debebat immolari pascha, manducantes solum sibi pascha (erant enim erga alios amentes) sed die sequenti post illam, quæ erat azymorum secunda. Dominus vero prima die azymorum, hoc est quinta feria sabbati, pascha cum discipulis petegit. *Theophylactus (super Misi Petrum, & Joannem.)* Eadem autem quinta feria mittit duos ex discipulis suis ad parandum pascha, Petrum scilicet, & Joannem, alterum scilicet in diligentem, alterum ut dilectum: unde sequitur: *Et misi Petrum, & Joannem; dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus:* per omnia manifestans quod usque ad extremum vitæ non est advertatus legi. Mittit autem eos ad alienam domum: nam nulla domus erat ei, neque discipulis suis; alioquin apud aliquem eorum pascha celebrasset: & ideo subditur: *At illi dixerunt: Ubi vis paremus? Beda (cap. 91.)* Quasi dicat: Non habemus domicilium, non habemus tabernaculum. Audiam quibus ædificandarum domorum cura est, cognoscant Christum omnium Dominum, locum ubi caput reclinaret, non habuisse. *Chrysostr. (f)* Cum autem ignorarent ad quem mitterentur, signum dedit eis, sicut & Samuel Sauli: unde subditur:

B:

(1) *Al. omittitur die.*
EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 81. in Matth. (b) Ibidem. (c) Ut supra. (d) Ibid. (e) In Catena Græcorum PP. (f) Hom. 32. in Matth.

dam ostendat: Gentilium enim est ambire primatum. *Cyillus*, Sed & bladi sermones eis offeruntur: a subditis: unde sequitur: *Et qui postulationem habent super eos, beneficia vocantur.* Sed illi quidem quasi extorres à facris legibus, huiusmodi subjacent morbis: vestrum autem culmen est in humilitate: unde sequitur: *Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor.* *Basilus*. (2) Non ergo extollat praesidentem dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autem noverit quod humilitas vera ministerium plurimum est. Sicut enim qui pluribus ministrat vulneratis, & abstergit eum sicut vulneris saniem, non sumit ministerium in causam elationis: sic multo magis cui commissae sunt curae fratrum languorum, ut omnium minister reddatur pro omnibus rationem, cogitare debet, & esse sollicitus: & sic qui minor est, fiat sicut minor. Decet autem & corporale obsequium ab his qui praesident offerri, exemplo Domini lavans pedes discipulorum: unde sequitur: *Et qui praefertur est, sicut ministrator.* Non est autem timendum ne in subditis solvatur humilitatis propositum, dum ei à majori servitur: sed (1) imitatione ponitur humilitas. *Ambrosius* (Lib. 6. tit. ut supra.) Contendendum est autem, quia non omnis honorificientia studio humilitas definitur: (2) potes enim deserre alicui propter saeculi gratiam, potentie metum, utilitatemque constitutum: tua adhaerentio quaeritur, non alterius honor: & ideo una datur omnibus forma sententiae, ut non de prelatione iactantia sit, sed de humilitate contentio. *Beda* (super Reges Gentium.) In hac tamen forma à Domino tradita majores non minima discretione opus habent, ne scilicet, ad instar Regum Gentium, dominari subiectis, seque ab eis gaudeant laudibus attollit: & tamen contra delinquentium vicia per zelum iustitiae sint erecti. Ad verba autem exhortationis, sumit ad iungit exemplum: unde sequitur: *Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* *Chrysostomus*. Quasi dicat: Non putes discipulum tui egere, te vero non illius: ego enim, qui nullo ego, quo univertae egerit caelestia, & terrena, ad ministerialem gradum condescendi. *Theophylactus* (hoc loco.) Ostendit autem se ministrantem eis, cum panem, & calicem distribuit: cuius ministerium mentionem facit. (3) rememorans eos quod si de eodem pane comederunt, & de eodem calice biberunt, si ipse Christus omnibus ministravit, unum de-

(1) *Al.* in imitatione. (2) *Al.* potest. (3) *Al.* rememorans eos si eodem pane, &c. (4) *Al.* pronuntiaverat, & infra pronuntiat. (5) *Al.* Sed perseverantia, quae constantia caelestis, &c. (6) *Al.* gratitudinis. Ex edit. P. NICOL. (a) In Regulis fultus disputatis ad inter. 30. (b) In Can. Graec. PP.

beni omnes sentire. *Beda* (super Qui est maior.) Vel loquitur de ministerio quo secum unum Joannem eorum pedes lavit Dominus, & Magister, quamvis etiam verbo ministrandi possint omnia quae in carne gessit intelligi: sed & eorum sanguinem se pro nobis effundere ministrando significat.

(h) *Theophylactus* (super Vos estis qui permanistis mecum.) Sicut Dominus proditori (4) praenunciaverat, sic discipulis remanentibus & contrario bona praenuntiat, dicens: *Vos autem estis qui permanistis mecum in tentationibus meis.* *Beda* (super idem.) Non enim inchoatio patientis, (5) sed perseverantia, caelestis regni gloria donatur: quae perseverantiam, quae constantiam, seu fortitudinem vocatur, dicitur esse cunctarum columnarum virtutum. Filius ergo Dei secum permanentes in tentationibus aeternum ducit ad regnum. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, si malis & resurrectionis erimus: unde sequitur: *Et ego dicens vobis, sicut dispersit mihi Pater meus regnum.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de sponso discipulorum.) Regnum Dei non est de hoc mundo. Non autem equalitas ad Dominum, sed similitudo in aemulatio est: totus enim Christus plena imago Dei est, propter expressam in se paternam (6) claritudinis unitatem: iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam divinam conversationis similitudinem, mundum hunc Dei cognitione contemnat: unde & corpus Christi edimus, ut vine aeternae possimus esse participes: propter quod sequitur: *Ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo.* Non enim victus, & potus vobis praemii loco spondetur, sed communicatio gradus caelestis, & vitae. *Beda* (super Ut edatis, & bibatis.) Vel mensa proposita omnibus laetis ad fruendum, caelestis est gloriae vita: quae, qui esuriant, & sitiant iustitiam, saturabuntur, fruendo desiderato gaudio veri boni. *Theophylactus*. Non autem hoc dixit quasi futuris illic corporalibus ecis: quae quasi regno suo sensibili futuro: erit enim illi angelica conversatio, sicut Sadduceis praedixit. Sed & Paulus Rom. 14. dicit non esse regnum Dei escam, & potum. *Cyillus*. (b) Sed ex his quae sunt apud nos, spiritualia designat: nam praerogativa quadam funguntur apud Reges terrenos qui eis quasi convivae confident. Ex humano ergo iudicio ostendit qui apud eum in primis honoribus stantur. *Beda* (super Et sedetis.) Haec est enim immutatio dexterae caelestis,

ut qui nunc humiles gaudent ministrare conservis, tunc super Domini mensam sublimis, vitae perpetuae dapibus alantur: & qui hic in tentationibus iniuste iudicati, cum Domino permanent, illic cum eo super tentationes suos iusti iudices veniant: unde sequitur: *Et sedetis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* *Theophylactus*. Hoc est, condamnantes ex duodecim tribus infideles. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de sponso discipuli.) Non autem duodecim throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis: sed quia secundum divinam similitudinem iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatem condemnans: ita Apostoli in iudicium spiritale formantur remuneratione fidei, execratione perfidiae, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes. *Chrysostomus*. (2) Numquid autem illic sedebit, & Judas? Sed considera, quod lex est data à Deo per Hieremiam cap. 18. Si quid boni promiserit, si, censearis indignus, multabo te. Et ideo loquens cum discipulis, non simpliciter promittit, sed addidit: *Qui permanistis mecum in tentationibus.* *Beda* (cap. 92. in Luc.) Ab eius ergo sublimitate promissi Judas excipitur: nam & antequam haec Dominus diceret, exisse credendus est: excipiuntur & illi quicumque auditis incomprehensibilis sacramenti verbis, abierunt retro.

(1) *Beda* (cap. 92. in Luc.) Ne gloriarentur undecim Apostoli, & suis viribus tribuerent quod soli pene inter tot millia Iudeorum dicerentur in tentationibus permanentes cum Domino, ostendit, eos si non juvenis se Domini essent opulentiote protecti, eadem procella cum ceteris potuissent conteri: unde sequitur: *At autem Dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; id est, expetivit vos tentare, & velut qui triticum purgat, ventilando concutere: in quo docet nullius fidem à diabolo, nisi Deo permittente tentari.* *Theophylactus* (hoc loco.) Hoc autem Petro dixit, eo quod fortior alius erat, & superbiere poterat in his quae promissa erant à Christo. *Cyillus*. Vel ut ostendat quod homines nihil existentes, quantum pertinet ad humanam naturam & lubricum mentis nostrae, non decet ut praesse ceteris velint: & ideo ommissis ceteris, venit ad Petrum ceteris praerogativa: unde sequitur: *Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* *Chrysostomus*. (b) Non autem dixit, Ego permisi, sed oravi: humiliter enim loquitur tendens ad passionem. *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) Quatuor exempla saepe commemorata habent hic indicem *Cyillus*. Ex edit. P. NICOL. (a) Hom. 65. in Matth. (b) Hom. 63. in Matth.

ut humilitatem demonstret: nam qui non deprecatione, sed imperio dixerat Matth. 16. Super hanc petram aedificabo Ecclesiam, meam. & Tibi dabo claves regni caelorum: quomodo opus habebat oratione, ut concitaret unius hominis animam coerceret? Non autem dixit: Rogavi, ut non neges, sed ne deferas fidem. *Theophylactus* (super Ego rogavi pro te.) Nam & si paululum agitando suscipis, habes tamen reconditum semen fidei: quamvis defecerit folia spiritus tentatoris, viget tamen radix. Petit ergo satanas te ledere tanquam invidens tibi de mea dilectione: sed quamvis egomet pro te sim deprecator, tu tamen delinques: unde sequitur: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos; quasi dicat: Postquam me negato ploraveris, ac poeniteris, corrobora ceteros, cum te Principem Apostolorum deputaverim: hoc enim docet te qui mecum robar es, & petra Ecclesiae.* Hoc autem intelligendum est non solum de Apostolis qui tunc erant, ut robarerentur à Petro: sed & de omnibus qui usque ad finem mundi futuri sunt fidelibus, ne scilicet aliquis credentium diffidat, videns eum qui, cum esset Apostolus, denegavit, ac iterum per poenitentiam obtinuit praerogativam, ut esset antistes mundi. (1) Admirare igitur exuberantiam divinitus patientiae: ne diffidere discipulum faceret, nondum patrato crimine largitus est veniam, ac iterum ipsum in apostolico gradu restituit, dicens: *Confirma fratres tuos.* *Beda* (cap. 92.) Quasi dicat: Sicut ego tuam fidem ne deficiat orando protegi: ita tu infirmiores fratres, ne de venia desperent, confortare memento. *Ambrosius* (Lib. 10. de sponso discipuli.) Cave ergo iactantiam, cave saeculum. Ille juvenit confirmare fratres suos qui dixit Matth. 19. Omnia reliquimus, & secuti sumus te. *Beda*. Quia vero se Dominus dixerat pro fide Petri rogasse, conscientia ille praesentis affectus, fideique ferventis, sed futuri casus nefcius, non credit se ullatenus ab eo posse deficere: unde sequitur: *Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem, & in mortem ire.* *Theophylactus* (super Domine tecum paratus sum.) Praerogativa quidem dilectione flammescit, & impossibilia sibi pollicetur. Decibat autem, audito semel à veritate quod tentandus esset, non amplius contendere. Sed Dominus videns eum praesumptuose loquentem, promittit tentationis speciem, scilicet quod negaturus esset: unde sequitur: *Et ille dixit: Dico tibi Petre, non contabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.* *S. Thom. Op. Tom. IX.*

Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Petrus quidem, etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denuntiat Dominum negaturus; neque enim poterat divinæ constantiam intentionis sequere. Passio Domini æmulo habet, pares non habet. *Theophylactus* (super *Non cantabit gallus*.) Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quod non sufficit humanum propositum absque divino subsidio. Petrus enim, quamvis fervens esset, derelictus tamen à Deo, supplantatus fuit ab hoste. (a) *Beda*. Sciendum autem, quod Deo permittente timorati lapsam patiuntur quandoque ad factus præcedentis remedium. Sed quamvis idem videatur esse delictum amovendi, & aliorum, refert non modicum: nam timoratus ex quibusdam ingidiis, & pene proat (1) noluit peccavit; alii vero nullam gerendo curam neque sui, neque Dei, peccant, non distinguentes inter peccare & agere virtute. Unde reor (2) & iulsiōnis modum in eis debere fore diversum: nam timoratus quodam juyamioe indigens, circa eandem rem erga quam peccavit, (3) iusta debet perferre; alii vero, cum totum bonum animæ destruxerint, assiligi, & moneri, & præceptis subijci debent, quousque ratum sit illis Deum iustum iudicem esse, & contremiscant. *Augustinus* de Conf. Evaug. (Lib. 3. cap. 2.) Hoc autem quod hic dicitur de Petri negatione prædicta, omnes quidem Evangelistæ commemorant, sed non omnem ex una eadem occasione (4) sermonis ad eam commemorandam veniunt: nam *Matthæus*, & *Marcus* eam subnectunt postea quam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverant pascha; *Lucas* vero, & *Joannes* antequam inde esset egressus. Sed facile possumus intelligere aut illos duos ea recapitulando posuisse, aut istos præoccupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem præterret, vel pro Domino, vel cum Domino moriendi, ut magis cogant intelligi, ter enim expressisse præsumptionem suam diversis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, quod eum ante galli cantum ter esset negaturus.

(k) *Cyillus*. Prædixerat autem Dominus Petro quod eum esset negaturus, tempore scilicet

(1) *Al.* voluit. (2) *Corrigit P. Nicolai*, & objurgationis modum in eis debere facere diversum. (3) *Idem ita legit* objurgationem debet sustinere. (4) *Al.* sermones. (5) *Al.* deest vero. (6) *Al.* omittitur illa.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Basilii* in Regulis brevior, ad interrog. 8. *Basilii* indicem habent, & alie antiquæ editiones. (b) In illud ad Rom. 16. *Salutate Priscillam, & Aquillam*. Est homilia singularis inscriptionem itam præferens, quæ adjecta est post homilias in Epil. ad Romanos.

et sue captivitas; sed quia semel facta est mentio de captione eorum, consequenter nuntiæ superveniens contra Judæos constituitur: unde dicitur: *Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calcamentis, nunquid aliquid defuit vobis? Miserat enim Salvator factos Apostolos prædicare civitatibus, & oppidis regnum celorum, præcipiens ut euntes nullius corporalium curam gererent, sed in eo tantam spem vivendi reponerent.* *Chrysostr. (b)* Sicut autem qui docent natæ, circa principium quidem manus suas supponentes, attentius sustentant suos discipulos, postea (5) vero plerumque manum abstrahentes jubent ut sibi opitalentur, quinimmo & paululum emergi permittunt; ita & Christus fecit discipulis. In exordiis quidem prælo in cunctis eis aderat, parans eis uberrime assistentiam omnium: unde sequitur: *At illi dixerunt, Nihil. At ubi oportebat & proprias vires ostendere, subtrahit eis aliquantulum gratiam, jubens eis ex se nonnulla peragere; unde sequitur: Dixit ergo eis: sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat similiter & peram, quæ scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec calcamenta, nec zonam habebant, nec baculum, nec æs, nullius passus sunt penuriam; ut autem mansupium concessit eis, & peram, eferre videntur, & sitre, & audaciam pati; ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis uberrime assistebant, nunc autem vos & inopiam experiri: ideoque non addico necessitati præstinæ legis, sed mando & loculum habere, & peram. Poterat autem & Deus usque in finem eos in tanta consuetudine copiarum sed noluit ob multas causas: primo quidem ut nihil sibi tribuerent, sed recognoscerent totum emanasse divinitus; secundo ut moderati sibi sciant; tertio ne majora de se opinentur. Horum igitur causa permittens eos incurtere multa inopinatum, relaxavit prioris legis rigorem, ne gravis, & intolerabilis fieret eis vita.* *Beda* (super *Quando misi vos sine sacculo*.) Non enim eadem vivendi regula perfectionis quæ pacis tempore discipulis informat. Misis quis dem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via, præcepit, ordinans scilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio vivat. Instante vero mortis articulo, & tota (6) illa

gente pastorem simul, & gregem persequente, congruam temporis regulam decernit, permittens ut tollant victum necessariam, donec, sopita insania persecutorum, tempus evangelizandi redeat: ubi nobis quoque dat exemplum, iusta nonnumquam causa instante, quadam de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitteri. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 22. cap. 77.) Nulla ergo (1) inconstantia præcipientis, sed ratione dispensantis, pro temporum diversitate præcepta, vel consilia, vel permilla mutantur. *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de gladio tollendo.) Qui autem ferre prohibet, cur emere gladium jubet, nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria, (2) & videatur potuisse vindicari, sed noluisse? unde sequitur: *Et qui non habet, scilicet sacculum, vendat unicam suam, & emat gladium.* *Chrysostr. (b)* Quis est hoc? *Quid dixerat Matth. 6.* Si quis, te percussit in dextera gena, vertas ei & aliam: nunc armat discipulos, & solo gladio; nam si penitus armare decebat, non solum oportebat gladium possidere, sed & scura, & galeas. Sed & si mille hujusmodi possiderent arma, pro tot insubstantibus, & insidiis populorum, tyrannorum, urbium, nationum, qualiter undecim (3) comparerent, & ex solo aspectu agminum non contremiscent, nutriti in stagnis, & fluviis? Non ergo putemus eum iussisse ut gladios possiderent; sed per gladios innuit imminentes insidias Judæorum: unde sequitur: *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est.* *Theophylactus* (hoc loco.) Cum enim ipsi inter se supra de prærogativis contenderint: Non est, inquit, tempus prærogativarum, immo periculorum, & cædium: nam ego magister vester ducor ad mortem non honorabilem, cum impiis deputandus: *Etenim ea quæ sunt de me, scilicet prædicta, finem habent, id est impletionem.* Volens ergo violentum insultum innuere, meminisse gladii: nec profusus revelavit, ne tangerentur acedia, nec profusus obicit, ne repentinis aggressibus fluctuaretur; sed postea recolentes mitarentur quomodo seipsum pretium exhibuit passioni pro salute humana. *Basilii*. (a) Vel Dominus non jubet portare mansupium, & peram, & emere gladium; sed prædicat futurum, quod scilicet Apostoli oblii temporis passionis, donorum, & legis Domini, audent fumere gladios: sa-

pius enim Scriptura unius imperativa sermonis specie loco prophætæ. In pluribus tamen libris non invenitur: *Accipit, tollat, vel emat, sed tollit, & emet.* *Theophylactus* (ubi supra.) Vel per hoc prænuuntiat eis quod incurterent famem, & sitim, quod innuit per peram; & adversitates nonnullas, quod innuit per gladium. (b) Vel aliter. Quod Dominus dicit: *Qui habet sacculum, tollat similiter & peram*, videtur sermo ad discipulos fieri; sed revera respicit quamlibet Judæi personam; quasi dicat: Si quis Judæorum abundat facultatibus, congestis omnibus fugiat, si autem quis ultima oppressus penuria colit regionem, hic etiam amicum vendat, & gladium emat: invadet enim eos intolerabilis impetus pugna, ut nihil ad resistendum sufficiat. Deinde pandit horum malorum causam: quia scilicet passus est penam profanis debitam, cum latronibus crucifixus. Et cum ad hoc perventum fuerit, sumet finem verbum dispensationis; persecutoribus autem accident quæ à Prophetis sunt prædicta. Hæc igitur Dominus prædixit de futuris regioni Judæorum; sed discipuli non intelligebant profunditatem dictorum, putantes ob futuram proditoris insultum gladii opus esse: unde sequitur: *At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est.* *Chrysostr. (c)* Et quidem si humano eos volebat uti auxilio, nec centum sufficerent gladii; quod si volebat eos ut humano subsidio, etiam duo supervacui sunt. *Theophylactus* (super illud *Satis est*.) Noluit ergo Dominus eos reprehendere quasi non intelligentes; sed dicens, *Satis est*, eos dimisit. (4) Quidam autem dicunt, Dominum ironice dixisse, *Satis est*; quasi dicat: Ex quo duo sunt gladii, sufficiant nobis ad tantam multitudinem, quantum nos debet invadere. *Beda* (super *Ecce gladii duo*.) Vel duo gladii sufficiant ad testimonium sponte passus Salvatoris: unus qui & Apostolis audaciam pro Domino certandi, & Domino virtutem medicandi doceret inesse; alter qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet eos nec totum quod potuere pro ejus facere defensione promissos. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de pera, & gladio tollendo.) Vel quia lex (5) referre non vetat, fortasse Petro duos gladios offerenti satis esse dicit, quasi liceret usque ad Evangelium; ut sit in lege æquitatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio. Est etiam gladius spiritualis ut vendas patrimonium, & emas

(1) *Al.* instantia. (2) *Al.* & videre. *Nicolai* habet videat. (3) *Al.* compareret; & max. omittitur præpositio ex. (4) In quatuor supra jam citatis exemplis interponuntur sequentia: sicut cum nos aliquo alloquentes, cum videmus non intelligere quod dicitur, dicimus, Bene, sine, ne ipsum molestemus. (5) *Al.* referre.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Regulis brevior, ad interrog. 31. (b) *Cyillus*. (c) Ut supra.

Ambrosius (Lib. & tit. ut supra.) Petrus quidem, etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denuntiat Dominum negaturus; neque enim poterat divinæ constantiam intentionis sequere. Passio Domini æmulo habet, pares non habet. *Theophylactus* (super *Non cantabit gallus*.) Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quod non sufficit humanum propositum absque divino subsidio. Petrus enim, quamvis fervens esset, derelictus tamen à Deo, supplantatus fuit ab hoste. (a) *Beda*. Sciendum autem, quod Deo permittente timorati lapsam patiuntur quandoque ad factus præcedentis remedium. Sed quamvis idem videatur esse delictum amovendi, & aliorum, refert non modicum: nam timoratus ex quibusdam ingidiis, & pene proat (1) noluit peccavit; alii vero nullam gerendo curam neque sui, neque Dei, peccant, non distinguentes inter peccare & agere virtute. Unde reor (2) & iulsiōnis modum in eis debere fore diversum: nam timoratus quodam juyamioe indigens, circa eandem rem erga quam peccavit, (3) iusta debet perferre; alii vero, cum totum bonum animæ destruxerint, assiligi, & moneri, & præceptis subijci debent, quousque ratum sit illis Deum iustum iudicem esse, & contremiscant. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 2.) Hoc autem quod hic dicitur de Petri negatione prædicta, omnes quidem Evangelistæ commemorant, sed non omnem ex una eadem occasione (4) sermonis ad eam commemorandam veniunt: nam *Matthæus*, & *Marcus* eam subnectunt postea quam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverant pascha; *Lucas* vero, & *Joannes* antequam inde esset egressus. Sed facile possumus intelligere aut illos duos ea recapitulando posuisse, aut istos præoccupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententias Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem præterret, vel pro Domino, vel cum Domino moriendi, ut magis cogant intelligi, ter enim expressisse præsumptionem suam diversis locis sermonis Christi, & ter illi à Domino responsum, quod eum ante galli cantum ter esset negaturus.

(k) *Cyillus*. Prædixerat autem Dominus Petro quod eum esset negaturus, tempore scilicet

(1) *Al.* voluit. (2) *Corrigit P. Nicolai*, & objurgationis modum in eis debere facere diversum. (3) *Idem ita legit* objurgationem debet sustinere. (4) *Al.* sermones. (5) *Al.* deest vero. (6) *Al.* omittitur illa.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Basilii* in Regulis brevior, ad interrog. 8. *Basilii* indicem habent, & alie antiquæ editiones. (b) In illud ad Rom. 16. *Salutate Priscillam, & Aquillam*. Est homilia singularis inscriptionem itam præferens, quæ adjecta est post homilias in Epil. ad Romanos.

et sue captivitas; sed quia semel facta est mentio de captione eorum, consequenter nuntiæ superveniens contra Judæos constituitur: unde dicitur: *Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calcamentis, nunquid aliquid defuit vobis? Miserat enim Salvator factos Apostolos prædicare civitatibus, & oppidis regnum celorum, præcipiens ut euntes nullius corporalium curam gererent, sed in eo tantam spem vivendi reponerent.* *Chrysostr. (b)* Sicut autem qui docent natæ, circa principium quidem manus suas supponentes, attentius sustentant suos discipulos, postea (5) vero plerumque manum abstrahentes jubent ut sibi opitalentur, quinimmo & paululum emergi permittunt; ita & Christus fecit discipulis. In exordiis quidem prælo in cunctis eis aderat, parans eis uberrime assistentiam omnium: unde sequitur: *At illi dixerunt, Nihil. At ubi oportebat & proprias vires ostendere, subtrahit eis aliquantulum gratiam, jubens eis ex se nonnulla peragere; unde sequitur: Dixit ergo eis: sed nunc qui habet sacculum, quo scilicet portatur pecunia, tollat similiter & peram, quæ scilicet portantur cibaria. Et quidem quando nec calcamenta, nec zonam habebant, nec baculum, nec æs, nullius passii sunt penuriam; ut autem mansupium concessit eis, & peram, eferre videntur, & sitre, & auditatem pati; ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis uberrime assistebant, nunc autem vos & inopiam experiri: ideoque non addico necessitati præstinæ legis, sed mando & loculum habere, & peram. Poterat autem & Deus usque in finem eos in tanta consuetudine copiarum sed noluit ob multas causas: primo quidem ut nihil sibi tribuerent, sed recognoscerent totum emanasse divinitus; secundo ut moderati sibi sciant; tertio ne majora de se opinentur. Horum igitur causa permittens eos incurtere multa inopinatum, relaxavit prioris legis rigorem, ne gravis, & intolerabilis fieret eis vita.* *Beda* (super *Quando misi vos sine sacculo*.) Non enim eadem vivendi regula persecutionis quæ pacis tempore discipulis informat. Misis quis dem discipulis ad prædicandum, ne quid tollerent in via, præcepit, ordinans scilicet ut qui Evangelium nuntiat, de Evangelio vivat. Instante vero mortis articulo, & tota (6) illa

gente pastorem simul, & gregem persequente, congruam temporis regulam decernit, permittens ut tollant victum necessariam, donec, sopita insania persecutorum, tempus evangelizandi redeat: ubi nobis quoque dat exemplum, iusta nonnumquam causa instante, quadam de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitteri. *Augustinus* contra Faustum (Lib. 22. cap. 77.) Nulla ergo (1) inconstantia præcipientis, sed ratione dispensantis, pro temporum diversitate præcepta, vel consilia, vel permilla mutantur. *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de gladio tollendo.) Qui autem ferire prohibet, cur emere gladium jubet, nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria, (2) & videatur potuisse vindicari, sed noluisse? unde sequitur: *Et qui non habet, scilicet sacculum, vendat unicam suam, & emat gladium.* *Chrysostr. (b)* Quis est hoc? *Quid dixerat Matth. 6.* Si quis, te percussit in dextera gena, vertas ei & aliam: nunc armat discipulos, & solo gladio; nam si penitus armare decebat, non solum oportebat gladium possidere, sed & scura, & galeas. Sed & si mille hujusmodi possiderent arma, pro tot insulsiōnis, & insidiis populorum, tyrannorum, urbium, nationum, qualiter undecim (3) compareret, & ex solo aspectu agminum non contremiscerent, nutriti in stagnis, & fluviis? Non ergo putemus eum iussisse ut gladios possiderent; sed per gladios innuit imminentes insidias Judæorum: unde sequitur: *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est.* *Theophylactus* (hoc loco.) Cum enim ipsi inter se supra de prærogativis contenderint: Non est, inquit, tempus prærogativarum, immo periculorum, & cædium: nam ego magister vester ducor ad mortem non honorabilem, cum impiis deputandus: *Etenim ea quæ sunt de me, scilicet prædicta, finem habent, id est impletionem.* Volens ergo violentum insultum innuere, meminisse gladii: nec profusus revelavit, ne tangerentur acedia, nec profusus obicuit, ne repentinis aggressibus fluctuaretur; sed postea recolentes mitarentur quomodo seipsum pretium exhibuit passioni pro salute humana. *Basilii*. (a) Vel Dominus non jubet portare mansupium, & peram, & emere gladium; sed prædicat futurum, quod scilicet Apostoli oblii temporis passionis, donorum, & legis Domini, audent fumere gladios: sa-

pius enim Scriptura unius imperativa sermonis specie loco prophætæ. In pluribus tamen libris non invenitur: *Accipit, tollat, vel emat, sed tollit, & emet.* *Theophylactus* (ubi supra.) Vel per hoc prænuñtiat eis quod incurterent famem, & sitim, quod innuit per peram; & adversitates nonnullas, quod innuit per gladium. (b) Vel aliter. Quod Dominus dicit: *Qui habet sacculum, tollat similiter & peram*, videtur sermo ad discipulos fieri; sed revera respicit quamlibet Judæi personam; quasi dicat: Si quis Judæorum abundat facultatibus, congestis omnibus fugiat, si autem quis ultima oppressus penuria colit regionem, hic etiam amicum vendat, & gladium emat: invadet enim eos intolerabilis impetus pugna, ut nihil ad resistendum sufficiat. Deinde pandit horum malorum causam: quia scilicet passus est penam profanis debitam, cum latronibus crucifixus. Et cum ad hoc perventum fuerit, sumet finem verbum dispensationis; persecutoribus autem accident quæ à Prophetis sunt prædicta. Hæc igitur Dominus prædixit de futuris regioni Judæorum; sed discipuli non intelligebant profunditatem dictorum, putantes ob futuram proditoris insultum gladii opus esse: unde sequitur: *At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis, Satis est.* *Chrysostr. (c)* Et quidem si humano eos volebat uti auxilio, nec centum sufficerent gladii; quod si volebat eos ut humano subsidio, etiam duo supervacui sunt. *Theophylactus* (super illud *Satis est*.) Noluit ergo Dominus eos reprehendere quasi non intelligentes; sed dicens, *Satis est*, eos dimisit. (4) Quidam autem dicunt, Dominum ironice dixisse, *Satis est*; quasi dicat: Ex quo duo sunt gladii, sufficiant nobis ad tantam multitudinem, quantum nos debet invadere. *Beda* (super *Ecce gladii duo*.) Vel duo gladii sufficiant ad testimonium sponte passii Salvatoris: unus qui & Apostolis audaciam pro Domino certandi, & Domino virtutem medicandi doceret inesse; alter qui nequaquam vagina exemptus, ostenderet eos nec totum quod potuere pro ejus facere defensione promissos. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. de pera, & gladio tollendo.) Vel quia lex (5) referre non vetat, fortasse Petro duos gladios offerenti satis esse dicit, quasi liceret usque ad Evangelium; ut sit in lege æquitatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio. Est etiam gladius spiritualis ut vendas patrimonium, & emas

(1) *Al.* instantia. (2) *Al.* & videre. *Nicolai* habet videat. (3) *Al.* compararet; & max. omittitur præpositio ex. (4) In quatuor supra jam citatis exemplis interponuntur sequentia: sicut cum nos aliquo alloquentes, cum videmus non intelligere quod dicitur, dicimus, Bene, sine, ne ipsum molestemus. (5) *Al.* referre.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Regulis brevior, ad interrog. 31. (b) *Cyillus*. (c) Ut supra.

ritur autem quomodo Jesus principes sacerdotum, magistratus templi, & seniores, qui ad se venerunt, alloqui dicatur, cum apud alios Evangelistas non ipsos venisse, verum in atrio Caiphæ expectantes, ministros misisse perhibeantur. Sed huic contrarietati respondetur, quod illi non per se ipsos, sed per eos quos miserunt ad apprehendendam Christum in sua iurisdictionis potestate venerunt.

(o) *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de Judæ osculo.) Non intellexerunt infelices mysterium, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum, quo etiam hostes suos non passus est vulnerari: dicitur enim: *Comprehendentes autem eum, duxerunt ad Annam principis sacerdotum.* Cum legimus teneri Jesum, cavemus ne putemus eum teneri secundum divinitatem, & inivium quasi infirmum: teneatur enim, & ligatur secundum corporis veritatem. *Beda* (super illud: *Duxerunt eum ad domum.*) Princeps autem sacerdotum Caiphæ significat, qui secundum Joannem, erat pontifex anni illius. *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Sed primo ad Annam ductus est societum Caiphæ, sicut Joannes dicit, quam ad Caipham, ut *Matthæus* dicit. *Marcus* autem, & *Lucas* nomen non dicunt pontificis. *Chrysostomus*. (a) Ideo autem ducitur ad domum pontificis, ut de consensu principis sacerdotum singula quæque fierent: illuc enim omnes convenerant Christum præsolantes. Magnus autem fervor Petri ostenditur, qui non aufugit, cum alios fugientes vidisset: sequitur enim: *Petrus vero sequebatur eum à longe.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de prodicione Petri per ancillam.) Bene à longe sequebatur jam proximus negator: neque enim negare potuisset, si Christo proximus adhaesisset. Sed in hoc fit reverendus, quod Dominum non reliquit etiam cum timeret: metus naturæ est, cura pietatis. *Beda* (super *Petrus sequebatur à longe.*) Quod autem ad passionem euntem Dominum à longe sequitur Petrus, significat Ecclesiam securam quidem, id est imitatorum passionem Domini: sed longe differenter: Ecclesia enim pro se patitur, at ille pro Ecclesia. *Ambrosius* (ubi supra.) Jam autem in domo principis sacerdotum ignis ardebat: unde sequitur: *Accensa autem igne in medio atrii, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.* Accessit Petrus ut calefaceret se, quia, clauso Domino, calor mentis jam in eo refrigerat. (b) *Chrysostomus.* Traditæ enim erant

Petro claves regni cælorum: credenda erat et populorum innumera multitudo, quæ esset involuta peccatis. Erat autem Petrus (1) paulo durior, sicut truncata servi principis sacerdotum declarat auricula. Hic igitur tam durus, tamque severus, si donum non peccandi fuisset adeptus; quæ venia commissis populis donaretur? Quem divina providentia permisit, quod primo ipse laberetur in peccatum, quo erga peccantes duriores sententiam proprii casus intuiru temperaret. Et cum se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella, de qua sequitur: *Quam cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisse incensa, dixit: Et hic cum illo erat.* *Ambrosius* (Lib. & tit. eod.) Quid sibi vult quod primo cum prodit ancilla, cum viri utriusque magis potuerint eum recognoscere, nisi ut iste sexus peccare in pace Domini videretur, ut & iste sexus redimeretur per Domini passionem? Petrus autem proditus negat: malo enim negasse Petrus quam Dominum festulisse: unde sequitur: *At ille negavit: dicens: Mulier, non novi illum.* (c) *Chrysostomus.* Quid (2) ais, ô Petre? Vox tua repente mutata est: os enim plenum fidei, & amoris in odium, perfidiamque conversum est: non tibi flagella, pondum sunt adnota tormenta: qui interrogat, nullus est eorum qui auctoritate sua possit formidinem incutere consenti: mulier te simplici voce interrogat, & forte nec proditura confessum; nec tamen mulier, sed puella ostiaria, vile mancipium. *Ambrosius* (ubi supra.) Sed ideo negavit Petrus, quia promissit incaute: non negat in monte, non in templo, non in sua domo, sed in prætorio Judæorum: ibi negat ubi Jesus ligatus est, ubi veritas non est. Negans autem dicit: *Non novi illum:* temerarium quippe erat ut diceret, quia noverat eum quem mens humana non potest comprehendere: nemo enim novit Filium nisi Pater: (Matth. 11.) Rursum secunda vice negat Christum: sequitur enim: *Et post pusillum alius videns eum dixit: & tu de illis es.* *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Intelligitur autem quod in hac secunda negatione à duobus est compellatus; ab ancilla scilicet, quam commemorat *Matthæus*, & *Marcus*, & ab alio quem commemorat *Lucas.* Hoc ergo quod hic *Lucas* dicit, *Et post pusillum*, jam egressus erat janam Petrus, & primum gallus cantaverat, ut *Marcus* dicit; jam redierat, ut, quemadmodum dicit *Joannes*, ad focum stans iterum negaret: de

(1) *Al.* Paulo cum littera initiali maiuscula, velut Apostoli nomen esset, cum adverbium comparationis sit ut, plura habent exempla. (a) *P. Nicolai* legit Quid agis Petre?

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 84. in Matth. (b) *Augustinus* Item. 1.24. de tempore, pro quo prius perperam *Chrysostomus* indicabatur, contra tenorem ipsum styli. (c) *Augustinus* ibid.

de qua negatione sequitur: *Petrus vero ait: O homo, non sum.* *Ambrosius* (ubi supra.) Maluit enim se negare quam Christum; aut quia videbatur negare Christi societatem, utique se negavit. *Beda.* In hac autem negatione Petri dicimus, non solum ab eo negari Christum qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui, cum se, negat se esse Christianum. *Ambrosius.* Tertio quoque interrogatur: sequitur enim: *Et intervallo facto quasi hora unius, alius quidam affirmabat dicens: Vere & hic cum illo erat.* *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Quod *Matthæus*, & *Marcus* dicunt: *Post pusillum*, quantum esset hoc temporis manifestat hic *Lucas* dicendo: *Et intervallo facto quasi hora unius:* de hoc autem intervallo tacet *Joannes.* Item quod *Matthæus*, & *Marcus* non singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant; cum *Lucas*, & *Joannes* unum dicant; facile est intelligere, aut pluralem numerum pro singulari usitatum locutione usurpasse *Matthæum*, & *Marcum*; aut quod unus maxime, tamquam qui eum viderat, affirmabat, ceteri autem secuti ejus fidem Petrum simul urgebant. Jam vero illud quod *Matthæus* ipsi Petro dictum asseverat cap. 26. *Nonne te vidi in horto?* *Marcus* autem, & *Lucas* inter se illos de Petro locutos: aut sententiam intelligimus tenuisse eos qui compellatum dicunt Petrum: tantum enim valet quod de illo coram illo dicebatur, quantum si illi diceretur: aut utroque modo dictum, & alios hunc, alios illum modum commemorasse. *Beda* (super illud, *Nam & tu Galilæus es.*) Subdit autem: *Nam & Galilæus es:* non quia alia lingua Galilæi, atque alia loquerentur Hierosolymite, qui utriusque fuerunt Hebræi; sed quod unaquæque provincia, & regio suas habendo proprietates, usitatum loquendi sonum vitare non possit.

Sequitur: *Et ait Petrus: O homo nescio quid dicis.* *Ambrosius* (ubi supra.) Hoc est, sacrilegia vestra nescio. Sed nos excusamus, ipse non excusavit: non enim satis est involuta responsio contentis Jesum, sed aperta confessio: & ideo Petrus non de industria respondisse se inducitur, quia postea recordatus est, & tamen flevit. *Beda* (super *Et continuo gallus cantavit.*) Solet autem sacra Scriptura (1) sæpe meritum causarum per meritum designare temporum: unde Petrus, qui media nocte peccavit, ad galli cantum pœnituit: sequitur enim: *Et continuo illo adhuc loquente gallus cantavit.* Quia quod in tenebris oblivioni erravit, veræ lucis reme-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* sæpe meritum designare temporum. (2) *Al.* jactantes. (3) *Al.* Lavent.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 82. in Joannem. (b) *Cyrillus.*

moratione correxit. *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Galli autem cantum post trianam negationem Petri intelligimus, sicut *Marcus* exprimit. *Beda* (ubi supra.) Hunc gallum mystice opinor aliquem doctorum intelligendum, qui (2) jacentes, & somnolentos increpat, dicens: *Evigilate justi, & nolite peccare:* (1. Corinth. 15. *Chrysostomus.*) (a) Admirare autem curam magistri: quia cum vincis esset, multa utebatur provisione erga discipulum, quem nutu erigens ad lacrymas provocavit, sequitur enim: *Et conversus Dominus respexit Petrum.* *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Quod quomodo accipiendum sit, diligentius considerandum est. Dicit enim *Matthæus* cap. 26. *Petrus enim sedebat foris in atrio:* quod non diceret, nisi illa cum Domino intrus agerentur. Similiter & in eo, quod dixit *Marcus* cap. 14. *Et cum esset Petrus in atrio deorsum,* ostendit non solum in interioribus, sed etiam in superioribus gesta quæ dixerat. Quomodo ergo respicit Dominus Petrum facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio divinitus facta: & sicut dictum est *Psalm. 12.* *Respice, & exaudi me:* & *Psalm. 64.* *Convettete Domine, libera animam meam:* ita dictum arbitror: *Conversus Dominus respexit Petrum.* *Beda* (super *Respexit Dominus Petrum.*) Respicere namque ejus, misereri est: quia non solum cum agitur pœnitentia, verum etiam ut agatur, Dei misericordia necessaria est. *Ambrosius* (ut supra.) Denique quos Jesus respicit, plorant delictum: unde sequitur: *Et recordatus est Petrus verbi Domini quod dixerat: Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus flevit amaro.* Quare flevit? Quia erravit ut homo: lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego. (3) Lavant lacrymarum delictum, quod voce pudor est confiteri. Negavit primo, & secundo, & non flevit, quia adhuc non respexerat Dominus; negavit tertio, respexit eum Jesus, & amarissime flevit. Et tu si veniam vis mereri, dilue lacrymis culpam tuam. (b) *Chrysostomus* Non autem audebat Petrus palam flere, ne à lacrymis deprehenderetur; sed foras exiens lacrymabatur. Flevit autem non propter pœnam; sed quia dilectum negaverat, quod molestius erat ei quolibet supplicio.

(p) *Augustinus* de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) De Petri tentatione, quæ inter Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narant: nam illas primo commemorat *Matthæus*, & *Marcus*, deinde Petri tentationem

ne purgaret. (1) Prosper in Libro Sententiarum Augustini (sent. 68.) Orans etiam cum sudore sanguine Dominus significabat de corpore suo toto, quod est Ecclesia, manatura martyria. Theophylactus (super Sicut gutta sanguinis decurrentis in terram.) Vel hoc proverbialiter dicitur de eo qui vehementer sudavit, quod sudavit sanguinem. Volens igitur Evangelista innuere, quod grossis sudorum guttis maderat, sumit guttas sanguinis ad exemplum. Post hoc autem inveniens discipulos dormientes præ tristitia, improperat eis, simul admonens ut orarent: sequitur enim: *Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia.* Chrysostomus. Erat enim inemptum noctis, & discipulorum oculi præ angustia premebantur, & erat somnus non totporis, sed morosis. Augustinus de Consensu Evang. (Lib. 3. cap. 4. circ. med.) Non autem expressit hic Lucas quod oratione Dominus ad discipulos venerit; nihil tamen hoc Matthæo, & Marco, reprobatur. Beda (super illud, Surgite, & orate.) Demonstrat autem Dominus consequenter quia pro discipulis oraverit, quos monet orationum suarum vigilantando, & orando existere participes: sequitur enim: *Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, & orate, ne intretis in tentationem.* Theophylactus (super Ut non intretis in tentationem.) Hoc est, ne à tentatione suspentemur: hoc enim est non induci in tentationem, non demergi ab ea. Vel simpliciter nos jubet orare, ut tranquilla sit nostra vita, nec immergamur in aliquod molestorum. Diabolicum enim est, & superbum, quemquam se in tentationem precipitare: unde & Jacobus cap. 1. non dixit, injicite vos in tentationes: sed, cum incidieritis omne gaudium æstimatæ, de invitato voluntarium facientes.

(n) Glossa. (a) Præmissa oratione Christi, subijcit de eius prodicione, qua à discipulo prodicitur: dicitur enim: *Adhuc eo loquente, ecce turbata, & qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecederat eos.* Cyrillus. Dicit autem, *Qui vocabatur Judas*, quasi nomen ejus habens exosum; addit autem, *Unus de duodecim*, ad significandam nequitie proditoris: nam qui honoratus fuerat æque Apostolis, factus est occisionis causa in Christum. Chrysostomus. (b) Sicut enim insanabilia (2) vulnera nec austeris medicamentis obediunt, nec demulcentibus; sic

(1) Al. Augustinus in Sententiis Prosperi. (2) Al. vulnerum. (3) Nicolai legit Magna divina significatio potestatis, &c. (4) Al. Ostendit Deum quem proderat.

Ex edit. P. Nicol. (a) Non est in Glossa quæ nunc extat. (b) Quod subjungitur ex Chrysostomo, & ex Theophylacto Corderius notat in Cat. Græc. PP. non occurrit. (c) Conc. 1. de Lazaro. (d) Hanc rursum appendicem ut ex Theophylacto Corderius dat ubi supra; nec tamen apud illum occurrit, sed sequens tantum, quæ Chrysostomi nomine datur.

anima, ubi semel est captivata, & seipsam dederit cuicumque peccato, nullam emolumentum ex admonitionibus consequetur; quod & Judæ accidit à prodicione non cessanti, quamvis omni modo doctrina esset à Christo colubibus: unde sequitur: *Et appropinquavit Jesus, ut oscularetur eum.* Cyrillus. Immemor enim glorie Christi, putavit forsitan posse latenter agere, ausus præcipuum dilectionis signum organum efficere doli. Chrysostomus. (c) Non autem descendendum est à fratrum admonitione, quamquam nihil propter nostra verba eveniat: nam & si vuli, etsi nullus hauriat, flauit: & si torrens non persuaseris hodie, poteris forsitan cras. Pæccator enim per totam diem vacua trahens tentia, circa sero piscem capit: unde Dominus, etsi sciret Judam non convertendam, non desistit facere quæ sua intererat: sequitur enim: *Jesus autem dixit illi: Judas, osculo Filium hominis tradis?* Ambrosius. (d) Per interrogacionem pronuntiandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem. Chrysostomus. Proprium autem nomen ponit, quod magis dolentis erat, & revocantis, quam provocati ad iram. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de osculo Judæ.) Dicit autem, *Osculo tradis?* hoc est, amoris pignore vulnus infligit, & pacis instrumentum mortem irrogas? Servus dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctorem. Chrysostomus. Non autem dicit: Tradis magistrum tuum, dominum tuum, benefactorem tuum, sed *Filium hominis*; hoc est, mansuetum, & mitem; qui si non esset magister, & dominus, quia tamen tam suaviter erga te gessit, non esset à te prodendus. Ambrosius (Lib. & in eod.) Magna, (3) 6. Domine, significatio potestatis, magna disciplina virtutis! Et consilium prodicionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. (4) Ostendit quem proderet, dum occulta manifestat; ostendit quem traderet, dum dicit, *Filium hominis*, quia caro, non divinitas comprehenditur. Illud tamen plus consutat ingratum quod eum tradiderit qui cum esset Dei Filius, propter nos Filius hominis esse voluisset; quasi dicat: Propter te suscepi, ingrate, quod tradis, hypocrita. Augustinus (de Consensu Evang. Lib. 3. cap. 5.) Hoc ergo Dominus, cum traderetur, primo dixit quod ait Lucas: *Judas, osculo Filium hominis tradis?* deinde quod Matthæus cap. 26., Amice ad quid venisti? deinde, id quod

quod Joannes commemorat cap. 18. „ Quem queritis? „ Ambrosius (ubi supra) Osculatus est autem eum Dominus, non quo simulare nos doceat, sed ut neque proditorem refugere videretur, & plus afficeret proditorum, cui amoris officia non negaret. Theophylactus (super Videntes autem hi quæ fiebant.) Zelanter autem discipuli, & gladios evaginant: unde sequitur: *Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percussimus in gladio? Sed qualiter habent gladios? Quia mactaverant agnum, & à mensa discesserant.* Alii autem discipuli quaerunt an percuterent; sed Petrus ubique fervens pro Domino, persuasionem non expectat, (1) sed percussit servum pontificis: unde sequitur: *Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, & amputavit auriculam ejus dexteram.* Augustinus de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 5.) Qui percussit, secundum Joannem Petrus erat; quem autem percussit, Malebus vocabatur. Ambrosius. Eruditus enim in lege, Petrus promptus affectu, qui sciret Phisees reputatum ad justitiam quod sacrilegos peremisset, percussit principis servum. Augustinus de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 5.) Deinde Lucas dicit: *Respondens autem Jesus ait: Sinite usque huc.* Et hoc est quod Matthæus commemorat cap. 26. „ Converte te gladium tuum in locum suum. „ Nec moveat quasi contrarium sit quod Lucas hic dicit Dominum respondisse, *Sinite usque huc*; quasi post istam percussorem, ita dictum fuerit ut placuerit ei usque huc factum, sed amplius fieri noluerit; cum in verbis quæ Matthæus posuit intelligatur potius totum factum quo usus est gladio Petrus, Domino displicuisse. Illud enim verum est quod interrogatsem dicentes, *Domine, si percussimus in gladio?* tunc respondit, *Sinite usque huc*; id est, non vos moveat quod futurum est; permittendi sunt huic usque progressi, hoc est ut me apprehendant, & impleantur quæ de me scripta sunt. Non enim diceret, *Respondens autem Jesus*, nisi ad interrogacionem eorum responderet, non factio Petri. Sed inter moras verborum interrogantium Dominum, & illius respondentis, Petrus aviditate defensionis percussit. Sed non potuerunt simul dici, (2) quæ simul fieri potuerunt. Tunc, sicut dicit Lucas, sanavit eum qui percussus erat: sequitur enim: *Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.* Beda (cap. 113. in Luc.) Numquam enim pietatis suæ Dominus obliviscitur. Illi iusto mortem

inferunt, iste persequentium vulnera sanat. Ambrosius (Lib. 10. in Luc. cap. de osculo Judæ.) Sed cum Dominus (3) vulnera cruentum dederit, mysteria divina subjecit, ut servus principis mundi, non naturæ conditione, sed culpæ, auris vulnus exciperet, qui non audisset verba sapientiarum. Aut si Petrus volens percussit autem, docuit quod aurem (4) in specie habere non deberet, quam in mysterio non haberet. Sed quare Petrus? Quia ipse ligandi & solvendi adeptus est potestatem; & ideo tollit gladio spiritali aurem interiore male intelligentis. Sed Dominus ipse refundit auditum, demonstrans, & ipso, si convertantur, posse (5) sanari qui in passione Domini vulnerati sunt: eo quod omne peccatum, fidei mysteris abluatur. Beda (super *Et cum tetigisset auriculam ejus.*) Vel servus iste populus est Judæorum, principibus sacerdotum indebito mancipatus officio; qui in passione Domini dexteram auriculam, id est spiritalem legis intelligentiam, perdidit; quæ scilicet auris, Petri gladio deceditur, non quod ille sensum intelligendi audientibus tollat, sed divino ablatum judicio negligentibus pandat. Verum eadem dextera auris in his qui in eodem populo crediderunt, divina dignatione prius est restituta officio.

Sequitur: *Dixit autem Jesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores: quasi ad latronem existis cum gladiis, & fistulis.* Chrysostomus. Accesserunt enim nocte multitudine impetum; & ideo dicit: *Quid vobis opus erat his armis in eum qui vobiscum est semper?* & hoc est quod sequitur: *Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.* Cyrillus. (a) Ubi non inculpat Dominus præfides Judæorum, quod non sibi mature paraverant insidias mortis; sed arguit eos qui timere opinabantur eum se invasisse ipso invito; ac si dicat: Tunc non cepistis me, quia nolebam, (6) & nec nunc possistis, nisi me sponte vestris subijceret manus: unde sequitur: *Sed hæc est hora vestra*; id est, parvum tempus concessum est vobis exercendæ in me vestra (7) sævitie, Parite votis meis favente. Dicit etiam quod hæc potestas est tenebris data, id est diabolo, & Judæis, insurgendi in Christum; & hoc est quod subditur: *Et potestas tenebrarum.* Beda. Quasi dicat: Ideo adversum me in tenebris congregamini, quia potestas vestra, qua sic contra lucem mundi armamini, in tenebris est. Quæ

(1) Al. amittitur sed. (2) Al. quæ simul fieri potuerunt tunc, sicut dicit Lucas, &c. item quæ simul fieri non potuerunt, &c. (3) Legit Nicolai vulnera cruenta. (4) Al. in spem. (5) Al. salvari. (6) Al. sed. (7) Al. superbia.

Ex edit. P. Nicol. (a) In Cat. Græc. PP.

emas verbum quo mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, ut exuas corpus, & immolata carnis exuviis ematur tibi sacra corona Martyrii. (1) Movet adhuc quod duos gladios discipuli protulerunt, ne forte unum novi, unum veteris testamenti sit, quibus adversus diaboli armam infensas. Deinde dicit Dominus, *factis hoc*, quasi nihil desit ei quem utriusque testamenti doctrina munierit.

(1) *Beda* (cap. 92. in Luc.) Tradendus à discipulo Dominus confectus secessus locum, quo facillime reperiri possit, adit unde sequitur: *Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Oliveti. Cyrillus.* De die namque conversabatur Hierosolymis, obscura vero nocte succedente in montem olivarum cum suis conversabatur discipulis: unde subditur: *Secuti sunt autem illum & discipuli. Beda.* Pulchre autem sui corporis mysteriis imbutos in montem olivarum discipulos edacit, ut omnes in morte sua baptizatos Sancti Spiritus charismate confirmandos esse designet. *Theophylactus* (hoc loco.) Post cenam autem nequaquam inertia, & jocus, & somnus occupant Dominum; sed oratio, & doctrina: unde sequitur: *Et cum pervenisset ad locum, dixit illis: Orate ne intretis in tentationem. Beda* (cap. 92.) Impossibile quidem est humanam animam non tentari: unde non ait, Orate ne tentemini; sed *orate ne intretis in tentationem*; hoc est, ne tentatio vos superet ultima. *Cyrillus.* Sed ne solis verbis eis proderet, procedens paululum orabat: unde sequitur: *Et ipse avulsus est ab eis quantum jaculus est lapidis.* Ubique invenies eum semorum orantem, ut discas quod animo attento, & corde quieto colloquendum est cum Deo sublimi. Non autem quasi egens alieni suffragii precibus insistebat qui est omnipotentissima virtus Patris; sed ut discamus non esse in tentationibus dormitandum, sed magis orationibus insistendum. *Beda.* Solus etiam orat pro omnibus qui solus erat passurus pro omnibus, significans tantum orationem suam, quantum & passionem à nostra distare. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. cap. 50.) *Avulsus est autem ab eis quantum jaculus est lapidis*, tamquam typice admoneret ut in eum dirigerent lapidem; id est, usque ad ipsum perducere intentionem legis, quæ scripta erat in lapide. *Gregorius* Nisenus. (a) Quid autem sibi vult flexus genarum, de quo dicitur: *Et postis genibus orabat.* Humanus quidem usus est pronos terræ suppli-

care majoribus, factis ostendentes fortiores esse qui roganur. Palam est autem humanam naturam nihil habere Deo condignum; & ideo honorifica signa quæ invicem exhibemus, facientes nos humiliores esse respectu excellentiæ proximi; transumptimus ad obsequia incomparabilis naturæ: unde ille qui nostros languores portavit, ac pro nobis intercessit, per hominem quem sumptis genuit orando, sancti eiens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati conformandum; quia Deus superbis resistit, dat autem humilibus gratiam: 1. *Petr. 5. Chrysostomus.* Quilibet autem ars verbis, & operibus ostenditur ab eo qui docet. Quia ergo Dominus venerat doctrinam nos quamlibet virtutem, ob hoc eadem dicit, & facit: unde quia iusserat verbis orare, ne (2) intrent in tentationem, hoc etiam opere docet: sequitur enim: *Dicens: Pater si vis, transfer calicem istum à me.* Non dicit, *Si vis*, quasi ignorans an Patri placeret: neque enim magis ardua cognitio est cognitione paternæ substantiæ, quam ipse solus perspicaciter novit, secundum illud *Joan. 10.* „Sicut novit me Pater & ego novi Patrem: „neque hoc dicit quasi respiciens passionem: qui enim comminatus est discipulo volenti eius passionem impedire, ut fatanum eum vocaret post multa præconia, qualiter crucifigi volebat? Cur igitur ita dictum est, consideras. Quantum erat audire quod Deus ineffabilis, qui quemlibet intellectum transcendit, voluit utrum subire virgineum, lac sugere, & humana quæque pati. Quoniam ergo fere (3) incredibile erat quod erat futurum, primo quidem misit Prophetas hoc nuntiantes, postea ipse indutus carne veniens, ut non phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, esurire, sitire, & dormire, laborare, affici, & anxari; ob hoc & recusat mortem, veram humanitatem demonstrans. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de trist. & dolore Christi.) Dicit ergo: *Si vis, transfer à me calicem istum*; quasi homo mortem recusans, quasi Deus sententiam suam servans: *Beda.* Vel transferri à se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicem propinatum: unde & signanter non dicit: *Transfer à me calicem*, sed *calicem istum*, hoc est populi Judæorum, (4) qui excusationem ignorantie habere non potest, qui me quotidie vaticinatur. *Dionysius* Alexandrinus. (b) Vel quod di-

(1) *Al.* Monet. (2) *Al.* intrent. (3) *Al.* incredibile erat futurum. (4) *Locum istum* sic *pater* effert *Nicolasus*: qui excusationem ignorantie habere non potest, si me occiderit, habens legem, & Prophetas, qui me quotidie vaticinantur.

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Isidorus in Cat. Græc. PP. (b) In Cat. Græc. PP.

dicit: *Transfer calicem istum à me*, non est hoc, non adveniat mihi: nisi enim advenit, transferri non potest. Igitur ut sentit jam presentem, cepit affici, & trisari, & quasi jam (1) propinquante eo, dicit, *Transfer calicem hunc.* Sicut enim quod (2) præterit, nec intantum est, nec permanens; sic & Salvator leviter invadentem tentationem flagitat pelli; & hoc est non intare in tentationem, quod consilium esse orandum. Perfectissimus autem modus tentationes evitandi manifestatur (3) cum dicitur: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Deus enim inexpetus est malorum. Vult autem nobis bona largiri supra id quod petimus, vel intelligimus. Ergo perfectam voluntatem Patris, quam ipse novit, petit fortiori effectu, quæ eadem est & sua secundum deitatem. Renuit autem impleri humanam voluntatem, quam dicit suam, paternam voluntate minore. *Athanasius.* (a) Geminum enim hic velle ostendit: alterum quidem humanum, quod est carnis; alterum vero divinum: humanitas enim ob carnis fragilitatem recusat passionem; sed divinus eius affectus affectanter eam subit, eo quod non esset possibile eum detineri à morte. *Gregorius* Nisenus. (b) Apollinarius autem asserit quod Christus non habuit secundum terrenam naturam propriam voluntatem; sed solum in Christo est voluntas Dei, qui de celo descendit. Dicit ergo: quam voluntatem vult Dominus nequaquam evenire? Neque enim deitas auferat propriam voluntatem. *Beda* (super illud, *Non mea voluntas, sed tua fiat*.) Appropinquans etiam passioni Salvator, infirmantium in se vocem sumpsit, ut cum hoc imminet quod fieri volumus, sic per infirmitatem petamus ut non fiat quantum per fortitudinem parati sumus ut voluntas conditoris nostri, etiam contra nostram voluntatem, fiat.

(m) *Theophylactus* (super Apparuit illi Angelus confortans.) Ut nobis innotesceret orationis virtus, quatenus eam in adversis præponamus, orans Dominus ab Angelo confortatur: unde dicitur: *Apparuit autem illi Angelus de celo confortans eum. Beda* (cap. 93. in Luc.) Alibi legimus, *Matth. 4.* quia „Angeli accesserunt, & ministrabant ei. In documento ergo utriusque nature, Angeli & ei ministrasse & eum confortasse dicuntur. Creator enim creature suæ non igit præsidio; sed homo factus, sicut præter nos tristis est, ita prop-

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* propinquante, hoc dicit. (2) *P. Nicolai* legit præterierit. (3) *Al.* omittitur cum.

(4) *Al.* & infirmum. (5) *Fortis* immanis sacrilegii, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) De Incarnatione contra Arianos (b) Quod sub nomine Gregorii Niseni subiungitur, nullibi apud illum occurrit.

ter nos confortatur. *Theophylactus* (ubi supra.) Quidam autem dicunt, quoniam apparuit ei Angelus glorificans eum, & dicens: Domine, tua est virtus: tu namque potes contra mortem, (4) & infernum genus humanum liberare, *Chrysostomus.* Et quia non phantastice, sed vere nostram carnem suscepit, ut approbet dispensationis veritatem, & opplet hæreticorum ora, quæque humana sustinet: sequitur enim: *Et factus in agonia prolixius orabat.* *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de dolore & tristitia Christi in princ.) Horrem plerique hoc loco, qui tristitiam Salvatoris ad argumentum inolite potius à principio quam susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant. Ego autem non solum excusandam non puto, sed nequam magis pietatem ejus, majestatemque demor: minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum: suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam læticiam largiretur. Considerenter tristitiam nominō, quia crucem prædico. Debit ergo dolorem suscipere, ut vinceret. Neque enim habent fortitudinis laudem qui suporem magis vulnerum tulerint quam dolorem. Nos ergo voluit erudire, quemadmodum montem, & quod est amplius, future mortis martirium viceremus. Dolens ergo, Domine, non mea, sed tua vulnera. Infirmatus est enim propter delicta nostra: & fortasse tristis est ideo quia post Adæ lapsum, tali transitu nobis erat ex hoc sæculo recedendum ut mori esset necesse. Non illud distat à vero; sed tristis erat pro persecutoribus suis quos sciebat (5) in malis sacrilegii penas dururos. *Gregorius* 24. Moral. (cap. 17. vel in nov. eod. 7.) Appropinquante etiam morte, nostre mentis in se certamen expressit, qui vim quamdam terroris, ac formidinis patitur, cum per solutionem carnis æterno iudicio appropinquamus: nec immerito, quoniam anima post pusillum hoc invenit quod in æternum mutare non possit. *Theophylactus* (super Orabat dicens.) Quod autem humanæ nature foret præmissa oratio, non autem divina, ut dicunt Ariani, patet etiam ex eo quod subdit: sequitur enim: *Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrerent in terram. Beda* (cap. 92. super Factus est sudor ejus.) Nemo sudorem hanc infirmitatē deputet, quia contra naturam est sudare sanguinem; sed potius intelligat, per hoc nobis declaratum quod effectum jam suæ precis obtineret, ut scilicet fidem discipulorum, quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sangu-

I 4 ne

nem; Lucas vero explicavit prius tentationem Petri, deinde Domini contumelias, dicens: *Et viri qui tenebant eum, illudabant ei, cadentes. Chrysolomus, Celsi, & terra Dominus* (1) casus sustinet, & patitur impiorum ridicula; formam nobis patientiæ præbens. *Theophylactus*. Necnon Dominus Prophetarum, ut pseudopropheta delinquitur.

Sequitur: *Et velaverunt eum, & percutiebant faciem eius; & interrogaverunt eum, dicens: Prophetiza nobis: quid est quod te percussit? Beda* (super Prophetiza nobis quis est.) Hæc quasi in contumeliam faciebant eius qui se à populis Prophetam voluit haberi. Sed tunc cæcus est colapsus Judæorum, cæcatur etiam nunc blasphemis fallorum Christianorum. Velaverunt autem eum, non ut eorum illa scelerata non viderent, sed ut à sensu faciem eius abscondant. Hæretici adferunt, & Judæi, & mali Catholici enim reprobus actibus exacerbantes, quasi illudentes, dicunt: *Quis est qui te percussit? utinam ab illo suas cogitationes, & opera tenebrarum cognosci non possint.* *Augustinus de Con. Ev.* (Lib. 1. cap. 6.) Hæc autem intelligitur passus Dominus utque manne in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est: unde sequitur: *Et ut factus est dies, convocerunt seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in consilium suum: dicens: Si tu es Christus, dic nobis.* *Beda* (cap. 9. in Luc.) Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Siquidem Christum hominem tantummodo de stirpe David venturum sperantes, hoc ab eo querebant, ut si diceret, Ego sum Christus, calumniarentur, quod sibi (2) arrogaret regiam potestatem. *Theophylactus* (super Si vobis dixero, non creditis.) Ipse vero sciebat eorum præcordia, quod qui non crederent operibus, multo minus sermonibus crederent: unde sequitur: *Et ait illis: Si vobis dixero, non creditis mihi. Beda* (cap. 9.) Sæpe enim dixerat se Christum esse: puta cum dicebat *Joan. 10.* „Ego, & Pater unum sumus.“ & cetera talia. *Si autem interrogavero, non respondebitis mihi, ne-*

que dimittetis. Interrogaverat enim eos, quomodo dicerent Christum filium esse David, cum David in spiritu Dominum suum illum vocaverit; verum illi neque dicenti credere, neque interroganti respondere voluerunt. Quia autem semen David calumniari querebant, plus est quod audiunt.

Sequitur: *Et hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* *Theophylactus* (circ. fin. Comm.) Quasi dicat: Non est vobis de cetero tempus sermonum, & doctrinæ; sed deinceps iudicii tempus erit, cum videbitis me Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. *Cyrillus*. (a) Cum autem de Deo scilicet dicitur, atque thronus, regia, & universis principans dignitas designatur. Non enim (3) putamus tribunal quoddam positum esse, cui credimus in illi Dominum omnium; sed nec omnino dextram, vel sinistram esse penes divinam naturam: proprium enim est corporum figura, & locus, & scilicet. Qualiter autem patris honoris, patris quoque confessus Filius videbitur esse: si non est secundum naturam Filius, naturalem in se proprietatem habens Patris? *Theophylactus*. Hoc igitur audientes timere debent; sed illi post hæc verba magis insaniant: unde sequitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Beda* (cap. 93. in Luc.) Quod se Filium Dei dixerat, acceperunt in eo quod ait: *Erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. cur Dominus interrogatus.) Dominus autem in aluit se Regem probare, quam dicere: ut condemnandi causam habere non possint, qui quod obijciunt, hoc fatentur.

Sequitur: *Qui ait: Vos dicitis quia ego sum.* *Cyrillus*. (b) Hoc autem dicente Christo, successit phariseorum cohors, usurpans ignominie vocem: unde sequitur: *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audierimus de ore eius.* *Theophylactus* (in fin. Comm. ad 22. cap. Lucæ.) Ex quo patet quod inobedientes nulla commoda ferunt, revelatis sibi secretioribus; sed majorem poenam acquirunt, propter quod talia oportet eis esse occulta.

(1) *Al. Jesus.* (2) *Al. arroget.* (3) *Al. putabamus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Theauro Lib. 12. cap. 14. (b) In Catena Græc. PP.

CAPUT XXIII.

(a) **ET** surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Coeperunt autem illum accusare, dicens: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, & turbas: Nihil invenio causæ in hoc ho-

homine. At illi invalescebant dicens: Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens à Galilæa usque huc.

(b) Pilatus autem audiens Galilæum, interrogavit si homo Galilæus esset; & ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de eo; & sperabat signum aliquid videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum, & scribæ constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illudit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

(c) Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obvultis mihi hunc hominem quasi avertentem populum; & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes: nam remisit vos ad illum; & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emeritatum ergo illum dimittam. Necessè autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam: qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate, & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. At illi succubabant dicens: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invento in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur; & invalescebant voces eorum. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant; Jesum vero tradidit voluntati eorum.

(d) Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Jesum. Sequēbatur autem illum multa turba populū, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conversus autem ad illas, dixit Jesus: Filie Hierusalem, nolite flere super me; sed super vos ipsas fletis, & super filios vestros: quoniam ecce venient dies in quibus dicunt: Beate steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos: quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

(e) Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvarie, ibi crucifixerunt eum, & latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris.

(f) Jesus autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Desiderantes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. Et stabat populus expectans; & deridebant eum principes cum eis dicentes: Alios salvos fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. Illudabant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es Rex Judæorum, salvum te fac.

(g) Erat autem & superscriptio scripta super eum litteris Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est Rex Judæorum. Unus autem de his qui pedebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac teipsum, & nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei: cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.

(h) Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam; & obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, exspiravit.

(i) Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere nunc homo justus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, & videbant quæ fiebant, percurientes pectora sua revertebantur. Stabant autem omnes nocte ejus à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, hæc videntes.

(k) Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus, & justus (hic non confenserat consilio, & actibus eorum) ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat & ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu, & depositum involvit in lino, & posuit eum in monumento excavo, in quo nondum quisquam positus fue-

nem; Lucas vero explicavit prius tentationem Petri, deinde Domini contumelias, dicens: *Et viri qui tenebant eum, illudabant ei, cadentes. Chrysolomus, Celsi, & terra Dominus* (1) casus sustinet, & patitur impiorum ridicula; formam nobis patientiæ præbens. *Theophylactus*. Necnon Dominus Prophetarum, ut pseudopropheta delinquitur.

Sequitur: *Et velaverunt eum, & percutiebant faciem eius; & interrogaverunt eum, dicens: Prophetiza nobis: quid est quod te percussit? Beda* (super Prophetiza nobis quis est.) Hæc quasi in contumeliam faciebant eius qui se à populis Prophetam voluit haberi. Sed tunc cæcus est colapsus Judæorum, cæcatur etiam nunc blasphemis fallorum Christianorum. Velaverunt autem eum, non ut eorum illa scelerata non viderent, sed ut à sensibus faciem eius abscondant. Hæretici adferunt, & Judæi, & mali Catholici enim reprobus actibus exacerbantes, quasi illudentes, dicunt: *Quis est qui te percussit? ubi ab illo suas cogitationes, & opera tenebrarum cognosci non assimant.* *Augustinus de Con. Ev.* (Lib. 7. cap. 6.) Hæc autem intelligitur passus Dominus utque manne in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est: unde sequitur: *Et ut factus est dies, convenerunt Seniores plebis, & principes sacerdotum, & scribæ, & duxerunt illum in conciliium suum: dicentes: Si tu es Christus, dic nobis.* *Beda* (cap. 9. in Luc.) Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Siquidem Christum hominem tantummodo de stirpe David venturum sperantes, hoc ab eo querebant, ut si diceret, Ego sum Christus, calumniarentur, quod sibi (2) arrogaret regiam potestatem. *Theophylactus* (super Si vobis dixero, non creditis.) Ipse vero sciebat eorum præcordia, quod qui non crederent operibus, multo minus sermonibus crederent: unde sequitur: *Et ait illis: Si vobis dixero, non creditis mihi. Beda* (cap. 9.) Sæpe enim dixerat se Christum esse: puta cum dicebat *Joan. 10.* „Ego, & Pater unum sumus.“ & cetera talia. *Si autem interrogavero, non respondebitis mihi, ne-*

que dimittetis. Interrogaverat enim eos, quomodo dicerent Christum filium esse David, cum David in spiritu Dominum suum illum vocaverit; verum illi neque dicenti credere, neque interroganti respondere voluerunt. Quia autem semen David calumniari querebant, plus est quod audiunt.

Sequitur: *Et hoc autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* *Theophylactus* (circ. fin. Comm.) Quasi dicat: Non est vobis de cetero tempus sermonum, & doctrinæ; sed deinceps iudicii tempus erit, cum vidobitis me Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. *Cyrillus*. (a) Cum autem de Deo scilicet dicitur, atque thronus, regia, & universis principans dignitas designatur. Non enim (3) putamus tribunal quoddam positum esse, cui credimus in illi Dominum omnium; sed nec omnino dextram, vel sinistram esse penes divinam naturam: proprium enim est corporum figura, & locus, & scilicet. Qualiter autem patris honoris, patris quoque confessus Filius vidobitur esse: si non est secundum naturam Filius, naturalem in se proprietatem habens Patris? *Theophylactus*. Hoc igitur audientes timere debent; sed illi post hæc verba magis insaniant: unde sequitur: *Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Beda* (cap. 93. in Luc.) Quod se Filium Dei dixerat, acceperunt in eo quod ait: *Erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. cur Dominus interrogatus.) Dominus autem in aluit se Regem probare, quam dicere: ut condemnandi causam habere non possint, qui quod obijciunt, hoc fatentur.

Sequitur: *Qui ait: Vos dicitis quia ego sum.* *Cyrillus*. (b) Hoc autem dicente Christo, successit phariseorum cohors, usurpans ignominie vocem: unde sequitur: *At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audierimus de ore ejus.* *Theophylactus* (in fin. Comm. ad 22. cap. Lucæ.) Ex quo patet quod inobedientes nulla commoda ferunt, revelatis sibi secretioribus; sed majorem poenam acquirunt, propter quod talia oportet eis esse occulta.

(1) *Al. Jesus.* (2) *Al. arroget.* (3) *Al. putabamus.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Thesaur. Lib. 12. cap. 14. (b) In Catena Græc. PP.

CAPUT XXIII.

(a) **ET** surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Coeperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens ait: Tu dicis. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, & turbas: Nihil invenio causæ in hoc ho-

homine. At illi invalescebant dicentes: Commovit populum, docens per universam Judæam, incipiens à Galilæa usque huc.

(b) Pilatus autem audiens Galilæum, interrogavit si homo Galilæus esset; & ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de eo; & sperabat signum aliquid videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant autem principes sacerdotum, & scribæ constanter accusantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illudit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes, & Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem.

(c) Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obvultis mihi hunc hominem quasi avertentem populum; & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam invenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes: nam remisit vos ad illum; & ecce nihil dignum morte actum est ei. Emeritatum ergo illum dimittam. Necessè autem habebat dimittere eis per diem festum unum. Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam: qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate, & homicidium missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. At illi succubabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invento in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur; & invalescebant voces eorum. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant; Jesum vero tradidit voluntati eorum.

(d) Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Jesum. Sequēbatur autem illum multa turba populū, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conversus autem ad illas, dixit Jesus: Filie Hierosalem, nolite flere super me; sed super vos ipsas fletis, & super filios vestros: quoniam ecce venient dies in quibus dicunt: Beate steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos; & collibus, Operite nos: quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

(e) Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvarie, ibi crucifixerunt eum, & latrones, unum à dextris, & alterum à sinistris.

(f) Jesus autem dicebat: Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Divergentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. Et stabat populus expectans; & deridebant eum principes cum eis dicentes: Alios salvos fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. Illudabant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es Rex Judæorum, salvum te fac.

(g) Erat autem & superscriptio scripta super eum litteris Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est Rex Judæorum. Unus autem de his qui pedebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac teipsum, & nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es. Et nos quidem iuste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei: cum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.

(h) Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam; & obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium. Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, exspiravit.

(i) Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere nunc homo justus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum illud, & videbant quæ fiebant, percurientes pectora sua revertebantur. Stabant autem omnes nocte ejus à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, hæc videntes.

(k) Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus, & justus (hic non confenserat consilio, & actibus eorum) ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat & ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu, & depositum involvit in sindone, & posuit eum in monumento excavo, in quo nondum quisquam positus fue-

322
 vulgo? Sequitur enim: *Et stabat populus*, qui scilicet petierat eum crucifigi, *expectans*, scilicet finem; & *deidebant eum principes cum eis*. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 13.) Quia principes dixit, nec addidit sacerdotum, omnes primates generali nomine complexus est, ut ibi possent intelligi scribae, & seniores. *Beda*. Qui etiam nolentes consentire quod alios salvos fecit: sequitur enim: *Dicentes: Alios salvos fecit, seipsum salvum faciat, si hic est Christus Dei electus*. Athanasius (in serm. de passi. & cruc.) Dominus autem vere Salvator non salvando seipsum, sed creaturam liberando volebat cognosci Salvator. Neque enim medicus, quia sibi medetur, medicus esse cognoscitur, nisi erga languidos artem probet: sic Dominus Salvator existens, non habebat opus salutis, neque descendendo de cruce volebat cognosci Salvator, sed morando: multo namque majorem salutem mors Salvatoris affert hominibus, quam descensus de cruce. *Gregorius*. (a) Videns autem diabolus nullum esse sibi defensaculum, tirubabat, & quasi aliud non valens, tentavit ulterius propinari Salvatori acetum ad bibendum: sequitur enim: *Illudabant autem ei. Et milites accedentes, & acetum offerentes illi*: quod contra seipsum facere diabolus ignorabat: nam amaritudinem irae ex praeravatione legis factam, qua cunctos deinebat, Salvatori praebat; quam ille sumens consumebat, ut vice aeti, vinum det nobis in potum, quod sapientia miscuit. *Theophylactus*. Obtulerunt autem milites Christo acetum, quasi Regi subministrantes: sequitur enim: *Dicentes: Si tu es Rex Judaeorum, salvum te fac*. *Beda*. Et notandum, quod Judaei vocabulum Christi Scripturae sibi auctoritate creditum blasphemantes irident; milites vero, ut potest Scripturarum nec scilicet, non Christo, sed Regi Judaeorum insultant.

(e) *Theophylactus* (super *Et super scriptio*) Aliam attende sagacitatem demonis agitarum in Christum: triplici enim literarum figura promulgabat accusationem Jesus, ne scilicet quemquam (1) transeundum lateat quod ob hoc suspensus fuerat, quia se Regem faciebat: dicitur enim: *Erat autem & super scriptio scripta super illum litteris Graecis, Laetinis, & Hebraicis: Hic est Rex Judaeorum*: per quod significabatur, potentissimas Gentium, quales erant Romani, prudentissimas, quales Graeci, maxime Deum colentes, quale fuit Judaeorum genus, subijci debere imperio Christi. *Ambrosius* (ubi supra.) Morio autem supra crucem po-

(1) *Al.* transeuntem. (2) *Al.* caedimus, hic mortuus suscitavit, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ex parte Corderius haec refert in Catena Graecorum, sed nec nomen apponit, nec indicem cuiusquam notat.

nitur titulus: quia non humani corporis, sed divinae potestatis est regnum quod habet Christus. Lego titulum Regis Judaeorum, cum lego Joan. 18. „Regnum meum non est de hoc mundo“: do: „lego causam Christi super caput ejus scriptam, cum lego ibid. 1. „Et Deus erat“: Verbum: „caput enim Christi Deus“: 1. Corinth. 11. *Cyrillus*. Alter autem latronum eadem cum Judaeis cruciabat: sequitur enim: *Unus autem de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac teipsum, & nos*. Alter vero refrenabat voces ipsius: sequitur enim: *Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es: sed & proprium reatum confessus est sibi dicens: Ego nos quidem iuste, nam digna factis recipimus. Chrysofomus*. Hic fungitur vice iudicis, condemnatur, & incipit de veritate censere qui coram Pilato post multa tormenta confessus est scelera. Quia aliud est homo censor, quem latro intima, & aliud Deus, qui mentes penetrat: & ibi quidem post confessionem poena subsequitur, hic autem confessio fit ad salutem. Sed & Christum pronuntiat innocentem, cum subdit: *Hic vero nihil mali fecit*; quasi dicat: Novam vide injuriam; honestatem damari cum scelere. Nos viventes (2) occidimus, hic mortuus suscitavit; nos alieni sumus furati, hic & sua jubet tribuere. Beatus igitur latro asstantes docebat, talia disserens, quibus alterum increpabat. Sed ut vider extinctos auditus astantium, redit consequenter ad eum qui novit praecordia: sequitur enim: *Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei cum veneris in regnum tuum*. Crucifixum aspicias, & Dominum profiteris: condemnati vides figuram, & Regis praedicas dignitatem: mille malis imbutus, postulas iustitiae fontem reminisci tuae nequitiae. Sed dices: Video quidem apparatus opprobrium, sed intueor latens regnum; & tu averis mea publica scelera, & acceptas fidem intentionis occulta. Discipulum veritatis usurpavit nequitia, discipulum nequitiae non commutavit veritas? *Gregorius* 18. Moral. (cap. 25.) In cruce elavi manus ejus pedesque ligaverant, nihilque a poenis in eo liberum nisi cor, & lingua remanserat. Inspirante Deo totum illud ei obtulit quod in se liberum invenit; ut juxta hoc quod scriptum est Rom. 10. corde crederet ad iustitiam, ore confiteretur ad salutem. Tres autem virtutes, quibus Apostolus memorat, subito repletus gratia, & accepit latro, & servavit in cruce. Fidem namque habuit, qui

reg-

323
 regnatorum Deum credidit, quem secum pariter morientem vidit: spem habuit, qui regni ejus aditum postulavit; qui caritatem quoque in morte sua vivaciter tenuit, qui fratrem, & collationem pro simili scelere morientem de iniquitate sua redarguit. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de duobus latronibus.) Pulcherrimum autem datur affectandae conversionis exemplum, quod tam cito latroni venia relaxatur. Cito ignoscit Dominus, quia cito ille convertitur, & uberior est gratia quam precatio: semper enim Dominus plus tribuit quam rogatur. Ille rogabat, ut memor sui esset; de Domino autem legitur: *Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*. Vita est enim esse cum Christo, & ubi Christus, ibi regnum. *Theophylactus* (parum ante illud, *Erat autem fere hora sexta*.) Et quemadmodum quisque Rex victoriosus rediens ex triumpho optima praedatum fert secum; sic & Dominus praedatus portionem diabolicorum praedarum, scilicet latronem, ducit secum in paradysum. *Chrysofomus*. Erat ergo videre Salvatorem in medio latronum, trutinam iustitiae scrutinantem fidem, & infidelitatem. Expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronem impulit ante totum orbem, & ante Apostolos. Nudo verbo, sola fide in paradysum introivit, ne quis post exitos introitum desperaret. Attende celestiatem a cruce in caelos, a condemnatione in paradysum, ut novetis non ad benevolentiam illius, sed ad clementiam Dominum totum fecisse. Si autem jam facta est honorum retributio, numquid supervacua erit resurrectio? Si enim introduxit latronem in paradysum, corpus autem ejus corruptum remansit foris, liquet non esse resurrectionem corporum. Haec dicunt illi. Sed caro, quae fuit laborum particeps, numquid privabitur premiis? Audi Paulum dicentem 1. Corinth. 15. „Oportet corruptibile hoc incorruptum induere.“ Sed si Dominus pollicitus est regnum caelorum, introduxit autem latronem in paradysum, nondum ei retribuit premia. Sed dicunt: Nominis paradisi regnum caelorum nominavit, usitato nomine utens dum alloqueretur latronem, qui nihil audierat de aeternis documentis. Quilam autem non sic legunt: *Hodie mecum eris in paradiso*, sed sic: *Dico tibi hodie*; & consequenter, *meum eris in paradiso*. Sed adhuc evidentiorum solutionem subiungemus: nam medici cum vident aliquem desperatum, dicunt: Jam mortuus est; sicut & latro, quoniam non amplius timebatur ejus regressus ad perditionem, dicitur paradysum in-

traffe. *Theophylactus*. Hoc tamen est verius omnibus, quod quamvis (1) non omnia promissa sortiti sunt & latro, & alii sancti, ne sine nobis (2) consummarentur, ut dicitur in epistola ad Hebraeos cap. 11. sunt tamen in regno caelorum, & in paradiso. *Gregorius Nisenus*. (a) Hoc iterum oportet discutere quomodo latro censetur dignus paradiso, cum sanctis flammae tramea prohibeat introitum. Sed attende, quod sermo divinus cum versatilem dicit, ut indignis quidem obviet, dignis vero liberum ad vitam patefaciat aditum. *Gregorius* 12. Moral. (cap. 7.) Vel illa romphaea flammae versatilem dicitur, pro eo quod scisser quandoque venire tempus ut etiam removeri debuisset, quando scilicet veniret qui suae incarnationis mysterio paradisi nobis iter aperiret. *Ambrosius*. Lib. 10. in Luc. cap. de duobus latronibus.) Sed & illud solvendum est, quia alii, scilicet Mattheus, & Marcus, duos convincentes inducunt latrones; iste unum convincentem, unum repugnantem; fortasse & iste prius convinctus est, sed repente conversus est. Potuit etiam de uno pluraliter dici, sicut est illud Hebr. 11. „In capris pellibus ambulabant... facti sunt“: cum solus Elias melotidem habuisset, Esaias secutus esse doceatur. Mystice autem duo latrones duos populos peccatores significant per baptismum crucifigendos esse cum Christo quorum dissentio diversitatem pariter credentium significat. *Beda* (cap. 94. super *Hodie mecum eris*.) „Quicumque enim baptizati sumus in Christo, Jesu, in morte ipsius baptizati sumus“: Rom. 6. Per baptismum autem cum peccatoribus effemus ablui-mur: sed alii dum Deum in carne passum laudant, coronantur; alii dum aut opera baptismi habere rennent, dono quod acceperunt, privantur.

(b) *Cyrillus*. Postquam cruci tradiderunt Dominum omnium, mundi machina lugebat proprium Dominum, & „obtenebrata est lux in meridie“, secundum Amos 8. unde dicitur: *Erat autem fere hora sexta, & tenebrae factae sunt in universa terra usque in horam nonam*: quod erat manifestum iudicium quod forent passurae caliginem crucifigentium animae. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 17.) Hoc autem quod de tenebris dictum est, etiam alii duo Mattheus, & Marcus, contestantur. Addit autem Lucas, unde facta sunt tenebrae, cum subdit: *Et obscuratus est sol*. *Augustinus* 3. de Civit. Dei (cap. 15.) Quam solis obscuracionem non canonico cursu siderum accidisse satis ostendit, quod tunc erat pascha Judaeorum, quod plena luna solemaniter agitur; regularis autem solis defectio non

niis

(1) *Al.* omittitur, non. (2) *Al.* consummeretur.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec refertur a Corderio in Catena Graec. nec occurrit.

quia timebat acculationes, subiungit: *Emendatum ergo illam dimittam. Bēda* (super idem verbum.) Quasi dicit: Flagris illum, & ludibriis quantum iubetis afflicam, dummodo innoxium quantum iubetis afflicam, dummodo innoxium sanguinem non sitis. Sequitur: *Necesse autem habebat dimittere eos per diem festum unum. Necessesse habebat non imperialis legis sanctione, sed annua gentis consuetudine devictus, cui per talia gaudebat placere. Theophylactus.* Romani enim Judæis concesserant secundum leges, & ritus proprios conversari. Mos autem patrius erat Judæis petere damnatos à Principe, sicut à Saule Jonathan periverunt; unde & de eorum petitione nonne subditur: *Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quendam factam in civitate, & homicidium missus fuerat in carcerem. Ambrosius* (Lib. 10. tit. Cur Dominus coram Herode raderit.) Non immerito homicidæ absolutionem petunt qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges habet iniquitas, ut quod odent innocentia, scelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figuræ: Barabbas enim patris filius Latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur Joan. 8. „ Vos ex patre diabolo estis, „ vero Dei Filio, patris sui filium, idest Antichristum, prælatum esse produntur. *Bēda* (super Tolle hunc.) Hæret autem Judæis usque hodie sua petitiō: quia enim data sibi optione, pro Jesu latronem, pro Salvatore interfectorem elegerunt; merito salutem, vitamque perdidit, & læticius se, ne seditionibus impatum subiecerunt ut & patriam, & regnum suum perdidit. *Theophylactus.* Si ergo gens solim sancta fuerit ad excidendum, Pilatus gentilis cædem prohibet; sequitur enim: *Iterum autem Pilatus locutus est ad illos, volens dimittere Jesum. At illi succlamabant dicentes Crucifige, crucifige eum.* *Bēda* (super Crucifige, crucifige eum.) Pessimis enim genere mortis occidere innocentem: hoc est crucifigere, delidit. Pendentes enim in ligno crucifixi, clavibus ad lignum pedibus manibusque confixis, producta morte necabantur, ne dolor citius finiretur. Verum à Domino electa erat mors crucis, quam diabolo superato, tanquam trophæum, in frontibus fidelium erat positurus. *Theophylactus* (hoc loco.) Tertio autem Pilatus Christum absolvit; sequitur enim: *Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis invenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam.* *Bēda* (super Corripiam eum.) Hanc correptionem qua populo satisfacere, ne usque

(1) Al. quoniam. (2) Non est in Glossa que nunc extat, nec ulla talis distributio materia, que ad sententiam aptiorem hic addita videtur. (3) *Theophylactus.*

ad crucifigendum Salvatorem sciverent, Pilatus quærebatur, non solum obtulisse, sed etiam deridendo, & flagellando exhibuisse, verba Joannis testantur. Quia vero totam accusationem quam adversus Dominum detulerunt, sollicita Pilati interrogatione videbant evacuatam, tandem ad solas se preces converterunt: unde sequitur: *At illi instabant vocibus magnis, postulantes ut crucifigeretur; & invalidabant voces eorum. Theophylactus* (super *Adjudicavit Pilatus fieri petitionem.*) Tertio clamant contra Christum, ut per trinam hanc vocem, suam esse occasionem Christi approbent, quam petendo extorserunt; sequitur enim: *Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illum eum qui propter homicidium, & seditionem missus fuerat in carcerem; Jesum vero tradidit voluntati eorum. Chrysostomus.* Putabant enim hoc se posse asserere, quod Jesus deterior esset latrone, & adeo nequam ut neque pro pietate, neque pro festi prærogativa deberet liberari.

(3) *Glossa.* (a) Posita condemnatione Christi, convenienter agitur de crucifixione, cum dicitur: *Et cum discedent eum; apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa, & imperaverunt ei crucem portare post Jesum. Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 10.) Joannes autem narrat quod Jesus bajulabat sibi crucem; unde intelligitur quod ipse sibi portabat crucem cum exiret in eum qui dicitur calvarie locum. Simon autem in itinere angariatus est, cui data est portanda crux usque ad locum; (b) nullus enim aliorum acceptabat crucem bajulare, eo quod lignum detestabile putabatur; & ideo Simon Cyrenæus, quasi in quendam jacituram imposuerunt crucem portare, quam alii recusabant. Hic adimpletur illud Esaiæ 19: „ Cujus principatus super humerum ejus: „ principatus enim Christi est crux ejus, propter quam, secundum Apostolum, Deus eum exaltavit. Et sicut in signum dignitatis alii altheum, alii mirram portant; sic & Dominus crucem, Et si inquiras, invenies non aliter in nobis regnare Jesum, nisi per asperitates: quo fit ut delictiosi inimici sine Christi crucis. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de portatione crucis Christi.) Christus ergo crucem bajulans, jam trophæum suum victor attulit: crux super humeros imponitur, quia sive Simon, sive ipse portaverit, & Christus in homine, & homo portavit in Christo. Nec discordant Evangelistarum sententiæ, (1) quando concordat mysterium. Et bonus ordo nostri prospectus est, ut prius

(1) *Theophylactus.*

crucis suæ trophæum ipse erigere, deinde martyribus traderet erigendum. Non Judæus est qui crucem portat, sed alienigena, atque peregrinus; nec præcedit, sed sequitur, juxta hoc quod scriptum est supra 9. *Tollat crucem suam, & sequatur me.* *Bēda* (super *Apprehenderunt Simonem Cyrenensem.*) Simon autem obediens, Cyrene heres interpretatur: unde per eum populi Gentium designantur, qui quondam peregrini, & hospites testamentorum, nunc obediendo facti sunt Dei heredes. De villa autem Simon egrediens, crucem portat post Jesum, cum paganis ritibus derelictis, vestigia dominice passionis obedienter amplectitur. Villa enim Græco pagos vocatur, à qua pagani nomen trahunt. *Theophylactus.* Vel ille tollit crucem Christi, qui venit à villa, idest dimittit hunc mandam, & opera ejus, in Hierusalem, idest in supernam libertatem, tendens. Ex hoc etiam non modicum sumitur documentum. Qui enim ad modum Christi magister est, debet ipse prius tollere crucem, & timore Dei propriam carnem confingere: & se subditis, & obedientibus eam imponere. Sequitur autem Christum etiam multitudo plebis, & mulierum: nam subditur: *Sequitur autem illum multa turba populi, & mulierum, que plangebant, & lamentabantur eum.* *Bēda* (cap. 93. in Luc.) Multa quidem turba crucem Domini, sed non una eademque mente sequebatur: nam populus qui ejus mortem impetraverat, ut morientem latus aspiceret: mulieres vero, ut moriturum plorarent. Non autem ideo solus mulierum plangens sequebatur, quia non etiam innumerus virorum cœtus de ejus erat passione mestissimus; sed quia femineus, quasi contemptibilior, sexus liberius poterat quod senserat ostentare. *Cyrtillus.* Amans etiam lachrymarum est semper sexus femineus, & mentem habens flexibilem ad pietatem. *Theophylactus.* Per hoc etiam significabatur quod multitudo magna Judæorum esset post crucem itura, credens in Jesum. Sed & mens infirma, que significatur per femineam, sumpta cordis convulsione per penitentiam fleat sequitur Jesum propter nostram salutem afflictum. Flebant igitur mulieres per compassionem. Eum autem qui ultro patitur, flere non opponit, sed magis ei applaudens; & ideo eas flere verat; sequitur enim: *Conversus autem Jesus ad illas dixit: Filie Hierusalem, nolite flere super me.* *Bēda* (cap. 93.) Cujus scilicet cita

(1) Al. cui. (2) Al. ei. *Forse utrumque legendum in hunc modum: cives ei, & mulieres adhaeserunt.* (3) Al. enim. (4) Al. miserabiliter, item debiliter. (5) Al. Potest etiam quod beatificandas, &c.

structura est auctorem. Notandum autem, cum filias Hierusalem appellat, quod non solum quæcumque venerant à Galilea, sed & ejusdem orbis cives, (2) & mulieres adhaeserunt. *Theophylactus.* Mandat deplorantibus eum in futura mala prospectum intendere, & super illis serps sequitur enim; *Super vos ipsas flete, & super filios vestros. Cyrillus.* Significans in futuro mulieres liberis esse orbandas; nam irruente bello in terram Judæorum, cuncti simul peribant magni, & parvi: unde sequitur: *Quia ecce veniunt dies in quibus dicens: Beate steriles, & ventrus qui non genuerunt, & ubera qua non lactaverunt.* *Theophylactus.* Cum (3) scilicet foemina, crudeliter suos assabant filios, & venter qui produserat, (4) flebiliter iterato recipit genitum. *Bēda* (cap. 93.) In quo die, ventura à Romanis obditionis, & captivitatis tempus significat, de quibus supra dixerat, *Matth. 24.* „ Vae pregnantibus, & nutrentibus in illis diebus. „ Naturale est autem imminente captivitate hostili, alta, vel abdita, quibus abscondantur homines, refugia quærere; unde sequitur: *Tunc incipient montibus dicere, Cadite super nos, & collibus, Operite nos.* Refert enim Josephus, insistentibus sibi Romanis, certatim Judæos cavernas montium, colliumque petiisse speluncas. (5) Potest autem & ex superfluo, quod beatificandas dicit steriles, de his intelligi qui utrolibet sexu se castraverunt propter regnum caelorum; montibus, collibusque dicit: *Cadite super nos, & operite nos;* cum quilibet suæ fragilitatis memores, ingruente tentationum articulo, sublimium quorumcumque virorum quæsetietat exemplis, montis, & precibus defendit.

Sequitur: *Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* *Grigorius* 12. Moral. (cap. 4.) Se lignum viride, & nos lignum aridum dixit: quia ipse in se vim divinitatis habuit; nos vero, qui parvi homines sumus, lignum aridum appellamur. *Theophylactus.* (super *Si in viridi ligno.*) Quasi dicit Judæis: Si ergo in me, lignum fructiferum, jugiter virens, taliter se viderunt Romani; quid non presentabant, erga vos? Populum dico, quasi lignum aridum, privatum qualibet vivificante virtute, nec ullum fructum ferentem. *Bēda* (super idem verbum.) Vel quasi omnibus diceset: Si ego, qui peccatum non feci, lignum vite appellatus, sine igne passionis à mundo non exto; quid putas eis manere tormenti qui sunt fructibus vacui? *Theophylactus.* Malam autem opinionem

(1) *Theophylactus.*

de Domino innere volens discipulis, etiam latrones faciebant crucifigi cum eo; unde sequitur: *Discipulis autem et aliis duo nequam cum eo ut interficerentur.*

(c) *Athanasius.* (a) Ubi corruptum est genus humanum, ibi Christus proprium corpus exposuit, ut ubi seminata est corruptio, ibidem incorruptio oritur; propter quod in loco Calvarie crucifigitur: dicitur enim: *Et postquam venerunt in locum qui vocatur Calvaria, ibi crucifixerunt eum;* quem locum doctores Judaeorum ajunt esse sepulcrum Adæ. *Beda* cap. 93. Vel aliter. Foris portam loca erant in quibus truncabantur capita damnatorum, & Calvarie, id est decollatorum, sumplerunt nomen: Et sic pro omnium salute quasi noxius inter noxios crucifigitur, ut ubi abundavit peccatum, superabundet & gratia, *Cyrillus.* Non autem ipse unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus est, passus est quæ sunt corporis, sed magis in natura terrena. Decet enim utrumque de uno & eodem Filio dici, scilicet & non pati divine, & passum esse humanitas. *Eusebius.* (b) Si autem aliter post conversationem cum hominibus evadens subito evolare, fugiens mortem, ab hominibus compararetur phantasmæ: & quemadmodum si quis incombustibile quoddam nobis vas, & prævalens ignis nature vellet ostendere, flammam illud traheret, & consequenter à flamma illud illucium extraheret; sic Dei Verbum volens ostendere instrumentum, quo usus est ad humanam salutem, esse prævalens mortis, mortale morti exposuit ad demonstrandam ejus naturam; deinde post modicum à morte illud eripuit in signum divine virtutis. Et prima quidem causa mortis Christi hæc est, secunda vero divine potestatis ostensio, corpus Christi inhabitantis: cum enim antiquitus deificarent homines, communem exitum mortis sortitos, quos heros, & divos nominabant, docuit illum solum mortuum verum Deum esse fatendum quem bravia victoriæ, morte prostrata, decorant. Tertia ratio est victima pro toto genere hominum mactanda qua oblata, tota potestas demonum perit, & error quilibet est sedatus. Et à isto causa salutem mortis, ut discipuli cæcæ hæc conspicerent resurrectionem post mortem, ad quam propriam spem

(1) *Al.* hostis obulerit. *Ex edit. P. Nicol.* (a) In Catena Græcorum PP. Absque indice loci à Corderio recensetur, sed ex orat. in Passionem, vel in Crucem Domini desumptum est. (b) In Catena prædicta. (c) Citat S. Thomas Chryostomi nomine & 3. Parte quæst. 46. art. 3. ad 2. sed non in indice loci designato, qui hæc occurrit apud illum, sed apud Athanasium Lib. de Incarnatione Filii Dei ante præf. verbis tamén aliter dispositis, & alia serie collocatis. (d) Orat. 1. de Resurrect. Christi.

erigere docebantur, ut mortem contemnentem, agonem contra errores iniret alacriter. *Chrysofomus.* (c) Non autem sui mortem, quam non habebat, cum sit vita, sed hominum venit consumpturus Salvator: unde non propria morte corpus deposuit, sed ab hominibus illam sustulit. Sed & si agrotavisset corpus ejus; & in conspectu omnium solveretur, inconveniens erat eum qui sanaret aliorum languores, habere proprium corpus affectum languoribus. Sed & si absque aliquo morbo seorsum alicubi corpus deposuisset, ac deinde rursus se offerret, non crederetur ei de resurrectione disserteri: oportet enim mortem resurrectionem præcedere. Cur ergo resurrectionem palam quidem prædicaret, clanculo vero moreretur? Nimirum si latentes hæc evenissent, quot excogitarent homines incredulitatis calumnias? Quomodo pateret Christi in mortem victoria, nisi eorum omnibus eam patiens, per incorruptionem corporis probasset extinctam? Sed dices: Decebat saltem gloriosam mortem sibi excogitare, ut evitaret ignominiam crucis. Sed & si hoc fecisset, suspectum se reddidisset, quasi non habens virtutem contra quamlibet mortem. Sicut ergo pugil profrenens illum quem (1) hostes obtulerint, ostenditur excellentior omnibus; sic omnium vita ab hostibus illatam, quam putabant esse diuinam, & insanom, & detestabilem mortem in cruce suscepit, ut hæc inempta, dominium mortis totaliter destruat. Propter quod non caput ei amputatur ut Joanni; neque sectus est, ut Esaias; ut corpus integrum, & indivisibile morti ferret, & non fiat occasio volentibus Ecclesiam dividere. Volebat etiam supportare quam incurramus maledictionem, maledictam mortem, scilicet crucis, suscipiendo, secundum illud Deut. 21. „ Maledictus homo qui pendet in ligno.“ In cruce etiam expansis manibus moritur, ut altera quidem manu veterem populum, altera eos qui sunt ex Gentibus trahat: utrosque sibi conjungens. Moriens etiam in cruce à demonibus expiat aërem, & ascensum nobis parat in cælum. *Theophylactus.* Quia etiam per lignum mors intraverat, necesse erat ut per lignum exterminaretur, & ut Dominus per ligni dolores in vicibus transiens, consutaret delectationem proventientem ex ligno. *Gregorius* (d) Niltenus. Sed & figura crucis

(1) *Al.* hostis obulerit. *Ex edit. P. Nicol.* (a) In Catena Græcorum PP. Absque indice loci à Corderio recensetur, sed ex orat. in Passionem, vel in Crucem Domini desumptum est. (b) In Catena prædicta. (c) Citat S. Thomas Chryostomi nomine & 3. Parte quæst. 46. art. 3. ad 2. sed non in indice loci designato, qui hæc occurrit apud illum, sed apud Athanasium Lib. de Incarnatione Filii Dei ante præf. verbis tamén aliter dispositis, & alia serie collocatis. (d) Orat. 1. de Resurrect. Christi.

cis à medio contactu in quatuor extrema pariter, significat virtutem, & providentiam ejus qui in ea pependit, ubique diffusam. *Augustinus.* (a) de Quest. nov. & veter. testamenti. Non frustra etiam tale genus moris elegit, ut latitudinis, & altitudinis, & longitudinis, & profunditatis, de quibus Apostolus loquitur, magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno quod transversum desuper figitur; hoc ad bona operaperinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est: ibi enim quodammodo statur, id est persistitur, & perseveratur; quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte quæ ab illo quod transversum figitur, sursum versus relinquitur: hoc est ad caput crucifixi, qui bene spiritantium superna expectatio est. Jam vero illud ex ligno quod fixum occulatur, unde totum illud (1) exurgit, profunditatem significat gratiæ: gratia. *Chrysofomus.* (b) Duos etiam latrones utrique crucifixerunt, ut eorum suspitionis fieret particeps: unde sequitur: *Et latrones, unum à dextris, alterum à sinistris.* Sed non ita evenit: nam de illis nihil dicitur: hujus autem crux ubique honoratur. Reges diademata deponentes, assument crucem: in purpuris, in diadematis, in armis, in mensa sacra, ubique terrarum crux emicat. Non talia sunt humana: viventibus enim illis qui egerunt frenue, ardent propria gesta; his autem percutibus, pereunt. Sed in Christo torum contrarium: nam anie crucem omnia mæta; ut autem crucifixus est, omnia clariora facta sunt: ut noscas non purum hominem esse crucifixum. *Beda.* Duo autem latrones cum Christo crucifixi significant eos qui sub fide Christi, vel agonem martyrii, vel continentie arduioribus instituta subeunt; sed qui hæc pro æterna gloria faciunt, dexteri latrones; qui autem humane laudis intuitu, sinistri latrones actus imitantur.

(1) *Chrysofomus.* (c) Quia Dominus dixerat *Matth.* 6. „ Orate pro prosequentibus vos;“ hoc etiam crucem ascendens fecit: unde sequitur: *Jesus autem dicebat; Pater, dimitte illis: non quia non possent ipse relaxare, sed ut nos pro prosequentibus orare doceret, non solum* *S. Thom. Oper. Tom. IX.* (2) *Al.* exurgit. (3) *Al.* ea. (4) *Al.* nondum. (5) *Al.* omittitur conjunctio &. (6) *In Veneta Nicolini editione an. 1593.* omittitur talis in paradysum. (7) *Quatuor jam citata exempla legunt.* In forte autem videtur (item dicitur) gratia Dei commendata esse. (8) *Al.* deest autem. *Ex edit. P. Nicol.* (a) De gratia novi & veter. testam. Sumptum est ex epist. 120. cap. 26. (b) Partim ex hom. 88. in *Matth.* partim ex hom. quod Christus sit Deus. (c) In *Cat. Græc. PP.* Sine indice loci Corderius notat; sub his autem expresse verbis non occurrit, sed aliquid simile tum ex hom. 18. in *Matth.* tum etiam ex hom. 61. & 62. colligi potest, ut & ex hom. de Cruce, & latrone. (d) Nec notatur à Corderio in *Catena Græc.* nec occurrit quiviam sit.

verbo, sed & opere. Dicit autem, *Dimitte eis,* si penituerint: favor enim penitentibus, si (2) velint post tantam nequitiam, reatus per fidem diluere. *Beda* (cap. 94.) Neque putandum est hic eum frustra orasse; sed in eis qui post ejus passionem crediderunt, quod orabat, impetrasse. Notandum sane, quod non pro eis oravit qui Filium Dei intellexerunt crucifigere, nec confiteri voluerunt, sed pro eis qui noverant quid facerent, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam: unde subdit: *Non etiam sciunt qua faciunt.* *Gregorius.* (d) Permanentes vero post crucem in infidelitate nullus per ignorantiam juvari putabit, dignis miraculis, sonora voce (3) eum prædicantibus esse Deum, *Ambrosius* (Lib. 10. cap. Qualem Christus crucem ascenderit.) Refert ergo considerare qualis crucem ascendat: (4) nudum enim videt. Talis ergo ascendat qui sæculum vincere parat, ut sæculi adjumenta non quaerat. Victus est autem Adam qui vestimenta quaesivit; vicit ille qui tegumenta deposuit, (5) & talis ascendit quales nos auctore Deo natura formavit: talis in paradiso primus homo habitaverat, (6) talis in paradysum homo secundus intravit. Pulchre autem ascensus crucem regalia vestimenta deposuit, ut scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum Regem, etsi utrumque Christus. *Athanasius* (in serm. de pass. & cruce.) Qui etiam cunctas condiciones nostras causa nostris suscepit, induit vestimenta nostra, signa mortificationis Adæ, ut exuat illa, & horum vice induat nos vitam, & incorruptionem.

Sequitur: *Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes.* *Theophylactus.* Forsitan enim plures eorum egebant, vel forte magis ad opprobrium hoc faciebant, & ex quadam lascivia: quid enim pretiosum inveniebant in vestibus? *Beda.* (7) In forte autem gratia Dei commendata est: quia cum fors mittitur, non personæ cujusquam, vel meritis, sed occulto Dei iudicio ceditur. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 12.) Hoc quidem breviter dictum est à tribus Evangelistis; Joannes (8) autem distinctius hic explicat quemadmodum hoc gestum sit. *Theophylactus.* Deludentes igitur hoc agebant: nam ubi principes substantabant, quid dicere oportet de vul-

nisi (1) in fine lunæ contingit. *Dionysius* in Epistola 7. ad Policarpum. (2) Cum ambo apud Heliosopolim essent, ambo simul incidentem mirabiliter soli lunam notabamus (non enim ejus conjunctionis tunc aderat tempus) ipsamque rursus ab hora nona usque in vesperam ad solis diametrum, supra naturæ vires reslitutam. Insuper & eam lunæ incidentiam observavimus ab oriente cœpisse, & usque ad solaris corporis finem pervenisse, ac tum demum ressilisse, nec ex ea, ut assolet, parte luminis defectum, & restitutionem contigisse, sed ex adverso diametri. *Græcus*. (a) Hoc igitur prodigium factum est ut pateret quod qui mortem susceperat, gubernator esset totius creaturæ. *Ambrosius*. Sol etiam occidit sacrilegis, ut fœnesti spectaculum sceleris obumbraret; tenebræ effusæ sunt oculis peridorum, ut fidei lumen resurgeret. *Beda* (super *Et velum templi*.) Volens autem Lucas miraculum miraculo adungere, subiungit. *Et velum templi scissum est medium*. Hoc expirante Domino factum est, sicut *Matthæus*, & *Marcus* testantur; sed *Lucas* preoccupando narravit. *Theophylactus*. Per hoc autem Dominus ostendebat, quod non erant ulterius Sanctæsanctorum inaccessibilia; sed tradita in manus Romanorum inquirantur; & eorum aditus pateret. *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de commendatione spiritus Jesu.) Velum etiam scinditur, quo duorum populorum divisio, & synagoga profanatio declaratur. Scinditur velum vetus, ut Ecclesiæ nova fidei sue vela suspendat. Synagoga velamen suspenditur, ut religionis interna mysteria revelata, mentis carnasus intuitu. *Theophylactus*. Per hoc etiam ostenditur quod velum, quod sequestrabat nos à sacris quæ sunt in cælo, dirumpitur, id est Dei inimicitia, & peccatum. *Ambrosius* (ut supra.) Deinde etiam ubi acetum bibit, assumptæ mortalitatis impletum est omne mysterium; & immortalitas sola remansit; unde sequitur: *Et clamans voce magna ait Iesus: Patrem, in manus tuas commendo spiritum meum*. *Beda*. Patrem invocando, Filium Dei se esse declarat; spiritum vero commendando, non defectum suæ virtutis, sed confidentiam ejusdem cum Patre potentis infirmat. *Ambrosius* (ut supra.) Cæro

(1) *Al. omittitur præpositio in.* (2) Quatuor, quæ sæpe retulimus, exempla sic habent. Apud Heliosopolim enim tunc presentes, inopinabiliter soli lunam incidentem videamus (non enim erat conveniens conjunctionis hujus tempus) & rursus ipsam à nona hora usque ad vesperam ad solis diametrum supernaturaliter reslitutam. Eclipsim etiam illam ex oriente vidimus incepisse, & usque ad solarem terminum pervenire; postea vero retrocessisse; ac rursus non ex eodem defectum, & restitutionem luminis exitisse, sed ex adverso diametri factam esse. Talia sunt ejus temporis facta supernaturalia, & soli Christo, qui est omnium causa, possibilia. (*addit Nicolai factum.*)

EX EDIT. P. NICOL. (a) Hæc non refert *Corderius* in *Catena Græcorum*, nec occurrunt. (b) Hic *Cyrilli* locus non occurrit, nec quod *Chrysostrum*, ex quo editio *Antuerpiensis* notat. (c) De *Incarnatione contra Arianos*. (d) *Orat. 1. de Resur.* (e) *Ibidem*. (f) In hom. de *Sabbato Sancto* post mod.

moritur, ut resurgat spiritus; Patri commendatur, ut cælestia quoque ab iniquitatis vinculo solverentur, & pax fieret in cælo, quam terra sequerentur. *Cyrillus*. (b) Hæc autem vox edocet quod anima sanctorum non deinceps in inferno claudantur, ut prius, sed apud Deum sunt, hujus rei facti Christo principio. *Athanasius*. (c) Commendat enim Patri per se universos mortales in se vivificatos; nam sumus membra ejus, secundum illud Apostoli ad *Galat. 3.* „ Omnes unum esis in Christo. “ *Gregorius Nilensis*. (d) Decet autem quære qualiter in eodem tempore Dominus tripartitur seipsum: in viscera terræ, ut dixerat pharisæis; in paradysum Dei, ut dixit latroni; in manus paternas, ut nunc dicitur. Sed recte considerantibus hoc nec questione dignum videtur: nam qui ubique est per divinam potentiam, quolibet loco adest. *Ambrosius*. Commendatur ergo Patri spiritus; sed cum sit in superioribus, illuminat & inferna; ut universa redimantur: etenim Christum omnia, & in Christo omnia. *Gregorius Nilensis*. (e) Alia solutio est, quod in tempore passionis neutram partem humanitatis semel unita divinitas dimisit, sed animam de corpore sponse disjunct; sed tamen in utroque permanentem ascendit; nam per corpus in quo mortem suscepit, continuavit mortis potentiam; per animam vero latroni paravit introitum paradisi. Dicit autem *Esaias* cap. 49. de superna Hierusalem, quæ à paradiso non est alia: „ Super manus meas depinxi mania tua. “ Unde palam est quod existens in paradiso manus Patris inhabitabat. *Damasenus*. (f) Vel expressius loquendo, in sepulcro erat secundum corpus, in inferno secundum animam; sed sicut Deus in paradiso cum latrone, & in throno erat cum Patre, & Spiritu Sancto. *Theophylactus*. Clamans vero alta voce expirat, quia inerat ei potestas ponendi animam suam, & eam resumendi: unde sequitur: *Et hæc dicens, expiravit*. *Ambrosius*. Quasi dicat: Tradidit spiritum, quia non invitus amissit: quod enim emittitur, voluntarium est, quod amittitur, necessarium.

(1) *Augustinus* 4. de *Triunit.* (cap. 13.) Cum post illam vocem continuo tradidit spiritum, hoc ma-

maxime qui aderant, sunt mirati: longa enim morte cruciabantur ligno suspensi: unde dicitur: *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat*. *Augustinus* de *Conc. Evang.* (Lib. 3. cap. 20.) Non est autem contrarium quod *Matthæus*, viso terræ motu, dicit admiratum Centurionem, cum *Lucas* dicat hoc eum admiratum fuisse quod emissa illa voce spirasset; ostendens quam potentiam habuit quando moreretur. In eo autem quod *Matthæus* dixit, non solum viso terræ motu, sed addidit: „ Et his quæ fiebant, “ integrum locum fuisse demonstravit *Lucas*, ut diceret ipsum Domini mortem fuisse miratum, quod autem *Lucas* etiam ipse dixit: *Videns autem Centurio quod factum erat*, in eo genere includit omnia quæ facta erant in illa hora mirabiliter, tanquam unam mirabile factum commemorans, cujus quasi membra & partes erant omnia illa miracula. Quod autem alius dixit (*Matth. 27.*) Centurionem dixisse: „ Vere „ Filius Dei erat iste: “ *Lucas* autem ait, quod *justus erat*, putari potest diversum; sed vel utrumque dictum à Centurione debemus intelligere, & aliud illum aliud istum commemorasse; vel fortasse *Lucam* exprime (1) voluisse sententiam Centurionis, quomodo dixerit *Jesum Filium Dei*: forte enim non Unigenitum æqualem Patri Centurio intellexerat: sed ideo filium Dei dixerat, quia justum crediderat: sicut multi justi dicti sunt filii Dei. Jam vero quia *Matthæus* addidit eos qui cum Centurione erant, *Lucas* vero hoc tacuit; non est contrarium, cum alius dicit quod alius tacet: & *Matthæus* dixit, „ Timuerunt valde: “ *Lucas* autem non dixit, *Timuit*, sed *glorificavit Deum*: quis non intelligat Deum timendo glorificasse? *Theophylactus*. Nunc autem videtur effectum sortiri quod Dominus dixerat *Joann. 12.* „ Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham: “ exaltatus namque in cruce attraxit latronem, & Centurionem, sed & quosdam Judæorum, de quibus sequitur: *Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percussantes pectora sua revertebantur*. *Beda* (cap. 94.) Quod percussiebant pectora, quia præteritæ, & iustus indicium est, potest dupliciter intelligi: sive enim eum cujus vitam dilexerunt, iniuste occidit dolerant; sive cujus mortem se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatum tremebant. Notandum autem, quod *Gentiles Deum* timentes, aperte confessionis voce glorificavit; *Judæi* perca-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur voluisse.* (2) *Al. deest aprus.*

EX EDIT. P. NICOL. (2) Nec hujus Græci nomen à *Corderio* indicatur, nec sententia ipsa, quæ alibi etiam non occurrit.

tientes solum pectora, silentes domum redeunt. *Ambrosius* (Lib. 10. in *Luc. cap. de commendatione spiritus Jesu.*) O duriora faxis pectora Judæorum! *Judæus* arguit, credit minister, proditor scelus suum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta referantur; *Judæorum* tamen immobilis duritia manet orbe concusso. *Beda* (super illud, *Videns Centurio*.) Unde merito per *Centurionem* fides Ecclesiæ designatur, quæ Dei Filium sacente synagoga confirmat. Impletur autem quod *Domini* Patri conqueritur dicens *Psal. 87.* „ *Elongasti à me amicum, & proximum, & nos meos à misericordia: “ unde sequitur: Stabant autem omnes noni ejus à longe*. *Theophylactus*. Sed iominarum genus olim maledictum, manens, & videt hæc omnia: sequitur enim: *Et mulieres quæ secutæ erant eum à Galilæa, hæc videntes; & sic primæ refocillantur justificatione, aut benedictione à passione profluente, sicut & resurrectione.*

(k) *Græcus*. (a) Fuerat quandoque *Joseph* oculus Christi discipulus, denique vinculum timoris rumpens, serventior factus, dominicum corpus turpiter pendens à ligno deposuit, comparans pretiosam margaritam, verborum modestia: unde dicitur: *Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio*. *Beda* (cap. 94. in *Luc.*) *Decurio* vocatur, quod sit de ordine curiæ, & officia curiæ administraret, qui etiam curialis à procurando munera civilia solent appellari. Magnæ ergo *Joseph* dignitatis apud sæculum, sed majoris apud Deum meriti fuisse laudatur: unde sequitur: *Vir bonus, & justus* (hic non confiterat consilio, & actibus eorum) ab *Arimathæa* civitate *Judææ*. *Arimathæa* ipsa est *Ramatha* civitas *Helicææ*, & *Samuelis*. *Augustinus* de *Conc. Evang.* (Lib. 3. cap. 22.) Dicit autem *Joannes*, quod erat discipulus *Jesu*: unde & hic subditur: *Qui expectabat, & ipse regnum Dei*. Merito autem movetur cur ille qui propter timorem occultus erat discipulus, ausus sit pertere corpus ejus, quod nullus eorum qui eum palam sequebantur auderet; sequitur enim: *Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu*. Sed intelligendum est istum fiducia dignitatis hoc fecisse, quæ præditus poterat familiariter intrare ad *Pilatum*. In extremo autem illo officio fupensis exhibendo minus videtur curasse de *Judæis*, quamvis soleret in Domino audiendo eorum inimicitias devitare. *Beda* (super *Accessit, & petiit corpus Jesu*.) Sic igitur per iustitiam meritum sepeliendo corpori dominico (2) aptus, dig-

nus fuit per nobilitatem potentia secularis illud imperare: unde sequitur: *Et depositum involvit in sindone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur; qui nec in tumulis quidem possint cavere divitiis. *Athanasius.* (a) Enormiter etiam agunt qui condunt corpora mortuorum; & ea non sepeliunt; etiam sancta sint: quid enim sanctius, aut majus Domini corpore? quod tamen in monumento positum est, donec die tertia resurrexit: sequitur enim: *Et posuit eum in monumento.* *Beda* (super *Et posuit eum in monumento.*) Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus edificatum esset, post resurrectionem suffocatis tumuli fundamentis, ablatum furto diceretur. In novo etiam ponitur monumento: nam sequitur: *In quo non tum quiesquam posuit fuerat* ne post resurrectionem ceteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur. Quia vero sexta die homo factus est, recte Dominus sexta die crucifixus humanae reparationis implevit arcum: unde sequitur: *Et erat dies parasceves*, quod preparatio interpretatur, quo nomine sextam feriam appellabant, quia ea die qua in sabbatum forent necessaria, preparabant. Quia vero septimo die requievit conditor ab opere suo, sabbato Dominus in sepulchro requievit: unde sequitur: *Et sabbatum illud sequebatur.* *Beda* (super *Et sabbatum illud sequebatur.*) *Supra autem legitur, quia stabant omnes moti eius a longe, & mulieres quae secuta erant eum.* His ergo motis Jesu post depositum ejus cadaver ad sua remanentibus, solae mulieres, quae archus amabant, fanus subscurrunt, quo loco ponere inspicere cupiebant: sequitur enim: *Subsecutus autem mulieres, quae cum ipso venerant de Galilaea, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus: ut scilicet ei tempore congruo munus possent suae devotionis offerre.* *Theophylactus* (in fin. Comm. in cap. 23. Luc.) Neque tamen fidem debitam adhuc habebant, sed quasi putro homini aromata, & unguenta parabant more Judaeorum, qui talis exhibebant defunctis: unde sequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta.* *Beda* (cap. 94. parum a fine illius.) Septimo enim Domino, quamdiu licebat operari, id est usque ad solis occiditum, unguentis preparandis erat occupata. Mandatum autem erat ut sabbati silentium, id est quies, a vespere

(1) *Al.* amorus, item admonitus. (2) *Al.* Usque nunc. *Nicolas* legit sed & usque nunc. (3) *Al.* ut futurae praesentis vitae parasceve, & requie beata &c.
EX EDIT. P. NICOL. (a) In vita S. Antonii sub finem.

ta usque ad vespem servaretur. sequitur enim: *Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de sepultura corporis Jesu.) Mystice autem justus Christi corpus sepelitur: talis enim est Christi sepultura, quae fraudem, iniquitatemque non habet. Merito autem Mattheus hunc divitem dixit: suscipiendo enim divitem nescivit fidei paupertatem. Justus Corpus Christi operit sindone; vestis & tu Domini corpus gloria sua, ut & ipse sis justus; & si mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine lux; sed & vestitur Ecclesia innocentiae gratia. *Beda* (super *Revolvit eum in sindone.*) Ille etiam in sindone munda involvit Jesum qui pura eam mente susceperat. *Ambrosius* (ubi supra.) Non otiose alius Evangelista monumentum novum dixit, alius monumentum Josephi etenim tumulus his paratur qui sub lege sunt mortis; victor mortis tumulum suum non habet. Quae enim communicatio tumulo, & Deo? Solus etiam tumulo includitur, quia mors Christi est sit communis secundum naturam, specialis est secundum virtutem. Bene autem Christus in monumento conditur justus, ut iustitiae habitatione requiescat: monumentum enim hoc in duritiae gentilis petra justus excidit penetranti verbi, ut praetenderetur in nationibus virtus Christi, cui pulcherrime (1) adnotus est lapis. Quicumque in se bene humaverit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat, neve perfidiae sit ingressus. *Beda* (super *Et erat dies parasceves.*) Quod autem Dominus sexta die crucifigitur, septima in sepulchro quiescit, significat quod in sexta mundi aetate nos pro Domino pari, & velut mundo crucifigi necesse est; in septima vero, id est post mortem, corpora quidem in tumulis, animae vero cum Domino requiescunt. (2) Uique huc & mulieres sanctae, id est animae humiles, dilectione ferventes, passioni Christi diligenter obsequuntur; & si forte valeant imitari, sedula curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt: quae lecta, audita, recordata, mox ad paranda se opera virtutum, quibus Christus delectatur, convertunt, (3) ut finis praesentis vitae parasceve, in requie beata tempore resurrectionis occurrere Christo valeant cum aromatis spiritualium actionum.

CA.

CAPUT XXIV.

(a) **U**Na autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes quae paraverunt aromata, & invenerunt lapidem revolutum a monumento, & ingressae non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est dum mente confirmare essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste resurgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quareis viventem eum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset, dicens: Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatae sunt verborum ejus, & resgressae a monumento nuntiaverunt haec omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Joanna, & Maria Jacobi, & ceterae quae cum eis erant; quae dicebant ad Apostolos haec. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crederent illis. Petrus autem surgens ecurrit ad monumentum, & praecumbens vidit lintamina sola posita, & abiit secum mirans quod factum fuerat.

(b) Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus, & ipsi loquebantur ad invicem de omnibus quae acciderant. Er factum est, dum fabularentur, & secum quarterent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent: & ait ad illos: Qui sunt hi heremes quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus Peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quae facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quae? Et dixerunt de Jesu Nazareno, qui fuit visus propheta, potens in opere, & sermone coram Deo, & omni populo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc super haec omnia tertia dies est hodie quod haec facta sunt. Sed & mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsam vero non invenerunt.

(c) Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt Prophetae. Nonne haec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de ipso erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant; & ipse se finxit longius ire: & coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum. Et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, quod surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quae gesta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

(d) Dum autem haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conterriti vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. Palpate, & videre, quia spiritum carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum haec dixisset, ostendit eis manus, & pedes.

(e) Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus praeter gaudium, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetis? At illi obtulerunt ei panem piscis asi, & frivum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Haec sunt verba quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis, & Psalmis de me.

(f) Tunc aperavit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia dies &

nus fuit per nobilitatem potentia secularis illud imperare: unde sequitur: *Et depositum involvit in sindone.* Ex simplici sepultura Domini ambitio divitum condemnatur; qui nec in tumulis quidem possint cavere divitiis. *Athanafius.* (a) Enormiter etiam agunt qui condunt corpora mortuorum; & ea non sepeliunt; etiam sancta sint: quid enim sanctius, aut majus Domini corpore? quod tamen in monumento positum est, donec die tertia resurrexit: sequitur enim: *Et posuit eum in monumento.* *Beda* (super *Et posuit eum in monumento.*) Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus edificatum esset, post resurrectionem suffocatus tumuli fundamentis, ablatum furto diceretur. In novo etiam ponitur monumento: nam sequitur: *In quo non tum quiesquam posuit fuerat* ne post resurrectionem ceteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur. Quia vero sexta die homo factus est, recte Dominus sexta die crucifixus humanae reparationis implevit arcum: unde sequitur: *Et erat dies parasceves*, quod preparatio interpretatur, quo nomine sextam feriam appellabant, quia ea die qua in sabbatum forent necessaria, preparabant. Quia vero septimo die requievit conditor ab opere suo, sabbato Dominus in sepulchro requievit: unde sequitur: *Et sabbatum illud sequebatur.* *Beda* (super *Et sabbatum illud sequebatur.*) *Supra autem legitur, quia stabant omnes moti eius a longe, & mulieres quae secuta erant eum.* His ergo notis Jesu post depositum ejus cadaver ad sua remanentibus, solae mulieres, quae archus amabant, fanus subscurrat, quo loco ponere inspicere cupiebant: sequitur enim: *Subsecutus autem mulieres, quae cum ipso venerant de Gallilaea, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus:* ut scilicet ei tempore congruo munus possent suae devotionis offerre. *Theophylactus* (in fin. Comm. in cap. 23. Luc.) Neque tamen fidem debitam adhuc habebant, sed quasi puto homini aromata, & unguenta parabant more Judaeorum, qui talis exhibebant defunctis: unde sequitur: *Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta.* *Beda* (cap. 94. parum a fine illius.) Septimo enim Domino, quamdiu licebat operari, id est usque ad solis occiditum, unguentis preparandis erat occupata. Mandatum autem erat ut sabbati silentium, id est quies, a vespe-

(1) *Al.* amorus, item admonitus. (2) *Al.* Usque nunc. *Nicolas* legit sed & usque nunc. (3) *Al.* ut futurae praesentis vitae parasceve, & requie beata &c.
EX EDIT. P. NICOL. (a) In vita S. Antonii sub finem.

ta usque ad vesperam servaretur. sequitur enim: *Et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.* *Ambrosius* (Lib. 10. cap. de sepultura corporis Jesu.) Mystice autem justus Christi corpus sepelitur: talis enim est Christi sepultura, quae fraudem, iniquitatemque non habet. Merito autem Mattheus hunc divitem dixit: suscipiendo enim divitem nescivit fidei paupertatem. Justus Corpus Christi operit sindone; vestis & tu Domini corpus gloria sua, ut & ipse sis justus; & si mortuum credis, operi tamen divinitatis plenitudine lux; sed & vestitur Ecclesia innocentiae gratia. *Beda* (super *Revolvit eum in sindone.*) Ille etiam in sindone munda involvit Jesum qui pura eam mente susceperat. *Ambrosius* (ubi supra.) Non otiose alius Evangelista monumentum novum dixit, alius monumentum Josephi etenim tumulus his paratur qui sub lege sunt mortis; victor mortis tumulum suum non habet. Quae enim communicatio tumulo, & Deo? Solus etiam tumulo includitur, quia mors Christi est sit communis secundum naturam, specialis est secundum virtutem. Bene autem Christus in monumento conditur justus, ut iustitiae habitatione requiescat: monumentum enim hoc in duritiae gentilis petra justus excidit penetranti verbi, ut praetenderetur in nationibus virtus Christi, cui pulcherrime (1) adnotus est lapis. Quicumque in se bene humaverit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat, neve perfidiae sit ingressus. *Beda* (super *Erat dies parasceves.*) Quod autem Dominus sexta die crucifigitur, septima in sepulchro quiescit, significat quod in sexta mundi aetate nos pro Domino pari, & velut mundo crucifigi necesse est; in septima vero, id est post mortem, corpora quidem in tumulis, animae vero cum Domino requiescunt. (2) Uique huc & mulieres sanctae, id est animae humiles, dilectione ferventes, passioni Christi diligenter obsequuntur; & si forte valeant imitari, sedula curiositate, quo ordine sit eadem passio completa, perpendunt: quae lecta, audita, recordata, mox ad paranda se opera virtutum, quibus Christus delectatur, convertunt, (3) ut finis praesentis vitae parasceve, in requie beata tempore resurrectionis occurrere Christo valeant cum aromatis spiritualium actionum.

CA.

CAPUT XXIV.

(a) **U**Na autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum portantes quae paraverunt aromata, & invenerunt lapidem revolutum a monumento, & ingressae non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est dum mente confirmare essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste resurgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid quareis viventem eum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset, dicens: Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordatae sunt verborum ejus, & resgressae a monumento nuntiaverunt haec omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene, & Joanna, & Maria Jacobi, & ceterae quae cum eis erant; quae dicebant ad Apostolos haec. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, & non crederent illis. Petrus autem surgens ecurrit ad monumentum, & praecumbens vidit lintamina sola posita, & abiit secum mirans quod factum fuerat.

(b) Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus, & ipsi loquebantur ad invicem de omnibus quae acciderant. Er factum est, dum fabularentur, & secum quarterent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent: & ait ad illos: Qui sunt hi heremes quos confertis ad invicem ambulantes, & estis tristes? Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus Peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quae facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quae? Et dixerunt de Jesu Nazareno, qui fuit visus propheta, potens in opere, & sermone coram Deo, & omni populo: & quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc super haec omnia tertia dies est hodie quod haec facta sunt. Sed & mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsam vero non invenerunt.

(c) Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt Prophetae. Nonne haec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipientes a Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de ipso erant. Et appropinquaverunt castello quo ibant; & ipse se finxit longius ire: & coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum. Et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem, & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, quod surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quae gesta erant in via, & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

(d) Dum autem haec loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Conterriti vero, & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. Palpate, & videre, quia spiritum carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum haec dixisset, ostendit eis manus, & pedes.

(e) Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus praeter gaudium, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetis? At illi obtulerunt ei panem piscis asi, & frivum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis, & dixit ad eos: Haec sunt verba quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis, & Psalmis de me.

(f) Tunc aperavit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia dies &

mebant. Testimonium quoque Petri non certum æstimabant, dum diceret, se non vidisse Dominum, sed resurrectionem ejus conicere ex eo quod corpus ipsius in sepulchro non jacebat: unde sequitur: *abierunt quidam ex nostris ad monumentum, & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.* Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Cum autem Lucas dixerit Petrum accurrisse ad monumentum, & Cleopham dixisse, ipse retulerit, quod quidam eorum ierant ad monumentum: (1) intelligitur attestari Joanni, quod duo ierint ad monumentum; sed Petrum primo solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat.

(c) *Theophylactus super O. stulti. & tardi corde ad credendum.* Quia prædici discipuli nimia dubietate laborabant, Dominus eos redarguit: unde dicitur: *Et ipse dixit ad eos, O stulti. Fere enim eadem dixerant quæ & astuties cruci supra 23. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Et *tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetae.* (2) Contingit enim credere quæ locuti sunt Prophetæ, particulariter quædam, & non universaliter omnia: puta, si aliquis credat quæ de cruce Christi dicuntur à Prophetis, sicut est illud Psalm. 21. *Foderunt manus meas, & pedes meos:* quæ vero spectant ad resurrectionem non credat, sicut est illud Psalm. 15. *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Debet enim in omnibus fidei adhibere Prophetis, tam in gloriis, quæ de Christo prædixerunt, quam in gloriis: quia ex passione malorum est ingressus in gloriam: unde sequitur: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* scilicet secundum humanitatem. *Isidorus.* (2) Sed & si oportebat Christum pati, tamen qui crucifixi rei sunt peccati: non enim satagebant peccare quod Deus disponebat: unde & eorum executio fuit impia; Dei vero dispensatio prudentissima, qui nequitiam eorum in beneficia generis humani convertit, quasi utens viperis carnibus ad antidoti salutiferi confectioem. *Chrysolomus.* Et ideo Dominus ostendit consequenter, hæc omnia non evenisse simpliciter, sed ex Dei proposito ante prædestinato: unde sequitur: *Et incipiens à Moysè, & omnibus Prophetis interpre-*

(1) *Al. omittuntur sequentia verba usque ad sed Petrum.* (2) *Sic editiones Rom. an. 1570. & due Venetæ, altera an. 1593. altera an. 1521. Antuerpiensis autem an. 1569. & alia iterum Venetæ 1584. omittunt illa verba, Contingit enim credere quæ locuti sunt Prophetae; Nicolai denique sic legit: Contingit enim credere quædam ex his, & non omnia.* (3) *Al. quod nihil est significat.*

Ex edit. P. NICOL. (2) Nimirum Isidorus Pelusiota Lib. 4. epist. 98. quæ inscribitur Nilamoni monacho. (3) Nec ille etiam occurrit, nec in Cat. Græc. PP. à Corderio indicatur. (c) Non est in Glossa quæ nunc extat.

*tabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant, quasi diceret: Postquam estis tardi, ego promptus vos reddam, mysteria Scripturarum vobis exponendo: nam sacrificium Abraham, cum Isaac dimisso immolatus est aries, hoc præfiguravit. Sed in aliis Scripturis prophetis sparsim jacent mysteria crucis, & resurrectionis Christi. Beda (cap. 96. in Luc.) Si autem Moyses, & Prophetae de Christo locuti sunt, & eum per passionem in gloriam intraturum prædixerunt; quomodo gloriatur se esse Christianum qui neque qualiter Scripturæ ad Christum pertineant investigat, neque ad gloriam, quam cum Christo habere cupit, per passionem attingere desiderat? *Græcus.* (b) Quia vero prædixit Evangelista: *Tenebantur oculi eorum ne eum agnoscerent:* donec sermo Domini mentem eorum moveret ad fidem, convenienter opportunum sui aspectum auditui subjungit: unde sequitur: *Et appropinquaverunt castello quæ ibant, & ipse fixit se longius ire.* Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 31.) Quod non ad mendaciam pertinet: non enim omne quod fingimus, mendacium est: sed quando id fingimus (3) quod nihil significat, tunc mendacium est: cum autem fictio nostra referatur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à sapientibus, & sanctis viris, vel etiam ab ipso Domino figurate dicta sunt, mendacia deputabuntur, quia secundum usitatum intellectum non consistit veritas in talibus dictis. Sicut autem dicta, ita etiam finguntur facta sine mendacio ad aliquam rem significandam. *Gregorius in hom. (23. in Evang.)* Quia ergo adhuc in eorum cordibus peregrinus erat à fide, ire se longius finxit. *Fingente* namque componere dicimus: unde & compositores luri, figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per dupliciter fecit: sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Sed quia esse extranei à caritate non poterant illi cum quibus caritas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocant: unde sequitur: *Et coegerunt illum:* ex quo exemplo colligitur quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi. *Glossa.**

(c) Nec solum factis eum cogunt, sed etiam verbis inducunt: sequitur enim: *Dicentes: Mane nobiscum, quoniam adversa sperasce, & inclin-*

ta est jam dies, scilicet ad occasum. *Gregorius in hom. (ubi supra.)* Ecce autem cum per membra sua Christus suscipitur, susceptores suos etiam per semetipsum requirit: sequitur enim, *Et intravit cum illis.* Mensam ponunt, cibos afferunt, & Deum quem in Scripturæ sacre expositione non cognoverant, in panis fractione cognoscunt: sequitur enim: *Et factum est, dum recumberet cum illis, accepit panem, & benedixit, ac frangi, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognoverunt eum.* *Chrysolomus.* (a) Quod non de sensibilibus oculis dictum est, sed de sensu mentali. *Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.)* Neque enim clausis oculis ambulabant; sed inerat aliquid, quo non sine-rentur agnoscere quod videbant; quod scilicet castigo, & aliquis humor efficere solet: non quia Dominus poterat transformare carnem suam, ut alia revera esset officij, quam solebat intueri, quandoquidem & ante passionem transformatus est in monte, ut facies ejus claresceret sicut sol: sed non ita nunc factum est: non enim incongruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum à satana (1) factum fuisse, ne agnosceret Jesus. Sed tantum à Christo facta est permissio usque ad sacramentum panis, ut veritate corporis ejus participata, removeri intelligatur impedimentum inimici, ut Christus possit agnosci. *Theophylactus (hoc loco.)* Sed & aliud innuit, quod scilicet sumentibus sacrum panem aperiantur oculi, ut eum agnoscant: magnam enim, & ineffabilem vim habebat Domini caro. *Augustinus de Quæst. Evang. (ut supra.)* Vel quod Dominus se ire longius finxit, cum comitaretur discipulos, exponens (2) eis sacras Scripturas, utrum ipse esset ignorantibus, significat quia hospitalitatis officio ad suam cognitionem pervenire posse homines innuavit, ut cum longius ipse ab hominibus abscesserit super omnes caelos, cum eis tamen sit qui hæc exhibent servis ejus. Tenet ergo Christum, ne longius ab eo eat, quisquis catechizatus verbo in omnibus bonis ei qui se catechizat communicat. Etenim iste catechizati erant verbo, cum exponeret eis Scripturas: & quia hospitalitatem sectari sunt, eum quem in ipsa expositione Scripturarum non cognoverunt, in panis fractione cognoscunt: non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. *Gregorius in hom. (23. in Evang.)* Quisquis ergo audita vult intelligere, festinet ea quæ jam intelligere potuit, opere implere. Ecce Dominus non est cognitus dum

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur factum.* (2) *Al. desit eis.*

Ex edit. P. NICOL. (a) Vel Anonymus in Cat. Græc. PP. (b) Scilicet hom. 10. in Evang. quæ legitur in festo Pentecostes, ad illud ex Joan. 14. *Si quis diligit me, servationem meam servabit.*

loqueretur, & dignatus est cognosci dum pascitur: sequitur enim: *Et ipse evanuit ex oculis eorum.* *Theophylactus (hoc loco.)* Non enim tale corpus habebat ut divinus cum eis commorari deberet, ut ex hoc pariter augetur affectum eorum: unde sequitur: *Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Origenes.* Per quod innuit, quod prolati sermones à Salvatore accendebant audientium cor ad amorem divinum. *Gregorius in hom. Pentec. (b)* Exaudito enim sermone inardescit animus, torporis frigus recedit, mens in supermo desiderio fit anxia. Audire libet præcepta cælestia, & quot mandatis instruitur, quasi tor facibus inflammatur. *Theophylactus super Nonne cor nostrum ardens erat in via?* Ardebat ergo cor eorum vel igne verborum Domini, quibus intendebant tamquam veris: vel quia eo dissonante Scripturas, percellabatur intrinsecus cor eorum, quod ille qui dissonabat Dominus esset. Adeo ergo lætati sunt ut nullam moram passi, mox reversi sint in Hierusalem; & hoc est quod sequitur: *Et surgentes eadem hora regressi sunt in Hierusalem.* Surrexerunt quidem eadem hora, pervenerunt autem per plures horas, sicut oportebat sexaginta stadia transeuntes. *Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 3. cap. 25.)* jam autem fama erat, quod surrexerat Jesus, à mulieribus facta, & à Simone Petro, cui jam apparuerat. Etenim isti duo hæc invenerunt loquentes illos ad quos in Hierusalem venerant: sequitur enim: *Et invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum ipso erant, dicentes, quod surrexit Dominus vobis, & apparuit Simoni.* *Beda (cap. 96.)* Omnium enim vitorum primo Dominus apparuisse videtur Petro ex his quæ Evangelistæ quatuor, & Paulus Apostolus commemoraverunt. *Chrysolomus.* Non enim simul omnibus se manifestabat, ut sereret fidei semina: nam qui primo viderat, & certus erat, aliis referebat; deinde sermo prodians præparabat animum auditoris visioni; & ideo primo digniori, & fideliori omnibus apparuit: erat enim opus, anima fidelissima, quæ prius acciperet hunc aspectum, ut minime turbaretur inopinata visione; & ideo primo videtur à Petro, ut qui primo confessus est eum Christum, primo resurrectionem videre mereatur; & etiam, consolans eum ne desperaret. Post Petrum vero aliis apparuit, quandoque, paucioribus, quin-doque pluribus; quod duo discipuli consueturi

(1) hæc semotim involuta dimitrens, circumstantibus militibus corpus auferret. *Augustinus* de *Consens. Evang.* (Lib. 3. cap. 15.) Intelligitur autem hoc Lucas recapitulando posuisse de Petro: tunc enim occurrit Petrus ad monumentum quando & Joannes, cum tantummodo à mulieribus, præcipue à Maria Magdalene, nuntiarum eis fuerat de corpore ablato. Postea autem facta sunt hæc de visione Angelorum. Ideo autem Lucas Petrum solum commemoravit, quia illi primitus Maria nuntiaverat. Item potest movere quod Petrum non intrantem, sed procumbentem dicit Lucas sola linteamina vidisse, & discississe mirantem: cum Joannes dicat ita se linteamina vidisse posita, & seipsum post Petrum intrasse. Sed intelligendum est, Petrum primo procumbentem vidisse quod Lucas commemorat, Joannes tacet: post autem ingressus est antequam Joannes intraret. *Beda* (cap. 95. in Luc.) Juxta intellectum vero mysticum, per hoc quod mulieres valde disculo veniunt ad monumentum, datur nobis exemplum, discussis victoriarum tenebris, ad Domini corpus accedere: nam & sepulchrum illud figuram dominici habebat altaris, in quo corporis Christi mysteria non in serico, non in panno tincto, sed instar sindonis, quo eum Joseph involvit, in linteo puro debent consecrari; ut licet ipse veram terræ naturæ substantiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in commemorationem ipsius purum de terræ germine, candidumque, & multimodo quasi mortificationis genere caltigatum, altari linteum imponamus. Aromata autem, quæ mulieres dederunt, significant odorem virtutum, & orationum suavitatem, quibus altari appropinquare debemus. Revolutio autem lapidis insinuat reiterationem sacramentorum, quæ tegebantur velamine literæ legis, quæ in lapide scripta est; ejus ablato tegmine, corpus Domini mortuum non invenitur, sed vivum evangelizatur: quia, etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed jam nunc non novimus: 2. Corinth. 5. Quomodo autem posito in sepulchro corpore Domini, Angeli aliiuisse leguntur; ita etiam tempore consecrationis mysterii corporis Christi assiliterent sunt credendi. Nos ergo, exemplo (2) devotarum mulierum, quoties mysteriis celestibus appropinquamus, propter angelicam præsentiam, seu propter reverentiam sacræ oblationis, cum omni humilitate vultum declinemus in terram, nos cinerem, & terram esse recolentes.

(1) *Al. omittitur* hæc. (2) *Al. devotarum rerum.* (3) *Al. demonstrat.* (4) *Al. quod Græci auctores ut dicant, Hercule viarum spatia mensurat: item quod auctores ut Græci dicunt, Hercule, viarum spatia mensurat.* (5) *Al. omittitur congruit.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

(b) *Glossa.* (a) Post manifestationem resurrectionis Christi per Angelos mulieribus factam, manifestatur ulterius eadem resurrectio per ipsius Christi apparitionem discipulis: unde dicitur: *Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum.* *Theophylactus.* Quidam aliorum horum duorum Lucam inquant esse, & ob hoc suum nomen occultasse. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult. à med.) Vel duobus discipulis resursum Dominum jam se vespere (3) demonstrat, scilicet Ammaoni, & Cleophae. *Augustinus* de *Conf. Evang.* (Lib. 3. cap. 25.) Castellum autem illud non absurde accipimus etiam villam secundum Marcum potuisse appellari. Deinde castellum describit, dicens: *Quod erat in spatio stadium sexaginta ab Hierusalem, nomine Emmaus.* *Beda.* Ipsa est Nicopolis civitas insignis Palestina, quæ post expugnationem Judææ sub Marco Aurelio Antonino Principe restaurata, cum situ mutavit & nomen. Stadium autem, (4) quo Græci, auctore, ut dicant, Hercule viarum spatia mensurant, octava est pars miliarium; & ideo sexaginta stadia, septem millia passuum, & quingenta significant, quod spatium iuvenis eis (5) congruit qui morte, & sepultura Domini certi græsiabantur, de resurrectione Domini dubii: nam resurrectionem, quæ post septimam sabbati facta est, octavo numero contineri nullas ambigit. Discipuli ergo, qui de Domino loquentes incedunt, sextum miliarium cepti itineris compleverant: quia illum sine querela viventem usque ad mortem, quam in sexta sabbati subivit, pervenisse debebant. Compleverant & septimum, quia hunc in sepulchro non dubitabant quiescisse; sed de octavo dimidium tantum peregerant, quia gloriam jam celebratæ resurrectionis non credebant perfecte. *Theophylactus.* Prædicti autem discipuli loquebantur de his ad invicem quæ acciderant, non quasi credentes, sed sicut stupentes in rebus extraneis: unde sequitur: *Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ ascenderant.* *Beda* (cap. 95.) Loquentes autem de se Dominum appropinquans comitatur, ut & fidem resurrectionis mentibus eorum incendat, & quod se facturum promiserat, impleat, scilicet ut, ubi sunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum: Math. 18. unde sequitur: *Et factum est dum fabularentur, & secum quærent, & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis.* *Theophylactus* (super *Oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent.*) Obsecro enim jam spirituali

corpore, non obstat loci distantia quin adesset quibus volebat, nec ulterius naturalibus legibus corpus suum subdit, sed spiritaliter, & supra naturam: unde, ut Marcus dicit, sub alia forma eis videbatur, in qua non concedebatur eis ejus cognitio: sequitur enim: *Oculi autem eorum tenebantur ne illum agnoscerent, ut scilicet totam suam dubiam intentionem revelent, & vultus detegentes recipiant medicinam; & ut cognoscerent quod quamvis corpus ipsum quod passum fuerat, resurrexerit, non tamen amplius tale erat ut esset omnibus visibile, sed tantum his à quibus vellet videri, & ut non dubitent quare de cætero non conversatur inter plebem, quia scilicet post resurrectionem conversatio ejus non esset digna hominibus, sed divina magis: quod etiam est forma resurrectionis futuræ, in qua sicut Angeli convertabimur, & Filii Dei. Gregorius* in hom. (23. in Evang. par. à princ.) Convenienter etiam eis speciem quam cognoscerent, non ostendit, hoc agens totis in oculis corporis (1) quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis: ipsi namque apud seipsum intus & amabant, & dubitabant. De se ergo loquentibus, præsentiam exhibuit; sed de se dubitantibus, cogitationis suæ speciem abscondit: verba quidem eis contulit; nam sequitur: *Et ait ad illos: Qui sunt hi sermões quos confertis ad invicem ambulantes, & Jesus irrisit.* *Græcus.* Conferebant quidem inter se quasi non amplius expectantes Christum viventem; sed dolorosi, quasi perempto Salvatore: unde sequitur: *Et respondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?* *Theophylactus* (super *Tu solus peregrinus es?*) Quasi dicat: Tu solus peregrinus es, & extra confinia Hierusalem habitans, & expertus eorum quæ in medio ejus contigerunt, & hæc ignoras? *Beda* (ibid.) Vel hoc dicit, quia peregrinum putabant eum cujus vultum non agnoscebant. Sed revera peregrinus erat eis, à quorum naturæ fragilitate, percepta jam resurrectionis gloria, longe distabat, & à quorum fide, utpote resurrectionis ejus nescia, manebat extraneus. Sed adhuc Dominus interrogat: nam sequitur: *Quibus ille dixit, Quæ? & ponitur eorum responsio, cum subditur: Et dixerunt ei: De Jesu Nazareno, qui fuit vir Prophetas, Prophetas fatentur, Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel solliciti, ne incidere in manus Judæorum persequerentur,*

quia nesciebant quis esset, (2) vel quod verum credebant celantes: ad ejus commendationem subditur: *Potens in opere, & sermone.* *Theophylactus* (super *Potens in opere.*) Primo quidem est opus, secundo sermo: nullus enim doctrinæ sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostendat actorem: præcedit enim opus aspectum. Nam nisi mundaveris intellectus speculum per opera, non emicat decor optatus. Adhuc autem subditur: *Coram Deo, & omni populo:* nam primo complacendum est Deo, deinde curandum, quantum possibile est, de innocentia apud homines, ut procedente divino cultu vivamus sine scandalo plurimorum. *Græcus.* (b) Deinde assignatur causa tristitiæ, traditio, & falsi Christi, cum sequitur: *Et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes, & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.* Subditur autem desperantium vox, cum dicitur: *Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus Israel.* *Sperabamus,* inquit, non speramus, ac si mors Domini, similis esset mortibus aliorum. *Theophylactus.* Expectabant enim Christum salvatorem, & redempturum populum Israel (3) ab ingruentibus malis, & à servitute Romanorum; ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri, quem putabant promulgatum in se moris sententiam cavere potuisse. *Beda* (super illud, *Et quomodo tradiderunt?*) Merito ergo tristes incedebant, quia & seipsum quodammodo arguebant, quod in illo redemptionem speraverint quem jam mortuum viderant, nec resurrectionem credebant; & maxime debebant eum sine causa occisum, quem noverant innocentem. *Theophylactus* (super *Nos autem sperabamus.*) Videntur tamen hi viri non omnino increduli esse per hoc quod subditur: *Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta sunt:* in quo videntur habere memoriam ejus quod eis Dominus dixerat, se tertia die resurrecturum. *Græcus.* Porro relatum à mulieribus resurrectionis famam commemorant, cum subditur: *Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes, se etiam viderunt Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.* Dicunt quidem hoc quasi non credentes; propter quod referunt se territos, idest stupefactos; non enim quod erat eis relatum firmum æstimabant, aut angelicam illuminationem fuisse, sed stuporis, (4) & turbationis causam inde fa-

(1) *Al. quod apud seipsum & amabant, &c.* (2) *Al. omittitur* vel. (3) *Al. ab ingredientibus.* (4) *Al. & turbidinis, item turbinis.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nec in Catena Græc. PP. Corderius indicat, nec occurrit. (b) Nec iste indicatur à Corderio in Catena Græc. PP. nec occurrit, sed nec notatus paulo infra.

& prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. Vos autem testes estis horum: & ego mittam promissum Patris mei in vos. Vos autem sedere in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.

(g) Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & elevatis manibus suis benedixit eis; & factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in caelum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes, & benedicentes Deum. Amen.

(a) **B**eda (cap. 94. in Luc.) Religio-
sa mulieres non solum in die pas-
che, sed etiam sabbato transacto, id est so-
le occidente, mox ut operandi licentia remeavit,
emerunt aromata, ut venientes ungerent corpus
Jesu, sicut Marcus testatur; præoccupante
(1) tamen jam noctis articulo monumentum
adire non valuerunt: & ideo dicitur: *Una au-
tem sabbati valde diluculo venarunt ad monumen-
tum, portantes qua paraverunt aromata.* Una
sabbati, sive prima sabbati, prima est à sabbato,
quam diem dominicam propter Domini resurrectionem
mos christianus appellat. Quod autem
valde diluculo mulieres venire ad monumen-
tum, magnus querendi, & inveniendi Domini
fervor caritatis ostenditur. *Ambrosius.* Sed
magna oritur hoc loco plerumque dubitatio: si-
quidem hic valde diluculo, Matthæus vespere
sabbati mulieres ad monumentum venisse dixe-
runt. Sed Evangelistas de diversis putes dixisse
temporibus, ut (2) Theophrastus alias mulierum,
& alias conjiciat versiones. Quoad autem scriptum
est, vespere sabbati, quæ lucebat in prima sab-
bati, resurrexisset Dominum, sic temperandum
est, ut neque mane dominica, quæ est prima
post sabbatum, neque sabbato resurrectio facta
credatur: nam quomodo triduum completur?
Non ergo vesperecente die, sed vespere noc-
tis resurrexit. Denique Græcus sero dixit. Sero
autem horam significat in occasu diei, & rei
cujuslibet tarditatem; quomodo si dicas, Sero
mihi suggestum est. Est ergo & sero tempus
noctis profundum, unde & mulieres ad monu-
mentum accedendi habent facultatem, custodi-
bus quiescentibus. Et ut scias nocte factum,
mulieres aliæ sciunt, aliæ nesciunt: sciunt quæ
observant noctibus & diebus, nesciunt quæ re-
cesserunt. Nescit (3) una Maria Magdalene se-
cundum Joannem: nam eadem & ante scire, &
postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariæ,
plures etiam fortasse Mariæ Magdalene; cum il-
lud nomen personæ sit, hoc sumatur à loco. *Augu-
stinus de Consen. Evang. (Lib. 3. cap. 24.)* Vel

Matthæus à prima parte noctis, quod est vespere,
ipsam voluit noctem significare; cujus noctis
sive venerunt ad monumentum: & hoc ea de
causa, quia jam à vespere paraverant, & li-
cebat afferre aromata transacto sabbato. *Euse-
bius.* (a) Jacebat autem organum Verbi extinc-
tum, magnus vero lapis claudere sepulchrum,
quasi mors eum duxisset captivum; sed non-
dum lapso triduo vita se promit iterum post
sufficiens mortis (4) convictionem: unde se-
quitur: *Et invenerunt lapidum revolutum à mo-
numento.* *Theophrastus.* Nam Angelus revolverat
eum, ut testatur Matthæus. (5) (b) *Origenes.*
Amotus est autem lapis post resurrectionem
propter mulieres, ut credant resurrexisse Do-
minum, videntes monumentum vacuum cor-
pore: unde sequitur: *Et ingressæ non inven-
erunt corpus Domini Jesu.* *Cyrillus.* Cum igitur non
invenissent corpus Christi, quod resurrexerat,
ducebantur diversis cogitationibus: & propter
amorem Christi, & adhibitam sollicitudinem me-
ruerunt visionem angelicam: sequitur enim: *Et
factum est dum mente confertate essent de isto,
ecce duo viri steterunt juxta illas in veste fulgen-
ti.* *Eusebius.* (6) Jucunditatis, & gaudii indicia
salutiferæ resurrectionis nuntii, & fulgentes
amictus præstant. Moyses enim plagas Ægip-
tiis preparans in flamma ignis Angelum per-
cepit. Sed non tales visi sunt mulieribus in se-
pulchro, sed mites, & hilares, quales dece-
bat conspici in regno, & gaudio Domini. Et sic
ut in passione ocliplatus est sol, maroris, &
angustie signa promens crucifigentibus Filium
Dei; ita Angeli vite, ac resurrectionis præ-
cones habitum salutiferi festi candidati designa-
bant. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. de devot.
mulier. ad monumentum.) Sed quomodo Marcus
unum juvenem in albis sedentem, Matthæus
unum; Joannes, & Lucas duos Angelos in albis
sedentes visos esse memoraverunt? *Augustinus de
Consen. Evang. (Lib. 3. cap. 24.)* Possimus in-
telligere unum Angelum visum à mulieribus,
& secundum Marcum, & secundum Mat-
thæum,

(1) *Al. omittitur tamen.* (2) *Al. primas.* (3) *Al. deest una.* (4) *Al. conjunctionem.*
(5) *Al. Chrysostramus.* (6) *Al. Salutiferæ resurrectionis, & fulgentes (item fulgentis) amictus
præstantes*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex Eusebio, non occurrit. (b) *Chrysostramus* hom.
19. in Math.

thæum, ut eas ingressas, in monumentum ac-
cipiamus, scilicet in aliquod spatium quod
erat aliqua (1) materia communium ante il-
lum facti sepulchri locum, atque ibi vidisse
Angelum sedentem à dextris, quod dicitur Mar-
cus; deinde intus ab eis, dum inspicerent lo-
cum in quo jacebat corpus Domini, visos duos
alios Angelos stantes, sicut dicit Lucas locutos
ad earundem exhortandum animum, & ædifi-
candam fidem: unde sequitur: *Cum timerent
autem, & declinarent vultum in terram.* *Beda*
(cap. 95.) Sanctæ mulieres astantibus sibi An-
gelis non in terram cecidisse, sed vultum di-
cuntur in terram declinasse: nec quempiam
sanctorum legitimis tempore dominicæ resurrex-
tionis vel ipsi Domino, vel Angelis sibi visis,
terre prostratum adorasse: unde mos obtinuit
ecclesiasticus: ut vel in memoriam dominicæ,
vel in nostræ spem resurrectionis omnibus do-
minicis diebus, & toto quinquagesimo tempo-
re non flexis genibus, sed declinatis in ter-
ram vultibus orerent. Non erat autem in mo-
numento, qui locus est mortuorum, querendus
ille qui ad vitam resurrexit à mortuis: & ideo sub-
ditur: *Dixerunt ad illas, scilicet Angeli ad mu-
lieres: Quid queritis viventem cum mortuis? Non
est hic, sed resurrexit.* Die autem tertia, sicut ip-
se inter discipulos tam viros quam feminas præ-
dixit, resurrectionis suæ triumphum celebravit:
unde sequitur: *Recordamini qualiter locutus est
vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia
oportet Filium hominis tradi in manus hominum
peccatorum, & crucifigi, & tertio die resurgere.*
Die namque pasche hora nona spiritum iran-
dens, vespere sepultus, mane prima sabbati
resurrexit. *Athanasius* (de humanitate Verbi cir-
ca medium.) Poterat siquidem statim suscitare
corpus à morte. (2) Sed dixisset aliquis eum
nequaquam fuisse mortuum, vel non plene
mortem ei inhaesisse. Forsitan quoque si eodem
momento mors, & resurrectio contigissent, glo-
ria incorruptibilitatis in incerto hæssisset. Qua-
propter ut corpus vere extinctum ostenderetur,
ipsa meritis mortem sustinuit, & tertio die il-
lud incorruptibile redhibuit. *Beda.* Uno etiam
die in sepulchro, & duabus noctibus jacuit, quia
lucem suæ simple mortis, tenebris duplæ noc-
tis, mortis adjunxit. *Cyrillus.* Instructæ autem
S. Thom. Oper. Tom. IX.

mulieres Angelorum affatibus accelerantes (3)
ea retulerunt discipulis: unde sequitur: *Et re-
cordate sunt verborum ejus; & egressæ à monu-
mento, nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, &
ceteris omnibus.* Namque femina quæ quondam
mortis fuit ministra, venerandam resurrectio-
nis mysterium prima percepit, & nuntiavit. Adep-
tum est igitur femineum genus (4) & ignomi-
niæ abolitionem, & maledictionis repudium.
Ambrosius (Lib. 16. cap. ult.) Mulieribus au-
tem docere in Ecclesia non permittitur; sed do-
mi viros suos interrogant. Ad eos ergo femi-
na mittitur qui domestici sunt. Quæ autem fue-
rint hæ mulieres ostendit subdens: *Erat au-
tem Maria Magdalene. Beda super Erat autem
Maria.* Ipsa est soror Lazari; & Joanna, uxor
Cusei procuratoris Herodis; & Maria Jacobi,
id est mater Jacobi minoris, & Joseph. Et com-
muniter de aliis subditur: *Et cetera quæ cum
eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.* (a) Ut
enim perpetui reatus apud viros mulier oppro-
brium non sufficeret, quæ culpam viro transfu-
derat, transfudit & gratiam. *Theophrastus* (hoc
loco.) Est autem naturaliter incredibile mortalibus
resurrectionis miraculum: unde sequitur: *Et vi-
sæ sunt ante illos sicut deiramentum verba ista, &
non credebant illis.* (g) *Gregorius* (hom. 29.) Quod
non tam illorum infirmitas, quam nostra, ut
ita dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque
resurrectio illis dubitantibus permonstrata est,
quæ dum nos legentes agnoscimus, de eorum
dubitatione solidamus. *Theophrastus.* Petrus au-
tem hoc addiens tollit moras, & vadit ad mo-
numentum: quia nec ignis novit moras inges-
tus materis: unde sequitur: *Petrus autem sur-
gens cucurrit ad monumentum.* *Eusebius.* Solus
enim ipse credit feminis dicentibus se Angelos
vidisse; & cum esset eximii affectus præ ceteris,
sedulum se promebat, passim circumspici-
ens Dominum: unde sequitur: *Et procumbens
vidit sola lintamina posita.* *Theophrastus.* Cum
autem ad monumentum fuisset, hoc primo con-
secutus est ut miraretur quæ prius ab ipso,
vel ab aliis deridebantur: unde sequitur: *Et
abit, secum mirans quod factum fuerat, id est
apud se mirans rei eventum, qualiter sola lintea-
mina derelicta fuere, corpore myrrha peruncto
vel quantam opportunitatem habuisset fur, ut*

O 4 hæc

(1) *Al. materia.* (2) *Quatuor à nobis alias citata exemplaria se habent.* Sed dixisset aliquis
eum nequaquam fuisse (supplet tamen Nicolai mortuum) vel non plene mortem ei inhaesisse. Et
fortasse si resurrectio Domini fuisset dilata, lausisset incorruptionis honor. Ut igitur corpus ostend-
deret mortuum, unius interpolationem (Nicolai interpolationem) diei passus est, & tertia die
corpus suum incorruptum demonstravit. (3) *Al. deest ea.* (4) *Al. ad ignominie abolitionem.*
(5) *Al. Beda, quem habet etiam Nicolai notaque ex Gregorio sumptiss.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Idem ex Ambrosio.

sequitur enim: *Et ipsi naraverunt quæ gesta erant in via; & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.* Augustinus de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Quod autem ait Marcus cap. 16. „ Annuntiaverunt ceteris, nec illis crediderunt, cum Lucas dicat, quod jam inde loquebantur vere resurrexisset Dominum; quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui hoc credere nolent?

(3) *Cyillus.* Undique resurrectionis fama per Apostolos divulgata, & affectu discipulorum erecto ad Christi visionem, venit desideratus; & querentibus; & expectantibus revelatur; (1) nec disceptatur de alio, sed evidenter se offert: unde dicitur: *Dum autem hæc loquantur, stetit Jesus in medio eorum.* Augustinus de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Hanc ostensionem Domini post resurrectionem, Joannes commemorat. Sed quod dicit Joannes, non eum illis fuisse Apostolum Thomam, cum secundum Lucam duo illi regressi in Hierusalem, invenerunt congregatos undecim; proculdubio intelligendum est quod inde Thomas exierit, antequam Dominus hæc loquentibus appareret. Dicit enim Lucas locum in sua narratione quomodo possit intelligi, dum hæc loquerentur, prius inde exiit Thomam, & postea Dominum intrasse; nisi quis dicat non illos undecim qui jam tunc Apostoli vocabantur, sed discipulos illos undecim fuisse ex multo numero discipulorum. Sed cum adjunxit Lucas, *Et eos qui cum ipsi erant,* satis utique declaravit evidentius illos undecim (2) appellatos qui vocabantur Apostoli, cum quibus ceteri erant. Sed videamus cujus mysterii gratia, secundum Matthæum & Marcum, resurgens ita mandaverit: „ Præcedam vos in Galiliam, ibi me videbitis: “ quod etsi completum est, tamen post multa completum est; cum sic mandatum sit, ut aut hoc solum, aut hoc primum expectaretur fieri debuisset. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult. in fin.) Unde hoc convenientius arbitror, quod Dominus quidem mandaverit discipulis ut in Galiliam eum viderent; sed illis ob metum intra conclave resistentibus primum se obtulisse. *Græcius.* (4) Nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio propter pusillanimitatem discipulorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Postea vero confirmatis animis, undecim illos Galiliam petiisse. Vel nihil obstat si dicantur pauciores intra conclave, & in mon-

(1) *Nicolaï corrigi nec disceptatoris, sed &c.* (2) *Al. Apostolos.* (3) *Al. vidisse.* (4) *Al. prius quam.* (5) *Al. omittitur.* Evangelium. (6) *Al. quam vera, &c.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Non refertur à Corderio in Catena Græc. PP. nec occurrit; sicut nec Eusebii locus qui notatur paulo post. (b) *Gregorius Nazianzenus orat. 14. sive orat. de pace,* qua intet omnes quartadecima numeratur

te quamplures fuisse. *Eusebius.* Duo enim Evangelistæ, scilicet Lucas, & Joannes, solis undecim hunc scribunt apparatus in Hierusalem; ceteri vero duo in Galiliam properare, non solum undecim, sed etiam universis discipulis; & fratribus dixerunt Angelum, & Salvatorem (3) jussisse; de quibus Paulus meminit dicens 1. Corinth. 15. „ Deinde apparuit; plusquam quingentis fratribus simul. “ Est autem verior solutio, quod (4) prius quidem in Hierusalem latentibus, semel, aut bis visus est ad eorum consolationem; in Galiliam vero non in conclavi, aut semel, aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, præbens se eis vivantem post passionem in signis multis, ut Lucas testatur in Actibus. *Augustinus* de Concord. Evang. (Lib. 3. cap. 25.) Vel quod ab Angelo, hoc est à Domino, dictum est, propheticè accipiendum est: in Galiliam enim, secundum transmigrationis significationem, intelligendum occurrit, quia de populo Israel transigraturi erant ad Gentes; quibus Apostoli prædicantes (5) Evangelium non crederent, nisi ipse Dominus viam in cordibus hominum prepararet, & hoc intelligitur, „ Præcedam vos in Galiliam: “ Matth. 28. Secundum autem illud quod Galiliam interpretatur revelatio, non jam in forma servi intelligendum est, sed in qua est æqualis Patri, quam promissit electis suis: illa erit revelatio (6) tanquam vera Galiliam, „ cum videbimus eum facti: “ 1. Joan. 3. Ipsa etiam erit beatorum transigratio ex isto seculo in illam æternitatem, unde ad nos veniens non recessit, & quo nos precedens non deseruit. *Theophylactus* (hoc loco.) Primo igitur Dominus in medio discipulorum stans solito pacis assatu eorum turbamem sedat, ostendens quod ipse idem est magister eorum, qui hoc verbo gaudebat, quo etiam eos munivit cum ad prædicandum misit: unde sequitur: *Et dixit eis: Pax vobis; ego sum, nolite timere.* (b) *Cyillus.* Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc descendens Christus reliquit. Pax & res & nomen dulce quam & Dei esse accipimus, juxta illud ad Phil. 4. „ Pax Dei “ & ejus esse Deum; juxta illud 2. Corinth. 13. „ Deus pacis “ & ipsam esse Deum juxta illud Ephes. 2. „ Ipse est pax “ nostra. “ Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem à paucis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio domini, aut

facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid hujusmodi ex his quæ Deum ignaros videmus incurere. Dei quippe præcipue pax est, quæ confederat omnia; cuius nihil est adeo proprium sicut unitas naturæ, & pacificus status. Transmittitur vero ab Angelis, & divinis potestatis; quæ ad Deum, & ad invicem pacificæ se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cujus est decor tranquillitas; in nobis autem manet secundum animam quidem per investigationem virtutum, & communicationem, secundum corpus vero in membrorum, & elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudine, alterum saninitas appellatur. *Beda* (cap. 96. in Luc.) Discipuli autem noverant Christum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant conversati; sed postquam mortuus est, non credunt tertia die potuisse veram carnem de sepulcro resurgere. Putant ergo se videre spiritum, quem emisit in passione; unde sequitur: *Conturbati vero, & confertiti, existimabant se spiritum videre.* Error ille Apostolorum secta est Manichæorum. *Ambrosius* (ubi supra.) Ad ducti autem virtutum exemplis, Petrum, & Joannem non credimus potuisse dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primo omnium quia paucorum opinionem sententia majoris partis includit; deinde quia etsi Petrus de resurrectione crediderat, turbati tamen potuit, quod se Dominus cum corpore, vestibus obstratis, improvisus infunderet. *Theophylactus* (super *Quid turbati estis?*) Verum, quia per verbum pacis non est sedatus turbo in animabus discipulorum, aliunde indicat eis se Filium Dei esse, qui mentis cognoscebat arcanas: unde sequitur: *Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Beda* (cap. 97. in Luc.) Quales utique cogitationes, nisi falsæ, & perniciose? Perdidit enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis; tanquam si bonus agricola deceret: Quod ibi plantavi, inveniam, id est fidem, quæ in corde descendit, quia deluper est. Cogitationes autem istæ non desuper descendunt, sed de imo in cor, sicut herba mala, ascenderunt. *Cyillus.* (a) Hoc autem fuit evidentissimum signum quod non alius est qui videtur, sed ille idem quem viderant in ligno mortuum, & positum in sepulchro, quem non latebat aliquid eorum quæ erant in homine. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem qua gratia secundum Joannem Apostoli crediderunt, (1) & gavisii sunt, qui secundum Lucam increduli redarguuntur. Et vi-

detur mihi Joannes quasi Apostolus majora, & ætiora tetigisse, hic sequentia, & humanis proxima; hic historico usus circuitu, ille compendioso; quia & de illo dubitari non potest, quia testimonium perhibet de his quibus ipse interfuit; & ideo utrumque verum putamus; nam & si in primo Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat. *Cyillus.* Comprobans autem Dominus devotam esse mortem, & humanam naturam jam in Christo corruptionem exuisse, primo ostendit ejus manus, & pedes, & clavorum foramina; unde subdit: *Palpate manus meas, & pedes, quia ego ipse sum.* *Theophylactus.* Sed & aliud subiungit, palpationem scilicet manuum, atque pedum, cum dicit: *Palpate, & videte quia spiritus carnis, & ossa non habet, sicut me videtis habere;* quasi diceret: Vos putatis me esse spiritum, id est plantam, sicut plures defunctorum circa sepulchra videri soliti; sed scitote quod spiritus neque carnem habet, neque ossa; ego autem carne, & ossa habeo. *Ambrosius* (Lib. 10. in Luc. cap. ult.) Hoc autem Dominus ideo dixit, ut speciem nobis suæ resurrectionis ostenderet: nam quod palpate corpus est, in corpore autem resurgemus; sed illud subtilius, hoc crassius, ut ipse adhuc terrena labis qualitate concretum: Non ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem Christus clausa penetravit. *Gregorius* 13. Moral. (cap. 31. in nov. exam. 29.) Non enim in illa resurrectionis gloria corpus nostrum erit impalpabile, & venis, atque subtilius, ut *Eusebius* dixit; sed subtile quidem per effectum spiritualis potentie, palpabile autem per veritatem nature. *Ambrosius.* Sequitur: *Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus, & pedes.* *Beda* (cap. 97. super illud, *Ostendit illis manus.*) Quibus scilicet indicata clavorum vestigia clarere; sed secundum Joannem etiam latus eis ostendit, cum fuerit lancea perforatum; ut scilicet ostensa vulnera cicatrice dubietatis eorum vulnus sanaret. Solent autem in hoc loco Gentiles calumniam struere, quasi non valuerit Dominus vulnera sibi inflata curare; quibus respondendum est, quia non consequens ut qui majora fecisse probatur, minora facere nequiverit; sed certe dispensationis gratia, qui mortem destruxit, ligna mortis delere noluit: primo quidem ut per hoc discipulis fidem suæ resurrectionis astrueret; deinde ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, semper ostendat; tertio ut sui morte redemptis quam misericorditer sint adjuvi, propostis ejusdem

(1) *Al. qui gavisii sunt, secundum Lucam, qui increduli redarguuntur.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Vel Anonymus in Cat. Græc.

mortis indicis, infamet; postremo ut in iudicio quam iuste damnatus impit, denunciet.

(e) *Cyillus.* (a) Ostenderit Dominus discipulis manus, & pedes, ut certificaret discipulos, quod corpus quod passum fuerat resurrexit. Ut adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit: unde dicitur: *Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus prae gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? Gregorius Nilivensis.* (b) Et iussu quidem legis pascha cum (1) amaricantibus edebatur, quia adhuc amaritudo manebat; post resurrectionem vero citus sivo mellis dulcoratur: unde sequitur: *At illi obtulerunt ei partem piscis asii, & favum mellis.* Beda (cap. 97. in Luc.) Ad insinuandum ergo, resurrectionis suae veritatem non solum tangi a discipulis, sed etiam convecti cum illis dignatur, ne arbitrentur eam non scire, sed imaginabiliter sibi apparere: unde sequitur: *Et cum manducasset coram eis, sumentes reliquias, dedit eis.* Manducavit quidem potestate, non ex necessitate: alium enim absorbet aquam terra, sitiens, aliter sol caletis; illa indigentia, iste potentia. *Gregorius.* (c) (2) Si datus Dominum vere comedis, demus & omnes homines post resurrectionem uti ciborum fomentis. Sed quae ex quadam dispensatione sunt a Salvatore, non sunt regulae, & norma naturae, quoniam in quibusdam aliis dispensavit. Resuscitabit enim postea corpora incorrupta, qui tamen dereliquit (3) proprii corporis forma, quae clavi (4) foraverant, & lateris, cicatricem, ut ostendat quod mox post resurrectionem natura corporis, nec est in alium mutatus substantiam. Beda (super *Habitu aliquid quod manducetur?*) Manducavit ergo post resurrectionem, non quasi cibo indigens, nec quasi in resurrectione quam expectamus, cibis egere significans, sed ut ea modo naturam corporis resurgens ostendat. Mylice autem piscis asius, quam Christus comedit, significat Christum passum: ipse enim latere dignatus in aquis generis humani, capi voluit laqueo mortis nostrae, & quasi tribulatione affatus est tempore passionis suae; sed favus mellis, nobis exire in resurrectione. In sivo quidem mellis utramque naturam exprimit voluit personae suae. Favus quippe mellis in cera est; mel vero in cera est divinitas in humanitate. *Theophylactus* (super *Obtulerunt ei partem piscis asii*). Videtur autem & comesta aliquid habere mysterium: quod

Ex edit. P. Nicoli. (a) N. et Anonymus in Catena Graecorum. (b) Orat. 1. de resurrect. prope finem. (c) Nimirum Anonymus in Catena Graecorum PP. 157

enim manducavit partem piscis asii, significavit quod naturam nostram in huius vitae mari natantem, affans cum igne propriae deitatis, & exsicicans eius humiditatem; quam a profundis undis contraxerat, eicam fecit divinam, & eam quae prius erat abominabilis, praeparavit Deo cibum suavem; quod significat favum mellis. Vel per piscem asium significat vitam activam consumentem nostram humiditatem laborum prunis; contemplationem vero significat per favum mellis, propter dulcedinem eloquiorum Dei. Beda (super *Necessesse est impleri Scripturas*) Postquam autem vitus est, (5) tactus est, & manducavit, ne in aliquo sensus humanos ludeat videtur, mittit manus ad Scripturas: unde sequitur: *Et dixit ad illos: Haec sunt verba quae locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum; id est, cum adhuc essem in carne mortali, in qua estis, & vos: tunc quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem moralitate non erat; & subdit: Quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 1. cap. 11.) Illud attendant qui magicis artibus Christum tanta potuisse, & nomen suum (6) ad Apostolos in se convertendos arte ipsa consecrasset delirant, utrum potuit magicis artibus. Prophetas divino spiritu antequam in terra nasceretur implere. Naque enim si magicis artibus facit ut coleretur & mortuus, (7) magus erat antequam natus, cui propheta futuro gens una deputata est.*

(1) Beda (cap. 97. in Luc.) Postquam praebuit se videndum oculis, manibus contrectandum, legis commemoravit Scripturas, consequenter aperuit sensum, ut intelligatur quod legitur: unde dicitur: *Tunc aperuit illi sensum ut intelligeret Scripturas.* *Theophylactus* (hoc loco.) Alioquin quomodo eorum anima tutiora, & vacillans circa Christi mysterium studioser? Sed, & verbis eos docuit, sequitur enim: *Et dixit eis, quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati,* scilicet per lignum crucis. Beda (cap. 97.) Perdidit autem Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis, unde subdit: *Et resurrexerit a mortuis die tertio.* Deinde post commendatam sui corporis veritatem, commendat Ecclesiae unitatem, cum subdit: *Et predicari in nomine eius penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes Gentes.* *Ey-*

Si datus &c. P. Nicolai autem legit, Verum quoniam dicitur, Si datus &c. (3) Alii veniuntur proprii. (4) Al. foraverant: forte fecerant. (5) Al. & tactus, manducavit, ne &c. (6) P. Nicolai ex Augustino restituit ad populos. (7) Al. magnus.

Jobus. Dicitur enim erat Psalm. 2. Postula a me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam. Oportebat autem conversos ex Gentibus expiari a quolibet contagio, & macula (1) per ipsius virtutem, quasi contaminatos ab errore demonum idolatriae, & quasi nuper conversos a vita execrabili, & impudica: & ideo dicit, quod oportet predicari prius quidem penitentiam, consequenter remissionem peccatorum in omnes Gentes: eis enim qui prius (2) quidem veram ostenderunt malorum penitentiam, salubri gratia veniam commissorum donavit, pro quibus & mortem subit. *Theophylactus* (hoc loco.) In hoc vero quod dicit, *Penitentiam, & remissionem peccatorum,* etiam de baptismo meminit, in quo per depositionem priorum scelerum subsequitur venia peccatorum. Sed quo pacto intelligetur in solo Christi nomine baptismum fieri, cum alibi mandet hoc fieri in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti? Et primo quidem dicimus, quod non intelligitur quod in solo Christi nomine fiat baptismum, sed quod Christi baptismum aliquis baptizetur, id est spiritualiter, non iudaice, nec tali quali Joannes baptizabat ad solam penitentiam, sed ad Spiritus almi participationem; sicut & Christus in Jordane baptizatus ostendit Spiritum Sanctum in specie columbina. Porro baptismum in Christi nomine, id est morte Christi, intelligas: sicut enim ipse post mortem triduo resurrexit, sic & nos ter in aquam mergitur, & consequenter emergitur, incorruptibilitatis spiritum artham recipientes. Hoc etiam (3) Christi nomen continet in se & Patrem quasi unctorem, & Spiritum quasi unctorem, & Filium quasi unctum, scilicet secundum humanam naturam. Non autem decebat amplius bipartitum esse humanum genus in Judaeos, & Gentiles; & ideo, ut omnes in unum uniret, mandavit incipere sermonem a Hierusalem, & ad Gentes terminari: unde sequitur: *Incipientibus ab Hierusalem.* Beda (super *Incipientibus ab Hierusalem*.) Non solum quia credita sunt illis eloquia Dei, & eorum est adoptio filiorum, & gloria, verum etiam ut Gentes variis erroribus implicatae, hoc maxime indicio divinae pietatis ad spem venire provocentur, quod eis qui Filium Dei crucifixerunt, venia concedatur. *Chrysostramus.* (a) Insuper ne dicerent aliter, quod omnis notis iverunt se (4) ostenturos ad extraneos, ideo prius apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa in eadem civitate in qua prorupit temerarius ausus. Ubi

S. Th. Op. Tom. IX. (1) Al. ipsius virtute. (2) Al. quam. (3) Al. Christus. (4) Al. ostenturos. (5) Al. regredi.

enim crucifixores credere videntur, resurrectionis plurimum demonstratur. *Eusebius.* Quod si ea quae Christus praedixit, jam fortituntur effectum, & verbum ejus vivax, & efficax per univrsam mundum oculata fide perspicitur, tempus est non incredulos esse erga eum qui protulit verbum. Eum enim necesse est divinam vitam ducere cujus opera vivida verbis consona ostenduntur; quae quidem ministerio Apostolorum impleta sunt: unde subdit: *Vos autem estis restes horum, mortis scilicet, & resurrectionis.* *Theophylactus* (super *Ego mittam promissum patris*.) Consequenter ne turbati cogitarent: Quomodo nos homines idiotae testimonium pethibebimus Gentibus, & Judaeis, qui te occiderunt? subiungit: *Et ego mittam promissum Patris mei in vos;* quod scilicet per Joelen promiserat cap. 2. dicens: *Estudam Spiritum meum super omnem carnem.* *Chrysostramus.* (b) Sicut autem milites invasuros multos nemo dux exire finit donec armati sint; sic & discipulos ante Spiritus descensum, ad consilium (5) egredi non permittit: unde subdit: *Vos autem sedebitis in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.* *Theophylactus* (non remote a fin. Comm.) Id est, virtute non humana, sed caelesti. Nec dixit, *Suscipiat, sed induamini,* integram tutelam spiritualis velaminis indicans. Beda (super *Donec induamini ex alto*.) De hac autem virtute, id est Spiritu Sancto, dicit etiam Angelus Mariae supra 1. *Et virtus Altissimi circumdabit tibi;* & ipse Dominus alibi (Marc. 5.) *Nam & ego novi virtutem de me exisse.* (c) *Theophylactus* (in cal. Comm.) Cur autem non Christo praesente, vel eo discente statim Spiritus venit? Decebat enim eos fieri cupidos rei, & demum recipere gratiam: tunc enim magis ad Deum erigimur, cum incumbit necessitas. Oportebat enim interim nostram compariere naturam in caelo, & federa consummari, ac deinde Spiritum advenire, & gaudia celebrari serena. Attende etiam quantum eis necessitatem imposuit Hierosolymis esse, in eo quod illic Spiritum promissum largiri. Ne enim rursus post ejus resurrectionem aufugerent, hac expectatione quasi quodam vinculo omnes simul eos ibi detinuit. Dicit autem: *Donec induamini virtute ex alto;* nec expressit quando, ut sint jugiter vigiles. Quid ergo miraris, si diem nobis novissimum non pandit, cum diem hunc propinquum pandere noluit? *Gregorius* in Pastor. (Part. 3. cap. 26.) Admonendi sunt ergo quos a praedicationis of-

Q 4 scio (1) Al. Christus. (4) Al. ostenturos. (5) Al. regredi.

Ex edit. P. Nicol. (a) Hom. 1. in Acta. (b) Ibidem. (c) Chrysostramus ut supra.

ficio (1) vel imperfectio, vel ætas prohibet, & tamen præcipitatio impellit; ne dum sibi tantum onus officii præcipitatio arrogat, viam sibi subsequenti meliorationis abscondant. Ipsa enim veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos de virtute prædicationis instruxit, mandavit eis ut in civitate sederent, donec induerentur virtute ex alto. In civitate quippe sedemus, si intra mentium notarum nos claustra confingimus, ne loquendo exterius evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi à nobismetipsis foras etiam alios instruantes excamus. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem quomodo secundum Joannem acceperint Spiritum Sanctum; hic autem in civitate jubentur sedere, quoad usque induantur virtute ex alto. Sed Spiritum Sanctum vel illis undecim quasi perfectioribus insufflavit, & reliquis postea tribuendum promittit; vel eisdem ibi insufflavit, hic spondit. Nec videtur esse contrarium, eum divisiones fuit gratiarum. Ergo aliam insufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur: ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorum; quod videtur esse augustius; & ideo insufflavatur à Christo, ut credas Spiritum Sanctum Christi, & credas de Deo Spiritum; Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam describit effusam. *Chrysostomus*. Vel dicit, Joan. 20., „Accipite Spiritum Sanctum,“ ut eos idoneos faceret ad redemptionem; aut quod futurum est, ut præsens indicavit. *Augustinus* 16. de Trinit. (cap. 26.) Vel Dominus post resurrectionem suam bis dedit Spiritum Sanctum, semel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de celo propter dilectionem Dei.

(g) *Beda* (cap. 97. in Luc.) Prætermisiss omnibus quæ per (2) quadraginta dies agi à Domino cum discipulis potuerunt, primo diei resurrectionis ejus conjungit tacite novissimum diem, quo ascendit in cælum, dicens: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. Primo quidem propter nomen civitatis, quæ domus obedientiæ dicitur: qui enim propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam conversorum ascendit. Deinde propter situm ejusdem villæ, quæ in latere montis olivarum posita esse narratur: quia videlicet obedientis Ecclesie domus in ipsius summi montis, idest

in Christi latere, fidei, spei, dilectionisque suæ fundamenta locavit. Eos autem benedixit, quibus præcepta docendi tradiderat: unde sequitur: *Et elevatis manibus suis benedixit eis*. *Theophylactus* (parum à fine Comm.) Foras vim conservativam influens eis usque ad adventum Spiritus; & fortassis instruens nos, ut quoties recedimus, benedictionibus subditos Deo commendemus. *Origenes*. Quod autem elevatis manibus benedixit eos, significat quod deceat benedicientem cuiquam oratum esse variis operibus, & arduis respectu aliorum: sic enim manus tolluntur in altum. *Chrysostomus*.

(3) Attende autem, quod Dominus bravia repromissa aspectui subjicit. Promiserat quidem corporum resurrectionem: à mortuis resurrexit, & per quadraginta dies discipulos certificavit. Promittit etiam, quod in nubibus rapiemur in æra; & hoc ipse patefecit per opera: sequitur enim: *Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & crebatur in cælum*. *Theophylactus*, (ubi supra.) Et Elias quidem videbatur quasi assumi in cælum; sed Salvator ipse præcursor omnium ascendit in cælum, appariturus divino conspectui in sacro suo corpore: & jam nostra natura in Christo honoratur à qualibet virtute angelica. *Chrysostomus*. Sed dices: Quid interest mea? Quia & tu in nubibus suscipieris similiter: nam corpus tuum connaturale est illi corpori. Erit igitur & corpus tuum tam agile ut possit transire per aera: nam sicut caput, sic & corpus; sicut principium, sic & finis. Aspice autem quomodo honoratus es per hoc principium. (4) Infirma pars rationalis creaturæ homo erat; sed pedes effecti sunt caput, sublimati in regiam sedem in suo capite. *Beda* (super *Et ipsi adorantes regressi sunt*.) Ascendente autem in cælum Domino, discipuli adorantes ubi steterunt novissime pedes ejus, confestim Hierosolymam redeunt, ubi promissionem Patris sui expectare præcepit: sequitur enim: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierosalem cum gaudio magno*. Gaudia magna agunt, quia Deum ac Dominum suum post triumphum resurrectionis etiam cælos penetrasse latantur. *Græcus*. (5) Et erant vigilantes, non degemes in propriis (6) laribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam loci honestatem (7) adjectives: unde dicitur: *Et erant semper in templo*. *Theophylactus* (in fin. Comm. in Luc.) Nondum aderat Spiritus, & jam spiritaliter con-

(1) *Al. deest* vel. (2) *Al. quadraginta quatuor*. (3) *Al. attendite*. (4) *Al. infirma*. (5) *Legit Nicolai*: Et erant vigilantes, orantes, jejunantes, quia scilicet non degemes in propriis laribus, sed expectantes sui etiam gratiam conversabantur in templo, inter cetera etiam ex ipso loco pietatem, & honestatem ad discitentes. (6) *Al. laboribus*. (7) *Al. adjectives*: foris adjectives.

conversantur: prius erant reclusi, jam stant in medio principum sacerdotum, nec aliquo distrahantur mundano, sed omnibus contemptis, jugiter Deum laudant: sequitur enim: *Laudantes, & benedicientes Deum*. *Beda* (cap. ult. in Luc.) Et attende, quod Lucas inter quatuor animalia cæli designatus accipitur per vitulum, cujus victima, qui in sacerdotium eligebantur, initiari sunt iusti, eo quod (1) ipse sacerdotium Christi ceteris amplius exponendum suscepit; & Evangelium suum, quod à

ministerio templi pro sacerdotium Zachariæ cepit, in templi devotione complevit; & Apostolos ibi ministros novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei, & in benedictione conclusit; ut in loco orationis, & inter laudum devotiones promissum Spiritus Sancti adventum paratis cordibus expectent. *Theophylactus*. Quos nos imitantes, in sacra vita semper degamus, laudantes, & benedicientes Deum, cui est gloria, & benedictio, & virtus in sæcula. Amen.

(1) *Al. ipsum*.

UNIVERSIDAD NOMA DE NUEVO LEÓN
AL DE BIBLIOTECAS

ficio (1) vel imperfectio, vel ætas prohibet, & tamen præcipitatio impellit; ne dum sibi tantum onus officii præcipitatio arrogat, viam sibi subsequenti meliorationis abscondant. Ipsa enim veritas, quæ repente quos vellet roborare potuisset, ut exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam plene discipulos de virtute prædicationis instruxit, mandavit eis ut in civitate sederent, donec induerentur virtute ex alto. In civitate quippe sedemus, si intra mentium notarum nos claustra confingimus, ne loquendo exterius evagemur; ut cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi à nobismetipsis foras etiam alios instruantes excamus. *Ambrosius* (ubi supra.) Consideremus autem quomodo secundum Joannem acceperint Spiritum Sanctum; hic autem in civitate jubentur sedere, quoad usque induantur virtute ex alto. Sed Spiritum Sanctum vel illis undecim quasi perfectioribus insufflavit, & reliquis postea tribuendum promittit; vel eisdem ibi insufflavit, hic spondit. Nec videtur esse contrarium, eum divisiones fuit gratiarum. Ergo aliam insufflavit ibi operationem, hic aliam pollicetur: ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorum; quod videtur esse augustius; & ideo insufflavatur à Christo, ut credas Spiritum Sanctum Christi, & credas de Deo Spiritum; Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam describit effusam. *Chrysostomus*. Vel dicit, Joan. 20., „Accipite Spiritum Sanctum,“ ut eos idoneos faceret ad redemptionem; aut quod futurum est, ut præsens indicavit. *Augustinus* 16. de Trinit. (cap. 26.) Vel Dominus post resurrectionem suam bis dedit Spiritum Sanctum, semel in terra propter dilectionem proximorum, & iterum de celo propter dilectionem Dei.

(g) *Beda* (cap. 97. in Luc.) Prætermisiss omnibus quæ per (2) quadraginta dies agi à Domino cum discipulis potuerunt, primo diei resurrectionis ejus conjungit tacite novissimum diem, quo ascendit in cælum, dicens: *Eduxit autem eos foras in Bethaniam*. Primo quidem propter nomen civitatis, quæ domus obedientiæ dicitur: qui enim propter inobedientiam perversorum descendit, propter obedientiam conversorum ascendit. Deinde propter situm ejusdem villæ, quæ in latere montis olivarum posita esse narratur: quia videlicet obedientis Ecclesie domus in ipsius summi montis, idest

in Christi latere, fidei, spei, dilectionisque suæ fundamenta locavit. Eos autem benedixit, quibus præcepta docendi tradiderat: unde sequitur: *Et elevatis manibus suis benedixit eis*. *Theophylactus* (parum à fine Comm.) Foras vim conservativam influens eis usque ad adventum Spiritus; & fortassis instruens nos, ut quoties recedimus, benedictionibus subditos Deo commendemus. *Origenes*. Quod autem elevatis manibus benedixit eos, significat quod deceat benedicentem cuiquam oratum esse variis operibus, & arduis respectu aliorum: sic enim manus tolluntur in altum. *Chrysostomus*.

(3) Attende autem, quod Dominus bravia repromissa aspectui subjicit. Promiserat quidem corporum resurrectionem: à mortuis resurrexit, & per quadraginta dies discipulos certificavit. Promittit etiam, quod in nubibus rapiemur in æra; & hoc ipse patefecit per opera: sequitur enim: *Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & crebatur in cælum*. *Theophylactus*, (ubi supra.) Et Elias quidem videbatur quasi assumi in cælum; sed Salvator ipse præcursor omnium ascendit in cælum, appariturus divino conspectui in sacro suo corpore: & jam nostra natura in Christo honoratur à qualibet virtute angelica. *Chrysostomus*. Sed dices: Quid interest mea? Quia & tu in nubibus suscipieris similiter: nam corpus tuum connaturale est illi corpori. Erit igitur & corpus tuum tam agile ut possit transire per aera: nam sicut caput, sic & corpus; sicut principium, sic & finis. Aspice autem quomodo honoratus es per hoc principium. (4) Infirma pars rationalis creaturæ homo erat; sed pedes effecti sunt caput, sublimati in regiam sedem in suo capite. *Beda* (super *Et ipsi adorantes regressi sunt*.) Ascendente autem in cælum Domino, discipuli adorantes ubi steterunt novissime pedes ejus, confestim Hierosolymam redeunt, ubi promissionem Patris sui expectare præcepit: sequitur enim: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierosalem cum gaudio magno*. Gaudia magna agunt, quia Deum ac Dominum suum post triumphum resurrectionis etiam cælos penetrasse latantur. *Græcus*. (5) Et erant vigilantes, non degemes in propriis (6) laribus, sed expectantes supernam gratiam conversantur in templo, inter cetera etiam loci honestatem (7) adjectives: unde dicitur: *Et erant semper in templo*. *Theophylactus* (in fin. Comm. in Luc.) Nondum aderat Spiritus, & jam spiritaliter con-

(1) *Al. deest* vel. (2) *Al. quadraginta quatuor*. (3) *Al. attendite*. (4) *Al. infirma*. (5) *Legit Nicolai*: Et erant vigilantes, orantes, jejunantes, quia scilicet non degemes in propriis laribus, sed expectantes sui etiam gratiam conversabantur in templo, inter cetera etiam ex ipso loco pietatem, & honestatem ad discitentes. (6) *Al. laboribus*. (7) *Al. adjectives*: foris adjectives.

conversantur: prius erant reclusi, jam stant in medio principum sacerdotum, nec aliquo distrahantur mundano, sed omnibus contemptis, jugiter Deum laudant: sequitur enim: *Laudantes, & benedicentes Deum*. *Beda* (cap. ult. in Luc.) Et attende, quod Lucas inter quatuor animalia cæli designatus accipitur per vitulum, cujus victima, qui in sacerdotium eligebantur, initiari sunt iusti, eo quod (1) ipse sacerdotium Christi ceteris amplius exponendum suscepit; & Evangelium suum, quod à

ministerio templi pro sacerdotium Zachariæ cepit, in templi devotione complevit; & Apostolos ibi ministros novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei, & in benedictione conclusit; ut in loco orationis, & inter laudum devotiones promissum Spiritus Sancti adventum paratis cordibus expectent. *Theophylactus*. Quos nos imitantes, in sacra vita semper degamus, laudantes, & benedicentes Deum, cui est gloria, & benedictio, & virtus in sæcula. Amen.

(1) *Al. ipsum*.

UNIVERSIDAD NOMA DE NUEVO LEÓN
AL DE BIBLIOTECAS

Aut *In principio* (1) sic dictum est ac si diceretur, *Ante omnia*. *Basilius* (hom. in princ. Joann.) Prævidit enim Spiritus Sanctus futuros quosdam invidentes gloria Unigeniti qui præferrent sophismata ad subversionem auditorum: quia si genitus est, non erat; & antequam genitus esset, non erat. Ne igitur talia garrire præsumant, Spiritus Sanctus ait: *In principio erat Verbum*. *Hilarius 2. de Trinit. (circ. med.)* Transeunt tempora, transeunt secula, tolluntur ætates: pone aliquid quod voles tuæ opinionis principium; non tenes tempore: erat enim unde tractatur. *Chrysostomus* (hom. 1.) Sicut autem quis cum stat in navi secus litus, videt civitates, & portus; cum vero eum aliquis in medium pelagi duxerit, à prioribus quidem desistere facit, non tamen alicubi defigit ei oculum; ita Evangelista hic super omnem nos ducens creaturam, suspensum dimittit oculum, non daps (2) suspicere aliquem finem ad superiora: hoc enim, *In principio erat*, semper & infinite essendi significativum est. *Augustinus de Ver. Dom. (serm. 38.)* Sed dicant: Si Filius est, natus est: hoc fateatur. Adjungunt deinde: Si natus est Patri Filius, erat Pater antequam ei Filius nasceretur: hoc respicit fides. Ergo ait: Rationem mihi redde quomodo & Filius nasci potuit Patri, ut coævus esset ei à quo natus est. Post Patrem enim nascitur Filius, utique patri morituro successurus. Similitudines adhibent de creaturis; & nobis laborandum est ut & nos inveniamus similitudines earum rerum quas invenimus aeternum, quando in creatura nil invenimus aeternum? Sed si possunt inveniri hæc duo coæva, generans, & generatum, ubi intelligimus (3) coæterna. Ipsa quidem Sapientia dicta est in Scripturis candor lucis æternæ, dicta est imago Patris. Hinc capiamus similitudinem, ut inveniamus coæva, ex quibus intelligamus coæterna. Nemo autem dubitat, quod splendor de igne exit. Ponamus ergo ignem patrem illius splendoris: mox quidem ut lucernam accendo, simul cum igne & splendor existit. Da mihi hunc ignem sine splendore, & credo tibi Patrem sine Filio fuisse. Imago existit de speculo, hominis inventis speculum existit imago mox ut aspector extiterit; sed ille qui inspicit erat antequam accederet ad speculum. Ponamus ergo aliquid natum super aquam, ut virgultum, aut herbam: nonne cum imagine sua nascitur? Si ergo semper esset virgultum,

semper esset & imago de virgulto. Quod verum de alio est, utique natum est. Possit ergo semper esse generans, & semper cum illo quod de eo natum est. Sed dicit aliquis: Ecce intellexi aeternum Patrem, coæternum Filium; tamen sicut effusum splendorem minus igne lucentem, aut sicut effusam imaginem minus quam virgultum existentem dicimus. Non, sed æqualitas omnimoda est. Non credo, ait, quia non invenisti similitudinem. Forassis autem invenimus in creatura quomodo intelligamus Filium, & coæternum Patri, & nequaquam minorem; sed non illud possumus invenire in uno genere similitudinum. Jungamus (4) ergo ambo genera: unum unde ipsi dant similitudines, & alterum unde nos dedimus. Dederunt enim illi similitudinem ex his quæ præceduntur tempore ab his à quibus nascuntur, sicut homo de homine; sed tamen homo, & homo sunt ejusdem substantiæ. Laudamus ergo in ista nativitate æqualitatem naturæ: deest æqualitas temporis. In illo autem genere similitudinum quod nos dedimus de splendore ignis, & de imagine virgulti, æqualitatem naturæ non invenis, invenis coævitate. Totum ergo ubi quod hic ex partibus singulis, & rebus singulis invenitur; & non hoc solum quod in creaturis, totum invenio tibi, sed tantquam in Creatore. *Ex Gest. Concilii Ephesini.* (a) Propterea alicubi quidem Filium appellat Patris, alicubi autem Verbum nominat, alicubi autem splendorem vocat Scriptura Divina; singula horum nominum de ipso dicens, ut intelligas ea quæ de Christo dicuntur, esse (5) contra blasphemiam: quia enim tuus filius ejusdem tibi naturæ sit, volens sermo ostendere unam substantiam Patris, & Filii, dicit Filium Patris, qui ex eo natus est Unigenitus. Deinde quoniam nativitas, & filius apud nos ostentationem præbent passionis; (6) ideo hunc Filium appellat & Verbum, impassibilitatem nativitatis ejus nomine isto demonstrans. Sed quoniam pater quispiam factus ut homo, indubitanter senior filio suo demonstratur; ne hoc ipsum etiam (7) de divina natura putares, splendorem vocat Unigenitum Patris: splendor enim nascitur quidem ex sole, non autem intelligitur sole posterior. Coexistere ergo semper Patri Filium splendorem tibi denuntiet, impassibilitatem nativitatis ostendat Verbum; consubstantialitatem Filii nomen insinuet. *Chrysostomus* (hom. 2. in Joann.) Sed dicant illi, quoniam hoc, id est *in principio*,

(1) *Al.* sicut. (2) *Al.* suscipere. (3) *Al.* æterna. (4) *Al.* omittitur ergo. (5) *Al.* circa. *Fortis etiam citra.* (6) *Al.* ideoque. (7) *Al.* de divina natum essentia putares.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Sive in Concil. Ephes. part. 3. ex homil. Theodoti Episcopi Antycrani, quæ in diem natalem Salvatoris ab illo habita est, & præfente Cyrilo lecta, qui Concilio præerat.

non æternitatem ostendit simpliciter: etenim & de celo istud, & de terra dictum. In principio (inquit Gen. 1.) fecit Deus Cælum, & Terram. Sed quid commune habet erat ad fecit? Sicut enim quod est, cum de homine quidem dicitur, tempus præfens significat tantum; cum autem de Deo, id quod est semper, & æternaliter; ita & erat de nostra quidem cum dicitur natura, præteritum significat tempus, cum autem de Deo, æternitatem ostendit. *Origenes* (in hom. 2. in divers. loc.) Sum enim verbum duplicem habet significationem: aliquando enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborum declarat, aliquando substantiam uniuscujusque rei, de qua prædicatur, sine temporali motu illo designat; ideo & substantivum vocatur. *Hilarius 2. de Trinit. (circa med.)* Respicie igitur ad mundum, intellige quid de eo scriptum est: In principio fecit Deus Cælum, & Terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætates continet quod in principio continetur ut seret. Piscator autem illiteratus, indoctus, liber à tempore, solutus à sæculis est, vixit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur ut cæperit quod erat potius in principio quam fiebat. *Aleuinus.* Contra eos ergo qui propter temporalem nativitatem dicebant Christum non semper fuisse, incipit Evangelista de æternitate Verbi, dicens: *In principio erat Verbum.*

(b) *Chrysostomus* (hom. 2.) Quia maxime Dei hoc est proprium, æternum, & sine principio esse, hoc primum posuit: deinde ne quis audiens: *In principio erat Verbum*, ingenitum Verbum dicat, confestim hoc removit, dicens: *Et Verbum erat apud Deum.* *Hilarius 2. de Trinitate.* Sine principio enim est apud Deum, & qui abest à tempore, non abest ab auctore. *Basilius* (hom. in princ. Joann.) Rursus hoc dicit propter blasphemantes, quod non erat. Ubi ergo erat Verbum? Non in loco incircumscribilibus continentur. Sed ubi erat? Apud Deum: neque Pater loco, neque Filius circumscriptione aliqua continentur. *Origenes* (hom. 2. in Joann.) Utile est etiam inducere, quod verbum dicitur ad aliquos fieri, puta ad Osee, vel Esaiam, aut Hieremiam: ad Deum autem non fit, quasi prius non ens apud ipsum: ex eo igitur quod jugiter est in eo, dicitur: *Et Verbum erat apud Deum*: quia nec à principio à Patre separatus est. *Chrysostomus* (hom. 3.) Non enim dixit, In Deo erat, sed *Apud Deum* erat, eam quæ secundum hypostasim ejus est æternitatem nobis ostendens. *Theophylactus* (in hoc loco.) Videtur autem mihi quod Sabellius ex hoc dicto subversus est. Ipse enim dicebat, quod Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus una est persona, quæ aliquando ut

Pater apparuit, aliquando ut Filius, aliquando ut Spiritus Sanctus. Manifeste vero confunditur ex hoc verbum: *Et Verbum erat apud Deum.* Hic enim Evangelista alium declarat esse Filium; alium Deum, scilicet Patrem.

(c) *Hilarius 2. de Trin. (circ. med.)* Dices: Verbum sonus vocis est, enumeratio negotiorum, & elocutio cogitationum; hoc Verbum in principio apud Deum erat, quia sermo cogitationis æternus est: cum qui cogitat sit æternus. Sed quomodo in principio erat quod neque ante tempus, neque post tempus est? Ee nescio an ipsum possit esse in tempore. Loquentium enim sermo neque est antequam loquantur, & cum locuti erant, non erit: in eo enim ipso quod loquuntur, nullo designat; ideo & substantivum vocatur. Sed si primam sententiam rudis auditor admiserit: *In principio erat Verbum*; de sequenti quid quæris: *Et Verbum erat apud Deum*? Numquid audieras de Deo, ut sermonem recondita cogitationis acciperes, aut fessellerat Joannem quid esset momenti inter felle & adesse? Id enim quod in principio erat, non in altero esse, sed cum altero prædicatur. Statum igitur verbi, & nomen expectat dicit namque: *Et Verbum erat Verbum.* Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hic res est, non sonus; natura, non sermo; Deus, non inanitas est. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Simplex autem nuncupatio est, & caret ostendiculo adjectionis alienæ. Ad Moysen dictum est Exod. 4. Deus, di te Deum Pharaonis: sed numquid non adjecta nominis causa est, cum dicitur Pharaonis? Moyses enim Pharaonis Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est Deum dari, & aliud Deum esse. Memini quoque & alterius nuncupationis, ubi dicitur Psalmi. 81. Ego dixi, Dii estis; sed in eo indulti nominis significatio est; & ubi refertur, Ego dixi, loquentis potius sermo est, quam rei nomen. Cum autem audio: *Et Deus erat Verbum*, non dictum solum audio Verbum, sed demonstratum esse intelligo quod Deus est. *Basilius* (hom. 1. in princ. Joann.) Sic igitur excludens accusationem blasphemantium, & quærentium quid est Verbum, responder: *Et Deus erat Verbum.* *Theophylactus.* Vel aliter continua. Postquam Verbum erat apud Deum, manifestum est quod duæ personæ erant, quamvis una natura in duabus existat: unde dicitur: *Et Deus erat Verbum*: ita ut una natura sit Patri, & Filio, cum sit una deitas. *Origenes* (tom. 2. in Joann.) Adjiciendum etiam, quod verbum in eo quod fit ad Prophetas, illustrat Prophetas sapientie lumine; apud Deum vero est Verbum obtinens ab eo quod fit Deus: unde prælocavit hoc quod est: *Verbum erat apud Deum*, ei quod

volar, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmis oculis cordis intruet: ipsam enim maxime divinitatem Domini, qua Patri est equalis intendit, eamque præcipue suo Evangelio quantum inter homines sufficere credidit, commendare curavit. *Glossa.* (a) Potest igitur Evangelista Joannes cum Esaia Propheta dicere: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum*: in quantum acumine visus (1) sui, Christum in divinitatis maiestate regnantem inspexit; quæ quidem etiam sua natura excelsa est, & super omnia alia, elevata. Dicit etiam Evangelista Joannes: *Et plena erat domus à maiestate ejus*: quia per ipsum narrat omnia esse facta, & suo lumine omnes homines in hunc mundum venientes illustrari. Dicit etiam quod ea quæ sub ipso erant, replebant templum: quia dicit cap. 1. *Verbum caro factum est; & Vidimus gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis*, secundum quod de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sic igitur præmissa verba materiam hujus Evangelii continent, in quo (2) ipse Joannes Dominum super solium excelsum sedentem insinuat, divinitatem Christi ostendens; & terram ab ejus maiestate impleri ostendit, dum omnia per ejus virtutem in esse producta ostendit, & propriis perfectionibus repleta; & inferiora ejus, idest humanitatis mysteria, templum, idest Ecclesiam, replere docet, dum in sacramentis humanitatis Christi, & gratiam, & gloriam fidelibus repromittit. *Chrysostomus* (hom. 1. in Joann.) Quando igitur barbarus hic & indisciplinatus talia loquitur quæ nullus eorum qui in terra sunt hominum novit unquam, si hic solus esset, miraculum magnum esset. Nunc autem cum his, & aliud isto majus tribuit argumentum, quod à Deo inspirata sunt ei quæ dicuntur hic, scilicet quod omnes audiunt, & vadet omnibus per omne tempus. Quis ergo non admirabitur habitantem in eo virtutem? *Origenes* (in homil. 2. in diver. locos.) Joannes interpretatur gratia Dei, sive in quo est gratia, vel cui donatum est. Cui autem Theologorum donatum est ita abscondita summi Boni penetrare mysteria, & sic humanis mentibus intimare?

(1) *Al. deest sui.* (2) *Al. omittitur ipse.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA
DIRECCIÓN GENERAL DE

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM JOANNEM.

CAPUT I.

- (a) IN principio erat Verbum,
 (b) Et Verbum erat apud Deum,
 (c) Et Deus erat Verbum.
 (d) Hoc erat in principio apud Deum.
 (e) Omnia per ipsum facta sunt,
 (f) Et sine ipso factum est nihil.
 (g) Quod factum est, in ipso vita erat;
 (h) Et vita erat lux hominum.
 (i) Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.
 (k) Fuit homo missus à Deo cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.
 (l) Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.
 (m) In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.
 (n) In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.
 (o) Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.
 (p) Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis.
 (q) Joannes testimonium perhibet de ipso, & clamar, dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.
 (r) Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.
 (s) Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit.
 (t) Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Levitas ad eum ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, & non negavit; & confessus est: Quia non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaia Propheta.
 (u) Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogaverunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Joannes dicens: Ego baptizo in aqua; medius autem vestrum stetit quem vos nescitis: ipse est qui post me venit, qui ante me factus est; cujus ego non sum dignus ut solvam corrigiam calceamenti. Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.
 (x) Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat. Et ego nesciebam eum; sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.
 (y) Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de Cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem, & manentem super eum; hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.
 (z) Altera die iterum stabat Joannes, & ex discipulis ejus duo; & respiciens Jesum ambulantiem, dixit: Ecce agnus Dei.

Et

(aa) Et audiverunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Jesum. Conversus autem Jesus, & videns eos sequentes se, dicit eis. Quid queritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audiverant à Joanne, & secuti fuerant eum.

(bb) Invenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

(cc) In crastinum voluit exire in Galilaam, & invenit Philippum. Et dicit ei Jesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida civitate Andreae, & Petri. Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Propheta, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth. Et dixit eis Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide.

(dd) Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Jesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis: majus his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis Caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra Filium hominis.

(a) **C**hrystostomus (hom. 3. in Joan.) Omnibus aliis Evangelistis ab incarnatione incipientibus, Joannes transcurrens conceptionem, nativitatem, educationem, augmentationem, mox de aeterna nobis generatione narrat, dicens: *In principio erat Verbum.* *Augustinus* lib. 3. *Quest. quæst. 63.* Quod Græce logos dicitur, Latine & rationem, & verbum significat: sed hoc loco melius Verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quæ per Verbum facta sunt operativa potentia. Ratio autem, est nihil per eam fiat, recte ratio dicitur. *Augustinus* super Joann. tract. 1. Quotidie autem dicendo verba viliterunt nobis, quia sonando, & transeundo viluerunt. Est verbum & in ipso homine quod manet intus: nam sonus procedit ex ore. Est verbum quod vere specialiter dicitur illud quod intelligis de sono, non ipse sonus. *Augustinus* 15. de Trinit. (cap. 10.) Quisquis autem potest intelligere verbum, non solum autem quam sonet, verum etiam antequam sonorum ejus imagines cogitatione volvantur, jam potest videre per hoc speculum, atque in hoc enigmate aliquam Verbi similitudinem, de quo dictum est: *In principio erat Verbum.* Necessè est enim cum id quod scimus loquimur, (1) ut ex ipsa scientia quam memoria tenemus, nascatur verbum, quod ejusmodi sit omnino cujusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam scimus, verbum est, quod in corde dicitur: quod nec Græcum est, nec Latinum, nec linguae alicujus. Sed cum id opus est in eorum quibus loquimur proferre notitiam,

(1) *Al. dicitur.*

aliquid signum quo significetur assumitur. (Ibidem cap. 11.) Proinde verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus latet, cui magis verbi competit nomen: nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi est, verbumque & ipsum dicitur propter illud à quo ut foris appareat sumptum est. *Basilius* (in hom. in princip. Joann.) Hoc autem Verbum non est humanum verbum. Quomodo enim erat in principio humanum verbum, ultimo loco accipiente homine generationis principium? Non igitur in principio verbum erat humanum, sed nec Angelorum: omnis enim creatura infra sæculorum terminos est, à Creatore essendi sumens principium. Sed audi Evangelium decenter: ipsum enim Unigenitum Verbum dixit. *Chrysostr. (hom. 1. in Joann.)* Si autem quis dixerit: Cur Patrem dimitens, mox nobis de Filio loquitur? Quoniam ille quidem manifestus omnibus erat, est non ut Pater, sed ut Deus; Unigenitus autem ignorabatur: ideo decenter eam, quæ de isto est, cognitionem confestim initio studuit imponere his qui nesciebant eum; sed neque Patrem in his quæ de Filio sunt sermonibus tacuit. Propter hoc autem & Verbum enim vocavit: quia enim docturus erat, quod hoc Verbum Unigenitus est Filius Dei, ut non passibilem æstimer quis generationem, præveniens Verbi nuncupatione, destruit perniciosam suspicionem, esse ex Deo Filium impassibiliter ostendens. Secunda vero ratio est, quia ea quæ sunt Patris nobis annuntiare debebat. Non simpliciter vero eum verbum dixit, sed cum articuli adjectione, à reliquis ipsum separans. Conseruendo

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
NOMA
ALDE

enim est Scripturæ verba vocare leges Dei, & præcepta: hoc autem Verbum substantia quadam est, hypostasis, ens, ex ipso proveniens impassibiliter Pater. *Basilius* (homil. in princip. Joann.) Quare igitur Verbum? Quia impassibiliter natum est, quia est generantis imago, totum in seipso generationem demonstrans, nihil inde separans, sed in seipso perfectum existens. *Augustinus* 15. de Trinit. (cap. 13.) Sicut enim scientia nostra illi scientiæ Dei, sic nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia, dissimile est illi Verbo Dei, quod natum est de Patris essentia. Tale est autem, ac si dicerem de Patris scientia, de Patris sapientia; vel, quod est expressius, de Patre scientia, de Patre sapientia. (cap. 14.) Verbum ergo Dei Patris Unigenitum Filius, per omnia Patri similis, & æqualis: hoc enim est omnino quod Pater, non tamen Pater: quia iste Filius, ille Pater: ac per hoc novit omnia quæ novit Pater; (1) sed ei nosse de Patre est, sicut esse: nosse enim, & esse ibi unum est; & ideo Patri, sicut esse non est à Filio, ita nec nosse. Proinde tanquam seipsum dicens, Pater genuit Verbum sibi æquale per omnia: non enim seipsum integre, perfecteque dixisset, si aliquid minus, aut amplius esset in ejus Verbo quam in seipso. Nostrum autem verbum interius, quod invenimus esse utrumque illi simile, quantum (2) sit etiam dissimile, non pigeat intrinseci. (Cap. 15.) Est enim verbum mentis nostræ quandoque formabile, (3) nondum formatum, quiddam mentis nostræ, quod hac atque hac volubili quadam motione istantius, cum à nobis nunc id, nunc illud, sicut inventum fuerit, vel occurrerit, cogitatur; & tunc fit verum verbum quando illud quod nos diximus volubili motione jactare, ad id quod scimus pervenit, atque inde formatur, ejus omnimodam similitudinem capiens, ut quomodo res quæque scitur, sic etiam cogitur. Quis non videat quanta sit (4) hic dissimilitudo ab illo Dei Verbo; quod in forma Dei sic est ut non ante fuerit formabile, (5) postea formatum; non aliquando possit esse informe, sit forma simplex, (6) & simpliciter æqualis ei de quo est? Quapropter ita dicitur illud Dei Verbum, ut Dei cogitatio non dicatur; ne aliquid esse quod volubile dicatur in Deo, quod nunc habeat, nunc accipiat formam ut verbum sit, eamque possit amittere, atque informiter quodammodo volutari. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 38.) Est enim Verbum Dei forma quadam non formata, sed forma omnium formarum, forma incommutabilis, sine lapsu, sine defectu,

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. si ei.* (2) *Al. desideratur* sit. (3) *Al. nondum formatum* quidem.

(4) *Al. hæc.* (5) *Al. postquam.* (6) *Al. omittitur* & simpliciter.

(7) *Nicolaus* habet ex quo dicitur principium quod est agens.

sine tempore, sine loco, superans omnia, existens in omnibus fundamentum quoddam, in quo sunt, & fastigium sub quo sunt. *Basilius* (hom. in princip. Joann.) Habent autem & verbum nostrum exterius Divini Verbi similitudinem quandam: nam nostrum verbum totam declaratur mentis conceptionem: quæ namque mente concepitur, ea verbo profiteretur. Et quidem cor nostrum quasi fons quidam est: verbum vero prolatum quasi quidam rivulus manans ex ipso. *Chrysostr. (hom. 1.)* Considera etiam in Evangelista prudentiam spirituales. Noverat homines id quod antiquius est, & quod est ante omnia maxime honorantes, & ponentes Deum, propter hoc primum dicit principium: *In principio*, inquit, *erat Verbum.* *Origenes* (hom. 1. in Joann.) Plura autem sunt signa ab hoc nomine principium. Est enim principium, sicut iteris, & longitudinis, secundum illud *Proverbs* 16. „Initium boni iteris iustorum exercitum.“ Est autem principium & generationis, juxta illud *Job* 40. „Hoc est principium creature Domini.“ Sed etiam Deum non enormiter asseret aliquis omnium principium. Illud etiam ex quo sicut ex præjacente materia alia sunt, principium est penes eos qui credunt illam ingentiam. Est etiam principium secundum speciem; sicut *Chrysostr.* principium eorum est qui secundum imaginem Dei formati sunt. Est etiam principium disciplinæ, secundum illud *Hebr.* 6. „Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursus indigetis, ut doceamini quæ sunt elementa exordii sermonum Dei.“ Duplex enim est documentum principium: hoc quidem natura, hoc vero quo ad nos; ut si dicatur, initium sapientiæ fore naturam quidem Christum, inquantum sapientia, & Verbum Dei est; quo ad nos vero, inquantum Verbum caro factum est. Tot igitur significatis ad præsens nobis de principio occurrentibus potest accipi illud (7) ex quo quid est agens. Considerator enim Christus est velut principium, secundum quod Sapientia est; ut Verbum in principio, quasi in sapientia sit. Plura enim bona de Salvatore dicuntur. Velut igitur vita in Verbo est, sic Verbum in principio, id est in sapientia erat. Considera vero si possibile est secundum hoc significatum accipere nos principium, prout secundum Sapientiam, & exempla quæ in ea sunt, sunt omnia; vel quia principium Filii Patris est, & principium creaturarum, & omnium eorum; per illud, *In principio erat Verbum.* Verbum Filium intelligas in principio, id est in Patre, dictum fore. *Augustinus* 6. de Trin. (cap. 2.

Aur.

CAPITULUM XIX

ALERE FLAMMAM VERITATIS

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NEVOLEÓN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA
DIRECCIÓN GENERAL DE

D I V I
T H O M Æ
A Q U I N A T I S,
D O C T O R I S A N G E L I C I,
S U P E R J O A N N I S E V A N G E L I U M C A T E N A.

P R Æ F A T I O.

Vidi Dominum sedentem super folium excelsum & elevatum; & plena erat domus a maiestate eius; & ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Esai. 6. 1.

GLOSSA. (1) Divinæ visionis sublimitate illustratus Esaias Propheta dicit: *Vidi Dominum sedentem, &c.* Hieronymus super Esaiam. Quis sit iste Dominus qui videtur, in Evangelista Joanne plenius dicimus, qui ait cap. 12. *Hæc dicit Esaias, quando vidit gloriam Dei, & locutus est de eo: haud dubium quin Christum significet. Glossa.* Unde ex verbis istis materia hujus Evangelii, quod secundum Joannem describitur, designatur. *Ex Eccl. Historia* (Lib. 3. cap. 24. circa fin.) Quia enim nativitatem Salvatoris secundum carnem, vel Matthæus, vel Lucas descripserant, reticuit hic Joannes, & à theologia, atque ab ipsa ejus divinitate sumit exordium; quæ pars sine dubio ipsi velut eximio per Spiritum Sanctum reservata est. *Alcuinus.* Unde cum omnibus Divinæ Scripturæ paginis Evangelium excellat, quia quod lex, & Propheta futurum prædixerunt, hoc completum dicit Evangelium, inter ipsos autem Evangeliorum Scriptores Joannes eminet in divinorum mysteriorum profunditate: qui à tempore dominicæ ascensionis per annos sexaginta quinque verbum Dei abique adminiculo scribendi usque ad ultima Domitiani tempora prædicavit; sed post occisionem Domitiani, cum Nerva permittente, de exilio rediisset Ephesum, compulsus ab Episcopis Asiæ de cœterna Patri divinitate Christi scripsit adversus hæreticos, qui Christum ante Mariam fuisse negabant. Unde merito in figura quatuor animalium aquilæ volanti comparatur, quæ volat altius cunctis avibus, & solis radios irreverberatis aspicit luminibus. *Augustinus* super Joann. tract. 1. Transcendit enim Joannes omnia cacumina terrarum, transcendit omnes campos aeris, transcendit omnes altitudines siderum, transcendit omnes choros, & legiones Angelorum: nisi enim transcenderet ista omnia quæ creata sunt, non perveniret ad eum per quem facta sunt omnia. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 1. cap. 5.) Ex quo intelligi datur, si diligenter advertas, tres Evangelistas temporalia facta Domini, & dicta quæ ad informandos mores vitæ præsentis maxime valeret, persecutos, circa activam virtutem fuisse versatos; Joannem vero facta Domini multo pauciora narrantem, dicta vero ejus præsertim qui Trinitatis unitatem, & vitæ æternæ felicitatem insinuarent, diligentius, & uberius conscribentem, in virtute contemplativa commendanda suam intentionem, prædicationemque tenuisse. (cap. 6.) Unde animalia tria, per quæ tres alii Evangelistæ designantur, sive Leo, sive Homo, sive Vitulus, in terra gradiuntur: qui tres Evangelistæ in his maxime occupati sunt quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta (2) mortalis vitæ extendendæ carnem portantibus tradidit; at vero Joannes supra nubila infirmitatis humanæ velut aquila

S. Thom. Oper. Tom. IX.
(1) In quatuor jam citatis editionibus omittitur index Glossæ. (2) Nicolai legit moralis.

est, *Deus erat Verbum*. *Chrysothomus* (homil. 3. circ. med.) Et non ut Plato, hoc quidem intellectum quemdam, hoc veto animam mundi esse dicens; hæc enim procul sunt à divina natura. Sed dicunt: Pater cum articuli adjectione dicitur esse Deus, Filius autem sine hac. (1) Quid ergo, cum Apostolus dicat ad Tit. 2. Magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi: & tunc Rom. 9. Qui est super omnia Deus: sed & Romanis scribens dicit cap. 1. Gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, sine adjectione articuli. (2) Sed & superfluum erat hic apponere superius continue adjectum. Non igitur est non est adjectus Filio articulus, propter hoc Filius minor est Deus.

(d) *Hilarus* 2. de Trinit. (circ. med.) Quia dixerat, *Deus erat Verbum*, trepido in dicto, & me insolens sermo commovet, cum unum Deum Prophetæ nuntiaverunt. Sed ne quo ultra trepidatio mea progredi possit, reddi sacramenti tunc plicator dispensationem, & refert ad unum omnia, sine contumelia, sine abolitione, sine tempore, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*; apud unum unigenitum Deum, ex quo ipse unius (3) unigenitus Deus est, prædicatur. *Theophylactus*. Et rursus ne suspicio diabolica aliquos conturbaret, ne forte cum Verbum Deus sit, insutulerit contra Patrem, ut aliqui fabulantur Gentilium, & separatus à Patre fuerit ipsi Patri contrarius, dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; quasi dicat: Hoc Dei Verbum nunquam à Deo extitit (4) separatum. *Chrysothomus* (hom. 3. paulo post princ.) Vel ne audiens, *In principio erat Verbum*, ætæternum quidem æstimes, seniore vero spatio aliquo Patris vitam suscipias, induxit: *Hoc erat in principio apud Deum*; non enim fuit unquam solitarius ab illo; sed semper Deus apud Deum erat. (Ibid. circ. med.) Vel quia dixerat, *Deus erat Verbum*, ut non æstimeret quis minorem esse deitatem Filii, confestim cognoscitiva propriæ deitatis ponit, & æternitatem assumens, cum dicit: *Hoc erat in principio apud Deum*; & quod factum est adiciens: *Omnia per ipsum facta sunt*. *Origenes* (tom. 2. in Joan.) Vel aliter. Postquam præmiserat tres propositiones Evangelista, retulit tria in unum, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum*. In primo enim trium didicimus, in quo erat Verbum, quia in principio erat; in secundo apud quem, quia apud Deum; in tertio quid erat Verbum, quia Deus. Velut ergo demonstrans (5) Verbum prædictum, Deum, per hoc quod dicit hoc, & colligens in propositionem quartam hoc quod est, *In principio erat Ver-*

(1) *Al.* Quid ergo Apostolus dicit. (2) *Al.* Aliter & superfluum. (3) *Al.* ingenuus. (4) *Al.* separatum. (5) *Al.* Verbum, & Deum prædictum Deum. (3) *Al.* Erat lux.

bum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, ait: *Hoc erat in principio apud Deum*. Querat autem aliquis, cur non est dictum: In principio erat Verbum Dei, & Verbum Dei erat apud Deum, & Deus erat Verbum Dei. Quisquis autem unicam veritatem fatebitur esse, palam est quoniam est demonstratio ejus, quæ est sapientia, una est. Sed si veritas una, & sapientia una, Verbum quoque quod veritatem emittat, & sapientiam expandit in his qui susceperibiles sunt, unum siquidem erit. Nec hoc dicimus insipientes Verbum Dei fore; sed ostendentes utilitatem omissionis hujus vocabuli. Dei. Ipse quoque Joannes in Apocalypsi 19. dicit: Et nomen ejus Verbum Dei. *Alcimus*. Qualiter autem ponit substantivum verbum erat? Ut intelligeres omnia tempora prævenisse coæternum Deo Patri Verbum.

(e) *Alcimus*. Postquam dixit de natura Filii, de operatione ejus subiungit, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt*; id est, quicquid est sine in substantia, sive in aliqua proprietate. *Hilarus* 2. de Trin. (circ. med.) Vel aliter. Erat quidem Verbum in principio, sed potuit non esse ante principium. Sed quid ille? *Omnia per ipsum facta sunt*. In finem est per quod fit omne quod factum est; & cum ab eo sint omnia, & tempus ab eo est. *Chrysothomus* (hom. 4.) Moyses quidem incipiens Scripturam veteris testamenti, de sensibilibus nobis loquitur, & hæc enumerat per multa. In principio enim (ait) fecit Deus celum, & terram: Deinde inducit, quoniam & lux facta est, & firmamentum, & stellarum nature, & genera animalium. Evangelista vero hæc omnia excedens uno verbo comprehendit; & cum cognita auditoribus, ad alio rem festinans materiam, totum hunc librum instituens non de operibus, sed de conditore, *Augustinus* 1. super Genesim ad litteram (cap. 2.) Cum enim dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, satis ostenditur & lux per ipsum facta, cum dicitur Deus, (6) Fiat lux, & similiter de aliis. Quod si ita est, æternum est, quod ait Deus, Fiat lux, quia Verbum Dei, Deus apud Deum, Patri coæternus est quamvis creatura temporalis facta sit. Cum enim verba sint temporis, cum dicimus, Quando, & aliquando, æternum tamen est in Verbo Dei, quando aliquid fieri debeat; & tunc fit quando fieri debuisse in illo Verbo est, in quo non est quando, & aliquando: quoniam totum illud Verbum æternum est. *Augustinus* super Joan. (tract. 1.) Quomodo ergo potest fieri ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia?

nia? Si & Verbum ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicit, quia est verbum Verbi, per quod factum est illud, ipsum dico ego unigenitum Filium Dei. Si autem non dicit Verbum Dei, concede non factum Verbum per quod facta sunt omnia. *Augustinus* 1. de Trin. (cap. 6.) Et si factum non est, creatura non est; si autem creatura non est, ejusdem cum Patre substantia est: omnis enim substantia quæ Deus non est, creatura est; & quæ creatura non est, Deus est. *Theophylactus* (hoc loco.) Solent autem Arriani dicere, quod sicut per terram ostium fieri dicimus, quasi per organum; sic & per Filium omnia facta fuisse dicuntur, non quod ipse sit factor, sed organum; & sic facturam ajunt Filium, tanquam factum ad hoc ut per eum omnia fierent. Nos autem ad hujusmodi factores mendacii simpliciter respondemus. Si enim, ut dicitis, Pater creasse ad hoc Filium ut eo tanquam organo uteretur, videretur quod inhorabilior sit Filius quam quæ facta sunt; sicut ea quæ per terram sunt facta, ipso organo nobiliora existunt: nam terra propter ipsa facta est. Sic & propter ipsa quæ facta sunt, ut ajunt, Pater creavit Filium; tanquam si non deberet Deus cuncta creare, nequaquam Filium produxisset. Quid his verbis inanius? Sed ajunt: Quare non dixit, quod omnia Verbum fecit; sed usus est hac præpositione per? Ne Filium ingenium intelligeres, & sine principio, & Dei conditorem, *Chrysothomus* (hom. 4.) Sed si præpositio per conturbat te, & queris in Scriptura quod ipsum Verbum omnia faceret, audi David Psal. 101. In initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli. Quod autem hoc de Unigenito dixerit, addidit ab Apostolo veniente hoc verbo in Epistola ad Hebræos de Filio. Si vero de Patre hoc Prophetam dixisse dicis, Paulum vero (1) Filio adaptasse; idem fit rursus. Neque enim id Filio convenire dixisset, nisi vehementer consideraret quoniam quæ sunt dignitates, honorabilia sunt utrique. Si rursus per præpositio aliquam subjectionem tibi videtur inducere, cur Paulus eam de Patre ponit, Eisdem (inquit 1. Corinth. 1.) Dominus, per quem vocati sumus in societatem Filii ejus. Et iterum 2. Corinth. 1. Paulus Apostolus per voluntatem Dei. *Origenes* (tom. 2.) Erravit etiam in hoc Valentinus, dicens, Verbum esse quod mundana creationis præstitit causam creatori. Sed si sic se habet veritas rerum, prout ipse intelligit, oportebat scriptum fore per (2)

creatorem universa consistere à Verbo, non autem è contra per Verbum à creatore.

(f) *Chrysothomus* (hom. 4. circ. med.) Ut non æstimeret, tum dicit, *Omnia per ipsum facta sunt*, illa omnia solum dicere eum quæ à Moyse dicta sunt, convenienter inducit: *Et sine ipso factum est nihil*, sive visibile quid, sive intelligibile. Vel aliter. Ne hoc quod dicit, *Omnia per ipsum facta sunt*, de signis suspiceris nunc dicit, de quibus reliqui Evangelistæ locuti sunt, inducit: *Et sine ipso factum est nihil*. *Hilarus* (Lib. 2. de Trin. circ. med.) (3) Vel aliter. Hoc quod dicitur, *Omnia per ipsum facta sunt*, non habet modum: est ingenitus qui factus à nemine est, est & ipse genitus ab innato. Reddidit autem, cum locum professus est, (4) dicens: *Sine ipso factum est nihil*: cum enim nihil sine eo, intelligo non esse solum: quia alius est per quem, alius sine quo non. *Origenes* in hom. 3. in dixerit. Vel aliter. Ne estimas ea quæ per Verbum facta sunt, per se existentia, non contenta à Verbo, ait: *Et sine ipso factum est nihil*; hoc est, nihil factum est extra ipsam: quia ipse ambit omnia, conservans ea. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testam. (quæst. 97.) Vel dicens, *Sine ipso factum est nihil*, nullo modo ipsum facturam esse suspicari debere edocuit. Quomodo enim potest dici, Ipse est factura, cum nihil dicitur Deus sine ipso fecisse? *Origenes* super Joan. (tom. 2.) Vel aliter. Si omnia per Verbum facta sunt, de numero vero omnium est malitia, & totus fluxus peccati; & hæc per Verbum facta sunt: & hoc est factum. Quantum igitur ad significatam, nihil, & non ens, unum sunt. Videtur autem Apostolus non entia prava dicere. Vocat (inquit Rom. 4.) Deus ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt. Totaque pravitas nihil dicitur, dum absque Verbo facta est. *Augustinus* super Joan. (tract. 1.) Peccatum enim non per ipsum factum est: & manifestum est quia peccatum nihil est, & nihil sunt homines cum peccant. Et idolam non per Verbum factum est: habet quidem formam quandam humanam. (5) & ipse homo per Verbum factus est; sed forma hominis in idolo non per Verbum facta est: scriptum est enim 1. Corinth. 8. Scimus quod nihil est idolam. Ergo ista non sunt facta per Verbum; sed quæcumque facta sunt naturaliter, universa natura rerum, omnis omnino creatura ab Angelo usque ad vermiculum. *Origenes* (tomo 2.) Valentinus autem exclusit ab omnibus per Verbum factis quæ sunt in sæculis facta, quæ credit ante Verbum extitisse, præter

S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* Filium adaptasse. (2) *Al.* creationem. (3) *Al.* Vel aliter dicitur hoc quod dicitur &c. (4) *Al.* Adit Nicolajus Evangelista. (5) *Al.* Sed ipse homo per Verbum factus est. Nam forma hominis &c.

evidentiam loquens: siquidem quae parantur ab eo divina, remouentur ab omnibus; quae autem, velut ipse purat, penitus destruantur, vere dicuntur omnia. Quidam enim falso dicunt diabolum non esse creaturam Dei: inquam enim diabolus est, creatura Dei non est; is autem cui accidit esse diabolus, divina est creatura; ac si diceremus, homicidam creaturam Dei non esse, qui tamen in eo quod homo est, creatura Dei est. *Augustinus de Natura boni* (cap. 25.) Non autem sunt audienda deliramenta hominum, qui nihil hoc loco aliquid intelligendum esse putant, quia ipsum nihil in fine sententiae positum est: nec intelligunt nihil in mente utrum dicatur, sine ipso nihil factum est, an sine ipso factum est nihil. *Origenes* (tomo 2.) Si accipitur verbum pro eo quod in quolibet hominum est, quia & ipsum initium est cuiuslibet ab eo quod in principio erat Verbum, etiam sine hoc verbo nihil committimus, simpliciter accipiendo quod dicitur, *Nihil*. Aut enim Apostolus quod sine lege peccatum mortuum erat, adueniente vero mandato peccatum reuixit: non enim reputatur peccatum lege non existente; sed nec peccatum erat, non existente Verbo: quia Dominus dicit infra 15. *Si non venissem, & ipse illis locutus, peccatum non haberent*. Quilibet enim excusatio deficit volenti dare responsum de crimine, dum Verbo praesente, & agendum quid est agendum, non obedit quis illi. Nec propter hoc inculpandum est Verbum, si cur nec magister, per cuius disciplinam non remanet locus excusationis discipulo delinquenti velut de ignorantia. Omnia ergo per Verbum facta sunt, non solum naturalia, sed etiam quae ab irrationabilibus fiunt.

(g) *Beza* (in 1. cap. Joan.) Quia Evangelista dixit omnem creaturam factam esse per Verbum, ne quis forte crederet mirabilem eius voluntatem quasi qui subito veller facere creaturam, quam ab aeterno nunquam ante fecisset, ideo docere curavit, factam quidem creaturam in tempore, sed in aeterna creatoris sapientia, quando, & quos (1) crearet semper fuisse dispositum: unde dicit: *Quod factum est in ipso, vita erat*. *Augustinus* super Joannem (tract. 1. aliiq. ante fin.) Potest autem sic punctuari: *Quod factum est in ipso, & postea dicitur, Vita erat*. Ergo totum vita est, si sic praenuntiauerimus: quid enim non in illo factum est? Ipse est enim sapientia Dei, (2) & dicitur in Psal. 102., *Omnia in sapientia fecisti*. Omnia igitur sicut per illum, ita & in illo facta sunt. Si ergo quod in illo factum est, vita est; ergo & terra vita

est, & lapis (3) vita est. Inhonestum est sic intelligere, ne nobis subrepat secta Manichaeorum, & dicat: quia habet vitam lapid, & habet vitam paries: solent enim ista delirantes dicere; & cum reprehensi fuerint, ac repulsi, quasi de Scripturis profertur dicentes: Ut quid dicitur est: *Quod factum est in ipso, vita erat*? Pronuntia (4) ergo sic: *Quod factum est, hic subdit lingue, & deinde infer, In ipso vita erat*. Facta est enim terra, sed ipsa terra quae facta est, non est vita. Est autem in ipsa Dei sapientia spiritualiter ratio quaedam qua terra facta est; haec vita est. Sicut arca in omni opere non est vita; arca in arte vita est; quia vivit anima artificis. Sic ergo quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet omnia quae fiunt per ipsam artem, non haec continuo sunt vita; sed quicquid factum est, vita est in illo. *Origenes* in hom. (2. in div. locos. ante med.) Potest autem & sic distingui sine errore: *Quod factum est in ipso, & postea dicitur, vita erat*; ut sit sensus: Omnia quae per ipsum, & in ipso facta sunt, in ipso vita sunt, & unum sunt. Erant enim, hoc est in ipso subsistunt causaliter, priusquam sine in seipsis effectivae. Sed si quaeris, quomodo, & qua ratione omnia quae per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter, & uniformiter, & causaliter subsistunt; accipe exempla ex creaturarum natura. Conspecte quomodo omnium rerum quas mundi huius sensibilis globositas comprehendit, cause simul, & uniformiter in isto sole, qui est maximum mundi lamigare, subsistunt, quomodo numerositas herbarum, & fructuum in singulis seminibus simul continetur; quomodo multiplices regulae in arte artificis unum sunt, & in animo dispositis vivunt; quomodo infinitis linearum numerus in uno puncto unum subsistit; (5) & huiusmodi varia perspicue exempla, ex quibus velut physice theoriae penitus poteris arcana Verbi mentis acie inspicere, & quantum datur humanis rationibus, videre quomodo omnia quae per Verbum sunt facta, in ipso vivunt, & facta sunt. *Hilarius* (2. Lib. de Trin. par. 4. med.) Vel aliter potest legi. In eo quod dixerat, *Sine ipso factum est nihil*, posset aliquis perturbatus dicere: Est ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non fit sine eo factum; & si aliquid per alterum, licet non sine eo, jam non per eum omnia, quia aliud est fecisse, aliud est intervenisse facienti. Enarrat ergo Evangelista quid non sine eo factum sit, dicens: *Quod factum est in eo*. Hoc igitur non sine eo quod (6) in eo factum est: nam id quod

(1) *Al.* curaret. (2) *Al.* ut. (3) *Al.* omittitur vita. (4) *Al.* deest ergo. (5) *Al.* & huius varia item & huius naturalia. *Nicolaus* autem legi & huiusmodi naturalia varia. (6) *Al.* omittitur in eo.

in eo factum est, etiam per eum factum est: omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia malcebat creator Deus; sed ex hoc sine eo nihil factum est, quod tamen in eo factum est, quia nascens Deus vita erat, & qui vita erat, non posteaquam natus erat, factus est vita. Nihil ergo sine eo fiebat ex his quae in eo fiebant, quia vita est in quo fiebant; & Deus qui ab eo natus est, non posteaquam natus est; sed nascendo quoque exiit. *Chrysostomus* (hom. 4. in Joan.) Vel aliter. Non apponemus finale punctum, ubi dicitur, *Sine ipso factum est nihil*; secundum haereticos. Illi enim volentes Spiritum Sanctum creatum dicere, ajunt: *Quod factum est in ipso, vita erat*. Sed ita non potest intelligi. Primum quidem neque tempus erat hic Spiritus Sancti meminisse; sed si de Sancto Spiritu hoc dicitur est; age, secundum eorum interm legimus modum: ita enim nobis hoc inconveniens erit: cum enim dicitur, *Quod factum est in ipso, vita erat*: Spiritum Sanctum dicunt dicitum esse vitam; sed vita haec & lux invenitur esse: inducit enim: *Vita erat lux hominum*. Quocirca, secundum eos, laeum omnium hunc Spiritum dicit. Quod autem superius Verbum dixit, hic consequenter & Deum, & vitam, & lucem nominat. *Verbum autem caro factum est*: est igitur Spiritus Sanctus incarnatus, non Filius. Ideo dimittentes hunc modum legendi, ad decentem veniamus lectionem, & expositionem; haec autem est cum dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est*: ibi quiescere fac sermonem: deinde ab ea quae deinceps est dictione incipe quae dicit: *In ipso vita erat*; ac si dicat: *Sine eo factum est nihil quod factum est*, id est factibilium. Vides qualiter haec brevi adjectione omnia correxit supervenientia inconvenientia. Inducens enim, *Sine eo factum est nihil, & adjiciens, Quod factum est, & intelligibilia comprehendit, & Spiritum Sanctum exceptit*: Spiritus enim sanctus factibilis non est. Haec igitur quae dicta sunt, de conditione rerum dixit Joannes. Inducit autem & eum qui est de providentia sermonem, dicens: *In ipso vita erat*. Quem admodum in fonte qui generat abyssos, & in nullo minoriatur fons; ita & in operatione Unigeniti quaecumque credas per eum facta esse, non minor ipse factus est: Nomen autem vitae hic non solum conditionis est, sed & providentiae rerum, quae est secundum permanentiam earum. Cum autem audis quoniam in ipso vita erat, ne compositum aestimes: sicut enim Pater habet vitam in seipso, ita dedit & Filio vitam habere: infra 3. Ergo sicut Patrem non utique dices compositum esse, ita nec Filium. *Origenes* (tomo 3.) Vel aliter. Oportet scire quod Salvator quaedam dicit non sibi esse, sed aliis; quaedam vero & sibi, & aliis. In hoc ergo quod dicitur: *Quod factum est in Verbo, vita erat*, scrutandum est apud sibi, & aliis vita est, vel aliis tantum; & si aliis, quibus aliis. Idem autem est vita & lux; Lux autem hominum est: fit itaque hominum vita, quorum est lux; & sic in eo quod dicitur vita, Salvator (1) dicitur non sibi, sed aliis. Haec quidem vita verbo praesistenti adest, ex eo quod exiata a peccatis anima fit serena, & vita inferatur. et qui Verbi Dei se susceptibilem statuit. Unde Verbum quidem in principio non dixit factum: non enim erat quando principium Verbo caret. Vita autem hominum non semper erat in Verbo; sed haec vita hominum facta est, eo quod vita est lux hominum; cum enim homo non erat, nec lux hominum erat, luce secundum habitudinem ad homines intellecta; & ideo dicit: *Quod factum est in verbo, vita erat*; non autem, *Quod erat in verbo, vita erat*. Invenitur autem alia littera non incongrue habens: *Quod factum est in eo, vita est*. Si autem intelligamus vitam hominum quae in Verbo fit, eum esse qui dixit infra 14. *Ego sum vita*, fatebitur neminem infidelium Christo vivere; sed cunctos esse mortuos qui non vivunt in Deo.

(h) *Theophylactus* (hoc loco.) Dixerat, *In ipso vita erat*, ne putares quod absque vita sit Verbum; (2) nunc ostendit quod vita sit spiritualis, & lux rationalibus cunctis: unde dicitur: *Et vita erat lux hominum*; quasi dicat: *Lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminans ipsam animam*. *Augustinus* super Joannem (tract. 1.) Ex ipsa enim vita illuminantur homines, peccata non illuminantur: quia non habent rationales mentes, quae possint videre sapientiam; homo autem factus ad imaginem Dei, habet rationabilem mentem, per quem possit percipere sapientiam. Ergo illa vita per quam facta sunt omnia, lux est, & non quoruncumque animalium, sed hominum. *Theophylactus*. Non autem dixit, *Lux est solum Judaeis*, sed omnium ho-

(1) *Al.* deest dicitur. *Locum sic exhibet P. Nicolai*. Et sic in eo quod dicitur vita, dici potest Salvator non sibi, sed aliis vita, quorum etiam est lux. Haec quidem vita Verbo Dei inseparabiliter adest, & ab ipso exiit simul atque facta fuerit. Oportet enim ut in anima praesentia ratio, sive verbum ad eam expurgandam, quatenus exiata hoc modo a peccatis pura sit, & sic vita ingeneretur, vel inferatur ei qui Verbi Dei susceptibilem se statuit. Unde Verbum &c.

(2) *Al.* sed vita fit &c.

minum: omnes enim homines. in quantum intellectum. & rationem recepimus ab eo quod nos condidit Verbo, intantum ab eo illuminari dicimur: nam ratio nobis tradita. per quam rationales dicimur, lux est ad operanda nos dirigens: & non operanda. *Origenes* (tract. 3. super Joan. cap. 1. super *Quod factum est, in ipso vita erat.*) Non est autem præmittendum quod vitam præmittit luci hominum: in consequens enim erat illuminari non viventem, & advenire illuminationi vitam. Si autem idem est *Vita erat lux hominum*, quod solum hominum, erit Christus lux, atque vita solum hominum. Hoc autem opinari hæreticum est. Non igitur quicquid dicitur aliquorum, illorum solum est scriptum est enim de Deo, quod sit Deus Abraham, Isaac, & Jacob, non tamen istorum tantum patrum dictus est Deus. Non ergo ex eo quod dicitur, *Lux hominum*, excluditur quin sit aliorum. (1) Alius vero contendit ex eo quod scriptum est Gen. 1. 3. *Faciamus hominem ad imaginem nostram.* quod quicquid ad imaginem ac similitudinem Dei factum est, intelligi debet per hominem. Sic igitur lux hominum lux cuiuslibet rationalis creature est.

(1) *Augustinus* super Joannem (tract. 1.) Quia vita illa est lux hominum, sed stulta corda capere istam lucem non possunt, quia peccatis suis aggravantur, ut eam videre non possint: nec ideo cogitent quasi absentem esse lucem, quia eam videre non possunt, sequitur: *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt.* Quomodo enim homo positus in sole cæcus,

(1) *Al. alios vero continens, eo quod est. Faciamus hominem ad imaginem nostram, quicquid &c.* (2) *Al. abstinens, & sic infra.* (3) *Loco horum, quæ in omnibus à nobis consultis exemplis habentur, sequentia reponit Nicolai priora velut inepte ac sine indice loci posita sugillanda. Origenes* (tract. sive tom. 3. in Joan.) Quod si vita idem est cum luce hominum, nullus qui sit in tenebris, vivit, nec ullus viventium est in tenebris: cum omnis qui vivit sit etiam in luce, ac è converso quisquis est in luce simul etiam vivat. Rursus, quoniam ex his quæ discernimus de contrariis, intelligi possunt contraria prætermissa, differunt autem de vita, & luce hominum: contrarium autem vite mors est. & contrarium luci hominum tenebræ hominum: videre est quod qui in tenebris: qui vero agit quæ sunt lucis, vel is cuius opera lucent coram hominibus, & qui memor est Dei: non est in morte, juxta illud quod Psal. 6. dicitur: *Nihil rei cum morte habet qui memor est tui.* An vero tenebræ hominum, & mors natura talia sint necne, alterius est considerationis. Nos eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, etiam sancti spiritualesque aliquo modo simus. Quicquid fuit aliquando tenebræ, factus est sicut Paulus tenebræ, cum esset capax & aptus ut fieret lux in Domino, &c. (Et rursus hom. 2. in divers.) Vel aliter: *Lux hominum est Dominus noster Jesus Christus, qui omni rationali & intellectuali creature seipsum in natura humana manifestavit, & mysteria suæ divinitatis, qua equalis est Patri, fidelium cordibus referavit, secundum illud Apostoli (ad Ephes. cap. 5.) Fustis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Die igitur: *Lux in tenebris lucet*, quia totum genus hominum non ex natura, sed merito peccati originalis in tenebris erat ignorantie veritatis: post ortum autem ex Virgine in cordibus cognoscentium lucet Christus. Quia tamen sunt qui adhuc in tenebris obcurisimis impietatis, & perfidie manent: Evangelista subiungit: *Et tenebræ eam non comprehendunt*: quasi dicat: *Lux in tenebris fidelium animarum lucet, à fide inchoans, ad spem trahens; imperiorum vero cordium &c.*

quoniam ipsa lux omni creature est incomprehensibilis, tenebræ eam non comprehendunt. *Chrysostronus* (hom. 4.) Vel aliter totum ab illo loco, *Et vita erat lux hominum.* Primum nos de conditione docuerat, deinde dicit & quæ secundum animam bona præbuit nobis veniens Verbum: unde dicit: *Et vita erat lux hominum.* Non dicit, *Lux Judæorum; sed universaliter hominum: non enim Judæi solum, sed & Gentēs ad hanc venerunt cognitionem.* Non autem adiecit & Angelorum: quoniam ei de natura humana sermo est, quibus Verbum venit Evangelizans bona. *Origenes* (tom. 2. in Joan. ubi supra.) Querunt autem quare non Verbum lux hominum dictum est, sed vita quæ in Verbo sit: quibus respondemus: Quia vita quæ ad præsens, non ea quæ communis est rationalium, & irrationalium dicitur, sed quæ adjunctum Verbi primarii ad discernendum apparentem vitam, & non veram, & cupiendam veram vitam. Prius ergo participamus vitam quæ apud quosdam quidem est potentia, non actu lux: (1) qui scilicet non sunt avidi perquirere quæ ad scientiam pertinent: apud quosdam vero & actu lux efficitur, qui, secundum Apostolum, zelantur dona meliora, scilicet verbum sapientie. Si tamen & tunc idem est vita & lux hominum, nullus manens in tenebris perfecte vivere comprobatur, nec quicquam viventium consistit in tenebris. *Chrysostronus* (hom. 4. in Joan. à med. illius.) Vita enim adveniente nobis, solum est mortis imperium, & luce lucente nobis, non ultra sunt tenebræ: sed semper manet vita quam mors superare non potest, nec tenebræ lucem: unde sequitur: *Et lux in tenebris lucet.* Tenebras mortem, & errorē dicit: nam lux quidem sensibilis non in tenebris lucet, sed sine illis; prædicatio vero Christi in medio erroris regnantis fuit, & eum dispare fecit, & in vitam mortem fecit mortuus Christus, ita eam superans ut eos qui detinebantur reduceret. Quia igitur neque mors eam superavit, neque error, sed fulgida est ejus prædicatio ubique, & lucent cum propria fortitudine: propterea subdit: *Et tenebræ eam non comprehendunt.* *Origenes* (tom. 2. super illud 1. Joan. *Lux in tenebris lucet.*) Est etiam sciendum, quod sicut lux hominum nomen est duarum spiritualium rerum, sic & tenebræ: dicimus enim hominem lucem possidentem, operā lucis perficere, & etiam cognoscere quasi illustratum lumine scientiæ; & è contrario tenebras dicimus illicitos actus, & eam quæ videtur scientia, non est autem. Sicut

(1) *Al. omittitur qui.* (2) *Al. Deum.*

autem Pater lux est, & in eo tenebræ non sunt ulla, sic & Salvator. Sed quia similitudinem carnis peccati sibi, non incongrue de eo dicitur, quod tenebræ in eo sunt aliquæ, ipso in se suscipiente nostras tenebras, ut eas dissiparet. Hæc igitur lux, quæ facta est vita hominum, radiat in tenebris animarum nostrarum, & venit ubi princeps tenebrarum harum cum genere bellarum humano. Hanc lucem perfectæ sunt tenebræ: quod patet ex his quæ Salvator, & ejus filii sustinent, pugnantibus tenebris contra filios lucis. Verum quia Deus patiocinatur, non invalescent: unde non apprehendunt lucem, vel quia celeritatem cursus lucis subsequi non valent propter propriam tarditatem, vel quia si supervenientem expectant, fugantur luce appropinquante. Oportet autem id considerare, quod non semper tenebræ in sinistra parte simuntur, sed quandoque in bona, secundum Psal. 17. *Posuit tenebras latibulum suum: dum ea quæ sunt erga Deum, ignota, & imperceptibilia sunt.* De hac ergo laudata caligine dicam, quoniam versus lucis pergit, illamque apprehendit: quia quod erat caligo, dum ignorabatur, in lucem cognitam vertitur. ei qui didicit. *Augustinus* 10. de Civitate Dei (cap. 89. circa finem.) Hoc autem initium sancti Evangelii quiddam Platonice aureis litteris perhibendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. *Beda* (cap. 1. in Joan.) Nam alii Evangelistæ Christum in tempore natam describunt, Joannes vero eundem in principio testatur fuisse, dicens: *In principio erat Verbum.* Alii inter homines eum subito apparuisse commemorant, ille ipsam apud Deum semper fuisse testatur, dicens: *Et Verbum erat apud Deum.* Alii eum verum hominem, ille verum confirmat Deum, dicens: *Et Deus erat Verbum.* Alii hominem apud homines cum temporaliter conversatum, ille Deum apud Deum in principio manentem ostendit, dicens: *Hoc erat in principio apud Deum.* Alii magnalia quæ in homine gessit perhibent, ille quod omnem creaturam per ipsum (2) Deus Pater fecerit, docet, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

(k) *Augustinus* (tract. 2. sparsim.) Ea quæ dicta sunt superius, de divinitate Christi dicta sunt, qui sic venit ad nos, secundum quod apparuit homo. Quia igitur sic erat homo ut lateret in illo Deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimonium inveniretur pluraquam homo. Et quis est hic? *Fuit homo. Theophylactus.* Non angelus, ut suspicionem mul-

d

10-

torum destrueret. *Augustinus* (tra. 2.) Et (1) quomodo posset iste verum de Deo dicere, nisi missus à Deo? *Chrysostomus* (hom. 5.) Nihil de reliquo humanum esse assimo eorum quae dicuntur ab illo: non enim quae eius sunt, sed quae mittentes omnia loquitur: ideo, & Angelus nuncius parus est à Propheta (Malach. 3.) dicens: Ego mitto Angelum meum. Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. (2) Hoc autem quod dicit, *Fuit in saeculo* non ejus qui ad esse processus ostensivum est. Sicut autem Elias missus fuit non aliunde (3) quam à mundo, sed à statu quo vidit Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, ad plebem: sic & Joannes à deserto ad baptizandum mittitur: ait enim: *Quamvis me baptizate, ille mihi dicit: Super quem stabitis Spiritum descendentem, & mansurum super eum: hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* *Augustinus* (tract. 2.) Quid vocabatur? *Cum nomen erat Joannes. Aliter.* Id est gratia Dei, vel in quo est gratia, qui gratiam novi testamenti, id est Christum, suo testimonio primum mundo innuit. Vel Joannes interpretatur cui donatum est, quia per gratiam Dei donatum est illi Regem regum non solum praecursum, sed etiam baptizate. *Augustinus* (tract. 2.) Quare venit? *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.* *Origenes* (tom. 5.) Quidam improbare nituntur edita de Christo testimonia Prophetarum, dicentes, non egere testibus Dei Fatum habentem credulitatis sufficiensiam tum in his quae protulit salubribus verbis, tum in mirabilibus operibus suis. Siquidem & Moyses credi meruit per verbum, & virtutes, non egens praeviis testibus. Ad hoc dicendum est, quod multis existentibus causis inducentibus ad credendum, plerumque quidam ex hac demonstratione non admittunt, ex alia vero habent causam ut credant. Deus autem est qui pro cunctis hominibus homo factus est. Coustat igitur quosdam ex dictis propheticis ad Christi admirationem coactos, mirantes tot Prophetarum ante ejus adventum (4) voces, confirmantes natiuitatem ejus locum, & alia hujusmodi. Illud quoque advertendum, quod prodigiosa virtutes ad credendum provocare poterant eos qui tempore Christi erant, non autem post longa tempora: nam fabulosa quaedam aestimata fuerunt: plus enim peractis virtutibus facit ad credulitatem quae cum virtutibus quaeritur prophe-

(1) *Al.* Et quomodo posset iste verum de Deo dicere? Missus à Deo. (2) *Ad marginem Venetae Nicolai editionis hac notantur.* *Origenes* in Joan. super *Hic venit in testimonium.* (3) *Al.* non ejus qui adesse aliunde quam à mundo processus ostensivum est. Sicut autem &c. *Legit P. Nicolai* non ejus quoad esse, sed qui ad ministerium processus ostensivum est. (4) *Al.* vocem. *Nicolai* autem ut sensus melius constaret legendo vocem, *habet* qui constituit. (5) *Al.* praebent. (6) *Al.* nam cisi.

tia. Est autem & tale quid dicere, quod quidam in hoc quod testimonium (5) perhiberi Deo, honorari sunt. Privare vult ergo chorum Prophetarum ingenti gratia qui dicit, illos non oportere de Christo testimonium exhibere. Accersit autem his Joannes, ut testimonium de luce perhibeat. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Non ea indigente testimonio, sed propter quod, ipse Joannes docet, dicens: *Ut omnes crederent per illum.* Sicut enim carnem induit, ne omnes perderet: ita & praeconeum hominem misit, ut cognatam audientes vocem, facilius adirent. *Beda.* Non autem ait, Ut omnes crederent in illum, maledictus enim homo qui confidit in homine. *Hier.* 17. sed ut omnes crederent per illum: hoc est, per illius testimonium crederent in lucem. *Theophylactus.* Si vero aliqui non crediderint, excusabilis permanet ipse: (6) nam sicut si aliquis includens se in domo caliginis, & ipsum solis radios non illudret, ipse causam tribuit, & non sol: sic Joannes, ut omnes crederent, missus fuit, sed si minime conlecturum est, ipse hujus rei causa non exiit. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Quia vero multum apud nos major qui testatur, eo qui testimonium perhibet, & dignior fide esse videtur, ne quis & de Joanne hoc suspicetur, hanc suspensionem destruit, dicens: *Non erat ille lux: sed in testimonium perhibuit de lumine.* Si vero non hinc instans opinioni hoc resumptum, ut testimonium perhiberet de lumine, superfluum esse quod dicitur, & magis iteratio sermonis quam explanatio doctrinae. *Theophylactus* (hoc loco.) Sed dicit aliquis: Ergo neque Joannem, neque sanctorum quempiam lucem esse, vel fuisse dicemus. Sed si sanctorum aliquem lucem velimus dicere, ponemus lucem absque articulo: ut si interrogatus fueris, utrum Joannes est lux sine articulo, secunde concedas, si vero cum articulo, non concedas. Non enim est ipsa lux principalior, sed lux dicitur, quia secundum participationem lucem habeat à vero lumine.

(1) *Augustinus* (tract. 2.) De quo lumine Joannes testimonium perhibeat, ostendit dicens: *Erat lux vera.* *Chrysostomus* (hom. 6.) Vel aliter. Quia superius de Joanne dixerat, quod venit, & missus est ut testetur de luce, ne quis hoc audiens propter testantis recentem praesentiam, de eo cui testimonium perhibetur, talem quandam suspensionem accipiat, reduxit mentem,

tem, & ad eam quae supra omne principium est, transmisi existentiam, dicens. *Erat lux vera.* *Augustinus* (tract. 2. in Joan.) Quare additum est, *Vera?* Quia & homo illuminatus dicitur lux: sed vera lux illa est quae illuminat: nam & oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa parent: unde subdit: *Quae illuminat omnem hominem.* Si omnem hominem, ergo & ipsum Joannem. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Quomodo enim plerumque fit ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus: quia etiam qui faucios habent oculos, idonei sunt videre partem illuminationis, aut aliquid hujusmodi: sic omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eum videre. Rescribit Joannem, & per illum consistentem se illuminatum, cognitus est ille qui illuminat. Dicit autem: *In hunc mundum:* nam si illuc non recederet, non esset illuminandus: sed ideo hic illuminandus, quia illuc recessit ubi homo poterat esse illuminatus. *Theophylactus* (hoc loco.) Erubescat Manichaeus, qui cordi ortis maligni, & tenebrosi nos alerit creaturas: non enim illuminamur, si veri luminis creaturae non essemus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Ubi sunt etiam qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot sine lumine permanerunt? Non enim omnes cogoverunt Christi culturam, illuminat igitur omnem hominem quantum ad eum pertinet: si autem quidam mentis oculis claudentes noluerunt recipere lucis hujus radios, non à lucis natura obtenebratio est eis, sed à malitia eorum, qui voluntarie privati seipsos gratia dono: nam gratia quidem ad omnes effusa est: qui vero nolunt dono hoc frui, sibi ipsis hanc imputent cecitatem. *Augustinus* (de pec. mer. & rem. Lib. 25. id legitur in Eneid. cap. 103. in simili auctoritate.) Vel quod dicitur, (1) *illuminat omnem hominem,* sic intelligimus, non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso lumine illuminatur. *Beda.* Sive naturali ingenio, sive sapientia divina: sicut enim nemo à seipso esse, sic etiam nemo à seipso sapiens esse potest. *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Vel aliter. Non de his qui de occultis seminibus caulis in species corporales procedunt, debemus intelligere quod

illuminat hominem venientem in hunc mundum: sed de his qui spiritaliter per regenerationem gratiae, quae datur in baptisate, in mundum veniunt invisibilem. Eos itaque vera lux illuminat qui in mundum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. *Theophylactus.* Vel aliter. Intellectus nobis traditus, ac nos dirigens, qui & naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis à Deo. Sed quidam male ratione utentes, seipsos obsecraverunt.

(3) *Augustinus* (tract. 2. in Joan. circ. med.) *Lux quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* hoc venit per carnem: quia dum hic esset per divinitatem, à stultis, caecis, & iniquis videri non poterat, de quibus supra dictum est: *Tenebrae eam non comprehenderunt:* & ideo dicitur, *In mundo erat.* *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Ut enim qui loquitur, dum loqui cessat, vox ejus esse desinit, & evanescit: sic caelestis Pater, si Verbum suum loqui cessaverit, effectus Verbi, hoc est universitas Verbo condita, non subsistet. (2) Non autem pures quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, pecora, & homines: sed quomodo artifex regens quod fecit: unde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Non enim hic fecit quomodo facit faber: qui enim fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat: Deus autem infusus mundo, fabricat ubique positus, (2) & non recedit ab aliquo: praesentis majestatis facit quod facit, & gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Et iterum, quia in mundo erat, sed non ut mundi contemporaneus, propter hoc induxit: *Et mundus per ipsum factus est:* per hoc & rursus te deducens ad aeternam existentiam Unigeniti: qui enim audierit quoniam opus ejus hoc torum, & si valde (3) insensibilis fuerit, coegerit concedere ante opera esse factorem. *Theophylactus.* Simul autem hic (4) & Manichaei subverti roborem, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebant, nec non & Aetii, qui Filium Dei dicebat creaturam. *Augustinus* (tract. 2.) Quid est autem, *Mundus per ipsum factus est?* Caelum, terra, mare, & omnia quae in eis sunt, mundus dicitur. Iterum in alia significatione, directores mundi mandata dicuntur: de quo sequitur: *Et mundus eum non cognovit.* Num enim caeli, aut Angeli, aut sidera non cognoverunt creatorem, quem confitentur daemonia, omnia undique testimonium.

(1) *Al.* quod illuminat. (2) *P. Nicolai* legit non recedit aliquo, ponendo aliquo adverbium modum. (3) *Al.* insensibiliter. (4) *Al.* & Manichaei.

Ex edit. P. Nicolai. *Al.* Augustinus ut supra. Ejus nomine praetermissio totam hanc appendicem, omnes editiones praecedentes uno tenore velut ex Origene referant, sicut & Glossa refert, a nihil in Origene textu.

torum destrueret. *Augustinus* (tra. 2.) Et (1) quomodo posset iste verum de Deo dicere, nisi missus à Deo? *Chrysostomus* (hom. 5.) Nihil de reliquo humanum esse assimo eorum quae dicuntur ab illo: non enim quae eius sunt, sed quae mittentes omnia loquitur: ideo, & Angelus nuncius parus est à Propheta (Malach. 3.) dicens: Ego mitto Angelum meum. Angeli enim virtus est nihil proprium dicere. (2) Hoc autem quod dicit, *Fuit in saeculo* non ejus qui ad esse processus ostensivum est. Sicut autem Elias missus fuit non aliunde (3) quam à mundo, sed à statu quo vidit Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, ad plebem: sic & Joannes à deserto ad baptizandum mittitur: ait enim: *Quamvis me baptizate, ille mihi dicit: Super quem stabitis Spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* *Augustinus* (tract. 2.) Quid vocabatur? *Cum nomen erat Joannes. Aliter.* Id est gratia Dei, vel in quo est gratia, qui gratiam novi testamenti, id est Christum, suo testimonio primario mundo innuit. Vel Joannes interpretatur cui donatum est, quia per gratiam Dei donatum est illi Regem regum non solum praecursum, sed etiam baptizatum. *Augustinus* (tract. 2.) Quare venit? *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine.* *Origenes* (tom. 5.) Quidam improbare nituntur edita de Christo testimonia Prophetarum, dicentes, non egere testibus Dei Fatum habentem credulitatis sufficiensiam tum in his quae protulit salubribus verbis, tum in mirabilibus operibus suis. Siquidem & Moyses credi meruit per verbum, & virtutes, non egens praeviis testibus. Ad hoc dicendum est, quod multis existentibus causis inducentibus ad credendum, plerumque quidam ex hac demonstratione non admittunt, ex alia vero habent causam ut credant. Deus autem est qui pro cunctis hominibus homo factus est. Coustat igitur quosdam ex dictis prophetis ad Christi admirationem coactos, mirantes tot Prophetarum ante ejus adventum (4) voces, confirmantes natiuitatem ejus locum, & alia hujusmodi. Illud quoque advertendum, quod prodigiosa virtutes ad credendum provocare poterant eos qui tempore Christi erant, non autem post longa tempora: nam fabulosa quaedam aestimata fuerunt: plus enim peractis virtutibus facit ad credulitatem quae cum virtutibus quaeritur prophe-

(1) *Al.* Et quomodo posset iste verum de Deo dicere? Missus à Deo. (2) *Ad marginem Venetae Nicolai editionis hac notantur.* *Origenes* in Joan. super *Hic venit in testimonium.* (3) *Al.* non ejus qui adesse aliunde quam à mundo processus ostensivum est. Sicut autem &c. *Legit P. Nicolai* non ejus quoad esse, sed qui ad ministerium processus ostensivum est. (4) *Al.* vocem. *Nicolai* autem ut sensus melius constaret legendo vocem, *habet* qui constituit. (5) *Al.* praebent. (6) *Al.* nam cisi.

tia. Est autem & tale quid dicere, quod quidam in hoc quod testimonium (5) perhiberi Deo, honorari sunt. Privare vult ergo chorum Prophetarum ingenti gratia qui dicit, illos non oportere de Christo testimonium exhibere. Accersit autem his Joannes, ut testimonium de luce perhibeat. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Non ea indigente testimonio, sed propter quod, ipse Joannes docet, dicens: *Ut omnes crederent per illum.* Sicut enim carnem induit, ne omnes perderet: ita & praeconeum hominem misit, ut cognatam audientes vocem, facilius adirent. *Beda.* Non autem ait, Ut omnes crederent in illum, maledictus enim homo qui confidit in homine. *Hier.* 17. sed ut omnes crederent per illum: hoc est, per illius testimonium crederent in lucem. *Theophylactus.* Si vero aliqui non crediderint, excusabilis permanet ipse: (6) nam sicut si aliquis includens se in domo caliginis, & ipsum solis radius non illudret, ipse causam tribuit, & non sol: sic Joannes, ut omnes crederent, missus fuit, sed si minime conlecturum est, ipse hujus rei causa non exiit. *Chrysostomus* (hom. 5. in Joan.) Quia vero multum apud nos major qui testatur, eo qui testimonium perhibet, & dignior fide esse videtur, ne quis & de Joanne hoc suspicetur, hanc suspensionem destruit, dicens: *Non erat ille lux: sed in testimonium perhibuit de lumine.* Si vero non huic instans opinioni hoc resumptum, ut testimonium perhiberet de lumine, superfluum esse quod dicitur, & magis iteratio sermonis quam explanatio doctrinae. *Theophylactus* (hoc loco.) Sed dicit aliquis: Ergo neque Joannem, neque sanctorum quempiam lucem esse, vel fuisse dicemus. Sed si sanctorum aliquem lucem velimus dicere, ponemus lucem absque articulo: ut si interrogatus fueris, utrum Joannes est lux sine articulo, secunde concedas, si vero cum articulo, non concedas. Non enim est ipsa lux principalior, sed lux dicitur, quia secundum participationem lucem habeat à vero lumine.

(1) *Augustinus* (tract. 2.) De quo lumine Joannes testimonium perhibeat, ostendit dicens: *Erat lux vera.* *Chrysostomus* (hom. 6.) Vel aliter. Quia superius de Joanne dixerat, quod venit, & missus est ut testetur de luce, ne quis hoc audiens propter testantis recentem praesentiam, de eo cui testimonium perhibetur, talem quandam suspensionem accipiat, reduxit mentem,

tem, & ad eam quae supra omne principium est, transmisit existentiam, dicens. *Erat lux vera.* *Augustinus* (tract. 2. in Joan.) Quare additum est, *Vera?* Quia & homo illuminatus dicitur lux: sed vera lux illa est quae illuminat: nam & oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accendatur, aut per diem sol exeat, lumina illa sine causa parent: unde subdit: *Quae illuminat omnem hominem.* Si omnem hominem, ergo & ipsum Joannem. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Quomodo enim plerumque fit ut in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quem oculis videre non possumus: quia etiam qui faucios habent oculos, idonei sunt videre partem illuminationis, aut aliquid hujusmodi: sic omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eum videre. Rescribit Joannem, & per illum consistentem se illuminatum, cognitus est ille qui illuminat. Dicit autem: *In hunc mundum:* nam si illuc non recederet, non esset illuminandus: sed ideo hic illuminandus, quia illuc recessit ubi homo poterat esse illuminatus. *Theophylactus* (hoc loco.) Erubescat Manichaeus, qui cordi ortis maligni, & tenebrosi nos asserit creaturas: non enim illuminaremur, si veri luminis creaturae non essemus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Ubi sunt etiam qui non dicunt eum verum Deum? Hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qualiter tot sine lumine permanerunt? Non enim omnes cogoverunt Christi culturam, illuminat igitur omnem hominem quantum ad eum pertinet: si autem quidam mentis oculis claudentes noluerunt recipere lucis hujus radios, non à lucis natura obtenebratio est eis, sed à malitia eorum, qui voluntarie privati seipsos gratia dono: nam gratia quidem ad omnes effusa est: qui vero nolunt dono hoc frui, sibi ipsis hanc imputent cecitatem. *Augustinus* (de pec. mer. & rem. Lib. 25. id legitur in Eneid. cap. 103. in simili auctoritate.) Vel quod dicitur, (1) *illuminat omnem hominem,* sic intelligimus, non quia nullus est hominum qui non illuminetur, sed quia nisi ab ipso lumine illuminatur. *Beda.* Sive naturali ingenio, sive sapientia divina: sicut enim nemo à seipso esse, sic etiam nemo à seipso sapiens esse potest. *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Vel aliter. Non de his qui de occultis seminibus caulis in species corporales procedunt, debemus intelligere quod

illuminat hominem venientem in hunc mundum: sed de his qui spiritaliter per regenerationem gratiae, quae datur in baptismo, in mundum veniunt invisibilem. Eos itaque vera lux illuminat qui in mundum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. *Theophylactus.* Vel aliter. Intellectus nobis traditus, ac nos dirigens, qui & naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis à Deo. Sed quidam male ratione utentes, seipsos obsecraverunt.

(3) *Augustinus* (tract. 2. in Joan. circ. med.) *Lux quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* hoc venit per carnem: quia dum hic esset per divinitatem, à stultis, caecis, & iniquis videri non poterat, de quibus supra dictum est: *Tenebrae eam non comprehenderunt:* & ideo dicitur, *In mundo erat.* *Origenes* in hom. (2. in div. loc.) Ut enim qui loquitur, dum loqui cessat, vox ejus esse desinit, & evanescit: sic caelestis Pater, si Verbum suum loqui cessaverit, effectus Verbi, hoc est universitas Verbo condita, non subsistet. (2) Non autem pures quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, pecora, & homines: sed quomodo artifex regens quod fecit: unde sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Non enim hic fecit quomodo facit faber: qui enim fabricat, extrinsecus est ad illud quod fabricat: Deus autem infusus mundo, fabricat ubique positus, (2) & non recedit ab aliquo: praesentis majestatis facit quod facit, & gubernat quod facit. Sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Et iterum, quia in mundo erat, sed non ut mundi contemporaneus, propter hoc induxit: *Et mundus per ipsum factus est:* per hoc & rursus te deducens ad aeternam existentiam Unigeniti: qui enim audierit quoniam opus ejus hoc torum, & si valde (3) insensibilis fuerit, cogetur concedere ante opera esse factorem. *Theophylactus.* Simul autem hic (4) & Manichaei subverti roborem, qui malignum conditorem cuncta produxisse dicebant, nec non & Aeterni, qui Filium Dei dicebant creaturam. *Augustinus* (tract. 2.) Quid est autem, *Mundus per ipsum factus est?* Caelum, terra, mare, & omnia quae in eis sunt, mundus dicitur. Iterum in alia significatione, directores mundi mandata dicuntur: de quo sequitur: *Et mundus eam non cognovit.* Num enim caeli, aut Angeli, aut sidera non cognoverunt creatorem, quem confitentur daemonia, omnia undique testimonium.

(1) *Al.* quod illuminat. (2) *P. Nicolai* legit non recedit aliquo, ponendo aliquo adverbium modum. (3) *Al.* insensibiliter. (4) *Al.* & Manichaei.

Ex edit. P. Nicolai. *Al.* Augustinus ut supra. Ejus nomine praetermissio totam hanc appendicem, omnes editiones praecedentes uno tenore velut ex Origene referrebat, sicut & Glossa refert, a nihil in Origene textu.

eius petitione colligitur, quia cum studebat per incircumscriptam naturam suam claritatemcernere, quem jam cœperat per quasdam imagines videre. *Chrysostr. (hom. 14.)* Si autem antiqui patres ipsam viderint naturam, nequaquam differenter considerarent: simplex enim quædam est; & insignificabilis; non sedet, neque stat, neque ambulat: hæc enim corporum sunt: unde & per Prophetam dicit, *Osæ 12.* „Ego visio- nem multiplicavi eis, & in manibus Prophetarum assimilaui sum:“ hoc est, condescendi eis, non quod eram apparui: quia enim Filius Dei per veram carnem appariturus erat nobis, primo excitavit eos videre Deum, sicut possibile erat eis videre. *Augustinus ad Paulinam (epist. 112. sparsim.)* Sed cum scriptum sit *Matth. v.* „Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt:“ & iterum *1. Joann. 3.* „Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus, eum sicuti est:“ quid est quod hic dicitur: *Deum nemo vidit unquam?* An fortasse respondeatur quod illa testimonia de videndo Deo sunt, non de viso? „Ipsi enim Deum videbant,“ dictum est, non viderant; & non vidimus, sed „videbimus eum sicuti est:“ *Deum enim nemo vidit unquam:* vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in Angelorum vita, sicuti visibilia ista quæ corporali visione cernuntur. *Gregorius 18. Moral. (cap. 38. al. 28.)* Si vero à quibusdam potest in hac corruptibili carne viventibus, sed tamen ineffabili virtute crecentibus, quodam contemplationis acumine æterna claritas Dei videri; hoc ab hac sententia non abhorret, quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. *Augustinus 12. super Genesim ad litteram (cap. 27.)* Nisi enim ab hac vita quisque quemadmodum moriatur, sive omnino exiens de corpore, sive ita averfus, & alienatus à carnalibus sensibus, ut merito nesciat, sicut Apostolus ait *2. Corinth. 12.* utrum in corpore, an extra corpus sit, non in illam rapiatur, & subvehitur visionem. *Gregorius 18. Moral. (ut supra.)* Sciendum vero est, quod fuere nonnulli qui Deum dicerent in illa regione beatitudinis in claritate sua conspici, sed in natura minime videri, quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fecellit; neque enim illi simplici, & incommutabili essentia aliud est claritas, aliud natura. *Augustinus ad Paulinam (cap. 4.)* Si autem dicitur, in hoc quod scriptum est, *Deum nemo vidit unquam*, homines tantummodo intelligendos: nam hoc Apostolus planius explicans *2. ad Tim. 6.* „Quem nemo, inquit, hominum vidit, sed nec

videre potest:“ ut ita dictum sit, *Deum nemo vidit unquam*; ac si diceretur, Nullus hominum: quæstio illa solvi videbitur, ut non sit huic sententia contrarium quod Dominus ait *Matth. 18.* „Angeli eorum semper vident faciem Patris mei,“ ut scilicet Angelos Deum videre credamus, quem *nemo vidit unquam*, scilicet hominum. *Gregorius 18. Moral. (ubi supra.)* Sunt tamen nonnulli qui nequaquam Deum videre nec Angelos suspicantur. *Chrysostr. (hom. 14.)* Dicentes, (1) quod ipsum quod Deus est, non solum Prophetæ, sed Angeli viderunt, neque Archangeli. Sed si interrogaveris eos, (2) audies de substantia nihil respondentes. „Gloria vero in excelsis Deo“ non solum cantantes; sed „& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.“ *Luc. 2.* „Esti à Cherubim, & Seraphim, concupiveris aliquid discere, mysticam sanctorum melodiã audies, & quoniam plenum est Cælum & terra gloria ejus. *Augustinus ad Paulinam (epist. 12. caps. 7.)* Quod quidem instantum verum est, quia Dei plenitudinem nullus non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud totum videndo comprehendere; quandoquidem id videtur quod præsens utcumque sentitur, totum autem comprehenditur videndo quod ita videtur ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt. *Chrysostr. (hom. 14.)* Sic igitur solus Patrem videt Filius, & Spiritus Sanctus. Quod enim creabilis est naturæ, qualiter poterit videre quod increabile est? Ita igitur nullus novit Deum, ut Filius: unde sequitur: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ne propter nominis communionem unum quemdam eorum qui gratia facti sunt filiorum esse existimes eum, primo quidem adjunctus est articulus. Si vero hoc non sufficit tibi, audi aliud nomen, *Unigenitus, Hilarius 6. de Trinit. (ultra med.)* Natura quidem fides non satis explicata videbatur ex nomine Filii, nisi proprietatis virtus per exceptionis significantiam adderetur: præter Filium enim & Unigenitum nihil (3) cognominans, susceptionem penitus adoptionis exclusit, cum veritatem nominis Unigeniti natura præstaret. *Chrysostr. (hom. 14.)* Sed & aliud posuit, dicens: *Qui est in sinu Patris.* Et enim in sinu conversari multo plus est quam simpliciter videre: nam qui simpliciter videt, non omnino ejus quod videt cognitionem habet; qui vero in sinu conversatur, nihil ignorabit. Cum igitur audieris quod nullus cognoscit Patrem nisi Filius, nequaquam dicas, quoniam estis plus omnibus novit Patrem, sed

(1) *Legit Nicolai:* Hoc certe ipsum quod Deus est &c. (2) *Idem adjungit nempe Angelos.*

(3) *Al. cognovimus.*

non quantus est novit eum: propterea Evangelista in sinu Patris eum morari dicit, ut non restimemus per id aliud significatum quam familiaritatem Unigeniti, & cœternitatem ad Patrem. *Augustinus (tract. 3.)* In sinu enim Patris, id est in secreto Patris: non enim Deus habet sinum, quemadmodum nos habemus in vestibus; aut cogitandus est sic sedere, quomodo nos; aut forte cinctus est, ut sinum haberet: sed quia sinus noster intus est, secretum Patris sinus Patris vocatur. Qui ergo in secreto Patris novit Patrem, ipse enarravit quod vidit. *Chrysostr. (hom. 14.)* Sed quid enarravit? Quoniam unus est Deus. Sed & hæc reliqui Prophetæ, & Moyses clamant: quid ergo plus didicimus à Filio in sinibus paternis existentem? Primum quidem ipsa hæc quæ illi narraverunt, sunt enarrata ex operatione Unigeniti; deinde quoniam multo majorem suscepimus doctrinam per Unigenitum, & cognovimus quoniam spiritus est Deus, & quod eos qui adorant eum in spiritu, & veritate adorare oportet, & quoniam Deus Pater est Unigeniti. *Beda.* Præterea sciendum, quia si ad præteritum referatur quod ait, *Enarravit*, homo factus enarravit quid de Trinitatis unitate sentiendum, qualiter ad ejus contemplationem properandum, quibus actibus sit perveniendum. Si vero referatur ad futurum, tunc enarravit cum electos suos ad visionem claritatis suæ induceret. *Augustinus (tract. 3.)* Fuerunt autem homines qui dicerent, vanitate cordis sui decepti: Pater invisibilis est, Filius autem visibilis est. Si ergo propter carnem Filius visibilis dicitur, & nos concedimus, & est Catholica Fides; si autem, ut ipsi dicunt, antequam incarnaretur, multum delirant; si Christus sapientia Dei, & virtus Dei est: sapientia enim Dei videri oculis non potest. Si verbum hominis oculis non videtur, Verbum Dei sic videri potest? *Chrysostr. (hom. 14.)* Non igitur soli ipsi proprium est, *Deum nemo vidit unquam*, sed & filio: quia, ut Paulus dicit, est imago Dei invisibilis; qui vero invisibilis imago est, & ipse invisibilis est.

(1) *Origenes (in Joann. super illud, Hic venit in testimonium.)* Secundum legitur hoc testimonium à Joanne Baptista de Christo prolatum, incipiente primo ille, *Hic est de quo dixi, & desinente ibi, Ipse enarravit. Theophylactus.* Vel aliter. Postquam superius dixit Evangelista, quod Joannes testabatur de Christo, *Ante me factus est, nunc subjungit quando præmissum testimonium reddiderit Christo Joannes: unde dicit: Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Levitas ad Joannem, Origenes (in Joann. super Miserrunt Judæi ab Hierosolymis.)* Judæi quidem ab Hierosolymis, ut cognati existentes Baptiste de stirpe sacerdotali

existentis, Sacerdotes, & Levitas destinant, scilicet citatos quis esset Joannes; eos scilicet qui reputati sunt secundum electionem ab aliis differere, & ab electo Hierosolymorum loco. Joannem itaque quærit cum tanta veneratione; erga Christum autem nihil hujusmodi factum legitur à Judæis. Sed quod erga Joannem Judæi, hoc Joannes erga Christum prosequitur per proprios discipulos interrogans, *Luc. 7.* „Tu es qui venturus es, an alium expectamus? *Chrysostr. (hom. 15.)* Sic autem fide dignum æstimaverunt esse Joannem, ut ei de seipso dicens crederent: unde dicitur: *Ut interrogarent eum, Tu quis es? Augustinus (tract. 4.)* Non autem mirerentur nisi moverentur excellentia auctoritatis ejus, quia ausus est baptizare? *Origenes (in Joann. ubi supra.)* Joannes autem, ut videtur, discernebat ex quæstione, sacerdotum, & levitarum dubitationem, ne forte Christus esset baptizans; apertius tamen illud profiteri cavebant, ne temerarii putarentur. Quapropter merito ut eorum opinio fallax de eo primitus aboleretur, ac subinde veritas propalaretur, quod non sit Christus, ante omnia manifestat: unde sequitur: *Et confessus est, & non negavit; & confessus est: Quia non sum ego Christus.* Hic etiam adjiciamus, quia tempus adventus Christi populum recreabat quemadmodum jam præsens existens, legisperitis ex Sacris Scripturis illius tempus speratum colligentibus: propter quod Theodas non modicum multitudinem quasi Christus congregavit, & post illum Judas Galilæus in diebus professionis Act. 5. Cum ergo ferventius Christi expectaretur adventus, Judæi transmittunt ad Joannem; per hoc quod est, *Tu quis es?* conjicere volentes si ipse se Christum fateretur. Non autem ex eo quod dicit, *Non sum ego Christus*, negavit: ex hoc enim ipso confessus est veritatem. *Gregorius (hom. 7. in Evang.)* Negavit plane quod non erat, sed non negavit quod erat, ut veritatem loquens ejus membrum fieret: cujus sibi nomen fallaciter non usurparet. *Chrysostr. (hom. 15. sparsim.)* Vel aliter. Palsi erant Judæi quamdam humanam passionem ad Joannem. Indignum enim æstimabant, subijci eum Christo propter multa quæ Joannis claritatem demonstrabant: quorum primum erat genus illustre, principis enim sacerdotum filius erat; deinde dura educatio, humanorum despectio. In Christo autem contrarium videbatur: genus humile, quod ei exprobrabant dicentes, *Matth. 13.* Nonne hic est fabri filius? diæta communis, & vestimenta nihil plus multis habentia. Quia igitur Joannes continue ad Christum mitebat, volentes magis Joannem habere magistrum, mittunt ad eum, opinantes per blanditias eum allicere ad confitendum se Christum esse. Non ergo quod-

animam incorpoream corpori conjungi, ut ex his duobus fiat unus homo, facilius possumus credere divinam substantiam incorpoream animam in corpore conjungi in unionem personarum; ita ut Verbum in carnem non sit conversum, nec caro in Verbum, cum nec corpus in animam, nec anima convertatur in corpus. *Theophylactus* (super *Et Verbum caro.*) Apollinarius autem Laodicensis in hoc verbo haereticum statuit: dicebat enim, quod Christus animam rationalem non habuit, sed tantum carnem, habens divinitatem pro anima, quae corpus dirigit, & gubernat. *Augustinus* contra Ser. Arrian. (cap. 9.) Si autem moventur in eo quod scriptum est, quod *Verbum caro factum est*, nec ibi anima nominatur, intelligant carnem pro homine positam, a parte totum, figurate locutionis modo, sicuti est: „Ad te omnis caro veniet:“ *Psal.* 61. „item ad Rom. 1. quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro:“ quod apertius alio loco (*Galar. 2.*) dicitur: „Non justificabitur, homo ex operibus legis.“ Sic itaque dictum est: *Verbum caro factum est*; ac si diceret: Verbum homo factum est. *Theophylactus* (ubi supra.) Evangelista volens ostendere inenarrabilem Dei cōdescensum, carnem commemorat, ut illius admireremur misericordiam, quoniam propter nostram salutem quod omnino remotum, & distans est ab eius natura, assumpsit, scilicet carnis animam namque habet, aliquam propinquitatem ad Deum. Si autem Verbum incarnatum est, & humanam animam non assumpsit; sequeretur quod ad adhuc animae nostrae curatae non essent, quod enim non assumpsit, non sanctificavit. Et qualis derisio, cum anima prius peccaverit, ut carnem assumendo sanctificaverit, id quod est principalis infirmum (1) reliquerit? Subvertitur ex hoc dicto Nestorius, qui dicebat quod non Deus Verbum ipse idem factus, est homo ex facto conceptus sanguine Virginis; sed (2) Virgo peperit hominem qui omnis virtutis (3) dotatus erat specie, & Dei Verbum illi erat conjunctum; & ex hoc duos filios asserbat; unum natum de Virgine, scilicet hominem, alterum de

Deo, scilicet Dei Filium homini illi conjunctum secundum (4) gratiae habitudinem, & amorem: Contra quem Evangelista dixit, quod ipsum Verbum factum est homo, non quod Verbum inveniens hominem virtuosum, se sibi conjunxerit. *Cyillus* ad Nestorium (epist. 8.) Carnem enim animam animam rationalem unius Verbum sibi secundum subsistentiam, ineffabiliter, & intelligibiliter factus est homo, & appellatus est Filius hominis, non secundum voluntatem solum, aut beneplacitam, sed neque in assumptione personae solius. Diversae quidem quoad unionem (5) collatae naturae, unis autem ex ambabus Christus & Filius, non quasi differentia naturarum interempta propter adunationem. *Theophylactus* (super *Et habitavit in nobis.*) Ad discimus ergo per hoc quod dicitur: *Verbum caro factum est*, quia ipsum Verbum est homo, & Filius Dei existens factus est filius mulieris; quae principaliter Dei genitrix nuncupatur, tamquam Deam in carne genuerit. *Hilarius* 10. de Trinit. (ante mod.) Quidam autem volentes Unigenitum Deum, qui in principio apud Deum erat Deus Verbum, non substantivum Deum esse, sed sermonem vocis emisisse, ut quod loquentibus verbum factum, hoc sit Patri Deo Filius, argute subreptere volunt, ne Subsistentem Verbum Deus, & manens in forma Dei Christus homo natus sit, ut cum hominem illum humanae potius originis causa quam spiritalis conceptionis sacramentum animaverit, non Deus Verbum hominem se ex parte Virginis efficiens exiterit; sed, ut in Prophetis spiritus prophetiae, ita in seculo Verbum Dei fuerit. Et arguere nos solent, quod Christum dicamus esse natum non nostri corporis, atque animae hominem, cum nos Verbum carnem factum, nostrae similitudinis natum hominem predicemus, ut vere Dei Filius vere Filius hominis natus sit; & ut per se sibi assumpsit ex Virgine corpus; ita ex se sibi animam assumpsit; quae utique ab homine nuncquam generantur omnibus praebetur; & cum ipse ille Filius hominis sit, quam ridicule praeter Dei Filium, qui Verbum caro factum est, alium nescio

quod unum Christum, Deus homo. Et *Ib.* 1. contra felicem Uergilianum: Verbum cum carne ita est ineffabili modo unum, ut ipsum Verbum carnem suam factum quod licet illud Verbum non sit mutatum in carnem, & caro ita dicatur Deus, licet non sit in deitatis naturam mutata, & c. Et *Ib.* 3. Duae naturae in una Christi persona sic ineffabiliter conjunctae confirmantur, ut manente proprietate ambarum sit in hac sancta, & mirabili conjunctione non deitatis conversio, sed humanitatis exaltatio: id est, non Deus conversus in hominem, sed homo glorificatus in Deum, & c. Et in Glossa. Cum credatur, & c. Notat autem ad marginem appendicem quam S. Thomas; ut & Glossa ex *Alcuno* refert, in eius operibus non occurrere: propterea se haec omnia ex variis, ut patet. *Alcuni* locis collecta, & in eundem sensum receduntia, appropinquavit.

(1) Al. relinqueret. (2) Al. verbo. (3) Al. donatus; Nicolai autem donatus, donatumque specie, Dei Verbum sibi habet conjunctionem. (4) Al. gratiam; habitudinem, & c. (5) P. Nicolai legit collectae sunt naturae.

cio quem tanquam Prophetam Verbo Dei animatum predicabimus, cum Dominus Jesus Christus & Dei Filius, & hominis (1) Filius sit. *Chrysostomus* (hom. 10.) Ne autem ab eo quod dictum est, *Verbum caro factum est*, inconvenienter suspiceris versionem illius incorruptibilis naturae, subdit: *Et habitavit in nobis.* Quod enim habitat, non idem est cum habitaculo, sed aliud: aliud autem dico secundum naturam, (2) unionem vero, & copulationem unum est Deus Verbum caro, neque confusione facta, neque destructione substantiarum. *Alcunus.* Vel *habitavit in nobis*; id est, inter homines conversatus est. (p) *Chrysostomus* (hom. 11.) Cum dixisset, (3) quod filii Dei facti sumus, & non aliter quam per hoc quod *Verbum caro factum est*, rursus ipse dicit, & aliud lucrum: *Et vidimus gloriam eius*; quam utique non vidissemus, nisi per consortium humanitatis visus esset nobis. Si enim Moysi non sustinuerat faciem glorificatam videre, sed velamine opus fuit; qualiter divinitatem nudam existentem, inaccessibilem etiam ipsis superioribus virtutibus, nos lucei, & terrestres fuisse potuimus? *Augustinus* (tract. 2.) Vel aliter. Quia *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, ista nativitate collyrium fecit, unde tergeretur oculi cordis nostri, ut possumus videre maiestatem eius per eius humanitatem; & ideo dicitur: *Et vidimus gloriam eius.* Gloriam eius nemo posset videre, nisi humilitate carnis sanaretur. Iruserat enim homini quasi pulvis in oculum de terra; oculus ille saucius erat, & terra illuc mittitur ut sanetur; caro te obcaecaverat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat, consentiendo carnalibus affectibus, inde fuerat oculus cordis caecatus; medicus fecit tibi collyrium, quoniam sic venit ut de carne vita carnis extingueret. Verbum enim caro factum est, ut possis dicere: *Vidimus gloriam eius.* *Chrysostomus* (hom. 11.) Subdit autem: *Quasi Unigeniti a Patre*; quia multi Prophetarum glorificati sunt, puta Moyses, Eliseus, & alii multi quicumque miracula ostenderunt; sed & Angeli hominibus apparentes, & eam quae est propria natura consuepant lucem manifestantes, sed & Cherubim, & Seraphim cum multa gloria visa sunt a Prophetis. Ab omnibus his nos abducent Evangelista, & supra omnem naturam, & conservorum nostrorum claritatem erigens mentem, ad ipsum non perducit verticem; quasi dicat: Non ut Prophetas, aut alterius hominis, vel Angeli, aut Archangeli, aut alicujus superiorum virtutum est gloria quam vidimus; sed quasi ipsius dominatoris, ipsius Regis, ipsius

naturalis Filii Unigeniti. *Gregorius* (Lib. 23. Moral. cap. 4. vel in nov. exemp. cap. 6.) In sacro enim eloquio *scilicet, & quasi* aliquando non pro similitudine ponitur, sed pro veritate: unde & istud, *Quasi unigeniti a Patre.* *Chrysostomus* (hom. 11.) Ac si diceret: Vidimus gloriam qualem decebat, & convenientem est habere unigenitum & naturalem Filium. Consuetudo enim multorum, Regem valde ornatum videntium (4) est ut cum alijs enarrantes non possunt universalem repraesentare claritatem, hoc inducunt: Quod oportet multa dicere? Quasi Rex ibat. *Sic & Joannes dicit: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre.* Angeli enim apparentes, ut servi, & Dominum habentes, omnia agebant; ipse vero ut Dominus cum humili forma apparet. Sed & creaturae Dominum cognoverunt, stella magos vocans, Angeli pastores, puer exultans in utero; sed & Pater testatus est de Caelis, & Paraclytus super ipsum adventit; sed & ipsa rerum natura omni tuba clarius clamavit, quoniam Rex caelorum advenerat: etenim daemones fugiebant, infirmitatis species solvebantur, mortuos dimittent sepulcra, & animas a malitia ad virtutis verticem agebat. Quid utique quis dicat praceptorum Philosophiarum, caelestium legum virtutem, angelicae urbanitatis bonam ordinationem? *Origenes* (in hom. 2. in divers. locos.) Eius autem quod sequitur, *Plenum gratiae, & veritatis*; duplex intellectus est. Potest enim de humanitate, ac divinitate incarnati Verbi accipi; ita ut plenitudo gratiae referatur ad humanitatem, secundum quam Christus caput est Ecclesiae, & primogenitus creaturae universae; quoniam maximum, & principale gratiae exemplum, quia nullis praecedentibus meritis homo efficitur Deus, in ipso primordialiter (5) manifestatum est. Potest etiam plenitudo gratiae Christi de Spiritu Sancto intelligi, cuius septiformis operatio humanitatem Christi implevit. Plenitudo vero veritatis ad divinitatem referetur. (Tom. 2. in Joann.) Si vero plenitudinem gratiae, & veritatis de novo testamento magis intelligere, non incongrue pronuntiabis plenitudinem gratiae novi testamenti esse per Christum donatam, & legalium symbolorum veritatem in ipso esse impletam. *Theophylactus* (hoc loco.) Vel *plenum gratiae*, prout eius verbum gratiosum erat, dicente David *Psal.* 44. „Diffusa est gratia in labiis tuis:“ & veritate, secundum quod Moyses, & Prophetae loquebantur, aut operabantur in figura, Christus autem cum veritate.

(1) Al. omittitur Filius. (2) Al. unionem vero, & copulative. (3) Al. desit quod; & sic etiam infra. (4) Al. ubi cum alijs. (5) Al. manifestum est.

(1) hic determinat testimonium suum, quod manifeste (2) præcurator pronuntiavit: unde dicitur: *Joannes perhibet testimonium de ipso. Chrysostr. (hom. 13.)* Vel aliter hoc inducit; ac si dicat: Non æstimetis quod nos qui fuimus cum eo multo tempore, & mensæ ipsius communicavimus, propter gratiam hoc testemur, quia Joannes, qui antea cum non viderat, nec ei commoratus fuerat, ei testimonium perhibebat. Multoties autem Evangelista revolvit ejus testimonium, quia multam admirationem hujus viri habebant Judæi. Et alii quidem Evangelistæ antiquorum meminerant Prophetarum, dicentes: „Hoc factum est ut impleatur quod dictum est per Prophetas:“ hic autem altiorum, & recentiorum testem inducit, non intendens à servo dominatorem facere fide dignum, sed auditorum imbecillitati confidendum. Quemadmodum enim nisi servi formam assumpisset, non ita facile susceptibilis factus esset; ita nisi servi voce quidam confervorum præexcitasset, nequaquam multi Judæorum verbum Christi suscepissent. Sequitur: *Et clamavit*; idest, cum propalatione, cum libertate, sine subtractione omnia prædicat. Non autem à principio dixit, quoniam hic est Filius Dei Unigenitus naturalis; sed clamavit dicens: *Hic erat quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.* Quemadmodum enim matres avium, non confesum pullos suos volationem docent; sed primo quidem extra nidum educunt, postea vero aliam multo velociorem volationem apponunt; sic & Joannes non confesum Judæos ad alta duxit, sed interim paululum à terra eos evolare docuit dicens, quod Christus melior eo erat, quod non parum interim erat. Et vide qualiter sapienter inducit testimonium: non enim solum apparentem Christum monstrat, sed & antequam apparuisset, cum prædicat, quod significatur in hoc quod dicit: *Hic erat de quo dixi.* Hoc autem fecit ut facile susceptibilis esset Christus, hominum mente jam (3) prædetenta ab aliis quæ de eo dicta erant, & nihil ad hoc humilitas habitus noceret. Ita enim humili, & communi omnibus forma Christus utebatur, ut si simul, & verba hæc audissent de eo, & eum considerassent, Joannis testimonium derisissent. *Theophylactus.* Dicit autem: *Qui post me venit*, videlicet secundum tempora nativitatæ; sex enim mensibus prior Christo Joannes erat secundum humanitatem. *Chrysostr. (hom. 13.)* Vel hoc non dicit de ea generatione quæ est ex Maria; jam enim natus erat Christus quando hæc à Joanne

(1) P. Nicolaus habet: Hic determinat testimonium, quo certitudinem humanitatis, & divinitatis æternitatem simul manifeste præcurator pronuntiavit: unde dicitur &c. (2) Al. præcurator. (3) Al. prece detenta ut ab aliis &c. Nicolaus legit pene detenta. (4) Al. ex prima veritate, & sine parenti.

dicebantur; sed de adventu ejus ad prædicationem. Dicit autem: *Ante me factus est*; idest, clarior est, & honorabilior; ac si dicat: Non quia prior veni ad prædicandum, ex hoc majorem me esse illo existimetis. *Theophylactus* (super *Ante me factus est*). Arriani vero hanc litteram sic exponunt, volentes ostendere quod Dei Filius non est à Patre genitus, sed factus, sicut una alia creatura. *Augustinus* (tract. 3.) Non ergo intelligitur: Factus est antequam ego essem factus; sed antepositus est mihi. *Chrysostr. (hom. 13.)* Si autem quod dicitur: *Ante me factus est*, de productione ad esse intelligeretur, superfluum esset quod additur: *Quia prior me erat.* Quis enim est ita insipiens ut ignoret quoniam ex quo ante cum factus est, prior eo erat. Aliter autem è contrario oporteret dicere; scilicet, Prior me erat, quia ante me factus est. Ergo quod dicit: *Ante me factus est*, de honore intelligitur: hoc enim quod futurum erat, factum dicit, quia confervitudo erat antiquorum Prophetarum de futuris quasi de jam præteritis loqui.

(1) *Origenes* (in Joann. super illud, *Hoc est testimonium Joannis.*) Sermo iste in persona Baptiste de Christo testantem prolatus est; quod plurimos fallit, ex hinc usque illud: *Ille enarravit*, credentes in persona Joannis Apostoli recitari. Inconsequens autem est putare, subito, & quasi inemptive interrumpi Baptiste sermonem ex verbo discipuli; & cuique scienti percipere dictorum collationem, in propatulo constat ferries dicti. Dixerat enim ob hoc: *Ante me factus est, quia prior me erat.* Ex hoc autem conjecto priorem me fore, quod ex ejus plenitudine ego quidem, & ante me Prophetæ accepimus gratiam secundam pro prima. Pertigerunt enim & illi post figuras per spiritum ad veritatis speculationem. Hinc etiam perpendimus ex plenitudine ejus accipientes, legem quidem per Moysen fore datam, gratiam autem, & veritatem per Jesum Christum, nedum fore datam, sed factam; Patre quidem legem dante per Moysen, gratiam, & veritatem faciente per Jesum. Sed si Jesus est qui dicit infra 14. *Ego sum veritas*, quomodo veritas sit per Jesum? Sed intelligendum est, quod ipsa veritas substantialis (ex (4) qua prima veritate, & ejus imagine sculptæ sunt multe veritates in his qui veritatem tractant) nequaquam per Jesum Christum facta est, nec prius per aliquem; sed veritas, puto quæ consistit in Paulo, & Apostolis, per Jesum Christum facta est. *Chrysostr. (hom. 13.)* Vel aliter. Con-

jungit hic testimonio Joannis Baptiste suum testimonium Joannes Evangelista, dicens: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Non præcursoris est verbum, sed discipuli; quasi dicat: Etiam non omnes duodecim, & omnis plenitudo fidelium, & qui nunc sunt, & futurorum, de plenitudine ejus accepimus. *Augustinus* (tract. 3. sparsim.) Quid autem accepistis? *Et gratiam pro gratia*: (1) ut nescio quid nos voluerit intelligere de plenitudine ejus accepisse, & insuper gratiam pro gratia: accepimus enim de plenitudine ejus primo gratiam, & rursus accepimus gratiam pro gratia. Quam gratiam primo accepimus? Fidem. Vocatur enim gratia, quia gratis datur. Hanc ergo accepit gratiam primam peccator, ut ejus peccata dimitteretur; & iterum gratiam pro gratia; idest, pro hac gratia in qua ex fide vivimus, recepturi sumus aliam, idest vitam æternam: vita enim æterna quasi merces est fidei; sed quia ipsa fides gratia est, vita æterna gratia est pro gratia. Non erat ista gratia in veteri testamento: quia lex minabatur, non opulabatur; jubebat, non sanabat; sed preparabat medicum venturo cum gratia, & veritate: unde sequitur: *Quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* Mortem enim temporalem, & æternam occidit mors Domini tui: ipsa est gratia quæ promissa, & non habitata in lege. *Chrysostr. (hom. 13. sparsim.)* Vel accepimus gratiam pro gratia; idest, pro veteri novam. Sicut enim est iustitia & justitia, adoptio & adoptio, circumcisio & circumcisio, ita gratia & gratia; sed illa quidem ut typpus, hæc vero ut veritas. Hoc autem induxit, ostendens quoniam & Judæi gratia salvabantur; sed & nos omnes gratia salvi sumus: misericordie autem, & gratiæ fuit legem suscipere. Propterea cum dixisset: *Gratiam pro gratia*, ostendens magnitudinem eorum quæ data sunt, subdit: *Quia lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Jesum Christum facta est.* Et supra quidem Joannes ad seipsum comparans Christum, ait: *Ante me factus est*; hic autem Evangelista ad eum qui illo tempore magis in admiratione apud Judæos erat quam Joannes, Christi comparationem facit; scilicet ad Moysen. Et considera prudentiam. Non personarum, sed rerum comparationem facit, gratiam, & veritatem legi opponens; & huic addit: *Data est*: quod ministrans erat: huic autem. *Facta est*; quod est Regis cum potestate omnia operantis: cum gratia quidem: quia cum potestate omnia dimittebat peccata. Et gratiam quidem ejus baptismatis datur, & adoptio quæ per Spiritum nobis datur, S. Thom. Opes. Tom. IX.

(1) Al. nescio ut quid. (2) Al. Eradius. (3) Al. quamquam. (4) Al. videat. (5)

& alia multa ostendunt; veritatem autem plenius sciemus, si figuras veteris legis didicimus: eam enim quæ in novo testamento perficienda erant, in veteri testamento figura præscripserunt, quas Christus veniens adimplevit. Unde figura data est: per Moysen, veritas per Christum facta est. *Augustinus* 13. de Trinit. (cap. 19.) Vel gratiam referamus ad scientiam, veritatem ad sapientiam: in rebus enim per tempus oris illa summa gratia est, quod homo in unitate personæ conjunctus est Deo; in rebus vero æternis summa veritas, recte tribuitur Dei Verbo.

(1) *Origenes* (hom. 6.) Incongrue (2) *Heraclion* asserit hoc promulgatum fuisse non à Baptista, sed à discipulo: nam si illud, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*, à Baptista prolatum est, quomodo non est sequens, ipsum de gratia Christi suscipientem, & secundam pro prima gratia, conscientemque, legem per Moysen fore traditam, gratiam vero, & veritatem per Jesum Christum produisse, intellexisse qualiter Deum nemo vidit unquam, (3) quodque Unigenitus, cum in Patris gremio requiescat, interpretationem ipsi Joanni, necnon omnibus his qui de perfectione gustaverint concesserit. Non enim nunc primitus annuntiavit: nam priusquam Abraham fieret, docet nos Abraham exultasse, ut (4) videret ejus gloriam. *Chrysostr. (hom. 14.)* Vel aliter. Evangelista ostendens multam eminentiam donorum Christi ad ea quæ per Moysen dispensata sunt, vult de reliquo causam rationalem differentie dicere: nam ille quidem famulus existens, minorum rerum factus est minister; hic vero dominator, & Regis filius existens, multo majora nobis atulit coexistens semper Patri, & videns eum: propter hoc ita intulit, dicens: *Deum nemo vidit unquam.* *Augustinus* ad Paulinam (epist. 110. cap. 4.) Quod ergo est quod Jacob dicit Gen. 32. „Vidi Dominum facie ad faciem.“ & quod de Moysen scriptum Exod. 33. quia „loquebatur cum Deo facie ad faciem.“ & illud quod Propheta Elías loquens de seipso ait cap. 6. „Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno.“ *Gregorius* 18. Moral. (cap. 37. vel in nov. exemp. 28.) Sed patenter datur intelligi quod quamdiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines potest Deus; sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest; ut anima gratia Spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentia non pertingat. Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, non nisi Angelum vidit: hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, dicit Exod. 33. „Ostende mihi te“, metipsum manifeste, ut videam te.“ Ex qua

nium perhibuerunt? Sed qui non cognoverunt eum? Qui amando mundum, dicti sunt mundus: quando enim mundum, habitamus corde in mundo: nam qui non diligunt mundum, carne versantur in mundo, sed corde inhabitant eum, sicut Apostolus dicit ad Philip. 3. „Nostra conversatio in caelis est.“ Amando igitur mundum, hoc appellari mererant ubi habitant. Quomodo enim cum dicimus, Mala est illa domus, aut bona, non parietes incusamus, aut laudamus, sed inhabitantes; sic & mundum dicimus qui inhabitant mundum amando. *Chrysostomus* (hom. 7. in Joan.) Qui autem Dei erant amici, eum cognoverunt, etiam ante corporalem praesentiam: unde & Christus ait infra 8. (1) quoniam *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum.* Cum ergo nos interpellant Geniles, dicentes: Quid est quod in ultimo tempore venit nostram operaturus salutem, tanto tempore negligens nos? dicimus, quoniam & ante hoc in mundo erat, & providebat operibus suis, & omnibus dignis cognitus erat; & si eum mundus non cognovit, hi tamen quibus mundus non erat dignus, eum cognoverunt. Dicens autem, *Mundus eum non cognovit*, breviter causam ignorantiae praebuit. Mundum enim vocat homines qui soli mundo affixi sunt, & quae mundi sunt sapiunt. Nihil autem ita turbat mentem, ut liqueferi amore praesentiam.

(1) *Chrysostomus* (hom. 2.) Dixit quod mundus eum non cognovit, de superioribus loquens temporibus; sed de reliquo sermonem induxit ad praedicationis tempora, & ait, *In propria venit.* *Augustinus* (tract. 1.) Quia scilicet omnia per ipsum facta sunt. *Theophylactus.* Vel per propria mundum intelligas, sive Judaeam, quam pro hereditate elegerat. *Chrysostomus* (hom. 9.) *In propria ergo venit*, non gratia suae necessitatis, sed gratia beneficii suorum. Sed unde venit qui omnia implet, & ubique adest? Ea, quidem quae ad nos (2) condescensione hoc operatus est: quia enim in mundo existens, non putabatur adesse, eo quod nondum cognoscebatur, dignatus est induere carnem. Manifestationem vero hanc, & condescensionem (3) adventum vocat. Misericors autem existens Deus omnia facit; ut nos secundum virtutem splendeamus; & propter hoc quidem nullam necessitate, suasionem vero, & beneficiis volentes ad se attrahit; & propterea venientem eum hi quidem susceperunt, alii vero non receperunt. Nullum enim vult invitum, neque coactum habere famulatum: invi-

(1) *Nicolaus* emittit quoniam. (2) *Al.* descensione hic operatus est. (3) *Al.* praesentiam.
(4) *Nicolaus* habet pro Judaeorum ingratitude indignatus in graviorem prorumpit accusationem &c. (5) *Al.* recepit. (6) *Al. Ambrosius.* (7) *Al.* eorum auferre.

tum enim trahi, par est cum eo qui totaliter non servit: unde sequitur: *Et sui eum non receperunt.* (Hom. 8.) Judaeos nunc suos dicit, ut populum peculiarem; sed & omnes homines ut ab ipso factos: & sicut superius pro communi verecundatus natura dicebat, quoniam mundus per ipsum factus conditorem non cognovit; ita & hic rursus (4) pro Judaeorum anxius indevotione gravius ponit accusationem, dicens: *Et sui eum non receperunt.* *Augustinus* (tract. 2.) Si autem omnino nullus recepit, nullus ergo salvus factus est. Nemo enim salvus fiet, nisi qui Christum (5) receperit venientem: & ideo addit: *Quotquot autem receperunt eum.* *Chrysostomus* (hom. 9.) Sive sint servi, sive liberi, sive Graeci, sive Barbari, sive insipientes, sive sapientes, sive mulieres, sive viri, sive pueri, sive senes, omnes eodem digni facti sunt honore, de quo sequitur: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* (6) *Augustinus* (tract. 2. in Joan.) Magna benevolentia! Unicus natus est, & noluit manere unus: non simul habere coheredes, quia hereditas ejus non sit angusta, si eam multi possiderint. *Chrysostomus* (hom. 9.) Non autem dicit, quoniam fecit eos filios Dei fieri; sed *dedit eis potestatem filios Dei fieri*; ostendens quoniam multo opus est studio, ut eam quae in baptismi adoptionis formata est, imaginem incontaminatam semper custodiamus: simul autem ostendens quoniam potestatem hanc nullus nobis (7) auferre poterit, nisi nos ipsi auferamus. Si enim qui ab hominibus dominium aliquarum rerum suscipiunt, tantum habent robur quantum fere hi qui dederunt, multo magis nos qui a Deo posimur hoc honore. Simul autem ostendere vult quoniam haec gratia advenit volentibus, & studentibus: etenim in potestate est liberi arbitrii, & gratiae operatione filios Dei fieri. *Theophylactus.* Vel quia in resurrectione filiationem perfectissimam consequemur, secundum quod Apostolus dicit Rom. 8. „Adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri.“ Dedit ergo potestatem filios Dei fieri, id est hanc gratiam in futura gratia consequendi. *Chrysostomus* (hom. 9. in Joan.) Et quia in his ipsis ineffabilibus bonis, hoc quidem est Dei, scilicet dare gratiam; illud vero hominis, id est praebere fidem; subjungit: *His qui credunt in nomine eius.* Quid igitur non dicit nobis, o Joannes, quod eorum sit supplicium qui eum non receperunt? Quia numquid isto supplicio fiet majus quando praesente eis potestate filios Dei fieri, non fiant, sed volentes seip-

seipso tanto privati honore? Sed etiam inextinguibilis eos suscipiet ignis, quod postea manifestius revelabit. *Augustinus* (tract. 2.) Credentes ergo quia filii Dei sunt, & fratres Christi, utique nascuntur: nam si non nascuntur, filii quomodo esse possunt? Sed filii hominum (1) nascuntur ex carne, & sanguine, & ex voluntate viri, & complexu conjugii. Illi autem quomodo nascuntur, subdit: *Qui non ex sanguinibus, tanquam maris, & foeminae.* Sanguina, vel sanguines non est Latinum; sed quia Graece positum est pluraliter, maluit ille qui interpretabatur, sic ponere, & quasi minus Latine loqui secundum grammaticos, & tamen explicare veritatem secundum auditum infirmorum: Ex sanguinibus enim maris, & foeminae homines nascuntur. *Beata.* Sciendum etiam est, quia in Scripturis Sanctis sanguis, cum dicitur pluraliter, peccatum significare solet: unde Psalm. 50. „Liberam me de sanguinibus.“ *Augustinus* (tract. 2.) In eo autem quod sequitur: *Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, carnem pro foemina posuit: quia de costa facta cum esset, Adam dixit Gen. 2. „Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea.“* Ponitur ergo caro pro uxore quomodo aliquando spiritus pro marito: quia ille imperare debet, illa servire. Quid enim pejus est domo ubi foemina habet imperium super virum? Hi ergo neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. *Beata.* Carnalis enim singulorum generatio a complexu conjugii duxit originem; at vero spiritualis Spiritus Sancti gratia ministratur. *Chrysostomus* (hom. 9.) Hoc autem narrat Evangelista, ut vilis, & humilitatem prioris partus, qui est per sanguinem, & voluntatem carnis, addiscerent, & altitudinem secundi, qui per gratiam, & nobilitatem est, cognoscentes, magnam quandam hic suscipiamus intelligentiam, & dignam dono ipsius qui genuit, & multum post hoc studium demonstremus.

(1) *Augustinus* (tract. 2.) Cum dixisset, *Ex Deo nati sunt*; quasi ne mireremur, & horresceremur, ait: *Qui non ex sanguinibus, tanquam maris, & foeminae.*

(1) *Al.* nascuntur unum ex sanguine. (2) *Al.* & visibile fit. (3) *Longe alia reponit P. Nicolaus in hunc modum.* *Acuinus* (Lib. 1. cap. 1. in Joan.) Quod ergo hic dicitur, *Verbum caro factum est*, nihil aliud debet intelligi quam si diceretur, *Deus homo factus est*, carnem videlicet induendo, & animam: ut sicut quisque nostrum unus homo ex carne consistat, & anima, ita unus ab incarnationis tempore Christus ex divinitate, carne, anima consistat. Ac rursus infra: *Divinitas Verbi hominem illum singulariter electum cum quo una Christi persona esset, assumere dignata est*; non aliquid suae divinae substantiae in faciendam hominis naturam commutans, sed naturam hominis quam non habebat suscipiens. Item (Lib. 3. de Fid. Trin. cap. 9.) Certissime constat, in illam personam quam habuit aeternaliter, Dei Filium humanam assumpsisse naturam, non personam; homo transfuit in Deum, non veritate naturae, sed propter divinae unitatem personae. Ideo non sunt duo, sed unus.

Ex edit. P. Nicolai. (4) Hoc est ex Concilio ipso Ephes. part. 3. in hom. de Natali die Salvatoris, quam Theodorus Ancyranus habuit, & quae ibi lecta est, ut jam notatum supra. *S. Thom. Opus. Tom. LX.*

mus tantam gratiam, & nobis incredibile videretur, quia homines ex Deo nati sunt: quasi securitatem faciens, ait: *Et Verbum caro factum est.* Quid ergo miraris quia homines ex Deo nascuntur? Attende ipsum Deum ex hominibus natum. *Chrysostomus* (hom. 10.) Vel aliter. Cum dixisset, quoniam ex Deo nati sunt qui susceperunt eum, hujus honoris posuit causam, hoc scilicet Verbum fieri carnem: factus est enim proprius Filius Dei hominis filius, ut filios hominum faciat filios Dei. Cum autem audieris, quoniam *Verbum caro factum est*, ne tuberis: neque enim substantiam convertit in carnem, hoc enim vere impium est intelligere; sed manens quod est, servi formam assumpsit. Quia enim fuit qui dicitur, quoniam phantasmata quaedam fuerint omnia quae incarnationis sunt, eorum blasphemiam destruens, hanc dictionem, *Factum est*, posuit, non transmutationem substantiae, sed carnis verae assumptionem representare volens. Si vero dixerit: Quoniam Deus omnipotens est, quare & in carnem transmutari non potuit? dicemus quod transmutari ab illa incommutabili natura omnino procul est. *Augustinus* 15. de Trinit. (cap. 11.) Sicut autem verbum nostrum vox quodammodo corporis fit assumendo eam in qua manifestatur sensibus hominum; sic Verbum Dei caro factum est, assumendo eam in qua & ipsum manifestaretur sensibus hominum. Et sic verbum nostrum fit vox, nec mutatur in vocem; ita Verbum Dei caro quidem factum est, sed absit ut mutaretur in carnem: assumendo quippe illam non in eam se consumendo, & hoc nostrum vox fit, & illud caro factum est. *Ex gestis Concilii Ephesini.* (a) Sermo etiam quem profertur, quo in alterutris locutionibus utimur, sermo est incorporeus, non aspectu subjectus, non tactu tractabilis; sed cum sermo induerit literas, & elementa, visibilis fit, aspectu comprehenditur, tactu tractatur: sic & Verbum Dei, quod naturaliter invisibile (2) est, visibile fit; & quod natura incorporeum est, invenitur esse tractabile. (3) *Acuinus.* Cum etiam credamus

quosdam contemptibiles mittunt, ut ad Christum, ministros, & herodianos, sed sacerdotes, & levitas; & non quoscumque, sed eos qui erant ex Hierosolymis, hoc est honorabiliores; & ad hoc mittunt ut interrogarent, *Tu quis es?* non quasi ignorantes; sed volentes cum inducere ad hoc quod dixi: unde Joannes ad mentem, & non ad interrogationem eis respondit: *Et confessus est, & non negavit; & confessus est, Quia non sum ego Christus.* Et vide sapientiam Evangelizæ. Tertio quasi idem dicit, & virtutem Baptizæ indicans, & malitiam, & amentiam Judeorum. Devoti enim famuli est, non solum non rapere gloriam domini, sed oblatam à malis respicere. Turbæ (1) quidem ex ignorantia ad hanc venerunt suspicionem ut Joannem Christum æstimarent; hii vero à maligna mente, ex qua interrogabant eum, æstimantes per blanditias attrahere ad hoc (2) quod volebant: nisi enim excogitassent hoc, responderent, *Non sum ego Christus,* dixissent: Non hoc suspicari sumus, non hoc venimus interrogaturi. Sed caput, & manifesti effecti ad aliud veniunt: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Augustinus* (tract. 4. in Joannem.) Noverant enim quod præcessurus erat Elias Christum: non enim aliquid ignotum erat nomen Christi apud Hebræos; sed non putabant illum esse Christum; nec tamen omnino putaverunt Christum non esse venturum; & cum sperarent (3) futurum, offendeunt in præsentem.

Sequitur: *Et dixit, Non sum.* Gregorius in hom. (7. ut supra.) Ex his verbis nobis quæstio valde implexa generatur. Alio quippe in loco (Marth. 11.) inquisitus à discipulis Dominus de Eliæ adventu, respondit: „ Si vultis scire, „ Joannes ipse est Elias. „ Requisitus autem Joannes dicit, *Non sum* Elias. Quomodo ergo Propheta veritatis est, si ejusdem veritatis sermonibus concors non est? *Origenes* (in Joan. super *Tunc miserant.*) Dicit aliquis, quod se ignorabat Joannes esse Eliam; & hoc mirum utentur (4) documento qui assisunt iteratæ incorporationis rationi, tamquam anima denuo induente corpora. Quærit enim Judæi per levitas, ac sacerdotes, si esset Elias, cum iteratæ corporis assumptionis documentum verax arbitrantur, quasi paternum existens, nec alienum ab arcanorum suorum doctrina. Ob hoc itaque dicit Joannes: *Elias non sum:* nam nescit primivæ vitam propriam. Qualiter autem

videret rationabile, si tamquam Propheta Spiritu illuminatus est, & de Deo, (5) & Unigenito tanta narravit, ignorasse de seipso an unquam ejus anima fuerit in Eliâ? *Gregorius* in hom. (6. in Evang.) Sed si subtiliter veritas ipsa requiratur, hoc quidem quod inter se contrarium (6) sonat, quomodo contrarium non fit invenitur. Ad Zachariam namque de Joanne Angelus dixit Luc. 1. „ Ipse præcedet ante illum in spiritu, tu. & virtute Eliæ: „ quia scilicet sicut Elias secundum Domini adventum præveniet, ita Joannes prævenit primum; sicut ille præcursor venturus est Judicis, ita iste præcursor factus est Redemptoris. Joannes igitur in spiritu Elias erat, in persona Elias non erat. Quod autem Dominus faretur de spiritu, hoc Joannes denegat de persona: quia & justum sic erat ut discipulis Dominus spiritualem de Joanne sententiam diceret, & Joannes turbis carnalibus non de suo spiritu, sed de corpore responderet. *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Respondit ergo levitis, & sacerdotibus, *Non sum,* conjectans propositum quæstionis eorum: non enim sapiebat præmissa examinatio, si idem spiritus esset in utroque; sed si Joannes esset ipse Elias qui assumptus est, nunc apparet, secundum quod à Judæis expectabatur absque nativitate. Primus autem arbitrans resurrectionem corporum dicit, quod inconsequens est filium Zachariæ tantis sacerdotis in senio natum, super omnem humanam expectationem, ignorari à sacerdotibus, & levitis, ipsum natum fuisse; maxime Luca testante capiti, quod „ factus est timor in omnibus habitantibus circa eos. „ Sed forsitan quoniam prope sinem Eliam expectabant ante Christum, quasi tropice sciscitari videntur: An es tu qui prænantias Christum venturum? Et caute respondit, *Non sum.* (7) Sed nihil mirabile. Sicut in Salvatore, pluribus scientibus ex Maria nativitatem ejus, quidam falsebantur putantes eum Joannem Baptistam, vel Eliam, aut aliquem Prophetarum; sic & in Joanne quosdam ortus ejus ex Zacharia non latebat, & quidam dubitabant, si forsitan qui expectabatur Elias apparuit in Joanne. Quoniam vero cum plures in Israel editi fuerint Prophete, unus de quo Moyse prophetaverat, præsertim expectabatur, juxta illud Deut. 18. „ Prophetam vobis suscitabit „ Deus ex fratribus vestris: sicut mihi, illi patribus, rebis: „ tertio sciscitantur, non si foret Propheta simpliciter, sed cum articulo, (8) ut in Græco ponitur: unde sequitur: *Propheta es tu?*

Per

(1) Al. enim. (2) Al. quod volebant eum. (3) Al. venturum. (4) Al. omittitur documento. (5) Al. in Unigenito. (6) Al. sonuit. (7) Legit P. Nicolai. (8) Al. deest ut.

Per singulos enim Prophetas noverat populus Israel neminem eorum fore hunc quem Moyse prophetaverat, qui sicut Moyse medius staret inter Deum & homines & accepto testamento à Deo traderet discipulis. Hoc autem illis nomen non Christo attribuentibus, sed arbitrantibus alium à Christo ipsum fore, Joannes scivit quoniam & Christus ille Propheta esset: unde subditur: *Et respondit, Non.* *Augustinus* (tract. 4.) Vel quia Joannes major erat quam Propheta: quia Propheta longe prænuñtaverunt, Joannes præsentem demonstrabat.

Sequitur: *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso?* *Chrysostomus* (homil. 4.) Vides hic vehementius insistentes, & interrogantes; hunc autem cum mansuetudine eas que non erant veræ suspensiones destruunt, & eam que est vera ponentem: unde sequitur: *Ait: Ego vox clamantis in deserto.* *Augustinus* (tract. 4.) Esaias illud dixit; in Joanne prophetia ista completa est. *Gregorius* (hom. 7. ubi supra.) Scitis autem quod unigenitus Filius Verbum Patris vocatur. Ex ipsa autem nostra locutione cognoscimus, quia prius vox sonat, ut verbum possit audiri. Joannes ergo vocem se asserit esse, quia Verbum præcedit, & per ejus ministerium, Patris Verbum ab hominibus auditur. *Origenes* (in Joan. super *Quis es, ut responsum demus?*) Ineleganter autem Heracleon de Joanne, & Prophetis considerans, ait, quoniam Verbum quidem Salvator est, vox autem per Joannem intelligitur: solus enim sonus est omnis gradus propheticus. Cui dicendum, quod si non significativam vocem dederit tuba, nemo se accingeret ad prælium. Si ergo nil aliud quam sonus est vox prophetica, quomodo transmittit nos ad illam Salvator? *Serapion* (inquit infra 5.) *Scripturas.* Dicit autem Joannes se esse vocem non clamantem in deserto, sed clamantis in deserto, ejus scilicet qui sabbat, & clamabat infra 7. *Si quis sit, veniat ad me, & bibat.* Clamat enim ut distantes auditu percipiant, & gravem habentes auditum sentiant immensitatem eorum que dicuntur. *Theophylactus.* Vel quia veritatem manifeste annuntiat: omnes enim qui in lege erant, obsecrare loquebantur. *Gregorius* (hom. 7. ut supra.) Vel in deserto Joannes clamat, quia quasi detestata, ac desinita Judææ, solatium Redemptoris annuntiat. *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Opus autem vocis in deserto clamantis est ut anima à Deo desinita, ad rectam faciendam viam Domini revocetur, nequaquam pravitatem serpentini gressus prosequendo; secundum contemplationem quidem sublimatam in veritate absque permissione mendacii, & secundum actionem post congruam speculationem licitum

opus referentem: unde sequitur: *Dirigitur enim Domini.* sicut dixit *Esaias* Propheta. *Gregorius* (ut supra.) Via Domini ad eum dirigitur, cum vobis sermo humiliter auditur; via Domini ad eum dirigitur, cum ad præceptum vitæ præparatur.

(u) *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Facta responsione versus sacerdotes, & levitas, denuo missum est à pharisæis: unde dicitur: *Et qui misi fuerant, erant ex pharisæis.* Quantum enim ex ipso sermone conjecturari contingit, dico tertium hoc esse testimonium. Vide tamen quomodo juxta sacerdotalem, & leviticam petitionem est cum mansuetudine prolatum illud, *Tu quis es?* nihil enim arrogans, vel protervum in eorum quæstione continetur, sed cuncta decencia veros Dei ministros. Sed pharisæi secundum suum nomen divisi, & importuni ex discordiâ contumeliosas voces præterunt Baptistæ; unde sequitur: *Et dixerunt ei: Quid ergo baptizatis, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* non quasi scire volentes, sed prohibere eum à baptismo. Deinde vero nescio quo pacto proni ad baptismum iverunt ad Joannem. Hujus autem solatio est, quia pharisæi non credentes accedunt ad baptismum, sed ex hypocrisis, cum timerent populum. *Chrysostomus* (hom. 15.) Vel ipsi iidem sacerdotes, & levitæ ex pharisæis erant. Et quia blanditiis eum non valuerunt supplicare, accusationem ei immittere tentant, cogentes eum dicere quod non erat: unde sequitur: *Et interrogaverunt eum, & dixerunt: Quid ergo baptizatis, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* Quasi audacia videbatur esse baptizare, si Christus non erat, nec præcursor illius, nec præco, id est Propheta. *Gregorius* (hom. 7. in Evang.) Sed sanctus quisque etiam cum perversa mente requiritur, à bonitatis suæ studio non mutatur. Unde Joannes quoque ad verba invidiæ prædicamenta respondit vitæ: unde sequitur: *Respondit eis dicens: Ego baptizo in aqua.* *Origenes* (in Joan. ubi supra.) Ad illud enim, *Quid ergo baptizatis?* quid aliud asseri decebat, nisi proprium baptismum carnale præterdere? *Gregorius* (hom. 7. ut supra.) Joannes enim non spiritu, sed aqua baptizat: quia peccata solvere non valebat: baptizatorum corpora per aquam lavat, sed tamen animas per veniam non lavat. Cur ergo baptizat qui peccata per baptismum non relaxat? nisi ut præcursoris suæ ordinem servans, scilicet qui nasciturum nascendo præveniat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniat, & qui prædicando factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret imitatione sacramenti: qui inter hæc mysterium redemptionis nostræ annuntians, hunc in medio hominum & ite

esse asserit, & nesciri: sequitur enim: *Medius autem vestrum fuit quem vos nescitis*: quia per carnem Dominus apparet, & visibilis extitit corpore, & invisibilis majestate. *Chrysostramus* (ut supra.) Hoc autem dixit, quoniam decens erat Christum commixtum esse populo, ut unum multorum, se ubique humilem esse docentem. Cum autem dixit, *Quem vos nescitis*, scientiam hic cognitionem certissimam dicit, puta, quis est, & unde. *Augustinus* (tract. 4.) Humilis enim (1) non videbatur, & propterea lucerna accensa est. *Theophylactus*. Vel (2) medius erat phariseorum Dominus, sed ignorabant eum, quia ipsi Scripturas se scire putabant: & in quantum in illis prænuntiabatur Dominus, medius eorum erat, scilicet in cordibus eorum, sed nesciebant eum, eo quod Scripturas non intelligebant. Vel aliter. Medius quidem erat, in quantum mediator Dei existens, & hominum Christus Jesus medius phariseorum extitit, volens illos Deo jungere: sed ipsi nesciebant eum. *Origenes* (in Joan. super *Respondit Joannes eis dicens*.) Vel aliter. Hoc edito, *Ego baptizatus in aqua*, ad illud, *Quid ergo baptizatus?* ad secundum, *Si tu non es Christus?* praconium de procedenti Christi substantia proponit, quod tanta sit ei virtus quod invisibilis sit sua deitate, cum sit præcisus calibet, & totum per orbem diffusit: quod notatur ex illo, *Medius vestrum fuit*. Hic enim per totam orbis machinam effluxit, sic ut quæ creantur, per ipsam creantur: omnia enim per ipsum facta sunt: unde palam est quod inquirentibus à Joanne, *Quid ergo baptizatus?* ipse medius erat. Vel quod dicitur, *In medio vestrum fuit*, intelligendum est de nobis hominibus. Cum enim simus rationales, in medio nostro (3) existit, ex eo quod principale, scilicet cor, in medio totius corporis insitum est. Qui ergo Verbum in medio gerunt, non autem cognoscuntur de illis natura, nec de quo fonte manavit, nec quomodo consistit in eis: hi Verbum in medio sui obtinentes ignorant: quod tamen Joannes agnovit: unde exprobrando dicit ad phariseos: *Quem vos nescitis*: quia expectantes pharisei Christi adventum, nihil tam arduum de eo contemplantur, solum hominem sanctum existimantes eum esse. Dicit autem *Stetit*: nam sicut Pater invariabilis existens, & impermutabilis: sicut quoque Verbum ejus ad salvandum continuo: quamvis carnem suscipiat, quamvis medium hominum fiet invisibile (4). Ne vero putet aliquis alium esse invisibilem ad omnes homines venientem, vel ad universam orbem, ab eo qui humanatus

(1) *Nicolaus* omittit non. (2) *Al.* medicus. (3) *Al.* extitit. (4) *Addit Nicolaus* nec ab illis agnitus. (5) *Al.* tantum. (6) *Al.* humiliasset. *Nicolaus legit* non multum se humiliasset.

est, & in terra comparuit, subdit: *Qui post me venit*, hoc est qui post me appariturus est. Non autem idem denotatur hic per hoc quod dicit, *Post*, & cum Jesus nos post se invitat: illic enim sequi post ipsam præcipitur nobis, ut ejus indagando vestigia, perveniamus ad Patrem: hic autem ut pateat quid sequatur ex Joannis dogmatibus: venit enim ut cuncti credant per eum, præparati ad perfectum Verbum per innotia. Dicit ergo: *Ipse est qui post me venit*. *Chrysostramus* (hom. 15.) Ac si diceret: Ne æstimeris (5) totum in meo consistere baptisate: si enim meum baptisma perfectum esset, alius non veniret post me, aliud baptisma daturus. Sed hæc præparatio est illius, & transit in proximo, ut umbra, & imago: sed oportet eum qui veritatem imponet, venire post me: si enim hoc esset perfectum, nequaquam secundi locus quaereretur: & ideo subdit: *Qui ante me factus est*, hoc est honorabilior, & clarior. *Gregorius* (hom. 7, ut supra.) Sic namque dicitur, *Ante me factus est*, ac si dicitur, Antepositus est mihi. Post me ergo venit, quia postmodum natus: ante me autem factus est, quia mihi prælati. *Chrysostramus* (hom. 15.) Ne autem exitimes comparabilem esse excellentiam hanc, incomparabilitatem ostendere volens, subjungit: *Cujus ego non sum dignus uti solam corrigiam calceamenti*: quasi dicit: Intantum est ante me ut ego neque in ultimis ministrorum vocari dignus sim: calceamentum enim solvere ultimis ministris res est. *Augustinus* (tract. 4.) Unde & si dignum se diceret tantummodo corrigiam calceamenti solvere, multam se (6) habuisset. *Gregorius* (hom. 7, in Evang.) Vel aliter. Mos apud veteres fuit ut si quis eam quæ sibi competeret, accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum solveret qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? Recte ergo Joannes se indignum esse ad solvendam corrigiam ejus calceamenti denuntiat: ac si aperte dicat: Redemptoris vestigia non deindare valeo, quia sponsi nomen mihi immeritis non usurpo. Quod tamen intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiunt? Incarnatus vero Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in divinitate sua morticinâ nostræ corruptionis assumpti. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Joannes ergo solvere corrigiam calceamenti ejus non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit: ac si patenter dicat: Quid mirum si mihi ille prælati est quem post me quidem natum considero, sed

mativatis ejus: mysterium non comprehendit? *Origenes* (tom. 4, in Joan.) Quidam vero non inepete dixit: hoc sic intelligendum. Non sum ego tanti ut causa mei descendat à magnalibus, ac carnem quasi calceamentum suscipiat. *Chrysostramus* (hom. 16, in Joan.) Et quia Joannes cum decenti libertate ea quæ de Christo sunt, omnibus prædicabat, propterea Evangelista & locum designat, dicens: *Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans*. Non enim in domo, neque in angulo Christum prædicabat, sed Jordanem transiens in mediâ multitudine presentibus omnibus qui ab eo baptizabantur. Quædam vero exemplariorum certius habeat, *In Bethabera*: Bethania enim non ultra Jordanem, neque in deserto erat, sed prope Hierosolimam. *Glossa*. Vel duæ sunt Bethaniæ: una trans Jordanem, altera citra non longe à Hierosalem, ubi Lazarus fuit suscitatus. *Chrysostramus* (hom. 16, in Joan. par. à princ.) Hoc autem & propter aliam causam designat: quia enim res non antiquas narrabat, sed ante parvum tempus (1) contingentes, presentes, & videmus testes facit eorum quæ dicuntur, demonstrationem à locis tribuens. *Alexius*. Bethania vero domus obedientiæ interpretatur: per quam innuitur quia per obedientiam fidei omnes ad baptisma debent pervenire. *Origenes* (in Joan. super *Hæc in Bethabera facta sunt*.) Bethabera vero interpretatur domus præparationis, & convenit cum baptismo præparantis Domino plebem perfectam. Jordanis autem interpretatur descensum eorum. Quis autem erit hic fluvius nisi Salvator noster, per quem ingredientem in hunc mundum mundari convenit, (2) non suum descendente descensum, sed humani generis? Hic segregat donatas à Moyse, ab his quæ per Jesum donantur, sortes: hujus rivuli lætificat civitatem Dei. Sicut autem draco latitat in Ægyptiaco fluvio, ita Deus in jso. Pater enim est in Filio: & qui proficiuntur illuc ubi se lavent, opprobrium Ægypti deponunt, ac apti ad percipiendam hereditatis parantur, necnon à lepra mundantur, & duplices capaces sunt gratiæ, ac prompti sunt ad susceptionem Spiritus almi, in aliud flumen nequaquam descendente spiritali columba. Trans Jordanem vero Joannes baptizat, ut præcursor venientis non innocentes, sed peccatores vocaret.

(1) *Origenes* (tom. 6, in Joan. super illud, *Postera die vidit Joannes*). Post testimonium Joannis, jam videtur Jesus veniens ad eum, non solum adhuc perseverantem, sed & potiorum effectum, quod per diem secundarium designa-

(1) *Nicolaus* habet eranlactas. (2) *Idem legit* non suo descendente descensu. (3) *Al.* ex qua ad Joannem et alii ad Joannem venient.

tur: unde dicitur: *Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se*. Prædem autem Jesu mater protinus ut illum concepit, ad matrem Joannis prægnantem proficiscitur, & per vocem pervenientem ad aures Elisabethæ Mariæ salutatione exultat Joannes conceptus in utero: hic autem post Joannis testimonium, ipse videtur à Baptista, accedens ad eum. Prius autem auditu aliorum instruitur aliquis: ac deinde oculatè inspicit illa. Per hoc autem quod Maria ad Elisabeth venit minorum, & Filius Dei à Baptista, ad fervorem optulandi minoribus, & ad modestiam admonetur. Verum unde ad Baptistam venit Salvator, non hic dicitur: sed ex dictis Matthæi colligimus dicens cap. 2, 4. Tunc venit Jesus à Galilæa ad Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. *Chrysostramus* (hom. 16, Joan. non remote à princ.) Vel aliter. Matthæus ad adventum Christi ad baptismum præsentia dicit: Joannes autem, & rursus eum ivisse ad Joannem ostendit post baptismum: & hoc manifestat quod postea dicit: *Quia vidi Spiritum descendentem &c.* Partis enim sunt sibi Evangelistæ tempora narrationis: Matthæus enim ea quæ antequam ligaretur Joannes Baptista præteritis, fessinat ad ea quæ deinceps sunt tempora: sed Joannes his maxime immoratur, quæ scilicet ante incarcerationem Joannis fuerant: unde hic dicitur: *Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se*. Cujus igitur gratia secundo post baptismum ad eum veniebat? Quia ipsum baptizaverat eum multis, ut nullus suspiceret quoniam ex eadem causa (3) ex qua & alii, ad Joannem veniret: puta peccata confessurus, aut in penitentiam abluendus in flumine. Propterea ergo accedit, dans Joanni occasionem corrigendi hanc suspensionem, quam Joannes per verba correxit: unde sequitur: *Et ait: Ecco agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*. Quis igitur in purus erat ut aliorum peccata absolvere posset, manifestum est quoniam non ut confiteretur peccata accedit, sed ut occasionem det Joanni loquendi de ipso. Venit etiam secundo, ut hi qui priora audierant, certius recipiant quæ prædicta sunt, & alia rursus audiant. Dicit autem: *Ecco agnus Dei*, innuens quod hic est qui olim quaerebatur, rememorans prophetiæ Eliæ, & umbra quæ secundum Moysen erat, ut à figura factus eos ducat ad veritatem. *Augustinus* (tract. 4, in Joannem à med.) Si autem agnus Dei est innocens, & Joannes agnus: an non & ipse est innocens? Sed omnes ex illa propagine veniunt de qua cantat gemens David Psal. 50.

Ego non suo descendente descensu. (3) *Al.* ex qua ad Joannem et alii ad Joannem venient.

28 Ego in iniquitatibus conceptus sum. Solus ergo ille agnus qui non sic venit: non enim in iniquitate conceptus est, nec in peccatis mater ejus cum in utero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit, quia fide concepit, & fide suscepit. *Origenes* (tom. 6. in Joan. ubi supra inter princ. & med.) Sed cum quinque offerantur animalia in templo: tria terrena, vitulus, ovis, & capra: volatilia vero duo, turtur, & columba: & de ovibus tria adducuntur, aries, ovis, agnus: de genere ovium agnum memoravit: agnum enim in oblationibus quoad aras offerri videmus, unum quidem mane, alterum vero vespere. Quamvis autem oblatio alia potest esse quotidiana à rationali natura comprehendenda, nisi Verbum (1) vigens, agnus typice nuncupatum? (2) Hoc nempe tenebitur oblatio matutina ad frequentiam intellectus in divinis relictum: neque enim anima pari potest ut summis jugiter insit, eo quod corporis terrenalitatis, & gravis conjugium est sortita. Ex hoc etiam verbo quod Christus est (3) agnus, conjectare de pluribus poterimus; & quodammodo vespere pertingemus ad corporalia procedentes. Qui autem hunc obtulit agnum, ad immolandum, Deus fuit in homine reconditus, magnus Sacerdos, qui dixit infra 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam*: unde dicitur *agnus Dei*: ipse enim nostras languores accipiens, totius mundi tollens peccata, mortem quasi baptismum suscepit. Apud Deum enim non pertinet incorrectum quidquid agimus, quod disciplina indigeat, quæ per difficulta exercetur. *Theophylactus* (super *Ecce Agnus Dei*.) Vel dicitur Christus agnus Dei, in quantum Deus Pater mortem Christi accepit pro nostra salute, vel in quantum eum pro nobis tradidit morti: sicut enim dicere consuevimus, Hæc oblatio est talis hominis, id est quam talis homo obtulit; sic & Christus dicitur agnus Dei, dantis scilicet Filium suum pro nostra salute in mortem. Et ille quidem agnus typicus nullius omnino peccatum sustulit, hic vero peccatum universi orbis terrarum: periclitantem enim mundum eruit ab ira Dei: unde subdit: *Ecce qui tollit peccatum mundi*. Non autem dixit, Qui tollit, sed qui tollit peccatum mundi, quasi semper hoc faciente ipso: non enim tunc solum tulit cum passus est, sed ex illo tempore usque ad præsens tollit, non semper crucifixus, unam enim pro peccatis obtulit oblationem, sed semper purgans per illam. *Gregorius* 8. Moral. (cap. 32. in novis exempl. cap. 20.) Tunc autem ab humano ge-

(1) *Al. ingens. P. Nicolai* verbum floridum, & vegetum, & vigens. (2) *Al. Hæc.* (3) *Al. emittitur agnus.* (4) *Ad marginem Veneta Nicolini editionis notatur.* Habetur id in Glossa ordinaria super his verbis. (5) *Nicolai* ponit secta.

28 nere plene peccatum tolleretur, cum per incorruptionis gloriam nostra corruptio permutabitur: esse namque à culpa liberi non possumus, quousque in corporis morte tenemur: *Theophylactus* (hoc loco.) Sed quare non dixit, Peccata mundi, sed peccatum? Ut videlicet per hoc quod dixit peccatum, universaliter peccatum videtur innuere; sicut consuevimus dicere, quod homo ejectus est de paradiso, id est omne genus humanum. *Beda*. (4) Vel peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi; quod quidem peccatum originale, & singulorum superaddita Christus per gratiam relaxat. *Augustinus* (tract. 4. in Joan. à med.) Qui enim de nostra natura peccatum non assumpsit, ipse est qui tollit nostrum peccatum. Notis, quia quidam homines dicunt: Nos tollimus peccata ab hominibus quia sancti sumus: si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cum sit ipse homo plenus peccato? Contra istas disputationes hic legamus: *Ecce qui tollit peccatum mundi*: ut non sit præsumptio hominibus in homines. *Origenes* (in Joan. tom. 6. super *Alter die*.) Sicut tamen jugi oblationi agni cognate sunt relatione oblationes legales, sic hujus agni oblationi cognate oblationes videntur mihi effusiones sanguinis martyrum, quorum patientia, & confessione, & promptitudine ad bonum, obrunduntur machinationes impiorum. *Theophylactus* (super *Hic est de quo dixi*.) Quia vero superius illis qui ex phariseis venerant Joannes dixerat, quod *medius vestrum stat quem vos nescitis*; hic ignorantibus demonstrat, dicens: *Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est*. Vir Dominus dicitur propter ætatis perfectionem: nam triginta annorum baptizatus est: vel quia spiritualis anime vir est, & Ecclesie sponsus: unde *Paulus* 2. Corinth. 11. *Respondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo*. *Augustinus* (tract. 4. in Joan. à med.) *Post me autem venit, quia posterior natus est: ante me factus est, quia prælati sunt illi.* *Gregorius* (homil. 7. in Evang.) Prælationis autem ejus causa aperit, cum subjungit: *Quia prior me erat; ac si aperte dicat: Inde me etiam post natus superat, quo eum natiuitatis suæ tempora non angustant: nam qui per matrem in tempore nascitur, sine tempore est à Patre generatus.* *Theophylactus* (hoc loco.) *Ausculata ó Arris*. Non dixit, Quia prior me creatus est; sed quia prior me erat. Audiat hoc Pauli Samosatani (5) abusus, quod non ex Maria sumpsit primordium: quia si essendi principi-

29 pium sumpsit ex Virgine, qualiter prior existit præcursor? Nam manifestum est quod præcursor Christus in sex mensibus superabat secundam humanam generationem. *Chr. Sostanus* (homil. 16. in Joan. à med.) Ut autem non videatur ex amicitia propter cognationem ei testimonium perhibere, quia cognatus ejus erat secundum carnem, propterea dicit: *Ego nesciebam eum*. Et secundum rationem hoc coniungit: etenim in deserto conversatus est Joannes. Miracula vero quæcumque Christo puero existente facta sunt, puta quæ circa Magos, & quæcumque (1) talia, ante multum contigerant tempus, Joanne & ipso valde puero existente. In medio vero tempore ignotus omnibus existebat: propter quod subdit: *Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans*. Hinc enim manifestum est quomodo & illa signa quæ quidam dicunt à Christo in pueritia facta, mendacia, & fisiones sunt. Si enim à prima ætate miracula fecisset Jesus, nequaquam neque Joannes eum ignorasset, nec reliqua multitudo indignisset magistro ad manifestandum eum. Non igitur ipse Christus baptismate indigebat, neque aliquam aliam causam habebat illud lavacrum, quam præmonstrationem facere ejus, fidei, quæ est in Christo. Non enim dixit, Ut mundem eos qui baptizantur, neque ut liberem à peccatis, vani baptizans; sed ut manifestetur in Israel. Sed nunquid sine baptismate non licebat predicare, & inducere turbas? Sed facilius ita factum est: nequaquam enim cucurrissent omnes, si sine baptismate predicatio facta esset. *Augustinus* (tract. 5.) Ubi ergo cognitus est Dominus, superfluo ei via parabatur, quia cognoscentibus se, ipse factus est via. Itaque non durabit diu baptismata Joannis, sed quoad usque demonstratus est Dominus humilis. Ergo ut daretur nobis à Domino humilitatis exemplum ad percipiendam salutem baptismi, suscepit baptismum servi; & ne præponeretur baptismus servi, baptismum Domini, baptizati sunt alii baptismum (2) conservi. Sed qui baptizati sunt baptismum conservi, oportebat ut baptizarentur baptismum Domini: qui autem (3) baptizantur baptismum Domini, non opus habent baptismum conservi.

(4) *Chr. Sostanus* (hom. 16.) Quia Joannes restatus est ita magnum quid quod sufficiens erat auditor omnes suspicere, pura quod totius orbis terrarum solus ipse peccata tolleret, volens credibilis id facere, reduxit hoc ad Deum, & Spiritum Sanctum. Possent enim aliqui dicere Joanni, Qualiter igitur tu cognovisti eum? Respondet, quod per descensum Spiritus Sancti: *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) *Al. omittitur talia.* (2) *P. Nicolai* servi. (3) *Al. baptizabantur.*

29 unde sequitur: *Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de celo, & mansit super eum.* *Augustinus* 15. de Trin. (cap. 27.) Non autem tunc unctus est Christus Spiritu Sancto quando super eum baptizatum velut columba descendit: tunc enim corpus suum, scilicet Ecclesiam suam, præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum Sanctum. Absurdissimum enim est ut credamus eum cum jam triginta esset annorum (ejus enim ætatis à Joanne baptizatus est) accepisse Spiritum Sanctum; sed venisse ad illud baptismum, sicut sine ullo omnino peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim de famulo ejus, & præcursor ipse Joanne scriptum est Luc. 1. *Spiritu Sancto replebitur ab utero matris suæ*; qui quavis seminatus à patre, tamen Spiritum Sanctum in utero formatum accepit: quid de homine Christo intelligendum est, vel credendum, ejus carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spirituales fuit? *Augustinus* de Agone christiano (cap. 22.) Non autem dicimus solum Christum verum corpus habuisse, Spiritum autem Sanctum salaciter apparuisse oculis hominum: sicut enim non oportebat ut homines falleret Filius Dei, sic nec Spiritus Sanctus. Sed omnipotenti Deo, qui universam creaturam ex nihilo fabricavit, non erat difficile verum corpus columba sine aliarum columbarum ministerio figurare; sicut et non fuit difficile verum corpus in utero virginis sine virili semine fabricare. *Augustinus* super Joan. (tract. 6. spatium.) Duobus autem modis ostendit visibiliter Dominum Spiritum Sanctum, per columbam super Dominum baptizatum; per ignem vero super discipulos congregatos: ibi simplicitas, hic fervor ostenditur. Ergo ne Spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratum est; & ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratum est. Nec movet, quia lingue divise sunt: non dissipationem timere, unitatem in columba cognosce. Sic ergo oportebat demonstrari Spiritum Sanctum venientem super Dominum, ut cognoscat uniusquisque, si habet Spiritum Sanctum, simplicem se esse debere sicut columbam, & habere eum fratribus vestram pacem, quam significant oscula columbarum. Osculantur & corvi, sed laniant: à laniant innocens est natura columbarum: nam corvi de morte pascentur, columba non nisi de frugibus terræ vivit. Si etiam gemunt columbe in amore, nolite mirari, quia in columba specie voluit demonstrari Spiritus Sanctus: ipse enim indertellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: *Rom. 8. Non autem Spiritus Sanctus*

28 Ego in iniquitatibus conceptus sum. Solus ergo ille agnus qui non sic venit: non enim in iniquitate conceptus est, nec in peccatis mater ejus cum in utero aluit, quem virgo concepit, virgo peperit, quia fide concepit, & fide suscepit. *Origenes* (tom. 6. in Joan. ubi supra inter princ. & med.) Sed cum quinque offerantur animalia in templo: tria terrena, vitulus, ovis, & capra: volatilia vero duo, turtur, & columba: & de ovibus tria adducuntur, aries, ovis, agnus: de genere ovium agnum memoravit: agnum enim in oblationibus quoad aras offerri videmus, unum quidem mane, alterum vero vespere. Quenam autem oblatio alia potest esse quotidiana à rationali natura comprehendenda, nisi Verbum (1) vigens, agnus typice nuncupatum? (2) Hoc nempe censebitur oblatio matutina ad frequentiam intellectus in divinis relictum: neque enim anima pari potest ut summis jugiter insit, eo quod corporis terrenalitatis, & gravis conjugium est sortita. Ex hoc etiam verbo quod Christus est (3) agnus, conjectare de pluribus poterimus; & quodammodo vespere pertingemus ad corporalia procedentes. Qui autem hunc obtulit agnum, ad immolandum, Deus fuit in homine reconditus, magnus Sacerdos, qui dixit infra 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam*: unde dicitur *agnus Dei*: ipse enim nostras languores accipiens, totius mundi tollens peccata, mortem quasi baptismum suscepit. Apud Deum enim non pertinet incorrectum quidquid agimus, quod disciplina indigeat, quæ per difficulta exercetur. *Theophylactus* (super *Ecce Agnus Dei*.) Vel dicitur Christus agnus Dei, in quantum Deus Pater mortem Christi accepit pro nostra salute, vel in quantum eum pro nobis tradidit mortis: sicut enim dicere consuevimus, Hæc oblatio est talis hominis, id est quam talis homo obtulit; sic & Christus dicitur agnus Dei, dantis scilicet Filium suum pro nostra salute in mortem. Et ille quidem agnus typicus nullius omnino peccatum sustulit, hic vero peccatum universi orbis terrarum: periclitantem enim mundum eruit ab ira Dei: unde subdit: *Ecce qui tollit peccatum mundi*. Non autem dixit, Qui tollit, sed qui tollit peccatum mundi, quasi semper hoc faciente ipso: non enim tunc solum tulit cum passus est, sed ex illo tempore usque ad præsens tollit, non semper crucifixus, unam enim pro peccatis obtulit oblationem, sed semper purgans per illam. *Gregorius* 8. Moral. (cap. 32. in novis exempl. cap. 20.) Tunc autem ab humano ge-

(1) *Al. ingens. P. Nicolai* verbum floridum, & vegetum, & vigens. (2) *Al. Hæc.* (3) *Al. emittitur agnus.* (4) *Ad marginem Veneta Nicolini editionis notatur.* Habetur id in Glossa ordinaria super his verbis. (5) *Nicolai* ponit secta.

28 nere plene peccatum tolleretur, cum per incorruptionis gloriam nostra corruptio permutabitur: esse namque à culpa liberi non possumus, quousque in corporis morte tenemur: *Theophylactus* (hoc loco.) Sed quare non dixit, Peccata mundi, sed peccatum? Ut videlicet per hoc quod dixit peccatum, universaliter peccatum videtur innuere; sicut consuevimus dicere, quod homo ejectus est de paradiso, id est omne genus humanum. *Beda*. (4) Vel peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi; quod quidem peccatum originale, & singulorum superaddita Christus per gratiam relaxat. *Augustinus* (tract. 4. in Joan. à med.) Qui enim de nostra natura peccatum non assumpsit, ipse est qui tollit nostrum peccatum. Notis, quia quidam homines dicunt: Nos tollimus peccata ab hominibus quia sancti sumus: si enim non fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cum sit ipse homo plenus peccato? Contra istas disputationes hic legamus: *Ecce qui tollit peccatum mundi*: ut non sit præsumptio hominibus in homines. *Origenes* (in Joan. tom. 6. super *Altera die*.) Sicut tamen jugi oblationi agni cognate sunt relatione oblationes legales, sic hujus agni oblationi cognate oblationes videntur mihi effusiones sanguinis martyrum, quorum patientia, & confessione, & promptitudine ad bonum, obrunduntur machinationes impiorum. *Theophylactus* (super *Hic est de quo dixi*.) Quia vero superius illis qui ex pharisæis venerant Joannes dixerat, quod *medius vestrum stat quem vos nescitis*; hic ignorantibus demonstrat, dicens: *Hic est de quo dixi: Post me venit vir qui ante me factus est*. Vir Dominus dicitur propter ætatis perfectionem: nam triginta annorum baptizatus est: vel quia spiritualis anime vir est, & Ecclesiæ sponsus: unde *Paulus* 2. Corinth. 11. 33. Respondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo. *Augustinus* (tract. 4. in Joan. à med.) Post me autem venit, quia posterior natus est: ante me factus est, quia prælati sunt illi. *Gregorius* (homil. 7. in Evang.) Prælationis autem ejus causa aperit, cum subjungit: *Quia prior me erat*; ac si aperte dicat: Inde me etiam post natus superat, quo eum natiuitatis suæ tempora non angustant: nam qui per matrem in tempore nascitur, sine tempore est à Patre generatus. *Theophylactus* (hoc loco.) Ausculta ó Arris: Non dixit, Quia prior me creatus est; sed quia prior me erat. Audiat hoc Pauli Samosatani (5) abusus, quod non ex Maria sumpsit primordium: quia si essendi principi-

29 pium sumpsit ex Virgine, qualiter prior existit præcursor? Nam manifestum est quod præcursor Christus in sex mensibus superabat secundam humanam generationem. *Chr. Sostanus* (homil. 16. in Joan. à med.) Ut autem non videatur ex amicitia propter cognationem ei testimonium perhibere, quia cognatus ejus erat secundum carnem, propterea dicit: *Ego nesciebam eum*. Et secundum rationem hoc coniungit; etenim in deserto conversatus est Joannes. Miracula vero quæcumque Christo puero existente facta sunt, puta quæ circa Magos, & quæcumque (1) talia, ante multum contigerant tempus, Joanne & ipso valde puero existente. In medio vero tempore ignotus omnibus existebat: propter quod subdit: *Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans*. Hinc enim manifestum est quoniam & illa signa quæ quidam dicunt à Christo in pueritia facta, mendacia, & fisiones sunt. Si enim à prima ætate miracula fecisset Jesus, nequaquam neque Joannes eum ignorasset, nec reliqua multitudo indignis magistro ad manifestandum eum. Non igitur ipse Christus baptismate indigebat, neque aliquam aliam causam habebat illud lavacrum, quam præmonstrationem facere ejus, fidei, quæ est in Christo. Non enim dixit, Ut mundem eos qui baptizantur, neque ut liberem à peccatis, vni baptizans; sed ut manifestetur in Israel. Sed nunquid sine baptismate non licebat predicare, & inducere turbas? Sed facilius ita factum est: nequaquam enim cucurritur omnes, si sine baptismate predicatio facta esset. *Augustinus* (tract. 5.) Ubi ergo cognatus est Dominus, superfluo ei via parabatur, quia cognoscentibus se, ipse factus est via. Itaque non durabit diu baptismata Joannis, sed quoadulque demonstratus est Dominus humilis. Ergo ut daretur nobis à Domino humilitatis exemplum ad percipiendam salutem baptismi, suscepit baptismum servi; & ne præponeretur baptismus servi, baptismum Domini, baptizati sunt alii baptismum (2) conservi. Sed qui baptizati sunt baptismum conservi, oportebat ut baptizarentur baptismum Domini: qui autem (3) baptizantur baptismum Domini, non opus habent baptismum conservi.

(4) *Chr. Sostanus* (hom. 16.) Quia Joannes restatus est ita magnum quid quod sufficiens erat auditor omnes suspicere, pura quod totius orbis terrarum solus ipse peccata tolleret, volens credibilis id facere, reduxit hoc ad Deum, & Spiritum Sanctum. Possent enim aliqui dicere Joanni, Qualiter igitur tu cognovisti eum? Respondet, quod per descensum Spiritus Sancti: *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) *Al. omittitur* talia. (2) *P. Nicolai* servi. (3) *Al. baptizabantur.*

unde sequitur: *Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de celo, & mansit super eum.* *Augustinus* 15. de Trin. (cap. 27.) Non autem tunc unctus est Christus Spiritu Sancto quando super eum baptizatum velut columba descendit: tunc enim corpus suum, scilicet Ecclesiam suam, præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum Sanctum. Absurdissimum enim est ut credamus eum cum jam triginta esset annorum (ejus enim ætatis à Joanne baptizatus est) accepisse Spiritum Sanctum; sed venisse ad illud baptismum, sicut sine ullo omnino peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim de famulo ejus, & præcursor ipse Joanne scriptum est Luc. 1. 35. Spiritu Sancto replebitur ab utero matris suæ; qui quavis seminatus à patre, tamen Spiritum Sanctum in utero formatus accepit: quid de homine Christo intelligendum est, vel credendum, ejus carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spirituales fuit? *Augustinus* de Agone christiano (cap. 22.) Non autem dicimus solum Christum verum corpus habuisse, Spiritum autem Sanctum salaciter apparuisse oculis hominum: sicut enim non oportebat ut homines falleret Filius Dei, sic nec Spiritus Sanctus. Sed omnipotenti Deo, qui universam creaturam ex nihilo fabricavit, non erat difficile verum corpus columba sine aliarum columbarum ministerio figurare; sicut et non fuit difficile verum corpus in utero virginis sine virili semine fabricare. *Augustinus* super Joan. (tract. 6. spatium.) Duobus autem modis ostendit visibiliter Dominum Spiritum Sanctum, per columbam super Dominum baptizatum; per ignem vero super discipulos congregatos: ibi simplicitas, hic fervor ostenditur. Ergo ne Spiritu sanctificati dolum habeant, in columba demonstratum est; & ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratum est. Nec movet, quia lingue divise sunt: non dissipationem timere, unitatem in columba cognosce. Sic ergo oportebat demonstrari Spiritum Sanctum venientem super Dominum, ut cognoscat uniusquisque, si habet Spiritum Sanctum, simplicem se esse debere sicut columbam, & habere eum fratribus vestram pacem, quam significant oscula columbarum. Osculantur & corvi, sed laniant: à laniant innocens est natura columbarum: nam corvi de morte pascuntur, columba non nisi de frugibus terræ vivit. Si etiam gemunt columbe in amore, nolite mirari, quia in columba specie voluit demonstrari Spiritus Sanctus; ipse enim indertellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Rom. 8. Non autem Spiritus Sanctus

ant me factus est, & quoniam non sum dignus
 solvere corrigiam calcamenti eius; nullum cepit;
 sed quando de dispensatione locutus est, (1) &
 ad humiliora sermonem duxit, dicens, *Ecce
 agnus Dei*, tunc secuti sunt eum discipuli. Mul-
 ti enim non ita adducuntur cum aliquo mag-
 num & excelsum de Deo dicatur, sicut cum
 benignum, & amicum (2) hominum audiunt,
 & aliquid ad salutem hominum pertinens. Con-
 siderandum autem, quod Joannes dicit, *Ecce
 agnus Dei*; & Christus nihil loquitur: nam &
 sponsus cum silentio adest: (3) alii eum indu-
 cunt, & sponfam in manu ejus ponunt; quam
 eum acceperit, de ea disponit. Ita Christus ven-
 nit copulaturus sibi Ecclesiam: nihil ipse dixit,
 sed accessit solum amicus ejus Joannes, dex-
 teram ei sponse imposuit, per sermones suos
 animas hominum in manus ei ponens; quos acci-
 piens ita disposuit ut ultra ad Joannem non re-
 dirent. Sed aliud hic observandum (4) est: sicut
 enim in nuptiis non puella ad sponsum vadit,
 sed ipse ad eam festinat; ita hic contingit: non
 enim in caelum ascendit hominum natura; sed
 ad eam Filius Dei accessit, & ad domum duxit
 paternam. Et quidem alii discipuli Joannis
 erant qui non solum secuti non sunt, sed & ze-
 lorum ad Christum dispositi erant; qui autem
 meliores erant simul audierant, & secuti sunt,
 non quasi magistrum priorem contemnerent: sed
 ab eo persuasi, promittente quod baptizarent in
 Spiritu Sancto Christos. Et vide discipulorum
 studium cum veteranda fieri: neque enim mox
 ascendentes interrogaverunt Jesum de necessa-
 riis, & maxims rebus, neque publice, sed sin-
 gulariter ei loqui studuerunt: unde sequitur:
*Venerunt autem Jesus, & videns eos sequentes
 se, dicit eis, Quid queritis?* Hinc erudimur quia
 cum nos bene velle inceperimus, tunc Deus
 dat nobis multas salutis occasiones. Interrogat
 autem, non ut dicat, sed ut per interrogatio-
 nem magis eos familiares faciat, & ampliore
 fiduciam det; & ostendat eos auditione dignos.
Theophylactus (Simmed: ante illud, *erat autem
 Andreas*): Vide autem quod sequentibus se Do-
 minus convertit faciem, & respexit: quia nisi
 per bonam operationem ipsius secutus fueris,
 ad visum faciei ejus numquam pertinges, ne-
 que ad dominum ejus poteris pervenire. *Alcuinus*.
 Ergo illi discipuli tergum ipsius sequebantur,
 ut viderent, & faciem Domini videre non po-
 terant; ideo convertit se, & quodammodo de

UNIVERSITATIS
 ROMA
 ALDE

sua majestate descendit, ut possint discipuli fa-
 ciem illius contemplari. *Origenes*. (a) Fortis au-
 tem non frustra post sextum testimonium desi-
 nit Joannes eos contestari, & Jesus (5) secun-
 dum septimum dicit, *Quid queritis?* *Chryso-
 stomus* (hom. 17. in Joan. sparsim.) Sed illi non
 solum sequendo, sed interrogando amorem
 suum ad Christum manifestaverunt: unde se-
 quitur: *Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur in
 interpretatum magister) ubi habitas? Nondum
 ab eo aliquid discientes, magistrum eum vocant,
 ad discipulatum se impellentes, & causam of-
 fendentem propter quid sequebantur. Origenes.*
 (b) Congrua vero proventus est Joannis testimo-
 nio prolatio de promens Christum doctorem, ac
 exprimens desiderare habitaculum Filii Dei con-
 tracti. *Alcuinus*. Nolunt enim transire uti ejus
 magisterio, sed inquirunt ubi maneat, ut & tunc
 in secreto verbis illius imbui, & exinde sapius
 possent eum vilitate, & plenius instrui. My-
 ste autem volunt sibi ostendi, in quibus Christus
 habitet, ut eorum exemplo feraces exhibeat in
 quibus velit habitare. Vel quod Jesum ambu-
 lantem vident, & statim ubi maneat querunt,
 nos monet, ut eorum incarnationem ejus ad men-
 tem reducimus, sollicito corde eum rogemus ut
 mansionem aeterni habitaculi nobis ostendat: unde
 de qua vider bene peccantes, libere eis tua reser-
 vent arcana; unde sequitur: *Dicit eis: Venite,
 & videte*, quasi dicat: Habitaculum meum ex-
 plicari non potest sermone, sed opere demon-
 stratur. *Venite* ergo credendo, & operando, &
 videte intelligendo. *Origenes*. (c) Vel per hoc quod
 dicit, *Venite*, ad actionem invitatur; per hoc au-
 tem quod dicit, *Videte*, ad contemplationem.
Chrysostomus (hom. 17.) Christus autem non dixit
 eis signa domus, neque locum; sed attrahit
 eos ad sequendum. Non dixit: Non est tempus
 nunc, audietis cras, si quid vultis discere: sed
 ut ad amicos, & familiares loquatur. Quare
 (6) ergo alibi (Math. 8.) ait: *Filius hominis
 non habet ubi caput reclinet*: hic autem
 dicit *Venite & videte ubi habito*. Sed per hoc
 quod dicit, *Non habet ubi caput suum reclinet*,
 demonstravit quod habitaculum pro-
 prium non habebat, non quod in domo non ma-
 neret: sequitur enim: *Venerunt, & viderunt, ubi
 maneret, & manserunt ibi die illo*. Cujus autem
 gratia manserunt non adjungit Evangelista, quia
 manifestum erat, quod propter doctrinam. *Augu-
 stinus* (tract. 7. in Joan. ante med.) Quam

(1) Al. & humilior, item ad humilior. (2) Al. hominem. *Nicolai legit* cum aliquid benignum,
 & humanum admittit &c. (3) Sic ordinar *Nicolajus*: alii ei induunt sponfam, & in manu ejus
 ponunt. (4) Al. ostendit est. (5) *Nicolai legit* pro septimo testimonio. (6) Al. desit ergo.
 Ex edit. P. Nicol. (a) Tract. 5. seu tom. 3. in Joannem. (b) Ibidem. (c) Ut
 supra.

beatum autem diem duxerunt, quam beatam
 noctem? Adificemus ergo & nosmetipsi in cor-
 de nostro; & faciamus domum, quo veniat ille,
 & doceat nos. *Theophylactus*. Non frustra autem
 & tempus notavit Evangelista eum subdit: *Ho-
 ra autem erat quasi decima*: ut tam doctores
 quam discipulos erudiret quod doctrina propter
 tempus non est pratermittenda. *Chryso-
 stomus* (hom. 17.) Multum enim studium demonstra-
 bant ad audiendum in eo quia neque ab hora
 aversi sunt, cum sol esset ad occasum. Et mul-
 tis quidem carni ferventibus tempus quod est
 post occasum, non est aptum ad quippiam neces-
 satorum, eo quod corpus elcis gravatur. Joannes
 vero, cujus illi erant discipuli, non erat
 talis, sed cum multo majori sobrietate vespere
 degens quam nos mane. *Augustinus* (tract. 7. in
 Joannem aliq. ante med.) Numerus etiam iste
 legem significat, quia in decem preceptis data
 est lex. Venerat autem tempus ut impleteretur
 lex per dilectionem, quae a Judaeis impleri non
 poterat per timorem: unde & decima hora Domi-
 nus audivit *Rabbi*: magister enim legis non est
 nisi dator legis.
 Sequitur: *Erat autem Andreas frater Simo-
 nis Petri unus ex duobus qui audierant a Joanne,
 & secuti fuerant eum*, *Chrysostomus* (hom. 17.)
 Cujus autem gratia alterius nomen non ponit-
 ur? Quidam dicunt, propterea quia hic qui
 scribit est qui secutus est eum. Quidam vero di-
 cunt, quod ille alius non insignis erat: quae
 igitur utilitas si didicerimus nomen illius? ne-
 que enim septuaginta duorum discipulorum no-
 mina Evangelista posuit. *Alcuinus*. Vel duo dis-
 cipuli qui secuti sunt Jesum sunt Andreas, &
 Philippus.
 (bb) *Chrysostomus* (hom. 18. & 19.) An-
 dreas quae a Jesu didicit non detinuit apud
 seipsum; sed festinat & currit cito ad fratrem,
 traditurus ei bona quae susceperat: unde (1) dicitur:
*Invenit hic primum fratrem suum Simonem,
 & dixit ei: Invenimus Messiam, quod est inter-
 pretaum Christus*. *Beda* (in homil. 1. de sanct.
 temp. hiem.) Hoc est enim vere Dominum in-
 venire, vera illius dilectione fervere, fraternae
 quoque salutis curam gerere. *Chrysostomus*
 (homil. 18.) Et quidem non dixerat: *Evange-
 lista* quae Christus fuerat sequentibus se locutus;
 sed ex his quae hic dicuntur licet addiscere. (2)
 Quaecumque enim Andreas didicit, in brevi ostendit,
 magistri virtutem, qui persuaserat eis,
 & eorum desiderium quod prius habuerant,
 representans: hoc enim verbum invenimus est
 S. Thom. Oper. Tom. IX.

patientis pressuram propter absentiam, & exul-
 tantis postquam apparuit quod expectabatur.
Augustinus (tract. 7. parum a med.) Messias au-
 tem Hebraice, Graece Christus, Latine Unctus
 dicitur, christa enim unctio est; ille autem
 singulariter unctus est: unde omnes Christiani
 unguuntur, secundum quod in Psal. 44. dicitur:
 „Unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis
 „ praeparatibus tuis: „ participes enim ejus
 sunt omnes sancti; sed ille est singulariter sanctus,
 & singulariter unctus. *Chrysostomus* (hom.
 18. in Joan. sparsim.) Et ideo non dicit *Messias*
 simpliciter, sed cum adjectione articuli. Considera
 vero ex ipso principio obedientem Petri mentem,
 confestim enim currit nihil tardans: unde sequitur: *Et adduxit eum ad Jesum*.
 Sed nullus facilitatem ei imponat, si non prius
 multa perquirens ita sermonem suscepit: con-
 veniens enim est, sed cum adjectione ei dixisse
 hoc, & per longa verba; sed Evangelista ubique
 multa intermittit, breviloquii curam habentes.
 Aliter autem neque dictum est, quoniam credidit
 simpliciter, sed quoniam duxit eum ad Jesum, illum
 ei de quo dixerat traditurus, ut omnia ab illo
 diceret. Ipse autem Dominus incipit revelare ea
 quae deitatis sunt, & paulatim ea aperire
 praedicationibus. Non enim minus quam signa,
 prophetiae adducunt: hoc enim est maxime opus
 Dei, quod neque imitari demones possunt: nam
 in miraculis quaedam & phantasia fit unigue,
 futura autem praedicere cum certitudine,
 illius solius incorruptibilis est natura: unde
 sequitur: *Intraus autem eum Jesus dixit: Tu es
 Simon filius Jona; tu vocaberis Cephas, quod
 interpretatur Petrus*. *Beda* (hom. 1. temp. hiem.
 in vig. S. Andrae.) Invenit autem est eum non
 exterioribus oculis solum; sed & aeterno divinitatis
 intuitu vidit cordis ejus simplicitatem, animi
 sublimitatem, ejus merito cuncta esset praefere-
 rendus Ecclesiae. Neque autem in Petri vocabulo,
 quasi Hebraeo, vel Syro, aliam interpretationem quaerere oportet:
 quia idem est Graeco, & Latine Petrus, quod
 Syriace Cephas, & in utraque lingua nomen a
 Petra derivatur. Vocatur autem Petrus ob firmi-
 tatem fidei, quia illi Petra adhaerit de qua
 Apostolus ait I. Corinth. 10., Petra autem erat
 Christus; qui sperantes in se ab hostis insidiis
 reddit tutos, & spiritualium charismatum
 fluentia ministrat. *Augustinus* (tract. 7.) Non est
 autem magnum, quia Dominus dixit, cujus
 filius esset iste: omnia enim nomina sanctorum
 suorum sciebat, quos ante constitutionem mun-

(1) Al. sequitur. (2) *Nicolajus habet*: Quaecumque enim Andreas dicit, in brevi ostendit: nam
 & exhibet Magistri virtutem, qui persuaserat eis, & eorum desiderium quod prius habuerant re-
 presentat.

in semetipso, sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Qui enim novit in pressura de esse mortalitatis huius, peregrinari se à Domino, quamdiu propter hoc gemit: bene gemit: Spiritus illum docuit gemere. Multi autem gemunt, infelicitate terrena, vel quassati damnis, vel ægritudine corporis prægravati; sed non colubæ gemitu gemunt. Unde ergo debuit demonstrari Spiritus Sanctus unitatem quamdam designans, nisi per columbam, ut pacatæ Ecclesiæ diceretur: „Una est columba mea?“ Cant. 6. Unde debuit humilitas figurari nisi per avem simplicem, & gementem? Apparuit ibi sancta & vera Trinitas: Pater in voce dicente Luc. 3. „Tu es Filius meus dilectus;“ Spiritus Sanctus in columba. In ista Trinitate missi sunt Apostoli baptizare, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: „Matth. ult. Gregorius 2. Moral. (cap. 41. in antiquis exemp. in nov. 28.) Dicit autem, *Manentem super eum*; in cunctis namque fidelibus Spiritus Sanctus venit, sed in solo mediatore semper singulariter permanet: quia ejus humanitatem nunquam deseruit, ex cujus divinitate procedit. Sed cum de eodem Spiritu discipulis dicitur infra 16. *Apud vos manebit*, quomodo singulare signum erit quod in Christo permanet? Quod citius (1) cognoscimus, si dona Spiritus discernamus. In his enim donis, sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus Sanctus in electis omnibus semper permanet; ut sunt mansuetudo, humilitas, fides, spes, caritas: in illis autem quibus per ostensionem (2) Spiritus non nostra servatur vita, sed aliorum quaritur: non semper manet, sed aliquando se à signorum ostensionibus subtrahit, ut humilium ejus virtutes (3) habeantur. Christus autem in cunctis eum semper & continue habuit presentem. *Chrysostr. (hom. 16. in Joan.)* Ne autem (4) aliquis æstimet Spiritus Christum indiguisse sicut & nos, hanc etiam destruit suspicentem, ostendens quod Spiritus Sancti descensus solum pro manifestando Christo facta est: unde sequitur: *Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.* *Augustinus (tract. 5. in prin.)* Quis autem misit Joannem? Si dicamus, Pater, verum dicimus; si dicamus, Filius, verum dicimus. Manifestus autem est ut dicamus, Pater, & Filius. Quomodo ergo nesciebat eum à quo missus est? Si enim non noverat eum à quo voluit baptizari,

(1) *Al.* cognoscimus. (2) *Al.* dicit Spiritus. (3) *Al.* habeant. (4) *Quatuor exempla supra jam recensita sic legunt.* Ne autem aliquis æstimet quoniam Christus humanitatem (Nicolai habet necessitatem) habebat Spiritu Sancto adveniente, sicut & nos, &c. (5) *Al.* & constitueret.

temere dicebat: *Ego à te debeo baptizari.* Noverat ergo eum: quid ergo est quod dicit: *Et ego nesciebam eum?* *Chrysostr. (hom. 16. in Joan.)* Sed cum dicit, *Nesciebam eum*, antequam tempus dicit, non tempus quod est prope baptismum, eum prohibebat eum, dicens: *Ego à te debeo baptizari.* *Augustinus (tract. 4. 5. & 6. sparim.)* Sed legatur alii Evangelistæ, qui planius illud dixerunt, & invenimus apertissime tunc descendisse columbam cum Dominus ab aqua ascendit. Si ergo post baptismum descendit columba, & antequam baptizaretur dixit illi Joannes, *Ego à te debeo baptizari*; ante baptismum illum noverat: quomodo ergo dixit: *Ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare?* &c. Hoc audivit Joannes, ut nosceret eum quem non noverat, an forte ut plenius nosset quem jam noverat? Noverat quidem Dominum, noverat Filium Dei, noverat quia ipse baptizaret in Spiritu Sancto. Antequam enim veniret ad fluvium Christus; cum multi ad Joannem concurrerent, ait illis: *Qui post me venit, major me est: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne.* Sed quid? Non noverat, potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum, & sibi retenturam (ne Paulus, aut Petrus diceret, Baptismus meus, sicut invenis dixisse, Evangelium meum) sed ministerium plane transfurum in bonos, & malos? Quid tibi faciat malus minister, ubi bonus est Dominus? Ecce post Joannem baptizatum est, post homicidam non est baptizatum: quia Joannes dedit baptismum suum, homicida dedit baptismum Christi: quod sacramentum tam sanctum est ut nec homicida ministrante pollueretur. Potuit autem Dominus, si vellet, potestatem dare alicui servo ut daret baptismum suum tanquam vice sua, (5) & constitueret tantam vim in baptismo transfurum in servum, quantum vim haberet baptismum datum à Domino. Hoc noluit, ut in illo esset spes baptizatorum à quo baptizatos se agnoscerent; & noluit servum ponere spem in servo, Si autem daret hanc potestatem servis, tunc essent baptizata quot essent servi, & quomodo dictum est baptismum Joannis, sic diceretur baptismum Petri, vel Pauli. Per hanc ergo potestatem, quam solum sibi Christus retinuit, stat unitas Ecclesiæ, de qua dictum est Cant. 6. „Una est columba mea.“ Potest autem fieri ut aliquis habeat baptismum præter columbam; ut proficit ei baptismus præter columbam, non potest. *Chrysostr. (hom. 16. à med.)* Et quia

Pater vocem emisit prædicans. Filium, (1) supervenit Spiritus Sanctus vocem trahens super caput Christi, ne quis præsentem existimaret dici de Joanne quod dictum est de Christo. Sed dicit aliquis: Qualiter non crediderunt Judæi, viderunt Spiritum? Sed talia non solum indigent oculis corporis, sed magis visione mentis. Si namque miracula facientem videntes intantum ebrii erant à livore ut contraria his quæ videbantur, enuntiant, qualiter solo adventu Spiritus Sancti in specie columbæ expulissent incredulitatem? Quidam vero dicunt, non omnes vidisse Spiritum, sed solum Joannem, & eos qui devotius dispositi erant. Bui enim sensibilibus oculis possibile erat videre in specie columbæ Spiritum descendentem, non tamen propter hoc necesse est omnibus hoc fuisse manifestum. Etenim Zacharias in specie sensibili multa consideravit, & Daniel, & Ezechiel; sed & Moyses multa vidit, qualia aliorum nullus: unde subdit Joannes: *Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Agnum quidem eum vocaverat, & quoniam in Spiritu baptizari debebat, dixit: Filium autem ante hoc nusquam. *Augustinus (tract. 7. in Joan.)* non multum remota à princ. Oportebat enim ut ille baptizaret qui est Filius Dei unicus, non adoptatus. Adoptati filii ministri sunt Unici; Unicus autem habet potestatem, adoptati ministerium.

(2) *Chrysostr. (hom. 17.)* Quia multi hinc quæ à principio Joannes dicebat non attendebat, secunda rursus eos excitat voce: unde dicitur: *Altera die iterum sabbat Joannes, & ex discipulis ejus duo. Beda (in hom. in vig. S. Andree.)* Strabat quidem Joannes, quia illam virtutem atrem conscenderat à qua nullis tentationum posset (2) improbitatibus dejici: stabant cum illo discipuli, quia ministerium illius corde sequebantur immobili. *Chrysostr. (hom. 17.)* Sed quare non totum mundum circumivit, in omni loco Judææ prædicans eum; sed stabat circa fluvium, expectans eum venire, ut ostenderet venientem? Quia scilicet per opera Christi hoc fieri volebat. Vide etiam qualiter hoc majoris adificationis fuit: quia enim parvam immisit scintillam, repente flamma in altum elevata est. Alter autem est circumiens hoc dixisset, videretur ex studio quodam humano fieri quæ fiebant, & suspicione plenam esset ejus præconium. Igitur Prophetæ quidem, & Apostoli omnes absentem Christum prædicaverunt; hi quidem ante præsentiam secundum carnem: illi vero post assumptionem: unde ut ostendatur

quod non voce solum, sed & oculis eum ostendebat, subditur: *Et respiciens Jesum ambulat, dixit: Ecce agnus Dei. Theophylactus, Respicens, inquit, quasi oculis (3) innuens gratiam, & admirationem quam habebat in Christo.* *Augustinus (tract. 7. in Joan. parum ante med.)* Joannes quidem amicus sponi erat: non querebat gloriam suam, sed testimonium perhibebat veritati: non enim voluit apud se remanere discipulos suos, ut non sequerentur Dominum, sed magis ostendit quem sequerentur, dicens: *Ecce agnus Dei.* *Chrysostr. (hom. 17. in Joan.)* Non longum facit sermonem, quoniam unum solum in studio habebat adducere eos, & conjugere Christo: sciebat enim quoniam de reliquo non indigerent eo restantem. Non autem singulariter discipulis loquitur de his Joannes, sed eis publice cum omnibus: quia ex communi doctrina suscipientes sequelam Christi, firmi de reliquo permanerunt, non propter gratiam, Christi sequentes eum, sed propter suum lucrum: & non facit sermonem suum deprecativum, sed admiratur solum præsentem, & demonstrat eis præparationem propter quam venit, & modum præparationis: agnus enim utrumque insinuat: & dicit, *Agnus* cum artificiali adjectione, excellentiam ejus ostendens. *Augustinus (tract. 7. non remote à princ.)* Iste enim singulariter dicitur agnus solus sine macula, sine peccato; non cujus macula absterse sunt, sed cujus macula nulla fuerit: singulariter hic est agnus Dei, quia singulariter huius agni sanguine solo homines redimi potuerunt. Hic est agnus quem lupi timeant, qui leonem occisus occidit. *Beda (hom. 1. inter hiemales de sanctis.)* Ideo etiam agnum vocat, quia dona sui velleris sponte largiturum, ex quo vellem nobis nuptialem facere possumus, id est exempla vivendi nobis relicta, prævidit, quibus in dilectione calefieri debetemus. *Alcuinus.* Mystice autem stat Joannes, cessat lex, & venit Jesus, id est gratia Evangelii, cui ipsa lex perhibet testimonium. *Ambulabat* Jesus discipulos collecturus. *Beda (hom. in vig. S. Andree Apost.)* Ambulatio etiam Jesu dispensationem incarnationis, quæ ad nos veniret, ac nobis exempla vivendi præbere dignatus est, insinuat.

(3a) *Alcuinus.* Joanne perhibente testimonium, quia Jesus esset agnus Dei, discipuli qui prius erant cum Joanne, magistri imperium implentes, secuti sunt Jesum: unde dicitur: *Et audierunt eum duo discipuli loquentem. Et secuti sunt Jesum.* *Chrysostr. (hom. 17.)* Considera autem, quia quando dixit, *Post me veniens*

(1) *Al.* supervenit Spiritus Sanctus super caput Christi. (2) *Al.* improbationibus. (3) *Legit Nicolai* innuens gaudium quod habebat in Christo, & admirationem.

di prædicationis. Illud autem magnum quia mutavit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. Petrus autem à Petra; Petra vero Ecclesia: ergo in Petri nomine figurata est Ecclesia. Et quis securus est, nisi qui ædificat supra petram? Intentum autem te fecit Dominus: nam si antea Petrus vocaretur, non ita videres mysterium Petre, & putares casu eum sic vocari, non providentia Dei. Ideo eum voluit aliud prius vocari, ut ex ipsa commutatione nominis, sacramenti vivacitas commendaretur. *Chrysostomus* (hom. 18.) Ideo etiam nomen mutavit, ut ostendat quia ipse est qui vetus testamentum dedidit, & nomina transmutavit, qui Abram Abraham vocavit, & Sarai Saram, & Jacob Israellem. Igitur multis quidem & à nativitate nomina imposuit, ut Isaac, & Samson, aliis autem post eam, quæ à progenitoribus est nomenclationem, ut Petro, & filiis Zebedæi: nam quibus quidem à prima ætate debebat virtus clarescere, ex tunc nomina susceperunt; quibus autem postea debebat augeri, postea nomenclatio posita est. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 17.) Non autem parva repugnantia potest putari si juxta Jordanem, antequam Jesus illic in Galileam, ad testimonium Joannis Baptiste securi sunt eum duo, quorum unus erat Andreas, qui fratrem suum Simonem adduxit ad Jesum, quando & nomen ut Petrus nominaretur accepit; cum ab aliis Evangelistis dicatur, quod eos in Galilea piscantes invenit, & ad discipulatum vocaverit: nisi quia intelligendum est, non sic eos vidisse Dominum juxta Jordanem ut ei jam inseparabiliter inhaerent; sed tantum cognovisse quis esset, eumque miratos ad propria remeasse. Non autem quis arbiuret quod tunc Petrus nomen accepit, ubi ait illi Dominus, Matth. 16. Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: sed ubi commemoratur ei dictum esse, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. *Alcuinus*. Vel aliter. Nondum imponit ei nomen, sed præsignat quod postea fuit ei impositum, quando dixit ei Jesus loc. cit. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Muraturus autem nomen Christus, voluit ostendere etiam nomen illud quod à parentibus datum erat, non carere virtutis significatione. Simon enim obediens interpretatur, Joanna gratia, Jona columba; quasi dicat: Tu es obediens, filius gratiæ, vel filius columbæ, idest Spiritus Sancti: quia humilitatem de Spiritu Sancto accepisti, ut rogante Andrea, videre me desiderares. Non enim dedignatus est major minorem sequi quia non est ordo ætatis ubi est meritum fidei.

(1) P. Nicolai omittit omnibus. (2) Al. discipulorum.

(cc) *Chrysostomus* (hom. 19.) Postquam accepit Christus hos discipulos, venit de reliquo ad alios convertendum, scilicet Philippum, & Nathanaelem: unde dicitur: *In crastinum autem voluit exire in Galileam. Alcuinus*. A Judea scilicet, ubi erat Joannes baptizans, deferens honorem Baptiste, ne videatur magisterium ejus minuire, dum adhuc statum habet. Vocaturus etiam discipulum ad sequendum, voluit exire in Galileam, idest in transmigrationem factam, vel revelationem; ut sicut ipse proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines, & sicut passus est, & resurrexit, & ita intravit in gloriam suam; sic etiam suos sequaces ostenderet, & exire, & proficere in virtutibus, & per passionem ad gaudia transmigratione debere; unde sequitur: *Et invenit Philippum, & dicit ei Jesus. Sequere me.* Sequitur qui imitatur humilitatem, & passionem ejus, ut sit socius resurrectionis, & ascensionis. *Chrysostomus* (hom. 19.) Et vide quod amplexus aliquis ei adhaerere, nullum vocavit: nam si quidem nullo jam sponte adveniente attraxisset, fortassis resisterent; nunc autem à seipsis eligentes sequi Dominum, sicut de reliquo permanserunt. Philippum autem vocat, magis noium ei existentem, quia in Galilea nutritus erat. Sed unde Philippus vocatur est Christus? Nam Andreas quidem audiens à Joanne Baptista, Petrus autem ab Andrea; hic autem à nullo aliquid dicens, solum dicens Christo ad eum, *Sequere me*, confestim persuasus est. Conveniens est autem Philippum à Joanne audientem, sequi Christum, vel etiam vocem Christi hoc operatum esse. *Theophylactus*. Non enim simpliciter (1) omnibus vox Christi dicebatur; sed fidelium interiora ad ejus inflammabat amorem; deinde quia in corde Philippi de Christo cogitatio inerat, & in libris Moysi assidua lectio, ut expecta es Christum, statim cum vidit, credidit. Forte autem ab Andrea, & Petro de Christo aliquid didicit, quia ex eadem patria erant; quod Evangelista, videtur innuere per hoc quod subdit: *Erat autem Philippus à Bethsaida civitate Andrea, & Petri. Chrysostomus* (ubi supra non procul à priore.) Christus etiam hinc suam virtutem ostendit, quod à terra nullum ferente fructum, nam à Galilea Propheta non surgit, inclytos (2) discipulos elegit. *Alcuinus*. Bethsaida etiam domus venatorum interpretatur; quo nomine civitatis curavit Evangelista ostendere quales tunc jam animo erant Philippus, Petrus, & Andreas, & quales officio erant futuri, idest capiendis ad vitam animabus intenti. *Chrysostomus* (hom. 19.) Non solum autem Philippus à

Christo

Christo persuasus est, sed præco aliis sit: unde sequitur: *Invenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Propheta, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth.* Vide qualiter sollicitam mentem habebat, & continue meditabatur quæ sunt Moysi, & expectabat adventum Christi. Et quidem quod Christus debebat venire, noverat prius; quoniam autem hic Christus erat, ignorabat. Dicit autem: *Quem scripsit Moyses, & Propheta*, credibilem faciens suam prædicationem, & ex hinc persuadens auditorem quod circa legem, & Prophetas sollicitus erat, & omnia perscrutans cum veritate, ut & Christus testatus est. Si vero dicit filium Joseph, ne turbetur; ejus enim filius estimabatur esse. *Augustinus* (tract. 7.) Cui scilicet desponsata erat mater ejus: nam quod ea intacta conceptus, & natus sit, bene noverunt ex Evangelio omnes Christiani. Addit autem, & locum, *A Nazareth. Theophylactus*. Non quia in ea natus erat, sed nutritus. Generatio enim ejus multis erat incognita; sed quod in Nazareth esset nutritus, cognitum erat.

Et dicit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Augustinus (ut supra.) Ambas pronuntiationes potest consequens vox Philippi sequi: sive sic pronunties, tamquam confirmans: *A Nazareth potest aliquid boni esse*; & ille dicat: *Veni, & vide*: sive sicut dubitans, & totum interrogans: *A Nazareth potest aliquid boni esse? Veni, & vide*. Cum ergo sive illo modo, sive isto pronuntietur, non repugnent verba sequentia, nostrum est querere quid potius intelligamus in his verbis: Nathanael enim doctissimus legis, cum audisset Philippum dicentem, *Invenimus Jesum*; audito à Nazareth, erectus est in spem, & dixit: *A Nazareth potest aliquid boni esse*. Scrutatus enim erat Scripturas, & sciebat, quod non facile alii scribere, & pharisæi noverant, quia inde erat expectandus Salvator. *Alcuinus*. Qui singulariter sanctus est, innocens, impollutus; de quo Propheta (Esaï. 11.) „Exiit „virga de radice Jesse, & Nazareus (idest flos) „de radice ejus ascendet.“ Vel potest hic verficulus sub dubitatione interrogative proferri. *Chrysostomus* (hom. 19. spasm.) Audiverat enim Nathanael à Scripturis quod à Bethlechem oporteret Christum venire, secundum illud Mich. 5. „Et tu Bethlechem terra Juda, ex te exiit dux „qui regat populum meam Israel.“ Cum igitur audiret, *A Nazareth*, dubitavit, non inveniens convenire enuntiationem Philippi cum prophetica prædictione. Nazareum autem vocant Propheta: ab educatione, & conversatione. Considera vero ejus in inquirendo prudentiam,

& mansuetudinem: non enim dixit, *Discipis me Philippe*; sed interrogat dicens: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Valde autem & Philippus prudens erat: non enim interrogatus frangitur, sed immoratur, viram volens ducere ad Christum: unde sequitur: *Dicit ei Philippus: Veni, & vide*. Trahit quidem eum ad Christum, sciens de reliquo eum non contradicaturum, si verba, & doctrinam illius gustaverit.

(dd) *Chrysostomus* (hom. 19. spasm.) Nathanael non suscipiendo ex Nazareth Christum (1) esse, eam quæ illi erat circa Scripturas diligentiam ostendit; in non respondendo vero eum qui annuntiaverat, multum desiderium quod habebat circa Christi præsentiam monstravit. Sciebat enim quod poterat Philippus circa locum falli: unde sequitur: *Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*: quia nihil ad gratiam, vel odium loquebatur. *Augustinus* (ubi supra.) Vel aliter. Quid est *In quo dolus non est?* Forte non habebat peccatum? Forte illi medicus non erat necessarius? Abiit. Nemo sic natus est ut medico illo non egeret. Dolus enim est cum aliud agitur, & aliud fingitur: quo modo ergo in illo dolus non erat, si peccator est? Faeterit se peccatorem: si enim peccator est, & justum se dicit, dolus est in ore ipsius. Ego in Nathanaele confessionem peccati laudavit, non indicavit non esse peccatorem. *Theophylactus*. Sed Nathanael laudatus non acquievit exemplo, sed expectavit, adhuc volens aliquid manifestus dicere; & interrogat: sequitur enim: *Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Chrysostomus* (hom. 19. spasm.) Ipse quidem igitur ut homo (2) investigabat, Jesus autem ut Deus respondebat: sequitur enim: *Respondit Jesus, & dicit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te*: non ut homo eum intuens, sed ut Deus desuper cognoscens. Vidi, inquit, te, idest morum tuorum mansuetudinem. Dicit autem, *Cum esses sub ficu*: quoniam nullus ibi erat, sed soli Philippus, & Nathanael singulariter loquebatur: propter hoc dictum est quod videns eum à longe dixit: *Ecce vere Israelita*: ut scires quoniam antequam appropinquaret Philippus, hæc loquebatur Christus, & insuspicabile fiat Christi testimonium. Noluit autem Christus dicere, Non sum ex Nazareth, ut annuntiavit tibi Philippus; sed ex Bethlechem, ut non faceret (3) alterabilem sermonem; neque etiam per hoc dedisset argumentum sufficientis quod ipse esset Christus; sed ostendit se Christum per hoc quod præfens erat loquentibus illis. *Augustinus* (ubi supra.) Querendum est enim

(1) Al. omittitur esse. (2) Al. investigat. (3) Al. alterabilem.

an aliquid significet arbor fici. Invenimus arborem fici maledictam, quia sola folia habuit, & fructu caruit. In origine humani generis Adam, & Eva, cum peccavissent, de foliis ficus subcinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulneae intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael sub arbore fici, tamquam sub umbra mortis; ac si Dominus ei dicat: O Israel, sine dolo quisquis es, o popule Judæus ex fide, antequam te per Apostolos meos vocarem, & cum esses sub umbra mortis, & tu me non videres, ego te vidi. *Gregorius 18. Moral. cap. 20. al. 23.* Vel cum esses sub ficu, vidi te; idest positum te sub umbra legis elegi. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 40.)* Recordatus est autem Nathanael se fuisse sub ficu, ubi non erat: (1) Christus presentia corporali, sed scientia spirituali; & quia sciebat se solum fuisse sub ficu, agnovit in illo divinitatem. *Chr. solumus* (hom. 19. sparsum.) Sic ergo ab hac prædicatione, & ad eo. quod mentem scrutatus est ejus, & quia cum adversus eum dicere videretur, non culpavit, sed laudavit, cognovit quoniam vere est Christus: unde sequitur: *Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel;* quasi dicat: Tu es qui expectabaris, tu es qui quærebatur. Quia enim argumentum inalterabile suscepit, venit ad confessionem, & in mora priori diligentiam ostendens, & in posteriori confessione devotionem. (Hom. 20. in Joan. par. a princ.) Multi autem legentium sermonem hunc anxiantur: Petrus enim qui post miracula, & doctrinam confessus est, quoniam Filius est Dei, beatificatur, ut a Patre revelationem jam suscipiens; Nathanael autem ante signa, & doctrinam hoc dicens, nihil tale audivit. Est igitur hujus causa, quoniam verba quidem eadem locutus est Petrus, & Nathanael, non autem eadem mente; sed Petrus quidem confessus est Filium Dei ut Deum verum; hic autem ut hominem nudum: dicens (a) enim ei, *Tu es Filius Dei*, induxit, *Tu es Rex Israel;* Dei autem Filius non Israelis est Rex solum, sed & orbis terrarum universi. Hoc etiam manifestum est ex his quæ consequuntur. Nam Petro nihil postea addidit Christus; sed quasi perfecta ejus existentia fide, Ecclesiam se dixit in confessione illius fabricaturum esse. Nathanael autem, quasi multa parte, & majori confessionis deficiente, ad majora educitur: nam sequitur: *Et dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis;* quasi dicat: Magnum tibi visum est hoc esse quod dixi, & propterea me Regem Is-

(1) *Al. desit Christus.* (2) *Al. omittitur enim.* (3) *Al. desideratur erat.* (4) *Al. & sursum est, hic est in se, deorsum in suis: item & sursum est hic est sursum in se, deorsum in suis.* (5) *Al. non & descendunt.*

raelis confessus es: quid igitur dices cum majus videbis? Et quid si istud majus ostendit subdicens: *Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbis caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Vide qualiter paulatim eum à terra adducit, & facit quod non ultra æstimat Christum esse hominem solum: cui enim Angeli ministrant, qualiter hic homo purus esset? Per hoc igitur suadet Angelorum se esse dominatorem: sicut enim in proprium Regis Filium descenderunt, & ascenderunt in eum ministri regales; hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore resurrectionis, & ascensionis; sed & ante hoc, quando accesserunt, & ministrabant ei, & quando evangelizabant ejus navitatem. Futurum vero à præterito probavit: qui enim in præteritis virtutem ejus agnoverat, & de futuris audiens facilius susceperat. *Augustinus de Verb. Dom. (ser. 40.)* par. a princ.) Recolamus autem veterem historiam, quando Jacob in somnis vidit scalam à terra pertingentem usque in caelum, & Dominus incumbebat super eam, & Angeli ascendebant, & descendebant per eam. Denique ipse Jacob quia intellexit quid viderit, posuit lapidem, & fudit oleum: dum unxit lapidem Jacob, namquid idolum fecit? Significavit, non adoravit. Agnoscitis christam, agnoscite & Christum. Ipse est lapis quem reproberunt edificantes. Si ergo Jacob vidit scalam, qui est Israel appellatus, & Nathanael iste vere Israelita (3) erat, convenienter somnium Jacob Dominus dixit ei; quasi dicat: Cujus nomine te appellavi, ipsius somnium in te apparuit: *videbis enim caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Si autem ad illum descendunt, & ad illum ascendunt, (4) & sursum est, & hic est: sursum in se, deorsum in suis. *Augustinus super Joannem* (tract. 7. ante fin.) Sunt autem Angeli Dei boni prædicatores prædicantes Christum; hoc est, super Filium hominis ascendunt, (5) & descendunt; sicut Paulus, qui ascenderit usque ad tertium caelum, descendit usque ad hac porum parvulis dandum. Dixit autem, *Majus his videbis:* quia plus est quod nos Dominus vocatos justificavit, quam quod vidi jacentes sub umbra mortis. Quid enim nobis proderat, si ibi manifestum ubi nos vidit? Queritur autem quare Nathanael, cui tantum testimonium perhibuit Filius Dei, inter duodecim Apostolos non invenitur? Intelligere autem debemus, ipsum eruditum fuisse, & peritum legis: propterea noluit, illum Do-

Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, unde confunderet mundum. Volens enim superborum frangere cervicem, non quæsit per oratorem piscatorem; sed de piscatore

lucratu est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator; sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non tantum orator, sed etiam Imperator.

CAPUT II.

(a) **ET** die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ; & erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem Jesus, & discipuli ejus ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Jesus: Quid mihi, & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.

(b) Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapidæ hydræ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Jesus: Implete hydras aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, & ferte architriclino; & tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset (ministri autem sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est; tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum Jesus in Chana Galilææ, & manifestavit gloriam suam; & crederunt in eum discipuli ejus.

(c) Post hæc descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus; & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pascha Judæorum; & ascendit Jesus Hierosolymam.

(d) Et invenit in templo vendentes oves, & boves, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, & boves; & nummulariorum effudit as, & mensas subvertit. Et his qui columnas vendebant dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Recordati sunt vero discipuli ejus, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.

(e) Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Jesus, & dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc; & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus quia hoc dicebat de corpore suo; & crederunt Scripturæ, & sermoni, quem dixit Jesus.

(f) Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat. Ipse autem Jesus non credebatur semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

(a) **CHRISTOMUS** (hom. 20.) Quoniam in Galilæa notus erat Dominus, vocant eum ad nuptias: unde sequitur: *Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ.* *Alcunus.* Galilæa est provincia, in qua est Chana viculus. *Christomus* (ibidem sparsum.) Vocant autem ad nuptias Dominum, non tamquam magnificentem aliquem, sed simpliciter tamquam notum, & unum multorum: unde hoc Evangelista declarans ait: *Et erat mater Jesu ibi: sicut enim matrem vocaverant, ita & filium: unde sequitur: Vocatus est autem Jesus, & discipuli ejus ad nuptias: & accedit: neque enim ad dignitatem respiciebat suam, sed ad beneficium nostrum. Qui enim non dedignatus est formam servi accipere, neque dedignatus est ad nuptias venire servorum.* *Augustinus de Verb. Domini S. Th. Op. Tom. LX.*

(serm. 41. in princ.) Erubescat igitur homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus. Ecce inter cetera Filius Virginis venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias. *Beda* (hom. Dom. 1. post Epiph.) Quod etiam ad nuptias venire dignatus est, juxta litteram, fidem recte credentium confirmat. Porro Tatiani, & Marcionis, ceterorumque, qui nuptiis detrahunt, perfidia quam fit damnabilis insinuat. Si enim thoro immaculato, & nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, nequam Dominus ad has venire voluisset. Nunc autem quia bona est castitas conjugalis, melior continentia vidialis, optima perfectio virginialis, ad probandam omnium electionem graduum, discernendum tamen meritum singulorum, ex intemerato Mariæ Virginis utero nasci

an aliquid significet arbor fici. Invenimus arborem fici maledictam, quia sola folia habuit, & fructu caruit. In origine humani generis Adam, & Eva, cum peccavissent, de foliis ficus subcinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulneae intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael sub arbore fici, tamquam sub umbra mortis; ac si Dominus ei dicat: O Israel, sine dolo quisquis es, o popule Judaeus ex fide, antequam te per Apostolos meos vocarem, & cum esses sub umbra mortis, & tu me non videres, ego te vidi. *Gregorius 18. Moral. cap. 20. al. 23.* Vel cum esses sub ficu, vidi te; idest positum te sub umbra legis elegi. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 40.)* Recordatus est autem Nathanael se fuisse sub ficu, ubi non erat: (1) Christus praesentia corporali, sed scientia spirituali; & quia sciebat se solum fuisse sub ficu, agnovit in illo divinitatem. *Chr. solumus* (hom. 19. sparsum.) Sic ergo ab hac praedicatione, & ad eo. quod mentem scrutatus est ejus, & quia cum adversus eum dicere videretur, non culpavit, sed laudavit, cognovit quoniam vere est Christus: unde sequitur: *Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel;* quasi dicat: Tu es qui expectabaris, tu es qui quaerebaris. Quia enim argumentum inalterabile suscepit, venit ad confessionem, & in mora priori diligentiam ostendens, & in posteriori confessione devotionem. (Hom. 20. in Joan. par. a princ.) Multi autem legentium sermonem hunc anxiantur: Petrus enim qui post miracula, & doctrinam confessus est, quoniam Filius est Dei, beatificatur, ut a Patre revelationem jam suscipiens; Nathanael autem ante signa, & doctrinam hoc dicens, nihil tale audivit. Est igitur hujus causa, quoniam verba quidem eadem locutus est Petrus, & Nathanael, non autem eadem mente; sed Petrus quidem confessus est Filium Dei ut Deum verum; hic autem ut hominem nudum: dicens (a) enim ei, *Tu es Filius Dei*, induxit, *Tu es Rex Israel;* Dei autem Filius non Israelis est Rex solum, sed & orbis terrarum universi. Hoc etiam manifestum est ex his quae consequuntur. Nam Petro nihil postea addidit Christus; sed quasi perfecta ejus existentia fide, Ecclesiam se dixit in confessione illius fabricaturum esse. Nathanael autem, quasi multa parte, & majori confessionis deficiente, ad majora educitur: nam sequitur: *Et dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis;* quasi dicat: Magnum tibi visum est hoc esse quod dixi, & propterea me Regem Is-

(1) *Al. desit Christus.* (2) *Al. omittitur enim.* (3) *Al. desideratur erat.* (4) *Al. & sursum est, hic est in se, deorsum in suis: item & sursum est hic est sursum in se, deorsum in suis.* (5) *Al. non & descendunt.*

raelis confessus es: quid igitur dices cum majus videbis? Et quid si istud majus ostendit subdicens: *Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbis caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Vide qualiter paulatim eum a terra adducit, & facit quod non ultra aestimat Christum esse hominem solum: cui enim Angeli ministrant, qualiter hic homo purus esset? Per hoc igitur suadet Angelorum se esse dominatorem: sicut enim in proprium Regis Filium descenderunt, & ascenderunt in eum ministri regales; hoc quidem in tempore crucis, hoc vero in tempore resurrectionis, & ascensionis; sed & ante hoc, quando accesserunt, & ministrabant ei, & quando evangelizabant ejus navitatem. Futurum vero à praeterito probavit: qui enim in praeteritis virtutem ejus agnoverat, & de futuris audiens facilius susceperat. *Augustinus de Verb. Dom. (ser. 40.)* par. a princ.) Recolamus autem veterem historiam, quando Jacob in somnis vidit scalam à terra pertingentem usque in caelum, & Dominus incumbebat super eam, & Angeli ascendebant, & descendebant per eam. Denique ipse Jacob quia intellexit quid viderit, posuit lapidem, & fudit oleum: dum unxit lapidem Jacob, namquid idolum fecit? Significavit, non adoravit. Agnoscitis christam, agnoscite & Christum. Ipse est lapis quem reproboverunt edificantes. Si ergo Jacob vidit scalam, qui est Israel appellatus, & Nathanael iste vere Israelita (3) erat, convenienter somnium Jacob Dominus dixit ei; quasi dicat: Cujus nomine te appellavi, ipsius somnium in te apparuit: *videbis enim caelum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Si autem ad illum descendunt, & ad illum ascendunt, (4) & sursum est, & hic est: sursum in se, deorsum in suis. *Augustinus super Joannem* (tract. 7. ante fin.) Sunt autem Angeli Dei boni praedicatores praedicantes Christum; hoc est, super Filium hominis ascendunt, (5) & descendunt; sicut Paulus, qui ascenderit usque ad tertium caelum, descendit usque ad haec porum parvulis dandum. Dixit autem, *Majus his videbis:* quia plus est quod nos Dominus vocatos justificavit, quam quod vidi jacentes sub umbra mortis. Quid enim nobis proderat, si ibi manifestum ubi nos vidit? Queritur autem quare Nathanael, cui tantum testimonium perhibuit Filius Dei, inter duodecim Apostolos non invenitur? Intelligere autem debemus, ipsum eruditum fuisse, & peritum legis: propterea noluit, illum Do-

Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, unde confunderet mundum. Volens enim superborum frangere cervicem, non quaesivit per oratorem piscatorem; sed de piscatore

lucratu est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator; sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non tantum orator, sed etiam Imperator.

CAPUT II.

(a) **E**T die tertia nuptiae factae sunt in Chana Galilaeae; & erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem Jesus, & discipuli ejus ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Jesus: Quid mihi, & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.

(b) Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideae hydriae sex positae secundum purificationem Judaeorum, capientes singulae metretas binas vel ternas. Dicit eis Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, & ferte architriclino; & tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset (ministri autem sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est; tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum Jesus in Chana Galilaeae, & manifestavit gloriam suam; & crederunt in eum discipuli ejus.

(c) Post haec descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus; & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pascha Judaeorum; & ascendit Jesus Hierosolymam.

(d) Et invenit in templo vendentes oves, & boves, & columbas, & nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, & boves; & nummulariorum effudit as, & mensas subvertit. Et his qui columnas vendebant dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Recordati sunt vero discipuli ejus, quia scriptum est: Zelus domus tuae comedit me.

(e) Responderunt ergo Judaei, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia haec facis? Respondit Jesus, & dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judaei: Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc; & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli ejus quia hoc dicebat de corpore suo; & crederunt Scripturae, & sermoni, quem dixit Jesus.

(f) Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quae faciebat. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

(a) **C**hrystostomus (hom. 20.) Quoniam in Galilaea notus erat Dominus, vocant eum ad nuptias: unde sequitur: *Et die tertia nuptiae factae sunt in Chana Galilaeae.* *Alcimus.* Galilaea est provincia, in qua est Chana viculus. *Chrystostomus* (ibidem sparsum.) Vocant autem ad nuptias Dominum, non tamquam magnificentem aliquem, sed simpliciter tamquam notum, & unum multorum: unde hoc Evangelista declarans ait: *Et erat mater Jesu ibi: sicut enim matrem vocaverant, ita & filium: unde sequitur: Vocatus est autem Jesus, & discipuli ejus ad nuptias: & accedit: neque enim ad dignitatem respiciebat suam, sed ad beneficium nostrum. Qui enim non dedignatus est formam servi accipere, neque dedignatus est ad nuptias venire servorum.* *Augustinus de Verb. Domini S. Th. Op. Tom. LX.*

(serm. 41. in princ.) Erubescat igitur homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus. Ecce inter cetera Filius Virginis venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias. *Beda* (hom. Dom. 1. post Epiph.) Quod etiam ad nuptias venire dignatus est, juxta litteram, fidem recte credentium confirmat. Porro Tatiani, & Marcionis, ceterorumque, qui nuptiis detrahunt, perfidia quam fit damnabilis insinuat. Si enim thoro immaculato, & nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, nequaquam Dominus ad has venire voluisset. Nunc autem quia bona est castitas conjugalis, melior continentia vidialis, optima perfectio virginialis, ad probandam omnium electionem graduum, discernendum tamen meritum singulorum, ex intemerato Mariae Virginis utero nasci

Ad distinctionem ergo divini dicitur, *Judeorum.*

Sequitur: *Et ascendit Hierosolymam.* *Alcuinus.* Bis in Evangelio legitur Jesum ascendisse Hierosolymam: semel in primo anno predicationis, dum adhuc Joannes non erat missus in carcerem; de hoc ascensu nunc agitur: & iterum illo anno quo erat (3) passurus. Dedit autem nobis exemplum Dominus quanta cura divinis subdi debeamus imperiis. Si enim ipse Dei Filius decreta legis à se data implebat, celebrans solemnitates cum ceteris hominibus, quanto studio bonorum operum servi debent solemnitates & prævenire, & celebrare? *Origenes* (tom. 10. in Joan. in tit. *Postea descendit Capharnaum.*) Mystice autem cum facta est nuptiarum preparatio in Chana Galilee, descendit una cum matre, fratribus, & discipulis in Capharnaum, quæ interpretatur ager consolationis. Oportebat enim post vini alacritatem, ad agrum consolationis una cum matre, & discipulis ascendere Salvatorem, consolarum in futuris fructibus, & in agrorum multitudine suscipientes disciplinam ejus, & animam quæ illum Spiritu Sancto concepit, & juvandos ibi. Sunt enim quidam fructificantes, ad quos Dominus ipse descendit una cum verbi ministris, atque discipulis, adjuvans hujusmodi presente matre sua. Videntur autem qui Capharnaum ducti sunt, non capere diurnam apud se Jesu præsentiam: quoniam illuminationem quæ de pluribus dogmatibus est, interioris consolationis agellus non capit, cum paucorum capax existat. *Alcuinus.* Vel Capharnaum villa pulcherrima est, & significat mundum, in quem Verbum Patris descendit. *Beda.* Non multis autem diebus ibi mansit, quia parvo in hoc mundo tempore cum hominibus conversatus est. *Origenes* (tom. 10. in Joan. tit. *Et ascendit Jesus.*) Est autem Hierosolyma civitas Regis magni, velut ipse Salvator ait, ad quam nullus eorum qui manent in terris descendit, nec ingreditur; sed quælibet anima quæ naturalem obtinet celsitudinem, & acumen intelligibilium perspicuum, ejus civitatis est incola, ad quam solus Jesus ascendisse dicitur. Videntur tamen post discipuli fore presentes dum recolat: *Zelus domus tue comedit me.* sed quasi in quolibet discipulorum Jesus ascendit.

(d) *Beda* (Matth. 21. super illud „Intravit Jesus in templum.“) Dominus Hierusalem adveniens, continuo templum oraturus adiit, nobis dans exemplum ut quocumque properamus, domum Dei primo ingrediamur, Dominum deprecaturi: unde dicitur:

(1) *Al.* passus. (2) *P. Nicolai* sustituit hic. (3) *Al.* omisitur erat.

Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas. *Augustinus* (tract. 10.) Sacrificia enim illi populo pro ejus carnalitate talia data sunt, quibus teneretur, ne ad idola desisteret; & immolabant boves, & oves, & columbas. *Beda* (ubi sup. ad verba „Et ejecitque omnes vendentes.“) Sed quia de longinquo properantes quæ iussa sunt immolari Domino, secum ferre non poterant, eorum præria deferrebant: unde facta occasione, hæc animalia in templo scribe, & pharisei vendi instituerunt, ut venientes emerent, & offerrent, eademque oblata ipsi aliis venderent; & sic sua lucra accumularent. Unde & nummularii ad hoc sedebant ad mensam, ut inter emptores venditoresque hostiarum prompta esset pecunia: unde subditur: *Et nummularios sedentes.* Dominus autem nolens aliquid in domo sua terrene esse negotiationis, neque ejus quæ honesta putaretur, negotiatorum omnes expulsi foras. *Augustinus* (tract. 10.) Et qui flagellandus erat ab eis, prior illos flagellavit: unde sequitur: *Et cum scisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo.* *Theophylactus.* Neque solum eos ejecit qui vendebant, & emebant, sed etiam res eorum: unde subditur: *Oves, quæque, & boves, & nummulariorum effudit as, & mensas everit,* scilicet nummularios, quæ erant quasi vasa denarium. *Origenes* (tom. 10. in Joan. ubi supra.) Consideremus autem, ne forte enorme videatur quod Dei Filius capris funiculis parat sibi flagellum ad eiciendum de templo. Unam tamen refugium ad horum responsionem relinquatur divina potestas Jesu, ut cum volebat posset iracundiam hostium suffocare, quamvis essent innumeri, & sedare mentium turbines: „Dominus enim dissipat congregationes gentium:“ *Psalm.* 31. Præfens autem historia in nullo minorem potestatem præterdit his quæ ab eo miraculosè edita sunt: quoniam constat (2) hæc majorem demonstrare potentiam miraculo quo aqua conversa est in vinum: eo quod illic in animata subsistit materia, hic vero tot millium hominum domantur ingenia. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 67.) Manifestum est autem non temel, sed iterum hoc factum esse à Domino. Sed illud primum commemoratur hic à Joanne, istud ultimum à ceteris tribus. *Origenes* (tom. 10. in Joan. text. *Et ascendit Jesus Hierosolymam* circ. med.) Et Joannes quidem hic dicit, quod expulsi vendentes de templo; *Matthæus* autem ait, quoniam expulsi vendentes, & ementes. Multo autem major numerus (3) erat ementium quam vendentium; quorum

rum expulsio transcendebat dignitatem ejus qui reputabatur filius carpentarii; nisi quod divina potestate sibi omnes subjecit, ut dicitur *est Beda* (super *Nolite facere domum Patris.*) Commendatur autem in hac lectione utraque Christi natura: humana quidem in hoc quod matrem comitem habuisse perhibetur; divina vero in hoc quod varus Dei Filius demonstratur: sequitur enim: *Et his qui vendebant columbas dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* *Chrysolomus* (hom. 22. in Joan.) Ecce Patrem vocat, & non irascitur: æstimant enim simpliciter eum dicere; sed quia postea appetitus loquebatur, ut solam repræsentaret parilitatis intelligentiam, propterea sevebatur. Et *Matthæus* quidem dicit cap. 21. quod eiciens eos dicebat: „Nolite facere domum meam speluncam latronum:“ illud enim fecit ad passionem veniens, ideo durioribus sermonibus utebatur; hoc autem in principio signorum fecit, unde non ita aspera, sed remissa quodammodo increpatione utitur. *Augustinus* (tract. 10. in Joan.) Ecce templum illud figura adhuc erat, & ejecit inde Dominus omnes qui ad nundinas venerant. Et quæ ibi vendebant, quæ opus habebant homines in sacrificio illius temporis. Quid si ibi ebriosos inveniret? Si negotiationis non debet fieri domus Dei; potestatis fieri debet? *Chrysolomus* (ut supra.) Sed cuius gratia tali vehementia Christus usus est? Quia enim in sabbato curatus erat, & multa facturas quæ videbantur eis esse legis transgressio, ut non venditur Deo contrarius, hoc cum periculo fecit, dans intelligere quod qui periculis se exponit pro bono ornatu domus, dominum domus non contemnit: & ideo ut ostenderet sui consonantiam ad Deum, non dixit, Domum sanctam, sed domum Patris mei. Et propter hoc etiam subditur: *Recordati vero sunt discipuli ejus: quia scriptum est: Zelus domus tue comedit me.* *Beda* (ubi supra.) Discipuli enim videntes in eo hunc ferventissimum zelum, recordati sunt quia zelo domus Patris Salvator ejecit impios de templo. *Alcuinus.* (a) Zelus, cum in bono accipitur, est quidam fervor animi, quo mens relicto humano timore pro defensione veritatis accenditur. *Augustinus* (ut supra.) Comeditur ergo zelo domus Dei, qui omnia quæ videt ibi perversa, cupit emendare; & si emendare non potest, tollerare, & gemit. Si ergo in domo tua ne quid

perversum fiat sagax, in domo Dei, ubi salus propostæ est, debes pari, quantum in te est, si quid perverbi videris? Amicus est, admoveatur leniter; uxor est, severissime frenetur; ancilla est, etiam verberibus compescatur. Fac quicquid potes pro persona quam portas. *Alcuinus.* Mystice autem quotidie Deus spiritualiter suam Ecclesiam intrat, & qualiter ibi unusquisque converteretur attendit. Caveamus ergo ne in Ecclesia Dei fabulis, vel risibus, vel odiis, vel cupiditatibus vacemus, ne improvulus veniens nos flagellet, & de Ecclesia sua ejiciat. *Origenes* (tom. 11. in Joan.) Possibile enim est Hierosolymitanam quoque delicto subjacere, & capacissimos deviare: quod nisi post delictum citissime converterantur, capacitatem amittunt. Invenit igitur in templo, id est in sacris, vel in enuntiatione ecclesiastici sermonis quosdam qui Patris domum, (1) domum negotiationis consistebant, qui scilicet venales exponunt boves, quos oportet (2) servare ad araturam, ne retrocedentes non disponantur ad regnum Dei; qui etiam præferunt mammonam iniquitatis ovidibus, ex quibus habent ornatum materiam, qui etiam soleritiam colubarum privata qualibet amaritudine vilipendunt. Cum ergo hos (3) inveniret Salvator in domo facta, facta de funiculis flagello fugat illos una cum venalibus ovidibus, & bobus suis, (4) & spargit aeris pondera velut indigna in domo Dei retineri, subvertitque constitutas tabulas in animabus avarorum, & mandat ne ulterius in domo Dei columba vendatur. Arbitror autem & exemplum ipsum statuisse per prædicta secretius, ut intelligamus per hoc, si quid agi debet erga sacram illam oblationem à sacerdotibus, non debere ritu sensibilem oblationum agi, nec legem observari debere, ut carnales Judæi volebant: nam Jesu propellente boves, & oves, jubente auferri columbas, quæ ut plurimum offerrebantur juxta consuetudinem Judæorum, & subvertente mensas materialium nummorum non expresse, sed figuratè continentium divinas impressiones, ea scilicet quæ secundum legis Scripturam videbantur honesta, & utente eo in plebem flagellis, dissolvenda, & dispergenda hæc erant, traslato regno ad eos qui ex Gentibus crediderunt. *Augustinus* (ut supra.) Vel vendentes in Ecclesia sunt qui quæ sua sunt querunt, & si emendare non possunt, tollerant, & gemit. Si ergo in domo tua ne quid

(1) *Al.* dicit hic secundo domum. (2) *Al.* observare. (3) *Al.* inveniret, item inveniet. (4) *Al.* præmissis puncto affirmationis Expargit legitur.

Ex edit. P. Nicol. (a) Cuius ex Augustino Glossa; sed nec in Augustino, nec etiam in Alcuino sub his verbis occurrit; est ex utriusque dictis in hunc locum colligi potest.

non sciebat unde esset (ministri autem sciebant, qui hauerant aquam) vocat sponsum architrachelinus. (1) Non autem aquae simplicitas defecit, & vini sapor natus est; non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est; sed aboletur quod erat, & quod non erat cepit. *Chrysostronus* (hom. 21. in Joan.) Paulatim autem Dominus volebat cognosci suorum signorum virtutem; & ideo neque ipse revolebat quod factum est, neque ministros architrachelinus vocavit: non enim esset eis creditum de puro homine existimato tale testimonium reddentibus; sed vocat sponsum, qui maxime poterat conspicere quod fiebat. Non simpliciter autem Christus vinum, sed vinum optimum fecit: unde sequitur: *Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est.* Talia enim sunt Christi miracula, ut multo his quae per naturam sunt, speciosiora, & utiliora fiant. Igitur aqua vinum facta ministros testes habuit, boni vero vini factio architrachelinus, & sponsum. Probabile autem est & sponsum aliquid respondisse; sed Evangelista hoc praetermittit, tangens solum id quod necessarium est scire, scilicet quoniam vinum aquam fecit: unde statim subdit: *Hoc fecit initium signorum Iesus in Chana Galilaeae.* (Hom. 22.) Tunc enim signa maxime necessaria erat facere, quando discipuli jam congregati erant (2) devoti, & attendentes his quae fiebant, manifeste aderant. Si vero dixerit quis non esse argumentum sufficiens ut hoc sit principium signorum, quia additur, *In Chana Galilaeae*, quasi contingat alibi prius esse facta; dicemus, quod & antea diximus, quia Joannes dicit supra: *Ut manifestetur Israel, propterea veni baptizans.* Si vero secundum primam aetatem miracula fecit, nequaquam indigebant Israelitae alio manifestante eum. Qui enim in brevi tempore ita per miraculorum multitudinem claruit, ut ejus nomen manifestum fieret omnibus, multo magis si puer existens a prima aetate miracula fecisset: nam & ea quae fierent, inopinabiliora existimarentur, ab infante facta, & tempus amplius esset. Decenter autem non inceptit signa facere ex prima aetate: existimasset enim phantasmam esse incarnationem, & ante opportunum tempus cruci eum tradidissent livore liquefacti. *Augustinus* (tract. 9.) Hoc autem miraculum Domini, quod de aqua vinum fecit, non est mirum eis qui noverunt quia Deus fecit. Ipse enim fecit vinum illo die in hydriis qui omni anno hoc facit in vi-

(1) Sic omnia a nobis consultata exempla; Nicolai tamen corrigi in hunc modum. Non autem permixtio fuit, sed creatio: aquae simplicitas defecit, & vini sapor natus est: non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est; sed aboletur quod erat &c. (2) Al. & devoti. (3) Al. si vero & tunc. Forte Esti vero tunc. (4) Al. omittitur inde.

tibus; sed hoc assiduitate amisit admirationem: itaque servavit sibi Deus inulata quadam quae faceret, ut tamquam dormientes homines ad se colendum mirabiliter excitaret: propter quod sequitur: *Et manifestavit gloriam suam, Alcinus.* Quia ipse est Rex gloriae, qui sicut Dominus elementa mutabat. *Chrysostronus* (hom. 22.) Et hoc quantum ex parte sua; (3) si vero tunc multi non cognoverant, sed tamen omnes postea erant miraculum audituri. Sequitur: *Et crediderunt in eum discipuli ejus:* hi enim debent credere, & facilius, & cum diligentia attendere his quae fiebant. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 17.) Sed si tunc in eum crediderunt, nondum erant discipuli cum ad nuptias vocati fuerint; sed illo more locutionis hoc dictum est quod loquimur cum dicimus Apostolum Paulum in Tharso Ciliciae natum: neque enim tunc jam erat Apostolus. Ita discipulos Christi invitatos ad nuptias cum audimus, non jam discipulos, sed qui futuri erant discipuli intelligere debemus. *Augustinus* (tract. 9.) Illa autem mysteria quae in isto miraculo Domini latent, videre. Oportebat impleri in Christo quae de illo scripta erant. Illa erat aqua; fecit autem de aqua vinum cum aperuit eis sensum, & exposuit Scripturas: sic enim sapit quod non sapiebat, & inebriat quod non inebriabat. *Beda* (super Nuptias facta sunt in Chana Galilaeae.) Apparente enim Domino in carne, vinosa legalis sententia suavitatis paulatim coepert ab carnalem phariseorum interpretationem a puerica sua virtute desicere. *Augustinus* (tract. 9. in Joan.) Si autem jussisset aquam effundi, & ipse mitteret vinum ex occultis creaturae finibus, videretur Scripturas veteres improbasse. Cum autem ipsam aquam converterit in vinum, ostendit nobis quod & Scriptura vetus ab ipso est: nam jussu ipsius impletur sunt hydriae. Sed nihil sapit illa Scriptura, si non ibi Christus intelligatur. Novimus autem legem ex quibus temporibus naret, id est ab exordio mundi: (4) inde usque ad hoc tempus quod nunc agimus, sexta aetas est: nam prima aetas comparatur ab Adam usque ad Noe; secunda a Noe usque ad Abraham; tertia ab Abraham usque ad David; quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis; quinta usque ad Joannem Baptistam; sexta inde usque ad finem saeculi. Sex ergo illae hydriae sex aetates significant, quibus non defuit prophetia. Impletur sunt prophetiae, plene sunt hydriae. Quid est autem quod capiebant metretas binas vel tri-

trinas? Si trinas tantum diceret, non cureret animus nosse nisi ad mysterium Trinitatis. Sed forte nec sic debemus inde sensum avertere; quia dixit binas, vel trinas: quia nominato Patre, & Filio, consequenter & Spiritus Sanctus intelligendus est. Oportet enim intelligi caritatem invicem Patris, & Filii, quod est Spiritus Sanctus. Sed est & alius intellectus non praetermittendus: binae enim metretae intelliguntur in duobus generibus hominum, id est Judaeis, & Graecis; tres autem propter Noe tres filios (1) significandos. *Alcinus* Ministri autem sunt doctores novi testamenti: (2) qui Scripturas aliis facias spiritualiter interpretantur; architrachelinus autem est aliquis legisperitus, ut Nicodemus, Gamaliel, Saulus. Dum ergo talibus Evangelii verbum committitur, quod in littera legis occultabatur, quasi vinum de aqua factum architrachelino propinatur. Et bene in domo nuptiarum tres ordines dicentium describuntur: quia Ecclesia tribus ordinibus fidelium constat, conjugatorum, continentium, & doctorum. Optimum autem vinum Christus usque ad huc servavit, id est Evangelium usque ad sextam aetatem distulit.

(c) *Chrysostronus* (hom. 22.) Quoniam autem paulo post Dominus Hierosolimam ascensurus erat, Capharnaum adiit, ut non ubique fratres, & matrem secum trahat: unde dicitur: *Post haec descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus: & ibi manserunt non multis diebus.* *Augustinus* (tract. 10. in Joan. non procul a princ.) Hic est autem Dominus Deus nosse excelsus, ut nos faceret; humilis, ut nos resciceret; ambulans inter homines, patens humana, abscondens divina. Ecce habet matrem, habet fratres, habet & discipulos. Inde fratres unde matrem. Fratres enim Scriptura nostra appellare continevit non eos solos qui nascuntur ex eodem utero, aut ex eodem patre; sed ex eodem gradu, veluti compatriotes, aut consobrinos. Unde ergo fratres Domino? (3) Non enim Maria iterum peperit: absit: inde cepit dignitas virginium. Abraham paterus erat Noe; & Jacob Laban Syrum habebat avunculum; & utriusque dicti sunt fratres. *Alcinus.* Fratres ergo Domini dicuntur cognati Mariae, vel Joseph, non filii Mariae, vel Joseph: quia non solum Beata Virgo, sed etiam Joseph testis castitatis ejus ab omni actione conjugali immunis permansit. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 17.) Quod vero dicit, *Et discipuli ejus,* incertum est utrum jam illi adhaerent etiam Petrus, & Andreas, & filii Zebedaei. Matthaeus enim primo narrat quod venerit, & habitaverit in Capharnaum, & postea quod eos de na-

visibus piscantes vocaverit. An forte Matthaeus quod praetermiserat recapitulavit? quia sine ulla consequentis temporis differentia dixit cap. 477. *Ambulans juxta mare Galilaeae, vidit duos fratres: an potius alii discipuli fuerunt?* Scriptura enim evangelica, & apostolica non solum illos duodenos appellat discipulos ejus, sed omnes qui in Deum credentes ad regnum caelorum magisterio ejus erudiebantur. (Cap. 187.) Illud etiam requirendum est quomodo hic dicit, antequam Joannes Baptista missus esset in carcerem, Iesum venisse in Galilaeam, cum Matthaeus dicit cap. 477. *Cum autem audisset, quod Joannes traditus esset, recessit in Galilaeam: similiter etiam & Marcus: Lucas etiam nihil quidem dicit de tradito Joanne; sed post baptismum, & tentationem Christi dicit eum esse in Galilaeam, sicut illi duo. Unde intelligitur tres Evangelistas non Joanni Evangelistae contraria narrasse, sed praetermisse primum Domini adventum in Galilaeam postquam baptizatus est, quando illic aquam convertit in vinum. *Eusebius* in Ecclesiastica Historia (Lib. 3. cap. 24.) Cum enim triam Evangelistarum ad Joannem Evangelistam notitia pervenisset, probasse quidem dicitur fidem, & veritatem dactorum; deesse tamen vidit aliqua, & ea maxime quae primo praedicationis suae tempore Dominus gesserat: certum est enim quod in superioribus tribus Evangelistis haec videntur sola contineri quae in eo gesta sunt anno quod Joannes Baptista vel inclusus est in carcere, vel punxit. Et ideo rogatus dicitur Joannes Apostolus ut ea quae praeterierant priores ante traditionem Joannis, Salvatoris gesta conferberet. Unde si quis diligenter consideret, (4) inveniet Evangelia non dissonare; sed alterius temporis gesta esse quae scribit Joannes, alterius vero quae ceteri. *Chrysostronus* (hom. 22.) Neque enim in Capharnaum miraculum ullum tunc operatus est: qui enim civitatem habitabant illam, non sane se habebant ad Christum, sed erant valde corrupti: ideo tamen accessit, & parum ibi trahit tempus propter eum qui ad matrem erat honorem. *Beda* (super his verbis.) Ideo etiam non multis diebus ibi manserunt propter festum paschae, quod jam appropinquabat: unde sequitur: *Et prope erat pascha Judaeorum.* *Origenes* (tom. 10. in Joan.) Sed quid intendit ibi appositio *Judaeorum*? non enim nationis paschae solemnitas fuerat. Forsan vero quia quoddam est pascha humanum eorum qui procul a proposito Scripturae celebrant illud, quoddam vero divinum, & verum, quod in spiritu, & veritate perficitur.*

(1) S. Thom. Oper. Tom. IX.

(2) Al. significatos. Nicolai ponit significantur. (3) Al. qui Scripturas alias spiritualiter interpretantur. (4) Forte Num enim Maria iterum peperit? Absit &c. (4) Al. invenit.

digoatus est; ē prophēico viduā Annæ ore
mox natus benedicitur; à nuptiarum (1) cele-
bratoribus jam invenis invitatus, has præsentia
sue virtutis honorat. *Augustinus* (tract. 8. spar-
sim.) Quid autem mirum, si in illam domum
ad nuptias venit qui in hunc mundum ad nup-
tias venit? Habet enim hic sponsam, quam re-
cēdit sanguine suo, & cui pignus dedit Spiritum
Sanctum, quam sibi conjunxerat in utero
Virginis. Verbum enim est sponsus, & sponsa
caro humana, & utrumque unus Filius Dei,
& idem Filius hominis. Ille uterus Virginis Ma-
rie thalamus ejus est, unde „proceffit tam-
quam sponsus de thalamo suo:“ Psalm. 18:
Beda (super Joan. cap. 1. super illud „Die ter-
tia nuptia facta sunt.“) Nec vacat à mysterio
quod die tertia nuptia facta referuntur. Pri-
mam quidem sæculi tempus ante legem, Pa-
triarum exemplo; secundum sub lege, Pro-
phetarum scriptis; tertium sub gratia, præconiis
Evan. editum, quasi tertia die luce, mundo
resulset, in quo Dominus in carne natus appa-
ruit. Sed & hoc quod in Chana Galilee, idest
in zelo transmigrationis, eadem nuptia facta
perhibentur, et pice denantur, eos maxime
gratia Christi dignos existeri qui (2) zelo fervē-
te pie devotionis, ac de vitiis ad virtutes, de
tempore ad æterna norunt transigrare. Discum-
bentem autem ad nuptias Domino, vinum de-
fuit, ut vino meliore per ipsum facta manifesta-
retur gloria latentis in homine Dei: unde se-
quitur: *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad
eum: Vinum non habent.* *Chrysostomus* (ubi supra.)
Dignum autem est querere, unde venit in men-
tem matri magnū quid imaginari de filio; ne-
que enim ante miraculum fecerat: sequitur
enim: *Hoc fecit initium signorum Jesus.* Sed reve-
lari incipiebat & à Joanne, & ab his quæ ad disci-
pulos dixerat; sed ante hæc omnia ipsa concep-
tio, & ea quæ post nativitatem facta sunt,
maximam ei de puero imposuerunt estimatio-
nem: unde Lucas dicit cap. 2. „Maria conser-
vabat omnia verba hæc, conferens in corde
suo.“ Cujus igitur gratia nos (3) ante ad mi-
raculum eum incitavit? Nam antea ut unus
multorum ita (4) conversabatur: unde non præ-
semebat ei mater tale quid dicere; quia vero
audivit, quod Joannes ei testificatus est, &
quod discipulos jam haberet, de reliquo confi-
denter rogat. *Alcuinus.* Significat etiam in hoc
loco synagogam, quæ Christum provocat ad faci-
endum miraculum: familiare enim est Judæis
miracula inquirere.

Sequitur: *Et dicit ei Jesus: Quid mihi, &*

- (1) Al. celebrationibus. (2) Al. de zelo. (3) Al. ante miraculum. (4) Al. conservabatur.
(5) *Reponit P. Nicolai* obtemperare non est tutum.

riturus, & ante mortem matris resurrecturus.
Videri autem ne forte, quomodo iuenerunt
Manichei occasione perfidie sue, quia dixit
Dominus, *Quid mihi, & tibi est, mulier?* sic in-
veniant Mathematici occasione fallacie, quia
dixit, *Nondum venit hora mea.* Dicunt enim: Vi-
des quia sub fato erat Christus, quia dixit: *Non-
dum venit hora mea.* Credant autem Deo dicen-
ti infra 10. *Potestatem habeo ponendi animam
meam, & iterum sumendi eam:* & querant quare
sit dictum: *Nondum venit hora mea:* nec ideo
jam sub fato ponant conditorem cæli; quia si
esset fatum de sideribus, non poterat esse sub
necessitate siderum conditor sidetum. (1) Adde
quod non solum Christus non habuit, quod ap-
pellas fatum; sed nec tu, aut ille, aut qui-
quam hominum. Quare ergo dixit: *Nondum ve-
nit hora mea?* Quia in potestate habebat quando
mereretur; sed nondum videbat esse oppor-
tunum ut illa potestate uteretur. Vocandi erant
discipuli, annuntiandum erat regnum cælorum,
facienda erant virtutes, commendanda erat di-
vinitas Domini in miraculis, commendanda
erat humanitas Domini in ipsa compassione
mortalitatis. At ubi tantum fecit quantum suf-
ficere judicavit, venit hora, non necessitatis,
sed voluntatis, non conditionis, sed potestatis.

(b) *Chrysostomus* (hom. 31. in Joan.) Quam-
vis dixerit, *Nondum venit hora mea,* postmodum
fecit quod mater dixerat, ut etiam ex hoc suffi-
ciens esset demonstratio quod non subiectus est
horæ. Si enim horæ subieciatur, qualiter de-
bita hora nondum facta hoc fecit? Deinde &
propter honorem matris, ut non finaliter ei con-
tradiceret videretur; neque eam tot presentibus
erubescere faceret: adduxerat enim ad eum mi-
nistros, ut à pluribus fieret petitio: unde se-
quitur: *Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixe-
rit vobis, facite.* *Beda* (super *Quodcumque dixe-
rit vobis, facite.*) Quasi dicat: Licet abnegare
videatur, tamen facies: noverat enim eum ma-
ter piū, & misericordem. Sequitur: *Erant autem
ibi lapidee hydræ sex postea secundum purifica-
tionem Judæorum, capientes singula metretas bi-
nas vel ternas.* Hydræ vocantur vasa aquarum
receptui parata: Græce enim aqua hydor dicitur.
Alcuinus. Vasa autem aquarum receptui parata
erant secundum purificationem Judæorum, quia
inter alias pharisæorum traditiones etiam hoc
observabant ut crebro se lavarent. *Chrysostomus*
(ubi supra.) Quia vero in aquosa est Palæstina,
& non erat multis in locis fontes, & puteos in-
venire: replebant hydras aqua, ut non curre-
rent ad sumptu, si quando immundi fierent;
sed de prope haberent purgationis modum. Ne
autem quidam infidelium suspicarentur quo-

niam, face intus temanente, deinde aqua im-
missa, vinum subtilissimum factum esset, prop-
terea ait secundum purificationem Judæorum,
ostendens quod illa vasa nunquam vini recep-
taacula facta erant. *Augustinus* (tract. 9. spar-
sim.) Metretas enim dicit metras quasdam, tan-
quam si diceret aquas, amphoras, vel aliud hu-
jusmodi. Metron enim mensuram dicunt Græci:
inde appellatæ metretæ. (2) Quod autem ait,
Binas, vel ternas, non ita accipiendum est quod
aliæ binas, aliæ ternas; sed eandem ipsæ cape-
rent binas quæ etiam ternas.

Sequitur: *Dixit eis Jesus: Implete hydras
aqua: & impleverunt eas usque ad summum.* *Chry-
sostomus* (ut supra.) Sed quare antequam im-
plevisent hydras aqua, non fecit signum: quod
multo mirabilius esset: quia scilicet aliud est
substantiam in aliam qualitatē transmutare, &
ipsam substantiam ex nihilo facere. Hoc quidem
mirabilis est, sed non ita videtur credibile mal-
tis. Propterea enim multoties à miraculorum
magnitudinis abstinere, volens magis credibile
esse quod fiebat. Cum hoc & perversa dogmata
evertit. Quia enim sunt quidam qui mundi
conditorem alium esse dicunt, plura miraculorum
ex subiectis substantiis facit: si enim contrarius
ei esset qui conditor est mundi, non utique alien-
is uteretur ad propria virtutis demonstratio-
nem. Non autem ipse aquam haurit, & tunc
vinum ostendit; sed hoc jubet ministris, ut eos
testes haberet ejus quod fiebat: unde sequitur:
*Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, & ferte archi-
triclino. Alcuinus.* Trichinium ordo trium lecto-
rum, clini enim lectum significat. Architrcli-
nus princeps trichinii, idest primus inter convi-
vas, qui more antiquo in lectis discumbentibus:
unde quidam architrclinum intelligunt aliquem
ex sacerdotibus Judæorum, qui nuptiis inter-
esse poterant, ut illos instruerent qualiter nup-
titiis uti deberent. *Chrysostomus* (hom. 25. in Joan.
par. à med.) Vel aliter. Quia aliqui possent di-
cere, quod convivæ ebrii erant, & sensus judi-
cantium corruptus, ut nescirent utrum aqua,
vel vinum esset; hi autem quibus ministratio
conviviorum credita est, maxime vigiles sunt,
unum opus habentes ut ornate, & ordinate om-
nia disponantur; ideo in testimonium eorum
quæ fiebant dixit Dominus, *Ferte architrclino,*
propter evigilantem ejus sensum; & non dixit,
Propinate discumbentibus. *Hilarius* 3. de Trin.
(circa princ.) Aqua igitur hydris infunditur,
vinum calicibus hauritur; infundentis scientiæ
sensus non convenit haurientis. Qui infuderunt,
hauriri aquam existimant: qui hauriunt vinum,
infusum arbitrantur: unde sequitur: *Ut autem
gustavit architrclinus aquam vinum factam, &*
non

- (1) Al. desit Adde. (2) Al. *Beda,* quem habet etiam *Nicolai.*

volebat emere Spiritum Sanctum, quia vendere volebat: erat enim de illis qui columbas vendunt: etenim in columba apparuit Spiritus Sanctus: columba autem non est venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. *Beda* (super *Et his qui columbas vendebant*.) Vendunt igitur columbas qui accipiunt Spiritum Sanctum gratiam non gratis, ut per acceptum est, sed ad pretium dant: qui manuum impositionem, qua Spiritus Sanctus accipitur, esse non in quantum pecunie, ad vulgi tamen favorem tribuunt: qui sacros ordines non ad vite meritum, sed ad gratiam largiuntur. *Augustinus* (ut supra.) Boves autem intelliguntur Apostoli, & Prophetæ, qui nobis Scripturas sacras dispensaverunt. Qui ergo ipsis Scripturis fallunt populos, à quibus querunt honores, vendunt boves; vendunt & oves, id est ipsas plebes; & cui vendunt, nisi diabolo? Quicquid enim de unica Ecclesia prædicatur, quis tollit nisi leo rugiens? *Beda* (super *Et cecidit unus de templis*.) Vel oves sunt opera munditie, & pietatis. Vendunt ergo oves qui humana gratia laudis opera pietatis exercent. Nummos mutuant in templo qui aperte terrenis rebus in Ecclesia deserviunt. Domum etiam Domini faciunt domum negotiationis, non solum hi qui propter sacros ordines pretium pecunie, vel laudis, vel honoris querunt; verum etiam hi qui gradum, vel gratiam spirituales, quam in Ecclesia Domino largiente perreperunt, non simplici intentione, sed cura humane retributionis exercent. *Augustinus* (ubi supra.) Signum autem quoddam nobis ostendit Dominus, quod fecit flagellum de reficulis, (1) & inde negotiationem in templo facientes flagellavit. Etenim uniuersique in peccatis suis restem sibi textit, dum peccata addit peccatis. Quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates suas, agnoscant quia Dominus facit flagellum de reficulis, & adhuc admonet eos ut mutant semina si se non mutaverint, audient in fine. *Matth. 23.* „Ligate illi manus, & pedes.“ *Beda* (super *Et cum scisset*.) Facto igitur de fucialis flagello illos eiecit de templo: quia de parte foris sanctorum eiciuntur qui inter sanctos positi, vel sicte bona, vel aperte faciunt opera mala. Oves quoque, & boves eiecit quia talium vitam pariter, & doctrinam ostendit esse reprobam. Nummulariorum quoque effudit, & mensas subvertit: quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum quas dilexerant rerum tollet figuram. Venditionem columbarum de templo auferri præcepit: quia gratia Spiritus, quo gratis accipitur, gratis dari debet. *Origenes*

(1) *Al.* & negotiationem &c. (2) *Al.* quæ bona videntur. (3) *Al.* desideratur is.

(*com. 12. in Joan. super text.*) *Responderunt Iudei.* Potest etiam per templum intelligi anima studiosi, propter inhabitans verbum Dei, in qua ante doctrinam Jesu consistant terrefactes, & bestiales motus. Signum autem temeritium motuum bos est; quoniam est agri cultor; insensitiorum autem motuum ovis, quod est pluribus animalibus irrationalibus; levium vero atque inconstantium mentium signum est columba; eorum vero (2) qui boni videntur, signa sunt æra, quæ Christus verbo doctrine expellit, ut non ultra domus Patris ejus sit forum.

(3) *Theophylactus* (hoc loco.) Quia Iudei videbant Jesum talia facere cum potestate multa, & dicentem: Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis: signum ad eo petunt unde dicitur: *Responderunt ergo Iudei, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Christus respondit: Sed numquid signa opus vult ut ea quæ male fiebant cessare faceret? Nonne zelum talem accipere pro domo Dei maximum signum virtutis erat? Non autem illius prophete meminerant: sed signum petebant, simul quidem de suo turpiter impedito dolentes, simul autem, & per hoc prohibere eum volentes: opinantur enim eum aut provocare ad miracula, aut cessare ab his quæ fiebant. Propterea non dat eis signum, sicut & petentibus signum respondit dicens, *Matth. 12.* „Generatio mala, & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ.“ Sed tunc quidem manifestus, nunc autem obsecutus responderet idem. Non autem (3) is utique qui non perentes præoccupat, & signa dat, hic perentes avertit, nisi mentem eorum cognovisset dolosam: sequitur enim: *Et dixit eis: Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* *Beda.* Quia enim signum querebant à Domino, quare solita commercia projicere debuerit ex templo; respondit: quia ipsum templum significabat templum corporis sui, in quo nulla profus esset alicujus macula peccati; quasi dicit: Sicut inanimatum templum à vestris commerciis, sceleribusque mea expio potestate; hæc & hoc corporis mei templum, cuius illud gestat figuram, vestris manibus dissolutum, tertia die resuscitabo. *Theophylactus.* Nequaquam tamen illos ad homicidium provocat dicens, *Solvite*; sed hoc eis affectantibus non sibi esse absconditum demonstrat. Audiant autem Arriani, quomodo Dominus mortis destructor dixit, *Excitabo*, virtute videlicet propria. *Augustinus* (tract. 10. in Joan.) Resuscitavit eum quidem & Pater, cui dicit in Psalm. 40. „Excita me, &*

„& reddam illis.“ Sed quid fecit Pater sine Verbo? Quomodo ergo eum Pater resuscitavit, sic & Filius resuscitavit: quia Filius dixit infra 10. *Ego & Pater unum sumus.* *Chrysostomus* (ut supra.) Propter quid autem signum resurrectionis dat eis? Quoniam scilicet hoc maxime erat quod ostendebat eum non esse hominem purum; posse adversus mortem statuere triumphum, & tyrannidem ejus longam velocius dissolvere. *Origenes* (tom. 12. in Joan. super text. ut supra.) Utraque autem, scilicet & corpus Jesu, & templum, exemplar mihi fore videntur Ecclesie, eo quod ex visis lapidibus constituitur in domum spirituales, in sacerdotium sanctum, & propter illud 1. Corint. 12. „Vos estis corpus Christi, & membra de membris.“ Quamvis autem dissolvi lapidum videatur structura, ac dissipi omnia ossa Christi adversitibus tribulationum; insaurabitur tamen (1) templum, ac resuscitabitur die tertia, (2) quæ in novo cælo, & nova terra præsentis erit. Sicut enim illud Christi corpus sensibile crucifixum est, ac sepultum, & postea resurrexit; sic & totale sanctorum Christi corpus concrucifixum est Christo, & resurrexit cum eo, quia in quadam novitate vite ambulat. Sed secundum beatam resurrectionem nondum surrexit: unde non scriptum est, Tertia die resurrexerunt illud, sed in tribus diebus: perficitur enim ejus erectio in omnibus tribus diebus. *Theophylactus.* Iudei enim de inanimato templo putantes eum hoc dicere, deridebant eum: unde sequitur: *Dixerunt ergo Iudei: Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Alcumus.* Et notandum, quod non de prima edificatione, quæ à Salomone septem annis perfecta est, sed de reedificatione, quæ facta est sub Zorobabel per quadraginta & sex annos impediens inimicis respondebant. *Origenes* (ubi supra.) Vel dicit aliquis, quadraginta & sex annorum exurgere computum, ex quo David allocutus est Nathan Prophetam consulens de constructione templi, ex tunc satagens ad congregandam materiam templi. Animadvertere vero si possibile est quadragenarium numerum statui erga templum propter quatuor elementa mundi, ac senarium propter hoc quod homo sexto die creatus est. *Augustinus* 4. de Trin. (cap. 5.) Vel hic numerus perfectioni dominici corporis apte congruit: quadragies enim sexies seni sunt ducenta septuaginta sex; qui numerus dierum complet non

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Quatuor jam sæpo citata exempla omittunt templum. (2) Nicolai legit qui.

ven mensis & sex dies. Ipsa autem perfectio corporis Domini tot diebus ad partum producta comperitur, sicut à majoribus traditum suscipiens Ecclesie custodit auctoritas. Octavo enim kalendas Aprilis conceptus creditur; quo & passus; natus autem traditur octavo kalendas Januarii. Ab illo ergo die usque ad istum computati ducenti septuaginta sex reperiuntur dies, qui senarium numerum quadragies sexies habent. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 36.) Dicitur etiam conceptio humane sic procedere, & perfici primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus novem diebus convertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formatur usque ad perfecta lineamenta omnium membrorum; & in reliquo tempore usque ad tempus partus magnitudine augetur. Sex autem à novem, & duodecim, & decem & octo in unum coacti, sunt quadraginta quinque: addito ergo uno sunt quadraginta sex; qui si fuerint multiplicati per ipsum senarium numerum, qui hujus ordinationis caput tenet, sunt ducenti septuaginta sex, id est novem mensis, & sex dies. Non ergo absurde quadraginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod corpus ejus significabat, ut quot anni fuerint in fabricatione templi, tot dies fuerint in corporis dominici perfectione. *Augustinus* super Joannem (tract. 10. non remote ante finem.) Vel aliter. Quia Dominus noster de Adam corpus accepit, non de Adam peccatum traxit; templum corporeum inde sumpsit, non iniquitatem, quæ de templo pelenda est. Si autem facias quatuor nomina Græca, anatoli, quod est oriens, dylis, quod est occidentis, æctos, quod est septentrio, mēmbria, quod est merities, capita verborum Adam habent. A quatuor enim ventis Dominus collecturum se dicit electos suos cum venerit ad iudicium. Habent autem litteræ nominis Adam numerum secundum Græcos, & ibi invenitur quadraginta sex annis edificatum templum. Habet enim Adam alpha, quod est unum, & delta, quod quatuor, & alpha, quod est unum, & mi, quod est quadraginta, & sic habet quadraginta sex. Sed Iudei, quia caro erant, carnalia sapiebant; ille spiritualiter loquebatur, & de quo templo diceret, per Evangelistam nobis aperuit: sequitur enim: *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* *Theophylactus* (par. à fine Comment.) Ex hoc autem Apollinaris contradictionem sumit, volens ostendere, quod caro Christi esset inanimata, eo quod templum sit inanimatum: ergo carnem Christi & lapidum dem,

dem, & signum facies, quia ex his templum consistit. Si autem quod dicitur infra 12. *Anima mea turbata est; & infra 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, nequaquam de anima rationali dici dixeris, ubi ponas illud Luc. 23. In manus tuas Domine, commendo spiritum meum? non enim hoc de anima irrationali intelligere poteris: neque quod dicitur Psalm. 15. Non derelinques animam meam in inferno. Origenes (tom. 10. in Joan. super illud, *Et ille dicebat de templo.*) Ideo autem corpus Domini templum intelligitur, quia sicut templum gloriam Dei continebat habitantem in ipso, sic corpus Christi representans Ecclesiam, Unigenitum continet, qui est imago Dei, & gloria. Chrysostomus (hom. 22. in Joan.) Duo autem erant quae obstabant discipulis ne interim intelligerent: unum ipsa resurrexio; alterum vero, quod majus erat, scilicet quod Deus erat qui in illo corpore habitabat; quod Dominus occulte ostendat dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Et ideo subditur: *Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat de corpore suo, & crederunt Scripturam, & sermonem quem dixit Jesus.* *Alcinius.* (a) Ante resurrectionem enim non intelligebant Scripturas, quia nondum acceperant Spiritum Sanctum; sed in die resurrectionis apparet Dominus aperuit discipulis sensum ut intelligerent quae de ipso scripta erant in lege, & Prophetis; & tunc crederunt Scripturam Prophetarum, qui praedixerunt Christum tertio die resurrecturum, & sermonem quem dixit Jesus, *solvite templum hoc.* Origenes (tract. 10.) Secundum anagogem vero, complementum fidei attingemus (1) in magna resurrectione totius corporis Jesu, id est Ecclesiae ejus; cum fides, quae est ex specie, multum differat ab ea quae est per speculum in ætigmatate.*

(f) *Beda* (super *Cum esset Hierosolymis in pascha.*) Superius Evangelista narravit quid Dominus Hierosalem adveniens gesserit; nunc vero eodem Hierosolymis commorante, quid ab aliis erga eum actum fuerit refert: unde dicitur: *Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crederunt in nomine ejus, videntes signa quae faciebat.* Origenes (hom. 10. super *Cum esset Hierosolymis.*) Respicendum autem quomodo ex signis ejus plerique videntes credebant in eum. Non enim dicitur prodigia fecisse Hierosolymis, nisi forte, cum facta

sint, in Scripturis non habeantur. Animadvertente vero si possibile est in miraculis deputari quod fecerit flagellum ex funiculis, & cunctos ex templo propulerit. Chrysostomus (hom. 23.) Prudentiores autem fuerant discipuli, qui ad Christum accesserant, non propter signa, sed propter doctrinam: nam grossiores quidem per signa trahuntur, rationabiliores vero per prophetias, seu doctrinam; unde subditur: *Ipsa autem Jesus non credebatur semetipsum eis.* Origenes (tract. 11. in Joan.) Quid sibi vult hoc, *illi credebant in nomine ejus, & ipsa Jesus non credebatur semetipsum eis?* An forte non credebant ei, & fingebant se credidisse? Sed non diceret Evangelista: *Multi crederunt in nomine ejus.* Magna ergo res, & mira! Crederunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus; praefertim quia Filius Dei est, & utriusque volens passus est, & si nollet, numquam pareretur. Sed tales sunt omnes catechumeni. Si dixerimus catechumeno, credis Christo? respondet, Credo, & signat se. Si interrogemus eum, Manducas carnem Filii hominis? nescit quid dicimus, quia Jesus non se credidit ei. Origenes (tom. 10.) Vel dicendum, quod Jesus non se credidit credentibus in nomine ejus, & non in illum. In illum enim credunt qui angustiam viam vadunt ducentem ad vitam; qui autem credunt signis, non in eum, sed in nomine ejus credunt. Chrysostomus (hom. 23.) Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in discipulis perfectis; neque committebat eis omnia dogmata, ut jam firmiter fidelibus fratribus; non enim intendebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans, & tempus opportunum manifesto sciens: unde sequitur: *Eo quod ipse nescit omnes, & quia opus non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Scio enim ea quae sunt in corde hominum, est Dei, qui solus corda plasmavit. Non (2) indiget ergo testibus, ut propriorum plasmatum mentem adducat. Augustinus (tract. 11.) Plus etiam noverat artificis quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Nam & Petrus non noverat quid in ipso esset quando dixit infra 13. *Tecum ero usque ad mortem;* sed Dominus noverat quid esset in homine dicens Luc. 22. *Prisquam gallus cantet, ter me negabis.* *Beda.* Quapropter monemur ut nunquam de conscientia nostra securi simus, sed semper solliciti formidemus: quia quod nos latet, æternum arbitrum latere non valet.

CA-

(1) *Al.* in magna corporum resurrectione. (2) *Al.* indigebat.

EX ERIT. P. NICOL. (2) Quoad ultimam partem tantum, non quoad primam, quae non occurrit.

CAPUT III.

(a) ERAT autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

(b) Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci? Respondit Jesus: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

(c) Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixero vobis cælestia, creditis?

(d) Et nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo.

(e) Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

(f) Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicaret mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

(g) Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem: ut non arguantur opera ejus; qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

(h) Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in terram Judæam, & illic demorabatur: cum eis, & baptizabat. Erat autem & Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quiaque multæ erant illuc; & veniebant, & baptizabantur: nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

(i) Respondit Joannes, & dixit: Non potest homo accipere quidquam nisi fuerit ei datum de caelo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. In hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui.

(k) Qui deorsum venit, super omnes est; qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Qui de caelo venit, super omnes est, & quod vidit, & audivit, hoc testatur.

(l) Et testimonium ejus nemo accipit. Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

(2) Augustinus (tract. 11.) Superius dixerat, quod, cum esset Hierosolymis... multi crederunt in nomine ejus, videntes signa, & prodigia quae faciebat: ex his au-

tem erat Nicodemus, de quo dicitur: Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine. Beda (in hom. inventionis sanctæ crucis.) Cuius etiam dignitatis officium ostendit, cum subdi-

dem, & signum facies, quia ex his templum consistit. Si autem quod dicitur infra 12. *Anima mea turbata est; & infra 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, nequaquam de anima rationali dici dixeris, ubi ponas illud Luc. 23. In manus tuas Domine, commendo spiritum meum? non enim hoc de anima irrationali intelligere poteris: neque quod dicitur Psalm. 15. Non derelinques animam meam in inferno. Origenes (tom. 10. in Joan. super illud, *Et ille dicebat de templo.*) Ideo autem corpus Domini templum intelligitur, quia sicut templum gloriam Dei continebat habitantem in ipso, sic corpus Christi representans Ecclesiam, Unigenitum continet, qui est imago Dei, & gloria. Chrysostomus (hom. 22. in Joan.) Duo autem erant quae obstabant discipulis ne interim intelligerent: unum ipsa resurrexio; alterum vero, quod majus erat, scilicet quod Deus erat qui in illo corpore habitabat; quod Dominus occulte ostendat dicens: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Et ideo subditur: *Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat de corpore suo, & crederunt Scripturam, & sermonem quem dixit Jesus.* *Alcimus.* (a) Ante resurrectionem enim non intelligebant Scripturas, quia nondum acceperant Spiritum Sanctum; sed in die resurrectionis apparet Dominus aperuit discipulis sensum ut intelligerent quae de ipso scripta erant in lege, & Prophetis; & tunc crederunt Scripturam Prophetarum, qui praedixerunt Christum tertio die resurrecturum, & sermonem quem dixit Jesus, *solvite templum hoc.* Origenes (tract. 10.) Secundum anagogem vero, complementum fidei attingemus (1) in magna resurrectione totius corporis Jesu, id est Ecclesiae ejus; cum fides, quae est ex specie, multum differat ab ea quae est per speculum in ætigmatate.*

(f) *Beda* (super *Cum esset Hierosolymis in pascha.*) Superius Evangelista narravit quid Dominus Hierosalem adveniens gesserit; nunc vero eodem Hierosolymis commorante, quid ab aliis erga eum actum fuerit refert: unde dicitur: *Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crederunt in nomine ejus, videntes signa quae faciebat.* Origenes (hom. 10. super *Cum esset Hierosolymis.*) Respicendum autem quomodo ex signis ejus plerique videntes credebant in eum. Non enim dicitur prodigia fecisse Hierosolymis, nisi forte, cum facta

sint, in Scripturis non habeantur. Animadvertente vero si possibile est in miraculis deputari quod fecerit flagellum ex funiculis, & cunctos ex templo propulerit. Chrysostomus (hom. 23.) Prudentiores autem fuerant discipuli, qui ad Christum accesserant, non propter signa, sed propter doctrinam: nam grossiores quidem per signa trahuntur, rationabiliores vero per prophetias, seu doctrinam; unde subditur: *Ipsa autem Jesus non credebatur semetipsum eis.* Origenes (tract. 11. in Joan.) Quid sibi vult hoc, *illi credebant in nomine ejus, & ipsa Jesus non credebatur semetipsum eis?* An forte non credebant ei, & fingebant se credidisse? Sed non diceret Evangelista: *Multi crederunt in nomine ejus.* Magna ergo res, & mira! Crederunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus; praefertim quia Filius Dei est, & utriusque volens passus est, & si nollet, numquam pareretur. Sed tales sunt omnes catechumeni. Si dixerimus catechumeno, credis Christo? respondet, Credo, & signat se. Si interrogemus eum, Manducas carnem Filii hominis? nescit quid dicimus, quia Jesus non se credidit ei. Origenes (tom. 10.) Vel dicendum, quod Jesus non se credidit credentibus in nomine ejus, & non in illum. In illum enim credunt qui angustiam viam vadunt ducentem ad vitam; qui autem credunt signis, non in eum, sed in nomine ejus credunt. Chrysostomus (hom. 23.) Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis, ut in discipulis perfectis; neque committebat eis omnia dogmata, ut jam firmiter fidelibus fratribus; non enim intendebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans, & tempus opportunum manifesto sciens: unde sequitur: *Eo quod ipse nescit omnes, & quia opus non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.* Scio enim ea quae sunt in corde hominum, est Dei, qui solus corda plasmavit. Non (2) indiget ergo testibus, ut propriorum plasmatum mentem adducat. Augustinus (tract. 11.) Plus etiam noverat artificis quid esset in opere suo, quam ipsum opus quid esset in semetipso. Nam & Petrus non noverat quid in ipso esset quando dixit infra 13. *Tecum ero usque ad mortem;* sed Dominus noverat quid esset in homine dicens Luc. 22. *Prisquam gallus cantet, ter me negabis.* Beda. Quapropter monemur ut nunquam de conscientia nostra securi simus, sed semper solliciti formidemus: quia quod nos latet, æternum arbitrium latere non valet.

CA-

(1) *Al.* in magna corporum resurrectione. (2) *Al.* indigebat.

EX ERIT. P. NICOL. (2) Quoad ultimam partem tantum, non quoad primam, quae non occurrit.

CAPUT III.

(a) ERAT autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

(b) Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci? Respondit Jesus: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis; sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.

(c) Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixero vobis cælestia, creditis?

(d) Et nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo.

(e) Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

(f) Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicaret mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

(g) Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem: ut non arguantur opera ejus; qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

(h) Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in terram Judæam, & illic demorabatur: cum eis, & baptizabat. Erat autem & Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quiaque multæ erant illuc; & veniebant, & baptizabantur: nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

(i) Respondit Joannes, & dixit: Non potest homo accipere quidquam nisi fuerit ei datum de caelo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. In hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui.

(k) Qui deorsum venit, super omnes est; qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Qui de caelo venit, super omnes est, & quod vidit, & audivit, hoc testatur.

(l) Et testimonium ejus nemo accipit. Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus. Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

(2) Augustinus (tract. 11.) Superius dixerat, quod, cum esset Hierosolymis... multi crederunt in nomine ejus, videntes signa, & prodigia quae faciebat: ex his au-

tem erat Nicodemus, de quo dicitur: *Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine. Beda* (in hom. inventionis sanctæ crucis.) Cujus etiam dignitatis officium ostendit, cum subdi-

delictis suæ tenebris, ejus quem despexerat invectione argui non merentur. Princeps namque terrarum republicam regens, aliter punit civem interius delinquentem, et atque aliter hostem exterius rebellantem. In isto jura sua consulit; contra hostem vero bella movet, dignaque ejus malitiae tormenta retribuit; de malo vero ejus quid lex habeat non requirit; neque enim lege necesse est periri cum qui lege nunquam potuit teneri. *Alcimus*. Quare autem judicatus est qui non credit, causam assignat dicens: *Quia non credit in nomine Unigeniti Filii Dei*. In hoc enim solo nomine est salus. Non habet Deus multos filios qui possint salvare; hunc habet Unigenitum, per quem salvat. *Augustinus* de Peccat. mer. & remis. (Lib. 1. cap. 33.) Ubi ergo parvulos penitus baptizatos, nisi inter eos qui crediderunt? Hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, & offerentium responsionem, ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui non crediderunt, statimur.

(g) *Alcimus*. Reddit causam quare non crederant, & quare juste damnantur, dicens: *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum. Chrysolomus* (hom. 27.) Quasi dicat: Numquid ipsi eam quaerunt, vel laboraverunt ut invenirent? Ipsa lux venit ad eos, nec ei occurrerunt: unde sequitur: *Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem*. Hic de reliquo omni eos privat excusatione: venit enim eripere a tenebris, & ad lucem ducere. Quis ergo ejus qui non vult ad lucem accedere, miseretur? *Beda* (super *Lux venit in mundum*) Lucem seipsum appellat, de qua supra 1. Evangelista dixit: *Erant lux vera*. Tenebras vero appellat peccata. (e) Deinde quia videbatur multis esse incredibile quod dictum est, (nullus enim tenebras prehorrorat luci) subdit causam quare hæc passi sunt, dicens: *Erant enim eorum opera mala*. Et si quidem in iudicio venisset, haberet hoc aliquam rationem: qui enim malorum sibi conscius est, fugere iudicem consuevit; patienti vero, qui deliquerunt occurrunt. (1) Decens igitur erat eos qui malorum sibi ipsis erant conscii peccatorum maxime Christo ad ignoscendum venienti occurrere, quod & in multis factum est; etenim publicani, & peccatores venientes recumbebant cum Jesu. Quia vero quidam sunt ita molles ad eos qui pro virtute sunt labores, ut usque ad ultimum velint adherere malitiae, in horum inju-

(1) *Al.* Dicens igitur, *Erant*, eos &c. (2) *Al.* Deus. (3) *Legit Nicolai* de nullo horum per sua pertransibunt virtutem otiose. (3) *Ad marginem Veneta Nicolini editionis legitur*: Id habet Glossa ordinaria ex *Beda*: quod in proximis quatuor *Bede* indicibus locum habet, consentiente etiam *P. Nicolai*. (4) *Al.* disponendi.

Ex edit. *P. Nicolai*. (e) *Chrysolomus* ut supra. Ejus nomine prætermisso, prius cum *Beda* verbis confundebantur quæ sub vero indice reponimus.

riam subdit: *Omnis enim qui male agit, odit lucem*; quod quidem dictum est de his qui eligunt in malitia manere. *Alcimus*. *Quia omnis qui male agit, odit lucem*; id est, qui est in intentione peccandi, cui placet peccatum, odit lucem, quæ detegit peccatum. *Augustinus* 10. Confess. (cap. 13.) Quia enim falli nolunt, & fallere volunt amant eam, cum seipsum indicat, & oderunt eam cum eos ipsa lux indicat. Inde retribuetur eis, ut eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. Amant ergo veritatem lucentem, oderunt eam redarguentem; unde sequitur: *Et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Chrysolomus* (hom. 27. in Joann.) Eum enim qui in paganismo vivit, nullus redarguit, quia (2) deos tales habet, & digna dogmatibus opera demonstrat, qui vero Christi sunt male viventes, ab omnibus rectis accusantur. Si autem gentiles sunt recte viventes, hoc manifeste non novi. Non enim mihi dicas eos qui à natura sunt mites, & honesti, non enim est hoc virtus; sed eum dic qui à passionibus sustinet violentiam, & sapienter vivit sed non utique habes. Si enim regni enuntiatio, & gehennæ minæ, & alia tanta documenta vix detinent homines in virtute, (3) nullo horum persuasi pertransibunt virtutem. Si vero hypocritam fingunt, gloriæ gratia hoc faciunt: unde cum potuerint latere, non omittent uti malis desideris. Quæ etiam vitia est cum aliquis sobrius sit, & non rapit, sit vero vanæ gloriæ servus? Hoc enim non est recte vivere. Inanis enim gloriæ servus fornicario non minor est: multo enim plura, & graviora operatur. Si autem quidam recte sunt viventes in gentilibus, non hoc adversatur huic sermone: quia non frequenter contingit, sed raro. *Beda* (3) Moraliter etiam illi magis tenebras quam lucem diligunt qui suos prædicatores bene docentes odii, & detractionibus insequuntur.

Sequitur: *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. Chrysolomus* (hom. 27.) Non autem de his qui ab initio facti sunt Christiani hoc dicit, sed tantum de his qui ex Gentibus, vel Judæis ad rectam (4) transponendi erant fidem. Offendit enim quoniam nullus utique eligit in errore vivens ad fidem venire, nisi prius inscribat sibi ipsi viam rectam. *Augustinus* de Peccat. mer. & remis. (Lib. 1. cap. 53.) In Deo autem facta dicit opera ejus qui venit ad lucem:

quia intelligi justificationem suam non ad sua merita, sed ad Dei gratiam pertinere. *Augustinus* super Joannem (tract. 12.) Sed si omnia opera Deum mala invenit, quomodo quidam fecerunt veritatem, & venerunt ad lucem, id est ad Christum? Sed *dilexerunt* (inquit supra) *tenebras magis quam lucem*: ibi posuit vim. Multi dilexerunt peccata sua, multi ea confessi sunt. Accusatur Deus peccata tua: si & tu accusas, adjugetis Deo. Oportet ut oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Initium operum bonorum confessio est operum malorum: & tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autem ad lucem, quia hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret nisi Deus tibi luceret, & ejus veritas tibi ostenderet. Facit autem aliquis veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quæ videntur minuta esse peccata lingue, aut cogitationum, aut immorationis in rebus concessis: quoniam minuta plura peccata, si negligantur, occidunt. Minuta sunt guttæ, quæ flumen implent, minuta sunt grana arenæ; sed si multa arena imponatur, arena premit, atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens paulatim. Per sentinam intrat, sed diu intrando, & non exhaurendo mergit navem. Quid est autem exhaure, nisi bonis operibus agere ne obruant peccata, gemendo, jejuniando, tribuendo, ignoscendo?

(h) *Chrysolomus* (hom. 28. in Joann.) Nihil veritate aperius, neque fortius; quæ neque latere vult, neque periculum formidat, neque insidiis tremet, neque gloriam quæ à multis est desiderata, nulli humanorum obnoxia: unde & Dominus in solemnitatibus Hierusalem ascendebat, non se ostentans, neque honorem diligens, sed ut pluribus sua dogmata proponeret, & miraculorum utilitatem. Postquam autem solemnitates solvabantur, ad Jordanem frequenter veniebat, quia & illic etiam turbæ concurrebant; unde dicitur: *Post hæc venit Jesus, & discipuli ejus in Judæam terram; & illic demorabatur cum eis. Beda*. Dicit autem, *Post hæc*, non continuo post disputationem cum Nicodemo, quæ facta est in Hierosolymis; sed peracto spatio temporis de Galilea in Judæam rediit. *Alcimus*. Per Judæam quidem significantur confidentes, quos visitat Christus: ubi enim est peccatorum confessio, vel divinarum laudum, illic venit Christus, & discipuli ejus, id est doctrina, & illuminatio ejus, & ibi moratur purgando à vitis: unde sequitur: *Et illic demorabatur cum eis; & baptizabat. Chrysolomus* (hom. eadem.)

Cum autem Evangelista postmodum dicat, quod Jesus non baptizabat, sed discipuli ejus, manifestum est quoniam & hic hoc dicit, quod solii discipuli baptizabant. *Augustinus* (tract. 13.) Baptizatus autem Dominus baptizabat non eo baptismate quo baptizatus est: baptizatus est enim à servo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est suum. Baptizabat enim Jesus quomodo Dominus, quomodo Dei Filius. *Beda*. Christo autem jam baptizante adhuc baptizabat Joannes: quia adhuc permanet umbra, nec debet præcurior cessare donec veritas manifestetur; unde sequitur: *Erant autem Joannes baptizans in Ennon juxta Salim, Ennon Hebraice aqua*: unde quasi nominis interpretationem aperiens subdit: *Quia aqua multe erant illic*. Salim oppidum est juxta Jordanem situm, ubi olim Melchisedech regnavit. *Hieronymus* (in epist. 126.) ad Evagrium. Nec refert utrum Salim, aut Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris petrato utantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, ac regionum varietate, eadem verba diversis sonis, atque accentibus proferantur.

Sequitur: *Et veniebat, & baptizabantur. Beda*. Quantum catechumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptismus Joannis ante baptismum Christi: quia sicut ille prædicabat poenitentiam, & baptismum Christi (1) nuntiabat, & in cognitionem veritatis quæ mundo apparuit attrahebat; sic ministri Ecclesie primo erudiant venientes ad fidem, post peccata eorum redarguant, deinde in baptismum Christi remissionem promittunt; & sic in cognitionem, & dilectionem veritatis attrahunt. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Discipulis autem Jesu baptizantibus non cessavit Joannes baptizans usque ad incarcerationem: quod significat Evangelista cum subdit: *Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. Beda*. Ecce aperte notat facta Christi ante Joannem incarcerationum; quæ alii præfererunt, incipientes ab his quæ post missum Joannem in carcerem facta sunt. *Augustinus* (tract. 13.) Quare autem baptizabat Joannes? Quia oportebat ut Dominus baptizaretur. Non (2) solum autem baptizatus est ab eo, ne baptismus Joannis melior baptismate Domini videretur. *Chrysolomus* (hom. 28. in Joann.) Sed cujus gratia usque tunc baptizabat? Si enim cessasset, ælimaretur zelo, vel ira hoc facere; sed persistens non sibi ipsi gloriam acquirebat, sed Christo auditores mirtebat. Et multo efficacius hoc faciebat quam discipuli Christi: quia insuspicabile ejus erat testimonium, & majorem gloriam apud omnes habebat: ideo etiam

(1) *Al.* prænuntiabat. (2) *Pro* solus.

rum grossitiam habent, neque ad incorporeorum perveniens naturam, quod est vni delatio, dicens: Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Quod dicit tale est. Si ventum nullus deinet, sed quo vult fertur; multo magis Spiritus actionem, naturam leges detinere non poterunt; non (1) terminus corporalis natiuitatis, neque aliud quid tallum. Quoniam autem de vno hic dictum est, manifestat illud quod dicit, *Iocum eius audis*, id est sonitum percussione: non enim loquens infidelis, & nesciens Spiritus actionem hoc aleret. Dicit autem: *Ubi vult spirat*, non quasi electionem quandam vento habent, sed eam quae a natura est motionem, quae non prohibetur, & cum potestate sit. *Et nescis unde veniat, aut quo vadat*, id est si huius Spiritus, cuius sensum percipis audis; & tactu, interpretari nescis viam, qualiter divini Spiritus operationem seruat. Unde subdit: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*. *Augustinus* (tract. 12.) Sed quis nostrum non videat verbi gratia austru eorum a meridie ad aquilonem, aut alium ventum venientem ab oriente, & occidente: quomodo ergo nascimus unde veniat, aut quo eat? *Beda*. (a) Spiritus igitur sanctus est qui ubi vult spirat, quia ipse in potestate habet cuius cor gratia sua visitationis illustrat. *Et vocem eius audis*, cum to praesente loquitur in qui Spiritu Sancto repletus est. *Augustinus* (tract. 12.) Sonat Psalmus, sonat Evangelium, sonat sermo divinus, vox Spiritus est. Hoc igitur dicit, quia verbo, & sacramento invisibiliter adest Spiritus Sanctus, ut nascamur. *Alcinus*. Ergo nescis unde veniat, aut quo vadat, quia est to praesente Spiritus ad horam quempiam repleverit, non potest videri quomodo in eum intraverit, vel quomodo redierit, quia natura est invisibilis. *Haymo* (hom. in octav. Pentecost.) *Sive nescis unde veniat* quia quomodo credentes ad fidem introducat ignoras: *vel quo vadat*: quia quomodo fideles ad spem perducat nescis: *Et sic est omnis qui natus est ex Spiritu*; ac si dicat: Spiritus Sanctus Spiritus invisibilis est; ita & quisquis ex Spiritu nascitur, invisibiliter nascitur. *Augustinus* (ubi supra.) Vel aliter. Et si tu nascaris de Spiritu, hoc eris, ut ille qui non est natus adhuc de Spiritu nesciat unde venias, aut quo eas: hoc enim secutus ait: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*. *Theophylactus* (super Spiritus ubi vult spirat.) Confundatur ergo Macedonius impugnator Spiritus, qui servum Spiritum Sanctum asseruit: Spiritus enim Sanc-

(1) Al. terminum: (2) Al. Mysterium. Ex. edit. P. Nicol. (a) In hom. in festo inventionis sanctae Crucis.

tus propria potestate, & ubi vult, & qualiter vult operatur.

(c) *Haymo* (hom. eadem.) (2) Mysteria Divinae maiestatis Nicodemus capere non valet, quae a Domino audiebat, & idcirco rationem quaerens, factum non abnegans, non vto reptentandis, sed affectu discens Dominum interrogat; unde dicitur: *Respondit Nicodemus, & ait ei: Quomodo possunt haec fieri?* *Chrysostomus* (hom. 25.) Quia igitur adhuc in iudicia vilitate manet, & exemplo ita manifesto dicto ei, adhuc interrogat, de reliquo asperius ad eum Christus loquitur: unde sequitur: *Respondit, & ait ei: Tu es magister in Israel, & haec ignoras?* *Augustinus* (tract. 12.) Quid potamus? Dominum huic magistro Iudaeorum quasi insultare voluisse? Volebat quidem illum nasci de Spiritu; nemo autem ex Spiritu nascitur nisi humilis fuerit, quia ipsa humilitas facit nos nasci de Spiritu. Ille autem magister inflatus erat, & aliquid momenti sibi esse videbatur, quia doctor erat Iudaeorum. Deposuit ergo Dominus superbiam eius, ut possit nasci de Spiritu. *Chrysostomus* (hom. 25.) Nequaquam tamen nequitiam accusat viti, sed insipientiam, & rudiatem solum. Sed dicit aliquis: Quid commune habet haec negativitas, de qua scilicet Christus locutus est, ad iudaea dogmata? Habet quidem commune: nam qui primus homo factus est, & quae de costa facta est mulier, & quae sterilis genuerunt, & quae per aquam miracula perfecta sunt: dico autem, quod Eliseus de aqua ferrum eduxit, & quod Iudaei mare rubrum transierunt, & quod Naaman Syrus in Jordane purgatus est: haec omnia nativitate spiritualem, & purgamentum in ea futurum figuratiter personabant; & ea quae a Prophetis sunt dicta, occulte ostendunt hunc nativitate modum: ut puta illud Psalm. 102. *Renovabitur ut aquilae juvenus tua.* Psalm. 21. *Beati quorum remissae sunt iniquitates.* Sed & Isaac figura huius nativitate erat. Haec igitur memorans dixit: *Tu es magister in Israel, & haec ignoras?* Rorsus autem aliunde suum sermonem ei credibilem facit, ad imbecillitatem eius condescendens, cum subdit: *Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.* Apud nos visus alius sensibus certior est, & si volumus aliquem facere credere, ita dicimus; quoniam oculis nostris vidimus. Propterea Christus humano loquens ad eum sermone, non visum sensibilem inducit; sed manifestum est quod de certissima cognitione; & non aliter se habent

te loquitur. Igitur hoc quidem, id est quod scimus, ait de seipso solo. *Haymo* (hom. in octav. Pentec.) Quae autem quare pluraliter dicat: *Quod scimus loquimur*. Ad quod dicendum, quod Unigenitus Dei Filius erat qui hoc loquebatur; ostendens qualiter Pater est in Filio, & Filius in Patre, & Spiritus Sanctus ab utroque indivisibilis procedat. *Alcinus*. Vel dicit pluraliter sed si dicat: Ego, & illi qui modo Spiritu sunt renati, intelligimus illud quod loquimur; & quod vidimus apud Patrem in abcondito, hoc testimonium foris in mundo; & vos, qui carnales estis, & superbi, non accipitis testimonium nostrum. *Theophylactus*. Quod nequaquam de Nicodemus dicit, sed de genere Iudaeorum, qui usque ad finem in perditione permanent. *Chrysostomus* (hom. 25. & 26.) Quod quidem non turbari verbum est, sed mansuetudinem ostendens. Hinc enim erudit nos, cum ad aliquos locuti fuerimus, & non persuaserimus, non tristari, neque irasci, sed nostrum sermonem credibilem facere non solum non irascendo, sed etiam non clamando: materia enim irae clamor est. Iesus autem dogmata excelsa tangere debens, propter audientium infirmitatem se detinet multoties, & non continuis dignis ita magnitudine dogmatibus innouatur, sed magis his quae condescensionem habent; unde hic subdit: *Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixeris vobis caelestia, credetis?* *Augustinus* (tract. 12. in Joann.) Hoc est, si non creditis quia templum possum suscipere desectum a vobis, quomodo creditis quia per Spiritum Sanctum possunt homines regenerari? *Chrysostomus* (hom. 26.) Vel aliter. Si baptismum terrenum dicat, non miteris, quia in terra perferitur, & comparatione illius nativitate suspende quae est ex substantia Patris, terrena est gratiae nativitas. Et bene non dixit, Non intelligitis, sed non creditis: nam cum quis aliqua per intellectum suscipere non valet, amentia, vel ignorantia imputatur; cum autem hoc non suscipiat aliquis quod solum fide oportet suscipere, non amentia, sed infidelitatis est accusatio. Dicebantur autem haec, nisi non credebatur, quia postea erant ea suscipiuri.

(d) *Augustinus* (1) de Peccatorum mer. & remis. (cap. 31.) Notata patulitum ejus impetia qui se ceteris de magisterio praeferebat, & omnium tallum incredulitate reprehensa, respondet quod alii credant, si illi non credunt ad illud quod interrogatus est: *Quomodo possunt ista fieri?* dicens: *Et nemo ascendit in Caelum nisi qui descendit de Caelo, Filius hominis qui est in Caelo, quasi dicat: Sic fiet generatio spiritualis, ut sint*

(1) Al. de Baptismo parvulorum; sed perinde est. (2) Al. existimantes. (3) Nicolai addit ex se. (4) Al. sensus. (5) Al. infinitatis.

caelestes homines ex terrenis: quod adipisci non poterunt nisi membra mea efficiantur, ut ipse ait: condat qui descendit, non aliud deputans corpus suum, id est Ecclesiam suam, quam seipsum. *Gregorius* 27. Moral. (cap. 8. al. 11.) Quia enim nos unum cum illo iam facti sumus, unde solus venit in se, solus redit etiam in nobis, & is qui in Caelo semper est, ad Caelum quovis ascendit. *Augustinus* lib. & cap. eodem. Quamvis autem in terra factus sit Filius hominis, divinitatem tamen suam, qua in Caelo manens, descendit ad terram, non indignam censuit nomine Filii hominis, sicut carnem suam dignatus est nominare Filii Dei. Per unitatem enim personae, qua utraque substantia unus est Christus, & Filius Dei ambulabat in terra, & idem ipse Filius hominis manebat in Caelo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus credens. Si enim divina substantia longe distantior ponit propter nos ita suscipere humanam substantiam ut una persona fieret; quanto credibilis alii sancti sunt quam homine Christo unus Christus, ut omnibus per gratiam ascendentibus, ipse unus ascendat in Caelum qui de Caelo descendit? *Chrysostomus* (hom. 26. in Joann.) Vel aliter. Quia dixerat Nicodemus: *Scimus quoniam a Deo venit magister, ne sciamus utra esse magister ut multi Prophetarum de terra (a) existentis, subiungit: Et nemo ascendit in Caelum nisi qui descendit de Caelo, Filius hominis qui est in Caelo.* *Theophylactus* (hoc loco.) Cum vero Filium hominis descendisse de Caelo audis, non putes quod de Caelo caro descendit: hoc enim haereticorum dogma est, qui dicebant, quod Christus de Caelo corpus sumptulerat, & per Virginem transierat. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Filium enim hominis non carnem hic vocavit, sed a minori substantia se totum nominavit: est enim ei consuetudo multoties a divinitate, multoties ab humanitate totum vocare. *Beda* (super *Et nemo ascendit*.) Si enim aliquis homo nudus de monte ad convallia descendat, & assumptis vestimentis, & armis ad eundem montem ascendat, recte ipse idem qui prius descendit ascendisse perhibetur. *Hilarius* 10. de Trinit. (post princ.) Vel quis de Caelo descendit, concepta de Spiritu originis causa est: non enim (3) corpori Maria originem dedit, licet ad incrementa partumque corporis omne quod (4) sexus sui est naturale contulerit. Quod vero hominis Filius est, suscepta in Virgine carnis est partus. Quod autem in Caelis est, naturae semper permanentis potestas est, quae non ex (5) infinitatis suae virtute in regionem distincti corporis coarctavit: Verbi Dei potestatem, & in

(1) Al. de Baptismo parvulorum; sed perinde est. (2) Al. existimantes. (3) Nicolai addit ex se. (4) Al. sensus. (5) Al. infinitatis.

forma servimans ab omni intra, extraque Cæli mundique circulo, Cæli ac mundi Dominus non abiit. Per hoc ergo & de Cælo descendit, quia Filius hominis est; & in Cælis est, quia Verbum caro factum, non amiserat manere quod (1) Verbum est. *Augustinus* (tract. 12.) Miraris autem quia hic erat, & in Cælo. Tales fecit discipulos suos. Paulum audi dicentem Philipp. 3. «Nostra conversatio in Cælis est.» Si homo Paulus ambulabat in terra, & conversabatur in Cælis; Deus Cæli, & terra non poterat esse in Cælo; & in terra? *Chrysostomus* (hom. eadem.) Vide autem, quia quod valde videtur excelsum, indignum est sua magnitudine; non enim solum in Cælo est, sed ubique, & omnia replet. Sed adhuc ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens.

(e) *Chrysostomus* (hom. 26. in Joann. ubi supra.) Quia dixerat beneficium baptismi, inducit hujus causam, scilicet Crucem, dicens: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Beda. Magistram legis Moisaica ad spirituales sensum ejusdem legis inducit, recordans veteris historie, & hanc in figuram suæ passionis, atque humanæ salvationis factam edisserens. *Augustinus* de Peccator. mer. & remiss. (cap. 32.) Serpentem enim in curibus in deserto multi moriebantur; ac sic Moyses ex præcepto Domini exaltavit in deserto æneum serpentem: hunc videntes sanabantur continuo. Exaltatus serpens est mors Christi, eo significandi modo quo per efficiendam id quod efficitur significatur. A serpente quippe mors venit, qui peccatum, quo mori meretur, homini persuasit; Dominus autem in carnem suam non peccatum transtulit tamquam venenum serpentis, sed mortem, ut esset in similitudine carnis peccati poena sine culpa: unde in carne peccati, & poena solveretur, & culpa. *Theophylactus* (hoc loco.) Videas ergo figuram ad veritatem: ibi enim serpentis similitudo speciem quidem bestia habet, venenum autem non habet; sic & hic Christus a peccato liber, in similitudinem carnis peccati venit. *Exaltari* autem audiens, suspensionem intelligas in altum, vel sanctificaret aërem qui sanctificaverat terram ambulando in ea: intelligas etiam per exaltationem gloriam: nam illa crucis altitudo gloria Christi facta est: in quo enim judicari voluit, in hoc hujus mundi principem judicavit. Adam enim juste mortuus est, quia peccavit; Dominus vero injuste, quia peccatum non fecit. Postquam ergo injuste mortem sustinuit, superavit illum qui eum tradidit morti, & sic liberavit Adam à morte. Sed in hoc devictum se invenit: non enim potuit in cruce

Dominum contristare ut crucifigentes odiret; sed magis diligebat, & pro eis orabat. Sic igitur Crux Christi ejus exaltatio, & gloria facta est. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Ideo etiam non dixit, Pendere oportet Filium hominis, sed *Exaltari*, quia honestius hoc videbatur: unde & propter audientem, & propter figuram hoc posuit; ut discas quoniam cognata sunt vetera novis; deinde ut cognoscas quoniam non invitus ad passionem venit; & adhuc ut discas quoniam multis hinc nascitur salus. *Augustinus* lib. 8. cap. eodem. Sicut ergo tunc qui conspicebat exaltatum serpentem, à veneno sanabatur, & à morte liberabatur; sic nunc qui conformatur similitudini mortis Christi per fidem, baptismumque ejus, & à peccato per justificationem, & à morte per resurrectionem liberatur: hoc est enim quod ait: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quid ergo opus est ut morti Christi per baptismum conformetur parvulus, si morsu serpentis non est omnino venenatus? *Chrysostomus* (hom. eadem.) Attende autem, quod passionem obumbrare posuit, ne ex ejus verbis fieret tristes auditor; fructum vero passionis posuit manifeste. Si enim qui credunt in crucifixum, non pereunt; multo magis qui crucifixus est, non perit. *Augustinus* (tract. 12.) Hoc autem interest inter figuratam imaginem, & rem ipsam, quod illi sanabatur à morte ad temporalem vitam, hi autem, ut habeant vitam æternam.

(f) *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quia dixerat: *Oportet exaltari Filium hominis*, quo mortem occulte significavit, ne auditor tristes ab his fieret verbis; humanum quid de eo suspicans, & mortem ejus æstimans (2) non esse salutarem; hoc ad rectitudinem reducit, Filium Dei dicens eum qui datur ad mortem, & mortem ejus causam esse vitæ æternæ; unde dicit: *Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum Unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam;* quasi dicat: Ne mireris quoniam ego debeo exaltari, ut vos salvemini: etenim & Patri hoc videtur; qui ita (3) nos dilexit, ut pro servis indevoris Filium dederit. Dicendo autem, *Sic Deus dilexit mundum*, multam indicat amoris intensiorem. Multa enim est, & infinita distantia: qui enim immortalis, qui sine principio, qui magnitudo infinita, eos qui sunt ex terra & cinere, in finibus plenos peccatis dilexit. Sed & ea quæ post hoc ponit, offensiva sunt magni amoris: non enim servum, non Angelum, nec Archangelum dedit, sed Filium suum. Rursum, si filios plures habuisset, & dedisset unum, hoc etiam esset maximum; nunc

(1) Al. factum est. (2) Al. non esse existentiam. (3) Nicolai substituit vos, ubi ab

vero Filium unicum dedit: unde subdit, *Unigenitum.* *Hilarius* 6. de Trinit. (ante finem.) Sed si dilectionis hinc fides est creaturam creaturæ præstitisse, non facit magni meriti fidem vilis, & spernenda jactura. Pretiosa autem sunt que commendant caritatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus diligens mundum, Filium, non adoptivum, sed suum, & Unigenitum dedit. Hic proprietas est, nativitas est; veritas est; non creatio est; non adoptio est; non falsitas est: hic dilectionis, & caritatis fides est, ut ad mundi salutem & Filium suum, & Unigenitum præstitisset. *Theophylactus* (hoc loco.) Videtur autem mihi quod, sicut dixit superius, quod Filium hominis descendit de Cælo, cum caro de Cælo non descendit; sed propter unam personam in Christo, quæ Dei sunt attribuit homini; sed & nunc è converso, quæ sunt hominis. Verbo Dei appropriat: etenim Deus Dei Filius impassibilis mansit; sed quia unus erat secundum hypostasim Dei Filius; & homo qui passionem sustinuit; Filius dari dicitur in mortem, qui passibiliter patiebatur, non natura propria, sed carne propria. Est autem maxima utilitas consecuta ex hujusmodi datione, mentem excedens humanam: sequitur enim: *Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Vetus namque testamentum his qui servabant illud, diem longitudinem promittebat; Evangelium vero æternam, & insolubilem vitam. (a) *Augustinus.* Notandum vero, quod eadem de Filio Dei unigenito replicat quæ de Filio hominis in Cruce exaltato præmiserat, dicens: *Ut omnis qui credit in eum, qui ante Redemptor, & Conditor noster Filius Dei ante sæcula existens, Filius hominis factus est in fine sæculorum, ut qui per divinam suæ potentiam non creaverat ad perfrendam beatitudinem perennis vitæ, ipse per fragilitatem humanitatis (1) nostræ nos restauraret ad percipiendam quam perdidimus vitam.* Attendit. Vere autem per Filium Dei habet mundus vitam: quia non alia de causa venit in mundum nisi ut salvet mundum: unde sequitur: *Non enim misit Deus Filium suum, ut judet mundum; sed ut salvetur mundus per ipsum.* *Augustinus* (tract. 12.) Quare enim Salvator mundi dicitur est, nisi ut salvet mundum? Ergo quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se intemit qui præcepta medici servare non vult, aut contemnit. *Chrysostomus* (hom. 27.) Sed quia hoc dicit, multi pigrorum in peccatorum magnitudine, & negligentia superabundantia, Dei

abutentes misericordia, dicunt: Non est gehenna, non est supplicium: omnia nobis Deus peccata dimittit. Sed considerandum, quod duo sunt Christi adventus: qui jam factus est, & qui futurus. Et prior quidem factus est, non ut judicet quæ facta sunt à nobis, sed ut dimittat. Secundus autem, non ut dimittat, sed ut judicet. De priori igitur ait: Non veni ut judicem mundum: quia enim clemens est, non facit iudicium, sed interim remissionem omnium peccatorum per baptismum primo, & postea per penitentiam: quia si hoc modo non fecisset, universi simul perditii essent. Omnes enim peccati, & egent gratia Dei: Rom. 3. Ne igitur aliquis crederet se impune peccare, subdit de poena non credentis: *Qui credit in eum, non judicatur.* Qui credit, inquit, non qui investigat. Quid igitur si mundum habeat vitam? Maxime quidem Paulus tales non fideles esse dicit, Confitentur (inquit ad Tit. 1.) se nosse Deum, factis autem negant. Sed hoc illud significat, quia secundum hoc qui credit, non judicatur, sed operum quidem graviorem sustinebit poenam, infidelitatis autem causa non torquetur. *Alcimus.* Vel qui credit in eum, & adhæret ei ut membrum capiti, non judicabitur. *Augustinus* (tract. 12.) Quid autem dicitur sperabam de eo qui non credit, nisi quod judicatur? Sed vide quid dicit: *Qui autem non credit, jam judicatus est.* Nondum apparuit iudicium, sed jam factum est iudicium. Novit enim Dominus qui sunt ejus, novit qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad statimam. *Chrysostomus* (hom. 27.) Aut hoc dicit, quia ipsum discredere impunitentis supplicium est: esse enim extra lumen etiam secundum se maximum supplicium est. Vel quod futurum est prænuntiat. Sicut enim qui occidit hominem, etsi nondum sententia judicantis condemnatus sit, rei tamen natura condemnatus est; ita & qui incredulus est; sicut & Adam qua die comedit de ligno, mortuus est. *Gregorius* lib. 26. Moral. (cap. 29. in nov. exam. 20.) Vel aliter. In extremo iudicio aliqui non judicantur, & pereunt, de quibus hic dicitur: *Qui non credit, jam judicatus est.* Non enim eorum tunc causa discutitur qui à conspectu districti iudicis jam cum damnatione suæ infidelitatis abscedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguntur ut peccant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis in extrema examinatione non audiunt: quia præjudicati in infi-

S. Thom. Oper. Tom. IX. (1) Al. omittit nostræ.

Ex edit. P. Nicol. (a) Beda. Quod subjungitur ex Beda, prius ex Augustino indicabatur, apud quem non occurrit, sed apud Bedam tum hic, tum in festo inventionis S. Crucis. Hoc idem notatum fuerat ad marginem edit. Venetæ Nicolini.

subditur, *Principi Judaeorum*; deinde quid egerit, cum subiecit, *Hic venit ad Jesum, nocte*, cupiens scilicet secreta eius allocutione plenius dicere mysteria fidei, cujus, aperta ostensione signorum, jam rudimenta perceperat. *Chrysoströmus* (hom. 23.) Adhuc tamen à Judaica detinebatur infirmitate; propterea & nocte venit, trepidans in die hoc facere; unde & Evangelista alibi (infra 12.) dicit: *Quoniam ex principibus multi crederunt in eum; sed propter Judaeos non confitebantur, ut non extra synagogam fierent expulsi.* *Augustinus* (tract. 11.) Nicodemus etiam ex illo numero erat qui crederunt, sed nondum renati sunt: unde hoc ad rem pertinet quod in nocte venit. *Renati autem ex aqua, & Spiritu Sancto, audiunt ab Apostolo ad Ephes. v. Fuisit aliquando, tenebre, nunc autem lux in Domino.* *Haymo* (hom. in octav. Pentec.) Vel pulchre in nocte venisse dicitur, quia tenebris ignorantiae obnubilans, ad tantam lucem nondum pervenerat ut perfecte Deum verum crederet: pox enim in sacro eloquio pro ignorantia ponitur: unde subditur: *Ex dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister.* Quod autem Hebraice Rabbi, Latine dicitur magister. Magister ergo appellat, & Deum tacet: quia credebat eum à Deo missum, sed tamen, ut dictum est, Deum non agnoscebat. *Augustinus* (tract. 11.) Unde autem iste crederet, patet per id quod subdit: *Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Sic ergo Nicodemus de illis multis erat qui crederant in nomine eius, videntes signa quæ faciebat. *Chrysoströmus* (hom. 23. in Joan.) Sed tamen neque à singulari aliquid magnum existimabat de eo; sed adhuc humanam habens deo mentem, ut de Prophetia loquitur, ad operationem eum missum dicens, & alieno auxilio indigentem hæc agere que agebat; cum tamen Pater perfectum eum genuerit, & sufficientem sibi ipsi, & nihil habentem imperfectum. Quia veto Christi studium erat interim non ita dignitatem suam revelare, sicut persuadere quod nihil ex adverso agebat Patris; propterea in verbis multoties humiliter loquens videtur, in rebus autem cum potestate omnia operatur. Ideoque & Nicodemus nunc manifeste quidem nihil excessum loquitur de seipso; occulte autem ab humili eum opinione reduci, docens quod sufficiens sibi ipse est in miraculo-

(1) P. Nicolai emittit alicubi. (2) Al. ab altitudine. (3) Ita ex Chrysostrómo Supplet Nicolai: obrebratur autem, nec persistit, ac undequaque circumvolvitur ut continuo excedens à fide: unde infert quamdam impossibilitatem, & eodem tamen tenore quo D. Thomas hic habet, desumebatur ex Glossa ipsi fatente Nicolajo in notis marginalibus.

Ex edit. P. Nicol. (a) Chrysoströmus omisso sequenti indice ad verba: Vel littera talis est.

operatione: unde subditur: *Respondit Jesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* *Augustinus* (ut supra.) Illi sunt ergo quibus se credit Jesus qui nati fuerint denuo, qui non in nocte veniunt, ad Jesum, sicut Nicodemus: tales enim jam etiam profitentur. Dicit ergo: *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei;* (a) quasi dicit: Quia nondum es natus denuo, id est ex Deo, spiritali generatione; notitia quam habes: de me, spiritalis non est, sed animalis, & humana. Ego autem dico tibi, quod si ve tu, si ve alius quicumque, nisi ex Deo denuo natus fueris, non poterit apprehendere gloriam quæ circa me est; sed extra regnum erit: nam generatio quæ per baptismum fit, illuminationem anime tribuit. *Chrysoströmus* (hom. 23.) Vel littera talis est. *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit &c.* hoc est, si tu non natus fueris desuper, & dogmatum susceperis certitudinem (1) alicubi, extra erras, & longe es à regno caelorum; seipsum hic offendens, & indicans, quoniam non est hoc tantum quod videtur, sed aliis oculis opus est ad videndum eum. Hoc autem quod dicit, *Desuper*, hi quidem, id est de caelo, exponunt; alii vero, à principio. Igitur Judæi quidem si hoc audissent, decidentes utique discessissent; hic vero & in hoc amore discipuli offendit quod à Christo ulterius interrogat.

(b) *Chrysoströmus* (hom. 23.) Veniens Nicodemus ad Jesum ut ad hominem, audiens majora quam ab homine, erigitur (2) ad altitudinem eorum quæ dicuntur, (3) non quidem excidens à fide; sed infert hæc impossibilitatem, ut in apertiore provocet doctrinam. Duo autem erant quæ admirabatur, scilicet nativitas talis, & regnum: neque enim audita erant apud Judæos. Sed interim circa prius instat, & quod maxime ejus mentem concutiebat: unde dicitur: *Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? Namquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci? Bieda* (super *Quomodo potest homo nasci?*) Sic verba ista sonare videntur, quasi puer queat iterato in ventrem matris introire, & renasci. Sed sciendum, quod ipse senex erat: ideoque de se protulit exemplum; ac si diceret: Ego sum senex, & meam quæro salutem: quomodo possum in ventrem matris introire, & re-

nasci?

nasci? *Chrysoströmus* (homil. 23.) Rabbi eum vocas, & à Deo venisse dicis, & non suscipis quæ dicuntur, sed loqueris ad magistrum dictionem quæ multam perturbationem inducit: hoc enim: scilicet quomodo quætere, eorum est qui non valde credunt; & multi sic quærentes, à fide deciderunt: hi quidem dicentes, Quomodo Deus est incarnatus? alii, Quomodo mansit impassibilis? Propterea & hic propter anxietatem modum exquirat. Sed cum aliquis cogitationibus propriis spiritalia (1) evertit, desisibilia loquitur. *Augustinus* (tract. 11.) Spiritus enim loquitur, & ille carnem sapit: non noverat iste nisi unam nativitatem, scilicet ex Adam, & Eva; & ex Deo, & Ecclesia nondum noverat. Sic tamen tu intellige nativitatem spiritus quomodo intellexit Nicodemus nativitatem carnis: quomodo enim uteris non potest repeti, sic nec baptismus. *Chrysoströmus* (hom. 24.) Nicodemus autem decidit ad eam quæ hic est nativitas, Christi manifestus revelat spiritalis nativitatis modum: unde loquitur: *Respondit Jesus: Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.* *Augustinus* (tract. 11.) Ac si dicat; Tu carnalem generationem intelligis, sed ex aqua, & Spiritu oportet quod nascatur homo propter regnum Dei. Si propter hereditatem patris hominis temporalem nascitur aliquis ex visceribus matris carnalis, & propter hereditatem Patris Dei sempiternam nascitur ex visceribus Ecclesie. Cum autem ex duobus homo consistat, ex corpore videlicet, & anima, duplicem habet & hujusmodi modum generationis: aqua enim, quæ visibilis est, ad emundationem corporis intelligitur; Spiritus vero invisibiliter concurrens, ad emundationem invisibilis anime innuitur. *Chrysoströmus* (hom. 24.) Si vero quis interrogat, Qualiter ab aqua homo nascitur? interrogo & ego, Qualiter natus est Adam à terra? Sicut enim in principio subiciebatur elementum terra, totum vero opus plasmantis erat; ita & nunc subijcitur elementum aqua, totum vero est spiritus gratiæ. Tunc paradysum dedit in conversationem; nunc autem caelum nobis aperuit. Sed quæ est necessitas aquæ his qui Spiritum Sanctum suscipiunt? Divina enim in ea perficiuntur symbola, sepultura, & mortificatio, resurrectio, & vita. Sicut enim in quodam sepulcro, in aqua nobis sumergentibus capita, vetus homo sepelietur, & submersus deorsum occultatur, deinde novus rursus ascendit. Hoc etiam fit, ut discas quoniam virtus Patris, & Filii, & Spiritus Sancti omnia

S. Som. Op. Tom. IX.

(1) Idem legit permiserit.

complet, & quod Christus tres dies ad resurgendum expectavit. (hom. 25.) Quod igitur est matrix femi, hoc est fideli aqua: in aqua enim plasmatur, & figuratur. Sed quod in matrice plasmatur, tempore indiget; quod vero in aqua non ita, sed in uno momento omnia sunt. Talis enim est natura corporum ut tempore assument perfectionem; in spiritalibus vero non est ita, quoniam perfecta à principio constituantur quæ sunt. Ex quo igitur ascendit à Jordane Dominus, non adhuc reptilia animarum viventium, sed animas spirituales, & rationabiles aqua reddit. *Augustinus* Lib. 1. de Bapt. par. (cap. 30.) Sed quia non ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu*, non habebit salutem, vel vitam æternam; sed non intravit in regnum Dei: ad hoc, inquit, quidam, parvuli baptizandi sunt, ut sint cum Christo in regno Dei, ubi non erunt, si baptizati non fuerint; quamvis & sine baptismo si parvuli moriantur, salutem, vitamque æternam habituri sint, quoniam nullo peccati vinculo astricti sunt. Sed cur nascatur denuo, nisi renovandus à vetustate? Aut unde imago Dei non inurat in regnum Dei nisi impedimento prohibente peccati? *Haymo* (hom. in octav. Pentecost.) talia autem ac tanta secreta mysteria Nicodemus capere non valenti Dominus ex carnali nativitate similitudinem dedit: dicens: *Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex Spiritu, spiritus est:* sicut enim carnem procreat, ita quoque spiritus spiritum parit. *Chrysoströmus* (hom. 25. in Joan.) Nihil igitur sensibilibus inquiras; neque aestimes quod carnem generet Spiritus: Domini enim caro genita est non quidem à Spiritu solum, sed etiam à carne. Quod autem natum est ex spiritu, spirituale est. Nativitatem enim hic non eam quæ secundum substantiam, dicit, sed eam quæ secundum honorem, & gratiam. Si igitur & Filius Dei ita natus est, quid plus habebit omnibus qui ipsi nati sunt? Invenietur autem & Spiritu minor, cum ejus natus sit gratia Spiritus sit. Et quomodo hæc à Judæis distat dogmatibus? Vide autem & Spiritus Sancti dignitatem: Dei enim opus videtur facere. *Supra* enim cap. 1. dixit, quoniam ex Deo nati sunt; hic autem quoniam spiritus eos generat. Dicens autem Christus, quoniam qui natus est ex spiritu, spiritus est; quia turbatum rursus vidit, ad sensibile exemplum ducit sermonem, dicens: *Non mireris, quia dixit tibi: Oportet vos nasci denuo.* Dicendo enim, *Ne mireris*, ostendit animi ejus turbationem. Ponit autem exemplum, quod neque communionem aliquam ad corpo-

S. Som. Op. Tom. IX.

(1) Idem legit permiserit.

etiam adhuc baptizabat, ne discipulos suos in ampliore zelum immitteret. *Estimo autem & propter hoc permittam esse mortem Joannis, & eo sublato de medio, Jesum maxime predicare cepisse, ut omnis multitudinis affectio ad Christum transiret, & non ultra his quæ de utroque erant sententiis scinderetur. Zelotype enim se habentes discipuli Joannis ad Christi discipulos, & ad ipsum Christum, quia viderunt discipulos Christi baptizantes, (1) ceperunt dicere ad eos qui baptizabantur, quasi aliquid majus haberet baptismum Joannis baptismate discipulorum Christi: unde subditur: *Facta est ergo questio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Quoniam enim ipsi questionem moverunt, sed non Judæi, Evangelista occulte monstrat, non dicens quod Judæus quaesivit, sed quod questio facta est ex discipulis Joannis. Augustinus (tract. 13.)* Intelligas ergo dixisse Judæos majorem esse Christum, & ad ejus baptismum debere concurrere illi autem nondum intelligentes defendebant baptismum Joannis. Ventum est ergo ad ipsum Joannem, ut solveret questionem: unde sequitur: *Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem. . . . ecce baptizat. Chryso- stomus (hom. eadem.)* Hoc est, Quem tu baptizasti. Non autem dixerunt; Quem tu baptizasti: quia coacti essent & vocis ejus meminisse quæ super eum est delata: sed dicunt, *Qui erat tecum; quasi, qui discipuli ordinem habebat, nihil plus habens nobis, nunc se à te separans baptizat. Addunt autem, Cui etiam testimonium perhibuisti, quasi dicant: Quem tu clarum ostendisti, & circumspexit fecisti, eadem tibi laudet; & hoc est quod dicunt: Ecce hic baptizat. Non autem in hoc solum estimabant se ex- citare eum, sed & in eo quod de reliquo ea quæ ipsorum erant, (2) reprobabantur: unde sub- dunt: *Et omnes veniunt ad eum. Alcinus. Quasi dicant: De similibus omnibus currunt ad baptismum illius quem tu baptizasti.***

(1) *Chryso- stomus (hom. eadem.)* Interrogatus Joannes, non vehementer discipulos increpat, timens ne ab eo separati, aliquid aliud operentur: sed remitte quodammodo eis loquitur: unde dicitur: *Respondit Joannes, & dixit eis: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de celo; quasi dicat: Et si præclara sunt quæ Christi sunt, & si omnes ad eum currunt, mirari non oportet: Deus enim est qui hoc facit. Humana enim facile deprehensibilia sunt, & imbecillia, & velociter desunt; hæc autem non talia sunt: non ergo sunt humanitus*

(1) *Plenus habet Nicolai: ceperunt discipulare adversus eos qui baptizabantur, quasi aliquid majus &c. (2) Al. reprobabant. (3) Al. contingens.*

adinventi, sed divinitus ordinata. Si autem hu- milius loquitur de Christo, non mireris: non enim erat (3) conveniens quod præsumptos à tali passione, scilicet invidiæ, ab initio doce- ret omnia; sed interim vult eos terrere, osten- dens quod ad impossibilia conantur, & quod Deo rebelles inveniantur. *Augustinus (tract. 13.)* Vel aliter. Hoc Joannes de seipso dicit: Quasi homo de celo accipi: ergo quia accipi ut ali- quid essem, inanem me vultis esse, ut loquar contra veritatem? *Chryso- stomus (hom. eadem.)* Et vide quia hoc quod estimabant proponi in Christi subventionem, quando dixerunt, *Cui testimonium perhibuisti, hoc in eos convertit, di- cens: Ipse vos mihi testimonium perhibetis, quod diximus: Non sum ego Christus; quasi dicat: Si verum meum testimonium estimatis, dicite quoniam illum mihi præhonore oportet: unde subdit: *Sed quoniam missus sum ante illum; quasi dicat: Minister sum, & ea quæ tuus es qui me misit dico, non humana gratia blandiens ei, sed Patri ejus, qui me misit, ministrans. Alcinus. Sed si aliquis dicat: Quandoquidem tu non es Christus, quis ergo es tu; vel quis est ille cui perhibes testimonium? Ad hoc respon- det: Ille est sponsus; ego sum amicus spon- si, missus ut per me sponsa præparetur suo spon- so; unde subditur: *Qui habet sponsum, sponsus est. Sponsam dicit Ecclesiam ex omnibus Gentibus congregatam; quæ virgo est: integritate mentis, perfectione caritatis, unitate catholi- cæ fidei, concordia pacis, integritate animæ & corporis: quæ habet sponsum, de quo quotidie generat. Beda. Ceterum frustra est virgo corpo- re quæ virgo non manet in mente. Hanc autem sponsam Christus in thalamo uteri virginis sibi sociavit, & eandem pretio sui sanguinis redem- mit. Theophylactus. Omnis etiam anima sponsus Christus est: sponsalium vero locus, ubi con- junctio efficitur, locus est baptismatis, sive Ecclesia. Dat vero artham sponsæ, peccatorum remissionem, Spiritus Sancti communionem, perfectiora vero in futuro sæculo retribuet dig- nis. Nullus autem alius est sponsus nisi solus Christus: omnes namque doctores paranympsi existunt, sicut & præcursor. Nullus enim bono- rum laetior est nisi Dominus: omnes illi mi- nistri sunt bonorum, quæ dantur à Domino. Beda. Sponsam igitur suam Dominus amico suo, id est ordini prædicatorum, commendavit; qui eam non sibi, sed Christo zelare debet, unde subditur: *Amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Augusti- nus (tract. 13.)* Quasi dicat: Non est mea sponsa.***

Sed

Sed numquid non gaudes in nuptiis? Immo gaudeo, ait, quia sum amicus sponsi. *Chryso- stomus (homil. 28.)* Sed qualiter qui dixit supra: *Non sum dignus solvere corrigiam calcamenti, amicum nunc seipsum dicit? Non quidem prop- ter honoris æqualitatem, sed multitudinem gau- dii representantem volens. Non enim in talibus ita ministri sponsi lætantur, sicut amici. Simul autem & condescendens eorum imbecillitati, amicum se dicit: quia enim estimabant eum mor- deri ab his quæ siebant, ostendit quod non so- lum non mordetur, sed & valde gaudet, si sponsum sponsa cognoscit. Augustinus (tract. 13. sparim.)* Sed quare stat? Quia non cadit, quia humilis est. Vide stantem in solido. *Non sum dig- nus corrigiam calcamenti ei solvere. Stat autem, & audit eum. Si ergo cadit, non audit eum: ergo stare debet amicus sponsi, & audire, id est permanere in gratia quam accepit, & audire vo- cem ad quam gaudeat. Non, inquit, gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem sponsi gaudeo: ego in audiendo, ille in dicendo; ego ausis, ille Verbum. Qui enim custodit spon- sam, vel uxorem amici sui, dat quidem ope- ram ut nullus alius ametur; sed si amari se pro amico voluerit, & uti voluerit commendata sibi, quam deestandus univervo generi humano appa- ret? Multos autem adulteros video, qui sponsam tanto pretio emptam possidere volunt, & id agunt verbis suis ut pro sponso amentur. *Chryso- stomus (hom. ead.)* Vel aliter. Quod dicit, *Qui stat, non sine causa posuit, sed indi- cans quod quæ sua sunt, jam cessaverunt, & quoniam eum de reliquo stare oportet, & audi- re: quod quidem dicit, à parabola sermonem transferens ad propositum: quia enim sponsi, & sponsæ mentionem fecerat, ostendit qualiter hæc sponsalia sunt, quia per vocem, & doctrinam. Fides enim est ex auditu; auditus au- tem per verbum Dei: Rom. 10. Et quoniam ea quæ speraverat venerunt, idcirco sub- dit: *In hoc autem gaudio meum impletum est, id est, perfectum est à me opus quod fieri oportebat, & plus nihil operari possum de reliquo. Theophylactus. Unde nunc gaudeo, quod scilicet omnes illum attendunt. Si enim non ac- cecisset ad sponsum sponsa, id est populus, tunc dolerem ego paranympus. Augustinus (tract. 14.)* Vel aliter. *In hoc gaudio meum im- pletum est, ut scilicet gaudeam ad vocem sponsi. Habeo gratiam meam, plus non mihi asumo, ne quod accipi amittam. Qui enim vult gaude- re de se, tristis est; qui autem vult de Deo gaudere, semper gaudebit, quia Deus sempiter- nus est. Beda. Gaudio autem gaudet homo prop- ter vocem sponsi, cum intelligit non se debere gaudere de sapientia sua, sed de sapientia quam***

S. Thom. Oper. Tom. IX.

accepit à Domino. Quisquis enim in beneficiis non gloriam suam, vel laudem requirit, neque terrena lucra, sed caelestia cupit, hic amicus est sponsi. *Chryso- stomus (hom. ead.)* Deinde non solum circa præsentia, sed etiam circa futura passio- nem invidiæ à se removit, dicens: *Illum oportet crescere, me autem minui; quasi dicat: Quæ nos- tra sunt, steterunt, & cessaverunt de reliquo, crescunt autem quæ sunt illius. Augustinus (ubi supra.)* Sed quid est hoc. *Illam oportet cresce- re? Deus nec crescit, nec minuitur. Sed Joan- nes, & Jesus, quod ad carnem attinet, coævi erant: sex menses, qui intererant, nullam dis- tingunt ætatem. Magnum est hoc sacramen- tum. Antequam veniret Dominus, homines gloriabantur de se: venit ille homo, ut minueretur hominis gloria, & augetur gloria Dei. Sic enim venit ille, ut dimitteret peccata, & homo confiteretur: etenim confessio, homi- nis, humilitas hominis, miseria Dei, altitudo Dei. Hanc autem veritatem etiam passionibus significaverunt Christus, & Joannes: nam Joannes capite minutus est, Christus autem in cruce exaltatus. Deinde natus est Christus, cum jam inciperent crescere dies; natus est Joannes quando ceperant minui dies. Crescit ergo in nobis gloria Dei, & minuitur gloria nostra, ut in Deo crescat & nostra. Quanto autem magis intelligis Deum, videtur in te crescere Deus; non autem in se crescit, sed semper perfectus est: sicut si curarentur alicujus oculi ex pristina cæcitate, & inciperet videre paululum lucis, & alia die plus videretur ei lux cresceret lux tamen perfecta est. sive ipse videt, sive non: sic enim & interior homo proficit quidem in Deo, & Deus in illo videtur crescere; ipse autem minuitur, ut à gloria sua decidat, & in gloria Dei surgat. Theophylactus. Vel aliter. Sicut aliorum luminarium, adveniente sole, lu- men extingui videtur, licet non sit secundum veritatem extinctum, sed à majori occultatum; sic & præcursor tamquam stella à sole celatus, minui dicitur. Crescit autem Christus progr- paulatim manifestat se per miracula: non quod in virtutibus cresceret, sed proficeret (hæc nempe Nestorii est opinio) sed secundum ostensionem divinitatis ejus.*

(k) *Chryso- stomus (homil. 26.)* Sicut vermis ligna corrodit, & arigo ferrum, ita vana gloria nutriente se perdit animam; ideo multo studio opus est ut hanc destruantur passionem unde Joannes multis rationibus discipulos suos habentes passionem hanc, vix mitigat: post illa enim quæ antea dixerat, tursus eos aliis dispo- nit sermonibus, dicens: *Qui desipsum venit, super omnes est; quasi dicat: Quia vos meum extol- litis testimonium, & ex hoc dicitis me esse dig- ni-*

niorem fide, eo scilicet cui testimonium perhibuit; hoc necesse est vos scire, quod non est eum qui de caelis venit, fieri fide dignum ab eo qui terram habitat; & hoc est quod dicit, *Super omnes est*, quia ipse sibi sufficiens, & quod omnibus incomparabiliter major est. *Theophylactus*. Ipse enim Christus desursum venit à Patre descendens, & super omnes est, distinctus ab omnibus. *Alcuinus*. Vel *desursum venit*, idest de altitudine humanae naturae, quam habuit ante peccatum primi hominis: de illa enim altitudine assumpsit Verbum Dei humanam naturam; non assumpsit culpam cuius assumpsit poenam.

Sequitur: *Qui est de terra, de terra est*, idest terrenus est; & *de terra loquitur*, idest terrena loquitur. *Chrysostomus* (hom. 29. in Joannem.) Et nimirum non ex terra erant ei omnia: etenim animam habebat, & spiritum participabat non ex terra. Qualiter igitur ipse de terra se esse dicit? Nihil aliud per hoc ostendit occulte quam quod parvus est, (1) utpote humi reptans, & in terra natus, & nulla comparatione dignus ad Christum, qui nobis desuper venit. Non autem dicit, *De terra loquitur*, quoniam ex propria mente loquebatur; sed de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinam; quasi dicat: Parva & humilia sunt quae mea sunt, comparata his quae Christi sunt, qualia decens est suscipere terrestrem naturam in comparatione ad illum, in quod sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae Dei absconditi: "Coloss. 2. *Augustinus* (tract. 14.) Vel quod dicit, *De terra loquitur*, de homine dicebat, quantum ad ipsum hominem pertinet. Si enim aliqua loquitur divina, illuminatus est à Deo; sicut Apostolus dicit 1. Corinth. 15. "Non autem ego, sed gratia Dei mecum." Ergo Joannes, & quod ad Joannem pertinet: *de terra est, & de terra loquitur*; si quid divinum audivit à Joanne illuminantis est, non recipientis. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Extincta igitur discipulorum passione, de relliquo cum ampliori propalatione loquitur de Christo: nam ante hoc superfluum erat ista praemittere, in mente audientium locum habere nondum valentia; unde sequitur *Qui de caelo venit*: (a) *Augustinus*; idest, de Patre venit, duobus modis super omnes est: primo super om-

(1) Quatuor saepe citatae editiones legunt: velut terrene (item de terra) veniens, in terra natus &c.

(2) Legit Nicolai: Postquam autem magnam quid & excelsum dixit de Christo, rursus ad humilia quoddam ducit sermonem &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Glossa. Velut ex Alcuino refert, sed apud illum non occurrit; nec melius ex Augustino precedentes editiones annotabant, cum nec in illo tale quiddam occurat. Pro Alcuino Augustinum, typographorum tentum escentiam irrepisse tum, ex eo patet quod nullo loci indicio notatus, ut in Augustino fieri solet, tum ex eo quod in Veneta Nicolini editione hac margini apponitur nota, Id habet Glossa ordinaria: quam & in superiori indice Alcuini videre est.

nem humanitatem, qui de ipsa, priusquam peccaret, venit; secundo juxta altitudinem Patris, cui est aequalis. *Chrysostomus* (ut supra.) Magnus (2) autem quid, & excelsum dicens de Christo, rursus ad humilia ducit sermonem, dicens: *Et quod vidit, & audivit, hoc testatur*. Quia scilicet per sensus hos omnia certissime discimus, & digni fide estimamus esse magistri de his quae visu susceperimus, vel audiu apprehendimus; hoc de Christo astruere volens Joannes dixit: *Quod vidit, & audivit, hoc testatur* ostendens, quod nihil eorum quae ab ipso dicebantur, falsum est, sed omnia vera sunt; quasi dicat: Ego indigeo audire ea quae ab illo dicuntur qui desuper venit, annuntians ea quae vidit, & audivit; idest, quae solus ipse manifeste novit. *Theophylactus*. Cum ergo audis, quod Christus ea quae audivit, & vidit à Patre, loquitur, non putes quod à Patre indigere addiscere; sed quia omnia quaecumque naturaliter novit, à Patre habet, propter hoc à Patre audire dicitur quaecumque novit. Sed quid est, quod Filius audivit à Patre? Forte Filius, Patris Verbum audivit? Immo Filius Patris Verbum est. *Augustinus* (tract. 14.) Quando concipis verbum quod proferas, rem vis dicere, & ipsa rei conceptio in corde tuo jam verbum est. Quomodo ergo tu verbum quod loqueris, in corde habes, & apud te est; sic Deus edidit Verbum; hoc est, genuit Filium. Cum ergo Verbum Dei Filius sit, Filius autem locutus est nobis; non Verbum suum, sed Verbum Patris se nobis loqui voluit, qui Verbum Patris loquebatur. Hoc ergo quomodo dicitur, & oportuit, dixit Joannes.

(1) *Chrysostomus* (hom. 29.) Dixerat: *Quod vidit, & audivit, hoc testatur*; quasi excusans, ne quia pauci inierim credidissent, falsa estimarentur esse quae dicuntur; & propter hoc subdit: *Et testimonium ejus nemo accipit*, idest pauci: habebat enim discipulos, qui accipiebant testimonium ejus in his quae dicebantur. In hoc autem suos discipulos tangit nondum credentes in eum, simul etiam Judaicam ostendit insensibilitatem, sicut & in principio Evangelii dictum est: *In propria venit, & sui eum non receperunt*. *Augustinus* (tract. 14.) Vel aliter. Est quidam populus praeparatus ad vitam Dei, demandans

cum diabolo. Horum nemo accipit testimonium Christi. Attendit ergo in spiritu divisionem, in genere autem humano commixtionem; & quod nondum locis separatim est, separavit cordis aspectu; & vidit duos populos, infidelium, & fideliū. Attendit infideles, & ait: *Et testimonium ejus nemo accipit*: deinde tulit se à sinistra, & aspexit ad dexteram, & secutus ait: *Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit*. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Idest, monstravit; & adhuc augens timorem addit, *Quoniam Deus verax est*, ostendens quoniam non aliter quis discrederet huic, nisi falsi arguerit Deum, qui misit illum: quia nihil extra ea quae (ant Patris loquitur; & hoc est quod subdit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur*. *Alcuinus*. Vel aliter. Signavit, idest signum posuit in corde suo, quasi singulare, & speciale aliquid, hunc esse verum Deum, qui passus est ad salutem humani generis. *Augustinus* (tract. eodem.) Quid est, *Quia Deus verax est*, nisi quia homo mendax est, & Deus verax est? Quia nemo hominum potest dicere quid veritas est, nisi (1) illuminetur ab eo qui mentiri non potest. Deus ergo verax; Christus autem Deus. Vis probare? Accipe testimonium ejus, & invenies. Sed si nondum intelligis Deum, nondum accepisti testimonium ejus. Ipse ergo Christus est Deus verax, & misit illum Deus, Deus misit Deum. Junge ambos, unus Deus: hoc enim, *Quem misit Deus*, de Christo dicebat, ut se ab ipso distingueret. Quid autem? Ipsum Joannem nonne Deus misit? Sed vide quid adjungat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*. Hominibus ad mensuram dat, unico Filio non dat ad mensuram. Alii dixerat datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae; aliud habet ille, & aliud iste habet. Mensura diviso quaedam donorum est; sed Christus quae dat, non ad mensuram accipit. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Spiritum autem hic actionem Spiritus Sancti dicit: vult enim ostendere quoniam omnes quidem nos in mensura Spiritus actiones suscipimus; Christus autem omnem Spiritum suscipit actionem. Qualiter igitur erit dignus suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non Dei est, neque quod non Spiritus est; & interim (2) de Deo Verbo nihil loquitur, sed à Patre, & Spiritu dignam fide facit doctrinam. Nam quoniam Deus est, sciverant; & quoniam Spiritus est, noverant, etsi non decentem de eo opinionem habebant; quoniam autem Filius est nesciverant. *Augustinus* (tract. eodem.)

Quia ergo de Filio dixerat: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, subiungit. *Pater diligit Filium*; & adjecit. *Et omnia dedit in manu ejus*: ut nosces & hic distincte, quoniam dictum est, *Pater diligit Filium*. Pater enim diligit Joannem, aut Paulum, & tamen non omnia dedit in manu eorum. *Pater diligit Filium*; sed quomodo Filium, non quomodo dominum servum; quomodo unicum, non quomodo adoptivum. Itaque omnia dedit in manu ejus, ut tantus sit Filius quantus est Pater. Ergo cum ad nos dignatus est mittere Filium, non potest nobis aliquid minus missum quam est Pater. *Theophylactus*. Sic ergo secundum divinitatem omnia dedit Pater Filio natura, non gratia. Vel *dedit omnia in manu ejus*, secundum humanitatem: dominatur enim omnium eorum & quae in caelo, & quae in terra sunt. *Alcuinus*. Et quia omnia sunt in manu ejus, ergo & vita aeterna: unde subdit: *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam*. *Beda*. Non debet hic intelligi fides quae verbo tenus tenetur, sed quae operibus adimpletur. *Chrysostomus* (hom. 30.) Non enim hic dicit, quod credere in Filium sufficit ad vitam habendam perpetuam, cum ipse alibi dicat *Matth. 7.* "Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum." Sed & quae in Spiritum est blasphemia, sufficit sola mittere in gehennam. Sed etsi in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum quis recte crediderit, ne estimemus sufficere ad salutem; opus est enim nobis vita, & conversatione recta. Deinde sciens non ita promissione bonorum multos adduci, ut terribilium minis, in hoc sermone concludit, dicens: *Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum qui est suppliciter sermonem; non enim dixit, *Ira Filii*, quamvis ipse sit iudex; sed Patrem iudicem instituit, magis torerere volens. Et non dicit, *Manebit in eo, sed super eum*, ostendens quoniam nunquam ab eo desistet: ut enim non estimet quis mortem esse temporaneam, dicit, *Non videbit vitam*. *Augustinus* (ubi supra.) Et non dicit, *Ira Dei venit ad eum, sed manet super eum*: quia omnes qui nascuntur mortales, habent se cum iram Dei, quam accepit primus Adam. Venit Filius Dei, non habens peccatum, & indutus est mortalitate; mortuus est, ut vivas. Qui ergo non vult credere in Filium, *ira Dei manet super eum*, de qua dicit Apostolus *Ephes. 2.* "Eramus natura filii irae."

(1) Al. illuminatur. (2) Al. de Deo vero.

niorem fide, eo scilicet cui testimonium perhibuit; hoc necesse est vos scire, quod non est eum qui de caelis venit, fieri fide dignum ab eo qui terram habitat; & hoc est quod dicit, *Super omnes est*, quia ipse sibi sufficiens, & quod omnibus incomparabiliter major est. *Theophylactus*. Ipse enim Christus desorsum venit à Patre descendens, & super omnes est, distinctus ab omnibus. *Alcuinus*. Vel *desorsum venit*, idest de altitudine humanae naturae, quam habuit ante peccatum primi hominis: de illa enim altitudine assumpsit Verbum Dei humanam naturam; non assumpsit culpam cuius assumpsit poenam.

Sequitur: *Qui est de terra, de terra est*, idest terrenus est; & *de terra loquitur*, idest terrena loquitur. *Chrysostomus* (hom. 29. in Joannem.) Et nimirum non ex terra erant ei omnia: etenim animam habebat, & spiritum participabat non ex terra. Qualiter igitur ipse de terra se esse dicit? Nihil aliud per hoc ostendit occulte quam quod parvus est, (1) utpote humi reptans, & in terra natus, & nulla comparatione dignus ad Christum, qui nobis desuper venit. Non autem dicit, *De terra loquitur*, quoniam ex propria mente loquebatur; sed de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinam; quasi dicat: Parva & humilia sunt quae mea sunt, comparata his quae Christi sunt, qualia decens est suscipere terrestrem naturam in comparatione ad illum, in quod sunt omnes thesauri sapientiae, & scientiae Dei absconditi: "Coloss. 2. *Augustinus* (tract. 14.) Vel quod dicit, *De terra loquitur*, de homine dicebat, quantum ad ipsum hominem pertinet. Si enim aliqua loquitur divina, illuminatus est à Deo; sicut Apostolus dicit 1. Corinth. 15. "Non autem ego, sed gratia Dei mecum." Ergo Joannes, & quod ad Joannem pertinet: *de terra est, & de terra loquitur*; si quid divinum audivisset à Joanne illuminantis est, non recipientis. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Extincta igitur discipulorum passione, de relliquo cum ampliori propalatione loquitur de Christo: nam ante hoc superfluum erat ista praemittere, in mente audientium locum habere nondum valentia; unde sequitur *Qui de caelo venit*: (a) *Augustinus*; idest, de Patre venit, duobus modis *super omnes est*: primo super om-

- (1) Quatuor saepe citatae editiones legunt: velut terrene (item de terra) veniens, in terra natus &c.
(2) Legit Nicolai: Postquam autem magnam quid & excelsum dixit de Christo, rursus ad humilia quoddam ducit sermonem &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Glossa. Velut ex Alcuino refert, sed apud illum non occurrit; nec melius ex Augustino precedentes editiones annotabant, cum nec in illo tale quiddam occurat. Pro Alcuino Augustinum, typographorum tentum escentiam irrepisse tum, ex eo patet quod nullo loci indicio notatus, ut in Augustino fieri solet, tum ex eo quod in Veneta Nicolini editione hac margini apponitur nota, Id habet Glossa ordinaria: quam & in superiori indice Alcuini videre est.

cum diabolo. Horum nemo accipit testimonium Christi. Attendit ergo in spiritu divisionem, in genere autem humano commixtionem; & quod nondum locis separatum est, separavit cordis aspectu; & vidit duos populos, infidelium, & fideliū. Attendit infideles, & ait: *Et testimonium ejus nemo accipit*: deinde tulit se à sinistra, & aspexit ad dexteram, & secutus ait: *Qui autem acceperit ejus testimonium, signavit. Chrysostomus* (hom. eadem.) Idest, monstravit; & adhuc augens timorem addit, *Quoniam Deus verax est*, ostendens quoniam non aliter quis discrederet huic, nisi falsi arguerit Deum, qui misit illum: quia nihil extra ea quae (antè Patris loquitur; & hoc est quod subdit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Alcuinus*. Vel aliter. *Signavit*, idest signum posuit in corde suo, quasi singulare, & speciale aliquid, hunc esse verum Deum, qui passus est ad salutem humani generis. *Augustinus* (tract. eodem.) Quid est, *Quia Deus verax est*, nisi quia homo mendax est, & Deus verax est? Quia nemo hominum potest dicere quid veritas est, nisi (1) illuminetur ab eo qui mentiri non potest. Deus ergo verax; Christus autem Deus. Vis probare? Accipe testimonium ejus, & invenies. Sed si nondum intelligis Deum, nondum accepisti testimonium ejus. Ipse ergo Christus est Deus verax, & misit illum Deus, Deus misit Deum. Junge ambos, unus Deus: hoc enim, *Quem misit Deus*, de Christo dicebat, ut se ab ipso distingueret. Quid autem? Ipsum Joannem nonne Deus misit? Sed vide quid adjungat: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*. Hominibus ad mensuram dat, unico Filio non dat ad mensuram. Alii dixerat datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae; aliud habet ille, & aliud iste habet. Mensura diviso quaedam donorum est; sed Christus quae dat, non ad mensuram accipit. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Spiritum autem hic actionem Spiritus Sancti dicit: vult enim ostendere quoniam omnes quidem nos in mensura Spiritus actiones suscipimus; Christus autem omnem Spiritum suscipit actionem. Qualiter igitur erit dignus suspectus haberi? Nihil enim dicit quod non Dei est, neque quod non Spiritus est; & interim (2) de Deo Verbo nihil loquitur, sed à Patre, & Spiritu dignam fide facit doctrinam. Nam quoniam Deus est, sciverant; & quoniam Spiritus est, noverant, etsi non decentem de eo opinionem habebant; quoniam autem Filius est nesciverant. *Augustinus* (tract. eodem.)

Quia ergo de Filio dixerat: *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*, subiungit. *Pater diligit Filium*; & adjecit. *Et omnia dedit in manu ejus*: ut nosces & hic distincte, quoniam dictum est, *Pater diligit Filium*. Pater enim diligit Joannem, aut Paulum, & tamen non omnia dedit in manu eorum. *Pater diligit Filium*; sed quomodo Filium, non quomodo dominum servum; quomodo unicum, non quomodo adoptivum. Iraque omnia dedit in manu ejus, ut tantus sit Filius quantus est Pater. Ergo cum ad nos dignatus est mittere Filium, non potest nobis aliquid minus missum quam est Pater. *Theophylactus*. Sic ergo secundum divinitatem omnia dedit Pater Filio natura, non gratia. Vel *dedit omnia in manu ejus*, secundum humanitatem: dominatur enim omnium eorum & quae in caelo, & quae in terra sunt. *Alcuinus*. Et quia omnia sunt in manu ejus, ergo & vita aeterna: unde subdit: *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam. Beda*. Non debet hic intelligi fides quae verbo tenus tenetur, sed quae operibus adimpletur. *Chrysostomus* (hom. 30.) Non enim hic dicit, quod credere in Filium sufficiat ad vitam habendam perpetuam, cum ipse alibi dicat *Matth. 7.* "Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum." Sed & quae in Spiritum est blasphemia, sufficit sola mittere in gehennam. Sed etsi in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum quis recte crediderit, ne estimemus sufficere ad salutem: opus est enim nobis vita, & conversatione recta. Deinde sciens non ita promissione bonorum multos adduci, ut terribilium minis, in hoc sermone concludit, dicens: *Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. Vide qualiter hic ad Patrem reducit eum qui est suppliciter sermonem; non enim dixit, *Ira Filii*, quamvis ipse sit iudex; sed Patrem iudicem instituit, magis torerere volens. Et non dicit, *Manebit in eo, sed super eum*, ostendens quoniam nunquam ab eo desistet: ut enim non estimet quis mortem esse temporaneam, dicit, *Non videbit vitam*. *Augustinus* (ubi supra.) Et non dicit, *Ira Dei venit ad eum, sed manet super eum*: quia omnes qui nascuntur mortales, habent se cum iram Dei, quam accepit primus Adam. Venit Filius Dei, non habens peccatum, & indutus est mortalitate; mortuus est, ut vivas. Qui ergo non vult credere in Filium, *ira Dei manet super eum*, de qua dicit Apostolus *Ephes. 2.* "Eramus natura filii irae."

- (1) Al. illuminatur. (2) Al. de Deo vero.

cedente hominem, ut ad Christum transeat, cum ille qui credit in Christum, non relinquendos illos quinque libros, sed spiritualiter intelligendos multo avidius amplectatur? Est ergo alius intellectus. *Augustinus* super Joan. (tract. 15.) Videns enim Jesus quia mulier non intelligebat, & volens eam intelligere, *Voca*, inquit, *virum tuum*; id est, presentia intellectum tuum: cum enim ordinata fuerit vita, intellectus animam regit, ad ipsam animam pertinens: non enim aliud aliquid est quam anima, sed aliquid anime est intellectus. Hoc ipsum anime quod intellectus, & mens dicitur, illuminatur luce superiore. Talis lux cum muliere loquebatur, & in illa intellectus non aderat; ergo Dominus, tamquam diceret: Illustrare volo, & non adest, quem: *Voca*, inquit, *virum tuum*; id est, adhibe intellectum, per quem docearis, quo regaris: & adhuc illa nondum vocato illo viro, non intelligit. Videtur autem mihi quinque viros priores anime nos posse accipere quinque sensus corporis: ante enim quam quisque possit unum ratione, non regitur nisi sensibus carnis; sed cum coeperit anima capax esse rationis, aut à sapiente mente regitur, aut ab errore; sed error non regit, sed perdit. Post illos ergo quinque sensus mulier illa adhuc errabat: (1) error ille non erat legitimus vir, sed adulter. Dicit ergo Dominus: Tolle istum adulterum, qui te corrumpt, & voca virum tuum, ut intelligas me. *Origenes* (tom. 13.) Ubi autem decebat confutari à Jesu putatum Samaritanæ virum, non esse virum, nisi apud fontem Jacob? Potest etiam intelligi, si vir anime lex est, quod Samaritana secundum congruam acceptionem verborum legis, ritui infidelium tamquam viro illegitimo se subiciebat. Revocatur autem ad Verbum veritatis, quod resurrecturum erat à mortuis, non deinceps moriturum.

(2) *Chrysostomus* (hom. 31.) Mulier autem à Christo reprehensa, non contristata est, neque dimittens fugit; sed admiratur magis, & immoratur: unde dicitur: *Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu*; quasi dicat: In hoc quod mihi occulta dicitis, ostenderit Propheta esse. *Augustinus* (tract. 15.) (2) Et si cepit ad eam venire vir, nondum plene venit: Prophetam Dominum putabat. Erat quidem & Propheta: nam de seipso ait Matth. 13. „Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.“ *Chrysostomus* (homil. ead.) Deinde quia hoc suspicata est, nihil mundanum eum interrogavit: non de corporis sanitate, non de vitis: non molestatur sitiendo, pro doctrina sollicita. *Augustinus* (tract. eod.) Et incipit querere, quod

(1) Al. error autem erat, ille non erat legitimus vir &c. (2) Al. Et sic. (3) Al. à mente.

illam solet movere, dicens: *Patres nostri in hoc monte adoraverunt; & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet.* Contentio quippe fuerat inter Samaritanos & Judæos: quia Judæi in templo à Salomone fabricato adorabant Deum; & ideo meliores se esse jactabant: quibus Samaritani dicebant: Quomodo jactatis vos, quia templum habetis quod nos non habemus? Numquid patres nostri, qui Deo placuerunt, in illo templo adoraverunt? Melius ergo nos in hoc monte Deum rogamus, ubi patres nostri Deum adoraverunt. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Quod autem dicit, *Patres nostri*, eos qui circa Abraham sunt intelligit: etenim illic ajunt filium suum obtulisse. *Origenes* (tom. 13.) Vel Samaritani montem, qui dicitur Garizim, juxta quem Jacob habitavit, sanctum reparantes, in eo Deum adorant; sed Judæi montem Sion sacrum quid abitanti, illum locum putant esse electum à Deo. Verum, quia Judæi, à quibus salus processit, exemplum sunt opinantium sanos sermones, Samaritani vero diversimode opinantium; congrue Garizim quidem Samaritani significant, quod vocatur distinctio, seu divisio; at Judæi Sion, quod est specula. *Chrysostomus* (homil. ead.) Christus autem non solvit questionem confessam, sed ad aliorum mulierem trahit: de quibus non prius ei locutus est, donec confessa est quoniam Propheta est, ut cum multa certitudine audiat de cætero quæ dicuntur: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.* Dicit autem, *Crede mihi*, quia ubique nobis opus est fide matre bonorum, quæ salutis est medicamentum, sine qua nihil magnorum est possidere. Sed qui tentant, assimulantur his qui sine navi pelagus tentant transire; qui parum quidem natate sufficiunt, ultra vero procedentes cito merguntur. *Augustinus* (tract. 15.) Merito autem jam presentem viro audiet mulier, *Crede mihi*. Jam enim est in te qui credat: cæpiisti adesse intellectu, sed „nisi crederideris non intelligis“ *Esa. 7. Alcimus*. Quod autem dicit, *Venit hora*, tempus evangelicæ doctrinæ quod jam instabat dicit: quia quæ ablata omni umbra figurarum, veritas pura luce mentes credentium illustratura erat. *Chrysostomus* (hom. 32.) Supervacuum autem erat Christo docere propter quid patres in monte, & Judæi in Hierosolymis adorabant; ideo hoc tacuit: verumtamen reverentiores Judæos indicavit, non à loco, (3) sed à cognitione: unde subdit: *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus:*

mus: quia salus ex Judæis est. *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Quod (1) dico vos, quantum ad vocem, Samaritani, quantum ad anagogem, qui erga Scripturas alienæ sunt opinionis. Nos quoque quoad verbum Judæi, quoad allegoriam vero ego Verbum, & qui vere secundum me (2) formati sunt, obnitiens salutem ex dictis Judaicis. *Chrysostomus* (hom. 32. in Joan.) Samaritani quidem quod nesciebant adorabant, quoniam localem, & particularem Deum æstimabant, nihil de eo plus imaginantes quam de idolis; & idcirco cultum Dei cum cultu dæmonum miscuerunt: Judæi vero ab hac (3) eruti erant suspicione: etenim orbis terrarum eum noverant esse Deum: propterea dixit: *Nos adoramus quod scimus.* Judæis autem seipsum connumerat secundum opinionem mulieris, loquens quasi Propheta Judæus existens: ideo dixit, *Adoramus*; cum tamen manifestum sit quod ipse est qui ab omnibus adoratur. Per hoc autem quod dicit, *Quia salus ex Judæis est*, nihil aliud ostendit quam quod orbi terrarum inde salutaria (4) facta sunt. Scire enim Deum, & idola detestari, illinc principium habuit, & (5) omnia alia dogmata; sed ipsum quod est apud nos, à Judæis (6) orationis principium habuit. Presentiam etiam suam salutem vocat: quam dicit ex Judæis esse, secundum illud Apostoli Rom. 9. „Ex quibus est Christus secundum carnem.“ Vide qualiter applaudit veteri testamento, quod radicem ostendit bonorum, per omnia semetipsum non esse contrarium legi demonstrans. *Augustinus* (in Joan. tract. 15.) Multum igitur dedit Judæis, ex quorum persona dixerat: *Nos adoramus quod scimus*, sed non ex persona Judæorum reproborum, sed ex qualibus fuerant Apostoli, quales fuerant Prophete, quales fuerant omnes illi sancti per pietia rerum suarum ad pedes Apostolorum posuerunt. *Chrysostomus* (hom. 32.) Sic igitur superabundantius vobis habent Judæi, o mulier, in modo adorationis; verumtamen & huc adorationis modus de reliquo finem habebit: unde subdit: *Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.* Quia enim Prophete ante longa tempora multa prædixerunt, ideo dixit, *Et nunc est*: ne æstimes hanc talem esse pro-

phetiam quæ post multum temporis impleatur: res jam instat, & in januis est. Dixit autem, *Veri adoratores*, ad distinctionem falsorum: quoniam quidam sunt falsi adoratores, qui temporalia & caduca querunt in oratione; sive qui contra hoc quod orant, agere non cessant. *Chrysostomus* (ut supra.) Vel dicens *veros*, excludit cum Samaritanis Judæos. Est enim Judæi illis meliores essent, tamen futuris multo minores sunt, tamquam figura veritate. Sunt igitur veri adoratores qui neque loco circumcludunt Dei culturam, & Deum in spiritu colunt: unde & Paulus dicit Rom. 1. „Cui servo in spiritu, ritu meo.“ (7) *Origenes* (ubi supra.) Bis autem scribitur, *Venit hora*: (8) & primo quidem non adest, *Et nunc est*; in secundo vero dicitur, *Et nunc est*. Et puro primum quidem notare adorationem præter corpus futuram in perfectione; secundum vero eam quæ fit in vita presentis, perfecta quantum licet humanam procedere naturam. Cum ergo venerit hora, quam dicit Dominus, evitandus est mons Samaritanorum, & in Sion, ubi est Hierosolyma, adorandus est Deus, quæ civitas esse dicitur à Christo cæli Principis: & hæc est Ecclesia, ubi sacra oblatio, spirituales victimæ divinis aspectibus offeruntur ab his qui legem spirituales intellexerunt. Cum autem venerit temporis complementum, tunc nequaquam pensandum, verum cultum Hierosolymis, id est in presenti Ecclesia, amplius pertractari: neque enim Angeli apud Hierosolymam colunt Patrem: sic & qui similitudinem facti sunt Judæorum, melius quam hi qui sunt Hierosolymis, colunt Patrem. Cum autem hæc hora evenerit, Patri aliquis in filium deputatur. Ea propter non dicitur esse, *Adorabitis Deum, sed adorabitis Patrem.* Sed in presenti colunt Patrem in spiritu, & veritate veri adoratores. *Chrysostomus* (hom. 32.) Dicit ergo hoc de Ecclesia, in qua est vera adoratio, & Deo congrua: unde subdit: *Nam & Pater tales querit qui adorent eum.* Et si olim volebat eos veteribus immorari, concessit eis figuram; hoc tamen fecit eis condescendens, ut per hoc ad veritatem inducantur. *Origenes* (tom. 14.) Si autem Pater querit, per Jesum querit, qui venit querere, & salvare quod perierat; quos erudiens veros cultores efficit. Quod autem

(1) Hanc *Origenes* appendicem sic effert *Nicolai*. Quod dicit vos, quantum ad vocem intelligunt Samaritani, quantum ad anagogem intelliguntur illi qui erga Scripturas alienæ sunt opinionis, vel à nobis diversa, & erronea sentiunt. Nos quoque quod ad verbum, idem est ac Judæi, quo ad allegoriam vero, Verbum ipsum divinum, & qui vere secundum illud conformati sunt, obtinentes salutem ex dictis Judaicis. (2) Al. conformati sunt. (3) Al. eruti. (4) *Nicolai* habet sive pura omnia exiterunt. (5) Al. dicit omnia. (6) *Ponit Nicolai* adorationis. (7) Al. index *Origenes* præponitur verbis unde & Paulus, &c. (8) *Nicolai* habet & primo quidem simpliciter dicitur, *Venit*, non etiam additur *adest*, & *nunc est*; in secundo vero, &c.

Christi: neque enim ministerio baptizandi defuit, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit illius humilitatis ministerio, quando eis lavit pedes. *Chrysostr. (hom. 30. in Joan.)* Secedens autem Christus de Iudaea, rursus eidem adheret quibus & prius: unde subditur: *Et abiit iterum in Galileam.* Sicut autem Apostoli expulsi à Iudæis ad Gentes venerunt: ita & Christus ad Samaritanos accedit: sed tamen omnem auferens à Iudæis excusationem, non principaliter ad eos vadit, sed quasi transiens; quod Evangelista occulte ostendit, dicens: *Operiebatur autem eum transfir per mediam Samariam.* Accepit autem hæc nominationem, quia mons Samariæ (1) *Somer* dicebatur, ab eo qui possedit; sed qui ibi habitabant, olim non Samaritani, sed Itraeliticæ vocabantur. Tempore autem procedente offenserunt Deum, & Rex Assyriorum ultra eos ibi manere non permisit; sed in Babylonem, & Medos duxit; in Samaria vero Gentes ex diversis locis ductas habitare fecit. Volens autem Deus ostendere quod non propter imbecillitatem Iudæos tradidit, sed propter peccata eorum qui traditi sunt; immisit barbaris leones, qui eos ladebant. Annuntiatæ sunt hæc Regi, & mittit facientem quemdam traditurus eis Dei leges. Sed tamen neque ita ex toto ab impietate desisterunt, sed ex media parte. Euenit tempore procedente rursus ad idola quidam resisterunt; venerabantur tamen Deum qui à monte Samaritanos seiplos vocabant. *Beda.* Ideo autem oportebat ipsum transire per Samariam, quia sita est inter Iudæam, & Galileam. Est autem Samaria insignis provincie Palestine civitas, adeo ut tota regio ei sociata Samaria dicatur. Ad quem igitur ipsius regionis locum Dominus verterit, Evangelista ostendit: (2) unde dicitur: *Venit ergo in civitatem Samaria, quæ dicitur Sichar.* *Augustinus (hom. eadem.)* Locus ille erat ubi pro Dina Levi, & Simcon gravem occisionem fecerunt. *Theophylactus.* Postquam autem filii Jacob illam civitatem desertam fecerunt, occidentes Sichimitas, hæc civitatem desertam tempore procedente dedit Jacob in sortem Joseph: unde dicitur in Genes. 48. „Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio, & arcu meo:“ & hoc est quod subditur: *Iuxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo.*

Sequitur: *Erat autem ibi fons Jacob.* *Augustinus (in Joan. tract. 15.)* Puteus erat; sed omnis puteus fons, non omnis fons puteus: ubi enim aqua de terra manat, & usum præbet haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu,

& superficie sit, fons tantum dicitur; si autem in alto & in profundo sit, ita puteus vocatur, ut nomen fontis non amittat. *Theophylactus.* Quare autem Evangelista de prædio, & fonte facit mentionem? Primo quidem ut cum audieris mulierem dicentem: quod pater noster Jacob dedit nobis hunc fontem, non admitteris secundo ex commemoratione fontis, & prædii edocemur quod ea que Patriarchæ propter fidem, quam in Deo habebant, adepti sunt, Iudæi propter eorum impietatem perdidit, & eorum loca Gentibus tradita sunt: quare nihil novi nunc accidit quod Gentiles pro Iudæis regnum cælorum consecrati sunt. *Chrysostr. (hom. 30. in Joan.)* Christus igitur in Samariam accedens, facilem, & deliciosam vitam abjectionis, laboriosam vero sequens, non subjugalibus utitur, sed ita difficulter incedit ut ex itinere fatigaret; erudiens nos ita à superfluis alienos esse ut multa necessaria abscindamus à nobis; & hoc Evangelista ostendit, dicens: *Jesus ergo fatigatus ex itinere.* *Augustinus (tract. eod.)* Invenimus Jesum fortem, & infirmum: fortem, quia in principio erat Verbum; infirmum, quia Verbum caro factum est. Sic ergo infirmus Jesus, ab itinere fatigatus fodebat (3) super fontem. *Chrysostr. (hom. ead.)* Quasi dicit: Non in throno, aut pulvinate, sed simpliciter ut contigebat super terram. Scisio autem propter laborem facta est, & ut spectaret discipulos, & propter æstum refrigeraret corpus apud fontem: unde sequitur: *Hora autem erat quasi sexta.* *Theophylactus.* Et ne quis inculcasset Dominum, quare ipse Samariam venerit, cum hoc discipulis suis prohiberet, propter hoc dicit, quod circa illum locum sedebat, scilicet ab itinere fessus. *Alcimus.* Mystice autem Dominus reliquit Iudæam, id est infidelitatem eorum qui eum reprobaaverunt, & per Apostolos abiit in Galileam, id est in volubilitatem hujus mundi, docens suos transigrare de vitiis ad virtutes. Prædium autem non tam Joseph quam Christo arbitror derelictum, cuius figuram Joseph portaverit; quem vere sol adorabat, & luna, & omnes stelle. Ad hoc prædium venit Dominus, ut Samaritani, qui hereditatem sibi Patriarchæ Israel vendicare cupiebant, agnoscerent, & converterentur ad Christum, qui est Patriarchæ legitimus heres factus. *Augustinus (tract. 5.)* Iter autem ipsius est caro pro nobis assumpta; qui enim ubique est, quasi nisi quia non ad nos venit nisi formam visibilis carnis assumeret? Ideo fatigatus ab itinere, quid est aliud quam fatigatus in carne? Quare ergo hora sexta? Quia ætate sæculi sexta. Computa tamquam unam horam, unam ætatem ab Adam

(1) Al. Samor. (2) Al. unde ergo dicitur. (3) Al. sic super fontem.

Adam usque ad Noe, secundam à Noe usque ad Abraham, tertiam ab Abraham usque ad David, quartam à David usque ad transmigrationem Babylonis, quintam usque ad baptismum Joannis; inde sexta agitur. *Augustinus Lib. 83. Quæst. (quæst. 65.)* Hora igitur sexta venit ad puteum Domini poster. Video in puteo tenebrosam profunditatem. Admonet ergo intelligere mundi hujus infimas partes, id est terrenas, quo venit Dominus Jesus hora sexta, id est sexta ætate generis humani, tamquam senectute veteris hominis, quo jubetur exui, ut induamur novo: nam sexta ætas senectus est: quoniam prima est infantia, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta juvenitus, quinta grandævitæ. Hora etiam sexta venit Dominus ad puteum, id est medio die: unde jam incipit sol inter visibilibus declinare in occiduum: quoniam nobis vocatis à Christo, visibilibus delectatio minuitur, ut invisibilem amore homo interior recreatur ad interiore lucem, quæ nunquam excidit, revertatur. Quod autem sedet, humilitatem significat: vel quoniam solem federe doctorum, magistri denuntiat personam.

(b) *Chrysostr. (hom. 30. in Joan.)* Ne quis dicat, quoniam adversatur suo præcepto, Samaritanis loquens, posuit Evangelista multas causas ejus quæ ad mulierem est locutionis: non enim ad hoc venit antecedenter, ut Samaritanis loqueretur; non tamen quia propter hoc non venit, advenientem ad se expellere oportebat: dicitur enim: *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Vide quod & mulierem ostendit propter æstum exeuntem ad aquam. *Augustinus (tract. 15.)* Hæc autem mulier forma est Ecclesie, non justificata, sed jam justificanda. Pertinet autem ad imaginem rei, quod (1) ab alienigenis venit: Samaritani enim alienigenæ fuerunt, quamquam vicinas terras incolerent: ventura enim erat Ecclesia de Gentibus, & aliena à genere Iudæorum. *Theophylactus.* Congruè autem disputatio ad mulierem à sui sumpti occasionem: Sequitur enim: *Dicit à Jesus: Da mihi bibere:* quia secundum humanitatem sitiebat, & propter laborem, & propter æstum. *Augustinus Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.)* Sitiebat etiam Jesus mulieris illius fidem: eorum enim fidem sitit pro quibus sanguinem fudit. *Chrysostr. (hom. 30. in Joan.)* Dicimus autem Domini non solum circa itinera validum robur, sed etiam circa cibaria negligentiam: non enim discipuli ejus deserebant (2) victualia: propter hoc enim fatidit: *Discipuli autem ejus abierant in civitatem, ut cibos emrent.* Hinc etiam Evangelista ostendit Christum humilem in eo quod

solus relinquebatur. Et nimirum poterat, si vellet, aut non omnes emerere, aut abentibus illis alios ministros habere; sed noluit: etiam ita discipulos assuescit omnem superbiam contumacare. Sed ignorat dicit aliquis: Quid magnum est si humiles erant discipuli piscatores existentes, & tabernaculorum factores? Sed repente facti sunt omnibus Regibus reverentiores, collocutores; & secutores Domini orbis terrarum. Maxime autem qui ex humilibus sunt, quando dignitates quandoque assumplerit, facilius ad superbiam elevarunt, vel in experte se habentes ad tantum honorem. Detinens igitur discipulos Dominus in eadem humilitate, erudiebat eos ut per omnia se resisterent. Mulier ergo audiens: *Da mihi bibere,* valde sapienter ad formandam interrogationem eam quæ à Christo accepit sermionem: unde sequitur: *Dicit ergo illi mulier: Quomodo tu, cum Judæus sis, à me bibere possis, quæ sunt mulier Samaritana & Judæum quidem eum esse estimavit à figura, & à locutione.* Invenit vero qualiter mulier inquisitiva erat. Est enim oportebat (3) custodire Jesum, ut non couteretur illi; non tamen oportebat quod Samaritani Judæis non couterentur, sed subdit: *Non enim couterentur Judæi Samaritanis.* Iudæi igitur à captivitate reverentes zelotypi se ad Samaritanos habebant, sicut ad alienigenas, & impugnaturos. Neque etiam Scripturis omnibus utebantur: solum enim ea quæ Moyses fuit suspicientes, Prophetarum non multam curam habebant. Contendebant etiam se in nobilitatem Judæicam immittere: unde & Judæi eos cum omnibus Gentibus abominabantur. *Augustinus (tract. 13.)* Et omnia eorum vasculis non utebantur Judæi. Et quia ferebat se cum mulier vasculum, unde aquam hauriret, eo mirata est, quia Judæus petebat ab ea bibere, quod non solebant facere Judæi. *Chrysostr. (hom. ead.)* Sed qualiter Christus quaesivit ab ea bibere lege non concedente? Si autem quæ dixerit, quia præsebat eam non datam: immo propter hoc neque petere oportebat. Est igitur dicendum, quod ideo petiit, quia indifferens erat de reliquo tales observantias præterire. *Augustinus (tract. 15.)* Ille autem qui bibere quaerebat, sinebat fidem ipsius mulieris: unde sequitur. *Respondit Jesus, & dixit ài: Si scires donum Dei, & quis ei qui dicit, Da mihi bibere, tu festinasti petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam.* *Origenes (tom. 14. in Joan.)* Nam quasi dogma quoddam est, neminem accipere divinum donum ex non quaerentibus illud: ipsum autem Salvatorem jubet Pater poscere ut det illi, secun-

(1) Al. ab alienis. (2) Al. viaticula. (3) Nicolai hic & infra habet cavere.

curdum illud Psalm. 2. „ Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. ” Et ipse Salvator dicit Luc. 11. „ Petite, & dabitur vobis. ” Et ideo signanter dicit: *Petisses, & dedisset tibi. Augustinus Lib. 83. Quest. (quest. 64.)* Hic autem ei ostendit non te talem aquam petisse qualem ipsa intulerat: sed quia ipse sciebat fidem ejus, eidem scienti Spiritum Sanctum dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei, sicut ipse ait, *Si scitis donum. Augustinus super Joan. (tract. 15.)* Dicitur enim vulgo aqua viva illa que de fonte exit: illa enim que colligitur de pluvia in lacunas, aut cisternas, aqua viva non dicitur: & si de fonte manaverit, & in loco aliquo collecta steterit, nec ad se illud unde manabat admiserit, sed in rupto meatu tanquam à fonte tramite separata fuerit, non dicitur aqua viva. *Chrysostomus (hom. 30.)* Spiritus enim Sancti gratiam quadoque Scriptura ignem, quadoque aquam vocat: ostendens quoniam non substantie sunt hæc nomina repretentiva, sed actionis. Per ignis quidem appellationem erectivum (1) & calidum gratiæ, & consumptivum peccatorum ænigmatice insinuat; per aquæ vero nuncupationem purgamentum quod est ex Spiritu, & multum refrigerium recipientibus eum mentibus ostendit. *Theophylactus. Gratiam ergo Spiritus Sancti dixit aquam vivam, id est vivificativam, refrigerativam, & motivam.* Nam gratia Spiritus Sancti semper movet illum qui bona operatur, ascensiones in corde suo disponens. *Chrysostomus (hom. ead.)* Iterum autem Dominus eam ab humili suspitione erexit, qua existimabat eum unum multorum esse: multum enim honorem tribuens, Dominum vocat: sequitur enim: *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? Augustinus (tract. 15.)* Videte quomodo intellexit aquam vivam, scilicet aquam, que erat in illo fonte: quasi dicat: Tu mihi vis dare aquam vivam, & ego fero unde hauriam, & tu non fers: de hac ergo aqua viva mihi dare non potes, quoniam hauritio non habes. Forte alium fontem promittis? Sed numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus? *Chrysostomus (hom. 30.)* Quasi dicat: Non potes dicere, quod Jacob dedit nobis hunc fontem, & alio ipse usus est: etenim ipse, & sui ex eo bibebant; quod non esset, si meliorem alium habuissent. De hoc igitur fonte dare non potes; alium autem meliorem non est te habere, nisi confitearis te ipsum

(1) Al. & causale gratiæ. (2) Al. ab hac excusatione. (3) Al. omittitur non. (4) Al. saginam quamdam in satietatem, Nicolai autem, & satietatem &c.

majorem esse Jacob. Unde igitur habes aquam quam promittis te darium nobis? *Theophylactus.* Quod autem dicit, *Et pecora ejus*, ostensivum est abundantiam aquarum; quasi dicat: Non solum suavis est aqua, ut Jacob ex ea biberet, & filii ejus, sed etiam inquantum est abundans ut tante multitudini pecorum Patriarchæ sufficiat. *Chrysostomus (hom. ead.)* Videt autem qualiter seipsum impulit in nobilitatem Judicam, Samaritani enim Abraham progenitorem suum dicebant, quasi à Chaldaea existentem; sed & Jacob patrem vocabant, quasi ipsius existentem nepotem. *Beza.* Vel patrem suum Jacob vocat, quia ipsa sub lege Moyli vixerat, & prædium quod Jacob filio suo Joseph dederat, possidebat. *Origenes (tom. 14.)* Mystice autem fons Jacob Scripture sunt; siquidem instructi in Scripturis bibunt, ut Jacob, & filii ejus; simplices autem, & rudes bibunt more pecorum Jacob.

(c) *Chrysostomus (hom. 31.)* Cum mulier quaesivisset: *Numquid major es patre nostro Jacob? non dixit, Major sum, ne videretur gloriarì; sed per ea que subdit, hoc ostendit: testatur enim: Respondit Jesus: & dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; quasi dicat: Si mirabilis fuit Jacob, quia hanc aquam dedit: si dabo tibi multo hæc potiore, quid dices? Non autem (2) ab accusatione, sed ex supereminencia comparationem facit: non enim dicit, quoniam hæc aqua vills est, & contemptibilis; sed id quod natura testatur, hoc ponit, scilicet: *omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.* *Augustinus (tract. 15.)* Quod quidem verum est & de aqua sensibili, & de ea quam significat illa aqua: etenim aqua in puteo voluptus est sæculi in profunditate tenebrosa: hic eam hauriunt homines hydria cupiditatum: nam qui præmiserit cupiditatem, pervenire non potest ad voluptatem. Cum pervenerit quisque ad voluptatem sæculi hujus, numquid (3) non iterum sitiet? Ergo de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Si autem acceperit à me aquam, non sitiet in æternum: nam quomodo sitient qui inebriabuntur ab uberitate domus Dei? Promittebat ergo (4) venam quamdam in satietatem Spiritus Sancti. *Chrysostomus (hom. 31.)* Hanc autem excellentiam hujus aquæ, ut scilicet qui ex ea biberit, non sitiet in æternum, per ea que consequuntur ostendit: sequitur enim: *Sed aqua quam ego dabo ei, sitiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam; quasi dicat: Si cur qui fontem habet intra se positum, nequam afficietur sibi; ita & qui hanc aquam habet,**

ber, scilicet quam ego ei dabo. *Theophylactus.* Nam aqua quam ego tribuo, semper multiplicatur; femina enim, & principium boni, sancti sumunt per gratiam: ipsi vero negotiantur, & operantur ad ejus augmentum. *Chrysostomus (hom. 31.)* Videt autem qualiter mulier paulatim ad dogmatum altitudinem ducitur: nam primum quidem æstimavit eum iniquum quemdam esse Judæum: deinde audiens aquam vivam, suspicata est de sensibili hoc dici: postea discens quoniam spiritalia erant que dicebantur, credit quidem quoniam potest aqua sitis necessitatem tollere; nondum autem sciebat que esset hæc aqua, sed quaerebat eam, superiorem sensibilibus æstimans: unde subditur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Et sic eum Patriarcha Jacob præponit, de quo tam magnam opinionem habebat. *Augustinus (tract. 15.)* Vel aliter. Adhuc illa mulier carnem sapit: delectata est non sitire, & putabat hoc secundum carnem sibi promissum esse à Domino. Dederat autem Deus aliquando servo suo Eliæ ut per dies quadraginta nec esuriret, nec sitiret: qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non poterat dare semper? Delectata autem tali munere rogat ut ei aquam vivam daret: unde sequitur: *Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Ad habere enim indigentia cogebat, & labore infirmitas recusabat: utinam audiret: „ Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. ” *Matth. 11.* Hoc enim dicebat Jesus, ut jam non laboraret; sed illa nondum intelligebat. Denique voluit Dominus ut intelligeret: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Quid est hoc? Per virum suum ei volebat aquam illam dare. An quia non intelligebat, per virum suum eam volebat docere? (1) forte sicut Apostolus dicit de mulieribus 1. Corinth. 14. „ Si quæ volunt discere, domi viros suos interroget. ” Sed ibi dicitur, ubi non est Jesus qui docet; cum vero ipse Dominus aderat, quid opus erat ut per virum ei loqueretur? Numquid per vinum loquebatur Mariæ, que sedit ad pedes ejus? *Chrysostomus (hom. 31. in Joan.)* Quia igitur instabat mulier, accipere aquam promissam quaerens, dicit ei Jesus: *Voca virum tuum, quasi ostendens quoniam & illum oportet his communicare.* Hæc autem festinans accipere, & rei turpitudinem occultans, adhuc æstimabat se ad hominem loqui: unde sequitur: *Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum.* Hoc audiens Christus opportune de reliquo redargutionem

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Al. omittitur forte. (2) P. Nicolai legit in Scripturas. (3) Al. omnes.

inducit: nam & priores viros enumerat, & eum qui nunc occultabatur redarguit: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum.* *Augustinus (tract. 15.)* Intelligas, revera ipsam mulierem non habuisse tunc virum; sed utebatur nescio quo non legitimo viro: unde ei convenienter mysteria loquitur, dicens: *Quinque viros habuisti.* *Origenes (tom. 13. in Joan.)* Videt autem si possibile est fontem Jacob mystice totas esse Scripturas, aquam vero Jesu ea pro quibus ætæ sunt; qua non est licitum omnibus perstrutari: eo quod que scripta sunt dicaverunt homines; que vero oculis non vident, nec auribus audiri, nec in cor hominis ascenderunt, (2) in scriptis non possunt redigi; sed ex fonte aquæ salientis in vitam æternam, id est ex Spiritu Sancto, disciplina patensunt his qui nondum humanum cor gerant, sed possunt dicere: „ Nos sentium Christi habemus: ” 1. Corinth. 2. Qui ergo non suscipit profunditatem verborum, etsi ad modicum biberit, de novo insitens dubitabit; qui autem bibit de aqua Christi, ad hoc promovetur ut fons omnium quaestorum prumpat in eo, sursum Samaritanis aquis, & pervolante ejus mente ad consequentiam hujus aquæ, ad vitam æternam. Volebat autem mulier sine aqua Jacob, angelicam, & super hominem discere veritatem: neque enim Angeli indigent fonte Jacob, ut bibant, sed quilibet in se habet fontem aquæ scaturientis in vitam æternam ab ipso Verbo: & hoc est quod subditur: *Dicit ei mulier: Domine, da mihi hanc aquam.* Sed impossibile est hic absque ea que hauritur ex fonte Jacob aquam capere que datur à Verbo: unde petenti Samaritanæ aquam videtur dicere Jesus, se illam præbere non alibi quam in fonte Jacob: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Si enim sciamus, idoneum est primo pocula sanare ex fonte Jacob; secundum autem Apostolorum, vir anime lex est. *Augustinus Lib. 83. Quest. (quest. 64.)* Quinque autem viros, quinque libros qui per Moysem ministrati sunt, nonnulli accipiunt. Quod autem dictum est, *Et hanc aquam habes, non est tuus vir, de seipso Dominum dixisse intelligunt, ut iste sit sensus. Primo quinque libris Moyli quasi quinque viros servitii; tunc autem quem habes, id est quem audis, non est tuus vir, quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam non credens Christo, adhuc illorum quinque viros, id est quinque librorum, copulatione tenebatur, potest movere quomodo dici potuerit, *Quinque viros habuisti,* quasi nunc (3) eos jam non haberet. Deinde quomodo potest intelligi à quinque illis libris re-*

CAPUT IV.

(a) **U**T ergo cognovit Jesus quia audierunt pharisaei quod Jesus plures discipulos facit, & baptizat quam Joannes, quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus; reliquit Judaeam, & abiit iterum in Galilaeam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. Venit ergo in civitatem Samarie quae dicitur Sichar juxta praedium quod dedit Jacob Joseph filio suo. Erat autem ibi fons Jacob; Jesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem: hora autem erat quasi sexta.

(b) Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Judeus cum sis, bibere a me potes, quae sum mulier Samaritana? Non enim continentur Judaei Samaritanis. Respondit Jesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est. Unde ergo habes aquam vivam? Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum; & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus?

(c) Respondit Jesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aequae salientis in vitam aeternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam hinc haurire. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum; quinque enim viros habuisti: & hunc quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti.

(d) Dicit ei mulier: Domine, video quia propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet. Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitur Patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Judaeis est. Sed venit hora, & nunc est: quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate: nam & Pater tales quosque qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.

(e) Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. Dicit ei Jesus: Ego sum qui loquor tecum.

(f) Et continuo venerant discipuli ejus, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit ei: Quid quaeris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in civitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quaecumque feci. Numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de civitate, & veniebant ad eum.

(g) Interea rogabant eum ejus discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? Dicit ei Jesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus.

(h) Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, levate oculos vestros, & videte regiones, quia albae sunt jam ad messiam. Et qui meretur, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam aeternam; ut & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos merere quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.

(i) Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quaecumque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem ejus. Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.

(k) Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilaeam. Ipse enim Jesus testimonium

per-

perhibuit quia propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilaeam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent quae fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum.

(1) Venit ergo iterum in Cana Galilaeae; ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Jesus advenisset a Judea in Galilaeam, abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium ejus: incipiebat enim mori. Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Jesus: Vade: filius tuus vivit. Credidit homo sermone, quem dixit ei Jesus, & ibat. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, & nuntiaverunt dicentes, quia filius ejus vivebat. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Jesus, Filius tuus vivit; & credidit ipse, & domus ejus tota. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judea in Galilaeam.

(a) **G**lossa. (a) Postquam ostendit Evan-

gelista qualiter Joannes representat discipulorum suorum invidiam, quam de profectu doctrinae Christi conceperant: hic ostendit quomodo Christus declinavit pharisaeorum malitiam, qui contra ipsum ex eadem causa zelo invidia movebantur: unde dicitur: *Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt pharisaei.* Augustinus (in Joan. tract. 15.) Utique Dominus, si sciret pharisaeos in de se cognovisse, quod plures discipulos faceret, & quod plures baptizaret, ut eis hoc ad salutem valeret sequendi eum, non reliqueret Judaeam terram, sed propter illos maneret ibi: quia vero cognovit eorum scientiam, simul & invidiam, quia non hoc propter ea dicerent ut sequerentur, sed ut persequerentur, abiit inde. Poterat quidem & praesens ab his non teneri, si nollet: sed in omni re quam gessit ut homo, hominibus in se credituris praebat exemplum, quia unusquisque servus Dei non peccat si fecerit in alium locum; videns furorem se persequendum. Fecit ergo hoc ille magister bonus, ut doceret, non ut timeret. Chrysostomus (hom. 30.) Hoc etiam fecit mitigans eorum invidiam. Conveniens est etiam eum hoc fecisse, ut non discederet carnis dispensatio: si enim tentatus evigilasset, in suspitionem devenisset veritas carnis. Augustinus (loc. cit.) Fortassis autem hoc movet quod dictum est, *Baptizabat plures quam Joannes;* & postea subiectum est: *Quamquam Jesus non baptizaret.* Quid ergo? Falsum dictum erat, & correctum est? Chrysostomus (hom. 30.) Non autem ipse Jesus Christus baptizabat: sed relatores volentes erigere eos (1) qui audiebant, in invidiam, ita astantabant, scilicet quod Christus plures baptizaret quam Joannes. S. Thom. Op. Tom. IX.

(1) Al. qui audiebant invidiam.

Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Glossa quae nunc extat, nec in Alcuino, vel in Bedae, vel in Ruperto, quorum Commentarii extant in Joannem; Cyrillus tamen aliquid insinuat, sed non expresse sub his verbis. (b) Ad Seleuciam epist. 18. Quod subjungitur ex Augustino ad Seleucianam religiosissimam, & in Christi dilectione honorandam famulam Dei, ut inscriptio notat, prius inepte ut ad Seleucianum notabatur.

nes. Sed cujus gratia ipse non baptizaret, Joannes praedixit dicens Luc. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne. Nondum autem Spiritum Sanctum dabit: decenter igitur nec baptizabat. Discipuli vero id agebant, volentes multos adducere ad salutarem doctrinam: ut enim non semper circumventos congregarent eos qui credituri erant, ut in Simone, & fratre suo Petri, ideo baptizare instituerunt. Nihil enim amplius habebat discipulorum baptismum Joannis baptismate: utrumque enim expertus erat, quae ex Spiritu est gratia, & utriusque una causa erat, scilicet adducere ad Christum eos qui baptizabantur. Augustinus (ut supra.) Vel aliter. Utrumque verum est: quia Jesus & baptizabat, & non baptizabat: baptizabat enim, quia ipse mundabat; non baptizabat, quia non ipse tingebatur. Praebant discipuli ministerium corporis: praebat ille adiutorium majestatis, de quo dictum est supra 1. *Hic est qui baptizat.* Alcuinus. Soleo autem quaeri si in baptismum discipulorum Christi Spiritus Sanctus daretur: cum dicatur infra 7. Spiritus Sanctus nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Sed sciendum, quia datur Spiritus, licet non ea manifestatione qua post ascensionem in linguis igneis datus est: quia sicut ipse Christus in homine quem fovebat, semper habebat Spiritum, sed tamen postea super ipsum baptismatum visibiliter descendit Spiritus in specie columbae; sic ante manifestum, & visibilem adventum Spiritus Sancti quicumque sancti eum latenter habere poterant. Augustinus (b) ad Seleucianum (epist. 108.) Intelligimus autem discipulos Christi jam fuisse baptizatos sive baptismum Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismum Christi.

autem subditur, *Spiritus est Deus*, inde abstractum esse suspicior quod ad vitam veram nos perducit: nam & corporali vita vivificamur à spiritu. *Chrysostomus* (hom. 32.) Vel indicat quod Deus incorporeus est. Oportet igitur & incorpoream ejus culturam esse, hoc est per animam; & intellectus puritatem nos ei offerre: unde subdit: *Et eos qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.* Quia enim Judæi animam quidem negligebant, multum autem circa corpus fuscipiunt faciebant, id omnifariam purgantes; ideo ait, qui non corporis mundatione, sed incorporeo quod est in nobis, hoc est intellectu, quem dicit spiritum, Deus incorporeus colitur. *Hilarius* 2. de Trin. (circa finem.) Vel cum in spiritu Deum spiritum docuit adorandum, & libertatem, ac scientiam adorantium, & adorandi infinitatem ostendit, secundum illud Apostoli 2. Corinth. 3. "Ubi spiritus Domini, ibi libertas." *Chrysostomus* (hom. 32.) In veritate autem oportet adorare: quia priora figura erant, scilicet circumcisio, hostiis, & thymiamata; nunc autem totum est veritas. *Theophylactus*. Vel quia multi putant se Deum secundum spiritum, id est animam, adorare, non rectam opinionem de eo habentes, ut hæretici; propter hoc addidit, *Et veritate.* Foris etiam dicit aliquis, quia duas partes philosophiæ, quæ secundum nos sunt, insinuat in prædicis, actionem scilicet, & contemplationem: per spiritum namque activum insinuat, secundum Apostolum Rom. 7. "Qui spiritus Dei aguntur, hi filii sunt Dei;" per veritatem vero contemplativum. Vel aliter, Samaritanorum erat opinio quod Deus loco concluderetur, & quia in hoc loco Deum adorari oportet: contra quos dicit, quia veri adoratores non localiter, sed spiritualiter adorant. Judæis vero omnia sub figura, & umbra erant; & ideo dicit, quia veri adoratores non in figura adorant, sed in veritate: quia enim Deus spiritus est, spirituales adoratores querit; quia vero veritas, veros. *Augustinus* (tract. 15.) Quærebatur montem forte ad orandum, ut Deo esses propinquior; sed ipse quia in altis habitat, humilibus appropinquat: ergo descendit, ut ascendas. Ascensionem (inquit Psalm. 82.) in coram de ejus in convallibus plorationis; quæ humilitatem habet. In templo vis orare? in te ora; sed prius esto templum Dei.

(c) *Chrysostomus* (hom. 32.) Mulier eorum quæ dicta sunt, altitudine fatigata obstupuit: unde sequitur; *Dicit ei mulier: Scio quia Messias venis, qui dicitur Christus.* *Augustinus* (tract. 15.) Unctus Latine, Græce Chris-

(1) Al. esse potest. (2) Al. omittitur ergo.

tus est, Hebræice Messias est. Sciebat ergo quis (1) eam posse docere, sed jam decentem nondum agnoscebat: unde subdit: *Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia;* quasi dicat: Modo Judæi de templo contendunt, nos de monte: cum (2) ergo ille venerit, & montem spernet, & templum evertet, & docebit nos, ut in spiritu, & veritate verum adorare. *Chrysostomus* (homil. ead.) Sed unde erant Samaritanis expectare Christi adventum? Moyssi quidem fuscipientes legem, ab ipsis Moyssi literis hoc noverant: Jacob enim de Christo prophetans dixit Genes. 49. "Non deficiet Principus, cepus de Juda, nec dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus est." Sed & Moyses dicit Deut. 18. "Prophetam vobis suscitabo, vitæ deus de fratribus vestris." *Origenes* (tom. 14.) Siquidem non est ignorandum, quod sicut ex judæis furtim Jesus, Christum esse non solum dicens, sed ostendens; sic ex Samaritanis quidam Dositheus nomine, assererat se fore Christum qui prædicabatur. *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Fortasse autem ut intelligenter indicaret quinque corporis sensus, quinque vitorum nomine significari, post quinque carnales responsiones, quæ supra in littera patet, sexta responsione nominat Christum. *Chrysostomus* (hom. 32.) Christus autem de reliquo mulieri revelat seipsum: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Ego sum qui loquor tecum.* Et quidem si circa principium hoc mulieri dixisset, videretur ei ex vanitate loqui; nunc autem paulatim in memoriam Christi eam reducens, opportune revelavit seipsum. Et quidem Judæis quærentibus, infra 10. *Si tu es Christus, dic nobis palam,* non manifeste seipsum revelavit: quia non pro discendo quærebant, sed pro injuriando: hæc vero ex simplici mente loquebatur.

(f) *Chrysostomus* (hom. 32.) Expleta doctrina, & convenienter ad tempus, discipuli occurrerunt: unde dicitur: *Et continuo venerunt discipuli ejus, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur.* Admirabantur quidem superbantem Christi mansuetudinem, & humilitatem, quoniam ita perspicuus existens, sustinuit loqui cum tanta humilitate mulieri inopi, & Samaritanæ. *Augustinus* (tract. 15.) Quia scilicet quærebatur perditam qui venerat quære quod perierat, hoc illi mirabantur: bonum enim mirabantur, & non malum suspicabantur. *Chrysostomus* (homil. ead.) Sed tamen admirantes non interrogaverunt causam: unde subditur: *Nemo tamen dixit ei: Quid queris, aut quid loqueris cum ea?* Erant eruditi discipulo-

rum

rum ordinem observare: ita eum timebant, & venerabantur. Et nimirum alibi videntur confidenter interrogare, quia ad eos pertinentia necesse habebant scrutari; hic autem nihil ad eos pertinebat quod fiebat. *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Et forte quidem quasi quodam Apostolo ad civem utitur hac muliere, adeo eam inflammas per verba, ut amphora dimissa, iret in civitatem relatura concivibus; unde sequitur: *Reliquit ergo mulier hydriam, non curans* (1) de corpore, ac villiori propter utilitatem plurimum. Interes quoque nostra, omisis corporeis, & neglectis, fatigare ad impartiendum aliis de commodis acquisitis. *Augustinus* (tract. 15.) Græco nomine appellatur, tanquam si aquarium diceretur; quoniam Græce aqua hydor vocatur. *Chrysostomus* (hom. 33.) Et sicut Apostoli vocati dimiserunt tera, ita hæc dimittit hydriam, & Evangelistarum opus fecit; & non unum tantum vocat, sed civitatem integram: unde sequitur: *Et abiit in civitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci.* *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Convocat quidem illos ad videndum hominem continentem verbum supra hominem. Quæcumque autem fecit mulier, erat contubernium quinque conjugum, & post illos conversatio cum sexto non proprio viro; quem deserens, & septimo adherens, lagenam dereliquit jam pudica. *Chrysostomus* (homil. ead.) Non verecundata autem est hoc dicere. Anima enim cum ignita fuerit igne divino, ad nihil eorum quæ sunt in terra, de reliquo incipit, neque ad gloriam, nec ad verendum, sed ad unam solam, quæ detinet eam, flammam. Volebat autem non ex propria annuntiatione eos inducere, sed ex auditu (2) proprio eos facere communicatores doctrinæ Christi: unde dicit: *Venite, & videte hominem.* Non dixit, *Venite, & credite,* sed *Venite, & videte,* quod levius erat. Noverat enim manifeste quoniam solum gustantes de sivo fonte, eadem paterentur quæ & ipsa. *Acinus*. Paulatim autem venit ad prædicandum Christum. Primo vocat hominem, ne si diceret Christum, auditores irascerentur, & nolent exire. *Chrysostomus* (ut supra.) Unde etiam neque manifeste annuntiavit Christum, neque tamen totaliter sivit; sed dixit: *Nam quid ipse est Christus?* Et ideo sermonem ejus acceperunt; unde sequitur: *Exierunt de civitate, & veniebant ad eum.* *Augustinus* Lib. 83. Quæst. (quæst. 64.) Quod autem relicta hydria discessit mulier, non negligenter præter-

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. de corpore. Nicolai legit de corpore, ac villiori officio. (2) Al. proprios facere. Idem Nicolai ex auditu eorummet, & proprio eos, &c. (3) Omitit Nicolai quos Christo offerrebant, qui in Augustini textu non existat. (4) Al. propinquabant.

eundum est: hydria enim amorem hujus sæculi significat, id est cupiditatem qua homines de tenebrosa profunditate cujus imaginem putentes gerit, hoc est de terrena conversatione, hauriunt voluptatem. Oportebat autem ut Christo credens, seculo renuntiaret, & relicta hydria cupiditatem sæcularem se reliquisse demonstraret. *Augustinus* super Joannem (tract. 15.) Projecit ergo cupiditatem; & properavit annuntiare veritatem. Dicant qui volunt evangelizare, ut prius hydriam ad puteum evanciant. *Origenes* (tom. 14. in Joan.) Facta etiam mulier receptaculum honestæ discipline, ex que primitus sapiebat, parvipendens deponit.

(g) *Augustinus* (tract. 15.) Erant discipuli ejus emere cibos, & venerant; (3) quos Christo offerrebant: unde dicitur: *Interca rogabant eum sejus discipuli dicentes: Rabbi, manduca.* *Chrysostomus* (hom. 33.) Videntes enim eum fatigatum ex itinere, & æstu qui erat, rogabant eum vulgari eorum voce: neque enim erat hoc temeritatis, sed amoris cura circa magistrum. *Origenes* (tom. 14.) arbitrantur aptum fore tempus ad prandium, quod erat inter recessum mulieris ad civitatem, & adventum Samaritanorum ad ipsum: non enim coram aliquo advena sibi (4) propinquabant. Ob hoc bene positam est *Interca*. *Theophylactus*. Dominus vero sciens quod Samaritana totam civitatem ad eum traheret, hoc discipulis significavit: unde sequitur: *Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis.* *Chrysostomus* (hom. 33.) Hominum salutem hic cibum vocavit, ostendens quantum desiderium habet nostræ salutis: sicut enim nobis concupiscibile est comedere; ita ei salvare nos. Tu vero intucere, quod non statim revelat, sed ubique in questionem immittit auditorem, ut incipiens quærerere quod dicitur, & laborans, cum ampliori suscipiat desiderio. *Theophylactus*. Dicit autem, *Quem vos nescitis;* id est, nescitis quod cibum voco salutem hominum; vel nescitis quia Samaritani credituri sunt, & salvi fient. Discipuli autem adhuc dubitabant: unde sequitur: *Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?* *Augustinus* (tract. 15.) Quid mirum si mulier illa non intelligebat aquam? Ecce discipuli non intelligunt escam. *Chrysostomus* (hom. 33.) Et quidem assuetam reverentiam, & honorem magistro præbent, ad se invicem quidem loquentes, ipsum vero non præsumentes interrogare. *Theophylactus*. In hoc autem quod dicunt discipuli, *Numquid*

J

ali-

(1) Al. esse potest. (2) Al. omittitur ergo.

aliquis attulit *ū* manducare? considerandum est, quod cibos ab aliis oblatos Dominus suscipere solebat, non quod alieno ministerio indigeret qui dat escam omni carni; sed ut deserentes meritum consequeremur, simulque fornam tradens non erubescere paupertatem, neque grave putare ab aliis nutrire: proprium enim, & necessarium est doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes, verbi ministratiōnem procurarent solliciti. *Augustinus* (tract. 13.) *Audivit autem Dominus cogitationes discipulorum, & instruit eos ut magister, non percipit sicut mulierem, sed apertus: unde sequitur: Dixit eis Jesus: Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me.* *Origenes* (tom. 17.) *Idoneus cibus Filio Dei, cum actor patris voluntatis efficitur, hoc vellet in semetipso protestans quod erat in Patre. Solus autem Filius perfecti operis paternae voluntatis est capax; ceteri vero sancti nil praeter divinam peragunt voluntatem. Plenam autem & integram facit Dei voluntatem qui dixit: Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me.* proprius enim cibus eius ostenditur. Quid autem sit velle Patris, innuit sermo sequens: *Ut perficiam opus eius.* Siquidem simpliciter quis asserit, quoniam opus est iustum mandantis; puta si dicit adificantes, vel fodientes se perficere opus eius qui conduxit eos. Sed si per Christum perficitur opus Dei, restat ut priusquam perficeretur, esset diminutum. Qualiter autem diminutum erat opus, cum esset Dei? Perfectio quidem operis, rationalis natura est perfectio: cum enim quodammodo homo perfectus fuerit, ob transgressionem factus est imperfectus; & ideo missus est Salvator, primo quidem ut perficiat voluntatem eius qui misit eum, secundo vero ut consummet opus Dei, ut qui liber perfectus fiat ad solidi cibi usum. *Theophylactus.* Opus etiam Dei perficit, scilicet hominem, Dei Filius, nostram naturam in seipso sine peccato ostendens in omni opere perfectam, & incorruptam. Opus etiam Dei, scilicet legem, perficit: quia finis legis Christus eam cessare faciens, omnibus quae in ea erant perfectis, a corporali cultu in spiritualem reduxit. *Origenes* (ubi supra.) Mystice autem post (1) poculi negotium, ac disciplinam distinctionis aquarum; consequens erat & de cibo discipulare. Samaritana quidem petita potum; non

(1) *Al. populi.* (2) *Nicolai corrigit* ut sic nutritum, atque corroboratum. (3) *Idem substituit* cum dissimilis capacitatis inter se sint, sive parem proportionem non habeant omnia, vel mensuram eandem non capiant. (4) *Al. & magis sub visum ducit* quae dicuntur. (5) *Al. desit.* ut.

habebat praebere Jesu dignum poculum; discipuli vero inventientes humilia pulmenta apud alienigenas, ei obtulerunt, rogantes eum ut manducaret. Et attende si forsitan verentur, ne verbum Dei propriis non vigoratum eis in eis deficiat. Quaecumque ergo reperunt discipuli, his iugiter proponunt verbum alere, (2) ut corroboratum, atque roboratum perseveret penes eos qui nutriunt ipsum. Quae admodum autem corpora egentia cibo, neque eisdem aluntur, neque eadem quantitas ciborum cunctis sufficiens est; sic intelligendum est & in his quae sunt supra corpus: nam horum hoc quidem plurimum, hoc autem paucioris indiget nutrimenti; (3) dissimilis capedinis entia. Sed neque qualitas alentium verborum, atque intentionum contemplativarum, seu operationum eadem congruit omnibus: nam nuper geniti infantes, rationale appetunt lac; perfectorum autem est solidus cibus. Veridicus est ergo Jesus dicens: *Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis.* Semper enim qui praestit infirmis, ac nequeantibus eadem cum validis videre, hoc dicere potest.

(h) *Chrysostramus* (hom. 33.) *Quae sit voluntas Patris de cetero interpretatur, dicens: Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt & messis venit? Theophylactus.* Scilicet materialis. Ego autem dico vobis, quod messis intelligibilis adest: hoc enim dicebat propter Samaritanos venientes ad ipsum: unde subdit: *Levate oculos vestros, & videte regiones, quia albae sunt jam ad messem.* *Chrysostramus.* (hom. ead.) *Rarus consuetis nominibus ad maximum eos contemplationem reducit. Regio enim, & messis hic indicat multitudinem animarum, quae paratae sunt ad praedicationis susceptionem. Oculos autem hic dicit & eos qui mentis, & eos qui corporis: etenim videbant de reliquo multitudinem Samaritanorum venientem. Has autem praeparationes hominum decenter regiones albatas vocat: sicut enim spicae cum dealbatae fuerint, ad messem sunt paratae, ita & hi ad salutem sunt parati. Sed propter quid non manifeste dicit, quod praeparati sunt homines ad susceptionem verbi. Duarum quidem occasionum gratia: unius quidem ut manifestior fiat sermo, (4) & magis ante oculos ponat quae dicuntur; alterius autem (5) ut dulcior sit narratio, & permanentior eorum quae dicuntur memoria. *Augustinus* (tract. 15.) *In opus autem fervebat, & operarios mittere festina-**

timabat: unde subditur: *Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam aeternam; ut & qui seminant simul gaudeat, & qui metit.* *Chrysostramus* (hom. ead.) *Per ea quae (v) hic dicit, dividit terrena à caelestibus: sicut enim supra dixerat de aqua, quod qui bibit hanc aquam, non sitiet: ita hic dicit: Qui metit congregat fructum in vitam aeternam: & iterum: Qui seminant simul gaudeat, & qui metit.* Prophetae enim sunt qui seminant; sed non illi messuerunt, sed Apostoli: quia enim infra dicitur, quod alius seminavit, & alius metit, ne quis aestimet quod Prophetae seminantes mercede priventur, extraneum quiddam inducit, & à sensibilibus alienum: nam in rebus quidem sensibilibus si contingat alium seminare, & alium metere, non simul laetantur; sed dolent qui seminant, quasi aliis laborantes; laetantur autem soli qui metunt: hic autem non ita; sed & qui non metunt seminantes, simul cum merentibus laetantur, quoniam in mercede communicant. *Augustinus* (tract. eod.) *Disparis enim temporis labores habuerunt Apostoli, & Prophetae; sed gaudio pariter perfruuntur, mercedem simul accepturi sunt vitam aeternam.* *Chrysostramus* (hom. cit.) *Ad hoc autem quod dixerat sermonem proverbialem inducit: unde subdit: In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminavit, & alius qui metit.* Hec quidem vulgariter dicebatur, si quando alii labores sustinebant, & alii fructus merebant. Sed & hic sermo ille maxime habet veritatem: quia Prophetae laboraverunt, sed vos fructus ex illorum laboribus metitis: unde subdit: *Ego misi vos metere quod vos non laborastis.* *Augustinus* (tract. eod.) *Quid ergo? Messores misit, non seminatos? Ibi ergo messores mittendi ubi iam Prophetae praedicaverant. Legite labores illorum, & in omnibus eorum laboribus est propheta Christi: ergo (2) iam in Judaea messis parata erat quando tot milia hominum praetia rerum suarum offerebant, & ad pedes Apostolorum ponentes, expeditis humeris à sarcinis secularibus, Christum Dominum sequebantur. De ipsa messe ejecta sunt pauca grana, & seminaverunt orbem terrarum; & surgit alia messis, quae in fine saeculi metenda est; ad quam metendam non Apostoli, sed Angeli mittentur. Messores (inquit Matth. 13.) sunt Angeli. *Chrysostramus* (hom. ead.) *Dicit ergo: Ego misi vos metere quod vos non laborastis; quasi dicat: Ubi minor labor est, major autem delectatio, ad hoc vos referavi, & quod labo-**

riosus erat, hoc fuit Prophetarum, scilicet mittere semina: unde subdit: *Aut laboraverunt, & vos in labores eorum intrastis.* Per haec omnia vult ostendere quod Prophetarum voluntas erat ut homines ad eam accederent. Et hoc lex ordinabat; & propterea illi seminaverunt, ut hunc facerent fructum. Ostendit etiam quod ipse illos misit, & quod multa est cognitio novi ad vetus testamentum. *Origenes* (tom. 15. in Joan. in cap. cuius text. est *Nonne vos dicitis?*) *Vel aliter totum. Qualiter quidem non est inconveniens hoc quod est. Levate oculos vestros &c.* allegorizate: quod autem dicitur, *Nonne vos dicitis quoniam quatuor menses sunt & messis venit*, non secundum allegoriam tractate? Putamus ergo talia quaedam esse in hoc quod dicunt discipuli: *Quatuor menses sunt & messis venit.* (3) *Plerique enim discipulorum Verbi, animadvertentes veritatem incomprehensibilem fore humanae naturae, quando coniecerunt aliam esse vitam à presente, quae corruptioni quatuor elementorum quasi quatuor mensium subiecit, putant solum post hanc vitam cognitionem esse veritatis. Dicunt igitur discipuli de messibus, quae sunt terminus operum ad veritatem conductionem, quia post insaniam quaternitatem contingunt. Huiusmodi autem opinionem arguens velut non sanam, inquit Verbum incarnatum his qui talia suspicantur: *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt & messis venit? Ego autem hoc dico: Levate oculos vestros.* In pluribus locis Scripturae divinae hoc legitur; iubente nobis Verbo divino extollere, ac sublimare considerationes, & cogitationes deorsum (4) consistentes, nec valentes erigi, nisi elevante illas Jesu: nemo enim consistens in passionibus, & vivens carnaliter, hoc propositum servat mandatum. Quapropter qui talis est, non videbit regiones, si albae sunt ad messem. Albescent quidem regiones ad messem, cum adest Verbum (5) Dei illustrans (6) singulas regiones Scripturae, secundas in eius adventu; & etiam omnia sensibilia sunt quasi regiones albae paratae ad messem, praesto existente, levante oculos ratione, quae de quolibet est, ut quisquis fulgorem prospiciat profuse ubilibet veritatis. (Et tract. 16.) *Qui autem metit praedicas messes, duplex habet in metendo emolumentum: unum quidem dum accipit praemium: unde dicitur: Et qui metit, mercedem accipit; quod arbitror dictum causa futurarum remunerationum; alterum quod sequitur, Et**

(1) *Al. omittitur* hic. (2) *Al. desideratur* jam. (3) *Al. Plurimi.* (4) *Al. consistas*, nec valeat erigi, &c. (5) *Al. desit* Dei. (6) *Legit* clarius *Nicolai* singulas regiones Scripturae, adveniente Jesu plenas, vel secundas eius adventu.

congregat fratrum in vitam eternam, bonum habitum quemdam denotat intellectus, qui est fructus ex ipsa speculatione proveniens. Arbitror autem quod in qualibet doctrina seminat quidem qui principia excoigit, quæ suscipientes alii, ac pertractantes si quid novi potuerunt exprimere, conjungentes, fiunt suæ inventionis gratia posteris causa ut metendo quasi maruros fructus aggregent. Quanto autem magis hoc in arte arrium expedi contemplari? Siquidem seminantes sunt Moyses, & Prophetæ prævenientes adventum Christi; metentes autem sunt Apostoli, qui Christum susceperunt, & gloriam ejus perspexerunt. Semen autem erat tota ratio secundum revelationem mysterii temporibus præteritis obfuscati silentio; regiones autem, id est legales, & prophetice Scripturæ, nondum albuere his qui adventus Verbi nequaquam extiterant capaces. Quod autem simul ferens, & metens gaudeat, erit cum privatio metoris, & augustinus in futuro fiet saculo. Dum etiam Jesus transfiguraretur in gloria, simul cum messoribus Petro, Jacobo, & Joanne, Moyses, & Elias factores pariter gaudere in videndo Filii Dei gloriam. Attende tamen si hoc quod dico, alius, & alius, intelligi potest propter aliam, & aliam vitæ conversationem, in qua homines justificati sunt: ut liceat dicere alium quidem legis cultorem, aliam vero Evangelii: & tamen exultant simul, dum idem finis ab uno Deo per unum Christum in uno Spiritu Sancto reponitur. Ad liberos autem Prophetarum, & Moysis advenerunt Apostoli, intrante Jesu, metentes, ac in horrea colligentes animæ suæ intellectum in Scripturis illorum reconditum: & semper qui debite capiunt disciplinam, priorum labores ad majorem evidentiam trahunt; non tantum laborantes sunt hi qui semina condiderunt.

(1) *Origenes* (tom. 17. in Joan.) Postquam dicta sunt discipulis quæ tractata sunt, refertur Scriptura de his qui venerant de civitate ad Jesum, & crediderunt per testimonium mulieris. *Chrysostomus* (hom. 33.) Sicut autem in messe cum facilitate fructus congregantur, & in momento uno area manipulus repletur; ita & nunc fit: unde dicitur: *Et civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcumque feci.* Considerabant enim, quod nequaquam mulier gratanter eum admirata esset qui ejus delicta redarguerat, nisi magnus quis esset, & excellens qui prædicabatur ab illa. (hom. 34.) Sic ergo solo mulieris

(1) *Pater Nicolai legit molestius.* (2) *Al.* & post hæc quod subditur: *Forte etiam & hoc est quod subditur.*

testimonio credentes, & nullum signum videntes exierunt deprecantes Christum ut apud eos maneret; & hoc est quod sequitur: *Cum ergo venissent ad illam Samaritanam, rogaverunt eam ut ibi maneret.* Judæi vero miracula videntes, non desinuerunt eum apud seipso, sed omnia egerunt ut à regione eorum eum abjicerent: nihil enim livore, & invidia deterris, nihil inani gloria (1) difficilius, quæ infinita corrumpere consuevit bona. Et quidem Samaritani volebant eum semper secum detinere; ipse autem hoc non sustinuit, sed solum mansit ibi duobus diebus (2) post hæc; quod subditur: *Et mansit ibi duos dies.* *Origenes* (ut supra.) Non incongrue autem aliquis illud objiciet, quomodo rogatus Salvator cum Samaritanis manet; qui iussit civitatem Samaritanorum non ingredi. Palam enim quoniam & discipuli ejus cum eo ingressi sunt. Ad quod dicendum, quod in viam Gentium pergere est imbuti gentili dogmate, & in illo ambulare. Civitatem vero Samaritanorum intrare est acceptare falsam doctrinam recipientium legales, propheticos, evangelicos, & apostolicos sermones. Cum autem deseruerint propriam doctrinam, & venerint ad Jesum, licet cum eis manere. *Chrysostomus* (homil. 34.) Et Judæi quidem etiam signis visis incorrecti manserunt; hi autem & sine signis multam circa eum fidem demonstraverunt: solum enim verba audiverunt: unde sequitur: *Et multo plures crediderunt propter sermonem ejus.* Cujus igitur gratia hæc verba non dicunt Evangelistæ? Ut dicas quoniam multa magnorum transcurrerunt, à fine vero totum ostenderunt: & toti fuisset etiam civitati per ea quæ dicta sunt. Ubi autem auditores non persuaderent, tunc Evangelistæ coguntur dicere ea quæ dicta sunt, ne quod est ex indevotione auditorum, imputet quis defectui prædicantis. Ipsi autem discipuli Christi jam facti, magistrum repulerunt: unde sequitur: *Et mulieris dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, & scimus quia hic est vere Salvator mundi.* Vide autem qualiter confestim intellexerunt quod orbem terrarum liberare venerat, & quod ad communem salutem veniens, non debebat in Judæis suam concludere providentiam, sed ubique seminare sermonem. Dicentes etiam, quod est Salvator mundi, ostenderunt quod mundus perditus erat, in magnis malis existens. Et quidem venerunt salutare Prophetæ, & Angeli; sed hic est vere Salvator, qui salutem tribuit, non solum temporaneam, sed æternam. Vide etiam qualiter au-

dientes mulierem dubitanter dicentem, *Nam quid hic est Christus?* non dixerant hi, Quoniam nos suspicamus, sed quoniam scimus; & non simpliciter, sed quoniam hic est vere Salvator mundi, non quasi unum ex multis Christum consientes. Solum verba audiverunt, & hoc dixerunt quod dicere habebant; si miracula multa, & magna vidissent. *Origenes* (ubi supra.) Ceterum si meminimus prædictorum, non difficile est conjicere quomodo eum repererint verbum sincerum, alias disciplinas relinquunt, quasi dogmatum civitatem, de qua egredientes salutifere credunt. Et puto studiose protulisse Joannem, cum non dixit: Rogabant eum Samaritani intrare tantum Samaritanam, vel ingredi civitatem, sed etiam ibi manere. Manet namque Jesus pene deprecantes, & præsertim quoties qui præcantur exeunt civitatem, & versus eum veniunt. *Augustinus* (tract. 15.) Manet apud eos biduo; hoc est, dat illis duo præcepta caritatis. *Origenes* (ut supra.) Neque enim capaces erant tertie diei ejus: non enim erant avidi miraculosum quid cerere, quale qui fuerant in Chana Galilææ post triduum cum Jesu conviventes. Initium autem credendi multis fuit mulieris verbum: non enim sic per seipsum verbum (1) conficitur illuminans capientem, velut cum alterius dicto sibi testimonium perhibetur. *Augustinus* (tract. eod.) Sic ergo Christum cognoverunt primo per famam, postea per præsentiam; sicut agitur hodie eum eis qui foris sunt, & nondum sunt Christiani: Christus nuntiatur per Christianos amicos: tamquam illa muliere, hoc est Ecclesia, nuntiante ad Christum veniunt; et redeunt per istam (2) feminam; & multo plures, & firmitus (3) in eum credunt, quoniam vere ipse est Salvator mundi. *Origenes* (loc. cit.) Impossibile est namque eandem circa intellectum fieri passionem videnti, & ei qui per videntem instruitur; magisque est per speciem ambulare quam per fidem: unde hi non solum testimonio hominis, sed ob ipsam quoque veritatem credunt.

(1) *(k) (a) Alcuinus.* Post biduum quod fecit in Samaria, abiit in Galilæam, ubi nutritus fuerat: unde dicitur: *Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam.* *Augustinus* (tract. 16.) Mover autem nos cur Evangelistæ dixerit consequenter: *Ipsæ enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet.* *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) *Fortè melius Nicolai conspiciatur.* (2) *Al.* famam. (3) *Al.* in eo.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Augustinus* tract. 16. in Joannem. Ex Alcuino prius notabatur hoc initium usque ad illa verba, quibus præfigebatur Augustinus, *Mover autem nos, &c.* Alcuinus nihil tale; sed sic potius ut & Beda. *Confirmatis vere in fide, & caritate Samaritanis, id est Gentibus, revertitur novissimis diebus hujus sæculi in patriam, in qua necdum honorem habuit, de qua ipse in hoc loco testatur, quia Propheta in patria sua honorem non habet.*

non habet. Magis enim videtur attestari potuisse, quod *Propheta in patria sua honorem non habet*, si contemnerent pergere in Galilæam, & in Samaria remansisset. Hoc ego sentio. In Samaria biduum fecit, & crediderunt in eum Samaritani: tot dies fecit in Galilæa, & non crediderunt in eum Galilæi; & propter hoc dixit, quod *Propheta in patria sua honorem non habet.* *Chrysostomus* (hom. 34.) Vel aliter. Ideo hoc adjectum est, quis non in Capharnaum abiit, sed in Galilæam, & in Chana, ut infra dicitur. Ego enim patriam eum hic æstimo dicere Capharnaum. Quoniam autem non potius est illic honore, audi me dicentem *Matth. 11.* „Et tu Capharnaum, quæ usque ad celum exaltata es, usque ad infernum descendes.“ Dicit autem hic patriam propriam, in qua videtur plus conversatus. *Thophylactus.* Vel aliter. Quia Dominus exiens de Samaria, venit in Galilæam, ne aliquis dubitaret, & quæreret quæ de causa non semper in Galilæa maneret, dicit, quod propter hoc non manebat in Galilæa, quia nullum ibidem recipere honorem; quod ipse testatus est dicens: *Quia propheta in sua patria non habet honorem.* *Origenes* (ubi supra.) Perscrutanda est autem hujus dicti sententia. Patria siquidem Prophetarum in Judæa erat, & est non ignotum quod honorem à Judæis nequaquam sibi consecui, juxta illud *Matth. 23.* „Quemnam Prophetarum non periculi fuerit patres vestri?“ Miranda etiam occurrit hujus decreti veracitas, cum pervenerit non tantum ad sanctos Prophetas vilipensos à propriis, & ipsum Dominum nostrum, sed protensa sit etiam in quoddam prophetiæ sequaces contemptos à suis civibus, & ad mortem deductos. *Chrysostomus* (homil. 34. in Joan.) Quid igitur? Nonne videmus & apud suos multos in admirationem deductos? Ita quidem, sed ab his quæ raro contingunt non oportet talia pronuntiari. Sed & si in propria patria aliqui honorantur, multo magis in aliena. Consuetudo enim facile homines contemptibiles facere consuevit. Quando igitur venit in Galilæam, susceperunt eum Galilæi: unde sequitur: *Cum ergo venisset in Galilæam, excepserunt eum Galilæi.* Vides quoniam qui mali dicebantur, hi maxime ad Christum accedere inveniuntur. Nam propter Galilæos dicitur infra 7. *Interroga, & vide, quoniam Propheta ex Galilæa non surrexit.* *Prophet.*

ter Samaritanos autem improperabant ei infra
8. Samaritanus es, & demonium habes. Sed ec-
ce Samaritani, & Galilaei credunt in confusio-
nem Judaeorum. Invenitur autem & Galilaei
Samaritanis meliores: nam illi quidem mulie-
ris crediderunt verbis: hi vero videntes signa
quae faciebat: unde sequitur: Cum omnia vi-
dissent, quae fuerat Hierosolymis in die festo. Ori-
genes (in Joan. ut supra.) Quod enim Domi-
nus eiecit de templo vendentes oves, & boves,
tam grande reperitur ut, his moti Galilaei reci-
perent Dominum, considerantes miramque
majestatem ejus: non enim minor potentia ejus
ostenditur in his quam ut caeci viderent, au-
diantque surdi. Ultimo vero nec haec sola ip-
sum tunc fecisse, sed & alia signa. Beda. Sed
unde data est eis videntes occasio, ostendit sub-
deus: Et ipsi enim venerant ad diem festum.
Myllice autem intrinatur quod Gentibus in-
fide à duobus praeceptis caritatis consolidatis,
Christus circa fines mundi reverteretur ad pa-
triam, id est ad Judaeos. Origenes (tom. 14. in
Joan.) Expedit autem Gallaeum, id est trans-
migrantem, festare Hierosolymis, ubi est tem-
plum Dei, & videre singula quae peragit ibi
Jesus. Hoc enim est principium, ut Galilaei re-
cipiant Dei Filium eundem ad ipsos: alioquin
vel non recepissent illum, vel etiam ipse non-
dum ipsis preparatis ad ejus receptionem adeo
prope venisset ad eos.

(1) Chrysostr. (hom. 34.) Primo qui-
dem Dominus, ut supra dictum est, in Chana
Galilaeae venerat vocatus ad nuptias tunc in-
tem ad eos vadit, ut magis eos attrahat. Spon-
te ad eos veniens, propria patria dimissa, &
ut fidem à priori miraculo in eis (1) iniam for-
torem faceret propter suam praesentiam. Au-
gustinus (tract. 16.) Ibi enim quando aquam
in vinum convertit, crediderunt in eum disci-
puli ejus: & ungue plena domus erat turbis
convivantium, & factum est tam magnum mi-
raculum, & non crediderunt nisi discipuli ejus:
& ideo hanc civitatem modo repetivit, scilicet
ut qui per priora non crediderant, modo
credant. Theophylactus. Remorat autem nobis
Evangelium miraculum perpetratum in Chana
Galilaeae de aqua conversum in vinum, ut aug-
ret Christi praesentiam: quia Galilaei non so-
lum propter miracula Hierosolymis facta, sed
& propter ea quae apud ipsos facta erant, re-
ceperunt Jesum: simulque ut ostenderet quod
Regulus credidit propter miraculum in Chana
perpetratum, quamvis ejus non perfecte cog-
novit dignitatem: unde sequitur: Et erat qui-
dam Regulus, cuius filius infirmabatur Caphar-

naum. Origenes (tom. 14. in Joan.) Putabit au-
tem aliquis Regis Herodis hunc esse Regulum:
& aliquis asserit hunc esse de familia Caesaris,
exercitem tunc temporis aliquid in Judaea,
neque enim dicitur, quod Judaeus fuerit. Chry-
sostr. (hom. ead.) Regulus autem dicitur
aut quasi generis exilis-regalis, aut digni-
tatem aliquam principatus habens, (2) aut quia
sic vocabatur. Igitur quidam hunc eundem esse
existimant Centurionem, qui est apud Mat-
thaeam. Ostendit autem alius esse ab eo: nam
ille quidem Christum volentem ire ad suam do-
mum, rogat remanere: hic autem & nihil tale
promittentem ad domum trahit: & ille quidem
ad Jesum de monte descendente Caphar-
naum intravit: hic autem ad Jesum in Chana
venientem accessit: & illius quidem puer à pa-
ralysi deducebatur: hujus autem filius à febre.
De hoc ergo Regulo subditur: Hic cum audis-
set quod Jesus venisset à Judaea in Galilaeam,
abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, &
sanaret filium ejus: incipit enim mori. Augu-
stinus (tract. 16. in Joan.) Qui rogabat, nonne
credebat? Quid à me expectas audire? Domi-
num interroga quid de illo scierit: sequitur
enim: Dixit ergo Jesus ad eum: Nisi signa &
prodigia videritis, non creditis. Arguit hominem
in fide tepidum, aut frigidum, aut omnino
nullius fidei: sed tentare cupientem de sancti-
tate filii sui, qualis esset Christus, quid esset,
quantum posset. Prodigium quidem appellatum
est, quasi prodigium, quod porro dicit, por-
ro significet, & futurum aliquid portendat. Au-
gustinus de Cor. Evang. (Lib. 4. cap. 10.)
Adeo autem Dominus supra omnia mutabilia
vult mentem credentis atollere, ut nec ipsa
miracula, quae, quamvis divinitus, de muta-
bilitate corporum fiunt, à fidelibus quari ve-
lit. Gregorius (homil. 28. in Evang.) Sed me-
mentote etiam quae petit: & aperte agnosce-
tis quia in fide dubitavit. Populit namque ut
descenderet, & sanaret filium ejus: unde se-
quitur: Dicit ad eum Regulus: Domine desce-
de: prorsus moritur filius meus. Minus ita-
que in illum credidit quem non putavit posse
salutem dare, nisi praesens esset & corpore.
Chrysostr. (homil. 34. in Joan.) Audi etiam
qualiter adhuc terrene Christum trahit, quasi
non posset eum post mortem suscitare. Si au-
tem non credens venit, & rogavit, nil mirabi-
le. Confueverunt enim patres ex multo amore
non solum medicis loqui de quibus confidunt,
sed de quibus non confidunt, nil volentes pre-
termittere eorum quae ad salutem pertinent filio-
rum. Si tamen valde crederet Christi virtutem,
non

(1) Al. invitatum. (2) P. Nicolaus habet ob quam sic vocabatur.

non neglexisset etiam in Judaea ire. Gregorius
(homil. ead.) Sed Dominus qui rogatur ut vadat,
quia non desit ubi inviatur, indicat: solo
Jesu salutem reddidit, qui voluntate omnia
creavit: unde sequitur: Dicit ei Jesus: Vade,
filius tuus vivit. Hic superbia nostra retunditur,
qui in hominibus non naturam, qua ad imagi-
nem Dei facti sunt, sed honores, & divitias
veneramus. Redemptor vero noster, ut osten-
deret quoniam quae alta sunt hominibus, sane-
tis despicenda sunt, & quae despicienda sunt
hominibus, despicienda non sunt sanctis, ad fi-
lium Reguli ire noluit, ad servum Centurionis
ire paratus fuit. Chrysostr. (ut supra.) Vel
aliter. Illic quidem fides confirmata erat: idcirco
& promissit ire, ut dilectus viii devotionem:
hic autem adhuc imperfectus erat, & nondum
noverat manifeste quod abiens curate poterat:
unde ex hoc quod non accedit Jesus, hoc ad-
didit: sequitur enim: Credidit homo sermoni-
quem dixit ei Jesus, & ibat: non tamen inte-
gre, neque sane. Origenes (tom. 14. in Joan.)
Ostenditur autem ejus dignitas, & officium ex
hoc quod servientes illi occurrunt: unde sequi-
tur: Jam autem eo descendente servi occurrerunt
ei, & nuntiaverunt ei dicentes, quia filius ejus
viveret. Chrysostr. (homil. ead.) Qui quide-
m obviaverit, non ut annuntiatum solum,
sed quasi asstantes de reliquo superfluum esse
Christi praesentiam, quem credebant accedere.
Quod autem Regulus non inegre credidit, ne-
que sane, ostenditur ex hoc, quod sequitur:
Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius ha-
beret. Volebat enim scire utrum casu, vel ex
praeccepto Christi hoc factum esset. Sequitur: Et
dixerunt ei, quia hinc hora septima reliquit eum
febris. Vide qualiter miraculum manifestum est:
non enim simpliciter, neque ut contingit, à pe-
riculo liberatus est: sed repente, & simul: ut
appareat non esse ex naturae consequentia quod
habet, sed ex actione Christi: unde sequitur:
Cognovit ergo pater quia illa hora erat in qua di-
xit ei Jesus, Filius tuus vivit: & credidit ipse,
& domus eius tota. Augustinus (tract. 16.) Si
ergo propterea credidit, quia nuntiatum est ei
quod filius ejus esset sanus, & comparavit ho-
ram nuntiantium hora praenuntiantis, quando
rogabat, nondum credebat. Beda. Unde datur
intelligi, & in fide gradus esse, sicut & in aliis
virtutibus, quibus est initium, incrementum,
augue perfectio. Hujus ergo fides initium ha-
bit cum filii salutem petit: incrementum dum
credidit sermoni Domini dicentis, Filius tuus vi-
vit. Deinde perfectionem obtinuit nuntiantium
servis. Augustinus (tract. eod.) Ad solum

sermonem crediderunt plures Samaritani: ad
illum miraculum sola illa domus credidit ubi
est factum: unde subdit Evangelista: Hoc ite-
rum secundum signum fecit Jesus, cum venisset à
Judaea in Galilaeam. Chrysostr. (homil. 35.)
Non sine causa adiecit, sed ostendens quoniam
secundo signo facto, nondum (1) ad perfectio-
nem Samaritanorum nullam signam videntiam
Judaei pervenerunt. Origenes (tom. 18. in Joan.)
Amphibologiam autem continet praesens dicitur:
uno enim modo denotat quod Jesus veni-
endo à Judaea in Galilaeam, duo fecit mira-
cula: quorum secundum est factum erga filium
Reguli: alio modo sic: duobusque stentibus sig-
nis quae Jesus in Galilaea exercuit, secundum
egit veniens à Judaea in Galilaeam: & hic
Jesus verus est. Myllice autem per hoc quod Je-
sus bis in Galilaeam accedit, binus Salvatoris
adventus in mundum ostenditur: primus qui-
dem misericordiae, ut vino facto convivas ex-
hilararet: secundus vero ut filium Reguli ad mor-
tem pene deductum suscitaret, id est populum
Judaeorum, qui post plenitudinem Gentium
accedet salvandus in fine. Magnus autem Rex
Regum est qui constitutus est à Deo in monte
Sion sancto ejus: hujus qui viderunt diem, &
gavisi sunt, Reguli dignoscuntur. Arbitramur
igitur Regulum esse Abraham, agnomum vero
filium ejus, Israeliticum genus debilitatum erga
cultum divinum: & ideo in caluit ignis spi-
ritualis inimici, ut proinde febrile censeatur. App-
aret autem quod praecedentibus sanctis, post-
quam carnem exierunt amictum, populus susti-
nuit: unde legitur in Machabaeis Lib. 2. cap.
15. post mortem Hieremias, Hic est Hieremias
Propheta Dei, qui plurimum orat pro
populo. Abraham igitur obsecrat adjuvari
à Salvatore populum infirmum. Et quidem po-
testatis verbum de Chana prodit, ubi dictum
est, Filius tuus vivit: sed verbi efficacia in
Capharnaum agitur, nam ibi filius Reguli cu-
ratus est, quasi in agro consolationis morans:
quod significat genus quoddam debilitatum, non
tamen omnino fructibus privatorum. Illud au-
tem, Nisi signa & prodigia videritis, non cre-
ditis, dictum illi, refertur ad multitudinem
filiorum suorum, & ad ipsum quoddammodo:
sicut enim Joannes expectabat datum sibi sig-
num, scilicet Super quem ventus Spiritum des-
cendentem: sic & praevortari sancti adventum
Christi in carnem & signis, & prodigiis man-
ifestandum expectabant. Habebat autem hic Re-
gulus non solum filium, sed etiam servos, per
quos significatur materies quaedam minus bene,
& infirme credentium. Nec à casu hora septi-

(1) Al. ad altitudinem Samaritanorum.

ma deserit filium febris; nam septenarius numerus est quietis. *Alcimus*. Vel quia per septiformem Spiritum est omnis remissio peccatorum: septenarius enim in tria, & quatuor divisus significat sanctam Trinitatem, in quatuor anni temporibus, in quatuor mundi partibus, in quatuor elementis. *Origenes* (tom. 18. in Joann.) Possunt quoque significari duo adventus Christi: verbi ad animam: primus quidem ex saclo vino præbens animæ gaudium spiritualis convivii; secundus vero omnes languoris, ac mortis reliquias amputans. *Theophylactus*. Regulus autem est omnis homo: non solum quia Regi univer-

forum propinquus existit secundum animam, sed quia & ipse super omnia principatum sumpsit; cuius filius, idest mens, fabricatæ voluntatibus pravis, & desiderii. Accedit autem ad Jesum, & deprecatur ut descendat; idest, ut condescensu misericordie utatur, & peccatæ caris, priusquam à voluptatum infirmitate mortificetur. Sed Dominus dicit, *Vade*; idest, profectum continuum circa bonum ostendas, & tunc filius tuus vivet; si autem ambulare cessaveris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

CAPUT V.

(a) Post hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum rempus in piscinam, & movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, & cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula. Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit à turba constituta in loco.

(b) Postea invenit eum Jesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nuntiavit Judæis, quia Jesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis querebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

(c) Respondit itaque Jesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit: Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.

(d) Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.

(e) Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam; & in iudicium non venit, sed transferretur à morte in vitam.

(f) Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.

(g) Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii.

(h) Non possum ego à meipso facere quidquam, sed sicut audio, iudico; & iudicium meum

meum iustum est: quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris.

(i) Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me; & scio quia verum est testimonium ejus quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed hæc dico, ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. Ego autem habeo testimonium majus Joanne: opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis. Et verbum ejus non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.

(k) Claritatem ab hominibus non accipio; sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non queritis? Nolite putare quia ego accusator sim vos apud Patrem. Quæ qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis crederetis?

(a) *Uguisius de Con. Evang. (Lib. 4. cap. 10.)* Post miraculum in Galilea factum, inde Hierosolymam rediit: unde dicitur: *Post hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam. Chrysostramus (hom. 35.)* Mihi videtur quod erat dies festus Pentecostes. Ascendit autem Jesus Hierosolymam semper in diebus festis, ut cum eis dies festos faciens, non videatur legi contrarius; & ob hoc multitudinem simplicem per signa, & doctrinam attrahat: maxime enim in diebus festis hi qui juxta positæ erant, concurrebant.

Sequitur: *Post autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. Alcimus Probaron Græce, ovis dicitur: probatica ergo piscina (1) peccaria dicitur, ubi sacerdotes cadavera hostiarum abluebant. Chrysostramus (hom. ead.)* Decebat quidem baptisma dari peccata purgans, cujus imago præscripta fuit in piscina, & in aliis pluribus. Et primum quidem dedit Deus aquam expurgantem corporum sordes, & iniquitates, non existentes, sed opinatas, puta ea (2) quæ à funere, & quæ à lepra, & quæ ab aliis talibus; deinde infirmitates diversas (3) per aquas facit solvi: unde sequitur: *In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum.* Volens enim Deus propinquus adducere ad baptismi donum, non adhuc inquinamenta solum mendar, sed etiam agritudines sanat: sicut enim ministri qui prope Regem sunt, his qui sunt à longe clariores sunt; ita & in figuris fit. Non autem simpliciter sanabat aquarum natura, semper enim hoc fieret, sed in Angeli descensione: unde sequitur: *Angelus Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) Al. peculiaris. (2) Al. quæ à morbo. (3) Al. per quas.

ius autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & movebatur aqua. Sic enim & in baptizatis non simpliciter aqua operatur, sed cum Spiritus Sancti accepit gratiam, tunc omnia solvit peccata. Angelus enim descendens turbabat aquam, & sanativam imponebat virtutem, ut discant Judæi quoniam magis Angelorum Dominus omnes agritudines animæ sanare potest. Sed tunc quidem infirmitas impedimentum volenti curari fiebat: subditur enim: *Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate.*

Nunc autem unusquisque accedere potest: non enim Angelus est qui turbat aquam, sed Angelorum Dominus, qui omnia operatur. Sed est orbis terrarum universus veniat, gratia non consumitur, sed similis manet: sicut enim solares radii per unamquamque illuminant diem, & non consumuntur, neque à multa largitione minor fit Solis lux; ita & multo amplius Spiritus Sancti actio in nullo minuitur à multitudine eorum qui potiuntur ea. Hoc autem fiebat, scilicet ut unus tantum post motionem aquæ sanaretur, ut qui didicerant quoniam in aqua agritudines corporis sanabantur, in hoc per multum tempus exercitari, facile crederent quod & agritudines animæ aqua sanare potest. *Augustinus (tract. 17.)* Plus est autem quod Christus vicia sanavit animarum quam quod sanavit languores corporum mortuorum. Sed quia ipsa anima non eum noverat, à quo sananda erat, & oculos habebat in carne, unde facta corporalia videret, & nondum habebat in corde, unde Deum latentem cognosceret; fecit quod videri poterat, ut sanaretur unde videri non poterat. Ingressus

ma deserit filium febris; nam septenarius numerus est quietis. *Alcimus*. Vel quia per septiformem Spiritum est omnis remissio peccatorum: septenarius enim in tria, & quatuor divisus significat sanctam Trinitatem, in quatuor anni temporibus, in quatuor mundi partibus, in quatuor elementis. *Origenes* (tom. 18. in Joann.) Possunt quoque significari duo adventus Christi: verbi ad animam: primus quidem ex saclo vino præbens animæ gaudium spiritualis convivii; secundus vero omnes languoris, ac mortis reliquias amputans. *Theophylactus*. Regulus autem est omnis homo: non solum quia Regi univer-

forum propinquus existit secundum animam, sed quia & ipse super omnia principatum sumpsit; cujus filius, idest mens, fabricatæ voluntatibus pravis, & desiderii. Accedit autem ad Jesum, & deprecatur ut descendat; idest, ut condescensu misericordie utatur, & parcat peccatis, priusquam à voluptatum infirmitate mortificetur. Sed Dominus dicit, *Vade*; idest, profectum continuum circa bonum ostendas, & tunc filius tuus vivet; si autem ambulare cessaveris, mortificabitur tibi intellectus circa boni operationem.

CAPUT V.

(a) Post hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum rempus in piscinam, & movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, & cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula. Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit à turba constituta in loco.

(b) Postea invenit eum Jesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nuntiavit Judæis, quia Jesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis querebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

(c) Respondit itaque Jesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit: Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.

(d) Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.

(e) Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam; & in iudicium non venit, sed transferretur à morte in vitam.

(f) Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.

(g) Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii.

(h) Non possum ego à meipso facere quidquam, sed sicut audio, iudico; & iudicium meum

meum iustum est: quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris.

(i) Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me; & scio quia verum est testimonium ejus quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed hæc dico, ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. Ego autem habeo testimonium majus Joanne: opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis. Et verbum ejus non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.

(k) Claritatem ab hominibus non accipio; sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non queritis? Nolite putare quia ego accusator sim vos apud Patrem. Quæ qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis crederetis?

(a) *Uguisius de Con. Evang. (Lib. 4. cap. 10.)* Post miraculum in Galilea factum, inde Hierosolymam redit: unde dicitur: *Post hæc erat dies festus Judæorum, & ascendit Jesus Hierosolymam. Chrysostramus (hom. 35.)* Mihi videtur quod erat dies festus Pentecostes. Ascendit autem Jesus Hierosolymam semper in diebus festis, ut cum eis dies festos faciens, non videatur legi contrarius; & ob hoc multitudinem simplicem per signa, & doctrinam attrahat: maxime enim in diebus festis hi qui juxta positæ erant, concurrebant.

Sequitur: *Post autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. Alcimus Probaron Græce, ovis dicitur: probatica ergo piscina (1) peccaria dicitur, ubi sacerdotes cadavera hostiarum abluebant. Chrysostramus (hom. ead.)* Decebat quidem baptisma dari peccata purgans, cujus imago præscripta fuit in piscina, & in aliis pluribus. Et primum quidem dedit Deus aquam expurgantem corporum sordes, & iniquitates, non existentes, sed opinatas, puta ea (2) quæ à funere, & quæ à lepra, & quæ ab aliis talibus; deinde infirmitates diversas (3) per aquas facit solvi: unde sequitur: *In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum.* Volens enim Deus propinquus adducere ad baptismi donum, non adhuc inquinamenta solum mendar, sed etiam agritudines sanat: sicut enim ministri qui prope Regem sunt, his qui sunt à longe clariores sunt; ita & in figuris fit. Non autem simpliciter sanabat aquarum natura, semper enim hoc fieret, sed in Angeli descensione: unde sequitur: *Angelus Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) Al. peculiaris. (2) Al. quæ à morbo. (3) Al. per quas.

ius autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & movebatur aqua. Sic enim & in baptizatis non simpliciter aqua operatur, sed cum Spiritus Sancti accepit gratiam, tunc omnia solvit peccata. Angelus enim descendens turbabat aquam, & sanativam imponebat virtutem, ut discant Judæi quoniam magis Angelorum Dominus omnes agritudines animæ sanare potest. Sed tunc quidem infirmitas impedimentum volenti curari fiebat: subditur enim: *Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate.*

Nunc autem uniusquisque accedere potest: non enim Angelus est qui turbat aquam, sed Angelorum Dominus, qui omnia operatur. Sed est orbis terrarum universus veniat, gratia non consumitur, sed similis manet: sicut enim solares radii per unamquamque illuminant diem, & non consumuntur, neque à multa largitione minor fit Solis lux; ita & multo amplius Spiritus Sancti actio in nullo minuitur à multitudine eorum qui potiuntur ea. Hoc autem fiebat, scilicet ut unus tantum post motionem aquæ sanaretur, ut qui didicerant quoniam in aqua agritudines corporis sanabantur, in hoc per multum tempus exercitari, facile crederent quod & agritudines animæ aqua sanare potest. *Augustinus (tract. 17.)* Plus est autem quod Christus vicia sanavit animarum quam quod sanavit languores corporum mortuorum. Sed quia ipsa anima non eum noverat, à quo sananda erat, & oculos habebat in carne, unde facta corporalia videret, & nondum habebat in corde, unde Deum latentem cognosceret; fecit quod videri poterat, ut sanaretur unde videri non poterat. Ingressus

est, demonstraturus est, nondum demonstravit; & tunc Filio demonstraturus est quando & illis; sequitur enim: *Ut vos miremini.* (a) Et hoc difficile est videre, quomodo tamquam temporaliter Filio coaerens aliquando monstrat aeternus Pater omnia scienti quae sunt apud Patrem. Quae sunt omnia illa majora facile est intelligere ex hoc quod subditur: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificavit, sic & Filius quos vult vivificat.* Majora enim opera sunt mortuos suscitare, quam languidos sanare. (b) Sed qui paulo ante loquebatur ut Deus, cepit loqui ut homo. Demonstrabit enim quasi temporaliter homini factio in tempore opera majora, id est resurrectionem corporum. (Tract. 23.) Corpora enim resurgent per dispensationem humanam; sed animae resurgent per substantiam Dei: participatione enim Dei fit anima beata, non participatione beate animae. Quomodo enim anima, quae inferior Deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corpus, vivere facit, sic eadem animam non facit beate vivere, nisi quod ipsa anima superius est, scilicet Deus. Unde & prius dictum est, quod *Pater diligit filium, & demonstrat ei quae ipse facit.* Demonstrat enim Pater Filio ut animae suscitantur, quia per Patrem, & Filium, suscitantur, nec possunt vivere nisi eorum vita sit Deus. (c) Vel nobis Pater demonstraturus est, non illi; propterea subiungit: *Ut vos miremini:* in quo exposuit quid voluit dicere: *Et majora his demonstrabit ei opera.* Sed quare non dixit, Demonstrabit vobis, sed Filio? Quia & nos membra sumus Filii, & ipse discit quodammodo in membris suis, quomodo & patitur in nobis: sicut enim dixit Matth. 25. „Quod uni ex minimis, meis dedistis, mihi dedistis;“ ita si interrogatur a nobis, Quod eris discens, cum tu doceas omnia? respondet: Cum unus ex minimis meis discit, ego discio.

(d) *Augustinus* (tract. 21.) Quia dixerat quod majora his opera Pater demonstraturus est Filio, quae sunt majora prosequitur, & dicit: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificavit, sic & Filius quos vult vivificat.* Plane majora sunt ista: valde enim plus est ut resurgat mortuus quam ut convalescat aegrotus. Non autem sic hoc intelligamus ut alios a Patre suscitari, alios a Filio aestimemus; sed eosdem quos Pater suscitavit, & vivificavit, ipsos & Filius suscitavit, & vivificavit. Et ne quis diceret, suscitavit Pater mortuos per Filium, ille tamquam potens, ille tamquam ex aliena potestate, tamquam minister facit aliquid; potestatem Filii signavit dicens: *Filius quos vult vivificat.* (d) Tenete hic non solum

(1) Al. vocantem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 19. (b) Et tract. 21. (c) Iterum tract. 21. (d) Tract. 19.

potestatem Filii, verum etiam & voluntatem. Eadem enim Patris, & Filii potestas est, & voluntas: non enim vult Pater, aliud quam Filius; sed sicut illis una substantia, sic una voluntas est. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Velle quidem naturae libertas est, quae ad perfecte virtutis beatitudinem cum arbitrii voluntate in libertate subsistat. *Augustinus* (tract. 21.) Sed qui sunt isti mortui, quos vivificat Pater, & Filius? Vult nobis insinuare resurrectionem mortuorum quam omnes expectamus, non illam quam quidam habuerunt, ut ceteri crederent: resurrexit enim Lazarus moriturus. Cum ergo dixisset: *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificavit, ne intelligeremus illam mortuorum resurrectionem quam fecit ad miraculum, non ad vitam aeternam, secutus ait: Neque enim Pater judicat quemquam, &c.* ut ostendat quia de illa resurrectione mortuorum dixerat quae futura est in iudicio. (Tract. 23.) Vel aliter de resurrectione animarum dictum est: *Sicut Pater suscitavit mortuos, &c.* De resurrectione autem corporum sic dicit: *Neque enim Pater judicat quemquam &c.* Resurrectio enim animarum fit per substantiam Patris, & Filii, & ideo id simul operantur Pater, & Filius; resurrectionis vero corporum fit per dispensationem humanitatis non Patri coaerentiam. (Tract. 21.) Sed vide quomodo Verbum Christi mentem nostram huc atque illic ducit, & uno carnis loco remanere non sinit; ut vestigando exerceat, exercendo mundet, mundando capaces reddat, capaces factos implet. Paulo enim ante dicebat, quia demonstrat Pater Filio quicquid facit. Videbam quasi Patrem facientem, & Filium expectantem: modo rursus video Filium facientem, Patrem (1) vacantem. *Augustinus* 1. de Trinit. (cap. 13.) Non enim quod dicitur: *Omne iudicium dedit Filio, secundum illam locutionem dictum est quia dicitur: Sic dedit Filio vitam habere in semetipso;* ut significaret quia sic Filium genuit. Si enim sic diceretur, non utique diceretur: *Pater non judicat quemquam;* secundum hoc enim quod Pater aequaliter genuit Filium, iudicat cum illo. Secundum hoc ergo dictum est, quod in iudicio non forma Dei, sed forma Filii hominis apparebit; non quia non iudicabit, qui dedit omne iudicium Filio, cum de illo dicitur Filiius intra 19. *Ist qui quareat, & iudicet:* sed ita dictum est, *Pater non iudicat quemquam,* ac si diceretur: *Patrem nemo videbit in iudicio, sed omnes Filium, quia Filius hominis est, ut possit & ab impiis videri, cum & illi, videbant in quem pupugerunt.* Zach. 12. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Vel aliter. Quia

Quia dixerat, *Et Filius quos vult vivificat, ne non natiuitatis videretur in se habere naturam, sed non natae potius potestatis iure subsistere, continuo subiicit: Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Et in eo quod omne iudicium datum est, naturae natiuitatis demonstratur: quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neque natiuitas aliquid possit habere nisi datum sit. *Chrysostomus* (hom. 38.) Sicut enim dedit vitam, id est genuit eum viventem, ita dedit iudicium, id est genuit eum iudicem. *Dedit* enim hic positum est, ne hunc ingenitum suspiceris, neque duos patres aestimes. Dicit autem, *Omne iudicium, quia dominus est & puniendi, & honorandi, ut voluerit.* *Hilarius* 7. de Trinit. (circa med.) Datum est enim ei omne iudicium, quia vivificat quos vult. Neque ademptum Patri iudicium potest videri, cum ipse non iudicet, quia Filii iudicium ex iudicio est paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dari iudicii causa non tacita est: sequitur enim: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* *Chrysostomus* (homil. 38.) Ne enim audiens quoniam Patrem habet auctorem, dissimilitudinem substantiae aestimes, & honoris minorationem, complicat honorem Filii Patris honori, eundem ostendens esse honorem Patris, & Filii. Sed numquid Patrem eum dicimus? Abiit: qui enim Patrem eum dicit, non adhuc Filium ut Patrem honorat, sed totum confundit. *Augustinus* (a) Et prius quidem Filium videbatur ut servus, Pater honorabatur ut Deus. Apparebit Filius aequalis Patri: ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. (b) Sed quid, si inveniuntur qui Patrem honorificant, & non honorificant Filium? Non potest fieri; unde sequitur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.* Aliud est enim cum tibi commendatur Deus, quia Deus est, & aliud cum tibi commendatur Deus, quia Pater est. Cum tibi commendatur Deus creator, tibi commendatur omnipotens, spiritus quidam summus, aeternus, invisibilis, incommutabilis; cum vero tibi, quia Pater est, commendatur, nihil tibi aliud quam Filium commendatur: quia Pater dici non potest, si Filium non haberet. Sed si forte Patrem quidem honorificas tamquam majorem, Filium tamquam minorem, tibi tollis honorem Patris, tibi minorem das Filio. Quid enim tibi aliud videtur ita sentienti, nisi quia Pater aequalem sibi Filium generare aut voluit, aut non potuit? Si noluit, invidit; si non potuit, defecit. (Tract. 33.) Vel aliter. Quod dicitur, *S. Thom. Opr. Tom. IX.*

(1) Al. sic. (2) Al. factum est. (3) Supplet P. Nicolai Qui credit. (4) Al. non audit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 21. (b) Et tract. 19. (c) Non est in Glossa quae nunc extat.

Ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem; redditum est resurrectioni animarum, quam sic operatur Filius sicut Pater; sed propter resurrectionem corporum subditur: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum.* Non dicit: (1) Sicut: honoratur enim homo Christus, sed non sicut Pater Deus. (Tract. 21.) Sed dicit aliquis: *Misus est Filius, & major est Pater, quia misit.* Recede a carne: missionem audi, non separationem. Res humanae fallunt homines, res divinae purgant; quamquam & ipsae res humanae dicant contra se testimonium; velut si quis uxorem velit petere, & per se non possit, amicum majorem mittit qui eam petat. Et tamen attende quam sit aliud in rebus humanis: numquid enim homo pergit cum eo quem mittit? Pater autem qui misit Filium, non recessit a Filio, cum dicat infra 16. *Non sum solus, quia Pater mecum est.* *Augustinus* 4. de Trin. (cap. 21.) Non autem eo ipso quod de Patre natus est, missus dicitur Filius; sed vel eo quod apparuit huic mundo, Verbum caro (2) factum: unde dicit ibid. *A Patre exiit & venit in hunc mundum:* vel eo quod ex tempore cuiusquam mente percipitur, sicut dictum est Sap. 9. „Mitte illum, ut mecum sit, & mecum laboret.“ *Hilarius* 7. de Trin. (circa med.) Conclusa igitur sunt omnia adversum haereticos furoris ingenia. Filius est, quia a se nil facit; Deus est, quia quaecumque Pater facit & ipse eadem facit; unum sunt, quia exaequantur in honore: non est Pater ipse, quia missus est.

(c) *Glossa.* (c) Quia dixerat quod *Filius quos vult vivificat,* consequenter ostendit qualiter per Filium perveniat ad vitam, dicens: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam.* *Augustinus* (tract. 21.) Quandoquidem in audiendo, & credendo vita aeterna est, multo magis in intelligendo. Sed gradus pietatis est fides, fidei fructus intellectus. Et non dixit (3) *Mihi;* sed *credit ei qui misit me.* Quare verbum audit tuum, & credit alteri? Quid voluit dicere nisi quia verbum ejus est in me? Et quid est, *Audit verbum meum,* nisi audit me? Credit autem ei qui misit me: quia cum illi credit, verbo ejus credit, mihi credit, quia Verbum Patris ego sum. *Chrysostomus* (homil. 38.) Vel non dicit: *Qui audit sermones meos, & credit mihi;* aestimasset enim hoc esse tumorem, & gloriationem verborum superfluum. Dicens autem, *Credit ei qui misit me,* susceptibilem faciebat suam sermonem. Ex duobus

in brevi temporis momento adulteratus sum, immortaliter crucior? Vide quod hic tanto tempore pro peccatis cruciatur: non enim temporis mensura peccata iudicantur, sed ipsa delictorum natura. Cum his autem, & illud dicimus: quod si gravem fuisse peccata peccata pro prioribus peccatis, deinde in eadem inciderimus, graviora patiemur; & hoc decenter: qui enim neque supplicio factus est melior, ut insensibilis de reliquo, & contemptor, ad majus ducetur tormentum. Si autem hic non omnes pro peccatis torquentur, non confidamus; nihil enim nos hic pati pro peccatis signum est majore illic futuri supplicii. Non autem omnes aegritudines sunt ex peccatis, sed plures. Quaedam enim & a peccatis sunt, quaedam propter probationem, sicut in Job. Sed propter quid paralytico huic Christus de peccatis mentionem facit? Quidam huic paralytico detrahentes, dicunt eum Christi fuisse accusatorem, & propter hoc hanc audisse: quid igitur dicent de paralytico qui est apud Mattheum cap. 9. etenim & illi dictum est: „Dimittantur tibi peccata tua.“ Neque etiam Christus hunc inculpavit de praeteritis, sed ad futurum eum munit solum. Alios igitur curans, peccatorum non meminit; quia his paralyticis ex peccatis aegritudines sunt factae, aliis autem ex infirmitate naturali. Vel per hos reliquos omnes admonet. Cum his autem & illud est dicere, quoniam multam vidit inesse animae hujus patientiam, & ut valentem suscipere admonitionem, eum admonet. Tribuit autem signum ei propter deitatis: dicendo enim, *Non amplius pecces*, ostendit se scire omnia quae ab eo facta erant delicta. *Augustinus* (tract. 17.) Nunc autem ille, postquam vidit Jesum, & cognovit eum auctorem salutis suae, non fuit piger in evangelizando quem viderat; unde sequitur: *Abit illo homo, & nuntiavit Judaeis quia Jesus erat qui fecit eum sanum.* *Chrysostomus* (hom. 37. in Joan.) Non ita insensibilis erat ut post tantum beneficium, & admonitionem maligna mente hoc diceret. Si enim detrahente vellet, sanitatem tacens, transgressionem dixisset; sed hoc non fecit: non enim dixit, quoniam Jesus est qui dixit: *Tolle grabatum tuum, quod videbatur Judaeis crimen esse, sed dixit: Quoniam Jesus est qui me sanum fecit.* *Augustinus* (tract. 18.) Sic igitur ille annuntiavit, & illi insaniebant: unde sequitur. *Propterea persequuntur Judaei Jesum, quia hoc faciebat in sabbato.* Manifestum enim opus cor-

(1) *Al.* consequntur. *Nicolaus* unde sequitur.

EX EDIT. P. NICOL. (A) Et inferius tract. 20. (b) Insinuat aliquo modo paulo post initium, tract. 20. sed nullibi expresse sub his verbis occurrit. Habet etiam aliqua ex his quoad sensum, lib. 1. de Genes. contra Manichaeos, cap. 23. & epist. 119. quam ad Januarium scribit, cap. 9. & 10.

(c) Cap. 1. ut supra. (d) Cap. 12.

porale factum erat ante oculos Judaeorum, non sanitas corporis, sed deponatio grabati, quae non videbatur ita necessaria quemadmodum sanitas. Aperte ergo dicit Dominus, sacramentum sabbati, & signum observandi unius diei ad tempus datum esse Judaeis; impletionem vero ipsam sacramenti in illo venisse, (1) cum sequitur: *Stetit autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor;* (a) quasi dicit: Nolite putare quia sabbato ita requievit Pater: nec ut ex illo non operetur; sed sicut ipse nunc operatur sine labore, operor & ego. Sed ideo dictum est, Deum requievisse, quia jam creaturam nullam condebat postquam perfecta sunt omnia. Quietem vero propterea appellavit Scriptura, ut nos admoneret post bona opera quieturos. Et sicut Deus postquam fecit hominem ad imaginem, & similitudinem suam, & perfectio omnia opera sua bona valde, requievit septimo die; sic & tibi requiem non speres, nisi cum redieris ad similitudinem in qua factus es, quam peccato perdidisti, & nisi cum bona fueris operatus. *Augustinus* 4. super Genesim ad litteram (cap. 1.) Diei ergo probabiliter potest, ad servandum sabbatum Judaeis fuisse praecipuum in umbra futuri, quae spiritualem requiem significaret, quam Deus exemplo quietis suae fidelibus bona opera facientibus arcana significatione pollicebatur. *Augustinus* super Joannem. (b) Erit enim sabbatum hujus saeculi cum transierint sex aetates, quasi sex dies saeculi: tunc enim ventura est requies, quae promittitur sanctis. *Augustinus* 4. super Genesim ad litteram (c) (cap. 12.) Cujus etiam quietis ipse Dominus Jesus mysterium sua sepultura confirmavit: ipso quippe die sabbati requievit in sepulcro, postquam sexto die consummavit opera sua, quando ait infra 19. *Consummatum est.* Quid ergo mirum si Deus istum diem, quo erat Christus in sepultura quieturus, volens etiam hoc modo praenuntiare, ab operibus suis in uno die requievit, deinceps operaturus ordinem saeculorum? (d) Potest etiam intelligi, Deum requievisse a condendis generibus creaturaz, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem usque nunc, & ultra operatur eorumdem generum administrationem, quae tunc instituta sunt, non ut ipso saltem die septimo potentia ejus a Caelis, & terra, omniumque rerum quas considerat gubernatione cessaret; alioquin continuo dilaberentur: Creatoris namque potentia causa est subsistendi omni creaturaz: quae

ab

ab eis quae creata sunt regendis si aliquando cessaret, simul & eorum cessaret species, omnique natura concideret. Neque enim sicut structuram aedium cum fabricaverit quis abscedit, aique illo cessante fiat opus ejus; ita mundus vix istu occulsi stare potest, si ei Deus regimen suum subtraheret. Proinde (1) quod Dominus ait: *Pater meus usque modo operatur*, continuationem quandam operis ejus; quae universam creaturam continet, atque administrat, ostendit. Alter enim posse intelligi, si diceret, Et nunc operatur; ubi non esset necesse ut operis continuationem acciperemus. Alter autem cogit intelligi, cum ait, *Usque modo nunc*, ex illo scilicet quae cuncta cum condeberet operatus est. *Augustinus* super Joannem (tract. 17.) Ergo tamquam diceret Judaeis: (2) Quid expectatis ut non operer sabbato? Sabbati dies vobis ad significationem meam praecipuus est. Opera Dei attenditis, per me facta sunt omnia. Operatus est Pater hinc; sed dixit ut fieret. Si dixit, Verbo operatus est, & Verbum ejus ego sum. Pater meus & tunc operatus est cum fecit mundum, & usque nunc operatur cum regit mundum; ergo & per me feci cum fecit, & per me regit cum regit. *Chrysostomus* (hom. 37.) Et quidem Christus, cum discipulos excusare oportebat, David conservum eorum in medium ferebat; quando vero de seipso erat accusatio, ad Patrem refugit. Considerandum etiam, quod neque ut homo solum excusatur, sed neque ut Deus solum; sed quandoque hoc, quandoque illo modo. Volebat enim utrumque credi, & condescensionis dispensationem, & deitatis dignitatem. Unde hic aequalitatem sui ad Patrem ostendit, & in dicendo eum Patrem singulariter (dicit enim, *Pater meus*) & in agendo eadem illi (dicit enim, *Et ego operor*) unde sequitur: *Propterea ergo magis querebant eum Judaei interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum.* *Augustinus* (tract. 7.) Non quomodo cumque, (3) sed quia aequalem se fecit Deo: nam omnes dicimus Deo, Pater, nos, qui es in Caelis: Matth. 6. Legimus & Judaeos dixisse Esai. 63. „Cum tu sis Pater, nos,“ Ergo non hic irasciebantur, quia patrem suum dicebat Deum, sed quod longe alio modo quam homines. *Augustinus* de Consensu Evang. (Lib. 4. cap. 10.) Dicendo enim: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*, quod ei esset aequalis voluit intelligi, consequens esse ostendens ut quoniam Pater operatur, & Filius operatur: quia Pater sine Filio non operatur. *Chrysostomus* (hom. 37.) Si vero non naturalis

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* quidem. *Nicolaus* quod & Dominus sec. (2) *Edit. Romana an. 1570. & Veneta an. 1593. legunt:* Quid alias expectatis, persuadetis ut non operetur sabbato? (3) *Al.* sed quid?

(4) *Al.* desistit igitur. (5) *Al.* convenienter. (6) *Al.* ex auctoris intelligeretur exemplis.

esset Filius, nec ejusdem substantiae, haec excusatio major accusatione esset. Non enim praefectus regalem legem transgrediens poterit excusare, si accusatus se excuset dicens, quoniam & Rex solvit legem? Sed quia par est dignitas Filii ad Patrem, propterea perfecta excusatio est. Sicut (4) igitur Pater operans sabbato, absolutus est a crimine, ita & Filius. *Augustinus* (tract. 17.) Ecce intelligunt Judaei quod non intelligunt Atriani: Atriani quippe inaequalem dicunt Filium Patri, & inde haereticus pulsat Ecclesiam. *Chrysostomus* (hom. 37.) Qui vero nolunt cum bona mente hoc suscipere, dicunt, quod Christus non sicut aequalis Deo, sed Judaei hoc suscipiebantur; sed ad hoc per ea quae supra dicta sunt superveniamus. Manifestum enim est quod Judaei persequuntur Christum, & quod solvebat sabbatum, & quod dicebat Patrem suum Deum: unde & quod (5) consequenter additur: *Aequalem se faciens Deo.* adhaeret praemis in veritate. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Expositio enim est Evangelistae causam demonstrantis cur Dominum Judaei interficere vellet. *Chrysostomus* (hom. 37.) Et iterum, si ipse hoc ipsum volebat astruere, sed Judaei hoc inaniter suscipiebantur; non dimisit Dominus eorum mentem in errore, sed contempsit; neque enim Evangelista hoc tacuisset, sicut supra 2. de eo quod dictum est. *Solveat templum hoc.* *Augustinus* (tract. 17.) Non tamen Judaei intellexerunt Christum esse Filium Dei, sed intellexerunt in verbis Christi quia talis commendaretur Filius Dei quod aequalis esset Deo. Quia ergo nesciebant, talem tamen praedicari agnoscebant, ideo dicit: *Aequalem se faciens Deo.* Non autem ipse se faciebat aequalem, sed ille illum generat aequalem.

(c) *Hilarius* 7. de Trinit. (ante med.) Ad violati sabbati obiectum sibi reatum dixerat: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*; ut usupasse hoc (6) ex auctoritate intelligerent exempli; significans tamen hoc quod ipse ageret, Patris opus esse intelligendum, quia ipse in se operaretur operante; & rursum adversum eam invidiam, quod se Deo aequasset paterni nominis usurpatione, volens & nativitatem confirmare, & naturae virtutem profiteri, respondit: unde dicitur: *Respondit itaque Jesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis: non potest Filius a se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* *Augustinus* (tract. 20.) Quidam qui Christianos se haberi volunt, Atriani haeretici dicentes ipsum Filium Dei qui suscepit carnem, minorem esse

esse quam Pater est, capiat ex his verbis cau-
tam columnam, & respondet nobis: Videtis
quia Dominus Jesus cum adverteret Judaeos ex
hoc moveri, quia Patri Deo aequalem se faceret,
itaque verba subiunxit, ut se aequalem non esse
monstraret: qui enim non potest, inquit, à se
facere quicquam nisi quod viderit Patrem facien-
tem, utique minor est, non aequalis. Sed si Deus
erat Verbum, & est Deus major, & Deus mi-
nor, duos Deos colimus, non unum Deum. *Hil-*
larius 7. de Trinit. (ante med.) Ne igitur ex
aeratio illa (1) per nomen narranturque Filii si-
dem naturam auferret, ait Filium à se nihil fa-
cere posse. *Augustinus (tract. 1. 6.)* Tanquam di-
ces: Quid scandalizati estis, quia Patrem meum
dixi Deum, & quia aequalem me feci Deo? Ita
sum aequalis, ut ille me genuerit, (2) non ut
ille à me, sed ego ab illo sim. Filio hoc est esse
quod possit. Quia ergo substantia Filii de Patre
est, idem potentia Filii de Patre est: quia ergo
Filius non est à se, ideo non potest à se. Sic ergo
non potest Filio à se facere quicquam, nisi quod
videt Patrem facientem: quia videre Filii hoc
est tantum esse de Patre, non alia visio est ejus,
& alia substantia ejus: totum quod est, de Patre
est. *Hilarius (ante med.)* Ut autem maneret sa-
tis in Patre, & Filio confessionis nostrae or-
do, naturam naturam ostendit, quae potesta-
tem efficiendi non per incrementa indultatum ad
unumquodque opus virtutum tumeret, sed de cog-
nitione praesumeret: praesumeret autem non de
aliquo operis corporalis exemplo, ut quod prius
Pater faceret, id postea Filius facturus esset:
sed cum ex Patre Filius esset natus per virtutis,
ae naturae in se partem concordantiam, nihil nisi
quod Patrem facientem vidisset, Filium facere
posse testatus est. Non enim corporalibus modis
Deus videt, sed visus ei omnis in virtute naturae
est. *Augustinus 2. de Trinit. (cap. 1.)* Hoc au-
tem si proprietate dictum acciperemus, quia in
forma accepta ex creatura minor est Filius, con-
sequens est ut prior Pater super aquas ambula-
verit, & cetera quae Filius in carne apparet in-
ter homines fecit, ut possit Filius ea facere. Quis
autem vel delirus ista tentat? *Augustinus super*
Joann. (tract. 20.) Ambulatio tamen illa carnis
supra mare à Patre fiebat per Filium. Quando
enim caro ambulabat, & divinitas Filii guberna-
bat, Pater abiens non erat, cum Filius dicit
infra 14. Pater in me manens ipse facit opera.
Cum ergo dixisset: Non potest Filius à se facere

(1) Quatuor saepe indicata exempla legunt per nomen naturam naturam, quae Filii est, auferret
eidem, ait Filium &c. (2) Al. non ut ille à me, sed ego ab illo sim Filius. Hoc est esse quod possit.
Nicolai autem sic. Ita sum aequalis ut ille me genuerit, & tu aequalis ut non ille à me, sed ego ab
illo sim: Filio autem hoc est esse deo. (3) Nicolai legitur similitudinem. (4) Quatuor jam relata ex-
empla legunt. Haec igitur est vera fides nostrae intelligentia.

quidquam: ne forte carnalis subreperet intellec-
tus, ut faceret sui homo quasi duos fabros, unum
magistrum, alterum discipulum; ut quomodo
ille fecit arcam, ille faciat alteram, secutus ait:
*Quicumque enim ille fecerit, haec & Filius simili-
ter facit.* Non ait: Quicumque Pater facit, &
Filius alia similia facit, sed haec eodem. *Mun-*
dum Pater, mundum Filius, mundum Spiritus
Sanctus. Si unus Deus Pater, & Filius, & Spi-
ritus Sanctus, unus mundus factus à Patre per
Filium in Spiritu Sancto. Haec ergo eadem facit.
Ad id autem similiter, ne alius error in animo
nasceretur. Videtur enim corpus hoc idem face-
re quod animus, sed non similiter: animus
enim imperat corpori: corpus visibile est, ani-
mus invisibilis. Ut faceret aliquid servus, ju-
bente domino fecit: idem ab utroque factum est;
sed numquid similiter? Non ergo sic Pater, &
Filius; sed haec eadem facit, & similiter facit,
ut intelligamus simili potentia facere Filium ead-
em ipsa quae facit Patrem. Aequalis igitur est Pa-
tri Filius. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)*
Vel aliter. *Omnia, & eadem ad ostendam natu-*
rae virtutem locutus est. Est igitur natura ead-
em, cum eadem omnia posse natura sit. Ubi
vero similiter per Filium omnia eadem sunt, si-
militudo operum (3) solitudinem operantis ex-
clusit. (4) Haec igitur est vera naturae, & fi-
dei nostrae intelligentia, quia sub una hac signifi-
catione tenentur, & similiter facta nativitatem,
& eadem facta naturam. *Chrysostomus (hom. 37.)*
Vel aliter. Totum quod dicitur: *A semetipso non*
potest Filius facere quicquam, intelligendum est
quia nihil contrarium Patri, nihil alienum ab eo
facere potest. Ideo autem non dicit, quoniam
nihil contrarium facit, sed quoniam non potest fa-
cere, ut hinc ostendat indissimilitudinem, & cer-
titudinem paritatis. Non enim imbecillitatem
Filius, sed multam ejus virtutem ostendit hoc ver-
bum. Sicut enim cum dicimus, Impossibile est
Deum peccare, non imbecillitatem ejus accen-
samus, sed ineffabilem quendam virtutem ejus
testamur; ita cum dicit Filius, Non possum à
meipso facere quicquam, hoc dicit, quoniam
impossibile est eum facere aliquid contrarium
Patri. *Augustinus contra Iern. Arianorum (cap.*
14.) Hoc autem non deficientis est, sed in eo
quod de Patre natus est, permanentis; tamque
laudabile est omnipotentem non posse mutari,
quam laudabile est quod omnipotens non potest
mori. Possit enim Filius facere quod non vidisset

Pa-

Patrem facientem, si posset facere quod per illum
non facit Pater; hoc est, si posset peccare: ne-
que naturae immutabiliter bonae quae à Patre est
gentia conveniret. Hoc autem quia non potest,
non deficienter non potest, sed poterit. *Chry-*
sostomus (hom. 37.) His autem quae dicta sunt
augetur quod sequitur: *Quicumque enim ille fe-*
cerit, haec similiter & Filius facit. Si enim per
seipsum Pater omnia facit, & Filius per seip-
sum facit, ut hoc quod dicit *similiter*, maneat;
vides qualiter intelligentia est excelsa, humili-
tatis autem verba. Si (1) enim humiliter produ-
cit verba quaedam, non mireris: quia enim per-
sequerantur cum excelsa audientes, & contra-
rium Deo esse estimabant, patum per verba remi-
ssit. *Augustinus (tract. 21.)* Cum ergo dixisset,
& se eadem facere, & similiter quae facit
Pater, subdit: *Pater enim diligit Filium, & om-*
nia demonstrat ei quaecumque ipse facit. Ad hoc
quod supra dixi: *Nisi quod viderit Patrem facie-*
re, videtur pettinere & quod omnia demonstrat
ei quae ipse facit. Sed rursus mortalitatis cogitatio
perturbatur: dicit enim aliquis: Scorsum facit
Pater, ut possit Filius videre quod facit, velut
si labor doceat filium artem suam, & demonstrat
ei quicquid facit, ut possit & ipse facere quod
videt Patrem facientem. Cum ergo Pater facit,
Filius non facit, ut possit videre Filius quod
Pater facit. (2) Porro si fixum atque inconvul-
sum tenemus, quia per Filium omnia Pater fa-
cit, antequam faciat demonstrat Filio. (3) Ubi
etiam demonstrat Filio Pater quod facit in
ipso Filio, per quem facit? Si enim Pater exem-
plo facit, & Filius attendat manus Patris quem-
admodum faciat, ubi est illa inseparabilitas Tri-
nitatis? (4) Non ergo faciendo demonstrat Pater
Filio, sed demonstrando facit per Filium. Videt
enim Patrem Filius demonstrantem antequam
aliquid fiat, & ex demonstratione Patris, & vi-
sione Filii fit quod fit à Patre per Filium. Sed di-
ces: Ostendo filio meo quod volo facere, & facit
ipse, atque ego per ipsum. (5) Sed verba dictu-
rus es (3) filio tuo. Sed ipse Filius est Verbum
Patris. Numquid ergo per Verbum loqueretur
ad Verbum? An quia Filius magnus est Ver-
bum, minora verba transiura erant inter Patrem,
& Filium, & sonus aliquis, & quasi creatura
quaedam temporalis exitura erat ex ore Patris,
& percussura autem Filii? Remove omnia cor-

poralia: simplicitatem vide, si simplex es; si
non potes comprehendere quid sit Deus, vel hoc
comprehendere quid non Deus sit. Multum profi-
cies, si non aliud quam est senseris de Deo. In-
mente tua vide quod volo dicere; in qua video
memoriam, & cogitationem. Demonstrat me-
moriam tua cogitationem tuae Carthaginiem, & quod
in illa erat antequam intrares, conversae ad se
cogitationi ostendit. Ecce facta est à memoria
demonstratio, facta est in cogitatione visio, &
nulla verba in medio curciterunt, nullum ex
corpore signum datum est: sed tamen omnia quae
in memoria tenes, forissecus accepisti. Pater
quae demonstrat Filio, non accipit extrinsecus:
intus totum agitur, quia nihil creaturarum esset
extrinsecus, nisi Pater hoc fecisset per Filium:
& cum Pater demonstrando fecit, quia per Fi-
lium videntem fecit. Sic ergo demonstrans Pater
Filii visionem gignit, quemadmodum Pater Fi-
lium gignit. Demonstratio quippe generat visio-
nem, non visio demonstrationem. Quod si pur-
ius, & perfectius intueri volemus, fortassis
inventiremus nec aliud esse Patrem, aliud ejus
demonstrationem, nec aliud Filium, aliud ejus
visionem. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Non
igitur per ignorantem credendum est unigenitum
Deum doctrina demonstrationis eguisse. Demou-
stratio enim operum nihil aliud hic nobis praeter-
quam naturae fidem ingerit, ut subsistentem
Filium ex subsistente Deo Patre credamus. *Aug-*
ustinus (tract. 21.) Videre enim Patrem hoc
est illi esse Filium. Sic ergo demonstrat Pater
omnia quae facit Filio, ut à Patre videat omnia
Filius. Videndo enim natus est, & ab eo est illi
videre à quo est illi esse, & natum esse, & per-
manere. *Hilarius 7. de Trinit. (ante med.)* Ne-
que autem (4) incircumspectum se caelestis ser-
mo egit, ne forte diversae naturae significatio sub
occasione dicti ambigui subreperet. Demoustra-
ta enim potius opera Patris esse ait Domino,
quam ad operationem eorum naturam virtutis
adjectam, ut demonstratio ipsa naturae esse do-
ceretur, cui per dilectionem Patris, operum pa-
ternorum, quae per eum effici vellet, esset cog-
nata cognitio. *Augustinus (tract. 21.)* Sed ecce
quem diximus Patri coeternum, videntem Patrem,
& videndo existentem, rursus nobis tem-
pora nominat: nam sequitur: *Et maiora his de-*
monstrabit ei opera. Si autem demonstrabit, hoc
est

(1) Forte autem. (2) P. Nicolai sequentia subiungit. Adhuc jaces in magna dissimilitudine:
nam antequam facias, demonstras filio tuo quid facere velis; ut te demonstrante antequam facias,
faciat ipse quod demonstraveris, & tu per ipsum. Sed verba dicturus es filio tuo, quae non sunt
quod tu, non sunt quod ipse. Itane Patrem Deum putamus locutum esse cum Filio per alienum
verbum? Ipse Filius est Verbum Patris: Numquid ergo &c. (3) Al. ei filio tuo. (4) Al. incli-
circumspectum, item circumspectum. Nicolai autem non circumspectum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 19. (b) Tract. 21. (c) Etract. 23.

est locum tibi jacebat multitudo languentium, de quibus elegit unum ut sanaret, de quo subditur: *Erat autem quidam homo tibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Chrysolomus* (hom. 36.) Non autem confatum eum à principio sanavit, sed primum eum familiarem sibi fecit, per interrogationem futuræ fidei faciens viam. Non autem expetit fidem, ut in cæcis fecit, dicens *Matth. 9.* „Creditis quia possum hoc facere?“ quia hic nondum noverat eum manifeste quis esset. Nam alii quidem ex aliis ejus virtutem cognoscentes, convenienter hæc audiebant; alii vero nondum eum cognoscentes, sed per signa eum cognovissent, post miracula requiruntur de fide: unde sequitur: *Hæc cum vidisset Jesus jacentem, & cognovisset quia nullum jam tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Non hoc querit, ut discat (hoc enim superfluum esset) sed ut ostenderet illius patientiam, qui triginta & octo annos habens, per unumquemque annum eripi ab ægritudine expectans, assidebat, & non desistebat; & ut cognoscat propter quam causam dimittens alios, ad hunc venit. Et non dicit, Vis, te curabo? nondum enim aliquid magnum imaginabatur ille de Christo. Non autem turbatus est ad interrogationem, neque dixit, Injuriam mihi venisti, quando interrogas si volo sanus fieri; sed mansuete respondet: sequitur enim: *Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. Non noverat quis esset qui interrogabat, neque quod curaturus esset eum; opinabatur autem foras se utilem sibi fore Christum ad mittendum eum in aquam. Sed Christus ostendit quod verba omnia potest facere: unde sequitur: *Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Augustinus* (ubi supra.) Tria dixit; sed *surge*, non operis imperium fuit, sed operatio sanitaris; sano autem duo imperavit: *Tolle grabatum tuum, & ambula. Chrysolomus* (hom. 36. in Joann.) Intuere divinæ sapientiæ superabundantiam. Non solum sanat, sed & lectum portare jubet, ut & credibile faceret miraculum, & nullus existimet phantasmam esse quod factum est. Non enim, nisi certissime, & vehementer compacta essent membra, lectulum ferre possent. Audiens autem languidus quoniam eum potestate, & velut jubens dixit: *Surge, tolle grabatum tuum*, non derisit dicens: Angelus descendit, & turbat aquam, & solum utrum curat; tu autem homo existens ex solo præcepto speras te magis Angelis posse? Sed audivit, & non discredidit ei qui jussit, & sanus factus est: unde sequitur: *Et statim sanus factus est homo, &***

(1) *Al. quasi.* (2) *Al. non ita eos esse morfos ex sabbati solutione, &c.* (3) *Al. quod ad pietatem pertingit, non magnum &c.*

statim grabatum suum, & ambulabat. Beda. Multum quippe inter sanationem Domini, & que à medicis infertur, distare probatur: hæc videlicet voce jubentis, & mox impletur; illa vero per multa temporis intervalla aliquoties perficitur. *Chrysolomus* (hom. 36.) Igitur mirabile quidem est hoc; que autem sequenter multo majora erunt: nam in initio quidem nullo molestante suaderi non ita mirabile est, sicut quod post infantibus Judæis, & accusantibus, Christo obedivit, ut ostendit Evangelista consequenter, dicens: *Erat autem sabbatum in illo die. Dicant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Augustinus* (tract. 17.) Non calumniabantur Domino, quia sanum fecerat sabbato, (1) quia eis respondere posset, quia si cujuscumque jumentum in puteum cecidisset, utique die sabbati erueret illud, & salvaret; sed ei qui portabat grabatum suum; quasi dicant: Si sanus non erat differenda, numquid & opus fuerat imperandum? Sed ille auctorem sanitatis suæ obiciebat calumniatoribus: unde sequitur: *Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula; quasi dicat: Quare non acciperem jussonem à quo acceperam sanitatem? Chrysolomus* (hom. 36.) Nimirum si malignari vellet, poterat dicere: Si crimen est, accusate eum qui jussit, & deponam lectulum; sed & curationem utique occurrisset: etenim sciebat (2) non ita eos id reprehendere ex sabbati solutione, sicut ex infirmitatis sanatione. Sed neque hoc obtulerit, neque veniam petiit; sed clara voce beneficium confessus est. Illi vero maligne interrogaverunt: unde subditur: *Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula? Non dicunt, Quis est qui fecit te sanum? sed in medium inducunt id quod transgressio estimabatur. Sequitur: Is autem qui sanus fuerat, efficitur nesciat a quis, esset. Jesus autem declinavit à turba constituta in loco. Et primum quidem ut eo abente testimonium insuspicabile fieret: qui enim adeptus fuerat sanitatem, idoneus erat beneficii testis: demum ut non plus faceret furorem illorum accendi. Solus enim visus ejus cui invidetur, non parvam invidentibus inmittit scintillam. Propterea discendens permittit ab ipsis suum factum examinari. Quidam estimant hunc paralyticum esse eum qui in Matthæo positus est; sed non est: ille enim multos habebat sui curam habentes, & eum ferentes; hic autem nullum. Sed & locus utrorumque diversus est. *Augustinus* (tract. 17.) Si quidem mediocri corde, & humano ingenio consideremus hoc miraculum facientem, (3) quod ad potestatem pertinet, non magnum aliquid fecit, &*

quod ad benignitatem, parum fecit. Tor jacebant, & unus curatus est, cum posset uno verbo omnes erigere. Quid ergo intelligendum est, nisi quia potestas illa, & bonitas magis agebat quid anime in factis ejus pro salute sempiterna intelligerent, quam quid pro temporali salute (1) corpora mererentur? In illis enim factis quicquid temporaliter sanatum est, in membris mortalibus in fine defecit; anima quæ credit, ad vitam æternam transitum fecit. Piscina ista, & aqua illa populum mihi videtur significasse Judæorum: significari enim populum nomine aquarum, aperte nobis indicat Apocalypsis Joannis: *Beda* (in 3. cap. Joann.) Bene autem piscina probatica fuisse describitur. Ille enim populus ovis nomine significatur, secundum illud *Psalmi 94.* „Nos populus tuus, & oves gregi tui.“ *Augustinus* (tract. 17.) Aqua ergo illa, idest populus ille, quinque libris Moysi tamquam quinque porticibus claudebatur; sed illi libri probebant languidos, non sanabant: lex enim peccatores convincebat, non absolvebat. *Beda.* Denique multa genera languentium in eadem (2) jacuerunt; cæci scilicet qui scientie lumine carenti claudi, qui ad ea que jubentur implenda, vires non habent; aridi, qui supernæ dilectionis pinguedine carent. *Augustinus* (tract. 17.) Venit autem Christus ad populum Judæorum, & faciendo magna, docendo utilia, turbavit peccatores, idest aquam, præsentia sua, & excitavit ad passionem suam. Sed latens turbavit: „si enim cognovissent, numquam gloriæ Domini crucifixissent.“ 1. Cor. 2. Subito enim videbatur aqua turbata, & à quo turbabatur non videbatur. Descendere ergo in aquam turbatam, hoc est humiliter credere in Domini passionem. Ibi sanabatur unus, significans Ecclesiæ unitatem; postea quisquis (3) veniret, non sanabatur: quia qui quis præter unitatem fuerit, sanari non poterit. Væ illis qui oderunt unitatem, & partem sibi faciunt in hominibus. Habebat autem triginta & octo annos in infirmitate qui sanatus est: hic enim numerus ad languorem pertinet magis quam ad sanitatem. Quadragenarius enim numerus sacratus nobis in quadam perfectione commendatur: quia lex in decem præceptis data est, & prædicanda erat per totum mundum, qui quatuor partibus commendatur: denarius autem per quatuor multiplicatus ad quadragenarium pervenit. Vel quia per Evangelium quod quatuor libros habet, impletur lex. Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis, & lex non impletur nisi in gemino præcepto

caritatis, quid miraris, quia languebat qui quadragesima, minus duos, habebat? Necessarius erat illi homo ad sanitatem; sed homo ille qui & Deus est: & quia illum jacentem duobus minus invenit, (4) duo quædam jubendo, quod minus erat implevit. In duobus enim Domini jussis duo præcepta significata sunt caritatis. Dei dilectio prior est ordine præcipiendi, proximi autem dilectio prior est ordine faciendi. Dicit ergo, *Tolle grabatum tuum*; quasi diceret: Cum esses languidus, portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum. Dicit enim, *Ambula*. Sed quo iter agis nisi ad Dominum Deum tuum? *Beda* (cap. 5. num. 30.) Quid enim est dicere, *Surge, & ambula*, nisi à torpore, & ignavia, in quibus prius jacebas, erigere, & in bonis operibus proficere iudic? *Tolle grabatum tuum*, idest proximum tuum, à quo portaris, & ipse patienter tolera. *Augustinus* (tract. 17.) Porta ergo eum cum quo ambulas, ut ad eum pervenias cum quo manere desideras. Ille autem nondum Jesus noverat, quia & nos creditimus in eum, quem non videmus: & ut non videtur declinat à turba. Quadam solis diæne intentionis videtur Deus: turba strepitum habet; visio ista secretum desiderat.

(b) *Chrysolomus* (hom. 37. in Joann.) Curatus homo non secelsit ad munditiam, neque voluptati, aut vanæ gloriæ dedit seipsum; sed in templo conversabatur, quod maxime religionis est signum: unde dicitur: *Postea invenit cum Jesus in templo. Augustinus* (tract. 17.) Dominus quidem Jesus, & in turba eum videbat, & in templo. Ille autem languidus Jesus in turba non agnoscit, in templo agnoscit in loco sacro. *Alcuinus.* Quia si gratiam conditoris cognoscere volumus, & ad ejus visionem venire, fugienda est turba cogitationum, & affectuum pravorum, declinanda sunt pravorum conventicula, fugiendum est ad templum, ut nos ipsos templum Dei fideamus facere, quos Deus inviserit, & in quibus manere dignetur.

Sequitur: *Et dixit illi: Ecce sanus factus es; jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Chrysolomus* (hom. 37.) Ubi prius discimus quod ex peccatis ei nata est hæc ægritudo: quia enim sæpius animam in nobis ægotantem insensibiliter habemus, corpus autem, & si parvam susceperit lesionem, omne (5) facimus studium, ut ab infirmitate liberemur; propterea Deus punit corpus pro his que anima deliquit: secundo vero quod verus est gehennæ sermo: tertio quod longam est, & infinitum supplicium. Dicunt enim quidam: Numquid quia

(1) *Al. corporis.* (2) *Al. incurant.* (3) *Al. venerit.* (4) *Al. quia duo quædam.* (5) *Al. facit.*

bus enim suam sermonem susceptibilem facit, & in hoc quod Patri creditur ab eo qui ipsum audit, & in hoc quod multis bonis potitur; unde sequitur: *Et in iudicium non venit. Augustinus* (tract. 22.) Sed quis est hic? Erit quisquam Paulo Apostolo melior, qui ait 2. Corinth. 4. "Oportet nos exhiberi omnes ante tribunal Christi?" Aliquando ergo iudicium poena dicitur, aliquando iudicium discretio dicitur. Ergo secundum iudicium discretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi; secundum iudicium damnationis hic dicitur, *In iudicium non venit*; id est, non venit in damnationem. Sequitur: *Sed transiit a morte in vitam.* Non nunc transiit, sed jam transiit a morte infidelitatis ad vitam fidei, a morte iniquitatis ad vitam iustitiae. Vel aliter. Ne putares credendo te non moriturum secundum carnem, scias te mortem, quam debes supplicio Adam, perfoluturum. Accipit enim ille, in quo tunc omnes fuimus, "Morte morieris." Gen. 2. nec potes evadere divinae sententiam. Sed cum perfoleris mortem veteris hominis, suscipies vitam novi hominis, & transitum facies de morte ad vitam. (a) Ad quam vitam? Ad aeternam: resurrexerit enim in fine saeculi, mortui in vitam aeternam transibunt: (b) vita enim ista nec vita nominanda est, quia non est vera vita nisi quae est aeterna. *Augustinus* de Verbo Domini (serm. 64.) Videmus autem homines amatores praesentis vitae temporalis, ac fiende, sic pro illa laborare ut quando veniat mortis metus, quidquid possunt faciant, non ut auferant, sed ut differant mortem. Si ergo tanto labore, tanta cura agitur ut aliquantulum plus vivatur, quomodo agendum est ut semper vivatur? Et si prudentes dicuntur, qui omnibus modis agunt ut differant mortem, & vivant paucos dies: quam (1) stulti sunt qui sic vivunt ut perdant aeternum diem?

(f) *Augustinus* (tract. 23.) Possit aliquis dicere: Ex Patre aliquis vivificatur qui credit. Quid tu? Non vivificas? Vide quia & Filius quos vult vivificat: unde dicit: *Amen amen dico vobis, quia veni hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint vocem, Christi facit vitam.* (hom. 38.) Cum autem dicat, *Veni hora*, ne forte longum suspiceris tempus, addidit, *Et nunc est.* Sicut enim in resurrectione futura vocem audientes praecipientem suscitabimur, ita (2) & nunc fit. *Theophylactus.* Hoc

(1) *Al. multi.* (2) *Al. & tunc fuit.* (3) *Edit. Romana an. 1570. & Veneta Nicolini an. 1595. emittunt id est qui audierint.* (4) *Legit Nicolai:* Quid tu, anima? Non mortua eras? Audit Patrem per Filium: surge, ut in eo recipias vitam, quam non habes in te. Vivificat ergo te Pater, vivificat Filius, qui habet vitam in semetipso, & sic agitur prima resurrectio. Et rursus inferius. Haec enim via &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 19. (b) Et iterum tract. 22. (c) Tract. 29.

enim dixit pro his quos a mortuis suscitavit, sicut scilicet silla Archifynagogi, filio viduae, & Lazaro. *Augustinus* (tract. 22.) Vel aliter. Ne forte quia dixit, *Transiit de morte ad vitam*, intelligamus hoc in futura resurrectione, ostendere volens quomodo transiit qui credit, subiungit: *Amen amen dico vobis, quia veni hora. Quae hora? Et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint vivent.* (c) Non inquit, Quia vivunt, audiunt; sed audiendo reviviscunt. Quid est enim audient nisi obediunt? Qui enim credunt, & secundum veram fidem agunt, vivunt, & mortui non sunt: qui autem vel non credunt, vel credunt male, & caritatem non habentes, mortui potius deputandi sunt. Et tamen adhuc agitur hora ista, & usque ad finem saeculi ipsa hora una agitur, ut Johannes dicit Epistol. 1. cap. 2. "Novissima hora est." *Augustinus* de Verbo Domini (serm. 64.) Quando mortui, id est infideles, audient vocem Filii Dei, id est Evangelium, & qui audierint, (3) id est qui obediierint, vivent; id est, iustificabuntur, & infideles jam non erunt. *Augustinus* super Joannem (tract. 22.) Sed quaerit aliquis: Habet Filius vitam unde vivat credentes? Ad id ipsum dicentem: *Sicut enim habet Pater vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Vivere quippe suum in illo est, non aliunde, non alienum est: non quasi particeps sit vitae, quae non est quod ipse; sed habet vitam in semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse. (4) Quid tu? Anima mortua eras. Audit Patrem per Filium: surge, ut in eo recipias vitam, quam non habes in te, qui habet vitam in semetipso; & sic agitur prima resurrectio. Haec enim via, quod Pater, & Filius est, ad animam pertinet. Non enim vitam illam sapientiae sensit corpus, sed mens rationalis. *Hilarius* in Lib. de Synodis (in diffin. 6.) Conclussit quidem haereticus Scripturarum auctoritatibus, hoc solum tribuere solent Filio, ut Patri tantum virtute similis sit; tollunt autem ei similitudinem naturae, non intelligentes, non nisi ex naturae similitudine similitudinem esse virtutis: neque enim aliquando inferior natura superioris a se potiorisque naturae virtutem consequitur. Non autem potest negari quin Filius Dei idem possit, cum dixerit: *Quaecumque Pater facit, eadem & Filius facit similiter.* Sed similitudini virtutis, naturae similitudo succedit, cum dicit: *Sicut habet Pater vitam*

in semetipso, ita & Filio dedit habere vitam in semetipso. In vita, naturae, & essentiae significatio est; quae sicut haberetur, ita data esse docetur ad habendum. Quod enim in utroque vita est, id in utroque significatur essentia; & vita quae gignitur ex vita, id est essentia quae de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur, scilicet quia vita ex vita est, tenet in se originis suae indissimilem naturam. *Augustinus* 15. de Trin. (cap. 27.) Intelligitur autem Pater non sine vita existenti iam Filio vitam dedisse; sed ita eum sine tempore genuisse ut vita quam Pater Filio gignendo dedit, coaeterna sit vitae ejus qui dedit. *Hilarius* 7. de Trin. (circa med.) Quod enim ex vivo vivum natum est, habet nativitatis perfectionem sine novitate naturae: non enim novum est quod ex vivo generatur in vivum, quia nec ex nihilo ad nativitatem vita quaesita est; & vita quae nativitatem sumit ex vita, necesse est per naturae unitatem, & perfectam nativitatis sacramentum, ut in vivente vivat, & in se habeat vitam viventem. Et quidem naturae humanae infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimatis continetur ad vitam, necessitatem in ea quod gignitur vivit, neque totum vivit ex vita, cum in ea multa sint quae sine naturae sensu, cum exereverint, descedunt. In Deo vero totum quod est vivit: Deus enim vita est, & ex vita non potest quicquam esse nisi vivum. *Augustinus* (tract. 22.) Ergo quod dicitur, *Dedit Filio*, tale est ac si diceretur, genuit. Filium; generando enim dedit. Quomodo dedit ut esset, sic dedit ut vita esset in semetipso, ut non aliunde vita indigeret, sed ipse esset plenitudo vitae, unde credentes alii viverent, dum viverent. Quid interest? Quia ille dedit, iste accepit. *Chrysostomus* (hom. 38.) Vides indissimilitudinem, in uno solo differentiam ostendentem, in essendo hunc quidem Patrem, illum vero Filium. *Hilarius* de Synod. (circa princ. ubi supra.) Discernitur enim persona accipientis, & dantis: non enim potest intelligi ipse atque unus a se accepisse qui dederit: quia alius est sibi vivens, alius profitens se vivere per auctorem.

(g) *Theophylactus.* Non solum Pater dedit Filio quod vivificet, sed etiam quod iudicium faciat; unde dicit: *Et potestatem dedit ei iudicium facere.* *Chrysostomus* (hom. 38.) Cujus autem gratia circa hoc continue veritur, iudicium, dico, & resurrectionem, & vitam? Quoniam haec maxime omnium sunt (1) quae possunt difficilem etiam auditorem ad credendum adducere.

(1) *Dua Venetae editiones altera an. 1521. altera vero 1584. & Antuerpiensis an. 1569. sic legunt:* quae introducere possunt, & inflexibilem facere auditorem. Nicolai autem in hunc modum legit: quae inducere ad fidem possunt etiam inflexibilem auditorem. (2) *Al. quia.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Tract. 21. & 23; in Joannem.

Qui enim persuasus est quoniam resurget, & Filio dabit noxas eorum quae deliquit, etiam nihil aliud videtur, signum hoc suscipiens currit, benignum sibi iudicem faciens. Sequitur: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc.* Paulus quidem Samolatenus non ita ait, sed sic: *Dedit ei potestatem iudicium facere, quia Filius hominis est.* Sed nullam convenientiam habet hoc dictum ita: non enim propterea suscepit iudicium, quia homo est: quia quis prohibet omnes homines esse iudices? Sed quia ineffabilis Dei Filius est, propterea & iudex est. Ita igitur legendum: *Quia Filius hominis est, nolite mirari hoc:* quia enim videbatur audientibus obitare his quae dicebantur: quoniam nihil plus estimabant esse Christum quam purum hominem; quae vero dicebantur erant maiora quam secundum hominem, & etiam quam secundum Angelum, & erant solius Dei: ideo hanc opinionem solvens dixit: Ne miremini quia Filius hominis est: & subdit causam quare non sit mirandum dicens: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audiant vocem Filii Dei.* Et cuius gratia non dixit: Nemiremini quia Filius hominis est: etenim & ipse Filius Dei est? Si resurrectionem posuit, (2) quoniam scilicet opus dicens quod Dei proprium erat, dat audientibus ex eo syllogizare de reliquo, quoniam Deus erat, & Dei Filius. Etenim qui argumenta complent, cum partes ponentes nobiliter demonstraverint quod quaeritur, multoties non inducunt ipsi conclusionem: sed elatorem facientes victoriam, dimittunt illi qui contradicit, ut, pro eis sententiam ferat. Ignat ejus quidem quae secundum Lazarum resurrectionis supra reminiscens de iudicio iacuit: non enim propter iudicium surrexit Lazarus: universalem vero resurrectionem indicens, iudicium posuit: unde sequitur: *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Quia enim supra dixerat: *Qui audit sermonem meum, & credit ei qui misit me, in iudicium non venit:* ut non estimet quis quod credere sufficit ad salutem, adhaeret haec & de vita, dum dicit: *Et qui bona egerunt... & qui mala egerunt.* *Augustinus* (a) (tract. 22. in Joannem.) Vel aliter. In quantum erat Verbum in principio apud Deum, dedit ei vitam habere in semetipso; sed quia Verbum caro factum est ex Virgine Maria, homo factus Filius hominis est: & quia Filius hominis est, accepit potestatem iudicium facere, quod scilicet erit in fine saeculi, & ibi erit resur-

tec-

rectio corporum mortuorum. Animas ergo suscitavit Deus per Christum Filium Dei, corpora suscitavit per eundem Filium hominis: unde additur: *Quia Filius hominis est*: nam secundum quod Dei Filius est, semper habuit. *Augustinus de Ver. Dom. (ser. 64.)* Ad iudicium enim forma hominis ventura est, forma illa iudicabit quae iudicata est; sedebit iudex qui stabat sub iudice; damnabit vero reos qui factus est falso reus. Rectum enim erat ut iudicandi viderent iudicem; iudicandi autem erant boni, & mali: restabat ut in iudicio forma servi & bonis, & malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur. „ Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum vident. „ Matth. 5. *Augustinus (a) tract. 22. super Joannem.* Omnes autem qui instituerunt alicujus etiam falsae religionis sectam, negare resurrectionem mentium non potuerunt; sed multi carnis resurrectionem negaverunt: nisi tu Domine Jesu dixeris eam, quid opponemus contradictoribus? Ad ipsam igitur ostendam subdit: *Nolite mirari hoc*, scilicet quod dedit potestatem Filio hominis iudicium faciendi, quia venit hora. *Augustinus de Ver. Dom. (ser. 64.)* Hic non addit, *Et nunc est*, quia ista hora in fine saeculi erit. Nolite, inquam, mirari, quia dixit: Oportet homines ab homine iudicari: sed quos homines? Non solum quos inveniet vivos: unde sequitur: *Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt.* *Augustinus super Joan. (b) tract. 22.* Quid evidentius? Corpora sunt in monumentis, non animae. Superius etiam cum diceret, *Venit hora*, & adderet, *Et nunc est*, subiecit, *Quando mortui audient vocem Filii Dei.* Non dixit, Omnes mortui, mortuos enim iniquos voluit intelligi; sed non omnes iniqui obediunt Evangelio; at vero in fine omnes qui sunt in monumentis audient vocem ejus, & procedent. Noluit dicere, *Et vivent*, quod supra dixit, ubi vitam aeternam intelligi voluit & beatam, quam non omnes habebunt qui de monumentis procedent. Accepisti certe potestatem iudicandi: quia Filius hominis es. Resurgent corpora: de ipso iudicio dicat aliquid & hoc audite: *Qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, vivere scilicet cum Angelis Dei; qui male egerunt, in resurrectionem iudicii.* Hic iudicium pro poena posuit.

(h) *Augustinus (c) tract. 22.* Dicitur etiam Christus: Tu iudicabis, & Pater non iudicabit: nonne ergo secundum Patrem iudicabis? Et ideo adiecit: *Non possum ego a me facere quidquam.* *Chrysostr. (hom. 38.)* Hoc est, non extraneum, neque dissimile his quae vult Pater, a

(1) *Al. testant. (2) Al. aliud.*

Ex edit. P. Nicol. (a) *Tract. 19. (b) Ibidem. (c) Ut supra, tract. 19. (d) Contra sermones Arianorum, non ut prius praeposere, in sermone contra Arianos. (e) Tract. 19.*

me fieri videbitis; sed sicut audio, iudico: in quo nihil aliud ostendit quam quoniam impossibile est eum aliquid aliud velle quam quod Pater vult: hoc est, in iudicio ac si ipse Pater esset qui iudicaret. *Augustinus (tract. 23.)* Cum ageretur de resurrectione animarum non dicebat, *Audis, sed Video.* Audio enim nunc dicit, tamquam praecipiens Patris imperium. Jam ergo sicut homo loquitur, quo major est Pater. *Augustinus (d) in sermone contra Arianos (cap. 13.)* Vel aliter dicit Filius, *Sicut audio, iudico*, sive ex humana subiectione, quia filius hominis est, sive secundum illam incommutabilem, simplicemque naturam quae sic est Filii ut tamen ei de Patre sit: in qua natura non est aliud audire, aliud videre, aliud esse. Unde ab illo est ei audire, & videre a quo illi est ipsum esse. (In eodem sermone cap. 17.) Et ideo sicut audit iudicat, quia sicut genitum est Verbum, ut idem Verbum sit veritas, ita secundum veritatem iudicat. (In eod. ser. cap. 18.) Sequitur: *Et iudicium meum iustum est*: quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris. Hoc enim dicens, ad illum hominem voluit referre intensionem nostram qui voluntatem suam quaerendo, non ejus a quo factus est, non habuit iustum iudicium de seipso; sed iustum iudicium habuit est de ipso. Ipse quippe faciens voluntatem suam, non Dei, moriturum se esse non crederet; sed hoc iudicium ejus iustum non fuit. Denique fecit, & mortuus est: quia iudicium Dei iustum est, quod iudicium facit Dei Filius, non quaerendo voluntatem suam, cum sit etiam hominis Filius: non quia ipsius in iudicando nulla voluntas est, sed quia non ita est voluntas ejus propria ut sit a voluntate Patris aliena. *Augustinus super Joan. (e) tract. 22.* Non ego quero voluntatem meam propriam, id est Filii hominis, quae resistat Deo: faciunt enim homines voluntatem suam, non Dei, quando faciunt quod volunt, non quod iubet Deus. Quando autem ita faciunt quod volunt ut tamen sequantur voluntatem Dei, non faciunt voluntatem suam. Vel ideo dicit Filius: *Non quero voluntatem meam*: quia Christus non est de se, sed de Patre suo est. *Chrysostr. (hom. 38.)* Ostendit enim non aliam esse Patris voluntatem praeter suam, sed unam utriusque. Si vero humanitas hoc loquitur, ne mireris: hominem enim purum adhuc eum (1) testabant. Inde igitur suum iudicium iustum esse dixit, unde quilibet (2) alius excusans dixisset: qui enim sua vult statuere, in suspicionem devenit de corruptione iustitiae; qui

qui vero non suis innititur, quam occasionem habebit ut iniusta iudicet? *Augustinus (tract. 21.)* Filius unicuique dicit, *Non quero voluntatem meam*; & homines vult facere voluntatem suam. Faciamus ergo voluntatem Patris, Christi, & Spiritus Sancti: quia horum una voluntas: una potestas, una maiestas est.

(1) *Chrysostr. (hom. 39.)* Quia Christus magna dese enuntiaverat, quorum demonstratio non erat dicta; ad confirmationem eorum quae dicta sunt, oppositionem eorum inducit, dicens: *Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum.* Quis autem non statim turbabitur, Christum audiens hoc dicentem? Etenim in multis locis apparere sibi ipsi testatus. Si igitur omnia haec falsa sunt, quae nobis erit spes salutis? Unde veritatem inveniemus, cum ipsa veritas dicat: *Testimonium meum non est verum?* Hoc igitur quod dicit, *Non est verum*, non quantum ad dignitatem suam, sed quantum ad illorum suspicionem loquebatur. Poterant enim ei Iudaei subinfere: Quoniam tibi non credimus: nullus enim umquam sibi restans dignus est fide. Deinde post oppositionem alias dat response manifestas, & irrefragabiles, tres inducens testes eorum quae dicta sunt: opera quae ab ipso sunt facta, Patris testimonium, & Joannis praedicationem: & ponit priorem minorem, eam scilicet quae Joannis: unde dicit: *Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quoniam verum est testimonium ejus quod perhibet de me.* *Augustinus (de Ver. Dom. ser. 43.)* Noverat enim ipse verum esse de se testimonium suum; sed propter infirmos, & propter incredulos quaerebat tot lucernas: fulgorem quippe solis lippitudo eorum ferre non poterat: ideo quaesitus est Joannes, qui testimonium perhiberet veritati. Martyres nonne testes sunt Christi, ut testimonium perhibeant veritati? Sed si diligentius inspicimus, quando martyres perhibent illi testimonium, ipse sibi perhibet testimonium: ipse enim habitat in martyribus, ut perhibeant testimonium veritati. *Alcimus.* Vel aliter. Quia Christus Deus erat & homo, utriusque naturae proprietatem ostendit, aliquando loquens secundum hoc quod ex humanibus assumpsit, aliquando secundum maiestatem divinitatis. Quod ergo ait, *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*, ex parte humanitatis est accipiendum, & est sensus, *Si ego homo de me perhibeo testimonium, scilicet ab ipso Deo, testimonium meum non est verum*: unde sequitur: *Alius est qui testimonium perhibet de me.* Pater enim testimonium perhibet de Christo, quia in baptismo vox Patris audita est, & in monte transfigurato Christo. Sequitur: *Et*

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Legit Nicolai quae vere necessarium non fuerit.*

scio quia verum est testimonium ejus. Deus enim veritas est: ergo testimonium veritatis quid alium potest esse quam verum? *Chrysostr. (hom. 39.)* Sed secundum priorem intellectum possent illi dicere: Si non est verum testimonium tuum, quomodo dicis, Quoniam novi quod est verum testimonium Joannis? unde ad eorum suspicionem respondet dicens: *Vos misistis ad Joannem, & testimonium perhibuit veritati*; quasi dicat: Non misistis ad Joannem, si eum dignam fide non opinaremini. Et, quod utique majus est, non miserunt ad eum interrogandum de Christo, sed de seipso. Qui enim misit sunt non dixerunt: Quid dicis de Christo; sed *Tu quis es?*... *Quid dicis de teipso?* supra 1. Ita magnam de homine admirationem habebat. *Alcimus.* Ille autem testimonium perhibuit, non sibi, sed veritati; sicut amicus veritatis veritati Christo testimonium perhibuit. Non autem Dominus refellit testimonium Joannis; (1) quod vere necessarium fuit; sed ostendit non ita debere homines in Joannem intendere ut jam non putent solum Christum sibi esse necessarium: unde subdit: *Ego autem non ab homine testimonium accepi.* *Beda.* Quia non indigeo Joannes autem est testimonium perhibuit, non tamen ut Christus cresceret, sed ut homines ad ipsius cognitionem promoveret. *Chrysostr. (hom. 39.)* Testimonium etiam Joannis, testimonium Dei erat: ab illo enim discens dixit quod dixit. Sed ne dicant: Unde manifestum est quod a Deo didicistis quod didicistis eorum suspicionem corripit, dicens: *Sed hoc dico, ut vos salvi sitis*; quasi dicat: Ego quidem Deus existens, non indigebam huiusmodi testimonio humano: quia vero ei magis attenditis, & eum magis omnibus fide dignum putatis, mihi autem neque miracula facienti credidistis; propter hoc vobis commemorato testimonium illius: ut enim non dicant: Quid igitur si ille dixit; nos autem non suscepimus? ostendit quoniam non acceptaverunt quae ab eo dicta sunt: unde sequitur: *Ille erat lucerna ardens, & lucens.* Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. Hoc autem quod dicit, *Ad horam, facilitatem credendi ostendit*, & quam cito ab eo resisterent quod si non fecissent, cito eos ad Jesum manduxisset. Vocando autem eum lucernam, ostendit quoniam non ex se habebat lumen, sed a Spiritu Sancti gratia. *Alcimus.* Joannes enim erat lucerna illuminatus a Christo luce, ardens fide & dilectione, lucens verbo, & actione, qui praemissus est, ut inimicos Christi confunderet, secundum illud Psal. 131. „ Paravi lucernam „ Christo meo: inimicos ejus induam confusio- „ ne. „ *Chrysostr. (hom. 39.)* Ad Joannem

igi-

igitur vos duos non quasi illius indigens testimonio, sed ut vos salvemini: nam habeo majus testimonium Joanne; & hoc est quod sequitur: *Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Hoc autem est quod est ab operibus: unde sequitur: Opera enim qua dedit mihi Pater ut perficerem ea, ipsa opera qua ego facio, testimonium perhibent de me, quia misit me Pater. Alcinus.* Quod enim cæcos illuminat, aures aperit, ora mutorum resolvit, demonia fugat, mortuos suscitavit, opera hæc testimonium perhibent de Christo. *Hilarius* 6. de Trin. (circa med.) Unigenitas enim Deus, non (1) hominis testimonio tantum, sed etiam virtutis, docet esse se Filium: opera enim eius qua facit, testantur eum à Patre missum. Itaque Filii obedientia, & paterna auctoritas docentur in misso. Sed quia opera non sufficunt: (2) in credibilibus ad testimonium, sequitur: *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me. Revolvite evangelica volumina, & omne eorum opus recensete: nullum aliud Patris de Filio testimonium extat in libris, quam quod hic sit Filius suus. Quid inquitur hodie calumniam, ut adoptio nominis sit, ut mendax Deus sit, ut nomina inania sint? Beda* (in 5. cap. Joan.) Missio autem incarnatio eius debet intelligi. Denique ostendit quod Deus incorporeus sit, & quod corporibus, & visibilibus oculis videri non possit: unde sequitur: *Neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis. Alcinus.* Possent enim Judæi dicere: Nos sollicitum vocem Domini audire in Sina, & eum vidimus in specie ignis. Si ergo Deus (3) perhibet testimonium de te, nos intelligeremus vocem Domini. Contra hoc dicit: Ego habeo testimonium à Patre, quamvis non intelligatis: quia vos numquam audistis vocem ejus, neque speciem ejus vidistis. *Chrysostr. (hom. 39.)* Quomodo ergo Moyses dicit, Deut. 4. Si facta est aliquando hujusmodi res, ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut in auditu, & vidisti? Vidisse etiam eum dicuntur: *Etiam, & alii plures.* Quid ergo est quod nunc ait Christus? In philosophicum eos inducit dogma, paulatim ostendens quoniam neque vox circa Deum est, neque species, sed superior & figuris est, & loquelis talibus. Sicut enim dixit: *Neque vocem ejus audistis, propter hoc non indicat quod vocem emittat, sed non audibilem; ha dicens, Neque speciem ejus vidistis, non hoc dicit, quod speciem sensibilem habeat, & visibilem, sed quoniam nihil horum est circa Deum. Alcinus.* Non enim carnalibus auribus, sed spiritali intelligentia per gratiam Spiritus Sancti audiri potest. Non ergo vocem spiritalem audierant, quoniam

(1) Al. nominis. (2) Al. conjunctim legitur in credibilibus. *Nicolaus autem penit incredulis.* (3) Al. perhibuit. (4) Al. Si enim Scriptura. (5) Al. mysteria. (6) Al. omittitur utraque. In.

eum amare, & præceptis ejus obedire volebant; neque speciem ejus viderant, quia non exterioribus oculis videri potest, sed fide, & dilectione. *Chrysostr. (hom. 39.)* Sed neque possibile erat eis dicere, quod præcepta ejus suscepissent, & fervarent; ideoque subiungit: *Et verbum ejus non habetis in vobis mans, id est præcepta Dei, legem, & Prophetas: est enim ea Deus constituit, sed apud vos non sunt: (4) & si Scripturae ubique docent ut mihi credatis, vos autem non creditis, manifestum est quod sermo ejus deficit à vobis. Et propter hoc subdit: Quia quam misit ille, huic vos non creditis. Alcinus.* Vel aliter, Verbum quod in principio erat, non habent in se manens qui verbum Dei quod audiunt, & memoria tenere, & opere implere continent. Dixerat igitur se habere testimonium à Joanne, ab operibus, à Patre; addit & testimonium à lege, quæ data est per Moysen, dicens, *Scrutamini Scripturas, in quibus patetis vitam æternam habere; & illa sunt quæ testimonium perhibent de me; quasi dicat: Vos in Scripturis putatis vitam æternam habere, & me quasi contrarium Moysi repudiatis; testimonio ipsius Moysi me esse Deum intelligere potestis; si ipsas Scripturas diligenter investigatis. Omnis enim Scriptura testimonium perhibet de Christo, sive per figuram, sive per Prophetas, sive per Angelorum (5) ministeria. Sed his Judæi de Christo non crediderunt; & ideo vitam æternam habere non possunt: unde sequitur: *Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis? quasi dicat: Scripturae perhibent testimonium; & tamen per tot testimonia non vultis venire ad me, id est, non vultis mihi credere, & à me querere veram salutem. Chrysostr. (hom. 39.)* Vel aliter potest continuari. Possent illi dicere: Qualiter si vocem ejus non audivimus, Deus tibi testatus est? Et ideo dicit: *Scrutamini Scripturas, ostendens quod per has testatus est. Deus de eo etenim in Jordane testatus est, & in monte. Sed vocem quidem factam in monte non audierunt, factam autem in Jordane audierunt, sed non atrederunt. Propterea mittit eos ad Scripturas, ostendens quoniam & Patris testimonium ille est (Hom. 40.) Non autem ad lectionem simplicem Scripturarum, sed ad scrutationem exactissimam eos mittebat: quia ea quæ de eo dicebantur in Scripturis, desuper obumbrabantur, neque in superficie exprimebantur, sed velut quidam thesaurus recondabantur. Non dicit autem, (6) In quibus habetis vitam æternam; sed in quibus estimatis vos habere; ostendens quoniam non cupiebant magnam fructum, & nobilem ex Scripturis, sola lectione estimantes se salvan-**

cum fide essent privati: propter quod subdit: *Et non vultis venire ad me: quia ei credere volebant. Beda* (in 5. cap. Joan.) Quod autem venire pro credere ponatur, Psalmista ostendit dicens, Psal. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Subdit autem, *Ut vitam habeatis: si enim anima quæ peccat moritur, (1) ipsi anima, & mente mortui erant. Promittebat ergo illis vitam animæ, vel felicitatis æternæ.*

(k) *Chrysostr. (homil. 40.)* Quia Dominus supra meminit & Joannis, & testimonii Dei, & operum suorum, ut eos ad seipsum attraheret, probabile erat multos suspicari quod hæc diceret, gloriam hominum amans; & ideo contra hoc dicit: *Claritatem ab homine non accipio; hoc est, non indigo. Non enim est mea naturalis ut indigeat quæ ab hominibus est gloria. Si enim sol à lucerne lumine non recipit adjectionem, multo magis ego humana gloria non indigo. Alcinus.* Vel claritatem ab hominibus non accipio; id est, laudem humanam non quero: non enim veni ut honorem ab hominibus acciperem carnalem, sed honorem hominibus darem spirituale. Non ergo ideo hoc loquitur, ut gloriam meam quæram, sed condoleo vobis errantibus, & volo vos reducere ad viam veritatis: unde dicit: *Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Chrysostr. (hom. 40.)* Quasi dicat: Ideo hoc dixi, ut convincam vos quoniam propter amorem Dei me non persequimini: etenim ipse testatur mihi & per opera, & per Scripturas. Oportebat igitur ut sicut me abjiciebatis, estimantes esse Deo contrarium; ita nunc ad me veniretis, si Deum amaretis; sed non amatis. Non autem ab his solum, sed etiam à futuris hoc ostendit, dicens: *Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo: illum accipietis. Ideo dicit se in nomine Patris venisse, ut omnem abscondat occasionem indevotionis. Alcinus.* Ac si dicat: Ideo veni in mundum, ut per me glorificetur nomen Patris, quia Patri omnia attribuo. Dilectionem ergo Dei non habebant, quia volebant eum recipere quia Patris venerat facere voluntatem. Antichristus autem venit, in nomine non Patris, sed suo, ut non gloriam Patris, sed suam quæret. Quia enim Judæi noluerunt recipere Christum, pœna peccati hujus congruet ut recipiant Antichristum, ut qui nolunt credere veritati, credant mendaciam. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 45. à med.)* Sed audiamus & Joannem, Audistis quia Antichristus venit, & hunc Antichristi multi facti sunt: 1. Joan.

(1) Al. & ipsi. (2) Sic plenus *Nicolaus.* Quid aliud facit qui dicit, Ego justifico? Sive illi qui dicunt: Nisi boni fuerimus, perisistis. (3) Al. contrario inferri potest ex Deuter. 13. 1. lit notat *Nicolaus.*

2. Quid autem expavescis in Antichristo nisi quia nomen suum honoratus est, & nomen Domini contempturus? (2) Quid aliud facit qui dicit, Ego justifico, nisi boni fuerimus, perisistis? Ego vita mea ex te pendebit, & salus mea ex te religabitur. Ita ne oblitus sim fundamentum meum? Nonne petra erat Christus? *Chrysostr. (hom. 40.)* Sic igitur irrefragabilem indevotionis eorum ponit demonstrationem: quasi dicat: Si ut amantes Deum me persequeremini, multo magis in Antichristo hoc vos facere oporteret: ille enim non dicit se à Patre missum, neque secundum voluntatem illius venire; sed è contrario ea quæ sibi non congruunt rapiens, super omnia Deum se esse dicit. Manifestum est igitur quod livoris persecutio erat qua Christum persequerentur, & odium Deum. Deinde causam eorum infidelitatis ponit dicens, *Quomodo vos potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non queritis? Hinc enim rursus ostendit quoniam non quæ Dei sunt intendebant, sed propria volabant passionem defendere. Alcinus.* Magnum igitur vitium est jactantia, & humane laudis ambitio, quæ de se vult estimari quod de se non habet. Ideo enim non possunt credere, quia superba mens eorum laudari desiderat, & se super alios esse. *Beda.* Hoc autem vitium melius cavendi non potest, quam ut ad conscientias nostras redeamus, nosque pulverem esse confideremus; & si quid nobis boni inesse deprehendimus, non nobis, sed Deo ascribamus. Instruimus etiam ut semper nos rates exhibeamus quales ab aliis videri desideramus. Denique possent ipsi respondere: Ergo accusabis nos apud Patrem? & ideo eorum questionem præveniens subdit: *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem. Chrysostr. (homil. 40.)* Quia scilicet non venit Barmare, sed salvare. *Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.* Sicut enim de Scripturis supra dixi, *In quibus patetis vitam æternam habere; ita & de de Moysen ait, In quo vos speratis, ex propriis eorum ubique capiens. Sed dicent: Qualiter nos ille accusabit? Quid tibi, & Moyses commans, qui sabbatum solvisti? & ideo subdit: Si quis eraderit Moysen, eraderit Jesum & mihi; de me enim ille scripsit. Hæc ex superioribus constitutionem habent: cum enim in confessionem deductum sit quod à Deo veni, ab operibus, à voce Joannis, à Patris testimonio; manifestum est quod Moyses eos accusabit: etenim dixit, (3) Si quis venerit signa faciens, & ad Deum ducens, & futura prædicans cum veritate, oportet*

(1) Al. & ipsi. (2) Sic plenus *Nicolaus.* Quid aliud facit qui dicit, Ego justifico? Sive illi qui dicunt: Nisi boni fuerimus, perisistis. (3) Al. contrario inferri potest ex Deuter. 13. 1. lit notat *Nicolaus.*

ter ei obedire. Christus autem hæc omnia fecit, nec ei crediderunt. *Alcimus.* Forsitan autem mere nostro posuit, non quia dubitatio sit in Deo. Scripsit autem de Christo Moyses dicens Deut. 18. „ Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris: tanquam me ipsum audietis. „ *Augustinus* contra Faustum (Lib. 16. cap. 9.) Sed & omne quod scripsit Moyses, de Christo est; idest, ad Christum omnino pertinet, sive quod eum figuris rerum vel gestarum vel dictarum prænuntiet, sive quod ejus gratiam, gloriamque commendat.

Sequitur: *Et autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis, creditis? Theophylactus.* Quali

dicat: Ipse etiam scripsit, & apud vos libros reliquit, ut si forte oblivisceremini, de facili recordari possitis; & cum scriptis non creditistis, quomodo verbis meis non scriptis creditis? *Alcimus.* Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit præcepta, quæ rapinam, & alia mala prohibent, & implere negligunt, dicta Evangelii, quæ perfectiora, & subtiliora sunt, implere non valent. *Chrysostomus* (hom. 40.) Et quidem si attendere his quæ dicebantur, oportebat quæverere, & ab eo discere quæ sunt illa quæ Moyses de eo scripsit; sed silent: talis enim est nequitia, ut quicquid dicat aliquis, vel faciat, maneat proprium venentium conservans.

CAPUT VI.

(a) Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis; & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Jesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha dies festus Judæorum. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde enim panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturum. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei tunc ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed hæc quid sunt inter tantos? Dixit ergo Jesus: Facite homines discumbere. Erat autem scænum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit ergo Jesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, quæ superaverunt his qui manducaverant. Illi ergo homines, cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, quia hic est vere Propheta qui venturus est in mundum.

(b) Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus. Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare; & cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad eos Jesus; mare autem vento magno flante exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulans supra mare, & proximum navi fieri; & timerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum: nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim, & statim navis fuit ad terram ad quam ibant.

(c) Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una; & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abissent. Alia vero supervenerunt naves à Tiberiade juxta locum ubi manducaverunt panem gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Jesum. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Jesus, & dixit: Amen amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.

(d) Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei: ut credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de celo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de celo,

lo, sed Pater meus dat vobis panem de celo verum. Panis enim verus est qui de celo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

(e) Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me, non esuriat; & qui credit in me, non sitiet in æternum. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, & cum qui venit ad me non ejiciam foras: quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illum in novissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(f) Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de celo descendi: & dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hæc, quia de celo descendit? Respondit ergo Jesus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die. Est scriptum in Prophetis: Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me: non quia Patrem vidit quisquam; nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.

(g) Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de celo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de celo descendit. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.

(h) Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

(i) Litigabant ergo Judæi ad invicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(k) Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de celo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestris manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hæc dixit in synagoga, docens in Capharnaum.

(1) Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic sermo: & quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propter eum dixi vobis, quia nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: & jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. Respondit ei Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem de Juda Simonis Scariothis: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

(a) *Chrysostomus* (hom. 41.) Sicut (1) jacula cum in durum aliquid incidunt, magno impetu huc illic disperguntur; (2) mollius vero afflecta figuntur, & desinunt; ita & si cum audacibus hominibus impetuose intercesserimus, sæviant magis; si autem cesserimus, S. Thom. Oper. Thom. IX.

(1) Quatuor sæpe citata exempla hunc in modum legunt. Sicut jacula cum in durum aliquid incidunt, cum multo impetu jacuntur; cum autem non habuerint aliquid obvias, dissolvitur cito immisio, & quiescit; ita & si &c. (2) Al. melius. (3) Al. tantum. (4) Sic legunt quatuor modo citatas editiones; Romana autem an. 1570. & Veneta an. 1593. habent non tamen loca quæ ante perierat.

facile mollius eorum insaniam. Propterea Christus futurum ex præmissis sermonibus (3) natum, succedendo mitigavit, in Galilæam vadens; (4) non tamen ad eadem loca unde Hierusalem ascenderat: non enim in Chana Galilææ, sed altera mare ivit: unde ait: Post hæc abiit trans mare S. Thom. Oper. Thom. IX.

ter ei obedire. Christus autem hæc omnia fecit, nec ei crediderunt. *Alcimus.* Forsitan autem mere nostro posuit, non quia dubitatio sit in Deo. Scripsit autem de Christo Moyses dicens Deut. 18. „ Prophetam vobis suscitabit Deus de fratribus vestris: tanquam me ipsum audietis. „ *Augustinus* contra Faustum (Lib. 16. cap. 9.) Sed & omne quod scripsit Moyses, de Christo est; id est, ad Christum omnino pertinet, sive quod eum figuris rerum vel gestarum vel dictarum prænuntiet, sive quod ejus gratiam, gloriamque commendat.

Sequitur: *Et autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis, creditis? Theophylactus.* Quali

dicat: Ipse etiam scripsit, & apud vos libros reliquit, ut si forte oblivisceremini, de facili recordari possitis; & cum scriptis non creditistis, quomodo verbis meis non scriptis creditis? *Alcimus.* Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit præcepta, quæ rapinam, & alia mala prohibent, & implere negligunt, dicta Evangelii, quæ perfectiora, & subtiliora sunt, implere non valent. *Chrysostomus* (hom. 40.) Et quidem si attendere his quæ dicebantur, oportebat quæverere, & ab eo discere quæ sunt illa quæ Moyses de eo scripsit; sed silent: talis enim est nequitia, ut quicquid dicat aliquis, vel faciat, maneat proprium venentium conservans.

CAPUT VI.

(a) **P**ost hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis; & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Jesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha dies festus Judæorum. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde enim panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturum. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei tunc ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed hæc quid sunt inter tantos? Dixit ergo Jesus: Facite homines discumbere. Erat autem scænum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia. Accepit ergo Jesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus, quæ superaverunt his qui manducaverant. Illi ergo homines, cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, quia hic est vere Propheta qui venturus est in mundum.

(b) Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus. Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare; & cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad eos Jesus; mare autem vento magno flante exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulans supra mare, & proximum navi fieri; & timerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum: nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in navim, & statim navis fuit ad terram ad quam ibant.

(c) Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una; & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abissent. Alia vero supervenerunt naves à Tiberiade juxta locum ubi manducaverunt panem gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Jesum. Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Jesus, & dixit: Amen amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam: quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus.

(d) Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei: ut credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scripsum est: Panem de celo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de celo,

lo, sed Pater meus dat vobis panem de celo verum. Panis enim verus est qui de celo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

(e) Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me, non esuriat; & qui credit in me, non sitiet in æternum. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, & cum qui venit ad me non ejiciam foras: quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illum in novissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(f) Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de celo descendi: & dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hæc, quia de celo descendit? Respondit ergo Jesus, & dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in novissimo die. Est scriptum in Prophetis: Erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me: non quia Patrem vidit quisquam; nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.

(g) Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de celo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de celo descendit. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.

(h) Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

(i) Litigabant ergo Judæi ad invicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die.

(k) Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de celo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestris manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. Hæc dixit in synagoga, docens in Capharnaum.

(1) Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic sermo: & quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propter eum dixi vobis, quia nemo potest venire ad me nisi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: & jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. Respondit ei Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis unus diabolus est? Dicebat autem de Juda Simonis Scariothis: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

(a) *Chrysostomus* (hom. 41.) Sicut (1) jacula cum in durum aliquid incidunt, magno impetu huc illic disperguntur; (2) mollius vero afflecta figuntur, & desinunt; ita & si cum audacibus hominibus impetuose intercesserimus, sæviant magis; si autem celsiterimus, S. Thom. Oper. Thom. IX.

(1) Quatuor sæpe citata exempla hunc in modum legunt. Sicut jacula cum in durum aliquid incidunt, cum multo impetu jacuntur; cum autem non habuerint aliquid obvias, dissolvitur cito immisio, & quiescit; ita & si &c. (2) Al. melius. (3) Al. tantum. (4) Sic legunt quatuor modo citatas editiones; Romana autem an. 1570. & Veneta an. 1593. habent non tamen loca quæ ante perierat.

facile mollius eorum insaniam. Propterea Christus futurum ex præmissis sermonibus (3) natum, succedendo mitigavit, in Galilæam vadens; (4) non tamen ad eadem loca unde Hierusalem ascenderat: non enim in Chana Galilææ, sed altera mare ivit: unde ait: Post hæc abiit trans mare S. Thom. Oper. Thom. IX.

modo emittit sanguine Christi. Erit autem aliquando manifestum regnum ejus, quando erit aperta claritas sanctorum ejus, post judicium ab eo factum. Dicitur autem, & turbæ credentes in eum, putaverunt illum sic venisse ut jam regnaret. Hoc est, velle rapere, & facere eum Regem. (1) *Chrysostr. (hom. 41.)* Vide autem quanta est gulæ virtus. Non ultra eis sabbati transgressionis cura, non ultra zelant pro Deo; sed omnia remota sunt, ventre repleto; & Propheta jam erat apud eos, & Regem eum inthronizare volebant. Christus autem fugit, erudiens nos mundanas contemnere dignitates. Sic igitur Jesus dimittit discipulos, & ascendit in montem. (Hom. 42.) Hi vero à Magistro relicti, ut sero factum est, descenderunt ad mare. Et hoc est quod subditur: *Ut autem sero factum est, descendit discipuli ejus ad mare.* Et quidem utque ad vesperam expectaverunt eum, ventorum esse putantes ad se; facta vero vespera non ultra sustinent eum non inquirere, (tantus) eos detinebat amor) sed ab amore igniti ascenderunt in navem: unde sequitur: *Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum.* Veniebant quidem ad Capharnaum estimantes se illo eum inventuros. *Augustinus (tract. 25.)* Sic ergo dixit finem, & redit ut exponat quomodo venerunt quia per stagnum navigantes transierunt, & dum navigarent recapitulando exponit quid acciderit, dicens: *Et tenebræ jam factæ erant, & non venerat ad eos Jesus, Chrysostr. (hom. 42.)* Non sine causa Evangelista tempus designat, sed ut per hoc validum eorum amorem ostendat. Non enim dixerunt: Vespera nunc est, & nox adventit: sed ab amore igniti ascenderunt in navim. Multa autem erant ex quibus impediabantur. A tempore, unde dicitur, *Et tenebræ jam factæ erant;* à tempestate, unde sequitur: *Mare autem, vento magno flante, exurgebat à longe;* non enim erat prope terram: unde dicitur: *Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta.* *Beza (in 5. cap. Joan.)* Eo genere locutionis, quo cum dubitando loquimur, solentis dicere, ferme viginti quinque aut prope triginta. *Chrysostr. (hom. 42.)* Et ultimo ab inopinabili unde sequitur: *Vident Jesum ambulantem supra mare, & proximum fieri.* Apparuit quidem eis postquam illos dimiserat; (3) illic quidem docens eos quid est derelictio, & amorem excilians majorem; hic vero suam virtutem ostendens: propter hoc igitur illi turbabantur: unde sequitur: *Et timebant:* quibus turbatis Dominus confortationem

(1) *Adit Nicolaï prævenire velle tempus quod ejus occultabatur.* (2) *Al. ejus.* (3) *Al. illo.* (4) *Al. facti.* (5) *Al. dixisse.*

adhibet: unde sequitur: *Ille autem dicit eis Ego sum: nolite timere. Beza.* Non autem dixit, Ego sum Jesus; sed tantum, *Ego sum:* quia familiares ejus erant, ideoque audita voce facile potuerunt cognoscere magistrum: sive, quod verius est, ut ostendat se illum esse qui Moyssi dixit Exod. 3. „Ego sum qui sum.“ *Chrysostr. (hom. 42.)* Ideo autem eis apparuit, ut ostendat quoniam ipse est qui tempestatem solvet. Hoc enim ostendit Evangelista subdens: *Voluerunt ergo accipere eum in navim, & statim fuit navis ad terram, ad quam ibant:* tranquillam enim præbuit eis navigationem. Non autem navim ascendit, volens majus miraculum operari, & deitatem ejus revelare apertius. *Theophylactus.* Vide namque tria miracula. Primum est quod ambulabat supra mare; secundum est quod fluctus mitigat; tertium est quod statim (4) fecit navim ad terram ire, ad quam ibant: nam multum distabant à terra, cum eis Dominus apparuit. *Chrysostr. (hom. 42.)* Turbæ autem non ostendit se Jesus supra mare ambulantem, quia hoc signum inbecillitatem eorum excedebat; sed neque discipulis diu visus est hoc faciens, sed statim disparuit ab eis. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 47.)* Non est autem adversum quod Mattheus prius eum dixit (5) jussisse discipulos ascendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas; ac deinde dimissis turbis, ascendisse in montem solus orare: Joannes vero prius eum fugisse commemorat solum in montem, ac deinde inquit: *Ut autem sero factum est, descendit discipuli ejus ad mare, & cum ascendissent navim, &c.* Quis enim non hoc videat recapitulando Joannem postea dixisse factum à discipulis, quod jam Jesus jussit antequam fugisset in montem? *Chrysostr. (homil. 42.)* Vel aliter. Mihi videtur hoc signum aliud ab eo quod apud Mattheum positum est: tunc enim non statim eum susceperrunt, nunc autem persuasi sunt statim suscipere; & tunc quidem adhuc tempestas permanebat concutiens navim, nunc autem cum voce tranquillitas advenit. Multoties enim eadem facit signa, ut facile susceptibilia fiant. *Augustinus (tract. 25; & seq.)* Mystice autem pavit Dominus turbas, & ascendit in montem: sic enim de illo prædictum est Psalm. 7. „Congregatio populorum circumdabit te; & propter hanc in altum regredere;“ idest, ut circumdet te congregatio populorum, regredere in altum. Quare autem dictum est, *Fugit?* Neque enim si nolet teneretur. Aliquid ergo significavit fugien-

giendo: quia scilicet non potuit intelligi altitudo ejus: quicquid enim non intellexeris, Fugit me, dicitis. Ergo fugit in montem ipse solus, quia ascendit super omnes caelos. Illo autem sursum posito, discipuli in navicula tempestatem patiebantur: navicula illa Ecclesiam præsignabat. Tenebræ jam factæ erant; & merito, quia lux non erat, non enim venerat ad illos Jesus. Quantum accedit finis mundi, crescunt errores, crescit iniquitas. Lux denique caritas est, secundum illud 1. Joan. 2. „Qui odit fratrem suum, in tenebris est.“ Ipsi fluctus navem turbantes, & tempestatem, & venti, clamores sunt (1) maledictorum: inde caritas refrigerat, inde fluctus augentur, & turbatur navis. Nec tamen venti illi, & tempestas, & fluctus, & tenebræ id agebant ut vel navis non promoveretur, vel soluta mergeretur: „qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.“ *Matth. 10.* Quinarius autem numerus ad legem pertinet: ipsi sunt quinque libri Moyssi: ergo legem signat numerus vigesimiquintus: quoniam quinquies quinque sunt viginti quinque. Sed huc legi, antequam Evangelium veniret, deest perfectio, quæ in senario numero comprehenditur. Ipsa ergo quinque per sex multiplicentur, ut lex per Evangelium impleatur, ut fiant sexies quini triginta. Ad eos ergo qui legem implent, venit Jesus calcans fluctus; idest, omnes tumores mundi sub pedibus habens, omnes altitudines sæculi premens; & tamen tantæ sunt tribulationes ut oriam ipsi qui credunt in Jesum, expavecant ne deficiant. *Theophylactus.* Cum autem homines, vel demones nos per timorem situntur movere, audiamus Christum dicentem: *Ego sum: nolite timere;* idest, ego semper assitio, & sicut Deus permaneo, & nunquam pertranseo: non perdati in me fidem pro falsis terroribus. Vide etiam quomodo non in principio periculi Dominus assitit, sed in fine. Permittit namque nos esse in medio periculorum, ut certantes in tribulationibus probatioribus fiamus, & ut ad ipsam solum recurramus qui potens est ex imperatis nos liberare. Cum enim intellectus humanus sibi providere non poterit, tunc salus divina advenit. Si voluerimus etiam Christum in naviculam nostram suscipere, idest in cordibus nostris habitare, statim inveniemur in terra ad quam ire volumus, idest in cælum. *Beza.* Quia vero hæc navicula non torpentes vellet, sed fortiter remigantes, significatur quod in Ecclesia non desidioli, & molles, sed fortes, & in bonis operibus perseverantes perveniunt ad portum salutis æternæ.

(c) *Chrysostr. (hom. 42.)* Dominus, est turbis non manifeste ostenderit quomodo supra mare ambulaverit, dedit tamen eis latentem suspicari quod factum erat; & hoc Evangelista ostendit dicens: *Altera die turbæ quæ stabat trans mare, videri quia navicula alia non erat ibi trans una; & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim; sed soli discipuli ejus abissent.* Quid enim hoc erat aliud quam suspicari quod mare pede transiens, recesserat? Neque enim est dicere quod in alia navicula pertransiit, quia una erat ibi tantum, in quam ascenderunt discipuli ejus, cum quibus ipse non intraverat. *Augustinus (tract. 25.)* Insuper autem est illis tam magnum miraculum. Venerunt ergo & alie naves juxta locum illum ubi manducaverant panem, in quibus turbæ eum secutæ sunt; & hoc est quod subditur: *Alia vero naves supervenerunt quarantes eum.* *Chrysostr. (hom. 42.)* Sed tamen post miraculum tam magnum venientes, non interrogaverunt eum qualiter pertransiit, neque curaverunt tantum miraculum addiscere: sequitur enim: *Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?* Nisi quis dicat hic quando pro qualiter dictum esse ab eis. Dignum autem est & hinc conspiciere facilem eorum mentem: qui enim dicebant, Hic est Propheta, qui studebant rapere, & facere eum Regem, invenientes eum, nihil tale consulantur. *Augustinus (tract. 25.)* Ecce enim ille qui in montem fugerat, turbatus cum ipsis turbis loquitur. Modo teneant, modo Regem faciant. Sed ille (2) post miraculi sacramentum & sermonem inferi, & quorum satiavit panibus ventrem, sariat sermonibus mentem. *Alcimus.* Qui enim dedit exemplum fugiendæ laudis, & terreni imperii, dat exemplum doctoribus qualiter debeant insistere predicationi. *Chrysostr. (hom. 43.)* Mansuetudo autem, & lenitas non ubique est utilis: cum enim deses fuerit discipulus, & grossus, stimulo uti ad eum oportet: hoc & hic Filius Dei facit: venientibus enim turbis, & blandientibus ei dicendo: *Rabbi, quando huc venisti?* ut ostendat quod eum qui ab hominibus est honorem non concupiscit, sed solum inspicit eorum salutem, redarguendo eis respondet, non solum corrigere volens, sed & mentem eorum revelare: unde sequitur: *Respondit eis Jesus, & dixit: Amen amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.* *Augustinus (tract. 25.)* Quasi dicat: Propter carnem me quæritis, non propter spiritum. *Chrysostr. (hom. 43.)* Post reprehensionem

(1) *Al. maledictorum.* (2) *Al. qui post miraculi sacramentum.*

est quod hic condescendendo nobis, orat: & adhuc quoniam turba multa erat presens, oportebat eis suaderi quod secundum voluntatem Dei advenerat, & ideo cum occulte aliquod miraculum faciebat, non orabat: sed coram multis orabat, ne crederent quod esset Deo contrarius. *Hilarius* 3. de Trinitate. Quinque igitur panes offerant turbe, & franguntur: labrepunt in frangentium manus quedam fragmentorum procreations, non immittitur unde prefringitur: & ramen prefringentis manuum fragmenta occupant: non sensus, non visus prolectum tam conspicibilis operationis assequitur: est quod non erat, videtur quod non intelligitur: solum superest ut Deus omnia posse credatur. *Augustinus* (tract. 24.) Unde enim multiplicat de paucis granis segetes, inde in manibus suis multiplicavit quinque panes: potestas enim erat in manibus Christi; panes autem illis quinque quasi semina erant, non quidem terre mandata, sed ab eo qui terram fecit, multiplicata. *Chrysostomus* (hom. 41.) Vide autem quanta est servi, & domini differentia: nam Prophete quasi ex mensura habentes gratiam, ita miracula faciebant: Christus autem absoluta virtute faciens, cum multa superabundantia omnia operabatur. Sequitur: *Ut autem impleri sunt, dixit discipulis suis: Colligite que superaverunt fragmenta, ne pereant. Colligerunt ergo & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum.* Non quidem hæc obsecratio superflua fuit, sed ne phantasia æstimaretur quod factum est, propter quod etiam ex subiecta materia miraculum fecit. Sed quare non turbis dedit fragmenta portanda, sed discipulis? Quoniam hos maxime erudire volebat, qui orbis terrarum debebant esse magistri. Ego autem non solum admiror multitudinem panum que facta est, sed & certitudinem superfluum: quia neque plus, neque minus fecit superfluum esse, sed tantum quantum volebat, scilicet duodecim cophinos, secundum numerum duodecim Apostolorum. *Theophylactus.* Ad discimus autem ex miraculo perpetrato, non fieri pusillanimes in coarctationibus paupertatis. *Beda.* Turbe autem cum vidissent signum quod fecit Dominus, mirabantur, quia nondum eum Deum esse cognoverant: ideoque Evangelista subdit: *Illi ergo homines, qui carnales erant, & carnaliter intelligebant, cum vidissent quod fecerat signum, dicebant, quia hic est vere Propheta qui venturus est in mundum.* *Alcuinus.* Nondum pleni fide Dominum vocant Prophetam, qui nondum Deum dicere noverant: sed jam multum profecerant ex virtute miraculi, qui

(1) *Al.* noverit se. (2) *Al.* desit enim. (3) *Al.* non ut. (4) *Addit Nicolai* sed suspiciendia. (5) *Al.* interioribus.

eum secernentes ab aliis, Prophetam vocabant sicut sciebant in populo illo Prophetas aliquando miracula fecisse: nec falluntur si dicunt eum Prophetam, cum ipse Dominus (1) vocaverit se Prophetam, dicens *Luce* 13. Non capit Prophetam perire extra Hierusalem. *Augustinus* (tract. 24.) Sic autem Propheta est Christus, & Dominus Prophetam, sicut Angelus, & Dominus Angelorum: ex eo enim quod presens annuntiavit, Angelus erat: ex eo quod futura prædixit, Propheta erat: ex eo quod Verbum caro factum est, & Angelorum, & Prophetarum Dominus est: nullus enim Propheta sine verbo Dei. *Chrysostomus* (hom. 41.) Ex hoc autem quod dicunt, *Qui venturus est in mundum*, manifestum est quod Prophetam quemdam principalem expectabant: & ideo quod dicitur, *Hic est vere Propheta*, in Græco cum adjectione articuli ponitur, ad ostendendum scilicet, eum esse discretum ab aliis Prophetis. *Augustinus* (tract. 24.) Considerandum autem quod dicitur: quia (2) enim Deus non est talis substantia que oculis videri possit, & miracula ejus, quibus totum mundum regit, universamque creaturam administrat, absiditate vilærant: servavit sibi quedam que faceret opportuno tempore, præter usitatum cursum, ordinemque naturæ, (3) ut, non majora, sed insolita videndo stuperent, quibus quotidiana viderunt. Majus enim miraculum est gubernatio totius mundi quam saturatio quinque millium hominum de quinque panibus: & tamen hoc nemo miratur, illud mirantur homines, non quia majus, sed quia rarum est. Nec tamen sufficit hoc intueri in miraculis Christi: quia enim Dominus est in monte, Verbum Dei est in alto: proinde non quasi humiliter jacet, nec transeunter prætereundum est. (4) *Alcuinus.* Mystice enim nomine maris turbidum sæculum designatur. Mox autem ut Christus mare mortalitatis nostræ aditit nascendo, calcavit moriendo, transiit resurgendo, secute sunt eum credendo, & imitando turbe credentium ex utroque populo collectorum. *Beda.* Tunc autem Dominus subit montem quando caelum ascendit, quod designatur per montem. *Alcuinus.* Quod enim turbis (5) inferias relictis, ad altiora cum discipulis ascendit, ostendit quod simplicibus minoræ præcepta sunt committenda, perfectionibus altiora: quod imminente pascha illos respicit, significat quia quinque pane divini verbi, & corpore, & sanguine Domini desiderat refici, debet spiritalia pascha facere: idest, de vitis ad virtutes transire. Oculi vero Domini sunt dona spiritalia.

lia, que cum Dominus electis suis misericorditer concedit, tunc in eos oculos suos dirigit, idest, respectum pietatis impendit. *Augustinus* Lib. 83. *Quest.* (quæst. 61. in princip.) Quinque autem panes hordeacei significant veterem legem, sive quia nondum spiritalibus, sed adhuc carnalibus data est lex, idest quinque corporis sensibus deditis: nam & ipse turbe quinque millia hominum fuerunt: sive quia per Moysen lex ipsa data est: Moyses enim quinque libros scripsit. Et quod hordeacei erant panes, bene significavit vel ipsam legem, que ita data erat, ut in ea vitale animæ alimentum corporalibus sacramentis oberegeretur: hordei enim medulla tenacissima palea tegitur: vel ipsum populum nondum expoliatum carnali desiderio, (1) quod tanquam palea cordi ejus inhærebat. *Beda.* Hordeum etiam pabulum est jumentorum, & cibus servorum: & lex vetus data est servis, & jumentis, idest carnalibus. *Augustinus* Lib. 83. *Quest.* (quæst. 61.) Duo autem pisces, qui saporem suam panibus dabant, duas illas personas videntur significare quibus populus ille regebatur, regiam scilicet, & sacerdotalem; que tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant, ambas enim ille sustinuit. *Alcuinus.* Vel duo pisces dicta, vel scripta Prophetarum, & Psalmistarum significant: & cum quinquarius ad quinque sensus corporis referatur, mille ad perfectionem refertur. Qui vero quinque sensus corporis perfecte regere student, viri dicuntur a viribus; quos feminea mollicies non corrumpit; sed sobrietas, & castitas vivunt, & celestis sapientiarum dulcedine mententur recreari. *Augustinus* super Joan. (tract. 24.) Puer autem qui ista habebat, forte populus Israel erat, qui sensu puerili ea portabat, nec manducabat. Illi enim que portabat, clausa operabant, aperta placebant. *Beda.* Pulchre autem dicit: *Hæc quid sunt inter tantos?* quia lex vetus parum proficiebat, quousque eam suis manibus susceperit; idest, opere implevit, & eandem spiritaliter intelligendam esse docuit: *Hebr.* 7. quia lex neminem ducebat ad perfectum. *Augustinus* super Joan. (ubi supra.) Frangendo autem panes multiplicari sunt. Quinque enim libri Moysi multos libros, cum exponuntur tanquam frangendo, idest dissecando, fecerunt. *Augustinus* Lib. 83. *Quest.* (quæst. 61.) Dominus etiam tanquam frangendo, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperit Scripturas. *Augustinus* super Joan. (tract. 24.) Quia autem ignorantia populi erat in lege, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperit Scripturas. *Augustinus* super Joan. (tract. 24.) Quia autem ignorantia populi erat in lege, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperit Scripturas. *Augustinus* super Joan. (tract. 24.) Quia autem ignorantia populi erat in lege, & aperiendo quod durum erat, & clausum in lege, per discipulos implevit, cum eis post resurrectionem aperit Scripturas.

S. Thom. Oper. Tom. IX. (1) *Al.* omissit quod. (2) *Al.* refecti. (3) *Al.* omissit est. (4) *Ex* *id.* *P. Nicol.* (a) *Ex* *Beda,* (b) *Non* quoad primam partem, que nullibi occurrit, sed solummodo quoad secundam, que incipit ab illis verbis *Datur ergo.*

puli erat in lege, propterea tentatio Domini ignorantiam discipuli demonstrabat. Super fenam autem discumbabant, quia carnaliter sapiebant, & in carnalibus quiescebant: omnis enim caro fenam. *Elia* 40. Illi autem de panibus Domini implentur qui quod auribus audiunt, operibus implent. *Augustinus* (ut supra in Joan.) Quæ sunt autem fragmenta, nisi que populus non poterat manducare? Quid ergo restat, nisi ut secretiora intelligent, que non poterat capere multitudo, illis credantur qui idonei sunt, & alios docere valent, sicut erant Apostoli? Unde & duodecim cophini impleti sunt. *Alcuinus.* (a) Cophinis enim servitia implentur officia. Cophini igitur sunt Apostoli, & eorum imitatores, qui licet in presenti sint despectibiles, spiritualium sacramentorum divitiis sunt interius (a) referti. Dicuntur autem Apostoli fuisse cophini, quia per Apostolos fides sanctæ Trinitatis erat prædicanda in quatuor partibus mundi. Quoad autem novos panes noluit facere, sed alios cumulavit, significat quia veterem Scripturam non reprobavit, sed aperiendo patefecit. *Alcuinus.* (b) *Beda* (b) Turbe, viso tanto miraculo, intellexerunt pium, atque potentem: & idcirco voluerunt ipsum facere Regem: homines namque volunt habere Regem pium ad regendum, & potentem ad tuendum. Dominus igitur hoc cognoscens fugit in montem: idest, ascendit celeriter: unde dicitur: *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent, ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Datur ergo intelligi quod Dominus cum sederet in monte cum discipulis suis, & videret turbas ad se venientes, descenderat de monte, & circa inferiora loca turbas paverat. Nam quomodo fieri potest ut rursus ille fugeret in montem, nisi ante de monte descenderet? *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 74.) Non autem repugnat quod *Matthæus* cap. 14. dixit: *Ascendit in montem solus orandi, re: neque enim cause orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem & hinc Dominus doceat hanc esse nobis magnum causam orandi, quando est causa fugiendi.* *Augustinus* (tract. 25.) Erat autem Rex, qui timebat fieri Rex, nec talis Rex qui ab hominibus fieret, sed talis qui hominibus regnum daret: semper quidem ille cum Patre regnat secundum quod est Filius Dei. Prædixerunt autem Prophete regnum ejus & secundum id quod homo factus (3) est Christus, & fecit fideles suos Christianos, qui sunt regnum ejus; quod modo colligitur.

Galilæe, quod est Tiberiadis. Alcuinus. (a) Hoc mare pro diversitate locorum diversis nominibus vocatur; sed quantum ad presentem locum, mare Galilæe propter provinciam, Tiberiadis autem à civitate dicitur. Mare autem dicitur, non quia sit amara aqua; sed juxta Hebraicum modum, omnium congregationis aquarum maria vocantur: quod mare Dominus etiam frequenter transit, ut populis ibi manentibus verbum predicationis impendat. *Theophylactus.* Transit enim de loco ad locum probando populi voluntatem, & avidiores homines uniuscujusque civitatis, & sollicitiores reddens: unde sequitur: *Et sequebatur eum multitudo magna quia videbant signa que faciebat super his qui infirmabantur. Alcuinus.* (b) Scilicet quod cæcos illuminabat, & alia hujusmodi. Et sciendum est, quod quocumque in corpore sanabat, eos pariter reformabat in anima. *Chrysostomus* (hom. 40.) Tanta autem doctrina potentes, à signis magis movebantur, quod grossioris mentis erat. „ Signa enim (ut ait Paulus 1. Corinth. 14.) „ non sunt data fidelibus, sed infidelibus. „ Sapientiores autem erant illi de quibus (1.) in Matthæo cap. 4. dicitur, quod stupebant in doctrina ejus. Sed quare non dicit quæ signa videbant eum facientem? Quoniam hic Evangelista (2.) majorem partem libri in sermonibus Domini consumere studuit. Sequitur: *Subiit in montem Jesus, & ibi sedebat cum discipulis suis.* In montem quidem ascendit propter signum quod fieri debebat. Sed quod discipulos secum ascendere fecit, acculatio multitudinis erat non sequens eum. Ascendit etiam in montem erudicis nos à tumultibus, & ab ea quæ in mundo est turbatione requiescere: apta enim ad philosophiam solitudo est. Sequitur: *Erat autem proximum pascha dies festus Judæorum.* Vide qualiter in anno integro nihil plus Evangelista nos docuit de signis Christi quam quod paralyticum sanavit, & filium Reguli: non enim studuit

(1) *Al.* in Luca (cap. 4.) (2) *Al.* meliorem. (3) *Al.* publice. (4) *P. Nicolai* sequentem *Augustini* appendicem inserit, quam se reponere dicit pro ea quam de tentatione carnis, & diaboli, ut ex *Glossa de sumptam* (sed qua nec in *Glossa* extat, neque huc pertinet) interponeret editio *Parisiensis*. Est autem hujusmodi. *Augustinus* de Verb. Domini serm. 11. Est tentatio addacens peccatum, qua Deus neminem tentat, secundum quod Jacob. 1. dicitur esse intentator malorum: & est tentatio probans fidem secundum illud quod habetur Deut. 13. „ Tentat vos Dominus Deus vester. „ Sic igitur intelligent quod in Evangelio Christus interrogabat discipulum, tentans eum. Tum prosequitur *Chrysostomus* iterum ubi supra. Non quidem ignorans &c. Neque eam tamen *Glossa* appendicem, qua ex *sede Nicolai* habetur in prædicta *Parisiensi* editione, in aliquo exemplorum que ad manus sunt, reperire potuimus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Equivalenter tantum, non expresse quoad priorem appendicem; sed sequentia nullo modo; quorum pars implicite in *Glossa* indicatur, cetera non occurrunt. (b) Nihil tale iterum *Alcuinus* expresse; sed quod Jesum utique sequeretur maxima multitudo, que doctrinæ, sanationis &, refectionis ab eo celestis munera summa perciperet; spiritaliter instrui, sanari, & satuari, desiderans. Reliqua indicantur in *Glossa*. (c) In 6. Marci cap. paulo aliis quam his verbis, cum quibus prius confundebantur sequentia *Theophylacti*. (d) *Theophylactus.*

universa annuntiare, sed ex multis magna, & pauca. Qualiter igitur non ascendit ad diem festum? Paulatim solvebat legem, occasionem capiens à Jadaica nequitia. *Theophylactus.* Quia enim Judæi eum persequuntur, occasionem recessus accipiens, legem exclusit, innuens observantibus quod, veritate adveniente, omnis cessat figura; & quod legibus non subjicitur, ut legalia seita perficeret. Et vide hoc quod non erat festum Christi, sed Judæorum. *Beda.* (c) Si quis autem verba Evangelistarum diligenter consideraverit, facile cognoscat quia unius anni spatium fuit inter decollationem Joannis & passionem Domini. Cum enim Matthæus dicat, quia Dominus audita nece Joannis recessit in desertum locum, & ibi turbas pavit; & Joannes dicit, quod proximum erat pascha Judæorum, quando turbas pavit, aperte demonstratur quia imminente paschali festivitate decollatus est Joannes. Evolutio autem unius anni spatium, passus est Christus in eadem festivitate. Sequitur: *Cum sublevoisset ergo oculos Jesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde venimus panes ut manducemus hi? (d) Dixit: Cum sublevoisset oculos Jesus, ut disceremus quia oculos non erigebat huc atque illuc; sed (3.) publice sedebat attentus cum discipulis suis. Chrysostomus* (homil. 41.) Neque etiam simpliciter sedebat cum discipulis suis, sed diligenter loquens aliquid ei, & eos ad seipsum convertens. Deinde respiciens vidit turbam ad se venientem. Cujus igitur gratia Philippum interrogat? Sciebat enim quod discipulorum ejus congregatio ampliori indigebat doctrina. Talis autem erat Philippus, qui postea dicit infra 14. *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* Propterea igitur prius eum erudiebat. Nam si simpliciter factum esset, miraculum non tantum appareret; nunc autem prius cogit confiteri inopiam, ut certius discat miraculi magnitudinem; unde sequitur: *Hoc autem dicebat tentans eum.* (4) Non quidem ignorans id quod de-

debebat ipso dicto, (1) sed humano more hoc dictum est. Sicut enim quod dicitur, Qui scrutatur corda hominum, non ostendit ignorantiam scrustrationem, sed certissimam cognitionem; ita eum hic dicit quod tentavit eum, nihil aliud dicit quam quoniam sciebat certissime. Sed aliud est dicere, quoniam probatorem eum faciebat, per talem interrogationem inducens in certissimam signi cognitionem. Propter hoc & Evangelista, ne infirmitate locutionis, minorationem aliquam suspiceris, subjungit: *Ipsa enim sciebat quid esset facturus. Alcuinus.* Interrogat igitur, non ut ignorata discat, sed ut discipulo adhuc rudi propriam tarditatem ostendat, quam ipse in se pendere non valebat. *Theophylactus.* Vel etiam ut alijs ipsum ostenderet, non tamquam cor ejus ignorans. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.) Sed si Dominus, secundum narrationem Joannis, prospectus turbis quaesivit à Philippo, tenens eum, unde illis esce dari possent, potest movere quomodo sit verum, quod alii naraverunt, prius dixisse Domino discipulos, ut dimitteret turbas. Quibus ille respondit secundum Matthæum cap. 14. „ Non „ habent necesse ire: date eis vos manducare. „ Intelligitur igitur, post hæc verba Dominum insperxerat multitudinem, & dixisse Philippo quod Joannes commemorat, alii autem pretermiserunt. *Chrysostomus* (hom. 41.) Vel aliter. Alia quidem sunt illa, alia autem sunt hæc, non eisdem facta temporibus. *Theophylactus.* Philippum igitur Dominus tentans utrum fidem haberet, invenit eum adhuc humanis passionibus subjacentem: quod pater ex hoc quod sequitur: *Respondit ei Philippus: Da centorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Alcuinus.* In quo tarditatem suam ostendit: nam si perfecte de creatore intelligeret, de ejus potentia largitate non diffideret. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 46.) Quod autem Philippus hic apud Joannem respondet, hoc Marcus à discipulis responsum esse commemorat, volens intelligi, hoc ex ore ceterorum Philippum respondisse; quamquam & pluralem numerum pro singulari usitatissime potuisse potuerit. *Theophylactus.* Sed & Andream Dominus similem Philippo invenit, quamvis alius de illo contemplantem: sequitur enim: *Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces.* *Chrysostomus* (hom. 41.) Astimus quidem non sine causa id eum dicere; sed quia audiverat signum quod Blaiseus de panibus hordeaceis fecerat: pavit

enim de viginti panibus centum homines. Ascendit igitur monte in aliquod excelsum; sed ad summum non potuit pervenire: quod pater per hoc quod subdit: *Sed hæc quid sunt inter tantos? Astimabat enim quod de paucioribus pauciora, & de pluribus plura facturus esset qui miracula faciebat; sed hoc non erat verum: similiter enim ei facile erat & de pluribus, & de paucioribus pascere turbas: non enim materia subiecta indigebat; sed ne viderentur creature alienæ esse ab ejus sapientia, ipsis creaturis utitur ad materiam miraculorum. Theophylactus.* Confundantur Manichæi, qui dicunt, quod panes, & omnia hujusmodi creata sunt à malo Deo: quia boni Dei Filii Jesus Christus panes multiplicavit: nam si creaturæ male fuissent, nequaquam bonus mala multiplicasset. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 44.) Quod autem Andreas apud Joannem de quinque panibus, & duobus piscibus suggestit, hoc ceteri, pluralem numerum pro singulari ponentes, ex discipulorum persona retulerunt. *Chrysostomus* (hom. 41.) Dicamus autem hic qui voluprati attendimus quæ comedantur mirabiles vii illi, & magni, & quantitatem eorum quæ inferebantur. (2) & vilitatem mensæ eorum. Nondum autem apparentibus panibus jusset eos discumbere, ut discas quoniam non entia ut entia ei subsistunt, sicut Paulus ait Rom. 14. „ Qui vocat ea quæ non „ sunt tamquam ea, quæ sunt. „ Sequitur enim: *Dicit eis Jesus: Facite homines discumbere. Alcuinus.* (a) Ad literam homines discumbere dicimus jaccendo conedere more antiquo: unde sequitur: *Erat autem sanum multum in loco. Theophylactus.* Idem herba viridis: erat enim pascha, quod in primo mense veris perficiebatur. Sequitur: *Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque mille: Selli viri numerantur ab Evangelista, quia legalem consuetudinem sequebatur. Etenim Moyses à viginti annis & supra, populum connumeravit, nulla mentione de mulieribus facta; innuens quod omne quod virile est, & juvenile, dignum & honorabile est apud Deum. Sequitur: *Accipit ergo Jesus panem, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Chrysostomus* (hom. 41.) Sed quare paralyticum debens sanare non orat, neque suscitans mortuos, neque mare quietans; hic autem orat gratias agens? Ut scilicet ostendat, eos qui comestionem incipiunt, gratias agere oportere Deo. Sed & aliter in minoribus maxime orat, ut discas quod non propter indigentiam orat. Si enim indigeret orare, multo magis in majoribus hoc fecisset; quia vero illa ex auctoritate facit, manifestum est*

(1) *Al.* sed humane hoc dictum est. (2) *Al.* & utilitatem.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Quod subjungitur ex *Alcuino*, non occurrit.

autem, doctrinam eis adjungit, dicens: *Operamini, non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam eternam*; quasi dicat: Vos escam exquiritis temporalem; ego autem corpora vestra nutrivit, ut per hoc exquirereis illam escam que non temporaneam, sed eternam tribuit vitam. *Alcimus*. Corporeus cibus carnem tantum reficit exterioris hominis, & semel acceptus non sufficit, nisi quotidie accipiat; spiritualis autem cibus permanet in eternum, & satietatem perpetuam immortalitatemque largitur. *Augustinus* (tract. 25.) Scipium autem insinuat istum cibum, ut in sequentibus illustret; ac sic dicat: *Quarunt me propter aliud: quante me propter me. Chrysostronius* (homil. 43.) Sed quia quidam, eo quod volunt pigre nutrire, abutuntur hoc verbo, necessitatem esse inducere id quod est. Pauli Ephes. 4. Qui furabatur, jam non furetur; magis autem labore operando manibus suis, ut habeat unde tribuat necessitatem pauperi. Sed & ipse Corinthum veniens, morabatur apud Aquilam, & Priscillam, & operabatur. Dicendo autem, *Ne operamini cibum qui perit*, non insinuat quod oporteat pigritari, sed quod oporteat operari, & dare: hic enim est cibus qui non perit; operari autem cibum qui perit, est affici secularibus rebus. Hoc igitur dixit: quia illi nullam fidei curam habuerunt, sed solum volebant ventrem implere, nihil laborantes; & hoc decenter cibum qui perit vocavit. *Augustinus* (tract. 25.) Sicut autem Samaritana dixerat supra 4. *Si scires qui petit a te bibere, postulasses ab eo, & daret tibi aquam vivam; na & hic subdit: Quem Filius hominis dabit. Alcimus*. Quando autem per manum sacerdotis corpus Christi accipis, non sacerdotem quem vides, sed illum quem non vides attende. Sacerdos est dispensator hujus cibi, non auctor. Filius hominis seipsum dat nobis, ut nos in ipso, & ipse in nobis maneat. Istum Filium hominis nolite sic accipere quasi alios filios hominum: sequestratus est enim quadam gratia, & exceptus a numero omnium; iste enim Filius hominis & Dei Filius est; & hoc est quod subdit *Hunc enim Pater signavit Deus*. Signare est signum ponere; quasi dicat: Nolite me contemnere, quia Filius hominis sum: sic enim sum Filius hominis, ut Deus Pater me signaret, id est proprium aliquod mihi daret, quo non confunderet eum genere humano, sed per me liberaretur genus humanum. *Hilarius* 8. de Trinitate. Signaculorum autem natura est ut omnem impressam in se specie explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant unde signantur; & dum totum accipiunt quod imprimunt, totum ex se

præterunt quicquid impressum est. Vestrum igitur hoc ad divinam nativitatem non proficit exemplum: quia in signaculis & materiis sit, & diversitas, & impressio, per quam mollioribus naturis, validiorum generum species imprimuntur. Unigenitus vero Deus & per sacramentum salutis nostre hominis Filius, volens proprietatis nobis paternæ in se signare speciem, signaturum se a Deo ait, ut per hoc potestas in eo danda ad æternitatem etæ intelligi possit, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signans se Dei contineret. *Chrysostronius* (hom. 43.) Vel signavit, id est in hoc misit hanc nobis asserentem escam; vel signavit, id est revelavit per suum testimonium. *Alcimus*. Mystice autem altera die, id est post ascensionem Christi, turbæ, stans in bonis operibus, non jacens in terrenis voluptatibus, expectat ut veniat ad eos Jesus. Una autem navis est una Ecclesia; sed & alie naves que superveniunt, sunt conventicula hereticorum, qui, quæ sua sunt, quarunt, non quæ Jesu Christi: *Philipp. 2.* unde convenienter eis dicitur: *Quarunt me, quia manducastis ex panibus. Augustinus* (tract. 25.) Quam multi etiam non quarunt Jesum, nisi aut illis benefaciat secundum tempus. Alius negotium habet, quarit intercessionem clericorum; alius promittit a potentiore, fugit ad Ecclesiam: vix quarunt Jesus propter Jesum. *Gregorius* 23. Mor. (cap. 17. in nov. in antiq. 26.) Per eorum etiam personam, Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detrahatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia presentis vitæ exquirunt. Satiatos quippe de panibus Dominum sequi, est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse; & non pro signis Dominum, sed pro panibus querere est ad religionis officium, non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare. *Beda*. Illi etiam qui in gratia querunt non æterna, sed temporalia, quarunt Jesum non propter Jesum, sed propter aliquid aliud. Significatur autem mystice quoniam hereticorum conventicula carent hospicio Christi ad discipulorum ejus; & dicuntur alie supervenisse naves, quia hæreses repentinæ fuerunt. Per turbam autem, quæ cognovit quod Jesus non erat ibi, neque discipuli ejus; illi designantur qui cognoscentes errores hereticorum relinquunt eos, & ad veram fidem veniunt.

(d) *Alcimus*. Intellexerant escam istam que permanet in vitam æternam esse opus Dei; & ideo interrogant quid facerent, ut istum cibum, id est opus Dei, operari possint; & hoc est quod dicitur: *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus*

ut operemur opera Dei? *Beda*. Id est que præcepta servando, poterimus implere opera Dei? *Chrysostronius* (hom. 44.) Hoc autem dicebant, non ut discant, & faciant; sed ad cibi exhibitionem eum inducere volentes. *Theophylactus*. Christus vero quamvis cognosceret quod eis nihil proderat, tamen propter communem utilitatem respondit, & ostendit eis, immo omnibus hominibus quod sit opus Dei: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Augustinus* (tract. 25. in Joan.) Non autem dicit, *Ut credatis ei, sed ut credatis in eum*: non enim continuo qui credit ei, credit in eum: nam & dæmones credebant ei, & non credebant in eum; & nos credimus Paulo, sed non in Paulum. Credere ergo in eum, est credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & ejus membris incorporari. Ipsa est fides quam de nobis exigit Deus, que per dilectionem operatur. Discernitur tamen ab operibus fides, sicut dicit *Apostolus Rom. 3.* Justificari hominem per fidem, sine operibus legis. Et sunt opera que videntur bona (a) sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo sunt bona: finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti: *Rom. 10.* & ideo noluit discernere ab opere fidem; sed ipsam fidem dixit esse opus Dei: ipsa est enim fides que (2) per dilectionem operatur. Nec dixit: Hoc est opus vestrum; sed hoc est opus Dei, ut credatis in eum, ut, qui gloriantur, in Domino gloriæntur: *2. Corinth. 10.* Credere ergo in eum, est manducare cibum qui permanet in vitam æternam. Ut quid parat dentem, & ventrem? Crede, & manducasti. Quia ergo invitabat eos ad fidem, illi adhuc querebant signa quibus crederent: *Judei enim signa quærent; & hoc est quod sequitur: Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Chrysostronius* (hom. 44.) Nihil irrationabilius quam ut, signo præ manibus existente, quasi nullo jam signo facto, hoc dicant. Neque electionem signi fieri Domino permittant; sed in necessitatem eum testimant ducere, ut nullum aliud faciat signum quam tale quale factum est in eorum parentibus: unde (3) subditur: *Patres nostri manducaverunt manna in deserto. Alcimus*. Et ne videatur manna aliquo modo contemnendum, auctoritate *Psalmi* illud extollant, dicentes: *Sicut scriptum est: Panem de celo dedit eis manducare. Chrysostronius* (hom. 44.) Multis quidem factis signis & in Ægypto, & in mari rubro, & in deserto; hujus maxime meminerunt, quod valde concupiscebant

propter ventris tyrannidem. Neque autem dicunt quod Deus hoc fecit, ne videantur eum exæquare Deo; neque Moysen inducunt, ut non videantur Christum desuperare; sed medium ponunt dicentes: *Patres nostri manducaverunt manna*. Vel aliter. *Augustinus* (tract. 25.) Dominus Jesus talem se dicebat ut se Moysi præponeret: non enim est ausus Moyses de se dicere, quod daret cibum qui non perit. Attendebant itaque quanta fecisset Moyses; adhuc aliqua majora volebant fieri; quasi dicant: Tu promittis cibum qui non perit, & non talia operaris qualia Moyses. Panes hordeaceos ille non dedit, sed manna de celo. *Chrysostronius* (hom. 44.) Licebat autem Domino dicere, quoniam Moysen majora miracula fecit; sed non erat tempus horum verborum nunc; sed unum erat ad quod studebat, scilicet ducere eos ad escam spiritalem: unde sequitur: *Dicit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de celo, sed Pater meus dedit vobis panem de celo verum. An non ex celo erat manna? Qualiter igitur ex celo dicitur? Sicut & volucres celi dicuntur, & sicut dicitur *Psalm. 17.* Intonuit de celo Dominus. Panem autem non verum (4) vocavit illum, non quia falsum erat miraculum de manna; sed quia figura erat, non veritas. Non dixit, Non Moyses dedit, sed ego; sed pro Moysen quidem Deum, pro manna vero seipsum posuit. *Augustinus* (tract. 25.) Quasi diceret: Illud manna hoc significabat, scilicet cibum de quo paulo ante locutus sum, & omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis; quod significatur, contempnistis. Deus enim dat panem quem significavit manna ipsum, scilicet Dominum Jesum Christum: unde sequitur: *Panis enim verus est qui de celo descendit, & dat vitam mundo. Beda*. Non quidem elementis, sed hominibus habitatoribus mundi. *Theophylactus*. Scipsum dicit panem verum, quia principale significatum per manna est unigenitus Dei Filius, homo factus. Manna namque interpretatur: Quid est hoc: nam *Judei* videntes, stupefacti, unus ad alium dicebant, Quid est hoc? Filius autem Dei factus homo ipse est potissimum admirativum manna, ita ut quilibet contingat querere, Quid est hoc? Quomodo Filius Dei, filius hominis est? Quomodo ex duabus naturis una sit persona? *Alcimus*. Qui per assumptam humanitatem descendit de celo, & per assumptionem divinitatem dat vitam mundo. *Theophylactus*. Hic autem panis vita secundum naturam existens, tamquam rivi Patris Filius proprium opus facit, quia vivificat cuncta. Sicut enim panis ex terra insuram na-*

5. Thom. Oper. Pom. IX. (1) Al. onititur sine. (2) Al. per delectationem. (3) Al. subduat. (4) Al. vocat.

turam carnis conservat, sic & Christus per spiritus operationes vivificat animam; & etiam corpus incorruptibile facit, nam per ejus resurrectionem corporalis confertur incorruptio; & ideo dicit, quod dat vitam mundo. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Non Judæis solum, sed orbiterarum. Illi vero inferius adhuc inspiciebant; unde sequitur: *Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis hunc panem.* Dicente autem eo, quoniam Pater meus dat vobis panem, non dixerunt, *Roga ut det, sed, da nobis.* *Augustinus* (tract. 25.) Sicut enim Samaritana, cui dicitur est supra 4. *Qui biberit de hac aqua, non sitiet unquam*, secundum corpus accipiens, & carere indigentia volens, *Da mihi, inquit, Domine, de hac aqua*; sic illi dicunt: *Da nobis panem, qui reficiat, & non deficiat.*

(e) *Chryso- stomus* (hom. 44.) De reliquo Dominus in mysteriorum traditionem eos inducitur est; & primo de deitate sua loquitur: unde dicitur: *Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vite.* Non enim hoc de corpore ejus dictum est, de illo enim in fine dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est.* Sed interim de divinitate loquitur; etenim caro propter Domini Verbum panis est, quod spiritum ipsum suscipientis panis celestis sit. *Theophylactus.* Non autem dicit, *Ego sum panis nutrimenti*, sed *vita*: quia enim cuncta mortifera erant, vivificavit nos Christus per seipsum. Est autem panis non consuetudine vite, sed illius que morte non refectur; unde subditur: *Qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet in æternum.* *Augustinus* (ubi supra). *Qui venit ad me*, hoc est, qui credit in me; & quod dicit, *Non esuriet*, hoc intelligendum est, *Et non sitiet unquam*: utroque enim significatur æterna illa satietas, ubi nulla est egestas. *Theophylactus.* Vel non sitiet, neque esuriet; id est, ad verbum Dei audiendum neque tediosus efficietur, neque sitiet situ intellectuali, quasi non habeat aquam baptismi, & sanctificationem per Spiritum factam. *Augustinus* (ubi supra). Panem igitur de celo desideratis: ante vos habetis, sed non manducatis: unde sequitur: *Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis.* *Aleuinus.* Quasi dicat: Non ideo hoc dixi quod vos sciam hoc pane satandos; sed potius ad improperium vestre incredulitatis dico, quia videtis, & non creditis. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Vel per hoc quod dicit, *Dixi vobis*, insinuat testimonium Scripturarum, de quo supra 5. dixerat: *Ille sunt que testimonium perhibent de me.* Et iterum dixerat ibid. *Quoniam veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me.* Hoc autem quod dicit, *Quia*

vidistis me, signa occulte insinuat. *Augustinus* (tract. 25.) Sed non ideo ego populum Dei perdidit, (1) quia vos vidistis, & non credidistis: unde sequitur: *Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, & eum qui venit ad me, non ejiciam foras.* *Beata.* Absolve dicit omne, ut ostenderet plenitudinem fidelium. Hi autem sunt quos Pater dat Filio, quando per occultam inspirationem facit eos credere in Filium. *Aleuinus.* Quemcumque ergo Pater traxerit, ad hoc ut credat in me, venit per fidem ad me, ut mihi jungatur; & eum qui passibus fidei, & bonæ operationis venit ad me, non ejiciam foras; id est, in secreto pure conscientie mecum morabitur, & tandem recipiam eum in æternâ beatitudine. *Augustinus* (tract. 25.) Illud enim intus, unde non exiit foras, est magnum penetrabile, & dulce secretum, sine tedio, sine amaritudine malarum cogitationum, (2) sine interpellatione tentationum, & dolorum, de quo dicitur *Matth. 25.* Intra in gaudium domini tui. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Per hoc autem quod dicit, *Quod dat mihi Pater*, ostendit quoniam non contingens res est credere in Christum, neque cogitationibus humanis perficitur; sed ea que desuper revelatione indiget, & anima devota suscipiente revelationem; unde non sunt ad accusationem erui quibus non dat Pater: indigemus enim & ea que ex nobis est voluntate ad credendum. Per hoc autem tangit incredulitatem eorum, ostendens quoniam qui non credit ei, voluntatem transgreditur Patris. *Paulus* autem 1. *Corinth. 15.* ait, quod ipse eos tradiderit Patri: „Cum crederet inquit regnum Deo, & Patri.“ Sicut igitur Pater dans non privat seipsum, sic nec Filius tradens. Dicitur autem Filius tradere, quoniam per eum ad Patrem adducimur. Et de Patre dictum est 1. *Corinth. 1.* Per quem vocati estis in societatem Filii ejus. Sic igitur qui venit ad me salvabitur: quia pro his veni, & carnem assumpsi; unde sequitur: *Quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quid dicitis? Alia sunt tua, & que illius? Ne igitur hoc aliquis suspicetur, subjunxit: *Hoc est autem voluntatis ejus qui misit me, ut omnes qui viderint Filium, & crediderint in eum, habeant vitam æternam.* Per hoc autem & Filius vult, quia Filius quos vult, vivificat: supra 5. Quid est igitur quod dicit? Non aliud acturus veni quam quod Pater vult, quasi non habens (3) divinam voluntatem a Patre: omnia enim que Patris sunt, mea sunt. Sed hoc non dixit: sed in fine servavit, excelsa enim interim occultat. *Augustinus* (tract. 25.) Vel aliter. Quare non ejiciat

(1) Al. sed quia vos. (2) Al. sine intellectu tentationum. (3) Nicolai legit divinam.

at foras; subiungit dicens: *Quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Propterea enim animam à Deo exiit, quia superba erat. Superbia enim rejecti sumus, humilitate regredimur. Medicus enim quando ægritudinem disciunt, si curret quod per aliquam causam factum est, & ipsam causam non curret, ad tempus videtur sanari; sed causa manente, morbus repetitur. Ut ergo causa omnium morborum curaretur, id est superbia, descendit, & humilis factus est Filius Dei. Quid superbus homo? Filius Dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem; saltem imitare humilem Deum: hæc est enim commendatio humilitatis. *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me:* superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas voluntatem Dei. *Hilarius 3. de Trin.* (post prin.) Non igitur hoc dicit, quia faciat quod non vult; sed obedientiam suam (1) sub effectu præterite voluntatis ostendit, volens ipse voluntatem Patris explere. *Augustinus* (tract. 25. in Joann.) Ideo ergo qui ad me venit, non ejiciam eum foras, quia non veni facere voluntatem meam. Humilis veni humilitatem docere: qui ad me venit incorporatur mihi, & humilis fit, quia non faciet voluntatem suam, sed Dei; & ideo non ejicitur foras, quia cum superbus esset projectus est foras: ad me enim venire non potest nisi humilis: non mittitur foras nisi superbia; & qui servat humilitatem, non habetur à veniente. Quare autem ideo non ejiciat foras qui venit ad illum, quia non venit facere voluntatem suam; ostendit eum subdit: *Hoc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi Pater non perdam ex eo.* Ipse illi datus est qui servat humilitatem. Non est voluntas in conspectu Patris ut periret; unus de pusillis: *Matth. 18.* De timentibus potest perire, de pusillis nihil perit: quia nisi fueritis sicut pusillus iste, non intrabitis in regnum celorum: *ibid.* *Augustinus* de Correctione, & Gratia (cap. 9.) Qui ergo in Dei providentissima dispositione præcisi & prædestinati, vocati, justificati, glorificati sunt, etiam nondum renati, sed & nondum nati, jam filii Dei sunt, & omnino perire non possunt: hi enim vere veniunt ad Christum. Ab illo ergo datur (2) etiam perseverantia in bono usque in finem: neque enim datur nisi eis qui non peribunt: quoniam qui non perseveraverint peribunt. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Per hoc autem quod dicit, *Non perdam ex eo*, non ostendit se indigere eorum cura; sed hoc dicit pro-

pter eorum salutem. Postquam autem dixerat, *Non perdam ex eo*, & non ejiciam foras, subiungit: (3) *Sed resuscitabo eum in novissimo die*: quia in resurrectione communi mali ejicientur, secundum illud *Matth. 22.* Tollite eum, & ejectione eum in tenebras exteriores. Ipietiam perderentur secundum illud *Matth. 10.* Qui potest animam, & corpus perdere in gehennam. Ideo autem multoties resurrectionem inducit, ut non ex solis rebus præsentibus judicent Dei providentiam, sed aliam expectent vitam. *Augustinus* (tract. 25.) Videre autem quemadmodum, & hic geminam illam resurrectionem designet. Qui venit ad me, modo resurget, humilis factus in membris meis. Sequitur autem: *Sed resuscitabo illum in novissimo die.* Ad exponendum autem quod dixerat, *Omne quod dedit mihi Pater: & iterum quod dixerat, Non perdam ex eo*, subiungit: *Hæc est enim voluntas Patris mei qui misit me, ut omnes qui viderint Filium, & crediderint in eum, habeant vitam æternam.* Superius cap. 5. dixit: *Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me; modo autem: Qui videt Filium, & credidit in eum.* Non dicit, & credit in Patrem; hoc est enim credere in Filium, quod & in Patrem: quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dicit & Filius vitam habere in semetipso: supra ibid. ut sic omnes qui viderint Filium, & crediderint in eum, habeant vitam æternam; credendo, & transfendo ad vitam, tanquam prima illa resurrectione, & quia ipsa non est sola, subiungit de secundâ: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.*

(1) *Chryso- stomus* (hom. 45.) Judæi existimantes se commessione carnali potiri, non turbabantur, utque postea diffusi sunt: unde dicitur: *Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dicebat: Ego sum panis vivens, qui de celo descendi.* Videbantur quidem turbari in hoc quod dixerat eum de celo descendisse; sed non hoc erat quod turbationem faciebat, sed hoc quod non expectabant potiri mensa corporali. Adhuc tamen eum venerabantur, quia recens erat signum; & propterea non manifeste ei contra dicebant, sed murmurando suam turbationem ostendebant. Quid autem murmurando dicebant? *Et dicebant: Nomen hic est Jesus filius Joseph, ejus novimus patrem, & matrem: Quomodo ergo dicit hic, Quia descendi de celo?* *Augustinus* (tract. 25.) Longè autem illerant à pane de celo, nec eum esurire nove- rant: panis enim iste interioris hominis quartus esurient. *Chryso- stomus* (hom. 45.) Manifestum est enim quoniam mirabilem ejus nondum soliderant generationem; propterea eum adhuc si-

(1) Al. sub affectu. (2) Al. amittitur etiam. (3) Al. Resuscitabo; & sic infra.

turam carnis conservat, sic & Christus per spiritus operationes vivificat animam; & etiam corpus incorruptibile facit, nam per ejus resurrectionem corporalis confertur incorruptio; & ideo dicit, quod dat vitam mundo. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Non Judæis solum, sed orbiterarum. Illi vero inferius adhuc inspiciebant; unde sequitur: *Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis hunc panem.* Dicente autem eo, quoniam Pater meus dat vobis panem, non dixerunt, *Roga ut det, sed, da nobis.* *Augustinus* (tract. 25.) Sicut enim Samaritana, cui dicitur: *Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vite.* Non enim hoc de corpore ejus dictum est, de illo enim in fine dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est.* Sed interim de divinitate loquitur; etenim caro propter Domini Verbum panis est, quod spiritum ipsum suscipientis panis celestis sit. *Theophylactus.* Non autem dicit, *Ego sum panis nutrimenti*, sed *vita*: quia enim cuncta mortifera erant, vivificavit nos. Christus per seipsum. Est autem panis non consuetudine vite, sed illius que morte non refectur; unde subditur: *Qui venit ad me, non esuriat; & qui credit in me, non sitiet in æternum.* *Augustinus* (ubi supra.) *Qui venit ad me*, hoc est, qui credit in me; & quod dicit, *Non esuriat*, hoc intelligendum est, *Et non sitiet unquam*: utroque enim significatur æterna illa satietas, ubi nulla est egestas. *Theophylactus.* Vel non sitiet, neque esuriat; id est, ad verbum Dei audiendum neque tediosus efficiatur, neque sitiet situ intellectuali, quasi non habeat aquam baptismi, & sanctificationem per Spiritum factam. *Augustinus* (ubi supra.) Panem igitur de celo desideratis: ante vos habetis, sed non manducatis: unde sequitur: *Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditistis.* *Aleuinus.* Quasi dicat: Non ideo hoc dixi quod vos sciam hoc pane satandos; sed potius ad improperium vestre incredulitatis dico, quia videtis, & non creditis. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Vel per hoc quod dicit, *Dixi vobis*, insinuat testimonium Scripturarum, de quo supra 5. dixerat: *Illud sunt que testimonium perhibent de me.* Et iterum dixerat ibid, *Quoniam veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me.* Hoc autem quod dicit, *Quia*

vidistis me, signa occulte insinuat. *Augustinus* (tract. 25.) Sed non ideo ego populum Dei perdidit, (1) quia vos vidistis, & non creditistis: unde sequitur: *Omne quod dat mihi Pater, ad me venit, & eum qui venit ad me, non ejiciam foras.* *Beata.* Absolve dicit omne, ut ostenderet plenitudinem fidelium. Hi autem sunt quos Pater dat Filio, quando per occultam inspirationem facit eos credere in Filium. *Aleuinus.* Quemcumque ergo Pater traxerit, ad hoc ut credat in me, venit per fidem ad me, ut mihi jungatur; & eum qui passibus fidei, & bonæ operationis venit ad me, non ejiciam foras; id est, in secreto pure conscientie mecum morabitur, & tandem recipiam eum in æterna beatitudine. *Augustinus* (tract. 25.) Illud enim intus, unde non exiit foras, est magnum penetrabile, & dulce secretum, sine tedio, sine amaritudine malarum cogitationum, (2) sine interpellatione tentationum, & dolorum, de quo dicitur *Matth. 25.* Intra in gaudium domini tui. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Per hoc autem quod dicit, *Quod dat mihi Pater*, ostendit quoniam non contingens res est credere in Christum, neque cogitationibus humanis perficitur; sed ea que desuper revelatione indiget, & anima devota suscipiente revelationem; unde non sunt ad accusationem erui quibus non dat Pater: indigemus enim & ea que ex nobis est voluntate ad credendum. Per hoc autem tangit incredulitatem eorum, ostendens quoniam qui non credit ei, voluntatem transgreditur Patris. *Paulus* autem 1. *Corinth. 15.* ait, quod ipse eos tradiderit Patri: „Cum crederet inquit regnum Deo, & Patri.“ Sicut igitur Pater dans non privat seipsum, sic nec Filius tradens. Dicitur autem Filius tradere, quoniam per eum ad Patrem adducimur. Et de Patre dictum est 1. *Corinth. 1.* Per quem vocati estis in societatem Filii ejus. Sic igitur qui venit ad me salvabitur: quia pro his veni, & carnem assumpsi; unde sequitur: *Quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Quid dicitis? Alia sunt tua, & que illius? Ne igitur hoc aliquis suspicetur, subjunxit: *Hoc est autem voluntatis ejus qui misit me, ut omnes qui vident Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Per hoc autem & Filius vult, quia Filius quos vult, vivificat: supra 5. Quid est igitur quod dicit? Non aliud acturus veni quam quod Pater vult, quasi non habens (3) divinam voluntatem a Patre: omnia enim que Patris sunt, mea sunt. Sed hoc non dixit: sed in fine servavit, excelsa enim interim occultat. *Augustinus* (tract. 25.) Vel aliter. Quare non e-

(1) Al. sed quia vos. (2) Al. sine intellectu tentationum. (3) Nicolai legit divinam.

giat foras; subiungit dicens: *Quia descendi de celo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Propterea enim animam à Deo exit, quia superba erat. Superbia enim rejecti sumus, humilitate regredimur. Medicus enim quando ægritudine disciunt, si curret quod per aliquam causam factum est, & ipsam causam non curet, ad tempus videtur sanari; sed causa manente, morbus repetitur. Ut ergo causa omnium morborum curaretur, id est superbia, descendit, & humilis factus est Filius Dei. Quid superbus homo? Filius Dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem; saltem imitare humilem Deum: hæc est enim commendatio humilitatis. *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me:* superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas voluntatem Dei. *Hilarius 3. de Trin.* (post prin.) Non igitur hoc dicit, quia faciat quod non vult; sed obedientiam suam (1) sub effectu præterite voluntatis ostendit, volens ipse voluntatem Patris explere. *Augustinus* (tract. 25. in Joann.) Ideo ergo qui ad me venit, non ejiciam foras, quia non veni facere voluntatem meam. Humilis veni humilitatem docere: qui ad me venit incorporatur mihi, & humilis fit, quia non faciet voluntatem suam, sed Dei; & ideo non ejicitur foras, quia cum superbus esset projectus est foras: ad me enim venire non potest nisi humilis: non mittitur foras nisi superbia; & qui servat humilitatem, non habetur à veniente. Quare autem ideo non ejicitur foras qui venit ad illum, quia non venit facere voluntatem suam; ostendit cum subdit: *Hoc est enim voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi Pater non perdam ex eo.* Ipse illi datus est qui servat humilitatem. Non est voluntas in conspectu Patris ut periret; unus de pusillis: *Matth. 18.* De timentibus potest perire, de pusillis nihil perire: quia nisi fueritis sicut pusillus iste, non intrabitis in regnum celorum: *ibid.* *Augustinus* de Correctione, & Gratia (cap. 9.) Qui ergo in Dei providentissima dispositione præcisi & prædestinati, vocati, justificati, glorificati sunt, etiam nondum renati, sed & nondum nati, jam filii Dei sunt, & omnino perire non possunt: hi enim vere veniunt ad Christum. Ab illo ergo datur (2) etiam perseverantia in bono usque in finem: neque enim datur nisi eis qui non peribunt: quoniam qui non perseverant peribunt. *Chryso- stomus* (hom. 44.) Per hoc autem quod dicit, *Non perdam ex eo*, non ostendit se indigere eorum cura; sed hoc dicit pro-

pter eorum salutem. Postquam autem dixerat, *Non perdam ex eo*, & non ejiciam foras, subiungit: (3) *Sed resuscitabo eum in novissimo die*: quia in resurrectione communi mali ejicientur, secundum illud *Matth. 22.* Tollite eum, & eiecite eum in tenebras exteriores. Ipietiam perderentur secundum illud *Matth. 10.* Qui potest animam, & corpus perdere in gehennam. Ideo autem multoties resurrectionem inducit, ut non ex solis rebus præsentibus judicent Dei providentiam, sed aliam expectent vitam. *Augustinus* (tract. 25.) Videre autem quemadmodum, & hic geminam illam resurrectionem designet. Qui venit ad me, modo resurget, humilis factus in membris meis. Sequitur autem: *Sed resuscitabo illum in novissimo die.* Ad exponendum autem quod dixerat: *Omne quod dedit mihi Pater: & iterum quod dixerat: Non perdam ex eo*, subiungit: *Hæc est enim voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Superius cap. 5. dixit: *Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me; modo autem: Qui videt Filium, & credit in eum.* Non dicit, & credit in Patrem; hoc est enim credere in Filium, quod & in Patrem: quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dicit & Filius vitam habere in semetipso: supra ibid. ut sic omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam; credendo, & transfendo ad vitam, tanquam prima illa resurrectione, & quia ipsa non est sola, subiungit de secundæ. *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.*

(1) *Chryso- stomus* (hom. 45.) Judæi existimantes se commessione carnali potiri, non turbabantur, utque postea diffusi sunt: unde dicitur: *Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dicebat: Ego sum panis vivens, qui de celo descendi.* Videbantur quidem turbari in hoc quod dixerat eum de celo descendisse; sed non hoc erat quod turbationem faciebat, sed hoc quod non expectabant potiri mensa corporali. Adhuc tamen eum venerabantur, quia recens erat signum; & propterea non manifeste ei contra dicebant, sed murmurando suam turbationem ostendebant. Quid autem murmurando dicebant? *Et dicebant: Nomen hic est Jesus filius Joseph, cujus novimus patrem, & matrem: Quomodo ergo dicit hic, quia descendit de celo?* *Augustinus* (tract. 25.) Longè autem illiterant à pane de celo, nec eum esurire nove- rant: panis enim iste interioris hominis quartus esurient. *Chryso- stomus* (hom. 45.) Manifestum est enim quoniam mirabilem ejus nondum soliderant generationem; propterea eum adhuc si-

(1) Al. sub affectu. (2) Al. amittitur etiam. (3) Al. Resuscitabo; & sic infra.

zinas de duodecim. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Considera Christiani sapientiam: neque enim Christus eum manifestum fecit, ne inveterum-

dum faciat, & sic litigiosior fiat; neque eum latere permittit, ne astimans se latere, sine timore operaretur.

CAPUT VII.

(a) **P**ost hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam: non enim volebat in Judæam ambulare, quia querebant eum Judæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, & vade in Judæam, ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos; me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera ejus mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc: ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

(b) Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste: sed quasi in occulto. Judæi ergo querebant eum in die festo, & dicebant: Ubi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo: quidam enim dicebant, quia bonus est; alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum.

(c) Jam autem die festo mediante ascendit Jesus in templum, & docebat. Et mirabantur Judæi dicentes: Quomodo hic literas scit: cum non didicerit? Respondit eis Jesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina utrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam ejus qui misit eum, hic verax est, & injustitia in illo non est.

(d) Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me queritis interficere? Respondit turba, & dixit: Demonium habes: quis te querit interficere? Respondit Jesus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus; & in sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moyse, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite judicare secundum unam faciem, sed iustum iudicium iudicare.

(e) Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est quem querunt Judæi interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo Jesus in templo docens, & dicens: Et me scitis, & unde sum scitis; & à meipso non veni; sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum. (*) Et si dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. Querebant ergo eum apprehendere; & nemo misit in illum manus, quia non dum venerat hora ejus.

(f) De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes, & pharisæi ministros, ut apprehenderent Jesum. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui me misit. Queritis me, & non invenietis; & ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Queritis me, & non invenietis, & ubi sum ego, vos non potestis venire?

(g) In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ viva. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

(*) *Hæc verba, Et si dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax; sed scio eum, discernuntur ex cap. 8. vers. 55. juxta Vulgatam ut tunc exiat, ubi tantum habentur, & non hoc loco. Tenenda sunt tanquam propter Augustini appropinquat illis respondentem quam S. Thomas hic ponit.*

(h) Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere Propheta. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello ubi erat David, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum; sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices, & pharisæos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Responderunt ergo eis pharisæi: Numquid & vos seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turbat hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos: (ille qui venit ad Jesum nocte, qui unus erat ex ipsis) Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, & vide quia à Galilæa Propheta non surgit. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

(a) **A**ugustinus (tract. 28.) Futurum erat ut aliquis Fidelis Christi absconderet se, ne à persecutoribus inveniretur; & ne illi pro crimine obiceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur: unde dicitur: *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam: non enim volebat in Judæam ambulare, quia querebant eum Judæi interficere. Beda.* Hæc verborum connexio talis est, ut intelligamus quoniam in medio multa geri, & fieri poterunt. Judæa autem, & Galilæa regiones sunt Palæstinae Provinciae; sed Judæa dicta est à tribu Juda: non tamen solum illa regio, quam tribus Juda, sed & illa quam tribus Benjamin possidebat, Judæa dicta est, quia ex tribu Juda Reges orientantur. Galilæa vero dicitur, eo quod lacteum populam, id est candidum, gignat. Galilæa enim Græce, Latine lac dicitur. *Augustinus* (tract. 28.) Sic autem hoc Dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Judæos, & non occidi à Judæis: hanc enim potentiam quando voluit demonstravit; sed infirmitati nostræ præbebat exemplum: non ipse perdidit potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. *Chrysolomus* (hom. 47.) Sed & illud est dicere, quoniam quæ deitatis (1) erant ostendebat, & quæ humanitatis: etenim fugiebat persecutores ut homo, & apparebat eis ut Deus, utrumque vere exitens. *Theophylactus.* Decessit etiam tunc in Galilæam, quia nondum passionis aderat tempus: unde vanum reputabat in medio inimicorum manere, & magis ipsos ad odium incitare: unde & consequenter tempus deiecit eum subdit: *Erat autem in proximo dies festus Judæorum scenopegia.* *Augustinus* (tract. 28.) Quid sic scenopegia, qui Scripturas legerunt, noverunt. Faciebant tabernacula in die festo ad similitudinem tabernaculorum, in quibus habitaverunt, cum ex Ægypto educti peregrinarentur in eremo. Celebrabant ex hoc diem retium, reminiscetes beneficiorum Domini, qui tamen occisuri erant Dominum. Appellabatur autem apud Judæos

dies festus, cum tamen non esset unus, sed plures. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Offendit igitur per hoc Evangelista, quoniam multum tempus prætermisit. Cum enim Dominus sedet in monte, erat prope dies festus paschæ. Hic autem scenopegiæ meminit, & in quinque intermediis mensibus nihil aliud nobis enarravit, nisi miraculum parum, & allocutionem factam ad eos qui comederunt. Quia enim indeficienter signa faciebat, & disputabat, non poterat Evangelista omnia enumerare; sed ista præcipue studuerunt dicere pro quibus aut querela, aut contradictio quadam à Judæis subsequeretur; quod & hic apparet. *Theophylactus.* Quia enim fratres ejus viderant ipsum non esse paratum ad descendendum, subditur: *Dixerunt autem fratres ejus ad eum: Transi hinc, & vade in Judæam. Beda.* Ac si dicant: Tu signa facis, & pauci ea vident: transi ergo ad regiam urbem, ubi sunt principes, ut visis signis, laudem consequaris ab eis. Sed quia non omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi in Judæa erant, ideo subditur: *Ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis.* *Theophylactus.* Id est, turbæ quæ sequuntur te: non enim de duodecim dicunt discipulis, sed de aliis qui conversabantur cum illo. (2) *Augustinus* (tract. 28.) Cum autem auditis fratres Domini, Mariæ cogitare consanguinitatem, non iterum patientis ullam propagationem. Sicut enim in sepulcro, ubi positum est Corpus Domini, nec ante, nec postea motus jacuit; sic uterus Mariæ nec ante, nec postea quidquam mortale concepit. Opera quidem Domini discipulos non latebant; sed istos latebant, & ideo dicebant: *Ut discipuli tui videant opera tua quæ facis.* Loquebantur autem prudentiam carnis; Verbo quod caro factum est: unde & subdunt: *Nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hoc facit, manifesta te ipsum mundo; quasi dicant: (3) Facis miracula: apparet hominibus, ut laudari possis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriæ ipsius*

S. Thom. Opr. Tom. IX.

(1) *At desideratur etiam. (2) Al. Chrysolomus. (3) Al. Facis miracula appatere hominibus.*

paribus datum erat, in eo quod illud desuper descendebat, miraculum vero panum interius gerebatur: propierea subiungitur: *Hic est panis de caelo descendens*. *Augustinus* (tract. 26.) Hunc panem significavit manna, hunc panem significabat altare Dei. Sacramenta hæc sunt, & illa fuerunt: in signis diversa sunt, in re quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi 1. Corinth. 10. „ Omnes eandem escam spiritalem „ manducaverunt. „ *Chrysostomus* (hom. 45.) Deinde ostendit quod maxime eos poterat persuadere, quoniam ipsi paribus suis multo digniores effecti sunt, qui manna manducantes sunt mortui; & ideo subdit: *Ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur*. A fine utriusque cibi ostendit differentiam. Panem autem hic dogmata salutaria dicit, & fidem quæ in ipsum est, aut corpus suum: hæc enim conservant animam. *Augustinus* (tract. 26.) Sed namquid nos non morimur, qui manducamus panem descendente de caelo? Sic illi sunt mortui quemadmodum & nos sumus morturi, quantum aginet ad mortem hujus corporis visibilem, atque carnalem; quantum autem pertinet ad mortem spiritalem, qua patres istorum mortui sunt, manducavit manna Moyses, & multi qui Domino placuerunt, & mortui non sunt: quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter gustaverunt, ut spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum; sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti: quoniam multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur: unde Apostolus 1. Corinth. 11. „ Judicium sibi manducat, & bibit. „ Panem ergo caelestem spiritualiter manducare, est innocentiam ad altare apportare: peccata, etsi sint quotidiana, non sint mortifera: ante quam ad altare accedatis, attendite quid dicatis. „ Dimitte „ nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: „ Matth. 6. Si dimittis, dimittentur tibi: securus accede; panis est, non venenum. Si quis ergo ex hoc pane manducaverit, non morietur; sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat scilicet intus, non foris. *Alcimus*. Ideo, (1.) inquam, non moritur qui comedit hunc panem: quia ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. *Theophylactus*. Per hoc scilicet quod incarnatus est. Non ergo prius solum fuit homo, & postmodum assumpsit divinitatem, ut Nestorius tabularat. *Augustinus* (tract. 26.) De caelo descendit & manna; sed manna umbra erat, iste verus est. *Alcimus*. Est autem mea vita vivificans: unde sequitur: Si

(1) *Nicolaus* habet Ideo: namque non moritur. **EX EDIT. P. NICOL. (a) Glossa.**

quis manducaverit ex hoc pane, vivet, non tantum in presenti per fidem, & justitiam, sed in æternam.

(h) (a) *Augustinus*. De emirat consequenter Dominus quomodo se panem dicit, non tantum secundum divinitatem quæ patet omnia, sed etiam secundum humanam naturam quæ est assumpta à Verbo Dei, tum subdit: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. *Beda*. Hunc panem tunc Dominus dedit, quando mysterium corporis, & sanguinis sui discipulis tradidit, & quando semetipsum Deo Patri obtulit in ara crucis. Quod vero dicit, *Pro mundi vita*, non debemus intelligere pro elementis, sed pro hominibus, qui mundi nomine designantur. *Theophylactus*. In hoc quod dicit, *Quem ego dabo*, potentiam suam demonstrat, quod non sicut servus minor Patre crucifixus est, sed voluntarie: nam etsi à Patre dare dicitur, tamen seipsum tradidit ipse. Attende autem; quod panis qui in mysteriis à nobis assumitur, non solum figuram gerit carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi: non enim dicit: *Panis quem ego dabo*, figuram carnis meæ gerit, sed *caro mea est*. Transmutatur inenarrabilibus verbis iste panis per mysticam benedictionem, & habitationem Spiritus Sancti, in carnem Christi. Sed quare non videmus carnem? Quia si caro videretur, horror nos in ejus assumptione invaderet: unde ut nostre infirmitati condescendatur, talis nobis videtur mysticus cibus secundum quod nostre consuetudini competebar. Pro mundi autem vita carnem suam tradidit, quia moriendo, mortem solvit. Ego etiam intelligo pro mundi vita resurrectionem: nam Domini mors universalem resurrectionem toti generi humano ministravit. Forte autem & vitam quæ in sanctificatione, & beatificatione consistit, & Spiritu, mundi vitam dixit: quamvis enim non omnes susceperint vitam quæ est in sanctificatione, & Spiritu; tamen Dominus seipsum pro mundo tradidit, & quantum in eo est, totus mundus sanctificetur. *Augustinus* (tract. 26.) Quando autem expectet caro quod dicit panem carnem? Nonne autem fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant: sicut corpus Christi, si volunt vivere de Spiritu Christi; de Spiritu enim Christi non vivit nisi corpus Christi: namquid enim corpus meum vivit de Spiritu tuo? Hunc panem exponit Apostolus dicens 1. Corinth. 11. „ Unum corpus multi sumus. „ O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum caritatis! Qui vult vivere, accedat, credat, incorporetur, ut vivificetur.

(3) *Alcimus*

(1) *Augustinus* (tract. 26.) Quia Judæi panem concordie non intelligebant, ad invicem litigabant: unde dicitur: *Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandam? Qui autem manducant talem panem, non litigant ad invicem, quoniam per hunc Deus habitare facit unanimes in domo*. *Beda*. Putabant ergo Judæi quod Dominus particulatim carnem suam divideret, & eis ad manducandum daret; & ideo litigabant, quia non intelligebant. *Chrysostomus* (hom. 46.) Quia igitur dicebant hoc esse impossibile, ut scilicet carnem suam ad manducandum daret, ostendit quoniam non solum non est impossibile, sed valde necessariam: unde sequitur: *Dicit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. (1) *Augustinus* (tract. 25.) Quasi dicit: Quomodo quidem (2) edatur, & quantum sit modus manducandi illum panem ignoratis; verumtamen *nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. *Beda*. Et ne crederetur illis solis hæc dixisse, mox generaliter sententiam inuallit, (3) dicens: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, (4) vivet in æternam*. (tract. 26.) Et ne istam vitam intelligentes, de hac re litigarent, secutus adjuvit: *Habet vitam æternam*. Hanc ergo non habet qui istam carnem non manducat, nec illum sanguinem bibit. Nam temporalem vitam sine illo habere homines possunt, æternam vero omnino non possunt. Non ita est hæc esca, quam sustentanda hujus temporalis vite causa sumimus: nam qui eam non sumperit, non vivet; nec tamen qui eam sumperit, vivet. Fieri enim potest ut morbo, vel senio, vel aliquo casu plurimi, qui eam sumperint, moriantur. In hoc vero cibo, & potu, idest corporis, & sanguinis Domini, non ita est: nam & qui eum non sumit, non habet vitam, & qui eum sumit, habet vitam, & hæc utique æternam. *Theophylactus*. Non enim puri hominis caro est, sed Dei, & hominem divinum facere valens, tanquam divinitate inebrians. *Augustinus* 22. de Civitate Dei (cap. 19.) Sunt autem quidam liberationem ab æterno supplicio hominibus promittentes Christi baptismate ablatis, qui participes sunt corporis ejus, quomodo libet vixerint, propter illud quod dicitur hic. (Eodem Lib. cap. 25.) Sed contradicit eis Apostolus dicens Galat. 5. „ Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio,

ira, immundities, impudicitia, invidia, iræ, contentiones, emulations, iræ, iræ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietas, commellationes, & his similia: quæ prædico, sicut prædixi, quoniam qui ista agens, regnum Dei non possidebit. Quamobrem quomodo sit accipiendum quod hic dicitur merito quaeritur. Qui enim in ejus est corporis unitate, idest in Christianorum compage membrorum, & ejus corporis sacramentum fideles: communicantes de altari mittere consueverunt, ipse vero dicendus est manducare corpus, & biberere sanguinem Christi; ac per hæc hæretici, & schismatici ab unitate corporis separati, possunt idem percipere sacramentum, sed non sibi utile, immo vero etiam noxium, quo judicentur gravius quam vel tardius liberentur. Nec illi etiam in perditis, & damnabilibus moribus debent esse secuti, qui per vitam iniquitatem, ipsam vitam justitiam, quæ est Christus, deiciunt, sive fornicando, sive aliquid hujusmodi faciendo: non enim isti dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam, non possunt simul esse membra Christi, & membra hereticis. *Augustinus* super Joannem (cap. 26.) Hunc itaque cibum, & potum societatem vult intelligi corporis, & membrorum suorum, quod est Ecclesia in prædicationis, & vocatis, & justificatis, & glorificatis sanctis, & fidelibus ejus. (5) Hujus rei sacramentum, idest unitas corporis, & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dicitur in dominica mensa preparari, & de dominica mensa sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa, cujus sacramentum est, omni homini est ad vitam, nulli ad exitium, quicumque ejus particeps fuerit. Ne autem putarent sic in isto cibo, & potu promitti vitam æternam; ut qui eum sumerent, jam nec corpore morentur, huic cogitationi occurrentes subiungit dicens: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die: ut scilicet habeant interim vitam æternam*. (6) secundum spiritum in requie, quæ sanctorum Spiritus suscipit; quod autem ad corpus atinet, nec corpus etiam vita æterna frangitur, sed in resurrectione mortuorum in novissimo die eum habet.

(1) *Beda*. Dixerat superius: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*: & ut ostenderet quantum dif-

(1) *Alcimus* dicitur idem *Nicolaus* indicem *Augustini*. (2) *Alcimus* dicitur. (3) *Alcimus* dicitur dicens. (4) *Et hic iterum dicitur in editione P. Nicolai index Augustini*. (5) *Alcimus* dicitur dicens. (6) *Alcimus* dicitur secundum spem.

(1) Marciani hæretici, & Apollinaris est dictum; sed quia unus & idem erat Filius Dei, & hominis. *Chrysostr. (hom. 46.)* Propter hoc autem, & aliam solutionem inducit, dicens: *Spiritus est qui vivificat; caro non prodest quidquam.* Quod autem dicit, tale est. Spiritualiter oportet ea quæ de me sunt audire; qui autem carnaliter audit, nihil proficit. Est autem carnaliter intelligere, simpliciter ea quæ proposita sunt videre, & nihil plus imaginari. Oportet autem non ita iudicare, sed omnia mysteria interioribus oculis inspicere, quod semper est spiritualiter audire. Carnale vero erat dubitare qualiter possit nobis carnem dare manducare. Quid igitur? Non est vera caro? Immo utique; quod igitur ait: *Caro non prodest quidquam.* non de sua carne dicit, sed de ejus carne qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur. *Augustinus (tract. 27.)* Vel aliter: *Caro non prodest quidquam.* Sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt quomodo in cadavero dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem; & prodest plurimum: nam si caro nihil prodesset, Verbum caro non fieret, ut habieret in nobis; sed spiritus per carnem aliquid operatus est in nobis pro salute nostra. *Augustinus de Civit. Dei (cap. 24.)* Non enim caro per seipsam mundat; sed per Verbum a quo susceperat est; quod cum sit principium omnium, suscepta anima, & carne, & animam credentium mundat, & carnem. *Spiritus ergo est qui vivificat; caro non prodest quidquam: sicut illi intellexerunt carnem.* Non sic ego do ad manducandam carnem meam. (2) Nec carnem debemus sapere secundum carnem; proinde dicit: *Verba que ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.* *Chrysostr. (hom. 46.)* Id est, spiritualia sunt, nihil habentis carnale, neque consequentiam naturalem; sed eruta sunt ab omni tali necessitate quæ in terra, & à legibus quæ hic posita sunt. *Augustinus (tract. 27.)* Si ergo intellexisti spiritualiter, spiritus & vita tibi sunt; si intellexisti carnaliter, etiam sic spiritus, & vita sunt, sed tibi non sunt. Diximus enim hic Dominum commendasse in manducatione carnis sue, & potatione sanguinis sui ut in illo maneamus, & ipse in nobis. Hoc autem quid facit nisi caritas? Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Rom. 5. ergo spiritus est qui vivificat. *Chrysostr. (ut supra.)* Et quia de carnali audientia supra locutus est, subiungit: *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Dicens; Quidam; discipulos excepit suam autem dignitatem offendit; occultis revelans. Augustinus*

(tract. 27.) Non dixit, Sunt quidam in vobis qui non intelligunt; sed causam dicit quare non intelligant. Propheta enim dixit: „Nisi credideritis, non intelligetis.“ Etsi. 7. nam qui resistit, quomodo vivificatur? Adversarius enim radio lucis quo penetrandus est, non avertit faciem, sed claudit mentem. Credant, & aperiant & illuminabuntur. *Chrysostr. (ubi supra.)* Et ut dicas, quoniam ante hæc verba, & non postquam murmuraverunt, & scandalizati sunt, hæc Christus cognoverat, subiungit Evangelista dicens: *Sciebat enim ab initio Jesus qui essent credituri, & qui traditurus eum esset. Theophylactus.* Volens per hoc nobis Evangelista ostendere quod ante constitutionem mundi omnia cognoscebat; quod divinitatis erat iudicium. *Augustinus (tract. 27.)* Sed postquam distinxit credentes Dominus à non credentibus, expressit causam quare non credunt; unde sequitur: *Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit à Patre meo. Chrysostr. (homil. 46.)* Quasi dicat: Non turbant me, neque stuporem inferunt qui non credunt. Novi quibus dedit Patrem. Dixit autem hoc, ut ostendat quoniam non illorum gloriam concupiscens hoc dicebat, & ut suadeat eis quod Patrem ejus existiment Deum, & non Joseph. *Chrysostr. (tract. 27.)* Ergo & credere datur nobis, non enim nihil est credere. Si autem magnum quid est, gaude, quia credidisti; sed non extolli; „quid enim habes, quod non accepisti? 1. Corinth. 4. Hoc autem donum quibusdam dari, & quibusdam non dari, omnino non dubitat qui non vult manifestissimis Sacris Litteris repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnem esse in condemnationem iustissimam; ita ut nulla Dei esset iusta reprehensio, nisi nullus inde liberaretur, unde constat magnam esse gratiam quod plurimi liberantur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt iudicia ejus, & investigabiles viæ ejus.

Sequitur: *Et hoc multi discipuli ejus abierunt retro, & jam cum illo non ambulabant. Chrysostr. (hom. 46.)* Non dixit, Reverserunt, sed abierunt retro, ab ea quæ secundum virtutem est audientia, & quam habebant olim fidem, perdidit. *Augustinus (tract. 27.)* Ecce (3) præcis à corpore vitam perdidit: quia in corpore nec fuerunt: inrer non credentes & ipsi reputati sunt. Abierunt retro non pauci, sed multi post satanam, non post Christum, quomodo de quibusdam feminis dicit Apostolus 1. ad Timoth. 5. Quædam conversæ sunt retro post satanam. Petrum autem non repulit Dominus

(1) Nicolai reponit Marcionis. (2) Al. quia nec carnem. (3) Al. Et præcis.

retro ire post satanam, sed fecit post se ire. *Chrysostr. (a)* Quæret autem aliquis: (1) Quod tempus erat verba dispensandi his quæ constructa erant (2) nocentia? Multa quidem utilitas, & necessitas. Quia enim insalubrem cibum corporalem petentes, & ejus qui sub patribus datus est reminiscetes, ostendens quosdam omnia illa typpus erant, meminit cibi spiritualis. Non igitur scandalizari oportebat, sed interrogare congruum erat: quare illorum amantia scandalum fuit, non insolubilitatis eorum quæ dicebantur. *Augustinus (tract. 27.)* Et hoc etiam forte factum est ad consolationem nostram: quoniam aliquando contingit ut homo dicat verum, & quod dicit non capiat, atque illi qui audiunt scandalizent, & discedant. Penitet autem hominem dixisse quod verum est: dicit enim apud se homo, Non debui sic dicere: & sic Domino contigit. Dixit, & perdidit multos; sed non turbatur ipse, quia ab initio noverat qui non essent credentes. Nos, si nobis contingat, conturbamur: Isolationem in Domino inveniamus, & tamen caute verba dicamus. *Beda.* Sciebat autem Dominus de aliis discipulis qui remanserunt an vellent abire; sed tamen eos interrogavit, ut fides eorum monstraretur, & aliis imitanda proponeretur: unde sequitur: *Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Chrysostr. (hom. 46.)* Per hunc autem modum oportebat eos trahi: nam si eos laudasset, passi essent aliquid humanum, existimantes se gratiam Christo facere, eum non relinquendo: ostendens vero se non indigere eorum sequela, magis eos detinuit. Non autem eis dixit, Abite, hoc enim esset eos expellere; sed interrogavit eos an vellent abire, auferens eis vim, & necessitatem, & nolens eos verecundia coactari: ex necessitate enim detineri par esset ac si abirent. Petrus autem fratrum amator, amicitia conservator, pro toto respondet collegio: unde sequitur: *Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Augustinus (tract. 27.)* Quasi dicat: Repellis nos à te: da nobis alterum; ad quem ibimus, si te relinquimus. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Hoc autem verbum multa est amicitia ostensivum: quia scilicet Christus eis honorabilior erat quam patres, & matres. Deinde ut non videretur hoc propterea dicere, quia non essent qui eos reciperent, subiungit: *Verba vita æternæ habes.* Audiens enim magistrum dicentem, quoniam resuscitabo eum, & habebit vitam æter-

nam, ostendit se recordari eorum quæ dicta sunt verborum. Et Judæi quidem dicebant: *Hic est filius Joseph;* hic vero dicit: *Et nos credimus; & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei.* *Augustinus (tract. 27.)* Credidimus enim, ut cognosceremus: nam si prius cognoscere, deinde credere vellemus, nec cognosceremus, nec credere valeremus. Hoc credimus, & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei; id est, quia ipsa vita æterna tu es, & non das in carne, & sanguine tuo nisi quod es, *Chrysostr. (hom. eadem.)* Quia vero Petrus dixerat, *Et nos credimus,* Dominus de collegio credentium excipit Judam: unde sequitur: *Respondit eis Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex vobis diabolus est? Quod autem dicit, tale est. Ne astimetis quod (3) quia secuti estis me, non redarguam malos. Dignum autem est hic quætere, quare nunc nihil dicunt discipuli; sed postea (infra 13.) formidantes dicunt, Numquid ego sum, Domine? Sed nondum Petrus audierat: „Vade retro me satana.“ *Matth. 16.* & propter hoc timorem non habuit. Nunc etiam non dicit: *Unus ex vobis me tradidit; sed diabolus est:* ideo nesciebat quod dicebatur, sed malitiam æstimabant vituperari solum. Accusant autem hic Christum Gentiles iniquiter: non enim electio ejus vim inferi his quæ scripta sunt; sed in voluntate situm ait salvari, & perire. *Beda.* Vel dicendum, quod ad aliud elegit undecim, & ad aliud unum: undecim elegit, ut in Apostolica dignitate perseverarent; unum elegit, ut per prodiiionis ejus officium salutem operaretur humani generis. *Augustinus (tract. 27.)* Electus enim est iste, de quo volente, & nesciente magnum aliquid boni fieret. Sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus Dei, sic contra Deus bene utitur malis operibus hominum. Quid Juda pejus? Sed malo ejus bene usus est Dominus: tradi se pertulit, ut nos redimeret. Potest etiam sic intelligi quod ait: *Duodecim elegi:* quia consecratus est duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi Trinitatem fuerant denunciaturi. Non autem quia perit inde unus, ideo illius numeri honor adeptus est: nam in locum peremptus alius subrogatus est. *Gregorius 13. Moral. (cap. 17. vel in nov. exempl. 12.)* Capitis autem nomine censetur corpus, cum de perverso homine dicitur: *Unus ex vobis diabolus est:* unde Evangelista exponens subdit: *Dicebat autem de Juda Simoni Schariotis: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus.**

(1) Clariori longe sensu ponit Nicolai hanc sententiam: sic enim habet: Quod tempus erat verba dispensandi quæ non ædicarent, sed potius ædicatis essent nocimento? Notat in margine & aliam lectionem qua sic promitur: Quod tempus erat verba dispensandi his quæ constructa erant innocentia? (2) Al. nocentium. (3) Al. omittitur quia.

lum Ioseph dicunt. Sed non increpantur: non enim respondit eis, Non sum filius Ioseph, quia non poterant illum mirabilem patrum audire. Si vero cum qui secundum carnem, non poterant manifeste audire, multo magis nec superiorum ineffabilem. *Augustinus* (tract. 26.) Ab hominibus enim carnem assumpsit, sed non motem hominum: nam Patrem habens in celo, matrem elegit in terra, & illic natus sine matre, & hic sine patre. Quid ergo talibus murmurantibus respondit, subditur: *Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare inuicem; quasi dicat: Scio quare non estis sic, ut istum panem non intelligatis, neque queratis. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit illum.* Magna gratie commendatio: nemo venit nisi tractus. Quem trahat, & quem non trahat; quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Semper accipe, & intellige: si non traheris, ora, ut traharis. *Chrysostomus* (hom. 45.) Hic autem insiliunt Manichaei dicentes, quoniam nihil in nobis est: postum. Sed hoc non quod in nobis est destruit, sed ostendit nos divino auxilio indigentes: (1) ostendit enim hic non eum qui inuitus venit; sed eum qui multam patrum oppugnationem. *Augustinus* (tract. 26.) Sed (2) si inuili trahimur ad Christum, inuili credimus: ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Sed intrate quisquam Ecclesiam potest nolens, credere non potest nisi volens, cor, de enim creditur ad iustitiam: "Si ergo inuitus venit qui trahitur, non credit; si non credit; non venit: non enim ad Christum ambulando currimus, sed credendo, nec motu corporis, sed voluntate cordis accedimus: ergo voluntate traheris. Quid est autem trahi voluntate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. (Psalm. 36.) Est quaedam voluptas cordis, cui dulcis est panis ille caelestis. Porro si Poeta dicere liquit: "Trahit sua, quaeque voluptas: quanto fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, beatitudine, iustitia, sempiterna vita, quod totum Christus est? (3) An vero habent corporis sensus voluptates suas, & animus deseritur a voluptatibus suis? Da amantem, desiderantem, ferventem, soni aeternae patrie suspirantem: & scilicet quid dicam. Sed quare, voluit dicere *Quem traxerit Pater*? Si trahendi sumus, ab illo trahamur cui dicimus.

2. *Augustinus* (tract. 26.)

(1) *Al.* ostendit enim hoc non eum qui intuitus venit, &c. (2) *Al.* Si enim inuili trahimur ad Christum, ergo inuili credimus. (3) *Al.* An non habent. (4) *Legit Nicolai non dividens ab operibus Patris opera sua, sed ostendens &c.* (5) *Al.* neque homines. (6) *Plenus idem Nicolai intus datur, intus coruscet, intus reuelatur.* Strepitum verborum ingero auribus vestris: nisi reuelat ille qui intus est, quid dico, quid loquor? Dicit ergo: *Et erunt omnes docibiles Deo*; quasi dicat: Quomodo Iudaei me potestis agnoscere, quos Pater non docuit?

eris datur. Strepitum verborum ingero auribus vestris: nisi reuelat ille qui intus est, quomodo ergo, o Iudaei, me potestis agnoscere, quod Pater non docuit? *Beda.* Dicit autem pluraliter, *In Prophetis*: quia omnes Prophetae uno eodemque spiritu repleti, licet diversa prophetarent, tamen ad idem tendebant: quapropter cum quouis eorum omnes alii concordabant; sicut cum *Joel* Propheta, qui dicit: *Erunt omnes docibiles Deo.* *Glossa.* Hoc in *Joel* non invenitur, sed aliquod simile: dicitur enim ibi cap. 2. "Fili Sion exultate, & ieremini in Domino Deo nostro: quia dedit nobis doctorem." Expressius tamen est in *Isaia*, ubi dicitur cap. 54. "Ponam universos filios tuos doctos a Domino." *Chrysostomus* (hom. 45.) Quod quidem praecipuum est: quia ante per homines dicebant quae Dei sunt, nunc autem per unicum Filium Dei, & Spiritum Sanctum. *Augustinus* de Praedestinatione Sanctorum (cap. 8. & seq.) Omnes autem docibiles Dei veniunt ad Filium, quoniam audierunt, & didicerunt a Patre per Filium: unde subditur: *Omnes qui audierunt a Patre, & didicerunt, venit ad me.* Si autem omnis qui audivit a Patre, & didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non autem a Patre, nec didicit. Valde remota est a sensibus carnis haec schola; in qua Pater auditur, & docet, ut veniat ad Filium; nec agit hoc cum carnis aere, sed cordis, ubi est & ipse Filius: quia ipse est Verbum ejus per quod Pater sic docet; simul est & Spiritus Sanctus: inseparabilia enim (1) didicimus esse opera Trinitatis. Sed Patri hoc potissimum est attributum, quia de ipso procedit & Filius, & Spiritus Sanctus. Itaque gratia quae occulte, & humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Cur ergo non omnes docet, ut veniant ad Christum, nisi quia eos quos docet, misericordia docet, quos autem non docet, iudicio non docet? Si autem dixerimus, quod volunt discere, quos non docet, responderetur nobis: Et ubi est quod ei dicitur Psalm. 84. "Deus tu convertens vivificabis nos?" Aut si non faciat volentes ex nolentibus Deus, ut quid orat Ecclesia secundum praecipuum Domini pro persecutoribus suis? Non enim quisquam dicere potest, Credidi, ut sic vocarer: praevenerit quippe eum misericordia Dei, quia sic est vocatus ut crederet. *Augustinus* (super Joan. tract. 26.) Ecce ergo quomodo trahit Pater docendo de veritate, non necessitatem imponendo: *trahit.* *Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* dicimus. (2) *Al.* deest enim. (3) *Al.* cum venit. (4) *Al.* minus esse illo. *Ex edit. P. Nicol. (a) Theophylactus. (b) Chrysostomus ut supra.*

hero enim Dei est: *Omnes qui audivit a Patre, & didicerunt, venit ad me.* Quid igitur? Christus nihil docuit? Quid quod Patrem magistrum homines non viderunt, Filium viderunt. Filius ergo dicebat, sed Pater dicebat. Si (2) enim ego homo cum sim, illum doceo qui audivit verbum meum, illum docet & Pater qui audivit Verbum ejus. Exponit autem hoc ipse, & ostendit nobis quid dixerat, continuo subiungens: *Non quia Patrem vidit quisquam; nisi qui a Deo est, hic vidit Patrem;* quasi dicat: Ne forte cum dico vobis, *Omnes qui audivit a Patre, & didicerunt, dicatis apud vos: Numquam vidimus Patrem, quomodo ab eo discere poterimus?* a meipso audite. Ego novi Patrem, ab illo sum, quomodo verbum est ab illo cuius est verbum: non quod sonat, & transit, sed quod manet cum dicente, & trahit audientem. *Chrysostomus* (hom. 45.) Omnes quidem a Deo sumus. Id vero quod est praecipuum Filii, & proprium, hic non posuit propter auditorum imbecillitatem.

(g) *Augustinus* (tract. 26.) Revelare voluit se Dominus quid esset: unde dicit: *Amen amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam aeternam;* quasi dicat: Qui credit in me, habet me. Quid est autem habere me? Habere vitam aeternam: vita enim aeterna est Verbum, quod in principio erat apud Deum, & vita erat lux hominum. Assumpsit vita mortem, ut vita occideret mortem. (a) *Chrysostomus* (hom. 45.) Quia vero turbae instabant, cibum corporalem petentes, & ejus cibi qui patribus eorum datus erat reminiscentes, ut ostendat quod omnia illa figura erant hujus veritatis praesentis, mentionem de cibo spirituali facit, dicens: *Ego sum panis vitae.* (b) Panem quidem vitam se ipsum vocat, quoniam vitam nostram continet, & hanc, & futuram. *Augustinus* (tract. 26.) Sed quia illi de manna superbiebant, subiungit: *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt.* Ideo patres vestri, quia filius estis illorum: murmuratores patres murmuratorum filiorum: nam de nulla re magis Deum offendisse ille populus dicitur est, quam contra Deum mutinando. Ideo autem mortui sunt, quia quod videbant, credebant, quod non videbant non credebant, neque intelligebant. *Chrysostomus* (hom. 45.) Non autem hinc causa addit, *In deserto*, sed occulte insinuans quoniam non longum tempus fuit, quo scilicet manna datum est, neque limi (3) cum eis venit in terram promissionis. Sed quia videbant panem datum a Christo. (4) minus quid esse illo quod

d 2 pa-

zinas de duodecim. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Considera Christiani sapientiam: neque enim Christus eum manifestum fecit, ne inveterum-

dum faciat, & sic litigiosior fiat; neque eum latere permittit, ne astimans se latere, sine timore operaretur.

CAPUT VII.

(a) **P**ost hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam: non enim volebat in Judæam ambulare, quia querebant eum Judæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, & vade in Judæam, ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos; me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera ejus mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc: ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

(b) Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste: sed quasi in occulto. Judæi ergo querebant eum in die festo, & dicebant: Ubi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo: quidam enim dicebant, quia bonus est; alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum.

(c) Jam autem die festo mediante ascendit Jesus in templum, & docebat. Et mirabantur Judæi dicentes: Quomodo hic literas scit: cum non didicerit? Respondit eis Jesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat de doctrina utrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam ejus qui misit eum, hic verax est, & injustitia in illo non est.

(d) Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me queritis interficere? Respondit turba, & dixit: Demonium habes: quis te querit interficere? Respondit Jesus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus; & in sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moyse, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite judicare secundum unam faciem, sed iustum iudicium iudicare.

(e) Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est quem querunt Judæi interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo Jesus in templo docens, & dicens: Et me scitis, & unde sum scitis; & à meipso non veni; sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum. (*) Et si dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. Querebant ergo eum apprehendere; & nemo misit in illum manus, quia non dum venerat hora ejus.

(f) De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes, & pharisæi ministros, ut apprehenderent Jesum. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum suam, & vado ad eum qui me misit. Queritis me, & non invenietis; & ubi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Queritis me, & non invenietis, & ubi sum ego, vos non potestis venire?

(g) In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

(*) *Hæc verba.* Et si dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax; sed scio eum, & summiuntur ex cap. 8. vers. 55. juxta Vulgatam ut tunc erat, ubi tantum habentur, & non hoc loco. Tenenda sunt tamquam Augustini appendicem illis respondentem quam S. Thomas hic ponit.

(h) Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere Propheta. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello ubi erat David, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum; sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices, & pharisæos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Responderunt ergo eis pharisæi: Numquid & vos seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turbat hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos: (ille qui venit ad Jesum nocte, qui unus erat ex ipsis) Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, & vide quia à Galilæa Propheta non surgit. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

(a) **A**ugustinus (tract. 28.) Futurum erat ut aliquis Fidelis Christi absconderet se, ne à persecutoribus inveniretur; & ne illi pro crimine obiceretur latibulum, præcessit in capite quod in membro confirmaretur: unde dicitur: *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam: non enim volebat in Judæam ambulare, quia querebant eum Judæi interficere. Beda.* Hæc verborum connexio talis est, ut intelligamus quoniam in medio multa geri, & fieri poterunt. Judæa autem, & Galilæa regiones sunt Palæstinae Provinciae; sed Judæa dicta est à tribu Juda: non tamen solum illa regio, quam tribus Juda, sed & illa quam tribus Benjamin possidebat, Judæa dicta est, quia ex tribu Juda Reges orientabantur. Galilæa vero dicitur, eo quod lacteum populam, id est candidum, gignat. Galilæa enim Græce, Latine lac dicitur. *Augustinus* (tract. 28.) Sic autem hoc Dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Judæos, & non occidi à Judæis: hanc enim potentiam quando voluit demonstravit; sed infirmitati nostræ præbebat exemplum: non ipse perdidit potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. *Chrysolomus* (hom. 47.) Sed & illud est dicere, quoniam quæ deitatis (1) erant ostendebat, & quæ humanitatis: etenim fugiebat persecutores ut homo, & apparebat eis ut Deus, utrumque vere existens. *Theophylactus.* Decessit etiam tunc in Galilæam, quia nondum passionis aderat tempus: unde vanum reputabat in medio inimicorum manere, & magis ipsos ad odium incitare: unde & consequenter tempus deiecitur cum subditur: *Erat autem in proximo dies festus Judæorum scenopegia.* *Augustinus* (tract. 28.) Quid sic scenopegia, qui Scripturas legerunt, noverunt. Faciebant tabernacula in die festo ad similitudinem tabernaculorum, in quibus habitaverunt, cum ex Ægypto educti peregrinarentur in eremo. Celebrabant ex hoc diem retium, reminiscetes beneficiorum Domini, qui tamen occisuri erant Dominum. Appellabatur autem apud Judæos

dies festus, cum tamen non esset unus, sed plures. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Offendit igitur per hoc Evangelista, quoniam multum tempus prætermisit. Cum enim Dominus sedet in monte, erat prope dies festus paschæ. Hic autem scenopegiæ meminit, & in quinque intermediis mensibus nihil aliud nobis enarravit, nisi miraculum panum, & allocutionem factam ad eos qui comederunt. Quia enim indeficienter signa faciebat, & disputabat, non poterat Evangelista omnia enumerare; sed ista præcipue studuerunt dicere pro quibus aut querela, aut contradictio quadam à Judæis subsequeretur; quod & hic apparet. *Theophylactus.* Quia enim fratres ejus viderant ipsum non esse paratum ad descendendum, subditur: *Dixerunt autem fratres ejus ad eum: Transi hinc, & vade in Judæam. Beda.* Ac si dicant: Tu signa facis, & pauci ea vident: transi ergo ad regiam urbem, ubi sunt principes, ut visis signis, laudem consequaris ab eis. Sed quia non omnes discipuli semper Dominum sequebantur, sed eorum multi in Judæa erant, ideo subditur: *Ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis.* *Theophylactus.* Id est, turbæ quæ sequuntur te: non enim de duodecim dicunt discipulis, sed de aliis qui conversabantur cum illo. (2) *Augustinus* (tract. 28.) Cum autem auditis fratres Domini, Mariæ cogitate constantem, non iterum patientis ullam propagationem. Sicut enim in sepulcro, ubi positum est Corpus Domini, nec ante, nec postea motus jacuit; sic uterus Mariæ nec ante, nec postea quidquam mortale concepit. Opera quidem Domini discipulos non latebant; sed istos latebant, & ideo dicebant: *Ut discipuli tui videant opera tua quæ facis.* Loquebantur autem prudentiam carnis; Verbo quod caro factum est: unde & subdunt: *Nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse in palam esse. Si hoc facit, manifesta te ipsum mundo; quasi dicant: (3) Facis miracula: apparet hominibus, ut laudari possis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriæ ipsius*

S. Thom. Opr. Tom. IX.

(1) *At desideratur etiam.* (2) *Al. Chrysolomus.* (3) *Al. Facis miracula appatere hominibus.*

miratio? Quia multi noverant ubi natus, quem admodum fuerat educatus: nunquam eum viderant litteras discerentem; audiebant tamen de lege disputantem, legis testimonia profertentem; quae nemo posset proferte, nisi legisset; nemo legeret, nisi litteras didicisset; & ideo mirabantur. *Chrysostr. (hom. 48.)* Ab hac autem (1) admiratione cognoscere debebant quoniam haec scientia humanitus non erat in eo, sed divinitus; sed quia hoc ipsi volebant (2) confiteri, sed in sola admiratione stabant, Dominus haec revelavit: sequitur enim: *Respondit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Augustinus (tract. 29.)* Videtur autem hoc esse contrarium quod dicit, *mea, & non est mea*: nam si dixisset, *ista doctrina non est mea, nulla esset quaestio*. Quae est ergo doctrina Patris, nisi Verbum Patris? Ipse ergo Christus est doctrina Patris, si Verbum Patris est. Sed quia verbum non potest esse nullius, sed est alienius & suam doctrinam dixit seipsum, & non suam: quia Patris est Verbum. Quid est ut tam tuum quam tu, & quid tam non tuum quam tu, si alicuius es quod es? Breviter ergo hoc mihi dixisse videtur: *Mea doctrina non est mea*; ac si diceret: Ego non sum a meipso. Sabellianam haeresim sententia ista dissolvit, qui dicere aut sunt, ipsum esse Filium qui est & Pater: duo esse nomina, sed unam rem. *Chrysostr. (hom. 48.)* Vel suam dicit, quoniam eam docuerat, non suam autem, quoniam Patris erat doctrina. Sed si omnia quae sunt Patris, eius sunt, ex hoc ipso quod Patris est, deberet esse & sua. Sed hoc quod dicit, *Non est mea*, vehementer ostendit, & sui, & Patris unam esse doctrinam; ac si diceret: Nihil habeo permutatum, aut diversum; sed ita ago, ut non existimet aliud quid praeferat Patrem dicere, vel agere. *Augustinus 1. de Trin. (cap. 9.)* Vel aliter. Secundum aliud suam dixit, secundum aliud non suam; secundum formam Dei suam, secundum formam servi, non suam. *Augustinus (tract. 29.)* Si quis autem hoc parum intellexerit, audiat consilium quod Dominus consequenter dat, dicens: *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina utram ex Deo sit, an ego ex meipso loquar. Quid est si quis voluerit voluntatem eius facere? Hoc est credere in eum: ipse enim supra 6. dixit: Hoc est opus Dei ut credatis in eum quem ipse misit. Quis autem hoc nesciat, hoc esse facere voluntatem Dei, operari opus eius? Cognoscere autem, hoc est intelligere. Ergo noli quaerere intelligere, ut credas, sed crede tu intelligas: quia, nisi, crederetis, non intelligetis.* *Esai. 7. Chrysostr. (hom. eadem.)* Vel hoc ita dicit, ac si

dicit: *Auferte iram, & invidiam, & odium, quod sine causa in me habetis; & nihil erit quod prohibeat vos cognoscere quoniam Dei verba sunt quae loquor. Deinde aliud inducit argumentum insolubile, ab his quae sunt in consuetudine hominum; nos erudienti: unde sequitur: *Quid a semetipso loquitur? gloriam propriam quaerit, quasi dicit: Qui aliquam propriam vult instituisse doctrinam, propter nihil aliud hoc vult quam ut gloriam acquirat. Si vero ego gloriam eius qui misit me quaero, cuius gratia aliena vellem vos docere? Et hoc est quod subdit: Qui autem quaerit gloriam eius qui misit illum, hic verax est, & iustitia in illo non est. Theophylactus. Quasi dicit: Verax sum, quia doctrina mea continet veritatem: iniustitia in me non est, quia alienus gloriam non stulto. Augustinus (tract. eodem.)* Qui quaerit gloriam propriam Antichristus est. Dominus autem noster magnum nobis exemplum praebuit humilitatis, dum habitu invenit ut homo, quaerit gloriam Patris, non suam. Sed tu quando aliquid boni facis, gloriam tuam quaeris; quando aliquid mali facis, Deo calumniam meditaris. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Vide ergo quoniam causa quadam propter quam humilia de se dicit, haec est, ut credant quoniam non desiderat gloriam, neque principatum, & etiam propter imbecillitatem audientium, & ut doceat homines moderata sapere, & nihil de se dicere magnum, sed semper humile.*

(d) *Chrysostr. (hom. 48. in Joann.)* Duas criminationes Judaei contra Christum inducebant: unam quod sabbatum solveret, aliam quod Patrem suum dicebat Deum, aequalem seipsum faciens Deo. Hoc igitur prius confirmavit dum ostendit quod non est Deo contrarius, sed eadem ille docet. De reliquo ad sabbati solutionem incipit, dicens: *Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? ac si diceret: Lex dicit, Non occides; vos autem occiditis; & hoc est quod subdit: Quid me quaeritis interficere? ac si diceret: Ex si ego dissolvi legem hominem sanans, transgressio fuit, sed in salutem; vos autem transgredimini in malum: unde non debeo à vobis de solutione legis dijudicari. In duobus ergo eos corripuit, & dicens: *Quid me quaeritis interficere? & ostendendo quoniam occisionem meditates, non sunt digni aliam dijudicare. Augustinus (tract. 30.)* Vel hoc dicit quia si legem facerent, in ipsis litteris Christum agnoscerent, & praesentem non occiderent. Respondit autem ei turbas, non pertinentia ad ordinem, sed ad perturbationem: sequitur enim: *Respondit turbas, & dixit: Daemoneum habetis: quis te quaerit interficere? Ei dictum est, quod daemoneum ha-**

haberet, qui daemones expellebat. Dominus autem non turbatus, sed in sua veritate tranquillus, non reddidit maledictum pro maledicto, sed respondit tranquille. *Beda.* In quo nobis patientiae reliquit exemplum, ut quoties nobis ab aliquibus falsa obijciunt convicia, patienter toleremus, & vera quae possumus non obijciamus, sed salutaria monita praedicemus: sequitur enim: *Respondit Iesus, & dixit eis: Unum opus feci, & omnes miramini. Augustinus (tract. 30.)* Ac si diceret: Quid si (1) omnia opera mea videretis? Ipsius enim opera erant quae in mundo videbant, & ipsum qui fecit omnia non videbant. Fecit unam rem, & turbati sunt, quia salvum fecit hominem in sabbato; (2) quasi si quicumque eorum aegrotus sabbato sinceraret, alius illum sanum fecisset, quam iste qui eos scandalizavit, quia unum hominem sabbato salvum fecit. *Chrysostr. (hom. 48.)* Hoc enim quod dicit, *Miramini*, hoc est turbamini, & tumultuatis. Vide autem quomodo prudenter à lege eos syllogizat. Vult enim ostendere quod facere hoc opus non erat legem solvere: sunt enim multa principaliora quam lex de observatione sabbati, per quorum observationem lex non solvitur, sed impletur; & ideo subdit: *Propterea Moyses dedit vobis circumcissionem, non quia ex Moysse est, sed ex patribus; & in sabbato circumciditis hominem. Augustinus (tract. 30.)* Quasi dicit: Bene factum est ut acciperetis circumcissionem à Moysse, non quia ex Moysse est, sed ex patribus: Abraham enim primus accepit circumcissionem à Domino. *Et in sabbato circumciditis.* Convicit vos Moyses: accepistis in lege ut circumcidatis octavo die; accepistis in lege ut vacetis septimo die. Si octavus dies illius qui natus est, occurrat ad diem septimum sabbati, circumciditis hominem; quae circumcisio pertinet ad aliquod signaculum salutis, & non debent homines sabbato vacare à salute. *Alcuinus.* Propter tres enim causas data fuit circumcisio: primo ut signum esset magnae fidei Abraham; secundo ut per eam à ceteris nationibus discernerentur; tertio ut illam in virili membro suscipientes, castitatem mentis, & corporis observare deberent. Et tantum conferebat tunc circumcisio quantum nunc baptisma, nisi quia janua nondum aperta erat. Concludit ergo ex praemis: *Si circumcissionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysae, indignamini mihi, quia totum hominem sanum feci in sabbato. Chrysostr. (hom. 48.)* Quasi dicit: Sabbati solutio in circumcissione legis est observatio; sic & ego hominem curans sabbato, legem servavi. Vos, qui non estis legesatores, ultra modum legem defenditis; sed Moyses ju-

bet legem solvi propter mandatum quod non erat ex lege, sed ex patribus. Per hoc autem quod dicit: *Totum hominem sanum feci in sabbato, ostendit circumcissionem esse particularem sanitatem. Augustinus (tract. 30.)* Forte autem illa circumcisio ipsam Dominum significabat. Quid enim est circumcisio, nisi carnis expoliation? Significavit ergo expoliationem à corde cupiditatum carnalium. Non ergo sine causa data est in eo membro per quod procreatur creatura mortali: quia, per unum hominem peccatum intravit in mundum. *Rom. 5.* Ideo autem quisquis cum praepitio nascitur, quia omnis cum vitio propaginis nascitur; & non mundat Deus sive à vitio cum quo nascitur, sive à vitio quae male vivendo addimus, nisi per Christum: cultellis enim petrinis circumcidebant, & petrae nomine Christum figurabant. Ideo autem octavo die, quia post septimum sabbati Dominus die dominico resurrexit. Ipsa autem resurrectio nos circumcidit: id est, abstinuit desideria carnalia. Intelligite hoc significari opus bonum quo ego feci totum hominem salvum in sabbato: quia & curatus est, ut sanus esset in corpore, & creditur ut sanus esset in anima. Estis autem prohibiti servilia opera facere sabbato: nunquid servile opus est hominem sanare in sabbato? *Manducatis liquorem, & bibitis sabbato, quia pertinet ad salutem; per quod ostenditis opera salutis nullo modo esse die sabbati omittenda. Chrysostr. (hom. 48.)* Non autem dixit, Ego majus circumcisioe operatus sum; sed solum factum narans, iudicium eis concessit: unde subditur: *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate*; quasi dicit: Non quia Moyses apud vos habet majorem gloriam quam ego, ex personarum dignitate feratis sententiam, sed à rerum natura: hoc enim est iuste iudicare. Nullus autem inculcavit Moysen de hoc quod iustus sabbatum solvi propter mandatum circumcissionis, quod erat aliunde quam ex lege inductum. Ergo fide dignior vobis est Moyses, qui jubet solvi legem à mandato non legali. *Augustinus (tract. 30.)* Hoc autem quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc saeculo, magni laboris est, non personaliter iudicare. Admonuit quidem Dominus Judaeos, admonuit & nos: quod enim pretiosum sonabat de ore Domini, & propter nos scriptum est, & nobis servatum, & propter nos recitatum. Surfum est Dominus, sed etiam hic est veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo surrexit, uno loco esse potest; veritas eius ubique diffusa est. Quis ergo est qui non iudicat personaliter? Qui aequaliter diligit. Non enim cum homines diverso modo pro suis gradibus

(1) *Al. questione. P. Nicolai habet perplexitate.* (2) *Al. revelate.*

consulant: & quia humanam gloriam requirebant, in eum non credebant: unde sequitur: *Neque enim fratres eius credebant in eum.* Christum enim consanguineum poterunt habere; credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. *Chrysostramus* (hom. eadem.) Dignam est autem militari Evangelistarum morem veritatis amicum, qualiter non verescantur dicere ea quae Magistro videntur inferre injuriam, sed hoc maxime studuerunt enuntiare. Non enim parvam habet detractionem quod fratres eius diseredebant. Et videtur initium verborum quasi amicorum esse; multa autem amaritudinis erant quae dicebantur: quia de formidine, & de amore gloriae eum notant: (1) nam dicunt: *Nemo in occulto aliquid facit:* (2) quod erat formidinem incantantium, & simul suspicantium quae fiebant non vere facta esse. Per hoc autem quod dicunt: *Et quare ipse in palam esse, amorem gloriae* (3) in eo notant. Christus autem mansuere eis respondit, docens nos non indignae ferre, si aliqui etiam viles nobis consilientur: sequitur enim: *Dicit eis Jesus: Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum.* Beda. Ne autem videatur hoc contrarium ei quod Apostolus dicit Galat. 4. „ At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum“ referendum est quod hic dicitur, non ad tempus natiuitatis, sed ad tempus glorificationis. *Augustinus* (tract. 28.) Dabant enim illi consilium consequendae gloriae, veluti saeculariter, & terrene affectu monentes, ne esset ignobilis, & litaret. Sed Dominus (4) voluit ad ipsam castitudinem per humilitatem viam sternere: dicit ergo: *Tempus meum*, id est gloriae meae, qua veniam in altitudine iudicaturus, *nondum venit; tempus autem vestrum*, id est mundi gloria, *semper est paratum.* Et quoniam nos Domini corpus sumus, quando nobis insulant amatores huius saeculi, dicamus eis: *Tempus vestrum adest paratum*, tempus nostrum nondum advenit: excelsa enim patria, humilis via. Qui recusat viam, quid querit patriam? *Chrysostramus* (hom. 47.) Vel aliter. Videtur mihi aliud occulte insinuare: forsatis enim eum prodere volebant, & tradere Judaeis; ideo dicit: *Tempus meum nondum advenit*, hoc est tempus Crucis, & mortis; *tempus autem vestrum semper est paratum*: quia estis vos semper sitis cum Judaeis, non interficient vos, eadem cum illis zelantes: unde sequitur: *Non potest vobis odisse mundus: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt*: quasi dicat: Qualiter mundus eos odit qui eadem cum

ipso volunt, & pro eisdem student? Me autem odit, quoniam redarguo eum, In tantum ergo gloriam hominum non quero quod non praetermitto eos redarguere; licet sciam ex hoc odium nasci, & mortem intentari. Per hoc etiam ostendit quod odium Judaeorum contra eum concitabat publica redargutio, non autem sabbati solutio. *Theophylactus*. Vel Dominus contra duo de quibus illi eum arguebant, alia duo inducit. Contra formidinem quidem dicit, quod opera mundi redarguit, id est opera eorum qui mundana sapiant; quod non faceret, si formidolosus esset: sed contra inanem gloriam milit illos ad festum: unde sequitur: *Vos ascendite ad diem festum hunc*: nam si vanae gloriae passione detineretur, retinisset eos secum: nam gloriae cupidi confiterentur multos habere qui sequantur eos. *Chrysostramus* (hom. eadem.) Hoc etiam dicit ostendens quod eis blandiri non vult, sed concedit eis iudaica facere. *Augustinus* (tract. 28.) Vel aliter. *Vos ascendite ad diem festum hunc*, ubi gloriam humanam queritis, ubi extendere vultis carnalia gaudia, (5) non cogitare caelestia.

Sequitur: *Ego autem non ascendam ad diem festum istum.* *Chrysostramus* (hom. eadem.) Scilicet modo vobissem: quia meum tempus nondum impletum est: in futuro enim Pascha crucifigenda erat. *Augustinus* (tract. 28.) *Vel meum tempus*, id est gloriae meae, *nondum advenit*: ipse erit dies festus meus, non diebus istis percutiens, & transiens, sed permanens in aeternum. Ipsa erit festiuitas, & gaudium sine fine, aeternitas sine labore, serenitas sine nube.

(b) *Theophylactus*. Quia dixerat Dominus, *Non ascendam vobiscum*, in principio denegavit ascensum, vitans iram fremementum Judaeorum: unde dicitur: *Hac cum dixisset, ipse mansit in Galilea.* Postea vero ascendit: unde sequitur: *Up autem ascenderunt fratres eius, tunc et ipse ascendit.* *Augustinus* (tract. 28. in Joanni.) Ascendit autem non gloriari temporaliter, sed aliquid docere salubriter, & de festo aeterno admonere. *Chrysostramus* (hom. 47.) Vel ascendit, non ut patiat, sed ut alios erudiat. Latenter autem ascendit: poterat enim manifeste ascendere, & derinere eorum inordinatum impetum; quod multoties fecit: ut nolebat hoc continuo facere, ne magis suam divinitatem detendat; (6) & ut incantatio eius certior esset, & ut nos erudiret ad virtutem. Ut igitur diceremus quid nos oportet facere, qui non possumus persecutores detinere, voluit latenter ascendere. Non autem di-

(1) *Al. doctrinam.* (2) *Al.* quod erat dicere: Formidinem, &c. (3) *Al.* omittitur in eo. (4) *Al.* voluit ipsam castitudinem per humilitatis viam sternere. (5) *Al.* non aeterna cogitare. (6) *Al.* sed ut.

xit. In occulto, (1) ut ostendat dispensative hoc esse factum. Si enim omnia ut Deus ageret, quomodo possemus nos scire, incidentes humanis periculis, quid oportet facere, *Alcuinus*. Vel occulte ascendit, quia favorem hominum non querit, non pompis stipantium (2) se turbatum delectatur. *Beda*. Miltice autem designatur quia singulis quibusque carnalibus humanam gloriam querentibus Dominus manet in Galilea, quae interpretatur transmigration (3) sancta, id est in membris suis, qui transmigrauit de vitis ad virtutes, & in eis proficiunt. Postmodum vero Dominus ascendit, quia membra Christi non hujus vitae, sed aeternae gloriae querunt. Occulte autem Dominus ascendit, quia omnis gloria eius est ab intris: id est, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: 1. ad Tim. 1. *Augustinus* (ut supra.) Vel quod quasi latenter ascendit, aliquid significare voluit: omnia enim quae dicta sunt antiquo populo Israel, umbra fuerunt futurorum, & scenopegia umbra erat futurorum. Omnia ergo quae fiebant in figura, manifestantur in nobis. Ascendit ergo in occulto, figura enim erat ipsum esse in occulto. In ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinaura significabat. Ille enim est in tabernaculis qui se in mundo esse intelligit peregrinum: scenopegia autem erat celebratio tabernaculorum.

Sequitur: *Judaei autem querebant eum in die festo, & dicebant, Ubi est ille? Chrysostramus* (hom. 48.) Ex multo odio, & inimicitia: neque enim eum nominatim vocare volebant. Non autem multa erat eis in festiuitate reverentia, nec multa religio: quia a festiuitate credebant Christum fraudulenter detinere.

Sequitur: *Et murmur multum erat de eo in turba.* *Augustinus* (tract. 28.) Murmur erat de contentione, quam convenienter exponit dicens: *Quidam enim dicebant, quia bonus est; alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas.* Quicumque exortuerit in aliqua gratia, alii dicunt: *Bonus est, alii, Non, sed seducit turbas.* Quod autem dicitur est (4) de eo, valet ad consolationem de quocumque hoc dictum fuerit Christiano. Et quidem si seducere decipere est, nec Christus seductor, nec quicumque debet seductor esse Christianus. Si autem seducere, aliunde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, querendum est unde, & quomodo. Si a bono ad malum, malus seductor est; si a malo ad bonum, bonus est: & utrum sic omnes seductores vocemur, & simus. *Chrysostramus* (hom. 48.) Igitur illam quidem aeterno opinionem multitudinis esse, quae scilicet

dicebatur bonus esse; hanc vero principum, & sacerdotum: quod ostenditur per hoc quod dicitur: *Seducit turbas*: non dicunt: *Seducit nos*.

Sequitur: *Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Judaeorum.* *Augustinus* (tract. 28.) Eorum scilicet qui dicebant, *Bonus est*, non qui dicebant, *Seducit turbas*: haec enim clarior sonabat, sed *Bonus est* praesertim suffurrabant. *Chrysostramus* (hom. 48.) Vide autem eorum qui principantur corruptionem; hi autem qui principantibus subjiciuntur, sani quidem erant iudicio, sed non habebant libertatem dicendis, quod maxime multitudinis est.

(c) *Chrysostramus* (hom. 48.) Dominus tardatione sua auditores attentiores facere volens, non in primis diebus ascendit, sed circa solemnitatis medium: unde dicitur: *San autem die festo mediante ascendit Jesus in templum, & docebat.* Qui enim primis diebus eum quaesierunt, repente eum praesentem videntes, magis intendebant docenti, & qui bonum eum dicebant, & qui malum: illi quidem, ut aliquid lucrarentur, & admirarentur; hi vero ut comprehenderent. *Theophylactus*. Nam in principio festi his quae festi erant magis attendebant: unde postea Christum attentius audierunt. *Augustinus* (tract. 28.) Quantum enim datur intelligi, ipsam festiuitatem diebus pluribus celebrabant; & ideo dicit, *San die festo mediante*, id est, cum illis diei festi tor dies remansissent quot praeterissent, ut etiam hoc impleteret quod ait: *Non ascendam ad diem festum hunc*, id est ad quem vos vultis, primum, vel secundum diem; ascendit autem postea die festo mediante. *Augustinus* de Quasi. nov. & vet. test. (quasi, 78.) Tunc etiam ascendit, non quasi ad diem festum, sed quasi ad lucem. Illi vero ascenderant quasi ad perscrutandum delectis diei festi. Christo vero ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mundum. *Augustinus* super Joann. (tract. 29.) Ille autem (5) qui prius latebat, docebat, & palam loquebatur, & non tenebatur. Illud enim quod latebat, erat causa exempli, hoc potestatis. *Chrysostramus* (hom. 48.) Quid autem docebat, non dicit Evangelista; sed quod mirabiliter docebat, hoc solum ostendit: tanta enim erat virtus docentis ut qui dixerant: *Seducit turbas*, transmutati mirarentur: unde sequitur: *Et mirabantur Judaei, dicentes, Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* Vide admirationem nequitia plenam: non enim dicit, quod in doctrina admirarentur; sed in aliam admirationem inciderunt. *Augustinus* (tract. 29.) Omnes quidem, quantum arbitror, admirabantur, sed non omnes convertebantur. Et unde admi-

(1) *Optime addit Nicolai sed quasi in occulto; quae forte verba esitanti typographorum omisiss fuerant.* (2) *Al.* se turbatum, *isem* sed turbatum. (3) *Nicolai facta.* (4) *Al.* de Deo. (5) *Al.* omittitur qui.

bus honoramus, timendum est ne personas accipiamus; nonnumquam enim est iudicium inter patrem & filium: non equamur filium patri in honore; sed preponimus, si bonam causam habet, filium patri in veritate; & sic tribuimus honorem debitum, ut non perdat aequitas meritum.

(e) *Augustinus* (tract. 31.) Supra dictum est, quod Dominus ideo velut occulte ascendit ad diem festum, non quia timebat ne teneretur, cui potestas erat ut non teneretur; sed ut significaret etiam in ipso die festo, qui celebrabatur à Judæis, se occultari, & suum esse mysterium: nunc autem apparet potestas quæ putabatur timiditas: loquebatur enim palam in die festo, ita ut mirarentur turbas: unde dicitur: *Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est quem Judæi querebant interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt.* Noverat enim qua sevitia querebatur: mirabantur quia potentia non tenebatur. *Chrysostr. (hom. 49.)* Addit autem Evangelista, *Id est Hierosolymis: quoniam qui magis potestati erant signis.* (1) hi omnibus erant miserabiles; qui deitatis eius signum videntes maximum, omnia iudicio corruptiorum principum permittebant. An non magnum, insipientes, & quærentes interficere, habere eum in manibus, & repente quiescere? *Augustinus* (tract. 31.) Igitur non plene intelligentes Christi potentiam, putaverunt esse principum scientiam, quod ei pepererant: (2) unde subdit: *Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? Chrysostr. (hom. eadem.)* Sed ipsi neque principum sequuntur sententiam; sed aliam profertur corruptam, & propria amentia dignam unde subditur: *Sed hinc scimus unde sit; Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.* *Augustinus* (tract. 31.) Hæc opinio apud Judæos non inanis nata est. Invenimus tamen quod Scripturæ dixerunt de Christo, quoniam, Nazareus, vocabitur: *Matth. 2.* ergo prædixerunt unde sit. Judæi etiam dixerunt Herodi quærenti, quod Christus in Bethlehem Juda naceretur, & testimonium etiam propheticum attulerunt. Unde ergo nata est hæc opinio apud Judæos, quod Christus cum venerit, nemo sciat unde sit, nisi quia utrumque pronuntiaverunt Scripturæ? Secundum hominem prædixerunt unde esset, secundum Deum latebat impios, & querebat ipsos. Hanc igitur opinionem in eis generaverat quod per Elaiam dictum est cap. 53. *Generationem ejus quis enarrabit?* Denique Dominus ad utrumque respondit, & quia noverant

cum unde esset, & quia non noverant: unde sequitur: *Clamabat ergo Jesus dicens in templo, & dicens: Et me scitis, & unde sim scitis; hoc est dicere: Et unde sim scitis, & unde sim nescitis: unde sim scitis, Jesus à Nazareth, cujus etiam parentes possit. Solus enim in hac causa latebat Virginis partus, quo excepto, totum noverunt in Jesu quod ad hominem pertinet. Recte ergo dixit: *Et me nescitis, & unde sim scitis*, secundum carnem, & effigiem hominis quam gerebat; secundum divinitatem autem à matris veni, sed est verus qui misit me. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Per quod ea quæ in mente habebant revelat; ac si diceret: Non sum de numero eorum qui sine causa venerunt; sed est verax qui misit me; & si verax est, in veritate misit; & qui missus est, congruum est veracem esse. Rursus autem ex propriis sermonibus eos capit: quia enim dicebant: *Cum venerit Christus, nullo cognoscat, unde sit*; ostendit etiam inde se Christum esse, quoniam à Patre venit, quem ipsi nesciebant; & ideo subdit: *Quem vos nescitis.* *Hilarius 7. de Trinit. (ultra med.)* Numquid autem non omnis homo, (3) licet in carne ex Deo natus, secundum sensum communis opinionis ex Deo est? Et quomodo negat ab his vel seipsum, vel unde ipse sit sciri, nisi id unde est ad naturæ suæ referret auctorem? Nam id quod unde sit ignoratur, naturam ex qua est, dum unde sit nescitur, ostendit. Ignorari enim unde sit non potest quidquid subsistit ex nihilo: quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo, ignorantem ejus unde sit, non habet. Ob hoc autem quid sit ipse, nescitur, dum ignoratur à quo sit: non enim confietur Filium qui negat natum, nec natum intelligit, qui (4) putat eum esse ex nihilo. *Chrysostr. (ut supra.)* Vel ignorantiam hic dicit, quæ est per opera, sicut Paulus ait ad Tit. 1. *Consentiant se nosse Deum, factis autem negant.* Dupliciter autem eos redarguit. Et primum quidem quæ occulte loquebantur, hæc in medium inducit, clamans, ut eos veracundarii faciat. *Augustinus* (tract. 31.) Denique ut ostenderet eis unde possent scire, subjicit, *Ego scio eum.* Ergo à me quærite, ut scitis eum. Patrem enim non cognoscit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare. *Et si dixerit quia nescio eum, eto similis vobis mendax.* *Chrysostr. (hom. eadem.)* Quod est impossibile: quia enim verax est qui misit, congruum est & eum qui missus est, veracem esse. Ubique autem cognitionem Patris soli sibi attribuit, quia à Patre est: unde sequitur: *Et ego scio eum, quia ab ipso sum.**

(1) Al. hi omnes. (2) Addit Nicolai quia eundem esse Christum cognoverunt.

(3) Al. licet in carne ex Deo natus est: & quomodo negat, &c. (4) Al. putavit.

sum. *Hilarius 6. de Trinit. (ultra med.)* Quæro autem verum id (1) quod ab eo est, opus in eo creationis, aut naturam generationis ostendat. Si opus in eo creationis est, universa quoque quæ creantur à Deo sunt. Et quomodo Patrem non universa noverant, cum Filius eum, idcirco quia ab eo est, non nesciat? Si vero idcirco ei, quia ab eo sit, eum nosse sit proprium; quomodo non hoc ei qui ab eo est, erit proprium, scilicet ut verus Filius ex natura Dei sit? Hæc igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis. Tamen ne forte id quod ab eo est, (2) ad adventus sui tempus hæretis invaderet, continuo subjicit, *Et ipse me misit.* Tenuit ordinem evangelici sacramenti, natum se professus, & missum. *Augustinus* (tract. 31.) *Ab ipso,* inquit, *sum,* quia Filius de Patre: quod autem videtis me in carne, ipse me misit. Ubi noli intelligere naturæ dissimilitudinem, sed generantis auctoritatem. *Chrysostr. (homil. eadem.)* Irritaverunt autem Judæos ea quæ dicebantur, propter hoc quod dixerat, *Quem vos nescitis,* quia (3) profitebantur se scire: unde sequitur: *Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in eum manus.* Vide furorem eorum insensibiliter trementum. Evangelista vero humanus, & humilis loqui volens, ut ex hoc Christus homo putaretur, non dixit quod eos invisibiliter deridit: sed subjicit: *Quia nondum venerat hora ejus.* *Augustinus* (tract. 31.) Hoc est, quia volebat: non enim Dominus sub fato natus est. Hoc nec de te credendum est, quanto (4) minus de illo per quem factus es? Si tua hosta voluntas est illius, illius hora quæ est nisi voluntas sua? Non ergo horam dixit qua cogaretur mori, sed qua dignaretur occidi.

(f) *Augustinus* (tract. 31.) Humiles, & pauperes salvos faciebat Dominus: unde dicitur: *De turba autem multi crediderunt in eum.* Turba enim, quæ suam ægritudinem cito vidit, etiam illius medicinam sine dilatione cognovit. *Chrysostr. (hom. 49. in Joan.)* Verumtamen neque in his erat sana fides; sed morte multitudinis vulgaria loquebantur: sequitur enim: *Et dicebant: Christus cum venerit, numquid signa plura faciet quam quæ hic facit?* Dicere enim, *Christus cum venerit,* erat non firmiter credentium hæc esse Christum. Vel etiam hoc dicere, est ostendere eum non esse Christum; ac si dicant: Nonne ille cum venerit melior erit, & plura signa faciet? Grosiores enim non à doctrina, sed à signis inducuntur. *Augustinus* (tract. 31.) Vel intelligant: Si duo non erant, hic est Christus. Principes autem insaniebant; &

ideo medicum non solum non agnoscebant, sed etiam occidere cupiebant: unde sequitur: *Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo, & miserunt principes, & pharisæi ministros ut apprehenderent eum.* *Chrysostr. (hom. eadem.)* Multa quidem locutus est supra, sed nihil tale fecerunt: quod maxime enim eos mordebat, hoc erat, quod turbæ scilicet Christum glorificabant. Sabbati autem solutio, apprensus causæ erat, quam scilicet prætendebant. Et ipsi quidem non audebant Christum capere, periculo timentes; ministros autem mittunt tanquam periculosi expositos. *Augustinus* (tract. 31.) Quia ergo non poterant apprehendere nolentem, missi sunt ut audirent docentem: sequitur enim: *Dixit ergo Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* *Chrysostr. (hom. eadem.)* Verba loquitur humilitatis plena; ac si diceret: Quod festinat me interficere? Parvum expectate tempus. *Augustinus* (tract. 31.) Quod modo ergo vultis facere, facturi estis: sed non modo, quia nolo implere enim debeo dispensationem meam, & sic pervenire ad passionem. *Chrysostr. (hom. ut supra.)* Per hoc igitur audaciorum turbam terruit, studiosorem vero magis avidam faciebat ad audiendum; hac parvo tempore derelicto, in quo possent hæc doctrina potiri. Non autem dixit simpliciter, *Hic sum, sed vobiscum sum,* quia dicit: *Et si persequimini me, non tamen cessabo, quæ sunt pro vobis dispensans,* & ea quæ sunt ad salutem docens, & monens vos. Quod autem subdit, *Et vado ad eum qui me misit,* sufficiens erat eos terrere. *Theophylactus.* Tanquam Patri sic de ipsis conquestus: quia si missum opprobriis affecerunt, non est dubium quod & mittenti fecerunt injuriam. *Beata.* Dicit autem, *Vado ad eum qui misit me,* ac si diceret: Revertens ascendo ad Patrem, qui me incarnari præcepit. Illuc se dixit ire à quo numquam recessit. *Chrysostr. (ut supra.)* Quod vero eo indigebant, manifestat per hoc quod dicit: *Quæritis me, & non invenietis.* Sed ubi quæsierunt eum Judæi? Dicit Lucas quoniam plangebant mulieres super eum. Probabile autem est & multos alios hoc passos esse, & præcipue dum civitas caperetur, eos meminit Christus, & miraculorum ejus, & præsentiam ejus (5) quæsiisse. *Augustinus* (tract. 31.) Vel hic jam resurrectionem suam prædixit: quia quæsituri illum erant post resurrectionem compuncti. Noluerunt enim eum agnoscere præsentem, & postea quæsierunt, cum viderent in eum multitudinem credentem: unde multi compuncti dixerunt, *Quid faciemus? Viderunt enim Christum suo seelere morientem,*

(1) Al. quod ab eo opus est, in eo, &c. (2) Al. particula ad omittetur. (3) Al. simulabant, debuerunt.

& crediderunt in Christum suis sceleribus ignorantem, & quoties biberent sanguinem, quem fuderunt, de sua salute desperaverunt. *Chrysostr. (hom. 49.)* Deinde ne quis eum per mortem communi modo abire existimet, subiungit: *Et ubi ego sum, vos non potestis venire.* Si vero in morte maneret, possent ad eum ire: illuc enim omnes abimus. *Augustinus (tract. eod.)* Non autem dixit, Ubi ero, sed *Ubi sum*: semper enim ibi erat Christus, quo fuerat rediturus: sic rediit, ut nos non derelinqueret. Erat enim Christus secundum visibilem carnem in terra, secundum invisibilem maiestatem in celo, & in terra. Non autem dixit, Non poteritis, sed *non potestis venire*: tales enim tunc erant qui non possent. Nam ut sciaris, non hoc ad desperationem dictum, & discipulis suis dixit tale aliquid: *Quo ego vado, vos non potestis venire.* Denique hoc Petro exposuit dicens infra 13. *Quo ego vado, non potes me sequi modo; sequeris autem postea.* *Chrysostr. (hom. eadem.)* Hæc autem omnia induxit volens eos attrahere: etenim modicum tempus quod relinquebatur, & post recessum ipsum desiderabilem esse, & eum non posse de cetero inveniri, sufficientia erant ad suadendum ut ad eum accederent. Per hoc autem quod dicit, *Vado ad eum qui misit me*, offendit nullam sibi fieri læsionem ab insidiis eorum, & passionem suam voluntariam sibi esse. Palsi sunt autem aliquid ipsi Judæi ad ea que dicta sunt, & quaerunt ad seiplos quo debeat ire; quod non erat eorum qui desiderarent ab eo liberari. Sequitur enim: *Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non invenimus eum? Numquid in dispersionem Gentium iturus est, doctorum Gentes?* Sic enim Gentes vocabant quasi exprobrantes, & magna in semetipsis gloriantes: quia Gentes ubique disseminate erant, & imperfecte ad invicem permixtæ. Sed hoc opprobrium postea ipsi sustinuerunt, quia ubique dispersi sunt. Antiquitus autem tota Gens in unum collecta erat; sed cum Judæi ubique terrarum jam Gentibus permixti essent, non diceret: *Quo ego vado, non potestis venire*: si per hoc Gentes intellexisset. *Augustinus (tract. 31.)* Dixerat autem Dominus, *Quo ego vado*, de sinu Patris. Hoc ergo illi nullo modo intellexerunt, & tamen ex hac occasione salutem nostram prædixerunt, quod Dominus iturus esset ad Gentes, non præsentia corporis, sed tamen pedibus suis: misit enim ad nos membra sua, & fecit nos membra sua. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Non autem dixerunt, quod iturus esset ad Gentes lædere eas, sed docere. Jam enim iram sub miserant, & his que dicta erant, crediderant.

(1) *Al.* ejus. (2) *Al.* Si autem putat quis quod bibit soli, ipsi debet sufficere: item si autem putat qui bibit soli ipsi debet (forte debere) sufficere.

Nequaquam autem nisi credidissent quaesissent ad seiplos: *Quis est hic sermo quem dixit: Quaeritis me, & non invenietis, & ubi ego sum, vos non potestis venire?*

(3) *Chrysostr. (hom. 50.)* Cum recessuri essent domum celebrata festivitate, Dominus dat eis viaticum ad salutem: unde dicitur: *In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* *Augustinus (tract. 32.)* Tunc enim agebatur festivitas, quæ appellatur scenopegia, id est tabernaculorum constructio. *Chrysostr. (hom. 50.)* Quæ per septem dies agebatur: prima autem dies, & ultima erat celeberrima secundum legem; & hoc significavit Evangelista, cum dixit: *In novissimo die magno festivitatis.* Medios autem dies magis ad voluptatem consumebant. Ideo ergo prima die hoc eis non dixit, sed neque secunda, aut tertia, ne ea quæ dicebantur deperirent, (1) eis voluptati vacancibus. Clamabat autem propter turbæ multitudinem. *Theophylactus.* Simul quidem, ut audibilis fieret, atque ut confidentiam largiretur, & quia neminem formidabat. *Chrysostr. (hom. 50.)* Dicit autem, *Si quis sitit*; ac si diceret: *Neminem necessitate, & violentia attraho; sed si quis habet desiderium multum, hunc ego voco.* *Augustinus (tract. 32.)* Est enim suis interior, quia est homo interior. Constat autem plus amare hominem interiorum, quam exteriorum. Si ergo sitimus, veniamus non pedibus, sed affectibus, nec migrando, sed amando. *Chrysostr. (hom. 50.)* Quia enim de intellectuali loquitur potu, ostendit per hoc quod post inducit: *Qui credit in me sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Sed ubi hoc dicit Scriptura? Nusquam. Quid igitur? *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura: hic subdistingueret oportet, ut postea subsequatur, Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* ostendens quoniam rectam oportet habere cognitionem, & non ita à signis sicut à Scripturis credere in ipsum: etenim superius cap. 5. dixit: *Scrutamini Scripturas.* *Hieronymus in Prologo Genes.* Vel hoc testimonium de Proverbiis sumptum est, ubi scilicet dicitur: *Deriventur fontes tui, foris, & in plateis aquas tuas divide.* *Prov. 3.* *Augustinus (tract. 32.)* Venit autem interioris hominis est conscientia cordis ejus. Bibit autem isto liquore, vivificat purgata conscientia, & hauriens fontem habebit, & ipsa fons erit. *Quis est fons, vel quis est fluvius, qui manat de ventre interioris hominis? Benevolentia, qua vult consulere proximo. Bibunt ergo qui credunt in Domino. (2) Si autem pu-*

tat

rat qui bibit, quod soli ipsi debet sufficere, non fuit aqua viva de ventre ejus: si autem proximo festinat consulere, ideo non siccatur, quia manat. *Gregorius super Ezechielem (hom. 101.)* Cum enim à mente fidelium sanctæ prædicationis verba desunt, quasi de mente credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Venitis autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interiora, id est recta intentionis, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas? *Chrysostr. (hom. 50.)* Dicit autem *flumina*, & non *flumen*, copiositatem, & ubertatem gratiæ occulte insinuans. Viventem aquam dicit, agentem semper. Spiritus enim gratia cum in mentem intraverit, & firmata fuerit, omni fonte magis manat, & neque deficit, neque evacuatur, neque siccatur: videlicet quis utique hoc ad sapientiam Stephani, ad Petri linguam, ad Pauli fluxum inspiciens. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati, omnia secum trahentes abibant. *Augustinus (tract. 32.)* Ad qualem autem potum Dominus invitaret, exposuit Evangelista, & dixit: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Quem dicit Spiritum, nisi Spiritum Sanctum? Nam uniuersique homo habet in se proprium spiritum. *Alcuinus.* Spiritum autem Sanctum ante ascensionem Apostoli promissit post ascensionem linguis (1) igneis dedit: inde dicit: *Quem accepturi erant credentes in eum.* *Augustinus (tract. 32.)* Erat ergo Spiritus Dei; sed nondum in eis erat qui crederent in Jesum. Ita enim disposuit non eis dare Spiritum situm, nisi post resurrectionem suam: unde sequitur: *Nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum Jesus erat glorificatus.* *Chrysostr. (hom. 50.)* Apostoli quidem prius spiritu eiciebant demonia, sed ea quæ à Christo est potestate: quando enim mitebat eos, non dicitur, Dedit eis Spiritum Sanctum, sed Dedit eis potestatem. De Prophetis autem ab omnibus confesum est, quod Spiritus Sanctus eis dabatur; sed hæc gratia à terra detrahebat. *Augustinus 4. de Trin. (cap. 20.)* Sed quomodo & de Joanne Baptista dictum est. *Luc. 1.*, Spiritu Sancto replebitur ab utero matris suæ: & Spiritu Sancto repletus Zacharias invenitur, ut de illa talia diceret; & Spiritu Sancto Maria ut talia de Domino prædicaret; Spiritu Sancto Simeon, & Anna, ut magnitudinem Christi parvuli agnoscerent? Quomodo ergo intelligitur, nisi quia certa illa Spiritu Sancti datio post clarificationem Christi futura erat, qualis nunquam antea fuerat? *Habitura (2) enim erat quamdam propriam.* *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* omittitur igneis. (2) *Al.* deest, enim. (3) *Al.* Beda. (4) *Nicolai* corrigiit aquam.

Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Alcuino nunc occurrit; sed nec in Augustino, ex quo sua omnia solet mutuari, ut nec in Beda, vel in Glossa.

ratem in ipso adventu, qualis antea nunquam fuit. Nusquam enim legimus, linguis, quas non noverant, homines locutos veniente in se Spiritu Sancto, sicut tunc factum est, cum oporteret ejus adventum signis sensibilibus demonstrari. *Augustinus super Joannem (tract. 23.)* Cum ergo & modo accipiatur Spiritus Sanctus, quare nemo loquitur linguis omnium gentium? Quia jam ipsa Ecclesia linguis gentium loquitur: in hac qui non est, nec modo accipit Spiritum Sanctum. Si amas unitatem, etiam tibi habet quicquid in illa aliquid habet. Tolle invidiam, & tuum est quod habeo. Libor separat, caritas jungit: ipsam habeto, & cuncta habebis: quia sine ipsa nihil proderit quicquid habere poteris. Caritas autem Dei diffusa est in cordibus, & nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis: *Rom. 5.* Quare ergo Dominus post resurrectionem suam Spiritum Sanctum dare voluit? Ut scilicet in resurrectionem nostram caritas flagraret, ab amore sæculi separaretur, & tota curreret in Deum. Qui enim dixit: *Quis credidit in me, veniat, & bibat, & flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, vitam eternam promissit, ubi nihil timeamus, ubi non moriamur. Quia ergo tale est quod promissit Spiritus Sancti caritate ferventibus, ideo ipsum Spiritum noluit dare, nisi cum esset glorificatus, ut in suo corpore ostenderet vitam, quam modo non habemus, sed in resurrectione speramus. *Augustinus contra Faustum (Lib. 32. cap. 17.)* Si itaque hæc causa erat ut nondum daretur Spiritus Sanctus, quia nondum erat Jesus glorificatus, proculdubio clarificato Jesu jam causa erat ut statim daretur. *Cataphryges* autem se promissum Paraclitum suscepisse dixerunt, & hinc à fide catholica deviarunt. *Manichæi* etiam quæ de promissione Spiritus Sancti dicuntur, de Manichæo asserunt esse prædicta, tanquam scilicet antea non fuerit Spiritus datus. *Chrysostr. (hom. 50.)* Vel aliter. *Gloriam Christi* crucem vocat: quia enim inimici eramus, donum autem non inimicis, sed amicis datur, oportebat prius offerri hostiam, & inimicitiam in carne dissolvi; & tunc factos Dei amicos suscipere donum.

(h) (3) *Augustinus (tract. 33.)* Cum Dominus invitasset credentes in se ad potandum Spiritum Sanctum, nota est de illo in turba dissensio: unde dicitur: *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est veteris Prophetæ. Theophylactus.* Qui scilicet expectabatur. *Alii*, scilicet populus, dicebant, *Hic est Christus.* *Alcuinus. (a)* Jam isti (4) sitim illam

h 2

spi-

spiritualiter haurire cœperant, jam scim infidelitatis deposuerant: alii in suæ infidelitatis ariditate permanebant, de quibus subditur: *Quidam autem dicebant: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus? Noverant enim quid de Christo prædixissent Prophetæ, sed ignorabant omnia in ipso impleta fuisse; & qui noverant in Nazareth nutritum, nativitatis locum non attendebant, nec prophetiam, quam legerant, in eo completam credebant. Chrysolomus (hom. 51.) Sed esto, locum nativitatis ignorabant: num etiam genas ignorabant? Quoniam ex domo, & familia David natus erat. Quare igitur dicebant: Nonne ex semine David venit Christus? Sed & hoc obumbrata volebant per educationem in Nazareth, omnia malitiose loquentes: unde non accedunt ad Christum querentes, quomodo Scripturæ dicunt, quod à Bethlehem oportet venire Christum; tu autem ex Galilæa venisti: sed omnia malitiose loquuntur. Et quia non diligenter attendebant his quæ dicebantur, neque discendi gratia, propter hoc nihil eis Christus respondit. Nathanaelem autem dicentem supra t. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* laudavit ut vere Israelitam, quia veritatis erat inquisitor, & omnia vetera diligenter edoctus.*

Sequitur: *Disquisitio itaque facta est propter eum in turba. Theophylactus.* Non in principibus: nam principes unius voluntatis erant, ut viderent non eum reciperent sicut Christum. Qui ergo magis moderati erant in malitia verbis tantum gloriæ Christi adversabantur; qui vero peiores erant, manus etiam appetebant imponere; de quibus subditur: *Quidam autem ex eis volebant apprehendere eum. Chrysolomus* (ut supra.) Hoc autem induxit Evangelista, ostendens quoniam loquebantur neque querentes veritatem, neque dicere volentes.

Sequitur: *Sed nemo misit super illum manus. Alcuinus.* Quia scilicet ipse non permisit, qui conatus illorum in sua potestate habebat. *Chrysolomus* (hom. ead.) Hoc autem sufficiens erat eos in compunctionem deducere; sed non sunt compuncti: talis enim nequitia nulli vult credere; ad unum aspexit solum, & eum cui insidiatur interfecit. *Augustinus* (ut supra.) Qui vero misit fuerant, ut eum tenerent, redierunt immunes à crimine, & pleni admiratione: de quibus subditur: *Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Phariseos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis eum? Alcuinus.* Qui eum lapidare volentes, tenere non potuerunt, arguunt ministros, quia eum non adduxerant. *Chrysolomus* (hom. 51.) Ecce pharisæi, & scribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, ni-

hil profecerunt; ministri autem nihil horum habentes, ab una sola allocutione sunt capti, & abeuntes, ut eum ligarent, redierunt ligati miraculo. Et non dixerunt, Non potuimus propter turbam; sed præconos efficiuntur Christi sapientia: nam sequitur: *Respondere ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Augustinus* (tract. eodem.) Ille autem sic locutus est, quia Deus erat, & homo. *Chrysolomus* (hom. ead.) Non est autem solum eorum prudentia admiranda, quia signis non egerunt, sed à sola doctrina sunt capti: non enim dixerunt: Numquam talia miracula fecit homo, sed *numquam sic locutus est homo*: sed etiam admiranda est eorum securitas: quoniam ad pharisæos, qui contra Christum adversabantur, venerunt, & eis talia locuti sunt. Nec tamen longum sermonem audierant, sed brevem: cum enim mens fuerit incorrupta, non longis sermonibus opus est. *Augustinus* (ubi supra.) Pharisei tamen eorum testimonium repulerunt: nam sequitur: *Respondere autem eis pharisæi: Numquid et vos seducti esse? quasi dicant: Videmus vos delectatos esse in sermonibus suis. Alcuinus.* Et revera laudabiliter seducti erant, quia dimisso malo infidelitatis, transferunt ad fidem. *Chrysolomus* (hom. ead.) Ab argumento autem insipienti contra eos syllogizant: nam sequitur: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti sunt.* Hæc autem est ipsorum accusatio, quoniam turba quidem credidit, ipsi autem non crediderunt. *Augustinus* (tract. eod.) Qui enim non noverant legem, ipsi credebant in eum qui miserat legem, & eum qui miserat legem, condemnabant illi qui docebant legem; ut impleatur quod Dominus dixerat infra y.

Ego veni, ut non videntes videant, & videntes ceciñant. Chrysolomus (hom. eadem.) Qualiter igitur maledicti sunt illi, qui à lege suaderunt? Vos potius maledicti estis; qui non observatis legem. *Theophylactus.* Ideo autem suavitè, & blande pharisæi ministris respondent, quia dubitaverunt ne forte ab eis prorsus se regerent, & Christo adjuvantur. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Quia vero dixerant, quod nullus principum credidit in eum, ad hoc excludendum subiungitur: *Dicit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad Jesum nocte) qui unus erat ex illis. Augustinus* (ut supra.) Ipse non quidem incredulus, sed timidus: nam ideo nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, & sciri timebat. Hic ergo respondit Judæis: *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat? Credebat enim, quia si eum tantummodo patienter vellent audire, forte similes fierent illis qui misit sunt tenere, &*

maluerunt credere. Volebant autem illi perverſi autē esse damnatores quam cognitores. *Augustinus* 22. de Civ. Dei (cap. 1. in fin.) Dicit autem, *Lex nostra*, de lege quæ Dei est, eo quod est ab illo data hominibus. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Ostendit autem Nicodemus eos neque cognoscentes legem, neque facientes quæ sunt legis. Cum autem congruum esset offendere, quod non indiscere miserunt vocari eum, rudius, & inacidius utuntur contradictione: nam sequitur: *Respondere, & dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Augustinus* (tract. eodem.) Idest, quasi à Galilæa seductus. Dominus enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazareth civitate erant parentes ejus: secun-

dum Mariam dixi parentes; non secundum vile semen. *Chrysolomus* (ubi supra.) Deinde injuriose, quasi eo nesciente, Scripturas induxerunt: *Scrutare Scripturas, & vide quia Propheta à Galilæa non surgit*; ac si dicerent: *Vade, & discere. Alcuinus.* Non enim locum ubi natus est, sed ubi conversabatur attendebat; & ideo non solum Meisiam, sed nec Prophetam eum credebant. *Augustinus* (tract. eodem.) Prophetam quidem à Galilæa non surgit, sed Dominus Prophetarum inde surrexit.

Sequitur: *Et reversi sunt unusquisque in domum suam. Alcuinus.* Nullo perfecto negotio, vacui fide, & ideo fraudari utilitate, sunt reversi in domum infidelitatis, & impietatis suæ.

CAPUT VIII.

(a) **J**esus autem perrexit in montem Oliveti, & diluculo iterum venit in templum; & omnis populus venit ad eum; & sedens docebat eos. Adducunt autem scribæ, & pharisæi mulierem in adulterio deprehensam; & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem hæc, unus post unum exibant; incipientes à senioribus; & remansit solus Jesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Jesus dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit ei Jesus: Nec ego te condemno. Vade, & jam amplius non peccare.

(b) Iterum ergo locutus est eis Jesus dicens: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me: non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

(c) Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Jesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, & quo vado. Vos autem nescitis unde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem judicatis, ego non iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater.

(d) Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus? Respondit Jesus: Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me scieris, forsitan & Patrem meum scieris. Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.

(e) Dixit ergo iterum eis Jesus: Ego vado, & queretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Judæi: Numquid interfecerit semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: vos de mundo hoc estis, non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non crederitis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

(f) Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui, & iudicare: sed qui me misit, verax est, & ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.

(g) Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego

spiritualiter haurire cœperant, jam scim infidelitatis deposuerant: alii in suæ infidelitatis ariditate permanebant, de quibus subditur: *Quidam autem dicebant: Numquid à Galilæa venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus? Noverant enim quid de Christo prædixissent Prophetæ, sed ignorabant omnia in ipso impleta fuisse; & qui noverant in Nazareth nutritum, nativitatis locum non attendebant, nec prophetiam, quam legerant, in eo completam credebant. Chrysolomus (hom. 51.) Sed esto, locum nativitatis ignorabant: num etiam genas ignorabant? Quoniam ex domo, & familia David natus erat. Quare igitur dicebant: Nonne ex semine David venit Christus? Sed & hoc obumbrat volebant per educationem in Nazareth, omnia malitiose loquentes: unde non accedunt ad Christum querentes, quomodo Scripturæ dicunt, quod à Bethlehem oportet venire Christum; tu autem ex Galilæa venisti: sed omnia malitiose loquuntur. Et quia non diligenter attendebant his quæ dicebantur, neque discendi gratia, propter hoc nihil eis Christus respondit. Nathanaelem autem dicentem supra t. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* laudavit ut vere Israelitam, quia veritatis erat inquisitor, & omnia vetera diligenter edoctus.*

Sequitur: *Disquisitio itaque facta est propter eum in turba. Theophylactus.* Non in principibus: nam principes unius voluntatis erant, ut videret non eam reciperent sicut Christum. Qui ergo magis moderati erant in malitia verbis tantum gloriæ Christi adversabantur; qui vero peiores erant, manus etiam appetebant imponere; de quibus subditur: *Quidam autem ex eis volebant apprehendere eum. Chrysolomus* (ut supra.) Hoc autem induxit Evangelista, ostendens quoniam loquebantur neque querentes veritatem, neque dicere volentes.

Sequitur: *Sed nemo misit super illum manus. Alcuinus.* Quia scilicet ipse non permisit, qui conatus illorum in sua potestate habebat. *Chrysolomus* (hom. ead.) Hoc autem sufficiens erat eos in compunctionem deducere; sed non sunt compuncti: talis enim nequitia nulli vult credere; ad unum aspexit solum, & eum cui insidiatur interfecit. *Augustinus* (ut supra.) Qui vero misit fuerant, ut eum tenerent, redierunt immunes à crimine, & pleni admiratione: de quibus subditur: *Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Phariseos; & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis eum? Alcuinus.* Qui eum lapidare volentes, tenere non potuerunt, arguunt ministros, quia eum non adduxerant. *Chrysolomus* (hom. 51.) Ecce pharisei, & scribæ miracula videntes, & Scripturas legentes, ni-

hil profecerunt; ministri autem nihil horum habentes, ab una sola allocutione sunt capti, & abeuntes, ut eum ligarent, redierunt ligati miraculo. Et non dixerunt, Non potuimus propter turbam; sed præconos efficiuntur Christi sapientia: nam sequitur: *Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Augustinus* (tract. eodem.) Ille autem sic locutus est, quia Deus erat, & homo. *Chrysolomus* (hom. ead.) Non est autem solum eorum prudentia admiranda, quia signis non egerunt, sed à sola doctrina sunt capti: non enim dixerunt: Numquam talia miracula fecit homo, sed *numquam sic locutus est homo*: sed etiam admiranda est eorum securitas: quoniam ad phariseos, qui contra Christum adversabantur, venerunt, & eis talia locuti sunt. Nec tamen longum sermonem audierant, sed brevem: cum enim mens fuerit incorrupta, non longis sermonibus opus est. *Augustinus* (ubi supra.) Pharisei tamen eorum testimonium repulerunt: nam sequitur: *Responderunt ergo eis pharisei: Numquid et vos seducti estis? quasi dicant: Videmus vos delectatos esse in sermonibus suis. Alcuinus.* Et revera laudabiliter seducti erant, quia dimisso malo infidelitatis, transferunt ad fidem. *Chrysolomus* (hom. ead.) Ab argumento autem insipienti contra eos syllogizant: nam sequitur: *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex phariseis? Sed turba hæc quæ non novit legem, maledicti sunt.* Hæc autem est ipsorum accusatio, quoniam turba quidem credidit, ipsi autem non crediderunt. *Augustinus* (tract. eod.) Qui enim non noverant legem, ipsi credebant in eum qui miserat legem, & eum qui miserat legem, condemnabant illi qui docebant legem; ut impleatur quod Dominus dixerat infra y.

Ego veni, ut non videntes videant, & videntes cæci fiant. Chrysolomus (hom. eadem.) Qualiter igitur maledicti sunt illi, qui à lege suaderunt? Vos potius maledicti estis; qui non observatis legem. *Theophylactus.* Ideo autem suavitè, & blande pharisei ministris respondent, quia dubitaverunt ne forte ab eis prorsus se regerent, & Christo adjuvantur. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Quia vero dixerant, quod nullus principum credidit in eum, ad hoc excludendum subiungitur: *Dicit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad Jesum nocte) qui unus erat ex illis. Augustinus* (ut supra.) Ipse non quidem incredulus, sed timidus: nam ideo nocte venerat ad lucem, quia illuminari volebat, & sciri timebat. Hic ergo respondit Judæis: *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognoverit quid faciat? Credebat enim, quia si eum tantummodo patienter vellent audire, forte similes fierent illis qui misit sunt tenere, &*

maluerunt credere. Volebant autem illi perverti ante esse damnatores quam cognitores. *Augustinus* 22. de Civ. Dei (cap. 1. in fin.) Dicit autem, *Lex nostra*, de lege quæ Dei est, eo quod est ab illo data hominibus. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Ostendit autem Nicodemus eos neque cognoscentes legem, neque facientes quæ sunt legis. Cum autem congruum esset offendere, quod non indiscere miserunt vocari eum, rudius, & inacidius utuntur contradictione: nam sequitur: *Responderunt, & dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Augustinus* (tract. eodem.) Idest, quasi à Galilæa seductus. Dominus enim Galilæus dicebatur, quoniam de Nazareth civitate erant parentes ejus: secun-

dum Mariam dixi parentes; non secundum virile semen. *Chrysolomus* (ubi supra.) Deinde injuriose, quasi eo nesciente, Scripturas induxerunt: *Scrutare Scripturas, & vide quia Propheta à Galilæa non surgit*; ac si dicerent: *Vade, & discite. Alcuinus.* Non enim locum ubi natus est, sed ubi conversabatur attendebant; & ideo non solum Meisiam, sed nec Prophetam eum credebant. *Augustinus* (tract. eodem.) Prophetam quidem à Galilæa non surgit, sed Dominus Prophetarum inde surrexit.

Sequitur: *Et reversi sunt unusquisque in domum suam. Alcuinus.* Nullo perfecto negotio, vacui fide, & ideo fraudari utilitate, sunt reversi in domum infidelitatis, & impietatis suæ.

CAPUT VIII.

(a) **J**esus autem perrexit in montem Oliveti, & diluculo iterum venit in templum; & omnis populus venit ad eum; & sedens docebat eos. Adducunt autem scribæ, & pharisei mulierem in adulterio deprehensam; & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem hæc, unus post unum exibant; incipientes à senioribus; & remansit solus Jesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Jesus dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit ei Jesus: Nec ego te condemno. Vade, & jam amplius non peccare.

(b) Iterum ergo locutus est eis Jesus dicens: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me: non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

(c) Dixerunt ergo ei pharisei: Tu de teipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Jesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, & quo vado. Vos autem nescitis unde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem judicatis, ego non iudico quemquam. Et si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater.

(d) Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus? Respondit Jesus: Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me scieris, forsitan & Patrem meum scieris. Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.

(e) Dixit ergo iterum eis Jesus: Ego vado, & queretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Judæi: Numquid interfecerit semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: vos de mundo hoc estis, non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non crederitis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

(f) Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui, & iudicare: sed qui me misit, verax est, & ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.

(g) Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego

vel magis culpam suam cognoscebant. *Augustinus* (ut supra.) Relicti sunt autem duo: miseria, & misericordia: nam sequitur: *Et remansit solus Jesus; & mulier in medio stans.* Credo, territa illa mulier, ab illo se puniendam sperabat in quo peccatum invenit non poterat. Ille autem, qui adversarios ejus repulerat lingua justitiae, levans in illam oculos mansuetudinis, interrogavit eam: unde sequitur: *Ergens se autem Jesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quae dixit: Nemo, Domine.* Audivimus supra vocem justitiae; audiamus nunc mansuetudinis; nam sequitur: *Dixit ei Jesus: Nec ego te condemno, à quo te forte condemnari simuli, quia in me peccatum non invenisti. Quid est Domine? Pavas ergo peccatis? Non plane: attende quod sequitur: Vade, & amplius noli peccare.* Ergo & Dominus damnavit, sed peccatum, non hominem: nam si peccatorum auctor esset, diceret: *Vade, & vive ut vis; de mea liberatione esto secura: ego te quantumcumque peccaveris, etiam à gehenna, & inferni tormentis liberabo.* Non hoc dixit. Intendant ergo qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant veritatem: etenim, dulcis, & rectus Dominus: "Psalm. 26.

(b) *Alcimus.* Quia mulierem absolvit à crimine, ne aliqui dubitarent an ille quem videbant verum hominem, posset peccata dimittere, dignatur ipse aperitus suae divinitatis potentiam demonstrare: unde dicitur: *Ierum ergo locutus est eis dicens: Ego sum lux mundi.* Beda. Ubi advertendum est, quia non ait, *Ego sum lux Angelorum, vel caeli; sed lux mundi,* id est hominum in tenebris commorantium, secundum illud Luc. 1. "Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent." *Chrysostr. (hom. 51.)* Vel aliter. Quia superius Galilaeam ei assererebant, & quasi de quodam Prophetarum, de eo dubitabant, voluit ostendere quoniam non unus Prophetarum est, sed dominator orbis terrarum: unde dicitur: *Ierum locutus est eis Jesus, dicens: Ego sum lux mundi,* non Galilaeae, neque Palaestinae, neque Judaeae. *Augustinus (tract. 34.)* Manichaei solem istum oculis carnis visibilem, Christum Dominum esse putaverunt; sed Ecclesia catholica improbat tale commentum: non est enim Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est: omnia enim per ipsum facta sunt: supra 1. & propter nos sub sole factum est lumen quod fecit solem: carnis nube tegitur, non ut obscuraretur, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen sapientiae ait hominibus: *Ego sum lux mundi.* *Theophylactus.* Uteris autem adversus Nesto-

rium hoc praesenti sermone: non enim ait, quoniam in me est lux mundi, sed *ego sum lux mundi:* ipse namque qui homo videbatur, idem, & Filius Dei, & lux mundi erat; non, sicut negabatur Nestorius, in simplici homine Dei Filius habitabat. *Augustinus (tract. 34.)* Absulit autem te ab oculis carnis, & revocavit ad oculos cordis in hoc quod subdit: *Non ambulas in tenebris, sed habebit lumen vita.* Non enim sufficit dicere, *Habebit lumen,* sed addidit *Vita.* Haec verba Domini cum verbis Psalmi 35. concordant, "In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te est fons vita." "In istis verbis corporalibus aliud est lumen, & aliud fons: fontem fauces quaerunt, lumen oculi. Apud Deum quod lumen est, hoc est fons. Qui tibi lucet ut videas, ipse tibi manat ut bibas. Quod promissit, futuri temporis verbo posuit; in eo quod facere debemus, praesens tempus posuit. *Qui sequitur, inquit, habebit modo per fidem, post habebit per speciem.* Sequere istum solem visibilem, si ipse tendis ad occidentem, quod & ille tendit; (1) & si nolueris tu illum deserere, ipse te deseret in occasu. Deus tuus ubique est totus: si non ab illo facies casum, nunquam à te ille faciet occasum. Tenebrae factis metuendae sunt morum, non oculorum; & si oculorum, non exteriorum, sed interiorum, unde discernitur non album, & nigrum, sed justum, & injustum. *Chrysostr. (hom. ead.)* Intellectualiter enim dixit: *Non ambulas in tenebris;* id est, non manet in errore. Hinc & Nicodemum laudat, & ministros; & ipsos occulte insinuat dolos complicantes, qui in tenebris, & errore sunt, sed lucem non (2) superabunt.

(c) *Chrysostr. (homil. 51.)* Quia Dominus dixerat, *Ego sum lux mundi, & Qui sequitur me, non ambulat in tenebris,* Judaei hoc evertere voluerunt: unde dicitur: *Dixerunt ergo ei pharisaei: Tu de teipso testimonium perhibes, & testimonium tuum non est verum.* *Alcimus.* Si testimonium perhiberet, cum constet quod antequam in carne appareret, multos testes praemissit, qui ejus sacramenta praedixerunt. *Chrysostr. (hom. ead.)* Dominus autem evertit quod dixerant: unde sequitur: *Respondit Jesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum.* Hoc iuxta eorum suspensionem locutus est, hominem eum nudum testimonium: & causam subjungit: *Quia scio unde venio, & quo vado;* id est, ex Deo sum, & Deus, & Dei Filius. Non autem hoc dicit manifeste, quia semper humilia miseret altis. Deus autem ipse sibi fide dignus testis est.

est. *Augustinus (tract. 35.)* Verum est enim testimonium luminis, sive se ostendat, sive alia. Locutus est Propheta verum; sed unde haberet, nisi de fonte veritatis hauriret? Ergo idoneus est Jesus qui sibi testimonium perhibeat. Dicens autem: *Quia scio unde venio, & quo vado,* Patrem volebat intelligi: Patri enim gloriam dabant Filii, à quo est missus. Quantum ergo debet homo glorificare eum à quo est creatus? Non autem veniendo inde discessit, aut redeundo tuos dereliquit. Non potest hoc fieri ab isto sole, qui quando pergit ad occidentem, deserit orientem. Sicut autem sol iste & videtis faciem illustrat, & caeli; sed videt ille, ille non videt: sic & Sapientia Dei, Verbum Dei; ubique praesens est etiam infidelibus; sed quibus eam videant oculos non habent cordis. Ut ergo Dominus inter fideles suos, & inimicos suos Judaeos, tanquam inter tenebras, & lucem distingueret, subjungit: *Vos autem nescitis unde venio, aut quo vado.* Isti ergo Judaei videbant hominem, nec credebant Deum; & ideo Dominus subdit: *Vos secundum carnem judicatis;* dum scilicet dicitis: *Tu de teipso testimonium perhibes, & testimonium tuum non est verum.* *Theophylactus.* Ac si dicat: *Vos, quoniam in carne sum, carnem me solam esse putantes, non autem Deum, secundum carnem fallibiliter judicatis.* *Augustinus (tract. 36. in Joan.)* Quia enim Deum non intelligitis, & hominem videtis; ideo vobis arrogans videor, quia ego de me testimonium perhibeo. Omnis enim homo quando de se perhibere vult laudabile testimonium, superbus, & arrogans videtur: homines enim infirmi sumus, verum dicere, & mentiri possumus; lux mentiri non potest. *Chrysostr. (hom. ead.)* Vel aliter. Sicut secundum carnem vivere, male vivere est, ita secundum carnem judicare, judicare injustum est. Et quia possent dicere: Si injuste judicamus, propter quid non convincis, propter quid non condemnas? subjungit: *Ego non judico quemquam.* *Augustinus (tract. 36.)* Quod duobus modis intelligi potest: ut aut hoc intelligamus, *Non judico quemquam,* id est modo, sicut dicit alio loco (supra 3.) *Ego non veni ut judicem mundum, sed ut salvum faciam mundum,* non iudicium suum negando, sed differendo: aut certe quia dixerat, *Vos secundum carnem judicatis,* ita conjunxit, *Ego non judico quemquam,* ut subaudias, secundum carnem Christum non judicare, sicut ad hominibus judicatus est: nam ut agnoscat jam iudicem Christum, subditur: *Et si iudico ego, iudicium meum verum est.* *Chrysostr. (hom. ead.)* Quasi dicat: Propter hoc dixi, *Non judico* quasi non praesumens judicare:

quia si iudicarem iuste, vos condemnarem: sed nunc tempus iudicii non est; sed de futuro iudicio insinuat cum subdit: *Quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater:* ostendens quia non ipse solus eos condemnabit, sed & Pater. Hoc autem ad suspicionem illorum loquitur: non enim aestimabant dignum fide esse Filium, nisi Patris testimonium assumpserit. *Augustinus (tract. eod.)* Si autem tecum est Pater, quomodo te misit? Ergo, Domine, missio tua, incarnatio tua est. Hic ergo Christus erat secundum carnem, & à Patre non recesserat: quia Pater, & Filius ubique erant. Erubescere Sabellianae: non enim dixit: *Ego sum Pater, & ego ipse sum Filius;* sed, *Solus non sum,* inquit, *quia mecum est Pater.* Distingue ergo personas, distingue intelligentiam; agnosce quia Pater, Pater est, & Filius, Filius est; sed noli dicere, Pater major est, Filius minor. Una substantia est, una coaeternitas, perfecta aequalitas. Ergo verum est, inquit, iudicium meum, quia Filius Dei sum. Ut tamen intelligas quia mecum est Pater, non sic sum Filius ut ipsum desererem: formam servi accepi, sed formam Dei non amisi. De iudicio dixerat; de testimonio vult dicere: nam sequitur: *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.* *Augustinus* contra Faustum (Lib. 16. cap. 13.) An forte Manichaei calumniantur, quia non ait, *In lege Dei, sed in lege vestra scriptum est?* Ubi usitatum locutionem Scripturarum quis non cognoscit? *Legis enim vestrae* dixit vobis data, sicut Apostolus dicit Evangelium suum, quod se tamen accepisse testatur, non ab homine, sed per revelationem Jesu Christi. *Augustinus* super Joan. (tract. 36.) Magnam autem habet quaestionem, & valde videtur in mysterio res esse constituta, ubi Deus, dixit Deut. 10. "In ore duorum, vel trium testium fiat omne verbum: " si veri enim potest (1) ut duo mentiantur. Susanna casta duobus falsis testibus urgebatur; universus populus mentitus est contra Christum: quomodo ergo accipiendum est, " In ore duorum, vel trium stabit omne verbum, " nisi quia hoc modo (2) per mysterium Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis? Accipite ergo nostrum testimonium, ne sentatis iudicium: differo iudicium, non differo testimonium: unde sequitur: *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater.* Beda. In multis enim locis Pater Filio suo perhibet testimonium, ut est illud Psalm. 2. "Ego hodie genui te: " item Matth. 3. "Hic est Filius meus dilectus." *Chrysostr. (homil. 51.)* Vel aliter. Si quod dic-

(1) *Al.* & si volueris. (2) *Al.* sperabunt.

(1) *Al.* ut mentiantur. (2) *Al.* per mysterium Trinitatis.

ego sum, & a meipso facio nihil; sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

(h) Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei, Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei Judæi: Semen Abraham sumus, & nemini servivimus unquam; Quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum; Filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.

(i) Scio quia filii Abraham estis, sed queritis me interficere, quia sermo meus non cavit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor, & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus: Si filii Abraham estis, opera Abraham facite. Nunc autem queritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri.

(k) Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati; unum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Jesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me: ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim a meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.

(l) Vos ex Patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi: quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

(m) Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & demonium habes? Respondit Jesus, & dixit: Ego demonium non habeo: sed honorifico Patrem meum; & vos inhonorastis me. Ego autem non quero gloriam meam: est qui querat, & judicet. Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non vidit in æternum.

(n) Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia demonium habes. Abraham mortuus est, & Propheta; & tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum. Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et Propheta mortuus sunt. Quomodo te ipsam facis? Respondit Jesus: Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est, & non cognovistis eum. Ego autem novi eum; & si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem ejus servo. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, & gavisus est.

(o) Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum. Jesus autem abscondit se, & exiit de templo.

(a) **A**lcuinus. (a) Dominus maxime citat suam passionem, hanc sibi effecerat consuetudinem, ut in die quidem in templo, quod erat Hierosolymis, verbum Dei prædicaret, signa, & miracula ostenderet; sero autem revertetur in Bethaniam, ubi apud forores Lazari hospitabatur; & mane iterum ad simile opus revertetur. Igitur secundum hunc morem, cum in ultimo die scenopægiæ tota die in templo prædicasset, vespere perrexit in montem Oliveti; & hoc est quod dicitur: *Jesus au-*

(1) *Al. omittitur quia. Nicolai legit oleos.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Alcuino nunc occurrit, ut nec in Augustino, vel in Beda; sed sic in Glossa tantum. *Jesus perrexit in montem Oliveti, quia mos erat ei die docere in templo, & vespere reverti in Bethaniam, quæ est in monte Oliveti.*

mysterio aptissime congruit: superferret enim omnibus liquoribus; & sicut ait Psalmista Psalm. 144. «miserationes ejus super omnia opera ejus.» Sequitur: *Et diluculo iterum venit in templum, ut scilicet misericordiam cum incipiente novi testamenti lumine fidelibus, in templo videlicet suo, pandendam, præbendamque signaret.* Quod enim diluculo redibat, exortum novæ gratiæ designat. *Beda.* Significatur autem quod postquam per gratiam cœpit inhabitare in templo suo, id est in Ecclesia, ex omnibus Gentibus crediderunt in eum; unde sequitur: *Et omnis populus veniebat ad eum; & sedens docebat eos.* Alcuinus. Sessio humilitatem incarnationis insinuat. Sedente ergo Domino, ad eum venit populus: quia postquam per susceptam humanitatem visibilis apparuit, cœperunt eum multi audire, & in eum credere, quem per humanitatem sibi proximum meminerant. Mansuetus autem, & simplicibus sermonem Domini admirantibus, scribæ, & pharisæi interrogant, non ut discant, sed ut veritati lateoq; neclant: unde sequitur: *Adducunt autem scribæ, & pharisæi mulierem in adulterio deprehensam; & stanturum eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier deprehensa est modo in adulterio.* Augustinus (tract. 33.) Animadvertent enim eum nimium esse mittem: de illo quippe fuerat ante prædictum Psalm. 144. «Procede, & ragna propter veritatem, & mansuetudinem, & justitiam.» Ergo attulit veritatem ut doctor, mansuetudinem ut liberator, justitiam ut cognitor. Cum loqueretur, veritas agnoscebatur; cum adversus inimicos non moveretur, mansuetudo laudabatur: in tertio ergo, justitia scilicet, scandalum posuerunt: dixerunt enim apud seipso: Si eam dimitti censerit, justitiam non tenebit: lex enim quod injustum erat, jubere non poterat; ideo legem inducunt, dicentes: *In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare.* Ut autem mansuetudinem non perdat, in qua jam populis amabilis factus est, eam dimitti debere dicitur est. Unde ejus sententiam requirunt dicentes: *Tu ergo quid dicis?* Hinc nos invenimus ad accusandum occasionem; & reum faciemus tanquam legis prævaricatorem: unde Evangelista subdit: *Hæc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare.* Sed dominus in respondendo, & justitiam servaturus est, & a mansuetudine non recessurus: sequitur enim: *Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 4. cap. 10.)

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. dedignatus est.* (2) *Legit P. Nicolai ac vultum intendens.* (3) *Al. in aliis. P. Nicolajus habet quibuslibet aliis.*

Ex edit. P. Nicol. (a) Quod ex Glossa subjungitur, non est in illa quæ nunc extat.

Tanquam illos tales in terra scribendos significaret, non in cælo, ubi monuit discipulos ut se scriptos esse gauderent; aut quod se humiliando, quod capitis inclinatione monstrabat, signa in terra faceret; aut quod jam tempus esset ut in terra quæ fructum daret, non in lapide sterili, sicut antea, lex ejus conscriberetur. *Alcuinus.* Per terram enim cor humanum ostenditur, quod bonarum, vel malorum actionum solet reddere fructus; per digitorum autem, qui articularum compositione flexibilis est, subtilitas discretionis exprimitur. Nos ergo instruit, ut cum qualibet mala proximorum conspiciamus, non statim ea temere damnemus, sed prius ad conscientiam cordis humiliter reversi, digito discretionis ea sollicitè disquiramus. *Beda.* Quantum etiam ad historiam pertinet, per hoc quod digito scripsit in terra, illum se fore monstravit qui quondam legem in lapide scripsit.

Sequitur: *Cum autem perseverarent interrogantes eum, exiit se.* Augustinus (tract. 33.) Non dixit, Non lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Absit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, sed querere quod perierat. Quid ergo respondit? *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.* Hæc vox justitiæ est. Puniat peccatrix, sed a non peccatoribus; impleatur lex, sed non a prævaricatoribus legis. *Gregorius 14. Moral. (cap. 15. in nov. exemp. 13.)* Qui enim prius semetipsum non judicat, quid in alio rectum judicet ignorat. Et si novit etiam per auditum, recte tamen aliena merita judicare non valet cui conscientia innocentie propriæ nullam, judicii regulam præbet. *Augustinus (tract. 33.)* Cum ergo eos telo justitiæ percussisset, nec (1) dignatus est cadentes attendere, sed avertit ab eis obtutum: unde sequitur: *Et iterum se inclinans scribebat in terra.* Alcuinus. Potest etiam intelligi fecisse hoc Dominus juxta consuetudinem, ut quasi aliquid agens, (2) vultu intendens in aliud, liberam eis exeundi facultatem daret. In hoc etiam figurate admonet, ut & priusquam peccantem fratrem corripiamus, & post adhibitam correctionem diligenter persequamur utrum ipsis peccatis, de quibus alium castigamus, aut (3) aliis obnoxii sumus. *Augustinus (tract. 33.)* Sic igitur illi voce justitiæ tanquam telo percussit sese inspicientes, & eos invenientes, unus post unum omnes recesserunt; & hoc est quod subditur: *Audientes autem hæc, unus post alium exierunt, incipientes a senioribus.* *Glossa.* (a) Qui forte magis rei erant,

i 2

vel

dictum est, simpliciter accipitur, quæstionem habet: nam in hominibus quidem propter hoc determinatum est, quod in ore duorum, vel trium testium fiat omne verbum, quia unus solus non est fide dignus; in Deo autem qualiter utique hoc habebit rationem? Sed & aliter non stare quod dictum est: nam in hominibus cum duo de aliena re testantur, tunc testimonium est verum; hoc enim est duos testari: si vero unus eorum sibi ipsi testetur, non adhuc sunt duo testes. Ad nihil ergo aliud hoc dixit quam ut ostendat se nihil minus Patre habentem: alioquin non dixisset: *Ego, & qui misit me Pater. Considera etiam potestatem, nihil habentem dimittunt à Patre: homo enim cum à seipso dignus fuerit fide, testimonio non indiget; sed hoc in aliena re; in propria vero cum testimonio alieno indigeat, non adhuc dignus est fide. Hic vero totum contrarium; etenim in propria re testans, & ab alio testimonium habens, dixit se fide dignum esse. Alcuinus. (a) Vel potest sic intelligi quod dicitur, quasi dicat: Si vestra lex approbat testimonium duorum hominum qui possent decipi, (1) & plura testari; qua ratione meum, & Patris mei testimonium, quod summa stabilitate firmum est, verum esse non dicitis?*

(a) *Augustinus* (tract. 37.) Illi qui audierant à Domino, *Vos secundum carnem judicatis*, manifestaverunt quod audierunt: patrem enim Christi carnaliter acceperunt: unde dicitur: *Dicebant ergo ei: Ubi est pater tuus?* quasi dicant: *Audivimus te dicere: Solus non sum; sed ego, & qui misit me Pater: nos solum te videmus: ostende ergo nobis tecum esse Patrem tuum. Theophylactus.* Quidam vero notant hoc prolatum esse à Judæis, quasi ad contumeliam, & contemptum. (2) Improperabant enim ei tanquam ex fornicatione genito, & proprium genitorem ignoranti, (3) vel tanquam vili existente eo qui pater ejus putabatur, scilicet Joseph; quasi dicant: Ignotus, & ignobilis est pater tuus: quid frequenter patrem nobis inducis? Quia ergo non ut scire volentes, sed ut tentantes quærebant, ad præmissam quæstionem non respondet: unde sequitur: *Respondit Jesus: Neque me scitis, neque Patrem meum. Augustinus* (tract. 37.) Quasi dicat, *Quæritis, Ubi est pater tuus?* quasi me jam sciatis, quasi totum hoc sit quod videtis: ergo quia me non noveritis, ideo Patrem meum

vobis non ostendo. Me quippe hominem putatis; ideo patrem meum hominem quæritis. Quia vero secundum quod videtis, aliud sum, & aliud secundum quod non videtis; Patrem autem meum loquor occultus occultum: prius est ut me noveritis, & tunc Patrem scietis; & hoc est quod subdit: *Si me scieritis, forsan & Patrem meum scieritis. Chrysostomus* (hom. 51.) Dicit autem hoc, ut ostendat quod nihil eis prodest dicere, quod sciant Patrem, Filium nescientes. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Contrarij autem videtur ad invicem quod hic dicitur, *Neque me scitis, neque Patrem meum*; & quod supra dictum est, *Et me scitis, & unde sim scitis*; sed tamen quod dicitur, *Et me scitis*, ad quoddam dicit Hierosolymitarum dicentium, *Numquid vere intellexerunt principes quia hic est Christus?* hoc vero quod dicit, *Neque me scitis*, ad phariseos dicitur. Hierosolymitis tamen in prioribus ait: *Verax est qui me misit, quem vos nescitis.* Quæret itaque aliquis: Quomodo verum est quod dicitur, *Si me scieritis, & Patrem meum scieritis*; cum Hierosolymitis, quibus dicitur, *Et me scitis*, Patrem nesciverunt? Dicendum autem est ad hoc, quod Salvator quandoque quidem de seipso ut de homine loquitur, quandoque autem secundum divinam naturam: hoc ergo quod dicit, *Et me scitis*, de ipso homine dicit; hoc vero, *Neque me scitis*, de divinitate. *Augustinus* (tract. 37.) Quid est enim, *Si me scieritis, & Patrem meum scieritis*, nisi *Ego, & Pater unum sumus*? infra 10. Quando videt aliquem alicui similem, quotidiana locutio est, *Si hunc vidisti, illum vidisti.* Propter similitudinem tale dedisti responsum. Hinc & Dominus, *Si me*, inquit, *scieritis, & Patrem meum scieritis*: non quia Pater est Filius, sed quia Patri similis est Filius. *Theophylactus.* Erubescat *Arrianus*: nam si juxta eum creatura Filius sit, qualiter qui novit creaturam, & Deum novit? Neque (4) enim qui substantiam novit Angeli, novit & divinam. Cum itaque qui Filium novit, & Patrem novit; igitur consubstantialis Patri est Filius. *Augustinus* (tract. 37.) Hoc autem verbum *forstan* increpative dicitur, quod videtur esse verbum dubitationis; homines enim de rebus quas certas habent, aliquando verbum dubitationis ponunt; velut si indignaris servo tuo, & dicas: *Contemnis me?* Considera, forsan dominus tuus sum: sic & Dominus dubitando increpat infideles, cum dicit: *Et*

(1) *Legit Nicolai*, & mentiri, vel plura falsa, & incerta testari. (2) *Al.* improperant, item improbant, item imposuerant. (3) *Al.* vel tanquam vili existenti, eo quod pater ejus, &c. (4) *Al.* deest enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Alcuino, sed eadem dumtaxat quæ jam supra ex Augustino relata sunt. Id potius indicat Hugo Cardinalis in eum locum, sed minus plane quam hic.

Et Patrem meum forstan scieritis. Origenes (tom. 18. in Joan.) Oportet autem videre quoniam qui alterius sectæ sunt, opinantur ex hoc probari manifeste, Deum quem Judæi colebant, Patrem non esse Christi. Si enim, inquit, hoc phariseis Deum provisorum mundi colentibus dicebat Salvator, manifestum est quod Patrem Jesu, alterum à conditore mundi existentem, nequaquam pharisei noverunt. Hoc vero dicitur, non observantes consuetudinem locutionis in Scripturis. Si enim aliquis vellet inducere ea quæ de Deo sunt, à parentibus eruditus, non autem bene vivat; hunc dicimus de Deo notitiam non habere: unde & filii Heli propter eorum malitiam Deum ignorasse dicuntur. Sic igitur & pharisei Patrem ignoraverunt: non enim vivebant (1) secundum conditoris edictum. Est autem & aliud significatum cognoscendi Deum, (2) altero existente cognoscere Dominum quam simpliciter credere. Dicitur enim in Psalmo 45. *Studete, & videte, quoniam ego sum Deus.* Quis non confiteretur hoc scribi populo in conditore credenti? Multum enim differit credendo cognoscere, & credere tantum. Sed phariseis, quibus ait, *Neque me scitis, neque Patrem meum*, rationabiliter diceret, *Neque creditis Patri meo: qui enim negat Filium, minime Patrem habet, scilicet neque secundum fidem, neque secundum cognitionem.* Sed & aliter dicit Scriptura, illos qui adjuncti sunt alicui, cognoscere illud. Tunc enim Adam cognovit uxorem suam cum ei conjunctus est. Si ergo qui adheret mulieri, mulierem cognoscit; & qui adheret Domino, unus spiritus est, & Deum cognoscit. Si vero sic se habet, pharisei nec Patrem noverunt, nec Filium. Post hoc est quidem aliquem cognoscere Deum, non autem cognoscere Patrem. Infinitis ergo orationibus editis in lege non invenimus aliquem orando dicentem Deum Patrem, tamen orant eum tanquam Deum, & Dominum: ne prævenerint gratiam per Jesum toti mundo effusam, vocantem cunctos ad filiationem, juxta illud Psal. 21. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.*

Sequitur: *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo. Alcuinus.* Gaza Persica lingua divitiæ. (3) *philatim* servare. Erat autem locus in templo ubi servabantur divitiæ. *Chrysostomus.* In templo (4) loquebatur more magistris; & hic loquebatur super quibus mordebant, & accusabant, quoniam seipsum facit patrem Patri. *Augustinus* (tract. eodem.) Magna igitur fiducia sine timore: non enim pateretur *S. Thom. Op. Tom. IX.*

(1) *Al.* secundum edictum. (2) *Legit Nicolai* cum sit aliud cognoscere, &c. (3) *Idem* legit *philata* reservare: in aliis autem exemplis habetur *phila* reservare. (4) *Al.* loquebatur (*Nicolai* loquebantur) in ordine magistris, & hic loquebatur: super quibus mordebant, &c.

quod nollet: unde sequitur: *Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.* Nonnulli cum hoc audiunt, sub fato fuisse Christum credunt; sed si fatum, sicut nonnulli intellexerunt, à fando dictum est, id est à loquendo, Verbum Dei quomodo habet fatum? Ubi sunt fata? In celo, inquis, in ordine, & conventionibus siderum. Quomodo ergo fatum habet per quem factum est caelum, & sidera; cum tua voluntas, si recte sapias, transcendat & sidera? An quia nostri Christi carnem fuisse sub celo, ideo putas & potestatem Christi subditam celo? Igitur *nondum venerat hora ejus*, non qua cogere tur mori, sed qua dignaretur occidi. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Ubicumque autem additur, *Hæc verba locutus est Jesus in tali loco*, si bene attendas, invenies additionis opportunitatem. Est autem gazophylacium locus numismatum in honorem Dei, & dispensationem pauperum oblatorum. Numismata autem sunt divina verba, imaginem Regis magni impressam habentia. Unusquisque autem conferat in adificationem Ecclesie, portans ad intellectualem gazophylacium quidquid potest ad honorem Dei, & utilitatem communem. Omnibus autem offerentibus in gazophylacio templi, magis oportebat Jesum munera portare, quæ erant verba vite æternæ. Loquente ergo *Jesu* in gazophylacio, à nemine detentus est: quia sermones ejus fortiores erant his qui eum capere volebant; cum non sit infirmitas in quibus Verbum Dei loquitur. *Beza.* Vel aliter. In gazophylacio Christus loquitur, quoniam in parabolis ad Judæos sermones proferebat; tunc autem quasi gazophylacium apertum cepit, quando discipulis suis caelestia revelavit: unde etiam gazophylacium templo inhærebat: quia quæ lex, & Prophetia figuratim prædixerant, ad Dominum pertinebant.

(e) *Augustinus* (tract. 38.) Quia supra dictum est, quod nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus, modo de ipsa sua passione, quæ postea erat, non in ejus necessitate, sed potestate, locutus est Judæis: unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Jesus, Ego vado. Christus enim Domino mors profectio fuit illuc unde venerat, & unde discesserat. Beza.* Hæc autem verborum connexio talis esse videtur, ut hoc uno tempore, uno quoque in loco, vel certe alio tempore, alioque in loco geri potuissent: quoniam nihil interponi, & quædam, vel multa potuerunt. *Origenes* (tom. 19. in Joan.) Sed obijciat aliquis sic. Si his qui manebant in incredulitate, illa dicebat; quomodo eis dicit, *Et quæritis me?* Quæ-

Quære enim Jesum, est quære veritatem, & sapientiam. Sed dices, quia & de persequen-
sibus aliquando dicitur, quod quærebant eum
capere. Differentia enim sunt eorum qui quæ-
runt Jesum: non omnes enim pro eorum salute,
& utilitate quærunt eum. Propter hoc so-
lum hi qui recte quærunt eum, inveniunt sa-
ciem. Recte autem quærere dicuntur qui Ver-
bum quod est in principio apud Deum quærunt,
ut illos Patri adducat. *Augustinus* (tract. eod.)
Quæretis ergo, inquit, me, non pro desiderio,
sed odio illum, postquam abiecit ab
oculis hominum, inquisierunt, & qui oderunt,
& qui amabant: illi persequendo, isti habere
cupiendo. Et ne putetis quia me bene quæ-
retis, in peccato vestro moriemini. Hoc est Chris-
tum male quærere, in peccato suo mori;
hoc est illum odire, per quem solem posse
salus esse. Dixit sententiam præcius quod in
peccatis suis morientur. *Beda*. Sed nota, quod
peccato in singulari numero utitur, sed vestro
in plurali, ut idem omnium scelus ostenderet.
Origenes (tom. 19. in Joan.) Quæro autem (1)
propter hoc quod infra dicitur, quod hoc ipso
loquente multi crediderunt in eum; numquid
ad omnes præfentes dicit: In peccato vestro mori-
emini? Sed ad illos dicebat quod sciebat non
esse credituros, & propter hoc in eorum peccatis
esse morituros, & non valentes post ipsum
sequi, nam sequitur: *Quo ego vado, vos non po-
tessis venire*; ubi scilicet veritas, & sapientia est:
hoc est enim ubi est Jesus. Non possunt, aut,
quia non volunt; si enim voluissent, & non pe-
tuissent, non rationabiliter eis diceretur: In pec-
cato vestro moriemini. *Augustinus* (tract. 38.) Hoc
autem & discipulis alio loco dicit; nec tamen
dixit eis, In peccato vestro moriemini; sed *Quo
ego vado, vos non potestis venire modo*. Non ab-
tulit spem, sed prædixit dilationem. *Origenes*
(tom. 18. in Joan.) Præfens autem verbum mi-
nuit Christi recessum; sed quædam salvamus
ea, quæ animæ nostræ sunt infra veritatis semina,
nequaquam recedit à nobis Verbum Dei;
si vero à lapsa in malitiam corruptamur, tunc
dicitur nobis, *Ego vado*; & cum quæremus eum,
nequaquam inveniemus, sed in peccatis nostris
moriemur, ab ipsa morte occupati. Non oportet
autem pertransire inexactissime quod dicitur, In pec-
cato vestro moriemini. Si enim communiter acci-
piatur, manifestum est quod peccatores in pec-
catis eorum moriuntur, iusti vero in iustitia, si
vero dicitur, *Moriemini*, sicut qui ad mortem
peccati moritur, manifestum est quod hi quibus
talia dicebantur, nequaquam mortui erant, sed
vivebant in infirmitate animæ; sed infirmitas illa

(1) Al. propter quid infra dicitur, &c. cum puncto interrogationis post eum.

ad mortem erat: propter hoc medicus videns
eos graviter infirmantes, dicebat: *Et in pecca-
tis vestris moriemini*; & sic manifestum erat illud,
Quo ego vado, vos non potestis venire. Cum enim
aliquis in suo peccato moritur, quo vadit Jesus,
non potest ire: nullus enim mortuus potest se-
qui Jesum; non enim mortui laudabuntur
te, Domine: Pfalm. 113. *Augustinus* (tract.
38.) His autem verbis auditis, quomodo so-
lent, carnalia cogitantes interrogaverunt: nam
sequitur: *Dicebant ergo Judæi: Numquid inter-
ficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos
non potestis venire*? Stulta verba. Quid enim?
Non poterant illi venire quo ille petrexisset, si
interficiet semetipsum? Numquid ipsi non
erant morituri? Ergo, *Quo ego vado*, dixit: non
quo itur ad mortem, sed quo ipse ibat post mor-
tem. *Theophylactus*. Per hoc enim manifestavit
quod resurget in gloria, & sedebit ad dexteram
Dei. *Origenes* (tom. 18. in Joan.) Quæramus
tamen si hoc ab eis de Salvatore dicitur altius
aliquid cernentibus. Multa enim aut ex tradi-
tione, aut ex apocryphis ipsos contingebat vi-
dere præ multis. Forte igitur in his quæ tradi-
ta sunt de Christo, erat juxta sanas traditiones
prophetarum sermonum, sicut generari eum in
Bethlehem, sic & de morte ejus, ut hoc modo
transire deberet ab hac vita quomodo ipse dicit
infra 10. *Nemo tollit animam meam à me: sed ego
pono eam*. Quare quod hic dicitur, *Numquid
interficiet se?* non secundum simplicem sensum
dicitur, sed secundum aliquam Judæorum de
Christo traditionem. Multum enim ex hoc quod
dixerat, *Ego vado*, apparet potestas voluntarie
morientis, corporei derelicti. Estimo autem
quod ignominiose preferentes hoc, quod secun-
dum traditiones suas de morte Christi ad ipsos
devenerat, & non gloriam dantes, dixerunt:
Numquid interficiet semetipsum? Oportebat enim
eos cum demonstratione gloriæ sic dicere: Num-
quid anima ejus, cum ipsi placuerit egredieretur
relicto corpore? Dominus autem ad eos qui ter-
rena sapiebant, tanquam ad terrenos loquitur:
unde subditur: *Et dicebat eis: Vos deorsum estis*;
idei, terram sapiens, sursum cor non habetis.
Chrysostomus (hom. 52.) Quasi dicit: Non est
mirum vos talia cogitare homines carnales, &
nulli intelligentes spirituale. *Ego de supernis sum*.
Augustinus (tract. 38.) De quibus supernis?
Ab ipso Patre, quo nihil superius. *Vos de hoc
mundo estis, ego non sum de hoc mundo*: quomo-
do enim erat de mundo, per quem factus est
mundus? *Beda*. Et qui ante mundum fuit: illi
autem de mundo erant, quia postquam mun-
dus esse cepit, fuerant creati. *Chrysostomus* (hom.

eod.) Vel propter mundanas, & vanas cogita-
tiones hoc dicit: *Ego non sum de hoc mundo*.
Theophylactus. Nihil mundanum, sive terrenum
affectans: unde nullatenus ad tantam insaniam
devenit ut seipsum occideret. Sed Apollina-
rius male suspiciens hunc sermonem ait, quod
corpus Domini non fuit de hoc mundo, sed de
sursum cælestis descendit. Numquid igitur &
Apolloli, quibus à Domino dictum est infra 15.
Vos non estis de hoc mundo, (1) omnia corpora
sunt cælestis obtinentes? Sic igitur intelligen-
dum est eum dicitur, *Ego non sum de hoc mun-
do*: hoc est, non sum de numero vestrum, qui
mundana curatis. *Origenes* (tom. 18. in Joan.)
Alius autem sensus est eorum qui sunt de sur-
sum, & eorum qui sunt de hoc mundo. Deor-
sum enim sicut de loco aliquo intelligitur; sed
mundus materialis locis quidem diversis conti-
netur, quæ omnia quantum ad immaterialia, &
invisibilia deorsum sunt; quod mundum vero
(2) comparando mundi loca; erunt utique quæ-
dam deorsum, & quædam sursum. Ubi autem
est thesaurus uniuersique, ibi est & cor ejus.
Si itaque aliquis thesaurizat in terra, deorsum
efficatur; si vero aliquis thesaurizat in cælis, sit
de super; sed & transcendens omnes cælos, in
fine beatissimo invenitur. Et iterum qui circa
hunc mundum est amor, facit eum qui de hoc
mundo est; qui autem non diligit mundum,
nec ea quæ sunt in hoc mundo, non est de mun-
do hoc. Tamen est: & aliquis alius mundus præ-
ter hunc sensibilem mundum, in quo sunt invisi-
bilia, cuius visum, & decorem videbunt hi
qui mundo sunt corde. Sed & ipse primogeni-
tus omnis creaturæ potest dici mundus, pro-
ut est summa sapientia: omnia enim in sapientia
sunt facta. In ipso itaque erat totus mundus,
instantem differens à mundo materiali, inquan-
tum distat ratio notius mundi ab omni materia
denudata à materiali mundo. Anima ergo Chris-
ti dicit: *Ego non sum de hoc mundo*: quia non
conversatur in isto mundo. *Augustinus* (tract.
eod.) Expositus autem Dominus quid intelli-
giverit, cum dixit, *Vos de hoc mundo estis*; quia
scilicet peccatores erant. Omnes autem cum pec-
cato nati sumus, omnes vivendo ad id quod
nati eramus addidimus. Totæ ergo (3) infelicitas
Judæorum ipsa erat, non peccatum habere, sed
in peccatis mori: unde subdit: *Dixi ergo vo-
bis: quia moriemini in peccatis vestris*. Credo au-
tem in illa multitudine quæ Dominum audiebat,
& eos fuisse qui credituri erant; quasi in omnes

autem processerit illa severissima sententia, In
peccato vestro moriemini; ac per hoc & illis qui
crediduri erant, spes erat ablata. Revocavit ergo
eos ad spem, adjungens: *Si enim non credi-
deritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro*.
Ergo si credideritis quia ego sum, non moriemini
in peccato vestro. *Chrysostomus* (hom. 52.)
Si enim propter hoc venit, ut peccatum tollat,
& aliter non contingit illud exuere, nisi per la-
vacrum; (4) nec continget illud qui non credi-
dit, baptizati; necesse est eum qui non credit,
ex hac vita abire, veterem hominem, id est pec-
catum, habentem: non solum quia non credit,
sed etiam quia priora peccata habens; hinc reced-
dit. *Augustinus* (tract. eodem.) Cum autem dixit,
*Si non credideritis quia ego sum, quia nihil
addidit, multum est quod commendavit*: quia
sic etiam & Deus Moysi dixerat Exod. 3. *Ego
sum qui sum*. Sed quomodo audio. *Ego
sum qui sum*, & *Nisi credideritis quia ego
sum, quasi alia non sint*. Sed prorsus qualifi-
cumque excellentia; si mutabilis est, vero non
est: non enim est ibi verum esse ubi est & non
esse. Dicite eorum mutatorum, invenies fuit,
& erit: cogita Deum; invenies est, ubi tempus
preteritum esse non possit. Ut ergo tu sis, transi-
cende tempus. Hæc itaque pronuntians, ne mori-
amur in peccatis nostris, nihil aliud mihi vide-
tur his verbis dixisse, *Nisi credideritis quia ego
sum, quam nisi credideritis quia Deus sum*. Deb-
itas gratias, quia dicit, *Nisi credideritis, non dicit, Nisi
ceperitis*: quis enim hoc capiat? *Origenes* (tom.
18. in Joan.) Magnitudo est autem quod qui mori-
tur in peccatis suis, quamvis dicat se Christo
credere, tamen in veritate non credit: qui enim
credit iustitiam, non iniustitiam facit; & credens
in sapientiam, nil stultum dicit; aut facit: &
sic si scrutatus fueris ceteros intellectus Christi,
invenies quomodo qui non credit Christo, mori-
tur in peccatis suis. Accedens autem ad contra-
ria eorum quæ consideranter in Christo, in pec-
catis suis moritur. *Augustinus* (tract. 39.) Quis dixerat
supra Dominus: *Nisi credideritis quia ego sum,
moriemini in peccatis vestris*: interrogant illi ve-
lut quærentes nosse in quem deberent credere,
ne in suo peccato morerentur: unde dicitur: *Di-
cebant ergo ei, Tu quis es?* (2) Non enim cum di-
xisti, *Nisi credideritis quia ego sum, addidisti quos
esses*. Sciebat autem ibi quosdam esse credituros,
& ideo cum dixissent, *Tu quis es?* ut scirent
quid illum credere deberent, dixit eis Jesus:

(1) Forte omnes. Legit Nicolai ideo corpus sunt, &c. (2) Al. comparandum. (3) Al. infidelitas.

(4) Quæ ut quæ ad manus habentur, & alias citavimus exempla legunt nec contingit eum qui non credit, ex hac una abire, veterem hominem, id est peccatum, habentem intermediis omisissis.

Principium, qui & loquitur vobis; non tanquam diceret, Principium sum, sed tanquam diceret, Principium me credite: quod in sermone Græco evidenter apparet, ubi principium fecimenini generis est. Principium ergo me credite, ne moriamini in peccatis vestris: principium enim mutari non potest, in se manet, & innovat omnia. (2) Absurdum est autem ut Filium dicamus principium, & Patrem principium non dicamus; non tamen duo principia; sicut nec duos Deos: Spiritus autem Sanctus Patris, & Filii est Spiritus, nec Pater est, nec Filius. Pater tamen, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, unum lumen, unum principium. *Addidit autem, Qui & loquitur vobis;* quia humilis propter vos factus ad ista verba descendit. Ergo credite me esse principium: quia ut hoc credatis non solum sum principium, sed & loquor vobis. Nam si principium sicuti est, ita manere apud Patrem, ut non acciperet formam servi, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possent? *Beda.* Sane in quibusdam exemplaribus invenitur, *Qui & loquitur vobis;* sed congruentibus esse (1) probatur, si quia legatur; ut iste sit sensus: Principium me esse credite, quia propter vos ad hæc verba descendit. *Chrysostr. (hom. 52.)* Vel aliter. Consideranda est amœntia Judæorum, qui post tempus tantum, & signa, & doctrinam interrogant, *Tu quis es?* Quid igitur Christus? A principio loquitur vobis; quasi dicat: Sermones meos indigni estis audire, non solum ut dicam vobis, quis ego sum: vos enim omnia tentantes loquimini; & hæc omnia possem arguere, & vos punire: unde sequitur: *Multa habeo de vobis loqui, & judicare.* *Augustinus (tract. 39.)* *Supra dixit, Ego non judico quemquam;* sed aliud est *Non judico,* & aliud *Habeo judicare.* *Non judico,* dixit, ad presens. Quod autem dicit, *Multa habeo de vobis loqui, & judicare,* iudicium futurum dicit. Ideo autem verus in iudicio ero, quia Filius veracis veritas sum: unde sequitur: *Sed qui misit me, verax est.* Verax est Pater, non participando, sed generando veritatem. Numquid enim dicturi sumus, Plus veritas quam verax? Si hoc dixerimus, Filium incipientius dicere Patre majorem. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Dicit autem hoc, ut non aestiment quoniam tot audiens ex imbecillitate non punit; aut quia eorum cogitationes, & contumelias non novit. *Theophylactus.* Vel quia dixerat, *Multa habeo de vobis loqui, & judicare,* iudicium futuro sæculo reservans, subiungit:

(1) *Al.* probatur quod legatur. (2) *Al.* verax est Pater. Convenienter, &c. (3) *Al.* intellexerunt. *Nicolaï* possit intelligere possent.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et iterum tract. 39.

Sed qui me misit, verax est; quasi dicat: Etsi vos infideles estis, Pater meus verax est, qui diem stabiliavit in quo vobis retributio fiet. *Chrysostr. (hom. ead.)* Vel aliter. Si in hoc me misit Pater, non ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum (2) verax autem est Pater; convenienter nullum ego nunc iudico; sed hæc loquor quæ sunt ad salutem, non quæ ad iudicium: unde sequitur: *Et ego quæ audiivi ab eo, hæc loquor in mundo.* *Alcuinus.* Audisse autem à Patre idem est & esse à Patre: quia ab illo habet audientiam à quo habet essentiam. *Augustinus (tract. 39.)* Dat gloriam Patri æqualis Filius, tanquam dicat: Do gloriam ei cuius sum Filius: quomodo tu superbus es adversus eum cuius es servus? *Alcuinus.* Cum autem audissent, *Verax est qui misit me,* non intellexerunt de quo diceret: unde subditur: *Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.* Nondum enim oculos cordis apertos habebant, quibus Patris, & Filii æquitatem (3) intellexerunt.

(g) *Augustinus (tract. 40.)* Cum dixisset Dominus, *Verax est qui misit me,* non intellexerunt Judæi quod de Patre illis diceret. Videbat autem ibi aliquos quos ipse noverat post passionem suam esse credituros; & ideo sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Recolite illud Exod. 3. Ego sum qui sum; & cognoscetis quid sit dictum. *Ego sum.* Differo cognitionem vestram, ut impleam passionem meam. Ordine vestro cognoscetis qui sum, cum scilicet exaltaveritis Filium hominis. Exaltationem autem crucis dicit, quia & ibi exaltatus est quando pendit in ligno. Hoc oportebat impleri per manus eorum qui postea fuerant credituri, quibus dicit hoc: Quare, nisi ut nemo in quocumque scelere, & male sibi conscius desperaret, quando videat eis donari homicidium qui occiderant Christum? *Chrysostr. (hom. 52.)* Vel aliter continua. Quia multa signa faciens, & docens eos non converterat; de cruce de reliquo loquitur, dicens: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum;* quasi dicat: Vos estimatis quod tunc maxime à me separati eritis quando me occideritis; ego autem dico quoniam tunc maxime scietis & gratia signorum, & resurrectionis, & captivitatis vestræ, quoniam ego sum Christus Filius Dei, & quod non contrarios illi: propter quod subdit: *Etsi à me ipso nihil facio; sed sicut docuit me Pater, sic loquor;* per hoc enim indifferentiam substantiæ manifestat, & quod nihil extra paternales in-

teligentias loquitur: si enim Deo contrarius essem, non tantam iram movissem contra eos qui me non audierunt. *Augustinus (tract. 40.)* Vel aliter. Quia dixerat, *Tunc cognoscetis quia ego sum,* & ad ipsum esse pertinet tota Trinitas, ne forte subintraret error Sabellianorum, continuo subiunxit: *Etsi à me ipso facio nihil;* quasi dicat: A me ipso non sum: Filius enim de Patre est Deus. Quod ergo addidit, *Sicut docuit me Pater, hæc loquor,* nemini vestrum obrepit cogitatio carnalis. Nolite vobis quasi duos homines ante oculos ponere, & loquentem patrem ad filium; sicut facis tu quando aliqua verba dicis filio tuo. Quæ enim verba fierent unico Verbo? Si autem loquitur in cordibus vestris sine sono, quomodo loquitur Filio suo? Incorporaliter Pater locutus est Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium; nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est scientiam genuisse. Si enim simplex est natura veritatis, hoc est (1) Filio esse quod nosse. Quemadmodum ergo Pater illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Rursus ad humilium sermonem rediit. Sequitur, *Et qui me misit.* Ne autem ibi aliquos quod dicit, *Misit me,* minorationis esse, dicit, *Meum est;* nam hoc quidem dispensationis, hoc autem deitatis est. *Augustinus (tract. eodem.)* Et cum ambo simul sint, unus tamen est missus, alter misit: quoniam missio incarnatio est, & ipsa incarnatio Filii tantum est, non & Patris. Ergo inquit, *Qui me misit;* id est, cuius auctoritate tanquam paterna incarnatus sum. Misit itaque Pater Filium, sed non recessit à Filio: unde sequitur: *Et non reliquit me solum;* non enim quo misit Filium, non ibi erat Pater, qui dixit Hier. 33. Cælum & terram, ego impleo. Sed quare eum non dereliquit, subdit: *Quia quæ placita sunt ei, facio semper;* non ex quodam initio, sed sine initio, sine fine: Dei enim generatio non habet initium temporis. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Vel aliter. Quia continuo dicebant, quoniam non ex Deo est, & quia sabbatum non custodit; contra (2) est quod ait: *Quoniam quæ placita sunt ei, facio semper;* ostendens quoniam & solvere sabbatum, placitum est ei. Multipliciter enim studet ut ostendat quod nihil facit Patri contrarium. Et quia hoc humanus locutus est, subditur: *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum;* ac si diceret Evangelista: Ne turberis si quid humile à Christo audieris: qui enim post tantam doctrinam nondum fuisti erant, humiliora audiant, & suadentur. *Igi-*

S. Thom. Oper. Thom. LX.

(1) *Al.* Filium. (2) *Al.* omittitur est. (3) *Al.* in nobis. (4) *Al.* sed oportet manere nos: si in illo non manserimus, &c. (5) *Al.* breve verbum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostr. (hom. 53. in Joan.*

tur crediderunt quidem, sed non ut oportebat, sed simpliciter quasi letantes, & requiescentes in verborum humilitate: & hoc ostendit Evangelista in subsequentibus sermonibus, in quibus narratur quod rursus ei injuriabantur.

(h) (a) *Augustinus (tract. eodem.)* Voluit Dominus in profundum fundare fidem eorum qui crediderant, ut non superficie tenus crederent; & ideo dicitur: *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.* Per hoc quod dicit, *Si manseritis,* ostendit ea quæ in eorum corde erant: sciebat enim quoniam crediderunt quidam, sed non manserunt: & magnum quid eis promittit, scilicet vere discipulos ejus fieri: in quo occulte tangit quosdam qui prius ab ipso recesserant: & illi eum audierunt, & crediderunt, & recesserunt, quia non permanserunt. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 48.)* Omnes autem nos unum magistrum habemus, & sub illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus, quia de loco superiore loquimur; sed magister est omnium qui habitat (3) in omnibus nobis. Ad discipulum autem parum est accedere, (4) sed oportet manere nos in illo; & si in illo non manserimus, cademus. Breve opus, (5) breve verbo, magnum opere, si manseritis. Quid enim est in verbis Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Si labor non est, gratis accipis primum; si labor est, attende magnum primum.

Et cognoscetis veritatem. *Augustinus (tract. 40.)* Quasi dicat: Quia nunc credentes estis, manendo, videntes eritis. Non enim quia cognoverunt crediderunt; sed ut cognoverunt crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides; veritas quod creditur, videre? Si ergo permaneat in eo quod creditur, pervenitur ad id quod videtur, ut scilicet contempleretur ipsam veritatem sicuti est, non per verba sonantia, sed per lucem splendens. Veritas incommutabilis est, panis est mentis; reficit, nec deficit; mutat vescentem, non ipsa in vescentem mutatur. Ipsa autem veritas Verbum Dei est: hæc veritas carne induta est propter nos: latebat in carne, non ut negaretur, sed ut differretur, ut in carne pareretur, ut caro peccati redimeretur. *Chrysostr. (hom. 53.)* Vel cognoscetis veritatem, hoc est me: ego enim sum veritas. Judaica quidem omnia typus erant, veritatem autem à me scietis. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 48.)* Forte aliquis dicit: Et quid mihi prodest cognoscere veritatem? Et ideo sub-

1a

jun-

Principium, qui & loquitur vobis; non tanquam diceret, Principium sum, sed tanquam diceret, Principium me credite: quod in sermone Græco evidenter apparet, ubi principium fecimenini generis est. Principium ergo me credite, ne moriamini in peccatis vestris: principium enim mutari non potest, in se manet, & innovat omnia. (2) Absurdum est autem ut Filium dicamus principium, & Patrem principium non dicamus; non tamen duo principia; sicut nec duos Deos: Spiritus autem Sanctus Patris, & Filii est Spiritus, nec Pater est, nec Filius. Pater tamen, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, unum lumen, unum principium. *Addidit autem, Qui & loquitur vobis;* quia humilis propter vos factus ad ista verba descendit. Ergo credite me esse principium: quia ut hoc credatis non solum sum principium, sed & loquor vobis. Nam si principium sicuti est, ita manere apud Patrem, ut non acciperet formam servi, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possent? *Beda.* Sane in quibusdam exemplaribus invenitur, *Qui & loquitur vobis;* sed congruentibus esse (1) probatur, si quis legatur; ut iste sit sensus: Principium me esse credite, quia propter vos ad hæc verba descendit. *Chrysostr. (hom. 52.)* Vel aliter. Consideranda est amœntia Judæorum, qui post tempus tantum, & signa, & doctrinam interrogant, *Tu quis es?* Quid igitur Christus? A principio loquitur vobis; quasi dicat: Sermones meos indigni estis audire, non solum ut dicam vobis, quis ego sum: vos enim omnia tentantes loquimini; & hæc omnia possem arguere, & vos punire: unde sequitur: *Multa habeo de vobis loqui, & judicare.* *Augustinus (tract. 39.)* *Supra dixit, Ego non judico quemquam;* sed aliud est *Non judico,* & aliud *Habeo judicare.* *Non judico,* dixit, ad presens. Quod autem dicit, *Multa habeo de vobis loqui, & judicare,* iudicium futurum dicit. Ideo autem verus in iudicio ero, quia Filius veracis veritas sum: unde sequitur: *Sed qui misit me, verax est.* Verax est Pater, non participando, sed generando veritatem. Numquid enim dicturi sumus, Plus veritas quam verax? Si hoc dixerimus, Filium incipientius dicere Patre majorem. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Dicit autem hoc, ut non aestiment quoniam tot audiens ex imbecillitate non punit; aut quia eorum cogitationes, & contumelias non novit. *Theophylactus.* Vel quia dixerat, *Multa habeo de vobis loqui, & judicare,* iudicium futuro sæculo reservans, subiungit:

(1) *Al.* probatur quod legatur. (2) *Al.* verax est Pater. Convenienter, &c. (3) *Al.* intellexerunt. *Nicolai* possit intelligere possent.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Et iterum tract. 39.

Sed qui me misit, verax est; quasi dicat: Etsi vos infideles estis, Pater meus verax est, qui diem stabiliavit in quo vobis retributio fiet. *Chrysostr. (hom. ead.)* Vel aliter. Si in hoc me misit Pater, non ut iudicem mundum, sed ut salvem mundum (2) verax autem est Pater; convenienter nullum ego nunc iudico; sed hæc loquor quæ sunt ad salutem, non quæ ad iudicium: unde sequitur: *Et ego quæ audiivi ab eo, hæc loquor in mundo.* *Alcuinus.* Audisse autem à Patre idem est & esse à Patre: quia ab illo habet audientiam à quo habet essentiam. *Augustinus (tract. 39.)* Dat gloriam Patri æqualis Filius, tanquam dicat: Do gloriam ei cuius sum Filius: quomodo tu superbus es adversus eum cuius es servus? *Alcuinus.* Cum autem audissent, *Verax est qui misit me,* non intellexerunt de quo diceret: unde subditur: *Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.* Nondum enim oculos cordis apertos habebant, quibus Patris, & Filii æquitatem (3) intellexerunt.

(g) *Augustinus (tract. 40.)* Cum dixisset Dominus, *Verax est qui misit me,* non intellexerunt Judæi quod de Patre illis diceret. Videbat autem ibi aliquos quos ipse noverat post passionem suam esse credituros; & ideo sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Recolite illud Exod. 3. Ego sum qui sum; & cognoscetis quid sit dictum. *Ego sum.* Differo cognitionem vestram, ut impleam passionem meam. Ordine vestro cognoscetis qui sum, cum scilicet exaltaveritis Filium hominis. Exaltationem autem crucis dicit, quia & ibi exaltatus est quando pendit in ligno. Hoc oportebat impleri per manus eorum qui postea fuerant credituri, quibus dicit hoc: Quare, nisi ut nemo in quocumque scelere, & male sibi conscius desperaret, quando videat eis donari homicidium qui occiderant Christum? *Chrysostr. (hom. 52.)* Vel aliter continua. Quia multa signa faciens, & docens eos non converterat; de cruce de reliquo loquitur, dicens: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum;* quasi dicat: Vos estimatis quod tunc maxime à me separati eritis quando me occideritis; ego autem dico quoniam tunc maxime scietis & gratia signorum, & resurrectionis, & captivitatis vestræ, quoniam ego sum Christus Filius Dei, & quod non contrarios illi: propter quod subdit: *Etsi à me ipso nihil facio; sed sicut docuit me Pater, sic loquor;* per hoc enim indifferentiam substantiæ manifestat, & quod nihil extra paternales in-

teligentias loquitur: si enim Deo contrarius essem, non tantam iram movissem contra eos qui me non audierunt. *Augustinus (tract. 40.)* Vel aliter. Quia dixerat, *Tunc cognoscetis quia ego sum,* & ad ipsum esse pertinet tota Trinitas, ne forte subintraret error Sabellianorum, continuo subiunxit: *Etsi à me ipso facio nihil;* quasi dicat: A me ipso non sum: Filius enim de Patre est Deus. Quod ergo addidit, *Sicut docuit me Pater, hæc loquor,* nemini vestrum obrepit cogitatio carnalis. Nolite vobis quasi duos homines ante oculos ponere, & loquentem patrem ad filium; sicut facis tu quando aliqua verba dicis filio tuo. Quæ enim verba fierent unico Verbo? Si autem loquitur in cordibus vestris sine sono, quomodo loquitur Filio suo? Incorporaliter Pater locutus est Filio, quia incorporaliter Pater genuit Filium; nec eum sic docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est scientiam genuisse. Si enim simplex est natura veritatis, hoc est (1) Filio esse quod nosse. Quemadmodum ergo Pater illi gignendo dedit ut esset, sic gignendo dedit ut nosset. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Rursus ad humilium sermonem rediit. Sequitur, *Et qui me misit.* Ne autem ibi aliquos quod dicit, *Misit me,* minorationis esse, dicit, *Meum est;* nam hoc quidem dispensationis, hoc autem deitatis est. *Augustinus (tract. eodem.)* Et cum ambo simul sint, unus tamen est missus, alter misit: quoniam missio incarnatio est, & ipsa incarnatio Filii tantum est, non & Patris. Ergo inquit, *Qui me misit;* id est, cuius auctoritate tanquam paterna incarnatus sum. Misit itaque Pater Filium, sed non recessit à Filio: unde sequitur: *Et non reliquit me solum;* non enim quo misit Filium, non ibi erat Pater, qui dixit Hier. 33. Cælum & terram, ego impleo. Sed quare eum non dereliquit, subdit: *Quia quæ placita sunt ei, facio semper;* non ex quodam initio, sed sine initio, sine fine: Dei enim generatio non habet initium temporis. *Chrysostr. (hom. eadem.)* Vel aliter. Quia continuo dicebant, quoniam non ex Deo est, & quia sabbatum non custodit; contra (2) est quod ait: *Quoniam quæ placita sunt ei, facio semper;* ostendens quoniam & solvere sabbatum, placitum est ei. Multipliciter enim studet ut ostendat quod nihil facit Patri contrarium. Et quia hoc humanus locutus est, subditur: *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum;* ac si diceret Evangelista: Ne turberis si quid humile à Christo audieris: qui enim post tantam doctrinam nondum suasi erant, humiliora audiant, & suadentur. *Igi-*

S. Thom. Oper. Thom. LX.

(1) *Al.* Filium. (2) *Al.* omittitur est. (3) *Al.* in nobis. (4) *Al.* sed oportet manere nos: si in illo non manserimus, &c. (5) *Al.* breve verbum.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostr. (hom. 53. in Joan.*

tur crediderunt quidem, sed non ut oportebat, sed simpliciter quasi letantes, & requiescentes in verborum humilitate: & hoc ostendit Evangelista in subsequentibus sermonibus, in quibus narratur quod rursus ei injuriabantur.

(h) (a) *Augustinus (tract. eodem.)* Voluit Dominus in profundum fundare fidem eorum qui crediderant, ut non superficie tenus crederent; & ideo dicitur: *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.* Per hoc quod dicit, *Si manseritis,* ostendit ea quæ in eorum corde erant: sciebat enim quoniam crediderunt quidam, sed non manserunt: & magnum quid eis promittit, scilicet vere discipulos ejus fieri: in quo occulte tangit quosdam qui prius ab ipso recesserant: & illi eum audierunt, & crediderunt, & recesserunt, quia non permanserunt. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 48.)* Omnes autem nos unum magistrum habemus, & sub illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus, quia de loco superiore loquimur; sed magister est omnium qui habitat (3) in omnibus nobis. Ad discipulum autem parum est accedere, (4) sed oportet manere nos in illo; & si in illo non manserimus, cademus. Breve opus, (5) breve verbo, magnum opere, si manseritis. Quid enim est in verbis Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere? Si labor non est, gratis accipis primum; si labor est, attende magnum primum.

Et cognoscetis veritatem. *Augustinus (tract. 40.)* Quasi dicat: Quia nunc credentes estis, manendo, videntes eritis. Non enim quia cognoverunt crediderunt; sed ut cognoverent crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides; veritas quod creditur, videre? Si ergo permaneat in eo quod creditur, pervenitur ad id quod videtur, ut scilicet contempleretur ipsam veritatem sicuti est, non per verba sonantia, sed per lucem splendens. Veritas incommutabilis est, panis est mentis; reficit, nec deficit; mutat vescentem, non ipsa in vescentem mutatur. Ipsa autem veritas Verbum Dei est: hæc veritas carne induta est propter nos: latebat in carne, non ut negaretur, sed ut differretur, ut in carne pareretur, ut caro peccati redimeretur. *Chrysostr. (hom. 53.)* Vel cognoscetis veritatem, hoc est me: ego enim sum veritas. Judaica quidem omnia typus erant, veritatem autem à me scietis. *Augustinus de Verb. Dom. (serm. 48.)* Forte aliquis dicit: Et quid mihi prodest cognoscere veritatem? Et ideo sub-

1a

jun-

vero transmutato semine, & agente in appositam sibi materiam à muliere, per superinducta nutrimenta similitudinem accipit generantis: & quantum ad corporalia si aliquis est filius alij, subsistit ex semine; si vero aliquid est semen, non omnino filius efficitur. Quoniam autem ex operibus judicantur aliqui semen Abraham, videndum est ne forte ex aliquibus feminalibus rationibus, infusus quibusdam animabus, oporteat imaginari eos qui semen sunt Abraham: non omnes igitur homines semen sunt Abraham: neque enim omnes habent hujusmodi rationes constitas in eorum animabus. Oportet igitur eum qui Abraham semen est, ejus fieri per similitudinem & filium. Possibile vero est ex negligentia, & otio destrueret hoc quod est ejus semen. Illi autem ad quos sermo erat, adhuc in spe erant: unde sciebat Jesus quod adhuc semen erant Abraham, & nondum peremerant possibilitatem fieri filii Abraham: propter quod eis dicit: *Si filii Abraham estis, opera Abraham facite.* Si autem super hoc quod erant semen Abraham, ad augmentum magnitudinis adoleverint, verbum Jesu caperent. Sed quia non accesserant ad hoc quod essent filii, verbum non capiunt, sed interficere volunt verbum, & quasi infringere, non capientes magnitudinem ejus. Si igitur aliquis vestrum semen est Abraham, & adhuc verbum Dei non capit, non querat interficere verbum; sed transmutet se ad hoc quod sit filius Abraham, & tunc poterit capere Filium Dei. Quidam autem unum ex operibus eligunt Abraham, illud scilicet Gen. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Ut autem concedatur eis quod fides sit opus, cur non dictum est singulariter, *Opus Abraham facite*, sed pluraliter? Puto enim quod hoc dictum equipollet ei quod est. Cuncta opera Abraham facite; ut tamen ex historia Abraham allegorice sumpta opera ejus spiritualiter profsequamur. Neque enim oportet eum qui vult esse filius Abraham, adire ancillarum conjugia, nec post obitum conjugis in senectute aliam ducere conjugem.

Sequitur: *Nunc autem queritis me interficere, hominem qui veritatem locutus sum vobis.* Chrysostr. (hom. ead.) Hanc scilicet veritatem, quod est Patri equalis: propter hoc enim Judæi queriebant eum interficere. Et ut ostendat quod hoc non est contrarium Patri, subdit, *Quam audivi à Deo.* Alcuinus. (a) Quia ipse qui est veritas, à Deo Patre genitus erat: audire enim nihil aliud est quam esse à Patre. Origenes (ut su-

(1) Al. crucifigit.

Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Alcuino, vel alibi occurrit; sed nec illud quod subiungitur Alcuini est.

pra.) *Occidere me*, inquit, *hominem.* Interim non dico Filium Dei, non dico Verbum, quia non moritur Verbum: hoc dico, quod videtis: quia quod videtis potestis occidere, & quem non videtis offendere.

Sequitur: *Hoc Abraham non fecit.* Alcuinus. Quasi dicat: In hoc probatis vos non esse filios Abraham, quia facitis opera contraria operibus Abraham. Origenes (tom. eod.) Sed diceret ad hoc, quidam, quoniam superflue dictum est hoc quod non fecerit Abraham, quod suis temporibus non contingebat fieri: non enim in suis diebus natus erat Christus. Sed dicendum, quod in temporibus Abraham natus fuerat homo, qui quam audiverat à Domino veritatem, dicebat: non tamen quæsitus est ab Abraham ut eum occideret. Et scias quod spiritualis advenus Jesu nullo tempore desit sanctis. Ex hoc igitur comprehendit, omnem hominem, qui post regenerationem, & ceteras quæ factas divinitus gratias, peccat, denuo (1) crucifigere Dei Filium propriis reatibus, in quos redit; sed hoc Abraham non fecit.

Sequitur: *Vos facitis opera patris vestri.* Augustinus (ut supra.) Adhuc non dicit quis est iste pater eorum. Chrysostr. (hom. eadem.) Dicit autem hoc Dominus, volens eis auferre superfluum gloriam de cognatione, & suadere eis ut non ultra spem salutis habeant in cognatione naturali, sed in ea quæ est secundum adoptionem: hoc enim eos prohibebat venire ad Christum, quia aestimabant cognationem Abraham sibi sufficere ad salutem.

(k) Augustinus (tract. 42.) Cœperant Judæi utrumque cognoscere: quia non de carnis generatione loqueretur Dominus, sed de vitæ institutione. Consuetudo autem Scripturarum est fornicationem spiritualiter appellare, cum diis multis, & falsis anima tanquam prostituta subijcitur; unde dicitur: *Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrum habemus Deum.* Theophylactus. Quasi responderent, quod Dei quærenter ultionem; & ideo adversus eum consiliarentur. Origenes (tract. 22.) Vel aliter. Quia redarguitur non esse filii Abraham, atrocius respondent, latenter designantes, ex adulterio productum fore Salvatorem. Sed magis mihi videtur quod corixando responderunt. Cum enim prius dixissent, *Pater noster Abraham est*, & audissent, *Si filii Abraham estis, opera Abraham facite*, fatentur se habere majorem patrem quam Abraham, scilicet Deum, & non ex fornicatione sumpsisse exordium. Non enim ex spon-

sa,

sa, sed ex meretrice, seu materia, dæmon, qui nihil facit ex se, producit eos, qui carnalibus (1) uti inhærent materiæ. Chrysostr. (hom. 53.) Sed quid dicitis vos? Patrem habetis Deum, & Christum inculcatis hæc dicentem? Et nimirum ex fornicatione multi eorum nati erant, etenim illicitas commixtiones faciebant; non tamen hoc redarguit; sed inflat, ut ostendat quod non sunt ex Deo: unde sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Si Deus Pater vester esset, diligeretis utique me: ego enim ex Deo processi, & veni.* Hilarius 4. de Trinit. (à medio illius.) Religiosi nominis assumptionem Dei Filium in his qui se Dei filios constitentes, patrem sibi Deum dicerent, non improbat; sed temerariam Judæorum usurpationem patrem sibi Deum præsumptum, per id quod se non diligerent, obijcitur. Non utique dici potest idipsum esse ex Deo exire, quod venisse. Sed cum ab his qui sibi Deum patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex Deo exisset, causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis natiuitatis retulit nomen: quia religio præstendi sibi patrem Deum, (2) ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, merenda sit. Nec enim in Deum Patrem sit religiosus qui non diligit Filium, cum diligendi Filii non alia causa sit quam quod ex Deo sit. Ex Deo igitur Filius est, non adventu, sed natiuitate. Dilectio autem in Patrem hinc erit omnis, si Filius ex eo esse credatur. Augustinus (tract. 42.) Sic ergo, quod de Deo processit Verbum, æterna processio est: ab illo enim processit ut Verbum Patris, & venit ad nos, quia *Verbum caro factum est*: supra 1. Adventus ejus, humanitas ejus; mansio ejus, divinitas ejus. Dicitis Deum patrem, cognoscite me vel fratrem. Hilarius (Lib. 6. ibidem.) Non esse autem à se sibi originem docuit cum subdit: *Neque enim à meipso veni, sed ille me misit.* Origenes (tract. 22.) Hæc arbitror dici propter quosdam per se venientes, & non missos à Patre, de quibus in Hieremia cap. 23. dicitur: *Non mitebam eos, & ipsi currebant.* Quoniam autem qui duas naturas ingerunt, utantur hoc verbo, obijciendum est contra illos. Paulus enim objebat Jesum cum persequeretur Ecclesiam Dei: unde Dominus ad eum Act. 9. *Quare me persequeris?* *Si ergo verum est quod hic dicitur: Si Deus pater vester esset, diligeretis me*, palam est quoniam, & recte convertitur: Si non diligetis, nequaquam Deus pater vester esset. Paulus autem aliquo

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Legit P. Nicolaus innixi. (2) Al. & ex dilectione. (3) Apud Nicolaum est Adaperire, Marci 7. is auditu, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Origenes tract. five tom. 23. in Joannem.

tempore non diligebat Jesum: fuit ergo tempus quo Deus pater Pauli non exiit. Non igitur natura Paulus Dei filius fuit, sed postmodum Dei filius factus est. Quando vero Deus alicuius sit pater, nisi quando mandata ejus custodit? Chrysostr. (hom. 53.) Quia vero semper queriebant dicentes: *Quid est hoc quod dicit, Quo ego vado, vos non potestis venire?* propterea subdit: *Quare loquelam meam non cognovistis? Quia non potestis audire sermonem meum.* Augustinus (tract. 42.) Ideo autem audire non poterant, quia corrigi credendo volebant. (2) Chrysostr. Primo igitur captanda est virtus, quæ verbum divinum exaudiat, ut deinceps validi usum ad percipiendam totam locutionem Jesu: quoniam quamdiu quis caratus non est in auditu proprio, à verbo quod dicit surdo, (3) Aperiatis, auditu percipere nequit.

(1) Chrysostr. (hom. 53.) Excluserit Judæos Dominus à cognatione Abraham: & quia majora ausi sunt, ut scilicet patrem suum Deum dicerent, de reliquo petentis eos, dicens: *Vos ex patre diabolo estis.* Augustinus (ut supra.) Hic jam cavenda est hæresis Manicheorum, quæ dicit esse quandam naturam mali, & gentem quandam tenebrarum cum principibus suis, unde diabolus originem ducit; & hæc dicunt ducere originem carnem nostram; & secundum hoc putant dictum à Domino: *Vos ex patre diabolo estis*: quod essent illi velut natura mali, ducentes originem de genere contraria tenebrarum. Origenes (tom. 23. in Joan.) In hoc autem simile videntur incurrisse ei qui diceret alteram esse oculi videntis substantiam, & alteram caligantis, vel se avertentis: quemadmodum enim in his non differt substantia, sed quedam contingit causa quæ facit caligare; sic substantia eadem est, sive recipiat rationem, sive non. Augustinus (tract. eodem.) Judæi ergo filii erant diaboli imitando, non nascendo: unde sequitur: *Et desideria patris vestri vultis scire.* Ecce unde filii estis, quia talia desideratis, non quia de illo nati estis: *queritis enim me occidere, hominem qui veritatem vobis dico*; & ille invidit homini; & occidit: unde sequitur: *Ille homicida erat ab initio*: utique in primo homine, in quo potuit fieri homicidium: non enim post occidit homo, nisi prius fieret homo. Non ferro accinctus diabolus ad hominem venit: verbum malum seminavit, & occidit. Noli ergo putare non esse homicidium quando fratri tuo mala persuades. Vos autem ideo sevidis in carnem, quia non potestis in mentem. Origenes

m 2

(tract.

jungit: *Et veritas liberabit vos*; quasi dicat: Si non delectat veritas, deleat libertas. Libertari enim proprie dicitur liberum fieri, quomodo sanari sanum fieri. Hoc in verbo Græco planius est: nam in consuetudine Latina maxime in eo consuevimus audire hoc verbum, ut quicumque liberatur, intelligatur pericula evadere, molestiis catere. *Thophylactus*. Sicut autem supra infidelibus ait: *In peccatis vestris moriamini*; sic manentibus in fide, absolutionem annuntiat peccatorum. *Augustinus* 4. de Trin. (cap. 18.) Unde etiam veritas liberavit, nisi à morte, à corruptione, à mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem incommutabilis est ipsa æternitas. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Eorum autem qui crediderant, erat etiam increpationes ferre; sed hi statim seviunt. Si autem oportebat eos turbati in proci, convenientius erat ut turbarentur in hoc, scilicet quod dixit, *Cognoscite veritatem*, ut dicerent: Nunc ergo veritatem nescimus; lex igitur mendacium est, & cognitio nostra? Sed nullius horum eis cura erat, sed de mundanis rebus dolent: non enim aliam servitutem noverant nisi mundanam: unde sequitur: *Respondit ei Judæus: Semen Abraham sumus, & nemini servivimus umquam, quando tu dicis, Liberi eritis?* quasi dicant: Eos qui de genere sunt Abraham, qui sunt ingenui, non oportebat servos vocare, numquam enim servivimus, *Augustinus* (tract. 41.) Vel hoc responderunt, non illi qui jam crederant, sed qui in turba erant nondum credentes. Hoc autem ipsum, *Nemini servivimus umquam*, secundum hujus temporis libertatem, quomodo verum dixistis? Joseph non est venundatus? Prophetæ sancti in captivitatem non sunt ducti? O ingrati, quid est quod vobis assidue imputat Deus, quod vos de domo servitutis liberavit, si nemini servivistis? Vos autem qui loquimini, quomodo solvetis tributa Romanis, si nemini umquam servivistis? *Chrysostomus* (hom. ead.) Quia vero non ad vanam gloriam erant quæ dicebantur à Christo, sed ad salutem; non voluit ostendere eos servos esse hominum, sed peccati: quæ difficillima servitus est, à qua solus Deus eripere potest: unde sequitur: *Respondit eis Jesus: Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* *Augustinus* (tract. eod.) Multum commendat quod sic pronuntiat: quodammodo, si dici fas est, juratio ejus est: amen quippe interpretatur verum: & tamen non est interpretatum, nec Græcus hoc interpretatus est facere, vel Latinus. Nam hoc verbum amen Hebræum est: non est autem interpretatum, ut honorem haberet velamento secreti; non ut esset ligatum, sed ne visceret nudatum. Jam

quantum hoc commendatum sit, ex ipsa geminatione cognoscite. Verum dico vobis, Veritas dicit; quæ utique etsi non diceret, Verum dico, mentiri omnino non posset; tamen inculcat, dormientes quodammodo excitat; contenti non vult quod dicit. *Omnia*, inquit, *Judeus, Græcus, dives, pauper, Imperator, & mendicus, si facit peccatum, servus est peccati.* *Gregorius* 4. Mor. (cap. 42. vel in nov. exemp. 21.) Quia quisquis se pravo desiderio subjicit, iniquitatis domino dudum libera mentis colla supponit. Sed huic domino contradicimus, cum iniquitati, quæ nos ceperat, reluctamus, cum consuetudini violenter resistimus, cum culpam penitendo percutimus, & maculas sordium lacrymis lavamus. *Gregorius* 25. Mor. (cap. 20. vel in nov. exemp. 14.) Quanto autem aliqui liberis peragunt perverta quæ volunt, tanto ejus servitio obnoxios obligantur. *Augustinus* (tract. eodem.) O miserabilis servitus! Servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo requiescit: servus peccati quo fugit? Secum trahit quocumque fugerit: peccatum enim quod facit intus est: volupias transit, peccatum non transit: præterit quod delectabat, remansit quod pingat. Solus de peccato liberare potest qui venit sine peccato, & factus est sacrificium pro peccato: nam sequitur: *Servus autem non manet in domo in æternum.* Ecclesia est domus, servus peccator est: multi intrans in Ecclesiam peccatores. Non ergo dixit, *Servus non est in domo, sed non manet in domo in æternum.* Si ergo nullus ibi servus erit, quis ibi erit? Quis gloriabatur mundum se esse peccator? Multum nos terruit; sed adjungit: *Filius autem manet in æternum.* Ergo solus in domo sua erit Christus. An forte in hoc quod dicit, *Filius, caput, & corpus est?* Non enim sine causa & spem dedit; terruit, ne peccatum amaremus; spem dedit, ne de peccati absolutione diffideremus. Hæc est ergo spes nostra, ut à libero liberemur: ipse enim pretium dedit, non argentum, sed sanguinem suum; & propter hoc subditur: *Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* *Augustinus* de Verb. Dom. (ser. 48.) Non à barbaris, sed à diabolo; non à corporis captivitate, sed ab anime iniquitate. *Augustinus* super Joann. (tract. 41.) Prima libertas est carere criminibus; sed ista inchoata est, non perfecta libertas: quia caro concupiscit adversus spiritum, ut non ea quæ vultis faciatis. Libertas autem plena, atque perfecta est quando nulla erunt inimicitia, quando novissima inimica mors destruitur. *Chrysostomus* (hom. 23.) Vel aliter. Quia dixerat: *Qui facit peccatum, servus est peccati*: ne præcurrant, & dicant: Immolaciones habemus, ille nos eripere possunt: propterea induxit: *Servus non manet in domo in æternum.* *Filius*

lius manet in æternum. Domus mentionem facit, Patris: principatum domum nominans, ostendens ex translatione humanorum, quoniam sicut dominus in domo, ita ipse omnium potestatem habet: hoc enim quod dicit, *Non manet*, significat, non habet potestatem donandi; sed Filius, qui est dominus domus habet. Et ideo sacerdotibus veteris legis, non habebant potestatem per sacramenta legalia peccata dimittere: omnes enim peccaverunt, etiam sacerdotes, qui pro seipis, ut dicit Apostolus, necesse habebant sacrificia offerre; sed Filius hanc habet potestatem: unde concludit: *Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*: ostendens quod mundana libertas, de qua gloriabantur, non est vera libertas. *Augustinus* (tract. 41.) Noli ergo libertate abuti ad libere peccandum, sed utere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia; eris liber, si fueris servus justitiae.

(1) *Augustinus* (tract. 42.) Judæi se liberos dixerant, quia semen erant Abraham. Quid ergo Dominus ad hoc responderit, subditur: *Scio quia filii Abraham estis*; quasi dicat: Agnosco vos quia filii estis Abraham carnis origine, non cordis fide; & ideo subdit: *Sed queritis me interficere.* *Chrysostomus* (homil. 53.) Hoc enim addidit ut non dicant, peccatum non habemus. Dimittens enim omnem eorum vitam redarguere, hoc quod præ manibus erat, quod adhuc agere volebant, ducit in medium. Paulatim enim eos à cognitione illa removet, erudiens in hoc non magna sapere. Sicut enim libertas, & servitus est ab openibus, ita & cognitio. Sed ne dicerent, Hoc juste agimus, subiungit causam, dicens: *Quia sermo meus non capit in vobis.* *Augustinus* (tract. 42.) Idem, non capit cor vestrum, quia non recipitur à corde vestro. Sic est enim sermo Dei fidelibus tanquam pisci hamus: tunc capit quando capit; nec sit injuria illis qui capiuntur: ad salutem quippe, non ad perniciem capiuntur. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Et non dixit, Non capitis meum sermonem, sed non capit meus sermo in vobis, altitudinem suorum dogmatum ostendens. Sed possunt dicere: Quid si à teiplo loqueris? Propter hoc inducit subdicens: *Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor*: non enim solum eandem substantiam, sed eandem veritatem habeo Patris. *Augustinus* (tract. 42.) Dominus autem Patrem suum Deum vult intelligi; quasi dicat: Veritatem vidi, veritatem loquor, quia veritas sum. Si ergo Dominus veritatem loquitur quam vidi apud Patrem, se vidit, quæ loquitur, quia ipse est veritas Patris. *Origenes* (tract. 20. in Joan.) Manifestat au-

tem hæc auctoritas. Salvatorem fuisse vitorem eorum quæ sunt apud Patrem; cum tamen homines, quibus revelatio fit, vitores non sint. *Thophylactus*. Cum vero audis, *Quod vidi apud Patrem*, nequaquam corporalem visionem intelligas, sed naturalem notitiam veram, & approbatam. Sicut enim oculi videntes, integre aliquid, & vere prospiciunt, nec falluntur; sic ego venientia ea loquor quæ cognovi à Patre meo.

Sequitur: *Et vos quod vidistis apud patrem vestrum, facite.* *Origenes* (tract. 20.) Adhuc non nominat patrem ipsorum. Paulo superius Abraham commemoravit; sed dicturus est alterum patrem eorum, scilicet diabolum, cuius filii erant, in quantum mali erant, non in quantum homines erant. Malum ergo quod faciunt, Dominus eis objurgat, & corripit. *Chrysostomus* (hom. ead.) Alia litera habet: *Et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facite*, quasi dicat: Sicut ego verbis, & veritate ostendo Patrem, ita & vos à rebus ostendite Abraham. *Origenes* (ut supra.) Item alia litera habet: *Et vos quæ vidistis à Patre, facite.* Audierant enim à Patre ea quæ in lege, & Prophetis scripta sunt. Qui autem hoc verbo contra eos qui alterius opinionis sunt, fuerit usus, ostendit quod non alius Deus est qui legem dedit, & Prophetas, & Christi Pater. Queramus etiam ab inferentibus duas naturas, dicentes: à Patre quidem. audivisse alienos, (1) inconveniens est. Si autem proprii Salvatoris erant, & beate nature, qualiter quererent illum occidere, & Salvatoris sermonem non (2) capiebant? Illi autem longe molestius acceperunt quam proferunt Dominus: quis eorum esset pater: non enim qui multarum gentium pater est, scaturit sui fore patrem: unde sequitur: *Respondit, & dixerunt: Pater nostrum Abraham est.* *Augustinus* (tract. 42.) Quasi dicant: Quid tu dicturus es contra Abraham? Videbantur enim eum provocare ut aliquid mali diceret de Abraham, & esset eis occasio faciendi quod cogitabant. *Origenes* (tract. 20.) Sed & hoc ipsum Salvator interim tanquam falso dictum: unde subditur: *Dicit eis Jesus: Si filii Abraham estis, opera Abraham facite.* *Augustinus* (tract. 42.) Et tamen superius ait: *Scio quia filii Abraham estis*: unde non negavit eorum originem, sed facta condemnat. Caro eorum: ex illo erat, sed vita non erat. *Origenes* (ubi supra.) Vel dicendum, quod supra in Græco habetur: *Scio quod semen Abraham estis.* Ut ergo hæc pateant, videamus primo corporalis seminis, & filii differentiam. Manifestum enim est quod semen in seipso habet rationes ejus cuius est semen, adhuc manentes, & patiantes; filius

(1) *Nicolaus legit quod inconveniens est.* (2) *Al. capiebant.*

(tract. 24. in Joan.) Perpende autem, quod non propter aliquem singulariter tantum, sed pro toto genere quod peremit, in quantum in Adam cuncti moriuntur, & vere, dictus est ab initio homicida. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Et non dixit, Opera sed desideria eius facitis, ostendens quoniam vehementer & ille, & ipsi (1) ab occasioneibus possidentur: & quia continue eum accusabant quod non est à Deo, ipsi autem occulte quod hoc etiam eis ex diabolo est: unde sequitur: *Et in veritate non stetit. Augustinus* 11. de Civit. Dei (cap. 13.) Forte autem aliquis dicit, quod ab initio suae conditionis in veritate non steterit; & ideo nunquam deus cum sanctis Angelis fuerit, suo recusans esse subditus creatori, ac per hoc falsus, & fallax, quia p̄a subiectione noluit tenere (2) quod natura est, affectans per superbiam elationem simulare quod non est. Huius sententiae quilibet acquiescit, non cum Manichaeis sapit, ut suam quandam propriam, tamquam ex ad- verso quodam principio, diabolus habeat naturam mali; qui tanta vanitate (3) despiciunt, ut non attendant non dixisse Dominum, A veritate alienus fuit; sed in veritate non stetit; ubi à veritate lapsus intelligi voluit. (cap. 15.) Illud etiam quod ait Joannes Epist. 1. cap. 3. „ Ab initio diabolus peccat, “ hoc intelligunt, si naturale est, nullo modo esse peccatum. Sed quid responderetur propheticis testimoniis? sive quod ait Esaias cap. 14. sub figurata persona principis Babyloniae diabolum notans: „ Quomodo cecidit Lucifer, qui mane orieba- „ tur? “ sive quod Ezechiel cap. 23. „ In de- „ licis paradisi Dei fuisti: “ quae si aliter convenientius intelligi nequeant, oportet ut quod dictum est, *In veritate non stetit*, sic accipiamus, quod in veritate fuerit, sed non permanferit; & illud quod ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati: cepit enim in ipso peccatum, & ipse initium peccati fuit. *Origenes* (ubi supra.) Est autem uniforme quidem (4) in veritate morari, vitium autem, ac multiforme, non morari in ea: quibusdam, ut ita dicam, trementibus gressibus, & nitentibus sistere in ea, non tamen obtinere valentibus; quibusdam vero non passis illud, sed in periculo consistentibus, secundum illud *Psal.* 71. „ Mihi autem paulisper commoti „ sunt pedes, “ & ceteris ab ea cadentibus. Causa igitur cur diabolus veritatem non colat, subditur: *Quia veritas non est in eo*: scilicet quod vana suspicatur, & seductus est ipse à

(1) Al. ab occasioneibus. (2) Idem legit quod vere est. (3) Al. decipiunt. (4) Al. in unitate. (5) Al. desit enim.

seipso: in hoc deterior; quod illi quidem ab eo falluntur, is autem sibi ipsi deceptionis auctor existit. Sed oportet investigare quemodo dicitur, quod *veritas in ipso non est*: utrum quia nullam unquam veram habet doctrinam, sed cuncta quae opinatur, falsa sunt; vel quia Christi particeps non est, qui dixit infra 14. *Ego sum veritas*. Impossibile autem est aliquam rationalem substantiam de cunctis opinari falsos; & de nullo vel exiliter rectitudinem conspiciere. Diabolus igitur saltem id vere capit dogma, considerando de se quod rationalis est. Non igitur eius natura consistit ex contrario veritatis, id est ex errore, & ignavia: nunquam enim veritatem cognoscere posset. *Augustinus* 11. de Civit. Dei (cap. 14.) Vel cum dicit, *Quia veritas in eo non est*, subiecit iudicium, quasi quaevissemus unde ostendatur quod in veritate non steterit, atque: *Quia veritas non est in eo. Estet autem in eo, si in ipsa steterit.*

Sequitur: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius. Augustinus* (tract. 42.) In his verbis quidam diabolus putaverunt patrem habere, & quaesierunt quis esset diaboli pater. Hic est error Manichaeorum. Diabolus autem Dominus dixit patrem mendacii: non (5) enim omnis qui mentitur, pater mendacii sui est: si enim ab alio mendacium accepit, & dixit; tu quidem mentitus es, sed pater mendacii non es. Ille vero, quia non aliunde accepit mendacium, quo mendacio tamquam veneno serpens hominem occideret, pater est mendacii, sicut Deus pater est veritatis. *Theophylactus*. Is enim & Deum apud homines crimatus est, ad Evam dicens: Quoniam invidens vobis, lignum inibuit: & apud Deum quondam crimatus est homines, ut cum dixit. *Job* cap. 1. „ An gratis colit Job „ Dominum? “ *Origenes* (ubi supra.) Attende tamen, quod hoc nomen mendax dicitur tam de diabolo, qui mendacium genuit, sicut hic dicitur, *Quia mendax est*, quam de homine, secundum illud *Psal.* 111. „ Omnis homo men- „ dax. “ Nam si quis mendax non est, huiusmodi non est homo tantum; ita quod ei, & similibus dici potest: „ Ego dixi, Dii estis: “ *Psal.* 81. Unde cum aliquis loquitur mendacium, de propriis loquitur. Spiritus autem Sanctus loquitur à Verbo veritatis, & sapientiae, secundum illud infra 16. *De meo, accipiet, & annuntiabit vobis. Augustinus* de Quaes. nov. & vet. test. (quaest. 90.) Vel aliter. Diabolus non speciale nomen est, sed commune. In quocumque enim opera diaboli fuerint inventa, dia-

diabolus est appellandus: operis enim nomen est, non naturae. Itaque hoc in loco patrem Judaeorum Cain significat, cuius imitatores volentes esse Judaei, Salvatorem peremerunt: ab ipso enim forma data est fratricidii: quem dixit mendacium de propriis loqui, ut ostenderet, unumquemque non nisi propria voluntate peccare. Sed quia Cain imitator diaboli est, patrem eius diabolus dixit, cuius opera secutus est. *Alcuinus*. Sed quia Dominus veritas est, & Filius veracis Dei, veritatem dicit; sed Judaei, qui filii erant diaboli, aversi erant à veritate; & hoc est quod sequitur: *Ego autem quia veritatem dico vobis, non creditis mihi. Origenes* (tom. 25.) Sed quomodo hoc dicitur Judaeis, qui in eum crederant? Sed considera, quod potest aliquis secundum aliquam intentionem credere, secundum aliam vero non credere: sicut qui credunt in eum qui sub Pontio Pilato crucifixus est, non autem credunt in natum de Maria Virgine, in eundem credunt, & non credunt. Sic igitur hi ad quos loquebatur credebant in eum, secundum quod videbatur signorum factor, non credebant autem his quae profunde ab eo dicebantur. *Chrysostomus* (hom. 53.) Quia igitur inimici estis veritatis; in nullo me incutiantes vultis me interficere; & ideo subditur: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Theophylactus*. Quasi dicat: Si Dei filii estis, utique peccantes debetis habere odium. Si ergo me quoque, quem exolum habetis, non potestis arguere de peccato; manifestum est quod propter veritatem me odio habetis: quoniam scilicet dicebat se Filium Dei. *Origenes* (tom. 35. in Joan.) Habet autem hoc verbum Christi magnam fiduciam; cum nullus hominum fiducialiter hoc dicere potuerit nisi solus Dominus noster, qui peccatum non fecit. *Gregorius* in hom. (18. in Evang.) Pensate autem mansuetudinem Dei. Non designatur ex ratione offendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores iustificare: unde subdit: *Qui est ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Augustinus* (tract. 43.) Noli attendere naturam, sed vitium. Sunt filii ex Deo, & non sunt ex Deo: natura ex Deo, vitium non ex Deo. Eis autem hoc dictum est qui non solum peccato vitiosi erant, nam hoc commune erat omnibus, sed etiam praecogniti quod non erant credituri ea fide qua possent à peccatorum obligatione liberari. *Gregorius* in hom. (ut supra.) Interroget se ergo unusquisque, si verba Dei aure cordis percipit; & intelligit unde sit. Nam sunt nonnulli qui praeccepta Dei nec aure corporis percipere dignantur; & sunt

nonnulli qui haec quidem corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio complectuntur; & sunt nonnulli qui libenter verba Dei suscipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur; sed post lachrymarum tempus ad iniquitatem redeunt; hi profecto verba Dei non audiunt, quia haec exercere in opere contem- nunt.

(m) *Chrysostomus* (hom. 54.) Cum aliquid altum Dominus diceret, hoc apud Judaeos, qui valde insensibiles erant, infania videbatur, ut ex eorum responsione colligitur: dicitur enim: *Responderunt ergo Judaei, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & daemonium habes? Origenes* (tom. 26.) Sed dignum est quaerere quomodo, cum Samaritani saecula futura denegent, nec animae durabilitatem (1) acceptent, auti sunt Samaritanum dicere Salvatorem, qui de resurrectione, & iudicio tot & tanta edocuit. Sed forsitan velut improperantes illi hoc dicunt, dum quae sentiunt ipsi, non docet. *Alcuinus*. Samaritani enim gens odiosa Israelitico populo, decem tribubus in captivitatem ductis, terram eorum possidebant. *Origenes* (tom. eod.) Convenit quoque quod aliqui de eo arbitrentur quod secundum Samaritanos sentiret, ut nihil post obitum reserveretur hominibus, sed sicut ad placendum Judaeis, de resurrectione, & aeterna vita tractaret. Daemonium vero illum habere dicebant propter ejus sermones transcendentes capacitate humanam, quibus Deum Patrem suum asserbat, & se de caelo descendisse, & cetera huiusmodi; vel propter suspicionem eorum, quia plures in Beelzebub principe demoniorum opinabantur ipsum ejicere daemones. *Theophylactus*. Vel Samaritanum illum dicebant, tamquam ritus Hebraicos dissolventem, utpote sabbati: Samaritani enim non perfecte Judaizabant. Ex hoc vero quod eorum cogitationes revelabat, daemonium ipsum habere suspicabantur. Quando vero eum Samaritanum dixerunt, nisi quam Evangelista dicit: ex quo palam est quod multa praetermiserunt Evangelistae. *Gregorius* in hom. (18. in Evang.) Ecce injuriam suscipiens Deus, non contumeliosa verba respondet: sequitur enim: *Respondit Jesus, & dixit: Ego daemonium non habeo.* (2) Ex qua re quid nobis innotuit nisi ut eo tempore cum à proximis ex fastidate contumelias accipimus, eorum etiam vera taceamus mala, ne ministerium justae correctionis in arma vertatur furoris? *Chrysostomus* (hom. 54.) Et attendendum, quod ubi eos docere oportebat, & eorum superbiam subtrahere, asper erat; ubi vero exprobratum eum

(1) Al. acciperent. (2) Legit Nicolai: Ea re quid nobis innuitur.

oportebat sufferre, multa mansuetudine utebatur; erudiens nos quæ quidem ad Deum vindicare, quæ vero ad nos despicere. *Augustinus* (tract. 43.) Et ut homo prius ejus imitetur patientiam, ut perveniat ad potentiam. Sed quamvis maledictus maledicta non redderet, pertinuit tamen ad eum negare. Duo autem sibi fuerant objecta: Samaritanus es, & demonium habes. Non dixit, Non sum Samaritanus: Samaritanus enim interpretatur custos; noverat autem ille se nostrum esse custodem: (1) non enim pertinuit ad eum ut redimeremur, & non pertinuit ut servemur. Denique ipse est Samaritanus, qui accessit ad saucium, & misericordiam impendit. *Origenes* (tract. 26. in Joan.) Aliter (2) quoque Dominus magis quam Paulus omnibus omnia fieri voluit, ut omnes nanciscatur; & ideo se non negavit esse Samaritanum. *Astimo* autem solius Jesu fore vocem. *Ego demonium non habeo* (3) &c. sicut & illud infra 14. *Veni princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam;* quia etiam quæ delictorum reputata sunt minima, demonibus adaptantur. *Augustinus* (tract. eod.) Deinde post tale convitium hoc solum dixit de gloria sua: *Sed honorifico Patrem meum;* quasi dicat: Ne vobis arrogans videar, habeo quem honorificem. *Theophylactus*, Honorificavit autem Patrem, ulciscens eum, & non tolerans homicidas, & mendaces se Dei veraces filios appellare. *Origenes* (ubi supra.) Solus autem Christus verissime veneratus est Patrem: nullus enim honorans quidquam ex his quæ non honorantur à Deo, honorat Deum. *Gregorius* in hom. (18. in Evang.) Sed quia quisquis Dei zelo utitur, à pravis hominibus dehonoreatur, in femetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum, qui ait: *Et vos inhonorastis me.* *Augustinus* (tract. 43.) Quasi dicat: Ego facio quod debeo, vos non facitis quod debetis. *Origenes* (ut supra.) Non autem illis solum hoc dictum est, sed & omnibus injuste agentibus qui injuriam inferunt Christo, qui est justitia; & inferentibus contumeliam sapientiæ, eo quod Christus est sapientiæ; & similiter de aliis hujusmodi. *Gregorius* (hom. ead.) Sed quid nobis contra injurias faciendum sit, suo exemplo nos admonet, cum subiungit: *Ego autem gloriam meam non quero: est qui querat, & judicet.* *Chrysolomus* (hom. 54.) Quasi dicat: Ex honore quem ad Patrem habeo, hæc locutus sum vobis, & propter hoc dehonoreatis me; sed nul-

la est mihi cura hujus contumeliæ: illi enim noxas debitis propter quem hæc audio. *Origenes* (tract. 26. in Joan.) Querit autem Deus gloriam Christi in quolibet suscipientium illum; quam quidem reperiret in operantibus secundum infinitas virtutis causas. Cum autem non repererit, punit illos in quibus non reperit gloriam Filii sui: unde dicit: *Est qui querat, & judicet.* *Augustinus* (tract. 43.) Quem autem vult intelligi nisi Patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, supra 5. *Pater non judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio?* Sed videte, quod judicium quandoque pro damnatione accipitur, hic autem secundum discretionem positum est; quasi dicat: Est Pater qui gloriam meam à vestra discernat: vos enim secundum hoc sæculum gloriamini, ego non secundum hoc sæculum. Discernit etiam gloriam Filii sui à gloria omnium hominum: non enim quia homo factus est, jam comparandus est nobis. Nos homines cum peccato, ille sine peccato, & hoc secundum ipsam formam servi: nam illud quis dignè loquatur, *In principio erat Verbum?* (2) *Augustinus* (ubi supra.) Vel aliter. Si vere dictum est à Salvatore, infra 17. *Omnis mea, tua sunt,* palam est quoniam & ipsum judicium Filii, Patris est. *Gregorius* (hom. 18. in Evang.) Cum vero malorum perversitas crevit, non solum frangi prædicationi non debet, sed etiam augeti: unde Dominus postquam demonium habere dictus est, prædicationis suæ beneficia largitus impendit, dicens: *Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* *Augustinus* (tract. 43.) *Videbit dictum est pro eo quod est experietur.* Cum ergo moriturus loqueretur, quid sibi vult quod ait: *Qui sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum?* Nisi quia videbat aliam mortem, de qua nos liberare venerat, mortem æternam, mortem damnationis cum diabolo, & angelis ejus; ipsa est vera mors, nam ista migratio est. *Origenes* (tract. 26.) Sic igitur intelligendum est: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum;* ac si diceret: Si quis lucem meam custodierit, tenebras non videbit. Quod autem dicit, *In æternum,* communiter est sumendum, ut sit talis intellectus. Si quis sermonem meum servaverit in æternum, mortem non videbit in æternum: quia eoque non videt aliquis mortem, quousque Jesu verbum custodit. Cum vero quis torpens in observantia sermonis, & circa sui cus-

(1) Al. pertinuit enim ad eum ut redimeremur, & non pertinuit ut servemur? Nicolai autem Si enim pertinuit ad eum ut redimeremur, non pertinuit ut servemur? (2) Al. aliter autem quoque. (3) Ita omnes veteris quas vidimus editiones.

todiam negligens factus, eum cessat custodire, subinde mortem videt, non apud alium quam apud seipsum. Sic igitur à Salvatore instructi, Prophetæ querunt, Psalm. 88. „ Quis est, homo qui vivet, & non videbit mortem? “ respondere possumus: Qui custodit verbum Christi. *Chrysolomus* (hom. 54.) *Servaverit autem dicit non solum fide, sed etiam per vitam puram.* Simul autem & occulte insinuat quoniam nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem ejus servavit, non morietur in æternum, multo magis & ipse potest non mori.

(n) *Gregorius* in hom. (eadem.) Sicut hominis necesse est ut meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt: nam accepta prædicatione, iterum Judæi blasphemant: dicitur enim: *Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia demonium habes.* *Origenes* (tract. 26.) Hi qui sacris Scripturis credunt, comprehendunt quod quæ præter rectam rationem ab hominibus exercentur, non præter dæmones fiunt. Sic igitur Judæi virtute dæmonis putabant Jesum dixisse: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Hoc autem passi sunt, quia Dei virtutem non perspexerunt: nam hic de morte quadam inimica rationi, qua pereunt delinquentes, hoc factus est; his vero de communi morte conjectantes esse quod dicitur, increpant dicentem, quasi defuncto Abraham, & Prophetis: unde subditur: *Abraham mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum.* Cum aliqua differentia sit inter mortem gustare & videre, pro eo quod *Mortem non videbit, Mortem non gustabit* protulerunt, velut incauti auditores, confundentes dominicum sermonem. Sicut enim Dominus in quantum panis vivus est, gustabilis est; in eo vero quod est sapientiæ, est visibilis pulchritudinis: sic etiam adversaria ejus mors & gustabilis est, & visibilis. Cum ergo quis steterit per Jesum in intellectuali loco, mortem non gustabit, si statum servat, secundum illud Math. 16. „ Sunt de hic stantibus qui non gustabant mortem. “ Cum autem aliquis sermonem Christi acceperit, & custodierit, mortem non videbit. *Chrysolomus* (hom. ead.) Rursum autem ex inani gloria (1) ad cognitionem confugiunt: unde sequitur: *Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est?* Poterat etiam dicere: Numquid tu major es Deo, cuius sermonem qui audierunt mortui sunt? Sed non dicunt hoc, quia etiam quam Abraham minorem cum

astimabant. *Origenes* (tract. 26.) Non enim discernunt, quia non solum Abraham, sed etiam quolibet nato ex muliere, qui natus est ex Virgine major est. Nec verum dicebant Judæi: *Abraham mortuus est:* audivit enim verbum Christi, atque servavit. Et hujusmodi simile dices de Prophetis; de quibus subditur: *Et Prophetæ mortui sunt:* nam & verbum Filii Dei custodierunt, cum verbum Domini factum fuerit ad Osee, vel Eisaam, vel Hieremiam; quod si quis alius custodivit, ipsi Prophetæ custodierunt. Mendacium ergo dicunt & in hoc, *Scimus quia demonium habes, & in hoc, Abraham mortuus est, & Prophetæ.* *Gregorius* in hom. (ut supra.) Quia enim æternæ morti inhæstant, & eandem mortem, cui inhæserant, non videbant, cum solum mortem carnis aspicerent, in veritatis sermone caligabant. Subdant autem: *Quem teipsum facis Theophylactus.* Quasi dicant: Tu, qui nulla curâ dignus es, carpentarii filius de Galilæa, tibi subripis gloriam. *Beda.* *Quem teipsum facis?* hoc est, cuius meriti, cuiusve dignitatis vis credi? Abraham tamen mortuus erat corpore, anima autem vivebat. Major autem est mors animæ in æternum victuræ, quam corporis quandoque morturi. *Origenes* (ubi supra.) Cæcipientium autem fuit hæc prolatio: quoniam non se fecit Jesus id quod est, sed ex Patre recepit: unde sequitur: *Respondit Jesus: Si ego glorifico meipsum, gloriæ meæ nihil est.* *Chrysolomus* (hom. 54.) Hoc quantum ad eorum suspensionem dixit, sicut & supra 5. *Testimonium meum non est verum, si testimonium patris de me ipso.* *Beda.* His autem verbis nihil esse ostendit gloriam vitæ presentis. *Augustinus* (tract. 43. in Joan.) Dixit autem hoc propter illud quod dixerat, *Quem teipsum facis?* Retest enim gloriam suam ad Patrem, de quo est: unde subdit: *Est Pater meus qui glorificat me.* De isto verbo calumniantur Ariani fidei postre, & dicunt: Ecce major est Pater, quia glorificat Filium. Hæretici, non legitis & ipsum Filium dicentem, quod glorificet Patrem suum? *Alcuinus.* Glorificavit autem Pater Filium, cum tempore baptismi, & in monte, & tempore passionis coram turbis vox facta est ad eum, & post passionem eum resuscitavit, & collocavit eum ad dexteram suæ majestatis. (2) *Chrysolomus* (hom. ead.) Addidit autem: *Quem vos dicitis quia Deus vester est:* volebat enim ostendere quoniam non solum Patrem eum nesciebant, sed neque Deum. *Theophylactus.* Nam si vere Patrem cognoscetent, Filium ejus venerarent. Deum

(1) Al. ad cognitionem. (2) *Nicolaus ponit indicem Chrysolomi ad illa tantum verba.* Volebat enim ostendere.

etiam contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit, adversus Christum clamantes: unde subdit: *Et non cognovistis eum. Alcinus.* Quasi dicat: Vos carnaliter illum Deum vestrum vocatis: pro temporalibus ei servitis; & non cognovistis eum, sicut intelligendus est; spiritua-liter ei servire nescitis. *Augustinus* (tract. 43.) Quidam heretici dicunt Deum annuntiarum in veteri testamento non esse Patrem Christi, sed nescio quem principem malorum angelorum. Contra ipsos ergo dicit Patrem suum quem illi dicebant Deum suum, & non cognoverunt. Si enim ipsum cognovissent, ejus Filium recepissent. De se autem subdit: *Ego autem novi eum.* Secundum carnem iudicantibus potuit & hic arrogans videri; sed arrogantia non ita caveatur ut veritas relinquatur: propter quod subdit: *Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Chrysostomus* (hom. ead.) Quasi dicat: Sicut vos dicentes scire eum, mentimini; ita ego si dixerò me nescire, sed maxima demonstratio est, quod ab illo sit missus, hoc quod sequitur, *Sed scio eum. Theophylactus.* (1) Naturaliter ipsius cognitionem obtinens: qualis enim ego sum, talis & Pater, quoniam ego meipsum cognosco, & illum cognosco. Præter autem iudicium quod ipsum cognoscat cum subdit: *Et sermonem ejus servo;* sermonem mandata nuncupans. Quidam autem sic intelligunt hoc quod dicitur, *Sermonem ejus servo,* id est rationem substantiæ ejus: eadem enim est ratio substantiæ Patris, & Filii: ideoque Patrem cognosco: nam & pro quoniam surditur, ut sit sensus, Quoniam ejus sermonem (2) servo. *Augustinus* (tract. 43.) Sermonem etiam Patris tamquam Filius loquebatur; & ipse erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur. *Chrysostomus* (hom. ead.) Et quia dixerant: Numquid tu major es patre nostro Abraham? nihil de morte exponens, se majorem quam Abraham esse ostendit consequenter cum subdit: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum vidu, & gavisus est,* scilicet propter beneficium quod à me habet, ut à majore. *Theophylactus.* Quasi dicat: Diem meum desiderabilem habuit, & lætitiæ plenum, non quia alicuius mihi, aut fortuiti. *Augustinus* (in lect. 43.) Non timuit, sed exultavit ut videret: credens utique exultavit sperando, ut videret intelligendo diem meum. Incertam autem potest esse utrum dixerit temporalem diem Domini, quo erat venturus in carne, an diem Domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito patrem Abraham totum scisse: ait enim servo suo quem

(1) *Nicolaus legit:* Naturaliter omnimodam ipsius cognitionem &c. (2) *Idem Superaddit vel rationem.* (3) *Al. omittitur summa.*

mittebat: „Pone manum sub femore meo, & „jura mihi per Deum cæli:“ Genes. 24. Ergo quæ fuit illa juratio, nisi quia significabatur de genere Abraham venturum in carne Deum cæli? *Gregorius* (hom. 15. in Evang.) Tunc etiam diem Domini Abraham vidit, cum in figura (3) summæ Trinitatis tres Angelos hospitio suscepit. *Chrysostomus* (hom. 54.) Vel diem suum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis, & Isaac præfiguravit; per hoc ostendens quod non invitus ad passionem venit, & ostendens eos esse alienos ab Abraham, si in quibus ille exultavit, hi dolent. *Augustinus* (tract. 43.) Quale autem gaudium fuit cordis videntis Verbum manens, splendorem plis mentibus resurgentem, apud Patrem manentem Deum, & aliquando in carne venturum non de Patris gremio recessurum!

(1) *Gregorius* (hom. 18. in Evang.) Carnales mentes Judæorum audientium verba Christi, oculos à carne non sublevarunt, dum in eo solam carnis ætatem pensant: unde dicitur: *Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham visisti?* quasi dicerent: Multa sunt annorum curricula, ex quo Abraham mortuus est, & quomodo vidit diem tuum? Carnaliter enim hoc intellexerunt. *Theophylactus.* Tunc autem triginta trium annorum Christus erat: quare ergo non dixerunt. Quadraginta annos nondum habes, sed quinquaginta? Supervacua est hujusmodi questio: simpliciter enim prout eis occurrit dixerunt. Respondent tamen quidam quod per quinquagesimum annum ex reverentia jubileum nominant, in quo & captivos manumittebant, & emptitiis possessionibus cedebant. *Gregorius* (hom. ead.) Quos benigne Redemptor noster à carnis suæ intuitu submovet, & ad divinitatis contemplationem trahit: unde sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum.* Ante enim præteritum tempus est, Jam vero presentis; & quia præteritum, & futurum tempus divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait, Ante Abraham ego fui, sed ante Abraham ego sum, secundum illud Exod. 3. „Ego sum qui sum.“ Ante ergo, vel post Abraham habuit esse, qui & accedere potuit per exhibitionem presentie, & recedere per cõsum vitæ. *Augustinus* (tract. 43.) Quia vero creatura est Abraham, non dixit, Antequam Abraham esset, sed antequam fieret; neque dixit, Ego factus sum: nam in principio erat Verbum. *Gregorius* (hom. eadem.) Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infir-

delium non valentes, quem intelligere non poterant, observare quærebant: unde sequitur: *Tulerunt ergo lapides Judæi, ut facerent in eum. Augustinus* (tract. 43.) Tanta duritia quo curareret, nisi ad similes, scilicet lapides? (2) Quia vero postquam cuncta quæ ad eum spectabant, dicendo perfererat, hi lapides injiciunt, deserit eos quasi correctionem non suscipientes: unde subditur: *Jesus autem abscondit se, & exiit de templo.* Non autem abscondit se in angulo templi, quasi timens, aut in domunculam fugiens, vel post murum, aut columnam divertens; sed calca potestate invisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exiit. *Jesus autem abscondit se, & exiit de templo. Gregorius* (hom. 18. ut supra.) Qui si divinitatis lux potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos (1) acibus ligaret, aut in venas subitæ mortis obrueret. Sed qui pati venerat, exercere judicium volebat. An-

Augustinus (ut supra.) Magis enim erat commendanda (2) sapientia, quam exercenda potentia. *Alcinus.* Ideo etiam fugit, quia nondum venerat hora passionis; & quia ipse non elegerat hoc genus mortis. *Augustinus* (tract. 43.) Ergo (3) tamquam homo à lapidibus fugit; sed vae illis à quorum lapideis cordibus fugit Deus. *Beda.* (b) Mystice autem quorū malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Jesum mittit; ac deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Jesum extinguit. *Gregorius* (hom. eadem.) Quid autem abscondendo se Dominus significat, si quod eis ipsa veritas absconditur qui ejus verba sequi contemnunt? Eam quippe quam non invenit humilem, veritas fugit mentem. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi ut etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus?

(1) *Nicolaus ex Gregorio reponit* iētibus. (2) *Idem ex Augustino corrigit* legendo patientia. (3) *Al.* tamquam homo lapidibus fuit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Theophylactus.* Ejus nomine prætermisso, editiones præcedentes ex Augustino hæc notabat uno tenore cum prædictis. (b) Quod ex Beda subiungitur, nec apud illum, nec alibi occurrit; sed aliqua analogice huic pertinens ex Origene super Librum Judicum hom. 2. peti potest.

CAPUT IX.

(a) **ET** præteriens Jesus, vidit hominem cæcum à nativitate: & interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cum dixisset, expulit in terram, & fecit lutum ex spuro, & linivit lutum super oculos ejus, & dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

(b) Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicans erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat? Alii dicebant, Quia hic est; alii autem, Nequamquam, sed similis est ejus. Ille vero dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo qui dicitur Jesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, & lava. Et abiit, & lavit, & video. Et dixerunt ei, Ubi est ille? Ait, Nescio. Adducunt eum ad pharisæos qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutum fecit Jesus, & aperuit oculos ejus. Iterum ergo interrogabant eum pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & lavit, & video. Dicebant ergo ei pharisæi quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Er schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia Propheta est.

(c) Non crederunt ergo Judæi de illo quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat, & interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes ejus, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Quo-

etiam contemnunt, qui homicidium in lege prohibuit, adversus Christum clamantes: unde subdit: *Et non cognovistis eum. Alcinus.* Quasi dicat: Vos carnaliter illum Deum vestrum vocatis: pro temporalibus ei servitis; & non cognovistis eum, sicut intelligendus est; spiritua-liter ei servire nescitis. *Augustinus* (tract. 43.) Quidam heretici dicunt Deum annuntiarum in veteri testamento non esse Patrem Christi, sed nescio quem principem malorum angelorum. Contra ipsos ergo dicit Patrem suum quem illi dicebant Deum suum, & non cognoverunt. Si enim ipsum cognovissent, ejus Filium recepissent. De se autem subdit: *Ego autem novi eum.* Secundum carnem iudicantibus potuit & hic arrogans videri; sed arrogantia non ita caveatur ut veritas relinquatur: propter quod subdit: *Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Chrysostomus* (hom. ead.) Quasi dicat: Sicut vos dicentes scire eum, mentimini; ita ego si dixero me nescire, sed maxima demonstratio est, quod ab illo sit missus, hoc quod sequitur, *Sed scio eum. Theophylactus.* (1) Naturaliter ipsius cognitionem obtinens: qualis enim ego sum, talis & Pater, quoniam ego meipsum cognosco, & illum cognosco. Præter autem iudicium quod ipsum cognoscat cum subdit: *Et sermonem ejus servo;* sermonem mandata nuncupans. Quidam autem sic intelligunt hoc quod dicitur, *Sermonem ejus servo,* id est rationem substantiæ ejus: eadem enim est ratio substantiæ Patris, & Filii: ideoque Patrem cognosco: nam & pro quoniam surditur, ut sit sensus, Quoniam ejus sermonem (2) servo. *Augustinus* (tract. 43.) Sermonem etiam Patris tamquam Filius loquebatur; & ipse erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur. *Chrysostomus* (hom. ead.) Et quia dixerant: Numquid tu major es patre nostro Abraham? nihil de morte exponens, se majorem quam Abraham esse ostendit consequenter cum subdit: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum videri, & gavisus est,* scilicet propter beneficium quod à me habet, ut à majore. *Theophylactus.* Quasi dicat: Diem meum desiderabilem habuit, & lætitiæ plenum, non quia alicuius mihi, aut fortuiti. *Augustinus* (in lect. 43.) Non timuit, sed exultavit ut videret: credens utique exultavit sperando, ut videret intelligendo diem meum. Incertam autem potest esse utrum dixerit temporalem diem Domini, quo erat venturus in carne, an diem Domini qui nescit ortum, nescit occasum. Sed ego non dubito patrem Abraham totum scisse: ait enim servo suo quem

(1) *Nicolaus legit:* Naturaliter omnimodam ipsius cognitionem &c. (2) *Idem Superaddit vel rationem.* (3) *Al. omittitur summa.*

mittebat: „Pone manum sub femore meo, & „jura mihi per Deum cæli:“ Genes. 24. Ergo quæ fuit illa juratio, nisi quia significabatur de genere Abraham venturum in carne Deum cæli? *Gregorius* (hom. 15. in Evang.) Tunc etiam diem Domini Abraham vidit, cum in figura (3) summæ Trinitatis tres Angelos hospitiæ suscepit. *Chrysostomus* (hom. 54.) Vel diem suum dicit diem crucis, quem Abraham in oblatione arietis, & Isaac præfiguravit; per hoc ostendens quod non invitus ad passionem venit, & ostendens eos esse alienos ab Abraham, si in quibus ille exultavit, hi dolent. *Augustinus* (tract. 43.) Quale autem gaudium fuit cordis videntis Verbum manens, splendorem plis mentibus resurgentem, apud Patrem manentem Deum, & aliquando in carne venturum non de Patris gremio recessurum!

(1) *Gregorius* (hom. 18. in Evang.) Carnales mentes Judæorum audientium verba Christi, oculos à carne non sublevarunt, dum in eo solam carnis ætatem pensant: unde dicitur: *Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham visisti?* quasi dicerent: Multa sunt annorum curricula, ex quo Abraham mortuus est, & quomodo vidit diem tuum? Carnaliter enim hoc intellexerunt. *Theophylactus.* Tunc autem triginta trium annorum Christus erat: quare ergo non dixerunt. Quadraginta annos nondum habes, sed quinquaginta? Supervacua est hujusmodi questio: simpliciter enim prout eis occurrit dixerunt. Respondent tamen quidam quod per quinquagesimum annum ex reverentia jubileum nominant, in quo & captivos manumittebant, & emptitiis possessionibus cedebant. *Gregorius* (hom. ead.) Quos benigne Redemptor noster à carnis suæ intuitu submovet, & ad divinitatis contemplationem trahit: unde sequitur: *Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum.* Ante enim præteritum tempus est, Jam vero presentis; & quia præteritum, & futurum tempus divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait, Ante Abraham ego fui, sed ante Abraham ego sum, secundum illud Exod. 3. „Ego sum qui sum.“ Ante ergo, vel post Abraham habuit esse, qui & accedere potuit per exhibitionem presentie, & recedere per cõsum vitæ. *Augustinus* (tract. 43.) Quia vero creatura est Abraham, non dixit, Antequam Abraham esset, sed antequam fieret; neque dixit, Ego factus sum: nam in principio erat Verbum. *Gregorius* (hom. eadem.) Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infir-

delium non valentes, quem intelligere non poterant, observare quærebant: unde sequitur: *Tulerunt ergo lapides Judæi, ut facerent in eum. Augustinus* (tract. 43.) Tanta duritia quo curareret, nisi ad similes, scilicet lapides? (2) Quia vero postquam cuncta quæ ad eum spectabant, dicendo perfererat, hi lapides injiciunt, deserit eos quasi correctionem non suscipientes: unde subditur: *Jesus autem abscondit se, & exiit de templo.* Non autem abscondit se in angulo templi, quasi timens, aut in domunculam fugiens, vel post murum, aut columnam divertens; sed calca potestate invisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exiit. *Jesus autem abscondit se, & exiit de templo. Gregorius* (hom. 18. ut supra.) Qui si divinitatis lux potentiam exercere voluisset, cito nutu mentis in suis eos (1) acibus ligaret, aut in venas subitæ mortis obrueret. Sed qui pati venerat, exercere judicium nolebat. An-

Augustinus (ut supra.) Magis enim erat commendanda (2) sapientia, quam exercenda potentia. *Alcinus.* Ideo etiam fugit, quia nondum venerat hora passionis; & quia ipse non elegerat hoc genus mortis. *Augustinus* (tract. 43.) Ergo (3) tamquam homo à lapidibus fugit; sed vae illis à quorum lapideis cordibus fugit Deus. *Beda.* (b) Mystice autem quorū malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Jesum mittit; ac deinde quantum ad se pertinet, si ad deliberationem transit, Jesum extinguit. *Gregorius* (hom. eadem.) Quid autem abscondendo se Dominus significat, si quod eis ipsa veritas absconditur qui ejus verba sequi contemnunt? Eam quippe quam non invenit humilem, veritas fugit mentem. Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi ut etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus?

(1) *Nicolaus ex Gregorio reponit* iētibus. (2) *Idem ex Augustino corrigit* legendo patientia. (3) *Al.* tamquam homo lapidibus fuit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Theophylactus.* Ejus nomine prætermisso, editiones præcedentes ex Augustino hæc notabat uno tenore cum prædictis. (b) Quod ex Beda subiungitur, nec apud illum, nec alibi occurrit; sed aliqua analogice huic pertinens ex Origene super Librum Judicium hom. 2. peti potest.

CAPUT IX.

(a) **ET** præteriens Jesus, vidit hominem cæcum à nativitate: & interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cum dixisset, expulit in terram, & fecit lutum ex spuro, & linivit lutum super oculos ejus, & dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

(b) Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicans erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat? Alii dicebant, Quia hic est; alii autem, Nequamquam, sed similis est ejus. Ille vero dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo qui dicitur Jesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, & lava. Et abiit, & lavit, & video. Et dixerunt ei, Ubi est ille? Ait, Nescio. Adducunt eum ad pharisæos qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutum fecit Jesus, & aperuit oculos ejus. Iterum ergo interrogabant eum pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & lavit, & video. Dicebant ergo ei pharisæi quidam: Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Er schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia Propheta est.

(c) Non crederunt ergo Judæi de illo quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat, & interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes ejus, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Quo-

& ab originali cæcitate hominem ad intellectum reformat.

(b) *Chrysoſtomus* (hom. 56.) Inopinabilitas facti miraculi incredulitatem inducebat; & ideo dicitur: *Itaque vicini, & qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat?* Mirabilis Dei clementia quo descendebat? Eos qui mendicabant, cum multa devotione curabat, & hinc Judæorum os obstruens, quoniam non præclaros, non insignes, neque principes, sed ignobiles sua dignos ducebat providentia: etenim in salutem omnium venerat. Sequitur: *Alii dicebant, quia hic est. Cæco enim per longam viam eunte diligentes inspectores facti, ex inopinabilitate ejus quod viderant, non ultra poterant dicere, Non est hic.*

Sequitur: *Alii autem, Nequaquam, sed similis ejus est. Augustinus* (tract. 44.) Aperti enim oculi vultum mutaverunt. Sequitur: *Ille autem dicebat, Quia ego sum. Vox grata, ne damnetur ingrata. Chrysoſtomus* (hom. 56.) Non enim verendatus est de prioris cæcitate, neque formidavit furorem plebis, neque renuit ostendere seipsum, ut prædicet benefactorem. Sequitur: *Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt oculi tui? Hunc modum neque nos scimus, neque ipse qui curatus est novit; sed quod quidem factum est, noverat, modum autem comprehendere non poterat: unde sequitur: Respondit: Ille homo qui dicitur Jesus, lutum fecit, & linxit oculos meos. Vide quomodo verax est. Non dixit unde fecit: quod enim non noverat, non dicit: neque enim scivit quoniam in terra expuit. Quoniam autem superiunxit, per sensum tactus didicit. Sequitur: *Et dixit: Vade ad natatoria Silæ, & lava. Et hoc etiam ex auditu testatus est: recognovit enim ejus vocem ex disputatione cum discipulis. Et quia ad unum se præparaverat, scilicet omnia sibi fundere à juventute, subiungit: Et abi, & lavi, & vidi. Augustinus* (tract. 44.) Ecce annuntiator factus est gratie, ecce evangelizat, & confitetur Judæis. Cæcus ille confitebatur, & cor impiorum stringebatur, quia non habebat in corde quod jam ille habebat in facie: unde sequitur: *Et dixerunt, Ubi est ille? Chrysoſtomus* (ut supra.) Dicebant autem hoc, occasione meditates, jam enim adversus ipsum conspiraverant, Christus autem non aderat his qui curabantur, non enim quærebat gloriam, neque se ostentare. Recedebat etiam semper curans Jesus, ut omnis suspicio tolleretur signorum. Qui enim non cognoscebant eum, qualiter ob gratiam ejus se curatos confiterentur? unde sequitur: *At, Nescio. Augustinus**

(1) *Al. dest. enim.*

(tract. 44.) In his verbis inunctio similis erat, nondum videnti: prædicat, & nescit quid prædicat. *Beda.* Unde figuram tenet catechumenorum, qui etsi credunt in Jesum, adhuc tamen eum quasi nesciunt, quia nondum loci existunt. Phariseorum autem erat approbare opus, vel improbare. *Chrysoſtomus* (hom. 56.) Judæi igitur quærentes, *Ubi est ille?* volebant eum invenire, ut eum ducerent ad eos; quia vero non habuerunt eum, ducunt cæcum: unde sequitur: *Adducunt eum ad phariseos qui cæcus fuerat, ut scilicet vehementius eum interrogarent. Propterea autem & Evangelista subdit: Erat autem sabbatum quando lutum fecit Jesus, & aperuit oculos ejus: ut scilicet eorum malam mentem demonstraret, & causam propter quam eum quærebant, ut scilicet occasionem contra eum invenirent, & ut detraberent miraculo per æstimationem legis prævaricationem: quod etiam manifestum est ex his quæ sequuntur: sequitur enim: Iterum ergo interrogabant eum pharisei quomodo vidisset. Vide autem qualiter non turbatur cæcus: nam quandoquidem turbis dicebat sine periculo interrogatus, non ita magnum erat veritatem dicere; mirabile autem est nunc, quod in ampliori periculo constitutus neque negat, neque contraria dicit prioribus: sequitur enim: *Ille autem dixit eis: Lutum posuit mihi super oculos meos, & lavi, & vidi. Hoc autem ad eos qui jam audierant succinctius loquitur: non (1) enim dixit nomen dicentis, neque quoniam dixit mihi, Vade, & lavi; sed confessum: Lutum mihi posuit super oculos, & lavi, & vidi: & sic contrarium patris sunt ejus quod volebant, duxerunt enim eum ut negaturum, sed ab eo certius didicerunt.**

Sequitur: *Dicebant ergo ex phariseis. Augustinus* (tract. 44.) Non omnes, sed quidam: jam enim inungebantur quidam. Dicebant ergo nec videntes, nec inuncti: *Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit.* Ipse potius custodiebat qui sine peccato erat: sabbatum enim observare spiritualiter, est non habere peccatum; & hoc admonet Deus quando commendat sabbatum Exod. 20. „Omne opus servile non facietis.“ Quid sit opus servile, à Domino audite, supra 8. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed isti sabbatum carnaliter observabant, spiritualiter violabant. *Chrysoſtomus* (hom. 56.) Malitiose autem quod factum est silentes, æstimationem prævaricationem in medium ferebant: non enim dicebant quoniam sabbato curat, sed quoniam sabbatum non servat. Sequitur: *Alii dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? A signis enim inducebantur: sed imbecilliter erant dispositi:*

congruum enim erat ostendere qualiter sabbatum non solvitur; sed nondum hanc habebant mentem quod Deus esset, ut possent respondere quoniam Dominus sabbati hæc fecit. Nullus denique eorum audebat ea quæ volebat, manifeste dicere, sed in ambiguitate: hi quidem propter improbabilitatem, alii vero propter amorem principatus. Sequitur: *Et schisma erat inter eos. Augustinus* (ut supra.) Dies enim erat Christus qui inter lucem & tenebras dividit. *Chrysoſtomus* (hom. 57.) Volentes autem qui dixerant, *Homo peccator non potest talia signa facere, os aliorum obstruere, eum qui suscepit virtutis experientiam, in medium ducunt, ut non videantur ipsi (1) advocacione uti: unde sequitur: Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit tibi oculos? Theophylactus.* Vide quomodo benevole quærent: non enim dixerunt: Tu quid dicis de illo qui sabbatum non observat? sed miraculum commemorant: *Quomodo aperuit tibi oculos? pene ipsum sanatum concitantes; quasi dicerent: Benefecit tibi, unde debes eum prædicare. Augustinus* (tract. 44.) Vel quærebant quemadmodum hominem calumniarentur, ut eum ex synagoga eicerent. Sed ille constanter quod sentiebat expressit: unde sequitur: *Ille autem dixit, quia Propheta est. Adhuc quidem inunctus in corde, nondum Dei Filium confitebatur; non mentitur tamen: ipse enim Dominus de seipso ait Luc. 4. „Non est Propheta sine honore nisi in patria sua.“*

(c) *Chrysoſtomus* (hom. 57.) Quia pharisei cæcum attonitum facere non valuerunt, sed videbant eum cum omni propalatione benefactorem suum prædicantem, per parentes putabant Christi miraculum annihilare: unde dicitur: *Non crediderunt ergo Judæi de illo quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat. Augustinus* (tract. 44.) Idem, cæcus (2) fuerat, & viderat. *Chrysoſtomus* (ubi supra.) Sed hæc est veritatis natura: per que putatur insidias pati, per hæc fortior fit: mendacium enim sibi ipsi quidem obviat, & per ea per que laedere veritatem videtur, per ea clariorem eam ostendit; quæ & nunc factum est. Ne enim aliquis diceret quod vicini nihil certum dixerunt, sed per quendam assimilationem locuti sunt, parentes in medium ducunt, qui maxime suum filium cognoscebant. Statuentes autem eos in medium, cum multo furore interrogant: unde sequitur: *Et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius noster? & non dicunt, Qui quandoque fuit cæcus, sed quem dicitis quia natus est cæcus? (3) O iniqui! Quis*

pater eligeret talia mentiri de filio? Solum non dicunt, Quem vos fecistis cæcum. Quobus autem his ad negationem eos inducere conantur, & in hoc quod dicunt, *Quem dicitis quia natus est cæcus, & in hoc quod subdunt, Quomodo ergo nunc videt? Theophylactus.* Quasi dicant: Aut hoc falsum est quod nunc videat, aut primum quod cæcus fuerit; sed constat hoc esse verum quod videt: falsum ergo fuit quod cæcum eum dicebatis. *Chrysoſtomus* (ubi supra.) Tribus ergo interrogationibus factis: si filius eorum est, si cæcus fuit, & qualiter vidit, duas consentiunt: unde sequitur: *Respondiderunt ergo eis parentes ejus, & dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Tertiam autem abjiciunt: unde subdunt: Quomodo autem nunc videat nescimus, aut quis ejus aperuit oculos nos nescimus. Et hoc etiam pro veritate factum est, ut nullus alius, sed is qui curatus est, & qui dignus fide erat, hoc confiteretur: unde sequitur: *Issum interrogat: atatem habet, ipse de se loquatur. Augustinus* (tract. 44.) Quasi dicant: Juste cogitemus loqui pro intantate, quia ipse pro se loqui non posset. Cæcum à naitate novimus, sed loquentem, *Chrysoſtomus* (hom. 57.) Qualiter ergo grati fuerint parentes, qui eorum quæ sciebant quædam tacuerunt propter timorem Judæorum? Sequitur enim. *Hæc dicebant parentes ejus, quia timebant Judæos. Rufinus & hic opinionem Judæorum, & mentem Evangelista inducit: unde sequitur: Jam enim conspiraverunt Judæi ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Augustinus* (tract. 44.) Jam non erat malum fieri extra synagogam; illi expellebant, Christus suscipiebat.*

Sequitur: *Propterea parentes ejus dixerunt: Quia atatem habet, ipsum interrogat. Alcuinus.* In quo ostendit Evangelista, illos non per ignorantiam, sed propter metum talia respondisse. *Theophylactus.* Imbecilliores enim filio erant, qui testis aderat intrepidus veritatis, illuminatos habens oculos intellectus à Deo.

(d) *Chrysoſtomus* (hom. 57.) Quia parentes miserunt phariseos ad illum qui curatus est, rufus vocaverunt eum secundum: unde dicitur: *Vocaverunt ergo rufus hominem qui cæcus fuerat. Non autem manifeste dicunt, Nega quoniam Christus te curavit; sed sub prætextu religionis ad hoc eum inducere volunt: unde sequitur: Da gloriam Deo: quasi dicant: Confiteri quia hic nihil est operatus. Augustinus* (tract. 44.) Nega quod accepisti. Hoc plans non est Deo gloriam dare, sed Deum potius blasphemare. *Alcuinus.* Sic autem volebant illum dare glo-

(1) *Al. Legit Nicolai adulatione. (2) Al. erat. (3) Al. O iniqui.*

modo autem nunc videat, nescimus: aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: etatem habet, ipse de se loquatur. Hac dixerunt parentes ejus: quoniam timebant Judaeos. Jam enim conspiraverant Judaei, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes ejus dixerunt: Quia etatem habet, ipsum interrogate.

(d) Vocaverunt ergo rursus hominem qui fuerat caecus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo. Non scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator es, nescio: unum scio, quia caecus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis jam, & audistis. Quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis discipuli ejus fieri? Maledixerunt ergo ei: & dixerunt: Tu discipulus illius sis; nos autem Moyse discipuli sumus. Nos scimus quia Moyse locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem ejus facit, hunc exaudit. A saeculo non est auditum quia quis aperuit oculos caeci nati. Nisi esset hic a Deo, non posset facere quiddam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et ejecerunt eum foras.

(e) Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras, & cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, Credo, Domine: & prociens adoravit eum. Et dixit eis Jesus: In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident caeci fiant. Et audierunt quidam ex pharisaeis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Numquid & nos caeci sumus? Dixit eis Jesus: Si caeci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis, Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

(a) **C**hrystostomus (hom. 55.) Quia Judaei sermonem Christi altitudinem non susceperant, exiens de templo curavit caecum, sui absentia eorum furorem mitigans, & per operationem signi, eorum duritiam molliens, & de his quae dicta sunt a se, faciens fidem: unde dicitur: *Et praeteriens Jesus, vidit hominem caecum a nativitate. Ubi considerandum, quod egrediens de templo, studiose venit ad opus sui manifestativum: ipse enim vidit caecum, non caecus ad eum accessit; & ita studiose respexit ut discipuli ejus videntes eum studiose aspicientem interrogarent: sequitur enim: Et interrogaverunt eum discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic autem parentes ejus, ut caecus nasceretur?* *Augustinus* (tract. 44.) Rabbi magistrum appellant, quia discere cupiebant: quaestionem quippe proposuerant Domino tanquam magistro. *Theophylactus*. Videtur tamen haec quaestio peccatae: neque enim susceperant Apostoli nugae Gentilium, quoniam anima in alio saeculo vivens peccavit: sed diligenter intuenti non apparet simplex haec quaestio. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Venerunt enim ad hanc interrogationem, quia prius supra 5. paralyticum curans dixit: *Ece sanus factus es: non ultra pecces.* Illi igitur cogitantes quia propter peccata fuerat ille paralyticus resolutus, quaerunt de isto, *Si hic peccavit; quod non est dicere, a nativitate enim caecus est; aut parentes ejus; sed neque hoc, filius enim pro patre non sustinet poenam.*

Sequitur: *Respondit Jesus: Neque hic peccavit.*

neque parentes ejus. Augustinus (tract. eodem.) Numquid vel ipse sine originali peccato natus erat, vel vivendo nihil addiderat? Habebant ergo peccatum & ipse, & parentes ejus, sed non ipso peccato factum est ut caecus nasceretur. Ipse autem causam dicit quare caecus sit natus, cum subdit: *Sed ut manifestentur opera Dei in illo. Chrysolomus* (ut supra.) Non autem ex hoc ostendit quod alii caeci facti sunt propter peccata parentum: neque enim contingit uno peccato alium puniri. Quod autem dicit, *Ut manifestetur gloria Dei*, de seipso dicit, non de Patre: illius enim gloria jam manifestata erat. Sed numquid iste injuste passus est? Sed ego eum beneficium accepisse dico per caritatem: per hanc enim interioribus respexit oculos. Qui vero ex non ente ad esse eum deduxit, potestatem habebat absque injuria & ita eum dimittere. Dicunt autem quidam, quoniam ut hic non est causativum, sed significat eventum, sicut & illud Rom. 5. Lex subintravit, ut abundaret delictum: sic & hoc consecutum est, ut Dominus oculos clausos aperiens, & alia naturalis infirmitatis nocumta corrigens, suam demonstraret virtutem. *Gregorius* in Praef. Moral. (cap. 5.) Alia itaque est percussio quia peccator percutitur, ut sine retractatione puniatur; alia qua quisque percutitur, non ut praeterita corrigat, sed ne ventura committat; alia per quam nec praeterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur.

Sed

Sed dum inopinata solus percussione sequitur, solvantis virtus cognita ardentius amatur. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Et quia de seipso dixit, *Ut manifestentur gloria Dei*, subiungit: *Me oportet operari opera eius: qui vult me; id est, me oportet manifestare meipsum, & facere ea quae manifestent me Patri eadem facientem. Beda.* Cum enim Filius se operari opera Patris asseruit, sua, & Patris opera eadem esse monstravit: quae sunt infirma solvere, debilia corroborare, homines illuminare. *Augustinus* (tract. eodem.) Per hoc autem quod dicit, *Qui vult me*, universam gloriam dat illi de quo est, quia ille habet Filium qui de illo sit; ipse non habet de quo sit. *Chrysolomus* (ut supra.) Addidit autem, *Donec dixit est; id est, donec licet credere hominibus in me, donec via haec consilii, oportet me operari: & hoc ostendit subdens: Venit nox, quando nemo potest operari.* Nox dicta est, secundum illud Math. 22. Projicite eum in tenebras exteriores: Ibi ergo erit nox, ubi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est. Cum vivis, fac si quid facturus es: ultra enim neque fides est, neque labores, neque praesentia. *Augustinus* (tract. eodem.) Si autem modo operamur, hic est dies, hic est Christus: unde subdit: *Quandiu sum in mundo, lux sum mundi.* Ecce ipse est dies. Dies iste qui circuitu solis impletur, paucas horas habet; dies praesentiae Christi usque in consummationem saeculi extenditur: ipse enim dixit Math. 23. Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem saeculi. *Chrysolomus* (hom. 55. & 56.) Quia vero sermonem quem dixerat, per opera credi fecit, subiungit Evangelista: *Hec cum dixisset, expulit in terram, & fecit lutum ex spu. Et unxit lutum super oculos caeci.* Qui autem majores substantias de nihilo ad esse perduxit, multo magis oculos sine materia fecisset; sed voluit docere, seipsum esse creatorem, qui in principio usus est luto ad hominis formationem. Ideo autem non aqua utitur ad lutum faciendum, sed spu, ut nihil scribitur fonti; sed dicitur quoniam virtus oris oculos aperuit, & plasnavit; & deinde ut non videatur eis ex virtute terge esse curatio, jussit lavari: unde sequitur: *Et dixit ei: Vade, & lava ad natationem Siloe, quod interpretatur missus: ut discas quoniam non indigeo luto ad faciendos oculos.* Et quia in Siloe erat virtus Christi, quae omnia operabatur, propter hoc & interpretationem nobis Evangelista adiecit, dicens: *Quod interpretatur missus: ut discas quoniam & illic Christus eum curavit.* Sicut enim Apostolus dicit 2. Corinthi. 10. quod „ petra „ erat Christus, ita & Siloe spiritualis erat, cujus repentinus aquae defluxus occulto insi-

S. Thom. Oper. Tom. IX.

gnat nobis Christi manifestationem praeter omnem spem. Sed quare non statim eum fecit lavari, sed ad Siloe misit? Ut destrueret Judaeorum indevotio: conveniens enim erat omnibus eum videre euntem, & lutum super oculos habentem. Et orati volens ostendere, quoniam non alienus est a lege; & veteri testamento, mittit eum ad Siloe. Non autem leae cimen dum ne Siloe fumeret iunice gloriam: multi homines lavantes ibi oculos, nullo tali beneficio sunt potiti. Et iterum ut discas caeci fidem, qui non contradixit, neque cogitavit apud seipsum: Lutum solet magis excrescere multoties lavari in Siloe, & in nullo sum aditus: si quam virtutem haberet, praesens utique turbidisset. Sed simpliciter obedivit: unde sequitur: *Abiit ergo, & lavit, & venit videns.* Sic igitur manifestavit suam gloriam: non enim parva gloria est ut assimetur auctori creationis: ea enim quae majori est fides, quod minus est certificat. In universa autem creatione honorabilior est hominum eorum autem quae in nobis sunt membrorum honorabilior est oculus: hic enim corpus gubernat, hic ornat visum; & quod sol est in orbis terrarum, hoc est oculus in corpore: unde superiorem locum sortitur, sicut in quodam regali loco collocatus. *Theophylactus*. Quidam tamen dicunt, quod lutum non fuit depositum, sed in oculos est conversum. *Beda*. Mylicum autem postquam expulsus est de cordibus Judaeorum, mox transiit ad Gentilium populum. Praeterire autem ejus, vel iter facere, est de caelis in terram descendere. Itaque videt caecum, cum misericorditer respexit genus humanum. *Augustinus* (ut supra.) Genus enim humanum est iste caecus: haec enim caecitas contingit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus: caecus est ergo a nativitate. Sicut Dominus in terram, de saliva sua lutum fecit, quia Verbum caro factum est; & innoxius oculos caeci. Inunctus erat, & nondum visus debet: quando enim inunxit, forte eum calcamentum fecit. Mittit illum ad piscinam, quae vocatur Siloe, quia baptizatus est in Christo, & tunc eum illuminavit. Pertinuit autem ad Evangelistam ut commendaret nobis nomen huius piscinae; & ait: *Quod interpretatur missus* nisi enim ille fuisset missus, nemo nostram esset ab iniquitate dimissus. *Gregorius* 8. Moral. (cap. 21. in nov. codd. 10.) Vel alter. Per salvam sapor intimae contemplationis accipitur, quae ad os a capite defluit, quia de claritate conditoris adhuc in hac vita nos positos gustu revelationis tangit: unde Dominus salivam luto miscuit, & caeci nati oculos reparavit, quia superna gratia carnalem cognitionem nostram per admixtionem suae contemplationis irradiat.

145

riam Deo, ut, sicut & ipsi, Christum diceret peccatorem: unde sequitur: *Nos scimus quia homo peccator est. Chrysostr. (hom. 58.)* Qualiter ergo non arguitis eum dicentem supra 8. *Quis ex vobis arguit me de peccato? Aicinus.* Sed ille ut neque pateret calumnie, neque veritatem celaret, non dixit, Scio eum iustum: nam sequitur: *Dicit ergo ille: Si peccator est, nescio. Chrysostr. (hom. 57.)* Qualiter qui dixit, *Quoniam Propheta est*, nunc dicit: *Si peccator est, nescio?* Numquid modo timuit cecus? Abiit: sed voluit Christum à rei testimonio & non à sua voce ab inculpatione: respicere, & suam responsionem facere fidedignam ab accepto beneficio: unde subdit: *Utrum scio, quia cecus cum essem, modo video*: quasi dicat: Nihil modo de hoc dico, utrum sit peccator, sed iterum dico quod manifeste novi. Quia igitur neque veritate evertere quod factum est, ad priorum redant sermones, nullus modum curationis inquirentis; sicut illic investigantes; unde nunc huc, nunc illuc investigantes; unde sequitur: *Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos?* hoc est, numquid praestigio aliquo? Non enim dixerunt, Qualiter vidisti? sed qualiter aperuit oculos tibi? dantes occasionem detrahendi contra eius operationem. Denec igitur res inquisitione indigebat, cecus remissus loquebatur; quia vero jam viderat, addidit de reliquo eis loquitur: unde sequitur: *Respondit eis: Dixi vobis jam, & audistis; quid iterum vultis audire? quasi dicat: Non attenditis ad ea quae dicuntur, unde ultra non respondebo vobis inaniter interrogantibus, & non volentibus addicere, sed cavillari quae dicuntur: unde sequitur: Numquid & vos vultis discipuli eius fieri? Augustinus (tract. 44.) Quid est, Numquid & vos, nisi quia jam ego sum, numquid & vos vultis? Jam video, sed non invideo. Haec loquebatur jam stomachans adversus duritiam Iudaeorum, & ex caeco videns, non ferens caecos. Chrysostr. (hom. 57.) Itaque (1) forte quid est veritas, ita imbecille mendacium: nam veritas quidem & si despectos assumpserit, claros eos facit, vel ostendit; mendacium autem & si cum fortibus fuerit, imbecilles eos monstrat.*

Sequitur: *Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus eius sis. Augustinus (tract. 44.)* Maledictum est, si cor discipulus, non si verba perpendas. Tale maledictum super nos, & super filios nostros.

Sequitur: *Non autem Moysi discipuli sumus?*

(1) *Nicolai discipulus.* Ita forte quid, &c. (2) *P. Nicolai habet:* Uinam sciretis quia Moysi locutus est Deus! Tunc sciretis, &c. (3) *Al.* Itane segnem servum, &c. (4) *Al.* deest exaudiret.

nos scimus, quia Moysi locutus est Deus. (2) Sed tunc sciretis, quia per Moysen praedictus est Deus; habetis enim Dominum dicentem supra 5. *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit.* (3) Itane segnem servum, & dorsum ponitis contra Dominum? nam subditis: *Hanc autem nescimus unde sit. Chrysostr. (hom. 57.)* Ea quae per visum cognoscitis, auditu minorae estimatis; illa enim quae nosse vos dicitis, à progenitoribus audistis. Sed nonne fidedignior est qui certificavit quod à Deo venit per miracula, quae non solum audistis, sed vidistis? Unde sequitur: *Respondit ille horae, & dixit eis in hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos.* Ubique signum inducit, quia hoc depravare non poteramus, sed ab eo convinceretur: & quia dixerat quod homo peccator non potest talia signa facere, de cetero illorum assumit iudicium, propria verba eis in memoria reducere: unde subdit: *Scimus autem quia peccatores Deus non audit: quasi dicat: Opinio haec mea & vetera communis est. Augustinus (tract. 44.)* Adhuc tamen unctus loquitur: nam & peccatores exaudit Deus. Si enim non (4) exaudiret, frustra publicanus diceret Luc. 18. „Deus propitius, ego mihi peccatori:“ ex illa confessione meruit justificationem, quomodo ipse cecus illuminationem. Theophylactus. Vel dicendum est, quoniam quod dictum est, Deus non exaudit peccatores, hoc significat quod facere miracula Deus peccatoribus non concedit. Cum vero veniam implorat de commissis, transiit à gradu peccantium ad statum poenitentium. Chrysostr. (hom. 57.) Et vide quod cum supra dixit, *Si peccator est, nescio*, non dubitans dixit: hic enim non solum à peccatis eum excusat, sed valde Deo placentem ostendit: nam subdit: *Si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.* Non enim sufficit Deum cognoscere, sed voluntatem eius facere. Deinde extollit quod factum est, dicens: *A faculo non est auditum, quia quis aperuit oculos caeci nati?* quasi dicat: Si contentemini quoziam Deus peccatores non audit, hic autem miraculum fecit, & tale quale nullus hominum fecit; manifestum est virtutem quae hoc fecit, maiorem esse, quam quae est secundum hominem virtus: tunc de subdit: *Nisi esset hic à Deo, non possit facere quidquam.* Augustinus (tract. 44.) Libere constant, veraciter. Haec enim quae facta sunt à Domino, à quo ferent nisi à Deo? Aut quando à Discipulis talia fierent, nisi in eis De-

minus habitaret? Chrysostr. (hom. 57.) Quia ergo veritatem (1) locutus, in nullo confusus est; quando maxime admirari eum oportebat, tunc eum condemnant: sequitur enim: *Respondent, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus; & tu doces nos? Augustinus (tract. 44.)* Quid est totus? Cum oculis clausis. Sed qui aperuit oculos, talis & totum. Chrysostr. (hom. 57.) Vel dicunt, *Totus*; ac si dicant: A prima aetate in peccatis es. Hic igitur ejus cecitatem exprobrant, ostendentes quod propter peccata factus est cecus; quod rationem non habebat. Donec ergo expectabant eum negaturum esse, fidedignum esse putabant: sed nunc ejiciunt: unde sequitur: *Et eiecerunt eum foras. Augustinus (ut supra.)* Ipsi illum magistram fecerant, ipsi autem discerent totos interrogaverunt, & ingrati docentem proiecerunt. Beda. Solet enim majorum consuetudo à minoribus aliquid discere dedignari.

(2) Chrysostr. (hom. 58.) Qui propter veritatem, & Christi confessionem (2) injuria opprimuntur, hi maxime honorantur; quod in caeco factum est: eiecerunt enim eum ex templo Judaei, & invenit eum Dominus templi, & eum suscepit sicut agnetha athletam multum laborantem, (3) & coronavit: unde dicitur: *Audivit Jesus quia eiecerunt eum foras, & cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Offendit autem Evangelista quoniam propter hoc venit Jesus ut ei loqueretur. Interrogat autem non ignorans, sed volens seipsum notum facere, & ostendens quoniam multum appetiturus ejus fidem; quasi dicat: Plebs conviciata est mihi, sed nulla mihi est cura illorum: unius cura est ut tu credas. Melior est faciens voluntatem Dei, quam decies mille iniqui. Hieronimus 7. de Trin. (circ. finem.)* Si autem sola Christi qualicumque confessio fidei esset consumatio, dictum fuisset, Tu credis in Christum? Sed quia haereticis pene omnibus hoc nomen in ore esset futurum ut Christum confiterentur, & Filium tamen negarent, id quod proprium Christo est, ad fidem positur, ideò ut credatur in Dei Filium. Credidisse autem in Dei Filium quid proficit, si credatur in creaturam, cum à nobis fides in Christo non creatur: Dei, sed Filii Dei postulerat? Chrysostr. (hom. 58.) Nondum autem caecos Christum noverat, caecos enim erat antequam veniret ad Christum, & post curationem à Judaeis circum traheretur: unde sequitur: *Respondit illi, & dixit: Quis est, Domine? Th. Op. Tom. IX.*

(1) *Al.* locutus est, in nullo confessus est, &c. (2) *Al.* injuriam opprimunt. (3) *Legit Nicolai* & coronatum. (4) *Al.* nondum dixit. (5) *Al.* omittitur quoniam. (6) *Al.* per hoc igitur ejus divinam virtutem ostendens, & verbo opus adjungens.

Ex v. d. P. Nicol. (2) Ut in Glossa refertur, sed in Bedae Commentario non occurrit.

ne, ut credam in eum: Desideratis, & valde inquirentis animae verbum est. Pro quo tot disputavit, hunc ignorat, ut discas in eo veritatis amorem. (4) Non autem dixit ei Dominus, Ego sum qui curavi te; sed medie adhuc loquitur: unde sequitur: *Et vidisti eum. Theophylactus.* Hoc autem dicit, ut reducat in memoria saniam, & quia ab ipso virtutem videndi acceperat. Attende autem, (5) quoniam qui loquebatur, ex Maria natus est, & ipse idem est Dei Filius, non alius, & alius secundum errorem Nestoriani: unde sequitur, *Et qui loquitur tecum, ipse est. Augustinus (tract. 44.)* Modo lavata faciem cordis ejus. Denique jam facie lava cordis, & mundata conscientia, agnoscit illum non Filium hominis tantum, quod ante crederat, sed jam Filium Dei, qui carnem suscepit: unde sequitur: *At ille ait: Credo, Domine. Patrum est credere; vis videre qualem credat? Et procedens adoravit eum. Beda (2)* In quo postquam sumere exemplum, ut non erecta cervice quis Dominum roget; sed supplex in terram prostratus ejus misericordiam implorer. Chrysostr. (hom. 58.) Per (6) hoc igitur ejus divinam virtutem ostendit, verbo opus adjungens. Dominus autem illum ferventem circa fidem fecit, & eos qui eum sequebantur, erexit: unde sequitur: *Et dixit eis Jesus: Ad iudicium ego in hunc mundum veni. Augustinus (ibi supra.)* Dies enim erat inter lucem & tenebras discurrens. Recte autem subditur: *Ut qui non vident, videant:* quia de tenebris liberat. Sed quid est quod sequitur, *Et qui vident, caeci fiunt?* Audi quod sequitur: commoti sunt enim pharisaei quidam ex verbis istis: unde sequitur: *Et audierunt quidam ex pharisaeis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Numquid & nos caeci sumus? Hoc enim eos movebat, Et qui vident, caeci fiunt.* Sequitur: *Dixit ergo ei Jesus: Si caeci essetis, non haberetis peccatum; id est, si vos caecos diceretis, & ad medicum recurreretis. Nunc vero quia dicitis, Videmus, peccatum vestrum manet quia enim dicendo, Videmus, medicum non queritis, in caecitate vestra manebitis. Hoc ergo quod paulo ante dixit: Ego veni, ut qui non vident, videant; id est, qui se non videre confitentur, & medicum querant, ut videant; & qui vident caeci fiunt; id est, qui se putant videre, & medicum non querunt, in sua caecitate permaneant. Ergo istam discretionem volavit iudicium, cum ait: In iudicium veni in hunc mundum: Non illud iudicium jam intulit*

mundo quo de vivis, & mortuis in fine seculi iudicabit. *Chrysostomus* (ut supra.) Vel aliter. In iudicium dixit, id est in majus supplicium, ostendens quoniam qui condemnaverunt eum, ipsi sunt, qui condemnati sunt. Quod autem dicit, *Ut qui non vident videant, & qui vident caeci fiant*, id est quod paulus dicit Rom. 9. quod „ Gen- res quae non quaerebant iustitiam, invenerunt iustitiam, quae est ex fide Christi; Israel autem „ persequens legem iustitiae, in legem iustitiae, non pervenit. *Theophylactus*. Quasi dicat: Ecce qui a nativitate non viderat, jam videt (1) anima, & corpore: qui vero videre videntur, excecati sunt intellectu. *Chrysostomus* (hom. 58.) Sunt enim duae visiones, & duae caecitates, scilicet sensibilis, & intellectualis. Illi autem ad sensibilia (2) inhiabant solum, & de sensibili solum verecundabantur: caritate: unde ostendit eis quod melius esset eos esse caecos quam sic videntes: propter quod dicit: *Si caeci essetis, non ha-*

(1) *Al.* anima in corpore. *Nicolaus* in anima, & in corpore. (2) *Al.* inhiant.

CAPUT X.

(a) **A**men amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. Huic ostiarius aperit, & oves vocem ejus audiunt. Et proprias oves vocat nominatione, & educit eas. Et cum proprias oves emisserit, ante eas vadit: & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus. Alienam autem non sequuntur, sed effugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis Jesus: illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

(b) Dixit ergo eis iterum Jesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Omnes autem quotquot venerunt, fures sunt, & latrones: sed non audierunt eos oves. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet. Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.

(c) Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit; & lupus rapit, & dispergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus.

(d) Ego sum pastor bonus, & cognosco oves meas, & cognoscunt me meae. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovile, & alias oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Disensio iterum facta est inter Judaeos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Daemonium habet, & insanit. Quid enim auditis? Alii dicebant: Haec verba non sunt daemonium habentis. Numquid daemonium potest caecorum oculos aperire?

(e) Facta sunt autem encenia in Hierosolymis, & hiems erat; & ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Judaei, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves meae

vereris peccatum, quia tolerabilis fieret vobis supplicium. Sed nunc dicitis, quia videtis. *Theophylactus*. Non considerantes factum in caeco miraculum, non estis digni venia, quasi ex visis miraculis ad fidem non attracti. *Chrysostomus* (ut supra.) Hoc igitur quod testimonium esse magnam laudem, ostendit quod eis fuit supplicium; & simul consolatus est eum qui a nativitate fuerat caecus de corporali caecitate. Non autem sine causa *Evangelista* dicit, quod audierunt hoc quidam ex pharisaeis qui cum ipso erant; sed ut rememoretur quoniam illi illi erant qui prius resisterant Christo, deinde eum lapidare voluerunt. Erant enim quidam superficie tenus sequentes, & facile in contrarium transmutabantur. *Theophylactus*. Vel aliter. *Si caeci essetis*, id est infelici Scripturarum, nequam tan grande vobis peccatum incumberet, tamquam ignorantia peccantibus: nunc vero quia prudentes vos, atque legisperitos asseritis, per vos ipsos condemnabiles estis.

vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequantur me: & ego vitam eternam do eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est; & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego, & Pater unum sumus.

(f) Sustulerunt ergo lapides Judaei, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo. Propter quod eorum opus me lapidatis? Respondit ergo Judaei: de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra: Quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, est mihi non vultis credere, opeibus credite; ut cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.

(g) Querebant ergo eum apprehendere, & exivit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Joannes baptizans primam, & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quaecumque dixit Joannes de hoc, vera erant; & multi crediderunt in eum.

(a) **C**hrystomus (homil. 58.) Quia Dominus de caecitate Judaeorum disputaverat, ne dicant: Non est ex nostra caecitate quod ad te non accedimus, sed a te avertimur, ut erroneum fugientes: vult ostendere quod non est erroneus, sed pastor, ponens signa latronis, & pastoris. Et primo ostendit quis est erroneus, & fur, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro*. Hic autem & eos qui ante eum fuerunt, occulte insinuat, & eos qui post eum futuri sunt, Antichristum, & pseudocristos. Ostium autem Scripturas vocavit: haec enim Dei cognitionem aperit, hac oves custodit, & lupos supervenire non permittit, haereticis introitum praeccludens. Qui ergo non Scripturas vitat, sed aliunde ascendit, hoc est aliam sibi, & non legitimam viam facit, hic fur est. Dicit autem, *Ascendit*, & non intrat, ad similitudinem turis maceriam transcendere volentis, & periculose omnia agentis. Dicens autem, *Aliunde*, etiam scribas occulte insinuat, qui doceant Mandata, & doctrinas hominum, & legem praevaticabantur. Si autem infra seipsum ostium dicit, non oportet turbari: etenim pastorem seipsum, & ovem discretiter praedicat: quia enim adducit nos Patri, ostium se dicit; quia vero procurat, pastorem. *Augustinus* (tract. 45.) Vel aliter. Multi sunt, qui secundum quandam vitae hujus consuetudinem dicuntur boni homines, qui ea quae in lege mandata sunt quasi observant, & Christiani non sunt, & plerumque se iactant sicut pharisaei: *Numquid & nos caeci sumus?* Quia vero omnia ista quae faciunt, & nesciunt ad quem finem referant, inaviter faciunt, Dominus de grege suo, & ostio quo intratur ad ovile, similitudinem po-

suit, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro*. Dicant ergo Pagani, vel Judaei, vel Haeretici, Bene vivimus: si per ostium non intrant, quid eis prodest? Ad hoc enim debet unicusque prodesset bene vivere, ut detur illi semper vivere: quia nec bene vivere dicendi sunt qui finem bene vivendi vel caecitate nesciunt, vel insatione contemnunt. Non est autem cuiquam spes vera semper vivendi, nisi cognoscatur vitam, quod est Christus, & per hanc januam intret in ovile. Quicumque ergo vult intrare ad ovile, per ostium intret: non solum Christum praedicet, sed Christi gloriam quaerat, non suam. Humilis autem janua est Christus: qui intret per hanc januam, oportet humilem esse, ut sano capite possit intrare. Qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere; ideo exaltatur, ut cadat. Quae sunt plerumque tales homines etiam persuadere hominibus ut bene vivant, & Christiani non sunt: per aliam partem volunt ascendere, & rapere, & occidere. Tales ergo fures sunt, quia quod alienum est, suum dicunt; latrones (1) quia quod furantur occidunt. *Chrysostomus* (homil. 58.) Vidisti qualiter descripsit latronem: Antuer & pastoris distinctionem: sequitur enim: *Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium*. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Intrat per ostium qui intrat per Christum, qui imitatur passionem Christi, qui cognoscit humilitatem Christi; ut cum Deus factus sit homo pro nobis, cognoscat se homo non esse Deum, sed hominem. Qui enim vult Deum videri, cum sit homo, non imitatur illum qui cum Deus esset, homo factus est. Tibi autem non dicitur, Esto aliquid minus quam es; sed, Agnosce quid es.

(1) *Al.* quia non furantur.

mundo quo de vivis, & mortuis in fine seculi iudicabit. *Chrysostomus* (ut supra.) Vel aliter. In iudicium dixit, id est in majus supplicium, ostendens quoniam qui condemnaverunt eum, ipsi sunt, qui condemnati sunt. Quod autem dicit, *Ut qui non vident videant, & qui vident caeci fiant*, id est quod paulus dicit Rom. 9. quod „ Gen- res quae non quaerebant iustitiam, invenerunt „ iustitiam, quae est ex fide Christi; Israel autem „ persequens legem iustitiae, in legem iustitiae, non „ pervenit. *Theophylactus*. Quasi dicat: Ecce qui a nativitate non viderat, jam videt (1) anima, & corpore: qui vero videre videntur, excecati sunt intellectu. *Chrysostomus* (hom. 58.) Sunt enim duae visiones, & duae caecitates, scilicet sensibilis (2) inhiabans solum, & de sensibili solum verecundantur caecitate: unde ostendit eis quod melius esset eos esse caecos quam sic videntes: propter quod dicit: *Si caeci essetis, non ha-*

(1) *Al.* anima in corpore. *Nicolaus* in anima, & in corpore. (2) *Al.* inhiabat.

CAPUT X.

(a) **A**men amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. Huic ostiarius aperit, & oves vocem ejus audiunt. Et proprias oves vocat nominatione, & educit eas. Et cum proprias oves emisserit, ante eas vadit: & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus. Alienam autem non sequuntur, sed effugiant ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis Jesus: illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.

(b) Dixit ergo eis iterum Jesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. Omnes autem quotquot venerunt, fures sunt, & latrones: sed non audierunt eos oves. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet. Fur non venit, nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.

(c) Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit; & lupus rapit, & dispergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus.

(d) Ego sum pastor bonus, & cognosco oves meas, & cognoscunt me meae. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovile, & alias oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Disensio iterum facta est inter Judaeos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Daemonium habet, & insanit. Quid enim auditis? Alii dicebant: Haec verba non sunt daemonium habentis. Numquid daemonium potest caecorum oculos aperire?

(e) Facta sunt autem encania in Hierosolymis, & hiems erat; & ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Judaei, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. Oves meae

verbis peccatum, quia tolerabilis fieret vobis supplicium. Sed nunc dicitis, quia videtis. *Theophylactus*. Non considerantes factum in caeco miraculum, non estis digni venia, quasi ex visis miraculis ad fidem non attracti. *Chrysostomus* (ut supra.) Hoc igitur quod testimonium esse magnam laudem, ostendit quod eis fuit supplicium; & simul consolatus est eum qui a nativitate fuerat caecus de corporali caecitate. Non autem sine causa *Evangelista* dicit, quod audierunt hoc quidam ex pharisaeis qui cum ipso erant; sed ut rememoretur quoniam isti illi erant qui prius resisterant Christo, deinde eum lapidare voluerunt. Erant enim quidam superficie tenues sequentes, & facile in contrarium transmutabantur. *Theophylactus*. Vel aliter. *Si caeci essetis*, id est infelici Scripturarum, nequam tan grande vobis peccatum incumberet, tamquam ignorantia peccantibus: nunc vero quia prudentes vos, atque legisperitos asseritis, per vos ipsos condemnabiles estis.

vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequantur me: & ego vitam eternam do eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est; & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego, & Pater unum sumus.

(f) Sustulerunt ergo lapides Judaei, ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo. Propter quod eorum opus me lapidatis? Respondit ergo Judaei: de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra: Quia ego dixi, Dii estis? Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, est mihi non vultis credere, opeibus credite; ut cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.

(g) Querebant ergo eum apprehendere, & exivit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Joannes baptizans primam, & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quaecumque dixit Joannes de hoc, vera erant; & multi crediderunt in eum.

(a) **C**hrystomus (homil. 58.) Quia Dominus de caecitate Judaeorum disputaverat, ne dicant: Non est ex nostra caecitate quod ad te non accedimus, sed a te avemur, ut erroneum fugientes: vult ostendere quod non est erroneus, sed pastor, ponens signa latronis, & pastoris. Et primo ostendit quis est erroneus, & fur, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro*. Hic autem & eos qui ante eum fuerunt, occulte insinuat, & eos qui post eum futuri sunt, Antichristum, & pseudocristos. Ostium autem Scripturas vocavit: haec enim Dei cognitionem aperit, hac oves custodit, & lupos supervenire non permittit, haereticis introitum praeccludens. Qui ergo non Scripturas vitat, sed aliunde ascendit, hoc est aliam sibi, & non legitimam viam facit, hic fur est. Dicit autem, *Ascendit*, & non intrat, ad similitudinem turis maceriam transcendere volentis, & periculose omnia agentis. Dicens autem, *Aliunde*, etiam scribas occulte insinuat, qui doceant Mandata, & doctrinas hominum, & legem praevocabantur. Si autem infra seipsum ostium dicit, non oportet turbari: etenim pastorem seipsum, & ovem discretiter praedicat: quia enim adducit nos Patri, ostium se dicit, quia vero procurat, pastorem. *Augustinus* (tract. 45.) Vel aliter. Multi sunt, qui secundum quandam vitae hujus consuetudinem dicuntur boni homines, qui ea quae in lege mandata sunt quasi observant, & Christiani non sunt, & plerumque se iactant sicut pharisaei: *Numquid & nos caeci sumus?* Quia vero omnia ista quae faciunt, & nesciunt ad quem finem referant, insipienter faciunt, Dominus de grege suo, & ostio quo intratur ad ovile, similitudinem po-

suit, dicens: *Amen amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro*. Dicant ergo Pagani, vel Judaei, vel Haeretici, Bene vivimus: si per ostium non intrant, quid eis prodest? Ad hoc enim debet unicusque prodesset bene vivere, ut detur illi semper vivere: quia nec bene vivere dicendi sunt qui finem bene vivendi vel caecitate nesciunt, vel insatione contemnunt. Non est autem cuiquam spes vera semper vivendi, nisi cognoscatur vitam, quod est Christus, & per hanc januam intret in ovile. Quicumque ergo vult intrare ad ovile, per ostium intret: non solum Christum praedicet, sed Christi gloriam quaerat, non suam. Humilis autem janua est Christus: qui intret per hanc januam, oportet humilem esse, ut sano capite possit intrare. Qui autem se non humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere; ideo exaltatur, ut cadat. Quae sunt plerumque tales homines etiam persuadere hominibus ut bene vivant, & Christiani non sunt: per aliam partem volunt ascendere, & rapere, & occidere. Tales ergo fures sunt, quia quod alienum est, suum dicunt; latrones (1) quia quod furantur occidunt. *Chrysostomus* (homil. 58.) Vidisti qualiter descripsit latronem: Antuer & pastoris distinctionem: sequitur enim: *Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium*. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Intrat per ostium qui intrat per Christum, qui imitatur passionem Christi, qui cognoscit humilitatem Christi; ut cum Deus factus sit homo pro nobis, cognoscat se homo non esse Deum, sed hominem. Qui enim vult Deus videri, cum sit homo, non imitatur illum qui cum Deus esset, homo factus est. Tibi autem non dicitur, Esto aliquid minus quam es; sed, Agnosce quid es.

(1) *Al.* quia non furantur.

non dum congregati. Non ergo sunt de hoc ovili, quia non sunt de genere carnis Israel: sed erunt de hoc ovili: nam sequitur: *Et illas oportet me adducere.* Chrysostr. (hom. 59.) Ostendit utroque dispersos, & pastores non habentes. Sequitur: *Et vocem meam audiant;* ac si dicat: quid miramini si hi me sunt secuturi, & vocem meam audierunt, quando alios videbitis me sequentes, & vocem meam audientes? Deinde & futuram eorum prænuntiat unionem: unde subdit: *Et fiet unum ovile.* & unus pastor. Gregorius in hom. (ubi supra.) Quasi ex duobus gregibus unum ovile (1) efficit, quia Judaicum, & gentilem populum in sua fide conjungit. Theophylactus. Idem namque omnibus est baptismi signaculum, unus pastor Verbum Dei. Attendat ergo Matthei, quoniam unum ovile, & unus pastor est novi, & veteris testamenti. Augustinus (tract. 47.) Quid ergo est? Non sunt missi nisi ad oves quæ perierunt domus Israel: Math. 13. nisi quia præsentiam suam corporalem non exhibuit nisi populo Israel; ad Gentes autem non perrexit ipse, sed missi? Chrysostr. (ubi supra.) Hoc autem verbum oportet, quod hic positum est, non necessitatis est demonstratum, sed ejus quod omnino fiet. Quia autem alienum dicebant eam à Patre, subjungit: *Propterea me Patre diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.* Augustinus (tract. 47.) id est, quia morior, ut resurgam; cum magno enim pondere dictum est, *Ego pono.* Non gloriantur Judæi: (2) scire poterunt: si ego nolueram ponere animam, quid sciendo facturi sum? Theophylactus. Dilixit autem Pater Filium, non tamquam stipendia mortis pro nobis subfunderet, dilectionem suam ei tribuens, sed quasi suæ quidditatis proprietatem in genito intuens, dum ex eadem caritate pro nobis voluit mortem subire. Chrysostr. (hom. 59.) Vel utitur hic condescensione; quasi dicat: Etsi nihil aliud esset, hoc suavitati mihi amare vos quod vos ita amamini à Patre ut ego etiam propter hoc diligar ab eo, quia pro vobis major. Non autem à Patre antea non amabatur, & nos sumus facti amoris ejus causa. Similiter autem & hoc ostendere vult, quoniam non invitus ad passionem venit: unde sequitur: *Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso.* Augustinus. 3. de Trinit. (2) cap. 38.) in quo demonstravit quod nulla causa peccati usque ad mortem carnis accesserit; sed quia voluit, quando voluit, & quomodo voluit: unde sequitur: *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Chrysostr. (ut supra.) Quia enim mul-

(1) *Al.* efficit. (2) *Al.* scire poterunt (item poterunt) si ego voluero ponere animam meam: quid sciendo facturi sunt? (3) *Pro* sed ejusdem.

Ex edit. P. Nicol. (2) 4. de Trinit. cap. 13.

toties consiliabatur eum interficere, dicit, quoniam nolente eo inutilis erat hic labor. Ita enim habeo potestatem animam meam ponere ut nullus possit me invito facere: quod in hominibus non est: nos enim non habemus potestatem aliter ponere, nisi interficiendo nosmetipsos; ipse autem solus Dominus est ponendi eam. Hoc autem existente vero, & illud constat quod quodcumque voluerit, eam suscipere possit: unde sequitur: *Et potestatem habeo iterum sumendi eam:* in quo & resurrectionem demonstravit indubitabilem. Ut autem non æsiment, cum eum interfecerint, derelictum à Patre, subjungit: *Hoc mandatum accepi à Patre meo,* scilicet ponendi animam, & sumendi. Ex quo non est intelligendum, quod prius expectaverit audire, & opus ei fuerit dicere; sed voluntarium monstravit processum, & contrarietatis ad Patrem suspicionem destruxit. Theophylactus. Nihil enim aliud mandatum hic dicitur quam ea quæ ad Patrem concordia. *Alcimus.* Verbum enim non verbo accepit mandatum, sed in Verbo unigenito Patris est omne mandatum. Cum autem dicitur Filius accipere quod substantiatiliter habet, non potestas minuitur, sed generatio ejus ostenditur: Pater enim Filio, quem perfectum genuit, omnia gignendo dedit. Theophylactus. Postquam autem de se sublimia ostenderat, moris, & vitæ se principem exprimens, rursum inducit humilia, sic mira dispositione utraque connectens ut nec minor, aut subditus Patri reputetur, nec Dei adversarius, (3) sed ejus potestatis, & consilii. Augustinus (tract. 47.) Per hoc autem quod dixit de anima sua, instruimur contra Apollinaristas, qui dicunt Christum non habuisse animam humanam, id est rationalem. Queramus autem quomodo Dominus animam suam ponit. Christus enim est Verbum, & homo, id est Verbum, & anima, & caro. Christus ergo ex eo quod Verbum est, ponit animam, & iterum sumit eam; an ex eo quod anima humana est, ipsa se ponit, & iterum ipsa se sumit; an iterum ex eo quod caro est, caro animam ponit, & iterum sumit? Si autem dixerimus, quia Verbum Dei posuit animam suam, & iterum sumpsit eam: ergo aliquando anima illa separata est à Dei Verbo. Mors enim corpus ab anima separavit, à Verbo autem animam separatam non dico. Si autem dixerimus, quia ipsa se anima posuit, absurdissimus sensus est: si enim à Verbo separata non erat, à seipsa poterat separari? Caro ergo ponit animam suam, & iterum sumit eam,

non tamen potestate sua, sed potestate inhabitantis carnis; scilicet Verbi. *Alcimus.* Et quia lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comprehenderunt, subjungitur: *Dissensio itaque facta est inter Judæos propter sermones hos.* Dicebant autem multi ex ipsis: *Dæmonium habet, & insanit.* Chrysostr. (hom. 59.) Quia enim majora erant quam secundum hominem ea quæ dicebantur, dæmonium eum habere dicebant. Sed quod dæmonium non habebat ostendunt alii ab his quæ fecit: unde sequitur: *Alii autem dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis.* Numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? quasi dicant: Nec ipsa verba dæmonium habentis videntur. Si verò non suademini à verbis, ab operibus movemini. Quia ergo Dominus eam quæ per res est (1) tribuere demonstrationem, silebat de reliquo: neque enim responsione erant digni. Sed & nos crudelitati manifestudinem, & longanimitatem omnem. Ipsi etiam seipsos compecebant, quando ab invicem divisi altercabantur.

(e) *Alcimus.* Audivimus patientiam Dei, & inter opprobria prædicationem salutis, sed ipsi obdurati magis eum tenere quam ipsi obedire volebant: unde dicitur: *Facta sunt autem encænia in Hierosolymis.* Augustinus (tract. 48.) Encænia festivitas erat dedicationis templi: Græce enim *Kanéa* dicitur novum; quodcumque novum quid fuerit dedicatum, encænia vocatur. Chrysostr. (hom. 40.) Dicit enim diem secundum quam templum dedicatum est, redeuntibus eis à captivitate Babylonis. Theophylactus. Splendide ergo prosequerentur solemnitate, veluti propriam decorem recuperante civitate post tam longam captivitatem. *Alcimus.* Vel hæc dedicatio in memoriam illius erat dedicatio quam Judas Machabeus fecit. Prima enim dedicatio à Salomone facta est tempore autumnii: Secunda à Zorobabel, & Jesu sacerdote, tempore vêtis: hæc autem tempore hiemali: unde sequitur, *Et hiems erat.* Beda. Sub Juda enim Machabeo statutum legitur ut eadem dedicatio per omnes annos in memoriam solemnibus renovaretur officiis. Theophylactus. Tempus autem hiemis Evangelista exprimit, ad ostendendum quod proximum esset tempus passionis: nam in vere sequenti passus est Dominus; & ideo Hierosolymis conversabatur. Gregorius. 1. Moral. (cap. 2.) Vel idcirco hiems curavit tempus exprimere, ut inesse Judæorum cordibus malitiæ frigus indicaret. Chrysostr. (hom. 60.) In hac autem solemnitate Christus cum multo studio aderat: de reliquo

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) *Al.* retribuere.

enim Judæam frequentabat, quia falsio erat in januis: unde sequitur: *Et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis.* Alcimus. Porticus Salomonis dicitur ubi Rex ille ad grandem statum confueverat; & ideo ex ejus nomine cognominabatur. Solent autem porticus quibus templum cingebatur, ex nomine templi vocari. Si autem Filius Dei in templo in quo caro brutorum animalium offerebatur, ambulare voluit, quanto magis nostram orationis domum; in qua caro, & sanguis ejus consocretur; visitare gaudebit? Theophylactus. Satagas tu quoque, dum hiems imminet, id est vitæ præfens turbibus iniquitatis concussa, spirituales encænia tui templi celebrare, semper renovando teipsum, & ascensiones in corde tuo dispones: tunc Jesus erit præsto tibi in porticu Salomonis, pacificum statum tibi tribuens sub tegmine proprio. In seculo autem futuro nemo renovationis solemnia perficere poterit. Augustinus (tract. 48.) quia ergo Judæi frangerant à diligendi caritate, & ardebant accendi cupiditate, non accedebant prosequendo, sed premebant prosequendo: unde sequitur: *Circumdedere ergo eum Judæi; & dixerunt ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Chrysostr. (hom. 60.) Opera enim ejus in nullo incutere valentes, captivam quamdam ex verbis cupiebant invenire. Ecce intueret perveritatem illorum: nam cum per sermonem erudit, dicunt ei, *Quod signum ostendis?* cum autem per opera demonstrat, dicunt ei: *Si tu es Christus, dic nobis palam:* quasi semper ad contrarium stantes. Sed & plenum odio erat quod dicunt, *Dic nobis palam.* Et mirum ipse palam omnia dicebat; in festivitibus semper assidens, & nihil occulte loquebatur. Sed & adulationis verba præmittunt, dicentes: *Quousque animam nostram tollis?* ut scilicet eum provocantes, aliquam captivam inveniant. *Alcimus.* Causantur enim quod animos eorum incertos, & suspensos dimittendo tollerent, qui venerat ut animas salvaret. Augustinus (tract. 48.) Querant autem audire à Domino, Ego sum Christus: & forsatis de Christo secundum hominem sapiebant, sed divinitatem Christi in Prophetis non intelligebant; & sic si diceret, Ego sum Christus, secundum quod illi sapiebant, de semine David, calumniarentur quod sibi arrogaret regiam potestatem. *Alcimus.* Et sic cogitabant eum tradere potestati præfidi ad puniendum, quasi contra Augustinum imperium usurparet: quare Dominus ita temperavit responsum ut etiam calumniario-

rum

est; nunc offendit quia pastor est, dicens: *Ego sum Pastor bonus.* (Tract. 47.) Supra autem dixerat pastorem intrare per ostium. Si ergo ipse est ostium, quomodo per seipsum intrat? sicut ergo ipse per seipsum novit Patrem, nos autem per illum; sic intrat in ovile per se ipsum, nos autem per ipsum: nos, quia Christum predicamus, per ostium intramus; Christus autem seipsum predicat: lumen enim & alia demonstrat, & seipsum. (Tract. 46.) Si autem prepositi Ecclesiae, qui sibi sunt, pastores sunt; quomodo unus pastor est, nisi quia sunt illi omnino omnes membra pastoris? (Tract. 47.) Et quidem (1) quod pastor est dedit & membris suis: nam & Petrus pastor, & ceteri Apostoli pastores, & omnes boni Episcopi: ostium vero nemo nostrum se dicit: hoc sibi ipse proprie tenuit. Non autem adderet, *Bonus*, nisi essent & pastores mali: ipsi sunt fures, & latrones, aut certe ut multum mercenarii. *Gregorius* in homil. (14. in Evang.) Atque eius bonitatis formam, quam nos imitemur, adjungit dicens: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.* Fecit quod monuit, ostendit quod jussit, pro ovibus suis animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum, & sanguinem verteret, & oves quas redemerat carnis suae alimento satiaret. Offensa est nobis de contemptu moris via quam sequamur, apposta forma cui imprimatur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ovibus ejus impendere; postremum vero, si necesse sit, etiam in mortem animam nostram pro eisdem ovibus ministrare. Qui autem non dat pro ovibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam? *Augustinus* (tract. 47.) Non autem solus Christus hoc fecit; & tamen si illi qui fecerunt, membra ejus sunt, idem ipse unus hoc fecit: ipse enim potuit facere sine illis, illi sine illo non poterant. *Augustinus* (de Verb. Dom. serm. 50.) Omnes tamen pastores boni fuerunt, non solum quia sanguinem fuderunt, sed quia pro ovibus fuderunt: non enim fuderunt elatione, sed caritate: nam & apud hereticos, qui propter iniquitates, & errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerunt, nomine martyrii se jactant, ut hoc pallio dealbati facillius furentur, quia lupi sunt. Non autem omnes qui corpora sua in passione etiam ignibus tradunt, assimandi sunt sanguinem fudisse pro ovibus, sed potius contra oves: dicit enim Apostolus 1. Corinth. 14. „ Si tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest. “ Quomodo autem habet vel exignam caritatem, qui etiam (2) convictus non amat unitatem? quam Domi-

(1) *Al.* qui pastor est, dedit membris suis.

nus commendans, soluit multos appellare pastores, sed pastorem unum, dicens: *Ego sum Pastor bonus.* *Chrysolomus* (hom. 59.) Sic igitur de cetero Dominus de passione sua disputabat, offendens quoniam pro salute fieret mundi, & non invitatus in hanc venit. Deinde rursus offendit signa pastoris, & mercenarii, cum dicit: *Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* *Gregorius* (ut supra.) Sunt enim nonnulli qui dum plus terrenam substantiam quam oves diligunt, merito nomen pastoris perdunt: non enim pastor, sed mercenarius vocatur qui non pro amore intimo oves dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est qui pastoris locum tenet, sed lucrum animarum non querit, terrenis commodis inibat, honore prelationis gaudet. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Aliud ergo querit in Ecclesia, non Deum querit: si Deum quæreretur, castus esset, quia legitimum maritum animam Deum habet: quisquis à Deo praeter Deum aliquid querit, non caste Deum querit. *Gregorius* in hom. (ut supra.) Utrum vero pastor sit, vel mercenarius, cognosci veraciter non potest, si occasio necerintis deest: tranquillitas enim tempore plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat; sed lupus veniens indicat quo quisque animam super gregis custodiam stabat. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Lupus autem diabolus est, & qui illum sequuntur: nam dictum est Matth. 7. quod induti quidam pellibus ovium, intus sunt lupi rapaces. *Augustinus* super Joan. (tract. 47.) Ecce lupus ovium gurgur apprehendit, diabolus fidei adulterium perfussit, excommunicandus est; sed excommunicatus inimicus erit, insidiabitur, nocebit cum poterit: unde taces, non increpas: lupum venientem vidisti, & fugisti, corpore stetit, animo fugisti: affectiones enim nostrae motus animorum sunt: laetitia animi diffusio est, tristitia autem contractio, cupiditas animi progressio, timor animi fuga est. *Gregorius* in Homil. (14. in Evang.) Lupus etiam super oves venit cum quilibet injustus, & raptor fideles quosque, sique humiles opprimat. Sed is qui pastor esse videbatur, & non erat, reliquit oves, & fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuat, resistere ejus injuria non praesumit. Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Sed contra haec mercenarius nullo zello accenditur: quia dum solum exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur: unde subditur: *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non perinet ad*

(2) *Al.* conjunctus.

eum de ovibus. Sola ergo causa est ut mercenarius fugiat, quia mercenarius est; ac si dicat: stare in periculo ovium non potest qui in eo quod ovibus praestit, non oves diligit, sed lucrum terrenum querit; & ideo opponere se contra periculum trepidat; ne hoc quod diligit amittat. *Augustinus* tract. 46.) Si autem Apostoli pastores fuerunt, non mercenarii, quare fugiebant quando persecutionem patiebantur? Et hoc Domino dicente Matth. 10. „ Si vos persecuti fuerint, fugite. “ Paulus; adierit qui aperiet. *Augustinus* ad Honoratum (epist. 180.) Fugiant ergo omnino de civitate in civitatem servi Christi, ministri verbi, & sacramenti ejus, quando eorum quisquam (1) specialiter à persecutoribus queritur, ut ab aliis qui non ita requiruntur non deseratur Ecclesia. Cum autem omnium, idest Episcoporum, & clericorum, & laicorum, est commune periculum, hi qui aliis indigent, (2) non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca manita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquuntur ab eis per quos eorum ecclesiastica est implenda necessitas. Tunc ergo de locis in quibus sumus; premente persecutione; fugiendum est Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit cui ministraret, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus eadem non est causa fugiendi. Cum autem plebs manet, & ministri fugiunt, ministeriumque subtrahitur, quid erit nisi mercenarium illa fuga damnabilis, quibus non est cura de ovibus? *Augustinus* super Joan. (tract. 46.) In bonis ergo nominantur ostium, ostiarius, pastor, & oves; in malis fures, & latrones, mercenarii, lupus. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 49.) Diligendus est pastor, cavendus latro, tolerandus mercenarius. Tamdiu enim est utilis mercenarius, quandiu non videt lupum, furem, vel latronem; cum autem viderit, fugit. *Augustinus* super Joannem (tract. 46.) Nec enim mercenarius diceretur, nisi acciperet à conducente mercedem. (3) Filii etenim hereditatem patris patienter expectant, mercenarius temporalem mercedem conducentis festinanter exoptat; & tamen per linguas utrorumque divina Christi gloria diffamatur. Inde ergo credit unde mala facit, non unde bona dicit: botrum carpe, spinam cave: quia botrus aliquid de radice vitis exortus, pendet in spinis: multi quippe in Ecclesia commoda terrena secutantes, Christum predicant, & per eos vox Christi auditur; & sequuntur oves non mercenarium, sed vocem pastoris per mercenarium,

(4) *Chrysolomus* (hom. 59.) Duos superius malos praemisit Dominus: unum qui furatur, & maculat, & rapit: alterum qui non prohibet: per illum seditiosos insinuans; per hunc Judaeorum magistros confundens; & non procurantes creditas oves. Sed ab utriusque seipsum Christus distinguit: ab illis quidem qui ad legendum venerunt in hoc quod dixit, *Veni, ut vitam habeant*; ab his qui contemnunt luporum rapinas; ex eo quod pro ovibus animam ponit; & ideo quasi concludens subdit: *Ego sum pastor bonus.* Sed quia superius dixerat, quod oves pastoris vocem audiunt, & sequuntur eum; ne quis dicat, Quid ergo dicit de his qui tibi non credunt? consequenter subdit: *Et cognosce oves meas, & agnoscent me meae:* quod & Paulus ostendit dicens Rom. 11. „ Non repellit Dominus plebem suam, quam praesecit. “ *Gregorius* in hom. (14. in Evang.) Ac si aperte dicat: Dilige oves meas, & ipse me diligentes obsequuntur: qui enim veritatem non diligit, adhuc minime cognovit. *Theophylactus.* Hinc autem differentiam mercenarii, & pastoris (4) elicias: nam mercenarius ignorat oves, quia raro visitat eas: pastor vero cognoscit oves proprias, tanquam erga sollicitus. *Chrysolomus* (hom. 59.) Deinde ut non aestimes parem mensuram cognitionis Christi, & ovium, consequenter subdit: *Sicut novit me Pater, & ego cognosco Patrem;* quasi dicat: Ita certissime ipsum scio, sicut ipse me. Hic ergo est par cognitio, ibi non: nam sequitur: *Et animam meam pono pro ovibus meis.* *Gregorius* in hom. (ut supra.) Ac si aperte dicat: In hoc constat quia cognosco Patrem, & cognoscor à Patre, quia animam meam pono pro ovibus meis; idest, ea caritate qua pro ovibus meis morior, quantum Patrem diligam ostendo. *Chrysolomus* (hom. 59.) Hoc etiam dicit, ostendens quod non est erroneus: quia & apostolus quando seipsum voluit ostendere verum esse magistrum, contra pseudoapostolos induxit rationem à periculis, & mortibus. *Theophylactus.* Seductores enim non exposuerunt animam suam pro ovibus, sed sicut mercenarii deseruerunt illos qui eos sequebantur; Dominus autem ut non caperetur, dixit infra 18. *Sinite hos abire.* *Gregorius* (hom. 14. ut supra.) Quia vero non solum Judaeam, sed etiam Gentilitatem redimere venerat, adjungit: *Et alias oves habeo quae non sunt ex hoc ovili.* *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 50.) Loquebatur enim primo de ovili de genere carnis Israel; erant autem alii de genere fidei Israel: extra erant, adhuc in Gentibus erant, praedestinati,

(1) *Al.* spiritualiter. (2) *Al.* non desiderantur. (3) *Al.* Filii etenim hereditatem &c. (4) *Al.* eliciens. *Necelai* elicite, vel dignoscere possis.

Sequitur: *Hinc ostiarius aperit. Chrysostomus* (ut supra.) Nihil prohibet ostiarium vocare Moysen: ille enim est cui eloquia Dei credita sunt. *Theophylactus*. Vel Spiritus sanctus est ostiarius, per quem scripturae referant nobis indicant Christum. *Augustinus* (tract. 46.) Vel aliter. Ostiarium ipsum Dominum debemus accipere: multo sunt enim magis inter se diversa in rebus humanis pastor, & ostium, quam ostiarius, & ostium: & tamen Dominus & pastor rem se dixit, & ostium. Cur ergo non intelligamus ipsum & ostiarium? Ipse enim se aperit, qui seipsum exponit. Si aliam personam quaeris ostiarii, vide ostiarium forte Spiritum Sanctum, de quo Dominus dicit infra 16. *Ipse vos docuit omnem veritatem*. Ostium est Christus, qui est veritas. Quis aperit ostium nisi qui docet veritatem? Cavendum tamen est ne major aestimetur ostiarius esse quam ostium, quia in dōmibus hominum ostiarius ostio, non ostium proponitur ostiario. *Chrysostomus* (hom. 58.) Quia vero dicebant eum esse decepretem, & hoc ex infidelitate sui ipsorum (1) certificabant dicentes supra 7. *Quis principum credit in dōm? ostendit nunc quod ex hoc quod non attendunt ei, ex ordine ovium excluduntur: unde sequitur: Oves vocem ejus audiunt*. Si enim pastoris est per legitimum intrare ostium, per quod ipse intravit: ab ovium congregatione se abstrahunt qui ipsum non audiunt.

Sequitur: *Et proprias oves vocat nominatim. Augustinus* (tract. 45.) Novit enim nomina praedestinatorum: unde discipulis ait Luc. 19. *Gaudete quoniam nomina vestra scripta sunt in caelo.*

Sequitur: *Et educit eas. Chrysostomus* (hom. 58.) Oves educit quando eas mittebat, non extra lupos, sed in medio luporum. Videtur autem & de caeco occulte insinuare: etenim illum eduxit vocans ex medio Judaeorum; (2) & vocem ejus audivit. *Augustinus* (ubi supra.) Sed & quis alius oves emittit, nisi qui eorum peccata dimittit, ut eum sequi duris liberatae vinculis possint? Sequitur enim: *Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit. Glossa*. (a) Emitte siquidem eas de tenebris ignorantiae ad lucem, dum ante eas vadit, quasi in columna nubis, & ignis. *Chrysostomus* (hom. 58.) Nimirum pastores contrarium faciunt oves sequentes; (3) sed ipse ostendit se contrarium facere, quoniam oves deducit ad veritatem. *Augustinus*

(1) *Al.* certificant. (2) *Al.* Quod sequitur, & vocem ejus audivit, non habetur in quatuor exemplis supra jam relatis, praeter vetustum ann. 1521. in quo tamen aliter velint verba Textus leguntur parenthesis inclusa hoc modo. (Et vocem ejus audiunt.) (3) *Al.* omittitur sed. (4) *Al.* omittitur. novit praeficitos.

(tract. 45.) Et quis est qui oves praecessit nisi qui, surgens a mortuis jam non moritur, Rom. 7. & Patri dixit infra 7. *Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum & ipsi sint mecum?*

Sequitur: *Et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus; alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non novierunt vocem alienorum. Chrysostomus* (ubi supra.) Alieni dicit eos qui circa Theodam, & Judam, aut eos qui post haec alios debent decipere, pseudoapostolos: ut enim non dicatur unus illorum esse, per multa se ab eis separat. Primo quidem per doctrinam scripturarum, per quas Christus ad se homines adducebat: illi vero ab eis homines abstrahabant. Secundo per ovium obedientiam: nam in eum quidem non solum viventer, sed etiam mortuum homines crediderunt: illos autem confessum relinquerunt. *Theophylactus*. Significat etiam Antichristum, qui paululum decipiens, non obtinebit sequaces post ejus mortem. *Augustinus* (tract. 45.) Sed quomodo solvetur ista quaestio? Audiunt vocem Christi quandoque non oves, audivit enim Judas, sed lupus erat: & non audiunt oves, aliqui enim eorum Christum crucifixerunt, non audierunt, sed oves erant. Sed dicit aliquis: Quando non audiebant, oves non erant: vox audita eos mutavit, & ex lupis oves fecit. Me autem adhuc movet quod per Ezechielem objurgat Dominus pastores, & dicit inter cetera de ovibus cap. 34. *Errantem non revocastis: & errantem dicit, & ovem appellat. Non erraret, si vocem pastoris audiret: sed ideo erravit, qui vocem alieni audivit. Dico ergo: Novit Dominus, qui sunt ejus: 2. Tim. 2. (4) novit praeficitos, novit praedestinos. Ipsi sunt oves, aliquando se ipsi nesciunt: sed pastor novit eas: multae enim oves foris sunt, & multi lupi inus. De praedestinati ergo loquitur. Est autem aliqua vox pastoris in qua oves non audiunt alienos, in qua non oves non audiunt Christum. Quae est ista vox? Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit: Math. 10. Hanc vocem non negligit proprius, non audit alienus. Sequitur: *Hoc proverbium dixit eis Jesus; illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis*. Pascit enim Dominus manifestis, exercet obscuris. Cum autem duo audiunt verba Evangelii, unus impius, alter pius, & talia forte sunt ut ambo non intelligant: unus dicit: Verum est quod dixit, & bonum est quod dixit: sed nos non intelligimus: iste, quia credit,*

dit, jam pulsus: dignus est cui aperiat, si pulsare persistat: alius dicit, Nihil dixit: qui adhuc audiet. *Esai. 7.* *Nisi credideritis, non intelligetis.*

(b) *Chrysostomus* (hom. 58.) Dominus attentiores volens Judaeos facere, manifestat quod supra dixerat: unde dicitur: *Dixit ergo iterum eis Jesus: Amen amen dico vobis: ego sum ostium ovium. Augustinus* (tract. 45.) Ecce (1) quod clausum posuerat, aperuit: ipse est ostium: intremus, & nos intrasse gaudeamus.

Sequitur: *Omnes quoque venerunt, fures sunt & latrones. Chrysostomus* (ut supra.) Non de Prophetis hoc dicit, sicut haeretici dicunt, sed de seditionis: unde & laudans oves subjungit, *Sed non audierunt eos oves*. Nalquam autem videtur laudare eos qui non obediunt Prophetis: sed eis detrahit vehementer. *Augustinus* tract. 45.) Intellige ergo. Quotquot venerunt praeter me: non autem praeter illum Prophetam venerunt, quia cum illo venerunt qui cum verbo Dei venerunt, qui veraces fuerunt: quia ipse Verbum, & Veritas venturus praeficitos mitebat: sed eorum corda quos miserat possidebat: carnem quippe ipse accepit ex tempore qui est semper: *In principio enim erat Verbum: supra 1.* Ante adventum autem ejus, quo humilis venit in carne, praecesserunt iusti, sic eum credentes venturum, quomodo nos credimus in eum qui venit: tempora variata sunt, non fides: eadem enim fides utroque conjungit, & eos qui venturum esse, & eos qui venisse crediderunt. Quotquot ergo praeter illum venerunt, fures fuerunt, & latrones: id est, ad furandum, & occidendum venerunt. *Sed non audierunt eos oves*, illi scilicet de quibus dictum est 2. Tim. 2. *Novit Dominus qui sunt ejus.* Eos ergo non audierunt oves in quibus non erat vox Christi, errantes, vana ingenes, miseros seducentes. Quare autem se ostium dixerit, aperit subdens: *Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur. Alcuinus*. Quasi dicat: Illos non audiunt oves, sed me audiunt: quia ego sum ostium, & qui per me non sicut, sed vero introierit, perseverando salvabitur. *Theophylactus*. Educit autem ad pascua Dominus oves per ostium: unde sequitur: *Et ingreditur, & egreditur, & pascua inveniet*. Quae sunt autem haec pascua nisi delectatio futura, & requies in quam nos Dominus introducit? *Augustinus* (tract. 45.) Sed quid est quod dicit, *Ingreditur, & egreditur*? ingredi quippe in Ecclesiam (2) per ostium Christum, valde bonum est: exire autem de Ecclesia non est *S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* Ecce ostium quod clausum posuerat, cum otio. (4) *Al.* ad spera.

bonum. Potest ergo dici ingredi nos, quando inreterius aliquid cogitamus: egredi autem, quantum aliquid operamur, secundum illud *Psal. 103.* *Exibit homo ad opus suum.* *Theophylactus*. Vel ingredi dicitur cui est curae homo interior; egredi vero qui hominem exteriorem, id est membra quae sunt supra terram, in Christo mortificat: hic enim pascua in futuro reperiet saeculo. *Chrysostomus* (homil. 58.) Vel hoc dicitur propter Apostolos, qui (3) cum audacia introierunt, & exierunt, ut totius orbis terrarum facti domini; & nullus eos eicere valuit: & nutrimentum habuerunt. *Augustinus* (ut supra.) Sed plus me delectat quod ipse quodammodo nos admonuit, cum sequutus adjungit: *Fur non venit nisi ut furetur. Alcuinus*. Quasi dicat: Merito oves non audiant vocem furis, quia non venit fur nisi ut furetur, alienam rem sibi usurpando, non de praecipis Christi suos sectatores instruens, sed suis exemplis eos vivere suadens: unde subditur: *Et mactet, mala doctrina retrahendo a fide, & perdat, in aeterna damnatione. Illi ergo furantur, & occidunt.*

Ego veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant. Augustinus (tract. 45.) Videtur mihi dixisse, *Ut vitam habeant* ingredientes, hoc est per fidem, quae per dilectionem operatur, per quam fidem in ovile ingrediuntur, ut vivant quia *justus ex fide vivit: Rom. 1. Et abundantius habeant*, scilicet egredientes, scilicet quando veri fideles moriuntur, & abundantius habent vitam, ubi nunquam deinde moriuntur. Quamvis ergo & hic in ipso ovili non desint pascua, invenient tamen pascua ubi saturarentur, qualia invenit cui dictum est *Luc. 23.* *Hodie mecum eris in caelo, radsyo.* *Gregorius* super *Ezech.* in hom. 13. *Ingreditur ergo ad fidem, egreditur (4) ad speciem: pascua vero inveniet in aeterna satietate. Chrysostomus* (hom. 58.) Quod autem dicit, *Fur non venit nisi ut furetur, & mactet, & perdat*, de seditionis dicit: quod ad litteram est factum, omnibus occisis, & petitis qui eos sequebantur; & sic etiam praesenti vita eos privaverunt. Ego autem veni pro salute ovium, ut vitam habeant, & abundantius habeant in regno caelorum: & haec est tertia differentia, qua se discernit a pseudo prophetis. *Theophylactus*. Mistic autem fur diabolus est, qui venit tentando ut furetur per cogitationes illicitas, & mactet per consensum, & deinde per opera destruat.

(c) *Augustinus* (tract. 46.) Aperuit Dominus duas res quas quodammodo clausas proposuerat. Primo quidem scimus quia ostium ipse

(2) *Al.* per ostium ipsum, valde &c. (3) *Al.* cum otio. (4) *Al.* ad spera.

rum ora concluderet, & quia Christus est, fidelibus panderet: & de homine quantibus, divinitatis mysteria narrat: unde sequitur: *Respondit eis Jesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me. Chrysolomus* (ut supra.) Quia enim simulabant à solo verbo se suaderi, qui à tot operibus non sunt suasi, arguit malitiam eorum, quasi dicat: Si operibus non creditis, qualiter verbis creditis? Et quare non credant, ostendit subdicens: *Sed vos non creditis, quia non scitis ex ovibus meis, Augustinus* (tract. eod.) Hoc autem dixit, quia videbat eos ad sempiternum interitum praedestinatos, non ad vitam aeternam sui sanguinis pretio comparatos: oves enim sunt credendo, pastorem sequendo, *Theophylactus*. Postquam vero dixerat, *Non scitis ex ovibus meis*, consequenter induxit eos ut oves eius efficerentur, dicens: *Oves meae vocem meam audiunt. Alcuinus*. Idem, praecipis meis ex animo obediunt. *Et ego cognosco eas, idem eligo: & sequuntur me*, hic mansuetudinis, & innocentiae viam incedendo, & post ad gaudia aeternae vitae intrando: unde sequitur: *Ego vitam aeternam do eis, Augustinus* (ubi supra.) Vita sunt pascua de quibus supra dixerat, *Et pascua inveniunt*. Bona pascua vita aeterna dicitur, ubi nulla herba arefcit, totum vitex, Vos autem calumniam propterea quaeritis, quia de vita praesenti cogitatis. Sequitur: *Et non peribunt in aeternum*: subaudi tamquam eis dixerit: Vos petitis in aeternum, quia non scitis ex ovibus meis: *Theophylactus*. Sed quomodo videmus Judam periisse? Quia non permansit usque ad finem. Christus autem de perseverantibus hoc dixit: nam si quis separatur ab ovium grege, desinens sequi pastorem, confestim incurrit periculum. *Augustinus* (tract. 48.) Quare autem non pereatis subdit: *Et non rapit eas quisquam de manu mea*: de illis enim ovibus de quibus dicitur 2. Tim. 2. „Novit Dominus qui sunt eius, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interfecit. Securus est de numero illorum qui pro eis novit quid dedit. *Hilarius* 7. de Trin. (circ. med.) Consciae potestatis haec vox est: at vero ut in natura licet Dei, tamen ex Deo intelligenda sit eius nativitas, subiecit: *Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est*. Non occulrat ex Patre esse se natum: quod enim à Patre accepit, accepit nascendo, non postea: (1) tamen ex alio est dum accepit. *Augustinus*

(1) Quod sequitur usque ad indicem Augustini non reperitur in quatuor saepe citatis exemplis. (2) Al. & virtus Patris esset in Filio. (3) In Parisina editione Monachorum Sancti Mauri neganda legitur. Ibidem consule notam. Nicolajus autem legis Multitudo tamen impietatis suae mendaciam negando corrumpunt.

Ex edit. P. Nicol. (a) Tract. 36. in Joannem. (b) 7. de Trinit. cap. 6.

(tract. 48.) Non enim crescendo, sed nascendo aequalis est, qui semper natus est de Patre Filius, de Deo Deus. Hoc est ergo quod dedit mihi Patrem, quod majus omnibus est, ut scilicet sim Verbum ejus ut sim unigenitus Filius ejus, ut sim splendor lucis ejus. Ideo ergo nemo rapit oves meas de manu mea, quia nec de manu Patris mei: unde sequitur: *Et nemo potest rapere de manu Patris mei*. Si manum intelligamus potestatem, una est Patris, & Filii potestas, quia una divinitas: si autem manum intelligamus Filium, manus Patris est ipse Filius: quod non ita dictum est, tamquam Deus Pater habeat corporis membra, sed quod per ipsum facta sunt omnia. Nam solent & homines dicere manus suas esse alios homines per quos faciunt quod volunt. Aliquando & ipsum opus hominis manus hominis dicitur, quod sit per manum: sicut dicitur quisque agnoscere manum suam, cum id quod scripsit sit, agnoscit. Hoc autem loco manum Patris, & Filii intelligimus potestatem, ne forte cum hic manum habeat ipsum Filium dictum accepimus, incipiat carnalis cogitatio etiam Filii quaerere Filium. *Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Ut enim per corporalem significationem, virtutem potestatis ejusdem nosse naturae, commemorata est Filii manus, manus Patris, quia natura (2) & virtus Patris est etiam in Filio. *Chrysolomus* (hom. 60.) Deinde ut non estimes, quia ipse quidem imbecillus est, propter Patris autem virtutem in tuto sunt oves: subdit: *Ego & Pater unum sumus, Augustinus*, (a) Utrumque audi & unum, & sumus, & à Charibdi, & à Scilla liberaberis. Quod dixit unum, liberat te à Sabellio. Si unum, non ergo diversum: si sumus, ergo Pater, & Filius. *Augustinus* (b) 7. de Trinit. (cap. 2. in fin.) Unum enim sumus, dictum est: quod ille, hoc & ego secundum essentiam, non secundum relativum. *Hilarius* 8. de Trin. Haec igitur quia heretici negare non possunt, impietatis suae mendaciam (3) neganda corrumpunt: tentant enim id ad unanimis referre consensum, ut voluntatis in his unitas sit, non naturae: idem, ut non per id quod sunt idem, sed per id quod idem volunt, unum sint. Sed per naturae nativitatem, dum nihil Deus in eo ex se gignendo eum denegat, unum sunt. Dunque de manu ejus non rapiuntur, non rapiuntur de manu Patris: dum in operante se operatur Pater, dum ipse in Patre, &

in eo Pater est. Hoc non praestat creatura, sed nativitas: non efficit voluntas, sed potestas: non loquitur unanimis, sed natura. Non negamus igitur unanimiter inter Patrem & Filium: nam hoc solent heretici mentiri, ut cum solam concordiam ad unitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmati loquantur. Sed audiant quam à nobis unanimis non negetur. Unum sunt Pater, & Filius natura, honore, & virtute: nec natura eadem potest velle diversa.

(c) *Augustinus* (tract. 48.) Audierant Judaei, Ego, & Pater unum sumus, & non pertulerunt, & more suo duri ad lapides cucurrerunt: unde dicitur: *Sustulerunt lapides Judaei, ut lapidarent eum, Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Nunc (1) haereticorum furor jam Dominum in caelis sedente parari infidelitate dictis non obediens, odium impietatis exercent, verborum lapides injiciunt, & si possent, de throno eum suo (2) in crucem retraherent. *Theophylactus*. Dominus autem ostendens quod nullam justam habebat occasionem furentis accepit eum, commemorat signa quae fecerat: nam sequitur: *Respondit Jesus: Multa bona opera ostendit vobis ex Patre meo, Alcuinus*. Scilicet in sanitate infirmorum, in exhibitione doctrinae, & miraculorum: quae ex Patre ostendi, quia ejus gloria per omnia quaesivi. Propter quod eorum opus me lapidatis? Quamvis invitum conferentur multa beneficia sibi impensa à Christo: sed quod de sua, Patrisque aequalitate dixerat, pro blasphemia deputabant: unde sequitur: *Responderunt ei Judaei: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia homo unum sis, facis te ipsum Deum, Augustinus* (ut supra.) Ad hoc responderunt quod dixerat: *Ego, & Pater unum sumus*. Ecce Judaei intellexerunt quod Arriani non intelligunt: ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici, *Ego, & Pater unum sumus*, nisi ubi aequalitas est Patris, & Filii. *Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Judaei dicit, *Cum sis homo*: Arrianus, *Cum sis creatura*: utriusque autem dicunt, *Facis te Deum*. Subiecit enim Arrianus substantiae novae, & alienae Deum, ut aut alterius generis Deus sit, aut omnino nec Deus: dicit enim: *Non est Filius ex nativitate, non est Deus ex veritate: creatura est praesentior cunctis, Chrysolomus* (hom. 60.) Dominus autem non

destruxit opinionem Judaeorum affirmantium quod se Deo parem diceret, sed magis contrarium facit: nam sequitur: *Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra, Augustinus* (tract. 48.) Idem, vobis data: *Quia ego dixi, Dicitur*. (3) Deus hoc dicit per Prophetam in Psalmo, hominibus. Et legem appellavit Dominus generaliter omnes illas Scripturas, quamvis alicubi specialiter dicat legem, à Prophetis eam distinguens, sicut est Math. 22. „ In his duobus praecipis tota lex pendet, & Prophetae. „ Aliquando autem in tria distribuit eandem Scripturas, ubi ait Luc. 24. „ Oportet impleri omnia quae scripta sunt in Lege, & Prophetis, & Psalmis de me. „ Nunc vero etiam Psalmos legis nomine nuncupavit: ex quibus sic argumentatur: *Sic illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura: quam Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias, quia dixi, Filius Dei sum? Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Demonstraturus (4) quidem quod ipse, & Pater unum essent, in eo primo inepcia ridiculi opprobrii confutatur, cur in reatum vocaretur, quod se, cum homo esset, Deum faceret. Cum enim lex hujus nominis appellationem sanctis hominibus decreverit, & sermo Dei indissolubilis confirmaret hanc impartiri nominis professionem: jam ergo non est criminis, quod se Deum, cum homo sit, faciat, cum eos qui homines sunt, Deos lex dixerit. Et si à ceteris hominibus non inteligiola hujus nominis usurpatio est, ab eo homine quem sanctificavit Pater, non impudenter usurpari videtur, quia Dei Filium se dixerit, cum praecellat ceteros per id quod sanctificatus in Filium est. Beato Paulo dicente Rom. 1. quod „ praedestinatus est, Filius Dei in virtute secundum „ spiritum sanctificationis. „ omnis enim haec de homine responsio est, quod Dei Filius etiam hominis Filius est. *Augustinus* (loc. cit.) Vel aliter. *Sanctificavit*, idem, ut sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. Si autem sermo Dei factus est ad homines, ut dicerentur dii, ipsum Verbum Dei quomodo non est Deus? Si per sermonem Dei homines participando sunt dii, Verbum unde participatur non est Deus? *Theophylactus*. *Vel sanctificavit eum*, hoc est sanxit sacrificari pro mundo. In quo ostendit se non esse Deum sicut ceteri nam

(1) Pleniori sensu sic habere *Hilarius* notat *Nicolai*. Haereticorum furor jam Dominum in caelis sedentem, quia exemplo Judaeorum in crucem agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est denegant: & cum non possint negare quae dicta sunt, tamen dictis non obediens odium, &c. (2) Al. in crucem detraherent. (3) Al. De hoc dicit. (4) Sic legit idem *Nicolai*. Demonstraturus quidem quod ipse & Pater unum natura essent, in eo primum inepcia ridiculi opprobrii confutatur, &c.

nam saluum facere mundum, diuinum opus est, non autem hominis deserviti per gratiam. *Chryso- stomus* (hom. 60.) Vel interim quidem, ut susciperetur sermo, humiliter locutus est, postea autem ad majus eos rediit, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi*; per hoc ostendens quod in nullo minor est Pater: quia enim substantiam ejus impossibile erat eis videre, ab operum paritate, & identitate demonstrationem ejus quae secundum virtutem indissimilitudinis est, tribuit. *Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci invenit, ne ex natura Dei Filius sit, cum Dei Filius ex natura paternae operibus credendus sit? Non exaequatur, ac similis est Deo creatura, (1) neque ei naturae aeternae potestas comparatur. Gerere autem se, non sua, sed quae Patris sunt, restatur, ne per magnificentiam gestorum naturae nativitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis nati ex Maria hominis, Dei Filio non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis, cum ait: *Si autem facio, est mihi non vultus credere, operibus credite*. Car enim sacramentum nati hominis intelligentiam divinae nativitatis impediatur, cum divina nativitas omne opus suum sub mysterio assumpti hominis exequatur? Faciens igitur opera patris, demonstrare debuit quid esset operibus credendum: nam sequitur: *Ut cognoscatis, & credatis quia Pater in me est & ego in Patre*. Hoc est illud, *Dei Filius sum*, hoc est illud, *Ego, & Pater unam sumus*. *Augustinus* (tract. 48.) Non enim Filius sic dicit, *In me est Pater, & ego in illo*, quomodo possunt dicere homines: si enim bene cogitemus, & bene vivamus, in Deo sumus, & Deus in nobis est, quasi participantes ejus gratiam, & illuminati ab ipso; unigenitus autem Dei Filius in Patre est, & Pater in illo tanquam aequalis.

(g) *Beda*. Adhuc Judaeos in cepta dementia persistere Evangelista ostendit, dicens: *Quaerabant ergo eum apprehendere*. *Augustinus* (tract. 48.) Non credendo, & intelligendo, sed faciendo, & occidendo. Tu apprehendas, ut habearis; illi apprehendere volebant, ut non haberent: unde sequitur: *Et exiit de manibus eorum*. Non enim apprehenderunt, quia manus fi-

dei non habuerunt. Sed non erat magnum Verbo ejicere carnem suam de manibus carnis. *Chryso- stomus* (hom. 60.) Cum autem Christus aliquid magnum locutus fuerit, recedit velociter, ut sederet eorum furor per absentiam ejus; quod utique & nunc fecit: unde sequitur: *Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Joannes baptizans primum, & mansit illic*. Ideo hunc locum Evangelista commemorat, ut discas quoniam proprie abiit, ut recorderetur eorum quae illic facta sunt, & dicta a Joanne, & testimonii illius. *Beda*. Dicit autem, *Ubi erat primum*, id est a primava aetate. Memorante autem eo ibi, narrat quia multi venerunt ad eum: unde sequitur: *Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Joannes quidem fecit signum nullum. Augustinus* (tract. 48.) Id est, nullum miraculum ostendit: non daemonia fugavit, non caecos illuminavit, non mortuos suscitavit. *Chryso- stomus* (hom. 60.) Vide autem qualiter syllogismos componunt iudicabiles. *Joannes quidem*, dicunt, *nullum signum fecit*; hic autem facit: quare hujus praeminentia ostenditur. Deinde ne putetur Joannes, quia nullum signum fecit, indignus testimonio, subiungunt: *Omnia autem quaecumque dixit Joannes de hoc, vera erant*; quasi dicant: Et si nullum signum fecerit, tamen de hoc omnia veraciter dixit. Ergo, dicunt, si Joanni credere oportebat, multo magis huic, cum illius testimonio etiam demonstrationem signorum habenti: unde sequitur: *Et multi crediderunt in eum. Augustinus* (ut supra.) Ecce qui apprehenderunt permanentem, non quomodo Judaei volebant apprehendere discedentem. Et nos ergo per lucernam veniamus ad diem, quia Joannes lucerna erat, & diei testimonium perhibebat. *Theophylactus*. Notandum autem, quod crebro Dominus educit populos ad solitaria loca, de perfidorum societate eripiens, ut magis fructificent; sicut legem veterem daturus, & educit populum in desertum. Mystice autem recedens a Hierosolymis Dominus, hoc est a plebe Judaica, ad loca fontes habentia se transfert, id est ad Ecclesiam ex Gentibus, quae habet fontem baptismi, per quem multi ad Christum accedunt, quasi transientes Jordanem.

CAPUT XI.

(a) ERat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariae, & Marthae sororum ejus. Maria autem erat quae unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Jesus dixit eis: Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebar autem Jesus Martham, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.

(b) Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post haec dicit discipulis suis: Eamus in Judaeam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quaerebant te Judaei lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Jesus: Nonne duodecim horae sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lux non est in eo.

(c) Haec ait, & post haec dicit eis: Lazarus amicus noster dormit; sed vado, ut ad somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit. Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est; & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad discipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.

(d) Venit itaque Jesus, & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. Erat autem Bethania juxta Hierosolymam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Judaeis venerant ad Martham, & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audivit quia Jesus venit, occurrit; Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: Sed & nunc scio quia quaecumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. Dicit ei Jesus: Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc? Ait illi: Uti que, Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.

(e) Et cum haec dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te. Illa ut audivit, surrexit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Jesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Judaei ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, & exiit, securi sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

(f) Jesus ergo ut vidit eam plorantem, & Judaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbavit seipsum, & dixit: Ubi posuisti eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide. Et lacrymatus est Jesus. Dixerunt ergo Judaei: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos caeci nati, facere ut hic non moreretur? Jesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Jesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror ejus qui mortuus fuerat: Domine, jam sciet, quatuor- duanus est enim. Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si crederis, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem.

(g) Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis; sed propter populum qui circumstant dixi, ut credant quia tu me misisti. Haec cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras. Et statim prodit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes, & manus infertis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus: Solvite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Judaeis qui venerant ad Mariam, & Martham & viderant quae fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisaeos, & dixerunt eis quae fecit Jesus.

(h) Collegerunt ergo pontifices, & pharisaei concilium, & dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine.

(1) Al. neque enim naturae, &c.

nam saluum facere mundum, diuinum opus est, non autem hominis deserviti per gratiam. *Chryso- stomus* (hom. 60.) Vel interim quidem, ut susciperetur sermo, humiliter locutus est, postea autem ad majus eos rediit, dicens: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi*; per hoc ostendens quod in nullo minor est Pater: quia enim substantiam ejus impossibile erat eis videre, ab operum paritate, & identitate demonstrationem ejus quae secundum virtutem indissimilitudinis est, tribuit. *Hilarius* 7. de Trin. (ubi supra.) Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci invenit, ne ex natura Dei Filius sit, cum Dei Filius ex natura paternae operibus credendus sit? Non exaequatur, ac similis est Deo creatura, (1) neque ei naturae aeternae potestas comparatur. Gerere autem se, non sua, sed quae Patris sunt, restatur, ne per magnificentiam gestorum naturae nativitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis nati ex Maria hominis, Dei Filio non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis, cum ait: *Si autem facio, est mihi non vultus credere, operibus credite*. Car enim sacramentum nati hominis intelligentiam divinae nativitatis impedit, cum divina nativitas omne opus suum sub mysterio assumpti hominis exequatur? Faciens igitur opera patris, demonstrare debuit quid esset operibus credendum: nam sequitur: *Ut cognoscatis, & credatis quia Pater in me est & ego in Patre*. Hoc est illud, *Dei Filius sum*, hoc est illud, *Ego, & Pater unam sumus*. *Augustinus* (tract. 48.) Non enim Filius sic dicit, *In me est Pater, & ego in illo*, quomodo possunt dicere homines: si enim bene cogitemus, & bene vivamus, in Deo sumus, & Deus in nobis est, quasi participantes ejus gratiam, & illuminati ab ipso; unigenitus autem Dei Filius in Patre est, & Pater in illo tanquam aequalis.

(g) *Beatus*. Adhuc Judaeos in cepta dementia persistere Evangelista ostendit, dicens: *Quaerabant ergo eum apprehendere*. *Augustinus* (tract. 48.) Non credendo, & intelligendo, sed faciendo, & occidendo. Tu apprehendas, ut habearis; illi apprehendere volebant, ut non haberent: unde sequitur: *Et exiit de manibus eorum*. Non enim apprehenderunt, quia manus fi-

dei non habuerunt. Sed non erat magnum Verbo ejicere carnem suam de manibus carnis. *Chryso- stomus* (hom. 60.) Cum autem Christus aliquid magnum locutus fuerit, recedit velociter, ut sederet eorum furor per absentiam ejus; quod utique & nunc fecit: unde sequitur: *Et abiit iterum trans Jordanem in eum locum ubi erat Joannes baptizans primum, & mansit illic*. Ideo hunc locum Evangelista commemorat, ut discas quoniam proprie abiit, ut recorderetur eorum quae illic facta sunt, & dicta a Joanne, & testimonii illius. *Beatus*. Dicit autem, *Ubi erat primum*, id est a primava aetate. Memorante autem eo ibi, narrat quia multi venerunt ad eum: unde sequitur: *Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Joannes quidem fecit signum nullum*. *Augustinus* (tract. 48.) Id est, nullum miraculum ostendit: non daemonia fugavit, non caecos illuminavit, non mortuos suscitavit. *Chryso- stomus* (hom. 60.) Vide autem qualiter syllogismus componitur iudicabitur. *Joannes quidem*, dicunt, *nullum signum fecit*; hic autem facit: quare hujus praeminentia ostenditur. Deinde ne putetur Joannes, quia nullum signum fecit, indignus testimonio, subiungunt: *Omnia autem quaecumque dixit Joannes de hoc, vera erant*; quasi dicant: Et si nullum signum fecerit, tamen de hoc omnia veraciter dixit. Ergo, dicunt, si Joanni credere oportebat, multo magis huic, cum illius testimonio etiam demonstrationem signorum habenti: unde sequitur: *Et multi crediderunt in eum*. *Augustinus* (ut supra.) Ecce qui apprehenderunt permanentem, non quomodo Judaei volebant apprehendere discedentem. Et nos ergo per lucernam veniamus ad diem, quia Joannes lucerna erat, & diei testimonium perhibebat. *Theophylactus*. Notandum autem, quod crebro Dominus educit populos ad solitaria loca, de perditorum societate eripiens, ut magis fructificent; sicut legem veterem daturus, & educit populum in desertum. Mystice autem recedens a Hierosolymis Dominus, hoc est a plebe Judaica, ad loca fontes habentia se transfert, id est ad Ecclesiam ex Gentibus, quae habet fontem baptismi, per quem multi ad Christum accedunt, quasi transientes Jordanem.

CAPUT XI.

(a) **E**Rat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariae, & Marthae sororum ejus. Maria autem erat quae unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores ejus ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens autem Jesus dixit eis: Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebar autem Jesus Martham, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.

(b) Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post haec dicit discipulis suis: Eamus in Judaeam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quaerebant te Judaei lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Jesus: Nonne duodecim horae sunt diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lux non est in eo.

(c) Haec ait, & post haec dicit eis: Lazarus amicus noster dormit; sed vado, ut ad somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit. Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est; & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad discipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.

(d) Venit itaque Jesus, & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. Erat autem Bethania juxta Hierosolimam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Judaeis venerant ad Martham, & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audivit quia Jesus venit, occurrit; Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: Sed & nunc scio quia quaecumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. Dicit ei Jesus: Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc? Ait illi: Uti que, Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.

(e) Et cum haec dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te. Illa ut audivit, surrexit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Jesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Judaei ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, & exiit, securi sunt eam, dicentes, quia vadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

(f) Jesus ergo ut vidit eam plorantem, & Judaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbavit seipsum, & dixit: Ubi posuisti eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide. Et lacrymatus est Jesus. Dixerunt ergo Judaei: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos caeci nati, facere ut hic non moreretur? Jesus ergo rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Jesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror ejus qui mortuus fuerat: Domine, jam scietur, quatuor- duanus est enim. Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si crederis, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem.

(g) Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis; sed propter populum qui circumstant dixi, ut credant quia tu me misisti. Haec cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras. Et statim prodit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes, & manus infertis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus: Solvite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Judaeis qui venerant ad Mariam, & Martham & viderant quae fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisaeos, & dixerunt eis quae fecit Jesus.

(h) Collegerunt ergo pontifices, & pharisaei concilium, & dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine.

(1) *Al.* neque enim naturae, &c.

49.) *Æger enim, non mortuus fuerat nuntiatus; sed quomodo lateret eum qui creaverat, ad cuius manus anima motientis exierat? Ait ergo: Gaudio properavi, ut credatis, quoniam non eram ibi: ut iam inciperet admirari, quia Dominus poterit dicere mortuum; quod nec viderat, nec audiverat. Ubi meminisse debemus quod adhuc etiam ipsorum discipulorum miraculis edificabatur fides, non ut esse inciperet, sed ut quæ creperat cresceret. Quod ergo dicit, *Ut credatis*, intelligendum est ut amplius, robulliusque credatis. *Theophylactus*, Intellexerunt autem quidam hoc sic. *Gaudio*, inquit, *pro vobis*: nam cum ille non extiterim, confort ad majoritatem fidei vestræ, quoniam si altitissimam egrotantem curassem, quod esset modicum signum ad meæ virtutis indicium. Quia vero me absente supervenit mors, potius in fide mea corroboramini, cum videbitis me posse etiam defunctum putrescentem resuscitare. *Chrysostramus* (hom. 61.) Igitur omnes discipuli quidem timebant Judæos, super alios vero Thomas: unde sequitur: *Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad ceteros discipulos: Eamus et nos, et moriamur cum eo*: infirmior enim erat illis, & infidelior, postea omnibus fortior factus est, & irreprehensibilis, qui solus orbem terrarum percurrit, & in mediis plebibus volebat ut vocentibus eum interficere. *Beda*. Vel castigat discipuli superioribus Domini verbis, non nisi sunt ultra contradicere; sed Thomas præ omnibus fortior hortatur, ut irent, & morentur cum eo: in quo magna ejus videtur esse constantia: sic enim loquebatur, quasi facere posset quæ alios hortabatur, immemor suæ fragilitatis, sicut & Petrus.*

(d) *Alcuius*, Dominus ad hoc venire distulerat, ut quadratum impleretur, ut Lazarus gloriosius resuscitaretur: unde dicitur: *Venit itaque Jesus, et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem*. *Chrysostramus* (hom. 61.) Manerat enim Dominus duobus diebus, & ante duos dies venerat nuntius, in qua die Lazarus est defunctus; ipsa autem quarta die accessit. *Augustinus* (tract. 49.) De quatuor autem diebus multa dici possunt. Diversis enim modis una res significari potest. Est enim unus dies mortis quem homo trahit de mortis propagine. Sed & legem naturalem transgrediuntur homines: ecce aliter dies mortis. Lex etiam Scriptura data est divinitus per Moysen, & ipsa contemnitur: adde tertium diem mortis. Venit Evangelium, & ipsum transgrediuntur homines: ecce quartus dies mortis. Et ad tales excitandos Dominus non designatur accedere. *Alcuius*. Aliter. Primum peccatum extitit elatio in corde, secundum consensus,

tertium factum, quartum consuetudo.

Sequitur: *Erant autem Bethania juxta Hierosolimam quasi stadiis quindecim. Chrysostramus* (hom. ead.) Quod erat: milliarum duo. Hoc autem inducitur ad ostendendum quod congruum fuit multos Judæorum à Hierosolymis adesse: unde subditur: *Multi autem ex Judæis venerant ad Mariam, & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo*. Sed quomodo Judæi consolabantur dilectas à Christo, cum jam statuisent quod si quis Christum confiteretur, extra synagogam fieret? Sed propter calamitatis necessitatem, aut quasi nobiles has mulieres revereutes, eas consolabantur; aut quia hi aderant qui non mali erant; multi enim ex ipsis credebant. Hoc autem dicebat Evangelista ad ostendendum quod Lazarus vere mortuus erat. *Beda*. Nondum autem Dominus castellum introierat: unde adhuc extra castellum posito occurrit Martha: unde sequitur: *Martha ergo ut audivit quia Jesus veniret, occurrit illi; Maria autem domi sedebat. Chrysostramus*. Non autem assumit forem obviam Christo vadens: vult enim singulariter Christo loqui, & quod factum est ei annuntiare: cum vero tam in bonam spem duxit, tunc abiit & vocavit Mariam. *Theophylactus*. Primo itaque non pandit foras, volens astantes hoc latere: quoniam si percipisset Maria Christum accedere, obviam iret, & comitarentur eam præsentis Judæi, quibus notum fore adventum Jesu Martha nolebat.

Sequitur: *Dixit autem Martha ad Jesum Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Chrysostramus* (hom. 61.) Credebat enim in Christum, sed non ut oportebat: nondum enim cognoscebat quoniam Deus erat; & ideo dicebat: *Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Theophylactus*. Quasi dissidens quoniam etiam absens, si vellet, posset prohibere mortem fratris sui. *Chrysostramus* (ut supra) Nondum etiam cognoscebat quod propria virtute hoc faceret; quod apparet ex hoc quod subditur: *Sed nunc scio quia quaecumque poposceris à Deo, dabit tibi Deus*: ut de virtuoso quodam, & approbato viro loquens. *Augustinus* (tract. 49.) Non autem dicit ei, Rogo te ut resuscites fratrem meum: unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile fuerat? Hoc tamen dicit: Scio quia potes, si vis, facere: utrum facias, judicium tui est, non presumptionis meæ. *Chrysostramus* (hom. ead.) Dominus autem vera que non cognoscebat, eam docuit: unde sequitur: *Dixit ei Jesus: Resurget frater tuus. Non dixit, Petam ut resurgat. Sed si diceret, Non indigeo adjutorio, à me ipso omnia facio, vade fuisset grave mulieri; sed hoc dicere, Resur-*

resurget, medium erat. *Augustinus* (tract. 49.) Ambiguum autem fuit quod dixit, *Resurget*: non enim ait, *Modo*; & ideo sequitur: *Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die*. De illa resurrectione secunda sum, de hac incerta sum. *Chrysostramus* (hom. 61.) Audierat autem mulier multa à Christo de resurrectione loquente; Dominus autem manifestius suam ostendit auctoritatem: nam subditur: *Dicit ei Jesus: Ego sum resurrectio, & vita*: ostendens quoniam non indiget alio adjutorio: si enim alio adjutorio indigeret, qualiter erit resurrectio? Si vero ipse est vita, non loco circumcluditur, sed ubique existens potest sanare. *Alcuius*. Ideo ego sum resurrectio, quia vita: per quem tunc cum aliis resurget, per eundem potest & modo resurgere. *Chrysostramus* (ut supra.) Illa ergo dicente, *Quomodo poteris, ipse dicit: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet*: ostendens quoniam ipse est tributor bonorum, & ab ipso oportet petere. Per hoc autem ejus intellectum elevat: non enim hoc erat solum quod querebatur, ut solum Lazarum suscitaret; sed etiam oportebat eam, & qui præsentem erant, discere resurrectionem. *Augustinus* (tract. 49.) dicit ergo: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit in carne, vivet in anima, donec resurget caro, nunquam postea mortura: nam vita animæ fides est*.

Sequitur: *Et omnis qui vivit in carne, & credit in me, etiam si moratur ad tempus propter mortem carnis, non morietur in æternum. Alcuius*. Propter vitam spiritus, & immortalitatem resurrectionis. Sciebat autem Dominus, quem nihil læt, quod hoc credebatur: sed confessionem qua salvaretur quaerit: unde sequitur: *Credis hoc? At illi: Unique Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. Chrysostramus* (hom. 61.) Viderat enim non intelligisse mulier quod dictum est: sed quoniam magnum quid erat intellexit, non tamen cognovit quid est: propterea aliud (1) interrogata, aliud respondit. *Augustinus* (tract. 49.) Vel aliter. (2) Quando hoc credidi quod Filius est Dei, credidi quia tu es vita; quia & qui credit in te, etiam si moriatur, vivet.

(e) *Chrysostramus* (hom. 61.) Ex virtute sermonum Christi interim Martha lacrata est luctus dissolutionem: ea enim que ad magistrum erat devotio non permittebat eam sentire præsentia, que luctum inducere poterant unde dicitur: *Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam forem suam silentio. Augustinus* (tract. 49.) Advertendum, quod sup-

pressam vocem silentium nuncupavit: nam quomodo siluit, cum subdatur: *Dicens: Magister adisti, & vocat te? Chrysostramus* (hom. 62.) Ideo autem occulte forem vocat: si enim scivissent Judæi Christum advenire, recessissent, & non fuissent testes miraculi. *Augustinus* (tract. eod.) Advertendum etiam, quemadmodum Evangelista non dixerit ubi, vel quando, vel quomodo Mariam Dominus vocaverit, ut hoc in verbis Marthæ potius intelligeretur, narrationis brevitate servata. *Theophylactus*. Sive etiam ipsam Christi præsentiam vocationem reputavit; quasi dicat: Inexcusabile est ut eo præsentem tu non exas obviam ipsi. *Chrysostramus* (hom. 62.) Omnibus autem assidentibus, illa lugens, & plangens non expectavit ad se venire magistrum, neque dignitatem servavit, neque à luctu detenta est; sed furgens confestim obviavit: unde sequitur: *Ille ut audivit, surrexit cito, & venit ad eum. Augustinus* (tract. 49.) Ex quo patet quod non illam prævenisset Martha, si ei notus fuisset adventus Jesu.

Sequitur: *Nondum enim venerat Jesus in castellum; sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Chrysostramus* (hom. ead.) Vacantius enim ibat, ut non videretur injicere seipsum miraculo, sed rogari ab aliis. Hoc igitur vult occulte Evangelista insinuate: aut quia cito currebat, ut anticiparet eum venientem. Venit autem: non sola, sed omnes trahens Judæos: unde sequitur: *Judæi igitur qui erant in domo cum ea, & consolabantur eam, cum viderent Mariam quia cito surrexit, & exiit, secuti sunt eam, dicentes, quia vade ad monumentum, ut ploret ibi. Augustinus* (tract. 49.) Hoc pertinet ad Evangelistam narrare, ut videamus quæ occasio fuerit quod plures ibi essent quando Lazarus resuscitatus est, ut tam grande miraculum quadridui mortui resurgens testes plures inveniret.

Sequitur, *Martha ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum cecidit ad pedes ejus. Chrysostramus* (hom. 62.) Pervenit hæc forem erat: non enim turbam verecundata est, nec suspitionem timuit, quam de Christo Judæi habebant, cum aliqui inimicorum Christi interessent; sed omnia contempsit humana præsentem magistrum, & soli se dabat ei qui ad magistrum honori. *Theophylactus*. Quamvis etiam se diminute videbatur habere, dicens: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Alcuius*. Quasi dicat: Dum nobiscum præfens fuisti, non mortuus, non infirmis aliqua apparere astra est, apud quas vita noverat habitare, sive hospitari. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 52.) O in-

mine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit; sed, cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quia Jesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

(1) Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos; sed ablit in regionem juxta desertum in civitatem quæ dicitur Ephren, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Judæorum; & ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificarent seipso. Quærebant ergo Jesum, & colloquebantur ad invicem in templo stantes: Quid paratis: quia non venit ad diem festum istum? Dederant autem pontifices, & pharisei mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

(a) **B**eda. Dixerat Evangelista, Dominum trans Jordanem abuisse, tuncque Lazarum contigit infirmari: unde dicitur: *Erat quidam languens Lazarus à Bethania.* Hinc est quod in quibusdam exemplaribus copulativa conjunctio & posita invenitur, ut sequentia verba superioribus connexa videantur. Interpretatur autem Lazarus adjutus. Inter omnes enim mortuos quos Dominus suscitavit, hic magis ab eo adjuvatur, quem non solum mortuum, sed quadriduam suscitavit. *Augustinus* (tract. 49.) Inter omnia enim miracula quæ fecit Dominus, Lazari resurrectio præcipue prædicatur. Sed si attendamus quis fecerit, delectari debemus potiusquam mirari. Ille suscitavit hominem qui fecit hominem, plus enim est hominem creare quam resuscitare. Infirmabatur autem in Bethania Lazarus: unde dicitur: *A Bethania de castro Marie, & Marthæ sororum ejus:* quod castellum erat proximum Hierosolymis, *Alcuinus.* Et quia plures femine hujus nominis erant, ne errarem in nomine, ostenditur ex notissima actione: nam sequitur: *Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur.* *Chrysostomus* (hom. 61.) Igitur primum quidem illud necessarium discere, quoniam hæc non fuit illa meretrix quæ in Luca legitur: hæc enim honesta fuit, & studiosa circa Christi susceptionem. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 79.) Vel aliter. Hoc dicens Joannes attestatur Luca, qui hoc in domo pharisei cuiusdam Simonis factum esse narravit: jam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecit, aliud est, quod ad Luca narrationem non pertinet, sed pariter narratur à tribus. *Augustinus* de Verb. Domini (ser. 32.) Invaserat igitur Lazarum pernicis inimica languoris: miserandi hominis corpus quotidie edax febris incendium consumebat. Aderant autem

(1) *Al.* & sic.

Ex edit. P. Nicol. (a) *Augustinus* tract. 49. in Joan. Eius nomine prætermisso, editiones præcedentes ut ex Theophylacto dabant, & cum verbis illius confundebant hanc appendicem.

diligebantur ab eo qui est dolentium consolator, languentiumque sanator. *Chrysostomus* (ubi supra.) Per hoc etiam erudit nos Evangelista non trisari, si qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, & Dei amicos.

(b) *Alcuinus.* Dominus, nuntiata infirmitate Lazari, quoque quadriduam compleretur, sanare distulit, ut mirabilis suscitaret: unde dicitur: *Ut autem audisset quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.* *Chrysostomus* (hom. 61.) Ut scilicet expiraret, & sepeliretur, (1) & dicerent, quoniam fecerit, ut nullus posset dicere, quoniam nondum defunctum eum suscitavit; sed stupor fuit, & non mors.

Sequitur: *Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum.* *Augustinus* (tract. 49.) Ubi pene fuerat lapidatus, quia propterea inde discessit videbatur ne lapidaretur. Discessit enim ut homo; sed in redeundo, quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem. *Chrysostomus* (ut supra.) Nusquam autem alibi Dominus prædixit discipulis quoniam iturus esset; sed hic prædicit, quia formidabant vehementer, ut non repente eos turbet; nam sequitur: *Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare, & tu iterum vadis illuc?* (2) Formidabant enim & pro eo, & pro seipsis; nondum enim erant in fide firmati. *Augustinus* (tract. 49.) Cum autem vellent dare consilium homines Deo, discipuli magistro, contempserunt eum: unde sequitur: *Respondit Jesus: Nonne duodecim horæ sunt diei? Ut enim diem se ostenderet, duodecim discipulos elegit.* In hoc autem verbo non ipsum Judæam, sed successorem ejus prævidebat. Juda enim cadente successit Mathias, & duodenarius numerus mansit. Hora ergo illustratur à die, (3) ut per horarum prædicationem credat mundus in diem, Me ergo sequimini, si non vultis offendere; unde subdit: *Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt; si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.* *Chrysostomus* (ut supra.) Quasi dicat: Qui sibi nihil conficius est sequitæ, nihil patietur veritatis; qui vero mala agit, patietur. Itaque non oportet formidare: nihil enim dignum morte gelimus. Vel aliter. Si quis lucem hujus mundi videt, securus est; multo magis qui mecum est, nisi amoverit se à me. *Theophylactus.* Quidam vero hunc diem intelligunt tempus præcedens passionem, noctem vero ipsam passionem. Dicit ergo eis: Dum dies est, id est dum nondum imminet tempus passionis, non offendetis; non enim vos persequuntur Judæi:

cum autem nox venerit, passionem propriam dico, ex tunc noctem possidebitis, angustiarum.

(c) *Chrysostomus* (hom. 61.) Posita una conformatione discipulorum, hic alio modo eos confortat, ostendens quoniam non Hierosolymam debent ire, sed in Bethaniam: unde dicitur: *Hæc ait, & post hæc dicit illis: Lazarus amicus noster dormit; sed vado ut à somno excitem eum; quasi dicat: Non eo rursus deputatur contra Judæos, sed amicum nostrum excitaturus: propter hoc ergo dicit, Amicus noster, ut ostendat necessarium suum adventum.* *Augustinus* (tract. 49.) Quod autem dixit, *Dormit*, verum dixit, Domino dormiebat, hominibus mortuus erat, qui eum suscitare non poterant: nam Dominus tanta facilitate excitabat de sepulcro, quanta in excitis dormientem de lecto. Ergo secundum potentiam suam dixit dormientem, sicut & Apostolus dicit. 1. Thess. 5. De dormientibus autem nolo vos ignorare. Dormientes appellavit, quia resurrecturos prænuntiavit. Sed quomodo interest in ipsis qui quotidie dormiunt, & exurgunt, quid quisque videat in somnis; alii sentiant læta somnia, alii torquentia; sic unusquisque cum causa sua dormit, cum causa sua surgit. *Chrysostomus* (hom. 61.) Discipuli autem impedire voluerunt ejus adventum in Judæam: unde sequitur: *Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit; solet enim esse somnus ægrotantium salvis indicium; quasi dicant: Si dormit, non igitur utile est quod tu vadat ad excitandum eum.* *Augustinus* (ubi supra.) Quomodo ergo intellexerunt discipuli, sic responderunt: unde sequitur: *Dixerat autem Jesus de morte ejus; illi vero putaverant quod de dormitione somni diceret.* *Chrysostomus* (hom. ead.) Si vero quis dicat: Quomodo non cognoverunt discipuli mortuum esse, ab eo quod dixit, *Vado ut excitem illum?* stultum enim erat eum ire per tot stadia, ut Lazarum à somno excitaret. Istud dicimus, quoniam æstimabant hoc ænigma esse, qualia multa loquebatur. *Augustinus* (tract. 49.) Quis ergo obicere dixerat, *Dormit*, manifestat quod dixerat: unde sequitur: *Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste: Lazarus mortuus est.* *Chrysostomus* (ut supra.) Non autem hic adiecit, *Vado ut resuscitem eum:* non enim volebat verbis prædicere quod per opera debebat certificare, vanam gloriam ubique nos fugere docens; & quod non oportet simpliciter promittere.

Sequitur: *Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi.* *Augustinus* (tract. 49.)

(1) *Al.* & dicitur. (2) *Al.* Formidabant enim pro seipsis. (3) *Al.* & per.

fidelis (1) conventio! Te adhuc posito in saeculo Lazarus amicus moritur. Si amicus moritur, inimicus quid patietur? Parum est si non tibi soli superi serviunt; ecce tuum dilectum inferi rapuerunt. *Beda.* Non autem omnia dixit Maria quae Martha protulerat: quia (2) consueto hominum more lacrymis non omnia quae voluit, & in animo habuit, proferre potuit.

(f) *Chrysostramus* (hom. 62.) Maria loquenti nihil Christus loquitur, neque ea dicit quae sorori dixerat: turba enim aderat multa, & non erat tempus illorum verborum. Sed descendit, & humiliatur, humanam naturam demans: quia enim miraculum magnum erat futurum, & multos per id lucraturus, sua condescensione attrahit testes, & humanam monstrat naturam: unde dicitur: *Iesus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbabit semetipsum.* *Augustinus* (tract. 49.) Quis enim eum posset nisi ipse turbare? Turbatus est Christus, quia voluit, & esurivit, quia voluit: in illius potestate erat sic vel sic affici, vel non affici. Verbum enim animam suscepit, & carnem, totius hominis sibi coaptans in personae unitate naturam; ac per hoc, ubi summa potestas est, secundum voluntatis nutum turbatur infirmitas. *Theophylactus.* Ad approbandam enim conditionem humanam jubet ei quod suum est prosequi, nec non (3) injungit ei virtute Spiritus Sancti, illamque compellit. Haec autem cuncta naturam patri Dominus connivet, cum approbando quod homo verus, & non apparens fuerat, tum etiam nos monendo, ac metam maestitiae, & iucunditatem imponendo. Nam ex toto nec compati, nec mazere ferinum; ac hominem exuberantia muliebre.

Sequitur: *Et dixit: Ubi posuisti eum?* *Augustinus* de Ver. Dom. (ser. 52.) Non locum sepulchri ignorare credi debuerat; sed fidem populi approbare volebat. *Chrysostramus* (hom. 62.) Non enim vult ipse se injicere, sed omnia ab aliis discere, & rogatus facere, ut ab omni suscipione eripiat signum. *Augustinus* Lib. 83. Quasi. (quasi 65.) Quod & interrogat, arbitrationem nostram, quae fit in occulto, arbitror significare. Praedestinatio enim nostrae vocationis occulta est, cujus secreti signum est interrogatio Domini quasi nescientis, cum ipsi nesciamus: vel quod ignorare se peccatores alio loco Dominus offendit, dicens *Marth. 7.* „Non novi vos:“ quia in disciplina, & praeceptis ejus non sunt peccata.

(1) *Al.* O infidelis, convenio te adhuc possum in saeculo, &c. (2) *Al.* consuetudo. (3) *Al.* jungit. (4) *Al.* omittitur illi. (5) *Al.* hoc est, ut mortuus.

Sequitur: *Dicunt ei: Domine veni, & vide.* *Chrysostramus* (hom. 62.) Nondum enim aliquid signum resurrectionis monstraverat: unde ita videbatur iturus ut lacrymaturus, non ut resuscitaturus: propter hoc ei dicitur: *Veni, & vide.* *Augustinus* (tract. 49.) Videt autem Dominus quando miseretur: unde (4) illi dicit *Psal. 34.* „Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea.“

Sequitur: *Et lacrymatus est Iesus.* *Alcimus.* Quia fons pietatis erat, fiebat pro parte humanitatis quem resuscitare poterat per potentiam divinitatis. *Augustinus* (ubi supra.) Quare autem flevit Christus, nisi quia homines flere docuit? *Beda.* Est autem hominum consuetudo caros suos mortuos lugere: secundum hanc consuetudinem Judaei Dominum flere putabant: unde subditur: *Dixerunt ergo Iudaei: Ecce quomodo amabat eum.* *Augustinus* (tract. eod.) Quid est *Amabat eum?* „Non veni vos, care justos, sed peccatores ad poenitentiam.“ Sequitur: *Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos caeci nati, facere ut hic non moreretur?* Plus est quod factum est, ut mortuus suscitetur. *Chrysostramus* (hom. 62.) Erant autem ex inimicis ejus qui hoc dixerunt. Ex quibus igitur oportebat ejus admirari virtutem, ex his ei detrahant, scilicet ex illuminatione caeci nati, quasi nec illo miraculo facto. In hoc etiam se offendunt esse corruptos, quia nondum Christo adveniente ad monumentum, praesumunt accusationes, non expectantes rei finem: sequitur: *Iesus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum.* Studioso Evangelista frequenter dicit quod lacrymatus est, & quod fremuit, ut discas quod vere nostram naturam induit. Quia enim hic magis aliis Evangelistis magna de eo loquitur, etiam in rebus corporalibus humiliora dicit. *Augustinus* (tract. 49.) Fremas autem & in te, si disponis reviviscere: omni homini dicitur qui premitur pessima consuetudine. Sequitur: *Erant autem spelunca, & lapis superpositus ei.* Mortuus sub lapide, reus sub lege: lex enim quae data est Judaeis, in lapide scripta est. Omnes autem rei sub lege sunt, iusto autem non est lex posita. *Beda.* Est autem spelunca rupes cavata. Porro monumentum dicitur, eo quod mentem monet: (5) hoc est, mortuus ad memoriam revocat.

Sequitur: *Ait Iesus, Tollite lapidem.* *Chrysostramus* (hom. ead.) Sed quare non lapide jacente fecit resuscitari? Nonne poterat qui corpus

pus movit mortuum voce, etiam multo magis lapidem movere? Non autem hoc fecit, ut eos testes faciat miraculi, ut non dicant quod in caeco dixerant, Non est hic. Manus enim, & accessus ad monumentum testabantur quod ipse est. *Augustinus* (tract. 49.) Mystice autem dicit: *Removete lapidem;* removere legis pondus, gratiam praedicate. *Augustinus* Lib. 83. Quasi. (quasi 61.) In quo puto illos significari qui venientibus ad Ecclesiam ex Gentibus, opus circumcisionis imponere volebant; vel eos qui in Ecclesia corrupte vivunt, & offensionem sunt credere volentibus. *Augustinus* de Verb. Domini. (serm. 52.) Jam autem Maria, & Martha sorores Lazari, quae Christum frequenter mortuos resuscitasse viderant, fratrem suum posse resuscitare penitus non credebant: nam sequitur: *Dicit ei Martha soror ejus qui mortuus fuerat: Domine jam facta, quatruiduanus enim est.* *Theophylactus.* Hoc autem Martha tamquam discidens dicit, veluti impossibile credens posse fratrem suscitari, ob dierum diurnitatem. *Beda.* (a) Vel haec verba non sunt desperationis, sed potius admirationis. *Chrysostramus* (hom. 62.) Sed hoc etiam quod dicit, valet ad obstruendum indevotos, ut & miraculum testentur manus tollentes lapidem, & auditus vocem audiens Christi, & vius videntium Lazarum exire, & odoratus fetorem recipiens. *Theophylactus.* Christus autem commemorat mulieri ea de quibus secum contulerat, & pene ut obliviscenti loquitur: unde sequitur: *Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?* *Chrysostramus* (hom. 62.) Non enim memor erat mulier ejus quod Christus dixerat supra: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.* Et discipulis quidem dicit: *Ut glorificetur Filius Dei in ea:* hic autem gloriam Dei de Patre dicit. Infirmitates enim eorum qui audiebant, causa erant differentiae eorum quae dicebantur. Notebat Dominus interrim turbare astantes; & ideo dicit: *Pladebis gloriam Dei.* *Augustinus* (tract. 49.) In hoc autem est gloria Dei, quia & factentem, & quatruiduanum resuscitat.

Sequitur: *Tulerunt ergo lapidem.* *Origenes* (tract. 28. in Joann.) Mora tollendi lapidem adjacientem ex sorore defuncti causata est: nisi enim dixisset, *Sanctae, est enim quatruiduanus,* non diceretur: *Dixit Iesus, Tollite lapidem.* *Sextulterunt ergo lapidem:* nunc ergo longe tardius ablatum est. Commodum est igitur nihil interponere inter iussa Jesu & ipsorum executionem.

(1) *Al.* ut ad hoc tibi suadeam, item ad hoc quod tibi suadeam. (2) *Nicolasus habet:* Non igitur prece pro seipso eguit; sed pro nobis oravit, &c.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Nihil tale in Beda, vel alibi occurrit.

(g) *Alcimus.* Quia Christus secundum hominem minor erat Patre, ab illo perit suscitacionem Lazari; atque ideo se exaudiri esse dicitur: *Iesus autem elevatis fustim oculis dixit: Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me.* *Origenes* (tract. 28.) Elevavit quidem sursum oculos, quoniam intelligentiam humanam erexit, adducens illam per orationem ad excelsum Patrem. Sed & necesse est volentem ad exemplar orationis Christi orare, elevare oculos cordis sursum, ac erigere illos a praesentibus rebus memoria, cogitationibus, atque intentionibus. Si autem digne orantibus hujusmodi quadam exprimitur a Deo de propria oratione promissio (Esa. 58.) „Adhuc loquente dicam, Ecce adsum:“ quid expedit arbitrari de Domino & Salvatore? Erat enim oraturus pro resurrectione Lazari. Sed praeveniens illius orationem qui solus bonus Pater est, exaudivit dicenda. Pro impletione igitur orationis subdit gratiarum actiones, dicens: *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.* *Chrysostramus* (hom. 63.) Hoc est, nihil est contrarium mei ad te. Non autem offendit quod ipse non potuit, vel quod minor sit Patre, quia hoc & amicis dicitur, & honore aequalibus. Ut autem offendat quoniam non indiget oratione, subiungit: *Ego autem sciebam quoniam semper me audis;* quasi dicat: Ad hoc quod fiat voluntas mea, non indigeo oratione: (1) ut tibi suadeam: una enim est nostra voluntas. Hoc autem obumbrate dicit, propter auditorum imbecillitatem. Deus enim non ita dignitatem suam respicit, ut ad salutem nostram? propterea excelsa quidem & magna, pauca, & ipsa occultata, humilia vero multa circumstantur ejus sermonibus. *Hilarius* de Trin. (Lib. 10. circ. fin.) Non (2) igitur prece eguit: nobis oravit, ne Filius ignoraretur: unde subditur: *Sed propter populum qui circumstat dixit, ut credant quia tu me misisti.* Cum enim sibi non proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostrae fidei loquebatur. Non inops ergo auxilii est, sed nos sumus inopes doctrinae. *Chrysostramus* (hom. 63.) Non autem dixit, *Ut credam quoniam minor sum,* quoniam sine oratione non possum facere; sed *quoniam tu me misisti.* Non dixit, *Misisti me imbecillum,* servitutum recognoscitum, a misipso nihil facientem; sed *me misisti,* ut non Deo contrarium aestimem, nec dicant, Non est ex Deo: & ut ostendant, secundum tuam voluntatem opus hoc fieri. *Augustinus* de Verb. Dom. (ser. 52.) Venit autem

tem Christus ad monumentum in quo Lazarus dormiebat, & non tamquam mortuum, sed tamquam sanum, tamquam audire paratum, de sepulcro proximus vocavit: unde sequitur: *Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras.* Ideo dicit nomen, ne omnes mortui cogerebantur exire. *Chrysostr. (hom. 63.)* Non autem dixit, Surge tu; sed *veni foras*, ut viventi loquens ei qui mortuus fuerat: propter quod non dixit, In nomine Patris mei veni foras, aut, Resuscita eum Pater; sed hæc omnia dimittens, postquam orantis formam acceperat, per res auctoritatem ostendit: quoniam & hoc sapientie suæ est, per verba quidem condescensionem, per res vero ostendere potestatem. *Theophylactus*, Alta vero salvatoris vox, quæ Lazarum suscitavit, indicium est tubæ magnæ sonaturæ in communi resurrectione. Altius etiam clamavit, ut Gentilium ora refrenet fabulantium, in tumulis esse animas defunctorum: nam quasi foras manentem eam ad vocat per clamorem. Sicut autem universalis resurrectio in ictu oculorum proveniet, sic, & hæc resurrectio singularis; & ideo sequitur: *Et sciatim prodit qui mortuus fuerat, ligatus manibus, & pedes insitis, & facies ejus sudario erat ligata.* Jam mancipatur effectui quod dicitur supra 5. *Veni hora cum audierit defuncti vocem Filii Dei, & qui audierit vivent.* *Origenes (tract. 28.)* Nam vox elata, & clamor non inconvenienter dicitur excelsisse illum; & sic adimpletum est quod dixerat, *Vado ut excitem eum.* Sed & Pater, qui Filium orantem exaudivit, suscitavit Lazarum, ut sic resurrectio Lazari commune opus sit Filii orantis, & Patris exaudientis. *Sicut enim Pater suscitavit mortuos, & vivificat, sic Filius quos vult vivificat.* *Chrysostr. (hom. 63.)* Exiit autem ligatus, ut non putaretur esse phantasma. Sed & hoc quod exibat ligatus, non minus videbatur esse quam resuscitare. Sequitur: *Dicit eis Jesus: Solvite eum: ut videlicet tangentes, & ei appropinquantes videant quia vere est ille.* Sequitur: *Et finite abire;* & hoc propter humilitatem: non enim ducit eum, neque jubet secum ambulare ad sui demonstrationem. *Origenes (tract. 28.)* Dixerat autem supra Dominus: *Propter populum qui circumspicit dixi, ut credant quia tu me misisti;* nullo autem eorum (1) credente hoc dixisset, velut aliquis hominum inscius futurorum: unde ad hoc removendum subditur: *Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.* Continet, quid am-

biguum sermo præfatus: verum qui iverunt ad phariseos, fuerunt ex illis multis qui crederant, proponentes conciliare Christo hostiliter se habentes ad eum: vel alii à credentibus, irritare volentes invidium phariseorum zelum in ipsum. Et videtur mihi hoc magis Evangelistam exprimere velle: multos enim dixit qui per hoc quod viderunt, crediderunt, veluti paucis existentibus aliis, de quibus subdit: *Quidam autem ex ipsis abierunt ad phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.* *Augustinus Lib. 83. Quest. (quest. 65.)* Quamquam autem secundum Evangelistæ historiam resuscitatum Lazarum plena fide teneamus, tamen in allegoria aliquid significare non dubito; neque cum res factæ allegorizantur, gestæ rei fidem amittunt. *Augustinus super Joan. (tract. 49.)* Omnis quidem qui peccat moritur; sed Deus magna misericordia animas suscitavit, ne moriantur in æternum. Inelligimus ergo tres mortuos, quos in corporibus suscitavit, aliquid significare de resurrectionibus animarum. *Gregorius 4. Moral. (cap. 29.)* Puellam enim in domo, (2) adolescentem extra portam, in sepulcro autem Lazarum suscitavit. Adhuc quippe in domo mortuus jacet qui jacet in peccato: jam quasi extra portam ducitur cujus iniquitas usque ad inverecundiam publicæ perpetrations operatur. *Augustinus (tract. 49.)* Vel intus est mors, quia cogitatum malum nondum processit in factum. Si autem ipsum malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti. *Gregorius 4. Moral. (cap. 29.)* Sepulture vero aggere premitur qui in perpe- tratione nequitie etiam usu consuetudinis pressus gravatur; sed hos plerumque divina gratia respectus sui lumine illustrat. *Augustinus Lib. 83. Quest. (quest. 65.)* Vel accipianus Lazarum in monumento animam terrenis peccatis obrutam. *Augustinus super Joan. (tract. 49.)* Et tamen Lazarum Dominus amabat: si enim peccatores non amaret, de celo ad terras non descenderet. Bene autem de illo qui peccare consueverat dicitur, *Fatus*: incipit enim habere pessimam famam tamquam odorem teterimum. *Augustinus Lib. 83. Quest. (quest. 65.)* Recte etiam dicit, *Quaridamensis est*: ultimam enim elementorum terra est: significat enim puteum tenerorum peccatorum, idest cupiditatum carnalium. *Augustinus super Joan. (tract. 49.)* Fremuit autem Dominus, lacrymavit, voce magna clamavit: quia difficile surgit quem moles consuetudinis premit. Turbat semetipsum Christum, ut tibi significet quomodo tu turbari debeas, cum tanta mole peccati gravaris, & premeris. Fides (3) enim hominis

(1) Al. credentium. (2) Al. mulierem. (3) Al. deus enim.

sibi displicentis fremere debet in accusatione majorum operum, ut violentie præsentis cedat consuetudo peccandi. Quando dicit: *Illud feci, & peperit mihi Deus: Evangelium audivi, & contempsi: quid facio?* Jam fremit Christus, quia fides fremit; in voce fremantis apparet spes surgentis. *Gregorius 22. Moral. (cap. 13. vel in nov. codd. cap. 9.)* Dicitur autem Lazaro, *Veni foras*, ut ab excusatione, & occultatione peccati ad accusationem suam ore proprio exire provocetur, ut qui intra conscientiam suam abscondit jacet per nequitiam, à semetipso foras exeat per confessionem. *Augustinus Lib. 83. Quest. (quest. 65.)* Quod autem Lazarus exiit de monumento, animam significat recedentem à carnalibus vitiis; quod vero insitit obvolutus, hoc est: quod etiam à carnalibus recedentes, & mente fervientes legi Dei, adhuc tamen in corpore constituti, alieni à molestis carnis esse non possumus; quod autem facies ejus sudario recta erat, hoc est quod in hac vita plenam cognitionem habere non possumus; quod autem dicit, *Solvite eum, & finite abire*, hoc est quod post hanc vitam auferuntur omnia velamina, ut facie ad faciem videamus. *Augustinus super Joan. (tract. 49.)* Vel aliter. Quando contemnis, mortuus jaces; quando confiteris, procedis. Quid est enim procedere nisi ab occultis velut exeundo manifestari? Sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, idest magna gratia vocando. Mortuus autem procedens adhuc ligatus est, consistens adhuc reus: ut autem solverentur peccata ejus, ministris hoc dicit: *Solvite eum, & finite abire*; quod est, *Quæ solveritis super terram, erunt soluta & in caelis.* *Matth. 18. Alcuinus.* Christus ergo suscitavit, quia interior per seipsum vivificat: solvunt discipuli, quia per ministerium sacerdotum absolvuntur vivificati. *Beda.* Per eos autem qui phariseis annuntiaverunt, significatur nonnulli, qui videntes bonæ fervorum Dei opera, odiis insequuntur, & infamare conantur.

(h) *Theophylactus.* Decebat admirari, ac extollere eum qui talia peragebat miracula; ipsi vero potius consilantur illum occidere: unde dicitur: *Colligerant ergo pontifices, & pharisei consilium aduersus Jesum, & dicebant, Quid facimus? Augustinus (tract. 49.)* Nec tamen dicebant, *Credemus: plus enim perditii homines cogitabant quomodo nocerent, & perderent, quam quomodo sibi confulerent, ne perirent; & tamen timebant, & quasi consulebant: dicebant enim: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?* *Chrysostr. (hom. 64.)* Hominem eum adhuc vocant qui tantam susceperunt ejus divinitatis demonstrationem. *Origenes S. Thom. Oper. Tom. LX.*

nes (tract. 28.) Est autem per ea quæ dicuntur ab ipsis, considerare eorum insipientiam, & cæcitatem: insipientiam quippe, quia testificabantur illum: & multa peregrisse miracula, & tamen aestimabant se posse adversus eum æmulari, velut non posset pro se adversus eorum emulationes. Cæcitas autem hoc ipsum erat: ad facientem enim tot miracula pertinebat ut se ab eorum insidiis eximeret: nisi forte crederent quod signa fecit, & putabant ea non fieri divina virtute. Hi quidem igitur deliberabant non dimittere ipsum, opinantes se per hoc esse impedimento volentibus credere in eum, & Romanis, ne eis auferrent terram, & gentem: unde sequitur: *Si dimittimus eum, se, omnes credunt in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem.* *Chrysostr. (hom. 64.)* Hoc dicentes, populum volunt concutere, ut periclitandum ex suspitione tyrannidis; quasi dicant: Si Romani viderint eum turbas ducentem, suspiciabuntur nos in tyrannidem velle confurgere, & destruent nostram civitatem. Sed fictio erat: quæ dicebantur: quid enim demonstrabat tale? Armigeros circumferbat, & equitaturas trahebat? Nonne deferta persequeretur? Sed ut non parentur ob passionem suam hoc dicere, totam civitatem periclitari dicant. *Augustinus (tract. 49.)* Vel timuerunt ne si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui adversus Romanos civitatem Dei, templumque defenderent: quoniam contra ipsum templum, & contra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitaverunt: nam & Romani post Domini passionem, & glorificationem tulerunt eis & locum, & gentem, expugnando, & transferendo. *Origenes (tract. 28.)* Sed & secundum anagogiam, locum eorum qui ex circumfusione sunt, Gentes occupaverunt, quia per eorum casum salus Gentibus evenit: loco enim Gentium Romani ponuntur, ex regnantibus qui regno suberant nuncupati. Gens etiam ab eis subverti est: quia qui fuit populus Dei, tactus est non populus. *Chrysostr. (hom. 64.)* Cum autem illi habitabant, & in ordine consilii proponebant, dicentes, *Quid facimus?* unus inverecunde, & cum crudelitate clamavit: unde sequitur: *Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius.* *Augustinus (tract. 49.)* Movere potest quomodo dicatur pontifex anni illius, cum Dominus constituerit annum summum sacerdotem cui mortuo unus succederet. Sed intelligendum est, per ambitiones, & contentiones inter Judæos postea constitutum esse plures fore pontifices, qui per annos singulos vicibus

ministrarent; & forte etiam in unum annum plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant. *Alcimus*. Nam de hoc Caipha Josephus refert, quod pretio sibi sacerdotium unius anni redemerit. *Origenes* (tract. 30.) Increparur autem Caiphas pravitatis in hoc quod dicitur Pontifex anni illius, quo scilicet noster Salvator exercuit ministerium passionis; & tamen cum esset pontifex anni illius, dixit eis: *Vos nescitis quidquam, neque cogitatis quia expediat vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat?* (a) quasi dicat: Vos sedetis, & adhuc legimus rem attenditis; sed attendatis, unius hominis salutem pro communi republica oportere continere. *Theophylactus*. Hoc autem ipse quidem prava dixit intentione, tamen Spiritus Sancti gratia ore ejus ista est ad futuri praesagium: unde subditur: *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia Jesus mortuus erat pro gente*. *Origenes* (ubi supra.) Non quicumque prophetizat, Propheta est; sicut non quicumque jus profectum, iustus est, sicut qui facit aliud opus propter (r) humanam gloriam. Caiphas ergo prophetavit quidem, nec tamen erat Propheta, sicut & Balam. Audebit autem quis dicere quod non per Spiritum Sanctum Caiphas prophetaverit, quia etiam Spiritus maligni est adestiari Jesu, & prophetare pro eo, iuxta illud quod dicitur Luc. 4. „ Novimus te „ quod sis Sanctus Dei: „ nam ejus intentionis est non fideles auditores efficeret, sed incitare in praetorio confidentes adversus Jesum, ut eum perirent. Deinde quod dicit, *Expediat vobis, quod pars ejus prophetiae fuit, dicit verum, vel mentitur?* Nam si verum dicit, salvatur hi qui in praetorio adversus Jesum nituntur, mortuo Jesu pro populo, & pertingunt ad id quod expediat. Quod si inconveniens est, manifestum est quod non fuit Spiritus Sanctus qui dedit haec profecti, quia Spiritus Sanctus non mentitur. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, (2) concederetur illi quod gratia Dei pro omnibus gustet mortem, & quod est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Fatebitur etiam euncta quae sunt in hoc loco prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo. *Vos nihil scitis*, nihil enim noverant qui Jesum ignorabant esse veritatem, sapientiam, iustitiam, & pacem, & quod ipse quoque erat expediens ut hic unus in quantum est homo moriatur pro populo; non enim in quantum est imago invisibilis Dei, est

suscipibilis mortis. Pro populo autem obii, velut potens totius orbis culpam, in seipsum retorquens, dissipare, ac delere. Ex hoc vero quod dicitur, *Hoc autem a semetipso non dixit, docemur quod aliqua nos homines per nos dicimus, nulla inducente virtute ad profectum; quaedam vero suadente nobis quadam virtute, est non integre exprimamus, (3) & sic inconsequenter disponamur ad ea, inflectantur ea quae (4) dicimus, sed non intentionem dactorum; velut Caiphas ex se nihil protulit, nec dixit intentionem, quia prophetiam dicti non accipiebat. Sed etiam apud Paulum quidam legis periti sunt non intelligentes nec ea quae proferunt. *Augustinus* (tract. 49.) Hic docemur, etiam homines malos prophetiae spiritu futura praedicere; quod tamen Evangelista divino attribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est summus sacerdos. *Chrysostramus* (hom. 64.) Vide autem quanta Spiritus Sancti virtus est; a mente enim mala valuit verba proferre prophetiae. Vide etiam quanta est pontificalis virtus potestatis; pontifex enim effectus, est indignus existens, tamen prophetavit nesciens quid diceret: ore enim solum ista est gratia, contaminatum autem cor non terigit. *Augustinus* (tract. cod.) Caiphas igitur de sola gente Judaeorum prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipse Dominus Matth. 15. „ Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel. „ Sed noverat Evangelista alias esse oves, quae non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci; & ideo addidit: *Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum*. Hac autem secundum praedestinationem dicta sunt: nam neque oves ejus, neque filii Dei adhuc erant. *Gregorius* 6. Moral. (cap. 13.) Persecutores igitur peregerant hoc quod perniciose moliti sunt; intulerunt mortem, ut ab eo abscederent fidelium devotionem; sed fides inde crevit unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. (5) Illo enim ad pietatis suae obsequium redegit quod contra illum humana crudelitas extorsit. *Origenes*. (b) Conciati autem ad iram ex verbis Caiphas, taxaverunt ut occiderent Dominum: unde sequitur: *Ab illo ergo die cognoverunt ut interficerent eum*. Et quidem si non Spiritu Sancto Caiphas prophetaverat, alius Spiritus fuit qui valuit & per impium loqui, & sibi comparat adversum Christum incitare. Qui autem vult respondere pro Spiritu Sancto, dicet, quod sicut sacrarum intentionem Scripturarum ad utilitatem prolatae aliqui prave susci-*

(1) *Al.* deest humanam. (2) *Al.* converteretur. *Nicolai* legit comperitum erit illi. (3) *Nicolai* legit & sic consequenter. (4) *Al.* discimus. (5) *In editis* vivit. Non enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostramus* hom. 65. in Joannem. (b) Tract. sive tom. 31. in Joannem; & sic infra.

cipiunt ad constituendam enormem disciplinam; sic editam pro Salvatore prophetiam veridicam non debito modo percipientes consiliati sunt ut interficerent Christum. *Chrysostramus* (hom. 64.) Quaeque quidem & prius eum interficere, nunc & sententiam firmaverunt.

(1) *Origenes* (tract. 28.) Cum concilium congregaverunt pontifices, & pharisaei, ut occiderent Jesum, ipse cautius se observans non ultra cum fiducia conversabatur cum Judaeis; sed neque ad illam civitatem abiit populatam, sed ad quandam remotam: unde dicitur: *Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judaeos; sed abiit in regionem iuxta desertum, in civitatem quae dicitur Ephrem*. *Augustinus* (tract. 49.) Non quia potentia ejus detecerat, in qua, si vellent, palam cum Judaeis conversaretur, & nihil ei facerent; sed exemplum discipulis demonstravit, quo appareret non esse peccatum si fideles ejus oculis persequentium se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potius evitarent, quam se ostendendo magis accederent. *Origenes* (tract. 28.) Honestum namque est imminente agone consentiri Jesum non evitare confessionem, nec reculare subire mortem gratia veritatis; nec minus honestum est non (1) tradere occasionem tante tentationi, non solum propter incertitudinem eventus proprii, sed ne nos occasione praesentem ut alii magis impii, ac noxii fiant: nam si quis factus erga quemquam materia criminis luet poenas, (2) quo modo persecutorum non declinans, non etiam (3) & persequentis delicto dabit responsum? Non solus autem Dominus illuc ivit, immo, ut nullam daret causam perquirentibus eum, discipulos etiam secum duxit: unde sequitur: *Et ibi morabatur cum discipulis suis*. *Chrysostramus* (hom. 64.) Quaeque putas turbatos discipulos humane videntes eum salvatum? Ipsi autem, quando omnes letabantur, & festa celebrabant, tunc occultantur, & in periculis sunt; sed tamen remanebant cum eo, secundum illud Luc. 22. „ vos estis qui peritis, manitis meum in temptationibus meis. „ *Origenes* (tract. 28.) (4) Quoad anagogiam vero dicatur, quod Jesus dudum cum fiducia ambulabat inter Judaeos, cum verbum divinum per Prophetas in ipsis conversabatur; sed abiit (5) illinc, nec est verbum Dei inter Judaeos. Accessit autem ad villam quae est prope desertum, de qua dicitur Ezech. 54. „ Multi filii deserti „ magis quam conjugatae. „ Villa autem dicitur Ephrem, quae interpretatur fertilitas. Fuit autem Ephraim frater Manasse senioris populi oblivione traditi: post populum enim oblivio-

ni datum, & praetermissum prodit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo a Judaeis Dominus, venit in terram totius orbis prope desertam Ecclesiam, quae dicitur civitas fecunda; & ibi moratur cum discipulis usque nunc. *Augustinus* (tract. 50.) Ille autem qui de caelo venerat pati, propinquare voluit loco passionis, quia imminet hora passionis: unde sequitur: *Proximum autem erat pascha Judaeorum*. Habebant Judaei pascha in umbra, nos in luce: sanguine oculi pecoris Judaeorum postes signati sunt, sanguine Christi frontes nostrae signantur. Illum diem festum Judaei cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui eundem diem festum suo sanguine consecravit. Mandatum autem erat in lege Judaeis, ut die festo, quo pascha erat, omnes undique convenirent, & illius diei celebratione sanctificarentur: unde sequitur: *Et ascenderunt multi Hierosolimam de regione ante pascha ut sanctificarent seipsum*. *Theophylactus*. Ascenderunt autem ante pascha ut purgarentur: quoniam quicumque peccaverant in viti, vel spontanei, pascha non celebrabant, nisi prius expiarentur, ut moris erat, balneationibus, & jejunis ac rasura, quin etiam quadam deputatis oblationes offerendo. Hi ergo expectationem celebrantes, insidiantur Domino. Unde sequitur: *Quaeque ergo Jesum, & colloquantur ad invicem in templo stantes: Quid queratis quia non venit ad diem festum?* *Chrysostramus* (hom. 64.) Insidiabantur ei, & tempus festi tempus faciebant occisionis. *Origenes* (ut supra.) Et propter hoc non dixit, *Pascha Domini*, sed *Judaeorum*: nam Salvator in illo partebatur insidias. *Alcimus*. Illi ergo quaeque Jesum non bene: nos autem querimus eum stantes in templo Dei, mutuo nos consolando, & exorando ut veniat ad diem festum nostrum, & sua praesentia nos sanctificet. *Theophylactus*. Sed si talia solum vulgus perageret, videretur utique passio ex imperiis progredi; sed etiam pharisaei praecipium ut capiat: unde sequitur: *Desiderant autem pontifices, & pharisaei mandatum ut si quis cognoverit ubi sit, indicet ut apprehendant eum*. *Origenes* (ubi supra.) Et attende quod ignorabant ubi est: ostentum est enim eum discedisse. Dies etiam quoniam insidiantes Jesu ignorabant ubi sit: propter quod desiderant alia quam divina mandata, docentes disciplinas, & mandata hominum. *Augustinus* (tract. cod.) Nos autem indicemus modo Judaeis ubi sit. Utinam velint audire, & apprehendere.

(1) *Al.* credere. (2) *Al.* quid. (3) *Al.* & persequentibus. (4) *Al.* Quo modo ad anagogiam. (5) *Al.* illuc.

ministrarent; & forte etiam in unum annum plures administrabant, quibus alio anno alii succedebant. *Alcimus*. Nam de hoc Caipha Josephus refert, quod pretio sibi sacerdotium unius anni redemerit. *Origenes* (tract. 30.) Increparur autem Caiphas pravitatis in hoc quod dicitur Pontifex anni illius, quo scilicet noster Salvator exercuit ministerium passionis; & tamen cum esset pontifex anni illius, dixit eis: *Vos nescitis quidquam, neque cogitatis quia expediat vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat?* (a) quasi dicat: Vos sedetis, & adhuc legimus rem attenditis; sed attendatis, unius hominis salutem pro communi republica oportere continere. *Theophylactus*. Hoc autem ipse quidem prava dixit intentione, tamen Spiritus Sancti gratia ore ejus ista est ad futuri praesagium: unde subditur: *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia Jesus mortuus erat pro gente*. *Origenes* (ubi supra.) Non quicumque prophetizat, Propheta est; sicut non quicumque jus profectum, iustus est, sicut qui facit aliud opus propter (r) humanam gloriam. Caiphas ergo prophetavit quidem, nec tamen erat Propheta, sicut & Balam. Audebit autem quis dicere quod non per Spiritum Sanctum Caiphas prophetaverit, quia etiam Spiritus maligni est adestari Jesu, & prophetare pro eo, iuxta illud quod dicitur Luc. 4. „ Novimus te „ quod sis Sanctus Dei: „ nam ejus intentionis est non fideles auditores efficeret, sed incitare in praetorio confidentes adversus Jesum, ut eum perirent. Deinde quod dicit, *Expediat vobis, quod pars ejus prophetiae fuit, dicit verum, vel mentitur?* Nam si verum dicit, salvatur hi qui in praetorio adversus Jesum nuntiant, mortuo Jesu pro populo, & pertingunt ad id quod expediat. Quod si inconveniens est, manifestum est quod non fuit Spiritus Sanctus qui dedit haec profecti, quia Spiritus Sanctus non mentitur. Si autem quis velit veridicum & in hoc esse Caipham, (2) concederetur illi quod gratia Dei pro omnibus gustet mortem, & quod est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Fatebitur etiam euncta quae sunt in hoc loco prophetiam esse veridicam, incipiendo ab illo. *Vos nihil scitis*, nihil enim noverant qui Jesum ignorabant esse veritatem, sapientiam, justitiam, & pacem, & quod ipse quoque erat expediens ut hic unus in quantum est homo moriatur pro populo; non enim in quantum est imago invisibilis Dei, est

suscipibilis mortis. Pro populo autem obii, velut potens totius orbis culpam, in seipsum retorquens, dissipare, ac delere. Ex hoc vero quod dicitur, *Hoc autem a semetipso non dixit, docemur quod aliqua nos homines per nos dicimus, nulla inducente virtute ad profectum; quaedam vero suadente nobis quadam virtute, est non integre exprimamus, (3) & sic inconsequenter disponamur ad ea, inflectantur ea quae (4) dicimus, sed non intentionem dactorum; velut Caiphas ex se nihil protulit, nec dixit intentionem, quia prophetiam dicti non accipiebat. Sed etiam apud Paulum quidam legis periti sunt non intelligentes nec ea quae proferunt. *Augustinus* (tract. 49.) Hic docemur, etiam homines malos prophetiae spiritu futura praedicere; quod tamen Evangelista divino attribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est summus sacerdos. *Chrysostramus* (hom. 64.) Vide autem quanta Spiritus Sancti virtus est; a mente enim mala valuit verba proferre prophetiae. Vide etiam quanta est pontificalis virtus potestatis; pontifex enim effectus, est indignus existens, tamen prophetavit nesciens quid diceret: ore enim solum ista est gratia, contumaciam autem cor non tergit. *Augustinus* (tract. cod.) Caiphas igitur de sola gente Judaeorum prophetavit, in qua erant oves, de quibus ait ipse Dominus Matth. 15. „ Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel. „ Sed noverat Evangelista alias esse oves, quae non erant de hoc ovili, quas oportebat adduci; & ideo addidit: *Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum*. Hac autem secundum praedestinationem dicta sunt: nam neque oves ejus, neque filii Dei adhuc erant. *Gregorius* 6. Moral. (cap. 13.) Persecutores igitur peregerant hoc quod perniciose moliti sunt; intulerunt mortem, ut ab eo abscederent fidelium devotionem; sed fides inde crevit unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. (5) Illo enim ad pietatis suae obsequium redegit quod contra illum humana crudelitas extorsit. *Origenes*. (b) Conciati autem ad iram ex verbis Caiphas, taxaverunt ut occiderent Dominum: unde sequitur: *Ab illo ergo die cognoverunt ut interficerent eum*. Et quidem si non Spiritu Sancto Caiphas prophetaverat, alius Spiritus fuit qui valuit & per impium loqui, & sibi compares adversum Christum incitare. Qui autem vult respondere pro Spiritu Sancto, dicet, quod sicut sacrarum intentionem Scripturarum ad utilitatem prolatae aliqui prave susci-*

(1) *Al.* deest humanam. (2) *Al.* converteretur. *Nicolai* legit comperitum erit illi. (3) *Nicolai* legit & sic consequenter. (4) *Al.* discimus. (5) *In editis* vivit. Non enim.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Chrysostramus* hom. 65. in Joannem. (b) Tract. sive tom. 31. in Joannem; & sic infra.

cipiunt ad constituendam enormem disciplinam; sic editam pro Salvatore prophetiam veridicam non debito modo percipientes consiliati sunt ut interficerent Christum. *Chrysostramus* (hom. 64.) Quaeque quidem & prius eum interficere, nunc & sententiam firmaverunt.

(1) *Origenes* (tract. 28.) Cum concilium congregaverunt pontifices, & pharisaei, ut occiderent Jesum, ipse cautius se observans non ultra cum fiducia conversabatur cum Judaeis; sed neque ad aliam civitatem abiit populatam, sed ad quandam remotam: unde dicitur: *Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judaeos; sed abiit in regionem iuxta desertum, in civitatem quae dicitur Ephrem*. *Augustinus* (tract. 49.) Non quia potentia ejus detecerat, in qua, si vellent, palam cum Judaeis conversaretur, & nihil ei facerent; sed exemplum discipulis demonstravit, quo appareret non esse peccatum si fideles ejus oculis persequentium se subtraherent, & furorem sceleratorum latendo potius evitarent, quam se ostendendo magis accederent. *Origenes* (tract. 28.) Honestum namque est imminente agone consentiri Jesum non evitare confessionem, nec reculare subire mortem gratia veritatis; nec minus honestum est non (1) tradere occasionem tante tentationi, non solum propter incertitudinem eventus proprii, sed ne nos occasione praesentem ut alii magis impii, ac noxii fiant: nam si quis factus erga quemquam materia criminis luet poenas, (2) quo modo persecutorum non declinans, non etiam (3) & persequentis delicto dabit responsum? Non solus autem Dominus illuc ivit, immo, ut nullam daret causam perquirentibus eum, discipulos etiam secum duxit: unde sequitur: *Et ibi morabatur cum discipulis suis*. *Chrysostramus* (hom. 64.) Quaeque putas turbatos discipulos humane videntes eum salvatum? Ipsi autem, quando omnes letabantur, & festa celebrabant, tunc occultantur, & in periculis sunt; sed tamen remanebant cum eo, secundum illud Luc. 22. „ vos estis qui peritis, manitis meum in temptationibus meis. „ *Origenes* (tract. 28.) (4) Quoad anagogiam vero dicitur, quod Jesus dudum cum fiducia ambulabat inter Judaeos, cum verbum divinum per Prophetas in ipsis conversabatur; sed abiit (5) illinc, nec est verbum Dei inter Judaeos. Accessit autem ad villam quae est prope desertum, de qua dicitur Ezech. 54. „ Multi filii deserti „ magis quam conjugatae. „ Villa autem dicitur Ephrem, quae interpretatur fertilitas. Fuit autem Ephraim frater Manasse senioris populi oblivione traditi: post populum enim oblivio-

ni datum, & praetermissum prodit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo a Judaeis Dominus, venit in terram totius orbis prope desertam Ecclesiam, quae dicitur civitas fecunda; & ibi moratur cum discipulis usque nunc. *Augustinus* (tract. 50.) Ille autem qui de caelo venerat pati, propinquare voluit loco passionis, quia imminere hora passionis: unde sequitur: *Proximum autem erat pascha Judaeorum*. Habebant Judaei pascha in umbra, nos in luce: sanguine oculi pecoris Judaeorum postes signati sunt, sanguine Christi frontes nostrae signantur. Illum diem festum Judaei cruentum habere Domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus, qui eundem diem festum suo sanguine consecravit. Mandatum autem erat in lege Judaeis, ut die festo, quo pascha erat, omnes undique convenirent, & illius diei celebratione sanctificarentur: unde sequitur: *Et ascenderunt multi Hierosolimam de regione ante pascha ut sanctificarent seipsum*. *Theophylactus*. Ascenderunt autem ante pascha ut purgarentur: quoniam quicumque peccaverant in viti, vel spontanei, pascha non celebrabant, nisi prius expiarentur, ut moris erat, balneationibus, & jejunii ac rasura, quin etiam quadam deputatis oblationes offerendo. Hi ergo expectationem celebrantes, insidiantur Domino. Unde sequitur: *Quaeque ergo Jesum, & colloquantur ad invicem in templo stantes: Quid queratis quia non venit ad diem festum?* *Chrysostramus* (hom. 64.) Insidiabantur ei, & tempus festi tempus faciebant occisionis. *Origenes* (ut supra.) Et propter hoc non dixit, *Pascha Domini, sed Judaeorum*: nam Salvator in illo partebatur insidias. *Alcimus*. Illi ergo quaeque Jesum non bene: nos autem querimus eum stantes in templo Dei, mutuo nos consolando, & exorando ut veniat ad diem festum nostrum, & sua praesentia nos sanctificet. *Theophylactus*. Sed si talia solum vulgus perageret, videretur utique passio ex imperiis progredi; sed etiam pharisaei praecipium ut capiat: unde sequitur: *Deiderant autem pontifices, & pharisaei mandatum ut si quis cognoverit ubi sit, indicet ut apprehendant eum*. *Origenes* (ubi supra.) Et attendit quod ignorabant ubi est; ostentum est enim eum discedisse. Dies etiam quoniam insidiantes Jesu ignorabant ubi sit: propter quod deiderunt alia quam divina mandata, docentes disciplinas, & mandata hominum. *Augustinus* (tract. cod.) Nos autem indicemus modo Judaeis ubi sit. Utinam velint audire, & apprehendere.

(1) *Al.* credere. (2) *Al.* quid. (3) *Al.* & persequentibus. (4) *Al.* Quo modo ad anagogiam. (5) *Al.* illuc.

Quia Reges eorum injussi fuerant, & eos obnoxios bellis faciebant. Confide, ait, hic non talis, sed mitis, & mansuetus; quod (1) ostendit ab asino; non enim exercitum habens intrabat, sed asinum habens solum. Vide autem Evangelistae sapientiam: non veredundatur priorem ignorantiam divulgare: nam sequitur: *Hac non cognoverunt discipuli ejus primum, sed quando glorificatus est Jesus. Augustinus* (ut supra.) Id est, quando virtutem suae resurrectionis ostendit, tunc recordari sunt quod haec erant (2) scripta de eo, & haec fecerunt ei, id est non alia quam quae scripta erant de eo. *Chrysostramus* (hom. cit.) Hoc autem ignorabant, quoniam ipse non revelavit eis: scandalizasset enim eos, si Rex existens talia passurus erat; & etiam non suscepissent statim cognitionem regni, de quo hic dicebatur; de regno enim temporalis quo hic dicebatur; de regno enim spirituali quo hic dicebatur. *Theophylactus*. Aspice autem consequentiam passionis. Suscitavit Lazarum, hoc omnium novissime reservans miraculum, & ob hoc plurimi concurrebant, & credebant: unde sequitur: *Testimonium ergo perhibebat turba, quae cum eo erat quando vocavit Lazarum de monumento; & suscitavit eum a mortuis: propterea et obviam venit ei turba, quia audierunt eum scisse hoc signum. Exinde livor, & infidiae: unde sequitur: Pharisei autem dicebant ad semetipsos: Videtur quia nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit. Augustinus* (tract. 51.) Turba turbavit turbam. Quid autem videt caeca turba, quia post eum abiit mundus per quem factus est mundus? *Chrysostramus* (hom. 65.) Mundum hic turbam dicunt. Videtur autem mihi hoc dictum esse eorum qui sani quidem erant, non audebant autem propalari: demum ad eventum deterrebant alios, quasi inconsummabilia tentantes. *Theophylactus*. Ac si dicerent: Quantumcumque infidicimini, tanto hic augetur, & gloria ejus intenditur: quis ergo profectus de tantis infidiis?

(c) *Beda*. Templum Domini Hierosolymis situm adeo erat famosum ut diebus festis non solum vicini, sed etiam multae ex longinquis regionibus gentes illuc adventent, sicut de Eunucho Candacis Reginae Aethiopiae Actus Apostolorum declarat. Hac ergo consuetudine hi Gentiles venerant adorare, de quibus dicitur: *Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festis. Chrysostramus* (hom. 65. in Joan.) Prope existentes (3) ut de cetero profelyti fierent. Fama itaque audita de Christo, volunt eum videre: unde se-

(1) *Al.* ostenditur. (2) *Al.* omittitur scripta. (3) *Al.* desit. ut. (4) *Al.* ex seminitibus. (5) *Al.* dimittere.

quitur: *Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilaea, & rogaverunt eum, dicentes: Domine, volumus Jesum videre. Augustinus* (tract. 51.) Ecce volent eum Judaei occidere, Gentiles videre; sed etiam illi ex Judaeis erant qui clamabant, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Ecce illi ex circumcissione, illi ex praepio, velut duo parietes de diverso venientes, & in unam fidem Christi pacis osculo concurrentes.

Sequitur: *Venit Philippus, & dicit Andree. Chrysostramus* (hom. 65. in Joan. cir. med.) Quasi priori existenti: audiverat enim Matth. 10. In viam Gentium ne abieritis: " propterea cum condiscipulo communicans magistro referri: unde sequitur: *Andreas rursus, & Philippus dicunt Jesu. Augustinus* (tract. 52. in Joan. cir. med.) Audiamus ergo vocem lapidis angularis: unde sequitur: *Jesus autem respondit eis, dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Fortitan aliquis putat ideo se dixisse glorificatum, quia Gentiles volebant eum videre. Non ita est; sed videbat Gentiles post passionem, & resurrectionem suam in omnibus gentibus credituros. Ex occasione igitur istorum Gentium qui eum videre cupiebant, annuntiat futuram plenitudinem Gentium, & promittit jam adesse horam glorificationis suae, quae facta in caelis, Gentes fuerant crediturae secundum illud Psalm. 56. & 107. Exaltate super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua. " Sed altitudinem glorificationis oportuit ut praecederet humilitas passionis: unde adjunxit: *Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terra, mortuum fuerit, ipsam solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum effert. Se autem dicebat granum mortificandum in infidelitate Judaeorum, multiplicandum in fide populorum. Beda*. Ipse enim ex semine Patriarcharum in agro hujus mundi seminatus est, ut moriendo cum multiplicatione resurgeret: solus mortuus est, cum multis surrexit. *Chrysostramus* (hom. 65. in Joan.) Et quia per sermones non ita suadebat, utitur experimento: quia frumentum magis facit fructum cum mortuum fuerit. Si autem (4) in seminibus hoc accidit, multo magis in me. Quia igitur de reliquo debebat (5) mittere discipulos ad Gentes, videt autem Gentiles praesentes ad fidem, ostendit quod tempus erat ut ad crucem veniret. Non enim prius eos ad Gentes misit, donec Judaei offenderent, donec crucifixerunt. Et quia de morte sua praevidebat discipulos contristandos, superabun-*

(1) *Al.* ostenditur. (2) *Al.* omittitur scripta. (3) *Al.* desit. ut. (4) *Al.* ex seminitibus. (5) *Al.* dimittere.

stantiam facit sermonis, dicens: Non solum si non mortem meam patienter sustinueritis, sed etiam si vos ipsi (1) non moriamini, nullum vobis erit lucrum: & hoc est quod subdit: *Qui amat animam suam, perdet eam. Augustinus* (ut sup.) Hoc duobus modis intelligi potest. *Qui amat, perdet*; id est si quis amat, perdes: si quis cupis vitam tenere in Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo. *Qui amat animam suam, perdet eam*. Noli amare in hac vita, ne perdas in aeterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videatur evangelicum sensum: sequitur enim: *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam*. Ergo quod supra dictum est, *Qui amat, subintellegitur* in hoc mundo. *Chrysostramus* (hom. 66.) Amat autem animam suam in hoc mundo qui desideria ejus inconvenientia facit; odit autem eam qui non cedit ei noxia concupiscentia. Et non dixit, *Qui non cedit ei, sed qui odit eam*; quemadmodum enim eorum qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, nec (2) visum videre (3) delectamur; ita & animam cum contraria injungit, quae Deo non placet: cum vehementer avertere oportet. *Theophylactus*. Quia enim valde operosum erat audire, quod (4) oportet odire animam, consolatur per hoc quod addit. *In hoc mundo, temporis indicans particularitatem*: non enim in perpetuum jubet animam odio haberi: & enolumentum ponit cum dicit: *In vitam aeternam custodit eam. Augustinus* (tract. 51.) Sed vide ne tibi subrepat, ut te ipsum intempere velis, sic intelligendo quod debes in hoc mundo odisse animam tuam: hinc enim quidam maligni, atque perversi homicidae flammis se doant, aquis praefocant, praecipitatione collidunt, & pereunt. Hoc Christus non docuit, immo, & diabolo praecipitium suggerenti respondit Matth. 4. Vade satana. Cum ergo cauae arietibus venerit, ut haec conditio proponatur aut faciendū esse contra Dei praecipitium, aut ab hac vita migrandum, comminante mortem persecutore, ibi oderis in hoc mundo animam tuam, ut in vitam aeternam custodias eam. *Chrysostramus* (hom. cit.) Dulcis quidem est praesens vita his qui affixi sunt ei: si vero quis ad certum respexerit, videns quae ibi sunt bona, cito contemnet vitam praesentem. Cum enim apparuerit melior, contemnitur peior. In hoc ergo (5) nos inducens Christus subdit: *Qui mihi ministrat, me sequatur*; id est, me imitetur. *De S. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) *Al.* omittitur. non. (2) *Al.* desit. ut. (3) *Al.* desit. ut. (4) *Al.* oportet. (5) *Al.* desit. ut. (6) *Al.* assequitur. *Nicolaus* autem addit verbum est. (7) *Al.* desit. ut. *Nicolaus* autem addit verbum est. (8) *Al.* fuerat. (9) *Al.* ut. (10) *Al.* & in contrario modo.

more hoc dicit, & de ea quae per opera (6) assecutione: oportet enim eum qui ministrat, eum cui ministrat sequi. *Augustinus* (tract. 51.) Quid ergo sit ministrare Christo, in ipsis verbis agnoscimus; eum dicit: *Si quis mihi ministrat, ministrat ergo Jesu qui non quae sua sunt querunt, sed quae Jesu Christi: hoc est enim, Me sequatur*; vias ambulet meas, non suas; non ea tantum quae ad misericordiam pertinent corporalem, sed omnia opera bona; propter Christum faciens, usque ad illud opus magne caritatis, quod est animam pro fratribus ponere. Sed quo fructu, quae mercede? Sequitur: *Et ubi ego sum, illi et minister meus erit*. (7) Gratias amaret, & operis quo ministratur illi: pretium sit esse cum illo. *Chrysostramus* (hom. 66.) Ostendit autem per hoc quod: retractatio mortis succederet. *Ubi autem sum*, ait, quia in patibulo ante resurrectionem Christus (8) erat. Igitur illuc transmigratum animo, & mente, *Sequitur: Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. Augustinus* (tract. eod.) Per hoc intelligitur exposuisse (9) quod supra dixerat. *Illic, et minister meus erit* nam quem majorem honorem accipere poterit, adoptatus quam ut sit ubi est unicus? *Chrysostramus* (ut supra) Non autem dixit, *Ego honorificabo eum*, sed *Pater meus*: nondum enim de eo decentem opinionem habebat, sed majorem de Patre. *Chrysostramus* (hom. 66.) Quia Dominus ad passionem discipulos exhortatus fuerat, ne dicant, quod ipse extra dolores existens humanos, facile de morte philosophantur, & nos admonet, propter hoc quod ipse est sine periculo, ostendit quod & ipse in agonia sit, & tamen propter utilitatem mortem non tenuit: unde dicit: *Nunc anima mea turbata est. Augustinus* (tract. 52.) Audio, *Qui in hoc mundo odit animam suam, in vitam aeternam custodit eam*; & mundum contemnere accedat: (10) & in conspectu meo nihil est vine hujus totius, quantumlibet fuerit prolixus, vapor: pro amore aeternorum temporalia mihi cuncta vilescunt, & rursus Dominum audio dicentem: *Nunc anima mea turbata est*. Sequi jubet animam meam, sed turbati video animam tuam: quale fundamentum queram, si petra succumbit? Agnosco, Domine, misericordiam tuam; nam qui caritatis voluntate turbans, multos in corpore tuo, qui suae infirmitatis necessitate turbantur, ne desperando pereant, consolaris. In te ergo

(1) *Al.* ostenditur. non. (2) *Al.* desit. ut. (3) *Al.* desit. ut. (4) *Al.* oportet. (5) *Al.* desit. ut. (6) *Al.* assequitur. *Nicolaus* autem addit verbum est. (7) *Al.* desit. ut. *Nicolaus* autem addit verbum est. (8) *Al.* fuerat. (9) *Al.* ut. (10) *Al.* & in contrario modo.

buit loculos cui Angeli ministrabant, nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat? Quare fures admittit, nisi ut ejus Ecclesia fures dum paritur (1) toleraret? Sed ille, qui consueverat de loculis pecuniam tollere, non dubitavit accepta pecunia ipsum Dominum vendere. *Chrysostomus* (hom. 64. in Joan.) Ideo etiam ei furni existenti loculos commisit pauperum, ut omnem absconderet occasionem: non enim habuit dicere, quoniam propter pecuniarum desiderium hoc fecit, etenim sufficientem haberat ex loculo concupiscentie mitigationem. *Theophylactus*. Quidam vero administrationem pecunie suscepisse Judam fatentur, tamquam in nimum omnium. Nam pecunie administratio, doctrinae administratione inferior est secundum quod dicunt Apostoli in Actibus. cap. 6. „ Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. „ *Chrysostomus* (hom. 64.) Christus autem multa condescensione ad Judam utens, non increpavit eum surripientem, sed communem intulit excusationem: nam sequitur: *Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in dum sepultura mea fuerit illud. Alcinus*. Significat fere mortuorum, & ad sepeliendum aromaticis esse utendum; ideo Mariæ, cui adunctionem (2) mortui corporis multum desideranti pervenire non liceret, donatum si viventi adhuc impendere obsequium, quod post mortem celeri resurrectione præventa nequireret. *Chrysostomus* (ut supra.) Rursum etiam propter prædicationem reimmemoratus est sepulturae, ac si dicat: Gravis sum tibi, & onerosus; sed expecta parum, & abibo: & hoc ostendit, cum subdit: *Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Augustinus* (tract. 50.) Loquebatur de presentia corporis sui: nam secundum majestatem suam, secundum providentiam, secundum ineffabilem, & invisibilem gratiam, impletur quod ab eo dictum est Marth. ult. „ Ecce ego vocentur, sum usque ad consummationem sæculi. „ Vel aliter. In Judæ persona significati sunt in Ecclesia mali: si enim bonus (3) homo es, habes Christum & in presenti per fidem, & sacramentum, & habebis semper: quia cum hinc exieris, ad illum venies, qui dixit latroni, Luc. 23. „ Hodie mecum eris in paradiso. „ Si autem male versaris, videris habere in presenti Christum, quia baptizaris baptismum Christi, accedis ad altare Christi; sed male vivendo non semper habebis. Non autem dixit, Habes, sed habebis, quia unus malus corpus malorum significat. Sequitur: *Cognovit ergo turba multa*

(1) Al. tolerat. (2) Al. mortuorum. (3) Al. desit homo. (4) *Nicolaus* habet quid de

ex Judæis quia illic esset, & venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis. Curiositas eos adduxit, non caritas. *Theophylactus*. Vilores enim suscitari fieri cupiebant, expectantes etiam de inferis aliquid Lazaro referente perpendere. *Augustinus* (tract. eod.) Quia vero tantum miraculum Domini tanta erat evidentia diffamatum, ut non possent vel occultare quod factum est, vel negare, cogitaverunt ut Lazarum interficerent: unde sequitur: *Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent*. O cæca sævitia, quæ Dominum suscitare potuerit mortuum, & non possit occisum. Ecce utrumque Dominus fecit, & Lazarum mortuum, & seipsum suscitavit occisum. *Chrysostomus* (hom. 65.) Nullum autem miraculum Christi eos ita furere fecit: hoc enim mirabilis erat, & coram multis factum est; & erat inopinabile, mortuum quatuordecim diebus ambulante, & loquentem. Aliter etiam illi in aliis parabant criminari sabbati solutionem, & hac via abducere turbas; hic autem (4) quia à nullo habebant conquæri contra Jesum, adversum Lazarum faciunt conatum; itaque & in cæcis hoc fecissent, nisi haberent accusationem de sabbato. Aliter autem: Ille quidam ignobilis erat, & ejecerunt eum de templo; hic vero clarus. Hoc etiam eos mordebat quod festivitatem instantem omnes dimittere, Bethaniam veniebant. *Alcinus*. Mystice autem quod ante sex dies venerat Bethaniam, significat quod ille qui sex diebus omnia fecerat, & sexto die hominem creaverat, ipsa sexta mundi ætate, sexta feria, sexta hora redimere mundum venerat. Cena autem dominica, fides est Ecclesiæ, quæ per dilectionem operatur. *Martha* (5) ministrat, cum fidelis anima opera suæ devotionis Domino impendit. *Lazarus* utus erat ex discumbentibus, cum ii qui post peccatorum mortem resuscitati sunt, ad justitiam una cum eis qui in suis permanerunt justitia, de presentia veritatis exultant, & celestis gratiæ maneribus alantur. Et bene in Bethania celebratur, quæ interpretatur domus obedientiæ: nam Ecclesia est obedientiæ domus. *Augustinus* (tract. 50.) Unguentum autem quo Maria unxit pedes Jesu, justitia fuit, ideo libra fuit. Erat autem unguentum nardi pistici pretiosum. Pistis Græce, Latine fides dicitur. Quæ rebas operari justitiam? „ Justus est fide vivit. „ Rom. 2. Unge pedes Jesu bene vivendo, dominica sectare vestigia, capillis terge; si habes superflua, da pauperibus, & Domini pe-

des

des terstisti: capilli enim superflua (1) corporis videntur. *Alcinus*. Et notandum, quod primo tantum pedes unxerat, hic autem pedes, & caput unxit; ibi rudimenta poenitentium, hic justitia perfectarum designatur animarum. Per caput enim Domini sublimitas divinitatis, per pedes humilitas incarnationis exprimitur: vel per caput ipse Christus, per pedes pauperes, qui sunt membra ejus. *Augustinus* (ut supra.) Domus autem repleta est odore, mundus impletus est bona fama.

(b) *Chrysostomus* (hom. 64.) (a) Præceptum legis erat ut decima luna primi mensis agnus, sive hædus in domo recideretur usque ad quartadecimam lunam ejusdem mensis, quando ad vesperam immolabatur: unde & verus agnus ex omni grege sine macula electus, pro populi sanctificatione immolandus, ante quinque dies, id est decima luna, Hierosolymam ascendit. *Augustinus* (tract. 51. in Joan.) Quantus autem fructus apparuit prædicationis ejus, & quantus grex ovium ex his quæ perierant domus Israel, vocem pastoris audierit, intendendum est ex eo quod dicitur: *In cæstitum autem ruda multa, quæ convenerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, &c.* Rami palmarum laudes sunt, significantes victoriam qua erat Dominus mortem motiendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. *Chrysostomus* (hom. 65.) Offendebant autem quoniam de reliquo majorem quam de Propheta opinionem habebant de eo: unde sequitur: *Et præceperunt obviam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.* *Augustinus* (tract. 51.) Hosanna vox est obsecrantis, magis affectum indicans, quam rem aliquam significans, sicut sunt in lingua Latina quas interjectiones vocant. *Beda*. Est autem compositum ex corrupto, & integro: *Hosi* enim, salva, *Anna* obsecrantis est interjectio. *Hosi* ergo corruptum, *Anna* est integrum. *Benedictus* autem qui venit in nomine Domini, sic potius accipiendum est ut in nomine Domini, in nomine Dei Patris (2) intelligatur; quamvis possit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse Dominus est; sed verba ejus melius nostrum dirigunt intellectum, qui ait supra 5. *Ego veni in nomine Patris mei*. Non utique amittit divinitatem, quando nos docet humilitatem. *Chrysostomus* (hom. 65.) Hoc est etiam quod maxime coegit credere in Christum omnes, quoniam

non est Deo contrarius; & hoc maxime erigebat plebem quod ipse dicebat se à Patre venisse. Ex his ergo verbis colligimus quod Deus est: nam *Hosanna* salvos fac interpretatur; salutem autem soli Deo Scriptura attribuit. Deinde quia vere est Deus, qui venit, inquit, non qui ducitur: hoc enim servile est quodammodo, illud vero dominicum. Quod etiam dicunt, *In nomine Domini*, illud enim erga ipsum proleudit: non enim in nomine servi, sed Domini dicunt illum venire. *Augustinus* (tract. 51.) Quid autem magnum fuit Regi sæculo- rum Regem fieri hominum? Non enim Rex Israel Christus ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum; sed Rex Israel, quod mentes regat, quod in regnum celorum perducatur. Quod ergo Rex esse voluit Israel, dignatio est, non promotio: miserationis indicium, non potestatis (3) augmentum: qui enim appellatus est in terra Rex Judæorum, in cælis est Dominus Angelorum. *Theophylactus*. Judæi autem Regem Israel ipsam nuncupabant, quasi sensibilem Regem somniantes: expectabant namque exturgere quemdam in Regem majorem quam secundum humanam naturam, salvaturum eos à Romanorum jurisdictione. Quomodo autem Dominus venerit, ostendit Evangelista subdens: *Et invenit Jesus asellum, & sedit super eum.* *Augustinus* (tract. eod.) Hoc breviter dictum est: nam quemadmodum sit factum, apud alios Evangelistas plenissime legitur. Pullum autem asine in quo nemo sederat (hoc enim apud alios Evangelistas invenitur) intelligimus populum Gentium, qui legem Domini non acceperat; asinam vero (quia utrumque Domino adductum est) plebem ejus quæ veniebat ex populo Israel. *Chrysostomus* (hom. 65.) Fecit ergo hoc, prophetice aliquid figurans, quoniam videlicet immundum Gentium populum debebat subiectum habere; & prophetiam quamdam implens. *Augustinus* (tract. 51.) Adhibetur autem huic factio propheticum testimonium, ut appareat quoniam maligni principes Judæorum eum non intelligebant in quo implebantur quæ legebant, unde sequitur: *Sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinae.* In illo populo erat filia Sion: ipsa est Hierusalem, quæ est Sion, cui dicitur: Noli timere illum; agnosce qui à te laudatur; & noli trepidare eum patitur: quia ille sanguis funditur per quem tuam delictum deleatur, & vita redimatur. *Chrysostomus* (hom. 65.) Vel aliter.

Quia

(1) Al. corpore. (2) Al. intelligent. (3) Al. argumentum. Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Chrysostomo occurrit, sed ex Cyrillo in Joan. & ex Theophylacto colligitur.

CAPUT XII.

(a) **J**esus ergo ante sex dies paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, & unxit pedes Jesu, & exterisit pedes ejus capillis suis, & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis ejus Judas Scariothes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum; sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat. Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic est, & venerunt non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit à mortuis. Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Judæis, & credebant in Jesum.

(b) In crastinum autem turba multa, quæ convenerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Hierosolimam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Et invenit Jesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi, sedens super pullum asinæ. Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum: sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarus vocavit de monumento, & suscitavit eum à mortuis: propterea, & obviam venit ei turba, qui audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsum: Videris quia nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit.

(c) Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Betsaida Galilææ, & rogaverunt eum, dicentes: Domine, volumus Jesum videre. Venit Philippus, & dicit Andrew: Andreas rursum, & Philippus dixerunt Jesu; Jesus autem respondit dicens: Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis: nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum afferit. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur, & ubi ego sum, illic, & minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificavit eum Pater meus.

(d) Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater salvifica me ex hac hora. Sed propterea venit in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de celo dicens: Et clarificavi, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii autem dicebant: Angelus ei locutus est. Respondit Jesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significans quia morte esset moriturus.

(e) Respondit ei turba: Nos audivimus ex lege quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis: Oportet exaltari Filium hominis? Et quis est iste Filius hominis? Dicit ergo eis Jesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus, & abiit, & abscondit se ab eis.

(f) Cum autem tanta signa fecissent coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos. Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter phariseos non constabantur, ut de synagoga non ejicerentur. Dillexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.

(g) Jesus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum

eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum. Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui judicet eum. Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die: quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

(a) **A**lcimus. Appropinquante tempore in quo Dominus pati disposuit, appropinquavit ipse loco in quo ejusdem passionis dispensationem perficere voluit: unde dicitur: *Jesus ergo ante sex dies paschæ venit in Bethaniam.* Primo venit in Bethaniam, deinde Hierosolimam. In Hierosolimam quidem ut ibi patereur, in Bethaniam vero ut resuscitatio Lazari memoriam omnium (1) artius imprimeretur: unde subditur: *Ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Jesus.* Theophylactus. Decima autem die mensis agnum Judæi capiunt immolandum in festo paschæ, ex tunc enim festivitatis prælibant solemnitas: quapropter in die quæ est nona mensis, & præcedit sextum diem ante paschæ, epulantur splendide, & exordium festi hanc diem constituunt: quo fit ut Jesus quoque peregrinus Bethaniam convivaretur: unde sequitur: *Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat.* Per hoc autem quod dixit, quod Martha ministrabat, insinuat quod in illius domo erat convivium. Sed attende mulieris fidelitatem: non enim famulus imponit ministerium, sed ipsam suscepit. Innuere autem volens Evangelista veræ resurrectionis Lazari signum subdit: *Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo.* Augustinus (tract. 50.) Vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Judæorum confundebatur. Chrysostomus (hom. 64.) Maria autem non sciebat communem similitudinem, sed ad solum Dominum constituit honorem, & non ut ad hominem accederet, sed ut ad Deum: unde sequitur: *Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, & unxit pedes Jesu, & exterisit capillis suis pedes ejus.* Augustinus (tract. 80.) Quod ait: *Pistici*, locum aliquem credere debemus, unde erat hoc unguentum pretiosum. Alcimus. Vel pistici, id est fidelis, nec extraneis speciebus adulterau. Hæc est illa mulier quæ quondam peccatrix in domo Simonis venit ad Dominum cum alabaistro unguenti. Augustinus de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 89.) Quod autem hoc in Bethania rursus fecit, aliud est, quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur à S. Thom. Oper. Tom. IX.

tribus, Joanne scilicet, Matthæo, & Marco. Quod ergo Matthæus, & Marcus caput Domini unguento illo perfusum dicunt, Joannes autem pedes; non solum caput, sed & pedes Domini accipiamus perfusisse mulierem. Matthæus, & Marcus recapitulando ad illum diem redeunt in Bethaniam qui erat ante sex dies paschæ, & narrant quod Joannes de cœna, & unguento.

Sequitur: *Et domus impleta est ex odore unguenti.* Augustinus super Joannem (tract. 50.) Ad Apostolum revoca intentionem, qui dicit 2. Corinth. 2. „ Aliis fumus odor vitæ ad vitam, tam, aliis fumus odor mortis ad mortem: „ denique audies hinc ex unguento isto, quomodo erat alius odor bonus in vitam, alius odor (2) malus in mortem: unde sequitur: *Dixit ergo unus ex discipulis suis Judas Scariothes, qui erat eum traditurus.* Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 79.) Quod alii dicunt discipulos murmurasse de unguenti pretiosi effusione, Joannes autem Judam commemorat: puto discipulorum nomine Judam significatum, plurali numero pro singulari usurpato. Possent etiam intelligi quod alii discipuli aut fenserint hoc, aut dixerint, ut eis Juda dicens persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus, & Marcus verbis etiam expresserint; sed Judas propterea dixerit, quia fur erat, ceteri propter pauperam curam: Joannem vero de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex hac occasione furandi consuetudinem credidit intinendam: nam sequitur: *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum; sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat.* Alcimus. Portabat ministerio, exportabat furto. Augustinus (tract. 50. in Joan.) Non tamen perit Judas quando accepit à Judæis pecuniam, ut Dominum traderet: jam fur erat, Dominum perditus sequebatur non corde, sed corpore. Voluit autem per hoc Dominus nos admonere ut malos toleremus, ne corpus Christi dividamus. Qui aliquid de Ecclesiâ furatur, (3) Judæ perditio comparatur. Tolera malum bonum, ut venias ad præmium bonorum, ne immitaris in poenam malorum. Exemplum Domini accipite convertentis in terra. Quare ha-

(1) Al. artius, forte altius. (2) Al. bonus. (3) Al. jure perditio.

caput nostrum suscepit membrorum suorum as-
fectum; & ideo non est ab aliquo turbatus; sed
sicut de illo supra. 1. dicitur est: *turbavit se-
mita ipsam.* Chrysofomus (hom. ead.) Appropin-
quans enim de reliquo cruci, quod humanum
est ostendit; & naturam non volentem mori,
sed presenti adhaerentem vitæ, ostendens qua-
oniam non extra humanas passiones erat; sicut
enim resurre non crimem est, ita neque presen-
tem vitam appetere. Christus autem corpus à
peccato mundum habebat, non à naturalibus
necessitatibus erutum. Hoc igitur dispensationis
est, non deitatis. *Augustinus* (ubi supra.) De-
mone homo qui sequi vult, audiat quæ hora se-
quatur. Accessit forte hora terribilis: proponi-
tu optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeun-
dæ passionis; turbatur anima infirma: audi or-
go, quid subjungit. *Et quid dicam? Bada.* Hoc
est, quid aliud nisi ut membra mea introantur?
Pater, salvifica me ex hac hora. *Augustinus*
(tract. 52.) Docuit te quem iudices; cuius
voluntatem tuæ voluntati præponas. (1) Non
ideo tibi videatur ex alto deficere, quia tibi
vult ab initio proficere. Homini suscepit in-
firmiorem, ut doceret contritionem diceret; Non
quod ego volo, sed quod tu vis; unde subdi-
xit: *Sed propterea veni in horam hanc.* *Pater,*
glorifica nomen tuum; in sua scilicet passione,
& resurrectione; *Chrysofomus* (hom. cit.) Quasi
dicat: Non habeo quid dicam, ereptionem qua-
rens: *propterea enim veni in horam hanc;* ne si
dicat: Esti turbemur, & tumultum patiamur,
non fugiamus mortem: quia ego nunc turba-
tus, non dico ut effugiam, oportet enim terre
quod supervenit: non dico, *Respe me ex hac
hora;* sed contrarium dico, scilicet *clarifica no-
men tuum.* Ostendit enim quoniam pro verita-
te mortis, gloriam Dei hoc vocans; & hoc
evenit: futurum enim erat ut post crucem con-
verteretur orbis terrarum, & cognosceret no-
men Dei, & coleret, non solum Patris, sed
etiam Filii. Sed tamen hoc silet.

Sequitur: *Veni ergo vox de celo dicens:*
Et clarificavi. & iterum *clarificabo.* *Gregorius*
28. Mor. (cap. 2.) Huiusmodi verbis per An-
gelum loquitur Deus, (2) cum nil in imagine
estenditur, sed supernæ vocis verba audiuntur;
& nimirum de ecclesiis loquens, verba sua
quæ audit ab hominibus voluit, rationali crea-
tura administrante formavit. *Augustinus* (tract.
52.) *Clarificavi* autem dicit, antequam face-
ret mundum; & iterum *clarificabo,* cum re-
surret à mortuis. Vel aliter, *Clarificavi,* cum de
Virgine parus est, cum miracula multa fecit.

(1) *Carregit P. Nicolai sc.* Non ideo tibi videatur ex alto deficere, quia te vult ab imo
proficere. (2) *Al.* Et cum nil, &c.

cum descendente. Spiritu Sancto in specie co-
lumbæ monstratus est; & iterum *clarificabo,* cum
resurret à mortuis, cum exaltabitur super celo-
sus Deus, & super omnem terram gloria ejus.

Sequitur: *Turba ergo quæ stabat, & audie-
rat; dicebat: venturum factum esse.* *Chrysofomus*
(hom. 66.) Aperiã quidem, & bene significa-
tiva erat vox; sed cito ab eis evolavit quasi à
glosioribus, & carnalibus, & desideriosis. Et hi
quidem sonitum tantum retinuerunt; alii vero
quoniam articulata erat vox noverant, quid au-
tem significavit non adhuc; de quibus subditur:

Alit decedant: Angelus ei locutus est.
Sequitur: *Respondit Jesus, & dixit: Non
propter me hoc vox venit, sed propter vos.* *Augus-
tinus* (tract. eod.) Hic ostendit, illa voce non
sibi indicam quod jam sciebat, sed eis quibus
indicari oportebat. Sicut autem vox illa non
propter eum facta est, sed propter eos; sic ani-
ma ejus, non propter ipsum, sed propter eos
turbata est. *Chrysofomus* (ut supra.) Ad illud
enim inquit vox Patris quod semper dicebant;
quoniam non est ex Deo: qui enim à Deo glo-
rificatur, qualiter non est ex Deo? Ubi videt
quod humilia propter eos facta sunt, non quasi
illio auxilio indigere. Quia ergo dixit, *Clari-
ficio,* ostendit consequenter & modum gloriæ
nam sequitur: *Nunc iudicium est mundi.* *Augus-
tinus* (tract. 50.) Iudicium enim quod in fine
expectatur, erit prætorum, pœnarumque æter-
narum. Dicitur etiam iudicium, non damnatio-
nis, sed discretionis; hoc vocabat hic iudicium,
discretionem scilicet, & à suis redemptis diaboli
expulsionem: unde sequitur: *Nunc princeps mun-
di hujus ejicitur foras.* Absit ut diabolus prin-
cipem mundi sua dictum existimemus ut enim
celi, & terre dominari posse credamus; sed
mundus appellatur in malis hominibus, qui
toto orbo terrarum diffusi sunt. Sic ergo dictum
est, *Princeps hujus mundi,* idest princeps malo-
rum hominum, qui habitent in mundo. Appella-
tur etiam mundus in bonis, qui similes per
totum orbem terrarum diffusi sunt; ideo dicit
Apostolus 2. Corinth. 7. 4. Deus erat in Christo,
& mundum reconcilians sibi. Hi sunt ex quo-
rum cordibus princeps mundi ejicitur foras.
Prævidebat enim Dominus, post passionem, &
glorificationem suam, per universum mundum
multos populos credituros, in quorum cordi-
bus diabolus intus erat, cui quando ex fide re-
nuntiant, ejicitur foras. Sed numquid de cor-
dibus veterum iustiorum non est ejectus foras?
Quomodo ergo dictum est, *Nunc ejicitur foras,*
nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis
fictum

fictum est, nunc in multis magnisque populis
jam: mox futurum esse prædictum est. Quid ergo
ait quispiam: Quia diabolus ejicitur foras, jam
fidelium neminem tenet? Immo tentare non
cessat; sed aliud est intrinsecus regnare, aliud
forinsecus oppugnare. *Chrysofomus* (hom. 61.)
Sed quale est illud iudicium quo diabolus foras
ejicitur, exemplo id faciam manifestum. Sic ali-
quis debitorum experens, & feriat, & in vincula
mittat: deinde ex eadem dementia & eum qui
nihil debet sub eundem carcere ducat: hic
& eorum quæ in alios fecit, dabit vindictam.
Ita & in Christo factum est: eorum enim quæ
diabolus in nos fecit, per ea quæ in Christum
ausus est, sustinebit vindictam. Et ne quis dicat,
Qualiter mittetur foras, si te superabit? subjun-
git: *Et ego si exaltatus fuerit à terra, omnia tra-
ham ad mesum.* Qualiter enim superatur qui &
alios trahit? Hoc autem plus fuit dicere, quam
Resurgam, si enim hoc dixisset, pondum mani-
festum esset quod traheret; dicendo vero, *Tra-
ham,* utrumque demonstrat. *Augustinus* (tract.
52.) Sed quæ omnia trahit, nisi ex quibus dia-
bolus ejicitur foras? Non autem dixit, *Omnes,*
sed *omnia:* non enim omnium est fides. Non ita-
que hoc ad universitatem hominum retulit, sed
ad creaturæ integritatem, idest spiritum, & ani-
mam, & corpus, ad illud scilicet quod intelli-
gimus, quod vivimus, quod visibiles sumus;
aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt; om-
nia prædestinata ad salutem possumus dicere;
aut certe omnia hominum genera secundum in-
numerabiles differentias, quibus inter se præter
sola peccata homines distant. *Chrysofomus* (hom.
66.) Qualiter igitur supra dixit, quoniam Pater
trahit? Quia scilicet Filio trahente, Pater tra-
hit. Dicit autem, *Traham,* quasi à tyranno de-
tentos, & per seiplos nequeunt accedere, &
illius manus effugere. *Augustinus* (tract. eod.)
Sed *si exaltatus,* inquit, *fuerit à terra;* hoc est,
cum exaltatus fuerit: non enim dubitat futu-
rum esse quod venit implere: nam exaltationem
suam dixit in cruce passionem: unde Evange-
lista subdit: *Hoc autem dixit significans quæ morte
ejus moriturus.*

(e) *Augustinus* (tract. 52.) Cum intellexis-
sent Judæi quod Dominus de sua morte dixis-
set, proponunt ei questionem, quomodo se di-
ceret moriturum: unde dicitur: *Respondit ei
turba: Nos audivimus ex lege quia Christus manet
in æternum; quomodo tu dicis, Oportet exaltari
Filium hominis? Meminisset tamen quod Do-
minus assidue dicebat se esse Filium hominis;
nam hoc loco non dixit, Si exaltatus fuerit Fi-
lius hominis, sed superius dixerat: Venit hora
ut clarificetur Filius hominis.* Hoc ergo in animo
retinentes, inquirunt: Si Christus manet in æter-

num, quomodo exaltabitur à terra; idest, quo-
modo crucis passione morietur? *Chrysofomus*
(hom. 67.) Hinc est videre quoniam multa eos-
rum quæ parabolice dicebantur, intelligebant;
quia enim præventi de morte disputans, audient-
es hic exaltationem, suspicati sunt hoc. *Augus-
tinus* (tract. eod.) Vel hoc eum dixisse intelli-
gebant quod facere cogitabant. Non ergo eis
verborum istorum obscuritatem aperuit insula
sapientia, sed stimulari conscientia. *Chrysofomus*
(hom. ead.) Et vide qualiter malitiose interro-
gant: non enim dixerant; *Nos audivimus ex lege
quia Christus nihil patitur;* in multis enim Scrip-
turarum locis & passio, & resurrectio simul po-
nitur; sed quoniam manet in æternum; & nimi-
rum hoc non erat contrarium, immortalitati enim
per passionem non est factum impedimentum.
Sed æstimaverunt per hoc ostendere eum non
esse Christum, quoniam Christus manet in æter-
num. Deinde subdant: *Quis est iste Filius hominis?*
Et hoc malitiose; quasi dicant: Non dicis quod
propter odium tuum hoc dicamus; ecce enim non
novimus de quo dicis. Sed Christus respondit,
ostendens quoniam passio non prohibet manere
eum in æternum; unde subdit: *Dixit ergo eis
Jesus: Adhuc modicum lumen in vobis est;* quasi
dicat: Adhuc parvo tempore ego lux vobiscum
sum, per hoc ostendens quod mors ejus transmi-
gratio est: etenim lux solaris non interimitur,
sed parum recedens rursus apparet. *Augustinus*
(tract. ut supra.) Vel aliter, *Modicum lumen in
vobis est,* per hoc quod intelligitur quia Christus
manet in æternum: ergo *ambulate,* accedite, to-
tum intelligite, & morituum Christum, & vic-
torem in æternum, *dum lucem habetis.* *Chryso-
fomus* (hom. ead.) Hic dicit tempus totum
presentis vitæ, & ante crucem, & post cruce-
m: multi enim post crucem crediderunt in
eum.

Ut non tenebræ vos comprehendant. *Augustinus*
(tract. eodem.) Si scisciet eo modo credideritis
Christi æternitatem ut negetis in eo mortis hu-
militatem.

Sequitur: *Et qui ambulat in tenebris, nescit
quo vadat.* *Chrysofomus* (hom. ead.) Quanta de-
nique Judæi nunc agunt, & nesciunt quid agunt;
sed ut in tenebris ambulantes, pueri rectam
quidem incedere viam, contrariam autem va-
dunt; propterea subdit: *Dum lucem habetis, cre-
dite in lucem.* *Augustinus* (tract. cit.) Idest, dum
aliquid veri habetis, credite in veritatem, ut re-
pascamini veritati: unde sequitur: *Ut filii lucis
sitis.* *Chrysofomus* (hom. 67.) Quod est filii mei,
In principio autem Evangelista dicit, quod *ex
Deo nati sunt;* hoc est ex Patre; hic autem ipse
dicitur hos generare, ut dicas quoniam est actio
Patris, & Filii.

Sequitur: *Hec locutus est Iesus, & abiit, & abscondit se ab eis.* Augustinus (tract. eod.) Non ab eis qui credere, & diligere ceperunt, sed ab eis qui videbant, & invadebant. Cum autem se abscondit, nostram infirmitati consuluit, non suae potestati derogavit. Chrysostomus (hom. ead.) Sed cum nec lapides levarent, nec blasphemarent, cuius gratia occultatus est? Corda enim simpatius noverat furorem in eis ferventem; & non spectavit ut in opus exirent, sed occultatur, mitigans eorum iridiam.

(E) Chrysostomus (hom. 67.) Noverat Dominus ferventem animum Judaeorum, & occisionem meditantem; & ideo occultatus est: & hoc occulte insinuavit Evangelista subdens: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non crediderunt in eum.* Theophylactus. Non autem modice iniquitatis fuit tantis signis non credere: ea vero signa commemorat quae supra sunt posita. Chrysostomus (hom. cit.) Ne quis autem dicat: Cujus gratia venit Christus, non noverat, quod non ei intenderent: ideo ad hoc excludendum inducit etiam Prophetas hoc scientes: propter quod sequitur: *Ut sermo Esaiæ impletur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui relevatum est?* Alcuinus. Quis pro raritate posuit: quia quod sancti Prophetæ à Deo audierant, & populo prædicaverunt, paucissimi crediderunt. Augustinus (tract. 53.) Satis autem ostendit brachium Domini ipsum Dei Filium nuncupatum: non quod Deus Pater figura detineretur carnis humanæ; sed quia omnia per ipsum facta sunt, ideo brachium Domini dictum est. Si enim aliquis homo tanta potestate prævaleret ut sine ullo modo corporis sui quod diceret fieret, verbum ejus, brachium ejus esset. Non autem patet occasio erroris his qui dicunt, quia solus Pater est, si brachium ejus est Filius (non enim duæ, sed una persona est homo, & brachium ejus) non intelligentes quomodo verba de rebus aliis ad res alias propter aliquam similitudinem transferantur. Quidam autem inter se disputant: Quæ culpa fuit Judaeorum, si necesse erat ut sermo Esaiæ impletur? Quibus respondemus, Deum præcium futurorum per Prophetam prædixisse infidelitatem Judaeorum, non fecisse: non enim propterea quemquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata jam novit: ipsorum enim præcivit peccata, non sua. Fecerunt ergo peccatum Judæi quod facturos esse prædixit quem nihil latet. Chrysostomus (hom. ead.) Quod ergo dixit, *Ut sermo Esaiæ Prophetæ impletur*, id non causale est, sed eventus: non enim quia dixit Esaias, non crediderunt;

sed quia non erant credituri, propterea Esaias dixit, Augustinus (tract. 53.) Sed ea quæ sequuntur, profundiorum faciunt: quætionem: adjungit enim, & dicit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non viderent oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanent eos.* Si enim credere non poterant, quod peccatum est hominis non facientis quod non potest facere? Et, quod est gravius, ad Deum causa refertur; quandoquidem ipse excæcavit oculos eorum, & induravit eorum cor: non enim hoc saltem de diabolo dicitur, sed de Deo. Sed quare non poterant credere? Respondeo, quia volebant. Sicut enim quod Dominus negare seipsum non potest, laus est voluntatis divinæ; ita quod illi non poterant credere, culpa est voluntatis humanæ. Chrysostomus (ut supra.) Hoc autem & in communi consuetudine custoditur, ut cum quis dicit, Non possum amare illum: vehementiam voluntatis impotentiam dicit. Sed Evangelista dicit, *Non poterant*, ut ostendat quoniam impossibile est mentiri Prophetam: non tamen propterea impossibile erat eos credere: non enim hæc prædixisset, si credituri essent. Augustinus (tract. 53.) Sed aliam causam, inquis, dicit Prophetæ, non voluntates eorum: quia scilicet excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum. (1) Sed hoc etiam eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excæcat, & obdurat Deus deferendo, & non adjuvando: quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest. Chrysostomus (hom. ead.) Neque enim derelinquit nos, nisi voluerimus nos, secundum illud Osee 4. *Oblitus est legis Dei, mihi; obvisit & ego tui.* Hæc dicit ostendens nos incipere derelictorum, & causam fieri perditionis. Sicut enim sol infirmum offendit visum, non ex propria natura; ita fit in his qui non attendunt Dei sermones. Terrens autem auditores Scriptura dicit, *Excæcavit, & induravit.* Augustinus (tract. 53.) Quod autem addidit, *Et convertantur, & sanent eos*, utrum subaudiendum sit non, idest non convertantur, etenim conversio de illius gratia est; an forte & hoc de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum, ut quoniam superbe sumi justitiam constituere volebant, adhuc defererentur, & excæcarentur, ut offenderent in lapide offensionis, & impleteret facies eorum ignominia, atque humiliari quererent non suam, qua inflatur superbus, sed justitiam Dei, qua iustificatur impius? Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti, in Christum postea crediderunt. Sequitur: *Hæc dixit*

(1) Sed hoc est etiam &c. item Sed hoc est etiam eorum voluntatem meminisse respondendo.

in Esaias quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo. Vidit autem non sicut est, sed modo quodam significativo, sicut Prophetæ visio fuerat informanda. Nemo ergo vos fallat eorum qui dicunt, invisibilem Patrem, & visibilem Filium, qui putant eum esse creaturam; in forma enim Dei, in qua æqualis est Patri, etiam Filius invisibilis est; ut autem ab hominibus videretur, formam servi accepit. Offendit etiam se, antequam susciperet carnem, oculis hominum, sicut voluit in subjecta creatura, non sicut est. Chrysostomus (hom. 67.) Gloriam autem hic dicit visionem sedentis in throno excessu, & alia quæ ibi dicuntur: unde sequitur: *Et locutus est de eo, hoc scilicet, „Vidi Deum sedentem,“ Esai. 6. & quod audivit vocem dicentem ibid. „Quem miramur, & quis ibi nobis?“ Sequitur: Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter phariseos non confitebantur, ut de synagoga non eicerentur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum quam gloriam Dei.* Alcuinus. Gloria Dei est publice confiteri Christum; gloria hominum est in mundanis gloriam. Augustinus (ut supra.) Hos ergo improbavit Evangelista qui in hoc gestu fidei si proficerent per amorem, quæ humanæ gloriæ fuit proficiendo superarent.

(E) Chrysostomus (hom. 68.) Quia amor humanæ gloriæ principes credentes confiteri prohibebat, Dominus contra hoc eis loquitur: unde dicitur: *Iesus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit:* quasi dicat: Quid formidatis credere in me? In Deum fides pervenit per me. Augustinus (tract. 54.) Quia enim homo apparebat hominibus, cum lateret Deus, ne putarent eum hoc esse tantum quod videbant, talem ac tantum se volens crediti, qualis & quantus est Pater, *Qui credit in me, inquit, non credit in me, idest in hoc quod videt, sed in eum qui me misit, idest in Patrem.* Nam si putaverit eum habere filios secundum gratiam, non autem habere Filium æqualem sibi, atque coeternum, nec credit in Patrem, qui eum misit, quia non est hoc Pater qui eum misit. Ne autem putarent sic voluisse intelligi Patrem tamquam multorum filiorum per gratiam generatorem, non unici Verbi æqualis sibi, continuo subiecit: *Qui videt me, videt eum qui misit me:* quasi dicat: Utque adeo nihil distat inter eum & me ut qui me videt, videat eum qui misit me: Apostolos suos certe ipse Dominus misit: nunquam tamen aliquis eorum dicere audeat, Qui credit in me. Credimus enim Apostolos, sed non credimus in Apostolum, Filius autem recte unigenitus dicit: *Qui credit in*

me, non credit in me, sed credit in eum qui me misit: ubi non à se abstulit credentis fidem, sed (1) noluit in forma servi remanere credentem. Chrysostomus (hom. ead.) Vel dicit: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, quasi dicat: Qui fluminis accipit aquam, non eam quæ est fluminis accipit, sed eam quæ est fontis.* Volens autem ostendere quoniam non est stare in Patrem, non credentem in eum, subiungit: *Qui videt me, videt eum qui me misit.* Quid igitur? Corpus est Deus? Nequaquam; sed consideratio veri, quæ est per intellectum, hic visio dicitur. Deinde ostendit eam quæ est ad Patrem cognitionem in hoc quod subdit: *Ego lux in mundum veni:* quia enim Pater lux vocatur, ubique eo hic utitur nomine, Lucem autem se hic vocavit, eo quod ab errore eripit, & intellectuales tenebras solvit: unde subdit: *Ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Augustinus (tract. eod.) In quo satis manifestat, omnes se in tenebris invenisse. Sed ne in eis tenebris maneat in quibus inventi sunt, debent credere in lucem, quæ venit in mundum. Dixit quodam loco discipulis suis (Matth. 5.) *„Vos estis lux mundi;“ non tamen eis dixit: „Vos lux varnitis in mundum, ut omnis qui credit in vos, in tenebris non maneat. Lumina ergo sunt omnes sancti; sed credendo illuminantur ab eo à quo si quis recedat, tenebratur. Chrysostomus (hom. ead.) Ut autem non existiment quod propter imbecillitatem eos qui ipsum contempnerunt illis dimitrat, subiungit: *Et si quis audierit verba mea, & non crediderit, ego non judico eum.* Augustinus (tract. 54.) Intelligendum est, Modo non judico eum; cum alio loco (supra 5.) dicat: *Pater omne iudicium dedit Filio.* Quare autem modo non judicat, ostendit subdens: *Non enim venit ut iudicem mundum, sed ut salvificem mundum;* idest, ut salvam faciam mundum. Nunc ergo est tempus misericordiarum, post erit iudicii. Chrysostomus (hom. ead.) Deinde ut non pigriores ex hoc fiant, terribile subdit iudicium: *Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicet eum.* Augustinus (tract. 54.) Non dixit, *Ego non judico eum in novissimo die:* hoc enim esset contrarium illi sententiæ, *Omne iudicium dedit Filio.* Expectantibus autem quisquam esset ille, secutus adjungit: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in novissimo die.* Satis manifestavit seipsum in novissimo die iudicaturum: seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit. Aliter itaque iudicabuntur qui non audierunt, aliter qui audierunt, & contempserunt. Augustinus 1. de Trin. (cap. 12.) Ideo autem iudicat verbum quod locutus est Filius,*

S. Th. Op. Tom. I.

(1) Al. voluit.

quia non ex se locutus est Filius: unde sequitur: *Quia ego ex meipso non sum locutus*: per quod intelligi voluit, Ego non ex me natus sum. Quæro itaque quomodo intelligamus, Ego non iudicabo, sed verbum quod locutus sum iudicabit; cum ipse sit Verbum Patris quod loquitur. Vel ita. Ego non iudicabo ex potestate humana, quia Filius hominis sum, sed ego iudicabo ex potestate Verbi Dei, quia Filius Dei sum. *Chrysofostomus* (hom. 68.) Vel aliter. *Ego non iudico eum*; id est, non sum causa perditionis eius; sed ipse qui verba mea spernit. Verba enim quæ modo locutus sum, in ordine stabunt accusatoris omnem tollentia excusationem; & hoc est quod subdit: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum*. Et quis sermo? *Quia ego ex meipso non sum locutus: sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar*. Omnia igitur hæc propter eos dicebantur, ut nullam habeant excusationem. *Augustinus* (tract. 54.) Mandatum autem, non quod Filius non habeat, Pater dedit; sed in sapientia Patris, quod est Verbum Patris, omnia mandata sunt Patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non est à seipso, cui dicitur datum; & hoc est dare Filio

id sine quo nunquam Filius fuit, quod est gignere Filium qui nunquam non fuit. *Theophylactus*. Cum enim Verbum Patris exiit Filius, & quæ sunt in mente Patris revelat in integrum, mandatum accepisse dicit quid sit dicturus, & quid loquatur. Sicut etiam nostrum verbum, si verum fateri volumus, ea profert quæ suggerit mens.

Sequitur: *Et scio quia mandatum eius vita æterna est*. *Augustinus* (tract. 54.) Si ergo vita æterna est ipse Filius, & vita æterna est mandatum Patris, quid aliud dictum est nisi quia Ego sum mandatum Patris? Proinde & id quod adiungit, *Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*, non accipiamus *dixit mihi*, quasi per verba locutus sit unico Verbo. Dixit ergo Pater Filio id sine quo nunquam Filius fuit, sicut dedit vitam Filio: non quod nesciebat, vel non habebat, sed quod ipse Filius erat. Quid est autem, *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi Verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas: verax autem genuit veritatem: quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur.

CAPUT XIII.

(a) **A**nte diem festum paschæ, sciens Jesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet cum Judas Simonis Schariotis: sciens quia omnia dedit ei Pater in manus; & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam in pelvum, & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

(b) Venit ergo ad Simonem Petrum: & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus, & dicit ei: Quod ego facio, tu nescis quomodo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed & manus, & caput. Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisquam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.

(c) Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubisset iterum, dixit eis: scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister, & Domine; & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis: non est servus major domino suo, neque apostolus major est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. Amodo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis: qui accipit, si quem misero me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

(d) Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. Aspicebant ergo ad invicem discipuli hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recubens unus ex discipulis eius in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. Inuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit?

cit? itaque eum recubisset ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est? Respondit Jesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero: & cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Schariotis. Et post bucellam introivit in eum satanas: & dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea que opus sunt nobis ad diem festum: aut ut egenis aliquid daret. Cum ergo accepisset ille bucellam, exivit continuo. Erat autem nox.

(e) Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificavit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.

(f) Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Judæis, Quo ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, & ut vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

(g) Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi; sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te modo sequi? Animam meam pro te ponam. Respondit Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges.

(a) **T**heophylactus. Quia Dominus transmigraturus erat de præsentis sæculo, explicat qualem erga suos amicitiam gereret: unde dicitur: *Ante diem festum paschæ, sciens Jesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. *Beatus*. Plurimas siquidem festivitates Judæi habebant; sed apud eos insignior, acque celebrior erat paschæ festivitas: propter quod signanter dicit: *Ante diem festum paschæ*. *Augustinus* (tract. 55.) Pascha, non sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum; opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrumque linguarum: quia enim pati Græce paschin dicitur, ideo pascha passio putata est, (1) ut hoc nomen à passione sit appellatum: in sua vero lingua, hoc est in Hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primum pascha celebravit populus Dei quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare transeerunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illius postibus nostris, id est cuius signo crucis signatis frontibus nostris, à perditione hujus sæculi, tanquam à captivitate Ægyptiaca liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum de diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili sæculo ad ejus fundatissimum regnum. Hoc itaque nomen, id est pascha, velut interpretans nobis Evangelista dicit: *Sciens quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem*. Ecce pascha, ecce transitus. *Chrysofostomus* (hom. 69.) Non solum autem tunc sciens, sed olim. Transitum (2) autem ejus mortem vocat. Relicturus autem discipulos majorem eis demonstravit amorem, & hoc est quod

dicit: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*; hoc est, nihil dereliquit eorum quæ eum qui valde amat, decens est facere. Non autem à principio hoc fecit, sed majori postea adiecit, ut eorum auget familiaritatem, & multam eis præparat consolationem ad ea quæ superventura erant; suos autem eos vocat secundum familiaritatis rationem, quia & alios suos dicit secundum conditionis rationem, ut cum dicitur supra 1. *Sui eum non receperunt*. Addit autem, *Qui erant in mundo*: quia sui erant etiam defuncti, ut Abraham, Isaac, & Jacob; sed in mundo non erant. Hos ergo suos, qui erant in mundo, mansit amans continue, & tandem perfectam amicitiam circa eos ostendit; & hoc est, *In finem dilexit eos*. *Augustinus* (tract. 55.) Vel aliter, *In finem dilexit eos*, ut & ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent. Quid est enim, *In finem*, nisi in Christum? Finis enim legis Christus ad justitiam omni crediti: Rom. 10. finis periciens, non interficiens. Video autem posse ista verba quodam humano modo etiam sic accipi: tanquam usque ad mortem Christus dilexerit suos. Sed absit ut dilectionem morte finiret qui non est morte finitus, nisi forte sit ita intelligendum: Usque ad mortem dilexit eos; id est, usque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. Sequitur, *Et cœna facta, id est jam præcta, & ad convivium mensam, usumque perducta*. Non enim ita debemus intelligere cœnam factam, veluti jam consumptam, atque transactam: adhuc enim cœnabatur cum surrexit, & pedes lavit discipulis: nam postea recubuit, & bucellam traditori dedit. Quod autem ait, *Cum jam diabolus misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Schariotis*, missio ista spiritualis suggestio est, & non fit per

(1) Al. vel hoc. (2) Al. desit autem.

quia non ex se locutus est Filius: unde sequitur: *Quia ego ex meipso non sum locutus*: per quod intelligi voluit, Ego non ex me natus sum. Quæro itaque quomodo intelligamus, Ego non iudicabo, sed verbum quod locutus sum iudicabit; cum ipse sit Verbum Patris quod loquitur. Vel ita. Ego non iudicabo ex potestate humana, quia Filius hominis sum, sed ego iudicabo ex potestate Verbi Dei, quia Filius Dei sum. *Chrysofostomus* (hom. 68.) Vel aliter. *Ego non iudico eum*; id est, non sum causa perditionis eius; sed ipse qui verba mea spernit. Verba enim quæ modo locutus sum, in ordine stabunt accusatoris omnem tollentia excusationem; & hoc est quod subdit: *Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum*. Et quis sermo? *Quia ego ex meipso non sum locutus: sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar*. Omnia igitur hæc propter eos dicebantur, ut nullam habeant excusationem. *Augustinus* (tract. 54.) Mandatum autem, non quod Filius non habeat, Pater dedit; sed in sapientia Patris, quod est Verbum Patris, omnia mandata sunt Patris. Dicitur autem mandatum datum, quia non est à seipso, cui dicitur datum; & hoc est dare Filio

id sine quo nunquam Filius fuit, quod est gignere Filium qui nunquam non fuit. *Theophylactus*. Cum enim Verbum Patris exiit Filius, & quæ sunt in mente Patris revelat in integrum, mandatum accepisse dicit quid sit dicturus, & quid loquatur. Sicut etiam nostrum verbum, si verum fateri volumus, ea profert quæ suggerit mens.

Sequitur: *Et scio quia mandatum eius vita æterna est*. *Augustinus* (tract. 54.) Si ergo vita æterna est ipse Filius, & vita æterna est mandatum Patris, quid aliud dictum est nisi quia Ego sum mandatum Patris? Proinde & id quod adiungit, *Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor*, non accipiamus *dixit mihi*, quasi per verba locutus sit unico Verbo. Dixit ergo Pater Filio id sine quo nunquam Filius fuit, sicut dedit vitam Filio: non quod nesciebat, vel non habebat, sed quod ipse Filius erat. Quid est autem, *Sicut dixit mihi, sic loquor*, nisi Verbum loquor? Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas: verax autem genuit veritatem: quid ergo jam diceret veritati? Non enim imperfecta erat veritas, cui verum aliquid adderetur.

CAPUT XIII.

(a) **A**nte diem festum paschæ, sciens Jesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet cum Judas Simonis Schariotis: sciens quia omnia dedit ei Pater in manus; & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam in pelvum, & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

(b) Venit ergo ad Simonem Petrum: & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus, & dicit ei: Quod ego facio, tu nescis quomodo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed & manus, & caput. Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisquam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.

(c) Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubisset iterum, dixit eis: scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister, & Domine; & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes: exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis: non est servus major domino suo, neque apostolus major est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. Amodo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis: qui accipit, si quem misero me accipit; qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

(d) Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me. Aspicebant ergo ad invicem discipuli hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recubens unus ex discipulis eius in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit?

cit? itaque eum recubisset ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est? Respondit Jesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero: & cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Schariotis. Et post bucellam introivit in eum satanas: & dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea que opus sunt nobis ad diem festum: aut ut egenis aliquid daret. Cum ergo accepisset ille bucellam, exivit continuo. Erat autem nox.

(e) Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificavit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.

(f) Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Judæis, Quo ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, & ut vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

(g) Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi; sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te modo sequi? Animam meam pro te ponam. Respondit Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges.

(a) **T**heophylactus. Quia Dominus transmigraturus erat de præsentis sæculo, explicat qualem erga suos amicitiam gereret: unde dicitur: *Ante diem festum paschæ, sciens Jesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. *Beatus*. Plurimas siquidem festivitates Judæi habebant; sed apud eos insignior, acque celebrior erat paschæ festivitas: propter quod signanter dicit: *Ante diem festum paschæ*. *Augustinus* (tract. 55.) Pascha, non sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum; opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia utrumque linguarum: quia enim pati Græce paschin dicitur, ideo pascha passio putata est, (1) ut hoc nomen à passione sit appellatum: in sua vero lingua, hoc est in Hebræa, pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primum pascha celebravit populus Dei quando ex Ægypto fugientes, rubrum mare transeerunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illius postibus nostris, id est cuius signo crucis signatis frontibus nostris, à perditione hujus sæculi, tanquam à captivitate Ægyptiaca liberamur, & agimus saluberrimum transitum, cum de diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili sæculo ad ejus fundatissimum regnum. Hoc itaque nomen, id est pascha, velut interpretans nobis Evangelista dicit: *Sciens quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad Patrem*. Ecce pascha, ecce transitus. *Chrysofostomus* (hom. 69.) Non solum autem tunc sciens, sed olim. Transitum (2) autem ejus mortem vocat. Relicturus autem discipulos majorem eis demonstravit amorem, & hoc est quod

dicit: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*; hoc est, nihil dereliquit eorum quæ eum qui valde amat, decens est facere. Non autem à principio hoc fecit, sed majori postea adiecit, ut eorum auget familiaritatem, & multam eis præparat consolationem ad ea quæ superventura erant; suos autem eos vocat secundum familiaritatis rationem, quia & alios suos dicit secundum conditionis rationem, ut cum dicitur supra 1. *Sui eum non receperunt*. Addit autem, *Qui erant in mundo*: quia sui erant etiam defuncti, ut Abraham, Isaac, & Jacob; sed in mundo non erant. Hos ergo suos, qui erant in mundo, mansit amans continue, & tandem perfectam amicitiam circa eos ostendit; & hoc est, *In finem dilexit eos*. *Augustinus* (tract. 55.) Vel aliter, *In finem dilexit eos*, ut & ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent. Quid est enim, *In finem*, nisi in Christum? Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti, dicitur: Rom. 10. finis perficiens, non interficiens. Video autem posse ista verba quodam humano modo etiam sic accipi: tanquam usque ad mortem Christus dilexerit suos. Sed absit ut dilectionem morte finiret qui non est morte finitus, nisi forte sit ita intelligendum: Usque ad mortem dilexit eos; id est, usque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. Sequitur, *Et cœna facta, id est jam præcta, & ad convivium mensam, usumque perducta*. Non enim ita debemus intelligere cœnam factam, veluti jam consumptam, acque transactam: adhuc enim cœnabatur cum surrexit, & pedes lavit discipulis: nam postea recubuit, & bucellam traditori dedit. Quod autem ait, *Cum jam diabolus misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Schariotis*, missio ista spiritualis suggestio est, & non fit per

(1) Al. vel hoc. (2) Al. desit autem.

quando comminatus est id quod maxime timebat, scilicet separari ab eo, tunc permisit. *Origenes* (ubi supra.) Hoc dicto uremur contra eos qui indifferenter se facere stauerant quod eis non prodest: non offendendo illis quod non sunt habitari parum cum Jesu, dum praesumptuorum decretum observant, admonemus illos ne immorentur male decretis, etiam si iurejurando ex multo impetu illud firmaverunt. *Augustinus* (tract. eod.) At ille amore, & timore perturbatus plus expavit Christum sibi (1) negari quam usque ad suos pedes humiliari: unde sequitur: *Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes, sed & manus, & caput.* *Origenes* (tract. 32. ibid.) Manus autem lavare volebat Jesus, contemnens quae dicebantur Matth. 15. quoniam discipuli tui non lavant manus, cum panem manducant: caput autem submergi volebat, in quo imago, & gloria Patris extiterat: satis est autem ei ut pedes lavandos porrigeret: unde sequitur: *Dicit ei Jesus, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.* *Augustinus* (tract. eod.) Totus unicus praeter pedes, vel nisi pedes, quos habet opus lavare: homo enim in baptismo totus abluitur, non praeter pedes, sed totus omnino: verumtamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt. (2) ubi ex humanis rebus afficimur, ut si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus: 1. Joan. 1. Si autem confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorum lavit nobis peccata dimittit usque ad pedes, quibus conversamur in terra. *Origenes* (ubi supra.) Impossibile autem puto non contaminari extrema anima, & infima ejus, quamquam quoad homines perfectus quis esse putetur: plurimi autem, & post baptismum implentur pulvere scelerum usque ad verticem: qui vero legitime discipuli Christi sunt, erga solos pedes indigent lavatione. *Augustinus* (3) ad Seleucianum (epist. 108.) Ex hoc autem quod hic dicitur, intelligitur quod jam Petrus baptizatus fuerat: intelligimus enim ejus discipulos, per quos baptizabat, jam fuisse baptizatos, sive baptismum Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quando magis credibile est, baptismum Christi. Neque enim renuit ministerium baptizandi, ut haberet baptizatos servos, per quos ceteros baptizaret, qui non defuit humilitatis ministerio, quando eis pedes lavit: unde sequitur: *Et vos mundi estis, sed non omnes.* *Augustinus* (tract. 38.) Hoc quid sit ne queramus, ipse Evangelista patefecit adjungens: *Sciebat enim quisquam esse qui*

(1) *Al.* negare. (2) *P. Nicolai legit* ubi ex humanis rebus afficimur, & sic afficimur ut si dixerimus &c. (3) *Idem corrigi* ad Seleuciam.

traderet eum: propterea dixit: *Non estis mundi omnes.* *Origenes* (ut supra.) Quod ergo dicit, *Vos mundi estis*, refertur ad undecim; quod vero subditur, *Sed non omnes*, dicitur propter Judam existentem immundum: primo quidem quia pauperes non erant sibi curae, sed fur erat; deum diabolo ingresso in cor ejus, ut prodere Christum. Lavat autem pedes postquam mundi erant: quoniam gratia transcendit necessitatem, & sicut dicit Joannes Apoc. 22. „mundus „manducetur adhuc.“ *Augustinus* (tract. 38.) Vel quia ipsi discipuli, cum loti essent, non opus habebant nisi pedes lavare: quia dum in isto saeculo vivit homo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans contrahit. *Chrysostomus* (hom. 69.) Vel aliter. Non dicit eos mundos, ut à peccatis erutos aestimes, victima nondum oblata: sed eam quae cognitionis est mundationem dicit: jam enim ab errore Judaico eruti erant.

(c) *Augustinus* (tract. 38.) Memor Dominus se promississe scientiam facti sui Petro, dicens, *Scies autem postea*, quid sit quod fecit, docere nunc incipit: unde dicitur: *Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cum recubisset iterum, dicit eis: Scitis quid fecerim vobis?* *Origenes* (tract. 32.) Quid vel interrogative proferatur, ut ostendat facti magnitudinem, vel imperitive, ut eorum erigat intellectum. *Alcimus.* Mystice autem impleta redemptionis nostrae purgatione per sanguinis sui effusionem, accepit vestimenta sua, tertia die de sepulcro resurgens, & eodem corpore jam immortalis vestitus; & cum recubasset ascendens in caelum in dextera paterna divinitatis recubens, inde venturus est ad judicandum. *Chrysostomus* (hom. 70.) Non autem adhuc ad solum Petrum, sed ad omnes loquitur dicens: *Vos vocatis me, Magister, & Domine*: in quo eorum iudicium assumit: deinde ut non solum gratiae esse putentur haec verba, subjungit: *Et bene dicitis, sicut etiam.* *Augustinus* (tract. eod.) Homini praereceptum est Prov. 27. „Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui:“ periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbie. Ille autem qui super omnia est, quantumcumque se laudet, non se extollit excelsus. Nec potest recte dici arrogans Deus: nobis namque expedit Deum nosse, non illi; nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando quasi arrogantiam vitare voluerit, nobis sapientiam denegavit. Quomodo autem arrogantiam veritas timet? Et quidem quod magistrum se dicit, nemo reprehenderet, etiam qui eum nihil quam hominem crederet, quoniam

nam id profiteretur quod & ipsi homines in quibuslibet artibus usque adeo sine arrogantia profiterentur, ut professores vocentur; quod vero Dominum discipulorum se dicit, cum sint secundum saeculum ingenii, quis ferat in homine? Sed cum Deus loquitur, nulla est elatio tanta celsitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis subjacere utile est illi celsitudini, servare veritati. Ideo bene ergo dicitis, vocando me Magistrum, & Dominum, quia sum: nam si non essem quod dicitis, male diceretis. *Origenes* (tract. 32.) Et illi quidem non bene dicunt, *Domine*, quibus dicitur Math. 7. „Discedite à me qui operamini iniquitatem:“ sed Apostoli bene dicunt, *Magister, & Domine*: non enim eis nequitia (1) dominabatur, sed Verbum Dei.

Sequitur: *Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes.* *Chrysostomus* (hom. 70.) A majoribus rebus accipit exemplum, ut quod minus est operetur: nam ipse quidem Dominus est; nos autem ad conservos facimus, si fecerimus: & ideo subdit: *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* *Beda.* Primum Dominus egit factis quod postmodum docuit verbis, secundum illud Act. 1. „Cecipit Jesus facere, & docere.“ *Augustinus* (tract. 38.) Hoc est, beate Petre, quod nescibas; hoc tibi postea scientiam promittit. *Origenes* (tract. 32.) Non scierandum vero est si necessarium est quemlibet volentem disciplinam Jesu perficere, velut debitum opus prosequi lavacrum sensibilibus pedum: propter hoc (2) quod dicit: *Debetis aut invicem lavare pedes.* Sed hic mos vel non fit, vel admodum raro. *Augustinus* (tract. eodem.) Est enim apud plerisque consuetudo hujus humilitatis, cum se invicem hospitio suscipiunt, & faciunt hoc sibi invicem fratres, etiam opere ipso visibili. Multo enim melius est, & sine controversia verius, ut etiam manibus fiat, ne dedignerit quod fecit Christus, facere Christianus. Cum enim ad pedes fratrum inclinatur corpus, etiam in corde ipso excitatur, vel, si jam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sed excepto hoc morali intellectu, nunquid etiam frater fratrem à delicti poterit contagione mundare? Sed confiteamur invicem delicta nostra, & invicem nos delicta donemus, & pro nostris delictis invicem oremus; atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Hoc lavacrum spirituale pedum, de quo dictum est, principaliter quidem à nullo nisi à solo Jesu potest effici, secundario vero à discipulis ejus, quibus dicit: *Vos debetis ad in-*

vicem lavare pedes: Jesus enim lavit pedes discipulorum in quantum Magister, & servorum in eo quod Dominus. Hic autem est finis magistri, ut discipulorum faciat sicut se; quod de Salvatore apparet, qui praeter ceteris magistris, & dominis, vult ut sicut ejus discipuli quasi magister, & dominus, non habentes spiritum servitutis, sed spiritum filiationis, in quo clamant, „Abba „Pater:“ Rom. 8. Prius ergo quam fiant & magister, & dominus, egent lavacro pedum, velut insufficientes discipuli, & adhuc sapientes spiritum servitutis: cum autem aliquis eorum statum magistri attingit, & domini, tunc imitari poterit eum qui lavit discipulorum pedes, ac lavare pedes per doctrinam quasi magister. *Chrysostomus* (hom. ead.) Adhuc autem provocans eos ad lavandum pedes, subjungit: *Amen amen dico vobis: non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit illum:* quasi dicat: Si ergo haec à me facta sunt, multo magis à vobis oportet haec fieri. *Theophylactus.* Necessario etiam hic Apostolos admonet: quia enim ad dignitates habebant attingere, & hic quidem majores, hic minores, ne insurgant ad invicem, serenat conscientiam omnium. *Beda.* Quia vero scire bonum, & non facere, non pertinet ad beatitudinem, sed ad condemnationem, secundum illud Jacob. 4. „Scienti bonum, & non facienti, peccatum est illi:“ subjungit: *Si haec feceritis, beati eritis, si feceritis ea.* *Chrysostomus* (hom. cit.) Nam scire quidem omnium est, facere vero non omnium. Deinde proditorem non manifeste redarguit, sed obumbrat, cum subditur: *Non de omnibus vobis dico.* *Augustinus* (tr. 59.) Quasi dicat: Est inter vos qui non erit beatus, neque facit ea. *Ego scio quos elegerim.* Quos, nisi eos qui beati erunt, faciendo quae praecipit. Non est igitur Judas electus. Quid est ergo quod alio loco (supra 6.) dicit, *Nonne ego vos duodecim elegi?* An ipse ad aliquid est electus, ad quod erat utique necessarius, non autem ad beatitudinem, de qua dicit: *Beati eritis, si feceritis ea.* *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Non recte existimo posse referri quod dicitur, *Non de omnibus vobis dico,* (3) ad hoc quod dictum est, *Beati eritis, si feceritis ea:* totum enim hoc & de Juda, & de quolibet alio verum est dicere, *Beatus talis, si fecerit hoc.* Reducemus autem haec ad illud dictum: *Non est servus major domino suo, nec Apostolus major eo qui misit illum.* Judas enim, cum esset servus peccati, non erat servus divini Verbi, nec Apostolus, diabolo ingresso in cor ejus. Cum ergo Dominus novisset qui sunt sui, alienos à se non novit: propter quod non ait, *Ego scio cunctos praesentes; sed ego scio quos*

(1) *Al.* dominabitur. (2) *Al.* emittitur quod. (3) *Al.* ad quod.

Quod vero quia glorificatus in eo Deus est, ideo glorificavit eum in se, ut qui regnat in gloria qua ex Dei gloria est, ipse exinde in Dei gloriam transeat, toto jam in Deo ex ea qua homo est dispensatione mansuro. Nec sane de tempore tacuit dicens: *Et continuo clarificabit eum*: ut quia procedente ad prodicionem Juda, gloriam qua sibi post passionem, consecuta resurrectione, futura esset, significasset in praesens, eam qua in se Deus eum clarificaturus esset, in posterum reservaret, Dei in eo gloria per virtutem resurrectionis ostensa; ipso vero in Dei gloria ex subjectionis dispensatione mansuro. *Hilarius* 9. de Trin. (circa med.) Primam autem significationem hujus dicti non ambigam existimo, cum ait: *Nam clarificatus est Filius hominis*: gloria enim non Verbo, sed carni acquiratur. Hoc vero quod sequitur, *Et Deus clarificatus est in eo*, quid significet interrogo: & cum non alius sit Filius hominis, neque alius Filius Dei: *Verbum enim caro factum est*, supra i. requiro quis in hoc Filio hominis, qui & Filius Dei est, glorificatus sit Deus. Et videamus quid sit hoc quod tertio dicitur: *Si Deus clarificatus est in eo*, & *Deus clarificabit eum in semetipso*. Homo utique non per se glorificatur, neque sursum qui in homine glorificatur Deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse quam Deus est. Utrique aut Christum necesse est esse qui glorificatur in carne, aut Patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est Deus, certe Christus est qui glorificatur in carne; si Pater, Sacramentum est unitatis, cum Pater glorificatur in Filio, De eo vero quod glorificatum in Filio hominis Deum Deus glorificat in seipso, in quo relicta facultas excedendae impietatis existimatur, ne secundum naturae veritatem verus Deus Christus sit: numquid enim extra se est quod glorificat in seipso? Quem enim id seipso Pater glorificat, in eius gloria consistendus est; & qui in Patris gloria glorificandus est, in his intelligendus est esse in quibus est Pater. *Origenes* (tract. 32.) Vel aliter. Nomen gloriae non hic accipitur juxta quosdam Paganorum, qui distinguunt gloriam esse a plurius collata praecognitione. Palam est enim quod hoc aliud est ab eo quod in Exodo cap. 40. dicitur: quod gloria Dei repletum est tabernaculum, & quod aspectus Moysi glorificatus erat: quantum enim ad corporalia diviniorem quaedam apparitio contigit in tabernaculo, necnon in facie Moysi cum Deo locuti; quantum ad anagogiam vero gloria Dei dicitur esse qua apparuit: quoniam deificatus, ad transcendens cuncta materialia intellectus, ut veritate divinam visiosem in his

qua cernit, deificatur: ut hoc sit tropice quod glorificatus est facies Moysi, eo facto divino secundum intellectum. Nulla autem comparatio fuit excellentiae Christi ad cognitionem Moysi glorificantem faciem animae ejus: totius enim divinae gloriae fulgorem esse Filium attimo, dicente Paulo Hebr. 1. „ Qui cum sit splendor gloriae, & figura substantiae ejus: „ quoniam mo proveniunt ab hac totius gloriae luce singulares splendores ad totam rationalem creaturam: non enim arbitror quempiam totum posse capere totius divinae gloriae fulgorem, nisi filium ejus. In quantum igitur non erat notus Filius mundo, nondum in mundo glorificatus erat; cum autem Pater aliquibus de mundo existentibus tradidit Jesu notitiam, tunc glorificatus est Filius hominis in his qui cognoverunt eum; & hoc dedit gloriam cognoscentibus: nam qui libera facie divinam gloriam intuentur, secundum eandem transfigurantur imaginem a gloria glorificati in glorificantium gloriam. Cum igitur appropinquavit ad eam dispensationem, qua mundo notus debebat gloriam promereri in gloria glorificantium ipsum ait: *Nam clarificatus est Filius hominis*. Et quia „ nullus novit Patrem „ nisi Filius, & cui revelaverit Filius: „ Matth. 11. debebat autem ex dispensatione depromere Patrem Filius; ob hoc etiam Deus glorificatus in illo dignoscitur. Vel hoc quod est, *Et Deus clarificatus est in eo*, cum illo perscrutaberis infra 14. *Qui me videt, & Patrem meum videt*: nam videbitur in Verbo, cum Deus existat; & imago invisibilis Dei, qui genuit eum Pater. Amplius autem sic quoque clarus quae sunt in hoc loco capiuntur. Velut enim per quosdam nomen Dei blasphematur in Genitibus, sic per sanctos, quorum bona gesta coram hominibus (1) plenissime discernantur, celsi Patris nomen exollitur. In quo vero (2) adeo glorificatus est, ut in Jesu, dum peccatum non fecit, nec dolus, inventus est in ore ejus? Cum ergo talis est Filius, glorificatus est, & Deus glorificatus est in eo. At si Deus in eo glorificatus est, recompenlat ei Pater majus illo quod Filius hominis exerceat. Longe enim superflans est gloria in Filio hominis cum glorificat eum Pater, quam in Patre cum in illo glorificatus est: & debebat praepotentem majorem rependere gloriam. Deinceps quoniam statim haec erant futura (dico autem Filium hominis in Deo glorificari) ob hoc subiecit: *Et continuo clarificabit eum*. „ *Augustinus* (tract. 64.) Cum dixisset superius, *Et continuo clarificabit eum*, ne putarent quod sic eum clarificaturus esset Deus ut non eis conjungeretur ulterius ea conversatio qua

in terra est, adjecit, atque ait: *Filii, adhuc modicum vobiscum sumus*; tanquam diceret: Continuo quidem resurrectione clarificabor, non tamen continuo ascensus in caelum. Sicut enim scriptum est in Actibus Apostolorum, fuit cum eis post resurrectionem quadraginta dies. Hos igitur quadraginta dies significavit dicens: *Adhuc modicum vobiscum sumus*. *Origenes* (tract. 32.) Per hoc autem quod dicit, *Filii*, ostendit adhuc imminere animabus eorum parvitatem. Hi autem quibus nunc dicit, *Filii*, post resurrectionem sunt fratres; sicut & antequam essent filii, fuerunt servi. *Augustinus* (tract. 64.) Potest etiam & sic intelligi. Adhuc sicut vos in hac infirmitate carnis etiam ipse sum, donec scilicet moretur, atque resurget. Cum illis quidem fuit postquam resurrexit, exhibitione praesentiae corporalis, sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humane. Apud alium enim Evangelistam (Luc. 24.) post resurrectionem ait: „ Haec locutus sum vobis, dum adhuc essem vobiscum: „ id est, in carne mortali cum essem sicut & vos. Tunc enim in eadem quidem carne erat, sed cum illis in eadem mortalitate jam non erat. Est & alia divina praesentia sensibus ignota mortalibus, de qua idem dicit Matth. ult. „ Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi. „ Hoc non est *Adhuc modicum vobiscum sumus*: non enim modicum est usque ad consummationem saeculi: aut si & hoc modicum est, quia in oculis Dei mille anni sunt dies unus, non tamen hoc significare voluisse credendus est nunc, quando secutus adjunxit: *Quo ego vado non potestis venire*. Numquid enim post consummationem saeculi, quo ipse vadit, venire non poterant? de quibus postea dicitur est infra 17. *Pater, volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum*. *Origenes* (tract. 32. in Joan.) Intrinsecus (1) autem sciscitaberis, an post nullum non fuit cum eis: non ideo quod non aderat illis secundum carnem, sed eo modo consummato, vos scandalizabimini in „ me in ista nocte: „ Marc. 14. & sic non erit cum eis: qui cum dignis tantummodo conversatur. Sed si cum eis non erat, nihilominus ipsi quaesituri erant Jesum: velut Petrus post negationem graviter plorabat, querens puerum Jesum: & ideo sequitur: *Quaeritis me, & scitis deus*. *S. Thom. Oper. Tom. IX.* „ *Initio hujus appendicis idem Nicolai adfert sequentia, & paulo aliter quaedam legit. Juxta simpliciter quidem sensum hoc aperte intelligitur, quia cum discipulis jam futurus non erat: juxta profundiore vero intelligentiam (vel intimam significationem) sciscitaberis an non post nullum non fuit cum eis: non ideo quod non aderat illis secundum carnem, &c. (2) Legit idem Nicolai, sed ut significet illud quod etiam alibi dixit eis, Luc. 14. &c. (3) Omitit negantem particulam Nicolai, notaque sic haberi in Augustini exemplaribus, & quando libet idem esse at qualicumque tempore. (4) Hanc Origenis appendicem Nicolai omittit: similis enim est illi quam superius asterisco notavimus.*

xi Judaeis, quo ego vado, vos non potestis venire. Quarete Jesum, est Verbum quaerere, sapientiam, justitiam, veritatem, divinam virtutem, quae omnia Christus est. Volentibus ergo discipulis sequi Jesum: non quippe velut radiosae arbitrarit corporaliter: (2) sed ut significet illud Luc. 14. „ Qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus: „ ait nunc Dominus: *Quo ego vado, vos non potestis venire*: nam est vellet sequi Verbum, & illud consisti, tamen nondum erant validi circa hoc: cum nondum esset spiritus datus, eo quod *Jesum non erat glorificatus*: supra 7. *Augustinus* (tract. 64.) Vel hoc dicit, quia adhuc minus idonei erant sequi mortuum Dominum pro justitia: quomodo enim jam fuerant secuturi martyrio non maturi? Aut iterum Dominum ad immortalitatem carnis, quomodo jam fuerant secuturi, (3) non quando libet morituri, sed in fine saeculi resurrecturi? Aut iterum Dominum ad sinum Patris quomodo jam erant secuturi, cum esse nemo possit in illa felicitate nisi perfectus in caritate? Judaeis autem cum hoc diceret, non addidit modo. Ipsi autem non poterant venire tunc quo ille ibat, sed poterant postea; & ideo subdit: *Et vobis dico, modo*. *Origenes* (ut supra.) Quasi dicat: *Et vobis dico non absque additione hujus adverbii modo*. Judaei namque, quos praevidebat in suis facinoribus morituros, in brevi tempore non valebant pergere quo Jesus ibat; sed discipuli post breve tempus poterant sequi Verbum. *Chrysostomus* (homil. 71.) Ne autem audientes discipuli, *Sicut dixi Judaeis*, assument similiter & in eos dictum esse, adjecit. *Filii* (4) *Origenes* (tract. 32.) Quod est experimentis imminet adhuc animae discipulorum modicitatem. Finis autem post resurrectionem hi quibus dixit, *Filii*, fratres; sicut & prius servi fuerant antequam essent filii. *Chrysostomus* (homil. eadem.) Hoc autem dicit eum, qui in seipsum est, erigens discipulorum animum. Cum enim viderimus aliquos dilectissimorum discedentes, exadulescimus, & maxime cum viderimus eos in locum absentes in quem non est possibile nobis abire. Simul etiam ostendit quoniam mors ejus quaedam translatio est, & transpositio melior ad loca, mortalia corpora non suscipientia. *Augustinus* (tract. 64.)

UNIVERSITATIS
ROMAE
LAZARINI

& 65.) Docens autem quomodo idonei esse possint pergere quo ille antecedeat, subiungit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Nonne jam hoc erat mandatum in antiqua lege Dei, ubi scriptum est: „Diliges (r) proximum tuum tamquam teipsum?“ *Levit. 19.* Cur ergo novum mandatum appellatur à Domino? An quia exuto veteri induit nos hominem novum? Innovat quippe audientem, vel potius obdientem, non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus, ut à carnali dilectione distingueret, addidit: *Sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem; non sicut se diligunt qui corrumpunt, nec sicut se diligunt homines, quia homines sunt; sed sicut et diligunt qui Dei sunt; & Filii Altissimi omnes, ut sint Filio eius tanto fratres, ea dilectione invicem diligentes qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem ubi habitabit in bonis desiderium eorum.* *Chrysostr. tomus (hom. ead.)* Vel dicit, *Sicut dilexi vos* non enim præexistentibus vestris iustitiis debitum vobis reddi, sed ipse incipi; ita & vos beneficiere oportet, etiam nihil debentes. *Augustinus (tract. eod.)* Noli autem putare illud majus prætermisum esse mandatum, quo præcipitur ut diligamus Dominum Deum nostrum; sed bene intelligentibus utrumque invenitur in singulis: nam & qui diligit Deum, non eum potest contemnere præcipientem ut diligit proximum; & qui super me, ac spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit nisi Deum? Ipsa est dilectio, quam ab omni mundana dilectione distinguendo addidit Dominus. *Sicut dilexi vos.* Quid enim nisi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, sed ut habereamus? Sic ergo & nos invicem diligamus, ut quantum possumus, invicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis attrahamus. *Chrysostr. tomus (hom. cit.)* Prætermittens autem miracula, quæ erant facturi, ab amore ejus designat, subdens: *In hoc cognoscet omnis quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem:* hoc enim est quod maxime homines sanctos ostendit: hos enim dicit esse discipulos. *Augustinus (tract. eod.)* Tamquam diceret: Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solum naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus, pecoribusque communis est; verum etiam linguam, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui, ut ardeant: sed quoniam caritatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil eis prodest.

(g) *Chrysostr. tomus (hom. 72.)* Magnus amor, & ipso igne vehementior, & nulla est pro-

(1) *Ibi tamen in vulgata legitur non proximum, sed amicum.*

hibitio, quæ ejus promptum impetum detinere possit. Ardentissimus itaque Petrus audiens, Quo ego vado, vos non potestis venire, eum interrogavit: unde sequitur: *Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Augustinus (tract. 66.)* Sic utique hoc dixit magistro discipulus tamquam sequi paratus: propterea Dominus, qui ejus animum vidit, sic ei respondit, nam sequitur: *Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potestis modo sequi.* Dilationem intulit, non spem abstulit; sed eam sequenti voce firmavit, dicens: *Sequaris autem postea.* Quid festinas Petre? Nondum te suo spiritu solidaverat Petrus: noli extolli præsumendo, non potes modo: noli despicere desperando: sequeris enim postea. *Chrysostr. tomus (hom. ead.)* Audiens autem hoc Petrus, neque ita desiderium detinuit, sed benignam spem accipiens properat: & quia timorem excusati proditoris, cum securitate per seipsum de reliquo interrogat aliis silentium: unde sequitur: *Dicit ei Petrus: Quare non passum te modo sequi? Aniam meam pro te ponam.* Quid dicit Petre? Dixi quoniam non potes, & tu dicit quoniam postum: quo circa scies per experientiam quoniam nihil est tuus amor, nisi præsentis supernæ liberatione: unde sequitur: *Respondit Jesus: Aniam tuam pro te ponas? Beda.* Quæ sententia duobus modis potest pronuntiari: uno modo affirmando, ac si dicat: *Aniam tuam pro te ponas;* sed nunc timendo mortem carnis, anime mortem incurres: alio modo insultando, quasi diceret. *Augustinus (tract. eod.)* Ita ne facies pro me, quod nondum ego pro te? Præire potes, qui sequi non potes? Quid tantum præsumis? Audi quis sis. *Amen amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges.* Qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. Quid in animo ejus esset cupiditatis videbat, quid vitium non videbat: voluntatem suam jactabat infirmus; sed inspiciebat valetudinem medicus. An Apostolus Petrus, sicut cum favore pervertit excusare quidam nituntur, Christum non negavit, quia interrogatus ab ancilla hominem se nescire respondit, sicut alii Evangelistæ testantur expressius? Quasi qui hominem Christum negat, non Christum neget; & hoc in eo neget quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Per quid autem caput est Ecclesie, nisi per hominem? Quomodo est igitur in corpore Christi qui negat hominem Christum? Sed quid multis immeret? Non enim Dominus ait: *Non cantabit gallus, donec hominem, aut Filium hominis neges; sed donec me neges.* Quid est me, nisi quod erat? Quicquid ejus negavit, Christum negavit. Siquidem dubitare nefas est. Christus

hoc

hoc dixit, verumque prædixit: proculdubio Petrus Christum negavit. Non acculemus Christum, cum defendimus Petrum. Agnovit plane peccatum suum infirmitas Petri. Et quantum mali Christum negando commiserit, plorando monstravit. Neque nos cum ita dicimus, primum Apostolorum acculare delectat; sed hunc intruendo ad morem nos oportet, ne homo quicquam de humanis viribus fidat. *Beda.* Respicendi nihilominus uniusqueque, si in lapsum corruerit, exemplum capiat, ne desperet, sed incunctanter veniam se posse promereri credat. *Chrysostr. tomus (hom. 72.)* Unde manifestum est quoniam & casum Petri Dominus concessit: nam poterat quidem & à principio revocare; sed quia permanebat in vehementia, ipse quidem non impulit ad negationem, sed dimisit desertum, ut discat propriam imbecillitatem, & ut post hæc ralis non patitur, cum obis terrarum dispensationem susceperit; sed remittens eorum quæ passus est, cognoscat seipsum. *Augustinus (tract. eod.)* In anima itaque contingit Petri quod offe-

rebat in corpore: sed aliter quam putabat: nam ante mortem, & resurrectionem Domini, & mortuus est negando, & revixit plorando. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3, cap. 2.)* Hoc autem de prædicia negatione sua Petrus non solum Joannes, sed & cæteri tres commemorant; non sane omnes ex una eademque occasione sermonis ad eam commemorandam veniunt: nam Mattheus, & Marcus eum subnectant postquam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverat pascha; Lucas vero, & Joannes antequam inde esset egressus, sed facile possumus intelligere, aut illos duos eam recapitulando posuisse, aut istos præoccupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententia Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem proferret pro Domino, vel cum Domino moriendi, & ut post hæc ralis non patitur, cum obis terrarum dispensationem susceperit; sed remittens eorum quæ passus est, cognoscat seipsum. *Augustinus (tract. eod.)* In anima itaque contingit Petri quod offe-

(a) **ET** ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multe sunt. Si quo minus, dixissem vobis quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio, & accipio vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viam scitis.

(b) Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis; & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis; & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

(c) Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba hæc ego loquor vobis, à meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Alloquin propter opera ipsa ereditis.

(d) Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

(e) Si diligitis me, mandata mea servare: & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum, Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.

(f) Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus jam me non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos viveritis. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum; & manifestabo ei meipsum.

(g) Dicit ei Judas, non ille Scariothis: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit; & Pater meus diliget eum; & ad eum veniemus, & mansionem apud

eum

& 65.) Docens autem quomodo idonei esse possint pergere quo ille antecedeat, subiungit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Nonne jam hoc erat mandatum in antiqua lege Dei, ubi scriptum est: „Diliges (r) proximum tuum tamquam teipsum?“ *Levit. 19.* Cur ergo novum mandatum appellatur à Domino? An quia exuto veteri induit nos hominem novum? Innovat quippe audientem, vel potius obdientem, non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus, ut à carnali dilectione distingueret, addidit: *Sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem*; non sicut se diligunt qui corrumpunt, nec sicut se diligunt homines, quia homines sunt; sed sicut se diligunt qui Dei sunt; & Filii Altissimi omnes, ut sint Filio ejus tanto fratres, ea dilectione invicem diligentes qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem ubi habitabit in bonis desiderium eorum. *Chrysostr. tomus (hom. ead.)* Vel dicit, *Sicut dilexi vos* non enim præexistentibus vestris iustitiis debitum vobis reddi, sed ipse incipi; ita & vos beneficiere oportet, etiam nihil debentes. *Augustinus (tract. eod.)* Noli autem putare illud majus prætermittum esse mandatum, quo præcipitur ut diligamus Dominum Deum nostrum; sed bene intelligentibus utrumque invenitur in singulis: nam & qui diligit Deum, non eum potest contemnere præcipientem ut diligit proximum; & qui super me, ac spiritualiter diligit proximum, quid in eo diligit nisi Deum? Ipsa est dilectio, quam ab omni mundana dilectione distinguendo addidit Dominus. *Sicut dilexi vos.* Quid enim nisi Deum dilexit in nobis, non quem habebamus, sed ut habereamus? Sic ergo & nos invicem diligamus, ut quantum possumus, invicem ad habendum in nobis Deum cura dilectionis atrahamus. *Chrysostr. tomus (hom. cit.)* Prætermittens autem miracula, quæ erant facturi, ab amore ejus designat, subdens: *In hoc cognoscet omnis quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem*: hoc enim est quod maxime homines sanctos ostendit: hos enim dicit esse discipulos. *Augustinus (tract. eod.)* Tamquam diceret: Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solum naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus, pecoribusque communis est; verum etiam linguam, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui, ut ardeant: sed quoniam caritatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil eis prodest.

(g) *Chrysostr. tomus (hom. 72.)* Magnus amor, & ipso igne vehementior, & nulla est pro-

(1) *Ibi tamen in vulgata legitur non proximum, sed amicum.*

hibitio, quæ ejus promptum impetum detinere possit. Ardentissimus itaque Petrus audiens, Quo ego vado, vos non potestis venire, eum interrogavit: unde sequitur: *Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Augustinus (tract. 66.)* Sic utique hoc dixit magistro discipulus tamquam sequi paratus: propterea Dominus, qui ejus animum vidit, sic ei respondit, nam sequitur: *Respondit ei Jesus: Quo ego vado, non potestis modo sequi.* Dilationem intulit, non spem abstulit; sed eam sequenti voce firmavit, dicens: *Sequaris autem postea.* Quid festinas Petre? Nondum te suo spiritu solidaverat Petrus: noli extolli præsumendo, non potes modo: noli despicere desperando: sequeris enim postea. *Chrysostr. tomus (hom. ead.)* Audiens autem hoc Petrus, neque ita desiderium detinuit, sed benignam spem accipiens properat: & quia timorem excusati proditoris, cum securitate per seipsum de reliquo interrogat aliis silentium: unde sequitur: *Dicit ei Petrus: Quare non passum te modo sequi? Aniam meam pro te ponam.* Quid dicit Petre? Dixi quoniam non potes, & tu dicit quoniam postum: quo circa scies per experientiam quoniam nihil est tuus amor, nisi præsentis supernæ liberatione: unde sequitur: *Respondit Jesus: Aniam tuam pro te ponas? Beda.* Quæ sententia duobus modis potest pronuntiari: uno modo affirmando, ac si dicit: *Aniam tuam pro te ponas*; sed nunc timendo mortem carnis, anime mortem incurres: alio modo insultando, quasi diceret. *Augustinus (tract. eod.)* Ita ne facies pro me, quod nondum ego pro te? Præire potes, qui sequi non potes? Quid tantum præsumis? Audi quis sis. *Amen amen dico tibi: non cantabit gallus, donec ter me neges.* Qui mihi promittis mortem tuam, ter negabis vitam tuam. Quid in animo ejus esset cupiditatis videbat, quid vitium non videbat: voluntatem suam jactabat infirmus; sed inspiciebat valetudinem medicus. An Apostolus Petrus, sicut cum favore pervertit excusare quidam nituntur, Christum non negavit, quia interrogatus ab ancilla hominem se nescire respondit, sicut alii Evangelistæ testantur expressius? Quasi qui hominem Christum negat, non Christum neget; & hoc in eo neget quod factus est propter nos, ne periret quod fecerat nos. Per quid autem caput est Ecclesie, nisi per hominem? Quomodo est igitur in corpore Christi qui negat hominem Christum? Sed quid multis immeret? Non enim Dominus ait: *Non cantabit gallus, donec hominem, aut Filium hominis neges*; sed *donec me neges.* Quid est me, nisi quod erat? Quicquid ejus negavit, Christum negavit. Siquidem dubitare nefas est. Christus

hoc

hoc dixit, verumque prædixit: proculdubio Petrus Christum negavit. Non acculemus Christum, cum defendimus Petrum. Agnovit plane peccatum suum infirmitas Petri. Et quantum mali Christum negando commiserit, plorando monstravit. Neque nos cum ita dicimus, primum Apostolorum acculare delectat; sed hunc intruendo ad morem nos oportet, ne homo quicquam de humanis viribus fidat. *Beda.* Respicendi nihilominus uniusqueque, si in lapsum corruerit, exemplum capiat, ne desperet, sed incunctanter veniam se posse promereri credat. *Chrysostr. tomus (hom. 72.)* Unde manifestum est quoniam & casum Petri Dominus concessit: nam poterat quidem & à principio revocare; sed quia permanebat in vehementia, ipse quidem non impulit ad negationem, sed dimisit desertum, ut discat propriam imbecillitatem, & ut post hæc ralla non patiat, cum obis terrarum dispensationem susceperit; sed remittens eorum quæ passus est, cognoscat seipsum. *Augustinus (tract. eod.)* In anima itaque contingit Petri quod offe-

rebat in corpore; sed aliter quam putabat: nam ante mortem, & resurrectionem Domini, & mortuus est negando, & revixit plorando. *Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3, cap. 2.)* Hoc autem de prædicia negatione sua Petrus non solum Joannes, sed & cæteri tres commemorant; non sane omnes ex una eademque occasione sermonis ad eam commemorandam veniunt: nam Matthæus, & Marcus eum subnectant postquam Dominus egressus est ex illa domo ubi manducaverat pascha; Lucas vero, & Joannes antequam inde esset egressus, sed facile possumus intelligere, aut illos duos eam recapitulando posuisse, aut istos præoccupando; nisi magis moveret quod tam diversa non tantum verba, sed etiam sententia Domini præmittunt, quibus permotus Petrus illam præsumptionem proferret pro Domino, vel cum Domino moriendi, & ut post hæc ralla non patiat, cum obis terrarum dispensationem susceperit; sed remittens eorum quæ passus est, cognoscat seipsum. *Augustinus (tract. eod.)* In anima itaque contingit Petri quod offe-

(a) **ET** ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multe sunt. Si quo minus, dixissem vobis quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum venio, & accipio vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viam scitis.

(b) Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis; & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Jesus: Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis; & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

(c) Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba hæc ego loquor vobis, à meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Alloquin propter opera ipsa ereditis.

(d) Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

(e) Si diligitis me, mandata mea servare: & ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum, Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.

(f) Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus jam me non videt. Vos autem videtis me, quia ego vivo, & vos viveretis. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum; & manifestabo ei meipsum.

(g) Dicit ei Judas, non ille Scariois: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit; & Pater meus diliget eum; & ad eum veniemus, & mansionem apud

eum

huiusmodi. *Augustinus* (tract. 70.) Hoc ergo propter opera credite, *Quia ego in Patre, & Pater in me est*: neque enim, si separati essemus, inseparabiliter operari ulla ratione possemus.

(d) *Chrysostromus* (hom. 73.) Quia Dominus dixerat, *Propter opera credite*, ostendens quoniam non hoc solum potest, sed multo maiora, & quod est mirabilis, aliis potest dare, adiunxit: *Amen amen dico vobis: qui credit in me, opera que ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.* *Augustinus* (tract. 81.) Sed quæ sunt ista maiora? An forte quod ægros ipsis transcurrentibus etiam umbra sanabat? Majus est enim quod sanet umbra quam sinitria. Verum tamen quando ista dicebat, verborum suorum facta, & opera commendabat. Cum enim dixit *Pater in me manens, ipse facit opera*, quæ opera tunc dicebat nisi verba quæ loquebatur? Et eorum verborum fructus erat fides illorum. Verum tamen evangelizantibus discipulis non tam pauci quam illi erant, sed Gentes etiam crederunt. (tract. 72.) Nonne ab ore ipsius dives ille tritissis abicepsit? Et tamen postea quod ab illo auditum non fecit unus, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur. Ecce maiora fecit prædicatus à credentibus, quam locutus audientibus. Verum hoc adhuc movet quod hic maiora per Apostolos fecit. Non autem ipsos tantum significans ait, *Qui credit in me*. Numquid inter credentes in Christum non est computandus qui non fecerit opera maiora quam Christus? Durum est nisi intelligatur. Apostolus dicit Rom. 4. „Credenti in eum qui justificat impium, reputatur fides ad iustitiam.“ In hoc opere faciemus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum, opus est Christi: hoc operatur in nobis, non utique sine nobis. Audi ergo: *Qui credit in me, opera que ego facio, & ipse faciet.* Prius ergo facio, deinde & ipse faciet: quia facio ut faciat. Quæ opera, nisi ut ex impio iustus fiat? Quod utique in illo, sed non sine illo Christus operatur. Prius hoc majus esse dixerim quam creare Cælum, & terram: Cælum enim, & terra transibunt; prædestinatorum autem salus, & iustificatio permanebit. Sed in calis Angeli opera sunt Christi, namquid etiam his operibus maiora facit qui cooperatur Christo ad suam iustificationem? Judicet qui potest utrum majus sit iustus creare quam impius iustificare. Certe si æqualis sit utrumque potentia, hoc majoris est misericordie. Sed omnia opera intelligere Christi, ubi ait, *Maiora horum faciet*, nulla necessitas cogit: horum enim forsitan dixit quæ illa hora faciebat: tunc autem verba fidei faciebat; & utique minus est verba iustitiæ prædicare, quod fecit præter nos, quam impius iustificare, quod in facit in nobis, ut faciamus & nos. Magnam au-

tem spem Dominus suis promisit orantibus, dicens: *Quia ego ad Patrem vado.* *Chrysostromus* (hom. 73.) Hoc est, non pereo, sed in propria manebit dignitate, & in calis ero. Vel hoc dicit, ac si diceret: *Vestrum est de cætero miracula facere, ego enim vado.* *Augustinus* (tract. 72.) Et ne quisquam hoc sibi tribueret, ut etiam illa opera maiora seipsum facere ostenderet, adiecit: *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Qui dixerat, *Faciet*, post ait, *faciam?* tamquam diceret: *Non vobis hoc impossibile videatur: non enim poterit esse major me qui credit in me; sed ego sum facturus, & tunc maiora quam nunc: maiora per eum qui credit in me, quam nunc per me; quod non est desectio, sed dignatio.* *Chrysostromus* (hom. 73.) Dicit autem, *In nomine meo*, quia & Apostoli dicebant Act. 3. „In nomine Christi Jesu resurge, & ambulabunt.“ Omnia enim signa quæ fecerunt, ipse faciebat, & manus Domini erat cum illis. *Theophylactus*. Exponit autem nobis per hoc miraculorum doctrinam: nam per orationem, ac invocationem sui nominis potest quis exercere prodigia. *Augustinus* (tract. 72.) Sed quid est, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, si Deus aliqua petentibus fidelibus etiam consulendo non facit? An forte solis Apostoli hoc dictum debemus accipere? Absit: superius enim dixerat: *Qui credit in me, opera que ego facio, & ipse faciet.* Ipsos quoque si cognovimus Apostolos, inveniemus eum qui plus omnibus laboravit, rogasse ut ab eo disceretur angelus satanæ, nec tamen quod rogaverat accepisset. Sed audi quod illic positum est, *In nomine meo*, quod est Christus Jesus. Christus Regem, Jesus Salvatorem significat: ac per hoc quodcumque petimus adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris; & tamen ipse Salvator est, non solum quando facit quod petimus, verum etiam quando non facit: quoniam videt peti contra salutem, non faciendo se exhibet Salvatorem. Novit enim medicus quid pro sua, quid contra suam salutem petat ægrotus; & ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem. Sane quædam quamvis in nomine eius petamus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit: differtur enim quod petimus, non negatur. Continuo autem subiecit: *Ut glorificetur Pater in Filio, si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam.* Nullo modo igitur sine Patre Filius facit, quandoquidem, ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. *Chrysostromus* (hom. 73.)

Cum

Cum enim Filius ostendatur magna potens, glorificabitur ille qui genuit. Ideo autem secundo id ponit, ut certificet sui ipsius sermonem. *Theophylactus*. Attendit etiam seriem paternæ glorificationis. In nomine Jesu facta sunt signa per quæ credebant Apostolorum sermonibus; & sic dum ad noticiam Patris perveniret, glorificabatur Pater in Filio.

(e) *Chrysostromus* (hom. 74.) Quia Dominus dixerat, *Quodcumque petieritis, hoc faciam*, ut non æstiment omnem simpliciter petitionem valere induxit: *Si diligitis me, mandata mea servate*; quasi dicat: *Tunc faciam quod petitis.* Vel quia audientes, quoniam ad Patrem vado, consequens erat eos turbari, dicit: *Non est hoc me amare, ut turbemini, sed ut faciatis mandata mea: hoc est enim amor, obedire, & credere ei qui diligitur.* Quia vero consequens erat eos vehementer inquirere carnis præsentiam, & illam habere consolationem quam prius habuerunt, subiungit: *Et ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis.* *Augustinus* (tract. 74.) In quo ostendit & seipsum esse paraclitum. Paraclitus autem Latine dicitur advocatus; & dicitur est de Christo I. Joann. 1. „Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.“ *Alcinius*. Vel paraclitum, id est consolatorem: habebat enim & tunc unum consolatorem, qui miraculorum dulcedine, & prædicatione eos erigere, & confortare solebat. *Didymus* de Spiritu Sancto. Sed Spiritum Sanctum alium paraclitum nominavit, non juxta nature differentiam, sed juxta operationis diversitatem. Cum enim Salvator mediatoris, & legati personam habebat, ex qua Pontifex deprecaretur pro peccatis nostris, Spiritus Sanctus secundum aliam significationem paraclitus, ab eo quod consolatur in tristitia positus, nuncupatus est. Verum nollet Filii, & Spiritus Sancti operatione diversa variis æstimate naturas: siquidem in alio loco reperitur paraclitus Spiritus legati apud Patrem persona fungi, ut sibi (Rom. 8.) „Ipse Spiritus interpellat pro nobis.“ Salvator quoque consolationem operatur in cordibus eorum qui indigent: scriptum est enim I. Mach. 14. „Et humiles populi sui consolatus est.“ *Chrysostromus* (hom. 74.) Ait autem, *Rogabo Patrem*, ut fide dignum faciat eis sermone: quoniam si dixisset, *Ego mittam*, non simpliciter credidissent. *Augustinus* (2) contra Arianos (cap. 19.) Qui tamen ut inseparabilia sua, & Patris opera demonstraret, alibi ait (infra 16.) *Cum abiero, mittam eum ad vos.* *Chrysostromus* (hom. eadem.) Quid autem Apostolis plus haberet, si Patrem

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Alcinius.

Ex edit. P. Nicol. (4) Contra sermones Ariariorum.

solum rogaret, ut Spiritum alii daret? quoniam illi mutoties & sine oratione ostenduntur hoc facientes. *Alcinius*. *Rogabo* igitur dicit, ut inferior secundum humanitatem, Patrem meum, cui sum æqualis, & consubstantialis secundum divinam naturam. *Chrysostromus* (hom. eadem.) Dicit autem, *Ut maneat vobiscum in æternum*, quoniam neque post mortem recedit. Per hoc etiam occulte insinuat, quod Spiritus Sanctus non patitur mortem ut ipse; neque abibat. Ne autem paraclitum audientes, rursus incarnationem aliam suspicerent, & oculis putent eum videre, subiungit: *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec sentit eum.* *Augustinus* (tract. 74.) Hic est utique in Trinitate Spiritus Sanctus, quem Patri, & Filio consubstantialem, & cœternum Fides Catholica profertur. *Chrysostromus* (hom. 74.) Spiritum autem veritatis eum vocat per hoc quod figuris veteris testamenti manifestat. Mundum autem hic malos dicit; visionem autem certissimam cognitionem dicit, quia visus est apertior sensus. *Beata*. Nota etiam, quod cum Spiritum Sanctum, Spiritum veritatis dicit. Spiritum Sanctum esse Spiritum suum ostendit: deinde cum à Patre eum dari narrat, Patris etiam eum Spiritum esse declarat; ac per hoc Spiritus Sanctus à Patre procedit, & Filio. *Gregorius* 5. Moral. (cap. 20. in nov. autem exempl. 19.) Spiritus autem Sanctus omnem quem repleverit, ad desideranda invisibilia accendit; & quoniam mundana corda solum visibilia diligunt, hunc mundus non accipit, quia ad diligenda invisibilia non assurgit. Sæculares etenim mentes quanto se foras per desideria dilatant, tanto ad receptionem illius, sinum cordis angustiant. *Augustinus* (tract. 74.) Sic autem mundum, id est mundi dilectores, dicit non posse accipere Spiritum Sanctum, velut si dicamus: Injustitia iusta esse non potest. Mundus ergo, id est mundi dilectores, non potest eum accipere, quia non videt eum. Non enim habet invisibiles oculos mundana dilectio, per quos videri Spiritus Sanctus nisi invisibiliter non potest. Sequitur: *Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit.* Sed ne putarent quod dictum est, *Apud vos manebit*, in dictum quemadmodum apud homines hospes visibiliter manere consuevit; adiecit: *In vobis erit.* *Chrysostromus* (hom. 74.) Quasi dicat: Non ita apud vos manebit sicut ego, sed in vestris habitabit animabus. *Augustinus* (tract. 74.) Prius autem est esse (1) alicubi, post manere. Sed exposuit quod dixerat, *Apud vos*, cum adiunxit, *In vobis*. Si enim non sit in vobis, non potest esse

43

in

quoniam nullus potest venire ad Patrem nisi per me, exequat seipsum ei qui genuit. Qualiter autem dixerit, *Quo vado scitis, & viam scitis*, ostendit subdicens: *Si cognovissetis me, & Patrem meum unigue cognovissetis*; quasi dicat: Si sciretis meam substantiam, & dignitatem, & eam quæ Patris est sciretis. Noverant quidem eum, sed non ita ut oportebat: postea autem Spiritus veniens perfectam in eis construxit cognitionem; & propter hoc subditur: *Amodo cognoscatis eum*; dicit autem eam quæ secundum mentem cognitionem. *Et vidistis eum*, scilicet per me, ostendens quoniam qui videt eum, & Patrem videt. Videtur autem eum, non in nuda substantia, sed carne indutum. *Beda*. Sed querendum est quomodo nunc dicat Dominus: *Si cognovissetis me, & Patrem meum unigue cognovissetis*; cum præmiserit supra: *Quo ego vado scitis, & viam scitis*. Datur ergo intelligi quia quidam eorum sciebant, quidam vero nesciebant, quorum unus erat Thomas. *Hilarius 7. de Trinit. (ubi supra)*. Vel aliter continua. Cum iter ad Patrem per Filium sit, querendum est utrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per naturæ fidem sit. Intelligentiæ igitur sensum in consequentibus requiramus; nam sequitur: *Si cognovissetis me, & Patrem meum unigue cognovissetis*. In sacramento enim assumpti corporis divinitatis paternæ naturam confirmans, hunc ordinem tenuit; tempus autem visionis separavit à tempore cognitionis: nam quem cognoscendum ait, eundem jam dixit & visum, ut naturæ jam pridem in se conspectæ scientiam ex tempore nunc hujus revelationis acciperent.

(c) *Hilarius 7. de Trinit. (ante fin.)* Comovit Apostolum Philippum novitas dictorum. Homo cernitur, Dei se Filium confitetur, cognito se cognoscendum Patrem fateretur, Patrem visum esse dicit. Prorupit igitur apostolica familiaritas Dominum interrogans: unde dicitur: *Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. Non visum negavit, sed ostendi sibi rogavit; neque offensionem veluti corporalis contemplationis intuitum desideravit, sed demonstrationem intelligendi ejus qui visus est postulavit. Filium enim in habitu hominis videbat, sed quomodo per id Patrem viderit, nescit: nam ut ostensio illa intelligendi potius esset demonstratio, quam videndi, subiecit, *Et sufficit nobis*. *Augustinus 1. de Trinit. (cap. 8.)* Illa enim lætitia qua nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requiretur: quod bene intellexerat Philippus, ut diceret: *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis*. Sed nondum intellexe-

(1) Editiones Romana, & Veneta Nicolai omittunt, & viam scirent. (2) Al. omittitur Vidistis istum. (3) Al. contingendum.

rat eo quoque modo ad ipsum se potuisse dicere: Domine, ostende nobis te, & sufficit nobis. Ut enim hoc intelligeret, responsum est ei à Domino: unde sequitur: *Dixit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Augustinus super Joannem (tract. 70.)* Sed quomodo hoc dicit, eam & quo irat scirent, (1) & viam scirent, non ob aliud nisi quod ipsum scirent? Sed facile ista quæstio solvitur, si dicamus, quod eum aliqui eorum sciebant, aliqui nesciebant, de quibus erat Philippus. *Hilarius 7. de Trinit. (ut supra.)* Arguit ergo Apostolum in cognoscendo se ignorantem: cum enim ea quæ gereret, propria Deo essent, calcare undas, judere ventis, peccata dimittere, mortuis vitam reddere; hinc quærelæ omnis orta conquestio est, quod in homine assumptum Dei non intellecta natura est. Et ideo postulanti ut sibi Patrem ostenderet, ait: *Philippus, qui videt me, videt & Patrem*. *Augustinus (tract. 70.)* Solemus enim de simillimis duobus ita loqui: Vidistis illum? (2) Vidistis istum. Sic ergo dictum est: *Qui videt me, videt & Patrem*: non quod ipse sit Pater, & Filius; sed quod à Patris similitudine in nullo profus discrepet Filius. *Hilarius 7. de Trinit. (ubi supra)*. Non autem ille hic visum oculorum carnalium significat, non enim hoc quod ex partu Virginis carnale est, ad contemplandam in eo Dei formam, & imaginem proficit; sed intellectus Dei Filius id præstat ut intellectus & Pater sit, dum ita imago est ut non differat genere, sed significet auctorem: non enim solitariam sermo significat, & indifferentem; tamen naturam professio docet: cum enim dicitur, *Et Patrem*, exclusa est singularis, atque unici intelligentiæ; & quid reliquum est, nisi ut per naturæ unicam similitudinem Pater per Filium visus sit? *Augustinus (tract. eodem.)* Sed numquid objurgandum est qui, cum similem viderat, etiam illum cui est similis, vult videre? Sed ideo discipulum Dominus arguebat, quoniam cor postulantis videbat. Tamquam enim melior esset Pater quam Filius, ita Philippus Patrem nosse cupiebat; & ideo nec Filium sciebat, quo aliam meliorem esse credebatur. Ad hunc ergo sensum (3) corrigendum dictum est: *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?* quasi dicat: Si ad te multum est hoc videre, saltem quod non vides crede. *Hilarius (ubi supra.)* Quæ enim ignorandi Patrem, aut ostendendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cum Pater in Filio visus esset ex proprietate naturæ, dum ex indifferentis unitatis unum sint natus, & generans; ut hic sermo Domini sequeretur: *Non credis quia*

ego in Patre, & Pater in me est? *Augustinus (2) 7. de Trinit. (cap. 8.)* Volebat enim eum ex fide (1) vivere, antequam illud posset videre; & ideo dicit: *Non credis?* Contemplatio quippe merces est fidei; cui mercedi per fidem corda mundantur. *Hilarius 7. de Trinit. (circa fin.)* Pater autem in Filio est, & Filius in Patre, non per duplicem convenientium generum conjunctionem, neque per instam capacioris substantiæ naturam, quæ per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus continentur interiora non possunt; sed per nativitatem viventis naturæ ex vivente, dum non aliud ex Deo quam Deus nascitur. *Hilarius 5. de Trin. Naturam enim suam, ut ita dicam, sequitur indemutabilis Deus, indemutabilem gignens Deum. Nec naturam suam deserit ex indemutabili Deo indemutabilis Dei perfecta nativitas. Subsistentem igitur in eo Dei naturam intelligimus, cum in Deo Deus sit, nec præter eum qui est Deus, quicumque alius Deus sit. Chrysostomus (hom. 73.)* Vel aliter totum. Philippus hic corporeis oculis Patrem volebat videre, quia & ipsum Filium ita se existimabat vidisse, foras à Prophetis audiens, quoniam „vidi Dominum.“ *Esai. 6. & ideo dicit: Ostende nobis Patrem*. Etenim Judæi interrogaverunt, *Quis est Pater tuus? & Petrus, & Thomas, quo iret; & nullus dicitur manifeste*. Ut ergo non videatur onerosus esse Philippus, & ipse interrogans, *Ostende nobis Patrem*, adjunxit, *& sufficit nobis*; id est, nihil plus querimus. Dominus autem non dixit ei, *Impossibile petis*; sed ostendit quoniam neque ipsum Filium vidit: nam si hunc potuisset videre, & illum vidisset; & ideo dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me*, quantum ad hoc scilicet quod Filius hoc manens quod Pater, decenter in seipso ostendit eum qui genuit. Deinde dividens hypostases, ait: *Qui videt me, videt & Patrem*; ne quis dicat, quod ipse est Pater, ipse Filius. Ostendit autem per hoc quoniam neque Filium visum corporeo vidit. Si autem aliquis hic visum cognitionem dicere velit, non contradico; quasi dicat: Qui cognovit me, cognovit & Patrem. Sed non dixit hoc, sed consubstantialitatem representare volens dixit: *Qui meam substantiam vidit, vidit & eam quæ Patris*. Unde patet quod non est creatura: creaturam enim videntes Deum nesciunt omnes: Philippus etiam substantiam Patris videre quærebatur. Si ergo alterius substantiæ esset, non diceret: *Qui videt me, videt & Pa-*

rem. Sed nec aliquis in argento auri substantiam videre potest: non enim alia per aliam apparet naturam. *Augustinus (ut supra.)* Deinde non ad solum Philippum, sed ad omnes pluraliter loquitur, dicens: *Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor*. Quid est *À meipso non loquor*, nisi à meipso non sum, qui loquor? Et quippe tribuit quod facti de quo est ipse qui facit. *Hilarius 7. de Trinit. (circa fin.)* Unde neque se Filium negavit, nec naturam in se paternæ virtutis abscondit: nam dum loquitur, ipse in substantia manens loquitur; dum autem non à se loquitur: nativitatem in se Dei à Deo testatur. *Chrysostomus (hom. cit.)* Vide autem (2) abundantem super unius substantiæ demonstrationem: nam subditur: *Pater autem in me manens, ipse facit opera*; quasi dicat: Nequaquam aliter facti Pater, & aliter ego; sicut & alibi (supra 10.) ait: *Si non facio opera Patris mei, non creditis mihi*. Sed quomodo à verbis incipientis, ad opera venit? Conveniens enim erat dicere, Ipse loquitur verba; sed duo ponit de doctrina, & signis, aut quia & verba opera erant. *Augustinus (tract. 72.)* Nam qui proximum loquendo adificat, bonum opus operatur. In his duabus sententiis diversis nobis adversantur hæretici. Ariani dicunt: Ecce inæqualis est Patri Filius; non à seipso loquitur. Dicunt Sabelliani: Ecce qui Pater est, ipse est Filius. Quid est *Pater in me manens, ipse facit*, nisi in me maneo ego qui facio? *Hilarius 7. de Trinit. (ubi supra.)* Sed manere in Filio Patrem, non est singularis, atque unici; operari vero per Filium Patrem, non est differentis, aut exteri; sicut non unius est, non à se loqui qui loquitur, neque ruitus alieni, ac separabilis loqui per loquentem. Et quia in se Patrem loqui, & operari docuerat, perfecte hujus unitatis fidem statuit, dicens: *Credite mihi quia ego in Patre, & Pater in me est*: ne scilicet per virtutis efficientiam, & non per naturam, quæ secundum nativitatem est, proprietatem, Pater in Filio, & operari crederetur, & loqui: sic enim habetur in Græco. Nostra littera habet: *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est*. *Augustinus (tract. 70.)* Antea solus Philippus arguebatur. (3) *Chrysostomus (ut supra.)* Si vero non sufficit hoc ad ostendendum consubstantialitatem, saltem ab operibus discite: unde subditur: *Alioquin propter opera ipsa credite*. Vidistis enim signa cum auctoritate, & omnia quæ dehatas erant propria, & quæ solus Pater operatur, peccata soluta, mortem recedentem, &

(1) Al. videre. (2) Forte superabundantem unius substantiæ &c. Legit Nicolai abundantiam super unius substantiæ demonstrationem. (3) Supplet idem Nicolaus ut sequitur. Nunc autem non eum solum ibi fuisse qui arguendus esset ostenditur. Propter opera ipsa credite (inquit) quia ego sum. Ex edit. P. Nicol. (a) Lib. 1. de Trinit. cap. 2.

enim faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me Patris. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paraclitis autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixerit vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

(h) Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic factum. Surgite, eamus hinc.

(a) **A**ugustinus (tract. 67.) Ne discipuli mortem Christi tamquam homines timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos, etiam Deum se esse contestans: unde dicitur: *Et ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite*; quasi dicat: Consequens est, si in Deum credidistis, ut in me credere debeatis: quod non esset consequens, si Christus non esset Deus. Mortem metuisti huic formæ servi; non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei. *Chrysostomus* (hom. 72.) Ea etiam que in me est fides, & in Patrem qui genuit, potentior est his que superveniunt, & nihil contra eam potest prevalere difficultas. Hoc etiam modo divinitatis virtutem ostendit, quia ea que in mente habebant dicit in medium dicens: *Non turbetur cor vestrum. Augustinus* (tract. 67.) Quia igitur etiam sibi metuebant discipuli, cum Petro dictum esset fidentiori, atque promptiori: *Non cantabit gallus, donec ter me neges*, subiungit: *In domo Patris mei mansiones multe sunt*; per quod à turbatione (1) recreantur, certi ac fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Deum cum Christo esse mansuros: quia est alius est alio fortior, sapientior, iustior, sanctior, nullus alienabitur ab illa domo ubi mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Denarius quidem ille æqualis est omnibus quem pater familias eis qui operati sunt, in vinea, jubet dari: quo utique denario, vita significatur æterna, ubi amplius alio nemo vivit, quoniam vivendi non est diversitas in æternitate mansura; sed multe mansiones diversas meritum in una vita æterna significant dignitates. *Gregorius* super Ezechielem (hom. 16.) Vel hæc ratione conveniunt mansiones multe cum uno denario (2) quia est alter minus, atque alius amplius exultat, omnes tamen unum gaudium conditoris sui visione lætificat. *Augustinus* (tract. 67.) Atque ita Deus est omnia in omnibus, ut quoniam Deus caritas est, per caritatem fiat ut quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet,

(1) Al. recreantur cæteri, ac fidentes. Forte etiam recreantur cæteri, fidentes, &c.

(2) Al. desit quia:

cum amat in altero quod ipse non habet: non enim erit ita aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis. *Gregorius* ult. Moral. (cap. 24.) Eiusdem etiam disparitatis damna non sentiunt: quia tantum sibi nupersiquis percipit quantum sufficit. *Augustinus* (tract. 67.) Respuendi autem sunt à corde christiano qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra Regnum Cælorum erit aliquid ubi manent beati innocentes, cum sine baptismo ex hac vita emigraverint, sine quo in Regnum Cælorum intrare non possunt. Absit autem ut cum omnis domus regnantium filiorum non sit alibi nisi in regno, ipsius regni domus pars aliqua non sit in regno: non enim ait Dominus, In beatitudine sempiterna mansiones multe sunt, sed in domo Patris mei. *Chrysostomus* (hom. 72.) Vel aliter continetur. Quia Dominus supra dixerat Petro: *Quo ego vado, non potes me sequi modo, sequeris quidem postea*; ne scilicet soli Petro hanc promissionem esse datam, dixit: *In domo Patris mei mansiones multe sunt*; hoc est, & vos regio illa suscipiet quæ & Petrum: copia enim est ibi multa mansionum & non est dicere quoniam præparatione indigent; & propter hoc subdit: *Si quo minus, dixissem vobis quia vado parate vobis locum. Augustinus* (tract. 68.) Ubi satis ostendit, ideo se hoc illis dixisse, quia iam ibi mansiones multe sunt, & non est opus illi aliquam præparare. *Chrysostomus* (ut supra.) Quia vero dixerat: *Non potes me modo sequi*, ut non assensum se ab eo finaliter abesse esse, subiungit: *Et si abiero, & præparavero vobis locum, iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis*; ex quo ostendit quod oportet eos vehementer considerare. *Theophylactus*. Ac si dicat utrumque. Vos turbari non oportet, si ve parata sint, si ve non. Nam est parata non sint, ego cum omni solertia præparavero vobis illas. *Augustinus* (tract. 68.) Sed quomodo vadit, & parat locum, si jam mansiones multe sunt? Sed nondum sunt, sicut parandæ sunt: eandem enim mansiones, quas

quas prædestinando præparavit, præparat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione: si quo minus, dicit: *Ibo, & præparabo*; hoc est prædestinabo; sed quia nondum sunt in operatione, dicit: *Et si abiero, & præparavero vobis locum*. Parat autem modo mansiones, mansionibus præparando mansores. Quippe cum dixit, *In domo Patris mei mansiones multe sunt*; quid putamus esse domum Dei, nisi templum Dei, de quo Apostolus dicit 1. Corinth. 3. „Templum „Dei sanctum est, quod estis vos.“ Hæc ergo domus Dei adhuc ædificatur, adhuc præparatur. Sed quid est quod ut præparet abierit, cum nullo modo præparet; quod non faciet, si reliquerit? Sed illud significat, quia ut parentur istæ mansiones, vivere debet iustus ex fide: si autem vides, non est fides. Eat ergo ne videatur, lateat ut credatur. Tunc enim locus paratur, si ex fide vivatur: creditus desideretur, ut desideratus habeatur. (1) Si bene intelligis, nec unde vadit, nec unde venit recedit. Vadit ergo latente eo, venit apparendo. Sed nisi maneat regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus ubi possumus manere perseverando. *Alcimus*. Dicit ergo: *Si abiero*, per carnis absentiam, iterum veniam, per divinitatis presentiam: vel iterum veniam iudicare vivos, & mortuos. Et quia sciebat eos interrogaturos, quo iret, vel per quam viam iret, subiungit: *Et quo ego vado scitis*, scilicet ad Patrem, & viam scitis, scilicet per meipsum. *Chrysostomus* (ut supra.) Hoc autem dicens, desiderium quod in eorum mente erat, ostendit, & dat eis desiderium interrogandi.

(b) *Chrysostomus* (hom. 72.) Si Judæi volentes à Christo separari, quærebant quo iturus esset, multo magis discipuli numquam ab eo separari volentes, hoc dicere cupiebant, & interrogant eum ex multa dilectione, & timore; & ideo dicitur: *Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis, & quomodo possumus viam scire?* *Augustinus* (tract. 69.) Utrumque illos Dominus dixerat scire, utrumque dicit iste nescire; sed nescit ille mentiri: ergo illi sciebant, & se scire nesciebant. Convincit ergo eos hoc scire: unde subiungit: *Dicit ei Jesus: Ego sum veritas, & vita. Augustinus* de Verb. Dem. (serm. 54.) Quasi dicat: Quæ vis ire, ego sum via; quo vis ire, ego sum veritas; ubi vis permanere, ego sum vita. Veritatem, & vitam omnis homo capit; sed viam non omnis invenit. Deum esse quamdam vitam æternam, & parat locum, si jam mansiones multe sunt? Sed nondum sunt, sicut parandæ sunt: eandem enim mansiones, quas

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) Al. si bene intelligendo nec unde vadis, nec unde venis, recedis. (2) Legit clariori sensu P. Nicolai: Quid autem opus erat ut adderet, *Veritas, & vita*, cum jam via cognita per quam iret, restaret nosse quo iret; nisi quia ad veritatem ibat, & ad vitam? Ibat ergo, &c.

Verbum ergo Dei, quod apud Patrem est veritas, & vita, assumendo hominem, factum est via. Ambula per hominem, & pervenies ad Deum. Melius enim est in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare. *Hilarius* 7. de Trinit. (ante fin.) Non enim nos in ætatica, atque in invia deducit ille qui via est; neque illud per falsa qui veritas est; neque in mortis relinquit errore qui vita est. *Theophylactus*. Cum itaque activam exeres, fit tibi Christus via; cum autem in contemplativa perseveras, efficitur tibi veritas. Adjecta autem vita est activò, & contemplativo: decet enim ire, & predicare pro futuro sæculo. *Augustinus* (tract. 59.) Sciebant ergo viam, quia sciebant ipsum qui est via.

(2) Quid autem opus erat ut adderet, *Veritas, & vita*, cum restaret nosse quo iret? Quia ad veritatem ibat, & ad vitam. Ibat ergo ad seipsum per seipsum. Sed numquid, ô Domine, ut venires ad nos, reliqueras te? Scio quidem quod formam servi accepisti, & in carne venisti, manens ubi eras, & per hanc redisti, non reliquisti quo veneras. Si ergo per hanc & venisti, & redisti; per hanc nobis non solum qua veniremus ad te, verum etiam tibi qua venires, & redires via fuisti. Cum vero ad vitam, quod es ipse, ivisti, eandem carnem tuam de morte ad vitam duxisti. Itaque dum caro de morte venit ad vitam, Christus venit ad vitam. Et quia Verbum est vita, Christus venit ad seipsum: quoniam utrumque est Christus, una persona, scilicet Verbum caro. Venerat etiam per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Cum itaque se ab hominibus abstinuit, atque illuc ubi nemo mentitur, carnem suam levavit, idem ipse, quia Verbum caro factum est, per seipsum, id est per carnem suam, ad veritatem, quod est ipse, remavit: quam quidem veritatem, quamvis intellet mendaces etiam in morte servavit. Ecce ergo ipse, si loquor vobis quod intelligatis, quodammodo ad vos procedo, nec me relinquo. Cum autem tacuero, quodammodo ad me redeo, & vobiscum maneo, si tenueritis quod audistis. Si hoc potest imago quam fecit Deus, quid potest ex Deo nata imago? Ac per hoc & ipse per seipsum, & ad seipsum, & ad Patrem, & nos per ipsum, & ad ipsum, & ad Patrem imus. *Chrysostomus* (hom. 72.) Si enim (dicit) ego sum dominus ducendi ad Patrem, omnino venietis illuc: neque enim est possibile alia venire via. Cum autem supra 6. dixerit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit illum*, nunc dicens,

d. 3

quo-

in vobis ejus scientia: sic enim à vobis videtur in vobis & vestra conscientia. *Gregorius 2. Moral.* (cap. 41. in nov. exemp. 28.) Si autem Spiritus Sanctus in discipulis manet, quomodo jam singularis signum erit quod in mediatore permanet? secundum illud supra 1. *Supra quem videtur Spiritum descendentem, & manserit, hic est qui baptizat.* Quod tamen citius cognoscimus, si dona ejusdem Spiritus discernamus: in his enim donis sine quibus ad vitam perveniri non potest, Spiritus Sanctus in electis omnibus semper manet; in illis autem quibus non nostra vita servatur, sed aliorum quaeritur, nequaquam semper manet: aliquando enim se à signorum ostensionibus subtrahit, ut eo humiliter virtutes ejus habeatur. Christus autem in cunctis eum, & semper habet presentem. *Chrysostomus* (hom. 74.) Hic autem sermo oppositas hereses velut uno actu sustulit: nam dicere alium ostendit ejus, id est Spiritus, hypostasios differentiam; dicere vero *Paraclytum*, substantiae cognitionem. *Augustinus* (a) contra *Arrianos* (cap. 19.) Consolationem enim (quod officium tamquam personae infusae in Trinitate Spiritui Sancto deputant.) Deum dicit Apostolus, secundum illud 2. *Corinth.* 8. „Is qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus.“ Deus est itaque Spiritus Sanctus, qui consolatur humiles. Aut si hoc de Patre, vel Filio dictum ab Apostolo voluit accipi, desinat consolationis tamquam munere proprio separare à Patre, & Filio Spiritum Sanctum. *Augustinus* super Joannem (tract. 74. & seq.) Sed (1) cum „caritas Dei diffusa sit in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.“ *Rom.* 5. quomodo diligemus, & mandata Christi servabimus, ut cum accipiamus quem nisi habuerimus, diligere, & mandata servare non possumus? An forte praecedit in nobis caritas, qua diligamus Christum, ut diligendo Christum, ejusque faciendi mandata, mereamur accipere Spiritum Sanctum, ut caritas Dei Patris diffundatur in cordibus nostris? Perversa est ista sententia. Qui enim se Filium Dei diligere credit, & Patrem non diligit, profecto nec Filium diligit, sed quod sibi ipsi (2) videtur confinxit. Restat ergo ut intelligamus, Spiritum Sanctum habere qui diligit, & habendo mereari ut plus habeat, & plus habendo plus diligit. Jam itaque habebant Spiritum discipuli, quem Dominus promittebat: sed dandus eis erat amplius: habebant occulte, accepturi erant manifeste. Proinde non solum non habenti, verum etiam habenti non incausam promittitur: non ha-

(1) *Al.* Si cum. (2) *P. Nicolai* omittit videmur.

Ex edit. *P. Nicol.* (a) Contra sermones *Arrianorum*: non contra sectam *Arrianorum*, sicut prius, vel contra *Arrianos*, ut jam antea notabatur indice nimis generali.

benti quidem, ut habeatur; habenti autem, ut amplius habeatur. *Chrysostomus* (hom. 74.) Quando igitur discipulos purgaverat per sacrificium passionis, & peccatum solutum erat, & ipsi ad pericula, & agones mittebantur, oportebat Spiritum Sanctum venire abundanter. Non autem statim post resurrectionem, ut in multo ejus constituti desiderio, cum multa eum suscipiant gratia.

(f) *Augustinus* (tract. 75.) Ne quisquam putaret quod in Spiritum Sanctum Dominus daturus fuerat, velut per seipsum non & ipse esset futurus cum eis adjecit, & ait: *Non reliquam vos orphanos.* Orphani pupilli sunt: illud enim est Graecum, hoc Latinum. Quamvis ergo nos Filii Dei suo Patri adoptivi filios, tamen in hoc etiam ipse erga nos paternum ostendit affectum. *Chrysostomus* (hom. 74.) Et quidem à principio dixerat, Venietis quo ego vado; sed quia hoc longum tempus erat, promisit Spiritum. Et quia nesciebant quid est hoc, promittit eis suam presentiam, quam maxime quaerant, cum dicit, *Veniam ad vos.* Ne tamen rursus eandem quaerant presentiam, qualem & prius habuerant, occulte hoc excludit, cum subdit: *Adhuc modicum & mundus me jam non videt; vos autem videtis me;* ac si diceret: Veniam quidem ad vos, non tamen ut prius vobiscum per unamquamque diem consistens. Et ne dicant: Qualiter igitur Judaeis dixisti: Amodo non videbitis me? solvit opinionem dicens: *Ad vos solos veniam.* *Augustinus* (tract. 75.) Videbat enim tunc cum mundus carnis oculis in carne conspicuum; non autem videbat quod, in carne Verbum latebat. Sed quoniam post resurrectionem etiam carnem suam, quam non solum videndam, verum etiam contrectandam demonstravit suis, noluit demonstrare non suis, hinc dictum est: *Adhuc modicum & mundus me jam non videt; vos autem videtis me.* Sed quoniam in judicio eum mundus videbit, quo nomine significati sunt à regno ejus alieni; melius intelligitur illud etiam tempus significare voluisse quando in fine saeculi aufereretur ab oculis damnatorum, ut eum de caetero videant diligentes. *Modicum* autem dicit, quia id quod prolixum videtur hominibus, brevissimum est ante oculos Dei.

Sequitur: *Quia ego vivo, & vos vivetis.* *Theophylactus.* Quasi dicat: Et si mortem subiero, tamen resurgo. Vos quoque vivetis, hoc est, cum videritis me, lætabitini, & tamquam mortui reviviscetis in apparitione mea. *Chrysostomus* (hom. 74.) Mihi autem videtur vitam

non

non presentem dicere, sed futuram; ac si dicat: *Mors Crucis non distare faciet vos à me in finem; sed momento parvo occulabit me à vobis.* *Augustinus* (tract. 75.) Cur autem de presenti se dixerit vivere, illos autem de futuro esse victuros, nisi quia & vitam carnis (1) resurgentis qualis in ipso praecedebat, & illis est pollicitus securaturam? Et quia ipsius mox futura erat resurrectio, presentis temporis ponit verbum, propter significandam celeritatem; illorum autem, quoniam saeculi disserter in finem, non ait, *Vivitis, sed vivetis.* Quia vero vivit ille, ideo & nos vivemus: per hominem quippe mors, & per hominem resurrectio mortuorum: „1. *Corinth.* 15. Sequitur: *In illo die,* de quo scilicet ait, *Et vos vivetis, vos cognoscetis,* contemplando, quamvis & nunc credendo noverimus, quia ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis: quia quando vivemus ea via qua mors absorberetur, tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est jam per ipsum, ut sit in nobis, & nos in ipso. *Chrysostomus* (hom. 74.) Vel in illo die cum resurgam, cognoscetis: quia cum viderunt eum reirrexisse, & esse cum eis, tunc certissimam fidem didicerunt. Magna enim erat virtus Spiritus Sancti, quae omnia eos docebat. Quod autem dictum est, *Ego sum in Patre,* humilitatis est; quod autem dicit, *Et vos in me, & ego in vobis,* humanitatis est, & auxilii quod est à Deo. Consuevit enim Scriptura multoties eisdem verbis in Deo, & hominibus positus non similliter uti. *Hilaris* 3. de Trinit. (ante med.) Vel hoc dicit, ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos autem in eo per corporalem ejus nativitatem; & ille rursus in nobis per sacramenti mysterium inesse crederetur: ipse enim restatus est supra 6. *Qui edidit carnem meam; & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* *Alcimus.* Per dilectionem autem, & observantiam mandatorum ejus, tunc perficietur hoc ipsum quod nunc inchoatum est per ipsum, ut sit in nobis, & nos in ipso. Et ut omnibus, non tantum Apostolis, hanc beatitudinem promississe videatur, adjungit: *Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.* *Augustinus* (tract. 75.) Qui habet in memoria, & servat in vita; qui habet in sermonibus, & servat in operibus; qui habet audiendo, & servat faciendo; qui habet faciendo, & servat perseverando; ipse est qui diligit me. Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio. *Theophylactus.* Ac si dicat: Vos putatis quod ex affectione quadam tristitiamini de morte mea; sed ego signum dilectionis reputo mandata mea servari. Qualem

autem prerogativam obtineat qui diligit, (2) ostendit subdicens: *Qui autem diligit me, diligitur à Patre meo, & ego diligam eum.* *Augustinus* (tract. 75.) Sed quid est diligam, tamquam tunc non diligit? Exponit per id quod sequitur: *Et manifestabo à meipsum;* id est, ad hoc diligam ut manifestem; & ipsam visionem mercedem fidei capiamus. Nunc enim ad hoc nos dilexit ut credamus, tunc ad hoc ut videamus: quia & nos nunc diligimus credendo quod videbimus; tunc autem diligemus videndo quod credidimus. *Augustinus* ad *Paulinum* de videndo Deo (cap. 1. in fin.) (a) Sic autem promittit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum Patre Deum unum, non quomodo in hoc saeculo visus est in corpore, & à malis. *Theophylactus.* Vel quia post resurrectionem, apparuitus illis erat in corpore magis representante divinitatem, ne credant ipsum spiritum fore, seu phantasma, ob hoc praedixit illis, ut tunc videntes illum non diffidant, sed reminiscantur quia propter mandatorum suorum custodiam apparet eis; atque ideo tenentur semper custodire illa, ut perpetuo eis appareat.

(g) *Augustinus* (tract. 76.) Quia Dominus dixerat: *Adhuc modicum & mundus me jam non videt, vos autem videtis me;* interrogavit eum de hoc ipse Judas, non ille traditor ejus, qui *Scariois* cognominatus est, sed cujus Epistola inter Scripturas canonicae legitur: unde dicitur: *Dicit ei Judas, non ille Scariois: Domine, quid factum est, quia nobis manifestaturus es teipsum, & non mundo? Causam quaerit quare non se mundo, sed suis manifestaturus esset, Dominus autem exponit quare suis se manifestaturus est, non alienis: quia scilicet hi diligunt, illi vero non diligunt: unde sequitur: Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* *Gregorius* (in homil. 30. in Evang.) Probatio enim dilectionis exhibitio est operis: numquam amor Dei est orisus; operatur enim magna, si est; si vero operari renuerit, amor non est. *Augustinus* (tract. 76.) Dilectio autem sanctos discernit à mundo, quae facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater, & Filius mansionem; qui donant & ipsam dilectionem, quibus in fine donabunt suam manifestationem. Est enim quaedam Dei manifestatio interior, quam profertus impii non noverunt, quibus Dei Patris, & Spiritus Sancti manifestatio nulla est; Filii vero esse potuit, sed in carne, quae nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest, sed ad modicum tempus; & hoc ad iudicium, non gaudium; ad supplicium, non ad praemium: unde sequitur: *Et ad eum venimus.* Veniant quidem

(1) *Al.* resurgentibus. (2) *Al.* ostendens.
Ex edit. *P. Nicol.* (a) *Epist.* 112. cap. 10.

dem ad nos dum venimus ad eos; veniunt sub-
veniendo, venimus obediendo; veniunt illumi-
nando, venimus intuendo; veniunt implendo,
veniunt capiendo: ut sit nobis eorum non ex-
tranea visio, sed interna, & in nobis eorum non
transitoria mansio, sed aeterna: unde sequitur:
Et mansionem apud eum faciemus. Gregorius (in
hom. 30. ut supra.) In quorundam etenim cor-
da venit, & mansionem non facit: quia per
compunctionem quidem respectum Dei perci-
piunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod
compuncti fuerant obliviscuntur, sicque ad per-
petranda peccata redeunt ac si haec minime plan-
xissent. Qui ergo Deum vere diligit, in eius cor-
de Dominus & venit, & mansionem facit: quia
sic eum divinitatis amor penetrat ut ab hoc amo-
re, tentationis tempore non recedat: ille enim
vere amat cujus mentem delectatio prava ex con-
sensu non superat. *Augustinus* (tract. 76.) An
forte putabitur, mansionem in dilectore suo fa-
cientibus Patre, & Filio, exclusis esse ab hac
mansione Spiritus Sanctus? Quid est ergo quod
superius ait de Spiritu Sancto *Apud vos manebit*,
& in vobis erit? Nisi forte quisquam sic ab-
surdus est ut arbitretur, cum Pater, & Filius
veniant, discessurum inde Spiritum Sanctum,
tamquam locum daturum majoribus. Sed &
hinc carnal cogitationi occurrit Scriptura, cum
dicit: *Ut maneat vobiscum in aeternum.* In eadem er-
go mansione cum ipsis erit in aeternum: quia
nec ille sine ipsis venit, ne illi sine eo: sed pro-
pter infanationem Trinitatis, personis singulari
nominatis dicuntur quaedam, non tamen aliis
separatis intelliguntur, propter ejusdem Trini-
tatis substantiam. *Gregorius* (in hom. ead.) Tan-
to autem quisque a superno amore disjungitur,
quanto inferius delectatur: unde subditur: *Qui
non diligit me, sermones meos non servat.* De di-
lectione ergo conditoris, lingua, mens, & vita
requiritur. *Chrysostomus* (hom. 74.) Vel aliter
totum. Abstulit Judas, sicut mortuos vi-
demus in somno, ita & se eum esse visuros: unde
querit: *Quid est quod debes te manifestare no-
bis, & non mundo?* quasi dicat: Vae nobis,
quoniam morieris, & ut mortuus debes nobis
absistere. Ne igitur hoc suspicentur, dicit: *Ego,
& Pater ad nun veniemus;* quasi dicat: Sicut
Pater manifestat seipsum, ita & ego: & mansio-
nem apud eum faciemus; quod somniorum non
est. Sequitur: *Et sermo quem audistis non est
meus, sed ejus qui misit me Patris;* quasi dicat:
Non me solum, sed neque Patrem amat qui hunc
non audit sermonem. Dicit autem hoc, quoniam
nihil extra Patrem loquitur, neque pra-

ter id quod illi videtur. *Augustinus* (tract. eod.)
Et fortasse propter aliquam distinctionem, ubi
suos dixit, pluraliter sermones dixit, dicens:
Qui non diligit me, sermones meos non servat. Ubi
autem sermonem, hoc est verbum, non suum
esse dixit, sed Patris, seipsum intelligi voluit:
non enim suum, sed Patris est Verbum; quo-
modo nec sua imago, sed Patris; nec suus Fi-
lius, sed Patris. Recte igitur auctori tribuit quod
facit aequalis, a quo habet hoc ipsum quod illi
est (1) indifferens, & aequalis. *Chrysostomus*
(hom. cit.) Quia vero eorum quae dixerat, quae-
dam manifesta erant, & quaedam non intellexe-
runt, ut non turbarentur, subjungit: *Haec locu-
tus sum vobis apud vos manens.* *Augustinus* (tract.
77.) Alia est illa mansio, quam promisit futu-
ram, alia vero haec quam presentem esse testa-
tur, illa spiritualis est, atque intrinsecus men-
tibus redditur; haec corporalis foris oculis,
atque auribus adhibetur. *Chrysostomus* (hom.
74.) Ut autem ejus corporalem recessum faci-
lius sustinerent, preparat eos, promittens quod
ejus recessus magnorum eis esset futura causa
bonorum; & quia donec ipse apud eos corporaliter
manebat, & Spiritus non venerat, nihil mag-
num poterant scire: unde sequitur: *Paralyticus
autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomi-
ne meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis
omnia quaecumque dico vobis.* *Gregorius* (hom.
30. in Evang.) Graeca locutione paralyticus, La-
tina advocatus dicitur vel consolator. Qui idcirco
advocatus dicitur, quia pro errore delinquentium
apud justitiam Patris intervenit, dum eos
quos repleverit, exorantes facit. Consolator au-
tem idem Spiritus vocatur, quia de peccati per-
petratione merentibus, dum spem vitae pre-
parat, ab afflictione tristitiae mentem levat. *Chry-
sostomus* (hom. 74.) Continue autem eum pa-
ralyticum vocat propter conturbantes eos tribula-
tiones. *Didymus* de Spiritu Sancto. (a) Spiritum
autem Sanctum a Patre in suo mitti nomine Sal-
vator affirmat, eum proprie nomen Salvatoris
sit Filius; siquidem naturae consortium, & ut
ita dicam, propitias personarum esse ista voce
significatur. Filii quippe tantummodo est in no-
mine Patris venire, salva proprietate Filii ad
Patrem, (2) & Patris ad Filium. Nullus autem
alius venit in nomine Patris; sed verbi gratia,
in nomine Domini, Dei, & Omnipotentis. Quo-
modo igitur servi, qui in nomine Domini veni-
unt, per hoc ipsum quod subiecti sunt, &
serviunt, indicant Dominum, servi quippe sunt
Domini; sic & Filius, qui venit in nomine Pa-
tris, portat ejus nomen per hoc quod Unigeni-
tus

(1) Nicolai indifferenter. (2) Quatuor saepe citata exempla omittunt & Patris ad Filium.
Ex edit. P. NICOL. (a) Lib. 2. inter Opera Hieronymi.

tus Dei Filius approbatur. Quia ergo Spiritus
Sanctus in nomine Filii a Patre mittitur, ostendit
quia unitate sit junctus ad Filium: unde &
Filius dicitur est Spiritus, per adoptionem suam
filios faciens eos qui se recipere voluissent. Iste
autem Spiritus Sanctus, qui venit in nomine
Filii missus a Patre, docebit omnia eos qui in fi-
de Christi perierunt: sunt omnia autem illa quae
spiritualia sunt, & intellectualia veritatis, & sapientiae
sacramenta. Docebit vero, non sicut qui
artes aliquas, & sapientiam studio, industriaeque
didicere; sed quasi ipsa ars, atque doctrina, &
sapientia, veritatis Spiritus invisibiliter menti in-
fusa scientiam divinorum. *Gregorius* (hom. 30.
in Evang.) Nisi autem idem Spiritus cordi adit
audientis, otiosus est sermo doctoris. Nemo ergo
docenti homini tribuat quod ex ore docentis
intelligitur: quia nisi intrus sit qui doceat, doctō-
ris lingua exterius in vacuum laborat. Sed & ip-
se conditor non ad eruditionem hominis loquitur,
si eidem homini per unctionem Spiritus non lo-
quatur. *Augustinus* (tract. 77.) Numquid au-
tem dicit Filius, & docet Spiritus Sanctus, ut
dicente Filio verba capiamus, docente autem
Spiritu Sancto, eodem verba intelligamus? Omnis
igitur, & dicit, & docet Trinitas; sed nisi
etiam sigillatim commendaretur, eam nullo mo-
do humana capere utcumque posset infinitas.
Gregorius (hom. ead.) Requiritur vero nobis
est cur de eodem Spiritu dicatur, *Suggestet vobis
omnia*, cum suggerere solet esse minoris. Sed
quia suggerere aliquando dicimus subministrare,
invisibilis Spiritus suggerere dicitur, non quod
nobis scientiam ab imo inferat, sed ab occulto.
Augustinus (ut supra.) Vel quod addit, *Suggeret*,
id est commemorabit vos, intelligere debe-
mus etiam quod jubetur non oblivisci, saluberrima
monita ad gratiam pertinere, (1) quae nos
commemorat Christus. *Theophylactus*, Spiritus
(2) itaque Sanctus, & docuit, & commemoravit:
docuit quidem quaecumque non dixerat eis
Christus, tamquam non valentibus portare; com-
memoravit vero quaecumque Dominus dixerat;
sed obsecuritatis causa, vel intellectus tarditate,
commendare memoriae nequiverunt. *Chrysostomus*
(hom. 74.) Quia vero, & haec audientes
turbantur, excogitantes odia, & prelia sibi im-
minere post ejus recessum, rursus eos consolatur,
dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do
vobis.* *Augustinus* (tract. eod.) Pacem nobis re-
linquit in hoc saeculo, in qua manentes hostem
vincimus, & ut etiam hic invicem diligamus; pa-
cem suam nobis dabit in futuro saeculo, quan-
do sine hoste regnabimus, ubi numquam dissen-
tire possumus. Pax autem nobis ipse est, & cum

credimus quia est, & cum videbimus eum sicuti
est. Sed quid est quod ubi dicit, *Pacem relinquo
vobis*, non addit *meam*; ubi vero ait, *Do vobis*,
ibi dicit *meam*? Utrum subaudiendum est *meam*,
& ubi dictum non est; an forte & hic aliquid la-
teret? Pacem enim suam eam voluit intelligi quae-
lem habet ipse; pax vero ista quam nobis reliquit
in hoc saeculo, nostra potius dicens est, quam
ipsius. Ille quippe nihil repugnat in seipso, quia
nullum habet omnino peccatum; nos autem ta-
lem pacem nunc habemus in qua adhuc dica-
mus: *Dimitte nobis debita nostra.* Matth. 6.
Itemque inter nos ipsos est nobis pax, quia in-
vicem nobis credimus quod invicem diligamus.
Sed nec ipsa plena est, quia cogitatione cordis
nostri invicem non videmus. Nec ignoro ista Do-
mini verba etiam sic accipi posse ut ejusdem sen-
tentiae repetitio videatur. Quod vero Dominus
adjoinxit, *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*,
quid est aliud, nisi non quomodo homines
dant, qui diligunt mundum? qui propterea si-
bi dant pacem, ut sine molestia mundo perfruan-
tur: & quando iustus dant pacem, ut non eos
persequantur, pax esse non potest vera, ubi non
est vera concordia, quia disjuncta sunt corda.
Chrysostomus (hom. ead.) Pax etiam exterior ad
malum fit multoties, & eis qui habent eam ni-
hil prodest. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 59.)
Est autem pax serenitas mentis, tranquillitas
animi, simplicitas cordis, amoris vinculum,
consortium caritatis. Nec potest ad heredita-
rem Domini pervenire qui testamentum pacis
noluerit observare, nec potest concordiam habere
cum Christo qui ducors voluerit esse cum Chris-
tiano.

(h) *Chrysostomus* (hom. 74.) Quia dixerat,
Pacem relinquo vobis, quod erat recedentes; hoc
poterat eos conturbare: ideo dicit: *Non turbetur
cor vestrum, neque formidet*; quoniam haec qui-
dem ex dilectione, illa vero ex formidine patie-
bantur. *Augustinus* (tract. 78.) Hinc autem
turbari, & formidare poterat cor illorum, quod
ibat ab eis, quamvis venturus ad eos, ne sibi
tan gregem lupus hoc intervallo invaderet pasto-
ris absentia: unde sequitur: *Audistis quia ego die-
xi vobis: Vado, & venio ad vos.* Ibat autem per
id quod homo erat, & manebat per id quod Deus
erat. Cur itaque turbaretur, & formidaret cor,
quando sic deleterebat oculos se non desereret cor?
Ut autem intelligerent secundum id quod homo
erat, eum dixisse, *Vado, & venio ad vos*, sub-
jecit, atque ait: *Si diligetis me, gaudeteis uti-
que, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est.*
(3) Per quod ergo Filius non est aequalis Patri,
per hoc erat iturus ad Patrem, a quo & ventu-
rus

(1) *Al. quam nobis commemorat.* (2) *Al. deus* itaque. (3) *Al. per hoc,*

ius est, iudicaturus vivos, & mortuos: per illud (1) autem in quo est aequalis generati, nunquam recedit a Patre, sed cum illo est ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. Ipse ergo Filius Dei aequalis Patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, major est etiam seipso: quia major est forma Dei, quae amissa non est, quam forma servi, quae accepta est. Haec igitur est forma servi, in qua Dei Filius minor est non Patre solo, sed etiam Spiritu Sancto: secundum hanc formam servi pater Christus etiam parentibus minor erat, quando parvus majoribus, sicut scriptum est, subditus erat. Agnovimus igitur geminam substantiam Christi, divinam scilicet, quae aequalis est Patri, & humanam, quae major est Patre. Utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternarius, sed Trinitas Deus. Ideo ergo dixit: Si diligereis me, gauderis utique, quia vado ad Patrem: quia naturae humanae gratulandum est, eo quod sic assumpta est a Verbo Unigenito ut immortalis constitueretur in caelo, atque ita feret (2) terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram Patris. Quis tamen hinc gaudet, qui sic diligit Christum; ut suam naturam iam immortalem gratuletur in Christo, (3) atque ipsum speret futurum esse per Christum? *Hilarius 9. de Trinit. (ult. med.)* Vel aliter, Si donantis auctoritate Pater major est, numquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est, sed minor iam non est cui unum esse donatur. *Chrysostomus* (ut supra). Vel aliter, Nondum poterant Apostoli quid sit resurrectio, quam praedixerat dicens: *Vado, & venio ad vos*: neque qualem oportebat de eo opinionem habebant; Patrem vero magnum esse estimabant. Dicit igitur eis: (4) Esti de me formidatis quod me deicendere nequeam, nec confiditis quod post Crucem rursus vos videam; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, iactandum vobis est, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia vestra dissolvere. Haec autem omnia ad imbecillitatem discipulorum dicebantur; & ideo subdit: *Et nunc dicit vobis prosequamur, ut cum factum fuerit, credatis.* *Augustinus* (tract. 79.) Quid est hoc, cum magis credere homo debeat, antequam fiat id quod credendum est? Haec est enim laus fidei: si quod creditur non videatur; nam & ille cui

(1) *Al. deus autem.* (2) *Al. in terra.* (3) *Quartus alibi citata exempla sic legunt.* Et si de me formidatis ut non sufficiente mihi ipsi assisteret, neque confiditis quod post Crucem rursus vos videbo; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, oportebat iactari de religio, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia vestra dissolvere. *Augustinus* (1)

Ex edit. P. Nicol. (2) Contra serm. Artianorum, cap. 11. non simpliciter contra Artianos, ut prius.

dictum est infra ad. *Quia vidisti, credidisti*, aliud vidit, aliud credidit, vidit hominem, credidit Deum. Sed si dicuntur credi quae videntur, sicut dicit, unusquisque oculis suis se credidisset; non tamen ipsa est quae in nobis redificat fides; sed ex rebus quae videntur, acquiritur in nobis; ut ea credatur quae non videntur. Illud itaque dicit: *Cum factum fuerit*, quod cum post mortem visurierant viventem, & ad Patrem ascendentem: quo viso, fuerant credituri quod ipse esset Christus Filius Dei, qui hoc potuit facere, & praedicare antequam faceret: credituri autem hoc, non fide nova, sed aucta; aut certe cum mortuus esset, detecta, cum resurrexisset, resecta. *Hilarius 9. de Trinit. (ubi supra.)* Gloriam autem resumenda meritum continuo subiecit, dicens: *Sicut non multa loquitur vobiscum. Nedo.* Ideo hoc dicebat, quoniam iam instabat tempus ut comprehenderetur, & ad mortem traderetur. *Veni enim princeps mundi huius.* *Augustinus* (tract. eodem.) Quis nisi diabolus? Non autem creaturaturus, sed peccaturus princeps est diaboli. Unde Apostolus cum dixisset *Ephes. 6.* Adversus rectores mundi, sequenti verbo exposuit quid dixisset mundi, cum subiungit: *Tenebrarum harum, id est hominum impiorum. Et in me non habet quidem.* Quia neque cum peccato Deus venerat, neque ejus carnem de peccati propagine Virgo peperat. Et tamquam ei diceretur: *Cur ergo morieris, si non habes peccatum, cui debetur mortis supplicium?* continuo subiungit: *Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedi mihi Pater, sic facio; surgit, etiam hinc.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *Eamus autem dixit ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem qui nullum habebat meritum mortis, sed habebat, ut moreretur, mandatum Patris.* *Augustinus* contra Artianos (2) (cap. 9.) Quod autem voluntati, & praecepto Patris obediens est Filius, nec in hominibus demonstrat diversam imparemque naturam Patris praecipientis, & filii obediens. Hoc accedit quod Christus non tantum Deus est, quia natura aequalis est Patri, sed etiam homo, quia natura minor est Patre. *Chrysostomus* (hom. 75.) Vel hoc quod dicit *Surgit, etiam hinc*, principium est, aliter sententiarum: consequens enim erat eos formidare, & a tempore, & a loco, in villa manifeste existentes: etenim nox profunda erat, & erat confes-

(1) *Augustinus* (1)

(2) *Legit Nicolai atque didipsum se speret.* (4) *Quartus alibi citata exempla sic legunt.* Et si de me formidatis ut non sufficiente mihi ipsi assisteret, neque confiditis quod post Crucem rursus vos videbo; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, oportebat iactari de religio, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia vestra dissolvere. *Augustinus* (1)

quens eos non attendere his quae dicebantur; sed semper circumvolvere oculos, & imaginari eos qui aggressuri eos erant, & maxime audientes; *adhuc modicum vobiscum sum; & Venit princeps mundi huius.* Quia igitur haec, & iuxta modum au-

dientes, turbantur, ut mox capiendi ducit, eos in locum alium, ut estimantes se in cautela esse, cum otio de reliquo audiant; magna enim dogmata erant audiri.

CAPUT XV.

(a) **E**go sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

(b) Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil poteritis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet; & colligent eum, & in ignem mitret, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque voleritis petetis, & fiet vobis.

(c) In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si precepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea; sicut & ego Patris mei precepta servavi, & maneo in ejus dilectione. Haec locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

(d) Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Majorum haec dilectionem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quae ego praecipio vobis. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos ut caris, & fructum afferatis, & fructus vestri maneat, ut quodcumque petieritis Patrem, in nomine meo, det vobis.

(e) Haec mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Memoretote sermonis mei quem ego dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequantur; si sermonem meum servaverint, & vestram servabunt. Sed haec omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

(f) Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & odorunt, & me, & Patrem meum. Sed ut adimpleatur scriptum in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.

(g) Cum autem venerit paraclitis quem ego mitto vobis a Patre, Spiritum Veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

(h) **H**ilarius 9. de Trinit. (ubi supra.) Ad hoc commendanda corporae passionis sacramenta non per dilectionem efficiendi mandati paterni festinas exurgens; corporae tamen assumptionis iterum mysterium pandens, per quam etiam tamquam in vite modo palmitis ineffemus, adiecit: *Ego sum vitis vera.* *Augustinus* (tract. 80.) Quod secundum hoc dicit quod est caput Ecclesiae, noque membra ejus, homo Christus Jesus. Unius quippe naturae sunt vitis, & palmites. Sed cum dicit, *Ego sum vitis vera*, numquid non adderet etiam ad carnem etiam vitalem, ut ista similitudo translata est? Sic autem dici-

tur vitis per similitudinem, non per proprietatem; sicut agnus, ovis, & cetera; vobiscum, ut magis ipsi sine vera, ex quibus dependunt ista similitudines. Sed dicendo: *Ego sum vitis vera*, ab illa similitudine cui dicitur *Hier. 2. in Quercu*, do convecta est in amaritudinem vitis alienae? Nam quo pacto vitis vera, quae expectata est, ut faceret uvam, fecit autem spinas? *Hilarius 9. de Trinit. (ubi supra.)* Sed a corpore huius humanitatis assumptione formam paternae majestatis alienans, agrosolam Patrem curiosam huius vitis ostendit, dicens: *Et Pater meus agricola est.* *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 59.) Coli-

ius est, iudicaturus vivos, & mortuos: per illud (1) autem in quo est aequalis generati, nunquam recedit a Patre, sed cum illo est ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. Ipse ergo Filius Dei aequalis Patri in forma Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, major est etiam seipso: quia major est forma Dei, quae amissa non est, quam forma servi, quae accepta est. Haec igitur est forma servi, in qua Dei Filius minor est non Patre solo, sed etiam Spiritu Sancto: secundum hanc formam servi pater Christus etiam parentibus minor erat, quando parvus majoribus, sicut scriptum est, subditus erat. Agnovimus igitur geminam substantiam Christi, divinam scilicet, quae aequalis est Patri, & humanam, quae major est Patre. Utrumque autem simul, non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternarius, sed Trinitas Deus. Ideo ergo dixit: Si diligereis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia naturae humanae gratulandum est, eo quod sic assumpta est a Verbo Unigenito ut immortalis constitueretur in caelo, atque ita feret (2) terra sublimis, ut incorruptibilis pulvis sederet ad dexteram Patris. Quis tunc hinc gauderet, qui sic diligit Christum; ut suam naturam iam immortalem gratuleretur in Christo, (3) atque ipsum speret futurum esse per Christum? *Hilarius 9. de Trinit. (ult. med.)* Vel aliter, Si donantis auctoritate Pater major est, numquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est, sed minor iam non est cui unum esse donatur. *Chrysostomus* (ut supra). Vel aliter, Nondum poterant Apostoli quid sit resurrectio, quam praedixerat dicens: *Vado, & venio ad vos*: neque qualem oportebat de eo opinionem habebant; Patrem vero magnum esse estimabant. Dicit igitur eis: (4) Esti de me formidatis quod me deiciere nequeam, nec confiditis quod post Crucem rursus vos videam; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, scitandum vobis est, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia vestra dissolvere. Haec autem omnia ad imbecillitatem discipulorum dicebantur; & ideo subdit: *Et nunc dicit vobis prosequamur, ut cum factum fuerit, credatis.* *Augustinus* (tract. 79.) Quid est hoc, cum magis credere homo debeat, antequam fiat id quod credendum est? Haec est enim laus fidei: si quod creditur non videtur; nam & ille cui

(1) *Al. deus autem.* (2) *Al. in terra.* (3) *Quartus alibi citata exempla sic legunt.* Et si de me formidatis ut non sufficiente mihi ipsi assisteret, neque confiditis quod post Crucem rursus vos videbo; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, oportebat scitandum de religio, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia vestra dissolvere. *Augustinus* (1)

Ex edit. P. Nicol. (2) Contra serm. Artianorum, cap. 11. non simpliciter contra Artianos, ut prius.

dicitur est infra ad. *Quia vidisti, credidisti*, aliud vidit, aliud credidit, vidit hominem, credidit Deum. Sed si dicuntur credi quae videntur, sicut dicit, unusquisque oculis suis se credidisset; non tamen ipsa est quae in nobis edificat fides; sed ex rebus quae videntur, acquiritur in nobis; ut ea credatur quae non videntur. Illud itaque dicit, *Cum factum fuerit*, quod cum post mortem visurierant viventem, & ad Patrem ascendentem: quo viso, fuerant credituri quod ipse esset Christus Filius Dei, qui hoc potuit facere, & praedicare antequam faceret: credituri autem hoc, non fide nova, sed aucta; aut certe cum mortuus esset, detecta, cum resurrexisset, resecta. *Hilarius 9. de Trinit. (ubi supra.)* Gloriam autem resumptam meritum continuo subiecit, dicens: *Sed non multa loquar vobis.* *Pede.* Ideo hoc dicebat, quoniam iam instabat tempus ut comprehenderetur, & ad mortem traderetur. *Veni enim princeps mundi huius.* *Augustinus* (tract. eodem.) Quis nisi diabolus? Non autem creaturaturum, sed peccaturum princeps est diaboli. Unde Apostolus cum dixisset *Ephes. 6.* Adversus rectores mundi, sequenti verbo exposuit quid dixisset mundi, cum subiungit: *Tenebrarum harum, id est hominum impiorum. Et in me non habet quidem.* Quia neque cum peccato Deus venerat, neque ejus carnem de peccati propagine Virgo peperat. Et tamquam ei diceretur: *Cur ergo morieris, si non habes peccatum, cui debetur mortis supplicium?* continuo subiungit: *Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedi mihi Pater, sic facio; surgit, etiam hinc.* Discumbens enim discumbentibus loquebatur. *Eamus autem dixit ad illum locum unde fuerat tradendus ad mortem qui nullum habebat meritum mortis, sed habebat, ut moreretur, mandatum Patris.* *Augustinus* contra Artianos (2) (cap. 9.) Quod autem voluntati, & praecepto Patris obediens est Filius, nec in hominibus demonstrat diversam imparemque naturam Patris praecipientis, & filii obediens. Hoc accedit quod Christus non tantum Deus est, quia natura aequalis est Patri, sed etiam homo, quia natura minor est Patre. *Chrysostomus* (hom. 75.) Vel hoc quod dicit *Surgit, etiam hinc*, principium est, aliter sententiarum: consequens enim erat eos formidare, & a tempore, & a loco, in villa manifeste existentes: etenim nox profunda erat, & erat confes-

(1) *Legit Nicolai atque didipsum se speret.* (2) *Quartus alibi citata exempla sic legunt.* Et si de me formidatis ut non sufficiente mihi ipsi assisteret, neque confiditis quod post Crucem rursus vos videbo; tamen audientes quoniam ad Patrem vado, oportebat scitandum de religio, quoniam ad majorem vado, & potentem omnia vestra dissolvere. *Augustinus* (1)

quens eos non attendere his quae dicebantur; sed semper circumvolvere oculos, & imaginari eos qui aggressuri eos erant, & maxime audientes; *adhuc modicum vobiscum sum; & Venit princeps mundi huius.* Quia igitur haec, & iuxta modum au-

dientes, turbantur, ut mox capiendi ducit, eos in locum alium, ut estimantes se in cautela esse, cum otio de reliquo audiant; magna enim dogmata erant audiri.

CAPUT XV.

(a) **E**go sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

(b) Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil poteritis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet; & colligent eum, & in ignem mitret, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque voleritis petetis, & fiet vobis.

(c) In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si precepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea; sicut & ego Patris mei precepta servavi, & maneo in ejus dilectione. Haec locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

(d) Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Majorum haec dilectionem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quae ego praecipio vobis. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos ut caris, & fructum afferatis, & fructus vestri maneat, ut quodcumque petieritis Patrem, in nomine meo, det vobis.

(e) Haec mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Memoretote sermonis mei quem ego dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequantur; si sermonem meum servaverint, & vestram servabunt. Sed haec omnia facient vobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

(f) Si non venissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis quae nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & odorunt, & me, & Patrem meum. Sed ut adimpleatur scriptum est: *Quia odio habuerunt me gratis.*

(g) Cum autem venerit paraclitis quem ego mitto vobis a Patre, Spiritum Veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis quia ab initio mecum estis.

(h) **H**ilarius 9. de Trinit. (ubi supra.) Ad hoc commendanda corporae passionis sacramenta non per dilectionem efficiendi mandati paterni festinus exurgens; corporae tamen assumptionis iterum mysterium pandens, per quam etiam tamquam in vite modo palmitis inefficacis, adiecit: *Ego sum vitis vera.* *Augustinus* (tract. 80.) Quod secundum hoc dicit quod est caput Ecclesiae, noque membra ejus, homo Christus Jesus. Unius quippe naturae sunt vitis, & palmites. Sed cum dicit, *Ego sum vitis vera*, numquid non adderet etiam ad carnem etiam vitalem, ut ista similitudo translata est? Sic autem dici-

tur vitis per similitudinem, non per proprietatem; sicut agnus, ovis, & cetera; vobiscumque, ut magis ipsi sine vera, ex quibus dependunt ista similitudines. Sed dicendo: *Ego sum vitis vera*, ab illa similitudine cui dicitur *Hier. 2. in Quercibus*, ad convectam est in amaritudinem vitis aliena? Nam qui pacto sit vitis vera, quae expectata est ut faceret uvam, fecit autem spinas? *Hilarius 9. de Trinit. (ubi supra.)* Sed a corpore huius humanitatis assumptione formam paternae majestatis alienans, agrosolam Patrem curiosam huius vitis ostendit, dicens: *Et Pater meus agricola est.* *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 59.) Coli-

zimus enim Deum, & colit nos Deus: sed sic Deum colimus; ut non meliorem eum faciamus. obliuimus enim eum adorando, non arando; quod autem ille nos colit, meliores nos reddat. Cultura ipsius est in nos, quod non cessat verbo suo extirpare mala semina de cordibus nostris, aperire eos nostrum tamquam aratro sermonis, plantare semina præceptorum, expectare fructum pietatis. *Chrysostronus* (hom. 75.) Et quia Christus sibi sufficit, discipuli vero multo indigent agricolæ auxilio; propterea de vite nihil dicit, sed de palmitibus, cum subdit: *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit eum.* Fructum autem hic vitam occulte insinuat, ostendens quod sine operibus non potest aliquis esse in eo. *Hilarius* 9. de Trinit. (ubi supra.) Inutiles autem, & inuertes palmites defecans, deputabit arbutos. *Chrysostronus* (hom. 75.) Et quia etiam qui valde virtuosus sunt, indigent agricolæ opere, adiungit: *Et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* Hoc dixit propter tribulationes eorum quæ tunc inducebantur; ostendens quod tentationes fortiores eos faciebant, sicut & purgare, hoc est circumcidere palmitem, eum magis germinare facit. *Augustinus* (tract. 80.) Quis autem est in hac vita sic mundus ut nobis sit magis magisque mundandus? Ubi, si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus: 1. Joann. 1. Mandat itaque mundos, id est fructuosos, ut tanto sint fructuosiores quanto sunt mundiores. Secundum hoc ergo vitis est Christus quod ait: *Pater maior me est.* secundum illud autem quod ait supra 10. *Ego, & Pater unum sumus,* & ipse agricola est: nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium, sed talis ut det etiam intrinsecus incrementum: unde continuo etiam seipsum mundatorem palmitum ostendit, dicens: *Sancti vos mundi, sicut propter sermonem quem locutus sum vobis.* Ecce ipse mundator est palmitum; quod est agricolæ, non vitis officium. Sed quare mundat? Mundi estis propter baptismum, quo ablutistis, nisi quis & in aqua verbum mundat? Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Unde ista tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluatur, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? Nam in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus immanens. Hoc verbum fides tantum valet in Ecclesia Dei in per ipsum credentem, offerentem, benedicientem, tingentem mundum infantem, quamvis credere non valentem. *Chrysostronus.* Vel dicit: *Mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis;* id est, interim lumen doctrinæ jam suscepistis, & a iudaico errore eruti estis.

(b) *Chrysostronus* (hom. 75.) Quia jam man-

dos eos dixerat propter sermonem quem locutus fuerat eis, docet quod oportet de reliquo incipere ea quæ ab eis sunt; & ideo dicit: *Manete in me, & ego in vobis.* *Augustinus* (tract. 81.) Non eo modo illi in ipso, sicut ipse in illis: utrumque enim prodest, non ipsi, sed illis: ita sunt quippe in vite palmites ut viti non conferant, sed inde accipiant unde vivant; na vero vitis est in palmitibus ut vitale alimentum subministrat eis, non sumat ab eis; ac per hoc, ut manentem in se haberent Christum, & manentem in Christo, discipulis prodest utrumque, non Christo: unde subdit: *Sicut palmes non possunt ferre fructum à semetipso, nisi manserint in vite, sic nec vos nisi in me manseritis.* Magna gratiæ commendatio! Corda instruit humilium, ora obstruit superbiorum. Nonne huic resistunt veritati, ad bona opera faciendâ Deum sibi necessarium non putantes, non asserentes, sed præcipitantes liberi arbitrii? Qui enim à semetipso ferre fructum assimat ferre, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est. *Alcuius.* Omnis enim fructus boni operis ab illa radice procedit qui nos sua gratia liberavit, & suo auxilio provehit, ut fructum plus asserere valeamus; unde cum repetitione, & superiorum explanatione subdit: *Ego sum vitis, & vos palmites. Qui manet in me, credendo, obediendo, perseverando, & ego in eo, illuminando, subveniendo, perseverantiam donando; hic, & non alius, ferre fructum multum.* *Augustinus* (tract. eod.) Sed ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse à semetipso palmitem ferre, subdit: *Quis sine me nihil potestis facere.* Non ait, Parum potestis facere: quia nisi palmes in vite manserint, & vixerint de radice, quantumlibet fructum à semetipso non potest ferre. Quamvis autem Christus vitis non esset, nisi homo esset; tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi etiam Deus esset. *Chrysostronus* (hom. cit.) Vide ergo Filium non minus Patre conferentem ad discipulorum procuratorem: nam Pater quidem purgat, ipse vero in se tenet, quod facit palmites fructificare. Sed tamen, & purgare Filii monstratum est esse, & manere in radice est Patris, qui radicem genuit. Igitur magnum quidem dominum est nihil posse facere; verum non usque ad hoc sistit, sed ulterius producit sermonem, dicens: *Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, id est agricolæ non poterit manus, & ardescet, hoc est, si quid habebat à radice, amittet, denudatus ejus auxilio, & vita: & colligent eum.* *Alcuius:* Messores Angeli, & in ignem, æternum scilicet, mittent, & ardet. *Augustinus* (tract. eodem.) Ligna enim vitis tanto sunt contemptibilia, si in vite non manserint, quanto

gloriosiora, si manserint. Unum ex duobus palmis congruit, aut vitis, ut ignis: si in vite non est, in igne erit. *Chrysostronus* (ut supra.) Deinde ostendens quid est manere in eo, subdit: *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petitis, & fiet vobis.* Eam enim quæ per opera ostensionem quaerit, *Augustinus* (tract. eod.) Tunc enim sunt dicenda verba ejus in nobis manere, quando facimus quæ præcepit, & diligimus quæ promissit. Quando autem verba ejus manent in memoria, nec inveniuntur in vita; non computantur palmes in vite, quia vitam non attrahit ex radice. Quid autem velle possunt manendo in Salvatore nisi quod non alienum est à salute? Aliud quippe volumus, quia sumus in Christo, & aliud volumus, quia sumus adhuc in hoc seculo. De manione autem hujus sæculi nobis aliquando subrepat ut hoc petamus quod nobis non expediat necessest. Sed ablit ut faciat nobis, si maneamus in Christo, qui non facit quando petimus, nisi quod expediat nobis. Ad verba autem ejus pertinet oratio *Pater noster:* ab hujus orationis verbis, & sensibus non recedamus in petitionibus nostris, & quidquid petimus, fiet nobis.

(c) *Chrysostronus* (hom. 75.) Ostendit supra Dominus quoniam qui eis insidiantur, ardebunt, non manentes in Christo: deinde ostendens quoniam ipsi inextinguibiles erunt, ita scilicet ut multum fructificent, ait: *In hoc clarificatus est Pater meus ut plurimum fructum offerat;* quasi dicat: Si ad gloriam Patris pertinet quod vos fructificetis, non contemnet gloriam suam. Qui autem fructum facit, ille est discipulus Christi: unde subdit: *Et efficiamini mihi discipuli.* *Theophylactus.* Fructus autem Apostolorum sunt Genes, quæ per eorum doctrinam strictæ sunt fidei, necnon ad Dei redactæ sunt gloriam. *Augustinus* (tract. 82.) Sive enim clarificatus, sive glorificatus dicatur, ex uno verbo Græco utrumque translaturum est. Dicit enim Græce dicitur, Latine gloria est. Quod ideo commemorandum putavi, ne hoc nostræ gloriæ tribuamus, tanquam ex nobis ipsis habeamus: ejus est enim hæc gratia; & ideo in hoc non nostra, sed ejus est gloria. A quo enim facimus fructum nisi ab illo ejus misericordia prævenit nos? Unde subdit: *Sicut dilexi me Pater, & ego dilexi vos.* Ecce unde sunt nobis opera bona: nam unde nobis essent, nisi quia fides per dilectionem operatur? Unde autem diligeremus, nisi prius diligeremus? Quod autem ait, *Sicut dilexi me Pater: & ego dilexi vos,* non æqualitatem naturæ ostendit nostræ, & suæ, sicut est Patris, s. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al* illa ergo.

& ipsius; sed gratiam, qua mediator est Dei & hominum, homo Christus Jesus. Mediator quippe monstratur, cum dicit: *Pater dilexit me, & ego dilexi vos;* nam Pater utique diligit & nos, sed in ipso. *Chrysostronus* (ut supra.) Si igitur Pater amat nos, confidite: si Patris est gloria, fructificat. Deinde ut non pigros eos faciat, subdit: *Manete in dilectione mea.* Qualiter autem hoc erit, ostendit subdens: *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* *Augustinus* (tract. eod.) Quis ambigat quod dilectio præcedat observantiam præceptorum? Unde enim præcepta servet non habet qui non diligit. Quod ergo hic ait, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstratur; ut nemo se fallat dicendo, quod eum diligit, si ejus præcepta non servat. Quamvis quod dicit, *Manete in dilectione mea,* non appareat quam dixerit dilectionem, utrum qua eum diligimus, an qua ipse nos diligit; sed ex verbo superiori dignoscitur: dixerat quippe, *Ego dilexi vos,* & continuo subjecit, *Manete in dilectione mea,* (1) illa utique qua dilexit eos. Quid est ergo, *Manete in dilectione mea;* nisi manete in gratia mea? Et quid est, *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea,* nisi ex hoc sciatis quod in dilectione mea, qua vos diligo, manetis, si mea præcepta servatis. Non ergo ut nos diligit, prius præcepta ejus servamus; sed nisi nos diligit, præcepta ejus servare non possumus. Hæc est gratia quod humilibus patet, superbus latet. Sed quid illud est quod adjungit: *Sicut & ego præcepta Patris mei servavi, & maneo in ejus dilectione?* Utique eam hic dilectionem Patris intelligi voluit, qua eum diligit Pater. Sed numquid & hæc gratia intelligenda est, qua Pater diligit Filium, sicut gratia est qua non diligit Filios; cum simus nam filii gratia, non natura. Unigenitus autem natura, non gratia? An hoc etiam in ipso Filio ad hominem referendum est? Ita sane: nam dicendo, *Sicut dilexi me Pater, & ego dilexi vos,* gratiam mediatoris ostendit; mediator autem Dei & hominum, non inquantum Deus, sed inquantum homo, est Christus. Igitur hoc recte possumus dicere, quod cum ad naturam Dei non pertinet humana natura, ad personam tamen Filii Dei per gratiam pertinet, qua nulla est major, nulla profus æqualis. Neque enim illam susceptionem ulla hominis merita præcesserunt, sed ab illa susceptione merita ejus cuncta coeperunt. *Alcuius.* Quæ autem præcepta dixerit: exponit Apostolus dicens Philipp. 2. „Christus factus est obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis.“ *Chrysostronus* (hom. 76.) Deinde quia futura passio, &

(e) *Augustinus* (tract. 86.) Dixerat Dominus: *Postea vos, ut adis, & fructum afferatis: caritas autem fructus noster est: de hoc itaque fructu mandans nobis, dicit: Hec mando vobis ut diligatis invicem. Unde & Apostolus, Fructus.* inquit Galat. 5. „spiritus, caritas;“ ac deinde cetera tanquam ex isto capite exorta, & religera comexuit. Merito itaque sic dilectionem saepe commendat tanquam sola praecipienda sit, sine qua non possunt prodelle cetera bona, & quae non potest haberi sine ceteris bonis, quibus homo efficitur bonus. *Chrysostomus* (hom. 76.) Vel aliter continua. Dixi quoniam animam meam pro vobis pono, & quia primum vos elegi. Haec autem omnia non exprobrans dixi, sed ad dilectionem vos inducens, ut diligatis invicem. Deinde quia persecutionem pati, & a multis exprobrari difficile erat, ostendit consequenter quod non dolere, sed letari oportet: unde sequitur: *Si mundus vos odit, scitote quia me propter me odio habuit; quasi dicat: Scio hoc esse datum; sed propter me patiemini. Augustinus* (tract. 87.) Cur enim se membra supra verticem extollunt? Recusasti esse in corpore, si non vis mundi odium fustinare cum capite. Pro dilectione autem patienter debemus etiam mundi odium fustinare: necesse est enim ut nos oderit, quos carnis nolle quod diligit: unde sequitur: *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Chrysostomus* (hom. 76.) Quia enim propter Christum pati nondum erat eis sufficiens mitigationis causa, illa causa dimissa, hanc adjecit, ostendens quod hoc est virtutis argumentum, a mundo odio haberi: unde dolere oportet, si a mundo diligeremini: hoc enim esset malitiae vestrae offensivum. *Augustinus* (tract. eod.) Universa autem hoc dicit Ecclesiae, quam plurimum mundi nomine appellat: sicut est illud 2. Corinth. 5. „Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.“ Totus ergo mundus Ecclesia est, & totus mundus odit Ecclesiam. Mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, inquinatum mundarum. (Tract. 88.) Quae ergo potest: Si etiam mali faciunt persecutionem malis; sicut impii Reges, & iudices, cum essent persecutores piorum, utique & homicidas, & adulteros puniebant; quomodo intelligendum est quod Dominus ait: *Si de mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret?* nisi quia mundus est in eis a quibus talia scelera puniuntur, & mundus est in eis a quibus diliguntur. Mundus ergo odit quod suum est ex ea parte hominum qua sceleratis nocet, & diligit quod suum

(1) *A.* quae, item alias omittitur utrumque. *Nicolaus* autem legit nisi quae dixit, scilicet odio habebunt, &c.

Ex edit. P. Nicol. (2) Et iterum tract. 87.

est ex ea parte qua ipsi favet. (a) Si etiam queratur, quomodo se diligit mundus, qui odit modum redemptionis; diligit utique falsa dilectione, non vera: quoniam quod ei nocet hoc diligit: odit naturam, diligit vitium: unde & nos prohibemur diligere in illo quod ipse diligit, & jubeamur diligere quod ipse odit in seipso. Vitium quippe in illo diligit prohibemur, jubeamurque naturam. Ut autem de hoc mundo damnato non essent, electi sunt inde, non meritis suis, quorum nulla bona praecesserant opera, non natura, quae tota fuerat in ipsa radice vitiosa; sed gratia: unde sequitur: *Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Gregorius* super Ezechielem in homil. 9. Nam perversorum derogatio vitae nostrae approbatio est: quia jam ostenditur nos aliquid iustitiae habere, si illis displicere incipimus qui non placent Deo: nemo enim potest in una eademque re omnipotenti Domino, atque ejus hostibus gratis exillere: nam se Deo amicum denegat qui ejus placet inimico; & inimicis veritatis adverbatur qui eidem veritati in mente subjugabitur. *Augustinus* (tract. 88.) Exhortans autem Dominus suos servos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis majus, & melius quam de seipso proponit exemplum: unde sequitur: *Memento sermonis mei quem ego dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur; si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt. Glossa.* Idem observaverant, ut calumniarentur, juxta illud Psalm. 36. „Observabit peccator, iustum.“ *Theophylactus.* Vel aliter. Si dominum, inquit, persecuti sunt, vos etiam servos multo magis; si non persecuti fuissent, sed sermonem custodivissent, vestrum etiam custodirent. *Chrysostomus* (hom. 76.) Quasi dicat: Non vos turbari oportet, si communicabitis meis passionibus: quia vos non estis me potiores. *Augustinus* (tract. eod.) Hic autem ubi dicitur, *Non est servus major domino*, illud significat servum pertinentem ad timorem castum, qui permanet in saeculum saeculi. *Chrysostomus* (homil. citat.) Deinde & aliam mitigationem ponit, quoniam & Pater cum eis contumeliam patitur, cui injuriatur: unde sequitur: *Sed haec omnia faciunt vobis propter nomen meum. Augustinus* (tract. eodem.) Quae omnia, nisi quae dixit, (1) quod odio habebant, & persequentur, sermonemque contemnent? Quid est autem aliud dicere, *Propter nomen meum*, quam me in vobis odio habebunt, me in vobis persequentur, & sermonem

nem vestrum, quia meus est, ideo non servabunt? Tanto igitur miseros, qui propter hoc nomen ista faciunt, quanto beatiores qui propter hoc nomen ista patiuntur. Faciunt autem & ista mali malis; sed utique miseri, & qui faciunt, & qui patiuntur. Quomodo autem hoc erit verum, *Haec omnia faciunt vobis propter nomen meum*; cum illi non propter nomen Christi faciant, hoc est propter justitiam, sed propter iniquitatem suam? Haec quaestio ita solvitur, si totum referatur ad justos, tanquam dictum sit: Haec omnia patiemini ab eis propter nomen meum. Si autem *Propter nomen meum* sic accipitur, id est quod in vobis oderunt, & propter justitiam quam in vobis oderunt; similiter recte dici possunt & boni, cum persecutionem faciunt malis, & propter justitiam facere, quam diligendo persequuntur malos, & propter iniquitatem, quam oderunt in ipsis malis. Quod autem addidit, *Quia nesciunt cum qui in se me*, secundum eam scientiam dictum est qua dicitur Sap. 15. „Scite te, sensus est consummatus.“

(E) *Chrysostomus* (hom. 76.) Ponit iterum Dominus aliam discipulorum mitigationem, ostendens quoniam injuste & in ipsum, & in discipulos ita operabantur: unde dicitur: *Si non venissem, & locutus es non fuisset, peccatum non haberet. Augustinus* (tract. 89. in Joan.) Judaeis locutus est Christus, non aliis gentibus. In eis ergo voluit intelligi mundum, qui odit Christum, & discipulos ejus; inmo vero non eos solos, sed nos quoque ad eundem pertinere monstravit. Nunquid ergo sine peccato erant Judaei, quibus Christus locutus est, antequam Christus in carne venisset? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum sub generali nomine vult intelligi: hoc est enim peccatum, quo tenentur cuncta peccata, quod unusquisque si non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata: hoc autem est, quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit ut credatur in eum. Hoc ergo peccatum, si non venisset, non utique haberent: adventus enim ejus quantum credentibus salutatis, tantum non credentibus exitialis factus est. Sequitur: *Nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Si autem hi ad quos non venit Christus, nec locutus est eis, excusationem non habent de peccato suo, cur hic dictum est, propterea istos non habere, quia venit, & locutus est eis? Si autem habent, utrum ad hoc habent ut a poenis alienentur, aut mitius puniantur? Ad haec iniqua respondeo, eos habere excusationem, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato suo, quod in Christum non crediderunt. Sed non in eo sunt numero illi. *S. Thom. Oper. Tomo IX.*

(1) *A.* indicat. (2) *Nicolaus* habet notitia.

ad quos per discipulos venit: non sunt enim in poena leviori poenendi qui omnino legem Christi accipere noverunt, & eam, quantum ad ipsos attinet, omnino nullam esse voluerunt. Hanc etiam excusationem possunt habere qui priusquam Evangelium Christi audierint, vitae hujus sine perverit sunt; sed non ideo possunt effugere damnationem. Quicumque enim homines nisi in eo Salvatore salventur, qui venit quaerere quod perierat, ad perditionem sine dubio pertinebunt. Quamvis dici possit, alios leviores, alios graviores poenas passuros. Ille enim perire Deo dicitur, qui ab illa beatitudine quam dat sanctis suis, per supplicium separatur. Tanta est autem diversitas suppliciorum, quanta est diversitas peccatorum, quae quomodo se habeat, alius (1) iudicat sapientia divina, quam conjectura scrutatur, aut essat humana. *Chrysostomus* (hom. 76.) Quia vero hinc inde causabantur, quoniam propter Patrem cum persequerentur, destruentur eorum excusationem, dicit: *Qui me odit, & Patrem meum odit. Alcuinus.* Sicut enim qui diligit Filium, diligit & Patrem, quia una est dilectio Patris, & Filii, sicut una natura; ita & qui odit Filium, odit Patrem. *Augustinus* (tract. 90.) Sed cum superius dixerit, *Nesciunt cum qui me misit*, quomodo possunt odisse quem nesciunt? Si enim Deum, non quod est ipse, sed nescio quid aliud eum suspicantur, aut credunt, non utique ipsum oderunt. Et de hominibus quidem fieri potest ut eos saepe quos nunquam vidimus oderimus, vel diligamus, fama de aliquo sermone vel bene, vel male. Sed quomodo de quo (2) natura nobis innotuit, dicendus est ignotus? Non enim ejus facie corporali nobis innotuit; sed tunc nobis ad cognitionem patet quando ejus mores, & vita non latent: alioquin nec seipsum nosse quisquam potest, qui videre faciem suam non potest. Sed plerumque in eis nostra credulitas fallitur: quia nonnumquam & historia, & multo magis fama mentitur. Pertinet autem ad nos ut, quia non possumus hominum interiorum conscientiam, de ipsis rebus habeamus veram, certamque sententiam. Quando ergo non errat in rebus, ut recta sit improbitio victorum, virtutumque approbatio, si errat in hominibus, venialis est humana temeritas. Proinde sicut fieri potest ut homo bonus hominem bonum oderit, nesciens, non ipsum, sed quod putat esse ipsum; vel potius diligit nesciens, cum bonum diligit, quod est ille; ita fieri potest ut homo injustus hominem oderit justum; & tamen dum eum credit injustum, diligit non ipsum, sed quod putat esse ipsum: quemadmodum autem

homines, sic & Deum. Deinde si interrogarentur Judæi utrum diligenter Deum, se diligere responderent, non ex animo mentientes, sed errando potius opinantes: quomodo enim diligenter Patrem veritatis qui habent odio veritatem? Nolunt enim sua facta damnari; & hoc habet veritas. Tantum igitur oderunt veritatem quantum oderunt suas peccata, quæ talibus irrogat. Nesciunt autem illam esse veritatem, quæ tales quales ipsi sunt damnat; ac per hoc quia veritatem, quæ judicant damnantur, de Patre Deo natam nesciunt, etiam ipsum & nesciunt, & oderunt. *Chryso- stomus* (hom. 76.) Sic igitur non habent, inquit, excusationem, per hoc quod eam quæ a sermonibus doctrinam tribuebam, sed & eam quæ ab operibus adjecti, secundum Moysi legem, (1) qui ab eo qui hoc facit, persuaderi univeros iussit, cum ad pietatem ducatur, & miracula tribuat. Unde subdit: *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Augustinus* (tract. 91.) Hoc scilicet peccatum quo in eum loquentem, & operantem non crediderunt. Sed quid est quod addidit, *Quæ nemo alius fecit?* Nulla quippe in operibus Christi videntur esse majora quam fuscitatio mortuorum, (2) quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit tamen aliqua Christus quæ nemo alius fecit. Sed responderet nobis, & alios fecisse quæ (3) nec ipse, nec alius fecit. Sed quod tam multa vitia, & malas valetudines, vexationesque mortalium tanta potestate sanaret; nullos omnino legitur antiquorum. Ut enim taceatur quod jubendo, sicut occurrerant, salvos singulos fecit; Marcus dicit cap. 6. quod, quocumque introibat in vicis, vel in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur ut vel simbriam vestimenti eius tangerent; & quotquot tangebant eum, salvi fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait, *In eis*, non inter eos, vel coram eis; sed profus in eis, quia sanavit eos. Nemo tamen alius fecit quicunque talia opera in eis fecit: quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit; hæc autem ipse non illis faciendis fecit. Sed hæc est Pater, aut Spiritus Sanctus fecit, nemo alius facit, quia totius Trinitatis una substantia est. His ergo beneficiis amorem, non odium retribuere debuerunt; & hoc eis exprobrans adjungit dicens: *Nunc autem videntur, & oderunt me, & Patrem meum. Chryso- stomus* (hom. eadem.) Hoc autem dicit, ne discipuli dicant: Cur igitur

(1) *Idem* qui talia & facienti, & dicenti obtemperare iussit omnes, cum & ad pietatem ducatur, & miracula exhibeat maxima. (2) *Al.* quorum. (3) *Al.* omittitur nec ipse. (4) *Al.* deest accidere.

Ex edit. P. Nicol. (a) Et tract. 93. (b) Et iterum tract. 92.

intra tot nos induxisti mala? Nonne prælia, & odium prævidisti? Sed & prophetiam inducit cuius subdit: *Sed ut adimpleatur sermo qui in lege scriptus est: Quia odio habuerunt me grati. Augustinus* 15. de Trin. (cap. 17.) Legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti sanctorum Scripturarum significatur eloquia; & ita Dominus hic dicit, *In lege eorum scriptus est*, cum legatur in Psalmis. *Augustinus* super Joan. (tract. eod.) Eorum autem legem dicit, non ab ipsis inveniam, sed ipsis datam. Gratis autem odit qui nullum ex odio commodum querit, vel incommodum fugit: sic oderunt Deum impii, sic diligunt iusti, ut alia præter illam bona non expectent: quoniam ipse erit in omnibus omnia. *Gregorius* 25. Moral. (cap. 16. in novis codicibus cap. 11.) Aliud est autem bonum non facere, aliud bonorum odium doctorem: sicut aliud est ex præcipitatione, aliud ex deliberatione peccare. Ex infirmitate enim plerumque solet (4) accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio autem peccare, est bonum nec facere, nec amare. Sicut ergo nonnumquam gravius est peccatum diligere quam perpetrare, ita nequius est odium iustitiam quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesia, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur, & quæ ipsi faciunt negligunt, etiam in illis detestantur. Horum peccatum non ex infirmitate, aut ignorantia, sed ex solo studio perpetratur.

(g) *Chryso- stomus* (hom. 76.) Possent discipuli Domino dicere: Si verba à te audiverunt quæ nullus dixit; si opera viderunt quæ nullus alius fecit, & tamen non profuerunt; si oderunt & Patrem tuum, & te cum eo; cuius gratia nos mittis; qualiter digni fide erimus? Ne igitur hæc cogitantes turbentur, consolationem inducit, dicens: *Cum autem venerit paracletus, quæ ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Augustinus* (tract. 92.) Tanquam diceret: Odium me habuerunt, & occiderunt videntes; sed tale de me testimonium paracletus perhibebit, ut eos faciat in me credere non videntes: (a) & quia ille perhibebit, & vos perhibebitis: unde sequitur: *Et vos testimonium perhibebitis. Ille cordibus vestris inspirando, vos vocibus vestris sonando: (b) unde poteritis predicare quod no- vis: quia ab initio mecum estis; quod modo non factus, quia illius Spiritus plenitudo nondum adest vobis. Dabit enim vobis fiducia testimo-*

nium

nium perhibendi caritas Dei diffusa in cordibus vestris per Spiritum Sanctum qui dabitur vobis. Ille quippe testimonium perhibens, & testes fortissimos faciens abulit amicis Christi timorem, & inimicorum odium convertit in amorem. *Didymus* de Spiritu Sancto, (a) Spiritum autem Sanctum venientem consolatorem dicit, ab operatione ei nomen imponens, quia non solum (1) eos quos se dignos esse reperit, ab omni perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium eis tribuit: sempiterna quippe lætitia in eorum corde versatur quorum Spiritus Sanctus habitator est. Ille Spiritus consolator à Filio mittitur, non secundum Angelorum, aut Prophetarum, aut Apostolorum ministerium; sed ut mitti deest à Sapientia & Virtute Spiritum Dei indivisam habentem cum eadem Sapientia, & Virtute naturam. Et enim Filius missus à Patre non separatur, atque disjungitur ab eo, manens in illo, & habens illum in semetipso. Qui Spiritus Sanctus supra dicto modo missus à Filio, de Patre egreditur, non aliunde ad alia transmigrans. Quomodo enim Pater non consistit in loco, cum ultra omnem corporum sit naturam; ita & Spiritus veritatis nequaquam locorum sine clauditur, cum sit incorporalis, & excedens universam creaturam essentiam. *Chryso- stomus* (hom. 76.) Propterea vero non Spiritum Sanctum, sed Spiritum veritatis cum vocavit, ut ostendat quod erit fide dignus. Dicit autem quod à Patre procedit, quia omnia certissime novit, quemadmodum ipse ait de seipso supra 8. *Quoniam novi unde venio: Et quo vado. Didymus* (ut supra.) Sed cum posset dicere, à Deo, sive Omnipotente, nihil horum tetigit; sed ait, à Patre, non quod Pater à Deo omnipotente sit alius; sed secundum proprietatem Patris intellectum parentis, egredi ab eo dicitur Spiritus veritatis. Mittente autem Filio Spiritum veritatis, simul mittit & Pater, cum eadem voluntate Patris & Filii, Spiritus veniat. *Theophylactus*. Ex alius quidem Patrem dicit mittere Spiritum; nunc autem cum se misurum dicit, æquipollentiam denotat. Ne autem censeretur reniti contra Patrem, velut ab alia potestate transmittens Spiritum, addidit, à Patre, quasi acceptante Patre, & pariter destinante. Cum autem audis quod procedit, ne intelligas processum missionem esse illatam extrinsecus, qua mittitur administratorii spiritus; (2) sed quoddam differens, & exceptæ actionis proprium processum appellat ut principali Spiritui attributum: originalis enim consistentia Spiritus est processus. Non ergo proce-

dere pro mittere sumendum est, sed ex Patre naturalem essentiam obtinere. *Augustinus* (tract. 93.) Hic aliquis forsitan quaerit, cur & à Filio procedat Spiritus Sanctus: Filius enim solus Pater est Filius, & Pater solus est Pater: Spiritus autem Sanctus non est unius eorum Spiritus, sed amborum, quandoquidem dicit ipse Christus, *Matth. 10.* Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis: & dicit Apostolus Galat. 4. & Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra. Non ob aliud ætumo ipsam proprie vocari Spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi & Patrem, & Filium Spiritum dicere. Quod ergo communiter vocatur & singulari, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est unus eorum, sed in quo communitas apparet eorum amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim ab eo non procederet, non post resurrectionem discipulis suis insufflasset, dicens infra 20. *Accipite Spiritum Sanctum*. De hac quoque virtute credendum est dicere Evangelista (Luc. 6.) *Virtus*, de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo & de Patre, & de Filio procedat Spiritus Sanctus, cur Filius dicit, *De Patre procedit*, nisi quemadmodum solet ad eum referre & quod ipsius est, de quo ipse est? unde illud est quod ait supra 7. *Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit*. Si igitur hæc intelligatur eius doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris, quanto magis intelligendus est & de ipso procedere Spiritus Sanctus, ubi sic ait, *De Patre procedit*, ut non diceret, *De me non procedit*. A quo autem habet Filius ut sit Deus, ab illo habet utique ut procedat ab eo Spiritus Sanctus. Hinc videmus & illud intelligitur, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus: quoniam si & ipse Filius diceretur, amborum utriusque Filius diceretur, quod absurdissimum est: filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris. Abit autem ut inter Deum Patrem & Deum Filium tale aliquid suspicemur: quia nec filius hominum simul ex patre, & ex matre procedit; sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre, Spiritus autem Sanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque procedit. Neque enim possumus dicere, quod non sit vita Spiritus Sanctus, cum vita Pater, vita sit Filius; ac per hoc sicut Pater, cum habeat vitam in semetipso, dedit & Filio vitam habere in semetipso: sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso.

(1) *Al.* eos consolarur quos, &c. (2) *Legit Nicolai*: sed quamdam differentiam, & excellentem, ac separatam proprietatem processum appellat, &c.
Ex edit. P. Nicol. (a) Lib. 2.

homines, sic & Deum. Deinde si interrogarentur Judæi utrum diligenter Deum, se diligere responderent, non ex animo mentientes, sed errando potius opinantes: quomodo enim diligenter Patrem veritatis qui habent odio veritatem? Nolunt enim sua facta damnari; & hoc habet veritas. Tantum igitur oderunt veritatem quantum oderunt suas penas, quas talibus irrogat. Nesciunt autem illam esse veritatem, quæ tales quales ipsi sunt damnat; ac per hoc quia veritatem, qua judicantur damnantur, de Patre Deo natam nesciunt, etiam ipsum & nesciunt, & oderunt. *Chryso- stomus* (hom. 76.) Sic igitur non habent, inquit, excusationem, per hoc quod eam quæ a sermonibus doctrinam tribuebam, sed & eam quæ ab operibus adjecti, secundum Moysi legem, (1) qui ab eo qui hoc facit, persuaderi univeros iussit, cum ad pietatem ducatur, & miracula tribuat. Unde subdit: *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Augustinus* (tract. 91.) Hoc scilicet peccatum quo in eum loquentem, & operantem non crediderunt. Sed quid est quod addidit, *Quæ nemo alius fecit*? Nulla quippe in operibus Christi videntur esse majora quam fuscitatio mortuorum, (2) quod scimus etiam antiquos fecisse Prophetas. Fecit tamen aliqua Christus quæ nemo alius fecit. Sed responderet nobis, & alios fecisse quæ (3) nec ipse, nec alius fecit. Sed quod tam multa vitia, & malas valetudines, vexationesque mortalium tanta potestate sanaret; nullos omnino legitur antiquorum. Ut enim taceatur quod jubendo, sicut occurrerant, salvos singulos fecit; Marcus dicit cap. 6. quod, quocumque introibat in vicis, vel in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur ut vel simbriam vestimenti ejus tangerent; & quotquot tangebant eum, salvi fiebant. Hæc nemo alius fecit in eis. Sic enim intelligendum est quod ait, *In eis*, non inter eos, vel coram eis; sed profus in eis, quia sanavit eos. Nemo tamen alius fecit quicunque talia opera in eis fecit: quoniam quisquis alius homo aliquid eorum fecit, ipso faciente fecit; hæc autem ipse non illis faciendis fecit. Sed hæc est Pater, aut Spiritus Sanctus fecit, nemo alius facit, quia totius Trinitatis una substantia est. His ergo beneficiis amorem, non odium retribuere debuerunt; & hoc eis exprobrans adjungit dicens: *Nunc autem videntur, & oderunt me, & Patrem meum. Chryso- stomus* (hom. eadem.) Hoc autem dicit, ne discipuli dicant: Cur igitur

(1) *Idem* qui talia & facienti, & dicenti obtemperare iussit omnes, cum & ad pietatem ducatur, & miracula exhibeat maxima. (2) *Al.* quorum. (3) *Al.* omittitur nec ipse. (4) *Al.* deest accidere.

Ex edit. P. Nicol. (a) Et tract. 93. (b) Et iterum tract. 92.

intra tot nos induxisti mala? Nonne prælia, & odium prævidisti? Sed & prophetiam inducit cuius subdit: *Sed ut adimpleatur sermo qui in lege scriptus est: Quia odio habuerunt me grati. Augustinus* 15. de Trin. (cap. 17.) Legis nomine aliquando simul omnia veteris testamenti sanctorum Scripturarum significatur eloquia; & ita Dominus hic dicit, *In lege eorum scriptus est*, cum legatur in Psalmis. *Augustinus* super Joan. (tract. eod.) Eorum autem legem dicit, non ab ipsis inveniam, sed ipsis datam. Gratis autem odit qui nullum ex odio commodum querit, vel incommodum fugit: sic oderunt Deum impii, sic diligunt iusti, ut alia præter illam bona non expectent: quoniam ipse erit in omnibus omnia. *Gregorius* 25. Moral. (cap. 16. in novis codd. cap. 11.) Aliud est autem bonum non facere, aliud bonorum odium doctorem: sicut aliud est ex præcipitatione, aliud ex deliberatione peccare. Ex infirmitate enim plerumque solet (4) accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio autem peccare, est bonum nec facere, nec amare. Sicut ergo nonnumquam gravius est peccatum diligere quam perpetrare, ita nequius est odium iustitiam quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesia, qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur, & quæ ipsi faciunt negligunt, etiam in aliis detestantur. Horum peccatum non ex infirmitate, aut ignorantia, sed ex solo studio perpetratur.

(g) *Chryso- stomus* (hom. 76.) Possent discipuli Domino dicere: Si verba à te audiverunt quæ nullus dixit; si opera viderunt quæ nullus alius fecit, & tamen non profuerunt; si oderunt & Patrem tuum, & te cum eo; cuius gratia nos mittis; qualiter digni fide erimus? Ne igitur hæc cogitantes turbentur, consolationem inducit, dicens: *Cum autem venerit paracletus, quæ ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Augustinus* (tract. 92.) Tanquam diceret: Odium me habuerunt, & occiderunt videntes; sed tale de me testimonium paracletus perhibebit, ut eos faciat in me credere non videntes: (a) & quia ille perhibebit, & vos perhibebitis: unde sequitur: *Et vos testimonium perhibebitis. Ille cordibus vestris inspirando, vos vocibus vestris sonando: (b) unde poteritis prædicare quod no- vis: quia ab initio mecum estis; quod modo non factus, quia illius Spiritus plenitudo nondum adest vobis. Dabit enim vobis fiducia testimo-*

nium

nium perhibendi caritas Dei diffusa in cordibus vestris per Spiritum Sanctum qui dabitur vobis. Ille quippe testimonium perhibens, & testes fortissimos faciens abulit amicis Christi timorem, & inimicorum odium convertit in amorem. *Didymus* de Spiritu Sancto, (a) Spiritum autem Sanctum venientem consolatorem dicit, ab operatione ei nomen imponens, quia non solum (1) eos quos se dignos esse reperit, ab omni perturbatione reddit alienos, verum incredibile quoddam gaudium eis tribuit: sempiterna quippe lætitia in eorum corde versatur quorum Spiritus Sanctus habitator est. Ille Spiritus consolator à Filio mittitur, non secundum Angelorum, aut Prophetarum, aut Apostolorum ministerium; sed ut mitti deest à Sapientia & Virtute Spiritum Dei indivisam habentem cum eadem Sapientia, & Virtute naturam. Et enim Filius missus à Patre non separatur, atque disjungitur ab eo, manens in illo, & habens illum in semetipso. Qui Spiritus Sanctus supra dicto modo missus à Filio, de Patre egreditur, non aliunde ad alia transmigrans. Quomodo enim Pater non consistit in loco, cum ultra omnem corporum sit naturam; ita & Spiritus veritatis nequaquam locorum sine clauditur, cum sit incorporalis, & excedens universam creaturam essentiam. *Chryso- stomus* (hom. 76.) Propterea vero non Spiritum Sanctum, sed Spiritum veritatis cum vocavit, ut ostendat quod erit fide dignus. Dicit autem quod à Patre procedit, quia omnia certissime novit, quemadmodum ipse ait de seipso supra 8. *Quoniam novi unde venio: Et quo vado. Didymus* (ut supra.) Sed cum posset dicere, à Deo, sive Omnipotente, nihil horum tetigit; sed ait, à Patre; non quod Pater à Deo omnipotente sit alius; sed secundum proprietatem Patris intellectum parentis, egredi ab eo dicitur Spiritus veritatis. Mittente autem Filio Spiritum veritatis, simul mittit & Pater, cum eadem voluntate Patris & Filii, Spiritus veniat. *Theophylactus*. Ex alius quidem Patrem dicit mittere Spiritum; nunc autem cum se misurum dicit, æquipollentiam denotat. Ne autem censeretur reniti contra Patrem, velut ab alia potestate transmittens Spiritum, addidit, à Patre, quasi acceptante Patre, & pariter destinante. Cum autem audis quod procedit, ne intelligas processum missionem esse illatam extrinsecus, qua mittitur administratorii spiritus; (2) sed quoddam differens, & exceptæ actionis proprium processum appellat ut principali Spiritui attributum: originalis enim consistentia Spiritus est processus. Non ergo proce-

dere pro mittere sumendum est, sed ex Patre naturalem essentiam obtinere. *Augustinus* (tract. 93.) Hic aliquis forsitan querat, cur & à Filio procedat Spiritus Sanctus: Filius enim solus Patris est Filius, & Pater solus est Pater: Spiritus autem Sanctus non est unius eorum Spiritus, sed amborum, quandoquidem dicit ipse Christus, *Matth. 10.* Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis: & dicit Apostolus *Galat. 4.* Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra. Non ob aliud ætumo ipsam proprie vocari Spiritum, cum etiam si de singulis interrogemur, non possimus nisi & Patrem, & Filium Spiritum dicere. Quod ergo communiter vocatur & singulari, hoc proprie vocari oportuit eum qui non est unus eorum, sed in quo communitas apparet eorum amborum. Cur ergo non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus? Si enim ab eo non procederet, non post resurrectionem discipulis suis insufflasset, dicens *Matth. 28. Accipite Spiritum Sanctum*. De hac quoque virtute credendum est dicere *Evangelista* (*Luc. 6.*) Virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Si ergo & de Patre, & de Filio procedat Spiritus Sanctus, cur Filius dicit, *De Patre procedit*, nisi quemadmodum solet ad eum referre & quod ipsius est de quo ipse est? unde illud est quod ait supra 7. *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui me misit*. Si igitur hæc intelligatur ejus doctrina, quam tamen dixit non suam, sed Patris, quanto magis intelligendus est & de ipso procedere Spiritus Sanctus, ubi sic ait, *De Patre procedit*, ut non diceret, *De me non procedit*. A quo autem habet Filius ut sit Deus, ab illo habet utique ut procedat ab eo Spiritus Sanctus. Hinc viciniamque & illud intelligitur, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus: quoniam si & ipse Filius diceretur, amborum utriusque Filius diceretur, quod absurdissimum est: filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris. Abit autem ut inter Deum Patrem & Deum Filium tale aliquid suspicemur: quia nec filius hominum simul ex patre, & ex matre procedit; sed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit & ex matre, Spiritus autem Sanctus non de Patre procedit in Filium, & de Filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque procedit. Neque enim possumus dicere, quod non sit vita Spiritus Sanctus, cum vita Pater, vita sit Filius; ac per hoc sicut Pater, cum habeat vitam in semetipso, dedit & Filio vitam habere in semetipso: sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso.

(1) *Al.* eos consolarur quos, &c. (2) *Legit Nicolai*: sed quamdam differentiam, & excellentiam, ac separatam proprietatem processum appellat, &c.
Ex edit. P. Nicol. (a) Lib. 2.

secularum homines ferre non possunt quod in Scripturis sanctis de fide catholica reperitur, sicut nos ferre non possumus sacrilegas eorum vanitates: quid enim est ferre non posse; nisi æquo animo non habere? Quis autem fidelis, vel etiam carechumenus, antequam Spiritum Sanctum baptizatus accipiat, non æquo animo legit, atque audit, etiam si non intelligit ea quæ post ascensionem Domini scripta sunt? (a) (Tract. 98.) Dicit autem aliquis: Nihil ne spirituales viri habent in doctrina quod carnalibus taceant, & spiritualibus eloquantur? Nulla quidem necessitas est ut aliqua secreta doctrine taceantur fidelibus parvulis; sed futura dicenda maioribus; sed spirituales spiritualia carnalibus non omnino taceant propter catholicam fidem, quæ omnibus predicanda est; nec tamen sic edisserant ut volentes ea (1) perducere ad intelligentiam non capacium, facilius fastidiere ciant in veritate sermonem, quam in sermone percipi veritatem. (b) Non ergo in his Domini verbis nescio quæ secreta (2) suscepimus quæ cum dicantur docente possint; portari à discipulo non possint. Sed ea ipsa quæ in doctrina religiosis in quorumlibet hominum nostris dicimus, si vellet nobis Christus dicere, sicut ea dicit Angelus suis, quinam homines portare possent, etiam si essent spirituales, quales adhuc Apostoli non erant? Nam utique quidquid de creatura fieri potest, minus est ipso creatore: & quis eum tacet? (3) (c) Quis autem vivens in hoc corpore potest omnem cognoscere veritatem, cum dicat Apostolus 1. Corinth. 13. „ Ex parte scimus? “ Sed quia per Spiritum Sanctum fit ut ad ipsam quoque plenitudinem veniamus, de qua idem dicit Apostolus ibidem. „ Tunc autem facie ad faciem. “ (4) non quod est in hac tantum vita Dominus nobis promittit dicens: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; vel deducet vos in omnem veritatem:* quo verbo intelligimus ejus nobis plenitudinem in vita alia reservari. Ipse autem Spiritus Sanctus & nunc docet fideles, quanta quicquid potest capere spiritualia, & in eorum cordibus desiderium majus accendit. *Didymus* de Spiritu Sancto (Lib. 2. ult. mod. inter opera Hieron.) Vel hoc dicit, quod auditores verborum ejus nondum fuerant omnia consecuti quæ postea pro nomine ejus sufferre poterant; sed aliqua tradens eis, illa quæ ma-

(1) Al. percipere ad intelligentiam non capacibus. (2) Al. suscepimus. *Nicolaï* suspicemur. (3) *Addit Nicolaï* quæ sequuntur. Ubi non ab omnibus nominatur? Et cum eum nemo taceat, quis est qui eum sicut intelligendus est capiat? (4) *Item sic legit:* non &c. quod est in hac vita tantum, sed quod aliquo ad illam perfectionem futurum est, Dominus, &c. (5) Al. de ipso. (6) Al. omittitur esse.

Ex edit. P. Nicol. (a) Tract. 97. versus finem. (b) Eodem tract. paulo post princip. (c) Tract. 96. versus finem.

jora erant, in posterum distulit; quæ tunc non poterant, nisi primitus in capite nostro magisterium, & forma crucis præter. Adhuc etiam typo legis, & umbra, & imaginibus servientes non poterant veritatem, cujus umbram lex portabat, inspicere. Cum autem venerit Spiritus veritatis, dirigit vos in omnem veritatem sua doctrina, & institutione, vos transferens à morte literæ ad spiritum vivificantem, in quo solo omnis Scripturæ veritas posita est. *Chrysostomus* (hom. 77.) Quia ergo dixerat, *Nunc potestis portare;* tunc autem poteritis; & quoniam Spiritus Sanctus ducet vos in omnem veritatem; nec hoc audientes, majorem Spiritum Sanctum existiment, subiungit: *Non enim loquor à semetipso, sed quæcumque auditis loquor;* *Augustinus* (tract. 99.) Simile est hoc etiam quod (3) de seipso dixit supra 5. *Non possum à meo ipso facere quidquam, sed sicut audio judico;* sed illud secundum hominem posse accipi dicimus. Cum igitur Spiritus Sanctus nulla susceptione casuali creatura sit factus, quomodo de illo hoc intelligendum est? Sic itaque debemus accipere, ut intelligamus non eum (6) esse à seipso; nam Filius de Patre natus est, & Spiritus Sanctus de Patre procedit. Quid autem illic interit inter procedere & nasci, & longum est differere, & temerarium dissonare. Audire autem ille scire est, scire vero esse. Quia ergo non est à semetipso, sed ab illo à quo procedit; à quo illi est essentia, ab illo scientia; ab illo igitur audientia. Semper inquit audit Spiritus Sanctus, quia semper scit; ab illo ergo audit, audit, & audit à quo est. *Didymus* (ut supra.) Alit ergo: *Non loquor à semetipso;* hoc est, non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio; quia non ex se est, sed ex Patre, & me est. Hoc enim ipsum quod subiicit, & loquitur, à Patre, & à me illi est. Ego veritatem loquor; id est, in seipso quæ loquitur, siquidem Spiritus veritatis est. Dicere autem, & loqui in Trinitate, non secundum consuetudinem nostram accipiendum est, sed juxta formam incorporearum naturarum, & maxime Trinitatis, quæ voluntatem suam inserit cordibus credentium, & eorum qui audire eum sunt digni. Loqui ergo Patrem, & audire Filium, ejusdem naturæ in Patre, & Filio, consensuque significatio est. Spiritus vero Sanctus, qui est spiritus veritatis, Spiritusque sapientie, non potest Filio loquente audire quæ

nescit, cum hoc ipsum sit quod profertur à Filio; id est procedens veritas à veritate, consolator manans à consolatore, Deus de Deo Spiritus veritatis procedens. Denique ne quis illum à Patre, & Filii voluntate, & societate discerneret, scriptum est: *Sed quæ auditis loquor.* *Augustinus* 2. de Trinit. (cap. 13.) Non autem hinc efficitur ut minor sit Spiritus Sanctus: secundum hoc enim dictum est quod de Patre procedit. *Augustinus* super Joan. (tract. 99.) Nec moveat quod verbum futuri temporis positum est: illa quippe audientia sempiterna est, quia est sempiterna scientia. In eo autem quod sempiternum est, sine initio, & sine fine, cuiuslibet temporis verbum ponatur: quamvis enim natura illa immutabilis non recipiat fuit, & erit, sed tantum est; non tamen mendaciter dicimus, *Fuit, & est, & erit:* fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est: quia semper est. *Didymus* (ubi supra.) Per Spiritum etiam veritatis futurorum Sanctis viris scientia certa conceditur: unde & Propheta hoc eodem repleti Spiritu prænuuntiabant, & quasi presentia intruebant quæ erant deinceps securæ: unde loquitur: *Et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Beda.* Constat quia multi Spiritu Sancti gratia repleti, quæ ventura erant agnoverunt. Sed (1) quia multi variis coruscant virtutibus, nec tamen quæ ventura sunt agnoscunt, potest hic sermo sic accipi. *Quæ ventura sunt, vobis annuntiabit;* id est, gaudia vobis cælestis patriæ ad memoriam reducet. Ventura vero Apostolis nuntiavit, mala scilicet quæ pro confessione Christi erant passuri, & bona quæ pro eisdem malis erant percepturi. *Chrysostomus* (hom. 77.) Elevavit igitur per hoc eorum memem, cum ad nihil ita avidum sit humanum genus ut ad sciendum futura. Ab hac igitur eos eruit sollicitudine, ostendens, quoniam futura eis pericula prædicat, ut non incidant non observantes. Deinde ostendens quoniam dixerit omnem veritatem, inquam Spiritus Sanctus adducet, subiungit: *Ille me clarificabit.* *Augustinus* (tract. 100.) Quia scilicet diffundendo in credentium cordibus caritatem, spiritualesque faciendo declaravit eis qualiter Patri Filius esset æqualis, quem secundum carnem prius tantummodo noverant, & homines sicut homines cogitabant. Vel certe quia per ipsam (2) caritatem fiducia repleti, & timore depulso, annuntiaverant hominibus Christum; ac sic fama ejus diffusa est toto orbe terrarum. Quod enim facturi erant in Spiritu Sancto, hoc eundem Spiritum dixit esse facturum. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Et quia Dominus di-

S. Thom. Oper. Tom. IX. (1) Al. Sed quidem. (2) Al. claritatem. (3) Al. impietatis conflurgendi; legit *Nicolaï* conflurgendi.

xerat *Matth. 23.* „ Magister vestri unus est, Christus; “ ut & Spiritus Sanctus suscipiatur ab eis, subiungit: *Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Didymus* (de Spiritu Sancto, ut supra.) Accipere hic ut divinæ naturæ conveniat, intelligendum est: quomodo enim Filius dans non privatur his quæ tribuit, neque cum damno suo impartitur aliis; sic & Spiritus Sanctus non accipit quod ante non habuit: si enim prius quod non habebat accepit, translatum in alium munere vacuum largitor effectus est. Sic igitur Spiritum Sanctum à Filio accipere id quod suæ naturæ fuerat, cognoscendum est; & non aliam dantem, & accipientem, sed unam significare substantiam. Siquidem & Filius eadem à Patre suscipere dicitur in quibus ipse subsistit; neque enim quid aliud est Filius, exceptis his quæ ei dantur à Patre, neque alia est Spiritus Sancti substantia præter id quod datur à Filio. *Augustinus* (tract. eodem.) Non autem propterea, sicut quidam hæretici putaverunt, minor est Spiritus Sanctus, quia Filius accipiat à Patre, Spiritus Sanctus à Filio, quasi quibusdam gradibus naturam. Unde ipse questionem solvens, cur hoc dixerit explanat dicens: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt; propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Didymus* (ut supra.) Quasi dicat: Licet à Patre procedat Spiritus veritatis, tamen quia omnia quæ habet Pater, mea sunt, & ipse Patris Spiritus meus est, & de meo accipiet. Cave autem ne cum ista dicuntur, putes rem esse aliam, & possessionem quæ à Patre habeatur, ac à Filio; verum quæ habet Pater juxta substantiam, id est æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & Filius. Procul hinc abint Diæcticorum tendicula: dicunt enim: Ergo & Pater est Filius. Si autem dixisset, *Omnia quæcumque habet Deus, mea sunt,* haberet occasionem (3) impietatis consurgendi cum vero dixerit, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt;* Patris nomine se Filium declaravit, paternitatem quæ Filius erat non usurpavit; quamvis & ipse per adoptionis gratiam multorum sanctorum sit pater. *Hilarius* B. de Trin. (ante med.) Non ergo in incerto Dominus reliquit utrum ex Patre an ex Filio Spiritus patetris esse putetur: à Filio enim accepit quod ab illo mittitur, & à Patre procedit. Et interrogatum id ipsum sit à Filio accipere quod à Patre procedere. Certe id ipsum atque unum esse existimabitur à Filio accipere quod si acciperet à Patre: cum enim ait, omnia quæcumque habet Pater, sua esse, & idcirco dixisse, de suo

nesciebant si possent viriliter ferre. *Augustinus* (tract. 94.) Vel quia superius interrogaverant eum quo esset iturus; & respondit se iturum quo ipsi tunc venire non possent: nunc ita se promittit iturum ut nullus eorum quo vadat interroget: & hoc est quod dicit: *Et nemo ex vobis interrogat me. Quo vadis?* Eandem enim in celum non verbis quaesierunt, sed oculis deduxerunt. Videbat autem Dominus quid sua verba in eorum cordibus agerent: spiritualem quippe nondum interioribus habentes consolationem, quam per Spiritum Sanctum fuerant habuisti, id quod exterius in Christo videbant, amittere metuebant; & quia se amitturos esse, illo vera demittente, dubitare non poterant, contristabatur (1) humanus affectus, quia carnalis desolabatur affectus: unde sequitur: *Sed quia hoc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Novit autem ille quid eis ponere expediret: quia visus interior ipse est melior, quo eos consolabatur: erat Spiritus Sanctus: unde subdit: *Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam.* *Chrysostomus* (hom. 77.) Quasi dicat: Et si milles contristemini, oportet vos audire, quia me recedere vobis consistit. Quid autem conlatur ostendit subdens: *Si enim non abiero, paracletus non venit ad vos.* *Augustinus* 1. de Trin. (cap. 9.) Hæc autem dixit non propter inæqualitatem Verbi Dei & Spiritus Sancti, sed tanquam impedimento esset presentia Filii hominis apud eos quo minus veniret ille qui minor non esset: quia non semetipsum exinanivit sicut Filius formam servi accipiens. Oportebat ergo ut auferretur ab eorum oculis forma servi, quam inuenientes: hoc solum Christum esse putabant quod videbant: unde sequitur: *Si autem abiero, mittam eum ad vos.* *Augustinus* (tract. 94.) Numquid autem hic positus, eum non poterat mittere quem scimus super eum baptizatum venisse, atque mansisse: immo vero à quo scimus eum nunquam separabilem fuisse? Quid est ergo, *Si non abiero, paracletus non venit ad vos*, nisi non poteris capere spiritum quamdiu secundum carnem nosse persisteris Christum? Christo autem discedente corporaliter, non solum Spiritus Sanctus, sed & Pater, & Filius illis affuit spiritualiter. *Gregorius* 8. Moral. (cap. 17. in nov. codd. cap. 13.) Ac si aperte diceret: Si ab intentione vestra oculis corpus non subtrahat, ad intellectum vos invisibilem per consolatorum Spiritum non perduco. *Augustinus* de Ver. Dom. (serm. 60.) Hanc autem habitudinem Spiritus Sanctus paracletus attulit, ut, ab oculis carnis forma servi remota, quam de Virginis utero ac-

cepit, in ipsa Dei forma, in qua Patri æqualis, etiam cum in carne dignatus est apparere, permansit, purgata mentis acie ostenderetur. *Chrysostomus* (hom. 77.) Quid autem hic dicunt qui non convenientem de Spiritu Sancto habent opinionem? Numquid expedit dominatorem abire, & servum accedere? Quæ autem sit utilitas adveniens Spiritus, ostendit eum subditur: *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.* *Augustinus* (tract. 95.) Numquid autem Christus non arguit mundum? An forte quia Christus in Judæorum tantum gente locutus est, mundum non videtur arguisse? Spiritus autem sanctus in discipulis eius toto orbe diffusus, non unam gentem intelligit arguisse, sed mundum. Sed quis audeat dicere quod per discipulos Christi arguat mundum Spiritus Sanctus, & non arguat Christus, cum clamet. *Apostolus* 2. Corinth. 13. An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus? Quos itaque arguit Spiritus Sanctus, utique & Christus. Sed dixit, *Ille arguet mundum*, quasi dicat: Ille diffundet in cordibus vestris caritatem: sic enim timore depulso, arguendi habebitis libertatem. Exponit deinde quid dixerit, dicens: *De peccato quidem, quia non crediderunt in me*: hoc enim peccatum (2) solum præ cæteris posuit, quia hoc magis, cætera detinentur, & hoc discedente, cætera dimittantur. *Augustinus* de Verbis Dom. (serm. 41.) Sed multum interest utrum quisque credat ipsum esse Christum, & utrum credat in Christum: nam ipsum esse Christum & demones crediderunt: ille vero credit in Christum qui & sperat in Christum, & diligit Christum. *Augustinus* super Joannem (tract. 95.) Arguitur ergo mundus de peccato, quia in Christum non credit, & arguitur de justitia eorum qui credunt. Ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio. *De justitia vero, quia ad Patrem vado.* Et quoniam ista vox infidelium esse consuevit. Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium justitiam sic oportuit diffiniri: *Quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me.* Beati enim qui non vident, & credunt. Nam & qui viderunt Christum, non in eo laudata est fides eorum, quia credebant quod videbant, idest Filium hominis, sed quia credebant quod non videbant, idest Filium Dei. Cum vero & ipsa forma servi subtrahatur esset aspectibus, tunc ex omni parte impletum est, Justus ex fide vivit. Rom. 4. Erit itaque (3) vestra justitia, de qua mundus (4) arguetur, quoniam in me, quem non videbitis,

(1) *Al.* Aest humanus. (2) *Al.* quasi solum. (3) *Al.* nostra. (4) *Al.* arguitur.

credetis: (1) & quandoque me videbitis: quoniam tunc sicut ero videbitis me, non quod sum vobiscum modo: idest, non videbitis mortalem, sed sempiternum: dicendo enim, *Jam non videbitis me*, velut nunquam eos de cætero visuros Christum præannuntiat. *Augustinus* de Verb. Dom. (serm. 61.) Vel aliter. Illi non crediderunt: ipse ad Patrem vadit, illorum ergo peccatum, ipsius autem justitia. Quod enim (2) à Patre ad nos venit, misericordia est; justitia vero quod ad Patrem vadit, secundum illud *Apostoli* Philipp. 2. Propter quod & Deus, exaltavit illum. Sed si solus vadit ad Patrem, quid nobis prodest? An ideo solus, quia Christus unus est cum omnibus membris suis, tanquam caput cum corpore suo? Arguitur ergo mundus de peccato in eis qui non credunt in Christum, & de justitia in eis (3) qui resurgunt in membris Christi. Sequitur: *De judicio autem, quia princeps mundi hujus jam judicatus est*, idest diabolus princeps iniquorum, qui corde non habitant nisi in hoc mundo, quem diligunt. (Serm. 60.) Hoc autem ipso quo foris missus est, judicatus est: & de hoc judicio mundus arguitur: quia frustra de diabolo quaeritur qui non vult credere in Christum, quem judicatum, idest foras missum, & propter nostram exercitationem fornicatus expugnare permittum, non solum viri, sed etiam mulieres, & pueri, & puellæ martyres vicerunt. *Augustinus* super Joannem (tract. 95.) Vel judicatus est, quoniam judicio ignis æterni irrevocabiliter delinatus est: & de hoc judicio mundus arguitur, quoniam cum suo principe judicatur, quem superbum, atque impium imitatur. Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum quos justificatos non imitantur, caveant futurum judicium, ne cum mundi principe judicentur, quem judicatum imitantur. *Chrysostomus* (hom. 77.) Vel aliter. *Arguet mundum de peccato: idest, omnem eorum excusationem abscindet, & ostendet eos* (4) sine venia peccasse, non credentes in me, dum videbant Spiritus Sancti donationem ineffabilem invocato me fieri. *Augustinus* de Quæst. nov. & vet. testam. (quæst. 89.) Hoc etiam modo Spiritus Sanctus de peccato arguit mundum, quia in nomine Salvatoris, qui reprobatus est à mundo, virtutes operatus est, Salvator autem, (5) servata justitia, non trepi-

davit reverti ad eum qui se miserat, & per id quod regressus est probavit se inde venisse: unde sequitur: *Et de justitia, quia ad Patrem vado.* *Chrysostomus* (hom. 77.) Idem, inq. ad Patrem erit argumentum quod irreprehensibilem agebam vitam, ut non possint adhuc dicere, quoniam hic homo peccator est, & non est ex Deo supra 9. Rursum quoniam expugnavi adversarium (nequaquam autem peccator existens expugnasset) non possunt dicere quod demonium habeo, & quod seductor sum. Quoniam autem condemnatus est propter me, scient quod concubant eum postea; & resurrectionem meam manifeste scient: non enim me vahit detinere. *Augustinus* de Quæst. vet. & nov. testam. (quæst. 89.) Videntes (6) demones animas de inferis ire ad cælos, cognoverunt (7) judicatum esse principem hujus mundi, ut reus factus in causa Salvatoris, (8) quæ tenebat, jure amitteret. Hæc quidem ascendente Salvatore visa sunt; sed superveniente in discipulis Spiritu Sancto, palam aperteque manifestata sunt.

(c) *Theophylactus*. Quia supra dixerat Dominus, *Expedit vobis ut ego vadam*, jam hoc amplificat dicens: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* *Augustinus* (tract. 97.) Omnes hæretici audacias figmentorum suorum, quas maxime exhorret sensus humanus, hac occasione evangelicæ sententiæ colore conantur; quasi hæc ipsa sint quæ tunc discipuli portare non poterant, & ea docuerit Spiritus Sanctus, quæ palam docere, atque predicare spiritus erubescit immundas. (a) Sed alia sunt mala quæ portare non potest qualicumque pudor humanus, & alia sunt bona quæ portare non potest parvus sensus humanus. Illa sunt in corporibus impudicis, illa temora sunt à corporibus universis. (b) (Tract. 67.) Quis autem nostrum audeat eorum se dicere jam capacem quæ illi capere non valebant? Ac per hoc nec à me expectanda sunt ut dicantur. Sed dicit aliquis: Sic multi possunt quod tunc non poterat Petrus; sicut multi possunt martyris coronari, quod tunc non poterat Petrus, præsertim jam missio Spiritu Sancto, qui tunc nondum erat missus. (c) Sed numquid ideo scimus quæ sunt quæ dicere voluit? Abundissime enim mihi videtur dici, tunc non potuisse portare discipulos quæ de altissimis rebus invenimus in apostolicis litteris, quæ postmodum scriptæ sunt, nec ea Dominum dixisse narratur. Perverfarum quidem

(1) *Legit Nicolai*: & quando me videbitis quod nunc (tunc) ero, non videbitis me quod sum vobiscum modo, &c. (2) *Al.* amittitur à Patre. (3) *Al.* non resurgunt. (4) *Quatuor jam supra citata exempla continent illa verba sine venia.* (5) *Al.* reservata. (6) *Al.* Videntes etiam demones.

(7) *Al.* adjudicatum. (8) *Al.* quæ tenebat amitteret. Ex edit. P. Nicol. (a) Tract. 96. versus finem. (b) Et eodem tract. paulo post initium. (c) Et inferius.

CAPUT XVI.

(a) **H**æc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos. Sed venit hora ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

(b) Et nunc vado ad eum qui misit me; & nemo ex vobis interrogat me. Quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero: mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in me; de iustitia vero, quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me; de iudicio autem, quia princeps huius mundi jam iudicatus est.

(c) Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à seipso; sed quaecumque audierit loquetur, & quæ futura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

(d) Modicum & jam non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me; & quia vado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum? Nescimus quid loquitur. Cognovit autem Jesus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quaeritis inter vos, quia dixi: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

(e) Et in illo die me non interrogabitis quidquam. Amen amen dico vobis: si qui petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. Hæc in proverbii locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis: sed palam de Patre meo annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis: ipse enim Pater amat vos, quia vos me amatis, & credidistis quia à Deo exivi, Exivi à Patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

(f) Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullam dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus quia à Deo existi. Respondit eis Jesus: Modo creditis? Ecce venit hora, & jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquantis; & non sum solus, quia Pater mecum est. Hoc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis; sed confidite: ego vici mundum.

(a) **A**ugustinus (tract. 93.) Merito promissio Spiritui Sancto, qui in eis operante steterat testes ejus, subiungitur: *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* Cum enim caritas Dei, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis, Rom. 5., fit pax multa diligentibus le-

gem Dei ut non sit illis scandalum: Psalm. 118. Deinde quæ passuri essent exprimens ait: *Absque synagogis facient vos.* Chrysostomus (hom. 76.) Jam enim composuerant, ut si quis confessus fuerit Christum, extra synagogam fieret. Augustinus (tract. 93.) Quid autem mali erat Apostoli expelli de Judaicis synagogis, quæ non

non fuerint inde exiuri, etiam si eos nullus expelleret? (1) Sed voluit denotare, quia Iudæi Christum non fuerant accepturi; à quo illi non fuerant recessuri. Nam quia non erat ullus alius (2) populus Dei quam illud semen Abrahæ: si cognovissent Christum, non alie fierent Ecclesiæ Christi; alie synagogæ Iudæorum. Quod quia noluerunt, quid restabat nisi ut remanentes extra Christum, extra synagogam facerent eos qui non reliquerunt Christum? Deinde cum hoc eis dixisset: *Sed venit hora: ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Quæ verba ita subiecit tanquam ex hoc consolaretur eos qui de synagogis Judaicis pollerentur. An forte de synagogis illa separatio fieri eos fuerat turbatura ut mori vellet potius (3) quam in hac vita sine Iudæorum congregationibus morari? Abiit ut turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant. Ille itaque sensus est in his verbis. Extra synagogam facient vos; sed nolite solitudinem formidare. (4) Separati quippe à congregationibus eorum, tam multos in nomine meo congregabitis ut illi metuentes ne templum quod erat apud eos, & omnia legis veteris sacramenta (5) deserantur, sic interficerent vos ut Deo arbitrentur se præstare obsequium, zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam. Hoc enim de Iudæis dictum debemus accipere, de quibus dixerat: *Extra synagogam facient vos.* Nam testes, id est martyres Christi, etiam si occisi sunt à Gentilibus, non tamen illi arbitrii sunt Deo, sed diis suis falsis obsequium se præstare; Iudæorum autem omnis qui occidit prædicatores Christi, Deo se putavit præstare obsequium, credens quod deserentur Deum Israel quicumque converterentur ad Christum. Hinc ergo accensum, & zelum Dei habentes, sed non secundum scientiam, obsequium se Deo præstare credentes occidebant eos. Chrysostomus (hom. 76.) Deinde consolationem inducit dicens: *Et hæc annua facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me;* quasi dicat: Sufficit vobis in consolationem, propter me, & Patrem hæc pati. Augustinus (tract. 93.) Ne autem ignaros atque (6) impatiatos animos mala improvisa, quamvis cito transitura, turbarent; hanc fuisse causam ut hæc eis præsentia, ostendit subdens: *Hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia dixi vobis.* Hora eorum, hora tenebrosa, hora nocturna; sed nox Iudæorum separatam

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al.* Sed hoc. (2) *Al.* Apostolus. (3) *Al.* quam in hac vita sine Iudæorum congregationibus morari, ut sic turbarentur qui Dei, non hominum gloriam requirebant? (4) *Al.* Separationem. (5) *Al.* deserant. (6) *Al.* imperitos. (7) *Al.* suscitavit. (8) *Nicolaus* addit sunt. (9) *Al.* omittitur hic. (10) *Fideliter* & eius præsentia illos consolabatur, ut notat idem Nicolaus. (11) *Al.* & Iudæica adjecit. (12) *Al.* desit qui. (13) *Al.* & hæc mitigatio.

à se diem Christianorum nulla confusione (7) suscitavit. Chrysostomus (hom. 77.) Sed & propter aliam causam hoc prædixit, ut non dicerent, quoniam non prævidit futura; & hoc significat cum dixit: *Reminiscamini quia ego dixi vobis.* Et ut non possent dicere, quoniam blandiens vobis, ea quæ ad gratiam (8) dicebat solum. Cujus autem gratia hoc à principio non dixit ostendit dicens: *Hæc autem ab initio vobis non dixi, quia vobiscum eram;* quia scilicet in custodia mea eratis, & licetum erat interrogare, quando volebatis, & super me totum prædicationis verberatum, unde de superfluum erat hoc à principio vobis dicere; non quia hæc tunc non noveram, propterea non dixi. Augustinus (tract. 94.) Sed alii tres Evangelistæ eum prædixisse ista demonstrant, antequam ventum esset ad cenam, quæ peracta, secundum Joannem, ista locutus est. An forte hinc ista solvitur questio, quia & illi eum noverant proximum fuisse passioni cum hoc diceret? Non ergo ab initio quando cum illis erat. Sed Mattheus non solum imminente passione, verum etiam ab initio hæc denuntiavit esse commemorata. Quid sibi ergo vult quod (9) hic dicitur: *Hæc autem ab initio non dixi, nisi quia es quæ hic dicit de Spiritu Sancto, quod sic venerunt ad eos;* & testimonium perhibiturus quando mala passuri sunt, hæc eis ab initio non dixit, quoniam cum ipsis erat, (10) & ejus præsentia consolabatur? Abscessurus autem, oportebat indicere illum esse venturum per quem caritas diffusa in cordibus suis verbum Dei cum fiducia prædicarent. Chrysostomus (hom. 77.) Mel prædixit quidem, quoniam flagella patientur; non autem quod mors eorum reputaretur ut Dei caltra: quod maxime poterat eos Antonios facere. Vel quia illic ea quæ à Gentibus debebant pati dixit; hic autem (11) & quæ à Iudæis dicitur.

(b) Chrysostomus (hom. ead.) Quia discipulos nondum perfectos tristitia impugnabat, eos Dominus increpando dirigit, dicens: *Et nunc vado ad eum qui me misit, & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?* Audientes enim, quoniam (12) qui interficit vos, opinabitur se obsequium præstare Deo, ita ceciderunt ut nihil ei loqueretur; & ideo subditur: *Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Non parva autem (13) est hæc mitigatio, scire eos quoniam sciverat Dominus tristitia eorum, superabundantiam & propter desolationem ejus, & propter mala quæ didicerat se passuros, &

accipiendum esse, docet etiam à Patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt. Non habet hæc unitas diversitatem, nec differt à quo acceptum sit, quod datum à Patre, datum referatur à Filio.

(d) *Chrysolomus* (hom. 78.) Postquam Dominus discipulos (1) relevavit per ea quæ de Spiritu Sancto promisit, rursus eorum opprobria sensit, dicens: *Modicum & jam non videbitis me.* Hoc autem facit, ut affuefaciat eos per tristitiam auditionem, bene ferre suam separationem: eam enim quæ dolet animam, & à tristitia multa derinetur, nihil illa consuevit quietare, ut (2) quæ tristitiam pariant verba revoluta contintine. *Beda.* (a) Dicit enim: *Modicum & jam non videbitis me:* quia tentus est nocte illa à Judæis, & in mane crucifixus, & vespere sepultus: ab humanis est seclusus obturibus. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Si vero quis diligenter scrutabitur, hoc consolationis est dicere. *Quoniam ad Patrem vado:* hoc enim est ostendere quod non perierit, sed mors ejus translatio sit: & aliam consolationem eis imposuit cum adjecit: *Et iterum modicum & videbitis me:* ostendens quoniam & redibit, & in paucis erit & separatio, & continua quæ cum eis coexistencia. *Augustinus* (tract. 101.) Hæc autem verba Domini obfutura erant discipulis, antequam id quod diei esset impletum: unde sequitur: *Dixerunt ergo ei discipuli ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad Patrem?* *Chrysolomus* (hom. eadem.) Hoc autem non intelligebant, aut propter tristitiam, quæ amovebat à mente eorum ea quæ dicebantur, aut propter immixtationem eorum quæ dicebantur: idcirco videbatur eis duo contraria ponere, non existentia contraria. Si enim videbitis me, ajunt, quomodo vadis? Si vero vadis, qualiter te videbitis? Propterea dicunt: *Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum? Nescimus quid loquitur.* *Augustinus* (tract. eodem.) Nam in præcedentibus, quoniam dixerat, *Modicum*, sed dixerat, *Ad Patrem vado*, aperto illis visus est loqui. Nunc ergo quod illis tunc obfutura fuit, & mox manifestatum est, jam nobis utique manifestum est. Post paululum enim ipse visus est, & non viderunt eum, tunc post paululum resurrexit, & viderunt eum. Dicit autem: *Et jam non videbitis me:* quia scilicet mortalem Christum ulterius non viderunt. *Alcimus.* Vel aliter. *Modicum* tempus est futurum quo non videbitis me, id est illud triduum quo in sepulchro quiescit: & iterum est modicum futurum tempus

quo videbitis me, id est illi quadraginta dies, in quibus eis sepius post passionem suam usque ad tempus ascensionis suæ apparuit; & ideo illo modico tempore videbitis me, quia vado ad Patrem: quia non semper in terra corporaliter sum mansurus, sed per humanitatem quam assumpsi, ascensus in cælum. Sequitur: *Cognovit autem Jesus quia volebant eum interrogare: & dixit eis: De hoc guaritit inter vos, quia dixi vobis, Modicum & non videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & stebitis vos.* Ignorantiam ipsorum pius magister intelligens, secundum illorum dubitationem respondit, quasi expositurus quid esset quod dixit. *Augustinus* (tract. eodem.) Quod sic accipi potest, quia contristati sunt discipuli de morte Domini, & confestim de resurrectione lætati. Mundus autem (quo nomini significati sunt inimici, à quibus Christus occisus est) (3) tunc utique lætatur est occiso Christo quando sunt discipuli contristati: unde sequitur: *Mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* *Alcimus.* Sed & cunctis fidelibus convenit hic lætatio Domini, qui per lacrymas prefuræ quæ præsentis ad gaudia æterna contendunt. Plentibus autem justis, mundus gaudet, quia in præsentibus delectantur, alterius vite nulla gaudia sperantes. *Chrysolomus* (hom. cit.) Deinde ostendens quoniam tristitia parit gaudium, & quoniam tristitia brevis, læticia vero infinita est, ad exemplum venit mundanum, dicens: *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus, cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.* *Augustinus* (tract. eod.) Illa similitudo ad intelligendum non videtur esse difficilis: quoniam comparatio ejus in promptu est, eodem ipso exponente cur dicta sit: nam sequitur: *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum.* Parturitio quippe tristitiæ, partus autem gaudio comparatur; quod tunc magis esse consuevit quando non puella, sed puer nascitur. Quod vero subdit: *Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis,* quia gaudium ipsorum ipse Jesus est, significat quod ait Apostolus Roman. 6. 11. Christus resurgens ex mortuis jam non moritur. *Chrysolomus* (hom. ead.) Significat etiam prædicto exemplo quoniam solvit ipse mortis pressuram, & novum hominem regenerans esse fecit. Et non dixit quoniam non erit ei tribulatio; sed neque meminit ejus tantum est quod succedit gaudium: ita erit & sanctus. Et non dixit: *Quoniam natus est puer, sed quoniam*

(1) *Al.* revelavit. (2) *Al.* desit quæ. (3) *Al.* tunc itaque lætati sunt occiso Christo, &c.)
EX EDIT. P. NICOL. (a) Hom. 1. dominica secunda post octavam pasche.

niam homo: occulte suam resurrectionem insinuans. *Augustinus* (tract. eod.) Vel de futuris visione, & gaudio, quæ superius dicta sunt, melius existimo intelligi. *Modicum & jam non videbitis me:* modicum enim est hoc totam spationem quo prælatum pervolat sæculum; ideo namque addidit, *Quia vado ad Patrem;* quod ad superiorem sententiam referendum est, ubi ait, *Modicum & jam non videbitis me;* non ad posteriorem, ubi ait, *Modicum & videbitis me.* Eundo quippe ad Patrem, facturus erat ut eum non viderent. Illis ergo ait, *Modicum & jam non videbitis me,* qui eum tunc corporaliter videbant: quia iturus erat ad Patrem, & eum deinceps mortales visuri non erant qualem cum illa loquebatur videbant. Quod vero addidit, *Et iterum modicum & videbitis me,* universæ promisit Ecclesiæ. Hoc autem modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc sentiemus quam modicum fuerit. *Alcimus.* Mulier autem sancta Ecclesia est, propter fecunditatem bonorum operum, & quia spiritalis Deo filios generat. Hæc mulier dum parit, idem dum in mundo virtutum profectibus insistit, dum undique tentatur, & affligitur, tristitiam habet de hoc, quia venit hora ejus ut paratur: quia nemo carnem suam odio habuit. *Augustinus* (tract. 101.) Nec tamen in hujus gaudii parturitione sine gaudio tristes sumus; sed, sicut Apostolus ait Rom. 12. 12. spe, gaudentes: quia & ipsa mulier parturienti, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole quam tristis est de presenti dolore. *Alcimus.* Sed cum pepererit, id est cum devicto labore certamine ad palmam pervenerit, jam non meminit pressuræ precedentis, propter gaudium perceptæ retributionis, quia natus est homo in mundum. Sicut enim mulier nato in hoc mundo homine lætatur, ita Ecclesia, nato in vitam æternam fidelium populo, exultatione repletur. *Beda.* (a) Nec novum debet videri si natus dicatur, qui ex hac vita migraverit: sicut enim consuevit nasci dicitur cum quis de utero matris procedens in hanc lucem ingreditur, ita potest natus appellari qui solutus à vinculis carnis, ad lucem æternam sublimatur: unde sanctorum solemnia, non funebria, sed natalitia vocantur. *Alcimus.* Quod autem dicit, *Iterum videbo vos,* id est assumam vos ad me ipsum. Vel iterum videbo vos; id est, iterum videndus apparebo; & gaudebit cor vestrum. *Augustinus* (tract. eodem.) Hinc enim totius laboris sui fructum Ecclesia nunc parturi desiderando, tunc est parturura cernendo. Et ideo masculum, quoniam ad istum

fructum contemplationis, cuncta officia referuntur actionis: solus enim liber est qui propriis se appetitur, & non referatur ad aliud: hinc fertur actio. Ad hoc enim referitur quidquid bene agitur: ibi est finis qui sufficit nobis: æternus igitur erit. Neque enim finis nobis sufficit nisi cujus nullus est finis. De hoc igitur quod fuisse nobis rectissimè mea udivimus: *Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.*

(c) *Chrysolomus* (hom. 78.) Rursus ostendit Dominus quod expedit eum abire, cum dicit: *Et in illo die me non rogabitis quidquam.* *Augustinus* (tract. 101.) Hoc verbum quod est rogare, non solum petere, verum & interrogare significat, & Græcum Evangelium, unde hoc translatum est, tale habet verbum quod utrumque possit intelligi. *Chrysolomus* (hom. ead.) Dicit ergo, *Et in illo die, scilicet cum resurrectione, me non rogabitis quidquam,* id est non dicitis: *Ostende nobis Patrem, & Quo vadis?* quoniam scitis per Spiritum Sanctum. Vel non rogabitis me; id est, non indigebitis mediatore ad impetrandum; sed sufficit nomen meum, quod invocantes, omnia accipietis: unde sequitur: *Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ostendit autem nominis virtutem, si non visus, neque rogatus, sed nominatus solum apud Patrem facit mirabilia. Non ergo, ait, existimatis, quia de reliquo non ero vobiscum; vos detestati esse: nomen enim meum majorem dabit vobis securitatem: unde sequitur: *Uque modo non petistis quidquam in nomine meo. Petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* *Theophylactus.* Alacritas enim vestra tunc erit inextinguibilis, cum ad vota vobis petita succedat. *Chrysolomus* (hom. eadem.) Quia (1) obumbrata erant quæ dicta sunt, subiungit: *Hæc in proverbis locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbis loquar vobis;* id est, erit tempus quando scieris omnia manifeste; dicit autem resurrectionis tempus: *sed palam de Patre meo annuntiabo vobis:* etenim quadraginta diebus disputavit cum eis congregatis, loquens de regno Dei. Et nunc, inquit, in timore existentes non attenditis his quæ dicuntur; tunc autem resuscitatos videntes, poteritis palam omnia dicere. *Theophylactus.* Adhuc præbet illis fiduciam, quoniam recipient in tentationibus auxilium desuper, cum subdit: *In illo die in nomine meo petetis:* adeo assero vobis Patrem favere quod neque intervenit meo ulterius indigebitis; unde subdit: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis: ipse enim Pater amat vos.* Porro ne resiliant à Domino, velut eo ulterius non egentes, subiungit: *Quia vos me amaf-*

(1) *Al.* Quia igitur obumbrata.
EX EDIT. P. NICOL. (a) In hom. dominica secunda post octavam pasche.

amatis; quasi dicat: Ob hoc diligit vos Pater, quia vos me dilexistis. Cum itaque excideritis ad amorem meo, confesum & a paterno decidetis. *Augustinus* (tract. 102.) Sed numquid ideo amat, ille, quia nos amamus; an potius quia ille amat, ideo nos amamus? Hoc ipse Evangelista in Epistola sua 1. cap. 4. dicit: „Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos.“ Amat ergo nos Pater, quia nos amamus Filium, cum a Patre, & Filio accepimus, ut Patrem amemus, & Filium. Amavit ipse quod fecit; sed non in nobis faceret quod amaret, nisi antequam id faceret nos amaret. *Hilarius* 6. de Trin. (circ. med.) Caret etiam apud Patrem intercessionis necessitate perfecta de Filio fides, quae quod a Deo exierit, credit, atque amat, & per seipsam jam & audiri meretur, & amari, natum ex Deo Filium, nullumque confessa; unde sequitur: *Et credidistis quia a Deo exiit.* Nativitas itaque ejus, & adventus ostenditur cum subdit: *Exiit a Patre, & venit in mundum.* Alterum in dispensatione, alterum in natura est. A Patre enim venisse, & a Deo exisse, non est significationis ejusdem; cum aliud sit a Deo in substantiam naturam exisse, aliud a Patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostrae sacramenta venisse. Cum autem exire a Deo sit ex naturae subsistere, quid aliud quam Deus esse possit? *Chrysostomus* (homil. 72.) Quia vero resurrectionis sermo non modicum eos mitigabat, & cum hoc audire quod a Deo exiit, & illic vadit, continue ea circumvolvitur: unde sequitur: *Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* Nam hoc quidem certificabat quoniam recte in ipsum credebant; hoc vero quoniam sub munitione ejus futuri erant. *Augustinus* (tract. 102.) Exiit enim a Patre, quia de Patre est; in mundum venit, quia mundo suum corpus ascendit. Mundum reliquit corporali discessione, perrexit ad Patrem hominis ascensione; nec mundum deseruit presentiae gubernatione: quia sic in mundum venit exiens a Patre ut non desereret Patrem. Sed Dominum Jesum Christum posteaquam resurrexit, & interrogatum legimus, & rogatum: nam interrogatus est a discipulis ascensus in caelum, quando regnum restitueret Israel: rogatus est a Stephano cum esset in caelo, ut spiritum ejus susciperet. Et quis audeat dicere rogandum non esse immortalem, rogari debuisse mortalem? Puto ergo, quod dicit: *In illa die me non rogabit quidquam*, non ad illud tempus referendum esse quo resurrexit, sed ad illud quando videbimus eum sicuti est; quae visio non temporalis vita est, sed

(1) *A.* nihil rogamus, nihil interrogamus. (2) *A.* unicuique. (3) *A.* Quia. (4) *Nicolaus commate omisso legit in Trinitate.* (5) *A.* omittitur sanctos.

nit hora cum jam non in proverbis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis. Possent dicere hanc de qua loquitur horam futurum saeculum intelligi, ubi videbimus palam quod Apostolus dicit 1. Corinth. 13. „Facie ad faciem:“ ut quod ait: *Hac in proverbis locutus sum vobis*, hoc sit quod ab Apostolo dictum est ibi. „Videmus nunc per speculum in enigmate.“ Annuntiabo autem vobis, quia per Filium Pater videbitur: neque enim „Patrem“, quis cognoscit nisi Filium, & cui voluerit Filius revelare: „*Matth.* 11. *Gregorius* 30. *Mor.* (cap. 8. in nov. codd. cap. 5.) Palam quippe de Patre annuntiare se asserit: quia per perfectam tunc maiestatis suae speciem, & quomodo ipse gignenti non impariatur, & quomodo utrumque Spiritus utriusque coaeternus procedat ostendit. *Augustinus* (tract. 102.) Sed istum sensum videtur impedire quod sequitur: *In illo die in nomine meo petitis*: in futuro enim saeculo quid petiri sumus, quando satiabitur in bonis desiderium nostrum? Peticio namque alicujus est indigentia. Relinquitur itaque ut intelligatur Jesus discipulos suos de carnalibus, vel animalibus spirituales esse facturus. Homo autem animalis sic audit quaecumque audit de Dei natura ut aliud quam corpus cogitare non possit. Ideo proverbialia illi sunt quaecumque dicta sapientiae de incorporea, immutabilique substantia; non quod tanquam proverbialia deputat, sed quia sic cogitat quomodo qui proverbialia solent audire, neque intelligere. Cum vero spiritalis coeperit omnia judicare, etiam si in hac vita velut per speculum, & ex parte perspicit, tamen nullo corporis sensu, nulla imaginaria cogitatione, sed mentis certissima intelligentia capit Deum non corpus esse, sed spiritum. Ita palam de Patre annuntiante Filio ut ejusdem substantiae conspiciatur & ipse qui annuntiat, (1) nunc in ejus nomine petunt qui petunt: quia in sono ejus nominis non aliud quam res ipsa est quae hoc nomine vocatur, intelligunt. Hi possunt cogitare Dominum nostrum Jesum Christum, in quantum homo est, pro nobis interpellare Patrem; in quantum Deus est, nos exaudire cum Patre: quod cum significasse arbitror, ubi ait: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis.* Ad hoc quippe intuentium, quomodo non rogat Patrem Filium, sed simul exaudiant rogantes Patrem, & Filium, non nisi spiritalis oculus mentis ascendit.

(2) *Chrysostomus* (hom. 78.) Quia discipulos hoc maxime respiciat fecit quod erant Patris amici, propterea dicunt se cognoscere quod omnia nosset: unde sequitur: *Dicunt si discipuli*

S. Thom. Opus. Tom. LX.

(1) *A.* tunc. (2) *A.* interrogat. (3) *A.* omittitur non est defectio.

ejus: *Ecce nunc palam loquar vobis, & proverbialia nullum dicit.* *Augustinus* (tract. 103.) Cum autem adhuc promittatur futura illa hora in qua sine proverbis locuturus est; cur illi hoc dicitur, nisi quia illa quae scit ipsis non intelligentibus esse proverbialia, usque adeo non intelligunt ut nec saltem non se intelligere intelligant? *Chrysostomus* (hom. 78.) Quoniam autem ad id quod in eorum mente erat respondit, subdunt: *Nunc scimus quoniam scis omnia.* Vides qualiter imperfecte se habebant, qui post tot, & tanta demonstrata dicunt, *Nunc scimus*; & hoc dicunt tanquam ei quendam gratiam tribuentes. *Et non est opus tibi ut quis te interroget*, hoc est, antequam audias, nosse ea quae scandalizant nos, & quiescere nos fecisti dicens: *Quoniam Pater vos amat.* *Augustinus* (tract. 103.) Quid ergo vult tibi quod ei quem sciebant nosse omnia, cum dicere debuisset videantur: Non est opus tibi ut quidquam interroget: dicendum potius putaverunt: *Non est opus tibi ut quis te interroget?* Quod utrumque legitimus factum, & interrogasse scilicet Dominum, & interrogatum fuisse. Sed hoc cito solvitur: quia hoc non est, sed illis potius opus erat quos (2) interrogabat, vel a quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, ut ab eis aliquid disceret, sed eos potius ut doceret; & qui interrogabat eum, volentes ab eo aliquid discere, illis profecto id opus erat ut scirent ab eo aliqua qui noverat omnia. Ille autem non opus habebat ut quod ab eo scire quisque vellet, per ipsius cognosceret interrogationem: quia priusquam interrogaretur, interrogatorum noverat voluntatem. Prævidere autem cogitationes hominum, magnum Domino non erat, sed magnum parvulis erat, qui subdunt: *In hoc credimus quia a Deo exiit.* *Hilarius* 6. de Trin. (post med.) Per id enim credunt quod a Deo exiit, quia ea quae Dei sunt agit. Nam cum Dominus utrumque dixisset, *A Deo exiit, & A Patre venit in hunc mundum*, nihil admirationis in eo habuerunt quod frequenter audierunt: unde non addunt: A Patre venisti in hunc mundum: sciebant enim a Deo missum, exisse tamen a Deo nesciebant. Inenarrabilem vero illam Filii naturam per virtutem dicti illius intelligentes, tunc primum ceperunt advertere, cum illum sine proverbis profiterentur esse locutum. Non enim per consuetudinem humani partus Deus ex Deo nascitur, cujus a Deo exitio potius quam partus est. Est enim unus ex uno: non est portio, (3) non est defectio, non est diminutio, non derivatio; non est potentio, non passio, sed vivens naturae ex vivente nativitas est, Deus ex Deo

xiens est, non creatura in Dei nomine electa, non ut esset cepit ex nihilo; sed exiit a manente, & exiit significacionem habet natiuitatis, non inchoacionis. *Augustinus* (tract. 103.) Denique de ipsa eorum reate adhuc secundum interiore hominem parva, & infirma eos admonet: unde subditur: *Respondit eis Iesus, Modo creditis, Bede. Quod duobus modis pronuntiaripotest, affirmando scilicet, & insultando. Si insultando, hic est sensus: Tardius ad credendum exigitis: Ecce enim venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, &c. Si affirmando, sensus est: Verum est quod creditis; sed ecce venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquant. *Augustinus* (tract. 103.) Non enim quando comprehensus est, tantummodo carne sua eius carnem, verumetiam mente reliquerunt fidem. *Chrysostomus* (hom. 78.) Dicit autem, *Dispergamini*, scilicet quando tradat: tantum enim vobis dominabitur timor ut neque simul possitis recedere. Sed ego ex hoc nullum patiar malum: unde subdit: *Et non sum solus, quia Pater mecum est. Augustinus* (tract. eod.) Ad hoc intelligendum eos volebat extendi, & crescere, ne sic a Patre Filium cogitent exisse ut putarent etiam recessisse. Deinde sermonem concludit dicens: *Hec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. Chrysostomus* (ut supra.) Id est, ut non abiciatis me a mente vestra. Non enim nunc solum quando comprehendat, sicut vobis aduersa, sed donec eritis in mundo, pressuram habebitis, id est tribulationem; & hoc est quod*

(1) *Al. auxiliari.*

CAPUT XVII.

(a) **H**ec locutus est Iesus; & subleuatis oculis in caelum dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, der eis vitam aeternam. Hec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem. Et nunc clarifica me tu Pater apud te metipsum claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.

(b) Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruaerunt. Nunc cognoverunt quia omnia quae dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quae dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognoverunt vere quia a te exiit, & crediderunt quia tu me misisti.

(c) Ego pro eis rogo; non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et jam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sic unum, sicut & nos. Cum essem cum eis ego seruaui eos in nomine tuo: quos dedisti mihi ego custodivi, & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis, ut Scipura impleatur. Nunc autem ad te venio, & haec loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

Ego

(d) Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos a malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo: Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum: & pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.

(e) Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. Ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

(f) Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognovit; ego autem te cognovi, & hi cognoverunt quia tu me misisti. Et notam feci eis nomen tuum, & notam faciam: ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

(a) **C**hrystostomus (hom. 79.) Quia dixerat Dominus, *In mundum pressuram habebitis*, post admoitionem in orationem convertitur, erudiens nos in tribulationibus, omnia dimittentes, ad Deum refugere: unde dicitur: *Hec locutus est Iesus. Bede.* Illa intelligi debent quae in caena locutus est, quaedam quidem sedendo usque ibi, *Surgite & eamus hinc*: deinde stando usque ad hymni finem, cuius hoc est initium: *Et subleuatis oculis in caelum dixit: Pater, venit hora: clarifica Filium tuum. Chrysostomus* (ibidem.) Propter hoc in caelum oculos eleuauit ut nos doceret (1) extensionem quae est in orationibus, ut stantes, sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed & mentis. *Augustinus* (tract. 104.) Poterat autem Dominus in forma serui, ut stantes, sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed & mentis. *Augustinus* (tract. 104.) Poterat autem Dominus in forma serui, si hoc opus esset, orare silentio; sed ita se Patri exhiberi voluit precatorem ut meminisset nostrum se esse doctorem. Proinde non solum ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad Patrem oratio, discipulorum est edificatio: profecto & nostrum, qui fueramus conscripta lecturi. Hoc autem quod ait, *Pater, venit hora*, ostendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo dispositum qui temporis subditus non est. Non autem credatur haec hora fato urgente venisse, sed Deo potius ordinante: ab eo enim ut sidera mori cogere siderum conditorem. *Hilarius* 3. de Trin. (post princ.) Non diem autem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora diei portio est: & quae erat haec hora? Jam nunc conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat; sed clarifica Pater Filium. Sol de cursu operis deficit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt; ad onus Domini in cruce

pendentis terra tremuit, (2) & eum qui mortuus erat se contestata est non capere. Proclamat Centurio, *Math. 17.* Vere Filius Dei erat iste: praedictioni consentit effectus. Dominus dixerat, *Clarifica Filium tuum*. Non solum nomine contestatus est esse se Filium, sed & proprietate qua dicitur, *Tuum*: multi enim nos filii Dei, sed non talis hic Filius: hic enim proprius & verus est Filius origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; natiuitate, non creatione. Ergo post clarificationem eius, veritatem confessio secuta est: nam verum Dei Filium Centurio confiteretur, ne quis credentium ambigeret quod aliquis persequentium non negasset. *Augustinus* (tract. 104.) Sed si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? Nam in passione (3) magis eius humilitas quam claritas commendatur. Quod ergo ait, *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, sic intelligendum est tanquam dixerit: Venit hora seminanda humilitate: fructum non differat claritatis. *Hilarius* 3. de Trin. (ante med.) Sed forte infirmus reperitur Filius dum clarificationem potius exspectat. Et quis non Patrem potius clarificabit, cum ipse dicat supra 14. *Pater maior me est*? Sed cavendum est ne apud imperitos gloriam Filii honor Patris infirmet: nam sequitur: *Ut Filius tuus clarificet te*. Non ergo infirmus est Filius, vicem clarificationis ipse, cum clarificandus sit, redditurus. Ergo expositio clarificationis danda, vixissimque reddenda eundem in utroque ostendit diuinitatis virtutem. *Augustinus* (tract. 105.) Merito autem queritur quomodo Patrem clarificaverit Filius, cum sempiterna claritas Patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri poterit

(1) Attentionem reddit *Anianus ex Graeco 10 octones.* (2) *Al. & in eum qui mortuus erat, &c.* (3) *Al. magis esse humilitatis.*

xiens est, non creatura in Dei nomine electa, non ut esset cepit ex nihilo; sed exiit a manente, & exiit significacionem habet natiuitatis, non inchoacionis. *Augustinus* (tract. 103.) Denique de ipsa eorum retate adhuc secundum interiorum hominum parva, & infirma eos admonet: unde subditur: *Respondit eis Iesus, Modo creditis, Bede. Quod duobus modis pronuntiaripotest, affirmando scilicet, & insultando. Si insultando, hic est sensus: Tardius ad credendum exigitis: Ecce enim venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, &c. Si affirmando, sensus est: Verum est quod creditis; sed ecce venit hora ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquant. *Augustinus* (tract. 103.) Non enim quando comprehensus est, tantummodo carne sua eius carnem, verumetiam mente reliquerunt fidem. *Chrysostomus* (hom. 78.) Dicit autem, *Dispergamini*, scilicet quando tradat: tantum enim vobis dominabitur timor ut neque simul possitis recedere. Sed ego ex hoc nullum patiar malum: unde subdit: *Et non sum solus, quia Pater mecum est. Augustinus* (tract. eod.) Ad hoc intelligendum eos volebat extendi, & crescere, ne sic a Patre Filium cogitent exisse ut putarent etiam recessisse. Deinde sermonem concludit dicens: *Hec locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. Chrysostomus* (ut supra.) Id est, ut non abiciatis me a mente vestra. Non enim nunc solum quando comprehendat, sicut vobis aduersa, sed donec eritis in mundo, pressuram habeatis, id est tribulationem; & hoc est quod*

(1) *Al. auxiliari.*

CAPUT XVII.

(a) **H**ec locutus est Iesus; & subleuatis oculis in caelum dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, deus eius vitam aeternam. Hec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem. Et nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum claritate quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.

(b) Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruaerunt. Nunc cognouerunt quia omnia quae dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quae dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognouerunt vere quia a te exiit, & crediderunt quia tu me misisti.

(c) Ego pro eis rogo; non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et jam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sic unum, sicut & nos. Cum essem cum eis ego seruaui eos in nomine tuo: quos dedisti mihi ego custodivi, & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis, ut Scipura impleatur. Nunc autem ad te venio, & haec loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

Ego

(d) Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos a malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo: Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum: & pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.

(e) Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. Ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Ego in eis & tu in me, ut sint consummati in unum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

(f) Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognovit; ego autem te cognovi, & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notam feci eis nomen tuum, & notam faciam: ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

(a) **C**hrystostomus (hom. 79.) Quia dixerat Dominus, *In mundum pressuram habebitis*, post admoitionem in orationem conuertitur, erudiens nos in tribulationibus, omnia dimittentes, ad Deum refugere: unde dicitur: *Hec locutus est Iesus. Bede.* Illa intelligi debent quae in caena locutus est, quaedam quidem sedendo usque ibi, *Surgite & eamus hinc*: deinde stando usque ad hymni finem, cuius hoc est initium: *Et subleuatis oculis in caelum dixit: Pater, venit hora: clarifica Filium tuum. Chrysostomus* (ibidem.) Propter hoc in caelum oculos eleuauit ut nos doceret (1) extensionem quae est in orationibus, ut stantes, sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed & mentis. *Augustinus* (tract. 104.) Poterat autem Dominus in forma serui, ut stantes, sursum aspiciamus, non oculis carnis solum, sed & mentis. *Augustinus* (tract. 104.) Poterat autem Dominus in forma serui, si hoc opus esset, orare silentio; sed ita se Patri exhiberi voluit precatorem ut meminisset nostrum se esse doctorem. Proinde non solum ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad Patrem oratio, discipulorum est edificatio: profecto & nostrum, qui fueramus conscripta lecturi. Hoc autem quod ait, *Pater, venit hora*, ostendit omne tempus, & quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo dispositum qui temporis subditus non est. Non autem credatur haec hora fato urgente venisse, sed Deo potius ordinante: ab eo enim ut sidera mori cogere siderum conditorem. *Hilarius* 3. de Trin. (post princ.) Non diem autem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora diei portio est: & quae erat haec hora? Jam nunc conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat; sed clarifica Pater Filium. Sol de cursu operis deficit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt; ad onus Domini in cruce

pendentis terra tremuit, (2) & eum qui mortuus erat se contestata est non capere. Proclamat Centurio, *Math. 17.* Vere Filius Dei erat iste: praedictioni consentit effectus. Dominus dixerat, *Clarifica Filium tuum*. Non solum nomine contestatus est esse se Filium, sed & proprietate qua dicitur, *Tuum*: multi enim nos filii Dei, sed non talis hic Filius: hic enim proprius & verus est Filius origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; natiuitate, non creatione. Ergo post clarificationem eius, veritatem confessio secuta est: nam verum Dei Filium Centurio confiteretur, ne quis credentium ambigeret quod aliquis persequentium non negasset. *Augustinus* (tract. 104.) Sed si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? Nam in passione (3) magis eius humilitas quam claritas commendatur. Quod ergo ait, *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum*, sic intelligendum est tanquam dixerit: Venit hora seminanda humilitate: fructum non differat claritatis. *Hilarius* 3. de Trin. (ante med.) Sed forte infirmus reperitur Filius dum clarificationem potius exspectat. Et quis non Patrem potius clarificabit, cum ipse dicat supra 14. *Pater maior me est*? Sed cavendum est ne apud imperitos gloriam Filii honor Patris infirmet: nam sequitur: *Ut Filius tuus clarificet te*. Non ergo infirmus est Filius, vicem clarificationis ipse, cum clarificandus sit, redditurus. Ergo expositio clarificationis danda, vixissimque reddenda eundem in utroque ostendit diuinitatis virtutem. *Augustinus* (tract. 105.) Merito autem queritur quomodo Patrem clarificaverit Filius, cum sempiterna claritas Patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri poterit

(1) Attentionem reddit *Anianus ex Graeco 10 octones.* (2) *Al. & in eum qui mortuus erat, &c.* (3) *Al. magis esse humilitatis.*

servabat quos in nomine Filii potentes exaudiebat. Neque hoc tam carnaliter debemus accipere velut vicissim nos servent Pater, & Filius: simul enim nos custodiunt & Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: sed Scriptura nos non levat nisi descendat ad nos. Intelligamus ergo cum ita Dominus loquitur, personas cum distinguere, non separare naturam. Quando ergo servabat discipulos suos Filius presentia corporali, non expectabat Pater ad custodiendum succedere Filio descendenti: sed eos ambo servabant potentia spiritali, & quando ab eis abstulit Filius presentiam corporalem, tenuit eum Patre custodiam spiritali: quia & custodiendos quando Filius homo accepit, custodia paterna non abstulit, & cum Pater Filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso cui dedit, sed dedit homini Filio, non sine Deo eodem ipso Filio: sequitur enim: *Quos dedi tibi, ego custodiavi, & nemo ex ipsis perit, nisi filius perditionis, id est traditor Christi, perditioni predestinatus, ut Scriptura impletur, qua scilicet de illo maxime in Psalmo 108. prophetatur, Chrysostr. (hom. 80.) Et nimirum solus ille tunc perit, sed multi postea. Dicit autem: Nemo ex eis perit; id est, quantum ex mea parte non perdam: quod manifestius alibi (supra 6.) dicit: *Non dicam foras. Si vero per seipsum (1) exierint, non ex necessitate ad me traho. Sequitur: Nunc autem ad te venio. Sed quia posses aliquis querere? Numquid non potes eos conservare recedens? Potest quidem, sed cuius gratia hoc dicat, ostendit subdicens: Et hoc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum, in semetipsis; id est, ut non tumultuentur imperfectiores existentes per id quod indicavit quod propter eorum gaudium, & requiem omnia haec infirma loquebatur. Augustinus (tract. 107.) Vel aliter. Quod sit hoc gaudium, iam superius expressum est ubi ait: *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus.* Hoc gaudium suum, id est a se in eos collatum, in eis dicit implendum: propter quod se locutum dicit in mundo. Haec est pax, & beatitudo futuri saeculi. In mundo autem loqui se dicit, qui paulo ante dixerat: *Sem non sum in mundo:* quia enim nondum abierat, hic adhuc erat; & quia mox fuerat abiturus, hic quodammodo iam non erat.**

(d) Chrysostr. (hom. 81.) Rursum Dominus assignat causam propter quam digni sunt discipuli multa diligentia potiri a Patre, dicens: *Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit;* quasi dicit: Propter te odio habiti sunt, & propter sermonem tuum. Augustinus (tract. 108.) Nondum autem id experti fuerant passio-

(1) Al. exirent. (2) Al. in virtute,

nibus suis, quae illos postea sunt secutae; sed more suo dicit ista, verbis praeteriti temporis futura praenuntians. Deinde causam subjicit cur eos oderit mundus, dicens: *Quia non sum de mundo.* Hoc eis regeneratione collatum est: nam generatione de mundo erant. Donatum est ergo eis ut sciret nec ipse, ita nec ipsi de mundo essent; unde sequitur: *Sicut & ego non sum de mundo.* Ipse de mundo numquam fuit: quia eam secundum formam servi de Spiritu Sancto natus est, de quo illi renati. Quamvis autem iam non essent de mundo, adhuc tamen necessarium erat eos esse in mundo: unde subdit: *Non pego ut tollas eos de mundo. Beda.* Quasi dicit: Jam imminet tempus ut tollar ego de mundo, ideoque necesse est ut illi nunc non tollantur de mundo, ut me, & te primum annuntient mundo. Quod vero subdit, *Sed ut servet eos a malo,* licet omne malum intelligi possit, maxime vult intelligi malum secessionis, Augustinus (tract. 108.) Reperit autem eandem sententiam, dicens: *De mundo non sum, sicut & ego non sum de mundo. Chrysostr. (hom. 81.)* Supra autem dixit: *Quos dedi tibi de mundo:* illic naturam dicens, hic autem de actibus malis. Dicit autem: *Non sum de mundo:* quia nihil commune cum terra est eis, sed caelestium facti sunt cives: in quo amore suum eis ostendit, dum Patri eos laudat. Hoc autem quod dicit, *Sicut, cum in ipso, & Patre ponitur, patitis ostendit propter naturae unitatem; sed cum de nobis, & Christo dicitur, multa distantia intermedia inter utrumque existit. Cum autem prius dixit, Serva eos a malo, non de periculis ereptione ait solum, sed de permanentia in fide; unde subdit: Sanctifica eos in veritate. Augustinus (tract. 108.)* Sic enim servantur a malo; quod superius oravit ut fieret. Queri autem potest quomodo de mundo iam non erant, si sanctificati in veritate nondum erant. An quia & sanctificati in eadem proficiunt sanctitate, neque hoc sine adiutorio gratiae Dei? Sanctificantur autem in veritate heredes testamenti novi, cujus veritatis umbra fuerunt sanctificationes veteris testamenti; & cum sanctificantur (2) in veritate, sanctificantur in Christo, qui dixit supra 14. *Ego sum via, veritas, & vita:* unde sequitur: *Sermo tuus veritas est.* Graecum Evangelium logos habet, id est verbum. Sanctificavit ergo Pater in veritate, id est in Verbo suo unigenito, suos heredes, & quae coheredes, Chrysostr. (hom. 81.) Vel aliter. Sanctifica eos in veritate; id est, sanctos fac per Sancti Spiritus donationem, & recta dogmata: recta enim dogmata de Deo, docent, & sanctificant ani-

animam: & quia hic de dogmatibus ait, subjunxit: *Sermo tuus veritas est;* hoc est, nullum mendacium est in eo, & nihil typicum ostendit, neque corporeum. Videtur autem mihi & aliud ostendere hoc quod dicit, *Sanctifica eos in veritate;* id est, segrega eos sermoni, & praedicationi: unde subdit: *Sicut tu me misisti in mundum. Glossa.* Pro quo enim Christus missus est, pro hoc & hi: unde Paulus 2. Corinth. 5. „Deus „erat in Christo, mundum reconcilians sibi, & „posuit in nobis verbum reconciliationis. „ Hoc autem quod dicit, *Sicut,* non similiter de eo, & de Apostolo ponitur, sed ut erat possibile hominibus. Dicit autem se eos misisse in mundum, secundum quod erat eis consuetudo, futurum ut factum dicere. Augustinus (tract. 108.) Manifestum est autem per hoc quod nunc adhuc de Apostolis loquitur: nam ipsum nomen Apostolorum quoniam Graecum est, missos significat in Latino; sed quoniam per hoc quod Christus factus est caput Ecclesiae, illi membra sunt ejus, ideo ait: *Et pro eis ego sanctifico meipsum;* id est, eos in meipso sanctifico, cum & ipsi sint ego. Et ut intelligeremus, cum dixit, *Pro eis sanctifico meipsum,* hoc cum dixisse quod eos ipse sanctificaret, mox addidit: *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate,* id est in me, secundum quod Verbum veritas est, in quo & ipse Filius hominis sanctificatus est ab initio, quando Verbum caro factum est: supra 1. Tunc enim sanctificavit se in se, id est hominem se in Verbo: quia unus Christus Verbum, & homo: propter sua vero membra dicit: *Et pro eis ego sanctifico meipsum;* hoc est, ipse in me, quoniam in me etiam ipsi sunt, & ego. *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quid ait, *Et ipsi,* nisi quemadmodum ego, & in veritate, quod sum ego? Chrysostr. (ut supra.) Vel aliter. *Pro eis sanctifico meipsum;* id est, meipsum offero tibi hostiam: hostiae enim omnes sanctae dicuntur, & quaecumque Deo dicantur. Quia vero antiquitas in figura sanctificatio erat, utpote in ove, utine autem est ipsa veritate, ideo subdit: *Ut sint & ipsi sanctificati in veritate:* quia & eos tibi facio oblationem: quod propterea dicit, quia ipse qui fertur est caput eorum, aut quia & ipsi impletur. „Exhibete enim (ait Apostolus 1. Tim. 11.) membra vestra hostiam viventem.

(e) Augustinus (tract. 109.) Cum orasset Dominus pro discipulis suis, quos & Apostolos nominavit, adunxit & ceteros qui in eum fuerunt credituri, dicens: *Non pro eis autem rogo. 3. Thom. Oper. Tom. IX.*

(1) Al. & non longe post nati. (2) Implet sensum Nicolaus ex Augustini textu. Sed restat nobis questionem adhuc solvendam Paulus Apostolus, qui non ab hominibus, neque per hominem Apostolum factum dicit, & latro &c. (3) Al. pro nobis. (4) Al. ut supra.

tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me. Chrysostr. (hom. 81.) Hinc rursus consolatur eos, ostendens aliorum salutis causam futuros, cum dicit: *Qui credituri sunt per verbum eorum in me. Augustinus (tract. 109.)* Ubi omnes suos intelligi voluit, non solum qui tunc erant in carne, sed etiam qui futuri erant; neque hi tantum qui ipsos, cum in carne viverent, Apostolos audierant; sed & post obitum eorum; (1) & nos longe post nati, per verbum eorum credidimus in Christum: quoniam ipsi qui cum illo tunc fuerunt, quod ab illo audierunt, ceteris praedicaaverunt, atque ita verbum eorum ad nos usque pervenit, & pervenitur est ad posteros, quicumque credituri sunt. Potest autem videri in hac oratione non orasse pro quibusdam suis, pro illis scilicet qui neque tunc erant cum illo, neque per verbum eorum potest, sed in eum ante crediderunt. Numquid etiam cum illo erat tunc Nathanael, Joseph ab Arimathea, & multi alii, de quibus Joannes dicit quod crediderunt in eum? Omnia dicere de Simone Iene, de Anna Prophetissa, Zacharia, Elisabeth, Joanne Praecursore: quoniam responderi potest, orandum pro talibus mortuis non fuisse, qui cum magnis suis meritis hinc abierant: hoc enim & de antiquis justis similiter responderit. Intelligendum est igitur quod nondum eis crediturum quomodo ipse in se credi volebat; sed post ejus resurrectionem Spiritu Sancto imparito edoctus, & confirmatus Apostolis, sic alios credidisse, quemadmodum Christo credi oportebat. (2) Sed restat ad questionem Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, Galat. 1. & latro qui tunc creditur quando in ipsis doctoribus fides quae fuerat qualicumque detecit. Proinde relinquatur ut sic intelligamus quod dictum est, *Per verbum eorum,* ut ipsum verbum fidei quod praedicaaverunt in mundo, sic significatum esse credamus. Dictum autem est verbum eorum, quoniam ab ipsis est primitus, ac praecipue praedictum: nam quidem ab ipsis praedicaebatur in terra, quando per revelationem Jesu Christi ipsum verbum eorum Paulus accepit; ac per hoc & ille factus in fide sua verbum eorum habebat. Ergo illa oratione pro omnibus quos redemit, sive tunc in carne viventes, sive postea futuros, Redemptor noster oravit. Quid autem vel quare pro eis rogaret, continuo subjungit dicens: *Ut omnes unum sint.* Hic (3) pro omnibus rogavit quod (4) & supra pro illis, ut om-

dicentem, non illud nomen tuum quod vocaris Deus, sed illud quod vocaris Pater meus, quod nomen manifestari sine ipsius Filii manifestatione non possit: nam quod Deus dicitur univēse creaturæ, etiam omnibus gentibus antequam in Christum crederent: non omnimode esse potuit hoc nomen incognitum. In hoc ergo quod fecit hunc mundum, & antequam imbuerentur in fide Christi, notus in omnibus (1) gentibus Deus; in hoc autem quod non est cum diis falsis colendus, notus in Judæa Deus: in hoc vero quod Pater est hujus Christi, per quem tollit (2) peccatum mundi, hoc nomen ejus prius occultum, nunc manifestavit eis quos dedit ei Pater ipse de mundo. Sed quomodo manifestavit, si nondum venit hora de qua superius dixerat, quod *veniet hora cum jam non in prophetis loquar vobis*. Proinde intelligendum est pro tempore futuro præteritum positum. *Chrysostomus* (hom. 80.) Vel quod ipsum Christum Filium habeat, manifestaverat eis jam & verbis, & rebus. *Augustinus* (tract. 106.) Per hoc autem quod dicit, *Dedit mihi de mundo*, dictum est de illis quod non essent de mundo; sed hoc eis regeneratio præstitit, non generatio. Quid est autem quod sequitur: *Tui erant, & mihi eos dediti*? An aliquando habuit Pater aliquod sine Filio? Absit. Verumtamen habuit (3) aliquid aliquando Dei Filium quod nondum habuit idem ipse hominis Filium, qui nondum erat homo factus ex matre: quapropter quod dicit, *Tui erant*, non inde se separavit Dei Filium; sed solet ei tribuere omne quod potest a quo est ipse qui potest. Quod itaque ait, *Et mihi eos dediti*, secundum hominem se accepisse hanc potestatem ut eos haberet, ostendit; & etiam ipse sibi eos dedit, hoc est, cum Patre Deus Christus homini Christo; quod cum Patre non est. Hoc autem dixit, ut ostendat eam quam ad Patrem unanimitatem, & quoniam placet Patri ut Filio credant: unde sequitur: *Et sermonem tuum servaverunt. Beda.* Sermonem Patris semetipsum appellat, quia per ipsum Pater omnia condidit, & in se continet omnes sermones; ac si diceret: Memoriae me commendaverunt, ut nunquam obliviscantur. Vel dicit: *Et sermonem tuum servaverunt*, in eo scilicet quod mihi crediderunt: unde sequitur: *Et nunc cognoverunt quia omnia quæ dediti mihi, abs te sunt.* Quidam autem dicunt hanc esse litteram: *Nunc cognovi quia omnia quæ dediti mihi,*

(1) *Al.* desideratur gentibus. (2) *Al.* peccata. (3) *Al.* dedit aliquid. (4) *Nicolaus* hoc modo implet sensum ex *Augustino*. Quod autem dicit, *Crediderunt vere*, intelligamus dictum esse non eo modo quo supra dixit: *Modo creatis: veni hora ut unusquisque in propria dispensatione*. Sed *vere*, idest quomodo credendum est, inconcusse, firme, stabiliter, fortiter; non jam ad propria rediit, &c. (5) *Al.* a Deo.

abs te sunt: sed hi non habent rationem. Quomodo enim poterat ignorare Filius quæ sunt Patris? Sed de discipulis dictum est; quasi dicitur: *Didicerunt quod nihil est in me alienum extra te; & quod quæcumque doceo, tua sunt.* *Augustinus* (tract. 106.) Simul autem Pater dedit ei omnia cum genuit qui habet omnia. *Chrysostomus* (hom. 80.) Et unde didicerunt? Ex verbis meis, quibus docebam eos quoniam a te exivi: hoc enim per totum studebat ostendere Evangelium: unde sequitur: *Quia verba quæ dediti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt.* *Augustinus* (ut supra.) Idem, intellexerunt, atque tenuerunt. Tunc enim verbum accipiunt quando mente percipiunt: unde sequitur: *Et cognoverunt vere quia a te exivi.* Et ne quisquam putaret istam cognitionem jam per speciem factam, non per fidem, exponendo addidit, *Et crediderunt*, ut subaudiamus vere, quia tu me misisti. Hoc itaque crediderunt vere, quod cognoverunt vere. Idem enim est, *A te exivi*, quod est, *Tu me misisti*. (4) Quod autem dicit *Crediderunt*, vere intelligendum est: non eo quo supra dixit modo crediderunt, sed vere, idest quomodo credendum est, inconcusse, firme, stabiliter; non jam ad propria rediit, & Christum relicturni. Adhuc ergo discipuli non erant tales quales eos dicit verbis præteriti temporis, quasi jam esset præsentis quales futuri essent accepto Spiritu Sancto. Quomodo autem Pater ea verba Filio dedit, facilius quaestio videtur, si secundum quod est Filius hominis accepisse a Patre credatur; si vero secundum id quod est a Patre genitus, accepisse a Patre ista verba cogitatur, nihil ibi temporis cogitetur, quasi prius fuerit, & ea non habuerit: quoniam quidquid Deus Pater Deo Filio dedit, recipendo dedit.

(5) *Chrysostomus* (hom. 80.) Quia multas Domini consolationes discipuli audientes nondum persuasi erant; de reliquo Patri loquitur, dilectionem quam ad eos habebat ostendens: unde sequitur: *Ego pro eis rogo*; quasi dicat: Non solum quæ a me sunt tribuo eis, sed & alium pro hoc rogo; ut ampliorem ostendat amorem. *Augustinus* (tract. 106.) Cum ergo addit, *Non pro mundo*, mundum vult intelligi eos qui vivunt secundum concupiscentiam mundi, & non sunt in ea forte gratia ut ab illo eligantur ex mundo; quam fortem significat eum subdit: *Sed pro his quos dediti mihi*. Per hoc

hoc enim quod eos illi Pater jam dedit, factum est ut non pertineant (1) ad mundum pro quo non rogat. Neque autem quia Pater eos Filio dedit, amittit ipse quos dedit: unde subdit: *Quia tui sunt.* *Chrysostomus* (hom. 80.) Frequenter autem hoc ponit, *Dedit mihi*, ut dicant quoniam Patri hoc placet & quoniam non ut alienis veniens eos seduxit, sed ut propriis accepit. Deinde ne quis existimet novum esse ejus principatum, & nuper eos suscepisse a Patre, subiungit: *Et omnia mea tua sunt, & tua mea sunt*; ac si dicat: Neque audiens aliquis quoniam mihi eos dediti, existimet eos alienos esse a Patre, mea enim ejus sunt; nec audiens quoniam tui erant, existimet alienos eos fuisse a me: quæ enim sunt ejus, mea sunt. *Augustinus* (ut supra.) Satis autem hic apparet, quoniam unigeniti Filii sunt omnia quæ sunt Patris; per hoc utique quod etiam ipse Deus est, & de Patre natus, Patri equalis: non quomodo dictum est majori ex duobus Filiis Luc. 15. *Omnia mea tua sunt*. Illud enim de omnibus dictum est creaturis quæ infra creaturam sanctam rationalem sunt; hoc autem ita dictum est, ut sit hæc etiam ipsa creatura rationalis quæ non nisi Deo subditur. Hoc ergo cum sit Dei Patris, non simul esset & Filius, nisi Patri esset equalis. Netas est enim ut sancti de quibus hæc locutus est, enjsequam sint nisi ejus a quo creati; & sanctificati sunt. Hoc autem quod ait, eam de Spiritu Sancto loqueretur, supra 16. *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, de his dicit quæ ad ipsam Patris pertinent divinitatem: neque enim Spiritus Sanctus de creatura quæ Patri est subdita, & Filio, liberat accepturus, cum dicat: *De meo accipiet.* *Chrysostomus* (hom. ead.) Deinde demonstrationem prædictorum ponit dicens: *Et clarificatus sum in eis.* Ex quo patet quoniam potestatem super eos habeo, quoniam glorificant me; tibi credentes, & mihi: nullus enim in quibus non habet potestatem glorificatus est. *Augustinus* (tract. 106.) Dicendo autem jam esse factum, ostendit jam factum prædictatum; & certum haberi vult quod esset futurum. Sed utrum ipsa sit clarificatio de qua dixerat, *Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum*: (2) si enim apud te, quomodo in eis? aut cum hoc ipsum innoulet eis, & per eos omnibus qui credunt eis, quasi testibus suis: unde subdit: *Et jam non sum in mundo, & hi in mundo sunt.* *Chrysostomus* (ut supra.) Hoc est, & si non appaream secundum carnem, per hos glorificor qui

pro me moriantur sicut, & pro Patre, & prædicant me sicut & Patrem. *Augustinus* (tract. 106.) Sed si horam istam qui loquebatur attendas, utriusque in mundo adhuc erant. Non enim secundum profectum cordis, & vitæ, id accipere possumus, cum dicat: *Jam non sum in mundo*. Numquid ergo has est ut cum credamus aliquando mundana fuisse? Restat igitur ut secundum illud quod etiam ipse in mundo prius erat, in mundo se dixit jam non esse presentem corporali. An non quotidie dicimus, *Jam non est hic*, de aliquo quocumque abitu, & maxime morturo? Unde exponens cur hoc dixerit, adjectit: *Et ego ad te venio*. Commendat igitur Patri eos quos corporali absentia relicturus est, dicens: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dediti mihi*. (3) Sicut homo Deum rogat pro discipulis suis, quos (4) accepit a Deo. Sed attende quod sequitur: *Ut sint unum sicut & nos*. (5) Non ait: Ut simus unum ipsi & nos, sicut & nos unum sumus: ipsi utique in natura sua unum sunt, sicut nos in nostra unum sumus: quia enim una eademque persona est Deus & homo, intelligimus hominem in eo quod rogat & Deum in eo quod unum sumus & ille, & ipse quem rogat. (6) Poterat quidem dicere pro id quod Ecclesia caput est, & corpus ejus Ecclesia: Ego & ipsi, non unum, sed unus sumus, quia caput & corpus unum est Christus; sed divinitatem suam substantialem Patri ostendens, vult esse suos unum, sed in Christo, non tantum per eandem naturam quæ omnes ex hominibus mortalibus æquales Angelis sunt, sed etiam per eandem in eadem (6) habitudinem conspirantem concordissimam voluntatem, in unum Spiritum quodammodo caritatis igne constati. Ad hoc enim valet quod ait: *Ut sint unum, sicut & nos unum sumus*: ut quemadmodum Pater, & Filius non tantum æqualitate substantiæ, sed etiam voluntate unum sunt; ita & hi inter quos & Deum mediator est Filius, non tantum per hoc quod ejusdem nature sunt, sed etiam per eandem dilectionis societatem unum sint. *Chrysostomus* (hom. 80.) Rursum ut homo loquitur subdens: *Cum esset cum eis, ego servabam eos in nomine tuo*, hoc est per tuum adiutorium: humane enim loquitur, & ad eorum mentem instantium quod majorem quamdam haberent utilitatem ab ejus presentia. *Augustinus* (tract. 107.) In nomine enim Patris servabat discipulos suos Filius homo, cum eis humana presentia constitutus; sed & Pater in nomine Filii

(1) *Al.* ad eum mundum. (2) *Supple* cum *Nicolajo* requirendum est. (3) *Idem* legit *Nempe* sicut. (4) *Al.* accipit. (5) *Confule* textum *Augustini* tract. 10. non 106. ut hic. (6) *Nicolaus* beatitudinem.

therit in sua perfectione divina. Sed apud homines (1) minor erat, quando in Judæa tantummodo Deus notus erat: quia vero per Evangelium Christi factum est ut Pater innotesceret Gentibus, Patrem clarificavit & Filius. Dicit ergo: *Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*; ac si dicat: Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me. Deinde magis pendens quomodo clarificet Patrem Filius, subiungit: *Sicut dedisti eis potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Omnem carnem dixit omnem hominem, à parte totum significans. Hoc autem quod potestas Christo à Patre data est omnis carnis, secundum hominem intelligendum est. *Hilarius 3. de Trin. (ubi supra.)* Caro enim factus ipse vitæ æternitatem erat caducis, & corporeis, & mortalibus redidit. *Hilarius 9. de Trin. (ante med.)* Vel acceptio potestatis sola est significatio nativitaris, in qua accepit id quod est. Non est infirmitati datio deputanda, cum in eo significetur Pater esse quod dedit, & in eo Filius Deus maneat quod vitæ æternæ dandæ fulserit potestatem. *Chrysostomus (hom. 79.)* Dicit autem: *Dedisti ei potestatem omnis carnis*: ut ostendat quod non ad Judæos solos sua prædicatione, sed ad totum orbem terrarum extenditur. Sed quid est quod dicit, *Omnis carnis*? Non enim utique omnes crediderunt. Et quidem quantum ex eo est, omnes crediderunt; si vero non attendebant his quæ dicebantur, non ejus qui dicebat, est criminatio, sed eorum qui non susceperunt. *Augustinus (tract. 105.)* Dicit ergo: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ita te glorificet Filius*; id est notum te faciat omni carni quam dedisti ei: sic enim dedisti, *ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* *Hilarius 3. de Trin. (circ. med.)* Sed in quo tandem æternitatis vita est, ostendit cum subdit: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum.* Vita est verum Deum nosse; sed solum hoc non facit vitam: quid ergo connectitur? *Et quem misisti Jesum Christum.* *Hilarius 4. de Trin. (post princ.)* Dom autem Ariani intelligunt solum Patrem verum Deum, solum justum, solum sapientem, à comminatione horum, secundum hos, Filius separatur. Solum enim, ut ajunt, propria non participatur ab altero; quæ si in Patre solo, & non in Filio existimabatur, necesse est ut Filius Deus falsus, & insipientis esse credatur. *Hilarius 4. de Trin. (post princ.)* Nulli autem dubium est veritatem ex natura, & ex virtute (2) natu-

(1) *Al. major.* (2) *Al. deus naturæ.* (3) Quatuor sæpe citata editiones legunt verum enim triticum est quod in far comminutum, &c. intermedii omisissis. (4) *Al. omittitur Dei. Nicolai autem legit.* Quæro ergo quomodo Filio veritas desit. (5) *Al. no non ipsi ipsa tria.* (6) *Al. quoniam.*

re esse: (3) verum enim triticum est quod spica stratum, & aristas vallatum, & folliculis excussum, & in far comminutum, & in panem coctum, & in cibum sumptum reddit ex se & naturam panis, & munus. Quæro ergo in quo Filio veritas (4) Dei desit, cui non desit Dei nec natura, nec virtus. Natura enim suæ virtute usus est, ut essent quæ non erant, & fierent quæ placerent. *Hilarius 9. de Trin. (ante med.)* An forte quod ait, *Te solum*, communionem atque unitatem suam à Deo separat? Separat sane, si non ad id quod ait, *Te solum verum Deum*, continue subjeçit, *Et quem misisti Jesum Christum.* Per id enim Ecclesiæ fides Christum verum Deum confessa est, quod solum verum Deum confessa Patrem sit: non enim unigenito Deo naturæ demutationem naturalis nativitas intulit. *Augustinus 6. de Trin. (cap. 9.)* Videndum est ergo an intelligere cogamur, cum dictum est Patri, *Ut cognoscant te solum verum Deum*, tanquam non insinuare voluerit, quia & solus Pater Deus verus est. (5) ne non nisi ipsa tria simul, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, intelligeremus esse Deum. Nunc ergo ex Domini testimonio & Patrem solum verum Deum dicimus, & Filium solum Deum verum, & Spiritum Sanctum solum verum Deum; & simul Patrem, & Filium, & Spiritum, id est simul ipsam Trinitatem, non tres veros Deos, sed unum verum Deum. *Augustinus super Joan. (tract. 105.)* Vel ordo Verborum est: *Ut te, & quem misisti Jesum Christum cognoscant solum verum Deum*: consequenter enim & Spiritus Sanctus intelligitur, quia Spiritus est Patris, & Filii tanquam caritas consubstantialis amborum. Sic igitur Filius glorificat te, ut omnibus quos dedisti ei, te cognoscant faciat. Porro si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus. Non autem moriemur in vita æterna. Tunc ergo Dei cognitio perfecta erit quando nulla mors erit: summa tunc Dei clarificatio, quia summa gloria. A veteribus autem gloria distincta est frequens de aliquo fama cum laude. At si homo laudatur cum fame creditur; quomodo Deus laudabitur (6) quando ipse videbitur? Propter quod scriptum est *Psal. 83.* *Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te.* Ibi erit Dei sine fine laudatio tibi erit Dei plena cognitio, & ideo clarificatio. *Augustinus 1. de Trin. (cap. 8.)* Quod dixerit famulo suo Moysi *Exod. 3.* *Ego sum qui sum*, hoc

hoc contemplabimur cum vivemus in æternum. *Augustinus 3. de Trin. (cap. 18.)* Cum enim fides nostra videndo fiat veritas, tunc mortalitatem nostram commutatam tenebit æternitas. *Augustinus super Joan. (ubi supra.)* Sed prius hic clarificatur Deus, cum annuntiatus hominibus innotescit, & per fidem credentibus prædicatur: propter quod dicit: *Ego te clarificavi super terram.* *Hilarius 3. de Trin. (circ. med.)* Hæc quidem clarificationis vicissitudo non pertinet ad divinitatis profectum, sed ad honorem qui ex cognitione ignorantium suscipiebatur. *Chrysostomus (homil. 79.)* Unde bene dicit, *Super terram*: in celo enim glorificatus fuerat, & in natura gloriam habens, & ab Angelis adoratus. Non igitur de illa gloria ait quæ substantiæ ejus est, sed de ea quæ ad culturam hominum pertinet: unde subdit: *Opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem.* *Augustinus (tract. 105.)* Non ait, *Jussisti, sed dedisti*: ubi commendatur evidens gratia: quid enim habet quod non accepit, etiam in Unigenito, humana natura? Sed quomodo consummavit opus quod accepit ut faciat, cum reser adhuc passionis experimentum, nisi consummasse se dicat quod se consummavit certissime novit? *Chrysostomus (hom. 79.)* Vel dicit, *Consummavi*; quæsi, ea quæ ex parte mea sunt omnia feci; aut quia cum id quod maximum est factum est, dici potest totum jam factum esse. Radix enim bonorum submissa erat, quam omnino debebat sequi fructus; & quia his quæ futura erant, ipse jam aderat, & copulabatur. *Hilarius 9. de Trin. (ante med.)* Post quæ, ut meritum obedientiæ, & Sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adjecit: *Et nunc clarifica me in Pater apud semetipsum.* *Augustinus (tract. 105.)* Supra dixeret: *Pater venit hura, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te*: in quo verborum ordine ostendat, prius à Patre clarificandum Filium ut Patrem clarificaret Filius; modo autem dicit: *Ego te clarificavi, & nunc clarifica me*: tanquam prior ipse Patrem clarificaverit, à quo deinde ut clarificetur exposcit. Ergo intelligendum est utroque verbo superius usum eo ordine quo futurum erat, modo vero usum fuisse verbo præteriti temporis de te futuro, velut si dixisset: *Ego te clarificabo super terram, opus consummavero quod dedisti mihi ut faciam*; & nunc clarifica me tu Pater: quæ est omnino eadem sententia, nisi quod hic additur clarificationis modus, cum subdit: *Claritatem quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.* Ordo verborum est. *Quam habui apud te, priusquam mundus esset.* Hoc quidem sic intelligendum putaverunt tanquam natu-

ra humana quæ suscepta est à Verbo, conveneretur in Verbum, & homo mutaretur in Deum; immo, si diligentius cogitemus, homo periret in Deo. Non enim quilibet ex ista mutatione hominis, vel duplicari Dei Verbum dicturus est, vel augeti: sed quisquis Dei Filium prædestinatum negat, hunc eundem Filium hominis negat. Cum ergo videret illius prædestinatione suæ glorificationis venisse tempus, ut & nunc fieret in redditione quod fuerat in prædestinatione jam factum, oravit dicens: *Et tunc clarifica me in Pater, &c. id est, illam claritatem quam habui apud te prædestinatione tua, tempus est ut apud te habeam etiam vivens in dextera tua.* *Hilarius 3. de Trin. (circ. med.)* Vel orabat ut id quod ex tempore erat, gloriam ejus quæ sine tempore est claritas acciperet, ut in Dei virtutem, & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur.

(b) *Chrysostomus (hom. 80.)* Quia dixerat, *Opus consummavi*, manifestat quale opus, ut scilicet nomen Dei manifestaret: unde dicitur: *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo.* *Augustinus (tract. cvi.)* Quod si de his tantum dicit discipulis cum quibus æternavit, non perinet hoc ad illam clarificationem de qua superius loquebatur, quæ Filio clarificat Patrem: quærit enim ipsi gloria quod dicitur, vel antequam innotescere potuisset mortalibus? Si autem quod ait, *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo*, omnes intelligi voluit qui ipse fuerant credituri, est plane ista clarificatio quæ Filio clarificat Patrem; & tale est quod ait, *Manifestavi nomen tuum*, quale illud quod supra dixerat, *Ego te clarificavi*, pro tempore futuro & illic, & hic præteritum ponens. Sed de his qui jam erant discipuli, non de omnibus qui in illum fuerant credituri, cum hoc dixisset, ea quæ sequuntur credibilibus demonstrant. Ad ipse ergo orationis lux exordio omnes suos Dominus volebat intelligi, quibus notum faciendo Patrem, clarificat eum. Cum enim dixisset, *Filius tuus clarificet te*, mox quemadmodum id fieret demonstravit dicens: *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.* Jam nunc quid de illis à quibus tunc audiebat discipulis suis dicat (1) audiamus: *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo.* Non ergo Dei nomen noverant, cum essent Judæi; & ubi est quod legitur *Psal. 75.* *Notus in Judæa Deus, & in Israel magnum nomen ejus.* Ergo intelligendum est: *Manifestavi nomen tuum hominibus illis, quos dedisti mihi de mundo*, qui me audiunt hæc

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Al. omittitur audiamus.*

nes, hoc est ut nos, & illi, unum simus. *Chryso-
stomus* (hom. 81.) Et sic in unanimitate ser-
monem concludit, unde incepit ibi finiens: nam
incipiens dixit: *Mandatum novum do vobis, ut
diligatis invicem. Hilarius 7. de Trinit. (post
princ.)* Tum demum unitatis profectus exem-
plo unitatis ostendit cum ait: *Sicut tu Pater
in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint:*
ut scilicet sicut Pater in Filio, & Filius in Pa-
tre, & Filio unum omnes essent. *Chryso-
stomus* (ut supra.) Rufus autem & hoc quod dicit, *Sicut,*
non certissima paritatis in eis est, sed ut ho-
minibus possibile est, sicut cum dicit *Luc. 6.*
Etsi se petiisti, sicut & Pater vester celestis
perfectus est. *Augustinus* (tract. 110.) Est autem hic diligenter advertendum, non dixisse
Dominum, Ut omnes unum simus; sed
ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego
in te; subintelligitur, Unum sumus. Ita est
enim Pater in Filio ut unum sint, quia unus
substantiæ sunt; nos vero esse quidem possumus
in eis unum, unum tamen cum eis esse non
possumus, quia unus substantiæ nos, & ipsi
non sumus. Sic autem sunt in nobis, vel nos in
illis, ut illi unum sint in natura sua, nos unum
in nostra. Sunt quippe & ipsi in nobis, sicut
Deus in templo, sumus autem nos in illis, sicut
creatura in creatore suo. Ideo ergo addidit,
In nobis, ut quod unum efficiatur fidelissima
caritate, gratiæ Dei tribuendum esset; non nobis.
Augustinus 3. de Trinit. (cap. 9.) Vel quia
in seipsum unum esse non possunt, dissociati ab
invicem per diversas voluptates, & cupiditates,
& immunditiam peccatorum; unde munda-
rentur per mediatorem, ut sint in illo unum.
Hilarius 8. de Trinit. (ante med. sparsum.) La-
borantes autem hæretici fallere, ne per id quod
dictum est, *Ego, & Pater unum sumus*, naturæ
in his unitas, & indifferens divinitatis substi-
tentiæ crederetur; sed ex dilectione mutua, &
voluntatum concordia unum essent: exemplum
unitatis istius ex his dictis dominicis protule-
rant: *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me,
& ego in te.* Sed licet ipsum intelligentiæ suæ
sensum impietas demutat, non tamen potest
intelligentia non extare dictorum: si enim rege-
nerati in unius vite, atque æternitatis natura
sunt, cessat in his solus unitatis assensus qui
unum sunt in ejusdem regeneratione naturæ;
soli autem Patri, & Filio ex natura proprium
est ut unum sint: quia Deus ex Deo unigenitus,
non potest nisi in originis suæ esse natura. *Augu-
stinus* (tract. 110.) Quid est autem hoc quod
subdit, *Ut mundus credat quia tu me misisti*

(2) *Al.* quoniam. (3) *Al.* Quomodo rogo intellecturi sumus. (3) *Al.* verba.

Namquid tunc crediturus est mundus, (1)
quando in Patre, & Filio omnes unum erimus?
Nonne ista est pax illa perpetua, potius fidei
merces quam fides? Sed est in hac via propriæ
ipsam communem fidem omnes qui unum cre-
dimus, unum sumus; etiam sic, non ut creda-
mus, sed quia credimus, unum sumus. Quid
est ergo, *Omnes unum sint, ut mundus credat?*
Ipsi quippe omnis mundus est credens, cum de
his dicat de quibus dixerat: *Non pro his rogo
tantum, sed pro his qui credituri sunt per verba
eorum in me.* (2) Quomodo ergo intellecturi su-
mus? nisi quia non in eo causam posuit ut cre-
dat mundus, quia illi unum sunt; sed orando
dixit, *Ut mundus credat*, sicut orando dixerat,
Ut unum sint. Denique si verbum quod ait, *Ro-
go, ubique ponamus, eir hujus expositio senten-
tiæ manifestior. Rogo ut omnes unum sint;*
rogo ut & ipsi in nobis unum sint; rogo ut
mundus credat, quia tu me misisti. *Hilarius 8.
de Trinit. (ante med.)* Vel per id mundus cre-
diturus est, Filium à Patre missum esse, quod
omnes qui credituri in illum sunt, unum in
Patre, & Filio erant. *Chryso-
stomus* (hom. 81.) Nihil enim fra scandalizet omnes ut ab invicem
dividi; sed quod credentes fiant unum, hoc
edificat ad fidem, & hoc etiam à principio di-
xit: *In hoc cognoscet omnes quia mei estis & discipuli,
si dilectionem habueritis ad invicem.* Si enim
altercantur, non dicentur pacifici magistri esse
discipuli. Me vero, inquit, non existente paci-
fico, non consistebantur à te missum. *Augustinus*
(tract. 110.) Deinde Salvator noster, qui ro-
gando Patrem se hominem demonstrabat, nunc
demonstrat, seipsum, quoniam cum Patre
Deus est, facere quod rogat: unde subdit:
Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi illis.
Quam claritatem, nisi immortalitatem, quam
natura humana in illo fuerat acceptura? Prop-
ter immutabilitatem enim prædeterminationis præ-
teriti temporis (3) verbis futura significat. Im-
mortalitatis autem claritatem, quam sibi à Pa-
tre datam dicit, etiam se sibi dedisti intelligen-
dum est. Cum enim tacet Filius in hære Patriis
operationem suam, commendat eam; cum vero in opere
sua tacet operationem Patris,
paritatem commendat. Ito igitur modo,
& hoc loco nec se facit alienum à Patre, quæ
quævis dixerat: *Claritatem quam dedisti mihi,
nec Patrem seipsum alienum ab opere suo, quæ-
vis dixerat, Dedi eis.* Sicut autem ex eo quod
Patrem pro suis omnibus rogavit, hoc fieri vo-
luit ut omnes unum sint; ita etiam suo bene-
ficio id fieri voluit: unde adjunxit: *Ut unum sint
in nobis, sicut & nos unum sumus.* *Chryso-
stomus* (hom.

(hom. 81.) Vel claritatem dicit gloriam quæ
est per signa, & dogmata, & ut unanimes sint:
unde subdit: *Ut unum sint in nobis, sicut & nos
unum sumus.* Hac enim gloria, ut sint unum,
etiam signis major est. Univerſi enim qui per
Apostolos crediderunt, unum sunt; & si qui-
dam ex ipsis divisi sunt; hoc eorum desiderium
fuit; quod tamen eum non latuit. *Hilarius 8.
de Trinit. ante med.)* Per acceptum igitur &
datum honorem omnes unum sunt. Sed non-
dum apprehendo ratione, quoniam datus honor
unum omnes esse perficiat. Sed Dominus gra-
dum quemdam, atque ordinem consummandæ
unitatis exposuit cum subdit: *Ut unum sint in
nobis:* ut cum ille in Patre per naturam divini-
tatis esset, nos contra in eo per corporalem ejus
nativitatem, & ille iterum in nobis per sacra-
menti esse mysterium crederetur, perfecta per
mediatorem unitas doceretur. *Chryso-
stomus* (ut supra.) Alibi vero (supra 14.) ait de se, &
Patre: *Veniens, & mansionem apud eum facio-
mus:* illic quidem Sabellianorum obstruens ora-
dum scilicet ponit duas personas; hic vero Ar-
rii suspicionem destruens, cum Patrem per se
dicit discipulis advenire. *Augustinus* (tract. 110.)
Neque tamen hoc ita dictum est, tamquam Pa-
ter non in nobis, aut nos in Patre non simus;
sed per mediatorem inter Deum & hominem se
brevis intimitavit. Quod vero addidit, *Ut sint
consummati in unum,* ostendit eo perduci reconcili-
ationem quæ fit per mediatorem ut perfecta
beatitudine perfruatur. Unde id quod sequi-
tur, *Ut cognoscatur mundus quia tu me misisti,* non
sic accipiendum puto tamquam iterum dixerit,
Ut credat mundus. Quamvis enim credimus quod
non videmus, nosdem sumus consummati,
sicut erimus cum meruerimus videre quod cre-
dimus. Quando ergo de consummatione loqui-
tur, talis est intelligenda cognitio qualis erit
per speciem, non qualis nunc est per fidem. Ip-
si quippe credentes sunt mundus, non perman-
ens inimicus, sed ex inimico amicus effectus:
propterea sequitur: *Et dilexisti eos sicut me dilexisti.*
In Filio quippe nos Pater diligit, quia
in eo nos elegit: nec ideo pares sumus comendati;
quoniam Filio: neque enim semper æqualitatem sig-
nificat quod dicitur, Sicut illud, ita & istud;
sed aliquando tantum, Quod illud est, est &
illud. Ita in hoc loco nihil est aliud, *Dilexisti
eos sicut me dilexisti,* quam dilexisti eos, quo-
niam & me dilexisti: non enim alia causa est
diligendi membra ejus, nisi quia diligit eum.
Cum igitur eorum quæ fecerit, nihil oderit,
quis digne possit eloqui quantum diligit mem-
bra unigeniti Filii sui, & quanto amplius ipsum
Unigenitum?

(1) *Al.* dicens.

(f) *Chryso-
stomus* (hom. 81.) Postquam dix-
erat, quia multi credent per eos, & multa
gloria poterant, loquitur de reliquo de coronis
eis repositis, dicens: *Pater, quos dedisti mihi,
volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum.* *Augustinus*
(tract. 110. & 111.) Ipsi sunt quos à Patre ac-
cepit, quos & ipse de mundo elegit: sicut enim
ait in hujus orationis exordio: *Dedit ei potestatem
omnis carnis, id est omnis hominis, ut det eis
vitam æternam:* ubi ostendit potestatem se om-
nis hominis accepisse, ut liberaret quos volue-
rit, & damnaret quos voluerit. Quapropter
omnibus membris suis promisit hoc premium,
ut ubi est ipse, & nos cum illo simus; nec po-
terat non fieri quod omnipotenti Patri se velle
dixerit omnipotens Filius: una vero est Patris,
& Filii voluntas; & si intelligere nondum per-
miserit infirmitas, credat pietas. Quantum ergo
attinet ad creaturam, in qua factus est ex femi-
ne David secundum carnem, eo modo dicere
potuit, *Ubi ego sum*, ut jam ibi se esse diceret
ubi fuerat mox futurus. In celo ergo nos futu-
ros esse promisit: illo enim forma servi levata
est, quam sumpsit ex Virgine, & ad dexteram
Patris collocata. *Gregorius 27. Moralium (cap.
1.)* Ubi est ergo quod rursus veritas dicit supra
3. *Nemo ascendit in celum nisi qui de celo descen-
dit:* Quæ sibi in verbis suis non discrepat: quia
enim membrum suorum caput Dominus fac-
tus est, repulsa reproborum multitudine, solus
etiam est nobiscum; & sic dum nos cum illo
unum jam facti sumus, unde solus venit in se,
illuc etiam solus redit in nobis. *Augustinus*
(tract. 111.) Quod vero attinet ad formam Dei,
in qua æqualis est Patri, si secundum eam velli-
mus intelligere quod dictum est, *Ubi ego sum,
& illi sint mecum,* abscedat ab animo omnis ima-
ginum corporaliū cogitatio, & non inquiratur
æqualis Patri Filius ubi sit: quoniam memo
invenit ubi non sit: propterea non eis satis
fuit (1) dicere: *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint,*
sed addidit *meum.* Esse enim cum illo magnum
bonum est: nam & miseri possunt esse ubi est
ille, sed beati soli sunt cum illo. Et ut de insti-
bili, quamvis longe dissimili, qualescumque su-
mam exemplum; sicut cæcus etiam si ibi sit
ubi lux est, non est tamen ipse cum luce, sed
absens est à præsentia; ita non solum infidelis,
sed etiam fidelis, est, esse nunquam possit ubi
non sit Christus, non est tamen ipse cum Chris-
to per speciem: nam fidelem non est dubitan-
dum esse cum Christo per fidem. Sed hic de
specie illa dicebat in qua videbimus eum sicuti
est: unde adjunxit: *Ut videant claritatem meam
quam dedisti mihi.* *Ut videant dicit, non ut cre-
dant: fidei merces est ista, non fides.* *Chryso-
stomus*

nius (hom. 81.) Non autem dixit, Ut participet gloriam meam, sed ut videant, hoc occulte insinuans quoniam omnis requies ibi est Filium Dei videre. Dedit autem ei Pater claritatem quando eum genuit. *Augustinus* (tract. 111.) Cum ergo viderimus claritatem quam dedit Pater Filio; etiam si eam dici hoc loco intelligamus, non quam Pater aequali Filio, gignens eum; dedit, sed quam factio homini Filio dedit post mortem crucis: tunc fiet iudicium, tunc tolletur impius ne videat claritatem Domini: quam, nisi illam qua Deus est? Si ergo secundum id quod Filius Deus est, accipiamus hoc dictum, *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, in Patre cum Christo erimus, qui cum dixisset, Ut videant claritatem quam dedisti mihi, continuo subiunxit: Quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* In illo enim dilexit & nos ante constitutionem mundi, & tunc praeordinavit quod in fine facturus est mundi. *Beda.* Claritatem igitur vocat dilectionem qua ipse dilectus est a Patre ante mundi constitutionem; in illa claritate & nos dilexit ante constitutionem mundi. *Theophylactus.* Postquam ergo pro fidelibus oravit, & tot illis prospera promisit, ponit quoddam pium, & propria mansuetudine dignum, dicens: *Pater iuste, mundus te non cognovit: quasi dicat: Ego cuperem cunctos homines consequi dicta bona, quae quidem pro fidelibus imploravi; sed quia ignoraverunt te, ideo non contingent gloriam, & coronas.* *Chrysostomus* (hom. 81.) Videtur autem mihi hoc & anxius dicere, quoniam cum qui ita bonas, & iustus est cognoscere noluerunt. Non igitur hoc est quod Iudaei dicunt, quoniam ipsi quidem te cognoscunt, ego vero ignoro; sed e contrario est: unde subdit: *Ego autem cognovi te, & hi cognoverunt*

(1) Al. & amatorem. (2) Al. spem. (3) Al. & in illo diligimus eum? Ipse diligitur totus, &c.

CAPUT XVIII.

(a) **H**ÆC cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse; & discipuli ejus. Sciebat autem & Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illic cum discipulis suis.

(b) Judas ergo cum accepisset cohortem, & a pontificibus, & pharisæis ministros, venit illic cum lateris, & facibus, & armis. Jesus itaque sciens omnia quae ventura erant super eum, processit, & dixit ad eos, Quem queritis? Responderunt ei, Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus, Ego sum. Scabatur autem & Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos, Quem queritis? Illi autem dixerunt, Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me queritis, finite hos abire. Ut impleteret sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam.

(c) Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, & percussit pontificis servum, &

quia tu me misisti: & notum feci eis nomen tuum & notum faciam, per Spiritum Sanctum ei perfectam cognitionem dando. Si autem didicissent quis es tu, scient quia ego non sum separatus a te, sed valde amatus, & proprius Filius, & conjunctus. Hoc vero suasi eis, ut ego maneam in eis; & sic fideri quae est in me, (1) & amorem servabunt certissime; & hoc est quod subditur: *Ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis; quasi dicat: Ipsi me amantibus, ego manebo in eis.* *Augustinus* (tract. 111.) Vel aliter. Quid est eum cognoscere, nisi vita aeterna, quam mundo damnato non dedit, reconciliatio dedit? Proprieta itaque mundus non cognovit quia iustus es. Hoc meritis ejus, ut non cognosceret, retribuisti: & propterea mundus reconciliatus cognovit quia misericors es; & ut cognosceret, non ei merito, sed gratia subvenisti. Denique sequitur: *Ego autem cognovi te.* Ipse fons gratiae est Deus natura, homo autem de Spiritu Sancto, & Virgine ineffabili gratia. Denique quia gratia Dei per Jesum Christum est, dicitur: *Et hi cognoverunt: ipse est mundus reconciliatus; sed ideo quia tu me misisti: ergo gratia cognoverunt.* *Et notum feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per (2) speciem; ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit.* Qualis est ista locutio? tati & Apostolus usus est 1. Tim. 4., Bonum certamen certavi: non ait, Bonum certamine, quod usitatus diceretur. Quomodo autem dilectio qua Pater dilexit Filium, esset in vobis, nisi quia membra ejus sumus; (3) & in illo diligimur, cum ipse diligitur totus, id est caput, & corpus? Et ideo subiunxit, *Et ego in ipsis: est enim in vobis tanquam in templo suo, nos autem in illo secundum quod caput nostrum est.*

& abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus. Dicit ergo Jesus Petro: Mittere gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?

(d) Cohors autem, & tribunus, & ministri Judaeorum comprehenderunt Jesum, & ligaverunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphas, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas qui consilium dederat Judaeis, quia expedit unum hominem mori pro populo.

(e) Sequerebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis; Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit ostiariae, & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Stabant autem servi, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se.

(f) Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, & de doctrina ejus. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judaei conveniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt quid dixerim ego.

(g) Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cedis? Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

(h) Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, & dixit, Non sum. Dicit ei unus ex servis pontificis cognatus ejus cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, & statim gallus cantavit.

(i) Adducit ergo Jesum ad Caipham in praetorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem assertis adversus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissent eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudaei: Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo Jesu impleteretur quem dixit, significans quia morte esset moriturus.

(k) Introivit ergo iterum in praetorium Pilatus, & vocavit Jesum, & dixit ei: Tu es Rex Judaeorum? Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Numquid ego Judaeus sum? Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decerent ut non traderer Judaeis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dicit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?

(l) Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judaeos, & dixit eis: Ego nullam invento in eo causam. Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Judaeorum? Clamaverunt rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

(a) **A**ugustinus (tract. 112.) Terminato sermone quem post cenam Dominus ad discipulos habuit, adjuncta oratione quam dixerat ad Patrem, ejus passionem Joannes Evangelista sic exorsus est: *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, & discipuli ejus.* Non autem continuo hoc factum est cum ejus illa finita esset oratio; sed alia quaedam sunt interposita, quae ab isto praetermissa, apud alios Evangelistas leguntur. *Augustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 3.)* Facta est enim contentio inter eos, quis eorum videretur esse major, sicut Lucas commemorat cap. 23. Dixit etiam ipse Petrus, sicut ipse Lucas subiungit ibid. *Ecce satanas experievit vos; ut cribraret sicut triticum, & cetera quae ibi sequuntur.* Et, hymno dicto (sicut Martineus cap. 24. & Marcus cap. 14. commemorant) exierunt in montem Oliveti. Contextit ergo narrationem Matthaeus, & dixit: *Tunc venit Jesus cum illis in villam quae dicitur...*

Augustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 3.) Facta est enim contentio inter eos, quis eorum videretur esse major, sicut Lucas commemorat cap. 23. Dixit etiam ipse Petrus, sicut ipse Lucas subiungit ibid. *Ecce satanas experievit vos; ut cribraret sicut triticum, & cetera quae ibi sequuntur.* Et, hymno dicto (sicut Martineus cap. 24. & Marcus cap. 14. commemorant) exierunt in montem Oliveti. Contextit ergo narrationem Matthaeus, & dixit: *Tunc venit Jesus cum illis in villam quae dicitur...*

nius (hom. 81.) Non autem dixit, Ut participet gloriam meam, sed ut videant, hoc occulte insinuans quoniam omnis requies ibi est Filium Dei videre. Dedit autem ei Pater claritatem quando eum genuit. *Augustinus* (tract. 111.) Cum ergo viderimus claritatem quam dedit Pater Filio; etiam si eam dici hoc loco intelligamus, non quam Pater aequali Filio, gignens eum; dedit, sed quam factio homini Filio dedit post mortem crucis: tunc fiet iudicium, tunc tolletur impius ne videat claritatem Domini: quam, nisi illam qua Deus est? Si ergo secundum id quod Filius Deus est, accipiamus hoc dictum, *Volo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum, in Patre cum Christo erimus, qui cum dixisset, Ut videant claritatem quam dedisti mihi, continuo subiunxit: Quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* In illo enim dilexit & nos ante constitutionem mundi, & tunc praeordinavit quod in fine facturus est mundi. *Beda.* Claritatem igitur vocat dilectionem qua ipse dilectus est a Patre ante mundi constitutionem; in illa claritate & nos dilexit ante constitutionem mundi. *Theophylactus.* Postquam ergo pro fidelibus oravit, & tot illis prospera promisit, ponit quoddam pium, & propria mansuetudine dignum, dicens: *Pater iuste, mundus te non cognovit: quasi dicat: Ego cuperem cunctos homines consequi dicta bona, quae quidem pro fidelibus imploravi; sed quia ignoraverunt te, ideo non contingent gloriam, & coronas.* *Chrysostomus* (hom. 81.) Videtur autem mihi hoc & anxius dicere, quoniam cum qui ita bonas, & iustus est cognoscere noluerunt. Non igitur hoc est quod Iudaei dicunt, quoniam ipsi quidem te cognoscunt, ego vero ignoro; sed e contrario est: unde subdit: *Ego autem cognovi te, & hi cognoverunt*

(1) Al. & amatorem. (2) Al. spem. (3) Al. & in illo diligimus eum? Ipse diligitur totus, &c.

CAPUT XVIII.

(a) **H**ÆC cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse; & discipuli ejus. Sciebat autem & Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illic cum discipulis suis.

(b) Judas ergo cum accepisset cohortem, & a pontificibus, & pharisæis ministros, venit illic cum lateris, & facibus, & armis. Jesus itaque sciens omnia quae ventura erant super eum, processit, & dixit ad eos, Quem queritis? Responderunt ei, Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus, Ego sum. Scabatur autem & Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogavit eos, Quem queritis? Illi autem dixerunt, Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me queritis, finite hos abire. Ut impleteret sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam.

(c) Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, & percussit pontificis servum, &

quia tu me misisti: & notum feci eis nomen tuum & notum faciam, per Spiritum Sanctum ei perfectam cognitionem dando. Si autem didicissent quis es tu, scient quia ego non sum separatus a te, sed valde amatus, & proprius Filius, & conjunctus. Hoc vero suasi eis, ut ego maneam in eis; & sic fideri quae est in me, (1) & amorem servabunt certissime; & hoc est quod subditur: *Ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis; quasi dicat: Ipsi me amantibus, ego manebo in eis.* *Augustinus* (tract. 111.) Vel aliter. Quid est eum cognoscere, nisi vita aeterna, quam mundo damnato non dedit, reconciliatio dedit? Proprietas itaque mundus non cognovit quia iustus es. Hoc meritis ejus, ut non cognosceret, retribuisti: & propterea mundus reconciliatus cognovit quia misericors es; & ut cognosceret, non ei merito, sed gratia subvenisti. Denique sequitur: *Ego autem cognovi te.* Ipse fons gratiae est Deus natura, homo autem de Spiritu Sancto, & Virgine ineffabili gratia. Denique quia gratia Dei per Jesum Christum est, dicitur: *Et hi cognoverunt: ipse est mundus reconciliatus; sed ideo quia tu me misisti: ergo gratia cognoverunt.* *Et notum feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per (2) speciem; ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit.* Qualis est ista locutio? tati & Apostolus usus est 1. Tim. 4., Bonum certamen certavi: non ait, Bonum certamine, quod usitatus diceretur. Quomodo autem dilectio qua Pater dilexit Filium, esset in vobis, nisi quia membra ejus sumus; (3) & in illo diligimur, cum ipse diligitur totus, id est caput, & corpus? Et ideo subiunxit, *Et ego in ipsis: est enim in vobis tanquam in templo suo, nos autem in illo secundum quod caput nostrum est.*

& abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus. Dicit ergo Jesus Petro: Mittere gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?

(d) Cohors autem, & tribunus, & ministri Judaeorum comprehenderunt Jesum, & ligaverunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphas, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas qui consilium dederat Judaeis, quia expedit unum hominem mori pro populo.

(e) Sequerebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis; Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus alius qui erat notus pontifici, & dixit ostiariae, & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum. Stabant autem servi, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se.

(f) Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, & de doctrina ejus. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judaei conveniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt quid dixerim ego.

(g) Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cedis? Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.

(h) Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, & dixit, Non sum. Dicit ei unus ex servis pontificis cognatus ejus cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus, & statim gallus cantavit.

(i) Adducit ergo Jesum ad Caipham in praetorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem assertis adversus hominem hunc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissent eum. Dicit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudaei: Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo Jesu impleteretur quem dixit, significans quia morte esset moriturus.

(k) Introivit ergo iterum in praetorium Pilatus, & vocavit Jesum, & dixit ei: Tu es Rex Judaeorum? Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Numquid ego Judaeus sum? Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decerant ut non traderer Judaeis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dicit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?

(l) Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judaeos, & dixit eis: Ego nullam invento in eo causam. Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Judaeorum? Clamaverunt rursum omnes dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

(a) **A**ugustinus (tract. 112.) Terminato sermone quem post cenam Dominus ad discipulos habuit, adjuncta oratione quam dixerat ad Patrem, ejus passionem Joannes Evangelista sic exorsus est: *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, & discipuli ejus.* Non autem continuo hoc factum est cum ejus illa finita esset oratio; sed alia quaedam sunt interposita, quae ab isto praetermissa, apud alios Evangelistas leguntur. *Augustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 3.)* Facta est enim contentio inter eos, quis eorum videretur esse major, sicut Lucas commemorat cap. 23. Dixit etiam ipse Petrus, sicut ipse Lucas subiungit ibid. *Ecce satanas experievit vos; ut cribraret sicut triticum, & cetera quae ibi sequuntur.* Et, hymno dicto (sicut Martineus cap. 24. & Marcus cap. 14. commemorant) exierunt in montem Oliveti. Contextit ergo narrationem Matthaeus, & dixit: *Tunc venit Jesus cum illis in villam quae dicitur...*

Augustinus de Conc. Evang. (Lib. 3. cap. 3.) Facta est enim contentio inter eos, quis eorum videretur esse major, sicut Lucas commemorat cap. 23. Dixit etiam ipse Petrus, sicut ipse Lucas subiungit ibid. *Ecce satanas experievit vos; ut cribraret sicut triticum, & cetera quae ibi sequuntur.* Et, hymno dicto (sicut Martineus cap. 24. & Marcus cap. 14. commemorant) exierunt in montem Oliveti. Contextit ergo narrationem Matthaeus, & dixit: *Tunc venit Jesus cum illis in villam quae dicitur...*

cam illi hoc nequaquam discernent, tunc duci se permisit: unde dicitur: *Cohors ergo, & tribunus, & ministri Judaeorum comprehenderunt Jesum.* Augustinus (tract. 112.) Comprenderunt ad quem non accesserunt: nec audierunt illud. „Accedite ad eum, & illuminamini.“ Psalm. 33. Si enim sic accederent, non eum manibus occiderunt, sed recipiendum corde comprehenderent. Nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, ab eo longius recesserunt. Sequitur: *Et ligaverunt eum;* à quo solvi potius velle debuerunt: & erant forte in eis qui postea liberati ab eo, dixerunt: „Dira, pueri vincula mea.“ Psalm. 115. Postea vero quam persecutores tradente Juda Dominum ligaverunt, ut intelligatur Judas non laudabilis utilitate traditionis hujus, sed sceleris voluntate damnabilis: subditur: *Et adduxerunt eum ad Annam primum.* Chrysostomus (hom. 82.) Prae delectatione enim gloriabatur in his quae fiebant, quasi trophæum stantes. Augustinus (tract. 113.) Nec tacet causam cur ita factum sit, subdens: *Erat enim sacer Caipha, qui erat pontifex anni illius.* Merito & Mattheus, cum id breviter narrare voluisset, eum ad Caipham ductum fuisse commemorat: quia & ad Annam prius ideo ductus est, quod sacer ejus fuerit; ut intelligendum sit hoc eundem Caipham fieri voluisse. Beda. Quatenus dum à consimili pontifice damnaretur, ipse quoque minoris criminis reus haberetur. Vel fortassis sic domus ejus sita erat ut praeterire eam non possent. Sive divinitus actum est, ut qui erant affines sanguine, sociarentur in scelere. Sed quod dicitur, quod esset pontifex anni illius, sonat contrarium legi, in qua praecceptum erat ut unus esset pontifex summus, quo mortuo succederet in filiis suis; sed jam pontificatus ambitione erat infectus. *Alcuinus.* Refert enim Josephus, itum Caipham, unius anni sacerdotium redemisse. Non ergo mirum si iniquus pontifex inique judicaverit: saepe qui per avaritiam ad sacerdotium accedit, per injustitiam in eo servatur. Chrysostomus (hom. 82.) Ne autem audiens vincula auditor tumultuatur, recoluit prophetiae, quoniam mors ejus salus fuit orbis terrarum: unde sequitur: *Erat autem Caiphas qui consilium dederat Judaeis, quia expediret unum hominem mori pro populo:* tanta enim est veritatis superabundantia ut & inimici eam pensent.

(e) Augustinus de Con. Evang. (Lib. 2. cap. 6.) De Petri tentatione, quae inter Domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrat: nam ipsas primo commemorat Mattheus, & Marcus, deinde Petri tentationem;

(1) Al. diligit.

Lucas vero explicat prius tentationes Petri, demum Domini contumelias. Joannes autem incipit Petri tentationem dicere, cum dicit: *Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus.* Alcuinus. Ex devotione sequebatur magistrum, quamvis à longe propter timorem. Augustinus (tract. 113.) Quis sit autem ille alius discipulus, non temere affirmandum est, quia tacetur. Solet autem se idem Joannes ita significare, & addere, *Quem (1) diligebat Jesus:* fortassis ergo & hic ipse est. Chrysostomus (hom. 32.) Se autem occultat humilitatis gratia: etenim hic magnam relicitudinem enarrat, quomodo omnibus fugientibus ipse sequitur. Sed praeponeit sibi Petram, & sui ipsius coactus est meminisse, ut dicas quoniam certius aliis enarrat ea quae facta sunt in atrio, quasi intus existens. Succidit autem propriam laudem, subdens: *Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit cum Jesu in atrium pontificis:* non enim hoc ut magnum quid de seipso ponit; sed quia dixit quod intravit cum Jesu solus, ut non atrox hoc excelsum mentis esse, addit causam. Igitur Petrum venisse illic, amoris fuit; non intrasse autem intro, timoris: unde sequitur: *Petrus autem stabat ad ostium foris.* Alcuinus. Foris stabat qui negaturus erat Dominum, nec erat in Christo qui Christum confiteri non erat ausus. Chrysostomus (hom. ead.) Sed quoniam & Petrus intrasset usque domum, si ei concessum esset, indicavit subdens: *Exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariae, & introduxit Petrum.* Ideo autem ipse eum non introduxit, quia Christo adhaerebat, & sequebatur eum. Sequitur: *Dixit ergo ancilla ostiariae Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum.* Quid dicitis Petre? Nonne prius dixisti, Matth. 26. „Et si oportuerit, animam meam pro te ponam.“ Quid ergo factum est, quoniam nec ostiariae fers interrogacionem? Non erat miles qui interrogabat, sed ostiaria villis; neque dixit, Seductoris discipulus es, sed hominis illius; quod miserentis erat. Dicit autem, *Numquid & tu?* quia Joannes intus erat. Augustinus (tract. 113.) Sed quid mirum si Deus vera praedixit, homo autem falsa praesumpserit? Sane in ista quae jam cepta est negatione Petri debemus advertere, non solum ab eo negari Christum qui dicit eum non esse Christianum, sed ab illo etiam qui negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis; sed „ne negabis.“ Luc. 22. Negavit ergo ipsum eum se negavit esse discipulum. Quid autem aliud isto modo quam se negavit esse Christianum? Quam mul-

ti

ti postea, etiam pueri, & puella, poterunt mortem pro Christi confessione committere, & regnum calorum fortiter introire, quod tunc ille non potuit, qui claves regni ejus accepit! Ecce unde dictum est: *Sinite hos abire: quia quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam.* Utrique enim Petrus, si negato Christo hinc irer, quid aliud quam periret? Chrysostomus in sermone de Petro, & Elia. Idcirco autem divinae providentiae secretum permisit ut primus ipse haberetur Petrus, quo erga peccantes duriores sententiam proprii casus intuitu temperaret. Petrus enim orbis terrarum doctor & magister peccavit, & veniam impetravit, ut haec indulgentiae norma & regula iudicantibus praebere. Idcirco enim non Angelis arbitror commissam sacerdotii potestatem, ne cum ipsi minime peccarent, in peccatoribus (1) sine misericordia vindicarent. Homo passibilis supra homines ordinatur, ut dum ipse in aliis suas recolat passiones, miret apud eos se praebet & benignum. Theophylactus. Quidam tamen inanem quamdam gratiam appropriantes Petro, dicunt, quod ideo negavit Petrus, quoniam volebat semper esse cum Christo, & sequi continue. Novit enim quod si fateretur se esse de Christi discipulis, divideretur ab eo, & non haberet ultra spatium sequendi, videlicet dilectam: unde simulabat se officium gerere ministrorum, ne vultus ministeria cognitis excluderetur: unde sequitur: *Stabant autem foris, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calfaciebant se.* Erat autem & Petrus stans cum eis, & calfaciens se. Augustinus (tract. 113.) Non hiems erat, & tamen frigus erat, quale solet etiam aquinodios verno accideret. Gregorius 2. Moral. (cap. 2.) Jam autem intus à caritatis calore Petrus torpuerat, & ad amorem praesentis vitae, quasi ad persecutorum prunas, infirmitate situante recalcabat.

(f) Chrysostomus (hom. 82.) Quia Christus nullum crimen inferre poterat, de discipulis interrogabant: unde dicitur: *Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis:* fortassis ubi erant, vel cuius gratia eos collegit. Hoc autem dicebat quasi seditionum, & novarum rerum factorem eum redarguere volens, quasi nullo alio attendente ei quam ejus discipulis. Theophylactus. Explorat insuper de doctrina: unde sequitur: *Ei de doctrina ejus, cujusmodi scilicet foret, utrum à lege discrepans, & adversa Moysi, ut exinde occasione concepta (2) in Dei æmulum perdat.* Alcuinus. Non enim cognoscere lae veritatis amore interrogat, sed ut causam inveniret qua eum accutare potuisset, & tradere Romano praesidi ad damnandum. Sed

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) P. Nicolai addit peccatum. (2) Al. deest ut. (3) Al. in occulto.

Dominus in temperavit responsonem ut nec veritatem taceret, nec se defendere videretur: sequitur enim: *Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo; ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judaei conveniunt, & in occulto locutus sum nihil.* Augustinus (tract. 113.) Non praeterenda nascitur hic quaestio: si enim ipsis discipulis non loquebatur palam; sed horam promittebat quando palam fuerat locuturus, quomodo palam locutus est mundo? Deinde ipsis discipulis suis multo manifestius loquebatur quando cum eis erat remotus à turbis: tunc enim & parabolas aperiebat, quas clausas proferbat ad alios. Sed intelligendum est ita eum dixisse, *Palam locutus sum mundo,* ac si dixisset, *Multis me audierunt.* Et rursus non erat palam, quia non intelligebant, & quod seorsum discipulis loquebatur, non in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur? praefertim si hoc loquitur paucis, quod per eos velit innoscere multis. Theophylactus. Reminiscitur autem hic prophetiae quae dicit Esai. 45. „Non in occulto locutus sum, nec (3) in loco terrae tenebroso.“ Chrysostomus (hom. 82.) Vel locutus est quidem in occulto, sed non, ut hi aestimabant, trepidans, & seditionem faciens; sed ubi multorum auditione superiora erant quae dicebantur. Volens autem ex superabundantia fidedignum constituere suum testimonium, subdit: *Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt quae dixi ego; quasi dicat: Tu me de meis interrogas: interroga inimicos meos, qui insidiantur mihi.* Sunt autem haec verba confidentis in eorum quae dicta erant veritate: haec est enim veritatis inalterabilis demonstratio, cum inimicos quis invocat testes. Augustinus (tract. 113.) Ipsa enim quae audierant, & non intellexerant, talia erant ut non possent juste, ac veraciter criminari: & quoniamcumque interrogando tentarent, ut invenirent unde accusarent eum, sic eis respondit ut omnes eorum retunderentur doli, & calumniae eorum frustrarentur.

(g) Theophylactus. Cum Jesus astantium interpellasset testimonium, volens se minister excusare quod non esset de his qui admirabatur Jesum, percussit eum: unde dicitur: *Hae autem cum dixisset, unus ex istis ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici?* Augustinus de Con. Evan. (Lib. 3. cap. 6.) Hic sane ostenditur quod Annas pontifex erat, nondum enim erat missus ad Caipham cum hoc diceretur: & hos duos Annam, & Caipham

P 3

pon-

„ciru Gethsemani. 4. Iste locus est quem commemorat hic Joannes: ubi erat hortus, in quem introiit ipse, & discipuli eius. Augustinus super Joannem (tract. 112.) Ad hoc ergo valet quod dictum est, *Hac cum dixisset*, ut non eum anteopinemur ingressum quam illa verba finiret. *Christofolomus* (hom. 82.) Sed propter quid non dixit: Cessans ab oratione venit illic? Quoniam oratio illa fuit loquax propter discipulos facta. De nocte autem vadit, & flumen pertransit, & properat ad locum proditori cognitum, autem venit. *Alcimus*. Dicit autem, *Trans torrentem Cestron*. id est cedrorum: genitivus enim est *Græcus*. Transiit torrentem, quia de torrente passionis bibit. *Ubi erat hortus*, ut peccatum quod in horro commissum fuerat, in horro deleteret: paradisi enim hortus deliciarum interpretatur. *Christofolomus* (hom. 82.) Ne autem audiens hortum: eum occultari assimes, subiungit: *Sciebat autem & Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus conueherat illic cum discipulis suis*. Augustinus (tract. 112.) Ibi ergo lupus ovina pelle contextus, & inter oves alto patrisfamilias consilio toleratus didicit, ubi ad tempus exiguum dispergeret gregem, insidiis appendo passorem. *Christofolomus* (hom. citat.) Multoties autem ibi cum discipulis Jesus singulariter conueherat, de necessitate loquens, & quæ non erat. fas alios audire. Facit autem hoc in manibus, & in hortis, maxime parum à tumultibus inquirens semper locum, ne mens impediatur ab auditione. Ideo autem Judas illuc venit, quoniam multoties Christus extra pernoctabat. Ivisset autem ad domum, si parasset eum sibi invenire dormientem. *Theophylactus*. Noverat etiam Judas Dominum festo tempore consuevisse semper docere discipulos aliquod sublimiter: erat autem solitus docere huiusmodi mystica in talibus locis: ac quoniam tunc dies erat sollemnis, arbitratus est illum esse illic, & discipulos docere que ad celebrariem spectabant.

(b) *Glossa*. (a) Offenderat Evangelista quomodo Judas ad locum ubi Christus erat, pervenire potuerit: nunc ostendit quomodo illuc pervenit, dicens: *Judas ergo cum accepisset cohortem, & à pontificibus, & pharisæis ministros, venit illic cum lanternis, & facibus, & armis*. Augustinus (tract. 112.) Cohors non Judæorum, sed militum fuit. A præside itaque intelligatur accepta, tamquam ad tenendum roum servato ordine legitime potestatis, ut nullus tenentibus auderet obistere; quamquam & manus tanta

(1) *Al. insidiarum.*

Ex viit. P. Nicol. (a) Nihil tale in Glossa quæ nunc extat.

fuerat congregata, & sic armata veniebat, ut vel terroret, vel etiam repugnaret, si quilibet Christum defendere auderet. *Christofolomus* (hom. 82.) Sed qualiter cohorti fuaserunt? Quia milites erant, pecuniarum gratia omnia facere meditantes. *Theophylactus*. Facies autem afferunt, & lanternas, ne Christus latens in tenebris fugeret. *Christofolomus* (ut supra.) Multoties autem alias miserant comprehendere eum, sed non valuerunt: unde manifestum est quod tunc sponte seipsum dedit: propter quod subditur: *Jesus autem sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, & dixit ad eos, Quem queritis? Theophylactus*. Querit autem non ut volens scire: nam utique noverat omnia quæ ventura erant super eum: sed ostendere volens quoniam cum præciosus esset, ab eis videri non poterat, vel discerni: nam sequitur: *Dicit ei Jesus, Ego sum*. *Christofolomus* (hom. 82.) In medio enim eorum exiens, excæcavit eorum oculos: quoniam enim non tenebræ causa erant, indicavit Evangelista dicens, quoniam habuerant lampades. Si vero lampades non essent, à voce saltem debebant eum agnoscere. Si vero & illi ignorabant, qualiter Judas ignoravit, qui cum eo fuerat continue? Et ideo subdit: *Stabat autem & Judas, qui tradebat eum, cum Jesus*. Fecit autem hoc Jesus, ostendens quoniam non solum comprehendere eum non possent, sed nec videre in medio existentem, nisi ipse concederet: unde subditur: *Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram*. Augustinus (tract. 112.) Ubi nunc militum cohort; ubi terroret, & munimem armonum? Una vox turbam odii ferocem, amisque terribilem sine telo ullo percussit, repulit, stravit. Deus enim latebat in carne, & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis ut cum lateris, & facibus quæteretur occidendus à tenebris. Quid iudicaturus faceret qui iudicandus hoc fecit? Et nunc utique per Evangelium, *Ego sum*, dicit Christus; & à Judæis expectatur Antichristus, ut retro redeant, & in terram cadant: quoniam deserentes cælestia, terrena desiderant. *Gregorius* super Ezech. (hom. 9.) Quid autem hoc est quod electi in faciem, & reprobi retrorsum cadunt, nisi quod omnis qui post se cadit, ibi cadit ubi non videt; qui vero ante se ceciderit, ibi cadit ubi videt? Iniqui ergo quia in invisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt ubi quod tunc eos sequitur, modo videre non possunt; iusti vero, quia in istis visibilibus semetipsos sponte dejiciunt, ut in invisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt,

quia

quia timore compuncti videntes humiliantur. *Christofolomus* (hom. 82.) Demum ne quis dicat, quoniam ipse Judæos ad hoc induxit, ut eum occiderent, seipsum in manibus eorum tradens, manifeste ostendit eis omnia quæ sufficiebant eos revocare. Sed quia permanebant in multitia, & nullam habebant exultationem, tunc seipsum in manibus eorum tradidit: unde sequitur: *Ecce enim interrogavi eos, Quem queritis? Illi ergo dixerunt, Jesum Nazarenum. Respondit Jesus: Dixit vobis quia ego sum*. Augustinus (tract. 112.) Audierant primo, *Ego sum*; sed non comprehenderant: quia hoc noluit qui potuit quicquid voluit. Verum si nunquam se ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent propter quod venerant, sed nec ipse faceret propter quod venerat: prout quia tenere volentibus, & non valentibus ostendit potestatem suam, jam venebat eum, ut faciat de nescientibus voluntatem suam: unde subditur: *Si ergo me queritis, finite hos abire*. *Christofolomus* (hom. citat.) Quasi dicat: Si me queritis, nihil vobis ad hos commine est: ecce me ipsum trado: usque ad ultimam horam ad suos dilectionis conservantiam demonstrans. Augustinus (ut supra.) Inimicos jubet, & hoc facit quod jubet: sinant scilicet nunc eos abire quos non vult perire. *Christofolomus* (hom. eadem.) Unde Evangelista ostendens quod hoc non fuit eorum propositi, sed virtus ejus qui comprehensus fuerat, subiungit: *Ut impletur sermo quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam*. Perditionem autem non hanc dixerat quæ est mortis, sed illam æternam; Evangelista vero & de presenti morte id accepit. Augustinus (tract. 112.) Numquid autem non erant postea mortui? Cur ergo si tunc morerentur, perderet eos, nisi quia nondum in eum sic credebant quomodo credunt quicumque non perierunt?

(c) *Christofolomus* (hom. 82.) Petrus confidens in prædicta voce Domini, & in his quæ jam facta erant, armatur ad ventus eos qui supervenerant: unde dicitur: *Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit pontificis servum*. Sed qualiter iustus non peram habere, neque duo vestimenta, gladium habet? Mihi videtur hunc formidans præparasse dudum. *Theophylactus*. Vel ad opus agni illo indigens ferebat hunc etiam post cenam. *Christofolomus* (hom. ead.) Sed qualiter qui iustus erat non alapam dare, homicida fit? Quia maxime non se ulcisci iustus est; hic autem non se ulcisceretur, sed magistrum. Demum nondum perfecti adhuc erant; sed videbis postea Petrum verberatum, & humiliter ferentem. Non sine causa autem subdit: *Et abscedit ejus auriculam dex-*

teram. Videatur mihi enim impetum Apostoli significare, quoniam ad ipsum caput impetum fecit. Augustinus (tract. 112.) Solus autem hic Evangelista etiam nomen servi huius expressit, cum dixit: *Erat autem nomen servæ Malchus*: sicut Lucas solus quod ejus auriculam Dominus avulerit, & sanaverit eum. *Christofolomus* (ut supra.) Tunc enim mitaculum fecit, & erudiens nos, quoniam eis qui male faciunt benefacere oportet, & virtutem revelans suam. Nomen autem propterea posuit Evangelista, ut his qui tunc legerent, liceret querere si vere factum sit. Servum autem eum summi pontificis dicit: quia magnum est quod factum est, non solum quia curavit, sed quia curavit eum qui super eum venerat, & paulo post alapam daturus erat. Augustinus (tract. eodem.) Malchus autem interpretatur regnatorius. Quid ergo auris pro Domino amputata, & à Domino sanata significat, nisi auditum amputata vetustate renovatum, ut sit in novitate spiritus, & non in vetustate literæ: quod cui præstatum fuerit à Christo, quis dubitet regnatorium esse cum Christo? Quod autem servus inventus est, & hoc ad illam pertinet venustatem, quæ in servitute generat; sed cum accessit sanitas, figurata est & libertas. *Theophylactus*. Vel casio auris dexteræ servi principis sacerdotum signum erat surditatis eorum, quæ præcipue in principibus sacerdotum inoleverat; quod autem de novo restituta sit auris, significat ultimam reparationem intellectus in Israeliticis veniente Elia. Augustinus (ubi supra.) Factum autem Petri Dominus improbavit, & progressi ultra prohibuit: unde sequitur: *Dixit ergo Jesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam*. Etenim ille ad patientiam commonendus fuit, & hoc ad intelligentiam conferendum. *Christofolomus* (hom. 82.) Non solum autem minis eum cohibuit, ut Mattheus refert; sed & aliter consolatur eum, dicens: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum? ostendens quoniam non illorum virtutis quæ fiebant erant, sed suæ concessio-*

nis; & quod non est Deo contrarius, sed obediens usque ad mortem. *Theophylactus*. In eo autem quod ipsam calicem dicit, quam sibi grata, & acceptabilis pro salute mortalium mors videatur, edidit. Augustinus (tract. 112.) Quod verum à Patre traditum sibi dicit calicem passionis, illud est quod ait Apostolus Rom. 8. Filio proprio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Verum auctor calicis huius est etiam ipse qui bibit: unde idem Apostolus dicit Eph. 5. Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis.

(d) *Theophylactus*. Peractis cunctis quæ sufficiens se habebant ad prohibendum Judæos,

cum

pontifices commemorat etiam Lucas in initio Evangelii sui. *Aleminis*. Hic impletur propheta Thren. 3., Dedi maxillam meam percussoribus. Sed Jesus iniuste percussus mansuete respondit: unde sequitur: *Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me caedis? Theophylactus*. Quasi dicat: Si habes ex his quae nunc à me prolata sunt reprehendere, ostende quod male dixerim; quod si nequis, quid furis? Vel etiam sic. Si perperam docui cum in synagoga docebam, certifica principem sacerdotum; quod si recte docui, ira ut etiam vos ministri miraremini, quid me nunc caedis quem prius admirabaris? *Augustinus* (tract. 113.) Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? (1) Qui enim accepit alapam, numquid vellet eum qui percussit aut caelesti igne consumi aut terra delibente forberi, aut correptum demonio volutari, aut etiam alia huiusmodi qualibet poena, vel etiam graviori puniri? Quid horum per potentiam iuberi non potuisset per quem factus est mundus, nisi patientiam non docere maluisset, qua vincitur mundus? Hic dicit aliquis: Cur non fecit quod ipse praecepit? Percutiente scilicet non sic respondere, sed maxillam debuit alteram praebere. Quid quod & mansuete respondit, & non solum maxillam alteram iterum percussore, sed totum corpus signandum preparavit in ligno? Et hinc potius demonstravit sua illa praecepta patientiae non ostentatione corporis, sed cordis preparatione scienda: fieri enim potest ut alteram maxillam visibiliter homo praebat iratus. Quanto ergo melius & respondet vera placatus, & ad perferenda graviora tranquillo animo sit paratus? *Chrysostomus* (homil. 82.) Quid igitur consequens erat, nisi aut redarguere aut acceptare quod dictum est? Sed hoc non fit: ea enim quae fiebant, non erant iudicium, sed seditio, & tyrannis. Non inveniunt autem quid plus faceret, mittunt eum ligatum ad Caipham: unde sequitur: *Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. Theophylactus*. Suspicientes hunc, cum astutior esset, excogitate aliquod posse adversum Jesum dignum morte. *Augustinus* (tract. 13.) Ad illum autem sicut Matthaeus dicit, ab initio ducebatur, quoniam ipse erat illius anni princeps sacerdotum. Alterius quippe intelligendi sunt solere annis agere pontificatum, & credendum est secundum voluntatem Caiphae id esse factum ut Jesum primo ad Annam ducerent: vel etiam dominos eorum ita fuisse positas ut non deberet An-

(1) *Alter P. Nicolai*. Si cogitamus quis accepit alapam, nonne vellemus eum qui percussit, &c. (2) *Al. moreretur*. (3) *Al. cum exire eum vidit*.

nas à transeuntibus praeferri. *Beda*. Quod autem dicit, *Ligatum*, non sic intelligendum quod tunc tantum fuerit ligatus; sed tunc ligatus est cum est captus: itaque ligatum ad Caipham misit sicut sibi fuerat praesentatus. Sive fieri potuit ut ad horam solveretur, quatenus discutere, post hoc discussus iterum ligaretur, & sic ad Caipham mitteretur.

(h) *Augustinus* (tract. 113.) Cum dixisset Evangelista, quod Jesum ligatum miserat Annas ad Caipham, reversus est ad locum narrationis, ubi relinquerat Petrum; ut explicaret quod in domo Annae de trina ejus negatione contigerat; unde dicitur: *Erant autem Simon Petrus frater, & Callaeus filius*. Hic recapitulat quod ante jam dixerat. *Chrysostomus* (homil. 82.) Vel multo stupore detinebatur qui fervidus erat, ut deducto Jesu de caetero non (2) moveretur. Sed hoc fit, ut dicas quanta natura sic imbecillitas, cum Deus hominem derelinquerit. Et interrogans rursus etiam negat: unde sequitur: *Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis eius es? Negavit ille, & dixit, Non sum.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 6.) Hoc loco invenimus non ante januam, sed ad locum stantem, secundo negasse Petrum: quod fieri non posset nisi jam redisset postea quam foras exierat ut Matthaeus dicit. Neque enim jam exierat, & foris vidit cum altera ancilla; sed (3) cum exire eum vidit, id est, cum surgeret, & exiret, animadvertit eum, & dixit his qui erant ibi, id est qui simul erant ad ignem intus in atrio: *Et hic cum Jesu Nazareno erant*. Ille autem qui foras exierat, hoc auditu rediens, juravit illis contrariantibus: Quia non novi hominem: *Matthaeus* 26. Deinde in eo quod Joannes hic ait: *Dixerunt: Numquid & tu ex discipulis eius es? quod redeunt, & stanti dictum intelligimus, hoc quoque confirmatur, non illam tantum alteram ancillam, quam commemorant in hac secunda negatione Matthaeus, & Marcus, sed aliam quemdam, quem commemorat Lucas, cum Petro illud egisse: unde Joannes dicit: *Dixerunt ergo ei. Joannes autem secutus de tertia Petri negatione, ita explicat: Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus cujus abscedit Petrus, auriculam: Nonne ego vidi te in horto cum illo?* Quod Matthaeus, & Marcus non singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cum Petro agebant, cum Lucas unum dicat; Joannes quoque unum eundemque cognatum ejus cujus abscedit Petrus auriculam: facile est intelligere aut pluralem numerum pro singulari usitata locu-*

locatione usurpasse: *Matthaeum, & Marcum*; aut quod unus maxime tamquam sciens, & qui eum viderat affirmabat, caeteri autem secuti ejus fidem Petrum simul urgebant. *Chrysostomus* (homil. eadem.) Sed neque hortus in memoriam ejus reduxit (1) ea quae ibi dicta sunt, neque multa dilectio quam illic per verba multa ostendit: unde sequitur: *Iterum ergo negavit Petrus, & statim gallus cantavit.* *Augustinus* (tract. eod.) Ecce medici completa est (2) praedictio, aegroti convicta praesumptio: non enim factum est quod ille dixerat supra 12. *Animam meam pro te ponam*; sed factum est quod ille praedixerat, *Luce* 22. Ter me negabis? *Chrysostomus* (hom. cit.) Evangelista vero concodidit negationem Petri scripserunt, non discipulum accusantes, sed nos erudire volentes quantum malum sit non Deo totum concedere, sed in semetipso consistere. *Beda*. Mysticus autem per primam Petri negationem illi designantur qui ante passionem ipsius negaverunt eum esse Deum; per secundam vero illi qui post resurrectionem ejus in divinitate pariter, & humanitate offenderunt. Item per primum galli captum ipsius designatur capitis resurrectio, per secundam illa quae in fine celebrabitur totius corporis. Per primam autem ancillam, quae Petrum negare coegit, designatur cupiditas; per secundam carnalis delectatio; per unum seu plures servos, demones, qui sudent Christum negare.

(i) *Augustinus* (tract. 114.) Redit Evangelista ad locum narrationis suae, ubi eam quaerit, ut explicaret Petri negationem: unde dicitur: *Adducunt ergo Jesum (3) ad Caipham in praetorium*; ad Caipham quippe ab Anna collega, & socero ejus dixerat missum. Sed si ad Caipham; cur ad praetorium, quod nihil aliud vult intelligi quam ubi praeses Pilatus habitavit? *Beda*. Praetorium enim dicitur sedes praetoris: praetores vero dicuntur praefecti, sive praepositi, eo quod civibus praepositi donent. *Augustinus* (ubi supra.) Aut igitur aliqua urgente causa de domo Annae, quo ad audiendum ambobus conveniant, Caiphas perrexit ad praetorium Praefidis, & socero suo Jesum reliquerat audiendum; aut in domo Caiphae praetorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat ut seorsum habitantem dominum suum, seorsum iudicem ferret, *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 7.) Tamen ad ipsum Caipham ab initio ducebatur, ad quem in extremo perductus est; sed quia jam tamquam convictum reum addu-

cebant, Caiphae (4) autem antea visum fuerat ut Jesus moreretur, nulla mora interposita est, quin occidentis Pilato traderetur.

Sequitur: *Erant autem mane. Chrysostomus* (hom. 82.) Antequam gallus cantaret, ad Caipham ducitur; mane vero ad Pilatum: per quae demonstrat Evangelista quoniam per totam intermedium noctis à Caipha interrogatus in nullo redarguitur; & idcirco misit eum Pilato. Sed illa illis dimittens enarranda, ipse quaesivit quod deinceps est: sequitur enim: *Et ipse non introierunt in praetorium.* *Augustinus* (tract. 114.) Hoc est in eam partem domus Pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphae. Cur autem non introierunt, exponit subdens: *Ut non contaminarentur, sed manducarent pascha.* *Chrysostomus* (hom. 82.) Quoniam tunc Judaei faciebant pascha; ipse vero ante unam diem tradidit pascha, reservans suam occisionem sextae feriae quando vetus pascha fiebat; vel pascha dicit totum festum. *Augustinus* (tract. 114.) Dies enim agere coeperant azymorum, quibus diebus contaminatio illis erat in alienigena habitaculum intrare: *Azymus*. Pascha enim proprie dicebatur dies illa qua agnus ad vesperam quartadecima luna occidebatur; septem vero dies sequentes dies azymorum dicebantur, in quibus nihil fermentatum in domibus eorum debuit inveniri. Sed tamen dies paschalis inventur inter dies azymorum, ut apud Matthaeum cap. 26. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli, ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi, comedere pascha? Pascha etiam dies azymorum invenitur nominati, sicut hic: *Ut manducarent pascha*: pascha enim non immolationem agni hic notat, quae fiebat quartadecima luna ad vesperam, sed magnam solemnitatem, quae quintadecima luna celebrabatur post agni immolationem: quartadecima enim luna Dominus; sicut & alii Judaei, pascha celebravit; quintadecima luna, quando magna solemnitas (5) celebrabatur, est crucifixus: quartadecima vero luna cepit esse immolatio ex quo captus est in horto. *Augustinus* (tract. 114.) O impia caecitas! Alienigenae iudicis praetorium contaminari timebant, & fratris innocentis sanguinem (6) fundere non timebant. Nam quod etiam Dominus erat, & vite dator qui occidebatur, non eorum conscientiae, sed insipientiae deputaret. *Theophylactus*. Sed Pilatus utrumque procedens mitius, (7) ipse idem egreditur: unde sequitur, *Exiit ergo Pilatus ad eos ju-*

(1) *Al. eorum*. (2) *Al. praedictio*. (3) *In vulgata modo legitur à Caipha in praetorium; & se legit hic Nicolai; sed Augustini Commentario congruens ad Caipham legit editio Romana cum aliis*. (4) *Al. jam*. (5) *Al. celebratur*. (6) *Al. omittitur fundere*. (7) *Al. ipse inde egreditur. Legit Nicolai ipse deinde idem egreditur*.

ra. *Beda.* Hæc autem erat consuetudo Judæorum, ut quem mortis reum judicarent, vincum prædidi traderent, ut dum præses vincum cerperet, intelligeret morti addictum. *Chrysolomus* (hom. 82.) Sed videns eum ligatum, & à tor ductum, non æstimavit hoc argumentum esse inalterabile accusationis, sed interrogat: unde sequitur: *Et dixit eis: Quam accusationem afferis adversus hominem hunc? Inconveniens enim dicit esse, iudicium eos rapuisse, supplicium autem illi credere. Sed illi renuentes ex directo accusationem, conjecturis quibusdam utuntur: unde sequitur: Responderunt, & dixerunt: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissent eum. Augustinus (ut supra.) Interrogantur, atque respondeant ab immundis spiritibus liberati, cæci videntes, mortui resurgentes, & quod omnia superat, stulti sapientes, utrum sit malefactor Jesus. Sed ista dicebant, de quibus per Prophetam jam ipse prædixerat *Palm. 39.* Retribuebant mihi mala pro bonis. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 8.) Sed videndum est ne contra sit quod *Lucas* dicit, certa in eum dicta esse crimina. Cæperunt autem illum (inquit cap. 22.) accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse. Sed secundum Joannem videntur Judæi voluisse dicere crimina, ut eorum auctoritatem secutus *Pilatus*, quid ei obicerent desinerent querere: (1) sed ob hoc tantum nocentem crederet, quod sibi ab eis tradidissent. Ergo intelligere debemus & hoc dictum esse, & illud quod *Lucas* commemoravit: multa enim dicta, & multa responsa sunt. Unde in narratione sua quisque posuit quod satis esse judicavit: nam & ipse *Joannes* dicit quedam quæ objecta sunt, quæ suis locis videbimus. Itaque sequitur: *Dicit ergo Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Theophylactus.* Quasi dicat: Quoniam ad votum iudicium poscitis, & superbitis, ac si nihil unquam profanum egeritis, accipite vos, & dampnate; ego nequaquam talis iudex efficiar. *Alcuinus.* Vel hoc dicit, quasi dicat: Vos qui legem habetis, scitis quid lex de tali-bus iudicet; secundum quod iustum esse scitis, ita facite.*

Sequitur: *Dixerunt ergo Judæi: Nobis non licet interficere quemquam. Augustinus* (tract. 114.) Sed nonne lex præcepit, ne malefactoribus, præsertim seductoribus adeo qualem istum putabant, parcarit? Sed intelligendum est

(1) *Al.* omittit sed. (2) *Nicolaus* habet qui Romanis legibus subiacebant. (3) *Al.* dixit non. (4) *Hic index Theophylacti* omittitur in edit. *Herbipolensi P. Nicolai.*

eos dixisse non sibi licere interficere quemquam propter festi diei sanctitatem, quam celebrare jam cœperant. Ita ne omnem sensum nimia malitia perdidissent, ut ideo vos à sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri traditis? *Chrysolomus* (hom. 82.) Vel ideo ipsi eum non interfecerant, quia multum de potestate eorum abscisum erat: eis (2) Romanis Regibus subiacentibus. Vel aliter: Quia dixerat eis, *Secundum legem vestram interficite eum*, volentes ostendere quod peccatum ejus non est Judaicum, dicunt. *Non licet nobis*: non enim secundum legem nostram peccavit; sed crimen ejus est publicum, quia se Regem dixit. Vel quia eum crucifigi cupiebant, ut etiam modo mortis eum diffamerent. Non autem licebat eis crucifigere. Sed quod alio modo interficiebant, monstrat *Stephanus* ab eis lapidatus: & ideo subditur: *Ut sermo Jesu impletur quem dixit significans qua morte esset moriturus*: quoniam scilicet Judæis crucifigere non licebat. Aut dicit hoc Evangelista, quoniam non ab eis solum, sed & à Gentibus debebat interfici. *Augustinus* (tract. 114.) Sic enim legitur apud *Marcum* cap. 10. ubi ait: Ecce ascendimus Hierosolimam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & tradent eum Gentibus. *Pilatus* autem Romanus erat, eamque in Judæam Romani præsidem miserant. Ut ergo iste sermo Jesu impletur, id est ut eum sibi tradidum Gentes interficerent, noluerunt eum accipere, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam.*

(k) *Chrysolomus* (hom. 82.) *Pilatus* ab odio Judæorum eripi volens, iudicium (3) non protraxit in longum, unde dicitur: *Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Jesum.* (4) *Theophylactus.* Scorsum, eo quod magnam habebat de eo suspicionem. Proponerat autem omnia exquisite rimari amoto strepitu Judæorum: unde sequitur: *Et dixit ei: Tu es Rex Judæorum? Alcuinus.* His verbis ostendit *Pilatus* Judæos objecisse hoc criminis, ut diceret se esse Regem Judæorum. *Chrysolomus* (hom. ead.) Vel hoc *Pilatus* à multis audierat. Quia vero nihil illi habebat dicere, ut non multa fieret investigatio, quod communiter dicebatur, hoc in medium duere vult.

Sequitur: *Et respondit Jesus: A temetipso hoc dicit, an alii tibi dixerunt de me? Theophylactus.* Innuit ex hoc, *Pilatum* esse recordem, ac indiscrete iudicantem; ac si diceret: Si hoc est teipso loqueris, pande signa meæ rebellionis; ac si ab aliis percipisti, inquisitionem fac

ordinariam. *Augustinus* (tract. 115.) Sciebat utique Dominus & quod ipse interrogavit, & quod ille responsum fuit; sed tamen dici voluit, non ut ipse sciret, sed ut confiteretur quod voluit ut sciretur. *Chrysolomus* (homil. cit.) Non ergo ignorans interrogat, sed ab ipso accusari Judæos volens: unde sequitur: *Respondit Pilatus: Numquid ego Judæus sum? Augustinus* (tract. eod.) Absult à se suspensionem, qua posset putari à semetipso dixisse, id se à Judæis audisse demonstrans: unde subdit: *Gens tua, & pontifices tui tradiderunt te mihi.* Deinde dicendo, *Quid fecisti?* satis ostendit illud ei pro crimine objectum; tamquam diceret: Si te Regem negas, quid fecisti, ut tradereris mihi? quasi mirum non esset, si puniendus iudici traderetur qui se diceret Regem. *Chrysolomus* (hom. 82.) Reducit autem *Pilatum* non valde malum existentem, & vult ostendere quod non est homo nudus, sed Deus, & Dei Filius; & quod formidaverat *Pilatus*, dissolvit tyrannidis suspensionem: unde sequitur: *Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Augustinus* (tract. 115.) Hoc est quod bonus magister scire nos voluit. Sed prius nobis demonstranda fuerat vana hominum de regno ejus opinio, sive Gentium, sive Judæorum, à quibus id *Pilatus* audierat, quasi propterea fuisset morte plectendus, quod illicitum affectaverat regnum: (1) vel quoniam solent regnari; & videlicet capendum erat ne hujus regnum sive Romanis, sive Judæis esset adversum. Quod si interrogante *Pilato* continue respondisset, non etiam Judæis, sed solis Gentibus hoc de se opinantibus respondisset videtur. Sed post responsum *Pilati*, jam Judæis, & Gentibus opportunis, aptiusque respondit; quasi dicat: Audite Judæi, & Gentes, non impedio dominationem vestram in hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite credendo ad regnum quod non est de hoc mundo. Quid est enim ejus regnum, nisi credentes in eum? quibus dicit: *De hoc mundo non estis*; quamvis eum esse veller in mundo. Unde & hic non ait: *Regnum meum non est in hoc mundo*; sed *non est de hoc mundo.* De mundo enim est quidquid hominum in mundo. Unde & hic non ait: *Regnum meum non est in hoc mundo*; sed *ex Adam vitiosa stipe generatum est*; factum est autem regnum non jam de mundo quidquid inde (2) in Christo regeperatum est. Sic enim non tenet regnum, ut hic Reges terreni tenent; sed quoniam desuper ha-

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) *Corrigit Nicolaus* vel quoniam regnatus generatum est. (3) *Al.* In hoc renatus sum.

bet principatum, qui non est humanus, sed multo major, & clarior: unde subdit: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique desertarent ut non traderer Judæis.* Ostendit hic regni ejus quod apud nos est imbecillitatem, quoniam à ministris habet fortitudinem; superius vero regnum sufficiens est sibi ipsi, nullo indigens. Si igitur majus est illud regnum, volens captus est, ipsimum tradens. *Augustinus* (tract. 115.) Cum autem probasset regnum suum non esse de hoc mundo, subdit: *Nunc autem regnum meum non est hinc.* Non dicit, Non est hic: hic enim est regnum ejus usque ad finem sæculi habens intra se commixta zænania ulque ad mællem; sed tamen non est hinc, quia peregrinatur in mundo. *Theophylactus.* Vel ideo non dicit, Non est hic, sed *non est hinc*: nam regnat in mundo, & utitur ejus provisione, & juxta votum cuncta disponit; non est autem ab infinis constitutum regnum ejus, sed cælitus, & ante sæcula. *Chrysolomus* (hom. cit.) Hinc autem hæretici accipientes occasionem, alienum eum esse à mundi conditione dicunt. Sed cum dicit, *regnum meum non est hinc*, non privat mundum à sua providentia, & prælatione; sed ostendit regnum suum non esse humanum, neque corruptibile.

Sequitur: *Dicit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Augustinus* (ut supra.) Non quia Regem se timuit confiteri; sed ita dictum est, ut neque Regem se neget, neque Regem se talem esse fateatur ejus regnum putetur esse de hoc mundo. Dicitum est enim, *Tu dicis*, ac si diceretur: Carnalis carnaliter dicis. Deinde subjungit: *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Non est producenda hujus pronominis syllaba quod ait. *In hoc natus sum*, tamquam dixerit, (3) in hac re natus sum; sed corripienda, tamquam dixerit. Ad hoc natus sum; sicut & ait: *Ad hoc veni in mundum.* Unde manifestum est cum temporalem navitatem suam hic commemorasse, qua incarnatus venit in mundum, non illam sine initio qua Deus erat. *Theophylactus.* Vel aliter quaesito per *Pilatum* si Dominus esset Rex, *Ego* inquit, *in hoc natus sum*, id est ad hoc quia Rex sum: hoc enim ipso quod à Rege productus sum, me quoque reitor fore Regem. *Chrysolomus* (hom. 83.) Si igitur Rex natus est, nihil nisi accipiens habet. *Ad hoc*, inquit, *veni, ut testimonium perhibeam veritati*; hoc est, ut hoc ipsum suadeam omnibus. Et notandum est, quod suam humilitatem ostendit

93

dum

dum dicentibus quoniam malefactor est, ferebat illens; quando vero interrogatus est de regno, tunc locutus est ad Pilatum, erudiens eum, & reducens ad altiora: & ostendit se nihil vesturum operatum esse per hoc quod dicit: *Ut testimonium perhibeam veritati.* Augustinus (ut supra.) Cum autem Christus testimonium perhibeat veritati, testimonium perhibet sibi: ejus quippe est vox supra 14. *Ego sum veritas.* Sed quia non omnium est fides, adjungit, atque ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique interioribus auribus; id est, obedit more voci; ac si diceret, *Credidit mihi.* Quod vero ait, *Omnis qui est ex veritate*, gratiam commendavit, quia secundum propositum vocat. Nam si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cum omnes veritas creaverit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt quibus ut obediant veniunt, ex ipsa veritate præstatur. Si enim dixisset, omnis qui audit vocem meam, ex veritate est, ideo dicitur ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc dicit, sed ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique, ac per hoc non ideo est ex veritate, quia ejus audit vocem; sed ideo audit, quia ex veritate est: quia hoc illi donum ex veritate collatum est. *Chrysostratus* (hom. 83.) Hæc autem dicens, attrahit, & suadet fieri eorum, que dicuntur, auditorem: (1) ita denique & eum cepit his brevibus verbis, ut quæreret, quid est veritas: sequitur enim: *Dixit ei Pilatus, Quid est veritas?* *Theophylactus.* Nam fere ab hominibus evanuerat, & cunctis erat incognita, dum essent increduli.

(1) *Augustinus* (tract. 115.) Cum dixisset Pilatus, *quid est veritas?* credo in mentem illi venisse continuo consuetudinem Judæorum, qua solet eis dimitti unus in pascha; & ideo non expectavit ut responderet ei Jesus, ne mora fieret, cum recolisset morem quo posset eis in pascha dimitti: quod eum valde voluisse manifestum est: unde dicit: *Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos.* *Chrysostratus* (hom. ead.) Sciebat enim quidem quoniam hæc indigebat tempore interrogatio: oportebat autem eum eripere ab impetu Judæorum,

idecirco & exiit. *Alcimus.* Vel non expectabat audire responsum, quia forte indignus fuit audire.

Sequitur: *Et dixit eis: Ego nullam in eo invenio causam.* *Chrysostratus* (ut supra.) Non dixit: Quia peccavit, & dignus est morte, donate eum festo: sed primum eum excusans tunc rogat ex abundantia, ut si nolent eum ut innocentem dimittere, saltem obnoxium donarent tempori; ideoque induxit: *Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in pascha. Buda.* Hæc consuetudo non erat legis præceptum, sed ex antiqua Patrum traditione descendit, ut ob recordationem liberationis ex Ægypto unum etiam in die paschæ dimitterent vindictam. Deinde exhortative dicit: *Vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum?* *Augustinus* (tract. eodem.) Avelli enim ex ejus corde non potuit Jesum Regem Judæorum esse; tanquam hoc ibi licet ut in titulo ipsa veritas (2) fixerit de qua quid esset interrogavit. *Theophylactus.* Pulchre autem Pilatus respondet per hoc quod in nullo Jesus erraverit: sed frustra inquireretur ab eis velut regnum desiderans. Non enim eum, qui se Regem assereret, ac ænulum Romanæ potestatis, Romanorum vicarius absolvisset. Quamobrem in hoc quod dixit, *Regem Judæorum absolvam*, profus innoxium Jesum prodit, illudique Judæos; quasi dicat: *Quem vos criminamini ut Regem se putantem, hunc ego absolvi jubeo quasi talem non existentem.* *Augustinus* (tract. eod.) Sed hoc audito clamaverunt: unde sequitur: *Clamaverunt omnes rursus dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro. Non reprehendimus, 6 Judæi, quod per pascha liberatis nocentem, sed quod occidistis innocentem; quod tamen nisi fieret, verum pascha non fieret.* *Beda.* Quia ergo reliquerunt Salvatorem, & petiverunt latronem, usque hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos. *Alcimus.* Barabbas autem interpretatur. Iste filius magistri (3) eorum, id est diaboli, qui huic latroni in suo scelere, Judæis in sua perfidia magister fuit.

CA.

(1) *Al.* itaque denique & eum cepit his brevibus verbis, &c. (2) *Al.* fixit. (3) *Al.* deest eorum.

CAPUT XIX.

(a) **T**unc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum: & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Judæorum; & dabant ei alapas. Exiit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. Exiit ergo Jesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo.

(b) Cum ergo viderent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Judæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

(c) Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Jesum, Unde es tu? Jesus autem responsum non dicit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. Et exinde quærebatur Pilatus dimittere eum.

(d) Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se Regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem, cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha: erat autem paraesceve paschæ, hora quasi sexta: & dicit Judæis, Ecce Rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus Regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.

(e) Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt. Et bajulus sibi crucem exiit in eum qui dicitur Calvarie locum, Hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & inde, medium autem Jesum.

(f) Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Judæorum, quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum: Noli scribere, Rex Judæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi.

(g) Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsorillis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed fortiamur de illa cujus sit. Ut scriptura impleteretur dicens: Partiri sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.

(h) Et milites quidem hæc fecerunt. Srabat autem juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleopha, & Maria Magdalene. Cum videret ergo Jesus matrem, & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Muller, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

(i) Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, consummatum est; & inclinato capite tradidit spiritum.

(k) Judæi ergo, quoniam paraesceve erat, ut non remaneret in cruce corpora sababato (erat enim magnus dies ille sabati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem frangerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo; ad Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non frangerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis, & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus; & ille scit quia vera dicit, ut & vos credatis. Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleteretur: Os non comminuetis ex eo: & iterum alia Scriptura dicit: Videbant in quem transfixerunt.

Post

dum dicentibus quoniam malefactor est, ferebat illens; quando vero interrogatus est de regno, tunc locutus est ad Pilatum, erudiens eum, & reducens ad altiora: & ostendit se nihil vesturum operatum esse per hoc quod dicit: *Ut testimonium perhibeam veritati.* Augustinus (ut supra.) Cum autem Christus testimonium perhibeat veritati, testimonium perhibet sibi: ejus quippe est vox supra 14. *Ego sum veritas.* Sed quia non omnium est fides, adjungit, atque ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique interioribus auribus; id est, obedit more voci; ac si diceret, *Credidit mihi.* Quod vero ait, *Omnis qui est ex veritate*, gratiam commendavit, quia secundum propositum vocat. Nam si naturam cogitemus, in qua creati sumus, cum omnes veritas creaverit, quis non est ex veritate? Sed non omnes sunt quibus ut obediant veniunt, ex ipsa veritate præstatur. Si enim dixisset, omnis qui audit vocem meam, ex veritate est, ideo dicitur ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc dicit, sed ait: *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Audit utique, ac per hoc non ideo est ex veritate, quia ejus audit vocem; sed ideo audit, quia ex veritate est: quia hoc illi donum ex veritate collatum est. Chrysostomus (hom. 83.) Hæc autem dicens, attrahit, & suadet fieri eorum, que dicuntur, auditorem: (1) ita denique & eum cepit his brevibus verbis, ut quæreret, quid est veritas: sequitur enim: *Dixit ei Pilatus, Quid est veritas?* Theophylactus. Nam fere ab hominibus evanuerat, & cunctis erat incognita, dum essent increduli.

(1) Augustinus (tract. 115.) Cum dixisset Pilatus, *quid est veritas?* credo in mentem illi venisse continuo consuetudinem Judæorum, qua solet eis dimitti unus in pascha; & ideo non expectavit ut responderet ei Jesus, ne mora fieret, cum recolisset morem quo posset eis in pascha dimitti; quod eum valde voluisse manifestum est: unde dicit: *Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos.* Chrysostomus (hom. ead.) Sciebat enim quidem quoniam hæc indigebat tempore interrogatio: oportebat autem eum eripere ab impetu Judæorum,

idecirco & exiit. Alcuinus. Vel non expectabat audire responsum, quia forte indignus fuit audire.

Sequitur: *Et dixit eis: Ego nullam in eo invenio causam.* Chrysostomus (ut supra.) Non dixit: Quia peccavit, & dignus est morte, donate eum festo: sed primum eum excusans tunc rogat ex abundanti, ut si nolent eum ut innocentem dimittere, saltem obnoxium donarent tempori; ideoque induxit: *Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in pascha. Buda.* Hæc consuetudo non erat legis præceptum, sed ex antiqua Patrum traditione descendit, ut ob recordationem liberationis ex Ægypto unum etiam in die paschæ dimitterent vindictam. Deinde exhortative dicit: *Vultis ergo dimittam vobis Regem Judæorum?* Augustinus (tract. eodem.) Avelli enim ex ejus corde non potuit Jesum Regem Judæorum esse; tanquam hoc ibi licet ut in titulo ipsa veritas (2) fixerit de qua quid esset interrogavit. Theophylactus. Pulchre autem Pilatus respondet per hoc quod in nullo Jesus erraverit: sed frustra inquireretur ab eis velut regnum desiderans. Non enim eum, qui se Regem assereret, ac ænulum Romanæ potestatis, Romanorum vicarius absolvisset. Quamobrem in hoc quod dixit, *Regem Judæorum absolvam*, profus innoxium Jesum prodit, illudique Judæos; quasi dicat: *Quem vos criminamini ut Regem se putantem, hunc ego absolvi jubeo quasi talem non existentem.* Augustinus (tract. eod.) Sed hoc audito clamaverunt: unde sequitur: *Clamaverunt omnes rursus dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.* Non reprehendimus, 6 Judæi, quod per pascha liberatis nocentem, sed quod occidistis innocentem; quod tamen nisi fieret, verum pascha non fieret. Buda. Quia ergo reliquerunt Salvatorem, & petiverunt latronem, usque hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos. Alcuinus. Barabbas autem interpretatur. Iste filius magistri (3) eorum, id est diaboli, qui huic latroni in suo scelere, Judæis in sua perfidia magister fuit.

CA.

(1) Al. itaque denique & eum cepit his brevibus verbis, &c. (2) Al. fixit. (3) Al. deest eorum.

CAPUT XIX.

(a) Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum: & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Judæorum; & dabant ei alapas. Exiit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. Exiit ergo Jesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo.

(b) Cum ergo viderent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Judæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

(c) Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Jesum, Unde es tu? Jesus autem responsum non dicit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. Et exinde quærebatur Pilatus dimittere eum.

(d) Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se Regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem, cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabatha: erat autem paraesceve paschæ, hora quasi sexta: & dicit Judæis, Ecce Rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus Regem nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur.

(e) Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt. Et bajulus sibi crucem exiit in eum qui dicitur Calvarie locum, Hebraice autem Golgotha: ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & inde, medium autem Jesum.

(f) Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Hunc ergo titulum multi legerunt Judæorum, quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato pontifices Judæorum: Noli scribere, Rex Judæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Judæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi.

(g) Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsortilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed fortiamur de illa cujus sit. Ut scriptura impleteretur dicens: Partiri sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem.

(h) Et milites quidem hæc fecerunt. Srabat autem juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleopha, & Maria Magdalene. Cum videret ergo Jesus matrem, & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Muller, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

(i) Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, consummatum est; & inclinato capite tradidit spiritum.

(k) Judæi ergo, quoniam paraesceve erat, ut non remaneret in cruce corpora sababato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem frangerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo; ad Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non frangerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exiit sanguis, & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus; & ille scit quia vera dicit, ut & vos credatis. Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleteretur: Os non comminuetis ex eo: & iterum alia Scriptura dicit: Videbant in quem transfixerunt.

Post

tum habet, ut etiam se habere intelligeret. *Theophylactus*. Dicit autem, *Qui tradidit me tibi*, id est Judas, vel etiam turba. Cum ergo patens responsum Jesus ediderit, quod nisi ego memetipsum præberem, & Pater concederet, non haberes potestatem in me; ex hoc potius ipsum absolvere Pilatus satagebat: unde sequitur: *Et exinde quærebatur Pilatus dimittore eum. Augustinus* (ut supra.) Lege superiora, & invenies jam dudum eum quærere dimittere Jesum. *Ex inde* itaque intelligendum est, propter hoc, id est ex hac causa, ne haberet peccatum occidendo innocentem sibi traditum.

(d) *Augustinus* (tract. 116.) Majorem timorem se ingerere putaverunt Judæi Pilato terrendo de Cæsare, ut occideret Christum, quam superioribus ubi dixerunt: *Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*: unde dicitur: *Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim qui se Regem facit, contradicit Cæsari. Christus omnis* (hom. 83.) Sed unde habetis hoc demonstrare? A purpura, à diademate, à curru, à militibus? Nonne solus semper cum duodecim discipulis incedebat, per omnia vilia transiens, & cibum, & strom, & habitationem? *Augustinus* (tract. 116.) Pilatus autem eorum legem non timuit, ut occideret; sed magis Filium Dei timuit, ne occideret. Nunc vero non sic potuit contemnere Cæsarem auctorem potestatis suæ, quemadmodum legem gentis alienæ: unde subditur: *Pilatus autem cum jussisset hos firmos, adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratos. Hebraice autem Gabatha. Chrysofomus* (hom. 83.) Exiit quidem, ut scrutaretur rem: sedere enim pro tribunali, hoc ostendebat. *Glossa*. (a) Sicut enim tribunal est iudicium, sic thronus, vel solium Regum, & cathedra doctorum. *Beza*. Lithostratos autem dicitur pavimentum quasi lapide stratum, & erat locus sublimis.

Sequitur: *Erat autem parasceve pascha, hora quasi sexta. Augustinus*. Parasceve id est præparatio: hoc nomine dicebatur sexta sabbati, in qua præparatio necessaria sabbato, ut de manna dictum est Exod. 16. „Sexta die colligis, gets duplum.“ Quia enim sexta die homo est factus, & in septima requievit Deus; ideo

(1) *Al.* auctoritate. (2) *Paulo aliter Nicolai*. Solvunt autem quidam quod ex peccato scriptoris contigerit apud Græcos, apud quos literæ alphabeti accipiuntur ut *epsema*, sive indices numerorum nam littera Græca nomine *gamma*, cujus talis est figura γ , tertiam horam importat; quædam autem alia, cujus figura talis est δ , sextam horam importat.

Ex edit. P. Nicol. (a) Quod subjungitur ex *Glossa*, non est in illa quæ nunc extat.

sexta die pro homine patitur, sabbato quiescit in sepulcro.

Hora autem erat quasi sexta. Augustinus (tract. 117.) quid est ergo quod Marcus dicit cap. 15. „Erat hora tertia quando crucifixus est Dominus linguis Judæorum; hora sexta ta manibus militum? ut intelligamus horam quintam jam fuisse transactam, & aliquid de sexta ceptum, quando sedit pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Joanne hora quasi sexta, & cum duceretur, & crucifigeretur, & juxta ejus crucem gereretur quæ gesta narratur, hora sexta integra completeretur: ex qua hora usque ad nonam sole obscurato, tenebras factas, trium Evangelistarum, Matthæi, Marcii, & Lucæ conestatur (1) auctoritas. Sed quoniam Judæi facinus interfecti Christi à se in Romanos, id est Pilatum, & ejus milites, transferre conati sunt: propterea Marcus ea hora qua Christus à militibus crucifixus est prætermissa, tertiam potius horam recordatur expressit: ut non tantum milites reperiantur crucifixisse Jesum, verum etiam Judæi, qui ut crucifigeretur, hora tertia clamaverunt. Est & alia hujus solutio, quæstionis, ut non hic accipiatur hora sexta diei, quia neque Joannes ait: *Erat hora diei quasi sexta*; sed ait: *Erat parasceve hora quasi sexta*. Parasceve autem Latine præparatio est: „pascha enim nostrum“ ut dicit Apostolus 1. Corinth. 5.) immolatus est Christus: „cujus pascha præparatioem si ab hora noctis nona computemus, quando videntur principes sacerdotum pronuntiasse Domini immolationem, dicentes, Reus est mortis; usque ad horam diei tertiam, qua crucifixum esse Christum Marcus Evangelista testatur, sex horæ sunt, tres nocturnæ, & tres diurnæ. *Theophylactus*. (2) Solvunt autem quidam, quod ex peccato scriptoris contigerit apud Græcos: nam quædam littera Græca nomine *gamma*, cujus talis est figura γ , tertiam horam importat; quædam autem figura, quæ ab eis vocatur *epsemon*, quæ talis est δ , sextam horam importat. Ex negligentia ergo scriptorum, præcedens figura cedere potuit in sequentem. *Chrysofomus* (hom. 83.) Pilatus ergo, ut scrutaretur extens, nullum tamen sermonem faciens, tradidit eum, ælimans movendos.

dos esse eos: unde sequitur: *Et dixit Judæis: Ecce Rex vester, Theophylactus*. Quasi dicat: ecce qualem hominem fatemini quod imperium vestrum capesseret humilis, ut nihil (1) tale possit tentare. *Chrysofomus* (hom. ead.) Et mirum quæ dicta sunt erant sufficientia ut facerent eos de cetero ab ira cessare; sed trepidabant, ne dimissus, rursus turbam ducat. Amor etenim principatus versutum quid est, & animum sufficiens perdere: propterea magis insistent: unde sequitur: *Illi autem clamabant, Tolle, tolle*. Interficere enim eum conantur exprobratissima morte: unde subdunt, *Crucifige eum*, formidantes, ne aliqua ejus post ipsum fiat memoria. *Augustinus* (tract. 116.) Adhuc autem Pilatus terrorem, quem de Cæsare ingererant, superare conatur: unde subditur: *Dixit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam?* de ignominia eorum volens eos frangere, quos de ignominia Christi mitigare non potuit.

Sequitur: *Responderrunt pontifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem. Chrysofomus* (ut supra.) Volentes seipsum submiserunt supplicio, propterea & Deus tradidit eos: quia enim concorditer negaverunt regnum Dei, dimisit eos in suum iudicium incidere: regnum enim Christi resistentes, id quod Cæsaris est super seipsum vocabant. *Augustinus* (tract. 116.) Sed Pilatus timore mox vincitur: unde sequitur: *Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur*. Apertissime enim contra Cæsarem venire videbatur, si Regem se non habere nisi Cæsarem profitentibus, alium Regem vellet ingerere, dimittendo impunitum quem propter hos ausus ei tradiderunt occidendum. Non autem dictum est: *Tradidit eis illum*: ut crucifigerent illum, sed *ut crucifigeretur*, scilicet iudicio, ac potestate præsidis. Sed ideo illi traditum dixit Evangelista, ut eos crimine implicatos, à quo alieni esse conabantur, ostenderet: non enim faceret hoc Pilatus, nisi ut id quod eos cupere cernebat, impletet.

(c) *Glossa*. (a) Ad mandatum præsidis, milites Christum susceperunt crucifigendum: unde dicitur: *Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt. Augustinus* (tract. 116.) Potest enim hoc jam referri ad milites apparitores præsidis: nam postea evidentius dicitur: *Milites ergo cum crucifixerunt eum*: quamvis Evangelista, etiam si totum Judæis tribuit, merito facit: ipsi

enim fecerunt quidquid ne fieret: extortentur. *Chrysofomus* (hom. 84.) Sed quia lignum ut profanum putabatur, & vitiosum, & neque tangere ipsum sustinebant; crucem Jesu ut condemnato imponunt: unde sequitur: *Et bajulans sibi crucem, exiit in eum qui dicitur Calvaria locum, Hebraice autem Golgotha: ubi eum crucifixerunt*. Ita & in typo factum est, Isaac enim ligna portavit: sed tunc quidem usque ad patris beneplacitum res processit, nunc autem in rebus effectum obtinuit, veritas enim erat. *Theophylactus*. Sed (2) quodammodo, ut illic Isaac dimissus est, & mactatus est aries, sic & hic divina natura manet impassibilis, sed humanitas, secundum quam aries dicitur, tantquam errans arietis Adæ filius, hic mactatus est. Sed qualiter alius Evangelista dicit, quod angariaverunt Simonem, ut crucem portaret? *Augustinus* de Con. Evaug. (Lib. 3. cap. 16.) Utrumque factum invenimus: primo id quod Joannes dicit, deinde quod ceteri tres: unde intelligitur quod ipse sibi portabat crucem, cum exiret in locum memoratum. *Augustinus* super Joan. (tract. 117.) Grande spectaculum; sed si spectet impietas, grande ludibrium; si pietas, grande mysterium! Videt impietas Regem pro virga regni lignum sui portare supplicii: videt pietas Regem bajulantem lignum ad seipsum figendum, quod fixurus fuerat etiam in frontibus Regum: spernendum oculis impiorum, in quo erant (3) gloriatura corda sanctorum: ipsam crucem suam gestans numero commendabat, & incensæ aris, quæ sub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat. *Chrysofomus* (hom. 84.) Et sicut victores, ita & ipse in humeris portabat victorie signum. Quidam autem dicunt, quod in illo loco qui Calvaria dicebatur, Adam mortuus est, & sepultus; ut in loco ubi mors regnavit, illic, & Jesus triumphum sibi arerit. *Hieronymus* super Matth. (cap. 27.) Favorabilis interpretatio, & mulcens aures populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foris portam loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvaria, quasi decollatorum, sumptose nomen. Adam vero sepultum juxta Ebron, & Arbæ in Jesu filii Nave, volumine legitimus. *Chrysofomus* (hom. ead.) Crucifigebant autem eum cum latronibus: unde sequitur: *Et cum eo alios duos, hinc & inde, medium autem Jesum; hoc in prophetiam impletes quoniam, cum*

(1) *Al.* talis. (2) *Al.* quemadmodum. (3) *Al.* glorificatura. *Legit autem Nicolai*: in eo spernendus oculis impiorum, in quo gloriatura, &c.

Ex edit. P. Nicol. (a) Nihil tale in *Glossa* quæ nunc extat, sed interlinearis tantum habet, quod suscepit Jesum factis Judæorum voto, qui totum fecerunt quod fieri extortentur: ut mox ex *Augustino* indicatur.

(1) Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathea, eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter merum Judæorum, ut tolleretur corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primam, ferens mixturam myrræ, & aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt eum lineis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horro monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter paraveum Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

(a) **A**ugustinus (tract. 116.) Cum Judæi clamassent, non Jesum sibi dimitti à Pilato velle propter pascha, sed Barabbam latronem, subditur: *Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit.* Hoc Pilatus, non ob aliud fecisse credendus est nisi ut ejus injuriis Judæi satiati, sufficere sibi velint, & usque ad ejus mortem sevirè desisteret. Ad hoc pertinet quod idem præses etiam cohortem suam permisit facere quæ sequuntur; aut fortassis & jussit: dixit enim quid deinde fecerint milites, Pilatum tamen id jussisse non dixit: sequitur enim: *Et milites placentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpure circumdederunt eum; & veniebant ad eum, & dicebant, Ave Rex Judæorum, & dabant ei alapas.* Chrysostr. (hom. 83.) Quia enim Pilatus dixit eum Regem Judæorum, schemma ei contumelia de reliquo apponunt. Beda. (a) Nam pro diademate spineam illi imposuerunt coronam, & pro purpureo vestimento, quo Reges veteres utebantur, vestem purpuream ei circumdant: ubi non debet videri contrarium quod Mattheus dicit circumdedit chlamidem coccineam, quæ, ut Origenes refert, unius sunt materie coccus, & purpura: cocculus enim inciduntur, & ex his guttæ sanguinis fiunt, ex quibus utriusque generis tingitur vestimentum. Et quamvis hoc milites illudendo facerent, nobis tamen operabantur mysteria. Nam per spineam coronam nostrorum designatur peccatorum susceptio, quæ sicut spinæ terra nostri corporis germinat. In vestimento purpureo caro passionibus subjecta significatur. Purpura etiam vestitur, cum de triumphis sanctorum Martyrum gloriatur. Chrysostr. (hom. ead.) Non autem in iunctio principis erat quod faciebant, sed gratiam Judaicam hoc faciebant: quia neque circa initium ab illo jussu ierunt nocte; sed Judæis pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant: tunc autem & talibus factis ipse stabat silens. Tu vero audiens hæc, in

Ex edit. P. Nicol. (a) Quod ex Beda sequitur, apud illum his verbis non occurrit; sed aliquid simile sparsum tum ex Commentariis in quatuor Evangelia, tum etiam ex hom. de feria 3. post dominicam palmarum colligi potest, ubi tamen Origenis mentio non habetur, ut nec occurrit apud eum quod hic intertextur ut ex illo.

mente habe continue; & Regem orbis terrarum, & Angelorum Dominum videns contumeliam patientem, & omnia ferentem silentio imitare. Augustinus (tract. 116.) Sic enim implebantur quæ de se dixerat Christus; sic Martyres informantur ad omnia quæ persecutores libuit facere, perferenda; sic regnum quod de hoc mundo non erat, superbum mundum non atrocitate pugnandi, sed patiendi humilitate vincebat. Chrysostr. (hom. 83.) Ut autem convicium quod à militibus factum erat in eum, videntes respicerent à passione, coronatum Jesum adduxit ad eos: unde sequitur: *Exiit iterum Pilatus foras, & dixit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam in eo causam invenio.* Augustinus (ubi supra.) Hinc apparet non ignorante Pilato hæc à militibus facta, sive jussit ea, sive permiserit illa, scilicet causa quam supra diximus, ut hæc ejus ludibria inimici libentissime viderent, & ulterius sanguinem non siterent: unde sequitur: *Exiit ergo Jesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum: non clarus imperio; sed plenus opprobrio.* Sequitur: *Et dicit eis, Ecce homo; quasi dicat: Si Regi invidetis, jam parcite, quia abjectum videtis: fervet ignominia, frigeat invidia.*

(b) Augustinus (tract. 116.) Judæorum invidia pro Christi ignominia non frigeat: inardescit potius, & increscit: unde dicitur: *Cum ergo viderent eum pontifices, & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum.* Chrysostr. (hom. 83.) Vidit ergo Pilatus omnia inaniter fieri: unde sequitur: *Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite.* Execrantis est hoc verbum, & ad rem non concessam eos impellentis: ipsi enim dicebant eum, ut cum præsidis judicio hoc fieret. Contigit autem contrarium, judicio præsidis eum magis absolvi: unde sequitur: *Ego enim non invenio in eo causam: continue enim eum ab accusationibus erant: unde manifestum est quoniam & priora*

prop-

propter illorum concessit infamiam. Sed Judæos comes nil horum in verecundiam convertit: nam sequitur: *Respondit autem Judæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori: quia Filium Dei se fecit.* Augustinus (ut supra.) Ecce alia major invidia: parva quidem illa videbatur velut affectata illicito ausu regie potestatis: & tamen neutrum sibi Jesus mendaciter usurpavit; sed utrumque verum est, & unigenitus est Dei Filius, & Rex à Deo constitutus super Sion montem sanctum ejus: & utrumque nunc demonstraret, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior. Chrysostr. (hom. cit.) Ad invicem enim ipsi disputantibus silebat, implens propheticum illud (Esaï. 53.) quod, non aperuit os suum: (1) in humilitate sua iudicium ei sublatum est. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 8.) Hoc autem potest congruere ei quod Lucas commemorat cap. 22. in accusatione Judæorum dictum: *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram:* ut adjungatur: *Quia Filium Dei se fecit.* Chrysostr. (hom. 83.) Deinde Pilatus quidem timet ab ipsis auditus, & formidavit ne forte verum esset quod dicebatur, & videtur inique agere: unde sequitur: *Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.* Beda. Non timuit, quia legem audivit, quia alienigena erat, sed magis timuit, ne Filium Dei occideret. Chrysostr. (hom. ead.) Illi vero hoc dicentes non horruerunt; sed interficiant eum pro quibus oportuerat adorare.

(c) Chrysostr. (hom. 83.) Pilatus timore cocussus, ruitus inquisitionem facit: unde dicitur: *Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Jesum: Unde es tu? Non autem ultra interrogat, Quid fecisti? Sequitur: Jesus autem responsum non dedit ei.* Qui enim audit, quoniam in hoc natus sum, & ad hoc veni, & quoniam regnum meum non est hinc, cum debuisset resistere, & eripere eum, hoc quidem non fecit, sed securus est Judæicum impetum. Propterea ergo nihil ei respondit, quoniam inaniter omnia interrogabat. Sed & aliter operibus testaminiis ei, volebat per sermones vincere, & exultationes componere, ostendens quoniam (2) ad hoc venit. Augustinus (tract. 116.) Hoc autem silentium Domini nostri Jesu Christi non semel factum, collatis omnium Evangelistarum narrationibus, reperitur, & apud principem Sacerdotum, & apud Herodem, & apud ipsum Pilatum, ut non frustra de illo propheta (Esaï. 53.) processisset. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) Nicolaus habet: & in humilitate iudicium ejus sublatum est; *Unguis autem ibi legitur: Da, angustia, & de iudicio sublatum est.* (2) Nicolaus interponit sponte.

rit: *Sicut agnus cotam tendente fuit sine voce, sic non aperuit os suum:* tunc utique quando interrogantibus non respondit: quamvis enim quibusdam ininterrogantibus sæpe responderit, tamen propter illa in quibus noluit respondere, ad hoc data est de agno similitudo, ut in suo silentio non reus, sed innocens haberetur; idest, non sicut male sibi conficius, qui de peccatis convincebatur suis, sed sicut mansuetus qui pro peccatis immolabatur alienis. Chrysostr. (hom. ead.) Quia igitur sileuit, sequitur: *Dicit ergo à Pilato: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Vide qualiter seipsum condemnavit.* Si enim in te totum posuim est, cujus gratia nullam causam inveniens, non abolvit? Quia igitur adversus seipsum protulit, respondit Jesus: *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi datum esset tibi à superioribus: ostendens quoniam non simpliciter, & secundum aliorum consequentiam hoc fit, sed mystice consummatur.* Non igitur hoc audiens æstimis eum ab omni erutum crimine, subdit: *Propterea qui tradidit me tibi, peccatum majus habet.* Et mirum si datum erat, neque hic, neque illi obnoxii sunt criminibus: inaniter dicit. Hoc enim datum est, idest concessum; ac si diceret, Permisit hoc fieri; neque tamen propterea extra nequitiam sunt. Augustinus (tract. 116.) Ecce respondit, Proinde ubi non respondebat, non sicut reus, sive dolosus, sed sicut ovis fitebat: ubi respondebat, sicut pastor docebat. Discamus ergo quod dixit, quod & per Apollolam docuit Rom. 13. quia, non est potestas nisi à Deo: & quia plus peccat qui potestati innocentem occidendum livore tradit, quam potestas ipsa si eum timore alicujus majoris potestatis occidit. Talem quippe Deus dederat illi potestatem ut esset etiam sub Cæsaris potestate: quapropter, inquit: *Non haberes adversum me potestatem ullam, idest quantumcumque haberes, nisi hoc ipsum, quidquid est, tibi est datum à superioribus.* Sed quia scio quantum sit, non enim tantum est ut tibi omni modo liberum sit, propterea qui tradidit me tibi, majus peccatum habet. Ille quippe me tunc potestati tradidit invidendo, tu vero eandem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem, præsertim innocentem hominem, homo debet occidere; sed id zelando facere multo majus malum est, quam timendo: & ideo non ait: *Quæ me tibi tradidit, ipse habet peccatum, tamquam ille non haberet; sed ait: Majus peccatum*

iniquis reputatus est: *Esaï. 53.* Quæ enim convitantes faciebant, hæc veritati conferebant: volebat enim demon quod fiebat obumbrare, sed non valuit: tribus enim in cruce affixis, miracula quæ fiebant, nulli ascripsit, nisi soli Jesu. Ita inanes diaboli artes factæ sunt. Nec solum non obfuit gloriæ ejus, sed contulit non parum: nam latronem in cruce convertere, & paradysum inducere, non minus fuit quam concutere petras: (1) *Augustinus.* (2) Tamen & ipsa crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice constituto, unus laico, qui creditur, liberatus, aliter, qui insultavit, damnatus est: jam significabat quod facturus est de vivis, & mortuis, alios positurus ad dexteram, alios vero ad sinistram.

(1) *Chrysostramus* (hom. 84.) Sicut in trophæo litteræ ponuntur victoriam ostendentes, ita Pilatus titulum cruci Christi inscripsit: unde dicitur: *Scripti autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem: simul quidem pro Christo respondens, ut eum à communi latronum dicerent, simul autem et de Judæis ulciscens, ostendens scilicet ipsorum malitiam, dum in suam Regem inditrexerunt: unde sequitur: Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Nota. In quo monstrabatur jam tum regnum ipsius, non, ut ipsi putabant, destructum, sed potius augmentatum. *Augustinus* (tract. 118.) Sed Judæorum tantum Rex Christus est, an etiam Gentium: cum enim dixit: *Psal. 2.* Ego autem sum constitutus Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, subjicit: *Postula a me, & dabo tibi Gentes, hereditatem tuam.* Magnum ergo volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ: non olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Rex ergo Judæorum Christus, secundum Judæorum circumcissionem, non carnis, sed cordis: non littera, sed spiritu.*

Sequitur: *Hinc ergo titulum muli legentem Judæorum, quia prope civitatem erat locus ubi crucifixerunt Jesu. Chrysostramus* (hom. eodem.) Credibile autem est multos Gentiles simul cum Judæis propter scilicet convenisse, & ideo ut nullus ignoraret, non in una lingua, sed in tribus scripsit: unde subditur: *Et erat scriptum Hebræo, Græcæ, & Latine. Augustinus* (tract. ut supra.) Hæc quippe tres linguæ

(1) *Al. Alcinus.* (2) *Al. nec non theologice. Nicolai autem legit Regem Græcæ, physicæ, nec non theologice.* (3) *Græcæ, ut Nicolajus notat, in Psal. 56. 57. 58. talis est titulus: Ne corrumpas Davidi in tituli inscriptionem. In vulgata autem in prædictis Psalmis paulo aliter & Græcæ, & Latine legitur: Ne disperdas, David in tituli inscriptionem; in Psalmo autem 74. tantum habetur: Ne corrumpas.*

EX ERIT. P. NICOL. (a) Tract. 31. in Joan. sub hunc. (b) *Augustinus.* unigenitum

ibi præ ceteris eminebant. Hebræa propter Judæos in lege Dei gloriantes; Græca propter Gentium sapientes; Latina propter Romanos multos & pene omnibus tunc gentibus imperantes. *Theophylactus.* Significat autem superscriptio triplici sermone figurata, Dominum esse Regem Græcæ, physicæ, (2) nec non theologice. Nam per Latinas litteras figuratur Græcæ, eo quod Romanorum imperium potentissimum, satique officiosum in expeditionibus fuerit. Per Græcas vero litteras physica figuratur: Græci namque erga naturalium speculationem insudaverunt. Demum per Hebræicas theologica præteritur, dum Judæis est credita rerum divinarum agnitio. *Chrysostramus* (ut supra.) Judæi autem crucifixo invidiebant: unde sequitur: *Dicebant ergo Pilato pontifex Judæorum: Nolle scribere, Rex Judæorum; sed quia ipse dixit, Rex sum Judæorum.* Nam hæc quidem enuntiatio est, & communis sententia. Si vero adficiatur, *Quoniam ipse dixit, ipsius petulantia, & extollentia ostenderetur crimen esse. Sed Pilatus in priori tenet mente: unde sequitur: Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.* (b) O ineffabilem vim divinæ operationis etiam in cordibus ignorantium! Nonne occulta vox quædam Pilato intus quædam, si dici potest, clamose silentio personabat quod tanto ante in Psalmorum literis prophetatum est: (3), Ne corrumpas, pas tituli inscriptionem. Sed quid loquimini insani pontifices? Numquid enim propterea non erit verum, quia Jesus ait Rex sum Judæorum? Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit? Ideo enim Pilatus quod scripsit scripsit, quia Dominus quod dixit dixit.

(c) *Augustinus* (tract. 118.) Judicante Pilato, milites qui ei parebant crucifixerunt Jesum: unde dicitur: *Milites ergo, cum crucifixerunt eum, acciperunt vestimenta ejus: & tamen si voluntates, si clamores eorum cogitemus, Judæi magis crucifixerunt. Sed de partitione, sortitioneque vestimentorum ejus, ceteri Evangelistæ breviter, & clausæ: iste vero aperitissime locutus est: nam sequitur: Et fecerunt quattuor partes, unicuique militi partem: unde apparet quod non fuisse milites qui in eo crucifigendo prædii pariterunt. Sequitur: *Et tunicam subaudiendum est, acceperunt, ut ille sit sensus: Acceperunt autem & tunicam: & sic totum**

cutus est, ut de ceteris vestimentis nullam sortem missam esse videamus; sed de tunica, quam simul cum ceteris acceperunt, sed non similiter dividerunt: de hac enim sequitur exponens: *Erat autem tunica inconsutilis d. super contexta per totum. Chrysostramus* (hom. 84.) Ipsam speciem tunice Evangelistæ historice designat: quia enim in Palestina duos panes connectentes subtexitur indumentum: ostendit Joannes quod talis erat tunica Jesu, occulte vilitatem vestimentorum insinuans. *Theophylactus.* Alii vero dicunt, quod apud Palestinam telas contextunt, non velut apud nos texuntur, (1) existente superius flamine, inferius vero textentibus; ut sic non versus partem supremam textura protendat, sed è contra, *Augustinus* (tract. 118.) Cur autem de illa sortem miserint narrat, dicens: *Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed fortiamur de illa, cujus sit. Apparet itaque in aliis vestimentis aequales se habuisse partes, ut sortiri necesse non fuerit: in illa vero una non eos habere potuisse singulas partes, nisi scinderetur, ut pannos ejus inutiliter tollerent: quod ne facerent, ad unum eam pervenire sortitione maluerunt. Hujus Evangelistæ narrationi consonat & propheticum testimonium: unde subjungit: *Ut scriptura impleatur dicens: Partes sunt vestimenta mea tibi, & in vestem meam miserint sortem. Chrysostramus* (hom. 84.) Intuere prophetæ certitudinem: (2) non enim quæ partiti sunt solum, sed & quæ non partiti sunt, dixit Propheta: nam vestimenta quidem dividerunt, sed vestem sortem concesserunt, *Augustinus* (tract. 118.) *Matthæus* dicendo cap. 27., *Diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes, totam divisionem vestimentorum voluit intelligi & ad illam tunicam pertinere, de qua sortem miserunt. Tale est quod etiam ait Lucas cap. 23. Dividentes vestimenta ejus, miserunt sortes. Dividentes enim venerunt ad tunicam, de qua est sortitio. Dicendo autem sortes, pluralem numerum pro singulari posuit. Marcus autem solus videtur in illius aliquam questionem: dicendo enim cap. 15., *Mittentes sortem factam per eis, quis quid tolleret, tamquam super omnibus vestimentis, non super sola tunica fors missa sit, locus videatur. Sed hæc brevitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, Mittentes sortem super eis, ac si diceretur, Mittentes sortem cum dividerentur. Cum autem dicit, Quis quid tolleret, id est quis***

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Legit clarius Nicolai existente superius flamine, inferius vero textura panni, ut sic verius partem supremam textura procedat, sed contrario modo.* (2) *Al. non enim quæ partiti sunt solum, sed & quæ partiti non sunt. Dixit igitur Propheta: Vestimenta quidem dividerunt, sed non vestem sortem concesserunt: item sed vestem sortem concesserunt.* (3) *Al. videtur.*

tunicam tolleret, tamquam si totum ita diceretur: Mittentes sortem super eis, quis tunicam, quæ paribus aequalibus superfuert, tolleret. Quadripartita autem vestis Domini nostri Jesu Christi, quadripartita figuravit ejus Ecclesiam, quatuor scilicet partibus in orbe diffusam, & in eisdem aequaliter, id est concorditer, distributam. Tunica vero illa sortita, omnium partium significat unitatem, quæ caritatis vinculo continetur. Si autem caritas & supereminens habet viam, & supereminet scientiam, & super omnia præcepta est, secundum illud Coloss. 3., *Super omnia autem hæc caritatem habere: merito vestis, quæ significatur, desuper contexta perhibetur. Et addit, Per totum: quia nemo ejus est expertus qui pertinere (3) invenitur ad totum, à quo toto catholica vocatur Ecclesia. Inconsutilis autem, ne aliquando dissuatur; & ad unum provenit, quia in unum omnes colligit. In sorte autem, Dei gratia commendata est: cum enim fors mittitur, non personæ cuiusque, vel meritis, sed occulto iudicio Dei ceditur. *Chrysostramus* (hom. 84.) Vel, sicut quidam dicunt, tunica inconsutilis desuper contexta per totum, secundum allegoriam ostendit quoniam non simpliciter homo erat qui crucifixus est, sed & desuper deitatem habebat. *Theophylactus.* Vel aliter. Vestis inconsutilis denotat corpus Christi, quod à superiori parte contextum est. Spiritus enim Sanctus supervenit, & virtus Altissimi Virgini obumbravit. Hoc ergo sacrosanctum Christi corpus indivisibile constat: nam & si dividatur per singulos, sanctificans uniuscujusque animam simul & corpus, integre tamen & indivisibiliter consistit in omnibus. At quoniam ex quatuor elementis mundus consistit, intelligenda est per Christi vestimenta visibilis creatura, quam inter se dividunt dæmones, quosque morti tradunt verbum Dei quod habitat in nobis, ac satagunt nos suæ partis efficere per mundanas illecebras. *Augustinus* (tract. 118.) Nec ideo ista non aliquid boni significasse quis dixerit, quia per malos facta sunt: quid enim de ipsa cruce dicatur sumus, quæ similiter ab impiis facta est? Et tamen ea significari recte intelligitur quod ait Apostolus Ephes. 4., *Quæ sit laetitudo, longitudo, & profundum. Lata est quippe in transversio ligno, quo extenduntur pendentes manus, & significat opera bona in latitudine caritatis: longa est à transversio ligno usque ad terram, & significat perseverantiam in**

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) *Legit clarius Nicolai existente superius flamine, inferius vero textura panni, ut sic verius partem supremam textura procedat, sed contrario modo.* (2) *Al. non enim quæ partiti sunt solum, sed & quæ partiti non sunt. Dixit igitur Propheta: Vestimenta quidem dividerunt, sed non vestem sortem concesserunt: item sed vestem sortem concesserunt.* (3) *Al. videtur.*

longitudine temporis: alta est in cacumine, quo transveriam lignum sursum versus excedit, & significat supernum finem, quo cuncta opera referuntur: profunda est in ea parte quae in terra figitur: ibi quippe occulta est, sed cuncta ejus apparentia inde consurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiae Dei, quae comprehendere non potest, universa procedunt. Sed et si crux Christi hoc solum significet quod ait Apostolus Galat. 3., Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum passionibus, & concupiscentiis: quam magnum bonum est! Postremo quid est signum Christi nisi crux Christi? Quod signum nisi adhibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi aqua, ex qua regenerantur, sive oleo, quo christumate unguuntur, sive sacrificio, quo aluntur: nihil eorum vitae proficitur.

(h) *Theophylactus*. Cum milites quae ad propriam spectabant facordiam prosequerentur, ipse de genitricis cura sollicitus est: unde dicitur: *Et milites quidem haec fecerunt. Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus, Maria Cleophae, & Maria Magdalene. Ambrosius* in epistolis. (a) Maria mater Domini ante crucem stabat filii. Nullus me hoc docuit nisi sanctus Joannes Evangelista. Mundum alii concussim in passione Domini conscripserunt, caelum tenebris obductum, refugisse solem; in paradysum latronem, sed post piam confessionem, receptum. Joannes docuit quod alii non docuerunt, quemadmodum in cruce positus matrem appellaverit. Pluris putavit quod victor suppliciorum, pietatis officia matri exhibebat, (1) quam quod regnum caeleste donabatur vitae aeternae. Nam si religiosum est quod latroni donatur (2) vita, multo uberius pietatis est quod a filio matri tanto affectu honoratur. *Ecce* inquit, *filius tuus: ecce mater tua*. Testabatur de cruce Christus, & inter matrem atque discipulum videbat pietatis officia. Condebat Dominus non solum publicum, sed etiam domesticum testamentum. Et hoc ejus testamentum (3) signabat Joannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum non pecuniae, sed vitae aeternae, quod non aramento scriptum est, sed spiritu Dei vivi. Lingua mea calamus scribae velociter scribentis. Psalm. 44. Sed nec Maria minor quam matrem Christi decebat, fugientibus Apostolis, ante crucem stabat, & piis spectabat oculis filii vulnera: quia (4) specta-

bat non in pignoris mortem, sed in mundi salutem; aut fortasse quia cognoverat per filii mortem mundi redemptionem, aula regalis etiam sua morte putabat se aliquid publico (5) additurum muneri; sed Jesus non egebat adiutore ad redemptionem omnium, qui omnes (6) sine adiutore servavit; unde & dicit Psalm. 87., *Factus sum (7) homo sine adiutore inter mortuos liber.* Suscepit quidem affectum parentis, sed non quaesivit alterius auxilium. Haec imitandi matres sanctae, quae in unico filio dilectissimo tantum maternae virtutis exemplum dedit: neque enim vos dupliciter liberos habetis, neque illud Virgo quaerebat solatum, ut alium posset generare filium. *Hieronymus* contra Helvidium (post medium.) Maria illa, quae in Marco, & Mattheo, Jacobi, & Joseph mater dicitur, fuit uxor Alphaei, & soror Mariae matris Domini, quam Mariam Cleophae, nunc Joannes cognominat, a patre, sive a gentilitate familiae, aut quacumque alia causa eius nomen imponens. Si autem inde tibi alia atque alia videtur, quod alibi dicatur Maria Jacobi minoris mater, & hic Maria Cleophae, disce Scripturae consuetudinem, eundem hominem diversis nominibus appellari. *Chrysostramus* (homil. 84.) Et considera, quod imbecillius genens, scilicet mulierum, virtutis apparuit juxta crucem stando, fugientibus discipulis. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 21.) Nisi autem Mattheus, & Lucas Mariam Magdalene nominassent, potuissent dicere alias a longe, alias juxta crucem fuisse: nullus enim eorum praeter Joannem matrem Domini commemoravit. Nunc ergo: quomodo intelligitur eadem Maria Magdalene & a longe stetit cum aliis mulieribus, sicut Mattheus, & Lucas dicunt, & juxta crucem fuisse, sicut Joannes dicit; nisi quia in tanto intervallo erant ut juxta dicit posset, quia in conspectu ejus praesto aderant, & a longe in conspectu turbae propinquius circumstantis cum Centurione, & militibus? Possimus etiam intelligere quod ille quae simul aderat cum matre Domini, postquam eam discipulo commendavit, adhuc jam creperant, ut a densitate turbae se eruerent, & cetera quae facta sunt, longius intuerentur; ut ceteri Evangelistae, qui post mortem Domini eas commemoraverunt, jam longe stantes commemorarent. Quid autem interest ad veritatem quod

(1) *Legit Nicolai*: quam quod caeleste regnum donabat. (2) *Idem* reponit venia. (3) *Al.* significabat. (4) *Al.* expectabat. (5) *Al.* adiuturam. (6) *Al.* sine adiutorio. (7) *Ibi* sicut homo.

Ex edit. P. Nicol. (a) Scilicet ea quam inscribit ad Verecillensem Ecclesiam solatio postis destinatum, ut & ad eos qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi. Habentur autem veritas finem quae hic notantur.

quod quaedam mulieres pariter (1) omnes, quaedam singuli nominaverunt? *Chrysostramus* (hom. ead.) Et cum aliae mulieres affarent, nullus alterius meminit nisi matris, docens nos plures aliquid matribus praebere. Sicut enim parentes circa spiritalia adverbales neque nosse oportet; ita quando nihil impediunt, omnia decet eis praebere, (2) & aliis praefere: unde subditur: *Cum vidisset ergo Jesus matrem, & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suae: Mulier, ecce filius tuus. Beda*. Dilectionis inditio Evangelista suam demonstrat personam: non quod exceptis ceteris solus, sed praeter ceteris familiaris propter privilegium castitatis a Domino amabatur, quoniam virgo ab eo vocatus, virgo permansit in aevum. *Chrysostramus* (homil. eadem.) Papae! quanto discipulum honoravit honore! Sed ipse seipsum occultat, moderate sapiens: si enim vellet gloriari, & causam utique adiecit propter quam amabatur: etenim conveniens alia magna quamdam, & mirabilem esse causam. Ideo autem nihil aliud Joanni loquitur, neque consolatur tristitiam, quoniam tempus non erat (3) verborum consolatione. Sed neque parum erat honorarium tali honore. Quia vero conveniens erat matrem exilientem dolore opprestam procuracionem quaerere, quia ipse aberat: discipulo qui diligebatur tradidit diligentiam habituro, unde sequitur: *Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Augustinus* (tract. 119.) Haec nimirum est illa hora de qua Jesus aquam converseris in vinum dixerat matri, supra 2. *Quid mihi, & tibi est, mulier? Nandum venit hora mea.* Tunc enim divina facturus, non divinitatis, sed humanitatis, vel infirmitatis matrem velut incognitam repellebat; nunc autem humana iam patiens, ex qua factus fuerat homo, affectu commendabat humano. Moralis igitur insinuat locus, & exemplo suo instruit praecipit bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus; tantum lignum illud ubi erant fixa membra mortem, etiam cathedra fuerit magistri docentis. *Chrysostramus* (homil. 84.) Itaque etiam Marcionis obstruit inverecundiam: si enim non genitus est secundum carnem, neque matrem habuit, cujus gratia tantam circa eam solam facit providentiam? Intrare autem qualiter eum crucifigeretur, universa imperturbate agebat, discipulo loquens de matre, prophetias implens, latroni bonam spem tribuens; antequam autem crucifigeretur, trepidans videtur: nam illic quidem naturae imbecillitas demonstrata

est, hic autem virtutis superabundantia ostendebatur. Sed & nos per hoc eruditi, si ante adversa conturbamur, non propterea desistere; (4) cum vero agoniam ingressi fuerimus omnia sustinere ut facilia. *Beatus Hieronymus* (tract. 119.) Quia ergo matri, quam relinquebat, alterum pro se filium quodammodo providebat, cur hoc fecerit ostendit in hoc quod subditur: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.* Sed in qua sua Joannes matrem Domini accepit? Neque enim non ex eis erat qui dixerat ei Matth. 19., *Ecce nos dimissimus omnia, & secuti sumus te.* Suscepit ergo eam in sua, non praedia, quae nulla propria possidebat, sed officia, quae propria dispensatione exequenda curabatur. *Beda*. Alia littera habet: *Accipit eam discipulus in suam*: quidam volunt in suam matrem; sed congruentius subauditur in suam curam.

(i) *Augustinus* (tract. 119.) Patiebatur haec omnia qui apparebat homo, & ipse idem disponebat haec omnia qui latebat Deus: unde dicitur: *Postea sciens quoniam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, id est quod Scriptura praedixerat Psalm. 68., Et in siti mea potaverunt me aceto: Sitio, tamquam diceret: Hoc minus fecistis: date quod estis.* Judaei quippe ipsi erant aceti, degenerantes a vino Patriarcharum, & Prophetarum. *Vas ergo percussum erat: aceto plenum*: tamquam enim de pleno vase, de iniquitate mundi hujus implem cor habentes, velut sponsia, cavernosus quodammodo, a qua torcularis latibulis fraudulentum: unde sequitur: *Illi autem spongiam plenam aceto*: hysopos circumponentes, obulerunt ori ejus. *Chrysostramus* (hom. 84.) Neque enim ex his quae videbant facti sunt manufecti, sed saeviebant magis, & eum porabant, (5) condemnatorum pocula offerentes: propterea enim hysopos apposuit erat. *Augustinus* (ut supra.) Hysopos autem, qui circumposuerunt spongiam aceto plenam, quoniam herba est humilis, & pectus purgat, Christi humilitatem congruenter accipimus; quam circumdederunt, & se circumvenisse putaverunt: Christi namque humilitate mundamur. Nec moveat quomodo spongiam ori ejus poraverunt admove qui in cruce fuerat exaltatus a terra: sicut enim apud alios Evangelistas legitur, quod hic praetormisit, in arundine factum est, ut in spongia talis potus ad crucis sublimia levaretur. *Theophylactus*. Quidam vero hysopum dicant vocari arundinem: nam stromes habet arundinis conuimiles.

(1) *Al.* desit omnes. (2) *Al.* & de aliis praefere; item & alii praefere. (3) *Corrigit Nicolai* verborum consolationi opportunum. (4) *Al.* cum in agone. (5) *Al.* condemnationem.

Sequitur: Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Augustinus (tract. eod.) Quid nisi quod prophetia tanto ante prædixerat? Beda. Hic queri potest quomodo hic dicitur: Cum accepisset acetum, cum alius Evangelista dicat (Matth. 27.), Noluisset bibere. Sed hoc facile solvitur, quoniam non accepit ut biberet, sed ut quod scriptum erat impleteret. Augustinus (ubi supra.) Deinde quia nihil remanserit quod antequam moreretur fieri adhuc oporteret, sequitur: Et inclinato capite tradidit spiritum, peractis omnibus quæ ut peragerentur, expectabat, tanquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam, & iterum sumendi eam. Gregorius 11. Moral. (cap. 3.) Spiritus autem hic pro anima ponitur: si enim alium spiritum quam animam Evangelista diceret, exevit spiritum animam remansisset. Chrysostomus. (hom. 84.) Non autem quoniam spiravit, inclinavit caput, sed quia inclinavit caput, tunc expiravit: per quæ omnia indicavit Evangelista quoniam omnium Dominus ipse erat. Augustinus (tract. 119.) Quis enim ita dormit quando voluerit, sicut Iesus mortuus est quando voluit? Quanta speranda, vel timenda potestas est iudicantis, si apparuit tanta morientis? Theophylactus. Tradidit autem Dominus spiritum Deo Patri, ostendens quod nequaquam sanctorum animæ conversantur in vernalis; immo deveniunt ad manus Patris omnium, peccatoribus ad locum poenarum delatis, videlicet ad infernum.

(k) Chrysostomus (hom. 84.) Iudæi qui camelam transgrediebant, culicem autem (1) collabant; cum tantam fuissent operati audaciam, de die diligenter ratiocinantur: unde dicitur: Iudæi ergo, quoniam parasceve erat, ut non remaneret in cruce corpora sabbato. Beda. Parasceve, id est preparatio, dicta (2) est sexta feria, quia eo die duplices sibi cibos filii Israël preparabant. Erat enim magnus dies ille sabbati, scilicet propter solemnitatem paschalem.

Rogaverunt Pilatum, ut frangerentur chora erunt. Augustinus (tract. 120.) Non crura tollerentur, sed hi quibus ideo frangebantur ut morerentur, auferrentur ex ligno, ne pendentes in crucibus magnum diem festum sui diurni cruciatus horrore fedarent. Theophylactus. Sic enim iubebatur in lege, non occidere solem in hominis supplicio: vel quia noluerunt in die festo tortores, aut homicidæ censerī. Chrysostomus (hom. ead.) Vide autem qualiter valida est veritas: per eorum enim studia prophetia complebitur: unde subditur: Veniunt erunt...

(1) Al. collabant. (2) Al. ex.

go milites, & primi quidem segerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo; ad Iesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non segerunt eius crura: sed unus militum lancea latus eius aperuit. Theophylactus. Ut Iudæis complacere, lanceant Christum, circa corpus exanime contumelias inferentes: sed contumelia in signum prodit: sanguinem enim de corpore extincto manare miraculosum est. Augustinus (tract. 120.) Vigilanti verbo Evangelista usus est, ut non diceret, Latus eius percussit, aut vulneravit, sed aperuit, ut illic quodammodo vitæ osium panderetur, unde sacramenta Ecclesie manaverunt, sine quibus ad vitam quæ vere vita est, non intratur: unde sequitur: Et continuo exivit sanguis & aqua. Ille sanguis in remissionem sulcus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum; hoc & lavacrum præstat, & potum. Hoc pronuntiabat quod Noe in latere arce osium facere iussus est, quo intrarent animalia quæ non erant diluxio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de viri latere dormientis; & hic secundus Adam inclinatum capite in cruce dormivit, ut inde formaretur ei conjux per id quod de latere dormientis effluxit. O mors, unde mortui reviviscunt! Quid isto sanguine mundus, quid isto vulbere salubrius? Chrysostomus (hom. 84.) Et quia hinc suscipiunt principium sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ut ab ipsa bibiturus Christi cæsa, ita accedas. Theophylactus. Erubescant igitur qui vinum in sacris non limphant mysteriis: videntur enim non credere quod aqua de latere fluxerit. Postest tamen quis calumniose dicere, quod aliqua virtus vitalis erat in corpore, & ideo sanguis effluxit; aqua vero manans inexpugnabile signum fuit; & ideo Evangelista subiungit: Et qui vidit, testimonium perhibuit. Chrysostomus (ibid.) Quasi dicat: non ab aliis audivit, sed ipse præiens vidit. Et verum est testimonium eius: quod convenienter subiungit, convicium Christi enarrans, non magnum ali-quod, & admirabile signum, ut sic suspectus sermo redderetur; sed ipse hoc dixit, hæreticorum ora præludens, & futura personarum mysteria, & eum qui latebat in eis inspiciebat thesaurum.

Sequitur: Et ille scit quia verba dicit, ut & vos credatis. Augustinus (tract. 120.) Scit enim qui vidit; cuius credat testimonio qui non vidit. Duo autem testimonia de Scripturis reddidit singulari rebus quas factas fuisse narravit. Nam quia dixerat: Non segerunt crura Iesu.

Iesu: subdidit: Facta sunt enim hæc, et Scriptura impletur: Quis non comminatus est eo: quod præceptum est eis qui celebrare pascha iusti sunt ovis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ passionis umbra præcesserat. Item quia subiunxerat: Unus militum lancea latus eius aperuit; ad hoc pertinere alterum testimonium quod subdit, dicens: Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transixerunt: ubi promissus est Christus in ea qua crucifixus est carne futurus. Hieronymus. (a) Hoc autem testimonium sumptum est de Zacharia.

(1) Chrysostomus (hom. 84.) Estimans Joseph extinctum esse Iudæorum tutorem Christo crucifixo, cum fiducia accessit, ut deponendum funus procuraret: unde dicitur: Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa. Beda. Arimathæa, ipsa est Ramatha civitas Helæne, & Samuelis. Calitus autem provisitum est ut esset dives, (1) ut ad præsidem posset accedere; & ut esset iustus, ut corpus Domini accipere mereretur: unde sequitur: Ut tolleret corpus Iesu, eo quod esset discipulus Iesu. Chrysostomus (hom. ead.) Non ex duodecim, sed ex septuaginta: (2) quoniam nullus ex duodecim accesserit. Et si timorem Iudæorum quis pro causa assumpserit, hic eodem deridebatur timore: unde dicitur: Oculis autem propter metum Iudæorum. Sed valde insignis erat, & Pilato notus: unde & gratiam accepit; & hoc est quod subditur: Et permisit Pilatus. Et sepelit de reliquo, non ut condemnatum, sed ut magnum quemdam, & mirabilem: unde subditur: Venit ergo, & tulit corpus Iesu. Augustinus de Con. Evang. (b) In extremo enim illo officio funeri exhibendo, minus curavit (3) de Iudæis, quamvis soletet in Domino audiendo eorum inimicitias deviare. Beda. Sedata enim utcumque eorum savitia, eo quod se adversus Christum prævaluisse gaudebant, corpus Christi petiit: quoniam non videbatur causa discipularis, sed pietatis venisse, ut funeri officium impenderet; quod homines non solum bonis, sed etiam malis solent impendere. Adjungitur autem et Nicodemus: unde sequitur: Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primam, ferens mixturam myrræ & aloes quasi libras centum. Augustinus (tract. 120.) Non ita distinguendum est, ut dicamus, Primum ferens mixturam myrræ, sed ut quod dictum est primum, ad superiores sensum pertinet. Venerat enim ad Iesum Nicodemus nocte primam, quod idem Joannes narravit in prioribus Evangelii sui partibus. Hic ergo intelligendum est, ad Iesum non tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum, venisse autem postea, ut feret audiendo discipulus (4) Christi. (c) Ferunt autem pigmenta, quæ maxime corpus apta sunt quam plurimum conservare, & non permittere cito subijci corruptioni; adhuc enim ut de nudo homine disponebant, sed tamen multam dilectionem demonstrabant. Beda. Notandum est autem, quod simplex unguentum fuerit: quia ex diversis aromatibus licentiam conficiendi non haberent.

S. Thom. Opus. Tom. IX.

(1) Al. &. (2) Legit P. Nicolai. Sed quomodo nullus ex duodecim accessit? (3) Al. ad Iudæis. (4) Al. des. Christi.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Præfatione in Pentateuchum. (b) Lib. 3. cap. 22. (c) Chrysostomus ut supra.

Sequitur: Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligaverunt eum lineis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Augustinus (tract. 120.) In quo Evangelista adnotavit in hujusmodi officiis quæ mortuis exhibentur, morem cuiusque generis esse servandum. Erat autem illius generis consuetudo ut mortuorum corpora variis aromatibus condicerentur, ut diutius servarentur illæsa. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 23.) Neque autem hic Joannes alius repugnat: neque enim illi qui Nicodemum tacerunt, affirmaverunt à solo Joseph Dominum sepultum, quamvis solius commemorationem fecerint: aut quia illi una sindone à Joseph involutum dixerunt, propterea prohibuerunt intelligi, & alia linea potuisse afferri à Nicodemus, & superaddi; ut verum narret Joannes, quod non uno linteo, sed lineis involutus sit: quamvis & propter sudarium quod capiti adhibebatur, & insitas quibus corpus totum alligatum est, quia omnia de lino erant, etiam si una sindon ibi fuit, veracissime dici possit: Ligaverunt eum lineis: lintea quippe generaliter dicuntur quæ lino textuntur. Beda. Hinc Ecclesie consuetudo descendit, ut corpus Domini non in ferreis, & auro textis consecratur, sed in sindone munda. Chrysostomus (hom. 84.) Quia verò brevitate temporis urgebantur: non enim hora mortuo Christo, deinde accedentibus ad Pilatum, & deponentibus Christi corpus, vel pers imminere: ideo ponunt eum in proximo monumento: unde subditur: Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in hortu monumento novum, in quo nondum quisquam positus fuerat: quod dispensatione factum est, ne alterius alicuius, qui cum eo jaceret, restimaretur resurrectio facta esse. Augustinus (tract. 120.) Sicut etiam in Mariæ Virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. Theophylactus. Per hoc etiam quod

14

no.

novum fuit sepulcrum, mystice datur intelligi quod per Christi sepulcrum omnes innovantur, morte, & corruptione destructa. Attendite etiam abundantiam pro nobis susceptæ paupertatis: nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, & nudus exiens, à Joseph operitur.

Sequitur: *Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum. Augustinus (ut supra.)* Acceleratam vult intelligi sepulcrum, ne advesperasceret, quando jam propter parasceven, quam cenam putant Judæi Latine ultimus apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. *Chrysostomus (hom. 84.)* Propinquam autem fuit sepulcrum, ut discipuli possent cum facilitate accedere, &

(1) *Al. per acceptionem boni operis. Legit autem Nicolai interpretatur auctus per augmentum boni operis. (c) Al. desit jugiter.*

CAPUT XX.

(a) **U**na autem sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, & venit ad monumentum, & vidit lapidem revolutum à monumento. Cucurrit ergo, & ad alium discipulum quem amabat Jesus, & dixit illi: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Exit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Curtebant autem duo simul: & ille alius discipulus præcurrebat citius Petro, & venit primus ad monumentum; & cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiit in monumentum; & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introiit, & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere.

(b) Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fletet, inclinavit se, & prospexit in monumentum; & vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum erat corpus Jesu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus est. Dicit eis Jesus: Mulier, quid ploras? Quem quæratis? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicitis mihi ubi posuisti eum; & ego cum tollam. Dicit ei Jesus, Maria. Conversa illa dicit ei, Rabbi, quod dicitur Magister. Dicit ei Jesus: Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene, annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

(c) Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis; & cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gavisi sunt ergo discipuli visum Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remisistis peccata, remittentur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Thomas autem, unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.

(d) Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus, & Thomas cum eis. Venit Jesus

ja

consideratores fieri eorum quæ eveniebant, prope existente loco, & ut sepultura testes essent etiam inimici custodientes sepulcrum, & ut fallus ostenderetur is qui de furto sermo. *Beda.* Mystice autem Joseph interpretatur aptus (1) pro acceptione boni operis; ad quod monemur ut corpus Domini digne percipere mereamur. *Theophylactus.* Nunc etiam quodammodo Christus apud avaros mortificatur in paupere famem pariente. Esto ergo Joseph, & tege Christi nuditatem non semel, sed (2) jugiter in tuo tumulo spirituali considerando reconde, cooperi, & misce myrrham, & aloem amaricantia, considerando vocem illam Matth. 25. „Ite maledicti in ignem æternum,“ qua nihil amarius astimo.

Januis clausis; & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis; deinde dicit Thomas: Infer digittum tuum huic, & vide manus meas; & affer manum tuam, & mitte in latus meum; & non esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Jesus: Quia vidisti me, Thomas, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.

(a) **C**hrystostomus (hom. 84.) Quia jam transierat sabbatum, in quo impediebatur à lege, non poruit Maria Magdalene quiescere, sed venit profundo diluculo, consolationem quamdam à loco sepulcrum invenire volens: unde dicitur: *Una autem sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.)* Venit quidem Maria Magdalene, sine dubio cæteris mulieribus quæ Domino ministraverant plurimum dilectione ferventior, ut non immerito Joannes solam commemoraret, tactis eis qui cum illa fuerant, sicut alii restantur. *Augustinus super Joannem (tract. 120.)* Una autem sabbati est quem jam dicit dominicum propter Domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem Mattheus primam sabbati nominavit. *Beda.* Dicitur ergo una sabbati, hoc est altera, sive prima die post sabbatum. *Theophylactus.* Vel aliter. Hebdomada dies Judæi sabbatum nominabant, unam autem eam sabbati diebus primam. Futuri autem sæculi exemplar est hæc dies, quoniam futuri sæculi una dies est nequaquam nocte interpollata: Deus enim ibi Sol est, qui nunquam occidit. In hæc igitur die Dominus resurrexit incorruptibilitatem corporis assumens, sicut nos in futuro sæculo incorruptione induemur. *Augustinus de Con. Ev. (Lib. 3. cap. 24.)* Quod autem Marcus dicit cap. 16. „Valde mane oriente jam Sole,“ non repugnat ei quod hic dicitur: *Cum adhuc tenebræ essent;* die quippe surgente aliqua reliquæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait Marcus, „Valde mane orto jam Sole,“ tamquam Sol ipse jam videretur super terram; sed potius, sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temporis aliquid faciendum, Orto jam Sole, dicitur, id est de proximo adveniente in hæc partes. *Gregorius (in hom. 22. in Evang.)* Congruè autem dicitur: *Cum adhuc tenebræ essent;* Maria enim auctorem omnium quem carne viderat, mortuum quærebatur in monumento; & quia hunc minime invenit, furatum credidit.

Adhuc ergo erant tenebræ cum venit ad monumentum.

Sequitur: *Et vidit lapidem revolutum à monumento. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.)* Jam ergo factum erat quod solus Mattheus commemorat de terræ motu, & lapide revolutum, conterritisque custodibus. *Chrysostomus (hom. 84.)* Surrexit quidem Dominus, lapide, & signaculis (1) sepulcro inactentibus. Quia vero oportebat, & alios certificari, aperitur monumentum post resurrectionem, & ita creditur quod factum est. Hoc denique, & Mariam movit: videns enim lapidem sublatum non intravit, neque prospexit; sed ad discipulos ex multa amore cum velocitate cucurrit. Nondum autem de resurrectione noverat aliquid manifestum, sed putabat translationem corporis esse factam. *Glossa.* Et ideo cucurrit nuntiare discipulis, ut aut secum quærerent, aut secum dolerent; & hoc est quod sequitur: *Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem diligebat Jesus. Augustinus (tract. 120.)* Ita se commemorare solet, quod eum diligebat Jesus, qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris, & familiaris diligebat.

Sequitur: *Et dixit eis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Gregorius 3. Moral. (cap. 9.)* Hoc autem dicens totum pro parte insinuat: solum quippe corpus Domini quæsitura venerat: & quasi totum Dominum sublatum deponat. *Augustinus (tract. 120.)* Nonnulli autem codices (2) Græci habent: *Tulerunt Dominum meum;* quod videri dictum potest propensione caritatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habemus, non invenimus. (3) *Chrysostomus (hom. 84.)* Evangelista vero non privavit mulierem hæc laude, nec verendum existimavit quod ab ea prius addicerent. Audientes ergo illi, cum multo studio monumento insisterent. *Gregorius (hom. 22. in Evang.)* Illi autem præ cæteris cucurserunt qui præ cæteris amaverunt, videlicet Petrus, & Joannes: unde sequitur: *Exit ergo Petrus, & ille alius discipulus,*

(1) *Al. de sepulcro. (2) Al. Græci etiam habent; & sic legit P. Nicolai. (3) In editis, præter ea quæ Nicolai curavit, hic Superflue reperitur Augustini sententia de Joanne Superiori expressa, sub his verbis: Discipulum autem quem diligebat Jesus, seipsum dicit: nam quippe ita commemorare solet quod eum diligebat Jesus, qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris, & familiaris diligebat.*

novum fuit sepulcrum, mystice datur intelligi quod per Christi sepulcrum omnes innovantur, morte, & corruptione destructa. Attendite etiam abundantiam pro nobis susceptæ paupertatis: nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulcro reconditur, & nudus exiens, à Joseph operitur.

Sequitur: *Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum. Augustinus (ut supra.)* Acceleratam vult intelligi sepulcrum, ne ad vesperasceret, quando jam propter parasceven, quam cenam putant Judæi Latine ultimus apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. *Chrysoströmus (hom. 84.)* Propinquam autem fuit sepulcrum, ut discipuli possent cum facilitate accedere, &

(1) *Al. per acceptionem boni operis. Legit autem Nicolai interpretatur auctus per augmentum boni operis. (c) Al. desit jugiter.*

CAPUT XX.

(a) **U**na autem sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, & venit ad monumentum, & vidit lapidem revolutum à monumento. Cucurrit ergo, & ad alium discipulum quem amabat Jesus, & dixit illi: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Exit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul: & ille alius discipulus præcurrebat citius Petro, & venit primus ad monumentum; & cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiit in monumentum; & vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introiit, & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere.

(b) Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fletet, inclinavit se, & prospexit in monumentum; & vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum erat corpus Jesu. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus est. Dicit eis Jesus: Mulier, quid ploras? Quem quæratis? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicitis mihi ubi posuisti eum; & ego cum tollam. Dicit ei Jesus, Maria. Conversa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magister. Dicit ei Jesus: Noli me tangere; nondum enim ascendit ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene, annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

(c) Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis; & cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gavisi sunt ergo discipuli visum Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Thomas autem, unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.

(d) Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus, & Thomas cum eis. Venit Jesus

consideratores fieri eorum quæ eveniebant, prope existente loco, & ut sepultura testes essent etiam inimici custodientes sepulcrum, & ut falsus ostenderetur is qui de furto sermo. *Beata.* Mystice autem Joseph interpretatur aptus (1) pro acceptione boni operis; ad quod monemur ut corpus Domini digne percipere mereamur. *Theophylactus.* Nunc etiam quodammodo Christus apud avaros mortificatur in paupere famem pariente. Esto ergo Joseph, & tege Christi nuditatem non semel, sed (2) jugiter in tuo tumulo spirituali considerando reconde, cooperi, & misce myrrham, & aloem amaricantia, considerando vocem illam Matth. 25. „Ite maledicti in ignem æternum,“ qua nihil amarior astimo.

Januis clausis; & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis; deinde dicit Thomas: Infer digittum tuum huic, & vide manus meas; & asser manum tuam, & mitte in latus meum; & non esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Jesus: Quia vidisti me, Thomas, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.

(a) **C**hrystostomus (hom. 84.) Quia jam transierat sabbatum, in quo impediebatur à lege, non potuit Maria Magdalene quiescere, sed venit profundo diluculo, consolationem quamdam à loco sepulcrum invenire volens: unde dicitur: *Una autem sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.)* Venit quidem Maria Magdalene, sine dubio cæteris mulieribus quæ Domino ministraverant plurimum dilectione ferventior, ut non immerito Joannes solam commemoraret, tactis eis qui cum illa fuerant, sicut alii restantur. *Augustinus super Joannem (tract. 120.)* Una autem sabbati est quem jam dicit dominicum propter Domini resurrectionem mos Christianus appellat, quem Mattheus primam sabbati nominavit. *Beata.* Dicitur ergo una sabbati, hoc est altera, sive prima die post sabbatum. *Theophylactus.* Vel aliter. Hebdomada dies Judæi sabbatum nominabant, unam autem eam sabbati diebus primam. Futuri autem sæculi exemplar est hæc dies, quoniam futuri sæculi una dies est nequaquam nocte interpollata: Deus enim ibi Sol est, qui nunquam occidit. In hac igitur die Dominus resurrexit incorruptibilitatem corporis assumens, sicut nos in futuro sæculo incorruptione induemur. *Augustinus de Con. Ev. (Lib. 3. cap. 24.)* Quod autem Marcus dicit cap. 16. „Valde mane oriente jam Sole,“ non repugnat ei quod hic dicitur: *Cum adhuc tenebræ essent;* die quippe surgente aliqua reliquæ tenebrarum tanto magis extenuantur, quanto magis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait Marcus, „Valde mane orto jam Sole,“ tamquam Sol ipse jam videretur super terram; sed potius, sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temporis aliquid faciendum, Orto jam Sole, dicitur, id est de proximo adveniente in hæc partes. *Gregorius (in hom. 22. in Evang.)* Congruè autem dicitur: *Cum adhuc tenebræ essent;* Maria enim auctorem omnium quem carne viderat, motuum quærebatur in monumento; & quia hunc minime invenit, furatam credidit.

Adhuc ergo erant tenebræ cum venit ad monumentum.

Sequitur: *Et vidit lapidem revolutum à monumento. Augustinus de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.)* Jam ergo factum erat quod solus Mattheus commemorat de terræ motu, & lapide revolutum, conterritisque custodibus. *Chrysoströmus (hom. 84.)* Surrexit quidem Dominus, lapide, & signaculis (1) sepulcro inactentibus. Quia vero oportebat, & alios certificari, aperitur monumentum post resurrectionem, & ita creditur quod factum est. Hoc denique, & Mariam movit: videns enim lapidem sublatum non intravit, neque prospexit; sed ad discipulos ex multa amore cum velocitate cucurrit. Nondum autem de resurrectione noverat aliquid manifestum, sed putabat translationem corporis esse factam. *Glossa.* Et ideo cucurrit nuntiare discipulis, ut aut secum quærerent, aut secum dolerent; & hoc est quod sequitur: *Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem diligebat Jesus. Augustinus (tract. 120.)* Ita se commemorare solet, quod eum diligebat Jesus, qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris, & familiaris diligebat.

Sequitur: *Et dixit eis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum. Gregorius 3. Moral. (cap. 9.)* Hoc autem dicens totum pro parte insinuat: solum quippe corpus Domini quæsitura venerat: & quasi totum Dominum sublatum deponat. *Augustinus (tract. 120.)* Nonnulli autem codices (2) Græci habent: *Tulerunt Dominum meum;* quod videri dictum potest propensione caritatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus quos in promptu habemus, non invenimus. (3) *Chrysoströmus (hom. 84.)* Evangelista vero non privavit mulierem hæc laude, nec verendum existimavit quod ab ea prius addicerent. Audientes ergo illi, cum multo studio monumento insisterent. *Gregorius (hom. 22. in Evang.)* Illi autem præ cæteris cucurserunt qui præ cæteris amaverunt, videlicet Petrus, & Joannes: unde sequitur: *Exit ergo Petrus, & ille alius discipulus,*

(1) *Al. de sepulcro. (2) Al. Græci etiam habent; & sic legit P. Nicolai. (3) In editis, præter ea quæ Nicolai curavit, hic Superflue reperitur Augustini sententia de Joanne Superiori expressa, sub his verbis: Discipulum autem quem diligebat Jesus, seipsum dicit: nam quippe ita commemorare solet quod eum diligebat Jesus, qui utique omnes, sed ipsum præ cæteris, & familiaris diligebat.*

Ille non moritur. Et non dixit ei Jesus, Non moritur; sed Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te?

(f) Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus quia verum est testimonium ejus. Sunt autem & alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.

(a) **A**ugustinus (tract. 122.) Quod immediate Evangelista præmiserat, veluti hujus libri indicat finem; sed narratur hic deinde quemadmodum se manifestaverit Dominus ad mare Tiberiadis; unde dicitur: *Postea manifestavit se Jesus iterum ad mare Tiberiadis. Chrysostramus* (hom. 86.) Dicit autem, *Postea*, quia non continue cum eis ambulabat, ut antea; dicit etiam, *Manifestavit se*, quia non videretur nisi condescenderet: quia incorruptibile erat corpus. Loci autem nominat, ostendens quoniam plurimum timoris eis Dominus abstulerat, (1) ut de reliquo ipsi longe à domo procedant, non ultra in domo concludi; sed in Galilæam irant, periculum declinantes Judæam. *Beda*. More autem solito Evangelista prius retulit causam, deinde quemadmodum res gesta sit enarrat: unde sequitur: *Manifestavit autem se. Chrysostramus* (hom. ead.) Quia vero neque Dominus cum eis continue erat, neque Spiritus datus erat, neque aliquid tunc erat eis commissum, neque aliquid habebant agere, artem piscatoriæ tractabant: unde sequitur: *Manifestavit autem se. Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Chana Galilææ, qui scilicet vocatus est à Philippo, & filii Zebedæi, scilicet Jacobus, & Joannes, & alii ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Gregorius* in hom. (in Evang. 24. Quærit potest cur Petrus, qui piscator ante conversionem fuit, post conversionem ad piscationem reddit; cum veritas dicat Luc. 9. „Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.“ *Augustinus* (tract. 122.) Quod si fecissent discipuli, defuncto Jesu, priusquam resurrexisset à mortuis, putarem eos illa quæ animos eorum occupaverat desperatione fecisse. Nunc vero post eum sive de sepulchro redditum vivum, post inspecta vulnere loca, post acceptum ejus inspiratione Spiritum Sanctum, subito sunt sicut fuerant, non hominum, sed piscium piscatores. Respondendum est ergo, non eos fuisse prohibitos ex arte sua licita victum necessarium querere, sui Apotolatus integritate servata, si quando unde viverent aliud non haberent. Si enim beatus Paulus ea potestate, quam pro-

(1) Reponit Nicolaus ex Græco textu: ut de reliquo ipsi longe à domo procedant: non enim ultra in domo concludi erant, sed in Galilæam irant, &c.

fecto cum cæteris Evangelii prædicatoribus habebat, non cum cæteris uretur, sed stipendio suo militaret, ne Gentes à nomine Christi penitus alienas, doctrina ejus quasi venalis offenderet, aliter educatus, artem quam non noverat didicit, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullas gravaretur auditor; quanto magis beatus Petrus, qui jam piscator fuerat, quod noverat fecit, si ad præsens illud tempus, aliud unde viveret non invenit. Sed respondebit quæpiam: Et cur non invenit, cum Dominus promiserit dicens Matth. 6. „Quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia apponentur vobis? “ Profus etiam Dominus quod promissit implevit: nam quis alius piscis qui caperentur appositus, qui non ob aliud credendus est eis ingessisse penuriam, qua cogentur ire piscatum, nisi dispositum volens exhibere miraculum? *Gregorius* (in hom. 84. ut supra.) Negotium ergo quod ante conversionem sine peccato extitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit: unde post conversionem suam ad piscationem Petrus rediit; Mattheus vero ad telonium negotium non rediit. Sunt enim pleraque negotia quæ sine peccatis exhiberi aut vim, aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum inclinant, ad hæc necesse est ut post conversionem animus non recurrat. *Chrysostramus* (hom. 84.) Alii autem discipuli sequebantur Petrum: unde dicitur: *Dixerunt ei: Venimus & nos tecum: colligati enim de reliquo sibi invicem erant. Simul volebant piscationem videre. Sequitur: Et exierunt, & ascenderunt in navim. In nocte autem piscabantur, quia adhuc formidolosi erant. Gregorius* (ubi sup.) Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, ut veniente magistro fieret admirationis magna sublimitas: unde sequitur: *Et illa nocte nihil prendiderunt. Chrysostramus* (hom. 86.) Laborantibus autem, & afflictis discipulis assistit Jesus: unde sequitur: *Mane factus stetit Jesus in litore; non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. Non enim seipsum mox eis ostendit, sed voluit & allocutionem cum eis inire: & primo loquitur eis humanis; nam sequitur: Dicit eis Jesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Hoc autem dicit, quasi ab eis aliquid*

emere vellet. Ut autem timuerint, eis signum ostendit, per quod cognoscere: sequitur enim: *Dicit eis: Mitte in dexteram navis rete, & invenietis. Multa autem consequenter facta sunt: quorum primum est, multos pisces esse comprehensos: unde sequitur: Mirantur ergo, & jam non valent illud trahere pro multitudine piscium. Sed in Christi cognitione Petrus, & Joannes suos proprios modos ostenderunt. Joannes enim piscator erat, & ideo primo cognovit Christum: unde sequitur: Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Jesus, Petro, Dominus est. Beda. Hoc indicio sicut sepe, ita & hic suam demonstrat personam. Cognovit autem primus Dominum sive miraculo istius piscationis, sive sono præconitæ vocis, sive primæ reminiscens piscationis. *Chrysostramus* (hom. cit.) Petrus autem serventor erat, & ideo promptus venit ad Christum: sequitur enim: *Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus. Beda. Dicitur autem Petrus nudus fuisse ad comparationem cæterorum vestimentorum quibus uti solebat; sicut solemus dicere cum aliquem simplici vestimento videmus indutum: Quare nudus incedis? Sive potest intelligi quod more piscatorum studio piscandi nudus inceserit. Theophylactus. Quod vero se præcinxit Petrus, pudor est signum; præcinxit autem se lineo amictu, quem Phœnices, & Tyrii piscatores circumvolvunt sibi, cum nudi sunt, (1) sive etiam cæteris indumentis apponunt. Beda. Eodem autem ardore quo & multa alia fecerat, venit ad Jesum: unde sequitur: *Et misit se in mare; alii autem discipuli navigio venerunt. Non tamen intelligendum est Petrum super fluctus venisse, sed aut natando, aut pedibus propriis, quia erat prope terram: sequitur enim: Non longe enim erant à terra, sed quasi cubitis ducentis. Glossa. Interpositio est: sequitur enim: *Trahentes rete piscium: ut sic ordo literæ: Alii discipuli navigio venerunt trahentes rete piscium: non longe enim etc. Chrysostramus* (hom. 86.) Deinde aliud signum ponitur cum subditur: *Ut ergo ascenderunt in terram, viderant prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Non enim adhuc est materia superposita operatur, sed ad id quod est mirabilis duci signa, ostendens quoniam & ex subiecta materia ante crucem miracula faciebat propter quandam dispensationem. Augustinus* (tract. 122.) Non autem hic est intelligendum, & panem fuisse prunis superpositum; sed quasi diceret: Viderunt prunas positas, & piscem superpositum prunis, & vide-***

S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) A. omittitur sive. Nicolai legit sive vestiti, etiam &c.

Ex edit. P. Nicol. (2) Theophylactus.

runt panem. (a) *Chrysostramus* (hom. eadem.) Ut autem ostenderet non esse phantasma quod factum est, jubet ex piscibus ab eis captis afferri: sequitur enim: *Dicit ei Jesus: Afferte ex piscibus, quos prendidistis nunc. Deinde & aliud signum fuit quod ex multitudine piscium rete non est scissum: unde sequitur: Ascendit Simon Petrus, & traxit rete ad terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus: & cum tantum essent, non est scissum rete. Augustinus* (tract. 122.) Myrice autem in captiva piscium commendavit Ecclesiæ Sacramentum, qualis futura est in ultima resurrectione mortuorum. Et ad hoc commendandum valet quod tanquam finis est interpositus libri, quod esset etiam secuturæ narrationis quasi proœmium. Quod autem septem discipuli fuerunt in illa piscatione, suo septenario numero finem significat temporis: universum quippe septem diebus volvitur tempus. *Theophylactus. Cum autem nox erat, ante solis Christi præsentiam Prophetæ nihil ceperunt: quia est unam nationem Israel corrigere conarentur, illa tamen frequenter in idolatriam labebatur. Gregorius* (in homil. 24. in Evang.) Quærit autem potest cur discipulis in mare laborantibus, post resurrectionem suam in litore stetit qui ante resurrectionem suam coram discipulis in fluctibus maris ambulavit. Sed mare præsens sæculum significat, quod se casurum tumultibus, & undis vitæ corruptibilis illidit; per soliditatem autem littoris perpetuitas quietis æternæ figuratur. Quia igitur discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mare laborabant; quia autem Redemptor noster jam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in litore stabat. *Augustinus* (tract. 122.) Litus enim finis est maris, & ideo finem significat sæculi. Sicut enim in hoc loco qualiter in fine sæculi futura sit, ita Dominus alia piscatione significavit Ecclesiam qualiter nunc sit: unde ibi Jesus non stabat in litore, sed ascendens in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eam à terra reducere pusillum. In alia piscatione non mittuntur retia in dexteram, ne solos significant bonos, nec in sinistram, ne solos malos; sed indifferenter, „Lance“ inquit Luc. 5. „retia vestra in captivam,“ ut permixtos intelligamus bonos, & malos; hic autem, *Mitte*, inquit, *in dexteram navis rete*, ut significaret eos qui stabant ad dexteram solos bonos. Illud fecit initio prædicationis suæ, hoc post resurrectionem suam: hinc ostendens illam captivam bonos, & malos significare, quos nunc habet Ecclesia; istam

73

tandem etiam, quod Maria, quae adhuc de Domini resurrectione dubitabat, conversa reuoluitur est, ut videret Jesum: quia videlicet per eandem dubitationem suam quasi seipsum in Domini faciem miserat, quem resurrexisset minime crederat. Sed quia amabat, & dubitabat; videbat, & non agnoscebat eum: unde sequitur: *Et vidit Jesum stantem, & non sciebat quia Jesus esset.* *Christostomus* (hom. 85.) Angelis enim ut dominator apparuit, mulieri vero non ita, ne eam ex prima visione stupefaceret: non enim oportebat eam repente ad excelsa reducere, sed paulatim.

Sequitur: *Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? Quam quaeris? Gregorius* (ut supra.) Interrogatur doloris causa, ut augeatur desiderium, quatenus cum nominaret quem quaereret, in amorem ejus ardentius assuetaret. *Christostomus* (hom. cit.) Et quia in communi figura apparuit, aestimavit eum hortulanum esse: unde sequitur: *Ille aestimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, ut ego eum tollam:* hoc est, si propter timorem Judaeorum leuasti eum, dicito mihi, & ego eum accipiam. *Theophylactus.* Timebat enim ne Judaei etiam in corpore scirent exanimem, & ideo volebat in alio loco incognito illud transponere. *Gregorius* (loco cit.) Fortitan autem nec errando haec mulier erravit, quae Jesum hortulanum credidit. An non ei spiritualiter hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui vim semina virtutum virentia plantabat? Sed quid est quod viso eo quem hortulanum credidit, cui necesse dixerat quem quaerebat, ait: *Domine, si tu sustulisti eum?* Sed vis amoris hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium credat ignorare. Postquam autem eam Dominus communi vocabulo appellavit ex sexu, & agnitus non est, vocat ex nomine: unde sequitur: *Dicit ei Jesus, Maria; ac si dicat: Recognosce eum à quo recognosceris.* Maria ergo, quia vocatur ex nomine, recognosce auctorem, quia & ipse erat qui quaerebatur exterius, & ipse qui eam interior, ut quaereret, docebat: unde sequitur: *Conversa illa, dicit ei Rabboni, quod dicitur Magister.* *Christostomus* (hom. 85.) Sicut enim Judaeis quandoque immanifestus erat, & praesens; ita & loquens eum volebat seipsum, notum faciebat. Qualiter autem conversam dicit, eum Christus ad eam loqueretur? Mihi videtur quod dicente ea, *Ubi posuisti eum,* conversa est ad Angelos, ut interrogaretur cur stupefacti essent. Deinde Christus vocans eam, convertit eam ad seipsum, & per

vocem manifestum seipsum fecit. *Augustinus* (tract. 121.) Vel quia prius conversa corpore, quod non erat putavit, nemo (1) corde conversa quod erat agnovit. Nemo autem calumnie tur mulierem, quod hortulanum dixerit Dominum, & Jesum Magistrum: ibi enim honorabat hominem à quo beneficium postulabat, hic recolebat doctorem, à quo discernere humana, & divina dicebat. Aliter ergo (2) Dominum dicit: *Sustulerunt Dominum meum;* aliter autem, *Dominus, si tu sustulisti eum.* *Gregorius* (ut supra.) Jam vero ab Evangelista non subditur quod mulier fecit, sed ex eo (3) innuitur quod audivit: sequitur (4) enim: *Dicit ei Jesus: Noli me tangere: in his namque verbis offenditur, quod Maria amplecti voluit ejus vestigia quem recognovit.* Sed cur tangi non debeat, ratio quoque additur cum subiungitur: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum.* *Augustinus* (tract. 121.) Sed si stans in terra non tangitur, sedens in Caelo quomodo ab homine tangetur? Qui certe antequam ascenderet discipulis suis se obtulit tangendum dicens: *Palpate, & videte, quia spiritus carnis, & ossa non habet;* ut Lucas cap. 24. testatur. Quis autem tam sit absurdus ut dicat, eum à discipulis quidem, antequam ascendisset ad Patrem, se voluisse tangi, à mulieribus autem noluisse, nisi cum ascendisset ad Patrem? Sed legimus etiam feminas post resurrectionem, antequam ad Patrem ascenderet, tetigisse Jesum, in quibus erat etiam ipsa Maria Magdalena, narante Mattheo. Ant ergo hoc sic dictum est ut in illa femina figuraretur Ecclesia de Gentibus, quae in Christum non credidit, nisi eum ascendisset ad Patrem; aut sic in se credi voluit Jesus, hoc est sic se spiritualiter tangi, quod ipse, & Pater unum sunt. Ejus quippe intimis sensibus quodammodo ascendit ad Patrem qui sic in eo profecerit ut Patri agnoscat aequalem. Quomodo autem haec non carnaliter adhuc in eum crederat quem sicut hominem sciebat? *Augustinus* 11. de Trinit. (cap. 6.) Tactus autem tanquam finem facit notionis: ideoque volebat in eo esse finem intenti cordis in se, ut hoc quod videbatur tantummodo putaretur. *Christostomus* (hom. 85.) Vel aliter. Volebat haec mulier adhuc eum Christo esse, sicut & ante passionem, & praegaudium nihil magnum excogitabat; quamvis caro Christi multo melior facta fuerit resurgendo. Ab hac ergo intelligentia eam abducens dicit, *Noli me tangere,* ut cum multa reverentia ei loqueretur: unde nec discipulis apparet de reliquo eum eis conversans, ut reverentius ei attendant. Dicens (5) autem, *Nondum enim ascendi, ostendit quoniam*

(1) *Al. omittitur corde* (2) *Al. dum dicit.* (3) *Al. invenitur.* (4) *Al. desit enim.*
(5) *Al. ostenditur autem.*

niam illuc properat, & festinat. Eum autem qui illuc debet abire, & non ultra eum hominibus conversari, non oportebat eum eadem videre mente qua & ante: & hoc manifestat consequenter dicens: *Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.* *Hilarus* 11. de Trinit. (ante med.) Inter ceteras impietates suas etiam hoc dicto Domini uti solent haeretici, ut per id quod Pater ejus Pater eorum est, & Deus ejus, Deus eorum est, in natura Dei non sit. Sed in forma Dei manens, formam servi assumpsit: & cum hoc ad homines in servi forma Christus Jesus loquatur, non ambigit quin Pater sibi ut ceteris sit ex ea parte qua homo est, & Deus sibi ut cunctis sit ex ea natura qua servus est. Denique hunc eundem sermonem cepit dicens: *Vade ad fratres meos.* Fratres autem ex carne sunt Deo; ceterum Unigenitus Deus (1) in unigeniti exceptione sine fratribus est. *Augustinus* (tract. 121.) Vel aliter. Non ait, Patrem nostrum, sed *Patrem meum, & Patrem vestrum.* Aliter ergo meum, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum. Neque dixit Deum nostrum, sed *Deum meum,* sub quo ego homo, & *Deum vestrum,* inter quos & ipsum mediator sum. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Tunc ergo egressa est à monumento, hoc est ab illo loco ubi erat hori spatium ante lapidem etosum, & cum illa aliae quas secundum Marcum invaserat tremor, & pavor, & nemini, scilicet aliorum, quidquam dicebant:

(1) Quatuor alias citatae editiones omittunt in unigeniti exceptione. (2) Sic habent omnes à nobis collatae Editiones: alia tamen omnino sub nomine Bedae exhibet P. Nicolai; haec autem, aliis non paucis praemis, nomine Glossae notat, & paulo aliter enuntiat quod de nomine Magdalon dicitur, quod etiam à Beda (apud quem tamen nihil tale occurrit) inter nomina Hebraica poni observat. Post verba itaque Augustini, sequentia submittit. Beda. (scilicet super Matth. 27) Mystice autem, seu moraliter, occurrit Jesus cum salutatione omnibus virorum iter inchoantibus, praebendo auxilium ut ad salutem perpetuam pervenire queant. Duae porro nomen nominis, ejusdemque devotionis & amoris feminae (nempe Maria Magdalene, & altera Maria) quae dominicum venerunt invisere sepulchrum, duas fidelium plebes (Judaeam scilicet, & Gentiliam) designant, quae uno ac simili studio passionem, & resurrectionem sui Redemptoris celebrare desiderant. Et super Marcum. Recte mulier, quae viris ingenibus lacrimis dominicae resurrectionis prima nuntiavit, à septem demonibus curata esse memoratur (idei ab universis vitiis liberata (ne quis digne poenitentiae de admittorum venia desperaret, videns eam subito in tantum culmen merito fidei ac dilectionis esse promotam ut Apostolis ipsi miraculum resurrectionis evangelizet: Glossa super Joann. Per illam quae per omnibus fuit sollicita videre Christi sepulchrum, significatur quilibet persona de cognitione veritatis divinae valde sollicita, quae per hoc talem assequi cognitionem promeretur. Et talis debet veritatem agnitam aliis nunciare, sicut Maria discipulis nuntiavit, ne de abscondito talento debeat merito reprehendi. Et jam antea super Matth. Concessum nobis est, hoc gaudium in occulto cordis tenere, sed similiter amantibus pandere. Item alibi. Mystice quoque Maria (quae interpretatur domina, illuminata illuminatrix, stella maris) designat Ecclesiam, quae Magdalena quoque, ideest turrensis, dici potest: Magdalenim idem est Hebraice, quod Latine turris dicitur. Hoc autem nomen derivatum à turri, non immerito Ecclesiae convenit, propter illud quod dicitur Psal. 60. „Factus est mihi turris fortitudinis.“ In eo autem, &c. (3) *Al. discederent.*

unde & hic dicitur: *Veni Maria Magdalene annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & haec dixi mihi.* *Gregorius* (ubi supra.) Ecce humani generis culpa illi absconditur unde processit: quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem, à sepulchro mulier viris annuntiat vitam, & dicta sui vivificatoris narrat quae mortiferi serpentis verba narraverat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Dum autem cum aliis veniret, tunc secundum Mattheum occurrit illis Jesus dicens, „Ave.“ Sic ergo colligamus Angelorum colloquutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, & etiam ipsius Domini: femel scilicet quando Maria hortulanum putavit, & iterum cum eis occurrit in via, ut eas repetitione firmaret: & sic venit Maria Magdalene annuntians discipulis, non solum ipsa, sed & aliae quas Lucas commemorat. (2) *Beda.* Mystice autem Maria, quae interpretatur domina, illuminata, illuminatrix, seu stella maris, significat Ecclesiam, quae Magdalena, ideest turrensis dicitur: nam Magdalon Graece Latine turris dicitur, propter illud quod dicitur Psal. 60. „Factus est mihi turris fortitudinis.“ In eo autem quod haec mulier discipulis Christum resurrexisse nuntiavit, omnes monumentum, maxime quibus est commissum praedicandi officium, ut si quid ei caelitus revelatum fuit, studiose proximis propinet.

(c) *Christostomus* (hom. 85.) Audientes discipuli quod Maria annuntiavit, conqueverunt eam ut aut (3) discederent, aut credentes dolerent, quoniam

niam eos non reputavit dignos sua visione. Hæc igitur recogitationes neque per unam diem dimisit pertransire: sed ex eo quod sciebant jam suscitatum esse, videre silentibus, & timidis existentibus, cum sero factum esset, ipsi aliter: unde dicitur: *Cum ergo sero esset die illo, una stabatarum, & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter motum Judæorum: Beda. In hoc infirmitas Apostolorum monstratur, qui foribus clausis inuis congregari resident propter timorem Judæorum, quorum metu fuerant prius dispersi: Venit Jesus, & stetit in medio. Ideo autem sero apparuit, quia consequens erat tunc maxime eos timidus esse, Theophylactus. Vel quia præsolabatur ut omnes convenirent. Ovis vero clausis, ut ostendat quia eodem modo resurrexit adiacebat lapide super monumentum. Augustinus in serm. pasch. (a) Nonnulli autem de hac re ita moventur, ut bene periclitentur, afferentes contra miracula divina, præiudicia ratiocinationum suarum: sic enim disputant: Si corpus erat, si hoc surrexit de sepulchro quod pendit in ligno, quomodo per hostia clausa intrare potuit? Si comprehendis modum, non est miraculum: ubi deficit ratio, ibi est fidei adlocutio. Augustinus super Joan. (tract. 121.) Moli quidem corporis, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstituerunt: ille quippe non eis apertis intrare potuit quo nascens virginitas matris inviolata permanisset. Chrysostomus (ut supra.) Sed mirabile est qualiter phantasma eum non æstimarunt. Sed hoc fuit quia mulier præveniens, in eis multam fidem operata est. Sed & ipse per visum manifestum se eis ostendit, & voce eorum fluctuantem mentem firmavit: unde sequitur: *Et dixit eis, Pax vobis: id est, ne tumultuemini: in quo etiam commemorat verbum quod ante crucem dixerat, supra 14. Patet de vobis: & rursus. In me pacem habebitis. Gregorius. (b) Et quia ad illud corpus quod videri poterat, fides introentium dubitabat, ostendit eis potius manus, & latus: unde sequitur: *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. (c)* Clavi enim manus fixarunt, lancea latus aperuerat: ibi ad dubitantium corda sananda, vulnere sunt servata vestigia. Chrysostomus (homil. 85.) Et quia ante crucem eis dixerat supra 16. *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum: hoc opere impletur: unde sequitur: Gavisus sunt discipuli viso Domino. Augustinus 22. de Civit. Dei (cap. 19.)* Clarias, qua iusti salgebunt sicut sol in regno Patris sui, in Christi corpore, cum resurrexit, ab oculis discipulorum potius abscondita fuisse quam defuisse credenda est (non enim eam ferret humanum atque infirmum aspectum) quando ille à suis ita deberet attendi ut posset agnosci. Chrysostomus (hom. ead.) Univerfa autem hæc eos ad fidem certissimam inducebant. Quia vero prælium inexpugnabile habebant ad Judæos, rursus eis pacem annuntiat: unde sequitur: *Dixit eis ergo iterum, Pax vobis. Beda. Iteratio confirmatio est; sive ideo repetit, quia gemina est virtus caritatis; vel quia ipse est qui fecit utraque unum. Chrysostomus (ut supra.) Simul quoque demonstrat Crucis efficaciam, per quam solvit omnia tristitia, & contulit omnia bona; & hoc est pax. Mulieribus autem supra annuntiatum est gaudium, quia in tristitia illud genus erat, & hanc suscepit maledictionem, dicente Domino Gen. 4., In dolore paries. Quia ergo univèrfa prohibentia sunt destructa, & directa sunt omnia, de reliquo subdit: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Gregorius. (d) Pater quidem Filium misit, qui hunc pro redemptione generis humani incarnari constituit. Itaque dicitur: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: id est, ea caritate vos diligo, cum inter scandalum persecutorum mitto, quia me caritate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones facit. Augustinus (tract. 121.)* Aequalis autem Patri Filium nominavit: sed hic verba mediatoris agnoscimus. Medium quippe se ostendit dicendo: *Ille me, & ego vos. Chrysostomus (hom. cit.)* Sic igitur elevavit eorum animum, & ab his que facta sunt, & à dignitate mittentis; & non adhuc deprecatio ad Patrem sit, sed sua auctoritate dat eis virtutem: unde sequitur: *Hæc cum dixisset, insuscepit, & dixit eis, Accipite Spiritum Sanctum. Augustinus 4. de Trinit. (cap. 20.)* Flatus ergo ille corporeus substantia Spiritus Sancti non fuit, sed demonstratio per congruam significationem non tantum à Patre, sed etiam à Filio procedere Spiritum Sanctum. Quis enim demensissimus diceret alium fuisse Spiritum, quem sufflans dedit, & alium quem post ascensionem suam misit? Gregorius (hom. 26. in Evang.) Cur autem prius in terra discipulis datur, postmodum de celo mittitur? nisi quod duo sunt præcepta caritatis, dilectio videlicet Dei, & dilectio proximi. In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus; ex celo datur Spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una est caritas, & duo præcepta; ita unus est Spiritus, & duo data: prius à consistente Domino in terra, postmodum datur ex celo, quia proximi amore discitur qualiter perveniri debeat ad amorem Dei. Chrysostomus (ubi***

Ex edit. P. Nicol. (a) Non occurrit expresse, sed aliquid simile serm. 110. & 150. de tempore. (b) Hom. 26. in Evang. (c) Augustinus ut supra. (d) Item ut supra.

(ubi supra.) Quidam autem dicunt quoniam non Spiritum dedit, sed apertus eos ad susceptionem Spiritus per insufflationem construxit. Si enim Angelum videns Daniel excessum mentis passus est, quid ineffabilem illam gratiam suscipientes passus essent, nisi discipulos suos primitus instruxisset? Nequaquam autem quis peccabit, dicens, tunc suscepisse eos quendam potestatem spiritualis gratiæ, non ut mortuos suscitent, & miracula faciant, sed ut dimittant peccata: unde sequitur: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt eis. Augustinus (tract. 121.)* Ecclesie caritas, quæ per Spiritum Sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittit; eorum autem qui non sunt ejus participes, tenet: ideo postquam dixit: *Accipite Spiritum Sanctum*, continuo de peccatorum remissione, & retentione subiecit. Gregorius (hom. 26. ut supra.) Sciendum vero est, quod hi qui prius Spiritum Sanctum habuerunt, ut & ipsi innocenter viverent, & in prædicatione quibusdam prodesse, idcirco hunc post resurrectionem Domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent. Libet ergo intueri, illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriæ sint perducti. Ecce non solum de seipsis securi sunt, sed etiam principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata remeant, quibusdam vero relaxent. Horum nunc in Ecclesia Episcopi locum tenent, & solvendi, ac ligandi auctoritatem suscipiunt qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed grave pondus istius est honoris. Durum quippe est ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, iudex fiat vitæ alienæ. Chrysostomus (homil. 85.) Sacerdos enim est propriam bene dispensaverit vitam, aliorum vero non cum diligentia curam habuerit, cum perniciosus in gehennam vadit. Sciens igitur periculi magnitudinem, multam tribuere eis devotionem, etiam si non valde nobiles fuerint. Non autem iustum est ab his qui in principatu subiunguntur iudicari. Et si vita eorum fuerit valde detractabilis, in nullo læderis in his que sunt eis commissa à Deo: non enim sacerdos, sed neque Angelus, aut Archangelus operari aliquid potest in his que sunt data à Deo; sed Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus omnia dispensant, sacerdos autem suam linguam, & manum tribuit: non enim iustum esset, propter alterius malitiam circa symbola nostræ salutis lædi eos qui ad fidem veniunt. Omnibus autem. S. Thom. Oper. Tom. IX.

(1) In quatuor jam citatis exemplis omittitur vel dubius. (2) Al. grossissimæ. (3) Al. grossior, item infra grossissimam. (4) Nicolai legit quia plus Thomas quæsit.

tem discipulis congregatis, solus Thomas desicabat à dispersione quæ jam facta erat: unde dicitur: *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Jesus. Alcuinus. Didymus Græce, Latine geminus, (1) vel dubius, propter dubium eorum in credendo; Thomas abyssus, quia altitudinem divinitatis certa fide penetravit. Gregorius (ut supra.)* Non autem casu gestum est ut electus ille discipulus tunc deesset: egit namque miro modo superna clementia ut discipulus dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim nobis infidelitas Thomæ ad fidem, quam fides credentium discipulorum profuit: quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur. Beda. Quæri autem potest quare hic Evangelista tunc Thomam desuisse dicat, cum Lucas scribat quod duo discipuli euntes in Emaus, reversi in Hierusalem invenerunt undecim congregatos. Sed datur intelligi quoddam fuisse intervallum, quo ad horam Thomas egressus sit, & Jesus veniens in medio eorum stetit. Chrysostomus (hom. 86.) Sicut autem simpliciter, & qualitercumque credere, facilitatis est; ita multum investigare est (2) crassissimæ mentis; & propter hoc Thomas acculatur: Apostoli enim dicentibus, quoniam vidimus Dominum, non credidit, non tantum illis discredens, & quantum rem putans impolabilem esse: unde sequitur *Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam. Aliis enim (3) crassior existens eam que est per sensum crassissimum, scilicet tactum, quærebatur fidem, & neque oculis credebatur: unde non suffecit ei dicere, *Nisi videro, sed addidit: Et mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.**

(d) Chrysostomus (hom. 86.) Considera dominatoris clementiam, qualiter & pro una anima ostendit seipsum vulnera habentem, & accedit, ut salvet unam. Et nimirum discipuli annuntiantes, digni erant fide, & ipse promittens, sed tamen (4) quia solus Thomas quæsit, neque hoc eum privavit Christus. Non autem statim ei apparuit, sed post dies octo, ut in medio à discipulis admonitus accendatur in majus desiderium, & fidelior fieret in futurum: unde dicitur: *Et post dies octo iterum erant discipuli ejus in eis, & Thomas cum eis. Venit Jesus ja-*

nais clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis. *Augustinus* in ser. de pals. (a) Quæris à me, & dicis: Si per ostia clausa intravit, ubi est corporis modus? Et ego respondeo: Si super mare ambulavit, ubi est corporis pondus? Sed fecit illud Dominus tanquam Dominus: numquid igitur, quia resurrexit, desinit esse Dominus? *Chr. Iohannes* (hom. 86.) Stat itaque Jesus, & non expectat à Thoma interrogari; sed ut ostendat quoniam cum loquebatur ad discipulos, aderat, eisdem verbis usus est. Et primo quidem increpat, vel improberat; unde sequitur: *Deinde dicit Thomas: Infer digitum tuum huic, & vide manus meas, & asser manum tuam, & mitte in latus meum.* Secundo autem erudit dicens: *Et noli esse incredulus, sed fidelis.* Vide quoniam infidelitatis erat ambiguitas, antequam Spiritum Sanctum acciperent; postea autem non, sed firmi erant de reliquo. Dignum autem est querere qualiter corpus incorruptibile typos habebat clavorum. Sed ne tumultueris: condescensionis enim erat ut discerent quoniam ipse erat qui crucifixus fuerat. *Augustinus* de Symbolo. (b) Posset autem, si vellet, de corpore scelerato, & clarificatio omnem maculam cuiuslibet cicatricis abstergere; sed sciebat quare cicatrices in suo corpore reservaret. Sicut enim demonstravit Thoma non credenti, nisi tangeret, & videret; ita etiam inimicis suis vulnera demonstraturus est sua: non quod eis dicat sicut Thoma, *Quia vidisti, credidisti*; sed ut convincens eos veritas dicat: Ecce hominem quem crucifixistis; videtis vulnera, quæ infixistis, agnoscitis latus quod pupugistis, quoniam per vos, & propter vos apertum est, nec tamen intrare voluistis. *Augustinus* 22. de Civ. Dei (cap. 20.) Nescio autem quomodo etiam sic afficitur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt; & fortasse videbimus: non enim deformitas in eis, sed dignitas erit; & quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebis. Nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata, & ablata sunt membra; sine ipsis membris in resurrectione erunt mortuorum, quibus dictum est Luc. 21. „Capillus capitis vestri non peribit.“ Sed si hoc decebit in illo novo seculo, ut indicia glorioforum vulnerum in illa immortalis carne vernalur; ubi membra, ut præciderentur, percussa, vel secata sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis, non perditis, apparebunt. Quamvis igitur omnia quæ acciderant corpori vitia

Ex edit. P. Nicol. (a) Seu serm. 3. in octava paschæ, qui est 159. de tempore. (b) Ad Catechumenos Lib. 2. cap. 8.

tunc non erunt, non sunt tamen appellanda vitia, sed virtutis indicia. *Gregorius* (in homil. 26. ut supra.) Palpandam autem carnem Dominus præbuit, quam clausis januis introduxit: qua in re duo mira, & juxta humanam rationem valde sibi contraria ostendit, dum post resurrectionem corpus suum incorruptibile, & tamen palpabile demonstravit. Nam & corruptum necesse est quod palpatur; & palpari non potest quod non corrumpitur. Et incorruptibilem se ergo, & palpabilem demonstravit, ut profecto post resurrectionem esse ostenderetur corpus suum & ejusdem nature, & alterius gloriæ. *Gregorius* 14. Moral. (cap. 31. vel in nov. cod. 39.) Corpus etiam nostrum in illa resurrectionis gloria erit quidem subtile per effectum spiritualis potentie, sed palpabile per veritatem nature: non autem, sicut Eutichius scripsit, impalpabile, & ventis, aereque subtilius. *Augustinus* (tract. 121.) Videbat autem Thomas, tangebatur hominem & confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebatur; sed per hoc quod videbat, atque tangebatur, illud jam remota dubitatione credebatur: unde sequitur: *Respondit Thomas, & dicit ei: Dominus meus, & Deus meus.* *Theophylactus.* Qui prius infidelis fuerat, post lateris tactum, optimum se Theologum ostendit: nam duplicem naturam unicamque hypostasin Christi edificavit: dicendo enim, *Dominus meus*, humanam naturam; dicendo vero, *Deus meus*, divinam confessus est, & unum, & eundem Deum, & Dominum.

Sequitur: *Dicit ei Jesus: Quia vidisti me, credidisti.* *Augustinus* (tract. eod.) Non ait, *Tigisti me*, sed *vidisti me*; quoniam generalis quodammodo est sensus visus: nam & per quatuor alios sensus nominari solet, velut cum dicimus: *Audi*, & vide quam bene sonet; *olfac*, & vide quam bene oleat; *gusta*, & vide quam bene sapiat; *tange*, & vide quam bene caleat. Unde & hic Dominus dicit: *Infer digitum tuum huic, & vide manus meas.* Quid aliud ait quam tange, & vide? Nec tamen ille oculos habebat in digito. Ergo sive intuendo, sive etiam tangendo, hoc ait: *Quia vidisti me, credidisti.* Quamvis dici possit non autem fuisse discipulum tangere, cum se offerret ille tangendum. *Gregorius* (hom. 26. in Evang.) Sed cum Apostolus dicat Hebr. 11. „Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium;“ profecto liquet quia quæ apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei di-

ciur: *Quia vidisti me, credidisti?* Sed aliud vidit, aliud credidit: hominem vidit, & Deum confessus est. Lætificat autem valde quod sequitur: *Beati qui non viderunt, & crediderunt:* in qua sententia nos specialiter significati sumus, qui eum quem carne non vidimus, mente retinemus; si tamen fidem nostram operibus sequimur: ille enim vere credit qui exercet operando quod credit. *Augustinus* (tract. 121.) Præteriti autem temporis usus est verbis, tanquam ille qui id quod erat futurum, in sua noverat prædestinatione jam factum. *Chr. Iohannes* (hom. 86.) Cum ergo aliquis nunc dixerit: Utinam in temporibus illis fuisset, & vidisset Christum miracula facientem: excogitet; *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* *Theophylactus.* Expriant autem & hic discipulos qui nec plagas clavorum, nec latus palpantes crediderunt. *Chry-*

sostomus (hom. cit.) Quia vero Joannes pauciora aliis Evangelistis dixerat, subiungit: *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.* Sed nec alii omnia dixerunt, sed quæ erant sufficientia attrahere ad finem audientes. Mihi autem videtur hic dicere ea quæ post resurrectionem sunt signa; & ideo dicit: *In conspectu discipulorum suorum*, cum quibus solis post resurrectionem conversatus est. Deinde ut dicas quoniam non solum discipulorum gratia signa fiebant, indaxit: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei:* communiter ad humanam naturam loquens; & ut ostendat quoniam non illi cui crediatur, sed nobis utilis esse credere; subdit: *Et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus, id est per Jesum, ipse autem est vita.*

CAPUT XXI.

(a) Postea manifestavit se iterum Jesus ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic: Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat à Chana Galilee, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Dicunt ei, Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in navim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto stetit Jesus in litore; non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. Dicit ergo eis Jesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei, Non. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, & invenietis. Miserunt ergo, & jam non valebant illud trahere præ multitudinem piscium. Dixit ergo discipulus ille quem diligebat Jesus, Petro Dominus est. Simon Petrus, cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus, & misit se in mare. Alii autem discipuli navigio venerunt. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Ut ergo descenderunt in terra, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Jesus: Asserte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus; & cum tanti essent, non est scissum rete.

(b) Dicit eis Jesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Jesus, & accepit panem, & dabit eis, & piscem similiter. Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis.

(c) Cum ergo prandissent, dixit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quis amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio. Amas me? & dixit ei: Domine, tu omnia nosse, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas.

(d) Amen amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas. Dum autem senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum.

(e) Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Jesus sequentem; qui & recubavit in coena super petrus ejus, & dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit: Domine, hic autem quid? Dicit ei Jesus: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te? Tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres: quia discipulus ille

ius, & venerunt ad monumentum. *Theophylactus.* Sed si quaras quomodo istantibus custodibus venerunt ad monumentum, rudis quaestio: quoniam postquam Dominus resurrexit, & una cum terramota affuit Angelus in sepulchro, recesserunt custodes, & amittentes pharissaeis. *Augustinus* (tract. 120.) Cum autem jam dixisset, *Venerunt ad monumentum*, regressus est, ut narraret quomodo venerunt, aique ait: *Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus praecurrit citius Petro, & venit prior ad monumentum: ubi ostendit quod ipse prior venit, sed tanquam de alio cuncta narrat. Chrysostomus* (hom. 84.) Veniens autem considerat lintamina posita: unde sequitur: *Et cum se inclinasset, vidit posita lintamina.* Nihil tamen ipse plus pericruciat, sed desistit: & hoc est quod subicitur: *Non tamen introiit.* Petrus vero ut fervidus introiens universa inspicit diligenter, & amplius vidit: unde sequitur: *Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiit in monumentum, & vidit lintamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum lintaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum: quod erat resurrectionis signum.* Neque enim, si quidem eum transtulissent, corpus eius demississent; neque si furati essent, huius rei fuissent solliciti, ut levarent sudarium, & involverent, & ponerent in unum locum seorsum à lintaminibus; sed simpliciter ut se habebat inspicimus corpus. Ideo enim Joannes praenarrat quoniam sepultus est cum myrra, quae conglutinatur corpori lintamina, ut non decipiaris ab his qui dicunt eum furto sublatum esse. Non enim ita insensatus esset qui furaretur, ut circa rem superfluam tantum studium consumeret. Post Petrum autem & Joannes introiit: unde sequitur: *Tunc ergo introiit, & ille discipulus qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit.* *Augustinus* (tract. 122.) Nonnulli putant hoc Joannem credidisse quod Jesus resurrexerat: sed quod sequitur, hoc non indicat. Vidit ergo inane monumentum, & credidit quod dixerat mulier: nam sequitur: *Nondum enim sciebant Scripturam quia oportebat eum à mortuis resurgere.* Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. Quando autem ab ipso Domino audiebant, quamvis aperitissime diceretur, consuetudine tamen audiendi ab illo parabolas, non intelligebant, & aliquid aliud eum significare credebant. *Gregorius* (in hom. 22. in Evang.) Haec autem tam subtilis Evangelicae descriptio à mysteriis

(1) *Al. divine disjuncta sunt.* (2) *Al. nec recipit esse.* (3) *Al. omittitur autem.*

(4) *Addit Nicolaus ex Gregorio: qui est semper quietus in se, atque immutabilis permanet, laborare se tamen denuntiat eum duras hominum pravitates portat. Al. erga rebus divinarum peritiam: sic habet Nicolaus.*

vacare credenda non est. Per Joannem junctorem synagoga, per seniores vero Petrum Ecclesia Gentium designatur: quia etiam ad Dei cultum est prior synagoga quam Ecclesia Gentium: ad usum tamen saeculi prior est multitudo Gentium quam synagoga. Cucurrerunt autem simul, quia ab ortu sui tempore usque ad occasum pari & communi via, etiam non pari, & communi sensu, gentilitas cum synagoga decucurrit. Venit synagoga prior ad monumentum, sed minime intravit: quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione, ac passione dominica audivit: sed credere in mortuum noluit. *Venit autem Simon Petrus, & introiit in monumentum* quia secuta posterior Ecclesia Gentium, Christum Jesum, & cognovit carne mortuum, & viventem credidit Deum. Sudarium autem capitis Domini cum lintaminibus non inventur quia caput Christi Deus, & divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostrae cognitione (1) disjuncta sunt, ejusque potentia creatura transcendit naturam. Non solum autem separatim, sed involutum inveniri dicitur quia sinte quo involvitur, nec initium, nec finis aspiciunt. Celsitudo autem divinitatis (2) nec cepit esse, nec desinit. Bene (3) autem additur, *In unum locum*: quia in scissura mentium Deus non est, & illi ejus gratiam habere merentur qui se ab invicem per sectarum scandala non dividunt. Sed quia solet per sudarium laborantium sudor detergi, potest & sudarii nomine intelligi labor Dei. (4) Sudarium ergo quod super caput ejus fuerat, seorsum invenitur, quia ipsa Redemptoris nostri passio longe à nostra passione disjuncta est; quoniam ipse sine culpa petulit quod nos cum culpa toleramus; ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inviti. Postquam autem intravit Petrus, ingressus est & Joannes, quia in fine mundi ad Redemptoris fidem etiam Judaea colligetur. *Theophylactus.* Vel aliter. Intellige Petrum activum, & promptum; Joannem vero contemplativum, & docilem (5) rerum divinarum habuisset peritiam. Plerumque autem praevenerit contemplativus notitia, & docilitate; sed activus instantia fervoris, & sedulitate praecedit illius acumen, & prius inspicit divinum mysterium.

(b) *Gregorius* (in hom. 25. in Evang.) Maria autem Magdalene, quae fuerat in civitate peccatrix, amando veritatem laverat lacrymis maculas criminis, cujus mentem magna vis amoris accendat, quae à monumento Domini, etiam dis-

discipulis recedentibus, non recedebat: dicitur enim: *Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.* *Augustinus* (tract. 121.) Idem, ubi habitabant, & unde ad monumentum cucurrerant. Viris autem recedentibus infirmiorum sexum in eodem loco fortior fugebat affectus: unde sequitur: *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.* *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Idem, ante illum faxei sepulchri locum; sed tamen intra illud spatium quo jam ingressi fuerant: hortus quippe illic erat. *Chrysostomus* (hom. 85.) Ne mireris autem quod Maria amare fiebat ad sepulchrum, Petrus vero nihil tale passus est: compatibile enim est muliebri genus, & natura flebile. *Augustinus* (tract. 121.) Oculi igitur qui Dominum quaesierant, & non inventant, lacrymis vacabant, amplius dolentes, quod fuerat ablatum de monumento quam quod fuerat occultus in ligno: quoniam magistri tanti, cujus vita subtrahenda fuerat, nec memoria remanebat. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Videtur autem cum aliis mulieribus Angelum sedentem à dextris super lapidem revolutum à monumento, ad cujus verba cum fletet, prospexit in monumentum. *Chrysostomus* (hom. 85.) Magnum enim ad mitigationem est monumentum apprensus. Vide denique eam, ut plus requiesceret, & inclinantem se, & volentem locum videre ubi jacuit corpus: unde sequitur: *Dum ego fletet inclinavit se, & prospexit in monumentum.* *Gregorius* (hom. 25. ut supra.) Amari enim semel alpexisse non sufficit, quia vis amoris (1) intentionem multiplicat inquisitionis. *Augustinus* (tract. 121.) Nimum enim dolebat, nec suis, nec discipulorum oculis facile putabat esse credendum: an potius divino insititu in animo ejus effectum est ut prospiceret? *Gregorius* (hom. 25. ubi supra.) Quaesivit enim corpus, & minime invenit; perseveravit ut quaereres: unde & contingit ut inveniret, actumque est ut desideria (2) dilata crescerent, & crescentia (3) caperent quod invenissent. Sancta enim desideria dilataciónem crescunt; si autem dilataciónem deficient, desideria non fuerunt. Ita itaque, quae sic amat, quae se ad monumentum quod prospexerat, iterum inclinat: videamus quod fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis; sequitur enim: *Et vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.* *Chrysostomus* (hom. 85.) Quia enim non erat excelsa mulieris mens, ut ex sudariis perciperet resurrectionem, Angelos videt in laevo habitu, ut & ipsa à passione mitigetur. *Augustinus* (tract. 121.) Quid est autem quod unus ad caput, &

S. Thom. Oper. Tom. LX.

(1) *P. Nicolai legit intentionem.* (2) *Al. dilatata.* (3) *Al. caufarent.*

alter ad pedes sedebat? An, quoniam qui Graece Angeli dicuntur, Latine sunt nuntii, ipsi modo Christi Evangelium, velut à capite usque ad pedes, ab initio usque in finem signabant esse nuntiandum? *Gregorius* (hom. 25. in Evang.) Vel ad caput sedet Angelus cum per Apostolos praedicatur, quia in principio erat Verbum; & quasi ad pedes sedet, cum dicitur: *Verbum caro factum est*, supra 1. Possumus etiam per duos Angelos duo testamenta agnoscere, quae dum pari sensu incarnatum, & mortuum, ac resurrexisse Dominum videntur, quasi testamentum prius ad caput, & testamentum posterius ad pedes sedet. *Chrysostomus* (ut supra.) Angeli autem apparentes nihil de resurrectione dicunt; sed paulatim in eum qui de resurrectione est intrant sermonem. Quis enim mulier ultra consuetudinem praeclearum habitum viderat, ne turbetur, audivit compassionis vocem: unde sequitur: *Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras?* Angeli lacrymas prohibent, & futurum quodammodo gaudium nuntiabant: ita enim dixerunt, *Quid ploras?* ac si dicerent, Plorare noli. *Gregorius* (hom. eadem.) Ipsa enim sacra eloquia, quae nos in lacrymas amoris excitant, eadem lacrymas consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem repraesentant. Vide denique eam, (121.) At illa eos putans interrogasse nescientes, causas prodit lacrymarum: unde sequitur: *Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum.* Dominum suum vocat Domini sui corpus exanime, à toto parte significans; sicut omnes confiterentur Jesum Christum Filium Dei sepultum, cum sola ejus sepulta sit caro. Sequitur: *Et nescio ubi posuerunt.* Haec erat causa majoris doloris, quia nesciebat quo iret ad consolandum dolorem. *Chrysostomus* (hom. 85.) Nondum autem de resurrectione aliquid noverat, sed adhuc translationem imaginabatur. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 24.) Hic intelligendi sunt resurrexisse Angeli, ut etiam stantes viderentur, sicut Lucas eos vivos esse commemorat. *Augustinus* super Joann. (tract. 121.) Sed hora jam venerat qua id quod nuntiarum quodammodo fuerat ab Angelis flere sententibus, gaudium succederet stentibus: unde sequitur: *Hac cum dixisset, conversa est retrosum.* *Chrysostomus* (hom. 85.) Sed quare ad Angelos loquens, & nondum ab eis aliquid audiens convertitur retrosum? Mihi videtur quod haec ea dicente, Christus post eam apparuit, & Angeli considerantes Dominatorem, & figuram, & inspectionem, & motu confusum ostenderunt quoniam Dominum viderunt; & hoc est quod mulierem converti retrosum fecit. *Gregorius* (hom. 25. ut supra.) No-

istam vero tantummodo bonos, quos habebit in aeternam, completa in fine hujus seculi resurrectione mortuorum. Illi autem qui pertinent ad resurrectionem vite, id est ad dexteram, & inter christiani nominis tercia designantur, non nisi in litore, id est in fine seculi, cum resurrexerint apparebunt; ideo non valuerunt sic trahere retia ut in navem refererent quos ceperant pisces, sicut de aliis (1) factum est. Habet autem istos dexteris Ecclesia post finem vite hujus in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad litus rete perveniat. Quod (2) autem in prima piscatione duabus naviculis, hoc isto loco ducentis cubitis, (3) tanquam centum, & centum, exilimo figuratum, propter utriusque generis electos, & circumcissionis, & praeputii. *Beda.* Vel per ducentos cubitos gemina caritatis virtus exprimitur: per dilectionem enim Dei, & proximi Christo appropinquamus. Piscis autem assus, est Christus passus; ipse latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo nostrae noctis; & qui nobis factus est piscis humanitate, exiit nobis panis, nos reficiens sua divinitate. *Gregorius* (hom. 24. ut supra.) Petro autem sancta Ecclesia est commissa; ipsi specialiter dicitur: *Pasce oves meas.* Quod ergo postmodum aperitur in voce, nunc significatur in opere. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris pertrahit, quia stabilitatem aeternae patrie fidelibus ostendit. Hoc egit verbis, hoc epistolis; hoc agit quotidie miraculorum signis. Sed cum rete magnis piscibus plenum dicitur, addit & quantitas; & hoc est quod subditur: *Plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.* *Augustinus* (tract. 122.) In alia piscatione numerus piscium non exprimitur, tanquam illud ibi fiat quod praedictum est per Prophetam. *Psal. 39.* Annuntiavi, & locutus sum; multiplicati sunt super numerum: hic vero certus est numerus: cujus reddenda est ratio. Numerus enim qui legem significat decem est propter decalogum. Cum autem accedit ad legem gratiae, id est ad litteram spiritus, quodammodo denario numero additur septenarius: septenario quippe numero significatur Spiritus Sanctus, ad quem sanctificatio proprie pertinet. Primum enim in lege sonuit sanctificatio in die septima. Etiam etiam Prophetam eum commendat opere, vel munere septenario. Cum itaque legis denario Spiritus Sanctus per septenarium numerum accedit, fiunt decem & septem, qui numerus ab uno usque ad seipsum computatis omnibus crescens ad centum quinquaginta tres pervenit. *Gregorius* (hom. 24. in Evang.) Ducamus etiam per trigonum decem & septem,

(1) *Al.* dictum est. (2) *Al.* deest autem. (3) *Al.* tantum. (4) *Al.* haec vero.

veniant quinquaginta unum. In quinquagesimo autem anno sanctus populus ab omni operatione quiescebat. Sed vera requies in unitate est: ubi enim scissura divisionis est, vera requies non est. *Augustinus* (ut supra.) Non ergo tantummodo centum quinquaginta tres sancti ad vitam resurrecturi significantur aeternam, sed omnes ad gratiam Spiritus pertinentes hoc numero figurantur; qui etiam numerus ter habet quinquagenarium numerum, & insuper ipsa tria propter mysterium Trinitatis. Quinquagenarius autem multiplicatis septem per septem, & unitus adjectione completur. Vnus autem additur, ut eos significet esse unum. Non autem frustra dictum est quod erant magni. Cum enim dixisset Dominus *Matth. 5.* Non veni solvere legem, sed implere, daturus Spiritum, utique per quem lex posset impleri, paucis verbis interpositis ait ibidem: Qui fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno caelorum. In prima autem piscatione rete propter significanda schismata rumpebatur: (4) hic vero, quoniam in illa summa pace sanctorum nulla erant schismata, pertinuit ad Evangelistam consequenter dicere: *Et cum tantum essent,* id est tam magni, non est scissum rete, tanquam illud respiceret ubi scissum est, & in illius mali comparatione commendaret hoc bonum.

(b) *Augustinus* (tract. 123.) Peracta piscatione Dominus eos ad prandium vocat: unde dicitur: *Dixit eis Jesus: Venite, prandete.* *Chrysostomus* (hom. 86.) Hic quidem non dicit quod comedit cum eis; sed Lucas hoc dicit. Hoc autem fiebat, non ut natura indigente cibus de reliquo, sed condescensione ad demonstrationem resurrectionis facta. *Augustinus* 13. de Civ. Dei (cap. 32.) Corpora autem iustorum quae in resurrectione futura sunt, neque ligno vite indigent, quo fiat ut nullo morbo, vel senectute inveterata moriantur, neque ullis aliis corporalibus nutrimentis, quibus elurjendi, a que sitienti qualicumque molestia devideatur, quoniam certo, & inviolabili munere immortalitatis induentur, ut non nisi velint, possibilitate, non necessitate vescantur: non enim potestas, sed egestas edendi, & bibendi talibus corporibus auferetur; sicut & Salvator noster post resurrectionem iam quidem in spiritali carne, sed tamen vera, cibum ac potum cum discipulis sumpsit, non alimentorum indigentia; sed ea qua & hoc poterat potestate.

Sequitur: *Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? sciantis quia Dominus est;* ac si diceretur: *Augustinus* super Joannem (tract. eodem) Nemo audebat dubitare quod ipse

ipse esset: tanta enim erat evidentia veritatis ut eorum non solum negare, sed nec dubitare quidem ullus auderet: quoniam si quisquam dubitaret, utique interrogaret. *Chrysostomus* (homil. citat.) Vel hoc dicit, quia de reliquo non similiter confidebant ei loqui ut prius; sed cum silentio, & reverentia multa sedebant attendentes in eum; & formam quidem alteratam videntes, & multa admiratione plenam; valde stupefacti volebant interrogare. Sed formido in hoc quod sciebant quod Dominus est, detinebat interrogationem, & solum comedebant quae eis dabat (1) cum priori potestate. Hic autem non respicit in caelum, neque humana illa facit, ostendens quoniam condescensionis gratia fiebat: unde subditur: *Et venit Jesus, & accepit panem, & dabat eis, & pisces similiter.* *Augustinus* (tract. 123.) Mystice autem piscis assus, Christus est passus: ipse est & panis qui de caelo descendit; (2) huic incorporatur Becclesia ad participandum beatitudinem sempiternam: propter hoc dictum est: *Afferte de piscibus quos prendistis nunc:* ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem potest in hoc loco nostra universitas intelligi figurata, tanto sacramento nos communicare nossemus, & eidem beatitudinis sociari. *Gregorius* (homil. 24. in Evang.) Per hoc etiam quod (3) cum septem discipulis ultimum convivium celebrat, eos tantummodo quid septuaginta gratia Sancti Spiritus pleni sunt, futuros secum in aeterna refectione denuntiat; septem quoque diebus omne hoc tempus evoluit, & saepe septenario numero perfectio designatur. Illi ergo ultimo convivio de praesentia veritatis epulantur qui nunc perfectionis studio terrena transcendunt. *Chrysostomus* (hom. 86.) Quia vero non continuo cum eis convalescitur, neque similiter ut prius, subdit Evangelista dicens: *Hoc jam tertio mansit Jesus cum discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis.* *Augustinus* (ut supra.) Quod non ad ipsas demonstrationes, sed ad dies referre debemus; id est, primo die eum resurrexisset, & post octo, quando Thomas vidit, & credidit, & hoc die quando hoc de piscibus fecit, & deinde quoties voluit, usque ad diem quadragesimum quo ascendit in caelum. *Augustinus* de Con. Evang. (Lib. 3. cap. 26.) Invenimus autem apud quatuor Evangelistas decies commemoratum Dominum visum esse post re-

surrectionem. Semel ad monumentum à mulieribus; iterum eisdem regredientibus à monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in castellum; quinto pluribus in Hierusalem, ubi non erat Thomas; sexto ubi vidit eum Thomas; septimo ad mare Tiberiadis; octavo omnibus undecim in monte Galilaeae secundum Matthaeum; nono ut dicit Marcus, novissime recumbentibus, quia jam non erant in terra cum illo convivarari; decimo ipso die ascensionis, non jam in terra, sed elevatum in nube.

(c) *Theophylactus.* Finito prandio, commisionem ovium mundi Petro commendat, (4) non aliis: unde dicitur: *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Augustinus* (tract. 123.) Sciens Dominus interrogat: sciebat enim Dominus quod non solum eum diligeret, verumetiam quod plus omnibus eum diligeret Petrus. *Alcimus.* Dicitur autem Simon Joannis, id est filius Joannis carnalis patris. Mystice autem Simon obediens, (5) Joannes gratia; & merito hoc nomine vocatur, id est obediens gratiae Dei, ut ostendatur, quod ardentiori eum caritate amplectitur, non meritis humani, sed divini esse muneris: *Augustinus* in serm. pas. (a) serm. 149. de temp. Dum autem Dominus moretur, timuit, & negavit; resurgens autem Dominus amore inseruit, timorem fugavit: nam quando negavit, mori timuit; resurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuum reperiret? unde sequitur: *At ille: Etiam Domine, in scis quia amo te.* Confidenti autem amorem suum, oves suas commendavit: unde sequitur: *Dicit ei: Pasce agnos meas;* tanquam non esset ubi ostenderet Petrus amorem suum in Christum nisi esset pastor fidelis sub principe omnium pastorum. *Chrysostomus* (hom. 87.) Quod enim maxime omnium tribuit nobis eam quae delupei est benevolentiam, est proximorum procuratio. Praeterea autem Dominus alios; Petro de talibus loquitur: eximius enim Apostolorum erat Petrus, & os discipulorum, & verus collegi: unde & negatione delera, committit ei praelationem fratrum. Et negationem quidem ei non exprobrat, sed dicit: Si diligis me, (6) praeside fratribus, & serventem amorem quem per omnia demonstrasti, nunc ostende: & animam quam dixisti te esse posituram pro me, hanc da pro ovibus meis.

(1) *Corrigit P. Nicolai* cum pleniori potestate. (2) *Al.* hic. (3) *Al.* omittitur cum. (4) *Al.* non alii. (5) *Al.* Joannes gratia merito hoc nomine vocatur, &c. (6) *Al.* praeside. *Nicolai autem* petisse, & fratribus ferventem amorem, &c. Ex edit. P. Nicol. (a) Tale aliquid in serm. de pass. serm. 4. post dominicam palmarum, sive serm. 124. de tempore, sed non expresse sub his verbis, ut & serm. 50. de Verbis Domini.

Sequitur: *Dicit ei iterum: Simon Joannes, diligis me? At illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te.* Augustinus (tract. 123.) Merito dicitur Petro, *Diligis me?* & respondet, *Amo te*, eique dicitur: *Pasce agnos meos*: ubi etiam demonstratur unum atque idem esse amorem & dilectionem: nam etiam Dominus novissime non ait, *Diligis me*, sed *amas me*. Sequitur: *Dicit ei tertio: Simon Joannes, amas me?* Tertio, utrum Petrus eum diligat, Dominus interrogat. Redditur enim negationi tripla confessio, ne minus amor lingua serviat quam timori, & plus vocis eliquisse videatur mors immolens quam vita prebens. *Chrysostomus* (homil. 87.) Tertio etiam interrogat, & tertio injungit eadem, ostendens quantum appreciat praelationem propriam ovium, & quoniam hoc est maxime ejus amoris signum. *Theophylactus* (ut supra.) Ex tunc etiam inolevit consuetudo, ut ter constentur qui veniunt ad baptismum. *Chrysostomus* (ut supra.) Deinde tertio interrogatus conurbatus est: unde sequitur: *Conurbatus est Petrus, quia dixit ei tertio. Amas me?* Rursum formidans priora, ne forte eximians se diligere, si non diligat, corripatur, sicut & prius correptus est, multum se testmans formem: unde ad ipsum Christum refugit, unde sequitur: *Et dicit ei: Domine, tu enim scis, id est ineffabilia cordis praesentia, & futura.* Augustinus de Verb. Dom. (a) Inde ergo constitutus est quod saepe interrogatus effectus eo qui sciverat quod interrogabat, & donaverat quod audiebat. Veraciter ergo respondit, & de intimo cordis protulit amantis vocem, dicens: *Tu scis quia amo te.* Augustinus super Joann. (tract. 124.) Non autem addit, plus his: hoc enim respondit quod de seipso sciebat: non enim quantum ab alio quolibet diligeretur scire poterat qui cor alterius videre non poterat. Sequitur: *Dicit ei: Pasce oves meas*: quasi dicat: Sit amoris officium pascere dominicam gregem, sicut fuit timoris indicium negare pastorem. *Theophylactus*. Potest autem quia assignare differentiam inter agnos & oves. Agni sunt qui introducuntur, oves vero perfecti. *Alcimus*. Pascere autem oves est credentes in Christo, ne à fide deficient, confortare, terrena subsidia, si necesse est, subsidia providere, & exempla virtutum cum verbo praedicationis impendere, adversariis obistere, errantes subditos corrigere. Augustinus (b) Qui hoc autem animo pascunt oves Christi ut suas velint esse, non Christi, se conviciantur amare, non Christum, vel gloriantur, vel dominandi, vel adquirendi cupiditate,

(1) *Al. omittitur si.*

EX EDIT. P. NICOL. (a) Serm. 50. (b) Tract. 123. in Joann.

non obediendi, & subveniendi, & Deo placendi caritate. Non ergo nos, sed ipsum amemus, & in ascendendo ovis ejus ea quae sunt ejus, non quae nostra sunt queramus: quisquis enim seipsum, non Deum amat, non amat se: qui enim non potest vivere de se, moritur utique amando se: non ergo se amat qui ne vivat se amat. Cum vero ille diligatur de quo vivitur, non si diligendo magis se diligit qui propterea non se diligit ut eum diligat de quo vivit. Augustinus in serm. pass. Existerunt autem quidam servi inideles, qui dividerunt gregem Christi, & furis suis peculia sibi fecerunt: & agnis eos dicere: Oves meae sunt illae: quid queris ad oves meas? non te inveniam ad oves meas, (1) Si sic & nos dicamus meas, & illi dicant suas, perdidit Christus oves suas.

(d) *Chrysostomus* (hom. 87.) Cum dixisset Petro Dominus de amore quem habebat ad ipsum, praenuntiavit ei martyrium quod pro ipso debebat sustinere, erudite nos volens quomodo eum amare oportet: unde dicit: *Amen amen dico tibi: cum esse junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas.* Meminit prioris vitae, quia in saecularibus juvenis quidem utilis est, qui vero senaverit, inutilis. In divinis autem non ita est: sed cum supervenerit senectus, tunc virtus clarior, tunc viribus indurior, in nullo ab aetate prohibita. Quia ergo Petrus semper volebat in periculis esse cum Christo, dicit ei: *Confide, ita imple o tuum desiderium, ut quae passus non es juvenis existens, oporteat te pati senem*: unde sequitur: *Cum autem senaveris*: per quod ostenditur quod neque tunc juvenis erat, neque senex, sed vir perfectus. *Origenes* super Matth. Et attende quod non facile invenitur quis ex eis qui apti fuerint ad hoc opus, ut cito transeat de hac vita: unde nunc Petro dicitur: *Cum senaveris, extendes manus tuas.* Augustinus (tract. 123.) Hoc est, crucifigeris. Ad hoc autem ut venias, alius te diriget, & ducet quo non vis. Prius dixit quod fieret, & deinde quomodo fieret: non enim crucifigeris, sed crucifigendus quo nollet est ductus. Solum quippe à corpore esse volebat cum Christo: sed si fieri posset, praeter mortis molestiam vitam concupisceret aeternam: ad quam molestiam nolens venire, sed volens eam vici, & reliquit hunc infirmitatis affectum, quo nemo vult mori, usque adeo naturalem ut eum beato Petro nec senectus auferre poterit. Sed molestia quantumque sit mortis, debet eam vincere vis amoris quo amatur ille qui, cum sit vita nostra, etiam mortem voluit ferre pro nobis. Nam si nulla.

nulla esset mortis, vel parva molestia, non esset tam magna martyrii gloria. *Chrysostomus* (hom. 87.) Dicit ergo, *Quo non vis*, propter naturalem compassionem anime, quae invita separatur à corpore, Deo hoc utiliter dispensante, ut non multi sibi mortem inferant violentam. Deinde exigens audiretur Evangelista inducit: *Hoc autem dixit significans quia morte clarificaturus esset Deum.* Non dixit, *Moriturus esset*, ut discas quoniam pati pro Christo, gloria est patientis & honor. Nisi autem crucificaretur animus quia verus Deus est, minime ejus intuitu mortem toleraret: quo fit ut sanctorum mors divina sit gloriae certitudo. Augustinus (tract. 123.) Hunc invenit exitum ille negator, & amator, ut pro ejus nomine perfecta dilectione moretur cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat. Hoc enim oportebat, ut prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi praedicatione moretur.

(e) Augustinus (tract. 124.) Cum pronuntiasset Dominus Petro quia morte clarificaturus esset Deum, invitavit eum ad sui sequelam: unde dicitur: *Et cum hoc dixisset, dicit ei, Sequere me.* Cur dicitur Petro, *Sequere me*, nec dicitur ceteris qui simul aderant, qui eum sicut magistrum discipuli sequebantur? Sed si ad passionem intelligendum est, numquid solus pro christiana veritate passus est Petrus? Nomen ibi erat Jacobus, qui ab Herode manifestatur occisus? Verum aliquis dixerit, quoniam non est Jacobus crucifixus, merito dictum esse Petro, *Sequere me*, qui non solum mortem, sed & mortem crucis sicut Christus expertus est. *Theophylactus*. Audiens autem Petrus quia mortem pro Christo passurus est, quaerit de Joanne an moriatur: unde sequitur: *Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Jesus sequentem, qui & recubavit in caeno super pectus ejus, & dixit: Domine, quis est qui tradet te?* Augustinus (ubi supra.) Seipsum dicit discipulum quem diligebat Jesus, quia ipsum praeter ceteris, & familiaris diligebat, ita ut in convivio super pectus suum discumbere faceret. Credo ut istius Evangelii quod per eum fuerat praedicaturus, divinam excellentiam hoc modo altius commendaret. Sunt qui senserint, & hi non contemptibiles sacri eloquii tractatores, à Christo Joannem propterea plus amatum, quia ab ineunte pueritia castissimus vixerit.

Sequitur: *Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid? Theophylactus, Th. Op. Tom. IX.*

(1) *Legit Nicolai & una cum Elia, & Enoch praedicatorum &c.* (2) *Al. ei.* (3) *Al. asseverant.* (4) *Al. omittitur sic.* (5) *Al. melior est qui plus diligit Christum, felicius est vero quem plus diligit Christus facile responderim, si justitia, &c.*

tus. Id est, numquid non morietur & ipse? ut quidam exponunt.

Sequitur: *Dicit ei Jesus: Sic cum volo manere donec veniam: quid ad te? Augustinus* (tract. eod.) Et repetitum est, *Tu me sequere*, tamquam ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat. Quis facile aliud esse credat quam quod fratres crediderunt qui tunc erant? Sequitur enim: *Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur.* Sed hanc opinionem Joannes ipse abstulit subdens: *Et non dixit Jesus, Non moritur; sed Sic cum volo manere donec veniam: quid ad te?* Sed cui placet adhuc resistat, & dicat, verum esse quod ait Joannes, non dixisse Dominum quod discipulus ille non moritur, sed hoc tamen significatum esse talibus verbis qualia eum dixisse narravit. *Theophylactus*. Vel dicat: Christus non negavit Joannem moriturum, nam quidquid oritur moritur; sed dixit, *Volo eum manere*, id est vivere usque ad mundi finem, & tunc pro me patietur martyrium: & ideo fatetur adhuc illum vivere, ab Antichristo vero debere occidi, (1) & una cum Elia praedicatorum nomen Christi. Sed & si assignetur (2) ejus sepulcrum, vivens quidem illum intravit, postea discessit. Augustinus (tract. 124.) Vel forte aliquis in illo sepulcro ejus, quod est apud Ephesum, dormire potius eum quam mortuum jacere contendit: assumens argumentum, quod illic terra sentim fecaturice, & quasi ebullite perhibetur; atque hoc ejus anhelitu fieri pertinaciter (3) asseverans. Sed cur ejus discipulo quem praeter ceteris diligebat, pro magno munere longum in corpore donaverit somnum, cum beatum Petrum per ingentem martyrii gloriam ab onere corporis absolverit, eique concesserit quod Paulus se concupiscere dixit Philipp. 1. *Cupio dissolvi, & esse cum Christo?* Si autem vere ibi (4) sit quod semper sparsum fama, aut ideo sit ut eo modo commenderetur pretiosa ejus mors, quoniam non eam commendat martyrium, aut propter aliquid aliud quod nos latet. Manet tamen quaestio cur dixerit Dominus de homine morituro: *Sic cum volo manere donec veniam.* Illud etiam movet ad quaerendum, cur Joannem plus dilexerit Dominus, cum ipsum Dominum plus dilexerit Petrus. Quantum ipse sapio, (5) meliorem qui plus diligit Christum, feliciorem vero quem plus diligit Christus, facile responderem, si justitiam liberatoris nostri, quemadmodum defenderem providerem. Aggrediar igitur de sol-

venta quaestione tam ingenti. Duas vias sibi divinitus predicatas novit Ecclesia; quarum una est in fide, altera (1) in specie. Ista significata est per Apostolum Petrum propter Apostolatus sui primatum, illa per Joannem; ideo huic dicitur, *Sequere me*, per imitationem scilicet perferendi temporalia mala; de illo vero dicitur: *Sic eum volo manere donec veniam*; quasi dicat: Tu me sequere per imitationem perferendi temporalia mala, ille maneat donec sempiterna venio redditurus bona; quod apertius dici potest: Perfecta me sequatur actio informata meae passionis exemplo; inchoata vero contemplatio maneat (2) donec venio, perficienda cum venero: quod non sic intelligendum est, quasi dixerit remanere, vel permanere, sed expectare: quoniam quod per eum significatur, cum venerit Christus implebitur. In hac autem activa vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur à malo; at ipse nos minus diligit quales nos sumus, & hinc ideo liberat, ne semper tales simus; ibi vero amplius nos diligit, quoniam quod ei displicet, & quod à nobis auferat non habebimus. Amat ergo eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur; ametur ab eo Joannes, ut in illa immortalitate servemur. Cur ergo Joannes minus eum diligebat quam Petrus, si eam vitam significabat in qua est multo amplius diligendus, nisi quia propter ea dictum est: *Volo eum manere*, id est expectare; donec veniam; quando & ipsum amorem qui tunc multo amplior erit, nondum habemus, sed expectamus futurum, ut dum ipse venerit, habeamus. Hoc ergo per Petrum significatum est plus amantem, sed minus amatum, quia minus nos amat Christus miseris quam beatos: veritatis autem contemplationem qualis tunc futura est, minus amamus, quia nunc nondum novimus, nec habemus. Nemo tamen istos insignes Apostolos separat: (3) & in eo quod significabat Petrus ambo erant, & in eo quod significabat Joannes ambo futuri erant. *Glossa*. Vel aliter. *Sic eum volo manere*; id est, nolo eum per martyrium consummare, sed expectare eum in placidam abolitionem carnis suae, quando ego veniens recipiam eum in aeterna beatitudine. *Theophylactus*. Vel aliter totum (4) hoc. Quando dicit Dominus Petro, *Sequere me*, eundemque fidelium praetoriam ei instituit. Simul autem & *sequi* intelligas hic imitationem in cunctis & verbis, & operibus. Ostendit etiam affectionem ad ipsum: quia qui nobis strictiores sunt, hos sequi nos volumus. *Chrysostomus*

(1) *Al.* in spe. (2) *Al.* donec venero intermediis omissis. (3) *Al.* & ideo eo quod &c. (4) *Al.* in hoc. (5) *Al.* itaque. (6) *Pater Nicolai habet* venit. (7) *Idem* donec veniam.

(homil. 87.) Si vero dixerit quis: Qualiter igitur Jacobus thronum assumpsit Hierosolymorum? illud (5) utique dicam, quoniam Petrus orbis terrarum inthronizavit magistrum. Sequitur: *Conversus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Jesus, sequentem, qui & recubuit in caena super pectus eius*. Non sine causa recollit illam accubationem, sed ut ostendat quantam Petrus habebat fiduciam post negationem. Qui enim in cena non audebat interrogare, sed Joanni interrogationem commisit, huc & praepositura fratrum credita est, & non solum non committit alteri interrogare quae ad ipsum pertinent, sed de reliquo ipse pro aliis magistrum interrogat. Quia igitur magna ei praedixerat Dominus, & orbem terrarum commiserat, & martyrium praenuntiaverat, & amorem profectus est ampliore; volens & Joannem communicatorem accipere, dixit: *Hic autem quid?* quasi diceret: Nonne eadem nobiscum (6) venit via? Valde enim Joannem amabat Petrus; & per Evangelium ostenditur eorum colligatio, & in Actibus Apostolorum. Sic igitur hunc vicem reddit Petrus Joanni. Assilans autem eum velle interrogare de seipso, nec auctere; ipse pro eo suscipit interrogationem. Quia vero debebat orbis terrarum procuratorem accipere, nec oportebat eos de reliquo sibi invicem esse conjunctos, quod esset dampnum orbi terrarum, propterea Dominus dicit secundum litteram Graecam: *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu me sequere*, quasi dicat: Opus tibi commissum attende, & perfice; hunc vero si volueris manere hic, quid ad te? *Theophylactus*. Quod vero dicitur (7) *Dum venero*, quidam sic intellexerunt ac si diceret: Quousque contra Judaeos, qui me crucifixerunt, veniam, percutiens illos baculo Romanorum. Ajunt enim, hunc Apostolum usque ad Vespasiani tempus, cum Hierosalem capienda erat, in locis illis conversatum. Vel dicit, *Dum venero*; id est, dum hunc volens diligam ad praedicandum: te namque nunc dirigo ad orbis pontificatum: & in hoc sequere me; ipse vero maneat hic donec & eum edificam sicut te. *Chrysostomus* (hom. citat.) Deinde Evangelista discipulorum opinionem ponit, & corrigit, ut supra dictum est.

(E) *Chrysostomus* (hom. 87.) Quia ex multa tenuitate scripsit Joannes, non retulit sui ipsius testimonium in medium ferre: unde dicit: *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his*. Constatudo enim est, cum valde vera dicamus, nostrum testimonium non de-

negare; & multo magis ille qui Spiritu Sancto scribebat: unde & alii Apostoli dicebant Act. 2. „Nos sumus testes horum.“ Sequitur, *Et scripsit haec*; quod ipse solus dicit, quia posterior ad scribendum venit Christo monente: unde & frequenter ostendit Christi ad se amorem, occulte insinans causam ex qua ad scribendum processit, & fide dignum faciens hunc testimonem ex sua dignitate. Sequitur: *Et scimus quia verum est testimonium eius*. Omnibus enim aderat, & neque cum crucifigeretur defuit, & mater ei commissa est; quae sunt signa amoris, & quod cum certitudine sciat omnia. Et si aliquid non credant, inducantur ad credendum ex hoc quod subditur: *Sunt autem & alia multa quae fecit Jesus*. Unde manifestum est quod nequaquam scripsi ut Christo gratiam praestarem, cum tot existentibus non tot scripserim quot ceteri; sed horum plura reliqui, contumelias, & convicia in medium proponens. Eum autem qui ad gloriam alterius scribit oportet & contrario, ea quae sunt exprobrabiliora, tacere; quae vero sunt clara, proponere. *Au-*

gustinus (tract. 124.) Quod autem subdit: *Quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros*: non spatio locorum credendum est mundum capere non posse, sed capacitate legentium comprehendendi non posse; quamvis salva rerum plurimique verba excedere videantur fidem: quod non fit quando aliquid quod erat obscurum, vel dubium, exponitur; sed quando id quod apertum est vel augetur, vel extenuatur; nec tamen à tramite significandae veritatis erratur: quoniam sic verba rem quae indicatur excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallentis appareat. Hunc loquendi modum Graeco nomine hyperbolem vocant, qui modus sicut in hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis literis invenitur. *Chrysostomus* (hom. eadem.) Vel hoc referendum est ad ejus potentiam qui faciebat virtutem: sicut enim nobis facile est loqui, ita & illi, & multo facilius, facere quae volebat: quia ipse est super omnia. Deus benedictus in saecula saeculorum. Amen.

FINIS TOMI NONI

BIBLIOTECA DE NUESTRO LEÓN

®

BIBLIOTECA DE BIBLIOTECAS

U A N

IDAD AUTÓNOMA DE NUEVO
CCIÓN GENERAL DE BIBLIOTEC